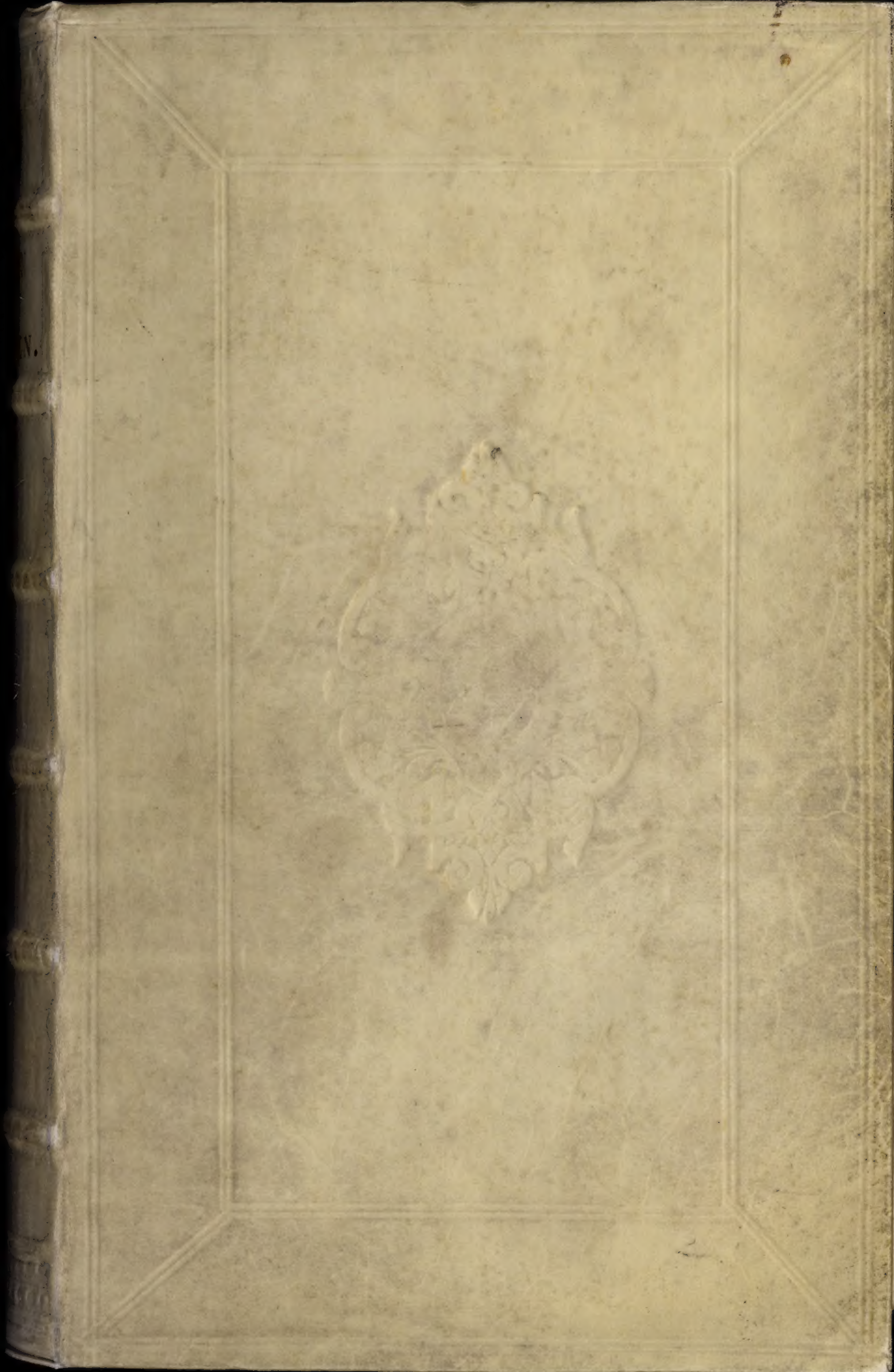

EX-LI BRIS
H. BOEKENOOGEN

BESCHRYVING
VAN
GROOT DJAVA,
OFTE
JAVA MAJOR,

BEHELZENDE

Een zeer fraaje LANDBESCHRYVING van dit magtig EYLAND,

Benevens een aanwyzing der Landen onder den Keyzer van JAVA, onder den Koning van BANTAM, onder SOERAPATI, en den Prins van BALAMBOANG, Behoorende, met de Zaaken tot alle die Vorsten betrekkelyk,

En voornamentlyk een Verhaal van het Koningryk JAKATRA, of van de Landen, onder de E. NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPY behoorende;

Mitsgaders een omstandige Beschryving der Stadt BATAVIA, haare Verovering, en Grondvesting, benevens de

LEVENS der OPPERLANDVOOGDEN van INDIEN,

Als ook een Beschryving van het Nederlands Comptoir in

SURATTE,

En van de Levens der

GROOTE MOGOLS;

Mitsgaders een Verhaal der Zaaken van CHINA,

Nevens een Beschryving van 't Eyland, FORMOSA, ofte TAYOUAN, en de Zaaken daar toe behoorende; waar agter gevoegt zyn des Schryvers

UYT- EN T'HUYS-REYZEN,

Met verscheide Teekeningen, en Landkaarten, daar toe dienende.

DOOR

FRANÇOIS VALENTYN,

Onlangs Bedienaar des Goddelyken Woords in AMBOINA, BANDA, *enz.*

VIERDE DEEL.

Te {DORDRECHT, / AMSTERDAM,} by {JOANNES VAN BRAAM, / GERARD ONDER DE LINDEN,} Boekverkoopers.

M D C C X X V I.

MET PRIVILEGIE.

Nº. A.

B. Eerste bestek.
'T KONINKRYK
BANTAM.

SUMATRA

LAMPONS BOGT

KEYSERS BOGT

DE STRAAT VAN SUNDA

T PRINSEN EYL.

BEHOUDEN PASSAGIE

Welkomst Baay

Peper Baay

T KONINKRYK BANTAM

Saev Landen

Ryst Landen

Cracatao

Clappus Eyl.

Trous Eyl.

C. Tweede bestek.
'T KONINKRYK
JAKATRA.

BANTAM

BATAVIA

TANGERANG

SAMPOERA

ANKEE

RYSWYK

GROOTE TANJONG

BACASSIE

TANDJONG POERA

T KONINKRYK JAKATRA

TIKONDANG

HET LANDSCHAP BANDONG

Berg Salak

Berg Pangerango off Blaeuwen Berg

HET LANDSCHAP SIDAMMER

Ryst Landen

Swart Zand

NIEUWE EN ZEER NAAUKEURIGE KAART VAN T EYLAND
JAVA MAJOR OF GROOT JAVA
verdeeld in seven byzondere bestekken
door FRANÇOIS VALENTYN. V.D.M.

J. VAN BRAAM et G. ONDER DE LINDEN. excud.^t Cum privil Ordin: Holl: et West-friesl.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15
Duytsche Mylen 15 in een Graad

Back of
Foldout
Not Imaged

BESCHRYVINGE VAN HET EYLAND GROOT JAVA, OF JAVA MAJOR,

Met de EYLANDEN en RYKEN daar onder behoorende.

EERSTE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

JAkatra, *het derde Win-gewest der E. Maatschappy; vooraf het Eiland* Java *beschreven. Ordre van zaken in dit Deel. De algemeene kaart van groot* Java. *Lengte en breedte van dit Eiland. Verdeeling van* Groot Java *in onderdeelen. Kaart van het eerste bestek, of van 't Koninkryk van* Bantam. *'t Princen-Eiland.* Java's *west-hoek. De Zuid-Kant beschreven. De Noord-Kant van 't* Bantam's *Ryk aan de Zee-kant.* Anir. *Kaart van het Tweede bestek, of van het Koninkryk van* Jakatra. *De Zuid-Kant beschreven. De Dorpen hier gelegen. De Noord-zyde langs Strand beschreven. De Stad* Tirtiassa. Ontong Java. *De Rivier van* Tangerang, *scheidende de Ryken van* Bantam *en* Jakatra *van een.* Batavia. *De Eilanden voor de Bogt en de Stad* Batavia *leggende. En de verdere strekking dezer Noord-Kust. 't Koninkryk* Jakatra *van binnen. Naamen der Dorpen aan de Oost-kant gelegen. Het Landschap* Bandong. *De Landstreeken van* Sidammer, Kandong Wessi priangan, *en* Soekapoera. *Dorpen tusschen de Rivieren van* Bakassie, *en van* Karawang. *Het Landschap* Tikondang. *De Landstreek ten Zuiden van* Batavia. *De Post van* Tangerang. *En de Dorpen langs die Rivier Zuiden op. Kaart van het derde bestek, of 't Koninkryk van* Tsjeribon, *beschreven aan de Zuid-zyde. De Noord-kant van 't Ryk van* Tsjeribon. *Het graf van* Sjeich Ibn Moelana *afgeteekend, en omstandig beschreven. Beschryving van dit Ryk van 't Noorden na 't Zuiden opgaande. De Landstreek* Tsiassem. *De Landstreek van* Pamanoekan. *En* Parocka Moetjan. *De Landstreek beoosten de Rivier van* Tsjamare. *De Landstreek bewesten, en langs de Rivier van* Indramaja. Indramaja. *De Dorpen beoosten de Rivier van* Indramaja. *De Landstreek van* Sammadang. *En een deel van* Parocka Moetjang. *De landen bezuiden den berg* Sermey, *of 't Landschap* Wattas. *De Landstreek* Gabbang. *De Dorpen bezuiden* Tsipelo. *Het Prinsdom* Pondajang. *De landen bezuiden 't zelve, en de Landstreek* Soekapoera. *De Landstreek beoosten* Pondajang. *Het Prinsdom* Selagodon. *De Landstreeken van* Koewassing, Goloen, Impanagara, *en 't land van* Pagger.

Jakatra, het derde wingewest der E. Maatschappy.

CElyk Amboina, en Banda, de twee eerste Landvoogdyen zyn, die de E. Maatschappy in Oost-Indien heeft veroverd, alzoo is de Stad, en het Koninkryk Jakatra, het derde in ordre, waar van zy A°. 1619. meester is geworden.

Voor af moeten wy zeggen, dat de naam van 't Eiland niet Java, maar DJava is, en dus ook die der Stad DJakatra, en niet Jakatra, alzoo de DJ maar eene letter by de Arabiers en Maleyers, en geen twee, gelyk by ons, uitmaakt, hoewel wy gemakshalven, en om de gewoonte, daar men

men reeds in is, voortaan Java, in de plaats van DJava, en Jakatra, in plaats van DJakatra, zullen zeggen.

Wy ondernemen dan, om 't magtig Eiland DJava, waar van men tot nog toe, als de blinde van de verwen geoordeeld heeft, in zyne lengte, en breedte, zoo als 't in der daad, en tot nog toe noit van iemand beschreven is, te behandelen.

Om onze gedagten, en die van den Lezer, nu aan een vaste ordre te bepalen, zullen wy voor af

Voor af het Eiland Java beschreven.

I. Een nette Landbeschryving in het breede van dit Eiland maken.

II. Daar na zullen wy een verhaal van de zaken van Java, van zoo verre doen, als wy, te rugge tredende, komen konnen; en die van Bantam daar op laten volgen.

III. Zullen wy in 't byzonder een beschryving van de Stad Batavia, met den aankleve van dien, en van hare bedienden maken, en daar op dan in 't breede van de verovering van het Koninkryk van DJakatra, en van den oorsprong van de voortreffelyke Stad Batavia spreken, om aldus te toonen, hoe slecht die Stad wel eer was, en hoe heerlyk de zelve nu is.

Ordre van zaaken in dit deel.

IV. Eindelyk zullen wy ook in 't byzonder van den Godsdienst, en van de zaken der Kerk, aldaar voorgevallen, zoo net en ordentelyk, als ons zal mogelyk wezen, handelen.

De algemeine kaart van Groot Java.

Om dan met de Landbeschryving van 't Eiland Groot Java een begin te maken, vertoonen wy voor af aan den Lezer een zeer nette algemeine Kaart van 't zelve, met de letter A geteekend, met het Eiland Madura, dat mede onder den Soehoehoenan staat, hoewel zommige 't zelve Java Minor, of Kleen Java, noemen, en als een Eiland op zich zelven aanmerken.

Men heeft in voorige tyden verscheide Kaarten 'er af in 't licht gegeven. Daar is 'er eene van de Heer Lavanha, die het Eiland Java in tweën deelt, noemende dat, 't welk het naaste aan 't Eiland Sumatra is, Sunda. Ik weet wel, dat 'er een Straat van die naam is, waar van wy op zyn plaats spreken zullen, en dat men ook de Stad Jakatra eertyds Sunda Kalappa genoemt heeft; maar van een Eiland, zoo genaamd, heb ik noit hooren reppen, veel minder, dat Andragiri (dat immers op Sumatra legt) daar geplaatst werd. Veel andere groote misslagen daar in, sla ik over.

Daar is nog een oude kleene Kaart van Java Major, die alleen de strandplaatsen, dog zeer gebrekkelyk, aanwyst, dat men best, zoo men die tegen deze vergelykt, zien zal. Ik stel egter vast, dat die lieden ze beter zouden gegeven hebben, hadden zy die beter konnen krygen; en dierhalven is haren yver te pryzen.

Het beste, dat 'er nog van uitgekomen is, is een kaart van Java, in twee deelen, door de Heer Professor Reland nagelaten, waar in van 't Eiland, zoo in zyn binnenste, als wegens des zelfs strandplaatsen, gehandeld werd; dog hoe veel ook deze van myne kaart verschild, laat ik aan 't oordeel van alle onpartydige lieden, die Java Major kennen. Immers ik verbeelde my zelve op een goede grond, dat men bevinden zal, dat deze onze kaart niet alleen al de vorigen zeer verre overtreft, maar wy verzekeren ook, dat zy dit Eiland, zoo als het van binnen, en van buiten is, net vertoont, en dat zy derhalven als een nieuw werk, dat de wereld noit te voren meer beschouwd heeft, verdiend met veel opmerking gezien te werden.

Lengte, en breedte van dit Eiland.

Dit Eiland Java Major, of Groot Java, is ontrent honderd een en veertig mylen Oost en West, lang, en gemeenelyk maar twintig, dog dertig op zyn allerbreedst Zuiden en Noorden, breed; zynde 't Princen-Eiland op de Zuider breedte van $6\frac{1}{2}$ graden, en op de lengte van 124 graden, en 48 minuten, en Batavia op 127 graden, en 5 minuten, gelegen.

Om 't zelve nu te verdeelen, hebben wy best gekeurd deze kaart in zeven byzondere deelen te onderscheiden, en yder volgens zyn byzonder bestek, te beschryven.

Verdeeling van Groot Java in onderdeelen.

Het I. vervat het Koninkryk van Bantam, met den aankleeve van dien.

Het II. Het Koninkryk van Jakatra.

Het III. Het Koninkryk van Tsjeribon.

Het IV. Mataram, en 't geen daar verder onder behoord.

Het V. De Landvoogdyen van Pranaraga, Cadoewang, enz.

Het VI. De Landvoogdyen van Soerabaja, Passaroewan, en het Eiland Madura.

Het VII. Het Prinsdom van Balamboang.

Kaart van 't eerste bestek, of van het Koninkryk van Bantam.

Wy maken dan een aanvang met het eerst bestek, daar van wy een byzondere kaart hier nevens voegen onder letter B.

Het Koninkryk van Bantam legt in 't Wester-deel van dit Eiland, langs de Straat Sunda, die Java van 't Eiland Sumatra scheid, en die van haar begin, of van 't Princen-Eiland, tot Batavia toe, zes en dertig mylen lang, en by de West-hoek van de Baey van Bantam, of by St. Nicolaas Baey, met de overwal van Sumatra, ontrent vier mylen, en een halve breed, en aldaar ook op zyn naeuwste is. Het draagt zyn naam na de stad Bantam, van welke wy op zyn plaats zullen spreken.

Wy moeten hier alleen met een woord zeggen, dat dit een byzonder Koninkryk op zich zelven is, waar over de Keyzer van Groot Java niets te zeggen heeft, gelyk ook niet over veel andere Ryken op Ja-

Java, die onder hare byzondere Vorsten, en Opperheeren staan.

Dit staat alleen onder den Koning van Bantam, die een oppermagtig Vorst op zich zelven is, en van niemand anders afhangt.

't Princen-Eiland. Aan 't Westelykst einde van Java ontmoet men, wat benoorden 't zelve, een Eiland, het Princen-Eiland genaamd, zynde woest, en onbewoond. Zommige maken 'er de Princen-Eilanden, als of'er verscheiden waren, van; dog deze toonen dat zy 'er geen kennis van, en noit daar geweest hebben. Van zyn Oost- tot zyn West-hoek, is het vier en een halve myl, en van zyn Zuid- tot zyn Noord-hoek, wat meer als drie mylen lang. Men heeft in 't Oosten, en in 't Oost Zuid-Oosten, twee heuveltjens, en buiten dien is 'er niets op dit Eiland, 't geen aanmerkens waardig is. Het is rondom by na (uitgenomen in 't Oost-Zuid-Oosten, en agter in een groote Baey, die tusschen de Zuid-, en West-hoek al fraey diep in loopt) met een Rif bezet, en heeft nergens versch water, dan diep in die Zuid-West-Baey, daar men na de Zuid-kant twee kleene Rivierkens ontdekt, die daarom vele hebben doen oordeelen, dat hier geen versch water valt, om dat het nergens anders op dat Eiland is, en om dat 'er zelden schepen of vaartuigen aan die kant, ten zy zy het weten, komen. Ik ben aan den Oost-hoek A°. 1694. geweest, dog wy vonden daar niets, en alles zeer woest, zoo dat wy 'er aanstonds weer van daan roeiden.

Men kan, by nood, op negen a tien vadem, zoo in die Baey, als in 't N. W., en elders, ten anker komen, dog veel beter is het dat niet te doen, en dat men de wal van Java zelf zoekt.

Men heeft hier en daar op dit Rif, voor al by de West-, en Zuid-hoek, eenige kleene Eilandekens; dog die verdienen de naam van Eilanden niet, aangezien de zelve van geen belang zyn, en dit heeft mogelyk zommigen daarom van de Princen-Eilanden, als of 'er veel waren, doen spreken, hoewel ze meest klippen zyn; dog daar is 'er een by de Zuid-hoek, by na een half myl lang; maar vol Kats-koppen, zoo dat het al mede de naam van een Eiland niet verdiend, behalven dat het ongenaakbaar is.

Tusschen de Noord-West-zyde van dit Eiland, en den vlakken hoek van 't Eiland Sumatra, is de Straat Sunda, zes en een halve myl breed. Dit woord Sunda beteekend in 't Oud Javaansch, een gebergte, en daar na werd deze straat de *Berg-Straat* van de oude Javaanen, om dat het West-eind van Java zeer bergagtig is, genaamd. Anders werd 'er nu en dan ook nog wel van een Koning van Sunda, op de Malabaarsche kust gelegen, gesproken; waar mede de Portugeezen (zoo A°. 1723. zie) eenige tyd in oorlog geweest hebben; dog het zelve moet men hier mede niet verwarren.

Het legt van Java op zommige plaatsen twee mylen, dog met zynen Oost hoek maar een myl van de Welkomst-Baey, voerende de streek, die tusschen beide deze wallen loopt, de naam van de *Behouden Passagie*.

Java's West-hoek. Van Java zelfs nu beginnende, maken wy met des zelfs West-hoek, die anders ook wel de eerste genaamt werd, een aanvang.

Aan de West-, en Zuid-kant ontdekt men voor eerst niet, dan groote klippen, zware gebergten, een ongenaakbare wal, en vier mylen van den West-hoek, aan de Zuid-kant, Oost opgaande, een kleen Eiland, het Kalappus Eiland genaamd, dat twee mylen van de wal legt, gelyk men twee groote mylen oostelyker, nog een ander, het Trouw's-Eiland genaamd, heeft, waar van 't eerst ontrent een myl lang, en pas vierde part zoo breed, en 't laatste ontrent een en een vierde myl lang, en van de zelve breedte is, zynde beide met een Rif bezet, en by 't eerst ankergrond, en verder oost aan, niet dan op eenige plaatsen, die in de kaart aangetekend staan, grond te vinden.

De Zuid-kant beschreven. Aan 't uiterst einde in 't Oosten, na deze Zuid-zyde van 't land, ziet men niet anders dan een zeer hoog, en steil gebergte. Van de West-hoek af, tot aan het uiterste van de Zuid-kant, heeft dit lant net de lengte van agttien mylen.

Van de West-hoek nu aan de Noord-kant van Java, (die Oost, en West ontrent twintig mylen lang is) twee mylen Oost aangaande, ontmoet men een gehugt, Jankolan genaamd, ontrent het welke, een weinig benoorden van de wal af, een kleen Eilandje legt, het Nieuw Eiland genaamd, dat woest, en ledig is, ontrent een myl in 't rond, aan de West-kant met een Rif bezet is, en daar ontrent ankergrond heeft.

Van de West-hoek tot by Jankolan, daar ook een Riviertje is, loopt de kust met een vlakke bogt wat in, en van daar weer tot de tweede hoek, daar men twee Rivieren, en versch water heeft, al hoe langer hoe Noordelyker uit, alwaar men ook, zoo bewesten, als vlak voor den zelven, goede anker-grond heeft.

De Noord-kant van 't Bantam's Ryk aan de Zee-kant. Deze tweede hoek legt van den eersten twee en een halve myl, zynde die hoek, wel drie vierde van een myl breed.

Van den tweeden hoek schiet de kust weer wel derde halve myl na 't Zuiden in, makende daar een groote Baey, de Welkomst-Baey genaamd, zynde zamen als twee byzondere Baeyen, waar van de

 naast

naast aan den derden hoek, nog al Zuidelyker inloopt.

Als men den tweeden hoek pas om is, ontmoet men een Rif, dat wel een myl lang is, waar ontrent naast aan de wal eenige klippen, of Eilandekens, en zoo wat oostelyker op, ook eenige Reven leggen, met nog twee kleene Eylandjens daar op, en wat verder nog een ander, digter aan de wal, zonder Rif, ten Oosten van 't welke, een weinig verder, anker-grond is. Daar na loopt men een andere Baey in, daar men ten eersten drie Eilandekens ontmoet, zynde de wal van Java, na dat men voor by dat Rif pas de tweede hoek om is, schoon en zuiver, tot aan de derde hoek toe (uitgenomen dat pas bewesten een kleene droogte is) gelyk men daar overal wel grond, dog juist geen anker-grond, en ook geen versch water heeft. In die eerste Baey doet zich ook eenig laag gebergte op.

Deze derde hoek is van de tweede vier en een halve myl gelegen, en hy is zelf ontrent vyf vierde deelen van een myl breed. Ook kan men vlak voor de zelve op tien a elf vadem ten anker komen; dog op de Oost-hoek is mede een kleene droogte.

Af en aan van deze hoek, heeft men ruim vyf mylen van de wal, na Sumatra toe, 't Eiland Krakatao, en 't lang Eyland, en twee myl noordelyker, 't Eyland Selebesee leggen.

Van de voornoemde droogte af, loopt de kust weer na 't Zuiden toe, twee mylen in, makende de Peper-Baey, daar men veel laag land, en wat Oostelyker, ontrent in 't midden, goede anker-grond tusschen twee kleene Eilanden, die wat van de wal leggen, in, en ontrent een onbekend Javaansch Dorp, heeft.

Wat Oostelyker komt men by een gehugt, Babawang genaamd, daar men weer anker-grond op zes vadem, en niet verre van daar, een Dorp met versch water ontmoet.

Van Babawang's West-hoek, na den vierden hoek van Java toe, schiet de kust weer Noord-Oost uit, dog tusschen beiden ontmoet men het gehugt Tseritti, en wat Noord-Oostelyker aan, het Dorp Passoerang, welke drie gemelde Dorpen, en twee gehugten van zeer weinig belang zyn, en ider pas van dertig a veertig Javaansche huisgezinnen (te zamen ontrent twee honderd zielen uitmakende) bewoond werden. By 't laatste Dorp, dat wel het grootst is, heeft men versch water: ook is de kust overal schoon, uitgenomen, dat by Babawang, en bewesten Tseritti, en Passoerang, drie kleene droogtens zyn, dog by de Rivier van Passoerang, pas ten Noord-Oosten de zelve, kan men ankeren.

Vlak voor de vierde hoek, die wat meer dan vyf mylen van de derde hoek legt, heeft men ook een kleene droogte, en van Tseritti, tot wel een halve myl boven Anir, laag gebergte.

Van dezen hoek loopt de kust al weer Noord-Oost aan, en drie quart myl verder heeft men een versche water-plaats, niet verre van welke de stadt Anir legt, by welke twee Rivieren zyn. Deze stad heeft wel een groote naam; dog is in zig zelve niet veel, gelyk de meeste Javaansche steden zyn. Zy is maar een open vlek, hebbende ontrent duizend huisgezinnen, die 'er ten deelen in, ten deelen buiten, woonen: de huizen zyn maar van Bamboezen, weinige der Grooten uitgezonderd, opgetimmert. Zy kan geen halve myl beslaan; dog men kan 'er van alles redelyks koops voorzien werden, alzoo van deze plaats (daar zeer veel peper valt) groote vaart op Bantam is.

Af en aan Anir heeft men, ruim twee mylen benoorden de wal, 't Eiland Dwars in de Weg, by 't welke een zware stroom gaat. Anir.

Men ontmoet ten Noord-Oosten van Anir nog twee water-plaatzen, of Rivierkens, die nu en dan grooten dienst doen.

Daar na krygt men weer laag land, met eenige zoute spruiten, by welke men pas ten N. O. van 't Brabands-Hoedje, een kleen Eilandje, een halve myl van de wal, ten anker kan komen, gelyk mede ontrent Geertruids Eiland, dat een myl N. Oostelyker legt, daar ontrent men ook een kleene myl van de wal, een gevaarlyke droogte, Brouwers-Zand genaamd, en nog een andre kleene droogte dicht aan de wal leggen heeft.

Wat verder, van Geertruids Eiland, heeft men 't Piessang-Eiland, zynde beide zeer dicht by de wal gelegen; dog een kleene droogte by 't laatste.

Een ander Eilandje, het Toppers-Hoedje genaamd, legt benoorden het Brouwers-Zand niet wel een myl.

Op het uiterste van de westelykste kant van den westhoek van Bantam, ontrent de St. Nicolaas Baey, heeft men nog een Geertruids Eilandje.

Van 't westdeel van den vierden hoek van Java, tot dezen hoek, by welke dit Geertruids Eilandje legt, rekend men vyf en een halve myl.

Deze West-hoek nu van Bantam, heeft ruim een breedte van twee mylen. By de St. Nicolaas-Baey, by 't gehugt de Noten-Dop, en nog wat verder, heeft men drie kleene Rivierkens, en ten Oosten der laatste plaats, drie kleene Eilandekens pas buiten de wal, hebbende geen naam.

Van den eenen kant van deze hoek dezer Baey, na de andre, ontrent het Eilandje, Engels Onrust gelegen, heeft men een

een afstand van twee mylen, daar de kust weer Zuid-Oost loopt, en dan schiet zy daar vlak zuiden in, van waar zy oost op loopt, makende van dien West-hoek, tot den hoek van Pontang, op een afstand van twee myl en een halve, de Baey van Bantam, die overal met een Rif by Pontang al vry breed bezet is.

De stad Bantam legt in 't midden van deze Baey, en anderhalf myl 'er af legt Poelo Pandjang, dog nader aan de wal, Hollands Kerk-Hof, en wat Oostelyker als Poelo Pandjang, het groot en kleen Eiland Pondi, met nog eenige andre kleene Eilandekens.

Wy zouden hier nu wel verder, zoo van deze stad, als van andere onder dezen Koning, te landewaard in leggende, konnen spreken; dog, om niet buiten 't bestek van onze Kaart te gaan, zullen wy met het verdre wagten, tot wy in 't byzonder over deze stad, volgens ons voorig ontwerp, spreken zullen: hier nog by voegende, dat zig hier in twintig Dorpen, en een Stad of drie op doen, waar in agt duizend, honderd en zeventig huisgezinnen zyn, die ider op vyf zielen gerekend, veertig duizend agt honderd, en vyftig zielen (zonder Bantams ingezetenen, en een groot getal andre Dorpen en inwoonders binnens lands mede te rekenen) uitmaken. De Noord-zyde is twee en twintig mylen lang.

Kaart van het tweede Bestek, of van het Koninkryk Jakatra.

Dus verre dan aan het eerste bestek van onze verdeeling van Java, te weten aan de beschryving van het Koninkryk Bantam, voor zoo verre 'er deze kaart af meld, voldaan hebbende, gaan wy nu tot de beschryving van dat deel, dat wy 't Koninkryk van Jakatra noemen, over, hoewel wy daar nog een geruim deel van 't Bantam's Ryk voor af zullen ontmoeten. Wy geven hier af een byzondere Kaart, onder letter C te zien. Wy zullen, om ordentelyk te handelen, hier weer aan de Zuidkant, daar wy 't gelaten hebben, vervolgen.

Hier ontmoeten wy eerst een krommen bergagtigen hoek, met een doorgaans smal Rif, dat hier en daar wat breeder uitloopt, en daar dan ook wel wat klippig is, het welk zig al voorby de laatste Rivier van Soeka Poera, ter lengte van zeven of agt en twintig mylen, zynde de lengte van dit bestek aan de Zuid-kant, uitstrekt.

Drie mylen van den hoek van dit gebergte aan de Zee-kant, ontmoet men eerst een zand-bogt, die'er derde halve myl af legt, en een halve myl oostelyker, heeft men een schoone Rivier, diens hoofd spruit uit het gebergte Pangerango, vyf mylen Noordelyker af daalt, in welke een ander spruitje, komende pas drie mylen Noordelyker uit een gebergt, boven den berg Salak gelegen, zig ontlast.

De Zuid-kant beschreven.

Gelyk deze kust hier in deze zand-bogt van 't Zuiden eerst na 't Noorden, en dan tot aan deze Rivier, die geen naam heeft, Zuid-Oost aan loopt, alzoo buigt zy zig dan verder tot aan 't laag afgespoeld Zand-Eiland al meest Zuiden aan.

Een myl van de Rivier, by welke zwaar gebergt wat landwaard in, en laag gebergt aan de Zee-kant legt, heeft men een kleene zand-baey, en een zand-hoek (waar ontrent 't Rood-Eiland is) nevens nog een of twee klippige hoeken, als ook een zandhoekje, en een witte zand-bogt, nevens zoodanigen strand, ontrent een steenig hoekje, 't welke van 't begin van dit bestek, een afstand van ontrent zes mylen beslaat. Ook is deze gansche wal langs, aan de Zuid kant van dit bestek, geen goede anker-grond, en een half myl van de wal hier, en daar al meest vervolgens niet dan zwart zand op verscheide dieptens, in de kaart getekend, te vinden.

Ontrent vier mylen van het steenig hoekje, daar men niet dan laag land, en maar zand-strand heeft, ontmoet men (na voorby eenig laag gebergt geraakt te zyn) een kleen spruitje, voorby 't welk ook een kleen gebergte twee myl 'er af is.

Verder langs henen aan deze Zuid-kant heeft men mede (uitgenomen een kleen streekje by Kandang Besi, daar wat laag gebergte legt) niet als laag zandig land, dog daar, van wegen de sterke branding, niet aan te komen is.

De Dorpen hier gelegen.

Negen en een halve myl van 't steenagtig hoekje, Oost op, ontmoet men, een myl Noorden aan, van strand af, het dorp Boeni Cassi, waar in ontrent dertig huisgezinnen zyn.

Nog een myl oostelyker legt het Dorp Tsisadoa, dat wel uit vyftig huisgezinnen bestaat, leggende nader aan strand.

Een kleene myl verder heeft men het Dorp Tsilakti, leggende, gelyk het vorige, ontrent drie vierde myls van strand, tusschen welk dorp en 't strand men nog een ander dorp, Tsipandak genaamd, ontmoet, meer dan honderd huisgezinnen te zamen sterk.

Een myl verder legt het Dorp Tsidammer, by een kleen Riviertje; en nog wat verder het Dorp Tsidang, die beide wel twee honderd huisgezinnen konnen uitmaken.

Alle deze Dorpen leggen in de landstreek, Sidammer genaamd, die hier ook met zyn grens palen aan weerzyden afgeperkt is.

Anderhalf myl buiten deze Land-streek, of twee mylen oostelyker, als Tsidang, legt het Dorp Kandang Besi, ontrent een myl van strand, daar men die klippige hoek, en ook een Riviertje, pas daar voorby, heeft. Dit is een fraei Dorp, van wel honderd vyftig huisgezinnen.

 Een

Een groote myl Ooſt ten Noorden, en byna twee mylen van ſtrand, heeft men 't Dorp Tſitalinka, digt by 't welke, wat nader na de ſtrand, 't dorp Tſikankok legt, die met haar beide ontrent negentig huisgezinnen uitmaken.

Een kleene myl Zuid-Ooſt van Tſitalinka, legt het Dorp Boenigoeli, een half myl nader na ſtrand, by een ſpruitje, 't dorp Isjambe, en een myl ooſtelyker het dorp Rajoa, tuſſchen beide welke laatſte dorpen in 't midden nog een kleen Riviertje is.

Deze drie laatſte Dorpen konnen te zamen wel twee honderd, en vyftig huisgezinnen tellen, zynde met hun zes Dorpen in de Landſtreek Kandang Weſſi gelegen, dat mede met zyne grenspalen afgeperkt is.

Van des zelfs grens-paal, tot het einde van dit beſtek aan de Zuid-kant, gaat men nog ontrent drie en een half myl Ooſt aan, alwaar men zig in 't landſchap Soeka Poera bevind, waar in zig met de eerſte halve myl een kleen ſpruitje, en een myl verder, een grooter ſpruit, nog een weinig verder diergelyk een ſpruit, die boven twee takken heeft, en een half uur verder zich een fraeje Rivier opdoet, aan welke zich ontrent een groote myl van ſtrand af, drie Dorpen, vervolgens Noorden aan gelegen, en geen naam hebbende, vertoonen, die te zamen ontrent honderd huisgezinnen uitmaken.

Vlak voor die laatſte Rivier, gelyk ook aan weder zyden, vertoonen zig, drie kleene onbewoonde Eilandekens; waar mede wy (voor zoo verre dit tweede beſtek aangaat) afſcheid van de Zuid-zyde nemen, die van 't Weſten tot 't Ooſten, tot 't einde van dit beſtek, zig zeventien mylen verre uitſtrekt.

De Noordzyde langs ſtrand beſchreven.

Aan de Noordzyde nu weder, daar wy 't by Pontang gelaten hebben, vervolgende, ontmoeten wy eerſt een Rivier, en wel vyf kleene Eilandekens.

Deze Rivier Pontang, die hier by den hoek van Pontang, en ook nog twee myl ooſtelyker in zee ſtort, daar zy de Rivier Tanare genaamd werd, loopt midden door de ſtad Tirtiaſſa, die ontrent een myl van ſtrand, en twee groote mylen beooſten Bantam legt.

De Stad Tirtiaſſa.

Dit is een van de voornaamſte ſteden des Ryks, die Sulthan Agong, na dat hy 't beſtier aan zyn zoon, Sulthan Hadji, overgegeven had, tot zyn vermaak gebouwd, en daar hy zig met zynen Hofſtoet na toe begeven heeft, om, zoo hy zig verbeelde, ſtil en geruſt te leven. Hy had de zelve zeer fraei gemaakt; dog hoe zy door den oorlog, tuſſchen den zoon, en den vader ontſtaan, daar na verwoeſt is, zullen wy op zyn tyd zeggen. Zy wierd in haren bloei wel op zes duizend huisgezinnen gerekend.

Tuſſchen Pontang, en de Rivier Tanare heeft men verſcheide zand-platen, en in een diepe inbogt, die van Pontang tot aan 't Menſchen-Eeters Eiland loopt, by die Rivier drie Eilandekens, die Noord-Ooſt op een weinig van de wal zoo vervolgens leggen, waar van het noordelykſte, 't Jagers-Eiland genaamd is.

Deze bogt, die fraei diep na 't Zuiden inſchiet, en dan verder Ooſt, en Noorden aan ſtrekt, is van dien hoek, die by 't Menſchen-Eters-Eiland legt, drie mylen gelegen, welke uitſtekende laatſte hoek daar een groot, breed, en ſcherp in zee uitſtekend Rif maakt.

Van daar Ooſt aan, twee mylen, ontmoet men 't Riviertje Lampon, en nog een ander by 't gehugt Tangelaugus; van waar Ontong DJava (zeker hoek zoo genaamd) ontrent anderhalve myl legt.

Van de Rivier van Pontang derde halve myl, Noorden op van de wal, ontmoet men een blinde klip, Tsjeribon genaamd, en een groot halve myl Noord-Ooſtelyker, nog een diergelyke. Een half myl Ooſtelyker heeft men het Wapen van Hoorn's Eiland, nevens Poelo Tidong, tuſſchen welke, en de wal, de Vogelſtruis-droogte is.

Een half myl van Poelo Tidong, wat Zuidelyker als Ooſt aan, heeft men een Eiland zonder naam, en nog wat Zuid-Ooſtelyker Poelo Pare, 't Eiland Bronkhorſt, en eenige andere vol Reven.

Een groot myl Zuidelyker, na de wal toe, heeft men de Groot Kombuis, of 't Eiland Lantsjaac, en een half myl Ooſtelyker de kleene Kombuis, met eenige kleene droogtens 'er by.

Nader aan de wal, wat voorby Ontong DJava, een half myl in zee, heeft men 't Eiland Middelburg, en wat Ooſtelyker 't Eiland Amſterdam.

Pas voorby Ontong DJava, heeft men de Rivier van Tangerang, die haren oorſpronk ten deele uit den berg Salak, ten deele uit het gebergte daar ontrent heeft. Deze Rivier is de ſcheids-paal tuſſchen het Koninkryk van Bantam, en van Jakatra.

Ontong DJava.

De Rivier van Tangerang, ſcheidende de Ryken van Bantam, en Jakatra.

Vlak voor deze Rivier legt een Eiland zonder naam, van welk Eiland tot aan de Rivier van Ankee (daar wy nader van zullen ſpreken, gelyk ook van die van Tangerang) deze kuſt weer na 't Zuiden wat inſchiet, van waar men dan in zeer weinig tyds tot Batavia komt.

Batavia.

Van Ontong DJava tot Batavia toe, heeft men een afſtand van drie mylen, alwaar men verſcheide Rivieren aan weerzyden van Batavia ontmoet, als die van Ankee, de Korkekot, de groote Rivier van Jakatra, de Sontar, de Tſiakan, en meer andere, waar over wy aanſtonds, om nu maar eerſt deze Noord-zyde te vervolgen, nader zullen ſpreken.

Twee

Twee mylen van Batavia heeft men Ooft aan, de Rivier de Maronde, en een myl Ooftelyker, die van Bacaffie, daar een groot Rif is, en daar de kuft by de hoek van Carawang zig weer Noord, en dan Weft aan, omdraeid.

Van de Rivier van Tangeran, tot aan den hoek van Carawang, heeft men een groote Baey, die net zes mylen lang, en ontrent twee mylen diep is, en hoewel voor de zee open, zoo werd egter de flag van 't water door alle de Eilanden, die 'er hier en daar voor verfpreid leggen, meeft gebroken.

De Eilanden voor de bogt en de Stad Batavia leggende.

Deze Eilanden doen zig, zoo als men Ontong DJava, of 't Eiland Amfterdam, maar voorby is, ten eerften op.

Deze zyn, Schiedam, een half myl Zuid-Ooft van Amfterdam gelegen. Een half myl zuidelyker heeft men 't Eiland Onruft (drie mylen van Batavia) waar op een Baas, die Onderkoopman is, met veel Timmervolk, als ook een Predikant legt. Men heeft 'er ook de Peper-pakhuizen, een Molen, enz. en diend deze plaats, om de Schepen te kielhalen. en te vertimmeren. Voor 't zelve legt een zwaar Rif, zoo dat men 'er niet, dan met kleene vaartuigen, bykomen kan. Nog wat Zuidelyker legt 't Eiland Kuiper.

Wat ten Ooften van Schiedam ziet men 't Eiland Haarlem leggen, en een half myl Zuidelyker, Engels Onruft, en Purmerent.

Beooften Haarlem, doet zig een hooge zand-plaat, en van daar wat Zuiden aan 't Eiland Hoorn op.

Een myl beooften de hooge zand-plaat, legt het Eiland Edam (ontrent vyf mylen van Batavia,) een Eiland van vermaak, voor zyn Edelheid. Ook is daar op allerlei gedierte. Men heeft 'er ook eenige Pakhuizen, een Zaag-Moolen, en een Lynbaan. In oude tyden werd het Poelo Damar, dat is, Hars-Eiland, na een groote Hars-boom, die 'er op ftond, genaamt. Het is een groot half uur in zyn omtrek, en is vol vrugt- en andre boomen, en, zoo als men 'er by komt, van een hegt hoofd of twee voorzien . Zyn Edelheid Kamphuis, L. M. heeft 'er ook een fchoon Japans-woonhuis gezet, en allerlei zeldzame gewaffen opgebragt, gewoon zynde in zyn leven hier dikwils met zyne vrienden vrolyk te zyn, gelyk hy 'er in zyn laatfte tyd ook veeltyds zyn verblyf gehouden heeft; dog naderhand heeft zyn Ed: dat aan de Heer van Hoorn gemaakt, om 't na zyn dood te bezitten.

Een half myl Zuidelyker is 't Eiland Alkmaar; nog Zuidelyker Enkhuizen, nog wat Zuidelyker Leiden, en naaft aan de wal, ontrent een half myl 'er af, Vader Smit's Eiland, zynde alle onbewoond.

De hoek van Karawang beftaat uit twee Eilanden zonder naam, van welke 't eerfte voor en agter zeer fmal, dog lang, en in 't midden breed is, hebbende aan wederzyden de Rivier, van die zelve naam, loopen.

Tuffchen de Rivier van Bacaffie, daar wy een poft van Krygsknegten hebben, en de hoek van Karawang, is een groote Zand-baey.

Voorby den hoek van Karawang, Ooftaan, ontmoet men nog drie Eilanden zonder naam, waar van 't laatfte 't grootfte is, en daar de kuft weer wat zuidelyk infchiet, makende met die vier of vyf Eilanden te zamen, dien hoek, die met een bogt Zuiden aan loopt, alwaar men ziet, dat die Rivier met drie byzondre fpruiten in zee ftort, welke laatfte fpruit wel een groote myl van den hoek aflegt, van welke Hoek tot aan 't einde van dit tweede beftek, aan de Noord-kant een Rif loopt.

Een myl Ooftelyker heeft men een gehugt, Pakis genaamd, en nog een myl Ooftelyker, de Moordenaars Rivier, alwaar men een Eiland heeft, makende te gelyk de Moordenaars hoek, beooften welke weder wel twee mylen van de Moordenaars Rivier, een groote fpruit van de Rivier van Karawang in zee ftort, makende dit Eiland van de Moordenaars-hoek, een Noordelyk uitpuilende bogt, die weer wat zuidelyker na die laatfte fpruit van Karawang's Rivier infchiet.

En de verdre ftrekking dezer N. Kuft.

Van deze Rivier van Karawang gaat men ontrent twee mylen Ooft aan, en dan komt men, na dat men voorby de hoek van Sedari (daar men ankeren kan) mitsgaders voorby Sedari, en Chamara geraakt is, aan de Rivier Tfiparaga, beooften welke, men nog drie vierde van een myl ooftelyker geraken kan, alwaar deze Noord-kuft van dit beftek een einde neemd, die Ooft en Weft ruim twintig mylen lang is.

'T Koninkryk Jakatra van binnen.

Na dat wy nu gezien hebben, wat zig aan de Zuid- en Noord-kant in dit tweede beftek, of in 't Koninkryk van Jakatra, opdoet, zullen wy nu dit Koninkryk van binnen gaan befchouwen, aanvang makende aan de Ooft-kant, om van de Rivier Tfiparaga Zuidwaardsop het lant eerft te befchryven.

Zoo als men deze Rivier nu Zuidenaan, ten Ooften blyvende, opgaat, heeft men in 't eerft een woeft dog fchoon Bofch, met eenig gebergte vermengd, dog vyf mylen hooger, van 't Noord-ftrand afgekomen, vind men daar aan de Rivier een onbekend Dorp, en dan Kandawong, die beide, na den Javaanfchen trant, nog al fraei, en van honderd en zeventig huisgezinnen voorzien zyn.

Een myl Zuid-Ooftelyker, heeft men

de

de Dorpen Tſikanpi, Paſſerahang, Jatamagara, en wat verder Tſimaigus, die met hun vieren wel vyf honderd huisgezinnen uitmaken.

Een paar mylen Ooſtelyker, als de Rivier Tſipparaga, vind men een andre onbekende Rivier, aan welke men op deze hoogte van het Dorp Tſikanpi, al Zuiden opgaande, de Dorpen Tſilandok, Serindo, Tſipende, Parang, Padoedang, en Tſiacke heeft, van welke de twee eerſte ontrent een halve myl beweſten die Rivier, en Tſiacke wel een myl 'er af, dog de andre dichter aan leggen. Deze zes zyn wel vyf honderd huisgezinnen ſterk.

Om hier tot een gelyke hoogte te geraken, zal 't niet qualyk zyn, dat wy van ſtrand af weder de Rivier van Karawang, zekere Landſtreek, zoo genaamd, opgaan, om eerſt, tot deze hoogte toe, eens te zien, wat voor plaatſen daar leggen, en om dan, op deze hoogte gekomen zynde, daar wy 't gelaten hebben, met de Dorpen, tuſſchen die onbekende Rivier ten Ooſten, en tuſſchen de Rivier van Karawang, weer voortgaan.

Naamen der Dorpen aan de Ooſt-kant gelegen.

De eerſte plaats, die ons wel drie en een halve myl van ſtrand af, beooſten de Rivier van Karawang (en volgens de gedagten van andre, vry verder) ontmoet, is Tandjong Poera, een voorname veſting, die wy hier Paggers-gewyze hebben, alwaar een Vaandrig, of Luitenant, als Hoofd over eenige Soldaten legt.

Deze plaats, en Rivier (die zeven myl van Batavia gelegen is, en die men nog wel 78 mylen opvaren moet, om aan deze poſt te komen) werd voor een ſcheidspaal, en grens tuſſchen het Koninkryk van Jakatra, tuſſchen den Soeſoehoenan (of Keizer van Java) en tuſſchen de Sulthan van Tsjeribon, aan die kant gehouden. Zy werd wel op twee honderd huisgezinnen gerekent.

Een halve myl Zuidelyker heeft men 't Dorp Prangkaiſap, wat Zuidelyker Karta Jaſſa, en ontrent een myl Zuid op van 't eerſte, Soeduwara, wat hooger op Tarta Nagara, een half myl Zuidelyker het Dorp Doeko, nog wat Zuidelyker het Dorp Goede, en nog een weinig Zuidelyker de Dorpen Kali Wola, Norokto, en nog een zonder naam, zynde alle maar geringe Dorpkens, en die met haar negen ſtuks ruim agt honderd huisgezinnen konnen uitmaken.

Een groote half myl beooſten Goede, heeft men, dicht by de Rivier Tſiparaga, de Dorpen Kaligande, Tſiparaga, en Tamblang leggen. Dit zyn drie fraeje plaatſen, die ider wel twee honderd vyftig huisgezinnen ſterk geoordeeld werden.

Een myl Zuiden op van Norokto heeft men het Dorp Tſitangolan, ontrent tagtig huisgezinnen ſterk, aan welke zyde van de Rivier van Karawang ik nu maar blyven, en voor eerſt tot aan de Landſtreek Bandong voortgaan, en dan verder met de andere Dorpen, tuſſchen deze, en die Ooſtelyke Rivier gelegen, vervolgen zal.

Een myl van Tſitangolan, Zuid aan langs de Rivier van Karawang opgaande, ontmoet men een onbekend gebergte, hoedanig een men ook tuſſchen beiden na de Ooſt-kant heeft.

Hier ziet men in 't midden des lands tuſſchen die twee Rivieren, en de gebergten in, wel vier a vyf dorpen leggen.

Deze zyn Engereng, Warka, Konſaſoeli, Tſibebber, en nog een zonder naam, die wat Ooſtelyker als Engereng, en al Zuid op leggen, en Salela, dat ontrent een halve myl bezuiden Engereng pas boven 't Weſtelykſt gebergte legt. Deze zes Dorpen, die ruim vier honderd huisgezinnen uitmaken, zyn hier tuſſchen vyf byzondre gebergten beſloten, boven welk Ooſtelykſt, ontrent een myl van die onbekende Rivier, de Dorpen Boelaka, Sipadawa, Lingſia (dat wat na 't Weſten, pas boven een ander gebergte legt) Konſaſoeli, Tſipoerit, met nog een onbekend Dorp dicht by de Rivier, Tſilamla, Tſafoea (dat ontrent een groote myl bezuiden Boelaka legt, gelyk die andre al nader, en nader aan die Rivier komen) zig zelven vertoonen, zynde met haar agten ontrent van zes honderd huisgezinnen voorzien.

Hier heeft men weder vyf byzondere gebergten, twee na de Ooſt-kant, ontrent een myl van malkanderen, en drie na de Weſt-kant, ontrent de Rivier van Karawang.

Tuſſchen de zelve in, in 't midden des lands, heeft men een kleene myl Weſtelyker als Tſipoerit, het Dorp Tſikerang, en een halve myl Zuid-Ooſtelyker, als 't laatſte, het Dorp Kandoſoli; dog twee myl beweſten Lingſia, dicht by de Rivier van Karawang, het Dorp Stangenam, en een weinig Zuidelyker het Dorp Tſikaſpa, die met haar vieren ruim drie honderd en tagtig huisgezinnen konnen uitleveren.

Beooſten die onbekende Rivier, ontrent een myl Zuid Ooſt van Padoedang, dat beweſten de zelve legt, heeft men nog, vervolgens Zuiden aan, de Dorpen Tſiwoeni, Tſilewang, Karangelang, Tſikabong, dat een myl boven Tſiwoeni legt, Madat, Herang, die wel een myl van een en al Zuid op zig vertoonen, en daar de onbekende Rivier begind, en nog twee Dorpen zonder naam leggen; welke agt Dorpen ontrent zes honderd huisgezinnen konnen uitmaken.

Het Landſchap Zuid-Bandong.

Pas boven Kandoſoli, ontrent een myl Zuid-

Zuid-oostelyker, in de landstreek van Bandong, heeft men 't Dorp Makabonckok, bewesten 't welke weer een gebergte legt, en een halve myl bezuiden dit Dorp, tot dicht aan de Rivier van Karawang, die daar Oost aan draeit, al Zuid op, leggen de Dorpen Jaronggang (dat wel een halve myl Zuid-Oostelyker legt) Tsikalintoe, Giger Kalongtit, en Bandong, waar na deze gansche landstreek haaren naam draagt, en dat van Jaronggang een groote myl legt. Deze vyf Dorpen, die zeer vermakelyk aan een kleene spruit van de Rivier van Karawang, die Noordelyk aanloopt, geplaatst zyn, maken zamen by de vier honderd huisgezinnen uit.

Ontrent het einde van deze spruit, pas beoosten de zelve, en een myl ten Zuid-Oosten van Makabonckok, legt het Dorp Tsilawa, en nog wel een myl Oostelyker, Tsikelling, met nog een onbekend Dorpje, en nog een half myl Oostelyker 't Dorp Oedjong Brong, welke vier Dorpen ontrent drie honderd huisgezinnen uitmaken.

Een myl ten Zuid-Oosten van Oedjong Brong, even aan gene kant van een kleene spruit van de Rivier van Karawang, die zig daar in tweën scheid, heeft men, pas bezuiden de zuidelykste tak, het dorp Goelo Gadja, en een myl of twee Zuidelyker, niet verre van den oorspronk der Rivier van Karawang, nog vyf dorpen zonder naam, welke zes ontrent vier honderd huisgezinnen uitleveren.

Bezuiden de Rivier van Karawang ziet men boven aan vier dorpen 'er langs leggen, Passer Magara, Pamaroesang, Panjagara Godo, en Sindawani, waar by men (alzoo daar 't einde van de landstreek Bandong is) het dorp Tsiboetsjong Tsiferoo wel voegen mag, die te zamen vyf honderd huisgezinnen sterk zyn.

Hier ontrent, van 't Oosten af, na het Westen toe, is deze gansche landstreek van Bandong (een zware zwavel-berg, ontrent agt dagen reizens van Batavia) vol gebergten. Deze berg legt ontrent de Priangse landen, op de scheiding van dit Ryk van Jakatra, Tsjeribon, en Bantam.

Midden in 't land, bewesten Passer Magara, heeft men nog de twee gehugten, Goemora, en Tsipalmahat, daar mede eenige huisgezinnen, ontrent honderd sterk, verspreid woonen.

Tusschen de Zuid-kant van de Rivier van Karawang, en de gebergten in, ontrent een groote myl bewesten het Dorp Tsikalintoe, doen zig Zuiden aan op, de Dorpen Silasjon, (met nog een onbekend Dorpje) Tsisappoer (dat nog wat Westelyker legt) Tsimijak, en wat Oostelyker, Tseveli, Tsibada, Tsiblok, Tsindai (en nog een zonder naam) Tsiekoepadi, en Tsiekenloedok (van Tseveli wel een myl gelegen,) als mede de Dorpen Tslihami, Tsirangan, Ciepetang, Goemorta, en Tsimortsjang (dat van Tsiekerloedok wel anderhalve myl Zuidelyker op legt) en die met haar zestienen ruim veertien honderd huisgezinnen sterk zyn.

Het verdere gedeelte van Bandongs landstreek is niet anders dan een zeer hoog, en bergagtig land, makende verder een grooten drie-hoek uit, die Zuiden aan nog wel drie mylen verre gaat, en Oost, en West ontrent zes mylen beslaat, stootende in 't Westen tegen den berg Pangerango, in 't Oosten tegen 't Dorp Tsiboetsjong Tsiferoo, en in 't Zuiden tegen drie lantschappen, waar van het Westelykste Sidammer, vier en een halve myl Zuiden en Noorden, en Oost en West vier mylen beslaat. Het middelste het landschap Priangan is (de scheids-paal van de Koninkryken Jakatra, en Tsjeribon) en dat van Kandong Wessi, dat wel zes mylen ruim Zuiden en Noorden, en vier mylen Oost en West breed, en verder mede een zeer bergagtig land, en waar af het Oostelykste de landstreek Soekapoera is, die agt mylen en een halve Zuiden en Noorden, en Oost en West, op zyn smalst, in 't Noorden, twee, en om de Zuid drie mylen breed is, in welk Soekapoera, wat bezuiden het Dorp Tsiboetsjong Tsiferoo zig het Dorp Pagodong, en een myl Zuidelyker en Zuid-Oostelyker zig drie onbekende Dorpen, nevens dat van Tsiwassoen, vertoonen, die met haar vyven te zamen over de vier honderd huisgezinnen uitleveren.

De Landstreeken van Sidammer, Kandong Wessi, Priangan, en Soekapoera.

Dit zyn alle de Dorpen, die men, behalven de voorens gemelde, ontrent het strand langs de Zuid-zee, in deze drie groote landstreeken van Sidammer, Kandong Wessi, of de Priangse landen, en in Soeka Poera, vind, bestaande die meest in zware en hooge bergen, op welke men zeer schoone en lommerryke bosschen heeft, terwyl zig de menschen van de tot nog toe gemelde Dorpen meest met de plantagien van hare Ryst-velden, hier en daar tusschen beiden, en met verdere gewasschen bezig houden, waar van zy, als slaven der Grooten, zeer armelyk leven.

Dus verre nu van de post van Tandjong Poera, tot aan de Zuid-zee, met het opnoemen der Dorpen, beoosten de Rivier van Karawang gelegen, gevorderd zynde, gaan wy weer na 't Noorderstrand, om alle de Dorpen, tusschen de Rivier Bacassie, en die van Karawang, mede op te noemen.

Van de post van Bacassie af, daar wy mede een wagt van eenige Soldaten hebben, waar van nader onder de stoffe van Batavia zal gesprooken werden, twee groote mylen Zuid aan, heeft men het Dorp Bantengombang, een halve myl beoosten 't wel-

't welke Sammadang, en een myl beoosten welk laatste de dorpen Tsionjong, Certeck, Parrebek, Soeroepan (welke laatste ontrent een groote myl van Tsionjong gelegen is) niet verre van de spruit Tsjoe (een tak van de Rivier van Karawang, en een myl Zuidelyker als Soeroepan) en het Dorp Tanabang leggen, welke zeven dorpen ontrent zes honderd huisgezinnen uitmaken.

Dorpen tusschen de Rivieren van Bacassie, en van Karawang.

Van Bantengombang een groote myl zuidelyker aangaande, ontmoet men het Dorp Soeralabang, dan Grogol, Nangra, Tsilentit, Klapponoggo, Koirbanghoni (dat anderhalf myl van Soeralabang legt) en wat Westelyker boven een spruitje, dat uit het gebergte daar ontrent de Rivier van Bacassie valt, het Dorp Koribagoni, en nog een halve myl Zuidelyker Tsitorap, die met haar agten ontrent zeven honderd huisgezinnen konnen uitleveren.

Van strand af is dit land, tusschen beide deze Rivieren in, al te zamen zeer vlak, en 't eerste gebergte, dat men ontmoet, is pas boven het dorp Koirbanghoni, of wat beoosten Koribagoni.

Ook is'er niet, dan een groote vlakte van strand af, tot aan de dorpen Sammadang, en Bantengombang, zonder dat men eenige andere plaatsen, dan enkel Ryst-velden, ontmoet.

By Tandjong Poera valt een andre Rivier in die van Karawang, 't spruitje Tsioe genaamd, tusschen 't welke, en nog een andre Rivier, die in die van Karawang stort, de dorpen Tsibet, Longmalana, digt by een, en wat verder Zuid op, Tsiboar, leggen, die wel vier honderd huisgezinnen sterk zyn.

Beoosten deze Rivier, die geen naam heeft, en die van Karawang, leggen van Tandjong Poera, al Zuiden opgaande, weder eenige dorpen, als Grogong, Woedas, Parang, Tartanagara (een gehugte) Gentong, Prakantras, Godok, Roraktok, drie gehugten, alle langs de Rivier van Karawang, Pattimag, dat wel een groote myl Zuid-Westelyk van Gentong legt, Tsigentus, Kadamonk, welke twee ten Oosten eenig gebergte hebben, Pamger, Tsidera (die weer ontrent een ander gebergte gelegen zyn) alle welke van Grogong af, tot Tsidera toe, zig twee mylen verre uitstrekken, hebbende zamen met hun agt dorpen, en vier gehugten, ruim elf honderd huisgezinnen tot inwoonders.

Als men nu van Tsidera, een myl Oost aan ter zyden gaat, heeft men daar ontrent de Rivier van Karawang, het dorp Sinjok, wat hooger op Prokansapi, nog hooger Soerok Dindin, Tsiwalang, Tsioelae, en Tsidadan, welk laatste van Sinjok, ontrent anderhalve myl legt, zynde zamen met haar zessen wel zeven honderd huisgezinnen sterk.

In de Rivier van Bacassie, die boven aan de spruit Tsiarap genaamd werd, valt by Bantengentong een andre Rivier, Tsikon genaamd, tusschen beiden welke Rivieren alleen het Dorp Tsihok, pas bewesten 't Dorp Nangra, legt, dat ontrent honderd en tien huisgezinnen sterk is.

Indien men nu tusschen de spruit Tsiarap, die derde halve myl boven Tsitorap begint, en de Rivier van Karawang, hoe langer hoe zuidelyker aangaat, ontmoet men niet dan zware gebergten, waar uit eenige Rivieren, die naderhand in 't spruitje Tsioe, en met 't zelve te zamen in de Rivier van Karawang storten, haren oorsprong nemen.

Zoo men nu van het Dorp Tsidadang af, langs de Rivier van Karawang, ontrent twee mylen zuidelyker opgaat, ontmoet men eerst een kleene Rivier, die in de Rivier van Karawang stort, en dan 't gehugt Tsibeajong, en de dorpen Tsisiri, Tsiabilaar, Tsiockan (stootende tegen 't landschap van Bandong) Tsiblagon, en Tsiroeje, die te zamen ruim zes honderd huisgezinnen konnen uitleveren, alle kort by een bezuiden zeker gebergte leggende.

Wat westelyker heeft men de dorpen Tsiandoir, Tsiajera, Tseesera, Tsijera, Sanjoor, en Tsilakan, die op een schoone vlakte, ten Westen van welke eenig gebergte is, uitgestrekt zyn.

Het landschap Tikondang.

Wat Oostelyker leggen de dorpen Tsikockan, Doeko, Boetsjang, Tsikondon, Tsikandang, en twee mylen Zuid-Oostelyk van Tsikandang, 't dorp Tsioejang, en anderhalf myl benoorden 't zelve, het dorp Tsikias, welke dertien dorpen in de landstreek Tikondang leggen, en wel vyftien honderd huisgezinnen uitmaken.

Verder op in deze landstreek heeft men niet als zwaar gebergte, daar men, een myl boven Tsioejang, eerst den berg Pangerango, en dan verder, tot aan de Zuid-Zee, nog veel andre onbekende gebergten ontmoet, die, van den berg Pangerango af, nog wel zes mylen Zuiden en Noorden beslaan, zonder dat men eenig dorp, gehugt, of Rivier, dan alleen een kleene, die uit de berg Pangerango oorsprong heeft, ontmoet.

Dus verre weer een streek lands van dit Ryk Jakatra, tot aan de Zuid-Zee afgedaan hebbende, keeren wy nu weer na de Noord-strand, om van Batavia af, weder Zuidwaard op te gaan.

Dog aangezien wy Batavia afzonderlyk zullen beschryven, zullen wy, wat hier ontrent legt, maar opnoemen, en dan voortgaan.

De Landstreek ten Zuiden van Batavia.

De stad zelf legt aan de zee, beoosten welke, men hier ziet de Rivier Tsiakan, de spruit Bangkas, kleen Tsiakan, de Sontar, en meer andere Rivieren zonder naam, na welke, West aangaande, met

de

de posten Jakatra, en wat hooger Noordwyk, de groote Rivier van Jakatra, die uit den berg Pangerango ook ontspringt, als mede de Posten van Ryswyk, en wat hooger Mr. Cornelis, de Rivier de Korrekot, de Post van Angkee, benevens de Rivieren Passangarang, en die van Angkee (in de welke de Rivier Tsipoetat, waar ontrent een Dorp is, de spruiten Sorpa, Gambong Sibas, en Silok, vallen) ontmoet.

Ten Zuiden van de post Noordwyk, boven ontrent het begin van 't Riviertje de Sontar, heeft men de dorpen Wangoa, en nog een zonder naam, Sangan (daar wy een post van Krygsknegten boven aan de groote Rivier van Jakatra hebben) de groote Tandjong, en bewesten de spruit Sentong (die in de groote Rivier valt) nog drie a vier dorpen zonder naam leggen, die te zamen wel duizend huisgezinnen sterk zyn.

Bewesten de groote Rivier aldaar, heeft men de dorpen Pondoasina, Kameri, Montpang, Depacki, een zonder naam, Ritoejaja, en Kadong Bolador, welke laatste Zuid-op van Pondoasina twee mylen legt, beoosten welke twee laatste zig nog twee dorpen zonder naam ten Oosten van de groote Rivier van Jakatra, en nog een andre, opdoerf, gelyk nog een dorp zonder naam, een myl bezuiden Kadong Bolador gelegen; welke elf dorpen ontrent dertien honderd huisgezinnen uitleveren.

Anderhalve myl bezuiden Kadong Bolador, bewesten de groote Rivier, heeft men de dorpen Kaddong Waronge, Boedeongati, Waneba, Kandang Along, Nalla, Kampang Boera, en Karon. Deze zeven dorpen hebben ontrent zes honderd huisgezinnen: en de Rivier van Jakatra neemt, ontrent twee mylen bezuiden het laatste dorp, zyn oorspronk uit den berg Pangerango, zonder dat men, tot aan de Zuid-zee toe, iet anders, dan zeer zware, hooge, en onbekende gebergten, ontmoet, die daar al mede, Zuid-op, nog wel zes mylen in hare uitstrekking beslaan.

Ontrent twee mylen bewesten den berg Pangerango, die ontrent negen mylen van 't Noord-strand legt, heeft men den berg Salak, waar uit de Rivier van Angkee haren oorsprong heeft, in welke een groote myl lager een ander Riviertje stort, dat uit een berg, wat Noordelyker gelegen, afstroomt, behalven welke men nog een gebergte wat westelyker heeft.

De andre Rivieren, of spruiten, in de Rivier van Angkee vallende, nemen daar ontrent, en wat lager, mede haren oorsprong.

De Post van Tangerang.

Wanneer wy nu van de Post by Tangerang, bewesten de Rivier van Angkee, leggende, en zoo langs de Rivier van Tangerang, die by Ontong DJava in zee valt, Zuid aan gaan, ontmoeten wy eerst de voornoemde post, die vier mylen bewesten Batavia, en daar een Vaandrig, of Luitenant, met zestig Europianen, en dertig zwarten, in bezetting legt, buiten welke hier nog wel drie honderd huisgezinnen zyn.

En de Dorpen langs die Rivier Zuiden op.

Daar is een steene Pagar, die twee punten na de landzyde, en twee zwaluwestaarten na de Rivier-kant heeft, van een stuk van 8 a 12 ponden, en van twee bassen, die de Rivier bestryken, voorzien.

Dit nu is een groote Rivier, die by deze Pagar gemeenelyk 18, en in de regentyd, of by vloeden, wel 28 voeten diep is. Deze is de scheids-paal tusschen 't Koninkryk Jakatra, en Bantam. Van Tangerang na de Rivier van Angkee, loopt ook de Rivier de Maker-Vaart, waar langs men gemakkelyk na Batavia varen kan.

Men heeft een myl Zuid-aan boven Tangerang de dorpen Sapoebaroe, Babacoan, Kampong Bali, Padipara, Pakolaeeng, Kampong Maleyo, Prajang, Tsikokoe, Sajogalti, Linkon, en Boejim Grompan leggen, die zich te zamen een groot anderhalve myl verre uitstrekken, en met haar elven wel dertien honderd huisgezinnen sterk zyn.

Dan komt men aan de Post Sampoera, die 'er naast aan legt, daar mede een wagt van eenige Soldaten onder een Officier legt.

Een weinig Zuidelyker heeft men de dorpen Kajang Madang, Liebe Karang, Wassawang, Wierapoerabangso, Mandang, Salabantar, Jampang, Tsiepienang, en Pagoenang, ontrent de spruit Sandali, (weinig beoosten welke de spruit Silatang, en nog eene, Siberong genaamd, is) welke laatste plaats van Sampoera ontrent twee mylen legt. Deze dorpen (daar men die van Jacob Bouwmeester, en die van Doerian Siriboa, met nog een zonder naam, wat Oostelyker gelegen, bytellen mag) maken zamen ontrent veertien honderd huisgezinnen uit.

Al wat men nu verder Zuid-aan gaat (zynde een groote afstand van vele mylen) bestaat niet dan in zwaar gebergte, en wilde bosschen, die zig tot aan de Zuid-zee uitstrekken, waar mede wy dan de beschryving van dit tweede bestek, in opzicht van 't Koninkryk van Jakatra, besluiten; voegende alleen hier by, dat men in dit Ryk twee honderd en twee dorpen, en daar in negentien duizend drie honderd negentig huisgezinnen (buiten Batavia) heeft, die door malkanderen op vyf zielen ider gerekend, zes en negentig duizend, negen honderd en vyftig zielen uitmaken.

Kaart van 't derde bestek.

Wy geven dierhalven, overgaande tot ons derde bestek van Java, om 't Konink-

ſtek, of 't Koninkryk van Tsjeribon. ryk van Tsjeribon te beſchryven, een kaart van 't zelve, by de letter D te zien, en zullen ook hier eerſt aan de Zuid-kant, daar wy 't in ons tweede beſtek gelaten hebben, vervolgen.

Beſchreven aan de Zuid-kant. Langs de Zuid-zee dan Ooſt aangaande, ontmoeten wy in 't landſchap Soekapoera, niet dan een dor ſtrand, drie kleene ſpruiten, die daar in zee ſtorten, en die niet boven een myl van ſtrand haren oorſprong in dat landſchap nemen; zynde de eerſte pas een halve myl verre van 't begin van dit beſtek Ooſt-aan, en ider weer een halve myl al Ooſtelyker gelegen; dog by de tweede ontmoeten wy een klip, 't Brabands-Hoedje (wat van 't ſtrand gelegen) en wat verder by de derde ſpruit nog een andre groote klip, waar by meer andre leggen; ook neemt deze Rivier wel twee myl dieper landwaard in haren oorſprong, zynde dit de zelve Rivieren, waar mede wy in 't tweede beſtek eindigden.

Een Myl ooſtelyker (terwyl een vierde myls van de wal, het zwart zand op zekre diepte, die in de kaart aangewezen werd, de ganſche kuſt langs, in dit beſtek vervolgd) ontmoet men een Riviertje, dat daar in zee ſtort, nemende haren oorſprong ontrent agt of negen mylen landwaard in, aan de Noord-zyde.

Van daar ontrent twee kleene mylen ooſtelyker, ontmoet men, by na een halve myl verder, een kleen ſpruitje, en een myl hooger op, een kleen Eilandje, het Toppers-Hoedje genaamd, met eenige klippen 'er by, tuſſchen welke een fraeye Rivier, die mede geen naam heeft, in zee ſtort, die agt of tien mylen landwaard in, in 't Noorden haren oorſprong heeft.

Een half myl Ooſtelyker ſchynen zich menſchen ontrent die ſtrand te onthouden, alzoo men daar nu en dan rook heeft zien opgaan. Ook loopt de wal hier wat na 't Zuiden uit.

Een myl Ooſtelyker heeft men weder een Riviertje zonder naam, dat hier ook in zee ſtort, en ontrent de zelve plaats met de laatſte beſchrevene zynen oorſprong heeft. Hier loopt de kuſt weer wat na 't N. O. in.

Een half myl Ooſtelyker ontmoet men hier een klippige en eenigzins bergagtige wal, zynde het land van 't begin dezes beſteks af, niet dan laag land geweeſt, welke bergagtige ſtreek ontrent anderhalve myl Ooſtelyker vervolgd, daar men de kleene Rivier Pinang, of Kidoelang ontmoet. Van daar begind Dirk de Vrieſen Baey, die zig ontrent wat meer als drie mylen Ooſt-aan uitſtrekt.

Een myl verder dan de River Kidoelang ontmoet men de kleene Rivier Idjoe, zynde in deze Baey een fraeje zand-ſtrand, die aan 't ooſter-einde met een bogt omloopt, alwaar in den hoek weer een kleen Riviertje zonder naam is, daar men ankeren kan.

Hier heeft men dan een klippig hoofd van een halve myl, dat zig van verre als een kleen Eiland vertoont, dat de naam van den hoek van Dirk de Vrieſen, en Mauritius-Baey draagt.

Dien hoek pas om zynde, daar de kuſt weer een halve myl na 't Noorden inloopt, heeft men Mauritius-Baey, die zig ontrent een groote myl Ooſt-aan uitſtrekt, daar een kleen langwerpig Eilandje is. Na de Weſt-kant dezer Baey heeft men eerſt de Rivier Tſilſidaur, en wat verder op nog een andre zonder naam.

Tuſſchen dat langwerpig Eilandje, en de overwal, is een naeuwe doortogt van ¼ myl N. en Z. breed, en een myl O. en W. lang, daar men aan de overzyde, of in 't Zuiden, by den hoek van Paroeran, ankeren kan.

Als men nu Noord-Ooſt hier nog een myl aangaat, komt men in een binnenmeir, Segara Noekan, genaamd, dat ruim twee mylen ver, Ooſt-aan, zig uitſtrekt, en dat Zuiden en Noorden ruim twee en een halve myl breed, en met laag water droog is.

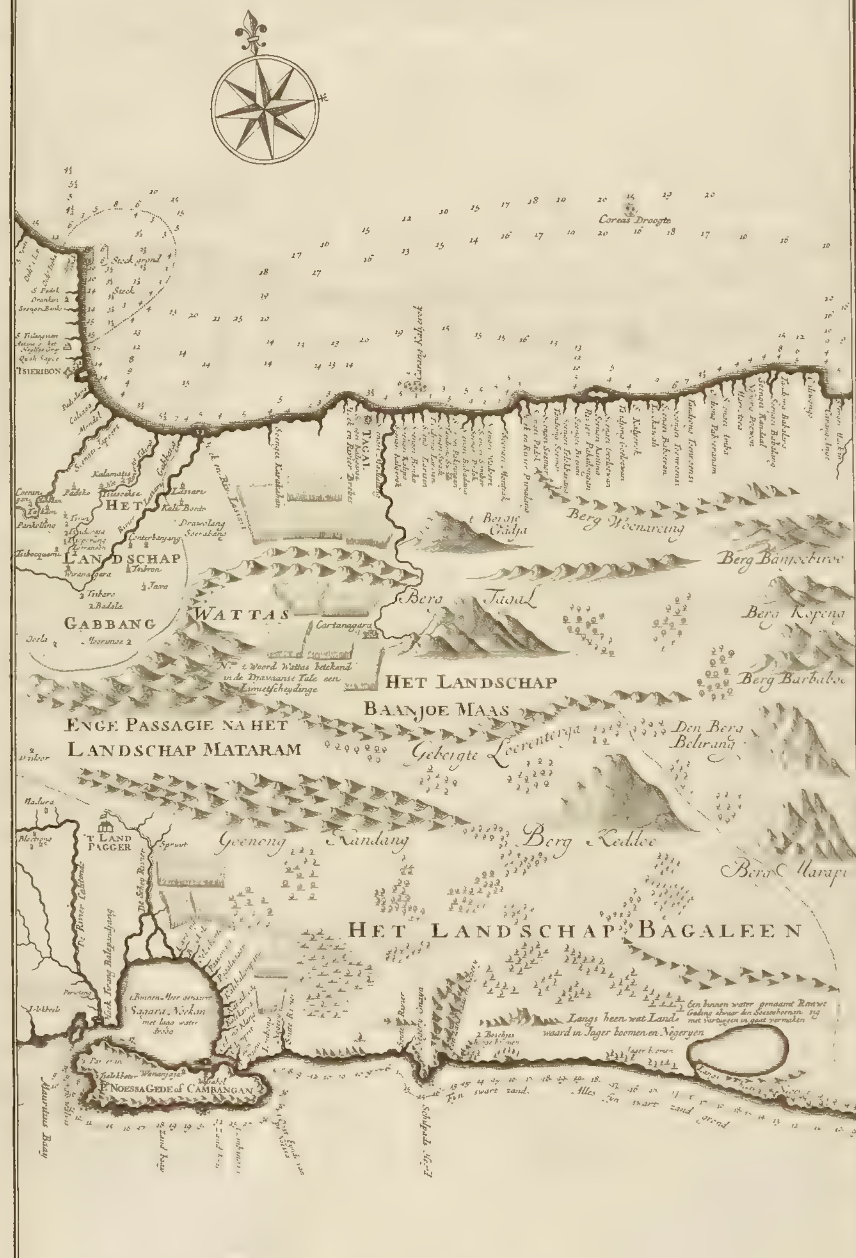
By 't pas inloopen ontmoet men aan de Noord-kant van deze engte een kleen Eilandje, dat vlak voor een Rivier zonder naam legt, die hier in zee ſtort, en die ontrent vier mylen Noordelyker haren oorſprong heeft.

Tegen deze Rivier aan, of pas beooſten de zelve, heeft men den hoek Tirang Balepandjang genaamd, daar de kuſt wel een groote myl Noorden inſchiet, alwaar men dan in den afſtand van een myl drie ſpruiten in zee ziet ſtorten, die alle uit de Schey-Rivier ontrent een myl Noordelyker, daar zy in drieën ſcheiden, komen afſtroomen, hoewel deze Rivier twee groote mylen Noord-weſtelyker haar begin heeft.

Van daar, van 't Noorden Zuid Ooſt en Zuiden aangaande, ontmoet men verſcheide gehugten, als Careong, Boeykolo (tuſſchen welke een kleen ſpruitje is) Ocloebontoe, Paſſongon (tuſſchen ider van welke weer een ſpruitje, gelyk ook voor 't laatſte gehugt, en ieder der nu volgende een kleene droogte is) Pagalangan, Kalibalampang, Karadoea, Kalikaros (voor welke drie laatſte men wat van de wal, in 't Meir nog drie andre droogten naaſt malkandren Zuiden en Noorden leggen ziet) Oedjongklang, Kalomprit, en Doman, by ieder van welke zes laatſte men mede een kleen ſpruitje ziet, behalven dat recht voor Oedjongklang, zig ook Zuid-Ooſt, en Noord-Weſt, drie kleene Eilandjens vertoonen.

Daar na pas voorby Doman, heeft men een ſcherpen hoek by 't gehugt Dainu, al-

D. Derde bestek.
'T KONINKRYK
TSJERIBON.
't Boomtjes Eyl. is een Zand plaat boven water
Steen onder water
HET LANDSCHAP
KARAWANG
HET LANDSCHAP
TSIASSEM
HET LANDSCHAP
PAMANOEKAN
'T KONINKRYK
TSJERIBON
TSJERIBON
Berg Tampomus
Sammadang
HET LANDSCHAP
PAROCKA MOETJANG
HET LANDSCHAP
SAMMADANG
WATTAS
HET LANDSCHAP PRIANGAN
PONDAJANG
SELAGODON
KOEWASSING
GOLOEN EN
IMPANAGARA
De 3 door malkanderen vermengde Landschappen
HET LANDSCHAP
KANDANG WESSI
HET LANDSCHAP SOEKAPOERA
LAOET KIDOL OF DE

G. Vierde bestek.
DE LANDEN VAN
MATARAM.
Coreas Droogte
TSJERIBON
TAGAL
HET LANDSCHAP
GABBANG
WATTAS
Berg Tagal
Berg Woenareng
Berg Banjoebiroe
Berg Kopeng
Berg Barbabo
HET LANDSCHAP
BAANJOE MAAS
ENGE PASSAGIE NA HET
LANDSCHAP MATARAM
Gebergte Loerenterga
Den Berg Belirang
Goenong Kandang
Berg Keddoe
Berg Marapi
'T LAND PAGGER
HET LANDSCHAP BAGALEEN
NOESSA GEDE of CAMBANGAN
Een swart zand.
Alles Een swart zand grond
ZUYD-ZEE

Back of
Foldout
Not Imaged

alwaar een veel smaller Ooster-ingang, dan in 't Westen, om in dit binnen-meir in te loopen, is, buiten welke maar pas gekomen zynde, men ontrent het Dorp Lonbong (dat ontrent een Zoute Rivier, een myl beoosten Dainu, legt, en ontrent tagtig huisgezinnen sterk is) mede ankeren kan. Ook is rondom langs dit Meir niet dan laag land.

Vlak nu voor dit binnen-meir, dat wy maar eerst rond gegaan hebben, legt een groot Eiland, dat zig van 't voornoemd kleen Eilandje, by den Oost-hoek van Mauritius Baey gelegen, af, tot het Dorp Lonbong toe, by na vier mylen Oost-aan, uitstrekt, en dat zoo aan de binnen-kant na 't Meir toe (een kleene plaats maar in 't midden by 't gehugt Wananjaja uitgezonderd) als de geheele buiten-kant langs, wat bergagtig, en klippig is.

Dit Eiland werd Poelo Besar, of Noessa Gedee (beide 't groot Eiland, 't eerste in 't Maleyts, en 't laatste half in 't Amboinees, en half in 't Javaansch betekenende) genaamd. Het is aan de Westkant een groote myl, en aan de Oostkant pas half zoo breed, en nog smaller aan 't einde.

Van de hoek Paroeran in 't Noorden (daar men ook ankeren kan) Zuiden aangaande, ontmoet men 't gehugt Tsalocbator, beweften 't welke, ontrent een halve myl van de wal, een droogte, de Walvisch genaamd, legt.

Dus voorby de Zuid-westelyke hoek om, en zoo Oost weder aangaande, ontmoet men, twee mylen verder, een landstreek Kambangan genaamd, waer by 't gehugt Wasahal legt, vlak voor 't welke men een kleen Eilandje ziet, dat rontom met katskoppen, die men langs dit Eilandje doorgaans ontmoet, bezet is.

Dit groot Eiland is onbewoond, en heeft aan de Zuid-kant twee zand-baeyen.

Wanneer men nu aan de vaste wal van Java van de zoute Rivier af, die ontrent een myl beoosten Dainu legt, een myl oostelyker gaat, heeft men weer eenig laag klippig gebergte, en wat verder eenig geboomte, zonder dat men nog een myl Oostelyker iet anders, dan laag land, met een smal rif 'er langs, ontmoet, hoedanig het zig verder van 't binnen-meir af, tot het einde van dit bestek, uitgenomen daar wy dat klippig gebergte onderscheiden, al mede vertoond. Dit bestek loopt aan de Zuid-kant Oost aan, ontrent zes en twintig mylen.

De Noord-kant van 't Ryk van Tsjeribon.

Na dat wy nu de Zuid-kant van dit Ryk van Tsjeribon beschouwd hebben, gaan wy over om de Noord-kant te bezien.

Hier ontmoeten wy, een groote halve myl van de West-zyde Oost-aan gevorderd zynde, een kleene Rivier zonder naam, die ruim twee mylen bezuiden haren oorsprong heeft.

Een myl oostelyker heeft men een kleen spruitje, regt voor 't welk, wat van de wal, Poelo Batak (een kleen Eilandje) met een Rif 'er om, en nog een ander 'er ontrent, tusschen 't zelve en de wal, legt.

Wat oostelyker zyn weer twee spruitjens, en dan nog twee vervolgens, by welk tweede Tsipparaga (zynde maar een gehugt) legt, vlak voor 't welke, wat van de wal, zig drie droogtens vertoonen.

Dan komt men by een Schei-Rivier, zynde de Rivier van Tsipparaga, die ontrent vyf mylen bezuiden haren oorsprong heeft, zynde de zelve ontrent twee mylen van de eerste Rivier van dit bestek gelegen.

Een myl oostelyker heeft men een uitstekenden hoek Karang Sondalang Tsillamaja, of den schadelyken hoek genaamd, voor welken zig, wat van de wal af, twaalf droogtens vertoonen, op een van de welke naast aan de wal, een kleen Eilandje legt.

Een groote myl oostelyker heeft men een spruitje of twee, en 't gehugt Tsillamaja daar by, voor welk laatste spruitje, dicht by de wal, nog twee droogtens leggen.

Byna twee mylen oostelyker ziet men de Rivier van Tsiassem, na de landstreek van dien naam genaamd. Deze neemt ontrent agt mylen ten zuiden wat boven 't Dorp Tsiterri haren oorsprong, scheidende zig een myltje van strand af in tweën, alwaar zy ontrent een halve myl van een, makende een kleen Eiland, in zee storten. Dit Eilandje is O. en W. ontrent drie quart myls lang, en in 't N. een halve myl, dog in 't Zuiden maar half zoo breed.

Een myltje oostelyker, als de oostelykste tak, heeft men de Rivier en hoek van Pamanoekan, die ontrent negen of tien mylen Zuidelyker by 't Dorp Tsiamboe haren oorsprong neemt. Deze Rivier, waar in nog twee of drie kleene spruiten zich ontlasten, werd zoo na 't Dorp Pamanoekan, dat ontrent een myl de Rivier op legt, en wel twee honderd huisgezinnen sterk is, genaamd. Het land maakt van Karang Sondalang af, tot den Oost-hoek van deze Rivier, een bogt, die wel drie myl lang is.

Een myl beoosten deze Rivier heeft men den hoek van Brebes, alwaar 't land weer wat inschiet.

Tot hier toe, of wat beoosten dezen hoek, is een vervolgend smal Rif langs deze wal van 't begin dezes besteks af, van waar de wal weer inschiet; dog vlak voor de Rivier van Tsiassems beide takken, verbreed zig dit Rif wel een halve myl verre in zee, en wel anderhalve myl, en verder, Oost aan.

Een groote myl Oostelyker van dien hoek heeft

heeft men weer een Schei-Riviertje, dat ruim twee mylen landwaard in zyn oorſprong heeft, beooſten welke Rivier het gehugt Pamantſetang is.

Nog een myl Ooſtelyker is weer een kleen ſpruitje, waar by 't gehugt Tolook Wale pas beweſten legt.

Een kleene myl hooger op is weer een ſpruitje, en daar by, pas 'er beweſten, het gehugt Kandang Awer, welke twee gehugten wel twee honderd huisgezinnen hebben.

Ontrent twee mylen van de wal hier, recht Noord aan, heeft men twee klippen onder water, op zeſtien of zeventien vadem diepte.

Een halve myl boven dat ſpruitje by Kandang Awer, heeft men een Riviertje, dat ontrent vyf mylen Zuidelyker zyn oorſprong heeft, waar by men aan ſtrand 't gehugt Tsjamare, tagtig huisgezinnen ſterk, leggen ziet.

Deze Rivier, die een myl landwaard in zig in tweeën verdeeld, valt een myl verder, met nog een ſpruit in zee, makende hier een kleen Eilandje, dat een myl Ooſt en Weſt, en ook Zuiden en Noorden, dog aan de Ooſt-kant nog wel zoo lang is.

Pas beooſten de eerſte ſpruit van deze Rivier heeft men een ſmallen hoek, die ten eerſten Zuid-op een kleen diep Baeitje maakt, alwaar 't gehugt Laſſarang ontrent 't midden der Baey, en wat hooger op Landabran, beooſten de zelve, legt, dat honderd vyftig huisgezinnen geoordeeld werd ſterk te zyn, wanneer men de zielen van 't gehugt 'er by voegd.

Van de hoek van Brebes af tot hier toe heeft men vlak land, waar na zig wel drie myl ooſtelyker weer een breed Rif, dat al by Landabran begind, vertoont, het welk zig, hoewel wat ſmaller, tot het einde van dit beſtek uitſtrekt.

Pas boven Landabran heeft men Morod, leggende pas beweſten de andere ſpruit van dit Riviertje, by welkers verdeel-plaats, daar zich die Rivier in tweën ſcheid, 't gehugt Koloor pas 'er beooſten legt.

Een halve myl Ooſtelyker, daar de kuſt weer dieper inloopt, is nog een kleen Riviertje, ontrent den hoek Bilang, het welk twee of drie mylen landwaard in zyn begin heeft; dog waar in onder weeg nog een ander kleen ſpruitje ſtort.

Hier draeit het land wat met een zeer revige bogt wel van twee mylen N. O. aan, tot by de hoek, waar op 't gehugt Radja Kalelitang (dat honderd huisgezinnen ſterk is, en voorby 't welke zig dat Rif nog wel een myl verre Ooſt aan uitſtrekt) legt, pas boven welke bogt (daar 't land weer Ooſt-aan met een hoek van een myl lang draeit) men de Rivier van Indramaja heeft, die uit zeker gebergte by 't Dorp Tſipelo, wel een en twintig mylen Zuid-weſt-op van hier gelegen, zynen oorſprong neemt, terwyl nog drie andre ſpruiten uit het Weſter en Zuider gebergte ontrent halver weg zig daar in ontlaſten.

Dit is een zware Rivier, die hier met een ſpruit, en een weinig Ooſtelyker met nog een ſpruit, in zee ſtort, hebbende zig een half myl van ſtrand af in tweën geſcheiden, en dus aldaar 't kleen Eiland Songi gemaakt, dat in zyn omtrek twee en een halve myl ſchaars beſlaat.

Pas buiten 't Rif hier (dat van die hoek af Weſt-aan tot de hoek van Bilan, en voor al in die bogt wel een halve myl breed is) heeft men ankergrond, en twee en een vierde myls van dat Rif, of ſchaars drie myl van de wal, legt Poelo Rachit, en nog een halve myl Noordelyker het Boomkens-Eiland, waar by nog een droogte en een zand-plaat boven water tuſſchen beide deze Eilanden, en pas 'er beweſten legt.

Van de Ooſt-ſpruit der Rivier van Indramaja (die een van de groote Rivieren van Java is, waar na toe zeer veel om DJati-hout, Ryſt, en andre waren gevaren werd) ſchiet het land ontrent twee groote mylen verre Zuid-Ooſt in, alwaar men een myl verder eerſt 't Dorp Singaradja, en wat Zuidelyker nog een ander zonder naam, by een kleen ſpruitje ontmoet, waar aan een vlakte paalt, beooſten welke zig weder een ſpruitje, Soengei Jonti genaamd, een halve myl ten Z. O. van 't voornoemd ſpruitje, opdoet.

Wat Zuid-Ooſtelyker, ontrent een myl op, heeft men twee gehugten, 't eerſte Oedjong Glap (of 't duiſter einde) het ander Oedjong Toeha (of 't oud einde) en dan nog een halve myl verder een derde, Oedjong Tanah (of 't einde des lands) genaamd, alwaar de kuſt weer eerſt twee of drie mylen Zuiden aan loopt, draejende dan met een lange bogt hoe langs hoe meer na 't Ooſten allenskens om.

Een myl bezuiden Oedjong Tanah, heeft men, bezuiden een ſpruitje, 't gehugt Soengei Padok, en wat verder Orankin, een kleen Dorpje van zeſtien huisgezinnen, en een half myl hooger weer een kleen ſpruitje, Soengei Banko genaamd.

Een halve myl Zuidelyker is nog een ſpruitje Soengei Tſilangſian genaamd, en een half myl verder nog een ander zeer dicht by een heilig graf gelegen.

Van Oedjong Toeha af tot Qualiſapoe toe, dat tuſſchen de laatſte Rivier, en Tsjeribon legt, ſtrekt zig twee en een halve myl verre in zee een groot Rif, dat daar wel zes of zeven mylen buiten om

zei-

M. Balen Delineavit.

J. van Braam et G. o. Linden Excud. Cum

zeilens geeft, om op Tsjeribon te komen.

Langs dit Rif heeft men na de buitenkant, pas op 3 a 4 vadem ftekgrond, en in 't midden op $3\frac{1}{2}$ vadem.

Het Graf van Sjeich Ibn Moelana. By dit laatfte fpruitje ontrent een myl benoorden Tsjeribon, heeft men een zeer vermaarde Graf-ftede, zynde een van de grootfte oudheden en zeldzaamheden, niet alleen van 't Eiland Java; maar zelf van 't ganfche Ooften. Een Maufoleum, dat hedensdaags zonder wederga, en eenigzins by de aloude graf-fteden, door Artemifia, Koningin van Carien, voor den Koning Maufolus, haren Gemaal, opgericht, te vergelyken, en onder de toen nog zeer woefte Javaanen als iet groots en ongemeens aan te merken is.

Het is voor een van hunne grootfte Heiligen, die zy, als den voornaamften invoerder van 't Mohhammedaanfch geloove eeren, gebouwd.

Hy werd Ben Ifraël, of Sjeich Ibn Moelana, en ook wel Soefoehoenan Goenong Djati (om dat hy hier op dit Djati-bergje begraven legt) en van andre ook wel Machdoem, dat is, den Heer, (van 't Arabifch grondwoord Chadama, dat *dienen* betekend) genaamd.

Men geeft aan dit zyn graf den eer-naam van Aftana (dat is 't Paleis) van den Soefoehoenan Goenong Djati.

Wy zullen de ganfche gefchiedenis van dezen Sjeich, of Eerwaerdigen Heer, ter plaatze, daar wy in 't byzonder van de zaken van Java fpreken, van den beginne af, verhalen, en aanwyzen, hoe de Koningen van Bantam, en de Sulthâns van Tsjeribon, van hem gefprooten zyn.

Ik heb zeer veel moeite gedaan, om dit graf eens te zien; dog heb daar noit toe konnen komen. Naderhand heb ik nog meer moeite gedaan, om een aftekening van 't zelve te krygen; dog gedurig vertrok, of ftierf het Opperhoofd van Tsjeribon, aan 't welke gefchreven was, om my dat te beftellen. Eindelyk ben ik A°. 1722. daar meefter van geworden, door een zonderlinge gunft van een boezemvriend, die my dat heeft gelieven toe te zenden, zoo als men het hier by de letter

Afgeteekend. E afgetekent ziet.

Het graf heeft ontrent de hoogte van de Stad-huis-toren tot Amfterdam, of wat minder, zynde van voren vierkant; maar van agteren, daar het tegen een berg met een half-rond aankomt, blind, en dus daar ook half rond.

Het heeft vyf verfcheide verdiepingen, of pleinen, tot welke men met verfcheide trappen opgaat, van welke de eerfte het breedfte en grootfte, en de laatfte het kleenfte, dog zonder plein, uitleverd.

Het eerfte, dat men ontrent dit graf ontmoet, is een groot hek, om 't zelve van den gemeenen weg af te zonderen.

Daar na komt men aan den eerften opgang, daar men tot het eerfte plein met zeven gemeene trappen opgaat, zynde in 't midden door een hekje afgeflooten.

Langs dit plein, dat met klinkert belegt is, en een breedte van honderd treden van voren, of in 't vierkant, heeft, is een muragie of borftwering van vyf voeten hoog, die van voren met witte, en befchilderde Chineefche tegelkens, even of 't Hollandfche waren, bezet is.

Als men 'er pas op komt, ziet men aan wederzyden van den ingang twee koftelyke weergalooze Chineefche blaeuwe, en heerlyke Japanfche potten, met bloemen 'er in, boven op dien muur, en ter regterhand 'er ook vier, eenige voeten van een, en ter linkerhand nog drie ftaan, tuffchen welke drie laatfte men twee groote boomen tot eene belommering heeft.

Vorder ziet men op dit eerfte plein niets.

Aan den tweede opgang, heeft men diergelyk een muur van de zelve hoogte 'er voor, mede met zulke fteentjes bezet, en beneden aan de voet ter rechterhand met zeven, en ter linkerhand met zes groote heerlyke Chineefche bloempotten (gefchenken van Mohhammedaanfche Koningen, te weten, die van Bantam, Macaffar, Palimbang, en meer andre, aan dit graf, ter eere van dezen Heiligen gedaan) vercierd.

Daar na gaat men hier, na 't openen van het tweede hekje, vyf trappen op, en komt dan op het tweede plein, dat een weinig fmaller dan 't eerfte is.

Boven op deze muur heeft men aan wederzyden van den ingang weer twee potten, zonder bloemen, en dan aan iederzyde nog drie met bloemen, dog zoo gefchikt, dat ter rechterhand zig vier groote boomen, tuffchen ieder van welke een pot geplaatft is, vertoonen; dog ter linkerhand heeft men eerft twee potten, dan twee zware boomen, en dan weer een pot, en een boom 'er tuffchen, en dan nog een pot, en een boom, dat een zeer fraey gezicht, en een fchoone lommer geeft.

Van dit plein tot aan het derde, is een fraeye netgelegde weg, ter rechterhand van welke men eene, gelyk men ter linkerhand twee fraeye Inlandfche wooningen heeft, tot verblyf der vorften, alszy daar komen, om te offeren. Ook wykt dit plein ter linkerhand eerft met een ronde bogt wat uit, en loopt daar na met een inbogt tot aan 't derde plein al vry wat in, loopende dan zoo rond op tot boven toe, daar het ter rechterhand maar een weinig fchuins op van beneden af loopt.

Ook heeft men dicht by de derde muragie beneden, twee fraeye potten met bloemen ter rechter, en twee ter linkerhand aan 't einde van 't plein ftaan.

Dan

Dan gaat men door het derde hekje met vier trappen op, en komt door een fraeye poort op het derde pleyn.

Het derde pleyn heeft van voren even zoo een muur, zynde wel mede met zulke steentjens bezet, dog geenzins met eenige potten vercierd.

En omstandig beschreven.

Tot dit plein toe (dat veel kleender als de twee vorige is) mogen de Hollanders, en alle Christenen, dog hooger niet, komen.

Men zegt, dat de Heer Jacob Koeper, wel eer Opper-gezaghebber van Java's Noord-Oost-kust, nevens nog eenige andre krygs oversten, hooger op, tot aan 't graf geweest zyn; dog dat de meeste die stoutheid, met hun dood, die hen van de Mohhammedaansche Priesters al voorzegt was, betaald hebben, onder welke een Kapitein met zyn knegt, een Luitenant, en een Vaandrig geweest zyn, die kort daar aan stierven, waarschynelyk door deze of gene vergeven zynde.

Men heeft my bericht, dat'er ook een Schilder uit last van haar Edelheden tot boven toe geweest zou hebben, om dit graf net af te tekenen.

Het verwondert my zeer, dat de Heer Kornelis de Bruin fol. 382. in zyne laatste Reize van dit graf (hoewel wat verward) spreekende, de moeite niet genomen heeft, om zulk een fraeye oudheid af te tekenen, daar het hem maar een woord had behoeven te kosten; dewyl hy by den Gouverneur generaal in groote gunst was.

Op het vierde plein, daar geen muur voor is, gaat men met vyf trappen, al weder door een hekje, daar een heerlyke Moorsche Tempel staat, in welke de Princen en Koningen, jaarlyks een of tweemaal hier en daar van daan komende, en op dit plein vergaderende, gewoon zyn te offeren. Het is een groot fraey stuk, met drie langshoemeer verminderende, en al smaller opgaande daken.

Aan wederzyden op dit plein, dat nog kleener dan 't derde is, staan vier of vyf groote en kleene boomen, enkelyk om dit plein te overschaduwen.

Eindelyk komt men, waarschynelyk mede langs eenige trappen, die men egter niet zien kan, op het vyfde, en kleenste plein, schynende niet boven de agt of negen treden aan wederzyden breedt te zyn, en dan loopt het boven nog al op een fraeye afstand van daar rond toe, zonder dat men daar eenige andre cieraden, dan alleen 't graf van dezen heilig zelf, ziet; hoewel men om de verheid en hoogte niet zeer onderscheiden oordeelen, en niet anders daar van zeggen kan, dan dat zig daar een fraeye verheven tombe, met een overwelfde groote deur vertoont, die zommige voorgeven, zeer fraey verguld, dog andre 'er dit niet aangezien te hebben. Veele nogtans hebben my bericht, dat 'er zeven omgangen zyn; waar in zy zullen misleid wezen.

Men gaat ook tusschen elk plein nog al een fraeye hoogte op, eer men aan die trappen komt, 't geen het graf zoo hoog reizen doed. Zoo ras men 'er ook ontrent komt, vertoonen zich ten minsten twee Priesters, die zig daar altyd onthouden, en een menigte van kinderen zeer ernstig om een aalmoes bedelende, aan welke men dan eenige Pitis, van welke 'er tien in een stuiver gaan, geeft, die men uitdrukkelyk ten dien einde, voor ettelyke Ryxdaalders mede genomen heeft.

Deze Priesters gaan overal mede, om de fraeyigheden van dit graf, zoo verre een Christen komen mag, aan de kykers te vertoonen, gelyk zy daar onder andre nog een stuk van een oude en vermolmde wagen, in de welke Sjeich Ibn Moelana zou gereden hebben, aanwyzen.

De voornaamste reden van hun medegaan, bestaat egter daar in, om eenige aalmoessen te eischen, en om de Christenen te beletten, dat zy dog niet hooger, dan tot op het derde plein, komen; zoo zy zich zelven niet in 't uiterste levensgevaar willen helpen.

Vlak voor het graf is een open half rond, daar een groote Nagassari boom staat.

Ter rechter zyde van 't graf is een dwars-muur, waar in een deur is, recht tegen over de groote en breede weg, langs welke men van Tsjeribon derwaards gaat, daar men ter halver weg een schoonen tuin van 't Opperhoofd ontmoet. Aan de linker zyde is ook een dwars-muur; dog deze heeft geen deur.

Het huis der vorsten, en die der Priesters ontrent dit graf staande, vervallen hoe langs hoe meer, gelyk ook het graf zelf, om dat 'er de hand niet, zoo als het behoord, aangehouden werd.

Men ryd 'er te paard na toe, en dan is men 'er in een half uur; dog anders werd het op een groot uur gaans gerekend.

Niet verre van dit graf is ook een groote markt, daar alles verkogt werd.

Zommige van de Sulthans van Tsjeribon, en hunne vrouwen, hebben wel getragt, om in dit heilig graf begraven te werden; dog 't heeft hen niet mogen gebeuren.

Hier onthouden zig wel drie honderd huisgezinnen, die van dit graf, en van de aalmoessen, die hier gegeven worden, bestaan.

Als men nu van de plaats van dit graf wat Zuidelyker op gaat, komt men by de landstreek Qualisapoe, en een weinig hooger by de stad Tsjeribon, daar 't gansch Koninkryk zyn naam na draagd, en daar de Princen gemeenelyk hun Hof houden.

De-

De Stad Tsjeribon.

Deze Stad is onder de Javaansche steden al een van de grootste. Zy legt aan een kleene Rivier, breidende zig niet alleen een groot stuk weegs langs strand uit, maar ook wel anderhalve myl verre landwaard in, langs een schoone en breede weg.

Men moet zig egter niet groots van de zelve verbeelden, alzoo al hare gebouwen (uitgenomen 't Paleis der Princen, de Logie van 't Opperhoofd, en weinig andre, die men van steen, of planken gebouwd heeft) meest van bamboezen opgeslagen zyn.

De stad heeft egter zeer veel ingezetenen, die men wel op zeven duizend huisgezinnen begroot.

Zy staat, gelyk ook dit gansch Koninkryk, onder de drie Princen van Tsjeribon, die zich ook Sulthans laten noemen, en dat onder zig verdeelen. De jegenwoordige, A°. 1713. nog levende, zyn Sapoh, Sulthan Anom, en Pangerong Dipati Toepati genaamd. De titel van Sulthan egter werd hen nu niet meer gegeven; maar de een Aria, de tweede Pangerang, en de derde met een andre eer-naam vereerd.

Men heeft in de zelve een zeer fraeye Moorsche Tempel, met eenige daken boven malkanderen.

Hier legt van wegen de E. Maatschappy een Hoofd, die een Koopman is, en ettelyke bedienden, en krygslieden onder zig heeft, om hier de zaken waar te nemen alzoo hier grooten handel is, met Ryst, DJati-planken, balken, enz. Javaansche kattoene garens, zwavel, indigo, vogelnestjens, en meer andere waren. Dit Comptoir, en Hoofd staat niet onder den Oppergezaghebber van Java's Noord-Oostkust, maar onder Batavia.

Wat gedaante, en uitstrekking de vesting heeft, waar in zich het Opperhoofd van Tsjeribon onthoud, kan men aan des zelfs tekening, met de letter F gemerkt, zien. Zy beslaat in 't vierkant ontrent zestien Rynlandsche roeden, behalven de punten, en verdere buiten-werken.

LYST
DER
OPPERHOOFDEN VAN TSJERIBON.

De Opperhoofden van Tsjeribon.

Maarten Samson, Koopman.	van A°.	tot 1685.
N. — Williamson, Dito.	1685.	1688.
N. — de Ruiter, Kapiteyn.	1688.	1689.
Kornelis Ring, Koopman.	1690.	1694.
Christiaan Kryger, Dito.	1694.	1697.
Lucas Meur, Dito,	1697.	1699,
Jacob Palm, Luitenant.	1699.	1700.
Jacob Heirmans, Koopman.	1700.	1703.
Jan Kowyn, Dito.	1703.	1706.
Kornelis Jongbloed, Dito.	1706.	1714.
Johan Frederik Gobius, Dito.	1714.	1717.
Adriaan van Tets, Dito.	1717.	1721.
Willem ter Smitte.	1721.	1723.

Van Tsjeribon (daar zich het lant al meer en meer weer na 't Oosten begind te buigen) ontmoet men eerst een smalle hoek, die een kleene bogt maakt, waar in een kleen Eilandje legt, van waar men tot Soengei Japoere toe, in de verheid van anderhalve myl, twee kleene spruitjens, mitsgaders de gehugten Padjalang, Caliaga, en Mondel, ieder niet verre van een Rivier, heeft, van welke Rivieren de laatste, Japoere genaamd, wel de grootste is, nemende ontrent vier mylen landwaard in, in 't Zuid-Westen, uit eenig gebergte haren oorsprong.

Een myl hooger heeft men de kleene Rivier Tiberus, die pas vier mylen van 't strand haaren oorsprong heeft. Hier van daan strekt de kust zich weer vlak ten Oosten uit.

Een myl van deze Rivier komt men by de Rivier Lassari, die eenige mylen hooger, dan de vorige, ontrent Derma in 't Westen haren oorsprong mede uit een gebergte daar ontrent neemt.

Men heeft een weinig oostelyker, dan de Rivier Tiberus, aan een kleen spruitje, vlak in 't midden tusschen beide deze Rivieren, 't gehugt Gabban, zoo na die landstreek genaamd.

De Rivier van Lassari draagt haaren

naam na zeker Dorp, pas beoosten de zelve een myl van strand gelegen; waar by zich nog een Dorp, Kalibonto genaamd, vertoond, die met haar beiden wel drie honderd huisgezinnen sterk zyn.

Beoosten deze Rivier legt een hoek van die zelve naam, een myl boven welke men het spruitje Karakahan heeft, zonder dat men tot het einde van dit bestek, beslaande ontrent nog anderhalf myl, iets anders ontmoet; waar mede wy dan ook van de Noord-kust afscheiden, die Oost en West ruim agt en twintig mylen lang is.

Beschryving van dit Ryk van 't Noorden na 't Zuiden opgaande.

Om dit Ryk, dat zeer groot is, nu in zyn binnenste, zoo als men van 't Noorden na 't Zuiden opgaat, net te beschryven, zullen wy dat allerordentelykst by ieder landstreek doen, beginnende met die van Tsiassem aan de Noord-West-kant, dat aan die zyde door de Rivier Tsipparaga, en aan de Oost-kant, een kleene myl beoosten de Rivier van Tsiassem, bepaald werd.

De Landstreek van Tsiassem.

Als men by de Schey-Rivier van Tsipparaga Zuiden aan gaat, heeft men aan de Oost-kant wel een groote myl, en aan de Z. Oost-kant wel anderhalf of twee mylen hooger op, niet als vlak essen land, waarschynelyk niet anders dan Ryst-velden zynde.

Aan de Oost-kant wat hooger gaande, heeft men daar langs de Rivier, wel twee mylen verre, niet dan bosschen en gebergten.

Aan den oorsprong der River Tsipparaga, die ontrent vyf mylen N. N. O. loopt, legt het dorp Tsiwoeni, een half myl Zuidelyker, al vervolgens, de Dorpen Tsilewang, Karangelang, en Tsikabong, die met haar vieren wel vyf honderd huisgezinnen sterk zyn.

Aan de Oost-kant nu drie en een halve myl van die Schey-Rivier, en pas bewesten de Rivier van Tsiassem, twee mylen van 't Noord-strand, heeft men 't Dorp Kantasaba, bezuiden 't welke men in deze Rivier een kleen spruitje storten ziet, dat een myl westelyker by 't Dorp Passewahan zyn begin heeft, ontrent het welke, hoewel wat westelyker, de Dorpen Manganti, Jati, Boar, en Karrentengahtengah leggen, die met haar zessen wel agt honderd huisgezinnen uitmaken.

Bezuiden Karrentengahtengah een halve myl, heeft men 't Dorp Koeranje, dan al recht op meest, wel zoo westelyk, Kali Doerian, anderhalf myl boven Karrentengahtengah in 't Z. Westen Tsisarita, en dicht by de Rivier daar Soeroek Gagon, ten Zuid-Westen van het welke 't gehugt Mijarang, en de Dorpen Tsitango, Tsiterri, en 't gehugt Lawoek, niet verre van den oorsprong der Rivier van Tsiassem leggen, welke zes Dorpen, en twee gehugten, wel negen honderd huisgezinnen uitmaken.

Wanneer wy nu langs de Rivier van Tsiassem wat beoosten Passewahan, Zuid-Oost ontrent een half myl hooger aangaan, ontmoet men het dorp Panoraroepan, en wat oostelyker, dicht by de Rivier, 't Dorp Tsitapin, een myl Zuidelyker (wel zoo westelyk) 't Dorp Kaboeanteng, en een half myl verder 't Dorp Groodak, die ruim zes honderd huisgezinnen opbrengen, alle welke Dorpen bewesten deze Rivier leggen.

Pas beoosten de zelve, en tusschen de grenzen van de landstreek van Pamanoekan, heeft men, na dat men voorby 't gehugt Kamalo (dat anderhalve myl van strand legt) geraakt is, in 't Z. W. 't dorp Bolakan, een myl hooger Zuiden aan het dorp Korongon (tusschen beide welke dorpen vlak Oost aan, een groot myl 'er af, tegen de grenzen van Pamanoekans landstreek, twee dorpen zonder naam leggen) welke beide, met die twee oostelyke, ruim vier honderd en vyftig huisgezinnen sterk zyn.

Pas boven Korongon heeft men 't dorp Babakan, van 't welke men, al langs de Rivier Zuid-West, en West aangaande, in drie groote mylen geen Dorpen ontmoet; maar dan komt men by 't Dorp Tsingelkol, waar by nog een dorpje zonder naam is: dan wat oostelyker heeft men 't dorp Cartanga, met nog een zonder naam ten Westen gelegen; en dan een halve myl hooger Zuid-West op, de dorpen Sikoepan, Serange, 't gehugt Sitoe; en Tsiamboe, die wel ruim negen honderd huisgezinnen uitmaken, waar mede deze landstreek van Tsiassem een einde neemt.

De Landstreek van Pamanoekan.

Pas beoosten de Rivier van Tsiassem begind de landstreek van Pamanoekan, alwaar men ontrent een myl van 't Noord-strand het Dorp Pamanoekan, by de Rivier van die naam, waar op groote vaart is, ontmoet, dat wel twee honderd huisgezinnen sterk, en een fraey groot Dorp is.

Bewesten deze Rivier, Zuiden aan gaande ontmoet men, een groot myl van Pamanoekan, na dat men onder weeg voor by 't gehugt Koranglawir (dat in 't midden legt) geraakt is, het Dorp Barongkina, een myl hooger 't Dorp Koret, een half myl hooger de dorpen Gelok (dat wel zoo westelyk legt) en Pongadan, met nog twee andre zonder naam, bewesten de zelve ontrent een myl gelegen, alle de welke wel agt honderd huisgezinnen sterk zyn.

Een half myl Zuidelyker, als Pongadan, valt een kleen spruitje in de Rivier van Pamanoekan, pas boven welke spruit men 't Dorp Tsilame ontmoet, en een myl Zuidelyker 't dorp Tsiklapo, welke twee dorpen wel drie honderd huisgezinnen uitleveren. Hier ontrent begind de land-

En Parocka Moetjang. landſtreek van Paracka Moetjang, hoewel zy eigentlyk bezuiden de Rivier van Pamanoekan een aanvang neemt.

Een groote myl beweſten Tſiklapo, heeft men de dorpen Mindi, Sikado, Tapitai, Tſikabong, Boekita, die alle Zuiden aan binnen de ſtreek van een myl leggen, en ontrent zes of zeven honderd huisgezinnen ſterk zyn.

Sirmada, met nog twee zonder naam na 't Weſten gelegen, Tſiparang, en Tſilinding, leggen niet boven een myl Zuidelyker, van welk laatſte dorp, het dorp Paraban wel drie mylen weſtelyker op de grenzen in 't midden tuſſchen twee gebergten in gelegen is, konnende met haar vieren niet boven de vier honderd huisgezinnen opbrengen.

By het dorp Boekita komen twee byzondere ſpruiten, nemende haren oorſprong de eene uit den berg Tampomus, in de landſtreek van Sammadang, de andre uit 't gebergte in de landſtreek Parackan Moetjang, in de Rivier van Pamanoekan vallen, die zig een half myl boven deze Rivier vereenigen, en de zelve, gelyk ook een ſpruitje, dat wat lager daar in valt, vry wat doen opzwellen.

Beooſten deze Rivier van Pamanoekan heeft men geen dorpen, dan die van Tſilening, Paſſinagara, en Tſipappan, die een half myl beooſten Tſilame, en Tſiklapo, in de ſtreek van een myl, al Zuiden aan boven malkanderen, en vier mylen van ſtrand Zuid aan, zoodanig geſtrekt leggen, dat zy ontrent de grenzen van de landſtreeken Sammadang, en Parockan Moetjang komen. Deze drie dorpen leveren ontrent drie honderd huisgezinnen uit, beooſten welke drie byzondere gebergten, gelyk 'er ook nog wel drie of vier andere bezuiden 't Riviertje by Kondang Awer leggen, waar ontrent men zoo verder wel twee of drie mylen Zuiden aan langs de Rivier van Tsjamare, verſcheiden zware boſſchagien heeft, zonder dat men daar eenig dorp ontmoet, dog ontrent het Noord-ſtrand heeft men hier groote Ryſt-velden.

De Landſtreek beooſten de Rivier van Tsjamare. Beooſten langs de Rivier van Tsjamare heeft men van ſtrand af, tot aan den berg Tampomus toe, in de landſtreek van Sammadang, Zuiden aan gelegen, niet dan wilde en groote Boſſchen, uitgenomen, dat men wat ooſtelyker, een half myl van ſtrand, en zoo al verder een myl Zuid aan, de dorpen Paperſang, Loſſarang, Paartang, Pandawan, en Rajajang, al mede midden in 't Boſch, niet verre van een Riviertje, waar in nog een ander twee mylen van ſtrand valt, en dat by den hoek Bilang uitwaterd, leggen heeft, die te zamen wel zeven honderd huisgezinnen ſterk zyn.

Pas boven Rajajang ziet men eenig gebergte, en niet dan 't wilde Boſch, waar uit alle de hout-werken, die zoo grooten handel op de Rivieren van Pamanoekan, en Indramaja geven, gehaald werden.

Een myl beooſten Rajajang, pas over een ſpruitje, dat in dit Riviertje ſtort, legt, als tuſſchen twee Rivieren in, het dorpje Lelin, dat honderd vyftig huisgezinnen ſterk is, en daar 't land als een half Eilandje van een groote myl na de Zuid-kant maakt, dat ontrent een halve myl breed is.

Hier van daan weer aan 't Noord-ſtrand langs de Rivier van Indramaja Zuid op gaande, ontmoet men de dorpen Paſſeker, Panganjong, Indramaja (waar na deze Rivier haren naam heeft) Dramjor, Troſang, Soekadodoe, Karango, Doeko, Pandjang Dagan, Babakan, Rampatang, Lobina, Logie Kaſer, Lowigiddo, Widaſari, Pagadang, Ponkapoa, Kankatas, Panodor, Pakaling, Jondjang Jawat, Gadel, en Tſidoedas, de welke een landſtreek van drie groote mylen, regt Zuiden aan, beſlaan, en die te zamen (behalven Indramaja, dat alleen wel duizend huisgezinnen heeft) ieder wel ruim honderd vyftig, en dus in 't geheel wel drie duizend en drie honderd, en, met die van Indramaja mede, wel vier duizend en vier honderd huisgezinnen opbrengen. *De Landſtreek beweſten, en langs de Rivier van Indramaja.*

Indramaja. Indramaja wil zoo wat de gedaante van een Stad hebben; dog is maar een open vlek, waar in egter een groot getal van nette bamboeze, en planke huizen is, zynde een van de voorname plaatzen van Java; waar op ſterke handel, en vaart is, en van waar men, gelyk ook van Rembang, enz. (voor al zederd A°. 1670.) veel ſchoon hout-werk na Batavia, en andere plaatzen, heeft beginnen te verzenden.

Als men nu van 't dorp Tſidoedas boven by de Rivier, daar de ſpruit Sikolo van 't Zuiden 'er in valt, Zuid-Weſt aangaat, ontmoet men de dorpen Pangkalling Pari, Jatitoeſijoe, Oetjong; en nog Zuid-Weſtelyker, een myl van Oetjong, (Bajawak, Bantarijati, en Bongrawang, welke laatſte drie weer recht na 't Zuiden leggen, en die met haar zeſſen ruim zeven honderd huisgezinnen uitmaken.

De Dorpen beooſten de Rivier van Indramaja. Beooſten de Rivier van Indramaja heeft men een myl van ſtrand, na 't Zuiden toe, Singaradja, en nog een dorp zonder naam. Een myl hooger ontmoet men Poeren, Wannaſſari, Karangſamba, Palonbang, Tolohagon, Lobinar, Jatiſawi, en Pawidian, waar na men wat Zuid-Ooſtelyker Bantarago, Jatiborang, Kalira, en Traſſana heeft, welke twaalf dorpen wel vyftien honderd huisgezinnen ſterk zyn.

Van Troſſana draeit de Rivier Zuid-Weſt aan, daar men, pas den hoek der Rivier om, de dorpen Jati, Genting, Mannor, en Toſika, al Zuiden aan in de landſtreek, behoorende onder Qualiſapoe, en

 Tsje-

Tsjeribon (die pas twee mylen beoosten Traſſana leggen) ontmoet.

Pas beooſten de ſpruit Sikolo heeft men eenig gebergte, en pas boven 't zelve Zuiden aan, 't Dorp Cundanlaſſi, dat ten Ooſten een groot DJati-Boſch heeft, waar by de Dorpen Kali Tanjang, Tſilaboe, Manis, en Tſikaſſoe leggen, deze negen Dorpen maken wel duizend huisgezinnen uit, en gelyk Kali Tanjang ontrent twee mylen van Traſſana Zuid ten Ooſten legt, alzoo legt Tſikaſſoe van Kali Tanjang nog ruim een myl.

Beweſten de ſpruit Sikolo, daar die in de Rivier van Indramaja valt, heeft men de dorpen Randegara, Panongang, en Zuid-Weſt op, langs de Rivier, Valida, Mekgang, en Karanſambang, beooſten 't welke men weder een Boſch, gelyk men bezuiden 't zelve den berg Sirmey, of Tsjirboa, tuſſchen de Rivier en die ſpruit leggen ziet. Deze vyf dorpen konnen wel zeven honderd huisgezinnen uitmaken.

De Landſtreek van Sammadang.

Wanneer men nu weer pas bezuiden de landſtreek van Tſiaſſem, in 't Weſten van Tſiamboe, Serange Sitoe, en Lawoek (daar wy 't gelaten hebben) begind, ontmoet men voor af niet, als eenig gebergte, boven 't welke men ontrent twee mylen hooger vier dorpen zonder naam tuſſchen twee ſpruiten, en een myl Zuid-Ooſtelyker de dorpen Goela Gadja (pas bezuiden de ooſtelyke ſpruit) Peſak, Tſitajan (dat wat Ooſt aan legt) 't gehugt Kadatoir, en de dorpen Hoitia, en Manal dicht by een Riviertje leggen heeft, welke negen dorpen met dat gehugt ruim duizend huisgezinnen uitmaken.

Beweſten dit Rivierken ziet men even wat bezuiden, ter plaatſe daar 't zich in twee takken ſcheid, ontrent een myl van Manal, de dorpen Sundawani, Panjagara, Pamia Roeſang, en Paſſer Magara, al langs de Rivier, en een myl Weſtelyker 't dorp Tſiboetsjong Tſiſſeera leggen, welke vyf te zamen zeven honderd en vyftig huisgezinnen ſterk zyn.

Beooſten deze Rivier telt men mede verſcheide dorpen, daar men, een myl beooſten Manal, de dorpen Tſikaboeloeang, Tſipandjar, Kaja Jati, meeſt Zuiden aan ſtrekkende, en een myl Weſt aan weer Soekenikabang, Tſibodas, en Tſiporak, ontrent den oorſpronk van dat Rivierken leggen heeft, makende te zamen agt honderd huisgezinnen uit.

Hooger op na 't Zuiden, of Zuid-Ooſten, langs de Rivier van Indramaja, doen zich de dorpen Pannibing, Tſipela, Tſibori, Bodjang, Tagalmang (ten Weſten van 't welke de dorpen Pagodong en Tſiwaſſoen zich opdoen) en Tſipoelo (dat ontrent twee mylen bezuiden Pannibing by den oorſprong van de Rivier van Indramaja gelegen is) zeer vermakelyk op, die te zamen wel duizend huisgezinnen ſterk zyn.

En een deel van Parocka Moetjang.

Als wy nu weer van Lawoek, in 't Noorden by dat gebergte ontrent den oorſprong der Rivier van Tſiaſſem gelegen, te rug gaan, ontmoeten wy een groote myl Zuid-Ooſt van 't zelve, het dorp Kalimon, en nog Zuid-Ooſtelyker Parocka Moetjang (daar deze landſtreek, pas beneden 't gebergte, dat men even benoorden dit dorp ziet, na genaamd is) Jajobang (tuſſchen beide welke een zwaar gebergte legt) Rombaſollang (dat mede pas bezuiden een gebergte legt) en Tſigonter, die te zamen zes honderd huisgezinnen ſterk zyn.

Het verder deel van Parocka Moetjang's landſtreek, pas boven de Rivier van Pamanoekan, heeft eenig gebergte, gelyk men ten Noord-Ooſten van 't zelve ook het zwaar gebergte Tampomus, in de Landſtreek Sammadang heeft.

Dit Sammadang draagd de naam na een groot dorp, dat zich twee mylen van Tſilinding, of anderhalf myl bezuiden de Rivier van Pamanoekan, opdoet.

Beweſten 't zelve heeft men een zwaar gebergte, en een myl Zuid-op, de Dorpen Selipon, Padadat, en nog een ander Kalimon, dan 't vorige (dat wel vier mylen weſtelyker legt) die te zamen wel zes honderd huisgezinnen ſterk zyn.

Bezuiden en ten Weſten van Kalimon heeft men drie bergen, en een myl bezuiden dit Dorp; de dorpen Pariak, Tſidadoa, Tſibelang, en Banjok, een myl beweſten welke Tſiamat, Tſimateri, en Tſianqua leggen, die ruim agt honderd huisgezinnen ſterk zyn.

Een myl bezuiden Banjok, dicht by de Rivier van Indramaja, heeft men het dorp Teggaklappa, ten Weſten van 't welke Sorſitoe, en Labidjoe leggen, die wel vier honderd huisgezinnen uitleveren.

Bezuiden de Rivier van Indramaja ontmoet men, binnen de Ooſter-grenspaal, de dorpen Siaringi en Dorreding, welke eerſte een myl bezuiden Teggaklappa, en het laatſte wel twee mylen 'er af is, hebbende ieder nog een dorp een halve myl ten Weſten leggen, Tſioeti en Sambong genaamd, welk laatſte het zuidelykſte legt, en die te zamen met het dorp Tſikata Bajang (dat een groote myl bezuiden Dorreding legt) Langapan, Batoa, en Pankolang (die nog wel twee mylen zuidelyker leggen) wel duizend huisgezinnen opbrengen.

Tuſſchen de Rivier van Indramaja, en die ſpruit, die pas beooſten het dorp Sammadang uit het gebergte daar ontrent (hoedanige men daar al Zuiden aan wel drie boven malkanderen leggen ziet) haren oorſprong heeft, en die in de Rivier van Indra-

dramaja, by 't dorp Sikap ſtort, ontmoet men, pas bezuiden die ſpruit, de dorpen Tſiboeliger. Tſiekaſſie, Cipette, en, een groote myl beooſten Tſiboeliger, de dorpen Tſipeles, Dok, Bontoer Jamboe, Soekokadjang, Tſipako (met nog een onbekend dorp ten Ooſten) Tſibiri, en Tſibado, behalven welke men een myl Zuid-Weſt-aan nog twee dorpen zonder naam, en ruim twee mylen beweſten Tſibado nog de dorpen Salomar, en Samor (Zuiden en Noorden een halve myl van een) leggen heeft, die met haar vyftienen wel twee duizend huisgezinnen uitleveren.

Een groote myl boven Samor, pas beweſten de Rivier van Indramaja, ontmoet men de Dorpen Tangalawie, Siepſiſoe, Seduwerik, Kopapondag, en Pamokpak, die wel zes honderd huisgezinnen ſterk zyn.

Beooſten de Rivier van Indramaja, een myl bezuiden 't dorp Karanſambang, dat vier mylen van ſtrand legt, heeft men ter plaats, daar een ſpruitje van de Zuid-kant in die Rivier valt, Zuiden aan, de dorpen Labokto, Tſilawoe (by 't gehugt Qualang, dat pas beweſten de Rivier legt) Boetjang, Gonda, Tſiani, Tegal, Pawelang, Tſiape, en Tſilali, beweſten welk laatſte een myl de dorpen Tſipetok, en Tello, leggen, en een myl beweſten Tſiani, 't dorp Sikap, en nog een zonder naam, die zamen wel zeſtien honderd huisgezinnen uitleveren.

Een half myl boven Tello legt Kadawang, dat Geap en Loeroe een myl ten Weſten heeft, die te zamen wel vier honderd huisgezinnen ſterk zyn.

Een myl bezuiden Kadawang heeft men Tſikaabor (beweſten 't welke een zwaar gebergte legt) en wat hooger Soland Binadana, een myl Zuid-Weſtelyker Tſipolus, wat hooger aan Tſipolas, dat Tſibonger wat ten Ooſten heeft, die te zamen met haar vyven ruim zes honderd huisgezinnen ſterk zyn.

Een halve myl rykelyk bezuiden Tſipolas heeft men Kreſſuk, en Tſiomas (beweſten 't welke twee gebergten zyn) wat hooger Tſiop, Tſipora, Tſironſie, en Radjapola, een myl beweſten welke zich de dorpen Tſiondang, Tſibron, en Bontor opdoen, beooſten 't welke een halve myl men eerſt een onbekend dorp, en daar na Sampang Tanjang, Tſivaſſak, Tſibodas (met nog een onbekend dorp) en wat Ooſtelyker Namango opdoen, waar ontrent men in 't Weſten ook een gebergte heeft. Deze vyftien dorpen konnen wel achtien honderd huisgezinnen uitleveren.

Een groote myl beooſten Radjapola (wel zoo Zuidelyk) heeft men de dorpen Paſſēretang (pas benoorden en bezuiden welk dorp twee Riviertjes ontſpringen, die in een grooter Rivier vallen, die in 't binnen-meir in 't Zuiden uitwaterd) Tſianſini, Tſiwitali, Tſipoetsjak, Tſimange (met een zonder naam) en Kadoppaggar, die meeſt tuſſchen twee ſpruiten, als op een half Eiland leggen, gelyk 't laatſte dorp pas bezuiden de weſtelykſte, of een myl beooſten Namango zich opdoet. Die zeven dorpen konnen wel zeven honderd huisgezinnen opbrengen; waar mede wy van 't landſchap Sammadang, nu tot de landen bezuiden den berg Sirmey gelegen, overgaan.

Dit land, anders Wattas genaamd, is van binnen meeſt zwaar gebergte in 't midden, van 't welke het Dorp Derma by den oorſprong der Rivier Laſſari legt. *De Landen bezuiden den berg Sirmey, of 't Landſchap Wattas.*

Twee mylen beooſten dit dorp (wel zoo Noordelyk) by de Rivier Japoere, ziet men 't dorp Koeningan, en ruim twee mylen Zuid-Ooſt van Derma, 't dorp Kango bezuiden de Rivier van Laſſari, zonder dat men midden in 't land andere, dan deze dorpen, hier omſtreeks heeft; dog drie mylen bezuiden Derma legt het dorp Radjardeſar, welke vier ontrent vyf honderd huisgezinnen ſterk zyn.

Zuidelyker op heeft men wedereenige gebergten, en pas 'er bezuiden de dorpen Tſidanjana, Tſimeri, Tſigapit, en anderhalve myl Ooſtelyker, Nambo, met nog een dorp zonder naam wat weſtelyker, een myl hooger Loweliling, met nog een onbekend dorp in 't Z.O. en nog een myltje zuidelyker de dorpen Tſiklappan, Poropon, Tſibaliger, met nog een zonder naam, Hooygring, met nog drie zonder naam, Tſidodas, en een halve myl weſtelyker Seboeti, en nog een halve myl weſtelyker Sipoeti leggen, welke agtien dorpen ruim twee duizend huisgezinnen uitleveren.

Bezuiden 't dorp Kango anderhalve myl heeft men de dorpen, Oeba, Soebang, Rantija, Tſidakere, een halve myl Zuidelyker Prakannapat (met nog een onbekend dorp) en een myl Zuid-Weſtelyker Tſiberi, dat als op een half Eiland na de Zuidkant legt, en welke zeven dorpen ruim zes honderd huisgezinnen ſterk zyn. By dit Rantija, en Prakannapat heeft men twee oorſprongen van kleene Rivierkens, die in een ander vallen, die zich kort daar na vereenigen, en dan met nog een in 't O. in die Rivier ſtorten, die in 't binnenmeir uitwaterd.

Gelyk dit land van Wattas in 't Javaanſch een grenspaal betekend, alzoo is dit ook door een van de oude Keyzers van Java aan een Prins van Tsjeribon, dat wy op zyn plaats zeggen zullen, geſchonken.

Beooſten de Rivier Japoere, ontrent anderhalve myl beooſten Koeningan, heeft men, tuſſchen die Rivier, en die van Tiberus, Zuiden aan, de dorpen Kalamatis, Tſiſoekſa, ontrent de laatſte Rivier, en, on-

De Landstreek Gabbang.

ontrent de eerste de dorpen Padoko, Sohokan, Takam, Panckolling (met nog een onbekend dorp) Tsiwi, Tsidaraja, Tsoporang, Tsibocquami, en, pas boven den oorsprong van de Tiberus, en tusschen de Rivier Lassari Loerangon, en Wiranagara leggen, die met haar dertienen wel vyftien honderd huisgezinnen sterk zyn. Deze alle zyn in de Landstreek Gabbang gelegen.

Bezuiden de Rivier Lassari, een myl boven Wiranagara, zyn de dorpen Tsibaro, en Badala, beoosten welke ontrent anderhalve myl (of twee mylen beoosten Wiranagara) men Konterbanjang (met nog een ander onbekend dorp in 't Westen) Tsibron een myl Zuid-Westelyker, en Java een kleene myl zuidelyker heeft, die te zamen wel acht honderd huisgezinnen konnen opbrengen.

Bezuiden deze dorpen leggen vyf of zes zware gebergten, waar ontrent de dorpen Moorimoe, een groote myl bezuiden Java's kust, Ooela wel 't zuidelykste, of een groote myl Zuid-Oost van Moorimoe, en bewesten 't laatste dorp, dat van Tsiapper, en Soebang zich vertoonen, zynde te zamen ruim vier honderd huisgezinnen sterk.

Buiten deze heeft men nog, al oostelyker als de Rivier Lassari, behalven het dorp van die naam, en wat zuidelyker Kalibonto, Drawolang en Soerabang, die wel vyf honderd huisgezinnen uitleveren.

Regt Zuiden aan, boven Soerabang in 't O. en Z. heeft men veel zwaar gebergte, gelyk mede bezuiden 't dorp Ooela, pas boven welk gebergte men twee mylen bezuiden Tsiapper 't dorp Dailoor, en, een groote myl zuidelyker, 't dorp Madura weer in een andere Landstreek ziet, dat wy hier alleen aanhalen, om te weten, waar wy ten Oosten gebleven zyn. Deze twee dorpen zyn ontrent drie honderd huisgezinnen sterk.

Oost-aan van Dailoor heeft men de enge doortogt na den Mataram, dat al mede de Landstreek van Wattas genaamd werd, en een groote streek lands Oost en West wel acht, en Zuiden en Noorden wel vier mylen beslaat, zynde byna overal in zwaar gebergte besloten.

Nu gaan wy weer na 't Westen by het dorp Tsipelo, by den oorsprong der Rivier van Indramaja, daar wy 't laatst aan die kant lieten, en zeggen, dat Zuid-aan, pas 'er boven eenig gebergte is, gelyk men dat al mede zoo ten Noord-Oosten van Tsipelo twee mylen, als mede twee of drie mylen bezuiden dat dorp, en dus al mede daar ten Oosten en ten Westen heeft, zynde byna alles gebergte, wat men daar ziet.

De Dorpen bezuiden Tsipelo.

Pas boven dat zuidelyker gebergte, ontrent drie mylen bezuiden Tsipelo, heeft men het dorp Panjaroewessi, en een myl oostelyker de dorpen Tsimamara, een myl hooger of Zuid-Westelyker Salawi, en een myl Zuidelyker Parackan Limoes, boven 't welke weder twee zware gebergten O. en W. gestrekt leggen. Deze dorpen konnen wel vyf honderd huisgezinnen uitmaken.

Het Prinsdom Pondajang.

Beoosten het dorp Tsimamara heeft men het Prinsdom, of 't Landschap Pondajang, midden door 't welke een fraeje Rivier stroomd, die een myl benoorden haren oorsprong heeft, en in de Zuid-zee meest met een regten streek na 't zuiden, ruim tien mylen van zynen oorsprong zig ontlast.

In dit Prinsdom (dat zig Oost en West ontrent twee mylen, en Zuiden en Noorden mede zoo verre ontrent uitstrekt, en meest rond is) zyn beoosten de Rivier in 't N. en verder Z. op de dorpen Regermetjang, Tsikondang, Siange, en Pondajang; dog bewesten heeft men in 't N. en verder Z. op, Nanari, Tsimawara, met nog een dorp zonder naam, Hadomorang, en Lomilalik, welke negen dorpen elf honderd huisgezinnen sterk zyn.

Bewesten de Rivier, pas buiten 't Prinsdom Pondajang, heeft men Tsimongang, Tsioetjang, Minjangsang, Batoer Waggi, Tandjong Karring, en Cipette, dat ontrent een myl bezuiden dat Prinsdom, en twee myl van Tsimonggang legt. Deze dorpen zyn met haar zessen ontrent zeven honderd huisgezinnen sterk.

De landen bezuiden 't zelve.

Alle deze landen aan deze West-kant wierden nog al onder de Priangse landen gerekend, die op de grensen van 't Koninkryk van Tsjeribon leggen, en die door de zes voorname Hoofden van Samondang, Bandonpar, Kanontjang, Soekapoera, Imbanagara, en Cawasseeit bestiert werden, hoewel deze laatste dorpen onder Soekapoera behooren.

In de Landstreek Soekapoera.

Van daar, of van Cipette twee of drie myl Zuid-op, heeft men weder twee zware gebergten, waar na langs de voornoemde Rivier, al Zuid-aan, de dorpen Koedatam drie en een halve myl van Cipette, een halve myl Zuid-Oostelyker, Tsilimkon, Itil, Cadjang, Tsigandon, Prakantigi, Tsjappan, en Tsitappang, langs de West-kant der voornoemde Rivier in een streek van twee mylen zoodanig leggen, dat het laatste dorp pas een groote myl van de Zuid zee af gelegen is, en zyn deze agt dorpen ruim duizend huisgezinnen sterk.

Beoosten de voornoemde Rivier, pas buiten 't Prinsdom Pondajang, heeft men ten Oosten eenig gebergte, en pas ten Zuiden 't landschap Pondajang, de dorpen Lagoera, Tsiongel, Tsipangel, Danjong, dat ten Oosten eenig gebergte, en ten Westen nog een dorp zonder naam heeft, Bel-

laway, Tſimangel; dat wat Ooſtelyker legt, Prockan Komi, dat Atsjang watten Weſten heeft, Hargadawa, Siſodol, Tſibororan, en Dorrawati in een ſtreek lands van drie en een halve myl Zuid-op van Pondajang tuſſchen twee fraeje Rivieren, die beide byna op eene lengte in de Zuidzee uitwateren; dog de ooſtelykſte dezer twee Rivieren buigt zich met een groote bogt na 't Ooſten. Deze dertien dorpen maken te zamen wel zeſtien honderd huisgezinnen uit.

Wat ten Zuid-Ooſten van Dorrawati, heeft men weer drie zware gebergten, die vervolgens een myl boven malkanderen tot dicht aan de Zuid-zee leggen; dog anderhalve myl bezuiden Dorrawati, naaſt aan de eerſte Rivier, die door Pondajang loopt, en beooſten de zelve, ziet men de dorpen Tſigentel, Kataabatoe, Sikarija, Gandamanik, Lomeri, (dat wat Weſtelyker, gelyk ook Sikarija, legt) Pandajapan, Tſikallong, Lawietolok, en Tſitalok al vervolgens Zuiden-aan, zoo dat de laatſte plaats pas een myl van de Zuid-zee af, en van de eerſte ontrent anderhalve myl gelegen is. Deze dorpen konnen te zamen met haar negen wel elf honderd huisgezinnen uitleveren.

De Landſtreek beooſten Pondajang.

Van het Prinsdom Pondajang, Ooſt-aan, over de naaſte Rivier, die in de Zuid-zee uitwatert, gaande, ontmoet men, tuſſchen de tweede en derde Rivier, Zuid-aan, tot aan het Prinsdom Selagodon, anderhalve myl van den oorſprong der Rivier, de dorpen Wating, Sibuſang, wat ooſtelyker, Mora, Kawongan, wat Weſtelyker, Labijang, Bidamma, Tradjoe, en een myl Ooſtelyker Tſilamoes, en een myl Zuid-Ooſtelyker Tſikalong; welke negen dorpen elf honderd en vyftig huisgezinnen hebben.

Pas boven, of bezuiden Tradjoe, en Tſikalong heeft men 't Prinsdom Selagodon. In 't zelve, dat meeſt rond, en wel zoo groot als 't Prinsdom van Pondajang is, leggen aan de Weſt-kant ontrent de tweede River, de dorpen Lawi Paſſang, Nangor, dat wat ooſtelyker is, Tſipadong, by een gebergte, dat zich wat Zuidelyker opdoet, Pan, en Foorol, en aan de Ooſt-kant Tſitollo, Sirondo, Battedamber, Selagadang, Wallig, Tſiromolan, en Tſaanſi, welke twaalf dorpen ruim veertien honderd huisgezinnen ſterk zyn.

Het Prinsdom Selagodon.

Beooſten dit Prinsdom, en langs de derde Rivier, die in de Zuid-zee uitwatert, aan de Weſt-zyde, een myl ten Zuid-Ooſten van Tſikalong, heeft men de dorpen Tſiſenſi, Sihopora, Batoeangara, Kattan, Tſiauw, Oetjong, Paliang, Loa, Aſakal, Tſiloewang, en nog een dorp zonder naam, in een ſtreek van twee en een halve myl, al Zuid-op, leggen, van waar men tot aan de Zuid-zee wel vier of vyf mylen verre, niet dan vier zware gebergten, met eenige vlakten hier en daar tuſſchen beiden heeft, die zich voor al tuſſchen de twee Zuidelykſte gebergten opdoen. Deze elf dorpen zyn wel dertien honderd huisgezinnen ſterk.

Beooſten de derde Rivier, die in de Zuid-zee uitwaterd, een groote myl ten Zuid-Ooſten van Pankolang in 't Noorden, ontmoet men eerſt 't dorp Malela, en wat ooſtelyker, pas boven, of bezuiden een kleene ſpruit, die twee of drie myl ooſtelyker in een andre Rivier valt, die in 't binnen-meir uitwatert, Zuid-op, de dorpen Braſal, Koetta, Tſimera, Tſikeri, dat Inting ten Ooſten heeft, Tinſon, en wat ooſtelyker, Lalibolang, en Tſiwolan, ten Ooſten van welke laatſte dorpen een halve myl, twee gebergten leggen; deze dorpen hebben met haar tienen wel dertien honderd huisgezinnen.

Een myl bezuiden Tſiarolan legt, Zuiden-aan, Tſitanjong, Tſigatoe, Kappipalla, Tſijonſi, Tripamoeti, en Sappi, welke zes dorpen wel zeven honderd huisgezinnen uitmaken.

Ten Zuiden van Sappi ontmoet men, binnen anderhalve myl, Coenroen, Laytatong, Patekoi, Soſokarti, en een myl of anderhalf ooſtelyker Tſiparora, en Panongan, wel zoo weſtelyk, dan weer Panonganan byna een myl weſtelyker, Madang Tamjong, Linkombaſan; dog wat ooſtelyker dan Panangonan heeft men Sipanahi (ten Ooſten van 't welke Dammajong legt) Tſiliggi (dat Dindangajor een myl Ooſtelyker heeft) Tſikambo, en Tſigoeger, welk laatſte van Tſiparora ontrent twee mylen na 't Zuiden legt. Deze vyftien dorpen konnen wel zeventien honderd huisgezinnen uitleveren.

Boven Tſigoeger, en Linkombaſan, tot aan de Zuid-zee heeft men drie of vier mylen verre, niet als woeſt gebergte; dog hier ontrent neemd 't Riviertje Pinang, of Kidoelang, dat in de Zuid-zee uitwatert, zyn oorſprong, pas benoorden Tſigoeger met twee ſpruiten, die zich kort 'er na vereenigen.

De Landſtreeken van Koewaſſing, Goloen, Impanagara, en 't Land van Pagger.

Wanneer wy nu al verder Ooſt-aan, by die Rivier, die in 't binnen-meir uitwaterd, en bezuiden dien tak 'er af, die Ooſt en Weſt loopt, opgaan, om zoo de landſtreeken van Koewaſſing, Goloen, Impanagara, en 't land van Pagger, grenzende aan malkanderen, te beſchryven, ontmoeten wy, aan de Weſt-kant, eerſt de dorpen Sihampan, Paſeripan, Tſiparays, Woeliger (met nog twee onbekende dorpen) Tſikawawi, en Tſikanjong; en daar boven twee gebergten, boven malkanderen, en twee mylen Zuidelyker nog een zwaarder gebergte, pas een myl van de Zuid-

Zuid-zee. Deze agt dorpen zyn duizend huisgezinnen ſterk.

Een myl ten Noord-Ooſten van 't dorp Sihampan, heeft men de dorpen Tſibobong, Lintongmon, en Waliger, en een myl beooſten Tſibobong, de dorpen Tſalave, Tſimagados, Tſidangha, en, pas bezuiden een kleene Rivier, die in de grooter valt, en zoo ook in 't Meir uitwaterd, 't dorp Tſipockan, bezuiden 't welk weer een zwaar gebergte legt, een half myl bezuiden 't zelve de dorpen Tſibodas, waar ontrent men den oorſprong van een kleen Riviertje heeft, dat in de vorige Rivier valt, ontrent welkers midden 't gehugt Kowaling, dat vyftig huisgezinnen ſterk is, zich opdoet. Dit Riviertje nu werd wat lager door nog een ſpruitje verſterkt.

Daar na ziet men Tſimajai, Tſikaſſo, al Zuid-op, als ook Tſitondong, Tſikankoeſe, en Soeroepan, ontrent een myl van Tſibodas leggen; welke veertien dorpen ruim dertien honderd huisgezinnen uitleveren.

Twee mylen Zuidelyker als Soeroepan heeft men 't Riviertje Tſilſidaur, dat in Mauritius-Baey uitwaterd.

Beooſten 't gebergte, dat een myl bezuiden Soeroepan legt, ziet men nog drie bergen Zuid-aan boven malkanderen, uit ieder van welke ook een kleen Riviertje voorkomt, vallende in een andere Rivier, die weer in een andere ſtort, die in 't binnen-meir uitwaterd, ontfangende onderweeg nog twee ſpruitjens.

Tuſſchen de twee laatſte bergen heeft men een gehugt, Pamotang, en bezuiden 't laatſte nog een gehugt Jelokboelo genaamd; daar zich ontrent honderd huisgezinnen in ophouden.

Wanneer men nu van 't dorp Tsjalave (dat by den dwars-tak van de Rivier legt, die in 't binnen-meir uitwaterd) een groote myl Zuid-Ooſt aangaat, ziet men in die zelve Rivier een nieuwe ſpruit, die een myl benoorden Rantija haren oorſprong heeft, ſtorten ter plaatſe, daar men een myl bezuiden Madura (daar weer twee ſpruitjens in die Rivier vallen) het dorp Magara, en Bloetjong, nevens nog vier dorpen zonder naam ontmoet, die met hun zeven wel duizend huisgezinnen uitmaken. Hier ontrent hebben wy mede een Pagar, en eenige bezetting.

Ontrent twee mylen beooſten Bloetjong heeft men nog een kleene Rivier, die daar haaren oorſprong neemt, in welke een weinig verder nog twee kleene ſpruitjens vallen, die zamen verder afſtroomende na 't binnen-meir onderweeg van 't Ooſten nog door een ſpruitje, ter plaatſe, daar zy zig ontrent een groote myl van 't Meir in tweën ſcheid, verſterkt werd, ſtortende met de Weſter-tak van daar af, en een halve myl lager met nog twee andere takken in die binnen-zee.

Waar mede wy dan, alles van dit Koninkryk van Tsjeribon gezegt hebbende, dit ons derde beſtek voleinden, daar niet anders hebbende by te doen, dan dat wy in 't zelve twee ſteden, drie honderd vyftig dorpen, en daar in drie en zeſtig duizend, honderd en twintig huisgezinnen vinden, die door malkanderen, op vyf menſchen gerekend, drie honderd vyf duizend en zes honderd zielen uitmaken.

TWEEDE HOOFDSTUK.

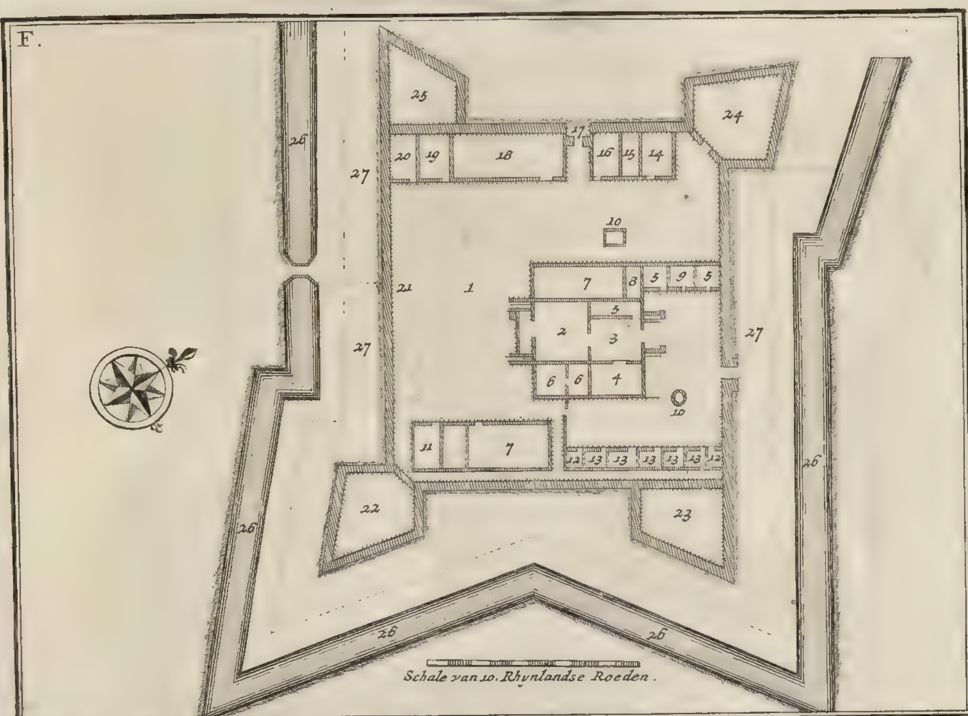
K*aart van het vierde beſtek, wegens de Landen onder* Mataram *behoorende. De Zuid-zyde beſchreven. Twee Dorpen hier. Ankergrond. Het binnen-water* Ranwe Gading, *en eenige Dorpen. Ankergrond. De Noord-kánt beſchreven. De Stad* Tagal. *De Veſting aldaar.* Pamalang. Pakalongan. Caliwongo. *De Stad* Samarang. *De Veſting aldaar. De Stad* Torrabaja. *De Kawala van* Damak, *en die Stad. De Pagger aan de Rivier van* Damak. *De Stad* Japara. *De Veſting aldaar. De Stad* Jawana. *Beſchryving van dit Land van de Noord na 't Zuiden opgaande.* Kartanagara. *Het Landſchap* Baanjoe Maas. *Het Landſchap* Bagaleen. *Optogt van* Samarang *na* Mataram. Ongaran. Salatiga. Silimbi. *Het Landſchap van* Mataram. Tadie. *De Hof-Stad* Karta Soera de Ningrat. *Vervolg der reize van* Tadie *na* Mataram. Oepak. *De laatſte Poort,* Kaliadier *genaamd. De Stad* Mataram. *Beſchryving der Landen bezuiden* Jawana, *en langs die Rivier. De Stad* Babad. *De Stad* Jatintackan. *De Stad* Tatjoepintoe. *Het Landſchap* Kadoewang.

Kaart van het vierde beſtek, of de landen onder Mataram behoorende.

WY gaan dan over tot ons vierde beſtek van Java, volgens welkers kaart met de letter G gemerkt, wy de landen, onder Mataram behoorende, zullen beſchryven.

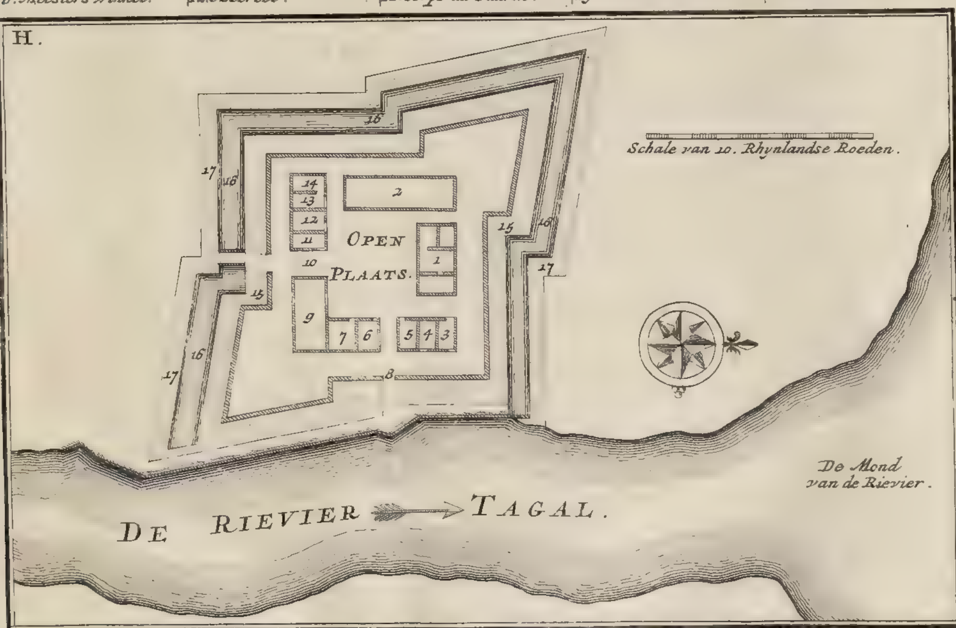
Wy vervolgen dierhalven eerſt de Zuidzyde des lands, van daar wy het in 't Koninkryk van Tsjeribon gelaten hebben, alwaar wy vooraf zullen zeggen, dat het zwart zand, dat men een weinig van de

wal

CAARTE VAN'T FORT DE BESCHERMER GELEGEN OP TSJERIBON.
Gemeten den 14de Febr. 1708. door G. v. Broekhuysen.

1. Open Pleyn.
2. Voor-Zaal.
3. Achter-Zaal.
4. Camer.
5. Camertje.
6. Meesters Winkel.
7. Pakhuys.
8. Bottelerye.
9. Combuys.
10. Een Put.
11. 't Sieken Huys.
12. 't Secreet.
13. Slaven Huysingen.
14. 't Comptoir.
15. de Adsistents Camer.
16. de Sergeants Camer.
17. De Poort.
18. Corps du Guarde.
19. de Bosschieters Camer.
20. de Constapels Camer.
21. de Nieuw ontworpen wacht.
22. Geheele Land Punt.
23. Halve Zee Punt.
24. Heele Zee Punt.
25. Halve Land Punt.
26. De Gragt.
27. Den Barm.

CAARTE VAN DE PAGGER OP TAGAL.
Gemeeten den 6en April 1708. door G. v. Broekhuysen.

1. Residents Wooning.
2. 't Pakhuys.
3. Combuys.
4. Sieken Huys.
5. Meesters Winkel.
6. Adsistents Camer.
7. Sergeants Camer.
8. Water Poort.
9. Corps du Guarde.
10. Land Poort.
11. Wagt-huys.
12. Corps du Guarde.
13. Bosschieters Camer.
14. Constapels Camer.
15. Binnen Barm.
16. De Gragt.
17. Buyten Barm.

wal hier op zekere diepte heeft, die in de kaart getekent is, en van 't begin tot het einde van dit bestek doorgaat.

De Zuid-zyde beschreven.

Twee mylen Oost-aan heeft men eenig laag gebergte (hoewel ook een Rif de gansche Zuid-zyde langs) dat beoosten 't dorp Gading zich wat verbreed, tot aan 't dorp Gnaja toe, daar men honderd huisgezinnen telt.

Voor aan pas een myl in dit bestek, landwaard in, staat eenig geboomte, en anderhalf myl Oost-aan van 't begin dezes bestеks heeft men een zoute Rivier, en een half myl landwaard in Oost en West eenig gebergte; dog by 't dorp Gnaja ziet men N. O. en Z. W. een zwaarder gebergte leggen, dat in 't Z. W. aan een zand-baey stoot, daar men ook een dorp wel met honderd en vyftig huisgezinnen heeft; en die hoek werd 't Schildpads-Hoofd genaamd.

Twee Dorpen hier.

Dit gebergte vervolgt nog een weinig aan 't Zuider-strand, loopende wat landwaard in, daar men dan, Oost-aan wel vier mylen, niet dan twee bosschen met Jager-boomen dicht aan strand, en een kleene myl van de wal weer een zwaar gebergte vind, dat zich Oost en West ruim twee mylen uitstrekt,

Anker-grond.

Ontrent vyf mylen ten Oosten die zandbaey, heeft men wat landwaard in weer eenige Jagerboomen, by welker begin hier ook anker-grond is, en twee mylen verder heeft men een binnen-water, Ranwe-Gading genaamd, in 't welke zig de Soesoehoenan, of Keyzer van Java, nu en dan wel gaat vermaken.

Het binnen-water Ranwe-Gading.

Het is in 't Westen pas een vierde, en in 't Oosten ontrent een myl breed, en Oost en West ontrent twee mylen lang, loopende in 't Oosten rond, als een langwerpige Doedelzak.

Men heeft hier ook eenige dorpen, dog met haar namen niet uitgedrukt, die vier in getal zyn, wel drie honderd huisgezinnen uitmaken, en die de Keyzer hier houd, om alles tot zyn vermaak van de visschery en jacht gereed te hebben.

En eenige Dorpen.

Van dit binnen-water vyf mylen Oostaan, komt men by 't dorp Gading, daar den Soesoehoenan dan zyn verblyf houd. Hier van daan heeft men N. O. op, landwaard in, een zwaar gebergte, ruim negen mylen verre tot het einde van dit bestek, en tot in Kadoewang, een landschap dat onder den Soesoehoenan staat; ook heeft men tusschen 't voornoemde binnen-water, en 't strand, wel anderhalve myl Oost en West, gelyk mede twee mylen van strand, eenig gebergte, en dicht aan strand ook weer eenige Jagerboomen.

Van Gading, daar 't land een weinig uitpuilt, en dan weer met een vlakke bogt van twee mylen Oost en West inloopt, heeft men niet dan een steile klippige wal, en aan 't einde van deze bogt een hoek, Oedjong Lajang genaamd.

Anker-grond.

Hier van daan tot aan 't einde van dit bestek aan de Zuid kant, al Oost-aan, heeft men niet dan een steile, en zeer rotszige wal, en aan desselfs einde een kleen inbogtje, daar men ook ankeren kan in een baey, Padsjetam genaamd.

Ook heeft men twee mylen beoosten Oedjong Lajang wat van de wal, eenige groote katskoppen, klippen, en steenen, de steene Roeland genaamd, waar mede wy van de Zuid-zyde na de Noord-kant overgaan, hebbende hier alleen maar by te voegen, dat deze Zuid-zyde, Oost en West, ruim vier en twintig mylen lang is, en dat zig in 't einde van dit bestek, 't landschap Kadoewang opdoet, dat zich in 't O. wel vier mylen N. en Z. tot aan dat zwaar gebergte, dat als een dicht keten-werk is, uitstrekt. Deze gansche wal langs heeft men aan de Noord-kant ook een kleen rif, of zand strand.

De Noord-kant beschreven.

Anderhalf myl van 't Riviertje Karakahan, in 't W. (daar wy 't hier laatst lieten) ontmoet men eerst een kleen spruitje zonder naam. Een myl Oostelyker den hoek en de Rivier van Brebes; een weinig hooger op de Rivier Kaligansa, en een myl beoosten de Rivier van Brebes de stad Tagal.

De Stad Tagal.

Dit is een van de groote strand-steden, in welke wel acht duizend huisgezinnen zyn. Zy strekt zich al fraey verre langs strand al landwaard in, alwaar men verscheide zware gebergten diep landwaard in als in een vier-sprong leggen ziet, van welke vier het zuidelykste de berg Tagal, en de noordelykste 't bergje, Gadja (dat is, den Olifant) genaamd, en 't geen van een zeldzame gedaante is.

Hier legt, van wegen de E. Maatschappy, ook een Opperhoofd, zynde een Onderkoopman, die nog eenige bedienden onder zich heeft, alzoo hier ook groote handel in Ryst, en andere waren valt; dog dit Opperhoofd, staat onder dat van Tsjeribon.

De Vesting aldaar.

Hy onthoud zig hier in een fraeje Vesting, of Pagar, diens aftekening wy onder de letter H vertoonen, zoo als zy aan een frissche Rivier legt.

Onder dit Hoofd heeft men mede eenige Soldaten, nevens een Adsistent, Wondheeler, en meer andere dienaaren, die de zaken alhier helpen waarnemen. Deze zyn A°. 1705. den 9 Juny op 25 stuks bepaald.

Pas beoosten Tagal heeft men een myl Oost-aan, eerst een groote Rivier, die aan de West-kant van den berg Tagal haren oorsprong ontrent agt of negen mylen van strand neemt.

Even beoosten deze tot aan de droogte

Korang, Kalijerok (die ¼ myl van de wal, en anderhalve myl van Tagal, voor den hoek Larisen O. en W. een myl verre, en een halve myl Z. en N. uitgestrekt legt) heeft men de Rivieren Madialang, die van Cartanagara, die van Kalijerok, Kalipo, Bonko, en Larisen, met een hoek van die zelve naam, waar na wel drie mylen Oost-op, tot de hoek en Rivier van Pamalang, de Rivieren Swadi, de Hoek Swadi, de Rivier Pakitingan (bezuiden 't welke men twee mylen landwaard in 't bergje Gadja, ontdekt) Babadang, Padok, Sombor, Wadoeri, en Montjak, volgen, na welke men by den hoek en Rivier van

Pamalang. Pamalang komt, dat ook een groot dorp wel van duizend huisgezinnen is. Hier loopt de kust met een hoek wat uit, en dan weer regt Oost-aan.

Pakalongan. Van daar Oost-aan anderhalf myl ontmoet men de Rivieren Padok, Soemor (nevens een hoek van die zelve naam) Telokbarang, Brenni, en dan komt men by de Rivier en het dorp Pakalongan, dat ook wel duizend huisgezinnen sterk is.

Behalven die twee voorname dorpen dragen alle die waters en Rivieren hare naamen na de dorpen, by welke zy leggen, die tot hier toe negentien in getal zyn, en wel twee duizend en vyf honderd huisgezinnen opbrengen.

Van Pakalongan tot het dorp Kaliwongo, zes groote mylen Oost aangaande, ontmoet men de Rivieren van Kinting, Goeloewan (met een hoek van dien naam) alwaar men ook Zuid-Oost landwaard in een zwaar gebergte Woenareing ziet) Kalijerok, Lockawali, Baboeran, Toenroensi, met een hoek van die naam, benoorden welke men, ruim vier mylen van de wal, Koreas droogte heeft, en een myl verder den hoek Paboeranam, de Rivier Amba, de dorpen Marrotoea, Poewon, de Rivieren Kandaal, en Babalang, met een hoek van die naam, voor welke Rivier een kleen Eilandje Z. en N. gestrekt legt.

Kaliwongo. Een myl ten Oosten van deze Rivier (by welke de kust Zuid-aan draeid) doet zich ook die van Kaliwongo, en dat dorp op, gelyk nog een myl Oostelyker, daar de kust Zuid-Oost inschiet, en een groote bogt maakt, die wel vier of vyf mylen Oost en Noord-Oost aanloopt, alwaar 't Dorp Karanganije, als ook de stroom Mackan, en dan de Rivier, waar aan de stad Samarang legt, zich vertoonen.

Deze zestien dorpen, alle aan waters en Rivieren van die zelve naamen leggende, zyn ruim twee duizend vyf honderd huisgezinnen sterk; waar af Kaliwongo alleen op agt honderd gerekend werd.

De Stad Samarang. De Stad Samarang is een van de grootste Javaansche Zee-steden, waarom zy ook zedert A°. 1708. tot de Hoofd-plaats, en zetel van de Heer Gezaghebber, die 't opperbewind over Java's Noord-Oostkust heeft, van haar Edelheden verkoren, en zedert alle den omslag der E. Maatschappy hier verplaatst is, daar hier bevorens een Koopman lag, in welke tyd Japara altyd de Hoofd-plaats geweest is.

Deze stad werd gegist drie en vyftig mylen van Batavia, en zeven van Japara, te leggen. Zy is maar een open vlek, dog wel een myl in 't rond betimmerd, waar in zeer veel gemeene, en ook eenige fraeje huizen, zoo van den Javaanschen landvoogd (die een van de vier groote Strand-Heeren, de vierde in rang van de eerste Princen des Ryks, en Soera di Menggala genaamd is) als van den Kapiteyn der Chineesen, en andere vermogende lieden gevonden werden, alzoo dit een groote handelplaats in Ryst, en andere waaren is. De Javaansche Landvoogd heeft hier een groot gevaarte van een steene wooning, na welke men over een groote brug gaat, die zeer hoog over de Rivier gemaakt is, en waar van wy hier na, by zeker bezoek, dat ik met gezelschap by hem gedaan heb, nog breeder zullen spreken.

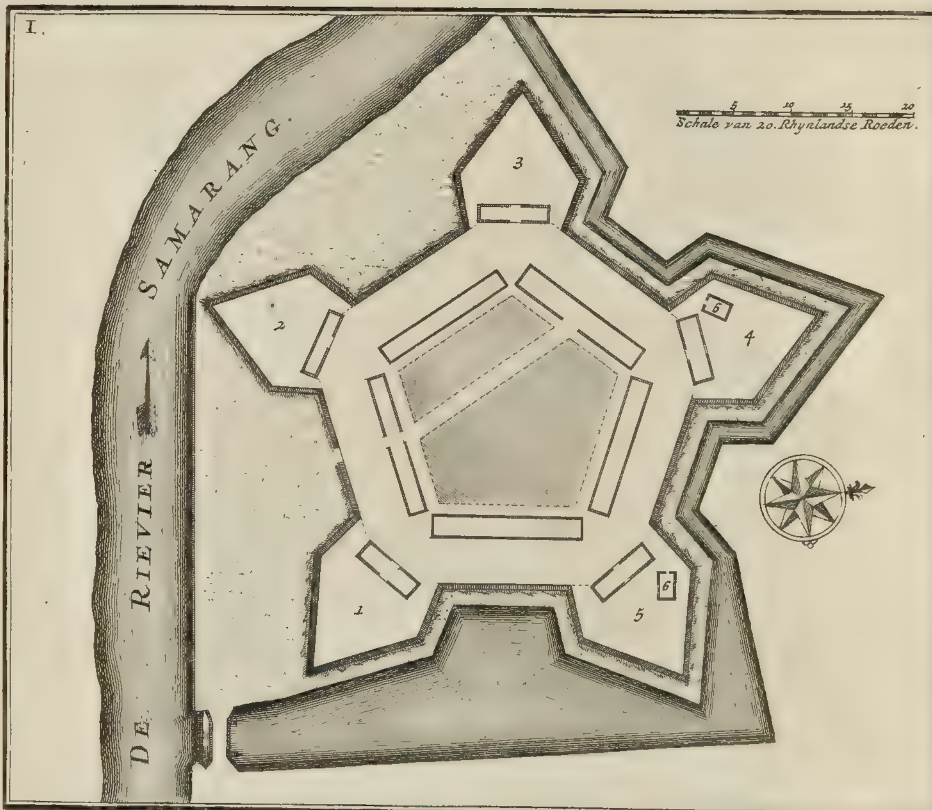
Men gist dat hier in, of 'er onder, wel twintig duizend huisgezinnen behooren, hoewel anderen dit nog hooger begrooten, om dat het 'er grimmelt, en krioelt van menschen, die zig met visscheryen, Rystplanten, en dien handel, als mede 't hakken van Jati-hout in de bosschen, met het zagen van 't zelve, en 't handelen daar in, bezig houden, en onder al 't welke de Chineezen, die hier al vry sterk woonen, een groot leven geven. Hier is ook een groote markt, daar alles te koop is. Zy mag in oude tyden zoo volkryk geweest zyn; dog ik geloove niet, dat zy nu zoo veel ingezetenen heeft.

Dit is de stad, daar de Gezanten, die na den Soesoehoenan gaan, aankomen, en die van daar gemeenelyk na Mataram zeer plegtelyk opgeleid werden, gelyk wy nader zullen toonen, als wy dit land in zyn binnenste, van 't Noorden na 't Zuiden opgaande, beschryven.

Gelyk nu hier zedert A°. 1708. de Opper-gezaghebber van Java's Noord-Oost-kust (die gemeenelyk een Opperkoopman is, en een Commandeur plag te zyn) zyn verblyf houd, alzoo is dit ook de Hoofd-plaats, onder welke alle de andere Opperhoofden, langs die gansche kust, uitgenomen die van Tsjeribon, staan, moetende alle hun Negotie-boeken aan den Administrateur, of tweeden van dit comptoir, zynde een Koopman, overzenden.

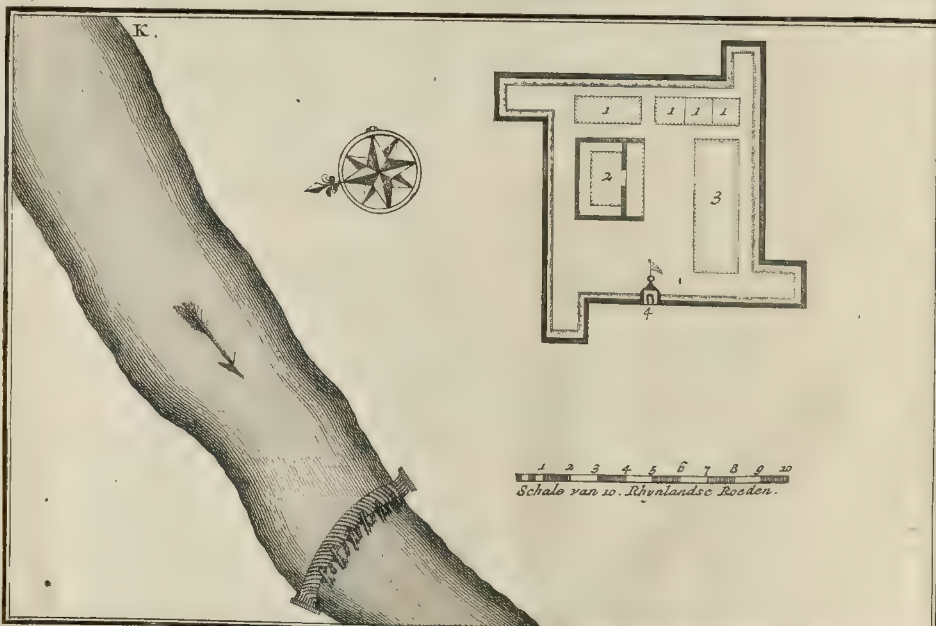
Deze Gezaghebber heeft een groote magt, staande onder niemand, dan onder haar Edelheden. De Gezaghebbers die hier gelegen hebben, ziet men uit deze Lyst.

LYST

KAARTE VAN DE VESTING VAN SAMARANG.
Gemeeten in 1708. door G. v. Broekhuysen.

1. Zeeland. 2. Amsterdam. 3. Utrecht. 4. Raamsdonk. 5. Bunschoten. 6. Kruyt-Kelders.

KAARTE VAN DE PAGGER GOED BEGIN TOT DAMAK.

1. De Logementen van de Hoofd Gebroeders. 2. De Corps du Guarde van de Hollandsche Krygs-knegten. 3. De Corps du Guarde van de Inlandsche Krygs-knegten. 4. De Poort.

LYST
DER
OPPERHOOFDEN VAN SAMARANG.

Zedert A°. 1708. als

OPPERGEZAGHEBBERS VAN JAVA'S NOORD-OOST-KUST.

Opper-hoofden van Samarang.

Willem Droſt, Koopman.	van A°. 1708.	tot 1709.
Pieter Metzu, Opperkoopman.	1709.	1714.
Kornelis Jongbloed, Dito.	1714.	1715.
Georg Frederik van Beilwits.	1715.	1715.
Gaſpar de Hartog.	1715.	1717.
Johan Frederik Gobius, Commandeur, en Veld-Heer; dog in zyn afwezen als Veld-Heer, is hier voor een tyd, om de zaken waar te nemen, geweeſt.	1717.	1721.
Pieter Wybers.	1717.	1719.
Jacob Willem Dubbeldekop, Commiſſaris, en Commandeur.	1722.	1723.

A°. 1706. was hier de Heer *Govert Knol* als Hoofd; en te gelyk Veld-Heer van de Krygsmagt der E. Maatſchappy, die 'er tot A°. 1708. bleef, en voor dien tyd is hy 'er A°. 1702. als Luitenant ook Hoofd geweeſt, en diergelyke minderen meer, die ik niet net kenne, hebben 'er voor zyn E. gelegen, en zederd 1686. veel jaren aan een *Philibert Boeſchot*.

De Gezaghebber heeft hier ook een goed getal Soldaaten, en veel andere bedienden, die tot den handel nodig zyn.

De Veſting aldaar.

Deze onthouden zig in een fraeje Veſting, die van een redelyke groote uitbreiding, grooter als die van 't Kaſteel Batavia; en een vyf-hoek is, van palliſſaden met planken wal's-gewyze bezet, en met vyf punten, Raamsdonk, Bunſchoten, Zeeland, Amſterdam, en Utrecht, voorzien, waar in de Heer Gezaghebber een fraeje ſteene wooning heeft, zoo 't van buiten gelykt; men heeft 'er ook goed geſchut, en een groot pleyn; wy geven een aftekening van deze Veſting, zoo als zy aan de Rivier van Samarang legt, die men tot dicht by de Veſting opvaart, by de letter I. De bezetting is den 9 Juny A°. 1705. op honderd en dertig dienaren in 't geheel bepaalt.

Voor aan, als men uit zee de Rivier opvaren zal, legt een kleene droogte, daar men met een ſchuit, of orembaei, niet wel, dan by hoog water, over kan. Ook is hier zeer goede anker-grond voor de ſtad.

De Stad Torrabaja.

Een myl beooſten Samarang, daar zig de kuſt wat dieper in die bogt en meer na 't Ooſt ten Noorden draeit, heeft men de ſtad Torrabaja, daar een Ingebey (zekere ſoort van Javaanſche Lands-grooten) het opperbewind heeft.

Het is maar een open vlek, in verre na zoo aanzienelyk niet, als Samarang; maar waar in men mede al een goed getal Javaanſche wooningen, een magtigen handel van Ryſt, hout, en andere waren, en wel zes duizend huisgezinnen heeft, alzoo daar groote vlaktens Ooſt-op zyn, die hen gedurig werk met het Ryſt-planten, en behandelen van de zelve, geven.

Tuſſchen Samarang, en Torrabaja heeft men nog twee kleene Rivierkens, en pas 'er voorby nog eene die Gnoek, na zeker dorp genaamd is.

Hier van daan tot aan de Qual (eigentlyk de Kawala, of Modder-Rivier) van Damak, heeft men nog twee Rivieren, en twee dorpen, Zajank, en Goemoelak, die met hun drieën wel vyf honderd huisgezinnen ſterk zyn: zy leggen ieder ontrent een myl van malkanderen, en Torrabaja is van de Kawala van Damak niet wel twee mylen gelegen.

De Kawala van Damak, en die Stad.

Hier legt mede een Javaanſche ſtad, wat hooger die Rivier op, dat een van de oudſte ſteden des lands is (gelyk wy in 't verhaal der zaken van Java zullen aanhaalen) hoewel zy jegenwoordig niet veel aanzien, en niet boven de drie duizend huisgezinnen heeft. Wy hebben daar ook een Pagar, goed Begin genaamd, die wy by de letter K vertoonen.

De Rivier, aan welke die ſtad ontrent twee mylen, Zuiden, of Zuid-Ooſt-aan legt, is een van de voornaamſte van geheel Java, gelyk wy nader zullen toonen, als

als wy den optogt van Samarang na de ſtad Mataram zullen beſchryven. Hoedanig de nieuw ontworpene Pagar van onze ſmalle bezetting hier is (daar wy mede een Opperhoofdje hebben) vertoonen wy by de letter K K.

De Pagger aan de Rivier van Damak.

Van de Rivier van Damak Noord-Ooſt-op, heeft men de Rivier Woddong, en een weinig verder de groote Rivier Tondoenang, die daar met veel bogten ettelyke mylen eerſt Ooſt, dan nog verder op Zuiden, dan weer Weſt op, en dan weer Noord-Weſt aan loopt, en pas beweſten zeker Eiland, dat ruim twee mylen bezuiden de ſtad Samarang legt, haren oorſprong heeft, ſcheidende zich een myl lager in tweën, daar het dan een Eiland, een myl lang, en drie vierde van een myl breed, maakt. De twee dorpen daar ontrent komen wel twee honderd en vyftig huisgezinnen opbrengen.

Van Soengei Tandoenang draeit de kuſt meeſt na 't Noorden, of na 't Noord-Ooſten, alwaar men een myltje Noordelyker het Dorp Kaliamat, en nog een myl hooger twee hoeken, Oedjong Samat, en Oedjong Gat heeft, ontrent welke laatſte hoek zich wat van de wal het Eilandje Poelo Siwalon opdoet.

Hier van daan tot Japara toe, dat een myl Noordelyker legt, heeft men nog twee Rivierkens ontrent halver weg, en dan komt men by de ſtad, vlak voor welke men, niet wel een halve myl zeewaard, een kleen Eilandje, Poelo Keloor, en een weinig weſtelyker nog een grooter, Poelo Dowa, of de Twee Eilanden heeft.

De Stad Japara.

De Stad Japara is mede een van de groote ſtrand-ſteden, daar ook een van de vier groote Strand-Heeren, en wel de derde in rang, A°. 1706. Sedjana Poera genaamd, legt.

Zy vertoont zich aan een fraeje Rivier, langs de zee-kant uitgeſtrekt, en aan zee met een kraalſteene muur, die hier en daar hare punten heeft, gedekt; dog aan de land-zyde is zy open.

De ſtraaten zyn 'er, even als op Samarang, meeſt wat naeuw, krom, en ongemakkelyk om ze te betreden. De huizen meeſt van Bamboezen, uitgenomen eenige weinige, die van hout of ſteen gebouwd zyn.

De Chineeſen hadden 'er al van ouds af een groote en fraeje ſtraat, en een zeer netten Tempel, die ik A°. 1686. gezien heb, dog de ſtraat is 's jaars te voren meeſt afgebrand.

Hier is een groote Markt, daar alles goet koop is, zoodanig, dat men een hoen voor een ſtuiver of twee, een gans, voor een ſchelling, en een koebeeſt voor twee of drie ryksdaalders bekomen kan.

Sedjana Poera, heeft hier een fraeje wooning, die ten deele van ſteen, en ten deele van hout gemaakt, en met ſtallingen voor zyn Olifanten, en andre dieren, voorzien is.

Men heeft 'er ook een ſchoonen grooten Moorſchen Tempel met eenige daken boven malkanderen, die van hout gemaakt is. Ontrent de zelve heeft men ook een groote Ry- of Ren-baan, (by den Inlander de Pasce-baan genaamd) waar in deze Landvoogd met zyn Grooten gewoon is om ſtryd te paerd te ryden, en met de lancie te werpen; een oeffening, die de Javanen met een halve Arabiſche naam Itsneenan (dat is Maandag-houden) noemen, om dat zy dat gemeenelyk op de Hari Itsneen, of op de Maandag doen.

De Rivier, die hier door de ſtad voorby de Hollandſche Logie loopt, is kleen, en watert daar in zee, beweſten den berg, uit.

Ten Ooſten van deze Rivier, of wel ter linkerhand, als men in de ſtad komt, heeft men een berg, op welke een Veſting na de zee-kant plag te zyn, die zig al verre uytſtrekte, en waar op men eenig metale en ander geſchut, met een fraeje bezetting had, al 't welke, gelyk ook 't Hoofd-Comptoir A°. 1708. hier van daan gelicht, na Samarang overgebragt, en 't onnodige afgebroken is.

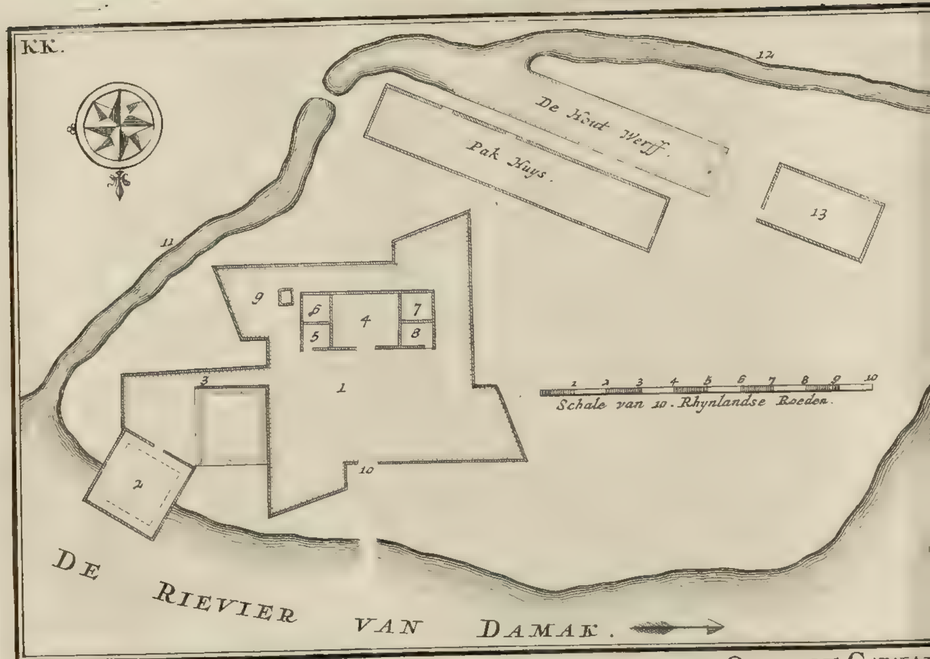
Schoon 't Hoofd-Comptoir van hier na Samarang verplaatſt is, is echter hier naderhand een Opperhoofd, zynde een Onderkoopman, gebleven, die met eenige bedienden van wegen de E. Maatſchappy, den handel waar neemt, die mede meeſt in Ryſt, houtwerken, en diergelyke waaren beſtaat. Het vorig Opperhoofd was een Opperkoopman, en in de oorlogen zederd A°. 1677. een Opperbevelhebber, of Commandeur.

De Veſting aldaar.

Het Opperhoofd heeft hier voor zich, en eenige bedienden, een fraeje ſteene wooning, van welke met des zelfs Veſting wy een aftekening onder de letter L geven. Zy heeft deze vier punten, Gorcum, Worcum, Loeveſtein, en Heusden. De bezetting is A°. 1705 den 9 Juny voor de logie en wagt, op vyf en twintig man bepaald, en beſlooten, dat men den berg aan den Soeſoehoenan overlaten zoude.

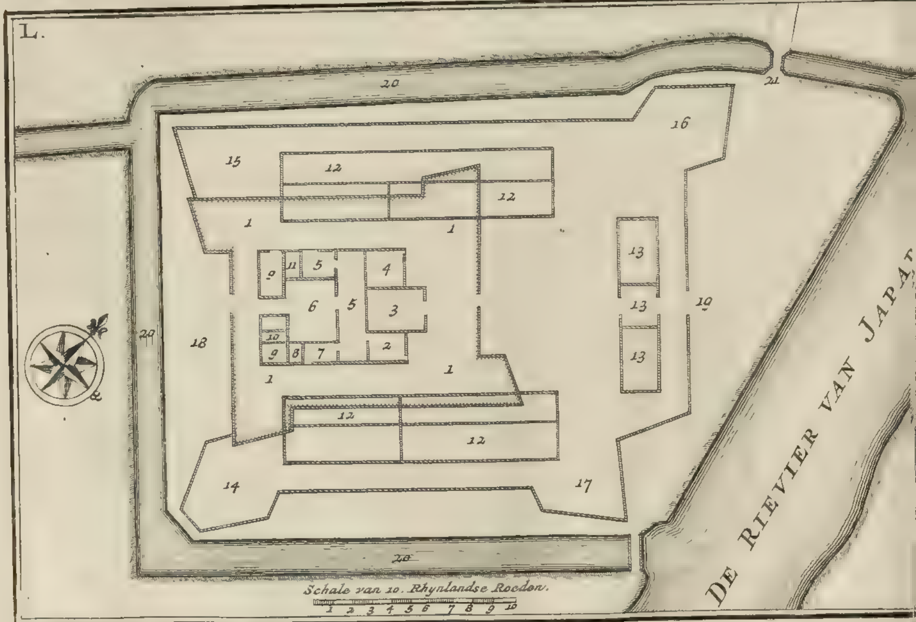
Men gift de ingezetenen van deze aloude ſtad op tien duizend huisgezinnen. De Opperhoofden, die hier gelegen hebben, vertoont de volgende Lyſt.

LYST

KAARTE VAN DE NIEUW ONTWORPEN PAGGER OP DE QUAL OF CAWAI
Gelegen aan de Rievier van Damak, Gemeeten den 12. Mey 1708. door G. v. Broekhuysen.

1. De Nieuw ontworpen Pagger.
2. Wooning van't Opperhooft.
3. Ingang voor de Opperhooft.
4. Corps du Guarde.
5. Officiers Camer.
6. Bosschieters Camer.
7. Meesters Camer.
8. Corporaals Camer.
9. Cruyt Huys.
10. De Poort.
11. Een Oude Spruyt.
12. Een Spruytje.
13. Fundament van een Zaag Molen nu tegenwoordig gebruykt wordende door de Wacht.

KAARTE VAN DE OUDE EN NIEUWE ONTWORPEN PAGGER TOT JAPA
Gemeeten den 1.ten Maart 1708. door G. v. Broekhuysen.

1. De Nieuw ontworpen Pagger van de Resident tot Japara.
2. Residents Wooning.
3. Corps du Guarde.
4. Constapels Camer.
5. Galdery.
6. De Plaats.
7. Adsistents Camer.
8. Kamertje.
9. Kombuys.
10. Sekreet.
11. Meesters Camer.
12. Pakhuysen ende verscheyde Wooningen.
13. Corps du Guarde.
14. De Punt Gorkum.
15. De Punt Workum.
16. Heusden.
17. Loevesteyn.
18. Den Barm.
19. De Poort.
20. De Gragt.
21. De Weg na de Boom

LYST DER OPPERHOOFDEN VAN JAPARA.

Opperhoofden van Japara.

Kornelis de Vallee. Onderkoopman, en Opperhoofd.	van A°.	tot 1664.
Jacob Koeper, Commandeur, of Bevelhebber.	1672.	1680.
Kornelis Bartelsfoon Marchier, Opperkoopman.	1682.	1684.
Joannes de Hartog, dito.	1685.	1686.
Pieter van den Hoorn, Dito.	1686.	1687.
Johan Albert Sloot, Bevelhebber.	1687.	1688.
Maurits van Happel, Luitenant.	1688.	1689.
Johan Albert Sloot, Bevelhebber.	1690.	1694.
Salomon le Sage, Opperkoopman.	1694.	1696.
Pieter Goodfchalk, Dito.	1696.	1698.
Pieter Durant, Dito.	1698.	1700.
Antoni Gerard Zas, Bevelhebber.	1700.	1701.
Bitter van Rhede, Dito.	1701.	1703.
Govert van Wyngaarden, Opperkoopman.	1704.	1706.
Andries Meefters, Dito.		
Willem Droft, Koopman.	1706.	1708.
Zedert is hier maar een Onderkoopals Hoofd gelegt.	1708.	1708.
Joannes Wys, Onderkoopman.	1708.	1711.
Gerard van Kervel, Dito.	1711.	1717.
Jofua van Arwynen, Dito.	1717.	1719.
——— ———		
Jaques Dallens.	1723.	

De Eilanden, die voor de ftad leggen, dekken de zelve wel eenigzins voor den zwaren aanflag van het water; dog ik heb egter binnen de Eilanden de zee wel zoodanig zien komen aanrollen, dat 'er een fcheeps-fchuit 't onderfte boven geflagen wierd, waar van eenige verdronken.

In oude tyden plagten de Engelfchen, en Portugeezen zelf, A°. 1720. hier nog een Comptoir te hebben; dog nu zyn 'er op deze ganfche kuft geen andere, dan Hollanders.

Wat voorby de ftad Japara, draeit de kuft met een kleene hoek, Kalirang genaamd, na 't Weften, daar zy dan weer Noord-Ooft-aan infchiet. Ook vertoont zig anderhalf myl van de ftad in 't O. Z. O. eenig gebergte, dat N. O. en Z. W. geftrekt legt.

En kleene myl van Japara heeft men het Riviertje Molie, en den hoek Jati, en een halve myl meeft weer Noord-Ooft-aan, nog een Riviertje, en den hoek van Lamalang, by welke vier dorpen van die zelve naam, ruim vyf honderd huisgezinnen uitmaken.

Van Oedjong Lamalang Noord-Ooft-aan, heeft men de Rivier Bringing, en wat verder nog een Riviertje, by Oedjong Blinding, en by den hoek van Silleringaa, daar 't land met een fcherpen hoek uitfteekt, voor welke een kleen Eilandje legt. Deze drie dorpen zyn drie honderd huisgezinnen fterk.

Van daar, Ooft-aan nog een myl, heeft men nog een fcherper, Ooft-aan uitftekenden hoek, de hoek van Alang genaamd, alwaar eenig gebergte landwaard in by Ingoewan legt. Deze twee dorpen konnen wel drie honderd huisgezinnen uitleveren.

Van daar draeit de kuft Zuid-Ooft-aan, alwaar tot 't dorp Pakaran, dat 'er anderhalve myl af is, twee Rivieren, en 't dorp Tajouw, en een myl verder de Stad Jawana aan die zelve groote Rivier leggen, welke wy bevorens befchreven, dat boven Samarang by zeker Eilandje haren oorfprong heeft. Die twee dorpen konnen te zamen wel twee honderd huisgezinnen uitmaken.

De Stad Jawana.

De Stad Jawana is mede een zeer vermaarde Strand- en Koopftad, dog in zig zelve maar een open vlek, daar egter groote

 te

te handel, en zoo groot een getal van menschen is, dat men die wel op negen duizend huisgezinnen schat.

Zy staat onder een Temanggong, of Baillu, die A°. 1706. Narrapaxa genaamd was.

In de zelve is niet veel fraeis, alzoo alle de wooningen maar Bamboese huizen zyn, uitgenomen eenige weinige, die men wat fraejer van planken gemaakt heeft.

Hier mede dan met het beschryven van de Noord-kust, zoo verre als dit ons vierde bestek aangaat, gedaan hebbende, voegen wy 'er niet anders by, dan dat die kust hier, Oost en West, zevenentwintig mylen lang is.

Beschryving van dit land van de Noord na 't Zuiden opgaande.

Wy gaan dan voort, om dit land ook van 't Noorden na 't Zuiden, in zyn binnenste te beschouwen.

Wanneer wy nu van de Noord-kant by Tagal Zuiden opgaan, heeft men niet als 't bergje Gadja (dat matig hoog is) ter linkerhand, ontrent drie mylen van strand af, en nog drie mylen Zuidelyker, 't gebergte Tagal, 't geen vry hoog is, en Oost en West zich uitstrekt.

Kartanagara.

Pas bewesten deze bergen, ontrent tusschen beiden (hoewel wat nader aan dat van Tagal) ziet men ook een zwaar gebergte, en een myl Zuidelyker de stad Kartanagara, die aan die schoone Rivier legt, die haren oorsprong uit 't gebergte Tagal heeft, en zoo na Tagal afstroomende, even beoosten de Rivier van Madialang uitwatert.

Het is een brave stad, die wel op zeven duizend inwoonders geschat werd, alzoo hier ontrent veel dorpen (daar onder behoorende; dog in deze kaart niet uitgedrukt) leggen. Zy behoord onder de landstreek Baanjoe-Maas, die zeer groot is.

Het Landschap Baanjoe-Maas.

In de zelve plagt zeker landlooper, Radin Parwata Sari huis te houden, die A°. 1706. verdreven, en na welke tyd hier door Kapiteyn Bintang een fraeje Vesting, of schans, waar van wy de aftekening by de letter M vertoonen, gelegt is.

Dit Landschap Baanjoe-Maas legt wat Zuidelyker henen, grenzende wel vier mylen Zuidelyker tegen 't zwaar gebergte Kandang aan, dat zig zeer verre Oost en West uitstrekt.

Het heeft ten Zuid-Oosten 't zwaar gebergte Loerenterga, dat ontrent twee mylen bezuiden den berg Tagal zig Oost en West gestrekt, vertoont, en pas beoosten des zelfs Oost-hoek den berg Keddoe, die vry spits boven, en verder meest Oost ten Zuiden, en West ten Noorden gestrekt is; maar vlak bezuiden den berg Kandang, en Keddoe, heeft men 't landschap Bagaleen, dat een van de beste landstreeken is, die de Keizer van Java bezit, en op welke hy zig meest vertrouwt.

Het Landschap Bagaleen.

Het breid zig tot aan de Zuid-zee wel vyf mylen bezuiden den berg Kandang, Keddoe, en den berg Marapi (die pas beoosten den berg Keddoe Oost en West gestrekt legt) wel tien of twaalf mylen Oost en West byna tot aan de Keizerlyke Hoofd-stad Mataram uit, zonder dat men daar iets verder dan de gebergten langs de Zuid-zee, vlak bezuiden dat van den berg Kandang, en nog een zwaarder gebergte (ontrent drie en een halve myl bezuiden den berg Marapi, en niet verre van dat binnen-water, dat aan de Zuid-zee zig opdoet, gelegen) ontmoet, welk laatste gebergte zig Oost en West uitstrekt, en met zyn Oost-zyde ontrent ruim twee mylen van 't dorp Gading legt.

Als men nu van 't Noord-strand by de Rivier van Pakalongan Zuiden opgaan wil, heeft men daar ten Zuid-Oosten 't zwaar gebergte Woenareing, en al verder Zuid-Oost-op den zwaren berg Baanjoebiroe, bewesten welke nog een zwaar gebergte, zig Oost en West strekkende, gelyk een myl vlak bezuiden Baanjoebiroe, 't gebergte Kopeng, en nog een myl Zuidelyker den berg Barbaboe (van andere ook wel Marbaboe genaamd) legt. Boven den zelven, vlak Zuiden-aan, heeft men den berg Marapi, en nog vier mylen Zuidelyker, een ander onbekend zwaar gebergte, dat Oost en West, ontrent een myl van dat binnen-water, daar de Keizer gemeenelyk zyn vermaak neemd, en dicht by de Zuid-zee is, gestrekt legt.

Alle de landen nu, die tusschen de bergen Tagal en Kandang ten Westen, en tusschen die van Baanjoebiroe, Kopeng, Barbaboe, en Marapi ten Oosten leggen, zyn de schoonste, vermakelykste, en vrugtbaarste, die men hebben kan, gelyk wy dat aanstonds by de beschryving van een optogt-reize van Samarang na Mataram breeder zullen aanhalen.

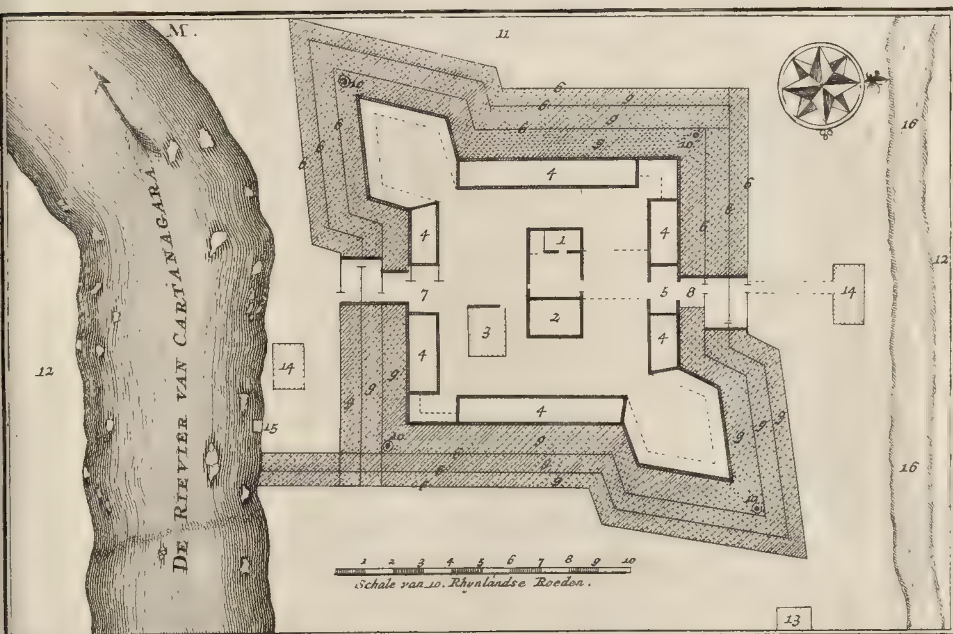
Optogt van Samarang na Mataram.

Wanneer men nu van Samarang na de Keizerlyke Hof- en Hoofd-Stad Mataram opgaat (dat gemeenelyk met een zeer pragtige treyn van Hofs-grooten, als onze of andere gezanten derwaarts zullen opgeleit werden, geschied) begind men die reize, meest Zuiden aan over dat voorgebergte, dat mede zoo gestrekt legt. Twee mylen van die stad heeft men 't dorp Kalligawe.

Op dien eersten dag legt men maar zes mylen af, tot aan het dorp Ongaran, dat in zich zelven wel zoo verre niet van de stad legt; maar 't geen door de omwegen in 't gebergte veroorzaakt werd.

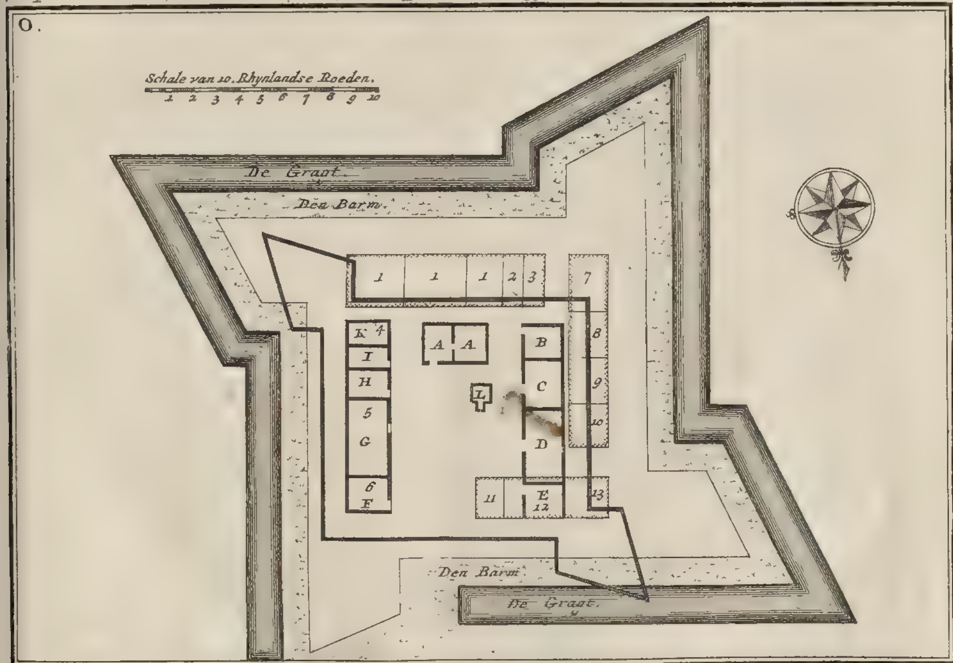
Onderweeg trekt men voorby wel agt of tien dorpen, die uitgedrukt staan, en die ieder wel zeventig of tagtig huisgezinnen sterk zyn, zonder dat men de verdere dorpen Oost en West, die oneindig veel zyn, ontdekken kan, die zig alle met het voortplanten van ryst bezig houden. Deze dorpen gist men te zamen wel op duizend huisgezinnen.

Het

AFBEELDINGE VAN DE SCHANS GEMAAKT DOOR DEN E. CAPITEIN BINTANG,
Tot CARTANAGARA, in de Land-streek van BANJOE-MAAS, Achter de Berg van TAGAL.
na dat hy de laatste Slag tegen den Landlooper, Radin Parwata Sari, int Jaar 1706. heeft gedaan etc.

1. De Capiteins Wooning.
2. De Officiers Wooning.
3. 't Sieken huys.
4. Corps du Guarde.
5. De Hoofd Wagt.
6. Drie Vriese Ruyters.
7. De Water Poort.
8. De Land Poort.
9. Vol met voet angels beset.
10. Secreete huysen om by nacht te gebruyken.
11. het Campement van de Temanggong Racsanagara.
12. het Campement van Temanggong Marta Joëda.
13. 't Gevangen huys.
14. Passe-baan of Wagt huys.
15. 't Secreet.
16. De Groote Weg.

KAARTE VAN DE VESTING OP REMBANG,
Gemeeten den 6. April 1708. door G. v. Broekhuysen.

Verklaaring der Wooningen, soo de Zelve tegenwoordig gebruykt werd.

1. 't Opperhoofds Wooning.
2. De Waapen Camer.
3. De Adsistents Camer.
4. Dit Camertie onbewoond.
5. De Corps du Guarde.
6. De Sergeants Camer.
7. 't Sieken huys.
8. 't Ryst Pakhuys.
9. 't Yser Pakhuys.
10. De Meesters Winkel.
11. De Constapels Camer.
12. 't Wacht huys voor Inlanders.
13. De Smids Winkel.

Verklaaring der Wooningen, van de Nieuwe ontworpen Pagger.

A. 't Opperhoofds Wooning.
B. De Constapels Camer.
C. 't Ryst Pakhuys.
D. 't Yser Pakhuys.
E. De Smids Winkel.
F. De Sergeants Camer.
G. De Corps du Guarde.
H. De Meesters Camer.
I. De Adsistents Camer.
K. 't Opperhoofds Combuys.
L. 't Kruyt huys.

Ongaran. Het dorp Ongaran zelf legt aan de voet van een hoogen en zeer vermakelyken berg van den zelven naam, die de meesten tyd met zyn kruin door eenige wolken bedekt, en egter byna tot boven toe doorgaans, ten deele met Ryst-velden, ten deele met zuiker-riet, bebouwd is, behalven dat men daar alomme zeer veel vrugtboomen van allerlei soort geplant heeft, die hier en daar van eenige Rivieren en spruitjens, die 'er langs loopen, bekabbeld werden, waar door dit dorp, en 't omleggende land, daar men ook een groote overvloed van allerlei aard-gewasschen vind, wel een aardsch Paradys gelykt.

De ingezetenen van dit dorp, werden op vyf honderd huisgezinnen geschat, de welke verpligt zyn alle die gene, die na den Keizer moeten opgaan, 't zy gezanten, of andere lieden zyn, spyze en drank, na 's lands wyze, mitsgaders van een behoorlyke wooning tot hun verblyf te verzorgen, zonder dat zy daar iets voor mogen nemen, alzoo zy, indien het uitquam, zekerlyk met de dood zouden gestraft werden, en dat met reden, aangezien zy verder van alle Ryks-lasten vry zyn.

Van Ongaran nu al verder de bergen door, of wel wat oostelyker, en zoo dan Zuiden weer opgaande, trekt men door een schoone vallei, die beoosten dien berg is, die men ter regterhand leggen laat. Deze is wel drie mylen breed, bestaande niet dan uit schoone ryst-velden, door welke veel spruiten, en kleene stroomen van dat hoog gebergte, zich hier en daar in de zelve verdeelen, die eindelyk de groote Rivier van Damak te zamen uitmaken, en de zelve vry sterk doen opzwellen.

Het getal der dorpen hier ontrent is niet wel te noemen, alzoo men 'er in een myl drie of vier ontmoet, die ieder wel honderd huisgezinnen sterk zyn, en in de streek van nog zes mylen Zuidelyker ruim vyf en twintig dorpen, die wel drie duizend huisgezinnen uitmaken.

Salatiga. Vyf mylen van Ongaran (dat de tweede dag-reize is) komt men in 't dorp Tontan, en na dat men dan nog een myl verder geraakt is, tot Chiandi, dog men reist dan nog een weinig verder tot aan 't dorp Salatiga, de tweede rust-plaats, na dat men zeer groote, dog vermakelyke DJati-bosschen doorgetrokken is, uit welke veel hout na de Noorder-stranden afgevoerd werd, hoewel 'er ook schoone ryst-velden tusschen beiden zyn.

Dit Salatiga is een fraei, en vermakelyk dorp, dat wel zeven honderd huisgezinnen sterk, en verpligt is aan de gezanten alles even eens, als die van Ongaran, te verzorgen.

Van Salatiga nu den derden dag al Zuidop voortreizende langs dit zelve gebergte, dat hier nog al hooger oploopt, heeft men weer uitnemende schoone ryst-velden daar alomme uitgestrekt, zynde de Ryst-, Kattoen- en Hout-handel 't voornaamste, daar zich de Inlander hier mede bezig houd, ontrent welke men om 't half uur, of om de drie vierde van een myl gedurig weer een dorp vind, waar in het grimmelt van menschen.

Op dezen dag trekt men zeven mylen voord tot Silimbi toe, en dan gaat men ook over de Rivier van Damak, die met een zwaar gedruis ontrent twee mylen boven Salatiga tusschen de bergen en klippen in, en verder al van den berg Barbaboe uit het Z. W. na 't N. O. komt afstroomen.

Over deze breede Rivier legt een byzondere zware brug, niet van eenige dikke planken; maar van Jati-balken, die meer als een voet in 't vierkant dik zyn, gemaakt, welke balken zig naast malkanderen drie honderd treden verre uitstrekken, waar uit men de breedte van deze Rivier, en de hegtheid dezer brug, ten naasten by afmeten kan. Zy is midden in een digt bosch geplaatst, daar men van wegen 't zwaar gebergte, maar weinig dorpen ontrent heeft.

Van deze is het dorp Silimbi een, dat wel duizend huisgezinnen sterk, en de eerste poort is, daar men doortrekt, om in het Landschap van Mataram, dat hier begint, te komen, alwaar gemeenelyk een voorname Ponggawa, of Hoveling, legt, die een van 's Keizers grootste vertrouwelingen is, en veel krygsvolk by zich heeft. Silimbi. Het Landschap van Mataram.

Om by dit Silimbi van Salatiga te komen, moet men niet alleen een zwaren berg voorby, maar ook van 't O. na 't Z. en Z. O. optrekken.

Zoo als men even binnen deze poort gekomen is, heeft men een groot dorp, waar in wel twee duizend huisgezinnen zyn.

De Ingabey, die hier legt, moet op alles, dat hier doortrekt, wel letten, en hy mag aan niemand doortogt na boven of beneden geven, ten zy de Keizer hem dit door een uitdrukkelyk getekende pascedel belast. Ook werd alle maand de wagt hier verwisselt, om het bedrog hier ontrent voor te komen, en alle aanslagen te verydelen.

Na dat men hier wat gerust heeft, trekt men den vierden dag al Z. O. aan, ontmoetende nog wel een myl of twee verre niet dan zware bosschen en bergen; dog daar na krygt men weer schoone vlakke landen, hoewel men ter regterhand nog al zwaar gebergte, en ter linkerhand oneindig veel ryst-velden heeft, die men niet overzien kan, al klimt men op 't naby gelegen

legen gebergte. Ook zyn die velden met zeer veel dorpen alomme bezaeid, pas een agtste van een myl van malkanderen leggende. Men zegt dat daar in een streek van vier of vyf mylen wel vyftig dorpen by een leggen, die te zamen wel tien duizend huisgezinnen uitmaken.

Men laat ter rechterhand, Zuid-West aangaande, den hoogen berg Barbaboe, die mede overal bebouwd, en zeer vermakelyk gelegen is, zynde hier en daar met eenige heuvels aan 't gebergte van Ongaran als aan een gehegt, die te zamen den oorsprong aan veel kleene, en voor al aan twee groote spruiten geven, die zich daar na in de Rivier van Damak storten, welke uit dezen berg Barbaboe ook haren voornaamsten oorsprong heeft, dog die drie of vier groote mylen oostelyker nog een ander Rivierken ontfangt, dat in 't Noord-Westen, of Westen, een weinig bewesten dat kleen Eilandje, ontrent twee groote mylen van de Rivier van Damak, zynen oorsprong neemt.

Deze gansche berg van Barbaboe (die zich tot in de wolken verheft) is vol dorpkens en gehugten, waar van de minste twintig, en de grootste honderd en meer huisgezinnen hebben, ja men wil dat op den zelven alleen wel agt duizend huisgezinnen, in tagtig dorpen, uitnemend vermakelyk woonen. Men kan van den zelven zeer gemakkelyk de Noorder- en Zuider-zee, dat byzonder aangenaam is, zien.

Tadie. Dus al Zuid-West-aan voortreizende, komt men, na nog zeven mylen, aan het Dorp Tadie, dat de tweede poort is na Mataram, en daar men een berg van de zelve naam heeft, tusschen welke men doortrekt.

Het legt aan een schoone Rivier, die zoo snel van loop is, dat men over de zelve geen brug tot nog toe heeft weten te leggen, die de zware afwatering in de regen-tyd wederstaan kon, om welke reden zy dan voor een tyd gesloopt, en doorgaans in de drooge tyd weer gemaakt werd.

Dit dorp is zoo vol volk, dat men hier wel twee duizend en vier honderd huisgezinnen telt. Het legt van Samarang zes en twintig mylen.

Zoo ras men door deze poort is, daar mede een Keizerlyke Officier, en een zware krygs-wagt legt, komt men binnen de eigentlyke landstreek van Mataram, 't geen overal, zoo wyd men zien kan, als in 't gebergte legt, dat men van verre alomme in 't gezicht, terwyl men een groote vlakte tusschen beiden heeft, die met ontelbare dorpen (die men ruim op drie duizend steld, en die zommige honderd, zommige duizend, en ook zommige wel de helft meer huisgezinnen hebben) vervuld is.

Men gist die in 't gemeen op ruim veertig duizend huisgezinnen, die het schoonste en vrugtbaarste land, dat men zich verbeelden kan, bewoonen, vermits men daar uitnemende schoone ryst-velden, alomme door kristalyne Rivieren besproeit, en de schoonste plantagien van vrugtboomen, aardgewasschen, en ook fraeje dreven van ander geboomte heeft, behalven dat hier ook overvloed van allerlei vee, en alles even goed koop is.

Boven den berg Barbaboe heeft men nog een hooger en zwaarder berg, Belirang genaamd, die 'er een myl bezuiden legt, die zeer wyd, en breed, ja zoo hoog is, dat men de schepen bezuiden gemakkelyk zien kan, en die zig tot ontrent zes mylen benoorden Mataram, en pas agt of tien mylen van de Zuid-zee, uitbreid, terwyl hy met zyn kruin tot ontrent den berg Marapi in 't Z. stoot.

Zoo men nu twee groote mylen meest Oost ter zyden gaat, komt men op Karta Soera de Ningrat (ook wel Aloejendoor genaamd) dat de jegenwoordige Hof-Stad van den Soesoehoenan, of Keyzer van Java, is. De Hof-Stad, Karta Soera de Ningrat.

Dit is een groote, dog opene stad, waar in men niet veel cieraad, dan den Dalam, of 't Hof van den Keyzer, heeft, dat van een zeer groote uitstrekking is, alwaar gemeenelyk nu een Hollands Kapiteyn, met een zeker getal Soldaaten, als een Lyfwacht van dien Vorst, legt, hoewel hy nog zyn byzondere Javaansche wagt zoo van mans, als van vrouwen, heeft.

Men heeft in deze stad verscheide duizenden geringe wooningen van bamboezen, en ook een meenigte fraeje huizen van de Pangerangs, Aria's, en Radins, die Princen van den bloede zyn, als mede van de mindere Princen, Demangs, Ingabeis, Priays, Temanggongs, Mantri's, en andere Ponggawa's, die zich hier doorgaans aan 't Hof onthouden.

Daar in zyn ook verscheide schoone Moorsche Tempels, Diergaarden (waar in de Keizer zyn huiskens heeft, om de Tyger-gevegten met zyne Keizerinnen, en bywyven, buiten gevaar te konnen aanschouwen) Jacht-huizen, markten, en een heerlyke wyd-uitgestrekte Pascebaan, waar in alle maandag met de lancie te paerd van den Keyzer, of wel van de Princen zyne zoonen, neven, en andere grooten, gestreden werd, om, waar 't mogelyk, malkanderen uit de zadel te lichten, of wel voorby te rennen.

Men rekend de ingezetenen van deze stad wel op dertig duizend huisgezinnen. By de zelve is een fraeje Hof-tuin, Koebon-Dalam anders genaamd, waar ontrent ook 't gehugt Amba, wat Noordelyker, legt.

Indien men nu van het dorp Tadie (daar men

Vervolg der reize van Tadie na Mataram.

men voor al zeer naeuw op de uit en ingaande lieden let, en van alles nette aantekening en bericht aan 't hof geeft) verder na de ſtad Mataram reizen wil, trekt men door een zeer woeſt land, dat aan wederzyden met zware houte heiningen, met houte poorten bezet is, en hoewel men hier en daar tuſſchen de zelve langs het gebergte nog wel ontkomen kan, zoo geſchied dat egter noit, als met het uiterſte gevaar des levens.

Oepak.

Hier van daan een myl of twee Zuiden aan gaande, komt men by de derde poort, Oepak genaamd. Deze plaats is mede met krygs-volk bezet; dog de overſte, die hier 't bewind heeft, behoefd zoo naeuw niet toe te zien, als de twee eerſten. Behalven dit krygsvolk, zyn hier ook nog wel drie of vier honderd huisgezinnen.

De laatſte poort, Caliadier genaamd.

De laatſte plaats, eer men in de ſtad Mataram komt, is Caliadier genaamd, die twee groote mylen zuidelyker anderhalve myl beweſten een Rivier legt, die uit het Noordelykſte gebergte der twee gebroeders in 't Z. haren oorſprong heeft, en in 't regen ſayſoen zoo ſterk afwatert, dat 'er qualyk over te komen is; dog in den droogen tyd is zy niet boven een halve mans lengte diep.

Hier legt ook een redelyke krygs-magt met een vertrouwd overſte, die ontrent honderd huisgezinnen by zig heeft.

De Stad Mataram.

Zoo ras men binnen deze poort is, komt men in de Keizerlyke Hoofd-ſtad Mataram, zynde dit de gemakkelykſte, en kortſte weg, om 'er te komen; maar daar is 'er nog een van Mataram na Tagal, die zeer moejelyk, en diens voornaamſte poort Toerajang genaamd is. Buiten die twee is 'er nog een na 't Ooſten, die ontrent Balamboang, en met nog een dwarsweg by Greſſik uitkomt. Deze poort werd na de Rivier, die de grootſte in 't land is, Bongor genaamd.

Dus heeft men ontrent vier dagen, en ruim dertig mylen reizens van nooden, eer men van Samarang in deze ſtad komen kan, ſchoon het land Zuiden en Noorden nog geen twintig of pas negentien mylen en een halve breed is; dog de groote omwegen door en langs het zwaar gebergte, maken dien optogt zoo lang.

Deze ſtad Mataram is in vorige tyden de Hof-ſtad geweeſt, hoewel de ſtad Damak veel ouder dan deze, als de Vorſtelyke Hof-ſtad bekend is.

Zy is de eerſte en grootſte ſtad van 't geheel Keizerryk, en beſtaat meeſt in twee hoofd-ſtraten, waar van de eene Zuiden en Noorden wel twee mylen verre loopt, recht tegen over welkers einde in 't Zuiden het paleis des Keizers geplaatſt is.

Deze ſtraat werd door verſcheide andre, en voornamelyk van eene, doorſneden, die Ooſt en Weſt loopt, aan welke laatſte zyde zy door een redelyke hooge muur van op een gelegde groote, en net gehouwene ſteenen, ieder twee voeten lang, en ontrent een voet breed, beſloten word, die weinig minder, dan twintig voeten hoog is. Zy is boven net agt, en beneden twaalf voeten dik geweeſt; dog nu door de tuſſchen gekomene oorlogen met Taroena Djaja, en zedert de Keizers na Karta Soera weken, zeer vervallen.

Deze ſtraat, die Ooſt en Weſt loopt, is mede wel twee mylen lang, zoo dat die twee ſtraaten, met hare dwars-ſtraaten, daar ook hier en daar verſcheide Rivieren tuſſchen ſtroomen, een zeer groote ſtad, ten minſten wel zeſtig duizend huisgezinnen ſterk, uitmaken.

Rondom de ſtad, voor al in 't Ooſten ontrent de Paſcebaan, die men by den Dalam, of 't Hof heeft, vertoonen zich alomme in 't verſchiet zeer veel ſchoone en luſtige heuvels, met allerlei fruit- en andere boomen beplant, hoedanige in 't Weſten ook, dog wel drie of vier mylen van de ſtad, leggen; dog in 't Zuiden heeft men een groote vlakte van ettelyke mylen Ooſt en Weſt tuſſchen zwaar gebergte, tot aan het Zuider-ſtrand, in welke meer dan honderd ſchoone dorpen leggen, die ieder wel twee, en zommige wel vier of vyf honderd huisgezinnen tellen, zoo dat men die op dertig duizend huisgezinnen ſchat.

De Keizer heeft hier een heerlyk hof, ten deele van ſteen, en ten deele van hout, dat van een groote uitſtrekking is, waar in ook de Soeſoehoenan Tagalwangi tot A°. 1677. in September, zyn Hof hielt, tot dat hem Taroena Djaja, de Prins van Madura (zyn gewaande zoon) 'er uitgejaagd heeft, zedert welken tyd de Keizer na Karta Soera de Ningrat verhuiſd is.

Hier zyn ook, behalven een zeer groote Paſcebaan, veel Paleizen der Grooten, na den Javaanſchen trant al vry fraei gebouwd; en pas agter 't Hof ontmoet men een ongewoone groote Diergaarde, waar in die Vorſten nu nog veel duizend wilde Koebeeſten, Herten, Tygers, Rhinocers, Buffels, en ongemeene groote wilde Stieren (ieder in een byzonder perk) en veel wilde paarden hebben. Hoe zwaar en hoog nu deze heiningen, om 't wild van een te houden, gemaakt zyn, zoo weten 'er egter nu en dan nog al Tygers over te raken, dat men egter ten eerſten gewaar werd, die dan dood geſchoten, of in de pieken gejaagt werden, dat daar buiten eenig gevaar, en voor vermaak gedaan werd.

Dit land van Mataram is een van de beſte van geheel Java.

Vlak agter die ſtad, twee groote mylen Zuidelyker, heeft men aan de Zuid-

zee

zee het dorp Gading, waar van wy bevorens reeds, als de verblyf-plaats des Soesoehoenan's, wanneer hy aan dat binnenwater zyn vermaak gaat nemen, gesproken hebben.

Dicht bezuiden Samarang is ook 't dorp Joeli, ontrent drie mylen van strand, by een gebergte, en wat hooger 't Eiland Banjoe Breroe, waar op men met een brug gaat, en dat ontrent twee mylen in 't rond is. Het is rondom in die Rivier besloten, die in de Rivier van Damak langs 't gebergte van Ongaran stort. Op dit Eiland is eenig gebergte voor aan, en in 't Zuiden 't dorp Lopet. Bewesten dit Eiland is nog een kleener, en ten Oosten twee, en ten Zuiden een dorp zonder naam, en wat Zuidelyker, Banjar Poeteh, Tinker, en Kali Dapat, welke agt dorpen zestien honderd huisgezinnen sterk zyn.

Beschryving der landen bezuiden Jawana, en langs die Rivier.

Wanneer men nu weer van 't Noordstrand, by de stad Jawana, Zuiden-op gaat, heeft men bewesten die Rivier (die de zelve met die van Damak is, en waar in nog een andre Rivier stort, die in 't gebergte beoosten Japara haren oorsprong heeft) op een kleen Eilandje, 't geen dat kleen Riviertje daar maakt, dat met twee spruiten in de Rivier van Jawana stort, het dorp Patti, dat ontrent honderd vyftig huisgezinnen heeft.

De Rivier van Jawana twee mylen Zuidop gaande, heeft men ten Oosten de dorpen Marribon, en Geboek, dat ontrent een myl hooger of bezuiden het eerste legt, en die te zamen drie honderd huisgezinnen sterk zyn.

Op de hoogte van Geboek valt een ander Riviertje, dat al mede uit het gebergte boven Japara voortkomt, in deze groote Rivier, die daar als drie takken maakt, van welke dit Riviertje 'er een, de Rivier van Jawana de tweede, en die van Tandoenang, die in 't W. uitwaterd, de derde is, tusschen welke laatste en dat kleen Riviertje, byna op die scheiding, daar zig de groote Rivier in drieën verdeeld, het dorp Lipatti legt, dat twee honderd huisgezinnen sterk is.

Een myl Zuid-Westelyker de Rivier van Jawana op, heeft men ten Westen 't dorp Oendackan, en een myl O. ten Zuid-Oosten, een dorp zonder naam, vlak ten Zuiden van 't welke en een myl hooger, een zwaar gebergte is, in 't midden van 't welke het dorp Tankaronjer legt, welke drie dorpen ruim vyf honderd huisgezinnen sterk zyn.

Een myl boven 't dorp Oendackan, bewesten de groote Rivier, heeft men ook een dorp zonder naam, en een myl Zuid-Oost-op, beoosten de Rivier, het dorp Pinkol, die met haar beiden wel vier honderd huisgezinnen uitleveren.

Een myl Zuidelyker, Westelyker, en Zuid-Westelyker, heeft men drie Pagars, daar eenig krygs-volk van ons in bezetting legt.

Een myl ten Zuid-Oosten van Pinkol legt het dorp Tranjata, een half myl hooger Maroetsa, nog eens zoo veel Zuidelyker, Entreegeri, en wat oostelyker het dorp Vlacke Tongon, en Brigandsyn. Deze vyf dorpen konnen wel zeven honderd huisgezinnen opbrengen.

Twee mylen bezuiden of W. Z. W. van Pinkol, en dus ten Westen van de groote Rivier, heeft men het dorp Panawanga, een myl zuidelyker Alians, nog een myl zuidelyker Soesoeri, en nog een myl hooger Kalang, welke vier dorpen ontrent vyf honderd huisgezinnen uitmaken.

Bezuiden Kalang een myl over de Rivier, die daar na 't W. ten Zuiden eenen draei neemt, heeft men het dorp Hampak, en een myl zuidelyker 't dorp Kalowee, ten Oosten van welke dorpen een zwaar gebergte als tusschen beiden de zelve in legt. Zy zyn te zamen twee honderd en tagtig huisgezinnen sterk.

Een kleene myl ten Zuid-Oosten van Kalowee heeft men een Rivier, die zig in twee takken, de eene meest regt Zuiden, en de andre Zuid-West, verdeelt.

De zuidelyke tak een myltje Zuid-op, werd daar door een zyd-spruitje of twee, die van 't Oosten en Zuid-Oosten komen, versterkt, een myl recht Zuid-op heeft men bewesten de Rivier een dorpje, en een Paggar Grompol genaamd, dienende tot een vergader-plaats van ons leger, en tot een rust-plaats, voor eenige krygsbezetting, die daar in, by deze en gene togten, halte houd. Men heeft hier ontrent twee honderd huisgezinnen.

Twee mylen hooger op, leggen de dorpen Jatisoeri en Tsankolom, bewesten de Rivier, en een groote myl ten Zuid-Oosten van Tsankolom beoosten de Rivier, de dorpen Comedian of Comedin, en Bagoesang, daar in 't eerste dorp weer een Pagar met eenige bezetting, en een getal van wel zes honderd huisgezinnen is.

Wat westelyker, dicht by de Rivier, legt Bambana, waar ontrent een spruitje in de groote Rivier valt, en een myl Zuid-Oostelyker het dorp Kadjoerang, pas boven 't welke weer een ander spruitje uit het Z. W. gelyk 'er wat oostelyker nog een van 't Zuiden in deze Rivier stort, beoosten welke laatste tak, een half myl bezuiden Kadjoerang het dorp Pajatin, en nog een zonder naam wel zoo oostelyk legt, alwaar de Rivier vlak Oost ten N. aan loopt, en daar men pas benoorden de zelve nog een dorp zonder naam heeft. Deze vyf dorpen zyn vyf honderd en negentig huisgezinnen sterk.

Wanneer wy langs deze Rivier nu weer

tot

De Stad Babad.

tot Grompol te rug, en langs de Zuidwester-tak eens Zuid-West-aan gaan, doet zig ten Westen de stad Babad op, die redelyk groot en fraei, en in 't midden van een schoon bosch gelegen is, dat aan de zelve een groote cieraad geeft. Zy legt ontrent twee kleene mylen Z. ten O. van Karta Soera de Ningrat.

Men heeft hier een Temanggong, of Baillu, die 't opperste bewind over vier duizend huisgezinnen heeft.

In deze stad, die mede maar een open vlek is, heeft men veel fraeje Javaansche huizen, onder welke dat van den Temanggong en van eenige Ingabey's uitsteken. Daar zyn ook twee of drie Mesdjids, of Bede-plaatsen, die Tempels-gewyze gemaakt, en ieder twee daken hoog zyn.

De Stad Jatintackan.

Een groote myl ten Zuid-Oosten van Babad heeft men de stad Jatintackan even bewesten de Rivier, zy is zoo groot niet als Babad, maar wel zoo fraei gelegen, alzoo zy dicht aan de Rivier legt, die ontrent zes mylen hooger haren oorsprong neemt in 't Zuid-Westen van een kleen gebergte ten Zuid-Oosten van de stad Mataram, de twee gebroeders genaamd. Zy werd op twee duizend huisgezinnen geschat, en is alomme, gelyk ook Babad, vol schoone Ryst-velden, die zig langs die Rivier Zuid-West, West, Zuid-Oost, Zuiden, en Noorden op, zeer verre uitstrekken, waar in wel twintig of dertig dorpen leggen, die wel vyf duizend huisgezinnen sterk zyn.

Hier legt al mede een kleene wagt, om op onze zaken een weinig het oog te houden.

Anderhalf myl West-Zuid-West van Jatintackan komt een spruit in deze Rivier, die hier mede zoo aandraeit, byna vlak uit het Zuiden, of Zuiden ten Oosten vallen, die haar begin wel vier mylen zuidelyker uit het zwaar gebergte neemt, dat van het dorp Gading af (dat aan de Zuidzee vlak agter de stad Mataram legt) Oost-Noord Oost-aan loopt, en dat nevens nog een ander gebergte (tusschen 't zelve en de stad Mataram in 't Zuid-Oosten, dat de naam van de twee Gebroeders draagt) het Landschap Kadoewang, dat mede onder den Soesoehoenan staat, van het Landschap van Mataram afscheid, zynde een zeer lange rei van bergen, die men zelf boven het dorp Pajatin nog al ziet voortlopen.

Als men nu van die spruit, die uit de twee broeders in deze Rivier valt, twee mylen Zuid-westelyker aangaat, komt men by de stad Tatjoepintoe, die mede zeer lustig aan de Rivier, en rondom in een fraeje bosschagie, ontrent maar twee kleene mylen van de stad Mataram, legt.

De Stad Tatjoepintoe.

Zy is niet groot, en niet boven de veertien honderd huisgezinnen sterk, dog onder de zelve staan wel twintig dorpen, die mede in de ryst-velden, die men daar zeer schoon heeft, verspreid leggen, en wel vyf en twintig honderd huisgezinnen sterk zyn.

Het is een open vlek, vol bamboeze huizen, uitgenomen eenige van hout, en dient meest tot verlustiging en uitspanning van den Keizer, als hy tot Mataram is, zynde anders in zig zelven ook een plaats van veel handel, om dat zy aan de Rivier legt, daar men alles zeer gemakkelyk afvoeren kan.

Bezuiden Tatjoepintoe twee mylen, heeft men een kleen gebergte, Soedara Soedara, of de twee Gebroeders genaamd, en nog zuidelyker dat zwaar gebergte, ten Zuiden van 't welke men het Landschap Kadoewang heeft, dat een van de beste van gansch Java is, zeer groot, vol dorpen, ryst-velden, en van de schoonste paerden, die men in dat gansch Keizerryk vind, voorzien.

Het Landschap Kadoewang.

De Javaanen schatten dit Landschap op twee honderd vyftig dorpen, en wel op vyftig duizend huisgezinnen, zynde mede rechte onderdaanen van den Soesoehoenan, op welke hy zich ook wel 't meeste vertrouwd.

Waar mede wy dan van dit vierde bestek van Java tot het vyfde overgaan, na dat wy hier nog bygevoegd zullen hebben, dat in dit bestek drie duizend zes honderd, en zestien bekende (behalven een oneindig getal onbekende) dorpen, twaalf steden, en drie honderd drie en veertig duizend en twintig huisgezinnen zyn, die ieder op vyf zielen gerekend, een millioen, zeven honderd agtien duizend, en vyf honderd zielen uitmaken. Indien wy nu de verdere onbekende huisgezinnen van dit bestek 'er eens konden byvoegen, het is zeker, dat dit alleen (ik laat staan de andere bestekken 'er by) een onnoemelyk getal zouden uitleveren.

DERDE HOOFDSTUK.

K*Aart van het vyfde bestek van* Java, *of van* Panaraga, Cadiri, *enz. Het Zuider-deel beschreven. Anker-plaats in de baei Padsjetam. Anker-plaats in de Baei Sagarawit. Anker-plaats by de Wezels-baei. De Noord-kant beschreven. De Stad* Rembang. *De Vesting aldaar. De Stad* Lassem. *De Stad* Toebang. *De Stad* Cidajoe. *Het Land, van 't Zuiden na 't Noorden opgaande, beschreven. Het stedeken* Priprin. *De Stad* Tritrepoe. *Het Landschap* Jagaraga. *De Stad* Jagaraga. *De Stad* Tambicbaja. *De berg* Loewoe. *Het Landschap* Cadoewang. *Het Landschap* Panaraga. *De Stad* Panaraga. *De Stad* Madion. *Het Landschap* Kadiri. *Het stedeken* Kartasana. *Het Landschap* DJapan. *De Vesting by* Sinkal. *De Stad* Kadiri. *De Stad* Brindjok. *Het Landschap* Loedaja.

Kaart van het vyfde bestek van Java, of van Panaraga Kadiri, enz.

DIt bestek zullende beginnen te beschryven, geven wy van 't zelve onder de letter N een kaart, en noemen die 't bestek van Panaraga, Cadiri, en meer andre Landstreeken en Ryken hier in gelegen.

Het Zuider-deel beschreven.

Wy maken dan aan de Zuid-zyde van dit bestek, ter plaatze, daar wy 't laatste gelaten hebben, een aanvang.

Voor af zullen wy zeggen, dat het langs deze Zuid-kust, tot dicht aan de wal, zonder grond, en dat daar niet, dan op weinig plaatzen, daar men ankeren kan, aan te komen is.

Anker-plaats in de Baey Padsjetam.

By de Baei Padsjetam dan, ontrent die anker-plaats, daar wy 't laatst aan die kant gelaten hebben, heeft men een dorp van dien zelven naam, benevens het dorp Soembang, dat wat oostelyker by een Riviertje in 't Westen legt, en daarom de West-Rivier genaamd. Deze konnen met haar beide ontrent honderd en vyftig huisgezinnen uitleveren.

Een weinig oostelyker, heeft men den hoek Padsjetam, en verder twee mylen oostelyker tot den berg Lawoe toe (die redelyk hoog is, en wat Oost ten Noorden henen strekt) niet als een klippige steile wal, die nog twee mylen oostelyker zoo vervolgd, tot aan den hoek van Tangala, tusschen welke en den gemelden berg, de wal een kleenen inbogt maakt, waar in eenige kleene Eilandjens en klippen leggen, gelyk men ook, eer men aan dien hoek komt, nog een droogte met eenige katskoppen 'er by heeft.

Deze hoek is die van Tangala genaamd na een Eilandje daar ontrent (nevens een ander zonder naam, pas 'er boven) een halve myl van de wal gelegen.

Hier van daan Oost-aan draeit de kust een weinig Zuid-aan uit, en maakt een myltje verder een vierkante baei, daar de kust wel een halve myl na 't N. inloopt, gelyk die baei ook ontrent die zelve lengte heeft, dragende den naam van de Baey Tangala, vlak voor welke aan wederzyden ontrent de hoeken veel katskoppen leggen.

Twee mylen oostelyker op is de wal tot aan 't Klappus Eiland (dat daar, nevens twee andere Eilandjens, een weinig na 't Zuiden en in zee legt) even klippig als te voren, schietende weer een weinig na 't Z. uit, en men ontmoet een myltje verder een hoogen berg by een hoek, waar by de wal weer wat N. aan indraeit, en men tot wel anderhalve myl verder veel hooge en zware klippen heeft, gelyk men daar ook halver weg de kleene baey, Sagarawit, en het dorp van dien zelven naam, met nog twee andere ziet, alwaar men ankeren, en zig van versch water voorzien kan. Deze drie dorpen, met het dorp Diarape, daar 't land by een hoek weer Noorden wel een halve myl verre inschiet, konnen te zamen wel drie honderd huisgezinnen uitleveren.

Anker-plaats in de Baey Sagarawit.

Hier van daan twee mylen oostelyker (daar de wal allenskens Oost ten Zuiden tot aan Noessa Sompoe aanschiet) heeft men nog een anker-plaats, en verder aldaar niet anders, dan een steil gebergte, langs de wal, voor welke men hier en daar dan eens eenige katskoppen en klippen, en dan weer eens een zand-baei tot aan den klippigen hoek, by 't voornoemd Eiland, heeft, gelyk men daar al mede, langs de zee-kant, en ook landwaard in, den berg Badiri, die zig pas twee mylen O. en W. uitstrekt, en meer andere in 't verschiet ziet.

Van den klippigen hoek (daar het vol rotszen, en pas binnen welke Noessa Sompoe, een kleen Eiland O. ten N, en W. ten Z. gestrekt legt) tot aan de Wezels-Baey, daar men ook ankeren kan, ziet men nog een streek van twee mylen lands, daar men by 't Eilandje een weinig vlak land, en dan weer eenig zand-strand heeft.

Anker-plaats by de Wezels-Baey.

Deze Zuid-zyde nu is Oost en West een en twintig mylen lang, waar mede wy, van deze kust affcheidende, nu na de Noord-kant gaan, die van 't eene einde tot het andere met een smal rif langs de wal bezet is.

De Noord-kant beschreven.

Van de Rivier van Jawana dan (daar wy het laatst aan deze kant lieten, en voor wel-

N. Vyfde bestek.
DE LANDEN VAN
PANARAGA, KADOEWANG.
JAPARA
DAMAK
REMBANG
TOEBAN
PRIPRIN
HET LANDSCHAP
JAGARAGA
HET PRINSDOM
MADION
KARTA SOERA
HET LANDSCHAP
MATARAM
KADOEWANG
PANARAGA
Den berg
Saey en Ryst Landen
De Bergen Soedara Soedara of de 2 Gebroeders
HET LANDSCHAP PANARAGA
ONDER SOERAPATI ANDERS GENAAMD
RADIN ARIA WIRANAGARA
HET LANDSCHAP KADOEWANG
ONDER DEN SOESOEHOENAN
Langs heen alles een steyle en klippige wal

P. Sesde bestek.
't Eyland MADURA, 't Prinsdom
SOERABAJA en PASSAROEWAN.
T EYLAND MADURA
MADURETNA
AMBALEGA
PAMAKASSAM
SAMPAN
T RYK VAN GRESSIC
HET PRINSDOM
VAN SOERABAJA
SOERABAJA
Kabbelrauws Droogte
Swaantjes droogte
T RYK MIDJIPAIT
T LANDSCHAP
DJAPAN
T LANDSCHAP
CADIRI
PASSAROEWAN
T LANDSCHAP PASSAROEWAN
Den Berg Djapan of Radjoana
Den Berg Brame
SINGASARI
Saey en Ryst Landen
T LANDSCHAP
BRINDJOK
BRINDJOK
Den Berg Mameroe
HET LANDSCHAP POEGAR
ONDER SOERAPATI
HET LANDSCHAP LOEDAIA
ONDER SOERAPATI
Hier langs heen steyl gebergte digt aan de Zeekant
NOESSA BARON

Back of
Foldout
Not Imaged

welke men een steen-bank heeft) Oost-aan gaande tot de stad Rimbang toe, die 'er twee mylen aflegt, ontmoet men de dorpen Ronte Gonting, Palombo, Padoerang, en de Rivier van Rembang een halve myl bewesten die stad, tusschen welke Rivieren van Jawana en Rembang, men een weinig zeewaards een steen-bank, en verscheidene droogtens, en onder andere twee, de twee Gebroeders genaamd, vlak af en aan die laatste Rivier zig vertoonende, leggen heeft.

De Stad Rembang. De stad Rembang is mede een voorname Zee- of strand-stad, alwaar mede zeer groote handel in Ryst, en voor al met DJati hout gedreven werd, alzoo hier als de groote hout-werf, en hout-markt van geheel Java is, daar zelf ook verscheide scheepkens der E. Maatschappy opgetimmerd zyn.

De huisgezinnen van deze stad werden op zes duizend gerekend.

Zy is niet groot, maar al vry levendig, en redelyk fraei op zyn Javaansch gebouwd, alwaar mede een Ingabei het bewind over de Inlanders heeft.

Men ziet 'er hier en daar een fraei huis ten deele van steen, dog meest van hout, ook een redelyken Moorschen Tempel, een nette en groote Pascebaan, een fraeje plantagie, en schoone Ryst-velden ontrent de zelve. Vlak 'er voor heeft men 't Eiland Sawalan op een rifje leggen.

De dorpen Piekerman, en Goddon, wat nader aan een fraeje groote Rivier, pas beoosten die stad gelegen, zyn ruim vier honderd huisgezinnen sterk.

Dit is al een vry zware Rivier, die zeer diep, en wel elf myl hooger uit de Rivier Samangi (die in 't Zuiden legt) na 't Noordstrand komt afstroomen, en aan deze stad een grooten toevoer van alles geeft.

Vlak voor die Rivier heeft men ook een droogte, Karang Gossa genaamd.

In deze stad Rembang legt ook een Opperhoofd van wegen de E. Maatschappy met eenige bedienden, om daar den handel waar te nemen.

De Vesting aldaar. Zomtyds is het een Vaandrig, en zomtyds een Onderkoopman, die zig daar in een fraeje Vesting onthoud, waar van wy hier een aftekening by de letter O geven, en welkers bezetting A°. 1705. op vyf en twintig man, en noodig ambagtsvolk, bepaalt is.

Pas beoosten deze Rivier, gemeenelyk de Rivier van Lassem genaamd, ziet men de stad Lassem leggen.

De Stad Lassem. Deze is niet heel groot en niet zeer fraei, zynde ontrent vier duizend huisgezinnen sterk, die onder een Temanggong staan.

Wat diepte van water men nu ontrent deze wal heeft, werd in de kaart overal aangewezen.

Van Lassem tot het Riviertje Doodoc toe, een myl oostelyker, vind men de dorpen Pamading, Tarma, den hoek van Pankala, mitsgaders de hoeken Pandok en Loggan by een zwaren berg, die zig ten Zuiden vertoond; waar na men 't voornoemd Riviertje heeft. Deze vyf dorpen zyn zes honderd huisgezinnen sterk.

Hier van daan tot aan den hoek Awer Awer, die 'er ruim zes mylen oostelyker van daan legt, schiet deze kust wat Oost ten Zuiden aan.

Een myl oostelyker, als de Rivier Doodoc, heeft men de Rivier Paggat, tusschen welke men de dorpen Tzitta, Catapaje, Warnagan, den hoek van Anier, Cabloetan, Tampoera, en Paggat heeft, welke zeven dorpen wel negen honderd huisgezinnen uitleveren.

Van Paggat, tot aan de zoute Rivier van Baner, of tot den hoek Tockel, heeft men in een streek van twee mylen O. ten Z. aan, de dorpen Baliton (waar by eenige Jager-boomen zyn) Derbon, Tampiera, Trassan, Paradenna, Amboloe (pas boven welke de zoute Rivier van Baner is) en Sendana, welke agt dorpen wel duizend huisgezinnen te zamen opbrengen, en Tockel heeft 'er nog wel twee honderd alleen.

Voor dezen hoek van Tockel, die zig zeer hoog en geheel vertoont, legt een droogte Karang Besi, of de yzere rots genaamd.

Een myl oostelyker als den hoek van Tockel legt de zoute Rivier Troepen, tusschen welke en dien hoek 't dorp Mallawas, nevens een hoogen hoek, en daar na Kandang (waar voor de droogte, Karang Onkal zig vertoont) Amboeloe, en Troepen legt, die met haar vyven zeven honderd en tagtig huisgezinnen uitmaken.

Van daar tot Oedjong Awer Awer toe (een uitstekenden hoek, die niet wel twee mylen van Troepen legt) heeft men de dorpen Pagoden, Loetoe, Kimanti (waar by eenige Jager-boomen) Armoe, Blaroe, en Awer Awer, die met haar zessen ruim agt honderd huisgezinnen sterk zyn.

Van dezen hoek af tot de stad Toeban toe, dat 'er twee mylen ten Oosten af legt, schiet de kust Zuid-Oost in.

Een half myl beoosten dezen hoek Awer Awer, ontmoet men den hoek van Baloewe, en nog een groote halve myl Zuid-oostelyker de Rivier van Jemoe, met het dorp van dien naam, mitsgaders Siombel, waar by men weer eenige Jager-boomen heeft, Paraban, Mackan Magon, en de Rivier van Toeban, een weinig bewesten de stad van dien naam. Deze vyf dorpen konnen wel vyf honderd en zeventig huisgezinnen opbrengen.

Van den hoek van Awer Awer heeft men tot Brendon toe, een fraeje bogt, die ontrent drie en een halve myl Oost en West strekt.

 In

In 't midden van de zelve, of ontrent twee mylen oostelyker als Awer Awer, legt de wel eer vermogende stad Toeban, alwaar een zeer magtig Koning voor ontrent honderd en vyf en twintig jaren, by de komst der Hollanders met den Zeevoogd van Warwyk, zyn verblyf plag te hebben. Dit Toeban heeft ook (gelyk wy getoont hebben) een van de vier eerste Hoofden in Amboina uitgeleverd; waar by mede des zelfs oudheid af te meten is.

De Stad Toeban. Dit is een fraeje zee-stad, die ook aan een lustige en zeer vermakelyke Rivier legt. Zy is ten deelen bemuurd, en men ziet hier en daar nog een poort, al fraei op de Javaansche wyze gemaakt.

Zy werd nu door een Temanggong bestierd, die daar mede een grooten staat houd, en ook een fraeje wooning ten deele van steen heeft, waar by verscheide Priais, en Grooten al mede hunne wooningen hebben, die aan deze aloude stad nog al eenigen luister geven.

De Temanggong, die A°. 1706. leefde, was Tirtanagara genaamd, een schoonzoon van den Panambahan van Madura; dog nu by hem in geen aanzien, en uit het bestier van Cidajoe gestooten, van 't welke hy bevorens Soera Wikrama, en dierhalven veel hooger in rang, als nu, was.

Deze stad heeft een zeer fraejen Moorschen Tempel, een heerlyke Pascebaan en verscheide huizen, daar deze Temanggong allerlei vee, en gedierten opqueekt, waar in de Javaansche Grooten veel vermaak vinden.

Men had hier in oude tyden ook een menigte van stallingen voor een groot getal Olifanten, Paerden, enz. die de Koning voor zyn vermaak plag te houden; dog nu is 't al vry wel, als deze Temanggong 'er een of twee op stal heeft.

De huisgezinnen van deze stad werden gehouden ruim een getal van vyf duizend uit te maken, die zig met den Ryst- en hout-handel voornamelyk bezig houden. Daar is ook dagelyks een groote markt, alwaar men allerlei vrugten, vee, en gevogelte voor zeer weinig geld bekomen kan.

Van Toeban verder Oost-aan tot Cidajoe toe (daar de bogt wat Noord-Oost-aan draeit) ontmoet men binnen anderhalve myl den hoek van Loggan, met een Labohan of haven 'er by; daar men zeer wel leggen kan, en pas boven welke de Rivier van Cidajoe is. Dit dorpje is negentig huisgezinnen sterk.

De Stad Cidajoe. Een halve myl oostelyker legt de stad Cidajoe. Dit is een fraeje oude zee-stad daar voor honderd vyf a zes en twintig jaren ook een Koning plagt te wezen, en daar ons volk, by den eersten tocht der Hollanders na 't Oosten, zoo byster wel niet (gelyk wy elders breeder toonen) onthaald wierd.

Nu is 't geen Koninkryk meer; maar het werd door een Pati, en ook wel door een Temanggong, bestierd.

Het is een redelyke groote stad, daar groote handel is, vermits 'er in die landstreek ongemeen veel Ryst valt.

Zy kan in tyden van vrede wel drie duizend, en in tyden van oorlog nog wel twee duizend Javaansche lasten Ryst meer opbrengen.

Men heeft 'er een fraeje Pascebaan by den Dalam, of 't hof van dezen Graaf, als mede een groote markt-plaats, een grooten dog ouden Moorschen Tempel, en ontrent zes duizend huisgezinnen.

Van deze stad Oost-aan wel zeven mylen verre, tot den hoek van Panka toe, heeft men een myl landwaard in zoo al zwaar gebergte,

Beoosten Cidajoe een half myl, legt Paboenan, wat verder Brendon, den hoek van Alang, die van Watoe, waar na een Riviertje, dan Watis Blinding, en dan de Rivier van Tambanialon volgt. Deze zes dorpen hebben zeven honderd huisgezinnen.

Pas boven Tambanialon legt een schoone Moorsche Tempel aan strand, die wel drie of vier daken, of verdiepingen heeft. Dan volgt de Rivier Patsirang, die byna drie mylen van Cidajoe legt, boven welke een halve myl Kangasyn, en een halve myl oostelyker weer diergelyk een Tempel zig vertoont. Deze twee dorpen maken drie honderd huisgezinnen uit.

Een halve myl oostelyker legt het bogtje van Banjer, de hoek van Kalejer, en 't dorp Waroe, daar 't land weer wat Zuidelyker inloopt, en van daar nog twee mylen oostelyker (dog wel zoo Zuidelyk) heeft men de dorpen Dolon, Japalan, Bandalagan, den hoek van Tanare, Pondolam, en den uitstekenden Oost-hoek van Panka. Deze negen dorpen konnen te zamen wel veertien honderd huisgezinnen opbrengen.

By den hoek van Panka draeit de kust Zuid-Oost (of nog wel zoo Zuidelyk) aan, hebbende daar al mede, gelyk deze gansche Noord-kust langs, een Rif, dat nog wel zoo breed als dat langs de N. kust is.

Een halve myl ten Zuid-Oosten ontmoet men een kleene Rivier, en dan de Rivier van Sondanadan, die een myl boven dezen hoek legt.

Nog een myl Zuid-oostelyker heeft men den hoek van Paggad (die twee mylen van den hoek van Panka legt, en die ook wel de hoek van Cidajoe genaamd werd) waar naast men de groote Rivier Sandapoera heeft, die zeer diep landwaard in, Zuid-West-aan zelf tot in 't landschap van Ma-

Mataram wel in de twintig mylen henen loopt, dog die twee mylen ten Zuid-Westen van dezen hoek van Paggad den naam van Samangi draagt.

Deze Rivier, en een andere tak van de Rivier Samangi, maakt hier 't Eiland Prigaat (dat O. en W. ontrent twee mylen lang, en een myl breed is) met nog een grooter Eiland ten Westen van 't zelve, (dat wel twee en een halve myl lang, en in 't O. nog geen myl, dog in 't W. ruim een myl breed is) daar dan nog een tweede groote Rivier, wat Zuidelyker by komt, die daar met drie byzondere takken in zee uitwaterd, en pas boven den hoek van Prigaat heeft men nog een kleen Eilandje (waar op de hoek van Alang legt, dat ruim twee mylen in 't rond is) en nog een, dat wat grooter, of O. en W. anderhalve myl lang, in 't W. een halve myl, dog in 't O, maar vierde part zoo breed, en Samangi genaamd is.

Even bezuiden dien laatsten tak van de Rivier Samangi, legt het dorp Mering, dat met de vier andere dorpen wel zes honderd huisgezinnen uitmaakt.

Deze Noord-kust is Oost en West, en verder van Panka Zuid-Oost-op, vier en twintig mylen lang; waar mede wy van deze Noord-kust afscheiden, om het land in dit bestek van binnen te gaan beschouwen.

Het Land, van 't Noorden Zuid-op gaande beschreven.

Van de Noord-kant nu tusschen Jawana Zuiden-op gaande, ontmoet men een groote myl van strand, 't dorp Mantesset, en een myl Zuid-oostelyker, digt by de Rivier, pas bewesten Lassem, het dorp Puroo, die zamen wel vier honderd huisgezinnen sterk zyn.

Twee mylen Zuidelyker heeft men een zwaar gebergte, dat Oost en West zes mylen verre strekt, een myl boven 't welke het dorp Kalipagat, met nog twee andere, en een myl Zuid-oostelyker 't dorp Bato legt, dat ten Westen een myl 't dorp Samoneapadang, met nog een tusschen beiden, en ten Zuid-Westen een myl nog een ander dorp zonder naam leggen heeft. Deze vyf dorpen zyn wel agt honderd huisgezinnen sterk.

Van waar tot digt aan de Rivier Samangi een groote vlakte Zuiden-aan is; dog dicht by die Rivier heeft men weer een zwaar gebergte, dat ruim twee myl Oost en West strekt, gelyk ook nog een ander diergelyk ten Noord-Oosten van dit gebergte, dat zig Noord-Oost, en Zuid-West vier mylen ruim uitstrekt.

Beoosten het dorp Bato heeft men 't dorp Libroe, boven 't welke een myl ten Zuiden het stedeken Pripin legt; welk dorp met deze stad, wel twee duizend twee honderd huisgezinnen opbrengen kan.

Het stedeken Pripin.

Deze stad heeft niet veel fraeis in zich zelven, ook is zy niet groot, maar egter zeer vermakelyk in 't midden van zeer lustige Ryst-velden gelegen, daar men tusschen de Rivier ten Westen, en de Samangi ten Oosten wel dertig dorpen heeft, die te zamen zes duizend huisgezinnen uitmaken.

Zy heeft een fraeje markt-plaats, een deftigen Moorschen Tempel, een gemeene Pascebaan, die maar matig groot is, en zy legt pas een myl van de Rivier van Lassem, waar langs zy al haare waaren zeer gemakkelyk na 't Noorder-strand, en na de steden Lassem, en Rembang, afvoeren kan.

Van Libroe tot aan de Rivier Samangi, ziet men, zeven mylen Oost aan, de dorpen Banot (met nog een zonder naam tusschen beiden) wat oostelyker, en weer wat noordelyker (ieder wel een myl van malkanderen) Banot Valoora, dan weer Zuid-Oost-aan een myl, Syken, Mawila, Oedoe (ieder, gelyk ook de volgende, een half myl verder) Jewol, Waticbren, en de stad Tritrepoe dicht aan de Rivier Samangi leggen. Deze agt dorpen zyn over de duizend huisgezinnen sterk; dog de stad Tritrepoe werd op vier duizend huisgezinnen gerekend.

De Stad Tritrepoe.

Deze stad is van een zeer fraeje en lustige gelegenheid, alzoo zy die schoone Rivier Samangi pas beoosten, en ten Westen zeer schoone Ryst-velden heeft, en zeer grooten handel na boven, tot in Mataram, en ook na beneden tot aan den hoek van Prigaat, en tot het dorp Mering toe, dryft.

Zy beslaat niet boven een kleene myl in 't Rond, zynde vercierd met een zeer fraeje Pasar of Markt, een byzondere fraeje en groote Pascebaan, twee Moorsche Tempels, en verscheide fraeje Javaansche wooningen, van welke eenige van planken zyn.

Een half myl Zuidelyker legt 't dorp Koeluwing, en een groote myl Zuid-Westelyker het dorp Sipanpamlang, die met haar beide ook zeer fraei ontrent die Rivier leggen, en wel drie honderd huisgezinnen sterk zyn.

Als men nu deze Rivier al Zuid-West aan, van de Zuider-spruit boven Sipanpamlang af tot het dorp Gabang, ontrent Grompol in 't Westen gelegen, vervolgd, zoo heeft men voor eerst, Zuiden-aan, eenig gebergte, waar mede het landschap Jagaraga zyn begin neemt.

Het Landschap Jagaraga.

Tusschen de Zuider-spruit, die by Gabang met nog twee andere oostelyker spruitjens in de Samangi valt, en die oostelyker Rivier, die uit het zwaar gebergte van Lawoe haren oorsprong neemt, en aan welke ook de stad Jagaraga legt, ziet men, Oost-aan, de dorpen Monkang, Monrang, Kalikupyn, Indulam, en Kalangieen, ieder ontrent een myl van malkan-

kanderen, in een ſtreek van vier mylen. Deze zes dorpen maken wel negen honderd huisgezinnen uit.

De Stad Jagaraga.

Een myl Zuid-ooſtelyker, dicht by de Rivier, en niet verre van den berg Loewoe, heeft men de ſtad Jagaraga, die de hoofd-plaats van dit landſchap is, alwaar een Temanggong het bewind voert.

Zy is redelyk groot, en na de Javaanſche wyze al met veel fraeje bamboeze, en ook eenige planke huizen voorzien. De Temanggong heeft een wooning van aanzien, en niet verre van daar is de Pascebaan, een groote markt, en een fraeje Moorſche Tempel, met nog een kleener, die zeer vervallen is.

Men rekend deze ſtad op zes duizend huisgezinnen, die zich meeſt met den Ryſt-kattoen-garen-en hout-handel bezig houden.

Deze ſtad heeft een grooten overvloed van alles, en een ſchoon gezicht, zoo over de Ryſt-velden daarontrent, daar wel twintig dorpen in verſpreit leggen, die mede wel vyf duizend huisgezinnen ſterk zyn, als ook na de Rivier, en na 't zwaar gebergte in 't Zuiden.

De Stad Tambicbaja.

Twee myl beweſten deze ſtad legt het ſtedeken Tambicbaja, dat nu kleen en van weinig aanzien, hoewel nog wel vyftien honderd huisgezinnen ſterk is. Hier plagt in oude tyden al mede een Koning zyn zetel te hebben; dog nu ſtaat het onder zekeren Demang, zynde een ſoort van Javaanſche overſten van lager rang, als een Temanggong.

De berg Loewoe.

Als men nu van Jagaraga en Tambicbaja al Zuiden-aan gaat, heeft men eerſt eenig voorgebergte boven de laatſte ſtad, dat zich Ooſt en Weſt ſtrekt, en dan den grooten en uitnemenden hoogen en breeden berg Loewoe, die zig Noord-Ooſt, en Zuid-Weſt zeer verre uitbreid.

Ten Weſten van den zelven heeft men het dorp Tiga aan een ſpruitje, dat daar uit ontſpringt, welk dorp pas tagtig huisgezinnen ſterk is.

Het Landſchap Kadoewang.

Ten Zuiden van dezen berg heeft men weder een gedeelte van het landſchap Kadoewang, dat nevens dat van Mataram, ook hier 't beſte van Java is.

Vlak bezuiden de ooſter-top van dezen berg heeft men het dorp Tieriſan, en een weinig zuidelyker ontrent een Rivier, uit het gebergte van Domong ontſpringende, en een groote Rivier Noord-Ooſt-aan makende, een dorpje zonder naam leggen, hoedanig men 'er nog zeven, Weſt-aan tot Pajatan toe, in een ſtreek van drie en een halve myl, heeft. Deze negen dorpen zyn ruim duizend huisgezinnen ſterk.

Een myl bezuiden deze dorpen legt het zwaar gebergte Domong, dat ten Weſten aan de twee gebroeders grenſt, zynde twee zware gebergten, die van de Zuid-zee af van het dorp Gading na 't landſchap Kadoewang loopen.

Tuſſchen dit gebergte en de Zuid-zee heeft men verder een vlakte van wel vier mylen, zonder dat zich daar in iet anders, dan een groot getal van Ryſt-velden, die een deel van het landſchap Panaraga uitmaken, opdoen.

Een myl ten Zuid-Ooſten van het dorp Tieriſon, boven den ooſter-top van den berg Loewoe, heeft men nog een gebergte Kadoewrinin genaamd

Het Landſchap Panaraga.

Bezuiden dezen berg vervolgd het gebergte Domong nog al Ooſt-aan, bezuiden het welk het Zuider-deel van 't landſchap Panaraga is, dat onder Soerapati, anders ook Radin Aria Wiranagara genaamd, geſtaan heeft, en dat tegen de Zuid-zee ſtuit, en ten Ooſten aan 't landſchap Loedaja paalt.

Ten Noorden van dit gebergte Domong heeft men 't Noorder deel van 't landſchap Panaraga, alwaar, men nu Noordaan drie mylen tot aan die Rivier, waar aan Damalang legt, afzakkende, ontmoet de dorpen Damalang beooſten, en beweſten die Rivier, zynde met haar beiden, en nog twee, wat Weſtelyker leggende, wel vier honderd huisgezinnen ſterk.

De Stad Panaraga.

Een myl Noordelyker legt de ſtad Panaraga (waar na dit landſchap genaamd is) beooſten de Rivier. Dit is een fraeje ſtad, ſtaande onder een Ingabey, die 't opperbewind over zeven duizend huisgezinnen heeft.

Zy is redelyk groot, beſlaande wel een groote myl in 't rond, en redelyk dicht op zyn Javaanſch betimmerd,

De Dalam, of 't Hof van dezen Ingabey ten grooten deele van ſteen, de groote Moorſche Tempel, de nette en wyduitgeſtrekte Pascebaan, de aanzienelyke Paſar, of markt-plaats, en een groot getal fraeje huizen van deze en gene grooten onder dezen Ingabey ſtaande, geven een zonderlingen luiſter aan deze plaats, die behalven dit ook niet verre van de Rivier legt, die ettelyke mylen Noordelyker in de Rivier Samangi ſtort.

De Stad Sankoelang.

Twee mylen beweſten Panaraga legt het ſtedeken Sankoelang, dat een fraei boſch om zich (gelyk ook Damalang aan deze en gene zyde der Rivier) heeft. Dit ſtedeken is ruim vyf en twintig honderd huisgezinnen ſterk, en niet boven een kleene halve myl groot, zynde maar een open vlek, van 't welk niet veel anders te zeggen valt, dan dat het zich met den Ryſt- en hout-handel meeſt geneert.

Beooſten Damalang, en de ſtad Panaraga legt het zwaar gebergte Willis, dat meeſt Zuiden ten Weſten, en Noorden ten Ooſten ſtrekt, ſtootende in 't Noorden tegen het bergje Tſikameling. Deze berg Willis ſcheid het Landſchap Pana-

na-

nagara van het landſchap Brindjok, en Kadiri.

Wanneer men nu byna twee mylen Noordelyk van de ſtad Panaraga aangaat, ontmoet men het dorp Eggiglang, benoorden het welke nog een myl, de ſtad Madion legt, benoorden welke de dorpen Koſſor, Kadjang, en Kalageer Madion, ten Weſten van de Rivier, en twee mylen ooſtelyker de dorpen Tſioban en Patoman (dat een myl zuidelyker is) pas beooſten de zelve leggen, alwaar ze een Eiland maakt, dat wel een groote myl Zuiden en Noorden lang, en ontrent een myl breed is.

De Stad Madion.

Deze zes dorpen zyn wel agt honderd huisgezinnen ſterk; dog de ſtad Madion werd geoordeeld 'er ruim vyf duizend te hebben. De grens-paal tuſſchen Madion en Panaraga is de Rivier Aſſin. Zy is de Hoofd-plaats van een Prinsdom van die naam, en redelyk fraei gebouwd.

De Vorſt, die hier het oppergebied voerd, is een van de voornaamſte Mantri's of Ryksraaden des Keizers; hy heeft hier een fraei Hof, en voert een grooten ſtaat.

De ſtad is wel een myl groot, en vol huizen, hoewel zy door de oorlogen van tyd tot tyd al veel geleden heeft. Daar zyn wel twee a drie ſchoone markt-plaatſen, een fraeje Paſcebaan, een Tempel, die al een van de fraeiſte op Java is, en zeer veel gemeene huizen, die niet veel ſchats waardig zyn.

Deze ſtad bloeit zeer door hare fraeje en luſtige gelegenheid aan de Rivier, en door de groote Ryſt- en houthandel, alzoo men 'er ontrent ook een fraei boſch heeft.

Een groote myl ten Zuid-Weſten van de zelve, digt by de voet van Loewoe, heeft men het dorp Kamenattan, een myl noordelyker Papotel, en ten Weſten van 't zelve Kamogattan, Katting, en Lanwangre, die met haar vyven zes honderd huisgezinnen uitleveren.

Benoorden het dorp Tſioban (dat ontrent dat Eiland legt, 't geen die Rivier maakt, die by Sipanpamlang in de Rivier Samangi valt) heeft men, ontrent een myl 'er af, eenig gebergte, dat Ooſt en Weſt ſtrekt, en een myl Noordelyker het dorp Paloekiſi, ten Ooſten van 't welke het dorp Antroe, en nog een myl ooſtelyker Dander, en een groot myl ten Zuid-Ooſten van 't zelve Lombang, en Pandang, niet verre van de Rivier leggen.

Deze vyf fraeje dorpen, die men alleen in deze groote landſtreek heeft, die verder zeer vlak, voor al na 't Ooſten, Zuiden en Noorden, is, zyn te zamen wel negen honderd huisgezinnen ſterk.

Wanneer men nu langs deze Rivier, aan welke de dorpen Pandang en Lombang leggen, Noord-aan afzakt tot aan dat Eiland, dat deze Rivier (die uit den berg Tſilameling komt) daar met de Rivier Samangi maakt, en dan van daar weer langs de zelve aan de Ooſt-kant Zuiden aangaat, ontmoet men eerſt een groot gebergte, dat twee mylen boven deze Rivier legt, en dat van de zelve, daar zy zich in 't Weſten vertoont, zich ettelyke mylen verre na 't Noord-Ooſten uitſtrekt.

Pas daar boven is nog een gebergte, en anderhalve myl zuidelyker, even beooſten 't dorp Pandang, nog een ander diergelyk, zynde daar 't ganſche land meeſt boſch en gebergte.

Als men nu hier by Pandang, ten Ooſten der Rivier blyvende, die uit den berg Tſilameling afſtroomd, Zuid-Weſt aangaat, ontmoet men een myl zuidelyker 't dorp Zurante, Breembang (een half myl verder) en Panjang een myl zuidelyker, ten Weſten van welke beide, als tuſſchen beiden in, tegen de Rivier aan, nog een fraei groot dorp zonder naam, en een kleen 'er by legt.

Wanneer men van Panjang nu wat Zuid-Ooſtelyker opgaat, ontmoet men Intanawat, Andjoe, en Patjoe aan een nieuwe ſpruit, in een ſtreek van anderhalve myl, welke zeven dorpen agt honderd huisgezinnen hebben.

Als men nu by de dorpen Pandang en Lombang eens zes mylen na 't Ooſten ter zyden ſpringt, ontmoet men daar de dorpen Wadon, en Prinin, en een weinig Zuidelyker de groote Rivier van Kadiri, ten Weſten van welke men even boven Prinin 't dorp Pagoeſan, met nog drie dorpen zonder naam, en Matanipo, ieder ontrent een half myl van een, en ten Ooſten 't dorp Gadanpelan, en nog een dorp by de ſpruit, Taroeſan genaamd (die Ooſt-aan uit deze Rivier loopt) en nog een ander kleen dorpje bezuiden deze Rivier, met nog een groot vlek zonder naam, leggen heeft. Deze tien dorpen, en dat vlek, maken te zamen wel twee duizend huisgezinnen uit.

Het Landſchap Kadiri.

Ten Noorden van deze dorpen, tot aan Mering toe, heeft men eenige vlakte; dog twee mylen van Wadon na 't N. en ook ten Weſten veel gebergte, van 't welke het noordelykſte zig wel vyf mylen Ooſt en Weſt tot aan de Rivier in 't Weſten uitſtrekt.

Zuid-Weſt-aan, een myl van Matanipo (daar de Rivier zeer breed is, en daar men een kleen Eilandje, en wat hooger een grooter Eiland, Bilnihon genaamd, heeft) ontmoet men 't dorp Endaja, behalven dat ook op dat groot Eiland drie dorpen, en nog drie andere pas beooſten de Rivier zig opdoen, die met Wonkoedoe (dat een half myl Zuid-Weſtelyker, en beweſten de Rivier legt) te zamen met haar

haar agten ruim agt honderd huisgezinnen uitleveren.

Een myl bezuiden Wonkoedoe valt 'er een tak uit deze Rivier (na eenige mylen verre eenige bogten gemaakt, en nog een Rivier ontfangen te hebben) in die Rivier by Pandang.

Het Stedeken Kartaſana. Halverwegen aan deze dwars-ſpruit (die O. en W. loopt) en pas beweſten, legt het ſtedeken Kartaſana, dat niet zeer groot, maar fraei is, en wel vier duizend huisgezinnen heeft.

Hier heeft een Temanggong het opperbewind, diens Hof een groot cieraad aan deze plaats geeft. Daar is ook een fraeje Paſar of Markt, een moye groote Pascebaan, en een byzondere nette Moorſche Tempel. Men heeft 'er ook veele Javaanſche huizen, en in die ſtad een grooten handel van Ryſt, om dat zy zeer gelegen aan deze ſpruit legt, waar door men van daar zeer gemakkelyk alles, of na de Rivier van Kadiri, of na de Rivier Samangi, byna 't geheele Ryk door, op en afvoeren kan.

Ten Ooſten van Kartaſana een groote myl, en een groote myl bezuiden Wonkoedoe, heeft men een myl verre, beweſten de Rivier van Kadiri, de dorpen Bagoeſan, Ballon, en Soeſoeroe, en ten Ooſten de zelve ontrent in die zelve verheyd de dorpen Jallon (beweſten 't welke het landſchap DJapan, en ten Noord-Weſten van 't welke het aloude Ryk van Madjapait, een van de oudſte van ganſch Java, tuſſchen dit DJapan en Grombang, of tuſſchen DJapan, en de Rivier van Kadiri legt) Mantas, Papanlar, Papanſaſer, Papper, en nog een een myl ten Zuid-Ooſten, en een ten Zuiden, beide zonder naam, leggen. Deze tien dorpen maken ruim dertien honderd huisgezinnen uit.

Het Landſchap DJapan.

De Veſting by Sinkal. Een myl ruim boven Papper legt Sinkal, daar een fraeje Pagar, en Veſting aan weerzyden van de Rivier, en welke plaats wel drie honderd huisgezinnen ſterk is.

Een halve myl bezuiden Sinkal, al digt by de Rivier, en aan de Weſt-kant van den berg Tſilameling, legt Toekoa, dat twee honderd huisgezinnen heeft.

Hier ontrent is ook een groote berg, Golot genaamd, die men in de vlakte van Kateegan, welke beooſten DJapan legt, gemakkelyk zien kan.

De Stad Kadiri. Een halve myl Zuidelyker, aan de Ooſt-kant der Rivier, legt de groote ſtad Kadiri, een van de grootſte in 't Ryk, en de hoofd-plaats van dat Landſchap.

Hier heeft een Ingabei Katawangan, die een nabeſtaande van Soerapati, en met wiens dogter een van Soerapati's zoonen getrouwd is, het opperbewind.

De ſtad is wel twee mylen in den omtrek, en wel tien duizend huisgezinnen ſterk. Behalven dat zy aan een van de ſchoonſte Rivieren legt, die uit het gebergte ontrent de ſtad Brindjok haren oorſprong heeft, zoo is zy ook zeer cierlyk gebouwd, en met een muur en wal verſterkt.

Van binnen is een groot getal fraeje huizen, op zyn Javaanſch gebouwd, een zeer groote en net gebouwde Dalam (zynde 't Paleys van dien Landvoogd) een heerlyke Pascebaan, en een ongemeene fraeje en groote markt, waar by nog verſcheide fraeje Tempels, en andere nette gebouwen zig vertoonen, die deze magtige ſtad zeer vercieren, en boven veel andere doen uitſteeken.

De handel in de zelve is zoo groot, als in een ſtad van 't ganſche Ryk, ook legt hier gemeenelyk zeer veel krygsvolk, om dat zy voor een van de beſte Veſtingen gehouden werd. Zy zou nog fraejer zyn, indien zy zoo veel niet by den oorlog ten tyde van Radin Taroena DJaja geleden had. De Rivier, daar ontrent leggende, is groot, en gemeenlyk de Rivier van Kadiri genaamd; dog die al verder loopende, daar zy in tweën ſcheid, de naam van de Taroeſan (gelyk wy op zyn plaats aanwyzen) ontfangt. Deze loopt zoo voorby Kakapper, en verder voorby Pabean, waar van zy daar ook den naam ontleent: zy is daar niet heel breed; maar redelyk diep. By Bangel werd zy de Rivier van Bangel, by Anjar die van Anjar of Kalianjar genaamd, makende dus ook de Rivieren van Kamiri, en Sedekari, en by 't Dorp Sipandjang, wat boven Kara gelegen, werd zy de Rivier van Sipandjang genaamd.

Ten Ooſten van deze ſtad een myl, heeft men vier dorpen zonder naam, ontrent den berg Golok benoorden, bezuiden, en beweſten, en nog vier zulke een myl zuidelyker, en Zuid-Weſtelyker, leggen, van welke laatſte 'er drie zich beweſten deze Rivier vertoonen. Zy maken met haar agten ruim negen honderd huisgezinnen uit.

Nog twee en een halve myl zuidelyker tot aan de groote ſtad Brindjok (die pas bezuiden de twee takken legt, die de Rivier van Kadiri maken) heeft men nog elf dorpen, die te zamen met nog twee andre, aan weerzyden van Brindjok gelegen, wel vyftien honderd huisgezinnen ſterk zyn.

Dan komt men, pas boven deze Rivier, aan de groote ſtad Brindjok, die in vermogen zeer weinig voor Kadiri wykt. De Stad Brindjok.

Zy is mede 't Hoofd van een landſchap, en levert wel agt duizend huisgezinnen uit. De zelve is zeer ſterk, en eenigzins bemuurd, en daarom ook met eenig krygsvolk bezet. Zy is wel anderhalve myl in den omtrek, en vol huizen, waar onder al verſcheide fraeje groote van ſteen zyn, van welke dat van den Ingabei merkelyk uit-

uitsteekt, alzoo 't zeer net op zyn Javaansch gebouwd is.

Men heeft in die stad een groote Tempel, en Pascebaan, en een zeer fraeje markt-plaats, met een grooten toevloed van menschen, om dat dit een stad, en een landschap is, dat zig zeer verre ten Zuiden, tot tegen 't gebergte, dat het landschap Loedaja van 't zelve afscheit, en ten Oosten zig nog veel verder uitbreid.

Het Landschap Loedaja.

Drie mylen bezuiden 't zelve is een zwaar gebergte, dat van den berg Willis in 't Noorden begind, aldus Zuid-aan drie mylen voorgaat (palende aan 't gebergte Domong, en 't landschap Panaraga van Brindjok's landstreek afscheidende) en dan Oost-aan wel agt mylen verre loopt, daar het zich tusschen 't zelve en 't landschap Loedaja vertoont, dat mede wel eer onder Soerapati plag te staan, en tegen de Zuid-zee stoot. Waar mede wy met de beschryving van het binnenste van dit land ook een einde maken, alleen hier byvoegende, dat in dit bestek veertien steden, twee honderd zes en twintig dorpen, en zeven en negentig duizend, negen honderd, en zeventig huisgezinnen gevonden werden, welke ieder op vyf menschen gerekend, vier honderd negen en tagtig duizend, agt honderd, en vyftig zielen uitmaken.

VIERDE HOOFDSTUK.

Kaart van het zesde Bestek, of van 't Eiland Madura, Soerabaja, *en* Passaroewan. *De Zuid-kant beschreven. Drie Anker-plaatzen.* Noessa Baron, *en twee Anker-plaatzen daar. Anker-plaats by 't Vleermuizen Eiland. De Noord-zyde beschreven. Het Eiland* Madura. *De Stad* Arosbaja. *De Landschappen* Quanjer, *en* Balega. *De Stad* Maduretna. *De Stad* Ambelega. *De Stad* Sampan. *De Stad* Pamakassam. *De Stad* Sammanap. *Verdre beschryving van de Noord-kust van* Java. *De Stad* Gressic. *Het Stedeken* Giri. *De Stad* Soerabaja. *De Vesting aldaar. Het Stedeken* Bangel. *Het Landschap, en de Stad* DJapan. *Het Landschap* Singasari. *Het Landschap, en de Stad* Poegar. *Het Landschap en de Stad* Passaroewan. *De* Pagger *aldaar. De Stad* Panaroekan. *Kaart van het zevende Bestek, of van 't Vorstendom van* Balamboang. *De Zuid-zyde beschreven. Anker-plaats. De Noord-zyde beschreven. Dit Land van 't Noorden na 't Zuiden vertoond. De Stad* Balamboang. *Het getal der Steden, Dorpen, Zielen, en der byzondere Opper-Vorsten van* Java.

Kaart van het zesde Bestek, of van Madura, Soerabaja, en Passaroewan.

WY gaan nu tot ons zesde Bestek van 't Eiland Java over, gevende voor af weder een byzondere Kaart van 't zelve onder letter P, volgens 't welke wy het Eiland Madura, 't Prinsdom van Soerabaja, en Passaroewan zullen beschryven.

De Zuid-kant beschreven.

Wy maken dan weer een aanvang met de Zuid-kant, beginnende van de Wezels-Baey, ter plaatze daar wy 't laatst gelaten hebben, voor af weder zeggende, dat de zelve aan die kant met een smal rif, als ook met dat zwart zand, en een gestadige grondeloosheid van deze wal vervolgt, en daar meest overal zeer klipagtig, steil, en hier en daar ook zeer bergagtig is.

Drie anker-plaatsen.

Van de Wezels-Baei tot een groote myl Oostelyker maakt het land eerst een buitenbogt na 't Zuiden, en schiet dan weer met een inbogt, in 't midden van welke, gelyk ook twee mylen hooger nog twee of drie anker-plaatsen, ieder een myl van malkanderen, zyn, en by die eerste anker-plaats is eenig laag gebergte, dat wel twee groote mylen verre na 't Oosten loopt.

Vlak bezuiden die laatste anker-plaats, waar langs men laag land met veel Jager-boomen wel vier mylen Oost-aan heeft, legt een groot Eiland ontrent drie mylen van de wal, dat ruim drie mylen lang, en in 't midden ontrent anderhalve myl breed is, zynde aan de Zuid-kant grondeloos, en vol steil en hoog gebergte, maar aan de Noord-kant, aan de West- en Oost-zyde zyn twee anker-plaatzen.

Noessa Baron, en twee anker-plaatsen daar.

Dit Eiland werd Noessa Baron genaamd, en op 't zelve legt het gehugt Ambok aan de West-zyde, en 't dorp Patjoengan in een zand-baei, in 't midden van 't Eiland van de Noord-zyde; maar men heeft hier geen vaste inwoonders op.

Van de laatste anker-plaats aan de vaste wal (daar men laag land en veel Jager-boomen wel vier groote mylen Oost-aan heeft) schiet de kust twee groote mylen oostelyker met een hoek na 't Zuiden wat uit, en loopt van daar tot aan den klippigen hoek, een groote myl verder, daar men hooge en spitze rotszen heeft, weder met een bogtjen Noorden aan in.

Anker-plaats by 't Vleermuizen-Eiland.

Van dezen hoek af heeft men byna vier mylen hooger, in een zand-baei weer een anker-plaats by 't Vleermuizen-Eiland, en in die Baey, als midden in de klippen, alzoo men van dien hoek af tot hier toe zeer veel droogtens vind. Een der zelve is de Hen met de Kiekens genaamd, daar een

kleen inbogtje aan de wal, en een kleen Eilandje'er voor legt, hoedanige 'er daar ontrent meer zyn.

Langs de wal is hier zeer hoog en steil gebergte, dat het grootste gedeelte van dit bestek aan de Zuid-kant vervolgd.

Van deze laatste anker-plaats Oost aangaande, ontmoet men eerst steile klippen, en een groot myl hooger een steilen hoogen hoek, alwaar 't land na 't Zuiden weer wat uitdraeit.

Anderhalve myl van dezen steilen hoogen hoek heeft men weer een zand baei, en een anker-plaats; dog tusschen beiden niet dan klippen, langs de wal, hoewel 'er nog twee zand-baejen tusschen beiden zyn, gelyk men dicht by deze anker-plaats nog een klip baei ontmoet. Vlak voor de anker-plaats heeft men ook het steen-klippen Eilandje, en te land een hoogen klippige hoek aan de Oost-zyde der baei.

Een myl zuidelyker heeft men weer een steil hoog gebergte, dan weer laag land, als ook droogtens, en wat hooger een zwarte klip, en dan anderhalve myl Oostelyker een witte klip, beoosten de welke een myl de wal wat indraeit, daar men de Kiekens-baei ontrent een steil gebergte, en dan weer een myl hooger laag land ziet, waar mede dit bestek aan de Zuid-kant een einde neemt, zynde drie en twintig mylen Oost en West lang.

De Noord-zyde beschreven.

Wy wenden ons dierhalven na de Noord-kant, beginnende ter plaatze daar wy 't hier laatst lieten, van het dorp Mering af, daar Kali Mering, of Kali Mirang, dat is de Rivier van die naam, de grens tusschen Wirasaba, en Soerabaja, gelyk Kali Assin het tusschen Panaraga en Madion is; dog alzoo het groot Eiland Madura (dat mede onder den Keizer van Java staat) zich hier ontrent vertoond, zoo zullen wy dat voor af beschryven.

Het Eiland Madura.

Het Eiland Madura is by Prigaat, of een weinig noordelyker, met een zwaar Rif bezet, dat al by den hoek van Panka begind, en wel drie of vier mylen Zuiden aan tot ontrent Soerabaja, dog zoo breed niet, vervolgt, dat tusschen beide die wallen ontrent drie en een halve myl lang, en ontrent anderhalve myl breed is, gelyk mede ten Zuid-Oosten van de stad Soerabaja een nog veel zwaarder Rif zich vertoont.

By Prigaat heeft men ontrent een myl van Madura een kleen Eilandje, Poelo Panjamoekan genaamd, aan de Noord-kant van dit Rif, en een grooter aan de Zuid-kant dicht aan Madura met een dorpje 'er op, Tandjong Piring, of de Tafel-bords-hoek genaamd. Het legt Z. Z. W. en N. N. O. voor 't groot Eiland gestrekt, en men heeft 'er ontrent honderd huisgezinnen op.

Wat het groot Eiland Madura nu aangaat, dat strekt zich uit vlak Oost-aan, zynde ontrent een en twintig mylen Oost en West lang, en ontrent vyf mylen aan de West-kant, drie, of wat meer aan de Oost-kant; dog in 't midden op sommige plaatzen wel zes mylen breed.

Het Eiland is nu eigentlyk in drie deelen verdeeld, te weten in Sammanap aan de Oost-kant (op zich zelven) Pamakassam in 't midden (ook op zich zelven) en Sampan aan de West-kant. De twee eerste deelen staan niet meer onder den Panombahan (dat in 't Javaansch den Aanbiddelyken, van Anomba, aanbidden, betekent) anders den Prins van Madura genaamd (zynde de eerste van de vier groote Strand-Heeren, en een van de eerste Vorsten des Ryks) gelyk wel eertyds; maar het laatste is alleen onder dezen Prins, en de andere twee zyn nu onder de bescherming harer Edelheden, alzoo die volkeren onder dezen Panombahan niet wilden staan.

Aan den Noord-West-hoek van dit Eiland (die af en aan die van Panka, op 't Eiland Java legt) heeft men de stad Arosbaja, ontrent een groote schoone Rivier, met drie of vier dorpen 'er by, die wel zes honderd huisgezinnen sterk zyn, en zeer vermakelyk voor 't oog leggen. Deze stad, die vry groot, en in 't landschap Sampan gelegen is, heeft wel agt duizend huisgezinnen.

De Stad Arosbaja.

Zy is al zeer oud, en 't was hier, daar men de onzen A°. 1599. gansch niet wel ontfing.

Zy staat onder een Temanggong, die daar een groot bewint heeft. De Stad is in zich zelven redelyk wel bebouwd, en vol huizen, waar onder eenige voorname gebouwen zyn. Men heeft 'er een groote Pascebaan, twee fraeje Moorsche Tempels, twee groote markt-plaatzen, en een grooten handel, zoo van 't Eiland Java, als van andere gewesten.

Aan de Noord-kant van 't Eiland heeft men Oost-aan niet dan een aaneen geschakeld zwaar gebergte tot aan 't einde van 't Eiland, in 't O. en tot Arosbaja in 't W. zonder dat men iets anders, dan een kleene Rivier drie groote mylen van de Noord-Oost-hoek, en nog drie andere wat bewesten die eerste Rivier, ontmoet.

By die westelykste Rivier heeft men aan wederzyden een Rifje, en ook aan de W. en O. kant der tweede Rivier (daar een uitstekende hoek is) gelyk zich dan verder van de vierde, de Buffels-Rivier genaamt, een groot Rif, een stukweegs Noord-Oost henen, en dan verder Zuid-Oost-aan, en dan weer Oost (daar een breeden hoek, en dan weer een inbogt is) tot aan den Zuid-Oost-hoek, en verder langs de geheele Zuid- en West-kant uitstrekt, dat zich met dat breed Rif tusschen dit Eiland en Prigaat by Tandjong Piring vereenigt.

Van de Stad Arosbaja nu een myl Zuiden aangaande, ziet men het dorp Banockai ontrent een Rivier leggen.

Een groote myl Zuid-Oostelyker wat landwaard in, legt het dorp Karanglejer, ontrent een zwaar gebergte, dat zich van 't dorp Sotia af, ('t welk een myl Zuidwestelyker legt) tot aan de stad Sampan toe, wel zeven mylen verre Oost en West uitstrekt, gelyk men nog een kleenen berg ten westen van dit dorp heeft, en een myl zuidelyker als Sotia, het dorp Kamal op de Zuid-West-hoek van dit Eiland, ten Westen tegen over de Stad Greffic, en ten Zuiden tegen over de stad Soerabaja, zynde van de eerste ruim een halve, en van 't laatste een groote myl gelegen. Hier van daan heeft de Panombahan een gragt laten graven tot Tondjong toe, dat wel drie of vier mylen rydens verre is, om zoo te gemakkelyker op zyn hof-plaats te Maduretna te komen, hoewel het by Poelo Mengarec maar een myl verre is. Digt by Kamal leggen drie droogtens, meest vlak 'er voor.

De Landschappen Quanjer, en Balega.

Oost-aan nu een myl 'er af, legt het dorp Soekalela, en een myl Oostelyker een Rivier, by welke in 't landschap Quanjer nog drie dorpen zonder naam aan de West-, en nog vyf andre aan de Oostkant leggen. Deze dertien dorpen zyn wel zestien honderd huisgezinnen sterk.

Twee mylen Oostelyker, daar de kust wat uitschiet, heeft men den hoek van Kartong (daar 't zwaar Rif tusschen dit Eiland en tusschen Soerabaja met zyn midden begint) daar na Passer, Babate, Kamkap, Kadondan, Laboauw (alwaar een hoek of twee is) en dan komt men tusschen die hoeken by de Rivier van Balega, dat weer een ander landschap is, en daar 't Rif van de Hoek van Kartong twee mylen Oost-aan verbreed, gelyk daar ook een inham, en wat verder een hoek by de zoute Rivier is, die een myl Oostelyker legt, bezuiden welke een myl van de wal men het Eilandje Baddiengien, by de Kabbeljauws droogte, heeft, gelyk wat westelyker nog een, de Koreas-droogte, en nog westelyker een andere, Swaantjes-droogte genaamd. Deze zes dorpen hebben ruim zes honderd huisgezinnen.

Nog wat verder heeft men de Rivier van Sampan, en den hoek van Janpolan, die ten Oosten al van de Rivier van Sawallan begint, by welke de hoek van Domon legt. Deze vier dorpen, die men daar binnen anderhalf myl ontmoet, leveren wel vyf honderd huisgezinnen uit.

Twee mylen ruim Oostelyker, tot aan den hoek van Makassam toe, heeft men de dorpen Teteri, Warante, den hoek van Warante, Macassam, en den hoek van den zelven naam. Deze drie dorpen zyn ontrent vier honderd huisgezinnen sterk.

By de hoek van Macassam schiet het land, wel twee mylen verre, Zuiden-aan, tot aan den hoogen hoek in, daar 't land dan weer vlak Oost-aan loopt, en daar 't Rif weer wat ter lengte van de volgende baei verbreed, dat men ook by den O. hoek der zoute Rivier een myl Oost-aan, ziet.

Ten Oosten van dezen hoogen hoek heeft men, een myl of anderhalf van de wal, twee Eilandekens op twee droogtens leggen.

Van dien Oost-hoek af maakt de kust een bogt wel van twee mylen Oost-aan, schietende daar weer een weinig uit, waar na zy weer twee mylen verre recht Oostaan loopt, en een hoek maakt.

Van den hoogen hoek af, tot dezen Zuidhoek van Sammanap toe, heeft men mede een myl in zee langs deze wal, verscheide droogtens, 't Lalari-bosch, en Koreas-droogte genaamt, en daar ontrent ook een kleen Eilandje, en wat nader aan de wal, 't lang Eiland (dat O. en W. een myl lang, en een halve myl breed is) en ten Zuid-Oosten van de Zuid-hoek van Sammanap het Nagtegaals-Eiland, dat N. O. en Z. W. een myl lang, en meest een halve myl breed is, gelyk ook beide die Eilanden vol reven zyn. Buiten de zelve doet zich nog wel een myl oostelyker een droogte op, die de Maal-stroom, gelyk het Eilandje (dat wat oostelyker legt) het Schildpads-Eiland genaamd werd, waar by ook nog een droogte is, en die af en aan den Zuid-Oost-hoek van dit Eiland leggen.

Als men nu den Zuid-hoek van Sammanap pas om is, heeft men daar een groote baei, die wel een myl na 't N. W. inschiet, en ook wel zoo breed is, en aan welkers Oost-zyde een Rivier legt

Hier schiet het land weer Zuiden-aan een kleene myl uit, makende daar den Zuid-Oost-hoek, die vlak Oost-aan nog een groote myl zeer scherp uitloopt, alwaar men een myl Noordelyker vlak in 't O. een kleene revige baey, en dan twe mylen verder den N. O. hoek (hoedanig ook de wal hier loopt) en dan drie mylen N. W. aan weer een kleenen hoek heeft, voor welke in 't N. O. een myl van de wal een droogte als een halve maan legt, die zich een myl verre N. W. en N. O. in de lengte, en ontrent half zoo verre in de breedte uitstrekt. Van dien kleenen hoek nu schiet de wal een halve myl na 't W. en dan byna een myl (tot aan de Buffels-Rivier) na 't W. Z. Westen.

Hier mede hebben wy nu dit Eiland rond gewandeld, zoo dat ons niet meer overig is, dan 't zelve eens van binnen te beschouwen. Het is daar een groot, wyd, en magtig land, vol dorpen (hoewel zy hier niet uitgedrukt staan) die ruim een getal van twee duizend uitmaken, en

wel dertig duizend huisgezinnen sterk zyn.

In dit Eiland zyn nog vyf groote steden, te weten, Maduretna in 't Westen, wat oostelyker Ambalega, ten Zuid-Oosten van 't zelve Sampan, drie mylen oostelyker, ontrent midden in 't Eiland, Pamakassam, en vier mylen oostelyker de Stad Sammanap.

De Stad Maduretna.

De Stad Maduretna legt ontrent drie mylen van 't wester-strand af, niet ver van een hoog gebergte, ten Zuiden van 't zelve gelegen. Zy is wel de grootste, en voornaamste stad van 't Eiland, en de Hof-stad van den Prins van Madura.

Men heeft daar een groot getal huizen, van welke zommige al vry fraei van steen en hout gebouwt, hoewel de meeste van bamboezen zyn.

Daar is een fraei Hof van den Landvoogd, een schoone Pascebaan, een zeer wyd-uitgestrekte Markt, en een ongemeene fraeje Moorsche Tempel. In deze stad zyn wel zeven duizend huisgezinnen.

De Stad Ambalega.

Twee en een halve myl oostelyker (dog wel zoo zuidelyk) legt de Stad Ambalega, die wat kleener dan de vorige, niet zeer fraei gebouwt, mede ten Noorden van dat zelve gebergte (dat zich tusschen Sampan en Sotia vertoont) pas een myl N. ten W. van Sampan gelegen is, en rondom een fraei bosch heeft. Het gezag staat hier aan een Ingabei, die wel over vier duizend huisgezinnen gesteld is.

Het fraeiste, dat men 'er heeft, is de Moorsche Tempel. De Pascebaan is redelyk groot, en daar is een zeer bequame markt-plaats. En dit is wel 't voornaamste, dat men 'er af zeggen kan, als dat 'er nog twee dorpen by leggen, die wel drie honderd huisgezinnen sterk zyn.

De Stad Sampan.

De stad Sampan, die zich een myl ten Z. O. van Ambalega vertoont, is wel zoo groot, en vry fraejer door de bank van gebouwen. Men heeft 'er een schoonen Dalam, een groote Pascebaan, twee groote en fraaje Moorschen Tempels, een cierlyke Markt, en verscheide houte huizen, die ten deele van steen zyn; en zy legt tusschen twee gebergten in, die pas beoosten die stad eindigen. Men oordeeld, dat 'er ruim vyf duizend huisgezinnen in de zelve, en nog wel vyf honderd in die twee dorpen zyn, die 'er by leggen, van welke het een zich ten Noorden, en 't ander zich beoosten die stad opdoet.

De Stad Pamakassam.

De stad Pamakassam, die drie mylen oostelyker legt, is een van de fraeiste op dit Eiland, staande op zich zelve, en onder de bescherming van haar Edelheden. Zy is van groote ontrent als Sampan, en heeft byna het zelve getal van huisgezinnen.

De Prins, die hier 't opperbewind heeft, voert een grooten staat, ook heeft hy daar een aanzienelyk Hof, dat na de Javaansche trant vry net en groot is. Zederd A°. 1708 is hy op zich zelven, en buiten den Panombahan gesteld.

Men heeft 'er een zeern fraeje Moorschen Tempel, een zeer heerlyke Pascebaan, een wyde en cierlyke Markt, en een groot getal bamboeze huizen.

Ten Westen, ten Zuiden, ten Noorden, en ten Oosten heeft men vyf dorpen 'er by leggen, die al zeer groot, en wel duizend huisgezinnen sterk zyn.

De Stad Sammanap.

Van daar tot de stad Sammanap toe, Oost-aan, heeft men vier en een halve myl van nooden, eer men 'er komt.

Dit is een stad, die van de twee vorige niet veel verschilt, dan dat zy wel zoo groot is. Eenen Sederma plag hier 't opperbewind te hebben; dog hy is gekrist, staande door zyn zoontje opgevolgt te werden, terwyl zyn vrouw, Radin Ajoe (dat de schoone Princes in 't Javaansch beteekend) daar onder 't opzicht harer Edelheden het opperbestier heeft.

Dit Sammanap was kort voor A°. 1707 mede op zich zelven, en deze Sederma (die zich zeer trouwloos droeg) als Prins 'er over gesteld.

Zy is wel zes duizend huisgezinnen sterk, en heeft ook een zeer fraei Hof, twee schoone Tempels, een deftige Markt, en een zeer nette Pascebaan, die zich al verre uitstrekt.

Ontrent de zelve leggen aan de Oost-kant een, en aan de Noord-kant twee dorpen, die te zamen wel vyf honderd en vyftig huisgezinnen uitmaken.

Dus zien wy dan, dat 'er op dit Eiland zes steden, en twee duizend een en veertig dorpen zyn, die zamen agt en zeventig duizend, drie honderd, en vyftig huisgezinnen hebben, die vyf menschen ieder gerekent, een getal van drie honderd een en negentig duizend, zeven honderd en vyftig zielen uitleveren, hoewel 'er nog veel meer ingezetenen zyn, als men het ten naausten wilde uitpluizen.

Het eenige nu, dat nog tot dit Eiland behoord, en 't geen in 't zevende bestekkaartje eigentlyk voorkomt, is een kleen Eiland, Poelo Pondi genaamd (dat Oost-aan zeer dicht 'er by legt) en 't Eiland Giljoen, dat een groote myl ten Zuid-Oosten van Madura legt, en een groote myl lang, byna een myl breed, en op een Rif gelegen is.

Na dat wy nu het Eiland Madura alomme beschouwt hebben, gaan wy weer na de kust van Java, om, daar wy 't by het dorp Mering laatst gelaten hadden, nu verder Zuid-Oost, aan deze Noord-Oost-kust te beschryven.

Verdere beschryving van de N. O. kust van Java.

Een myl, of wat meer, ten Zuid-Oosten van de Rivier van Mering aangaande (daar 't land twee hoeken maakt, en ten Noord-

Noord-Oosten van welke het Eilandje Mengare, en daar maar een kleene doortocht tusschen beiden is) ontmoet men eerst den hoek van Ladja, en wat verder de Rivier van Roma, en wat verder nog een Riviertje, daar na 't dorpje Sicker Woeja, en dan het stedeken Gressic. Deze drie dorpen zyn ruim vier honderd huisgezinnen, en Gressic alleen 'er wel duizend sterk.

Het Stedeken Gressic.

Dit is die vermaarde en aloude stad, die de Portugeesche schryvers doorgaans Agacime (dat zeer weinig na Gressic gelykt) noemen, en die van ouds ook by onze natie is bekend geweest, gelyk wy in oude tyden daar al mede een Comptoir gehad, en nu 'er nog twintig Soldaten hebben.

Dit plagt een vermaard Koningryk al A°. 1510. te zyn, gelyk wy dat in de zaken van Ternate, toen de Koning Zaina labdyn, en in die van Amboina, toen Pati Toeban 'er na gingen, en verder uit het verhaal van den Ambonschen Schryver Ridjali getoont hebben, dat de Koning van Giri (dat 'er ontrent legt) die van Amboina verscheide malen met zyn volk, en vaartuigen ondersteunt heeft.

Het is een fraeje stad, waar in een Temanggong het opperbewint heeft. Ten Westen heeft zy, en voor al ook by Giri, een zwaar gebergte.

Men heeft in de zelve veel fraeje huizen, zoo van den Temanggong, en andere grooten, als van de Chineezen, die hier al redelyk sterk zyn, en hier ook een Kapitein, en een Luitenant hebben, behalven dat 'er zeer veel gemeene woningen zyn.

Zy legt aan een groot Rif, dat egter niet belet dat deze plaats zeer sterk bevaren werd, alzoo de Chaloepen, en andre vaartuigen, daar van de Oostersche Landvoogdyen jaarlyks aangierende, van daar veel ryst, zout, en allerlei andere waren, vervoeren, 't geen den handel daar ongemeen groot, en de stad zeer levendig maakt.

Men heeft 'er een uitschietenden en uitstekenden Oost-hoek, van welke de kust wel een myl Zuid-West-aan inschiet, daar men Jatan, en de Rivier van Setera heeft, van waar de kust weer, na een kleen bogtje met twee hoeken gemaakt te hebben, wel drie mylen verre recht na 't Oosten loopt, alwaar men de Rivierkens van Amonje (at en aan den hoek van Kamal op Madura, en waar by zig drie kleene droogtens vertoonen) van Annak, van Watoe, en dan nog drie kleene Rivieren ontrent de stad Soerabaja ontmoet.

De zes dorpen, boven gemeld, zyn ruim agt honderd huisgezinnen sterk.

Het Stedeken Giri.

Pas agter Gressic, Zuid-West-aan een kleen myltje, heeft men het stedeken Giri, dat door zyn pragtigen Tempel (alwaar ook een Panombahan, een van de nazaten van Sjeich Ibn Moelana op een bergje, in een hoog pragtig graf, mede vol omgangen, dog zonder verder cieragien, begraven legt) een van de drie vermaarde op Java, zeer beroemd is.

Hier heeft een Panombahan van ouds her 't bewind gehad, zynde in oude tyden een Koninkryk geweest. Men gist, dat hier wel twee duizend huisgezinnen zyn; ook is dit stedeken, dat al vry groot is, van de gemeene cieraden der andere steden niet misgedeeld.

De Stad Soerabaja.

De stad Soerabaja is een van de voornamste en grootste steden des Ryks. Zy legt aan een groote Rivier, die men opvaart, die men eigentlykst de Rivier van Kadiri noemen moet, en welke daar, gelyk nog met drie andere spruiten wat hooger, uitwaterd.

Zy beslaat wel een myl in den omtrek, en werd geschat wel tien duizend huisgezinnen te hebben, over welke de Prins van Soerabaja (die dit gemeenelyk van Jangrana werd, en de tweede Strand-Heer des Ryks is) het opperbewind heeft.

Deze voert een zeer pragtige staat, en heeft een fraejen Dalam, of Hof, en daar in ook een stal voor zyn Olifanten, aangezien hy noit eenig bezoek van staat te voet doet, maar doorgaans met een van zyn broeders op een grooten Olifant, op welken een getralide zitting voor twee menschen gemaakt is. Behalven zyn hof zyn 'er veel andere fraeje huizen van steen, zoo van de Kapitein van de Chineesen (A°. 1706 Tamkeko, en in de wandeling Kenio genaamd) en van een groote meenigte van Chineesen, die hier zyn, als van veele andere. Ook zyn 'er veel gemeene huizen, die zig vry wyd uitbreiden. De straten der stad zyn mooi breed, en 't is zeer gemakkelyk, en vermakelyk, dat zy aan de Rivier legt.

Men heeft daar een zeer groote Pascebaan, waar in ik menigmaal den Prins met de Princen zyne drie broeders, en veel andre grooten, te paerd tegen malkanderen heb zien rennen, en met de lancie stryden, van welk Spiegel-gevegt wy, daar wy over de zaken van Java handelen, breeder zullen spreeken.

Hier is ook een zeer groote Marktplaats tusschen de Vesting der E. Maatschappy, en tusschen zyn Hof gelegen, daar men alles heel goed koop krygen kan.

De handel van Ryst is hier ook zeer groot, waar mede de Chineesen zig bezig houden. Zy kan in tyden van vrede (gelyk ook Passaroewan) wel twee, en nu nog wel een duizend Kojangs meer (zynde Javaansche lasten, ieder van 5000 ponden, daar een Chinees last 3750, en een Hollands last 3000 pond gerekend werd) opbrengen.

Van

De Vesting aldaar. Van wegen de E. Maatschappy legt hier ook een Kapitein als Opperhoofd, die buiten de Vesting een zeer fraeje wooning heeft. De bezetting alhier is den 9 Juny A°. 1705 op honderd Soldaten, en eenige Pantsjalangs, of vaartuigen, behalven de twintig Soldaten voor Greslic bepaald.

Van de Vesting geven wy de aftekening onder de letter Q.

Dit plagt wel eer een Koningryk te zyn, waar van men voorby 't Hof van den Prins nog een overblyfzel van 't oud Koninklyk Paleis ziet, Astana genaamd, geheel van steen, en aan 't einde dezer stad ter rechterhand van de breede weg, die na Kara gaat. Onder de Koningen van Soerabaja plagt in oude tyden (en A°. 1709. nog) Succadane, en de Koningin van Landa, op 't Eiland Borneo, te staan. Even zoodanig plagt ook Greslic A°. 1609 niet alleen mede; maar A°. 1601. zelf ook Joartan, Passaroewan, en Balamboang (in dat zelve jaar door die Prins pas veroverd) dezen Koning onderdanig te zyn; maar het heeft zeer veel van zyn vorige luister verloren, en het is nu maar een Prinsdom, hoewel het zig al verre uitstrekt; en voor al is die Prins, na de dood van den ouden Panombahan van Madura (die A°. 1706. nog leefde) van een byzonder groot vermogen geworden, 't geen mogelyk maar een lok-aas geweest is, om hem te eer in 't net te krygen, aan 't Hof des Keizers voor hem gespannen, en daar hy niet lang daar na (gelyk wy elders breeder verhalen) nog in geraakt is.

Een van de grootste cieraden, niet alleen van Soerabaja, maar zelfs van geheel Java, is de Moorsche Tempel van deze stad, die men op een Eiland pas over de Rivier, in een dorp Ampel (gelyk men ook dat Eiland noemd) leggen ziet.

Men heeft drie vermaarde Tempels op geheel Java, te weten, die van Tsjeribon, die van Giri, en die van Ampel, in welke drie plaatzen, drie nazaten van dien vermaarden Heilig van Tsjeribon, Sjeich Ibn Moelana, of Bên Israel, den voornaamsten grondvester van de Mohhammedaansche Godsdienst, begraven leggen.

Deze Tempel is zeer groot, en op hunne wyze zeer pragtig; dog geen ongeloovige, al wiesch hy zyn voeten in de steene water-bak, die daar by staat, mag 'er inkomen.

Ter zyden dezen Tempel heeft men het graf van den grooten Heilig, of voornoemden nazaat van Ibn Moelana, by hen Sultan Ampil, of anders den Panombahan, en ook wel Machdoem, dat is, den Heer (in de Arabische taal) genaamd, daar zy veel wonderen, die wy elders breeder zullen voorstellen, van weten te verhalen; ja zy roemen wel, dat het Ibn Moelana zelfs is, die 'er begraven legt.

Het graf in zig zelven is zeer slegt, en 't vertoont zich een weinig hooger, dan een meenigte van andre Moorsche graven, die men 'er rondom heeft, welker gedaante even eens, als een gemeen bed in een tuin is, aan welkers beide einden men een plankje van twee of drie voeten lengte, en een halve voet breedt, volgens de Moorsche wyze, om hoog in de grond ziet steken.

Hier ontrent iet onreins te brengen, of wel daar ontrent te wateren, is niet anders, dan met zyn leven te speelen. Ook is het een groote eere voor iemand, die ontrent deze graven komen mag, alzoo 't alle groote Heiligen zyn, die hier leggen. En deze eere is my mede bewezen, wanneer ik A°. 1706. daar geweest ben.

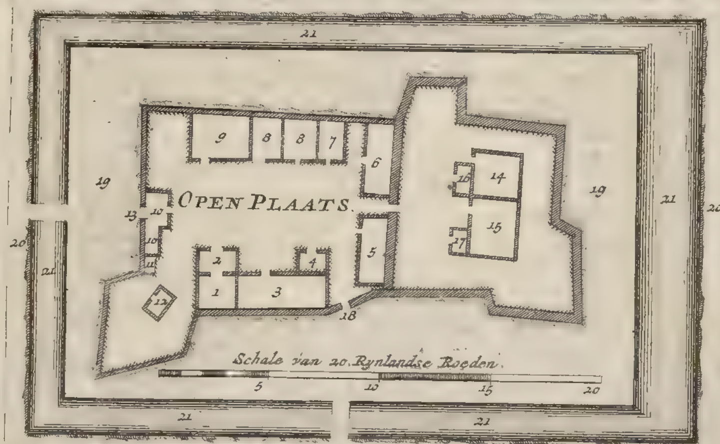
Zoo als de Priester, die ons geleidde (en die Tambahhadji genaamd was) maar in de graf-plaats quam, knielde hy, en een weinig daar na weer; dog dicht by 't graf zelf nog veel eerbiediger. Deze Priester gaf ook voor, dat 'er boven het graf van deze Heiligen tot drie maal toe een gehemelte gemaakt; dog dat het tot driemaal toe ook door de Engelen in den brand gestoken, en daarom zedert zoo ongedekt gebleven was. Ik kon daar egter niet de minste merktekenen van vonken of doof-koolen, maar in tegendeel aan de Priesters rok wel zien, dat die veel eer in den brand scheen geweest, en als een heilig overblyfzel nog in wezen gebleven te zyn.

Wat boven dit Eiland, waar op 't dorp Ampel legt, heeft men beoosten een andere spruit van de Rivier van Soerabaja, of anders van die van Kadiri, nog een Eiland van de zelve groote, dat ontrent een myl in de lengte, Zuiden en Noorden, en een half myltje Oost en West, in de breedte beslaat, waar op zich de twee dorpen, Ponte en Madjaja, ontrent vier honderd huisgezinnen sterk, vertoonen.

Hier begind, beoosten Ponte, een zeer groot Rif, dat zich ontrent vier mylen Zuid-Oost-aan, en drie mylen Noord-Oost-aan uitstrekt, en 't Eiland Madura hier aan Groot Java hegt. Op 't midden van dit Rif, tusschen Sidapurna, en den hoek van Kartong, op Madura gelegen, is het Eilandje Siloome, dat nog op een byzonder Rifje legt.

Van den Oost-hoek van Ponte draeit deze kust weer Zuiden ten Oosten aan, by welkers Zuid-hoek, en den Noord-hoek van Boeker, een ander spruit van de Rivier van Kadiri in zee stort. Pas daar binnen, tusschen beide die hoeken, zyn drie Eilandekens.

Wanneer men nu langs de Rivier van Soerabaja aan des zelfs Noord-zyde al Zuid-op van de stad gaat, ontmoet men ontrent twee mylen van strand, het dorp en de breede Rivier van Kara, en dicht 'er

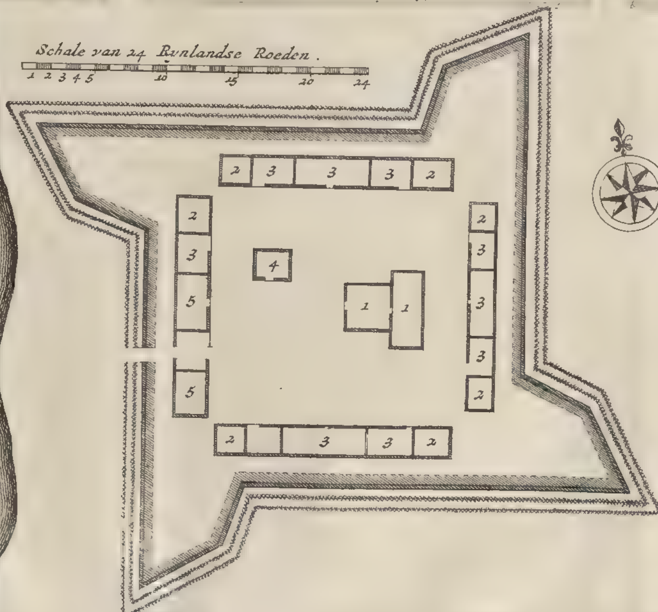

KAARTE VAN DE VESTING OP SOERABAYA.

Gemeeten den 20. Majus 1708. V. Broekhuysen.

1. Administrateurs Kamer.
2. Comptoir.
3. Pakhuys.
4. Ambagsluyden.
5. Smids Winkel.
6. 't Oud Siekenhuys.
7. 't Kleyn Pakhuys.
8. 't Pakhuys Huys.
9. Wapen Kamer.
10. Wachthuys.
11. Secreet.
12. Donker Gat.
13. De Poort.
14. Magazyn en Kruyt Kelder.
15. Corps du Guarde.
16. Constapels Kamer.
17. Sergeants Kamer.
18. Water Poort.
19. Den Binnen Barm.
20. Den Buyten Barm.
21. De Gragt.

KAARTE VAN DE PAGGER TOT PASSAROEWAN.

Alle van Klapper Boomen opgerecht enz.

1. Kapitains Wooning.
2. Officiers Kamers.
3. Corps du Guarde.
4. Kruyt Kelder.
5. Hooffd-Wagt.
6. De Oude geslechte Wal van de Vyand, alles van Aarde opgemaakt, ende van buyten en binnen met houte Palisfaderingen voorsien.

'er by het dorp Sapandjang, gelyk men ter zyden af, vyf of zes mylen van Soerabaja, 't dorp Praffa, zeven mylen verder Tamba, en nog wat verder tien of elf myl in 't Z. W. 'er af, Serreba, en daar na Perning leggen ziet.

Een myl ten Noord-Weften van Kara, heeft men de dorpen Kabean of Pabean, Waroegoenong, en Jeaologi in 't Weften, met nog een ander dorp of twee zonder naam, en nog een, Soka genaamd, wel twee groote mylen Zuid-Weftelyker, die zamen wel zes honderd huisgezinnen uitleveren. Ook leggen 'er meer dorpen niet verre van Kara, die hier niet wel uit te drukken zyn.

Bezuiden deze Rivier, een myl ten Z. W. van Waroegoenong, heeft men Soemonko, Malati, Torreboa, en Janoranfe, welke eerfte plaats van Gadanpolan (een dorp, daar wy 't in ons vorig beftek by de Rivier van Kadiri, daar de Toroefan zig 'er affcheid, gelaten hebben) niet wel twee mylen gelegen is.

Hier loopt een groote fpruit van de Rivier van Kadiri, Toroefan genaamd, eerft Ooft, en daar na ten deelen N. O. en ten deelen Z. O. aan, fcheidende zig wel in agt takken, die in 't Ooften aan zee op verfcheide plaatzen uitwateren. Deze vier dorpen leveren wel zes honderd huisgezinnen uit.

Wanneer wy nu ten Noord-Ooften, daar deze Rivier uitwaterd, weer langs deze kuft Zuiden aangaan, heeft men, anderhalve myl boven den hoek van Boeker, 't dorp Sidapurna naby de eerfte fpruit, die in zee ftort, welk dorp zig op een Eiland tuffchen de Rivier van Soerabaja en een fpruit van de Toroefan vertoond dat vyf mylen O. N. O. en W. Z. W. lang en in 't O. anderhalve myl, dog anders meeft een myl; hoewel het by Jeaologi en Torreboa ruim zoo breedt, en weinig minder dan in 't O. N. O. is.

Pas hier boven is de voornoemde uitwaterende fpruit, die uit de Toroefan, zoo als zy zig twee mylen lager of ooftelyker in tweën verdeeld, en eerft Noord-Ooft, en daar na Ooft aanfchiet, hier al mede in zee ftort, en een half myl van ftrand met de andere fpruit een kleen Eilandje maakt; dog bezuiden dezen tak heeft men een veel grooter Eiland, dat zig van ftrand af wel drie mylen na 't Weften, tot daar de Toroefan zig het eerft in tweën fcheid, in de lengte, en op zyn breedft, een myl in de breedte uitftrekt.

Op dit Eiland legt een myl van ftrand Weft-aan, het dorp Daja, een groote myl weftelyker het dorp Doko, en wat benoorden 't zelve Tellebo.

Pas ten Zuid-Weften van 't dorp Doko verdeeld zig de Toroefan (die hier Zuid-Ooft met die tak aanfchiet) weer in twee takken, waar af de eene vlak Ooft, en de andere Zuid-Ooft-aan (dog wel zoo Zuidelyk) loopt. Deze vyf dorpen maken te zamen zes honderd huisgezinnen uit.

Bezuiden dit groote Eiland (waar op Daja legt) ontmoet men een groote fpruit, die Ooft-aan uit de Toroefan na zee ftroomt, en by Tambokagon daar in ftort. Deze fpruit, en een andere, die maar wat zuidelyker uitwaterd, en de Rivier van Zedekari genaamd werd, maken weer een groote Eiland, dat ontrent drie mylen Ooft en West lang, en in 't W. wel een heele, dog anders maar een halve myl breed is.

Op dit Eiland legt voor aan 't dorp Tambokagon, een myl Weftelyker Supande, nog een myl Zuidelyker, dog een groot myl van ftrand, het vermaard dorp Zedekari, en wat Weftelyker, Solo, en Bangel, met nog drie dorpen zonder naam, alwaar de ftad Bangel legt, daar de Toroefan zig weer in tweën verdeeld, van welke de een tak Ooft, en de ander Zuid-Ooft twee mylen, en een myl Ooft loopt, zoo dat zich de Toroefan, na dat hy twee mylen Ooft ten Zuiden gelopen heeft, driemaal in tweën fcheid, en met vier hoofd-fpruiten in zee valt, die nog vier mindere hebben. Dit doet hy eerft twee mylen ooftelyker als daar hy begint, dan een kleene myl Zuid-Ooftelyker, en dan nog een myl wat zuidelyker ontrent Kakapper. Deze agt dorpen zyn wel twaalf honderd huisgezinnen fterk.

Het ftedeken Bangel is niet alleen zeer groot en fchoon (gelyk het aloude Zedekari) maar hier heeft Soerapati ook een zeer fraejen fteenen Dalam gehad, waar in ik A°. 1706 geweeft ben, en waar van wy onder de zaken van Java breeder zullen fpreken. Het Stedeken Bangel.

Bezuiden de Rivier van Zedekari (die ontrent drie mylen tot aan Bangel verre, Weft-aan loopt, en een half myltje zuidelyker legt als de vorige fpruit) heeft men zeer digt byeen nog drie kleene fpruitjens, in welke zig deze Rivier, pas een kleene myl van ftrand af, fcheid, gelyk die daar ook drie kleene Eilandekens maken.

Pas bezuiden dit zevende fpruitje een halve myl, heeft men de laatfte tak van de Toroefan, daar hy benoorden Langahan in zee waterd.

Deze laatfte tak nu, met de vorige, maakt hier weer een groot Eiland, dat Ooft en Weft twee mylen lang, in 't Weften voor al, en 't Ooften ook fmal; dog in 't midden een myl breed is.

Op de Noord-Ooft hoek van dit Eiland legt het groot dorp Kalianjar, welk dorp ik A°. 1706, zoo als het verbrand, en verwoeft was, gezien en bevonden heb wel een half myl lang te zyn; ook le-

levert het wel vyf honderd huisgezinnen uit.

Geen andere dorpen heeft men hier op; dog pas bewesten den West-hoek van dit Eiland heeft men het dorp Kakapper, met nog twee andere zonder naam, en Cotto een myl Zuid-West-aan; die met haar vieren wel zes honderd huisgezinnen uitmaken.

Het Landschap, en de Stad DJapan.

Een myl West ten Noorden van dit laatste dorp, en ontrent twee mylen W. ten Zuiden van Kakapper (een myl boven 't welke men 't bergje van dien zelven naam heeft) legt de stad DJapan: de hoofdstad van een groot landschap van dien naam. Zy is redelyk groot, wel zes duizend huisgezinnen sterk, en vry wel geboud. Ook heeft men 'er een fraei Hof van den Landvoogd, een groote Pascebaan, verscheiden Moorsche Tempels, en Mesdjids (dat bid-plaatsen zyn) en een Markt zoo groot en fraei, als men ergens op dit Eiland vind. Hier is een groote binnenlandsche handel, en het krielt 'er van huizen en menschen, die zig alomme vertoonen.

Wy zullen hier drie perken stellen, DJapan, Kakapper, en Langahan, van welke wy voortgaan dit land te beschryven. Van DJapan zullen wy een begin nemen, gaande eerst hier mede tot aan de Zuid-zee voort, om dan weer van Kakapper, en daar na van Langahan (aan 't Oost-strand) te beginnen.

Een groote myl boven de stad DJapan is een dorp zonder naam, en een myl hooger het dorp Wirasaba, met nog twee andere. Deze zyn ruim vier honderd huisgezinnen sterk.

Het Landschap Singasari.

Zuidelyker aan, pas boven Wirasabag, heeft men het landschap Singasari, van waar men Zuiden aan een zeer groote streek lands heeft, loopende tot aan de Zuid-zee, ten Noorden van 't welke, digt by de Zuid-zee, zes mylen ruim bezuiden Wirasaba, de berg Mameroe legt, die, gelyk ook dit gansche land (dat Poegar genaamd is, en zig Zuiden en Noorden zeven of agt; maar wel dertien of veertien mylen O. en W. uitstrekt) onder Soerapatti (anders Radin Aria Wiranagara genaamd) plagt te staan.

Ten Zuiden nu van Kakapper, en een halve myl boven dat bergje, heeft men het dorp Malang wat Oostelyker tusschen 't gebergte van Malang in (dat meest Zuiden aangaat) en een myl zuidelyker 't dorp Bato.

Regt boven dat gebergte legt de berg DJapan (waar van dit Landschap zynen naam ontleend) die anders wel Radjoena, en ook zeer veel den berg van Antang (na een dorp, pas 'er bewesten) ook wel Goenong Madjapait, of den berg van Madjapait, genaamd werd.

Dit is een vervaarlyk hooge berg, die men op Soerabaja zoo gemakkelyk ziet, dat men zou zeggen, dat hy 'er maar een myl vier of vyf af lag, daar hy 'er byna wel agt mylen, recht toe recht aan, af legt. Op de zelve valt nu en dan, zoo de Javanen zeggen, by nagt, en in den morgenstond ys; dog by dag smelt het weder. Zy noemen dit ys in de lage taal Baanjoe Atos, en in de Hof-taal Toja Doegal.

Beoosten dezen berg heeft men een zeer zwaar aaneengeschakeld gebergte, dat wel tien of elf mylen Oost-Zuid-Oost loopt, en daar men aan 't einde den spitzen berg Giending, en ontrent vier mylen ten Oosten van den berg DJapan, den hoogen berg Brame heeft.

Een myl ten Westen van dezen berg DJapan en 't dorp Antang heeft men het dorp Blitar, en een myl ten Zuiden 't dorp Koenong, welke vyf dorpen ruim zeven honderd huisgezinnen uitleveren.

Het Landschap Poegar.

Verder Zuid-aan heeft men het groot landschap Poegar, dat ten Oosten tegen 't land van de Vorst van Balamboang stoot.

Nu keeren wy ons weer na 't strand by de laatste spruit van de Toroesan, pas boven de welke het dorp Langahan legt, alwaar het land zig na 't Oosten draait, en verder vlak Oost-aan strekt.

Een halve myl van Langahan, daar Soerapati een vastigheid plagt te hebben, gelyk ook op Gombong, heeft men nog een dorp, en Grogon aan een Riviertje, waar by nog een ander dorp legt, Garoeda genaamd. Wy geven, daar wy van Java, onder 't jaar 1706 spreken, een net Kaartje van eenige plaatsen hier ontrent gelegen. Deze vier dorpen zyn wel negen honderd huisgezinnen sterk.

Het Landschap, en de Stad Passaroewan.

Hier ontrent legt de magtige stad Passaroewan, waar na dit gansch landschap genaamd, en waar van de zelve de Hoofdplaats is.

Dit is mede een van de magtigste steden van Java, die wel op tien duizend huisgezinnen gerekend werd, en die de sterkste op dit Eiland plagt te zyn, zynde met muuren, en zeer veel geschut versterkt; dat wy elders afbeelden.

Hier plagt een heerlyk Hof van Soerapati te zyn. Ook is 'er een schoone pascebaan, waar by veel schoone huizen, gelyk 'er ontelbaar veel kleene in die groote stad (die zich wel twee mylen in den omtrek uitstrekt) hier en daar verspreid zyn.

Dit Passaroewan geeft schoone casomba (een verwe) veel ajuin, vogelnesjens, veel koebeesten, hoenderen, en ryst in overvloed.

Deze stad heeft door den oorlog A°. 1707. zeer veel geleden. Zy staat nu weer onder den Keizer van Java, en wy hebben 'er niet verre van daan een Pagar, van welke wy by de letter R een aftekening geven.

De Pagger aldaar.

In

Back of
Foldout
Not Imaged

S. Sevende bestek
'T VORSTENDOM of LANDSCHAP
BALAMBOANG.
Ooft hoek
Giljoen
SAMMANAP
Z O hoek
PAMAKASSAM
Zuit hoek van Sammanap
Muydens klip
Caap Sandano
PANAROEKAN
T RYK PANAROEKAN
Domon
Den Berg van Balamboang
Berg Giending
HET LANDSCHAP
BALAMBOANG
DE STAD BALAMBOANG
Rivier Balamboang
De Baey van Balamboang
T EYLAND BALI
Denkaja
Tabanan
Koessamba
Kalahan
Lampuja
Sand bank
Laag Land
Oost hoek laag afloopende
Kickens Baay
Swart Zand
geen grond
Witte Klip
Swarte Klip
Een hooge klip
Steyle hooge klippen
Duytsche Mylen 15 in een Graad

In de zelve legt een Kapitein als Hoofd, met een fraeje bezetting, om aan deze kant een oog in 't zeil te houden.

Zy legt eigentlyk aan de Rivier van Gombong, die wel een myl oostelyker is. Ook heeft men by de zelve nog de Rivieren Garoeda en Radjassa, gelyk wy elders in prent verbeelden.

Boven Gombong een myltje legt Lier Baja, nog wat hooger Pan Bayman (daar de wal na 't Zuiden wat uit, en dan wat in loopt) een half myl verder de hoek van Kirna, en een myltje oostelyker 't dorp Baleba aan een Rivier, zynde met hun vyf dorpen wel agt honderd huisgezinnen sterk.

Het voorgaande groote Rif, dat by Zedekari al smaller is, loopt van daar vervolgens de gansche kust langs, zynde op de eene plaats wat smaller als op de andere; dog beoosten Baleba wel op zyn smalste, en meest al van eene breedte.

Even boven Baleba legt Drien Gien, en Pandjarakan, aan een Rivier, ten Noorden van welke een halve myl t'zeewaards het Eilandje Poelo Katapang, of 't kralig Eiland legt.

Een myl oostelyker is Sidapaksa aan een Rivier, en anderhalve myl hooger de hoek van Giending by de Rivier van Piton, daar de wal wat Noorden aandraeit. Deze vyf dorpen konnen wel zes honderd huisgezinnen uitmaken.

Pas beoosten deze Rivier van Piton heeft men een zwaar gebergte, dat van strand af wel twee mylen Zuiden-aan loopt, en zig dan twee andere groote mylen na 't Oosten, en zoo weer na 't Noorder-strand draeit, 't geen den naam van 't gebergte van Domon draagt, na een dorp dat wy aanstonts zullen ontmoeten.

Anderhalve myl beoosten de Rivier van Piton heeft men een rood bergje, en dan de Rivier van Tampoera, wat hooger de Rivier van Oeloeboewang, dan die van Masuyke, dan die van Domon, dan die van Katta, en dan die van Loekadjeng, beoosten 't welke een half myl 't gebergte van Domon tot aan 't strand toe loopt. Deze dorpen leggen ontrent een halve myl ieder van malkanderen, en zy konnen met haar zessen wel negen honderd huisgezinnen uitleveren.

De Stad Panaroekan.

Een halve myl oostelyker legt de aloude en magtige stad Panaroekan, aan een groote Rivier. Zy was wel eer de Hoofdplaats van een magtig Koninkryk, en van grooten handel, gelyk 'er nog, en voor al van Ryst is. Hier plagten de Portugeezen, ten tyde zy nog meesters van de Oost waren (waar door men de Oostersche Landvoogdyen, Amboina, Banda, Ternate, en Macassar verstaat) gemeenelyk aan te loopen.

Zy staat onder een Ingabei, en werd op vyf duizend huisgezinnen geschat. Daar zyn veele, dog slegte huizen in, en men heeft 'er een van de schoonste Markten van Java, benevens een groote pascebaan.

Wat oostelyker aan schiet de kust een myl na 't Noord-Oosten uit, en loopt dan weer in (na een kleenen hoek van een vierde van een myl gemaakt te hebben) twee groote mylen Zuid-Oost-aan; daar zy een vlakke bogt wel van drie mylen maakt, in 't midden van welke Sidapurna legt, dat wel vier honderd huisgezinnen sterk is, en dan eindigt de kust daar byna twee mylen verder, loopende weer Zuid-Oost, na dat zy eerst wat Noorden ten Oosten aangedraeit heeft. Waar mede wy van deze kust weer afscheiden, hebbende niet anders hier by te voegen, dan dat bezuiden deze kust zig een deel van 't Vorstendom Balamboang (ook wel Balamboangan genaamd) vertoond daar dit Landschap van Passaroewan tegen aan stoot, en van daar tegen de Zuid-zee stuit, gelyk het in 't Westen tegen 't landschap Poegar grenst.

In dit zesde bestek nu hebben wy (behalven 't geen wy op Madura gevonden hebben, vyf of zes steden, en zestig dorpen (en een groote menigte, die hier niet uitgedrukt staat) welke te zamen een en veertig duizend en negen honderd huisgezinnen, die ieder huisgezin op vyf menschen gerekend, twee honderd negen duizend en vyf honderd zielen uitmaken, waar by die van 't Eiland Madura gevoegd, zoo komt dit zesde bestek twee duizend honderd en een dorp, twaalf steden, honderd twintig duizend twee honderd en vyftig huisgezinnen, of 601250 zielen uit te leveren.

Deze Noord-Oost-kust is Oost en West, of Zuid-Oost, en Noord-West, zes en twintig mylen lang.

Zevende Bestek, en Kaart van 't Vorstendom Balamboang.

Wy gaan dan nu van het zesde tot het zevende, of 't laatste bestek van 't Eiland Java over, en laten hier nevens gaan een kaart van 't zelve, welke het Vorstendom van Balamboang bevat, met de letter S getekend.

De Zuidzyde beschreven.

Wy vervolgen dan aan de Zuid-zyde daar wy 't laatst gelaten hebben, te weten een myl oostelyker in de Kiekens-baei, die wel vier mylen N. W. en Z. O. lang, en een myl diep is, en daar de kust wel een myl na 't Noorden ingeschoten zynde, een vlakke bogt maakt, daar men laag land heeft, en dat zwart zand tot het einde van Java ziet vervolgen, dog zoodanig, dat men hier en daar ook wat wit zand, maar geen anker-plaats, dan alleen pas binnen den Oost-hoek van deze baei, ontmoet, benoorden welke pas landwaard in eenig gebergte Oost en West aan, gelyk ook vervolgens tot het einde van dit bestek, zich uitstrekt.

Anker-plaats.

Aan de Oost-kant dezer baei maakt de kust een hoek, die na 't Westen uitschiet,

 en

en als men die pas om is, ſtrekt de kuſt weer drie mylen verre meeſt Ooſt, en dan na 't einde toe, een groote myl verre, wat noordelyker, of N. N. O.

Pas buiten de Kiekens-baei heeft men ook laag land, wit zand, en verder tot het einde toe geen grond, dan vuile; ook ſtrekt een myl van dien hoek Ooſt-aan, zig weer eenig gebergte wel twee mylen verre (gelyk al gezegt is) tot het einde van dit Eiland, gelyk ook van 't midden der Kiekens-baei, twee groote mylen Ooſt-aan, diergelyken laag gebergte is; waar mede wy van deze Zuid-zyde afſcheiden, alleen 'er byvoegende, dat dezelve Ooſt en Weſt zeven mylen lang is.

De Noord-zyde beſchreven.

Aan de Noord-kant nu, daar wy 't in 't zesde beſtek gelaten hebben, overgaande, te weten, ontrent twee mylen beooſten Sidapurna, zien wy dat de kuſt daar eerſt Z. O. een myl inſchiet, en dan tot aan 't einde dezes Eilands aan deze kant nog maar twee mylen verre tot aan Kaap Sandano, zynde den Noord Ooſt-hoek van Java, loopt, zonder dat wy verder iets, dan eenig gebergte ten Weſten, ontmoeten, behalven dat zich ten Noorden van Kaap Sandano, een groote myl van de wal een rots in zee, Muidens-klip genaamd, opdoet.

Dit land van 't Noorden na het Zuiden vertoonende.

Dus verre nu geheel Java Major tot aan 't einde van des zelfs Noord-kant ook beſchreven hebbende, gaan wy over, om 't overige van het land in dit laatſte beſtek van 't Noorden na 't Zuiden te beſchryven.

Van Kaap Sandano dan Zuiden aan gaande, ontmoet men ten eerſten al zeer zwaar gebergte, en drie mylen van dezen Noord-Ooſt-hoek af den zwaren en hoogen berg van Balamboang, die zich ook al verre Zuiden aan uitſtrekt, Deze ganſche kuſt langs loopt ook een ſmal Rif.

Ten Ooſten van dit gebergte, ter plaatze daar het in 't Noorden ontrent een myl begonnen heeft, ziet men een half myl van de wal Snaeuws Eiland, en een myl verder 't Harten-Eiland, en de St. Nicolaas Baei, aan 't Eiland Bali, dat hier begint, en waar al men ontrent de ſtrand het gebergte de Dood-Kiſt, Zuid-Ooſt, en nog een ander zwaarder gebergte landwaard in, Ooſt en Weſt ſtrekkende, ziet, en alwaar men tuſſchen Java en Bali een ſtraat heeft, gemeenelyk de ſtraat Sapi, of de ſtraat van Balamboang, anders ook wel de ſtraat van Bali genaamd, die ruim vyf mylen lang, in 't Noorden maar een kleene myl, dog in 't Zuiden of 't Zuid-Ooſten wel twee of drie mylen breed is.

Van dit gebergte van Balamboang nu drie mylen Zuiden aangaande, ontmoet men de Rivier van Balamboang, en wat verder nog een kleene, en dan een myl verder de ſtad van dien naam, met tien of twaalf dorpen 'er ontrent.

De Stad Balamboang.

Deze ſtad, die 't Hoofd van een byzonder Vorſtendom is, vertoond zich zeer groot, en was al zedert de togten van den vermaarden Engelſchen Francis Drake, en Tomas Kandiſch bekend.

Zy is wel twee mylen in den omtrek, vol van Bamboeſe huizen, en wel tien duizend huisgezinnen ſterk, ſtaande onder een Baliſch Prins, die van niemand afhangt, en diens land nog zeer weinig bekend is, dan dat men weet, dat het ganſch beſtier daar meeſt op zyn Baliſch is, gelyk wy hier na breeder toonen.

De ſtad legt in een vlakke landſtreek, en heeft geen gebergte 'er ontrent; maar doet zich zeer aangenaam ontrent het ſtrand op; alwaar men, niet verre van de zelve een goede zand- en een ſchoone anker-grond heeft.

Deze Vorſt heeft daar een ſchoon Paleis, voerende een grooten en Koninklyken ſtaat. Hy is met een van Soerapati's dogters getrout, en laat zich dierhalven weinig aan den Soeſoehoenan gelegen, maar is zyn vyand.

De dorpen hier ontrent, hoedanige 'er zeer veel zyn, die hier niet uitgedrukt werden, zyn ontrent drie duizend huisgezinnen ſterk; maar men oordeelt, dat dit land alleen wel vyftig duizend huisgezinnen opbrengen kan.

Twee mylen bezuiden de eerſte groote Rivier, heeft men 'er nog een, alwaar deze kuſt, na dat men een halve myl verder geraakt is, eerſt wat na 't Zuid-Weſten, dan weer na 't Ooſten door 't Zuiden, en zoo verder na 't Noorden 1½ myl draeit, makende (buiten 't Rif dat doorgaans ook hier langs de wal loopt) een zevige inbogt, die wel twee mylen diep, agter aan een groote, en voor aan een kleene myl breet, en voor de welke ook anker-grond is. Zy werd de baei van Balamboang, en de Noord-hoek der zelve den hoek van Goenong Ikan, dat is van de Viſch-berg, genaemd. Deze hoek (die maar een vierde van een myl breed is) om zynde gegaan, ſtrekt de kuſt hier ontrent drie mylen verder Zuiden ten Ooſten aan (daar ook op twee plaatzen anker-grond is) draejende dan allenskens na het Ooſten ten Zuiden een myl of twee verre met een kleene bogt, en dan verder Zuid-Ooſtaan nog wel twee of drie mylen verre tot aan den Zuid-Ooſt-hoek toe, van welken tot aan die Noord-hoek van de baei van Balamboang men langs deze wal aan de Noord-Ooſt-kant niet anders dan zeer hoog gebergte heeft; waar mede wy dit laatſte beſtek ook geheel afgedaan, en 'er niet anders by te voegen hebben, dan dat zich in 't zelve, buiten die eene ſtad, nog twaalf dorpen zonder naam, nevens veel andere, hier niet uitgedrukt, opdoen, te zamen ruim vyftig duizend huisgezinnen,

nen, en wel driemaal honderd duizend ingezetenen uitleveren.

Waar mede wy gansch Java Major volgens deze kaart, en hare zeven bestekken, zoo net en naauwkeurig, als het ons mogelyk was, beschreven hebben.

Het getal der Steden, Dorpen, Zielen, en der byzondere Oppervorsten van Java.

Dus bevinden wy dan, alles by den anderen verzamelende, dat 'er in 't geheel op dit Eiland Java agt of negen en dertig voorname steden, vier duizend vier honderd en zes en negentig dorpen, mitsgaders een en dertig millioenen; honderd een en zestig duizend twee honderd en vyftig zielen zyn, waar van onder den Keizer van Java alleen een en dertig steden, drie duizend negen honderd en twee dorpen, en twee millioenen, vier honderd zeventien duizend, agt honderd en vyftig zielen staan, waar by men de magt van dezen Vorst zeer licht kan afmeten, schoon 'er nog oneindig meer dorpen en zielen buiten de bovengemelde, in zyne landen te vinden zyn.

Wy zien hier ook uit deze beschryving, dat zich op Java vyf byzondere Mogendheden opdoen, die van malkanderen niet afhangen, en die ieder op zich zelven Oppervorsten zyn, van welke de Soesoehoenan, of Keizer van Java, de eerste, de Koning van Bantam de tweede, de Princen van Tsjeribon de derde, de Vorst van Balamboang de vierde, en de E. Maatschappy de vyfde in rang, dog wel de zwaarste van gewigt is.

VYFDE HOOFDSTUK.

W*Aaren, Dieren, Vogelen, enz. hier vallende. Het wezen der* Javaanen. *De Mannen, en hun dracht. De Vrouwen. Hare kleeding. Wapenen der* Javaanen. *Trappen van waardigheid in dit Ryk. Eernaamen der Grooten. De grootste Heeren des Ryks. Hoe veel Landvoogdyen van ouds tot* Java *behoorden, en hoe die bestierd wierden. De verdere Bestierders van dit Ryk. 's Keizers krygsmagt. De slaafagtige dienst der Grooten. Hoe dikwils de Keizer buiten zyn Hof gaat. Zyne behandeling der Gerichts- en der Ryks-zaken. Zyn Spiegel-gevegt. Zyn binnen-wagt van vrouwen. Hoe de* Javaanen *van hem afhangen. De geele verf is die des Keizers alleen. Zyn dogters hebben geen recht tot de kroon. Zyn inkomen. Aard der* Javaanen. *Hoe veel Amfioen* Java *alleen vertiert. Staat-voering der Grooten. Hunne Taal. Letters. En brieven. Het Vader Ons, in 't hoog en laag Javaansch. Bewys dat 'er tweederlei Javaansch is.*

Waaren, Dieren, Vogels, enz. hier vallende.

DE voornaamste waaren, die dit groot Eiland uitleverd, zyn Ryst, Kardamom, Zuiker, Zout, Peper, Indigo, Kattoen, Kattoene Garen, Vogelnesjens, enz. ook is hier overvloed van Koebeesten, en schoone paarden; zy vallen in Koedoes veel hooger, als de Bimaneesche. Van de gewasschen, dieren, visschen, en vogelen van dit land zal ik niet spreeken, zoo om dat de meeste onder Amboina reeds aangehaald, als om dat de andere genoeg bekent zyn.

De Rhinoceros, en de Tyger, zyn dieren aan Java eigen, en hier in de Bosschen overvloedig. Zy zyn by Jonston, en andere reeds beschreven, en afgebeelt, waar aan wy ons gedragen.

Van den Gekko, die hier byzonder valt, is ook al gesprooken.

Onder de vogels zyn de Galatieks (die blaauw van lyf, en voor aan den bek wat wit, zwart en rood, byna als onze Putterkens zyn) mede zeer eigen aan dit land, die zich by troppen in de Rystvelden onthouden. Ook heeft men hier een ongemeen kleen groen Papegaeitje, wat rood aan de buik, of onder de vlerken, en zeer fraei is, gelyk wy daar af onder Amboina al iets gezegt hebben.

Dus zou men onder de boomen, planten, visschen, hoornkens, enz. nog wel iet konnen vinden, dat hier byzonder valt; dog 't gene wy daar over onder Amboina reeds gezegt hebben, meenen wy dat zeer wel zal konnen volstaan; weshalven wy het daar by zullen laten berusten.

De Ingezetenen van dit land, Javanen genaamd, zyn niet, gelyk zommigen willen, van wezen byna, als de Chineezen, maar veel bruiner, en niet veel van een Amboinees in verw verschillende, hoewel zy niet wel zoo bruin, en een weinig meer aan de bleeke kant, of bleek-bruin zyn. Gemeenelyk heb ik de zelve breed van aangezicht, hoog en uitpuilend van kaken, platagtig van neus, groot en rond van oogen (daar die der Chineezen zich kleen en als een smalle sneede vertoonen) uitpuilende van oogen-leden, meest matig van lengte (hoewel ik ook verscheide vry lange Javanen heb gezien) en zeer weinigen onder hen vet, maar doorgaans aan de magere kant, dog anders redelyk grof van gebeente bevonden Zy hebben ook geen baard, aangezien zy gewoon zyn alle de hairen ten eersten met kleene tangetjens uit te trekken.

Het wezen der Javaanen.

De Mannen.

De mans zyn doorgaans moorddadige, trouwlooze, en wrede menschen, op de welke zeer weinig staat te maken is, en die

die iemand om een schelling twee of drie, zonder onderscheit, zouden doodslaan, daar het anders de bloodste en lafhartigste guilen zyn, die den aardbodem draagt. Zy weten meesterlyk wel te veinzen, waar in zy niemand behoeven te wyken. Ik heb 'er egter onder gevonden, die zig by zekere gelegenheden zeer trouw gedragen, hoewel zy dat niet, dan om haar eigen zekerheit en belang, gedaan hebben.

De mans (immers de gemeene) kan men naauwelyks uit de vrouwen onderscheiden, aangezien zy gemeenelyk maar een slegt vrouwen-kleedje beneden om 't lyf geslagen hebben, zynde wit van grond, en ook wel ros; dog zwart van bloemen, gaande verder met het bovenlyf naakt. Zelf de grooten onder hen zyn gewoon, als zy ten hove gaan, een pragtig onderkleed, als een vrouwen kleedje, by hen Dodot Kobar, of een kleed van staat (dat zeer lang is, en tot de grond toe met veel ployen hangt) genaamt, aan te doen, 't geen hen van verre, voor iemand die hunne gewoonte niet weet, zeer licht voor een vrouw zou doen doorgaan, indien de Tulband op hun hoofd, en de kris op zyde, daar af geen ander denkbeeld gaf.

En hun dracht.

Die wat meer van staat zyn, dragen wel een zyde, of ander fraei wambais of badjoe, zynde een kort bovenkleed, en beneden een fraei chitze, zyde of eenig ander katoene kleedje, dat zy twee of driemaal, gelyk de vrouwen, om 't lyf slingeren, en dat zommige tot beneden, dog andere weer maar tot de knien toe laten hangen.

Op hun hoofd dragen zy (voor-al de grooten) een topje, zynde een wit gestikt mutsje, dat ontrent een paar vingeren hoog en boven op als een wagen-rad, ook tusschen beide doorschynende, als Moscovisch glas, en in 't midden van welk rad boven op een goud knoopje is, dat zy als een plat kalotje gewoon zyn op te zetten. Anderen weer dragen een Tulband, 't zy een witte, 't zy een roode, zeer dik en rond gedraeid, anderen weer maar een witte of roode strook katoen, die maar eens rondom hun hoofd geslingert is. Ook hebben zy gemeenelyk een kris op de regter zyde steken; de slechte maar een gemeene; dog de groote Heeren zeer fraeie, en gemeenelyk 't gevest van goud (verbeeldende eenig wezen, of dier) met gesteente ingelegt, en de scheede van zeer fraei gevlamd of welriekend hout, met zilver overtrokken. Ook zyn zy zeer groote liefhebbers van paarden, en fraeje wapenen

Zy hebben een groote hovaardy in hun hoofd-hair, dat zy, als zy zich op zyn best kleeden, of in de Pascebaan te paard ryden, en met de lancie stryden, doorgaans met welriekende kalappus- en andere olie bestryken, en met allerlei geurige bloemen opcieren, latende dat zeer lang hangen, hoedanig zy dat doorgaans hebben, hoewel 't altyd juist niet los, en veeltyds opgewonden is. Ook zyn veel grooten gewoon nu en dan hun boven-lyf met zandel-hout, dat op een steen tot een papje gewreven is, te bestryken, aan hun lyf te laten droogen, en aldus met de naakte boven-huid bezoeken van staat te doen, gelyk ik veeltyds van den Prins van Soerabaja gezien heb; dog de oude Panombahan van Madura, dien ik A°. 1706. menigmaal bezogt heb, had gemeenelyk alle dag verandering van een zeer fraei bovenwambais of badjoe, dat zeer kostelyk van stof was.

Het is by de Javaansche mannen ook de gewoonte, om aan ieder vinger van de hand, zonder onderscheit, veel kostelyke ringen te dragen, gelyk ik van verscheide Princen gezien hebbe.

De gemeene man onder hen is zeer slaafs, en nederig ontrent zyn meerder, dien zy niet dan hurkende zullen naderen, luisterende aandagtig na de last, die hen gegeven werd, die zy dan ook zeer naarstig en spoedig uitvoeren, zonder iet anders by hun vertrek, dan Cahoela (dat zy Kahoeloo uitspreken) Sampejan, dat zoo veel als de slaaf onder uwe voeten betekend, te zeggen. Ook durven zy hunnen Heer niet ten eersten bescheit brengen; maar gaan ontrent hem ergens onder zyn oog zitten, en wagten zoo lang, tot hy hen belast by hem te komen, om hem verslag te doen.

Als deze groote Heeren uitgaan, hebben zy gemeenelyk een groote stoet van Javaanen, en een piek van staat, behalven een grooten trein van slavinnen, of byzitten, ontrent zich, van welke 'er eene gemeenelyk een matje, de andere een kalappus-dop met goud of zilver beslag tot een Pinang-doos, de derde een gorgelet met water, de vierde tabak, en wat dies meer is, nadragen.

Zoo onderdanig nu als de mindere ontrent hun meerdere zyn, zoo onderdanig, en slaafs zyn zelfs ook de grootste Princen ontrent den Keizer. Als men van deze menschen ook eenigen deeg hebben wil, zoo moet men met hun op geen andere wyze leven, want zoo ras men hen de vinger geeft, zullen zy de gansche hand met geweld na zich trekken; dog zoo men hun gestreng, fors, en slaafagtig, gelyk zy gewoon zyn hunne minderen te doen, behandeld, dan kan men 'er al af krygen wat men begeert, en zy zullen voor zulk eenen door een vuur vliegen, daar zy een ander, die hun vleyen, en beleeftheden bewyzen wil, veragten, en zich, uit hoogmoed, niet eens verwaardigen zullen hem antwoord te geven, veel min te gehoorzamen; dat zommige groo-

te

te Heeren tot hun ſmert en ſchande ondervonden, en andere, die den Javaanſchen aard beter kenden, hen wel verleerd hebben.

De Vrouwen. De Javaanſche vrouwen zyn door de bank voor Inlandſche vrouwen al zeer vriendelyk en lieftallig, platagtig van neus, en al mede wat bruin van vel; hoewel ik 'er ook gezien heb, die redelyk blank, en vry goelyk van wezen waren. Zy konnen iemand ongemeen vlyen, en zyn ook gewoon haar taal zeer lymend daar na uit te ſpreken.

Haar dracht is mede niet zeer koſtelyk nog van veel beſlag. De gemeene vrouwen zyn doorgaans met de armen bloot, hebbende een ſlegt kleedje boven den boezem onder de armen vaſt gemaakt, en onder een vrouwen-kleedje, dat niet zeer laag komt.

Hare kleeding. De vermogende vrouwen heb ik Badjo's van zilver laken, zyde, chits, ſattyn, en andere fraeje ſtoffen met goude bloemen, en ook zulke onder-kleedjens, die koſtelyk waren, zien dragen.

Alle de vrouwen, groote of kleene, hebben een zeer grooten verwarden bos hair (dat gemeenelyk zeer lang en vet van de Kalappus-olie, en met een knoop opgeſtrengelt is) op haar hoofd ſtaan; dog zoodanig, dat 'er gemeenelyk nog een deel van dien bos agter afhangt, dat ganſch geen fraeie vertooning doet. Ook geeft het een groot afzien by ons (hoewel 't by haar voor zeer mooi geſchat werd) dat zy van hare bobori-ſmeerzels dik en vet bemorſt zyn, beſmeerende daar mede niet alleen hare lyven, maar ook hare aangezichten, vooral, wanneer zy zich gewaſſchen hebben, en hoewel zy zich dikwils waſſchen, zoo zien zy 'er egter veeltyds uit, dat men haar met geen tang aantaſten zou. Nogtans is het een groote eer, wanneer een groot Heer zyn bywyven aan iemand laat zien danſſen, op welken tyd zy zeer fraei, gelyk wy elders breeder zullen verhalen, gekleed zyn.

Wapenen der Javaanen. Hoewel de Javaanen niet minder als dapper zyn, houden zy egter veel van fraeje wapenen. Ik heb 'er gezien, die niet alleen groote wapenhuizen hadden, maar zelfs allerlei wapenen, en ook ſnaphanen vry net wiſten te maken.

Hun voornaamſte wapenen zyn kriſſen, ſpatten, ſchilden, lange en korte pieken. Van de eerſte ſoort heb ik 'er van agtien voeten lang, en heerlyk met gout en zilver ingelegt, gezien, hoedanige korte van zes of agt voeten my ook veel voorgekomen zyn.

Zy gebruiken ook donderbuſſen, baſſen en ſnaphanen, zederd zy met de Engelſchen, en met ons verkeerd hebben; en hoewel 'er onder hen zyn, die in 't net ſchieten voor geen Hollander behoeven te wyken, zyn zy egter doorgaans daar zoo wel niet op afgerecht, en ſchieten meeſt mis, alzoo zy zeer bloode, kleenhartig, en doodelyk bevreeſt zyn.

De Keizer, anders de Soeſoehoenan genaamd, is de opperſte mogendheid van Java. Dit woord, afkomſtig van 't grondwoord Soehoen, 't geen verheffen te kennen geeft, betekend eigentlyk den Verhevenen, hoewel ik verſtandige Javaanen heb hooren zeggen, dat het de ſpil des Ryks betekend. Van wat vermogen zulk een Vorſt is, zullen wy zien ter plaatſe, daar wy van de zaken van Java handelen. Trappen van waardigheid in dit Ryk.

Na dezen volgt een Sulthan, dat in 't Arabiſch niet eigentlyk een Keizer (dat zy 'er nogtans gemeenelyk door verſtaan) maar een Koning, en zomtyds ook maar een Prins (gelyk zoo de drie Princen van Tsjeribon genaamd werden) betekend.

Na den Sulthan volgt de Panombahan (die 'er maar twee of drie in 't Ryk bekend zyn, te weten, die van Tsjeribon, Giri, en van Madura) en dan de Pangerang Adepati (dat een Prins betekent, die landvoogd, of ſtadhouder van den Keizer is) daar na volgen de verdere Pangerangs of wel een Radin (dat een Konings zoon, of Prins van den bloede is) een Aria, die een jonger broeder des Konings, en al mede van de zelve rang is, alzoo men dien eernaam, of aan de broeders, of aan de jonger zoonen der Koningen wel geeft. Immers zoo noemt men nog hedendaags Pangerang Poerabaja, vyfden zoon van den ouden Koning van Bantam, die nog op Batavia als een gevangen van ſtaat leeft.

Na deze komen de Temanggongs (of bewaarders van 's Konings Ryks-cieraden) Rangga's, Demangs, Ingabeis, de Kijay Maas, Kijay Ontol, Kijay Bagoes, Kijay Tsjili's, en meer diergelyke andere leden van ſtaat, die malkanderen in rang volgen.

Ook is de Keizer gewoon aan deze en gene Ponggawa's, of Hovelingen, die iet fraeis of groots, tot zyn genoegen, verricht hebben, in plaats van geld, of eenig geſchenk, een grooten eernaam te geven, die (volgens de wyze der aloude Ooſterlingen) doorgaans 't een of 't ander betekent, en welke groote betekeniſſen zyn ſchat-kiſt niet verminderen, en hem niets koſten; hoewel de grooten byzonder op zulk een eernaam gezet zyn.

Dus was de Veld-Heer van Soeſoehoenan Amancoerat, Sindoe Radja (dat iemand betekend, die met den Koning aan een en de zelve vrouw gezogen heeft) genaamd. Eernaamen der Grooten.

Van deze zelve ſoort is die van Narang Kasoema, dat is, een gemeen man, die den Vorſt door aanhuwelyken beſtaat.

Soeranata betekend een man, die kloekmoe-

moedig is, en 's Keizers genegenheid kend.

Soembarat een dienaar, die onafscheidelyk aan zyn Heer gehegt is.

Tsjakra de Ningrat, een dien 's Vorsten wil volkomen bekend is.

Wira Taroena, een kloekmoedig jongeling, en Oerawang, een man, die oprecht van hart is.

Soera Wikrama, een man, die op een betamelyke wyze dapper is.

Mangonoenang, een die zyn Heer in alles onderdanig is.

Bawa Racsa, de versterker van zyn Heer.

Djaja Alana, een man, die van zich zelven kloekmoedig is.

Wangsanata, een die den Vorst voor zynen broeder erkend.

Tsjakra Joeda, een verstandig man in den oorlog.

Niti Joeda, den onderzoeker van den oorlog, of van den stryd.

Niti Nagara, den onderzoeker des lands.

Mangkoe Nagara, den bewaarder des lands, of van de stad.

Tsjakra Nagara (hoedanig een naam de oude Panombahan van Madura, A°. 1706, gelyk zyn zoon, die hem volgde, die van Tsjakra de Ningrat, dat bevorens al vertaald is, voerde) dat is, den overdenker des lands.

Soeria Nagara, zonne des lands.

Sindoe Praja, de melk der vromen.

Wira Soeta, en Djaja Soeta, de zoone des kloekmoedigen.

Wangsa Soeta, broeder eens kloekmoedigen.

Racsa Nagara, den bewaarder des lands, hoewel zy 'er den bewaarder van 's Vorsten huis door verstaan.

Soeria Dipoera, de zon, die 's Vorsten huis beschynt.

Djaja Nagara, de dappere des lands.

Angka Diracsa, dat 's Vorsten lichaam betekend.

Nata Joeda, den bestierder van den stryd.

Poerba Nagara, een die 's lands magt gebruikt.

Marta Nagara, de regtvaardige des lands.

Karta Nagara, welstand des lands.

Djaja Menggala, een man, die tot der dood toe stryd.

Wangsa Deridja, een onbevreesde, een dappere in de wapenen, dat van Wira de Ridja in betekenis niet verschild.

Sina Pati, een Veldheer, of een Hoofd des oorlogs en des stryds.

Racsa Menggala, den bewaarder der krygslieden.

Dewa Racsa, de oppassceres der Vorstin.

Dewa Nata, 's Keizers Gemalin, die anders ook Ratoe genaamd werd, gelyk dat in 't algemeen de opperste Vorstin in 't Ryk, 't zy 'er een Keizer, of een Koning, heerscht, betekend.

Soera Antaka, een kloekmoedige in de doot.

Soera Rana, een dapper uitdager.

Dipoe Nagara, of Dipoe di Ningrat, het licht of de fakkel des lands.

Danoe Radja, een die vernuftig en fyn van verstand is.

Soera Diwangsa, dapperste der broederen.

Marta Widjaja de opregtste en vroomste.

Wangsa Karta, den broeder der ruste.

Joeda Nagara, oorlog des lands.

Taroena Djaja, een jong overwinnaer, of een zegenpralend jongeling.

Deze, en honderd andere eernamen (die wy voorbygaan) werden aan deze en gene grooten, als zy het verdienen, uitgedeeld, en wy hebben 'er eenige van aangehaald, om dat zy hier na, in 't verhaal der Javaansche zaken, voorkomen, die wy dan te beter zullen verstaan, alzoo wy die anderzins licht voor eigen namen van zoodanige groote Heeren zouden nemen, daar 't nogtans maar eer-namen zyn.

Het is 'er nogtans zoo verre van daan, dat deze namen op hen passen, dat wy op zyn plaats zeer klaar zullen bevinden, dat het de lafste en kleenhertigste menschen zyn, die men ontmoeten kan.

De grootste Heeren des Ryks. Behalven de vier groote Strand-Heeren, die van de eerste Princen des Ryks, en gemeenelyk den Panombahan van Madura, den Prins van Soerabaja, den Adepati Japara, en die van Samarang zyn, is 'er geen zwaarder bediening in 't Ryk, als die van den Temanggong Mataram, dat zoo veel als den Baillu, of schout van Mataram, of 's Keizers Stadhouder aldaar, betekend, maar dien wy als den eersten dienaar van staat, anders door de Maleyers den Perdana Mantri, of 't hoofd der Ryks-Raden, genaamd, moeten aanmerken.

Deze Heer heeft byna nacht nog dag rust, alzoo zyn oog over alles gaan, hy alles bezorgen, en den Keizer van alles net bericht geven moet. Om dat nu dit ampt zoo uitnemend zwaar is, neemt het niemand langer dan twee jaren waar, en dan werd hy gemeenelyk tot een van de eerste ampten des Ryks, daar hy wat meer rust in heeft, verheven.

Egter behoud hy altyd dien zelven naam (hoewel met wat verandering) en de zelve rang, en 't gebeurd ook, dat een en de zelve man daar na die bediening nog wel eens waarneemt.

Hoe veel Landvoogdyen 'er van ouds tot Java behoorden. In oude tyden plagten onder Java veertien Landvoogdyen te behooren, waar van 'er de Keizer twaalf onder zich had, en waar onder 'er vyf binnen in 't land, en vyf ontrent de stranden, te weten, Tsjeribon (dat toen eenigzins mede onder den Keizer schynt gestaan te hebben) hoewel ik geloove, dat zulks meer uit beleeftheid en vriend-

vriendschap, dan wel uit eenige verpligting geschied is) Pamalang, Damak, Pati Toeban, Soerabaja, en Balamboang, buiten welke ook het Eiland Madura onder hen staat.

Deze allen hadden van ouds her (uitgenomen Pati) hare Pangerangs, ofte Adepati's, dat is, Keizerlyke Stadhouders, die niets van belang buiten 's Keizers weten verrichten mogen.

En hoe die bestierd wierden.

Om nu te bezorgen, dat deze Stadhouders hem niet mogten misleiden, heeft de Keizer in de hoofd-plaats van ieder landvoogdy nog een afzonderlyken Stadhouder, die onder dezen niet staat, en maar alleen voor een kyk in de pot dient, waarom hy zich ook met de regeering des lands niet bemoejen, of den Landvoogd geene de minste kleenigheid aandoen, en zich alleen maar mag en moet gelegen laten, om alles wel op te merken, en den Keizer van alles ten eersten kennis te geven.

Zoo was het in opzicht van verscheide Landvoogdyen, en met haar getal, in oude tyden gelegen; dog wy zullen in 't verhaal der Javaansche zaken aantoonen, hoe het te dier tyd, toen Amancoerat de I[e]. aan de kroon quam, was, en hoe 't daar vervolgens mede gegaan, wat 'er van dat magtig Keizerryk naderhand afgescheurd, en hoe 'er dat eindelyk weer aangebragt wierd, alwaar dan te gelyk blyken zal, dat 'er nu byna wel drie maal zoo veel zyn. Gelyk nu in ieder Landvoogdy zoo een Keizerlyk byzonder Stadhouder is, alzoo heeft de Keizer, en de Landvoogd, ieder in elke stad, nog een vertrouweling, die van alles, elk aan zyn Heer, een net bericht geeft; dog dit is zoo tot Japara nog tot Pati niet, daar men geen vertrouweling van de Landvoogd heeft, maar die van een Keizerlyk groot vriend bestierd werden, zonder dat daar een tweede is.

Ieder stad en voorname plaats, heeft ook eenen Sjahbandar (dat is de Koning, of 't hoofd der stad, zynde eigentlyk de Tollenaar) die onder niemand, dan onder den Keizer staat, en die van al hun doen en laten aan zekere Ryks-raden, uitdrukkelyk aan 't Hof daar toe gesteld, bericht moeten geven, welke dan den Temanggong van Mataram weer moeten kennen.

De verdere Bestierders van dit Ryk.

Deze groote bedienaars van staat plagten in voorige tyden maar een jaar Stadhouders te zyn; dog nu zyn zy het meest, ten ware 'er redenen, om 'er hen van daan te lichten, voorvielen, voor hun leven. Dit is de reden, dat deze Landvoogden, in hunne Landvoogdyen, van hun minderen met geen minder eere ontmoet werden, dan zy op een slaafagtige wyze, als zy ten hove komen (dat zy zoo veel, als het mogelyk is, myden) den Keizer moeten betoonen.

's Keizers Krygsmagt.

Men oordeeld, dat deze Vorst in oude tyden byna een millioen krygsknegten opbrengen kon; maar ik heb Heeren, die de zaken van dit Ryk en land in zyn binnenste door en door kenden, hooren zeggen, dat 'er zoo veel dorpen alomme in dit land, en zoo oneindig veel menschen in die dorpen zyn, dat die Vorst dat getal, als hy uit ieder dorp maar een man of twee nam, zou konnen opbrengen.

Ik moet daar egter byvoegen, dat ik in die tyd, toen ik A°. 1706. op Java's Noord-Oost-kust Predikant in 't leger van de E. Maatschappy was, gezien heb, dat Soesoehoenan Pakoebowana geen vier en twintig duizend mannen (die hy volgens 't verspreek by ons leger voegen moest) heeft weten by malkanderen te zamelen, dat alleen zyn slappe regeering te wyten was.

Slaafagtige dienst der Grooten.

Alle de Pangerangs, Radins, Temanggongs, en andere Kijaij Gede's, of groote Heeren, moeten dagelyks, uitgenomen op de dag van de Godsdienst, zynde vrydag, 's morgens ten negen uuren ten hove verschynen, en daar zoo lang, tot de Vorst te voorschyn komt, en anders, 't zy hy buiten komt, of niet, tot twaalf uuren blyven wagten.

Niemand is hier van vry, ten zy hy ziek is, en daar af bericht geeft, of stelt met af te wagen, dat hy geroepen, en 'er niet gevonden werd, zyn leven in de waagschaal, alzoo dit van den Keizer, als of zich zulk een van onder zyn opperbestier afzonderd, en zich tegen hem aankanten wil, of iet quaads in den zin heeft, aangemerkt werd.

Geen Heer, hoe groot hy bevorens ook was, mogt in oude tyden iemand ter dood brengen, en men zal dat ook nog niet doen; maar hem wel vangen, en na 't hof zenden. Echter werden 'er wel veel stillekens om hals gebragt, zonder dat hy juist weet, wie dat gedaan heeft.

Hoe dikwils de Keizer buiten zyn Hof gaat.

De Vorst gaat gemeenelyk drie maal ter week buiten zyn Hof. Eens, om met zyn grooten te raadplegen, dat hy op dezen of genen dag na zyn zin doet, eens, om recht te doen, en in de Vierschaar over de misdaden des lands te zitten, dat donderdags geschied, en eens, om te paard te Ryden, en met zyn grooten een spiegel-gevegt te houden, dat wel eer 's maandags, hoewel het in oude tyden ook wel 'szaturdags gedaan wierd, gelyk nu weer geschied. Maar om geen redenen zal hy op den vrydag eenige zaken van staat, al waren zy ook van nog zulken gewigt, behandelen.

Wat nu de zaken des Gerichts betreft, die werden hier zeer streng behandeld, hoewel alles byna van 's Keizers wil en oogwenk afhangt.

Zyne behandeling der Gerichts-zaken.

Eer de Keizer in dien Raad komt, is 'er een schrikkelyk geraas van Gongen en Tifa's (of trommels) ontrent de Gerichts-

zaal, dat egter alles, zoo als de Vorst verschenen is, op zyn afzonderlyke plaats, daar hy alle de beraadslagingen der Richters aanhoord, ten eersten ophoud, zonder dat men 't minste geluid meer verneemd.

De gevangenen, die dan op een plaats gebragt werden, daar hy die gemakkelyk zien kan, werden op een zeer wreede wyze behandeld.

Men sluit hen in een blok, dat om den hals niet alleen, maar ook zoodanig over de schouders en armen gaat, dat zy die niet roeren konnen, waar by zomtyds nog wel een blok aan de beenen volgt, dat zoo geschikt is, dat zy maar even gaan, en onmogelyk overeind staan konnen.

Zoo werden zy, als zy voor den Keizer gebragt werden, als honden tegen de grond geworpen, zonder dat zy hen roeren, of iet zeggen durven, antwoordende maar op 't geen hen gevraagd, en dat dan den Keizer, die 'er pas dertig of veertig treden af is, door een Schout, of bedienden, geduurig te kennen gegeven, gelyk zoo een misdadigen ook gelegenheid verleend werd, om zyn zaken te mogen verdedigen, mits dat hy alles, 't geen hy zegt, ook bewyzen kan; want anders werd hy ten eersten tot zoodanigen straf verwezen, als hy volgens 's lands wetten, of wyze, hoewel zulx meest van 's Keizers wil afhangt, verdiend heeft; maar zoo de getuigen van zynen aanklager ook valsch bevonden werden, zoo staat het zeer slegt met de zelve, en de aangeklaagde werd op vrye voeten gesteld.

Eer-dievery, overspel met een getrouwde vrouw, huisbraak, verraad, quaadaardig van den Vorst te spreken, zyn misdaden, die zonder genade met de dood gestraft, en waar over zommige gesteenigt, andere onthoofd, ook wel gevild, of gekrist werden.

Zoo iemand betrapt werd op een 's anders huis te beklimmen, en met diens slavin te boeleeren, die werd een slaaf van dien Heer, welkers slavin dit is, indien hy een vry persoon is. Vorder oordeelen zy hoerery onder vrye lieden geen zaak van belang, nog eenige straf waardig te zyn.

De Princen van den bloede werd zomtyds ook wel toegestaan met een kris in de hand een tyger te bevegten. Overwind hy dien, zoo behouwt hy 't leven.

Zy weten van geen beul, of scherpregter; maar gebruiken veel den Olifant in des zelfs plaats, die de meeste misdadigen ombrengt, de zelve in de lucht werpt, op zyn tanden vangt, en te pletteren trapt. Veelen werden ook voor de tygers geworpen: alle te zamen onmenschelyke straf-oeffeningen, en die by ons niet bekend zyn.

Als de Keizer buiten verschynt, om over zaken des Ryks met zyn grooten te spreeken, zyn zyne Raden gewoon met een diep stilzwygen eerst te hooren, wat hy zegt, en hoe hy deze of gene zaak gaarne gedaan had, waar op zy alle ten eersten maar *Ingge*, dat is, ja, 't is zoo, of dat is recht, dat moet zoo wezen, zeggen, zonder dat een van allen hem ergens in durft tegenspreken, of zoo dat iemand doet, die werd op een oogenwenk, en in een oogenblik uit de werrelt geholpen, en al was hy nog zoo groot, gekrist. En der Rykszaken.

In zoo verre dan werd die by hen de verstandigste gerekend, die den Keizer meest weet te vleien, en zich 't best wagt, om hem te mishagen.

Het is de gewoonte niet alleen aan 't Hof; maar ook in alle steden, daar Pascebaanen zyn, dat 'er alle maandag (die zy Hari Itsneen, of den tweeden dag noemen) in de Pascebaan niet alleen te paard gereden; maar ook met de speer spiegelgevegts-wyze, gevogten werd. Dit plagt in oude tyden de algemeene dag, zoo wel van den Keizer, als van de andere grooten te zyn; dog nu is de zaturdag 's Keizers rendag, en op die dag mag dat niemant anders doen. Zyn Spiegel-gevegt.

Daar verschynen dan aan 't Hof wel vyf of zes honderd Ridders, ieder met een fraei paart (daar zy groot werk van maken) met een fraejen Javaanschen Zadel, en aan wederzyden ronde schilden, voor korte stieg-beugels, en op hun beste uitgedost, dat is 't hair wel met olie besmeert, of met bloemen besteken, en 't lyf wel met zandel-hout gewreven. Alwaar niet alleen lieden van staat; maar ook de grootste Heeren van 't land, ja de Keizer zelf met zyn broeders en zoonen, gewoon zyn te komen, zoo om dat vermakelyk werk aan te zien, als om zich en in 't Ren perk en in die stryden te oeffenen, dat hy dan ook gemeenelyk met dezen en geenen Prinsen van den bloede, of met een van de grootsten des Ryks onderneemt.

Alle de Grooten, die daar komen, laten ook hunne Tifa's en Gongen brengen, die 'er derhalven in een groot getal zyn, buiten welke de Keizer de zyne nog afzonderlyk heeft. Deze Gongen werden, zeer zagt, ter tyd toe, dat de Vorst te voorschyn komt, geslagen.

Het eerste dat men dan doet, is, te zien, of hy een Tulbant, of een topje op heeft, dat ieder aanstonds mede, om van den Keizer daar in niet te verschillen, navolgt. Daar op is 'er een geraas van alle die Gongen en Tifa's te gelyk, met zulken geweld, en afgrysselyk sterk gerammel, dat 'er in de gansche Pascebaan niet 't minste onderscheiden gehoort kan werden. Dan ryd de Vorst de Pascebaan eerst rond met een groot getal Ridders, die

die alle te zamen den toom aan een haak tegen hunnen buik vast gemaakt, en in ieder hant een stompe lancie, vooraan met een pop bewonden, voeren, bestierende het paard (schoon 't in een volle ren loopt) met een korte toom aan hun lyf, en met de knien, aangezien zy meest zeer vast te paard zitten.

Als nu de Vorst, of een ander na hem, iemand uitgedaagd heeft, vervolgt de uitgedaagde zynen uitdager, hem van agteren, op de lengte van een lancie, inreidende, dog de voorryder of uitdager, mede wel afgerecht, weert den vervolger niet alleen af, belettende hem zoo na, dat hy hem een stoot zou konnen toebrengen, te komen, maar brengt den zelven van agteren ook wel steken toe.

Na dat zy nu dus aan 't einde van de Renbaan gekomen zyn, keert zich de uitdager, en ook de uitgedaagde, om, en dan werd de laatste even zoo van den uitdager, als de verweerder bevorens, vervolgt; en dikwils in vollen ren zoodanig dat hen het topje van 't hoofd vliegt, getroffen, ook beurt het wel (dog zelden, en dan is'er een groot gelag) dat zulk een Ridder van zyn paard aftuimelt. Zy zullen ook altyd, zoo veel als 't mogelyk is, met lieden, ten naasten by van hun jaren, en noit oude met jongelingen, stryden, aangezien zy dit beneden hunne waardigheit agten.

Niemand kan, zoo ras de Keizer verschenen is, uit de Pascebaan komen, of om geen reden weer na buiten geraken, alzoo zy rondom door een sterke wacht bezet is, die last heeft, op lyf-straf, geen een mensch buiten te laten, maar die aanstonds te sluiten, met zware hekken van Djati-hout, buiten welke wel twintig duizend Soldaten met pieken en snaphanen (die zy nu al mede gebruiken) naaukeurig op alles passen, op dat 'er niet de minste wanordre voorvallen, en niets des Keizers vermaak stremmen mogt.

Zoodanig nu werd'er van vier uuren na de middag tot zes uuren, of tot 't vallen van den avond gerend, en gestreden, en dan gaat de Vorst daar ergens ontrent, en alle de Grooten in een halve kring wat van hem afzitten, houdende alle hun lancien om hoog; daar hy dan nog eenigen tyd met hen over 't voorgevallene in de Ren-baan spreekt, waar na hy of weer na zyn Hof keert, of ook wel eenige van zyne grooten daar heerlyk ter maaltyd onthaald, dat een groote eer voor hen is.

Ik zal'er hier niet meer van melden, alzoo wy elders van hun rennen, zoo als ik het zelf gezien heb, breeder zullen spreeken.

Zyn binnen-wagt. Het verdiend de grootste verwondering dat de gansche binnen-wagt des Keizers niet dan uit vrouwen bestaat, en dat 'er in dat groot Hof 's nachts geen een man, dan de Keizer alleen, onder zoo veel wyven is, die geoordeeld werden wel een getal van 10000 uit te maken.

Deze zyn niet alle zyne wyven, ofte bywyven, maar werden meest tot dienst der zelve, om al het nodige tot hare en zyne Hof-houding te verzorgen, gebruikt. Van de zelve leggen 'er 3000 rondom en langs de groote muur van 't Hof, om die te bewaken, en te beletten, dat geen vrouwen uit het Hof zich door list na buiten begeven, en ook geen mans, als op 's Keizers last, inkomen. Dit zyn meest oude vrouwen, die ook alle de poorten, en de ingangen der afgeslotene vertrekken bewaren.

Over alle deze vrouwen zyn gemeenelyk twee opperste bestiersters, die Njay Maas, en Njay Tsjela genaamd werden.

Van vrouwen. Buiten deze 3000 oude zyn'er nog ontrent 3000 middelbare jonge vrouwlieden, die maar alleen op 's Keizers gemalinnen en bywyven passen. Deze staan mede onder die twee oude opper-vrouwen, voor zoo verre het verlof van na buiten te mogen gaan, betreft; dog verder niet.

Behalven deze zyn 'er nog wel 4000, die maar alleen tot deze en gene handwerken van spinnen, weven, borduuren, naejen, schilderen, en ook in de combuizen, of keukens des Keizers, gebruikt werden; hoewel zy ook hare beurten en tyden hebben, om uit te mogen gaan.

Daar en boven heeft de Keizer nog 400 van de schoonste vrouwlieden, die 'er in 't gansch Eiland te vinden zyn, van welke, gemeenelyk uit 's lands eerste geslagten gekoren, hy vier wettige vrouwen trouwt. Ieder van deze heeft nog 50 of 60 van zyne bywyven onder zich, die hy, na zyn welgevallen, dan by zyn eene, en dan by zyn andere gemalin plaatst.

Nader beschreven. Hy heeft 'er ook eenige, die hy meer als alle zyne wyven bemind, en die hy derhalven onder eenige andere oude vrouwen, daar hy gerust op is, steld, waar benevens hy nog 150 of 200 maagden heeft, die hy dagelyks in 't behandelen van de wapenen, in 't dansen, zingen, speelen, enz. oeffenen doet, van welke hem, als hy uitgaat, altyd ten minsten 30 stuks vergezelschappen. Vier der zelve voeren pieken, en zyn gewoon, waar hy ook is, aan zyn zyde te zitten. Zestien met roers gewapend, bezetten hem van agteren, en van ter zyden. De tien anderen dragen hem zyn water-kruik, Tabak, Pinangmatje, een brandhout, zyn reukwerkskassen, zyn muilen, schryf-gereedschap, zonnescherm, en wat dies meer is, na, zittende met het aangezicht na hem toe, gelyk die andere 20 van hem afgewend zyn, om 'er op te letten, dat niemand den Keizer oneerbiedig aan zie, en hem niets quaads genake.

Deze neemt hy zelden tot zyn bywyven, hoewel zy mede van de schoonste des lands zyn; dog hy schenkt zulk een wyf wel aan dezen of genen grooten, dat een groote eer, gelyk zulk een wyf ook niet weinig moedig en trots daar op is, verzekerd zynde, dat haar man haar nergens in, zoo lang die Keizer leefd, zal durven verongelyken, ten ware hy 's Keizers gramschap, en ook de hare wilde afwagten.

Hoe de Javanen van hem afhangen.

Indien de Keizer, ergens over rouw dragende, zyn hair afschrappen laat, werd dit alomme bekend gemaakt, ten einde een iegelyk boven de 16 jaren dit navolge. Indien 's Keizers spions iemand, die dit niet opvolgt, ontmoeten, werd voor af al zyn goed geroofd. Daar na villen zy hem al 't vel boven zyn ooren met hair met al weg, zoo dat het gansch bekkeneel bloot staat, latende hem zoo henen loopen. Vele zyn daar af gesturven, hoewel 'er ook eenige van opkomen. Zomtyds doet hy zulke lieden wel tot aan de ooren toe in een ketel met ziedenden olie, tot dat al 't hair van hun hoofd gezengd is, zakken. Of ook wel een gloejende yzere muts op de kop zetten, dat hen 't brein 'er doet uitsnerken, en aanstonds dood blyven. De vreeze voor deze straf maakt, dat zy hem allen ten eersten gehoorzamen.

En hem in veel dingen navolgen moeten.

Zoo zyn 'er veel dingen, waar in zy hem blindeling moeten navolgen. Zoo de Keizer geen Tabak (een soort van drank) Brom (een soort van Tabak met Amfioen gemengd) Madat, of wat dies meer is, drinkt, zoo mogen zy dien ook niet drinken. Hoe nader dan by 't Hof, hoe ongelukkiger, en dan heeft het een berg-boer beter, als de grootste Prins van 't Ryk, alzoo die zoo net niet kan verspied werden.

De geele verw des Keizers verw alleen.

Niemand in 't gansch Ryk mag geel dragen, of de geele verw gebruiken, dan alleen de Keizer, diens brieven ook altyd in geele zyde zakjens gedaan, in een schotel, waar over een geel zyde kleed is, gelegt, en onder zulk een zonne-scherm gedragen werden. Die dit gebod overtreed, is een man des doods.

Geen Vorst in Indiën, die gewoon is onze gezanten zoo veel eer aan te doen, als deze Keizer.

's Keizers dogters hebben geen recht tot de kroon.

's Keizers dogters konnen hier noit aan de kroon komen; dog haar mans, schoon voor hun huwelyk geen Princen van den bloede geweest zynde, werden echter Radins, dat is, Princen van den bloede, genaamd; en gemeenelyk met hooge ampten begunstigd.

Zyn inkomen.

's Keizers inkomen bestaat meest uit de Hoofdgelden. Ieder man hoofd voor hoofd, die getrouwd, of bejaard, of weduwenaar is, of eenige plantagie onderhout, moet jaarlyks aan hem twaalf stuivers opbrengen, 't geen door den grooten Ryksbestierder (die ook Veld-Heer, en uitvinder van alle verdere of nieuwe inkomsten is) by een gezameld werd.

Nevens dien Heer zyn 'er nog drie andere grooten in 't Ryk, die byna alles na hun welgevallen bestieren, latende den Vorst zich maar met zyn wyven, en de jacht verlustigen.

Behalven de verdere medebestierders, bevorens by ons reeds genaamd, zoo zyn 'er ook veel Omboels, Loera's, Jajaksa's, Pattinggi's, en Baboekoels, zynde Hoofden van steden, en dorpen, na dat de zelve groot of kleen zyn.

Boven gemeld hoofd-geld moeten de onderdaanen voor hem nu en dan deze en gene Hof-diensten doen, en zomtyds ook wel de tiende van hunne vrugten geven.

De pagten en tollen, langs de Rivieren en stranden, brengen hem mede fraei geld op, alzoo hy overal tolhuizen heeft, van welke gemeenelyk een Chinees Tollenaar is. Dewyl nu de Chineesen, en alle andere volken, uit kragt van een verbont met den Soesoehoenan gemaakt, onder de E. Maatschappy behooren, en buiten weeten van de zelve geen pagten mogen aanvaarden, zoo werd hen van de Ryksbestierder uit naam des Soesoehoenans een pagtbrief gegeven, inhoudende, hoe veel geld hy jaarlyks aan dien Vorst voor de zee-tol betaalen moet.

Hier uit nu konnen wy, zeer net dit zyn inkomen narekenen, dat ontrent 50000 Ryksdaalders in 't jaar komt te bedragen, waar van de volgende steden en plaatsen ruim het zesde deel opbrengen.

Samarang, en Calligawe.
Damak.
Gressic.
Japara, en 't Dorp Tedoenang.
Soerabaja.
Tagal.
Cidajoe.
Rembang.
Goemoela.
Caliwongoe.
Candâl.
Torrabaja.
Pareredesi.
Wallahan.
Brehan, en
Soerawidadi.

De verdere kreeken, bogten, en Rivieren te noemen, daar hy pagters heeft, zou te moejelyk wezen, alzoo 'er veel zyn, die maar tien ryxdaalders in 't jaar opbrengen. Ook kan niemand pagter werden, zonder dat 'er een geschenk vooraf gaat, dat mede al veel opbrengt.

Wat inkomen hy binnen 's lands heeft, is niet wel na te rekenen, omdat hy altyd arm schynen wil.

In vorige tyden plachten hier veel kleden getrokken te zyn; dog nu behelpen zy

Lasten

zig meeſt met hun eigen-geweefde kleeden.

Laſten vallen hier zeer weinig, en van veſtingen te maken weten zy niet, zoo dat zy daar aan geen onkoſten ter wereld hebben. Ook niet aan 't krygsvolk, dat zig zelven verzorgen moet.

Aard der Javaanen.

Wat nu deze volkeren in zich zelven, en hunnen imborſt (van welke wy al eenigzins geſproken hebben) aangaat, zy zyn doorgaans zeer haaſt geraakt, en wraakzugtig zonder oit te willen verzoenen, waar in zy den beſten Italiaan niet toegeven.

Van dit laatſte zag men een duidelyk geval op een pragtige maaltyd, die Manganone, een magtig Ryksraad, en Temanggong van Pati, by 't leven van den Keizer Amangcoerat, aan de Heer Durant, Opperhoofd van Java, in 't laatſte van A°. 1699. en aan verſcheide andere Hollanders, gaf.

De maaltyd was zeer pragtig; waar over dit Opperhoofd hem maar een kleene ſteek zeer onvoorzigtig gaf. Hy ſprak 'er geen een woord op; dog betoonde, ſchoon hy wat mank ging, dat het hem aan 't hoofd niet ſchortte. Hy bezorgde (ziet eens hoe verre hunne wraak gaat) dat geen van de Hollanders van tafel ging, die niet vergeven was. Zy quamen alle wel t'huis; dog konden, hoe vriendelyk hy afſcheid van hun nam, echter wel voelen, dat zy 't ſpek weg hadden.

De Heer Durant ſtierf kort daar na, en ik heb 'er eenige van geſproken, die na twee jaren nog daar af meenden te ſterven; hoewel zy dien dans (daar al de andere aan geborſten zyn) nog gelukkig ontſprongen.

Men ziet hier uit klaar, dat zy ook groote vergiftigers zyn; en dat men zich wagten moet van hen qualyk te bejegenen, aangezien zy niets ter wereld konnen verdragen. Het beſte van hen is, dat zy malkanderen noit ſchelden. Het hoogſte, dat de kinderen zelf tegen malkanderen zeggen, is, Gy ongelukkige.

Hoe veel Amfioen Java alleen vertierd.

Het zyn Madat-rookers, en Amfioen-eters by uitnemendheid, meenende dat dit hen dapper in den oorlog, en ſterk by de vrouwen (daar zy dog zeer op vernikkerd zyn) maakt. Men zal dit licht gelooven, als men maar verneemd, dat Java alleen 350 pak Amfioen, ieder van 136 cati, hoewel zy by de E. Maatſchappy 145 cati doen, 's maands vertierd, daar de E. Maatſchappy jaarlyks maar ontrent 1000 pak bekomt. Egter heeft men zedert den oorlog een merkelyke verſlapping op dit Eiland in den aftrek vernomen, om dat de Javaan geen pitjes meer vinden kon, en zyn doosje ledig was.

De groote Ooſt, Macaſſar, en Bantam, ſchoon het zeer ſtreng door den laatſten Koning verboden is, trekt mede wel veel, dog dat kon op verre na by Java niet halen.

Staatvoering der Grooten.

De Princen en Grooten onder hen zyn door de bank niet alleen trots en moedig, maar voeren ook grooten ſtaat, hebbende gemeenelyk een byzondere groote ſleep agter zich: behalven hun lyfwagt van ſchoone lange pieken met zilver beſlagen, zyn nog deze lieden in hun gevolg:

Een met een piek van ſtaat, die met goud of zilver ingelegt is.

Een met een cuspidoor, of ſpuw-potje.

Een met een matje, om op te zitten.

Een met een riet, om tabak uit te rooken.

Een met een kalappus-dop met goud of zilver beſlagen, om 'er tabak, of bongkoezen (dat is tabak in bladen opgerold) in te leggen.

Een met een brandend hout, om de tabak te ontſteken.

Een met een pinang-doos met pinang.

Een met een ſchild.

Een met een zwaard.

Een met een gorgelet met goud of zilver beſlagen, om drink-water by zich te hebben.

By alle welke zommigen nog een muilen- of Tsjeripoe-drager, nevens verſcheide anderen voegen.

Daar ziet gy het voornaamſte, dat 'er van het Eiland Java Major, of Groot Java te zeggen valt, waar mede wy veel zaken voor het oog der wereld bloot geſteld hebben, die te voren nog onbekend waren.

Het verdere, wegens Jakatra, Batavia, en Bantam, zullen wy naderhand ieder op zich zelven, beſchryven, na dat wy over de zaken van Java geſproken zullen hebben. Waar mede wy dan hier van afſcheiden.

Hunne Taal.

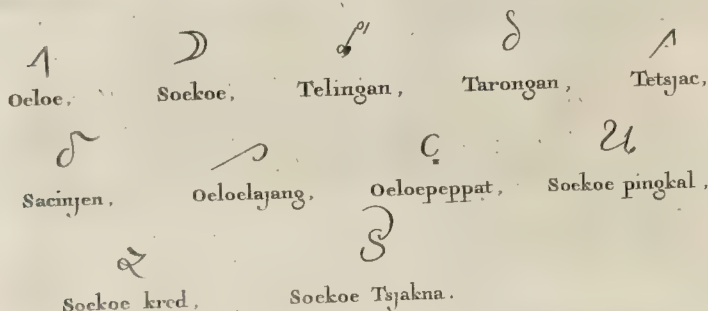
Wat nu de Javaanſche taal belangd, zy is, of de Hof- of de gemeene taal, die zeer veel van malkander verſchild. Zy is zeer Ryk, zoo dat ieder zaak verſcheiden, en zommige wel tien namen van een en de zelve betekenis hebben, hoewel hier of daar door eenigzins onderſcheiden.

By voorbeeld, Sari betekend ſlapen, en Toeroe mede; dog 't laatſte werd niet als van een Vorſt; dog 't eerſte noit anders, als van geringe lieden, gebruikt.

Zy ſpreken hun taal zoo uit, als zy geſchreven ſtaat, dog 't geluid van de a uiten zy byna als of het een griekze ω of een dubble o was; zoo dat zy Djoopooroo in plaats van Djapara zeggen. Ook ſtaan zy doorgaans zeer lang op de tweede ſyllabe, en ſpreken die zeer lymende uit.

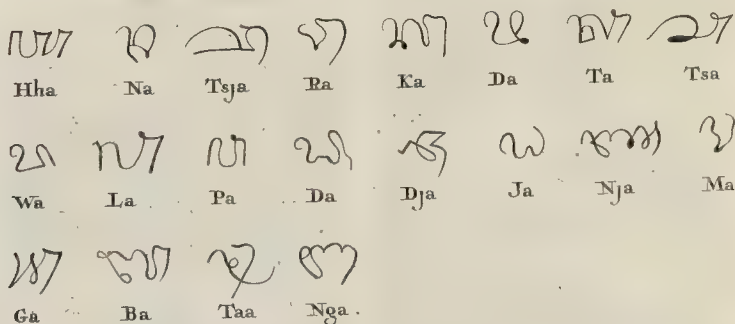
Zy zyn ook gewoon van de linker na de rechter-hand te ſchryven. Zy hebben 20 letters, die ieder een byzondere tongval uitmaken, maar door zekere kromme ſtreepkens of trekken, die elf in getal zyn, tot klinkers werden gemaakt, waar door die letter dan een geheel anderen klank krygt.

Ieder van die tekens heeft een byzondere naam, en gedaante, gelyk wy die hier benevens uitdrukken.

Letters. Een komma, of punt, tot onderſcheiding van hun woorden, en zinnen, is aldus en werd Titja genaamd; hoewel zy nog dit ander teken hebben, angkara genaamd, 't welk, agter een letter geſteld zynde, de vorige letter hare klank beneemd, en zonder 't welke zy geen enkele a, e, i, o, of u, ſchryven konnen, waar door ieder tongval, of deel van een woord, een byzondere uitſpraak bekomt, en als 't agterſte voren klinkt.

Hunne letters zyn deze.

Om te beter over die letter te oordeelen, hebben wy 'er een blad Javaanſch ſchrift bygevoegd.

En Brieven. Hunne brieven werden gemeenelyk in bladen tuſſchen een geſpleten Bamboes geſteken, en op 't hoofd gedragen.

Het Vader Ons in 't hoog en laag Javaanſch. Om eenigzins over de taal te konnen oordeelen, hebben wy de moeite genomen, om 't Vader Ons in 't laag en in 't hoog Javaanſch over te zetten, en 't zelve met een Duitſche letter aan de eene kant, en aan de andere zyde met een Arabiſche of Maleitſche letter (waar van de Hovelingen zich zeer veel bedienen), 'er by te voegen; dog wy hebben bezorgt, dat dit wat netter gedrukt zal werden, dan wel 't gene wy aan de Heer Wilkens behandigd hebben, om 't zelve te plaatſen in zyn werkje, waar in 't gebed onzes Heeren in 152 taalen komt, te plaatzen, dat zekerlyk by onkunde van die gene, die 't nagezien hebben, zal toegekomen zyn.

Het Vader Ons in het Laag

JAVAANSCH

Met het Nederduits van woord tot woord 'er onder.

Bapa manira kang ana ing ſurga
Vader onze die zyt in den hemel,
aran pakanira dadi elapïénno.
name uwe werd geheiligd.
Säéder pakanira ditakani. Sakárpe
koninkryke uwe kome. wille
pakanira dadi ing lemmà kája ing ſurga.
uwe geſchiede op aarde als in den hemel
Redjékki manira kang ſadína dina wehána
voedſel ons dat van ieder dag geeft
dina iki maring manira.
heden aan ons.
Ambi kalíman máring manira dóſa manira
Ende vergeeft aan ons ſonden onze
kája manira kaliman maring ſidji ſidji
als wy vergeven aan een iegelyk
wong kang ſalah maring manira.
perſoon die zondigen tegen ons.
Ambe adja gáwa manira ing padjadjalan,tap i
Ende niet leid ons in verzoeking maar
oetſolenno manira bari pada ſangala.
verloſt ons van den booze.
Sebab ſäédar poetar ambi kalaar ambi
want het Ryke ende de kragt en
kamoeliaan kagoengan gúſti táka
de heerlykheit toekomende (den Heere of u)
ing awet. Amien.
tot in der eeuwigheid. Amen.

باڤ منير كڠ ان اڠ سرڬ ،
ارن ڤكنير دادي ايلڤيينو ،
سيدر ڤكنير دتكاني ،
سكرڤ ڤكنير داد اڠ لما كاي ڠ سرڬ ،
رجكي منير كڠ سدين دين وهان دين
ايك مارڠ منير ،
امب كليمن مارڠ منير دوس منير كاي
منير كليمن مارڠ ايج ايج وڠ كڠ ...
مارڠ منير ،
امب اج ڬاو منير اڠ ڤجاجلن تاڤ
اوچلنو منير بار ڤد سڠال ،
سبب سيدر ڤوتر امب كلار امب كمليان
ككوڠن ڬست تكا اڠ اوت آمين ،،

Het Vader Ons in het Hoog

JAVAANSCH

Zoo als men aan 't Hof ſpreken zou.

Râma kahóela kang waantang ing ſurga.
Vader onze die zyt in den hemel
Wáſta andíka dadi elapıenno.
Naam uwe werde geheiligd.
Sadjáman andíka dirawóëi, karſa andika
Koninkryk uwe kome, wille uwe
dadi ing lemma kaja ing ſurga.
geſchiede op aarde als in den Hemel.
Redjékki kahóela kang ſadíentan díentan
voedſel onze dat van ieder dag
njoekani díentan poniki maring kahoela.
geeft dan deze aan ons.
Ambi póentan máring kahóela dóſa
Ende vergeeft aan ons zonden
kahóela kája kahoela poéntan máring
onze als wy vergeven aan
ſanoenggil noenggil titíang kang ſalah
ieder . . . . . perſoon die zondigd
máring kahoela.
tegen ons.
Ambe ſámpon bákta kahóela ing patſjóban;
Ende niet leidet ons in verzoeking
tapi oetſjolákan kahóela bári páda ſangáwon:
maar verloſt ons van den boozen.
Sebáb ſadjáman, bari kowáſa, ámbi
want het Ryke, ende de kragt, ende
kamocktten guſti kagoengáne takà ing
de heerlykheid, den Heere toekomt tot in
awet. Amien.
eeuwigheid. Amen.

رام كهول كڠ وانتڠ اڠ سرڬ ،
وست انديك داد ايلڤيينو ،
سجامن انديك دراووي ،
كرس انديك داد اڠ لما كاي اڠ سرڬ ،
رجكي كهول كڠ سدينتن دينتن ڽوكان
دينتن ڤنيك مارڠ كهول ،
امب ڤونتن مارڠ كهول دوس كهول كاي
كهول ڤونتن مارڠ سنوڠكل نوڠكل
تتيڠ كڠ سال مارڠ كهول ،
امب سمڤن بكت كهول اڠ ڤچوبن
تاڤ اوچلاكن كهول بار ڤد سڠاون ،
سبب سجامن بار كواس امب كموكتن
ڬوست ككوڠان تكا اڠ اوت آمين ،،

Bewys dat 'er tweederlei Javaansch is.

Daar zyn 'er die loochenen, dat 'er hoog en laag Javaansch is; maar behalven dat wy hier uit toonen, hoe veel de eene taal van de andere verschild, zoo kan men dit, om 'er te sterker van overtuigt te zyn, ook zeer klaar uit het Verhaal van zekeren Javaanschen Tolk bespeuren, dat wy onder A°. 1686. by voorval van de dood van de Heer Tak, hier na voorstellen, daar men ziet hoe de Keizer tegen zyn grooten in een taal sprak, die voor de gemeene man (zoo die Tolk daar zelf zegt) onverstaanbaar was.

TWEEDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

D*E zaken van* Java. *Oorsprong des naams. Door wie dit Eiland eerst ontdekt is. Tydrekening der Javaanen wegens de bevolking van dit Eiland. Vaart der zelve van ouds her op andere landen. Bewyzen, dat zy op* Madagascar *moeten geweest zyn. Ook op* Choromandel, *en andere kusten van* Indiën. *Nader aanmerkingen over het woort* Djawa. *Waar uit blykt dat de Javaanen eerst na de verovering van* Sumatra *het Eiland* Madagascar *schynen bevaren te hebben.* Pantsoer *als de Koopstad, daar de stapel der beste Camfer was, beschreven. Nader bevesting van 't vorige. Met aanwyzing dat* Sumatra A°. 1248. *door de Javaanen veroverd is. Koblay overwint ontrent* A°. 1278. Java, *of iets 'er af. Marcus Paulus de Venetiaan is* A°. 1280. *hier geweest. Wat hy van* Java Major, *en van* Sumatra, *of* Java Minor, *en wat Hieronymus van St. Steven* A°. 1570. *van* Java *zegt. Bericht der Javaanen zelf van dit Eiland. Het getal der Koningen van ouds hier. En der zelver naamen. Sjeich Ibn Moelana komt* A°. 1406 *op 't land van* Tsjeribon. *Die van de Vorsten van* Damak *en* Padjang *bezogt en zeer ervaaren bevonden werd. En daar na de Vorsten van* Galoh, *en* Padjadjaran *bekeerde; en zich onderwierp. 't Welk de Vorsten van* Damak *en* Padjang *goedkeurden. Die van Ibn Israel tot Sulthans verheven, gelyk zy hem als Soesoehoenan voorgesteld, en de Stad* Tsjeribon *voor hem gebouwd hebben. Zyn huwelyk, en veroveringen. Oude gedenksteen op* Padjadjaran. *Zyn dood, zoonen, en hunne Ryken. Zyn graf te* Tsjeribon. *Die van* Tsjeribon *zyn geen onderdaanen des Keizers van* Java. *Geslacht-rekening der Princen van* Tsjeribon. *Ydele roem der Keizers van* Java *op hunne Kroon, en afkomst. De rechte waarheit van deze Kroon. En van wie hun geslacht begin genomen heeft. Naamen der Keizers van* Java.

De zaken van Java.

NA dat wy dus verre 't Eiland Java beschreven hebben, gaan wy nu over, om de zaaken, en aloude geschiedenissen van dit Eiland, en van des zelfs Keizeren, mitsgaders de aanmerkenswaardige gevallen, die zich van tyd tot tyd daar in opgedaan hebben, van de oudste tyden af, zoo verre ons dat mogelyk is, op te haalen.

Oorsprong dezes naams.

Het Eiland DJava, en de DJavaanen voeren hun naam na zeker graan, niet Java, maar Djawa genaamd, dat van gedaante, en smaak even als gerst (of, zoo sommige willen, als gierst) was, waar uit dan zeer licht te bezeffen is, dat men dit land niet Java; maar DJava of DJawa behoord te noemen.

Dit graan plagt hier zeer veel te vallen, en de vreemdelingen, die hier om 't zelve quamen, hebben naderhand na 't zelve ook dit Eiland en de Inlanders, de naam van DJava, en van DJavaanen gegeven. Andere zyn van oordeel, dat dit zoo gewild graan na dit Eiland zoo genaamd zou wezen; dog volgens het getuigenis der verstandigste Javaanen, is het eerste veel waarschynelyker.

In die tyden moet men weten, dat de Ryst, en andere voedzame granen by dit volk nog onbekend, of ten minste zeer schaars te vinden waren, weshalven zy toen ook meest van dit graan bestonden.

Door wie dit Eiland eerst ontdekt is.

Die van Borneo schynen dit Eiland eerst ontdekt en 't zelve na dit graan genoemt te hebben. Dit blykt klaar, om dat in de bogt van Rembang, pas beoosten Japara, aan de Borneërs (die allereerst met hen hebben beginnen te handelen) toegestaan is, een gehugt van huizen op te slaan, om, zoo lang zy daar handel dreven, hun verblyf te houden, waar na toe dan, zoo de Javanen zeggen, dit graan van alle gewesten van dit Eiland gevoerd, en tegen kleeden verruilt wierd. Dit gehugt wierd na dit graan van ouds Djawana, dog werd nu by verbastering Jawana, even eens gelyk DJava nu Java (om de gemakkelykheid) genaamd, en dit Jawana is metter tyd een stad van aanzien geworden.

Men heeft dit zelve graan ook in Amboina

boina op 't Eiland Boero, daar 't Ottong genaamd werd, en 't is zeer waarſchynelyk dat het van Java daar gekomen is, gelyk zy meer andere dingen, bevorens daar onbekend, en nu nog met hunne Javaanſche namen genoemt, (als halawan, goud, ſalaka, zilver, Adjaran, een paard, mendjangan, een hart, en wat dies meer is) daar gebragt hebben.

Tydtekening der Javanen wegens de bevolking van dit Eiland.

De Javanen rekenden A°. 1697. uit, dat dit Eiland toen al 1621. jaren van hen bevolkt zou zyn; dog op hun tydrekening is geen ſtaat ter werrelt te maken, gelyk zy daar niet de minſte reden van weten te geven.

Hoe verre zy die met eenige ſchyn van waarheid weten aan te toonen, zullen wy, wat verder gekomen zynde, net aanwyzen.

Vaart der zelve van ouds her op andere landen.

Dat deze volkeren van ouds her al op de Moluccos, en na Banda en Amboina gevaren hebben, is in 't beſchryven van die Landvoogdyen met de jaren al aangewezen, gelyk zy, zoo door hun vaart, als door 't invoeren van den Mohhammedaanſchen Godsdienſt (zedert A°. 1510. van daar in die landen overgebragt) en door hun grooten handel, voor al in ſpeceryen, een grooten invloed op die drie landvoogdyen, en op alle de Eilanden, daar onder behoorende, metter tyd bekomen, en al lang behouden hebben.

Bewyzen, dat zy op Madagascar moeten geweeſt zyn.

Het is zeker, dat zy van ouds ook het Eiland Madagascar moeten bevaren hebben, alzoo men in de gemeene Javaanſche en Madagascaarſche, gelyk ook in de gemeene Amboinſche taal veel woorden, en getallen, die zuiver Javaanſch zyn, ontmoet. Ten ware men ſtellen wilde, dat de Madagascaren (even als de Amboineezen) ook op Java wel geweeſt zyn. Dat men in Amboina ganſche geſlagten, van Java oorſpronkelyk, vind, hebben wy in dat van Pati Toeban, die A°. 1510 na Java trok, om den Mohhammedaanſchen Godsdienſt van daar te brengen, en in meer andere aangewezen. Ook zeggen die van de kuſt Hitoe, van Giri oorſpronkelyk te zyn, om welke reden zy ook van zeer oude tyden af met hen vriendſchap onderhouden, en in tyden van nood ontzet van hen gekregen hebben.

Het is buiten twyfel, dat die van Amboina en Madagascar malkanderen noit bezogten, en dat zy egter zamen veel woorden van een en de zelve betekenis in hunne taal vinden, die te gelyk groote overeenkomſt met het Javaanſch hebben, waar uit men met reden vaſt ſtellen mag, dat de Javanen op Madagascar, en de kuſten van Africa, en Arabia, al van ouds moeten gevaren hebben.

Indien men de beſchryving, door den Heer Flacourt van dat Eiland, A°. 1661. uitgegeven, maar naziet, zal men bevinden, dat de taal van Madagascar met een goed deel Javaanſche en Maleitſche woorden doormengd is.

Flacourt ſpreekt wel eigentlyk van hunne vaart op Madagascar niet, ſtellende, dat de Arabiers, en die van 't Roode Meir, de waaren der Javanen eerſt van de Africaanſche kuſt haalden, en die dan daar na aan de Madagascaren quamen venten; maar Joan de Barros, een zeer geloofwaardig Portugeeſch ſchryver, heeft hier van al voor honderd jaren een net en waaragtig bericht gekregen, die in een van zyne *Decades* zegt, dat de vaarten der Javanen zig in oude tyden aan alle kanten zeer verre, en zelf tot aan Madagascar, uitgeſtrekt hadden, 't geen hy by overlevering, of van de Javanen, of wel van de Madagascaaren zelf, kan ontfangen, of wel op die zelve gronden, van de overeenkomſt dier talen, gelyk wy nu doen, kan gegiſt, en vaſtgeſtelt hebben.

Men krygt te grooter grond om dit te gelooven, wanneer men eens aanmerkt, dat de Javanen buiten dien met hun jonken ook op andere vergelegene kuſten, te weten, op die van Malacca, Choromandel, Ceylon, Malabar, en 't overige van Indiën, maar buiten alle tegenſpraak, zedert de komſt van Ibn Moelana, den Arabier en grooten grondveſter van den Mohhammedaanſchen Godsdienſt alhier, ook op Arabia hebben gevaren, dat zy meeſt ſchynen gedaan te hebben, na dat zy zich van 't Eiland Sumatra, en ook van de Maleitſche kuſt, meeſter gemaakt, en aldus, by 't bezit van beide de ſtraaten, van Sunda, en van Malacca, genoegzaam de ſleutel van den ganſchen handel van 't Ooſten en van 't Weſten (dat zy boven en benedenswinds noemen) bekomen hebben.

En ook op Choromandel, en andere kuſten van Indiën.

Het is zeker, dat zy op Choromandel, en Malabar geweeſt zyn, aangezien de Hooge of Hof-taal der Javanen (gelyk my uit een brief van den taalkundigen Heer de Jager blykt, behalven dat ik dit zelve ondervonden heb) wel drie vierde uit Sanskritze of Brachmanize, en ook ten deele uit veel Malabaarze woorden beſtaat, behalven dat zy ook met zeer veel Decanſch (dat de oude Indiſche, gelyk de Sanskritze Heilige taal is) bevonden werd doorſpekt te zyn.

Om daar af maar een kleen bewys te geven, als de Javanen 't Kaleatoer-hout (een ſoort van root Sandelhout, gelyk aan de naam te zien is) willen noemen, zoo geven zy dit de naam van Rakta Tsjindanam, dat in de Sanskritze taal even eens genoemd werd, en in welke taal dit, na de letter, Rood, of eigentlyk Bloed-Sandelhout betekent. En in de oude Decanſche taal werd dit maar met een kleene verbuiging (die geen verandering in de wortel-letteren geeft, dat de kenners van de Ooſter-

Oosterſche taalen, en van de Arabiſche letter, ten eerſten ook wel konnen merken) Reket Tsjindanam, met een en de zelve betekenis genaamd. Het woord Djawa zelf is een Sanskrits woord, en betekend in die taal gerſt.

Het is ook zeker, dat de Javanen de oude Heidenſche Godsdienſt, die, voor 't invoeren van 't Mohhammedisdom, onder de Madjapaitze Vorſten plagt ſtand te grypen, en ook nog in veel geweſten van Java gevonden werd, van de kuſt van Choromandel gebragt, en dat zy de Opper-Goden van die landen, Brama en Eswara, godsdienſtig geëerd hebben, en op zommige plaatſen nog eeren.

Behalven dit hebben zy ook een groot deel van de eigen letter, die zy gebruiken, van de Malabaren, en van de Sanskritze letter, ontleend.

Nader aanmerking over het woord Djawa.

Het verdiend ook zyne opmerking, dat dit Eiland Djawa, dat is, gerſt genaamd in ouder tyden Djabadi of Jabadiu geheeten werd, dat Ptolomeus, en andere landbeſchryvers, in 't Grieks Ιαβαδίου uitgedrukt, en daar bygevoegd hebben, dat dit woord *Hordei Inſula*, dat is, het Gerſten-Eiland, betekent, een nette vertaling van dit woord, alzoo (gelyk wy even zeiden) Djawa, in 't Sanskrits, gerſt, en Diu, in de Indiſche of Decanſche taal, een Eiland betekend. Al 't welke ons vorig zeggen kragtig beveſtigt.

Waar uit blykt, dat de Javaanen na de verovering van Sumatra, 't Eiland Madagascar ſchynen bevaren te hebben.

Dat nu de Javanen, eerſt na de verovering van Sumatra, en de naburige landen, hunne vaart zoo verre hebben beginnen uit te ſtrekken, ſtelle ik daarom vaſt, om dat het Javaanſch, in de Madagascaarſche en andere taalen ingeſloopen, met zeer veel, en met meer Maleitſch vermengt voorkomt, dan wel in de gemeene Javaanſche taal gebruikt werd.

Ten anderen, om dat de Arabiers nog heden de Maleitſche taal Liſaan Djawi, dat is, de Javaanſche taal, noemen, een naam, die de Maleyers ook aan de Javaanſche taal geven.

Het blykt ook uit de waaren, die de Javanen toen in Arabien te koop bragten; want buiten de ſpeceryen, en het *Lignum Aloës*, of 't Agel-hout, bragten zy daar meeſt fyne camfer, en benzoïn, welke beide laatſte van een hooge agting en waarde waren, en toen (gelyk nu nog) allerbeſt op Sumatra vielen. De camfer wierd toen uit het land der Batas, daar die ſchoon en overvloedig viel, afgebragt, en in de zee-ſtad Pantſoer (daar onder behoorende) en beweſten Atsjeh (gemeenelyk Atsjien genaamd) aan de Noord-kant van Sumatra gelegen, opgeſtapeld. Een ſtad, die eertyds zeer magtig, en volkryk was; dog nu naeulyks meer bekend is. Daar zyn nogtans eenige bewyzen van overgebleven. Zeker Maleitſch Dichter, Hhamza Pantſoer (by zommige qualyk ſanſoeri geſchreven, door onkunde van de Arabiſche letter) dat is Hhamza van Pantzoer genaamd, een man door zyn heerlyke Sjaiers, en Gedichten, by de Maleyers zeer beroemd, leerd ons deze zyne geboorte-ſtad wel kennen, wanneer hy in zyne hoogdravende gedichten den alouden luiſter, en verſtorve heerlykheid der zelve als uit de aſche weder opdelft, en in haren helderen dag ſteld.

Pantſoer, daar de ſtapel der beſte camfer was.

Marcus Paulus, die beroemde Venetiaanſche Reiziger (die ontrent A°. 1280 en 1290 Sumatra bezag, en 't zelve als een Eiland onder die van Java toen, niet onder *een* Oppervorſt, maar onder *verſcheide* Princen en Vorſten ſtaande, beſchryft, gelyk hy dat zelf ook *Gjava*, dat is, Java, noemt, en daar mede onder rekend, om dat die naam van Java in oude tyden, ter oorzaak van de groote veroveringen, die de Javanen deden, tot meer landen, dan dit eene, zich uitſtrekte) kende dit Pantſoer mede, alzoo hy dat toen ook bezogt, en gezien heeft.

Hy noemt het Fantſoer, dog dat is maar een geringe ſpel-miſſlag, die de onkundige uitſchryvers in de Arabiſche en Maleitſe taal zeer licht konnen begaan, te meer, alzoo de Arabiers geen P, en geen nader letter daar aan, dan de F, hebben. Ten anderen, om dat de P en de F. by de Maleiers van een en de zelve gedaante zyn, verſchillende alleen daar in, dat zy boven de P gemeenelyk drie ſtippen, en boven de F 'er maar een zetten; dog de Maleiers, die daar zoo naaukeurig niet opletten, zetten boven de P ook wel menigmaal maar eene ſtip, om dat zy vaſtſtellen, dat een Taalkundige zeer licht zal konnen zien, wat 'er door te kennen gegeven werd, en dat 'er dierhalven drie behoorden geſtaan te hebben.

En hier door is 't zeker, dat ook de miſſlag van Marcus Paulus in 't ſchryven van dit Fanſoer, in plaats van Pantſoer veroorzaakt is, om dat de uitſchryver een ڤ of F. in de plaats van een ق of P geſtelt heeft. Hoedanige miſſlagen 'er in zyn werk meer voorkomen.

Hy toont, dat die plaats toen nog de verblyf-plaats en zetel van een Koning was, die dat gantſche landſchap, en alles daar ontrent beſtierde, gelyk hy dat daarom het Ryk van Fanſoer noemt, en 't zelve als het zesde koninklyk gebied van kleen Java opgeeft, zeggende daar van: *Fanſoer is een Koninkryk, en heeft een Koning op zich zelven, welkers ingezetenen afgoden aanbidden, en den grooten Can (of Chan) van* Tartaryen *erkennen. Aldaar valt de beſte* Camfer, *die te vinden is, de welke zy ook* Camfer *van* Fanſoer *noemen, die beter als de andere is, gelyk de zelve mede te-*

A°. 1248. *tegen goud in gelyk gewigt betaalt werd.*

Naderhand noemt hy deze camfer weer eens Kafoer Kanfoeri, dat al mede een diergelyke schryf-misslag is, vermits 't onderscheid van een C en een P by de Arabiers en in 't Maleits maar van eene stip is, dewyl zy een C aldus ڨ, en een P aldus ڤ uitdrukken.

De Persiaanen noemen de Camfer van Baros en van Borneo daarom tot nog toe ook Kafoer Canfoeri, hoedanig die ook in den druk van *Avicenna* voorkomt; dog by *Plempius Caphura Cansurensis* vertaald werd; dog *Bellunensis* tekent aan, dat men in zommige afschriften van dien schryver Kafoer Fansoeri vind.

De uitgever van 't werk van den Arabischen Arts, *Serapis*, in 't Latyn, heeft dezen naam het netste getroffen, als hy die camfer daar *Caphura de Pansor* noemd.

De Tweede koopmanschap, die Sumatra alleen uitlevert, is de Benzoin, die daar het witst en schoonste valt, en welke de Javanen, na dat zy meesters van dat Eiland geworden waren, al mede na Arabia en na de nabuurige landen gevoerd hebben.

Nader bevestiging van 't vorige. Om deze reden noemen de Arabiers die Sumatraanze wierook, ook Lubaan Djawi, dat is, DJavaansche wierook; welke eerste tongval lu 'er afgelaten, en de aa als een Griekze η, op zyn Africaansch uitgesproken zynde, zoo is daar metter tyd Beensjawi van gegroeit, daar de Portugeezen nog eerst Benzawi, en daar na Benzowin van gemaakt hebben.

Ook weten de Hindostanders, en die van Golconda van Zengi Hararah, dat is, zwarte Mirabolaanen te spreken. Dit woord van Zengi of Zanggi, eigentlyk van Zanggibar op Africa oorspronkelyk (schoon het nu maar in de betekenis van zwart by de Maleiers gebruikt werd) leverd al mede een blyk uit, dat de Javanen Zanggibar en Madagascar, daar zulke Mirabolaanen vallen, bevaren hebben. Waar uit ik dan ook vast stel, dat de Javanen en Maleiers die naam van Zengi (met betrekking tot dat Africaansch volk) in Indiën gebragt hebben.

Dat Sumatra A°. 1248 door de Javaanen veroverd is. Uit alle deze zaken dan meenen wy zonneklaar bewezen te hebben, dat de Javane buiten alle tegenspraak na Choromandel, en Indiën, en ook zeer waarschynelyk op Africa, Madagascar, Arabien, en de landen, daar ontrent gelegen, gevaren hebben.

Zedert wat tyd zy dit al hebben beginnen te doen, is niet wel te bepalen, konnende daar af niets naders ter neder stellen, dan dat dit, om de voornoemde reden, na de verovering van Sumatra moet geschied zyn; dog wanneer zy nu meesters van dit land geworden zyn, is zoo net niet te bepalen.

Uit de Historie van Malacca (die ik in de Maleitze taal beschreven onder my hebbe) blykt klaar, dat de eerste stad, die de Maleyers bouwden, Singa Poera geweest is. Ook blykt daar, dat Sulthan Iskender Sjah, hun vyfde Koning, drie jaren daar geregeerd hebbende, door den Koning van Madjapahit (die toen de vermogenste op Java was) daar uitgedreven, 't welk (na myn rekening) A°. 1248 (dog na die van andere A°. 1230 of wel 1252) geschied is, voor welken tyd de Vorsten van Madjapahit al meesters van Sumatra, en vooral van Andragiri, schynen geweest te zyn. A°. 1248.

Dit is de hoogste tydstip, die ons in eenig geloofwaardig schryver voorkomt. Ook blykt ons uit die Malakze geschiedenis, dat de Koning van Madjapahit, Andragiri A°. 1280 aan Mantsoer Sjah, X^e. Koning van Malakka, geschonken heeft. En was de Koning van Madjapahit A°. 1340 Arigadja Mada genaamt, en zyn stad de eerste der drie groote steden, te weten, Madjapahit, Pasi, Malakka, en deze zyne stad.

A°. 1278 wierden zy door Koblay-Chan, Keizer van China, of van groot Tartaryen, beoorlogd, die te dier tyd niet alleen volk van Japan en Bengale, maar ook na Java gezonden, en welke landen hy (zoo men wil) eindelyk, 't zy geheel, 't zy ten deelen (gelyk ons Marcus Paulus aanstonds al mede zeggen zal) overwonnen heeft; dog dat schynt maar waar van 't kleen Java of Sumatra te zyn, aangezien deze zelve Marcus Paulus de Venetiaan A°. 1280 en wat daar na, al mede van Java Major, als een Eiland dat hy gezien heeft, spreekt, daar by voegende, dat dit aan niemand cynsbaar was, en maar onder eenen Koning stond, dien de Hollanders nu den grooten Mataram noemen. Het had bevorens wel onder den Tartar gestaan; dog na den afval der Chineezen waren zy ook van hem afgevallen. Koblay overwint A°. 1278. Java, of iets 'er af. Marcus Paulus de Venetiaan is hier A°. 1280 en hier ontrent geweest.

Hy zegt ook, dat hy gezien heeft kleen Java, en dat het zelve in agt koningryken (die ontrent 3000 mylen, te weten Italiaanze, in haren omtrek besloegen) verdeeld was, dat de inwoonders de afgoden aanbaden, en dit Eiland Zuidwaards zich zoo verre uitstrekte, dat men de Noorder-as, nog des zelfs sterren niet zien kon.

Hy voegt hier verder by, dat hy 'er zes Ryken af bezichtigd heeft, te weten, Ferlech (in stede van Perlac, de zelve misslag in 't uitschryven als bevorens) Basman (voor Pasi) Samara (in de plaats van Somoedara, zoo 't Samarang niet is, alzoo zyn verhaal zeer verwerd van groot en kleen Java is) Dragojam (voor Andragiri) Lambri (in de plaats van Djambi) en Fansoer (in de plaats van Pantsoer) maar de andere twee (die hy niet noemt) had hy niet gezien. Wat hy van Java Major, en van Sumatra, of Java Minor,

A°. 1210. Ferlech lag in 't gebergte, 't waren ruwe Afgodische menschen, die al aanbaden dat hen eerst voorquam; ook waren het menschen-eeters; dog die aan strand woonden, waren Mohhammedaans.

Het Ryk Basman erkende den grooten Cham voor zynen Heer, aan welken zy niets, dan geschenken van wilde beesten, zonden; en zy leefden ook als de beesten.

Hy was vyf maanden in 't Ryk Samara geweest. Het zyn, zegt hy, menschen-eeters, en zy moesten zich met houte vestingen tegen hen wapenen. Men ziet hier de Noorder-Beeren niet, en het zyn ook Afgoden-dienaars. Dragojam was ook vol wilde Afgoden-dienaars. Zy smoorden hunne zieken, die hen de Duivel zegt, dat niet zullen opkomen, en zy kookten, en aten die op.

Die van Lambri waren ook Afgoden-dienaars, berglieden, van welke sommigen staarten als de honden hadden.

In Fansoer groeide goede Kamfer.

Dit is wel een mager en sober verhaal van zoo grooten Reiziger, die 17 jaren den grooten Cham van Tartaryen had gediend, en zoo lang op Java geweest was. Hy zegt 'er ons weinig, dog alles zeer verwerd, en zoo duister daar van, dat wy daar op jegenwoordig niet wel te recht geraken zouden.

En 'wat Hieronymus van St. Steven A°. 1570. van Java zegt.

Hieronymus van St. Steven, een Genuees, die met Nicolaus Paulus de Venetiaan (vader van Marcus Paulus Venetus) die reize A°. 1269 ondernam, en A°. 1270 daar schynt gekomen te zyn, (of wel Nicolaus Paulus Venetus, uit een brief van dien Hieronymus, om aan hem berigt van zyn reize te geven) zegt van Groot Java, dat de Paradys-vogel daar valt, en altyd op de boomen rust (een grove misslag, gelyk wy onder de stoffe der vogelen elders getoont hebben) en dat het vleesch 'er af niet gegeten, maar dat het vel en 't hoofd tot een hoed-cieraad gedragen werd.

Vyftien dagen hier af, zegt hy, leggen twee Eilanden, Sandai (daar hy mogelyk Banda mede meend) daar de Noten-muschaten, en de foelie valt, en Bantam, daar de nagelen wasschen, en die men van daar op Java brengt. Een verward verhaal, daar mede niet uit te komen is, en dat by my maar voor enkel grolwerk te boek staat.

Bericht der Javaanen zelf van dit Eiland.

Volgens de oudste verhalen der best bedrevene Javanen in de zaken van hun land, zou het op dit Eiland over 300 jaren nog alles Heidensch; en 't land onder vyf vorsten verdeeld geweest zyn.

Wat aangaat dat zy toen Heidensch waren, wil ik gaerne van de meeste gelooven; dog uit het verhaal van Marcus Paulus Venetus, aanstonds gedaan, blykt, dat de strand-volkeren van Ferlech, in zyn tyd al Mohhammedaansch waren (dat nog wel 40 jaren verschild) behalven dat hy van groot Java zegt, dat 'er toen maar een Opperkoning was, waar in ik nogtans geloove, dat hy mede dwaald. A°. 1304 waren de Javanen onder de 5e. Ternataansche Koning, Comala, al in Ternate, gelyk ook A°. 1322 onder Sida Aarif Malamo, de 7e. Koning, en zoo vervolgens ook A°. 1343 en 1359 onder Gapi Malamo de 1e. of de 14e. Koning van Ternate. A°. 1304.

Het getal der Koningen van ouds hier.

Het is zeker, dat 'er van ouds, de Javanen nog Heidenen zynde, hoewel toen eenige ook al Mohhammedaansch geworden waren, vyf of zes magtige Koningen geweest zyn, als de Koningen van Giri (ook wel Soesoehoenan Giri genaamd) die van Galoe (die wel de magtigste schynt geweest te zyn, en in de Priangze landen zich onthield) die van Madjapahit (dat agter Soerabaja ontrent DJapan plagt te leggen) van Padjang (niet verre van daar nu Mataram, of Kartasoera is, zynde van ouds drie mylen van 't laatste gelegen) van Damak, en die van Padjadjaran, naderhand 't koninkryk van Jakatra genaamd. Buiten welke egter nog eenige andere koningen op Soerabaja, Passaroewan, Toeban, Panaroekan, Balamboang, en elders, waren.

En hare namen.

Hoe deze Koningen naderhand alle onder den Keizer van Java geraakt zyn, en hoe die hun Hof tot in den tyd van Soesoehoenan Tagalwangi op Padjang gehouden hebben, zullen wy in het vervolg klaar zien.

Zy wierden toen nog geen Koningen, of Sulthans (waar door zy nog wat meer verstaan) maar alleen Kijaij Gedèe, dat is, Grooten Heer, genaamd.

Sjeich Ibn Moelana komt A°. 1406. op 't land van Tsjeribon.

Te dier tyd was de stad Tsjeribon nog niet in wezen, veel min bekend, alzoo het toen niet als een wild en woest bosch, zonder volk, of zonder Koning was.

Ontrent deze tyd (dat, na de netste rekening, A°. 1406 geweest, en nu 316 jaren geleden is) quam hier een Arabier, Sjeich Ibn Moelana, die ook wel Ibn Israël, en van andere weer Machdoem genaamd werd. Dat Sjeich in 't Arabisch den Eerwaardigen, en Machdoem, den Heer betekend, hebben wy bevorens al gezegt; dog Ibn Moelana, en Ibn Israël, (namen, die hy mede voerde) betekenen den zoon van Moelana, of den zoon van Israël.

Deze Eerwaardige Heer dan, een Mohhammedaan van Godsdienst, was uit Arabien eerst op Atsjien, een stad, en Ryk, op Sumatra, daar na op Pasi, toen op Tsjampa, daar na op Djohor geweest, en eindelyk op die plaats, daar Tsjeribon nu is, gekomen, alwaar hy zig zelven op zekeren berg vol Djati-boomen nedergezet had, leidende daar een zeer eenzaam, dog heilig leven, waar door hy metter tyd veel volk, dat hy in den Mohhammedaanschen

Gods-

A°. 1406. Godsdienst onderwees, derwaards trok.

Om hen te eer daar toe te bewegen, gaf hy voor, dat hem veele, 't zy om zyne heiligheid, en godvrugtigheid, 't zy om zyn kennis, gevolgt waren, hoewel 't waarschynelyk is, dat zy zeer listig door hem medegevoerd, en hier gebragt zyn, om een aanhang te maken.

Die van de Vorsten van Damak en Padjang zeer ervaren bevonden werd.

Het gerugt van zyne groote heiligheid, en byzondere ervarenheid in de gronden van den Mohhammedaanschen Godsdienst, quam ook den Kijaij Gedèe van Damàk (die toen van een groot vermogen was) ter ooren, die dit aan den Kijaij Gedèe van Padjang bekend maakte, welke twee Vorsten te meer benieuwd waren, om dezen beroemden man te zien, en te hooren spreken, aangezien zy toen al Mohhammedaansch waren; waar uit men dan ziet, dat men hem zoo zeer niet als den grondvester; maar veel èer als den grootsten voortplanter en doorzetter van dien Godsdienst op Java, aanmerken moet.

Kijaij Gedèe van Damak verzogt dien van Padjang, om mede derwaards te gaan, en zy vertrokken zamen na 't land van Tsjeribon, nemende veertig wyze lieden, die in de gronden van die nieuwe leere zeer ervaren waren, met zich.

Nadat zy nu op den Djati-berg gekomen waren, ondervraagden hem deze mannen over alle die gronden, en vonden dien Heer daar in zoo bedreven, dat zy bekennen moesten, dat dit hunne verwagting zeer verre te boven ging.

En daar na die Vorsten van Galoh, en Padjadjaran bekeerde.

Zy gaven daar kennis af aan deze twee Vorsten, die, daar op by hem gekomen zynde, betuigden over zyne komst zeer verheugd, en over zyne zonderlinge kennis en ervarenheid in den Mohhammedaanschen Godsdienst zeer vergenoegd te zyn, te meer, alzoo zy nu hoope hadden, dat twee Vorsten, in 't Westen van Java zig onthoudende, de Princen van Galoh, en Padjadjaran genaamd, mede tot de Mohhammedaansche leere zouden konnen overgebragt werden, dat hy ten eersten aannam te doen, waar door hy de gunst van deze Vorsten nog meer won.

En zich onderwierp.

Hy ging dan na de Galoh, of na de Priangze landen, en na Padjadjaran, onderwees die Vorsten, en hunne volkeren, in dien Godsdienst, en bewoog hen niet alleen, om de zelve aan te nemen; maar ook om zich aan hem, als hunnen Oppervorst, te onderwerpen.

Daar op keerde hy weder na 't land van Tsjeribon, en gaf de Vorsten van Damak en Padjang kennis, dat die twee Vorsten van Galoh en Padjadjaran niet alleen belydenis van 't waar geloof gedaan hadden; maar dat zy ook zyn onderdanen geworden waren, op al het welke zy hunne toestemming gaven.

Ibn Israel, hier mede wonderlyk in zyn schik, en zich zeer aan die twee Vorsten van Damak en Padjang verpligt agtende, ging by den eersten Prins, en verzogt hem, dat hy al zyne onderdanen op het buitenhof wilde doen komen, alzoo hy hen iets van gewigt te zeggen had. A°. 1406.

't Welk de Vorsten van Damak en Padjang goedkeurden.

Die van Ibn Israel

Het volk nu by een verzameld zynde, zeide hy tot hen: O! alle gy Ryksraden en volkeren van Damak, wy maken ulieden bekend, dat door de bestiering van den Allerhoogsten God ulieder Heer, Kijaij Gedèe van Damak, van dezen dag, in deze maand, en in dit jaar, Sulthan van Damak zal genaamd werden, het geen die Ryksraden, en alle die volkeren, aanstonds toestemden.

Tot Sulthans verheven.

Gelyk hy aldus Kijaij Damak tot een Sulthan, of Koning, verheven had, alzoo dede hy kort daar aan den Vorst van Padjang mede, quam met de nieuwen Sulthan van Damak by dien Vorst, en stelde dien van Padjang even eens tot Sulthan voor.

Na dat Sjeich Ibn Moelana dit tot groot genoegen van deze Vorsten verricht had, keerde hy weder na den Djati-berg, en wierd derwaards door de Ryxraden van beide die Sulthans met groote statie en eere geleid.

Gelyk zy hem als Soesoehoenan voorgesteld.

Een maand daar na quamen beide deze Sulthans met een stoet van tien duizend man op 't land van Tsjeribon, gaven aan Ibn Israel mede een heerlyke eernaam, stelden hem als den Soesoehoenan of Keizer van den Djati-berg voor, en keerden toen beide na hun land.

En de Stad Tsjeribon voor hem gebouwt hebben.

Ontrent drie maanden daar na verschenen gezanten van beide deze Sulthans by den nieuwen Soesoehoenan, bragten van de strandvolkeren vyf of zes duizend man mede, en gaven last aan de zelve, om een bemuurde stad hier te bouwen, die acht honderd vadem lang, en breed, en waar van de muuren twee vadem dik, en drie vadem hoog zouden zyn. Dit wierd aanstonds begonnen, en na dat die stad voltoid was, is zy Tsjeribon genaamd.

Hy zond daar op die gezanten weder na hunne Sulthans, en gaf een brief aan ieder van hen mede, om hen voor deze gunst en hulp te danken.

Zyn huwelyk.

Ondertusschen geraakte deze Soesoehoenan Goenong Djati zoo sterk in gunst by den Sulthan van Damak, dat hy zyne dogter aan hem geven wilde, waar op hy daar mede ontrent A°. 1406 trouwde, en 't land van Tsjeribon met haar ten huwelyk kreeg.

En veroveringen.

Gelyk hy nu Soesoehoenan over 't land van Tsjeribon, en over de Ryken van Galoh, en Padjadjaran was, alzoo maakte hy zich, onder de naam van de Godsdienst alomme in te voeren, en onder schyn van heiligheid, ook meester van het aloude Bantam-Girang, zynde de oude stad

 en

A°. 1406. en zetel der Bantammers, en wierd dus al mede Heer van die volkeren. Het bleef daar niet by; maar hy vertrok kort daar aan ook na Sillebar en Lampon, beide op het Eiland Sumatra, en onderwierp zich met weinig moeite ook deze landen.

Oude gedenk-steen op Padjadjaran. Het is ook zeer vermoedelyk, dat eenige Lamponders, met hem overgekomen, van Bantam-Girang verder Oost-op na Padjadjaran (dat twaalf mylen landewaard in van Batavia legt) getrokken, en zich op die plaats (wel eer waarschynelykst ook het Hof der Bantamze Vorsten) zich nedergezet hebben, gelyk men daar nu nog een alouden gedenksteen, ofte tafel, midden in 't bosch ziet, waar op de Javanen nog heden zeer plegtelyk hun offerhanden doen.

Op deze tafel ziet men zeer oude letters, die wel het naast na Lampons schrift gelyken; dog men heeft, wat moeite men ook aangewend heeft, tot nog toe niemand konnen vinden, die het heeft konnen lezen, ik laat staan uitleggen.

Ik heb Pangerang Poerabaja, zoon van den ouden Koning van Bantam, en de Heer Gobius, beide zeer ervaren in 't Lampons, hooren zeggen, dat zy daar groote moeite toe gedaan hebben; dog het is hen onmogelyk geweest, om 'er door te geraken.

Zy zyn 'er beide met zyn Edelheid van Riebeek, L. M. op een van zyne togten landwaard, na toe geweest, en quamen daar in over een, dat dit schrift wel best na 't Lampons geleek; dog geen van beiden, schoon hoe ernstig zy zich ook te dier tyd daar weer toe zetteden, wisten 'er mouwen aan te stellen.

Zyn dood, zoonen, en hunne Ryken. Eindelyk quam Soesoehoenan Goenong Djati, of Sjeich Ibn Moelana, zonder dat wy 't jaar van zyn dood weten, te sterven, latende drie zoonen, en voor ieder een Ryk na, te weten, voor den eenen het Ryk van Tsjeribon (van welken de Princen van Tsjeribon gesprooten zyn) voor den anderen het Ryk van Bantam (daar de Koningen van Bantam hunnen oorspronk af hebben) en voor den derden het koninkryk van Padjadjaran.

Zyn Graf tot Tsjeribon. Zyne zoonen deden hem dat heerlyk, en gedenkwaardig graf bouwen, 't geen een myl van Tsjeribon legt, en wy aldaar beschreven hebben.

Die van Tsjeribon zyn geen onderdanen des Keizers van Java. De Soesoehoenans van Java zoeken wel voor te geven, of de Tsjeribonze Princen Sapòh, Anom, en Pangerang Depati Toepati (anders wel den Panombahan genaamd, en die nu nog alleen leefd) onder hen eenigzins gestaan hadden; dog het is zeker, dat zy maar als geloofs-genooten in vriendschap geleefd hebben; maar ten tyde van Soesoehoenan Amangkoerat is 'er tusschen hen, gelyk wy verder zien zullen, een groote verwydering gekomen.

Wat nu de Princen van Tsjeribon belangt, hunne geslacht-rekening van Sjeich Ibn Moelana af is deze. A°. 1406. Geslacht-rekening der Princen van Tsjeribon.

Na hem volgde op den throon zyn zoon Pangerang Pasarean, als Koning van Tsjeribon.

Na des zelfs dood volgde weer des zelfs zoon, Pangerang Depati Soeraga, die mede Koning geweest is.

Na hem quam zyn zoon Panombahan Ratoe op den throon, die ook als Koning regeerde.

Hem volgde zyn zoons zoon Panombahan Giri Laja, die ook als Koning het Ryk bestierde, en in 't land van Mataram overleden is.

Na den zelven zyn gevolgd zyne drie zoonen, Pangerang Manta Widjaja, en Pangerang Karta Widjaja, die ook Koningen van Tsjeribon geweest zyn, en Wangsa Karta, welken Amang Koerat tot Vorst van Tsjeribon, met den eernaam van Pangerang Depati Toepati, verheven heeft.

Deze drie (anders ook wel Sulthan Sapòh, Sulthan Anom, en Pangerang Depati Toepati, of den Panombahan, genaamd) waren in de latere tyden niet anders, dan Princen van Tsjeribon, welke naam by de levenden nu nog gevoerd werd.

Sulthan Sapòh werd ook Sulthan Samso Eleddîn, dat is de Koning, zynde de zonne van den Godsdienst, genaamd.

Aan Sulthan Anom gaf men den eernaam van Kamareddîn, dat is, de mane des Godsdiensts.

En die van Pangerang Depati Toepati, betekend zoo veel, als het recht teken der Koningen.

Wat nu de Koningen van Bantam betreft, mede van Sjeich Ibn Moelana gesprooten, daar van zullen wy verder onder de stoffe van Bantam spreken.

Aangaande nu de Keizers van Java, en hunnen oorspronk: de hedensdaagze Keizers geven voor, dat zy van de oude en vermaarde Madjapaitze Koningen gesprooten zyn, en dat de oude Madjapaitze kroon nog by hen te zien is; dog dit voorgeven, zoo van 't eene als van 't andere, is verdicht. Ydele roem der Keizers van Java op hunne kroon en afkomst.

Het is waar, dat onder hen een goude en konstig-gewrogte kroon berust, die allernaast Manilha's draad-werk schynt te zyn; maar dat die door een der Mataramze Vorsten van den laatsten der Madjapahitze Koningen zou veroverd, en zoo in hunne handen gekomen zyn, is zoo zeker niet, maar wel dat de Soesoehoenan, die den laatsten Koning van Madjapahit overwon, toen zulk een kroon heeft laten maken, die zedert aan dit huis gebleven, en de Madjapahitze kroon, om zoo veel te beter hun slegte afkomst te bedekken, genaamd is. Rechte waarheid van deze kroon.

Om

A°. 1406. Om hier nu een nette en vaste tyd-stip op te vinden, moeten wy weten, dat de oude Sulthan van Damak, in welkers tyd Sjeich Ibn Moelana op 't land van Tsjeribon quam, en zekeren Siroeboed, de eerste van het geslacht der Javaansche Keizers, tydgenooten geweest zyn, en zy dierhalven hun geslagt niet meer dan 316 jaren verre konnen uitrekenen. A°. 1406.

En van wie, en wanneer hun geslagt begin genomen heeft.

Wy zullen dan eerst een lyst van deze Keizers zedert dien tyd geven, en daar na van 't gene onder hunne regeering, met ons weten, voorgevallen is, spreken.

Hunne namen zyn deze:

De naamen der Keizers van Java.

Siroeboed. Regeerde van A°. Die zich naderhand noemen liet *Kijaij Gedee van Mataram.*	1406 tot	1480.
Pangerang, of *Panombahan Sida Kadjanar*, of *Kadjener.*	1480	1564.
Pangerang Sida Karappika, of *Mohhammed Sulthan Mataram.*	1564	1645.
Pangerang Masaria, of *Soesoehoenan Ingalaga*, de eerste van die naam.	1645	1670.
Pangerang Aria Mataram, of *Soesoehoenan Tagalwangi.*	1670	1677.
Amangkoerat de Ie.	1677	1703.
Pangerang Poegar, of *Soesoehoenan Pakoebowana.*	1703	1719.
Amangkoerat de IIe.	1719.	

De zaaken, onder de regeering dezer Vorsten voorgevallen, zullen wy, voor zoo verre zy ons bekend zyn, mede hier voorstellen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Siroeboed 1e. *Keizer of Vorst van Java. Zyn slegte afkomst. Veroverd Mataram, en laat zich* Kijaij Gedee ing Mataram *noemen.* Sida Kadjanar 2e. *Keizer van Java. Tusschen-verhaal van 't geslagt des Sulthans van Damak.* Kadjanar's *bedryven. Komst der* Portugeezen A°. 1510. *op Java. Zeldzaam oorlogs-geval des Konings van Damak tegen die van Passaroewan. Dat deze* Kadjanar *waarschynelykst geweest is. Die geslagen werd; dog de Stad nogmaals aantast. En van zyn Pinangdrager doodgesteken werd. Verdere zaken toen voorgevallen.* Mohhammed 3e. *Keizer van Java. Der* Hollanders *komst op Java* A°. 1596. *onder dezen Keizer. En Zyn slingze toeleg op onze Schepen. Die hem en de* Bantammers *mislukt. Hunne komst voor Jakatra, en Toeban. Daar zy overvallen worden. Dog zich deftig weeren. Getal der dooden. Hun komst voor Arosbaja. En den stryd daar voorgevallen.* Jan Mullenaar *vergeven. Het lek Schip* Amsterdam *werd verbrant. Hun komst te Panaroekan, en voor Balamboang. Daar zy een ouden Koning ontmoeten. Verzeilen na Bali, en van daar na Holland.* Van Nek's *komst op Java, en zyne te rugge-togt. De Zeevoogd* Warwyk *gierd op Toeban aan. Die daar wel ontfangen; dog voor Arosbaja qualyk gehandeld werd. Verliest nog vyfentwintig man. En lost zyn volk eindelyk. Verdere gevallen onzer Zeevoogden op Java. Een Comptoir op Gressic opgericht. Verdere zaken onder Keizer* Mohhammed *voorgevallen. Opperhoofden op Gressic.* Frederik Druif A°. 1616 *als Gezant na Mataram. Oorlog met dien Vorst. Japara verwoest door* Adriaan Maartensfoon Blok A°. 1618. *En door den Opperlandvoogd de Heer* Koen A°. 1619. *Vrede daar op* A°. 1620 *gevolgd. Zyn geschillen met Bantam. Hy belegerd* A°. 1622. *Soerabaja te vergeefs. Tragt meester van geheel Java te werden, Tast Batavia* A°. 1628 *aan. Verhaal van dit beleg, door een voorzichtig bevel van haar Edelheden meest verydeld, met uitbersting van 's vyands toeleg, die een- en andermaal op de vlugt gejaagt werd. 's Vyands verlies. Bericht der gevangenen, en gevaar van de Stad, en 't Kasteel. En wat de behoudenis der zelve geweest is. Uitval der onze op den vyand. Dien men dwingt 't veld te ruimen. 't Getal der dooden. Onder welke 's vyands Veld-Heer 's vyands vaartuigen vernield. Die zich hersteld, en dryft de onzen op de vlugt. 't Verlies aan wederzyden. Nader bericht van 't ontzet des vyands, en zyn nieuwe troepen. Bericht des Konings van Bantam. Verdere ydele ondernemingen des vyands. Twee Edellieden door den nieuwen Veld-Heer gedood, die met zyn leger opbreekt. De Keizer belegerd Batavia op nieuw* A°. 1629. *Verzoekt eerst weer vrede. Die toegestaan werd. Om wat reden hy dat dede. Zyn toeleg lekt uit. Last harer Edelheden aan twee jach-*

jachten. Warga *gevangen, bekend alles. Waar op haar Edelheden alle toevoer af-ſnyden. Verſterking der Stad Batavia. Tagal, door de onzen verbrant. Des Keizers leger verſchynt den 22 Auguſtus voor Batavia. Staat van dit leger. Werken door de onzen verbrant. 't Verlies aan weerzyden. De Kapitein van 't Kaſteel gequetſt. De dood van den Opper-landvoogd de Heer* Koen. *De Tekening van Batavia toen. De Heer* Specx *tot Opper-Landvoogd van Indiën gekoren. Wat de vyand daar na verricht heeft. Die groot gebrek leed. Ongeluk onder de onzen voorgevallen. Bewyzen van der vyanden nader aanvallen. Werden door menſchen-drek genoodzaakt te wyken. Beſchryving van die reduit. De vyant trekt den 1 November af. Verdichtzelen wegens de Prins van Madura's dood. Sterkte van 's Vyands leger. Verlies van den Keizer by deze tocht. Gerucht van een derde belegering van Batavia* A°. 1631. *Verbod aan de Javaanen* A°. 1640 *van in 't Kaſteel te komen. Dood van* Mohhammed A°. 1645.

A°. 1406. Siroeboed 1e. Keizer of Vorſt van Java.

De eerſte van deze Keizers was Siroeboed genaamd. Deze was geen Keizer, nog Koning; maar een ſlaaf van den Sulthan van Damak, die gewoon was gras voor zyn paarden te haalen.

Zyn ſlechte afkomſt.

Hy, eenig quaad ontrent de bywyven van dien Sulthan bedreven, en gehoord hebbende, dat die Vorſt hem dooden wilde, nam de vlugt na den Sulthan van Padjang, die als een goedaardig Vorſt hem in zyn dienſt aannam, en een vrouw, een huis, en ryſtvelden gaf.

Na verloop van eenigen tyd, bedreef hy daar weder eenig quaad, ſtal de goederen van dien Sulthan, ja zelf ook zyne bywyven, en verkogt die aan deze en gene dorplieden, het welk door de Sulthan van Padjang vernomen zynde, zoo wilde ook deze hem dooden; dog Siroeboed, dat hoorende, nam de vlucht na den Soeſoehoenan Goenong Djati, of Sjeich Ibn Moelana, biedende zich aan, om hem te dienen; maar die wilde hem niet aannemen.

Daar op nam hy de vlugt na de kleene dorpen, voegde zich by eenige ervarene buffels- en koejen-dieven, die gewoon waren op de gemeene wegen te rooven, en te ſtelen, en wierd eindelyk hoofd van een troep van veertig of vyftig zulke gaſten.

Deze wierden met'er tyd zeer ſtout, en allenskens zoo magtig, dat zy, tot drie honderd mannen aangegroeid, dezen Siroeboed nu plegtig tot hun hoofd verkoren, om dat hy ondernemend, doortrapt, en van een aanzienelyke geſtalte was, waar door hy als een geweldenaar zich alomme zeer ontzaggelyk wiſt te maken.

Veroverd Mataram.

Naderhand ging Siroeboed de wegen van Mataram verſpieden, dat toen maar in eenige dorpen beſtond, die geen Koning hadden, en niet ſterk bevolkt, vermits daar niet boven de twee of drie honderd lieden in waren.

En laat zig Kijaij Gede ing Mataram noemen.

Deze overviel hy door liſt, en maakte zich, eer zy zich zelven wapenen konden, volkomen meeſter van Mataram, na welken tyd hy zich zelven Kijaij Gedee Ing Mataram, dat is, den grooten Heer van Mataram, noemen liet.

A°. 1480.

Naderhand veroverde hy ook alle de kleene plaatzen, daar ontrent gelegen, en quam niet lang daar na, of A°. 1480, na dat hy met zyn ſtruikroven, en 't beſtieren van Mataram, vier en zeventig jaren doorgebragt, en den ouderdom van dicht by de honderd jaren bereikt had, te ſterven, latende zyn Ryk, dat toen nog kleen was, aan zynen zoon Pangerang Sida Kadjanar (die ook wel de naam van den Panombahan Kadjener draagt) na, die A°. 1480. op den throon quam.

Sida Kadjanar 2e Keizer van Java.

Tuſſchenverhaal van 't geſlacht des Sulthans van Damak.

Wy moeten, eer wy de zaken onder Kadjanar voorſtellen, hier eerſt een verhaal inlaſſen, dat de Javanen zeggen, voor al tot de geſchiedeniſſen van hun land te behooren.

Zy geven dan voor, dat de oude Sulthan van Damak, boven welkers leeftyd zy niets ordentelyk weten te verhalen, agt kinderen, ten deele zoonen, ten deele dogters, gehad heeft.

De oudſte van deze, een dogter zynde, was Ratoe Mâs Pamantingan genaamd.

De volgende, een zoon, voerende de naam van Pangerang Parwata, na welken Pangerang Madepandan volgde. Uit dit verhaal (en 't vorige) zal de lezer wel zien, dat Pangerang, een Prins, en Ratoe, een Princes betekend.

Na deze volgde Ratoe Mâs Njawa, en nog een dogter, die tot Pakalongan gewoond heeft, en nog een andere, die met den zoon van den Soeſoehoenan Goenong Djati quam te trouwen; die egter toen nog onder den Sulthan van Damak ſtond.

Dat hy 't land van Tsjeribon met die dogter ten bruidſchat kreeg; hebben wy gehoort; maar hy gaf hem ook een ſtuk geſchut, Sadjimat, den beſchermer of den afweerder, betekenende, ten huwelyk.

Zy verhalen daar by, dat de Koning van Bantam, of Padjadjaran, ook een dogter van den Sulthan van Damak nam, en dat die zich toen mede onder dien Sulthan begeven heeft, dat met ons vorig verhaal van zyne verovering van Bantam-Girang (dat egter veel netter is) niet wel overeen

A°. 1510. een komt, gelyk ook 't volgende een misslag is.

Eenige tyd daar na kreeg de Koning van Bantam een dogter by deze vrouw, die hy aan de zoon van den Pangarang van Jakatra uithuwelykte.

De jongste dogter van den Sulthan van Damak trouwde met den Pangerang van Balora, die daar mede het land van Balora ten huwelyk kreeg.

Na de dood van den Sulthan van Damak, viel dit Ryk in handen van den Sulthan van Padjang, die den Rykszetel na Padjang verplaatste.

Deze wierd naderhand door Kijaij Gedee van Mataram, de vader van Kadjanar, overwonnen, en dus wierd deze zyn zoon na zyn dood hier mede bezitter van.

Kadjanar's bedryven. Deze Kadjanar nu Koning van Mataram geworden zynde, en zich ook dien naam latende geven, veroverde in korten tyd veel andere steden en dorpen, dwingende die van 't Oosten en 't Westen om zich in Mataram voor hem te komen vernederen, waar door hy een grooten toevloed van onderdanen kreeg, die nu al tot 7 a 8000 aangegroeit waren.

Komst der Portugeesen A°. 1510. op Java. Onder dezen Vorst zyn de Portugeezen A°. 1510, of daar ontrent, op Java eerst gekomen.

Alfonsus Albukerk toen Antoni Abreus na de Moluccos gezonden hebbende, is hy met zyn jonk op Gressic (by Osorius, Jarricus, Maffeus, en meer andere, Agacime genaamd) A°. 1511 aangelopen.

Na dezen tyd liepen zy, by hunne togten na de Moluccos, niet alleen gemeenelyk daar aan (gelyk ook Garcias Henrik A°. 1521. deed) maar hebben zich ook op Panaroekan, een stad, eenige mylen benoorden Balamboang, nedergezet, daar zy by dien Koning zelf A°. 1596 nog zeer gezien waren.

Ook hebben zy naderhand zich op Bantam, Japara, en in meer steden van Java, wel geplaatst; dog niet veel van opmerking uitgeregt, dan dat zy tot Bantam, en elders, daar zy konden, ons veel quaad gedaan hebben.

Zeldzaam oorlogs geval des Konings van Damak tegen die van Passaroewang. Onder dezen Kadjanar, en wel in het laatste van zyn bestier, is het zeldzaam geval voorgekomen, dat de Portugees Pinto van de Koning van Dema (Damak wil hy zeggen) op deze wyze verhaalt. Hy zegt dan, dat hy van Goa na Sunda trok (dat toen zekerlyk Jakatra, en 't geen met de naam van Sunda Kalappa nog lang daar na bekend was, gelyk het doorgaans by de Portugeesche schryvers als Sunda voorkomt) alwaar zekere Njaij (Juffrouw in 't Javaansch) Pombaja, van wegen den Koning van Dema, Keizer van Java, Angenia (wat dit is, weet ik niet recht; dog 't schynt my Engano, een Eiland niet verre van Java, te zyn) Bali (dit is mis, alzoo het noit onder Java gestaan heeft) en A°. 1511. Madura, als gezante verscheen, om Tagaril, Koning van Sunda, een van 's Keizers onderzaten, aan te zeggen, dat hy binnen anderhalve maand ook binnen Japara komen moest, om den Koning van Passaroewan te beoorlogen.

Hy voegt 'er by, dat de gewigtigste land-zaken dezer Vorsten toen (gelyk ook nu nog) vooral die van vrede en oorlog door de vrouwen behandeld wierden; maar dat deze vrouwen geen jonge dogters mogten zyn, op dat haar eer, en daar door de goede zaak, waarom zy uitgingen, niets te lyden zou hebben. Egter mogten dit geen andere vrouwen, dan die bewys konden doen, dat zy wettig getrouwt, of weduwen van een wettig huwelyk geworden, en dat hare kinderen van haar zelfs gezoogd waren, waarnemen.

De Koning van Sunda nu, dezen last bekomen hebbende, verscheen op den bestemden tyd met 30 Gilala's (zekere Inlandze vaartuigen) en 10000 strydbare mannen op Japara, om zynen Oppervorst te helpen.

Daar op trok de Koning van Damak met een vloot van 2700 schepen (het zullen maar parahoes, en kleene vaartuigen geweest zyn) na Passaroewan, om dien Koning aan te tasten. Dat deze Kadjanar waarschynelykst geweest is.

Hy quam ontrent de Rivier Hicandurea (die ik noit heb hooren noemen, en niet vinden kan) stellende de Koning van Panaroekan tot zynen Zeevoogd, en die van Sunda tot zynen Veld-Heer aan.

Daar op wierd de vyand zeer moedig aangetast; dog de Keizer kreeg 'er wakker klop, verloor 30000 man, daar onder drie Koningen, behalven dat 'er agt Pati's gevangen raakten, en de Koning van Sunda geheel op de vlugt gedreven, en tot driemaal toe gewond wierd.

Hier door geraakte het gansche Leger in verwerring, en de Keizer wierd niet alleen met een pyl gequetst; maar ook genoodzaakt, zich te water te begeven, waar door hy byna verdronk.

De Koning van Passaroewan had maar 900 man verloren, en pas 300 gequetsten bekomen, dat by het andere niet te noemen was,

De Keizer lag de schuld van dit groot verlies op de quade wagt, by den Koning van Sunda gehouden. Die geslagen werd.

Hy vergaderde daar op al zyne Koningen en Vorsten, en zwoer op den Mozhhâf (of op den Coraan, gemeenelyk den Alcoran, genaamd) met zyn heir niet te zullen opbreken, voor dat hy die stad verdelgt zou hebben.

Hy liet dierhalven de zelve drie maanden lang met vyf beukeryen beschieten, en met meer als 1000 stormladders bestormen; dog verloor naderhand, na veel ver-

A°. 1511. vergeefsche moeite by 't aantasten van een hoog en zwaar gebouw, nog ruim 40000 man, behalven veel Koningen, en Pati's, waar tegen die van Passaroewan maar 6000 man verloren hadden.

Dog de Stad nogmaals aantast. Het leger van den Keizer was 800000 man sterk geweest, en hoewel 'er veel volk af gesmolten was, gaf hy egter den moet niet verloren, om den Koning weder aan te tasten; alzoo hy gehoord had, dat zyne vyanden meest gesneuveld waren, en dat de Koning ook gequetst was.

Dit porde hem te sterker aan, om dien Vorst nu eens by dag aan te grypen, om 't welke met te beter hope te doen, gaf hy zyn volk negen dagen tyd, om zich daar toe volkomen in postuur te stellen.

Na dat 'er zeven dagen van om waren, vergaderde hy zyn grooten Raad, om nader over den storm, die men doen zou, te spreken. De gevoelens in den zelven waren zoo strydig, dat de Keizer ieders gedagten schriftelyk eisschen moest.

Terwyl dit geschiede, had de Keizer een jongen van 13 jaren, die zyn betel- of pinang-drager was, by zich; van welken hy een pinang eischte; maar die jongen hoorde dit niet. 's Keizers mond ondertusschen zeer droog werdende, eischt hy weer een pinang; dog wierd al weer niet gehoord, om dat de jongen te yverig, na 't geen 'er gesproken wierd, luisterde, zoo dat hy ten derde maal een pinang eischte, waar op een van de Heeren dien jongen by de slip trok, en zei, dat hy den Keizer een pinang geven zou.

De jongen, toen op zyn kniën vallende, bood den Keizer uit zyn goud doosje een pinang aan, en hy 'er, volgens gewoonte, twee a drie siri-bladen uit nemende, klopt den jongen met de hant zagtkens op 't hoofd, zeggende: *Zyt gy doof, dat gy niet hoord?* Daar op ging hy weder voort, om met zyne Raden te spreken.

En van zyn pinang-drager doodgesteken werd. De jongen (volgens den lichtgeraakten aard der Javanen, gelyk ik ergens breeder aangehaald heb, en waar van men hier een zeldzame preuve in zulken jongen kabouter ziet) die dit slaan op zyn hoofd voor den grootsten hoon opnam, wierd over deze daad des Keizers, die hy als een daad van de uiterste veragting aanzag, zoo verwoed, dat hy, daar over eenige tyd aan den anderen, zonder dat men het merkte, gehikt hebbende, besloot dezen smaad te wreken. Hy trok daar op een kleen mes, dat tot een speeltuig aan zynen gordel hing, en trof den Keizer daar mede in zyn linker borst zoo wel, dat hy, doodelyk gewond, ter aarde stortte, niet anders zeggende: dan, *Ik sterf*; en hy was ook een oogenblik 'er na dood.

De Raad, hier over zeer verschrikt zynde, onderzogt 's Keizers wond naeuwer, en bevond, dat het herte geraakt was.

Men tast den jongen aan, en men pynigt hem, om te ontdekken, met wat voor een toeleg hy dit mogt gedaan hebben. Hy zeide, dat hy dit vrywillig verrigt, en om geen andere reden gedaan had, als om zig over den hoon, hem door den Keizer met dit kloppen op zyn hoofd aangedaan, te wreken, dewyl de Keizer hem als een hond, die over de straat loopt, geslagen had, zonder eens in opmerking te nemen, dat hy de zoon van Pati Pondang, Heer van Soerabaja, was. A°. 1511.

De jongen wierd aan een paal geregen, en 't zelve (om alle wraak af te snyden) deed men ook zynen vader, drie broeders, en nog twee en zestig van zyne naaste bloedvrienden, zoo dat zyn gansch geslacht over deze Keizers-moord uitgeroeid wierd.

Men lei 's Keizers lyk in een kas met kamfer, en kalk, en begroef het in een groote jonk vol aarde, tot dat men, het na Damak bragt, en 't zelve aldaar in zyn graf begroef.

Daar op deed de Koning van Sunda, als Veld-Heer, alles afschepen; dog de vyand, 'er van verwittigd, sloeg hem eerst 12000 man af, nam nog twee Koningen, en vyf Pati's gevangen, onder welke ook hun Casisi Moelana, of Opper-Priester, op wiens raad de Keizer daar gekomen was.

Zy verbrandden 400 schepen met de gequetsten 'er in daar op de Reede, en hadden aan hun kant niet meer als 400 man verloren.

Na dat men nu met het lyk op Damak gekomen was, bevond men, dat men 180000 man verloren had.

Alzoo 'er nu geen wettig erfgenaam was, zogt men agt mannen uit de Hoofden des volks, om 'er een ander Keizer van Java uit te kiezen. Verdere zaken toen voorgevallen.

Deze, malkanderen niet konnende verstaan, zoo geraakten de Soldaten ondertusschen aan 't rooven, plunderende in vier dagen wel 100 jonken.

Daar op quam de Koning van Panaroekan, die Zeevoogd was, en liet aldaar wel 80 van die maats aan den oever ophangen (hy meint krissen; want de Javanen weten van geen hangen) waar over zich de Pati van Tsjeribon, Kijaij Ansèda geraakt vond, oordeelende, dat die Koning in zyn ampt getreden was.

Hy vergaderde daar op 6 a 7000 man, en viel in 't Hof van den Koning van Panaroekan, met toeleg, om hem te vangen. Die van Panaroekan zogten hem wel ter neder te zetten; dog zy drongen 'er op in, en dooden wel 30 a 40 lieden van Panaroekan.

Die van 't leger dit voor een smaad, dezen Koning aangedaan, aanziende, en dit voor dien Vorst willende wreeken,

vie-

A°. 1564. vielen (nog wel 600000 man sterk) met een gedeelte van 't zelve op 't huis van den Stads-voogd, Kijaij Anseda, aan, en sloegen hem, en wel 10000 van de zynen, dood.

Zy verdelgden ook de stad Damak, tastten die wel op 10 of 12 plaatsen aan, verbrandden die tot de grond, en leiden daar wel 100000 huizen in de asch.

Men zegt, dat 'er wel 300000 man naderhand nog dood gebleven, en nog wel zoo veel gevangen en tot slaven verkogt zyn. Het geroofde gout, zilver, enz. wierd op honderd millioenen gouds geschat.

Ondertusschen wierd tot Japara de Pati van Cidajoe, Vorst van Soerabaja, tot Keizer van Java gekoren.

Dit is zoo 't verhaal van Pinto; dog komt in veel omstandigheden niet over een met dat der Javanen, die men oordeelen moet, dat de geschiedenissen van hun land best zullen kennen, en altoos wel zullen weten, of 'er een vreemde aan de kroon quam, en of de Keizer een zoon, en wettigen erfgenaam van zyn kroon naliet, of niet.

Mohhammed, 3e Keizer van Java. Nu is 't by hen zeker, dat deze Kadjaner, na 84 jaren geregeerd te hebben, A°. 1564 gerust op zyn bed, van ouderdom gestorven, en een Vorst van over de honderd jaren geworden is; en niet min zeker is 't, dat hy zyn Ryk aan zynen zoon Pangerang Sida Karappika op dien tyd nagelaten heeft, waar in alle de Javanen overeenstemmen.

Deze liet zich naderhand Mohhammed, en Sulthan van Mataram noemen.

Hy dede meer veroveringen, dan een van zyne voorvaderen, overwon veel steden, en kreeg een magt van 50 a 60000 man by een, dat zeer veel van de magt des Javaanschen Keizers volgens Pinto's vorig verhaal verschilt.

De Hollanders komen A°. 1596. op Java onder dezen Keizer. Het is onder dezen Mohhammed geweest, dat eerst de Engelzen, en daar na de Hollanders op Java verschenen zyn, toen de vier eerste schepen na Indiën, te weten, Mauritius, Hollandia, Amsterdam, en 't Duifken A°. 1595 den 2 April uitgezeild, en A°. 1596 den 19 Juny eerst op Bantam, en naderhand op andere plaatsen van Java gekomen zyn, alwaar zich onze Opperkooplieden (anders Commiezen genaamd) zedert den 23 dito Kapiteins, en Kornelis Houtman zich Opperkapitein noemen lieten.

Zyn slingze toeleg op onze schepen. Op dien zelven tyd was de Keizer van Java daar ook, en quam den 1 July tegen den avond nog in Bantam, van welken in onze Dagverhalen aangetekend staat, dat de Portugeezen hem zoo noemen, om dat zyn vader 't opperbewind over de meeste Koningen van Java gehad had; dog dat de Javanen hem niet als Keizer wilden erkennen, om dat hy zich langen tyd tot A°. 1596. Malacca opgehouden, en daar door zulken genegenheid voor de Portugeezen gekregen had, dat de Javanen vreesden, dat hy hen onder het jok der zelve brengen mogt.

Hy wierd echter overal zeer eerbiedig ontfangen, en van de Koningen zelf niet anders dan sombayende (of eerbiedig bukkende) aangesproken.

Hy stond ook voor een grooten dronkert, en speeler te boek, waar door hy zyne agting by ieder een meest verloren had.

Hy quam den 2 dito met zyn twee zoonen, Pangerang Karappika, en Aria Marta Widjaja, nevens eenige Portugeezen, op 't Schip Mauritius, om dat te bezichtigen. Zyn oudste zoon, een Prins van 20 jaren, was fraei gejuweeld.

Zy gingen 't gansche Schip door, om alles dog wel af te kyken, hoewel hy by den onzen zeer minnelyk zyn dienst en hulp aanbood. Dus bezag hy ook de twee andere schepen, daar hy mede groote beloften dede; dog 't was hem nergens anders om te doen, als om te zien, of 'er ook hope voor hem, en zyne makkers zyn zou, om de schepen af te loopen.

Hy op den 3 dito, Kapitein Houtman met zeven of acht Adelborsten achter en voor hem, alle in 't zattyn en fluweel gekleed, en met degens gewapend, op den weg, met een trompetter, die zomtyds opblies, en ettelyke matroozen ontmoetende, heeft hen in zyn paleis, dat buiten de stad stond (alzoo hy binnen Bantam niet vernagten mogt) geleid, en op eenige fruiten van dat land onthaald.

Die van Bantam (schoon zoo groote schelmen, als de andere) lieten de onzen, quantsuis uit genegentheid, waarschouwen, om dog voor den Keizer op hun hoede te zyn, alzoo hy voorgenomen had, onze schepen te overvallen.

Het is zeker, dat de Portugeezen hem daar toe met groote belotten omgekogt hadden, en immers zoo waarschynelyk, dat de Bantammers 't hunne (hoe zeer zy ook veinsden) daar toe wel gedaan hebben. Hy tragtte ook wel, om het uit te voeren; dog alzoo hy merkte, dat de onzen op hun hoede waren, zoo wilde hy 't over een anderen boeg wenden.

De onzen ondertusschen, hunne looze streken al kennende, lieten zoo wel den Bantamzen Landvoogd, als den Keizer weten, dat zy dog op hun schepen niets ondernemen wilden, alzoo zy al de aanslagen zeer wel wisten, en daar tegen waakten. Dat zy ook 't voorgeven der Portugeezen, die hen voor roovers, of voor Engelschen uitmaakten, niet wilden gelooven. Zy lieten zich beiden zeer ontschuldigen, betuigende ieder om 't zeerst, nergens van te weten.

A°. 1596. Ondertusschen liet de Keizer de onzen op den 8en ten eten verzoeken, dog die lieten weten, dat zy niet wel te pas waren, om dat zy verstaan hadden, dat men hen daar een Spaanze vyg zou gegeven hebben.

Die hem en de Bantammers, mislukt.

Men geleidde de Bode des Keizers, in 't uitgaan, uitdrukkelyk over al daar 't vol wapenen was, 't geen hem zoo verbaasde; dat hy ten eersten vertrok, vragende den Kapitein, wat redenen hy had, om zoo vergramd op hen te zyn.

De Keizer, ziende dat al zyn aanslagen te vergeefs waren, aanvaardde zeker geschenk, dat de onzen hem zonden; en ontschuldigden zich weder ten hoogste, daar 't nogtans zeker was, dat hem door de Portugeezen voor de vier bloote schepen vier duizend ryxdaalders beloofd waren. Dit was dan oorzaak, dat hy ook den moed geheel zakken liet, en den 11en na Jakatra vertrok.

Den 4 November quam de Keizer weder aan boord, verzoekende een van de ledige, en by ons genomene jonken. Dit wierd hem zedig geweigerd, alzoo de eigenaar daar om komen mogt, en zy die dan aan hem wilden geven. Ook gaven zy hem kennis, dat zy van al zyne aanslagen op de schepen zeer wel onderricht waren, waar tegen hy zich weder niet weinig ontschuldigde, klagende met eenen, dat hem die van Jakatra daar ook niet hadden willen dulden, en dat die van Bantam hem al mede verstooten, en daarom by de onzen zoo verdagt gemaakt hadden. Daar beneven waarschouwde hy de onzen, dat die van Bantam wel haast met een vloot op hen afkomen zouden, hoewel men naderhand hoorde, dat hy die van Bantam zelf overvallen wilde, weshalven zy zich daar tegen, door 't maken van eenige hooge wallen, voorzien hadden.

Hun komst voor Jakatra, en Toeban.

De onzen ondertusschen, om goede redenen verzeild zynde, quamen den 13en dito voor Jakatra, en den 2 December af en aan de stad Toeban, die nevens Cidajoe en Soerabaja, voor een van de grootste steden van Java bekend was, ten anker.

Zy wierden'er, in schyn, zeer wel ontfangen; dog den 5 dito quamen zes Tinggangs vol volks na de schepen, waar af zich drie na 't Schip Amsterdam, en drie na de Pinas het Duifken begaven.

De drie eersten hadden twee koebeesten in, die zy zeiden aan die van 't schip Amsterdam te willen vereeren, een van hun gewoone streeken, als zy schepen wilden overvallen.

Daar op quam de Sjahbandar, aanvoerder van dien troep, aan boord, en deed de beesten aanstonds overhyssen.

Daar zy overvallen wierden.

Terwyl men daar mede bezig, en 't scheepsvolk in den arbeid was, zonder dat men iet quaads vermoede, quam 'er zeer schielyk veel van hun volk binnen boord, weshalven de Opperkoopman, Reinier Verhel, aan den Sjahbandar vraagde: *Wat zal al dat volk aan boord doen?* Waar op de Sjahbandar, ziende dat het nu zyn tyd was, zyn kris trok, met een groot geschreeuw van Amoc (dat is: sla dood) en Verhel de keel af stak. A°. 1596.

Hy wierd daar in aanstonds van de zynen gevolgt, waar door ook de Schipper Jan Schellinger, en meest alle de anderen daar op niet verdagt, en zonder geweer zynde, deerlyk overvallen, en eenige vermoord, of ten minsten doodelyk gequetst wierden.

En zich deftig weren.

De andere maats, die beneden waren, dit vernemende, hebben ten eersten met braadspeten, spiessen, en zabels zulke reddering 'er onder gemaakt, dat zy 'er ook een deel den hals braken, waar door zy gelegenheid kregen, om boven te komen, en door 't gebruik van een steen-stuk de verdere Javanen over boord joegen, schietende toen nog een prahoe met gequetsten en anderen, die daar ontrent lagen, in de grond,

Dit slecht gezicht gaf aan de drie andere Tinggans, die na de Pinas gevaren waren, redenen, om hunnen aanslag op die tyd niet uit te voeren, maar om voor 't schip Amsterdam over te roejen.

Die van de andere schepen, ontwaard hebbende, dat hier onraad was, hebben hunne chaloepen met volk op die Tinggans afgezonden, 'er een van agterhaald, en zoodanig gehavend, dat'er weinig afgekomen zyn.

Die van Toeban, welke met die van Cidajoe en Soerabaja eene lyn trokken, dit vernemende, quamen met 13 andere vaartuigen, vol volks, op hun af, onder welke die van de schepen zoo sterk schooten, dat zy genoodzaakt wierden weer na de wal te keeren.

De onzen ondertusschen, aan 't Schip Amsterdam gekomen zynde, zagen hoe deerlyk het daar gestelt was. De neef van de Schipper, een borst van 10 of 11 jaren, hadden zy nog wel 13 steeken na zyn dood gegeven, dat de onzen zoo bitter tegen de gevangene Javanen, die zy bekomen hadden, maakte, dat zy die ook aanstonds deden doorstooten.

Zy hoorden daar mede, hoe deze schelmen hen al van Bantam af gevolgd, en op Jakatra by hen gekomen waren, om, waar het mogelyk, hun met een jonk met nooten-muschaten te bedriegen, 't welk hen mislukt zynde, waren zy op Japara aangeloopen, om hen daar te wagten, en hier weer by hen gekomen, om voor Toeban, of Cidajoe, nu de rol, aangezien de Koning hen van onze komst gewaarschouwd had, verder uit te speelen.

Getal der dooden.

By dit gevegt waren 150 Javanen; dog van

A°. 1596. van de onzen maar 12 dood gebleven.

Dit onverwagt ongeval deed de onzen ten eersten van daar vertrekken, en na 't Eiland Madura loopen, daar zy den 6 December 1596 voor de stad Arosbaja ten anker quamen.

Hun komst voor Arosbaja. Die van de stad zonden daags 'er aan een Prahoe met 28 man aan boord, zeggende eenige speceryen van een schip in te hebben, dat daar over een jaar zou gebleven zyn. Dit waren maar verdichtzelen, om de onzen daar te lokken. Zy wisten dit ook wel; maar ontveinsden 't, en deden aan hun oversten nog een geschenk.

Den 8en dito quamen 'er drie Parahoe's van land, in de eerste van welke een tolk was, die aan die van 't Schip Amsterdam vroeg, of de Koning, en Opperpaap wel zou mogen aan boord komen, brengende eenige geiten, wat ryst, en andere verversching mede, om dit werk eenigen schyn te geven.

De Stierman van dit schip, die nog zwaar gequetst was, quam uit zyn hut na de kajuit, en zou, zoo 't hem niet belet was geworden, zekerlyk dezen Tolk uit de wereld geholpen hebben, om zyn moed aan den zelven eenigzins te koelen; dog men scheepte die tolk ten eerste met dit antwoord af, dat zy wel aan 't schip Mauritius, maar niet aan 't schip Amsterdam, of aan de Pinas, komen mogten.

En de stryd daar voorgevallen. Ondertusschen zagen zy den Koning en dien Priester met eenige vaartuigen recht op hun schip aan stevenen; 't zy dat die tolk zyn last vergeten had, 't zy dat zy zich daar niet na gedroegen; dog die van 't schip Amsterdam, bang voor hen zynde, gaven ten eersten op een groot vaartuig, waar in zy drie hoog boven malkanderen gepropt stonden, zonder verder beraad, met drie stukken vuur, waar in zy door 't meeste volk der andere schepen geholpen wierden, dat ook oorzaak was, dat 'er maar 21 van hen ontquamen, en al de anderen gevangen genomen wierden.

De Koning, die een goud juweel met 5 steenen aan zyn gordel had, en de Opperpriester, die beide zyn armen quyt was, wierden onder de dooden gevonden, over boord gezet, en toen uit de gevangenen gehoord, dat zy, zoo ras zy de kans maar klaar gezien hadden, 't schip zouden overvallen hebben; hoewel anderen dit tegenspraken, zeggende, dat zy dan met hunne wyven, en kinderen, niet aan boord gekomen zouden hebben.

Men schonk hen 't leven, en op de ernstige en byzonder zoete bede van 's Konings zoon, een jongetje van 6 of 7 jaren, ook aan den Tolk, dien men anders gedood zou hebben.

Hoewel deze stryd in 't eerst tegen de gedagten der onzen ondernomen was, meinden zy egter daar na, dat deze Madureezen niet een hair beter, als de andere Javanen, waren; weshalven zy den 9en dito van daar vertrokken. A°. 1597.

Den 25en dito quam Jan Molenaar, Schipper op 't schip Mauritius, zoo als zy voor Luboc ten anker lagen, schielyk, en binnen een uur tyds te sterven, die geopend zynde, bevonden wierd vergeven te zyn, waar op Cornelis Houtman, verdagt van hem deze koek gebakken te hebben, alzoo zy de gansche reize zeer oneenig geweest waren, den 27 dito vast gezet, dog den 30 weer ontslagen, en vry gesproken wierd, hoewel 't vermoeden van veelen egter op hem bleef. Jan Molenaar vergeven.

Den 1en January 1597 wierd het schip Amsterdam voor dit Eiland, alzoo zy 't zelve niet langer wisten boven water te houden, volgens genomen besluit, verbrand; en dien zelven dag verzeilden de schepen van daar, ziende den 18 dito 's morgens den brandenden berg van Panaroekan, die A°. 1586 eerst opgeborsten, en met zulken kragt gesprongen was, dat 't wel 10000 menschen 't leven gekost had, behalven dat men in drie dagen 'er geen dag-licht van wegen den rook had konnen zien. Deze zwavel-berg nu gaf te dier tyd ook een zeer grooten en donkeren rook van zig. Zy quamen daar op den 21 dito ontrent de stad Balamboang, die zy nu nog zwaar belegert vonden. Het Schip Amsterdam word verbrand. Hun komst te Panaroekan.

De reden 'er af was deze. De Koning van Passaroewan, Moors, of Mohhammedaans zynde, had de dogter van den Koning van Balamboang ten huwelyk verzogt, welke hem met een heerlyk gezelschap gezonden wierd. En voor Balamboang.

Na dat nu deze Vorst zyn bruid, die een Heidinne was, den eersten nagt beslapen had, heeft hy haar met haren ganschen trein, om dat zy niet Moors was, doen vermoorden. En daar op zyn leger verzameld hebbende, is hy eerst voor Panaroekan gekomen, meenende die stad te overvallen; dog dit mislukkende, is hy, na 't verlies van eenig volk, voor Balamboang gerukt, alwaar hy zig nedergeslagen, twee schanssen aan de Rivier opgeworpen, en met paalwerk zoo bezet heeft, dat 'er geen schepen, nog schuiten konden doorgeraken; hoedanig hy die stad nu al vier maanden belegert gehouden, en in die staat gebragt had, dat drie Portugeezen van Panaroekan, daar nu al eenigen tyd als bosschieters gedient hebbende, geen kans zagen, om het langer te houden.

De onzen nu quamen met de schepen, terwyl 't hier zoo geschapen stond, den 22 dito ontrent een myl van deze stad ten anker, ziende na de kant van Bali veel zeilen; die, zoo zeker Edelman zeide, daar met wel 8000 man by een verzameld waren, om de belegerde stad, waar in groot gebrek, en hongersnoot was, te ontzetten.

A°. 1598. Daar zy een zeer ouden Koning ontmoeten.

Zy kregen ook een Edelman aan boord, die hen niet alleen de gelegenheit van 't ganſch beleg, maar ook verhaalde, dat de vader van den tegenwoordigen Koning van Balamboang nog leefde, die een zeer oud Vorſt was, en zich nu wat landewaard in onthield; ook ſprak hy verder van een ſchip, byna even eens van maakzel als deze ſchepen, dat over tien jaren daar geweeſt, en na allen ſchyn, geen ander dan dat van Thomas Candiſch was, weshalven zy op een goede grond oordeelden, dat dit ook de zelve Koning zyn moeſt, van welke Candiſch getuigde, dat hy toen al over de 150, en dierhalven nu over de 160 jaren oud was.

Verzeilen na Bali, en van daar na Holland.

Dog alzoo de ververſching der onze begon op te raken, zyn onze ſchepen van daar na 't Eiland Bali verzeild, den 27 dito aldaar ten anker gekomen, en verder na Holland vertrokken.

Van Nek's komſt op Java, en zyn te rugtogt.

Na dat nu onze Zeevoogd Jacob Corneliszoon van Nek A°. 1598. den 1 May met agt ſchepen naar Indiën t'zeil gegaan, den 26 November voor Bantam gekomen, en met drie ſchepen weer na huis vertrokken was, zoo waren 'er vyf van zyne ſchepen nagebleven, van welke 't een mede voor Holland afgeladen, en derwaards gezonden wierd; dog de vier andere, Amſterdam, Zeeland, Gelderland, en Utregt, zyn den 8 January 1599 onder den Zeevoogd Wybrand van Warwyk na de Moluccos geſtevend.

De Zeevoogd Warwyk.

Gierd op Toeban aan.

Zy quamen den 13 dito voor Jakatra, en den 21 dito voor Toeban ten anker.

Zy gingen daar aan land, wierden zeer wel ontfangen, en de Koning had ook voorgenomen by hen aan boord te komen, latende den 24 dito aan de onzen eerſt zyn paleis, en alle zyne heerlykheid van vrouwen, paerden, olifanten, honden, tortelduiven, endvogels, de Ren-ſpeelen, en ſtryden in 't ren-perk, ettelyke malen zien, zonder dat hen 't allerminſte leed overquam, dat al vreemd was, zoo men maar bedenkt, wat daar drie jaren te voren met die van 't ſchip Amſterdam voorgevallen was.

Die daar wel ontfangen,

Zy gingen van daar den 24 en 26 dito t'zeil, dog de Zeevoogd, en Gelderland waren ontrent Madura ten anker gekomen. De andere twee ſchepen quamen den 27 voor Joartan, alwaar zy den 28 nog een geſchenk van des Konings broeder voor den Onder-Zeevoogd, en den 31 nog een ander van dien Koning voor den Prins van Oranje, zynde een koſtelyke kris (diens geveſt met 's Konings beeltenis in 't gout, en met veel juweelen pronkte) en twee koſtelyke, en fraeje ſpieſſen, kregen.

Dog voor Arosbaja qualyk gehandelt werd.

Ondertuſſchen hoorden zy den 30 dito 's nagts, dat 'er wel veertig man van den Zeevoogd, en van 't ſchip Utrecht tot Arosbaja gevangen genomen waren. A°. 1599.

Den 1en February 1599 zogt men deze gevangenen (zelfs ook door behulp van een verloochenden Portugees, die de voornoemde geſchenken aan boord bragt) wel te loſſen; dog dat wilde niet gaan, aangezien die Koning hen al te veel rantzoengeld eiſchte.

Onder deze gevangenen waren verſcheiden van onze Opperkooplieden (of Commiezen) en onder de zelve (gelyk wy nader zien zullen) ook Schuurmans.

Na dat 'er bevorens al een chaloep, met Ryſt geladen, op den drooge geraakt, en dien nagt daar gebleven was, ging 'er 's morgens een ſchuit zien waar zy bleven; dog hoorende, dat 'er nu maar na een os gewagt wierd, die de Koning aan den overſten ſchonk, zoo ging hy daar op weg, dog, na de ſchepen roejende, was hy van hen gedwongen weder te keeren, waar op zy de vlagge van de chaloep namen, om die aan boord hunnen nood te doen zien, dog de Arosbayers zetteden die weer by, om die van de ſchepen te misleiden.

Daar op gaat Schuermans met nog drie man in een Parahoe, om ook te zien waar zy bleven. Men haalde hem in 't eerſt in; dog zy namen daar na zyn degen, en hoed, en de anderen mede ontwapend zynde, wierd ook hun geld, en zommigen hunne kleederen mede genomen. Ten eerſte naderde de Koning al 't geweer, dat hy in de chaloep vond.

Men verzogt den Koning, dat men hier af na boord kennis geven mogt, dat hen toegeſtaan wierd.

De Zeevoogd, dit verſtaan hebbende, zond een ſchuit na den Onderzeevoogd, om hem te waarſchouwen, welke ſchuit de Arosbayers mede meenden magtig te worden, zoo die van 't ſchip Utregt dit, door 't nazenden van hun chaloep, niet belet hadden. Ondertuſſchen quam de Onder-Zeevoogd met zyn makker mede daar.

Zy eiſchten voor deze 40 man, de twee zwaarſte ſtukken geſchut van den Zeevoogd, benevens ettelyke lakens, fluweelen, en nog duizend Ryxdaalders tot rantzoen-geld.

De Zeevoogd zeide, dat hy hen geen geſchut kon, maar wel eenig geld wilde geven; dog zy konden malkanderen daar over niet verſtaan. Eindelyk kregen zy, door gunſt van den Zeevoogd der Arosbayers, de ſchuit met 8 of 9 man los, dat hen ook, zoo ras zy vertrokken waren, leet was.

Zy bragten dierhalven 't ander volk eerſt in een dorp, en wierden daags 'er aan alle (uitgenomen Schuurmans, en eenige anderen) in een ſpelonk boven op een berg gebragt, daar zy 't zeer quaad hadden.

Na dat onze Zeevoogd te vergeefs verſcheide middelen in 't werk geſtelt had, om

A°. 1599. om hen te verlossen, ging hy den 5 February met 150 man na land, alwaar een felle schermutzeling voorviel, alzoo de vyand met metaale bassen, roers, en pylen zeer sterk schoot.

Verliest nog vyfen twintig man. Ondertusschen begon het fel te waejen, 't geen oorzaak was dat zy weder na boord moesten keeren; dog, een schoot wegs van land zynde, sloeg de chaloep van den Zeevoogd met 36, en de Bok van Zeeland met 13 man om, zonder dat die genen, die in de andere chaloepen waren, eenige hulp konden toebrengen. Sommigen verdronken hier, anderen wierden doodgeslagen, en eenigen, die aan de eene kant aan land geraakten, wierden door den verloochenden Portugees van Toeban verbeden, om ze in 't leven te laten. Zy quamen dierhalven by hen, moesten knielen, en men leide hen, ten teken dat zy hen die genade van 't leven bewyzen zouden, een hand vol zands op 't hoofd, maar die aan de andere kant aan 't land zwommen, wierden alle gekrist.

Daar bleven in 't geheel vyf en twintig man, vyftien van den Zeevoogd, een van Jan Martenszoon, en negen van het schip Zeeland.

En lost zyn volk eindelyk. Na dat nu alle deze gevangenen daar zeer veel ongemakken uitgestaan hadden, wierden zy, eenen vyftig mannen sterk, den 8 dito voor twee duizend stukken van agten, of de waarde van dien, gelost, krygende den 14 al hun volk, op twee man na, die aan land bleven, weer aan boord, waar op zy nog dien zelven avond van daar na Amboina verzeilden.

Twee van deze schepen, in Banda geraakt, vertrokken van daar weer na het Vaderland; dog Amsterdam, en Utregt, die in Amboina en Ternate geweest waren, verzeilden van die laatste stad den 19 Augusty 1599 na Java, quamen den 13 November voor Jakatra, en den 19 dito voor Bantam, van waar zy den 21 dito weer na Holland keerden.

Verdere gevallen onzer Zeevoogden op Java. Na dat Jacob Corneliszoon van Nek den 28 Juny 1600 voor de tweede maal, met zes schepen na Oost-Indiën gevaren was, zie ik wel, dat hy met Amsterdam, Delff, en Gouda, op den 30 Maart 1601 voor Bantam ten anker quam, en zoo na Ternate, en van daar weer na Java (daar hy maar eens op den 27 Augusty ankerde) en van daar na huis geraakt is, en dat de drie andere, Dordregt, Haarlem, en Leiden (die onder weg den 10 October 1600 van hem afgescheiden waren) den 9 Augustus 1601 mede, en den 15 November 1603 weer voor Bantam ten anker gekomen zyn, dog ik zie niet, dat zy ergens anders op Java aangeweest, of eenige verdere ontmoeting gehad hebben.

Den 6 April 1599 is de Zeevoogd Steven van der Hagen, met de schepen de Zon, de Maan, en de Morgenstar, uit Texel gezeild, en A°. 1600 voor Bantam gekomen; dog by zyn togt na Amboina nergens op Java aangeweest. Hy quam den 19 November weer voor die stad, en vertrok met die schepen den 14 January 1601 na 't Vaderland. A°. 1600.

Ik zie, dat de Zeevoogd Jacob van Heemskerk, tegen die van Damak slaande, agtien man verloor, en ontrent dertig gevangens van hen weer bequam; egter kon hy zyne gevangenen niet weer los krygen.

De Zeevoogd Wolfert Hermanszoon met vyf schepen, Gelderland, Zeelandia, Utregt, de Wagter, en een Jagt den 23 April 1601 uit Texel gezeild, is den 31 December ontrent Bantam ten anker gekomen, en, na op den 2 January 1602 Don Andrea Furtado de Mendoza in 't gezicht van deze stad grooten hoon aangedaan te hebben, den 3 dito op deze reede met veel eere ontfangen, van waar hy den 12 dito na Jakatra liep, daar hy ankerde, en tot den 17 lag, gaande dien morgen t'zeil. Hy quam den 20 ook op de reede van Toeban, daar hy meende te ankeren; dog kon het 'er van wegen den wint niet houden, maar by zyne te rugreize uit Ternate en Banda, quam hy den 6 July hier ten anker, en bragt dien Koning geschenken van den Prins van Oranje, die hem zeer aangenaam waren.

Van daar den 13 dito verzeild zynde (terwyl daar van den 9 af, 't schip de Witte Leeuw, waar op de Zeevoogd Jacob Heemskerk was, nevens 't schip Alkmaar, en een prys by hen gelegen had) is hy met zyn byhebbende drie schepen den 18 July op de Reede van Jakatra, en tot Bantam den 1 Augustus ten anker gekomen, en den 25 dito na 't vaderland vertrokken.

Dus quam ook de Zeevoogd Joris van Spilbergen den 5 May 1601 met de schepen den Ram, 't Schaap, en 't Lam uit Zeeland geloopen, den 27 April 1603 op de Reede van Bantam, van waar hy den 28 Augustus met 't Schaap, 't Lam, de Eendragt, en de Maagd van Enkhuizen, na 't Vaderland vertrokken, daar op St. Heleen nog de boot de Jager bygekomen is.

De Zeevoogd Wybrand van Warwyk den 17 Juny 1602 uitgezeilt, quam den 29 April 1603 voor Bantam, daar de schepen Zirikzee, de Hollandsche Tuin, en de Gans, zynde Atsjien-vaarders, den 7 April 1609 ook quamen, om na 't Vaderland te gaan.

Den 13 Augustus 1613 quam 't schip der Goes van Ceilon mede tot Bantam op de Reede; van waar in October Mauritius en Erasmus van Rotterdam na Holland zeilden.

Warwyk vertrok den 11 November

weer

A°. 1605. Een Comptoir op Greffic opgericht.

weer van daar, quam den 21 dito tot Greffic, alwaar hy nu een Comptoir oprichtte, en Dirk van Leeuwen als Opperkoopman gelegt heeft, nevens Aarnout Heins als Onderkoopman, en Klaas Dirkszoon van Hoorn als Affiftent, met nog vier mannen, met 18000 Ryxdaalders; van waar Warwyk den 6 December na Djohor verzeilde, en is op Bantam den 27 November 1605 wedergekomen, alwaar nog dien zelven avond de Zeevoogd Kornelis Sebaftiaanszoon, en 't fchip Amfterdam met nog een veroverde Kraak, St. Antonio genaamt, mede op de Reede ankerden, van waar de Zeevoogd Warwyk den 6 January 1606 met vyf fchepen, Hollandia, Dordregt, Amfterdam, Zeeland, en Vliffingen (zynde de drie laatften eenigen tyd vooruit gezeilt) nà 't Vaderland vertrokken is.

Buiten deze zyn nu en dan nog wel eenige enkele fchepen hier en daar op een Reede van Java, en vooral op die van Bantam, gekomen, zonder dat ik vinde, dat zy op Java, onder 't beftier van dezen Keizer, eenige ontmoeting van belang gehad hebben.

De wakkere Zeevoogd Steven vander Hagen, de tweedemaal 1603 den 18 December met een vloot van 12 fchepen (waar by 'er in Juny 1604 nog een quam) uitgeloopen, om na Indiën te gaan, en in Engeland den Zeevoogd Paulus van Kaarden by zich gekregen hebbende, is met hem den 31 December 1604 voor Bantam gekomen, en den 17 dito van daar met de voornaamfte fchepen na de Moluccos t'zeil gegaan, zonder dat my blykt, dat hy op Java ergens aan geweeft is. Van deze vloot zyn nu en dan ook weer fchepen op Bantam aangekomen, die van daar verder de reize elders in 't land, of ook wel na 't Vaderland, voortgezet hebben.

Ik zie dat Paulus van Soldt, Opperkoopman, A°. 1607 den 3 February op Greffic aangeweeft zynde, op Soerabaja toen nog een Koning gevonden heeft, die blint, en groot van vermogen was, en van wien hy met de zynen ook zeer wel onthaalt is, onder welken toen Greffic, daar wy nog een comptoir hadden, fchynt geftaan te hebben: aangezien die Opperkoopman, nevens 't Opperhoofd aldaar, Sr. Steven Doeffen, uitdrukkelyk door dien Vorft (dien 't maar om een gering gefchenk van kleedjens voor zyn wyven te doen was) ontboden is, om aan zyn Hof te verfchynen.

De Zeevoogd Kornelis Mateliet de jonge, den 12 May 1605 met een vloot van elf fchepen uitgezeilt, en in Indiën gekomen zynde, is eindelyk met eenige fchepen den 31 January 1607 op de Reede van Bantam verfchenen, van waar hy den 7 February na Jakatra vertrok, daar hy den 11 dito quam, en van waar hy, A°. 1607. na een minnelyk onthaal by dien Koning, na de Moluccos vertrokken, en den 27 November des zelven jaars daar weder gekomen, en den 28 January 1608 van daar na 't Vaderland gegaan is, zonder dat my blykt, dat hem op Java iets verders ontmoet, of dat hy daar ergens aan geweeft zy.

De Zeevoogd van Kaarden den 20 April A°. 1606 met agt fchepen uitgeloopen, en by Mofambique 'er een verloren hebbende, quam met zyn vloot van zeven fchepen tot Bantam den 9 January 1608, zonder dat hy op Java ergens verder aangeweeft is.

De Zeevoogd Pieter Willemszoon Verhoeven, den 22 December 1607 met dertien fchepen uitgezeilt, is met eenige fchepen van zyn vloot den 15 February 1609 voor Bantam gekomen, en den 25 dito van daar verder na Banda gezeilt, zonder dat wy verder zien, dat onze aangekomen Zeevoogden, of byzondere fchepen, ergens op Java aangeweeft, of eenige ontmoeting gehad hebben.

Verdere zaken onder Keizer Mohhammed.

Wat nu verder de zaken, op 't Eiland Java in 't byzonder voorgevallen, aangaat, ik zie dat de Koning van Soerabaja A°. 1601 ook Koning van Paffaroewan, en Joartan, behalven dat toen Balamboang al voor eenigen tyd (en waarfchynelyk, na dat onze eerfte fchepen in January 1597 'er ten anker quamen) mede onder hem geraakt was.

Ook is deze Vorft nog al eenige jaren 'er na een magtig Koning op zich zelven gebleven, gelyk hy het land van de Koningin van Landa, op 't Eiland Borneo, veroverd, en nog lang naderhand 't oppergezag daar behouden heeft.

Het is echter zeker, dat deze Keizer van Java, nu en dan al een preuve heeft willen nemen, om, waar 't mogelyk dezen Vorft te vermeefteren, en aan zyn kroon te onderwerpen; dog dat wilde toen nog niet gelukken.

De Javanen, weeten van dezen Mohhammed veel te verhalen, dat zyn eerfte toeleg geweeft is, om Jakatra te vermeefteren, voorgevende, dat die Koning (gelyk ook uit het vorig verhaal van Pinto af te nemen is) bevorens onder zyn kroon geftaan had, en van hem afgevallen was.

De hulptroepen, die hy hier toe gebruikte, waren zeer veele zoo uit het Ooften, als uit het Weften. Uit het Ooften verfchenen die van Soerabaja, Sampan, Paffaroewan, Cadiri, Wirafaba, Pannaraga, en Madion. Uit het Weften quamen die van Sammedang, Ocker, en Timban-Antan.

Wat moeite hy toen ook dede, en hoe fterk hy was, zoo kon hy Jakatra niet veroveren, en moeft dus onverrigter zake weer

A°. 1618. weer aftrekken, een bewys, hoe vermogend te dier tyd de Koning van Jakatra geweest zy.

Kort daar aan stonden die van Ocker tegen hem op, welke hy overwon, brengende veelen van hen na Mataram, daar hy wel 1100 man krissen liet.

Hy maakte in die tyd ook met den Koningen van Soerabaja, en van Tsjeribon, een verbond, welke beloofden voortaan den Keizer van Mataram onderdanig te zullen zyn; dat men egter niet verder verstaan moet, dan dat zy als bondgenooten onder hem, als de noot het vereischte, tot zyn dienst zouden te velde te trekken: want anders weet ik niet, dat de Princen van Tsjeribon oit onderdanen van zyn kroon geweest, gelyk zy het ook tot nog toe niet zyn. En 't zelve blykt van die van Soerabaja uit het vervolg ook klaar.

A°. 1610 zeide men, dat de Keizer van Mataram reeds op weg was, om den Koning van Soerabaja aan te tasten, zoo dat onze kooplieden op Greffic zeer bang voor hem, en zyn leger waren; daar egter in die tyd nog niet veel, zoo ons toeschynt, van gekomen is, alzoo wy in de volgende jaren daar nog in rust gebleven zyn.

De Opperhoofden op Greffic. Wy hebben op dit comptoir A°. 1603 eerst Dirk van Leeuwen, A°. 1605 Compostel, uit last van den Zeevoogd Steven van der Hagen, daar na A°. 1607 Steven Doesen of Doensen, A°. 1609 in Febr: Pieter Zegerszoon, en Cornelis vander Meer (die in Maart des zelven jaars door Adam Klaaszoon van Driel vervangen is) tot onze Opperkooplieden, en Hoofden van den handel gehad, dog A°. 1616 zie ik, dat dit comptoir opgebroken was.

Frederik Druif A°. 1616. als gezant na Mataram. Om de vriendschap van dezen Oppervorst in Mataram nu te beter te onderhouden, hebben haar Edelheden den Heer Frederik Druif, van Enkhuizen, als gezant aan zyn Hoogheit, in dit zelve jaar met groote geschenken gezonden. Dit is (mynes wetens) de eerste geweest, die derwaards van wegen de E. Maatschappy met dien eernaam vertrokken is.

Oorlog met dien Vorst. Eenige jaren daar na zyn wy egter met dien Vorst in oorlog geraakt; want dat blykt klaar daar uit, dat de Heer Opperlandvoogd Koen A°. 1619 in 't begin Japara veroverd heeft, dat hy niet gedaan zou hebben, zoo ons die Vorst bevorens geen reden daar toe gegeven had.

Zy bestond hier in: Korten tyd te voren, of A°. 1618 had de Javaansche Landvoogd van Japara uit last van den Soesoehoenan onze Logie aldaar laten afloopen, de goederen der E. Maatschappy, ontrent 20000 Ryxdaalders waerdig, geroofd, drie mannen van ons volk vermoord, drie der zelve gequetst, en nog zeventien van onze dienaaren landewaard in gevangen gevoerd.

Om dit stuk te wreken, was den 28 Octobet des zelven jaars de bevelhebber Adriaan Maartenszoon Blok, by zyne togt na de Oostersche gewesten, al gelast, om, zoo hy kon, op Japara aan te loopen. A°. 1618.

Japara verwoest door Blok A°. 1618. Daar op was hy den 8 November met honderd zestig man te land getreden, nam een vastigheit der zelve in, stak de stad, en tien jonken (van welke hy 'er ook eenige nam) nevens een groote meenigte van praeuwen, en andere vaartuigen, in brand, buiten dat daar nog dertig Javanen het leven lieten, daar hy geen een man verloren had.

De Landvoogd van Damak, dit verstaan, en daar by veel schade geleden hebbende, zond aanstonds zyn volk na de schepen, biedende den onzen zyne vriendschap aan, met beloften, dat hy ons een verdrag met den Keizer, en ook verder verzorgen zou, dat de Landvoogd van Japara over 't afloopen van onze Logie, en over 't vermoorden van ons volk, niet alleen gestraft; maar dat ons gevangen volk ook ten eersten ontslagen, en aan ons weer overgeleverd zou werden; dog onze schepen, na 't bescheid van den Keizer van Mataram niet konnende wagten, hadden hunne reize na de Oost vervorderd.

En door den Opperlandvoogd, de Heer Koen A°. 1619. Een klaar bewys nogtans; dat de Keizer maar uitstel gezogt heeft, blykt daar aan, dat vyf onzer schepen onder de Heer Koen den 23 May 1619 voor Japara gekomen, niet goetgevonden zouden hebben, die stad toen weer aan te tasten, uit te plunderen, en weer te verbranden, indien daar geen wettige reden (te weten, 't agterhouden van onze gevangenen) geweest, en zoo die Vorst niet met ons gespot had, 't geen de Heer Koen niet gewoon was te dulden.

Vrede A°. 1620. Ondertusschen schynd 'er A°. 1620 weer vrede tusschen ons en dien Vorst gemaakt te zyn, vermits my uit zekere besluiten der Heeren zeventienen, den 24 October 1621 na Indiën gezonden, komt te blyken, dat zy, wegens de trotsheid van den Koning van Atsjeh (doorgaans Atsjien genaamd) op zyne veroveringen, niet geraden vonden den Keizer van Mataram (die 't jaar te voren daar al om verzogt had) tegen den Koning van Bantam te helpen, het welk zy den 8 September 1622 weder belasten, willende dat men die twee vorsten maar in evenwigt tegen malkanderen houden zou: want hy had A°. 1620 al voorgegeven, dat de Bantammers van hem afgevallen waren, en dat hy die daarom, verzoekende onze hulpe daar toe, wilde beoorlogen. Zyne geschillen met Bantam.

In dezen tyd was Mohhammed meester van zeer veel Koningryken, en Landvoogdyen van Java; dog dat'er nog veel aan ontbrak, zullen wy in 't leven van zyn zoon zien.

L Het

A°. 1622. Het is zeker, dat de Koning van Soerabaja ook nog niet onder hem stond, met welken hy ontrent dezen tyd in geschil geraakte, en had hy besloten dezen Vorst aan te tasten, om zich meester van Soerabaja, Passaroewan, Balamboang, en de verdere landen, onder dien Koning staande, te maken.

Belegerd Soerabaja te vergeefs. Daar op ging hy A°. 1622 met een leger van ontrent 80000 man na Soerabaja, lag 'er eenige maanden voor; dog moest onverrichter zake, wegens gebrek van levens-middelen, die stad verlaten, en met schande opbreken; maar alzoo hy de sterkste te veld was, hoopte deze Vorst egter de eene of de andere tyd van dat Ryk nog wel eens meester te zullen worden, hoewel de tyd ons leeren zal, dat het door zyn zoon eerst veroverd is.

In dit zelve jaar trok de Heer Gerard Frederik Druif, voorzitter in de bank van Schepenen tot Batavia, den 9 September weer als gezant van haar Edelheden aan dezen Vorst.

Dat hy heerzugt en begeerte genoeg had, om niet alleen meester van Soerabaja, maar ook van Bantam te zyn, hebben wy even te voren gezien, en daar zullen ons meer blyken van voorkomen.

Tragt meester van geheel Java te werden. Ja zelf, dat hy na 't oppergebied van Java gestaan heeft, blykt ons zonneklaar, by zynen toeleg op Batavia tot verscheide malen toe, beeldende zig vast in, dat als hy daar bezitter van was, hy het dan ook zeer licht, van Bantam werden zou, om dat de E. Maatschappy des Bantammers eenigste steunzel was.

Zyn sluitreden was goed, en zeer wel gegrond, had hy 't maar zoo verre konnen brengen, dat hy Batavia had konnen veroveren, en ons van daar verdryven; dog wat hy daar ontrent in 't werk gesteld heeft, en hoe hem dat mislukt is, zullen wy nu eens van naby gaan beschouwen.

En tast Batavia A°. 1628. aan. Nadat hy genoodzaakt was onverrichter zake van voor Soerabaja weer af te trekken, zogt hy 't van tyd tot tyd met ons in de war te smyten. Om daar van een begin te maken, liet hy ons in 't eerste alle voorraad en levens-middelen, daar hy maar kon, dog zoo behendig, onthouden, dat het tot geen reden van openbare vrede-breuk dienen kon; maar als hy nu gewaar wierd, dat wy hem niet van doen, en ons genoeg van alles voorzien hadden, heeft hy onze vriendschap weer zelf verzogt, niet zoo zeer om dat hy ons nu beter lyden mogt, als wel om door onze vriendschap meester, eerst van Soerabaja, en daar na van Bantam te werden.

Eindelyk maakte hy een beter overslag, en nam voor Batavia eerst aan te tasten. En om dit wel aan te leggen, maakte hy 'er dit begin van.

Den 22 Augustus 1628 quamen tot Batavia 59 Goraps (zekere inlandsche vaartuigen) en praeuwen van Temanggong Boeraksa met 150 koebeesten, 120 lasten Ryst, 10600 bossen padi, 26600 calappus, 5900 bossen zuiker, en eenige andere kleenigheden, by welke 900 koppen uitgelezene mannen waren. A°. 1628. Verhaal van dit beleg.

Deze zeiden, dat zy deze beesten mede bragten, om te voldoen aan het verdrag, met ons in April 1627 aangegaan, volgens 't welke zy verpligt waren 800 stuks van de zelve, a 8 Ryxdaalders ieder, aan ons te leveren, verzekerende ons daar en boven, dat 'er drie dagen daar na nog 27 praeuwen met beesten stonden te volgen.

Hunne komst gaf ten eersten aan haar Edelheden veel bedenkinge, te meer, dewyl 'er zoo veel volks by was, die zy niet zien konden, dat daar toe vereischt wierden.

Men deed daags 'er aan die 150 beesten lossen; dog men belaste toen, dat alle de praeuwen ten eersten zouden buiten gebragt werden, dat de Javanen gansch niet aanstond; dog egter geschiede. Door een voorzigtig bevel van haar Edelheden verydeld.

Den 24 dito 's avonds quamen 'er nog zeven praeuwen van Boeraksa aan; dog die wilden niet binnen wezen, en verzogten maar om een pas-cedel, om na Malacca te varen.

Om alle quade aanslagen voor te komen, vonden haar Edelheden goed last te geven, om de Rivier met een boom te sluiten, en stelden ook een buiten-gemeene buiten-wagt op het plein van 't Kasteel, daar de markt is, bevelende met twee Tinggans (zekere inlandsche vaartuigen) buiten de eerst aangekomene praeuwen wagt te houden, en te beletten, dat de andere zeven zich by die eerste niet voegden, op dat zy geen geweer aan de zelve overgeven mogten.

Die last was zoo ras niet gegeven, of die zeven vaartuigen zeiden vlak uit, dat zy by die andere in weerwil van de onzen wilden varen. Hier over vielen zoo lang geschillen met woorden, tot zy met de wapenen aan malkanderen, en handgemeen raakten, nemende dit zyn aanvang met het volk van ontrent 20 praeuwen, die binnen lagen, de buiten-wagt van de markt ontrent midder-nagt op 't lyf vielen, en 't kasteel van alle kanten begonden te bestormen. Uitbersting van 's vyands toeleg.

Eenige Javanen vervolgden deze wagten zoo kort op 't lyf, dat zy met hen over de land-gordyn tot binnen in het kasteel liepen, en al ons volk van de gardyn afdreven.

Eenige meenden op het bolwerk de Robyn te loopen, maar wierden door een Hamey, op die gordyn staande, gestut. De meesten hoop bleef op den Barm van 't bolwerk de Diamant, en van de oude Vesting, staan.

De

A°. 1628. De Javanen van de praeuwen, die buiten lagen, liepen door 't water tot aan den Barm van 't bolwerk de paerel, daar men het voornamelyk op gemunt had, alzoo 't kasteel daar op zyn zwakste was, en zy gemakkelyk over de aarde wal, die nog maar twee voeten hoog was, konden loopen; dog door 't geweld van musquetten wierden zy 'er afgehouden.

Egter bleven zy, niet tegenstaande gedurig op hen geschoten wierd, aan dien Barm staan, tot dat de dag doorbrak, zonder dat men hen, met vyf uuren lang te schieten, had konnen doen vertrekken.

Men zou niet gelooven, hoe dolschotig en verwoed zommige Javanen zig hier betoonden, en 'er op aanvielen, en het is zeker, dat, zoo alle de andere zoo wel gevolgt hadden, als die 'er op los gingen, het was de onzen onmogelyk geweest, dien zwaren storm te wederstaan.

Met het aanbreken van den dag afgetrokken zynde, lieten zy veele dooden ontrent het nieuw huis van den Ontfanger, dat zy mede verlieten, agter.

Den 25 zagen de onzen met het aanbreken van den dag, die 27 praeuwen (van welke bevorens gemeld is) aankomen; dog deze van de afgeslagene Javanen tyding bekomen hebbende, hoe de zaken daar stonden, liepen na de Rivier by de Maronde, zonden eenige Ruiters af, om na 't verder gevolg van de onderneming hunner makkers te vernemen, en gaven last, om alles van buiten in te trekken. In 't velt wierd eenig volk vernomen, dat al mede van de afgeslagenen scheen te zyn.

Den 26 dito quam een groote menigte Javanen met vliegende vaandels tot in 't gezicht van de stad aantrekken, waar op haar Edelheden besloten een groot deel van het Zuider-einde der stad, daar niet veel steene huizen waren, af te snyden, en te verbranden, om 't ander deel te beter te konnen behouden, aangezien 't hen onmogelyk was alles tegen de groote magt van den Keizer van Mataram te beschermen.

Dit wierd aanstonds in 't werk gesteld, gelyk ook al het volk, op de West-zyde der Rivier woonende, benevens de Engelschen, die zig daar onthielden, hunne wooningen verlieten, en zich na 't beste deel der stad begaven, met een voornemen om dat te sluiten, en ten uiterste te verdedigen.

Den 27 met het aanbreken van den dag waren de voorloopers van den vyand 800 of 1000 koppen sterk, al in het afgesneden deel der stad, begonden zich daar te begraven, en de Vesting Hollandia af te snyden.

Daar op volgde hun geheel leger met vliegende vaandels, en in een goede ordre; dog de vyand wierd door 120 Soldaten, en door eenige Borgers, met groot verlies der hunnen, die op die plaats van de Rivier en de gracht doodbleven, uit de stad gedreven. A°. 1628.

Die van 't leger, hun volk in groote wanordre uit de stad ziende vlugten, namen zeer ordentelyk de wyk na den tuin van de Heer Specx, alwaar zy zich zelven voor eerst nedersloegen. Naderhand quamen zy wat meer binnen-schoots leggen, zoo dat men hen gemakkelyk met een musquet treffen kon; dog om hier tegen gedekt te zyn, hadden zy verscheide beschanssingen en wallen van calappus- of pinang-boomen, en gespleten bamboezen gemaakt, en die zoo wel aan malkanderen gebonden, en met aarde gevult, dat 'er zelf met geen grof geschut door te booren was.

's Nachts tusschen den 10 en 11 September is de vyand tot op een pistoolschoot aan de stad genaderd, daar hy zich weder begraven, en in eenen nacht zoo veel hout, en gekloofde bamboezen in een gewerkt, en die wederom zoo dicht alomme met aarde gevult had, dat 'er geen kanonkogel op hegten kon, zoo dat zy daar agter volkomen schoot-vry waren.

Den 12 September lieten wy door 65 Soldaten, van eenige Japanders en Mardykers (of zwarte vry-borgers) ondersteunt, en verder door 150 musquettiers, die op de wal stonden, gedekt, een uitval op de zelve doen, trekkende verder tusschen 't leger van den vyand van agteren in die nieuwe werken, dreven 'er 2 of 300 vyanden uit, en sloegen 'er 30 of 40 op de plaats dood.

Toen de vyand aan 't vlugten was, vielen de Chineezen, die hier waren, met zulken menigte, en moedigheit, uit, dat het een vermaak was, om te zien, staken 's vyands nieuwe werken in brand, en bragten veel buit van hen in de stad. Van de onzen wierd 'er zelf geen een te dier tyd gequetst. Die een en andermaal op de vlugt gejaagt werd.

Den 21 dito 's avonds naderden de vyanden met een groote magt by de Reduit Hollandia, terwyl zy rondom de stad, en 't kasteel een looze wapen-kreet maakten, dat zy uitdrukkelyk daarom deden, op dat men hunne aannadering niet gewaar werden, nog verhinderen mogt, en op dat zy zouden beletten, dat wy die van Hollandia niet zouden ontzetten. Ook bragten zy reeds veel storm-ladders aan, terwyl andere, om deze aanvoerders te dekken, gedurig met lange roers op die van die Vesting schooten.

Ondertusschen wierd 'er door 24 man van ons volk op die Vesting zoo goeden wagt gehouden, en zoo veel tegenweer gedaan, dat zy die groote magt de gansche nacht afkeerden, verschietende wel al hun kruit; maar daar door ook bewer-

A°. 1628. kende, dat de vyanden met al hunnen toeleg niet anders vorderden, dan dat zy zig daar op vyf plaatſen begroeven, en zich zelven tegen ons zeer wel verzekerden.

Den 22 dito beſloten wy, nu kennis van den nood dezer Veſting bekomen hebbende, die te ontzetten, en de verdere aannadering van den vyand te verhinderen.

Ten dien einde vielen de onzen met 300 Soldaten, 200 Borgers, en met een groot gevolg van Mardykers en Chineezen uit, en dreven den vyand uit al zyne werken met groot verlies tot in zyn leger. Ook waren 'er onder hen, die zelf met vliegende vaandels in grooten getale uit hun leger vlugteden.

Dit gaf de onzen gelegenheid, om alle de nieuwe werken by den vyand meer als op tien plaatzen begonnen, te verbranden, het welk zy ook op de ſchoot-vrye huizen, die op de Rivier ontrent die Veſting, gebouwt waren, in 't werk ſtelden.

'sVyands verlies. Dit was een heerlyk begin, over 't welk men groote reden had om God te loven, alzoo op dien dag wel 12 of 1300 vyanden dood gebleven waren, en indien men de gevangenen gelooven mogt, waren 'er wel 3000, en aan onze kant maar 12 Nederlanders, en zeer weinig Mardykers en Chineezen, gebleven.

Bericht der gevangenen. Uit eenige gevangens verſtonden wy, dat dit leger van den Keizer van Mataram by hun eerſte aankomſt 9 of 10000 man ſterk was, waar onder 2000 laſtdragers. Zommige van hen, te weten 4800, waren te land, 3500 te water, en de andere 4800 quamen ontrent de Maronde te land.

De geheele togt was op 't voorgeven van Temanggong Boerakza, dat Batavia zeer licht te winnen was, en op zyn aanbieding van dit zelf met weinig volk te zullen doen, ondernomen; dog hy was door zyn volk, dat op Batavia handelde, geweldig misleit, en, op hun bericht te veel ſteunende, had hy den Keizer ook zoodanig misleit, dat hem, was hy weder gekeert, zyn leven gekoſt zou hebben, alzoo hy dien Vorſt vaſt toegezegt had, Batavia in korte tyd hem te zullen leveren.

Het is zeker, dat de ſchoone gelegenheit van deze ſtad, en de ſchoone handel, die 's vyands verſpieders daar zagen, mitsgaders de kleene bezetting, hen te lichter zal aangelokt hebben, om dat werk met zulken kleenen magt te ondernemen, te meer, aangezien de gemeene bezetting toen maar van 300 koppen, en die der borgers ten hoogſten naaulyx zoo ſterk was, al 't welke de vyand zeer licht van onze geveinsde vrienden, en zyne verſpieders, heeft konnen vernemen.

En gevaar van de ſtad, en 't Kaſteel. Daar beneven was het kaſteel niet gesloten, dan alleen ontrent het bolwerk de Diamant. Over de wallen, en over de twee zee-bolwerken, die nog maar begonnen waren, kon men in 't kaſteel loopen, en de ſtad was rondom nog open. De gragt, en de wallen, aan de Ooſt-zyde der ſtad, konden den vyand geen hinder toebrengen, gelyk zy by nagt ook met hunne pieken door 't water zwommen, en over de wal in de ſtad liepen. Voor de Chineezen, en Mardykers waren zy niet bevreeſt, wel wetende, dat die niet in ſtaat waren, om zich zelven te beſchermen. A°. 1628.

Indien de voornoemde praeuwen maar eenen dag tuſſchen 't kaſteel en de ſtad, volgens 't vorig gebruik, hadden mogen leggen, ter tyd toe, dat het volk, dat te lande herwaards quam, zig met hen kon vereenigt hebben, en indien dan de eene troep op 't kaſteel, en de andere op de ſtad, gelyk hun toeleg ſchynt geweeſt te zyn, aangevallen was, het is zeker, dat zy de ſtad, en 't kaſteel in korten tyd zouden veroverd hebben; maar door de buitenwagt zyn de praeuwen gedrongen geworden hunnen aanſlag een dag te verhaaſten. En zoo die van de buiten-wagt 't volk van de praeuwen niet verhinderd, en ten eerſten een wapenkreet gemaakt hadden, de vyand zou, eer men zig had konnen weeren, in 't kaſteel, geloopen, daar zekerlyk een groote moord bedreven, en zig, na allen ſchyn, zeer licht van het geheel kaſteel (uitgenomen 't bolwerk de Diamant) meeſter gemaakt hebben; dog God heeft haar Edelheden wysheit gegeven, om dit, door hun voorzichtig beleit, en heilzaam bevel ontrent die praeuwen, voor te komen, en daar door de nog maar pas als uit de modder opluikende ſtad Batavia, ten zetel van den handel van gansch Indiën, en een weergalooze koninginne van alle de ſteden in 't Ooſten (dat zy in later tyden nog eens ſtond te werden) te bewaren. En wat de behoudenis der zelve geweeſt is.

Na dat men nu de vyanden uit al zyne werken op den 22 September met zoo grooten verlies weder in hun leger gedreven had, was hen de moed zoodanig ontzonken, dat zy zich eenigen tyd daar na ſtil hielden, zoodanig, dat wy byna geen beweging meer onder hen vernamen. Ook hoorden wy door de gevangens, dat hun volk, zoo door dit, als door 't vorig verlies, zoodanig verminderd was, dat zy zig nu niet boven de 4000 ſterk bevonden, alzoo 'er ook veele door 't gebrek, by hen reeds geleden, verloopen, en na 't boſch gepeurt waren.

Dit deed de onzen beſluit nemen, om eens te onderſtaan of de vyand (die in twee troepen aan de Ooſt-zyde der ſtad lag) niet uit zyne legerplaats zou te ſlaan zyn.

Ten dien einde bragten zy den 21 October onder de Heer Jaques le Febre, gewezen Landvoogd der Moluccos, en nu Veld-

A°. 1628. Uitval der onzen op den vyand.

Veld-Heer gemaakt, een nieuwe troep van 2866 man te veld, die in deze navolgende manschap bestond:

Ruiters.	24
Zes vaandels Soldaten, ieder van 70 koppen.	420
Drie vaandels borgers.	210
Drie dito van Japanders, en Mardykers.	210
Van de E. Maatschappy's lyf-eigenen tot werk-lieden.	260
Chineezen.	700
Andere byloopers.	800
Bosschieters, en Matroozen met hunne vuurwerken.	42
Andere byloopers, en borger-slaven.	200
Te zamen	2866 koppen.

Terwyl dit volk buiten de stad in 't veld gebragt wierd, zyn twee geslotene Tsjampans, en zeven schuiten en boots, daar 150 bootsgezellen op waren, 's vyands leger genaderd.

Terwyl zy nu zonder ophouden tegen malkanderen schooten, is de eene troep des vyands, aan de eene kant gelegen, door onze voortroep (zynde twee vaandels Soldaten, en een van de borgers, benevens drie vaandels Japanders en Mardykers) zeer hard aangetast, in roeten geslagen, en uit hunne werken gedreven.

Het vaandel der Japanders, die zig hier dapper queten, was allereerst op 's vyands werken geplant. Den Chineezen was mede belast den aanval te doen; dog zy bleven in ordre staan, en zagen 't goede werk maar aan.

Ondertusschen naderde deze voortroep der onzen na 's vyands tweede groote troep, die een weinig van de andere afgescheiden, en daar hun Veld-Heer, Temanggong Boeraksa, gelegerd was.

Terwyl zy dan hier op aantrokken, wierd den Chineezen andermaal belast aan te vallen.

Die men dwingt 't veld te ruimen.

Zoo ras men dit bevel aan hen gegeven had, vielen zy ook met zulken woede op den vyand aan, dat het een lust was om aan te schouwen.

Terwyl nu die voortroep van agteren in 's vyands werken trok, en hen hoe langer hoe meer wyken dede, braken de Chineezen van de andere kant in de zelve, klommen 'er op, staken die in brand, en dreven dus de vyanden (even gelyk de onzen van de andere zyde mede deden) zeer gelukkig op de vlugt, waar door zy volkomen meester van 's vyands legerplaats wierden, dwingende hen om 't veld te ruimen, dat de onzen gelegenheid gaf, om alles in lichte vlam te zetten.

't Getal der dooden.

In dezen aanval zyn ontrent 100 mannen van den vyand, zoo op de plaats, als in de Rivier, doodgebleven, onder welke ook Temanggong Boeraksa, de Veld-Heer, en zyn oudste zoon was; waar tegen wy maar vyf dooden, te weten, drie Nederlanders, en twee Japanders, hadden. Onze gequetsten waren 26 Nederlanders, en 24 Inlanders.

A°. 1628. Onder welken 's vyands Veld-Heer.

De volgende nacht zonden de onzen ontrent vyftig vaartuigen, te weten, 30 van de onzen, en 20 Chineesche praeuwen, na de Rivier ontrent de Maronde, om 's vyands daar leggende vaartuigen (zoo wy van eenige gevangenen hoorden) te vernielen; dog de Chineezen keerden 's anderen daags weer, eer zy des vyands vaartuigen eens gezien hadden.

De onzen egter, met eenige borgers en Mardykers, hier door niet afgeschrikt, gingen met die zaak voort, makende te zamen een troep van 400 man uit.

's Vyands vaartuigen vernielt.

Zy vonden ontrent 80 Tinggangs, en 2 Goraps, waar van zy 36 Tinggangs binnen Batavia bragten, en de andere, die zy bekomen konden, verbrandden, zoo dat de vyanden van 200 medegebragte vaartuigen, pas 50 overgehouden hebben.

Den 25 October des maandags, eer de voorsz. praeuwen nog binnen waren, zonden de onzen zeven vaandels, te weten, vier van Soldaten, en Borgers, een van 36 Japanders, en een van de Mardykers, buiten de stad, om een troep van 4 of 500 Chineezen, 150 slaven van de E. Maatschappy, en eenige van onze timmerlieden, die de boomen, ontrent de Vesting Hollandia staande, om verre hakken zouden, te dekken, en om 's vyands ingenomene en meest verwoeste werken, in zyn leger verder te slegten.

Die zich hersteld.

Wanneer deze in 't velt quamen, vernamen zy, hoe de vyand zich in en ontrent den tuin weder verzamelt, en de weg met calappus-boomen gesloten, en toegezet had.

Hier op namen de onzen voor, om den vyand, zonder hunne makkers eens te waarschouwen, maar van daar te verdryven, trekkende met zeven vaandels, in twee troepen verdeelt, derwaards; maar de Chineezen lieten zy achter, alzoo die niet genegen waren mede te gaan, gevende voor reden, dat zy geen geweer hadden, en dat zy gekomen waren, niet om te vegten, maar om te werken.

Na harde tegenstand, dreven zy dén vyand weer uit zyn nieuwe leger-plaats, en deden de opgezette calappus-boomen door de lyfeigenen der E. Maatschappy nederwerpen.

Dryft de onzen op de vlugt.

Ondertusschen verzamelde de vyand al zyn magt by een, die in 3 a 4000; dog zoo anderen oordeelden, wel in 10 a 12000 koppen, met 2 of 300 paerden, bestont, vaststellende, dat zy nieuw ontzet bekomen hadden.

Dit veroorzaakte in de onzen een grooten schrik, alzoo zy al veel van hun kruit verschooten hadden.

A°. 1628. In 't aftrekken, liepen de slaven weg; en de agter-troep keerde zig door onervarenheit verkeert om, en bragt de voortroep, zynde nu de agter-troep geworden, in zulk een verwarring, dat zy, in 't trekken over een Dam by 't slootje ontrent de tuin van de Heer Specx, gestut, en door de andere troep zonder eenige reden of nood verlaten zynde (die hun geweer wegwierp, en in twee Tsjampans, die op de Rivier lagen, zich zogt te bergen) door de vyand, die 'er op aandrongen, mede zonder geweer op de vlugt gedreven wierd, daar haar de zelve zoo lang vervolgden, tot dat zy door 't grof geschut der Tsjampans, en van de stad getroffen wierden, en toen van zelf staan bleven. Waren zy zoo stout geweest, van 'er met groote troepen op in te vallen, daar zou 'er geen een van de onzen afgekomen hebben, en zy zouden ook zonder tegenstand tot in de stad, en verder, hebben konnen indringen, alzoo men in 't geheel kasteel geen een gezond Soldaat had, vermits 't volk van de praeuwen nog niet weer binnen gekomen was.

Onze Ruiters droegen zig ook zeer qualyk, aangezien zy 't voetvolk onder de voet liepen.

'tVerlies aan wederzyde. By dit voorval verloren de onzen 56 Soldaten, 4 borgers, en kregen daarenboven nog 20 gequetsten binnen; behalven dat 'er 140 Soldaten en borgers zonder geweer te rug keerden; zoo dat de vyand 200 musquetten, pieken, harnassen, en andere wapenen van de onzen bekomen had.

Zy hadden 1 of 200 van de hunnen verloren. Door dit ongeval bleef ook 't om verre hakken van de boomen agter, waar door de vyand weder gelegenheit bequam, om den weg by de tuin van de Heer Specx, zynde ontrent een half uur van 't kasteel, met afgeworpene kalappus-boomen te sluiten, en zyn leger daar weer op nieuw neder te slaan.

Na dien tyd is tusschen ons, en tusschen 't volk van de Keizer van Mataram niet zonderlings voorgevallen.

Nader berigt van 't ontzet van den vyand. Ook vernamen wy, na dat wy den 21 October het leger van den Temanggong Boeraksa opsloegen, dat 'er den 22 een groot ontzet voor de vyand, na zommiger gissing van 5000; dog, zoo anderen meenden wel van 15 of 20000 koppen, met veel paarden, onder drie Hoofden, te weten, Temanggong DJawana, die 10000 man by zich had, en Kijaij Depati Widikda, en Kijaij Depati Mandoera Radja (die ieder 5000 man by zig hadden) weer in hun legerplaats gekomen was.

Dit nieuw leger had zig in tweën gedeelt, waar van 't eene aan de Oost-zyde der stad lag, en van 't welk ieder zyne aannadering deede, vertoonende zich nu en dan in slagordening vry breed. A°. 1628.

En zyne nieuwe troepen. Op die aannadering van die in 't Zuidwesten, wierden de onzen, op 't besluit van den Krygsraad, genoodzaakt, om de boomen van de tuin van den Predikant Dankaarts, en van Kapitein Henrik Lievensfoon, af te houwen; en zoo haast de boomen van D. Dankaarts op den 5 November afgehouwen waren, verliet de vyand zyne werken, die hy ontrent de sterkte Zelandia gemaakt had, zoo dat hy scheen voorgenomen te hebben, om zig tusschen die boomen te legeren.

Zedert die tyd is 't gansch leger van 't Zuidwesten den 15 dezer in ordre na de voorsz. Vesting Zelandia genadert, terwyl 't leger aan de Oost-zyde mede naby begon te komen; dog zy hebben zig buiten schoots gelegert.

Bericht des Konings van Bantam. Ondertusschen kregen wy van Bantam bericht, dat die Koning zich zeer in de weerstand, die de Keizer hier vond, verblydde, genegen zynde zig met ons, als wy de overhant hadden, te vereenigen, en zoo 't ons tegenliep, zig dan met den Keizer te verdragen.

Toen de Keizer dit nieuw ontzet zond, had hy, vaststellende, dat Batavia al veroverd was, dezen Temanggong DJawana alleenlyk maar gezonden, om van Temanggong Boeraksa, de kostelykste waren, die licht konden verduistert werden, te weten, gelt, kleeden, lakenen, en amfioen, in alle verzekertheit over te nemen, en in Mataram by hem te brengen; dog zoo Batavia nog niet over was, zouden zy tragten Boerakza te dwingen, om dat nevens de twee edelen, die hy nu medebragt, met gewelt in te nemen, of zig doot te vegten; en zoo zy dat niet deden, dat zy zelfs dan hem zouden doot slaan. Ook had de Keizer belast, geen eenen Nederlander in 't leven te laten.

Verdere ydele ondernemingen des vyands. Toen nu Temanggong Djawana hoorde, dat Temanggong Boeraksa met veel van zyne grooten doot gebleven was, sloeg hy, zeer ontzet zynde, op zyn borst, zeggende: *Wat zal ik den Keizer van Mataram, mynen Heere, medebrengen?* Hy legerde met zyn volk eerst aan de Oostzyde der stad, ontrent de tuin van de Heer Specx, zond daar na een gedeelte aan de West-zyde, doende een groote vertooning rondsomme. Van beide de kanten wierd de stad tot binnen schoots genadert, inzonderheid aan de Oostzyde, daar 't leger van Boeraksa gelegen had; maar ziende geen kans, om door gewelt daar eenig voordeel te doen; besloot deze Temanggong eens te onderstaan, of hy de Rivier van de stad niet zou konnen verleiden, om ons de zelve door gebrek van water te doen verlaten.

Ten dien einde heeft hy ontrent een myl boven de stad, landwaard in, dertig dagen

A°. 1629. gen lang, 1000 man doen graven; dog ziende, hoe weinig zy vorderden, en dat ondertusschen zyn eigen volk van honger en gebrek verging, wierd hy genoodzaakt dit werk te staken, en van Batavia te vertrekken, vrezende dat hy mede, als 't leger van Boeraksa, verslagen zou werden.

Twee Edellieden. De twee Edellieden, Kijaij Depati Mandoera Radja, en Kijaij Depati Widikda, gebroeders, welke in 't naaste gezag aan den Keizer geweest waren, en aan welke belast was by deze togt dog eere in te leggen, ondernamen om de vesting Hollandia met storm-rammen, gelyk Boerakza al mede bezogt had, aan te tasten.

Den 27 November quamen zy 's nagts met ontrent 100 man in de afgelneden stad by de Vesting, en de volgende nagt met ontrent 300 man; dog alzoo zy ontdekt, en eenige van hen geschooten waren, gingen zy, zonder iet verder te ondernemen, door.

Door den nieuwen Veld-Heer gedood. Hier op liet de Veld-Heer, Temanggong Djawana deze twee Edellieden met hun volk binden, en dede de zelve by wyze van gericht volgens last van den Keizer dooden, om dat zy Batavia niet veroverd, of zig niet dood gevogten hadden. Eenige zyn onthalst, en de andere gekrist, of met pieken doorregen.

Na dat dit den 1 December verricht was, is deze Veld-Heer met het verdere gros van 't leger den 3 dito van Batavia opgebroken, latende de doode lichamen, 744 in getal, ten bewyze van zyn wreedheit, boven aarde leggen, 't welk wy, indien wy het zelf niet gezien haddden, noit zouden gelooft hebben, alzoo zy grouwelyk mishandeld waren.

Die met zyn leger opbreekt. Men zegt voor vast, dat van de 100000 mannen ruim, die voor Batavia geweest zyn, niet meer, dan ontrent 10000 wedergekeert zouden zyn. Hoewel men in 't land van Mataram zelf dat maar op 3 of 4000 man begroot; dat egter niet te gelooven, hoewel 't zeker is, dat 'er veele door honger en ongemak vergaan, en van 't leger weggeloopen zyn. Toen Boeraksa geslagen wierd, liepen die van Sammadang, en Okker, de twee naaste gebuursteden van Batavia in 't gebergte, aanstonts geheel door, ontboden hun verder volk met vrouwen en kinderen, en hebben zich, met verlating van hun oude woonplaats, agter Bantam in zeker gebergte nedergezet, om zich geheel van het gebied des Keizers af te zonderen, aangezien zy vreesden, dat zy zich dood zouden moeten vegten, of dat de Keizer anders hen zou laten doodslaan.

Naderhand hoorden wy, dat de Keizer ook dezen Veld-Heer, den Temanggong Djawana, met veel andere grooten omgebragt heeft, om dat hy die twee Edelliedenen had doen dooden, waar toe hy loochende last gegeven te hebben, schoon hy dat wel klaar bevolen had. A°. 1629.

Belegerd Batavia weder A°. 1629. Deze Vorst, die ondertusschen Batavia oordeelde eerst nootzakelyk te moeten hebben, eer hy met andere wingewesten, daar hy na haakte, verder konde gaan, hervatte dit werk A°. 1629.

Den 16 April quam hier van Tagal eenen Warga met zes praauwen, die uit de Rivier van Karawang om vry-geleide, met een brief van zynen Heer, den Temanggong, aan den Opper-Landvoogd, de Heer Jan Pieterszoon Koen, gezonden was, biedende daar by uit 's Keizers naam de vrede aan, en op dien grond verzoekende, dat des zelfs onderdaanen vry en vrank, gelyk voor dezen, weer op Batavia mogten komen handelen.

Verzoekt weer vrede. Hy verontschuldigde ook den Keizer, dat hem Boeraksa schandelyk misleit, en dit gansch werk buiten zyne kennis, en op zyn eigen gezag ondernomen had, voorgevende, dat die dit alleen hadde gedaan, om zich over zekeren zynen gezant te wreken, aan welken de Heer Opperlandvoogd Carpentier voor zyn vertrek een pas-cedel, om over Atsjien na Mekka te reizen, verleent, en dien de Heer Koen, by zyne wederkomst van daar, had doen ombrengen; dog aangezien hy nu beter bericht van alles bekomen had, verzogt hy, dat men daar aan niet meer wilde gedenken.

Die toegestaan werd. Dit verzoek deed deze Warga in tegenwoordigheit van den Gezant van Ligoor, mitsgaders van alle Hoofden van 't jonk van den Koning van Siam, en van de Hoofden der Chineezen, voegende daar by: Radja Mataram minta ampon, dat is, *de Koning van Mataram verzoekt om vergiffenis.*

Om wat reden hy dat dede. Schoon haar Edelheden wel beter wisten, zoo wierd den 25 April besloten, voor eerst toe te staan, dat de handelaars, en kooplieden daar vry zouden mogen komen, om handel te dryven, waar mede dan de voorsz. Warga zeer vergenoegt weer na Tagal vertrokken is, zeggende, dat zyn Heer, de Temanggong van Tagal, nu Strand-Heer geworden was, en dat die de vriendschap met ons beter onderhouden zou, dan bevorens geschiet was.

Hy had dit verzoek alleen gedaan, om tyd te winnen, en om ondertusschen zoo veel ryst, padi, en andere voorraad, te water na Pamenoekan, Karawang, en andere naby gelegene plaatzen, te brengen, als de Keizer nodig oordeelde, om 't leger, waar mede hy Batavia weder meende aan te tasten, te onderhouden, en van daar dan van alles onverhinderd te konnen verzorgen, waar toe ook de Temanggong van Tagal volkomene last bekomen had, dien de zorge daar over aanbevolen was.

Na

A°. 1629. Zyn toeleg lekt uit.

Na Warga's vertrek quamen 'er nu en dan eenige praeuwen met die goederen; dog deze konden de reden van hunne komst niet al te geheim houden, en deelden die aan dezen en genen mede, die ons daar weder kennis af gaven. De Chineezen, die zeer loos zyn om de minste byzonderheden ontrent de aanslagen der vyanden te ontdekken, kregen 'er mede de lucht af, en gaven ons, nevens die van Bantam, die daar mede veel belang in hadden, volkomen verzekering, dat de Keizer zekerlyk te velde komen, dog dat men nog niet wel wist, of het Batavia, dan of het Bantam, of wel die van Ocker, en die van Sammadang, die van hem afgevallen waren, gelden zoude.

Last harer Edelheden aan twee jachten.

Om hier netter bericht van te hebben, wierd by haar Edelheden den 5 Juny besloten de jagten Heusden en Tajouan na Japara met zekere geheime last te zenden, om aldaar scherp te vernemen, of op deze of gene plaatsen daar ontrent, ryst, of padi, verzameld wierd, en by aldien zy daar eenig merkelyk getal van praeuwen ontmoeten mogten, dat zy die maar zouden vernielen, en in de gront booren.

Men gaf dien last aan Schipper Frans Loncke, en aan den Onderkoopman Doet my uit.

Deze twee jagten quamen zonder eenige ontmoeting voor Tagal, alwaar die Onderkoopman op de vriendelyke noodiging van den Temanggong aan lant ging. Zy zagen dat daar, terwyl zy op de reede lagen, meer als honderd praeuwen met padi van de Oost quamen, behalven dat 'er reeds een groote voorraad van alles in Tagal was, al het welke de onze met goede oogen aanzagen.

De Temanggong, gevraagt zynde, wat hy met zoo grooten overvloed van Padi doen wilde? gaf tot antwoord, Ik zal ze doen stampen, en na Batavia voeren.

Dit namen de onzen aan, en vervolgden daar op hun reize na Japara; dog lieten ons egter, 't geen zy in Tagal gezien hadden, met een vaartuig weten.

Ondertusschen verscheen Warga den 20 Juny op Batavia met 13 praeuwen, met eenige ryst, en andere kleenigheden, geladen, wiens komst men, op de zeker bekomene tyding van 's Keizers toerusting tegen Batavia, nu al eenige dagen verwagt had, te meer, alzoo ons door zekere Javanen, die met Warga's praeuwen nu mede quamen, en voor dezen by den Ontfanger Cornelis van Maseyk gewoond hadden, al bevorens nader opening gedaan was, die nu by de komst van Warga bevestigt wierd.

Warga gevangen, bekend alles.

Men vond daar op goed Warga met zyn gansch gezelschap in verzekering te nemen, om daar door nog grondiger kennis van dezen toeleg des Keizers te krygen. Dit wierd zeer behendig in 't werk gestelt, en gelukkig uitgevoert. A°. 1629.

Hy wierd den 24 Juny ondervraagt, waar uit hy ten eerste gewaar wierd, dat 's Keizers voornemen reeds bekend, en uitgelekt was, dat hem besluiten deed alles te ontdekken, op hope van daar door te eer genade te zullen verwerven.

Hy beleed dan, dat hy van zynen Heer, den Temanggong van Tagal, uitdrukkelyk gezonden was, om Batavia te verspieden, en ons te misleiden. Hy zeide ook, dat Tagal de spys-kamer, en dat des Keizers volstrekt besluit was, met zyn gansche magt na Batavia te komen, en die stad andermaal aan te tasten. Dat zyn geschut en verdere artillery al over een maant uit Mataram na Pakalongan gezonden was, en dat het gansche leger ontrent drie weken daar na stond te volgen, staat makende, dat het zelve in een maand al voor Batavia zou konnen zyn.

Hy wist ook te zeggen, dat Kijaij Depati Blitar, en Kijaij Depati Poegar, beide 's Keizers oomen, en Kijaij Depati Poerabaja, neef van dien Vorst, het opperbewint over dit leger, waar van hy de sterkte en artillery zeer net wist te beschryven, voeren zouden, voegende daar nog veel andere byzonderheden by, die haar Edelheden een groot licht in deze zaak gaven.

Aangezien men nu zeker onderricht was, dat de Keizer voorgenomen had zyn leger van ryst en padi, door de Rivieren van Pamanoekan, en Karawang, te verzorgen, vonden haar Edelheden goed dit op allerlei wyze te beletten, zich verzekerende, zoo zy hem den toevoer te water konden afsnyden; dat dan zyn geheele toeleg in duigen vallen, en vrugteloos afloopen zou.

Men zond dierhalven den Bevelhebber Adriaan Maartensfoon Blok met de jachten kleen Arnemuiden, de Kemphaan, en 't kleen Hoopje, uitkruissen langs Java, belastende hem, by ontmoeting van de jagten kleen Heusden en Tajouan, en by 't nader vernemen van Tagals staat, met het vernielen van alle die padi, indien hy dat buiten merkelyk gevaar geraden vond, voort te gaan. Waar op haar Edelheden alle toevoer afsnyden.

Ondertusschen verzagen haar Edelheden zich van alles tegen 's Keizers komst, om in behoorlyken staat van verdediging tegen zulk een magtig leger, als hen bericht was, te zyn.

Men liet alle de Vestingen, en wagtplaatsen versterken, en de beukeryen, en bolwerken van Batavia van behoorlyk geschut, en kleen schiet-geweer, voorzien, en nog vyf nieuwe sterkten van geheele opgezette kalappus-boomen 'er by maken, voegende daar nog een reduit, de Sterre genaamt, tusschen Hollandia, en Gelderland, Versterking der Stad Batavia.

A°. 1619. land, by. Ook wierd de punt Utrecht merkelyk vergroot, met twee halve kartouwen voorzien, en de vier andere punten aan de Zuid-West-zyde der ſtad wierden zoodanig begrepen, dat men Vianen tuſſchen Zeeland en Brabant, ontrent midden in D. Dankaarts tuin, op de kant van de kleene dwars-rivier, Bommel, Weeſp, en Bueren, tuſſchen het huis van den algemeenen Ontfanger, en de punt Zeelandia, een roede of twee van de oude ſtads grachten, plaatſten.

Deze punten waren nog naaulyks voltrokken, als het leger van de Keizer van Mataram voor Batavia verſcheen.

De Chineezen verzorgden ondertuſſchen een meenigte Kalappus-boomen, die door de Matroozen alomme opgericht, en in een behoorlyke ſtaat, om 'er ons volk agter te dekken, gebragt wierden. Ook wierden 'er veel andere vaſtigheden, en eenige houte wambaizen gemaakt, die men van pannen voorzag, en waar in men groote lyfsberging en verzekering voor 't vee der E. Maatſchappy en der Borgers vond.

Tagal, door de onze verbrand.

Den 16 July quam 't ſchip de kleene Hope van de Ooſt, waar mede de Bevelhebber Blok haar Edelheden kennis gaf van zyne gelukkige onderneming, den 11 dito op Tagal voorgevallen, alwaar hy, ontrent vyf uuren geland zynde, twee honderd praeuwen, en vier honderd huizen in koolen gelegt, en een Padi-berg, die twaalf roeden lang, en vier roeden breed was, zeer gelukkig, zonder een man te verliezen, vernielt had, niet tegenſtaande de Javanen zich in 't eerſt niet weinig daar tegen geſteld, en zich dapper verweerd hadden.

Dit gelukkig begin van deze kruisvloot maakte zulken ontſteltenis, en gaf zulken ontzag op die ganſche kuſt, dat 'er geen eene praeuw dorſt te voorſchyn komen.

Den 20 dito vertrok de Heer voorzitter Wagensveld met het ſchip de Salm na de Ooſt, om den Bevelhebber Blok te vervangen. Hy lande ontrent Tsjeribon by 't dorp Sabang, dat hy afgeloopen, en verbrand, en daar hy rykelyk zoo veel padi, als Blok in Tagal, vernielt heeft.

Des Keizers leger.

Niet tegenſtaande dit alles zoo gelukkig voor af verricht was, en de voornaamſte Rivieren, en vooral die van Karawang, Pamanoekan, Indrapoera, en meer andere, door ons volk zeer wel bezet waren, kon dit echter den Keizer van zyn voornemen niet afbrengen, nog eenigzins beletten zyn leger na Batavia te zenden.

Wy kregen door ons volk, dat wy in 't veld hadden, dagelyks bericht 'er af, die den 21 Auguſti de voorlopers ontmoet, en zich door de vlucht, met achterlating van een man, gered hadden.

Die van Bantam hadden ons ook al twee of drie dagen te voren verwittigt, dat zy over de Rivier van Karawang getrokken, A°. 1629. gelyk zy door een ſchep praeuw van ons volk zeer onderſcheiden gezien, en haar Edelheden daar door ten vollen van 's vyands overtocht over die Rivier verzekerd waren.

Verſchynt den 22 Auguſtus voor Batavia.

Den 22 Auguſtus quam 't leger voor de ſtad. Men zag allereerſt 40 Ruiters, die ontrent Dirksland hun beſt deden, om eenige beeſten der E. Maatſchappy van de ſtad af te ſnyden, 't geen hen door onze Ruitery, en eenige oppaſſers belet wierd; hoewel zy daar na tot in de voorſtad afquamen. Ondertuſſchen hield zich onze Ruitery nog op den weg daar ontrent, waar op de vyand allenskens, tot ontrent den tuin van de Heer Specx quam afzakken, zonder dat 'er op dien dag iets verder voorviel.

Tot den laatſten dezer maand was 'er zeer weinig beweging van den vyand ontrent de ſtad; dog op dien dag zag men veel volks te voet en te paart met veel vlaggen en vaandels, en een ſtoet van eenige Olifanten te voorſchyn komen; dat nog nergens anders dan op een bloote vertooning uitquam.

Zy hadden hun leger in 't Ooſten, Zuiden, en Weſten van de ſtad, verre buiten 't bereik van 't geſchut nedergeſlagen.

Terwyl zy daar mede bezig waren, quamen 'er nog eenige ſlaven, en Chineezen, die by den vyand gevangen geweeſt, en het weer ontloopen waren, in de ſtad, die ons wiſten te zeggen, dat 'er ongemeen veel volk, paarden, karren, enz. waren; maar dat 'er reeds al groot gebrek van Ryſt vernomen wierd.

De vyand, een Chinees in de Rivier van Ankee gevangen bekomen hebbende, had den zelven de handen, lippen, neus, en ooren, afgeſneden, en hem zoo mishandeld weer na de ſtad gezonden. Hy wierd wel in korten tyd genezen, dog het was afgryzelyk de wreedheit, ontrent dien man gepleegt, aan te zien.

Op dien zelven dag zonden zy, de Rivier af op een vlotje, een anderen Chinees, dien zy gedood, van lit tot lit ontleed, en met Rotangs weer aan malkanderen gehegt hadden. Wy ſtelden vaſt, dat zy dit deden, om de Chineezen een ſchrik aan te jagen, en van ons af te trekken; maar het diende alleen, om de zelve te meer tegen hen te verbitteren.

Zy hielden zich verder tot den 4 September ſtil, alzoo zy nu meer moeite, dan wel 't jaar te voren hadden, om de ſpys tot hunne werken, met welke zy de ſtad naderen wilden, hier en daar van daan te halen, en van verre na de ſtad, daar tyd toe vereiſcht wierd, te brengen.

Eindelyk begon het ganſche leger zig te bewegen, en de ſtad tot binnen een kanon-ſchoot te naderen. Men kon niet merken,

A°. 1629. ken, dat zy veel grof geschut, of schietgeweer hadden, en men wierd nader van 't groot gebrek van ryst in 't leger des vyands verzekerd, zonder dat 'er eenige hope van toevoer voor handen was, om dat onze kruissers de zelve op hunne kust afgesneden hadden, en de Rivieren zoo bezet hielden, dat 'er geen man, ik laat staan een praeuw met ryst, doorslippen kon.

Staat van dit leger. Nadat het leger van Karawang na Batavia gekomen was, had men aan de meeste paarden in 't zelve geen ryst meer gegeven, waar over zeer veel volk weggedropen, een groot getal buffels gestorven, en daar door de vyand buiten staat geraakt was, om 't geschut af te voeren.

Den 7 dito waren zy doende, om een schans van houtwerk en aarde te maken, waar mede zy nu al tot op 't plein van de kruit-moolen genaderd waren, en waar uit zy nu en dan met roers op ons volk schooten, quetzende drie of vier man in de Tsjampan, die de wagt op de Rivier had, en nu opgekort was.

Zy deden hun meeste werk by nacht, op dat wy 't niet merken, en zy ondertusschen tegen den dag klaar zouden zyn, zoo dat men by dag byna geen beweging onder hen zag; maar wy wierden egter gewaar, wat zy by nagt gedaan hadden, en speelden by dag met ons geschut daar zoo sterk onder, dat wy nu en dan al eenigen van hen ter neer schoten.

Den 8 dito 's morgens was de vyand met zyn werken aan de overzyde der Rivier, ontrent de punt Hollandia, tot op een pistool-schoot, genaderd, latende het groot leger geheel buiten schoots blyven.

Wy lieten daar op dezen namiddag eenen uitval doen, trokken met 100 Soldaten, en eenige Mardykers, benevens 200 musquettiers over de Rivier, zynde zeer wel door 't geschut van die punt gedekt, en sloegen 'er de vyand, met verlies van 15 of 20 der zynen, uit.

Het gansch leger zag dit aan, gelyk ook dit werk in hun gezicht geslegt wierd, zonder dat wy een man verloren; dog 2 of drie al te nieusgierige toekykers wierden door eenige vervlogene kogels gequetst.

Over 's vyands Zuider-troep had Kijaij Depati Madion, nevens Kijaij Depati Poegar, en Singa Sari, 't oppergebied.

Den 9 en den 11 dito heeft de vyand sterk gearbeid, niet tegenstaande dat 'er die gansche nagten zeer sterk uit onze buitenwerken geschoten wierd, zoo dat zy nu ontrent op een musquet-schoot na aan de punten Bommel en Weesp, aan de Westzyde leggende, en in 't Zuiden zoo na ontrent de punt Hollandia ook, genaderd waren. Ook hadden zy gedagt tegen de Sterre een werk tot op de gracht-kant te A°. 1629. brengen; dog dit was hen door ons sterk schieten belet. Daar beneven hadden zy zich ontrent de punt Utrecht, door 't aanbrengen van veele hout-werken zeer versterkt, en waren al zeer na by de zelve gekomen.

Den 12 dito 's nagts wierd de punt Bommel door 200 man bestormt, en 10 mannen van den vyant waren al aan 't klimmen; doch wierden met 'er haast, niet zonder verlies van eenigen der hunnen, afgeslagen.

Den 14 en 15 dito zag men veel karren van de Oost-kant na de West-kant van 't leger komen, van welke eenigen door 12 en 18 buffels door 't ryst-veld der E. Maatschappy getrokken wierden, waar op, na allen schyn, eenig geschut zal geweest zyn.

Men zag aan dien kant de vyand sterk werken, om eenige Bateryen te vervaardigen, waar mede zy tot onder de punten Bommel, West-Hollandia, en de Sterre quamen, latende de punt Utrecht, en 't verdere buiten, ongemoeit.

Den 17 dito ging de Heer Opperlandvoogd Koen, nog zelf de ronde alomme doen, en 's vyands werken wel bezichtigen, en bevond de zelve ontrent de punten Bommel, en Weesp, in zoodanigen staat, dat hy die punten ten eersten, zoo daar niet tegen gedaan wierd, afsnyden, en ons daar ontblooten zoude; weshalven by haar Edelheden goetgevonden wierd dit werk aan te tasten, en in brand te steken. Hunne werken door de onzen verbrand.

Daar op wierden 350 mannen bedektelyk in die punten gebragt, van welke 's namiddags, als de zee-wint begon te waejen, 25 of 30 Bootsgezellen met hun brand-tuig uit ieder punt een aanval op 's vyands werk deden, terwyl hen 60 kloeke Soldaten, 30 Japanders, en eenige Mardykers ondersteunden, by welke zich ook eenige Chineezen gevoegt hadden.

De vyand deed grooten tegenweer; dog wierd door 't geweld der granaaten, en door 't sterk schieten der onzen, genoodzaakt te wyken.

Daar op geraakten zyne werken in brand, terwyl de vyand in zyn groot werk stand hield, zonder dat op 't zelve iets ondernomen wierd. 't Verlies aan weerzyden.

Men veroverde aan onze kant veel pieken, krissen, en een metale bas. De vyand verloor by dezen onzen uitval 2 of 300 man (hoewel die van Bantam, dit wel op 500 koppen begrooten) maar aan onze kant kregen wy geen dooden; dog naderhand zyn 'er van 30 gequetsten, 4 man overleden.

Zoo haast de onzen maar afweken, quam de vyand, alzoo de wind eer, dan wy gedagt hadden, afnam, weer te voorschyn, doen

A°. 1629. doende zyn beſt, om den brand te leſſchen, en zyne dooden te bergen Zy kregen eindelyk 't vuur, hoe dapper ook op hen geſchooten wierd, uit, zoo dat de brand tegen over de punt Bommel zeer weinig ſchade gedaan had. Ontrent de punt Weeſp was veel houtwerk verbrand, dat nog tot den avond duurde, dog toen wierd alles door een zwaren regen uitgeleſcht.

Den 19 en 20 dito wierd 's nagts door hen weder ſterk aan de werken gearbeid. Ook maakten zy twee Bateryen, op welke wy giſten, dat zy hun geſchut zogten te planten.

De Kapitein van 't Kaſteel gequeſt.

Te dier tyd wierd Adriaan Theuniszoon, Kapitein van 't Kaſteel, zoo als hy van de punt Weeſp na de punt Bommel ging, met een roers-kogel door zyn been geſchoten.

Den 20 September deed de vyand zyn eerſte ſchoot met grof geſchut van die bateryen, ſchietende een yzer van vyf pond na de punt Hollandia om de Ooſt, na dat hy nu een maand voor Batavia gelegen had. A°. 1629.

Dood van den Opperlandvoogd Koen.

Op dezen nagt, ontrent twaalf uuren (dat een groot verlies voor de onzen was) quam de Opperlandvoogd de Heer Jan Pieterſſoon Koen, die dappere Held, en Batavier in zyn hert, na lang aan de loop gegaan te hebben, te ſterven. Hy had 's avonds nog kloek en gezond (zoo 't geleek) aan de tafel geweeſt, en had ook (zoo men zegt) geen gedagten van zoo na aan zyn einde te zyn. Hy wierd den 22 dito met groote ſtatie (waar van wy ter plaatze, daar wy hem in 't byzonder beſchryven, uitvoeriger ſpreeken) begraven.

Tekening van Batavia A°. 1629.

In wat ſtaat hy toen de ſtad liet, blykt ons niet alleen uit 't gene wy 'er reeds over gezegt hebben; maar ook uit deze teekening, met letter T gemerkt.

Men ſchoot al het kanon, dat den vyand maar beſchadigen kon, by die gelegenheit op alle de punten, en ſterkten af.

Den 23 dito quam de Heer Jaques Specx, ordinaar Raad van Nederlands India, na een reize van 9 maanden min twee dagen met het ſchip Hollandia, nevens zyne gemalinne, en zuſters, hier op de reede, vin-

A°. 1629. dende alles in rep en roere, en de ſtad door honderd en twintig duizend Javanen zeer naeuw belegerd.

De Heer Specx Opperlandvoogd van Indiën.

Hy wierd vooreerſt by eenparigheid van ſtemmen tot Opperlandvoogd van Nederlands Indiën, in plaats van den overleden Heer Koen, ter tyd toe dat de Heeren zeventienen daar ontrent anderen laſt zouden gelieven te geven, of een ander in zyn plaats te ſtellen, gekoren.

Nu begon de vyand, zoo aan de Zuid-Weſt, als aan de Ooſt-kant met 9 of 10 ſtukken vry ſterk te ſchieten, waar onder 4 of 5 ſtukken van 24 pond yzer waren; dog zyn verdere ſtukken waren maar 5 of 6 ponders, buiten de welke hy nog eenige mindere van 1 a 2 ponden had.

De punt Hollandia wierd verſcheide malen getroffen, en aan de kap zeer beſchadigd, dog wy verloren 'er geen volk door.

Wat de vyand daar na verricht heeft.

Die van de Zuid-kant hadden 't op de Tsjampans niet weinig gemunt, en verſcheide malen eenige 24 ponders 'er door gejaagt; dog waar mede zy alleen 4 man gequetſt, en een man gedood hadden.

Zy wiſten hun geſchut ongemeen wel te bewaren, en hadden dat met houtwerk zoodanig bebolwerkt, dat het door ons geſchut geen nadeel ter wereld lyden kon.

Om de Ooſt hadden zy twee of drie zware, en eenige lichte ſtukken, waar uit zy zomtyds over het plein van 't kaſteel ſchooten, zonder nogtans eenig volk te quetzen. Ook vlogen 'er nu en dan wel eenige holle loode kogels met aarde gevuld, over 't kaſteel, en ook wel eens een bas-kogel over de brug van 't zelve.

Het huis van den Heer Ontfanger wierd tweemaal getroffen, daar van de eene kogel in 't pakhuis een touw beſchadigde.

Nu en dan zyn de Veſtingen en Punten ook geraakt, alzoo zy redelyk wel doel ſchooten uit de halve kartouwen, die wy zelf in vorige tyden aan dezen Vorſt geſchonken hadden, dat hy nu zoo qualyk aan ons erkende.

Die groot gebrek leed.

Dagelyks wierden 'er gevangenen binnen gebragt, dood-mager en magteloos van honger, die ons te kennen gaven, dat 'er geen levens middelen meer in 't leger waren, en dat zy 't niet langer zouden konnen harden, aangezien 'er zeer veel volk door honger ſtierf, en geen minder getal, door gebrek van alles, verliep.

Den 29 dito 's nagts taſte de vyand de punt Weeſp aan, meenende die in brant te krygen door de meenigte van brandſtoffen, die zy daar ontrent, en by de hoeken der zelve gebragt hadden.

Zy ſtaken die met een groot geſchreeuw in brand; dog wierden van ons geſchut, en van onze musquetten, zoodanig begroet, dat zy aanſtonds weder afweken. Zy ſchooten ook een grof yzer door die punt henen; dog zonder iemand te quetzen; en hadden by dien aanval 140 man verloren. A°. 1629.

Den 2 October hoorde men 's nagts aan alle kanten ſterk arbeiden, waar uit zommige meenden, dat de vyand bezig was met zyn geſchut af te voeren, dat door een gevangen, die wy 's morgens kregen, beveſtigt wierd, voegende daar by, dat zy van den Keizer te rug ontboden waren, en dat het geheel leger in 5 of zes dagen vertrekken zou, aangezien 'er de hongersnood, en elende, aan alle kanten ſterk toenam.

Daar zyn 'er, die willen, dat de vyand nog dien zelven avond zyn leger-plaats in brand zou geſtoken, een kanon-ſchoot afgeweken, en verder met het leger den 3 October opgebroken zou hebben; maar deze hebben zulke nette aantekening niet, dan wel anderen, gehouden.

Ontrent dezen tyd deden de onzen een uitval op 's vyands werken, ſtekende door onze granaten eenige van zyne bateryen, dog niet zonder een groot ongeluk, in brand; want terwyl ons volk bezig was, om de granaten te werpen, zyn 'er 10 of 12 geborſten, eer de Matroozen die uit hunne handen quyt waren. Hier door verloren twee of drie het leven, en zeven of acht hunne armen, en handen, al 't welke alleen door de quade giſſing van den Conſtapel veroorzaakt was, om dat hy de zelve niet op hare behoorlyke maat gemaakt had. Dit gaf onder de onzen zoo grooten ontſtelteniſs, dat wy door dat gering ongeluk byna geheel zouden geſlagen geweeſt zyn; dog wy keerden echter met weinig verlies aan onze kant, en met het toebrengen van veel ſchade en dooden aan 's vyands zyde, na een lange ſchermutzeling weer in de ſtad.

Ongeluk onder de onzen voorgevallen.

Zeger van Rechteren, een Krankbezoeker, die met de Heer Specx op Batavia quam, en dit beleg bygewoont heeft, verhaalt, dat des vyands kogels den 5 dito nog niet alleen gedurig over zyn huis vlogen; maar zegt ook dat de ſtad den 6 nog hard van den vyand beſchoten is, daar by voegende, dat, zoo als hy over de kaſteels-brugge was, en in 't zelve dagt te gaan, 'er een grove kogel zoo dicht by zyn lyf henen quam vliegen, dat het weinig verſchilde, of hy zou hem weggenomen hebben, zoodanig, dat hy van de ſlag byna ter aarde ſtortte, waar door ook die van 't kaſteel niet anders meenden, of hy was 'er door gequetſt, hoewel de kogel hem niet getroffen had, en hy ook in 't minſte niet gequetſt was.

Bewyzen van der vyanden nadere aanvallen.

De vyand deed alle zyn dooden in de Rivier werpen, en die met palen toeheijen, ten einde hy door de ſtank dezer aldaar beſlo-

A°. 1629. flotene lichamen (die nu niet afdryven konden) de Rivier vergiftigen, en voor de stad onnut maken zoude.

Dit gaf de onzen een groot ongemak; dog zy groeven ten eersten een menigte van putten, waar door zy weer van zeer goed water voorzien wierden.

Den 20 dito des nachts is de vyand met een groot geweld op de stad aangevallen; dog wierd door ons geschut en musquetten zoodanig ontfangen, dat zy na een gevegt van drie uuren, genoodzaakt wierden te wyken. Daar op bestormden zy Maagdelyns sterkte aan den uitersten hoek der stad gelegen, alwaar de onzen schoon maar 15 of 16 man sterk, zich weerden als leeuwen; en toonden, dat zy van de stam der oude Batavieren waren, die met een kleen hoopken groote troepen wisten te verdryven.

Zy verdedigden zich deftig met kruit, en loot, zoo lang zy het hadden, en als dat verschooten was, behielpen zy zich van die Vesting met het werpen van steenen en pannen zoo lang, tot die ook alle verworpen waren; dog een van de Soldaten, die geenzins van de verlegenste en niet minder, als bang voor de vyand, was, toonde dit klaar door zyn nieuwe krygs-list, roepende zyne makkers, die niet wisten wat hy in den zin had, zeer vrolyk van geest toe, mannen, wagt maar een ogenblik, ik zal 'er die Javaansche honden wel van daan dryven. Daar op liep hy na beneden, haalde een pot met menschen-drek, en wierp die de dood-vieze Javanen zoo ettelyke malen op de naakte huid, die ten eersten afhielden, en luid uitriepen: Tsjeh, binatang Hollanda, tsjeh andjing Hollanda jang Bakalay dengan tahi, dat is, foei gy Hollandsche beesten, foei gy Hollandsche honden, die met menschen-drek vegt. Dit deed hen egter niet alleen de wyk nemen; maar voornamelyk ook 't ontzet, dat zy uit de stad op hen zagen afkomen.

Werden door menschen-drek genoodzaakt te wyken.

Ik heb deze Vesting, wetende dit geval, menigmaal met verwondering beschouwd, en moet bekennen, dat ik verbaast stond, als ik de zelve bezag, en overwoog, hoe zoo weinig mannen zig in zulken kleene en slegte reduit zoo lang en zoo dapper, tegen zoo een groote magt van Javanen hadden konnen verdedigen, want zy is zoo kleen, dat de vyand al een proef 'er af genomen had, om ze met een touw om verre te halen, dat egter niet had willen gelukken.

Beschryving van die reduit.

Zy staat wat buiten de Nieuwe Poort, in de tuin van de Heer Opperlandvoogd Camphuis, en is een van de grootste oudheden, die ik op Batavia gevonden heb.

Den 1 November 's avonds ontrent 6 uuren (zegt Zeger van Rechteren) zagen wy 's vyands leger aan drie zyden in den brand staan, waar over wy zeer verwonderd waren, niet wetende wat dit bediede; dog wy hielden ons daar op van binnen zeer stil. A°. 1629.

De vyand trekt den 1 November af.

Den 2 dito zond zyn Edelheid de Heer Specx eenige Ruitery, nevens eenige vaandels voetvolk, na buiten, om te zien, wat de vyand 's nagts uitgevoerd had. Deze bevonden, dat zy de vlugt genomen, hun leger in den brand gestoken, en wel 7 of 800 man van hun eigen volk ellendig vermoord, zommige gekrist, en weer andere onthoofd hadden, die zy daar alle in reien en gelederen op de vlakte zagen leggen, en die kort daar aan een groote stank van zich gaven.

Men zegt dat de Prins van Madura, den vorigen Veld-Heer Boeraksa bespot en uitgelagchen hebbende, voorgegeven had, dat zoo hy die magt by hem, en 't opperbewind 'er over gehad had, hy al over lang meester van Batavia zou geweest, of zyn hoofd verbeurd hebben, en dat de Keizer hem daarom 't oppergezag over dit leger gegeven had.

Verdichtzelen wegens de Prins van Madura's dood.

Men verhaalt nog verder, dat Boeraksa, nevens dien Prins mede gezonden, gezien hebbende, hoe schandelyk hy met zoo veel grooter leger van de stad getrokken is, den zelven aanstonds gekrist heeft; maar dat dit verdichtzelen zyn, blykt klaar genoeg uit het gene wy bevorens van Boeraksa's dood aangehaald hebben.

Wy hebben by dezen oorlog zoo weinig Nederlanders verloren, dat het naeulyks waardig is de zelve te noemen, en zy werden maar op 10 of 12 bepaald. Van de Chineezen, Japanders, en Mardykers zyn 'er eenige gequetst, en 7 of 8 doodgeslagen.

Het waarschynelykste, dat wy hebben konnen vernemen is, dat dit leger van den vyand 100000 man (en, zoo zommige willen, nog meer) zoude sterk geweest zyn, met welke groote tegen zoo kleenen magt der onzen zy, door Gods zonderlingen zegen, zeer weinig verricht hebben.

Sterkte van 's vyands leger.

Men heeft echter gezien, dat die Vorst iets gedaan heeft, dat men bevorens onmogelyk achtte, te weten, om met zyn zwaar geschut over zoo veel zware bergen, tot voor Batavia te komen, daar hy tusschen de 3 of 4 maanden mede bezig geweest is, en daar hy veel buffels en karren door verloren heeft; al het welke hy echter heeft weten te verduuren.

Men stelde nu vast, dat hy daar by zyn bekomst wel hebben zou, als hy de zynen zoo deerlyk zou zien te rug keeren.

Hoe veel volks de vyand, gedurende dit beleg, verloren heeft, is niet wel te zeggen; dog de onzen, die hen met kleene troepen nog eenige dagen volgden, vonden veel dooden, krissen, en verlatene karren, zoo op de weg, als in de Rivier

Verlies van den Keizer by deze tocht.

A°. 1631. vier van Karawang leggen, gelyk zy ook nog eenige karren en kriffen in de ftad gebragt hebben.

Men hoorde van de Chineezen, die van Tsjeribon quamen, dat wel de helft van 's Keizers leger dood gebleven, behalven het volk, dat door hongers-nood afgedropen, en na 't bofch geloopen was.

Gerucht van een derde belegering van Batavia A°. 1631. A°. 1631 den 24 May (zegt deze van Rechteren, van Banda na Batavia zeilende, en ontrent Japara genadert) dat zy een vloot van fchepen en jachten zagen aankomen, die van Batavia na Japara gezonden was, om de Javanen, die, zoo men zeide, wederom in aantocht waren, om Batavia ten derdemaal te belegeren, dat te beletten; dog daar is niet verder op gevolgt.

Die vloot beftond uit de fchepen Bueren, Bommel, Grooten-broek, de Salm, Weft-Zaanen, Tajouan, Diemen, en Brokerhaven; over welke de Heer Vlak Opperbevelhebber was, die den Ontfanger, en meer andere Heeren van rang by zich had. A°. 1645.

Op dat men nu geen kennis van den ftaat des kafteels van binnen krygen mogt, liet men daar ieder een, die wilde, niet inkomen.

Verbod aan de Javanen A°. 1640 van in 't Kafteel te komen. In de volgende tyden blykt uit de vafte ordres, zedert A°. 1636, by haar Edelheden op Batavia beraamd, dat zy den 6 Auguftus A°. 1640 goed gevonden hadden, voortaan geen Javanen, als met verlof, in 't kafteel te laten komen. En na die tyd heeft deze Keizer alle zyne hoogdravende gedagten, van Batavia weder te belegeren, laten varen, hoewel hy tot zyn einde toe onze vyand gebleven is.

Dood van Mohhammed A°. 1645. Hy hield zig dan zedert ftil, en quam A°. 1645, na een regeering van 81 jaren, te fterven, latende zynen zoon tot opvolger op zynen throon, die toen een Prins van ontrent de 26 jaren was.

DERDE HOOFDSTUK.

Het gedrag van dezen Prins in 't laatfte van zyn vaders leven, ontfchaakt het wyf van Temanggong Wiragoena, *deszelfs aanklagte op de raat van zyn ouder broeder aan den Keizer; dog die hunne verwagting geenzins beantwoordde. Verder gedrag van den aangeklaagden Prins. Wat de Keizer ontrent hem, en den Temanggong dede. En hoe zich de Prins naderhant droeg, en ook den Temanggong ontrent zyn wedergebragt wyf. Des Keizers genoegen over des Princen, en zyn misnoegen over des Temanggongs gedrag. De Prins weder ten Hove. Herwon zyns vaders gunft. En volgde hem op zynen troon.* Soefoehoenan Ingalaga 4e. *Keizer van Java* A°. 1645. *Die veel Ryken op Java veroverd. En de landen van* Watas Kali Toegoe *aan den Panombahan van Tsjeribon fchenkt. Die hem* Sulthan Abdul Cahar *noemt. Hy verzoekt ons om vrede met zekere bepaling. Gezanten aan hem* A°. 1645 *gezonden. Hoe die onthaalt wierden. En de vrede zonder bepaling fluiten. 't Eerfte verbond met hem gemaakt. Hoedanig hy zyn lant en volk beftierde. Belaft* Wiragoena, *en al zynen aanhang, om te brengen; dog veinsde ontrent zyn broeder. Die met de Priefters toeleg maakt, om den Keizer te doen vermoorden. 't Welk uitlekt. Werd van den Keizer in verzekering genomen, en zyn befte vrienden gedoot. Waarom hy den Keizer openbaar aantaft. Die zyne makkers, en daar na hem, dooden laat. Waarom hy hem niet vatten liet. Doet ook alle de Priefters in, en ontrent Mataram, en de verdere grooten, hem in de weg zynde, dooden. Waar op* Pangerang Poerabaja *niet ten hove verfcheen. Welken hoon de Keizer tragt te wreeken. 's Keizers moeder fnyt dit door een lift af. Die de Keizer zyn eere weder geeft. Met hoe grooten voorzichtigheit die Vorftin dit aanlegt. En hoe zy de verzoening van den Pangerang bewerkt.* A°. 1655 *kregen wy gefchil met dezen Keizer. De Heer* Johan van Zyl *als Gezant aan dien Vorft gezonden.* A°. 1660 *oorlogt hy met ons, en met die van Djohor.* A°. 1664 *maakt hy vrede met ons.* A°. 1668 Verfpreet *aan hem gezonden. Dien hy heerlyk dede inhaalen. Zoekt ons cynsbaar te maken. Zyn doot* A°. 1670.

A°. 1645. Het gedrag van dezen Prins in 't laatfte van zyn vaders leven. MEn moet voor af weten, eer men nog tot de regeering van dezen jongen Vorft overgaat, wat 'er met hem in de laatfte jaren van zyn vaders leven, en den Temanggong Wiragoena, eerften beftierder van het Ryk, en Landvoogd van Mataram, voorgevallen is, alzoo dat een groot licht ontrent eenige zaken, in 't begin van zyne regeering voorgevallen, geven zal.

Uit het gene wy bevorens reeds, over de Ryksbedienden fprekende, van het ampt van den Temanggong Wiragoena gezegt hebben, is ons klaar genoeg gebleken, dat de bediening van dezen Heer van een zeer wyduitgebreid gezag, en dat zyn vermogen, zelf over de allergrootfte Heeren aan 't Hof, zoodanig geweeft zy, dat daar uit niet anders, dan een groote aanhang

A°. 1645. hang vloejen kon, zoo dat alle de groote Hovelingen dien Heer moesten na de oogen zien, en volslagen van hem afhangen; dat naderhand (gelyk wy zien zullen) ook de reden geweest is, dat deze jonge Vorst zich, alzoo 'er een oude wrok tusschen hem en dezen Temanggong was, op een vry behendige en omzichtige wyze van dezen vermogenden en zoo sterk van alle de eerste Hovelingen ondersteunden Heer zogt te ontslaan.

Ontschaakt het wyf van Temanggong Wiera Goena.

Deze Vorst nu, nog maar een jongeling van 18 jaren zynde, had zich verstout, om een van de liefste en fraaiste vrouwen van dezen Temanggong met geweld weg te voeren, zich inbeeldende, dat die groote Ryksbedienaar, wegens zyne Princelyke opgaande en by zyn vader zeer sterk toenemende magt (alzoo hy hem ten Kroon-Prins geschikt had) noit in zyn gedagten zou hebben durven nemen, om hem by den Keizer zynen vader, over zoo een beuzeling (zoo hy het noemde) aan te klagen, of om die vrouw van hem weer te eisschen.

Hy was daar in geweldig bedrogen; want die Temanggong, een zeer gestreng en bitter man, dien hoon niet konnende verduwen, en zyn liefste vrouw niet willende missen, nam deze daad zoo hoog op, dat hy, met zyne getrouwste vrienden raadplegende, hoedanig dien stouten roover en ontschaker van zyn wyf te straffen, met goed overleg van 's Princen ouder broeder (met welken de Temanggong eene lyn tegen den Kroon-Prins trok) goedvond deze schend-daad aan de Keizer bekend te maken.

Desselfs aanklagte op de raad van zyn ouder broeder aan den Keizer.

Dit drong den oudsten Prins te sterker aan, om dat hy hoopte, dat zyn vader door dit geval in zyne keure veranderen, en zyn jongsten broeder, schoon uit een vrouw van doorlugtiger huis, dan hy, geboren, voorby gaan mogt.

Zy klaagden ook daar over aan den Keizer by een goede gelegenheid, die zy hier toe waarnamen, en wisten die daad hem ook zoo vuil voor te stellen, en dien Prins (anderzins zeer gelieft) by zynen vader zoo zwart te maken, dat de Keizer, ten bewyze dat hy daar over zeer ontsteld, en op dezen zynen zoon zeer vertoornt was, zich in meer als 30 of 40 dagen niet zien liet, en met geen een hoveling spreken wilde.

Dit was een geval, dat zoo stil niet blyven kon, en dat, onder de hovelingen bekend geworden zynde, het gansche Hof (aangezien ieder der Princen daar zynen aanhang had) mede zeer ontroerde, en in de uiterste bekommering bragt, wat uitslag dit werk, waar over de Keizer zoo zeer geraakt was, nemen zou.

Eindelyk deed de Keizer Wira Goena, benevens zyne vrienden, en zynen oudsten zoon, in zyn binnen-hof by zich ontbieden, 't welk hen hope van een gelukkigen uitslag gaf, hoewel het geheel tegen hunne gedagten uitviel. A°. 1645.

Na dat zy dan voor den Vorst verschenen waren, bestrafte hy hen zeer bitter over hunne groote onvoorzichtigheit, wegens dat zy zich allen met vrouwen en kinderen daar door in het uiterste gevaar van hun leven, wanneer deze zyn zoon eens in zyne plaats op den throon volgen zou, gebragt hadden. Hy voegde daar by, dat zyn zoon, als Kroon-Prins en erfgenaam des Ryks, wel iets doen mogt, dat men in een ander dood-schuldig zoude oordeelen, te meer, om dat zulks door een jongman aan een jonge vrouw, als zynde een drift der jeugt, geschied was, die de Temanggong (nu een oud man zynde) zoo nodig niet had, en wel missen kon.

Dog hunne verwagting geenzins beantwoord.

Deze voorrede quam hen wel zeer raeuw en onsmakelyk voor, maar het trof hen veel meer, wanneer de Keizer daar nog by voegde, dat ook zyn keure op dezen zoon, als de verstandigsten en bequaamsten, om zoo grooten Ryk en volk te bestieren, onwankelbaar was, en dezelve bleef, verwytende zynen oudsten zoon zeer scherp zyn gering verstand, en slecht overleg, dat hy zich, ten gevalle van een vreemden, tot zyns broeders verderf, had laten gebruiken, waar mede hy betoont had onwaerdig te zyn, om over zoo grooten volk te gebieden, voor welk volk hy (Keizer) gehouden was na zyn dood goede zorge te dragen, bevelende hem verder deze zaak voor zyn broeder verborgen te houden, ten einde hy noit te weten mogt komen, dat hy tot zyn nadeel met Wira Goena aangespannen had, 't geen hy Wira Goena, op straffe des doods mede bevolen heeft.

Hy zeide daar benevens tegen den laatsten, dat hy van herten wel gewenscht had, dat hy die klagten over den Prins, zynen geliefden zoon, noit aan hem gedaan had, aangezien dit, na zyn dood, niet anders dan doodelyke onheilen voor hem, en alle de zynen, en voor al voor zynen oudsten zoon, baren kon, hoewel hy voor hen na zyn dood ook alle mogelyke zorge dragen wilde.

Hier mede vertrok de Prins, en deze vermogende Staats-dienaar, dog zeer ontsteld, om dat deze zaak geheel anders, dan zy gegist hadden, uitgevallen was, voorziende van die tyd af, dat het hen na 's Keizers dood, hoe grooten voorzorge hy ook dragen mogt, zekerlyk niet wel gaan, en dat die jonge Vorst dit aan hun allen, gelyk ook geschied is, wreken zoude.

De jonge Prins ondertusschen, door 's Keizers liefste gemalin, zyne moeder Verder gedrag van

(zyn-

A°. 1645. den aangeklaagden Prins.

zynde de dogter van den Panombahan van Tsjeribon) op een bedekte wyze, buiten 's Keizers weten, bericht van alles bekomen hebbende, en zynen misslag, na dat de drift over was, bemerkende, droeg zig veel wyzer, als zyn broeder, en Wira Goena, gedaan hadden.

De Keizerin deed hem ook heimelyk zeggen, dat, zoo hy de Prins van het Ryk, en haar zoon, en zoo hy van 't rechte bloed der Panombahans van Tsjeribon was, die men het gansche Ryk door voor heilig hield, het hem dan nu ook aan geen verstand ontbreken moest, om zich uit zoo een kleene zwarigheid te redden, vermits hem, als hy eens op de throon van zyn vader zitten zoude, dagelyks veel grooter en gewigtiger zaken zouden voorkomen.

Uit dit bericht van zyn moeder begreep de Prins, dat hy by zyn vader over dat voorval wel eenigzins in ongunst, maar dat de Keizer egter geenzins in zyne keure ontrent hem, als Erf-Prins, veranderd, en dierhalven hope voor hem was, om na een kleene boete, en door toedoen van de Keizerin, haast weer in zyn gunst te geraken.

Hy veinsde daar op nergens af te weten, hield zich zeer stil, voegde zich dagelyks nevens de minsten ten hove, dog liet zich met groote voorzigtigheid van zyne getrouwste vrienden bewaken, en van zyn lyfwagten (waar onder ook onze tot nog toe gevangene Nederlanders waren) zoo wel bewaren, dat zyn vyanden geen gelegenheid hadden, om hem eenig nadeel te doen.

Wat de Keizer ontrent hem en den Temanggong dede.

De Keizer nu, om te toonen, dat hy deze vuile daad van zyn zoon geenzins goedkeurde, of voorstaan wilde, quam na 30 of 40 dagen weder te voorschyn, by welke gelegenheid de Prins zich als voorheen, vertoonde, stellende zichzelven zoo ootmoedig en onderdanig, als oit te voren, aan.

Na dat de Keizer dan vooraf het vonnis van verscheide andere misdadigen uitgesproken had, wendde hy zich na zyn zoon, en vraagde hem, hoe men gewoon was de overspeelers te straffen. De zoon, die deze vrage niet verwagt, hoewel hy nu en dan wel gevreest had, dat de Keizer dit niet ongemerkt zou laten doorslippen, antwoordde daar op kloekmoedig, doch met een zeer ootmoedige stem: Met de dood. De Keizer gaf daar op aanstonds weer dit antwoord: Zend dan uwe overspeelster tot haren Heer, belastende te gelyk aan Wira Goena, om met haar na zyn welbehagen te handelen. Hy wendde zich daar op weer na zynen zoon, en beval hem aanstonds uit zyne oogen te gaan, en buiten zyn last niet weer onder zyn gezicht te komen.

A°. 1645. Hoe zich de Prins naderhand droeg.

De Prins, dien dit buiten twyffel zeer speet, gaf daar op weder tot antwoord: *Uw slave neemt ootmoedig afscheid door zyns Heeren rechtvaardig bevel op zynen kop.* Daar op kroop hy met zeer groote eerbiedigheid agterwaards (alzoo het een onvergeeflyke misslag wezen zou, zig voor den Keizer om te keeren, en hem den rug te toonen) en liep gezwint uit 's Keizers oogen na den ouden Temanggong Mataram, zyns vaders, en ook zynen grooten vriend, door welken hy als zyn leermeester van zyn vyf tot zyn vyftien jaren opgevoed, onderwezen, en bestierd was.

Kort na zyn komst by den zelven gaf hy last aan zyn volk, dat hem met groote pragt en statie plagt te volgen, dat zy terstond na zyn Hof vertrekken, en deze zyne zoo beminde gestolene vrouw in een fraejen draag-zetel zouden doen gaan, die met rouw lywaat (by hen een teken van rouw en droefheid) bedekken, en aldus na Temanggong Wira Goena dragen, en hem zyn vrouw wedergeven, wel uitdrukkelyk in aller tegenwoordigheid daar by voegende: *Want zoodanig is 't rechtvaardig vonnis van mynen Heer, om de overspeelers te straffen.*

En ook den Temanggong ontrent zyn wedergebragt wyf.

Dit wierd zoo spoedig uitgevoerd, dat dit geroofde wyf, tot verbazing van den Temanggong, al in zyn huis was, eer hy van het Hof was gekomen; dog hy, haar bedryf herdenkende, zag haar zoo ras niet, of hy wierd door de drift, en jaloezy, die de Javanen zoo eigen is, zoo verre vervoerd, dat hy zyn kris trok, en deze jonge hoewel tot overspel gedwongene vrouw met 5 of 6 steeken doorstak; waar door zy aanstonds op de plaats dood bleef, latende haar lichaam, tot een grooter bewys van zyn wraak-lust, op 't veld werpen, alwaar zy zoo heimelyk, als 't mogelyk was, door 's Princen volk begraven wierd.

De Prins, die den toeleg en 't voornemen van zyn vader by de bevelen, aan hun beiden gegeven, beter, dan de Temanggong, begrepen had, was over deeze daad zeer ontstelt, en nam 't geluk van die vrouw zoodanig ter herten, dat hy, wegens een onverzettelyke droefheit, in geen drie jaren met eenige vrouw verkeeren wilde, belastende, dat men alle zyne byzitten in een byzondere plaats opsluiten zoude.

Om nu nog verder aan den Keizer, zynen vader, te betoonen, dat hem dit zyn bedreven overspel leed was, belaste hy zyn volk, die wel 15 of 16000 man sterk waren, zich onder 't bestier van den Temanggong Mataram te begeven, en verzogt den zelven, dat hy dog zyn volk regeeren,

A°. 1645.

ren, en dat hy voortaan naast hem het gebied over hen behouden wilde, alzoo hy zich niet verstandig genoeg kende, om de magt, die den Keizer hem gegeven had, te gebruiken.

Ten teken van droetheid liet hy ook zyn hair afscheeren, en hield zich meer als twee jaren lang by en onder dezen Temanggong Mataram, om by hem nog als een kind te leeren, terwyl hy zyne huisselyke zaken door zyne vertroude Loera's, onder de gedurige medekennis van dezen Temanggong liet waarnemen.

'sKeizers genoegen over des Princen, en zyn misnoegen over des Temanggong's gedrag.

Van dit voorzichtig gedrag van de Prins kreeg de Keizer nu en dan bericht, en had een groot welgevallen in deze zyne vernedering en boete, die hy zichzelven, buiten zyn last, oplei; dog wanneer Wira Goena voor hem verscheen, zeide hy hem in 't bywezen van alle zyne vrienden: *Gy toont door uw buitensporige drift, dat gy zeer onverstandig zyt. Wat hebt gy gewonnen, met die jonge en onnoozele vrouw te dooden, die gy wel wist door myn zoons geweld geroofd, en gedwongen te wezen, om zyn wellust op te moeten volgen? Ik heb u over uwe onvoorzichtige aanklagte eenmaal uw misslag aangewezen; maar nu hebt gy met deze uwe verwoede daad het quaad verdubbeld, en nog veel erger gemaakt. Myn zoon toont daar in zyn verstand, dat hy uw vrouw op myn bevel u aanstonds weer t'huis gezonden, en dat hy zich zelven, zonder haar eens te durven zien, of spreken, van haar geheel en al afgezonderd heeft, bedwingende aldus in zyn jonge jaren zyn groote liefde, om die aan myn bevel met gehoorzaamheid te onderwerpen, daar gy in zoo hooge jaren uwe gramschap tegen een onschuldige niet hebt konnen beteugelen.*

Hy heeft buiten allen twyffel op zulk een edelmoedige daad van u zoo aanstonds uw vrouw weder te zenden, nevens my niet anders van u verwagt, als dat gy hem die vrouw wederom ten geschenk gezonden, waar door gy grootelyks zyne en myne gunst gewonnen, en u zelven voor het toekomende voor alle gevaar zeker zoud gesteld hebben, daar gy nu door uwe bittere daad van eenen verstoorden, ook eenen bedroefden Prins, en hem tot uwen onverzoenelyken vyand gemaakt hebt, die niet zal nalaten, dit, zoo ras hy maar kan, aan u, en alle de uwen te wreeken. Ik zal echter by myn leven myn best doen, om voor u zyne vriendschap, zoo veel my mogelyk zyn zal, te bewerken, gebiedende u, op myne hoogste ongenade, om met hem ook in vriendschap te leven.

Na dat nu de Keizer aldus tot Wira Goena gesproken, en daar mede een schyn gegeven had, als of zyne gramschap tegen zynen zoon al ten grooten deele over was, was het egter zoo verre van

daar, dat hy in de tyd van drie jaren niet eens van hem repte, hoewel hy wel wist, dat hy zich zelve zeer stil, en van alles, dat na vreugde of uitspanning geleek, geheel afgezonderd hield, volgende in alles de lessen van zynen wyzen leermeester, aan welkers opperbestier hy zich zelven onderworpen had. A°. 1645.

De Prins weder ten Hove.

Na dat deze drie jaren nu verloopen waren, vraagde de Keizer aan den Temanggong Mataram: *Hoe vaart den Bengel, is hy al wyzer geworden?* De Temanggong Mataram antwoorde; Ik twyffel niet, of 's Princen verstand zal zyn Majesteit voortaan zeer wel gevallen.

Herwon zyn's vaders gunst.

Deze vrage, met zoodanig een antwoord 'er op, was, na de Javaansche Hof-zeden, zoo veel als een herroeping van dien Prins ten hove, die ook daags 'er aan daar met zyn vorige luister en stoet, als of 'er niet ter wereld voorgevallen, en als of hy noit afwezig geweest was, verscheen, na welken tyd hy ook de gunst van zyn vader zoo wel weder wist te winnen, dat hy in korten tyd verre boven Temanggong Wira Goena in gezag begon op te klimmen.

En volgde hem, op zynen throon.

Na dezen tyd leefde de Keizer nog vyf jaren, en is toen de Prins, door zyne Majesteits voorzorge, van Wira Goena zelfs op den throon van zyn vader, even na 's Keizers dood, bevestigt.

Men ziet uit dit verhaal dan klaar, dat dit onvoorzichtig bedryf van dezen Kroonprins ontrent A°. 1637 moet voorgevallen zyn.

Soesoehoenan Ingalaga, 4e. Keizer van Java A°. 1645.

Zyn naam was Pangarang Masaria; dog zoo ras hy tot de kroon verheven was, liet hy zich (de eerste van alle die vorsten) Soesoehoenan Ingalaga noemen.

Die veel Ryken op Java veroverd.

Deze vorst is het geweest, die, door zyne ongemeene dapperheid zich meester van Damak, Padjang, DJapan, Panaraga, Cadiri, Toeban, Lassem, Madion, Soerabaja, Passaroewan, en Balamboang gemaakt, en die alle die bevorens zoo vermaarde Koningen van Java onder het jok gebragt heeft. Ook was hy Heer van alle de stranden; dog met den Panombahan Ratoe van Tsjeribon, die een Vorst op zich zelven, en zyn schoonvader was, leefde hy in groote vriendschap.

Deze Panombahan verzocht van de Keizer op zekeren tyd, om den Koning van Bantam te beoorlogen, dat de Soesoehoenan hem toestond, en hy ook dede; dog die Koning dwong hem te moeten wyken. Daar op hem de Keizer op zekeren tyd ontbood, om by hem in de Keizerlyke Hof-stad Mataram te komen. Hy quam 'er, en de Keizer haalde hem zeer plegtelyk, en met veel heerlykheid, van de poort Tadie af, in, even gelyk hy gewoon was de grootste Koningen in te halen, ontziende zich niet, om een halve dag reizens van zyn Hof dien Vorst te ge-

 moet

A°. 1645. moet te gaan, alleen maar om de achting die hy voor hem had, te toonen.

De landen van Watas Kali Toehoe aan den Panombahan van Tsjeribon schenkt.

Na dat nu Panombahan Ratoe drie dagen by den Soesoehoenan geweest was, schonk hy hem alle de zee-stranden van Tsjeribon af tot Samarang toe, welke landen by de Javanen met de naam van Watas Kali Toehoe bekend zyn.

Die hem Sulthan Abdul Cahar noemt.

De Panombahan nam dit met veel genoegen, en dankbaarheid aan, en verzogt den Keizer, dat alle zyne volkeren op het buiten-hof vergaderen mogten, alzoo hy hen iets van belang te zeggen had. Zy quamen 'er, en toen zeide hy: *Door den wille des Allerhoogsten Gods geve ik heden aan den Soesoehoenan. Ingalaga, ulieder Heer, den naam van Sulthan Abdul Kahar Ibn Mataram*; waar op alle de onderdaanen, zich zeer nedrig voor den Panombahan, en den Soesoehoenan gebogen hebbende, beloofden dit gebod van den Panombahan na te komen, en hunnen Keizer met dien eernaam te zullen eeren.

Hy verzoekt ons om vrede met zekere bepaling.

Een van de eerste zaken, die deze Keizer, na dat hy op den throon van zynen vader gestegen was, dede, was, dat hy ons verzogt om vrede met hem te maken; dog met die bepaling, dat wy ons verdrag, met den Koning van Bantam gemaakt, zouden moeten breken.

Gezanten aan hem A°. 1645. gezonden.

Haar Edelheden zonden daar op den Heer Ontfanger van Batavia, Zebald Wonderer, en de Heer Jan Barentszoon, in gezantschap na dien Keizer (houdende, zekerheids halven, 's Keizers gezanten zoo lang op Batavia, tot dat de vrede mogt getroffen zyn) om te zien, of zy die bepaling, daar wy ons niet aan wilden laten binden, niet zouden konnen wegnemen.

Zy vertrokken den 8 April met het jagt de Zeehond van Batavia na Japara, van waar zy te land na Mataram gingen, komende daar den 26 van die maant. Zy wierden door vier van de eerste Priais, en Mantris, zynde de grootste Heeren en Raden van den Keizer, ontfangen, en tot aan 's Keizers Paleis, dat toen nog maar van bamboezen, en met veel matten belegt was, geleid. Men verzogt deze gezanten op die matten wat te zitten, en zy zaten 'er vier uuren, eer zy pinang en tabak kregen. Daar na bragt men hen ook een kopje thee; dog een van de oppassers van deze Heeren gezanten zei, dat dit een slegt onthaal voor hongerige magen was.

Daar na quamen 'er eenige wyven, of Hof-bedienden van den Keizer, drie en drie in een gelid, ieder met een porceleine schotel op 't hoofd, waar in de vrugten des lands, en daar onder peper, ryst, mitsgaders verscheide werken van hare handen, lagen.

Hier op zei een van deze Ryksraaden, dat al deze vrugten in 's Keizers landen groeiden, en vraagde, of wy die in Holland hadden. Onze gezanten gaven tot antwoord, ja, en nog veel meer, als die. A°. 1646.

Hoe die onthaald wierden.

Na dat nu deze vrouwlieden hare schotelen nedergezet hadden, quamen zy ontrent de Heeren gezanten zitten, ook begonden eenige van haar te zingen, en andere te dansen, om aan die Heeren eenig vermaak te geven.

Ontrent de middag quam de Keizer zelf te voorschyn, aanhebbende een scharlaken rokje. Hy voerde een lange Tabaks-pyp in de hand, en wierd van de voornoemde vier Priais geleid. Kort daar op volgde zyn Cancelier met een boek van bladen van boomen, en met een pen, die van yzer scheen te zyn, om daar mede op die bladen te schryven. Na dat de Keizer op een mat, die over de andere henen lag, was gaan zitten, knielden deze vier groote Heeren, en de Cancelier, nevens een groote menigte van andere Javanen, voor hem.

De Keizer begon toen met hen te spreken, en hen te zeggen, dat zy de gezanten uit zyn naam groeten, en verwelkomen zouden. Zy deden dit; dog na dat die Vorst eenigen tyd by hen gezeten had, vertrok hy weder, latende onze gezanten aanzeggen, dat zy maar na de Markt konden gaan, daar hy hunne verblyf-plaats had doen vervaardigen, alwaar zy een dag of twee konden uitrusten, en daar na zou hy met hen over 't sluiten van de vrede spreken.

De vrede zonder bepaling, sluiten.

Op den eersten May wierd de zelve; dog buiten die bepaling van met de Koning van Bantam te breken, gesloten. De Keizer drong daar wel sterk op aan; dog als hy zag, dat de gezanten vlak uit zeiden, dat zy dan onverrichter zake scheiden zouden, zoo stapte hy daar van af.

Daar op vertrokken die Heeren den 3 May weder na Batavia, alwaar zy den 9 dito aanquamen.

't Eerste verbond met hem gemaakt.

Dit nu zoodanig met dien Keizer beraamd zynde, quamen 'er weder strubbelingen tusschen beiden, waar door het nog tot den 24 September A°. 1646 aan liep, eer daar van een opstel verbonds-gewyze gemaakt wierd, en dit is (myns wetens) ook het eerste verbond, dat tusschen haar Edelheden, en tusschen een van deze Keizers, gemaakt is.

Hy zond dan ontrent de voornoemde tyd zyne Gezanten na Batavia, die in de vergadering van haar Hoog-Edelheden, zes voorwaarden van vredehandeling overleverden, op welke na allen schyn een vaste vrede met dien Vorst zou konnen getroffen werden. Zy waren van dezen inhoud.

Eerstelyk, dat men den Soesoehoenan Mataram zal bekend maken, wat voor kleeden, en zeldzaamheden jaarlyks uit an-

A°. 1646. *andere landen hier op Batavia aangebragt werden, en dat men daar benevens een bezending aan zyn Majesteit doen zal.*

Ten tweeden, ingevalle zyn Majesteit eenige lieden, 't zy Priesters, ofte van wat hoedanigheid die mogten zyn, na verre landen wilde verzenden, zoo zullen die van de E. Maatschappy gehouden zyn de zelve met hare schepen over te voeren.

Ten derde, dat men alle Mataramze Javanen, op Batavia gevangen zittende, zal moeten los laten.

Ten vierden, dat men alle lieden, die om schult, of om eenige andere oorzaken, geene uitgezonderd. wegloopen, aan wederzyden, na gedanen eisch, wedergeven zal.

Ten vyfden, by aldien de Soesoehoenan Mataram tegen iemand van zyne vyanden quam te oorlogen, dat men dan gehouden zyn zal den zelven te helpen, gelyk zyn Majesteit van zyne zyde weder doen zal.

Ten zesden, en ten laatsten, dat wy alle kooplieden, onder zyn Majesteit behoorende, op alle plaatzen vry en vrank met hunne koopmanschappen zullen laten vaaren, en dat wy zulx ook aan de Maleyers, na zyn Majesteits landen zich willende begeven, zullen toestaan.

Deze bovenstaande zaken in 't algemeen, en ieder in het byzonder, wel onderzogt, en overwogen zynde, zoo hebben wy, na rype overweging, en ernstige wedernalooping der zelve, goedgevonden de vier eerste leden van dien, zonder eenige bepaling aan zyn Majesteit toe te staan, gelyk mede het vyfde lid; dog onder die uitzondering en voorwaarde, dat wy alleen gehouden zullen zyn zyn Majesteit tegen die gene te helpen, met welke wy mede in openbaren oorlog leven, en met welke wy geen besprek van vrede hebben aangegaan; in welker voegen zyn Majesteit van zyne zyde mede niet verder gehouden zal zyn te doen. Het zesde en laatste lid werd mede toegestaan; dog met die bepaling, dat zy niet na de Eilanden Amboina, Banda, nog Ternate, en ook niet na, nog voorby Malacca, dan met onze uitdrukkelyke passen, zullen mogen varen, die zy gehouden zullen zyn hier op Batavia te komen halen, welke voorwaarden, en bepalingen, by de Heeren Gezanten ook aangenomen, en omhelst zyn, met toewensching van beider zyde, dat de bovenstaande zaken heiliglyk mogen nagekomen, en agtervolgd werden.

In 't Kasteel Batavia den 24 September A°. 1646. (was getekend)

Kornelis van der Lyn, Karel Reinierszoon, en Simon van Alphen.

Hoedanig hy zyn land en volk bestierde.

Wat nu de regeering van dezen Vorst over de zynen betreft, de Javanen in het algemeen, en in 't byzonder de Geheimschryver van Staat, Soera Wicrama (die in de Heer Speelmans tyd geleeft, en, als een van de grootste kenners der Javaansche oudheden, deze meeste zaken op 't verzoek van dien Heer opgesteld, en ons nagelaten heeft) getuigen van hem, dat, zoo 'er ergens maar eenige schoone vrouwen in 't ryk waren, die terstont in 't Hof gebragt, en zoo die den Keizer bevielen, dan hare mans terstond, verschoonende daar in zelf die van den eersten rang niet, maar omgebragt wierden. A°. 1647.

Zoo ras men nu deze vrouwen voor hem gebragt had, vraagde hy haar, tot wien zy meer genegenheit hadden, tot hem, of tot haren man? Indien zy zeiden meer genegenheid voor haren man te hebben, zoo wierden die vrouwen met hare mans gedood; dog zoo zy zeiden meer genegenheid tot hem te hebben, geraakten zy in gunst by hem, en hy gaf dan maar last om hare mannen om te brengen.

Indien hy eenige zusters, of jong-getrouwde onder zyn volk had, die eenigen eerbied aan hem bewezen, zoo liet hy hare mans maar weten, dat hy deze hare vrouwen eerst wilde beslapen. Indien deze mans antwoordden, dat de Keizer dat doen kon, als 't hem beliefde, en dat dit hen welgeviel, zoo behielden zy 't leven; dog zoo zy eenig ander bescheid gaven, waren zy, eer zy 't eens verwagtten, uit de wereld.

Indien ook eenige van zyne wyven, of geliefste bywyven, bedroeft, of ziek waren, of quamen te sterven, zoo wierden alle dienaressen van die vrouw door zyn last niet alleen gedood; maar ook veele levendig met haar begraven, niet uit die grond, waar uit de Vorst van Balamboang wel iet diergelyks doet, maar enkelyk en alleen uit woede tegen die dienaressen, door welker agteloosheid hy zyn gemalin meende verloren te hebben, en om zich daar over aan haar te wreken.

Men zegt ook, dat hy, met vrouwen niet vergenoegt zynde, een zeer groot Sodomiet geweest is, en zig vry verder daar in te buiten gegaan heeft, dan het nodig is hier te verhalen.

Indien eenig Prins, tot welkers gemalin hy genegenheid gekregen had, weigerde die over te geven, zoo wierd zyn huis aanstonds in brand gestoken, als of dat zonder weten van den Keizer geschiedde, en als dan quam hy mede toeschieten, even als of hy genegen was, om dien brand te lesschen; dog belastte te gelyk, die vrouw, die hy hebben wilde, te vatten, en in zyn Hof te brengen.

Als 't nu dag geworden was, liet de Keizer alle zyne Mantri's en Ryks-Raden roepen, en zeide tot hen: *Van dezen*

A°. 1647. *nacht is'er een vrouw by my komen vlugten, en ik weet niet, wiens vrouw, of dogter het is. By wien zal die vrouw nu zoo lang in bewaring blyven, tot dat haare vriendën, ouders, of man opdagen, om haar te naderen?* Waar op alle die Raaden, wel wetende, hoe die zaak gelegen was, eenparig tot antwoord gaven: *Het zal best wezen, dat zy by den Keizer zoo lang blyft, alzoo zy nergens zoo zeker kan zyn, en met hare genegenheid by den zelven gekomen is*; waar op hy dan zeide: *Dat is recht.* En dan bleef zy daar, zonder dat iemand, uit vreeze des doods, zeggen dorst, dat het de zyne was. Een list, die hy ontrent geen anderen, dan Princen gebruikte, om dat hy quantzuis voor haar nog eenigzins beschaamd en bevreest was; maar van zyne Ryks-Raden, en alle minderen, nam hy die met geweld.

In deze quade manier van leven ging hy voort, waar door hy zich by de zynen zeer gehaat maakte; maar aan den anderen kant was hy ook zeer fyn, om zich zelven magtig, ontzaggelyk, en gevreest te maken, waar door hy in staat bleef, om hen alle gedagten of hope van wrake af te snyden.

Na dat hy nu twee jaren het Ryk bestierd had, verhief hy den voornoemden Wira Goena tot veel hooger staat, en gaf hem meer magt, dan hy oit te voren by zyn vaders tyd gehad had; dog zyn oude dienaars veranderde hy in jonge, gevende die ampten aan zyn eigen gunstelingen, op welke hy volkomen staat konde maken.

Deze verandering quam Wira Goena als een ongemeen bewys van 's Keizers gunst voor, vaststellende, dat de Keizer dit op zyns vaders diere aanbeveeling, van hem in zyne gunst te houden, volgde; dog hy merkte niet, dat de Keizer hem zeer listig en ongevoelig van zyne beste vrienden, en raadslieden beroofde, en daar door buiten staat stelde, om zyne verdere voornemens tegen hem te verydelen.

Na dat hy nu meende, dat de tyd geboren was, om zich met een volkomene zekerheid, en buiten eenig gevaar, aan Temanggong Wira Goena, en aan alle zyne andere vyanden, te konnen wreken, zoo quam dien Vorst A°. 1647 een zeer goede gelegenheid aan de hand, om zyn lang ontveinsde toeleg na zyn zin uit te voeren.

De Baliërs eenige vyandschap aan die van Balamboang betoont, en eenige van hen gedood hebbende, veinsde de Keizer, daar over zeer verstoord te zyn, tot zoo verre, dat hy dreigde zelf na Balamboang te willen trekken, om dien hoon op het zwaarste aan den vyand te straffen.

's Keizers vrienden, en Raatsheeren, die wel wisten, dat hy dat niet meende, spraken dit zeer yverig tegen, pryzende uitnemend Temanggong Wira Goena's hoedanigheden, en dat Wira Goena, en zy genoeg in staat waren, om dit, buiten eenig ongemak van zyn Majesteit, en tot zyn volkomen genoegen uit te voeren, gelyk zy ook terstond aannamen te doen. A°. 1647.

Hy ging 'er dan met een groote moedigheid na toe; maar wierd door zekere lieden, van den Keizer daar uitdrukkelyk toegesteld, onder voorgeven, dat hy 's Keizers last niet wel uitgevoerd had, vermoord, 't welk zoo ras niet aan hem volbragt was, of 't wierd ook aan zyn gansch geslagt in Mataram, en elders, gedaan. *Belast Wira Goena,*

Na dat hy Wira Goena, en alle de zynen over den hoon, hem, nu zoo veel jaren geleden, aangedaan, dus gestraft had, ontzag hy niet meer (gelyk wel bevorens) om zich openbaar over dat ongelyk te verdedigen, belastende uit dien hoofde ook alle die genen, die met Wira Goena te zamen gespannen hadden, om hem aan den Keizer zynen vader over zoo een beuzeling (zoo hy nu nog zeide) aan te klagen, als wederspannigen uit te roejen, waar op veel duizenden, niet alleen schuldige mannen, maar ook zeer veel onnoozele vrouwen, en kinderen, elendig om hals gebragt zyn. *En al zynen aanhang om te brengen.*

Voor zoo verre dit nu zynen broeder mede aanging, hy veinsde, niet wel te weten, dat hy daar mede deel aan had, bewyzende hem ook na Wira Goena's dood, veel meer vriendschap, dan oit te voren. *Dog veinst ontrent zyn broeder.*

Deze Prins egter, mede niet gek, en van 's Keizers toeleg zeer wel onderricht zynde, vertrouwde zich zelve geenzins op dat uiterlyke, wel wetende, dat het van binnen anders by den Keizer lag.

Hy merkte ook, hoewel te laat, dat hy van alle zyne goede vrienden ontzet, en bygevolg voor 's Keizers lagen te bloot geraakt, en dat hem dierhalven niets zoo zeer geraden was, dan een nieuwen aanhang tegen hem te maken.

Vermits hy nu wist, dat de Keizer op al zyn doen en laten letten liet, zoo meinde hy, dat hy dit werk niet stiller nog zekerder, dan met berading der Mohhammedaansche Priesters, ondernemen kon, alzoo zyn broeder op hen de minste gedagten, nog eenig quaad vermoeden hebben zoude. *Die met de Priesters toelegt, om de Keizer te doen vermoorden.*

Hy was dan met hen, in 't geheim overeengekomen, om den Keizer in de Renbaan, terwyl hy daar met stryden en rennen bezig was, te laten ombrengen.

Hoe geheim ook dit werk aangelegt was, zoo had 'er de Keizer de lucht af gekregen. Hy sprak 'er over met Pangerang Poerabaja, zyn oom, die, daar over zeer verschrikt zynde, den Keizer bad, dat hy zig dog aan zyn broeders bloed niet schuldig wilde maken. De Keizer beloofde hem dat met zeer diere woorden, en *'t Welk uitlekt.*

be-

A°. 1647. val hem, dat hy zyn broeder daar over aanstonds gaan spreken, en hem belasten zou, dat hy alle t'zamenzweerders tegen zyn leven hem zou hebben op te geven, of dat hy anders betuigde aan zyn dood onschuldig te zyn.

De Prins ontkende alles met een groote standvastigheid, en weigerde uit dien hoofde, om iemand van zyne medestanders te beklappen.

Werd van de Keizer in verzekering genomen. De Keizer, die 'er egter al te wel af verzekerd, en derhalven ruim zoo yverzugtig tegen hem, dan bevorens, was, beroofde hem aanstonds van al zynen Princelyken luister, bevelende hem, dat hy met niet meer, dan 300 man, tot den Temanggang Mataram, hun beider leermeester, zou gaan, om wys te werden, en tot nader last niet uit het huis van den zelven vertrekken.

En zyn beste vrienden gedood. Eenigen van zyn volk, die hem 't meest verdagt waren, liet hy dooden, die echter, om hunne vrouwen en kinderen nog in 't leven te behouden, eenige Priesters beklapten, hoewel hen dit zeer weinig hielp, alzoo 'er geen anderen, dan alleen zuigelingen, gespaard wierden.

Radin Agong dien hoon, hem door de Keizer zyn broeder aangedaan, niet konnende verzetten, besloot daar op zig liever dood te willen vegten, dan langer te dulden, dat hy zoo smadig en veragt gehandeld wierd.

Dierhalven moedigde hy 50 of 60 van zyne dapperste mannen uit een getal van 300, die hy nog had, en verstoute zich met hen, om op dien tyd, dat de Keizer met zyne Grooten in 't Gerichte zat, na hem toe te ryden.

Waarom hy den Keizer openbaar aantast. Men zogt hem wel te beletten, om binnen te komen, dog hy, en de zynen, baanden zich den weg, met allen, die hen tegenstonden, dood te slaan.

Zoo ras de Keizer dit gewaar wierd, belastte hy alle de medemakkers van zyn broeder om 't leven te brengen, dog verbood zyn volk, de hand aan zyn broeder te leggen.

In een oogenblik was dit uitgevoerd; het welk van den verwoeden Prins bespeurt zynde, besloot die te meer, zyn dood hoe eer hoe liever te zoeken, vallende als een dolle leeuw op hen allen aan. Hy wierd in 't eerst nog al een langen tyd verschoont, dat veelen het leven koste, dewyl zich niemand tegen 's Keizers last verweeren dorst.

Die zyn makkers, en daar na hem, dooden laat. Daar op beval hem de Keizer nogmaal, dat hy zou ophouden, en gaan nederzitten, beloovende hem op zyn Keizerlyk woord, het leven, zoo hy zich nu nog gerust hield; maar die Prins op dat woord niet veel staat makende, en als uitzinnig geworden, dat hy alle zyn beste vrienden verslagen zag leggen, ging nog veel driftiger voort, om allen, die hy maar bereiken kon, onder de voet te stooten. A°. 1647.

Derhalven gaf de Keizer last zyn paerd te dooden; dog ziende, dat hy egter even hardnekkig bleef, en een menigte menschen nederveldde, tragtende dus by den Keizer te komen (waar toe egter, door het groot getal der lyfwagten, geen kans ter wereld was) zoo zeide de Keizer, na dat hy een van zyn beste vrienden, een stokoud Heer gedood had: *Myne Ryks-Raaden, laat niet toe, dat 'er een man van uw gedood werde, ik ben onschuldig aan myn broeders bloed, doet uw best, om hem te doen bedaaren; en zoo hy niet wil, ik laat hier myn Heer en Vader* (waar door hy zyn Oom, Pangerang Poerabaja, verstond) *om ulieden nu verder ordre te geven, onderwerpende mynen wil aan zyn welbehagen.*

Daar op vertrok de Keizer; dog alzoo de Prins ondertusschen, wel verre van tot reden te komen, nog een Heer van groot aanzien ter nederstak, liet Pangerang Poerabaja dit den Keizer weten, die, ten einde van zyn gedult geraakt zynde, last gaf, dat zy zich nu verweeren, en hem niet meer verschoonen zouden, na welk bevel hy aanstonds doorsteken wierd.

Mogelyk zou iemand mogen denken, wat reden 'er geweest zy, dat de Keizer hem niet liever vatten, en in een eeuwige gevangenis zetten dede; dog de Rykswetten laten niet toe, dat een minder een Prins van den bloede aantasten mag, alzoo zy als heilig werden aangemerkt, waarom zy 't veel beter en gevoeglyker keuren last tot zyn dood te geven, dan om hem dus gevangen te nemen. Waarom hy hem niet vatten liet.

De Keizer zyn broeder nu quyt, en in opzicht van de vastigheid van zynen throon veel geruster zynde, veinsde echter om zyn dood zeer bedroeft te zyn, latende ten bewyze van dien zyn hair van zyn hoofd afschrappen, en betreurende eenige dagen zyns broeders einde, dien hy toen zeer heerlyk liet begraven.

Hoewel hy nu geruster was, was hy dat egter niet volkomen. De Priesters schoten 'er nog over, en die moesten mede uit de wereld, zou hy rust hebben.

Hy gaf aan vier van zyne grootste gunstelingen, Badja Maas, zynen Neve, Temanggong Arja Nata Wangsa, Temanggong Soera Nata, en Kijaij Ingabei Wira Patra, volstrekte last, dat ieder van hen alle de Priesters ieder in zyn aanbevolen landstreeke in 't Zuiden, Noorden, Oosten, en Westen van Mataram, zonder eenen te laten ontkomen, om 't leven zoude brengen.

Om dit voorzichtig en zeker te doen, namen zy eerst in stilte al hunne namen, en geslacht-lysten op, onder voorgeven, dat de Keizer voorhad, hen allen van de minsten tot de meesten, die in de landstree- Doet ook al de Priesters, in en ontrent Mataram;

 ke

A°. 1647. ke van Mataram waren, zonderling te begunstigen.

Dit nu behoorlyk besteld zynde, na dat hy de naamen der schuldigen en onschuldigen bekomen had, zoo belastte hy, dat het werk op zekere kanon-schoot, die in 't Hof gedaan zou werden, zyn voortgang nemen zou.

Alles nu daar toe beschikt, en de Keizer wel op zyn hoede zynde, wierd die kanon-schoot gedaan, en daar op zag men al de Priesters daar omstreeks met al hunnen aanhang, ten getale van 5 of 6000, in een half uur vermoord.

En de verdere Grooten, hem in de weg zynde, dooden.

Nadat dit nu alles tot 's Keizers genoegen uitgevoerd was, quam hy 's anderen daags zeer ontsteld buiten, zonder in een uur tyds iemand van al de grooten aan te spreken, dat geen kleene verslagenheid onder hen baarde, niet wetende, wat dit uitbroejen, of wien dit gelden zou. Hy sprak eindelyk Pangerang Poerabaja aan, verhalende aan hem, hoe de Priesters, die alle andere onderdaanen in deugd behoorden voor te gaan, door hunnen aanslag, tegen zyn leven gesmeed, oorzaak van zyn broeders dood waren, om het welke nader te bevestigen, hy eenige dezer Priesters, by hem nog in 't leven behouden, te voorschyn dede komen, die dezen toeleg openbaar beleedden; waar op aanstonds nog eenige grooten, die mede deel daar aan hadden, gegrepen, en op de versche daad met hun gansch geslagt uitgeroeit wierden, dat een groote verslagenheid gaf onder veel andere Heeren, die door zyn vader verheven waren, en aan Pangerang Poerabaja zelfs zoodanig voorquam, dat hy ook voor zich zelven begon bang te werden.

Waar op Pangerang Poerabaja niet ten hove verscheen.

Daar op quam hy daags 'er aan ook niet ten Hove, gevende (volgens gewoonte) ook niet de minste kennis 'er af, veel min om wat reden hy niet verscheen, maar maakte zich ondertusschen sterk, alzoo hy groot vermogen, en veel aanhang had, en zyn zoon, Badja Maas, ook een van 's Keizers grootste gunstelingen was.

Dit was voor den Keizer een ondragelyke hoon, dien hy, om van de minderen gevreest te werden, in de grootsten niet geraden vond te dulden, behalven dat hy bedugt was, dat dit niet zonder eenige toeleg geschiede.

Welken hoon de Keizer tragt te wreeken.

Hy liet hem dierhalven door zynen zoon, Badja Maas, zeggen, dat hy zeer wel begrypen kon, dat hy redenen had, om niet ten hove te verschynen, aangezien hy dat zwaar werk van het dooden der Priesters buiten zyne berading begonnen had. Hy (Keizer) wilde hem dierhalven de eere aandoen van hem te komen bezoeken, om zyn ontschuld daar over te doen, bevelende dezen zoon van Pangerang Poerabaja, dat hy by zyn vader blyven, en hem helpen zou, om de vrienden, die hy stond mede te brengen, wel te onthaalen. A°. 1622.

Des Pangerangs zoon, die deze Hoftaal zeer wel verstond, zeide, dat hy niet zyns vaders, maar des Keizers dienaar was, en dat hy met hem leven en sterven wilde.

De Keizer belastte hem weder, op straffe van zyn ongenade, dat hy zyn bevel nakomen zoude; dog alzoo hy 't echter niet doen wilde, liet hy hem terstond al zyn volk afnemen, en wapende zich met meer als 200000 mannen, en met alle zyne vrienden, om den Pangerang, zynen oom, te gaan bezoeken.

Die oude grysaard zond aanstonds zynen zoon, die ondertusschen egter by hem gekomen was, weer na den Keizer, deed hem voor die onverdiende eer bedanken, bevelende zyn zoon verder om by den Keizer te blyven, om hem te dienen, alzoo 't hem nog aan geen verstand ontbrak, om dien Vorst en alle zyne Hovelingen na verdienste te ontfangen.

's Keizers moeder snyd dit door list af.

's Keizers moeder, die met reden vreesde, dat dit bezoek wel doodelyk voor dien ouden Heer zyn mogt, by aldien het niet belet, en daar in voorzien wierd, dede aan den Keizer verlof vragen, om 't graf van haren Heer, en zynen vader, te bezoeken.

De Keizer, geen gedagten van eenigen toeleg van zyne moeder ontrent dit werk hebbende, stond haar verzoek toe, te meer, alzoo zy dat wel meermaal, zonder eenig ander gevolg, gedaan had.

Die den Keizer zyne eere wedergeeft.

Daar op liet zich deze Vorstin na het huis van Pangerang Poerabaja dragen, hem biddende, dat hy haar na zyn broeders graf wilde vergezelschappen, alzoo de Keizer voorgenomen had hen aldaar te bezoeken, bezweerende hem, om hem te eer daar toe over te haalen, daar toe by een dieren en zeer plegtelyken eed, dreigende anders zich aanstonds te dooden.

Hy laat zich daar op door de oude Keizerin bewegen, die ondertusschen bezorgde, dat de Keizer, ja hare eigen bedienden hier de lucht niet af kregen, aangezien zy haren zetel, met al haar gevolg na 't graf voortgaan liet, terwyl zy, als een slavin gekleed, maar stil by den Pangerang was gekomen, welken zy, met hem na 't graf gaande, weder bedroog; want terwyl hy dagt, dat zy met hem derwaards ging, alzoo 'er een draagzetel nevens was, liet zy zich in een anderen draagzetel by haren zoon brengen.

Door haar groot ontzag ten Hove, door alle de wagten henen gedrongen, en voor den Keizer zeer onverwagt verschenen zynde, wierp zy zich voor zyne voeten.

De Vorst daar over zeer ontzet, rechtte haar op, vragende na de reden. Zy zeide, dat zyn vaders stem hem zoo aanstonds by zyn graf riep, en zoo hy weigerde daar te komen, wilde zy zich zelven zoo aanstonds

A°. 1647. ftonds voor zyn voeten dooden, trekkende daar op haar bloote kris (want die zoo wel van de Vorftinnen als van de Vorften gedragen werden) zeer fchielyk uit de fcheede.

Met hoe grooten voorzichtigheid die Vorftin dit aanlegt.

De Keizer nog niet recht konnende gisfen, waar dit henen wilde, hoewel hy 'er wel iets van rieken konde, befloot egter met zyn moeder mede na 't graf te gaan.

Hy gaf daar op aan Pangerang Soerabaja, een dood-vyand van Pangerang Poerabaja, laft, om wel op zyn ooms huis, en doen, te letten, befloten hebbende zyn moeder met een praatje by dat graf, dat niet verre van daar was, te laten, en ten eerften weder te keeren.

By 't graf nu gekomen zynde, brengt zy de Keizer in de aanzienelykfte plaats (alzoo daar verfcheide vertrekken bygemaakt waren) gelyk zy Pangerang Poerabaja in een ander vertrek, daar naaft aan, had doen brengen, die daar ook niet lang na zyn fchoonzufter gewagt had.

Nadat zy nu by haar zoon nedergezeten was, verzogt zy, dat al zyn en haar volk vertrekken mogt. De Keizer, die niet begrypen kon, waar toe dit alles dienen zou, ftond dit echter toe.

Daar op omhelft zy haren zoon, hem biddende te gedenken, hoe zy hem niet alleen gedragen, en ter wereld gebragt, maar hoe zy ook zyn leven eens voor zyns vaders gramfchap geborgen, en hem aldus op den throon geholpen had, daar by voegende, dat hy haar eene bede toeftaan wilde, die voor niemand van grooter nuttigheid, dan voor hem zelfs, wezen zoude.

De Keizer, die nu ten naaften by begon te denken, wat zy hem verzoeken wilde, zeide, dat zyn agting en eere hem liever als zyn leven, ja dan alles, was. Zy zeide dat hy zelfs zien, en oordeelen zoude, of zy niet grootelyks voor zyn eere gezorgt had.

Daar op 't ja-woord bekomen hebbende, zoo bid zy voor Pangerang Poerabaja's leven, verzoekende zeer nederig, dat hy dit op de dierbare aanbeveeling zyns vaders, die daar begraven lag, dog doen, en uit eerbied voor dit graf haar dog dit niet weigeren wilde.

De Keizer zei, dat hy dat, behoudens zyne Keizerlyke agting, niet kon doen; dog zy verzekerde hem, dat dit behoudens deze zyne agting, en niet anders gefchieden zoude, biddende hem, maar een oogenblik te wagten.

Daar op liep zy na den Pangerang, die zy nu eerft kennis van haren toeleg gaf, toonende hoe hy nu reeds in 's Keizers magt was, brengende hem zoo al ongevoelig tot voor den Soefoehoenan, die immers zoo verbaaft was, over zyn oom daar te zien, als de oom van den Keizer daar te vinden.

De Pangerang, wel ziende, in hoe grooten gevaar hy nu met alle de zynen was, zoo hy zich niet aanftonds voor den Keizer vernederde, viel terftond voor zyn voeten neder, en kufte zyn groote teen, zynde de hoogfte vernedering, die hy vertoonen konden. A°. 1656.

Terwyl hy daar mede bezig was, deed zy alle des Keizers en des Pangerangs vrienden binnen komen, die, deze vernedering des laatften ziende, ten hoogften verblyd waren.

En hoe zy de verzoening van dien Pangerang bewerkt.

De Keizer, hier mede vergenoegd, vergaf hem daar op zyne ongehoorzaamheid, verzekerende hem, dat hy noit gedagten gehad had, om hem te dooden; maar wel kleener te maken, en om hem alle zyne magt, ten einde hy die tegen hem niet misbruiken mogt, te benemen.

Dus werd dan de vrede op dit graf van des Soefoehoenan's vader door 't groot beleid van de Keizerin, zyne moeder, getroffen, waar na de Keizer, en de Pangerang, ieder weer na hun Hof vertrokken, terwyl de Vorft zyn's moeders voorzichtigheid zeer by zich zelven prees.

Daags 'er aan vertoonde zich de Pangerang weer ten hove, alwaar hem de Keizer, tot een nieuw bewys van zyn gunft, toeftond van noit, dan wanneer 't hem zelfs gelieven zou, ten hove te verfchynen.

Men ziet uit dit verhaal een duidelyk bewys, zoo van de wraakzugt der Javaanen, als van hun groot beleit, om die zoo wel, als de befte Italiaan, tot zy hunnen tyd daar toe geboren zien, te konnen ontveinzen.

Niet tegenftaande hy nu in de eerfte jaaren van zyne Regeering zoo veel bloed heeft vergoten, getuigen de Javaanen egter, dat hy in den volgenden tyd van zyn leven hen zoo zagt en goedertieren beftierd heeft, dat men geen beter Vorft zou hebben konnen wenfchen.

A°. 1656 kregen wy eenig gefchil met dezen Vorft, zoo dat hy den 15 April laft gaf zyne zee-havens overal voor ons te fluiten.

A. 1656 kregen wy gefchil met dezen Keizer.

Haar Edelheden zonden in dat zelve jaar den Heer Johan van Zyll, als Gezant na dezen Keizer, die daar zeer wel ontfangen wierd, de gefchillen wegnam, en aan welken gedurende de vyf reizen, dat hy hier in gezantfchap quam, gedurig weder hooger eere bewezen is.

De Heer Johan van Zyll als Gezant aan dien Vorft gezonden.

De eerfte maal wierd hem toegelaten ongewapend op het buitenplein te komen De tweedemaal, om gewapend op 't eerft plein te verfchynen. De derdemaal wierd hem toegeftaan met zyn ganfch gevolg gewapend voor den Keizer te komen. De vierdemaal wierd hem een Javaanfche lyfwagt van 400 man gegeven. En de vyfdemaal gaf hy hem magt, om met zyn Javaan-

A°. 1668. vaansche lyf-wagt het gansche land door, waar 't hem ook beliefde, te gaan.

A°. 1660. oorlogt hy met ons, en met die van Djohor. A°. 1659. maakte hy een verbond met de Koning van Macassar. Ook geraakten wy weer met hem in oorlog, en in May 1660 verzamelde hy wel 300 vaartuigen, om die van Johor te doen aantasten, overmits zy die van Palimbang tegen de onzen niet geholpen hadden, zoo dat toen Palimbang ook onder hem schynt gestaan te hebben, daar het A°. 1596 onder Bantam stond.

De Javaanen zelfs weten ook te zeggen, dat de Palimbangers van ouds 's Keizers onderdaanen geweest zyn; dog dat zy zig vry gevogten, en van den Soesoehoenan onttrokken hebben.

A°. 1664. maakte hy vrede met ons. A°. 1664 wierd 'er weer een vrede tusschen ons getroffen. Hy zogt haar Edelheden wel tot een gedurig gezantschap aan hem te willen verbinden; om anderen te doen gelooven, dat wy van hem afhingen; dog zy konden dit niet goedvinden, zig gelatende, als of zy zyne meening niet wel begrepen.

A°. 1668. Verspreet aan hem gezonden. A°. 1668 in Augustus zond hy twee gezanten na Batavia met een brief, die niet onaangenaam te lezen, en vol betuiging van 's Keizers vriendschap was. Hy verzogt by den zelven, dat hem een taalkundig man mogt toegezonden werden, die bequaam was, om met hem over zaken van belang te handelen, vernieuwende ongevoelig ook zyn vorig verzoek, dat haar Edelheden hem dog jaarlyks met een gezantschap geliefden te vereeren.

Dien hy heerlyk deede inhaalen. Zy zonden aan hem den 19 September den Koopman Abraham Verspreet, een zeer taalkundig Heer, die de Maleitsche taal byzonder wel spreken kon. Hy wierd den 5 October zeer statieus van Samarang ingehaald, en den 12 wel met een gevolg van 1000 man te voet en te paart opgeleit, en niet verre van 's Keizers Paleis gehuisvest.

Daags na zyn komst kreeg hy gehoor by dien Vorst, dien hy onder een open dak zitten zag, zynde met een slegt Javaans kleed bekleed, met het boven-lyf naakt (gelyk veel grooten onder de Javanen gaan) en van ontrent 25 vrouwen, die zyn wapenen, of deze en gene andere dingen tot zyn staatie, droegen, verzeld, behalven dat 'er nog wel 5000 Hovelingen, als of het beelden waren, zeer stil en zedig op de grond zaten. A°. 1670.

Hy was tegen onzen Gezant zeer vriendelyk, gebood hem 10 of 12 schreden van hem in de open lucht te zitten, ontfing de brief en 't geschenk van haar Edelheden, en vergunde hem na 't lezen des zelfs, weer na zyne verblyfplaats te gaan, zonder dat 'er van eenige zaak van belang gesproken wierd; maar van ter zyden gaf men hem te kennen, dat, zoo zyn Majesteit met zulk een gezantschap jaarlyks vereerd wierd, het hem zeer behaaglyk zyn zoude. Ook dorst hy voorstellen, dat hy wel wenschte, dat men de tollen van Batavia, die daar door de Javaanen van inkomende en uitgaande goederen betaalt wierden, en die wel 10000 Ryksdaalders beliepen, hem wilde toezenden, waar uit zeer klaar bleek, dat hy niet anders voorhad, als om de E. Maatschappy aan zyn kroon te onderwerpen, en ons tot zyne onderdanen te maken; dat hem noit kon ingewilligt worden. Zoekt ons cynsbaar te maken.

Naderhand heeft de Heer Verspreet hem niet weer gezien. Hy kreeg den 22 October een brief van haar Edelheden, en vertrok nog op dien zelven dag, komende den 11 November weer op Batavia.

Na dezen tyd heeft hy niet veel gedenkwaardigs uitgeregt, en is A°. 1670, na dat hy 25 jaren geregeert had, overleden, latende tot zynen opvolger in 't Ryk zynen zoon. Zyn dood A°. 1670.

VIERDE HOOFDSTUK.

Soesoehoenan Tagalwangi A°. 1670 *in zyn plaats gestelt. Diens leven beschreven werd. Hy is een groot vrouwen-roover. Verschoonende zyn eigen broeder niet. Die zich daar over tragt te wreeken; dog gedood wert. Schendelyke daat des Keizers. Eerste moejelykheden met de Macassaaren* A°. 1675 *op Java. De Majoor* Poleman *reddert* A° 1676 *hier alles. Begin van* Taroena Djaja's *opstant. Zyn verbont met* Crain Gelisson. *Zyn gelukkige veroveringen. De Koningen van Palakka, en Goa, brengen Batavia in groot gevaar. Die Koningen bevredigt. Middel, om zig van hen te ontlasten. De Heer* Speelman A°. 1676 *tot 's Keizers hulp gezonden. Red den Keizer ten deelen. Dat die Vorst* A°. 1677. *met eenige giften, en beloften erkend. Waar in die bestonden. Wat* Taroena Djaja *nog in bad. De Heer* Speelman *dryft hem op de vlucht. Die zich na Kadiri begeeft. En den Keizer uit Mataram dreef. Die zyn Ryk verdeelde. Vergeven wierd, en tot Tagalwangi stierf. Daar hy begraven, en waar na hy genoemt wierd. Zyn kinderen. De Heer* Speelman *fluit* Taroena Djaja. *Stelt* A°. 1677. Amangkoerat *als Keizer van Java voor. 's Keizers nieuwe eernaam. Voorrechten, door hem aan de E. Maatschap-*

A°. 1670. *schappy geschonken. De Heer* Speelmans *komst* A°. 1678 *op Batavia. Wyze van inhaaling ontfent Raden van India. Copye van een brief van den Soesoehoenan aan de Heer Opperlandvoogt* Ryklof van Goens A°. 1678. Taroena Djaja *brengt weer veel plaatsen onder zich. Haar Edelheden beloonen eenige Soldaaten. En dragen de Heer* Hurdt *'t opperbewint over de zaken van Java op. Die met eenige vaandels Amboineezen op Java aangierd. Welke zig als Alfoereezen voor den Keizer vertoonen. Gaat* A°. 1678 *na Batavia. Komt weer op Java, verovert Cadiri. Waar in een groote schat gevonden werd. De Madjapahitze kroon beschreven. Waar uit de groote steen gelicht was. Wie by den Keizer voor den dader gehouden is. Wat buit de Predikant* Manteau *kreeg. De Heer* Hurdt *kroont den Keizer van Java met die kroon. Bekommering van haar Edelheden over de zaken van Java. Dankzegging over die verovering. Waar* Taroena Djaja *gevlugt was. De Heer* Hurdt *na Batavia ontboden* A° 1679. *Die zyn gezag aan de Heer* Poleman *overgaf. En na Batavia vertrok. De Heer* Poleman *verovert* Gliffons *Vesting. Zyn ongelukkige dood, en Graf-schrift. Hy wierd na zyn doot Raad van Indiën. Kapitein* Jonker, *en* Radja Palakka *komen op Java's N. O. kust. 's Keizers beleefde aanbieding. De Heer* Coeper *komt als Veld-Heer op Samarang. Zend de Heer* Sloot, *om Kadjoran te verdelgen. Vertrok na Soerabaja, en Kakappar.* Radja Palakka's *dapperheit.* Coeper, *wil niet als met aanzienelyke lieden van* Crain Gliffon *spreken. Hy werd van de Macassaaren bedrogen. Verovert Kakappar. Dapperheit van den Koning van Palakka, en meer andere. Hoe sterk* Crain Gliffon *was Gevangenen bekomen. Dooden aan weerzyden. De Macassaaren geven zich aan ons over.* Crain Gliffon's *dood.* A°. 1670.

Soesoehoenan Tagalwangi A°. 1670 in zyn plaats gesteld.

Pangerang Aria Mataram quam in zyn plaats, die na zyn dood, om dat hy in zeker dorp, Tagalwangi genaamd, stierf, zedert altyd Soesoehoenan Tagalwangi genoemd is. Of dit ook die zoon van hem geweest zy, die, zoo eenige schryven, A°. 1648 zes vingeren, die even lang waren, en ook zes zulke teenen, aan handen en voeten gehad heeft, weten wy niet.

Van dezen Keizer verhalen de Javanen, dat'er onder zyn Regering een van zyne vrouwen geweest is, Njaij Maas Maling genaamd, die alles van dezen Soesoehoenan verkrygen kon, wat zy begeerde.

Als zy nu op zekeren tyd door ziekte stierf, was hy daar over zoo bedroefd, dat hy zich met geen zaken van 't Ryk bemoeide.

Diens leven beschreven werd.

Na dat nu deze vrouw begraven was, ging hy stil, en buiten iemands weten na haar graf, zynde op de zelve zoo verzot, dat hy zich van haar niet bedwingen kon, gaande in 't graf by haar leggen.

Ondertusschen maakten de vrouwen in 't Hof een groot misbaar, zeggende dat de Keizer verloren, en nergens te vinden was. Daar op wierd hy overal gezogt, en eindelyk in 't graf by 't lyk van deze vrouw, dat reeds vervaarlyk stonk, gevonden, konnende daar ter naeuwernood door Pangerang Poerabaja als afgescheurd, en weer in zyn Hof gebragt worden.

Hy deed kort daar aan drie en veertig van zyne bywyven, schoon t'eenemaal onschuldig aan haar dood, op zekere plaats zonder spyze of drank zetten, en dwong haar van honger, dan deze, dan gene, van die stierven, op te eeten, tot dat 'er maar eene overgebleven was. Aan deze vraagde hy waarom zy ook niet gestorven was? Zy zeide, Ik weet het niet, myn Heer. Het is wel, zei hy, gy zult nogtans myn vrouw in de dood volgen. Daar op belast hy, dat men die vrouw levendig nevens het graf van zyn gemalin begraven zou. Behalven deze, heeft het nog 350 andere het leven gekost.

Is een groot vrouwenroover.

Op zekeren tyd riep hy alle de vrouwen der Mantri's op een listige wys in zyn Hof, van welke hy die gene, die hy schoon, en welbehagelyk vond, na zich nam. Zoo 'er een reeds bevrugt was, die moest op zyn bevel hare vrugt afdryven, en hare mannen dorsten 'er niet eens af reppen, schoon zy alles zeer wel wisten.

Verschoonende zyn eigen broeder niet.

Zyn broeder, Pangerang Danoe Paja, had een schoone vrouw, die de naam van Radin Amâs Sadaja voerde, en van aangezicht, oogen, en gestalte de schoonste vrouw in 't gansch land van Mataram was. Deze liep op zyn gedurige verzoeken eindelyk na hem toe. Den Prins haar Gemaal eischte haar wel dikwils van den Soesoehoenan weder; maar hy zondze niet, 't geen dien Prins van herten bedroefde.

Vele Ryksraden, welker kinderen en wyven door den Keizer geroofd waren, dit ziende, overleiden met dien Prins, door wat middel zy best zich zelven van dezen Soesoehoenan zouden konnen ontslaan.

Die zich daar over tracht te wreeken.

De Prins zei, maakt my Veld-Heer van dezen oorlog, en ik zal hem wel uit de wereld helpen. Zy vonden dit goed, en deden het.

De Keizer, dit gehoort hebbende, vergaderde alle de andere Ryks-Raden, die 't met den Prins zyn broeder niet hielden, en belastte aan eenigen van hen den Prins te gaan roepen, om by hem te komen, die hen

A°. 1675. hen dit bescheid gaf: Ik kenne geenen Soesoehoenan, maar ik kenne wel eenen roover van de wyven zyner onderdaanen, ik kenne wel een grooten geweldenaar, die alle zyne ingezetenen bederft, en ten uiterften verongelykt, gaat, zegt tegen dien roover, dat God my gezonden heeft, om hem te straffen, en van den aardbodem weg te nemen.

Deze Ryks-Raaden, dit hoorende, verschrikten zeer, en begonden te weenen. Weend niet, zei Pangerang Danoe Paja; want God heeft my niet gezonden, om eenig ander mensch, dan alleen dien geweldenaar, leed te doen. Gaat gylieden gerust henen; want gy hebt niets te vreezen.

Zy keerden dan weder, en gaven den Soesoehoenan te kennen, wat Pangerang Danoe Paja hen gezegt had. De Soesoehoenan zweeg stil; maar kort, of wel de tweede dag 'er na, verscheen deze Pangerang met 2 of 3000 van de zynen, die wel gewapend waren, en vraagde na den Soesoehoenan aan de Ryks-Raaden, die hy daar vond. De Soesoehoenan verstaande, dat hy daar was, quam met de zynen buiten, en bereide zig ten stryde.

Dog gedood werd. Pangerang Sampang ging 'er uit 's Keizers last op los. Daar bleven veel Ryks-Raaden en Grooten aan wederzyden doot, zoo dat de Soesoehoenan genoodzaakt wierd na zyn Hof te wyken, daar hem zyn broeder tot op zekere Brug, Batorawi genaamd, vervolgde; dog zyn paard struikelde, en hy brak zyn been, waar op hy door Pangerang Sjampang doorsteken wierd. Dit was oorzaak, dat alle zyne Raden, ziende dat hun Prins dood was, amok speelden, en zig dood vogten, ziende de verdere ieder om een goet heenkomen. De Keizer was over die daad van Pangerang Sjampang zoo vergenoegt, dat hy alle de goederen van Pangerang Danoe Paja aan hem schonk.

Schendelyke daat des Keizers. Het schandelykste, door hem bedreven, is, dat hy een van zyn eigen dogters, Ratoe Brawa genaamd, bevrugt heeft, die anders met den Prins van Tsjeribon, Sulthan Sapoh, getrouwt zou hebben; na welken tyd deze Prins ook in geen vier jaren voor den Soesoehoenan verschenen is.

Eerste moejelykheden met de Macassaren A°. 1675 op Java. Ten tyde van dezen Keizer vielen de eerste moejelykheden op Java A°. 1675 met de Macassaren voor. Zeker Macassaars Prins, Crain Montemarani genaamd, zeer misnoegt van Macassar ontvlugt, had zich met een grooten hoop Macassaaren op Demòn, beoosten Soerabaja, nedergezet, alwaar hy ten eersten een groote toevloed van allerlei slegt volk kreeg, door hulp van welken hy dezen oord van Java, met te land en ter zee te rooven, zeer onvry maakte, en den Soesoehoenan veel schade aandeed.

De Keizer, niet magtig dezen roover te verdryven, zond den 29 Maart 1675 zyn zoon als gezant aan haar Edelheden met 240 koebeesten, en eenige buffels ten geschenk, en verzogt onze hulp, 't geen haar Edelheden hem toezeiden, zendende ten eersten Kapitein Jan Franszoon Holstein met een groote magt derwaards, om dezen Crain Montemarani te verdryven; maar alzoo deze Kapitein te lang sammelde, zonden haar Edelheden den Majoor Poleman daar na toe. A°. 1676.

Deze Heer ondernam dien togt tegen zyn hart en zin, hebbende reeds driemaal by een smeek-schrift verzogt, behoudens zyn fatsoen en rang, met stilstand van zyne soldye, te mogen na 't vaderland gaan; dog alles wierd hem afgeslagen. De Majoor Poleman A°. 1676 redderd hier alles.

Hy ging 'er dan, hoewel hy groote zwarigheid in dien veldtogt zag, in 't laatste van A°. 1676 na toe. Zoo ras hy 'er gekomen was, deed hy zyn, en des Soesoehoenans volk, landen. Hy misleidde de vyand door een fraeje krygslist, verzoekende maar drinkwater, zond hem een geschenk, en zei dan te zullen vertrekken. De vyand geloofde dit, liet hem water halen met vaten, waar in hy zyn geschut aan land, en zich in staat bragt, om agter die leggers en vaten als een Batery op hem te speelen: nam dus in 2 of 3 dagen ettelyke Pagars van dien vyand in; dog vermits dit volk kostte, schreef hy van de Rivier van Soka aan haar Edelheden om bystand; dog in plaats van dit spoedig te bestellen, waren 'er van zyne vyanden aan 't Batavisch Hof, die dit beletten.

Ondertusschen verbrandde hy 's vyands vaartuigen, en vernielde al wat hy vond, zoodanig, dat hy den vyand dwong boschwaart in te vlugten, alwaar ook Crain Montemarani met eenige honderd Macassaaren sneuvelde. Zedert is die plaats tot heden verwoest gebleven, en niemand heeft ze na dien tyd weer ingenomen.

In de plaats van dezen wakkeren Held met volk by te springen, vonden haar Edelheden (gelyk wy zien zullen) naderhand goed een ander Hoofd derwaards te zenden. Hy redde zig ondertusschen zoodanig, dat hy al zegenpralende, spyt zyne benyders, op Batavia quam.

Dog eer wy tot dit verder verhaal komen, moeten wy tusschen beiden een ander, dat de grond tot een nieuwen oorlog op Java leggen zal, laten vooraf gaan.

Begin van Taroena Djaja's opstand. Zeker Javaans Prins Taroena Djaja genaamd, uit Princelyken huize van Madura gesproten, verwekte een nieuwen opstand in 't Ryk. Men zegt, dat hy een bastaard-zoon van dezen Soesoehoenan by een Madurêsche vrouw was, welk de Keizer op een ongegrond vermoeden verstooten had.

Het is waar, dat zyn moeder een schoo-

ne

A°. 1676. ne Madureesche vrouw was, die zig van jongs af onder de bywyven van den Soesoehoenan opgehouden, en welke dien Vorst, na dat ze wat ouder geworden was, aan een Prins van Madura uitgehuwelykt had, welkers eerste kind deze Taroena Djaja was.

Deze nu, tot zyne jaren gekomen, trouwde met de dogter van eenen Cadjoran, een snooden Moorschen Priester, die Taroena Djaja zeer vast heeft weten in te boezemen, dat hy een zoon van den Soesoehoenan was, en dat hy de smaad, zyn moeder aangedaan, wreeken, zyn recht op de kroon vervolgen, en den Soesoehoenan met het zwaard in de vuist dwingen moest, hem voor zynen zoon te erkennen.

Zyn verbond met Crain Glisson.

Deze Cadjoran, die zich Panombahan Rama, dat is, den aanbiddelyken vader, noemen liet, en die het gemeene volk, onder een priesterlyke heiligheid, en door zyne verdichte voorzeggingen, als wist te betoveren, kreeg een grooten aanhang van Madureezen, en anderen, die daar en boven nog gesterkt wierden door eenige Macassaaren onder Crain Glisson, zoon van Montemarani, mede misnoegt van Macassar gevlugt, en die, na 't verjagen van zyn vader van Demòn, en zedert zyn dood, op Madura gekomen was.

Deze maakte met Taroena Djaja een verbond, waar by hy beloofde niet te zullen rusten, voor dat hy den Soesoehoenan van, en Taroena Djaja op den throon bevestigt zou hebben, na welke verovering dan Crain Glisson Koning van de landen van Soerabaja en Passaroewan zyn zoude.

Zyn gelukkige veroveringen.

Het gelukte dezen muiteling in 't eerst zoo wel, dat hy in 't kort meester van alle des Soesoehoenans zee-havens, tot Tsjeribon toe, wierd, brengende alles daar onder zyne gehoorzaamheid, en het den Soesoehoenan zoo bang makende, dat hy zig genoodzaakt vond, om uit kragte van 't verbond des jaars 1646 haar Edelheden om hulp-troepen te verzoeken.

De Koningen van Palakka en Goa,

Terwyl zich de zaken aan deze kant dus opdeden, waren 'er op Macassar tusschen de Koning van Palakka, en dien van Goa, groote geschillen ontstaan, welke zaken door bestier, en met toestemming van onzen Landvoogd en zyn Raad aldaar (waarschynelyk door Radja Palakka's zwaar wegende redenen bewogen zynde) zoo verre reeds gekomen waren, dat Radja Palakka Goa al ingenomen had.

Daar op wierden beide die Koningen (een bewys van het groot vermogen onzer Maatschappy) door haar Edelheden na Batavia ontboden, daar zy beide ook quamen.

Het werk, door den Landvoogd verrigt (die egter zeer wel wist op wat goede en vaste gronden hy dat gedaan had) wierd by haar Edelheden zeer qualyk opgenomen; dog hy wist zig zeer wel te rechtvaardigen, en zommige Heeren door het zelve gewigt van redenen, als die hem bewogen hadden, zeer licht over te halen. A°. 1676.

De Koning van Palakka, die (uit vreeze, dat men hem op Batavia vast houden mogt) verscheide Princen, en wel 4000 uitgelezene mannen medebragt, wierd ontrent de Nieuwe poort in 't huis, daar gemeenelyk de Gezanten hun verblyf nemen, gehuisvest, en aan ieder van zyn Princen wierd een Petak, of kleen huisje, gegeven; dog zyn meeste volk (dat een groote misslag was) wierd hier en daar in de stad verdeeld.

Deze dertele Macassaaren deden de ingezetenen van Batavia onlydelyke moejelykheden aan. Men gaf hen wel last, en magt, om den eersten, die dat weer deed, onder de voet te stooten; dog dat liet zich gemakkelyker zeggen, als doen, alzoo zy meest 's nagts, en met sterke troppen 'er op uitgingen.

Brengen Batavia in groot gevaar.

Men had den Koning van Goa, die 5 of 600 man by zig had, ontrent de woning van den Sjahbandar, op dat plein, geplaatst. Die vorst was door den Koning van Palakka zeer verongelykt.

Als deze laatste in de Vergadering van haar Edelheden verscheen, ging 'er een Hollands Sergeant, en 12 man voor uit, en zyn gansche stoet van Princen volgde hem tot in den Raad.

Haar Edelheden dien Vorst, en de Koning van Goa daar tegen, gehoord hebbende, wisten de zaken zoo te schikken, dat zy beide bevredigt wierden.

Die Koningen bevredigt.

Dit volk kostte de E. Maatschappy dagelyks veel, behalven dat de Koning van Palakka's volk zoo sterk aangroeide, dat men 'er met reden veel vreeze voor begon te hebben.

Speelman vraagde dierhalven op zekeren tyd aan Kapitein Jonker, of 'er geen middel zyn zou, om dien Koning op Batavia vast te houden. Onmogelyk, zei hy, dewyl gy hem reeds al meester van uwe stad gemaakt hebt, zynde zyn volk 'er binnen, en op alle de posten, en straten zoo verdeeld, dat men geen quaad zou konnen doen, zonder ook ons eigen volk onder de voet te schieten. Was hy 'er buiten, Edele Heer, zeide hy, dan was 'er geen zwarigheid; maar hoe krygt men hem 'er buiten?

Middel, om zig van hen te ontlasten.

Men oordeelde eindelyk best, hem te verzoeken, of hy met zyne hulptroepen de Keizer van Java wilde gaan byspringen, dat hy buiten alle verwagting aannam te doen.

Nadat wy deze twee gevallen voor af, alzoo zy verder te pas komen zullen, voorgesteld hebben, zullen wy nu weder ons verhaal, daar wy het by Taroena

 Dja-

A°. 1677. Djaja's veroveringen lieten, vervolgen.

De Heer Speelman A°. 1676 tot 's Keizers hulp gezonden.

Haar Edelheden, ziende den nood, waar in de Soesoehoenan was, en overwegende, wat gevaar en schade zy zelf door die voorspoedige veroveringen van Taroena Djaja stonden te lyden, vonden goed, om als Opperveld-Heer en Zeevoogd den Heer Cornelis Speelman (dien grooten temmer der Macassaaren) ordinaar Raad van Indiën, tot hulp van den Keizer van Java tegen dezen wederspanneling te zenden.

Red den Keizer ten deelen.

Hy vertrok den 29 December 1676 met een heerlyke trein, verscheen met een groote magt voor Tsjeribon, herstelde alles van daar tot Japara toe in korten tyd, en dwong door 't ontzag van onze wapenen alle de strandlieden, om zig weder onder den Soesoehoenan te begeven.

Die van Tsjeribon, van ouds her noit onder de Keizer van Java gestaan, en zedert eenige jaren nu ook geschillen met dien Vorst hebbende, hadden zich egter onder Taroena Djaja niet willen buigen; maar den Koning van Bantam tot hunnen Schutsheer voor eerst gekoozen; hoewel zy A°. 1680 goed vonden, zich liever onder de bescherming van de E. Maatschappy te begeven, en met de zelve een verbond te maken. Zy zagen dat de Keizer, die zy als een bondgenoot aanmerkten, hen nu niet helpen kon, en daarom namen zy hun toevlugt tot die hen best dekken kon. Ik zie, dat Soesoehoenan Amangkoerat in zyn brief aan zyn Edelheid A°. 1678 zegt, dat de Tsjeribonders van hem afgevallen waren; dog dat moet in geen andere zin, dan dat zy hem als bondgenoten niet meer volgden, verstaan werden, behalven dat daar ook redenen toe waren.

Nadat nu de Heer Speelman den Keizer reeds dus verre gered had, was die Vorst daar over zoo vergenoegd, dat hy goed vond den 28 February A°. 1677 verscheide zaken, in 't verbond van A°. 1646 niet begrepen, dat toen ook vernieuwt wierd, toe te staan.

Dat die Vorst A°. 1677 met eenige giften, en beloften erkend.

Daar by wierd besloten, dat de Batavische Landscheiding, zoo als die bevorens tot het midden van de Rivier van Karawang geweest, en gelyk ze A°. 1652 met dien Vorst door de Heer Ryklof van Goens in Mataram vastgesteld was, blyven, en dat de Javaanen beweften die Rivier, tot aan de Zuid-zee, onderdaanen der E. Maatschappy zyn zouden; dog 't verzoek, om die tot aan de Rivier van Pamanockan, en dwars 'er over, tot aan de Zuidzee uit te zetten, wierd door dien Vorst afgeslagen.

Waar in die bestonden.

Alle gevlugte slaven van ons zou men, zoo menig men bekomen kon, wedergeven.

Hy stelde de E. Maatschappy over al in zyn land tol-vry, stond haar toe in alle zyne havens, en binnens-lands, daar 't haar geliefde, comptoiren en handel-plaatzen op te richten; en tot Rembang, of elders, timmerwerven te hebben, zonder dat de onzen eenige lasten zouden behoeven te dragen, dan dat zy een Spaansche reaal eens aan 's Keizers bestierders zouden betaalen. A°. 1677.

De kooplieden van de E. Maatschappy, van den Soesoehoenan eenige waaren, of die weer iet van hen inkoopende, zouden 2 ten 100 van alle goederen betalen.

De Soesoehoenan beloofde ook jaarlyk 4000 lasten Ryst op Batavia aan de E. Maatschappy tegen markts-gang te leveren; dog zoo wy die met onze eigene schepen quamen athalen, dan zouden wy die tegen de prys, zoo als zy ter plaats der inlading was, mits dat men altyd nieuw graan leveren zou, betalen.

De Batavische inwoonders, en alle andere op Java hier en daar woonende onderdaanen van ons, ons zegel toonende, zouden altyd voor alle anderen tegen de gemeene prys geholpen werden, mits van den tol der aangebragte en uitgaande goederen 3 ten honderd, en van ieder Coyang Ryst een Spaansche reaal, betalende.

De Soesoehoenan beloofde ook in zyn Ryk geen Macassaaren, Maleyers, of Mooren, eenigzins met de Macassaaren verbonden (ten ware zoodanige, die van ons passen hadden, die egter in zyn land nergens mogten woonen) te zullen dulden.

Ook zou 't ons vry staan, onze vyanden in alle havenen aan te tasten, en de zyne zouden de onzen daar overal moeten helpen; gelyk mede, by 't verlies van eenig schip van ons ontrent de stranden van Java, beloofd wierd ons alle hulp te bewyzen.

Hy beloofde voor de kosten, nu een jaar lang reeds voor hem gedaan, en nog verder zullende gedaan werden, twee honderd en vyftig duizend Spaansche ryxdaalders in zuiver geld te betaalen, waar van hy in dit Wester-saisoen 125000 ryxdaalders, en de andere helft in de jaaren van 1678 en 1679, ieder jaar 62500 Spaansche Realen, voldoen zou, belovende daar en boven nog 3000 lasten Ryst op Batavia in deze jaaren van 1677, 1678, 1679, elk jaar 1000 Coyang (of Javaansche lasten) zoo men maar eenige nodige rust daar toe bekomen konde, te zullen leveren.

Ook beloofde deze Vorst, dat, indien door ons beleid de zaken met den vyand tot een redelyk verdrag gebragt konden werden, hy zich aan onze uitspraak daar ontrent volkomen gedragen, en dat ook nakomen; dog indien de zaken van een langer duur, als tot den laatsten July dezes jaars mogten zyn, zoo zou hy, buiten het vorig beloofd geld, maandelyks, wegens de leger-lasten, en verdere onkosten, nog 20000 Spaansche ryxdaalders betaalen.

Ook

A°. 1677. Ook namen wy aan, den berg van Japara met ons volk tot zekerheid van den Soeſoehoenan te bezetten, mits dat hy de onkoſten, zoo wegens de bezetting, als over de verdere verſterking vandie berg, zou moeten dragen.

Dit wierd door zynen Gezant, Kijaij Ingabei Wangſa Diepa, Groot-Landvoogd van alle de Javaanſche zeehavens, en gevolmagtigden van den Soeſoehoenan, uit zynen naam beloofd, op den Coraan beëedigd, en daarenboven door den zelven beloofd te verzorgen, dat dit door den Soeſoehoenan, en zyne vier zoonen, zou werden goedgekeurd, gelyk de Heer Speelman aannam dit van wegen haar Edelheden te doen ſtand grypen.

Hier af zyn drie eensluidende afſchriften gemaakt, en den 28 February 1677 in de Veſting der E. Maatſchappy tot Japara door de Heeren Speelman, St. Martin, Jacob Coeper, en Everhard van der Schuur, getekend, gelyk de Keizer en zyn vier zoonen, mitsgaders alle de Ryxraaden, dit ook goedgekeurd hebben.

Wat Taroena Djaja nog in had. Ondertuſſchen ging de Heer Speelman met zyne zegenpralende wapenen voort, alzoo Taroena Djaja nu nog meeſter van 't ganſch land ontrent Soerabaja, Greſſic, Cidajoe, Cadiri, Wiraſaba, Kakappar, en van Paſſaroewan was, een landſtreek ten Ooſten Rembang, meer als 60 mylen lang, en zig tot aan de Zuid-zee uitſtrekkende.

De Heer Speelman dryft hem op de vlugt. Na de goedkeuring van 's Keizers nieuw verbond met ons, rukte de Heer Speelman na Soerabaja, daar zig Taroena Djaja verſchanſcht had, en ſloeg hem den 13 May van daar, waar over op Batavia den 28 een dankzegging, en openbare vertooning van vreugde met veel eerſchooten gedaan wierd.

Die zich na Cadiri begeeft. Taroena Jaja had ondertuſſchen de vlugt na Cadiri genomen, latende 104 ſtukken, ten deelen metaal, ten deelen yzer kanon, agter, zedert welken tyd wy ons eerſt regt in Soerabaja vaſtmaakten.

In plaats dat veel Javaanſche Groote Heeren den Keizer, by deze gelukkige voortgang van onze wapenen, zouden toegevallen hebben, zoo wiſt Taroena DJaja en vooral Cadjoran, de zelve door hunne liſtige voorwendingen, dat het de E. Maatſchappy maar om hun land te doen was, zoodanig af te ſchrikken, dat zy beſloten liever onder Taroena DJaja, als onder eenen Keizer, die hen maar aan ons zou willen overgeven, te ſtaan.

En den Keizer uit Mataram dreef. Hier door wierd Taroena Djaja zoo magtig, dat hy 't ganſche land van binnen, tot aan Mataram, dwong, en onder zyn magt bragt, jagende den ouden Soeſoehoenan zulk een ſchrik op 't lyf, dat hy, met zyn vier bejaarde en verwyfde zoonen, Pangerang Depati Anom, of Amangkoerat, Pangerang Martaſana, Pangerang Poegar, en Pangerang Singaſarie, zich niet langer in Mataram durvende vertrouwen, zonder eenige naamwaardige wederſtand te bieden, zyne Hof-ſtad met alle de Ryksſchatten, tuſſchen den 25 en 30 Juny 1677, zeer ſchandelyk verliet. A°. 1677.

Taroena Djaja quam ten eerſten daar op wel in de ſtad Mataram, dog bleef 'er niet lang in; maar toog met een grooten roof weer na Cadiri, en liet die ſtad met een ſteene muur verſterken, met gedagten van het daar in te zullen uithouden.

De vreesagtige Soeſoehoenan vlugtte ondertuſſchen na Tagal, en verdeelde, zoo men wil, zyn Ryk onder zyn vier zoonen (ſluitende nogtans den vyfden, die hy 't liefſte had, Radin Tappa genaamd, 'er buiten) zoodanig uit, dat die gene van de vier, die Mataram 't langſt verdedigen zou, zyn opvolger in 't Ryk zou zyn, gelyk ook Poegar (die 'er, uitgenomen zeker oud man, langer, dan een van de andere Princen, in bleef) op die grond het Ryk voor zich eiſchte. Die zyn ryk verdeeld.

De verdeeling van 't Ryk nu was by den Keizer verder, zoo de drie Princen aan den oudſten voorgaven, aldus geſchied.

Pangerang Depati Anom zou de zeeſtranden, Pangerang Aria Martaſana 't land van Watas, Pangerang Poegar Mataram, en Pangerang Singaſarie het land van Bageleën hebben. Zoo dat de Pangerang Aria Panoelaar, en Radin Tappa, 'er niets af hadden te wagten.

De Keizer, ondertuſſchen na Tagalwange (anders Wanaſſe genaamd) vlugtende, wierd onder weg in zyn draagzetel ziek. Men gaf hem een pilletje in, dat hem waarſchynelyk nog eer voorthielp, en hy quam in het dorp Tagalwangi, ontrent een dagreize van Tagal gelegen, ontrent September, of in die maand, te ſterven. Vergeven wierd, en tot Tagalwangi ſtierf.

Zyn vier zoonen hadden dien ouden Vorſt onder weg al verlaten, zoo dat hy van zyn huis en gevolg geen anderen, dan Radin Tappa, en Radin Aria Panoelaar, een Prins van 17 jaren, by zich had.

Hy wierd op Tagalwangi begraven, en heeft zedert na die plaats den naam van Soeſoehoenan Tagalwangi gevoerd. Hy liet agt zoonen, en vyf dogters na. Daar hy begraven, en waar na hy genoemd wierd.

De zoonen waren de Pangerangs Amangkoerat (toen 35) Martaſana (32) Poegar (30) Singarie (27) Radin Aria Panoelaar (17) (Radin Goude 12 jaren oud, was pas voor zynen vader overleden) Radin Tappa (11 jaren oud) en nog een voorzoon, Radin Natta Bratta. Zyn kinderen.

Zyne dogters waren Radin Pamot, gehuwd met Radin Wira Joeda, zoon van Pangerang Mangkoboemi.

Danoe Radja, gehuwd met Danoe Radja;

A°. 1677. dja, broeder van Pangerang Poerabaja.

Radin Tapeen Sara, gehuwd met Radin Soeranata, zoon van den ouden Pati Poegar, en een neve van des Soesoehoenans vader, of van Soesoehoenan Ingalaga.

Aria Wira Menggala, gehuwd met Radin Aria Wira Menggala, tweede zoon van Pangerang Poerabaja.

Radin Clating Coening, die ongetrouwt stierf. En Radin Tompo, die van den muiter Taroena Djaja ontschaakt wierd.

Zoo ras zyn dood alomme bekent gemaakt wierd, bragt dit het land in een groote verwerring, dat in 't eerste oorzaak was, dat veele zich onder Taroena Djaja weer begaven.

De Heer Speelman stuit Taroena Djaja.

De Heer Speelman stuitte dat egter ten eersten door zyn beleid en groote dapperheid, rukte met zyn leger na Japara, alwaar des Soesoehoenans oudste zoon, Pangerang Depati Anom, of anders met de naam van Amangkoerat best bekend, op de tyding van 's Veld-Heers komst, den 15 September 1677 by hem verscheen.

Hy, de oudste Prins zynde, nam de naam van Soesoehoenan aan, verkoos en verzogt den Veld-Heer tot zynen beschermer van onzen 't wegen, belovende niets, dan met zyn beraad en voorweten, te zullen doen, als ook de verbonden te zullen vernieuwen, zoo de Hollanders hem op den wettigen throon van zyn vader hielpen, en dit drong hy zelf te meer aan, om dat zyn broeders, die ieder een deel van het Ryk, volgens zyn vaders verdeeling (zoo zy voorgaven, en die hy loochende) eischten, hem gezamentlyk dat recht, van Soesoehoenan en Keizer van Java te zyn, wilden komen betwisten.

Steld A°. 1677 Amangkoerat als Keizer van Java voor.

Eer de Heer Speelman zich voor Amangkoerat verklaarde, had hy eerst naeuwkeurig onderzogt, of hy ook het meeste recht tot de kroon had, en, gehoord hebbende, dat hy door den Keizer kort voor zyn dood als Erfprins verklaard was, heeft hy hem in 't laatste van A°. 1677 als Keizer van Java voorgesteld.

's Keizers nieuwe eernaam.

Hy liet zig, na zyne verheffing tot de kroon, aldus noemen: Soesoehoenan Amangkoerat (welken naam ook de twee vorige, dog zoo doorgaans niet als deze, gevoert hebben) Sinapati Ingalaga Abdul Rahhman Mohhammed Din Il Cobra. Het welk ten deele in 't Javaans, ten deele in 't Arabisch, zoo veel betekend, als, de verhevene Amangkoerat, een wettig geboorne Mogendheid, die door de besnydenis heilig, vernuftig, onverwinnelyk, goedertieren, en den vermeerderaar des Mohhammedaanschen geloofs is. En hier voor wierd hy ook van zyne dus verre tot reden gebragte en veroverde onderzaten erkend.

Om dezen groote dienst nu aan de E. Maatschappy te vergelden, heeft deze nieuwe Soesoehoehan aan de zelve verscheide zeer aangename geschenken gedaan; als A°. 1678.

Voorrechten door hem aan de E. Maatschappy geschonken.

1 Een geschrift van den 19 en 20 October 1677, waar by 't vorig verbond goedgekeurt, en de schuld van drie honderd en tien duizend ryxdaalders, en van de 3000 lasten ryst, erkend werd.

2 Een geschrift, waar by dezen Vorst van het recht op 't Koninkryk van Jakatra niet alleen afstaat; maar waar by hy 't zelve tot aan de Rivier van Pamanoekan vergroot, en aan ons overgegeven heeft; voegende daar by 't regt om Amfioen en kleeden te verkoopen. En was dit den 19 October A°. 1677 aldus verleend.

3 Dat de inkomsten der zeeplaatsen tot afkorting der schuld zouden moeten gebruikt werden, 't gene den 13 November 1677 gemaakt, en den 24 January A°. 1678 hernieuwd is.

4 Een voorregt aan de E. Maatschappy wegens den zuiker-handel, met uitsluiting van alle andere verleend.

5 Heeft hy den 15 January A°. 1678 de Landvoogdy van Samarang, en 't dorp Calligawe, met alle de landen en dorpen, daar onder behoorende, aan de E. Maatschappy geschonken, met magt, om daar een Javaanschen Landvoogd, en andere bedienden, na haar zin te stellen; mits dat zy de tollen voor den Keizer inzamelen, die tot afkorting van zyn schuld jaarlyks gebruiken, en dat dan de E. Maatschappy zyn verdere inkomsten daar ontfangen, en aan zyne bedienden weer overgeven zoude.

De Heer Speelmans komst A°. 1678 op Batavia.

Na dat nu de Heer Speelman dezen Vorst op den throon geholpen had, quam de Heer Opperlandvoogd Johan Maatzuiker te sterven, en daar op wierd den 18 January 1678 besloten de Heer Speelman van Java op te roepen, om het ampt van Directeur Generaal van den handel van Indiën te aanvaarden, en het oppergezag in 't leger tot nader last aan de Heer S[r]. Martin te laten.

Wyze van inhaling omtrent Raden van India.

Den 24 April quam de Heer Speelman behouden op Batavia, en wierd met zeven kanon-schooten, en drie charges van de musquettery, verwelkomt; waar nevens haar Edelheden den 23 dito ook goedvonden, om voortaan alle ordinare Raden van India even zoodanig, en de extraordinare met vyf kanon-schooten (mits uit oorlogs-togten weerkomende) in te haalen.

Hy bragt met zich des Soesoehoenans Gezanten, Temanggong Ingawanga, Damang Lacsamana, en Rama Titadjeuwa met een brief van den Keizer, en deed verslag van 't gene hy op dien togt verricht had. 's Keizers brief keuren wy best hier niet by te voegen, alzoo 'er zaken in voorkomen, die ieder een niet weten mag.

Zoo

A°. 1678.

Taroena Djaja brengt weer veel plaatzen onder zich.

Zoo ras was de Heer Speelman niet weg, of Taroena Djaja, nu nergens voor vreezende, ſtelde 't ganſche land in rep en roer, dwingende nu weer alles onder zig te buigen. De Soeſoehoenan gaf daar af bericht aan de Heer St. Martin, en die Heer weer aan haar Edelheden, verzoekende nader laſt.

Haar Edelheden beloonen eenige Soldaten.

Daar op vonden haar Edelheden den 17 May goed, alle de Baliers en Maleyers, die met de Heer Speelman mede geweeſt waren, op een byzondere wyze te beloonen, gevende aan ieder Soldaat 15 ryxdaalders, en aan hunne Hoofden mede een fraei geſchenk.

Wat nu 't werk van Java betrof, den 6 July wierd daar over nader geſproken, en rypelyk overlegt, wie men daar na toe als Hoofd zenden zou.

En dragen den Heer Hurdt 't opperbewind over de zaken van Java op.

Alle de Leden der hooge Regeering ſtelden die zaak aan 't wys beleid van den Opperlandvoogd, en van de Heer Speelman, die goedvonden den Heer Antoni Hurdt, ordinaar Raad van India, en Landvoogd van Amboina, daar toe te verzoeken, die dat ook, onder de eernaam van Superintendent, Veld-Heer, en Zeevoogd van Java's Ooſt-kuſt, aannam, met laſt, om 't nodige ontrent dien veldtogt nader met den Heer Speelman te beramen.

Deze Heer vertrok met 3 vaandels Amboinezen, waar over de Pati van Seilale Kapitein, Jacobus Macquelin Luitenant, en Abraham Sapoelete, Pati van Iha, Vaandrig was. Het eerſte vaandel was van 60, het tweede van 50, en het derde van 35 koppen.

Die met eenige vaandels Amboineezen op Japara aangierd.

Met dit volk quam hy op Japara, alwaar het, op den berg geplaatſt zynde, zig op zyn Alfoerees kleedde, en nu en dan eens tsjakalilde, of ſchermutzeerde.

Die zig als Alfoereezen voor den Keizer vertoonen.

De nieuwe Keizer, tot Japara gekomen zynde, verzogt die Alfoereezen eens te mogen zien, Men bragt 'er dien Vorſt by; dog als zy ontrent hem quamen, begonden zy op hunne Alfoereeſche horens; hi, hoi, hi, hoi, hoe, hoe, hoe, te roepen, waar over hy zoo verſchrikte, dat hy de deur toeſloot, en hen zoo met geſlotene deuren vraagde, *wat volk zy waren. Wy zyn*, zeiden zy, *Alfoereezen, die gy van onzen Heer Zeevoogd verzogt hebt te mogen zien, geeft ons nu eenige menſchen, om die zoo levendig voor uwe oogen op te eten.* Daar op begonden zy op zyn Alfoerees te tsjakalile, en ſchermen, waar door zy hem en de zynen nog meer ſchrik aanjaagden.

Gaat A°. 1678 na Batavia.

Na dat de Heer Hurdt twee weken op Japara gebleven was, vertrok hy na Batavia, latende deze vaandels zoo lang daar.

In dezen tuſſchen tyd nu alles wel beraamd zynde, quam ook de Koning van Palakka in October op Batavia, dien wy verzogten den Keizer te willen helpen, gelyk hy ook naderhand met de zyne na Java ging. De Koning van Goa, die mede zyn dienſt aanbood, ging na Tsjeribon; dog wierd vergeven, en ſtierf op Batavia, daar hy weer na toegekeerd was.

A°. 1678.

Ondertuſſchen keerde de Heer Hurdt, na een maand of twee, weder na Java, en taſte Taroena Djaja in Cadiri aan. Hy verdeelde zyn magt in driën. Het eerſte hield hy onder zich, het tweede gaf hy Kapitein Tak, en 't derde Kapitein Renеſſe.

Hy liet vyf ſtukken op de Rivier-kant brengen, en deed, na dat 'er door D. Carolus Manteau, dien de Heer Hurdt als Leger-Predikant medegenomen had, een gebed gedaan was, een ſterken aanval op den vyand.

Komt weer op Java, verovered Cadiri.

Een van de dapperſte droeg zig Kijaij Jangrana, Prins van Soerabaja, die met zyn paard, en met het piſtool in de vuiſt, in de Rivier ſprong, en tegen al 't ſchieten des vyands zeer verwoed indrong.

Vyf dagen 'er na namen de onzen Cadiri, in 't begin of ontrent het midden van December, in, in welken ſtorm die dappere Prins van Soerabaja in de ſtadspoort dood bleef. Men kreeg Taroena Djaja byna gevangen; dog hy had twee karren met geld by zig, die hy zelf hier en daar onderweeg ſtroide, en waar door hy het te paard ter naeuwer nood ontquam.

Ondertuſſchen quam, by 't indringen van 't volk in Cadiri, de Trein-meeſter Jeremias van vliet met zyne Matroozen, en de Macaſſaarſche Luitenant, Crain Mantoeli, met zyn volk by den ſchat van Taroena Djaja, die anders gemeenelyk Boekit Peirac, of den zilver-heuvel, genaamd wierd. Deze was van tyd tot tyd daar uit verzameld, dat ieder Javaan van de ſtranden en bovenlanden jaerlyx een Spaanſche reaal tot ſchatting had moeten betalen.

Waar in een groote ſchat gevonden werd.

Men vond daar een uitnemenden grooten rykdom, en verſcheide vierkante kaſſen met Spaanſche matten, en zilvere en goude ſtaven in zulken menigte, dat de Soldaten die malkanderen met hoeden toematen. Want zy hakten die kaſſen maar open, roofden al wat zy vonden, en bragten ook alles weder door.

De Soeſoehoenan liet niet anders, als de geroofde ſchatten van de kroon, en voor al de zoogenaamde Madjapahitze kroon, verzoeken, ſchenkende verder al den anderen buit aan de Soldaten.

De Madjapahitze kroon beſchreven.

Zeker Kapitein, die deze kroon gezien heeft, zeide my, dat zy de gedaante van twee dooreengeſlingerde draken had, met de koppen na voren toe, zynde van zuiver gewerkt goud, zeer ſierlyk op zyn Manilha's van dik draatwerk gemaakt, en met heerlyke paerlen en diamanten bezet.

Men zegt, dat zeker Soldaat van Kapitein

A°. 1678. tein Tak deze kroon bequam, die ook verklaarde, dat toen hy de zelve aan zyn Kapitein overleverde, de groote steen, die 'er naderhand uit gemist wierd, 'er nog in was; voegende daar by, dat hy die zelf zoodanig en ongeschonden aan zyn Kapitein overgeleverd had.

Waar uit de groote steen geligt was.

Echter wanneer de Heer Tak die wedergaf, was die steen 'er uit, en hy zeide, dat hy verder daar niets van berigten kon, alzoo hy die zoodanig bekomen had. Genoegzaam bewys ontbrak hier, want op 't zeggen van een bloot Soldaat, kon men een wakker Kapitein met geen goeden grond aantasten.

Wie by de Keizer voor den dader gehouden is.

Het zy daar mede, zoo 't wil, 't zy die Soldaat het loog, het zy de Heer Tak hier buiten de waarheid sprak, dit is altoos zeker, dat de Keizer 'er zeer moejelyk over was, dat die steen uit deze kroon gemist wierd, en dat hy den Heer Tak voor den man, die ze 'er uitnam, en daarom altyd zulken wrok tegen hem gehouden heeft, dat hy niet ontzag A°. 1686 (gelyk wy nader hooren zullen) zich daar over aan hem te wreken.

Wat buit de Predikant Manteau kreeg.

Onder den buit wierd ook veel oud kraakwerk gevonden, dat de Soldaten en Oversten niet eens wilden aanzien, en dat D. Manteau meest voor zyn deel gekregen heeft.

De Heer Hurdt kroont den Keizer van Java met die kroon.

Nadat nu Cadiri zoo gelukkig door den Heer Hurdt (die anders zoo niet, als wel de Heer Speelman gevreest wierd) veroverd, en de Ryks-kroon bekomen was, wierd eenige dagen daar aan, dit Keizerlyk cieraad op 's Keizers hoofd, ten overstaan van zyn Ed: gezet, doende hem binnen Cadiri als Keizer van Java in 't gezigt van 't gansch leger kroonen.

Een daad die (gelyk ook de aanstelling dezes Keizers A°. 1677 door de Heer Speelman) weder een overtuigend bewys van 't vermogen der Hollanders in India, en een klare preuve is, hoe dat gering volk, door Gods zonderlinge genade, door zyne gevreesde dapperheid, en 't geweld van zyne wapenen daar, zoo hoog in vermogen gerezen is, dat het niet alleen Koningen, maar zelf ook Keizers maken, en die de kroon op hun hoofd zoodanig zetten kan, dat zy met volle genegenheid van 't gezag harer Edelheden, als hare Beschermheeren, als afhangen, om dat zy zonder hunne hulp ook niet een oogenblik vast op den throon zitten zouden; zonder dat haar Edelheden zig egter in dezen iets aanmatigen, 't geen niet volkomen met het welgevallen van die Vorsten geschied.

Bekommering van haar Edelheden over de zaken van Java.

Ondertusschen waren haar Edelheden op Batavia zeer bekommerd, hoedanig dit werk met de Heer Hurdt (die geen oorlogsman was) uitvallen zoude.

Zy spraken 'er den 25 November met veel ernst over, toonende, hoe de Bantammer maar op zyn luimen lag, om te zien, hoe dit uitvallen zou, en om ons dan op 't lyf te vallen. Zy overwogen ook, voor hoe grooten gevaar Batavia, met alle de Oostersche Landvoogdyen, bloot bleef, zoo de Heer Hurdt eens geslagen wierd, en in wat belemmering wy verder geraken zouden, indien Taroena Djaja, schoon al geslagen zynde, het quam te ontvlugten, aangezien wy dan nog meer moeite, als nu, hebben zouden. A°. 1679.

Men vond derhalven goed, om de Heer Majoor Poleman, en de Heer Camphuis, een zeer ervaren Heer, met het oppergezag boven den Majoor met een scheepsmagt, en eenig volk na Soerabaja te zenden, om aldaar buiten eenig gevaar hem de opperbevelen te geven.

Ook namen haar Edelheden de Heer Majoor Poleman, by 't verhandelen der Oostersche zaken, als een buitengemeen lid in Rade van India aan, alzoo hy zelf 't werk daar by woonen zoude.

Daar beneven besloten zy den Heer Hurdt te verzoeken, om 't oppergezag te blyven behouden, zoo lang zyn Ed: en den Raad dat dienstig zouden oordeelen, stellende by zyn Ed: overlyden de Majoor Poleman als Hoofd aan, en hem belastende, dit werk zoo spoedig, als 't mogelyk was, te eindigen; dog verboden hem ook verder niets te ondernemen, dan 't geen hy met onze magt, daar nu zynde, kon uitvoeren.

Ook vonden zy goed den Soesoehoenan ernstig tot zyn pligt, en tot behertiging van zyn eigen zaken, aan te maanen, alzoo 't ons alleen onmogelyk was, om zoo grooten werk uit te voeren; 't welk zoo hy niet met meer ernst, als wel tot nog toe, behertigde, zoo zouden wy genoodzaakt zyn hem te laten dryven.

Dankzegging over de verovering van Cadiri.

Een zware steen egter ging van haarer Edelheden hert, toen zy hoorden, dat de Heer Hurdt Cadiri met zoo veel dapperheid ingenomen had, over welke verovering op den 23 December A°. 1678 het kanon van 't kasteel op Batavia gelost, en den 26 dito een plegtelyke dankdag, met 't aansteken van vreugde-tekenen des avonds, en andermaal lossen van 't geschut, gehouden is.

Waar Taroena Djaja gevlugt was.

Ondertusschen was Taroena Djaja, en Crain Glisson, ieder met zynen aanhang, na 't gebergte gevlugt, de eerste na dat van Antang, of Radjoena, en de laatste na Cacappar, daar zich ieder van hen weer op nieuw vastmaakte.

Daar op rukte de Heer Hurdt met veel spoed, en met grooten buit, na Soerabaja, daar nu de regentyd, zoo als hy 'er quam, begon.

De Heer Hurdt na Batavia ontboden A°. 1679.

Haar Edelheden, oordeelende, dat daar voor den Heer Hurdt vooreerst niet veel meer te doen viel, ontboden den 21 January A°. 1679 zyn Ed: weer na Batavia,

A°. 1679. tavia, stellende den tyd van 't komen aan zyn eigen believen.

Daar op verscheen ook de Heer Majoor Poleman te Soerabaja, om 't gezag van dien Heer over te nemen.

Die zyn gezag aan de Heer Poleman overgaf.

Deze oude en ervaren Krygs-held quam hier ter rechter tyd, hoewel tot zyn ongeluk, aan. De Heer Hurdt, zoo krygskundig niet, als dezen Heer, zou met de vyanden, op losse beloften, vrede gemaakt hebben; dog de Heer Poleman hunne bedriegeryen, om maar tyd te winnen, kennende, raadde dit den Heer Hurdt vlak af, gelyk hy daar in niet medestemmen wilde, waar op het ook steken bleef.

En na Batavia vertrok.

Daar op vertrok de Heer Hurdt den 9 Maart na Batavia, quam 'er den 2 April, daar hy byzonder wel ontfangen wierd, en de Heer Poleman tastte de vastigheid van Crain Glisson by Sipandji, eenige mylen van Soerabaja, aan, die hy ook verover de; maar niet lang daar na had hy 't ongeluk, van den hoogen oever dezer Rivier, in de zelve springende, door het steigeren van zyn paard agter over in 't water te geraken, welke val hem zoo trof, dat hy aanstonds te water na Soerabaja gevoerd wierd, alwaar hy den 31 July quam te sterven. Ik heb de plaats, daar dit voorviel, met een smertelyke herdenking van 's mans droevig en beklagelyk einde gezien. A°. 1679.

De Heer Poleman verovert Glissons vesting.

Zyn ongelukkige dood.

Die wakkere Held, die de E. Maatschappy zeer veel diensten, zoo op Macassar als op Malabar, daar wy hem mede ontmoeten zullen, gedaan had, liet hier zoo onverwagt zyn leven, krygende, gedurende zyn ziekte, de smertelyke tyding, dat de Heer Coeper hem quam vervangen.

Hy wierd in een fraei graf in de Pagar der E. Maatschappy te Soerabaja begraven, en men ziet daar op de zark van zyn Tombe dit volgende Gedicht.

GRAF-SCHRIFT

VAN DE HEER

CHRISTIAAN POLEMAN,

En Grafschrift.

In zyn E. leven Sergeant Majoor in dienst der E. Maatschappy, en Lid van den Agtbaren Raad des Gerichts des Kasteels Batavia, overleden den 31 July des Jaars 1679.

Hier rust, en legt, wie rust, en legt? het puik der Helden,
Dat India ontfing in zynen bruinen schoot,
Van d'een tot d'ander Pool men noit zoo'n POOLMAN *melden;*
Waar door dees staat van 't land zoo goeden dienst genoot.
Javaan, en Macassaar, Madrees, en deze landen
Zoo wel door hem geperst, geveld, als 't lyf vereerd,
Off'ren hier aard en plaats aan hem, die door zyn handen
Wel eer heeft stad en strand, van hen in vuur gekeerd.

Hy wierd, na zyn dood, Raad van Indiën.

Indien deze Heer nog maar een korten tyd geleefd had, zou hy 't vermaak gehad hebben van te hooren, dat de Heeren in 't vaderland hem, tot belooning van zyn dappere daden, Raad van India hadden gemaakt, dat hy al lang verdiend had. Dog de tyding quam eerst na zyn dood, dat hy in October daar na met de Heer Antoni Parvé daar toe verheven was. Zyn twee zoonen, waar van de een nu nog Predikant op Batavia is, onder de voogdye van de Heer Mattheus van den Brouke, Burgermeester der stad Dordrecht, gelaten hebbende.

Kapitein Jonker,

Ondertusschen quam de Pati van Seilale, Kapitein der Amboineezen, te sterven, zynde op de kruis-vloot gezet, om op den vyand aan de uitgangen der Rivieren te passen, waar op Kapitein Jonker van Batavia ontboden wierd, om voortaan daar als Hoofd der Amboineezen te gebieden.

En Radja Palakka komen op Java's N. O. kust.

Ook was Radja Palakka, na dat zyn Macassaaren het lang zeer wild aangesteld hadden, den 17 July van Batavia met al zyn volk na Java vertrokken, daar hy den Keizer geen kleene diensten gedaan heeft.

's Keizers beleefde aanbieding.

De Keizer liet ondertusschen den 20 Juny 1679 door zyne gezanten aan haar Edelheden voorstellen, om voor de zee-tollen der Mataramze havenen bewesten Japara, in een jaar na dezen 4000 Ryxdaalders aan de E. Maatschappy op te brengen, buiten de gewoone geregtigheden, den Soesoehoenan daar toekomende, welke 4000 Ryksdaalders tot afkorting van

A°. 1679. zyne schulden dienen zouden; welk voorstel van haar Edelheden aangenomen is.

De Heer Coeper komt als Veld-Heer op Samarang.

Na de dood van de Heer Poleman hadden haar Edelheden den Bevelhebber Jacob Coeper als Veld-Heer over hare krygsmagt, en Kapitein Daniel van Renesse, als zyn tweeden aangesteld, die den 1 Juny met vier schepen en eenige magt vertrok, den 10 op Samarang quam, en even na zyne landing, Kapitein Johan Albert Sloot met 27 vaandels Europianen, en 2 vaandels Boegineezen, na de Zuid van Java zond, om daar met des Soesoehoenans leger, waar over de Veld-Heer Radin Aria Sindoe Radja 't oppergezag had, te vereenigen, en na Wanne Carta (nu Carta Soera de Ningrat genaamd) op te trekken, om Cadjoran, Taroena Djaja's schoonvader, die zich daar vast gemaakt had, te verdelgen.

Zend den Heer Sloot om Cadjoran te verdelgen.

Vertrok na Soerabaja en Cacappar.

Na twee dagen op Samarang geweest te zyn, vertrok hy met de schepen na Soerabaja, en rukt van daar met zyn magt ten eersten voor Cacappar, dat hy belegerde.

Radja Palakka's dapperheid.

De Koning van Palakka droeg zig dapper voor die plaats. Hy wierd op zekeren dag recht voor zyn hoofd gewond, waar op hy beloofde die plaats binnen drie dagen te veroveren, gelyk zy den 21 October stormenderhand veroverd wierd, alwaar de meeste Macassaaren van Crain Glisson bleven, en hy naderhand zelf ook zeer zwaar gequetst wierd. Hy ontquam het egter door hulp der zynen, en nam zyn toevlugt tot Taroena Djaja, die in 't gebergte van Antang nestelde; dog stierf den 29 November aan zyn wonde.

Coeper wil niet, dan met aanzienelyke lieden

Na dat de Heer Coeper den 3 Augusti op Soka gekomen was, wierd hy door een Moor, uit de naam van vier Macassaaren, te weten, Carra Tjarra, Carra Rapa, Carra Bangoe, en Carra Batoe, als gyzelaars door Crain Glisson aan hem gezonden, verwelkomt.

Dit waren geringe lieden, die maar quamen, om hem te verzekeren, dat Crain Glisson (toen nog levende) wel tot de vrede genegen was; maar dat 'er andere tegen waren. Coeper, die dit maar als een krygslist, om tyd te winnen, aanzag, liet zig daar door geenzins ophouden, en liet zig door de Heer Jeremias van Vliet (die na de Heer Polemans dood 't gezag voerde) als Veld-Heer voorstellen, en Radja Boni (of de Koning van Palakka) verwelkomen.

Van Crain Glisson spreken.

Kort na die voorstelling verscheenen ook die vier gyzelaars met nog twee zoonen van Montemarani, alzoo Coeper aan Crain Glisson, Crain Rapoetsini, en Dain Mangale, Hoofden der Macassaaren, had laten weten, dat hy niet, dan met lieden van meer aanzien, handelen, en hen niet anders, dan op de bede van vergiffenis wegens hare begane misslag, toegang tot hem geven wilde. A°. 1679.

Deze twee Macassaarze Grooten, Dain Mangapa, en Dain Manjeliki genaamd, quamen in vergadering, gevraagd zynde, of zy last hadden, om van vrede te handelen, zeiden, neen; dog dat Crain Rapoetsini, en Dain Mangale, jonger broeders van Crain Glisson, en meer andere op zyne begeerte, op Soka, om met hem te handelen, komen zouden, waar op zy weer na hun verblyfplaats vertrokken.

De Heer Coeper zond daar op Kapitein Caspar Laurens Altmeyer, den Fiscaal, Gerbrand Muller, en den Luitenant Jacobus Macquelin met een brief den 26 Augusti na Crain Glisson, die beloofde over te zullen komen, gelyk hy ook agt Macassaren van aanzien met hen zond, die den 30 Augusti op Soka quamen.

Hy, van de Macassaaren bedrogen.

Men stelde zeven posten, of zaken, in geschrifte op, waar tegen zy veel uitvlugten maakten, zeggende, dat hen 't land van Soerabaja door den Soesoehoenan geschonken was, waar, van Crain Glisson een brief toonde, hem door Pati Oerawan, en Temanggong Djajalalana gebragt; dog Pati Oerawan hier op gehoort zynde, ontkende dat; maar zeide gelast te zyn, om Crain Glisson met voorraad en volk, mits dat hy Taroena Djaja alle afbreuk doen zoude, te helpen.

Hy verzogt ook alle de Javanen, van beide de geslagten, by hem zynde, te mogen mede nemen; al 't welke afgeslagen wierd, uitgenomen die vrouwen, met welke zy met haren vrye wil getrouwd waren, en die den Soesoehoenan hen op hun verzoek zou willen toestaan.

Zy namen dan eindelyk alles, dat wy hen voorstelden, aan, en den 1 September wierden 'er drie afschriften van gemaakt, die op den Coraan, en onder eede, by het drinken van hun kris-water, bezworen zynde, zoo verzogt Rapoetsini weer na Cacappar te vertrekken. Doch van al dit bezwoorne door de Macassaren quam niets, en zy toonden aan de onzen, dat zy niet anders gezogt hadden, dan tyd te winnen.

Daar op besloot de Heer Coeper met zyn magt van 8834 man, zoo Europeers, als Inlanders, Crain Glisson aan te tasten, brak den 7 September van Soka op, quam den 18 dito voor Cacappar, en nam het, na een hardnekkig gevegt, den 21 October in. Verovert Gacappar.

Radja Palakka zwom, gedurende dit beleg, met een plank op 't hoofd, over de Rivier, en borg zig in een huisje aan den oever der zelve, werdende ten eersten door Kapitein Jan Franszoon geholpen, gelyk Kapitein Jonker die geheele dag in de zon op zyn buik, om het fel schieten te myden, met een groot deel van zyn

Dapperheid van den Koning van Palakka, en meer andere.

A°. 1679. zyn volk heeft moeten leggen. Die Koning, Kapitein Jonker, en Kapitein Altmeyer, hebben 't voornaamste in dat beleg verricht.

In dit beleg zyn ook geweest Kapitein Thileman van Eeuwyk, de Koopman Willem Basting, de Luitenants Modi, Joannes Struis, en meer andere, my bekend.

Hoe sterk Crain Glisson was. De magt van Crain Glisson bestond in 2000 gewapende mannen.

Gevangenen bekomen. Zy vlugtten den 21 dito uit hunne werken voor Cacappar na 't dorp Solo, een kanon-schoot 'er af. Crain Glisson ontquam het; dog Crain Rapoetsini, en Dain Mangale quamen op Solo met 300 van hun volk in onze handen. De Boegis maakten veel buit, en kregen veel slaven, pieken, krissen, gemalide kolders, enz.

Dooden aan weerzyden. Van de voornaamste bleven 'er (behalven 500 gemeene) Somo Tibon, Tokama, Crain Tinoe, en Dain Mandepa. Wy hadden 2 Europeërs verloren, en 10 gequetsten bekomen. Ook vonden wy daar 2 metale 4 ponders, 3 twee ponders, 3 yzere stukken van een ponds kogel, die men de Soesoehoenan gaf, en veel bassen.

Van Rata schreef de gevlugte Glisson een briefje, aan de Heer Coeper, waar by hy om vergiffenis verzogt. En die hem de Opperkoopman, en Treinmeester van Vliet den 12 November zond, met belofte van vergiffenis voor hem en zyne Grooten, zoo zy op Solo voor hem verschenen. A°. 1679.

Daar wierden weer eenige zaken, in acht leden bestaande, opgesteld, en door negen Macassaarsche Grooten, Dain Telolo, Dain Matadjam, Aroe Zangalea, Aljas Aroe Tsiong, Crain Mamampang, Dain Momoentoeli, Dain Masoero, Carre Bangon Bieding, Dain Mangopo, en Dain Mangrapa, ondertekend. Waar op zy ook alle den 9 December by de Heer Coeper op Solo quamen, uitgenomen Crain Glisson, die van zyn wond op Antang by Taroena Djaja overleden was. Zy alle wierden met onze schepen na Macassar gevoerd. De Macassaaren geven zig aan ons over. Crain Glissons dood.

Op Passaroewan was nog Crain Panaraga, zoon des Konings van Bima, die mede misnoegt was, welken de Heer Coeper in der minne dede aanzeggen, dat hy van daar op Soerabaja komen, en na Batavia, of anders na zyn land, keeren moest, gelyk hy ook eerst na Batavia en toen na Bima vertrokken is.

VYFDE HOOFDSTUK.

De Heer Sloot's *gelukkige verovering van* Cadjorans *Vesting, enz. De Heer* Coeper *trekt tegen* Taroena Djaja *op na* Angtang. *Veroverd eenige Pagars.* Taroena Djaja *gedwongen zich over te geven. Net verhaal hier van. Kapitein* Jonker *tot 's Keizers lyfwagt op Soerabaja gesteld, gaat op 's Keizers last, om* Taroena Djaja *te bezetten.* Taroena Djaja's *gewaad. Goederen, door hem uit* Mataram *geroofd. Wat* Jonker *voor dit vangen trok. Redenen, om welke* Taroena Djaja, *tegen 't gegeven woord, van den Keizer gekrist wierd.* Jonkers *toorn hier over. Wat hem door* Taroena Djaja *geschonken is. Geschil met* Coeper *hier over.* Coeper *trekt met het leger af. Madura komt weer aan den Keizer. Dat hy weg schenkt. De Keizer wreekt zich aan den Panombahan Giri. Het welk omstandig verhaald werd. Hy werd ten hove ontboden. Zyne verontschuldiging. Des Panombahans magt beschreven. De Keizer tast hem aan. Zyn dood, en die van zyn meeste bloedverwanten. Als ook die van Kapitein* Altmeyer. *Het H. Graf, en verdichtzelen der Javaanen daar ontrent. Nieuwe bestierder van* Giri. Coeper *breekt op, om Poegar te dwingen. Die zich A°. 1681 quam overgeven. En zich voor den Keizer verootmoedigde.* Nimrod *overwonnen. Landen, nu onder de Keizer staande. Haat des oudsten Prince van* Tsjeribon *tegen den Soesoehoenan* Amangkoerat. *Vuile daad ontrent den Prins* Singasarie. *Diens Gemalin daar na Sulthan* Sapoh's *wyf werd. Dat nieuwen haat van* Amangkoerat *tegen hem verwekt. Gedrag van* Amangkoerat *in zyn jeugd. Den oorsprong van* Soerapati's *geval. Wie hy was. Werd door haar Edelheden in genade aangenomen.* Sjeich Joesef *geslagen, werd bewogen zich over te geven. En werd na Caap der goede Hope gezonden. De Heer* Ruis *zend* Soerapati *na* Pangerang Poerabaja. *Die hem beweegd zich over te geven. Haar Edelheden zenden zyn vergiffenis-brief.* Soerapati *door* Cuffeler *veragtelyk gehandelt. Die zich, gedrongen zynde, wreekt. Waar op* Cuffeler *hem de schuld van alles gaf. Hy wierd te vergeefs vervolgd, en zedert van den Soesoehoenan begunstigd.* Pangerang Poerabaja, *in genade aangenomen. Nader bericht wegens die zaak van* Soerapati. *De Heer* Tak *aan de Keizer als Gezant gezonden. Hoe de zaken tusschen dien Vorst, en* Soerapati *stonden.*

A°. 1679.

De Heer Sloot's gelukkige verovering van Cadjorans Vesting, enz.

GElyk de wapenen der E. Maatschappy aan deze kant tot nog toe gelukkig gevoerd waren, alzoo was de Heer Sloot mede niet ongelukkig geweest, die in September Cadjorans vesting veroverd, en zyn twee zoonen, nevens veel Grooten, en Cadjoran zelf (dien hy krissen liet) gevangen bekomen had.

Den 3 November quam de tyding van Cacappars verovering, en Glissons dood, op Batavia.

Kort na welke verovering de Heer Coeper zig klaar maakte, om na Antang tegen Taroena Djaja op te trekken.

Hy zond eerst een brief aan hem, met verzoek van zich te komen vernederen; dog hy gaf daar een scherp en spotagtig antwoord op, zeggende zeer schamper wegens de regtvaardigheid der Hollanders, *dat hy die niet kende, en dat hy van hen wel eens leeren wilde, waar in die bestond.* De Heer Coeper zond hem nog een brief den 3 December van Solo, toonende, *dat onze regtvaardigheid bestond in 't nakomen der verbonden, met den Soesoehoenan gemaakt, om dien tegen zyne vyanden te helpen, en om hem als een wederspannigen tegen zynen Keizer aan te tasten; dog dat zy, zoo hy zich vernederen wilde, zyn verderf niet zogten;* dog hier op kreeg hy geen antwoord.

De Heer Coeper trekt tegen Taroena Djaja op na Antang.

Daar op trok Coeper na Antang, en deed alle toegangen sluiten, waar door hy ten eersten gebrek van water, en levensmiddelen, kreeg.

Kapitein van Renesse toog met twee Brigades na Briara, in de landstreek van Cadiri, alwaar Altmeyer met zyn Brigade bevorens zich versterkt had, om den grooten toegang van Antang te sluiten.

De Veld-Heer, Kapitein van Vliet, vyf andere dienaren der E. Maatschappy, en de Koning van Palakka met zyn magt, trokken van Solo over Passaroewan en 't gebergte van Malang Zuid-Oost op.

Duizend Macassaren, zoo mannen, als vrouwen en kinderen, heugende nog van Cacappers verovering, quamen aanstonds, na dat hy tot Batoe gekomen was, over.

Veroverd eenige Pagars.

Den 10 December tastte de Heer Coeper twee sterke Pagars van Taroena Djaja, in 't hangen van een steilen berg, en by hem onwinbaar geoordeeld, aan, die beide op eenen dag, met verlies van weinig volk, veroverd wierden. Hy zelf ontquam het door den zwaren regen, schoon de Heer Coeper hem nog wel twee uuren gaans gevolgt was, verliet Antang, en vlugtte na een steilen onbeklimmelyken berg, daar hy aanstonds gevolgd wierd,

Op Antang quamen weer 600 Macassaren tot ons over, en nog wel 2000 andere, die met Taroena Djaja gevlugt; dog niet in staat waren, om het wegens den honger langer te konnen harden, zoo dat wy toen wel 4000 vlugtelingen gevangen bequamen. A°. 1679.

Taroena Djaja vlugtte verder door de ruigte, en 't bosch, waar door de Heer Coeper meende, dat hy na 't land van Poegar geweken was.

Ondertusschen raakte onze voorraad op, des wy na huis moesten keeren. De Heer Coeper trok over 't gebergte Briara, daar hy by den Soesoehoenan quam, en verstond dat Sindoeradja met 4000 man uit Mataram gekomen, en Taroena Djaja van de meeste der zynen verlaten was, en zich maar een dag reizens van daar ophield; waarom Kapitein Jonker nog dien zelven dag met drie vaandels door zyn Hoogheit daar heen gezonden was, om dien wederspannigen, was 't mogelyk, af te snyden.

Men schikte dierhalven Aria Sindoeradja met 1000 man, en voorraad voor agt dagen na Antang, om Taroena Djaja in een hinderlage waar te nemen. En men zond ook nog 1000 Javanen tot verzekering van Kapitein Jonker, en nog 1000 op een derde plaats, met voorraad voor agt dagen, en met last van ieder op de dag, die 'er toe bestemd was, Taroena Djaja op 't lyf te vallen, gelyk geschiede.

Vermits nu Coeper, door ziekte, dit werk niet bywoonen kon, zoo wierd de Geheimschryver, Joannes Georg Briel, daar mede na toegezonden, om hen met raad en daad by te staan.

Taroena Djaja, op den 25 December 1679 van alle de zynen verlaten, quam met 174 Madureezen, en nog 68 Macassaren, die 't nog by hem hielden, in onze handen te vervallen, hoewel 'er daar na nog meer by quamen. Taroena Djaja gedwongen zich over te geven.

Op wat wyze dit geschied zy, konnen wy in 't navolgend verhaal omstandig zien.

Omstandig verhaal van het gevangen nemen van Taroena Djaja door Kapitein Jonker. Het verhaal hier van.

„ Kapitein Jonker, door den Veld-Heer Coeper gelast zynde, den Soesoehoenan Amangkoerat wel te bewaren, „en hem met zyn volk op Soerabaja, in „'t oude Keizers-Hof. ten lyfwagt te dienen, zoo was de Heer Coeper ondertusschen na Passaroewan vertrokken, om „Taroena Djaja, die derwaards gevlugt „was, op te zoeken. Kapitein Jonker tot 's Keizers lyfwagt op Soerabaja gesteld.

„Ondertusschen quam den Keizer ter „ooren, dat Taroena Djaja zig niet verre „van Cadiri, op den berg Golòt, of op „'t gebergte van Selimbon, onthield, die „daar op aan Kapitein Jonker voorstelde, „of hy geen lust zou hebben, om 'er op „af te gaan, alzoo hy daar zeer gemakke„lyk te vangen was. Jonker zeide daar „toe wel lust; maar geen magt nog last

„te

A°. 1679. „te hebben, aangezien hy zyn post buiten last niet verlaten mogt, alzoo de „Veld-Heer hem daar tot 's Keizers lyfwagt gesteld had. De Keizer zei, dat „hy alle die verantwoording op zig nemen, en alles, wat daar van quam, dragen zou, te meer, alzoo hem, en ook „de E. Maatschappy, hier aan veel gelegen was.

Gaat op 's Keizers last, „Na lang over en wederpraten, nam „Jonker dit aan, en trok 'er, na zig wel „met zyn volk beraden te hebben, met „3 vaandels, te zamen ontrent 200 man „uitmakende, te paerd na toe, hebbende „geen andere hulp, dan die van eenige „lastdragers van 't kruit en de artillery, „en 200 paerden voor de zelve. By dien „berg gekomen zynde, bezette hy die „van voren en van agteren zoodanig, dat „Taroena Djaja geen water bekomen kon.

Om Taroena Djaja te bezetten. „Daar op zond Jonker hem eenige Gezanten met een witte vaan, die door het „volk van Taroena Djaja qualyk gehandelt wierden. Dit hem ter ooren gekomen zynde, zond hy ten eersten vier „Gezanten met zulk een vaan aan Kapitein „Jonker, die 'er drie af liet dooden, en den „vierden te rug zond, met de reden waarom hy dit gedaan had.

„Taroena Djaja, ondertusschen door „den honger en dorst geperst, alzoo hy „3000 zielen by zig had, zond weder gezanten aan Jonker, en verzogt, aangezien hy in zyn jeugd over zyn Nadjoem, „of geboorte-ster, de geleerden had laten „raadplegen, en daar by bevonden, dat „hy, hoe groot hy ook in de wereld werden mogt, egter gevangen en overwonnen zou werden, en hy geloofde, dat „die tyd nu vervuld was, dat dog Jonker „hem in genade geliefde aan te nemen, „en met hem te doen, wat hy goedvond. „Hy vertrouwde egter, dat hy, die een „Amboinees was, hem niet qualyk zou „handelen.

„Eer hy dit aan Jonker weten liet, „schreef de Heer Coeper een brief aan „Jonker, hoe hy had durven bestaan, om, „buiten zyn last, zyn post te verlaten, „belastende hem, aanstonds te rug te keeren. Jonker antwoordde, dat de Keizer hem zulx bevolen had. Coeper schreef „weder, dat hy aanstonds te rug keeren „zou. Waar op Jonker dat, dewyl hy „'t wild bezet had, hy nu niet komen „kon; voor dat hy 't ook medebragt. „Coeper belaste hem nogmaal te rug te „komen; en Jonker gaf tot antwoord, dat „hy dat doen zou, dog 't wild eerst mede wilde brengen, alzoo hy 't nu in zyn „geweld had.

„Daar op liet Taroena Djaja al zyn pieken, krissen, enz. by een binden, gaf „zyn volk aan Kapitein Jonker over, deed „eerst zyne hovelingen, vrouwen, en een „kleen zoontje afkomen, en volgde daar A°. 1679. „na zelf, vallende Jonker te voet, die hem „weer ophefte.

Taroena Djaja's gewaad. „Hy verscheen in een Portugees gewaad van zwart zattyn, met een zwarte „tulband, met een goude grond, op zyn „hoofd, een lange zwarte stok in de hand. „en zag 'er uit, als een Priester, Fakier, „of heilige Bedelmonnik.

„Hy sprak, volgens zyn gewoonte, „zeer weinig, antwoordde alleen op 't geen „hem gevraagt wierd, met veel zagtmoedigheid, gevende zich zelven alleen de „schuld van alles, wat hem overkomen „was.

Goederen; door hem uit Mataram geroofd. De goederen, die hy uit Mataram geroofd had, waren, volgens zyne opgave, deze:

19000 Spaansche Realen in 2 kisten.
60 Cati ongemunt goud.
1 goude, en eenige zilvere zadels met haar toebehooren.
De oude Madjapahitze goude kroon.
Verscheide goude vercierzelen, en zilverwerk; kommen, en ander goud, elk byzonder.

Al het welke hy, by Cadiri's verovering, agterliet.

Hy zeide ook, dat hy voor de verovering van Cadiri al tot ons overgekomen zou hebben; dog dat hy door onze vyandelykheden daar in belet was. Met hem quamen in 't geheel 681 zielen, zoo mannen, als vrouwen, en kinderen, over. Men eischte hem zyn Sulthans kroon af; dog hy zeide 'er geen te hebben, nog geen Sulthan te zyn, schoon zyn volk hem in Cadiri zoo genoemd had.

Kapitein Jonker had hem vergiffenis beloofd, en verzekering van zyn leven gegeven; dat door bestel van den yverzugtigen Heer Coeper, die Kapitein Jonker deze eer niet gunde, en door een verkeerde wraaklust van den Keizer (gelyk wy hooren zullen) niet nagekomen wierd.

Wat Jonker voor dit vangen trok. Na dat hy dan voor den Keizer, met bekendmaking op wat grond (te weten, op belofte van genade) overgekomen was, zoo trok Kapitein Jonker daar voor 3380 Ryxdaalders, die den genen, die hem gevangen bragt, beloofd waren. Het was den Keizer zeer aangenaam, dat dit, op zyn raad, zoo wel gelukt was; maar Coeper meende te bersten van spyt, hield zig ziek; dog bakte hem ondertusschen een andere koek.

Men zegt dat Taroena Djaja, schoon gevangen zynde, nu en dan zeer veragtelyk van den Keizer sprak, en dat hy dit op Nieuwejaars-dag, als de Soldaten de Keizer, en daar na hem ook, veel geluks in 't nieuwe jaar wenschten, zeer nadrukkelyk dede, gevende toen zyn laatste vier Ryxdaalders aan hen, en vragende: *Wat*

Ao. 1680. Redenen, om welke Taroena Djaja

heeft de Soesoehoenan ulieden gegeven? zy zeiden: *Niets*, waar op hy: *Indien ik een Prins, als in myn vorige staat, of Keizer was, ik zou ulieden als een Prins en Keizer begiftigen; maar kan dat nu niet doen, hoewel ik ulieden alles geve, wat ik heb.* Dat waarlyk een groote mildadigheid in zyn elendigen staat, en een onwederspre-kelyk bewys van zyn groot en edel gemoed was.

Dit wierd den Keizer door de Javaansche wagters, die 't gehoord hadden, overgebriefd.

Tegen 't gegeven woord.

Om het werk nu nog meer schyn te geven, verzogt de Keizer van de Heer Coeper op dien zelven dag, dat Taroena Djaja by hem komen mogt, om met hem over zaken van gewigt te spreken, dat Coeper op zyn eigen gezag (waar toe hy echter buiten den Raad niet bevoegd was) toestond, bezorgende te gelyk, dat in 't goed, dat men hem nadroeg een kris verborgen was, waar uit men niet alleen besloot, maar hem ook beschuldigde, dat hy voornemens geweest was, den Keizer toen om hals te brengen.

Van den Keizer gekrist wierd.

Daar op wierd hy, niet (gelyk sommige willen) door Pangerang Sampan, maar eerst door den Keizer zelf, en daar na door de Ryxraden, die hy by hem had, 's nagts 'er aan gekrist. Een zaak, die door niemands toedoen en aanrading, als door die van den jaloerschen Coeper, en daarom te meer door zyn bestel geschied is, op dat daar door zyne geweldenaryen en vuile bedryven, die Taroena Djaja wist, en waar over hy voorgenomen had te klagen, bedekt zouden blyven.

Jonkers toorn hier over.

Jonker had zoo ras die schend-daad niet vernomen, of hy wierd op dien trouwloozen Keizer zoo vertoornt, dat hy dreigde hem, en al zyne Mantri's, of Ryks-Raden, indien hy het niet uit ontzag voor zyn Heeren en Meesters liet, den nek te breken, betoonende na dien tyd geen agting ter wereld meer voor hem te hebben.

Wat hem door Taroena Djaja geschonken is.

Na dat Taroena Djaja afgekomen was, had hy aan Jonker zyn goude lyf-kris met gesteenten, en een boog van zuiver goud, geschonken. Jonker vraagde hem, of de zelve niet onder de kroons-cieraden behoorden, alzoo hy die alle aan den Soesoehoenan geven moest; dog verstaande, dat zyn volk die zelf gemaakt had, nam hy die aan.

Geschil met Coeper hier over.

Coeper wilde dien boog, en ook een moy wyf van Crain Glisson, door Jonker, wanneer hy hem voor Cacappar verjaagde, bekomen, voor zig hebben; dog Jonker wilde hem geen van beide geven; zedert welken tyd hun oude vyandschap nog veel grooter wierd.

In de landen van Cadiri, en Blitar, wierden 100 man gelaten, om allen verderen opstand te stuiten.

Ao. 1680. Coeper trekt met 't leger af.

Daar op vertrok de Heer Coeper met den Soesoehoenan, en de gansche magt, na Soerabaja, daar zy den 6 January 1680 aanquamen.

Madura komt weer aan den Keizer.

Na Taroena Djaja's dood verviel het Prinsdom Madura weer aan den Soesoehoenan, die 't zelve aanstonds aan Pangerang Tsjacra di Ningrat wegschonk; dog de Sammanappers deden aan den Soesoehoenan zeggen, dat zy zich liever dood wilden vegten, als onder die man staan.

Dat hy weggeschenkt.

Dierhalven moest die Pangerang zich met de Wester-helft van Madura, Sampan genaamd, behelpen, en 't Ooster-deel, of Sammanap, wierd volgens verzoek, door de Sammanappers aan de Keizer gedaan, aan Matsjan Woelang geschonken, die van den Keizer ook de naam van Temanggong Joeda Nagara, dat is, den oorlog des lands, of den wakkeren Stadhouder, kreeg; dog Ao. 1683 onttrokken zy zich ook van des Soesoehoenans heerschappy, en namen zedert de E. Maatschappy tot hunnen Schuts-Heer.

Door de verovering van Cacappar, en 't gevangen nemen van Taroena Djaja, was het Oosterlyk gedeelte van het Matarams Ryk van muiters gezuivert; dog met den Panombahan van Giri, dat twee of drie mylen bewesten Soerabaja legt, was nog een zware post af te doen.

De Keizer wreekt zig aan den Panombahan Giri.

Hy maakte wel geen openbare beweging tegen den Keizer; maar hield zich, schoon wel een wettig onderdaan van dien Vorst, buiten alle geschillen, bemoejende zich nergens mede, om dus, na 't scheen, zyn dagen in rust, was 't mogelyk, door te brengen. Liet de Keizer hem roepen, hy gaf tot antwoord, dat hy oud, en de wereld moede wierd, dat hy nu maar op het geestelyke, en op zyn einde dagt, verzoekende dat de Soesoehoenan hem dog dat maar wilde laten betragten. Echter zogt hy niet minder, als dat. Zyn gewisse knaagde over vuile stukken, en voorzeide hem, dat hy, by zyne verschyning voor den Vorst, regtvaerdige straffen van zyn bedreven schelmstukken te wagten had.

Hy had Taroena Djaja onder de hand meer, als zynen Vorst, geholpen. Hy was 't ook alleen, die de Sammanappers opgeruid had, om niet onder Pangerang Tsjacra di Ningrat te staan. Hy was ook een Neef van den Prins van Soerabaja, en aldus van moeders kant met den Soesoehoenan vermaagschapt, alzoo 's Keizers moeder een dogter van dien Prins was.

Deze Panombahan van Giri nu haatte van ouds her dezen Prins van Soerabaja, hoewel zoo bedekt, dat men het niet, dan toen het te laat was, merkte.

Om zich nu van dien Pangerang van Soerabaja stil te ontslaan, bedagt de Panombahan een zeer vuil schelmstuk, dat hem ook wel gelukte.

Hy

A°. 1680. Het welk omstandig verhaald werd.

Hy ging na 't Hof van den overleden Keizer, viel hem met een geveinsde droefheid te voet, en kuste dien. De Soesoehoenan, hier over verbaast, vraagde na de reden. Hy wilde, als overstelpt van droefheid, die in 't eerst niet geven. Eindelyk egter zeide hy gekomen te zyn, om zyn leven aan hem over te geven, ten einde hy nu liever als een eerlyk man sterven, dan daar na eens de naam van een verrader bekomen, en aan een deerlyk einde geraken mogt.

Hy gaf dan voor, dat hy door des Soesoehoenans heimelyke vyanden aangezogt was, om na zyn leven te staan, en bekende, dat hy, uit vreeze voor hen, daar in wel mede toegestemd, dog dit met geen andere toeleg gedaan had, dan om den Vorst (gelyk hy nu doen quam) daar aanstonds kennis af te geven. De Keizer hier over, zeer ontsteld zynde, belaste hem te zeggen, wie, en waar, die schelmen waren.

Hy, dien Vorst zeer wel kennende, en hem in vollen drift, om dit te willen wreeken, ziende, noemt den Prins van Soerabaja, zyn schoonvader, en des zelfs drie zoonen, die hem (zoo hy zeide) daar toe aangezogt hadden.

De Keizer, dezen ouden schelm op zyn bloot woord, zonder verder onderzoek, geloovende, zond aanstonds verscheide van zyne vertrouwde Grooten af, met last van niet weder te komen, voor dat zy den Prins van Soerabaja, en zyn drie zoonen, zouden omgebragt hebben, belastende hen die hoofden mede te brengen. Dit wierd aanstonds uitgevoerd; hoewel eenige meenen, dat de vierde zoon het ontkomen, en zyn eigen dood zou gestorven zyn.

Daar op wierd de Panombahan van Giri voor zyn getrouwe waarschouwing bedankt, en van den Vorst met een moy wyf beschonken, waar mede hy weer na Giri trok, begevende zig daar (om de wereld te blindhokken) tot het geestelyk leven, waar door hy het by de Javanen nu zoo verre gebragt had, dat die hem als een grooten Heiligen, of als een Panombahan, dat is, *den aanbiddelyken*, eerden.

De jegenwoordige Soesoehoenan, Amangkoerat de 1e, was, toen deze moord bedreven wierd, nog maar elf jaren oud, en wist derhalven toen niet anders, dan dat de Keizer, zyn vader, dit niet zonder wettige oorzaken gedaan had.

Hy kreeg naderhand echter door zyn goede vrienden zulk een klaar bericht van dit grof schelmstuk, dat hy geen redenen meer had, om daar aan te twyffelen. Zoo lang nu zyn vader nog leefde, was 'er geen gelegenheid, om op eenige wraak te denken; weshalven hy veinzen moest zig de dood van zynen grootvader, en drie oomen, niet aan te trekken.

In 't eerst van zyn opperbestier wierd hy door de oorlogen en muiters in zyn Ryk belet; dog, deze nu gedempt zynde, was het de regte tyd, om hem loon na werken te geven. A°. 1680.

Hy zond dan den 19 January 1680 den Koopman en Opperhoofd van Soerabaja, de Heer Willem Basting, tot hem, die den 21 dito weer quam, met dit bericht, dat hy zig zeer fyn van alles, waar mede men hem beschuldigde, als, by voorbeelt, van zig met het werk van Sammanap gemoeid, of Macassaren in zyn land geduld te hebben, wist te zuiveren. Hy werd ten Hove ontboden.

Wat nu 's Keizers last betrof, om zig nevens andere Hovelingen ten Hove in Mataram te komen vertoonen, dat de overleden Vorst hem daar eens voor al van ontslagen, hem de naam van broeder gegeven, en dat zyn hoogheid zelf hem met de naam van vader vereerd had. Dat hy nu oud en zwak, en niet in staat was, om te reizen. Dat zyn ampt hem ook niet toeliet uit Giri te gaan, ten ware dat hy uitdrukkelyk van zyn Vorst ontboden wierd, dien hy nu wel wilde, dog niet konde gehoorzamen; daar byvoegende, dat zoo Mataram niet verder als Gressic van Giri was, hy dan aanstonds by hem komen zou, dat zoo veel zeggen wilde, dat, zoo de Keizer op Gressic beliefde te komen, hy daar aanstonds voor hem verschynen zou. Zyne verontschuldiging.

De Heer Basting, te Giri zynde, klom eens op den heuvel, daar des Panombahans Tempel staat, en gifte, op 't uiterlyk gezicht, dat 'er in Giri wel 2000 huizen waren, 't geen met het bericht van die van Gressic overeen quam. En des Panombahans magt beschreven.

Daar beneven stonden onder den Panombahan, of waren tot zyn dienst, deze navolgende dorpen: Padak, Kamoepi, Somoro, Leran, Roma, Battering, Tankelon, Patsinan, Cadjangjang, Tanapis, Padjagongan, Zedajo, Cadepateen, Sagara-madoe, Jotam, Talgo, Pandioenan, Sanio, Carang Tandjong, Caradjam, Toemace, Warakitoe, Sinding, Komola, Katoebanan, Lackar, Martalaja, Kalaga Patoet, Djehaan, Dodoha, Tabaloe, Siang, en Babathaar. Van deze behoorden de eerste vyf (zoo hem bericht was) geregtig onder Giri; dog de andere had hy onlangs die van Gressic onttrokken. En men ziet hier uit, dat hy redelyk magtig, en dat zyn staat veel eer Koninglyk, dan Priesterlyk, geleek.

De Vorst, met die verontschuldiging niet vergenoegd, quam zelf, om hem alle uitvlugten te benemen, op Soerabaja, hem belastende, om daar voor hem te verschynen.

Hy liet den Keizer daar op weten, zingende zynen ouden zang, dat de Soesoehoenan Ratoe, die daar begraven lag, en als een groot Heilig geëert wierd, hem niet

A°. 1680.

niet toeliet dat H. Graf te verlaten, waarom hy nogmaals verzogt daar af verschoont te zyn.

De Keizer tast hem aan.

Dierhalven besloot de Keizer, met zyne en onze magt na Giri te trekken, en hem tot gehoorzaamheit te dwingen.

Zyn dood, en die van zyn meeste bloedverwanten.

Hy wierd den 25 April 1680 aangetast, quam met 50 van zyne Magen stout op de onzen af, doodde Kapitein Altmeyer, en 15 andere Nederlanders; dog bevond, dat zyn tover-yzer, en tover-ringen, die hy altyd by zig droeg, hem toen niet hielpen, aangezien hy aanstonds in de knie geschoten, weer na zynen berg gedragen, en den volgenden nagt door een Madurees gekrist wierd, gelyk ook zynen zoonen, die zich overgaven, daags 'er aan op de zelve plaats, daar die Nederlanders gedood waren, overquam.

Als ook die van Kapitein Altmeyer.

Kapitein Altmeyer, de laatste van de zyne, en door 12 pieken gevolgd zynde, wierd, na 't lossen van zyne pistoolen, met een piek door den hals gestoken, dat hy agterover viel, waar op zy hem kristen, dat een van onze Geheimschryvers, toen maar twee roeden van hem, dit groot gevaar naaulyks ontkomen zynde, gezien had.

Dit gevegt by dezen Kapitein was zeer scherp, en niet minder by Kapitein Jan Franszoon, gelyk ook by de Baliers, die al aan 't wyken waren; dog men wierd in 't einde meester, en des Panombahans gansch geslagt, zoo verre dat schuldig hier aan was, wierd daar op een jammerlyke wyze door Temanggong Soeranata, en Aria Sindoeradja, omgebragt, en de meesten den 30 April, en 1 May, gekrist; op welke eigen dag over onze vorige verovering, te Batavia vreugde-vuuren aangestoken wierden.

Het H. Graf, en verdigtzel der Javanen.

Het H. Graf van Soesoehoenan Ratoe mogten de onzen toen niet verder, dan tot op de tweede verdieping, om dog die H. plaats niet te ontheiligen, zien.

Digt by 't zelve stond een groote waringin-boom, waar van de bygeloovige Javanen verhaalden, dat hy door den Soesoehoenan Ratoe in een olifant veranderd was, en dat de Koning van Madjapahit, dezen olifant eens ziende, en over zyn brullen toornig geworden, hem in eenen slag de kop afsloeg, 't welk dien Soesoehoenan niet behagende, had hy dien in een groote steen veranderd, zoo als hy daar nog met veel andere steenen, zommige in de gedaante van buffels, andere in de gedaante van andere groote dieren, te zien is. Javaanze verdichtzelen, waar van zy vol zyn.

Nieuwe bestierder van Giri.

Het gezag over Giri schonk de Keizer toen aan Radin Anga Casoema, des Panombahans broeders zoon, dien hy den eernaam van Maas Giri gaf.

Na dat nu alles ook daar gedempt was, vertrok de Heer Coeper met het schip Japan van Soerabaja na Samarang, en van daar den 9 September na Wannacarta, daar hy den 13 dito met het leger quam.

A°. 1681.

Coeper breekt op om Poegar te dwingen.

Nu schoot 'er niemand, dan alleen Pangerang Poegar, over, om zich voor den Keizer te vernederen, die door brieven van de Heer Coeper, en de Heer Sloot, als ook van den Soesoehoenan, 'er toe verzogt wierd. Dog hy zeide vlak uit, dat hy zich voor den Keizer niet wilde vernederen. Des nam de Keizer voor, hem met de wapenen te dwingen, veroverde Mataram, en dreef hem, met al zyne Grooten na Bagaleen op de vlugt, latende eenige Gongen, 44 stukken kanon, en 400 oude wyven, daar blyven, die alle aan den Soesoehoenan overgegeven wierden.

Die zich A° 1681 quam overgeven.

Coeper trok, wegens ziekte, langs de stranden, en liet derhalven 't oppergezag over de verdere zaken aan de Heer Sloot; dog na verscheide tusschen-vallen, quam zich Pangerang Poegar, net een jaar, na dat hy uit Mataram geslagen was, den 17 November 1681, onder 't geleide van eenige Gezanten, op Ambal met zyn voornaamste Mataramze Mantri's (of Raden) en met al zyn bloedverwanten, voor de Heer Coeper, zonder eenig voorbeding, vertoonen. Hy wierd egter, ten opzicht dat hy des Keizers Broeder was, vriendelyk door dien Heer verwelkomt, aan wien hy beloofde, dat hy zich in alles na zyn bevel gedragen zou, het zy om tegen Nimrod, een van 's Keizers vyanden, op te trekken, het zy om zich voor den Keizer te vernederen, van beide welke zaken de Heer Coeper het laatste 't nodigste oordeelde.

En zich voor den Keizer verootmoedigde.

Hy stond vrywillig af van alles, daar op hy te voren gestaan had, vertrok na Kartasoera met een statelyk gevolg, en met een wagt van 15 Nederlanders; en verootmoedigde hem aldaar voor den Keizer, zynen broeder.

Nu was 'er nog deze Nimrod overig, die zig eerst in Salinga, en nu in een vastigheid, Masschier genaamd, ophield, en al het omleggende land dwong, om hem te gehoorzamen, en schatting te geven.

Hy was een schrander Macassaar, wel eer als slave tot Batavia verkogt, dog, dat leven wars zynde, na 't land van Bagaleen, in 't Matarams gebied, gevlugt, daar hy zich by de boeven in 't gebergte ophield, en stil leefde, zoo lang Java in rust was; dog, by voorval van den opstand van Taroena Djaja, zich aanstonds by Cadjoran voegde, diens Veld-Heer en tweede hy wierd.

Nimrod overwonnen.

Na Cadjorans dood vlugte hy voor den Heer Sloot na Salinga. Hy wierd eindelyk, na verlies van veel volks, door de onzen mede overwonnen, en gedood, gelyk door de Heer Coeper den 18 December

A°. 1681. ber 1681 uit het dorp Wanagiri, aan de Rivier Klaving, aan haar Edelheden bekent gemaakt is, en waar over den 15 January 1682 vreugde-vuuren op Batavia onder 't lossen van 't geschut, aangestoken zyn.

Hier door nu Java in volkomen rust geraakt zynde, bevond men, dat alle de Landvoogdyen, en Landschappen, nu onder den Keizer staande, 41 in getal, waar van 'er 19 aan de stranden, en 22 binnens-lands, waren. A°. 1681.

Hare namen, en de Hoofden of Landvoogden der zelve, waren deze:

Landen, nu onder den Keizer staande.

LANDSCHAPPEN.		LANDVOOGDEN.
Padjarakan, en Lamadiang.	onder	*Temanggong Djajalana.*
Passaroewan.		*Ingabei Angadjaja.*
Soerabaja.		*Ingabei Jangrana.*
Gressio.		*Ingabei Nalladika.*
Cidajoe.		*Temanggong Soerawicrama.*
Toeban.		*Aria Toeban,*
Lassem.		*Kijaij Mardjaja.*
Rembang (wegens de E. Maatschappy.)		*Kijaij Raksanagara.*
Djawana.		*Temanggong Martalaksana.*
Japara.		*Temanggong Sedjanapoera.*
Damak.		*Temanggong Soeranata.*
Samarang.		*Temanggong Allad Allad.*
Caliwongo.		*Rangga di Menggala.*
Candál.		*Temanggong Ingawanga.*
Pacalongan, in tweën.		*Temanggong Banaraksa.* / *Ingabei Niti Joeda.*
Baton.		*Aria Maduretna.*
Pamalang.		*Ingabei Soebadjaja.*
Tagal.		*Ingabei Sacrajoeda.*
Brebes, en Lassari.		*Aria Martalaja.*

Deze voornoemde zyn Strand-Landvoogdyen; dog de binnenlandze zyn deze:

Malang.	onder	*Ingabei Djaga Soeta.*
Blitar.		*Ingabei Wira Patra.*
Cadiri.		*Ingabei Katawangan.*
Wirasaba.		*Rangga Martapati.*
Patsje.		*Ingabei Astrasjaja.*
Rawa.		*Temanggong Wiradadaha.*
Pakoetsioen.		*Ingabei Derpa Joeda.*
Cartasana.		*Ingabei Wiraderidja.*
Brogbag.		*Damang Watsiana.*
Madion.		*Radin Mangontappa.*
Jagaraga.		*Damang Complong.*
Panaraga.		*Radin Anga Martawangsa.*
Warong.		*Radin Wira Taroena.*
Grobagan.		*Temanggong Bimorang.*
Driepan, in tweën verdeelt.		*Temanggong Matanoe.* / *Aria Soeralaja.*
Balora.		*Radin Soetawangsa.*
Pecela.		*Ingabei Diepa Joeda.*
Pati.		*Temanggong Mangononang.*
Coedoes, in driën verdeelt.		*Temanggong Singa Prabauwa.* / *Damang Tisna Djaja.* / *Ingabei Niti Nagara.*
Bangweetan.		*Ingabei Wiralacsana.*
Padjang, en *Cartasoera*, daar de Keizer zyn Hof houd.		

Deze landen echter bezat de Keizer kort daar na zoo gerust niet, als hy zich wel verbeeld had. Want hy wierd daar in door een gewezen Balischen slaaf ontrust, van welken wy voorgenomen hebben een omstandig verhaal in 't vervolg te doen.

Haat van de oudste Princen

De Javanen verhalen ook, als een groote omstandigheid, tot het leven van dezen Kei-

A°. 1681. van Tsjeribon tegen den Soesoehoenan.

Keizer Amangkoerat, dat hy, nog Pangerang Depati Anom (of Erf-Prins) zynde, een bywyf van Sulthan Sapoh, een van de Princen van Tsjeribon, Njaij Maas Ganti genaamd, dat tot hem was komen loopen, by zich hield, willende die, hoe dikwils ook door dien Prins verzogt, hem niet weergeven.

Hy dreigde hem daar over aan den Soesoehoenan te beklagen, 't welk Amangkoerat zoo qualyk nam, dat hy hem toen al, had het maar in zyn vermogen geweest, gedood zou hebben; dog zwoer hem dat te zullen betalen, als hy eens Soesoehoenan zyn zou. De Prins van Tsjeribon, daar mede spottende, zeide dat hy van hem niet afhing, Tsjeribon van hem niet had, en ook noit, wanneer hy Soesoehoenan wierd, hem helpen, of zig met hem bemoejen; maar hem dan geheel en al laten varen zoude.

Het bywyf wierd egter, niet aan Sulthan Sapoh, maar aan Sulthan Anom (den tweeden dezer Princen) nog dien zelven nagt weergegeven, het welk van Sulthan Sapoh vernomen zynde, nam hy die 's morgens daar aan met geweld uit zyn broeders huis weder na zig, die daar over niets zeggen dorst, hoewel Pangerang Depati Anom (of Amangkoerat) dit maar gedaan had, om Sulthan Sapoh zoo veel meer spyt aan te doen. Welk geval zoo hoog by dezen Sulthan Sapoh is opgenomen, dat hy na die tyd noit met de Keizer Amangkoerat heeft willen verzoenen.

In de tyd, dat Radin Taroena Djaja voorgenomen had Mataram te vermeesteren, hoorde Sulthan Sapoh, dat alle de Grooten van Mataram alle hunne kostelykheden deden vergulden. Hy liet de zyne daar op mede vergulden; dog Pangerang Depati Anom zond twee dagen daar na eenig volk uit, die zyn huis plunderden, en alles aan Sulthan Anom, dien hy beter lyden mogt, gaven. Daar beneven dreigde hy hem voor den Soesoehoenan, zyn vader, wegens gepleegde misdaden, te willen beschuldigen.

Sulthan Sapoh, die daar eens mede lachte, moest zig voor dien tyd stil houden, en daar volgde te minder op, alzoo Taroena Djaja, ondertusschen meester van de stranden geworden, de Princen van Tsjeribon, tot hun eigen behoudenis, dwong, om den Koning van Bantam tot Schuts-Heer te kiezen, zoo, om dat de Keizer hen niet helpen kon, en kort daar aan ook uit Mataram vlugte, als om dat Sulthan Sapoh met Pangerang Depati Anom, die hy te gemoet zag dat na 's vaders dood Keizer werden zou, niet meer wilde te doen hebben, dat ook de reden geweest is, waarom zig die Princen daar na onder de bescherming der E. Maatschappy begeven hebben.

A°. 1681. Vuile daad omtrent den Prins Singasari.

De Javanen verhalen ook van hem, dat hy, op de vrouw van zyn broeder, den Prins Singasarie, Ratoe Blitar genaamd, verliefd zynde, op zekere nagt ten 12 uuren, terwyl dezen Prins in den Tempel was om te bidden, met eenige van zyne vrienden (onder welke ook Radin du Bras was) by deze Princes quam, en 'er tot drie uuren in de nacht bleef, wanneer hy, zyn broeder hoorende komen, de vlugt nam; dog zyn vriend, Radin du Bras, daar in huis gebleven zynde, alzoo hy zoo schielyk niet wegkomen kon, wierd door last van Pangerang Singasarie gevat, en van den zelven, alzoo hy op geen van zyne vragen antwoorden wilde, gekrist, begravende hem stil agter zyn huis, zonder ten tyde, toen hy hem doode, op een gong te slaan, of eenig geraas, ten blyke dat 'er onraad was, gelyk 's lands gewoonte vereischt, te maken.

Amangkoerat 'er agtergekomen zynde, dat zyn vriend uit de wereld geholpen was, klaagde daar over eerst aan de Raaden, en daar na aan den Keizer, zeggende dat zyn broeder, Prins Singasarie, hem ten eeten verzogt had, en hy zedert niet uit zyn huis te voorschyn gekomen was. Pangerang Singasarie antwoordde, dat hy dien Heer niet ten eeten verzogt; maar op zekeren nagt ten drie uuren, als hy uit den Tempel quam, een dief in zyn huis gevonden, en gedood had, zonder hem toen, maar wel daar na, als men hem met licht bezag, te kennen.

De Soesoehoenan, dit naeuwer onderzoekende, vraagde zyne Ryksraaden, of zy by nagt eenig geraas in 't paleis van den Prins Singasarie gehoord hadden. Zy zeiden neen, waar op de Keizer antwoordde, dan heeft myn zoon Singasarie ook niets misdaan; maar die schuld komt ten laste van zyne Raadsheeren, die geraas (in een geval van onraad by nacht) moesten gemaakt hebben. Daar op belast de Keizer Tagalwangi aan zeker bywyf van den voornaamsten Mantri, om alle de Raadsheeren van Pangerang Singasarie, die toen mede op 't buiten-hof waren, te dooden, 't welk 34 der zelve te beurt viel.

Diens gemalin daar na Sulthan Sapoh's wyf werd.

Deze schoone vrouw, Ratoe Blitar, raakte naderhand, by de verovering van Mataram door Taroena Djaja, in zyne handen, en hy gaf haar aan den Prins van Tsjeribon, Sulthan Sapoh, die ze tot zyn wyf nam, nemende haar, toen hy en zyn broeders in dien algemeenen opstand na Bantam trok, mede.

Dat nieuwen haat van Amangkoerat tegen hem verwekt.

Amangkoerat hoorende, dat Ratoe Blitar nu Sulthan Sapoh's wyf was, wierd nog veel meer, dan bevorens, op hem verbitterd.

Hy liet ze door Temanggong Soeranata van Damak, en door Kapitein Egbertszoon (alias Rootbol) wederom eischen;

dog

A°. 1683. dog zy vonden den Prins niet, alzoo hy al na Bantam was.

Men zegt, dat hy ook lang met een van zyn eigen zusters, Ratoe Poetsjang genaamd, geboeleert, en haar geraden heeft, om, na dat zy zich zwanger gevoelde, die vrugt af te zetten.

Gedrag van Amangkoerat in zyn jeugd.

Hy boeleerde ook met een van zyn vaders wyven, Ratoe Soerabaja genaamd, die my toeschynt zyn eigen moeder geweest te zyn, die ook daarom van den Soesoehoenan, zynen vader, gedood is. In al 't welke blykt, wat een godloos Prins hy van jongs af geweest zy.

Wat nu de verdere zaken, onder zyn bestier voorgevallen, betreft, zy hangen meest af van 't geval van Soerapati, en van den oorlog, die daar uit gesprooten is, weshalven het nodig wezen zal, dat wy dit eens uit de grond ophaalen en voorstellen.

Oorsprong van Soerapati's geval.

Na dat de jonge Koning van Bantam door de wapenen der E. Maatschappy zoo verre in zyn Ryk bevestigt was, dat zyne vyanden nu van zyne hoofdstad verdreven waren, was Pangerang Poerabaja, 's Konings broeder, met zyn volk en gevolg, ontrent 3000 zielen sterk, de zyde van eenen Sjeich Joezef, een van de voornaamste aanstokers des ouden Konings van Bantam tegen de jongen Vorst, gevolgt, om nevens hem na een goed heenkomen te zien.

Deze Sjeich was van voornemen, om zig na Mataram te begeven; dog Pangerang Poerabaja, die zaak wat ryper overwegende, en nadenkende, hoe slegt hy dede, dat hy, een Konings zoon zynde, Sjeich Joesef, een man ver beneden hem, zonder eenige hope van verbetering van zyn staat, ging volgen, vond goed hem stil te verlaten, en te zien, of hy, die geen schelmstuk bedreven, en zyn vader maar geholpen had, door 't zenden van Gezanten aan ons, niet weer in genade zou konnen aangenomen werden.

De Luitenant, Maurits van Happel, was hem eerst met eenig volk nagezonden, hoewel hy daar na nog door Kapitein Ruis vervangen wierd.

Wie hy was.

Deze by den hoek van Karawang gekomen zynde, hoorde, dat zich aldaar eene Soerapati, een Balier, en een weggeloopen slaaf van den Opperkoopman Knol, met wel 70 of 80 diergelyke wegloopers, ophield, en daar als een dorp te zamen gemaakt hadden, waar van hy haar Edelheden kennis gaf, die egter, alzoo zy zich daar stil hielden, best achtten zig met hen niet te bemoejen.

Werd door haar Edelheden in genade aangenomen.

Kapitein Ruis vond egter goed, om van verre eens te hooren, of zy, onder belofte van genade en vergiffenis, niet tot ons zouden willen overkomen, en, hen daar toe genegen gevonden hebbende, gaf daar af kennis aan haar Edelheden, die zyn doen goedkeurden, en hen allen in genade aannamen. A°. 1683.

Sjeich Joesef geslagen.

Daar op gaf hy zyn volk last, Sjeich Joesef op de hielen te volgen, welke post hy den Luitenant van Happel oplag; dog de Luitenant Antoni Eigel, en Zacharias Bintang belastte hy na de Zuid te trekken, om hem, terwyl van Happel hem van de Noordzyde vervolgde, van de Zuid-zyde te stuiten, en hem zoo te beletten over Mataram niet na Soerabaja te geraken, en van daar na Macassar, van welken Vorst hy een na-bloedverwand was, over te steeken.

Deze togt van Eigel ging zoo spoedig voort, dat zy hem by het groot binnenmeir, Segara Nakan genaamd, stuitten; en na een gelukkig gevegt, op de vlugt dreven, al zyn wyven gevangen kregen, verscheide der zynen, die nog eenige wederstand boden, 't leven benamen, en zommige doormidden gezabeld, aan de boomen ophingen, met bedreiging van hun allen, indien zy zich niet overgaven, zoo te zullen handelen.

Daar na nader hoorende, waar hy was, zond men den Luitenant van Happel, die taalkundig was, na hem toe.

Werd bewogen zig over te geven.

Deze, by Sjeich Joesef in een Moorsch gewaad gekomen zynde (gelyk die Heer my zelf zeer omstandig A°. 1686 op Japara, daar ik aangierde, verhaald heeft) en zeer goede kennis, niet alleen van de Maleitsche taal, maar ook van de Arabische letter (die hy zeer wel schreef) en van alle de gewoonten en zeden der Mooren hebbende, veinsde mede een Arabier van geboorte, en een rechtgeloovige te zyn. Daar van overtuigde hy hem door verscheide bewyzen en geschriften, zei mede door de Hollanders gevangen; dog zeer wel van hen gehandeld te zyn, waar op hy hem niet alleen raadde zig over te geven, maar ook verzekerde wel gehandeld te zullen werden. Dit viel (zoo my door een Kapitein, die 'er by was, gezegt is) in 't laatste van A°. 1683 voor.

En werd na de Caap der goede Hope gezonden.

Hy gaf daar op zyn kris aan hem over, ging met hem mede na de Heer Ruis, die ontrent Tsikalong lag, en quam op Batavia; maar wierd, tegen zyne verwagting, na Caap der goede Hope gezonden, daar ik A°. 1705 zyn graf, niet verre van 't land van de Heer Kalde, gezien heb.

De reden, waarom haar Edelheden dezen man zoo verre verzonden, was, dat hy, op Batavia gekomen zynde, van de Inlanders als een Heilig geëerd, zyn Sapa (of uitgekaaude pinang) die hy wegwierp, als een heilighed, eerbiedig opgeraapt, bewaard, en in alle manieren als een weergaloos man van hen zoo zeer geroemd wierd, dat zy vreesden, dat hy te veel aanhang krygen, en haar daar na nog veel moeite geven mogt.

 On-

A°. 1684.

De Heer Ruis zend Soerapati na Pangerang Poerabaja.

Ondertusschen had Kapitein Ruis gehoord, waar Pangerang Poerabaja met de zynen zich ophield, en vond goed hem door Soerapati, die hy als Luitenant over zyn volk (ook Baliers zynde) aangesteld, en die zig zeer wel gequeten had, de pols eens te laten tasten, of hy niet goedwillig zou willen afkomen.

Die hem beweegd zich over te geven.

Deze, by hem gekomen, wist hem daar toe volkomen over te haalen, waar van hy met een Balische brief, die door de Heer Bintang in 't Maleits, en daar na in 't Duitsch vertaald wierd, aan de Heer Ruis kennis gaf, blyvende daar in 't bosch by dien Prins.

Haar Edelheden zenden zyn vergiffenis-brief.

De Heer Ruis gaf hier af berigt aan haar Edelheden, die een vergiffenis-brief voor dien Prins aan den Vaandrig van Tandjong Poera (een Vesting die 28 mylen de Rivier van Karawang op legt) Willem Kuffeler genaamd, zonden, met last, om die aan Pangerang Poerabaja met eenig volk te gaan aanbieden.

Ondertusschen had die Pangerang al zyne wapenen, volgens 's lands wyze, als men zig overgeven wil, reeds by een gebonden, en stond daar toe gereed met zyn volk, houdende niet anders, dan zyn kris, op zyde, en nog eenige andere fraeje praalcieraden by zig.

In dien tyd was Kuffeler met 36 of 38 man daar gekomen, en wilde met Soerapati, niet spreken, maar de behandeling van die zaak alleen aan zich houden, en alles ontrent dien Prins op zyn eigen gezag doen. Daar op eischt hy (zoo my bericht is van Kapiteins, die dat uit 's Princen eigen mond hadden) 's Princen kris, en andere fraejigheden, waar over die Prins zeer verzet staande, hem vroeg, of het niet genoeg was zig zoo verre te vernederen, dat hy al de wapenen van zyn volk had laten by een binden, en of hy dit weinige niet voor zig mogt houden, te meer, alzoo zy nog in 't bosch, en niet al te zeker waren.

Soerapati, schoon niet al te wel van Kuffeler bejegend, toonde hem mede met beleefdheid, dat hy hem, voor zyn komst, daar ook wel om had konnen aanspreken, en raadde hem, dewyl hy dat niet gedaan had, dat hy (Kuffeler) dit ook daar maar by laten wilde, te meer, alzoo de vogel wel gevangen; maar nog in 't bosch, en niet in de koy was.

Dit nam Kuffeler zeer quaiyk op, en begon hem, in tegenwoordigheid van al zyn volk wat uit te schelden. Op al het welke Soerapati hem nog al goede woorden gaf; dog zyn volk was zeer verbitterd op Kuffeler, en perste hunnen Luitenant, om die smaad aan hem te wreken.

Soerapati, die geen verdere moeite met hem zogt, paeide hen, zoo veel hem mogelyk was, in hope, dat alles wel gaan zou; dog wanneer Kuffeler den Prins daar weer over aansprak, zeggende, dat hy begeerde, dat hy 't een en 't ander aanstonds aan hem zou overgeven, zei de Prins eindelyk, dat hy het op den dag van hun vertrek doen zou; dog in plaats van dat na te komen, ontbond hy al zyne wapenen in stilte, stelde 10 of 12 Ruiters by zyn tent, (want hy, Kuffeler, en Soerapati, hadden 'er ieder een byzonder) ontvlugtte met alle de zynen met het aanbreken van den dag, en liet hem dus met zyn vergiffenis brief aan de grond zitten. A°. 1684.

Soerapati door Kuffeler zeer veragtelyk gehandeld.

Kuffeler, die 's morgens meende te vertrekken, vond nog den Prins, nog iemand van de zyne. Ook waren die Ruiters hem nu ook wel een uur gevolgt.

Hy roept daar op Soerapati, welken hy nu nog meer dan bevorens schold, zeggende, dat hy de oorzaak van deze vlugt van den Prins was, en hem dat aangeraden had, en dat hy dat haar Edelheden zou bekend maken.

Daar op belaste hy hem, Pangerang Poerabaja te volgen, en wederom te haalen, op dat hy hem zyn brief van vergiffenis zou konnen overgeven.

Soerapati daar en tegen zeide, dat niet hy, maar zyne onredelyke behandeling ontrent dien Prins, met het afvorderen van zyn kris, en andere fraejigheden, oorzaak van zyn vlugt was, die hem dat immers afgeraden, en waar over hy hem zoo zeer gescholden had.

Hy voegde daar by, dat, had hy 't goede door hem alleen by dien Prins dus verre bewerkt, zoo onvoorzigtig afgebroken, en den Prins daar door op de vlugt gejaagd, hy kon hem nu zelf ook volgen, en wederhalen, willende niet de minste bevelen van hem verstaan, alzoo hy meer in rang, dan hy, was, en niet onder hem, maar onder Kapitein Ruis, stond.

Kuffeler zond derhalven de helft van zyn volk 'er op uit; dog die quamen, zonder den Prins vernomen te hebben, weder.

Hier op begon Kuffeler hem nog meer te schelden, en zoo zommige daar nog byvoegen, ook een slag in 't aangezicht te geven, waar door 't eindelyk zoo hoog liep, dat Soerapati's volk, dat aanhoorende, en niet langer konnende verdragen, vlak uit tegen Soerapati zeiden, niet langer onder een overston, die zich zoo schelden liet, en daar geen wraak over nam, te willen staan, dreigende, zoo hy dit niet aanstonds deede, hem zelf onder de voet te zullen stooten, alzoo zy niet weer slaven wilden werden, dat zy, zoo Kuffeler over hun klaagde, vreesden.

Hier door dan gedrongen zynde tot iets, dat hy anders zogt te ontgaan, besloot hy hun verzoek toe te staan, en zig te wreken.

Hy

A°. 1684. Die zig, gedrongen zynde, wreekt.

Hy viel op de tent van Kuffeler aan, die 15 of 16 Nederlanders, en verder eenige Mardykers (of vrylieden) by zig had, en bragt 28 man van hen om 't leven; dog Kuffeler met de verdre ontquamen het.

Waar na Kuffeler hem de schuld van alles gaf.

Daar op gaf Kuffeler, op Batavia gekomen zynde, al de schuld aan Soerapati, het welk in den eersten tyd ook geloofd wierd, te meer, dewyl hy aan de Heer Hurdt, en andere Heeren, groote voorstanders had; dog naderhand heeft men, by rapport van dien Pangerang zelf, wel gezien, dat hy ongelyk, Soerapati gelyk, en dat ook de Prins reden gehad had, om dien hoon niet te verdragen, te meer, dewyl hy hem van den vergiffenis-brief nog geen een woord (zoo men zegt) gesproken had. Een zaak, die ik in zyn geheel laat, en waar over ik my niet inlaten wil, om te zeggen, wie gelyk had.

Hy wierd te vergeefs vervolgd; en zedert

Men zond daar op den Bevelhebber Coeper, en de Kapiteins Wanderpoel, de Ruiter, en anderen, met krygsvolk na Tsjeribon, die Soerapati vervolgden, terwyl hy bezig was na den Soesoehoenan te vlugten, en indien zy hem wat langer nagezet hadden, zy zouden hem zekerlyk gekregen hebben; dog dit nu van hen verzuimt zynde, quam hy by den Soesoehoenan, en wist zig zoo aangenaam te maken, dat hy hem in genade aannam, en

Van den Soesoehoenan begunstigd.

volslagen als een gunsteling behandelde, 't geen hy (zoo ik van lieden, die hem kenden, gehoort heb) verdiende, alzoo hy zig anders altyd betoond heeft een zedig, buiten-gemeen wakker, en godvrugtig Soldaat te zyn, die noit gewoon was iemand te verongelyken,

Pangerang Poerabaja in genade aangenomen.

Ook kon men van deze gansche zaak geen netter berigt krygen, als van Pangerang Poerabaja zelf, die, niet lang na zyn vlugt, Gezanten aan haar Edelheden zond, om vergiffenis by hen te verzoeken, die hem kort 'er na zyn genade-brief toezonden. Daar op quam hy op Batavia, en heeft daar nu nog zedert zoo veel jaren ontrent de Nieuwe poort gewoond, gaande gemeenelyk met twee oppassers uit, die hem te gelyk tot staat-houders (genietende de zelve eer, als een Raad van Indiën) en voor al ook tot een wacht, dienen.

Van dezen Prins konden haar Edelheden best hooren, wat 'er van de waarheid was, en wie van beiden, Kuffeler, of Soerapati, schuld had; dog naderhand wierd na die zaak, nog na den dader, die dit veroorzaakt had, niet eens onderzoek gedaan; maar men zag alleen op die moord, door Soerapati bedreven, en men oordeelde, dat dit schendig bedryf aan hem en de zynen (zonder van 't andere eens te reppen) moest gewroken werden.

Nader bericht wegens de zaak van Soerapati.

Het heugt my zeer wel, dat ik een van de ordinaris Raden van Indiën hebbe hooren lezen, dat Soerapati kort daar aan zyne verdediging schriftelyk met de papieren der E. Maatschappy over Tsjeribon aan haar Edelheden gezonden, en de zelve zeer net en wel opgesteld, dog dat zy weinig ingang toen gehad heeft, om dat Kuffeler door zekeren Heer van Bekom, den Heer Hurdt, toen Directeur generaal van Indiën, en door den Heer Tak (die zyn voorstander was) den Opperlandvoogd, den Heer Kamphuis, op zyn zeide had.

Ook heeft men dit klaagschrift van Soerapati (dat ook by den brief, met de Heer Gezant Tak aan den Soesoehoenan medegegeven, blyken kon) naderhand geheel en al verduisterd, en hem verder maar over die moord der onzen schuldig gehouden, dat zedert zoo veel wakkere Nederlanders 't leven, de E. Maatschappy zoo veel geld en moeite, de ingezetenen van Batavia zoo veel zorg, gekost, en onnoemelyke schade veroorzaakt heeft, waar van de meesten, die ik daar over hebbe hooren spreken, en die grondige kennis van deze zaak hadden, de schuld om de vorige redenen alleen aan de Heer Kuffeler gegeven hebben. Wat daar nu waar, of onwaar af is, laat ik tusschen beiden, alzoo ik geen van beiden wil beschuldigen; dog zeg alleen nogmaals, dat niemand de waarheid van dien beter zou konnen zeggen, dan Pangerang Poerabaja, die nu nog op Batavia, zoo niet beter weet, leeft, waar aan ik my volslagen gedrage, zonder party in dezen te kiezen.

De Heer Tak aan den Keizer als Gezant gezonden.

Men hoorde eenigen tyd daar na van die zaak van Soerapati niet veel meer spreken; maar A°. 1686 in 't begin wierd de Heer François Tak (zwager van de Heer Johan van Hoorn) als Gezant na Soesoehoenan Amangkoerat gezonden, met last (zoo men wil) dat hy 't hoofd van Soerapati bekomen mogt, of anders, zoo dit niet gelukken wilde, dat hy dan bezorgen zoude, dat hy, of uit naam der E. Maatschappy, of uit naam van den Soesoehoenan, begenadigd wierd.

Hoe de zaken tusschen dien Vorst, en Soerapati stonden.

Men zei toen, dat Soerapati van den Keizer niet alleen reeds begenadigd was, maar dat hy ook zelf een van zyn dogters aan hem gegeven, en zich op 't naeuwste met hem tegen de Heer Tak (op welken hy, wegens de groote steen, uit de Madjapahitze kroon, zoo hy voorgaf, geligt, een oude wrok behouden had) verbonden, en volstrekt besloten had, dien Heer met alle de zynen om 't leven te brengen, gelyk de tyd geleerd, en men naderhand klaar ontdekt heeft, hoe grooten deel deze Keizer daar in gehad heeft.

Om dit droevig geval nu zoo net, als 't mogelyk is, voor te stellen, zullen wy daar af, met 't geen ons uit de papieren der E. Maatschappy blykt, een begin maken.

ZESDE HOOFDSTUK.

Verhaal van 't ongeval, den Heer Tak, *en de onzen overkomen. De Heer Gezant trekt op na* Carta Soera. *Zyn bedreiging aan den Keizer. Wat bericht hy van den Vorst kreeg. De Vyand steekt een deel van 't Hof in brand, Kapitein-Luitenant* Greving *gedood. Aanval van 150 Baliers op de onzen. Alwaar de Heer* Tak, *en andere, dood blyven. Wat voor Hoofden'er af quamen.* Soerapati, *genegen over te komen, werd belet. Bewys van des Soesoehoenans boozen toeleg uit eenige geschriften. 't Verhaal van* Wangsanata *hier over. Op wat tyd dit schelmstuk gesmeed wierd. Eerste bewegingen daar toe. Door bestel van* Ranga Casoema. *Wat de Soesoehoenan van de Heer* Taks *komst oordeelde. Waar ontrent hy werd gerust gesteld.* Greving *qualyk door* van Vliet *gehandeld. Die den Heer* van Vliet *weder waarschouwd.* Ranga Casoema's *voorgeven, om* Soerapati *te vergeven. Dat op bedrog uitkomt. De Soesoehoenan belast* Soerapati *de wapenen neder te leggen. Die daar geen zin in had. Last des Soesoehoenans aan* Soerapati, *om den Heer* Tak *te vermoorden. Die dat niet willende doen, van de Javaanen aangetast werd, dog alles was bestelen werk. De Soesoehoenan vlugt mede; dog keerd weder. Zyne verkeerde gedagten van de Heer* Tak's *komst, door ingeven van zyn Ryksbestierder. Net bericht van den Tolk, die de Heer* Tak's *optogt bygewoond heeft.*

Uittrekzel uit de dagelykze Aantekening gehouden by den Onderkoopman, en Geheimschryver des Gezandschaps, Daniel Cartje *in* Carta Soera, *over de voorgevallene moort.*

Verhaal van 't ongeval, den Heer Tak, en de onzen overkomen.

„ VRydag den 8 February 's morgens ontrent zes uuren, zoo als ik tot de togt vaardig was, ontfing de Heer Gezant een briefje van den Kapitein-Luitenant Greving, 't welk door zyn E. en den Raad gelezen zynde, zoo heeft zyn E. de voortogt genomen, niet harder voorttrekkende, dan dat de bagagie wel volgen kon.

De Heer Gezant trekt op na Carta Soera.

„ Onder weg hoorden wy eenige musquet-schooten, waar op zyn E. een Bode na Carta Soera vooraf zond, met bericht, dat wy begonden te naderen, en met last aan den Kapitein-Luitenant, en de andere oversten, dat zy met de twee vooraf gezondene vaandels zyn E. zouden komen ontmoeten, het welk ontrent de groote toegedamde Rivier, een weinig, of ontrent een vierde myls, van Carta Soera geschiedende, en zyn E. met de verdere krygsmagt van de paarden gestegen zynde, zoo trokken zy gezamentlyk in goede ordre met vliegende vaandels, en slaande trommels, tot de voorsz. Pagar, of liever mag men het noemen, de zeer wyd en zyd met enkele gespouwene en reeds verrotte rottingen of bamboezen omzette betuiningen, van een deel zoo oude als nieuwe opgeslagene en van die zelve stoffe opgezette en met atap gedekte wachtsplaats, en andere verblyf-plaatsen, en zyn E. middelerwyl bericht geworden „ zynde, dat de Pangerang Tsjakra Ningrat (de zelve, die namaals A°. 1706 de Panombahan van Madura genoemd zal werden) met de Baliers handgemeen was, en de zelve egter (niet tegenstaande hy een magt van 10000 man en 300 Sampanders by malkanderen, en hem bezet had) doorgebroken, in de bosschen oostwaard ontvlugt, en van gemelden Pangerang nagezet waren, zoo heeft zyn E. aanstonds op onze aankomst de voornoemde twee, en het nu met ons aangekomen eene vaandel in ordre gesteld.

„ Na dat nu zyn E. van de voorafgekomene hoofden dezer vaandels kortelyk bericht ontfangen had, hoe zy met haren trein en bagagie den 2 dezer wel en behouden aangekomen waren, zonder eenige aanmerkenswaardig ontmoeting gehad te hebben, zoo heeft zyn E. den Opperkoopman Jeremias van Vliet, en den Luitenant van der Meer na 't Hof van den Soesoehoenan gezonden, om zyn Keizerlyke Majesteit voor 't laatste aan te zeggen, dat hy met de E. Maatschappy niet behoefde te spotten, of de gek te scheeren, en dat hy hem aanstonds het hoofd, en den verderen aanhang van Soerapati zou hebben over te leveren, of dat zyn E. het op al de Mantri's, en 't Hof, verhalen zoude. Zyn bedreiging aan den Keizer.

„ Hy belaste voorts aan Kapitein Jan Leeman, om alle de Matroozen met pieken, vuurpotten, en handgranaten, by hem te voegen, gelyk ook aanstonds onder den Constapel geschiede.

„ Ondertusschen quamen die afgezondene te rug, te kennen gevende, dat de Soesoehoenan, onder voorgeven van den vyand zelf na te zetten, en te verdelgen, en hem in handen der E.

„ Maat-

A°. 1686. „ Maatschappy te leveren, reeds zyn Hof „ verlaten had; dog dat zy den zelven bewogen hadden te rug te keeren.

Wat bericht hy van den Vorst kreeg. „ Hier op zond zyn E. aanstonds den „ Kapitein-Luitenant Greving met 4 of 5 „ oppassers van zyn eigen volk weer na 't „ Hof, om op alles een wakend oog te „ houden, en met last, om goede ordre „ te stellen, en om zyn Majesteit voor alle schade en brand te verzekeren, mitsgaders den zelven aan te zeggen, dat hy „ zich zelven niet behoefde in gevaar te „ begeven; maar dat hy daar toe zyne „ Mantri's, of Ryks-Raden, gebruiken „ moest.

„ Hy belaste ook verder aan Kapitein „ Leeman, dat hy tot hulp van den Vaandrig Keurbeek, en tot bewaring der artillery en verdere krygs-benodigdheden „ (alzoo die vast in de Pagar trok) aldaar „ zou blyven post houden, en dat hy zyn „ E. als hy zag, dat het noodig was, met „ kruit en loot helpen zoude.

De vyand steekt een deel van 't Hof in brand. „ Kort daar na quam de Landvoogd „ van de Oostersche landen, en Japara, „ Depati Oerawan zyn Ed: zeggen, dat „ de Baliers weer hard aanquamen, beoosten den Dalam (of 's Keizers Hof) zig „ onthielden, en de huizen in den brand „ staken, 't welk zyn E. gehoord hebbende, belastte, dat de Granadiers maar tot „ nader last blyven, en dat maar alleen de „ Matroozen, met de Constapel, en een „ vaatje kruit; mitsgaders een dito musquetkogels, volgen zouden; waar op zyn „ E. aanstonds besloot met die 3 vaandels „ gelyk na den vyand te trekken.

Kapitein-Luitenant Greving gedood. „ Na dat hy nu den tocht wat meer als „ een vierde myls Oostwaard opgenomen „ had, alwaar de vyand, zoo men zyn „ E. gezegd had, zig onthield, zoo quamen de Baliers ondertusschen benoorden „ en bewesten den Dalam, die regt Noorden van de leger-plaats alhier, en dierhalven vlak 'er tegen over legt, invallen, „ en deden zulken schrikkelyken aanval „ op de wagt, die daar 30 blanke koppen „ sterk onder den Kapitein-Luitenant „ Greving geposteerd lag, dat zy alle, op „ een man na, overweldigd, doodgeslagen, en veele deerlyk verbrand zyn.

„ De Baliers schooten daar op met de „ stukken, die aldaar tot 's Keizers verdediging met schroot geladen waren, na „ 't volk, dat voor de Pagar geposteerd „ stond, op welk gerugt, en 't in brand „ steken van eenige huizen des Dalams, „ zyn E. zich toen met de troepen gewend, „ en weer na den Dalam begeven hebbende, posteerde zich voor en bezyden gemelden Dalam, en liet braaf op die schelmen inbranden.

Aanval van 150 Baliers op de onzen. „ Deze nu zich van agteren in brand, „ en van voren door de onzen bezet ziende, en eenige van ons volk nu reeds „ haar kruit verschoten hebbende, zoo „ quam 't vaandel van den Luitenant Arent Vonk met eenige verwarring op 't „ vaandel van den Luitenant Egel inzwenken, waar door zy beide eenigzins in „ verwarring raakten.

„ Zy herstelden zich egter weder, schietende al gedurig op den vyand, waar „ op die ontrent 100 of 150 man sterk, „ als razende tygers (nemende het waar, „ dat de rook van ons volk weer tegen „ hen aanquam, en hen in 't gezicht waeide) onder 't roepen van amok, amok, „ en al schuimbekkende, gelykelyk op „ onze troepen met zulken grouwelyk geweld en woede met hun lange pieken invallen, dat een deel van ons volk onder de „ voet, en de verdere zoo in verwarring „ raakten, dat de zelve, niet tegenstaande alle geweld, en aanmaning van hun „ hoofden, tot geen standhouding te bewegen, nog tot geen herstelling te brengen waren.

„ Ondertusschen gingen de Baliers in de „ woede met hun pieken voort, braken „ onder 't volk in, zoo dat de onzen, niet „ tegenstaande 'er ook vele van de vyand „ op die plaats dood bleven, gedwongen „ wierden 't veld te ruimen, en ieder maar, „ zoo hy best kon, de vlugt te nemen.

„ Eenige, die dit gezien hebben, weten te zeggen, dat de E. Heer Commissaris in de voorgemelde rook, en by dien „ aanval (na dat van zyne 12 oppassers „ met donderbussen 'er al 8 onder de voet „ lagen) door een troep Baliers omringd, „ en op eenige plaatsen gequetst zynde, „ nog getragt zou hebben, om na zyn „ paard te wyken, maar dat hy, zoo als „ hy de hand daar aan floeg, van de Baliers met zulken geweld, en door zulken menigte overvallen is, dat hy daar „ op die plaats ook zyn einde vond, en „ jammerlyk vermoord wierd. Alwaar de Heer Tak, en andere dood blyven.

„ 's Namiddags wierden de verdere ondergenoemde Nederlandze Hoofden der „ vaandels ontrent maar een pistool-schoot „ van daar, dood gevonden, te weten, de „ Heer Gezant, en Gevolmagtigde, François Tak, de E. Opperkoopman Jeremias van Vliet (buiten 't Hof, in de modder) de Kapitein-Luitenant Arnold „ Greving, wat verder op na den Dalam „ de Luitenant Benjamin van der Meer, „ de Luitenant Dirk Vonk, en de provisioneel gemaakte Vaandrig Laurens „ Herfts in den Dalam.

„ Hoe veel nu van de mindere Hoofden, Soldaten, en Matroozen, buiten „ deze by ons gemist wierden, hadden zy „ nog niet konnen ontdekken, hoewel zy „ 't getal op 40 koppen gisten. De verdere waren zeer verstroit in de Pagar gevlugt, onder welke de Luitenant Antoni Egel, de Vaandrig Frans Vogel Wat voor Hoofden 'er afquamen.

„ met

A°. 1686. „ (met een kogel in de regter arm boven „ de hand gequetst) de Vaandrig Severyn Christiaan Arendsfeld, en voorts „ meer andere mindere hoofden, en Soldaten, van welke laatste vele hun geweer agtergelaten hadden. Ook waren „ 'er elf zwaar-gequetste binnen gebragt; „ dog zouden morgen nader konnen opgeven, hoe 't verder hier mede gelegen „ was.

„ By 't opnemen der lyken bevond men, „ dat de Heer Gezant 20, de Heer van „ Vliet 10, Greving 15, Vonk 3, en „ Herfts 6 wonden bekomen had, en dat „ 'er nevens den Heer Gezant 72 man van „ ons volk dood gebleven was.

Soerapati, genegen over te komen, werd belet.

Men zegt, dat Soerapati al zyn pieken kort te voren (volgens 's lands gewoonte) al by een gebonden, en voorgenomen had, om tot ons over te komen.

Dit te zamen binden der wapenen en dus ongewapend by de vyanden te komen, om zich aan hen over te geven, en de vrede te verzoeken, is al zeer oud, en de Dichter Virgilius meld daar iets af, dat 'er zeer wel op slaat, en zyn opmerking verdiend.

Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.

Dat is:

Laat ons de vrede zeer ootmoedig af gaan smeeken,
De rechterhanden bloot na d'overwinnaar steeken.

Dit lag nu wel zoo by Soerapati, die noit tegen ons moeite gezogt had, en die de zelve ook nu verder wilde voorkomen, hopende, dat men hem zou hooren spreken, en in genade aannemen; maar de Ryksbestierder, Radin Aria Ranga Casoema, by hem komende, zeide tegen hem: *Wat, wild gy u zelve overgeven? zoo zyt gy immers een man des doods. Indien gy besloten hebt u zelven met uw volk en met de gene, die ik u byzetten zal, te verdedigen* (waar uit blykt, dat de gansche moord van den Heer Tak, en de zyne, met volkomene kennis en berading van de Soesoehoenan geschied is) *zoo zal u immers niemand konnen deeren.* Waar op hy zyn pieken weer ontbonden, en zig tegen de onzen in postuur gesteld heeft, zynde alles, wat de Soesoehoenan daar tegen gedaan heeft, maar voor 't ooge der wereld zoo wel iets, maar in zich zelven noit zyn voornemen nog last geweest, om Soerapati te benadeelen, veel min om hem over te leveren, of te verdelgen.

Bewys van des Soesoehoenans boozen toeleg uit eigene geschriften.

Om hier van wat nader verzekerd te werden, moeten wy deze hier aan volgende schriften maar eens aandagtig nazien.

Het eerste is de bekentenis van een Balier wegens de moord van den Heer Tak, door den Soesoehoenan, en zyn eersten dienaar van staat besloten. Het tweede behelst een net bericht van zekeren Inlandzen Tolk over de zaak, en optogt van de Heer Tak.

Het eerste luid aldus:

't Verhaal van Wangsanata.

Aantekening, gehouden, hoe het schelmstuk tusschen den Soesoehoenan, en den schelmzen Ranga Casoema, *zyn eersten dienaar van Staat, is aangelegt, om den E. Heer* François Tak, *Gezant, en de E. Heer* van Vliet, *zyn tweede, den hals te breken, dat ons van stuk tot stuk, zoo als het hier naar volgd, door den Hoofd-Balier* Wangsanata, *is bekent gemaakt, als volgt.*

Op wat wyze dit schelmstuk gesmeed wierd.

„ DE eerste toeleg van den Soesoehoenan, van dit schelmstuk ontrent de Heer Gezant en Commissaris „ François Tak, en de Heer van Vliet, „ nam een begin in 't laatste van 't jaar „ 1685, en in 't begin van 1686, als hy „ hoorde, dat daar een Gezant zoude boven komen, gelyk voornoemd is, waar „ over den Soesoehoenan in ons bywezen, „ zoo het scheen, zeer verblyd was, en „ tegens den Kapitein-Luitenant Greving „ zeide: *Komt de Heer van Vliet mede, dat „ is goet, dan zal ik hem mynen anac* (*of „ zoon*) *noemen, en de Heer Tak myn vriend.* „ Waar op de Kapitein-Luitenant voornoemd, zeide: *Soesoehoenan, dat moet „ gy niet zeggen, want de Heer Tak is de „ grootste, die uit den name van den Kapitein Moor* (*of Opperlandvoogt*) *komt.* „ Waar op de Soesoehoenan antwoordde: *Dan is 't wel, dan zal ik den Heer „ Tak myn Anac noemen, en van Vliet myn „ vrient.* Waar by dát zoo bleef, en wy „ ons afscheid namen.

Eerste bewegingen daar toe.

„ Ten tweeden, zoo maakten wy bekend aan den Soesoehoenan, dat de Heer „ Gezant op Samarang was aangeland. „ Toen begon eerst het werk te leeven: „ *Wel, dat is goed,* zeide de Soesoehoenan, *om geen opstand te maken in myn „ land, daar zyn nog 40 Baliers van Soerapati in de Bagaleen, die zal ik dan „ mede hier laten ontbieden, om dat wy ze „ dan alle by een hier hebben.* Waar op „ de Kapitein Luitenant Greving zeide: „ *Soesoehoenan, daar is niet aangelegen, „ die zullen daar naar wel gekregen werden.* Waar op de Soesoehoenan antwoordde, *daar zyn tog geen hoofden by.*

„ Ten

A°. 1686. Door bestel van Ranga Casoema. „ Ten derde bevonden wy korts daar „ aan wel anders, dat hy de voorsz. Ba- „ liers door Ranga Casoema stilletjes had „ laten opontbieden met vrouw en kinde- „ ren. Waar op de Kapitein Luitenant „ verzogt aan Ranga Casoema, om eens „ by hem te komen, om wat te ma- „ jin majin (of te speelen) die hem onder „ die schyn zoo van verre eens aansprak, „ *of de Baliers nog in de Bagaleen waren*, „ daar Ranga Casoema op antwoordde, „ *Hy wist anders niet als van ja; want* „ *Soerapati is gisteren nog by my geweest*, „ *maar heeft my daar nergens van gespro-* „ *ken.* Zoo dat wy toen al konde be- „ merken, dat dit schelmken al mede aan „ dit schelmsverraad vast was; want hy „ had alle de Baliers onder zyn bewarin- „ ge genomen, en daar over zyn hoofd „ aan den Soesoehoenan te pand gesteld, dat „ hy Soerapati met al zyn hoofden, of hunne „ koppen in handen van de E. Maatschap- „ py wilde leveren; maar het was dat „ koppen leveren niet, en 't waren alte- „ maal schelmstukken met een, waar o- „ ver wy eens een briefje schreven aan de „ Heer van Vliet, dat wy ontrent het „ Hof en des zelfs Grooten niet veel goeds „ te verwagten hadden, alzoo wy hier „ begonnen te bemerken, dat het ontrent „ het Hof, en het Soerapati's gebroed op „ een schelmstuk zoude konnen uitbree- „ ken, dewyl wy uit het Hof van Djaja „ Jassem hebben gehoort, dat'er zoo een „ geschrei in den Dalam was, tusschen „ den Soesoehoenan en de Ratoe Amang- „ koerat over de komste van de Heer Ge- „ zant Tak, zeggende hy verder: *Dat* „ *hy maar zoude komen onder schyn van* „ *vriendschap, maar het is maar om de* „ *driemaal honderd duizend ryxdaalders te* „ *doen, om die van my te eisschen, en die* „ *kan ik niet opbrengen, en dan zal hy ons* „ *maar by de kop vatten, en maken ons tot* „ *slaven, en had ik 't verbond niet onder-* „ *tekend, ik zou het myn leven niet teke-* „ *nen.* Waar op de Kapitein-Luitenant „ voornoemd, en wy gezamentlyk, ons „ na den Dalam begaven, om den Soesoe- „ hoenan van zulke gedagten te doen af- „ staan, en tegens hem zeiden: *Soesoehoe-* „ *nan, steld dog zulke zwarigheden uit* „ *uwe gedagten. Wildet gy daar nog zoo veel* „ *by hebben, het is de E. Maatschappy daar* „ *niet om te doen, gy weet immers, dat* „ *den Kapitein Moor by u gedaan heeft als* „ *een vader, die het immers aan u betoont* „ *heeft ontrent u ryk, en kroon, en dat gy* „ *zoo door de E. Maatschappy's wapenen* „ *weder in het ryk zyt hersteld, zoo dat* „ *de Soesoehoenan zulke gedagten niet be-* „ *hoorde te hebben, als dat de Gezant maar* „ *hier zoude gestierd werden, om de 300000* „ *ryxdaalders van u te eisschen. Hebt dog* „ *die gedagten niet, het is maar dat de Ge-* „ *zant hier by u komt, om met de Soesoe-* „ *hoenan over de welstand van het ryk te* „ *spreken.* Waar op de Soesoehoenan dan „ tegen ons zeide, *dan is 't wel, dan ben* „ *ik gerust*, waar op wy ons afscheid na- „ men, en vertrokken. Welke voorval- „ len wy aanstonds door een letterken aan „ de Heer van Vliet bekend maakten, „ waar op de Heer van Vliet van Sama- „ rang een briefje ons toezond, *dat het* „ *al te verwyft was, om daar zoo lang aan* „ *te blyven hangen, en of'er geen moed meer* „ *in hem was*, daar zig de Kapitein Lui- „ tenant zeer over gehoond vond, en „ zwoer ook, noit geen penne weer op „ het papier te willen zetten, zeggende: „ *Laat het dan loopen, zoo als het wil.*

Wat de Soesoehoenan van de Heer Taks komst oordeelde.

A°. 1686.

Greving qualyk door van Vliet gehandeld.

„ Ten vierden, met de komste van de „ Heer Gezant Tak op Samarang, liet ons „ de Soesoehoenan in den Dalam roepen, „ en vraagde ons af, of wy niet gehoord „ en hadden, wanneer de Heer Gezant bo- „ ven komen zou, daar wy op zeiden, „ het nog niet gehoord te hebben, en zoo „ dra wy daar van quamen te vernemen, „ wy het den Soesoehoenan tyds genoeg „ zouden waarschouwen. Hy zeide, *dan* „ *is 't wel, als hy dan boven komt, zoo* „ *zal ik 40 Tygers los laten loopen tot zyn* „ *vermaak*; waar op wy zeiden, *Soesoe-* „ *hoenan daar kan hy geen vermaak in* „ *scheppen, hy komt hier maar om de wel-* „ *stand van u Ryk met malkanderen door* „ *te zien, maar het kan daar na wel eens* „ *geschieden, Soesoehoenan.* Waar op wy „ wederom ons afscheid namen; maar het „ waren geen Tygers, die daar los zou- „ den gelaten werden, maar het waren „ zyn schelmen van Baliers, die hy daar „ mede meende, waar op ik zeer ernstig „ nog eens verzogt aan den Kapitein-Lui- „ tenant dit zelve nog eens aan de Heer „ van Vliet te schryven, dat ik met groo- „ te moeite van hem verkreeg.

Die de Heer van Vliet weder waarschouwd.

„ Ten vyfden, zoo gingen wy geza- „ mentlyk naar den Dalam, om den Soe- „ soehoenan bekend te maken, dat de „ Gezant in den aantogt was, om na bo- „ ven te komen, en vraagde ons wyders, „ of den Gezant ook veel volk by hem „ had, waar op wy zeiden, drie vaandels, „ waar van 'er al twee hier zyn, zoo dat „ de Heer Gezant 'er maar een by zich „ had. Toen ging hare pitsjaring eerst „ regt aan, zoo by dag, als by nagt. Om „ het schelmstuk van haar rol ter deeg te „ konnen uitspeelen, zoo komt Ranga „ Casoema by ons in de Pagar, zeggende „ tegens ons: *Hebt gy geen oebat, (of* „ *medecyn) om iemant dadelyk te konnen* „ *dooden.* Wy gaven ten antwoord, van „ *ja, daar zullen wy u dadelyk wel een* „ *preuve van laten zien*, en namen toen

A°. 1686. Ranga Casoema's voorgeven om Soerapati te vergeven.

„ 10 greinen *sublimaet*, en gaven dat een „ hond in, die in 't kort daar aan berstte. „ Daar op Ranga Casoema tegens den Kapitein Luitenant Greving zeide, *Toewang* (*of Heere*) *geeft my daar van wat mede*. Waar op de Kapitein Luitenant „ voornoemt, vraagde, *Wat wild gy daar* „ *mede doen? Dat zal ik*, zeide hy, *Soerapati t'avond ingeven, om hem zoo van* „ *kant te krygen, en zal u 't hoofd daar* „ *van t'avond binnen in de pagger brengen,* „ *blyft maar op de been.* Daar op wy hem „ in plaatze van 10 greinen, wel 12 gaven; waar na Ranga Casoema wegging „ na zyn huis, en wy bleven op 't zeggen by na de gansche nagt by malkanderen zitten; maar daar quam niet van. „ Wy laten daar op des anderen daags „ Ranga Casoema roepen, en vraagden: „ *Hoe is dat zoo, dat het zyn voortgang* „ *niet heeft genomen?* Daar op Ranga Casoema zeide: *Ik heb het hem ingegeven;* „ *maar hy kugte maar een weinig, en zeide tegens my:* Porot ada sakit toewan, „ (dat is, myn Heer, myn buik doet my „ zeer, of ik heb buik-pyn) *en ging zoo* „ *na huis, zoo dat ik geloove, dat hy tooveren kan.* Waar op de Kapitein-Luitenant Greving zoo hevig begon uit te „ vallen, zeggende: *Dat liegt gy als een* „ *schelm; zoo gy hem dat hebt ingegeven,* „ *dat hebt gy wel gezien aan de hond, dat* „ *nogtans zoo een sterk beest is, en is 'er* „ *dadelyk aangestorven.* Waar op Ranga „ Casoema dadelyk zyn afscheid nam, en „ ging half schreyende ten huize uit, en „ is zoo by dat schelms verraad gebleven, „ daar de moord opgevolgd is.

Dat op bedrog uitkomt.

„ Ten zesden, de Heer Gezant komende in zyn aantogt tot op Tinker, en zoo „ voort tot aan de poort van Cartasoera di „ Ningrat, genaamd Madissano, daar de „ Heer Gezant liet weten, dat hy zoo wyd „ genaderd was, door een letterken, met „ rood kryt van zyn eigen hand geschreven, aan den Kapitein-Luitenant Greving, daar in begrepen stond, dat zyn „ Hoog Ed: niet boven zoude komen, „ voor en al eer dat Soerapati hem was geleverd, 't zy levendig of dood; waar „ op wy gezamentlyk na den Dalam gingingen, om den Soesoehoenan dat te „ zeggen; waar op den Soesoehoenan dadelyk Pangerang Tsjakra di Ningrat, „ en den Balizen Paap Warsinata, liet „ roepen, en belastte hem, zich met zyn „ volk dadelyk klaar te houden, en zich „ ontrent de Pagar van Soerapati met „ 12000 Javanen, en zyn Madureezen, te „ gaan stellen, tot nader ordre, gelyk „ kort daar na geschiedde, ontrent 's morgens ten 7 uuren.

„ Ten zevenden, wierden hier op de „ 3 Hoofd-Baliers by den Soesoehoenan „ geroepen, namentlyk Manka Joeda, „ Wangsanata, en Singobaro, die alle drie „ door den Soesoehoenan wierden gezonden, en gelast, om den Pangerang Tsjakra di Ningrat aan te zeggen, om Soerapati zyn wapenen neer te doen leggen „ voor de E. Maatschappy; waar op Soerapati had geantwoord: *Als de Heer Tak* „ *boven was, dan zoude hy zien, wat hy* „ *doen zoude; maar eer niet;* waar op deze drie Hoofd-Baliers weder met dat bericht na den Soesoehoenan zyn gereden, „ om zulks bekent te maken, waar op den „ Soesochoenan haar wederom zeide: *Zoo* „ *gaat dan heen, en zegt den Pangerang,* „ *dat hy de wapenen voor hem dan zoude* „ *neer leggen*, daar op Soerapati zeide: *Dit* „ *legt op een quade moer, gaat zegt den* „ *Soesoehoenan, dat ik niet zeer genegen* „ *ben, om de wapenen neer te leggen.* Waar „ op wederom de drie Hoofd-Baliers na „ den Dalam zyn gereden met het bericht, „ om aan den Soesoehoenan dat over te „ geven; waar op ondertusschen de Heer „ Gezant begon op te trekken, en aan te „ naderen, zoo zeide de Soesoehoenan tegens deze drie Hoofd-Baliers: *Gaat en* „ *zegt tegens de Pangerang, dat Soerapati met zyn byhebbende Baliers met hem* „ *zal optrekken onder schyn van de E. Heer* „ *Tak in te haalen, en zoo door dat middel hem kapot te maken, en de verdere* „ *in de Pagar zal ik met deze 40000 man* „ *wel kapot maken;* waar op de drie Hoofd-Baliers wederom voorby ons reden, zeggende: *Toewan, het zal zoo wezen*, en „ reden al weder voort, om het bericht „ aan den Pangerang te brengen, gelyk „ den Pangerang ook dede aan Soerapati. „ Daar op Soerapati begon uit te varen, „ en zeide: *Wel is dit om genade, en vergiffenis by de E. Heer Tak te verwerven,* „ *zegt tegens den Soesoehoenan, dat ik dat* „ *niet wil doen, maar zoo den Soesoehoenan* „ *zelver beliefde mede te gaan, dat hy dan* „ *bereid was om mede te gaan, alzoo hy my* „ *voor zyn lyfwagt heeft aangenomen, en* „ *ik ook niet zonder hem ga; maar ik zie* „ *wel, dat den Soesoehoenan met my niet* „ *veel goeds in 't zin heeft, maar hy mag* „ *hem wel bewaren, en kan verzekerd zyn,* „ *zoo lang daar een van ons in het leven* „ *blyft, dat ik hem in den Dalam zal aandoen, want ik met de E. Maatschappy* „ *niet te doen hebbe, daar heb ik al zwarigheit genoeg mede uitgestaan.* Waar op „ de drie Hoofden wederom met dat bericht voorby ons reden na den Soesoehoenan, waar op den Soesoehoenan wel „ strengelyk belaste aan de Pangerang „ aan te zeggen, van hem Soerapati aanstonds kapot te maken, zonder uitstel; „ waar op den Pangerang zyn afscheid van „ Soerapati nam, en zeide: *Zoo aanstonds* „ *moet*

A°. 1686. De Soesoehoenan belast Soerapati, de wapenen neer te leggen.

Die daar geen zin in had.

Last des Soesoehoenans aan Soerapati

Om de Heer Tak te vermoorden.

Die dat niet willende doen van de Javanen aan gestraft werd.

A°. 1686. „ *moet ik u door ordre van den Soesoehoe-* „ *nan aantasten.* Waar op Soerapati met „ een goede moed zeide, *Dat kond gy wel* „ *doen, maar den Soesoehoenan mag hem* „ *wel bewaren.* En ging zoo de Pange- „ rang na buiten de Pagar, alwaar hy en „ al zyn volk, met schietgeweer tegens „ de Pagar trok, met al zyne Badjoeran- „ tes, ontrent 70 in 't getal, en zette al de „ Javanen daar buiten om, tot 12000 man; „ waar op Soerapati zig met zyn volk van „ binnen in de Pagar klaar zette. Daar „ na gaf den Pangerang last aan alle zyn „ schietgeweeren gelyk vuur door de Pa- „ gar te geven, waar van 'er 8 in de Pa- „ gar dood bleven leggen. Hier op trad (Dog alles was beste-en werk.) „ Soerapati met zyn volk dadelyk toe, viel „ uit de poorten, en maakten met de zy- „ nen daar zoo een verwerring onder, dat „ daar 36 zoo dooden als gequetsten ble- „ ven leggen, en alle de Javanen gingen „ loopen, zoo dat Soerapati in 't ruime „ veld quam, en trok zoo de negerye om, „ om dus zyn woord te houden, om den „ Dalam aan te doen, daar op ondertus- „ schen de E. Heer Tak quam optrekken, „ tot aan de Kaimans-kuil toe, over de „ brug, daar den Kapitein-Luitenant Gre- „ ving by zyn E. quam, die vraagde: „ *Wel wat is hier voor een rumoer?* daar „ op den Kapitein-Luitenant Greving zyn „ E. onder het voorttrekken, alles ver- „ haalde, tot voor onze Pagrr, aldaar zyn „ E. halte hield, waar op de twee andere „ vaandels benevens malkanderen wierden „ gesteld, zeggende zyn E. tegens Pati „ Rawang: *Wyst my de weg, waar is de* „ *vyand*, en trok zoo op, om de vyand „ op te zoeken. (Den Soesoehoenan vlugt mede.) Waar op een Javaan „ komt loopen by Pati Rawang en doet „ bericht aan de Heer Gezant Tak, als „ dat den Soesoehoenan al uit den Dalam „ was vertrokken, zoo het zeggen was, „ om Soerapati in 't gemoed te trekken, „ en hem te vermeesteren, waar op de „ Heer Tak, van Vliet, en vander Meer „ by hem riep, en tegens hen zeide, dat „ zy dadelyk na den Soesoehoenan ryden, „ en hem uit zynen naam zouden aanzeg- „ gen, van zich wederom na den Dalam „ te begeven, alzoo 'er te veel aan hem (Dog keert weder.) „ gelegen was, waar op den Soesoehoe- „ nan uit de Gompang wederkeerde na „ den Dalam.

(Zyne vereerde gedagten van de Heer Taks komst.) „ Maar 't ware te wenschen geweest, „ dat zy hem in zyn voornemen niet had- „ de gesteurt, alzoo zyn heel voornemen, „ door die geveinsde bangheit, niet an- „ ders is geweest, als om zich met Soe- „ rapati op het pad te begeven, na Solo, „ en zoo voorts, om uit handen van de „ E. Maatschappy te ontvlugten, vermits „ al zyn kermen niet anders was, als *de* „ *Heer Tak zal maar in zoo een zoeten* „ *schyn boven komen, om my by de kop te* A°. 1686. „ *vatten, en my zoo tot slave te maken.* „ Alle welke ingeving niet anders geschied (Ingeven van zyn Ryksbestierder.) „ is, als door den schelmzen Ranga Ca- „ soema, alzoo zyn gedagten anders niet „ en waren, als dat hem de slag op 't lyf „ zou vallen, vermits hy aan de Soesoe- „ hoenan zyn kop had te pand gesteld, „ om Soerapati in handen van de E. Maat- „ schappy, 't zy levendig of dood, te le- „ veren, waar op den Soesoehoenan de „ voorsz. Baliers in handen van Ranga Ca- „ soema heeft overgegeven, en dat ze daar „ alle by hem zouden woonen, om des „ te beter wagt daar over te konnen hou- „ den, en op zyn gedoente te letten.

Uit dit geschrift blykt al vry klaar, dat den Soesoehoenan besloten had de Heer Tak om den hals te brengen; dog het zal nog klaarder uit het volgende blyken.

Net Bericht van de Tolk, die de zaak van de Heer Taks optogt behandelt, en bygewoont heeft.

I.

In het jaar 1096 naar de vlugt van den Profeet Mohhammed (over wien de genade en vrede Gods zy) in het jaar 23, den 24 van de maand Mohharram, donderdag naar de middag, is de Heer Commissaris François Tak uit de vastigheid van Tsjeribon getrokken, en heeft zich begeven op een Conting (of vaartuig) Dalili genaamd, varende daar mede na Samarang, alwaar, na twee dagen op zee te wezen, gearriveert is.

II.

De Heer Commissaris François Tak is op Samarang gebleven, wagtende aldaar af, de afgezondene van den Soesoehoenan, die van Carta Soera di Ningrat stonden af te komen, om de Heer Commissaris te ontfangen, waar mede 35 dagen doorgelopen zyn, wezende de afgezonden van den Soesoehoenan met des zelfs brief niet voor na 37 dagen op Samarang verschenen.

III. IV. V.

De afgezondene van den Soesoehoenan. om de Heer Commissaris te ontfangen, waren, eerstelyk, Radin Aria Sindoe Radja, en Radin Marta Wangsa Paranaraga, Radin Soeranata tot Damak, en Temanggong Mangononan, vier groote Heeren, die de last van den Soesoehoenan aan de Heer Commissaris afbragten, verzeld

 met

A°. 1686. met Tomogong Bahoerakza tot Brebes, Kijaij Depati Oerawan tot Japara, en Temanggong Riwangga tot Kandal, hebbende ontrent twee duizend onderdanen by zich.

VI.

Wanneer nu Radin Aria Sindoeradja, de Heer Commissaris aantrof, zoo maakte hy de ordre en last, die hy van den Soesoehoenan had, aan zyn E. bekend, wezende ik op die tyd Tolk van de Heer Commissaris.

VII.

Het eerste, dat Radin Sindoe Radja sprak, was dit: *Ik brenge de groetenis van zyn Majesteit, den Soesoehoenan, aan myn broeder den Commissaris toe.*

VIII.

De Heer Commissaris antwoorde hier op: *Ik zegge daar voor dank, uit de naam van de Heer Opperlandvoogd.*

IX.

En vervolgde hier op, Radin Aria Sindoe Radja: *Ik ben uit last van den Soesoehoenan gezonden, om myn broeder de Commissaris te ontfangen, en na Carta Soera op te voeren, met ordre van zyn Majesteit den Soesoehoenan, om duizend man te bestellen, en last te geven tot het dragen van myn broeder, den Commissaris, zyn goed, en bagagie, nevens vier honderd ry-paarden met haare zadels, en zyn wy hier alle uitdrukkelyk gekomen, en afgeschikt met bevel van zyn Majesteit den Soesoehoenan, om myn broeder den Commissaris te geleiden, en te verzellen, en nog in deze maand op Cartasoera te brengen, want zyn Majesteit den Soesoehoenan zeer begeerig en genegen is, om myn broeder den Commissaris te ontmoeten.*

X.

De Heer Commissaris gaf hier op tot antwoord: *Ik zegge daar voor dank, uit de naam van de Heer Opperlandvoogd, en zal aan de Heer Generaal, en de Heeren Raden van India ook kennisse geven van de agting, en de eere, die zyn Majesteit de Soesoehoenan den Gezant van de E. Maatschappy doet.*

XI.

Den Radin Soeradja diende hier op: *Het is zeer goed broeder, en heeft myn Heer den Soesoehoenan aan my ook bevolen te vragen na zyn broeder de Heer Opperlandvoogd, en de Heeren Raden van India, of die in een goeden stand zich bevonden, en welvarende waren.* A°. 1686.

XII.

De Heer Commissaris paste hier op, dat de zelve wel voeren, en in een goede stand waren, vervolgende daar op verder, dat mede van haar Edelheden gelast was, aan Radin Aria Sindoeradja te vragen: *Of zyn Majesteit den Soesoehoenan ook in een goede stant, en welvarendheit was, met alle zyne onderzaten, en ingezetenen.*

XIII.

Den Radin Aria Sindoeradja antwoordde hier op: *Het is zoo, als myn broeder wel zal gehoort hebben, niet al te wel, en ook niet geheel qualyk.*

XIV.

De Heer Commissaris voegde hier op: *Om wat reden zegt Radin Sindoeradja zulks.* Den Radin Aria Sindoeradja antwoordde daar op: *Ik zegge dit, ten opzichte van den Balier Soerapati. Den zelven goed en wel te doen, heeft zyn zwarigheit, of valt bezwaarlyk, of is zorgelyk, en den zelve quaat te doen, is ook bezwaarlyk, of gevaarlyk, alzoo hy veel volk by een verzamelt heeft, en nog vergaderende is. Hy wil ons bevel niet gehoorzamen, nog na ons luisteren, en al wat hy doet, daar ontrent en konnen wy hem niet beletten, nog stutten: hy volgt en doet zyn eigen zin, en gaat daar na alleen te werk.*

XV.

De Heer Commissaris paste hier op: *Ik meen niet, dat het zoodanig met hem gelegen is, ten aanzien hy, Soerapati, door den Soesoehoenan zoo zeer begunstigt is. Hem zyn immers een plaats tot zyn verblyf, als ook een vrouw, mitsgaders eenige lage Rystakkers, gelyk mede onderhout, en ook een dorp, dat Babarong genaamt word, gegeven. Hoe kan het wezen, dat hy dan de last, en 't bevel van den Soesoehoenan niet achtervolgen, nakomen, en na den zelven niet luisteren zoude.*

XVI.

Den Radin Sindoeradja gaf hier op tot antwoord: *Het is waar en waaragtig 't geen myn broeder zegt, het is om dat het volk van Kartasoera voor hem bevreest en bang is, of hy hen mogt overvallen en vermoorden.*

De

A°. 1686.

XVII.

De Heer Commiſſaris voegde daar op weder: *Het volk van Kartaſoera en zyn immers geen wyven: is 't vermogen van de Baliers in geweer en van wapenen dan boven de Javanen? Ik zie immers, dat ze beide een en 't zelve geweer, als, een piek, en een kris, en buiten dat geen andere wapenen voeren.*

XVIII.

Den Radin Soeranata tot Damak, diende daar op weder tot antwoord: *De ſtoutmoedigſte, en die het meeſte hart hebben, durven het wagen, en hebben de moed om te ſterven; maar de Javanen en zyn zoo ſtoutmoedig niet, om te ſneuvelen, want hadden zy hun leven durven wagen, zoo zoude Mataram noit van Taroena Djaja overwonnen zyn geworden.*

XIX.

De Heer Commiſſaris herhaalde hier op: *Het is heel anders met Soerapati, als met Taroena Djaja gelegen, want Taroena Djaja had een geheele ſtreek van 't land Java onder zyn gebied, en aan zyn kant veroverd.*

XX.

Den Radin Sindoeradja, den Radin Marta Wangſa Pranaraga, den Radin Soeranata tot Damak, en den Temanggong Mangonoenan zwegen daar op ſtil, zonder te antwoordden, en keerden ieder na hunne verblyf-plaats, blyvende in alles tien dagen op Samarang.

XXI.

Waar na de Heer Commiſſaris de reis na Cartaſoera aannam, met alle de dienaars der E. Maatſchappy van aanzien, en met alle de Soldaten.

XXII.

Ik hebbe gezien, dat den Radin Aria Sindoeradja voor uit ging, en den Radin Aria Marta Wangſa, den Radin Soeranata tot Damak, en den Temanggong Mangonoenan agter den zelve volgden, en dat daar agter dan den Temanggong Bahoerakza tot Brebes, en Kijaij Depati Oerawan tot Japara, en den Temanggong Rimangga tot Kandaal, en in ordre met zyn volk, en daar op weder Radin Poelang Djiwa, en Radin Soedarma tot Sammanap mede met hun volk agter de zelve quamen, en ging de Heer Commiſſaris met alle de dienaars der E. Maatſchappy van aanzien, en alle de Soldaten achter hem volgende, daar op dan den Sulthan van Tsjeribon met alle zyne Mantri's of Raaden van ſtaat, volgden. De uittogt van Samarang geſchiede 's morgens ten acht uuren, en bleven een nacht op Oengaran ruſten. Van Oengaran reisden zy weder voort, en quamen op Baanjoe Poeteh, alwaar mede een nacht ſtil hielden, van Baanjoe Poeteh gingen na Tingkir, alwaar ook een nagt overbleven. Van Tingkir quamen op Madja Saanga, daar mede een nagt bleven ruſten. 's Morgens daar aan wilde de Heer Commiſſaris na Carta Soera voortreizen. A°. 1686.

XXIII.

Dog den Radin Aria Sindoeradja, en den Radin Soeranata tot Damak, zeiden tegens de Heer Commiſſaris: *Myn broeder wille hier wat wagten, ik zal eerſt en voor af iemand zenden, om zyn Majeſteit den Soeſoehoenan hier van alvorens kenniſſe te geven.* De Heer Commiſſaris zeide hier op: *'t Is goed, ik zal de ordre van den Soeſoehoenan afwagten.*

XXIV.

Ik heb hier gezien, dat Radin Sindoe Radja drie mannen te paart met een brief na Carta Soera afgevaardigt heeft gehad, die aldaar ook aangekomen zyn; dog ik weet niet wat de zin, of wat den inhoud des zelfs geweeſt is, en het geen verder voorgehad hebben, of wat beſcheid daar op bekomen is, als alleen, dat ten 10 uuren voor de middag,

XXV.

Den Radin Aria Sindoeradja aan den Heer Commiſſaris zeide: *Laat ons nu gaan, myn broeder.*

XXVI.

De Heer Commiſſaris voegde daar op: *Het is goed, laat ons dan gaan*; en is aldus de Heer Commiſſaris voorgetrokken tot aan *Kobon-Dalam*, dat is, tot de thuin van 't Hof toe, alwaar zyn E. hoorde dat den Balier Soerapati in het Hof van den Soeſoehoenan gevallen was, en aldaar een moord aanrechte, werdende die tyding aangebragt van het geringe volk, dat van Carta Soera quam vlugten. Den Radin Aria Sindoeradja nam daar op mede de vlugt na Carta Soera, en wat de andere Grooten belangt, weet men niet, waar ieder zich na toe begeven heeft. De Heer Commiſſaris trok daar op ſpoedig na Carta Soera, en zoo haaſt, als hy op de plaats quam,

A°. 1686. daar de Baliers woonen, Babaron genaamt, zoo zag hy, dat de huizen van de Baliers verbrand waren, zonder te weten, wie die brand gestigt had, gelyk zyn E. aldaar ook niet een eenige Balier vond. De Heer Commissaris ging daar op nog sterker voort, om te zien, hoedanig het met de logie van de E. Maatschappy stond, die op Carta Soera was. Zoo als nu zyn E. by de poort van de logie quam, zoo zag hy, dat het volk van Carta Soera, zoo wel de Grooten, als de kleene dienaars van staat, hier en daar verstroit de vlugt namen, zonder de Javanen van de Baliers te kunnen onderkennen. Zoo dra als de Heer Commissaris die verwerring en beweging op het plein van den Soesoehoenan zag, zoo gaf hy ordre, om alle de wapenen en 't geweer klaar en vaardig te laten maken. In middens quam Kijaij Depati Oerawan uit de naam van den Soesoehoenan; zeggende, dat de Baliers in het Hof van den Soesoehoenan gevallen waren, en aldaar een moord aanstelden, en daar nevens ook de huizen van den Soesoehoenan in brand staken.

XXVII.

De E. Heer Commissaris sprak hier op: *Het is wel, ik trek zoo terstond uit.* En belasttede zyn E. daar op aan den Sulthan van Tsjeribon om binnen de logie te trekken, verblyvende aldaar toen in de logie den Kapitein Leman, den Geheimschryver Kartje, en den Koopman Heinen, met nog ontrent 2 of 300 Soldaten, en trok de E. Heer Commissaris daar op na het plein van den Soesoehoenan, en zoo dra, als zyn E. daar quam, zoo vielen de Baliers daar op in, en stelden een moord aan, maar het volk van Carta Soera, die by duizenden aldaar waren, peurden alle op de loop, zonder de Baliers van de Javanen te konnen onderscheiden. Voorts zoo is de gezette tyd, door den boven al verhevene God, van de Heer Commissaris verschenen, en (zyn E.) aldus weder tot zyn begin gekeert, (dat is, tot aarde, waar van zyn oorsprong was) leggende toen op het plëin 34 Baliers gesneuveld, hebbende de andere de vlugt genomen na Gompang, zonder dat ik gehoord heb, dat zy van Gompang (een dorp digt by 's Keizers-Hof) toen verder gegaan zyn.

XXVIII.

De Soesoehoenan liet daar op, de Gongen slaan, met een zekere slag, die zy Baanjoe Bandjier noemen, het welk na de Javaanze wyze, een schyn heeft, als of zy blyde van herten waren, en vreugde bedreven. Ontrent een half uur daar na, liet Radin Aria Sindoe Radja in zyn huis mede de zelve slag op de Gongen slaan. Met A°. 1686. het ondergaan van de zon, hield de Gongslag van den Soesoehoenan op, gelyk dat van den Radin Aria Sindoeradja daar op mede ophield. Twee dagen na het overlyden van de Heer Commissaris, quamen afgezondenen van den Soesoehoenan, genaamd Pangerang Tsjakra Ningrat, Soeranata, en Temanggong Soera Wikrama, by ons in de logie.

XXIX.

Den Pangerang Tsjakra Ningrat zeide, ik ben van zyn Majesteit den Soesoehoenan afgezonden, om te vragen, *wie jegenwoordig in de plaats van den Commissaris Tak komt te volgen.*

XXX.

Den Kapitein Leman antwoordde daar op: *De Heer Opperlandvoogd heeft dier wegens geen ordre gegeven, nog last gelaten; maar voor jegenwoordig ben ik hoofd in deze logie.*

XXXI.

Den Pangerang Tsjakra Ningrat vraagde daar op: *Hoe is uw naam.*

XXXII.

En antwoordde hy, Kapitein: *Myn naam is Kapitein Leman.*

XXXIII.

Den Pangerang Tsjakra Ningrat zeide daar op jegens hem Kapitein: *Ik brenge van zyn Majesteit den Soesoehoenan de groetenis aan den Kapitein Leeman toe.*

XXXIV.

Den Kapitein Leeman diende daar op in antwoord: *Ik zegge daar voor dank.*

XXXV.

Den Pangerang Tsjakra Ningrat vervolgde voorts: *Ik ben gezonden om aan u bekend te maken, dat den Soesoehoenan zeer bedroeft en verslagen is, ziende, dat den Commissaris op het plein gesneuveld is, beklagende den Commissaris uitermaten zeer, hebbende den Soesoehoenan niet gedagt, dat zulx geschieden zou. Voorts zoo heeft den Soesoehoenan my ook afgeschikt, om kennisse te geven, hoe dat een cati zware realen van den Soesoehoenan door de brand, die de Baliers gesticht hebben, gesmolten, en ook vier paarden van zyn Majesteit door de zelve omgebragt waren, hebbende die Baliers ook een dienaar van Staat van den*

Soe-

A°. 1686. *Soesoehoenan, genaamt Damang Laksamana, en een van zyne Majesteits bywyven vermoord, en Soerapati zelfs het Ryd-paard van den Soesoehoenan weggevoert.*

XXXVI.

Den Kapitein Leeman paste hier op in antwoord: *Wat legt my daar aan gelegen, of wat heb ik daar mede te doen? al was het schoon, dat al het goed van den Soesoehoenan weggeroofd, verbrand, of dat zy alle den hals gebroken waren; want alles is een besteken, en eigen bedacht werk van den Soesoehoenan, en van zyne Ryx-Grooten.*

XXXVII.

Den Pangerang Tsjakra Ningrat diende hier op: *Den Soesoehoenan is zoodanig in zyn hert niet gesteld; want den Soesoehoenan is jegens of met de E. Maatschappy als een zoon met zyn vader.*

XXXVIII.

Den Kapitein Leeman zeide daar op: *Ik weet het zeer wel, den Soesoehoenan spreekt met zyn mont anders, en zyn hart is anders gezint wegens de E. Maatschappy, dog daar is niet aangelegen; de Heer Commissaris is gesneuveld, de E. Maatschappy kan dit daar na aan den Soesoehoenan betalen; wat meent den Soesoehoenan, dat de E. Maatschappy hier over stil blyven zal?*

XXXIX.

Den Pangerang Tsjakra Ningrat voegde hier op in antwoord? *Wat kan ik jegenwoordig daar tegens zeggen. Of ik schoon wit zegge, gy zegt zwart; en als ik zwart zegge, zoo zegt gy wit.* En is Pangerang Tsjakra Ningrat daar op weg gegaan. Op die tyd speelde een zekere Zwart, genaamt Klaas, voor Tolk.

XL.

Ik zeide daar op aan Kapirein Leeman: *Myn Heer, en wilt toch zoodanig niet spreeken tot de Ryx-Heeren van den Soesoehoenan, wie weet, of hy dit niet weder verhalen zal aan den Soesoehoenan; en wie weet, of hy daar over geen andere gedachten krygen, of maken zal; want onze plaats alhier, en is geen kasteel, nog geen schans, of besloten bolwerk, of een Vesting, maar alleen een besloten pallissaden Pagger, zoodanig als de Javanen gewoon zyn te maken, en of men al schoon geweer en wapens heeft, zoo ons werk van palen daar benevens niet in staat van verdediging is, wie weet, of ons niet eenig ongemak en zwarigheid zoude kunnen overkomen.*

XLI.

A°. 1686.

Den Kapitein Leeman, zei hier op tegen my: *Zyt gy bang? Zoo gy bang en bevreest zyt, zoo keerd weder na Tsjeribon.*

XLII.

Ik heb daar op toen voorts stil gezwegen.

XLIII.

Den Kapitein Leeman zeide daar op verder tot my: *Laat Soerapati, laat den Soesoehoenan, ja laat den Duivel zelfs hier komen, ik zal hen allen de nek breeken, en dat zoo lang, tot dat wy alle mede komen te sneuvelen.*

XLIV.

Ik zeide daar op: *Dat is goed, by aldien het zoodanig volgt.* Vyftien dagen daar na quamen afgezondene van den Soesoehoenan aan den Kapitein Leeman afgeschikt, namelyk den Radin Aria Sindoeradja, en den Temanggong Aria Soera Wikrama.

XLV.

En zeide den Radin Aria Sindoeradja: *Ik ben afgezonden van zyn Majesteit den Soesoehoenan, om kundschap te geven, dat den Balier Soerapati in het dorp is, dat Baangar genaamt werd, zynde het getal van de gene, die by hem zyn, ontrent 150 koppen. Zyn Majesteit den Soesoehoenan is jegenwoordig van zins, den Pangerang Poegar, den Pangerang Aria Panoelar, en den Pangerang Aria Mataram derwaards heen te stieren; en verzoekt aldus zyn Majesteit den Soesoehoenan aan Kapitein Leeman, om ontrent 100 Hollanders, om zich by die drie Pangerangs te voegen, ten einde, om den Soerapati gezamentlyk te gaan om den hals brengen.*

XLVI.

Den Kapitein Leeman sprak daar op: *Laat hy op Baangar wezen, of laat hy daar niet wezen, ik weet daar niet van, by aldien den Soesoehoenan den Pangerang Poegar wil zenden, om Soerapati te zoeken, hy mag zyn believen doen, doch wat belangt het verzoek van den Soesoehoenan, om 100 Hollanders, die kan ik niet geven, alzoo ik daar toe geen ordre van de Heer Gouverneur Generaal heb.*

XLVII.

Den Radin Aria Sindoeradja gaf daar op

A°. 1686. op tot antwoord: *Het is goet, ik zal zyn Majesteit den Soesoehoenan dit bekend maken.* En is den Radin Aria Sindoeradja daar op weg gegaan:

XLVIII.

Den Radin Aria Sindoeradja is daar na weder gekomen, zeggende: *Ik ben van zyn Majesteit den Soesoehoenan gezonden, om aan Kapitein Leeman bekent te maken, het zy dat gy de 100 Hollanders geeft, of niet en geeft, zoo zend hy echter Pangerang Poegar, en Pangerang Aria Panoelar af, om Soerapati te gaan opzoeken met 5000 man, die zy by zich hebben.* En vervolgde daar op den Radin Aria Sindoeradja aan den Kapitein Leeman: *Ingevalle nu Soerapati by nacht komen, en aan zyn Majesteit den Soesoehoenan, of aan den Kapitein Leeman eenig quaad toe brengen mogt, zoo wil de schuld daar van niet aan den Soesoehoenan geven, of wyten.*

XLIX.

Den Kapitein Leeman paste hier op: *'t Is goed, laat Soerapati nu maar komen, ik wenste het wel; laat hy by nacht, of by dag komen, ik zal hem afwachten.* En is den Radin Aria Sindoeradja daar op weg gegaan.

L.

En heeft daar op Kapitein Leeman binnen in de met palen bezettede logie, een agtkantige reduit van steen opgeworpen; en na dat de zelve voltrokken was, zoo heeft hy daar op vier stukken kanon geplant, met hare kogels en kruit daar nevens, met ontrent 2 of 300 (hand-) granaten, die met kruit gevult en onder de reduit geplaatst wierden.

LI.

En zyn daar op weder afgezondene van den Soesoehoenan afgeschikt geworden, namelyk Radin Aria Sindoeradja, en Temanggong Soera Wikrama, bekend makende, dat de Soesoehoenan over een weinig tyds in de logie komen zou.

LII.

Den Radin Aria Sindoeradja zeide ondertusschen tegen Kapitein Leeman: *Den Soesoehoenan is van zins, om zich in de logie wat te komen verlustigen, zoo dit den Kapitein aangenaam is.*

LIII.

Den Kapitein Leeman antwoorde hier op: *Het is goet.* En is den Soesoehoenan A°. 1686. ook ontrent een half uur daar na in de logie verschenen.

LIV.

Den Soesoehoenan vraagde aan den Kapitein: *Is de reduit die gy maakt, al voltrokken, of niet?*

LV.

Den Kapitein antwoorde daar op: *De zelve is voltoit, Soesoehoenan.*

LVI.

Den Soesoehoenan, ondertusschen ontrent de logie gekomen zynde, zeide daar op tegen Kapitein Leeman: *Mag ik de reduit eens zien?*

LVII.

Den Kapitein Leeman diende hier op in antwoord: *Den Soesoehoenan mag die wel zien.* En bragt den Kapitein Leeman daar op den Soesoehoenan boven op de reduit, te zamen met Radin Aria, en Radin Narang Kasoema, den Radin Soeranata tot Damak; en den Pangerang Tsjakra Ningrat, die met den Soesoehoenan quamen:

LVIII.

Als nu den Soesoehoenan deze Reduit bezag, en alles bevond in behoorlyk postuur van artillery en toebereiding van wapenen te zyn, zoo was hy als met schrik bevangen, of versteld en verbaast.

LIX.

En zeide den Soesoehoenan aan Kapitein Leeman: *Deze reduit is sterk.*

LX.

Den Kapitein Leeman gaf daar op tot antwoord: *Ja Soesoehoenan, dit eene stuk kanon kan tien duizend Baliers om hals brengen, of wel andere buiten de Baliers, die de E. Maatschappy quaat willen doen.*

LXI.

Wanneer den Soesoehoenan deze woorden van Kapitein Leeman hoorde, zoo zweeg hy daar op stil, en smeel-lachten in zich zelve, hy keerde achter om na Radin Aria Sindoe Radja.

LXII.

En sprak den Soesoehoenan in een taal van

van Javanen, die van weinige verstaan werd, alzoo de zelve alleenlyk een taal van 't Hof is.

LXIII.

Zeggende tegen Aria Sindoeradja: *Deze man neemt, of geeft dingen voor, om uit te voeren, als of hy een heel gebergte inslikken, of een blixem-slag aanvatten wilde, en zyn makkers stinken nog niet, of zyn nog niet eens verrot, het is nog geen maand geleden, dat wy gezien hebben, hoedanig die handen kunnen slaan, of vegten.*

LXIV.

Den Radin Aria Sindoeradja antwoordde daar op den Soesoehoenan: *Dit is hun gewoonte zoo, myn Heer? By aldien deze haanen geen andere haanen (by zich) krygen, zoo zyn zy niet met al waardig.*

LXV.

Den Soesoehoenan zeide daar op tegen Radin Aria Sindoeradja: *Ja, het is zoo, als gy zegt.*

LXVI.

En antwoordde daar op weder den Radin Soeranata tot Damak: *Het is zoo, myn Heer? want waar dat deze haanen ook komen te vegten, zoo hebben zy altoos andere haanen by zich.*

LXVII.

Den Soesoehoenan zweeg daar op stil, en smeel-lachte in zyn zelve eens, als iemand, die zich spotagtig aanstelt.

LXVIII.

Den Kapitein Leeman vraagde daar op aan den Soesoehoenan: *Wat zeggen Sindoeradja, en Soeranata?*

LXIX.

Den Soesoehoenan gaf daar op tot antwoord: *Niets, als dat zy tegen my zeggen, dat uwe Vesting sterk, en dat de zelve moejelyk en bezwaarlyk van iemant te bemagtigen en in te nemen is.*

LXX.

Den Kapitein Leeman zeide daar op: *Het is zoo, Soesoehoenan, wat voor een vyand het ook mag wezen, al was het nu jegenwoordig, zoo ben ik daar voor niet bevreest, dat eene stuk van my, leit regt na het huis van den Soesoehoenan gewend.*

LXXI.

Den Soesoehoenan lachte (daar over) te zamen met den Radin Narang Kasoema, den Radin Aria Sindoeradja, den Radin Soeranata, en Pangerang Tsjakra Ningrat, keerende den Soesoehoenan daar op weder na 't Hof.

LXXII.

Ik maakte toen aan Kapitein Leeman bekent, het geen den Soesoehoenan aan Radin Aria Sindoeradja, den Radin Narang Casoema, en aan den Radin Soeranata tot Damak gesproken had, wanneer hy op de Vesting was.

LXXIII.

Den Kapitein Leeman zeide daar op tot my: *Waarom en hebt gy my dat niet willen zeggen, toen de Soesoehoenan daar tegenwoordig was.*

LXXIV.

Ik diende daar op aan Kapitein Leeman: *Het betaamde, en paste niet, dat ik zulx in de tegenwoordigheit van den Soesoehoenan zoude zeggen, vermits den Soesoehoenan misschien hier over beschaamt, en dit tot zyn schande zoude opgenomen geweest zyn:* ik was toen ook geen Tolk, maar een zekere zwart, die Klaas genaamt werd, was op die tyd Tolk.

LXXV.

Den Kapitein Leeman zweeg hier op voorts stil.

LXXVI.

Zeven dagen daar na quam een zekere Koopman van Japara op Cartasoera, om het lyk van de Heer Commissaris af te halen, en na Japara te voeren.

LXXVII.

Twee dagen daar na wierd het lyk van de Heer Commissaris van Cartasoera na Japara afgevoert, brengende den Koopman Heinen het zelve na Japara af. Twee dagen hier na zond Kapitein Leeman den Luitenant Egel aan den Soesoehoenan, om na de groetenis, aan den Soesoehoenan bekent te maken, als dat de Heer Gouverneur Generaal belast had, dat alle de Hollanders, die op Cartasoera waren, na Samarang te keeren hadden.

A°. 1686.

LXXVIII.

Dog wat den Soesoehoenan hier op aan den Luitenant Egel tot antwoord gegeven heeft, en weet ik niet, vermits den Luitenant Egel zyn bericht daar van aan den Kapitein Leeman in de Hollantsche taal dede, die ik niet en verstond; maar tegens den avond te zes uuren quamen afgezondene van den Soesoehoenan in de logie, namentlyk den Pangerang Tsjakra Ningrat, den Radin Aria Sindoeradja, den Radin Narang Casoema, den Radin Soeranata tot Damak, Kijaij Depati Oerawan, den Temanggong Soemawarata, den Temanggong Soera Wikrama, den Temanggong Mangoenoenan, en den Ingabei Djawa Raga.

LXXIX.

Den Pangerang Tsjakra de Ningrat zeide tot Kapitein Leeman: *Ik ben van zyn Majesteit den Soesoehoenan, en van alle de grooten aan Kapitein Leeman gezonden.*

LXXX.

Den Kapitein Leeman antwoorde daar op: *'t Is goed: dog tot wat einde zyt gy van den Soesoehoenan aan my gezonden.*

LXXXI.

Den Pangerang Tsjakra Ningrat sprak daar op: *Ik ben van zyn Majesteit den Soesoehoenan gezonden, dat ingevalle het zoodanig van den Kapitein Leeman voor raadzaam geoordeelt werd, en het aldus kan ingeschikt werden, gy tog zoo ten eersten niet uit Cartasoera wilt vertrekken; want wie weet, of de Baliers, hoorende, dat de Hollanders niet meer op Cartasoera zyn, niet weder afkomen, en aan den Soesoehoenan een verwoesting en andere onlusten en leed toebrengen. Daar en boven heeft den Soesoehoenan geene medemakkers, waar op hy vertrouwen kan, als alleen de E. Maatschappy, en om deze reden is het, dat wy alle aan u afgezonden zyn.*

LXXXII.

Den Kapitein Leeman diende daar op: *Ik kan nog vermag op Cartasoera niet te blyven, alzoo 'er ordre en last van de Heer Generaal gekomen is, waar by ons uitdrukkelyk aanbevolen werd, van Cartasoera te vertrekken. Voorts waarom zegt den Soesoehoenan, dat hy geene medemakkers heeft, die hy vertrouwen mag? Hy ontbiede maar de Baliers om weder te keeren; en die zullen dan de medemakkers van den Soesoehoenan wezen. Verders, alle gy Grooten, die hier zyt, gy zyt zoet met de mont, maar valsch van hart. Wagt nog wat, gy alle zult het daar na wel zien.* A°. 1686.

LXXXIII.

Den Pangerang Tsjakra Ningrat, en alle de Grooten, antwoorden daar op: *Wat quaat heeft den Soesoehoenan aan de E. Maatschappy gedaan? en wat teken en blyk is 'er, dat den Soesoehoenan met de Baliers in een verstant zoude wezen, of met haar te zamen heulen.*

LXXXIV.

Den Kapitein Leeman gaf daar op tot antwoord: *'t Is genoeg, daar zyn tekens en blyken genoeg, dat den Soesoehoenan tegens de E. Maatschappy ten quade geneigt is, of haar quaad toebrengt.*

LXXXV.

Den Pangerang Tsjakra Ningrat, en alle de Grooten, zwegen daar op stil.

LXXXVI.

Verder zoo sprak den Radin Soeranata tot Damak weder, vragende aan Kapitein Leeman: *Gaat den Sulthan van Tsjeribon mede met ulieden weg, of niet?*

LXXXVII.

Den Kapitein Leeman antwoordde daar op van ja; *want alle de gene die met de Heer Commissaris mede getrokken zyn, keeren nu alle met my weder te rug.*

LXXXVIII.

Den Radin Aria Sindoeradja zeide daar op tot Kapitein Leman: *Den Radin Poelang Djiwa tot Sammanap, behoort op Cartasoera te blyven, om den Soesoehoenan te bewaren; want voor tegenwoordig weet ik nog niet, wat den Balier, dezen duivel, van wille en voornemen is te doen.*

LXXXIX.

Den Kapitein antwoorde daar op: *Ik kan hem op Cartasoera niet laten blyven, alzoo hy van de zeekant gekomen is, en weder na de zeekant vertrekken moet.*

XC.

Den Radin Aria Sindoeradja zweeg daar op voorts stil.

Den

A°. 1686.

XCI.

Den Radin Soeranata tot Damak zeide tot Kapitein Leeman: *Den Sulthan van Tsjeribon, zoo het den Kapitein eenigzins goet vinden kan, laat die op Cartasoera blyven, vermits den Soesoehoenan zeer begeerig na hem is, en groot verlangen heeft, om hem ontrent 5 of 6 dagen te mogen ontmoeten, en zal den Soesoehoenan hem daar na weder na Tsjeribon laten geleiden.*

XCII.

Den Kapitein Leeman gaf daar op tot antwoord: *Niet alleen dat den Sulthan van Tsjeribon, zoo als gy zegt, zelve op Cartasoera niet verblyven zal, maar zelfs zal 'er niet een enkele slaaf van hem aldaar mogen gelaten werden.*

XCIII.

Alle de Grooten, die van den Soesoehoenan afgezonden waren, zwegen verder stil, en gingen daar op alle weg.

XCIV.

's Avonds ontrent tien uuren, quamen Pangerang Tsjakra de Ningrat, en den Radin Soeranata tot Damak by den Sulthan van Tsjeribon; dog wat hun aanbrengen en toeleg, of tot wat einde het zelve geweest is, weet ik niet, alzoo ik van den Sulthan gelast wiert buiten te gaan. Wanneer het nu dicht by twaalven in de middernagt was, zoo riep Kapitein Leeman my, om my by den Sulthan te zenden; dog ik zeide tegens Kapitein Leeman, ik derve het nu niet bestaan, om binnen by den Sulthan te gaan, vermits Pangerang Tsjakra de Ningrat, en den Radin Soeranata (tegenwoordig) aldaar zyn.

XCV.

Den Kapitein sprak daar op: *Gy zyt gek, gaat gy maar met myn gelastigde, den Luitenant Egel, gy zult maar alleen Tolk wezen.*

XCVI.

Ik ben aldus te zamen met den Luitenant Egel gegaan, wanneer den Pangerang Tsjakra Ningrat, en den Radin Soeranata by den Sulthan nog vonden zitten.

XCVII.

Den Luitenant zeide tegens den Sulthan: *den Kapitein laat alle de Staats-perzoonen van Tsjeribon waarschouwen, dat wy morgen vroeg alle met den anderen terug ons op reis te begeven hebben.* A°. 1686.

XCVIII.

Den Sulthan zeide: *'t Is goed, het is my lief, dat wy zoo dra zullen vertrekken.*

XCIX.

Den Radin Soeranata sprak daar op tot my: *Ik ben blyde, dat gy hier gekomen zyt, om getuigenisse wegens (het bedryf) van den Sulthan te geven.*

C.

Ik antwoorde daar op in de tegenwoordigheit van den Sulthan, en van den Luitenant Egel, zeggende tegen Radin Soeranata: *Ik ben niet gekomen, om te beluisteren, en ook niet om getuigenisse te geven; wat heb ik te doen, met het geen dat Princen verhandelen, of wat leid my aan haar zaken gelegen.*

CI.

Den Sulthan pastede daar op in antwoort aan my, oom Soeranata, en den ouden broeder Tsjakra Ningrat hebben hier geen zaken te verhandelen gehad, of verhandelt.

CII.

Ik zeide daar op tot den Sulthan: *Myn Heer, de reden, waarom ik van Kapitein Leeman ben gezonden geweest, is geen andere, als alleen om Tolk te wezen van den Luitenant Egel by myn Heer.* En zweeg den Sulthan daar op stil, gaande den Luitenant Egel daar op weg, en ik met een.

CIII.

's Morgens, als Kapitein Leeman zich op reis wilde begeven, en uit Cartasoera trekken, zoo quam den Soesoehoenan in de logie, zonder dat ik gehoord heb, wat den Soesoehoenan tegens Kapitein Leeman al gesproken heeft gehad.

CIV.

Want zoo als wy uit Cartasoera trokken, zoo trok den Sulthan van Tsjeribon voor aan, volgende daar aan Kapitein Leeman en alle de Hollanders, en daar agter Poelang Djiwa tot Sammanap.

CV.

Wanneer wy nu tot de Koebon-Dalam gevorderd waren, zoo quam aldaar Radin Aria Sindoeradja en Pangerang Tsjakra

A°. 1686. Ningrat, zeggende den eerst-genoemde tegens Kapitein Leeman: *Ik ben van den Soesoehoenan gezonden, om u bekent te maken, als dat den Soesoehoenan den Radin Soeranata, den Temanggong Soera Wikrama, Ingabei Djiwaraga, en Rangga Lalana belast heeft, om u na Samarang te geleiden.*

CVI.

Den Kapitein Leeman antwoordde: *Het is (zeer) goed; ik zegge daar voor dank.*

CVII.

En zyn daar op den Radin Aria Sindoeradja, en Pangerang Tsjakra Ningrat weder na Cartasoera gekeert.

CVIII.

En vervolgde Kapitein Leeman den Sulthan, en den Radin Poelang Djiwa, daar op weder hare togt.

CIX.

En quam den Radin Wira Taroena, de zwager van den Soesoehoenan, by den Sulthan van Tsjeribon; dog tot wat einde, en met wat toeleg, is my onbewust, en geraakten tot het dorp, dat zy Amboe noemen, alwaar die nagt bleven rusten.

CX.

En verhaalde den Sulthan aan zyne lieden van staat, namelyk den Temanggong Poerba Nagara, en den Temanggong Djaja Manggala, zeggende hy Sulthan: *Den Radin Wira Taroena heeft my flus op den weg ontmoet, en alle de landen van het Wester Priaanggang geschonken, of toegevoegt.*

CXI.

Den Temanggong Poerba Nagara, een staats-man des Sulthans van Tsjeribon, en den Temanggong Djaja Menggala, mede een dienaar van staat des zelfden Sulthans, zeide daar op tot den Sulthan: *Wat bescheid gaf myn Heer aan den Radin Wira Taroena hier op:* den Sulthan zeide: *Ja het is goed; zoo de E. Maatschappy my de zelve geeft; want alle de Priaangan landen zyn de landen van de E. Maatschappy.*

CXII.

Den Temanggong Poerba Nagara, en den Temanggong Djaja Manggala zwegen daar op stil, gelyk den Sulthan ook dede.

CXIII.

's Morgens daar aan trokken zy voort, en bleven dien nagt op Tingkir. 's Daags A°. 1686. daar aan vervolgden zy hare reize weder, en namen hun nagt-rust in Ongaran. 's Smorgens daar aan begaven zy zich van Ongaran weder op reis, en quamen 's namiddags ten 5 uuren op Samarang.

CXIV.

Toen verbeiden aldaar op Samarang tien dagen, tot dat de wint stil wierd, wanneer den Kapitein Leeman na Japara, en de Sulthan na Tsjeribon voer, alwaar, na drie dagen op zee te wezen, aanquam.

CXV.

Ten tyde, als den Sulthan na Cartasoera nog niet opgetrokken was, maar zich nog op Samarang onthield, zoo is den Radin Soeranata tot Damak een of twee dagen by den Sulthan gekomen; zonder dat ik weet, tot wat einde het zelve geweest is. Op Cartasoera is hy ook twee of drie dagen by den Sulthan verschenen, bevindende zich toen daar by den Sulthan tegenwoordig alleen drie van zyne Staatslieden, namelyk den Temanggong Poerba Nagara, den Temanggong Djaja Manggala, en den Temanggong Nata Nagara, zonder dat ik verder iets daar van wete.

CXVI.

Wanneer ik op Cartasoera was, zoo heeft Kapitein Leeman een Brief der E. Maatschappy aan de Heer Opperlandvoogd afgezonden, waar in een brief van den Soesoehoenan, en ook een van den Sulthan van Tsjeribon, in dien van de E. Maatschappy gesloten, was; en heeft Kapitein Leeman de zelve afgeschikt in handen van een afgezondene des Soesoehoenans, die na Batavia ging, genaamt Nala Djaja. Twee dagen na dat hy die brief ontfangen had, wanneer den Kapitein Leeman meende, dat de zelve brief al op Samarang zoude aangekomen wezen, vermits den Radin Aria Sindoeradja tegen Kapitein Leeman gezegt had, dat hy al weg was, gelyk den Kapitein Leeman daar op ook diende, dat het (zeer) goed was.

CXVII.

Zoo ben ik, om my wat te verlugten, in het huis van den Pangerang Tsjakra Ningrat geraakt, alwaar ik toen een groote brief zag, met 't zegel der E. Maatschappy boven op, vragende ik daar op aan den Pangerang Tsjakra Ningrat: *Wat is dat?* Die my daar op tot antwoord gaf: *Dit is de brief van Kapitein Leeman.*

Ik

CXVIII.

Ik eischte de brief van de Pangerang Tsjakra Ningrat; dog hy wilde my die niet geven, en ben aldus weder weg gegaan, verhalende dit toen aan Kapitein Leeman.

CXIX.

Den Kapitein Leeman was ontsteld, als hy dit van my hoorde. Den Kapitein liet daar op die brief van den Pangerang Tsjakra Ningrat vorderen, die de zelve de eerste reis niet wilde laten volgen; maar de tweede reis liet die de zelve aan Kapitein Leeman volgen, die my daar op by den Sulthan zond, verzoekende een goed man van aanzien, om die brief op Samarang aan het Opperhoofd Boeschot toe te brengen. Den Sulthan beschikte daar op twee mannen van staat, genaamd Soera Widjastra, en Wira Darpa, de welke die brief op Samarang in handen van het Opperhoofd Boeschot hebben besteld.

CXX.

Ten einde, als Kapitein Leeman op Cartasoera was, zoo heeft den Soesoehoenan zich, tot zeven malen toe, in de logie komen verlugten, en den Pangerang Depati een zoon van den Soesoehoenan, is tot vier maal toe in de logie gekomen, met dit voornemen, om den Sulthan van Tsjeribon te komen vinden.

CXXI.

Den Kapitein Leeman gaf daar op tot antwoord; hy mag, of kan by den Pangerang Depati niet komen, aangezien hy Sulthan van Tsjeribon, uwen vader, den Soesoehoenan, nog niet gezien heeft; waar op den Pangerang Depati voorts stil zweeg.

Uit dit geschrift is middagklaar te zien, dat den Soesoehoenan, en alle zyne Mantri's in hunne herten verheugd waren, dat ons volk zoo droevig vermoord was, voor al, zoo men het eene schrift met het andere vergelykt, zynde dit niet anders, dan een bittere wrok, en een opzettelyke wraak geweest, aan dien Heer Gezant, over 't lichten van die groote steen uit de Rykskroon, waar aan hy altyd geen ander, dan zyn Ed., geoordeelt heeft schuldig te zyn.

En om zyne verraderschc streeken, en vuilen aanleg tegen ons, nog klaarder voor 't ooge der wereld open te leggen, zullen wy aanstonds twee brieven, door den Soesoehoenan aan den Keizer van Maningcabo op dien grond geschreven, hier op laten volgen.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Brief van haar Edelheden aan de Heer Thim, *enz. Brief des Soesoehoenans aan den Keizer van Maningcabo. Tagalze overzetting van nog een brief des Soesoehoenans aan dien Keizer. Batavische overzetting. Nader bewys van des Soesoehoenans quaad voornemen tegen ons. Wat haar Edelheden verder deden. En wat* Soerapati *daar na gedaan heeft. 's Keizers schulden, en zyn verdere handel met ons.*

DIt alles nu op Java, en aan het Hof, door des Soesoehoenans bestel geschied zynde, zoo quam die bedroefde tyding ook eindelyk op Batavia, by schryvens van ons volk, dat nog boven aan 't Hof was, van den 10, en van die van Japara van den 14 February, waar op haar Edelheden deze navolgende brief aan de Heer Thim, mitsgaders aan de Heer de Hartog, en den Raad tot Japara, zonden.

Brief van haar Edelheden aan de Heer Thim, enz.

JAPARA.

Aan den Heer gedesigneerd Ternaats Landvoogd Joan Henrik Thim, *en aan den E.* Joannes de Hartog, *Opperkoopman en Opperhooft; nevens den Raadt.*

Erntfeste, wyze, voorzienige, zeer discrete.

„ WY zyn verwonderd, dat wy na „ uwe schryvens van den 11 en 14 „ February, op 18 en 20, en per Egmond den 23 hier aangebragt, tot nog „ geen nader advyzen van u bekomen, „ wegens den verwarden toestand van het „ Matarams Hof, en byzonder hoedanig „ het met ons volk, die na de droevige „ moord van den Heer Gezant François „ Tak zalig[r]. met zyn gezelschap nog tot „ een getal van 248 blanke koppen hun „ tot Carta Soera bevonden, zedert zal afgelopen, en wat hun verder zal wedervaren zyn, daar wy niet zonder redenen voor jegenwoordig wederomme wat „ meer bekommeringe ontrent vermeenen „ te stellen, als wel doen wy boven gemelde uwe letteren ook die van den Soesoehoenan ontfingen, welke brief-dragers, te weten, eerst Nalladjaja op den „ 22 dito, en de andere twee zedert op „ primo dezer hier verschenen zyn, en „ vry wat verbaest schynen, en al weder „ hun verzending verzogt hebben, 't gunt „ wy voor als nog uitstellen, tot nader „ bekomen kennisse van u E. wegens den „ ver-

A°. 1686. „ verdere toedragt van zaken, hebbende „ zich gemelde Naladjaja vry verzet gevonden, wanneer hem onzen eersten „ Macassaarzen brief-drager overtuigde, „ hem zelfs by, of ontrent den Soesoehoenan, en voorgevallene moort gezien „ te hebben, en dat zyn berigten deswegen in veele met de waarheid niet over „ een en quamen. Boven dien is op den „ 26 February den borger Adriaan Havelaar, die wy op zyn verzoek weder „ als Sergeant in dienst hebben aangenomen, toegebragt, een briefje van den „ Tagalzen Resident Lambert Pitavin, „ dato 24 dito, 't welk, hoewel wy gissen, uwe al voor ontfang dezes zal ter „ kennisse gekomen zyn, egter in copia „ hier by legt, nevens ook de overzetting van de daar nevens gezonde onderschepte Maleitze brieven, die door den „ Soesoehoenan, en zynen Ryxbestierder, „ Amirang Cassoema, aan den stroopenden genaamden Koning van Manicabo, „ die met een deel geboefte, en roovers. „ zich op Billiton onthoud, zouden zyn „ geschreven, en al byzonder zyn ontdekt, welke afgezonden en mede opgestierden Javaan wy voor eerst hier in 't „ kasteel hebben vast gezet, hoewel hy „ rond uit betuigt, de zelve verraderlyke „ brieven met eigen handen van Amirang „ Cassoema tot Carta Soera te hebben ontfangen, en dat een of twee dagen voor „ de verschyninge of moord van den Heer „ Gezant Tak aldaar, alzoo hy zegt den „ zelven in den weg ontrent Tinker te „ hebben ontmoet; dog van den inhoud „ dier brieven niet te hebben geweten, „ 't gunt zig buiten twyffel nog wel nader ten eenen, of ten anderen tyd zal „ ontdekken, en een bewys zoude wezen, „ dat de schelmze moort aan de onzen „ voorbedagtelyk gebrouwen, en gepleegt „ moet zyn, inwylen dugten wy, dat deze agterhalinge dier schelmze brieven „ (zoo ze waar, en dan gelyk het misschien „ is, ook al over meer wegen afgeschikt „ zyn) nu al lange aan des Soesoehoenans „ Hof zal bekent, en hare quade ontdekkinge van te meer beweging wezen, en „ ons wel de voornaamste byzondre verlegentheid geven, de spoedige afkomste van al ons overig dierbaar volk van „ Carta Soera, waar toe voor eerst, en „ voor al onze intentie legt, om 't zelve „ door alle bedenkelyke middelen te betragten, gelyk wy, indien het voor „ ontfang dezes nog niet mogte geschied „ zyn, uwe gezamentlyk aanbeveelen, „ hare beradingen daar over ernstig te laten gaan, het zy gy dat by veinzingen „ der Javanen, dog of wel ook op de beleefdste, en minnelykste manier, en met „ kennisse van den Soesoehoenan komt te „ doen, of anderzints, dat men hun, indien zy 'er kans toe zien, maar magt A°. 1686. „ geven zal, zoo haast mogelyk, 't zy dan „ met, of zonder zyn Hoogheits toestaan, „ of kennisse, zelve af te trekken, zoo ze „ het maar eeniger maten derven onderwinden, te meer, wanneer den Sulthan „ Anom van Tsjeribon, en van Sammanap als Samarang, gelyk het nog scheen, „ zich by en onder de onze hun houden, „ dat alle de zelve ook in deze gesteltenis „ van zaken ook wel nader uit onzen name mag aangezegt, en aangeschreven „ werden, en dat zy alle met de onze afkomen, na de stranden, en wanneer de „ Tsjeribonze Prins wel ten eersten weder na huis zal mogen gaan, alzoo de „ tyd nu niet gesteld is, om ons voorig „ goed voornemen tusschen Tsjeribon, en „ den Soesoehoenan zoodanig te konnen „ ten einde brengen, zonder dat wy ook „ vertrouwen, dat immer die van Sammanap hun met de Mataramze quaataardige Grooten zullen inlaten; want het „ schelmstuk is te groot, daar van de gedagten by ons leggen, dat byzonder „ Amirang Cassoema, en ook Pangerang „ Sacra Ningrat met zyn valsche gemaakte bohay, ganisch niet vry zyn, want zy „ beide, nevens andere meer; al van eenige jaren in 't byzonder, voor booze, „ en ons quaatwillige geesten, by den lossen en laffen Soesoehoenan te boek gestaan hebben. Dan zoo ons volk tot nog „ niet afgekomen waren, zullen uwe hun „ ten spoedigste nader onze meining aanschryven, en met raad en daad daar in „ ten besten helpen, en konnen u E. nog „ zy, tegen onze hoope op de een of de „ ander wyze 'er dan voor eerst geen gat „ in zien, dan moet het wagten tot de „ komste van de E. Commandeur Jan Albert Sloot, die binnen 3 of 4 dagen „ staat te volgen, met onze nader ordre, „ dewelke in alle manieren tot het afkrygen van ons volk van Carta Soera, zal „ blyven, hoedanig zig het werk ook weder ten goede, of van goede beloften „ mogten vertoonen, om dat wy op zoo „ losse, en redenlooze Javaanze regeeringe voor eerst geen zekeren staat meer „ zouden derven maken, en van der Balize schelmen vlugt, en werwaarts heen, „ nog geen genoegzame blyken bespeuren, zoo wel als de schandige, en laffe „ verklaringe des Soesoehoenans, zoo in „ zyn brief aan U E. als aan ons, dat hy „ zyn Javanen tot geen vegten konde krygen.

„ En dewyle wy dit droevige toeval, „ en die moord, 't geen hier en alomme „ onder de omleggende Vorsten, en volken, zal rugtbaar werden, ook ten eersten aan den Sulthan van Bantam hebben medegedeeld, zelfs met 't lezen van „ de

A°. 1686. „ de oorſpronkelyke brief des Soeſoehoe-
„ nans, zoo hebben wy niet ondienſtig
„ geagt met onze nu afgaande brieven aan
„ Radja Palacca, en Radja Goa op Ma-
„ caſſer, ook breede kenniſſe, na vereiſch,
„ daar van te geven, en met eenen by een
„ geheime brief 't verder nodige van onze
„ meining deswegen aan den E. voorzitter,
„ Willem Hartzink te belaſten, en te be-
„ veelen, mits welken wy U E. by dezen
„ gelaſten het Jagtje Cadiri daar na toe niet
„ op te houden, om dat het nog verder
„ op Timor wezen moet, maar ten eerſten
„ na Macaſſer voort te zenden, en daar be-
„ zyden ook nader in 't geheim gemelden
„ E. Voorzitter Hartzink aan te ſchryven,
„ en te waarſchouwen alle de nadere be-
„ ſcheiden, die U E. na de meeſte waar-
„ heid van 't Matarams Hofs gedoente
„ en haren aan- en toeleg tot die tyd toe zul-
„ len zyn te vooren gekomen, en hoe
„ verre den Soeſoehoenan, of welke Groo-
„ ten daar mede meeſt ingelaten zyn, en
„ wat U E. van 't verder gevolg van dien,
„ en ook de ſchelmze Baliers giſſen, en
„ van de naaſte zekerheit oordeelen, op
„ dat zich den E. Hartzink tot Macaſſar
„ daar van ten dienſte der E. Maatſchap-
„ ſchappy, byzonder ontrent Radja Boni,
„ en de verdere Koningen, en Grooten
„ aldaar na onze laſt ten beſte, en voor-
„ zigtigſte moge bedienen, en 'er na rig-
„ ten.

„ Het ſchip Macaſſar gaat nu voor af
„ met...... blanke en...... Mardykers,
„ Soldaten, die voor eerſt, 't zy aan boord
„ verblyven, of op Japara aan land ko-
„ men zullen, na U E. dat nodig en dien-
„ ſtig agten, tot de verſchyninge van den
„ E. Bevelhebber Sloot, den welken met
„ nog een deel volk ſtaat te volgen, be-
„ zyden ook eenige ſchepen, om ten ſpoe-
„ digſten het gereede hout, en andere
„ noodzaaklykheden, die langs de kuſt in
„ voorraad zyn, in te nemen, en ons toe
„ te brengen, de welke al vervolgens, als
„ ze maar gereeed zyn, ſtaan af te zeilen;
„ in middens is onze ordre, dat den Heer
„ Gouverneur Thim, en ook al de ſchee-
„ pen, die voor de Ooſter-Landvoogdyen
„ nog op Japara zyn, nevens ook het Jagt
„ Boswyk, dat nu mede nog voor Banda
„ afgaat, te zamen tot de komſte van den
„ E. Sloot daar nog zullen blyven vertoe-
„ ven, of by onverhoopte vertoeving van
„ indispoſitie van zyn E. onze als dan na-
„ der te geven laſt inwagten, konnende
„ inwylen de weduwe van den E. Jere-
„ mias van Vliet, die nu na Macaſſar ver-
„ trekt, op de Fluit Voorſchooten over-
„ gaan, nevens ook den Eerw. Predikant
„ D°. François Valentyn, en den Koop-
„ man Lofzang, om te zamen na Amboi-
„ na voort te raken, en zal de voorzeide
„ weduwe in 't een en 't ander de hand A°. 1686.
„ geboden werden; en dewyle in deze wel
„ eenige quade toeleg tegens de E. Maat-
„ ſchappy hier om her zoude konnen ſchy-
„ nen te zyn, of werden gebrouwen, zoo
„ moeten U E. naaukeurig alles ontrent
„ het Mataramze Hof nader tragten te ont-
„ dekken, en ons vaardig kenniſſe vervol-
„ gens 'er van geven, zonder dat wy ver-
„ der jegenwoordig zullen gaan, als de re-
„ commandatie van alle vereiſchte voor-
„ zigtigheit, en konnen daar om het ver-
„ anderen van 't Commiſſariale beſluit van
„ de Heer Tak zaligr. in 't opontbieden
„ van den Kapitein Jan Struis van Soera-
„ baja, en 't niet verkoopen van den ou-
„ den Ryſt goedkeuren, zynde tot ver-
„ zekering van de onzen, in dien Soera-
„ baja'sen Ooſt-hoek de Fluit Naarder-
„ meer ook meeſt gereed, om in 't voor-
„ bygaan over Japara met eenige Soldaten,
„ en U E. nader ſchryven expres derwaarts
„ te vertrekken, waar mede wy dezen
„ zullen beſluiten, en verblyven

Onderſtond,

U E. goede Vrienden,

Was getekent:

Joan's Camphuis, Antoni Hurdt
W. van Outhoorn, R. V. Goens,
Mart. Pit, Cornel. van Quaelberg,
Joan van Hoorn, Saint Martin,
en Thomas Slicher.

In margine

BATAVIA *in 't Kaſteel den 6 Maart A°.* 1686.

Wanneer men nu hier op twee brieven van den Soeſoehoenan, aan den Keizer van Maningcabo op dezen zelven dag geſchreven, zoo als die hier volgen, aandagtig leeſt, zal men ten vollen overtuigt zyn, dat deze Vorſt, en zyn eerſte Staatsdienaar, geenzins iet goets met ons op dezen tyd in den zin gehad hebben.

De Bataviſche overzetting van des Soeſoehans *brief, aan den Keizer van* Maningcabo, *was aldus.*

In de name Gods des barmhertigen ontfermers.

„ DEze brief van onderdanige groete- Brief des Soeſoehoenans aan den Keizer van Maningcabo.
„ nis doet uw zoons zoon, den Soe-
„ ſoehoenan Ratoe Amangkoerat Sinapati
„ Ingalaga van het land Meza Java bren-
„ gen, voor 't (aangezicht) van myn groot-
„ vader Padoeka, den grooten Sulthan
„ van Pagar Roejong, welke bezit het
„ lant van Maningcabo, welke begena-
„ digt

A°. 1686.

„ digt is van onzen Heere, dien welda-
„ digen Koning, welke gezegend is door
„ de voorspraak van onzen Propheet Mo-
„ hhammed, den gezant Gods. God geve
„ hem zyne genade en zegen, welke ge-
„ zegend is door de voorspraak van alle af-
„ gezondene Propheten. God geve hem
„ zyn genade en zegen; welke met een
„ lang leven in deze wereld is begunstigt
„ van onzen Heere. Dien goedgunstigen
„ Koning, welke in deze wereld welstand
„ heeft verkregen met alle zyn leden en
„ hoogheid van zyne Eerwaardigheid, is
„ bekent geworden te zyn de grootvader
„ van zyn zoons zoon. Dat hy verhoogd
„ werde tot de hoogheid dezer wereld.
„ Dat geve hem God in eeuwigheid.

„ Verder gelieft te weten, dat den Pa-
„ doeka, uw zoons zoon zend Langlang
„ Pasir voor de voeten uwer Majesteit,
„ om aan de zelve ootmoediglyk aan te
„ bieden de brief van myn eerbiedigheid.
„ Myn hoogheid is Koning van Meza Ja-
„ va. Tegenwoordig zoo verzoek ik dan,
„ uw zoons zoon zynde, de gunstige hul-
„ pe van grootvader Padoeka: want te
„ dezer tyd werd myn land groote quel-
„ ling, schade, verdriet, en geweld aan-
„ gedaan door de Hollandsche Christenen,
„ daarom verzoek ik, dat grootvader Pa-
„ doeka my geliefd te helpen, om dat ik
„ te zwak ben, om het land van Java te
„ bestieren, als alleen met de hulpe van
„ grootvader, op den welke ik dag en
„ nagt hope van den beginne tot den ein-
„ de toe. Myn welvaren bestaat in de
„ hulpe van grootvader Padoeka. Het
„ einde.

Onderstond,

Gecollationeerd, accordeerd, Batavia in 't Kasteel den 6 Maart A°. 1686.

Was geteekend,

ABRAHAM VAN RIEBEEK, Secretaris.

Tagalze overzetting.

Overzetting van een brief door den Soesoehoenan Amangkoerat Sinapati Ingalaga *aan den Sulthan van* Maningcabo *geschreven, thans zynde op* Biliton, *volgens 't zeggen van den Gezant* Ney Dieuwa, *alias*, Lang Lang Pasir, *nu genaamd.*

Van nog een brief des Soesoehoenans aan dien Keizer.

„ NA alle zegenwensch aan myn Heer
„ den Sulthan van Maningcabo, zoo
„ doe ik, Soesoehoenan Amangkoerat Si-
„ napati Ingalaga, die weet, hoe dat Java
„ nu in een bedroefden staat is geraakt,
„ en dat ons 't water aan de lippen staat,
„ en dewyl wel verzekerd ben, dat 'er
„ geen magtiger Sulthan te vinden is. A°. 1686.
„ Die in een stad woond, omcingelt met
„ yzere muuren; dierhalven myn toevlugt
„ tot myn Heer den Sulthan neme, en
„ buige my eerbiedig voor den grooten
„ Sulthan van Maningcabo, want wy te
„ te zamen een Mohhammedaans geloof
„ hebben.

„ Hier nevens wensch ik den Sulthan
„ alle zegening en rykdommen op deze
„ wereld, daar den Sulthan geen groote
„ begeerte in heeft: want hy is als hei-
„ lig; dierhalven ik, benevens myn zoon,
„ Pangerang Depati, en Radin Amirang
„ Casoema, ons verootmoedigen voor den
„ grooten Sulthan van Maningcabo, hem
„ biddende om vergiffenis: want myn land
„ staat anders gansch verwoest te werden
„ door de Christenen, daarom andermaal
„ den grooten Sulthans hulpe verzoeke;
„ want ik hebbe als geen gebied meer over
„ myn volk. Helpt my nu dog, en laat
„ my niet verlegen, hoog-geagte Sulthan.

„ Den brenger dezes, is Lang Lang
„ Pasir, die uit myn naam zich voor de
„ voetbank uwer voeten nederbuigen, en
„ de aarde kussen zal.

Onderstond,

Gecollationeerd, accordeerd, Batavia den 6 Maart A°. 1686.

Was geteekend,

ABRAHAM VAN RIEBEEK, Secretaris.

Wegens deze en de volgende brieven nu, schreef het Tagals Opperhoofd, Lambert Abraham Pitavin, nevens Pieter Sabel, den 24 February A°. 1686 aan haar Edelheden, dat hy toen, zeven dagen geleden, door zynen getrouwen Loera Natta Diwangsa vernomen had, dat, zoo 'er eenige brieven (gelyk het gerugt was) gekomen waren, die dan over land door Ney Dieuwa van Cartasoera moesten gebracht zyn, gelyk hy dan ook, hem doende gevangen zetten, die beide brieven van hem bekomen had, welke hy, zoo de eigene in geel armozyn genaeid, als ook de door hem overgezettede, met den borger N. Havelaar, nevens deze Gezant Ney Dieuwa, of Lang Lang Pasir, zelf, aan haar Edelheden nu overzond.

In de naam Gods des ontfermende ontfermers.

Bataviasche overzetting.

„ DEze brief van onderdanige groete-
„ tenis komt van Anga Beisu Ami-
„ rang Casoema, welken aanbevolen is de
„ bestiering op het land van Java.

„ Dezen zend ik nevens den brief van
„ uw zoons zoon, den Padoeka Soesoe-
„ hoenan. Ik doe myn onderdanige groe-
„ tenis voor het Hof van den grootmag-
„ tigen Heilige Majesteit den Sulthan van
„ het

A°. 1686. „ het land Pagar Roejong, welke grootelyx begunstigd is van onzen God. Die „ goedgunstigen Koning, welke gezegend „ is door de voorspraak van onzen Propheet Mohhammed, den Gezant Gods; „ welke gezegend is door de voorspraak „ van alle gezondene Propheten. God „ geve haar zyne genade en zegen, welke „ in deze wereld met een lang leven begunstigd is van onzen Heere. Dien „ goedgunstigen Koning, welke in deze „ wereld welstand heeft ontfangen met „ alle zyne leden.

„ Vorder geliefd te weten, dat ik, dien „ Anga Beisu Amirang Casoema, welke „ my onderdanig vernedere tot onder het „ stof van uwe grootmagtige Majesteit, dat „ ik, zeg ik, myne onderdanige eerbiedigheit kome doen, om dat ik Anga Beisu Amirang Casoema door den Soesoehoenan gesteld ben, om het land van „ Java te bestieren.

„ Vorder is het, dat ik tegenwoordig „ zeer myn hope gesteld hebbe op de hulpe van uwe Majesteit. 't Einde. „ God is de allerwyste.

Onderstond,

Gecollationeerd, accordeerd, Batavia in 't Kasteel, den 6 Maart, A°. 1686.

Was getekend,

ABRAHAM VAN RIEBEEK, Secretaris.

Nader bewys van des Soesoehoenans quaad voornemen tegen ons.

Ook vond men in het nader schryven harer Edelheden den 27 February A°. 1688 aan de Heer voorzitter van Macassar, dat zy tot nog toe niet anders konden zien, of de Soesoehoenan, en zyne dienaars van staat, zogten zich maar van de beloften en schuld aan de E. Maatschappy te ontslaan, en zich van ons onafhankelyk te maken; alzoo zy ook uit Siam bericht bekomen hadden, dat hy aan dien Koning door Gezanten om hulp tegen ons verzogt, en geklaagt had, dat wy de Macassaren in zyn land, en ryk ontboden hadden; hoewel de Koning van Siam zyn verzoek afgeslagen had.

Dewyl het dan bleek, dat deze Vorst maar moeite tegen ons zogt, zoo belastten zy de zaken op Macassar zoo lang dragende te houden, tot dat de zaken van Java in een beter staat zouden zyn.

Ik was (gelyk uit dien voorgaanden brief van haar Edelheden blykt) te dier tyd op Japara, en zag daar (gelyk geen wonder was) een groote verslagenheid, alzoo men A°. 1688. hoe langer hoe meer ontdekte, dat alles aan 't hof maar schelmery was.

Wat haar Edelheden verder deden.

Alles, wat haar Edelheden hier ontrent konden doen, bestont zoo ras, en zoo voorzichtig, als 't mogelyk was, te bezorgen, dat ons volk behouden mogt werden afgebragt.

Naderhand vonden haar Edelheden den 11 Maart A°. 1694 goed, om Poegar van Java te doen opbrengen, tot welken einde van haar ook wel uitdrukkelyk twee schepen gezonden zyn.

En wat ook Soerapati daar na gedaan heeft.

Wat nu den roover Soerapati betrof, deze nam, na dat hy den Keizer veel van zyn beste paarden, krissen, en alles, wat hy maar grypen kon, ontroofd had, de vlugt na Passaroewan, stellende al 't land daar ontrent, tot 't Prinsdom Madion en Pranaraga toe, zoodanig onder zyne gehoorzaamheid, dat de Keizer daar aan 21 der beste landvoogdyen, die deze roover zoo veel jaren na die tyd (gelyk ons in 't vervolg nog blyken zal) bezat, niet het alderminste gehad heeft.

Wel is waar, dat hy daar 7 of 8 jaren aan een wel door honderd duizend Javanen bezet is; maar die zyn A°. 1697 onverrigter zake wedergekeerd, behalven dat hy jaarlyks nog eens of tweemaal een zwaren inval in 't land van dien Vorst zelf tot aan Cartasoera deed, daar hy dan gemeenelyk 1 of 2000 vrouwen en kinderen, en ook veel beesten, en graan roofde, verbrandende al, wat hy niet medenemen kon, 't geen de Javanen, zonder hulp der E. Maatschappy, niet konden beletten.

's Keizers schulden, en zyn verdere handel met ons.

Nu moet men weten, dat 's Keizers oude schuld door de daar op gedurig nog gevolgde leger-lasten en groote onkosten van tyd tot tyd by de E. Maatschappy gedragen, zoo merkelyk vermeerderd is, dat die eindelyk A°. 1682 ettelyke tonnen gouds, behalven de renten der oude schuld, beliep, waar op die Keizer 260000 ryxdaalders betaald, en zich zedert nergens mede gemoeit, maar in tegendeel zyne verbonden verbroken, overtreden, en de E. Maatschappy schandelyk in hare voorregten benadeeld, om welke reden de E. Maatschappy zig ook in ettelyke jaren 'er na met hem niet gemoeit heeft, en mogelyk zou zy 'er zich nog niet mede gemoeit hebben, indien zy 'er door een ander voorval niet als weer ingewikkeld en ingedrongen was, alzoo dezen Keizer niet lang 'er na leefde.

DERDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

SOesoehoenan Amangkoerats *dood* A°. 1703. Pangerang Depati Anom, *zyn zoon tot zyn vervanger door hem verklaart. Zyn wreden aard. Hy, en* Poegar, *zenden gezanten. Haar Edelheden keuren zyn aanstelling niet goed. Redenen daar af. Wyzen* Pangerang Depati *af. Zyne gezanten veragtelyk behandelende. Erkennen* Poegar *als Keizer den* 19 *Juny* 1704. *De Javaansche oorlog daar uit gesproten. Eerste togt na Java* A°. 1704. *Die ons zeer wel gelukt. De verdere togten. Haar Edelheden, bericht aan verscheide Koningen gevende, kregen zeldzaam antwoord.* Poegar, *en zyn zoonen beschreven. Des nieuwen Keizers gedrag, en eernaam. De tweede veldtogt* A°. 1705. *Sterkte van ons leger. Edelmoedige daad van den Heer de* Wilde. Djaja de Ningrat *komt tot ons over. Kaartje van dien optogt. Sterkte van 's vyands leger. Dat zonder slag of stoot op de vlugt gedreven wierd. Verscheide Grooten komen tot ons over, die in genade aangenomen werden. In wat gevaar de onze in Cartasoera raken. De Keizer voorgesteld ter ordre van den Heer de* Wilde. *Onze dooden. Nieuw verbond door de Heer de* Wilde *met de Keizer gemaakt. Waar by hem een groote schuld quytgescholden w erd. Waar* Pangerang Depati *na toe gevlugt, en hoe hy door* Soerapati *gehandeld is. Besluiten om* Pangerang Depati *te vervolgen. En* Soerapati *te straffen. De derde veldtogt* A°. 1706 *onder de Heer* Knol. *De vorige Leger-Predikant. De schryver by haar Edelheden als Leger-Predikant gekoren. Zyn vertrek van Batavia. Zyn komst op Samarang. Deftig onthaal by den Kapitein der Chineezen alhier. En 't bezoek by den Javaanzen Landvoogd beschreven. Nevens eenige danszeressen, en* Djaja de Ningrat. *Des schryvers komst te Japara. En onthaal aldaar by 't Opperhoofd, en den Javaanzen Landvoogd. Des zelfs komst op Soerabaja. En op Gressic. Ziet den Landvoogd in de Ren-baan stryden. Nader beschryving van dit rennen. Gaat het graf van Sulthan* Ampil *zien. Komst van den Commandeur* Knol, *en andere Heeren, ook van den Prins van Madura. Die by den Prins van Soerabaja onthaald werden. Beschryving der gasten. En der maaltyd, door de Princes van Soerabaja toebereid. Die in haar trotsheid nader beschreven werd. Statelyke verwelkoming van den Prins van Madura, en zyn stoet. Gemeenzaamheid van dien Prins met den schryver. Geschenk door de Heer* Knol, *en twee oppassers tot des schryvers dienst gegeven. Strenge krygs-ordre van den Prins van Madura. Nader beschryving van den zelven. De Brigade's van 't leger vergeven. De schryver predikt, en doopt hier eenige kinderen. Het slegt leven der bedienden op Java. Wapen-schouwing der troepen. Sterkte des Legers. En van ieder Brigade. Zien de Olifanten van den Prins van Soerabaja danszen, enz.* Pangerang Depati Anoms *neiging, om over te komen. Des schryvers tocht na Gressic, en zyne verrichting. Groot gevaar van te verdrinken.*

Soesoehoenan Amangkoerat's dood A°. 1703.

A°. 1703 in April, quam Soesoehoenan Amangkoerat, na 26 jaren regeerens, te sterven, hebbende zyn zoon, Pangerang Depati Anom, tot opvolger in 't Ryk, als Keizer van Java, met goedkeuring van alle de Ryks-Grooten, verklaart.

Depati Anom, zyn zoon, tot zyn vervanger door hem verklaard.

Dit was toen een Prins van 33 of 34 jaar. Hy ging wat kreupel aan zyn rechter been; maar was een Vorst, die de naam had van zeer wreed te zyn. Om daar maar eene preuve af te geven, zegt men, dat hy zoo ras niet op den throon van zyn vader geraakt was, of hy liet midden in zyn hof een steenen huisje maken, waar in hy zeer zeker zat; daar op deed hy toen duizend naakte vrouwlieden komen, om die tegen eenige tygers te zien vegten.

Geen Javaan dorst zyn moye wyven, of andere fraeijgheden aan hem laten zien, of hy was die quyt, en een man des doods 'er by. Zyn wreeden aard.

Na dat nu deze jonge Vorst tot zyn vaders throon dus verheven was, zond hy aanstonds Gezanten met een brief na Batavia aan haar Hoog-Edelheden, om kennis aan haar te geven, dat de Keizer zyn vader overleden, en hy in zyn plaats als Keizer van Java gevolgt was. Hy, en Poegar, zenden Gezanten.

Pangerang Poegar, zyn oom, wierd in de landen van Mataram, Watas, en de Bageleen van alle de Hofs-Grooten aldaar, mede als Soesoehoenan uitgeroepen, die ook zyne Gezanten na Batavia zond, om zyne verheffing aan haar Edelheden bekent te maken.

Het

A°. 1703. Het volgende nu in opzicht van dit geval, is my door verscheide Heeren, die dit toen gezien en gehoord hebben, in dezer voegen verhaald.

Wat de Gezanten van Pangerang Depati Anom betreft, deze waren wat te voorbarig door Kapitein Hogerlinde, leggende toen als Hoofd op Samarang, en als of zy de behoorlyke hoedanigheden daar toe hadden, zonder daar toe eens last van haar Edelheden te hebben, erkend, en ingehaald; waar over hy ook na Batavia opontboden wierd; dog na dat zy nu op Batavia gekomen waren, wierden zy niet op dien dag, maar eerst daags daar aan, gelyk ook die van Pangerang Poegar, ieder twee in getal zynde, gehoord.

De brief, die zy bragten, wierd (volgens gewoonte anders) niet plegtelyk, te weten, met twee uitdrukkelyk daar toe afgezondene Heeren, met drie charges van musquetten, en 7 of 9 eer- of kanon-schooten, ingehaald, en zy quamen aldus maar als gemeene Gezanten van geen onderscheit binnen.

Alle de Heeren der hooge Regeering waren hier ontrent van geen een oordeel; dog eindelyk stonden zy het alle toe (want de Heer van Riebeek tekende het besluit nog in zyn tuin) uitgenomen de Heer van Swol, die van gedagte was, dat men de zoon op zyn vaders troon behoorde te laten, en dat wy niet bevoegd waren, om ons daar tegen te stellen. Dus wierd hy dan afgekeurd.

Haar Edelheden keuren zyne aanstelling niet goed. Haar Edelheden nu, zynen brief gelezen hebbende, waren gansch niet voldaan over de aanstelling van dien Vorst, nog wilden (gelyk zy gewoon waren zedert de verheffing van zyn vader) hare goedkeuring daar toe geven, voor eerst, om dat zy hem voor een groot geweldenaar, en voor een volslagen vyand (al in het leven van zyn vader) erkenden, zoodanig, dat hy zyn vader toen al tegen ons aangezet, en gedreigd had, wat hy ons, als hy eens tot de kroon gekomen was, doen zou.

Redenen daar af. Zy oordeelden derhalven zeer voorzigtig, zoo vreezelyken nabuur beter in 't begin, dan daar na, als het te laat, en hy niet te beteugelen zou zyn, te stuiten. En wie dog zou niet moeten billyken, dat haar Edelheden hun stem van goedkeuring aan haren openbaren vyand (hoe veel recht hy ook anders hebben mogt) niet begeerden te geven.

Ten tweeden, stonden hen de Heeren Gezanten zelf niet aan, aangezien hy (volgens gewoonte) geen Princen des Ryks; maar een deel slegte lieden van geen rang ter wereld uitgekoren had, daar by betoonende, hoe weinig agting hy voor haar Edelheden had.

Ten derden, de inhoud van den brief zelf behaagde haar niet, alzoo hy wel zeide, dat zyn vader overleden, hy des zelfs vervanger geworden, en dat zyn verzoek was, dat haar Edelheden hem tegen zyne vyanden wilden beschermen; maar hy repte van zyn zyde niet een letter van de verbonden te willen vernieuwen, van de schulden der kroon te erkennen, of die te zullen betalen, of van zich ergens toe te verbinden, dat egter de wezentlyke zaken waren, op welke haar Edelheden hem moesten, en zonder welke zy hem ook niet konden erkennen. A°. 1703.

Eindelyk zegt men ook, dat hy, by de aanstelling van zyn vader, nevens den zelven, beloofd en ondertekend had, dat Poegar na zyn vader in 't Ryk volgen, gelyk hy (zoo men zegt) had hy maar by de hand geweest, ten tyde van zyn vader al gevolgt zou hebben. By al het welke nog deze gewigtige reden quam, dat haar Edelheden brieven van dezen Pangerang Depati Anom onderschept, en daar by ontdekt hebben, dat zyn voornemen alleen was, om haar Edelheden zoo lang te borgen, tot hy op zynen throon wel gevestigt, zyn medestrever gedempt, en hy dan in staat zoude zyn, om ons te toonen, wat hy in zyn hart voerde, en dat hy onze doodelyke vyand, behalven dat hy ook by zyn eigen volk, als een geweldenaar, zeer gehaat was.

Al deze redenen haalden haar Edelheden over, om hem niet als opvolger en vervanger van zyn vader te erkennen, hoewel zy, om tyd te winnen, goed vonden, voor eerst maar aan hem te schryven, dat zy zulke slechte Gezanten niet konden nog wilden erkennen, ofte hooren, en dat hy andere zenden moest, met welke men behoorlyk zou konnen handelen.

Zy bleven 14 dagen op Batavia, en toen zy nu vertrekken zouden, wierden de Gezanten van Poegar voor hen binnen geroepen, en aan de zelve een brief voor hem, in een geel zattyn zakje (zynde dit de Keizerlyke verwe) gegeven, die zy, buiten op de zaal gekomen zynde, in 't gezicht der twee andere Gezanten van Pangerang Depati Anom, aan hunnen Pinang-drager overgaven.

Daar op wierden die van Pangerang Depati Anom binnen gehaalt, en kregen een brief, maar algemeene zaken, en onder andere ook deze behelzende, dat haar Edelheden wel wenschten kennis van zyn's vaders dood, voor zyne verheffing gehad, en ook in zyn brief gezien te hebben, hoedanig hy zich ontrent de oude verbonden, en ontrent de zaken van zyn vaders, of des Ryks-schulden dragen zouden, weshalven zy dit maar als een gemeene bekentmaking aanzagen, en vooreerst zich niet verder in deze zaak konden inlaten. Wyzen Pangerang Depati af.

Deze brief wierd hen in een zakje van

 wit

A°. 1704. Zyne Gezanten veragtelyk behandelende.

wit zattyn (een veragtelyke verwe by den Inlander) overgeleverd, daar 't anders, zoo men hem als Keizer erkend had, mede in geel zattyn had moeten zyn.

Dit namen deze Gezanten zoo hoog op, dat zy dien brief in 't eerst niet wilden aannemen, waar toe zyn Edelheid nog veel beweegredenen gebruiken moest.

Zy namen dien dan eindelyk, maar alleen met de twee voorste vingeren by een tip of een punt (dat by hun zeer veragtelyk is) aan, en wierpen dien brief, zoo ras zy op de zaal gekomen waren, zeer veragtelyk, en met een groote verontwaardiging, tegen de grond, hoewel die daar na door hunnen Pinang-drager nog opgeraapt wierd, al 't welke my door Heeren, die 't gezien hebben, verhaald is.

Daar op van de zaal vertrokken zynde, vielen 'er tusschen de Gezanten van Pangerang Depati Anom, en die van Pangerang Poegar, geen kleene geschillen, die zoo hoog liepen, dat die van Poegar nog dien zelven avond quamen klagen, en hulp verzoeken, om zeker te zyn tegen de aanslagen, die de Gezanten van Pangerang Depati Anom tegen hun leven genomen hadden, hoewel dat in zich zelven maar een valsch voorgeven, en enkele vreeze was. Men vond egter goed, tot hun zekerheid, hen met twee chaloepen der E. Maatschappy na huis te geleiden.

Erkennen Poegar als Keizer den 19 Juny 1704.

Terwyl 'er by Pangerang Depati Anom met het zenden van andere Gezanten getalmd wierd, stelden zich haar Edelheden ondertusschen in postuur, om Pangerang Poegar als Keizer niet alleen te erkennen (gelyk zy den 18 Maart A°. 1704 besloten te doen) maar om hem op zynen throon tegen zynen medestrever ook te verdedigen. De oorzaak van het verwerpen van dien Prins ga ik om gewigtige redenen voorby.

Ondertusschen quamen onze volkeren by een, het welke by Pangerang Depati Anom vernomen, en hy daar over zeer bedugt geworden zynde, zoo liet hy niet alleen verscheide malen na reden van dien vragen, maar zond, als de Heer Knol al met eenig volk op Samarang gekomen was, ook drie Gezanten, onder welke de eene, Soemabrata genaamd, een somme (zoo men zegt) van 70000 ryxdaalders by zig had, waar mede men oordeeld, dat hy iets van gewigt wilde uitwerken; ook hadden zy in last om de oude verbonden te vernieuwen, en om alles wat de E. Maatschappy zou mogen eisschen, maar toe te staan.

Zy waren nu al tot Tingkar gekomen, dog alzoo onze volkeren reeds aan 't bewegen raakten, wierden die Gezanten gestuit, en hun geld geraakte in verkeerde handen, alzoo zy genoodzaakt wierden de vlugt te nemen; dog had dit wel besteld geworden, mogelyk zouden veel zaken wel een anderen keer genomen hebben. A°. 1704.

Het recht erkennen van Poegar als Keizer van Java geschiede by haar Edelheden egter niet voor den 19 Juny, gelyk zy toen ook besloten een zegel voor hem (even gelyk zy voor Amangkoerat gedaan hadden) te laten maken.

De Javaansche oorlog, daar uit gesproten.

Uit dit verward werk nu zyn vyf byzondere Javaansche oorlogen of togten na Java gesproten.

1e. Tocht na Java A°. 1704.

De eerste is door de Heer Kapitein Govert Knol, en Kapitein Zacharias Bintang in dit jaar nog gedaan, als zy met 1500 man na Damak optrokken, om die Pagar te vermeesteren.

Pangerang Depati Anom quam daar met 40000 man tegen hen af, waar op de Heer Knol hem met 1000 man tegen trok, terwyl de Heer Bintang de Pagar met het overschot aantastte.

Die ons zeer wel gelukt.

De Heer Knol sloeg den Pangerang op de vlugt, en de Heer Bintang veroverde t'allen geluk de Pagar ook met zyn 500 man: want had hy ze toen niet veroverd, agt dagen daar na had het onmogelyk geweest, alzoo het toen zoo sterk, en zoo lang aan een begon te regenen, dat zy niet alleen de Pagar niet gekregen, maar het ook niet langer in 't veld gehouden zouden hebben.

De verdere tochten.

De tweede togt was A°. 1705 onder de Heeren Ram, en de Veld-Heer de Wilde, na Cartasoera.

De derde A°. 1706 onder de Veld-Heer Knol, na Bangel.

De vierde A°. 1707 weder onder de Heer de Wilde na Passaroewan.

En de vyfde A°. 1708 weder onder de Heer Commissaris Knol, na 't gebergte van Malang.

Van ieder van deze togten zullen wy in 't vervolg breder spreken.

Haar Edelheden bericht aan verscheide Koningen gevende, kregen zeldzaam antwoord.

Haar Edelheden gaven ook kennis hier af aan de Koningen van Bantam, en aan de Macassaarze Vorsten, den Koning van Goa, en dien van Boni, dat zy Poegar als Keizer erkend hadden, en genegen waren tegen Pangerang Depati Anom te oorlogen, verzoekende, dat zy, als hare trouwste bondgenoten, hen met hulptroepen wilden byspringen; dog alle deze Vorsten gaven byna een en 't zelve zeldzaam antwoord, by 't welke zy weigerden zig in deze zaak in te laten, om buiten geschil met dat Hof te blyven. Ook hebben deze Vorsten niet gerust, voor dat zy hunnen vervanger (altoos de Bantamze Koning voornamelyk) by haar Edelheden goedgekeurd zagen, om na hunnen dood daar over geen moeite te hebben. Dat egter alle weder kragtige blyken van de grootheid

CAARTE GEMAAKT TER ORDRE VAN DEN EDELEN HEER HERMAN DE WILDE, RAAD ORDINAIR VAN INDIA, VELD-OVERSTE EN OPPER-BEVELHEBBER OVER DE KRYGSMACHTEN DER E. MAATSCHAPPY, SOO TE WATER ALS TE LANDE, VAN DE WEG TUSSCHEN SAMARANG EN CARTASOERA,

Naaukeurig Waargenoomen in de optogt gedaan in't Iaar 1705. den 24. October.

1. *Cartasoera.*
2. *De nieu gemaakte Vesting.*
3. *'t Cartasoera's Gebergte.*
4. *Onse laatste Leger-plaats.*
5. *Gevaarlyke Clippen en Rotsen hier, waarom wy hier wat ter Linker-hand opgingen.*
6. *Verlatene Pagger des Vyands by Salatiga.*
7. *Salatiga.*
8. *Braba.*
9. *Camp de Bataille.*
10. *Bulberg.*
11. *Spitsberg.*
12. *Ryst-velden.*
13. *Rievier Lou.*
14. *Tontang.*
15. *Top Libagang.*
16. *Ongaran.*
17. *Swacoel.*
18. *Dodol.*
19. *Koedapajong.*
20. *Lagoe.*
21. *Leger-plaats der Javaanen des Soesoeheenans.*
22. *Gaban.*
23. *Cantjar.*
24. *Cramas.*
25. *Caletierre.*
26. *Rappa.*
27. *Samarang.*
28. *Zee-strand.*
29. *De Rievier van Samarang.*

1705. heid van ons vermogen over Keizers en Koningen in Indiën zyn.

Dit was een beleefde weigering, die wel op een goede grond scheen te steunen; dog 't was ook maar schyn, alzoo hen de ware en goede redenen, die haar Edelheden regt gaven, om zoo met Pangerang Depati Anom te handelen, niet onbekent waren, hoewel deze Vorsten geheel andere staatkundige redenen hadden, die hen overhaalden, en bewogen, om dit antwoord op haarer Edelheden verzoek te geven.

ar, en zoo- be- even. Poegar was by zyne aanstelling een Vorst van 56 jaren, en had toen wel zeven zoonen. De oudste, Pangerang Mataram genaamd, was de wyste niet.

De tweede, Ingabei Loor Pâsier genaamd, is een schrander Prins, en zal by gelegenheid, alzoo hy de gunst van 't volk heeft, nog spel maken; dog geen van deze twee hebben nu veel te zeggen.

Een der zeven, die het met Pangerang Depati Anom hield, heeft hy laten worgen; dog de oudste der drie zoonen, die hy by deze zyne Ratoe heeft, Pangerang Mangkonagara genaamd, is de Kroon-Prins. Zyn Broeder, die hem volgd, Pangerang Blitar, is ook zeer bemint, en dan is 'er nog een derde, diens naam my onbekend is.

Hy had den roem van een zachtzinnig Vorst te zyn, die zyn onderdaanen niet verongelykte, hoewel hy vry wat slap in zyne regeering was.

ieu- Kei- e- , en aam. By zyne optredinge nam hy dezen eernaam aan, die wy van woord tot woord uit het Javaansch en Arabisch ook vertalen. Soesoehoenan Pakoebowana Sinapati Ingalaga Abdul Rahhman, Mohhammed Din il Cobra Sa-Idiën Paratagama.

Soesoehoenan, den verhevenen, of de spil, daar alles op draait.

Pakoebowana, de spyker des Ryks.

Sinapati, de wakkere held.

Ingalaga, op het plein, in het strydperk.

Abdul Rahhman, de barmhertige slaaf Gods.

Mohhammed din il Cobra, de geprezen vermeerderaar, en voortzetter van den Godsdienst der Mohhammedanen.

Sa-Idien Paratagama, die zich heerlyk weet te maken door het geloove.

eld- A°. A°. 1705 maakten haar Edelheden de voorbereitzelen van den tweeden veldtogt, zendende den Commissaris, de Heer Michiel Ram, eenige maanden voor af na Java, om alles tegen de togt van den Veld-Heer de Wilde in ordre te brengen.

e van ger. Daar op quam de Heer Herman de Wilde, den 4 July na Java vertrokken, op Samarang, en trok toen op, hebbende den nieuwen Keizer, benevens den Prins van Madura, zynen Veld-Heer, Tsjakra Ningrat, of nu den Panombahan van Madura genaamd, by zig, met een leger dat uit 6 of 7000 Javanen, en andere Inlanders, en uit 7 of 800 Europeërs bestond. A°. 1705.

Eer dit voortgang had, wierd 'er na dien Prins van Madura, een oud graveelig man, wel 6 weken gewagt. Hy quam eindelyk, en bragt een fraejen troep volks mede.

Men wil, dat Soerapati ook 6000 man zou aangeboden hebben; dog dat dit afgeslagen wierd.

De nieuwe Keizer, eer hy nog by ons quam, zond eenige kostelyke wapenen, en onder andere een heerlyke kris, en piek, nevens eenige verversching aan de Heer de Wilde, die de verversching behield; maar de wapenen wederom zond, zeggende, dat hem die zelf zeer wel te pas zouden komen, verzoekende, dat hy die middag de gezondene ververSching geliefde met hem te komen eeten, en wel voornamelyk, om over nodige zaken met zyn Majesteit te spreken. Hy sloeg dat wel niet af; maar daar quam in 't eerst niet veel van. Eindelyk egter verscheen hy, en toen ging de optogt aan. Edelmoedige daat van de Heer de Wilde.

Eer de Heer de Wilde den togt begon, was hy al verzekerd, dat Pangerang Depati's Veld-Heer, Djaja de Ningrat genaamd, een kloek, lang en rank Heer, dien ik menigmaal gezien heb, tot hem over zou komen, gelyk hy juist niet ten eersten (om reden) maar daar na ook bezorgde, dat men drie posten aan ons over gaf, die den Heer de Wilde anders nog zeer lang hadden konnen ophouden. Zy waren Koedapajong, Tontang, en Salatiga genaamd. Djaja de Ningrat komt tot ons over.

Men trok dan met het leger, na dat alles gereed was, voort, komende eerst tot Koedapajong (daar hy tot ons overquam) en toen tot Ongaran, daar men wel 8 of 9 dagen moest blyven wagten, om de wegen klaar te maken, dat de Keizer al behoorde bezorgt te hebben.

Om nu te beter begrip van dezen optogt te krygen, hebben wy een kaart daar van, met de letter V gemerkt, hier by gevoegt, waar in men zien kan, waar de posten, door Djaja de Ningrat aan ons overgegeven, leggen. Kaart van die optogt.

Na dat nu de wegen klaar geraakt waren, trok men weer voort, en quam tot Tontang.

Van daar zond de Veld-Heer de Kapiteins Knol, en Hoogerlinde voor uit, om zich wel te posteren, die zich ieder aan een vleugel in 't gezicht van den vyand, ontrent Salatiga, wel begroeven, en aan den Veld-Heer lieten weten, dat zy, last hebbende, in staat waren, om den vyand op de vlugt te dryven. De Veld-Heer liet hen zeggen, dat, zoo zy aangetast wierden,

A°. 1705. den, zy dan toonen zouden Soldaten te zyn; dog dat zy anders zyn komst eerst zouden afwagten.

Sterkte van 's vyands leger. Na dat nu de Veld-Heer met het leger by hen gekomen was, ging hy tusschen hen beiden in leggen, en bevond, dat 't leger van Pangerang Depati Anom ontrent 40000 man (zoo men giste) sterk, en dat het op een berg in een halve maan, voor een Pagar, wel twee mylen verre zich uitbreidende, zoo voordeelig geplaatst was, dat geen Europisch Veld-Heer hen beter zou hebben konnen posteeren, zoo dat, indien zy maar moed gehad hadden, zy de onzen met weinig moeite, op de vlugt gedreven, en geslagen zouden hebben.

Zy hadden daar geen geschut van belang; maar wel eenige bassen. Ook was Pangerang Depati Anom daar zelf niet by; maar hy was op Cartasoera gebleven.

Na dat nu de legers in malkanders gezicht gekomen waren, qnamen 'er eenige Javaansche voorvegters, die de onzen uitdaagden, te voorschyn; dog de Heer de Wilde begeerde daar geen volk aan te wagen; maar vraagde zyn wildschut, of hy die bohay-makers niet van de paarden zou weten te lichten. Hy zeide, ja, en lichte 'er twee of drie zoodanig, dat zy van hunne paarden tuimelden.

Dat zonder slag of stoot op de vlugt gedreven wierd. De Majoor Wels trof ook een Vaandrig, die op een heuvel mede eenige zeldzame gebaarden maakte, zoo wel, dat daar op het geheel leger der lafhertige Javanen (zonder dat 'er eens een aanval op hen gedaan, hoewel 'er nu en dan met ons kanon gespeelt wierd) al beweging begon te maken; dog zoo als zy Kapitein Knol den berg zagen optrekken, begaven zy zich alle hals over kop, niet (gelyk de onzen gedagt hadden) in de Pagar, maar na Cartasoera, op de vlugt. Daar op vervolgden hen de onzen, en op donderdag ontrent op 3 mylen na by Cartasoera gekomen zynde, deden de Javanen negen kanon-schooten uit eenige stukken, die daar lagen, en die de onzen naderhand vonden.

Deze schooten waren het teken voor Pangerang Depati, om uit Cartasoera te wyken.

Verscheide Grooten komen tot ons over. Terwyl hy nu henen vlugtte, lieten verscheide Grooten aanbieden, om zich voor den nieuwen Keizer te willen verootmoedigen, 't welke ook toen eerst door Djaja de Ningrat, en een van zyn zoonen geschied is.

Vier van de voornaamste verschenen met t'zaamgebonde pieken voor den Keizer, al voor den intocht der onzen in Cartasoera, leggende de zelve en hunne krissen voor zyne voeten, en zweerende hem op den Coraan trouw.

Zy wierden alle daar op aangenomen; dog zyn zoon liet hy worgen, om dat hy zynen vyand tegen hem was gaan helpen. Andere zeggen, dat hy zelf hem kriste, dat ik eer gelooven wil. A°. 1705. Die in genade aangenomen werden.

's Vrydags trok ons leger in Cartasoera, daar men veel schoon geschut, ten getale van 4 of 500 stuks (dog zonder affuiten of roopaarden, en dierhalven ongebruikbaar) en zulken overvloed van kruit, lood, en alle andere krygs-voorraad vond, dat zy ons zeer verre daar in overtroffen, dat hen zekerlyk door gasten, die onze vrienden niet waren, besteld moet zyn.

Geduurende onze intrede in den Dalam geraakte daar alles rondom in brand, en wy ook in groot gevaar van overvallen te werden, indien de troepen, door des Veld-Heers voorzichtigheid, niet belast waren, om post te houden, en te blyven staan. In wat gevaar de o[nzen] ze in Cartasoera raakten.

Alles nu weder gestild, en het volk hersteld zynde, zoo wierd Poegar op een zeer plegtelyke wyze, als Keizer van Java, door den Prins van Madura, ten overstaan en ter ordre van de Heer de Wilde, voorgesteld. Een grootze daad, en een nieuw bewys van de magt der Nederlanders in Oost-Indiën, daar een van hare dienaren een van de magtigste Keizers op zynen throon zet. Hy wierd niet gekroont, om dat de kroon in handen van Pangerang Depati Anom was. De Keizer voorgesteld ter ordre van de Heer de Wilde.

Wy verloren op dien tocht maar een matroos, die, door wat grillen voor de Javanen te maken, gequetst, en eenige dagen 'er aan van die wond gestorven is. Onze d[oo]den.

Buiten dezen matroos zyn 'er nog verscheide andere, dog door ongemak, hitte, en de zware op- en aftochten (waar door zy de persing kregen) gestorven.

De Bombardier Weinzenster, en Kapitein Hoogerlinde, een man van 300 pond zwaar, en dien zulken tocht niet geleek, stierf allereerst op dezen tocht. Zeven dagen na onze komst in Cartasoera stierf Weinzenster, en zeven dagen daar na de Majoor Wels, die alle drie op Cartasoera op eene plaats begraven leggen.

Voor zyn vertrek van den Keizer maakte de Heer de Wilde den 5 October 1705 een nieuw verbond met hem, 't geen door zyn E. en de Heer Michiel Ram, Govert Knol, Georg Frederik van Beilwits, Jan van Zon, Hendrik van den Horst, Jacob Frederik de Famars, en Jan de Mons, Geheimschryver, getekend was.

Het bestond in 13 Leden, vervattende niet alleen de staving der oude vorige verbonden, maar ook de overgeving van den eigendom van alle de landen aan de E. Maatschappy, die bewesten de Rivieren en bergen, beginnende van de mond der Rivier den Donan, daar ze in de Zuidzee uitloopen, en voorts langs die Rivier Nieuw v[er]bond do[or] de Heer Wilde [met] den Kei[zer] gemaak[t].

West

A°. 1705. West henen tot Passaroewan, daar 't binnen-meir begind, en verder Noordwaards langs de Oost en Noord-kant van dat meir tot aan de mond der Rivier Tsiborom, en langs de Oost en Noord-kant van 't daar aanvolgende ontoegankelyk moeras, tot Tsisatia, ontrent het dorp Madura, en van daar Noord ten Oosten door en over 't gebergte van Dailoer, tot den berg Soemana of Soebang, en voords bezuiden en beoosten het gebergte Bonkokom, om dus by de Rivier Lassari uit te komen, zoo dat ook den landstreek van Gabang daar onder behoort, al welke landen hy by dezen ons over gaf.

Hy erkende ook de Princen van Tsjeribon, en hunne landen, voor vrye Princen en landschappen.

Ook stond hy af, en liet onder onze bescherming blyven de landen van Sammanap en Pamacassam op Madura. Vernieuwende de gift van Samarang, met den aankleve van dien, daar by voegende Torrabaja, en Gamoela, met alle de dorpen daar onder behoorende, mits dat de tol daar, en op Samarang, aan den Keizer blyven zal. Dog de E. Maatschappy geeft aan zyn Hoogheit weer over een menigte van dorpen, die onder Samarang en Caligave behoord hebben, ten getale van in de zestig stuks.

Nevens verscheide andere voorwaarden, daar by bedongen, is dit ook de voornaamste, dat de E. Maatschappy aan dezen Vorst een zeer groote schuld van veel tonnen gouds, die zy van hem, of van de kroon hebben moest, quyt schold, begerende daar van niets te hebben, om te toonen, dat het haar geenzins om geld te doen is, en dat zy haar veel meer aan de rust, vrede, en vriendschap met dien Vorst, gelegen leggen laat.

Wanneer nu dit alles door zyn Ed. wel besteld was, is hy van daar vertrokken, en weer op Batavia gekomen, na dat hy ontrent vier maanden op dezen tocht doorgebragt had.

De optogt, buiten de leg- en rust-dagen, en die der toebereiding van de wegen duurde agt, en de aftogt na beneden vyf dagen.

Ondertusschen was Pangerang Depati Anom na Soerapati gevlugt, van voornemen zynde, om zich nevens hem hier of daar te versterken, en ons zoo te verduuren.

Hy had toen, zoo men zegt, nog een groote magt van geld en juweelen by zig, alzoo 'er een groote schat by een gezamelt was, om daar mede een deel van de oude schulden af te leggen; maar toen nu deze vrede-breuk kort daar op volgde, en hy van zyn throon gejaagd was, meende hy dit geld niet beter, dan tot verdediging van zyn recht, te konnen gebruiken.

Het meeste daar af is in handen van Soerapati geraakt, die hem dat van tyd tot tyd zoo ongevoelig heeft weten af te melken, dat 'er eindelyk niet anders dan zyne juweelen overschooten, die hy volgens de gewoonte der vermogende Javanen gemeenelyk in een djimat, of gordel, om zyn lyf droeg; maar die ten laatste al mede moesten springen, alzoo de looze Soerapati hem wel helpen; maar geen geld daar toe geven, en ook noit in 't verschot wezen wilde.

Nu was de nieuwe Keizer wel op zynen throon door ons gevestigd; maar zoo lang zyn medestrever leefde, of vryheid had, om met zyn vyanden aan te spannen, was 'er voor hem niet veel rust te hopen.

Haar Edelheden wel wetende, dat die Vorst, hoe magtig ook in zich zelven, tegen Soerapati, en tegen Pangerang Depati Anom, zonder ons niet bestendig was, besloten dierhalven, om het daar by niet te laten, maar om A°. 1706 nogmaals een leger na Java te zenden, om Pangerang Depati Anom, of uit de wereld te helpen, of in handen te krygen, en om zich nu te gelyk aan Soerapati, wegens die moord aan 28 man van ons bedreven, te wreken.

Het oppergezag van den togt als Veld-Heer, wierd op dien tyd aan de Heer Commandeur Govert Knol, en als 2e. (om zyn Ed. by overlyden te vervangen) aan de Heer Frederik Christiaan van Bergen, wel eer Kapitein tot Bantam, gegeven. Ontrent dien tyd nu was ik op Batavia gekomen.

Wanneer het nu ten naasten by tyd wierd, om ons volk na Java te zenden, vonden haar Edelheden te gelyk goet, om weder een Predikant in den trein mede te geven, hoewel die 'er (om de waarheid te zeggen) meer uit gewoonte, als wel uit noodzakelykheid, of wegens eenige nuttigheid gezonden, en aan zulk een man niet de allerminste gelegenheid gegeven werd, om gedurende den tocht by na iets van vrucht te konnen doen, gelyk ik tot myn leedwezen zelf ondervonden heb.

A°. 1705 hadden haar Edelheden den Heer Nicolaus Groenewoud met den Heer de Wilde mede gegeven.

Nu hadden zy wel in 't eerst besloten de Heer Feilingius derwaards te zenden; dog dezen Heer vry schielyk daar op ziek geworden, en dus niet in staat zynde, om mede te gaan, zoo vonden haar Edelheden goed (hoe zeer ik ook daar tegen by de uitdrukkelyke last der Heeren zeventienen bewaard scheen te zyn) den 22 Juny A°. 1706 my te bevelen, om op dien togt te gaan, zonder zich eenigzins daar aan te kreunen.

Ik verzogt wel zeer ernstig, om daar van verschoond te werden; dog al myne be-

Margin notes: [...]ar by [...] een [...]ote [...]ld [...]t gegolden [...]d. — [...]aar Pangerang [...]pati na gevlugt. — A°. 1706. En hoe hy door Soerapati gehandeld is. — Besluiten om Pangerang Depati te vervolgen. — En Soerapati te straffen. — De 3e. Veldtocht A°. 1706 onder Heer Knol. — De vorige Leger-Predikant. — Den schryver, by haar Edelheden als Leger-Predikant gekoren.

A°. 1706. bewyzen, verzoeken, en voorregten, my door de Heeren zeventienen gegeven, mogten my niets helpen.

Het behaagde haar Edelheden op den 24 dito by haar besluit onveranderlyk te blyven, het welk ik dan op den 25 dito (zoo ik niet wilde genoodzaakt werden, om nog in dat zelve jaar, als ik daar eerst van zoo een zware reize, met zoo een groot huisgezin aangeland was, weer na Holland te keeren) tegen myn wil en dank wel aannemen moest. Ik bereide my derhalven tot dien moejelyken togt, hopende dat alles ten besten mogt afloopen, hoewel dat geheel anders met my (gelyk wy in 't vervolg zullen zien) uitviel.

Zyn vertrek van Batavia.

Den 3 July Zaturdags ben ik aan het schip de Gent gekomen.

Den 4 dito Zondag 's avonds ontrent 6 uuren ben ik met dien bodem van Batavia t' zeil gegaan, om onze reize na Samarang te vervorderen. Philip Terkuis was Schipper, en de Heer Kornelis Sibens Onderkoopman op dit schip, zynde de Schipper een van de rekkelykste en beleefdste, die ik oit onder de zeevarende ontmoet, hoewel ik daar mede noit eenig geschil gehad, hebbe.

Buiten my waren op dien bodem nog de Kapitein-Luitenant Jan Theodoor Holts (een Heer die uit de Paltz stil na Indiën vertrokken, en zoo hy zeide, een zwager van de Heer Generaal Dopf te Maastricht, en door den zelven sterk aan de Heer de Wilde aanbevolen was) de Vaandrig Adriaan Ram, en 217 man, waar onder 53 Europianen, en de rest Inlanders, van welke 'er 79 tot bezettingen voor Japara geschikt waren, om daar onder den Luitenant Thomas de la Vegas, Hoofd van deze Bataviſche vryborgers, aan land te gaan, gelyk 'er 49 voor Soerabaja, onder den Luitenant Jacob Manuels, en 29 voor Rembang gezonden wierden.

De Heer Holts, die zig vry zeldzaam op Batavia gedragen had, willende niets eeten, dat door een zwart gekookt was, vervolgde in die manier van leven ook aan boord, komende wel mede aan tafel, dog at niet, dan wat drooge bischuit, met boter of kaas, alzoo hy zeide van de zwarten (hoewel die reiner dan hy waren) zeer vies te zyn, dat metter tyd wel overging.

Den 5 dito 's morgens ten 8 uuren liepen wy in gezelschap van 't scheepje Bekestyn (dat met ons van Batavia vertrokken was) voorby de hoek van Karawang, ontmoetende daar ontrent het schip Spierdyk.

Den 6 dito des 's avonds quamen wy af en aan de hoek van Sedari.

's Nagts gingen wy weder t'zeil, kregen zwaren regen, donder, en blixem, waar op wy weder ten anker quamen, gelyk wy meest alle dag moesten doen, om met het landwindje voort te geraken, alzoo de Oosten wind ons by dag te sterk tegen was. A°. 1706.

Den 7 dito tegen den morgen, en daar na weer ten twee uuren na de middag 't anker lichtende, zeilden weer een stuk wegs henen, liepen den 8 dito 's nachts voorby de droogte ontrent Brebes, pas voorby Pamanoekan, gerakende 's morgens voorby dien hoek van Brebes, alwaar wy twee Portugeesche schepen, en den berg van Tsjeribon, wel 10 of 12 mylen 'er af zagen, en quamen des avonds, na met een styve koelte gezeilt te hebben, weder ten anker.

Den 9 dito 's morgens ten zes uuren weer aan 't zeilen geraakt zynde, moesten wy ten tien uuren aan deze zyde van de Rivier van Indramaja, dat een weinig boven Loegatal, Paman, en Soengei Radja, legt, hoewel wy 'er nog wel zeven of agt mylen af waren, ten anker komen, alzoo het sterk begon te weerlichten, dat het in deze tyd veel tegen den avond op deze kust doet.

Den 10 dito hadden wy slegt, en onstuimig weder, lichten egter ons anker; dog de zware stroom en tegen-wind dwongen ons wel haast weer een goede ankerplaats te zoeken. 's Middags gingen wy ten twee uuren weer t'zeil, kregen een zwaare travaad, en quamen tegen den avond voor de groote bogt aan deze zyde van Indramaja ten anker.

Den 11 dito 's nagts liepen wy voorby den hoek van Indramaja, zagen den berg van Tsjeribon wel 18 of 20 mylen van ons af, die wel 10 mylen landwaard in legt, en zich zeer vlak, aan wederzyden afgaande vertoont.

Wy zeilden met zeer mooi weder, hoewel wat scherp, langs die kust, tot 's avonds laat, en quamen op vyf vadem ten anker.

Den 12 dito zeilden wy van 's morgens tot 's avonds, ankerden weer tegen den avond, zonder dat wy iet anders, dan den berg van Tsjeribon, zagen.

Den 13 dito 's morgens weer aan 't zeilen geraakt zynde, moesten ten half tien op zeven vadem (schoon geen land zagen) nevens onzen makker ten anker komen.

Den 14 's nagts ten half een lichtten wy ons anker, dog moesten dat ten zeven uuren al weer in de grond werpen, ziende geen land, dan tegen den avond den berg van Tsjeribon nog al van verre, en eenige vischers van Tagal in zee. Wy zeilden dien ganschen nagt door met een schoonen landwind, en quamen den 15 dito af en aan den berg van Tagal 's morgens ten agt uuren ten anker, vernemende het scheepje de Hartloop onder de wal.

Den 17 dito 's middags zagen van verre

A°. 1706. re het hoog land van Candaal vlak voor uit, of wat ter zyden ons, zynde een zeer hooge rug, en twee bergen, als die van Tsjeribon en Tagal (hoewel de eene wat hooger als de andre) 'er by, en in 't midden van twee andere gelegen. Wy zagen ook een chaloep van Samarang komen; dog quamen niet voor 's avonds ten acht uuren voor deze ftad ten anker, bevoelende my den eerfte dag niet al te wel, dog daar na beter.

Wy vonden hier de fchepen de Liefde, de Lek, Schoondyk, Bekeftyn, de Hartloop, en de Yffel op de Rede, waar op toen de Schippers Woordman, Bogaard, Verheide, Pavy, Coops, en van Dyk waren.

yn komft ot Samarang. Den 19 dito ging ik hier aan land, en wierd van de Heer Opperbevelhebber Knol met zeer veel agting en genegenheid ontfangen, gelyk ik ook ten huize van zyn Ed. myn verblyf genomen, en het daar byzonder wel in de tyd van myn aanwezen gehad hebbe.

Den 20 dito quam hier 't fchip de Eenhoorn (waar op Schipper de Vries 't bevel had) met de vlag van boven, en met den Landvoogd van de Moluccos, de Heer Pieter Roozelaar, benevens zyn beminde, vyf kinderen, den Onderkoopman Abraham Patras, enz. op de Reede, die door de Heer Knol, my, en meer andere ingehaald, zeer deftig ontfangen, en in de Vefting hier allernaaft myn vertrek gehuisveft wierd.

eftig ont-aal by en Kapi-n der hinee-n alhier. Op die zelve dag gingen wy gezamentlyk met een vry fterk gezelfchap, waar by de Heeren Roozelaar, Knol, Kapitein van Bergen, en meer andere waren, den Kapitein der Chineezen alhier, Angko genaamt, bezoeken, die in een zeer fraei en groot huis woonde, alwaar hy ons dien avond heerlyk onthaalde.

't be-ek by n Javaan-en nd-ogd. Den 21 dito, op welke dag de fchepen de Liefde, en de Lek na Soerabaja vertrokken, gingen wy den Javaanfchen Landvoogd alhier, Soera di Menggala, een van de vier Strand-Heeren, met het voornoemde gezelfchap, waar onder ook de Heer Holts was, bezoeken.

vens ee-ge danf-effen. Deze Heer deed 't gezelfchap de eer aan, van ons niet alleen een pragtige maaltyd, maar ook 't vermaak te geven, van zeven zyner befte danszereffen te zien danffen. Ik vond daar wel ganfch geen genoegen in; dog moeft dit nu, in weerwil, aanzien.

chreven. Het was een Heer van ontrent zeftig jaren, zeer koftelyk met een goud-lakens badjoe of opperkleed, een lange muggenbroek, en een zeer fraei vrouwen-kleedje, om het beneden-lyf, bekleed, daar ik hem anders in 't gemeen (buiten zoo een aanzienelyk bezoek) met een geel lakens badjoe, en met een flegt kleedje over zyn broek vry zeldzaam toegetakeld, gezien heb; dog nu had zich die man, om ons te eeren, op zyn fraeifte opgefchikt. A°. 1706.

Zoo als wy aan zynen Dalam, of by zyn Hof quamen, deed zich daar een groot voorhof op, zynde een opene plaats met veel wooningskens voor zyne bedienden. Daar na gingen wy door een groote poort, ter zyden de welke wy een ftal met een Olifant 'er in, die niet van de grootfte flag, hoewel hy al oud was, vonden.

Men liet hem voor ons los, en hy ging, om ons eerbiedigheid te bewyzen, op zyn eene knie voorover leggen.

Daar na quamen wy door een andere fteene poort in dat Hof zelf, daar wy verfcheide fteene wooningen, zoo ter zyden, als in 't midden, en een zeer groote en hooge Saboa, of opene fchuur, van zware balken, met karbeels voorzien, en in de zelve ontrent 200 Javaanfche halfnaakte vrouwlieden op den grond vonden zitten. Deze Saboa ftond vlak voor de wooning des Landvoogds, alwaar zich ter zyden ook een flaap-plaats of ledikantje opdede; dog aan de andere zyde zag men een groot getal van pieken.

Na dat wy twee of drie treden voorby die plaats, daar de Olifant ftond, geraakt waren, quam de eerfte vrouw van den Heer Landvoogd, nevens nog twee andere van zyne vrouwen, de gemalin van den Heer Roozelaar, en ons allen, verwelkomen, leidende ons na die voornoemde plaats, alwaar veel ftoelen met kuffens waren, verzoekende ons om daar op te gaan zitten, aan twee tafels, die daar ook gefteld, en op welke tapyten gelegt waren.

Ik had de eer om allernaaft de eerfte vrouw van den Heer Landvoogd te zitten, die my een fonting (of geregen fnoer) met bloemen (een ongemeene groote eer, en die men na de Javaanfche Hof-wetten niet mag af flaan, zonder zulk eene vrouw van ftaat te hoonen) vereerde. Zy droeg, dat wat zeldzaams was, ook muilen, en was eerft boven den boezem, die gedekt was, geheel naakt; dog toen de Heer Roozelaars Gemalin haar in 't Maleitfch vraagde, waarom zy geen badjoe aan had, en zoo trok zy aanftonds een zilver lakens badjoe, of wambasje, werdende eenigzins befchaamd, aan.

Zy had (op zyn Javaanfch) een zwaren bos met geolide zwarte hairen op 't hoofd, die tuffchen beiden met een band opgebonden waren. Zy was anders zeer vriendelyk en beleefd.

Zy onthaalde ons eerft met faffraan-thee (want de grooten op Java drinken niet anders, om alles op zyn ftatieufte en koftelykft te doen, alzoo zy voor ieder pond zeftig gulden moeten betalen) en daar na met allerlei fchoone confituuren, en heerlyke vrugten, waar op 's avonds een pragtig

A°. 1706. tig avondmaal volgde, daar wel overvloet van schoon eeten, dog geen andere drank, dan water was.

Om nu weder tot den dans, die voor af ging, te keeren, zoo moet ik zeggen, dat wy geen honderd tellens gezeten hadden, of daar quamen die zeven dansseressen in, van welke de Javanen een groot werk, en die ook een groot deel van hare staatvoering uitmaken.

Djaja de Ningrat had 'er veertien, welkers gout en juweelen hem meer, dan tien duizend ryxdaalders, quamen te staan.

Eerst dansten 'er zeven gelyk, welker kleeding en toetakeling, benevens het verdere, tot dat dansen behoorende, wy hier niet omstandig zullen beschryven, aangezien wy, op Soerabaja gekomen zynde, by den Prins van Madura beter gelegenheit daar toe zullen hebben.

Na dat die zeven dogters gedanst hadden, quam 'er een man en vrouw, die malkanderen zeer aardig vryden, voor den dag.

Deze vryster quam eindelyk op de schoot van den Commandeur Knol, daar na op die van Kapitein van Bergen, en eindelyk op die van den Kapitein-Luitenant Holst zitten, die haar ieder een kleen geschenk, dat zy ook al vry aardig bedelde, gaven; dog met de Heer Holst had zy de meeste moeite, om dat hy geene der Inlandsche taalen verstond, behalven dat hy deze gewaande dogter ook niet al te fatzoenelyk aantastte, maar hy vond zich zeer in zyne meening bedrogen, als hy, in de plaats van haren boezem, twee calappusdoppen, met wat lywaat 'er over, en aldus klaar bevond, dat het een mans-persoon was, ontrent welken hy zich vergrepen had.

Dit was oorzaak, niet alleen van een groot gelach en geschater, zoo van ons gezelschap, als van een grooten troep Javaansche vrouwen, die ontrent twintig of dertig treden van ons af zaten, om daar de Javaansche muzyk, met na de bodòc, of trommel, te zingen, waar te nemen; maar ook om, dat hy, boven het vorige geschenk, 'er nog een byvoegen moest, om die smaad, die hy quasi deze gewaande dogter aangedaan had, te dekken; ook dorst zy zedert die tyd niet weer in de baan komen.

En Djaja de Ningrat. Daar op quam een andere danseres te voorschyn, zynde een van de beste, die Djaja de Ningrat, gewezen Veld-Heer van Pangerang Depati Anom, die tot ons overquam, had mede gebragt, gelyk hy daar ook met zyn oudste zoon tegenwoordig was. Deze Heer was een wakker, vry lang en mager man, wel verstandig, dog ook zoo groots van hert, dat hy zich byna niet verwaardigde iemand aan te spreken.

Hy had als een verrader, zynen Prins verlaten, en ook al de trekken van een schelm in zyn wezen, waarom hy van de onzen in alles mistrouwd wierd, dat hem zeer smertte, 't geen men aan hem ook wel merken kon, alzoo hy wat anders van ons verwagt had. A°. 1706.

Hy was nu Depati, of Stadhouder des nieuwen Keizers op Ongaran, en had deze dogter tot vermaak van zig zelven, en van 't gezelschap van de Heer Knol, en van den Heer Landvoogd van Samarang, mede gebragt.

Voor een Javaansch vrou-mensch was zy redelyk blank, en vry wel besneden van wezen, dat eenigzins na 't wezen van een Chineesche dogter zweemde, gelyk zy ook zoo by na wat lymende van taal was, dat alle Javaansche vrouw-lieden eigen is. Zy zong zeer wel, ook had zy (gelyk de andere dansseressen) een voorhoofd-cierzel van goud, of verguld zilver, dat zeer schoon, en iets zeldzaams voor my was, hoewel ik 'er naderhand in Amboina meer gezien hebbe, gelyk ik die aldaar ook in prent vertoone.

Daar beneven waren alle deze dansseressen rykelyk van ringen aan alle de vingers, en die weer heerlyk met diamanten, robynen, en esmarauden voorzien.

De voorhoofd-cierzels van alle deze vrouwen, die anders redelyk wel besneden van aanzicht waren, hoewel die van Djaja de Ningrat de vlag voerde, en wel de fraaiste van wezen was, schenen een soort van paarden-tuigen, die haar immers zoo zeer ontcierden, als de bobori (een geel smeerzel) waar mede zy, om fraei te zyn, bestreken waren.

Haar boven-lyf van den boezem af, die zy met een kleedje bedekt hadden, was naakt, en die dansseres van Djaja de Ningrat had zeer veel bloemen in 't hair, dat, gelyk dat der andere, zeer sterk met welriekende calappus en andere olien, met bloemen gemengt, bestreken was.

Die van Djaja de Ningrat, welke beter, dan de andere, opgevoed scheen te zyn, begon nooit haren dans, of zy sombayde eerst ettelyke malen voor het gezelschap, dat by hen voor een soort van een beleefde groet doorgaat.

Gelyk 'er eerst maar eenige byzondere gedanst hadden, zoo dansten 'er daar na zeven gelyk zeer aardig, en zwak voor af, aan ieder zyde drie, en een in 't midden. Dan danste 'er eens een voor, en drie en drie agter de zelve, draejende hun lichaam en armen, op een verwonderens waardige wyze in zeer veel bogten, en gevende gedurig met het oplichten en gedurig tusschen de beenen slaan van haar kleedje, dat voor hen sleepte, een groote zwier en aardigheid aan haren dans, behalven dat hier toe ook niet weinig hielp het gedu-

A°. 1706. durig oplichten van een groote witte sluyer, die by na voor toegebonden, maar zoo lang was, dat hy achter op de grond sleepte, die zy dan gedurig zeer aardig agter uit, dan eens van de grond opsloegen, en dan eens weer om hare hand wonden.

Terwyl deze dochters danſten, waren 'er, onder een groote troep vrouwen, die wat van ons af, en ontrent 20 of 30 ſchreden voor uit, zaten, weer eenige andere Javaanſche Deerns, die op 't ſlaan van de Gong, en Tifa, en van een inlandſche cither, zongen; dog al haar Muzycq beſtond enkel in 't uitgalmen van Re, Mi, Re (even als de Muzycq der Chineezen) en in Cadançen, by quarten, terzen, en quinten, op een zeer onaangename wyze, en met een lyming, die my ſchrikkelyk verveelde.

Na dat deze wat gedanſt hadden, gingen zy wat agter uit, dog gemeenelyk ging 'er een voor aan zitten, en toen quam die van Djaja de Ningrat, die zeer koſtelyk gekleed was, ongemeen wel danſte, en zeer fraei, voor een Javaanſche, zong. Zy danſte naderhand met een andere Javaanſche dogter, en met een Javaan, die zeer wel zong, en vry behendig met zyn ſchouder-blad, en met zyn arm een geluid als iemand, die (met eerbied gezegt) 'er een vliegen laat, zoo dikwils als hy maar wilde, wiſt te maken; waar op dan 't ganſche gezelſchap, en voor al die Javaanſche trop met vrouwen (onder 't gedurig roepen van mang koono, dat is, zoo) niet weinig begon te lagchen.

Na dat dit eenigen tyd geduurd had, wierden wy aan een heerlyke tafel gezet, en namen, na zeer deftig van dezen Heer Landvoogd onthaald te zyn, en na een zeer diepe dankzegging, laat in de nacht, ons afſcheid van den zelven, die men zegt een Heer van groot vermogen te zyn.

Hy trekt van zyn tollen en tienden wel drie duizend ryxdaalders, en dan van den handel, die de Chineezen, en andere daar voor hem doen, nog wel zoo veel, zoo dat men giſt, dat hy 't eene jaar door 't andere wel tien duizend ryxdaalders inkomen heeft.

Den 22 dito 's morgens ten agt uuren vertrokken wy na Japara, en de Heer Roozelaar met den Eenhoorn na Batavia.

Wy zeilden dit rak in vyf mylen af en aan die ſtad, dog kregen de wind zoo ſterk tegen, dat wy eerſt 's avonds ten zes uuren, een myl buiten de Ree, en de twee Eilanden, ten anker quamen.

Deze twee Eilanden leggen ten Ooſten van Japara, en een myl Weſtelyker ook een met reven, wel twee mylen van de ſtad; en men moet hier beooſten die Eilanden inloopen.

Den 23 dito liepen wy tuſſchen die twee Eilanden door, en quamen op vyf A°. 1706. en een halve vadem ten anker.

Wy, na land roejende, lieten den berg, een klip, en nog een andere onderwater, beide digt by den berg, ter regterhand leggen, en quamen zoo langs den berg in de Rivier, en aan land. *Des ſchryvers komſt te Japara.*

Wy vonden daar den Opperkoopman Govert van Wyngaarden, als Hoofd en Gezaghebber van Java's Noord-Ooſt-kuſt, hoewel de Heer Commandeur Knol nu 't gezag boven hem voerde.

Als eerſte van den handel, of tweede van dit Comptoir, lag hier zekere Lampe, eene de Wys volgde hem in rang als tweede, en daar na eene van Citers als Fiſcaal voor die tyd, en als Geheimſchryver te gelyk.

Pas voor ons quam 't ſchip Schoondyk hier op de Reede, 't geen Kapitein de Bevere na den Leger-trein, of na Soerabaja, brengen zou.

De Heer van Wyngaarden ontfing my zeer beleefd, en had de goedheid om my te verzoeken van by hem, zoo lang ik daar was, myn verblyf te nemen, gelyk ik ook dede.

Ik bezogt ten eerſten den Javaanſchen Landvoogd van deze ſtad, Sedjana Poera genaamd, die my, nevens de verdere van ons gezelſchap, zeer minnelyk ontfing. *En onthaal aldaar.*

Hy is de derde in rang van de vier groote Strand-Heeren. Hy onthaalde ons met thee en confituren, die ons van vrouwen (volgens den Javaanſchen trant, die hare meeſte zaken door vrouwen laten verrigten) aangebragt wierden onder een groote Saboa, daar veel matten op de grond geſpreit lagen, waar op die Heer met de beenen kruislings onder 't lyf zat, hebbende by zich ſtaan een tabaks-doos, of een calappus-dop met een goud dekzel, een riet van zes of zeven voeten, en tuſſchen ieder vinger breed een goude band, een gindi (of water-kan) met goud beſlag, en verſcheide andere zilvere vaten, daar gebragt, om zyn pracht en vermogen te toonen. *By 't Opperhoofd, en by den Javaanſchen Landvoogd.*

Als ik myn afſcheid van hem nam, vereerde hy my een koebeeſt, en twee korven met hoenderen, waar tegen wy hem weder een ander geſchenk toezonden, alzoo 't daarom gedaan was.

Ik bleef hier niet langer dan eenen dag en nacht, en vertrok den 24 dito van land; dog wy geraakten niet voor daags 'er aan in zee, quamen den 28 dito voor de Reede van Rembang ontrent twee en een halve myl van de wal, latende ter rechterhand drie quart myls voor uit een Eiland met vier boomen, en wit ſtrand, en nog een ander met twee boomen 'er op, leggen.

Men moet aldaar, gelyk ook by Tsjeribon, om de ſteen-bank veel om varen, en van de Ooſt-kant af op de Reede komen, alzoo 't om de Weſt alomme droog, en

A°. 1706. en veel drooger is, dan 't wel in de kaart vertoond werd.

De Schipper, Onderkoopman Sibens, en de Vaandrig Ram, gingen 's avonds ten agt uuren aan land, en vonden daar de Vaandrig van den Bosch als Hoofd leggen, hoewel hy 'er nog niet voorgesteld was, wagtende na de gevolmagtigden, die met een Pantsjalang al agt dagen van Japara onder weg geweest waren.

Den 30 dito 's morgens vertrokken wy weder van daar, en quamen op Zondag den 1 Augustus ten zeven uuren 's morgens op vyf en een half vadem ontrent den hoek van Panka, en zoo na aan Soerabaja, als wy konden; dog nog wel tien of elf mylen 'er af, ten anker.

Wy vonden hier de schepen de Liefde, de Lek, Brandenburg, Schoondyk, de Hartloop, en zeer verre voor uit nog een ander schip leggen; dog op dezen zelven dag vertrok Brandenburg na Batavia.

Daar verliep al eenigen tyd, eer ik (alzoo het tusschen de plaats daar wy ten anker lagen, en tusschen Soerabaja, zeer droog en vol reven is) wierd afgehaald, dat eindelyk met een kleen scheepje, de Susanna genaamd, en waar op de bevelhebbende Schipper over de Treins-vloot Joan Faber gebood, op den 5 dito geschiede, komende met zynen Onderkoopman Hugtenbroek aan boord.

Wy liepen den 7 dito voorby 't Eiland Mengarek, en quamen, toen wy verre genoeg waren, den 9 dito eerst ten anker.

Des zelfs komst op Soerabaja. Ik ging van dit scheepje, ontrent de Rivier van Soerabaja gekomen zynde, in een schuit, en wierd de zelve, die niet heel breed dog fraei is, ontrent drie quart myls opgeroeid, trad daar te land, wierd zeer vriendelyk van de Heer Willem Sergeant, Kapitein en Hoofd alhier, verwelkomt, en in zyn wooning gehuisvest.

Ik vond hier ook als tweede, den Onderkoopman Gerard van Kervel, die by 't trouwen van myn oudste dogter wel in myn huis tot Dordrecht geweest, en my, door 't maken van een fraei vers op haar huwelyk, bekend was, welke kennis my naderhand (gelyk wy zien zullen) van zeer veel nut geweest is.

En op Gressic. Daags voor dat ik op Soerabaja quam, of den 8 dito, ging ik, om my eens te verlugten, na Gressic, alwaar ik by den Temanggong, Poespa Nagara, een zeer braaf, naerstig, en vernuftig man, die middag zeer deftig ter maaltyd onthaald wierd.

Ik vond by dezen Heer een wapen-huis, dat vry net, groot en keurlyk was, voorzien van een groote menigte van donderbussen, snaphaanen, lange en korte pieken, die zeer fraei met zilver ingelegt waren, en van welke oorlogs-gereedschappen hy zelf veele gemaakt had.

Hy had ook op zyn binnen-plaats als een Diergaarde, waar in hy allerlei soorten van vee had. A°. 1706.

Ik zag 'er hoenderen van allerlei slag, die men bedenken kan, Siamze, Javaansche, kleene en groote, ook hoenderen met verkeerde vederen, korte met ruige pooten, zwarte met zwart gebeente (die voor de gezondste gehouden werden) en veel meer andere, die my nu niet te binnen schieten.

Daar waren verscheide soorten van Endvogels, van Ganzen, en zeer fraeje duiven, Suratze met opstaande staarten, kleene Bengaalze blaauwe en witte Pagadetten of Bagdatze duiven, tuimelaars, en andere zeldzame soorten, en wel acht of tien koyen met verscheidene soorten van fraeje tortel-duiven.

Ik heb ook noit zoo veelerlei soorten van zeldzame Aapen by een gezien. Hy had een spier-witten, en ook een pek-zwarten Aap, die ongemeen fraei waren, en een zeer groote graauwe Meerkat, met een zwarte kop, en een lange staart, die waardig was gezien te werden.

Na dat wy al zyne fraejigheden met veel verwondering gezien hadden, namen wy afscheid, bedankende hem voor de beleefdheid, die hy ons bewezen had.

Hy vereerde my ook, zoo als ik henen wilde gaan, twee fraeje kalveren, hoenderen, en eenige tortel-duiven, welk geschenk ik hem naderhand wel tien dubbeld geloond heb door een zonderlingen dienst, die ik hem dede, behalven, dat ik hem kort daar aan ook een fraei geschenk 'er tegen t'huis zond. Ik vond de tortel-duiven zoo fraei, dat ik ze waardig keurde na Batavia tot een geschenk aan myn huisvrouw, en kinderen te zenden.

Ik wierd niet alleen van de Heer Sergeant zeer minnelyk ontfangen; maar die Heer ging ook, om my eenige uitspanning te geven, dien zelve avond met my na de Alon Alon, of de Pascebaan, by welke de Depati of Landvoogd van Soerabaja, die tweede in rang van de Strand-Heeren was, zyne wooning had, en alwaar men nog op dien zelven dag (zynde maandag) te paard tegen malkanderen rennen en stryden zou. Op dezen dag doen dit alle de Grooten des Ryks, en de Landvoogden; dog geen van hen durft dit op een Zaturdag doen, alzoo dit dan by niemand dan de Keizer geschieden mag.

Wy vonden den Depati onder twee groote Waringin of Pitsjaar-boomen zitten op een plaats, daar tien of twaalf Chineesche gevernisde stoelen stonden; dog zoo ras hy ons zag aankomen, stond hy op, quam ons te gemoet, verwellekomde my zeer beleefd, en betuigde my in 't Maleits zeer verheugt over myn komst te zyn. Zien den Landvoogd in de Renbaan stryden.

Hy was een man van een brave gestalte, dog

A°. 1706. dog wat plat van neus, redelyk vet, en zeer deftig gekleet, zynde een Heer van ontrent zes en dertig jaren. Hy had over alle zyne andere kleederen, een zeer fraei vrouwen kleedje van ſtaat, dat zy Cobâr noemen, dat om de middelen met een groene zyde en goud-draadze gordel, ieder ſtreep van dien een vinger dik, en agt of tien reizen rond gaande, gebonden was, waar aan ook de trens aan een goude haak was, aan welke zy in 't rennen gewoon zyn haar korten paarde-toom vaſt te maken.

Dit kleed van ſtaat is zeer ruim, en vol ployen, dik op een gekoppeld, en zoo wyd, voor al in de zyden, dat het haren tred, die zeer moedig is, veel langzamer en deftiger ons doet voorkomen.

Nader beſchryving. Hy had een Sonting, of riſt bloemen agter zyn ooren hangen, en zyn hair blonk van de welriekende olie, waar mede het gezalft was, waar in de Ooſterlingen een groot cieraad ſtellen.

Hy had ook, dat anders zeldzaam by de Javanen is, muilen aan zyn bloote voeten, en ſtond klaar om een aanvang van dit ren-ſpel te maken.

Hy verzogt ons eerſt te zitten, en ſteeg, na een weinig gezeten te hebben, op een zeer fraei paard, dat graauw van hair of een moye ſchimmel, zwart van maanen, en van een zeer cierlyke Javaanſche zadel voorzien was, voor en agter met een overſchietende, en geploit groen-zyde ſtof, en aan wederzyden met een rond ſchild, als een halve maan van gedaante, bedekt.

Zyn broek, die men toen hy te paard ſteeg, zien kon, was van goud laken, hangende op zyn Perſiaanſch tot op zyn voeten.

Terwyl hy te paard klom, nam hy een ſtompe ſpeer, of piek van tien of twaalf voeten, in de hand, ſloot zich zeer vaſt met de knien, en maakte de toom van zyn paard aan de voornoemde trens vaſt, om dus het paard met zyn lyf en knien te beſtieren.

Hy reed dan eerſt op een zeer hoogdravende ſtap de Ren-baan half rond, en dat zoo verre, dat hy nu vlak tegen ons over ſtond, zynde die baan wel twee honderd ſchreden lang, en ontrent zoo breet.

Deze Prins, die een van de groothertigſte is, dien ik op Java ontmoet heb, was waarlyk een man, die zich uiterlyk zeer heerlyk en groots in alle zyne gebaarden, en op zyn ſchuimbekkende ros zoo moedig opdede, dat het een luſt was hem dus dan eens te zien henen draven, dan weer eens zeer aardig zyn paard te doen trippelen, dat de Javanen in hunne paarden byzonder beminnen.

Van dit rennen. Ook had deze Prins de roem, van op Java, buiten Djaja de Ningrat, en Sedjana Poera (die mede zeer vermaard in het Ren-perk waren) zyns gelyk niet te hebben, behalven dat hy veel ruſtiger van geſtalte, dan een van die twee Heeren, was. A°. 1706.

Hy had drie broeders, van welke de naaſte in jaren aan hem, Jangrana genaamd (zynde Heer van Lamoengan, dat agter Greſſic gelegen, en ontrent twee duizend zielen ſterk is) op 't ſlaan van een menigte van Gongen, op hem af quam, het welk hy zoo ras niet gezien had, of hy vatte zyn ſpeer met beide zyn handen, dreef zyn paard met een volle galop, met de toom op de trens, op zyn broeder aan, en dwong zyn broeder de Ren-baan te verlaten, alzoo hy 't tegen hem onmogelyk gaande houden kon.

Na dit verricht, en nog eens moedig het Ren-perk rond gereden te hebben, quam hy weder by ons zitten, en gaf aan een groote menigte van andere Ridders, die zich op hunne paarden in dit Ren-perk bevonden, gelegenheid, om ook hunne dapperheid in 't ſtryden, en vaſtigheid in 't ryden te vertoonen.

Die van zynen bloede, of van den eerſten rang waren, zag men van de andere door eenige lange ſmalle linten of bladen voor aan de ſpeer onderſcheiden, en die volgden in 't rennen ook onmiddelyk na hem, alzoo 't een groote misdaad wezen zou, om voor een Heer van hooger rang op 't midden van 't Ren-perk te verſchynen, of iemand anders uit te dagen, waarom zy ook alle zich aan de eene zyde van de Pascebaan houden, wagtende een iegelyk zyn tyd, en beurt met veel geduld af.

Wy zagen toen wel veel topjens of witte platte Javaanſche mutsjens van de hoofden van deze en gene Ridders afſtuiven, die van hun volk dan opgeraapt wierden, maar daar viel toen, gelyk ik op andere tyden wel gezien heb, geen van allen van zyn paart; een bewys, dat zy dit rennen en ſtryden zeer vaſt verſtonden.

Na dat dit een groot uur geduurd had, namen wy afſcheid van dezen Prins, en zyne broeders, en keerden na huis onder een afgryzelyk gerammel van een groote meenigte van zware Gongen, die een iegelyk van die Ridders daar van zyn volk had laten brengen, behalven die van den Depati, die zoo groot en zwaar waren, als ik 'er oit ergens gezien heb.

Den 10 dito tegen den avond gingen wy over de Rivier van Soerabaja, om de vermaarde graven van 't Dorp Ampil te zien.

De Heer, die ons derwaards geleide, was Angadjaja, zoon van den gewezen Temanggong van Paſſaroewan, diens vader door Soerapati daar uit gedreven, en aan welken Heer, by 't veroveren van Paſſaroewan, de belofte gedaan was, van hem weer in zyn vaders plaats te ſtellen.

Het vermaarde graf, daar hy ons na toe

 bragt,

A°. 1706. Gaat het graf van Sulthan Ampil zien.

bragt, was dat van Sulthan Ampil, de vader van Panombahan Ratoe, dien grooten Javaanzen Heilig, die op het bergje Giri, mede in een aanzienelyke en verhevene graf-ftede, begraven legt.

Zy verhaalden my te dier tyd van dit, en van de andere graven veel zaken, die ik naderhand, by naauwer onderzoek, geheel anders bevonden heb.

Zy fpraken van eenen Sulthan Kadjaradjat, die nevens dezen Sulthan, en nog een andere Arabier, Bootapoeteh genaamd, uit Arabien op Tsjeribon gekomen, en als grondvefter des Mohhammedaanfchen Godsdienfts aldaar begraven zou zyn, waar mede zy van den vermaarden Sjeich Ibn Moelana (die zy niet recht fchenen te kennen) wilden fpreken.

Deze Bootapoeteh legt twintig of dertig fchreden verder, tegen over het huis van Angadjaja aan de over zyde dezer Riviere, alwaar ook de vader, en 't ganfch geflacht van dezen braven Heer Angadjaja onder een hoogen boom begraven lag.

Wy gingen na dit beroemde graf van Sulthan Ampil door een naauwen weg, en door verfcheide naauwe Poorten van roode moppen opgemetzeld, quamen daar na over verfcheide matig groote opene plaatzen, alwaar men ook eenige flegte Saboa's zag, onder een van welke wy een Bruidegom met een kleedje van groen gaas met goud 'er op, om 't lyf geflingerd, met bloemen agter de ooren, en verder naakt van boven-lyf, nevens zyn bruid, die mede vry flegt gekleed, en boven de boezem al mede naakt was (hoedanig de meefte Javaanfche vrouwlieden gaan) zagen.

Zy, die daags te voren bloemen op dit graf gebragt hadden, waren 'er nu geweeft, om een zegen over hun huwelyk van dezen dooden Heilig af te bidden.

Eer wy verder gingen, geraakten wy over een plaats, daar men onder een kleen bruggetje, of rondom een fteen, daar men over ging, water vond, waar in zy hunne voeten, eer zy verder gingen, met eerbied, en om dit heilig graf niet te bezoedelen, wieffchen.

Na dat wy nog twee portaalen doorgegaan waren, quamen wy op een plein van dertig voeten breed, en wel zeftig diep, met zeer veel graven in de open lucht vervuld. Zoo haaft wy by des Sulthans graf quamen, dat vry flegt, en maar met wat aarde en eenige groente beftroit was, knielde de Opperpriefter, die ons nevens Angadjaja derwaards geleid had, en ook Angadjaja zeer eerbiedig, nevens alle de Javanen, die in hun gevolg waren, neder.

Zy verhaalen ons verder, dat deze groote Heilig zoo flegt op zyn uitdrukkelyk verzoek begraven, en dat 'er tegen zyn wil en begeeren, naderhand uit eerbiedigheid wel een heerlyke Tent over het graf gemaakt; dog dat die door een zware ftorm van daar na Madura gevoerd was. A°. 1706.

Van dezen Sulthan Ampils zoon, Panombahoe Ratoe genaamd, verhaalen de Javanen, dat, als hy eens in zyne aandagt en gebed bezig zynde, door een Olifant geftoort wierd, hy den zelven een flag gaf, dat hy in een fteen veranderde, gelyk die nog heden by zyne graf-ftede op Giri, maar door den donder voor 11 of 12 jaren in ftukken geflagen, te zien is. Ook getuigen zy dat deze H. zich wel veertien dagen aan een, in twee groote kuilen, die nu nog by dit graf te zien zyn, onthield. Dat immers een bewys van groote heiligheid is.

Den 11 Auguftus quamen de Heeren Knol, en Frederik Chriftiaan van Bergen, hier van Samarang, die wy gezamentlyk te gemoet gingen, om hen met veel ftatie en een grooten trein, wel 70 mannen fterk, een ftuk weegs in te halen. Komft van de Commandeur Knol en andere Grooten.

Den 15 dito wierden wy by den Depati van Soerabaja princelyk onthaald, alwaar ook de oude Panombahan, of Prins van Madura, Tsjakra de Ningrat genaamd, een Heer van in de tagtig jaren, mede verfcheen, zynde met Kapitein Henrik van der Horft daar gekomen, door de Kapiteins Zacharias Bintang, en Willem Henrik de Bevere afgehaald, en door den Zeevoogd met vyf, en door de mindere vaartuigen met drie eerfchooten verwellekomt, buiten welke 'er dertien aan land gedaan wierden, terwyl hy onder 't geklank van trompetten en pypers aanquam.

Deze Prins was, hoe oud en kaal van hoofd, nog een zeer vermakelyk Heer, dat te meer te verwonderen was, alzoo hy niet gaan kon; maar op een vierkante bekleede plank, waar aan vier zware ringen waren, moeft gedragen werden. Ook van den Prins van Madura.

Hy was toen ongemeen koftelyk op zyn Javaanfch uitgedoft, hebbende een wambais van goud-laken, dat zeer fchoon en zwaar van goud was, aan, dat hy alle dag, zoo meenigmaal ik hem gezien heb, veranderde, hebbende noit een en 't zelve kleed twee dagen aan een; maar dan een goud-, dan een zilver-lakens, dan een zwart zattyne, dan een ander badjoe, en nu een blaauw dobbelfteene kleedje met goude ftreepen 'er in, om 't welk een gordel van een fchoone goude Allegia was.

Ook was hy zoo opgecierd met een menigte van koftelyke ringen, met zeer groote fteenen van verfcheide foorten aan ieder vinger, dat ik 'er noit zoo veele en zoo koftelyke op een en de zelve tyd gezien heb, waar in de Javanen hunne grootfte pracht ftellen. Hy had ook een ongemeene groote en koftelyke goude kris, vol heerlyke gefteenten, in een goude fchede op zyn rechter zyde.

Wy zaten hier alle met Chineefche ftoelen

A°. 1706. Die by den Prins van Soerabaja onthaald werden.

len onder een groote Saboa (of opene schuure op een groot plein in den Dalam gemaakt, die wel honderd voeten lang, en wel twee honderd voeten breed was) aan een lange tafel, waar op naderhand een groote menigte van spys door veele vrouwen aangebragt, en in ordre geschikt wierd.

Daar was allerlei soort van wild-braad, ossen- kalfs- en uitmuntend vet hertenvleesch; maar het droevigste van allen was, dat al die schoone spys in calappus-olie (in de plaats van boter) gebraden, en derhalven voor my (gelyk naderhand bleek) onëetbaar was.

Hy had ons voor de maaltyd met een kopje saffraan thee, en met een groote menigte van allerlei schoone confituuren den ganschen morgen bezig gehouden, en bragt ons, toen alle de spys op tafel geschikt was, wat nader by de zelve, waar op wy ons kort'er na ieder op zyne plaats, volgens zynen rang, vervoegden.

De Prins van Madura zat aan 't hoofd van de tafel (hoewel hy 'er lang tegenstreefde, willende de rang aan de Veld-Heer van ons leger geven) daar na volgde aan zyn rechterhand de Heer Knol, toen aan zyn linkerhand de Prins van Soerabaja, daar na ik (alzoo de Heer Knol dit zoo begeerde) en toen de Heeren Kapiteins van Bergen, Sergeant, Bintang, van der Horst, en de Beveren, na welke Heeren, als de Hoofden en Brigadiers van ons leger zynde, de mindere Bevelhebbers der troepen volgden. Ter rechterhand van den Prins van Madura zaten wel honderd jonge vrouwlieden van zyn gevolg, en nog wel dertig of veertig van vyftien of zestien jaren, in een halve maan wat verder af, een van de welke hem wat gemaakte pinang op een pisang-blad bragt; dog alle die deerns waren haar beziens niet waard, uitgenomen drie of vier, die op een matje byzonder zaten, die kostelyk van juweelen voorzien waren, en bloemen in 't hair hadden.

De Prins van Soerabaja had daar mede twee van zyne broeders genodigd.

De oudste der zelve, Jangrana genaamd, was een Heer vry korter, dan hy, van gestalte, een man van twee of drie en dertig jaaren, zeer droevig van wezen, en op verre na zoo verstandig, en ook zoo moedig niet, maar veel gemeenzamer, als zyn oudste broeder.

Zyn tweede broeder, Wira Deridja genaamd, was een zeer fraei en byzonder vrolyk Heer, ontrent dertig jaaren oud, en vry verstandiger, als zyn tweede broeder, dog ontrent van de zelve lengte, en beide wel een hoofd korter, als de Prins, hunnen oudsten broeder, die een van de kloekste en vetste mannen was, die ik oit op Java onder de Javanen gezien heb, uitgenomen den ouden Prins van Madura, die nog wel zoo lyvig was. A°. 1706.

Ik heb met die twee jongste Soerabajasche Princen menig uurtje met veel vermaak, sprekende met hen over allerlei zaken, doorgebragt.

Behalven deze waren 'er ook veel andre groote Javaansche Heeren, welker namen my juist niet bekend waren.

Beschryving der Gasten.

De Prins van Soerabaja (gelyk ook zyn twee broeders) verschenen met hun bovenlyf naakt aan de tafel; dog waren over hun lyf met zandel-hout, even eens als of zy gecamelot waren, bestreken, gevende alomme, daar zy zaten, een zeer aangename reuk van zich; dog om hun beneden lyf hadden zy een kleedje van velerlei verwen overal met goud doorwerkt, en met een witte gordel vast gemaakt.

Ieder van deze drie Heeren had zes ringen aan ieder hand, zommige van goud (hoedanige 'er twee aan de voorste vinger waren) en zommige met gesteenten bezet, die zich aan de agterste vingers vertoonden.

De oudste Prins was getroud met een dogter van zekeren vermogenden Ryks-Raad van den ouden overleden Keizer van Java, Amangkoerat de 1e. die door last van den jegenwoordigen Keizer, Pakoebowana, gekrist was.

Zyn naam was Mangononan. Hy was Temanggong van Pati. Deze zyne dogter nu was een ongemeene moedige vrouw, en die 't van den Prins haar gemaal in trotsheid (gelyk wy aanstonds hooren zullen) nog vry verre won. Dit wyf nu heeft hy van den Keizer door een zonderlinge gunst gekregen, en dit is 't, 't geen haar zoo opgeblazen maakt.

En der maaltyd, door de Princes van Soerabaja toebereid.

Zy had 't bestel van deze tafel, en alles zeer heerlyk na de Javaansche grootste trant bezorgd. Ik heb noit schooner, witter, aangenamer en welriekender ryst, op een tafel zien komen, waar mede ik alleen myne voor-maaltyd doen moest, als niet gewoon kost, in olie gebraden, te eeten; dog had ik van de voor-maaltyd (waar op wel zeventig of tagtig groote schotelen, behalven de kleene, waren) niet veel, ik had zoo veel te meer van de na-tafel, die in een nagerecht van wel honderd schotels van de schoonste en heerlykste vrugten, die ik oit in Indiën by een gezien heb, bestond.

Ik zag 'er veelerlei soorten van groote, en ook van middelbare Pompelmoezen, zommige wit, zommige rood van verwe, en voor al ongemeen lekker en aangenaam van smaak. Daar waren witte, roode, en welriekende Jamboezen, verscheide lekkere soorten van Piesang, schoone Ananassen, allerlei soorten van Mangga's, heerlyke en ongemeene groote water-meloenen,

A°. 1706. nen, Soorzakken, Tsjampedahas, Doerians, Tamarinde-vrugten, en een zekere soort van Aardakers, die ik zedert noit meer gezien heb. Met een woord, het was een tafel met fruit, waar op men den grootsten Prins van de wereld had mogen nodigen, en dierhalven een onthaal, met de grootmoedigheid van dien Prins, en met die van de hoogmoedige Princes van Soerabaja, volkomen overeen komende, waar by wy dan nog het luidruftig Javaansch Muzycq van een groot getal rammelende gongen en Tifa's hadden, zonder de welke zy dog niet volmaakt vrolyk konnen zyn.

Die in haar trotsheid nader beschreven werd.

Onder het eeten viel het gesprek over de heerlyke schikking en de menigte van allerlei keurlyke vrugten, die deze Princes had weten by een te zamelen, en ons zoo cierlyk op te dissen, waar op de Heer Willem Sergeant zei, dat de vrugten heerlyk waren; maar dat de vrouw, die ze ons verschaft had, weergaloos trots, en zoo ongenaakbaar zelf zomtyds voor den Prins haar Gemaal was, dat hy (die 'er by zat) bekennen moest eenige stonden beleefd te hebben, in welke hy met haar alleen meer, dan met alle zyne wyven, te stellen had.

Vermits nu de Javanen Mohhammedaansch zyn, en volgens de wetten van hunnen Godsdienst vier wettige vrouwen, en zoo veel byzitten hebben, als zy willen, zoo moet men weten, dat ieder van deze vrouwen hare beurt (die zy op zyn Javaans Galiran noemen) heeft, om by haren man te slapen. Een oude gewoonte van 't Oosten, waar van men in de tyd van Ahasueros den Koning der Perzen (en al eer, by Jacobs tyd, gelyk *Gen.* 30. vs. 15 blykt) al wist, en die ons het rechte verstand en begrip van die Galiran, of beurte van elke jonge dogter, geeft, van welke wy *Esth.* 2. vs. 12-15. lezen.

Gelyk zy nu de eerste vrouw van den Prins was, alzoo gebeurde het op zekere dag, als het hare Galiran was, dat de Heer Sergeant aan de vrouwen van dezen Prins drie flessen roozewater van zynen voorraad, van Batavia toen eerst bekomen, ten geschenk zond, wetende, dat dit haar zeer aangenaam zyn zoude, alzoo de Oosterlingen in 't gemeen, en voor al de vrouwen, zeer veel van reuk-werken en lieffelyke vogten houden.

Deze vrouw nu van zich zelven reeds zoo vol moeds, en daar by overwegende, dat dit geschenk op de dag van haar Galiran gedaan wierd, oordeelde dat de drie flessen, en alle geschenken op die dag gegeven, alleen haar toequamen, en dat de Heer Sergeant, om geen andere reden dit geschenk aan haar gemaal gedaan had, en wilde dierhalven ook alle de flessen hebben.

Den Prins haar gemaal begreep dit egter anders, en gaf 'er ieder wyf, om recht te doen, en om rust met haar te hebben, eene; dog dit onrustig en windrig wyf nam de hare, en wierpze na zyn hoofd (dat hy gelukkig ontweek) in flarden, en was door geen nieuwe beloften te bedaaren. A°. 1076.

Hy moest dierhalven de Heer Sergeant om nog een fles laten verzoeken, die hy haar, in hope dat dit haar siedend gemoed wat nederzetten zoude, geven wilde; dog zy wilde die geenzins van hem; maar wel als een geschenk van de Heer Sergeant aannemen, en om te toonen, dat zy die ook juist niet wilde voor niet hebben, liet zy aan de slavinnen van dien Heer vragen, of zy geen Roozewater te koop hadden, om zoo een fles dan, mits betaling, aan te nemen.

Om dit wel te begrypen, moet ik tusschen beide zeggen, dat zulke vrouwen van staat haar eigen inkomen van eenige landeryen hebben, die zy zelfs na haar gemaals dood blyven behouden, niet tegenstaande zyne goederen aan den Keizer, of door zyn gunst aan den oudsten zoon vervallen, gelyk meest, als de zoon in zyn plaats gesteld werd, geschied, maar zoo 'er een ander in komt, dan gaat dat zoo grif niet, gelyk wel te denken is.

Ook durft de Depati zulk een vrouw, hem van den Keizer zelf geschonken, zoo licht niet qualyk handelen, om dat zy hare vrienden aan 't hof heeft, die hem daar zeer licht in ongunst zouden konnen helpen.

Na dat dit gesprek van de Heer Sergeant over die hoogmoedige vrouw ten einde geraakt was, en men zich zelfs aan dien treffelyke tafel wat goeds gedaan had, stond men op, en al het overschietende eeten, zoo wel van de voor- als na-tafel, wierd aan ons gevolg gegeven.

Ik ging ondertusschen wat dieper in dit Hof; maar bevond in het zelve niet veel heerlykheid, dan dat ik hier en daar eenige opene pleinen met Saboas, en daar in fraeje matten op de grond, en van verre eenige ledekanten zag staan, die al vry net toegemaakt, en met fraeje behangzels opgecierd waren, ontrent welke ik nogtans niet al te na komen dorst, om dat 'er een groote troep van Bidaja's, en dienende vrouwlieden, ontrent stonden, in opzigt van welke ik den Prins, een zeer jaloerzen Mohhammedaan zynde, geen grond van eenige quaden gedagten geven wilde.

Ik ging dierhalven in de Alon Alon, of Pascebaan, die wel een kleen vierde deel van een myl van de Heer Sergeants wooning, dog anders naast den Dalam van dezen Prins gelegen was, wat wandelen, alwaar ik zyn stal met twee of drie zeer groote Olifanten vond, op welke hy gewoon is

A°. 1706. is alleen, of wel met een van zyne broeders, wanneer hy het Opperhoofd alhier komt bezoeken, of eenig ander bezoek van ſtaat doet, te ryden. Ik heb hem in zoo een geval ook wel een zwart zyde topje, met twee ronde kringen van goude paſſementen, twee vingeren van een, en boven met eenige dwars-paſſementen bezet, op 't hoofd zien hebben, en zag hem dan op een heerlyk kuſſen van ſtaat, dat in een gemaliet zetelken van Rotang, voor twee menſchen, om 'er over dwars in te gaan, gemaakt was, zitten.

Wy vertrokken eindelyk na dankzegging van daar, en wierden door den Depati, en zyne broeders, tot buiten den Dalam uitgeleid.

[…]aatelyke […]rwelkoming van […]n Prins […]n Madu[…]. Op den dag, toen de Depati van Soerabaja met zyne drie broeders den Prins van Madura plegtelyk ging verwellekomen, heb ik gezien, dat hy voor den zelven niet alleen zeer nederig (hoe kon dat van zulken opgeblazen herte af) ſombaide, maar ook zyn hoofd tot aan des zelfs voeten boog, of die kuſte, gelyk ook alle zyne broeders deden.

Het was te verwonderen, dat een man van zoo hooge jaaren nog luſt kon hebben, om zoo zwaren veldtogt by te woonen; dog dewyl men hem voor den opregtſten en magtigſten vriend der E. Maatſchappy op Java hield, was Kapitein van der Horſt uitdrukkelyk afgevaardigt, om hem daar toe uit naam van de E. Maatſchappy, en van den Veld-Heer te verzoeken, voor welken hy zoo grooten agting had, dat hy dit niet durfde weigeren.

[…] zyn […]et. Hy was vergezelſchapt van zyne kindskinderen, en had ook zyn oudſte zoon, den Prins Saſtra Nagara, mitsgaders zyne kindskinderen de Princen Poerba Nagara, Soeria Nagara (die naderhand in zyn plaats als Prins van Madura gevolgd is) en meer andere, welker namen my ontgaan zyn, onder zynen ſtoet.

Ook had hy vier van zyne voornaamſte vrouwen, jonge en fraeje deerns, by zig, die in draag-baaren, met jaloezy-matten, voorby onze wooning gedragen wierden. Deze waren het puikje van drie of vier honderd anderen, die hy in zyn uitnemend netten en Vorſtelyken Dalam, of Hof op Tondjong, had, een Hof-ſtoet, die veel meer tot een uiterlyke ſtaatvoering diende, dan dat hy ze nodig had, hoewel men zeide, dat hy in die hooge jaren, nog zeer tot de vrouwen genegen was, wekkende (gelyk al de Javanen) zyne reeds overlang verſtorvene luſten door 't gebruik van den Amfioen, by 't rooken van Madat (dat Amfioen, of opium, met tabak gemengt, is) weder op.

Op den dag van zyn intrede wierd hy door twaalf Javanen gedragen, voerende een zonne-ſcherm van ſtaat, van Dahon Nipa of Nipa-bladeren aan een zwarte ſtok, met zilvere banden, waar aan twee groote quaſten waren, vaſt gemaakt, dat geen ander, dan een Prins, of wel een der voornaamſte Ryx-Raden, mogt voeren. A°. 1706.

Hy was met een ſtoet wel van duizend Grooten en minderen van zyn gevolg omringd, behalven dat zyn piek van ſtaat, waar aan men by na niet als goud, en zeer weinig hout, zag, nevens de verdere praalcieraden voor hem gedragen wierden. Men zei dat die Heer wel honderd en twintig kinderen, kinds-kinderen, of kinds-kindskinderen had, die hier meeſt by hem waren.

Hy betoonde veel agting en genegenheid voor my te hebben, alzoo men hem reeds bericht had, dat ik een Pandita, dien zy Santali of Santri noemen, was.

Hy ſprak zeer geerne met my, hoorende dat ik ook een grondige kennis van hunnen Godsdienſt en van de Maleitſche taal had, die hy mede zeer wel ſprak. Gemeenzaamheid van dien Prins met den ſchryver.

Ik verzogt zyn oudſten zoon, een Heer van veertig jaren, op zekeren tyd, wanneer de Prins my genodigt had nevens hem te komen zitten, dat hy de goedheid hebben wilde, van zich mede by ons neder te zetten; dog de eerbied, die hy voor zynen vader had, was zoo groot, dat hy zulks niet beſtaan dorſt, alzoo dit een grove misdaad tegen de Javaanſche Hof-wetten was, die ik naderhand beter leerde kennen, gelyk ik ook in later tyd zoo veel kennis van hare taal gekregen heb, dat ik een zeer net Woorden-Boek of Dictionarium daar van gemaakt, en nog onder my hebbe.

Op dezen zelven dag vereerde my de Heer Knol een zeer fraei blaauw gedaalderd Bimanees paard, om my daar van in de veldtogt te dienen; ik heb al eenige dagen werk gehad, om 't zelve het ſchrikken voor piſtool- ſnaphaan- en bas-ſchooten, en vooral, het gerammel der Gongen, af te wennen, voor 't welke ik niets beter vond, dan nu en dan in de Pascebaan, daar gemeenelyk op zeer groote Gongen geſlagen wierd, te gaan ryden. Geſchenk door de Heer Knol.

Het draeide in 't eerſt met my, hoe vaſt ik ook te paard zat, zeer dikwils in 't rond, zonder na de toom te willen luiſteren; dog 't wierd naderhand zoo gedwee, dat het van geen kanon-ſchoot wiſt.

Op dezen zelven 15 Auguſtus gaf my die Heer ook twee oppaſſers, de een Jan Baptiſta Boelens, en de ander Herman Henriks genaamd, en beſtelde ieder van hen een paard, om my alomme, als ik te paard uitging, en voor al in 't leger, te konnen volgen, en te dienen, gelyk zy ook zeer yverig gedaan hebben, alzoo zy 't zeer wel by my hadden. Twee oppaſſers tot des ſchryvers dienſt gegeven.

Ik liet ook, bericht zynde, dat wy door zeer dorre en zandige velden, daar het ſchrikkelyk nu en dan (gelyk ik bevonden heb)

A°. 1706. ben) stuiven zou, moesten trekken, een asgraauw leger-kleed maken, dat my op dien tocht grooten dienst gedaan heeft.

Ik voerde geen andere wapenen, dan een paar pistoolen en een braven zabel by my, denkende dat ik, als het 'er op aanquam, daar mede wel een blooden Javaan of tien van myn lyf houden zou, hoewel 'er door de Heer Knol genoegzame zorg voor my gedragen wierd, daar ik het juist altyd niet op heb laten aankomen, gelyk ik op zyn plaats aanhalen zal.

Den 19 Augustus quamen zes Maleyers, met vrouwen en kinderen, van Soerapati tot ons over, die ons tyding bragten, dat hy met 2500 voet-knegten, en 2 of 300 man te paard, zich by een Rivier, een dag reizens van ons, vertoonde.

Wy gingen dezen avond nog den Panombahan van Madura op het plein, daar zyn veld-tent en zyn troep van ettelyke duizend Madureezen stond, bezoeken.

De Heer vander Horst, die 't Javaansch als zyn Nederduitsch sprak, en grondige kennis van al zyne zaken had, zei my, dat ons aan de tegenwoordigheid van dezen Heer, meer dan aan tien duizend man, gelegen lag, dewyl de Javanen meer agting voor hem, dan voor den Keizer, hadden, gelyk hy op 's Keizers bevel noit in 't leger verschenen zou hebben, dat hy nu uit enkele agting voor de E. Maatschappy, en voor de Heer Knol, dede.

Ook zouden wy, buiten zyn overkomst, geen eenen Madurees, die van de Javanen wel de beste Soldaten zyn, gekregen hebben.

Strenge krygsordre van den Prins van Madura. Wat ordre dat hy onder zyn volk houd, kan men daar uit afnemen, dat hy gewoon is niet verre van daar de zynen een aanval moeten doen, zich met een kleen gongetje, dat met een geele boord omnaeid is, te begeven, daar hy zelf zoo lang op klopt, als hy ziet, dat zy 't genoeg konnen uitharden, houdende, als zy 't te quaat krygen, op met kloppen; dog zoo iemand eer afweek, al was het zyn eigen zoon, die was een man des doods, gelyk hy A°. 1705 twee van zyn eerste Raden, die uit hoogen nood afweken, zoo ras zy by hem quamen, krissen liet.

Hy verhaalde my ook, dat hy in zyn Hof op Tondjong, dat wel eens zoo groot, als dat van den Prins van Soerabaja is, een lyfwagt van duizend wakkere mannen heeft, van welke 'er vyf honderd uitgelezene pieken, alle met zilver rykelyk beslagen, en vyf honderd zeer fraeje snaphaanen voeren.

Ook is zyn grootste vermaak, als 'er een vreemdeling op Madura komt, om aan den zelven zyn keurlyk paleis, wapenhuis, en zyn fraeje paarden, en paerden-tuigen in zyn princelyke stal te vertoonen.

Hy had ook, in de tyd van drie maanden, van Tondjong af tot de Pangkalang toe, daar men ontrent de zee opgaat, een diepe en redelyk breede gracht, die zeer vischryk was, door zyn volk eenige uuren verre gegraven, zoo dat hy nu in korten tyd, en zeer gemakkelyk, van daar op Soerabaja komen kon. A°. 1706.

Hy was zeer kloek van wezen, groot van oogen, neus, en kin, breed van aangezicht, zonder tanden, zoo bruin van vel niet als de andere Javanen, en wat rood aan 't wit zyner oogen, waarschynelyk door de hooge jaren, die hy bereikte. Ook zeer grys, en meest kaal van hoofd, dog zeer lyvig en vet van lichaam, uiterlyk, na het aan zyn armen en spieren geleek, nog een zeer sterk man, en die nog zoo hertelyk lagchen kon, of hy maar dertig jaren oud was. *Nadre beschryving van den zelven.*

Voor een Heer van dien rang, dien hy bekleede, was hy zeer minnelyk, vriendelyk, en beleefd zelf tegen de minsten, hoewel hy onder zyn volk zich, als hy wilde, ook zeer ontzagchelyk wist te maken, in zoo verre, dat hem niemand van de zyne by na anders, dan al kruipende en hurkende, naderen, en hem ook niet al te na komen dorst. En dit was de eigentlyke reden, waarom zyne tegenwoordigheid ons meer, dan tien duizend mannen, waerd was.

Den 20 dito wierden de Brigades van 't leger aan de leger-hoofden door den Veld-Heer, en den Raad, vergeven. *De Brigades van 't leger vergeven.*

Deze Raad bestond uit den Heer Opperbevelhebber van Java's N.O. kust, en Veld-Heer Govert Knol, de Heer Frederik Christiaan van Bergen (Kapitein, tweede Leger-Hoofd, en zyn opvolger als Veld-Heer, zoo zyn Ed: mogt komen te sterven) en de verdere Heeren Kapiteins, te weten, Willem Sergeant, Zacharias Bintang, Willem Henrik de Bevere, en Henrik van der Horst, mitsgaders Pieter Bout, Koopman, en Treins-Boekhouder, Jacob Fredrik de Famars, Fiscaal, Kornelis Koops, Trein-Meester, en Jan Alexander Caffer, Geheimschryver van den Veld-Heer, en van dien Raad.

Door dezen Raad nu wierd de eerste Brigade aan de Heer van Bergen, de tweede of de linker-vleugel aan de Heer Sergeant, ieder van tien byzondere troepen, van welke ieder twee honderd Hollanders by zig had, gegeven.

Het gros van 't leger bestond verder uit de Brigades van de Heeren Bintang, van der Horst, en van de Heer de Bevere.

Den 21 dito vertrokken de schepen Aardenhout en de Schaapherder na Batavia.

Den 22 dito heb ik in de wooning van de Veld-Heer, een fraei steenen huis van den Kapitein der Chineezen, dezer plaats, dat hy voor zyn Ed: opgeruimd hadde, ge- *Predikte en doopte hier eenige kinderen.*

A°. 1706 gedurende zyn verblyf, voor 't leger, en voor de bezetting, gepredikt, by welke gelegenheid ik ook de volgende aangenomene kinderen, te weten, dat van de Heer Willem Sergeant, Klara, dat van den Assistent Bloemendaal, Elizabeth, en dat van den Corporaal Geldebloem, Kornelis gedoopt hebbe, alle by hunne slavinnen geteeld, en waar van zy geloofd wierden ook wel de vaders te zyn, vermits 'er by na geen Hollander van eenige magt op Java is, die geen byzit heeft; een manier van leven, die zeer ergerlyk is, en aan den Inlander weinig indruk geven kan, om hem tot onzen Godsdienst te doen overkomen, waarom ook zeker Javaansch dus overwonne dogtertje, dat nu redelyk groot begon te werden, en nog ongedoopt was, van my gevraagt zynde, of zy zich niet haast, op hare belydenis, wilde laten doopen, my dit nadrukkelyk antwoord gaf: *Myn Heer ik heb daar niet tegen, mits*, zeide zy, *dat myn vader* (die zeer sterk hoereerde, en vry los leefde) *zich eerst als een waar Christen gedrage, en myn moeder tot zyn vrouw trouwe, dat hy wel dikwils beloofd, dog tot nog toe niet gedaan heeft.*

(Margin: …legt leven …er Java…en.)

(Margin: Vapenschouwing …er troeen.)

Den 23 dito was 'er een wapenschouwing en verdeeling der Brigades op de Pascebaan, 't geen ik nevens den Heer Knol, den Panombahan van Madura, den Heer van der Horst, en meer andere Heeren, ging zien.

De Prins van Madura quam eerst wat by den Heer Knol aan, dronk daar een kopje thee, en at daar eenige Persiaansche vrugten en confituuren by.

Hy had nu een heerlyk groen zattyne wambas aan, dat styf van goude passementen, en aan den hals met een halve maan geborduurd was, en verder een zeer fraei chits kleedje aan, een wit topje op zyn hooft, en een andere fraeje met goud doorwerkte kris op zyde.

(Margin: …erkte des …gers.)

Na dat hy een uurtje hier gezeten had, liet hy zich voor af na de Pascebaan dragen, hebbende een van zyne zoonen, die maar vyftien of zestien jaren oud, en wat bleek was, by zich, en wy volgden hem kort daar na te paard.

Wy vonden een groot deel van onze oorlogs-magt in dit ren-perk by een geschaard.

Terwyl de Veld-Heer de Brigades daar verdeelde, trad ik van 't paard, en ging zoo lang onder een groot afdak zitten, daar ik den Panombahan, en den Prins van Soerabaja met zyne twee oudste broeders, vond. Deze waren nu met zwarte zattyne badjoes, dicht met goude passementen bezet, bekleed, en hadden ieder een zwart zattyne topjen, mede met passementen, op 't hooft, ook voerden zy hunne krissen op de regter zyde, en hadden om 't onder-lichaam zeer fraeje kleedjes geslingerd, en zommige met een Allegiaze, en andere met een goude gordel, gebonden.

Na dat de leger-zaken beschikt waren, quamen de Hoofden mede by ons onder die opene hooge schuur zitten, en by opneming van 't geheel leger, bleek, dat het zelve in deze navolgende manschap bestond: A°. 1706.

Zestien vaandels Hollanders a 50 man ieder	800
Dertig Inlandsche vaandels, sterk	2400
Treins-Matroozen, en de verdere bedienden	175
	3375
De Prins van Madura bragt mede ruim	5000
schoon hy by de wapenschouwing 'er maar drie duizend zes honderd en agttien op gaf, waar onder 'er vier honderd en zestig met snaphanen waren.	
Den Prins van Soerabaja	5000
hoewel hy 'er maar drie duizend op gaf.	
Sedjajana Poera, Depati van Soerabaja	4000
hoewel hy 'er by de wapenschouwing maar twee duizend op gaf.	
Die van Sammanap, Cidajoe, Toeban, Lassem, Rembang, Gressic, te zamen	5000
hoewel zy 'er maar drie duizend opgaven.	
En de Battoors, of de last-dragers	5000
Waar by dan nog wel quamen	2625
Dus te zamen koppen	30000

Zoo dat alles op ontrent dertig duizend mannen uit quam, hoewel 'er maar vyftien duizend gewapende Soldaten waren.

Al ons geschut, en de verdere krygstuigen, bestonden in
6 zesponders.
18 twee- en drie-ponders.
25 hand-mortiers, en
6 groote mortiers.

Waar toe twee honderd Buffels, om die te vervoeren, geschikt waren.

De Brigades bestonden in de navolgende manschap: (Margin: En van ieder Brigade.)

Die van de Heer van Bergen was sterk	520 man:
van Willem Sergeant,	720
van Bintang.	887
van vander Horst.	525
van de Bevere.	723
	3375

Deze Brigadiers nu hadden 't opperbevel niet alleen over verscheide vaandels der Europeërs, maar ook over deze navolgende Inlandsche Hoofden.

Soopa Tomparang, Kapitein der *Boegis*.
Joomproc. der *Baliers*.

 Wang

A°. 1706.

Wang Intsje. zoon van Wang Abdul Bagoes, Kapitein der Maleyers op Batavia.	Kapitein	der *Maleyers.*
Abdul Djelali.		der *Boetonders.*
Dain Matara.		der *Macassaren*
Wangcobat.	Luiten:	der *Maleyers.*
Niercboelac.		der *Bandaneezen.*
Babandan.		der *Baliers.*
Intsjeh Douw.		der *Boegische Mardykers* of Vrylieden.
Boeliling.		der *Baliers.*

En over meer andere, die my nu niet te binnen schieten.

Wanneer ik de Macassaren en Boegineezen al zingende zag voorby trekken (die gewoon zyn, als zy op den vyand afgaan, altyd liederen ter eeren van hun dappere voorvaderen te zingen, zich daar door tot den stryd op te wekken, en daar in te gelyk de oude geschiedenissen van hun land te bewaren) zoo schoot my te binnen, hoe zy hier levendig aan my vertoonden, het geen Virgilius elders zoo kragtig over dit geval door 't laatste deel van 't volgende vers uitdrukt:

Ære ciëre viros, Martemque accendere cantu.

Dat is:

Door 't steken der Klaroen de manschap aan te zetten
En door een oorlogs-lied hun zwaarden als te wetten.

By gelegenheid van deze wapenschouwing gaf de Depati van Soerabaja weder een pragtige maaltyd, die niet minder, als de vorige, was, en waar by ons gevolg wel het beste voer.

Zien de Olifanten van den Prins van Soerabaja danssen, enz.

Wy zagen ook, wanneer deze troepen nu weder aftrekken zouden, dat de drie Olifanten van den Prins van Soerabaja voor den Prins van Madura, en voor ons allen, sombaiden, kruipende wel twintig of dertig treden verre van ons, met de agterste kniën ter aarde gebogen, en met de voorste pooten vlak voor uit leggende, na ons toe; dog de Carnak sloeg een van deze Olifanten, een mannetje, met een haakje in de kop, en in de ooren, dat 'er 't bloed by neer liep, waar op dit beest een afgryzelyk geluid van zich gaf, by de Latynen *barritus* genaamd, maar 't was ook zoo bar en ysselyk, als men zich dat zou konnen verbeelden.

Dit nu geschiede, om hem eerst met een schild te doen schermutzelen, dat hy zeer aardig wist te doen. Ten anderen moest hy ook op de maat van de Gongslag, danssen, 't geen hy ook zeer net ieder rys, met het oplichten van zyn regter voorste en linker agterste, en dan weer van zyn linker voorste, en regter agterste poot naquam. A°. 1706.

Alles was nu ter marsch klaar; dog het Mohhammedaans bygeloof was oorzaak, dat de Panombahan, en de Depati Soerabaja, niet eer, dan na de nieuwe maan, op den togt wilden, vast stellende, dat hen alles tegenloopen, maar zoo zy die eerst afwagteden, alles wel gelukken zou.

Pangerang Depati Anom's neiging om over te komen.

Ondertusschen quam 'er een mondelinge tyding, dat Pangerang Depati Anom wel genegen was, om tot ons over te komen, en vrede te maken; dog dat de troepen van Soerapati, nog tot geen vrede genegen, zig nu by Djapan posteerden, om dat te beletten, hoewel hy anders, daar toe honderd andere wegen had, als het hem maar ernst geweest was.

Des schryvers togt na Gressic.

Den 25 dito ging ik met de Heer Knol, en andere Heeren, na Gressic, om daar den ouden Chineeschen Kapitein Tohoeko, volgens ordre van haar Edelheden, weder voor te stellen, alzoo bevoorens maar een Luitenant daar 't gezag hadde.

Aangezien nu geen van die Heeren zoo veel Maleits verstonden, om de voorstelling van dezen Kapitein in de behoorlyke ordre te doen, zoo verzogt de Heer Knol, die dit anders moest gedaan hebben, dat ik het in zyn Ed. plaats doen wilde, gelyk ik dat dan ordentelyk dede, waar over niet weinig Salamat Kapitein China bharoe, dat is, geluk over de aanstelling van den nieuwen Chineeschen Kapitein, uitgeroepen wierd.

Groot gevaar van te verdrinken.

Na dat ons die Kapitein (door den Edelmoedigen Temanggong Poespa Nagara, dat in 't Javaans *de bloem der stad* betekend, ondersteund) heerlyk op 't middagmaal onthaald had, vertrokken wy tegen den avond weder van daar, dog in zeer groot gevaar van voor die stad met onze Parahoe, die geen vlerken had, 't onderste boven te geraken, en dan had ik (die niet zwemmen kan) en mogelyk allen, zekerlyk weg geweest, alzoo daar een zeer sterke en diepe stroom gaat, waar by nog de duisternis van den avond quam.

Alles liep egter beter af, als men gegist had, en wy quamen behouden t'huis; dog men kreeg my zedert noit in een Parahoe zonder vlerken, en ook zoo laat noit weder na buiten, zeer sterk daar voor zynde, om by dag t'huis te zyn.

TWEE-

TWEEDE HOOFDSTUK.

De Prins van Madura doet ons verzoeken. Het danſſen van zyne vrouw, en andere deerns. De eerſte danſſereſſen, en haren dans. De tweede vertooning van tien danſſereſſen beſchreven. Bezoeken den Prins van Soerabaja, en dien van Madura weder. Verovering van Cadoewang. Pangerang Depati Anoms *antwoord. Nieuwe wapenſchouwing van des* Panombahans *troepen. De Kleederen van zyn zoonen, en 't verder gezelſchap. Fraeje wapenſchouwing der Madureezen. Heerlyk onthaal van den Depati, en by den Heer* vander Horſt. *Fraei danſſen. De ſchryver predikt hier weder. Nieuwe wapenſchouwing. Het leger breekt op na de Vyand. Komſt te Kara. En te Sopandjang. Ziekte van Kapitein van* Bergen. *Tyding van* Pangerang Depati Anom. *Komſt te Soka. En hoe wy het tot dus verre al hadden. Ziekte des ſchryvers op de togt, en waar door veroorzaakt. Die nog ſlegter tyding van Batavia kreeg. De Prins van Soerabaja draagt zig als een ſchelm. Vertrek van Soka. Komen op Kateegan. Berg Radjoena.* Van Bergens *vertrek na Soerabaja. Slegte berichten van de wegen. Nader ſchelmeryen van den* Depati Soerabaja. *Vertrek van Kateegan. Houden ontrent Panangongan halte. Gedurige onruſt in 't leger. Bruggen over de Rivier geſlagen. Nader blyken, dat de Prins van Soerabaja met den vyand heulde. Dood van Kapitein* van Bergen. *'s Vyands Veſting, meeſt door de dapperheid van een Matroos, veroverd. Hoe 't zich by dezen aanval heeft toegedragen. Zware Waringinboom. Wie hier 't oppergezag had.*

e Prins n Madu- doet ons rzoeken. et danſ- n van zy- vrouw, meer erns.

DEn 29 dito wierden wy zeer plegtelyk by den Prins van Madura verzogt, die ons de eere aandede (en dat mogt men niet weigeren) om zyn eerſte, voornaamſte, en ſchoonſte vrouw, nevens verſcheide andere van deze Javaanſche deerns, te zien danſſen.

Alle de Leger-hoofden van de Nederlandſche troepen, de Prins van Soerabaja nevens zyne broeders, en verſcheiandere Javaanſche, Chineeſche, en Inlandſche Grooten, en nog wel twee of drie duizend toekykers, waren daar tegenwoordig, zonder daar onder de vrouwen van zyn Hof, die zongen, of op de Gong en rabana, of ronde platte trommel ſpeelden, te rekenen.

Deze zangereſſen, ſpeellieden, en de trommelende maagden (die my het rechte denkbeeld en verſtand van de woorden van David *Pſ.* 68. vs. 26. weer zeer levendig voor oogen ſtelden, alzoo hare ſpeeltuigen en Muzycq een groote overeenkomſt hadden, behalven dat ook de trommels der ouden, na myn oordeel, diergelyke waren, en ook door zulke jonge deerns behandeld wierden) zaten aan onze rechterhand, zommige voor, en zommige agter twee werktuigen, die zeer wel na 't agterſte van een koets geleken.

Buiten deze waren 'er nog verſcheide andere vrouwen, die of op langwerpige Javaanſche trommelkens, of op enkelde Gongetjes, of op Tataboangs, floegen.

Ook was 'er een Javaan, die op een ſpeeltuig, dat wel na een kleen blaasbalkje geleek; dog dat in zich zelven een harpje van twee of drie ſnaren was, zeer aardig met een groote ſtryk-ſtok ſpeelde.

De plaats, daar wy zaten, was een groote veld-tent, die fraei, en hoog was.

Agter den Panombahan, en ons, zaten verſcheide van zyne wyven, die meeſt al redelyk oud waren, hoewel ik 'er nu en dan (alzoo dat met veel omzichtigheid geſchieden moeſt, vermits die oude Heer nog zeer jaloers daar ontrent was) eene zag, die men fraei noemen mogt, alzoo zy zeer wel beſneden van aangezicht, zeer levendig en ſchoon van oogen, en vry blank was.

Wy alle zaten nevens hem op een verhevene voetbank; dog alle zyn zoonen op de grond, ter regterhand van deze zangereſſen, op Rotang-matten, waar mede de ganſche grond bedekt was.

De eerſte vertooning was van tien kinderen van agt tot dertien jaren oud, met loſſe agter-afhangende en wel vet met welriekende olie beſtrekene hairen, die met veel riſten met bloemen, en met klatergoud, vercierd waren. De eerſte danſſereſſen.

Zy hadden alle goude fraeje kroonen op de hoofden, waar aan die geſtrengelde bloemen met het klater-goud vaſt gemaakt waren.

Binnen in deze kroonen was nog een andere van bladeren, of papier, dat ten deele groen, en aan de einden ten deele wit was.

Aan de armen hadden zy, een ſpan boven den elleboog, goude vleugeltjes, van welkers midden als weer een ander vleugeltje af-liep. Aan de handen groote ruime goude, en zeer fraeje arm-ringen, die

A°. 1706. zy ook wel aan de armen dragen; dog die soort valt zoo breed, als die men aan de handen dragen ziet.

Haar gewaad bestond in een slepend fraei kleedje, zynde zommige petola's of geschilderde zyde vrouwen-kleedjes, andere in calga's, chitzen, en diergelyke van die soort. Deze waren sterk verguld, en met heerlyke sluyers, daar af zy 't einde in de linkerhand hielden, om hare lichamen vast gemaakt. In 't gestadig en zeer aardig oplichten van deze sluyers, die nu en dan sleepten, bestond een groot deel van den aangenamen zwier van haar danssen. Zoodanigen sluyer-band hadden zy ook voor de borst, en nog een diergelyken om de middelen, waar over een zilvere gordel henen ging.

En haren dans zelf. Het danssen zelf nu van deze kinderen was zeer aardig; want alle gelyk begonnen zy, na dat een oud wyf opgeheven had te zingen, waar in haar ten eersten veel andere ondersteunden, dog niet eer te danssen, voor dat zy alle zeer eerbiedig met het opheffen van beide handen tegen een, voor den Prins, en voor ons, ieder in 't byzonder, gesombaid hadden, aangezien de Javaansche Juffers van geen neigen weten, en geen andere groet, dan deze, geleerd hebben.

Daar op begonnen zy zich op de mat, waar op zy dansten, eerst met haar hoofden, armen, en met haar gansch lichaam over en weder op dezen zang in allerhande postuuren zeer zwak te buigen, en gestadig, by aardige draejingen der heupen, der handen, der schouderen, der voeten en der hoofden in zoo veel bogten, te wringen, dat men 'er over verbaast moest staan.

Dit gedaan hebbende, dreven zy nu en dan zoo gezwind, zoo lucht, en zoo aardig over die mat, dat men niet zien kon, dat zy hare voeten byna oplichteden.

Dan dansten zy eens met haar vieren in 't midden, met haar aangezicht na ons toe, en aan ieder zyde drie, met het aangezigt na malkanderen, dan weer een agter aan, en de andere twee en twee voor aan.

Dan hielden zy zich eens overeind, dan hurkten zy eens schielyk neder, buigende hare hoofden byna tot aan de grond, en dat voornamelyk op de rechter zyde.

Dan dansten zy weer in een ronden dans; dan weer eens, dat 'er van die tien agt in 't rond stonden, en twee tegen een, de eene staande, en de andere leggende; waar mede die eerste vertooning een einde nam.

De tweede vertooning van tien dansseressen. De tweede vertooning bestond uit tien kloeke deerns, onder de welke mede twee van zyne voornaamste vrouwen waren.

Een van die twee was zyn allerfraeiste vrouw, zeer blank, moy van wezen, schoon van oogen, ryzig van gestalte, zeer aardig, gezwind, en (zoo men wilde) toen ook zwanger by hem, zoo hy ten minsten geloofde, alzoo 'er ook andere zoo men zeide, wel by quamen. A°. 1706.

Deze was, hoewel zy alle heerlyk gekleed, en by na op eene wyze vercierd waren, nog wel het allerfraeiste uitgedost.

Zy hadden alle zeer keurlyke onderkleedjens, en berlisse witte boven-kleedjens aan, vol gezaeide vergulde bloemen, en met blaauwe en goude inslagen ter zyden onderscheiden, van welke boven groote slepende sluyers ter linkerhand, hoewel ook eenigzins van de regter-hand afhingen.

Voor hare boezems hadden zy groote banden, die een hand breed, voor toegebonden waren, en met twee einden afhingen, gelyk ook twee andere einden om hare middelen gebonden, en om de zelve ook zilvere beugels, drie vingeren breed, die voor met uitgewerkte haken, twee hand breed lang, gesloten waren.

Even boven haren boezem hadden zy als een goud uitgewerkt ring-kraagje, dat wel een hand breed, en in 't midden met een juweel bezet was.

Boven de ellebogen halverwegen hare armen hadden zy vleugels-wyze armringen, en aan hare handen ook groote goude ronde armringen, en op hare hoofden groote goude kroonen, die mede over andere binnen-kroonen van eenig kostelyk stof, dat groen geschilderd, en aan de einden wit was, henen quamen.

Haar hoofd-hair was loshangende, met olie gezalfd, en met bloemen niet alleen besteken, maar van agteren ook met een rist bloemen, met klater-goud gestrengeld, die van deze kroonen afhingen, vercierd.

Haar winkbraeuwen waren na de aloude wyze der Oosterlingen met een zwarte verwe bestreken en beschilderd, gelyk ze hare aangezichten getekend, en met verscheide trekken als gemerkt hadden, die voor 't voorhoofd met een leggende halve maan tot op hare neuzen liepen, en dan aan wederzyden al breeder en breeder, tot wel anderhalve duim breed boven, en zoo al verder en verder (zynde ter zyden de oogen wel 't breedste) dicht langs de oogen al smaller en smaller in de gedante van een 52 of twee en vyftig in cyfer, na beneden tot aan den mond toe liep, zynde in 't midden een pink dik, en beneden wat dikker.

Zy waren van schoone ringen in menigte, na den Javaanschen trant, en voor al aan hare twee voorste en agterste vingeren, voorzien, hebbende twee of drie ringen aan ieder van deze vingeren; dog het onderscheid tusschen de andere danshoeren, en tusschen zyne twee wyven bestond daar in, dat de laatste geen kroonen op hare hoofden, en 't hair niet hangende, maar dat zy 't zelve zeer cierlyk als een ronde schotel van agteren (hoewel zeer dik)

A°. 1706. dik) met allerlei bloemen toegemaakt, ook geen ringkraagjes aan, en een zwarte ſtippel even boven die geſchilderde halve maanen, of boven hare neuzen, hadden, hoewel ik een van die andere zoo een zwarte ſtippel mede hebben zag.

Ook hadden zy veel koſtelyker juweelen, en dat moy jong zwanger wyf, Radin Poeſpa Itoe genaamd, van welke de oude Prins zyn oog niet aftrekken kon, had geen zilvere beugel om hare midden (die by hen zoo veel als de *zona virginitatis*, of de beugel der ongeſchondenheid, of des maagdoms, is) maar de hare was van goude koorden met een ſlot, dat van enkel goud was.

Beſchreven. De aardigheid van haar danſſen beſtond meeſt in 't aardig en zwierig bewegen der voeten, 't draejen der heupen, het wringen der armen, handen, en in 't draejen en wringen van hare ſchouderen en hoofden, behalven dat zy die ſlepende ſluyer zeer aardig na de maat wiſten op te ligten.

Den dans begonnen zy noit, of ſombaiden eerſt, dat altyd, zoo als zy opryzen zouden, geſchiede.

Zy wierden door den Panombahan, die 'er ongemeen groot vermaak in ſchepte, geſtadig ſterk aangemoedigd, om wel te danſſen, begunſtigende nu en dan zyn moyſte wyf met een Sapà, of uitgekaauwde pinang, welke ongemeene gunſt hy bevorens ook aan deze en gene van die kindertjes bewezen had.

Zy danſten, dan eens te zamen, dan eens twee en twee, alle agter malkanderen, dan eens aan de eene, dan weer aan de andere zyde, ſcheerende rakelings voorby onze lyven henen.

Als 't dan nu en dan gebeurde, dat Radin Poeſpa Itoe zoo wat na by den Prins quam, meende hy haar by haar kleedje of ſjerp eens te vatten, maar zy ontſnapte dat eerſt uit ſchaamte, waar over de oude Heer wat narrig werdende, een van zyn andere wyven, die agter hem zat, Radin Depati genaamd, en by ons bevorens mede als fraei beſchreven, by zich op de voetebank riep, willende, dat zy by hem zou zitten, om de andere tot jaloezy te verwekken.

Zy dorſt dat in 't eerſt mede niet doen; dog op zyn nader gebod quam zy, na dat zy eerſt voor zyn andere vrouwen, achter hem gezombayd had, by hem zitten.

Aldus nu hadden wy drie danſſen van de voornoemde jonge meisjens, en ook drie van deze zyne vrouwen, en volwaſſene deerns of dans-hoeren.

Wy dronken daar ondertuſſchen een kopje thee, en, door beſtel van de Heer Knol, ook Hollandſch bier, en wyn, en namen, na alle deze dwaasheden tot walgens toe gezien te hebben, tegen den avond ons afſcheid, na dat ik voor al nu al lang gewenſcht had, daar maar van daan te zyn; dog dat mogt niet wezen, om geen reden ter wereld, zonder dien Heer zeer te hoonen. A°. 1706.

Den 30 Auguſtus woonden wy weder een grooten ren-ſtryd by, werdende weder van den Prins van Soerabaja zeer heuſch met een kopje ſaffraan-thee, confituuren, en andere lekkernyen, onthaald. Bezoeken de Prins van Soerabaja.

Zyn dodot, of kleed van ſtaat, dat hy toen aan had, was van een wit ſchoon ſtof met bruine en goude ranken vercierd, hebbende zyn kris nu tuſſchen dat kleed, en zyn bloot lyf, ſteken.

Zyn broek was van een ſchoon groen zyde ſtof, dat zeer ſtyf met goud doorſtikt en geborduurd was. Daar waren te dier tyd zeer veel Ridders, en eenige duizenden van toekykers.

Den 3 September na de middag gingen wy den Prins van Madura weder bezoeken, zagen zyn ſchoon en uitgelezen volk in de wapenen ſtaan, aan ieder van welke, een nieuw Soldaat zynde, die nog geen land had, een ryxdaalder of tien ſchellingen door twee zyner dogters gegeven wierden. En dien van Madura weder.

Hy ſchonk ons thee, met ſchoone confituuren, en ik zag by die gelegenheid aldaar (met veel verwondering) een Kakkerlak met zwart hair, zoo blank als een Hollander, hoorende, dat 'er verſcheide zulke lieden op Madura waren, gelyk wy 'er daags 'er aan nog een zagen.

De Prins van Soerabaja, die 'er mede quam, bragt tyding, dat de Heer Kapitein de Roode het land van Cadoewang, waar ontrent hy met zyne troepen lag, om den Keizer te onderſteunen, gewonnen had, alzoo zig vier Hoofden voor den Keizer, en voor onze wapenen vernederd hadden, na dat haar Opperhoofd voor af geſtorven was. Verovering van Cadoewang.

Hy voegde daar nog by, dat Pangerang Depati Anom onze geheime brieven wel bekomen, en die gehouden had, gevende daar op alleen tot antwoord, dat hy niets tegen de E. Maatſchappy misdreven had, en niet genegen was iets quaads tegen de zelve te ondernemen; dog dat hy, zoo men hem geweld aan doen wilde, dat afwagten, en zich dan zoo dapper, als hy kon, verweeren zou, makende ondertuſſchen, daar hy nu was, een Veſting, om voor ons niet al te open te leggen. Pangerang Depati Anoms antwoord.

Den 4 September 's morgens zagen wy de troepen van den Panombahan na de Pasebaan trekken, alwaar die Prins toen mede met al zyne Grooten en zoonen verſcheen. Nieuwe Wapenſchouwing van des Panombahans troepen.

Wy gingen zamen onder een van de Saboa's van den Depati Soerabaja aan een lange tafel met Chineeſche ſtoelen zitten.

De Panombahan was zeer koſtelyk met een ſchoon Badjoe, van leververwig damaſt

A°. 1706. maſt met goude bloemen geborduurd, bekleed. Zyn zoonen, kindskinderen, en krygsoverſten, waren mede zeer heerlyk uitgedoſt.

De kleederen van zyn zoonen. Radin Saſtra Nagara, zyn oudſte zoon, een zeer dik en lyvig Heer, had een zeldzaam, dog koſtelyk Badjoe, of Wambais, aan, beſtaande uit driehoekige ſtukken, ieder van een byzondere verwe, zynde rood, wit, groen, blaauw, geel, goud met blaauw, en zwart, en ieder om het ſchoonſt en ſterkſt van kleur. Zyn kleedje was wit neteldoek, dat zeer ſchoon verguld was.

Zyn broeder Radin Soera de Ridja, een Prins van negentien of twintig jaren, was in 't wit, met een witte tulband, en zulk een opperkleed, over een roode ſcharlaken veſt, en een ſcharlaken broek.

Andere van zyne zoonen, als Radin Soeta Deridja, veertien jaren oud, waren gekleed met zwarte, en geele zattyne, en roode ſcharlakene badjoe's, hebbende alle goude kriſſen op zyde.

Voortreffelyk quamen mede alle zyne Leger-Hoofden te voorſchyn, welker zonne-ſchermen met wit gaas overtrokken, en waar aan beneden twee Falbala's van klater-goud waren, hebbende boven mede 'er zoo een, en diergelyke dubbele toppen 'er op, die boven de hoofden van zyne Raaden, Leger-helden, en overſten, over die van zyne kinderen en kindskinderen, gedragen wierden, onder de welke ook Radin Aria Poerba Nagara, een dapper en zeer vriendelyk Prins was, dien de Panombahan om zyn vroomen vader (zynen zoon) noit konde aanzien, zonder dat hem de tranen over de wangen biggelden.

En 't verdre gezelſchap. By ons zaten aan de tafel, behalven den ouden Prins, en den Opperbevelhebber Knol, de Depati van Soerabaja, en zyn broeders, Jangrana, en Wira Deridja, en onze verdere Leger-hoofden, waar by zig ook de Temanggong van Greſſic, Poeſpa Nagara, de Temanggong van Biloro, benevens de broeder van den Temanggong van Sammanap, en een van des zelfs Raden, gevoegd hadden.

De verdere Inlanſche overſten ſtonden, of zaten op bamboeze banken; dog de kinderen, kindskinderen, en verdere overſten van den Panombahan, zaten op de grond neder, en niemand van hen dorſt een woord ſpreken, zonder eerſt met de handen te ſombayen, 't geen Jangrana en andere Grooten zelf deden. Die hem 't lieſſte waren, zaten het naaſt aan den Prins, en zyne andere Raden wat verder af.

Men zag daar ook een groot getal van des Panombahans wyven, die 'er in draagbaren, met Atap overdekt, gekomen waren; dog deze vertoonden zich vry ſlegt gekleed, zoo dat ik tuſſchen haar, en gemeene Javaanſche vrouwlieden, geen onderſcheid zien kon, dewyl zy ook met het boven-lyf (de boezem alleen gedekt) naakt gingen. Deze zakten ter rechterhand van ons binnen het ſtaketzel van des Depati's Dalam, ofte Hof, af, vervoegende zich daar onder een kleene Saboa. A°. 1703.

De Depati onthaalde ons weder met ſaffraan- en boei-thee, waar by twee groote bakken met allerlei ſchoone confituuren waren. Terwyl wy ons daar mede bezig hielden, zagen wy een van de jongſte zoonen van den Prins van Madura, een redelyk blank Prinsje van veertien of vyftien jaren, op een ſchoon wit en zeer hoog Perſiaanſch paard, door de Heer Zwaardekroon, extraordinaar Raad van India, aan den ouden Prins (zoo men my zeide) vereerd, met een moedige ſtap komen aanryden.

Op dit paard lag een heerlyke geborduurde zadel, en een ſchoone Madureſche geborduurde ſchabrak, die ſtyf van goud was, ook ſcheen het ganſch tuig van dit paard van goud te zyn, hoewel andere meenden, dat het maar zilver, of koper verguld was.

Ik zag nog een ander Prinsje van negen of tien jaren op een jong Olifantje (dat maar wat grooter, als een kloek veulen, was) waar over eenige ſchoone tapyten lagen, verſchynen, zittende op een fraei geſtikt matrasje. Dit Olifantje moeſt al mede voor ons ſombajen, makende, eer hy dat doen wilde, een afgryzelyk geluid.

De wapen-ſchouwing zelf (alzoo 'er ondertuſſchen nog troepen bygekomen waren) was ſchoon, en geſchiede onder het geluid van verſcheide ſtellen van Gongen en Tataboangs. Fraeje wapenſchouwing der Madureezen.

Men zag daar een menigte van zyde vaandels van allerlei verwen, wel anderhalve roede lang, en pas een voet breed. Ook waren 'er veel ſchoone zyde vaandels, vlags-gewyze, en zommige als ſtandaarden, van Atlaſſen, en andere ſtoffen, gemaakt.

Nu waren 'er duizend mannen onder, welker pieken alle met zilver zwaar beſlagen waren, vol van zulke banden 'er om, een voet van een, terwyl de verdere grond der pieken dan zwart, en dan weer geel, beſchilderd was.

De verdere krygsknegten hadden roode of zwarte pieken, en werpſpieſſen, en zommige ook die beide. Ik wil wel bekennen, dat ik van Inlanders noit ſchoonder volk gezien heb.

Hy had ook vyftig fraeje ſtukjens by zich, die elk op affuitjens lagen, en een pond yzer ſchooten.

Deze alle trokken dicht voor ons henen, en geen een overſte ging voorby ons, die niet een heerlyke zonneſcherm boven zyn hoofd had, en zoo ras zy ontrent

A°. 1706. trent den onden Prins quamen, moesten zy (zoo wel zyne zoonen, als andere) aanstonds sombayen. Hier af was zelf de Veld-Heer van zyn leger niet vry, die, schoon hy een zwaren mortier-wagen hielp voorttrekken, echter eerst stil staan en zig voor zynen Prins vernederen moest.

Heerlyk onthaal van den Depati.

Na dat nu dit alles van ons weer gezien was, onthaalde ons de Prins van Soerabaja weer heerlyk op een zeer pragtig middagmaal, daar een groote menigte van spys weer door een groot getal van vrouwen, in wel honderd en vyftig groote schotels opgedischt wierd, en nogtans moest ik myn maaltyd weer doen met drooge dog zeer lekker gekookte, welriekende, en sneeuwitte ryst, en met zyn heerlyke natafel van uitgelezene vrugten.

Na dat wy nu wel gegeten, en, door bezorging van de Heer Knol, ook een schoon glas Fransche wyn (want de Rynsche wiert toen zeer weinig in Indiën geagt) keurlyk Hollandsch bier, gedronken hadden, moesten wy, tegen alle onze betuigingen aan, van dat wy ten vollen met des Depati's edelmoedig onthaal vergenoegd waren, ten eersten weder aan het thee-drinken, daar weer rykelyk confituuren by gegeven wierden, waar na wy ons afscheid van alle de Princen namen, en den Landvoogd van Soerabaja, nevens de Heeren zyne broeders, die ons zeer verre uitgeleidden, voor hun deftig onthaal bedankten.

En by den Heer van der Horst.

Tegen den avond waren wy by de Heer Kapitein van der Horst verzogt, die ons, alzoo wy hier niet lang meer wezen zouden, mede eenig vermaak wilde aandoen. Ik ging daar na toe met Kapitein de Bevere, en vond 'er reeds de Heer Knol, en alle de andere Brigadiers.

Zoo ras wy nu, na dat voor af eenige Heeren in zeker speelhuis aan de waterkant een pypje gerookt hadden, in huis gekomen waren, wierd 'er ten eersten (want daar in bestaat dog al 't vermaak der Javanen, en dit is de grootste eere, die zy iemand, en andere hen, konnen aandoen) van eenige jonge Bidaja's, of dans-hoeren, gebaliaard, of gedanst.

Daar verschenen 'er twee van twintig en twee van vyftien of zestien jaren, die men zeide van den Kapitein der Maleyers tot Gressic te zyn.

De toestel van haar hoofd was aardig en kostelyk. De hairen hingen mede los over den rug, zynde zeer glimmende van welriekende olie, en zeer geurig van een menigte van Sontings en risten met bloemen, die met klater-goud door 't hair gestrengeld, en daar aan vast gemaakt waren. Zy waren van een fraeje en ryzige gestalte, en, na dat het balische vrouwlieden waren, ook zeer fraei besneden van aanzicht.

Zy dansten onder een Javaansche viool, en nog een ander speeltuig, dat vol kopere snaaren, en een soorte van een cither was, A°. 1706. Fraei dansen.

Zy waren ongemeen rad en gezwind; dog hadden weer geheel andere en zeer zedige draejingen van haar lyf, hoofd, heupen, voeten, armen en handen, dan wel die van den Panombahan; maar als ik deze ydelheden een half uur gezien had, verveelde het my sterk. Echter moest ik dat zoo lang blyven aanzien, tot de Heer Opperbevelhebber Knol, en de andere vrienden, vertrokken.

Zy waren ook van zeer kostelyke kleederen van zyde petoolen; en heerlyke sluyers, van vergulde lenden-banden en beugels, van armringen en meer andere danscieraden, mitsgaders van kostelyke juweelen, voorzien.

Na deze quam de huishoudster van de Heer van der Horst op de baan, die in kostelykheid van toestel, in heerlykheid van kleederen, in pracht aan haar hoofd, en in schoonheid en menigte van juweelen aan de vingeren, en in fraeiheid van wezen en dansen, al de vorige zeer verre overtrof.

Zy had in haar dansen een groote deftigheid, wetende zich zelf byzonder zedig en echter te gelyk met zulken verheven zwier te bewegen, dat haar ieder den lof gaf, die zy, buiten alle tegenspraak, boven al de andere verdiende.

Zy zong ook zeer fraei, en onder haar dansen wierd ook ongemeen fraei en zeer net op de maat door een Javaan gezongen, die zig wonderlyk wel met zyne toonvallen na hare schielyke en gezwinde draejingen, en ter zyden uitwykingen met haar hoofd, teenen en hielen (dat zy, 't een na 't ander zeer geestig en gezwind waarnam) wist te schikken.

Na dat wy dit een uur twee of drie gezien, en een fraei onthaal genoten hadden, vertrokken wy na huis. En dit was zoo dagelyks het tydverdryf der Heeren oversten, dat voor een enkele reize zyn gezigt nog al verdiende, om te konnen zeggen, hoe men daar leeft; dog men zou niet gelooven, hoe groote kosten daar door gemaakt, en wat drank daar gedronken wierd, niet tegenstaande zy veel moeite hebben, om die te bekomen, behalven dat zy daar wel tweemaal zoo dier, als op Batavia, is. Zy moeten daar toe andere loop-graven gehad hebben, dan ik, want anders kan ik niet bedenken, hoe zy zoo groote onkosten wisten goed te maken, alzoo 'er geen avond voorby ging, dat wy niet dan by den eenen, dan by den anderen waren, daar ik myn beurt, om niet onbeleeft, en ondankbaar te zyn, mede in hebben moest, dat my ongeloovelyke groote kosten gegeven heeft, ja grooter

dan

A°. 1706. dan van myn heel huishouden op Batavia, waar tegen ik egter, alzoo ik mede in die maal-ftroom was, niets doen kon, zynde dit een van de gereedfte middelen, om een eerlyk man in korte tyd te bederven, en tot de grond toe uit te mergelen.

Den 4 dito wierd ik door Radin Saftra Nagara, en eenige andere Madureefche Princen, bezogt, die my in korten tyd veel bier en Franfche wyn afdronken, het beft 'er af zynde, dat zy my niet lang byble-ven.

Tegen den avond quamen 'er nog hulp-troepen van Toeban, Cidajoe, Rembang, Laffem, en Greffic aan, onder welke ook Sedjana Poera, Landvoogd van Japara, met zyn volk was, fchokkende op zynen Olifant al zagtjes voort, tot hy, digt by ons zynde, aftrad, en verwellekomt wierd.

De fchryver predikt hier weder. Den 5 dito predikte ik hier weder, en doopte, op zyne belydenis, zekeren Inlander, Thomas Francis genaamd; dog om de waarheid te zeggen, zoo was de dienft van een Predikant onder deze ruwe en onbefchaafde gemeente van zoo weinig nuttigheid, dat haar Edelheden, indien zy dat zoo wel geweten hadden, als ik het ondervonden heb, my, nog eenig ander Predikant, daar noit na toe zouden gezonden hebben, alzoo men een Predikant niet alleen geen gelegenheid tot het waarnemen van zyn dienft, gelyk het behoorde, geeft, maar in tegendeel hem de zelve, onder deze en gene voorwendingen, affnyd, daar men niets tegen doen kan, dan, zoo men al klagen wilde, zich zelven veel moeite op den hals haalen, dat immers een wakker Predikant maar redenen van te zugten geven moet.

Nieuwe wapen-fchouwing. Den 6 zagen wy de troepen van Sammanap, Pamacaffam, Toeban, Cidajoe, Laffem, Rembang, en Greffic, op de Pascebaan, onder welke ik 'er zeer veele met fnaphaanen vernam. De andere waren met fchilden, pieken, en kriffen gewapend. Hunne vaandels waren van rood Armozyn; en zag ik op een van de zelve een Arabifche fpreuk gefchreven ftaan. Op 't vaandel der Sammanappers, hen van haar Hoog-Edelheden van Batavia vereerd, was tuffchen de geele vlammen in, met Duitfche en Javaanfche letters, Sammanap gefchreven.

Zy waren vyf honderd, en die van Pamacaffam drie honderd man fterk, makende met de andere, by opgave, maar drie duizend mannen uit, hoewel zy waarlyk veel fterker waren.

De befchouwers van deze troepen waren de voornoemde Princen en Leger-Hoofden, waar by zich ook de Pangerang, of Prins van Coedoes, de Temanggongs van Jawana, en Pati, de broeder van Sederma, Hoofd der Sammanappers, en ook eindelyk de Depati van Japara, met een groot getal van zyn dans-hoeren, A°. 1706. of vrouwen van zyn gevolg, bevond

Wy wierden toen weder, eerft zeer deftig met thee en confituuren, en op de middag met een vorftelyke maaltyd, zoo heerlyk als oit te voren, onthaald, moetende weder bekennen, dat ik noit op een maaltyd zoo veel fchoone vrugten gezien heb, verbaaft 'er over ftaande, waar men die in zulken menigte, daar wift te bekomen.

Den 8 September vertrok Jan Faber, Hoofd van de Treins-vloot, met de Sufanna, gelyk mede de Hartloop, en Beleftyn met hare Schippers en Boekhouders Hugtenbroek, de Wit, en Daveman.

Het leger breekt op na den vyand. Den 9 dito vertrokken de Heeren van Bergen en Sergeant met hare Brigades van Soerabaja na het dorp Cara, dat ontrent twee mylen van daar, wel aan die zelve Rivier legt, dog zy is daar nog wel driemaal zoo breed, als voor Soerabaja, en doet zig dierhalven daar ook zeer luftig en vermakelyk voor 't oog op.

Wy deden hen tot op het Rysveld buiten Dortsmans bergje (een zeer bekende plaats buiten Soerabaja) wel een kleen uur verre te paard uitgelei, en zagen hen nog een fluks wegs vol moed henen trekken; hoewel 'er by waren, die 't daar na niet lang maakten.

Den 10 dito volgde de Depati van Soerabaja met zyne troepen, nevens de Princen zyne drie broeders, en den 11 dito de Heer Knol met de Brigades van de Heeren Bintang, de Bevere, en van der Horft, onder welken Heer Opperbevelhebber ik mede befcheiden was, gelyk ik, gedurende dezen veldtogt alleen de eer genoten heb van by zyn Ed. en in zyn tent myn verblyf te hebben.

Ik had wel de vrye tafel van dien Heer, maar 't verdere dat op deze togt voor my, myne twee flaven, en twee Hollandfche oppaffers van nooden had, moeft ik zelfs verzorgen, dat my (gelyk men wel denken kan) al vry groote onkoften in zoo een leger gaf, daar ik voor een enkel zoute vifchje, en zoo na evenmatigheid, met andere dingen, die men van nooden had, een Ryxdaalder heb zien geven, en dat, wilde ik het hebben, ik zoo wel als een ander, betalen moeft, en nog dikwils niet krygen kon, gelyk wy nader in 't vervolg zullen zeggen.

Wy vertrokken van Soerabaja ten zeven uuren 's morgens alle te paard, waar van ook myne oppaffers en flaven, om my te konnen volgen, voorzien waren, hebbende ieder overfte (en ik mede) een zeker getal van Batoors of laft-dragers, om onze goederen na te torffen, en ook eenige byzondere Javanen, om op onze paarden te paffen, en gras en water voor de zelve te verzorgen, dat in 't eerft juift zoo grif niet ging, alzoo ik toen nog maar zeer weinig

Ja-

A°. 1706. Javaansch geleerd had; maar na dat ik wist, dat Adjaran een paard, Soekat gras, en Baanjoe water betekende, zoo begonden wy malkanderen beter te verstaan, en ik wierd van hen als een Prins gediend, zoo dat ik myn oppassers, en slaven nu maar enkel voor de statie had, en om het oog maar wat op myne goederen te houden.

Komst te Cara. Wy quamen ten negen uuren ontrent het dorp Cara, daar wy met onze paarden tot halver wegen den buik in de Rivier sprongen, die daar wel zeer breed; dog ter plaatze, daar wy doortrokken, niet zeer diep is. Het dorp was in zich zelven niet veel, waar van wy, alzoo wy het ter regterhand lieten leggen, zeer weinig konden zien; dog 't gezicht der Rivier was fraei.

Komst te Sapandjang. Wy quamen ontrent elf uuren, na dat wy door zeer vermakelyke Rystvelden getrokken waren, aan 't dorp Sapandjang, daar ons de Heeren van Bergen, en Sergeant, te paard quamen verwellekomen.

Wy sloegen ons hier by de zelve Rivier, als die van Soerabaja, en die hier ook van de zelve breedte, als voor die stad is, met ons leger neder. De plaats, daar wy lagen, was fraei; dog wat van het dorp af, dat mede niet zeer groot was, en wat landwaard in lag.

Ziekte van Kapitein van Bergen. Daags voor onze komst had Kapitein van Bergen, grooten dorst hebbende, schielyk en wat sterk van een jonge calappus gedronken, waar door hy aan de persing, een soort van graauwe loop, en 't beginzel van zyn dood, geraakte, en nu reeds zoo zeer verzwakt was, dat hy de zelve man niet geleek.

Tyding van Pangerang Depati Anom. Wy kregen door Ingabei Wiragoena, een Chinees van Pangerang Depati, tyding, dat die Prins niet ongenegen was, tot ons over te komen, indien men hem in zyn vaders plaats herstellen, en dit met een brief en 't zegel der E Maatschappy bevestigen wilde; dog dat hy anders Soerapati eerst hooren, en hem als zyn bondgenoot, en ondersteuner van zyne regtvaardige zaak, van alles eerst kennis geven moest, alzoo hy beloofd had, hem niet te zullen verlaten, en, zoo ras hy hem ontbood, by hem te zullen komen.

Zoo ras wy in aantogt waren, vernamen wy van den eersten avond af al zeer groote vuuren op 't gebergte dat na by, en op dat van Antang of Radjoena, dat verder afgelegen was, dienende eenelyk, om aan de bondgenooten van onze vyanden kennis van 't aannaderen van ons leger te geven, en hen te vermanen zich slagvaardig te houden.

Wy bleven den 12 dito hier nog leggen, alzoo 'er reeds honderden van Batoors (elendige lieden, die op hun eigen kosten alles natorssen, en 't leger volgen moeten) weggeloopen waren.

Wy bevonden de Rivieren hier zeer vischryk, van welke de Prins van Madura 'er ons eenige toezond, en onder andere een Balida-visch, die zeer groot, vet, en byzonder lekker was. A°. 1706.

Ik raakte van myne Batoors 'er mede eenige, even na dat wy ons middag-maal gerust en wel gedaan hadden, quyt; dog kreeg die wegloopers kort daar na weder.

Den 13 dito braken wy weder op. De Panombahan, en de Soerabajasche Princen, als mede Sedjang Poera, met hunne troepen hadden de voortogt, en wy volgden hen een uur twee of drie daar na.

Het dorp, daar wy na toe gingen, was Soka genaamd, en lag 'er ontrent twee mylen af. Wy trokken dan eens over een groote vlakte (op welke wy zeer groote hitte uitstonden) dan eens door een schoon bosch.

Wy waren 's morgens ten drie uuren by 't blazen van 't pucel al in de weer geweest, en nogtans ten zeven uuren eerst vertrokken, en van zeven tot twee uuren toe bezig, eer wy in onze rust-plaats op Soka quamen. Men kan daar by gissen hoe wy, over een weg van twee mylen zeven mylen bezig geweest zynde, en maar voetje voor voetje onder een schrikkelyk opstuivend stof voorttrekkende, in de zon gebraden hebben. Indien wy niet zomtyds een weinig brandewyn (dat anders myn drank niet was, alzoo hy my te sterk is) genomen hadden, wy zouden het zekerlyk niet goed gemaakt, en bekaeid hebben; maar 't verwonderens-waardigste, dat ik bevond, was, dat de brandewyn zyn meeste kragt quyt, en door de hitte zoo slap, als water, in onze zakken geworden was. Komst te Soka.

Als wy ons hier nedergeslagen hadden by een kleen spruitje, lieten wy den berg van Radjoena of Madjapait wat ter linkerhand, en het bergje van Cacapper recht voor uit leggen; hoewel wy dien eersten berg in 't eerst mede meest recht van voren gehad hadden. Hoe wy het tot dus verre al hadden.

De Prins van Madura lag met zyn volk op een groote vlakte aan de overkant van dit spruitje na de zyde van Cara toe, en de Hollandsche, en Soerabajaze troepen lagen aan de overzyde na de kant van Cateegan, of Kamiri, alle, dat zeer fraei stond, in een regte linie geschikt.

De Veld-Heer Knol verzorgde ons 's middags in 't eerst een goede maaltyd, alzoo wy maar eens daags aten, en alle de Brigadiers en leden van den Raad mede zyn tafel hadden, maar wy bevonden, dat het hier merkelyk begon krimp te werden, alzoo alles niet alleen even dier, maar ook eindelyk zoo schaars wierd, dat het, wat ook dien Heer dede, by na niet meer te bekomen was, alzoo dit leger in weinig dagen zeer veel verslond.

A°. 1706. Niets was 'er minder, als goed drinkwater, te krygen. Wyn en Hollands bier hadden wy overvloedig by dien Heer, en ook van ons zelven; dog dat versloeg ons geen dorst, en verhittede ons in die ondragelyke hitte nog veel meer; zoo dat ik, om een glas kleen- of zet-bier (dat by na als bottel-bier, en door zyne koelheid zeer verquikkende is) te hebben, my bedienen moest van water, daar twee honderd buffels, en zoo grooten menigte van paarden, en by de dertig duizend menschen eerst doorgetrokken waren.

De kleur van dit modderig water was als die van gekaarnde melk, maar zoo vervaarlyk dik, dat ik het niet langer bezien dorst, en daar van moest de Veld-Heer, en ik my bedienen, tot dat wy daar na beter middelen, om goed water in bamboezen na te laten voeren, uitvonden.

Ziekte des schryvers op de togt, en waar door veroorzaakt.

Door dit water egter geraakte ik mede aan een zeer slegten afgang, die my eenigen tyd lang geplaagt, en in levens-gevaar gebragt heeft.

Als ik nu meende daar af geholpen te zyn, geraakte ik naderhand in nog veel slegter staat, alzoo het wat te schielyk gestopt, en ik daar door geheel en al buiten staat geraakt was, om door eenige middelen, weer een open lyf te krygen, waar door ik in zeventien etmaal geen stoffe ter wereld, wat men my ook in gaf, quyt geraakt was; dog ik moet 'er ook by zeggen, dat ik in al dien tyd zeer weinig spyze gebruikt heb, ten deelen door dat my de lust ontbrak, ten deelen door dat 'er geen een hoen meer voor geld te bekomen was; dog dit was nog maar een begin, en 't geleek niet na 't gene daar na hier opgevolgd is.

Men kan hier uit oordeelen, hoe zeer my die tocht toen begon te verdrieten, en waarlyk, ik begon nu al staat te maken, dat ik die schoone stad Batavia, en myn waarde vrouw en kinderen noit meer zien, en hier wel haast een lyk worden zou.

Nu en dan hoorden wy in 't bosch wel een Paauw schreeuwen, ook wierd 'er zomtyds door de Heer de Bevere, die my een schoone staart, om ze over de tafel tegen de vliegen te gebruiken, vereerde, en door andere Heeren wel een geschoten; maar wat kon dat onder zoo veel duizenden van menschen helpen. Hadden wy het by den Veld-Heer zoo slegt, oordeel dan eens hoe slegt het de arme Soldaat had. Men had deze Paauwen, en ander gevogelte, wel wat dieper 't bosch in, overvloedig; dog wierden 'er weinig aangebragt. Ook waren 'er zeer veel Aapen, van allerlei slag; dog die wisten zich mede vry wel buiten schoots te houden.

De Artillery, en voor al het geschut, dat door de buffels ten deele voor uit en ten deele na-gevoerd wierd, gaf ons groote belemmering, alzoo de wagens, en wielen, waar op dit geladen was, hier en daar aan de hooge oevers der spruiten, en rivierkens, die wy ontmoeteden, in stukken geraakten. A°. 1706.

Ook quam het oude quaad van het wegloopen der Batoors nu, by zoo grooten gebrek alomme, alzoo de ryst begon te ontbreken.

De oversten, gelyk mede de vier Princen van Soerabaja, hadden veel schoone paarden in 't leger, en ieder van hen een Olifant by zich, met welke zy ons nu en dan eens quamen bezoeken: want was 'er niet veel te eeten, het drinken ging egter alle avond by die gene, daar dan de stroom na toe liep, en zoo lang 'er maar een druppel by iemand te vinden was, zyn gang, zynde die gene alleen vry, die niet meer by te zetten had, dat echter al lang duurde; dog ik was niet in staat om, by myne zwakke gesteltenis, deze ruwe wyze van leven op te volgen, zoo dat ik menigen avond alleen in de tent op myn koy lag te mymeren; waar by ik nog schryvens van myn huisvrouw kreeg, dat die mede door de bloed-loop (daar zy nu al eenige tyd aan geweest was) zich in een zeer slegte staat bevond, welke tyding my veel meer, dan myn eigen ziekte, ter herte ging, alzoo ik vreesde, dat myne kinderen dus wel in korten tyd ons beiden te gelyk zouden hebben konnen verliezen, dat de Heer echter ten besten gekeerd heeft.

Die nog slegter tyding van Batavia kreeg.

Gedurende onze marsch van Sapandjang tot Soka toe, was Kapitein van Bergen door een sterke koorts aangetast, die hem wel tien uuren by bleef.

Vermits wy nu niet boven twee of drie mylen (volgens de berichten) van den vyand af waren, wierden de brand-wagten uitgezet, en op levens-straf verboden, dat men niets van den Inlander uit de dorpen nemen, of hen ergens af berooven zou; dog de honger is een scherp zwaard, en, by 't groot gebrek, dat 'er nu reeds was, wierd 'er op de galg aan niet weinig, schoon het dorp nog al wat ter zyden af lag, gestolen. Daar wierd wel over geklaagt; maar men kon noit de man aanwyzen, alzoo 't rechte gaauw-dieven waren, die 'er zoo lang niet bleven, dat men hen op de daad betrappen kon; dog 't ongeluk trof twee padi-dieven, die, voor een gedeelte van de vorige, het met een straf naast de doot moesten boeten, en toen nog weg gejaagt wierden, dat 'er de schrik, dog maar voor korten tyd, onder bragt. En naderhand stalen zy zoo fyn en behendig, dat men 'er geen een meer in de val gekregen heeft.

De Prins van Soerabaja draagt zich als een schelm.

Ook moest men nu wel wat meer door de vingeren zien, om dat wy door den Prins van Soerabaja (een schelm in zyn hart,

A°. 1706. hart, en een vriend van onze vyanden, die heimelyk met hen aanspande) schendig bedrogen waren, alzoo hy de Veld-Heer belooft had, dat wy hier ettelyke lasten ryst zouden vinden, daar wy 'er nu geen korl vonden, en zeer groot gebrek van alles begonden te krygen.

Wy zagen dit eindelyk wel, toen het te laat was, maar wy moesten nog stilzwygen en veinzen, tot wy nader bewyzen van zyn schelmstukken kregen, die met 'er tyd meer en meer uitbraken, alzoo hy, een mede-lid in den Krygs-Raad zynde, en dus al onze geheimen wetende, den vyand dagelyks zeer behendig van al onze besluiten kennis gaf, zonder dat wy hem in 't byzonder daar af konden overtuigen.

Den avond 'er aan, na de vorige geoeffende straf, wierden 'er, schoon zeer streng verboden was in het dorp te gaan, elf Lombongs, of pakhuizen met padi (of Ryst in de bolster) ieder van vyf honderd bossen, ledig gestolen, zonder dat men 'er een had konnen betrappen.

Vertrek van Soka. Den 15 September vertrokken wy ten half tien van Soka over een Riviertje, lieten de bergen van Cacapper en Radjoena dan eens ter rechter, dan eens recht voor uit, leggen.

Wy trokken over een groot en vlak Ryst-veld; dog waren elendig met het wegloopen van de Batoors, die de Artillery navoeren moesten, gequeld.

Wy ontmoeteden twee gemeene, dog diepe Rivierkens, en twee diepe moerassen, en quamen, na nog een togt van drie vierden van een myl, by een Rivier, Klonkong genaamd, die twee of drie roeden breed, sterk van stroom, en diep was, zoo dat wy 'er een brug over maken moesten.

De weg was dan eens zeer vlak, dan eens een schoon lommerig bosch, waar in zich veel Paauwen lieten hooren; waar na wy nog een Riviertje ontmoeteden. Dus trokken wy in anderhalf myl wegs over vyf Rivieren, en quamen ontrent twaalf uuren op den middag by het dorp Cateegan, dat anders ook wel Kamiri genaamd werd.

Komen op Cateegan. Wy sloegen ons daar by een moye Rivier van de zelve naam neder, hoewel het de zelve Rivier van Soerabaja, en een spruit uit de Toroesan is, die uit de groote Rivier van Cadiri herwaardsaan loopt, en na verscheide dorpen, daar zy doorstroomt, ook verscheide naamen bekomt.

Wy lagen hier op een groot vlak veld, het bosch agter ons, en hadden de bergen Radjoena en van Cacappar vlak voor ons, den Prins van Soerabaja ter linker, en dien van Madura ter rechterhand.

Ik beschouwde dezen berg van Madjapait, die ik nu vlak voor my zien kon, zeer naauwkeurig, en bevond het een zeer A°. 1706. hoog en aan den anderen geschakeld gebergte, niet wel van die hoogte, als de Tafel-berg aan de Caap de goede Hope.

Het liep met drie zware heuvels na het Zuid-Oosten toe, behalven dat zich nog verscheide mindere daar ontrent opdeden. Berg Radjoena.

De berg van Cacappar loopt mede schuins af na de stad, en na het landschap Djapan toe, alwaar Ingabei Loor (Loor betekend het Noorden, gelyk Kidol het Zuiden, in 't Javaansch) een van Soerapati's Leger-Hoofden, met duizend man geposteerd lag.

Den 16 dito moesten wy hier blyven leggen, om dat 'er over de groote Rivier eerst een brug gemaakt, en de moeras, daar wy over moesten, eerst gevuld, of in staat, om 'er over te konnen trekken, gebragt moest werden. Van Bergens vertrek na Soerabaja.

's Agtermiddags ten half vyf vertrok Kapitein van Bergen, die weer ingestort, en zeer zwak was, werdende (hoe ongemakkelyk dit ook zyn mogt) met een draagbaar door twaalf man gedragen, onder 't geleide van vier oppassers, ettelyke Javanen, en zeven en dertig zieken, na Soka gevoerd, om van daar verder te water na Soerabaja gebragt te werden.

Wy meenden den 17 dito opgebroken te hebben; dog zouden elendig 'er aangeweest zyn, zoo ons de Prins van Madura 's nagts niet gewaarschouwd had, dat 'er onderweeg twee diepe moerassen waren, daar, zonder bruggen niet over te komen was.

Dit moest Kapitein Sergeant, die zekere penningen voor de geheime berichten van deze en gene gewesten ontrent den vyand trok, noodzakelyk geweten, en ons gewaarschoud hebben; dog die Heer had daar niets af gezegt, zekerlyk, om dat hy 't niet wist, en om dat Depati Soerabaja, dien 't heel wel bewust was, hem, en ons weer hier in schendig misleid had. Slegte berichten van de wegen.

Men zond 'er dan Kapitein vander Horst met een troep te paard na toe, die het eerste moeras zoo diep bevond, dat hy werks genoeg had, om 'er met zyn paard weder uit te geraken, daar wy de merktekenen nog zeer wel van zien konden.

Wy kregen ondertusschen ook tyding, dat de Heer van Bergen gisteren avond van Soka was voortgeraakt, zoo dat wy vast stelden, dat hy nu al op Soerabaja was.

By dezen togt van de Heer vander Horst na 't moeras had hy nog al meer schelmeryen van den Prins van Soerabaja ontdekt; zelf had hy de naam het gansch leger door, dat hy besloten had, terwyl wy met den vyand bezig zouden zyn, op de troepen van den Prins van Madura aan te vallen, 't geen zoo verre ging, dat hy aanbood Nader schelmeryen van den Depati Soerabaja.

A°. 1706. bood zich onder eede daar af te zuiveren, zonder eens bewys daar af van ons te vorderen, die hem al zeer veel daar van zouden hebben konnen aantoonen.

Vertrek van Cateegan. Den 19 dito konden wy eerst van Cateegan vertrekken. De Prins van Madura trok voor uit 's morgens tusschen drie of vier uuren. De Prins van Soerabaja volgde even daar na, en ten half vyf geraakte onze voortroep met de bagagie en Artillery aan 't bewegen, waar door wy ontrent agt uuren eerst konden volgen.

Wy trokken eerst over een kleen moerassig watertje, en, na een kleen myltje rydens, over de Cali Boritan, zynde een Riviertje pas tien of twaalf roeden breed, maar, wegens zyn diepe putten, zeer moejelyk om 'er over te geraken.

De smalle weg, en onze Artillery, hield ons lang op, zoo dat wy onderweg van hitte meenden te versmagten, te meer, alzoo wy nu geen water hier dorsten drinken. Wy hadden in 't geheel ontrent twee en een halve myl verre, en daar over wel agt of tien uuren, juist niet gereden, maar in die heete zon staan wagten, zoo dat wy als gaar gebraden waren. Noit heb ik zulk een hitte uitgestaan, en dagt niet anders, dan van dorst op de weg te bezwyken.

Wy hielden hier halte, en wierden door den Prins van Soerabaja verwelkomt, die met ons den Prins van Madura ging zien, die wy onder een drom van zyn vrouwen bezig vonden, met wat te eeten, dat hem zommige van ons wel zouden hebben willen nadoen.

Houden ontrent Panganggongan halte. Wy reden van daar nog een vierde van een myl verder, daar wy nog een dieper, dog nu al gedekt moeras vonden, dat over de honderd treden lang, en vry breed was, even na 't welke wy by een schoone Rivier quamen, die met een arm uit de Rivier, die voorby Cacappar loopt, vlieten komt; en dan weer in de Rivier, die zig voor 't dorp Panganggongan, of Pabean, vertoond, stort, alwaar zy wel twee of drie pieken of 30 voet diep, zeer helder, en schoon is. Dit Panganggongan legt tusschen de twee of drie mylen van Cateegan.

Wy zagen van daar de vesting der vyanden zeer onderscheiden, alzoo zy niet boven twee kleene kanon-schooten van ons af was.

Zy liep van 't Oosten na 't Zuiden, en strekte zich ter regter en ter linkerhand al vry verre uit, het welk wel afgekeken hebbende, keerden wy weder na onze tent.

Ter plaats, daar wy nu gelegerd waren, lag den berg van Cacappar Zuid-West van ons af, en in de tocht na Panganggongan moesten wy meest Zuid-Oost aantrekken.

's Avonds wierd de wagt, na dat men zes zesponders, een groote mortier, en eenige land-mortieren voor de Rivier gezet had, by 't opschieten van drie bomben, het doen van zes kanon-schooten, en by 't werpen van eenige handgranaten, opgezet. A°. 1706.

Het moejelykste op deze togt was, dat men byna noit zyn behoorlyke nagt-rust had, en voor al dan niet, als men daags 'er aan voorttrekken moest. Gedurige onrust in 't leger.

Men bleef tot elf of twaalf uuren 's nagts uit, en schoon ik nu zeer weinig mede gaan kon, kon ik egter niet slapen, voor dat de Veld-Heer in de tent, en alles weer in rust was; dog ten twee uuren in de nagt begon men al pucel (of dat ieder tot opstaan zig klaar maken moest) te blazen, kort daar aan blies men de reveille, daar na begon men de generaale te blazen, en gemeenelyk wierd ten drie uuren het teken van voort te trekken met de trompet gegeven. Hier by nu wierden wy in deze plaats, schrikkelyk, ja ondragelyk, van de muggen geplaagt.

Vermits wy nu hier zoo na by den vyand waren, wierd de Heer Sergeant belast, om die nacht met zyn Brigade de Rivier te bezetten, en aldaar de wagt te houden, op dat wy niet mogten overvallen werden; dog daar viel niet het minste voor.

Ondertusschen was de Prins van Soerabaja, die 23 parauwen besteld had, bezig om vyf bruggen over de Rivier te slaan, waar af 'er vier den 21 dito klaar geraakten. Bruggen over de Rivier geslagen.

Zy lagen ontrent een vierde myls van de plaats daar wy gelegerd waren. Den vyand deed veel moeite, om onze bruggen door brandende vlotten, die hy afdryven liet, te vernielen; dog wy verydelden alle deze zyne aanslagen.

Wy kregen hier ook eenig ontzet, door Chineesche Soetelaars, die eenige verversching aangebragt, en in 't eerst hier door byna 't leven verloren hadden, alzoo 'er groot gebrek, en by den Soldaat weinig geld was; dog kort 'er aan wierd daar op beter ordre gesteld.

Op dien zelven dag ging de Veld-Heer met de Heer de Bevere, die den Heer Sergeant aan de Rivier nu afgelost had, om zekere grond, tot het maken van een battery, af te zien; waar by de Konstapel Alexander de Pluyes, door 't qualyk afschieten van een bombe, een lichte quetzuur aan den arm kreeg.

Wy hoorden toen ook van de Chinees Ley (anders Rasa Soedana genaamd, die ons eenige boontjes, ajuin, visch, eyeren, enz. van Ingabei Catawangan, Landvoogd van Cadiri, bragt) dat Soerapati twee metale, en vier yzere zesponders had.

De Veld-Heer zag ook, by 't beschouwen van deze moeras, die wy nog over moesten, dat de Prins van Soerabaja, die ons geraden had dezen weg te kiezen, ons geen erger op geheel Java had konnen aanwyzen.

Be-

Behalven nu dat de moeras tot aan 's vyands vesting, en na gissing nog wel honderd roeden verre van de Rivier af tot de vesting toe, van verscheide spruiten doorsneden was, had de vyand voor ons een vesting opgeworpen, van bamboezen, boomen, en aarde, een roede breed, en wel negen voeten hoog, die niet wel te genaken was, om dat de Rivier, en die spruiten, die door die moeras liepen, met veel zware jangkring- en doorne-boomen, die men 'er in geworpen had, vervuld waren.

der bly- dat den ns van rabaja den nd lde.

De Veld-Heer had ook klaar bespeurd, (dat hem ook al overlang gezegt was) dat de Prins van Soerabaja, en zyne broeders, byzonder wel by den vyand moesten staan, aangezien 'er na hen, als zy met hunne zonneschermen by de nieuw gemaakte bruggen quamen, geen eene schoot, en zoo ras 'er maar een Hollander ontrent quam, zeer veel schooten gedaan wierden.

Om hier af verzekerd te zyn, ging de Veld-Heer met dien Prins op een morgen eens na de bruggen kyken. Zoo lang hy by hen daar was, hoorde men geen eene schoot; dog zoo ras hy een weinig ter zyden af week, wierden 'er een menigte van schooten alleen na des Veldheers kant, en geen na die van de Prins gedaan.

Terwyl wy hier op deze heete en ongezonde moerassige plaats eenige dagen aan een lagen, raakte de weinige voorraad, die wy nog hadden, hoe langer hoe meer op.

Dit zette ons volk te sterker tot het voltoyen van hunne werken aan, om den vyand ten eersten te konnen aantasten, en aldus ontzet van levens-middelen te bekomen.

Den 23 dito tegen den avond gingen wy na onze werken eens zien, en wierden door de vyand wel met vyftig of zestig schoten begroet, zoo dat wy ten eersten wat te rug weken.

od van pitein Bergen.

Ondertusschen bequamen wy een uur of twee daar na tyding, dat Kapitein van Bergen, een man als een Leeuw, den 22 dito 's morgens ten tien uuren overleden was, waar aan wy waarlyk een wakker man, en een groot Soldaat verloren; wy hoorden hier ook dat Kapitein Hans Jurgen Roode, die, in plaats van 24000, maar 7000 Javanen van den Keizer bekomen had, met een troep van 7918 Javanen (alzoo 'er nu en dan nog eenige by gekomen waren) 128 Hollanders, en 700 Inlandsche Soldaten in dienst der E. Maatschappy, den 3 September van Tandoeran opgetrokken was, om te zien (zoo hy den 2 dito schreef) of hy, die mede zeer groot gebrek van alles begon te krygen, zich zelven den weg na Cartasoera niet zou konnen baanen.

Dit hadden wy dien avond in de tegenwoordigheid van den Prins van Soerabaja gehoord, door wiens voorzorg de vyand dat den 24 dito 's morgens al vroeg wist. Ook zagen wy nog dien zelven avond zeer veel vuuren, en hoorden ongemeen veel bas-schooten van den vyand, hoewel wy daags 'er aan de ware reden 'er eerst af ontdekten.

Na dat wy nu hier eenige dagen met het maken van die bruggen, en andere noodige werken, bezig geweest waren, wierd 'er besloten den vyand daags 'er na aan te tasten.

Den 25 dito, 's morgens ontrent half zeven, deden wy een aanval op zyne werken. Twee honderd Madureezen, twee honderd Soerabajers, en honderd vyftig Sammanappers, door honderd Soldaten van Pamacassam ondersteund, trokken 'er zeer moedig na toe, en waren ten half agt al volkomen meester 'er af. 's Vyands vesting

De Heer Knol, over dit goed gevolg van onze onderneming zeer verblyd, gaf 'er my ten eersten door een Ruiter, uitdrukkelyk aan my afgevaardigd, kennis af, waar op ik te paard steeg, en na zyn Ed. reed, om hem daar mede geluk te wenschen, en myne vreugde te betuigen.

Eer ik 'er nog quam, ontmoete ik een matroos, die zwaar gequetst was, en na 't leger gedragen wierd, om daar door ordre van de Veld-Heer wel opgepast, en gekoesterd te werden, alzoo deze dappere man wonderen gedaan, het voornaamste werk verricht, en, na met een pick van agtien voeten tweemaal doorregen te zyn, de vyand nog eenige tyd zeer dapper nagejaagd, en de wonden zoo veel hy kon, gestopt, en den geenen, die hem doorreeg, gedood had, zonder welke zonderlinge dapperheid, alzoo de onzen al aan 't wyken waren, men die vesting zoo ras niet zou bekomen hebben. Deze man is naderhand volkomen hersteld, en heeft ons nog veel andere diensten gedaan. Meest door de dapperheid van een Matroos veroverd.

Zoo ras ik door de bres in 't dorp Pananggongan (dat tien mylen van Djapan legt) gereden, en by den Veld-Heer gekomen was, wenschte ik zyn Ed. hier mede veel geluks, die een tros druiven van de Heer van der Horst bekomen had, waar af zyn Ed. my een gedeelte gaf. Zy waren ongemeen schoon, groot, en ryp, en de eerste, die ik zedert het Vaderland zag; dog zoo als ik het dorp (dat zeer verwoest lag) wilde gaan bezien, ontmoete ik den derden Soerabajazen Prins, Wira Deridja, welke vriendelyke Heer my een diergelyk geschenk deed, dat my, nu veel vermagerd, ongemeen aangenaam was, en zeer verquikte. Het was een welriekende jamboe-vrugt, en een schoone tros rype druiven. Een gift, die wel kleen, dog nu hier ongemeen zeldzaam, en my zeer waardig was, waar aan ik myn lust wat be-

A°. 1706. beter, dan aan die van de Veld-Heer, boeten kon.

Ik ſtelde aan de Veld-Heer voor, om daags daar aan, zynde Zondag, hoe zwak ik ook was, een dank-predikatie te doen; maar zyn Ed zeide my, dat het onmogelyk geſchieden kon, alzoo men den vyand ten eerſten vervolgen moeſt, behalven dat'er andere nodiger zaken van veel gewigt te verrichten waren.

Zyn Ed. gaf hier af ook ten eerſten kennis aan haar Edelheden, en wierd op Batavia over deze overwinning zeer plegtelyk geſchooten.

Hoe veel dooden de vyand had, was onbekend; dog wy hadden'er geen eenen van de Hollanders; maar agt of tien Madurezen en Javanen, en vyftig of zeſtig gequetſten.

Terwyl ik door het dorp reed, zag ik eenige verſlagene vyanden leggen, de meeſte zonder ooren, alzoo de Javanen en andere, om hunne dappere daden te konnen bewyzen, deze elendige, in de plaats van de koppen mede te nemen (die te zwaar zyn) van hunne ooren beroofd, en die, volgens gewoonte, aan kriſſen geregen hadden, hoewel deze bajevangers dikwils de laſhertigſte menſchen in't leger waren.

Hoe 't zig by dezen aanval heeft toegedragen.

De Madureezen, die deftig gevogten hadden, waren de eerſte in de veſting, en die ſchelmen van Soerabajers het goede werk maar hadden ſtaan aankyken, en'er menigmaal door den vyand hunnen Prins toegeroepen wierd: Depati Soerabaja volgd ons, Depati Soerabaja volgd ons, en niet die honden van Hollanders. Ja in plaats van te vegten, hadden zy de vlugt al genomen.

Ik ging 's vyands werken ter degen beſchouwen, en bevond, dat zig die wel een groote halve myl verre uitſtrekten, en dat hy ons daar, zoo hy 't wel overlegd had, met een kleene magt wel een geheele maand had konnen ophouden, zoo dat wy veel redenen hadden, om God te danken, 't geen ik in myn hert deed, hoewel ik liever gewenſcht had, dit openbaar te doen, 't geen in zeer korten tyd had konnen geſchieden; dog hoe zeer ik daar op aandrong, en hoe kragtig ik toonde, dat dit hoognoodig was, daar was (zei de Heer Knol) geen tyd nog gelegenheid toe, dat ik te minder verduwen kon, alzoo wy hier nog tot den 27 dito bleven leggen. A°. 1706.

Even gelyk de Soerabajers, alzoo hadden die van Sammanap, en Pamacaſſam, zich by dezen aanval zeer laſhertig en bloode gedragen.

Terwyl zekere Sillebar, met drie of vier van onze boſſchieters, met handgranaten, den vyand eerſt aangevallen waren, en toen zoo ſchendig door de Soerabajers verlaten wierden, zoo wierden zy ten eerſten door agt vaandels van de Heer de Bevere onderſteund, waar by daar na eenige vaandels van de Heer Bintang, en meer andere quamen, die ten eerſten een groote reddering maakten, ſtand hielden, op den vyand indrongen, en den zelven in korte tyd op de vlugt dreven.

Zwaren Waringin boom.

Ik vond, in het omryden van 't dorp, de Heeren Sergeant en Bintang op een zeer groote markt; maar waar op nog waaren nog verkoopers te vinden waren. Omtrent de zelve ſtond een ſchoone en lommer-ryke Waringin-boom, diens dicht aan een gegroeide ſtammen twee en twintig treden in 't rond waren.

Onderwylen kregen wy bericht, dat'er verſcheide Hoofden en overſten der vyanden geſneuveld waren, onder welke men Kijaij Drahaman, Stranalla, Cartanaja, en Sindoegati telde.

Wie hier oppergezag had.

Soerapati was hier niet zelf by geweeſt; maar Ingabei Loor, een Baliſch Heer, had het opperſte gezag, aan welken, als zyne rechterhand (gelyk Ingabei Kidol zyn linkerhand was) hy dezen voornamen poſt toevertrouwd; maar die hy zeer ſlegt verdedigt had.

Wy hoorden dit uit een gevangen, die ons ook zeide, dat de vyand zich weer by Gerongan, twee mylen van hier, en ook op Winongan, dat wat aan de linkerhand lag, verſterkte, dagende ons met drie of vier duizend man, waar mede hy op de Alon Alon, of Pascebaan verſcheen, uit, om tegen hem op een gelyken grond te vegten.

By deze verovering kregen wy ook ontzet van Ryſt, behalven, dat men ook pas buiten dit dorp op de velden overvloed van Padi ſtaan had, 't geen een nieuw leven onder 't volk gaf.

DER-

DERDE HOOFDSTUK.

Wy breken weder op van Panangongan. *De schryver in levens-gevaar. Misslag van den vyand. Komst ontrent Derma. Quade rust-plaats. Nader trouwloosheid van den* Depati Soerabaja. *De Madureezen en Soerabajers, met de troepen, die hen dekten, op de vlugt gejaagd. De Heer de* Bevere, *tot hun ontzet gezonden, en geslagen. Ordre door de Heer* Knol *gesteld. Bericht aan den Veld-Heer. Zyne verdre voorzorge. Bericht van de Heer de* Bevere *zelf. Zyne Misslag. Enrechtvaardiging hier tegen. Het groot gevaar van 't leger. Voorzorge van de Heer* Knol. *Gedrag van den Prins van Soerabaja. Hoe zich den schryver toen gevoelde. Zyn oordeel, om wat reden wy niets te vreezen hadden. Zyn verder gedrag. Hoe veel volk wy hier verloren. Zeldzaam geval van een vader met zyn zoon. Hun roemrugtige dood. Gevolgen voor de Heer de* Bevere. *Die eindelyk vrygesprooken is. Andre omstandigheden, hier toe behoorende. Schelmagtig bericht van* Depati Soerabaja. *Besluit, om op te breken, door den* Panombahan *gesluit, en tot Batavia uitgelekt. Bericht wegens* Soerapati *Wat de vyand veroverd, en verloren had. Bericht aan die van de Kruisvloot. De* Roode's *bedryven. Ons opbreken van Derma. Vlugt van onze* Batoors. *Gevolgen daar af. Wat de schryver by dat voorval dede. Bericht van de Heer* Knol *wegens deze zaak. Ware reden van dit vlugten. Des schryvers komst by de Heer* Knol. *Gebrek van levensmiddelen. Nieuwe opstand en vlugt der* Batoors. *Gesprek van den* Panombahan, *en over den schryver. Die hoe langer hoe zieker wierd. Geschenk van den Prins van Soerabaja. Schielyke wapenkreet in de nacht. Die weer op een beuzeling uitquam. Tocht na Bangel. Trekken in de nieuwe werken. Bas-kogel over 's Veld-Heers tent.*

Wy breken weder op van Panangongan.

DEn 27 dito braken wy van Pabean, of Pananggongan, op; dog talmden geweldig met die geringe Artillery, alzoo de Batoors weer op de loop waren, gelyk ik de myne mede al quyt was.

De schryver in levens gevaar.

Wy moesten hier in 't eerst door elendige moerassige wegen, daar ik dagt dat myn paart my noit uitgerukt zou hebben. Ook moest het met my, die nog zeer zwak, en door geen middelen aan eenige ontlossing of opening van lichaam te brengen was, van een groote hoogte een sprong in een Rivier doen, die wy overtrekken moesten, en zoo diep was, dat ik daar myn einde in dacht te vinden; dog myn brieschende Bimanees rukte 'er my moedig door, en zwom met my over.

Anderen verkozen, dit gezien hebbende, een gemakkelyker plaats, en geraakten buiten eenig gevaar aan de overzyde.

Daar na quamen wy aan een digt bosch, dat wel anderhalve myl duurde, en diens lommer ons wat verquikte.

Misslag van den vyand.

Indien de vyand nette kennis van alles genomen had, zoo had hy ons gansch leger in dit bosch zeer gemakkelyk konnen insluiten, en ons door uithongering, tot overgave dwingen, of, zoo hy gewild had, het leven benemen.

Komst ontrent Derma.

Wy reden door zeven of agt moerassige, en door drie of vier heldere spruitjens, en quamen, na van 's morgens ten zes uuren gereden te hebben, ten twee uuren eerst in onze rust-plaats op een groot veld by Derma, tusschen dit dorp ter linker, en tusschen Sawoengan ter regterhand, hoewel Derma, of deze rustplaats, maar twee mylen en een halve van Panangongan is.

Quade rust-plaats.

Het Padi-veld, waar op wy lagen, was al mede de regte plaats niet, daar wy halte moesten houden; want schoon wy (te weten de Veld-Heer, en ik) op een drooge plaats waren, zaten egter de meeste brigades van 't leger midden in de modder der Ryst-velden, die dras stonden. Behalven dat wy hier geheel open, en voor den vyand alomme bloot lagen, die ons hier weder aan twee kanten had konnen insluiten, alzoo wy waarlyk als in de val waren: want zoo hy aan 't bosch, dat ons van voren en van agteren besloot, maar twee duizend man, te weten aan ieder zyde duizend geposteerd had (daar hy gemakkelyk komen kon) hy had ons de grootste moeite van de wereld konnen geven; hoewel dit daar na nog quaad genoeg uitquam.

Hier hadden wy niet alleen, door quade voorzorge, gebrek van levens-middelen, moetende ons meest met drooge ryst, en wat drooge visch, alzoo 'er geen vleesch meer te bekomen was, behelpen; maar hier was ook niet dan modderig en ondrinkbaar water te bekomen.

Wy konden hier van daan zeer gemakkelyk het gebergte van Cadiri van ter zyden zien, hoewel wy 'er nog zeer verre af waren.

Wy hoorden hier van een gevangen van Bulleboe, een dorp ontrent Bangel, dat Ingebei Loor (hoewel wy naderhand hoorde, dat het Ingabei Kidol was) van Bangel deze laatste veroverde plaats met twee hon-

A°. 1706. honderd Baliers, verscheide Maleyers, Maningcabers, en Javanen, zoo lang hy konde, verdedigt, en toen de vlugt genomen had, en dat, zoo ras hy te Derma quam, zyne wyven, die daar waren, met Nalla Wangsa, Hoofd van dit dorp, en de verdere hier ontrent gelegene dorpelingen, eerst tegen de middag na 't gebergte gevlugt waren, gelyk wy hen daar die zelve avond ook groote vuuren zagen aansteken.

Nader trouwloosheid van Depati Soerabaja. Deze man wist ons ook omstandig te zeggen, dat Ingabei Loor al eenige dagen van te voren net bericht door die van Soerabaja bekomen had, wanneer ons leger opbreken, en wanneer men hun aantasten zou; naar al het welke Soerapati, en de Temanggong van Bangel, Djaja Prosa, daar van mede verstendigt, zich ook geschikt hadden.

De Madureezen en Soerabajers Den 28 September bleven wy hier leggen, en hadden goedgevonden, dat de Princen van Madura, en van Soerabaja, eenige duizenden van hun volk voor uit zouden zenden, om den weg na Bangel, ontrent twee mylen van onze leger-plaats gelegen, te bezigtigen, en om die zoo ruim (daar 't bosch was) open te hakken, dat wy derwaards in twee linien zouden konnen voorttrekken.

Men vond daar beneven goed, hen door drie van de sterkste Inlandze vaandels, van de Kapiteins Babandan, Dain Mangoppo, en Dain Maladja, te doen dekken, op dat zy door de vyand niet mogten overvallen werden.

Ik had, alzoo dagelyks erger wierd (gelyk mede de Kapitein Luitenant Holts) al ettelyke maalen de Heer Knol verzogt, om onder 't geleide van een kleene troep na Soerabaja gebragt te werden, daar ik met 'er haast van hier komen kon; dog zyn Ed. zeide, dat hy het by haar Edelheden niet zou konnen verantwoorden, zoo my eenig ongeval van roovers of moordenaars op den weg overquam. Dat my een kleene troep daar tegen niet dekken, en dat hy een groote niet missen kon, belovende my, zoo ras wy Bangel, of Calianjer, veroverd zouden hebben, met een Pantsjalang (zeker kleen vaartuig) na Soerabaja te zullen zenden; met welke belofte ik voor eerst wel moest te vreden zyn, alzoo ik wist, dat het zeggen van dien Heer niet ongegrond was.

Met de troepen, die hen dekten op de vlugt gejaagd. Na de middag ten drie uuren kregen wy, na dat ik een weinig, hoewel tegen myne gewoonte, gerust had, een slechte tyding, dat namelyk de onze, tot in het gezicht der vyanden gekomen zynde, de Javanen en Madureezen het ten eersten op een loopen hadden gezet, en dat daar op de vaandels van Dain Mangoppo en Dain Mabella (twee Macassaarze Kapiteinen) door den vyand verstroid, eenige van hen gevangen genomen, en een Inlands vaandrig vermoord zynde, de Balische Kapitein Babandang het alleen onmogelyk langer gaande houden kon, en dierhalven om ontzet verzoeken liet. A°. 1706.

De Heer Knol hier over niet weinig ontstelt, alzoo ons de vyand alle oogenblik hier overvallen kon, en wy den zelven in 't korte te gemoet zagen, belaste aanstonds aan de Heer de Bevere, alzoo 'er geen tyd was, om den raad hier over te beleggen, met zyne Brigade van vier Hollandze, en vyftien Inlandsche vaandels tot ontzet van ons volk henen te trekken, hem uitdrukkelyk verbiedende, niet buiten het bosch te gaan, dat ontrent drie vierde van een myl lang was, en niet het minste, alzoo den avond haast op handen zou zyn, tegen den vyand te ondernemen, maar enkelyk ons verstroid volk by een te zamelen, en dat voorzichtig weer af te leiden. De Heer de Bevere tot hun ontzet gezonden.

Dezen nadrukkelyken last gaf zyn Ed. aan dien Heer in myne tegenwoordigheid met zeer veel voorzichtigheid; maar alzoo hy vreesde, kennende zynen driftigen aard, dat hy, een Soldaat vol moed zynde, dit wel licht vergeten, en dat den yver ten goede hem dikwils (gelyk ook gebeurde) vervoeren mogt, zoo zond zyn Ed. niet alleen nog een oppasser te paard, maar nog wat later ook den Adjutant de Hartog met die zelve stipte last hem na.

Terwyl wy nu met veel smerten, en in groote bekommering, alzoo 'er al een uur of twee verloopen was, en wy geen bericht van 't een nog 't ander kregen, zaten te wagten, quam 'er ten vyf uuren eindelyk een tyding, die nog veel erger was, dat de Heer de Bevere, zig wel anderhalve myl buiten 't bosch begeven, en zich met den vyand ingewikkeld hebbende, door den zelve t'eenemaal in de vlugt geslagen was, en dat men dierhalven niet anders op deze zyne onvoorzigtige daad te wagten had, dan dat wy in korten tyd alhier door den vyand mede overvallen zouden werden. Was de Heer Knol door de eerste tyding ontsteld, hy was het, met veel reden, niet minder over deze. En geslagen.

Hy belastte aanstonds, dat de Heer Bintang met zyn vaandels 'er na toe gaan, en dat de Heer Sergeant met zyne Brigade zig voor 't naaste bosch plaatzen zou, om den vyand, zoo hy op ons afkomen mogt, daar te stuiten. Ordre door de Heer Knol gesteld.

Ondertusschen kregen wy veel quade berichten, die alle daar op uit quamen (gelyk wy by de stukken ook zagen) dat al ons volk, de een voor, de ander na, zeer verbaast quam vlugten.

Het beste en netste bericht kregen wy eindelyk door de Hertog, die ons zei, dat hy de Heer de Bevere in 't bosch niet vindende, hem wel anderhalve myl 'er buiten op een padi-veld ontrent een dorpje, niet Bericht aan den Veld-Heer.

A°. 1706. niet verre van Bangel, met veel verbaaftheid gevonden, en hem gezegt had, dat hy hier gansch niet wel was, en dat hy, volgens last van de Heer Knol, maar voorzichtig met zyn volk aftrekken zou, om het bosch weer te krygen.

Hier op had de Heer de Bevere hem geantwoord: *Waar na toe zal ik te rug wyken? zal ik na dat paggertje wyken?* 't geen hy vraagde, om dat eenen Jan Kroo, met zyne Madureezen bezig was, om daar een paggertje te maken. Dit rade hem de Hertog af, om dat hy dan zeer licht zou konnen afgesneden werden.

Hy week dierhalven, zoo goed als hy kon, na 't bosch toe; dog raakte door de vlugtende Javanen, en Madureezen, die de Hertog te vergeefs stutten wilde, zoodanig in verwerring, dat de Hertog eindelyk maar wegreed, om kondschap van alles aan de Heer Knol te konnen geven.

Zyne verdere voorzorge. Daar op liet de Heer Knol ook de Brigades van de Heeren van der Horst, en van Bergen te gelyk uittrekken; dog belaste die eindelyk weer na hunnen post te wyken, om van agteren niet overvallen te werden, en dat zy maar alle in de wapenen zouden blyven.

En bericht van de Heer de Bevere zelf. Ondertusschen quamen tegen den donkeren avond de Heer de Bevere en veel Inlandsche overften, die hunne wapenen weg geworpen hadden, en 'er zeer bemodderd uitzagen, mede aanzakken.

Hy zei, dat eerst de Soerabajers, toen de Madureezen, en daar na de andere Javanen, tegen zyn verbod, als dolzinnige na den vyand toegeloopen, en zoo dwaas geweest waren, van hunne geweeren, toen de vyand nog verre buiten schoots was, te lossen, dat zy daar op de vyand van voren, en aan wederzyden, in de padi-velden ziende aantrekken, aanstonds alle, als schelmen, wegliepen, en de wapenen wegwierpen, noemende onder deze bloodaars Kapiteinen Joomproc, en al de anderen, die daar geweest waren, dat ook onze Hollandsche troepen buiten zynen last na den vyand getrokken waren, en daar op schoon hy ze verscheide malen had willen herzamelen, verstroid, en op de vlugt gedreven waren; en dat wy daar door de nederlaag gekregen hadden.

Hy getuigde egter, dat Radin Cassoema Ningrat, Hoofd der Sammanappers, zich zeer kloekmoedig gedragen had, en in zyn borst ook gequetst wierd, daar by voegende, dat, zoo die met de zynen niet gestaan hadden, hy al lang te voren had weg geweest.

De Heer de Bevere, op dit velt nog zynde, en meenende razende te werden, om dat zy na zyne bevelen niet hadden willen luisteren, wierd eindelyk door al deze lathertigen zoo goed als alleen gelaten, zoo dat Kapitein Mabella, eindelyk mede vlugtende, tegen hem zeide: *Myn Heer, springt vaardig te paart, of gy zyt mede ombals.* A°. 1706.

Hy deed dit, na dat hy zyn pistoolen te vergeefs geloft had, en ondertusschen wierd zyn jongen, een kleene Papowa, met een piek doorregen.

De gansche misslag van de Heer de Bevere bestond daar in, dat hy tegen de uitdrukkelyke last van de Heer Knol buiten 't bosch gegaan, en, dat nog veel erger was, zich in een gevegt met den vyand, dat hem mede zoo klaar verboden was, ingelaten, en daar door dit groot opgegeven verlies van ons volk veroorzaakt had. Zyne misslag.

Hy, naderhand zeer ernstig ondervraagt zynde, waarom hy buiten dien last getreden was, zeide, dat hy door de vyand gezart, en door een Ruiter, die met een piek vol zilvere banden (dien hy meende Soerapati zelve te zyn; dog eenen Radja di Menggala was) te voorschyn quam, als uitgedaagd, maar even buiten 't bosch getreden was, en daar in 't eerst niet boven veertig mannen vernomen had, meenende op dezen eenen dag den oorlog (was 't mogelyk) te eindigen; dog dat hy den vyand daar na zeer sterk hier en daar uit de lange padi te voorschyn komen, en dat getal zoodanig toenemen zag, dat hy die toen giste wel duizend man sterk te zyn, alle welke hy egter wel magtig geweest zou hebben, indien maar zyn troepen na zyn bevel toen na 't bosch afgetrokken waren; maar dat zy hem alle als schelmen verlaten, en hier door deze groote slagting der onze, zonder dat hy alleen dit beletten kon, veroorzaakt hadden. En rechtvaardiging hier tegen.

Dit had wel eenigen schyn; maar in den oorlog moet men de last van zyn Opperbevelhebber volgen; alzoo men daar mede te aller tyd volstaan kan.

Wy bleven dien ganschen nacht in een groote bekommering, en zoo de vyand zich van deze zyne overwinning, zoo als 't behoord, en van zyn voordeel bediend had, hy zou ons daar alle zeer licht in de pan gehakt hebben, vermits 'er een onbedenkelyke neerslagtigheid en bedeestheid in al ons volk, en zelf in de beste van onze overften (zeer weinige uitgezonderd) was, zynde de oude Panombahan een van de allermoedigste; daar nog iet goeds van te hopen was; maar de Heere heeft dit van ons afgewend, en den vyand de gedagten gegeven, om, hier mede vergenoegt, na Bangel te keeren. Groot gevaar van 't leger.

Ondertusschen droeg de Heer Knol alle bedenkelyke voorzorge, om den vyand, zoo hy ons overvallen wilde, in een goet postuur af te wagten, bevelende een ieder van de Brigadiers goede zorge te dragen, en zich wel te quyten. Voorzorge van de Heer Knol.

Terwyl wy in deze benaautheid zaten, quam de Prins van Soerabaja veel vroly- Gedrag van den Prins van Soerabaja.

A°. 1706. ker, dan zyne gewoonte was, by ons, wytende de vlugt van de zynen alleen op ons eigen volk, zeggende, dat de zynen niet konden ſtand houden, na dat de Hollanders op de vlugt geſlagen, ſchoon zy waarlyk de eerſte in 't vlugten, en oorzaak van veel verwarring met hare paarden geweeſt waren.

De Heer Knol zond ondertuſſchen eenige ſtukken, en de Panombahan eenige baſſen aan de Heer Sergeant, met laſt van dog wel op te paſſen. Ook wierden de brand-wagten alomme verdubbeld, en 't volk van den Prins van Madura had zich mede voor 't boſch, met voornemen, om den vyand kloekmoedig af te wagten, geposteerd.

Hoe zich de ſchryver toen gevoelde. My nu aangaande, die doodelyk zwak, en door deze bedroefde tyding, en de daar op gevolgde algemeene verſlagenheid niet beter geworden was, ik wil wel bekennen, dat, hoe groot de bedeeſtheit van anderen was, ik my egter daar over zoo ſterk niet ontzet, dan wel daar over bedroeſt gevoelde, dat ik met zoo weinig kragten, niet in ſtaat was, om, zoo 'er te vegten viel, myn leven nu aan den vyand zoo duur te verkoopen, als ik my verbeelde dat ik anders wel, en met zeer weinig vreeze gedaan zou hebben; behalven dat ik ook niet de minſte reden zag, waar over men zoo verſlagen behoorde te zyn, dewyl het ganſch verlies, daar men zoo over ſchreeuwde, en dat men zoo hoog opgaf, immers (gelyk wy aanſtonds hooren zullen) niet naamwaardig was.

Ik kon niet goedvinden, hoe zwak ik ook was, om de vyand op myn bed af te wagten, en my zoo maar te laten doodſlaan; maar ik ontbood myne oppaſſers, belaſte hen aanſtonds myn paart te zadelen, en in hare volle wapenen met hunne paarden by my te komen, om nevens my den vyand af te wagten. Ondertuſſchen gorde ik myn ſabel op zyde, en ſtelde my, zonder eenige vreeze in myn herte te voelen, volkomen in poſtuur, om, moeſt ik daar ſterven, ten minſten niet ongewroken te ſterven.

Zyn oordeel, om wat reden wy niets te vrezen hadden. Ondertuſſchen wierd het vaſt tien uuren in de nacht, en, niet het minſte van de vyand meer vernemende, zei ik tegen de Heer Knol: *Myn Heer, laaten wy onze hope op God vaſt, en ons daar in geruſt ſtellen, dat wy met een vyand te doen hebben, die geen verſtand, nog moeds genoeg heeft, om zich van zyn groot voordeel, dat hy op ons behaalt heeft, te bedienen: want zoo hem de Heere dat niet benomen had, zoo moeſt hy nu al lang hier geweeſt zyn.*

Myn Heer, zei de Heer Knol tegen my, *daar is niets zoo zeker, als 't gene gy daar zegt, en daar is ook niets, dan dat alleen, 't geen my volkomen geruſt ſteld.*

Wy bleven over dit ſtuk zoo nog eenige tyd ſpreken; ik belaſte myne oppaſſers toen maar weder af te trekken, en dat zy zich maar ter ruſt begeven zouden, ter tyd toe, dat ik haar nader zou laten waarſchouwen. A°. 1706.

Ik liet ook myn paart ontzadelen; dog ging my, zoo gewapend als ik was, ontrent twaalf uuren nevens den Veld-Heer ter ruſte begeven, om tegen 's anderen daags niet afgemat te zyn, met my weer in ordre te brengen.

Ik bad God, dat hy voor ons dog deze nagt de nagt-wake aannemen, en ons voor de aanſlagen onzer vyanden behoeden wilde, ons die genade doende, dat wy door den ſlaap wat mogten verſterkt, en in ſtaat geſteld werden, om ter eere van zynen grooten Naam alle de raadſlagen van zyne en onze vyanden te vernielen. Ik ging daar op zeer wel gemoed nederleggen, en ſliep zoo geruſt, als of 'er niets voorgevallen was. Zyn verder gedrag.

Den 29 dito bevonden wy, dat wy drie Hollandſche vaandrigs, Lieshout, Smit, en Alexander Wake, zes Sergeants, en een en zeſtig gemeene Hollandſche Soldaten, mitsgaders zes Inlandſche Luitenants, eenige Vaandrigs, en agt en zeſtig Inlanders, en in 't geheel honderd agt en dertig mannen verloren, en dus geen reden hadden, om daar over zoo ontzet en verſlagen te zyn, als zich zommige kleenhertigen onder ons betoont hadden. Hoe veel volk wy hier verloren.

Ik kan niet nalaten een zonderling geval, dat zich ten tyde van deze grove miſſlag der onzen tuſſchen een vader en zoon opgedaan heeft, hier mede aan te halen.

Onder de Inlandſche te dier tyd verſlagene Hoofden was toen ook Niereboelak, een Bandanees Luitenant, en zyn zoon, Vaandrig onder zyn vader, die zich in dat voorval ongemeen dapper gedragen, en waardig gemaakt hebben, dat hun naam in zegen, en veel roem, by de nakomelingen leve, en dat hunne gedagtenis onſterflyk zy. Zeldzaam geval van een vader met zyn zoon.

De vader, die een oud man was, en daar by wat kreupel ging, ten eerſten ziende, de groote miſſlag, die hier begaan, en dat 'er voor hem geen afkomen te hopen, en dierhalven niet anders te doen was, dan dapper te vegten, en zyn huid den vyand zoo dier, als 't hem mogelyk was, te verkoopen, ſprak zyn zoon, den vaandrig, zeer edelmoedig op deze wyze aan: *Zoon*, zeide hy, *ik ben een oud en afgeleeft man, die roem en eere genoeg in de wereld ingelegt heb, en daar mede vergenoegt ben, en die nu myn goede naam niet geerne bezwalken zou, met in zoo grooten nood van ons volk de vlugt genomen te hebben, ik zie, dat ik, die noit gewoon, en niet in ſtaat was om te loopen, en die ook nu in myn oude dagen my zelve, en u, die ſchande niet wil aandoen, hier niet afkomen zal,*

maar

A°. 1706. *maar gy zyt een jonge ſpruit, een man van hope, en die derhalven reden hebt, om u zelven tot een beter tyd te bewaren. Red u ſpoedig door de vlugt, en brengt u om mynent wille niet in levens-gevaar, aangezien het onmogelyk is, dat gy my zoudet konnen behouden, en wy dog met ons beider dood de E. Maatſchappy geen zonderlinge dienſt zouden konnen doen. Myn zoon vlied dog, of gy zyt mede weg. Red dog u zelven, zoo gy wild, dat ik met te meer genoegen en roem hier ſterven zal.*

De zoon, door deze woorden van zyn vader doodelyk getroffen, en te gelyk zyn bloed van liefde tot dien ouden man in zyne aderen voelende zieden, en opwellen, zei met veel beweging: *Myn vader, zou ik u, daar ik naaſt God het leven van heb, in zoo grooten noot, als in welke ik u zie, trouloos in de pekel laten, en zou ik u, en my zelven, als een ontaarden zoon van een dapperen vader, die ſchande aandoen, van my lafhertig en liefdeloos door de vlugt te redden, en als een ſchelm te loopen, wanneer ik u het allermeeſt, en met verlies van myn leven, behoorde te helpen? O neen myn vader, o neen, ik zal hier eerſt voor uwe voeten ſterven, eer ik zal lyden, dat u eenig quaad genake. Ik zal u niet overleven, maar geruſt, en noit roemrugtiger ſterven, dan wanneer ik uw leven door myn dood gered, en aldus u een blyk van die liefde en dankbaarheid, die ik aan u verpligt ben, gegeven zal hebben. Komen wy dan te ſneuvelen, wy zullen noit met meer glorie, dan zoo, konnen ſterven, terwyl myn dood noit beter, als van myn dapperen vader, zal konnen gewroken worden.*

Terwyl hy deze edelmoedige redenen tegen zynen vader nog voerde, wierden zy (zoo my door Dain Mabella, een Macaſſaars Kapitein, en nog een ander, die 't ontquam, bericht is) van den vyand aangetaſt, en hun verder geſprek daar door afgebroken.

[Zyn] [zo]nne [ro]emrugti[ge] dood.

De zoon, zynen ouden vader vaarwel gezegt hebbende, viel als een verwoede leeuw onder een ganſche troep vyanden, verſloeg, eer hy omquam, verſcheiden der zelven, en deed wonderen, eer iemand van hen zynen vader, die nog eenige beveelen geven moeſt, genaken kon, dewelke dan eindelyk mede aan de vyand geraakt zynde, niet veel beweging maakte, maar in een korten tyd zes of zeven lyken zyner vyanden, niet verre van zyn zoons lyk, ter aarde geſlagen had; hoewel hy eindelyk van die gene, die hem onderſteunen moeſten, verlaten zynde, voor den ſtroom der vyanden, die hem te ſterk was, buigen moeſt, nemende terwyl hy al ter nedergeſlagen was, nog twee onvoorzichtigen, die hem te na quamen, het leven.

Dit was het einde van den dapperen Nieboelak, en zynen niet min dapperen zoon, Inlanders van geboorte, maar die in kloekmoedigheid den beſten held onder de Hollanders niet behoefden te wyken. A°. 1706.

Ik heb hen beide op het veld, eenige dagen 'er na, wanneer ik na Bangel reed, verſlagen zien leggen, en kon niet zonder traanen, en een groote ontroering van myn hert, de lyken dezer helden, die ik zoo wel gekent had, aanzien; hoewel ik innerlyk verheugt was over de weergadelooze wyze, op welke zy aan hun einde geraakt waren.

De zoon, die niet heel verre van den vader lag, had veertien, en de vader tien lyken ontrent, en meeſt voor zich, leggen.

Gevolgen voor de Heer de Bevere.

Wat dit voorval nu in zich zelven betrof, het was zoo ſchandelyk, als men het bedenken kon, dat de onzen, meer dan eens zoo ſterk, als de vyand, de vlugt genomen hadden; en hoe zeer de Heer de Bevere dit naderhand door een ander dapper geval heeft zoeken te verbeteren, en wat redenen hy, en de Heer Knol, die hem in allen deelen als een vriend heeft tragten te verſchoonen, tot zyne verdediging bygebragt hebben, heeft dat echter niet konnen beletten, dat hy naderhand hier over veel moeite gehad heeft, waar van hy nogtans eindelyk, na de dood van de Heer de Wilde, volkomen, gelyk wy op zyn tyd zullen aanhalen, vrygeſproken is.

Die eindelyk vrygeſproken is.

Andere omſtandigheden hier toe hoorende.

Daar waren 'er, die wilden, dat Soerapati hier by geweeſt zou hebben, om dat zy aan de eene zyde zyne pieken, halfwegen met zilver beſlagen, gewaar wierden, en bevonden hadden, dat, ſchoon 'er al eenige van de zynen in 't eerſt vielen, zy 'er egter op aandrongen, dat men naderhand heeft bevonden waar te zyn.

Den Vaandrig Lieshout, die zig deftig gequeten, en mede eenige lyken rondom zich leggen had, was door drie zware wonden aan zyn einde geraakt.

De Vaandrig Smit was, na dat hy lang agter zyn paart, dat hy nog by de ſtaart vattede, geloopen had, met het zelve in de moeras blyven ſteken, trekkende het hair, zoo men zeide, uit zyn hooft, om dat hy niet ten eerſte bevel kreeg, om de zynen te mogen helpen.

Onder de verſlagenen waren ook twee trommelſlagers, welker trommels (gelyk ook nog eene) in handen der vyanden geraakt zynde, onze kruis-vloot (zoo wy hen niet tydig van dit geval bericht gegeven hadden) deerlyk misleit zouden hebben.

Het volk van Depati Soerabaja, dat te paart was, was de eerſte en de grootſte oorzaak van de verwarring in welke de onzen door haar vlugten, zoodanig waren geraakt, dat zy naderhand, wat moeite de Heer de Bevere, en ook de Hartog, dede, niet weer in ordre te brengen waren.

A°. 1706. Kapitein Joomproe was een van de eerste schelmen, die liepen, meenende, zoo als hy zonder geweer aandraven quam, het paart van Kapitein Mabella (die een van de laatste by de Heer de Bevere stand hield) mede te nemen, en zich daar van te bedienen; dog die Kapitein zyn kris trekkende, en hem dreigende te doorstooten, zoo ging hy verder door, zonder zig aan zyn eer of eed eenigzins te kreunen.

Schelmagtig bericht van Depati Soerabaja. Of wy op dien bedroefden avond niet zwarigheid genoeg op onze herten hadden, zoo quam 'er die schelmze Prins van Soerabaja nog een tyding byvoegen, die ons in groote bekommering bragt, zeggende, dat 'er een weg om de Zuid langs onze leger-plaats liep, langs welke men ons van agteren en van voren omcingelen, en ons alle levens-middelen affnyden kon, gelyk wy dit ook bevonden waar te zyn, volgens 't bericht van verscheiden uit ons gevlugt volk, die, in de nagt van de regte weg afgedwaalt zynde, langs dezen weer by ons gekomen waren.

Dat wist die schelm toen, en bevorens had hy ons noit het allerminste woord daar af gezegt, verzoekende nu egter, dat wy daar tegen op onze hoede wilden zyn.

Dus hadden wy onzen grootsten vyand in 't midden van ons, en een vergiftigen adder in onze boezem, dien wy daar tegen onzen wil dulden moesten, en van welken wy ons niet konden ontslaan.

Besluit om op te breken. Na den middag wierd 'er (zoo ik van een van de Leden vernam, die 'er 't meest tegen was, en die het nog door den Panombahan stuitte) besloten, om eerst met de zieken en artillery, en daar na met de gansche magt (dat immers de uiterste schande voor ons geweest zou hebben) op te breken, dat door den dapperen Panombahan (door bewerking van dit Lid in den Raad) nog tydig belet wierd.

Door den Panombahan gestuit. Dit gaf in de andere benaauwde Leger-Hoofden zulken indruk, dat dit besluit gebroken en verduistert, en daar en tegen besloten wierd, niet af, maar op den vyand na eenigen tyd aan te trekken.

En onder de Chineesche zoetelaars tot Batavia uitgelekt. Hoe geheim ook dat eerste besluit gehouden, en schoon dat papier in stukken gescheurt wierd, was het egter zoodanig uitgelekt, dat 'er zelf de Heer Opperlandvoogd van Hoorn de lugt door zekeren Chinees op Batavia, die zyn spions over al had, afgekregen had, aangezien dit een van de eerste zaken was, daar zyn Ed. my, toen ik op Batavia quam, na vraagde.

Ik gaf zyn Ed. hier op tot antwoord, dat ik my maar met de zaken van myne bediening bemoeid, en my buiten alle krygszaken, die my niet aangingen, gehouden hebbende, niet in staat was, om zyn Ed. daar iets af te zeggen, behalven dat ik ook niet genegen was, om een van deze leger-hoofden, die alle myne goede vrienden waren, ondienst met een zaak, die A°. 1706. dog geen gevolg gehad hadde, te doen. Dat zyn Ed. egter zeer wel hier af onderricht was, bleek, alzoo hy my dat zoo omstandig wist te verhalen, als of zyn Ed. mede in dien Raad gezeten had, betoonende, als een groot vriend van den Heer Knol, dat hy wel wenschte, dat dit niet voorgevallen was. Ik hield my daar buiten, alzoo dit een zaak was, die my niet raakte, en die ook haar Edelheden toen geen dienst doen kon,

Bericht wegens Soerapati. Den 1 October verstonden wy door den Prins van Soerabaja, dat hy een net berigt van dat voorval bekomen, en uit een man van Bangel verstaan had, dat Soerapati daar zelfs, nevens zyn zoon Lamboera, te voet, en ook zyn troep vier duizend man (waar onder vyf honderd Baliers, en agt honderd van zyne beste snaphaanvoerders) sterk geweest was, en dat hy ook besloten had, ons dezen nagt aan te tasten.

Daar wierden over dit geval verscheide redenen, maar alle tot nadeel van den Heer de Bevere (dat hem ook naderhand geen goed gedaan heeft) gevoerd.

Wat de vyand veroverd, en verloren had. Wy hoorden ook, dat 'er zeventig snaphanen, en drie trommels by den vyand veroverd, honderd en zeventig ooren by Soerapati gebragt, en dat 'er aan zyne kant honderd vyftig dooden (waar onder zich vier Demangs bevonden) en vyftig gequetsten waren. Ook kregen wy dezen avond nog door een ander het zelve bericht; dat hy honderd en vyftig ooren van ons volk bekomen had, en dat hy ons deze nacht niet aantasten, maar ons te Bangel afwagten zou, gelyk wy het ook bevonden hebben; want volgens het zeggen van anderen, had hy zich wel met twee duizend man by Passaroewan versterkt.

Bericht aan die van de kruisvloot. Den 2 dito zonden wy een brief na de kruisvloot, om hen van zekere aanslagen van den vyand te waarschouwen, en op wat dag wy de vyand zouden aantasten, ten einde zy dan met alle de scheepkens en vaartuigen voor Passaroewan rukken, en daar, op onze zein-schooten, mede eenen loozen aanval doen zouden.

De Roode's bedryven. Op dezen dag hoorden wy ook, dat Kapitein de Roode tot op een halven dag ontrent Cadiri genaderd, en dat die Landvoogd al driemaal door hem te rug geslagen was.

Den 3 dito kreeg men tyding van den Heer de Roode zelf, dat die van Pranaraga, benevens verscheide dorpen, gelyk ook de Mangkonagara van een dorp in 't Prinsdom Madiom zich, met die gansche Landvoogdy, voor hem waren komen vernederen, welk schryvens van den 11 en 16 September A°. 1706. was.

Ons opbreken van Derma. Den 4 dito braken wy van Derma al zeer vroeg op, en quamen door een bosch, dat niet heel dicht, en maar drie vierde van een

A°. 1706. een myl lang was, 's namiddags ten drie uuren eerst in onze rust-plaats even buiten dat bosch.

Vlugt van onze Batoors. Terwyl wy nog in dit bosch waren, verhief zich ontrent twaalf uuren op de middag onder de Batoors van de artillery een losse wapenkreet, en een afgryzelyk geschreeuw, dat t'en eerste onder onze verdere lastdragers zoodanig doordrong, dat een groot deel der zelve al onze bagagie van kelders met dranken, en andere voorraad, en goederen, en zelf (dat het elendigste was) de zieken, die nagetorst wierden, tegen de grond smeten, en de vlugt namen. Ik, en anderen, leden groote schade hier by, zoo door de flessen in de kelders, die in flarden geraakt, en waar door wy onze dranken verloren, als door eenige goederen, die ons in die algemeene verwarring ontstolen waren, eer men recht wist, wat 'er te doen was, of eer ik daar by komen konde, alzoo de menschen malkanderen dood drongen; dog ik eindelyk met myne oppassers, die nevens my te paart waren, 'er doorzettende, en by myn deerlyk gestelde goederen gekomen zynde, bevond 'er geen van al de Batoors, en niemand anders (dat nog een groot geluk was) dan den krankbezoeker Hillebrand Jansfoon van Alkmaar, en myn twee slaven te paart, die de grootste moeite ter wereld gehad hadden, om zich te bergen, alzoo zy in 't eerst al een stuk weegs van de goederen afgedrongen, en dus niet in staat geweest waren, om te beletten, dat 'er al eenige, zoo van de myne, als van den Veld-Heer, gestolen waren.

[...]volgen [...]r af. Ik zag dit bedroeft werk niet lang aan; maar zond ten eersten een oppasser na den Heer Knol, om hem bericht te geven, hoe 't met zyn Ed. en met myne goederen, mitsgaders met de zieken stond, waar van 'er eenige elendig vertreden wierden.

Na dat ik dit even belast had, quam 'er als een nieuwe oploop, waar door de Krankbezoeker, en beide myne slaven op de loop geraakten, alzoo men voorgaf, dat de vyand om de Zuid op ons ingebroken, en met de onzen al aan de gang was. Ik meende dol te werden, dat ik deze dolzinnige vlugt en schrik van zoo velen op zulk een los gerucht, waar van ik niets gelooven konde, vernam. En hoewel ik in de eerste drift van dezen opstand wegens het ysselyk geschreeuw der benaauden eenige rilling door myne leden gevoelde, zoo wil ik wel bekennen, dat ik toen egter niet minder als bevreest was, maar aanstonds moet grypende, stuitte ik een Vaandrig van myne kennis, die ik mede vlugten zag, zeggende: *Myn Heer, waarom vlugt ons volk, en waarom vlugt gy zoo? Myn Heer*, zei hy, *men zegt dat de vyand om de Zuid op ons ingebroken, en met de onzen al doende is.* [...]t de [...]yver by voorkede.

Ik gaf hem tot antwoord: *Ik geloove niet, dat het waar is; maar indien het zoo al was, zullen wy hem dan door onze vlugt stuiten, en zyn wy 'er ook niet, zoo wel, als hy? zoo wy dan gaan loopen, is het met ons gansch leger, dat veel sterker als 't zyne is, immers gedaan. Myn Heer, blyf hier dog by my, want ik verzeker u, dat wy door onze standvastigheid de vlucht van vele misleiden niet alleen zullen stuiten, maar dat ook de Heer Knol, dien ik door een oppasser kennis hier af gegeven heb, hier aanstonds by my wezen, en dat het u geen quaad doen zal, als hy u hier by zyne goederen vind.* A°. 1706.

Die Heer, hier door nedergezet, bleef by die goederen, terwyl ik na de Krankbezoeker, en myne slaven, zoeken ging. Ik vond hem, met mynen jongsten slaaf, dog de ander gaauwer in het vlugten, dan hy, was wat verder vooruit geraakt, hoewel ik hem eindelyk ook agterhaalde, bevindende dat de vrees voor zyn leven hem daar toe gebragt had. En wat wonder was dit in zulk een slaaf, daar ik zoo veel Hollanders, en andren, mede vlugten zag.

Ik bragt dan deze drie bevreesde harten weder by myne goederen, daar ik den Vaandrig en myn eenen oppasser nog by vond.

Ondertusschen quam myn ander oppasser te rug, die my uit naam van de Heer Knol voor myne zorge bedankte, welke my weten liet, dat hy my aanstonds ontzet toezenden zou; dog dat hy zelf nog niet by my komen konde. Ook gaf hy my te kennen, dat het een groote leugen was, dat de vyand om de Zuid ingebroken; maar dat hy geen vierde van een myl voor uit en dat het daarom nodig was, dat hy daar op zyn post bleef; dog hy verzogt my, dat ik, zoo ras hy my volk toegezonden zou hebben, met al de goederen by hem komen zoude. Bericht van de Heer Knol wegens deze zaak.

Toen deze wapen-kreet, en dit vlugten eerst begon, zat ik by den Heer Bintang, onder een grooten boom, te paart een kopje thee te drinken uit een tinne legerketel, die hy my naderhand nog vereerd heeft, en daar ik zin in had, om dat men de zelve de gansche dag, zonder vuur 'er by te hebben, gebruiken kon, als 'er maar eens ziedend water op die thee gedaan, en de pot dicht toegestopt was.

Zoo ras die Heer dezen opstand vernam, zei hy my, dat hy na zyne Brigade toe moest, en dat ik hem dierhalven verontschuldigen wilde, alzoo hy onder de zyne ordre moest stellen. Ik zei tegen hem, *Myn Heer, waar zal ik my nu henen wenden? Myn Heer*, zeide hy, *blyft gy maar hier by de granadiers*, die dicht by ons stonden, en stand hielden, *en posteert u tegen dat bosch*, dat even ter zyden my lag, *en gy zult, zoo't al waar was, dat*

A°. 1706. *dat vyand om de Zuid was, daar geen nood hebben.*

Ik vond dien raad goed, en bleef by de granadiers, die ik vermaande daar halte te houden, gelyk zy deden.

Ware reden van dit vlugten. Toen ik nu naderhand hoorde, hoe 't met myne, en des Veld-Heers goederen gesteld was, gaf ik hen kennis, dat ik hen daarom eenigen tyd verliet; dog dat ik ten eersten weer by hen zyn zoude.

Ondertusschen quam niet alleen het ontzet van den Veld-Heer met genoegzame Batoors; maar ook de Heer van der Horst by my, die my zeide, dat 'er ettelyke duizenden weggeloopen waren, en dat de reden, waar uit dit gesproten was, zich zelven schaamde, alzoo een van zyne Soldaten, een doodelyken dorst, en geen water hebbende, een van zyne eigene Batoors, die hy zyn drinkwater in bamboezen nadragen liet, om een dronk water verzogt, waar op de Batoor zeer wel geantwoord had: *'t Is 't water van uw Kapitein, en ik durf daar niets af voor my zelven nemen, veel min dat aan een ander geven.*

De Soldaat (zeide die Heer vorder) hier op onverduldig, rukte zyn geweer uit, dreigende hem onder de voet te hakken, het welk de Batoor niet willende afwagten, had de bamboezen met water tegen de grond geworpen, en was met eenige andere Batoors op de vlugt gepeurt, het welke van andere, die de ware reden 'er niet af wisten, gezien zynde, zoo hadden die mede de vlugt genomen, en daar door zoo veel andere bange menschen misleid, en dryvende op de vlugt gebragt.

Ik belastte daar op, dat men my aanstonds met de goederen na den Veld-Heer volgen zou, en reed met dezen Heer na den Heer Knol toe.

Des schryvers komst by de Heer Knol. Wy vonden zyn Ed. by den Prins van Madura (die my zyne Batoors gezonden had) onder een grooten bladerloozen boom zitten, alwaar ik weder een kopje thee-boei drinken moest, dat my, die zeer verhit was, byzonder wel quam, vermits al myn thee gereedschap mede in flarden geraakt was.

Gebrek van levensmiddelen. Ook was het nu het derde etmaal, dat ik niets ter wereld gegeten had, durvende (dewyl ik geen ontlasting kreeg) geen drooge spyze gebruiken, en andere had ik in negen dagen, door groot gebrek, en hongers-nood in ons leger, niet gezien.

Nieuwe opstand en vlugt der Batoors. Terwyl ik maar pas by dien ouden Prins gezeten, en bezig was, om hem het vlugder Batoors te verhalen, ontstond 'er niet verre van ons onder zyn eigene Batoors weer een opstand, en wapen-kreet. Dog de Heer Knol sprong vliegende te paart, om dit te stutten.

Die oude Heer, die geen voet verzetten kon, en niet wist, wat dit te zeggen was, bad my dog by hem te blyven, gelyk ik dede, en verzekerde hem, dat het even eens zyn zou, gelyk de vorige opstand, dat wy aanstonds ook hoorden: want twee van zyne zoonen, te paart met een bly gelaat komende aanrennen (dat een goed teken was) zeiden ons, dat 'er een zware oude boom omgevallen; en daar door het schreeuwen en vlugten van die gene, die 'er ontrent stonden, en niet gaarn wilden verplettert werden, ontstaan was. Die oude Prins toen lagchende, dat hy schaterde, zei tegen my, *Myn Heer, gy hebt het net geraden, en ik wil u wel altyd by my hebben, vermits al myne Soldaten, en myne zoonen zelfs, my verlaten hebben, en gy alleen by my gebleven zyt.* A°. 1706.

Ik verschoonde dit een weinig, zeggende, dat zyne zoonen niet gevlugt, maar alleen uit geweest waren, om te zien, wat 'er te doen was, en dan weer hier te komen, gelyk zy ook gedaan hadden.

Toen de Heer Knol weer by ons quam, zei de Prins tegen zyn Ed. *Al myne zoonen hebben my verlaten, en gy ook, maar uwe* Toehan Pandita (dat is zoo veel als *Heer Predikant, of Wetgeleerde*) *is een wakker man, en die heeft my niet alleen bewaart; maar hy heeft ook net geraden, dat het op een beuzeling uitkomen zoude, waar uit deze opstand en vlucht gesproten is.* Gesprek van den Panombahan over den schryver.

Myn ampt, zei de Heer Knol, *myn vader* (hoedanig hy dien Prins altyd noemde) *riep my elders, en derhalven zoo is 't my lief, dat onze Predikant zig getrouw by u gehouden heeft. Ook heb ik gedurende dezen togt*, vervolgde zyn Ed. *al bevonden, dat die Heer voor een kleen gerugtje niet zeer ontzet, en in een tyd van nood een man is, daar wy staat op konnen maken; want op dien dag, toen ons volk klop van Socrapati kreeg, en zulk een algemeene verslagenheid in ons leger was, heb ik 's nagts, met dien Heer sprekende, geen vreeze ter wereld in hem bespeurd.*

Ik bedankte zyn Ed. voor den lof, die hy my gaf, zeggende, *dat ik die niet verdiende, en dat ik God voor de genade dankte, die hy my in dien tyd gedaan had.*

Ik kreeg dien zelven avond een zware koorts, en zware snyding in den buik, die den ganschen nagt over, tot een stuk weegs in de volgende dag, te weten, den 5 dito, duurde. Dit was zekerlyk door 't slegt drinkwater veroorzaakt. Die hoe langer hoe erger wierd

Dezen ganschen dag moesten wy hier nog blyven leggen, om den weg, langs welken wy trekken moesten, te verbreeden. Ondertusschen ging ik, om my een weinig te verlustigen, eens uitreiden, gerakende op dat veld, daar onze verslagene nog lagen, en die op deze dag begraven wierden.

Ik zag ze met zeer veel beweging en ontroering, te meer, alzoo 'er verscheide man-

A°. 1706. mannen onder waren, met welke ik zeer gemeenzaam omgegaan, en in veel vriendschap geleeft had.

Geschenk van de Prins van Soerabaja. De Prins van Soerabaja, eenige toevoer van fruiten gekregen hebbende, dede my op dezen avond een geschenk van kommers, die wat zeldzaams in het leger waren. Zy smaakten my wel; dog ik was ziek, en bleef ziek; dat egter wel gebeterd zou hebben, indien ik maar een open lichaam had konnen krygen; dog alle de geneesmiddelen deeden geen werking, dan nu en dan wel eens voor een enkele reize, dat my geheel onder de voet hielp, en afmatte.

Op den 6 dito was alles wel klaar; dog de Panombahan liet weten, dat het voor hun een ongelukkige dag was, dat zy dierhalven niet dorsten opbreken.

Schielyke wapen-kreet by nagt. Den 7 dito zeer vroeg kreeg ik, als wy vertrekken zouden, weer een zware koorts, zoo ik geloove, veroorzaakt, door een schielyke wapen-kreet, 's nagts ten twaalf uuren door een zotte tyding van een lafhertig Kapitein, die op de brandwagt lag, veroorzaakt.

Deze liet den Veld-Heer weten, dat de vyand zyn volk op de uiterste post al aangetast had, en zeer na by was, en dat hy door 't blaffen der honden daar in zeer versterkt wierd.

De Veld-Heer, dit hoorende, sprong aanstonds te paart, om de verwerring, die 'er op deze tyding, en voor al door de duisternis, in ons leger ontstond, zoo veel 't mogelyk was, te stutten.

Het vlugten en het schreeuwen om ligt, en flambouwen, was onbeschryvelyk, en daar zat ik alleen in myn leger-paviljoen met een ziek en zwak lichaam, verlaten van allen, hebbende maar een enkele schildwagt voor de tent, die my door de duisternis nergens eenig bericht af kon geven, alzoo hy, de lengte van onze tent verre zelf met een flambouw, die 'er voor stond, niet zien kon.

Myn oppassers, en slaven, die eindelyk by my quamen, bragten my niet dan quade tydingen; dog alzoo ik den Kapitein, die toen op de brandwagt lag, voor een zeer bang man, die weinig moed, en nog minder verstand van krygszaken had, kende, zoo was myn eenige hope, dat het zoo quaad, als wel 't bericht was, niet zou bevonden werden.

Die weer op een beuzeling uitquam. Een half uur daar na quam de Veld-Heer weder, zeer moejelyk op dien Kapitein, dat hy, om zulken beuzeling, zonder de zaak beter te onderzoeken, zulken opstand, en verwarring des nagts, wanneer het dog het allerongelegenst komt, in 't leger verwekt, en hem met twee ruiters zulken ongegrond en los bericht van 's vyands aanval doen weten had, daar het alles, wel onderzogt zynde, daar op uitquam, dat, een paart los, en aan 't hollen geraakt zynde, eerst die 'er ontrent waren, op de vlugt gedreven, en door deze vlugtelingen, nog veel andere, die 'er de reden niet afwisten, mede op de vlugt gebragt wierden, en dat dit alleen deze groote verwarring veroorzaakt had, al 't welke niet zou voorgevallen zyn, indien deze Kapitein, gelyk zyn post was, het nodig ontsteken der flambouwen verzorgt had; want dan zou hy aanstonds geweten hebben, waar over zoo geschreeuwt, en om welke reden 'er zoo wild door malkanderen gevlugt wierd, daar men nu niets ter wereld had konnen zien.

Tocht na Bangel. Ik wil wel bekennen, dat ik in 't eerst hier over een weinig ontsteld was, en schoon het daar na wat overging, had ik 'er evenwel na myn vermoeden deze koorts weer afgekregen, die my, terwyl wy op dezen morgen nog voorttrokken, en na Bangel opbraken, zoodanig verzwakte, dat men my aan wederzyden op myn paart vasthouden moest, alzoo ik door zwakheid niet recht zitten kon.

Wy trokken niet boven een halve myl verder, daar wy al weder onder een grooten Waringin-boom, die wel dertig voeten dik was, halte hielden. Wy vonden daar een Pagger, door ons volk ontrent een kanon-schoot van de Dorpen Kadonpangaron (dat ter linker-hand) en Gadjaja (dat voor uit lag) gemaakt, alwaar wy, ter regterhand ook Bangel, een plaats, waar in zich Soerapati zeer versterkt had, vernamen.

Trekken in de nieuwe werken. Ook was ons volk bezig, om eenige werken ontrent een kanon-schoot van Bangel op den 9 dito te maken, daar wy nog den zelve avond introkken, vindende nog eenige van onze verslagene hier en daar op 't veld leggen, die nog onbegraven waren, dat toen eerst verzorgt wierd.

Wy hadden den berg van Cacapper toen in 't W. het verder gebergte van Radjoena nog al W. Z. W. Bangel in 't O. N. O. en Passaroewan, of 't Malangs gebergte, recht voor uit.

Den 10 maakten wy een andere Pagar, nog nader by den vyand, voerden den 11 dito ons geschut 'er na toe, en braken op den middag ook derwaards op.

Nu lagen wy pas een halve kanon-schoot van 's vyands werken, rondom Bangel gemaakt, tegen welke de onzen vyf bolwerken opwierpen, om den vyand van vyf kanten gelyk aan te tasten.

Dit zammelde eenige dagen henen, terwyl 'er in 't leger groot gebrek van alles, en voor al van water was, alzoo men op dat veld van hitte meende te versmagten, by welk ongemak nog dat van de vliegen, en mieren quam, die ons nacht en dag geen rust lieten, behalven dat myn koorts nu alle dag sterker wierd.

A°. 1706.

Eindelyk raakten deze bolwerken op den 15 klaar, en men besloot, om den vyand daags 'er na aan te tasten.

Bas-kogel over 's Veld-Heers tent.

Dezen dag quam 'er een bas-kogel over des Veld-Heers tent, en die geraakte in een boom, staande pas boven myn hoofd, en even agter het paviljoen, daar ik in lag; dog ik was nu door myn ziekte alzoo verre, dat ik van dien kogel niet veel wist.

Myn oppasser kapte die uit den boom, en bragt ze my tot een gedagtenis, gelyk ik die ook nog heb.

Om de waarheid te zeggen, die blaauwe boonen begonden nu vry dichter, dan na gewoonte, rondom onze tent te vliegen, en ik had 'er maar een van nooden, om met der haast uit de wereld te zyn. Het best was, dat ik hope had, dat het niet lang duuren, en dat ons volk zeer scherp vegten zou, vermits het nu de derde dag was, dat 'er geen korl ryst, ik laat staan andere spys, in ons leger geproeft, en in des Veld-Heers tent in geen twee dagen tafel gehouden, en 't nu mede de derde dag was, dat wy, zoo wy wat goeds gehad hadden, wel geerne wat gegeten zouden hebben, waar by ik, die dagelyks de koorts, en nergens lust toe had, niet veel leed, indien ik 'er maar goed drink-water had konnen krygen.

A°. 1706.

VIERDE HOOFDSTUK.

Bangel door de onzen veroverd. Dappere daad van de Heer de Bevere. *En van Kapitein* vander Horst. *Deftige aanval der Madureezen. Getal der dooden, en gequetsten. Hoe wy 't in Bangel vonden. Slegt gedrag van den* Depati Soerabaja. *Misslag der onzen. Calianjer beschreven. Het verdere dit jaar voorgevallen. Des schryvers vertrek na Soerabaja. Zyn komst aldaar. Gressic door de vyand verbrand. Begin van 't Regen-saisoen. Dood van de Heer* Holts. *Elende in zulk een leger, als men ziek werd. Dreigement des vyands. Cadiri's verovering. En* Pangerang Depati Anoms *slegte staat. Verdere gesteltenis van den schryver, en andere. Het leger breekt op. De Leger Hoofden op Soerabaja. Opening van verscheide geheimen. Vertrek des schryvers na Batavia. Gevaar onder weeg. Zyn komst aldaar. Van welke hy kennis gaf aan zyn Edelheid, en aan de Heer van* Riebeek. *Zyn gesprek met die Heeren. En met zyn Edelheid in 't byzonder over 't geval van de Heer de* Bevere. *Diens onschuld hy na vermogen aanwees. Waar in zyn Edelheid veel grond vond, om hem te regtvaardigen. Berichten op Batavia wegens* Soerapati's *dood. En* Depati *van* Soerabaja's *schelmeryen.* De Bevere *na Batavia ontboden.*

Bangel door de onze veroverd.

DEn 16 dito 's morgens ten half zeven ging de algemeene storm aan, die geweldig sterk, maar van geen langen duur was, alzoo wy ten negen uuren al meester van die plaats waren, niet tegenstaande 's vyands wal wel een groote roede hoog en dik was, en zich wel een halve myl verre uitstrekte, al 't welke hy, in dien tyd van ons zammelen by nagt, zoo wel door vrouwen, als door mannen, opgeworpen had.

Ik zag den aanval zeer klaar, zoo als die door den Panombahan met zyn Madureezen ter linkerhand, door de Kapiteins van der Horst en Bintang van voren, en door den Prins van Soerabaja, ondersteund door Kapitein de Bevere, ter rechterhand geschiede.

Dappere daad van de Heer de Bevere.

De eerste, die zich op deze hooge wal, schoon 'er geen een storm-ladder in 't leger was, vertoonde, was Kapitein de Bevere; dog ik zag hem, zoo als ik even buiten de tent dicht by den Veld-Heer en Kapitein Sergeant zat, een oogenblik 'er na met een lange piek van een Balier van boven nederstooten, waar op de Veld-Heer tegen ons zeide, daar gaat de Bevere henen, belastende aanstonds aan de Heer Sergeant, om daar na toe te trekken; dog eer hy daar quam, zagen wy, dat de Heer de Bevere, ten tweede maal op de wal geraakt, zyn vaandel 'er met groote dapperheid op plantte, krygende aanstonds zoo grooten bystand, dat hy volkomen meester van deze post wierd, en verdryvende den vyand van daar na die post, daar de Heer vander Horst op aantrok.

Wy, over deze hervatte dappere daad zeer verwonderd, alzoo wy hem al doorgeschreven hadden, hoorden, dat die Balier den Heer de Bevere juist op de quast van zyne sjerp getroffen had, en dat hy daar door wel van boven nedergestort; dog gansch niet gequetst, zeer gelukkig door zyne oppassers gevangen, en daar door in staat gebleven was, om die heldhaftige daad ten tweedemaal te verrichten, die zoo wel niet gelukt zou hebben, zoo de vyand zoo onvoorzichtig niet geweest was van eenige groote bamboezen wel een voet buiten de wal te laten komen, om daar door op de onzen te konnen schieten, welke uitstekende einden dezen Heer voor trappen gediend hadden, om by die wal op te klauteren.

Terwyl nu de vyand zich op dat bolwerk,

A°. 1706. En van Katein van er Horst. werk, waar op de Heer vander Horst aantrok, gepofteerd had, had hy het geluk, om, als die Heer nu half wegen was, in de tagtig mannen naast zyn zyde door deze bamboezen neder te schieten.

Dit gaf onder hen een groote verslagengenheid, zoo dat zy zich gereed maakten om te rug te deinzen, dog de dapperheid van dien Heer, aanvoerder van deze troep, en zyn vaardig besluit in dien korten stond, was oorzaak, zoo van hunne behoudenis, als van den verderen gelukkigen uitslag zyner onderneming.

Hy dan, ziende, dat eenige de gebaarden maakten, om te vlugten, rukte eerst zyn zabel uit de schede, en zei, den eerste die de vlugt neemt, zal ik nederzabelen, vervolgende verder daar op, mannen wy moeten niet terug deinzen, want dan zyn wy altemaal weg, alzoo de vyand door die bamboezen meer schieten zal; maar laat ons voort na de wal trekken, dan zullen wy daar onder aanstonds gedekt, en niet meer trefbaar zyn.

Daar op stapte hy kloekmoedig met de vogtel in de hand voor uit, was ten eersten onder de wal, en vond deze uit-stekende bamboezen, by gebrek van stormladders, van groote nuttigheid voor zich, en zyn volk, om ten eersten op de wal te geraken, en den vyand van daar na 't bolwerk, waar op toen de Prins van Madura aanviel, te dryven, Ongemeen wel queten zich hier Radin Poerba Nagara, en Aria Soeria Nagara, kindskinderen van den Panombahan.

Eftige Inval der Madureezen. Hier wierd dapper door de Madureezen gestreden, die onder 't oog, en onder 't geklop van den ouden Prins op zyn Gongetje, wel viermaal aanvielen, zynde tot driemaal toe door den vyand terug geslagen, in welk geval die Heer, ziende dat de zynen het te quaat hadden, dan met zyn kloppen op deze Gong wat ophield.

De Heer Knol, van verre ziende, dat het daar begon te haperen, reed 'er spoedig met eenige granadiers na toe, en herstelde de zaken ten eersten zoodanig, dat wy, na 't werpen van eenige handgranaten, den vyand volkomen op de vlugt dreven, en meester van de plaats wierden.

Men zei, dat Soerapati, of eenig ander overste, door een der zelve getroffen, en daar op ten eersten met een draagbaar na Passaroewan gevoert zynde, dit een algemeene verslagenheid onder den vyand, en den grond tot de spoedige verovering van deze plaats gelegt had.

Getal der dooden, en gequetsten. Wy hadden hier tusschen de vier of vyf honderd dooden, of gequetsten, bekomen, onder welke de Madureezen, en het volk van de Heer vander Horst, wel 't grootste deel uitmaakten, alzoo daar het sterkst gevogten was; dog de vyand had veel meer gequetsten, als dooden, welke laatste pas vyftig man beliepen. Onder de zelve waren vier Hoofden, van welke 'er een Demang Soeta Djaja genaamd was. Onder onze gequetsten was ook de Sergeant Stratenus, van Dordrecht, die zich mede wel gequeten had. A°. 1706.

Op den middag reed ik (schoon ik naauwlyks op myn paart zitten, en my vast houden moest) door de Bres in Bangel, bevond dat stedeken groot, en zeer fraei, gelyk 'er voor Soerapati, en ook voor andere, eenige schoone steene Dalams, ofte Hoven, waren, waar in wy de gebrade visch, en 't vleesch, nog op de koolen, en de Ryst-potten, die ons volk wonder wel quamen, te vyer, en van alles grooter voorraad vonden, dan wy gedagt hadden. In plaats van te eeten, daar ik geen lust toe kreeg, ging ik hier en daar eens zien, hoe 't 'er gesteld was. Hoe wy 't in Bangel vonden.

Wy hoorden hier van de Heer de Bevere, dat de Prins van Soerabaja zig weder als een schelm gedragen, 't goede werk maar met de handen overeen aangezien, en aan hem, schoon hy 'er zeer ernstig om verzogt, geen een man gegeven had, verschoonende zich, dat hy dit buiten ordre van den Veld-Heer niet doen dorst. Slegt gedrag van Depati Soerabaja.

Nu waren wy nog maar ontrent drie uuren van Passaroewan, en 't is zeker, dat, zoo men aanstonds met het leger voortgerukt, en den vyand vervolgt had, men daags 'er na die voorname stad buiten alle tegenspraak met weinig moeite zou veroverd hebben, alzoo Bangel van Randa Telloe, dat een halve myl van Passaroewan legt, maar twee uuren gelegen is, behalven dat 'er een groote verslagenheit en geschrei in de stad was over de wonde, die Soerapati in zyn linker-schouder bekomen had, maar het was zoo verre van daar, dat men in tegendeel, met daar te pannekoeken, den vyand gelegenheit gaf, om zig weer te versterken, en om zyn reeds vlugtende troepen aan 't staan te krygen, waar by naderhand nog quam, dat de Krygs-Raad, meenende voor dit jaar nu al genoeg gedaan te hebben, en voor het aanstaande regen-zaizoen vreezende, goed vond, alle de veroverde plaatsen weder te verlaten, en ons volk in de winter-ruststplaatsen te doen trekken, dat zeer qualyk genomen wierd. Misslag der onzen.

Wy hoorden kort daar aan van den gevangen Nalla, door een Pantsjalang by Calianjer bekomen, dat Soerapati, gewond door een handgranaat, zich had laten voeren, niet binnen Passaroewan, om de ontsteltenis aldaar over zyn gevaar voor te komen, maar na Randa Telloe, of de drie Randa-boomen, by de Rivier Garoeda, en dat hy daar nog eenige bevelen gaf; dog dat hy, zwakker geworden, tegen zyn wil in Passaroewan gebragt, ontrent drie weken, na dat hy gequetst wiert, gestorven,

A°. 1706. ven, en dat, zoo wy hem toen gevolgt hadden, alles ons geweest was.

Calianjer beschreven. De Heer Knol reed ten eersten van Calianjer, een dorp, ontrent een groote halve myl van Bangel aan wederzyden van een schoone Rivier, waar aan 't zich wel een half uur verre uitstrekte, gelegen, en zynde wel van drie duizend huizen voorzien geweest, die, alleen om ons den voorraad af te snyden, alle in brand gestoken waren.

Dit was een van de voornaamste handel-plaatzen, die Soerapati aan de zee had, daar 't niet verre van lag.

Hier waren twee tollen, eene van Bangel, en eene van Passaroewan, die ieder jaarlyks aan Soerapati wel duizend Ryxdaalders opbragten.

Men vond hier een menigte van Padi, Ryst, en Tamarinde, die daar in eenige vaartuigen reeds afgeladen waren, en die de vyand, te schielyk van ons overvallen, niet had konnen vernielen.

Het verdre dit jaar voorgevallen. Wy hoorden ook, dat eenige vyanden wel zestien dorpen ontrent Soerabaja, en Gressic, in den brand gestoken hadden, aangevoerd door Nalladika, die wel eer Temanggong van Gressic geweest, en na den vyand overgeloopen was.

Op myn ernstige bede had de Heer Knol ook verzorgt, dat 'er vier Pantsjalangs op den 19 dito uit de kruisvloot quamen, om de zieken af te voeren, en my mede na Soerabaja te zenden, aangezien ik nog alle dag de koorts, en nu in veele dagen geen ontlossing ter wereld, wat ik ook daar voor innemen mogt, gehad had. Ik zond ook op dezen dag myn paart, zadel, pistoolen, karabyn, en verder oorlogs-gereedschap, met Quesay, Luitenant der Chineezen op Gressic, voor af na Soerabaja, hopende nu wel haast te zullen volgen.

Ondertusschen wierd de Prins van Madura ook zeer krank, die, door bewerking van Depati Soerabaja, wel de meeste oorzaak was, dat de veldtogt dit jaar geëindigt wierd, waar af Soerapati ook ten eersten door hem bericht kreeg.

De Veld-Heer zond heden ook een vaartuig met brieven na Batavia. om aan haar Edelheden kennis van Bangels verovering te geven.

Des schryvers vertrek na Soerabaja. Den 20 dito 's agtermiddags ten vier uuren nam ik afscheid van de Heer Knol, en de verdere Leger-Hoofden, bedankende haar Ed. voor alle de diensten en beleeftheden, die ik van hen ontfangen hadde. Ik had den zieken Krankbezoeker Hillebrand Janszoon van Alkmaar by my, die nevens my veel ongemakken in 't leger uitgestaan had.

Wy moesten alle te paart vertrekken, hoe ongemakkelyk dit ook was, alzoo 'er geen andere gelegenheid gevonden wierd.

Ik bevond dit stedeken Bangel aan deze kant ook vol huizen, en met zeer schoone vrugtboomen in menigte beplant. A°. 1706.

Na dat ik een kleene diepe Rivier overgetrokken was, vond ik daar alle de zieken by een, onder welke ook de Kapitein Luitenant Holts in een zeer slegte staat was, die onder 't geleide van een sterke troep na Calianjer gebragt wierden.

Wy geraakten ten eersten op eenige groote Rystvelden, en quamen, na een groot half uur rydens, ontrent vyf uuren te Calianjer, daar wy het alles nog in volle vlam vonden, alzoo 'er naderhand nog vyanden schenen geweest te zyn, die ons daar niets wilden overlaten, hoewel zy nog alles niet hadden konnen in brand steken.

Wy vonden daar vyf Pantsjalangs, waar in wy met de andere zieken, twee hondert en drie en twintig sterk, ons verdeelden, en dreven dien zelven nacht ontrent negen uuren de Rivier af. Ik was in de Pantsjalang de Regenboog gegaan.

Na dat wy wat lager gekomen waren, vonden wy ter rechterhand een kleene andere dwars-spruit, en wat lager, ontrent een vierde myls van de zee, ter linkerhand, dat de Rivier daar door een anderen arm doorsneden wierd, die van boven af na Sedecari dwars over deze Rivier quam afstroomen, daar zy merkelyk breeder, anders maar twee of drie roeden breed, en daar na nog breeder, en ontrent de zee wel een kanonschoot wyd wiert.

Alle deze kromtens der Riviere belemmerden ons zoodanig, dat het wel twaalf uuren in den nacht was, eer wy in zee geraakten; hoewel ik gis, dat Calianjer maar twee, of twee en een halve myl van zee legt. Ook had het zwaar bosch, dat zig aan wederzyden van deze Rivier vertoont, ons veel belemmering gegeven.

Wy bevonden het in zee meest stil, 't geen oorzaak was, dat wy op den 21 dito 's namiddags ten drie uuren eerst op Soerabaja quamen, schoon de Rivier van Calianjer maar tien mylen van Soerabaja legt. Zyn komst aldaar.

By onze komst aldaar, wierd ik door de Heer Gerard van Kervel, die nu by 't afwezen van de Heer Sergeant 't gezag voerde, zeer minnelyk ontfangen, en door zyn E. met de ververschingen, die toen aldaar vielen, zoo rykelyk verzorgt, en door zyn E. dagelykze bezoeken, en de zorge van den oppermeester Balkeneinde, zoodanig verquikt, dat ik niet alleen een open lichaam, maar in weinige dagen ook een geheele andere gedaante, en zoo veel kragten kreeg, dat ik in staat geraakte, om weder alleen te konnen gaan, gelyk ik den vyfden dag na myn komst ook my de eere gegeven heb, om dien goeden Heer, die my zoo gulhertig, en met zoo veel liefde van alles, wat hy maar krygen kon, verzorgt, en zoo spoedig, tegen myne verwagting, weer als opgebeurt had, met veel nadruk voor alle deze zyne beleefthe-

A°. 1706. heden te gaan bedanken. Ik kreeg echter nu en dan nog al een koorts; dog zy nam dagelyks af.

Greffic door de vyand verbrand. Pas na onze komft hoorden wy van verfcheide Inlanders, van Greffic herwaards gevlugt, dat die fchoone woning van mynen vriend Poefpa Nagara, Temanggong van Greffic, en meeft die ganfche ftad, door de vyand den 19 dito in kolen gelegt was, en dat dit nog vry verder geloopen zou hebben, indien de Chineezen aldaar den vyand niet geftut, en verdreven hadden.

Op dien zelven dag nog, als wy hier aanquamen, zagen wy Greffic weer op nieuw in vlam ftaan, en men zei, dat Nalladika, die op Giri was, gedreigt had, Soerabaja mede in kolen te leggen; dat de Heer van Kervel door zyne voorzorge, gaande met eenig volk na Greffic, wel haaft belette.

Begin van 't Regen-faizoen. Den 22 dito hadden wy in de morgenftond een weinig regen, waar uit ik ten eerften befloot, dat 'er van 't innemen van Paffaroewan dit jaar niet veel vallen zou, alzoo men onze Leger-Hoofden wysgemaakt had, dat de Ryftvelden daar omftreeks in 't regen-faizoen zoo diep onder water ftonden, dat 'er de troepen niet zouden af te brengen zyn; maar op dien eenen en zelven dag na myn vertrek had men, zoo men het 'er na aangelegt had, meefter van die voorname plaats konnen zyn, waar door men een geheele veldtogt uitgewonnen zou hebben, gelyk de gevolgen klaar zullen beveftigen, te meer, alzoo men nu al 't veroverde ook daar door verloor.

Na de middag regende het fterker, en 't hield niet langer aan; maar 't begon 'er ook nu en dan onder te donderen, zoo dat het zich hier tot het Regen-faizoen begon te zetten.

Dood van den Heer Holts. Op den dag van myn komft tot Soerabaja was de Kapitein-Luitenant Jan Theodoor Holts mede, maar zoo zwak, aan land gebragt, dat hy dien zelven avond nog ftierf, en heden zeer deftig hier begraven wierd. De dag van zyne begravenis was de dag van myne herftelling, alzoo my de koorts na dien tyd begon te verlaten, en ik wat meer ruft, dan bevorens, te genieten.

De afgryffelyke hitte der zonne, het groot gebrek van levens-middelen, drinkwater, en van kleen bier, dat ons zeer verzwakte, mitsgaders honderd andre ongemakken, die ik voorby ga, waren bequaam, niet alleen om my, maar zelf om den ruftigften man in ons leger, ter neder te flaan. En hoewel verfcheide Leger-Hoofden, het nog al gaande hielden, zoo zyn zy naderhand, op Soerabaja gekomen zynde, alle dood-krank geworden, toen zy meenden aan 't ruften te komen.

Zoo lang men gezond is, gaat alles nog henen, en men kan dan nog al veel verdragen; maar werd men in een leger ziek, dan is de elende, zelf voor de eerften in rang, niet uit te drukken, dat ik aan my zelven bevonden heb. En was het wonder, dat ik in meer als zeventien dagen (alzoo ik het daar na niet net aangetekend heb) geen open lichaam kreeg, die in al dien tyd voor geen drie ftuivers aan waarde gegeten, of gedronken had, leggende daar als een verfchoveling, zonder eenige aanfpraak, zonder eenige drank (die my diende) zonder eenige fpyze die ik eeten kon, meenende uitwendig van de ondragelyke hitte op die barre Ryft-velden te berften, en werdende inwendig door de hitte der gedurige koortzen verteert, waar by dan 's nagts dikwils zeer fterke koude (alzoo de tent rontom open was) en voor my fchadelyke winden quamen, die onze ganfche tent in flarden waeiden, door welk ongeval ik dan zoo eenige uuren voor den fchadelyken dauw, en de doordringende en ongeloovelyk fterke nacht-koude alhier bloot lag. Ik kon voor my byna niets hier gedaan krygen, hoe zeer ik dat verzogt, en hoe gaarne ik daar voor betalen wilde, alzoo veel dingen in 't wild liepen. A°. 1706. Elende in zulk een leger, als men ziek werd.

Was het zoo met my gelegen, denkt dan eens hoe het met de geringe Soldaaten hier toeging, die in 't einde niets dan drooge ryft, en op het laatft ook die zelf, in eenige dagen aan den anderen, niet hadden. Zoo dat het een hond in Soerabaja beter had, als ik hier in de tent van den Veld-Heer, hoewel ik van dien Heer getuigen moet, dat hy zeer gulhertig, onthalende, en niets minder dan gierig, maar in tegendeel zeer mildadig in veel opzichten, was, zoo lang men maar iets bekomen kon; dog zyn Ed. was in het eerft zeer fchelmagtig door den Prins van Soerabaja, die ons verzekerd had, dat wy nergens gebrek af zouden hebben, misleid, en daar na was het onmogelyk, om voor geld eene korl ryft, ik laat ftaan iet anders, tot onze verquikkinge te koopen. En zoo de vyand de voorzichtigheit gehad had, om de ryft, die wy in Bangel in de pakhuizen, en de padi, die wy op het veld, en in Calianjer ook nog vonden, te verbranden, wy zouden van honger op het veld geftorven hebben, alzoo veelen het niet langer konden uitharden.

Veelen hadden niet alleen nu al ettelyke dagen dat modderig water, maar anderen, die dit nog niet bekomen konden, ook hun eigen water al gedronken, dat ons in korten tyd veel zieken deed krygen, behalven dat wy ook veelen van ons volk verloren, die, door de honger geperft, hier en daar na de omleggende dorpen gegaan, en dus van den vyand gemold waren.

Den 23 dito kregen wy weder nieuwe berichten, dat den vyand, nu merkelyk verfterkt, al in aantocht was, om Soerabaja Dreigement des vyands.

A°. 1706. baja te komen in brand steken, 't geen, hoe grooten voorzorge de Heer van Kervel hier droeg, zeer licht had konnen geschieden, alzoo hier niet volks genoeg tot verdediging dezer stad gelaten was.

Wy hadden 'er op dezen zelven avond nog een preuve af, alzoo het huis van een Chinees, niet verre van 't ryst-pakhuis der E. Maatschappy staande, in brand, en 't ander, met Atap gedekt, hier door mede in groot gevaar raakte, dat door den yver van de Heer van Kervel, en door den regen, die 'er viel, behouden wierd.

Den 24 dito verzogt ik met een briefje aan de Heer Knol, om met een Pantsjalang na Batavia te mogen gaan, alzoo ik, by 't verder doorbreken van 't regensaizoen, voor quaad weder op zee vreesde.

Cadiri's verovering, en Pangerang Depati Anom's slegte staat. Wy kregen nu hier ook een losse tyding, dat de Heer de Roode de stad Cadiri reeds veroverd, en door den vyand henen, zich herwaards meer versspreit had. Hy had, door gebrek van levens-middelen geperst, drie mylen van Cadiri, by Sinkal, 'er door henen geslagen.

Deze tyding wierd meer en meer bevestigt, en daar nog bygevoegt, dat Pangerang Depati Anom met weinige gevlugt, en nu hier en daar, meest van de zynen verlaten, omzworf, alzoo nog maar zeven of agt Hoofden van zyn leger (onder welke Mandoera Radja, zyn Veld-Heer, Pangerang Lamoang, en Wiragoena, nevens nog dertig of veertig minderen, zich bevonden) by zich had, na dat hy nu al eenigen tyd al zyne juweelen aan Soerapati verkogt, en verscheide van zyne bywyven om een goed henen komen gezonden had, hebbende thans naaulyks eenige middelen meer, om zynen zwaren stoet te onderhouden, dien hy daarom, zoo veel mogelyk was, dagelyks verminderde.

Wy hoorden ook, dat aan de andre kant Aboenata, een van zyne onderdanen, die nog van zyne party was, alomme de zuikermoolens, zynde door een legertje van vyftien duizend man ondersteund, afgebrand, en daar door de onze grooten schade toegebragt had.

Verdere gesteltenis van den schryver, en andere. De koorts, die my eenigen tyd nu al verlaten had, quam nu en dan al eens weder, waar by nog 't kolyk vry zwaar volgde, zoo dat ik ongemeen na myn vertrek van hier na Batavia verlangde.

Op dezen zelven dag quam de Heer van der Horst, een man als een wolk, en die zich als een leeuw in den stryd getoont had, tegen den avond hier zeer onpasselyk aan, welke ziekte naderhand veel sterker toenam. Hy zeide my ook, dat al de andere Hoofden van 't leger in dezen korten tyd zeer verzwakt waren.

De Chinees Tonglo, een braaf man alhier, verzogt my, dat ik den Heer Knol bericht geven wilde, dat hy in staat was, om nu nog wel 5000 Javaansche Cojangs A°. 1706. Ryst voor een redelyke prys te konnen inkoopen, zoo zyn Ed. hem geld daar toe beschikken wilde; dog dat de zelve, zoo zyn Ed. maar eenige dagen wagtte, zeer schielyk, om 't aannaderen van 't Regensaizoen, opslaan zou.

Den 25 had ik een zeer quaden dag; dog hoorde met eenen ook in der stilte, dat ons leger opbrak, en dat de Heer Knol haast zelf hier zou zyn.

Den 26 was ik weer wat beter, en hoorde op dezen dag, dat de Heer Knol met het leger reeds herwaards quam, verlatende Bangel, en de andere veroverde post, daar zyn Ed. na 't oordeel van anderen, bezetting had behooren te laten, om den vyand te beletten, die posten weer in te nemen, en ons nog een jaar op te houden, 't welk naderhand by haar Edelheden zeer qualyk genomen wierd, die, ten bewyze van hare moejelykheid hier over, vlak uit aan dien Heer by hun schryvens vraagden, *of dan 't zwaard nu uit zyn handen gevallen was, dat hy die posten, die met zoo veel moeite veroverd waren, zoo schielyk verlaten, en alles aan den vyand weder overgegeven had*, vragende verder, *waar over men dan vreugde-vuuren gebrand had? dat zy niet konden begrypen, hoe iemand zegenpralend met zulke wapenen de veroverde posten verlaten kon.* Het leger breekt op.

Het is ook naderhand klaar gebleken, hoe qualyk dit ons opbrak, alzoo de vyand na die tyd, tot voor Soerabaja, zoo stout verschenen is, dat men, om voor zyne bedreiging bevryd te zyn, geschut op Dortsmans bergje heeft moeten leggen, en wagten hier en daar uitzetten.

De Heer Knol antwoordde naderhand hier op, *dat haar Edelheden een deel aanbrengers meer, dan hem, dien zy 't bewind aanbevolen hadden, geloofden.*

Tegen den avond kreeg ik de koorts weder; en begon nu al mynen moed te verliezen, vermits wy dagelyks slegt weder kregen, en ik weder aan de perzing geraakt was, dat my zeer verzwakte, te meer, dewyl dit begon aan te houden.

Den 28 dito verscheen hier de Prins van Madura, en de Heer Sergeant, die, ieder met 13 kanonschooten, met slaande trom, en vliegende vaandels, behalven de drie schooten, die men van 't schip Schoondyk dede, verwelkomt, en zeer deftig ingehaald wierden.

Den 29 dito verscheen ook de Heer Knol met het verdere leger hier, en wierd met 17 schooten van deze Vesting, en met drie charges van snaphanen, verwelkomt. Alle de dooden, zieken, en gequetsten, gedurende dezen tocht, konden ieder geen 400 man uitmaken. De Leger-hoofden op Soerabaja.

Den 30 dito was ik wat beter, en hoorde, dat de Panombahan, naderhand wat beter,

ter, en van andere gedagten geworden zynde, in 't eerst van Bangel niet had willen vertrekken, en aangeboden had, het gansch Regen-saizoen over daar te willen blyven; dog men had hem naderhand weten over te halen, alzoo alles in Cidajoe verbrand en verdorven wierd; van 't welk haar Edelheden op Batavia naderhand kennis kregen, dat den Heer Knol geen goed dede, en dat ook naderhand mede oorzaak van dat scherp schryven aan zyn Ed. geweest is.

Opening van verscheide geheimen.

Ik hoorde nu ook, dat de Heer Knol aan Kapitein Sergeant openbaar verweten had, dat hy nergens zoodanig, dan hier nu van hem, door al zyne verkeerde berigten, gelyk hy van tyd tot tyd bevonden had, misleid was, en dat Kapitein Sergeant daar op weder niet weinig vonk gegeven had, en dus de een tegen den anderen begon te morren, waar door veel zaken, die bevorens geheel onbekend waren, rugtbaar wierden.

Dit was de reden, dat ik, groot verdriet hier krygende, en dagelyks ziende, dat de lucht sterk begon te betrekken, den Heer Knol vriendelyk verzogt te mogen vertrekken, gelyk zyn Ed. my eindelyk toestond.

Vertrek des Schryvers na Batavia.

Ik vertrok, na van zyn Edelh., en van de andere Leger-Hoofden, afscheid genomen te hebben, den 2 November met de Pantsjalang, de Prins van Tsjeribon genaamd, na Batavia, vergezelschapt van den Krankbezoeker Hillebrand Janszoon van Alkmaar, en myn twee slaven, nevens twee Matroozen, die onze stierlieden waren.

Gevaar onder weeg.

Het vaartuig was zeer nauw en kleen voor ons en onze goederen, en zeer slecht gesteld, om ons door zee te brengen, zynde overdekt, en ontrent 50 voeten lang, en 14 a 15 breed, en verder maar 3 a vier voeten opgeboeid, waar door wy by zware wind, blixem, en donder, die ons al ettelyke malen overviel, in groot gevaar geraakten, moetende gedurig onder de wal loopen, daar wy eens mast en steng of spriet, en ons Panggilling-zeil, dat in flarden geraakte, verloren, meenende, dat wy door de zware wind en door de sterk aanrollende zee, het onderste boven geslingerd zouden hebben.

Zyn komst aldaar.

Wy quamen egter, na veel zukkeling en gevaar, en na agt etmaals op zee geweest te zyn, den 10 November op Batavia, daar ik myn huisvrouw en kinderen gezond aantrof, maar die een groote verandering aan my bespeurden, alzoo ik t'huis geleid moest werden.

Van welke hy kennis gaf aan zyn Edelheid, en de Heer van Riebeek.

Ik begaf my ten eersten met den brief van den Veld-Heer aan haar Edelheden, by den Heer Opperlandvoogd van Hoorn, dien ik ten huize vond van den Heer Direkteur generaal van Riebeek, met wiens dogter zyn Edelheid de Bruidegom was, die, myn slegte gesteltenis ziende, en dat ik onmogelyk langer op myn beenen staan kon, my belastte te gaan nederzitten.

Zyn Edelheid, en de Heer van Riebeek, die over 't innemen van Bangel zeer verblyd waren, vraagden my, hoe verre ons leger nu al gekomen, en waar de Heer Knol was. Ik zeide, dat haar Edelheden een breed bericht van alles in dezen brief gedaan wierd, en dat ik my allerliefst daar aan gedragen wilde; dog wanneer deze Heeren my nader geboden, om hen dit te zeggen, alzoo zy nieuwsgierig waren, zoo zeide ik, wel wetende, hoe qualyk dit in hunne ooren klinken zou, dat ik den Heer Knol, en 't leger op Soerabaja, daar zy zedert eenige dagen voor myn vertrek gekomen waren, gelaten had.

Zyn gesprek met die Heeren.

Op Soerabaja? zeiden die Heeren, *en met het leger?* vraagden zy wederom, *wel wat is dog daar de reden af, en hoe komt die Heer met het leger daar?* Ik zei, dat ik dat niet zeggen kon, alzoo ik my met die zaken niet bemoeit had, en dat die den Raad aldaar maar bekend waren, waar af haar Edelheden de redenen zekerlyk in dezen brief zouden vinden.

Ik geloof het ook, zei de Heer van Riebeek, *maar ik geloof 'er nevens, dat het juist de ware reden niet zal zyn, die wy daar zullen vinden, en ik vertrouw dat gy ons die, als gy wilde, wel zoud konnen zeggen.*

Ik antwoordde weer: *dat ik daar niets af zeggen kon, alzoo dat zaken buiten myn bereik waren, behalven dat ook myne ziekte my niet toegelaten had, alles daar van te vernemen.*

Zyn dan, vraagden die Heeren wederom, *alle de troepen weer op Soerabaja, en is op Bangel, of in Pananggongan, geen bezetting gebleven?* Ik zei, *dat zy alle op Soerabaja aangekomen waren, en dat 'er geen bezetting ergens gelegt was.*

En met zyn Edelheid in 't byzonder.

Zyn Edelheid, een vriend van de Heer Knol, en die niet gaarne meer daar van voor den Heer van Riebeek, die zyn vriend niet scheen, gezegt had, zeide: *Pater Valentyn, ik zie dat gy zeer mager geworden, en zwak zyt, gaat nu maar na huis, en neemt uwe rust tot morgen toe, en komt morgen ten negen uuren eens weer by my.*

Ik deed het, en wierd ten eersten by zyn Edelheid binnen gelaten, die aanstonds met my agter by die lange galdery ontrent de Rivier zitten ging, daar zyn Edelheid my honderd vragen ontrent de Heer Knol, en andere Heeren, dede, waar van ik zyn Edelheid egter met veel omzigtigheit niet meer zeide, als ik oordeelde, dat hy behoorde te weten, en als ik meende, dat my, in opzicht van de Legerhoofden, als een eerlyk man paste.

Ik stond verbaast, als zyn Edelheid my ook zoo omstandig 't geval, om op Derma met 't gansch leger op te breken, en weer af te trekken, benevens het breken

A°. 1706. van dit besluit, met de redenen van dien, wist te zeggen, latende niet blyken, dat my daar iets af bekend was, alzoo my dat nu of dan moeite had konnen baren.

Over 't geval van de Heer de Bevere. Hy zogt uit my ook veel andere zaken, die ik wel wist, maar die nu niet helpen, en myn goede vrienden maar quaad doen konden, en voor al die, welke het geval van den Heer de Bevere betroffen, te verstaan; dog ik zei zyn Edelheid, dat ik niet anders konde zeggen, dan dat die Heer den last van den Heer Knol niet nagekomen was, maar dat ik de reden niet melden kon, alzoo 'er op verscheide wyzen van gesproken wierd; dog dat ik best oordeelde, dat haar Edelheden dien Heer zelf hoorden. Dat ik in 't algemeen uit zyn eigen mond verhalen kon, dat hy zig gedrongen gevonden had, om, tegen de last van de Veld-Heer, zoo verre buiten het bosch te gaan, om dat de Soerabajers, Madureezen, Macassaaren, en andere, tegen zyn bevel niet alleen buiten het bosch getreden, maar ook op den vyand aangevallen waren, en, na hun geweer vergeefs op hen gelost te hebben, als schelmen de vlugt genomen, hem trouwloos verlaten, en na geen bevelen geluisterd hadden. Dat hy, zoo veel hem mogelyk was geweest, zyn last nagekomen, en om geen andere reden buiten 't bosch gegaan was, dan om hen by een te zamelen, en aldus niet door eigen beweging, zoo verre 'er buiten tegen zyn wil getrokken en gelokt was, zonder oit aan hen eenige last, om den vyand aan te tasten, gegeven te hebben.

Diens onschuld hy na vermogen, aanwees.

Ik vertoonde aan zyn Edelheid, dat zulk een bevelhebber met zoodanig een bevel bezwaard, by zulk een voorval zeer ongelukkig, en veel eer te beklagen, dan te doemen, was, alzoo zyn last wel mede bragt, van niet buiten 't bosch te gaan, en 't by een gezameld volk maar weer in 't leger af te brengen; dog hoe 't hem mogelyk was hen, die tegen zyn bevel uit het bosch na den vyand liepen, by een te krygen, zonder zich ook buiten 't bosch te begeven, ten ware zyn Edelheid van oordeel zyn mogt, dat hy dan maar alleen had behooren weder by de Veld-Heer te komen, dat zekerlyk mede hem veel zwarigheden gebaard zou hebben, alzoo hem niet alleen belast was, om niet buiten 't bosch te gaan, maar ook, om 't volk weer by een te zamelen, en te rug te brengen, dat immers niet geschieden kon, dan met ter plaatze, daar zy waren, te gaan.

Waar in zyn Edelheid veel grond vond, om hem te regtvaardigen. Zyn Edelheid gaf my tot antwoord: *Ik kan wel hooren, dat gy een vriend van de Bevere zyt, en hy zou zich zelven niet beter, dan gy nu door dit vertoog doet, voor ons konnen verdedigen, en by aldien hy dit alles zoo maar bewyzen kan, als hy dat, volgens uw bericht, gezegt heeft, zoo zal het hem uit veel zwarigheden redden, die daar uit anders zekerlyk hem zullen voorkomen; hoewel ik wel zien kan, dat, hoe men ook de last, van de Heer Knol hem gegeven, aanmerkt, 'er egter ook nog veel tot zyne rechtvaardiging na den verkeerden uitslag der zaken overblyft; dog wy zullen hem,* zeide zyn Edelheid, *zelf hier over hooren.* A°. 1706.

Ondertusschen kregen wy, kort na myn komst op Batavia, vaste tyding, die wy bevorens al van den gevangen Nalla gehoord hadden, dat Soerapati van zyn wonde, voor Bangel bekomen, in 't begin van November gestorven was, nalatende drie zoonen, waar van de oudste Pangantin, schoon de wyste niet, een korte tyd daar na door Pangerang Depati Anom in zyn 's vaders plaats gesteld was, waar af den 3 January 1707 vaste tyding op Batavia quam.

Berigten op Batavia wegens Soerapati's dood.

De twee andere waren Lambora, en Lamboe, die al mede in aanzien begonden te komen; dog de oudste der twee was (zoo men zegt) weinig tyds na den vader overleden, dat wy mede op dien zelven tyd verstonden; hoewel dit naderhand anders bevonden is. Een van deze zoonen was met de dochter van Catawangan, Landvoogd van Cadiri (dat ik vertrouwe, dat zyn oudste zoon, Pangantin, zal geweest zyn) en een van zyne dogters met den Prins van Balamboang, en een andere met Nalladika, Landvoogd van Gressic, een overlooper, getrouwt. Naderhand heb ik echter van de Heer van der Horst gehoord, dat Soerapati met een musquetkogel in zyn linker schouder gequetst, en daar af bloed spuwende, den 15 November overleden, en dat dit door de Boegineezen, onder van der Horst staande, en buiten last ter zyden geweken zynde, verricht is, die zeiden een Orang Besaar, of Grooten, gequetst te hebben.

Den 20 December hoorde ik van de Heer van der Horst, die na Cartasoera stond te gaan, dat zeker gevangen Loera (of Dorps-Hoofd) Tsjitra Joeda genaamt, een Panakawan (ofte Hoveling) van den Ingabei van Bangel, wist te zeggen, dat de Depati van Soerabaja zynen neef Angadjaja na Soerapati, toen hy nog in 't leven was, gezonden had, dat die ook met Soerapati iets van gewigt verhandeld, en van hem een kris, en een meid, ten geschenk aan dezen Depati te rug gebragt had, een klaar bewys, dat zy beiden eene lyn trokken.

En Depati van Soerabaja's schelmeryen.

Als ik dit, en andere schelmstukken van dezen Prins zyn Edelheid eens verhaalde, zeide hy tegen my, *wel Pater, was'er in 't gansche leger dan niet een braaf man, die zulken openbaren schelm den hals kon breken?* Ik zei: *Ja zyn Edelheid, indien zy maar last bekomen hadden, om dat te doen; dog wie zou buiten uitdrukkelyken last*

A°. 1707. *last in zyne gedagten durven nemen, om een Prins van zoo grooten vermogen, die daar nog drie broeders, en zoo veel volks had, te vermoorden.*

Den 13 January 1707 quam Kapitein Jurgen Christoffel de Roode, die met veel dapperheid door den vyand henen geslagen, dus meester van Sinkal, by Cadiri, geworden, en na Cartasoera de Ningrad voortgetrokken was, op Batavia. Hy, Beilwits, en den Raad, hadden een brief getekend, waar in de Roode zeide, dat Cadiri wel had konnen ingenomen werden, zoo hy geen last ontfangen had, om maar af te trekken. Dezen brief kreeg Govert van Wyngaarden, Hoofd op Japara, en gaf ze aan de Heer Knol, die ze de Heer van der Horst lezen liet, die my dit zelfs verhaald heeft. A°. 1707.

De Bevere na Batavia ontboden.

In 't begin dezes jaars wierd de Heer Kapitein de Bevere na Batavia ontboden, om zich over 't overtreden van des Veldheers bevel, en over de daar op gevolgde nederlaag der onzen by Derma, te komen verantwoorden. Hy wierd door dezen en genen van wangedrag beschuldigt, dog, zelf op Batavia gekomen, gaf hy een zeer fraai geschrift, tot zyne verdediging, over.

VYFDE HOOFDSTUK.

De Heer de Wilde *gaat* A°. 1707 *zelf mede te veld. Breekt op van Samarang. En werd door den Keizer op Cartasoera verwelkomt.* Perwata Sari *gekrist. Het leger breekt van Cartasoera op.* Beilwits *gaat de Pagar Tandoerang verwoesten. Post door ons veroverd. Onze komst in Cadiri. En Wirasaba. Krygen klop by Cacapper. De Heeren* Sergeant, *en* vander Horst, *komen by 't leger. Sterkte van 't leger. Naamen der Brigadiers. Sterkte van 's vyands post by Cacapper. Die door de onzen veroverd werd. Het leger trekt voort. Schans by Calianjer gemaakt. Slag van den vyand met de onze. De Madureezen op de vlugt gedreven. Slegte staat onzer zaken alhier. Die door Matroozen hersteld werd. Passaroewan veroverd. Groote eere by de Heeren* de Wilde *en* Knol *ingelegt. Tekening van Passaroewan. Wat Hoofden van den vyand hier bleven.* Depati van Soerabaja *in dit gevegt geroemd. Vesting ontrent Passaroewan. De Heer de* Wilde *vertrekt na Soerabaja. En 't leger breekt op. Veelen komen zich vernederen.* Soerapati's *gebeente opgegraven, en verbrand. De Heer de* Wilde *vertrekt met de Heer* Knol *na Samarang. Vergeefsze getuigenissen tegen de Heer de* Bevere. *De Heer de* Wilde *komt ziek op Batavia, en sterft. De dood van den Panombahan van Madura. Zyn opvolger* Sederma *vermoord. Trouwe daad van zyn Slave. Slegt gedrag van den* Ingabey *van* Torrabay.

De Heer de Wilde gaat A°. 1707 zelf mede te veld.

Ondertusschen waren 'er op Batavia zware woorden tusschen zyn Edelheid, en de Heer Herman de Wilde, gerezen, zeggende zyn Edelheid aan dien Heer, dat hy als Veld-Heer uitgekomen was, en dat hy wel wenschte te zien, dat die zware en kostelyke oorlog van de E. Maatschappy met Pangerang Depati Anom, en met Soerapatis zoonen, dewyl andere niets ter wereld uitrechtten, door zyn Ed. mogt ten einde gebragt werden, alzoo men ten nadeele van de E. Maatschappy niet weinig 'er mede sammelden, dat zyn Edelheid oordeelde niet te zullen voorvallen, indien zyn Ed. daar tegenwoordig was. Dit dede dien Heer, hoewel tegen zyn zin, besluiten, om de naaste veldtogt zelf by te woonen.

Breekt op van Samarang.

Daar op vertrok zyn Ed. in Juny 1707 na Samarang, van waar zyn Ed. met het gros des legers den 23 van die maant opgebroken, en den 27 dito, zonder dat 'er iets van belang voorviel, op Cartasoera gekomen is.

En werd door den Keizer op Cartasoera verwelkomt.

De Soesoehoenan, Pakoebowana, hoorende, dat zyn Ed. aanquam, zond zyn Ed. zyne twee zoonen, Pangerang Mangkonagara, en Pangerang Blitar al tydig tegen, en zyn Majesteit zelf quam drie mylen buiten Cartasoera zyn Ed. mede te gemoet, om hem te verwelkomen, gelyk ook 't geheel leger nog op dien zelven dag tot Cartasoera gekomen is.

Perwata Sari gekrist.

Den 28 dito wierd de wydberugte landlooper, Perwata Sari, in een draagbaar, waar over een net gespannen was, by den Keizer, en den Heer Veldoverste de Wilde, gebragt, en op de Pascebaan in 't openbaar met 23 kris-steeken gedood.

Het leger breekt van Cartasoera op.

Den 18 July brak het leger van Cartasoera op, trekkende dien dag na de Rivier Solo, alwaar de Kapiteins Beilwits, en de Roode, met hunne troepen lagen.

Beilwits gaat de Pagar Tandoerang verwoesten.

Op Zondag brak men wederom op, trekkende door 't landschap Jagaraga na 't Prinsdom van Madion, en heeft de Edele Heer de Wilde, nevens den Heer Bevelhebber Knol, goedgevonden, om Kapitein Beilwits met zyne Brigade, die uit agt zoo Europeesche als Inlandze vaandels bestond, uit het groot leger na 't land van Cadoewan af te zenden, om onze vesting,

A°. 1707. fting, Tandoerang, met drie vaandels bezet, te flegten, en dan weer herwaards te komen, om de vyanden te noodzaken van daar te verhuizen, vermits zy daar een vafte fchans op de fcheiding van Cadoewang, en Panaraga, hadden, die den 28 ftormender hand ingenomen wierd, met verlies van maar twee mannen, en zes gequetften, onder welke een Europiaan was.

Poft door ons verovert.

Dit was een poft van veel belang, Pintoe Tambang genaamd, die een fnyding of enge doortogt tuffchen het zwaar gebergte van Java aldaar maakte, en 't was een groote fchande voor de vyanden, en een groot geluk voor ons, dat zy deze voorname fchans verlieten, alzoo wy daar door van die kant een open weg door 't land van Panaraga, en Madiom, kregen, om ons met het groot leger te vereenigen, dat den 4 Auguftus ook gefchied is.

Komft in Cadiri.

De onzen trokken van daar na de Rivier van Cadiri, by welke wy den 16 quamen, en, na dat 'er een brug over gemaakt was, den 20 dito met het geheel leger over getrokken, en den 24 dito in de ftad Cadiri gekomen zyn, zonder eenigen vyand te ontmoeten, aangezien de gevlugte Pangerang Depati Anom vier dagen te voren met zyne magt van daar na Paffaroewan vertrokken was. Daar zyn 'er meer als eene van de voornaamfte, die gezegt hebben, dat, zoo als de Veld-Heer over de Rivier van Cadiri met het leger gekomen was, Pangerang Depati tot ons zou overgekomen hebben; dog zyne Panakawans, ofte Hovelingen, wierden door iemand, die den Heer de Wilde die eer niet gunde, gewaarfchouwt, dat hy niet overkomen moeft, alzoo de Hollanders hem den hals zouden breken. Dit verhaal ik uit den mond van iemand, die het zelf van deze Hovelingen had, en die, toen op de brantwagt leggende, hen zelf gevangen gekregen heeft.

En Wirafaba.

Den 31 dito quam het leger in Wirafaba, daar mede geen vyand vernomen wierd, van waar de Heer de Wilde den 5 September uit onze leger-plaats te Bangfal na Awang Awang in een bofch trok, van 't welke ons gezegt wierd, dat wy 'er in geen vier mylen drinkwater vinden zouden.

Krygen klop by Cacappar.

Om dit zeker te weten, zond de Veld-Heer den Vaandrig Jofefje Herri met 44 Europianen, en 46 Inlanders, nevens een troep Javaanfche wapentorffers, voor af, de welke, ontrent den berg van Cacappar gekomen, de vyanden daar fterk begraven vonden, die hen zeer fchielyk overvielen, en op de vlugt dreven, by welk geval Herri, de Sergeant, Karel Richard, een Corporaal, en zes gemeene Soldaten van de Europianen, buiten zes gequetften, het leven lieten; dog van de Inlanders waren 'er maar twee dood gebleven, en vier gequetft.

Men befloot, na dat men bericht hier af had, den vyand daar te doen verhuizen, waar toe de weg ten eerften bereid, en de werkers met zes vaandels, die hen dekken moeften, afgezonden wierden. A°. 1707.

De Heeren Sergeant, en van der Horft komen by 't leger.

Den 8 dito quamen de Heeren Kapiteins, Willem Sergeant, en Henrik van der Horft, by welke de Prins van Soerabaja, en de Panombahan van Madura was, by 't leger, brengende een groote magt van wapentorffers mede, die zeer welkom waren, alzoo de onzen zich door de zware tochten reeds afgemat hadden.

Sterkte van 't leger.

Het geheel leger, te dier tyd zeer talryk, beftond nu in acht Brigades van de dienaren der E. Maatfchappy, ieder van agt vaandels, dat te zamen 64 vaandels, en met die van den Veld-Heer, en van de Heer Knol, 66 vaandels uitmaakte.

Het wierd geoordeeld, met de byloopers, over de zeftig duizend mannen fterk te zyn. Te weten

	mann:
De Javaanfche Soldaten van Cartafoera, en de ftranden.	25000
De Madureezen.	10000
De Soerabajaze.	5000
De Japaraze.	3000
De dienaaren der E. Maatfchappy.	3000
	46000
waar by de Batoors ofte laftdragers in 't leger, en byloopers gerekend, en maar op veertien duizend man	14000
	60000

(hoewel zy veel fterker waren) gefteld, zoo beliepen die rykelyk een getal van zeftig duizend mannen.

Deze ftonden, behalven de Princen en Inlandfche Hoofden, die over hen geboden, onder agt Kapiteinen, die nu als Brigadiers gebruikt wierden.

Naamen der Brigadiers.

Deze waren de Heeren:

Willem Sergeant.
Zacharias Bintang.
George Frederik van Beilwits.
Jurriaan Chriftoffel Roode.
Henrik van der Horft.
Jooft Michielszoon Wilftede.
Wolfgang Meyer.
Henrik Blankert.

Sterkte van 's vyands poft by Cacappar.

Van den 8 tot den 15 dito werd alles vervaardigt, om 's vyands voordeelige poft by en onder den berg van Cacappar, Pintoe Larat (of, zoo andere willen, Tsjarat) waar door zy ons de intrede in 't land van Pananggongan, Bangel, en Paffaroewan, zogten te betwiften, in te nemen.

Dit was een fteene muur, en een poft van zoo veel fterkte, dat zy daar wel tien duizend met vyftig mannen konden afkeeren.

De Hoofden, die hier aan 's vyands zyde

1707. de 't opper bevel hadden, waren Ingabei Loor, en Ingabei Kidol, twee wakkere mannen, die als leeuwen gevogten, en de onzen daar vry lang opgehouden hebben.

[…]door [o]nzen [o]verd [...]d.

Alles nu tot den aanval klaar, en by de Heeren de Wilde en Knol den 15 dito beſloten zynde, om die naauwe dog gewigtige poſt, het koſte wat het wilde, te veroveren, is zulx nog op die zelve dag geſchied, en door de dapperheid van de Heeren voornoemt, en van andere Legerhoofden, niet zonder groot gevaar, en een onuitſprekelykc moeite, volbragt. De Madureezen droegen zich hier mede zeer dapper.

[…]t leger [...]kt voort.

Den 16 dito trok men, om den vyand geen tyd geven van zich te herſtellen, met het gros van het leger door zyne ſchoone en vrugtbare landen van Panang-gongan, Derma, en Bangel, welke veroverde poſten in 't voorleden jaar zoo onvoorzichtig door de onzen verlaten waren, zonder nu aldaar eenige vyanden, dan hier en daar een kleen troepje, te ontmoeten, alzoo zy alle na Paſſaroewan gevlugt waren.

Wy verloren hier een Sergeant, Nabel genaamt, een Delvenaar, en nog drie of vier Soldaten, die, uit moeskoppen gegaan zynde, ongetwyfeld door den vyand waargenomen, en gemold zyn.

[…]ans by [...]ianjer [...]aakt.

Den 23 dito wierd aan den Kapitein Wilſtede bevel gegeven, om van Bangel met zyne Brigade na de Rivier van Calianjer te trekken, en aldaar een ſchans te maken. Hy ging 'er, in gezelſchap van de Heeren Knol, en van der Horſt, na toe, die met hem een bequame plaats afkeken, waar aan twee duizend Javanen geſtelt wierden, die de zelve ten eerſten voltoit hadden, en waar in voor eerſt de Luitenant Jacob van den Buſſche als Hooft gelegt wierd.

Van den 23 tot den 28 dito viel 'er niet van belang voor, dan dat zich nu en dan eenige vyanden vertoonden, met welke maar eenige ſchermutzelingen voorvielen; dog den 28 dito lieten zy zich met verſcheide troepen by Wankel zien, meenende op dien dag, even als het jaar te voren met de Heer de Bevere, de onzen hier weder klop te geven; dog dit mislukte nu, alzoo 't gros van 't leger eerſt ingewagt, en met het geſchut toen zoodanig onder hen geſpeelt wierd, dat zy genoodzaakt waren 't dorp Wankel te verlaten, waar op de onzen nog dien zelven dag na de ryſt-velden van Singirie getrokken zyn, alwaar zy den vyand aan alle kanten ontdekten, die hen daar een zeer fellen veldſlag leverde.

[…] van [...] vyand [...] de on-

De Heer Bintang had hier de linkervleugel, en was daar (gelyk ik van den Luitenant van den Buſſche, naderhand Kapitein in Amboina, gehoort heb) geplaatſt, om de Madureezen te dekken. A°. 1707.

De Madureezen op de vlugt gedreven.

Deze geraakten aan die kant ook eerſt met den vyand handgemeen, en ſtonden een wyl tyds zeer wel hun poſt uit; dog door een zwaarder troep vyanden, die uit de padi hier en daar te voorſchyn quamen, en zich als de mieren vertoonden; wat ſchielyk overvallen zynde, namen de vlugt, waar door de Brigade van de Heer Bintang aan de linker-vleugel geheel en al voor 't geweld der vyanden begon bloot te ſtaan.

De vyand, dit merkende, drong 'er ten eerſten ſterk op in, waar door die Heer genoodzaakt was zagtkens te rug te deinzen, verliezende daar by 16 man, waar onder drie Europianen, nevens een Ternataanze Luitenant, Boeloe genaamt; dog hy wiert ten eerſten door de Brigade van Kapitein de Roode onderſteunt, en gedekt.

Slegte ſtaat onzer zaaken alhier.

Dog de vyand ondertuſſchen veel ſterker geworden, en Pangerang Depati Anom daar met die twee VeldHeeren, en de zoonen van Soerapati, zaamgevoegt zynde, vielen zy, na dat men nu ontrent de zee, en niet verre van Paſſaroewan gekomen was, weer met een nieuwe woede op de onzen aan, alwaar 37 of 38 Baliers, Boreel, en nog een ander, die een poſt aan de zeekant bezet, en die ieder 60 man by zich hadden, tot half wegen hun lyf in 't water dreven.

De Heer de Wilde zag hier, dat 'er een groot onderſcheit was tuſſchen een leger van laffe Inlanders, en van Hollanders, die na bevelen luiſteren, en ſtand houden. Ja de zaaken liepen hier eindelyk zoo ſlegt, dat de vyand, op 't vlakke veld gekomen zynde, de onzen als tot het uiterſte bragt. En had zich de Prins van Soerabaja hier niet zeer dapper, of zoo ſchelmagtig als bevorens, gedragen, het had nog veel ſlegter met de onzen afgeloopen.

Die door Matroozen herſteld werd.

Dit wierd veroorzaakt, door dat de onze ontydig, en vrugteloos, vuur gegeven hebbende, ten eerſten zich op de vlugt begaven, meenende ontrent de Rivier de vaartuigen, die hen belooft waren, te vinden; maar daar in misleid zynde, was de vyand op hen ingedrongen, en zou ze allen in de pan gehakt, en 't ganſch leger geſlagen hebben, indien niet eenige Matroozen, die 't kanon beſtierden, en den vyand daar ontrent al genaderd zagen, ſtand gehouden, en, buiten eenigen laſt, uit eigen dapperheid beſloten hadden, op den vyand, al eer zoo ſchandelyk de vlugt te nemen, nog eens braaf vuur te geven, dat zy ook zoo gelukkig deden, dat de vyanden, eenigen van den hunnen ziende nederſtorten, daar door geſtut, en door de onzen, na dat zy zich wat herſteld hadden, op de vlugt gedreven wierden, verliezende op dien dag niet alleen het veld,

 maar

A°. 1707. maar op den 29 dito ook al hunne sterkten in, en ontrent de stad Passaroewan, waar uit nu al het gebroed van Soerapati (dat hier nu over de twintig jaren aan een in dit schoone land zynen zetel gehad, en 21 van de schoonste Landvoogdyen van Java van Demon af tot de grenzen van Soerabaja toe, en van daar zestien mylen landwaard in, en alles om de Zuid aan die kant, gelyk ook Cadiri zyne grens-paal aan de andere zyde was, met die heerlyke eernaam van Radin Aria Wiranagara, de grootste na die van een Prins van den bloede, oppermagtig, en gerust, bestierd had) eens klaps na het gebergte van Malang verjaagt wierd, zonder dat zy 'er oit weer bezitters af geworden zyn. Een ongemeene groote eere voor de wapens der E. Maatschappy, dat zulk een magtig geweldenaar, en beroover van de beste landen van den Javaanschen Keizer, nog eindelyk voor de zelve heeft moeten buigen, en geen minder eere voor den Heer de Wilde, dat dit groot werk onder zyn opperbestier en kloek beleid aldaar zoo gelukkig voor zyne Heeren en Meesters volbragt is.

Groote eere by de Heeren de Wilde en Knol ingelegt.

Wy geven een aftekening van de gelegenheid dezer stad Passaroewan by de letter X.

Tekening van Passaroewan.

Deze Heer met den Heer Knol (die hier mede zeer veel eere ingelegt heeft) in de stad getreden zynde, zoo wierden hen de hoofden van Ingabei Loor, Kijaij Maas, en nog tien of twaalf andere der Grooten, die zeer wel bekent waren, gebragt, en aan de brengers een geschenk gegeven. De oudste zoon van Soerapati, Maas Pangantin, was ook gequetst, en men zei, dat de twee andere met eenige Javanen tot ons afgekomen waren.

Hoofden van den vyand hier gebleven.

Uit de menigte der ooren, die hier van tyd tot tyd vertoont wierden, kon men zien, dat 'er zeer veel volks van den vyand moest gesneuveld zyn, alzoo die van onze verslagenen (die hun ooren nog bevonden wierden te hebben) zeer wel te onderscheiden waren aan zekere opening, die de onze niet hadden.

Men zei, dat Pangantin na Balamboang zoude gevlugt zyn, om zich daar by zyn zwager te laten genezen. Hy zou zig mede aan ons overgegeven hebben; dog Ingabei Kidol ried hem dat af, zeggende: *Denkt gy dat zy u spaaren zullen, die uw vaders gebeente niet gespaart hebben?* en dit weerhield hem.

Hoe groot een vriend de Depati van Soerabaja van Soerapati in zyn leven geweest was, scheen echter nu die vriendschap, en dat verband niet meer tusschen hem, en des zelfs zoonen, te zyn, aangezien hy zig nu zeer dapper tegen hen gedragen, en vooral in het laatste gevegt zeer veel roem behaalt had.

Depati van Soerabaja in dit gevegt geroemd.

Hy had 'er ook groote redenen toe: want zy hadden hem in zyn land mede niet verschoont, maar alles, tot dicht ontrent Soerabaja, verbrand, zyn dorpen in koolen gelegt, en hem een groote menigte buffels ontrooft, Dus heeft hy dit dan zoo zeer niet uit liefde voor ons, als wel uit eigen en billyke wederwraak, gedaan. Ook zullen wy nog nader ontdekken, dat hy nogtans een schelm in zyn hart, en een man geweest is, die 't, buiten alle tegenspraak, met ons, en den Keizer, niet wel meende, en 't met onze vyanden hield, gelyk hy daar door aan een slegt einde geraakt, en nog eindelyk gekrist is. A°. 1707.

Den 3 October wierd aan de Heer Kapitein Bylewits belast, om aan de Rivier van Gombong, niet verre van Passaroewan, een Pagar of schans op te werpen, dewelke ten eersten begonnen, in 13 dagen voltoit, en door dien Heer met zes vaandels Europeërs en Inlanders bezet wierd, om daar in het opperbevel te voeren.

Vestingen ontrent Passaroewan.

In deze Vesting waren 32 stukken geschut, en in die van Calianjer, daar naderhand Kapitein Blankert met vier vaandels geplaatst wierd, 30 stukken.

Buiten deze twee vestingen was 'er nog eene dicht by Passaroewan, de Bewaarder genaamd, leggende aan 't strand, en digt by de Rivier, alwaar de Luitenant van der Mast met ontrent honderd man, zoo Europeers, als Inlandsche dienaars, geplaatst was.

Na dat nu alles hier door de Heer de Wilde wel verzorgt, en genoegzame bezetting gelaten was, is die Heer den 18 October opgebroken, en, nog op dien zelven dag door de Rivier van Passaroewan getrokken zynde, na boord en op 't jagt Natris gegaan, en daags 'er aan, terwyl zyn Ed. de zorg van 't leger nu verder op de Heer Knol rusten liet, op Soerabaja gekomen, daar de Heer Knol den 20 dito met 't leger ook zonder eenige ontmoeting quam, brengende tyding, dat vele der gevlugten uit Passaroewan van het gebergte weder afgezakt, en in de stad gekomen waren, en daar onder veel Grooten, Raaden, en Ingabei's, die voor zig, en voor de gemeente, vergiffenis verzogt, en bekomen hadden, niet genegen zynde langer 't onzeker krygsgeval van Pangerang Depati Anom, en van Soerapati's zoonen, te volgen.

De Heer de Wilde vertrekt na Soerabaja.

En 't leger breekt op.

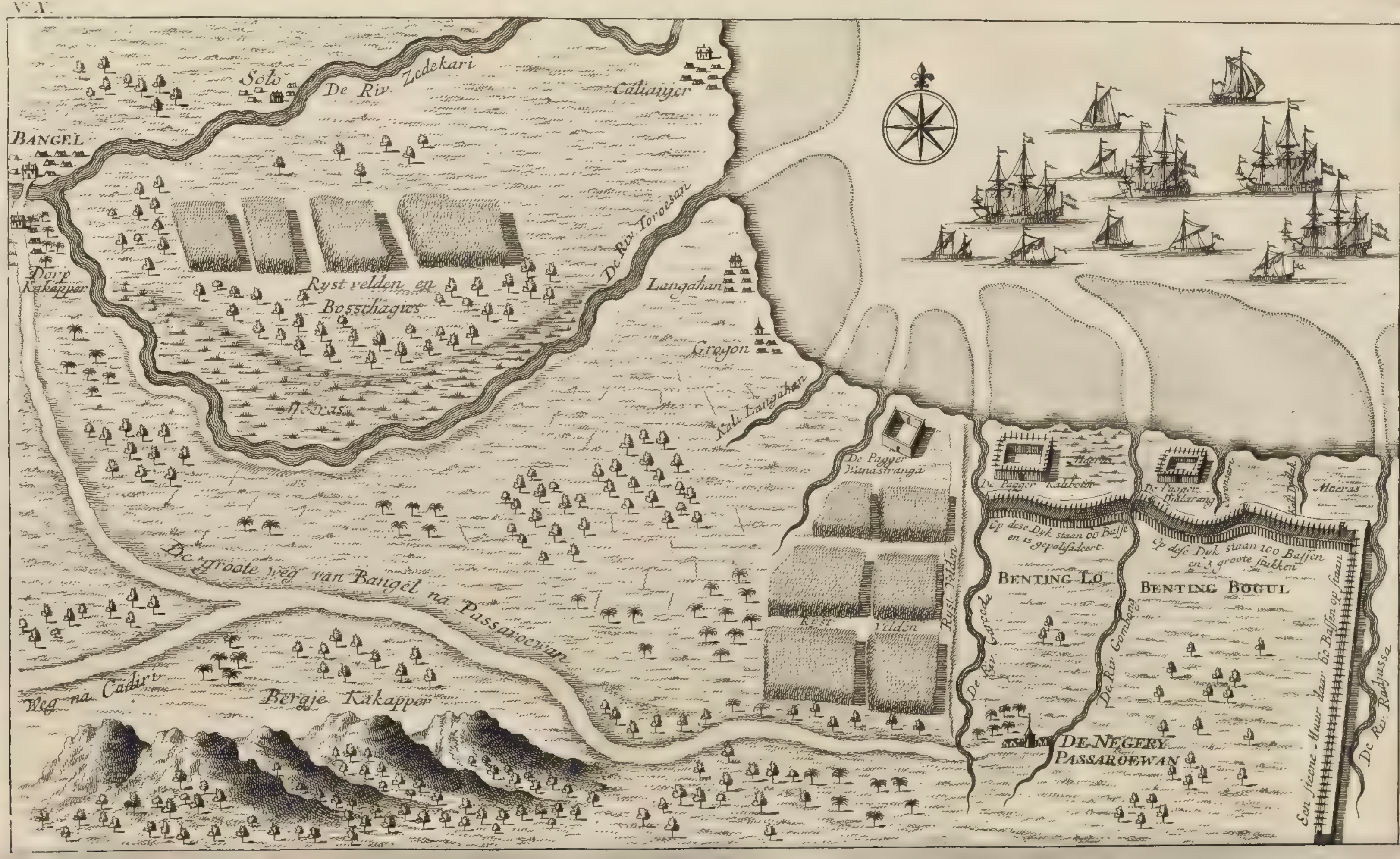
Veele komen zich vernederen.

Vyf dagen te voren, eer de Veld-Heer van Passaroewan vertrok, belastte zyn Ed. aan de Heer Bintang, om 't graf van Soerapati, dat agter zyn Hof aldaar was, op te graven, en zyn gebeente (gelyk openbaar op de Pascebaan geschied is) nevens dat van veel anderen, en den tempel, tot assche te verbranden, en die assche in zee te verstroyen.

Soerapati's gebeente opgegraven, en verbrand.

Van den 20 tot den 24 dito waren de

Hee-

V. X.
BANGEL
Solo
De Riv. Zedekari
Callanjer
Dorp Kakapper
Ryst velden en Bosschagies
De Riv. Toroesan
Langahan
Grogon
Moeras
Kali Langahan
De groote weg van Bangel na Passaroewan
Weg na Cadir't
Bergje Kakapper
De Pagger Manastranga
Ryst Velden
Ryst-Velden
De Pagger Kahboton
De Pagger Bladarang
Ceronsari
Kali Dodak
Moeras
Op dese Dyk staan 60 Basse en is gepalisadeert.
Op dese Dyk staan 100 Bassen en 3 groote stukken
BENTING LO
BENTING BOGUL
De Riv. Gareeda
De Riv. Gombong
DE NEGERY PASSAROEWAN
Een steene Muur daar 60 Bassen op staan
De Riv. Radjassa

A°. 1707. Heeren de Wilde en Knol bezig, met het leger in de winter-ruſt-plaatſen tot Soerabaja, Japara, Samarang, en daar ontrent te verdeelen, waar op zy den 24 October ook met de ſchepen, jagten, chaloepen, Pantsjalangs, en andere vaartuigen, na Samarang vertrokken zyn.

De Heer de Wilde vertrekt met de Heer Knol na Samarang.

Na dat nu de Heer Knol daar gekomen was, verſtond hy, dat de Heer de Bevere, voor zyn vertrek na Batavia, verſcheide getuigeniſſen tot zyne verdediging, door toedoen en hulp van de Heer Govert van Wyngaarden, Hoofd tot Japara, had laten beleggen, dienende om, 't gene hy over hem aan haar Edelheden geſchreven had, te wederleggen.

Vergeefze getuigeniſſen tegen de Heer de Bevere.

Dit ſpeet hem geweldig, en hy voorzag zich aanſtonds van verſcheide andere getuigeniſſen tegen hem, en bakte hem de koek zoodanig by den Heer de Wilde, dat de Heer de Bevere 'er veel moeite mede gehad zoude hebben, indien deze Heer lang daar na geleeft had.

Ook voorzeide hem zeker vriend, daar hy veel op vertroude, en wiens raad zeer zwaar by hem woeg, dat hy te laat komen zoude, alzoo de Bevere in tyd verre voor uit was, en al zyne getuig-ſchriften beëedigd, en die van de Heer Knol onbeëedigd waren, gelyk ook die beëedigde papieren (na de dood van den Heer de Wilde) den Heer de Bevere meeſt gered hebben.

De Heer de Wilde komt ziek op Batavia, en ſterft.

Ondertuſſchen vertrok de Heer de Wilde, die door de vermoeitheid en ongemakken op dezen tocht tot nog toe henen geworſteld had, met een niet al te friſch lighchaam van Samarang, en quam den 7 of 8 November ziek op Batavia, welke ziekte zoodanig toenam, dat die Heer daar aan den 14 dito overleden is.

Dood van den Pañombahan van Madura, en zyn opvolger.

In 't einde van dit jaar quam ook de oude Prins van Madura (dien men ten onrecht na zyn dood nog een quaden naam zogt te geven) te ſterven, en zyn oudſte zoon, Saſtra Nagara; die 't ganſch Eiland rondom met wagten bezet had, om 'er Radin Soeria Nagara buiten te houden, verving hem voor eerſt; dog men wiſt het door groote beloften zoo te ſchikken, dat hy afſtand dede, en dat Soeria Nagara Prins van Madura geworden, en 'er in geveſtigd is. In dit zelve jaar ſtierf Sedjana Poera, Prins van Japara, ook door ziekte.

Sederma vermoord.

Sederma, Vorſt van Sammanap, dat door haar Hoog-Edelheden op zich zelven onder hem geſteld was, had in den laatſte tocht na Paſſaroewan zich als een ſchelm gedragen, en niet alleen geweigerd tegen de vyand te vegten; maar 't kruit en lood, hem door haar Hoog-Edelheden geſchonken, ook aan Soerapati vereerd, en den vyand van tyd tot tyd van alles kennis gegeven. A°. 1707.

Hy had ook wel 13 of 14 vaartuigen met baſſen, quantzuis voor ons, gereed gehouden, om, zoo de onzen vluchten moeſten, daar in zich te bergen; dog naderhand heeft men bevonden, dat zy eigentlyk voor den vyand geſchikt waren, en tot zyne hulp dienen zouden.

Om wraak over deze ſchelmery te nemen, alzoo die van Sammanap zelf over hem geklaagt hadden, en om dit geheel Eiland, by de dood van den Panombahan, in ruſt te ſtellen, vonden haar Edelheden goed den Heer van der Horſt na Sammanap te zenden, die aldaar met 24 man, en eenige Inlanders gekomen, en ten vollen door de Sammanappers met traanen in de oogen van zyne ſchelmſtukken overtuigt zynde, zoo is door zyn beſtel, Sederma in den vollen Raad door zyn geheimſchryver met een kris van agteren ingeſtoken; dog, weder opgeſtaan, en zyn kris nog getrokken hebbende, is hy nog eens door een der andere Grooten getroffen, en, na nog eenige treden vorder gegaan te zyn, ter nedergeſtort.

Trouwe daad van zyn ſlave.

Zyn dood wierd aanſtonds door zyn jongen, of ſlaaf (een trouw ſtuk waarlyk) gewroken, en die geheimſchryver door hem onder de voet geſtooten, welke deftige daad de Heer van der Horſt (zoo hy my zelfs verhaald heeft) wel door een begenadiging en 't ſchenken van zyn leven, dat hy voor zyn meeſter in de waagſchaal geſteld had, zou hebben willen beloonen; dog hy moeſt, om de Grooten van Sammanap genoegen te geven, tegen zyn wil zien, dat die trouwe en dappere jongen gekriſt wierd. Hy was daar over zelf eenigen tyd in gevaar, met de zynen, op een puntje of bolwerk van des dooden broeder bezet zynde; dog kreeg ten eerſten ontzet, keerde dus zegenpralende weder, en woonde naderhand den veldtogt by.

Radin Ajoe (dat de ſchoone Princes in 't Javaanſch betekend) zyn gemalin, wierd, gedurende de minderjarigheid van haar zoontje, in 't beſtier van Sammanap geſteld, dat zyn broeder Sedarga waar nam; maar zoodanig, dat hy, nog zy, niets buiten kennis der vier voorname Landsgrooten doen konde.

Slecht gedrag van den Ingabei van Torrebay.

De Ingabei van Torrebay was ook als een ſchelm doorgegaan, en had zich zeer ſlecht gedragen.

ZESDE HOOFDSTUK.

DE *Heer* Knol A°. 1708 *als oppergevolmagtigde na Java. Om* Pangerang Depati Anom *in banden te krygen. Die verzoekt in genade aangenomen te werden. Dat de Heer* Knol *toestaat. En gaat dien Prins afhalen. Aftekening van deze afhaling. Vergiffenis-brief aan dien Prins gegeven. Daar toe hy last moet gehad hebben. Zond hem na Batavia. De Depati van Soerabaja Opperstrandheer gemaakt. Nieuwe blyken van zyn ontrouw. De Keizer besluit hem te doen dooden. Wat de Heer* Knol *verder gedaan heeft.* Djaja de Ningrat *gevorderd. Kosten des oorlogs* A°. 1708, *en bevorens.* Pangerang Depati *komt op Batavia. Hoe hy daar gehandeld wierd. Hy weigerd zyn kris over te geven. Zyne verschyning voor haar Edelheden, en deftige aanspraak. Zyn straffe redenen tegen de Heer* van der Horst. *Haar Edelheden loochenen den vergiffenis-brief. Verdere behandeling van dien Prins. Die den Koning van Bantam kennis hier af geeft. Die daar over beweging maakt. Dat egter niets helpt. Regtvaardiging van haar Edelheden in dit stuk. Slaan 't verzoek van dezen Prins af. De Rykscieraden hem onthouden. Werd na Ceilon gezonden, en op Gale geplaatst. Daar hy zich tracht uit te redden. Dog 't lekt uit. Wat* van der Horst *hier in gedaan heeft. En hoe hy beloond is. De Depati van Soerabaja werd gekrist. Tygers gevegt. Zyn broeders in genade aangenomen. Dog vernederd. Staat van den oorlog op Java. Hoe de Heeren zeventienen 't werk van Java opnamen. Hun gedrag geregtvaardigd. Nieuwe vonken van oorlog. Intrede der Gezanten van den Soesoehoenan* A°. 1712. *Hun behandeling in de gehoor-zaal. De redenen van hun komst.* Jangrana *weigerd ten hove te gaan. Verdere vonken van oorlog. Moejelykheden ontrent Passaroewan. En waar die begon. De Prins van Balamboang schynd onder Bali te staan. Nieuwen oorlog op Java* 1718 *Ontsteltenis hier over op Batavia. En ordre daar ontrent gesteld. Opstand der Madureezen. Dood van de Heer* Chavonnes. *Hoe dit verder afgeloopen zy. Den oorlog meest ten einde. Door 's Keizers dood weer van een andere kant begonnen. De hoofd-verrader* Erberveld A°. 1722 *op Batavia gerecht. Nieuwe bewegingen der wederspannigen op Java.*

De Heer Knol A°. 1708 als Oppergevolmagtigde na Java. Om Pangeran Depati Anom in banden te krygen.

A°. 1708 vonden haar Edelheden goed den Heer Knol als Commissaris, of Oppergevolmagtigden, weder na Java's Noord-Oost kust te zenden, om de verdere vyanden, en byzonder Pangerang Depati, Anom in 't Malangs gebergte te vervolgen; om hem, was 't mogelyk, in handen te krygen, alzoo 'er anders op Java geen rust wezen zou.

My is zeer dikwils van Heeren, die grondige kennis van deze zaak hadden, verhaald, dat deze Prins menigmaal verzogt heeft, om tot ons over te mogen komen, mits dat men hem Prins van DJapan, of van eenig ander landschap, maken, en zoo buiten den Keizer op zich zelven, en alleen maar van haar Edelheden afhankelyk, stellen wilde; dog daar waren 'er, die den Heer de Wilde die eer alleen niet gunden, die ook ondertusschen hope en grond hadden, om hun beurs beter te maken, als hy nog zoo schielyk niet overquam, en die de Hovelingen, die hy over en weder zond, dit afgeraden, en door verdichte bedreigingen, van dat wy hem 't leven benemen zouden, zoo hy tot ons overquam, hem hier van afgeschrikt, en bezorgd hebben, dat die Panakawans van den Prins maar stil weder los gelaten wierden, zonder dat de Heer de Wilde dit oit geweten heeft.

Alzoo nu alle deze redenen, en de tyden en zaken zeer veranderd waren, vertrok de Heer Knol den 8 February na Java's Oost-kust, om te zien wat daar nog te doen mogt zyn. Hy was zoo ras niet op Samarang gekomen, of hy schikte alles met veel omzichtigheid, zoodanig, dat hy de veldtocht vroeg beginnen, en zoo veel te eer een einde van dezen oorlog maken mogt. Dog eer deze Heer dit alles na zyn zin verricht, en de troepen op Soerabaja by den anderen gezameld had, verliep 'er nog al een groote tyd.

Die verzoekt in genade aangenomen te werden.

Aangezien nu Pangerang Depati Anom dit zwerven mede zeer moede begon te werden, en maar tot rust wenschte te geraken, zond hy zyne gezanten aan den Heer Gevolmagtigde Knol, verzoekende, dat men hem in genade wilde aannemen.

Dat de Heer Knol bevorens stille en geheime onderhandelingen met dien Prins, om de zaken zoo verre te brengen, moet gehad hebben, is niet alleen waarschynelyk, maar zal ook klaar uit de gevolgen blyken, buiten dat hy ook toen al veel zaken buiten kennis van den Krygs-Raad, en noit door eenige van ons volk; maar altyd door Javanen, behandeld had, waar uit men met reden wel besluiten mag, dat hy eenigen geheimen last heeft gehad,

zon-

AFTEKENING DER EXPEDITIE VAN DE H^R. COMMISS^RS. GOVERT CNOLL, UYT SOERABAJA, TOT AFHALINGE VAN PANGERANG ADEPATI ANOM. Begonnen den 17. July 1708. gemaakt door G.v. Broekhuysen den 10. Augt. 1708.

1. Den 17. July gemarcheert in 't Campement Packal.
2. Den 18. te Dellée.
3. Den 19. te Mantok.
4. Hier tegen de Middag halte gehouden, en omtrent 1. Uur weder op de Mars begeeven.
5. Den 20. tot Benteng.
6. Den 21. tot Landoan, en den 27.'s morgens zyn wy met Pangerang Adepati Anom. opgebrooken.
7. Omtrent 5. Uuren tegen de Avond quamen wy in het Campemt: Dompi, met den Dag weder opgebrooken.
8. Den 28. omtront Middag in dit Campemt: gekomen en 's Morgens weder opgemarcheerd
9. Den 29. omtrent 2. Uuren na de Middag zyn wy in dit Campemt: van Damang aangekomen.
10. Den 30.'s Morgens ten 3. Uurén weder opgebrocken en tegens 12. Uuren 's Middags behouden op Soerabaja gearriveert.
11. Logie.
12. Dortsmans Bergje.
13. Koepan.
14. Gressie.
15. Lickart.
16. Songeibatoe (Riv.)
17. Dadapkoenang.
18. Djati Bosch vol klip Steenen.
19. Dickot.
20. Pakatjamen.
21. Dese Rievier is de Limiet scheydinge van Soerabaja en Djapan.

1. Jangrana met zyn Soerabaysche Troepen etc.
2. De Comp van Capt: Hossein.
3. - - - Bintang.
4. - - - uyt Bongoja.
5. - - - Toosiga.
6. - - - Vaandrig Weber.
7. - - - Luyt: Boreel.
8. - vaand: Warner.
9. Kees Jong.
10. Dain Mabela.
11. Mohhammed.
12. Dain Mangoppa.
13. Babandang.
14. Adepati Tsjakra de Ningrat met syn Madureers.

A°. 1708. zonder welke hy dit anders noit op zich genomen zou hebben, dewyl hy anders daar over zekerlyk lang door den Advocaat Fiſcaal aangeſproken, en ook geſtraft zou zyn geweeſt, dat my een klaar bewys is, dat die Heer papieren onder zich gehad zal hebben, met welke hy zig heeft konnen dekken.

Na dat die Prins dan, op zyn gedaan verzoek, en op diere beloften van onze kant (zoo my van Heeren, des kundig zynde, bericht is) beſloten had tot ons over te komen, waren 'er leden, die van ter zyden kennis daar van gekregen hebbende, den Heer Knol vraagden, of zyn Ed. ook eenige ſchriftelyke laſt hadde, wegens 't gene men tegen dien Prins zeggen zoude.

...t de ...er Knol ſtaat. Zyn Ed. zeide toen wel neen; maar men zal uit de gevolgen zien, dat het daar anders mede gelegen, en dat door de Heer Knol een genade-brief toegezegt was, alzoo die Prins anders zekerlyk niet overgekomen zou hebben.

Daar waren leden in dien Raad, die meenden, dat men met een zaak van zoo veel aangelegenheid zoo los niet moeſt te werk gaan, aangezien de Heer Knol zeide, dat men hem maar een knol in de muts douwen, en maar wat wysmaken moeſt.

Eenigen waren van oordeel, dat men dit dus doen moeſt; maar anderen die wat verder zagen, hielden voor zeer onbillyk dat men zulk een Prins, 't geen men zoo plegtelyk in een vollen Raad hem beloofde, niet zou houden, en zeiden vlak uit, dat men onbevoegd was dit te doen, en dat zy geen deel daar aan wilden hebben.

Dit heb ik van zommige lieden, die het zeer wel wiſten, en die van hun zeggen zeer goede reden gaven, om welke ik dit moet vaſt ſtellen.

Wat nu hier op volgde, zullen wy, na dat wy getoont hebben, hoe die Prins by ons gekomen is, verhaalen.

Na dat de Heer Knol de Leden van den Raad 'et zoo wat over had hooren harrewarren, zeide hy maar alleen, dat men dien Prins op den 17 July zou gaan afhalen, 't geen op zyn bloot zeggen, zonder eenige ſchriftelyke laſt daar toe te vertoonen, door de meeſte Leden, die hem niet dorſten tegenſpreken, toegeſtemd wierd.

...aat ... Prins ...len. Daar op is de Heer Knol, met de Heeren Kapiteins Bintang, en Wolfgang Meyer, benevens de vaandels van den Luitenant Boreel, en de Vaandrigs Warnar, Simon Keesjong, en Weber, en de Inlandſche Kapiteins Hoſſein, en Toſiega, de Luitenants Babandang, Bangaja, Mohhammed, Mabella, en Dain Mangoppo met hunne vaandels, zamen twee Brigades, en, met de verdere Treins-bedienden, negenhonderd een en negentig mannen uitmakende, op den 17 July van Soerabaja na dien Prins opgetrokken. A°. 1708.

Hoedanig zyn Ed. de togten van dag tot dag bepaald, en waar hy halte gehouden heeft, konnen wy in deze aftekening onder letter Y klaar zien; waar uit ons dan blykt, dat zyn Ed. dien Prins te Landean op de grenzen van Soerabaja en DJapan den 21 dito ontmoet, daar tot den 27 dito zyn verblyf gehouden, den aftogt na Soerabaja op dien dag ondernomen, en hem den 30 dito op Soerabaja gebragt heeft. Afteekening van deze afhaling.

Na dat zy op Landean eerſt by dien Pangerang gekomen waren, zeide hy volmondig tegen de Heeren Knol, Bintang, en Meyer, in 't bywezen van meer andere, dat het zyn ſchuld niet was, dat hy al niet voor langen tyd tot ons was overgekomen, alzoo hy (zonder iemand te noemen) door goede vrienden uit ons leger gewaarſchouwt was, dat men hem, zoo hy overquam, den hals zou breken, en hy niet goed vinden kon, daar een preuve op een loſſe voet af te nemen.

Zoo ras hy op Soerabaja nu gekomen, en in den Raad verſchenen was, gaf de Heer Knol, tot verbazing van alle de leden van den Raad, die noit het allerminſte daar af gehoord, of gezien hadden, en dat zy met zyn vorig zeggen, dat hy geen ſchriftelyke laſt hier toe had, geenzins wiſten over een te brengen, een een vergiffenis- of genade-brief (zoo my bericht is van twee Leden van den Raad) aan dien Prins over, by welke hem niet alleen volſlagen quytſcheldinge van alles beloofd; maar daar en boven ook volle vryheid, als een Prins van den bloede, en het vrye beſtier en de regeering van een ſtuk lands als een Prins op zich zelven, onder het oppergezag der E. Maatſchappy, toegezegt wierd. Deze brief van vergiffenis was boven in 't Nederduitſch, en beneden in 't Javaanſch geſchreven. Vergiffenis-brief aan dien Prins gegeven.

Of de Heer Knol dit met of buiten laſt van hooger gedaan heeft, is niet wel te zeggen

Dog wy beſluiten, op een zeer goeden grond, dat die Heer, die te veel verſtand en ervarenheid had, om dit buiten klare laſt te doen, daar toe ook geheime bevelen, het zy van haar Edelheden, of wel in 't byzonder, gehad moet hebben. Daar toe hy laſt moet gehad hebben.

Die Prins, ondertuſſchen ten vollen hier op geruſt zynde, is den 24 Auguſtus met zyn drie zoonen, wyven, bywyven, en verder gevolg, met het ſchip Reigersdaal van Soerabaja na Batavia gezonden, daar wy hem, toen een man van zes en dertig jaren zynde, voor eerſt na toe laten zeilen, met een woord 'er nog byvoegende, dat de Heer Knol van dien Prins twee, en nog een ander Heer een fraeje ring tot een geſchenk bekomen heeft, waar van ik 'er een gezien heb, ontrent 1000 gulden waardig. Zend hem na Batavia.

Daar

A°. 1708. Daar op vertrok de Heer Knol den 26 dito na 't gebergte van Malang, om de verdere vyanden van de E. Maatschappy, aldaar nog schuilende, uit te roejen. Dit is wel ten grootsten deele door zyn Ed. verrigt; dog naderhand is dat oud quaad weer opgebroken. Alles ging nu met meer yver voort, om dat ieder een zynen buit van slaven, enz. dat hy kreeg, behield, dat bevorens niet geschiede.

De Depati van Soerabaja Opperstrand-Heer gemaakt.

Ondertusschen was de trouwlooze en opgeblazen Depati van Soerabaja, na de dood van den ouden Prins van Madura, om zyne laatst bewezene dapperheid, tot Opperstrand-Heer van alle des Keizers landen aangesteld, dat dien hoogmoedigen en wreeden man nog veel verwaander en wreeder, dan oit te voren, maakte, 't geen ook al verder de grond tot zyn verderf gelegt heeft.

Niet lang daar na, en na dat nu den oorlog voleindigd was, quam zyn valschheid en verraad in dezer voegen uit.

Nieuwe blyken van zyne ontrouw.

Hy had de oom van zekere Javaansche vrouw van aanzien, die hem groote diensten gedaan had, zonder de allerminste reden, laten krissen, 't geen zy zoo euvel opnam, dat zy, door wraak-lust vervoerd, en kort daar op na Samarang, daar de Heer Knol toen was, gevlugt zynde, aan dien Heer bekend maakte, hoe zy zelf die gene was, die verscheide brieven van den Depati Soerabaja in hare Conde (of in de omwonde vlegten van haar hoofdhair) aan Soerapati in zyn leven, en van den zelven weder aan den Depati gebragt, en dat zy aan hem ook een goude kris van Soerapati had overgegeven.

Dus braken de bakens van zyne vorige gepleegde schelmstukken en verraderyen nu wat klaarder uit.

De Heer Knol, geraden vindende den Keizer hier af kennisse te geven, ging zelf na Cartasoera, en gaf hem van deze vuile zaak bericht, van welke nu egter niemand, dan nog maar een Javaansch Heer van de eerste rang, wist, alzoo 'er veel aan gelegen lag, dat dit werk nog wat geheim gehouden wierd.

Zyn Ed. toonde toen aan de Keizer, dat aan 't wegnemen van dezen man, en aan 't verdelgen van dezen adder in zyn boezem, de rust van zyn geheel Ryk gelegen was, en dat men hem zoo spoedig, als het maar mogelyk was, uit de wereld helpen moest.

De Keizer, die wel bevroeden kon, dat dit hoognoodig was, zag 'er egter in het eerst geweldig tegen, alzoo hy magtig, van een zeer grooten aanhang, en Heer van zulken wyduitgestrekten land was, dat hy in twee of drie etmaal, wel zestig duizend man in de wapenen brengen kon.

De Keizer besluit hem te doen dooden.

Wanneer nogtans de Heer Knol zyn Hoogheid zeide, dat, ingevalle hy dit niet tydig dede, de E. Maatschappy dan de hand van hem zou moeten aftrekken; en niet in staat zou zyn, om hem voortaan te helpen, wierd eindelyk zyn dood onder hen besloten, en vastgesteld, hoewel 't, om de voorbereidzelen daar toe, nog al eenigen tyd aanliep.

De Heer de Bevere vrygesproken.

In dezen tusschen-tyd wierd ook het pleit-geding over 't geval van de Heer de Bevere op Batavia geëindigt, hy, op de bewyzen tot zyne verdediging, vrygesproken, en, niet lang daar na, als Kapitein na Ceilon gezonden, daar hy eenige jaaren gelegen, maar in 't einde, van een tocht na den Keizer van Candi wederom gekomen, al mede zyne strubbelingen gehad heeft, gelyk wy breeder onder de stoffe van Ceilon zullen zien.

Wat de Heer Knol verder gedaan heeft.

By dien laatsten tocht van de Heer Knol na Malang's gebergte, had men verscheide onbekende Djati-Bosschen ontdekt ontrent Rivieren, langs welke men het hout gemakkelyk kon afvoeren; ook heeft hy toen wel 16 of 18 mylen landwaard in nog eenige honderden roovers gedempt.

Na dien tyd heeft ieder Land-Heer moeten opgeven, wat vrugten, gewasschen, enz. in zyn land vallen; ook heeft men 'er schoone peper, en schoone Indigo, veel beter, dan de vorige, gevonden.

Men zeide ook, dat hy na Madura geweest was, om dat in drieën te verdeelen.

Djaja de Ningrat gevorderd.

De Heer de Wilde (die de Javaansche Grooten in 't eerst zeer vleide, en groote eere bewees; maar daar na bevond, dat dit hem by hen veragtelyk maakte, alzoo zy, van een slaafagtigen aard zynde, ook als slaven moeten geregeerd werden) gaf voor zyn vertrek van 't Hof, den Keizer deze les: *Dat hy zyne Grooten niet grooter moest maken, dan zy waren*; maar de Heer Knol, en vander Horst, die den aard van den Inlander wel kenden, vonden egter na 's Veldheers dood goed, Djaja de Ningrat (Pangerang Depati's overgekomen Veldheer) tot Depati van Caliwongo, Tagal, en verscheide andere strand-dorpen, te vorderen, om dien misnoegden Heer niet tot wanhope, en tot het ondernemen van deze of gene wraak, aan te zetten, maar daar door van hem, en zyne trouw ons te verzekeren; hoewel in later tyd de spraak ging, dat men hem al mede uit de wereld wilde hebben.

Kosten des oorlogs A°. 1708, en bevorens.

Ondertusschen hoorde men, dat de oorlog van Java dit jaar, waar in maar zoo weinig te doen viel, de E. Maatschappy nog honderd en dertig duizend gulden, alles inkoops gerekend, gekost had, wat moeten dan die andere jaaren wel beloopen hebben.

Indien men de berichten van dezen en genen wegens de vorige kosten, by de E. Maatschappy gedaan, geloof mag geven, zoo had de Javaanze oorlog met Pangerang Depati Anom, en met Soerapati, zedert

A°. 1708. dert de Heer de Wilde's tocht (die A° 1705 begon) tot het begin van A°. 1707 al drie en twintig tonnen gouds gekoft, zonder de groote fchade, die op Batavia geleden is, 'er by te rekenen.

Pangerang Depati Anom komt op Batavia. Den 6 September (zoo ons in Amboina uit de Batavifche nieuwe tyding bleek) quam Pangerang Depati Anom met Reigersdaal op de Rheede van Batavia.

Wanneer hy nu zag, dat 'er, by zyn aankomft, geen eerfchooten, om hem te verwelkomen, gedaan wierden, en dat men dierhalven weinig werk van hem fcheen te maken, zeide zyn Gemalin's moeder, een gryze en zeer verftandige vrouw: *Zoon, heb ik het u niet wel gezegt, dat gy beter zoud gedaan hebben, met u zelven als een dapper Keizer voor het recht, dat u God, uw vader, en alle de Ryxraaden gegeven hadden, dood te vegten, en zoo roemrugtig met de wapenen in de hand te fterven, dan als een veragte flaaf, gelyk gy nu wel zult moeten doen, dewyl men u in de val heeft, te leven? Daar ziet gy een begin, van 't gene ik u wel voorfpeld heb, en een voorfpel van 't verdere, dat u te wagten ftaat.*

De Prins gaf daar op tot antwoord, dat hy het befte hoopte, en dat het beter gaan zoude, als zy dacht; hoewel 't net zoo uitgevallen is.

Onder meer andere zaken was hem tot Soerabaja in den vollen raad (zoo my van eenige lieden, die dit zeer wel wiften, gezegt is) beloofd, dat men hem de Rykscieraaden, beftaande in een Gong, een wit Badjoe met eenige Arabifche letters, of fpreuken, een kris, een piek (het voornaamfte erfgoed van zyn vader) zou laten behouden, en hem zulks zelfs onder eede toegezegt; dog wy zullen aanftonds zien, wat daar op gevolgd is.

Hoe hy daar behandeld wierd. Hy wierd dan eindelyk door de Heer vander Horft (om zyn taalkunde, geleider der Javaanze Gezanten en Grooten, dog zyn doodelyke vyand) en door de Heer Heirmans, van boord gehaald, en in zyne verblyf-plaats in het kafteel voor eerft gebragt; dog aan vander Horft, daar na op de groote zaal in 't kafteel gekomen zynde, en hem zyn kris afeifchende, zeide hy: *U en geve ik die niet, maar zal die aan die genen geven, die boven my zyn.*

Hy weigerd zyn kris over te geven. Daar op zou de Heer vander Horft na binnen gegaan zyn, om (zoo my een Heer van aanzien uit de mond van een der Heeren Raaden gezegt heeft) haar Edelheden daar bericht af te geven, die hem laft gaven, hem die weder af te vorderen. Hy deed dit, dog de Prins weigerde het tot driemaal toe. Men liet hem dan met zyn kris op zyde binnen komen.

In de vergader-zaal toen getreden zyn-

de, en nu voor den Opperlandvoogd, de Heer van Hoorn, ftaande, nam hy (zoo my die vriend al mede uit de mond van een der ordinaris Raaden verhaalde) zyn kroon van zyn hoofd, en lei die met zyn Ryks-ftaf, en kris aan de voeten van zyn Edelheid, 't geen de Heeren niet zonder beweging, of met droogeoogen, konde aanzien. A°. 1708. Zyne verfchyning voor haar Edelheden; en deftige aanfpraak.

Voor al nogtans wierden zy zeer over deze zyne deftige aanfpraak bewogen: *Ik ben*, zei hy, *de wettige zoon, en erfgenaam van den overleden Keizer, Amangkoerat, myn vader, en alzoo ook een wettig opvolger en vervanger van hem op den throon myner voorvaderen, de Javaanfche Keizers.*

Dat ben ik, niet alleen door 't regt van myne geboorte, dat my God gegeven heeft, maar daar en boven ook door de wil en openbare verklaring van mynen gezegenden vader, waar by hy my in de tegenwoordigheid van alle de Ryxraaden, weinig tyds voor zyn dood, als opvolger in 't Ryk, openbaar voorgefteld en verkoren heeft, gelyk ook die keure by alle de Ryxraaden goedgekeurd is.

Nu wete ik niet, dat ik de E. Maatfchappy, of u Hoog-Edelheden, oit of oit ergens in benadeeld, of beledigd heb; en derhalven kan ik niet bedenken, wat de reden zy, dat u Hoog-Edelheden nochtans my, een wettig erfgenaam, en een getrouw bondgenoot, zoo bitter hebben gelieven te vervolgen, my van myn kroon, en throon te ontzetten, en die aan eenen, die daar geen recht ter wereld toe had, te geven.

Maar, vervolgde hy, *wat zal ik daar verder af zeggen, dit is voorby, en niet te herdoen. Ik verzoek nu maar alleen, dat gy, volgens uwe beloften, en den inhoud van dezen brief van vergiffenis, waar voor ik u Hoog-Edelheden dank zegge, my als een Prins van den bloede, myne vryheid, en een landftreke gelieft te geven, die ik als een vry Prins, die niet van den Keizer, maar van u Edelheden, afhangt, beftieren, en van welkers inkomften ik met de mynen, als een Prins na myn ftaat, leven mag, belovende dan noit meer op myn Ryk te zullen denken, en my daar in gerust te houden; gelyk dit ook het verdrag is met de uwen aangegaan, en waar op ik tot hen afgekomen ben.*

Als nu de Heer vander Horft dit wilde vertolken, zoo verbood hy hem dat, zeggende, dat hy zyne woorden niet trouw vertolkte, en haar Edelheden maar misleide, herhalende die woorden wel twee of driemaal met een groote moejelykheid, zoo dat haar Edelheden wel konden befpeuren, dat 'er tuffchen dien Prins, en dezen Heer, een bittere haat wezen moeft. Zyne ftraffe redenen tegen de Heer van der Horft.

Als hy nu egter zag, dat de Heer van der Horft, zonder zich daar aan te kreunen,

A°. 1708. nen, maar voortging, riep hy gedurig tegen hem: *Vertolk het recht, vertolk het recht voor haar Edelheden, en zoo, als ik het zegge.*

Haar Edelheden loochenen de vergiffenis-brief. Na dat nu zyne aanſpraak vertaalt was, zei hem zyn Edelheid, de Heer van Hoorn, dat haar Hoog-Edelheden wel zekeren bepaalden, dog geenen laſt, om hem zoo een brief van vergiffenis te geven, en hem daar benevens nog alle die beloften, te doen, gegeven, en geen kennis daar af hadden; maar dat de Heer Knol, en de Raad aldaar, dit op eigen gezag, en aldus op goedkeuring van haar Edelheden gedaan hadden; dog zy zouden zyn verzoek nader overwegen.

De kris, en 't verdere gaf zyn Edelheid hem weer, zeggende, dat hy die houden kon, zoo lang hy zich als een getrouw onderdaan van de E. Maatſchappy dragen zoude.

Verdere behandeling van dien Prins. Daar op wierd de Prins weer na zyne verblyf-plaats in 't kaſteel op het middelplein, daar de Opperwondheeler of de eerſte klerk van zyn Edelheid gemeenelyk woond (doorgaans den Hoek genaamd, en die hem waarlyk tot een gevangenis diende) gebragt.

Men geleide hem derwaards met een lyfwagt, van een Sergeant, en twaalf gewapende oppaſſers, niet zoo zeer om hem te eeren (dat die Prins ook zeer wel begreep) als wel om op al zyn doen, en laten naauw agt te geven, en om hem, als een gevangen van ſtaat, te verzekeren. Ook mogt niemand, buiten van der Horſt, Heirmans, of Garſin, met hem ſpreken, of by hem komen.

Die den Koning van Bantam kennis hier af geeft. Hoe naauw 'er nu op hem, terwyl hy daar als een gevangen van ſtaat zat (want zoo is hy daar, en anders niet, behandelt) gepaſt wierd, heeft hy egter, zoo ras hy voelde, dat het leuterde, een middel weten uit te vinden, om den Koning van Bantam, zynen bloedverwant, en geloofs-genoot, een afſchrift van dezen vergiffenis-brief toe te zenden, ten einde hem kennis te geven van de wyze, op welke men hem behandelde.

Dat egter niets helpt. Dit is van dezen Koning zeer hoog opgenomen, en men wil, dat de zelve 'er niet alleen veel bewegingen over gemaakt heeft, maar dat ook daarom de Heer de Vos, de Heer Garſin, en vander Horſt na Bantam geweeſt zyn, om hem ter neder te zetten; gelyk de Heer van Hoorn zelf eens met 't ſchip Sandenburg na Bantam gevaren, en den Koning op dat ſchip zelf by zyn Edelheid, 't zy over die, of wel over andere zaken, gekomen is. Altoos de tyd heeft geleert, dat, wat ook die Vorſt voor dezen zoo zeer verongelykten Prins by haar Edelheden verzogt mogt hebben (zoo het een en 't ander my daar van bericht, waar is) het zelve van geen uitwerking ter wereld geweeſt zy.

Wat nu dit zeggen van haar Edelheden A°. 1708. betreft, dat zy geen kennis van dezen vergiffenis-brief gehad, nog geen laſt tot den zelven, en tot alle de verdere beloften, aan dien Prins gedaan, gegeven hebben, is een zaak tuſſchen haar Edelheden, en de Heer Knol, in welke ik my niet verder, om redenen, inlaten wil, hoewel ik alles gronddig wete.

Aan de andere kant moet men vaſt ſtellen, dat haar Hoog-Edelheden zeer groote redenen gehad hebben, om welke zy dezen Prins zoo gehandeld, en grond gevonden hebben, om hem toen, als hunnen vyand, daar van niet meer te zeggen, dan zy wilden hebben, dat hy zoude weten.

Staatkundige zaken hebben diepe en verborgene gronden, over welke men niet wel, en gezond, oordeelen kan, ten zy men de zelve in al hare omſtandigheden kent.

Schynen dan haar Edelheden hier in ſchuld, en die Prins, zoo zommige op een quaden grond vaſtſtellen, verongelykt te hebben, ſchyn, zeggen wy, kan zeer licht iemand bedriegen, en derhalven oordeel ik het beſt, om dit alles (indien het alzoo, als men 't ons bericht heeft in alle zyne omſtandigheden is) ter verantwoording van die Heeren te laten, die dat, om zeer gewigtige redenen, goedgevonden hebben te doen, en die ook niet gehouden zyn van al hun doen aan een iegelyk in 't byzonder rekenſchap te geven, zynde het genoeg, als de Heeren en Meeſters in 't vaderland daar kennis af hebben, en als zy aan de zelve daar mede genoegen geven, het welk, zoo het al zoo breed over 't een of 't ander geval niet wezen mogt, dan nog maar een zaak is, die tuſſchen deze Heeren blyft, en geen anderen raakt. Voeg hier nu eens by, dat haar Edelheden meer als eenen brief van dezen Pangerang, gedurende den oorlog, onderſchept hebben, waar by klaar blykt, dat hy al by zyn vaders leven met Soerapati, hunnen vyand, te zamen geſpannen zou hebben, om haar alle afbreuk te doen, en dus heeft die Prins zich dit alles zelf op den hals gehaald, en geen reden van klagten, alzoo hy dien brief voor den zynen erkend heeft.

Na dat nu haar Edelheden het verzoek van Pangerang Depati Anom nader overwogen hadden, vonden zy goed het zelve af te ſlaan, en hem aan te zeggen, dat het beſluit harer Edelheden was, dat hy, met alle de zynen, eerſtdaags na Ceylon zou moeten vertrekken. Een tyding, die dezen Prins zeer verbaasde, en uitnemend bedroefde; dog aan welke hy zig, aangezien hy nu in de magt van haar Edelheden, en buiten vermogen was, heeft moeten onderwerpen. Slaan het verzoek van dien Prins af.

Ge-

°. 1708.
e Ryxcie-raaden wer-en hem nthouden.

Gelyk hem 't eene afgeſlagen wierd, zoo kreeg hy ook (zoo men zeide) niets van de beloofde Rykscieraaden, maar deze zyn aan Ratoe Iboe, of de oude Keizerin, overgegeven, en in de maand Maart door den Heer Knol, by zynen tocht na de Keizer medegenomen, aangezien de Keizer zonder die Ryxcieraaden geen zegen (zoo zy gelooven) hebben konde, gelyk hy om die zelve reden ook tragtte van Cartaſoera na de oude Keizerlyke zetel, Mataram, met zyn Hof op te breken.

Verd na eylon ge-onden.

Na dat hy nu ontrent een maand op Batavia zoo ſtatieus gevangen gehouden was, wierd hy met zyn 3 zoonen, 19 vrouwen, en 52 mannen van zyn gevolg, in October na Ceylon, op het ſchip de Koning Karel, en zyn zoonen met een ander ſchip gezonden.

op Gale plaatſt.

Hy nu, daar gekomen zynde, wierd op Gale geplaatſt, daar hy (zoo men my bericht heeft) behalven de ryſt, en andere noodige voorraad uit het pakhuis, alle maand voor zich, en voor zyn zoonen met al hun gevolg, maar 250 Ryxdaalders trekt, waar mede hy zich ſoberlyk behelpen moet, alzoo 75 perſoonen daar niet veel vette zoppen van maken konden.

Men heeft hem daar ook een wagt van meer aanzien, dan op Batavia, gegeven; want nu heeft hy een Vaandrig, twee Sergeanten, en 24 mannen, by zich; dog zekerlyk, om hem te naauwer waar te nemen.

ar hy h tragt te red-n.

Naderhand heeft men gehoord, dat hy kennis aan twee Mohhammedaanſche Prieſters, en nog twee andere heeft weten te krygen, die voor hem, over Perſien aangenomen hadden, een brief na Europa te beſtellen, in welke hy kennis van 't ongelyk, hem aangedaan, gaf, verzoekende op het ernſtigſte, om in zyn Ryk herſteld te werden.

og 't lekt t.

Had die brief voortgegaan, hy zou de onzen veel moeite hebben konnen baaren, dog hy wierd daags te voren, als hy van de laatſte poſt afgaan zou, onderſchept, alzoo 't uitgelekt was. De beſtelders, en zyne raadslieden, wierden hier over zeer ſtreng geſtraft.

Daar ziet gy omſtandig, hoe de zaken zich met dezen Prins tot nu toegedragen hebben, van welken ik niet meer wete te zeggen, dan dat hy op Ceylon, op Punto Gale, nog in dien zelve ſtaat zich bevind, zoo hy ondertuſſchen niet overleden is, zynde nu anders een Prins van ontrent 52 jaren.

Vat van er Horſt ier in ge-aan heeft.

Men wil, dat dit groot werk, voor zoo verre het dien Prins betreft, meeſt door den Heer van der Horſt bewerkt zy, en dat hy ook daar door den haat van dezen Pangerang op zynen hals gehaald heeft.

Men had hem, eer 't zoo verre quam, goude bergen beloofd; dog men liet hem, na dat hy groote dienſten, met veel gevaar, en niet zonder de uiterſte moeite, gedaan had, door den Majoor Ketel de Kapiteins plaats in 't Kaſteel aanbieden; daar men op zyn minſt beloofd had, hem oppergezaghebber van Java's Noord-Ooſtkuſt, of Land-Droſt (zoo men my berigt heeft) te maken.

A°. 1708.
En hoe hy beloont is.

Hy zei, dat hy dan veel liever, alzoo zyn tyd uit was, na 't vaderland wilde gaan. Men lei hem daar op voor 27 maanden aan de Rotterdammer poort, daar hy zich verkniesde, hoewel hy naderhand nog den 5 November 1709 eerſt inleider der vreemdelingen, en den 27 May 1710 Land-Droſt door den Heer van Riebeek gemaakt wierd. Leefde die Heer, en myn Heer Knol nog, zy zouden veel dingen tot opheldering van het bevorens aangehaalde konnen zeggen.

Dit nu zyn de voornaamſte zaken, die A°. 1708 op Java voorgevallen zyn, van alle welke wy A°. 1709 by 't aanlanden der Bataviſche vrienden met de ſchepen, zeer omſtandige berichten, en ook menigvuldige verzekering by het ſchryvens, zoo van byzonderen, als van haar Edelheden aan den Landvoogd vander Stel, en den Raad in Amboina, onder de nieuwe tydingen van ſtaat bequamen. Wy konden dit alles eerſt niet gelooven; dog zyn 'er naderhand zoodanig, by onze komſt op Batavia, af verzekerd, dat wy geen reden meer hadden, om daar aan te twyfelen, alzoo my te veel lieden dit eenparig verzekerden.

Nu begon ook de tyd te naderen, dat men de rol met dien trouwloozen Depati van Soerabaja voornam uit te ſpeelen.

De Depati van Soerabaja gekriſt.

De Keizer vond dan goed, als 't beſte middel, om dit met de minſte opſchudding te doen, om een algemeene vergadering van alle de Princen, en Ryxraaden, te beleggen, te gelyk alomme latende weten, dat hy tot vermaak van deze Princen (gelyk meer geſchiede) een groot tygergevegt, aan zou regten.

Zulk een Tyger-gevegt is een van de grootſte vermaken van Java. Men noemt het ook wel een tygers-vangſt.

Wanneer dit geſchieden zal, werden 'er op een opene vlakte verſcheide hooge ſterke huiskens voor den Keizer, zyne gemalinnen, en voor de Grooten en hunne wyven, gemaakt, op dat zy dit buiten gevaar zouden konnen aanſchouwen.

Tyger-gevegt.

Dan gaan 8 of 10000 piekeniers uit, die zulk een ſtuk lands, daar een tyger is, bezetten, en hem van alle kanten, allenskens tot malkanderen naderende, zoodanig beſluiten, dat hy noodzakelyk op dat veld, en ontrent die huiskens, komen moet, en onmogelyk ontkomen kan.

Als nu die tyger zoo dicht tuſſchen de

pie-

A°. 1708. pieken, die by malkanderen fluiten, gekomen is, dat hy nog maar een tree vyf of zes verloopen kan, dan begind hy afgryzelyk te brullen, en eindelyk zeer verwoede en hooge fprongen in de lucht te doen, tot dat hy eindelyk op de pieken gevangen, en zoo aan zyn einde gebragt werd, dat egter altyd een Javaan of twee 't leven koft.

Zomtyds laat men ook wel tygers tegen buffels, wilde offen, en andere dieren vegten, dat mede zyn vermaak in heeft.

Tot zoo een tygers-gevegt dan, om hem te minder na-gedagten te geven, wierd hy mede geroepen. Hy quam ook; dog met beide zyne broeders (alzoo de derde overleden was) en met een gevolg van ettelyke honderd mannen.

Men liet dan dit tygers-gevegt eerft vooraf gaan, en na 't zelve liet de Keizer hem by zich ontbieden, alzoo hy met hem over zaken van groot gewigt te fpreken had.

Gelyk nu niemand, dan door verfcheide poorten, daar wagten leggen, en, na ieder reize weer nieuwe laft by ieder poort afgewagt te hebben, tot 's Keizers Dalam naderen kan, zoo moeft hy, die niets quaads vreesde, zich getrooften by de eerfte poort, tegen zyne verwaande gedagten aan, te blyven ftaan.

Dit gaf hem aanftonds eenige agterdogt, zelf zoo verre, dat hy befloot wederom te keeren; dog als hem de overfte der wagt verzekerde, dat de Keizer hem noodzakelyk iets zeggen moeft, daar hem veel aangelegen was, ging hy zitten.

Kort daar aan quam nader tyding, dat hy by den Keizer komen moeft. Dierhalven ging hy na de tweede poort, dog moeft zyn gevolg aan de eerfte poort laten.

Aan de tweede poort vond hy weder laft, om aanftonds by den Keizer, die hem met verlangen te gemoet zag, te komen. Dierhalven ging hy met een ongemeene trotsheid na de derde poort, daar hy weer laft vond, van wat te wagten.

Dit ftond hem niet aan; maar hy was in de val, en daar was geen middel, om nu te rug te deinzen, hy ging, alzoo hy hier wat lang beiden moeft, eindelyk nog eens zitten; maar hy ftond noit van die plaats op, alzoo 'er een by hem quam, die hem met ettelyke fteken zoo ftil krifte, dat 'er byna niemand van wift, voor en al eer men den Keizer zei, dat de tyger gevangen, en al dood was.

Aanftonds wierd dit van zyne twee broeders, Jangrana, en Wira Deridja (die hunnen broeder niet zagen weer komen, en nu quade gedagten begonden te krygen) gehoord. Ook liet de Keizer hen voor zich roepen, alwaar zy zich voor zyne voeten, met overgave van hunne kriffen, en met verzoek, van in genade aangenomen te werden, zich vernederden. A°. 1708.

Zyne broeders in genade aangenomen. Deze Vorft zei, dat hy hen de misdaad van hunnen broeder niet toerekenen; maar hen, zoo lang zy zich als getrouwe onderdaanen droegen, begunftigen zoude, ftaande hen wel toe, om Soerabaja te beftieren; maar dat zy zig geen bewind daar buiten moeften aanmatigen.

Dog vernederd. Jangrana wierd dan zedert hoofd van Soerabaja, niet als Adepati, gelyk zyn gekrifte broeder, maar alleen als Poespedita, dat maar een gemeen Javaans Hoofd te kennen geeft. Dit fpeet deze broeders zeer; maar zy moeften hunne wraak zoo lang uitftellen, tot zy in ftaat zouden zyn, om de hoorens op te fteken, gelyk wy op zyn tyd zullen zien.

Staat van den oorlog op Java. Hoe zeer nu den oorlog fcheen geëindigd, en alle opftand op Java geftild te zyn, fmeulde 'er egter nog een gevaarlyk vuur by den Vorft van Balamboang, zwager van Soerapati's zoonen, waar van men eenige jaren 'er na nog de vonken vliegen zag, ja nu nog vliegen ziet, gelyk wy onder A°. 1722 nader zullen voorftellen.

Hoe de Heeren zeventienen 't werk van Java opnamen. Geen zaak was 'er, waar over men zig in dit jaar op Batavia, en elders, meer verwonderde, dan dat 'er tot nog toe over 't werk van Java geen fchryvens van de Heeren zeventienen, met de komft van de fchepen de Flora en Overryp, gekomen was, waar uit men afnemen konde, hoedanig die Heeren het werk van Java, wegens het afzetten en verzenden van de jongen Keizer, Pangerang Depati Anom, met den verderen aankleve, opnamen, alzoo zy 'er niets afrepten. Zoo dat alles, het geen men daar af bevorens opgegeven had, maar loffe tydingen zonder vaftigheid waren.

Het is waar; dat zy den Heer Johan van Hoorn opontboden, dog dat was op een geheel andere grond, namelyk om dat het hen onaangenaam was, dat de twee eerfte mannen van Ooft-Indiën nu weer zoo na aan malkanderen vermaagtfchapt waren. Een zaak, waar over zy hun misnoegen al in de vorige jaren, toen zyn Ed. met de dogter van den Heer van Outhoorn getrouwd was, getoond hadden, om welke reden men toen al verandering daar in zogt te maken.

En fchoon zy naderhand weer over die zelve zaak fchreven, welke brieven zyn Ed. aan de Kaap kreeg, wierd nogtans in de zelve geen letter van 't werk van Java (zoo my bericht is) gerept.

Hun gedrag geregtvaardigd. Of haar Edelheden nu regt gehad hebben, om dat werk van dien Prins zoo te behandelen, en om zulk een magtig Keizer van zynen throon, en een ander 'er op te zetten (dat ik nu, alzoo haar Ed. Achtb. dat noit afgekeurd, en noit geen andere laft aan deze hooge Regeering van Indiën,

.1712. diën, als hunne dienaaren, om dien Prins te herstellen, gegeven hebben, niet meer als een zaak van de dienaaren, maar van de Heeren zeventienen, aanmerk) daar over wil ik my niet uitlaten, alzoo 'er omstandigheden, my nu onbekend, in konnen zyn, waar by die Heeren (zoo het nodig was) haar gedoente in dezen zeer wel zouden konnen regtvaardigen, buiten dat het ook myn oogwit niet is, om my daar mede te bemoejen. Dit egter is zeker, dat wy hier by de klare blyken van het groot vermogen van onzen kleenen Staat in het Oosten (dat ik maar alleen toonen wilde) zien konnen, daar hare dienaaren na hun welgevallen, hoewel om wettige redenen, zoo een magtig Keizer van den throon afgezet, en een ander, die hen behaagde, 'er weer op geplaatst hebben. Een oppermagt zoo groot, dat ik daar van geen weerga wete onder alle de Vorsten, die zich in 't Oosten oit of oit gevestigd, en ontzagchelyk gemaakt hebben, en een vermogen in den Staat der beroemde Bataviers, waar by al de luister en magt der ouden en der nieuwen in het Oosten niet het allerminst haalen kan.

...euwe ...nken ...oorlog.

Hoe stil nu in de tusschen-tyd van ettelyke jaaren de Soerabajaze broeders hunne zaken, by 't aangaan van hun verbond met den Prince van Balamboang, en met het gebroed van Soerapati (gelyk daar na klaar uitgeberften is) en met het heimelyk verzamelen van hunne magt tegen den Keizer aanleggen mogten, was 'er de Keizer (die hen niet vertrouwde) door toedoen der onzen, die daar ontrent, en op Passaroewan lagen, egter agtergekomen.

...rede der ...zanten ...den ...foehoe- ...A°. ...12.

Men kreeg bericht van 't Hof, by de komst van des Soesoehoenans gezanten den 30 Augustus 1712, dat het daar niet helder, en weer iets in til was.

Ik zag deze twee Heeren toen inhalen, zoo als zy in vier koetzen van staat voor by myn deur, en alom zeer statieus door de stad reden.

De eerste was de Ryxbestierder, Poespa Nagara (dat is de bloeme der stad) en de tweede Gezant Temanggong van Bantang, en Tsjacra Djaja genaamd, zynde de broeder van den Ingabei van Pacalongan, die wel de schranderste van de twee geleek te zyn.

Voor deze Heeren reed eerst de geheele troep, die gemeenelyk voor den Opperlandvoogd ryd, als hy met de koets of te paart uitgaat, in 't rood.

Daar na zag men een trompetter van zyn Edelheids helbaardiers, die zomtyds eens opblies. Na den zelven verscheenen eenige Javanen met pieken. Toen weder eenige Toetombo's (of doozen) der Gezanten, door eenige van hun gevolg gedragen. Daar na een piek van staat, met geel (de Keizerlyke verwe) bekleed, en door een aanzienelyke Javaan, met zyn Cobàr (of kleed van staat vol ployen) gevoerd. A°.1712.

Toen zag men weer eenige doosjes, en de brief van den Soesoehoenan in een zakje, leggende in een schotel met geele zyde kleedjes bedekt, en onder een geel zonnescherm gedragen.

Na de brief zag men nog eenige staathouders met hunne groote Cobàrs, met krissen op zyde, en daar na quam de eerste Gezant, zynde de Ryxbestierder; maar een regte babok, en staak, met zes ringen aan zyne vingers, in de eerste koets.

Hy zat ter regterhand van den Heer van der Horst, tegen over welke Heeren ik den Heer van den Heuvel, gewezen Bevelhebber op Ceylon, en de Heer Hasselaar, Sjahbander van Batavia, geplaatst zag.

In de tweede koets zat de tweede Gezant, hebbende den Schepen Schepmoes aan zyn linkerhand, en regt tegen hun over waren de Heeren Opperkooplieden, Storm, en Groesius.

In de derde koets zaten Kapitein Wilstede, en Kapitein Gallart, Stalmeester van zyn Edelheid.

En in de vierde waren de Kapitein der Maleyers, Wan Abdul Bagoes, de Javaanze Tolk Blokkée, en de Cassier van 't Vierkant; dog den Onderkoopman Assendelft, alleen reed agter uit. Buiten deze zag men agter aan nog eenige Javanen, die den trop slooten.

Zy wierden binnen geleid door een dubble rey Soldaten, van de Landpoort af, tot aan des Opperlandvoogds huis. In de kleene galdery, by de vergader-zaal, stonden aan wederzyden Sergeants met hunne helbaarden. Hun behandeling in de gehoorzaal.

Na dat zy in de zaal gekomen waren, wierden zy ter zyden de tafel van haar Edelheden op stoelen, even gelyk zy in de koetzen zaten, geplaatst, rondom met helbaardiers, in hunne kleederen van staat (dat toen roode scharlake mantels over hun gemeene kleederen waren, en nu roode scharlake met goud geborduurde rokken zyn) omstuwd.

Als zy hier nu pas in ordre zaten, wierden 'er ettelyke charges met snaphaanen, en elf kanon-schooten van 't kasteel gedaan, waar na de eerste Gezant door zyn Edelheid wierd verwelkomt, die zig alleen maar wat oplichtte, het geen hy egter voor den anderen Gezant niet dede, verwelkomende dien al zittende.

De Raaden van Indiën verwelkomden hun ook, de een wat meer, en de ander wat minder opryzende.

De Kapitein der Maleyers het zakje, waar in de brief des Keizers was, onttornt, en dien, na dat hy 'er uitgehaald was, overgegeven hebbende, wierd door den tolk (die agter zyn Edelheid stond) niet anders dan het opschrift opgelezen, en de

A°. 1712. zelve toen weer gesloten, om eerst vertaald te werden.

Gelyk de eerste Gezant een ongemeen stuurs en onbeschoft man was, alzoo was de ander een zeer schrander Heer, die 't verstand, en de gemanierdheid, ten oogen uit zag, gelyk hy ook zeer vriendelyk, en vrolyk was, vragende ten eersten in zeer goed Portugeesch na een ieders naam.

Na dat zyn Edelheid hem door de Heer van der Horst gevraagt had, hoe de ryst op Java stond, zeiden zy, zeer wel; dog dat zy nog beter staan zou, zoo 'er wat regen gevallen was.

Na dit gesprek, en nog eenige andere van dien aard (van dat 't last Ryst nu tien Ryxdaalders gold, en anders 'er maar vier of vyf gegolden zou hebben) quam 'er wyn en andere drank, nevens pistaches, olyven, krakelingen, en meer andere versnaperingen, binnen, waar mede in een half uur tyds de gezondheid van den Soesoehoenan, van zynen opvolger (alzoo hy zes zoonen heeft) in het ryk van Java, en van de gezanten, gedronken wierd, waar na zy zeer plegtelyk weder uitgeleid, en na hunne verblyf-plaats ontrent de Nieuwpoort in een ledig huis gebragt zyn.

Zy waren gekleed in wambayzen, en lange broeken van staat, met goude passementen bezet, die hen op de hielen hingen.

De Heeren van der Horst, Hasselaar, en Groesius hadden hen eigentlyk van boort gehaald, en zy wierden door de Heeren van den Heuvel, Schepmoes, Storm, en de verdere, aan de poort van 't Vierkant verwelkomt, gaande daar op, door de in reyen staande ruitery van zyn Edelheid, wat by den Sjahbander aan, daar zy eerst een kopje thee, wyn, en wat tabak gedronken hebben, waar na zy in de koetzen getreden, en zoo door de Lepelstraat, de Zandzee, langs de Jonkers-gragt; de Portugeesche Stads-Kerk, de groote Rivier, en de Heere-straat na 't Kasteel gereden, en by haar Edelheden gekomen zyn.

Daar ziet gy nu, hoe men Gezanten op Batavia inhaald.

De reden van hun komst. Onder andere zaken, die deze Gezanten voor te stellen hadden, zag hun komst (zoo men wil) meest, om haarer Hoog-Edelheden goedkeuring en vast besluit ontrent den rechten Kroon-Prins te hebben, op dat men na 's Keizers dood, die toen ontrent 60 jaren oud was, geen moejelykheden daar over hebben, en van zyne opvolging verzekerd zyn mogt, waar ontrent de Koning van Bantam op deze wyze mede zorg gedragen heeft.

Het ander stuk betrof meest de geruchten, wegens de voorbereidzelen, die Jangrana, en zyn broeder, of de Soerabaize Princen, tot een aanstaanden oorlog maakten. Zy vertrokken eenigen tyd daar na; dog den 30 October, en den 28 December verschenen hier weder Gezanten van dien Vorst, om zaken van gewigt. A°. 1712.

Den 2 May 1713 quamen zy met een aanzienelyk geschenk, dat mede door gevolmagtigden, nevens de Gezanten, ingehaald wierd. In dit jaar wierd aan die Vorst een fraeje kameel, die ik den 21 Juny zag, vereerd.

Den 4 Juny quam op Batavia tyding, dat Jangrana, Poespadita van Soerabaja, door den Keizer ten hove ontboden; dog ongenegen was, om daar te verschynen, vaststellende, dat het hem daar even eens, als zynen broeder, gaan zou. Jangrana weigerd ten Hove te gaan.

Den 19 Augustus kreeg men tyding van Java, en in 't byzonder van Rembang, dat zeker Prins, en eenige Baliers ontrent Passaroewan de E. Maatschappy weer eenige moeite wilden aandoen. Ook sprak men sterk van Soerapati's oudste zoon, die in Cadiri (daar zyn vrouw's vader, Catawangan, Landvoogd van Cadiri geweest, en onlangs overleden was) nu eenige tyd geleden, gekomen, en zeer eerbiedig behandeld was, zoekende in des zelfs plaats aldaar gevorderd te werden.

Op dien zelven dag hoorde ik, hoe zyn Edelheid van Riebeek de Gezanten des Soesoehoenans aangezegt had, dat zy den zelven wilden verindagtigen, hoe zich de E. Maatschappy voor hem in de bres gesteld, wat zy gewaagt, hoe veel zy voor hem verschoten, en wat hy daar op beloofd had, daar byvoegende, dat hy dierhalven zyne beloften ook nakomen moest, daar zy niet weinig inggè, inggè, Kijai, dat is, *ja, ja Heer*, op zeiden.

Men zei ook, dat die zoon van Soerapati weer nieuwe moeite tegen den Keizer zogt, en dat hy met een leger by Passaroewan lag. Men zond 'er den 21 Augustus honderd Europeërs na toe, en men meende, dat de Bevelhebber, die daar lag, die vonken wel dempen zou; dog dat ging zoo glad niet: want den 23 dito hoorde men, dat daar alles in rep en roeren was met de Baliers, die zich ontrent Demon onthielden. Moejelykheden ontrent Passaroewan.

Bevorens had Kapitein Boreel ordre gehad, om de verdre Baliers ontrent Panaroekan, wat boven Passaroewan, en ontrent Demon, 't zy met geweld, 't zy in der minne, weer onder den Keizer te brengen.

Deze, nu aangesproken zynde, om zig aan de E. Maatschappy te onderwerpen, en geen hope meer op Soerapati's zoonen, of hunne magt, die nu al geknakt was, hebbende, namen dit gewillig aan, gevende zich zelven met aflegging van hunne wapenen (dat men van hen vorderde) over; dog na zy dit gewillig gedaan hadden, liet hy hun dorp omcingelen, en alles, wat hy magtig werden kon, tegen zyn

1712. zyn gegeven woord, om hals brengen, om zoo veel grooter buit voor zich onder hen te maken.

Hy quam kort daar aan in 't jaar 1710 te sterven, en daar over wierd niets ter wereld tot hunne vergenoeging gedaan.

Nu waren zy, alzoo hen dit nog op de krop stak, na allen schyn gekomen, om dit te wreken, en ten grooten getale op de Pascebaan van Passaroewan, een kanon-schoot of twee van die plaats, by een gezameld. Wat daar nu af groejen zou, moest de tyd leeren.

Van veel meer gewigt was de tyding, die men den 14 November kreeg, waar by men ook vernam de ware reden, waar over deze moeite aldaar ontstaan was.

Zeker bediende van den Panombahan van Madura, op Batavia gekomen, deed 'er dit verslag af.

De Landvoogd, zeide hy, van Winongan, ontrent anderhalve myl van Gombong (dat maar een half uur van Passaroewan is) wierd door de Landvoogd van Gombong ontboden, om daar 's Keizers last te hooren. Hy quam; aldaar met zyn statelyk gevolg, dog wierd hem gezegt, dat 's Keizers brief in de Vesting van den Luitenant was.

De ander, hier op lont riekende, wilde daar niet ingaan, en keerde te rug. Hy wierd vervolgd, en men maakte toebereiding, om hem aan te tasten; dog, hy dat ziende, liet zyn volk 'er op in vallen, sloeg hen op de vlugt, en keerde zoo weder na huis.

Daar op wierd 'er een groot leger door die van Soerabaja, Djapan, Madura, enz. verzameld, van welke de Soerabajers de rechter, en de Madureezen de linkervleugel, volgens 's Keizers last, hadden.

Dit leger, te veld komende, wierd door den Landvoogd van Winongan, onder het roepen van Amoc, Amoc (dat is, val aan, en sla dood) zoo moedig, en gelukkig, aangetast, dat de geheele rechter-vleugel zoo goed als geslagen wierd; dog, ziende, dat de linkervleugel ondertusschen optrok, weken zy ieder ordentelyk na zyn land.

Ondertusschen daagden daar de twee zoonen van Soerapati op, van welke de een Maas Lambora genaamd, door zyn zwager, den Prins van Balamboang, ondersteund, met zoo veel volk afgekomen was, dat zy Bangel, Calianjer, Gombong, en Pananggongan ingenomen, en den weg na 't gebergte van Malang zoodanig bezet hadden, dat die van Passaroewan te land besloten, en ter zee niet heel zeker waren.

De Heer Metzu, in zyn leven nog van alle deze zaken kennis gekregen, en aangewezen hebbende, dat deze, en de verdere onderneminge, door 's Keizers magt niet te stuiten, en dat de gezondene Soldaten te weinig waren, om daar iets mede te ondernemen, had men daar op de behoorlyke ordre niet gesteld, waar door de vyand, baldadiger en stouter geworden zynde, zich nu van alle kanten begon te vertoonen. A°. 1712.

Uit dit werk nu zag men klaar, dat schoon de Soesoehoenan zich zelven mede agt Vorst van Balamboang te zyn, hy in der daad niets daar aan, maar van dien Prins, zoo naauw met Soerapati verzwagerd, niet anders dan kruit en lood te wagten heeft. *De Prins van Balamboang, schynt onder Bali te staan.*

Ook schynen deze Balamboangers veel eer onderhoorigen van Bali, dan van den Keizer van Java, te zyn, daar men veel Gusti's (of Heeren) maar ook eenen Gusti Agong, dat is, een Oppervorst, heeft, onder welke al de anderen staan, gelyk men mede van die van Balamboang vast steld, te meer, alzoo hy alle zyne zaken met dien Koning beraadslaagt, behalven dat zy in hunne maniere van dooden te verbranden, geheel en al met de Baliers, en niet met de Javanen, overeenkomen.

Dat nu deze gewoonte niet nieuw, en al oud by hen is, getuigde my zeker Stierman van de E. Maatschappy, die A°. 1691 met een schip voor Balamboang leggende, den Prins, die den 27 September overleden was, zeer plegtelyk zag verbranden.

Dit geschiede eerst den 13 October, en van zyn vier honderd vrouwen, wierden 'er twee honderd en zeventig, ieder tusschen twee wagten gaande, en een torteldui̇fje, dat zy op haar hand hadden, eerst latende vliegen, volgens zyn laatste wil gekrist, geloovende dat nu hare ziel met deze torteldui̇fkens wel haast by des overleden Princen ziel wezen zoude, dat zy door hun gestadig roepen, van kami datang Soesoehoenan, dat is, *wy komen Soesoehoenan*, schenen uit te drukken.

Ook geschiede dit krissen eerst onder de korte ribben van de rechter zyde, en dan weder van boven by de linker schouder schuins in.

Daar beneven zyn deze menschen geen Mohhammedaanen, maar nog volslage Balische Heidenen, die geheel en al op zyn Balisch gekleed, en ook in opzicht van hun hooft-hair zoo geschooren zyn.

Die Vorst liet zich toen nog Keizer noemen (hoewel hy nu maar Prins van Balamboang genaamd werd) en wilde toen al met den Keizer van Java niet te doen hebben, zeggende zyn eigen Heer en Meester te zyn, en hem in magt niet te willen wyken. Uit al het welke men klaar genoeg zien kan, dat de Soesoehoenan van Java hier niet te zeggen, en daar en boven, by deze vermaagschapping van dien Prins aan Soerapati, een bitter vyand aan den Balamboanger heeft.

Dit

A°. 1718. Nieuwen oorlog op Java A°. 1718

Dit werk van den nieuwen Javaanſchen oorlog, al eenige jaaren aan een nog maar onder de aſſche geſmeuld hebbende, begon Ao. 1718 met een lichte vlam uit te berſten.

De Princen van Soerabaja, genegen om de dood van hunnen oudſten broeder te wreeken, en om zich onder die naam (alzoo zy op 's Keizers menigvuldige bevelen niet aan 't Hof verſchynen wilden) ook onafhankelyk van den Soeſoehoenan te maken, verſchenen nu van zich zelven met een zwaar leger te veld, waar by nog dat van den Prins van Balamboang, en van Maas Lambora, hunne oude vrienden en nieuwe bondgenooten, quam, die zich alle openbaar tegen den Keizer van Java opwierpen.

Ontſteltenis hier over op Batavia.

Dit gaf ten eerſten weer een geweldige belemmering op Batavia, zoo voor haar Edelheden, als voor de ingezetenen, alzoo Java hunne koorn-ſchuure is.

Zyn Edelheid de Heer van Zwol, die geen oorlogs-man, maar een groot ſtaatkundige was, had zich genoeg met den oorlog van Malabar nu eenigen tyd belemmerd gevonden, zonder dat 'er deze van Java, die nog veel erger was, behoefde by te komen, alzoo toen die Ryſt-kamer ten eerſten als geſloten, en alle toevoer van nodige voorraad, die 'er anders in overvloed dagelyks aanquam, eensklaps weer afgeſneden wierd.

Ordre daar ontrent geſteld.

Alles was in rep en roer, en daar moeſt ten eerſten ordre geſteld werden, om volk en een Veld-Heer daar heen te zenden, waar toe de Heer Johan Frederik Gobius, Oppergezaghebber van Java's Noord-Ooſtkuſt, gekoren wierd.

Onder de Kapiteinen, die mede derwaards togen, was de Heer N. Pasques Chavonnes, toen maar pas van Kaap der goede Hope op Batavia gekomen, daar hy als Kapitein gelegen had; dog hoe die wakkere Heer hier buiten eenigen toeleg op zyn leven, zeer gevallig en byzonder ongelukkig aan zyn dood quam, zullen wy omſtandig, by het gene den 21 January 1718 van Soerabaja geſchreven wierd, zien.

Opſtand der Madureezen.

Hy was met het ſchip Oeſtgeeſt na Soerabaja gezeild, en 'er behouden ontrent gekomen, na dat men bevorens al ontwaard had, dat de Prins van Madura zich niet langer aan den Keizer onderwerpen wilde, en zich dierhalven, eene lyn met de Soerabayſche Princen trekkende, tegen de twee andere Princen van Madura, te weten, die van Sammanap, en van Pamacaſſam, bondgenooten der E. Maatſchappy, openbaar aangekant had, om door hulp van eenige Baliers (zekerlyk die van den Prins van Balamboang, en van Soerapati's gebroed) die hy te hulp riep, zig volſlagen meeſter van Madura te maken.

A°. 1718.

De E. Maatſchappy, die hare bondgenoten niet in de pekel laten kon, zond dierhalven dezen Heer Chavonnes, als 2e. van Java's Noord-Ooſt-kuſt, die den 4 January met verſcheide ſchepen, en veel volk na Madura vertrok, en 'er eenige tyd met zyn ſchip gelegen hebbende, hoorde, dat de ongeduldige Prins van Madura ondertuſſchen, zonder na de hulptroepen der Baliers te wagten, met die twee andere Princen ſlaags geweeſt was, meenende hen op het onvoorzienſte te overrompelen.

Dit viel geheel anders uit, als hy gegiſt had. Hy wierd zelf zoo deerelyk geſlagen, dat hy genoodzaakt was met zyn zoon, broeder, wyven en kinderen, in eenige viſſchers vaartuigen de vlugt te nemen, om zich aan de Hollanders, om niet in de handen zyner vyanden te vallen, over te geven, alzoo hy van deze twee quade zaken dit nog het beſt keurde, gelyk het waarlyk zou geweeſt zyn, zoo hy het naderhand niet zelf verbrod had.

Hy quam dan aan 't ſchip van de Heer Chavonnes, die hem zeer wel ontfing, en volgens de vaſtgeſtelde wyze onder de Javanen, hem, zyn broeder, en zyn zoon, ieder hunne kris behouden liet; terwyl alle de anderen de wapenen overgaven.

Hy plaatſte den Prins in de kajuit, en zette een ſchildwagt met bloot geweer daar voor.

De zoon gaf hy op 't half-dek, en de broeder op den overloop een plaats, ſtellende den Vaandrig de la Roſe by hem.

Ondertuſſchen zond de Heer de Chavonnes een bode na den Veld-Heer Gobius, zoo om dien Heer kennis hier af te geven, als om hem te raden, dog wel op zyn hoede te zyn, geen gedagten ter wereld hebbende, dat hy zelf zoo na aan zyn dood was.

Daar op ging hy met eenige der voornaamſte van ons in de ſchippers hut, om te overleggen, wat men nu verder te doen had.

Terwyl zy hier mede bezig waren, quamen de twee andere zegenpralende Princen ook aan dit ſchip, om den Heer de Chavonnes kennis van hunne overwinning, en van de vlugt van de Prins van Madura, te geven, hoewel zy niet wiſten, dat hy en de zynen daar al aan boord waren.

De Prins, die hen door de kajuitsvenſters van verre aankomen zag, gelyk zyn zoon hen ook van 't half dek gewaar wierd, ſtelde vaſt, dat zy, by aldien die Princen aan boord quamen, zekerlyk verloren waren.

De zoon, dit niet willende afwagten, riep aanſtonds amoc, trok zyn kris, en queſte den Vaandrig de la Roſe; dog niet zwaar.

De oom, die op den overloop was, 't geſchreeuw van zyn neef hoorende, en hem

A°. 1718. hem in nood ziende, trok mede zyn kris met een vervaarlyk geluid, het welk de Prins zoo van zyn broeder, als van zyn zoon, klaar gehoord hebbende, zonder dat hy wist, wat 'er gaande was, zeide hy alleen, *roept myn zoon amoc, ik dan ook.* Daar op vloog hy als een woedende tyger met zyn ontbloote kris uit de kajuit, quetste den schildwagt van agteren doodelyk, en liep in die woede de trap by de bezaans mast toen juist op, als de Heer Chavonnes, op al dit geroep, met de degen in de vuist buiten de hut gesprongen zynde, die trap afliep, in welk afloopen hy van den Prins in zyn linker zyde tot aan zyne long toe gewond wierd.

Hoe groot nu zyne quetzure was, belette dit hem egter niet, dat hy dien Prins een zware wonde boven in de borst toebragt, dat hen beiden, zoo wel getroffen, van dien trap deed nederstorten.

Dood van de Heer Chavonnes. Zy kregen nog eenige wonden, van welke de Prins aanstonds 'er na, gelyk de Heer Chavonnes van de zyne 's nagts ten elf uuren overleden is.

Dus stierf de Prins, om dat hy nu vreesde egter te zullen moeten sterven; daar hy nogtans geen grond toe had, had hy zig met de zynen maar stil gehouden, loopende in een zekere dood, om een onzekere te ontgaan; maar die ongelukkige Heer Chavonnes, die daar nog geen vyand, zoo hy meende, had gezien, die dezen Prins zoo beleefd ontfangen, en zoo minnelyk gehandeld had, en op wien het juist niet eigentlyk gemunt was, vond hier, tegen alle gedagten, zig doodelyk gewond, eer hy eens wist, wat 'er te doen, of wie zyn vyand was.

[H]oe dit [v]erder af[g]eloopen [i]s. Gelukkiger quam de la Roze 'er af, die den zoon, na een korte wederstand, ter nederknapte; dog de oom wierd levendig gevat, en benevens de twee lyken der Princen, met het verder gevolg dezer Madureezen, na den Veld-Heer Gobius gezonden, alwaar de Ryxbestierder des Keizers was, die dezen oom aanstonds deed krissen, en zyn hoofd met die der twee andre Princen, en al hunnen stoet van wyven, kinderen, en hun verder gevolg, na den Keizer zond.

[D]en oorlog [h]eeft een [e]nde. Den 19 October 1720, schreef my de Heer Gobius een briefje, tot onderhouding van onze oude goede vriendschap, waar by zyn Ed. my bekend maakte, dat den oorlog van Java door het overwinnen van Soerabaja, en door het dempen van den hoogmoed dezer Soerabaize Princen, in October 1718 zoo goed als geëindigd was, had zich niet kort daar na weder een andere en nieuwe donkere wolk opgedaan.

[D]oor [des] Keizers [d]od. De Soesoehoenan Pakoebowana in February 1719, in den ouderdom van 71 jaren, na een bestier van 16 jaren, en na weinig, dat gedenkwaardig was, uitgerigt te hebben (hoewel hy de meeste tyd van zyne regeering in oorlog geweest was) overleden zynde, quam zyn oudste zoon, Mangko Nagara, met de naam van Amangkoerat de IIe. in zyne plaats, voerende verder den eernaam van Soesoehoenan Amangkoerat Sinapati Ingalaga Abdul Rahhman Mohhammed din il Cobra Sahidin Panatagama, welke laatste titels (de naam alleen uitgezonderd) zyn overleden vader mede gevoerd had. A°. 1721.

Deze Vorst, een Prins van 40 jaren, genoot niet lang, na dat hy op den throon zyner voorvaderen gestegen was, die rust, die hy zich zelven verbeeld had.

Zyne twee jongste broeders stonden ten eersten al na zyn leven, die aanstonds een grooten aanhang van alle kanten kregen, en in staat geraakten, om weer nieuwe bewegingen tegen hem te maken, waar door dan de E. Maatschappy, en haar Edelheden (buiten welkers goedkeuring ik niet geloove, dat hy op dien throon geklommen is) weder in een nieuwen en voor Batavia zeer ongemakkelyken oorlog ingewikkeld zyn, die buiten allen twyffel zeer veel moeite geven zal. Weder van een andere kant begonnen.

Den 20 January 1722 wierd my van Batavia geschreven, dat 'er kort bevorens negen van de Javaanze wederspannelingen gekregen, waar onder 'er twee waren, die den Keizer van Java al zeer na in den bloede bestonden, die voor hem gebragt, en tot zekeren tournoy of Rendag bewaard zynde, heeft hy die toen op de pascebaan doen brengen, en na 't rennen, niet alleen veel smaadheden laten aandoen; maar, eindelyk opstaande, ook belast, dat, die eenige liefde voor hunnen Vorst hadden, dit nu openbaar met het straffen dezer booswigten betoonen konden; waar na eenige Grooten met de bloote kris op hen, die daar geboeid in een rye zaten, aangevallen zyn, en hen in weinig oogenblikken ter dood gebragt hebben. Eenige van hen wierden nog begraven; maar de meeste bleven ten proy der vogelen daar leggen. Nieuwe bewegingen der wederspannelingen op Java.

De kleene aanhang van hen, die zig nog hier en daar in 't Malangs gebergte ophield, meende men dat wel in 't korte of van zelfs smelten, of dat het eene Hoofd, dat men oordeeld nu nog maar overig te zyn, wel haast in onze handen raken zal.

Dit was wel de gissing; maar den 28 Maart des zelven jaars schreef my die zelve vriend, dat die vonken nog niet al te wel scheenen uitgedoofd te zyn, vermits de vyand ontrent het Malangs gebergte weer by een verzameld; en onlangs weer te voorschyn gekomen, en bezig was met alles, wat op 't veld stond, onder hun bereik, jammerlyk te verwoesten, weshalven haar Edelheden den 27 dito besloten hadden, om eenig versch krygsvolk tot ondersteuning van onze krygsmagt, aldaar af

A°. 1722. af te zenden, gelyk zy ook den 28 na boord gegaan zyn; zoo dat hier de zaken nog geenzins zoo klaar ſtaan, als men zig verbeeld heeft.

Hier by nu is (zoo my die zelve vriend in dien laatſten brief ſchryft) nog een veel grooter gevaar voor de ſtad Batavia, en een heilloos verraad nog tydig ontdekt, waar by zeker geſpuis van Godvergetene ſchelmen beſloten hadden deze ſtad te overvallen, en Batavia tot een bloed-bad te maken.

By hen was al een dag vaſtgeſteld, om eerſt deze en gene menſchen in eenige thuinen te overrompelen, en eerſt hen, en daar na alle anderen te dooden; dog het lekte nog tydig uit, en men kreeg in een thuintje zeer dicht, of op een na, by de thuin van zyn Edelheid de Heer Zwaardekroon gelegen, en den ſchurk Pieter Erberveld, een Mixties, toekomende, pas drie dagen voor den beſtemden dag hem zelf ('t Hoofd van deze bende verraders) met eenige van zyne vloekverwanten, en naderhand nog ontrent 30 ſtuks der zelven gevangen, van welke deze Erberveld, en eenige andere, het voorgenomen verraad reeds bekend hadden.

Ook had men ontdekt, dat zeer veel Mohhammedaanſche Prieſters, en een groote menigte andere, die nu reeds gevlugt, hoewel 'er 2 of 3 van gevangen waren, hier mede deel aan hadden.

Naderhand heeft men vernomen, dat zy wel 17000 ſterk waren, waar van de voornaamſte egter gevat, en op de volgende wyze (zoo my den 8 July 1723 door een vriend medegedeeld is) geſtraft zyn.

Kort verhaal van de zware juſtitie, die in April A°. 1722 *op Batavia over eenige verraders gedaan is.*

De hoofdverrader Erberveld, op Batavia A°. 1722 gerecht.

„DEn 22 April wierd een Mixties, genaamd Pieter Erberveld, oud 59 „jaren, en een Javaan, Cartadria, alias „Radeen genaamd, met gloejende tangen „'t vleeſch op zes plaatzen uit het lyf genepen, de regterhand afgekapt, 't hart „uit het lichaam gehaald, en in 't aangezicht geſlagen, 't hoofd afgehouwen, „vervolgens gevierendeeld, en de ſtukken „en hoofden buiten de ſtad op verſcheide „plaatzen tot een ſchrik, en voorbeeld „voor anderen opgehangen, mitsgaders „het huis van Erberveld, ſtaande voor „aan op de weg van Jakatra, onder de „voet gehaald, vernield, en ter zelver plaatze een gedenk-teeken geſteld, opgemetzeld van ſteen, een doodshoofd daar boven op, met een pen daar door: verbeeldende het hoofd van bovengenoemden „Erberveld, en een blaauwe zark in de „zelve ſtaande, waar op in 't Nederduits, „en Javaans zyn uitgekapt deze woorden A°. 1722. „*uit een verfoejelyke gedagtenis tegen den „geſtraften landverrader*, Pieter Erberveld, „*zal niemand vermogen ter dezer plaatze „te bouwen, timmeren, metzelen, of planten, nu, of ten eenigen dagen. Batavia „den 22 April* A°. 1722. Vier Javanen, „of Inlanders, Madja Praja, Sara Soeta, „alias Wangſa Soeta, Anga Tſitra, en „Layea genaamd, wierden mede met gloejende tangen, als boven, genepen, de „regterhand afgekapt; maar levendig na „buiten gebragt. Tien Inlanders, Baliers, „of Javanen, wierden de beenen en armen „aan ſtukken geſlagen, en moeſten zoo, „zonder de ſlagen op de borſt of kop, ſterven; wierden levendig na buiten gebragt; „dog waren alle al voor den avond ten 6 „uuren dood, drie Javaanze vrouwluiden, „Toembar, Gambrek, en Mita, zynde „byzitten van de voorſz. wierden geworgt. „De voornoemde tien gebraakte Javanen, enz. waren aldus genaamd, Carta „Naja, Anga Sarana, Carta Singa, Singa „Ita, alias Marangi, Sara Pada, Maja „Djaja, Wangſa Dita, Pandjang alias Wiſa Soeta, Carti Wangſa, Singa Patra. „Deze zeſtien perſoonen, of ſchelmen, „zyn voornemens geweeſt met een grooten „aanhang van zulken ſoort, op Nieuwejaars dag jongſtleden, Batavia af te loopen, en alle Chriſtenen, zoo Europianen, als Inlanders, op een grouwelyke wyze te vermoorden, dog de Mooren, Chineezen, en verdere Heidenen, „indien zy zich onderwerpen wilden, te „ſpaaren, en om dat die vrouwlieden „zulx ook geweten, en niet aan den dag „gebragt hebben, zyn zy geworgd.

„Den 24 April Zondag, wierd ter ordre van de Hooge Regeering in alle Kerken God de Heere voor zyne genade gedankt, dat deze zamenzweeringe uitgekomen was, en dat de boosdoenders in „hun quaad voornemen verhinderd waren. „De almogende zy gebeden ons voor diergelyken onderneming meer te behoeden. „Ten dage van de juſtitie wierden nog zes „van dien aanhang gevangen genomen, en „op den zelven dag wierden nog een amokſpeeler of moordenaar gerabraakt, „en een opgehangen, mitsgaders 12 Inlanders gegeeſſeld, en gebrandmerkt.

„Den 25 April wierden negen quartiermeeſters van Tandjong Poeras (of vaartuigen, die tot het loſſen en laden der „ſchepen gebruikt wierden) opgehangen „over het ſteelen en verkoopen van ſpeceryen uit de vaartuigen, hen toevertrouwt, „en vyftien zwarte Inlandze Chriſtenen, „om dat zy die geſtolene ſpeceryen gekogt hadden, en de kooplieden of heelders van zulke dieveryen waren, mede „opgehangen.

„Een dito quartiermeeſter, en een konſta-

A°. 1722. „stapels-maat, zyn over het steelen en verkoopen van buskruit opgehangen, en „drie matroozen daar over gegeesseld, en „gebrandmerkt. Een Soldaat wierd over „begane manslag geharquebuzeerd, of „doodgeschooten, mitsgaders nog eenige „zwarten gegeesseld, en gebrandmerkt.

Zulks 'er in deze week 12 Europianen A°. 1723.
1 Mixties,
en 35 Zwarten, of
Inlanders, en dus te zamen 48 stuks gerecht, en met de dood gestraft zyn, dat by menschen geheugen in dier voegen hier niet gebeurd is.

Men zond my den 25 September deszelven jaars, dit volgende Gedicht op dezen Erberveld.

TER GEDAGTENIS

Van het vervloekt schelms verraad, gesmeed

DOOR

PIETER ERBERVELD,

Tegen de Stad BATAVIA A°. 1722.

Ontmenscht gebroed, gevloekt, gedoemd door vier en staal
Te sterven op 't schavot; hier stond wel eer uw wooning.
Hier hoopte gy wel eer uw ingebeelde krooning,
Het Vorstelyk gezag, de Koninglyke praal.
Hier smeedde gy het stuk met uw verdoemde zielen,
Dat Mahomeds geslacht, belust op Christen-bloed.
Was 't niet door 's Hemels magt genadelyk behoed.
Hoe had gy niet gepoogt den Batavier te ontzielen.
Nu daald de straf alleen op uwen gryzen kop.
De lamme leden zyn verdeeld, en opgehangen,
Ten proy van Rave, en Gier aan opgeregte stangen.
Zoo staat het schelms verraad, wanneer het is in top.
De puinhoop van uw huis, vervloekt in alle eeuwen,
Dient tot gedagtenis voor den nakomeling,
Hoe 't zelve, en al het uwe, in uw verraad verging.
Nu hoord de jammerpoel uw afgepynigd schreeuwen.
Vervloek met my dit stuk, wie 't immers ziet of hoord.
En dank den Hemel-voogd, die 't schelmstuk heeft gestoord.

L. V. B.

Die verrader, zoo my zeker Heer schryft, is waarschynelykst (schoon een Christen in naam) als een Mohhammedaan, en zonder berouw gestorven.

Of nu dit vuil gebroed niet wel voorgehad heeft, om zich by de wederspannelingen op Java te voegen, en of de vlugtelingen der zelve zich niet nog wel daar by zullen zoeken aangenaam te maken (vermits zy dog elders niet wel een goed henen komen zullen zien) moet ons de tyd leeren; maar indien hun ontwerp voortgang gehad hadde, het zou 'er elendig met die schoone stad Batavia, en zoo veel duizend ingezetenen, uitgezien hebben.

Nog later ben ik door een vriend, by schryvens van den 20. January 1723, van Batavia bericht wegens den oorlog van Java, dat een der drie Hoofd-muiters Pangerang Blitar, overleden was; dog dat de andere twee, nevens die van den aanhang van den gekristen Prins van Soerabaja, zich onder de bescherming van den Prins van Balamboang begeven hadden, en derwaards gevlugt waren, niet veel goeds uitbroejen, en Java dus nog lang in beweging houden zal.

Dit zyn de laatste tydingen, die wy met de Oost-Indische vloot A°. 1723 hier ter Reede gekomen, ontfangen hebben; waar mede wy van 't verhaal der zaaken van Java in het algemeen, alzoo wy nog

 van

A°. 1723. van Bantam, en Batavia in het byzonder ſpreken zullen, zouden afſcheiden; ten ware wy noodig oordeelden hier by te voegen, die opmerkelyke, en voor de E. Maatſchappy zeer voordeelige tyding, die men op Batavia den 26 May 1723 kreeg, namentlyk dat de wederſpannige Princen op Java, waar mede men tot nog toe had moeten oorlogen, zich met al het hunne op de beſcheidenheid der E. Maatſchappy hadden overgegeven.

En dewyl de ſchadelyken oorlog van Java nu daar by ten einde was, vonden haar Edelheden den 5 July goed, een Bede-dag tegen den 10 dito te ordonneeren, om God voor die byzondere genade te danken.

Den 19 July daar aan verſchenen zy op Batavia. De Cartaſoeraze Prins, of de broeder des zelfs, en het zoontje van den Keizer, wierd in 't logement der Gezanten by de Nieuwpoort geplaatſt; dog die van Soerabaja kregen hun verblyf boven 't Vierkant, en Soerapati's zoon wierd op de punt de Diamant geplaatſt. A°. 1723.

Zy waren met hunne wyven en kinderen 44 perſoonen ſterk.

De Keizerlyke Erf-Prins, die mede onder de rebellen geweeſt was, is, tot nader ordre, onder de Heer Dubbeldekop, Commiſſaris, Commandeur, en Hoofd van Java's Noord-Ooſt-kuſt, gebleven; en dit is het laatſte, dat wy van de zaken van Java weten te zeggen.

B E-

BESCHRYVINGE VAN BANTAM.

VIERDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

BAntams *beschryving. Is niet zeer roemwaardig. Waar en hoe het legt. De stad in platte grond. De schryver ziet die* Ao. 1694. *Werd beleefd van 't Opperhoofd ontfangen.* Speelwyk *beschreven. En ook verder de stad. 't Kasteel. 's Konings Hof. De Moorsche Tempel. Bantamze zaken.* Bantam, *en des zelfs Koningen, op zich zelven. Oorspronkelyk van* Sjeich Ibn Moelana. *Hunne naamen. Wat landen onder hen stonden. De onzen* Ao. 1596 *hier verscheenen. Werden wel ontfangen. Maken een verbond met de Landvoogd. De* Bantammer *bedriegt de onzen, waar op zy hem dreigen.* Houtman *met eenig volk gevangen. Gevaar der onzen hier door. Verdere zaken ondertusschen voorgevallen. De onzen werden voor* 2000 *Ryxdaalders gelost. En verzeilen van daar.* Van Nek *beter ontfangen* Ao. 1598. *En de dappere* Wolfert Hermanszoon Ao. 1602. *In 't zelve jaar en* 1603 *onze eerste kooplieden daar vast geplaatst. Een steene logie* Ao. 1603 *vergund. Eerste Opperhoofd, en zyne vervangers tot* Ao. 1619. *Geveinsde behandeling der* Bantammers *met ons* Ao. 1624. *Wie hier* Ao. 1632 *lag. Sulthan* Agong *werd* Ao. 1634 *Koning. Leeft met ons ingedurige vyandschap.* Ao. 1659 *een vast comptoir weer opgericht. Naamen der Opperhoofden. Sulthan* Agong *doet* Ao. 1679 *ons comptoir afloopen. En geeft* Ao. 1680 *zyn Ryk aan zyn oudsten zoon over. Die Gezanten aan haar Edelheden zend, om kennis hier af te geven. Die genoegdoening over de geleden schade eisschen. Handeling over en weder. De vrede werd getroffen, en de Koning erkend, zoo by ons, als by die van Engeland. Misnoegen tegen den jonge Koning. Waar op de oude voorneemd hem weer af te zetten. Tast hem* Ao. 1682 *aan, verbrand de stad. En belegerd den Vorst in zyn Kasteel. Die haar Edelheden om hulp verzoekt. Die hare bemiddeling aanbieden. De Heer* St. Martin *last gegeven, als Veld-Heer, om den jongen Koning te helpen. Rivieren door de onzen bezet. En de vyand verjaagd. 's Konings agting voor ons. Die op ons verzoek, de verdere Europeers genadig bejegent. Hoe de Koning verder met de Engelschen handeld.*

NA dat wy 't Eiland Java, met de zaken, van tyd tot tyd daar in voorgevallen, beschreven hebben, zal 't nu ook eens tyd werden, om van de steden Bantam en Batavia, van welke wy beloofd hadden in 't byzonder te spreken, zoo kort ons mogelyk is, te handelen, en de zaken, betrekking daar toe hebbende, in hare nette orde voor te stellen.

Vermits Bantam buiten alle tegenspraak de oudste in tyd is, zullen wy daar aan ook met reden den voorrang geven.

De rechte naam dezer stad is niet Bantam, maar Bantan, dat klaar op hare munt, en in hare schriften van staat, te zien is.

Het is een van de oudste en van ouds her beroemdste steden, niet alleen van Java, maar zelfs van 't geheel Oosten. Een stad, die in 't Javaansch zoo veel bedied, als een plaats, die alles heeft, en bezit, of daar niets ontbreekt, alzoo dat woord zyn oorspronk van 't woord Antam heeft, dat zyn, in wezen zyn, in zich hebben, betekend. Bantams beschryving.

Sulthan Agong liet ze naderhand, op de raad van een Priester, Soera Soan, dat een kloek, een deftig onthaal betekend, noemen; dog Sulthan Hhadji heeft na den oorlog by Gonge-flag verboden, dien naam meer te noemen.

 Het

Het is een ſtad, waar op van oude tyden, een grooten handel en vaart van zeer veel Ooſterſche en Weſterſche volkeren geweeſt is, die niet alleen om de peper, aldaar, of vallende in de landen, die onder de Bantamze kroon ſtaan, quamen; maar voor al om den handel van de nooten en nagelen, die zy zelfs uit Banda en Ternate, nevens andere volken van Java, gingen haalen, waar van de ſtapel op Bantam was, en waar door die ſtad ongemeen plagt te bloejen. In de vorige tyden (zoo Herbert onder A°. 1678, en meer andere melden) plagt zy wel twee Engelſche mylen lang te zyn; dog daar gelykt zy nu niet na, alzoo zy zedert verbrand is.

Is niet zeer roem waardig. Om nogtans de waarheid van die ſtad te zeggen, zoo moet men, die gezien hebbende, bekennen, dat zy in zich zelven niet waardig is, om daar met zoo veel roem, als zommige doen, af te ſchryven.

Waar en hoe zy legt. Zy legt in 't midden van een groote bogt, ruim O. en W. zes mylen breed, en vier mylen van Poelo Pandjang (of 't lang Eiland, dat recht tegen over de ſtad legt) diep. Ten Ooſten van Poelo Pandjang heeft men nog twee Eilanden, groot en kleen Madi genoemd, gelyk vlak 'er voor nog twee andere Eilanden zonder naam, en beweſten 't zelve, dog al Zuiden aan, nog zes andere Eilanden met eenige droogtens, en naaſt aan de ſtad, een kleene myl 'er af, in 't Weſten, nog een Eiland, Hollands Kerkhof, en twee groote mylen ten Ooſten, twee andere, de twee Eilanden genaamd, die zamen die groote kom of vlakke baey zoodanig dekken, dat men daar een ſchoone Reede voor een groot getal ſchepen heeft, die daar op twee of drie vadem, zeer goede grond, ten anker komen, en zeer veilig leggen konnen.

De ſtad in platte grond. De ſtad zelf legt op een laag land, en als aan de voet van een zwaar gebergte, dat zig agter de zelve, vry verre landewaard in, opdoet (gelyk men ook na 't Weſten en het Ooſten veel gebergte daar heeft) dat het aangenaamſte gezicht van de wereld aan deze ſtad, voor al van de Rheede, geeft. Wy vertoonen die in haar platte grond by N°. VI.

Zy legt 24 mylen de ſtraat Sunda, in (dus na 't aloude Sunda Calappa genaamd; dog naderhand beter met de naam van Jakatra bekend) en van Batavia 12 mylen, van waar die ſtraat, Ooſtelyker op haren naam verlieſt.

Aan wederzyden van de ſtad heeft men een Rivier, die beide ontrent een myl 'er af in zee uitwateren. Midden door de zelve loopt 'er mede een, die wel de grootſte, hoewel zy (gelyk ook de andere) niet zeer diep, en maar voor kleene, en platgebodemde vaartuigen, van gebruik is, die gemeenelyk maar met een bamboeze boom geſloten werd.

De ſchryver ziet die A°. 1694. Ik heb die ſtad A°. 1694, wanneer ik na 't vaderland ging, gezien, en ben 'er een dag en een nagt geweeſt, om het fraeiſte van dien te beſchouwen, en om myne nieusgierigheid ontrent een ſtad, van welke ik zoo veel had hooren zeggen, te voldoen, hoewel ik my ongemeen in myne verwagting bedrogen vond.

Werd beleefd van 't Opperhoofd ontfangen. Ik wierd van 't Opperhoofd aldaar, de Heer Wanderpoel, zeer beleefd ontfangen, die my zyn tafel en wooning tot myn verblyf, in de Veſting Speelwyk, aanbood, gelyk ik my daar van bediende, vindende daar ook D. Coſterus met zyne huisvrouw.

Ik was 'er voornamelyk gegaan, om te zien, of ik gelegenheid zou konnen bekomen, om gehoor by den Koning te krygen, en dien Vorſt te zien; dog dat was op die dag (zoo my Kapitein Cuffeler zeide, die toen in 's Konings kaſteel lag) onmogelyk, en ik kon, alzoo de vloot 's nagts 'er aan vertrok, niet langer blyven.

Speelwyk beſchreven. Ik vond, als ik ontrent de ſtad quam, aan de mond der Rivier de Veſting Speelwyk leggen, die, hoewel niet heel groot, egter in ſtaat is, om de geheele ſtad te dwingen.

Het was in 't eerſt maar een gemeene zee-punt, tot dekking van den boom dienende. A°. 1680 was die met eenige palliſſaden omheind, en had toen de gedaante maar van een gemeene Pagar; dog A°. 1686 is dit met een ſteene muur gedekt, en naderhand tot een net vierkant, waar af ieder zyde ruim 30 roeden lang is, gebragt. Het is nu langwerpig vierkant, heeft een zeer hooge muur, vier punten, en twee halve maanen, die vry wel 'er uitzien.

Het heeft een hooge kat met 5, en een groote batery met 10 ſtukken voorzien, waar mede de onzen alle andere werken der ſtad volkomen konnen dwingen, hoedanig de Zuid- en Ooſt-hoek ook op hare bolwerken zeer wel van kanon voorzien zyn.

Op die kat heeft het Opperhoofd een fraeje wooning, tot welke men met eenige trappen opgaat, en waar van men een ſchoon gezigt in zee heeft.

Beneden langs de gordyn na de Ooſtkant woonden de Opperkoopman, Fiſcaal, en meer andere bedienden, in redelyke goede wooningen, en verder had men daar rondom een groot plein, en langs het zelve veel pakhuizen, om de goederen der E. Maatſchappy te bergen.

Zy wierd Speelwyk (zoo men wil) na de Heer Opperlandvoogd, Speelman, genaamd.

En ook verder de ſtad. De ſtad nu van binnen vond ik zeer ſlordig geſteld, en zonder eenige ordre, hebbende aan de zee-kant een redelyke hooge en dikke muur met eenige punten, waar

af

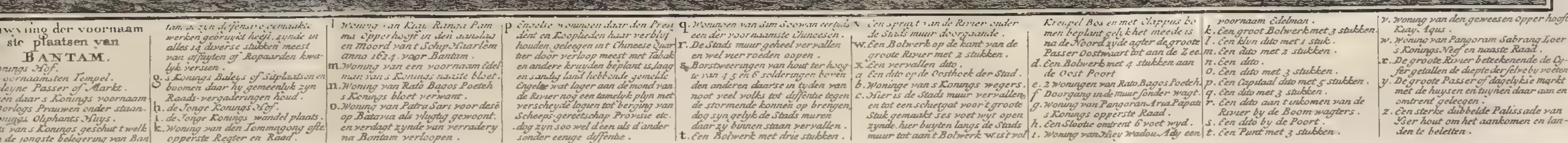
DE STAD BANTAM.

t Chineese Quartier

Engelse Pleyn

t Vissers Quartier

Vervallen Borstwering

…wysing der voornaam…ste plaatsen van
BANTAM.

…onings Hof.
…oornaamsten Tempel.
…leyne Passer of Markt.
…en daar s Konings voornaam-…oorlogs Prauwen onder staan.
…onings Oliphants Huys.
…s van s Konings geschut t welk…n de jongste belegering van Bantam s zyn defensie gemaakt-werken gebruykt heeft. zynde in alles 14 diverse stukken meest van affuyten of Ropaarden kwalyk versien.

g. s Konings Baleys of Sitplaatsen en boomen daar hy gemeenlyk zyn Raads-vergaderingen houd.

h. de Jonge Konings Hof.

i. de Jonge Konings wandel plaats.

k. Woning van den Tommagong ofte opperste Regter en Raad.

l. Woning van Kiai Ranga Pamma Opperhooft in den aanslag en Moord vant Schip Haarlem anno 1624. voor Bantam.

m. Woning van een voornaam Edelman van s Konings naaste bloet.

n. Woning van Rato Bagos Poeteh s Konings bloet verwant.

o. Woning van Patra Sari voor desē op Batavia als vlugtig gewoont. en verdagt zynde van verradery na Bantam verloopen.

p. Engelse wooningen daar den President en Koopluiden haar verblyf houden, geleegen int Chineese Quartier door verloop meest met Tabak en andere kruyden beplant is. laag en sandig land hebbende gemelde Engelse wat lager aan de mond van de Rivier nog een tamelyk plyn met verscheyde logien tot berging van Scheeps-gereetschap Provisie etc. dog zyn soo wel d'een als d'ander sonder eenige diffentie.

q. Woningen van Sim Soowan eertyds een der voornaamste Chineesen.

r. De Stads muur geheel vervallen en wel vier roeden oopen.

s. Borstweeringen van hout ter hoogte van 4 5 en 6 solderingen boven den anderen daar se in tyden van noot veel volks tot diffentie tegen de stormende konnen op brengen, dog syn gelyk de Stads muren daar zy binnen staan vervallen.

t. Een Bolwerk met drie stukken.

v. Een spruit van de Rivier onder de Stads muur doorgaande.

w. Een Bolwerk op de kant van de groote Rivier met 2 stukken.

x. Een vervallen dito.

a. Een dito op de Oosthoek der Stad.

b. Woninge van s Konings wegers.

c. Hier is de Stads muur vervallen en tot een schietgat voor t groote Stuk gemaakt ses voet wyt open zynde. hier buyten langs de Stads muur tot aan t Bolwerk w. is t vol Kreupel Bos en met Clappus bomen beplant gelyk het meede is na de Noord zyde agter de groote Passer Oostwaart tot aan de Zee.

d. Een Bolwerk met 4 stukken aan de Oost Poort

e. 2 Woningen van Rato Bagos Poeteh.

f. Doorgang in de muur sonder wagt.

g. Woning van Pangoran Aria Papati s Konings opperste Raad.

h. Een Slootie omtrent 6 voet wyd.

i. Woning van Kiey Wadou Ady een voornaam Edelman.

k. Een groot Bolwerk met 3 stukken.

l. Een klyn dito met 1 stuk.

m. Een dito met 2 stukken.

n. Een dito.

o. Een dito met 3 stukken.

p. Een Capitaal dito met 5 stukken.

q. Een dito met 3 stukken.

r. Een dito aan t inkomen van de Rivier by de Boom wagters.

s. Een dito by de Poort.

t. Een Punt met 3 stukken.

v. Woning van den geweesen opper hooft Kiay Aqus.

w. Woning van Pangoram Sabrang Loer s Konings Neef en naaste Raad.

x. De groote Rivier beteekenende de Cyfer getallen de diepte der selve by voeten

y. De groote Passer of dagelykse markt met de huysen en tuynen daar aan en omtrent geleegen.

z. Een sterke dubbelde Palissade van Yser hout om het aankomen en landen te beletten.

af die van Caragante wel de voornaamste, die ook van steen in 't vierkant opgehaald, en van 10 stukken voorzien is. De zes grootste ziet men na de zee-kant, de drie kleenste na 't Westen, en een na 't Oosten. Men heeft daar ook een groote steene ophaalbrug over een Rivier.

Men ziet'er drie voorname straaten, die alle op de Pascebaan uitkomen, en daar in veel calappus en andere boomen; maar alle de huizen, die ik in deze stad zag, waren uitnemend slegt, bestaande meest uit gespouwe bambcezen, heele rieten, en ook uit Calappus-boomen, die zy maar met klei toegesmeerd, en met kalk bestreken hebben, van welke zommige met pannen; dog de meeste met atap of calappus-bladen, gedekt waren.

Ik weet niet, dat ik een goed huis (uitgenomen van den Kapitein der Chineezen, dat groot is) in de gansche stad ontmoet heb; dan alleen in de straat, waar mede men regt uit na 's Konings hof gaat, daar ik voor aan, digt by Speelwyk, ter linkerhand, een hooge steene muragie, waar in ook een steene Toren was, die men van verre in zee al ontdekt, en ter regterhand recht 'er tegen over, nog een zeer donkere steene wooning, met zeer groote getralide vensters gewaar wierd, daar in men my zeide, dat in vorige tyden de Engelzen, of wel andere Europische volken, zouden huis gehouden hebben.

De wyk der Chineezen aan de Westkant der stad, en wel eer de verblyf-plaats der Europeers, legt wat ter zyden af, en van de stad eenigzins afgezonderd, daar men 's namiddags een groote markt heeft.

Indien 'er geen Chineezen, en hunne winkels in die stad waren, zoo was zy een doods nest, hoewel men nog een andere markt wat verder als de pascebaan, die maar drie uuren duurt, en nog een byzondere voor de vrugten van 't land, heeft.

Aan de zee-kant woonen visschers in slegte hutkens, en als men de geheele lengte der stad aan die kant narekend, zal zy niet boven een vierde van een myl beslaan.

By het groot plein (alwaar over de voornoemde Rivier een groote steene brug legt, de keten-brug genaamd) heeft men een kasteeltje, de Diamant genaamd, dog niet zeer groot en met eenig geschut voorzien, waar in de wooning van den Kapitein is, die met 1000 man de wagt by 's Konings hof heeft. Ik vond die geweldig bekrompen, en by na niet bequaam, om 'er in te woonen, ik laat staan, om 'er een mensch van fatzoen te ontfangen, dat Kapitein Cuffeler ons egter zeer beleefd, en, zoo veel die wooning toeliet, zeer net en wel dede.

Naast die wooning was 's Konings hof, een schoon paleis (zoo men my zeide) in zich zelven, dat A°. 1680 door zekeren Henrik Lucaszoon Cardeel, gebouwt is, een gewezen Metzelaars Baas, wel eer in dienst der E. Maatschappy; dog acht of tien jaaren bevorens na Bantam weggeloopen, alwaar hy van den Koning in gunst aangenomen, Moors geworden, en zedert Pangerang Wiragoena genoemd is. Naderhand is hy tot ons wedergekeert, weer Christen geworden, en den 16 October 1711 op Batavia overleden, gelyk zyne weduwe naderhand aan Meester Krytenberg hertrouwd, en nog buiten de Nieuwpoort woonagtig is.

Het hof is langwerpig vierkant, hebbende vier bolwerken, en tusschen ieder een halve maan, zynde met geschut zeer wel voorzien. Men gaat in 't zelve over een brug, onder welke de Rivier Tanara loopt.

Ik had dit pragtig gebouw gaarne van binnen gezien; maar daar was toen geen gelegenheid. Men zei my, dat het uit veel fraeje vertrekken, alle op zyn Hollands gemaakt, bestond, die ook meest op zyn Nederlands opgecierd, en van diergelyken huisraad voorzien waren.

De Moorsche Tempel.

Ter rechterhand van de voornoemde brug heeft men den Moorschen Tempel, een vierkant groot en aanzienlyk gebouw van hout, voorzien van vyf verdiepingen, of daken, die hoe langer hoe kleener (volgens de wyze van alle de tempels der Mooren) in 't oploopen zich vertoonen, en in welke niet anders fraeis te zien is. Men mag 'er niet ingaan; dog in Amboina heb ik zoo veel Moorsche Tempels (die van deze niet, dan in groote, verschillen) gezien, en zoo klaar beschreven, dat het niet nodig is daar van iets meer te zeggen.

Na de land-kant legt de geheele stad open, en ongedekt. Achter de visschers-wooningen, die men aan de eene zyde aan strand heeft, zyn ook eenige zout-pannen, waar van zout bereid, en gebruikt werd.

Hier heeft men, buiten de Javaanen, allerlei volk, die komen handelen, als de Chineezen, Guzeratters, Persianen, Turken, Armeniers, Venetiaanen, Engelzen, Nederlanders, en meer andere, welker voorname handel in gember bestaat, alzoo de peper maar voor de Compagnie is.

Daar hebt gy die oude vermaarde stad in hare heerlykheid, die niet naamwaardig is, hoewel ik wel gelooven wil, dat dezelve A°. 1680, toen de oude Koning die in brand stak, veel van haar oude luister verloren heeft. Het verdere kan men in de teekening der platte grond zien; dog het meeste daar van is niet meer in wezen, dienende alleen om te toonen, hoe zy wel eer geweest is.

BAN-

BANTAMZE ZAAKEN.

Bantamze zaaken.

NA 't beschryven dezer stad gaan wy over tot de zaken, die tot de zelve behooren, en van tyd tot tyd daar in voorgevallen zyn.

Bantam, en des zelfs Koningen op zich zelven.

Uit het vorige, 't geen wy over de zaken van Java gezegt hebben, is reeds gebleken, dat deze stad van de oudste tyden af, die de Javanen weten op te rekenen, altyd onder een byzonderen Koning gestaan heeft, die een Vorst op zich zelven was, en geenzins onder den Keizer van Java stond, hoewel die Keizeren nu en dan zulks wel voorgaven, maar die alle de landen daar ontrent als een Koningryk op zich zelven van ouds her, immers al voor de tyden van Ibn Moelana, bestierd heeft.

Wie hier in die eerste tyden Koning was, weten ons de Javanen niet te zeggen; maar wy hebben uit het verhaal der Javaansche zaken, by de komst van Sjeich Ibn Moelana gezien, dat hy de Koningen van Padjadjaran en Bantam Girang (de oude zetel der Bantammers, en een stad, wat landewaard in gelegen) bekeerd, en hen aan zich onderworpen hebbende, na zyn dood drie Ryken, aan zyne drie zoonen ieder een, heeft nagelaten, waar van Bantam 'er een was. Zelf wil men, dat de Koningen van Bantam van ouds hun Hof op Padjadjaran gehouden hebben.

Oorspronkelyk van Sjeich Ibn Moelana.

Hier uit zien wy, dat deze Koningen geen regte Javanen, maar van een Arabische vader, en van een Javaansche moeder en dierhalven, als een mengelslag, van hen voortgesprooten zyn.

Die Arabier dan, Sjeich Ibn Moelana, of Ibn Israël, en gemeenelyk Soesoehoenan Goenong Djati genaamd, liet een zoon na, van welken alle de Koningen van Bantam zedert A°. 1406 of 1407 afkomstig zyn.

Hun naamen.

Hunne naamen zyn deze, zoo als zy malkanderen in rang volgen.

De 1e. Pangerang Hassanoddien, na zyn dood Sabakingking, dat is, de beweende, genaamd. Een Vorst die 120 jaaren geleeft heeft. Hy wierd gevolgd van zyn tweeden zoon.

2e. Pangerang Joesef, na zyn dood, Pasarean, dat is de rustende, of slapende, genaamd. Zyn zoon is hem gevolgd.

3e. Mohhammed, na zyn dood Pangerang Sedang Rana, dat is, de gesneuvelde in het Ryk, genaamd. Zyn vervanger was zyn zoon.

4e. Sulthan Aboe il Mafachier Abdul Cadir. Deze is na zyn dood Sulthan Agong, na 't Javaans dorp Canari, daar hy begraven legt, genoemt, en is gevolgt door zyn zoon.

De 5e. Abdul Maali Ahhmed. Deze stierf voor Palimbang ontrent Ao. 1596.

6e. Sulthan Aboe il Mafachier Abdul Cadir, van Ao. 1596 tot 1634.

7e. Aboe il Fatta Abdul Fatachi. Die van Ao 1634 tot 1680 geregeerd, en onder welke men de meeste voorvallen van belang gehad heeft. Hy wierd gemeenelyk Sulthan Agong Tirtajassa, dat is, de groote Koning van het verre-stroomend water, genaamd. Na hem regeerde zyn oudste zoon.

8e. Aboe il Nasaar Abdul Cahar, anders Sulthan Hhadji (om dat hy een reize na Mekka gedaan heeft, vermits Hhadji zoo veel als een Pelgrim of Bedevaarts-Reiziger, betekend) genaamd. Deze regeerde van A°. 1680 tot 1687, gevolgd zynde van zyn zoon.

9e. Aboe il Falaal Mohhammed Jachia. Deze regeerde van Ao. 1687 tot 1690.

10e. Aboe il Machasin Mohhammed Djenoel Abidien. Deze was een broeder van den vorigen Koning, en tweede zoon van Aboe il Nasaar, de welke Ao. 1690 zyn bestier begon, en nog regeerd.

Wat landen onder hen staan.

Onder dezen Koning nu stond van ouds her niet alleen Bantam, en de verdere landen, die van 't Koningryk Jakatra ontrent de Rivier van Tangerang bepaald werden; maar Sjeich Ibn Moelana heeft ook de kust van Lampon, of Bangkoelo, Sillebar, en alles van daar Zuid-aan, al van die eerste tyden af veroverd, en aan zyn kroon gehegt; dog van Bangkoelo tot Ginkal toe staat alles onder ons. Hier van daan is 't ook dat de Koningen van Indrapoera nog eenigzins rekenen maagschap van de Koningen van Bantam te zyn, 't geen zy A°. 1671 voorgaven, om zig dus van onder onze magt te onttrekken, en zich onder de bescherming van Sulthan Agong, onzen geslagen vyand, te begeven; dog 't wierd hen belet.

In oude tyden schynd ook Palimbang onder hen gestaan te hebben, want om dat zy A° 1596 van hunnen wettigen Koning afgevallen waren, was Abdul Maali Ahhmed 'er na toegegaan, om deze afvalligen weer tot reden te brengen; dog hy liet daar 't leven.

Ook schynen de Maningcabers onder deze Vorsten te staan. Altoos wy zyn verzekerd, dat zy A°. 1686, en later, onder hen nog stonden, gelyk ik vertrouw, dat de

.1595 de meeste volkeren op Sumatra's einde, na Lampons kant, nu nog onder hen staan.

Op Borneo heeft deze Koning ook over Succadana, en over de landen daar onder, tot aan Landa toe, behoorende, het oppergebied. Uit al het welke blykt, dat dit een zeer magtig Vorst is, by welken ook van ouds her geen van alle de Koningen van Java kon vergeleken werden.

Lang voor ons zyn hier de Portugeezen, en ook eenige tyd voor ons de Engelschen geweest.

onzen .1596 r ver- enen. Uit ons vorig schryven is al gebleken, hoe de vier eerste schepen den 2 April 1595 uit Texel gezeild, Mauritius, Hollandia, Amsterdam, en de Pinas het Duifken, (waar op Kornelis Houtman, Gerard van Beuningen, en Reinier van Hel Commiezen of Opperkooplieden waren) den 22 Juny 1596 voor Bantam op de Rheede gekomen zyn.

Ontrent deze tyd was de Koning Abdul Maali voor Palimbang doodgebleven, en in plaats van de jonge Koning, Sulthan Aboe il Mafachir Abdul Cadir, toen maar een kind van vyf of zes maanden oud (zoo de Javanen zeiden) regeerde hier een Pangerang.

De eerste, die hen aan boord quamen, waren zes Portugeezen met hunne slaven, in een praauw, niet zoo zeer om hen te verwelkomen, als om hen te verspieden, en om de Inlanders (gelyk zy naderhand met alle magt deden) tegen hen op te rojen, en voor den valschen Keizer van Java, daar toen zynde, op te hitzen, ten einde hy onze schepen afloopen mogt, gelyk zy hem voor de bloote rompen 4000 Ryxdaalders belooft hadden, al 't welke ons door een Portugees, ons geheel getrouw, en Pedro d'Attaido genaamd, en dien zy naderhand nog op zyn bed vermoord hebben, wierd bekend gemaakt.

Den 24 dito verzogt den Sjahbandar, dat Kornelis Houtman (die zich Kapitein Majoor liet noemen) dog aan land wilde stappen; dat hy afsloeg, verzoekende, dat de Landvoogd van Bantam eerst eens aan boord wilde komen, en dat hy dan met hem na land zou gaan.

rden ont- gen. Daar na quam de Zeevoogd van Bantam, Temanggong Angabaja, mede aan boord, en den onzen des Landvoogds vriendschap aanbieden, zoo dat zich alles in het eerst zeer wel scheen op te doen.

Zy verzogten de onzen, om die van Palimbang te willen beoorlogen, en met onze schepen derwaards te gaan, om hen ter zee aan te tasten, gelyk zy te land doen zouden, om de dood van Sulthan Aboe il Maali Ahhmed te wreeken; dog de onzen zeiden, dat zy, kooplieden zynde, niet om te oorlogen, maar om koophandel te dryven, daar quamen, en niet bevoegd, nog gemagtigd waren om dit te doen, verzoekende derhalven daar af verschoond te werden. A°. 1596.

Den 27 dito gingen de onzen aan land, om den Landvoogd van Bantam te begroeten, en te beschenken, bestaande dit geschenk, in zommige schoone crystallyne glazen, een vergulde spiegel, en een stuk rood scharlaken, 't geen door vier Adelborsten gedragen wierd.

Zy bragten hem dit geschenk, met verzoek, dat hy de Opperhoofden aan boord geliefde te komen bezoeken, om met den anderen een vast verbond te maken, waar op hy zeide zich te zullen beraden. Hy quam daags 'er aan, met 16 groote praauwen, dog, verzogt zynde, om in de cajuit te gaan, begon hy te beven, vreezende, dat men hem daar gevangen zou houden, hoewel hy dat eindelyk, op aanrading van den Temanggong, en Sjahbandar, nog dede. Hy beloofde de onzen toen, dat geen anderen van speceryen verzien zouden werden, voor dat de onzen volladen waren.

Hy bezag 't schip overal, verzogt, dat men al 't geschut los branden zou, gelyk geschiede, en verhaalde de Sjahbandar toen ook, dat de Portugeezen hen twee honderd duizend ducaten voor Poelo Pandjang, om zich daar neder te zetten, geboden, dog dat zy, voor iets quaads vreezende, dat afgeslagen hadden, om dat zy, zich daar sterk makende, Bantam volslagen in hun bedwang zouden hebben.

Het scheen toen egter uit veel omstandigheden, dat de Bantammers de Portugeezen, en ook die de Bantammers, niet veel vertrouden, alzoo zy beiden ons gedurig de een tegen den ander waarschouden, dat zy toeleiden om de onzen te bederven, dat ik geloove dat zy beide even ernstig meenden, en voor al de Bantammer, die in de Portugeezen al zoo weinig zin, als in ons had.

Den 1 July ging Kornelis Houtman met 9 Adelborsten aan land, wierd zeer deftig ontfangen, gaf aan den Landvoogd zyne geloofs-brieven over, om volgens de zelve een vast verbond met hem te maken.

Hoe zy den gewaanden Keizer van Java met zyne twee zoonen toen ook aan boord kregen, en hoe des zelfs toeleg was, om de schepen af te loopen, hebben wy bevorens in 't leven van dien Keizer al aangehaald, als mede hoe de Bantammers en Portugeezen ons toen voor den Keizer, en de Keizer ons weer voor hen waarschoude, hoewel zy alle schelmen en verraders te hoop waren.

Den 12 dito gingen Houtman en Verhel na land, alwaar zy met den Landvoogd een verbond maakten, belovende malkanderen, by eedstaving, als getrouwe vrienden in alles, dat billyk en redelyk was, te helpen. Maken een verbond met den Landvoogd.

A°. 1596.

Daar op quamen de onzen den 14 dito met hunne goederen aan land, daar hen een steenen huis tot bewaring der zelve gegeven wierd.

Den 16 dito quam de Landvoogd met zyne verdere Grooten die zien, kogt 'er veel af, beloovende die met peper, zoo ras zy die inoegsten zouden, en die zy meest uit de bogt van Lampon krygen moesten, tegen de prys, die 'er dan op wezen zou, te betalen; dog de onzen, denkende de zelve by 't nieuwe gewasch nog beter koop te krygen, wilden nog niet koopen, schoon hen dat sterk van anderen, die de zaken van Bantam beter, dan zy, kenden, geraden wierd, dat den Landvoogd quade gedagten van hen gaf.

De Bantammer bedriegt de onzen.

De Portugeezen boden hem groot geld dat hy de onzen daar dog van daan zou doen vertrekken, en ons geen handel geven wilde.

Ondertusschen had hy van de onzen al een deel geld en koopmanschappen weg, op belofte, dat hy ons met peper betalen zou, vergaderende dikwils om met de onzen daar af te spreken, dog ondertusschen quam 'er niet af, waar omtrent de Portugeezen ons zeer veel quaad deden; zoo dat het scheen, als of zy de onzen daar maar wilden doen uitteeren.

Waar op zy hem dreigen.

Dit maakte onze Kapiteins en verdere scheeps-overheden, zoo moejelyk, dat zy den Landvoogd vry stout zyne trouwloosheid, van zyn woord niet te houden, verweten, hem dreigende, zoo hy hen niet betaalde, de stad in brand te schieten, waar omtrent zig Houtman vry scherp gedragen, en waar op hy ook zeer sterk geroemd had.

Daar op hadden de Bantammers, voor ongeval vreezende, niet alleen al hunne vaartuigen, met kerving van de kabels, na de wal laten dryven, maar men had den onzen, aan land zynde, ook gewaarschouwd, wel op hun hoede te zyn, vermits 'er tot Jakatra veel vaartuigen toegerust wierden, om hunne schepen aan te tasten.

Houtman, met eenig volk gevangen.

Niet tegenstaande deze waarschouwing, ging Houtman egter weder met 7 mannen aan land, alwaar hy, by den Landvoogd gekomen zynde, met alle de zynen, over zyn stoute en trotze woorden, vast gehouden wierd, latende de Landvoogd, tot gerustheid der onzen, aan boord door zyn Tolk en negen slaven weten, dat zy voor hun volk niet bevreest moesten zyn, alzoo hy dien Kapitein en 't volk, maar alleen om zyn dreigementen, van twee Jonken, die daar met nagelen geladen lagen, te willen aanhalen, maar zoo lang by zich behouden zou, tot dat de zelve vertrokken zouden zyn.

De onzen, den Tolk niet geloovende, zetteden hem, en zeven slaven mede gevangen, latende hem door die twee andere slaven weten, dat hy de onzen aanstonds los laten, of dat zy de zynen mede gevangen houden, en verder wel weten zouden, wat zy met hen te doen hadden.

A°. 1596.

De Landvoogd, dit hoorende, zwoer, dat, zoo die Tolk voor zon's ondergang niet aan land was, hy ons volk zou dooden.

Hier op, als ook op 't ernstig schryven der gevangenen, die in gestadige vreeze des doods zaten, wierd de Tolk daags 'er aan los gelaten.

Ondertusschen lieten de onzen iemand met eenig geld aan land gaan, belastende aan onze gevangenen doch te maken, dat zy los komen mogten; dog in plaats van dit, hield de Landvoogd dezen man mede gevangen.

Gevaar der onzen hier door.

Daar op lieten de onzen hunne gevangene makkers weten, dat zy met de schepen voor de stad wilden komen, om den Landvoogd te dwingen hen over te geven. Zy schreven daar op, dat, zoo zy dit deden, zy dan zekerlyk lyveloos waren.

Zy lieten dat egter den 4 September aan den Landvoogd zeggen, om hem door dit dreigement tot reden te brengen, nemende ondertusschen nu en dan niet alleen eenige van hunne vaartuigen; maar zy quamen ook metter daad kort daar aan de stad beschieten, waar over de Landvoogd de onzen aanstonds dooden wilde; hoewel hy dit nog uitstelde.

Wanneer nu de onzen, welke men belooft had, hunne gevangenen den 7 September los te laten, zagen, dat 'er weer niets van quam, hebben zy de stad weer beschoten, in welke tusschen tyd de Pinas vast raakte, en van veel Bantamze vaartuigen bezet; dog door de onzen weer gered wierd.

De Landvoogd, over dit nieuw beschieten der stad zeer op de onze verbitterd, wilde toen, zonder eenige genade, de onzen om hals brengen.

Op 't schryven van Houtman hielden onze schepen wat op met schieten, ook verzeilden zy den 13 dito wegens gebrek van water.

Zoo ras de schepen weg waren, wierden de gevangenen aan die genen, die slaven in de scheepsstryd verloren hadden, omgedeeld, by de welke zy zeer hart geperst wierden, om Moorsch te werden.

Verdere zaken, ondertusschen voorgevallen.

De Portugeezen, hun booze rol hier weer speelende, boden vier duizend Ryxdaalders, aan die van Bantam voor onze gevangenen, wenschende hun hert aan Kornelis Houtman, dien zy wisten oorzaak te zyn, dat de onzen daar gekomen waren, wel eens op te halen; dog hoe verbitterd de Landvoogd op de onzen was, kon hy dit egter niet goedvinden.

Den 1 October quamen de schepen weder voor de stad, die eindelyk na veel schry-

°. 1596. e onzen erden oor 2000 yxdaal- rsgeloft.

schryvens over en weder, het op den 11 dito met den Landvoogd zoo verre bragten, dat de onzen, mits 2000 Ryxdaalders tot losgeld betalende, vry en vrank weder na boord zouden gaan, en dat ieder verder houden zoude, 't geen hy genomen had. Waar op onze gevangenen weer aan boord gekomen zyn.

Kort daar aan zag men, dat de Landvoogd het met ons niet wel meende, alzoo hy den 25 dito klaar uit zeide, dat zy elders vertrekken konden, waar toe zeker Portugees Gezant, ondertusschen van Malacka met een geschenk van tien duizend Ryxdaalders op den 30 dito voor Bantam verschenen, niet weinig mede gewerkt had, in zoo verre, dat de Landvoogd de onzen eindelyk den handel aldaar verbood.

verzei- van ar.

Daar op namen de onzen zedert den 1 November twee van hunne jonken, waarom zy hen zogten te overvallen, om 't welke te ontgaan, de onzen den 6 dito van daar verzeilden, ziende daar geen voordeel meer te doen. Zy quamen zedert voor Jacatra, en Toeban; daar de Commies Verhel (gelyk wy bevorens verhaald hebben) deerlyk vermoord wierd.

Van daar liepen zy na Madura, en Balamboang, daar zy den 21 January 1597 voorquamen, en vervolgden van daar hunne reize na 't Vaderland met 3 schepen, alzoo zy 't lek schip Amsterdam den 1 dito verbrand hadden.

Men ziet hier uit, dat het eerste onthaal aan de onzen op Bantam, in allen deelen slegt en bedriegelyk was,

n Nek er ont- gen A°. 8.

By de tweede reize der Hollanders na Indiën, onder den wakkeren Zeevoogd Jacob Korneliszoon van Nek met 8 schepen den 1 May 1598 ondernomen, quamen 3 schepen van die vloot, te weten, Mauritius, Hollandia, en Overyssel, den 26 November voor Bantam ten anker, en wierden beter, als bevorens, behandeld; gelyk vier weken, na dat zy daar gelegen hadden, de andere schepen daar mede aanquamen. Zedert zyn van tyd tot tyd onze Zeevoogden hier aangekomen, en in goede vriendschap met die van Bantam gebleven.

de pere lfert mans- n A°. 2.

De wakkere Zeevoogd Wolfert Hermanszoon met de schepen Gelderland, Zeelandia, Utregt, de Wagter, en een kleen jagt van 25 lasten, in November 1601 tot Palimbang gekomen, en daar onderricht zynde, dat Andrea Furtado de Mendoša met een vloot van 30 zeilen voor Bantam lag, om dat te belegeren, en ons uit Indiën te verdryven, quam den 27 December voor Bantam.

Hy sloeg daar tegen de Portugeezen, kreeg door 't springen van een stuk een rampje aan zyn roer, hervattede den stryd den 29 dito, klampte twee galeyen aan boord, die hy nam, en liep den 1 January 1602 zegepralende op de Rheede van Bantam, werdende van de Bantammers met zeer veel eere ontfangen, zonder dat hem de Portugeezen weder dorsten aandoen. Den Pangerang vereerde hem ook een drink-vat van een Maldivaze calappus-noot (een heerlyk tegen-gift) met goud beslagen, tot dankbaarheid dat hy hen van dat beleg verlost had, na welken tyd de kragten dezer Noot ook eerst bekend wierden in Holland. A°. 1602.

Ao. 1602 is hier van onzent wegen Nicolaas Gaaf, Opperkoopman, en Jan Lodewykszoon, Onderkoopman, en Ao. 1603 Melchior de Vogelaar, een Opperkoopman, om den handel van wegen onze Maatschappy waar te nemen, geweest. A°. 1602 en 1603 onze koopliedeu daar vast geplaatst.

Den 20 October des zelven jaars wierd den onzen van den Koning van Bantam een erf vergund, om een steenen huis te bouwen, om daar in hunne goederen te bewaren; dog die van Bantam wilden ons dat zoo sterk niet laten maken, als wy voorgenomen hadden. Een steene Logie A°. 1603 vergunt.

In dezen tyd was hier als Opperkoopman en Hoofd, in plaats van de Vogelaar, François Wittert, by welken Steven Doenzen, van Utregt, Onderkoopman; Jan Walen van Dordregt, Assistent, Gerrit Reyerszoon van Oldenburg, Tolk, en Assistent, nevens nog zes andere, met een somme van 3743¼ Roozenobels, a 8 gl. 15 stuiv. ieder, 5000 Realen van agten, 287 dito nieuwe gemunte Realen, en 979 Realen, te zamen 27472 Realen van agten bedragende, gevoegd wierden; werdende hy zedert Kapitein genaamt.

Deze François Wittert is hier Hoofd gebleven tot Ao. 1605, en toen vervangen door Jan Willemszoon Verschoor, die hier Opperhoofd van den handel tot Ao. 1607 was; wanneer hy vervangen is door Jacques l'Heremite. Deze bleef het tot Ao. 1610, zynde zyn volk den 4 July van 25 tot 9 verminderd. Ook was 'er door hem ontrent dezen tyd met den Koning geen verbintenis ter wereld te maken, zoo dat wy toen op onze hoede waren. Eerste Opperhoofd, en zyne vervangers tot A°. 1619.

Wie 't na dien tyd wierd, is my onbekend; dog Ao. 1613 quam hier de Opperkoopman Jan Pieterszoon Koen, die dit Comptoir eenige jaren aan een, en zedert den 30 December 1715 als ordinaris Raad en als bestierder van den handel van Indiën, of Directeur generaal, met veel luister waar nam, tot dat hy in Juny 1618 Opperlandvoogd van Indiën geworden zynde, Kornelis Houbraken hier in zyn plaats quam, om onze zaken (alzoo 't uit was met den handel) hier waar te nemen, die 'er tot Ao. 1619 bleef, wanneer hy in October door Abraham van Uffelen vervangen is, hoewel hy 'er in die tyd nog zamen nevens Henrik Janszoon, gewezen

A°. 1624. Directeur van Patani, was.

Deze lag 'er mede niet lang, aangezien wy in 't laatste van 't jaar 1618 al moejelykheden met de Bantammers en de Engelschen begonnen te krygen, die ons A°. 1619 geheel uit Indiën zogten te boenen; dog hoe toen de Heer Opperlandvoogd Jan Pieterszoon Koen zich als een dapper held 'er doorgered, Jakatra veroverd, en dezen Pangerang van Bantam gedwongen heeft, onze gevangenen aanstonds over te geven, zullen wy, om geen tweemaal eene zaak te zeggen, in de beschryving van Batavia, als daar eigentlykst toe behoorende, en verder in zyn leven, zeer omstandig zien.

A°. 1620 geraakten de Bantammer in oorlog met den Soesoehoenan van Java, en aangezien wy toen weer vrienden waren, verzogt de Keizer ons, dat wy hem tegen die van Bantam wilden helpen, dat wy, volgens last der Heeren zeventienen van den 24 October 1621, en den 8 September 1622, maar dragende hielden.

Geveinsde handeling der Bantammers met ons A°. 1624. Vermits nu de Bantammer, ziende, dat 'er zoo veel schepen van de Engelzen, en van de onzen quamen, voor zich zelven begon te vreezen, dwong hy de onzen allenskens onder de hand, door den peperhandel, om een vast Comptoir op Jakatra op te richten, en na dien tyd den handel op Jambi ernstiger, dan voorhenen, te zoeken; 't welk hy A°. 1624 ziende, zogt hy ons toen wel weder aan zyn snoer te krygen, dog gebruikte de regte middelen niet, behalven dat de Engelschen daar mede onder werkten, door het zoeken van welke verscheide belangen, de geschillen nu en dan meer en meer reezen, dat ook oorzaak was, dat de Heeren zeventienen by schryvens van den 17 October 1624 belastten, dat wy de baey van Bantam zoo lang bezet zouden houden, en andere beletten daar ten handel te komen, tot dat zy, in opzicht van de prys van de peper, en den peperhandel zich redelyker met ons zouden aanstellen.

Wie hier A°. 1632 lag. A°. 1632 lag hier de Koopman Pieter Franszoon, om den handel van onze Maatschappy waar te nemen; ook hadden de Engelschen toen, of 't jaar daar aan, en nog lang daar na, een Logie en Comptoir aldaar.

Ontrent dezen tyd begon Sulthan Aboe il Mafachier Abdul Cadir aan 't quynen te raken, en stierf A°. 1634, latende zyn Ryk na aan zyn zoon Aboe il Fatta Abdul Fatachi, dien wy voortaan (om dat hy zoo best bekend is) Sulthan Agong zullen noemen.

Sulthan Agong werd A°. 1634 Koning. Deze dan A°. 1634 (wanneer hy 17 jaren oud was, zoo my zyn zoon, Pangerang Poerabaja A°. 1713 den 27 Maart verhaald heeft) tot de kroon gekomen zynde, heeft zig van den beginne af al betoont onze vyand te zyn; dog alzoo hy nu en dan van de onzen vry wat klop kreeg, wierd 'er tusschen de onzen en hem den 17 February door den Opperkoopman Henrik Hagenaar een vrede getroffen. A°. 1695.

Dog gelyk deze Koning niet rusten kon, is hy niet lang daar na tegen de onzen weder uitgeborsten; maar wierd van tyd tot tyd zoodanig tot reden gebragt, dat hy A°. 1645 weder genoodzaakt wierd vrede te maken, wanneer ons de Soesoehoenan, die zich in dat zelve jaar mede met ons bevredigde, wel uitdrukkelyk verzogt, dat wy de maar pas gemaakte vrede met den Koning van Bantam wilden breken, dat om redenen van staat by de onzen vlak afgeslagen wierd.

Deze vrede duurde wederom niet lang, alzoo die trouwlooze en tegen ons zeer verbitterde Koning niet nalaten kon, ons, daar hy maar kon, te quellen, en zyn gemaakte verbonden meineedig te breeken, dat eindelyk zoo hoog liep, dat hy zich niet ontzag A°. 1652 Batavia met 60000 man te belegeren. Leefd met ons in gedurige vyandschap.

Hoewel dit beleg van weinig belang was, leden wy egter by dien oorlog op Batavia groote schade, vermits zeer veel van onze misnoegde slaven maar na Bantam liepen, en daar aangehouden wierden, behalven dat zy onze zuiker-moolens, huizen, 't veldgewasch, enz. ontrent Batavia, dat hy bezet hield, verbrandden.

Dezen oorlog duurde al eenige tyd, tot dat 'er eindelyk een vaste vrede (zoo 't de naam had) door de Heer Arnold de Vlaming den 10 July 1659 gemaakt wierd, zedert welken tyd de onze hier weder een vast Comptoir, en een vast Opperhoofd gehad hebben. A°. 1659 een vast Comptoir weer opgericht.

De naamen der Opperhoofden, die hier zedert gelegen hebben, zyn deze: Naamen der Opperhoofden.

B A N T A M Z E

OPPERHOOFDEN.

A°. 1659. De Koopman *Dirk van Lier*, en de Vaandrig *Frederik Henrikszoon.*

1660. De Onderkoopman *Jan de Harde.*
De Koopman *Evert Michielszoon*, en
De Assistent, *Jan van Meerwyk.*

1661. De Boekhouder *David Luton*, en de Assistent *Jan van Meerwyk.*

1662. De Assistent *Ocker Ockerszoon.*

1669. De Boekhouder *Willem Caaf*, die naderhand Koopman wierd.

1683. De Kapitein *Herman Dirkszoon Wanderpoel.*

1684. De

A°. 1680. Ao. 1684. De Bevelhebber *Willem Hartzink*.
1685. De Opperkoopman *Everard vander Schuur*.
1686. De Bevelhebber *Salomon le Sage*.
1687. De Opperkoopman *Johannes Leeuwenzon*.
1688. De Provisioneel - Luitenant *Roelof Goens*.
1689. De Koopman *Louis de Keizer*.
1692. De Opperkoopman *Edmon Sterreveld*.
1694. De Bevelhebber *Herman Dirkszoon Wanderpoel*.
1696. De Koopman *Zacharias Roman*.
1703. De Opperkoopman *Jan van Velzen*, en
De Bevelhebber *Bitter van Rhede*.
1707. De Koopman *Guilliam Wys*. Naderhand Opperkoopman.
1709. De Kapitein *George Frederik Beilwitz*. tot 1715, dat Hoofd van Java wierd.
1715. *Emond Buik*, tot 1721.
1721. *Adriaan van Tets* tot 1723.
1723. *N. van Arrewynen*.

...an A- ...g doet 1679 Comp- afloo- Wel is waar, dat wy zedert dien tyd daar weer een vast verblyf hadden; dog gelyk deze boosaardige Koning niet rusten, nog nalaten kon ons, even als in vorige tyden, te quellen, alzoo deed hy van tyd tot tyd ons weer moeite aan met 't aanhouden van onze slaven.

...eeft 1680. Ryk ...yn ...en over. Na dat hy al deze moedwil bedreven had, vond hy goed, om zyn oudsten zoon, Sulthan Aboe il Nasaar Abdul Cahar (anders gemeenelyk Sulthan Hhadji genaamt) over te leveren.

Hy was daar toe, 't zy wegens zynen ouderdom van 63 jaren, en om zyn rust nu wat te zoeken, overgeslagen, voorgenomen hebbende zyn vermaak in Tirtajassa, een stad, 6 mylen van Bantam, en 1 myl van zee gelegen, te nemen, zich van alle zorge en Ryks-bekommeringen te ontdoen, en daar zyn verder leven gerust door te brengen, by de overgave van 't Ryk egter zeer groote inkomsten, om met zyn andere kinderen te bestaan, aan zich behoudende.

...Gezan- ...an Edel- ...n ..., om ...is hier ...geven. Zoo ras de jonge Vorst op den throon van zyn vader gestegen was, vond hy goed daar van kennis aan haar Edelheden te geven, zendende den 8 May des zelven jaars, zeer kort na zyne verheffing, zyne Gezanten met een gevolg van 300 mannen (om te meer luister aan dit gezantschap te geven) na Batavia, alwaar zy zeer wel van haar Edelheden ontfangen wierden.

Na dat zy nu de ware reden van hun komst hadden gemeld, om 's Konings verheffing tot de kroon, by zyn's vaders aftreding bekend te maken, en om de oude verbonden te vernieuwen, wierd hen vertoond, hoe meenigvuldige verbonden van ons met Sulthan Agong gemaakt, en hoe trouwloos die van tyd tot tyd door dien Vorst gebroken waren, houdende niet alleen onzen slaven, en naderhand ook onze dienaaren, en vrylieden aan, maar zelfs zig nog onlangs niet ontzien hebbende onze jagten vyandelyk aan te tasten, en ons Comptoir op Andragiri af te loopen, ja zelfs ons Opperhoofd aldaar, met de verdere dienaaren, schandelyk en jammerlyk te vermoorden, roovende al hunne goederen, en hen dus als openbare vyanden behandelende. A°. 1680.

Dierhalven zeiden haar Edelheden over geen nieuwe vrede te konnen handelen, voor en al eer zy over al deze vyandelyke bedryven en groote schade, hen aangedaan, genoegdoening, en vergoeding hadden. Die genoegdoening over de gelede schade eisschen.

De Gezanten, over dit voorstel, dat zy niet verwagt hadden, ontzet, zeiden hier omtrent geen last te hebben, en dierhalven zig daar over met ons niet te konnen in laten; dog haar Edelheden niet eer van eenige andere zaken willende spreken, zoo moest niet alleen een van de Gezanten, om nader last hier over, te rug gaan; maar men zond den 20 Juny zelf eenige gezanten van onze kant aan dien Vorst, om te zien, of men malkanderen zou konnen verstaan.

Deze afgezondenen waren de Advocaat Fiscaal Zeeman, en de Licentmeester Okker Okkerszoon, die 36 man onder een Vaandrig, alle in 't rood, by zich hadden, benevens de Heeren Jacob Does, Johan Cops, Steven Schorer, Mr. Henrik de Bollan, Maarten van Ingen, David de Vicq (als Geheimschryver) en den Kapitein der Maleyers Wan Abdul Bagoes; dog zy keerden den 14 Augustus vruchteloos weder. Handeling over en weder.

De Koning kon de zaken, die hem voorgesteld wierden, niet wraaken nog loochenen; maar verzogt haar Edelheden dog geen voldoening van hem te vorderen over zaken voor zyn tyd, en buiten zyne medewerking, begaan, verzoekende alleen erkend te werden, en in vriendschap met haar Edelheden te leven.

Men schikte van onze kant dan alles, zoo veel mogelyk was, in, te meer, dewyl de Koning beloofde alle onze slaven, die nog in wezen waren, weder over te leveren, en daar op wierd een nieuw en vast verbond met dien Vorst gemaakt. De vrede getroffen, en de Koning erkend, zoo by ons.

In 't volgende jaar 1681, in October, zond deze Vorst ook eenige Gezanten na Engeland, om dien Koning ook kennis van zyne verheffing tot den throon van Bantam (of Soerasoan, zoo hy het in zyne brieven toen noemde, hoewel hy na den oorlog dien naam openbaar verboden heeft) te ge- Als by die van Engeland.

A°. 1680. geven, waar op hy, by schryvens van den Koning, en van de Engelsche Maatschappy, in July 1682 daar voor erkend, en een uitdrukkelyk Gezant met geschenken van dien Vorst, en met last, om een nader verbond met hem op richten, is gezonden, dat by nader schryvens der Engelschen den 7 July 1682 vernieuwd, en weder aangeboden is.

In dit zelve jaar ging ook de Heer Johan van Hoorn, extraordinaar Raad van Indiën, als Gezant na Bantam, om dien Koning nader te begroeten, en veel geluk op zyn throon te wenschen, die egter nog zoo vast toen niet stond, gelyk wy in 't vervolg zullen zien.

Ondertusschen vond de jonge Koning niet geraden, zig op de oude Hovelingen van zyns vaders aanhang te vertrouwen; maar wel op eenige nieuwe, op welke hy meer staat kon maken, zonder de ouden egter te beledigen.

Misnoegen tegen den jongen Koning.

Dit speet deze oude Hovelingen zeer, en wanneer zy dit den ouden Koning bekend maakten, nam die dat niet alleen zeer qualyk; maar zag het aan als een hoon, hem zelf aangedaan, dat zyn zoon, na zoo grooten gunst, nu zoo veel agting niet voor hem had, om die groote oude en ervarene staatsbedienden, die hy hem zoo ernstig aanbevolen had, in eere te houden, en zig van hunnen goeden raad te bedienen; maar dat hy zich zelven verstouten dorst, hen met de nek aan te zien, en nergens in te gebruiken, latende hun als verschovelingen maar dood eeten, zonder eenig ampt van belang aan hen te geven.

Waar op de oude voorneemd hem weer af te zetten.

Dit deed den ouden Koning, die dagelyks door deze gehoonde grooten meer en meer tegen de jongen Vorst wierd opgezet, in 't geheim hier over morren, en wrokken, en gelyk hy doch noit rusten kon, en altyd woelen moest, nam hy van dien tyd af voor, zynen zoon weer van den throon te stooten, en of zelf weder te regeeren, of een van zyne andere vier zoonen op den throon te zetten.

Hy kreeg ook onder de hand een grooten aanhang, alzoo veele tegen den jongen Vorst ook zeer misnoegd waren, om dat hy hen met een nieuwe schatting bezwaard had, dat hy, om de lasten des Ryks te dragen (alzoo zyn vader nog zeer groote inkomsten voor zig bedongen, en behouden had) egter genoodzaakt geweest was te doen.

Hoe stil nu dit by den ouden Koning, en zyne schepzelen, bedisseld, en opgestemd wierd, egter quam 'er de jonge Koning ten eersten agter.

Hy sprak 'er den Koning, zyn vader, over aan, die zig in 't eerst geheel onkundig hield, en het daar op nam, dat hy wel gewenscht had, dat de jonge Koning zyn oude Mantri's en Raaden zoo veragtelyk niet behandelde; maar de jonge Koning, zig daar over niet verder willende inlaten, zei vlak uit tegen zyn vader, dat hy best doen zou, dat hy zig met de zaken van 't Ryk nu niet meer bemoeide, die maar aan hem liet, en zig gerust hield in Tirtajassa, of anders een reize en bedevaart na Mekka deed, of dat hy, zoo hy zig weer met zyne regeering bemoeide, of eenige aanslagen met zyne vyanden tegen hem smeedde (gelyk hy zeer wel wist geschied te zyn, maar dat hy nu nog overstapte) zig genoodzaakt zou vinden, zoodanige maatregels ontrent hem en zynen aanhang te nemen, als met de rust en zekerheid van zyn kroon best zouden overeen komen. A°. 1682.

Dit waren woorden, die de vader niet konde verduwen, en die hem als uitzinnig maakten, zoo dat hy onverzettelyk voornam openbaar uit te voeren, dat hy met de zynen nu al eenigen tyd in het geheim besloten had. Hy versterkte zich daar op ten eersten in Tirtajassa, vergaderende zoo veel wapenen, en volk, als hy kon.

De jonge Koning, die van alles net bericht kreeg, zat mede niet stil, en liet ten eersten door Pangerang Wiragoena, een gewezen Metzelaar, en redelyk goed bouwkundige, een Vesting in de stad maken, in welke hy zich, in tyden van nood, zou konnen verdedigen.

Eindelyk berstte het vuur, dat nu nog eenigen tyd onder de asch had leggen smeulen, met een heldere vlam het dak uit.

Tast hem A°. 1682 aan, verbrand de stad.

De oude Koning quam A°. 1682 in het begin zeer stout te veld, verscheen voor de stad Bantam met een groot heirleger, stak de zelve alomme in brand, en noodzaakte den jongen Koning, die nu eerst zag, wie zyn vrienden of vyanden waren, van zyn meeste onderzaten verlaten, met zeer weinige van zyne getrouwste vrienden des zelfs woede in dit Kasteel den Diamant te ontwyken.

En belegert de Vorst in zyn Kasteel.

Na dat nu zyn vader de Stad verwoest had, quam hy hem in zyn Kasteel belegeren, en maakte het hem daar met zyne bateryen en geschut zoo naauw, dat het niet lang te harden was, 't geen de jonge Koning wel bemerkte, zoo ras hy gewaar wierd, dat de Engelschen en Deenen zig by zyne vyanden gevoegd hadden, en zig tegen hem lieten gebruiken.

Hy weerde zich ondertusschen zeer deftig, voornamelyk door eenen Jacob de Roy, dien hy als zynen Kapitein aangenomen had, en door Pangerang Wiragoena geholpen zynde; maar deze, zoo wel als de Koning, te gemoet ziende, dat zy dit niet lang konden uithouden, riedden den Koning, dat hy door een van zyn getrouwste vrienden haar Edelheden om hulp verzoeken zoude.

Daar

A°. 1682.

Daar op zond hy ten eersten Pangerang Wiiagoena zelf (zoo men wil) of altoos een van zyne beste vrienden, die, na veel gevaar uitgestaan te hebben, den 10 February op Batavia quam.

Die haar Edelheden om hulp erzoekt.

Deze Vorst maakte zyn hoogsten nood, als mede 't gevaar van onzen Koopman, Comptoir, en goederen aldaar, aan haar Edelheden bekend, biddende zeer ernstig, dat haar Edelheden hem, haren bondgenoot, dog in dit uiterste wilden byspringen.

Haar Edelheden, het gevaar van dezen Koning, en te gelyk ook haar eigen hier by te gemoet ziende, wierden nog nader hier af door onzen Koopman, den Heer Willem Caaf, verzekerd, die met groot gevaar van zyn leven na Batavia quam vlugten, verhalende, dat de oude Koning onze Logie verwoest, al onze goederen weggeroofd, hem in 't uiterste levensgevaar gebragt, en het kasteel van den jongen Koning zoo naauw bezet had, dat het die Vorst, met het kleen getal manschap, daar binnen, niet lang tegen 't geweld van zoo een groote meenigte zou konnen gaande houden, gelyk die Koning met een nieuwen verzoek-brief, haar Edelheden weer bekend maakte.

ie hare emiddeng aanieden.

Na rype berading over deze zaak, die zeer teeder, en van een groot inzicht was, en dierhalven wel een diepe nadenking van alles, wat daar op volgen kon, vereischte, begrepen haar Edelheden het wyzelyk, en niet in den haak, zoodanig als het van welberadene mannen ontrent dit stuk begrepen kon werden.

Zy namen een besluit, om de zyde van den jongen Vorst, hoe zeer hy hen ook bad, nog niet te kiezen; maar om hare bemiddeling tusschen den vader en zoon eerst aan te bieden, om te zien, of zy die twee Vorsten niet zouden konnen bevredigen.

Zy schreven dierhalven twee brieven, een aan den vader, en een aan den zoon, en men verkoos den Heer Majoor St. Martin als 't Hoofd der genen, die deze brieven te water brengen, en met die Vorsten daar over nader handelen zouden. Men vond egter niet goed deze Gezanten voor de woede des vyands bloot te stellen, alzoo men niet wist, of zy wel als vrienden ontfangen, en als Gezanten, volgens 't regt der volkeren, veilig toegelaten en gehoord zouden werden.

e Heer St. Martin last egeven, s Veldeer.

Men zond dierhalven voor af drie wel voorziene bodems, de Alexander, de gekroonde Vrede, Roemerswaal, en een Hoeker, op den 4 Maart, en hy zelf volgde den 6 dito met 't schip Europa, waar op 3 Kapiteins, en 200 man, behalven de Matroozen, en waar door zy in staat waren, zich wel te verdedigen. Hier mede vertrokken zynde, quamen zy den 8 op de Rheede van Bantam, vaardigden die twee brieven van haar Edelheden ten eersten aan die beide Vorsten af, en boden harer Edelheden bemiddeling aan, die dien Heer te gelyk Veld-Heer over al ons volk, en om onze zaken aldaar te verrichten, gemaakt hadden. A°. 1682.

Na dat zy nu eenige dagen na het antwoord van den ouden Koning gewagt hadden, en geen bescheid op dien brief, of op deze aanbieding kregen, en in tegendeel zagen, dat die Vorst het kasteel even fel beschieten liet (waar onder men zeide, dat andere Europeers niet weinig roeiden, doende den vyand van kruit en lood rykelyk onderstand) zoo vonden de onzen goed, een troep volks na dien Koning af te zenden, om te hooren, wat hy op dien brief en aanbieding zou gelieven te antwoorden.

Deze, daar op afgegaan zynde, quamen eenige Europeers te gemoet, die hen door een Engelsman afvraagden, *wat zy met de geschillen van deze twee Koningen te doen hadden, en waarom zy zich daar mede bemoeiden*? Zy gaven tot antwoord, *dat zy quamen als vrienden, om die beide Vorsten, waar 't mogelyk, te verzoenen.*

Dit geleek hen niet aan te staan, behalven dat 'er ten eersten zeer veel volks by een quam, en alles vervaardigd wierd, om de onzen (gelyk uit de gevolgen bleek) aan te tasten, weshalven zy onverrigter zake weer na boord keerden, zeggende, hoe zy gevaren waren, en wat zy gezien hadden.

Wanneer men dan zag, dat de oude Koning zig niet verwaardigde, om ons te antwoorden, en dat men zelfs niet ontzag, vuur op onze schepen te geven, en de jonge Koning ons weten liet, dat hy 't niet langer harden kon, zoo quam 'er last van Batavia, om dien Vorst spoedig uit zynen nood te helpen. Haar Edelheden geven last, om den jongen Koning te helpen.

Daar op begon de Heer St. Martin alles gereed te maken, om te landen; maar gelyk die Heer in al zyn doen, en zelf in zyn spreeken, zeer langzaam was, en dit veel wakkere Kapiteinen verveelde, alzoo hy nu (zoo men my gezegt heeft) al 3 maanden voor die stad gelegen had, om te landen (willende dat doen vlak voor de Rivier, daar het toegeheid was) zoo maakte Kapitein Jonker haar Edelheden in stilte bekend, dat, zoo 'er geen andere last van haar Edelheden, en geen ander Hoofd quam, de zaken des jongen Konings (die in den uitersten nood was) en van de onzen daar, wel een slegten uitslag konden nemen.

Daar op zonden haar Edelheden den Heer Tak, om hem te raden (dog onder de Heer St. Martyns gezag) die de derde dag, na zyn komst, ons volk den 7 April 1682 op een plaats, daar men hem niet verwagtte, landen dee, den vyand opsloeg, en den jongen Koning uit zynen nood verloste.

De Heer St. Martin, die hier over zeer misnoegd was, en wel denken kon, dat

de

A°. 1682. de een of de ander van de Legerhoofden hem die koek moeſt gebakken hebben, quam 'er agter, wie hem by haar Edelheden verdagt gemaakt had, gelyk hy zedert dien tyd ook een bitteren haat tegen Kapitein Jonker gevoed, en naderhand zyn ſlag waargenomen heeft, om hem dit vry onvoorzigtig en vuil, op Batavia in zyn huis (gelyk wy by 't beſchryven van Batavia zullen aanhaalen) betaald te zetten.

Tangerang door de onzen gewonnen, en de vyand verjaagd.

Ondertuſſchen hadden de onzen niet alleen de Veſting Tangerang door Kapitein Hartzing ingenomen; maar den ouden Koning, ſchoon wel 50000 man ſterk, zoo ſchielyk op de vlugt gedreven, dat hy al zyn grof geſchut, door verbaaſtheid agtergelaten, en zig na Tirtajaſſa op de vlugt begeven had, daar hy zich weer ſterk maakte.

Rivieren door de onzen bezet.

Zy bleven daar by niet beruſten; maar deden nu en dan uit verſcheide Rivieren met hunne gewapende vaartuigen, veel ſchadelyke uitvallen op de onzen, die eerſt vry veel daar door leden; dog dit wierd hen ten eerſten door onze ſchepen verleerd, die voor de monden dezer Rivieren gingen leggen, zoo dat 'er geen een Bantam's vaartuig dorſt uitkomen.

Na dat nu de Vorſt door de onzen zoo gelukkig en zoo tydig (alzoo het 'er op aanquam, en 't water al tot aan de lippen was) verloſt wierd, belaſtte hy aanſtonds, dat men de Hollandze vlag even onder de zyne zou laten waejen, eensdeels, om te meer ſchrik en verſlagenheid in de vyanden te brengen, en anderdeels, om te toonen, wat achting hy voor ons had.

's Konings agting voor ons.

Zoo veel agting als nu de Vorſt voor ons had, zoo veel veragting had hy integendeel voor de Engelſchen, en meer andere Europeërs, die hy zyn vyanden had zien helpen. Zyn wraakluſt en woede tegen hen was zoo groot, dat hy hun allen wilden laten om hals brengen, en hunne goederen doen aantaſten.

Die op ons verzoek, de verdere Europeers genadig handelde.

Onze Veld-Heer, dit als een zaak aanziende, die, hoe onſchuldig wy daar aan waren, egter door de Engelzen op onze rekening zou gezet werden, raadde dit den Koning af, en deed hem begrypen, dat hy dit om onzent wil nalaten moeſt, gelyk hy hem daar toe ook bewoog, zoo dat de Engelſchen het dien Heer alleen dank te weten hebben, dat zy niet alle toen vermoord zyn, alzoo de Koning in het eerſt geen een van die Europeers, die hy tegen hem had zien vegten, en zyn vyanden zien onderſteunen, in 't leven wilde laten; waar in men hem geen ongelyk geven kon, dewyl zy zig dat zelfs op den hals gehaald hadden, behalven dat het regt des oorlogs dit medebragt, en in allen deelen billykte.

Het was een groote genade, dat hy de Engelzen, Franzen, en Deenen, als zynde aan een en de zelve misdaad tegen hem A°. 1682. ſchuldig, maar ongemoeid vertrekken liet, en het is zeker, dat geen van hun Koningen in zoodanigen geval, zoo veel beſcheidenheid aan een Bantammer, die tegen hen in hun gezicht had durven ſtryden, bewezen zou hebben, als nu die Koning, latende die gene vry en vrank op ons verzoek uit zyn Ryk gaan, die, na 't genieten bevorens van zoo veel weldaden tegen hun verbond, met hem gemaakt, openbaar tegen hem met zyne vyanden hadden durven vegten. Zoo dat het wel 't werk van dwazen geleek, dat men ons daar na de ſchuld geven wilde, dat het ons bedryf was, dat de Koning hun allen den handel verboden had.

Het was niet alleen de handel, dien hy hen ontzegt had; maar hy had hen allen ook verboden oit weer in zyn Ryk te komen, en deze lieden wilden nog moeite doen, om weer op Bantam een Comptoir te hebben, diens Koning zy zoo groote en billyke reden van toorn gegeven, en die, zoo wy 't niet belet hadden, hun allen deerlyk zou om hals gebragt hebben, waar toe zy, zoo zy in hun gemoed maar willen gaan, zeer veel redenen gegeven hadden. Hadden wy toen en daar hun verderf gezogt (gelyk zy ons naderhand zeer vuilaardig, en tegen de waarheid, zogten aan te wryven) wy hadden niet anders behoeven te doen, als de Koning te laten begaan, en het werk maar aan te zien, en 't is zeker, dat 'er geen een van hun allen zou in 't leven gebleven zyn.

Hoe de Koning verder met de Engelſchen handeld.

Den Koning, ondertuſſchen vol beweging tegen de Engelſchen (die hy om veel redenen 't minſt vertrouwde, en 't meeſt haatte) deed de venſters, die zy niet wilden toeſpykeren, door Pangerang Wiragoena met geweld ſluiten en toeſpykeren, en hunne galdery wegnemen, ook door zynen Kapitein, Jacob de Roy, de Engelſche vlag, van 't huis van hunnen Hopman Jan Fiſcher waejende, afhalen, niet begeerende, dat zyn vyanden, en die met hen tegen hem geheuld hadden, en nog heulden, hem nog met 't waejen van hunne vlagge zouden komen trotzeren. Ook ſcheurde hy die vlag in flarden, en deelde van de zelve aan zyn volk ſjerpen uit, dat de Engelſchen naderhand al mede zeer quaadaardig, en ondankbaar (ſchoon zy wel beter wiſten, de Roy wel kenden, en wel gezien hadden, dat hy niet in onzen, maar in des Koning dienſt was) op onze rekening openbaar dorſten ſtellen.

De Engelzen, al dezen hoon en ſmaat niet langer konnende verdragen, verzogten zeer ernſtig, dat wy hun, en hunne goederen, met onze ſchepen na Batavia wilden brengen.

Men

A°. 1683. Men deed dit; dog onder beloften, dat zy vragt 'er af aan onze Maatschappy betaalen zouden, waar na zy en hare goederen met de schepen Europa, nieuw Middelburg, Delfshaven, en 't Woud, na Batavia gevoerd, en in allen deelen door ons (alzoo den Inlander hen geen een vaartuig geven wilde) met Boots en Tsjampans, om hunne goederen af te zenden, geholpen zyn. A°. 1683.

TWEEDE HOOFDSTUK.

A°. 1683 tast Tak *Tirtajassa aan. Dat hy veroverd. En raakt over de Rivier in groot gevaar. Na de verovering van Anir, verlaten veel grooten Sulthan Agong; dog de oude Koning geeft zich ook over. De jonge Koning bevoorrecht ons. Alzoo hem de E. Maatschappy alles quytschold. De oude Koning na Batavia verplaatst, daar hy stierf.*

TErwyl de Engelzen nu na Batavia waren, ging de Heer Tak na 't dorp Markesari, en veroverde dat in korte tyd, na een scherp gevegt, zonder dat 'er in dat jaar veel meer van belang voorviel.

A°. 1683, al een groot stuk weegs 'er in, begon men de vyand weer op te zoeken, en in zyn eigen nest aan te tasten.

A°. 1683 Tak Tirtajassa aan. De Heer Tak tastte tegen Paaschen de stad Tirtajassa aan, waar in de oude Koning zig zeer hertnekkig verweerde. Dog deze Heer ziende, dat het by dag na zyn zin niet ging, hervatte den stryd des nagts met zoo grooten geluk, dat hy de vyand, die 't vuur van onze granaaten en stinkpotten niet langer verdragen kon, zoo verre komen dede, van met ons nu wel te willen handelen; dog dit vlak afgeslagen zynde, begonnen zy weer even verwoed, als te voren, met ons te vegten; dog als zy nu zagen, dat wy ons daar sterk maakten, en ons weinig aan hen gelegen lieten, snydende hen alle toevoer af, staken zy zelfs in de derde nagt de stad Tirtajassa in vollen brand.

Dat hy veroverd. De onzen kregen niet voor de morgenstond bericht, hoe 't 'er was, en hoorden toen, dat de vyand over de Rivier getrokken, en na 't gebergte agter die stad geweken was. Daar op trok de Heer Tak 'er na toe, vond die nog smookende, en in 't paleis wel eenige buit, en veel zwaar yzer geschut op de bolwerken, dog geene de minste voorraad van oorlog.

En raakt over de Rivier in groot gevaar. Hy ging met eenigen over de Rivier, daar hy zommige verlatene schanssen vond, weshalven hy dagt over de Rivier te rug te keeren; dog wierd daar door een groote troep Bantammers aangetast, die hen de pas na de schuitjens afsneden. Veelen die niet zwemmen konden, lieten daar 't leven, buiten de welke nog wel 200 stuks, die den vyand afwagteden, zich zeer dapper dood vogten, alzoo de vyand hen veel te sterk was.

De Heer Tak ontquam het gevaar met 4 of 5 schuitjens, die hy nog tydig kreeg, moest het vermoorden van de zynen aanzien, zonder het te konnen wreeken, koelende zyn moed aan een nieuwe vlam, die hy by zyn te rugge komst in de stad aanstak, en leggende de zelve dus nog verder in koolen, waar op hy weer na Bantam keerde, latende zyn meeste magt daar onder Kapitein Hartzing beschanst.

Kort daar aan wierd ook de stad Anir door Kapitein de Ruiter belegerd, en na een hertnekkig gevegt veroverd, door 't verlies van welke stad, 's vyands wieken t'eenemaal gesnuikt wierden, alzoo zy nu al de zee-posten quyt, en niet in staat waren, om het te land in 't gebergte lang te konnen uitharden. Na de verovering van Anir,

Men zag 'er ook niet lang 'er na, blyken af; want de Grooten, dat zwervens wars werdende, en niet genegen den ouden Koning langer te volgen, dropen allenskens van hem af, en quamen ons om vergiffenis verzoeken, brengende hunne t'zaamgebondene wapenen voor des jongen Konings voeten, dien wy met zyne onderdaanen begaan lieten. Verlaten veel Grooten Sulthan Agong.

Hy beloofde hen wel genade; maar, herdenkende, wat smert zy hem aangedaan, en tot wat voor een uiterste zy hem gebragt hadden, deed hy veelen der zelven ongemeene en vreezelyke straffen aan.

Zommigen wierden voor wilde dieren geworpen, anderen zoo lang met rottangen geslagen, dat zy 'er by nederzegen. Dan wierden zy weder met spys en drank verquikt, en als zy wat bekomen waren, weer zeer hevig, en eindelyk zoo lang geslagen, dat zy geen slagen, ja geen gloejende yzers nog koolen meer gevoelden, en zich dus dood sliepen.

Al deze wreedheden door haar Edelheden vernomen zynde, bewogen zy den Koning daar van af te staan, en op genade te denken, alzoo zyn land genoeg ontvolkt was.

De oude Koning dus van de zynen verlaten zynde, en niet langer konnende bestaan, quam eindelyk ook vergiffenis verzoeken, en wierd door de onzen in genade aangenomen, op Bantam eenigen tyd in verzekering gehouden, dog van den Koning zyn zoon zeer veragtelyk gehandeld. De oude Koning geeft zich ook over.

Zeker vriend van my, nog op Batavia woo-

A°. 1685. riende, heeft my verhaald, dat hy op den dag, toen hy afgekomen was, en zig eerst overgegeven had, met eenige andere Nederlanders, by den jongen Koning onthaald wierd, alwaar al zyne Pangerangs wat verre af op de grond, en de oude Koning mede op de grond, dog 't allerverste, by 't slecht volk nederzaten, en dat hy hem toen als een hond zag langs de grond kruipen, om nu en dan een schil van een vrugt of twee, die hem toegeworpen wierden (daar de Pangerangs verscheide vruchten van de tafel kregen) te komen oprapen, gedurende welke daad de jonge Koning zynen vader, niet alleen met de uiterste verontwaardiging, maar ook met zulken bitter gezicht, als of hy hem verscheuren wilde, aanzag. Hy wilde hem in het eerst ook in hun aller gezicht krissen; dog de Heer Tak hem dat uit het hoofd gepraat hebbende, wilde hy hem in een beesten-hok opsluiten, en had 'er last toe gegeven, hoewel dat mede door de Heer Tak belet wierd.

De jonge Koning bevoorregt ons.

De jonge Koning zoo grooten hulp van ons genoten hebbende, vond zich niet alleen tot groote dankbaarheid verpligt, maar meende, dat hy iets meer behoorde te doen, dan ons de onkosten te betaalen, die wy om zynen't wille gedaan hadden.

Alzoo hem de E. Maatschappy alles quytschold.

Hy deed dat ook op den 17 April 1684, verleenende ons een zeer groot voorrecht wegens 't alleen inkoopen van peper, en 't verkoopen van deze en gene witte of geschilderde kleeden, in zyne landen, welk voorregt haar Edelheden den 28 April aannamen; maar met die edelmoedigheid, dat zy hem by een geschrift van ontslag wel 600000 Ryxdaalders, wegens gedane onkosten, op die voorwaarde quytscholden, zoo lang zy dit voorrecht behouden zouden; mits dat de schuld weer ten laste van den Koning zyn zoude, zoo ras dit voorregt hen mogt werden benomen, waar toe zig die Vorst zeer gewillig verbonden heeft, gelyk dat ook door zyn Hoogheid met de Heer Tak, Kapitein Wanderpoel, de A°. 1685. Koopman Everard vander Schuur, en de Kapitein der Maleyers, Wan Abdul Bagoes, afgezondenen uit naam van haar Edelheden, dus besproken, besloten, en bezworen is.

Ik zal nu weder met het verhaal van den ouden Koning, tot zyn einde toe, voortgaan, om daar na dan tot de zaaken, die tusschen beide voorvielen, te komen.

De oude Koning na Batavia verplaast, daar hy stierf.

De oude Koning op Bantam nu al twee jaaren gezeten, en de onzen gemerkt hebbende, dat de zoon uit bitterheid tegen zyn vader zich de eene of de andere tyd wel eens vergrypen mogt, behalven dat veel Javanen reeds al veel middelen, tot verlossing van den ouden Koning in 't werk gesteld hadden (waar over reeds verscheide van hen gekrist waren) zoo vonden de onzen goed dien Vorst in November 1686 van Bantam na Batavia in praauwen al vry statieus met alle zyne vrouwen, en eenige slaven, te doen vervoeren, en hem op de punt de Robyn, in 't kasteel, te plaatzen, daar hy eenige jaren gevangen gezeten heeft, werdende door haar Edelheden onderhouden (die A°. 1690 den 8 November zyn inkomen maandelyks, gelyk ook dat van Pangerang Poerabaja, verminderden) en gaande gemeenelyk met twee oppassers uit. Hy stierf hier ontrent A°. 1695, en wierd zyn lyk na Bantam gezonden, om het daar te begraven.

Nu zouden wy wel eens gaan zien hoe deze Bantamze gevallen, en bewegingen in Europa, en voor al in Engeland opgenomen wierden; maar dewyl die van een vry langen adem zyn, en hier zeer veel vellen zouden beslaan, oordeelen wy best den lezer na 't vervolg van Aitzema, door Sylvius daar dit in 't breede te vinden is, te wyzen; behalven dat het ook ieder een niet lusten zou alle de papieren, daar over gewisseld, na te lezen, alzoo dat in verscheide groote eisschen, en eenige brieven, die men daar in 't breede vinden kan, bestaat.

DERDE HOOFDSTUK.

DE *Heer* van Hoorn A°. 1685 *weer Gezant derwaards.* Aboe il Falaal Mohhammed Jachia 9e. *Koning* A°. 1687. *Door de Heer* Pits *geluk gewenscht. Veroveringen door dien Vorst op Borneo* A°. 1698. *Zyn zorge om zyn tweede zoon by zyn leven te doen kroonen. Overgave van een Christen-vrouwe aan dien Koning, die hy dooden doet.*

IN dezen staat nu waren de zaken tusschen onzen staat, en de Engelschen gebleven, zonder dat 'er verder, van hen weder in Bantam te zetten, iets wierd gevergd, hoewel die naderhand, by den opstand door Jacobus de II in 't Ryk verwekt, en door 't verheffen van Koning William de III. tot die kroon, nog al meer en meer verdweenen, en eindelyk geheel te niet geraakt zyn.

De Heer van Hoorn A°. 1685.

A°. 1685 ging de Heer Johan van Hoorn weder by dezen jongen Koning van Bantam

A°. 1698. Tweer Gezant derwaards.

tam, om met hem van zaken van gewigt te spreken. Hy had op dien tyd een Armenische Princesse, en nog eenige andere by zich, tegen welke hy, in 't bywezen van die wyven, en van dezen Heer een zeer vuile bordeel-taal in 't hoog Javaansch uitsloeg; dat door onzen Koopman Kaaf, die deze taal wel spreken kon, ook zeer wel verstaan wierd.

Aboe il Falaal Mohammed Jachia, 9e. Koning A°. 1687 door de Heer Pits geluk gewenscht.

Hy leefde niet heel lang daar na, stierf A°. 1687, en wierd vervangen door zyn zoon Sulthan Aboe il Falaal Mohhammed Jachia, die de negende in rang was. Haar Edelheden lieten hem in dat zelve jaar door de Heer Jacob Joriszoon Pits, buiten-gemeen Raad van Nederlands India, een Heer, die de Maleitze taal zeer wel sprak, met zyn verheffing tot de kroon veel geluks wenschen.

Veroveringen door dien Vorst op Borneo A°. 1698.

A°. 1698 wanneer nu Aboe il Machasin Mohhammed Djenoel Abidien (by anderen Zainalabdyn genaamd) aan de kroon was, zond deze Vorst zekeren Heer Roeloef Goens, nevens eenige andere Nederlanders, na Borneo, daar zy op Succadana voor hem groote veroveringen deden, en met grooten buiten weer quamen. Het net bericht 'er af, is aldus.

Zeker Koning landewaard in had boven, 18 of 20 myl de Rivier op een negry, en nam Succadana van den Koning van Bantam, die buiten dien nog 2 negryen, aan wederzyden van Succadana had.

Deze Koning, eerst Succadana ingenomen hebbende, nam daar na de twee andere Dorpen ook, en daar en boven tot twee of driemaal 16 of 17 Pantsjalangs van den Koning van Bantam, en maakte zyn volk gevangenen en slaven.

Hy verzogt, na veel verlies en geleden smaadheden, dan de E. Maatschappy om hulp, die buiten de 75 Pantsjalangs des Konings, nog 8 Pantsjalangs, 3 schepen, de Faam, de Bye, en nog een met volk en ammunitie A°. 1698 derwaards zonden. Naderhand quam nog een schip de Thee- of Peperboom genaamd.

Als Hoofd van de commissie ging de Heer Goens, als tweede, Jacob Klaaszoon, zynde Koopman, en als Luitenants daar op geworden, Govert Knol, en N..... Oorthoorn; en den Constapel, Spiegel. Voor 't land komende, raakte een van de schepen vast: ook was 'er een Engels Koopman en Kapitein gekomen, die dezen Koning hielp, en 't lang tegen hield.

De Koning vlugte allereerst na 't gebergte, en omtrent 14 dagen 'er na, nam de Engelsman, zonder reden, daar anders zyn Pagger onwinbaar, en al ons schieten te vergeefs was, ook de vlugt derwaards; dog bragt eerst 20 of 30 pikol amfioen, en een groote menigte pakken met kleeden in een grens aan land, en stelde daar 2 man by, 't geen alles buit was voor de Bantammers. Hy, boven gekomen zynde, wierd met de nek aangezien, en zyn volk gedwongen in onze handen over de weg, na een der dorpen naast Succadana gelegen, te komen, alzoo alle drie de passen der drie Rivieren bezet waren, om de Koning 't vlugten na beneden te beletten. Zy bragten 1800 Ryxdaalders mede, dat al mede voor de Pangerang van Bantam met zyn volk, of voor hunnen Koning was. A°. 1698.

De Heer Goens uitdrukkelyk door de Koning hier toe van haar Edelheden verzogt, had zig in den beginne door een snaphaan, die afging, en waar in hy onvoorzichtig zyn duim stak, de duim afgeschoten; waar af hy, die zedert niet in staat was, om iets te doen, en 't bestel aan de Heer Klaaszoon liet, na de bevogte overwinning, en herstel van 't regt des Konings tot de 3 negryen (als zy 3 mylen buiten de wal weer na Batavia voeren) quam te sterven, zedert altyd zeer kleenmoedig geweest zynde.

Na dat men voor Bantam en op de Reede gekomen was, mogt 'er niemand van de Bantammers aan land komen; maar zy moesten onze schepen met haar 75 Pantsjalangs na Batavia geleiden. De Koning zond eenigen tyd daar na 2 schepen met peper tot een byzonder geschenk, nevens wat aarde op een zilvere schotel, ten bewyze, dat hy 't weer verkrygen van dat zyn land, de E. Maatschappy dank weet, buiten dat hy al de onkosten aldaar gedaan, aan de E. Maatschappy, volgens gewoonte, zeer wel betaalde; dog de byzondere lieden, die op dien tocht zoo dapper voor hem gevogten hadden, hebben noit van dit geschenk iet gekregen.

Na dat men de voornoemde moejelykheden op Batavia wegens het afzetten van Pangerang Depati Anom, en over het op den throon stellen van Pangerang Poegar gehad had, vond deze Koning van Bantam goed deze zaak by zyn leven met haar Edelheden zoodanig te schikken en vast te stellen, dat daar over na zyn dood geen geschillen meer mogten vallen.

Zyn zorge om zyn tweeden zoon by zyn leven te doen kroonen.

Het is daarom (zoo men meend) dat niet alleen verscheide bedienden van ons menigmaal over en weder geweest zyn, maar zelf heeft ook in Augustus A°. 1708 zyn Edelheid van Hoorn, met 't schip Sandenburg na Bantam, met de Heeren de Vos, Zwaardekroon, en Garsin, enz. gevaren zynde, zeer lang met dien Vorst (waarschynelyk over dit werk) alleen gesproken, om de opvolging van zyn tweeden zoon als Erf-Prins vast te stellen, alzoo den oudsten iets scheelde, en deze wel zoo schrander was.

Hy quam zyn Edelheid wel met 80 vaartuigen, alle met rood laken bekleed, te gemoed.

Hy

A°. 1705. Hy had zyn drie egte gemalinnen, en veel byzitten, by zich, die alle op zyn Javaansch toegetakeld, en gansch niet fraei waren.

Zyn Edelheid ontfing dien Vorst aan de val-reep; dog hy quam niet aan boord, voor dat al zyn wyven eerst over waren.

Na dat zy ontrent een uur by een geweest waren, geleidde zyn Edelheid dezen Vorst met zyn schip, en nog 4 of 5 andere, die hy by zich had, weer tot ontrent Bantam, en nam een vriendelyk afscheid van den zelven, betuigende aan ons Opperhoofd aldaar zyn groot genoegen over de eer, hem van zyn Edelheid aangedaan.

In 't begin van A°. 1709 ging de Heer de Vos, ordinaar Raad van Indiën, na Bantam, ten overstaan van welken (zoo my door den Krankbezoeker Simon Dol, die dat mede aangezien heeft, bericht is) den voornoemden tweeden zoon des Konings van Bantam, als Erf-Prins, gekroond is.

De Heer Zwaardekroon, jegenwoordig Opperlandvoogd van Indiën, is mede eens by dezen Vorst geweest, op welken tyd die Koning hem weder op Bantam by quam, juist als 'er een predicatie wierd voorgelezen, by welk geval hy 't zakje ziende rond gaan, en niet begrypende, wat dit zeggen wilde, vraagde hy dat dien Heer, die hem zeide, dat wy in 't zelve gewoon waren iets voor de armen te geven. Hy verontschuldigde zich toen van geen geld by zig te hebben; maar zond daags 'er aan een zilvere schotel vol spaanze matten voor den armen. A°. 1705.

Overgave van een Christen vrouw aan dien Koning, die hy dooden doed.

Ao. 1705 is 'er een zeldzaam geval op Batavia gebeurt (zoo men my A°. 1712 verhaald heeft) dat namelyk, zekere Bantamze vrouw, Christen geworden, en met een Christen op Batavia getroud zynde, door dezen Koning verzogt, en door haar Edelheden aan hem overgegeven is, die daar op ten eersten door hem zeer elendig ter dood gebragt wierd. En toen Henrik Lucaszoon Caardeel, van Steenwyk, die gewezen weggeloopen Metzelaar, naderhand Pangerang Wiragoena genaamd, na Bantam, uit de werkplaats van 't ambagtsvolk der E. Maatschappy, weggeloopen, en Moorsch geworden was, wierd hy door haar Edelheden wel zeer ernstig weder geëischt; dog is toen geenzins op haar verzoek door dien Koning weder gegeven; maar naderhand, by een ander voorval, van zelfs tot ons weder overgekomen, en weer Christen geworden. Ik zal myne gedagten over dit geval van die vrouw, zoo lang uitstellen, tot dat ik van de zaken, den Godsdienst betreffende, spreken zal.

Dit, het voornaamste zynde, dat wy van de zaken van Bantam wisten te zeggen, zal het nu tyd werden, dat wy ook eens van die voorname en beroemde stad Jacatra, en Batavia in des zelfs plaats op dien eigen grond gebouwd, ondernemen te spreken.

BESCHRYVINGE
VAN DE STAD
BATAVIA.

VYFDE BOEK.
EERSTE HOOFDSTUK.

Beschryvinge van Batavia. Hare gelegenheid. Schoone Reede. De lucht hier. De hitte. Middelen daar tegen. Koelheid der huizen, en ook der avondstonden. Omtrek, lengte, en breedte der stad. Punten en verdere sterkte. De Rivier, door de aardbeving A°. 1699 zeer bedorven. Gevolgen van die aardbeving. Zeldzaam voorval van een Kaeiman. *Poorten der stad. Zeer fraeje straaten en grachten dezer stad. Ongemakken der zelve. En der straten. Net getal der Hollandsche en Chineesche huizen. Getal der thuin-huizen. Stadhuis. Scherpe wagt der borgers op 't zelve. Teekening van het* Stadhuis. *De kruis-kerk. De Portugeesche kerken afgebeeld. Verdere openbare stads-gebouwen. Het kasteel Batavia. Het plein, en de stal. Dieren daar in. Gedaante des kasteels in teekening. Breedte en lengte. Het kasteel van binnen in teekening. De kasteels-kerk. Paleis van den Opperlandvoogd van Indiën. De Pinang-poort. Het verdere 't geen van dit kasteel te zeggen valt. Buiten-sterkten. Schoone wegen en thuinen. En verdere fraejigheden buiten de stad.*

Beschryvinge van Batavia. GElyk de naam van het Koningryk, waar in deze stad legt, Jacatra is, alzoo plagt de hoofdstad wel eer ook dien zelven naam te dragen, gelyk wy breeder daar af hier na spreken, als wy aanwyzen zullen, op wat voor een wyze Batavia is gegrondvest, dat op de zelve plaats, daar wel eer de stad Jacatra lag, gelegen is.

Onder de steden van het Oosten is 'er geene, die in heerlykheid, netheit van gebouwen, schoonheid van belommerde grachten, cieraad van lyn-rechte straaten, en wegen, mitsgaders in grootheid van wyd-uitgestrekten handel, by Batavia kan vergeleken werden. Zy is niet alleen die magtige Koninginne van 't Oosten, die daar als op haren throon zit, die van daar hare bevelen aan alle onze comptoiren, en na alle andere gewesten van 't Oosten geeft, en die, gelyk als de Koninginne der Koninkryken, en als de volmaakte in schoonheid (gelyk de Geest Gods Jes. 47. 5. en Ezech. 27. 3. van 't vermogend Tyrus eens zeit) met haren luister boven alle de steden, die men daar heeft, uitblinkt; maar ik kenne ook zeer weinig steden in Holland, die zoo fraei, doorgaans zoo cierlyk gebouwd, en in 't gemeen van zulke schoone huizen voorzien zyn, behalven dat zy in wyd-uitgestrektheid van handel, alle de zelve zeer verre overtreft, gelyk ons dat klaar genoeg blyken zal ter plaatse, daar wy (pas voor de beschryving van 't ampt van den Opperlandvoogd of Gouverneur Generaal van Indiën) aanwyzen, hoedanige bezendingen haar Edelheden van maand tot maand te verzorgen hebben.

Zy is op 6 graden en 10 minuten zuider breedte, en op de lengte van 126 graden en 54 minuten, op een lage moerassige grond gelegen, waar door zy in de morgenstond gemeenelyk als met eenen nevel of damp, die op de geheele stad legt, bedekt is, dat men allerbest, als men 's morgens met het aanbreken van den dag van de schepen op de Reede na de stad vaart, bespeuren kan. Hare gelegenheid.

Zoo ras egter de zon opkomt, en, voor al zoo ras de zee-wind begint door te waejen (dat men gemeenelyk ontrent tien uuren 's morgens verneemd, en die tegen den avond leggen gaat) werden alle die dampen verstroid, en weggedreven.

Men ziet den blaauwen-berg (om dat hy zich van verre zoo vertoond, als men op de

Reede legt, dus genaamd) ontrent 12 of 14 (en eenige wel 20) mylen 'er af leggen, hoewel zommige onkundigen deze ſtad aan des zelfs voet plaatzen.

Schoone Reede.

Voor de zelve heeft men de ſchoonſte Reede, die men zich zelven verbeelden kan, en die zoo groot en wyd van uitſtrekking is, dat'er een groote vloot van zeer veel ſchepen gemakkelyk en zeer veilig zou konnen leggen, alzoo de zelve door een groote menigte Eilanden (bevorens in 't beſchryven van 't Koninkryk Jacatra te dier plaatze al gemeld) zoodanig gedekt is, dat men 'er byna geen aanſlag van water heeft, ſchoon het al ſterk waeid, zoodanig, dat men Chineeſche praauwen in menigte na en van boord ziet varen, hoewel het egter voor een enkele reize wel gebeurd, dat zy 't onderſte boven geraken. Ook zyn A°. 1713 op Kersdag door een zware ſtorm (het eerſte wel in honderd jaren) by na al de ſchepen van hare ankers geraakt, gelyk 'er ook een ſchuit, die van 't Eiland Purmerent quam, omſloeg, en eenige lieden zeer dicht by de Reede verdronken, waar onder myn neef, de jonge Rumphius, mede was.

Gemeenelyk legt 'er een groot getal ſchepen op die Reede, pas een vierde myls van de ſtad; dog de Zeevoogd legt wel een half myl van de zelve, als op de brandwagt.

De lucht hier.

De lucht alhier is doorgaans zeer fris en gezond; en niet tegenſtaande men hier zoo na aan de linie legt, is de hitte hier niet onverdragelyk; maar in tegendeel, door 't waejen der koele winden, zoo wel te lyden, dat men het naaulyks zou konnen gelooven.

In het droog ſaizoen (dat in May begind, en tot 't einde van October duurd) waeit de Ooſten wint vyf maanden aan een zeer ſterk door, zynde de zesde de Wyffel- of Kenter-maand, in welke men zoo geen vaſte winden heeft.

In 't regen-ſaizoen (dat hier zoo veel als de winter is, en in November, of wel eerſt regt in December begind, en tot 't einde van Maart duurd) waeit de Weſten wind ſterk door, en dan kan 't zomtyds hier wel een dag of twee aan een regenen; maar zoo ras die regen ophoud, zyn de ſtraaten, en gragten weder droog, en dit geeft een groote verquikking in de lucht, en verfriſſching aan de boomen, die dan uitnemend ſchoon en groen ſtaan.

De hitte.

In den heeten tyd voor al moet men egter zeggen, dat het van negen uuren 's morgens tot na de middag ten vyf uuren al fraei heet op ſtraat is, en die dan uit moet gaan, kan zeer licht in korten tyd zich doornat zweeten; maar de hitte, hoe groot zy ook zy, en is zoo benaaud niet, als zy in Holland in de zomer voorkomt. Zy verveeld ook niet anders, dan dat zy ons wel wat doet zweeten, maar dat is licht te helpen met zich een reis meer des daags te verſchoonen (dat zommige wel twee of driemaal doen) en dan geeft dat zweeten ganſch geen ongemak.

Middelen daar tegen.

Velen weten dit te ontgaan, latende (zoo zy geen orembaey hebben) een Chineeſche praauw voor hun huis komen, die hen voor twee ſtuivers brengt, daar zy wezen willen. Andere ryden te paart, of met een koets ter plaats, daar zy begeren te wezen, behalven dat men zich ook gemakkelyk met een geverniſte en vergulde draagſtoel (ontrent twee voeten in 't vierkant breed, en 5 of 6 voeten hoog, van een groote raam in de deur, en aan wederzyden van nog een raamken voorzien, waar door men een ieder zien kan, zonder gezien te werden) over al, zonder van eenige hitte te weten, kan laten brengen. Een gemak, dat met geen geld te betalen is, en dat ons geen ſtuiver koſt, alzoo twee van onze huisſlaven dat in een oogenblik konnen verrichten. Ook laten alle lieden van fatzoen (onder welke een Onderkoopman de minſte in rang gerekend werd, te weten, die recht hebben, om het te voeren) zich een groote zonneſcherm tegen de hitte boven 't hooft dragen; daar een Aſſiſtent maar een kleene voeren mag, en die zelfs dragen moet: want zoo die zich verſtoutte met een geopend zonneſcherm in 't kaſteel te komen, zou hem die door de Soldaten afgenomen werden.

Koelheid der huizen en ook de avondſtonden.

Schoon het nu van negen tot vyf uuren zoo heet op de ſtraat en buiten is, is 't egter na vyf uuren weer zoo gematigd, als men het zou konnen wenſchen. Ondertuſſchen weet men in de huizen van geen hitte ter wereld, alzoo men daar zeer koele galderyen heeft, die met gordynen koel en donker gehouden, behalven dat de minſte winden, die 'er zyn, door de rotting-raamen ten eerſten vernomen en gevoeld werden. Altoos ik heb het, in huis zynde, noit te warm gehad.

's Nagts kan het daar (voor al door den dauw) zoo koud zyn, dat het verveeld, en nadeelig is.

Omtrek, lengte, en breedte der ſtad.

De ſtad beſlaat in haren omtrek ruim 4800 kloeke treden, hebbende aan de weſt-kant, van de eene wal tot de andere, de lengte van 1317, en aan de ooſt-kant tot 't kaſteel toe, maar de lengte van 802, en van de Rotterdamze tot de Utregtſche poort de breette van 1360 van myne treden, zoo dat zy breeder dan langer is. Als men de buiten- of voorſteden 'er by rekend, die al vry wel bebouwd zyn, dan is zy wel anderhalve myl in haren omtrek.

Punten, verdere ſterkte.

Zy is rondom omringt met een ſchoone muur van kraal-ſteen, die met 22 punten of bolwerken verſterkt, en daar door in ſtaat is, om zig zeer wel te konnen verdedigen, alzoo die van zeer goed geſchut, en

en verder van alles, dat daar noodig is, voorzien zyn.

Deze punten zyn genaamd, Amſterdam, Middelburg, Delft, Rotterdam, Hoorn, Enkhuizen, Vianen, Gelderland, Catzenelleboogen, Oranje, de Nieuwe poort, Hollandia, Dieſt, Naſſauw, Zeeland, Utregt, Vries-land, Overyſſel, Groningen, Zeeburg, Kuilenburg, en de middelpunt, welke laatſte in het midden der ſtad, en ontrent de groote middelbrug, die over de groote Rivier legt, geplaatſt, en in ſtaat is, om met haar geſchut by na alle de toegangen in de ſtad te verdedigen, en de voornaamſte ſtraaten te beſtryken.

Ook is de barm onder de muuren der ſtad met een dichte hagedoorn, of Carindang, bezet, daar niet wel is door te komen, behalven dat de zelve van grachten rondom, die wel een breedte van 13 of 14 roeden beſlaan, voorzien, en die met een aarde wal van 3½ roede hoog, met ſteenen van buiten omzet, verſterkt is.

De ſtad is door de groote Rivier (anders die van Jacatra genaamd) in tweën geſcheiden, die van boven, van 't naby gelegen gebergte Pangerano (gemeenelyk de blaauwe berg genaamd) komt afſtroomen, en hier in zee ſtort. Zy is ontrent 57 treden breed.

Zy plagt in de vorige tyden zich alomme, de ganſche ſtad door, in de grachten te verdeelen; dog jegenwoordig leggen zommige grachten by laag water geheel droog, voor al in May in het Ooſter- of drooge ſaizoen, hoewel zy tegen den avond dan meeſt vol zyn, diens tegendeel men in 't Weſter-Moeſſon heeft, hoewel het wel wat verſchiet.

ivier de beving 699 bedor- Dit is veroorzaakt door een zware aardbeving, die men nu en dan hier onderhavig, en dat, vermits men daar niet dan ſteene huizen heeft, al zeer gevaarlyk is.

Ao. 1684 den 13 February, en Ao. 1699 den 4 January, en den 21 January 1706 had men hier het gevoel van ettelyke ſterke bewegingen van 't aardryk, van welke de middelſte dat bederf der Rivier veroorzaakt heeft.

lgen lie pe- Een zeer ſchadelyk gevolg van deze aardbeving was, dat, wat koſten en moeite haar Edelheden ook gedaan hebben, om de bank voor de Rivier leggende, en dagelyks nog aangroejende, weg te nemen, al het zelve te vergeefs geweeſt is.

Ao. 1707 quam de Heer Jacob Faas, als Opperkoopman en Raad van 't Juſtitie, en wel voornamelyk uit, om deze bank door een modder-moolen weg te nemen. Dit gelukte in 't eerſt zoo wel, dat die Heer, op 't gunſtig ſchryven harer Edelheden hier over Ao. 1710 extraordinair Raad van Indiën wierd; dog door de ſtoffe, die gedurig van boven quam, groeide die bank van tyd tot tyd weer zoo ſterk aan, dat zy nu al weer zoodanig, als voor zyne komſte, gevonden werd.

Daar beneven heeft de ſtoffe, die van boven af komt zakken, niet alleen die bank daar gemaakt, maar een eeuwigdurende laſt voor de ingezetenen, die op de gragten woonen, veroorzaakt, vermits die nu alle jaar in de maanden van Juny en July moeten uitgemodderd werden, tot groote moeite, en koſte voor den eigenaar en huurder, alzoo die dat alle jaar dan moet laten uitbaggeren, dat voor eerſt een ſchrikkelyken hoop modder voor ieder huis, die ganſche gracht langs, een ſlegt gezicht, een groote ſtank, in die heetſte tyd, en ten minſte nog 6 of 8 Ryxdaalders onkoſten aan ieder geeft, alzoo men ten eerſten verzorgen moet, dat die modder van daar na buiten gebragt, die dan gebruikt werd, om de wegen of landeryen te hoogen.

Zoo ras nu een gragt uitgemoddert is, is zy een maand of twee daar aan weder even vol. Waar uit men dan zeer licht begrypen kan, hoe grooten ongemak die aardbeving deze ſchoone ſtad heeft toegebragt, behalven dat men nu met laag water ook overal zoo niet varen kan, gelyk men voor dien tyd plag te doen.

In deze groote Rivier heeft men, voor al in 't drooge Moeſſon, ter plaats daar zy in zee uitwaterd, zeer veel Kaeimans, of Krocodillen, die daar op de doode katten, honden, buffels, en menſchen, die de Javanen hier en daar vermoorden, en dan zoo komen afdryven, aazen, en loeren.

Ao. 1691 wierden drie Bhaaren, of nieuw-gekomene Soldaten (zoo men my berigt heeft) tot aan zekere galg, ontrent de Rivier, buiten den boom toen ſtaande, zoo vinnig van een Kaeiman vervolgd, dat zy genoodzaakt waren boven op de zelve hunne behoudenis te zoeken, alzoo hy, op zyn agterſte pooten recht overeinde ſtaande, tot boven aan het hout der galge met zyn bek quam. Zeldzaam voorval van een Kaeiman.

Dit is 't eerſte voorbeeld, dat ik ontmoete, van luiden die door de galg behouden zyn, daar zy anders voor zoo veelen doodelyk is, en noit andere, die de zelve beklimmen, dan alleen de Scherpregter, levend weder beneden daalen.

Deze ſtad nu heeft vier voornaame, en zeer fraei-gebouwde poorten, de Rotterdamze, die Ao. 1636, de Nieuwpoort, die Ao. 1631, de Utregtze, die Ao. 1651 (volgens beſluit harer Edelheden van den 25 July tot voortzetting van den Landbouw) en de Dieſt-poort, die Ao. 1657 gebouwt wierd, gelyk voor de zelve uitgehouwen te zien is. Daar is nog een kleen poortje, Speelmans poortje genaamd, ſtaan- Poorten der ſtad.

ſtaande ſchuins tegen over de Konyne-gracht; dog van weinig gebruik. Ook heeft men nog een poort by 't vierkant, die regt over 't Fort zich vertoont, en gemeenelyk de vierkante poort genaamt werd.

Zeer fraeje ſtraaten.

Het is een van de fraeiſte zaaken, die men in een nieuw-aangelegde ſtad vereiſchen kan, dat alle de gragten en ſtraaten lyn-regt, en doorgaans, buiten de ſteene weg langs de huizen (die nog wel vyf voeten behalven de roi-laag beſlaat, en die over al van blaauwe of roode zeer gladgelegde ſteenen is) dertig voeten breed zyn, en die onbeſtraat, dog egter tot een zeer vaſten en goeden weg, voor de ſlaven en koetzen diend, om gebruikt te werden, alzoo alle fatzoenlyke lieden op die cierlyke en nette geplaveide weg gewoon zyn te gaan.

Van deze ſtraaten teld men 'er agt, zommige daar van recht, andere maar dwarsſtraaten zynde.

De eerſte, die men, uit het kaſteel komende, ontmoet, is de Princen- (anders ook, dog qualyk, genaamd de Heeren-) ſtraat, loopende regt op het Stadhuis aan; ter linkerhand van welke men, zoo als men uit het kaſteel komt, ook de Princenſteeg (of de thee-water-, anders ook de Heeren-ſtraat genaamd) heeft. Men ontmoet in de zelve twee bruggen, ieder over een dwars-gragt leggende.

Ontrent de zelve, of wat aan de Ooſtzyde, heeft men een dwars-ſtraat, de Jan Ferment-ſtraat genaamd, na een Land-droſt van dien naam, die men wil dat daar in verſcheide huizen gehad heeft.

De tweede ſtraat is de Paſar- of Marktſtraat, de derde de Pitavin's-ſtraat, die daar tegen over is, en de vierde ſtraat by 't Gaſthuis, of voorby de Maleitſche Kerk loopende.

Behalven deze ſtraaten, beooſten de Rivier, heeft men nog verſcheide andre aan de Weſt-kant gelegen.

Men ontmoet daar eerſt de Jonkersſtraat, die door een dwars-gragt, de Jonkers-gracht genaamd, in twee fraeje opene breede ſtraaten gedeeld, en afgeſcheiden werd.

De naaſte, na 't Vierkant toe gelegen, werd gemeenelyk de Lepel-ſtraat, en de naaſte na de Roewa Malakka, of de Malakze-ſtraat gelegen, werd de Zandzee genaamd. De eerſte werd meeſt van herbergiers, tappers, en lieden die koſt-gangers houden, dog de tweede van zeer veel fatzoenlyke lieden; dog aan de Ooſt-zyde meeſt van Chineezen, bewoond.

De tweede ſtraat aan de Weſt-zyde (alzoo wy die twee vorige maar voor eene rekenen, ſchoon zy twee byzondere naamen by 't gemeene volk hebben, daar zy anders maar die van de Jonkers-ſtraat heeft) is de Utrechtze, die van de Roewa Malakka recht op de Utrechtze poort aan loopt.

Grachten dezer ſtad.

In deze ſtad zyn ook zeſtien zeer fraeje gragten, die alle met ſchoone Tamarinde- en verſcheide bloem-boomen beplant zyn, die behalven het fraei gezicht, en de aangename geur, tegen vier uuren des namiddags voor al, ook den ganſchen dag een uitnemenden verquikkenden lommer geven.

Een van de breedſte en grootſte grachten, midden door de ſtad loopende, en zich van daar na de andere grachten verdeelende, maakte de groote Rivier uit, over de welke in het midden een ſchoone lange houte brug legt met ſteene vleugels, zynde de brug zelfs 57 treden lang, gelyk ook de barm, of de weg aan wederzyden van deze Rivier, 54 treden breed is.

Langs die Rivier woonen na de Ooſt-kant meeſt Chineezen; dog aan de Weſt-kant, voor al ontrent de Dieſt-poort, heeft men zeer ſchoone huizen door Hollanders bewoond, alwaar na de Zuid-kant by de Gaſt-huis ſtraat nog een ſteene brug is, gelyk 'er nog twee zulke aan de Noordkant zyn, daar men van de groote middelbrug af, na de Weſt-zyde, de Gauw-diefsmarkt heeft, daar allerlei waaren verkogt werden, en daar veel groote huizen der Chineezen met groote porcelyn-winkels zyn. Deze werd zoo genaamd, om dat men daar veel geſtolen goed te koop vind; en na de Ooſt-zyde is een zeer lange markt van alles, dat men bedenken kan, en voor al van 't geen men in de huishouding en voor de ſlaven van nooden heeft, die tot aan de hoenderbrug loopt, en gemeenelyk zoo vol ſlaven en ander volk is, dat men, voor al 's morgens, werk heeft, om 'er door te dringen. Ook heeft men ontrent de middelpunt, by die groote brug, een zeer groote Markt, daar dagelyks niet dan bloemen verkogt, en weer verſch aangevoerd werden, aangezien de jonge Juffers veel werk daar af maken, waarom de jonge Heeren tegen den avond veel kranszen of ſnoeren koopen, en die aan de jonge Juffers, daar zy dan by zyn, vereeren, waar door alle die kraamkens gedurig ledig raken.

De tweede gragt loopt agter 't Ambagtsquartier, alwaar men ook de geſchut-gietery heeft, en over welke drie bruggen leggen.

De derde is de Kaeimans-gragt, tuſſchen de zelve, en tuſſchen de Tygersgragt, aan de Ooſt-kant der ſtadt gelegen, dat al een zeer fraeje gragt, en die van vier bruggen voorzien is.

De vierde is de Tygers-gragt, die van eenparige ſchoone gebouwen, en de heerlykſte is, die ik in deze ſtad kenne. Over de zelve heeft men vier ſteene bruggen met overwelfde bogen, en eene van hout. Het ſchoon gezicht van deze lynregte en

zoo

Back of
Foldout
Not Imaged

BATAVIA in 't Verschiet.

zoo cierlyk beplante gragt overtreft alles, wat ik oit in Holland gezien heb: want ſchoon men te Amſterdam op de Heeregragt, en elders, ſchooner paleizen, en breeder gragten, dan hier, heeft, geven zy nogtans dat genoegen, en dat voldoende aangenaam gezicht niet, dat deze gragt en andere hier geven, behalven, dat de gewoonte van Indiën mede brengt, dat de meeſte lieden van fatzoen hier tegen 4 of 5 uuren, of in hunne ſtoepen, of aan de water-kant onder de boomen op zekere banken, die zy daar vaſt hebben, of wel brengen laten, zich verluſtigen, gaande daar met hun goede vrienden zitten, om een pypje te rooken, en een glas wyn te drinken, daar men in Holland alle die paleizen meeſt doorgaans geſloten ziet, en ook die lommer van de boomen zoo groot niet, en 't ganſch jaar door zoo groen niet, dan hier heeft.

Behalven deze rechte gragt aan de Ooſtkant der ſtad, heeft men 'er ook vier dwarsgragten.

De eerſte is de ſtads-binnen-gragt, hebbende eene brug.

De tweede de groene gragt, die geen bruggen heeft.

De derde de Leeuwinnen gragt. Deze loopt van de middelpunt na de Rotterdammer poort, en heeft zes bruggen. En dan is 'er nog een binnen-gragt, die eene brug heeft.

Aan de Weſt-kant der ſtad heeft men mede verſcheide gragten.

De eerſte, en de naaſte aan de groote Rivier, is de Jonkers-gragt, die beter met de naam van de Roewa Malakka, dat in het Portugeeſch de Malakze-ſtraat betekent, bekend is, over welke drie bruggen loopen. Deze beſlaat (gelyk de Tygersgragt, en de groote Rivier) de ganſche lengte van de ſtad, zynde mede zedert eenige jaren herwaards met veel ſchoone nieuwe huizen, en hooger uit de grond, dan men in vorige tyden gewoon was, gebouwd, waar door dit ook (vooral aan de Weſt-kant) een ſchoon bebouwde, cierlyk beplante, en heerlyk belommerde gragt is; dog aan de Ooſt-zyde heeft men meeſt Chineeſche petakken, en kleene huizen, die daar met kloppen en ſtampen van padi, een groot ongemak (voor al 's morgens) aan hunne buuren geven.

Naaſt aan deze komt de Rhinocer-gragt, die zoo aanzienelyk, en zoo fraei bebouwd niet is, als de vorige, hoewel men 'er mede zeer goede huizen, een fraeje lommer, en drie bruggen heeft.

De derde gragt aan die kant is de binnen-gragt der ſtad, die mede van drie bruggen voorzien is.

Na 't Noorden toe heeft men ook eenige dwars-gragten.

De eerſte der zelve is de ſtads binnengragt.

De tweede loopt tegen de Timmerwerf, dragende anders de naam van de Javaanſche gragt.

De derde is de Chineeſche gragt, hebbende eene brug.

De vierde by de punt Vries-land, en loopt met drie bruggen na de nieuwe brug, en na de viſchmarkt toe.

De vyfde is de ſtads binnen-gragt, die ook eene brug heeft.

Alle de bruggen over deze gragten, maken zamen een getal van 56 uit, waar van de meeſte zeer net van koraal-ſteen opgebouwd, en van zulke overwelfde boogen voorzien zyn.

Ongemakken der zelve,

Hoe groot een frisheid nu deze grachten, voor al als het hoogwater is, en ook het verquikkend en groen gezicht der boomen geeft, hebben egter die gene, die op die gragten woonen, een groot ongemak van de muggen, die daar onder die boomen, en, van wegen de modder der gragten, menigvuldiger dan in de ſtraaten, zyn; en nog een veel grooter des avonds ten negen uuren, wanneer de ſlaven gewoon zyn de bali's en tobbens met menſchen-drek (alzoo men 'er geen onder de aarde gegravene ſecreten heeft) buitens-huis te brengen, en, of in die gragten, die dog uitgebaggerd moeten werden, of wel in eenige ſchuiten der Chineezen, die dat komen afhaalen, uit te gieten, dat dan (gelyk men denken kan) een zeer vuile lugt geeft (dat by de naam van *foela novi horas*, dat is, *de negen uuren bloemen*, bekend is) waar van men, in een ſtraat woonende, zoo veel niet weet; hoewel die, in den heeten tyd, en by ſterke winden, voor al wegens 't meenigvuldig ryden van de koetzen, geweldig door 't opvliegende ſtof geplaagd werden, zoo zy 't zelve niet dagelyks door hunne ſlaven laten begieten, om 'er van bevryd te zyn.

En der ſtraaten.

Behalven alle deze ſtraaten en gragten, is 'er nog een plaats, het Blok, en het Vierkant genaamd, die mede in 't vierkant, en ook aan de Ooſt-kant, 'er tegen over, zeer fraei betimmerd is.

Afbeelding dezer ſtadt.

Wy geven van deze fraeje ſtadt een afbeelding in 't verſchiet onder letter Z. Z.

In deze ſtad nu zyn veel ſchoone groote, en ook veel kleene en gemeene huizen. En om net te weten, hoe veel, en van wat ſoort, men 'er in ieder ſtraat, of op ieder gragt, heeft, heeft men dit bericht maar na te zien.

HUIZEN IN DE STAD.

Het getal der Hollandze en Chineesche huizen.

	Groote Hollandze huizen.	Kleene Hollandze dito.	Chineesche Petakken.	Hollandze huizen door Chineez: bew:	Te zam:
Op de Roewa Malakka, of Jonkers-gragt.	75.	53.	132.	10.	270
De groote Rivier.	30.	16.	332.	42.	420
De Rhinocer-gragt.	23.	76.	54.	4.	157
Langs de wal rondom.	40.	128.	22.	6.	196
De Heeren- of Thee-water- / De Nieuw-poorts- } ſtraat	63.	25.	100.	32.	220
De Prince-ſtraat, en by 't Stadhuis.	68.	12.	44.	15.	139
De Tygers-gragt.	151.	82.	36.	7.	276
De Kaeimans-gragt.	51.	99.	6.		156
De Zand-zee, of de Jonkers-ſtraat, en de Lepel-ſtraat, en achter de zelve by de Ryſt-Paſar.	23.	4.	113.	40.	180
't Gedeelte daar de Kapitein der Maleyers woond.	11.	14.	60.	26.	111
Het Blok.	57.	3.	1.		61
Het Vierkant.	41.	8.	22.	16.	88
De Utrechtze-ſtraat.	44.	44.	75.	5	168
	678.	564.	997.	203.	2442

HUIZEN BUITEN DE STAD.

Buiten de	Araks huizen.	Hollandze groote.	Kleene dito.	Chineeſche.	Te zamen
Nieuwe poort.	6.	62.	181.	309.	559
Dieſt-poort.	1.	7.	33.	236.	277
Rotterdammer-poort.	5.	120.	501.	106.	732
Utregtze poort.		27.	135.	589.	751
Koetshuizen.					9
	12.	216.	850.	1240.	2328

Men ziet hier uit, dat men binnen en buiten de ſtad vier duizend zeven honderd en zeventig huizen in 't geheel, en dat daar af 894 groote, 1414 kleene Hollandze huizen, en dat 'er 2440 groote en kleene wooningen der Chineezen zyn, behalven dat men buiten de ſtad nog deze navolgende wooningen by de tuinen heeft, dat geen gemeene, maar uitſtekende fraeje en zeer groote huizen zyn.

Getal der tuinhuizen.

Buiten de Utrechtze poort.	17
De Rotterdamze poort.	23
De Nieuwe poort.	18
Op de weg van Jakatra.	28
Op de dwars-weg tegen over de Heer van Swol's tuin.	9
	95

Stad-huis.

Onder de fraeje ſtads-gebouwen munt boven alle het jegenwoordig Stad-huis uit.

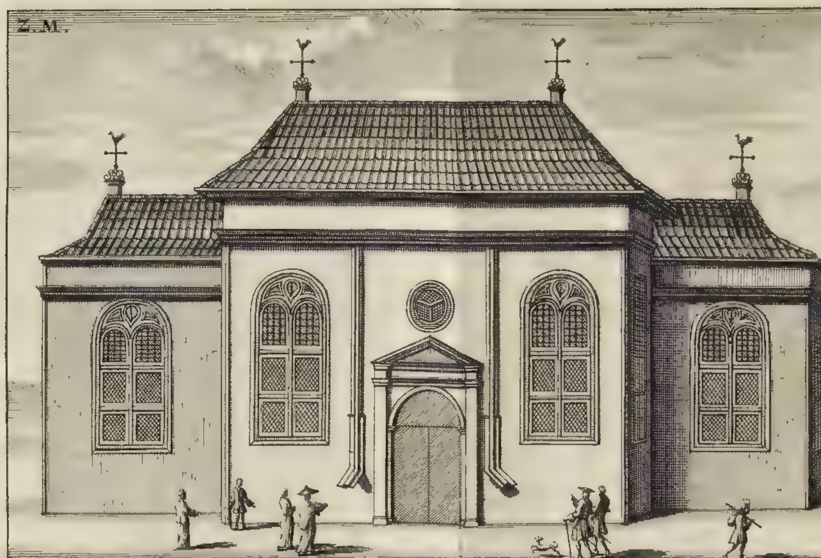
Hier plagt een oud Stad-huis te zyn, dat A°. 1652 gebouwd, en door de Heer Nieuwhof afgebeeld is; dog was vry laag, en had, in vergelyking van het jegenwoordige, zeer weinig aanzien. Het zelve is A°. 1706 afgebroken, en den 7 Juny in dat zelve jaar een nieuw Stad-huis door haar Edelheden aanbeſteed, en by eenen Baas N. Cammer voor 30000 Ryxdaalders, buiten 't yzer-werk, en buiten de twee huizen aan wederzyden (gemeenelyk de boejen der E. Maatſchappy, en de Borger-boejen genaamd) aangenomen, mits dat hy ook den afval van het oude Stadhuis, en eenige penningen meer, voor eenige buiten-onkoſten hebben, en ook niets van 't oude hout aan dit nieuw gebouw gebruiken zoude.

Het wierd begonnen den 25 January 1707, en voltoit den 1 July 1710, gelyk men binnen in 't portaal, dat 'er voor ſtaat, lezen ſtaat.

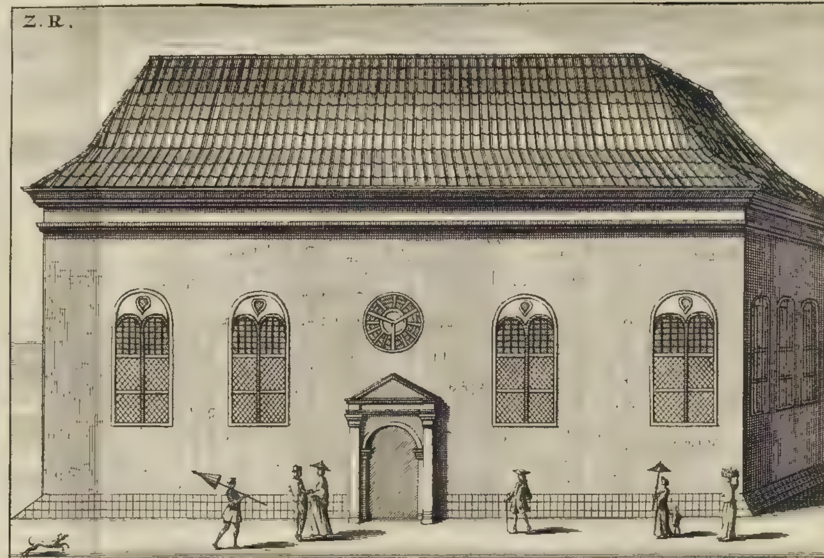
Het doet een ſchoone vertooning, dewyl 't aan een plein ſtaat, dat van de Hollandſche Kerk tot aan de Tygers-gragt zig uitbreid, na giſſing over de twee honderd en dertig voeten breed, en van 't Stadhuis na 't kaſteel te rekenen (daar het regt tegen over ſtaat) nog wel zoo lang of diep zynde.

Het

HET STADHUYS VAN BATAVIA.

DE PORTUGEESCHE STADS-KERK.

DE PORTUGEESCHE BUYTEN-KERK.

Het Stadhuis zelf is, buiten de boejen der E. Maatſchappy ter rechter, en die der borgery ter linker-hand, ontrent 125 voeten in de breedte van voren, en met de boejen, gis ik dat op twee honderd voet, daar men in 't Weſten en in 't Ooſten nog de breedte van de Nieuw-poorts-ſtraat, en van de Tygers-gragt heeft.

Het heeft een deftig portaal, waar na men met vyf trappen aan drie zyden opgaat, en men een groote poort ontmoet, diens breedte $7\frac{1}{2}$ en hare hoogte $12\frac{1}{2}$ voet net in 't midden is. Het is in de twintig voeten van voren breed. De diepte van 't Stadhuis is ontrent van honderd tien of twaalf voeten.

Het heeft twee verdiepingen, ieder voorzien van tien kruis-kozynen, die $6\frac{1}{2}$ voet breed, en $13\frac{1}{4}$ voet hoog zyn.

In 't midden der zelve, latende aan ieder zyde van ieder verdieping vyf kozynen, heeft men, tot een cierlyke ſcheiding der zelve, vyf venſters in een fraeje koepel, of rondeel, uit welke venſters de Rechters, als 'er recht van Schepenen gedaan werd, het zelve gewoon zyn te aanſchouwen: want die van den Raad van Juſtitie doen dat op een andere plaats, op het plein ontrent het kaſteel.

Boven dit rondeel ziet men verſcheide fraeje cieraden van yzer. Voor eerſt de Gerechtigheid ſtaande als in een poort, houdende 't zwaard in de rechter, en de ſchaal in haar linkerhand. Ter rechterhand van de zelve ziet men in een fraei gewerkt vierkant deze letters VOC dat de vereenigde Ooſt-Indiſche Compagnie te kennen geeft, en ter linkerhand het wapen van Batavia, zynde een zwaard, diens punt door een laurier-krans ſteekt, in een diergelyk fraei gewerkt vierkant geplaatſt.

Boven de Gerechtigheid ziet men den Hollandſchen Leeuw met het zwaard in den eenen, en de buſſel met de zeven pylen in den anderen klaauw.

Nog hooger ziet men een fraejen tooren met een moje koepel, en wat daar boven een vrouw, met een zeil in de rechter, en de buſſel pylen in de linker-hand, dienende tot een weerhaan; alles zeer fraei en konſtig uitgewerkt.

De tooren heeft na myn giſſing geen minder hoogte, als de tooren van 't Stadhuis van Amſterdam.

Het Stadhuis zelve is van zeer deftige vertrekken voorzien, onder welke de Raadkamer zeer groot, fraei, met heerlyke huisraad van ſtoelen, kuſſens, en een ſchoon tapyt op de tafel gecierd, geen van de minſten is.

Ook heeft men daar in veel andre vertrekken voor de borſten, die op de geheime ſchryfkamer hunnen dienſt waarnemen, behalven dat boven ook een ſchoone wandel-plaats is voor de menſchen, die daar eenige zaken te verrichten hebben.

Op het zelve vergaderen de Heeren Leden van den Raad van Juſtitie, de Schepenen, Weesmeeſters, Commiſſariſſen van huwelyks- en kleene zaken, mitsgaders de Hoofden van de Borger-Vaandels.

Scherpe wacht der borgers op 't zelve.

Alle nagt werd 'er door de borgers op 't zelve ook gewaakt, en die zich 's avonds na negen uuren verſtouten dorſt op eenige treden na ontrent de ſchild-wacht, die daar buiten is, op de ſteenen by het bordes of portaal te komen (want langs het Stadhuis, en langs de boejen aan weder-zyden, is het zoo breed als 't bordes ſtrekt, met graauwe arduin-ſteenen belegt) die zou zeer licht een dragt met zyn piek tuſſchen hals en nek, zonder aanzien van rang of perſoon, konnen krygen, om 't welk te myden, men buiten die ſteenen op 't plein gaan, en antwoord geven moet. Ik kenne een Heer van zeer veel aanzien, die als Raad van Juſtitie pas op Batavia gekomen, en nog onkundig van deze gewoonte zynde, een dragt weg had, eer hy 't wiſt, en de Heer, die hy by zig had, een oud mede-lid van dien Raad, had hem, ik geloove met opzet, geen woord 'er af gezegt, gaande ſtillekens en tydig buiten de ſteenen, en wat ter zyden af op 't plein, om gelegenheid te hebben van daar over eens hertelyk by zich zelven te lagchen.

Men heeft ook onder dit Stadhuis, en ter zyden 't zelve in beide de boejen, of in de wooningen der cipiers, zeer fraeje gelegenheid, om gevangenen, 't zy zware, 't zy lichte, te bewaren, en op te ſluiten; en zyn beide die Cipiers-huizen, en bedieningen, zeer goede huizen, en ampten, die vry wat konnen opbrengen.

Teekening van het Stadhuis.

Om te beter van dit Stadhuis te konnen oordeelen, vertoonen wy daar van een zeer nette teekening onder de letter Z.

Men heeft hier twee Nederduitſche, twee Portugeeſche Kerken, en een Maleiſche.

De Stads Kruis-Kerk.

De voornaamſte Duitſche Kerk, in 't midden van de ſtad, by 't Stadhuis, en aan de Weſt-kant van dat groot plein ſtaande, is een zeer fraei ſtuk werks. Het is een kruis-kerk, die A°. 1640 begonnen, van binnen vry hoog en luchtig, en 70 treden in 't kruis, lang is; en die zoodanig gebouwd wierd (zoo my zeker Geheimſchryver uit oude papieren bericht heeft) dat ieder dienaar onder de E. Maatſchappy ſtaande, een maand van zyne ſoldye tot het bouwen van dien heeft moeten geven, van welke dienaars in zyn tyd nog ettelyke leefden, die zommige een, en zommige wel twee maanden daar toe hadden moeten betaalen.

Men ziet daar in ettelyke kopere kerkkroonen, een cierlyke predikſtoel, en zeer veel fraeje en net gevorniſte ruime geſtoeltens

voor den Heer Opperlandvoogd, en de Heeren Raaden van Indiën, voor hare Ed. Gemalinnen en dochters, voor de Raaden des Gerichts, voor de Schepenen, voor de Predikanten, voor de Ouderlingen, en voor de Diakenen (ieder byzonder, en alle zeer ruim) voor de Weesmeesters, voor de Heemraden, voor de Kapiteinen der Borger-vaandels, voor de Weeskinderen, en meer anderen.

Voor de predikstoel is geen hekje; maar een schoone ruime en breede plaats, daar men gewoon is tapyten, en kussens voor die gene, die in den echten staat staan bevestigd te werden, te leggen, op welke men in ouder tyden (dat nu overlang al af is) plagt te knielen.

Als de Heer Opperlandvoogd daar in de kerk komt, ryzen de mans daar ontrent op, nemen hun hoeden af tot dat zyn Ed. zit, en dekken zich dan weer, dat ook wel menschen doen, die verder afzitten.

By deze kerk, die een Ooster en Noorder uitgang met hooge deuren heeft, is ook een schoone groote Kerken-kamer, met verscheide kassen, tot berging der kerken-boeken, en deze is zoo fraei, dat ik in Holland nergens een diergelyke gezien hebbe.

In deze kerk, die alomme met groote blaauwe zarken belegt is, heeft men ook de graven der Heeren Opperlandvoogden, die in Indiën overleden zyn, te weten, die van de Heeren Koen, van Diemen, Reinierssoon, Maatzuiker, Speelman, van Outhoorn, en van Swol; dog de Heer van Riebeek legt buiten op 't kerk-hof, daar ook veel fraeje graven met zarken zyn, om welk kerk-hof ook een nette steenemuur, borstweerings hoogte gemaakt is. Deze Kerk is zeer wel in Nieuw-hofs Land- en Zee-Reize verbeeld. By de zelve is, als'er dienst gedaan werd, een wagt van 12 Soldaaten, met een Sergeant, en Corporaal, 6 by de voor-deur, met den Sergeant, en 6 aan de zyde-deur met den Corporaal, om daar de wagt, tegen alle wanordre, en onverwagte voorvallen, te houden.

De tweede Nederduitsche kerk is in 't kasteel, alwaar wy van de zelve zullen spreken.

De Portugeesche Kerken afgebeeld.

Men heeft in de stad ook een zeer fraeje Portugeesche kerk, die ontrent A°. 1670 begonnen, en tusschen de Roewa Malakka, en de gaauw-diefs markt, niet verre van de middelpunt gelegen is.

Dit is mede een fraeje luchte kerk, van welke wy een teekening by de letter Z. M. vertoonen; zoo als men die van voren beschouwt. In de zelve werd mede Zondags voor de middag Nederduitsch gepredikt. Zy is van voren 166 treden breed, en 60 treden diep, en ook van een borstwering voorzien.

Buiten de stad, op de weg, daar men na die van Jacatra gaat, heeft men nog een schoone Portugeesche kerk, die A°. 1693 den 20 February aanbesteed, en begonnen, en die zeer cierlyk, lucht, en vry kostelyk van binnen gebouwd is, hebbende een ongemeen fraejen geverniften en vergulden predikstoel, en veel diergelyke gestoelten, die een groot cieraad aan de zelve toebrengen. Den 23 Augustus 1695 wierd daar in de eerste predicatie door D. Theodorus Zas uit 1 Reg. 8. 23—30, in de tegenwoordigheit van den Heer Opperlandvoogd van Outhoorn, en zyne Gemalin, gedaan. Rondom de zelve is ook een steene borstwering gemaakt, volgens besluit van den 18 April 1697. Men ziet ze hier by de letters Z. R. afgebeeld.

De Maleitsche kerk is in de Gast-huisstraat, diens Zuider-zyde zy byna beslaat. Zy is niet zeer groot; maar egter zeer net, lucht, hoog van verdieping, en van verscheide zeer fraeje gestoeltens voorzien. Ontrent A°. 1682 of 1683 heeft men die eerst beginnen te gebruiken.

Verdere openbare stads-gebouwen.

Behalven deze openbare stads-gebouwen, heeft men hier ook een schoon Gasthuis, ontrent de Nieuwe poort, en tusschen de Dieft-poort aan de groote Rivier gelegen, waar in de zieke Soldaaten, en anderen, veel gemak vinden. Aan 't zelve, na de kant van de Nieuwe-poort, en in die zelve straat, ziet men de wooningen van den eersten, tweeden en derden Wondheeler, als mede van den Apotheker, en in de Gasthuis-straat, naast de Maleitsche kerk, ook de wooning van den Schaftmeester van dat huis, alle voor 't zelve een voor de zieken geschikt, over welk huis (gelyk over alle de andere) zekere buitenvaders het opzicht hebben, en die alle week komen naspeuren en onderzoeken, hoe 't met de zieken al gaat, en hoe de zelve behandeld werden. Binnen in 't zelve is ook een schoon open plein, met boomen beplant, dat een groote verlustiging, niet alleen voor de gezonden, maar ook voor de weer by komende zieken is, die zich onder die aangename lommer verquikken, en dus met'er haast weder op konnen luiken.

Dus heeft men hier ook een armen- en oud-mannen-huis, een wees-huis, Chinees-oud-mannen en zieken-huis (dat A°. 1646 gebouwd wierd) en een Spin-huis, staande op de Rhinocer-gragt.

Men heeft daar ook een groot getal van Markten, als de Groen-markt, de Ryst-markt, de Hoender-markt, de Vismarkt, de Bloem-markt, de Gaauwdiefs markt, de Linnen- of Kattoen-markt (die overdekt is) de Porcelyn-markt, en meer andere, die my niet te binnen schieten. Ook zyn daar twee Vlees-Hallen, die op de Gaauw-diefs-markt aan de groote Ri-

Rivier gelegen en op paalen gezet zyn. In de zelve werd tweemaal 's weeks ossen-, schaapen-, kalfs-kabritten, en ook wel herten-vleesch geslacht, al 't welke tegen een redelyke prys te bekomen is; dog 't schapen-vleesch is 'er zeer dier.

Men heeft ook aan de Oost-kant der stad, ontrent het midden der zelve, een groot gevaarte, het Ambagts quartier genaamd, waar in allerlei ambagts-lieden, die men byna bedenken kan, door de E. Maatschappy gehouden werden, gelyk aldaar de Fabryk (die Opperkoopman is) en een Koopman, zynde Boekhouder van 't zelve, hunne wooningen hebben. Dus is 'er aan die zelve kant wat meer na 't kasteel toe een Ryst-magazyn, tot berging van de Ryst der E. Maatschappy.

In oude tyden plagt hier ook een Latynsche school te zyn, op de Tygers-gragt; dog alzoo men zag, dat het met den Rector, en een Preceptor, die men 'er had, niet opnemen wilde, wierd die A°. 1656 weer afgeschaft. Naderhand heeft men nog eens beproefd, of het gelukken wilde; dog zy is allenskens geheel te niet geloopen.

Daar is ook een zeer groote Timmerwerf tot het herbouwen van oude vaartuigen der E. Maatschappy, alwaar de algemeene ontfanger, en de Equipagie-Meester (zynde 't Opperhoofd der Schippers, en een Heer van groot gezag) hunne wooningen hebben; maar deze schoone Timmerwerf is A°. 1721 afgebrand.

Een groot cieraad, en de voornaamste sterkte der stad, is het kasteel Batavia. *[Het Kasteel Batavia.]*

Het legt in 't Noorden, dicht aan zee, hebbende de groote Rivier aan de Westkant, en de Prince-straat in het Zuiden. Zoo als men, van 't Stadhuis afkomende, die ten einde is, komt men eerst by de Steen-houwers-brug, in het midden van welke een hekken men een schildwagt, en ook aan de West-kant van dat hekken na binnen toe, een wagt geplaatst is.

Als men van deze brug is, om na 't kasteel te gaan, heeft men een ongemeen groot plein, dat van voren 430 groote treden breed, en waar by de breedte van het kasteel aan die kant ten naasten by, als zynde wat minder (dat aan de water-kant maar 390 treden haald) af te meeten is; zynde ontrent vierkant, en van de Steenhouwers-brug 183 treden lang, behalven de gestraate weg, die van 't plein na 't kasteel loopt.

Het is met verscheide reyen van Tamarinde-boomen beplant, waar van de middelste zoo breed is, dat 'er wel drie koetzen neffens een konnen ryden. Zy geven een heerlyke lommer, zonder welke het daar, voor die genen, die in 't kasteel iets te doen hebben, onverdragelyk heet zyn zoude; alzoo de koetzen, chaizen, en draagstoelen van deze en gene byzondere Heeren aan 't einde van dat plein gewoon zyn te wagten; dog die van de Raaden van Indiën ryden over de steenen brug en door 't hekken, 't geen midden op de zelve is, tot voor de muuren van 't kasteel, dat geen byzondere lieden mogen doen.

Op dit onbestraat plein aan des zelfs Oost-zyde is 't open en onbeplant, en daar heeft men ook de gerichts-plaats van den agtbaren Raad van Justitie des kasteels Batavia. Agter dat gerichts-huis heeft men de stal der E. Maatschappy, na welke men gaat met een weg, die tusschen 't kasteel, en tusschen dit gerichts-huis loopt, alwaar men eerst by het huis van den Stalmeester van zyn Edelheid (dat nu een Kapitein is) en dan by een groote plaats, en daarna by de stal zelf komt. *[Het plein, en de stal.]*

Ter zyden dat binnen-plein ziet men ter regterhand een stal voor verscheide dieren, waar onder ik nu en dan al zeldzame gezien heb.

A°. 1694 zag ik hier een zwarten Beer; dog nog veel zeldzamer was 't, dat ik 'er toen ook een Tyger van een ongemeene hoogte en grootte, en van een schoone tekening, zag, die gewoon was met een kleen hondje, dat door een gat in zyn kot kroop, te aazen, en te speelen. *[Dieren daar in.]*

Het is eenigen tyd daar na gebeurt, dat men, door onvoorzichtigheid, dit kot niet gegrendeld, en de Tyger de deur open gestooten had, en uit het zelve na buiten quam, daar hy eerst een groote schade aan de paarden der Heeren van de Hooge Regeering zou hebben konnen toebrengen; dog hy ging van de stallen af, langs de weg, die na 't kasteel loopt; en t'allen gelukke, weder na 't kasteel; want had hy zynen gang na de stad genomen, wie weet, wat schade hy daar de menschen, en, voor al, de kinderen der Chineezen, en der slaven, die daar veel op de straaten zyn, zou toegebragt hebben.

Wanneer hy nu moedig daar heentreden quam, nam de schildwagt by 't hekken, ontrent het kasteel, en ook de schildwagt by de Land-poort, de vlugt, alzoo zy niet gewoon waren zulken vyand af te wagten.

Die van de Hoofd-wagt, die in de poort hun vergaderplaats hebben, deden 't zelve, en slooten de deur, waar op hy op 't binnen-plein verscheen, en ten eersten door de Heer Kapitein-Winkeler met een snaphaan zoo wel getroffen wierd, dat hy, in 't gezicht van de Heer St. Martin, die op de puy voor 't huis van zyn Edelheid stond, ter nederstortte. Hy had dus, niet lang te voren, ook een Leeuw (gelyk wy hier na verhaalen) daar ter nedergeschoten.

In deze stal zag ik Ao. 1713 een jonge kemel, die naderhand aan den Soesoehoenan vereerd is. Deze, eens buiten gebragt zynde, gaf hem Kapitein Gallaart (toen Stalmeester) eenen emmer met water, dien hy uit dronk. Zeker Predikant, die toen by ons was, bleef 'er regt voor staan, ziende dit met groote nieusgierigheid aan; dog de kemel brak die zeer schielyk af (dat Kapitein Gallaart wel van te voren wist) wanneer hy hem een groote golp met water over zyn hoofd, bef, en kleeren gaf, dat die Heer weg had, eer hy 't wist. Indien men my niet gewaarschouwt had, wat ter zyden te wyken (zonder dat ik wist, om wat reden) had ik 'er net de helft van op mynen bef gehad, daar ik alzoo moejelyk over geweest zoude hebben, als die andre Heer nu met veel reden was.

Ik zag 'er te dier tyd, ook een zeldzaam wild Arabisch, als mede een Turksch, en een bont Mogolsch paart, welk laatste een geschenk van den grooten Mogol, en (zoo men zeide) een paart van 1200 Ryxdaalders, dog in myn oog gansch niet fraei was. Altoos ik heb ongelyk schooner paarden op de stal van den Heer Zwaardekroon gezien, den grootsten liefhebber van fraeje paarden, die ik op Batavia gekend heb.

Daar was ook een dier, van gestalte en verwe byna als een Deensche os; dog zoo zwaar niet, zynde spits van bek, grys, en niet minder, dan een Eland, hoedanigen naam men 'er aan gaf, gelykende. Dit was al mede een geschenk van den grooten Mogol.

Regt uitgaande, zoo als men op dit binnen-plein komt, heeft men een zeer groote paarde-stal, die in tweën gescheiden, en aan een gragt gelegen is.

In

A. A.

PERSPECTIEF VAN HET CASTEEL BATAVIA, GESIEN VAN HET SUYKER PACKHUYS.

A. *'t Casteel Batavia*
B. *de Punt de Peerl*
C. *de Punt Diamant*
D. *de Punt Robijn*
E. *'t Speel huijs v: zijn Hoog Ed.t h*
F. *'t Huijs v: de Heemraaden*

G. *de Steene Brug*
H. *de Brug bij de punt Amsterd.m*
I. *'t Magazijn*
K. *Kasteels Graght*
L. *de Groote Rivier*

A.A.A.

A. 't Suijker Pakhuijs
B. 't Equipage Pakhuijs
C. de Visch-Basaar
D. d'Artillery
E. 't Casteels Punt de Diamant
F. de Smits Winckel

GESIGHT VAN 'T SUYKER PAKHUYS, GESIEN OP DE BRUGH VAN 'T CASTEEL BATAVIA, BY DE LETTER W. IN 'T PERSPECTIEF.

G. de Blookemaakers Winckel
H. de Hout Pakhuijsen
I. de Ankerwerff
K. de Groote Rivier
L. Kasteels Graght

M. Balen Delineavit ad effig.

Dirk Jongman sculp.

In deze ſtallen ſtaan de paarden van den Heer Opperlandvoogd, en van de Heeren Raaden van Indiën, als ook de paarden van de Ruitery, die zyn Edelheid, als hy uitreid, gewoon is te volgen.

Ik zag 'er aan de rechter- en linkerhand 148 ſtallen, die toen vol paarden waren.

Op het plein, ter linkerhand, als men recht voor deze ſtallen ſtaat, heeft men verſcheide Smids-winkels, meeſt daar ten dienſt van die ſtal, koetzen, en paarden, en voor haar beſlag, en hoef-yzers, geſchikt.

Dus nu van de ſtal weer na 't kaſteel keerende, om dat van binnen te beſchouwen, ontmoet men daar een geſtraate weg, met ſteene vleugels aan wederzyden, twee hekkens, en een ophaal-brug over de gragt, die vry breed is, dat men daar by afmeten kan, alzoo men tuſſchen het plein, en het kaſteel, nog wel een lengte van 26 roeden te gaan heeft, over een weg, of brug, die met boogen over deze gracht gemaakt, en die 10 voeten breed is, en die men by de volgende uiterlyke afbeelding van 't kaſteel by de letters A. A. ook uitgedrukt ziet.

Deze beſtraate weg is niet breeder, dan dat 'er maar eene koets over ryden kan, en op de zelve zyn by die hekkens ook ſchildwagten.

Eer wy nu in 't kaſteel zelf treden, zullen wy dat van buiten, en van binnen eerſt in teekening vertoonen.

De gedaante van 't kaſteel Batavia, na de ſtad toe, vertoonen wy in teekening, onder de letters A. A., alwaar men een fraei perſpectief of doorgezicht van het zelve van het zuiker-pakhuis heeft; welk zuiker-pakhuis wy in een tweede teekening zeer net vertoonen, zoo als men dat van de kaſteels-brug ziet; zynde met de letters A. A. A. gemerkt.

Het vertoont zich zeer hoog van muuren, zynde voorzien van vier bolwerken, te weten, de Robyn, na de Ooſt-kant, of na de Tygers-gragt (daar de Majoor woont) de Paarl, in 't Weſten tegen over de werf-kant, of na de groote Rivier toe, de Diamant in 't Zuiden, mede tegen over de werf, daar de Kapitein van 't kaſteel zich onthoud, en de Zafier in 't Noorden, na de kant van 't Buffels-veld gelegen, van welke men in deze teekening de Robyn en de Diamant (die beide na de land-zyde, gelyk de twee andere na de zee-kant leggen) maar zien kan. Men ziet de zelve rykelyk van geſchut, en van zes ſchilderhuizen voorzien. Aan wederzyden ziet men twee vlerken, en poorten 'er in, welke laatſte nu en dan tot 't afladen van eenige goederen haar gebruik hebben.

Dit kaſteel nu heeft een zeer fraeje gedaante, hebbende een breedte van 274, en een diepte van de Land- tot de Water-poort van 290 treden, waar uit men ziet, dat het ten naaſten by vierkant is.

Het zelve is rondom zoo met zyn muuren, als met zyne bolwerken van koraalſteen opgebouwt. Op wat tyd dit geſchied is, zullen wy hier na vertoonen, als wy van de eerſte aanlegging des zelfs, en van deze ſtad, zullen ſpreken.

Als men tegen de Land-poort aanziet, ziet men dat de zelve zeer hegt en ſterk ANNO MDCXXXI (dat 'er boven ſtaat) gebouwd is.

Pas daar boven ziet men recht in 't midden het wapen der ſtad Batavia, en vlak daar boven de wapens van de ſteden Delft, Rotterdam, Amſterdam, Middelburg, Hoorn en Enkhuizen, alle te zamen ſteden, daar men kamers der Ooſt-Indiſche Maatſchappy heeft.

Boven die wapens ſtaat een fraei yzer ſtaketzel, en daar boven een geſchilderd uur-werk, met zyn boven-cieraaden, zonder dat men daar af eenige nuttigheid heeft, alzoo ik niet weet, dat men in de ſtad, of in 't kaſteel, eenig uur-werk vind, dan alleen op de zaal van zyn Edelheid een kleen dat ſlaat, anderzins werd de klok maar, op het wyzen van een zandlooper, door een Soldaat geſlagen, dat in zoo grooten ſtad niet gemakkelyk valt, waarom by na ieder huis van een kleen klokje, of uurwerk, voorzien is.

Deze uitwendige cieraaden voor de Landpoort geven een fraei en trots gezicht, en belooven iet groots van dit kaſteel van binnen.

Zoo als men door de poort, die al vry lang is, en wat krom loopt, na binnen gaat, heeft men aan wederzyden een wagthuis na binnen toe, welkers deuren dicht by 't eerſte plein, even binnen die poort, na de binnen-zyde, uitkomen.

Even buiten deze poort zynde, heeft men boven de zelven, na de binnen-kant, het wapen des Prince van Oranje, en daar onder ANNO MDCXXXVII. ten bewyze dat die binnen-poort zoo veel later gebouwd is. Het kaſteel van binnen, in opzicht van 't eerſte binnen-plein, vertoonen wy by de letters C. C. *Het kaſteel van binnen in teekening.*

Als men nu binnen de kaſteels-landpoort is, ontmoet men een plein, dat zeer breed, en van de Land-poort tot de Pinang-poort ontrent 20 of 25 treden diep is.

Rondom dit plein ziet men verſcheide ſchoone gebouwen. Langs de binnen-poort ter regter-hand, zoo als men op 't plein komt, heeft men drie, en ter linkerhand twee zeer ſchoone wooningen voor vyf ordinaire, of extraordinaire Raaden van Indiën, alle in 't Zuiden gelegen, in twee blokken door de Land-poort afgezondert, van welken de Directeur Generaal van den handel van Indiën, die de eerſte van de 6 ordinaire en ſtemmende Raaden is, ter linkerhand in den hoek, naaſt de kaſteels-

kerk

kerk woond. Voor die huizen zyn boomen in groene hekkens met bankjens 'er om, om te konnen zitten, geplant, welke men in de plaat niet heeft konnen verbeelden, om 't gezigt der huizen niet te breken.

De kasteels kerk.

Daar aan volgd de kasteels-kerk, die kleen, dog zeer net, agtkantig, en Ao. 1640 gebouwd is.

Men gaat tot de zelve van buiten met eenige trappen op. Ook ziet men aan weerzyden boven twee ronde vakken met glazen bezet. Als men even in die kerk komt, die ontrent 25 of 30 treden diep en breed is, heeft men boven zich een fraeien orgel, waar op des Zondags altyd onder het zingen door een Organist gespeeld werd. Ook legt in deze kerk een zeer fraeje Italiaansche vloer van witte en blaauwe geslepene steenen, waar op verscheide banken voor de bezetting des kasteels, en voor andere lieden, staan, gelyk de Gemalin van zyn Edelheid, en die van de Heeren Raaden van Indiën, daar ook vlak voor den predikstoel, en achter den zelven de vrouwen van verscheide bedienden van aanzien, in 't kasteel woonende, zitten. Ter rechterhand van den predik-stoel, in het inkomen, ziet men een deur, door welke zyn Edelheid in de kerk komt, en in zyn gestoelte gaat, zynde het eerste aan die zelve zyde van den predikstoel, en naast die deur, ook is dat alleen overdekt. Daar aan volgen na die kant de gestoeltens voor den Heer Directeur Generaal, en voor de verdere Heeren Raaden.

Ter linker-hand van den predikstoel is ook een deur van een vertrek daar zich de Predikant, die prediken zal, onthoud, en die den Na-Psalm daar gemeenelyk aan een man geeft, die uitdrukkelyk daar om voor den Organist komt, op dat alles net en zeker gaan zou. Ook is 'er ter linkerhand van den predikstoel een gevernisfte bank, waar op de Predikanten, die daar ter gehoor komen, konnen zitten.

Deze kerk is zeer licht, redelyk hoog van verdieping, cierlyk van glaazen, en in allen deelen zoo fraei, als men na dat kleen begrip, 't geen voor die gemeente overvloedig groot genoeg is, zou konnen wenschen, of zich verbeelden; dog zy is voor iemand, die een zware stem heeft, wat te kleen; maar men schikt 'er zig dan na.

Paleis van den Opperlandvoogd van Indiën.

Naast aan deze kerk, die de diepte van 't plein, op een kleene kamer-gang aan wederzyden na, beslaat, heeft men het Paleis van den Heer Opperlandvoogd van Indiën, een schoon en heerlyk gebouw, twee verdiepingen hoog, gelyk alle de gebouwen aan die kant van 't plein zyn, die aan de andere zyde van de Pinang-poort staan.

Voor deze wooning heeft men een zeer fraeje aanzienelyke bordes, na welke men met zes breede trappen aan weerzyden opgaat. Voor dit bordes is een zeer breede graauwe steene leuning, balusters-gewyze, met twee afgaande vlerken, die boven op zoo breed zyn, dat op ieder vlerk een groote graauwe steene Leeuw legt, diens agterste pooten gekromt zyn, en welkers voorste pooten zich op een groote bol, die zy aanvatten, zeer groots vertoonen.

De afgaande vlerken zyn door drie steene pilasters of doorluchtige tralien ondersteund, hoedanige men 'er 5 boven op het bordes in de rechte leuning heeft, alwaar gemeenelyk een gewapende schildwagt is.

De ovaale poort van dit paleis (gelyk ook van de kerk) is in 't midden van de grond af tot boven toe, 11 voeten hoog, en 6½ wyd; gelyk ook alle de kozynen zoo van dit gebouw, als van de vordere aan die zyde van het plein binnens-werks 9½ voet hoog, en 5 voeten breed zyn.

Aan wederzyden van deze poort, die overal met groote spyker-knoppen bezet is, heeft men de beeltenis van een musquettier, en van een piekenier, na de wyze der ouden gekleed, en ieder als zyn geweer klaar houdende, en daar mede aan de inkomenden, eere bewyzende. Deze staan als in twee uitgeholde niches, of vakken met hare pilasters, en doen een fraeje vertooning.

Vlak boven de poort van de zaal, het eerste vertrek daar men inkomt, staat Ao. MDCXLVII, en even daar boven ziet men dit onderstaande rondeel, in welkers midden zig het gemeen merk van de vereenigde Oost-Indische Compagnie met de naam van den Opperlandvoogd, Cornelis van der Lyn 'er onder, ten bewyze waarschynelyk, dat hy het zelve in dat jaar gebouwt heeft, vertoont.

Ter zyden het zelve rondeel ziet men een lyst van asch-graauwe steen, en aan wederzyden twee zulke kleene zeer fraeje fruit-vaazen.

Boven de tweede verdieping is maar een gemeene voorgevel; dog die aan wederzyde met een aschgraauwe groote vaas met fruitagie, en met een groote schuinsafgaande, leggende, en na die vaazen gapende Dolfyn van 6 of 7 voeten lang, zoodanig vercierd is, dat zy met hare staarten tegen een komen, en met hare opene bekken na die vaazen zig wenden.

Boven op 't dak ziet men een torenken met 6 pilaren, en met een getraliet staketzel, rondom, borstweerings hoogte, en boven op een schip, dat voor een weerhaan diend.

Als men nu na binnen in zyn Edelheids woo-

wooning treed, komt men op een groote zaal, die met 22 groote ſchoone vierkante ſteenen, ieder ruim 2 voeten breed, in de breedte van voren, en met 15 in de diepte belegt, en die aldus 30 voeten lang ofte diep, en 47 of 48 voeten breed, en en van een zeer fraeje hoogte is.

Men ziet tegen de wanden 48 pieken, en ettelyke rakken met 120 musquetten, en ſnaphaanen, en ter linkerhand, als men inkomt, eenige ſchilderyen. Men ziet 'er ook eenige veroverde vaandels, verder ter rechterhand van de zaal een tafel met een tapyt, een ſtoel, eenige banken, en na die zelve zyde, en na 't einde der zaal by de kozynen, een ſlaande uurwerk, dat ook van buiten de uuren aanwyſt, het eenigſte openbaar uurwerk in de ſtad, en dat een weinig hooger en grooter dan een gemeen huis-uurwerk is.

Na de regterhand als men op die zaal komt, gaat men ook na de geheime Schryfkamer van zyn Edelheid, dat mede een groot vierkant vertrek op zich zelven ter regterhand (zoo als men 'er ontrent komt) gelyk ter linkerhand aldaar, tegen over de Secretary, nog een byzonder vertrek voor den Geheimſchryver van haar Edelheden, en voor den eerſten klerk is. Ook kan men tuſſchen die twee vertrekken in, met een trap ter zyden afgaan, die in de Pinang-poort uitkomt.

Ter linkerhand, zoo als men op de zaal komt, zyn verſcheide banken, voor de bezetting, als daar 's avonds 't gebed gedaan werd.

Als men nu, de zaal inkomende, regt uitgaan wil, komt men by een groote deur, ter regterzyde van welke men een uitſtekenden dikken arm met een groote lantaarn met drie groote glazen 'er op, heeft, die 's avonds ontſtoken werd; vlak onder die lantaarn ſtaat gemeenelyk een helbaardier, die de wagt heeft, met zyn geweer, en een ander helbaardier, zynde de Bywagt, die gewoon is dezen en genen by zyn Edelheid aan te dienen.

Even door die deur zynde, komt men in een kleene luchte vierkante trant, ter regterhand van welke zomtyds een Raad van Indiën, zomtyds de Geheimſchryver van zyn Edelheid, plagt te woonen. Daar is een fraeje galdery, met eenige vertrekken, en zoo men uit deze trant, die maar 8 voeten in 't vierkant is, recht uit gaat, heeft men een fraeje opene galdery met een zeer fraei geſchilderde zolder, en van beneden aan wederzyden van een fraeje baluſter voorzien; zy is ontrent 12 of 14 treden lang, en ontrent 6 voeten breed.

Ter rechterhand der zelve heeft men een kleen net bloem-tuintje, en ter linkerhand een groote vierkante plaats met groote graauwe vierkante ſteenen belegt, die wel 50 of 60 treden lang, en niet minder breed is, behoorende tot het paleis en de woonplaats van zyn Edelheid, en na welke plaats men met drie of vier trappen afgaat.

Uit de voornoemde galdery, by welke die bloem-tuin is, gaat men in de groote vergader-zaal van haar Edelheden, die nog wel zoo groot als de voor-zaal is. In de zelve ziet men aan 't einde, na binnen toe, een lange tafel met een ſchoon tapyt, en een ſtoel aan 't hoofd der zelve, voor zyn Edelheid, en aan wederzyden verſcheide andere voor de Heeren Raaden van Indiën.

Rondom die zaal ziet men tegen de wanden de Opperlandvoogden van Nederlands Indiën, na 't leven uitgeſchilderd, hangen.

Wanneer men nu uit de voornoemde Trant ter linkerhand opgaat, heeft men daar een beſchot, en een deur 'er in, door welke men in een groote ſchoone galdery komt, zoo lang als die groote plaats, op welke zy 't uitzicht heeft, gelyk men in 't midden der zelve ook met een trap daar na toe gaan kan, zynde de breedte van deze galdery de zelve, als die van de voornoemde trant, te weten van 8 of 9 voeten.

In deze galdery geeft zyn Edelheid gemeenelyk gehoor, en langs de zelve zyn verſcheide zeer ſchoone beneden- en boven-vertrekken, behalven dat 'er agter aan ook een breede zit-plaats is, daar hy gemeenelyk gewoon is te eeten.

Als men dien trap in 't midden van de galdery na de plaats afgaat, heeft men regt uit tegen over die galdery veel vertrekken voor den Hofmeeſter, en voor alles, dat tot de keuken van nooden is, als ook nog andere kleene beneden- en boven-vertrekken, op een van welke ten tyde van de Heer van Hoorn, de Heer Cornelis de Bruin, Konſt-Schilder, zyn verblyf had, gelyk ik daar den 21 Juny 1706 zyne teekeningen van Perſepolis gezien heb.

Aan de Weſt-zyde van die groote plaats heeft men nog een lange, dog lage galdery, daar zyn Edelheid gemeenelyk het afſcheids-maal aan de vertrekkende vlooten geeft, en daar ik meenigmaal met een groot getal vrienden gezeten heb. Ik gis dat 'er wel 140 of 150 menſchen konnen zitten, en dan is 'er aan wederzyden nog een ruime plaats, om agter de aanzittende vrienden te konnen henen gaan. Zy is vol venſters met rotang-raamen, en zeer digt ontrent de Rivier gelegen, daar ook een zitplaats is, en daar ik met zyn Edelheid de Heer van Hoorn (loffelyker gedagtenis) wel gezeten heb. Ook heeft men ter zyde die galdery nog een kleen tuintje langs de wal, dat niet onaangenaam, dog zeer ſmal is.

Naaſt aan het paleis van zyn Edelheid (zoo als wy nu op 't binnen-plein van 't kaſteel weer voortgaan) of eigentlyk naaſt *De Pinang-poort.*

de geheime Schryfkamer, heeft men de Pinang-poort.

Dit is een groote opene poort, die ontrent 7 of 8 treden lang, en 4 of 5 treden breed, en boven over welke het met een tooren, en vertrekken bebouwd is.

Zy werd de Pinang-poort genaamd, om dat 'er pinang onder verkogt werd. Het is gelyk als de Beurs van Batavia, daar veele Kooplieden, Onderkooplieden, en andere fatzoenlyke lieden, voor al 's morgens, by een komen, en daar alle nieuwe tydingen, van geheel Indiën, verhandeld werden.

Gelyk men in die poort ter linkerhand den opgang na de geheime Schryfkamer van zyn Edelheid heeft, alzoo gaat men ter regterhand na 't comptoir van den algemeenen Boekhouder, en van den algemeenen Visitateur, ofte nafpeurder van de misslagen in de reekeningen, zoo der buiten-comptoiren, als ook van die der bedienden op Batavia.

Als men nu van zyn Edelheids wooning de Pinang-poort voorby gaat, heeft men daar eerst de wooning van den algemeenen Boekhouder, en daar na komt men op 't einde van die ry by het soldy-comptoir, dat een groot gevaarte is, op welkers boven-vertrekken zich de Assistenten, die binnen moeten blyven, onthouden, en voor welke daar ook opgeschaft werd.

Dan heeft men daar een weg ter linkerhand om, gaande na het tweede binnenplein; dog als men nu langs 't soldy-comptoir recht uit loopt, heeft men daar, na de Oost-zyde van 't plein, allernaast dat van de Raaden van Indiën, in den hoek eerst de groote winkel van de kleeden der E. Maatschappy, daar naast na 't Noorden toe, of wel in 't midden van 't plein aan die kant, de groote geld-kas, en dan de Smids-winkel. Tusschen deze wooningen, en die der Heeren Raaden van Indiën is een net geschooren gras-veld, dat in de hitte des daags een aangenaam gezigt geeft.

Als men nu door de Pinang-poort het kasteel dieper intreden wil, heeft men ter rechterhand de kleene winkel, en ter linkerhand het Dispens, of de plaats, alwaar de dranken, boter, kaarzen, enz. aan de bedienden der E. Maatschappy maandelyks verstrekt, of ook wel verkogt werden. Dit is mede als een kleene beurs, daar 's morgens veel Heeren komen en vergaderen, om iet nieuws te hooren, of aan anderen mede te deelen.

Als men nu al regt uit gaat, heeft men ter linkerhand een groote plaats voor de kuipers der E. Maatschappy, en ter regterhand een groot pakhuis voor hare dranken.

Dan komt men by een hooge bebouwde middel-poort, voor de welke ANNO MDCXLI van binnen, en van buiten het zelve nog eens staat. Boven de zelve is ook een wooning, daar zich deze of gene in de gunst van zyn Edelheid staande, af bedienen kan.

Als men door die poort is, komt men op een tweede plein, dat byna zoo lang, maar wat smaller, dan 't vorige, is. Ter regterhand pas om den hoek, woonen de twee Opperkooplieden, de Opper-opziender van de algemeene genees-winkel der E. Maatschappy voor geheel Indiën, die te gelyk ook Hoofd van alle de Wondheelers is. Ook plagt de Geheimschryver van zyn Edelheid daar naast te woonen. 't Verdere, 't geen van dit kasteel te zeggen valt.

Ter linkerhand van die poort heeft men de wooning van den eersten klerk van de geheime schryfkamer van zyn Edelheid, en die van den Opperwondheeler van 't kasteel. Dit plein is vry doods, en in verre na zoo lucht, zoo breed, nog vermakelyk niet, als het eerste.

Als men nu door de voornoemde poort al recht uitgaat, komt men by de Waterpoort, die ANNO MDCXXX, gelyk 'er aan de binnen zyde voor staat, gebouwd, en van binnen met verscheide groote pakhuizen voor de kleeden van de E. Maatschappy, en verder van een groot wagthuis voor de bezetting, die men aan die zyde van het kasteel heeft, voorzien is.

Daar hebben wy nu het kasteel in zyne gelegenheid van binnen en beneden vertoont.

Als men boven op de wallen en punten van het zelve gaan wil, moet men de Landpoort inkomende, de linkerhand pas omslaan, daar men met een breede trap na boven gaat, en ten eersten, Oost opgaande op de punt de Robyn komt, daar de Majoor een schoone wooning, en de Kapitein van 't kasteel een diergelyke aan de andere kant in 't Zuiden op de punt de Diamant heeft. Verder ziet men langs de gordynen verscheide wagt-huizen, met zeer veel Soldaaten opgepropt, en die voornaamste Vesting van alles wel voorzien.

Regt voor de punt de Robyn is een vlakke grond langs de gordyn, alwaar een Drilmeester alle morgen gewoon is 't volk te drillen, gelyk men ook de gewoonte heeft, om alle Zondag na de middag, na de Kerktyd, de bezetting op 't eerste plein de parade te laten doen, dat zyn Edelheid nu en dan, op het bordes voor zyn paleis staande, wel eens bywoont.

Buiten 't kasteel, en buiten de boom, is een zeer fraeje wandel-plaats langs de Rivier na buiten of na zee toe, daar de zelve aan wederzyden met hooge paalen beheid is, zynde 'er aan de linkerzyde, zoo als men de Rivier in komt, buiten, 144, en ter rechterhand 112 stuks. Men heeft wel een half vierde deel uurs werk, eer men de Rivier op, tot aan de boom, roe-

jen

jen kan; dog buiten de Rivier langs de vaſte weg, is paal aan paal geheid, die daar wel 6 of 700 in 't getal, en wel en hegt verbonden zyn. Ook legt deze Rivier aan de Weſt-zyde gemeenelyk vol allerlei vreemde vaartuigen; dog aan de Ooſt-zyde leggen 'er geen, langs welke de ſcheepsſchuiten, tegen de zware afwatering, ook konnen opgetrokken werden.

Aan 't einde van die wandel-weg ſtaan ook twee groote lantaarnen, die 's avonds ontſteeken werden, buiten welke, als ook die in 't kaſteel, en ontrent het Stadhuis, 'er geen lantaarnen meer, zoo ik geloove, van ſtads wegen zyn; maar die anders een lantaarn voor zyn deur hebben wil, zet, en bezorgt ze zelf op zyne koſten; want anders gaan alle lieden van fatzoen daar by donker avond met een flambouw uit, om welke reden zy 'er zoo noodig niet ſchynen, hoewel ik oordeele, dat zy 'er wel zeer goed, by voorval van onraad, zouden zyn.

Behalven deze aanzienelyke Veſting, zyn 'er buiten de ſtad nog eenige andere. In 't Ooſten heeft men de ſterkte van Anſjol 1200 roeden van de ſtad, gelyk in 't Weſten die van Angkèe 500 roeden 'er af gelegen, na de zee-kant, en na 't Zuiden, die van Noordwyk, tuſſchen de Vyfhoek, Ryswyk, en Jakatra, die meeſt ook met dikke heggen van witten doorn voorzien zyn; dog die van de vyfhoek en Anſjol, zyn met ſteene muuren zeer hegt en wel opgemetzeld. Men ziet ze, nevens deze ſchoone ſtad in platte grond, by Nieuwhof zeer wel afgebeeld.

Men heeft buiten de ſtad ook zeer ſchoone, en net-beplantte breede wegen, onder welke die na de Veſting Jacatra, zoo wegens zyne breedte en lengte, als wegens zyne ſchoone tuinen, uitſteekt, van welke Veſting tot aan Noordwyk toe, men veel graven der Chineezen heeft.

Van deze tuinen nu, zyn 'er ook een groot getal buiten alle de poorten der ſtad, daar men zeer vermakelyk na toe wandelen, of ook met een orembaey na toe varen kan.

Men moet zich, ſchoon wy dat, met den gemeenen Bataviſchen naam, maar thuinen noemen, niet verbeelden, dat het maar thuinen zyn: want men heeft 'er de ſchoonſte huizen by, die men wenſchen kan, en die de fraeiſte in de ſtad niet behoeven te wyken, behalven dat zy ook van een groote uitgeſtrektheid, in opzicht van 't land, zyn.

Die ontrent de water-plaats, pas buiten de Nieuwe-poort, leggen, zyn, om de ſchoone Rivier, en 't aangenaam nederbruiſchen van 't opgedamd water, dat daar uit eenige gooten nederſtort, zeer verfriſſchende. Men heeft in de zelve allerlei zeldzame boomen, en vrugten, zelf tot de koffi-boomen, kakao-, en andere boomen in meenigte. Ja daar zyn thuinen die 6, 8, 10000 Ryxdaalders, en meer, waardig zyn, en die een groot cieraad aan de buiten-ſtad geven.

Men heeft daar ontrent ook verſcheide kruitmoolens, met een wagt 'er by, en een zaag-moolen, en daar plagt ook een papier-moolen te wezen, die nu al mede in een kruit-moolen verandert is. *En verdere fraeijigheden buiten de ſtad.*

Daar plagten in oude tyden nog veel anderen te wezen, die 'er nu niet meer zyn. Verder van Batavia eenige mylen, legt Siringſin, en Depoc, plaatſen van de Heer Chaſtelein, als ook Tanah Abang, een plaats van zyn Edelheid van Riebeck.

Men heeft my bericht, dat deze landen buiten Batavia, nog een volſlagen boſch zynde, van de Utrechtze poort af tot aan de Rivier van Angkèe eerſt A°. 1660 in eene gift aan den Advocaat Fiſcaal, Gerard Herberts, uitgedeeld zyn, die het boſch omhakken, en tot thuinen en zaeilanden bereiden liet; welk voorbeeld andere gevolgt hebben. Ieder Soldaat moeſt te voren een maand ſoldy, wegens 't omhakken van 't boſch, miſſen, of anders mede zelf daar aan helpen, dat over 't ganſch gebied der E. Maatſchappy ging, en zoo lang duurde, tot dat wel twintig jaren 'er na, dit aan de Heer Herberts gegeven is.

Omtrent die thuinen heeft men hier en daar, vooral aan de Ooſt-zyde, ook ſchoone bleekeryen, zoo om 't linnen, als om het waſch, dat men daar brand, te bleeken, alzoo men hier, en elders in Indiën, niet dan waſch-kaarzen, en die zeer wit, gewoon is te branden.

Men plagt in vorige tyden buiten de Dieſt-poort, ter zyden de weg van Angkèe, ook een Lazarus-huis te hebben, behalven, dat zig veel lieden van fatzoen, en door die gevaarlyke en beſmettelyke quaal aangetaſt, in hun thuinen onthielden, gelyk nog wel geſchied, dog vermits dit quaad ſterker doorgebroken is, hebben haar Edelheden goedgevonden het Eiland Purmerent, ontrent drie mylen van Batavia gelegen, tot een Lazarus-huis te houden, daar zulke zieken veel veiliger, en beter konnen behandeld werden. Ook zyn 'er veel araks-branderyen, ſteenbakkeryen, Padi- of Ryſt-velden, ſchoone weyen, zuiker-riet- en meer andere velden in meenigte.

TWEEDE HOOFDSTUK.

INwoonders dezer ſtad. Getal en ſoorten van ingezetenen. De dienaars der E. Maatſchappy alhier. Haar Edelheden. De Landvoogden. De Raaden. De vier Officieren des Gerichts. Opperkooplieden des kaſteels. Predicanten. Kapiteins. De Kooplieden. De Onderkooplieden. Inkomen dezer bedienden. Lyſt van 't geen een Raad van Indiën uit het pakhuis trekt. Vry-borgers. De Chineezen. Wat nuttigheit zy geven. Nuttigheid van 't inkomen der Jonken. Groot getal der Chineezen hier. Goede ordre daar tegen. Onveilig gaan 's avonds. Ordre daar tegen geſteld. Hun ſmokkelen met ſpeceryen. Wajangs, en nieuw-jaar. Pelo-vaart. Tempel. Prieſters. Teekening van de intrede en beelden in dezen Tempel. Hun trouwen. En andre aanmerkingen. Verdre ingezetenen, en hun bedryf. Viſch. Gevogelte. Groente, en aardvrugten. Boom-vrugten. Bloemen. Ongedierten. En andere dieren.

Inwoonders dezer ſtad.

MEn zou niet gelooven, dat 'er in deze ſtad, en in hare voorſteden, zoo veel ingezetenen waren, als 'er in der daad wel zyn.

Hier werd jaarlyks by de Wykmeeſters een opneming van de lieden, tot ieder wyk behoorende, gedaan, en daar uit dan te zamen een zielbeſchryving gemaakt, om 't net getal der ingezetenen te konnen weten.

Getal, en ſoorten van ingezetenen.

By de ſchetzen daar van eenige jaaren aan den anderen gemaakt, ziet men dat de hoogſte jaaren pas tuſſchen de drie of vier en dertig duizend zielen in die tyd uitleverden; dog zedert zyn de Chineezen hier zoodanig toegenomen (behalven dat de helft 'er af zich niet aangeven, en dat ook zedert de andere huisgezinnen merkelyk aangewaſſchen zyn) dat ik niet geloove buiten de waarheid te zullen gaan, indien ik 't getal der zielen jegenwoordig op honderd duizend buiten en binnen de ſtad, zoo als zy nu is, begroote.

Men heeft hier Nederlanders, Engelzen, Portugeezen (die 'er met hun ſchepen komen) Mixticen, Mardykers, Chineezen, Armeniers, Perſiaanen, Mooren of Mogolders, Bengalers, Timoreezen, Tonkinders, Siammers, Arrakanders, Javaanen, Macaſſaaren, Amboineezen, Bandaneezen, Ternataanen, Maleyers, Baliërs, Sumatraanen, Borneërs, en een menigte van andere ingezetenen, die een zeer groot leven aan deze ſtad toebrengen, en een ongemeenen grooten handel daar in dryven.

Dienaars der E. Maatſchappy.

Om nu met eenige ordre over de voornaamſte van deze volkeren, en vooral in opzicht van de Nederlanders, en de Chineezen, die wel de meeſte betrekking tot deze ſtad hebben, te ſpreken, zullen wy voor af van de Nederlanders zeggen, dat men die, of als dienaars van de E. Maatſchappy, of als vrye lieden en borgers moet aanmerken.

Haar Edelheden.

De bedienden van de E. Maatſchappy zyn deze: De Opperlandvoogd (gemeenelyk de Gouverneur Generaal, of wel de Heer Generaal genaamd.) De algemeene Beſtierder van den handel van Indiën (anders Directeur Generaal.) De vyf verdere ordinaris en ſtemmende, en een wel eer niet dog nu medeſtemmende ordinaris Raad, die voorzitter van den Raad van Juſtitie is, benevens nog zes of zeven extraordinaris Raaden van Indiën, die maar een raadgevende, en geen beſluitende ſtem hebben, by de welke gemeenelyk de Geheimſchryver van haar Edelheden (als tot die vergadering behoorende) gevoegd werd.

De Landvoogden.

Naaſt deze volgen in rang de oude Landvoogden, of Directeuren, die daar zouden mogen zyn.

De Raaden en de vier Officieren des Gerigts.

Daar na de Raaden van Juſtitie van 't kaſteel Batavia, die, behalven hunnen voorzitter, nog negen in getal zyn. Waar na de Advocaat Fiſcaal, alzoo de Baillu, en de Land-droſt borger-bedieningen zyn, van welke de eerſte voor den Water-Fiſcaal gaat, en de andere hem in rang volgt.

Opperkooplieden des kaſteels.

Na de zelve de twee Opperkooplieden van 't kaſteel. Zy plagten volgens beſluit van haar Edelheden van den 3 October 1678 naaſt den algemeenen Ontfanger te gaan; dog volgens beſluit van den 24 May 1684 zyn zy boven alle onafhangende Voorzitters, en Buiten-directeurs, op Batavia woonende, geſteld; dog nu gaan zy (zoo ik zie) na den Ontfanger.

Daar na komen anders de algemeene Ontfanger, de algemeene Boekhouder, de algemeene Viſitateur, de Majoor (of 't Hoofd der krygs-magt van Indiën) en de Equipagie-Meeſter (anders de Bevelhebber van de werf genaamd) van welke vyf de oudſte in dienſt zynde, eigentlyk in rang van ouds voorging. Daar na de Majoor der Artillery, of Ingenieur en beſtierder van de zaken ontrent het bouwen van ſterkten.

Na de zelve de Opperhoofden van Japan, die gemeenelyk twee in getal zyn; dan 't Opperhoofd van 't Soldy-comptoir, of ook wel de Sjahbandar en Licentmeeſter, alle de welke Opperkooplieden zyn; als mede de Konſtapel Majoor, Fabryk, de Baas op Onruſt, en de Opper-opziender en waarnemer van den algemeenen genees-

nees-winkel van Indiën; nevens nog twee of drie ledig-loopende Opperkooplieden.

Predikanten. De Heeren Predikanten, van welke 'er vyf in 't Nederduitsch, drie in 't Portugeesch, twee in 't Maleits, en een op Onrust in 't Nederduitsch, prediken, behalven dat 'er gemeenelyk nog wel vier of vyf predikanten zyn, daar van buiten eerst aangekomen, die by ziekten der vaste Predikanten, en by andere voorvallen, haar Eerw. wel onderschragen.

Kapiteins. De Kapitein van 't kasteel, de Stalmeester van zyn Edelheid, en nog vier andere Kapiteinen van de vier poorten der stad, alzoo'er aan ieder poort een met een vaandel Soldaaten legt, en de Kapitein van het Vierkant.

Kooplieden. Daar na volgen een groote menigte van Kooplieden, als de Geheimschryver van den Raad des Gerichts. Of die der Schepenen, die een bediende der E. Maatschappy is, gelyk ook die der Weesmeesteren, en Heemraaden, dat wete niet recht, hoewel het tegendeel naast geloove, alzoo dit borgerlyke vergaderingen zyn. De gezworen of eerste klerk ter Secretary of geheime schryf-kamer van haar Edelheden, de Koopman in 't graan-pakhuis, de eerste Dispensier, ofte opziender van 't drank-pakhuis, de eerste Winkelier, de eerste Cassier, de Visitateur der scheepsboeken, de Logie-Boekhouder, de Soldy- of Guarnizoen-Boekhouder, de eerste opziender in de West-zydze pakhuizen, de eerste opziender der pakhuizen op Onrust, de Equipagie-Boekhouder, de tweede van Japan (hoedanige 'er twee zyn) de Negotie-Boekhouder, de eerste in 't yzer pakhuis, de eerste in 't zuiker-pakhuis, de eerste op 't comptoir der algemeene visite, de Factuur-Boekhouder op 't Negotie-comptoir, de behandelaar en Commissaris der Inlanders, de Boekhouder van de Inlandsche krygsmagt, de Cassier der kost-penningen, die maandelyks aan alle de dienaaren betaald werden, de Boekhouder van 't ambagts-quartier, de Maleitsche Tolk, de eerste bediende onder den algemeenen Boekhouder, behalven nog twee of drie Kooplieden, die geen vaste bediening hebben, waar by ook behooren, de twee onder Equipagie-meesters, zoo op de werf, als op 't Eiland Edam, en die op 't Eiland Onrust.

Onder die behooren mede de Opperwondheeler van 't kasteel, de drie Wondheelers van 't Gasthuis, met den binnenbestierder van 't zelve, de Wondheeler van 't Vierkant, van 't ambagts-quartier van de Rotterdammer- en van de Utregtze poort, een op de kruit-moolen, een op 't Eiland Onrust, en op 't Eiland Edam.

De Baas van de wapen-kamer, en de Timmerman, Kuiper, Zeilmaker, Kaartemaker, Smit en Blok-maker op de werf, benevens den Timmerman, Loodgieter, Metzelaar, Smit, en den Steen- en Beeldhouder in 't ambagts-quartier.

De baas kruit-maker, de opziender der moolen-werken, en de baas-boekbinder.

De Kapitein-Luitenants aan de Nieuwpoort, op Jakatra, en Angkèe.

De Luitenants in 't kasteel, vier aan de vier poorten, die aan 't Vierkant, en op Angkèe.

De Landmeter, die ook Roy- en Keurmeester van de kalk en steen is, en de Opperstierman op de werf.

Na de zelve volgen de Onderkooplieden met vaste bedieningen, als, de tweede Dispensier, de tweede in de west-zydze, de tweede in de pakhuizen op Onrust, de Pakhuis-meester in de Water-poort, die in het nieuw-kleeden-pakhuis, de kleene Winkelier, de Cassier van den algemeenen ontfang (anders de Cassier van 't Vierkant genaamd) de tweede in de groote winkel, de tweede in de groote kas, de tweede in 't yzer-pakhuis, de tweede in het graan- of ryst-pakhuis, de tweede op 't algemeene visite-comptoir, de tweede op 't Soldy-comptoir, de Boekhouder van 't Gasthuis, de Boekhouder op 't comptoir van den Equipagiemeester van de werf, de Boekhouder van de artillery, de overdrager op 't Equipagie-comptoir, nog drie Onderkooplieden op 't Comptoir Generaal, de Journaalschryver, overdrager, en pakhuis-boekhouder, op 't Negotie-comptoir, de Journaal-schryver op het Comptoir-generaal, de Boekhouder van de wapen-kamer, nog twee Tolken in de Maleitsche (de een een Hollander, en de ander een Inlander) en een in de Javaansche taal. Drie Essajeurs (of metaal-proevers) de gezworen klerk ter geheimkamer van den Raad des Gerichts, die van de Schepenen, en die van de Weesmeesteren; buiten de welke 'er nog wel twintig ledigloopende zyn, die geen bediening, en dan ook geen ander inkomen, dan hun bloote soldy van 40 gl. 's maands hebben. Onderkooplieden.

Daar na volgen de Vaandrigs, vier in 't kasteel, de Hofmeester van zyn Edelheid, drie Vaandrigs aan 't Vierkant, drie aan drie poorten, en drie aan de Rotterdammer-poort, een op Jakatra, een op Tangerang, en een op Tandjong Poera.

Daar beneven nog agt gemeene klerken ter geheime schryf-kamer harer Edelheden, twee klerken by zyn Edelheid, en een by den Heer voorzitter van den Raad des Gerichts.

Voeg hier by den overdrager in de Logie, en een op 't Soldy-comptoir, een in het Gasthuis, zes boomwagters, en een Guarnizoen en Soldy-schryver.

De twee bestierders van 't Spinhuis, de bestierder van 't Lazarus-huis op Purmerent,

rent, die van 't Armenhuis, en van het Chinees-Gasthuis; de Apotheker der E. Maatschappy, de Laborant in 't Laboratorium.

Of de Deurwaarder van den Raad des Gerichts, of de boden van Schepenen, Weesmeesters, en der Heemraaden mede als bedienden der E. Maatschappy moeten aangemerkt werden, wete ik niet zeker, hoewel geloove dat zy 't niet zyn; maar die van de huwelykze en kleene zaken is een dienaar der E. Maatschappy.

Twee voorlezers in 't kasteel, en in de stads-kerk, en een in de Portugeesche binnen-kerk. Vyf Krankbezoekers, een in 't Gasthuis, een in 't ambagts-quartier, een in 't Vrouwen-tugthuis, een op 't Eiland Onrust, en een op Edam.

Vyf Kosters, een in de Hollandsche, een in de Portugeesche binnen-, een in de Portugeesche buiten-kerk, een in de Maleitsche, en een in de kasteels-kerk; dog deze werden van de Kerk-meesters betaald.

Buiten dezen is 'er nog een groote meenigte van Boekhouders, en Assistenten, die nog wel een getal van vyftig of zestig stuks, op verscheide comptoiren, uitmaken.

Alle deze bedienden nemen de zaken op Batavia, den handel der E. Maatschappy betreffende, waar, waar voor zy dan ook vaste soldyen, en nog eenige buitengelden, en buiten-voordeelen genieten.

Inkomen dezer bedienden.

De Generaal of Opperlandvoogd van Indiën trekt twaalf honderd gulden 's maands, waar benevens hy nog honderd en zestig ryxdaalders aan kostgeld ieder maand krygt, behalven dat hy van wyn, Hollands bier, spek, en vleesch, boter, olie, speceryen, ryst, kaarzen, en 't geen verder 't pakhuis der E. Maatschappy geven kan, tot zyn gebruik voor niet, en een schoon paleis tot zyne wooning heeft. Ook kan hy ieder reis, dat hy op de Reede gaat, vyf honderd gulden trekken, hoewel dat weinig geschied. Ook heeft hy eenige koetzen voor hem, zyn Gemalin, en dogter tot hun gebruik.

De Directeur Generaal, of eerste bestierder van den handel van Indiën, heeft alle maand vier honderd gulden aan soldy, en tagtig ryxdaalders aan kostgeld, een schoone vrye wooning (gelyk ook alle de Raaden van Indiën in 't kasteel hebben, of anders krygen zy 'er vier en twintig ryxdaalders 's maands voor) en dan een zekere verstrekking van wyn, bier, kaarzen, en van andere dingen uit het pakhuis, die bepaald, dog echter genoeg tot zyn gebruik zyn, hoedanig het ook in dit opzigt met alle de andere Heeren Raaden gelegen is.

Een ordinaris, of gemeen Raad trekt drie honderd vyftig gulden 's maands, en twintig ryxdaalders aan kostgeld, heeft een schoone vrye wooning, of 24 ryxdaalders 's maands, en zekere bepaling van dranken, enz. uit het pakhuis, dat een gansche lyst op zich zelven uitmaakt, en al een fraeje somme 's maands bedraagt; gelyk men hier zien kan.

Lyst van het geene een Raad van Indiën 's maandelyks uit het pakhuis, enz. trekt, zoo my is opgegeven.

Lyst van het geen een Raad van Indiën uit het pakhuis trekt.

	pond:	kann:
Aan wynen.		36
Brandewynen.		7
Mom, of Hollandsch bier.		22
Vaderlandze Azyn.		6
Olyven-olie.		2
Calappus-olie.		25
Zout voor de keuken.	50	
Tafel-zout.	4	
Wasch-kaarzen. 48 stuks.		
Flambouwen. 2 dito.		
Foeli, Nooten, Nagelen ieder.	1	
Peper.	6	
Een half last Ryst, of	1575	
Padi, of Ryst in de bolster. 75 bossen.		
Brandhout 1 of 2 vadem.		
Gedoofde koolen 1 of 2 manden.		
Gezouten vaderlands vleesch, 4 ribben-stukken.		
Gezouten vaderlands spek, 4 stukken.		
Gedroogde Pampus-visch, 2 bossen.		
Hollandze boter alle 3 maanden een vaatje van	80	
Bengaalze boter alle 3 maanden een pot van	120	
Poeyer-zuiker.	30	
Candy-dito.	6	

Alles wat voor haar Ed. Ed. by de ambagts-lieden gemaakt werd door de Timmerlieden, Metzelaars, Smids, Koperslagers, Draejers, enz. daar van betalen zy alleen de stoffe, tegen inkoops prys; dog hebben het arbeids-loon voor niet.

Stoffers, borstels, luiwagens, en ander borstel-werk krygen zy tweemaal 's jaars van ieder 6 stuks.

Manden, bezems, rotang, om iets te binden, enz. laten zy maar tot hun gebruik in 't ambagts-quartier halen.

Een extraordinaris of buitengemeen Raad trekt twee honderd gulden 's maands, en verder al 't zelve, dat een gemeen Raad trekt. Daar beneven genieten zy nog voeder voor hunne paarden in de stal der E. Maatschappy, en betalen op alles, dat zy van kleeden, of van andere goederen, van de E. Maatschappy koopen, maar een half (te weten de vaderlandze) en zomtyds maar een

een vierde, een honderd (te weten, de Indische) aan winst meer, daar een ander nog eens zoo veel betalen moet, dat in de huishouding nog al een fraeje stuiver gelds verschild. Hare weduwen trekken alleen vry water en brandhout; dat wel zeer zober is.

Den Geheimschryver harer Edelheden trekt honderd vyftig gulden 's maands, en heeft vrye wooning. Of hy ook kostgeld, en andere buiten-voordeelen heeft, is my onbekend, alzoo andere Geheimschryvers geen kostgeld trekken.

De oude Landvoogden, op Batavia zynde, trekken ieder maand aan soldy twee honderd gulden, en aan kostgeld, huishuur, en de verdere buiten-voordeelen, het zelve als een Raad van Indiën.

Een Raad van de bank der Justitie trekt honderd vyftig guldens aan soldy, en de zelve buiten-voordeelen, als een vast Predikant op Batavia, bestaande in tien ryxdaalders en agttien stuivers kostgeld, twaalf ryxdaalders voor huishuur, vier en twintig ponden Hollandsche boter (die zes ryxdaalders kosten zouden) twaalf kannen wyn (die zes ryxdaalders waardig zyn) veertien pond waschkaarssen, twee kannen olyven-olie, drie kannen calappus-olie, drie kannen Hollandsche azyn (dat te zamen ruim zes ryxdaalders waardig is) en vier vadem brand-hout, waar voor men tien ryxdaalders betaalen moet; al 't welke ter maand te zamen een en vyftig ryxdaalders en agttien stuivers uit maakt, behalven nog andere inkomsten, die zy hebben, wanneer zy als gecommitteerden, of gelastigden van den Raad zitten, die niet wel na te rekenen zyn; dog die na gissing in 't jaar nog wel drie honderd ryxdaalders voor ieder opbrengen.

De Fiscaals trekken ieder vyftig gulden 's maands aan soldy, zonder iets meer te genieten; dog voor zes of agt caffers trekken zy 's maands nog drie ryxdaalders voor ieder.

De Opperkooplieden van 't kasteel trekken honderd dertig gulden; dog de algemeene ontfanger, de Equipagie-meester, de algemeene Boekhouder, de Visitateur generaal, de twee Japanze Opperhoofden, en de Majoor, trekken honderd tien gulden 's maands, en tien ryxdaalders aan kostgeld, ook hebben zy alle een vrye wooning, in 't kasteel, of op de werf, en genieten van wyn, kaarssen, enz. 't zelve als een Raad van Justitie, gelyk de Majoor der artillery, en de Ingenieur of vermufteling.

De Sjahbandar, 't Opperhoofd van 't Soldy-comptoir, de Konstapel-Majoor, de Fabryk, de Baas op Onrust, de Opperopziender van de algemeene geneeswinkel, en nog twee ledigloopende Opperkooplieden, trekken ieder honderd gulden 's maands aan soldy (dog by hun tweede verband wel tien of twintig gulden meer) tien ryxdaalders en agttien stuivers aan kostgeld, dog hoe veel deze aan andere buiten-voordeelen trekken, weet ik niet.

Het inkomen der Heeren Predikanten, die een vaste bediening op Batavia hebben, is honderd dertig gulden 's maands, en aan kost-geld tien ryxdaalders en agttien stuivers; daar beneven alle maand aan huishuur twaalf ryxdaalders en 38 stuivers, twaalf kannen wyn, vier en twintig pond Hollandsche boter, veertien ponden waschkaarssen, drie kannen lamp-olie, twee kannen Lisbonsche olie, drie kannen Hollandsche azyn, vier vadem brandhout, en die in 't Maleitsch of Portugees prediken krygen nog twee lasten Ryst in 't jaar, en buiten dien nog vry water, zoo veel zy nodig hebben. Men ziet het hier in een uitgetrokken lyst by een gesteld.

HET INKOMEN

VAN EEN BATAVISCH

PREDICANT.

	in 't jaar.
Aan gagie ter mand 130 gl.	*f* 1560- 0-0
Kostgeld, ieder maand ryxd. 10-8-0 of gl. 24-18-0.	*f* 298-16-0
Huishuur, ryxd. 12-38 vast ieder maand.	*f* 368- 8-0
Boter 24 pond 's maands a 12 st. ieder.	*f* 172-16-0
13 Kannen wyn a 1-16 st. ieder, 's maands.	*f* 280-16-0
14 Pond kaarssen a 12 st. ieder pond, 's maands.	*f* 100-16-0
Brandhout 9-12 st. 's maands.	*f* 113- 8-0
4 Kann: Lisbonze olie a 1-16 st. ieder, 's maands.	*f* 86- 8-0
6 Kannen calappus-olie a 4 st. ieder, 's maands.	*f* 14- 8-0
4 Kannen Hollandsche azyn, a 12 st. ieder, 's maands.	*f* 14- 8-0
Water ieder maand 1-4 st.	*f* 14- 0-0
	f 3034- 4-0
Indien een Predicant in 't Portugeesch of Maleitsch predikt, krygt hy nog twee lasten ryst, waardig 48 gl. ieder.	*f* 96- 0-0
	f 3130- 4-0

Het

Het inkomen van een Predikants Weduwe hier is:

Ter maand	Koftgeld 5 ryxd. 8 ft. of gl. . . .	f 12- 8-0
	1 Vadem hout waardig 3 ryxd. .	f 7- 4-0
	6 kann: zek, of Franfche wyn a ½ ryxd.	f 7- 4-0
	3 vaatjens water. .	f 0-12-0
		f 27- 8-0
	maand:	12
		328-16-0
En eens nog alle jaar 100 gl. .		f 100-
	Dus in het jaar	f 428-16-0

Wat inkomen of buiten-voordeelen de Predicant op Onruft heeft, wete ik niet net; dog geloove dat hy mede honderd en dertig guld. aan foldy, en tien ryxdaalders en agttien ftuivers aan koftgeld heeft, zynde op Onruft van een wooning voorzien; en ontrent het verdere geloove ik, dat hy 't zelve als een Batavifch Predicant geniet.

Een Buiten-Predicant trekt maandelyks honderd gulden aan foldy, tien ryxdaalders en agttien ftuivers aan koftgeld, aan huishuur-geld vier ryxdaalders en agt en dertig ftuivers, zeven kannen wyn, anderhalve vadem brand-hout, en vry water, gelyk dat ook alle andere Predicanten t'huis gebragt werd.

Een Kapitein trekt tagtig gulden maandelyks aan foldy, tien ryxdaalders en agttien ftuivers aan koftgeld, en nog eenige buiten-voordeelen, die ik niet regt wete.

Een Koopman heeft 's maands zeftig gulden, agt ryxdaalders koftgeld, en eenige andere buiten-voordeelen, my onbekend.

Een Onderkoopman, die een vafte bediening hier heeft, geniet maandelyks veertig gulden aan foldy, vyf ryxdaalders en twaalf ftuivers aan koftgeld, en nog vier kannen wyn; dog die geen vafte bediening hebben, genieten alleen hare foldy, te weten, eerft 25 per cento voor de gereede betaling minder, dat van 40 gl. 's maands maar 30 blyft, en dan nog half geld, en half goed, beftaande in kleeden, enz. het geene zoo met alle de verdere dienaaren ook gefchied; dog niet met de Predicanten, en weinig andere.

Een Vaandrig, die een vafte bediening hier heeft, trekt het zelve als een Onderkoopman; dog die geen vafte bediening heeft, geniet ook maar zyne foldy.

De verdere voornoemde bedienden genieten de zelve foldy, koftgeld, en wyn, als een Onderkoopman.

Wy moeten ook niet vergeten met een letter aan te halen, dat de E. Maatfchappy in oude tyden onder hare bedienden, ook eenige jonge meiskens (zes, zoo meene) of aankomende vryfters uitgezonden heeft, die dogters der E. Maatfchappy genaamd wierden, die foldy trokken, en met een hoed met pluimen op 't hoofd uitquamen. Schoon deze van 't flegtfte foort waren, wierden de zelve in die tyden voor gebradene peerkens gehouden. Een 'er af is met een Landvoogd van Banda, en een andere met een Landvoogd van Amboina, en nog een met een Landvoogd van Tayouan, die beide Raaden van Indiën wierden, getrouwd. De zoon van die eerftgemelde is een van de grootften van Indiën geworden, dien ik zeer wel gekend heb.

Indien men alle deze bedienden hare foldye eens by een optrekt, zal men bevinden, dat die op Batavia alleen in een maand 17370 gl, en in een jaar 192450 gl. gelyk hare koftgelden in een maand 1640¼ Ryxdaalders beloopen; dog indien men nu de bedienden van de fchepen, als ook de Boekhouders, Affiftenten, en andere door den Caffier der koftgelden betaalt werdende, hier eens by oprekenen wilde, zou men bevinden, dat de koftgelden alleen in eene maand ontrent 6000 ryxdaalders komen te beloopen.

Behalven deze bedienden der E. Maatfchappy, zyn 'er nog veele andere Nederlanders, dat vrye borgers zyn, die, of koopmanfchap dryven, of op hunne renten leven, of eenig ambagt doen. De vrye borgers

Uit dezen werden de Land-droften, Baillu's, eenige Schepenen, Weesmeefteren, en eenige Heemraaden, als ook de Kerkmeefters, de Waag- en Eikmeefter, en de Hoofden van de Borger-Vaandels, de Vendu-meefter, de Keurmeefter van goud en zilver, en meer anderen, gekoren.

Zy wierden den 1 Juny 1668 volgens befluit van haar Edelheden in twee Vaandels verdeeld, waar van het eene van de Ooft-, en 't andere van de Weft-zyde is, die ieder hare Kapiteins, Luitenants, en Vaandrigs hebben, en die ook gewoon zyn, alle nagt op 't Stadhuis te waken.

Die van de Weft is ontrent 225, en die van de Ooft 200 koppen fterk, ftaande alle onder hunnen Colonel, dat een ordinaris Raad van Indiën is. Zy hebben ook een Krygs-Raad, voor welke alle diergelyke zaken werden afgedaan.

Behalven die twee Vaandels, is 'er nog een uit de borgers, in Ruitery beftaande, die alle te paart zeer veel opgezeten te voorfchyn komen.

Het heugt my, dat ik deze Batavifche borgery zoo heerlyk uitgedofcht hebbe zien optrekken, dat niet alleen de Kapiteins goude ringkraagen, en fluweele rokken met zuivere goude knoopen droegen; maar ieder gemeen Soldaat was naar mate van dien zoo heerlyk van alles, wat hem

hem pragtig en aanzienlyk maken kon, voorzien, dat de minste Soldaat voor de beste Kapitein anders in zyne toerusting niet behoefde te wyken; dog dat optrekken geschied nu zoo niet meer, en men ziet nu maar een Sergeant met eenig volk vergaaren, en de ronde hier en daar doen.

Gelyk 'er nu zoo twee vaandels voetknegten uit de borgers zyn, alzoo heeft men 'er nog drie uit de bedienden van de E. Maatschappy, ten deele van de getrouwde, en ten deele van de ongetrouwde pennisten, zynde den 22 Juny 1668 mede in drie Vaandels by besluit harer Edelheden verdeeld. Deze bemoejen zich wel met geen waken; dog zy zyn onder die Vaandels geschikt, om by tyden van nood mede hulp te konnen bieden.

Naast de Nederlanders komen de Chineezen, wel als 't allermeest in aanzien zynde, voor.

Het is een ongemeen schrander, beleefd, naarstig, en gedienstig volk, dat groote diensten aan deze stad doet.

Zy plagten niet alleen grooten handel in de stad met thee, porcelyn, zyde stoffen, en lakwerken, te doen; maar zy oeffenen zich ook zeer naarstig in veel ambagten, zynde zeer goede smids, timmerlieden, zeer fraeje stoelmakers, zoo die men in een zalet zet, als van ongemeene cierlyke draag-stoelen. Alle de zonneschermen, die men gebruikt, maken zy. Zy vernissen en vergulden zeer fraei. Zy zyn ook de voornaamste Araks-branders, aannemers van groote pagten, steenbakkers, en behandelaars van de zuiker op de moolens buiten Batavia, en kooplieden in de zelve.

Vele houden als gaar-keukens voor de Matroozen en Soldaaten, of ook thee-huizen voor de zelve, en een groote menigte van hen erneerd zig met water-haalen, visschen, of om met Chineesche praauwen (dat een groot gemak is) de menschen overal na toe te voeren, op welke vaartuigen zy altyd staande met twee riemen al wrikkende roejen. Veelen varen ook met Tsjampans, en groote vaartuigen, om de goederen van de schepen af te haalen.

De gansche landbouw van Batavia rust ook op hen, waar in zy ongemeen vernuftig en naarstig zyn, niet alleen om te maken, dat men alles het gansche jaar door heeft; maar zy loopen ook met alles, wat men bedenken kan, den ganschen dag overal rond, en brengen allerlei groente, stoffen, porcelynen, lakwerken, thee, en wat dies meer is, aan de huizen, en laten het voor een geringe winst over.

Daar is niets, dat men bedenken kan, dat zy niet ondernemen, en waar in zy zich niet oeffenen. Ik heb ook fraeje schilders onder hen gezien; dog zy verstaan zich de houding, dieping, nog 't geven van de regte schaduwe aan een beeld niet, waar door al hunne schilder-werken te plat zyn.

Indien 'er geen Chineezen hier waren, zou Batavia zeer doods, en van veel noodige dingen ontryst zyn. Zy maken alles van koper, enz., na, wat men hen voormaakt; dog gemeenelyk wel zoo zwaar, ten waar men hen bepaald. Ook maken zy zeer veel fraeje dingen in China na onze modellen, van een soort van metaal, calin genaamd, dat zeer weinig van zilver verschild, en dat zy zeer veel op Batavia brengen. Het doet de zelve vertooning als zilver, 't kost ontrent een vierde minder, en het staat zeer fraei.

Zy hebben een Kapitein, die hun Opperhoofd, en de behandelaar van al hunne zaken by haar Edelheden is.

Deze woont buiten de Nieuwe poort, en den 1e. van ieder maand waeid 'er een groote witte en roode vlag van een hooge steng, die voor zyn huis staat, en dan moet ieder Chinees, die een Conde (of hair in tuiten rondom tegen 't hoofd gelegt) draagd, 38 stuivers wegens hoofdgeld, en een Tartar, die een tuit draagd, een gulden geven, dat al een groot geld opbrengt, en al mede verpagt werd. Hier voor zyn zy tocht- en wagt-vry.

Zedert den 28 December 1655 is hen ook 't voorregt gegeven, om voor 3 jaaren een Oester-bank daar te maken, daar zy nu nog de meesters af zyn. Zy laten die de geheele stad door voor een geringe prys verkoopen. Ook kan men die op de oester-bank zelf, daar zy een huis 'er toe hebben, gaan eeten, en ik moet bekennen, dat zy zeer schoon, blank, en vast van visch zyn.

De opene winkeliers onder hen, betaalen ook, volgens besluit van haar Edelheden van den 12 Maart 1658, twee ryxdaalders 's maands.

Die met fyne kleeden of porcelyn omloopen, moeten een schelling daags, en ter maand twee ryxdaalders; en die met grove kleeden omloopen, vier stuivers betaalen, dog die met visch, groente, enz. op de markt zitten, geven twee stuivers daags; gelyk ook die zig met de visschery in de zoete wateren, of met de tapbriefjens bemoejen, al 't welke verpagt werd. A°. 1712 beliepen die pagten 13242 ryxdaalders.

Nuttigheid van 't komen der Jonken.

Als 'er een Jonk van hen uit China plagt op Batavia te komen, dat gemeenelyk in December of January geschiede, moest de zelve aan tol van in- en uitvoeren 1500 en een Wangkan 1000 Ryxdaalders, volgens besluit van den 23 Maart 1654, geven. A°. 1706 quamen 'er wel 27 of 28, en met ieder 70 of 80 Chineezen.

Zoodanige Jonken quamen 'er anders jaarlyks 6 of 8, en meer, die een onge-

loovelyke meenigte van allerlei Chineesche kostelyke waren, tot groot gemak van deze stad, aanbragten, daar men die anders met groote moeite en onkosten zou hebben moeten gaan afhaalen; dog zedert de Heer Opperlandvoogd van Zwol hen zoo onbillyk gehandeld, en als weg gejaagt heeft (gelyk wy nader, als wy van de Opperlandvoogden in 't byzonder spreken, zullen toonen) zyn zy tot nog toe op Batavia niet weder verschenen, dat een groot nadeel en ongemak aan die stad veroorzaakt heeft; alzoo zy ettelyke millioenen aanbragten, en niet minder goederen weer inkogten, dat aan de bloote tol zeer veel bedroeg. Men zegt dat zy aan allerlei Hollandze fraeje snuisteryen wel een halve millioen ryxdaalders, en meer, en ook zeer veel geld aan peper plagten te besteden.

Groot getal der Chineezen hier.

Hoe veel 'er van dit volk op Batavia zyn, is niet wel te zeggen. Daar zyn 'er die willen, dat 'er wel honderd duizend Chineezen alleen in, of buiten de stad zyn. Wat daar af zy, 't is zeker, dat de huizen der Chineezen in, en voor al buiten de stad met volk opgepropt zyn, en dat zy ook over al in de stad de beste plaatzen bewoonen. Zeker verstandig Chinees heeft my daar af verzekerd, en dat heeft my dikwils voor onheil doen vreezen.

De Heer van Hoorn (loffelyker gedagtenis) was zeer sterk voor de Chineezen, en 't is zeker, dat het zyne Heeren en Meesters niet schadelyk; maar zeer voordeelig geweest is. Na zyn Edelheids tyd, is dat niet verminderd; maar heeft nog al zeer sterk toegenomen.

Haar Edelheden, voor dat groot getal egter met reden zeer bekommerd zynde, vonden een middel uit, om zig van veelen der zelven te ontlasten, of immers om te ontdekken, of het goede of quade ingezetenen waren.

Goede ordre daar tegen.

Zy maakten hen bekend, dat alle de Chineezen, die geen aanwyzing doen konden, dat zy van dezen of genen handel, of anders van 't een of 't ander ambagt bestaan konden, zig aanstonds tot den landbouw (waar toe hen land aangewezen wierd) begeven, of anders vertrekken moesten.

Hier door hebben zig veelen van hen zeer naarstig en vernuftig tot den landbouw begeven, en die dat niet doen wilden, of niet aanwyzen konden, waar van zy bestonden, die moesten dat jaar vertrekken, dat voor dien tyd een groote ontlasting gaf; maar het is wel zeker, dat zy niet alle, dien wel behoorden, toen vertrokken, en dat 'er naderhand veelen van de nieuwe van tyd tot tyd aangekomenen, zich hier of daar zoo lang, tot hun tuit gewasschen was, verborgen, en zich hier stil gehouden hebben, zonder dat zy een verlof-briefje hadden (daar de keten ten straf op staat) dat zekerlyk by oogluiking van de Sjahbanders (die dit, als zy wilden, weten konden. en die ook wel wisten, waarom zy dit door de vingeren zagen) geschied is; hoewel het tot groot nadeel van de stad, en de ingezetenen, was: want dat 'er schelmen, lediggangers, dieven, en moordenaars onder deze gasten schuilden, heeft men Ao. 1713 in de maand Augustus gezien, wanneer men een troep van ontrent 150 Chineesche deugnieten ontdekt heeft, die niet alleen de wegen buiten de stad 's avonds en 's nagts zeer onveilig maakten; maar zig niet ontzagen, zelf naast den thuin van zyn Edelheid, de Heer van Riebeek, in 't huis van een Borger-Luitenant of Vaandrig, Jongerheld genaamd, met geweld in te breeken, hoewel die, door eenige slaven zeer gelukkig geholpen zynde, zich 'er nog mannelyk door redde, na dat zy al een houwer tusschen de deur van zyn kamer, daar hy zig in bebolwerkt had, gekregen, en die krom gewerkt hadden, gelyk zy hem, buiten voorval van 't springen van een kardoes met kruit, die op een tafel daar in 't voorhuis lag, en dat nog een van hen 't leven kostte, zekerlyk overweldigt zouden hebben.

Onveilig gaan 's avonds.

Dit ongeval gaf in en buiten Batavia zulken opschudding, dat niemand by na 's nagts meer in zyn thuin blyven dorst. Ooft kon men niemand van hun kennen, alzoo zy alle zwart gemaakt waren, zoo dat men daar toen ook van zwart-makers wist.

Ordre daar tegen gesteld.

Om daar tegen egter ieder een veilig te stellen, vonden haar Edelheden goed, den 18 Augustus een placaat te doen afkondigen, waar in zy last gaven, dat alle Chineezen, Inlanders, ofte slaven, 's avonds na negen uuren een lantaarn of flambouw by zich hebben, en aan de wacht antwoord geven moesten, of dat men hen, geen antwoord gevende, of geen licht by zig hebbende, vry onder de voet schieten mogt.

Dit bragt 'er een grooten schrik onder, behalven dat de rondgaande wagt merkelyk versterkt wierd.

Men deed groote moeite, om dien dooden verbranden Chinees in handen te krygen; dog zy hadden hem al uit eenige huizen, waar in men ontdekt had, dat hy geweest was, vervoerd, en men zegt dat dit gansch rot, voor onheil vreezende, na Tangerang gevlugt was.

Hun smokkelen met speceryen.

Dit is een van de grootste ongemakken, die men hier van de Chineezen te wagten heeft; maar buiten 't zelve is 'er nog een Ao. 1713 in Juny, en de volgende maanden, ontdekt, dat tot groot nadeel der E. Maatschappy geweest, en buiten twyffel al veel jaren aan een, door ontrouw

trouw van deze en gene bedienden der zelve, die 't opzicht over de specery-pakhuizen gehad hebben, gepleegt is.

Daar waren op den 23 dito 38 Chineezen met den Schipper van een Chinees jonk, dat reisvaardig was, op het stadhuis gebragt, om dat men in dat jonk niet alleen veel nagelen en nooten gevonden, maar ook een groote menigte der zelve, die zy overboord wierpen, zien dryven had, zoo dat 'er geheele manden af opgevischt wierden.

Op dien zelven nagt waren ook zeer schielyk 2 of 3 andere Jonken vertrokken, waar op men met veel grond vaststelde, dat'er bevorens noit Jonken, zonder die speceryen vertrokken zyn; te meer, alzoo 'er, niet tegenstaande ettelyke jaren aan een, veel honderdduizend ponden nagelen openbaar begraven, en ten deele ook verbrand zyn, egter nog zoo grooten getal in de pakhuizen is, dat de zelve alleen op den eed aan de opzienders, en opperhoofden vertrouwt werden, waar door men dan hen noit van eenige ontrouw, of quade behandeling in dezen, dan by de stukken (dat ook al veel voeten op aarde heeft) overtuigen kan. Om net te weten, zedert wanneer dit smokkelen van die opperhoofden der specery-pakhuizen zyn aanvang al genomen heeft, behoefd men maar na te zien, wanneer zy laatst die speceryen gekogt hebben, dat in langen tyd niet geschied is, om dat dit een beter middel voor hen was; alzoo 't beter koop is, honderd ryxdaalders dan 500 guld. voor een pikol nagelen van 125 pond te geven.

Het heugt my, dat 'er egter een geval geweest is, dat men'er het opperhoofd der west-zydze pakhuizen zeer klaar af overtuigen kon, alzoo de Chinees, aan welken eenige pikols nagelen tegen een vaste prys verkogt waren, genoemd wierd door een man, die mede quam, om zoo eenige pikols van hem te koopen, meenende dat dit hem by haar Edelheden toegestaan was, om zig van de menigte der zelve te ontlasten; maar deze man wierd, op het verkeerd aanbrengen van dit opperhoofd, door den Heer Opperlandvoogd zeer qualyk gehandeld, en 't opperhoofd wierd over zynen yver nog geprezen; dog alzoo zyn gewisse hem voor ongeval vreezen dede, vertrok hy kort'er aan na 't vaderland.

Ontrent den tyd, dat dit met het Chinees jonk, waar af 't volk op 't Stadhuis gebragt was, voorviel, was'er een schip uit Amboina op de Rheede gekomen, Yssselmonde genaamd, diens Schipper en Boekhouder 3800 ponden op hunne lading te kort quamen, en die men dierhalven de schuld wilde geven van die nagelen aan deze Chineezen verkogt te hebben, of ten minsten, dat de Tandjong-Poera's-gasten hier ontrent schuld hadden, want Tandjong-Poera's zyn zekere vaartuigen, die men tot het lossen der schepen gebruikt.

Immers dit zogt de Opperlandvoogd, de Heer van Riebeek, de gevolmagtigde twee Opperkooplieden, van Wyngaarden, en Storm wys te maken; dog men kon aan de 97 zakken nagelen, en 2 zakken nooten, die men gevonden had, al te klaar zien, dat zy van een veel ouder tyd waren; hoewel een van de gelastigde Opperkooplieden de tyd van 2 of 3 jaren (die zy wel oud waren) niet uitgedrukt wilde hebben in 't bericht, dat zy 'er af gaven, zeggende, dat werd ons niet gevraagt, daar dat egter een groot licht aan de zaak gaf, en de dieven duidelyk aanwees

Deze Chineezen, en hun Schipper, wierden den 1 Augustus (zoo men my bericht heeft) gepynigt; dog wat zy bekend hebben, bleef zeer geheim, alzoo men oordeelde, dat al vry groote Heeren deel aan dit werk hadden, ook waren 'er, die dit aangehoord hebben; maar die tegen zekere vrienden van my zeiden, dat zy het wel zwygen zouden, hoewel zy zich zeer daar over ontzet hadden.

Korten tyd daar na in 't laatste van October, of in 't begin van November, is de Schipper van dat Jonk gegeesseld, gebrandmerkt, en voor agt jaren in de keten geslagen, en gebannen. Het Jonk en alle de goederen wierden prys verklaart. De andere Chineezen (hoewel vry verklaart) waren tot de komst der naaste Jonken ook tot de keten, of wel tot zoo lang vast te moeten zitten, verwezen; dog uit wat oord van de lugt die nagelen, en nooten in dat Jonk gekomen zyn, kon men niet vernemen, hoewel 't wel zeker is, dat die Chineezen wel zullen gezegt hebben, hoe zy aan die speceryen gekomen zyn, en van wie zy die gekogt hebben. Ook moet de geweldige van den Water-Fiscaal, Pieter Bastiaanszoon van der Ende, 'er af geweten hebben; die ook A°. 1713 niet zonder reden met de vloot mede na 't vaderland vertrokken is, zonder dat men weet, dat hy daar over gemoeid, hoewel het zeer waarschynelyk is, dat die man ook niets buiten last gedaan heeft.

Of hy nu toen op schildwagt gestaan, dan of 't een ander gedaan heeft, wanneer die speceryen in 't Jonk gebragt zyn, dat wete ik niet; dog heb egter redenen, om te gelooven, dat men de regte specerydieven (zoo men gewild had) wel had konnen ontdekken, maar dat ze om gewigtige redenen zedert zullen verzwegen zyn.

Als de Chineezen met een Jonk, of Wangkang, een behouden reize doen, dan zyn zy gewoon een Wajang te geven. Dit is een Chinees Bly- of Treurspel, hoedanige 'er op Batavia zeer veel gespeeld werden, en dat ieder hen ontrent honderd ryxdaalders komt te kosten, waar van de

 Bail-

Ballu (zonder welkers verlof 'er geen ſpeelen mag) zyne vaſte voordeelen, of 6 ryxdaalders van ieder heeft. Zy vermorſſen jaarlyks wel 30 of 40000 ryxdaalders daar aan, en geven in September (dat hare voornaamſte Hoogtyd ter eere van den Heere der aarde is) wel honderd Wajangs, en in de maand 'er aan (zynde de viertyd der dooden) weder wel zoo veel.

Zy werden geſpeeld door arme jongens en meiskens, die daar toe gehouden werden, en die hunne Heeren buiten de vrye koſt op ieder dag, voor hem, en voor haar, 36 ryxdaalders moeten opbrengen.

Zoo een Wajang, 't zy Bly- of Treurſpel, begint 's maandags ten drie of vier uuren, durende tot zes uuren; dan gaan zy wat eeten, en dan begind het weer te ſpeelen van negen uuren tot 's nagts ten drie of vier uuren.

De nieuwe aangekomene Chineezen bekoſtigen zoo een Wajang met hun drie of vier te zamen; en ieder, die maar wil, kan dit voor niet gaan zien ſpeelen, en, zoo 't fatzoenlyke lieden zyn, die werden in huis met thee, confituuren, ſampſoe (een ſoort van ſterk Chineeſch bier) enz. zeer vriendelyk onthaald.

Wajangs, en nieuwe jaar. Het is ongeloovelyk, wat leven de Chineezen op hun nieuwe jaar (dat in 't begin of met de nieuwe maan in February zyn aanvang neemt) in Batavia, voor al tegen den avond, brengen, en hoe veel ſpeelen zy dan met hunne paarden, ſchepen, wagens, viſſchen, en honderd ſchilderyen, van papier gemaakt, en met lichtjens of kaarſſen voorzien, en vooral met het rond loopen met de afgryzelyke groote lange en dikke ſlang aanregten.

Honderden van kinderen der Chineezen, op zyn koſtelykſt opgeſchikt, en veele van de Hollanders ziet men dan overal op de ſtraaten met een menigte van ſlaven, en ieder ten minſten met een Tamboer, of een paart om 't lyf, of in een vaartuig, in een wagen, in een kaeiman, of in eenig ander dier vol kaarſſen zittende, en een vervaarlyk geraas en geſchreeuw makende, behalven, dat zy dan ook veel vier-werken aanſteeken, Tygers laten vegten (zynde menſchen, met tyger-vellen om 't lyf) of de ſchildpad en ojevaar (dat zy càbedo noemen) of ook wel hier en daar een Wajang voor hun deur laten ſpeelen, daar dan de Hollanders en hun vrouwen en dogters vry mogen ingaan, en deftig met thee, confituuren, en Chineeſche dranken, en andere verſnaperingen, in een huis, daar een menigte van dikke roodgeverfde en vergulde flambauwen branden, zeer minnelyk en beleefd onthaald werden.

Pélo-vaart. Den 24 May zag ik hen met een groote menigte van fraei geſchilderde orembaejen, vol volk gepropt, en met veel lange roode, blaauwe, en andere wimpels vercierd, langs de groote Rivier ſcheppen, en, ten einde derzelve gekomen zynde, wederom keeren, niet anders dan Pélo, Pélo, gedurig roepende, zynde de naam van een hunner helden, die zy zeggen, dat het zout uitgevonden heeft, en verdronken is, om welkers lyk dan quanzuis te gaan opzoeken, en te gelyk zyne gedagtenis te vieren, zy dus alomme met hunne orembaejen rond ſcheppen.

Dit ſcheppen, en dit ſchreeuwen van Pélo, Pélo, duurde tot den 27 dito, zynde de laatſte dag van die vreugde, en zoo zy hem dan nog niet gevonden hebben, laten zy het daar by tot 's jaars 'er aan beruſten.

Een ongemeene pragt en ſtatie hebben zy in hunne begraveniſſen (waar van wy onder Amboina al geſprooken hebben) en een ongemeen groot cieraad geven hunne uitnemende fraeje graven, en pragtige tomben aan den weg na Jakatra, daar hun kerk-hof is, en daar men die in groote menigte, en in nette ordre, by den anderen ziet.

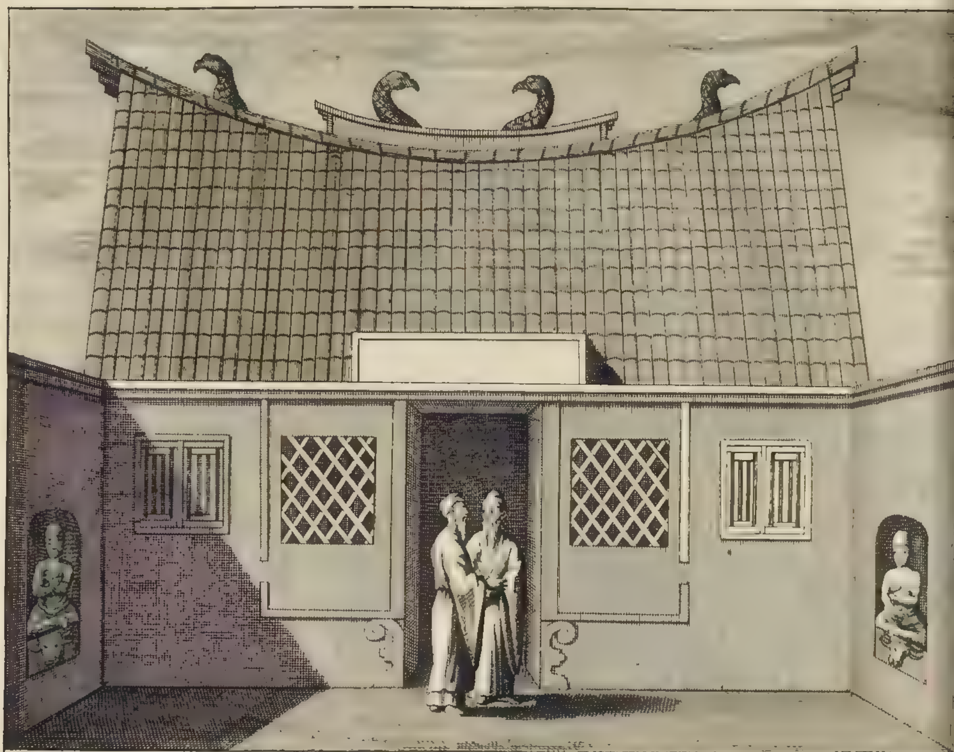
Zy doen een zeer fraeje vertooning, alzoo zy verheven, en zoodanig gemaakt zyn (immers de aanzienelykſte) dat men met eenige trappen tot de zelve opgaat, daar men dan een heerlyk graf-ſtede half rond van gedaante ziet, alomme met groote blaauwe en witte, en ook met opſtaande zarken belegt, die de deur des grafs uitmaken; en op welke veel Chineeſche letters en merken uitgehouwen zyn, vermilioenrood geſchilderd, of heerlyke verguld, waar uit men oordeelen kan, of die niet een fraei gezicht van verre moeten geven.

Ontrent deze plaats van hunne graven hebben zy ook een Tempel, en buiten dezen nog een anderen pas buiten de Nieuwe poort, by de water-plaats, daar men over een kleen bruggetje met een kleen wegje, ſlaande eerſt de regterhand om, na toegaat. Ik hebbe dezen Tempel gezien, en aldus bevonden. Tempel.

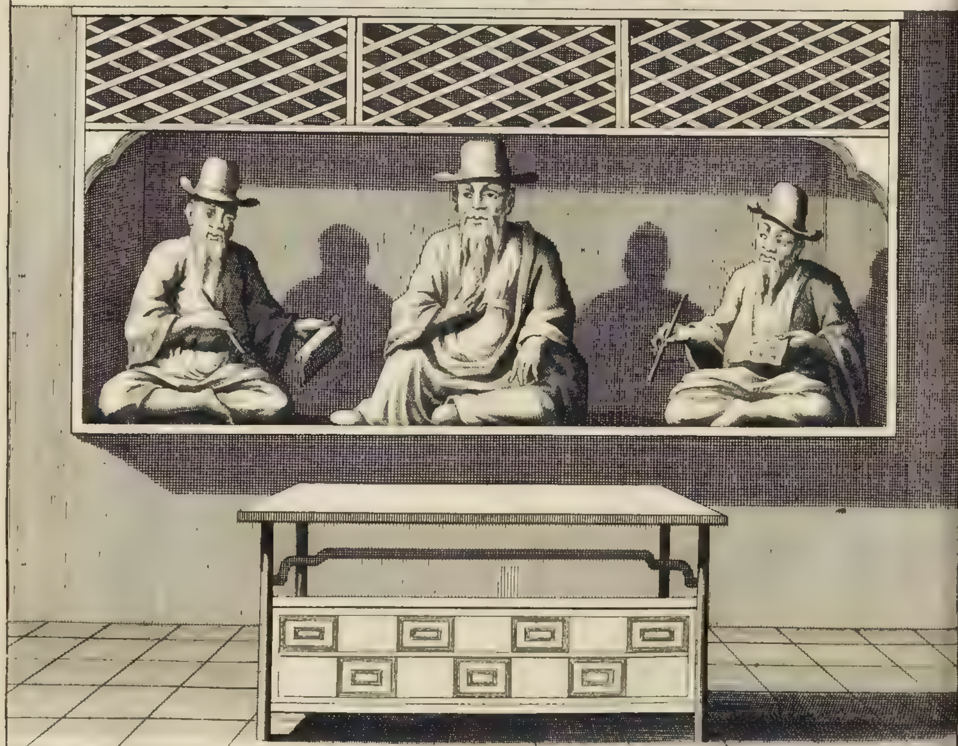
Voor aan treed men in een ſlegt hekken, en dan komt men op een voorplaats, die een thuin met een ſtaketzel van glinten ter linker, en den Tempel zelf ter regterhand heeft.

Het is een laag Chinees gebouw, onder 't welke, zoo ras men 'er in komt, men voor aan in de muur aan wederzyden als een Niche, of uitgeholde plaats, heeft, waar in men een zittend graauw ſteene vrouwen-beeld (mogelyk een van hunne afgodinnen) ziet, dat gekleed, ontrent twee voeten ieder hoog, en 1½ voet dik is. Deze intrede is met de letters D. D. gemerkt.

De tempel-deur, die maar gemeen is, intredende, ontmoet men nog een voortrant, diens balken, en verdere houtwerken zeer fraei met allerlei verwen en beelteniſſen beſchilderd zyn.

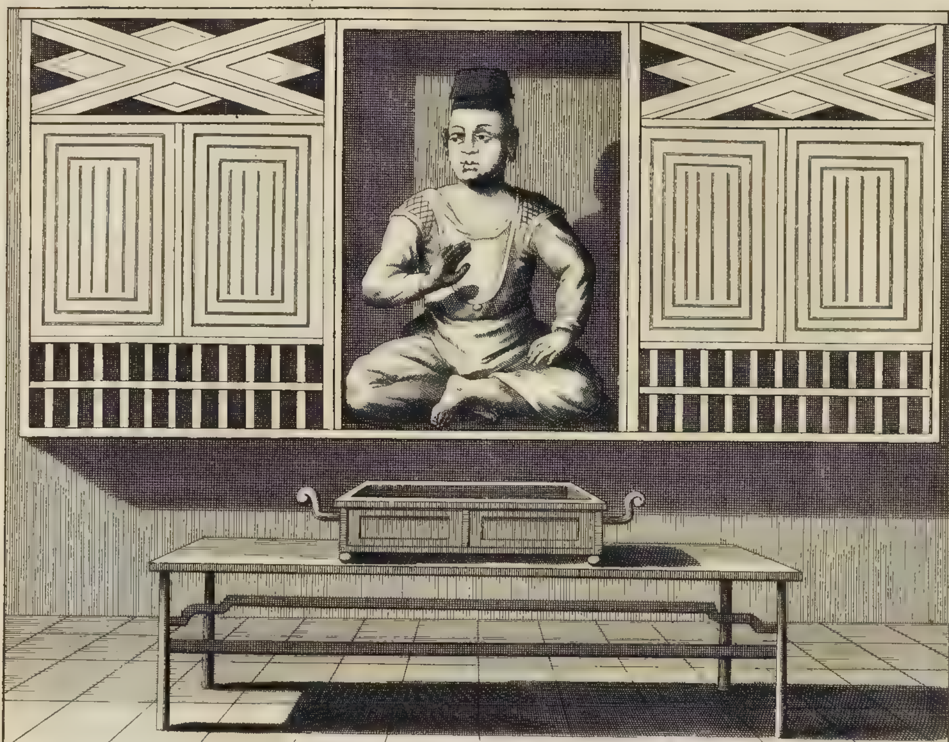

D.D. INTREDE DES CHINESCHEN TEMPELS.

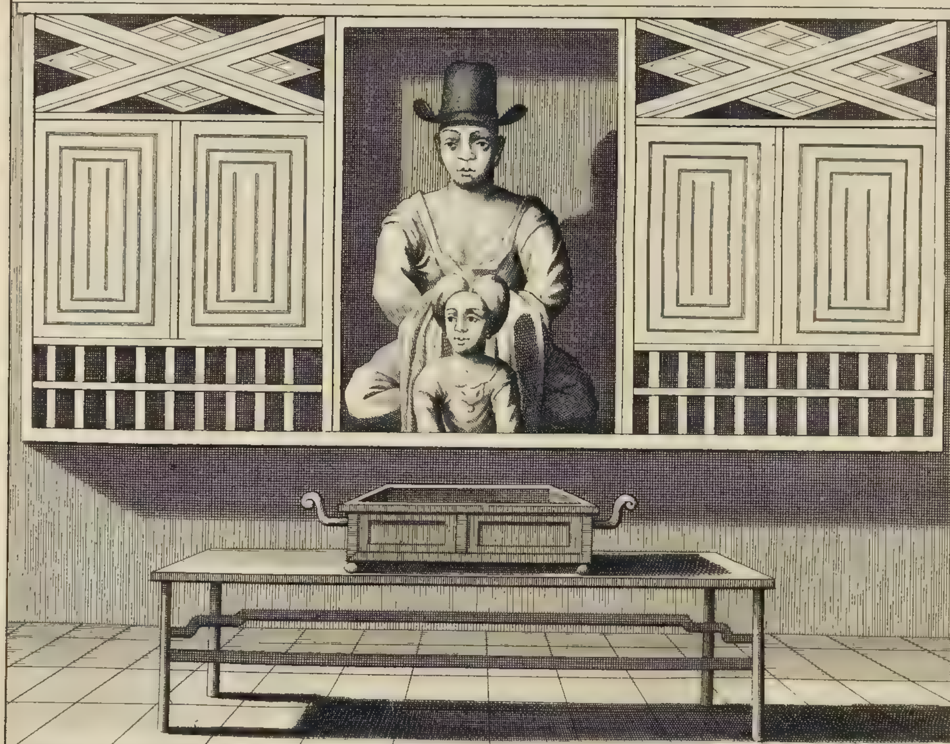

M. Balen del. I. Lamsveld sculp.

E.E. DE CHINEESCHE GOD CALAMIJA.

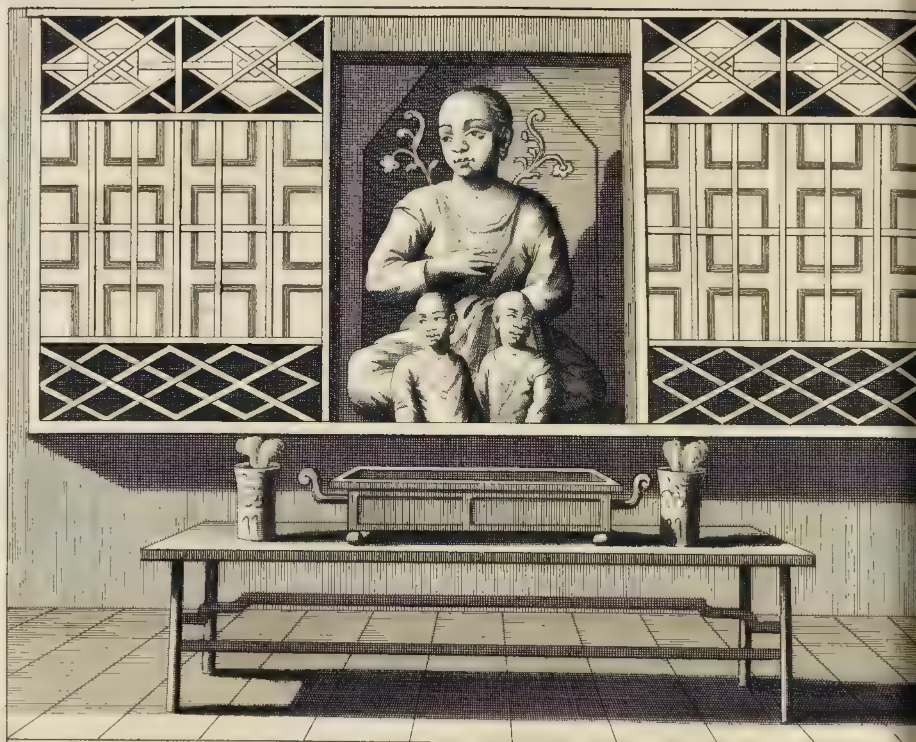

G.G.*a*. DE GOD TALMÒ.

M. Balen del

G. G. *b*. DE GODINNEN MINTÒLO, EN MATSÒ. *J. Lamsveld Sculp*

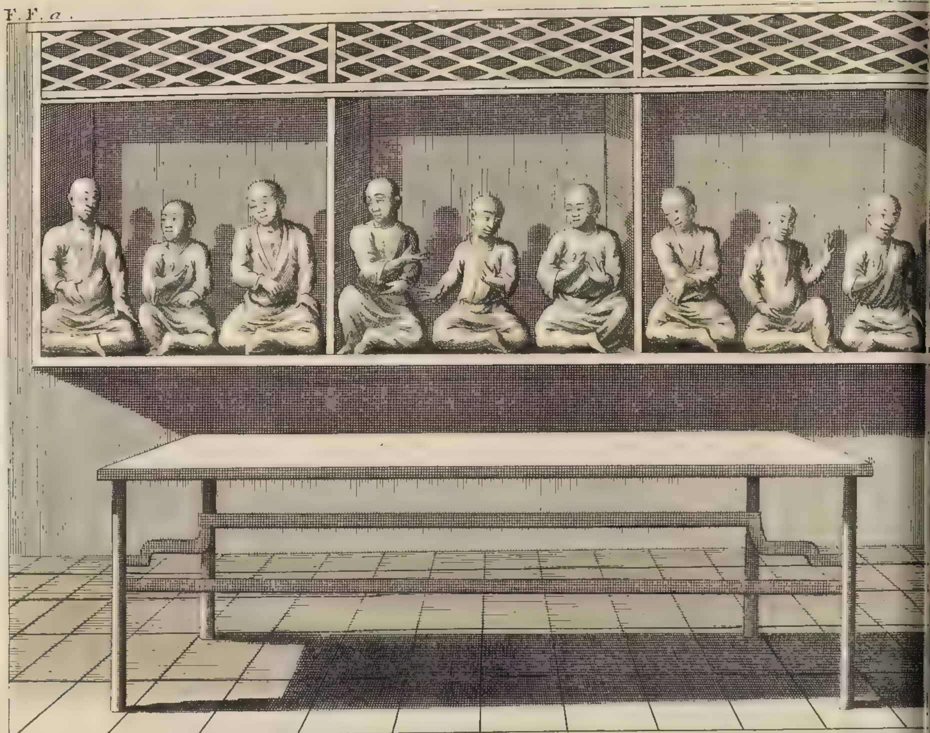

H.H. DE GODIN QUANTEJA.

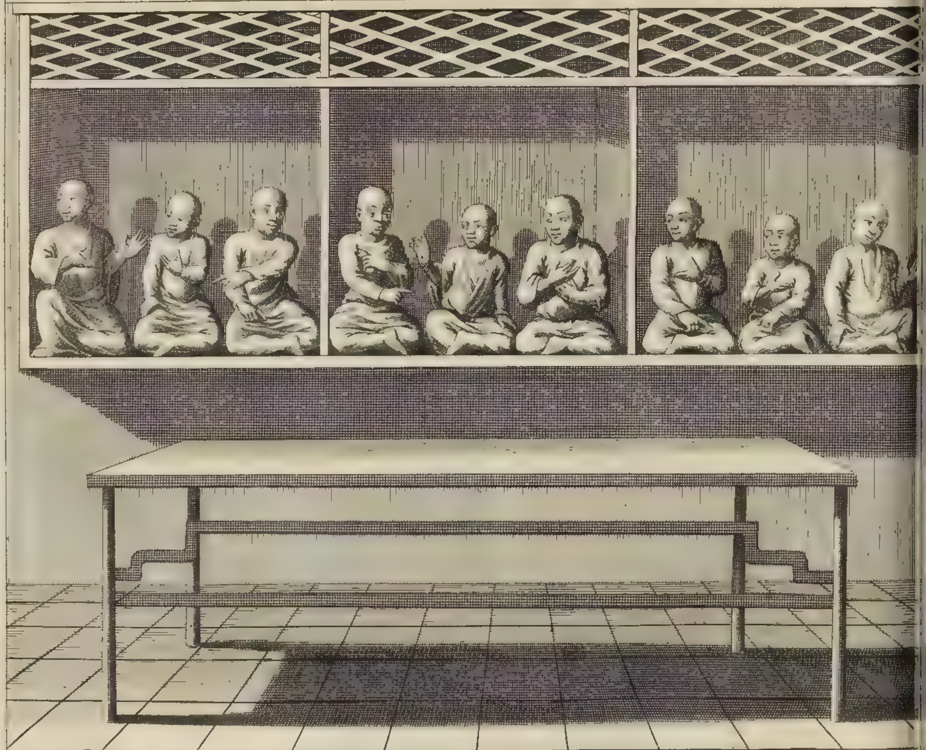
M. Balen del. DE GODIN QUAM-IEM HOEDSO. I. Lamsveld

F. F. a.

ONBEKENDE GODEN.

F. F. b.

ONBEKENDE GODEN.

Ik vond daar een tafel, eenige ſtoelen, en ook twee banken, voor hunne Prieſters, die by hen Santali, of op zyn Chinees Hoi Sijò, genaamd werden. Daar waren ook aan wederzyden van deze trant cellen, en kleene kamerkens voor hen, gelyk 'er nu en dan al een uit te voorſchyn quam.

Wat dieper ingegaan zynde, quam men by een breede voet, die in 't vierkant rondom een opene plaats liep, in 't midden van welke een groot yzer offer-vat met tralien ſtond, ontrent 4 voeten hoog, en 1½ voet in 't vierkant breed, dat op een plaats ſtond, die ontrent 7 of 8 voeten breed en lang was.

Als men nu wat dieper ingaat, ontmoet men een hangend kasje, 4 voeten hoog, en 2 breed, waar in een zeer aanzienelyke Chinees met een rood en deftig aangezicht, met een ſchoone Chineeſche rok, en met een grooten baard zich vertoont, zynde hy wel twee of drie voeten hoog, hebbende ter zyden twee ſchryvers, kleener beelden, met ſchryf-tuig in de hand, en ter regterhand ziet men twee oppaſſers of lyfwagten van de zelve groote.

Dit groot beeld is een van hunne Goden, Calamija genaamd, en E. E. gemerkt, zynde een begunſtiger van die gene, die hem aanroepen.

Ter zyden dat kasje hangt nog een ander ter regterhand, dog platter, of ondieper, en in een menigte van kleene laadjens verdeeld, waar in veel loſſe Chineeſche papieren lagen.

Regt tegen over deze hangende kas, aan de ooſt-zyde van dit vierkant open vak, hangt nog zulk een kas, waar in maar een zittend beeld is, wat kleener als Calamija, verbeeldende mede een Godheid, dog gelykende wel een Orang Chodja, of een Guzeratze Moor, rood van aangezicht; dog zoo pragtig niet gekleed, als Calamija, nog zoo deftig van poſtuur. Zyn naam was Talmò. En de zelve gemerkt G. G. a.

Als men nog wat verder gaat, komt men, pas voorby die open plaats, langs die breede daar omloopende voet, eerſt recht in den Tempel, alwaar men eerſt een breede tafel ziet, waar op ik een ſchoon donker-verguld, en als half gebronſt zedig vrouwen-beeldje, ontrent 2 voeten hoog, en zeer fraei gemaakt, ſtaan vond. Dit was mede een Godin, Quam Iem Hoedſò genaamd, en welke H. H. b. gemerkt is. Agter haar ſtond een wierook-vat, 2 voeten lang, en 1 voet breed, zynde met de aſch van haar wierook vervuld. Aan weerzyden ſtond een porcelyne beker met bloemen.

Ter zyden dit vrouwen-beeld was een dikke houte ronde trom, gelykende wel een ſtieren-kop; ook zag men daar ontrent twee geluk-houten leggen, van een rondagtige wortel gemaakt, zynde in de middellyn 4 duimen dik, waar mede zy gewoon zyn hun geluk te beproeven, na dat het hol van deze houten onder of boven valt.

Als men nu voor die tafel ſtaat, is 'er vlak agter u, ontrent agt voeten hoog een duiſtere hang-kas, waar in zich drie groote vergulde, en vlak 'er voor eenige kleener beelden, mede Godheden van hen, vertoonen.

Vyf of zes treden ter rechterhand van deze tafel ziet men weer een andere hangkas, 1½ voet diep en hoog, en 9 of 10 voeten lang, en daar in 9 beelden, of goden, ieder 1½ voet lang, en elk een byzonder zeldzaam poſtuur hebbende, en zoo heeft men ter linkerhand nog een kas met 9 andere diergelyke beelden. Deze zyn ieder met de letters F. F. a. en F. F. b. gemerkt; dog met hunne naamen niet bekend, en daarom by ons onbekende Goden genaamd.

Daar na voorby die kas ter regterhand van die tafel tredende, ontmoet men 3 of 4 treden verder een zeer groot zittend verguld beeld, wel 4 voeten hoog, met een zyde Chineeſche rok bekleed, hebbende nog verſcheide kleene beelden by zich. Dit beeld zit als in een alcove, die wel drie voeten diep is. Dit was een vrouwen-beeld, en deze Godin voerde de naam van Quanteja, zynde met de letters H. H. a. gemerkt.

Vlak in 't midden achter die tafel, als men met de rug 'er na toe ſtaat, ziet men een zeer groot ſterk verguld beeld, 3 of 4 voeten hoog, mede in zoo een alcove zittende. Dit was de Godin Mintólo, die verſcheide minder Goden of porcelyne poppen, een ſpan groot, en wat hooger, aan wederzyden en beneden haar zitten had; en G. G. b. gemerkt was. Dog vlak voor haar had zy een verguld vrouwen-beeld van 1½ voet hoog. Deze was Matſò genaamd, die by hen voor de Godin, die voorſpoed en geluk op zee geeft, gehouden werd.

Vlak beneden die grootſte alcove, na giſſing 5 voeten hoog zynde, ſtaat, ontrent 2 voeten lager, weer een reukwerks-tafel, die ontrent 4 voeten hoog, 5 lang, en 3 a 4 voeten breed, en van een kleen wierook-vat, een wierook-beker, en meer andere ſnuiſteryen, daar toe behoorende, voorzien is.

Als men nu, vlak daar voor ſtaande, ter linkerhand wat opgaat, heeft men in dien hoek, mede vry donker, een groot verguld vrouwen-beeld, 3 voeten lang, zynde de regte Matzò, of de Godin der zeën, en winden, en agter en ter zyden haar, een grooten drom van kleene vergulde zittende vrouwen-beeldjens, ieder 1 voet hoog. Zy is gemerkt met de letters I. I. a.

Aan de eene zyde van dit vertrek tuſſchen die tafel, en de ooſter-hang-kas, waar in die 9 beelden zyn, doorgaande, komt men op een kleene dog redelyke breede plaats, alwaar ik een ſpeelhuisje met een tafel en ſtoelen, en een groote thuin daar ontrent, vond.

Van deze plaats komt men in een byzonder huisje buiten den Tempel, die vol cellen is, en als men de deur van dat huisje inkomt, ziet men vlak voor zich een zittend koper vrouwen-beeltje, 2 voeten hoog, zeer fraei gemaakt, zynde de Godin Quamiem. Deze, welke met de letters I. I. b. gemerkt was, had vlak voor zich, een weinig lager, 2 kleene kopere beeldjens, ieder een hand-breed groot; dog agter deze vrouw zag men in een hangkas vyf zeer ſterk vergulde beeltjens, ieder een ſpan groot, waar van het middelſte veertien armen had, en de naam van Ke-Soentèh, gelyk de vier andere die van Kim Koang voerden.

Deze Tempel is, na giſſing, 12 treden breed, en van de voordeur af, met de opene plaats mede, ontrent 18 of 20 treden diep. Dit werd voor de Hoofd-Tempel gerekend. Ook is de zolder des zelfs zeer fraei beſchilderd.

Men zag 'er ook een menigte van groote en zeer fraeje Chineeſche lantaarnen in, die 's avonds alle ontſtoken werden, en tot 9 uuren branden, gelyk ook 's morgens vroeg, op welke twee tyden zy gewoon zyn voor hunne Goden te ſombayen, en zich te buigen.

Prieſters. Ik zag daar toen 18 Prieſters, zommige jong, andere bejaard. Deze vergaderen tweemaal 's jaars van de hier zynde Chineezen aalmoezen, van welke hen zommige een ryxdaalder, andere een halve, en zommige maar een ſchelling geven. Zy mogen niet trouwen.

Als zy uitgaan dragen zy zeer lange en wyde nagt-rokken, met lange en wyde mouwen, alle van graauwe hokjens gemaakt, en beide tot de grond toe hangende. Zy hebben een zwarte muts, die wel na de bol van een hoed gelykt, op het hoofd. Zommige van hen waren geheel geſchoren, hebbende weinig hair; dog andere droegen een lange Tartariſche tuit. Eenige hadden ook lange paternoſters om den hals, eenige niet. Zy mogen niet dan moeskruiden, zout, en ryſt, eeten, en hebben dat recht, dat zy, al quam 'er een Keizer by hen, egter mogen blyven zitten; dog zy mogen ook de armſte niet veragten. Anderzins zyn zy by de Chineezen niet zeer geagt.

Tekening van de intrede, en beelden in deze Tempel. Om nu eenige verbeelding van dezen tempel der Chineezen te hebben, geven wy een aftekening van de beelden in de zelve. De intrede vertoonen wy by de letters D. D. dog de beelden in den Tempel vertoonen wy by de letters E. E. tot de letters I. I. ieder met hare byzondere naamen (gelyk wy zoo even gezien hebben) onderſcheiden.

Hun trouwen. Hun trouwen gaat ook met groote ſtatie toe. Wy hebben onder Amboina daar al een preuve af gegeven; dog hier is het nog wel zoo ſtatieus. Want behalven het gedurig kloppen op de Gongen, Tataboang, Tiſa's, Rabana's, kopere bekkens, en op alles wat geraas maken kan, zyn zy ook gewoon zeer prachtig, in een langen ommegang van een menigte Chineezen, de bruid zeer ſtatelyk in een koſtelyke draagſtoel, waar in zy niet gezien kan werden, en egter een iegelyk zien kan, onder een zonneſcherm van ſtaat, en onder het ſpeelen op lange kopere en korte andere ſchalmeyen, na 't huis van den bruidegom, die zeer deftig daar ontrent op zyn rang te paart ryd, te geleiden, alwaar dan weer (gelyk bevorens by de bruid) ettelyke dagen aan een zeer groote vreugde bedreven werd.

En andere aanmerkingen. Ik zal my niet inlaten om hier van verſcheide andere byzonderheden, 't poſtuur, vernuft, de kleeding, en opciering van dit volk, te ſpreken, vermits wy dat onder Amboina reeds breed genoeg gedaan hebben.

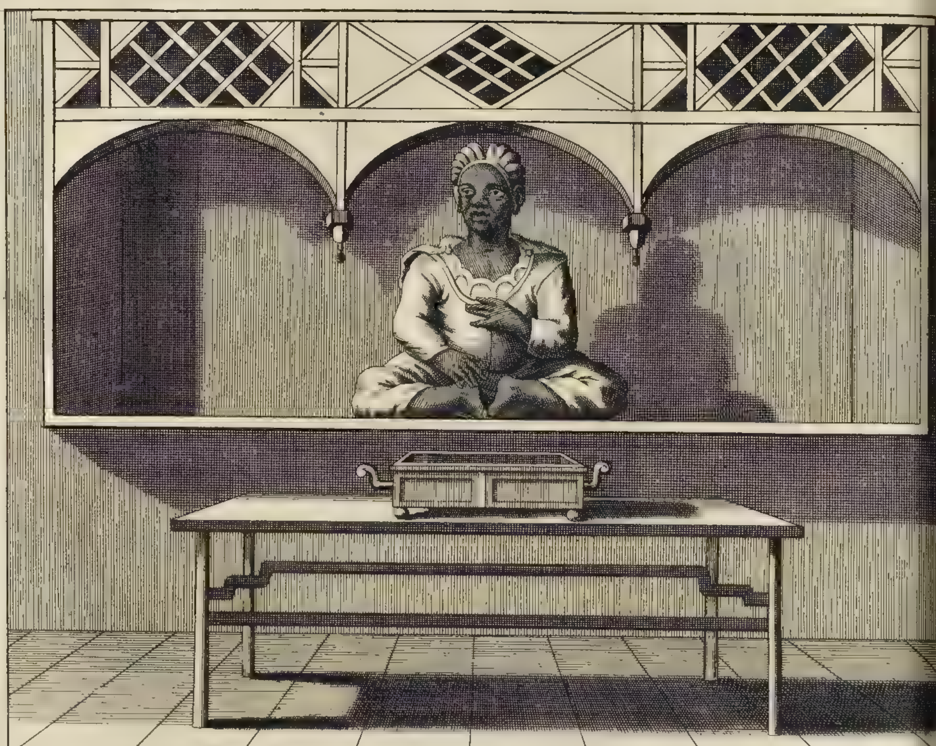
Het is iet zeldzaams, dat zy de letter R niet konnen noemen. Ik heb 'er nogtans twee geſprooken, die niet alleen die letter zeer net en kragtig wiſten uit te ſpreken, maar ook het Duitſch zoo goed als een Hollander ſpraken. Een van deze twee, in de wandeling de Vaderlandze Willem genaamd, was in veel ſteden van Holland, en ook te Londen in Engeland geweeſt, alwaar hy (zoo hy my gezegt heeft) de eere heeft genoten van met Koning William de III. zeer lang te ſpreken. Ook is A°. 1709 met de Heer Johan van Hoorn den Chineeſchen Arts Tſieuwbitja, na Holland vertrokken, en weer op Batavia gekomen.

Verdere ingezetenen en hun bedryf. Buiten de Chineezen zyn 'er nog veel andere ingezetenen alhier. Onder de Maleyers, en Baliers, zyn zeer veele viſſchers; en ook zommige kooplieden, gelyk meeſt de verdere volkeren, die men hier vind.

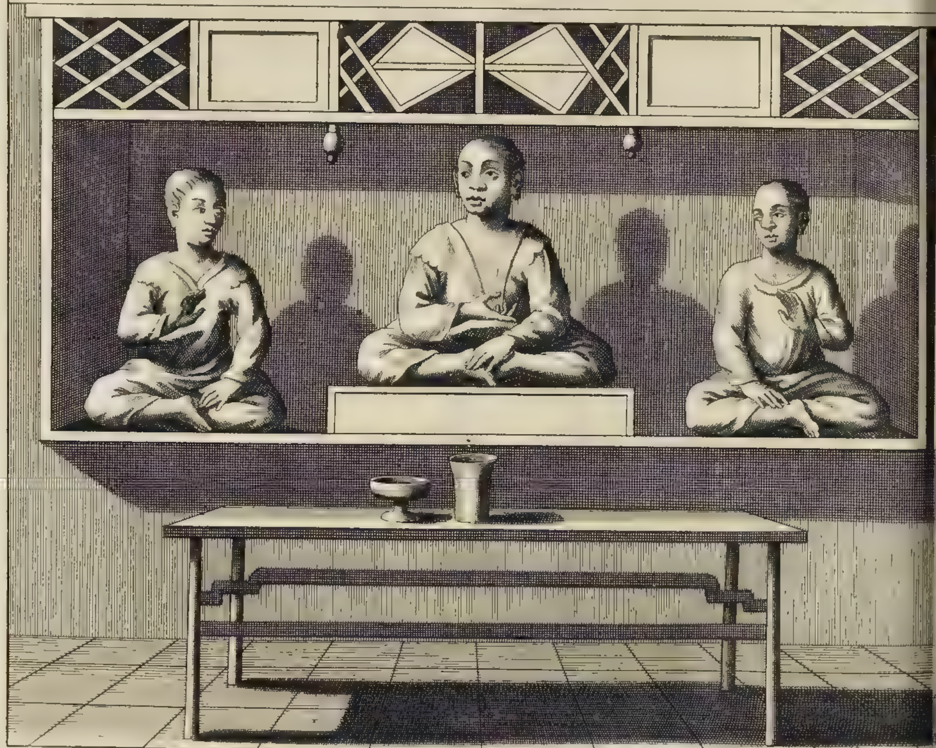
Den 6 December 1678 wierden ook de Maleyers, Amboineezen, Baliers, Bandaneezen, en Boetonders in vaſte vaandels van 100 koppen verdeeld, en onder byzondere hoofden geſchikt, gelyk zy ook in byzondere wyken woonen.

De Armeniers, en Perſianen handelen zommige in geſteenten, in bezoar, en andere ſteenen, tot de gezondheid en genezing van deze en gene qualen dienende, en in allerlei andere waren, daar maar winſt mede te doen is.

De Mooren of Mogolders, de Mardykers, de Toepaſſen, en andere, handelen in

II.*a.* DE REGTE MATSO OF GODIN DER ZEEN EN WINDEN.

II.*b.* DE CHINEESCHE GOD QUAM IEM.

kleeden, agaaten, en in veel kleenigheden, die fraei zyn.

Behalven den overvloed van vleefch, heeft men 'er ook overvloed van allerlei, dog meeft van zee-vifch, als konings-vifch, kacab, fchoone carper, verkens-vifch, fteenbraaffem, galjoen-vifch, geep, harder, babara, fchoone zandfpiering van een ongemeene groote, en zeer blank, fchoone Jacob Evertzen, Goafche kabbeljaauw, pampus-vifch, leer-vifch, bagger-buiken, pees leti, of melk-vifch, cabos, paling, aal, pees-porco, zynde een kleene foort van verkens-vifch, klip-vifch, negen-oogen, tongen, roch, ftompneuzen, papegaei-vifch, zee-katten, sjap sjap-vifch, oefters, alikruiken, garneelen, krabben, kreeften, moffelen, en meer andere vifch. De goud- en zilver-vifchjes zyn 'er mede; dog alleen tot vermaak, en die men in groote potten half vol water met wormpkens aanqueekt.

Men heeft 'er koejen-boter (tegen een halve ryxdaalder) en buffels boter (die flecht is) tegen 12 ftuivers 't pond, en zoete-melk (tegen 12 ftuivers de fles) en buffels-melk (tegen een fchelling) in overvloed; dog ongemeen fchoon is het brood, dat men voor 2 ftuivers heeft, en zeer blank en lekker, en van groote als een broodje van 2 ftuivers in Holland.

Van gevogelte heeft men 'er mede overvloed, te weten, van hoenderen, ganzen, endvogels, duiven, ook kalkoenen, hoewel weinig; dog veel tortelduiven, kacatoeha's, loeri's, perkiten, kleene exters, en martyntjes, die fraei klappen, kropganzen, reigers, en groote roof-vogels; dog een groote menigte van glattieks, of ryft-vogels, kleene groene papegaeitjens, quartels, byna als de onzen, op de rug en verder met bruine, aan de borft met blaauwe vederen, en geele bekken, en met drie klaauwen aan de pooten; dog flaan niet; maar fmaken zeer lekker. Daar zyn ook konynen; dog niet overvloedig.

Men heeft hier ook overvloed van allerlei groente en aardgewaffen, aangezien de grond zeer vrugtbaar is. En zoo men zig met 't gewafch des velds, zonder vaderlandze waaren (die zeer dier zyn) hier behelpen wil, kan men zeer lekker en beter koop leven, als in Holland, alzoo ik manden met kool, jonge groene turkze boontjes, enz. hier voor een gering geld heb zien koopen.

Daar zyn allerlei zaden, als Kaapze, Suratze, en Perfiaanfche, die zeer fchoon zyn.

Men heeft 'er overvloed van lekkere kool, Chineefche en uitmuntende fchoone groote en dikke radys, die men als knollen fnipperen, en by een hoen zeer lekker kan ftoven, en die onze radys en knollen zeer verre in vaftigheid overtreffen. Daar is ook overvloed van feldery, veelerlei malze falade endivie, karooten, kervel, fchoone Perfiaanfche pieterzeli, turkze boonen het geheele jaar byna door jong, witte en andere boontjes, zeer goede afpergies (dog een daalder, en 15 ftuivers, na dat zy dik zyn, de bos) fpenagie, en veel andere moeskruiden, in Holland onbekend, maar van goed gebruik, porcelyn, een foort van lepelbladen, roode en witte beet, fenkel, dille, en wat dies meer is.

Onder de aard-vrugten zyn 'er fchoone water-meloenen, pompoenen, heerlyke Chineefche en andere geele peen, concommers, fokki fokki's, batata's, ajuin, zoo Suratze (die zeer groot is) als Javaanfche, taratti's vrugten (een foort van plompen) en andere.

Onder de boom-vrugten heeft men 'er overvloed van Mangga's, de Tonkinze en meer andere zoete appelen, Manggoftans, Djamboezen, Gojava's, Ananaffen, veelerlei Pifang, Lanffa's, Djamboelan's, of Djoewats (een foort van pruimkens) Katappa's (of Indifche lekkere amandelen) Bilimbing's, Japanze en Chineefche kaftanien, Chineefche peeren, piftasjes, rozynen, kismis (een foort van Perfifche krenten) Perfiaanfche kraak-amandelen (die ongemeen lekker zyn) en meer andere verfnaperingen, ook druiven, hoewel 'er die zeer weinig aangequeekt werden, dat myns oordeels meeft door nalatigheit toekomt, alzoo ik geen reden wete, waarom zy daar niet zoo wel, als in Ambon, daar ik die zelf in overvloed gehad heb, voort zouden willen. Boom-vrugten.

Men heeft 'er ook bloemen van allerlei flag, als de Boenga Raja, de Tsjampaka, de gemeene Manoor-bloem, en de Moegri Tonkin, de Canangan, de Camoeni, de Kauki-bloem, de vier-uuren-bloem, de Taratti of Tratte-bloem, zynde een zeer groote fraeje tulp, en meer andere bloemen. Bloemen.

Ook heeft men 'er veel ongedierten, als duizend-beenen, groote en kleene, fcorpioenen, vliegende en andere hagediffen, capellen van allerlei foorten, vliegen, vuurvliegen, muggen, fprinkhaanen, krekels, fpinnekoppen, byen, horfels, kakkerlakken, mieren van allerlei foort, te weten, witte, zwarte, en roode. Men heeft 'er ook gekko's in menigte, alzoo dit haar eigen land is, en donker-geele kikvorfchen met bruine vlekken, die verkogt, en van de Chineezen zeer veel gegeten werden. Ongedierten.

Een groote menigte van Kaeimans heeft men in de Rivieren, als ook te land zeer veel leguanen, egels, wilde verkens, herten, veelerlei aapen (en daar onder bofchmenfchen, die ik verfcheide gezien heb) zeer veel flangen, veel koejen, offen, paarden, bokken, geiten, buffels, en wat landewaart in nog zeer veel tygers (van wel- En andere dieren, die men hier heeft.

welke men driederlei soort 'er kend.

1. Tyger van groote als een kat.

2. Een soort van groote als een kalf.

3. De Koninglyke tyger, die, behalven de staart, 5 voet lang, en 3½ voethoog, en en vervaarlyk dier om aan te doen is. Men heeft 'er ook de Rhinoceros, van welke nu en dan wel een afgedwaalde zich ontrent de stad komt vertoonen, waar van ook in opzigt van de tygers, nog versche voorbeelden zyn, alzoo 'er A°. 1706 of 1707 nog een in een thuin pas buiten de nieuwe poort, en nog eens in een ander ontrent de Sontar, gevonden en geschooten is.

DERDE HOOFDSTUK.

Verscheide vergaderingen. De eerste vergadering, en wat daar in verricht werd. Wanneer dit na ieder comptoir geschied. Van den Opperlandvoogd. Zyn lyf-wagt, en gevolg. Wanneer zyn Edelheid gehoor geeft. Zyn magt. Het gevolg van zyn Gemalin, en haar gedrag by eenig bezoek, dat zy ontfangt. Gevolg van zyn Edelheids dogter. Post van zyn Edelheid, en de andere Heeren, ontrent het beschryven der Landvoogdyen. Het leven van den Heer Opperlandvoogd Pieter Both. *Zyn eerste togt* A°. 1599; *als Zeevoogd. Zyn tweede togt als Opperlandvoogd* A°. 1610. *Na 't leven afgebeeld. Zyn dood* A°. 1614 *ontrent Mauritius. Het leven van den Heer Opperlandvoogd* Gerard Reynst. *Werd den 20 December* 1614 *als 2e Opperlandvoogd voorgesteld. Zyn dood, den 20 December* 1615 *voorgevallen. Zyne afbeelding. Het leven van den Heer Opperlandvoogd* Laurens Reaal. *Die* A°. 1616 *dit wierd.* 1618 *afging. En* A°. 1619 *na 't Vaderland vertrok. Verdere zaken, tot lof van dezen Heer bygebragt.*

DUs verre nu van de ingezetenen, en wat verder tot die stad behoort, gesproken hebbende, zal het tyd werden, om te zien, hoe zy bestierd werd.

Verscheide vergaderingen.

Deze aanzienelyke en van alles wel voorziene stad werd door verscheide bestierders, en vergaderingen geregeert, bestaande in deze navolgende:

1. Die van den Opperlandvoogd en de Raaden van Indiën.

2. Van de Raaden van Justitie ofte des Gerichts.

3. Der Heeren Schepenen.

4. Der Heeren Weesmeesteren.

5. Der Heeren Heem-Raaden.

6. Der Heeren Commissarissen van de Kleene- en Huwelyk-zaaken.

7. Van de Heeren Boedel-meesters.

Waar by men die van de Krygs-Raad zou konnen voegen, zoo die een vaste zitting had.

De eerste vergadering, en wat daar in verricht werd.

De eerste vergadering van gansch Indiën is die van haar Edelheden, waar in de Opperlandvoogd voorzitter, en de Directeur Generaal van den handel van Indiën de tweede is, bestaande voorts uit vyf ordinaire Raaden, die na hun rang volgen, en een besluitende stem hebben; waar by dan nog eenige extraordinaris Raden, alleen maar met een raad-gevende stem, gevoegd werden; dog by 't sterven, of vertrek van een ordinair Raad, krygt de oudste buiten-gemeene Raad, een besluitende stem, ter tyd toe, dat 'er een ander komt.

By deze vergadering (die, volgens besluit harer Edelheden van den 11 October 1650 alle dingsdag, en vrydag ten vier uuren na de middag vergaderd, werden alle de groote zaken van de E. Maatschappy verhandeld, en zelf plagten zy in de eerste tyden (gelyk my A°. 1639 nog klaar by een brief van een Bewindhebber aan de Heer van Twist bleek) ook de ordinaris Raaden van Indiën te maken; dat de Heeren XVIIen. naderhand aan zich behouden hebben.

Alle ampten werden vergeven, en alle gezanten, brieven van staat, enz. door dien Raad gezonden en ontfangen, ook alle Buiten-Landvoogdyen (daar ieder 'er een of twee voor zyn deel van krygt) door haar Ed. Ed. beschreven, welke beschryvingen dan in vergadering nagezien, en zomtyds wel wat hartelyk, na dat de Opperlandvoogd scherp van pen, en aard is, verbeterd werden; hoewel zulk een Heer ook wel ziet, aan wien hy dit doet, alzoo die genen, die onder de Raaden hunne zaaken wel verstaan, dit niet dulden zouden, te meer, alzoo my bericht is, dat die doorgehaalde schriften in de geheime schryfkamer als slapers blyven leggen, waar by dan zulke Heeren als eeuwig gebrandmerkt zyn.

's Avonds ten 7 uuren werd 'er op de zaal een gebed, en dan te gelyk door zyn Edelheid, en de verdere Heeren bericht van 't voorgevallene op dien dag gedaan, en over dringende zaken dan ook wel besluit genomen.

Gelyk nu Batavia een van de grootste koopsteden der gansche wereld, en te gelyk als het middelpunt en het hart van den Staat

Voornaamste werk haar Edelheden.

Staat der E. Maatſchappy is, alwaar het bloed en alle de ſappen, die het groot ligchaam, mitsgaders de aderen en zenuwen van dezen magtigen Staat alomme doorſtralen, en in een bloejend wezen houden, toebereid en vervaardigd werden, alzoo is het ook het grootſte werk van haar Edelheden dagelyks op zyn tyd te bezorgen, dat de ſchepen met de nodige en geëiſchte waren na alle comptoiren afgezonden, of van de zelve met de aangekomene ſtroomen van goederen, en allerlei aangebragte waren ontfangen werden, om dan ieder ſoorte der zelve weer, daar zy getrokken zyn, en de meeſte winſte voor de E. Maatſchappy geven, af te zenden: want dit is het algemeen pakhuis van Indiën daar men pakhuizen met alle ſoorten van ſpeceryen, kleeden, en ook allerlei voorraad van graanen, dranken, enz. voor ganſch Indiën heeft.

...nneer na ieder ...nptoir ...chied.

De wyze nu van verzenden der ſchepen met hare waren, mitsgaders het terug komen der zelve van de comptoiren, mitsgaders de tyd van ieder bezending, zullen wy hier kortelyk voorſtellen.

Bezending na Japan.

In de maanden van May, Juny, en, des noods, ook in July, zend men gemeenelyk de ſchepen na Japan, hoewel 'er in April ook al een over Siam, om huiden, rochevellen, enz. vertrekt, en ook wel een over Malakka met de aldaar geëiſchte goederen, en met de Bengaalſche, en eenige andere, daar voor Japan geſchikt, waar nevens zy ook wel gewoon waren op Tonkin aan te gieren, om de zyde, die zy daar innamen, in Japan ter markt te brengen.

De voornaamſte Japans-vaarders vertrekken egter in May of Juny, die dan ook regt toe na Japan ſtevenen, mede nemende veelerlei ſoorten van vaderlandze ſtoffen, roche-vellen, gom-lak, namrak, katsje, allerlei kuſt-kleeden, Bengaalſche armozynen en lywaaden, mitsgaders, kaneel, peper, nooten-muscaaten, foelie; nagelen, bloed-coraal, mitsgaders alle verdere waaren, die in die tyd daar getrokken, of geëiſcht zyn.

Van deze waaren werd inkoops wel voor 13 of 14 tonnen gouds derwaards gevoerd, die by een redelyke markt wel 140 ten honderd aan winſt konden uitleveren, hoewel die winſten nu vry minder zyn.

Zomtyds gaat 'er in 't laatſte van July nog wel een ſchip met eenige dan eerſt aangelande vaderlandze goederen, om die, dan ook daar met winſt te verhandelen.

Verzending der ſchepen uit Japan.

Op den 15 of 20 van October, vertrekken de ſchepen van daar weer na Batavia, zynde een groote maand op die reize, eertyds (dog nu niet meer) goude coebangs, kamfer, lakwerken, porcelynen, zyde ſtoffen, zyde kouſſen, bali's met ſacki, miſo, connemon, confituuren, zeer veel koper-kiſten (wel ten getale van 7 of 8000 ieder van 124 pond) thee, aluin, radix China, ſpeauter, en verſcheide Chineeſche ſtoffen, daar by bezending uit China gekomen, mitsgaders tin van Malakka medebrengende, al welke goederen dan weer in Bengale en op de kuſt in February, en wat later in Suratte en Perſiën vertierd werden, van waar die ſchepen dan in Maart weer na Batavia keeren, uitgenomen dat wel zomtyds een Bengaals-vaarder van deze ſchepen met eenige zuiker, groove lywaaten, Moorſche kleederen, enz. in 't begin van February, en ook wel nu en dan een Surats ſchip na Perſien gezonden wierd, die dan in May weer op Batavia komen, net op de tyd, dat de ſchepen weer na Japan aangelegt werden.

Bezending na de kuſt van Choromandel.

Na deze kuſt werden de ſchepen van April af tot in de maand van Auguſtus afgezonden, van welke zommige wel op Ceylon aangieren, nemende van Jafnapatnam ſaye, areek, sjangkos, kaneel, palmeerhouten, en geſchilderde kleeden mede, of zy loopen ten minſten dat land in 't gezicht, om door de weſtelyke winden niet verdreven te werden, waarom zy gemeenelyk tot aan Punto das Pedras, en dan verder tot aan Nagapatnam ſtevenen, daar zy dan op de eerſte plaats van de kuſt zynde, verder na Tegenepatnam, Sadraspatnam, en Paleacatta zeilen, om, na de geëiſchte waaren op ieder comptoir geloſt te hebben, daar de gereedleggende pakken met allerlei kuſt-kleeden en lywaaten (na voor af zich met puin, en andere kuſt-ſteen-werken wel geballaſt te hebben) in te nemen, als ook indigo, ſalpeter, ſtaal, enz. en voor al juweelen, op de Zuider comptoiren ingeladen, in September, of in 't begin van October, na Batavia te vertrekken, zynde ontrent 2 of 2½ maand op de reize.

In 't laatſt van September, of in October vertrekt nog een ſchip na de kuſt op Malakka, alwaar zy de Japans-vaarders afwagten, om die hoofd-zomme na de Kuſt, Bengale, Ceylon, Suratte, en Perſiën te brengen, van Malakka gemeenelyk in December vertrekkende.

Bezending na Ceylon, Suratte, en Persiën.

In 't begin van de maand September vertrekken de Ceylons-vaarders, en gemeenelyk met de zelve ook een Surats- en Persiaansch-vaarder na Suratte en Persiën met speceryen en andere waaren, die in Ceylon zeer getrokken zyn, na 't lossen der welke zy van daar op vragt na Persiën gebruikt en aangelegt werden.

Men giert op Punto Gale aan, zoo, om 't geëischte daar te lossen, als om de speceryen voor Suratte en Persiën in te nemen, vertrekkende met den Noord-Oosten wind (als die doorwaeit), in October, en zoo tot February toe, van Ceylon, en loopende langs de Malabaarsche kust, daar zy op Coetsjien en Wingurla aangieren, om ook aldaar de geëischte goederen te lossen.

Hier van daan werden ook sjangkos, areek, palmeer-houten, peper, cajer (of de bolster van de calappus) tot touw-werk, cauris, enz. voor de Kust, Suratte, en Bengale, vervoerd.

Een van deze schepen gaat voor uit na Suratte, om van daar met vragtgoederen na Persiën te stevenen, waar mede het in de tyd van eene maand al een schoone winst op die goederen doen kan.

Van Ceylon werd derwaards ook een groote party nooten, foeli, nagelen, cardamom, peper, koper, en tin, vervoerd, welke goederen in Suratte en Persiën zeer wel gewild zyn, en fraeje winsten uitleveren.

Amfioen, en camfer willen de dolle Malabaaren ook wel hebben, daar dan noch wel eenig yzer, en eenige geschilderde kleeden, bygevoegd werden, brengende weer peper en ryst van daar.

Van daar vertrekt dan ook, zoo 't mogelyk is, wel ten eersten een schip na Batavia.

Van Ceylon geschied in December of January ook een bezending na 't vaderland, terwyl de andere daar blyvende schepen na Persiën gebruikt werden.

In February en Maart (hoewel men ook wel in April en May over de kust na Bengale van Ceylon vertrekt) werd alles na Batavia met Suratze lywaaten, juweelen, en allerlei kostelyke stoffen afgeladen, gelyk ook de schepen, die uit Persiën met geld, te weten, zilvere Abassis, Persiaansche zyde, Sjiraasche wynen, vruchten, roozewater, brocaaden, armozynen, fluweelen, tapyten, paarden, en diergelyke andere waaren, daar vallende, bevragt werden.

In May komen van Ceilon ook 1 of 2 schepen met kaneel, en andere daar gelatene goederen, en des noods zend men ook half October wel schepen van daar.

Bezending na Bengale.

Men is gewoon in July of Augustus de schepen na Bengale te zenden, zoo om de geëischte goederen daar te lossen, als om de waaren, die men daar vorderd, in te nemen. De zelve bestaan in salpeter, root en zwart hout, koper van Japan, amfioen, armozynen, baalen met zyde, boter, olie, zuiker, wasch, verscheidene soorten van Bengaalsche kleeden, tarw, en meer andere waaren, daar vallende, waar mede zy in Juny of July, en ook wel in October, na Batavia komen, hoewel van daar ook wel in December en January schepen derwaards vertrekken.

Bezending na de West-kust van Sumatra.

Deze schepen werden gemeenelyk in April en May, en ook wel in Juny, en July, na Poelo Sinkel gezonden, die dan van daar de schepen na de andere comptoiren, daar omstreeks, verzenden, om haren voorraad, en de geëischte goederen daar over te geven, brengende van daar niet, dan goud, peper, en eenige andere waaren in Augustus, September, en ook wel in October; dog allerbest en gemakkelykst in December en January, wederom.

Na de Oost-zyde van Sumatra gaat men van May tot September toe, waar na toe dan de goederen, op ieder comptoir geëischt, als lywaten, reaalen, enz. gebragt werden, waar tegen men dan van Palimbang meest peper, van Jambi goud, en peper, van Andragiri (dat al vry diep landewaard in legt) goud, medeneemd, waar mede de schepen dan in October op Batavia verschynen, om een deel van hare lading in de schepen, die na 't vaderland staan te vertrekken, over te schepen, gebruikende meest van de grootste schepen daar toe, die dan de helft daar af voor hare lading inhouden.

Bezending na Malakka.

In 't begin van May gaat 'er een schip na dit comptoir; het welke, zoo 't de Japans-vaarder dan met eenen niet waarneemd, moet 'er een ander met de noodige voorraad by een tweede bezending gaan. Ook vertrekt 'er in September of October een kust-schip over Malakka, om daar (gelyk wy bevorens al gezegt hebben) de Japans-vaarders waar te nemen. Van daar brengen zy tin, peper, en meer andere waaren na Batavia; zommige schepen werden ook gebruikt, om na Bengale, Ceylon, of Persiën, te gaan, die daar zomtyds wel een maand blyven wagten.

Be-

Bezending na Siam.

In Juny, July, of Augustus zend men een ſchip na Siam, om de geëiſchte goederen te loſſen, en om de grove waaren van hout, huiden, waſch, hoorn, enz. en ook wel olifanten van daar te haalen, en dan langs den hoek van Djohor en Ligoor met de West-Zuid-Weſte winden te loopen, alwaar het dan in September komt, zyn lading inneemd, en in October met de Noord-Ooſten wind weer van daar vertrekt, komende in 't begin van November met eenig tin, op Ligoor ingenomen, aan te landen.

Bezending na China, Tonkin, enz. daar omſtreeks.

In de maanden van May, Juny, en July plagt men de ſchepen na Tonkin, China, Quinam, en Cambodia, toen men op die Ryken nog handelde, te zenden, met zoodanige goederen, als in die tyden daar geëiſcht, of getrokken waren.

Van Tonkin (daar de ſpeceryen, lakenen, quikzilver, vermilioen, en andere waaren geëiſcht wierden) plagten zy met zyde en andere Chineeſche waaren, voor zilver daar ingehandeld zynde (alzoo dit daar meer, dan 't goud, dat men ook veel van daar voerd, waardig is) als mede met muscus in October of November, ten ware dat zy van daar nog een tocht na Japan wilde doen (dat dan in 't begin van September, en ook wel vroeger geſchiede) regt toe regt aan na Batavia te ſtevenen.

Wat nu den handel van China betreft, die zoo menigmaal door koſtelyke gezandſchappen na 't Hof van Peking door ons gezogt is, men heeft daar tot nog toe het regte oogwit niet konnen bereiken, alzoo dit ons al van ouds her zoo goed als verboden is, vermits de tyd, om dit te doen, zoodanig voor ons wierd bepaald, dat men niet heeft konnen goedvinden, daarom een reize derwaards te ondernemen.

In Cambodia hebben wy verſcheidemaalen Logien gehad; dog de onzen zyn al dikwils overvallen en vermoord, en wy dus aldaar van al het onze berooft, gelyk 'er mede op het Ryk van Quinam geen ſtaat ter wereld te maken is, weshalven men beſt geoordeeld heeft, alle deze vaarwaters liever door de Borgers van Batavia vry te laten bevaren, die op die tochten nog al 70 of 80 ten honderd hebben weten te winnen, ſchoon hen die vaarten van de Heeren dezer landen verboden zyn.

Bezending na Arrakan.

In de tyden, toen wy nog een comptoir in Arrakan hadden, dat onder de kuſt van Choromandel plagt te ſtaan; maar dat verſcheide maalen opgebroken is, plagt men in Auguſtus of September de ſchepen derwaards, met eenige vaderlandze waren, te zenden, en weer ryſt, ſlaven, olifanten (die 'er goed koop zyn, en wel twee hoofdzommen winſt op de Kuſt, en in Bengale, geven) enz. van daar te voeren, welke ſlaven door eenige roovers, die met Sjeliaſſen binnen in het land door na de Ganges vaaren, hier en daar genomen en medegeſleept werden, en die zy voor 8 of 10 Ryxdaalders ieder verkoopen. De ryſt komt 'er pas op 6 of 8 ryxdaalders 't laſt te ſtaan; waar mede dan die ſchepen in November en December, het zy binnen Malakka door, of buiten om door zee, na Batavia plagten te ſtevenen.

Bezending na de groote Ooſt, of na Macaſſar, Amboina, Banda, Timor, Solor, en Ternate.

Na deze Ooſterſche geweſten vertrekken de ſchepen in November, of wel meeſt in December, January en February, en, by nood, ook wel in Maart, maar dan kan men, al neemd men de reize langs 't land van Ende, Timor, en de verdere daar omſtreeks gelegene Eilanden, wel wat lang zukkelen, genoodzaakt zynde zich dan meeſt van de landwinden (die daar niet heel veel, en dan zeer ſlap zyn) te bedienen.

Men gaat na deze geweſten, om 'er de noodige voorraad van alles, en de goederen, die voor ieder comptoir geëiſcht zyn, als ryſt, tarw, ſpek, vleeſch, boter, olie, waſch, bieren, wynen, azyn, en allerlei kleeden, te brengen.

Uit Amboina (van waar 't eerſte ſchip in May of Juny, en 't laatſte in September vertrekt) krygt men niets dan kruidnagelen, met eenige potjens der zelve geconfyt, te rug, waar nevens ook wel eenige zakken moernagelen (nu en dan voor Japan geëiſcht) en andere kleenigheden van weinig waarde worden gevoegt, ook wel eenige fraeje hout-werken. Van daar komt ook de Bacaſſam.

Uit Banda bekomt men nooten-muſcaten, foelie, nooten-olie, geconfyte nooten in potjens, en ook wel marmelade, van nooten gemaakt.

Van Timor en Solor werd Sandel-hout, en ſchildpads-hoorn, of caret, aangebragt.

Uit Ternate, en de verdere Molukze Eilanden, krygt men niets te rug, dan nu en dan wel eenige vogel-nesjens, die 'er zeer goed vallen, caret, en diergelyke ſnuiſteryen, door byzondere lieden van daar gebragt; weshalven dit comptoir ons meeſt diend, om alle vreemde volkeren wat verre van daar, en van de ſpecery-Eilanden te houden.

Van Macaſſar bekomt men geheele

 ſcheeps-

ſcheepsladingen, en veele chaloeps-ladingen met zeer ſchoone ryſt, waar by dan nog veel andere kleenigheden, als pikols met Dinding, of gedroogt herten-vleeſch, een zekere ſoort van Chineeſche zeer aangename boontjens, koebeeſten, enz. gevoegd werden, die aan dezen en geenen, op dit comptoir varende, al een fraeje winſt geven; dog voor de E. Maatſchappy beſtaat de lading alleen in ryſt.

Bezending na de kleene Ooſt, als Japara, en andere daar ontrent gelegene comptoiren.

In de maanden van February of Maart zend men de ſchepen met den geeiſchten voorraad, en verdere goederen, na Japara, of na Samarang (daar 't hoofd-comptoir van Java's Ooſt-kuſt nu is) om van daar, of van Indramaja, Rembang, enz. allerlei hout-werken, als zwalpen, planken, balken, en wat dies meer is, en voor al ook ſcheepsladingen met ryſt, kattoene garens, zout, allerlei vee, en voornamelyk koebeeſten, en paarden (die 'er goed koop zyn) na Batavia te voeren. Op dit Eiland werd ook zeer veel amfioen, of opium vertierd.

Men kan van daar weer na Batavia allerbeſt in 't Ooſter-Moeſſon vertrekken; dog men is niet gewoon daar na te wagten, alzoo men met de landwinden zeer gemakkelyk altyd na Batavia komen kan.

Bezending van Ceylon na Mocha.

Van Ceylon zend men gemeenelyk in February en Maart de ſchepen na Mocha, dat voor aan in de roode zee legt, ladende de zelve met kuſt-kleeden, ſpeceryen, en veel peper, voegende daar ook wel eenige vaderlandſche waaren, en eenige ryſt by. Men plagt van daar zilver en goud te rug te brengen; dog nu voerd men veel koffi of caweh-boonen van daar, met welke de ſchepen van May tot September konnen wederkeeren.

Bezending van de kuſt van Choromandel na Pegu, en Perſiën.

Men zond in vorige tyden van de kuſt in September over Maſulipatnam een ſchip na Pegu, waar na toe men dan de geeiſchte goederen afgaan, en verder de Mooren dan op vragt tegen 8 of 9 ten honderd mede varen liet.

In January ging 'er nog een ſchip, dat kleener was, en ook de kleene bezending genoemd wierd.

Het eerſte ſchip quam in 't begin van January van daar weder, zynde met olifants-tanden, lange peper, lak, tin, cardamom, martavaanen (een ſoort van groote verglaasde potten, die zomtyds wel 1 of 2 aamen, en ook wel minder, nats houden) namrak, aard-olie, Chineeſche pitjens, waſch, katsje, en zeer veel gans (een ſoort van koper met tin, en lood gemengd) ook zilver en reponden (geld by aſſeurantie of op bodemery genomen) geladen.

Het ſchip van de kleene bezending keerd eerſt in April weder.

In January gaat gemeenelyk het Pegu's ſchip van Maſulipatnam met de geeiſchte ſalampoeris, chitzen, dongrys, allegia's, bethilis, en andere lywaaden meer, mitsgaders lak, cardamom, olifants-tanden, en meer andere waaren, na Perſiën, trekkende van de 24 ponden een pagood, of 5¼ guld. voor af aan vragt; waar mede de Perſiaanſche Kooplieden en Hindoſtanders dan zelf gewoon zyn over te vaaren, dat al een fraeje winſt kan opbrengen.

Dit ſchip nu komt in February, of Maart, in Perſiën, en keerd in May meeſt ledig na Choromandel weer, hebbende niet dan wat roozenwater, wynen, fruiten, Perſiaanſche paarden, zyde ſtoffen, en voornamelyk zilvere Abaſſi's in, die op de kuſt weer voor een hoofd-ſomme konnen dienen.

Bezending van Batavia na 't Vaderland.

Een van de voornaamſte bezendingen van Batavia, en die haar Edelheden een zware bezigheid in die tyd geeft, is de bezending der ſchepen na het Vaderland.

De eerſte bezending geſchied (hoewel 'er nu ook wel eenige zuiker-ſchepen in September voor af gaan) in November of December. De tweede bezending volgt in January of February, en dan nog wel een na-ſchip met thee, enz. in Maart.

Deze ſchepen werden beneden met de zwaarſte waaren, als ſalpeter, zuiker, rood- en ebben-hout, koper, enz. en dan verder met ſtuk- en pak-goederen, en een lage grove doeken onder en op de zyden, dan met fyne waaren in 't midden geladen, gewoon zynde het ruim zoo vol peper te ſtorten, dat 'er naaulyks een kat in kruipen kan, waar nevens dan nog 10 of 12 laſten peper medegegeven werden, om die, na dat alles door de beweging van 't ſchip wat gezakt is, 'er nog by te ſtorten, op dat alles te vaſter zou mogen leggen, en de lading niet het minſte zou konnen verſchokken.

Alle de ſpeceryen werden in de broodkamers gedaan, de kaneel op de koebrug, of boven op in 't ruim, en zoo moeten de ſchepen van Batavia vertrekken, hebbende al haren voorraad in de kamer daar het afgeſchut is, en 't water voor op den overloop, datzig alles zoo wat na malkanderen ſchikken moet, om dog geen ledige plaats over te laten; hoedanig de ſchepen, die van Ceylon na 't Vaderland vertrek-

trekken, al mede gestouwd werden, van daar zy in 't laatst van December of in 't begin van January derwaards zeilende, in Maart of in 't begin van April aan de Kaap der goede Hope by de Bataviſche vloot komen, van waar zy dan kort daar aan te zamen na 't Vaderland ſtevenen.

Bezending van Batavia na de Kaap der goede Hope.

Deze bezending doen haar Edelheden gemeenelyk in Augustus of September, zendende dan een ſchip met ryſt, en andere nodige voorraad, en kleeden, na de Kaap, gelyk zy ook na het Eiland Mauritius deden, toen wy daar nog een comptoir hadden, waar na toe dit ſchip dan van de Kaap plagt te gaan, van waar 't met ebben-hout na Batavia te rug gezonden, hoewel dat zomtyds wel aan de Kaap door een der na 't vaderland geſchikte ſchepen ingenomen wierd, dat nu zedert het opbreken van ons comptoir aldaar opgehouden heeft.

Wy zouden nu hier wel byvoegen, hoe veel winſten en laſten op ieder dezer comptoiren jaarlyks komen te vallen, en daar by dan ten naaſten by konnen afmeeten, wat de zuivere winſten der E. Maatſchappye in Indiën komen te bedragen; dog oordeele beſt dit, als een geheim, dat ieder een niet bekend is, en dat onze vyanden niet behoeven te weten, by ons te houden.

Men zou niet gelooven, hoe veel bezigheden het bezorgen van alle deze menigvuldige bezendingen van tyd tot tyd aan haar Edelheden geven: want zoo ras is 'er geen ſchip op de Reede, en geen brief met den Schipper en Boekhouder aan land gekomen, of daar is ten eerſte vergadering belegt, om dezelve te lezen, waar uit dan by haar Edelheden gezien zynde, wat 'er gezonden, en van het comptoir, daar dit ſchip van komt, geſchreven werd, nemen haar Edelheden of in die tyd, of zomtyds wel wat later, een beſluit, wat men vervolgens aan de regeering aldaar zenden, of ſchryven zal, uit welke beſluiten dan de Heer uit den Raad van Indiën, die deze Landvoogdy beſchryſt, den brief die tot antwoord derwaards gaan zal, opſteld, welk opſtel, tegen 't vertrek van een of meer ſchepen daar henen, in Rade voorgelezen werd, om te zien, of de Heer beſchryver dezer Landvoogdy de mening van haar Edelheden volgens den inhoud van de beſluiten, daar over genomen, wel begrepen, en daar in uitgedrukt heeft.

Indien haar Edelheden genoegen daar in nemen (dat wel meeſt op den Opperlandvoogd aankomt) wert daar in niet verandert; dog al, wat haar Edelheden mishaagd, werd doorgehaald, en dit blyft zoo altyd in de geheime ſchryf-kamer leggen, terwyl de Heer Beſchryver gehouden is dit in 't net, als het verbeterd is, uit te ſchryven; waar van dan, na dat het weer in Rade overlezen is, een afſchrift, door haar Edelheden getekend, afgezonden werd.

Terwyl haar Edelheden in vergadering hier mede bezet zyn, moet 'er by den Directeur Generaal van den handel van Indiën bezorgt werden, dat alle die ſchepen, die van tyd tot tyd aankomen (dat een werk zonder einde is) behoorlyk ontladen, de goederen in de pakhuizen voorzichtig gebragt, en dat naderhand de zelve na de comptoiren, daar men die vereiſcht, op zyn tyd (gelyk wy hier na, daar wy van dezen aanzienlyken dienaar, en zyn bediening, in 't byzonder ſpreken, breeder aanhaalen) gezonden werden.

Om nu een netter begrip van de bezigheden van deze Heeren Leden, der Hooge Regeering van Indiën te hebben, zullen wy van den Heer Opperlandvoogd van Indiën af, en zoo vervolgens van naby gaan beſchouwen, wat tot een ieders bediening behoord, by welke gelegenheid wy voor af de levens der Heeren Opperlandvoogden van Indien kortelyk doorloopen, en dan ook verder aanhaalen, hoe veel vergaderingen 'er op Batavia zyn, en wat door ieder van de zelve gemeenelyk verricht werd.

Dit is voor onzen tyd wel door veel anderen gedaan; dog of dat in die nette ordre, gelyk wy het nu hier voorſtellen, geſchied zy, laten wy aan 't oordeel van den beſcheiden lezer; hoewel wy den arbeid van zommigen, die hier ontrent het hunne gezegt hebben, niet laken, maar van herte pryzen.

Van den Opperlandvoogd.

De eerſte, en de voorzitter in deze vergadering, is de Opperlandvoogd, die anders met een hoofſche naam de Gouverneur Generaal, of als men hem aanſpreekt, of van hem ſpreekt, zyn Edelheid of zyn Hoog-Edelheid genaamt werd. Van den Opperlandvoogd.

Deze Heer vertoont uiterlyk de pracht en ſtaat van een aanzienelyk Vorſt.

Hy woond niet alleen in een aanzienelyk Paleis; maar zyn ganſche ſtaat, trein, en beſtier, is Koninglyk.

Hy heeft een Stalmeeſter, die Kapitein, en een Hofmeeſter, die Onderkoopman is.

Hy heeft een lyf-wagt van twaalf helbaardiers, die de fraeiſte en ſnedigſte jongmans zyn, die men onder de Soldaten vinden kan. Zyn lyf-wagt, en gevolg.

Deze dragen een geel damaſt wambays met zilvere knoopen; dog 't zelve ſtaat altyd half open. Daar beneven hebben zy een zeer wyde roodſcharlaken broek met een bos met lange zyde linten aan wederzyden, en met drie paſſementen van 2½ vin-

vinger breed. Ook hebben zy een draagband van graauw leder, en een degen met een zilver geveſt, haak, en geſp, op de zyde, en dragen neteldoeke daſſen.

Zy hebben (als zy uitgaan) een fraejen hoed op 't hoofd, paarl-verwige of andere zyde kouſſen, en nieuwe nette ſchoenen aan. Ik heb 'er onder gezien, die goude knoopen aan hun kamiſooltjens, groote goude geſpen in de ſchoenen, en kouſſebanden met diamante-geſpen, aan hadden.

Als zyn Edelheid in de rouw is, dragen zy zwarte sjerpen over de ſchouders, en een dunne rouw-band op een graauwen hoed.

Deze nemen de wagt waar op de zaal ontrent de kleene trant, alwaar gemeenelyk een, en nog een by-wacht, ieder twee uuren nacht en dag, de wacht heeft; zoo ten dienſt van zyn Edelheid, als ook, op de dagen en de uuren van vergadering, ten dienſt van haar Edelheden, alzoo zy dan voor de vergader-zaal de wagt hebben. Zy zyn Sergeanten in dienſt, en werden gemeenelyk tot 't Vaandel gevordert.

Behalven deze 12, zyn 'er ook twee Trompetters, en een Koetzier, die even eens, als de andere Helbaardiers, gekleed zyn. Dit is haar oude dragt, waar by de Heer van Riebeek hen nu lange roode ſcharlakenze rokken, en, als zy uitryden, ook zulke mantels gegeven heeft, dat zeer deftig ſtaat, en die zy, als hy mede ter begraafenis, of elders, gaat, of als zy de parade bywoonen, dragen. Zy zyn met geel gevoerd, en met goude liſſen en boordzels op de knoopgaten uitgemonſterd.

Als zyn Edelheid uitreid, of na zyn thuin gaat (dat gemeenelyk 's Woendags of Zaturdags geſchied) ryden 'er twee Trompetters, en ook wel een, voor zyn koets, en dan volgen 'er nog zes andere Helbaardiers, vier voor, en twee agter de koets, en dan nog een troep van 50 of 60 gewapende mannen te paard, agter dezelve, met een Vaandrig, en Sergeant; dog altyd blyven 'er twee Helbaardiers op de zaal bloots hoofds, daar zy de wagt houden.

Wanneer zyn Edelheid gehoor geeft.

Alle dag (behalven als hy uitreid) geeft zyn Edelheid voor de middag gehoor. 's Morgens ten 7 uuren komen de Majoor, Equipagie-meeſter, Fabryk, Conſtapel-Majoor, en meer anderen, zyn Edelheid bericht, van 't geen 'er voorgevallen is, geven, en verzoeken te gelyk laſt ontrent het gene 'er diend gedaan te werden. Noit gaat 'er meer als een binnen, en alle, die een degen of rotang by zich hebben, moeten dien, eer zy by zyn Edelheid gaan, zoo lang by den Helbaardier afleggen; dog die Helbaardiers van de wagt houden hunne degens aan.

Na dat dit voor af gegaan is (dat wel anderhalf uur gemeenelyk duurd) geeft hy aan alle anderen, die hem ſpreken willen, tot 9 of 10 uuren gehoor; dog 's namiddags noit, ten ware dat 'er, ſchepen aangekomen zynde, de ſchippers met brieven boven komen, of ook wel by voorvallen van aangelegenheid, die geen uitſtel lyden. Ondertuſſchen is die Heer den meeſten verderen tyd met andere zaken van gewigt bezig.

Als zyn Edelheid buiten komt, werd 't geweer voor hem opgeheven, en gepreſenteerd, of vertoont in een ſtaat van verweering voor hem te zyn. Voor haar Edelheid werd het by de voet gezet; voor de Raaden van Indiën roept men wagts-volk, en dan komt het volk in een dubbel rinket met hunne bandeliers. Voor alle andere bedienden van aanzien, als die van den Raad des Gerichts, Gezanten, enz. roept men maar wachts-volk rys op, en dan ryzen zy op, die buiten de poort zyn.

Zyn mag[t]

De magt van dezen Heer komt zeer na aan die van een Koning, of Monarch van een Ryk: want ſchoon hy maar voorzitter in dien Raad, en dierhalven (zoo het uiterlyk ſchynd) door de ſtemmen der andere leden bepaald is, is het egter zeker, dat hy gemeenelyk door een ſtreng, die hy maakt te hebben, daar altyd meeſter is; en zoo hy zulk een ſtreng al niet hebben mogt, is zyn magt egter zoo groot, dat geen van de Heeren (als hy een man is, die uit de borſt ſpreken durft) het in zyne gedagten zou durven nemen, om hem tegen te ſpreken, of, zoo hy zulks dede, zou dat de Opperlandvoogd hem, en al zyn vrienden (daar ook voorbeelden van zyn) in de oogen doen druipen, en als zy nu alle te zamen tegen hem wilden zamen ſpannen (gelyk wy daar af mede een voorbeeld onder de regeering van den Heer Camphuis toonen zullen) dan neemt hy aan de zaak, waar over geſchil is, alleen by de Heeren zeventienen te verantwoorden, en dus zegenpraald hy doorgaans over hen.

Ik heb nogtans gevallen en tyden beleefd, dat de Opperlandvoogd, kleenhertig zynde, by na niet dorſt ſpreken, en dat de Directeur Generaal het alles in de vergadering na zyn eigen zin doordrong; dog dat was dan des Opperlandvoogds eigen ſchuld: want, gelyk de Buiten-Landvoogden van haar Edelheden, tegen het druiſſen van hunne Raaden, beſchermt werden, alzoo heeft men ook gemeenelyk gezien, dat de Heeren zeventienen den Opperlandvoogd in geſchillen en zaaken tuſſchen hem en zyne Raaden, voorſtaan, en doen triomferen, waar van ons verſcheide gevallen in de levens der Opperlandvoogden zullen voorkomen, waar uit wy beſpeuren zullen, dat, op hun enkel verzoek, verſcheide Raaden, en daar onder een wakker Directeur Generaal, door de Heeren in 't Vaderland, afgedankt zyn.

Zyn

Zyn magt gaat over alles, wat in Indiën is, of voorvalt; dog jegenwoordig hangt de Raad des Gerichts niet meer (gelyk wel voor A°. 1711) van zyn Edelheid, of wel van haar Edelheden, af.

Geen dienaar van de E. Maatschappy kan in eenige bediening treden, voor en al eer hy zyne acte van den Opperlandvoogd bekomen heeft. Ook kan geen dienaar van de E. Maatschappy trouwen, voor en aleer hy een verlof-briefje van zyn Edelheid bekomt.

Ik heb daar twee zeldzame gevallen van gezien, by welke zeker Opperlandvoogd daar toe geen verlof-briefje aan de Jongmans wilde geven, schoon de een een man was, die wel honderdduizend ryxdaalders bezat; maar de ander een verstandig borst, en dien Opperlandvoogd (hoe verstandig hy in andere zaken was) hier in te gaauw zynde, raadde zyn bruid, dat die hem voor Heeren Schepenen ontbieden, en vonnis tegen hem verzoeken zou. Zy dede dit, verkreeg ten eersten vonnis ten haren voordeele, alzoo de bewyzen zeer klaar waren, en zy trouwden in weerwil van den Opperlandvoogd, die dit met alle zyne magt niet beletten kon, dat hem geweldig speet.

Alle geschenken van Buiten-Vorsten aan den Opperlandvoogd of de Raaden komende, mogen zy, mits betaling, na dat zy gewaardeerd zyn, en anders niet, eigenen.

Hy ontfangt zyne commissie of last-brief eigentlyk van haar Hoog-Mogende, de Heeren Staaten Generaal, en van de Heeren zeventienen, en ik meene, dat de Heer Speelman de zyne ook van den Prince van Oranjen ontfangen heeft, 't geen my daar by te meer heugt, om dat hy den Commissaris Generaal, of algemeenen Oppergevolmagtigden van de Heeren zeventienen (zoo men toen op Batavia zeide) geenzins, zoo hy by zyn leven daar gekomen had, erkend zou hebben, ten ware men zynen last-brief als Opperlandvoogd eerst ingetrokken had.

Uit kragte van dezen last-brief van haar Hoog-Mog: dorst Jan Pieterszoon Koen (zoo men my bericht, en uit oude papieren gezien heeft) aan de Heeren zeventienen wel schryven, dat hy hunne brieven niet aannemen, nog opvolgen kon, ten zy hem eerst bleek, dat de zelve in de vergadering van haar Hoog-Mog: nagezien waren.

Als 'er een Bevelhebber over de na 't Vaderland vertrekkende vloot verkoren is, is hy gewoon den zelven aan boord van den Zeevoogd te gaan voorstellen. Hy is ook gewoon, als 'er een Lid van de Hooge Regeering vertrekt, den zelven nevens de Raaden van Indiën, tot buiten de waterpoort van 't kasteel, en tot aan de schuit, uitgelei te doen.

Met een woord gezegt, die Heer is de Koning des lands, dien Keizers en Koningen van Indiën na de oogen zien, en die door zyn bloote magt in staat is, om hen of op den throon te zetten, of van den zelven af te stooten, dat ons al by verscheide voorbeelden gebleken is.

Zyn adem gaat over alle, en zelf over de minste zaken. Hy werd van alle bedienden der E. Maatschappy, grooten en kleenen, en voor al op Batavia, als aangebeden. Ieder doet zyn best maar, om in zyn gunst te staan, en niets geschied 'er van dezen of genen in de stad, dat hy ten eersten niet net weet, 't geen ook veel losse borsten byzonder in toom houd; of zoo zy zig niet zeer voorzichtig wagten, konnen zy met een quade daad hunne gansche hoope en geluk om verre stooten: want op zyn bloot bevel werd alles aanstonds uitgevoerd, en die in zyn ongunst geraakt, is zoo goed als bedorven, gelyk een gunsteling van zyn Edelheid een behouden man is.

Zyn gemalin, uitreidende, werd van twee Helbaardiers te paart, en van een corporaal, en twaalf man gevolgd. Zy houd gemeenelyk 's maandags bezoek-dag voor alle Vrouwen, en jonge Juffers van fatzoen, die haar of haar dogter, (zoo zy 'er een heeft) willen komen bezoeken, gelyk de vrouwen der Raaden van Indiën mede ieder hunnen dag houden. *Het gevolg van zyn Gemalin, en haar gedrag by eenig bezoek, dat zy ontfangt.*

Wanneer haar Edelheid nu bezogt werd, staat zy voor niemand, dan alleen voor de gemalinnen van de Heeren Raaden, op, buigende zich maar voor de andere, die inkomen, en wyst een ieder, 't zy zelf, 't zy door hare slavinnen, die daar oppassen, hare plaats na hare rang aan; dog als de Juffers vertrekken, staat zy op, en doet haar tot aan de deur van 't vertrek uitgelei.

De Gemalin van den Heer van Riebeek, een zeer zedige en nedrige vrouwe, had de gewoonte, als 'er een Juffer inquam, van altyd op te staan, en haar te verwelkomen, by welke gelegenheid dan ook alle de Mevrouwen en Juffers opstonden.

Wanneer hare gezondheid gedronken wierd, stond die Mevrouw, die de zelve instelde, en die, aan welke zy het bragt, op, terwyl haar Edelheid zitten bleef, en zich maar boog; dog als zy daar voor bedankte, stond zy op.

Als de dogter van den Opperlandvoogd uitreid, volgt haar een Helbaardier te paart. En als haar Edelheid of Mejuffrouw haar dogter uit de koets treden zullen, springt de Helbaardier van zyn paart (gevende dat zoo lang aan een slaaf) en een andere jongen zet ondertusschen een bankje voor 't portier, en de Helbaardier houd dat bloots hoofds zoo lang vast, tot dat haar Edelheid, of Mejuffrouw haar dogter, of andere Juffers, by haar Edelheid in de koets zynde, daar uitgetreden zyn, dat by 't intre- *Gevolg van zyn Edelheids dogter.*

treden mede geschied; dog zyn zoon heeft geen gevolg ter wereld, nog het minste bewys van uitzondering, waar by men zien kan, dat hy des Generaals zoon is.

Wanneer nu een Opperlandvoogd zyn dienst nederlegt (daar maar drie voorbeelden af zyn, te weten, van de Heer Camphuis, den Heer van Outhoorn [die 't beide daar na zeer leed was, alzoo zy nu en dan van den regeerenden Opperlandvoogd in der tyd, niet al te wel behandeld wierden] en de Heer Zwaardekroon) zoo blyft hy in rang de naaste aan den regeerenden Opperlandvoogd, behoud zyne soldy, en verder inkomen, en heeft ook een lyfwagt van 12 Soldaaten, onder 1 Vaandrig, Sergeant, en Corporaal, hoewel hem, als hy uitreid, gemeenelyk 12 man in drie gelederen, met een Sergeant voor, en Corporaal agter, volgen, gelyk dat besluit den 25 July 1704 in opzicht van de Heer van Outhoorn, even als bevorens ontrent de Heer Camphuis, is genomen.

Post van zyn Edelheid, en de andere Heeren, ontrent het beschryven der Landvoogdyen.

In 't beschryven der Landvoogdyen heeft zyn Edelheid, en ieder Raad van Indiën (gelyk wy bevorens zeiden) zyn byzondere post, en daarom ieder een Assistent tot zyn dienst. Dus beschreef ieder van haar Edelheden A°. 1711 de navolgende posten.

Zyn Edelheid of de Gouverneur Generaal, Java's Oost-kust, en Bantam.

De Directeur Generaal heeft geen post van beschryving, om dat zyn ampt hem buiten dat werks genoeg geeft.

De Heer van Zwol, Suratte, en Bengale.

De Heer Chastelein, Ternate.

De Heer de Haan, Macassar.

De Heer Zwaardekroon, Malabar, en Choromandel.

De Heer Roozelaar, Banda, en de Kaap der goede Hope.

De Heer de Haze, Amboina, en Timor.

De Heer Castelein, Persiën, Siam, en Japan.

De Heer Steeland, Ceylon.

De Heer Timmerman, Malacka.

De Heer d'Ableing, de West-kust van Sumatra, Palimbang, en Jambi.

Om nu verder van de Opperlandvoogden van Indiën te spreeken, die zyn 19 in getal geweest, van welke de Heer Koen, tweemaal geregeerd heeft, en nu regeerd de twintigste, te weten, de Heer Mattheus de Haan. Hoewel 'er om de Heer Koen's dubbele beurt, eén en twintig regeer-beurten geweest zyn.

Het zal na allen schyn niet ongevoegelyk komen, dat wy nu eerst in het byzonder van ieder dezer Opperlandvoogden, zoo kort als ons mogelyk zyn zal, aanwyzen, wat door ieder van hen gedenkwaardigs verricht is.

HET LEVEN
VAN DE HEER
OPPERLANDVOOGD
PIETER BOTH.

Het leven van den Heer Opperlandvoogd Pieter Both.

Zyn eerste tocht A°. 1599; als Zeevoogd.

De eerste Opperlandvoogd van Nederlands Oost-Indien, is geweest de Heer PIETER BOTH, van Amisfoort.

A°. 1599 den 21 December, zeilde hy als Zeevoogd over vier schepen, Nederland, de Vereenigde Landen, Nassau, en 't Hof van Holland, voor reekening der nieuwe Brabandze Maatschappy tot Amsterdam, in gezelschap van vier andere schepen der oude Maatschappy uit Texel, dog scheidde den 26 April 1600 op 22¼ graden beoosten Madagascar van de zelve.

Hy gierde den 2 Mey op dat Eiland in de Baey van Antongil, nevens 't schip de Vereenigde Landen, om versch water aan, en vertrok den 6 na Bantam; dog geraakte eerst in de Maldivische Eilanden (waar ontrent hy den 3 Juny quam) en verscheen den 6 Augustus eerst op de Reede van Bantam, werdende van de twee schepen, die bevorens van hem gescheiden waren, kort 'er aan gevolgd.

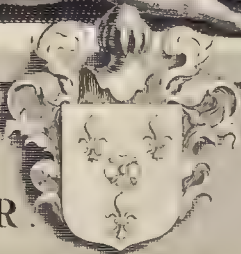
Hy verzond daar op den 25 dito Paulus van Caarden, met 't schip de Vereenigde landen, en 't Hof van Holland, na Priaman, op het Eiland Sumatra, na dat hy (die toen al den eernaam van Generaal voerde) en zyne Raaden den zelven als Hoofd over die twee schepen aangesteld hadden.

Den 19 Maart 1601 quam van Caarden weer voor Bantam; dog hoorde, dat de Heer Zeevoogd Both in December of January met zeven schepen na 't Vaderland vertrokken was. Hy vond ook, in September op 't Eiland S^t. Heleen aangegierd zynde, aldaar brieven van de Heer Both, met bericht, dat hy den 17 Juny van daar gescheiden was, gelyk die Heer ook het geluk had, dat de vier schepen, met welke hy uitvoer, in dit zelve jaar behouden in Holland quamen.

Dit was zyn eerste togt, op de welke hy wel den eer-naam van Zeevoogd (hoedanige 'er toen meer waren) en ook zomtyds van Generaal, gevoerd heeft; dog

toen

N°1.

ETER BOTH

UV.^{R} GENER. VAN INDIA.

toen is hy nog eigentlyk geen Opperlandvoogd van Indiën geweest.

Met dezen eer naam voer hy in January 1610 uit, werdende dan eens Gouverneur Generaal, over alle sterkten, comptoiren, schepen, jachten en volkeren, en dan weer eens Commandeur Generaal genaamd.

Hy voerde toen 't opperbevel over een vloot van agt schepen, namelyk:

Het wapen van Amsterdam, groot 400 lasten, als Zeevoogd, waar op Dirk Pieterszoon Kalf Schipper was.

Oranje, groot 350 lasten, onder Schipper Kornelis Riemland, en den Koopman Matthys Cotels.

De witte Leeuw, waar op Klaas Rutgerszoon Smit Schipper, en Henrik Wester Koopman was.

De zwarte Leeuw, groot 300 lasten, onder Kornelis Dirkszoon Worst (die op de reis overleden, en door Kornelis Klaaszoon vervangen is) als Schipper, en den Koopman Steven Doezen.

Vlissingen, groot 300 lasten, waar op Schipper was Jan Kornelis, en Koopman Lodewyk Izaacs, die op de reize overleden, en door Jan de Langstraaten vervangen is.

Ter Goes, groot 130 lasten, onder Schipper Kornelis Reyerszoon, en den Koopman Steven Cotels.

Ceylon, groot 170 lasten, na Mauritius geschikt, om de goederen van het schip Erasmus te laden, 't geen daar nog buiten staat lag om zee te konnen kiezen.

De Brak, waar op Jacob Franszoon Schipper, en Henrik Boekhout Koopman was.

Met deze vloot vertrokken zynde, geraakte hy, door storm, op de hoogte van 33 graden, en niet verre van 't Hoofd of de Kaap der goede Hope, nevens Ter Goes en de Brak van de andere schepen af, terwyl Ceylon mede den 30 Juny by Bahia Formosa ook van de vier andere afgescheiden was, van de welke 't schip de witte Leeuw, den 16 November, het schip de Vereenigde Landen by Poelo Pandjang (of 't lang Eiland) ontrent Bantam ontmoette, aan 't welke Schipper Smit te kennen gaf, dat de groote mast van des Opperlandvoogds schip op twee plaatzen gebersten, en dat dierhalven te vreezen was, dat die door storm wel mogt gebroken zyn; dog dat de drie andere schepen met hem in de straat Sunda ingeloopen, en naby waren, gelyk zy, na Bantam wederkeerende, den 17 dito ook 't schip Vlissingen ontmoeteden, verstaande (vermits de Soldaten en Matroozen toegestaan was, hunne vrouwen mede te mogen nemen) dat 'er op deze agt schepen 36 Hollandze vrouwen (van welke zy 'er eenige met veel verwondering zagen) geweest, waar van 'er 2 overleden; maar daar en tegen weer 2 of 3 kinderen op die reize overgewonnen waren; dog naderhand, te weten, ontrent A°. 1622, zonden de Heeren XVIIen. (zoo my den 23 October klaar blykt) 5 of 6 jonge dogters uit, die Compagnies dogters genaamd wierden, en die zy van alles, dat zy nodig hadden, voorzagen, tot koussen, schoenen, hemden, en verdere kleederen toe, waar van ook toen uitdrukkelyke voorwaarden (zoo zy in die maand na Indiën schreven) gemaakt waren. A°. 1610.

Deze nu moet men met de Soldaatenwyven niet verwerren, hoewel zy niet veel adelyker zyn.

Ik heb nog lange jaren een zoon van een dezer 6 dogters in groot aanzien gekend, en daar leven nog bloedverwanten van, om welker wil ik die Compagnies Juffer niet noeme.

Niet tegenstaande nu de Heer Both door die storm zyn mast verlooren, en zig genoodzaakt gevonden had, om met zyn schip, en de twee andere na 't Eiland Mauritius te loopen, was hy echter, na zich wat hersteld te hebben, volgens 't bergt, door 't schip Ceylon aan de na 't Vaderland trekkende schepen, Rotterdam, Hoorn, en de Vereenigde Landen op St. Heleen gegeven (alwaar 't van Mauritius den 21 February mede quam) egter ten eersten na Bantam voortgezeild, en is in 't begin van A°. 1611 (gelyk de naauwkeurige Heer Camphuis elders aanteekend) ook ter Reede van Jakatra gekomen, met voornemen, om van daar na de Oost te vertrekken.

Pas na zyn komst, den 28 January, of in 't laatst van December, heeft hy, ten tyde dat Jaques l'Heremite de jonge nog als Hoofd op Bantam lag, zeker verdrag met de Koning van Jakatra, Widiak Rama, gemaakt, waar van wy den inhoud in 't vervolg van Batavia's eersten aanleg, en grondvesting vinden zullen. Het bestond meest daar in, dat die Vorst de onzen vryen handel, en voor hun geld een behoorlyke woonplaats in zyn land toestond, met beloften van malkanderen over en weder, volgens zekere bepaling, te zullen helpen.

Dat hy zich ook eenigen tyd op de Moluccos opgehouden heeft, blykt klaar uit een brief A°. 1612 aan den Koning van Tidore geschreven, die onder de stoffe van de Moluccos reeds aangehaald is.

A°. 1613 heeft hy ook een verdrag met Modafar, Koning van Ternate, en met die van 't Eiland Makjan, een der Moluccos, aangegaan, die onder die stoffe al mede gemeld zyn.

In de groote vergader-zaal van haar Edelheden in 't kasteel Batavia, hangt hy de eerste in rang van alle de volgende Opperlandvoogden van Indiën, na 't leven afgebeeld, hebbende een gouden riem om zyn middel, als een zedig Held, die zich

A°. 1614. ten stryde bereid. Zyn kleed is zwart, na den ouden trant gemaakt, dog met goude knoopen vercierd. Om den hals heeft hy een ouderwets befje met toorn-kanten, en ponjetten aan de handen.

Na 't leven afgebeeld. Hy was bruin van oogen, bleekagtig van verwe, wat rosagtig van hair en baard, lang dog smal van knevels, kort en gedrongen van gestalte, een Heer van ontrent 50 jaaren, gelykende uiterlyk wel een oud boertje, maar te gelyk egter een man, die 't hert vol moed en dapperheid had, hoedanig wy hem hier by de letters K. K. na 't voornoemde afbeeltzel vertoonen.

Zyn meesten tyd heeft hy zich (alzoo de E. Maatschappy te dier tyd nog maar weinig landen bezat) in de Moluccos, of elders, daar het de dienst van zyn Heeren en Meesters eischte, opgehouden, en meest met het schryven van brieven aan Indische Vorsten, en met het maken van verbonden met de zelve, bezig geweest.

Zyn dood A°. 1614 ontrent Mauritius. Na dat hy nu dicht by de vyf jaaren de zaken van Indiën zeer wel bestierd had, heeft hy den 20 December 1614 zynen vervanger, den Heer Gerard Reinst, voorgesteld, en is op den zelven dag met het schip Delft, en nog drie kostelyk geladene schepen, na het Vaderland vertrokken. Hy ontmoette ontrent het Eiland Engano, dat buiten de straat Sunda ontrent 't Eiland Sumatra legt, den Heer Pieter van den Broek, komende van 't Roode meir, die zyn Edelheid, zoo als hy na de waterplaats op Sumatra loopen wilde, aan boord voer, van 't verrichte over zyn tocht opening gaf, en dus van hem scheidde.

Daar op vervorderde zyn Edelheid zyne reize na 't Vaderland; dog, ontrent het Eiland Mauritius gekomen zynde, had hy het ongeluk van daar met drie schepen te vergaan, werdende door een fellen storm tegen de klippen geworpen, dog het eene schip van zyn vloot is 't nog ontkomen. A°. 1615.

Mogelyk, en wel zeer waarschynelyk, is na dit zyn ongeluk zekere berg aldaar tot nog toe Pieter Both's berg genaamd, gelyk my dat uit zeker Dag-verhaal van A°. 1689 gebleken is, waar in Schipper Govert van Leeuwen, varende op 't Rotterdams schip, het Haantje, dit aanmerkenswaardige verhaald: *Daar is op Mauritius nog een berg Pieter Both genaamd.*

Als men bewesten, van de Zuid komende, om en by de wal henen wat noordelyker, en wat oostelyker loopt, dan heeft men een ronde berg, waar ontrent een zwarte Rivier is, en daar zig een schip van 200 lasten in bergen kan, alwaar ook maar drie huishoudingen woonen.

Uit welk schryven van die Schipper toen bleek, dat die berg van Pieter Both te dier tyd nog zeer wel daar bekend was, gelyk hy zekerlyk nog wezen zal by lieden, die daar geweest hebben.

Het verdere, dat men 'er nog van zeggen kan, is, dat de voornoemde Heer van den Broek den 19 April 1617 met het schip Middelburg, en 't jacht de duive, op Mauritius by zyne reis over dat Eiland, en Madagascar, na het Roode Meir en Suratte, aangegierd zynde; en zich daar tot den 23 May ververscht hebbende, by die gelegenheid, nevens een deel ebben-hout, ook alles, 't geen hy daar van de geblevene schepen van de Heer Both nog overig vond, medegenomen heeft, lang na dat men daar af in Holland een net bericht, door 't eene schip, dat behouden aanlandde, bekomen had.

Wy konnen niet nalaten de zee-tombe (als 't ware) van dien wakkeren en eersten, dog in zyn einde zoo ongelukkigen Opperlandvoogd van Indiën met dit Vers te vercieren.

Dit 's BOTH, *den eersten zuil der Ooster Maatschappy,*
Doorlugtig in bewind door deftige verbonden,
Gestaafd met Vorsten in het Oosten; dog verslonden
Door een te felle wind by Cerne's Ooster-zy.
Bemind van alle, zelf de rotzen en de steenen
Bewoog hy 't dor gebeente in 't einde te beweenen.

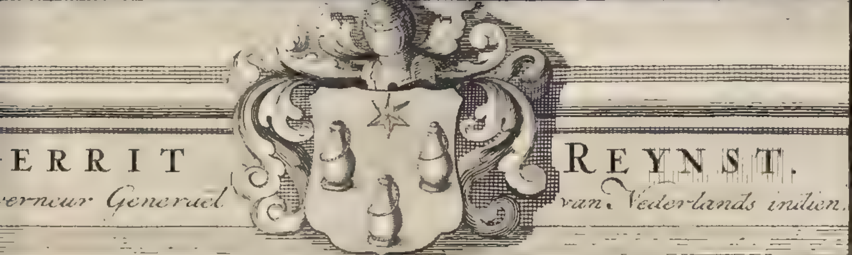
F. V.

HET LEVEN VAN DE HEER OPPERLANDVOOGD GERARD REYNST.

Het leven van den Heer Opperlandvoogd Gerard Reynst. DE tweede Opperlandvoogd van Nederlands Indiën, was de Heer GERARD REYNST van Amsterdam.

Hy was tot zyn vertrek toe, Bewindhebber aldaar geweest, zynde te gelyk met die van 't eerste Octroy aangenomen.

Hy

ERRIT REYNST.
verneur Generael van Nederlands indien.
elin
W. Jongman sculps

614. Hy voer den 2 Juny 1613 met den eernaam van Opperlandvoogd met een vloot uit Texel, waar onder ook de ſchepen Amſterdam, en Naſſau, op welk laatſte de Opperkoopman Pieter van den Broek (een Antwerpenaar) was, die, ſchoon hem weder zeer goede aanbiedingen na 't Weſten gedaan waren, op zyn Ed. aanrading, als een van zyne Raaden met hem de reize na 't Ooſten aannam.

Hy dan op den voornoemden dag uitgeloopen zynde, quam den 1 October aan een der zoute Eilanden, of in de baey van St. Vincent en St. Antonio, die tegen over malkanderen leggen, ververſchte aldaar, gierde in 't voorby loopen ook Ilha de Brava aan, daar een van zyne Soldaten, onvoorzichtig van zyne troep afgeweken, dood geſlagen wierd, quam den 10 January 1614 aan Cabo de Lopez Gonſalvo, daar hy water en brandhout innam, en gierde toen 't Eiland Annabo aan, daar zyn Edelheid tot den 21 Maart bleef.

Den 3 May voorby 't hoofd der goede Hope geraakt zynde, quam hy den 3 Juny voor 't Eiland Anſuwani, een der Majotze Eilanden, ten anker, om daar na ververſching te zien. Hy zond den Heer van den Broek met een geſchenk aan den Koning van dat land, die hem zeer vriendelyk met pypers en trommels na zyn Hof inhaalde, en die hem daar tegen met 13 oſſen, 10 ſchapen, 20 hoenderen, en eenige fruiten beſchonk, vorderende (volgens beſprek) voor ieder os alleen 2 ryxdaalders.

Zyn Edelheid zond daar na den Heer van den Broek aan de andere zyde des lands na de ſtad Demonjo, alwaar hem de Koningin door hare onderzaten mede heerlyk liet inhaalen, en alles, wat in haar land was, te koop aanbieden. Van den Broek wierd daar in 't huis van een Edelman zeer wel onthaald, en bequam 'er 203 oſſen, 30 ſchapen, 10 vette bokken, 600 hoenderen, eenige ryſt in de bolſter, boontjens, milie, en meer andere vrugten, voor een matige prys, alzoo zy daar al mede voor een os maar 2 ryxdaalders, of een Neurenberger ſpiegel, of een boek papier van 3½ ſtuiver gaven.

Na dat hy van die Vorſtin zyn afſcheid genomen had, zond hem de Heer Reynſt na 't Eiland Gaſiſa, 12 mylen van Anſuwani, alwaar hy 't ſchip Naſſau vond, zeilende met het zelve den 2 July na de vloot, in welke by zyn Edelheid, en den breeden Raad, goedgevonden wierd, vermits noit iemand bevorens in 't Roode Meir van wegen de Nederlandſche Maatſchappy geweeſt was, en men 'er nu voorby zeilen moeſt, den Heer van den Broek met het ſchip Naſſau daar heen te zenden, om te zien wat voordeel daar voor de E. Maatſchappy te doen mogt zyn.

Dus is dezen Heer Opperlandvoogd Reynſt de eerſte grondveſter van den handel in 't Roode Meir Ao. 1614 geweeſt, gelyk men naderhand op deze eerſte gelegde gronden is voortgegaan, 't geen wy onder de zaken van den handel van Suratte en 't Roode Meir breeder voorſtellen. A°. 1615.

Werd den 20 December 1614 als 2e Opperlandvoogd voorgeſteld.

Zyn Edelheid is daar op den 2 Auguſtus van de Heer van den Broek geſcheiden, en ontrent drie maanden daar na, of in November, voor Bantam ten anker gekomen, alwaar eenigen tyd gelegen hebbende, heeft de Heer Opperlandvoogd Both aan hem, als zynen vervanger, het oppergezag den 20 December 1614 overgegeven.

Den 21 van deze maand maakte hy een verdrag met den Koning van Jakatra, diens inhoud wy mede in de beſchryvinge van Batavia's grondveſting vinden zullen.

Het verder aanmerkenswaardige, door dezen Heer verrigt, is, dat hy, noodig agtende de trouwlooze Bandaneezen tot reden te brengen, nog in deze zelve maand met een vloot van elf ſchepen derwaards, over Japara en Amboina, vertrokken is, op welke eerſte plaats de Heer Pieter van den Broek, van zyne tocht na 't Roode Meir wedergekeerd zynde, zyn Edelheid in 't begin van January 1615 aantrof, en verſlag van de zaken, die hy in 't Roode Meir tot zyn groot genoegen verricht had, dede.

Van daar zond zyn Edelheid hem na 't Eiland Boeton, met laſt om den Koopman aldaar te lichten, en een ander in zyn plaats te ſtellen, en dan verder met nodige voorraad in de Moluccos by hem te komen.

Na dat nu zyn Edelheid over Amboina in Banda gekomen was, heeft hy (gelyk wy onder de ſtoffe van Banda vertoont hebben) Poelo Ay met veel dapperheid gewonnen, dat door enkele onagtzaamheid en verwaarloozing van zyn volk weder verloren wierd.

Zyn dood den 20 December A°. 1615 voorgevallen.

Deze Heer Opperlandvoogd Reynſt is niet den 7 (gelyk het gedrukt Regentenboekje van Batavia zegt) maar den 20 December 1615 aan de perſſing of loop, overleden, na dat hy twee jaaren geregeert had. Waar hy geſtorven is, blykt my nergens, dan dat 'er in 't voornoemde Regenten-boekje ſtaat, dat hy in 't koninkryk Jakatra overleden is. Het is echter te verwonderen, dat zyn graf-plaats nog wapen (gelyk van de andere Heeren Opperlandvoogden, die in Indiën overleden zyn) in de Hollandze Kerk niet gevonden werd.

Zyne afbeelding.

Hy is in de groote vergader-zaal van haar Edelheden na 't leven uitgeſchilderd, en hangt daar naaſt den Heer Both met een kraag of lob om den hals, en met een goude keten, en penning daar aan, omhangen.

Hy was een Heer van in de vyftig jaaren,

A°. 1616. ren, zeer agtbaar, en ontzaglyk en redelyk blank van wezen. Hy had een matige gestalte, was zwart van hair en baard, en groot van knevels, hoedanig wy zyn Edelheid hier by de letters L. L. in 't harnas, en bloots hoofds, na de voornoemde schildery afgebeeld, vertoonen.

Hy heeft niet veel in dienst der E. Maatschappy konnen doen, alzoo hy niet lang in Indiën geleefd heeft, hoewel hy zich anders betoont heeft een wakker man te zyn. A°. 16..

Wy hebben ook dezen Heer met een vers, op zyne hoedanigheden slaande, even als den vorigen Heer Opperlandvoogd, willen vereeren.

Den Held met ketenen van eer dus opgecierd,
De groote REYNST, *de schrik van al de Bandaneezen,*
In 't vol Curas zoo net getroffen in zyn wezen,
Zoo kenbaar afgebeeld, van ieder een gevierd,
Vertoont zich hier. De geest, het eelste van zyn leven,
Nam geen Appelles aan na waarheid op te geven.

F. V.

HET LEVEN
VAN DE HEER
OPPERLANDVOOGD
LAURENS REAAL.

Het leven van de Heer Opperlandvoogd Laurens Reaal.

De derde Opperlandvoogd van Nederlands Indiën is geweest de Heer LAURENS REAAL, van Amsterdam.

Het eerste, dat my van dezen Heer voorkomt, is, dat hy in May 1611 als Bevelhebber over vier schepen uitvoer.

Den 19 July 1616 wierd hy, Landvoogd der Moluccos zynde, in de vergadering der Heeren Raaden van Indiën, toen in de Moluccos vergadert, als derde Opperlandvoogd van Indiën aangesteld, met eenparigheid van stemmen, juist in die tyd, dat de beroemde Zeevoogd, Joris van Spilbergen mede in Ternate was, gelyk hy aldaar, gedurende den tyd van zyn opperbestier, zyn verblyf gehouden heeft.

In zyn tyd is niet veel van gewigt voorgevallen, alzoo hy zeer gerust geregeerd heeft, hebbende met zyne bondgenooten in een vaste vrede geleefd, terwyl hy van zyn vyanden alomme ontzien wierd, en van hen niets te vreezen had; zoo dat zyn eenige zorge maar was, om den handel van onze Maatschap ter plaatze, daar die nu reeds gevestigt was (te weten, in Amboina, Banda, Ternate, op Java, Choromandel, in 't Ryk van den Mogol, in Japan, in 't Roode Meir, en elders) met kragt voort te zetten, dat hy ook met veel yver en lof gedaan heeft.

Die A°. 1618 afging.

Ook heeft hy niet lang geregeerd, aangezien de Heeren zeventienen tot Middelburg vergaderd, volgens hun schryven van den 31 October 1617 goedgevonden hadden, zyn Edelheid op zyn verzoek te verlossen, en den Heer Koen tot zynen vervanger te noemen, hoewel hy eerst A°. 1618 wanneer die tyding ontrent Juny in Indiën quam, afstand van zyn opperbewind gedaan heeft, van welke tyd af ook het begin van de Heer Koen's regeering gerekend moet werden.

Wy zullen hier na, daar wy van Batavia's grondvesting spreken, zien, hoe de Heer Koen dezen Heer Oud-Opperlandvoogd Reaal in 't begin van A°. 1619 ontrent Batsjan ontmoet, en hoe hy daar na met zyn Ed. en met veel Raaden van Indiën overlegt heeft, op wat wyze men de Engelschen, op Bantam en Jakatra niet weinig de meester speelende, als ook den Bantammer, en den Koning van Jakatra beteugelen, en ons volk uit hun geweld verlossen zoude.

Schoon nu de Heer Reaal, afstand van het oppergebied gedaan had, liet hy egter niet na den Heer Oppergebieder, en den Raad van Indiën, nog lang daar na van zynen goeden en wyzen Raad in die bekommerlykste tyden, zelfs tot Jakatraa's verovering toe, en wat daar verder op volgde, te bedienen, en alles, wat in zyn vermogen was, nevens hen tot grondvesting van den nog zwakken staat der Maatschappy aan te wenden, gelyk wy dat in de beschryving van Jakatra's verovering breeder zullen aanhalen.

En A°. 1619 na 't Vaderland vertrok.

Na dat hy nu negen jaren in dienst der E. Maatschappy, en de eerste Opperlandvoogd van Indiën geweest was, die zich aan land (te weten in de Moluccos, vast ne-

AURENS
verneur Generaal
REAAL
Van Nederlands Indiën
Delineavit ad effig.
Dirk Jongman sculpsit

1620. nedergezet had, daar de twee vorige Oppergebieders van Indiën meest dan hier, dan daar omgezworven hadden) is hy, na de hoogste ampten van Indiën met zeer veel lof, en met de roem, van dat hy een zeer agtbaar en geleerd Heer was, bediend te hebben, den 5 Augustus 1619 met het jacht de Eenhoorn vertrokken, en den 20 January 1620 (volgens schryven der Heeren zeventienen) behouden in 't Vaderland aangeland, alwaar hy verder in verscheide hooge ampten ten dienst van den Staat, en van zyn geboorte-stad, en tot Admiraal over een vloot van tien schepen, die de Heeren Staten Generaal in 't jaar 1626 ten dienst van Engeland zonden, gebruikt is.

[...]ere [...]n tot [...]an de- [...]Heer [...]bragt.

Hy was een Heer van veel verstand, en die van zyn teedre jeugt af al zulke proeven van zyn groote bequaamheid, en loffelyke omgang, gegeven had, dat hy toen van den Ridder Hoofd in zeker gedicht genaamd werd:

't Puik-oogelyn der jeugd der Amstelsche landsdouwen.

En gelyk hy, by zyn aanwezen in Indiën, alomme deftige blyken van onverwinnelyke dapperheid, groot beleid, en ongemeene voorzigtigheid, niet alleen ontrent zaken van oorlog; maar ook ontrent den koophandel (zoo verre die tyd toeliet) tot groot voordeel der E. Maatschappy gegeven had, alzoo heeft hy in zyn hoogere jaren hooger eer en eer-ampten, binnen en buiten 's lands bekleed, en zyne bedryven zyn, zoo aan zyne landsgenooten, als buiten zyn vaderland aan ieder zeer roemrugtig voorgekomen, gelyk hy ook waardig gekeurd is, om als Gezant van dezen Staat, aan 't Hof van den Koning van Groot Brittanje gebruikt, en door dien Vorst tot de waardigheid van Ridder verheven te werden. Ao. 1620.

Dat dit ontrent Ao. 1626 voorgevallen zy, blykt ons uit de Klinkdichten van den grooten Vondel fol. 299 in dezer voegen:

AAN DEN HEER
LAURENS REAAL
RIDDER, OUD GENERAAL IN OOST-INDIEN;

Op zyn Ridderschap en inwyding door zyn Majesteit van Groot-Brittanje.

EEr quynt een Leeuwen-hart, benepen tusschen muuren,
Dan het zich temmen laat, zoo doet myn LAURENS *ook;*
Die 't busse-poeder sleept door golven, vlam, en rook,
En met een ysren moed de Spanjaards kan verduuren.

't Zy dat in 't geurig Oost, daar 's lichts gebraden uuren
Gaar koken 't riekend kruyd, uw heerschend hart ontlook.
't Zy dat gy onder 't Britsch en Hollands waterspook
Regt op den Vorst van 't West gingt onze vlooten stuuren.

En zond hem 't oorlog t'huys, en deed zyn grootzigheyd
Verschricken voor de Leeuw, die in de roozen weyd,
Voor deze Eenhorens, die zich mengen in 't Oranje;

Dies overwelkom gy op Karels krooning zyt:
Daar 't koninklyke zwaard u d'eersten Ridder wyd,
Die 't Vaderland verplichte, en 't Ryk van Groot-Brittanje.
MDCXXVI.

Alle welke aanzienelyke ampten de zelve Dichter van dezen voortreffelyke Heer, onder de beeltenis, door den beroemden Schilder Thomas de Keizer gemaakt, in 't korte aanroert, en hem aldus met levendige trekken afbeeld:

Zoo maalde een Keizers hand den wakkeren REAAL,
Den Ridder, den Gezant, den grooten Generaal,
Voorzien met brein in 't hoofd, met oorlogs-moed in 't harte.
't Was hy, die Spanjen op zyn eigen bodem tarte,
Vaar heen, gelauwerd hoofd, gelukkig door de zee,
En breng voor 't Vaderland ontelbre kranssen meê.

Ao. 1620. Hoe grooten vriend hy van dien Prins der Nederlandze Dichters geweest zy, kan men verder zien in het Lof der Zeevaart, dat hy aan dezen Heer als oud Generaal van Oost-Indiën opdraagt.

Dit dede de Heer Vondel niet zonder reden, alzoo de Heer Reaal zelfs ook een liefhebber van de Dicht-kunde, en een kenner van de Latynsche taal (beide zeldzaam in Indische Opperbestierders) geweest zy, 't geen ons beide blykt uit het Sonnet Ao. 1625 door zyn Edelheid op de Heer Konstantyn Huygens gemaakt. Ao. 1620.

SONNET
OP DE
LEDIGE UUREN
VAN DEN ED: HEERE
KONSTANTYN HUYGENS,
RIDDER.

WAt Hof doet zich hier op vol allerleye bloemen
Van scherpe jockery, van deftige Hemelpraat
Van heylzaam bitterheyd van nutte zeden-raad
Van Minnekoozery, het geen wy vryen noemen.

En ginder in de paên staat afgeschilderd, hoe men
Zich quyten zal na pligt in opgeleyden staat,
Gy die uw snoepig oog op aardsche bloemen slaat,
Verstond gy dees te regt, gy zoudze hooger roemen.

Uw Tulp die ryst, en swymt. Uw schoone Violier
Narciss', en Hyacinth, en riekend Eglentier,
En al het aard-tapyt de winter komt berooven:

Maar deze bloemkens, die haar onverwelkte blaân
In 't bloejenst van de jeugd zoo staatig open staan
*Ons in de zomer-tyd een * winter-ooft belooven.*

LAURENS REAAL.

* Dat duurd langst. Victurus genium debet habere liber.

Ook is hy in dat zelve jaar Bewindhebber geworden tot Amsterdam, gelyk uit de lyst van de Bewindhebbers, achter in ons eerste Deel van Nederlands Mogendheid, blykt.

Ao. 1626 den 18 April komt hy zoo ook voor, als in die hoedanigheid voor haar Hoog-Mog: verschynende.

Ao. 1630 leze ik den naam van Doctor Laurens Reaal onder de 36 Raaden der stad Amsterdam.

Den 29 April 1631, wierd hy als Commissaris van de Wisselbank aldaar met deze Heeren, en in de volgenden rang met een nieuwen eer-naam gekoren.

Jacob Bakker.
Kornelis Bicker, Gerardsz.
Dr. Laurens Reaal, Ridder.

Ao. 1632 komt hy met die zelve twee eer-naamen van Doctor en Ridder, en nog met die van negende Schepen voor.

Ao. 1633 was hy Weesmeester aldaar.

Ao. 1634 zat hy weder als agtste Schepen.

Ao. 1635 was hy weder in de Wisselbank geplaatst.

Ao. 1636 komt hy als zevende Schepen voor. En Ao. 1637 is hy, ten derdemaal in de Wisselbank aangesteld, en in dat zelve jaar den 21 October overleden, en aldus met een grys hoofd, met lauren van alle bedenkelyke eere, en met een krans van onsterffelyken roem omvlogten, in zyn vaderlyke stad ten grave nedergedaald, zynde zyne gedagtenis (zoo die niet reeds

1620. reeds genoeg door zyne groote bedieningen, en waardigheden by de nakomelingen vereeuwigt was) by 't geven van zynen naam aan zekeren oord in zyne geboorte-stad, het Reaalen Eiland genaamd, gelyk als onsterffelyk gemaakt.

Deze Heer hangt mede in de vergaderzaal van haar Edelheden in 't kasteel Batavia, als derde Oppergebieder van Indiën, na 't leven uitgeschilderd.

af- ding. Men ziet hem daar met een groote lob, of kraag van den ouden tyd, met een keten, waar aan een goude penning, met een hoed op 't hoofd, en in 't pantzier, als een strydbaar held, vertoont.

Hy was een Heer van een middelmatige gestalte, hebbende kleene bruine oogen, een blank en glad vel, een dunne neus, A°. 1620. een vriendelyk en blozend wezen, zwartagtig van hair en baard, en na gissing oud 45 of 46 jaaren toen hy geschilderd wierd. Hoedanig wy hem hier by de letters M M. ook vertoonen.

Hy quam uiterlyk zeer vriendelyk, en zeer nedrig voor, verbergende dus de groote hoedanigheden van de ziel onder een eenvoudig gelaat, als 't ware, van een nedrig oud Batavier, hoedanig het postuur dier aloude helden in 't gemeen plagt te wezen.

En of men dezen braven Heer daar by nog niet wel genoeg kennen mogt, hangen wy, ter eere van zyn Edelheid dit vers nog onder zyne beeltenis.

Den wakkeren REAAL, *dien grooten afgezant,*
Den Hoofdgebieder in het Oosten dus beladen
*Met Ooster-*LAUREN *van veel eer, en praal-cieraden,*
Den Ridder vol beleid, 's lands ware rechterhand,
Komt hier te voorschyn; maar waar vond men oit REAALEN,
Die met het hoogste alloy by deze konden haalen?

F. V.

VIERDE HOOFDSTUK.

H*Et leven van den Heer Opperlandvoogd* Jan Pieterszoon Koen. *Het leven van den Heer Opperlandvoogd* Pieter de Carpentier. *Afbeelding deszelfs. Het verder leven van de Heer Opperlandvoogd* Jan Pieterszoon Koen. *Zyne afbeelding.*

HET LEVEN VAN DE HEER OPPERLANDVOOGD JAN PIETERSZOON KOEN.

leven de ...r Opperland-...gd Jan ...ers-...n Koen. DEze Heer is geweest de vierde Opperlandvoogd van Nederlands India.

Hy is (zoo de Heer Velius in zyne beschryving van Hoorn zegt) den 8 January 1587 tot Hoorn geboren, voer de eerstemaal A°. 1607 als tweede, of Onderkoopman op 't schip Nieuw Hoorn na Oost-Indiën, en quam in die bediening op 't zelve schip A°. 1611 weder t'huis.

Voor de tweedemaal lust hebbende, om dien togt te hervatten, wierd hy A°. 1612 by de kamer Amsterdam als Opperkoopman aangenomen, en als Bevelhebber over de schepen de Provintien, en de Hope, den 12 May uit Texel weer na Indiën gezonden; alwaar hy zich by de Hoofden van Indiën, door zyne naarstigheid, bequaamheid, en beleid in de zaken des koophandels, te Romen op het comptoir van den vermaarden Romeinschen koopman, den Heer Piscatori, al in zyn jeugd verkregen, zoo aangenaam en noodzakelyk heeft weten te maken, dat men in den jare 1613 goedvond hem tot Raad, en Directeur Generaal (een titel bevorens onbekend) of algemeen bestierder van den Nederlandschen handel in Oost-Indiën, te bevorderen, en hem in dat ampt ook met de titel van President tot Bantam, daar wy nu al eenige jaren een comptoir en verblyfplaats gehad hadden, te plaatzen, met last, dat alle buiten-opperhoofden voortaan hunne boeken na Bantam, als 't hoofd-comptoir, zouden zenden, om aldaar nagezien, en met hare goederen, als mede met hun winst en verlies, na styl der Kooplieden, in de algemeene boeken overgebragt te werden, en om daar op jaarlyks een nette staat van 't gene de Maatschappy in Indiën bezat, en van hare winsten en verliezen,

A°. 1618. te konnen maken; gelyk de Heer Koen, die in de cyffer-konst, en 't Italiaans-boekhouden, zeer ervaren was, dan van dat jaar af allereerst van dit alles zyn werk gemaakt, en de algemeene boeken gehouden heeft, uit al welk gedurig doorloopen der boeken van al de comptoiren ligt te bevatten is, dat hy een zeer net begrip, en klaar doorgezicht van den ganschen handel der Maatschappy in het Oosten in zeer korten tyd heeft konnen bekomen, en veel beter, dan iemand, in staat geweest is, om te oordeelen, wat'er tot bevordering van hare magt vereischt wierd.

Hy is het ook geweest, die den Opperkoopman Pieter van den Broek, op last van den Oppergebieder Reynst, voor de tweede maal in den jare 1615 in May met 't schip Nassau na 't Roode Meir zond, en na dat hy in den jare 1617, den 18 November weer tot Bantam, pas na de dood van voornoemde Heer Reynst, gekomen was, stelde de Heer Koen, als bestierder van den handel aldaar, dezen Opperkoopman van den Broek den 7 January 1617 voor als Bevelhebber en voorzitter over de schepen Middelburg, en het jagt de Duive, om daar mede over 't Eiland Mauritius, Madagascar, en 't Roode Meir, na Suratte te gaan, en te gelyk de Portugeezen alle mogelyke afbreuk te doen.

In deze bediening van algemeen Bestierder van den handel is hy gebleven, tot dat de Heeren zeventienen goedvonden den Heer Reaal, op zyn verzoek, te verlossen, en volgens hun schryven van den 31 October 1617 den Heer Koen het opperbewind van Indiën op te dragen, en hem eenen bevel-brief van haar Hoog-Mog: de Heeren algemeene Staten, en ook van zyn Vorstelyke genade Maurits van Nassau, Prince van Oranje nevens den hunnen, waar by zy hem aanstelden, toe te zenden; uit kragte van welken eersten last-brief hy wel aan de Bewindhebbers (blykende uit zyn brieven onder de papieren van de Heer Camphuis nagebleven) schryven dorst, dat hy hunne orders niet gehoorzamen kon, als alleen, wanneer hem bleek, dat ze in vergadering van de algemeene Staten nagezien waren; waar over hem die Heeren zeventienen den 8 September 1622 wel zeer scherp geantwoord hebben, maar waar aan hy zich in 't minst niet gekreund heeft.

Van dit schryven der Heeren Bewindhebbers heeft eerst tyding aldaar ontrent Juny 1618 konnen komen, 't geen dan de reden is, waarom hy van Juny af eerst als Opperlandvoogd moet aangemerkt werden.

Hy trad manmoedig in een zeer hagchelyk bestier, niet door nalatigheid van zynen voorzaat, maar door de trouwloosheid en geveinstheid, zoo van den Pangerang van Bantam, als van den Koning van Jacatra, welker beider bedriegelyken aard, moorddadig opzet, en schelms verraad wy omstandig zullen voorstellen, daar wy van 't begin der Vesting en der stad Batavia spreken, alwaar hy geen minder blyken van zyne dapperheid, en oorlogs-kunde, als van zyne zonderlinge kennis van den handel, en 't boekhouden, geven, en toonen zal, dat hy met geen minder lof, en helden-moed den staf van 't opperbevel, als wel met veel beleid en schranderheid de pen wist te voeren, en dat hy, die Koen van naam was, wegens zyn dappere en koene daden, ook waardig was dien heerlyken naam, die mede niet als dapperheid voorspeld, en 't geen overal ook zoo Koen van hem tot zonderlinge eer van zich zelf, en tot groote luister van zyn vaderland, beantwoord wierd, toonende dat het siedend bloed der oude Batavieren nog in zyn aderen was overgebleven, om zelf in 't Oosten nog bekend te werden, en daar zoo wel, als in 't Westen, hunnen beroemden naam, door 't vellen van duizenden vyanden, en door stroomen van hun bloed te doen vlieten, by den nakomeling ongekreukt te houden. A°. 1618.

Die de bedryven der vorige en der volgende Oppergebieders van Indiën omstandig kend, en die ze aandagtig met die van dezen weergadeloozen Heer Koen vergelykt, moet bekennen, dat de eerste drie in velen opzigten het ys gebroken, en dat eenige van zyne opvolgers wel verscheide hagchelyke voorvallen, waar in hunne dapperheid, moed en groot beleid, sterk uitblonk, bygewoond, en zelf ook 't geluk gehad hebben, dat de meeste landvoogdyen onder hun opperbewind zyn veroverd, maar echter is het zeker, dat, zoo ten aanzien van de geringe magt der Maatschappye in die tyd, als ten aanzien van de magt en menigte der vyanden, en voor al, in opzicht van de gadelooze standvastigheid, 't voorzigtig beleid, en de heldagtige ondernemingen van dezen Heer, in die allerbenaauwste tyden, in welke hem dit bestier opgedragen wierd, 'er geen een van allen is, die by hem met regt kan, of mag vergeleken worden, en hoewel wy hen op zyn plaats gaarn den verdienden lof willen geven, is 'er egter tusschen hunne ondernemingen, en die van de Heer Koen, een zeer groot onderscheid, aangezien de Maatschappy in hunne tyden lang te voren haren vasten zetel te Batavia, en door het veroveren van verscheide landen, en door haren voorspoedigen handel (waar toe de Heer Koen mede veel bygebragt had) reeds zoo grooten magt verkregen had, dat zy in staat was, om te water en te lande de grootste Mogendheden van Indiën te wederstaan, en, des noods, die ook zelf met ontzagchelyke vlooten, van uitgelezen krygsknegten opgepropt, in hun eigen landen te gaan aan-

1618. aantasten; daar het in de Heer Koen's tyden geheel anders gelegen, en 'er van alles groot gebrek was.

In zynen tyd bezat de Maatschappy nog niets, dan Amboina, die schoone en nu zoo nagelryke Landvoogdye, door den Zeevoogd Steven vander Hagen Ao. 1605 den 22 February, meer door lafhartigheid van den Portugeeschen Landvoogd Gaspar de Melo, die 't kasteel, met alles, 't geen zy daar hadden, by verdrag overgaf, dan wel door zyne dapperheid (hoewel anders mede een wakker man) veroverd, en schoon de bestierder der Moluccos, de Heer Reaal, al voor de tyd van zyn opperbewind, in Ternate zyn verblyf gehouden had, was dat meer door de goedheid van dien Koning, en volgens 't gemaakt verdrag, dan wel volgens eenig regt van eigendom aldaar, geschied.

Hoe slegt de zaken tot die tyd toe in Banda stonden, en met hoe veel wispelturigheid en trouwloosheid de dienaaren der Maatschappy aldaar behandeld waren, hebben wy klaar ter plaatze, daar wy van de Bandasche Landvoogdye handelen, getoont.

't Is waar, dat wy al eenige jaren met den Koning van Bantam, en ook met dien van Jacatra, in eenigen handel geweest, en ons in beide die steden verblyfplaatzen met zoodanige pakhuizen, als wy tot het bergen van onze waaren van noden hadden, toegestaan waren, ja dat de Heer Koen zelf eenige jaren aan een, als algemeen Bestierder van den handel van Indiën, in Bantam gelegen had; maar de gelukkige en geruste tyden waren voorby; de nayverige Pangerang of Ryxbestierder aldaar, ziende, dat het de Hollanders niet alleen om den handel te doen, maar dat al hun zoeken te gelyk ook was, om tot hun eigen zekerheid een vastigheid in 's Konings land te bouwen, en met veel reden vrezende, dat zy, die verkregen hebbende, al verder tragten zouden, onder de naam van handel, wel eens meester van hun land te werden, kon niet goed vinden hen langer daar te dulden, alzoo hy vreesde, dat zy, even als de slang (waar by zy gewoon zyn de Hollanders te vergelyken) na dat zy eens het hoofd ergens in gekregen hadden, ook zeer gemakkelyk daar 't gansch lichaam wel eens in wringen zouden, een stelling, die by al de Vorsten van het Oosten, uit vreeze voor de dapperheid en 't beleid der Hollanders, gemaakt, en al dikwils door 't opborlen van geschillen, en daar uit gerezen oorlogen, bewaarheid is.

Deze verre-ziende Pangerang van Bantam nu, die tegen de Hollanders, als handelaars, en kooplieden, noit iets gehad, en in tegendeel van hunnen handel veel voordeel getrokken, en dierhalven redenen had, om hen daar alyd te dulden, begon, zoo by overweging van de voorgemelde staatkundige reden, als by verindagtiging van die oude voorzegging, waar by hun ondergang, en die van veel andere Oostersche Vorsten, door diergelyken volk voorspeld was, nu geheel andere maatregels, dan bevorens, te maken, en spoedige middelen te zoeken, om zig voor dit gevaar te bevryden, en zulke gevaarlyke nabuuren, die hy maar als adders in zyn boezem aanzag, door wat weg het ook wezen mogt, eerst maar uit zyn hoofdstad te krygen, en naderhand, het zy met list, het zy met geweld, uit te roejen. Ao. 1618.

Om daar af een begin te maken, plaagde hy, een doortrapte vos zynde, de Hollanders door duizenderlei wegen, zonder ophouden, en daar waren geen voorvallen, waar in hy geen blyken van deze zyne quaadaardigheid, dog egter met zoo veel list en Bantamze geveinstheid gaf, dat het hem noit aan redenen ontbrak, om zig daar af te verschoonen, hoe sterk ook Koen zyn geheime toeleg door al' zyn Javaanze gedienstigheden en vergezogte ontschuldigingen mogt zien doorsteken.

Uit al welke listige en langer ondragelyke geweldenaryen, en quellingen, den Heer Koen, en de zynen aldaar, aangedaan, hy nu al lang had konnen zien, dat het voor de Hollanders niet raadzaam was langer daar te blyven, buiten dat hy nu en dan ook al ontdekt had, wat toeleg men daar reeds gemaakt had, om hem zelf (waar van hy den 29 January 1617 door een Chinees, en een vrouw, gewaarschouwd wierd) te vermoorden, en dat hy dierhalven in 't korte besluiten moest van daar te verhuizen, te meer, alzoo hy ook buiten de Bantammers, de Engelzen, die hem ten uiterste benyden, en den opgang der Hollanders aldaar, en elders, met een dwars oog aanzagen, tot geslagene vyanden had, die al hun kragten inspanden, om de Hollanders, waar 't mogelyk, uit Indien te boenen, en zich ook niet schaamden, om op het leven van dezen held toe te leggen, en daar in met den Bantammer eene lyn te trekken.

Dus zag hy, dat voor eerst een beter verblyfplaats diende gezogt te werden, daar men de goederen der E. Maatschappy zeker vertrouwen, en daar men zich ook buiten gevaar vast zetten, of wel den algemeenen zetel der Indische Batavieren grondvesten, en die als de hoofdplaats van hunnen handel met 'er tyd aanbouwen kon. Een zaak, die de Heeren zeventienen by hun schryvens hem ook zeer ernstig hadden gelieven te bevelen, alzoo zy uit de gedurige klagten over de Bantammers ook al lang gezien hadden, dat het best wezen zou, hoe eer hoe liever na een andere goede verblyf- en algemeene vergaderplaats

A°. 1619. voor de gaande en komende schepen der E. Maatschappy te zoeken.

Maar wat heeft die wakkere en voorzigtige Heer niet moeite en tegenspoeden, zoo van de Pangerang van Bantam, als van den Koning van Jacatra, en wel voor al van de Engelschen, geleden; hoe meenigmaal is hy niet in doodelyk gevaar geweest. Tot wat uiterste is de ganschen staat der E. Maatschappy niet, ten tyde dat hy oppergebieder was, geraakt; wat kloekheid heeft hy niet, toen alles als aan een zyde draad hing, getoont, met wat een hartelyke koenheid heeft hy niet, toen zommige al begonnen te wankelen, en van 't verlaten van 't nieuw-aangebouwde fort of (zoo men het toen noemde) 't huis op Jacatra (daar wy eerst maar een groot pakhuis, en een timmerwerf hadden) te spreken, hoe standvastig en onbewegelyk, zeg ik, heeft hy niet, tot verbaastheid van velen (hoewel 'er ook anderen waren, die hem daar in onderschraagden) tot verblyf aldaar, en tot het versterken van 't zelve gestemt, en daar op de Engelsche vloot onder haren Zeevoogd Thomas Daal, hoe veel sterker die ook dan de zyne was, en hoe hagchelyk ook die onderneming scheen, met een heldagtige hardvogtigheid, zoo wel met zynen alomgevreesden naam overeenkomende, als een onverzaagde Zeeleeuw zelf gaan aantasten.

Wel is waar, dat hy eindelyk, alzoo de Engelschen, door 't aankomen van meer schepen, hem te sterk wierden, zich genoodzaakt vond, de zynen voor een tyd (alzoo hy hen met zyn byhebbende magt dog niet redden kon) te verlaten, en te Jakatra dus voor die twee bloeddorstige tygers te lande, en voor de woede der Engelschen, die zy geen stroo in de weg gelegt hadden, te water als bloot te stellen, maar dit deed hy niet, als na zeer goed overleg, en na den Bevelhebber der sterkte, den Heer Pieter van den Broek, te waarschouwen, dat hy alleen na Amboina en de Moluckos vertrok, om met meer magt uit de Oostersche Landvoogdyen hem, zoo ras het mogelyk was, te komen ontzetten, het geen hy ook zoo getrouw en voorzigtig bevestigt, en zoo gelukkig uitgevoerd heeft, dat hy, na Japara in het voorby gaan, en voor een ontbyt te hebben weggenomen, na 't stormenderhand innemen en in kolen leggen van Jakatra, en na 't veroveren van 't gansch Koninkryk van die naam op den 30 May (dat zedert zyn vertrek door den listigen Pangerang verraderlyk ingenomen was) na het opeisschen van al onze gevangenen van dien Bantamschen Ryxbestierder, met die stoute last van hen binnen 24 uuren aan zyn boord te leveren, of dat hy ze zou komen halen, waar op hy die ook ten eersten volgen liet, en na het verdryven van de Engelzen van voor Bantam, zoo ras zy maar berigt van A°. 1619. zyn komst kregen, waarlyk te houden zy voor de eerste en voornaamste grondvester van den staat der E. Maatschappy in het Oosten, en verdiend heeft, niet alleen, dat zyn naam onder de beroemste en dapperste helden der wereld getelt, met al de lauren van eere, zoo wel by hem verdient, maar dat ook de gedagtenis van zyn groote en onsterfelyke roem altyd levendig gehouden, en in 't hert van alle ware Batavieren en beminnaars van ons vaderland, en van des zelfs opgang in het Oosten, geschreven werde.

In het begin van A°. 1619 was hy eerst na Amboina, daar hy den 4 February aanlande, vertrokken, om daar alles, wat hy kon, by een te zamelen, van waar hy na de Moluckos zeilde, daar hy den ouden Oppergebieder van Indien, den Heer Laurens Reaal by Batsjan ontmoete, keerende met hem alleen eerst na Amboina, en van daar verder na Java, zamen ondertusschen overleggende, op wat wyze zy zig aan hun algemeene vyanden wreeken zouden.

Hy is het ook geweest, die, gedurende dat hy algemeen Bestierder van den handel, of Opperlandvoogd van Nederlands Indien, was, den handel der E. Maatschappy, te voren zeer vervallen, in de voornaamste deelen van Indien, als in Mocha, Persien, Suratte, Choromandel, Arrakan, Patani, Siam, Cambodia, Atsjien, op de West-kust van Sumatra, op Andragiri, Jambi, Palimbang, op gansch Java, Borneo, in de Moluckos, in Amboina, Banda, en in veel andere plaatsen, of hersteld, of de eerste gronden daar toe gelegt heeft, waar toe het eerste ondernemen van den handel op China, en Japan, en het bouwen van de vesting op 't Eiland Pehoe, een van de Piscadores, of Visschers-Eilanden, ontrent Formosa, en het verwisselen van Tajouan 'er tegen, al mede betrekking hebben.

By zyne verovering van Jacatra heeft hy ook den zetel der Nederlandsche Oppergebieders, volgens de last van zyne Heeren en Meesters, by zyne aanstelling, van Bantam, en Ternate (daar de drie vorige Oppergebieders zig meest onthouden hadden) verplaatst, en de plaats in 't Koninkryk Jacatra, daar nu de stad Batavia op legt, daar toe verkoren, gelyk het die tot nu toe, met veel luister en nuttigheid der E. Maatschappy, gebleven is.

Aldus heeft hy ook in den jare 1621 in Maart, den wispelturigen en moorddadigen Bandanees beteugelt, Banda, dat reeds zoo veel Hollands bloed gekost had, eerst regt veroverd, en alles daar, door zyn gevreesden naam en dapperheid, in zoo veel rust gebragt, dat het zedert zig niet heeft durven nog konnen bewegen, maar in tegen-

PIETER DE CARPENTIER.
Gouverneur Generaal van Nederlands Indien.

M. Balen delin. ad effig. *J. v. Braam et G. o. Linden exc. cum Privil.* *N. T. Punnae sculp. 173*

1623. gendeel groote winsten aan de E. Maatschappy heeft toegebragt.

Na dat hy nu 't opperbestier van Indien van Juny A°. 1618 zoo getrouw bedient, en al het veroverde met zoo veel beleid, door zynen alom gevreesden naam bewaard had, heeft hy, nu genegen zynde weer na zyn vaderland te keeren, zyn oog over een van de bequaamste dienaren der E. Maatschappy laten gaan, om dien tot zynen vervanger te gebruiken.

Onder deze quam hem als de bequaamste voor, de Heer Pieter de Carpentier, A°. 1616 met het schip de Trouw als Opperkoopman uitgevaren, welken hy, A°. 1619, in Amboina zynde, als ordinaris Raad, en algemeen Bestierder van den handel der E. Maatschappy, in zyn plaats aangestelt had, welken dienst hy tot zulk een byzonder genoegen van de Heer Koen waarnam, dat hy, na 't vaderland om zyn verlossing schryvende, in de algemeene brief de voortreffelyke hoedanigheden van dezen Heer omstandig aanhaalde, daar nevens voegende, van oordeel te zyn, dat hy de bequaamste was, om zyn vervanger te wezen, en dierhalven alleen waardig, om van hem aan de Heeren daar toe voorgedragen, en zeer ernstig aanbevolen te werden. A°. 1623.

Daar op in het antwoord der Heeren zeventienen A°. 1622 last bekomen hebbende, om zyn opperbewind aan dien Heer over te geven, heeft hy dat (na 't zelve 4 jaren, 6 maanden, en eenige dagen waargenomen te hebben) den 31 January 1623 met toestemming van de aanwezende Heeren Raaden gedaan, en hem op dien tyd als Oppergebieder van Indiën voorgesteld.

Op de zelve dag nu met het schip Dordregt, en nog 4 andere welgeladen schepen, van Batavia vertrokken zynde, is hy in September in Zeeland (zoo de Heeren zeventienen den 23 October 1623 schreven) met 4 schepen behouden ten anker gekomen, gelyk het vyfde, van hem afgeraakt, in November gevolgd is, 't geen die van de Oost-Indische Maatschappy zoodanig gesterkt heeft, dat op die tyd (een zeer aanmerkenswaardige zaak) eenige weinige kooplieden al de peper der E. Maatschappy, bedragende een getal van 19000 baalen, en een somme van 45 tonnen gouds beloopende, by verdrag opgekogt hebben.

HET LEVEN
VAN DE HEER
OPPERLANDVOOGD
PIETER DE CARPENTIER.

Leven van de Heer Opperlandvoogd Pieter de Carpentier. DEze Heer was de vyfde Opperlandvoogd van Nederlands Indiën.

Deze Heer Oppergebieder de Carpentier, in dit zyn ampt getreden zynde, heeft zig niet min naarstig en voorzigtig in het zelve, als in dat van Algemeen Bestierder, gedragen, en alles in die eerste maar pas ontloken staat der E. Maatschappy in het Nieuw Batavia bygebragt, wat eeniger mate tot staving van den borger-staat, en verdere voortzetting van den zoo onlangs daar gevestigden hoofd-handel dienen kon.

In zyn tyd viel 'er een zeldzaam geval voor, als hy eens van de Tygers-jagt te rug quam, en men, met 't vallen van den avond, nu dicht by Batavia de paarden, volgens gewoonte, uit de Rivier water wilde geven. Terwyl een van zyn Edelheids lyfschutten daar bezig was, om zyn paard, zoo als hy 'er nog op zat, te laten drinken, schoot 'er een Kayman na toe, die 't paard vattede, en in aller weerwil in de Rivier trok, zoo dat de Ruiter maar pas tyd had, om 'er zig met een sprong af te redden.

Dit geval alomme op Java gehoort zynde, liet de Koning van Tsjeribon zyn Ed. weten, dat hy een bezweerder had, die raad wist, om dien Kayman levend op te doen komen, den welken hy zyn Ed. zond, om dat uit te werken, en hem te straffen. Zyn Ed. nam dit aan; dog vast stellende, dat 'er konst of bedrog onder liep, liet dezen bezweerder over al na gaan, alzoo hy zeide tot dit werk eenige dagen van noden te hebben, en hy zag hem eindelyk met een grooten Kayman aankomen, dien hy zeide gevangen te hebben, en de zelve te zyn, die dat paart in de Rivier getrokken had.

Zyn Edelheid, zyn Spion nu gesproken hebbende, hoorde, dat hy hem met een vetten aap (daar de Kaymans dol na zyn) gevangen; maar geenzins door eenige bezwering gekregen, of uit de Rivier op doen komen had. Hy had dien aap aan een groote twee-takkige haak geslagen, en die over een tak boven 't water gehangen, waar op de Kayman toegeschoten, en zoo vast gehaakt was, dat hy volgen moest, wanneer hy hem daar mede na zig toegetrokken had.

A°. 1623. Zyn Ed. deed den Kayman met een byl in de nek ſlaan, die'er, als van een aambeeld, op afſtuite, en 't dier zou dien man, die het dede, buiten ontzet, afgemaakt hebben, dog andere, toeſchietende, bragten het om.

Zyn Edelheid bedankte den bezweerder, gaf hem een geſchenk, liet hem in zyn wezen, en deed ook zynen Vorſt zeer hertelyk voor dien grooten dienſt danken, hebbende door zyne ſchrandere navorſching ontdekt, wat'er van dit hoog opgeven en bezweren van dezen Inlander was, en dat het maar in een enkele konſt beſtond, waar door hy zyn Vorſt, en andere onwetende, tot nu toe misleid had.

In den beginne van zyn opperbeſtier, had hy wel het ongeluk, dat, maar een maand na zyne optreding, die zaak met de Engelſchen in Amboina onder den Landvoogd Herman van Speult, die zoo veel opſchudding in het vaderland, en zoo veel moeite aan de E. Maatſchappy gaf, voorviel; maar uit het gene wy daar over in het leven van de Heer Koen vorder te zeggen hebben, zal klaar genoeg blyken, dat deze Heer daar in al zoo weinig deel, als de Heer Koen, gehad heeft, alzoo hy daar toe geen laſt gegeven, en van dat geheel voorval niet, dan lang, na dat het zyn einde al had, eerſt kennis gekregen, en aldus niet de minſte gelegenheid gehad heeft, om door zyne voorzigtigheid al de moeite, daar zedert uitgeſproten, voor te komen.

Dus raakte dan dat geheele geval ook hem niet, maar loopt ten eenemaal voor rekening en verantwoording van dien Landvoogd, en de verdere Leden van den Raad van Juſtitie in Amboina, die over het vonnis van deze Engelſchen gezeten hebben, dog egter tot het vellen des zelfs niet zullen getreden zyn, voor dat hen den regten genoeg zynde bewyzen voorgekomen, en zy daar op in ſtaat geweeſt zyn, om met een geruſt gewiſſe, voor zoo verre hen als Rigters aanging, die menſchen ter doot te konnen verwyzen.

Dit egter kan men daar nog op zeggen, dat, vermits dit de hoofden van die natie aldaar betrof, en dit een zaak was, uit welke, hoe opregt ook behandeld, tuſſchen onzen ſtaat, en die natie, veel moejelykheden ryzen konden (gelyk de tyd ook geleerd heeft) die Landvoogd met zynen Raad aldaar veel voorzigtiger, myns oordeels, zou gedaan hebben, met deze lieden, met hun vonnis, en ſtukken, en bewyzen daar nevens, aan den oppergebieder, en aan den ganſchen Raad van Indiën, na Batavia op te zenden, en de verdere behandeling van dien aan 't goedvinden van die Heeren te laten, die, om alle geſchillen der beide Natien voor te komen, dan gelegenheid gehad zouden hebben, om daar in met die zelve beſcheidenheid en omzichtigheid te handelen, als daar in A°. 1703 of 1704 gehandeld is, ontrent eenige Engelſchen, die, op Poelo Condore geroofd, en veel menſchen vermoord hebbende, mits het blyven van hun ſchip op Kiriman Java, tegen over Japara gelegen, in handen der Nederlandſche Maatſchappy, en zoo verder in die van 't geregt op Batavia geraakt, en, na rype overweging van alles, ter ſtoffe dienende, by dien Raad regtvaardig gevonniſt zyn om gehangen te werden. A°. 1627.

Dit vonnis nu, hoe billyk ook, vond men echter niet goed hier uit te voeren; maar hen met het zelve na 't Vaderland aan de Heeren Bewindhebberen te zenden, die te rade wierden, om niet het minſte misnoegen aan de Engelſche natie te geven, hen dus met vonnis, en beſcheiden daar toe dienende, aan de Koningin van Engeland te doen overleveren.

Deze Vorſtin, de beſcheidenheid zoo van haar Hoog Mog: als van de Heeren Bewindhebberen der Nederlandſche Ooſt-Indiſche Maatſchappy, in 't overleveren van deze doodſchuldige met den klare beſcheiden 'er nevens, en daar en boven hun edelmoedigheid in 't ſtellen van de verdere behandeling van deze hunne zaak aan het volkomen goedvinden van haar Majeſteit, met zeer veel genoegen ziende, gaf daar op dit edelmoedig antwoord: *Dat zy geen Vorſtin was, die roovers, moordenaars, of lieden, die zoo klaar de dood verdiend hadden, al ſchoon het ook hare onderdanen zyn mogten, voorſtaan, nog in haar Ryk te regt ſtellen, of hun vonnis uitvoeren wilde, maar zond ze met een Koninglyke grootmoedigheid aan haar Hoog Mog: wederom, bedankte hen voor hare bewezen beſcheidenheid,* en verzogt, vragende, *of 'er geen ſtroppen in Indiën waren, dat ze weer na 't Ooſten gezonden, en, ter plantze daar zy gezondigd hadden, ten ſpiegel van anderen geſtraft mogten werden.*

Een zeer pryzelyk geval van den Oppergebieder van Indiën in die tyd, voorzigtig van hem, en van de Heeren Bewindhebberen, en van de Heeren algemeene Staten behandeld, en met geen minder wysheid en edelmoedige regtvaardigheid van de Koningin van Engeland beantwoord.

Dog om de grootmoedigheid der Koningin met wederbeſcheidenheid te agtervolgen, hebben de Heeren zeventienen die gevonniſte Engelſchen, met hun bloed geenzins gedient zynde, wel weder na Indiën gezonden; maar dit vonnis noit laten uitvoeren, en twee of drie by een, na deze en gene Ooſterſche Landvoogdyen (daar ik 'er twee van hen zeer wel gekend heb) gezonden, of verdeeld, hen daar volkomen vryheid gelaten, en ook een der zelven,

27. veh, by myn aanwezen aldaar, na verloop van eenigen tyd, als Soldaat in dienst der E. Maatschappy aangenomen.

Onder het opperbevel van de Heer de Carpentier, wete ik niet, dat eenige verovering ten voordeele der E. Maatschappy gedaan is, maar alleen, dat hy, gedurende zyn opperbewind, het veroverde zeer voorzigtig bewaart, bestierd, en den handel zoo in Batavia, als op al de buitenhandel-plaatzen, met zeer veel beleid voortgezet, en, na 4 jaren en 8 maanden zyn ampt met veel lof bedient te hebben, het zelve op den 30 September 1627 aan zyn voorganger de Heer Koen, die den 27 dito op Batavia gekomen was, weder overgegeven heeft.

Hy vertrok van daar met het schip Fredrik Henrik (hoewel ik by andere van Hollandia leze) en met nog 4 andere schepen den 10 November, of (zoo David Pieterszoon de Vries zegt) den 12 daar aan (alzoo hy den 11 dito na boord ging) na 't vaderland, alwaar hy met een treffelyke lading den 3 Juny 1628 aanquam, en aan de Heeren zeventienen een net verslag deed van het gene onder zyn opperbewint in Indiën voorgevallen was, en wierd daar op, tot erkentenis van zyne gedane goede diensten, met een eerlyke afscheids-vereering beschonken, en in October daar aan volgende in de kamer van Amsterdam tot Bewindhebber der Oost-Indische Maatschappy gekoren, in welke bediening hem de Opperkoopman David Pieterzen de Vries A°. 1629 als een der gevolmagtigden te Londen vond, om de geschillen der E. Maatschappy met de Engelzen af te doen.

Het is zeker, dat hy nog lange jaren die bediening waargenomen heeft, alzoo hy my A°. 1648 in de Opdragt van de 50 Maleitze Psalmen van de Heer Jan van Hazel, en de 14 Maleitze Predicatien, door D. Caspar Wiltens gemaakt, door D. Heurnius overzien, en door dien laatstgemelden Heer, op de ernstige voorspraak van de Heer de Carpentier, den 7 October in dat zelve jaar uitgegeven, nog voorkomt, waar na zyn Edelheid den 5 September 1659 eerst overleden is. A°. 1627.

Zyne beeltenis hangt mede in de vergader-zaal, en zyn Edelheid is daar na 't leven geschildert met een befje op een geel rokje, hebbende een zwarten mantel om.

Wy verbeelden hem hier ook na de voornoemde afbeelding by de letters O. O. Zyn afbeelding.

Hy was vry lang van gestalte, zwart van hair en baart, dik van knevels, bruinagtig van oogen, blank en ook wat bloozende van wezen, spits van kin, en, toen hy vertrok, veertig jaren ruim oud, na 't uiterlyke veel eer een Predikant, dan een Opperlandvoogd, gelykende.

Wy hebben zyn Ed. met dit navolgende vers onder zyne beeltenis mede willen beschenken:

De Vorstelyke koets der Ooster-Maatschappy,
De gulde toom van die bekommerlyke WAGEN,
Ten deel door hem GEMAAKT, *die waardig was te dragen*
Die naam, en ook 't bestier der rossen in de Ley
Van Indiën, wierd aan DE CARPENTIER *bevoolen.*
Hy MAAKTE, *en mende die, en meide bei de Poolen.*

F. V.

HET VERDER LEVEN
VAN DE HEER
OPPERLANDVOOGD
JAN PIETERSZOON KOEN.

Deze Heer is als zesde Opperlandvoogd van Indiën weer in de plaats van de Heer de Carpentier gevolgt.

By zyn komst in 't vaderland had hy aan de Heeren zeventienen verslag van hunnen staat in Indiën gedaan, en, gedurende zyn opperbestier aldaar, haar Ed. Ed. zoo veel genoegen gegeven, dat hy met veel lof van hen bedankt, en voor zoo veel buiten-gemeene diensten, mildadig en edelmoedig beloont wierd, en, alzoo zy van zyne weergadelooze bequaamheden door zoo veel preuven overtuigt waren, is hy door eenige Leden uit die vergadering op nieuw met zeer veel ernst verzogt, om als Opperlandvoogd van Indiën weder derwaards te willen vertrekken,

Zyn Ed. die van geen talmen hield, nam aan, zich ten eersten daar over te zullen bedenken, met belofte van binnen zekeren kort bepaalden tyd, haar Ed. Ed. te zullen antwoorden.

Na ryp beraad verklaarde zyn Edelheid genegen te zyn, haar Ed. Ed. op zekere billyke voorwaarden, die hy hen voorstelde, weder te willen dienen.

A°. 1627. Men ſtond die zyn Ed. aanſtonds toe, alzoo zyne verdienſten in grooter achting by haar Ed. Ed. waren, en men porde hem aan, om, het zy in 't voor-, het zy in 't na-jaar van A°. 1624, zoo als het zyn Ed. beſt gelegen zoude komen, die reize weder aan te nemen.

Zyn Ed. was wel daar toe genegen; dog, eer hy klaar raken kon, quam 'er een onweder uit Indiën opdryven, 't geen hem verhinderde die reize zoo ſpoedig te konnen ondernemen.

Het was de Regtspleging, den 27 February 1623 in Amboina over eenige Engelzen, onder den Landvoogd de Heer Herman van Speult, voorgevallen.

Hier over maakten die van de Engelſche Maatſchappy eerſt in Engeland, en verder in Holland, zulken ophef, en zoo grooten beweging tegen die van de Nederlandze Ooſt-Indiſche Maatſchappy, dat zy als met kragt en geweld dien Landvoogd, en allen, die daar over als Regters gezeten hadden, wilden opontboden, en geſtraft hebben, tragtende (of dat nog niet genoeg was) dit bedryf ook eenigzins aan de Heer Koen, die nogtans geen ſchuld ter wereld daar aan hebben kon, alzoo zyn Ed. in January 1623 al uit Indiën vertrokken, en die zaak in February na zyn vertrek eerſt voorgevallen was, te wreken, en, vermits zy verſtaan hadden, dat een man, die zy zoo doodelyk hateden, weer als Opperlandvoogd derwaards aangenomen was, zyn vertrek daar heen te beletten, waar in zy, door verſcheide verhinderingen aan onze Maatſchappy, by 't zweven dezer verſchillen door hen toegebragt, tot A°. 1627 toe, ook hun oogwit bereikten.

In dezen tuſſchen-tyd, dat zyn Ed. hier te lande dus nog blyven moeſt, heeft hy te Hoorn het ampt van Bewindhebber der Ooſt-Indiſche Maatſchappy (zoo de Heer Velius zegt) ontrent drie jaren aan den anderen, en zedert den tyd van zyn aanneming van A°. 1624 (ſchoon zyn Ed. my in de lyſt der Heeren Hoornze Bewindhebberen eerſt A°. 1626, en maar dat eene jaar in plaats van Hans Zweers, die toen Muntmeeſter wierd, voorkomt) bekleed, en daar na gelegenheid gevonden, om, in weerwil van alle de bedagte hinderpaalen der Engelzen, weer na Indien te vertrekken.

Over dit zyn Edelheids vertrek nochtans werd van allen niet eveneens geoordeeld: want daar zyn 'er, die meenen, dat dit zeer geheim, buiten weten der Engelzen, geſchied zy, en dat, toen zy 'er agter quamen, 'er eerſt door hen een naaukeurig onderzoek na zyn Ed. op de ſchepen, by toelating der Heeren Bewindhebberen, met magt, om zyn Ed. by aldien hy gevonden wierd, daar uit te mogen halen, gedaan, en dat zyn Ed. door 't voorzigtig aanleggen van die zaak, niet A°. 1627. gevonden zynde, aldus buiten hun weten vertrokken is.

Andere meenen, dat hy openbaar die reize ondernam.

Die van 't eerſte gevoelen zyn, zeggen, dat de Heer Koen zich op een der ſchepen van de vloot, die toen onder een ander Zeevoogd na Indiën vertrekken zoude, onder het gewaad en de bediening van een Conſtapels-maat met een andere naam verborgen, en dat hy, om te minder aanleiding van hem te konnen ontdekken te geven, niet het ſchip van den Zeevoogd, maar een anderen bodem gekoren, en dat hy zig daar op, zonder dat iemand der vlotelingen twiſt, zoo lang ſtil gehouden, en dat ampt, zonder van iemand gekend te zyn, zoo lang waargenomen heeft, tot dat hy, volgens afſpraak met maar weinige Heeren Bewindhebberen, tot het geven der geheime bevelen gevolmagtigd, op zekere hoogte gekomen zynde, zig in dezer voegen zeer onverwagt, en tot verbazing van al de vlotelingen, openbaarde.

Hy ging by den Schipper alleen in zyn kamer, en verzogt hem met een Hoornſche eenvoudigheid, dat hy de Scheeps-Raad geliefde te beleggen, alzoo hy iets van gewigt aan de zelve voor te dragen had.

Hoe beleeft, en beſcheiden dit verzoek van hem gedaan, en hoe billyk het ook in zich zelven was, wilde de Schipper, bevreeſt dat hy over hem, of eenige andere Scheeps-hoofden, genegen was te klagen, hem dit egter zoo ten eerſten (ſchoon hy dat verpligt was, alzoo hy niet wiſt wat reden hy hebben kon) niet toeſtaan, maar vraagde hem eerſt vry ſtraf af, wat hy daar voor te dragen, en te zeggen had, en of dat zaken waren, die hy niet weten mogt.

Koen, die wel wiſt, wat voor Heeren zommige onbeſcheide Schippers op hunne ſchepen zyn, en die zelfs nu bevond, hoe grooten magt zy zich ('t geen de goeden zich niet aantrekken moeten) tegen de bevelen der Heeren Meeſters zomtyds aanmatigen, was egter zoo dwaas niet, van zynen Schipper meer, dan hy weten moeſt, te zeggen; maar gaf hem, diergelyken vrage wel verwagt hebbende, zeer beleeft tot antwoord, dat hy de zaken, om welke hy 't beleggen van den Raad verzogt had, niet aan hem, maar aan den Scheeps-Raad, openbaren moeſt, en dat de Schipper dierhalven het niet qualyk geliefde op te nemen, dat hy 't hem voor deze reis niet zeggen kon.

De Schipper, door dit antwoord te meer denkende, dat hy voornemens was over hem te klagen, en dat dit de eenige reden was, waarom hy hem dit niet zeggen wilde, wierd over deze weigering zoo moejelyk, en oploopend, dat hy, met een groo-

A°. 1617. groote uitbarsting, en verheve stem, tegen hem zeide: *Vent, gy zult het my zeggen, of ik wil geen Scheeps-Raad voor u beleggen, meent gy dat wy niet anders te doen hebben, dan gedurig maar gereed te zyn, om op ieders verzoek, en dan dikwils maar over beuzelingen, ten eersten vergadering te beleggen, dan mogten wy, niet anders als op zulke dwaze verzoeken te passen hebbende, al ons ander werk in den dienst der Maatschappye wel laten staan.*

Schipper, zei Koen, *'t en zyn geen beuzelingen, maar zaken van veel aangelegenheid, die ik u niet kan, nog mag zeggen.*

My niet, zei de Schipper, nog meer bevreest dan te voren, *wel wat zyn dat dog voor zaken, en geheimen, die ik, die Schipper en Hoofd van dit schip en van u ben, niet weten mag? Ik wil het weten, en zoo gy het my niet zeggen wilt, kont gy aanstonds vertrekken, en ik zegge u nogmaals, dat ik voor u geen vergadering beleggen wil.*

Met dit onredelyk bescheid moest Koen, wilde hy voor die tyd geen andere blyken van des Schippers oploopentheid zien, vertrekken, in hope van hem by een nader gelegenheid in beter luim aan te zullen treffen.

Een dag of twee gewagt hebbende, gaat hy weer alleen by de Schipper in zyn kamer, doet hem met alle beleefdheid weer het vorig verzoek.

De Schipper, verwonderd, dat hy hem om die zelve zaak nu weder aansprak, begon hem weder 't zelve als te voren, maar op zulken onbescheiden wyze te zeggen, dat hy hem dreigde *voor de mast te laten zetten, en wakker wat voor zyn broek te laten geven, zoo hy hem aanstonds niet zeggen wilde, wat hy den Scheeps-Raad voor te dragen had.*

Maar als nu de Schipper zag, dat hy al zoo weinig met dreigementen, als met zagte woorden, won, en dat hy onbevreest zeide: *Dat de Schipper hem dit verzoek niet kon, nog mogt weigeren, en dat hy niet gehouden was, hem te zeggen, wat hy in de Scheeps-Raad voor te dragen had, dat hy de weigering van zulk een redelyk verzoek, als hy hem nu al verscheide reizen gedaan had, noit zou konnen verantwoorden, dat 'er zeer veel aan gelegen was, dat hy ten eersten voor de Scheeps-Raad verscheen, en dat de Schipper dierhalven wel toe te zien had, dat dit alles tot zyn verantwoording liep, en dat hy hem dierhalven nogmaals onderdanig verzogt, dat hy de Scheeps-Raad beleggen wilde, alzoo de zaak, die hy daar voor te dragen had, geen langer uitstel lyden kon, of, by weigering van dien, dat hy zich dan aan hooger zou moeten doen aandienen, en daar genoodzaakt zyn over den Schipper te klagen.*

De Schipper, niet gewoon van iemand op zyn schip zulken taal te hooren, en nogtans by overweging wel ziende, dat deze man gelyk had, en dat zyn zeggen op zyn beenen stond, en met geen verdere moeite willende te doen hebben, antwoordde hem weer zeer bars: *Wat verantwoording vent, ik wil met geen verantwoording van uw zaken te doen hebben, en nog minder wil ik, dat gy over my klagen zult, komt na de middag, dan zal ik de Scheeps-Raad beleggen, om daar dan eens te hooren, wat zaken van gewigt een luis-nek van een Constapels-maat aan de zelve voor te dragen heeft.*

Koen dus ten laatsten, na veel haspelens met dien Schipper, zyn oogwit bereikt hebbende, quam na de middag op 't gesteld uur in de vergadering van zyn Scheeps-Overheden, en verzogt aldaar, *dat de Schipper den Zeevoogd aan boord geliefde te sjouwen*, dat is, door een scheepszein aan boord te ontbieden, *alzoo hy hem zaken van zeer veel gewigt te zeggen had.*

De Schipper meende, alzoo Koen weer zynen ouden zang zong, nu voor al van spyt dol te werden, en begon hem in die vergadering wakker wat uit te schelden, en met veel meer barsheit, dan te voren, te vragen, *Of hy zig niet schaamde, eerst met hem, en daar na met den ganschen Raad, de spot te dryven?* Waar op Koen hem beleeft, dog vrymoedig ten antwoord gaf: *Dat hy nog met de Schipper, noch met de Scheeps-Raad, de spot dreef, maar dat hy den Zeevoogd noodzakelyk en ten eersten spreken moest, en dat hy niet wist, dat 'er een andere weg, dan deze was, om daar gevoegelyk en spoedig toe te raken.*

Wel vent, zei de Schipper weer, *kost gy my alleen dat niet gezegt, en dan zou ik, als 't nodig was, dat wel verzorgt hebben, wat had de Scheeps-Raad daar mede te doen, moest ik die daarom beleggen, en waren dat die zaken van gewigt, die gy haar voor te dragen had; nu weten wy al zoo veel als te voren.*

Schipper, zei Koen weer, *ik mogt dat u alleen niet verzoeken, maar moest dat aan dezen Raad, gelyk ik nog doe, voorstellen, u nogmaals zeggende, dat ik den Zeevoogd moet spreken, of zoo gy my nog langer gelieft uit te stellen, dat ik, tot myn leedwezen, hem dan evenwel door andere wegen zal moeten doen weten, dat dit verzoek hier by my gedaan, maar dat ik, eerst zoo lang door u opgehouden zynde, ook verder door den Raad belet ben, hem kennis van zaken, die hy noodzakelyk weten moet, te geven.*

De Schipper, en al de Raadsperzoonen, dezen Constapels-maat met zoo veel grond hoorende spreken, en ieder denkende, wat mag hier agter verborgen wezen, dat hy den Zeevoogd heeft te zeggen, vonden goed hem te belasten, dat hy zou buiten staan.

Ter-

A°. 1627. Terwyl hy nu buiten de kajuit was, daar de Scheeps-Raad gewoon is te vergaderen, zeiden de Leden tegen malkanderen, *Wat weten wy, wat hy den Zeevoogd zomtyds zou te zeggen hebben, dat wy mogelyk niet weten mogen. Wy zouden, met hem dit te weigeren, dikwils onze handen leelyk konnen branden; want het is niet te denken, dat hy uitdrukkelyk in een vollen Raad verzoeken zou, om den Zeevoogd aan boord te sjouwen, en dat hy hem niets van belang zou te zeggen hebben; en, zoo 't maar een beuzeling wezen mogt, zal de Zeevoogd hem wel na verdienste weten te ſtraffen, en wy zyn in ſtaat om ons zelven, wegens het geen bevorens tuſſchen hem en de Schipper, en nu hier voor den vollen Raad voorgevallen is, te dekken.*

Dit ging ten eerſten by al de leden door; maar, om zeker te gaan, vond men eenparig goed, eerſt alles, wat hy in vergadering gezegt, en zelf de bedreiging, die hy, ingeval van weigering, daar bygevoegd had, van woord tot woord aan te tekenen, en dan hem zyn verzoek toe te ſtaan, gelyk men hem, binnen geroepen zynde, ook bekend maakte.

De Schipper, nu wel eens zoo nieuwsgierig, als te voren, was zoo ras niet buiten gekomen, of belaſtte aanſtonds een sjouw-, of zein-wimpel, voor den Zeevoogd op te halen, 't geen in 't ſchip, en in de ganſche vloot, dog vooral in 't ſchip van den Zeevoogd, een groote beweging en bekommering gaf, wat 'er dog in dat ſchip te doen mogt wezen, dat de Zeevoogd nog zoo laat op den dag aan 't zelve gesjouwt wierd.

De Zeevoogd zonder uitſtel in het ſchip, daar de sjouw nog waeide, gekomen zynde, was zyn eerſte vraag: *Schipper, wat is hier te doen, dat ik zoo laat aan boord gesjouwd werd? Heer Zeevoogd*, zei de Schipper, *Ik weet het niet; maar daar is onze Conſtapels-maat, die heeft my al eenige dagen aan 't oor leggen lellen, om de Scheeps-Raad te beleggen, alzoo hy daar zaken van gewigt te zeggen had.*

Hier op verhaalde de Schipper al het geen tuſſchen hem en den Conſtapels-maat, zoo in 't byzonder als voor den Scheeps-Raad, was gebeurt.

De Zeevoogd, over dit voorval, nog meer, dan de Schipper, verwonderd, en door een groote nieusgierigheid geperſt, wat dog die Conſtapels-maat mogt te zeggen hebben, liet aanſtonds den Scheeps-Raad beleggen.

Dit verhaal des Schippers, en het beleggen en vergaderen des Scheeps-Raads, had zoo veel tyds weggenomen, dat ondertuſſchen den avond gevallen, en 't ligt opgeſteken was, eer de Conſtapels-maat in de vergadering verſcheen; die ondertuſſchen beneden een ganſch ander, te weten, zyn Oppergebieders-gewaad, aangetrokken, en zich van alle zyn beſcheiden voorzien had. A°.

Maar welk een verbaaſtheid greep hen allen aan, wanneer zy, denkende den Conſtapels-maat te zullen zien binnen komen, daar een man zagen verſchynen van een zeer deftig gelaat, ſtatig, en nogtans rykelyk gekleed, zoo dat nog de Schipper, nog iemand van de Raads-perſoonen, hem in 't eerſt kenden, of zig verbeelden konden, wien, of wat zy zagen; vernemende in zyn wezen wel eenige trekken, na den Conſtapels-maat gelykende, maar daar benevens ook zulken geſtrengheid, en in zyn kleederen zulken koſtelykheid, dat hy niet minder, als na den Conſtapels-maat, geleek.

Hy liet hen niet lang in dien dut, maar deed hen aanſtonds tot een veel grooter verbaaſtheid overgaan, wanneer hy den Zeevoogd met groote deftigheid aldus aanſprak: *Heer Zeevoogd, ik ben de Oppergebieder van Ooſt-Indiën, Jan Pieterszoon Koen, waar van ik myne commiſſie, en laſt-brief hier mede gebragt heb, om u de waarheid hier van te doen zien. De Heeren zeventienen zyn genoodzaakt geweeſt dit middel, tot verberging van myn vertrek voor de Engelſchen, te gebruiken, en hebben my belaſt onder 't kleed, ampt, en den naam van Conſtapels-maat van dit ſchip, tot ontrent deze hoogte, verborgen te blyven, en, na verloop van dien tyd, mynen Schipper te verzoeken, dat hy ten eerſten de Scheeps-Raad hier wilde laten beleggen, om zoo den Heer Zeevoogd aan boord te doen sjouwen, hem kenniſſe, van dat ik den Oppergebieder van Indiën, Koen, was, te geven, en dus dan verder als Zeevoogd dezer vloot alom erkend te werden.*

Dezen laſt van de Heeren zeventienen heb ik op de tyd en hoogte, by ons beraamt, ſtiptelyk nagekomen, en het is des Schippers verkeerde nieusgierigheid, en onbeſcheidenheids ſchuld, dat deze Scheeps-Raad u niet eer kennis heeft konnen geven, dat uwe tegenwoordigheid hier ten eerſten vereiſcht wierd.

De Zeevoogd, ten eerſten wel ziende, en aan zyn deftige en ontzagchelyke aanſpraak wel konnende hooren, dat hy het was, zat, als buiten zich zelven verrukt, de Schipper als van den donder geſlagen, en de ganſche Raad was by zyn intrede in de kajuit, eerſt van de verwondering tot een groote ontzetting, maar by zyn aanſpraak van die ontzetting, tot zulk een weergadelooze verbaaſtheid vervoerd, dat zy niet wiſten, wat hier op te zeggen.

Na dat zy evenwel als uit een diepen ſlaap ontwaakt, en van deze hunne algemeene verrukking wat herſteld waren, verzogt de Zeevoogd, *dat hy ordres halven eens gins en weder geliefde buiten te ſtaan,* *tot*

A°. 1617. *tot dat hy de aanstel-brieven van zyn opperbewind den Raad voorgelezen, en daar op dan een behoorlyk besluit genomen zou hebben.*

Na dat hy dan buiten gegaan was, las men die gezegelde last-brieven, zoo van haar Hoog Mog: als van den Prins van Oranje, en van de Heeren Bewindhebberen, de vergadering voor.

Men besloot daar op eenparig, hem als Oppergebieder van Indiën, en als Zeevoogd der vloot, te erkennen.

Daar op ontbood de Zeevoogd den Heer Koen weder binnen, gaf hem zyne papieren weder, maakte hem 't besluit der vergadering bekend, stond uit zynen stoel op, en bood hem die voorzittende plaats aan.

De Heer Koen, na dat hy gezeten was, deed een treffelyke en netgepaste aanspraak tot den Raad, en zei voor af tot den Zeevoogd, *dat hy zyn zaak met ordre behandeld, zeer wel gedaan had van hem niet, dan na 't lezen der papieren, te erkennen, dat hy getoond had een man te zyn, die zyn ampt verstond, en die verdiende verder geholpen te werden, en dat hy hy de eerste gelegenheid aan hem gedenken zou.*

Maar gy Schipper, zeide hy, zich na hem keerende (die van angst al bezweek, en niet anders verwagte, dan op den overloop gejaagt te werden) *gy zyt waardig, dat ik u aanstonds van uw ampt afzette, en dat ik u verder ten spiegel van anderen na verdienste straffe, om dat gy my hebt durven weigeren een verzoek, 't geen zoo billyk is, en 't geen gy den minsten Matroos, of Soldaat niet weigeren moogt, aangezien u dit uitdrukkelyk in uwen last-brief, en in de bevelen der Heeren aanbevolen, en 't u ook onbekend is, van wat belang het zou konnen zyn, 't geen ook de allerminste op 't schip zou mogen te zeggen hebben.*

Daar beneven weet gy zeer wel, dat gy niet bevoegt zyt, om door verkeerde wegen, en op uw Schipperlyk gezag, voor u zelven na te vorschen, 't geen iemand verklaart alleen aan den Scheeps-Raad te moeten voordragen; veel min, om zoo een man door strenge bedreigingen van hem voor de mast te doen zetten (gelyk gy my gedreigt hebt) daar toe te willen dwingen; vermits gy nu gezien hebt, wat zwarigheid daar in steekt, en hoe gy door zulken bedryf in staat zoud zyn, om of 't verderf van een gansche vloot, of ten minsten van u zelven, u op den hals te haalen.

De Schipper in zyn gemoed van alles, 't geen hy zeide, overtuigt, bekende *grootelyks in allen dezen misdaan, en al de straffen, hem bedreigt, veraient te hebben; dog bad dit maal om genade, en vergiffenis, en beloofde, alzoo hy nu gezien en geleert had, het geen hy noit verwagt had te konnen zien, in 't toekomende voorzigtiger te zullen zyn, en zich aan dit geval zoo wel te zullen spiegelen, dat hy noit aan den minsten zoodanig* A°. 1617. *een verzoek meer weigeren, of iemand reden van klagten geven zou.*

De Oppergebieder Koen, met deze vernedering, en belofte van den Schipper, voldaan, *vergaf hem zyn misdaad, liet hem zyn ampt van Schipper behouden, en belaste hem daags daar aan tydelyk alle de overige scheeps-hoofden der vloot aan boord te sjouwen, om hen op een ordentelyke wyze kennis van 't voorgevallene te geven, en zig als Oppergebieder van Indiën, en Zeevoogd dezer vloot van hen te doen erkennen*, gelyk dit volgens zyn bevel geschiede, en hy van hen allen ook erkend wierd.

Dit verhaal heb ik, in Indiën zynde, meer dan eens van verscheiden hooren doen, en zelf lieden gesproken, die zeiden zeer oude papieren gelezen te hebben, die dit in al zyne omstandigheden behelsden.

Ook is het wezentlykste van dit geval, te weten het geheim vertrek van de Heer Generaal, my zeer klaar uit David Pieterszoon de Vries komen te blyken, die in de beschryving van zyn reis, in gezelschap van de Heer Koen, ter nedersteld, dat deze vloot in de navolgende schepen bestaan heeft:

Nassau.

De Bruinvisch.

Het Wapen van Hoorn.

Utrecht, waar op de Gezant van Persiën met zyn gevolg was.

Vianen, waar op Gerard Thomaszoon Pool, van Amsterdam, Schipper was.

De Leeuwin, van Amsterdam, onder den Hoofdman, en Schipper Jan Willemszoon.

Texel, van Amsterdam, onder den Hoofdman, en Schipper Spreeuw van Medenblik.

De Gallias, van Hoorn, waar op Hoofdman en Schipper was Reyer Janszoon Palsrok.

En het jagt de Kemphaan, waar op als Hoofdman en Schipper Kornelis Henrikszoon Denys 't bevel voerde.

Hy voegt 'er by, dat, deze schepen in Maart 1627 uitgeloopen zynde, zommigen van de maats, na de Gallias niet verre van zyn schip ziende, den Heer Oppergebieder gewaar wierden, en daar over zeer verwonderd waren, alzoo, zegt hy, wy noit geweten hebben, dat hy (Koen) mede na Indiën ging. Een zaak die den 10 dito nog nader bleek, als de vlag, die om den Persischen Gezant eerst van Utregt waeide, ingehaald, en op de Gallias bygerukt wierd; niet wetende dat den Oppergebieder Koen in de vloot was.

Ook zegt hy, dat de schepen Utregt, de Gallias, en Texel den 25 September 1627 voor Batavia ten anker quamen, en twee van hunne makkers, Vianen, en 't Wapen van Hoorn, die den 13 'er al aange-

A°. 1627. gekomen waren, vonden, zynde de Leeuwin en de Kemphaan van de Kaap recht toe recht aan na de Kust gezeilt.

Uit welk omstandig verhaal van dezen David Pieterszoon de Vries (die den 1 February 1628 Opperkoopman door Koen gemaakt wierd) duidelyk genoeg blykt, dat die Heer Oppergebieder niet openbaar, maar wel degelyk, om deze of gene gewigtige reden van staat, in 't verborgen toen na Indiën vertrokken, behalven dat my uit andere papieren der E. Maatschappy ook klaar gebleken is, dat de Engelzen waarlyk toen over 't werk van Amboina de E. Maatschappy zoo veel spel gemaakt hebben, dat zy de reis van Koen na Indiën, schoon reeds weer aangenomen als Opperlandvoogd, zeer lang by haar Hoog Mog: hebben weten te doen uitstellen, zoo de Heeren zeventienen den 15 April 1626 schreven; tot dat hy eindelyk, zoo als deze de Vries verhaald, in het verborgen uit Holland vertrokken is.

Nu zyn 'er weer anderen, die volstrekt zeggen, dat hy niet in 't geheim, of buiten weten der Engelschen, maar in het openbaar met zyn vrouw, en veel van zyn vrienden, na Indiën vertrokken zy.

Dit laatste zegt de Heer Velius in zyn beschryving der stad Hoorn zeer onderscheiden, en het is uit de Indische berigten zeker, dat hy aldaar met zyn vrouw behouden aangeland, en dat zy, na zyn dood, A°. 1629 met den Bevelhebber der vaderlandsche te rugkeerende schepen, de Heer Pieter van den Broek, gewezen Bestierder van den handel der Maatschappy, op de kust van Indiën, of in Suratta, op het schip Hollandia weder na Holland gekeert is.

Aan de andere zyde is het ook zeker, dat de gemelde Heer Velius, in zyne byzondere beschryving van 't leven van de Heer Koen, mede bekend, dat hy al weer als Oppergebieder aangenomen zynde, door nieuw-opgerezen geschillen met de Engelschen, eenige jaren aan den anderen verhinderd geweest is die reize aan te gaan.

Ook werd zyn zeggen, en de schynbaarheid van 't voornoemd geval, byzonder gestaafd door 't uitdrukkelyk verzoek van den Gezant van Engeland, den Heer Carleton A°. 1625 aan onzen Staat, dat Koen niet weer als Oppergebieder na Oost-Indiën vertrekken, en dat men Laurens Marschalk (een van de opontbodene Ambonsche Regters, die over de onthalzing van eenige uit hun natie aldaar mede gezeten had) in verzekering houden mogt.

Egter gevergt zynde myn gevoelen over die twee strydige voorstellen te zeggen, beken ik, dat ik wel wil gelooven, dat de Engelschen, die op den Heer Koen, als de voorname oorzaak van het mislukken van al hun ondernemingen in Indien, A°. 1627. al van ouds een doodelyken haat hadden, hun uiterste best gedaan hebben, om door alle bedenkelyke middelen zyn wederreize na Indien met zulken oppermagt, ten minsten, zoo lang als het mogelyk was, te beletten, maar kan egter geen de minste reden zien, waar in eenige billyke grond voor de Engelschen was, om hem dat voor altyd te konnen verhinderen, of hem te noodzaken, hier, wegens eenige misdaad, in Indien tegen de Engelschen bedreven, te moeten blyven, wel verre van zoo geheim, als dat eerste verhaal luid, te hebben moeten uitvaren, en zich, uit vreeze voor de Engelschen, zoo lafhartig, en zoo lang te hebben moeten verbergen; een daad, die met zyn helden-moed geenzins overeen quam, en die zoo voor hem, als voor den Staat, en de Bewindhebbers, in veel opzigten noit tot eere strekken kon.

Het is zeker, dat Koen aan het gansch werk van Amboina, het zy dan zoo het wil, geen schuld ter wereld had, vermits hy voor het ontstaan van dit geval al uit Indien vertrokken was.

Wat nu zyne andere daden in Indien, tot nadeel der Engelschen, betreft, daar is geen een braaf Engelsman, die met waarheid kan zeggen, dat hy tot nadeel van hen iet verricht heeft, dan het geen hy als een voorzichtig en getrouw Oppergebieder in den dienst van zyn Heeren en Meesters, en te gelyk als een eerlyk man in opzigt van zyn vyanden, verpligt was uit te voeren.

Al wat hy deed, deed hy dapper, voor de vuist, en met een oprechtheid, die hem eigen was, en al zyne landsgenoten aangeboren is.

Hy was noit gewoon willens en wetens iemand te bedriegen, maar wel, daar het nodig was, alle voorzigtigheid te gebruiken.

Noit was hy gewoon de vyanden zyner bondgenooten tegen hen trouwloos, en zonder dat zy het oit verdiend hadden, aan te zetten, veel min onder schyn van vriendschap hunne vyanden te helpen.

Geen verbond, dat hy met de Engelschen, of anderen maakte, zal men aanwyzen, waar aan hy zich niet stipt, als een eerlyk man, gehouden heeft.

Heeft hy de Engelschen in hunnen handel overal benadeeld, daar in heeft hy volgens den last van zyn Heeren en Meesters, en dierhalven niets dan zyn pligt, maar dat egter noit op een oneerlyke wyze of door slingze wegen, en in tegendeel niet anders, dan volgens de geoorloofde styl van alle wakkere Kooplieden, en dus het zelve gedaan, 't geen ook de Engelschen, zoo lang zy by hare verbonden stipt bleven, gewoon, en geregtigt waren te doen.

Noit

A°. 1617. Noit heeft hy, zonder wettige reden, zyn woord of verbond gebroken, noit op een ongegronde wyze de Engelschen of hunne schepen aangetast, maar zelf gezart, en door hen eerst, by 't nemen der schepen van onze Maatschappy, terwyl zy in vrede nog waren, ten uiterste beledigt, heeft hy, schoon hy volgens 't recht des oorlogs, en der volken, regtvaardig wraak daar over nemen mogt, zeer voorzichtig en gematigt hen eerst ordentelyk na reden, waarom zy zulx gedaan hadden, doen vragen, 't genomene doen weder eisschen, en hen moedig doen dreigen, dat hy, by weigering, het zou weer komen haalen, gelyk hy ook by de stukken getoont heeft, dat hy moeds genoeg had, om hen, schoon meerder in getal van schepen, met minder te durven aangrypen, en dat hy door al te veel te gelyk aangetast, te veel voorzigtigheid en beleid had, om 't gansch welwezen van de E. Maatschappy aan zulk een ongelyke zeeslag, die by zoo grooten gebrek, als hy had, den dappersten en gelukkigsten held ontschieten en mislukken kon, roekeloos en onverantwoordelyk te wagen.

Uit al het welke dan overvloedig bewezen is, dat de Engelschen niet in staat zyn, om tot het jaar 1619 toe, een eenige zaak ten laste van dien wakkeren Heer Koen met waarheid voort te brengen, waar mede hy verdiend zoude hebben, uit vreeze voor hen, die hy in 't midden van 't vuur noit ontzien nog gevreest had, zoo verborgen en lafhartig uit te gaan.

Na het jaar van 1619, wanneer de vrede tusschen ons en de Engelschen gemaakt is, heeft hy hen nog minder reden van misnoegen gegeven, als hebbende zedert niets tegen hen, en alles gedaan met goedvinden van den Raad van Defensie, een vergadering van Engelzen en Hollanders in Indiën, tot behoudenis der onderlinge vriendschap opgericht.

Ao. 1621, toen hy voorgenomen had de Bandaneezen over hunnen moedwil en trouwlooze verbreking van zoo veel verbonden te straffen, ging hy niet derwaards, voor en al eer hy die zaak eerst, om de vrede niet te verbreken, met den voornoemden Raad van Verdediging overlegt, en van de Engelschen ook schepen, om dit zamen uit te voeren, verzogt had; dog als die verklaarden van geen schepen voor dien tyd voorzien, maar anders zeer genegen te zyn, hem dien billyken aanslag te helpen uitvoeren, heeft hy, met hun goedvinden, dit alleen ondernomen, dapper en gelukkig uitgevoerd, en dus ook daar mede de Engelsche natie niet de minste reden van misnoegen, veel min van klagte over hem, gegeven.

Wel is waar, dat daar op het werk van Amboina, waar over de Engelschen zoo veel beweging maakten, gevolgt is, maar wat raakte dat Koen, die toen al uit Indiën vertrokken was, en wat zou hem dat geraakt hebben, al waar hy op dien zelven tyd nog in Indiën geweest: want dat zou ook dan zelf geen daad geweest zyn, die hem; maar die alleen den Landvoogd van Amboina stond te verantwoorden, alzoo die dat al lang te voren, met goedvinden van zynen Raad, uitgevoerd had, eer de Oppergebieder van Indiën te dier tyd, wie het dan ook zyn mogt, eenige de minste tyding daar af krygen kon, waar uit dan blykt, dat men daar overal zoo weinig den Heer Pieter de Carpentier, vervanger van den Heer Koen, van schuld verdenken, als hem (den Heer Koen) eenigzins in dezen beschuldigen kon. A°. 1617.

Maar genomen hy had zig zelven eens aan het een of 't ander onwettig bedryf, tot nadeel der Engelzen, schuldig gemaakt, dit zouden immers de Heeren Bewindhebberen, zoo hy 't buiten hun last gedaan had, niet ongestraft geduld, nog hem eenigermaten daar in verschoont hebben, alzoo die zaak van te grooten nasleep was. Had hy dat met hun last gedaan, zoo was hy voor zoo verre wel by hen gedekt, maar hoe zou hy, die zyn bevel-brieven zoo wel van haar Hoog Mog: en den Prince van Oranje, als van de Bewindhebberen ontfangen had, het uitvoeren van zulken last, en hoe zouden ook de Bewindhebbers het geven van zulken bevel by de Heeren algemeene Staten hebben konnen verantwoorden? By al het welke ik nog voegen moet, dat het uitvoeren van zulk een onvoorzichtig en quaad bevel geenzins met den aard, de gewoonte, of de voorzichtigheid van den Heer Koen overeen quam, alzoo hy wel over minder gevallen aan die Heeren kon, en dorst schryven, dat hy hunne brieven niet gehoorzamen kon, ten zy hem bleek, dat zy in de vergadering der algemeene Staten nagezien waren; buyten dat ook de Heeren Bewindhebberen te veel wysheid en beleid in al hunne zaken vertoonen, om oit of oit bevelen na 't Oosten te geven, die zy niet altyd zeer wel zouden konnen verantwoorden; en zoo men ook hen, en Koen, beide daar in al schuldig vond, zouden haar Hoog Mog: immers veel liever en billyker zulken bedryf in den schuldigen dienaar tot meer genoegen der beledigden, en om alle verdere geschillen te stuiten, hebben willen straffen, dan zich eenigzins aan zulk een onuitwisselyke blaam van een schuldigen, of verongelyker van hunne bondgenoten voor te staan, schuldig te maken, en daar door gelegenheid tot allerlei onheilen voor 't geheele land te geven.

Heeft dan Koen zich zelven in opzigt van de Engelzen tot A°. 1619 niet schuldig gemaakt, en is 'er geen grond, om, 't zy

 van

A°. 1628. van de Bewindhebberen, 't zy van haar Hoog Mog:, te denken, dat zy hem, in gevalle hy zich al had schuldig gemaakt, eenigzins zouden hebben willen of konnen verschoonen, is 'er ook nog minder reden van waarschynelykheid om te denken, dat zy zich van zulk een slegt en naam-quetzend middel zouden hebben willen, of behoeven te bedienen, om de Heer Koen uit vreeze der Engelzen, die hy niets misdaan had, zoo verborgen uit te zenden, en daar beneven om de Engelzen nog magt te geven, om na hem op al de schepen in de vloot te zoeken, en dus hen openbare leugenen, die dog daar na zouden uitgekomen hebben, op de mouw te spellen; een bedryf, 't geen geenzins met de voorzichtigheid of gewoonte van die Heeren overeen komt, maar die in tegendeel werk daar af maken, om door hun wys beleid zelf de minste schynbaarheden van aanstoot weg te nemen, en in al hunne bedryven zoo opregt en eerlyk te handelen, dat zy hen noit schamen die, des noods, voor de gansche wereld open te leggen.

Dierhalven besluit ik met de meeste schyn van waarheid, dat de Heer Koen in 't openbaar, en (gelyk de Heer Velius wel zegt) den 19 Maart A°. 1627, nu 40 jaren oud, na drie jaar en een half t'huis geweest, en ondertusschen getrouwt te zyn, op 't schip de Gallias van Hoorn, *hebbende meer andere onder zyn vlag*, met zyn Gemalin en veel van zyn vrienden, weer na Indiën vertrokken is, alwaar hy ook zeer gelukkig ontrent in 6 maanden tyds gekomen, en den 27 September aangeland zynde, het opperbewind van den Heer de Carpentier op den 30 der zelve maand weer heeft overgenomen.

Niet lang na zyne aanlanding deed zig een donkere wolk over Java op, die buiten alle tegenspraak weer de tegenwoordigheid en 't krygs-beleid van dezen grooten Oppergebieder in die gewesten vereischte: want A°. 1628 quam de Keizer van Java, van de Javanen Soesoehoenan genaamd, onverwagt met een magtig leger (zoo men wilde) wel van honderd, of ten minsten negentig duizend mannen voor Batavia, belegerde die stad, en bragt, gelyk uit ons vorig verhaal reeds gezien is, door zyn ontzaggelyke magt, onder die nieuwaangequeekte borgery, en veel bedienden der E. Maatschappy in deze pas uit de modder opgerezen stad, een groote schrik en verslagenheid, te meer, alzoo zy voor eerst de schoone huizen en thuinen buiten de stads-gragten bedorven, alle toevoer hen afgesneden, en zich zelven in de stad met zoo weinig volk in het uiterste gevaar zagen, om in korten door zoo grooten menigte overrompeld, en zonder eens wapenen te gebruiken, vertreden te werden, 't geen ook wel waar zou geworden zyn, indien de Javanen een Hollands hart, en beleid, gehad hadden; maar met hoe veel wysheid en beleid de onbevreesde Heer Koen dat zwaar leger afgewagt, met hoe veel geduld, als een andere Hollandze Fabius, hy den vyand verbroken, met hoe grooten dapperheid hy die pas opgelokene stad met zoo weinig krygsknegten en borgers tegen zulken verbaazende magt verdedigt, en wat hy ook verder, als die Keizer 's jaars daar aan A°. 1629 dit beleg hervatte, verrigt heeft, is al bevorens onder de zaken van Java omstandig gezien — A°. 1628.

Niet lang na zyn aanwezen op Batavia zogten de Bantammers, met welke wy in oorlog waren, hem van kant te helpen. Zy zonden ten dien einde eenige vaartuigen met fruiten, ryst, en andere waaren geladen, alle de welke hun geweer aan de boom afgenomen, hoewel daar na bevonden wierd, dat zy een dubbel stel, onder de bodem der praauwen, in dikke bamboezen verborgen hadden. Dus quamen zy by de Vesting leggen op de markt-plaats, meenende den Oppergebieder Koen, die alle avond by den Hoofdman der Chineezen ging, waar te nemen; dog hun toeleg was ydel, alzoo hy met zyn 10 of 12 Helbaardiers voor, en 25 Musquettiers van agteren, zoodanig gedekt was, dat zy hem niet dorsten aandoen. Zy deden die nagt met hunne pieken nog een uitval, staken een Fransman, en den opziender der markt dood, en ontvlugteden het toen na de Engelze zyde, daar de stad open lag.

De Heer Koen, van dit alles berigt bekomen hebbende, liet de vaartuigen doorzoeken, en vond nog twee van deze zamenzweerders. Dus ontquam die Heer dien dans wel, maar de Hoofdman van de Vesting Batavia, Adriaan (mogelyk Pal genaamd) wierd doodelyk gewond. Hy wierd ten eersten gewroken, dog de Javaan, die hem getroffen had, met een piek door een van onze Soldaten doorstooten zynde, palmde die piek onmiddelyk daar op door zyn eigen lyf, en zou nog een ander Soldaat 'er mede om hals geholpen hebben, zoo men hem door een tweede en doodelyker steek niet voorkomen, en uit de wereld geholpen had.

Voor hoe verre de Engelschen de hand hier in gehad hebben, zullen wy al mede by 't verhaal van Batavia's beginzelen aanhalen. Alleen moeten wy nog zeggen, dat de Javanen lang te vergeefs met verraad weder op zyn leven aangelegt hebben, waar van hy A°. 1628 door een Chineeschen jongen gewaarschouwd wierd, tot dat die wakkere Heer Koen in 't einde van die tweede belegering na een bestier van 2 jaren min 10 dagen, den 20 Sep-

tem-

tember 1629, nu 42 jaren, 6 maanden, en 12 dagen oud zynde, zeer schielyk tot droefheid van velen in zulk een bekommerlyken tyd, 's nagts tusschen twaalf en een uur, na dat hy 's avonds nog aan tafel geweest was, en zoo als hy over dag 't leste werk aan de sterkten had laten metzelen (zoo zyn reisgezel, de Heer Opperkoopman David Pieterszoon de Vries, klaar zegt) overleden, en dus met veel eer en een onsterffelyken naam in zyn graf nedergedaalt, en op den 22 in het Stadhuis van Batavia ('t geen toen ook voor hun kerk diende) zeer statelyk, en met al de vercierzelen, pragt en eerbewyzen van een Oppergebieder van Indiën, begraven is, zynde de eerste Opperlandvoogd, die op Batavia; dog de tweede, die in Indiën gestorven is.

Daar zyn 'er, die meenen, dat zyn schielyke dood door de loop, waar aan hy al lang gegaan had; maar anderen, dat die door een schielyk berigt op den 20, wegens de komst van de Heer Specx, en van dat hy al in de Straat Sunda was, veroorzaakt is; en dat hy van enkele schrik voor hem zy gestorven, vreezende, dat die Heer, by zyn komst op Batavia, niet nalaten zou zig aan hem over zeker groot ongelyk zyne bastaard dogter, Zara Specx, aangedaan, te wreken. Deze dogter was door zekeren Pieter Kortenhoef beslapen, en dit by de Heer Koen, een gestreng man, zoo qualyk genomen, dat hy haar zaak daarom in handen van den Advocaat Fiscaal, Antoni van den Heuvel, over gaf. De Fiscaal eischte dat zy levend in een zak gestoken, en (schoon zy maar 13 jaar oud was) verdronken, en dat hy, schoon maar 27 jaren oud, opgehangen zou werden; dog zy wierd gedoemd, om openbaar door Beuls handen gegeesseld, en hy om onthoofd te werden, gelyk dat gewysde van den Raad van Justitie ook door de Heer Koen goedgekeurd, en aan haar beiden uitgevoerd is. Dit was wel een gewysde buiten wederga, over deze Zara Specx (Staatdogter van de Heer Koen's Gemalin) maar wie zal gelooven, die de Heer Koen uit zyne heerlyke bedryven maar van verre kent, en die maar eenigzins weet, hoe groot de magt van een Oppergebieder van Indiën boven die van een Ordinaris Raad van Indiën (hoedanig de Heer Specx toen uitquam) en hoe ontzaggelyk een Heer van dat Opper-ampt voor al de Leden van die aanzienelyke vergadering der Raaden van Indiën is, buiten dat zyn schryven aan de zeventienen in 't gemeen veel ingang boven dat der Raaden in 't byzonder by die Heeren heeft, wie, zeg ik, zal gelooven, dat hy, die voor geen leger van honderd duizend man, nog voor de vloot der Engelzen, nog voor geen magt van de Koning van Bantam vreesde, zoo grooten vreeze voor een man, die in rang en magt zeer verre beneden hem was, en die maar een stem in den Raad had, zou hebben konnen opvatten, dat die bequaam zou geweest zyn hem de dood te veroorzaken. A°. 1629.

Dierhalven is het allerwaarschynelykst, dat hy, nu al lang aan de perzing (een ziekte die duizenden in Indiën in korten tyd wegsleept) gegaan, en daar door allengskens zyn kragten verloren hebbende, alleen door gebrek der zelve schielyk gestorven is, zoodanig egter, dat hy (gelyk men van zulke lieden in die ziekte wel meer ziet) op dien zelven avond met nog aan tafel te komen zoo weinig uuren voor zyn dood, nog als een groote flikkering van die kragten (even als een kaars, die al in de pyp brandende, in haar einde nog wel een groot, maar kortdurend licht geeft) vertoont heeft. Van zyn zitten 's avonds aan tafel spreekt de Krankbezoeker Zeger van Regteren fol. 26 in zyn Reyze, daar byvoegende, dat als hy den 23 September 1629 voor Batavia op de Reede gekomen was, de Oppergebieder Jan Pieterszoon Koen twee dagen te voren, en dus na zyn zeggen den 21 's avonds *nog kloek en gezond* aan tafel gezeten hebbende, 's nagts tusschen twaalf en een uur overleden is: Welk verhaal van een man, die maar pas in Indiën quam, en alles zoo net niet wist, volstrekt met het verhaal van de Heer Pieter van den Broek, gewezen Bestierder van den handel in Suratte (of zoo hy zelf zegt, van Persiën, Arabien, en Indiën) en toen by 't sterven van de Heer Koen tegenwoordig geweest zynde, te veel, dan dat men dat zou konnen aannemen, stryd; want die Heer (en ook David Pieterzen de Vries, toen daar mede tegenwoordig, en zyn reisgezel geweest zynde) zegt klaar in zyn Reis-beschryving fol. 108, dat de Heer Koen niet op den 21, maar op den 20 (gelyk de Heer Velius al mede zegt) en niet na dat hy 's avonds *nog kloek en gezond* aan tafel gezeten, maar na dat hy lang aan de loop gegaan had, omtrent twaalf uuren in den Heere gerust is, voor reden van wetenschap gevende, dat hy, wanneer die Heer begraven wierd, de sporen gedragen, en al de statie der begraaffenis bygewoond heeft, gelyk toen ook ter eere van de Heer Koen al het kanon, dat den vyand beschadigen kon, op alle punten en sterkten afgeschoten is.

Dit zeggen van de Heer van den Broek werd ook versterkt door 't geen wy by de Heer Velius in zyn leven lezen, zeggende, dat de Heer Koen nog daags te voren met zyn zwak lichaam op de galdery boven zyn wooning geweest is, om van daar met een verrekyker des vyands leger, en werken van nadering, te ontdekken.

Het schynt my toe, dat diergelyke verhalen,

A°. 1629. halen, als of Koen door schrik voor de Heer Specx wegens het voornoemd geval, anders nog gezond zynde, gestorven ware, op het schip van den Heer Specx, die men wel denken kan, dat geen groot vriend van de Heer Koen om dat voorval geweest is, en na zyn dood meer zeggen kon, als hy wel by zyn leven zou hebben durven doen, zullen ontstaan zyn, en dat deze Krankbezoeker dit zoo van hooren zeggen, hoewel zonder eenige grond of kennis van de Heer Koen's dood, zal aangetekent hebben; alwaar het maar om te toonen, dat hy mede van 't gevoelen van den volgenden Oppergebieder de Heer Specx, met welke hy in eene vloot uitgekomen, en dus ook een van zyn aanhang tegen dien van Koen was; verzekerd zynde, dat een doode Leeuw, hoe hard men hem treft, niet byten zal, en dat de levende veel meer te vreezen is.

Hoewel de Heer Koen nu voor dien tyd in 't Stadhuis begraven was, is egter zyn gebeente in dat graf altyd niet gebleven, maar, na 't voltojen van de Hollandsche of Nederduitsche kerk in de stad, in de zelve overgebragt, alwaar zyn graf en wapen, zynde een Calappus of Cocos-boom (niet in quartieren verdeelt, alzoo hy zyn adel daar in noit gestelt had) maar enkel en recht overeinde staande, met de verdere cieraden van een Oppergebieder van Indiën, als 't zwaard, de schede, spooren, handschoenen, enz. 'er ter zyde hangende, boven het gestoelte van de Gemalinnen van de Heeren Raaden van Indiën, aan de Zuidzyde der kerke, te zien zyn.

Hy was een opregt en eerlyk man, voorzigtig in zyn ondernemingen, zeer kloekmoedig om die uit te voeren; maar in zekere gevallen vry wat streng, voor al ontrent die genen, daar hy wat tegen had (een gebrek, dat men ook zelf in de verstandigste lieden vind) waar van hy preuven gegeven heeft, in 't geval van die dogter van de Heer Specx, ontrent welkers straffe hy grootelyks, zoo by den eisch van den Advocaat Fiscaal, Antoni van den Heuvel, als by de behandeling van de voorzitter in den Gerichts-Raad der Vesting Batavia, de Heer Pieter Vlak, mede gewerkt schynt te hebben, en waarom die twee Heeren naderhand onder Specx nog veel hebben moeten lyden.

Daar beneven heeft hy ook vry wat drift voor zyn stad en landslieden, meer dan voor anderen, betoont; maar de diensten, die hy de Nederlandsche Oost-Indische Maatschappy, en ons land, in zyn leven gedaan heeft, zyn zoo groot, dat een bescheiden man, die zeer licht over 't hooft zien, en met my bekennen zal, dat hy op zyn zark, of veel liever in de gedagtenis en herten van allen die een ongeveinsde en onpartydige agting voor zyn groote heldendaden hebben, dit Graf-schrift verdient heeft:

Dit's KOEN, *de Batavier, een paarel aan de kroon*
Van Holland, KOEN, *de schrik van Brit, en Indianen,*
Van Bantam, Bandanees, Mataram, Djakatranen.
KOEN, *die de Maatschappy gezet heeft op haar throon.*
KOEN *in zyn naam, en hart*, KOEN *in zyn heldedaaden,*
KOEN *zelf tot in zyn dood, met lauren overladen.*
F. V.

Hy, die de eerste Opperbestierder van Z Indiën op Batavia was, staat in de vergaderzaal nevens de andere Opperbestierders, met een lob of kraag om den hals, en een Japanze rotting met goud beslag in de hand, na 't leven uitgeschilderd, gelyk wy hem hier by de letters N. N. vertoonen. Ook heugt het my, dat ik hem in Banda in de Vesting Nassau, in de groote zaal, en met de zelve dragt, als in welke men hedendaags nog de Helbaardiers van den Opperbestierder ziet, te weten, met een geel damast wambasje, en een wyde gecouleurde broek met linten, na 't leven uitgeschilderd gezien heb.

Hy was schraal van lichaam, en, zoo de Heer Velius zegt, van een meer als gemeene lengte, bleek van verwe, mager van aangezigt, en wiens oogen diep in zyn hooft stonden.

Een man van weinig woorden; zeer ingetogen, die zyn voornemens zeer wel wist te bedekken, ganich voor geen uiterlyke pragt, en daar door wel gering en kleen in ieders oog, maar ondertusschen groot van moed, van de goeden bemind, van de quaden gevreest, en de behandeling, zoo van 't gerigt, als van het borger-bestier, zorgvuldig bewarende.

Hy was zeer matig in spys en drank, onvermoejelyk en onverdrietig in arbeid, wist zig in alles zeer wel te redden, hield van geen talmen, in alle voorvallen noit om raad, of om de uitkomst verlegen, en ook vaardig in 't uitvoeren, en, hoewel hy zyn gebreken had (waar in wy hem niet verschoont hebben) anderzins vry van vele andere menschelyke gebreken, en, met een woord, een man, op welkers vastgelegde gronden zyn opvolgers niet min gelukkig voortgebouwt, en aan de Nederlandsche Oost Indische Maatschappy naderhand gelegenheid gegeven hebben, dat zy zoo zeeghaftig over zoo veel Vorsten van het Oosten heeft gezegenpraald, en van die allen als aangebeden, en haar zedert van zelf de magt in handen gevallen is, om de kroonen en ryken niet alleen aan verscheide Koningen, maar zelf ook aan die gevreesde Opper-Keizers van Java of Mataram, na haar zin uit te deelen, en een groot gewigt daar aan toe te brengen.

HET

PIETERS ZOON KOEN,
erneur Generaal van Nederlands Indiën.

n ad vivu

I. v. Braam et G. o. Linden exc. cum Privil

:619. Ao. 1629.

VYFDE HOOFDSTUK.

Het leven van de Heer Opperlandvoogd Jacques Specx. *Zyn afbeelding. Het leven van de Heer Opperlandvoogd* Henrik Brouwer. *Zyn afbeelding. Het leven van de Heer Opperlandvoogd* Antoni van Diemen. *Afbeelding van de Heer van* Diemen.

HET LEVEN VAN DE HEER OPPERLANDVOOGD JACQUES SPECX.

leven de r Opperland-gd ues x. DE Heer Jacques Specx, is gesproten uit Brabant, doch geboren te Dordrecht, ter gelegenheyd dat zyn Vader om de vervolging na die Stadt gevlugt was, en van een bekende Familie, alzoo zyn Ed. Grootvader Raadsheer, en des zelfs Suster Abdisse van 't Klooster te Florival, geweest is.

Zyn Ed. was getrouwt aan Jonkvrouw Maria Ædilia Buis, Dochter van den Ed. Heer Raadpenzionaris Buis, Heere van 't Huis te Vliet, en Sevenhoove, by de welke zyn Ed. geprocreëert heeft, twee Kinderen, een Zoon en een Dochter, met naame Johannes, en Maria Specx; hy trad ten tweede Huwelyk met Jonkvrouw Doublet, Dochter van den Heere van St. Anneland. Beyde zyne kinderen zyn tot Utrecht getrouwt, de Heer Johannes Specx, met Jonkvrouw Anna Maria van Lennep, by de welke zyn Ed. verscheyde Kinderen gehad heeft; doch alle dood. Jonkvrouw Maria Specx, trouwde met de Heer Bartholomeus de Gruyter, Heere van Groenewoude, en Borgermeester der Stadt Utrecht, by den welken zy geprocreëert heeft veertien Kinderen, daar onder agt Zoonen, meest in den Oorlog van het jaar 1693. en 1695. gesneuvelt.

Waar voor hy in Indiën allereerst quam, met wat schip, van wat kamer, of op wat tyd, blykt my nergens; doch ik zie, dat hy Ao. 1609. als onderkoopman met het schip de Griffioen uitgekomen zynde, in Japan nog in dat zelve jaar als eerste Hoofd, en Opperkoopman geplaatst is, daar hy tot Ao. 1613. gelegen heeft, en toen door de Heer Henrik Brouwer tot Ao. 1614. vervangen is, na welken tyd hy daar weder (waar van wy nader onder de stoffe van Japan spreken) Opperhoofd van Ao. 1614 tot 1621. geweest, en toen na Batavia vertrokken zynde, Ao. 1622 voorzitter van Schepenen wierd, dat hy tot den 9 September bleef, wanneer hy extraordinaris Raad van Indiën geworden is.

Den 14 April 1622. hadden de Heeren zeventienen hem, toen nog Commies of Opperkoopman na hunne gedagten daar zynde, al van Firando met ernst ontboden, en deden dit weder Ao. 1626. vorderende nevens zyn Ed. ook de Heer Martinus Sonk, om hun mondeling bericht over de zaken van den handel van Japan en China te hooren, alzoo de handel van Japan door hem allereerst opgeregt, en waar in hy door den Opperkoopman Pieter Zegerszoon (die Ao. 1611. met het Jacht de Brak van Patani derwaards met hem vertrok) zeer ondersteund, gelyk hy ook de bouwer van onze Logie aldaar in Firando geweest is.

Niet lang daar na schynt hy met de vloot van Ao. 1627 of 1628 na 't vaderland vertrokken te zyn, alzoo hy zeer kort naderhand weer uitgekomen is.

Hy voer in het jaar 1629. den 25 Januari op het schip Hollandia, met zyn Gemalin en zusters, als Zeevoogd der vloot, met de titel van eerste ordinaris Raad van Indiën, en met uitdrukkelyken last der Heeren zeventienen, by hun schryvens van den 25 October 1628, om de naaste in rang aan den Oppergebieder te zyn, weer uit Texel, by zich hebbende 4 Jagten, te weten, Oost-zaanen, West-zaanen, Broecherhaven, en de Beets.

Met deze liep hy den 28 Januari in Duins ten anker, en vond daar nog drie Zeeusche schepen, Prins Henrik, Ter Goes, en 't jagt Soutelande, die de reize onder zyn vlag mede stonden te ondernemen, en tot zyne vloot behoorden.

Hy had het ongeluk van, door harde wind en verandering van stroom, het schip Westzaanen zoo hartelyk voor de boeg te dryven, dat hy den laatstgemelden bodem zyn boegspriet, galjoen, en de eene hand, of lepel van het tui-anker deed verliezen.

Na herstelling van die schade, liep hy den 17 dito met die 8 schepen uit Duins in zee. Den 22 dito deed 't jagt de Beets, met een rol doek uit de mars te laten waejen, een zein, dat het in nood was, om dat zy een lek hadden, waar door zy vreesden schip en volk te verliezen, hoewel dit verder van geen gevolg geweest is.

Den 7 Maart ontdekte hy ontrent Forteventura, een der Canarische Eilanden, een Spaansche Bark, die door het schip West-zaanen vervolgd, veroverd, en in de vloot by den Zeevoogd gebragt wierd.

Men vond 'er 7 Spanjaards, en 2000 braazems in, waar van 'er de Zeevoogd eenigen voor zig uit nam, de verdere over de vloot

Ao. 1629. vloot verdeelen, en toen die gevangens met die Bark weer varen liet.

Hy geraakte met zyn vloot den 22 en 23 dito ten deelen aan St. Vincent, ten deelen aan St. Antoni, twee der zoute Eilanden, tegen over malkanderen leggende, ten anker.

Terwyl hy zelf aan St. Vincent lag, vertrokken de Schepen, Prins Henrik, en 't jagt de Beets, den 24 Maart van St. Antoni, daar zy maar weinig uuren lagen, na Indiën. Ondertusschen lichte het schip West-zaanen, dat den 23 van St. Vincent na St. Antoni met die 2 schepen gezeilt, en 't jagt Zoutelande gevolgt was, na drie uuren leggens aan de laatste plaats, zyn anker ook, om wat digter onder de wal te komen, en terwyl zy aan 't laveeren waren, raakte het jagt Soutelande door de styve koelte aan de grond, en stiet in korten tyd in stukken; dog 't volk, in de boot met groot gevaar aan West-zaanen gekomen, wierd, nevens de goederen, ten grootsten deele geborgen, en verder op de vloot verdeelt, na dat men 't overblyfzel van het jagt verbrand, en 't geschut vernagelt had.

Den 9 April vertrok hy met de 6 andere schepen van daar, zonder dat 'er tot den 9 May iet aanmerkenswaardig voorviel, maar op de laatstgemelde dag vond men aan de kajuits-deur van het schip Ter Goes een briefje van dezen inhoud aangeplakt, *By aldien gy ons geen meer water wild geven, als wy nu hebben, zal ik maken, dat gy alle zult sterven.*

Hier over ontstond in dit schip aanstonds een groote beweging, en oproer, alzoo men niet wist, wie dit geschreven, en jeder zyn leven nog te lief had, om het door vergift, of 't vuur, te verliezen.

Men liet ieder zyn hand, en schrift vertoonen, om daar uit, ware het mogelyk, den dader te ontdekken; dog dit was te vergeefs, en gaf geen ligt aan die zaak.

De breede Raad wierd daar op, by vertoog van de overheden van dit schip, aan des Zeevoogds boord beroepen; dog, des avonds weer gescheiden zynde, wierd alleen bezorgt, dat 'er in dat schip die nagt van alle man, zoo voor de Constapels kamer, als over al, voorzichtige wagt gehouden wierd, om dat men niet wist, wie men voor vriend, of vyand, aan te zien had.

Dit dus tot den 11 dito 's middags geduurd hebbende, daagde zeker quartiermeester, Harmen Jacobszoon genaamd, op, die, zich niet langer hebbende willen verbergen, eindelyk zei: *Hoord mannen, Ik ben de man, die 't briefje geschreven, en aan de kajuit geplakt heb, al zou ik daarom sterven: want beter een korte dood, dan alle daag van dorst te versmagten, aangezien het my onmogelyk is, om van vier mutsjens water, die wy dagelyks maar hebben, het lyf te houden.*

Ao. Op deze woorden wierd hy aanstonds gevangen genomen, na den Zeevoogd gebragt, en, na rype overweging, en tot afschrikking van anderen, gevonnist om levendig in zee geworpen te werden, het welk ook den 16 May op 't jagt Ter Goes, na dat men hem eenige kogels aan de beenen gebonden had, geschiedde.

Den 7 Juny quam hy met de vloot digt onder het Eiland Tristaon da Cunha, liet den 8 de boot uit zetten, om te zien na anker-grond; dog men vond daar niet dan hooge, steile, en woeste klippen, en men zag een hoogen berg, nog met sneeuw bedekt.

Hy liep derhalven weer na het hoofd der goede Hope af, alwaar hy den 24 dito aanlandde.

Elf dagen daar gelegen hebbende, verzeilde hy met de schepen Hollandia, Ter Goes, Oost-zaanen, en West-zaanen, uit de Tafelbaei na Batavia, zag den 9 July 7 Spaansche schepen, en daar onder 4 of 5 Galjoenen, die hy, alzoo zy hem veel te sterk waren, en hy maar een groot schip met een laag geschut, en drie kleene jagten had, ontzeilde.

Hy liep voor de wint af, het geen zy merkende, hem na-zeilden, alles, wat goed doen kon, byzettende, maar de Heer Specx hen te gaauw in 't voorzeilen zynde, waaren zy genootzaakt, te meer alzoo hun voorzeiler door de sterke voortgang zyn grooten steng brak, hem te verlaten, zonder dat'er verder iet aanmerkenswaardig op die reize voorviel, dan alleen dat op 't schip Hollandia de Fiscaal Rooze den 18 Augustus, en den 5 September de Schipper op 't zelve, Adriaan Smal, overleden is.

Wanneer hy op Batavia gekomen zy, daar over vind ik verschillende gevoelens.

Zommigen zeggen den 23, anderen den 21 September 1629; maar allen komen zy daar in overeen, dat hy 2 dagen na de Heer Koen's dood daar aangeland is, weshalven wy met de meeste schyn van waarheid zyn komst aldaar op den 22 dito stellen.

Aangezien nu de Heer Koen overleden, hy op die dag van zyn komst ook eerst begraven, en by de Heeren zeventienen wel uitdrukkelyk by hun schryvens van den 25 October 1628 belast was, den Heer Specx de naaste rang aan de Heer Koen te geven, is hy op den 25 (zoo de Heer van den Broek getuigt) met eenparig goedvinden der Heeren Raaden, by voorraad, en tot nader schryvens der Heeren zeventienen, tot zevende Oppergebieder van Indiën aangestelt, en naderhand goedgekeurt, krygende zyne commissie of bevel-brief mede van de algemeene Staaten der vereenigde Nederlanden, van zyn Vorstelyke genade Frederik Henrik, Prince van Oranje, en de Hee-

M. Balen delin. ad effig.

JACQUES SPECKS,
Gouverneur Generaal van Nederlands Indien

I. v. Braam et G. o. Linden. exc. cum Privil.

Ao. 1629. Heeren zeventienen, uit welker naam hy zelf ook bevel-brieven aan anderen, voor dat hy nog eens goedgekeurt was, uitgegeven heeft, gelyk wy ter plaatze, daar wy den Heer Pieter van den Broek als eerste grondvester van den handel in het Roode Meir, Suratte, en Persien beschryven, breeder zien zullen.

Deze aanstelling geschiede juist in dat bekommerlyk gewrigt des tyds, dat de Soesoehoenan, of Keizer van Java, Batavia voor de tweede maal belegerd, hoewel de Heer Koen voor zyn dood op alles zoo goede zorge gesteld had, dat 'er geen zwarigheid was, om hem daar in te vervangen.

Wat nu de Heer Oppergebieder Specx verder tot voleinding van dit gevaarlyk beleg, tot verdediging van de stad, en tot het verdryven van zulken ontzaggelyken en gevaarlyken vyand, gedaan heeft, hebben wy omstandig gezien ter plaatze, daar wy van de zaken van Java, en van het beleg dezer stad in het byzonder gesproken hebben.

Het gene die Heer hier ontrent als een voorzichtig en dapper krygsman verrigt heeft, meene ik het voornaamste heldenstuk te zyn, 't gene hy bedreven heeft: want ik weet niet, dat 'er, gedurende zyn opperbestier, eenige landen veroverd, of eenige verdere zaken voorgevallen zyn, waar in hy blyken van zyn helden-moed heeft konnen geven; zoo dat hy het verdere van zyn tyd alleen besteed heeft, om den handel der Maatschappy, als zynde het voornaamste het geen hem te betragten stond, met veel wysheid en beleid op de gronden, by zyn voorgangers gelegt, tot het meeste voordeel van de zelve voort te zetten; waar toe men ook brengen moet de contracten en verbonden, met de Indische Vorsten door hem gemaakt, gelyk met Hhamza, Koning van Ternate 1630, waar van wy onder de zaken van dat Ryk nader gesproken hebben.

Dit hoog en gewigtig ampt nu 3 jaren min 18 dagen met veel lof waargenomen hebbende, is hy op den 7 September 1632. door de Heer Brouwer vervangen, en op den 3 December (zoo anderen willen den 4.) met zyn huisgezin op 't schip Prins Willem, en nog 4 schepen (hoewel de vloot daar na 7 schepen sterk wierd) na het Vaderland vertrokken. De Heer Brouwer deed hem tot in de Straat Sunda uitgelei, en zyn reize verder tot het Vaderland volbragt hebbende, beloofde hy aan 't volk van de gansche vloot drie maanden soldy meer voor 't agterom zeilen.

Zyn afbeelding. Hy hangt in de voornoemde vergaderzaal mede na 't leven uitgeschilderd; en wy toonen hem u hier by de letters P. P. na die schildery afgemaald, in het zwart met, een rok, of wambais, met goude knopen van voren en aan de mouven, na de oude wyze, hebbende een kleen befje aan, en een fraeje riem om 't lyf. Hy was zwart van hair, baard, en oogen, dik van knevels, met een kleen gramschapje, bleek, en wat scheutig, dog glad van aangezigt, spits van kin, vry kaal van voorhooft; en na gissing, niet boven de 46 of 48 jaren oud, toen hy vertrokken is. Ao. 1629.

Wy hebben dien Heer ook met dit gering vers, in opzicht van zyn groote verdiensten, willen vereeren.

Het fier gelaat van SPECX, *Mataram's grootste schrik,*
Dien Held vol moedigheid als de oude Batavieren,
Vertoont zich hier, toen hy verdreef die monsterdieren
Van Java, alleen maar door zyn blikzemende blik.
Geen wonder, dat de Moor zyn reeds gesnuikte wieken
Voor SPECX *liet hangen; noit gewoon oit* SPEK *te rieken.*

F. V.

Hoe lang hy hier nog geleeft, en waar hy zich ter neder gezet, of wat hy vorder verricht heeft, is my onbekend; dog hy heeft een dogter nagelaten, Maria Specx genaamd, die getrouwt geweest is met de Heer Bartholomeus de Gruiter, die Ao. 1643. Opperhoofd van Mazulipatnam, en in later tyd, volgens ons vorig bericht, Heer van Groenewoude, Raad, en Borgermeester van Utrecht geweest, en 1685. overleden is.

Van nog een andere bastard-dogter van zyn Ed. die dat zeldzaam geval met eenen Pieter Kortenhoef gehad heeft, hebben wy in 't leven van de Heer Koen gesproken, alleen 'er maar byvoegende, dat dit daar na by zyne regeering nog veel spels tusschen den voorzitter in 't Gericht, de Heer Vlak, den Fiscaal van den Heuvel, en Doctor Bontius, gegeven heeft; met welke hy ook niet wilde ten avondmaal gaan, om dat zy over die zoo onregtvaardige zaak gezeten, en zyn dogter, zonder eenige agting voor zyn persoon, over een geval, diergelyke straf geenzins verdienende, schandelyk mishandeld hadden. Ik hebbe de goedkeuring van de Heer Koen, op maandag den 5 Juny 1629. over dit vonnis gevallen, onder myne papieren leggen, zoo dat ik met verzekering van die zaak spreken kan. Het luid aldus:

Maandag ady 5 Juny 1629.

„ Alzoo aan den Ed. Heer Gouverneur
„ Generaal by den President van den agtbaren Raad van Justitie te kennen ge-

 „ geven

Ao. 1632. „ geven was de fententie by gemelden „ Rade van Juftitie tegens de perfoon van „ Pieter Jacobszoon Kortenhoef van Ar- „ racan, en Zara Specx, ftaatdogterken „ van zyn Edelheids Gemalinne gepro- „ nuntieerd, heeft zyn Edelheid na voor- „ gaande ferieufe overweging van het ge- „ pafleerde met advys van zynen Rade „ geapprobeerd de eenftemmige advyzen, „ by de Raadsperfoonen van 't voorfz. „ collegie over het begane delict gegeven, „ als namelyk, dat gemelde Pieter Jacobs- „ zoon Kortenhoef met den zwaarde ge- „ ftraft zal werden, dat 'er de dood na „ volgt, met confiscatie van alle zyne goe- „ deren, en Zara Specx in 't Stadhuis met „ open deure wel ftrengelyk gegeeffeld „ zal werden, en is dien volgende gear- „ resteert, dat men op morgen met de exe- „ cutie zal voortvaaren.

Actum in 't Kasteel Batavia, datum ut supra.

En was getekend

JAN PIETERSZOON KOEN.

PIETER VLAK.

Om verder licht over de zaak van dezen Kortenhoef te bekomen, heeft men maar den volgenden brief van zynen oom Kortenhoef, gewoond hebbende tot Amfterdam te lezen, een zeer echt en zeldzaam papier, 't geen wy dierhalven ook zeer veel agten.

Copye van een Brief, geschreven aan den Generaal Specx, *die in de plaats van den Generaal* Jan Pieterszoon Koen *is gesuccedeert, by wiens Gouvernement dit volgende was voorgevallen.*

„ HEt heeft my en alle de vrienden al- „ hier overmaten zeer bedroeft te ver- „ ftaan de fchrikkelyke en de deerlyke „ moord, onder fchyn van juftitie aan my- „ nen couzyn, * Pieter Jacobsz. van Kor- „ tenhoef, een minderjarige Weeze, in „ den jare 1629. tot Batavia gedaan. De „ grouwelykheid van de zelve moord met „ de circumftantien van dien tegen uwe „ Ed. klagender wyze te verhalen, kan „ my niet helpen, nog trooften; maar dat „ my foulageeren, als ik gelegenheid zal „ bekomen hebben, omme myne gereg- „ tige wraake tegens de moordenaars, die „ als nog in 't leven zyn, in 't werk te „ ftellen, ofte dat ik verftaan zal hebben, „ dat alle de refte, gelyk dien grootften „ moorder * en dien Dirk du Gardyn, „ fchender en moordenaar van zyn eigen „ bloedverwant, een fchandelyke dood, „ of als hy Du Gardyn aan de Spaanfche „ pokken geftorven, en voor den duivel, „ haren meefter, zullen gevaren zyn. De „ gunft, die ik tot u Ed. dogter *Zara*, die „ ik wel gewenfcht had voor myn nicht „ te mogen aannemen, en neffens myne „ voornoemde neve veel goeds te doen, „ in de plaatze van myn broeder zalr. en „ de deerniffe die ik met haar hebbe, en „ niet alleenlyk de vrienden, maar alle „ foorten en qualiteiten van menfchen, „ heeft my dezen doen aan uwe Ed. fchry- „ ven, dewyl ik, nog geenige menfchen „ hier te lande en twyffelen, ofte uw Ed. „ zal in alle manieren na vaderlyken aard „ genegen zyn en zoeken het zelve onge- „ lyk op het hoogfte te wreken, zoo „ hebbe ik goedgevonden, zoo veel my „ voor dees tyd doenlyk, uw Ed. daar „ inne de behulpelyke hand te bieden, „ uw Ed. by dezen overzendende Copye „ autentyk van zekere confultatie by vier „ voortreffelyke onpartydige Regtsgeleer- „ den, die dog niet gaarne tegens andere „ Regtsgeleerden, byzonder in dusdani- „ ge gewigtige zaken zouden advifeeren, „ onderteekent; uit de welke uw Ed. zal „ konnen zien, dat de godlooze Regters, „ niet waardig Regters, maar moorders „ genoemt te worden, aan de voorfz. god- „ looze moorderye van mynen neef, en de „ atroce injurie uw Ed. dogter Zara aan- „ gedaan, verbeurd hebben lyf en goed, „ zulx dat uw Ed. naar het oordeel niet „ alleen van de zelve Rechtsgeleerden, „ maar na het oordeel van alle anderen „ Rechtsgeleerden en Rechters alhier meer „ als genoegzame actie heeft, de zelve in- „ jurie, uw Ed. dogter aangedaan, en „ ook de fchade, die zy is lydende, door „ dien mynen neef, die voor God haren „ wettigen man en verzorger was, haar „ zoo boozelyk en moordadelyk by de „ booswigten is ontroofd; zulks dat alle „ hare goederen en middelen uw Ed. myns „ oordeels niet genoeg en behooren te zyn, „ omme de injurie van uw Ed. dogter te „ beteren, maar behooren alle 't zelve ook „ met haar bloed te bekoopen, waar aan „ uw Ed. de juftitie zal voldoen, en daar „ over by alle de wereld geroemd en ge- „ prezen werden, als hebbende gedaan, „ 't geene een eerlyk Generaal ten exem- „ pel van andere diergelyke fchandelyke „ tirannen, en een genereus gemoed over „ zulken grooten fchenderye van zyn ei- „ gen dogter behoord te doen. Daar ter „ con-

* Is onthalft, om dat hy de nagenoemde Juffrouw ten huize van de voorfz. Generaal Koen had beflapen, niet tegenftaande zy malkanderen abfoluit gerefolveert waaren te trouwen.

* Koen was drie dagen voor de komft van Specx op Batavia, geftorven.

A°. 1632.

„ contrarie alle Godzalige en eerlyke luiden niet anders als een affchrik en gruwel van Indiën zullen hebben, en veragtelyk fpreken, indien uw Ed. de zake zoo laat henen glyden; gelyk dan alreede op het gerugte, dat uw Ed. de voornoemde uw Ed. dogter van u Ed. had verftooten, zoo erbarmelyk en veragtelyk daar van gefprooken werd; maar ik en kan niet gelooven, dat in een vaderlyk herte oit zoodanige gedagten zouden konnen komen, om niet te helpen, ik laat ftaan te verftooten, een dogter, die zoo verongelykt is, dat alle vreemde, ja het gansche geunieerde land, ook het Ryk van Engeland, en alle menschen groot en kleen daar van weten te fpreken, en by meenigte met tranen de grootfte deernisse daar mede hebben en betoonen.

„ Indien ik daar ware, ik verklare ter goeder trouwe, zoo daar recht waar te vinden, dat ik haar met alle myne middelen en vermogen helpen zoude. Ik bidde, dat uw Ed. my believe de vriendschap te doen, en haar van mynent wegen hertgrondelyk te groeten, en te laten weten de deernisse, die ik met haar hebbe, ook de goede wille en overgroote genegenheid, omme my over haar ongelyk gewroken te zien. En zoo het tot eeniger tyd mogte gebeuren, dat zy uit dat voor haar en my vervloekte land wederom alhier in 't Vaderland komen mogt, dat ik met 'er daad en waarheid haar zoo veel vriendschap en behulpzaamheid zal doen, als een oom zyne wettige nichte doen zoude mogen.

„ En alzoo ik zeer bedugt ben, dat iemand van die Creaturen, die den godloozen Jan Pietersz. Koen oppermoordenaar de laatfte reize na Ooft-Indiën hebben gezonden, deze mynen brief zouden mogen doen ophouden, bidde ik gansch vriendelyk, dat uw Ed. my met de eerfte gelegenheid believe te laten weten, of uw Ed. dezen, en de gemelde consultatie, wel is ter hand gekomen.

„ Ook bidde ik, nademaal by de moordadige sententie de goederen van mynen neef zyn geconfisqueert, dat uw Ed. believe my eens een pertinente ftaat over te zenden, wat goederen dat dit zyn, en met eenen ook eens te onderftaan, wat goederen myn broeder, Jacob Kortenhoef zal[r]. heeft nagelaten, daar van wy wel eenige, dog geen pertinente verklaringe en betaling hebben bekomen; waar mede uw Ed. en inzonderheid met de onschuldige dood van myn neef, en de injurie van uw Ed. dogter wettelyk te doen ftraffen en beteren, uw Ed. my inzonderheid, en alle onze vrienden en geflachte, ten hoogften tot uw Ed. dienfte zal verobligeeren, Ik, en de myne, zullen ook niet nalaten by alle gelegenheid de moordenaars, waar wy de zelve zullen konnen vinden, ofte bekomen, te vervolgen, en na hunne verdienfte te doen ftraffen. Uw Ed. zal believen mynent halven te groeten de Heer Antoni van Diemen, mynen goeden fpecialen vriend en fpeelgenoot, indien zyn Ed. nog aldaar is, die in zulken gevallen uw Ed. van de gelegenheit van de geconfisqueerde goederen, en van de goederen, by mynen broeder zal[r]. nagelaten, wel goed bericht zal konnen doen.

„ Ik ben van meening geweeft de confeffien en de godlooze proceduren, neffens de fententie, met een verhaal van de namen van de Rechters, en de deerlyke executie in druk te laten komen, omme voor eerft de fchelmen ten toon te ftellen; maar bevinde 't zelve voor als nog onnoodig, alzoo alle de wereld dit moorddadig feit als voor een wonder van wreedheid, by Neerlanders aan twee onmondige Weezen en getrouwde gelieven begaan, in fchuiten, op wagenen, banken, en maaltyden, malkanderen met droeffenisse verhaalen en vertellen; daar dien Diederik Vlak, die een Krankbezoeker van de ftraat riep, ten tyde als men het fchaap ter flachtbank leide, door dien geen Predicant, om redenen, wilde mede gaan, niet vergeten word, nog ook dien deugnitigen pokkigen Fiscaal, daar van ik alle befcheiden en certificatien hebbe, en niemand gebrek late lyden. Dien pokkigen hond moeft, ten tyde uw Ed. tedere dogter onschuldig zoo deerlyk gegeesseld wierd, nog betoonen wreeder te wezen, als den beul zelve, die gaarne haar wat verschoont hadde.

„ De wraake Gods mogen de moordenaars niet ontgaan. Den brenger dezes, die my belooft heeft deze getrouwelyk aan uw Ed. te behandigen, bidde ik dat uw Ed, in vergelding en recompenfe van dien, believe vorderlyk en behulpelyk te wezen, dewyl zulks dog wel is in uw Ed. vermogen, en my zal daarom ook vriendschap gefchieden, die ik alle tyd na vermogen zal erkennen. Ik hadde, verftaan hebbende met de overkomft van de fchepen de voorfz. deerlyke moord en fchenderye, de goederen van alle de moorders doen in arreft nemen, in meening van daar op te procederen, voor zoo veel onze fchade door de confiscatie aanging, maar nademaal de Bewindhebberen ons alhier zoo veel penningen hebben laten volgen, als wy gereeds bewyzen konden, dat onder de confiscatie waren betrokken, te weten, 2500 gulden, gekomen van myn broeder zal[r]. en wy van de reft geen klaar

A°. 1632. „ bewys konden doen, worden ons geraden te superſederen, ter tyd wy nader beſcheid hadden, 't welk wy van uw Ed. verhopen te bekomen, en hebben zulx de arreſten laten te niet loopen, te meer ook, alzoo de moorders eerſt moeſten gedaagd wezen, 't welk lang zoude aanloopen.

„ Middelerwylen hopen wy zal den eenen ofte den anderen van die ſchelmen wel perſoonelyk in onze handen vallen, 't welk ons 't gereedſte zal zyn omme haar hunne ſtraffe te doen ontfangen. Middelerwyle zal uw Ed. believen daar in de zake zoo veel te doen, als uw Ed. zal konnen, 't welk wy uw Ed. toevertrouwen, wenſchende uw Ed. geluk en voorſpoed in uw Ed. regeeringe en beſtieringe aldaar, ons, na groetenisſe, recommanderende in uw Ed. goede genade, en uw Ed. bevelende in de beſcherming des Allerhoogſten.

In Amſterdam den 19 *October* 1630.

Was ondertekend

U Ed: Dienſtw: Vriend en Dr.

B. D. KORTENHOUFF.

„ Myn Heere, indien uw Ed. by faute van competente Rechters aldaar, met de zake van reparatie van uw Ed. dochters eere en vergoeding van hare ſchade, die zy is lydende, door dien haren getrouden haar zoo ſchandelyk is berooft, niet kan te rechten komen, en uw Ed. konde raadzaam vinden uw Ed. dogter in 't Vaderland te zenden, met procuratie van uw Ed., om hare zaake hier te vervolgen, zal ik zeer gaarne haar in alles helpen, en haar tot mynen huize defrojeren, 't welke uw Ed. believe by uw Ed. in conſideratie te nemen, en in allen gevalle geene gelegenheid voorby te laten gaan: want hier uit voor uw Ed. dogter met regt groot voordeel en eere, en voor de moorders onverwinnelyke ſmaad, ſchade en ſchande is te haalen, en zal uw Ed. ook niet anders als tot eere konnen ſtrekken: want de injurie van uw Ed. ook te onlydelyk groot is.

„ Ik bidde vriendelyk, dat uw Ed. my dog believe beſcheid te laten weten, of deze uw Ed. wel inhandigd, en wat by uw Ed. in de zaak gedaan mag zyn, of wat uw Ed. voornemen is daar inne te doen. *Vale.*

HET LEVEN
VAN DE HEER
OPPERLANDVOOGD
HENRIK BROUWER.

Het leven van de Heer Opperlandvoogd Henrik Brouwer.

WAar deze Heer geboren zy, blykt my niet, hoewel ik geloove dat hy een Amſterdammer is geweeſt.

Hy moet al vroeg, en nog eens als Commandeur of Bevelhebber over een vloot, na Indiën uitgevaren zyn, aangezien de Heer Oppergebieder Reinſt, op zyn uitreize, in 't voorby loopen Ilha da Brava, een der zoute Eilanden, in November A°. 1613 aandeed, om te zien, of de Heer Bevelhebber Henrik Brouwer ('t geen ongetwyffeld deze zelve is) daar brieven aan land gelaten had; dog heb nergens zyn verdere loop in Indiën konnen naſpeuren.

A°. 1613 komt hy in Japan als het tweede Opperhoofd voor, die A°. 1614 door de Heer Specx daar weer vervangen wierd.

Naderhand bleek my, dat hy Ao. 1617 al Bewindhebber tot Amſterdam was.

Uit de ſchriften van de Heer Aitzema zie ik onder Ao. 1632, of een weinig te voren, dat hy toen nog Bewindhebber der Ooſt-Indiſche Maatſchappy, en dat hy uit het midden der Heeren Bewindhebberen, en uit hunnen naam na Londen gezonden geweeſt is, om over de geſchillen tuſſchen de Engelſche en onze Maatſchappy te handelen. Hoe de Engelzen op hem, kort na die behandeling na Indiën gezonden, als hadde hy in de zaak van het Eiland Poelo Rhun ter quader trouw gehandeld, verbitterd geweeſt zyn, en wat zy daar over verder geëiſcht hebben, hebben wy reeds in de beſchryving van Banda, en des zelfs Eilanden, gezien.

Het is zeker, dat hy tot zyn vertrek toe nog Bewindhebber geweeſt zynde, in Maart 1632 met het ſchip Zutfen als Oppergebieder van Indiën, met zyn Gemalin, een dogterken van 2 of 3 jaren, en 2 dienſtmaagden, in gezelſchap van de ſchepen Delfshaven, en de Leeuwin uitvoer, en op dit ſchip waren 298 zielen, en op het zelve Schipper Nicolaas Braun, ook voer met hem de Koopman Henrik Kreyvenger uit; en hy quam met dien bodem

HENRIK BROUWER

Gouverneur Generaal van Nederlands Indien

J. van Braam & G. onder de Linden excudit Cum Privil.

M. Balen Delineavit ad effig. D. ... sculp.

ANTONIO VAN DIEMEN

Gouverneur Generaal Van Nederlands Indiën.

Ao. 1636. dem den 5 September ter Reede van Batavia, en verving den 7 dito den Heer Specx in 't Opperbewind.

Gedurende het opperbestier van dezen Heer, weet ik niet, dat eenige veroveringen gedaan, of eenige aanmerkenswaardige zaaken, dan die van Poelo Rhun, de Engelsche Maatschappy rakende, voorgevallen zyn, maar alleen, dat hy als een wys, voorzichtig, en zeer gematigd Heer 't veroverde bewaard, den handel na zyn vermogen voortgezet, en zich byzonder bemind gemaakt heeft.

Hy heeft 3 jaaren, 3 maanden, en 24 dagen, dat aanzienelyk ampt van Opperlandvoogd van Nederlandsch Indiën met veel lof bediend, is op den 31 December 1635. (hoewel andere dit stellen den 1 Januarii 1636.) door den Directeur Generaal van den koophandel, en eersten gemeenen Raad van Indiën tot Batavia, den Heer Antoni van Diemen, vervangen, en heeft daar op de reize na het Vaderland op den 4 January 1636. met het schip Nieuw Amsterdam, en eenige andere schepen (alzoo die vloot van dit jaar 8 bodems sterk wierd) ondernomen, die hy ook behouden aldaar gebragt heeft.

Hy hangt in de groote vergaderzaal tot Batavia met zwarte kleederen, met een besje daar op, en Ponjetten op de mouwen uitgeschilderd, gelykende veel eer een bedienaar des Goddelyken woords; als een Oppergebieder van Indiën, ten waare men dat aan den gouden riem om zyn middel, en aan zyn bevel-staf, merkte.

Zyn afbeelding. Hy was grys van hooft, had een langen en breeden gryzen baard, was lang van knevels, ryzig van gestalte, redelyk gezet van lichaam, zwart van oogen, en nog redelyk bloozende en kloek van wezen, verbeeldende in allen deelen een zeer agtbaar Heer, na gissing 57 of 58 jaren, toen hy vertrok, oud, hoedanig wy zyn Ed. hier by de letters QQ ook afbeelden. Ao. 1636

Wy hebben op dezen Heer ook dit vers gemaakt, waar in wy meenen, dat hy ten naasten by wel getroffen is.

Het vriendelyk gelaat, met agtbaarheid gepaart,
In BROUWER *ongemeen, geeft deftigheit aan 't wezen,*
En 't groot beleid is uit de gryze kruin te lezen.
Gelukkig land, van dien Bewinds-Heer oit bewaard;
Te waardiger gekeurt het oog op hem te vesten.
Als hoofdgebieder van het Oosten en het Westen.

F. V.

Na dat hy uit Oost-Indiën was in Holland gekomen, is hy weer als Oppergebieder van West-Indiën met eenige schepen, om nevens den Heer Herkmans, zyn vervanger, en tweede, zekeren aanslag in Chili, in West-Indiën, uit te voeren, Ao. 1642. door de West-Indische Maatschappy uitgezonden, en ontrent het midden van Ao. 1643., op dien tocht in of ontrent Karel Mappa overleden, dat hy veroverd, en verbrand had. Zyn ingewant is aldaar in Brouwershaven, en zyn lichaam in Baldivia begraven.

HET LEVEN
VAN DE HEER
OPPERLANDVOOGD
ANTONI VAN DIEMEN.

Het leven van de Heer Opperlandvoogd Antoni van Diemen.

DEze Heer is geweest de negende Opperlandvoogd van Nederlands Indiën. En is geboren te Kuylenborg, alwaar zyn Vader Borgermeester was, zyne Moeder was, Juffrouw Elisabeth Hoevenaar, en zyn Moeders Vader Raadsheer te Kuylenborg.

Zyn Ed. is getrouwt geweest met Juffrou Anna van Aalst, by de welke zyn Ed. geene Kinderen heeft gehad; deze Mevrouw van Diemen gerepatrieert zynde; is getrouwt met de Heer Gysbert van der Holack, gecommitteert geweest in 't Collegie van Haar Hoog Mog. de Staten Generaal.

Met wat Schip, van wat Kamer, of op wat tyd hy uytgevaren zy, is my onbekend; dog men heeft my bericht dat zyn Ed. als een der lage Krygs-Officieren in Indiën verschenen zy.

Hy was een ongemeen gaauw en schrander man, die een schoone pen voerde, en een heerlyke styl in 't opstellen van zyn zaken had.

Ao. 1636. Hy maakte zich als zoodanig ten eersten al by het schryven van verzoek-schriften voor deze en gene Soldaten bekend, die men zoo fraei en cierlyk opgesteld vond, dat de Heer Oppergebieder van dien tyd goedvond hem in zyne geheyme schryfkamer als klerk te gebruiken.

Eenigen tyd daar na wierd men om een algemeen Boekhouder verlegen, en men raakte hier ontrent zoo in het naauw, dat men zich genoodzaakt vond met de trom te laten rond slaan, om te zien, of'er iemand onder de Soldaten, of onder de andere borsten was, die zyn dienst daar toe wilde aanbieden.

Men vond 'er geen, dan hem alleen, die 'er toe bequaam was, gelyk hy ook zynen dienst daar toe niet alleen aanbood, maar dat ampt zoo wel tot genoegen van zyn oppergebieders waarnam, dat hy daar op ten eersten Koopman, en kort daar na algemeen Boekhouder wierd.

Niet lang daar na wierd hy Raad van Indiën, en A°. 1625. komt hy al als ordinaris Raad voor, gelyk blykt by een besluit van de Heeren zeventienen van den 15 April 1626., waar by zy de hooge Regeering van Indiën aanschreven, dat'er voortaan maar agt gemeene Raaden wezen zouden, van welke'er vier vast op Batavia blyven, en vier zich in de Buiten-Landvoogdyen moesten ophouden, mits dat de Heer Jacques l'Heremite als negende boven 't getal zyn zoude, zoo hy op Batavia mogt komen te verschynen; dog hy quam in de Zuid-zee in 't Callao de Lima te sterven.

Onder deze agt gemeene Raaden komt de Heer van Diemen als de zesde in rang voor, in welke bediening hy tot Ao. 1630. gebleven, gelyk hy in dat zelve jaar dus als Zeevoogd van een vloot na 't Vaderland vertrokken, en daar behouden in October 1631. aangeland is.

Hy moet egter niet lang in 't Vaderland gebleven, maar in dat zelve, of wel in het volgende jaar 1632. in die zelve rang weer uitgekomen zyn, alzoo hy den 7 September al weder op Batavia was, en in het laatste van 't zelve jaar Directeur Generaal wierd.

Hy werd Ao. 1636. negende Opper-landvoogd. Hy bleef dit tot in 't laatste van A°. 1635. of wel tot den 1 Januari 1636, wanneer hy als negende Opperlandvoogd van Indiën, in plaats van de Heer Brouwer, voorgesteld wierd.

Wat hy in de eerste jaren van zyn bestier, Ao. 1637 en 1638. in Amboina verricht heeft, hebben wy onder de stoffe van die Landvoogdy aangewezen, en aldaar getoont, wat verbond hy met Hhamza, Koning van Ternate, gemaakt heeft.

Ao. 1637. wierd de handel op Tonkin onder zyn oppergezag ondernomen.

A°. 1638. is by zyn tyd Punto Gale op 't Eiland Ceilon door den dapperen Willem Jacobszoon Koster den 13 Maart, gelyk Baticalo door de Heer Adam Westerwold den 18 April, Trinquenemale A°. 1639. door de Heer Kaan, en Nigumbo den 9 February 1640. door de Heer Philip Lucaszoon, algemeen Bestierder van den handel van Indien, veroverd, welke Heer Lucaszoon zegepralende na Batavia komende, op die reize stierf, en by zyn komst op Batavia zeer statelyk begraven wierd. Ao. 16[illegible]

Vorder is onder 't oppergezag van de Heer van Diemen de beroemde stad Malakka, A°. 1641. door den Bevelhebber Minne Willemszoon Kaartecoe, en den Sergeant Majoor, Joannes Lamotius, den 14 January, en eindelyk Nigumbo nog eens A°. 1644 (alzoo 't den 8 November 1641. door de Portugeezen hernomen was) door de Heer François Caron, ordinaris Raad van Indien, en Opper-bevelhebber van de krygs magt der E. Maatschappy aldaar, ingenomen.

A°. 1640. is by zyn tyd de kruis-kerk, en de kasteels-kerk, tot een zonderling cieraad der stad Batavia, gebouwd.

A°. 1642, den 12 Augustus voer Abel Tasman als Hoofd van twee schepen na het Zuidland, van welke reize wy nader onder de stoffe van Banda spreken. Ook is zyn naam op dat land, als van Diemensland, bekend, gelyk men in de kaart zien kan.

By 't aanvaarden van het opperbestier komt hy my als een man van 42 of 43 jaren voor. Hy zag 'er (zoo aan zyne beeltenis in de vergader-zaal van haar Edelheden hangende, en hier, daar wy hem by de letters R. R. vertoonen, te zien is) zeer fris, byzonder rood, wat rond en kort van wezen; dog zeer levendig van gezicht uit; hoewel hy aan 't linker-oog een ongemak scheen te hebben. Afbeelding de H[illegible] van D[illegible]men.

A°. 1644. zond hy den Heer Maatzuiker als Gezant na Goa, om met den Portugeeschen Onderkoning van Indien over de vrede, ingevolge van de goedkeuring A°. 1641. in 't Vaderland met den Gezant van Portugal, Tristaon de Mendosa Furtado in den Hage den 12 May voor tien jaren gesloten, en den 2 October 1642. per 't schip de Salamander in Indien overgebragt, te handelen.

Hy is de eerste geweest, die een begin gemaakt, en de gronden gelegt heeft, om uit de Placaat-boeken van Batavia de Bataviaasche Statuten (dat algemeen en heerlyk Recht-boek van Indien, waar na alle vonnissen alomme in het Oosten uitgewezen werden) op te stellen, dat naderhand by de Heer Maatzuiker vervolgt, en, zoo verre hy toen komen konde, voltoit is.

Hy wierd Ao. 1645. ziek, ontbood de Heeren Raaden van Indien voor zyn bed, alwaar op den 12 April dit besluit by de Heeren van de hooge Regeering genomen wierd:

„ Zyn

ORNELIS VANDER LYN
rneur Generaal van Nederlands Indien
Dirk Jongman sculps.

[16]45. „ Zyn Edelheid, de Gouverneur Generaal, Antoni van Diemen, door de „ bezoekende hand des Heeren in ziekte „ zoodanig verzwakt, dat hy al eenige dagen *de koy* heeft moeten houden, en dagelyks zich nog zwakker bevindende, „ doet den Raad, bestaande in de navolgende Heeren, voor zyn Ed. bed by „ een komen, als, de Heer Kornelis van „ der Lyn, Joan Maatzuiker, Salomon „ Zweris, Simon van Alfen, en den geheimschryver Pieter Mesdag. Zyn Ed. „ voor eerst 't nodig gedane in den dienst „ der E. Maatschappy op 't hoogste aanbevolen hebbende, accordeerd, en arresteert met eenparig goedvinden van „ de andere Heeren, dat na zyn Ed. aflyvigheid den Heer Kornelis van der „ Lyn, onder den titel van President van „ de Raaden van Indiën 't oppergezag over „ alles, en dat de Directeurs-plaats tot nader goedvinden van de Heeren in Holland zal werden gedifferceerd, mitsgaders „ dat den Raad onder de concluderende „ stemmen met de Heeren extraordinaris „ Raaden van India, Salomon Zweris, „ en Simon van Alfen, zal werden versterkt.

„ Zoo avanceert ook zyn gemelde Ed. „ om de langdurige goede diensten, den „ Secretaris, Pieter Mesdag, tot extraordinaris Raad van Indiën met 200 guld. „ ter maand, en een driejarig verband, om, „ gelyk de twee andere Heeren, Salomon Zweris, en Simon van Alfen, sessie in Raade van Indiën te hebben; dog „ alles op approbatie van onze Heeren Majores.

Batavia den 12 *April* 1645.

Hy verzogt ook, by nader vergadering van den 14 dito, de meening en 't gevoelen der Heeren ontrent het verblyf van zyne Gemalinne by zyne aflyvigheid te mogen weten, waar op haar Edelheden eenparig geantwoord hebben, dat haar Edelheid het zelve gebruik van de wooning van zyn Edelheid, even als by zyn Edelheids leven, zoo lang genieten zal, tot dat haar Edelheid na 't Vaderland vertrekken, of tot dat 'er by de Heeren Majores een ander Generaal gesteld zal zyn. A°. 1645.

Hy stierf den 19 April, na dat hy 9 jaren, 3 maanden, en 19 dagen 't oppergebied van Indiën met zeer veel lof waargenomen, en 40000 ryxdaalders, tot het maken van een nieuwe kerk, by zyn laatste wil nagelaten had. Zyn dood A°. 1645.

Hy wierd den 22 dito in de Hollandsche kerk agter 't gestoelte der Predikanten begraven, alwaar zyn wapen boven 't zelve te zien is.

Zyne diensten, aan de E. Maatschappy in 't uitbreiden van hunnen staat en macht in 't Oosten bewezen, verdienen veel meer, dan dit ons gering vers, op hem hier ter nedergesteld, uitdrukt.

VAN DIEMEN, *zoo beroemd in 't Oosten, dook hier neêr;*
Dog leeft in Ambon, als een wakker Held, en onder
De grootste mannen van zyn eeuw, gelyk een wonder,
Van ouds bekend door zyn weergadelooze veêr.
In 't Oosten zal men op zyn heldendaden roemen,
Zoo lang men Ceylon, en Malakka, daar zal noemen.

F. V.

Zyn weduwe, Mevrouw N. van Aalst, is nog dat zelve jaar, na dat zy den 20 November aan de Hollandze kerk een fraei tafel-kleed, en twee servetten, nevens 200 ryxdaalders geschonken had (gelyk uit de kerkelyke besluit-boeken van dat jaar blykt) onder de vlag van de Heer Maximiliaan le Mair na 't Vaderland vertrokken, en men wil, dat zy naderhand met de Heer Constant, gewezen Directeur in Persiën, die toen mede na 't Vaderland ging, getroud zy.

ZESDE HOOFDSTUK.

HEt *leven van de Heer Opperlandvoogd* Kornelis vander Lyn. *Zyn afbeelding. Het leven van de Heer Opperlandvoogd* Karel Reynierszoon. *Zyn afbeelding. Het leven van de Heer Opperlandvoogd* Joan Maatzuiker. *Aardige trek aan de Heer Hulft door zyn Ed. gespeeld. Zeldzame aanspraak van Schipper* Springer. *Zyn wonderlyke droom. Zyn huwelyk met de weduwe van de Heer* Cos, *verloofde bruit van de Heer* Joan van Dam. *Wonderlyke trek door zyn Ed. aan zyn Gemalin gespeeld. Geestig middel van zyn Edelheid, om altyd te konnen weten, wat de klerken in de geheime schryfkamer deden. Een slegte trek door zyn Edelheid aan verscheide Raaden by de Heeren zeventienen gespeeld. Groote zaken door zyn Edelheid verricht. Brief des Abyssinschen Keizers aan zyn Edelheid* A°. 1675. *Zyn afbeelding. Van wat Godsdienst hy was. Zyn bloedvrienden. Zyn dood, en nalatenschap.*

HET LEVEN
VAN DE HEER
OPPERLANDVOOGD
KORNELIS VANDER LYN.

Het leven van den Heer Opperland-voogd Kornelis van der Lyn.

DEze Heer is de tiende Opperlandvoogd van Nederlands Indiën geweest. Hy was te Alkmaar in Noord-Holland, geboren.

Met wat schip, op wat tyd, in wat bediening, of van wat kamer hy uitgevaren zy, blykt my nergens.

In 't jaar 1632 tot 1636 den 18 January, komt hy my allereerst als algemeen Boekhouder voor.

Hy trad A°. 1640 als Directeur Generaal in de plaats van de Heer Lucaszoon, op, zynde al eenigen tyd van te voren gemeen Raad van Indiën geweest.

Hy bleef algemeen Bestierder van den handel van Indien tot Ao. 1645 wanneer hy, volgens 't voornoemd besluit, voor 't bedde van de Heer van Diemen genomen, den 19 April als voorzitter van de Raaden van Indien opgetreden, gelyk hy Ao. 1646 den 10 October in 't Vaderland tot tiende Opperlandvoogd van Indien door de Heeren zeventienen aangesteld is.

Hy heeft, myns wetens, niet veel van belang, gedurende zyn opperbewind, verricht, alzoo 'er in zyn tyd niet veel voorgevallen is, dan alleen, dat ik zie, dat hy Ao. 1646 den 24 September een verbond met Soesoehoenan Ingalaga, Keizer van Java (zynde 't eerste van alle Javaansche verbonden) gemaakt heeft.

Het eenig gedenkteken, dat ik van dien Heer op Batavia vinde, is, dat ik zynen naam, C. VANDER LYN, boven de poort van des Opperlandvoogds paleis (gelyk wy dat in des zelfs beschryving al aangehaald hebben) rondom het merk der E. Maatschappy uitgehouwen vind, waar uit ik vast stelle, dat hy het zelve, of altoos die poort heeft laten maken.

Hy regeerde 5 jaren, 8 maanden, en 1 dag, lei zyn ampt den 7 October 1650 zeer misnoegt (zoo men my bericht heeft) neder, om dat de Heeren zeventienen den Directeur, of Opperbestierder van den handel van Indien, de Heer François Caron, een man, die de E. Maatschappy zulke aanmerkelyke diensten, zelf met het uiterste gevaar van zyn leven, in Japan, en elders, gedaan had, zoo maar los opontboden: want, voegde hy daar by, ontbieden de Heeren dezen man op, die een van de bequaamste van ganſch Indien is, en die veel meer, dan ik, verdient heeft, zy zouden dat met veel meer reden dan ook my konnen doen, om het welke niet af te wagten, ik het beter keure mynen dienst nu met eenen neder te leggen, en met dien Heer, mynen zoo zeer mishandelden vriend, maar mede na 't Vaderland te gaan: gelyk hy dat ook gedaan, en de reize eigentlyk, met zyn Gemalin, Mevrouw Livina Poleth, en den Heer Caron, op het schip de Princes Rojaal, na Holland eerst den 20 January 1651 ondernomen heeft, alwaar hy, behouden aangeland zynde, nog vele jaren in zyn vaderlyke stad, het ampt van Borgermeester bekleed heeft, zonder dat ik wete in wat jaar zyn Edelheid overleden is.

Hy hangt mede in de vergaderzaal van haar Edelheden, uitgeschilderd met een hoed op 't hoofd, met een bef op een zwart kleed met goude knoopen, met de handschoenen in zyn linkerhand, en met een draagband om, hoedanig wy hem hier by de letters S. S. vertoonen. Hy schynt my daar nog een fris, jeugdig Heer, en niet boven 43 of 44 jaren oud te zyn.

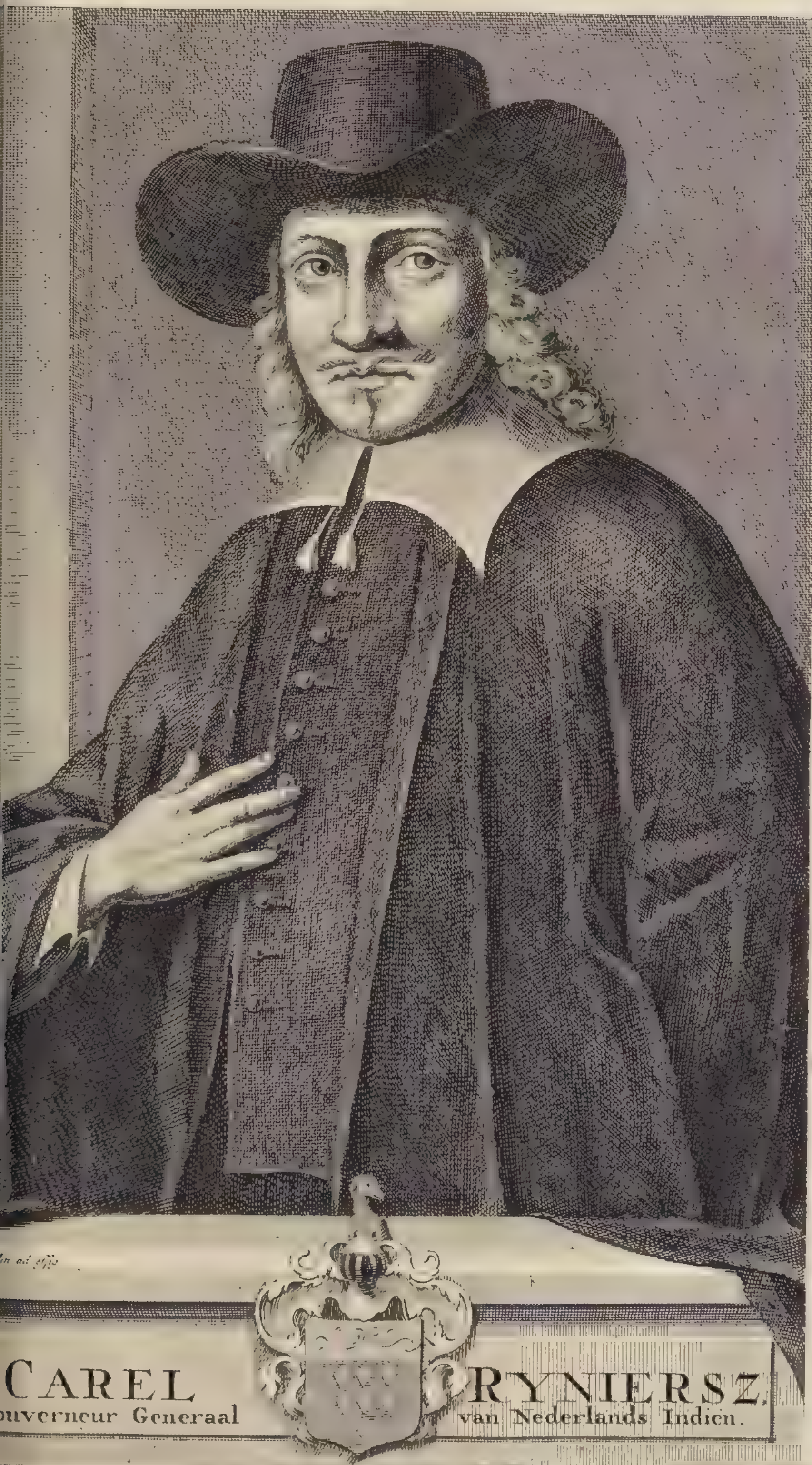
Zyn beeld.

Wy hebben op dezen Heer ook dit vers hier bygevoegt:

Het eerelyk gemoed, en de ongekreukte deugd,
Vertoont zich ongemeen wel in het achtbaar wezen
Van VANDER LYN, *die, schoon tot de oppermagt gerezen*
Van Indiën, het zelf verliet met veel geneugt.
'T was om zyn vriend, Caron, *te volgen, en te dekken,*
En anderen op dit spoor tot trouw mede op te wekken.

F. V.

HET

I. v. Braam et G. O. Linden exc. cum Privil.

V.V.

M. Balen Delineavit ad effig.

Dirk Jongman Sculps.

IOAN MAAT

SUYKER

Gouverneur Generaal van Nederlands Indiën

I. v. Braam et G. O. Linden exc. cum Privil.

HET LEVEN
VAN DE HEER
OPPERLANDVOOGD
KAREL REINIERSZOON.

et leven n de Heer pper- ndvoogd arel Rei- erszoon.

DEze Heer is de elfde Opperlandvoogd van Nederlands Indien geweest. Hy was te Amsterdam geboren.

Met wat schip, of in wat bediening zyn Ed. uitgekomen is, blykt my nergens. Ook komt hy my in de openbare papieren van de Ed. Maatschappy allereerst Ao. 1636 en 1637 als Landvoogd van de kust van Choromandel, Ao. 1640 als ordinaris Raad van Indien, en Ao. 1646 als voorzitter van Schepenen, tot den 8 Juny 1647, voor.

Den 7 October 1650 trad hy, by het vertrek van de Heeren vander Lyn en Caron te gelyk na 't Vaderland, als elfde Opperlandvoogd van Indien op.

n af- elding.

Hy was te dier tyd ontrent 47 of 48 jaren oud, komende dit met zyne beeltenis, zoo als wy die hier by de letters T. T. vertoonen, zeer wel overeen, alwaar hy in 't zwart, met een mantel om, met een hoed op, en met een bef en ponjetten aan, verbeelt staat.

Hy was zwart van hair en oogen, blank van wezen, wat dik van neus, en van een fraeje gestalte.

Den 13 Maart 1651 wierd onder zyn Ed. besloten, om de Chineeze en Moorze Tempels te doen afbreken, dat den 9 October weer in duigen raakte, hoewel 't den 27 November weer goed gevonden wierd. En Ao. 1652 maande zyn Ed de Predikanten (het eenigste geval, dat my voorkomt) ernstig tot bekeering der Chineezen aan. Dat een van de beste besluiten is, onder zyn Ed. genomen.

By zyn opperbestier, dat maar 2 jaren, 5 maanden, en 7 dagen duurde, is weinig van belang voorgevallen, dan alleen, dat hy met deze en gene Vorsten eenige verbonden heeft gemaakt, waar onder dat met Mandarsjah, Koning van Ternate, wegens 't uitroejen van alle de nagelen in zyn Ryk, geenzins van de minsten is.

Hy heeft geen levens-tyd gehad, om groote zaken te konnen verrichten, behalven dat hy ook door zeker gebrek daar in zeer verhinderd is.

Men zegt, dat hy, Opperlandvoogd zynde, getrouwd is met Juffrouw de Witt, over welke hy Ao. 1634, Landvoogd op de kust van Choromandel zynde, als gevader ten doop gestaan had.

Hy stierf den 18 May 1653, zynde ruim vyftig jaren oud, en is begraven in de Hollandze kerk, alwaar zyn wapen boven de bank der Schepenen, na de zyde der Weesmeesteren, te zien is.

Wy hebben ook dezen Heer met dit ons gering vers op zyn Tombe willen vereeren.

Hier ziet gy de Oppervoogd REINIERSZOON, *die wel eer*
Door 't staven van 't verbond de barsze Ternataanen,
En hunnen Vorst bewoog, die schoone weg te baanen,
Om de Ooster-Maatschappy alleen te maken Heer
Van al de nagelen, waar door zy geen gebuuren
Meer heeft te vreezen, en de laster kan verduuren.
F. V.

HET LEVEN
VAN DE HEER
OPPERLANDVOOGD
JOAN MAATZUIKER.

et leven n de Heer pper- ndvoogd oan Maat- iiker.

DEze Heer is de twaalfde Opperlandvoogd van Nederlands Indiën, en (zoo ik niet beter wete) een Amsterdammer van afkomst, hoewel zyn meeste vrienden te Haarlem woonen.

Hy wierd (zoo uit de penningen, by zyne begraaffenis omgedeeld, bleek) den 14 October 1606 geboren.

Hy quam Ao. 1636, met het schip de Prins Willem, als Raad-Pensionaris uit.

Ao. 1638 komt hy als Baillu van Batavia voor, dat hy tot den 11 January 1640, nevens eenige andere Ampten, waarnam, in welk jaar hy ook ordinaris Raad van Indiën wierd.

A°. 1653. In deze bediening is hy A°. 1644 als Gezant van de E. Maatschappy na Goa afgevaardigd, om te zien, of hy met den Onderkoning, den Grave d'Aveiras, de vrede zou konnen treffen, gelyk hy dit zeer gelukkig, en byzonder voordeelig voor ons gedaan heeft.

In dit zelve jaar heeft hy als voorzitter in 't Gericht over de verfoejelyke zaak van de Heer Justus Schouten, extraordinaris Raad van Indien, die over Sodomie gestraft wierd, gezeten. Ik hebbe verscheide besluiten, daar over by haar Edelheden genomen, gelyk ook het vonnis onder my, dog heb best gekeurt, om die zonde te bedekken, daar af niets te berde te brengen.

A°. 1646 ging hy als Landvoogd na Ceilon, daar hy tot A°. 1650 bleef, gelyk wy onder die stoffe zullen aanhaalen.

Pas na zyne komst op Batavia, als hy algemeen Bestierder van den handel, of tweede van Indien, by het vertrek der Heeren vander Lyn, en Caron, geworden was, gaf hy den 18 January 1651 een zeer heerlyk Advys wegens de Nederlandze Colonie, ofte een volkplanting van Hollanders in Indien, het gene wy, uit vreeze van te langdradig te zullen zyn, best keuren hier uit te houden.

Hy bleef Directeur Generaal tot den 18 May 1653, wanneer hy, in plaats van den overleden Heer Karel Reinierszoon, twaalfde Opperlandvoogd van Indien wierd

Hy was toen een Heer van 47 jaren, en is de grootste en wyste Oppergebieder van Indien geweest, die de Nederlandsche Maatschappy oit heeft gehad, gelyk 'er ook geen voor of na hem, zoo lang, als zyn Ed., geregeerd heeft.

Onder zyn opperbestier is Ceilon voor het grootste gedeelte, mitsgaders de kust van Malabar, en Macassar, veroverd.

Hy is het ook geweest, die van alle de vorige Placcaten, op de gronden, by de Heer van Diemen gelegt, niet alleen een ordentelyk Placcaat-boek, maar uit de zelve een t'zamentrekzel gemaakt, en daar uit de Statuten van Batavia, dat heerlyk werk, en het eenig Recht-boek van Indien, waar na de Gerichts-zaken alomme in 't gebied der E. Maatschappy uitgewezen werden, opgesteld, en tot zyn tyd toe voltoit heeft; een werk, dat wy mede bezitten, nevens de placcaten van Batavia, al zeer na tot onzen tyd toe.

Hy is het ook geweest, door wien uitgevonden, en ingevoerd is, om aan de dienaaren der E. Maatschappy, in plaats van honderd, maar vyf en zeventig gulden, te betaalen, zonder die lieden toen daar by te kort te doen, om dat men hen toen in Bankdaalders, en Spaansche matten (of stukken van agten) die 25 en 30 ten 100 opgeld deden, betaalde; dog dat verschild zeer veel by de betaling, die men jegenwoordig aan de dienaaren doet, aan welke men, by voorbeeld, nu 100 guld. ter maand belooft, hoewel men hen niet meer als 75, in een soort van geld, dat geen opgeld ter wereld doet, betaalt, dat tot een merkelyk nadeel der zelve, en een wyze van betaling is, die wel hier uitgesproten, dog, met 'er tyd van een anderen aard geworden zynde, nu ook anders, dat is zoo, als men de menschen nu aanneemt, en volgens die belofte behoorde betaalt te werden. A°. 16

Ik heb wel hooren zeggen, dat dit middel, eerst door de Heer Maatzuiker uitgevonden, ter plaatze daar 't behoorde (te weten by haar Hoog Mog:) goedgekeurt is, om dat daar by niemand verkort wierd; maar kan niet begrypen, hoe met de billykheid overeenkomt, en wat regt men in Indiën daar toe heeft, om de dienaaren 25 ten 100, daar in 't land zynde, af te trekken, en dan nog tegen hun wil half geld en half goed (daar zy zekerlyk nog op verliezen, en tegen hun eed aan, mede handel dryven moeten) te geven.

Deze Heer Maatzuiker was een looze en doortrapte vos, waar van hy al verscheide zeldzame voorbeelden gegeven heeft.

Zommige willen (niet zonder grond) dat hy een Jesuiet geweest zy. Immers ik heb eenige byzondere redenen, om dit te gelooven, behalven dat verscheide van zyne zeer nabestaande bloedverwanten, waar van een zuster, die klop was, nog onlangs leefde, van 't Roomsch geloove zyn. Zeker Heer in Indiën heeft menigmaal tegen zyne huisvrouw gezegt, dat hy, noch Roomsgezint, dezen Heer Maatzuiker, en zyn broeder als Jesuiten gekend had, welke Juffer my dat zelf wederom verhaalt heeft.

Hy was nog niet lang Opperlandvoogd geweest, wanneer A°. 1654 de Heer Gerard Hulft, een zeer wakker Amsterdams Heer, als algemeen Bestierder van den handel van Indiën uitgezonden wierd, om de bakens der Regeering te Batavia (zoo men voorgaf) niet weinig te verzetten.

Op het vertrek van zyn Ed. vind ik in Vondels Lierdichten, fol. 407, dit volgende:

OP

OP HET VERTREK
VAN DEN ED. HEERE
GEERAARD HULFT,
DIRECTEUR GENERAAL IN DE OOST-INDIEN.

Hæ tibi erunt artes.

Manhafte HULFT, *een ieder word*
(Bestraf me, indien ik mis)
Een geest van boven ingestort,
Die naauw verzetbaar is.
Elk heeft zyn trek en tegenheid,
Tot dit, van dit en dat.
Wie breideld dees genegenheid,
Dat zy niet uit en spat,
En uitberst, d'eene of d'andre tyd?
Men onderdrukt ze wel
Een poos, maar geenzins zonder stryd,
En innerlyk gequel.
Natuurwet wankeld niet zoo licht,
Hoe hard zy word geschokt.
Zy zet zich schrap, en sluit zich dicht,
En staat gelyk verstokt.
Lykurgus, die wel eer tot nut
Van Lacedemon schreef,
Door wet, die Staat en steden stut,
Dees nutte waarheid sleef.
Wanneer de jonkheid aan de poort
Van haren leidsman quam,
Hy uit den aard van elks geboort'
Een zeker teeken nam.
De vrye keur haar vryheid hiel
In't kiezen onder veel,
Een oeffentuig, daar't oog op viel.
Natuur gaf elk zyn deel.
Men greep, als in een oorlogs-buit,
Dees snel, en die bedaard,
Een ring, een pen, een vyl, een luit,
Een boek, een beeld, een zwaard:
En op het geen een ieder greep,
Gedreven door zyn lot,
De kiezer dan zyn zinnen sleep,
Gelyk een ampt, van God
En vrouw Natuur hem opgeleit.
Wie hier aan twyffel staat,
Die haale op Jakatra bescheid,
By u, den eersten Raad,
Van ons Oost-Indiaansch gebied,
En scheppe een blyk uit u,
Die ruim moest weiden, anders niet,
Van enge paalen schuw.
Dies viel ons ruim en nieuw Stadhuis,
Uw ruimen geest te kleen.
Het zitten op ons wapenkruis,
U ongemaklyk scheen.
Dat dreef u naar het zee-gevecht;
Een zorgelyke kans,
Daar't Britsch en Hollands water-recht
Elkandren om den krans
In't zee-perk sloegen, en de brand
Den Oceaan ontstak,
De lontstok, in uw rechte hand
Kartouwen, krak op krak,
Aan't baaren holp, en staal en schroot,
En ketens van metaal,
Ten besten gaf aan's vyands vloot,
En zynen Amiraal:
Gy strekte, in't midden van't geschreeuw,
Van brand en gloed en vloed,
Een klaauw aan Hollands Waterleeuw,
Geverft in Engelsch bloed.
Nu dreef de zelve waterzucht,
U naar d'opgaande zon,
Ter wereld uit, in ruimer lucht,
Zoo wyd men zeilen kon.
De hoop van Ridder Maarzeveen,
En onzen Vry-Heer Graaf,
Verzekerd ons, dat gy't gemeen,
Zult voorstaan, ruim zoo braaf,
Als oit een Amsterdammer zoon
Zich in het Oosten droeg.
De deugt begeert geen ryker kroon:
Deze is haar eer genoeg.

MDCLV.

Dus vind ik fol. 557 dit op zyn Edelheids afbeelding:

OP DE AFBEELDINGE
VAN DEN ED. HEERE
GERARDUS HULFT,

Geschilderd door G. FLINK, toen hy stond op zyn vertrek na Oost-Indiën.

Aldus leefd HULFT *tot eer der Hasselaren.*
Ons Raadhuis viel zyn moedigheid te kleen:
Hy wou voor 't land zich wagen op de baren,
Daar Holland en Brittanje om 't zee-regt streên.
Dat's niet genoeg: dees zeeheld zet ons palen
Noch verder dan de straat van Gibraltar,
Op 't heerlyk spoor der Hollandsche Amiralen,
Uit liefde tot die schoone morgenstar;
Daar sluit zyn hoop een nieuwe wereld open.
Wat meer? al wat een edel hart durft hopen.

Na dat nu de Heer Maatzuiker, de lugt hier af gekregen had, en oordeelde zulk een kyk in de pot zoo naby zich niet van noden te hebben, wist zyn Edelheid een aardig middel uit te vinden, om zich van dezen Heer te ontlasten, en alle de andere Heeren Raaden tot zyn gevoelen over te haalen, en met hen af te spreken, hoe men die zaak in Rade van Indiën behandelen, onwrikbaar met den anderen bedisselen, en zoo schikken zou, dat de Heer Hulft zich onmogelyk voor den strik, hem door zyn Edelheid gespannen, zou konnen wagten.

Dit schynt ook zoo geheim niet gebleven; maar zoo veel daar af uitgelekt te zyn, dat het aan den schranderen en alles doorsnuffelenden, dog koddigen, Abraham Pittavyn, verzorger der pleit-zaken aldaar, en een groot vriend van de Heer Hulft, gelegenheid gegeven heeft, om hem daar tegen op een zonderlinge wyze te waarschouwen.

Hy quam dan op zekeren dag by dezen Heer, zeer diep in den rouw gekleed, en van zyn Ed. gevraagt zynde, over wien hy zoo zwaar in den rouw was, zeide hy, over den besten en grootsten vriend, dien ik in de wereld heb, en dien ik nu quyt, of altoos zoo goed als quyt ben.

Nader daar op gevraagt zynde, wie die vriend was, zeide hy, ik drage rouw, Edele Heer, over u Ed., die, schoon nog levende, voor my, en voor alle zyne goede vrienden, reeds dood is: want u Ed. zal niet lang meer hier zyn, maar in korten tyd na Ceylon gezonden werden, en 'er noit weer van daan komen.

De Heer Hulft, een moedig en dapper Heer, en die daar voor niet bang was, zeide tegen Pittavyn, gy zyt gek, dat gy daar over rouw draagt Ik heb geen nood, en dat zal zulken vaart niet loopen.

Weinig dagen daar na stelde de Heer Maatzuiker met zeer veel nadruk in Rade van Indiën voor, dat de zaken van Ceylon, en in 't byzonder de toeleg van haar Edelheden, om de stad Colombo te veroveren, vereischten, dat derwaards een wakker en ervaren Heer als veldoversten wierd gezonden; daar by voegende, dat hy, ten bewyze van de groote aangelegenheid, zich zelven geenzins zoo grooten zaak onttrekken wilde, gelyk hy daar benevens aanbood, om zelfs derwaards als Veld-Heer te gaan, ten ware de Heeren uit dit hun lichaam een Heer van grooter bequaamheid hier toe geliefden te verkiezen.

Daar op bragt hy dit voorstel in omvrage. De Heer Hulft, die als eerste der ordinaris Raaden hier op antwoorden moest, en op zulk een voorstel, dat hem wat ontzettede, noit gedagt had, prees deze edelmoedige aanbieding van zyn Edelheid zeer; dog zei aanstonds, dat hy niet lyden zou, dat zyn Edelheid van Batavia, daar hy zoo nodig was, vertrok, zeggende, dat het dan veel eer zyn plicht was, om derwaards te gaan, en dat hy dierhalven zyn dienst daar toe aanbood. Aardige trek aan Heer H. door z. Ed. gespeelt.

Hy deed dit met die hope, dat 'er wel meer Heeren in de vergadering zouden zyn, die mede hunnen dienst daar toe zouden aanbieden; dog dat volgde daar juist niet op.

De Heer Maatzuiker, die (volgens het versprek met de andere Heeren) niet anders zogt, en dezen Heer nu al in de knip had, prees hier op de moedigheid, jeugt, kragt, en de uitmuntende bequaamheid van de Heer Hulft zeer verre boven de zyne, verheffende hem hemelhoog, als een Heer, die tot een onderneming van dezen aard in staat was, om de E. Maatschappy veel meer dienst te doen, dan zyne jaren, en bequaamheden wel toelieten.

Hy stelde dan deze edelmoedige aanbieding van de Heer Hulft aan de andre Heeren Raaden voor, die zyn Ed. alle daar over mede prezen, en volmondig uit zeiden, dat zy in den ganschen Raad van Indiën geen Heer daar toe zoo bequaam, als zyn Ed., kenden, en wenschten zyn Ed. daar op met dit zoo net bedisseld, en zoo fyn

aan

1655. aan hem opgedragen Veldheerſchap, veel geluks.

Pittavyn, die zeldzame ſnaak, quam dien zelven avond, nog wel zoo zwaar, dan bevorens, in de rouw, by de Heer Hulft, en vraagde zyn Ed., of 't nu niet waar was, dat hy hem voorzegt had. Zyn Ed. zeide, ja; dog 't is geheel dus tegen myne gedagten uitgevallen; maar wat legt daar aan gelegen?

Ik heb, zeide Pittavyn, bevorens maar lichten rouw over u Ed. gedragen; dog heb die nu verzwaard, om dat ik u Ed. reeds als in de kiſt zie leggen: want die A°. 1655. u Ed. met zulk een loozen trek hebben weten na Ceylon te krygen, die zullen u Ed. daar ook wel weten te houden, en eer, als u Ed. denkt, aan u einde helpen.

Behalven deze voorzegging van Pittavyn, komt ons nog een andere in de Poezy van de Heer Jooſt van den Vondel, in het tweede deel, fol. 132 voor, waar in hy zyn einde op Ceylon in een droom zeer wonderlyk voorziet, en zoo klaar voorzegt, dat den Lezer daar over, als hy 't met opmerking leeſt, verbaaſt zal ſtaan.

AAN MYNE AFBEELDINGE,

DOOR GOVAART FLINK GESCHILDERT,

TOENZE DEN HEER

DIRECTEUR GENERAAL

GEERAART HULFT

IN OOST-INDIEN TOEGEZONDEN WIERD.

GY ſteekt dan af, voor d'Amſterdamſche paalen,
Om over zee te zweven, daar de dag
Batavie verguld met d'eerſte ſtraalen,
En geuren brengt, uit ootmoed en ontzag:
Daar d'Eilanden om ſtryd, van alle kanten,
Aanhouden om gehoor, voor 't Hollandſch Hof,
Door Koningen en ſmeekende Gezanten,
Met hunne Kroon gebogen in het ſtof.
Wanneer gy komt in 't Ooſten te belanden,
En d'eer geniet, dat HULFT *u wellekoomt,*
Zoo kuſt dien held eerbiediglyk de handen;
En meld hem, wat ik onlangs heb gedroomt.
De duiſtre nacht bedekte met haar vlogelen
De kamer, daar ik eenzaam lag en ſliep,
Als HULFT, *beluſt op vangſt van 't puik der vogelen,*
[Zoo 't ſcheen] door 't ryk kaneel-boſch jagen liep.
Hy volgde in 't ende een Duif, wiens pennen blonken,
En flikkerden van zilver, en fyn goud,
En purperverf, en ſcheen van min t'ontvonken,
Om zoo veel ſchoons als hare pluim ontvouwt.
Eneas volgde aldus, door boſch en ſtruiken,
De vogels, hem geſtuurt van 's moeders dak,
Op dat hy hen, als leitsmans, mogt gebruiken,
Op 't heilzaam ſpoor na Junoos gouden tak.
De boſch-duif ſtreek op een kaneel-boom neder.
De Hollander, gedoken onder 't loof,
Viel op een knie met zyne jagtbus weder,
Gelyk hy plag, en mikte op dezen roof.
Myn geeſt verſchrikte, en, om hem in te toomen,
Sprak dus bedagt den jongen ſchutter aan:
O jongeling, hoe wil u dit bekomen?
Het ſchieten is u leſt niet wel vergaan,
Gy jaagt, 't is waar, geen draak, nog kolchis ſtieren,
Nog everſwyn, nog tygers, wilt van aart:
Maar uwe jagt na tamme en makke dieren,
Is 't voorſpook, dat my allermeeſt vervaart.
Geen duif nog ſpreeuw heeft vreezelyke kluiven,
Noch moort geen menſch: maar echter hou u ſchuw.
Verſteur geen vlugt van ſpreeuwen noch van duiven: *
Hoe mak zy zyn, die vogels dreigen u.
Het heugt my hoe een ſpreeuw u had gebeten,
En meer gewond, dan ſtaal en donderkloot,
Daar 't Britſch geſchut op zee van was bezeten,
Toen gy den Teems braveerde met ons vloot.
Dus ſprak ik nauw, of 't vogelroer geſprongen,
Gaf met zyn ſlot den ſchutter eenen ſlag
Op zyne heup, dat hem, van pyn gedrongen,
Het hart ontzonk, daar hy ter aarde lag.
De droom-god was op dezen ſlag vervloogen
Naar zyn ſpelonk. 'k Ontwaakte in 't bange bed.
En ſchoon ik my gelukkig vond bedrogen,
Nog bleef myn hart met ſchroomte en ſchrik bezet.

Pp 3 *Nu*

* Een voorſpellinge van zyn dood, want Columbo, daar de Heer Hulft voor gebleven is, komt met Columba, dat een Duif (te weten in 't Latyn) betekent, by na over een.

A°. 1655. *Nu wenschte ik, dat hy geene duiven langer*
Belaagde op tak en boom, nog in haar vlugt,
Al gingen ze ook van een musschaatnoot zwanger,
Of pyp-kaneel: hy schuw' die duivevlugt,
Hy schuwe mede Oost-Indische harpyen,
Een snood gebroed, bekend in d'oude tyd,
Het welk op strand een anders gasteryen
Besmet, en noode een dischgenootschap lyd.
Het aanzicht schynt een maagt gelyk van wezen.
Zy hongerd van geen dischgerecht verzaat.
Haar kraauwels, scherp geslepen, staan te vreezen.
Zy scheid met stank, en vloekt al wat ze haat.
Men moet haar nest met achterdogt genaken:
Want staat men haar een voet te na in 't licht,
Zy zal een vloed van dreigementen braken:
Of zwygt ze stil, zy moort met haar gezigt.
Nu zyt myn bode, en meld dien held myn zorgen,
Als gy beland in 't hof, daar hy gekeert,
En uit gevaar, ter goeder tyd, geborgen,
Het roer van nieuw Batavie regeerd.

En waarlyk de tyd heeft dit zoo geleerd, alzoo die Heer, na Ceylon vertrokken zynde, den 10 April 1656 in 't beleg van Colombo met een kogel (gelyk wy onder de stoffe van Ceylon nader zien zullen) zoo wel getroffen is, dat hy 't aanstonds bestierf.

Hoe scherp zich de Heer Maatzuiker ettelyke jaren aaneen (en voor al A°. 1656, en daar ontrent) in 't besnoejen der kerkelyke regten, gedragen heeft, zal ons onder de zaken van den Godsdienst hier na klaar genoeg blyken.

Zeldzame aanspraak van Schipper Springer aan hem. Zeker Enkhuizer Schipper, N. Springer genaamt, een vroom en eerlyk man, dog juist niet gewoon aan elk zyn netten titel te geven, pas uit het Vaderland op Batavia, en voor de eerste maal by zyn Edelheid Maatzuiker gekomen zynde, om aan zyn Ed. de brieven over te geven, gaf hem, by zyn eerste aanspraak den titel van zyn Koninklyke Hoogheid, om dat hem de gansche zwier en trein van dezen Heer niet dan Koninklyk voorquam.

De Heer Maatzuiker, dit hoorende, en vry aardig vindende, stuttede hem in zyn verdere redenen, al lagchende daar op zeggende, wel schipper Springer, die titel komt my niet toe, dat is wat te hoog voor my.

De Schipper, dit willende verbeteren, zeide toen, zyn Excellentie; maar de Heer Maatzuiker, wat grimlagchende, zei hier weer op, Schipper, dat is nog al een weinig te hoog.

Wel Heer Borgermeester dan, zei Schipper Springer daar op weder tegen zyn Edelheid, die daar op antwoorde, dat komt by, Schipper Springer, dat gelykt 'er na, A°. 166. en nu kont gy met uwe reden voortgaan, gelyk ook geschiede, maar deze Schipper moest dien dag wel honderdmaal voorhouden, aangezien dit ten eersten door gansch Batavia zoo verspreid was, dat die goede man zyn lyf geen meester was, en overal aangeroepen wierd, om hem te vragen, of het ook waar was, 't geen hy ook niet loochenen dorst. Ook wierd hy naderhand in de wandeling niet anders, dan zyn Koninklyke Hoogheid, en zelf wel in zyn bywezen, genaamt, dat hy eindelyk zoo gewoon wierd, dat hy zich daar aan niet meer stoorde.

Zyn wonderlyke droom. Den 11 February 1662, droomde deze Heer, dat hy den Heer Arnold de Vlaming van Outshoorn, ordinaris Raad van Indiën, en Zeevoogd over de vloot, die den 23 December 1661 van Batavia na 't Vaderland vertrokken was, in zwaren nood zag, en hem ettelyke maalen zyn Ed. om hulp hoorde roepen. Zyn Ed. wierd hier door zoodanig ontsteld, dat hy 'er wakker af wierd. Hy begaf zich egter weer tot slapen; dog geraakte weder aan diergelyken droom van dien zelven Heer, en zag hem toen in zyn droom zeer klaar met zyn schip vergaan, waar af zyn Ed., nog meer dan te voren ontsteld zynde, weer ontwaakte.

Zyn Ed. bleef toen wakker, teekende den dag, de maand, en 't jaar aan, op welke hy dat gedroomt had, verzegelde dit, en gaf 'er daags daar aan kennis af aan de andere Heeren Leden van de Hooge Regeering, als mede aan den Geheimschryver van haar Edelheden, aan den welken hy dit verzegeld briefje over gaf, met last van dit wel te bewaren, tot dat men van de Kaap der goede Hope tyding van deze vloot krygen zou.

Men kreeg naderhand van 't Eiland Mauritius, en van de Kaap bericht, dat die Heer op den zelven dag van die zelve maand met zyn schip, genaamd 't Hof van Holland, en nog eenige andere, met man en muis gezonken was.

Zyn h... lyk me... weduw... van de... Heer C... Na dat de Heer Cos, Landvoogd van Amboina, A°. 1664 overleden was, quam de Heer Johan van Dam, Landvoogd van Banda, daar naast aan gelegen, volgens ordre, daar ontrent beraamt, na Amboina over, om te zien, of alles, by 't overlyden van dien Heer Landvoogd, aldaar in behoorlyken staat was. Zyn voornaamste oogwit egter was, om te zien, of hy dit ryk weeuwtje, Mevrouw Elizabeth Abbema, dogter van de Heer Fredericus Abbema, gewezen Predicant in Vianen, en naderhand in Ternate, ook bewegen kon, om met hem weder een nieuw huwelyk aan te gaan. Hy nam zyn tyd zoo wel waar, dat hy haar bewoog, om hem toezegging te geven; dog zy vonden goed dit

1665. dit stil te houden, en, dat zy zich voor af na Batavia begeven, en daar zyn komst afwagten zou, om hun huwelyk dan te voltrekken.

Een van zyn beste vrienden op Batavia was de Heer Maatzuiker, die 's jaars te voren den 3 Juny juist zyn Gemalinne ook verloren had. Aan dezen Heer beval hy deze zyne bruid op het ernstigste, die, om overtuigende bewyzen van zyne agting voor haar Ed. en voor zyn vriend te geven, deze weduwe in zyn huis nam, en, metter tyd ook genegenheid krygende, haar Ed. zoo wel wist te believen, dat hy haar (gelyk wy onder de stoffe van Ternate reeds gemeld hebben) bewoog, om al het gene zy aan de Heer van Dam belooft had, te vergeten, en liever met den Oppergebieder van Indiën, dan maar met eenen Landvoogd van Banda of Amboina, te trouwen, gelyk hy haar, by zyn komst op Batavia, ook al getrouwt vond.

Hy schold, als hy alleen was, den Heer Maatzuiker, en haar Edelheid, wel uitnemend; maar zyn Edelheid, dien dat nu en dan door zyne verspieders wel eens aangebrieft wierd, dit hoorende, zei, die man heeft al wat gelyk, laat hem 'er dat ten minsten af hebben: want dat is het dog al; hy zal in 't toekomende wel wyzer zyn van weer zyn bruid, en zulk een fraei weeuwtje, eenen weduwenaar zoo ernstig aan te bevelen.

De Heer van Dam vertrok nog in dat zelve jaar na 't Vaderland, en schreef hen schrikkelyke scheldbrieven van Kaap der goede Hope; maar zy kreunden zig daar weinig aan.

Dit geval leerd ons, noit een bruid, die wy zelfs gaarne hadden, aan een ander, die ze nog eens vryen kan, te vertrouwen, gedenkende aan die woorden van Venus by Virgilius in zyn vierde boek van de Æneïs, het 469 vers, daar zy, den aard der vrouwen aan zich zelven best kennende, zegt:

——— *Varium & mutabile semper*
Fœmina. ——— ———

Dat is:

Geen ongestadiger, dan doorgaans is de vrouw,
Zeer onstandvastig. ———

dat ik egter niet geloove, dat vrouw Venus oit zal konnen goed maken, en dat daar voor hare rekening staat, zonder dat brave vrouwen zich dit eens behoeven aan te trekken.

Gedurende zyn huwelyk met deze zyne Gemalin, die waarlyk een deftige vrouw was, heeft zy al veel wonderlyke grillen van zyn Edelheid moeten uitstaan, en verduwen.

Hy was een man, die gansch niet van aard was, om een geringe misslag van een A°. 1666. vrouw in te schikken, of te verschoonen, maar vond zyn vermaak 'er in om haar dan ten toon te stellen, willende alles altyd in den haak hebben, dat echter, voor een enkele reize de voorzichtigste vrouw ontschieten kan.

Het gebeurde op zekeren tyd, dat zyn vrouw een ganschen stapel hemden voor zyn Edelheid had laten naejen, onder alle welke 'er een was, die, door slofheid van de naeister, maar eene mouw had. Wanneer hy nu kort 'er aan een hemd van zyne Gemalin eischte, om zich te verschoonen, eer hy na de vergadering ging, kreeg hy juist dit hemd met eene mouw.

Wonderlyke trek door zyn Edelheid aan zyn Gemalin gespeeld.

Men droeg in die tyd korte wambaizen met schootjens, en met opene mouwen, daar dan 't hemd, luchtheids halven, door henen quam.

Zyn Ed. nu dit hemd zoo krygende, en dat ten eersten merkende, deed (daar hy immers wel een ander had konnen eisschen) als een wonderlyke Griek (gelyk hy was) het zelve zoo aan, en ging 'er mede in de vergadering.

Verscheide Heeren, die hem met den eenen arm naakt in die zwarte mouw van 't wambays zagen zitten, vonden dit zeldzaam; dog zwegen stil, alzoo zy met reden vast stelden, dat daar wel iets meer op volgen zoude.

Na 't scheiden van de vergadering, quam hy in een groot gezelschap van vrouwen, die zyn Gemalin waren komen bezoeken, de rechte plaats, om zyn rol na zyn zin en kregelen aard uit te speelen

Hy pronkte voor verscheide van deze Dames, die hy voor zeer opmerkende kende, niet weinig met dien blooten arm, zonder nog iets te zeggen, tot dat eindelyk zyn Gemalin (zyn wonderlyken aard daar in best kennende) dit ook met groote verbaastheid gewaar wierd.

Dit spel nu op zyn hoogst zynde (aangezien hy niet anders gezogt had, dan zyn vrouw hier mede in dat gansch gezelschap ten toon te stellen, dat echter geen daad van wysheid, nog van een man, die agting voor zyn vrouw had, was) begon hy haar niet weinig hier over te hekelen, en voor alle die vrouwen op zyn scherpst te zeggen, of zy zich niet schaamde, om een man, daar gansch Indiën op rustte, te laten loopen, of hy geen heel hemd aan zyn lyf krygen kon, en zich met een hemd met eene mouw, als de oolykste bedelaar, behelpen moest. Of zy zich zoo weinig aan hem liet gelegen leggen van niet eens daar na te zien, of hy een hemd met eene, of wel met twee mouwen, aandoen zou, en dat zy 't niet hem, maar haar eigen nalatigheid te wyten had, dat hy zoo in Rade van Indiën geweest was, en nu ook zoo hier quam, alzoo zy hem dat hemd zelfs gegeven had. Of

A°. 1647.

Of nu die goede vrouw betuigde dat zy alle de hemden, uitgenomen juist dat eene, zelf nagezien had, en 'er byvoegde, dat het hem maar een woord had hoeven te kosten, en dat het haar geen moeite geweest zou zyn een ander te krygen, en dat dit een misslag was, die de beste naeister wel eens had, 't mogt niet helpen, hy zei, dat zy ook dit moest nagezien, en dat hy dat dan op die wyze niet zou gekregen hebben; maar hoe die meid, die dit hemd genaeit, en de eene mouw 'er aan vergeten had, by hare vrouwe gevaren is, geve ik maar te bedenken aan een ieder, en vooral aan een Juffrouw, die oit in Indiën geweest is, en ik twyffel, of 'er in de plaats niet wel een mouw uit haar badjoe of opperkleed geraakt, en in flarden geslagen is; alzoo het wat te zeggen was, dat de eerste vrouw van gansch Indiën, en die 't zoo weinig verdiende, daar om een nalatige slavin, daar zy 't op had laten staan, voor zoo grooten stoet van vrouwen van de eerste rang ten toon staan moest.

Deze brave vrouw had ook de grootste moeite van de wereld, om zyn Edelheid een nieuw kleed aan 't lyf te krygen, alzoo hy noit zyn oud kleed afleggen, en noit de maat van een nieuw kleed wilde laten nemen; maar zy, die wel wist, dat het haar tot eere strekte, dat zyn Ed. wel in de kleederen was, liet behendig de maat na een oud pak van zyn Ed. nemen, liet dan een nieuw kleed van 't zelve stof maken, en wist stil te bezorgen, dat dit 's morgens lag in de plaats van 't kleed, dat zyn Ed. 's avonds te voren uitgedaan had, zonder hem iets daar af te zeggen, en dan trok hy dat zoo aan, dat zy hem anders onmogelyk aan 't lyf gekregen zou hebben.

Hy verloor deze wakkere vrouw den 27 November 1674, na welke hy ook niet lang geleeft heeft.

Hy had ook een verrekyker met eenige buizen laten maken, die op de geheime schryf-kamer van zyn Ed. haar uitzigt hadden, door de welke hy alles, wat daar omging, al was de deur gesloten, zien kon.

Geestig middel van zyn Edelheid, om altyd te konnen weten, wat de klerken in de geheime schryf-kamer deden.

Het gebeurde verscheide malen, dat hy dezen of genen schuldigen klerk onmiddelyk, na 't geen 'er bedreven, en eer 'er nog iemand buiten geweest was, by zich ontbood, en hem 't bedreven feit voorhield.

Dit, al ettelyke maalen voorvallende, verbaasde hen in 't eerst zoodanig, dat zy vaststelden, dat hy tooveren kon; dog daar waren 'er onder hen, die, juist niet sterk voor de toovery zynde, en hunne gedagten wat verder latende gaan, de reden uitvonden, waar door zyn Ed. alles wist, en die een papier voor de buis, die in de kamer quam, bonden, en toen met de anderen, die zoo sterk voor dat tooveren waren, een weddenschap aanrechtteden, verzekerende de zelve, dat zyn Edelheid, hy mogt zoo veel tooveren als hy konde, nu niet zou konnen weten, wat 'er geschiede, waar op dan 't een of 't ander bedreven, en bevonden zynde, dat 'er niets op volgde, stelden zy vast, dat deze borsten nog beter, dan zyn Ed., tooveren konden; dog die borsten droegen wel zorg, dat dit papier 'er 's avonds af was, waar door Bestevaar in langen tyd daar na niet bedenken kon, wat 'er aan zynen kyker scheelde, tot dat hy, by dag eens op 't onverwagtst in die kamer komende, het bedrog merkte, en de buis toen verleggen liet; dog de borsten, die 'er eindelyk alle daar na achter quamen, droegen zich zedert beter.

A°. 167[illegible]

Het ampt van Oppergebieder heeft hy niet alleen veel langer, als anderen, maar tot zulken byzonder genoegen van zyn Heeren en Meesters waargenomen, dat zy, wanneer hy op zekeren tyd, na zoo veel jaaren dienens, om verbetering van soldy verzogt, hem weder schreven, dat hy voortaan maandelyks zoo veel soldy meer nemen kon, als hy wilde, en zelfs redelyk oordeelde.

Een fl[illegible] trek d[illegible] zyn E[illegible] heid [illegible] versch[illegible] Raad[illegible] de He[illegible] zeven[illegible] nen g[illegible] speel[illegible]

Ook was 't een klaar bewys van zyn groot vermogen by de Heeren zeventienen, dat zy, op zyn bloot schryven, A°. 1677 goed konden vinden vier van de voornaamste en bequaamste Heeren, te weten, de Heeren Overtwater, van Hoorn, Pit, en Paviljoen, mannen, die enkelyk voor hun welwezen tegen hem gewaakt hadden, en die hem in alles niet blindeling wilden volgen, maar los af te zetten.

Deze tyding quam den 8 April 1678, 3 maanden, en 4 dagen na zyn dood, op Batavia met een galjoot, waar op eenen Barent Fokkenszoon 't opperbevel, en die in drie maanden de reize uit 't Vaderland gedaan had, trappende ontrent de Waterpoort met zyn laarssen uit het galjoot, dat noit meer gebeurt was; dog is 'er iets, dat de Heeren in 't Vaderland oit gespeten heeft, het is dit geweest, dat die tyding zoo lang na zyn dood quam, daar zy die afzetting enkelyk tot zyn genoegen, en gansch tegen hun zin deden, hoewel zy hadden behooren te bedenken, dat een man van die jaren in die tusschen-tyd sterven kon, in hoedanigen geval zy hadden konnen bezorgen, dat 'er in plaats van den eersten, een ander brief, waar in de last van die afzetting agtergelaten was, wierd overgegeven, en dan had alles zeer wel uitgekomen.

Groo[illegible] ken d[illegible] zyn [illegible] heid [illegible] richt[illegible]

Hoe zyn Ed. verscheide verbonden met de Vorsten van Indiën gemaakt, en ook met dezen en genen van hen, gedurende zyn lang bestier, geoorlogt, en wat hy, by die oorlogen ten voordeele van de E. Maatschappy, gedaan heeft, zal ons nu en dan onder ieder Landvoogdy voorkomen, en op zyn plaats omstandig aangewezen werden; zynde het zeker, dat de grootste zaken

ken van Indiën, als, de verovering van 't voornaamste deel van Ceylon, van gansch Malabar, van verscheide plaatzen op Choromandel, het overwinnen der zoo zeer gevreesde Macassaaren, het verjagen van den Franschen Onderkoning Monsr. de la Haye, en diergelyken meer, onder zyn opperbestier zeer gelukkig, en niet minder voordeelig voor de E. Maatschappy zyn uitgevoerd.

In 't byzonder nogtans moeten wy ook aanhalen, dat de Keizer van Abyssinen A°. 1675 zynen gezant, Chodja Moraad genaamt, aan hem afgezonden, en deze navolgende brief aan zyn Edelheid afgevaardigt heeft, en die wy hier, overgezet zynde uit het Arabisch, aldus ter nederstellen.

In den name Gods des barmhertigen ontfermers.

„ DEze brief komt van den geëerden „ Konink, den grooten Vorst, Ko„ning van verscheide volkeren, die be„roemt is in dapperheid, mannelyke deugt, „ en weldadigheid, die bekend is by het „ aanhangzel van de orders van Vorstelyke „ eerwaardigheid, wiens Koninkryk heer„lyk en edel is, tot eere van de secte „ der Jacobiten, en de beschermer der „ Christelyke Religie: de Koning Af„saddzjid, zoone van Sulthan Alem „ Saddzjid, God verlenge zyne dagen, „ en bevestige zyne gerichten en regee„ringe in deze, en in de toekomende eeu„we. Dat ze (te weten deze brief) be„steld werde ter hand van die gene, die „ is de heerlykheid der Christelyke Re„ligie, en der zelver kolomme (of vast „ betrouwen) en de schild en krygs-man„tel van de Christenheit, en der zelver „ steunzel, die in plaatze van Aarons-rok „ gekomen is, die eenelyk zich houd in „ de klare en ongetwyfelde bewyzen der „ Evangelisten, die vercierd is met God„delyke gaven, die ryk is in staat van ee„re en heerlykheid, zonder te behoeven „ veele omstandigheit van titels, die met „ zyn standvastig besluit betragt en on„derhout vriendschap met de vrienden, „ en hun tot een aangenaam steunzel ver„strekt. Den Kapitein van Batavia, God „ geve hem zyn volle hoop, en lang le„ven, en verheuge de volkeren allezins „ van hoogen en lagen state, wegens zy„ne weldaden. Wyders het geen by een „ gezameld is door klaare aanschouwin„gen en wakkere verstanden, nevens on„ze genegentheit tot het onderhouden van „ 't verbond, en dat wy weten dat daar „ toe van noden zy vriendschap en onder„houdinge van verbonden, schoon ons „ geen noodzakelykheit perst (Gode zy „ lof) door zyne continuele weldaden aan „ ons, en zuivere genade, God stelle u „ in de plaatze en 't voorregt van die geen, A°. 1678. „ aan wien niets verborgen is, en vermits „ tot ons gekomen is de schoonheid van „ uwe faam in de buitengewesten der we„reld, en de vermaartheid van uwe ge„regtigheid in de groote steden en land„schappen, en wy reeds kennisse hebben „ van de vriendschap en liefde tusschen u, „ en onzen vader Alem Saddzjid, wegens „ de treffelyke maniere en gewoonte van „ doen, en van 't goed heimelyk verstand „ en vriendschap, confederatie, en corres„pondentie, heeft ons gemoed ons ge„trokken tot het hermaken van gemeen„schap met u, en om met u gemeenschap „ van bezendinge te plegen door onzen „ dienaar Moraad den Armenier met iets „ raars, zynde vier paarden en twee ge„streepte woud-ezels, te zenden, zynde „ een middel tot het aankomen en ma„ken van vriendschap. Neemt de zelve „ aan, zonder misnoegen, vertrouwe, „ zoo het Gode belieft, dat 'er wezen zal „ vriendschap naar gewoonte met toene„minge, en van alles, dat 'er zy van u dienst, „ laat het ons weten, op dat wy de uit„voeringe daar van bevlytigen, zoo het „ Gode belieft, tot onderhoudinge van 't „ verbond van vriendschap: wy bidden „ God, tot welken wy namaals heenen „ moeten, dat hy strekke zyn zegen, en „ vergroote zyne genade, en ons tot con„tentement in vriendschap vereenige, „ want hy is de Aanschouwer van der „ menschen zaken. Geschreven in de maant „ Mohharram (April) in 't jaar der Hegira, „ of der vlugt van Mohhammed, 1083, „ enz. (overeen komende met A°. 1675.

De titel van den Keizer Alaf Saggied, of Affsaggied (hoedanig hy by de Heer Ludolf mede genaamt werd) die hy zich zelve gaf, was deze:

Ik Alaf Saggied (eigentlyk Saddzjid) zoon van Sulthan Alam Saggied, de opperste van myn Ryk, van God zonderling bemind,

Een pilaar des Geloofs.
Afkomstig uit de stamme Juda.
Een zoon Davids.
Een zoon Salomons.
Een zoon des pilaars van Sion.
Een zoon van de hand Maria.
Een zoon van Nahu na den vleesche.
Een zoon des heiligen Petri, en Pauli.

Na de genade Gods

Keizer van hoog en laag Moorenland, en veler Koninkryken, en Heerlykheden.
Koning van Noa, en der Caffers.
Van Fetiger.
Angala.
Baeim.
Balingasa.

Aden.

A°. 1678. Aden.

Van Gur.

Ajanoe, alwaar de Nyl zyn oorſprong heeft.

De Heer Maatzuiker is, nu al vry bejaard zynde, uitgeſchilderd, en in de vergaderzaal naaſt de Heer Reinierszoon geplaatſt.

Zyn afbeelding. Hy komt daar voor bloots hoofts, wat ſlaauw-rond van neus, met blaazen onder de oogen, met zyn eigen bruin-zwart dog al eenigzins grys hair, met een ſtemmig befje op zyn zwarte kleederen, te weten, op zyn wambais met opene mouwen, hoedanig wy zyn Ed. hier ook by de letters V. V vertoonen.

Hy begon op 't laatſt al vry krom te gaan, vertoonende een recht oud beſtevaartje.

Hy was een zeer gemeenzaam man, nedrig in zyn gewaad, en zeer yverig in den dienſt van zyn Heeren en Meeſters, een groot beminnaar van de gemeene en lage Maleitze taal.

Hy had (zoo 't uiterlyk geleek) groote agting voor de Predikanten in 't algemeen, ontziende zich zelven niet om nu en dan ook (hoe veel hy ook in 't wereldlyke te doen had) aan de Buiten-Predikanten te ſchryven, hen deze en gene nodige boeken zelf te zenden, en tot hun pligt en yver aan te zetten.

Van wat Godsdienſt hy was. En hoewel hem al de verſtandigen van Indiën in dien tyd voor een volſlagen Jeſuit gehouden hebben, heeft hy dit egter te aller tyd zoo meeſterlyk weten te ontveinzen, dat noit iemand hem daar af heeft konnen overtuigen.

Zyne bloedvrienden. Behalven zyne zuſter die klop (die men my zegt dat eerſt onlangs overleden is) heeft hy ook een zuſterszoon gehad, Heere de Boer genaamt, die lange jaren te Amſterdam een vermaard Toneelſpeelder geweeſt is. Dezen heeft hy menigmaal na Indiën ontboden, om door hem gevorderd te werden; dog hy ſchreef zynen oom weer, dat het voor hem hier veel beter was, dan eens Prins, dan eens Koning, en dan weer eens Keizer, en, na daar voor te hebben geſpeelt, weer vry te zyn, dan altyd een ſlave in Indiën te worden.

In Auguſtus des jaars 1677 ſtelden hy, na dat het ampt van Advocaat Fiſcaal van A°. 1674 door de Heer Paauw bedient, en nevens het Water-Fiſcaalſchap waargenomen was, weer een nieuwen Advocaat Fiſcaal, en tot dit ampt de Heer Zeeman aan.

Zyn Dood. In 't laatſte van A°. 1677 wierd zyn Edelheid ziek, en quam, na anderhalve maand bedlegering, den 4 January 1678 te ſterven, en wierd den 7 dito in de kruiskerk met ettelyke cherges, en 't losbranden van het geſchut, zeer ſtatieus begraven; welke begraaffenis-koſten door de beſtierders van de zelve wel voor af uit den boedel gedragen, dog volgens beſluit harer Edelheden van den 5 July des zelven jaars weder uitgekeerd, en van wegen de E. Maatſchappy hen vergoed wierden. A°. 1678.

En nalaatenſchap. Hy liet (gelyk wel te denken is) veele tonnen gouds aan te goed ſtaande ſoldy, behalven zyne andere groote goederen, na, waar van de voornoemde Henrik Heere de Boer een tonne gouds gedeelt, en daar af te Haarlem een ſchoon huis gebouwt heeft, van welken Heere de Boer de vrouws moeder van eenen Monſr. N. Hartenberg tot Haarlem, in de groote Hout-ſtraat woonende, mede-erfgenaam geweeſt is.

Zyn zuſter, de Klop, heeft 'er twee tonnen gouds af gekregen, dog een Heer Maatzuiker in Indiën, neef van zyn Edelheid, en die ook Landvoogd in Banda geweeſt is, is 'er beſt (zoo men zegt) af gevaaren.

Hy had 25 jaren, 7 maanden, en 17 dagen Indiën als Opperlandvoogd beſtiert, behalven dat hy de E. Maatſchappy in andere bedieningen van de eerſte rang nog 15 andere jaren zeer groote dienſten gedaan, en zich in 't geheel dus by de een en veertig jaren in haren dienſt bezich gehouden had, zynde (toen hy ſtiert) 71 jaren 2 maanden en 23 dagen oud geworden.

By zyne begraaffenis zyn 'er zeer groote goude penningen (waar van wy, onder 't verhaal van de Heer Speelmans leven, een model zullen vertoonen) uitgedeelt, op welke aan de eene zyde zyn wapen ('t geen in de kruis-kerk boven het geſtoelte van de Raaden des Gerichts, daar hy begraven is, hangt) en aan de andere zyde dit ſtond:

De Ed. Heer Gouverneur Generaal.
JOAN MAATZUIKER
Nat. A°. 1606. den 14 October.
Obiit den 4 January 1678 in het 25 jaar zyner Regeering.

Wy hebben dien wyzen en ſtaatkundigen Heer met dit ons gering vers, gelyk de vorige Heeren Opperlandvoogden, mede willen vereeren.

Hier ziet men 't dor gebeent van de allergrootſte man,
MAATZUIKER, *die wel eer geroemd wierd boven allen*
In 't Ooſten in beleid, en deftig plagt te brallen
In wysheid, diens gelyk men nergens vinden kan.
Zyn groote Geeſt was met geen dieploot oit te peilen.
De beſte Tiphys wiſt hem noit voorby te zeilen.

F. V.

ZE-

CKLOF VAN GOENS,
erneur Generaal van Nederlands Indiën.

I.V. Braam et G.O. Linden exc. cum Privil.

1678. A°. 1678.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Het leven van de Heer Opperlandvoogd Ryklof van Goens. *Hy werd Opperlandvoogd* A°. 1678. *Zyn afbeelding. Zyn dood* A°. 1682. *Het leven van de Heer Opperlandvoogd* Kornelis Speelman. *Hy wierd* A°. 1681 *Opperlandvoogd. Zyn afbeelding. Zyn dood. En lykstatie. Zyn begraaffenis-penning. Het leven van de Heer Opperlandvoogd* Joannes Camphuis. *Die* A°. 1684 *Opperlandvoogd wierd. Zyn afbeelding. Vertaalde brief des Abyssinschen Keizers aan dien Heer. Zyn Oud-Edelheids dood* A°. 1695.

HET LEVEN VAN DE HEER OPPERLANDVOOGD RYKLOF VAN GOENS.

leven de Heer [Opp]er[land]voogd [Ryk]lof [van] Goens.

DEze Heer is de dertiende Opperlandvoogd van Nederlands Indiën geweest.

Hy is, zoo zommige willen, tot Embden, en zoo andere willen, te Geuns in Oost-Vriesland, een dorp niet verre van het stedeken Lehr, geboren, na welk dorp zy ook meenen, dat hy zyn naam gevoerd heeft.

Het zy daar mede, zoo 't wil, of hy in een stad, of in een dorp geboren is, hy is een wakker man, en van die soort van Helden geweest, die den adel niet van hunne steden, of van de eer ampten, die zy bekleedden, ontleent, maar die aan hunne geboorte-plaats, en aan de ampten, veel luister hebben bygezet, gelyk ieder ingezeten na 't talent, dat hem van God gegeven is, aan zyn geboorte-plaats schuldig is.

Men behoeft derhalven niet te vragen, van wat ouders hy daar gesproten zy, alzoo 't genoeg is te weten, dat hy getoont heeft waardig te zyn, om zyn afkomst van 't Edelste geslagt in zyn land te mogen rekenen, en dat zyne edele bedryven voor den grootste Edelman daar, en elders, niet behoefden te wyken. Eenen adel, waar op alle zyne nazaten met veel reden mogen roemen.

Van wat kamer, met wat schip, en waar voor hy uitgevaren zy, is my onbekend, hoewel ik geloove, dat hy voor een geringe bediening na Indiën is vertrokken; maar dit is zeker, dat het Helden-vuur hem ten oogen uitstraalde, en dat 'er zeer weinig mannen van naam in 't oosten geweest zyn, die zoo veel dappere daden, als hy, bedreven hebben, konnende niemand, dan alleen die wakkere Heer Speelman, zyn vervanger, by hem vergeleken werden, gelyk zy ook daar in beide malkanderen gelyk waren, dat zy, Oppergebieders van Indiën zynde, niet veel van belang, maar alles, het geen zy gedenkwaardigs uitvoerden, voor dien tyd, en meest terwyl zy Raaden van Indiën waren, en nog eerder, verricht hebben.

Wat ampten hy in zyn mindere jaren bekleed heeft, is my onbekend; maar hy komt my in de papieren der E. Maatschappy allereerst als Opperkoopman en Lid van de Commissarissen van de Huwelyks-zaken A°. 1646 en 1647 voor.

A°. 1652 ging hy als Gezant na den Keizer van Java, gelyk klaar uit het derde Lid van 't verbond A°. 1677, door de Heer Speelman met Soesoehoenan Tagalwangi gemaakt, te zien is, wat hy van dien Vorst toen, te weten, Soesoehoenan Ingalaga, ten besten der E. Maatschappy bedongen heeft.

A°. 1653 en 1654 komt hy als voorzitter van Weesmeesteren voor, en in dat laatste jaar zie ik ook, dat hy als Commissaris uit Persiën met 4 schepen op Ceylon quam, hoewel hy A°. 1657 daar eerst als Superintendent, en daar na als Landvoogd gekomen is.

In 't jaar 1655 ging zyn Ed. ook als Zeevoogd der vloot na 't Vaderland.

Den 22 February 1658 won hy Manaar op Ceylon van de Portugeezen, en waarschynelyk ook Toetoecoryn, dat in die zelve maand mede aan ons overging, in welk jaar zyn Ed. ook buiten-gemeen Raad van Indiën wierd.

A°. 1659 zie ik, dat hy op Ceylon een placcaat liet afkondigen, waar by de slaven verboden wierd geen hoed nog hoofddekzel te mogen dragen, voor dat zy Duits konden spreken, in welken tyd zyn Edelheid daar schynt Commissaris, of Superintendent geweest te zyn.

A°. 1678. Ontrent deze tyd maakte den grooten Vondel dit vers, 't geen ik onder zyne gedichten fol. 575 vind: A°. 167

OP DEN E. HEER
RYKLOF VAN GOENS,
RAAD IN DE OOST-INDIEN.

Geschilderd door G. FLINK, toen hy op zyn vertrek stond.

ZOo leefd hy, die de kroon des Indiaanschen Raads,
Waar aan een perle ontbreekt, te Jakatra zal sluiten.
Het oirbaar van 't gemeen bewaard deze open plaats
Voor GOENZEN, *daar de zon de winters weet te stuiten.*
Ons nieuw Batavie voor 't oude zaeit en maeit.
De geur des morgenstonds, zoo meenig jaar geroken,
Bekoort hem dat hy weer het hoofd ten oosten draeit,
En naar den dag verlangt, die, kruidig opgelooken,
Hem kragtig derwaard trekt, ten dienst van 't Vaderland.
Het roer des wakkren Raads mag slaapen op zyn hand.

Ondertusschen weder in Indiën gekomen zynde, is hy, Ao. 1660 een jaar Landvoogd van Ceylon geweest, en heeft Ao. 1661 als Veld-Heer van onze krygsmagt op de kust van Malabar den 10 December de stad Coylang veroverd, gelyk wy onder de stoffe van Ceylon en Coetsjien konnen zien.

Den 15 January 1662 won hy, na 14 dagen belegs, ook de stad Cranganoor, en maakte een verbond met den Samoryn, of Keizer van Malabar, dat den 11 July daar aan door haar Edelheden goedgekeurt wierd. In dat zelve jaar tastte hy ook de magtige stad Coetsjien aan; dog heeft die eerst 's jaars daar aan den 8 January 1663 veroverd, by welke gelegenheid wy toen ook het gansch Koninkryk van Porka vermeesterd hebben.

Daar na is zyn Ed. weder op Ceylon, daar hy als Commissaris en Landvoogd was, gelyk wy onder Ceylon breeder toonen, gekomen, alwaar hy in 't laatst van Ao. 1663 aan de Heer Jacob Hustaart, oud Landvoogd van de kust van Choromandel, de Landvoogdy van Ceylon overgegeven heeft, zynde toen ook al veel jaren ordinaris Raad van Indiën geweest; dog Ao. 1664 in 't laatst nam hy die Landvoogdy weer over, en is toen tot Ao. 1675 den 12 April, wanneer hy tot Directeur Generaal op Batavia geroepen wierd, op Ceylon gebleven, en door zynen zoon Ryklof van Goens de jonge, extraordinaris Raad van Indien, in die hoogaanzienlyke Landvoogdy vervangen.

Eer hy van dit Eiland vertrok, heeft hy ook de stad St. Thomé op de kust van Choromandel, van Monst. de la Haye, Franschen Onderkoning van Indien, den 6 September 1674 gewonnen, waar van wy breder onder de stoffe van Choromanel handelen.

Den 2 Juny 1675 quam zyn Ed. met het schip, 't Wapen van Middelburg, op Batavia, wierd door den Opperlandvoogd, de Heer Maatzuiker, en de Heeren Raaden van Indien, op de trappen voor 't Paleis verwelkomt, en den 20 July daar aan, algemeen Bestierder van den handel van Indien gemaakt, welke aanzienelyke bediening zyn Ed. tot den 4 January 1678 waarnam, wanneer zyn Edelheid, by de dood van de Heer Maatzuiker, als dertiende Opperlandvoogd van Indien optrad, hoewel hy den 10 eerst voorgesteld wierd. Hy we[rd] Opper[-] landvo[ogd] A°. 16[78]

By zyn tyd, en niet lang na zyne aanstelling, wierd het Land-droftschap in tweën gedeeld, en dat van de Oost-zyde aan de Heer Laurens Pit gegeven. Ook stelde hy eenige maanden 'er na een nieuwen Kapitein der Chineezen, en daar toe Tzoa Wanjok aan.

In beide deze hooge ampten heeft hy niet veel van gewigt gedaan, dan dat den oorlog op Java met Taroena Djaja, en 't maken van een voordeelig verbond met Soesoehoenan Amangkoerat, en den oproer in Ternate, by zyne regeering voorgevallen is.

Zyn Edelheid was een Heer van 55 of 56 jaren, toen hy Opperlandvoogd wierd.

Hy hangt in de vergaderzaal harer Edelheden mede na 't leven uitgeschilderd. Hy komt daar voor in 't zwart gekleed, en met Zyn af[-] beeldin[g]

A°. 1680. met een mantel om, hebbende een kantenbef en lobben aan. Hy was reizig van gestalte, matig van dikte, zeer fraei en wat lang, dog deftig, fris, en jeugdig van wezen, blank van aangezicht, hebbende grys lang en zeer fraei gekrult hair, gelyk hy in allen deelen een welgemaakt Heer vertoonde, hoedanig wy zyn Edelheid ook hier, na de voornoemde schildery, onder de letters W. W. verbeelden.

Hy bleef dit tot Ao. 1680, ontrent welke tyd Ternate by ons veroverd wierd, en verzogt toen om zyne verlossing den 22 Juny, volgens ordre der Heeren zeventienen hem toegestaan, mits dat zyne ziekte zyn vertrek niet mogt hinderen. Hy hield deze bediening nog tot den 25 November 1681, en vertrok toen met zyn Gemalin, Mevrouw Johanna van Ommeren, met het schip 't Land van Schouwen na 't Vaderland.

Aan de Kaap der goede Hope gekomen zynde, vond zyn Edelheid daar het allergrootste genoegen niet, 't welk oorzaak was, dat hy zyne reize na het Vaderland, zoo veel mogelyk was, verhaastte, alwaar hy ook behouden aangeland is.

Dat hy een Heer was, die zeer wel wist, wat tot zyn ampt behoorde, heeft hy by zyne aanlanding in Holland getoont: want als 'er een Heer Bewindhebber by zyn Edelheid aan boord quam, om hem te verwelkomen, en, in de kajuit gekomen zynde, in de stoel aan 't hoofd van de tafel wilde gaan zitten, betoonde hy met veel deftigheid, en te gelyk met groote zedigheid, dat dit zyne plaats, als Oppergebieder van Indien, was, welk ampt hy nog niet afgelegt had, gelyk hy ook aanstonds in die stoel zitten ging, vertoonende verder aan dien Heer Bewindhebber, dat hy zich geenzins inbeelden moest met hem gelyk, veel min boven hem in rang te zyn, ja dat het zoo verre van daar was, dat hy de rang aan hem geven zoude, dat hy, ten uitersten genomen zelf van de Heeren zeventienen (schoon zyne Heeren en Meesters) niet alleenlyk, maar te gelyk en wel vooral ook van haar Hoog Mog:, zyne Opper-Heeren, van welke hy zyne commissie en last-brief had, afhing, en dat hy aan haar Hoog Mog: verslag en opening van 't gene hy in Indiën als Oppergebieder verricht had, geven zou; maar dat hy met zyn Ed: (te weten dezen Heer Bewindhebber) niets ter wereld te doen hebbende, aan hem nu ook amptshalven toonen moest, dat hy nog Oppergebieder van Indiën, en in dat opzigt met geen byzonder Bewindhebber gelyk, en dierhalven ook niet genegen nog vermogens was, een recht, hem van haar Hoog Mog: verleent, en aan zyn ampt vast zynde, tot nadeel van zyne opvolgers voor een byzonder Bewindhebber af te staan; dat hy dat als de Heer van Goens zeer gaarne wilde, dog dat hy dat als Opperlandvoogd van Indiën niet wel kon doen, zonder zyne goede naam daar by merkelyk te quetzen, en zonder aan de wereld te toonen, dat hy niet wist wat onderscheid 'er tusschen een byzonder Bewindhebber, en tusschen den Oppergebieder van Indiën was, verzoekende dat die Heer Bewindhebber (die niet weinig daar over verzet stond, en dit alles, hoe hard ook, verduwen moest) dog niet qualyk geliefde te nemen, alzoo hy dat anders nog by zyne Heeren en Meesters, haar Hoog Mog: die hem dezen rang gegeven hadden, nog by de verstandige wereld zou konnen verantwoorden. A°. 1681.

Een zeldzaam geval (indien het zoodanig is ook voorgevallen, als 't my door Heeren, die dit wel meenden te weten, verhaalt is) en dat aan veelen, de zaken van Indien zeer wel verstaande, al veel overweging en redenwisseling over en weder gegeven heeft, in welk geschil wy ons niet willen inlaten, alzoo daar over veel zou konnen gezegt werden.

Deze Heer leefde niet lang na zyn komst in 't Vaderland, en schynd, hoe fris hy 'er toen ook uit zag, door eenig verborgen hertzeer weggerukt te zyn.

Hy stierf den 14 November 1682 (zoo men my bericht heeft) tot Amsterdam; dog is in 's Gravenhage in de Klooster-kerk begraven, daar men zyn wapen, by uitstek groot zynde, niet verre van 't gestoelte der Raads-Heeren van den Hoven van Holland hangen ziet. Zyn dood A°. 1682.

Hy liet drie zoonen na, waar van de eene Heer ook Landvoogd van Ceylon, en daar na ordinaris Raad van Indien geweest is, waar voor zyn Ed. Ao. 1685 uit 't Vaderland op Batavia gekomen was, en in welken staat ik zyn Ed. A°. 1686 daar gekend, en meenigmaal de eere gehad heb van in zyn Ed. gezelschap, zoo aan zyn Ed. huis, als elders, te zyn.

Buiten dezen zoon heeft zyn Ed. 'er nog een gehad, die Raad des Gerichts geweest is; dog van de derde zoon wete ik niet te zeggen, welk ampt hy bekleed heeft.

Ik agt het van myn pligt te zyn, en de groote verdiensten van dezen Heer Opperlandvoogd eisschen het van my, om op zyn tombe ook dit gering Graf-schrift, als sprekende van een der grootste Helden van Indien, met veel eerbied ter neder te leggen.

De wakkere VAN GOENS *van de alminste trap*
Tot 't opperste gebied van Indien gestegen,
De schrik van Malabar, en Ceylon, hier gelegen,
Wist niet t'ontduiken dees zoo doodelyke stap.
Zyn wydberoemde naam zal egter altyd leven
Onsterffelyk, en doet den Malabaar nog beven.

F. V.

HET LEVEN
VAN DE HEER
OPPERLANDVOOGD
KORNELIS SPEELMAN.

Het leven van de Heer Opperlandvoogd Kornelis Speelman.

DEze Heer is geweeſt de veertiende Opperlandvoogd van Nederlands Indien.

Hy was een Rotterdammer van afkomſt, en wierd daar den 3 Maart A°. 1628 geboren.

Hy voer in zyn jeugt als Aſſiſtent (zoo men my bericht heeft) van die kamer uit; dog met wat ſchip, is my onbekent.

Hy komt my in de papieren der E. Maatſchappy allereerſt als algemeen Boekhouder A°. 1655 voor, welk ampt hy tot A°. 1663 waargenomen hebbende (hoewel hy ondertuſſchen ook van den 7 Juny 1659 tot den 5 Juny 1661 voorzitter der Chineeſche Boedelmeeſters was) is hy Landvoogd van de kuſt Choromandel geworden, alwaar hy groote preuven van zyne bequaamheid in 't Boekhouden gegeven heeft, brengende A°. 1664 de behandeling van de boeken van dat comptoir op een geheel andere trant.

Hy was daar als Landvoogd tot A°. 1665; maar wierd toen opontboden over een zaak, waar over hy veel moeite gehad zou hebben; dog dit viel juiſt op den zelven tyd voor, dat de Koning van Macaſſar met de E. Maatſchappy in oorlog geraakte, waar na toe wel een dapper en zeer ervaren Veld-Heer vereiſcht wierd, alzoo de Macaſſaar geen kat was, om zonder handſchoenen aan te taſten.

Vermits nu geen van de Heeren der Hooge Regeering daar toe eenige luſt, maar wel groote genegenheid hadden, om die gevaarlyke poſt iemand, die dat beter, dan hen, geleek, op te dragen, oordeelde men in dien tyd geen man daar toe bequamer, dan den Heer Speelman, wien men dierhalven dit eer-ampt met veel aandrang opdroeg, zonder toen, of daar na, meer van de reden van zyn opontbod te reppen.

Hy nam dat aan, en heeft den zoo zeer van anderen gevreesden Macaſſaar door zyn ontzagchelyken naam, en verbazende kloekmoedigheid, A°. 1667 volſlagen getemd, en, na zyn ſchendige bond-breuk A°. 1669, den zelven ten tweedemaal zoodanig vernederd, en zoo volkomen onder de magt der E. Maatſchappy gebragt, dat die dienſt noit genoeg aan hem, of aan zyne nazaten, beloont, en hy noit genoeg daar over geroemd kan werden; by welke gelegenheid hy in dat eerſtgemelde jaar ook Commiſſaris of gevolmagtigde over de drie Ooſterſche Landvoogdyen, Amboina, Banda, en Ternate, geworden is.

Wy haalen dit hier maar met een woord aan, om dat wy dit omſtandig onder de ſtoffe van Macaſſar zullen verhandelen, en daar vertoonen, hoe dapper en krygskundig dezen Heer zich in die poſt gedragen, en wat hy daar door zyn groot beleid, en ſtandvaſtig gemoed (hoewel velen op Batavia daar al lang te voren van wanhoopten) zoo gelukkig en roemrugtig uitgevoerd heeft.

Wanneer hy nu zoo zegenpraalende over de Macaſſaarze Koningen (die hy dwong zich voor haar Edelheden te komen vernederen) en voor de hooge Regeeringe op Batavia quam, wierd hy, als de ſchrik en geeſſel van 't Ooſten van ieder een zoodanig aangebeden, dat het van veelen onder de grooten niet zonder nyd aangezien wierd.

De Opperlandvoogd de Heer Maatzuiker maakte hem ook bekend, dat de Heeren zeventienen hem A°. 1667 buitengemeen Raad van Indien gemaakt hadden, voor welke bekendmaking hy dien Oppergebieder vry trots bedankte, daar by voegende, dat, zoo de Heeren zeventienen niet anders voor hem over hadden, hy veel liever blyven wilde, 't gene hy was.

Hy bleef dit egter van A°. 1667 tot den 23 Maart 1671, wanneer hy ordinaris Raad van Indien wierd.

A°. 1672 wierd hy Zeevoogd over een vloot, die tegen de Franſchen, die men, volgens de geruchten, daar alle oogenblik verwagtte, geſchikt was.

Hy nam die bediening wel aan; dog alzoo die Franſche vloot (gelyk wy onder Malabar zien zullen) zich onder Monſr. de la Haye daar na ontrent Ceylon en die geweſten vertoonde, daar de dappere Heer van Goens dien Onderkoning byzonder wel waarnam, heeft hy naderhand, en voor al A°. 1677 weder getoont geen minder oorlogs-held, dan wel vaardig ter pen en ſnedig ontrent den handel te zyn, gevende daar van nieuwe doorſlaande preuven door zyne heldendaden op Java, by den oorlog, die toen Soeſoehoenan Tagalwangi, en daar na zyn zoon Amangkoerat met Ta-

RNELIS SPEELMAN,
erneur Generaal van Nederlands Indiën.

I. v. Braam et G. o. Linden exc. cum Privil.

1681. Taroena Djaja hadden, gelyk wy onder de stoffe van Java in 't breede vertoont hebben; dog vermits de Heer Maatzuiker den 4 January 1678 quam te sterven, en de Heer van Goens tot de Opperlandvoogdy van Indien opgetreden was, vond men den 18 dito goed zyn Ed. van Java na Batavia op te roepen, om daar het ampt van Directeur Generaal van den handel van Indiën waar te nemen, terwyl de Heer St. Martin zyn Ed. op Java als Veld-Heer en Opperbevelhebber te water en te land vervangen zoude.

Den 23 April besloot men ook zyn Ed. met 7 kanon-schooten, en 3 chergies (en zoo ook in het toekomende alle Raaden van Indiën, uit veldtochten weer op Batavia komende) te verwelkomen.

Den 13 May trad hy in zyn ampt als algemeen Bestierder of als tweede van Indiën, waar toe hy ook (zoo naderhand by de komst van Barent Fokkenszoon bleek) by schryvens der Heeren zeventienen aangesteld was.

In dit lastig ampt heeft hy zich by uitstek zedert A°. 1678 zoo onvermoeid gedragen, dat men oordeeld, dat hy daar in voor of na hem noit zyns gelyk gehad heeft.

Hy was in die bediening een ongemeen, ja weergadeloos vaardig man, schryvende niet alleen menigmaal een boek papier in een etmaal af, maar op dien zelven tyd te gelyk ook anderen, dat zy schryven moesten, voorzeggende, en dan nog tusschen beiden wel met een derden ergens over sprekende, zonder dat hy door de verscheidenheid dezer werken van zyn stuk afgebragt wierd, gelyk ik verscheide maalen van lieden, die dit bygewoond hadden, heb hooren verhaalen.

Dit alles quam veelen nog te wonderlyker voor, om dat hy ook vry sterk drinken, en zoo wel een nagtje, tot dat hy ze alle van de bank geholpen had, overzitten kon. Daar beneven was hy ook een groot liefhebber van vrouwen, en om dat daar zoo veel levende getuigen van op straat liepen, die hem zeer wel geleken, en dit al vry wat verre met hem ging, vond zyne verstandige Gemalin, Vrouw Petronella Wonderer, dogter van de Heer Zebald Wonderer, algemeen Ontfanger, zich genoodzaakt, om (niet tegenstaande zy een zoon by zyn Ed. had, Johan Speelman genaamt, dien ik hier te lande zeer wel gekend heb) vrywillig van hem, nog maar gemeen Raad zynde, te scheiden, en hoewel hy naderhand altyd nog zeer groote agting voor haar heeft betoond, heeft dat haar Ed. egter noit konnen doen besluiten, om weder by hem te komen.

Werd 1681 Opperlandvoogd. Hy bekleedde dat ampt van algemeen Bestierder van den handel van Indiën tot den 25 November 1681, wanneer hy, by 't vertrek van de Heer van Goens, als vertiende Opperlandvoogd van Indiën optrad, te dier tyd een Heer van 53 jaren zynde. A°. 1684.

Hy is toen mede na 't leven uitgeschilderd, hoedanig hy in de vergader-zaal harer Edelheden hangt.

Zyn afbeelding. Hy was de langste niet, maar wat gezet, rond en fris van wezen, scherp en redelyk kloek van neus, loens van gezicht, hebbende fraei grysagtig gekruld hair met lange vlammen, hoedanig wy hem hier by de letters X. X. na de voornoemde schildery afgebeeld, vertoonen.

Hy was een Heer, die 't vuur en verstand ten oogen uitzag, die ongemeen fors van uitspraak, zeer groot van ontzag, en in 't gemeen zoo gevreesd was, dat hy alles voor zich beven dede; dog hy was een groot voorstander van zyne vrienden.

Gedurende zyn oppergezag is den oorlog met Sulthan Agong, na de verheffing van zyn zoon tot die kroon, A°. 1682 voorgevallen, zonder dat ik wete dat hy iets verder, dat opmerking verdient, verricht heeft.

Zyn dood. Hy heeft, terwyl hy Opperlandvoogd was, op verre na zoo veel roem niet behaalt, als toen hy maar Raad van Indiën, en Directeur was, behalven dat hy dat ampt niet lang bekleed heeft, alzoo hy den 11 January A°. 1684, na 2 jaren, 1 maand, en 18 dagen geregeert te hebben, op den zelven dag, als de Heer Balthazar Bort, algemeen Bestierder van den handel van Indiën mede kort na zyn Ed. stierf, overleden is, zynde toen 55 jaren, 10 maanden, en 8 dagen oud.

Hy wierd met groote statie in de kruiskerk, daar men zyn wapen boven de Kerken-kamer hangen ziet, begraven, gelyk men uit het volgende bericht nader zien kan.

Lykstatie van zyn Edelheid den Heer Gouverneur Generaal, Kornelis Speelman *van* Rotterdam, *Hoog Loff: Mem: overleden in 't Kasteel* Batavia *op Dingsdag den 11 January 1684 in den avondstond na de klokke half zeven, en begraven op Zaturdag voormiddag ten klokke 8 uuren, den 15 January.*

En Lykstatie. DEs morgens met den dageraat ten drie uuren luidden alle de klokken gelyk ze op voorlede Woensdag, Donderdag, en Vrydag, telkens driemaal des daags hebben gedaan, te weten van 't Kasteel, de groote Kerk, het Stadhuis, het Vierkant, de Nieuwe poort, en des E. Maatschappy Ambagtsquartier, als nu vervolgens alle half uuren, tot het lyk uit het Kasteel na de kerk wierd gebragt, en voorts

ge-

A°. 1684. gestadig tot de lykstatie wederom binnen gekomen, en ten einde gebragt was.

Ten klokke 8 uuren verschenen de ondervolgende geordonneerde Ruiterye en militairen, tot bywooninge van zyn Edelheids uitvaart genomineert en gecommandeert, in behoorlyke ordre op het groote plein buiten het kasteel, behalven het Vaandel van 't kasteel, dat binnen blyft, en eerst uittrekt als de lykstatie gereet is, en de welke als dan, na dat alles tot deze statie en de ornamenten gereet gemaakt was, voor, tot door de stad, en na het groote kerkhof trokken, in dezer maniere.

Eerstelyk de Borger-ruiterye in de wapenen met twee Trompetters, en keteltrom, met rouw bekleet; als mede den standaart met zwart crip overtrokken, en met een bos lint voorzien, en een hand-paart in den rouw gekleet, onder den Luitenant Eduwaart Pittavin, mits 't overlyden van den Ritmeester Jan Wywasse, sterk vyftig koppen, alle met sjerpen, lamfers, en strikken op de degens, in 12 gelederen van vier man ieder.

Het Vaandel borgers der West-zyde der stad in de wapenen onder den E. Kapitein Pieter Schippers, sterk honderd zestig koppen, en marcherende met 25 gelederen ieder van 6 mannen; dog het welke ditmaal (mits zyn E. als vriend agter 't lyk gaat) by den Luitenand Willem Moebag opgevoerd wierd.

Het Vaandel borgers der Oost-zyde dezer stede met de wapenen, onder den E. Kapitein David Dispontein, sterk hondert zestig koppen, en marcheerde met 25 gelederen, ieder van zes mannen.

De Ruiterye dezes Kasteels ten dienste van zyn Edt. zr. geweest, mede in de volle wapenen met een Trompetter, onder den Luitenant de Moor, alle mede met sjerpen, lamfers, en strikken op de degens, en standaart, en trompet, met rouw behangen, sterk 53 koppen, in 12 gelederen.

Het Vaandel van de Nieuwpoort der stand militairen, onder den Luitenant Jan Warnaar, sterk in 't geheel 109 koppen, en marcherende met 16 gelederen, ieder van 6 mannen.

Het Vaandel militairen van 't kasteel, onder den Kapitein Kornelis Nuits, dog mits hy mede een der ornamenten draagt, opgevoert by den Kapitein Thieleman van Ewyk, sterk in 't geheel 201 koppen, of 180 man, in 30 gelederen, ieder van 6 man, de officieren alle met sjerpen en rouwbanden, en voorts de gansche Soldatery met rouwbanden om den hoed, en zoo mede de pypers met sjerpen en rouwbanden, alle hun geweer dragende volgens krygs-gebruik, en slepende nederwaarts.

Hier op volgden twee Trompetters te voet in den rouw gekleed, met lange slepende mantels.

Voorts den Kapitein Herman Egbertze A°. 1684. dragende het cornet met een lange slepende mantel.

Twee paarden in den rouw, het eene met laken, en 't ander met zwart fluweel bekleed, het laatste geleid door den Stalmeester Pieter van Hassen, en het eerste door een stal-knecht, ieder met sjerpen en rouwbanden.

Na dezen volgen de verdere ornamentdragers, alle in den rouw met lange slepende mantels.

Den E. Commandeur François Tak, dragende zyn Ed. zalr. wapen.

Den E. Kornelis vander Duin, Opperkoopman en Opperhoofd des Generalen soldy comptoirs, dragende het helmet.

Den E. Kapitein des kasteels Kornelis Nuits, houdende den blooten degen met de punt om hoog.

Den Opperkoopman Henrik Cansius, oud Opperhooft van Japan, met het pantzier of de wapen-rok.

Den Opperkoopman Kornelis Bartelszoon Marchier, met de handschoenen.

Den Opperkoopman Pieter Verwer, voerende de sporen.

Den Opperkoopman Izaak Hochpied, houdende de degen in de schede met het gevest om hoog.

Hier op wederom den Koetzier van zyn Edelheid, met een sjerp, en rouwband.

Het lyf-paart van zyn Ed. zalr. in den rouw met zwart baey omhangen, en geleid door den Koopman Pieter van den Hoorn, en Luitenant Ulrig Berg, beide in den rouw met lange mantels.

Vervolgens Monsr. Bartholomeus van Hek, Hofmeester van zyn Edelheid zalr. in den rouw gekleed met een lange en slepende mantel, en in gelyker voegen de Domesticquen van den huize

Sr. David Jonathan.
Jan Lampen.
Gerrit Dryver.

Vier Helbaardiers van zyn Ed. zalr. twee en twee achter den anderen met sjerpen en rouwbanden, mitsgaders hunne hellebaarden achterwaarts.

De Luitenant Jan Jacob Slier in volle wapen-rustinge of curas, met een regimentstok in de hand.

Hier na volgt het lyk van zyn Ed. zalr. overdekt met een zwart fluweel kleed, en rontom behangen met zyn Edelheids wapens, en gedragen door 26 gequalificeerde dienaren en borgeren, alle in den rouw met lange mantels, als te weten:

Johannes Besselman.
Adriaan de Man.
Joannes Leeuwenzon.

Fre-

1684. Fredrik van Artzat.
Jeremias Coesaart.

Pieter du Clazel
Hendrik Crudop
Dirk Koman
Johannes de Hartog
Reinier Fuis
} *Koopluiden.*

Isaac van Schinne
Abraham Struis
Jacob Does
Dionys Kelk
Joan Hercules
Henrik de Boelan
} *Borgers.*

Simon van den Berg
Kornelis Loefhouwer
Bartholomeus Nouters
Bruin Jansz: van Scheve
Kornelis Smau
Doede Sterre
} *Schippers.*

Hans Mensch
Pieter Doff
Pieter Wakker
Jan Maurits van Happel
} *Luitenants.*

Dan alzoo de houte en loode kiste, daar het lyk in lag, en de bare, daar het op gedragen wierd, al vry zwaar quam te vallen.

Zoo gingen om die en andere reden tot adsistentie der bovengenoemde dragers ter weder zyde onder de baar een aantal van zes kloeke scheeps-timmerluiden, daar toe expres geordonneert, en alle mede in het zwart gekleed.

En gingen ook boven en bezyden de vooren genoemde dragers, ter wederzyde van het lyk, acht gequalificeerde ministers tot slipdragers, die het fulpe overkleed op hielden, en in den rouw met lange slepende mantels omhangen waren, met naamen.

De E. Jan Parvee, ontfanger Generaal.

De E. Mattheus van Luchtenburg
De E. Emanuel Bornezee
} Opperkoopluiden des Kasteels.

De E. Harman Lodewykzoon, Equipagie meester.

De E. Daniel Braams, Boekhouder Generaal.

De E. Jorephas Vosch, Commandeur der Retoer-vloote.

De E. Isaac Zoolemans, Commandeur en gedesigneerde Commissaris van Macassar.

De E. Commandeur Willem Hartzink.

Hier op volgden nu weder achter het lyk, eerstelyk

Twee Helbaardiers van zyn Ed. met sjerpen en rouwbanden.

De Kleermaker en Kok van zyn Edelheid, beide in den rouw met hun zyd-geweer, een karbyn, en bloots hoofts. A°. 1684.

Na het welke nu verder de voornoemste statie in ordre vervolgde, en eerstelyk de vrinden gemagtigdens, ieder alleen achter den anderen, alle in den rouw met lange lamphers, en slepende mantels, als:

S[r]. Johannes Verhaven, Onderkoopman, en eerste Dispensier des Kasteels.

Kornelis Andrieszoon Kleyer, zoontje van den E. Andreas Kleyer.

De Borger-Kapitein, Pieter Schippers.

De Predikant Joannes de Voogd.

De oppasser Hendrik Boot.

S[r]. Jan Schot.

De Boekhouder, Cezar Roodhaas.

De Opperkoopman Jan Kops.

De E. Jacob van Dam, Geheimschryver van de Hooge Regeering.

S[r]. Pieter van Dyk, Onderkoopman, en tweede Dispensier, representerende zyn schoonvader, den E. Andreas Kleyer.

Den E. Kornelis Zwart, out Vice-President van Heeren Schepenen.

De E. Joannes Lambertszoon Radder Wykmeester dezer stede.

De E. Adriaan Pyk, Koopman in dienst der E. Maatschappy.

S[r]. Jacob de Harder, Luitenant in gemelten dienst.

De E. Vincent van Mook, drost ten platten lande aan de West-zyde.

De E. Jacobus Coeper, Commandeur.

De E. Daniel van den Bolk, Lid in den achtbaren Raad van Justitie.

De E. Kornelis Cnol, Heemraad.

De Eerw: Predikant Petrus Wytens.

De Eerw: Predikant Theodorus Zas.

Geweeze Practisyns in zyn Edelheids ziekte.
{ De E. Adriaan Strykersbergen.
S[r]. Abraham Boudens.
S[r]. Isaac Klaresse. }

Wyders vervolgens by paaren.

Zyn Edelheid de Heer Gouverneur Generaal, Johannes Camphuis, en voor zyn Edelheid twee Helbaardiers.

De Heer Antoni Hurdt, Directeur Generaal van Indiën.

De Heer Willem van Outhoorn, ordinaris Raad van Indiën.

De Heer Martinus Pit, ordinaris Raad van Indiën.

De Heer Nicolaas Schaghen extraordinaris Raad van Indiën.

De Heer Johan van Hoorn, extraordinaris Raad van Indiën.

Zyn Hoogheid Kaitsjili Sibori Amsterdam, Konink van Ternate.

De Heer Antoni Pavillioen, oud extraordinaris Raad van Indiën.

De Heer Robbert de Vicq, oud Gouverneur van Amboina.

A°. 1684. De Agtbare Raad van Justitie dezes kasteels van Batavia met hunnen Deurwaarder, met zyn stok vooruitgaande, als mede de substituiten der Officieren.

Het Eerw: Collegie van Heeren Schepenen dezer stad met hunne bodens, insgelyks met hunne wapens en stok voor uitgaande, als mede de substituiten der Officieren.

De Gezant des Konings van Bantam, Pangerang Aria Diepa de Ningrat.

De twee Gezanten van den Koning van Boeton.

De twee Gezanten van den Koning van Bima.

De Eerw: Broederen Predikanten.

De Eerw: Heeren Weesmeesteren dezer stad met hunne boden voor uit.

Het Eerw: Collegie van Heeren Heemraaden met hunne boden.

De Heeren Commissarissen van Huwelykze- en Kleene zaken met hunne boden.

De E. Boedelmeesters van de Chineezen, en vreemde sterf-huizen met hunne bode.

De Eerw: Ouderlingen, en Diaconen.

De E. Constapel Majoor Ameling Wydeman.

Alle met zwarte lakenze rokken:
- De Ternataansche Ryx-Zeevoogd, Kapitein Laoet Rethi.
- De Ternataansche Prins DJou Rotterdam.
- Quimelaha Tomagola.
- De Prins DJou Maleyo.
- Quimelaha Toma Itoe.
- De Prins DJou Terloeko.
- DJou Hoekom.
- DJou Neaman.

De Kapitein Jonker van Manipa.

De Kapitein der Maleyers Wan Abdul Bagus.

Deze met zwarte lakenze rokken.
- Sengadji Maleyo Osini.
- Sengadji DJelali.
- Gnoffa Maniera Java.
- Kapitein Laoet Codja.
- Majoeda.
- Hatibi Noeroe.
- De verdere Gnoffa Manieras Tambangan Lakati, en Meau.

Dain Boerane.

Dain Nayimba.

De Kapiteinen der Mardykers Borgery dezer stede.

De Hooft-Officieren der Chineezen.

De Kapiteinen der Baliers.

Dain Matara.

Dain Magagan.

Dain Manari.

Dain Mangopa.

Dain Majampa.

Dain Biassa.

Aroe Toenda.

Dain Sitoedjoe.

Dain Memang.

Carepole.

De DJoerobassa van 't Campon der Boegys. A°. 1684.

De Kapiteinen der Javaanze ingezetenen.

Voorts alle Commandeurs, Koopluiden, Schippers, Borgers, Onderkooplieden, Adsistenten, Werkbazen, Mardykers, Baliers, Javaanze Officieren, enz. Item een groote hoop der voornaamste Chineezen, en allerhande vreemde ingezetenen en kooplieden dezer stede, dat geen kleen getal en sleep van menschen uitmaakte.

De weg wierd genomen uit het kasteel regt door de Prince-straat, tot midden op het plein voor 't Stadhuis, daar men toen ter slinkerhand neer sloeg, en de Oost-zyde van de Tygers-gragt langs marcheerde tot onder de stads-wal, als wanneer men de dwars-gragt over ging, tot aan de Nieuw-poort, van waar men toen wyders regt door de rugge, dog met een elleboog weder te midden over 't plein van 't Stadhuis na en in de Ooster-deur der kerke gekomen is, aan welkers beide zyden de borgers en militairen hun op het kerk-hof geposteert hadden, en na dat men 't lyk met de baare te midden in de kerk boven het geopende graf had nedergezet, wierden alle de ornamenten mede boven en beneden het overdekte fluweele kleed ter nedergelegt, waar op toen van de boven gemelte 2 Vaandels Ruiters, en vier Vaandels, zoo borgers als militairen voetknegten, op het kerkhof staande, 5 chergies met musquetten en pistoolen wierden gedaan, en op elk chergie een kanonschoot van de hoofdpunt des kasteels, tot hoe lang de lykstatie in de kerk bleef stil staan, en wanneer na 't absolveren dier chergies eerst de borgers en militairen weder voor af na 't kasteel trokken, en van de geheele statie gevolgt wierden, in maniere als ze gekomen waren, dan alleene, dat de dragers en slipdragers nu agter de begraaffenis te rug keerden, te weten, over 't kerkhof den Wester uitgang uit, agter de kerk de groote Rivier opwaarts, tot aan 't ziekenhuis, en zoo voorby de Diest-poort, en voorts langs de West-zyde van gezeide groote Rivier tot de hoek-brug, tegen over de vischmarkt, en zoo wyders over de zelve langs de Amsterdamze gragt wederom na 't kasteel.

Inwylen dat toen zoo hier van land, het kasteel, de stad, en buiten-posten, item 't Eiland Onrust, en de schepen te dezer Reede, geschiedde een aantal van 229 kanon-schooten, als te weten:

Van 't Kasteel.

9 Schooten van de hoofd-punt de Diamant, daar van 5 onder 't chargeeren der militairen op 't kerkhof.

5 van de Robyn.

5 van

Ter Gedachtenis
VAN
D.E.Dᵗ. Heer
CORNELIS SPEELMAN,
Gouverneur Generaal
VAN HET
NEDERLANDS INDIA,
Geboren tot Rotterdam
den 3 Maart 1628.
Overleeden tot Batᵃ
den 11 Janᵘ 1684.

5 van de Saphier.
5 van de Paarl.

Van de Stad.

5 van de hoofd-punt Amsterdam.
5 van de punt Gelderland.
5 van de punt Hollandia.
5 van de punt Zeelandia.
5 van de punt Groeningen.

Van de butten Fortressen.

van de Fortresse Jacatra.
van Ansjol.
van Noortwyk.
van Ryswyk.
5 van Ancke.
5 van Tangaran
5 van de Maronda } tegens 10 uur: voorm:
5 van Bacassie
9 van 't Eiland Onrust.

Van de Schepen.

15 van 't Admiraals schip Ternate voor Amsterdam.
13 van 't schip Princes Maria voor Zeeland.
11 van 't schip Hellevoetsluis voor Delf.
9 van 't schip 't huis te Merwe voor Rotterdam.
7 van 't schip America voor Hoorn.
5 van 't schip de gekroonde Vrede voor Enkhuizen.

En voorts van alle de andere schepen ieder 3 schooten, behalven de in lading leggende retourbodems, die verschoont blyven, als te weten:

156 schooten pr. transport.
3 van 't schip Koertgene.
3 . . . . Koevoerden.
3 . . . . Kastricum.
3 . . . . Hollandia.
3 . . . . 't Wapen van Middelb:
3 . . . . 't Wapen van Z: Zee.
3 . . . . Zilverstein.
3 . . . . Aardenburg.
3 . . . . Roemerswale.
3 . . . . de Veluwe.
3 . . . . Naaltwyk.
3 . . . . de Pyl.
3 . . . . de Graf.
3 . . . . Zwanenburg.
3 . . . . Marken.
3 . . . . de Tyger.
3 . . . . de Snaauw.
3 . . . . Cadiri.
3 . . . . Goutvink.
3 . . . . de Winthond.
3 . . . . Palliacatta.
3 . . . . de Zalm.

222 schooten in 't geheel.

A°. 1684.

Dus dan ontrent de klok 11 uuren de gansche lykstatie ordentelyk wederom binnen 't kasteel gekomen zynde, en vervolgens tot in de Generaals wooninge, wierd aldaar de condoleancie over zyn Edelheids afsterven gedaan, aan de gestelde Juffrouwen Alletta Bax, Kornelia van Nieuwenroode, en Katharina Kleyer, en vervolgens na 't gebruik dezes lands de respective gemagtigden 't gansche gezelschap op een collation van eeten en drinken op diverze plaatzen in zyn Edelheids wooninge toebereid, onthaald, en na 't welke dan vervolgens weder een iegelyk na huis keerde.

Zynde ook voor 't begin der begraaffenis genodigd, en voor 't meerendeel verscheenen, behalven de huisvrouwen der Heeren Raaden, nog een aantal van de voornaamste getrouwde Juffrouwen dezer stad, en ontfangen in de groote kamer aan 't West-einde van 't huis, voor die tyd geheel met rouw-gewaat behangen, gelyk mede de groote Raad-kamer alwaar het lyk van zyn Edelheid zalr. gedagtenisse, kort na zyn overlyden, en even na de verkiezing van den nieuwen Heer Gouverneur Generaal, was gebragt geworden.

Na zyne begraaffenis zyn 'er groote en schoone goude penningen van dit fatzoen, en van deze groote, gelyk wy by dit merk ¶ vertoonen, uitgedeeld, de welke aan de eene zyde zyn wapen, en aan de andere zyde zyn naam, ampt, geboorte-dag, en sterf-tyd aanwezen. Zyn begraaffenis-penning.

Wy hebben dezen dapperen Heer ook zeer gaarne met dit navolgende vers op zyne Tombe willen vereeren:

De dappere oorlogs-held, die 't blixemende vier
Ten oogen uitstraald, by, de schrik der Macassaaren,
Die SPEELMAN, *die de toom van donder op zyn snaaren*
Wist uit te brommen op zyn doodelyke lier,
Legt hier: weergaloos in den handel te bestieren.
Die wonderlyk die schoot heeft weten uit te vieren.

F. V.

A°. 1684.

A°. 168

HET LEVEN
VAN DE HEER
OPPERLANDVOOGD
JOANNES CAMPHUIS.

Het leven van den Heer Opperland-voogd Joannes Camphuis.

DEze Heer is geweest de vyftiende Opperlandvoogd van Nederlands Indiën.

Hy was een Haarlemmer van geboorte, en is in zyn jeugd een zilversmids knegt te Amsterdam geweest, waar van wy in het verhaal van zyn leven nog een vast bewys ontmoeten zullen, behalven dat hy ook diergelyken hamer in zyn wapen voerde.

Hy is als Assistent uitgevaren; dog van wat kamer, in wat jaar, of met wat schip, is my onbekent, hoewel ik geloove, dat hy van Amsterdam uitvoer.

Op Batavia gekomen zynde, is hy ten eerste in de geheime schryf-kamer van zyn Edelheid tot A°. 1666 of 1667 gebruikt, wanneer hy daar eerste klerk wierd.

Dit Ampt heeft hy tot den 31 May 1671 bedient, en is toen Opperhoofd van Japan geworden, dat hy A°. 1673 nogmaal, en daar na A°. 1675 ten derdemaal wierd, zynde in die tusschen-tyd ook eenigen tyd Lid van den Raad van Justitie geweest.

Den 1 Maart 1677 wierd hy geheimschryver van haar Edelheden, welk ampt hy byzonder naarstig, en met zoo veel navorsching der oudste zaken wegens de grondvesting van den staat der E. Maatschappy alhier waarnam, dat wy 't opdelven van het voornaamste der eerste beginzelen van Batavia's grondvesting, zyn nette pen, en ordentelyk opstel (zoo als wy het hier na zullen laten volgen) alleen te danken hebben.

Hy bleef geheimschryver tot den 4 April 1678, wanneer hy, by 't afzetten der vier voornoemde Heeren, pas na de Heer Maatzuiker's dood, extraordinaris Raad van Indiën wierd, dat hy tot den 25 November 1681 gebleven, wanneer hy, by 't vertrek van de Heer van Goens, gemeen Raad van Indiën geworden is, welk ampt zyn Edelheid tot den 11 January 1684 bedient heeft, wanneer, na de onverwagte dood van den Heer Speelman, en den Heer Bort, den Oppergebieder, en de tweede, of den algemeenen Bestierder van den handel van Indiën, aanstonds de vergadering tot verkiezing van een nieuwen Opperlandvoogd (volgens ordre der Heeren zeventienen) belegt, en, na aanroeping van des Heeren naam, den eed over dit stuk op nieuw by haar Edelheden afgelegt, en by geheime briefjens gestemd, maar, tot aller verwondering, bevonden is, dat de meeste stemmen op de Heer Camphuis, schoon een van de jongste der gemeene Raaden van Indien zynde, gevallen waren. Dit was daarom te gevalliger, om dat hy van alle zyne medeleden gehaat zynde, ieder aan hem zyn stem gaf, gissende, dat niemand hem die geven zou, terwyl zy ondertusschen alle met een en de zelve gedagten die aan hem gaven, en dus zich zeer misleidden.

Hy wierd daar op, na 't afleggen van den eed, als vyftiende Opperlandvoogd van Indien, van alle de Heeren veel geluks gewenscht, nam zyn zit-plaats aan 't hoofd van de hooge tafel van Indien, waar na ook de Heeren den eed aan zyn Edelheid deden; dog hy wierd, na dat 'er ordre gesteld was, om de lykstatie van de Heer Speelman, even zoo, als die van de Heer Maatzuiker te schikken (waar over de zorg aan de Heeren Pit, en van Hoorn opgedragen was) den 2 Maart eerst voorgesteld.

Die A°. 1684 Opperlandvoogd wierd.

Toen zyn Edelheid Opperlandvoogd wierd, was hy een Heer van ontrent 50 jaren, droeg een kleene blonde paruik, was van weinig meer dan een middelmatige gestalte, van een behoorlyke dikte na evenmatigheid, wat pokdalig, blank van wezen, vrolyk en zagtzinnig van aart, in welk postuur zyn Edelheid, in 't zwart met een degen met een goud gevest op zyde (hoedanig wy zyn Ed. ook hier by de letters Y. Y. afgebeeld vertoonen) mede in de zaal van haar Edelheden uitgeschildert te zien is.

Zyn afbeelding.

Vermits in dit zelve jaar 1684 de Engelzen zeer schielyk de handelingen met onze Maatschappy afgebroken, en ettelyke schepen uitgezonden, of ten minsten dat voorgenomen hadden, vond zyn Edelheid met de Heeren Raaden goed den Heer Maarten Pit tot Zeevoogd over een vloot, die men op Batavia daar tegen uitrustte, aan te stellen. Men schreef ook een Bededag tegen den 31 May hier over uit, en daar wierd een nette zein-brief vervaardigd.

Hy was ontrent alles een zeer net en omzichtig Heer, gemeenzaam in omgang, weinig dog verstandig en kragtig van woorden, by de Europeërs en Nederlanders zeer bemind; dog hoe vriendelyk zyn Ed.

A°. 1685. Ed. ook tegen ieder een was, wist hy egter, daar het van nooden was, zeer wel op zyn stuk te staan, waar van wy in 't vervolg een klaar bewys zullen zien, wanneer hy alles twee jaren lang alleen en buiten zynen Raad (dat zonder voorbeeld was) bestierde.

Hy was anders een deugtzaam, opregt, zeer eerlyk, godvrugtig, en gedienstig Heer, nog ongehuwd (hoedanig zyn Ed. ook stierf) en had de roem van te gelyk ook zeer zedig en gansch niet vast te zyn aan zekere buitenspoorigheden, waar aan al veele ongehuwden, en ook wel gehuwden in Indiën, al vry wat veel gewoon zyn zich over te geven, te weten, van fraeje Macassaarze, of eenige andere slavinnen, tot hunne byzitten te nemen.

Een van de eerste zaken, by zyn oppergezag voorgevallen, is geweest, dat het voorrecht, door de jonge Koning van Bantam aan onze Maatschappy opgedragen, den 28 April 1684 aangenomen is.

Ao. 1685 besloten haar Edelheden den jongst geboren zoon van Pangerang Poerabaja, broeder des Konings van Bantam, Joannes, na zyn Edelheid, te noemen, en dien Prins 70 ryxdaalders te schenken.

Ao. 1686 zond zyn Edelheid den Heer François Tak, als onzen Gezant, aan Soesoehoenan Amangkoerat, Keizer van Java, daar hy, met de zyne, zoo jammerlyk door Soerapati en zyn Baliers (door bestel en een oude wrok van dien Keizer tegen hem, zoo men wil) op den 8 February (gelyk wy dat breeder onder de zaken van Java vertoont hebben) vermoord wierd. In dit zelve jaar quam de oude Koning van Bantam, Sulthan Agong, ook op Batavia, en wierd op de punt de Robyn geplaatst.

Gedurende zyne Regeeringe is 'er niet veel van belang met de Buiten-Vorsten voorgevallen, alzoo hy met de zelve in een diepe rust en vrede leefde, waar door de handel alomme, en vooral in de stad Batavia, zeer bloeide.

Ao. 1686 of 1687 viel 'er by de dood van den Baillu, Jacob Casembrood, een zeldzame zaak in Rade van Indiën voor, alzoo de Heeren der Hooge Regeering malkanderen niet konden verstaan, wie in des zelfs plaats weer tot Baillu te verkiezen.

De Heer Camphuis was zeer sterk voor de Heer David Dispontyn, Notaris aldaar; dog alle de andere Heeren waren eenparig voor de Heer Henrik de Bollan, druissende met groot geweld tegen zyn Edelheid aan.

Nu is 't een zekere zaak, dat men niet licht, als men ziet dat de Opperlandvoogd hier of daar voor, of tegen is, tegen hem aandruissen moet, of, zoo men het al doet, dat men daar by niets winnen zal, behalven dat men hem gemeenelyk (als hy het by de stemmen niet overhaalen kan) onder voorgeven, dat hy dat op zich neemt, om het by de Heeren zeventienen te verantwoorden, in weerwil van alle de andere Leden der vergadering, zal zien zegepralen. A°. 1687.

Deze Heeren hadden egter de onvoorzichtigheid, van zyn Edelheid hier in te dwarsboomen; en begeerden al op een vry onbescheiden wyze den Heer Bollan tot Baillu te hebben.

Hoewel nu de Heer Camphuis tegen den Heer de Bollan, als zynde waarlyk een man van veel verstand, en van ongemeene verdiensten, niets ter wereld had, was hy egter niet alleen met yver voor den Heer Dispontyn; maar voor al ook tegen die manier van handeling van de Heeren Raaden, die zyn Ed. daar in zoo zichtbaar wilden de wet stellen, vast stellende, dat zy dit meermalen in 't toekomende doen, en dat hy dat dan ook altyd zoo zou moeten afwagten, en dulden.

Om dit nu niet onderhavig te zyn, stond hy veel styver op dit stuk, als hy anders wel gedaan zou hebben, en zei vlak uit, dat hy den Heer Dispontyn tot Baillu begeerde.

Dit namen de andere Heeren zoo qualyk, dat zy daar op al wat te vrymoedig tegen zyn Edelheid begonnen uit te varen, zoo verre, dat een van de Heeren met een al te groote haastigheid tegen zyn Edelheid zeide: *Hebben wy u Opperlandvoogd van Indiën gemaakt, wy konnen u dat wel weer afmaken, en u afzetten.*

Die eerste woorden waren wel waar, voor zoo verre het lot tegen hun aller gedagten en oogwit (alzoo zy 'er niemand minder toe geschikt hadden) op zyn Edelheid gevallen was; maar wat het weer afzetten van zyn Edelheid betrof, daar toe waren zy (myns oordeels) niet bevoegd, ten ware by zulke omstandigheden en voorvallen van zaken, die dit voor hunne Heeren en Meesters zouden hebben komen wettigen.

De Heer Camphuis, noit gewoon zulken taal in een vergadering, daar hy als Oppergebieder zat, te hooren, en niet genegen dit meer van dien Heer, of de anderen, die hem in dit zeggen ondersteunden, en die mede van die zelve gedagten waren, af te wagten, beantwoordde dit met zyne gewoone zagtmoedigheid en bedaardheid van geest, niet anders zeggende, als; *Hebben de Heeren zoo grooten magt, om my te konnen afzetten, dan valt hier voor my niet meer te doen, en ik wensche de Heeren goeden dag.*

Dit was 't alles, dat zyn Edelheid zeide. Zyn woorden waren weinig, en zagt; maar de gevolgen van dien van een groote klem, en van zoo veel nadruk voor die

A°. 1688. Heeren, mitsgaders zoo smertelyk en gevoelig voor hen, en voor al hunne goede vrienden, die zy nu en dan wel genegen waren te helpen, en die nu om hunnen't wil alleen lyden moesten, dat zy daar na wel duizendmaal gewenscht hebben, dat dit noit voorgevallen was.

Hy verscheen na dien tyd in geen twee jaren in vergadering; maar alle de andere Leden quamen 'er op den gemeenen gestelden tyd; dog alles, wat zy daar besloten, bevestigde, en keurde zyn Edelheid goed, als 't hem aanstond; dog kreunde zig anders zeer weinig aan hunne besluiten, gevende aan geen eenen, die zy tot 't eene of 't ander ampt buiten zyn goedvinden gevorderd hadden, zyne Acte, ten ware hunne keure op zulk eenen gevallen was, dien hy dat ampt gunde, stellende hun zeer leelyk ten toon, en toonende, dat zy niet minder, dan in staat waren, om hem af te zetten, alzoo zy geen stroo nu in stukken konden breeken.

Wat het Baillu's ampt betrof, dat wierd ondertusschen door den Landdrost, de Heer Vincent van Mook, tot den 20 November 1688 (alzoo hy toen stierf) waargenomen.

De Heeren Raaden van Indiën schreven (gelyk wel te denken is) eenparig zeer scherp over den Heer Camphuis; dog het zagtzinnig schryven van dien Heer woeg daar tegen by de Heeren zeventienen zoo veel zwaarder, dat zy aan de Raaden van Indiën over dit stuk weder schreven; dat zy moesten aanmerken, dat de Opperlandvoogd van Indiën die gene was, die aan alle bedienden der E. Maatschappy hunne acte en volmagts-brief geven moest, en dat zy dierhalven voor zyn Edelheid wat meer inschikking, als zyn Ed. op een ampt voor een bequaam vriend van hem stond, en wat meer bescheidenheid, van zyn Ed. zoo straf, en oneerbiedig, als daar in die volle vergadering geschied was, niet te bejegenen, voor zyn Ed. behoorden gehad te hebben, en dat zy uit hoofde van dien niet qualyk duiden konden, dat zyn Ed. goedgevonden had, zich uit zulk een vergadering te begeven, en ondertusschen de zaken zoodanig te bestieren, als hy voor het welwezen der E. Maatschappy best oordeelde, keurende verder goed alles, dat by hem na dien tyd was verricht.

Immers, dit is zeker, dat hy toen eerst recht, niet alleen Opperlandvoogd van Indiën; maar (daar men geen voorbeeld van heeft) ook alleen-beheerscher van alle de zaken der E. Maatschappy was, terwyl hy alles, wat hy deed, goedkeuren, en alles dat de andere Heeren verricht hadden, quaadkeuren zag, dat een groote vreugde aan zyn Ed., en een zonderlinge droefheid, en smert aan die andere Heeren moet gegeven hebben, dewyl zy in al dien tyd niet in staat waren, om eenigen van hunne vrienden (dan die zyn Edelheid juist aanstonden) te konnen helpen. A°. 168

Dit bragt die Heeren in zulken haat, dat zy van ieder een als met de nek aangezien wierden, zoekende ieder maar zyn Hof by zyn Edelheid te maken, en wel by hem te staan, dat de andere Heeren als razende maakte, zonder dat zy het egter beletten konden.

By 't sterven van den Heer van Mook was nu, behalven 't Baillufchap, ook het Landdrostschap open gevallen, by welke gelegenheid de Heer Camphuis zynen man, den Heer Dispontyn, Baillu maakte, en toeliet, dat de Heer de Bollan, dien hy anders zeer veel achtede, nu Landdrost wierd.

Dat zyn Edelheid egter, hoe zagtzinnig hy anders ook van aard mogt zyn, hier mede nog niet te vrede was, zag men A°. 1689, wanneer de algemeene Bestierder van den handel, de Heer Antoni Hurdt, een zeer bequaam Heer, enkel door zyn Ed. toedoen, van de Heeren zeventienen bedankt, en 't in zyn keur gelaten wierd, om als een vry-borger in Indiën te blyven, of wel om na 't Vaderland te konnen keeren, welk eerste hy koos; dog bestierf dien smertelyken slag nog in dat zelve jaar op den 7 December, en de Heer Pit quam ook kort daar aan den 21 May 1690 te overlyden

Na dien tyd namen de gemeene zaken weer een anderen loop, alzoo die twee Heeren wel voornamelyk zyn Edelheid hadden zoeken te dwars-boomen.

In dat zelve jaar 1689 viel 'er onder zyn Ed. oppergezag nog een zeer opmerkelyke zaak voor, tusschen de Heer St. Martin, ordinaris Raad van Indiën, en den Amboineeschen beroemden Kapitein Jonker.

Wy hebben bevorens, in 't verhaal der zaken van Bantam getoont, hoe de Heer St. Martin met het landen van onze troepen aldaar wat te lang getalmt hebbende, Kapitein Jonker haar Edelheden hier af waarschouwde, die daar op goedvonden, den Heer Tak derwaards te zenden, die de zaken zoo bestierde, dat ons volk toen ten eersten landde.

Van deze waarschouwing van Kapitein Jonker kreeg de Heer St. Martin zoo ras geen kennis, of hy zogt van dien tyd af gelegenheid, om hem dien trek betaalt te zetten.

Dit liep egter zoo lang aan, dat hy niet voor A°. 1689 dit tot zyn genoegen doen kon, gelyk hy het toen ook vry scherp, en zeer onvoorzichtig dede, alzoo men zig wel wagten moet, om een Inlander van eenig vermogen qualyk te handelen, zoo men de smerten van zyne wraak te zyner tyd niet dragen wil.

Het

Het gebeurde op zekeren dag, dat Kapitein Jonker (alzoo de Heer St. Martin ook Opperveldheer van de krygsmagt van de E. Maatschappy was) by de Heer St. Martin quam, om hem ergens kennis af te geven.

Hy behandelde hem daar op zeer veragtelyk, latende hem staan, zonder hem een stoel te doen geven; maar hy toonde hem die veragting nog veel gevoeliger, wanneer ondertusschen zekeren Boeliling, Kapitein der Baliers, en wel eer een slaaf van Kapitein Jonker geweest, daar mede quam, aan welken de Heer St. Martin aanstonds een stoel dede geven, zonder 'er echter een aan Kapitein Jonker (die van spyt meende te bersten) te doen aanbieden. Kapitein Boeliling, die meer eerbied voor zyn ouden Heer, dan voor dat bevel van de Heer St. Martin had, en die ook zeer wel wist, wat een scherpe wet 'er in de Bataviasche Statuten tegen zulk een slaaf (schoon al vry zynde) die zyn Heer, of iemand van zyn kinderen, of van zynen huize, eenige oneer of smaad aan doet, te vinden was, betoonde wel wyzer te zyn, dan op dat bevel te gaan zitten, zeggende met zedigheid, dat hy hem wel wagten zou, van te gaan zitten, terwyl zyn oude Heer stond.

Kapitein Jonker ondertusschen, hoe wel voldaan ook over Kapitein Boelilings gedrag, kon dien hoon, hem zoo openbaar door de Heer St. Martin aangedaan, niet verduwen, en zei derhalven met zeer veel haastigheid, myn Heer, gy kond in uw huis doen en bevelen wat u belieft, maar indien gy my die smaad buiten uw huis aandeed, ik brak u zoo aanstonds den nek, en ik zweer u dat ik wel gelegenheid vinden zal, om my aan u hier over te wreken.

Hy ging daar op in een groote woede ten huize uit, begaf zich na zyn Edelheid, den Opperlandvoogd, en klaagde over de smaad, hem zoo even door den Heer St. Martin aangedaan.

Zyn Edelheid keurde die daad (gelyk zy waarlyk verdiende) voor zeer quaad; dog voegde daar by, dat hy 'er den Heer St. Martin wel over wilde spreken; maar dat hy hem echter, alzoo dit in zyn huis geschied, en ieder daar in zyn eigen meester was, daar over niets doen kon.

Kapitein Jonker, hier mede niet voldaan, zogt dierhalven van die tyd af honderd gelegenheden, om zich aan dien Heer zelf te wreken. Ja hy richtte verscheide groote maaltyden aan, daar op hy al de Raaden van Indiën, en aldus dien Heer mede, verzogt; dog hy quam 'er niet, vreezende, dat het gebraad hem niet wel bekomen zou.

Ook had zekere Radja Bongso, een neef van Jonker, op de zaal wandelende, en na 't afleggen van zyn kris, met nog een kris, dien hy verborgen had, betrapt zynde, bekend een aanslag op de Heer St. Martin, en op zyn Edelheid, gehad te hebben, waar over hy gevierendeelt wierd. Ao. 1689.

Hy dan, ziende, dat hy zyn oogwit in dezen niet bereiken kon, had de onvoorzichtigheid, om (daar hy anders een braaf en wakker man was, die de E. Maatschappy zeer groote diensten gedaan had) zich door zyne woede zoo verre te laten vervoeren, dat hy groote vyandelykheden buiten Batavia met moorden, branden, en blaken, en zelf met het aandoen van ons volk, begon te plegen, latende een onthalsden Hollander in een Prahoe afdryven, en toonende in allen deelen, dat hy eenig quaad voornemen tegen de E. Maatschappy had.

Hy was misnoegt (zoo men zei) op den Balizen Kapitein Wira Codra, en den Macassaarze Kapitein, Dain Matara. Hy had al de zynen verpligt tot trouw door een eed op hunne wyze te doen, te weten, men nam een thee-kopje met hoenderbloed, deed 'er aarde, asch, en water in, doopte 'er de kris in, liet dat in de hand druppen, en dronk dat zoo op; en was des zelfs betekenis, dat hy, die niet trouw bleef, de kris in 't lyf gaan, en dat hy, als de aarde onwaardig, tot asch verteeren mogt.

Men zond dierhalven volk tegen hem uit, eerst den Heer Sloot te land, en naderhand ook te water Kapitein Wanderpoel, om hem by de Maronde van agteren te omcingelen. Onder anderen is ook de Luitenant Holscher, en Kapitein Boeliling (wel eer zyn gevangen slaaf) op hem uitgegaan.

Zyn eerste en voornaamste vrouw bad hem, dog van zyn voornemen afstand te doen, hem verzekerende, dat zy by zyn Edelheid wel genade voor hem verwerven zou; dog 't was nu, zei hy, te verre gekomen, en het moest nu buigen, of bersten.

Hy verscheen in Augustus 1689 op Toegoe, of op 't land van de Heer Predikant Leidekker, in 't wit met alle de zynen gekleed, dat by de Mooren een teken is, dat zy besloten hebben zich dood te vegten.

De Luitenant Holscher, omtrent hem gekomen zynde, en hem niet kennende, vraagde aan iemand van 't volk, wie Kapitein Jonker was; men wees hem den zelve, en hy zag hem wel komen, meenende, dat hy hem iet zeggen wilde; dog hy bragt hem met een sabel zeer schielyk (daar Jonker hem anders zeer ligt den hals gebroken zou hebben) eenen zwaren houw op zyn helmet, die hem duizelen deed, dog zoo niet, of hy wierp hem zyn hazegaey, eer hy van dien houw nog ter nederstortte, zoo net door zynen arm henen, dat hy hem

A°. 1689. hem aan de grond vastnagelde, terwyl nu anderen van ons volk toeschoten, zommigen om Holscher te redden, en anderen om Kapitein Jonker aan te tasten, was 'er een, die hem in die duizeling onder de voet schoot, en ten eersten de kop af sloeg, en daar mede was het gansch spel uit, vermits de zyne daar op of de vlugt namen, of van de onzen gevangen genomen wierden.

Eenigen tyd daar na zyn 'er 8 van zyne t'zamenrotters op den 27 May 1690 geradbraakt, 27 gehangen, en toen is te gelyk ook een Chineesche valsche munter levendig verbrand, en een vrouw, die hare slavin levend van de mieren had laten opeeten, gegeesseld, gebrandmerkt, en de ooren afgesneden. En 't is zeker, dat 'er over die zaak van Kapitein Jonker wel 60 op Batavia, en 48 op Japara, voorbeeldelyk gerecht zyn.

Wy hebben bevorens van zyn Edelheid den Heer Camphuis gezegt, dat hy in zyn jeugd een Zilversmids knegt geweest is. Het volgende geval zal ons dit nader bevestigen.

Terwyl zyn Edelheid Opperlandvoogd van Indiën was, gaf hy in die hooge staat een uitmuntend bewys van de nedrigheid van zynen geest.

De Heer Petrus Schaak, wel eer Bedienaar des Goddelyken woords tot Amsterdam, heeft my dit geval, zoo als ik het hier nederstelle, zelfs verhaald.

De Heer Camphuis (zeide zyn Eerw.) schreef my eenigen tyd, na dat hy Oppergebieder van Indiën geworden was, een brief, waar by zyn Ed. my verzogt, dat ik eens geliefde by zeker Zilversmit alhier te Amsterdam, by welken hy in zyn jeugt als knegt gewerkt had, te gaan, en den zelven bekend te maken, dat een van zyne gewezene knegts, nu Oppergebieder van Indiën geworden zynde, hem verzogt eenig fraei zilver tafel-gereedschap met zyn toebehooren te maken, en dat aan zyn Eerw., die 'er hem voor betaalen zou, over te geven, om dat dan verder aan zyn Edelheid over te zenden.

De Zilversmid (zei zyn Eerw.) dien ik vond, en dien ik dit zoo zeide, stond over myn verhaal te kyken, als of ik hem eenig verdichtzel op de mouw spelde, zeggende een en andermaal, myn knegt Oppergebieder van Indiën, wel wie is dat dog, myn Heer Schaak, en wie kan dat anders zyn, of 't moest een knegt wezen, die Jan genaamd, en een Haarlemmer is, en die in zulk een jaar nog by my gewerkt heeft.

Wel die zelve is het, zei de Heer Schaak, want hy is Joannes Camphuis genaamd, en is ook een Haarlemmer van geboorte.

Het is verre gebragt, myn Heer, zeide die Zilversmid; maar hy heeft die top van eere door zynen Zilversmids-hamer echter A°. 1691. niet bereikt, en ik zie nu wel, hoewel te laat voor my, dat men door de pen veel verder, dan door dien hamer, geraken kan.

Ik verheuge my zeer, dat myn knegt door zyn verstand, en deugd, zoo verre gevordert is, en nog te meer, dewyl ik zie, dat hy in dezen zyn hoogen staat nog aan my, zynen meester, en aan zyn geringen staat, als myn gewezen knegt, gedenkt, en ik zal dit tafel-gereedschap spoedig met zeer veel blydschap voor hem maken, gelyk hy dat (vervolgde de Heer Schaak) ook gedaan, en het zelve aan my overgeleverd heeft.

Ik zond dit, zei die Heer, daar op ook ten eersten aan de Heer Camphuis over, die my tot antwoord schreef, dat hy dit zilverwerk ontfangen, en zig zeer verheugt had, dat zyn oude baas nog leefde, den welken hy by dit tafel-goed nog lang hoopte te gedenken, bezorgende te gelyk, dat hy voor dat zilverwerk door my zeer wel betaald, en daar en boven edelmoedig beloont wierd.

Beneden zyne beeltenis, die wy na de schildery op 't kasteel Batavia hier onder de letters Y. Y. vertoonen, ziet men ook zyn wapen, met dien Zilversmids-hamer, die hy wel eer als knegt gevoerd had.

In 't laatste van zyn tyd quam hier ook weder Chodja Moraad, als Gezant van den Keizer van Abyssinen, met een brief aan zyn Edelheid, van welke wy aanstonds nader zullen spreeken.

Hy bekleedde dit hoog ampt tot den 24 September A°. 1691, en gaf na de E. Maatschappy als Opperlandvoogd van Indiën 7 jaren, 8 maanden en 20 dagen zeer wel gediend te hebben, 't zelve, genegen van al zynen arbeid wat te rusten, behoudens zyn rang, naast den Opperlandvoogd, en behoudens zyne gagie, en een lyfwagt van 12 man, nevens een Corporaal en Sergeant onder een Vaandrig, aan zynen opvolger, den Heer Willem van Outhoorn in dezer voegen over.

De Heeren Opperlandvoogden beide zaten aan 't hooger einde van de tafel, en de Heeren Raaden vervolgens ieder na hun rang. Ook verscheen daar de gansche Raad des Gerichts, met beide de Fiscaals ter regter, en de Heeren Schepenen ter linkerhand van de Heeren Opperlandvoogden. En zoo vervolgens alle lieden van aanzien ieder na zyn rang, om dit aftreden van den ouden, en 't voorstellen van den nieuwen Opperlandvoogd van Indiën te zien, daar ook de Gezant van Abyssinen tegenwoordig was.

Alle de sleutels van de stad, en van 't kasteel lagen op de tafel, en na dat alle zaken nu in hare behoorlyke ordre geschikt waren, dede de Heer Camphuis een zeer deftige aanspraak over 't ampt, dat hy tot

nu

ANNES CAMPHUYS

verneur Generael van Nederlands Indien.

... ad viv. *I. v. Braam et G. o. Linden exc cum Privil.* *Wouter Jongman Sculps.*

1691. nu toe bekleed had, toonende hoe zwaar het in zich zelve was, en wat daar toe al vereischt wierd.

Hier op gaf hy het zelve aan de Heer van Outhoorn, gelyk mede de sleutels, die daar lagen, over, daar by voegende, dat zy wat zwaar waren: waar op de andere Heer zeide, zyn Edelheid, 't is na men daar aan tild. Na dit verricht te hebben ging de Heer Camphuis van daar in zyn vertrek, en nog dien zelven dag na buiten in zynen thuin.

De Gezant van Abyssinen, die deze overgave van het oppergebied zoo vreedzaam zag geschieden, stond verbaast, en zei tegen zeker vriend, die naast hem stond, dit zou in myn land zoo gemakkelyk niet toegaan, maar duizenden van koppen kosten, eer iemand tot zulken oppergebied zou konnen geraken. Deze Gezant Chodja Moraad genaamd, en de zelve, die Ao. 1675 in de tyd van de Heer Maatzuiker door de vader van dezen Keizer gezonden was, leverde een Arabischen brief over, die, vertaalt zynde, dus luid:

Vertaalde Brief uit het Arabisch van den Keizer [illegible] [illegible] dien, Joannes Camphuis.

de ... Kei ... de ... uis 91.

„ DEze brief komt van den heerlyken „ Keizer, en grooten Sulthan, Kei„ zer over den nek der volkeren, de scha„ duwe Gods, uitgebreid over de wereld, „ de heerlykste der groote Vorsten van „ de Wet van den Messias, de voornaam„ ste der Christen Koningen, en hoogste „ Monarch in het land van de Habyssinen, „ beschermer van de grensplaatzen der „ Christenen, navolger van de Wet des „ Evangeliums, met billykheid handelen„ de onder de Christenen en Mohhamme„ danen, met zyn oordeel recht treffende „ het ware gevoelen, bekleed met het har„ nas van David, ingedompeld in het wa„ ter des Doops, verschrikkelyk, heerlyk, „ goed en glorieus, afkomstig van de zeer „ geagte Sulthans, die gesproten zyn van „ David en Salomon, den Sulthan, zoo„ ne des Sulthans, den Sulthan Agum „ Seggied, zoone van den Sulthan Alaf „ Seggied, God brenge tot ons een ge„ deelte van het geluk, dat hem eigen is, „ hy stelle ons onder zyne gunstgenoten, „ en deele ons mede van die glorieuze „ heerlykheid, en uitnemende weldaden, „ hy stelle ons onder zyne dienaren, hy „ behoede ons voor het quaad der Konin„ gen, by aldien zy met een boos opzet „ zich zelven tegen ons aankanten: God „ make zyn voorspoed bestendig, en ver„ sterke zyn helperen. Amen.

„ Ten andermaal zend ik een groetenis, „ schoonder als een bloejende lusthof, en „ edeler dan het licht van de Zon, en de „ volle Maan, wiens aangename reuken „ geurig, en wiens paden klaar zyn, en „ wiens opgang aangenaam is by de gene, „ die is de glorie, de edelste Sulthan van „ de Sulthans der Hollanderen, en de „ grootste Koning der Koningen van 't „ land Batavia, den Generaal Jan, welke „ opricht door zyne regering, van wegen „ de deugtzaamheid zyner handelingen, „ de gene die afwezig zyn van hunne ou„ deren, welke weet ten besten te schik„ ken de moejelyke zaken der gener, die „ onder hem staan, en die van de vier oorden „ van de wereld voor hem nederbuigen „ te water en te lande, en wiens gebod „ door niemand van zyn onderdanen werd „ wedersproken. God make zyn geluk „ bestendig, hy verheerlyke zyn Zon. Hy „ verheffe zyn licht. Hy make bestendig „ de uit- en ingangen zyner weldadighe„ den en uitnemendheden. God make, „ dat hy met voortreffelyke tekenen en „ preuven altyd leide die gene, die 't van „ doen hebben. Hy doe ook altyd duu„ ren zyn uitmuntende heerlykheid en de „ dapperheid zyner Soldaten, die het land „ [illegible], en door zich zelven make „ hy bestendig de ordonnantien zyner glo„ rieuze en verheven vaderen en grootva„ deren.

„ Vorders uw uitnemend lot en veel„ vuldige voortreffelykheden hebben ons „ aan u doen schryven dezen brief, en u „ aan doen spreken op de vriendelykste „ wyze, en dat om te vernemen na uwen „ staat, wat geluk u daar in is wederva„ ren, en wat goede hoedanigheden u zyn „ aangeboren. En nadien malkanderen „ gedagtig te wezen, brieven te schryven, „ en onderlinge geschenken te zenden, af„ komstig is van de vaderen en grootvade„ deren, en nadien dit ook is een oude ge„ woonte en regte regel in andere gelegen„ heden en tyden, heeft dit ons opgewekt, „ om te nodigen u gemoed, op dat het zel„ ve niets quaads overkome, en op dat u „ Ed. doorlugtigheid zich niet vermenge „ met eenige duisterheid, en op dat alzoo „ de nodiging geschiede van beide de kan„ ten, en weggenomen werde dat beletzel, „ dat 'er tusschen beide mogte wezen. „ Hierom is het nu, dat ik zende tot eene „ schenkagie 5 paarden van de edelste slag, „ 20 slaven, en 2 struisvogels met onzen „ dienaar Chodja Moraad. Wilt het niet „ versmaden, gy zyt de beste van allen, „ tot wien ik dit kan zenden.

Na dezen tyd onthield zyn Edelheid zig in zynen tuin buiten de stad, pas buiten de Nieuwe poort gelegen, waar in hy een zeer schoon huis aan de Rivier, en aan de weg van Jakatra had laten maken.

A°. 1691. In dezen thuin ſtaat nog te dezer uur, ſtukswyze, die vermaarde Veſting, van welke de Hollanders de Javanen, toen zy die met touwen om verre haalen wilden, met menſchen-drek (gelyk wy onder de zaken van Java verhaald hebben) wegdreven en verjaagden.

Allerlei zeldzame gewaſſchen waren in dezen thuin van zyn Oud-Edelheid. Ik heb 'er jonge Thee-boomkens uit China, van grootte als Aalbeſien-boomkens, als mede twee zeldzame aapen gezien, van welke de eene ſpier-wit, en de andere pekzwart was.

Hy ging ook zeer veel na 't Eiland Edam, dat hem toequam, alwaar hy ook een zeer ſchoon huis op zyn Japanſch gebouwd, en daar hy allerlei zeldzame ſoorten van boomen, planten, gewaſſchen, en dieren had, die men bedenken kon, zynde een groot liefhebber van alles, wat fraei en zeldzaam was; gelyk hy daar ook zeer dikwils groote gezelſchappen nodigde, en eenige dagen aan een met hen bleef.

Hy had een groote genegenheid voor de Japanders, en hunne werken, ja hy was ook zoo ſterk voor hunne ſpyze, dat hy des donderdag's middag uitdrukkelyk hield, om voor af niet anders, als Japanſche ſpys (hoewel 'er daar na dan Hollands eeten quam) op te doen diſſchen. Ik heb A°. 1686 daar een proeve van gehad, wanneer ik, pas in Indiën gekomen zynde, en ontrent elf uuren zyn Edelheid ergens over te ſpreken hebbende, door zyn Edelheid ten eeten verzogt wierd, en over zyne Japanſche maaltyd, uitnemend verſteld ſtond, ziende niet anders, dan eenige kopjens met wat gekookte Ryſt, en eenige Japanſche vieze compoſten, welker reuk my verveelde, op tafel komen. Daar beneven moeſt men die ſpyze meeſt met twee ronde lange Chineeſche ſtokjens op zyn Japans in de mond ſchoffelen, dat my al mede niet geleek; maar daar nog een gelukje by quam, dat myn naaſte buurman, die geen ſtokjens had, my ſtil (hoewel ik het wel merkte) van de zelve beroofde, weshalven ik genoodzaakt wierd, om my met een lepel, die 'er by lag, te behelpen; moetende bekennen, dat ik de dagen van myn leven my op geen maaltyd bevond, daar minder eeten na myn zin was, zoo dat ik my aan een Opperlandvoogds tafel met drooge ryſt behelpen moeſt, terwyl alle de andere zeiden, dat zy zeer lekker aten; dog men moet weten, dat ik noit een liefhebber van al die ſcherpe, heete, zeldzaam 'er uitziende, en nog wonderlyker ſmakende en riekende Indiſche ſpyzen geweeſt ben.

Zyn Edelheid Camphuis, die geen oog van my had, en my met de lepel, in plaats van met de ſtokjens, eeten zag, zei tegen my al lagchende, Pater, waar zyn uwe ſtokjens? Ik antwoordde zyn Edelheid, myn Buurman, wetende, dat ik nog een Bhaar (dat is, een nieuweling) ben, heeft wonderlyk wel gedaan, om myn onkunde in deze wyze van eeten te bedekken, door my van myne ſtokjens te ontlaſten, en ik, om my egter te redden, heb beter geoordeeld my van de lepel te bedienen, dan aan een tafel, daar ieder eet, ledig te zitten. Maar, vervolgde zyn Edelheid, wat dunkt u van deze Japanſche maaltyd, en van de ſpyze? Zyn Edelheid, zeide ik, het is nog te vroeg voor my, die hier eerſt gekomen ben, om daar over te oordeelen; maar ik zal het einde van deze maaltyd eerſt verwagten, en, onder 't welnemen van zyn Edelheid, dan liever myn oordeel eerſt vellen, alzoo ik in die hope leve, dat wy met deze Japanſche ſpyze alleen niet zullen ſcheiden, of, zoo dat mogt gebeuren, dan zal ik daar egter in zedigheid myn oordeel over vellen. Gy hebt, zeide zyn Edelheid, gelyk: want ik weet by ondervinding, toen ik deze koſt de eerſtemaal eeten zou, dat zy my mede zoo wel niet beviel, als nu; maar daar zal egter nog wel iets op tafel komen, dat van uwen ſmaak zyn zal.

Daar na quam 'er zeer ſchoon geſtoofde en gebraden Hollandſche ſpyze, daar ik toen eerſt van begon te eeten; en weder van zyn Edelheid gevraagd zynde, waar ik het mede hield, zeide ik, zyn Edelheid, dit is waarlyk koſt, die my gelykt; maar van het ander zal ik niet anders zeggen, dan dat ik geloove, dat het goed is in de mond van een Japander, of van iemand die lang met hen verkeerd heeft, en dierhalven verzoeke ik, dat zyn Edelheid het niet qualyk gelieve te nemen, dat ik het voor deze reize nog met de Hollandſche ſpyze houden zal. Gy hebt gelyk, zeide zyn Edelheid: want in 't eerſt kon ik 'er ook niet al te wel mede te recht komen; dog ben door de tyd, en lange verkeering met de Japanders, 'er allengskens aan geraakt; dog ik droeg wel zorg van noit weer op een donderdag by zyn Edelheid Camphuis te komen, vreezende, dat ik weer drooge ryſt zou moeten voor af eeten, daar ik niet ſterk voor was.

Hy had zich tot dit bevorens gemeld ſtil buiten-leven begeven, om ruſt te hebben, dog hy bevond met 'er tyd dat men zich daar in kan bedriegen, want nu en dan zyn hem kleene ſmaadheden en ongemakken aangedaan, die hem berouw deden krygen van zyn ampt neder gelegt te hebben.

Deze Heer is het ook geweeſt, door welkers voorzorge zeker groot, en ſchoon werk van de Heer Rumphius, de oude, in wezen gebleven is, alzoo hy het, eer 't afgezonden wierd, uitſchryven liet, gelyk men het toen weg zond met 't ſchip Wa-

595. Waterland, dat met den Zeevogt Kemp, A°. 1692, na dat het bevorens tegen eenige Fransche schepen geslagen had, is gezonken, dog naderhand wierd dat zelve werk weer uitgeschreven, en in 't Vaderland gebragt, daar het vrugteloos leggen blyft.

ud- eids t°. Zyn Oud-Edelheid quam, na 3 jaren, 9 maanden, en 24 dagen dus op zyn buiten-wooning geleeft te hebben, den 18 July A°. 1695 te sterven.

Het lyk wierd uit zyn thuin door de Diest-poort in de stad, en zoo langs de Tygers-gragt, en door de eerste dwarsgragt van de Prince-straat, in de Hollandze stads-kerk gedragen, daar zyn Edelheid ontrent het gestoelte der Heeren Schepenen, na de Oost-kant begraven legt.

In de kerk gekomen zynde, wierden 'er 3 cherges met snaphanen, en 7 kanonschooten te zyner eere gedaan.

Voor het lyk trokken deze navolgende lieden.

Een Vaandel Borger-Ruitery.
Een dito Ruitery uit het kasteel.
Twee dito voetknegten uit het kasteel.
Twee paarden in den rouw.
Een Ruiter-vaan.
Een rok van staat van zwart fluweel.
Zyn Edelheids wapen, spooren, degen, en helmet.

Zyn Oud-Edelheid was de agtste Opperbevelhebber (hoewel toen buiten gezag) die op Batavia stierf.

Zyn goed ging meest aan vreemden, en goede kennissen, of byzondere goede vrienden, te weten, aan de Heeren Chastelein, en de Heer Parvè's zoonen, daar hy zeer veel van hield, en die hy erfgenamen gemaakt heeft, uitgenomen dat hy 't Eiland Edam aan de Heer Johan van Hoorn, toen algemeen Bestierder van den handel van Indiën, schonk, en dat hy zyne erfgenamen ook belastte zyne zuster, die tegen zyn zin met de Heer van Dilzen, dien hy niet lyden mogt, getrouwt was, alle dag, zoo lang zy leefde, zes gulden uit zyne goederen, die zeer groot waren, te geven, en dat zy haar ook toestaan zouden, zoo lang zy leefde, in 't huis, in zynen thuin te blyven woonen, daar zy ook tot den 10 September 1714, wanneer zy stierf, gewoont heeft.

Na zyn dood zyn 'er aan de dragers goude penningen, ontrent 3 goude coebangs, of 66 gulden zwaar (hoewel ik 'er een van 100 ryxdaalders gezien heb) hoedanige 'er ook aan zyn doop-kinderen, over welke hy ten doop gestaan had (en waar van de Heer Gerard Mol, zoon van Mejuffrouw de weduwe van de Heer Jan van Dorre 'er mede een is) tot een gedagtenis van zyn Ed. gegeven zyn, waar onder 'er ook met een zware goude schakel-keten 'er aan gevonden werden, gelyk ook die van de Heer Mol is. Op de eene zyde dezer penningen stond, volgens zyne begeerte, dit vers: Ao. 1695.

Myn aardze Camphuis was vergaan,
Myn Tabernakel kon niet staan;
Dog ik zag op een vast gebouw,
Dat eeuwig zyn, en duuren zou,
Een plaats, door Jesus toegezeit,
En in zyn's Vaders huis bereid.
Wel zalig is dien man zyn lot,
Die heeft een timmering by God.

Op de andere zyde stond:

JOHANNES CAMPHUIS geboortig van Haarlem, den 18 July 1634 tot den 24 September 1691 geweest Gouverneur Generaal van Nederlands India, overleden op Batavia den 18 July 1695.

zoo dat hy net 61 jaren oud was, toen hy stierf.

Ik heb de eere gehad, van dien Heer niet alleen zeer wel gekend te hebben; maar van ook byzonder door zyn Edelheid begunstigt te zyn, zoo dat ik my dubbeld verpligt agte, om zyn Edelheid met dit gering vers op zyn Tombe te vereeren:

De groote CAMPHUIS, *met zyn nederig gewaad,*
Vertoont zich hier met al, wat menschen kan behagen,
De deugt en zedigheid die komen als opdagen,
En straalen uit zyn oog, en vriendelyk gelaat.
Zyn groote geest kon geen Appelles hier bepaalen.
Den omtrek was te naauw om hem wel af te maalen.

F. V.

AGTSTE HOOFDSTUK.

HEt *leven van de Heer Opperlandvoogd* Willem van Outhoorn. *Die* A°. 1691 *Opperlandvoogd van Indiën wierd. Bericht van de Heer* Ten Rhyne, *en van Monsr.* Mutter *wegens 't gene zy van den Gezant van Abyssinen gehoord hebben. Vragen door* Mutter *in 't byzonder aan dezen Gezant gedaan. Huwelyk van zyn Edelheids dogter met de Heer* van Hoorn. *Zyn Edelheid geeft* A°. 1704 *zyn ampt als Opperlandvoogd over aan de Heer* van Hoorn.

HET LEVEN
VAN DE HEER
OPPERLANDVOOGD
Mr. WILLEM VAN OUTHOORN.

Het leven van de Heer Opperlandvoogd Willem van Onthoorn.

DEze Heer is de zestiende Opperlandvoogd van Nederlands Indiën geweest. Hy was den 4 May 1635 op Larike in Amboina, terwyl zyn vader daar Opperhoofd was, geboren, hoewel hy naderhand (gelyk onder de zaken van Banda aangehaald is) nog Landvoogd van Banda geweest is.

Hy wierd in zyn jeugt na Holland gezonden, daar hy zich zeer wel in de regten geoeffent heeft, gelyk hy daar na ook een zeer goed Regtsgeleerde wierd, dat my gebleken is uit zeker schriftelyk advys, by zyn Ed. ten tyde als hy Lid in den Raad des gerichts was, den 5 November 1669 gegeven.

Hy is Ao. 1659 met het schip Malakka als Onderkoopman uitgekomen, gelyk hy A . 1662 geworden is Lid in den Raad des gerichts; dog hoe lang hy dat was, weet ik niet, waarschynelyk tot dat hy ontfanger generaal wierd.

Hy komt my Ao. 1672 als algemeen ontfanger, en Raad van Justitie nog voor, welke eerste bediening hy tot Ao 1681 waarnam; dog zyn Ed. was al bevorens, Ao. 1678, by 't afzetten der vier Heeren, Overtwater, Pit, van Hoorn, en Pavil-joen, buitengemeen Raad van Indiën, en by 't vertrek van de Heer van Goens na 't Vaderland den 25 November 1681 ordinaris Raad gemaakt, waar op zyn Ed. Ao. 1683 ook als voorzitter in den Raad des gerichts voorkomt.

Die Ao. 1691 Opperlandvoogd van Indiën wierd.

Zyn Ed. bleef gemeen Raad tot Ao. 1689, wanneer hy, by 't afzetten van de Heer Antoni Hurdt door de Heeren zeventienen, als algemeen Bestierder van den handel van Indiën optrad, welk ampt zyn Ed. maar twee groote jaren waarnam, werdende den 24 September 1691, by 't afgaan van de Heer Camphuis, die (gelyk wy gezien hebben) zyn ampt neerlei, zestiende Opperlandvoogd van Indiën, in een tyd, dat zyn Ed. een Heer van 56 jaren was.

Hy was toen van een matige gestalte, redelyk lyvig, vry snel van gang, rustig en gezond, grys en lang van hair, kloek van wezen, en van een zeer minnelyken omgang met een ieder. Een Heer, die in veel rust met zyn nabuuren alomme, en met zyne medeleden in de hooge Regeering van Indiën geleeft, 't geen aanleiding tot het welvaren, zoo wel van de byzondere bedienden der E. Maatschappy, als van zyne Heeren en Meesters gegeven heeft, zoo dat, schoon 'er onder zyne regeering geen zaken van groot belang voorgevallen zyn, men egter met waarheid zeggen kan, dat Batavia, en des zelfs ingezetenen, als ook de E. Maatschappy in 't algemeen, noit beter gevaren hebben, dan terwyl zyn Edelheid Opperlandvoogd, en de Heer Johan van Hoorn algemeen Bestierder van den handel van Indiën geweest is.

Zyn Edelheid was by den jegenwoordigen Koning van Ternate, Terlucko (die onder zyne regeering daar aangesteld is) zoo bemind, dat hy een van zyn zoonen, na zyn Edelheid, van Outhoorn noemen liet.

In zyn tyd (zoo ik meene) is 't gebeurt, dat een Leeuw, die in een yzere koy op de binnen-plaats van zyn Ed. wooning stond, door onvoorzichtigheid der genen, die'er op pasten, buiten de koy, en op het binnen-plein van 't kasteel geraakte, daar hem Kapitein Winkeler, in 't gezicht van de Heer Majoor St. Martin (na dat hy den zelven al eens van zyn schouder afgeschud had) met een snaphaan (alzoo hy bezig was zyn volk van 't Vierkant daar ontrent te drillen) ter neder schoot. Een dappere daad, die hem by den Heer Majoor, en ook by zyn Edelheid na die tyd, veel agting gaf.

Wy moeten hier ook inlassen zeker bericht den 8 February 1697 door de Heer Ten Rhyne, en den Maleitzen overzetter Monsr. Mutter uit de mond van Chodja Moraad, Gezant des Keizers van Abyssinen, zoo op hunne vragen, als op die van den Heer Jobus Ludolphus, gegeven.

Aan zyn Hoog Edelheid, den

ED. HEER

WILLEM VAN OUTHOORN,

Gouverneur Generaal van Nederlands Indiën.

Ed. Hoog-Agtb. Heer.

Bericht de Heer Ten R

„ INgevolge van zyn Hoog Ed. ordre,
„ hebben de ondergeschrevene de stuk-
ken

597. n van r. r we- t gee- van ezant byffi e- heb-

„ ken en papieren, rakende de Abiffinen,
„ weder nagezien, en daar op in verſchei-
„ de byeenkomſten, met den Gezant Cho-
„ dja Moraad, geſproken, in 't byzon-
„ der, en voor af, wegens den handel,
„ en de plaatzen, daar toe dienende, on-
„ der welke

„ Zeila, gelegen aan de zee-kant by het
„ Ryk van Adel, ſtaande onder de ge-
„ hoorzaamheid van den Mekkazen Imaam,
„ eerſt in opmerking komt. Alhier ko-
„ men de Gallas, Bertſys, Tartaals, en
„ andere Barbarize volkeren meer, uit het
„ binnenſte van hunne landen, twee of
„ driemaal des jaars, met groote Kaffila's
„ ten handel aan; mede brengende Abyſ-
„ ſinſche ſlaven, die zy op de grenzen van
„ dat Ryk in menigte rooven, Amber de
„ Grys, Mirrhe, Boter, Elifants- en een
„ ſoort van Walrus-tanden, die zeer hard,
„ wit, en beter dan yvoor zyn, welke
„ Walruſſen by de ſtad Anſa, leggende
„ 10 of 12 dagen reizens, in het Ryk A-
„ del, in een groot binnen-meir van zoet
„ water gevangen werden. Gemelde
„ waaren zoude de E. Maatſchappy met
„ groot voordeel konnen inruilen tegen
„ grove Soeratze doeken, zoo witte als roo-
„ de, die ieder ontrent een $\frac{1}{2}$ of $\frac{3}{4}$ ropia in-
„ koops koſten. Hier valt ook ſtaaf-koper,
„ tin, ſpiaulter, ronde peper, en voor een
„ ſtuk van't gemelde lywaat, werden in den
„ droogen tyd 3, 4, of 5, en in de regen
„ Moeſſon 6, en zomtyds 7 Maab boter ge-
„ geven, die heel goed, en ſmakelyk is, we-
„ gende 4 Maab ontrent 50 pont Hollands.
„ De peper werd gemeenlyk op 7 ryx-
„ daalders de bhaar van 480 pont geſchat.
„ Een brok Mirrhe van 2 of 3 pont kan
„ men gemakkelyk voor een quart pond
„ tabak bekomen, dewyle dat volk onge-
„ meen op dat kruit verlekkerd is. De
„ ſlaven werden ordinair tot 20 ryxdaal-
„ ders, of ten alleruiterſten tegen 50 ie-
„ der aan waardye verruild; dog wat de
„ Elifants- en Walrus-tanden, mitsgaders
„ de Amber de Grys belangt, hy wiſt
„ dat gemelde koopmanſchappen zouden
„ te bemagtigen zyn, en dat wyders, by
„ aldien de Ed. Maatſchappy een proef
„ zoude willen nemen van dezen handel,
„ het raadzaam zoude zyn den Imaam van
„ Mekkah dierwegens om verlof te verzoe-
„ ken, die zulx zeer gaarne zoude toe-
„ ſtaan, wanneer aldaar een of twee Mi-
„ niſters moeſten gelaten, en met eenige
„ goederen voorzien werden, om de zel-
„ ve dan by gelegenheid aan de aankomen-
„ de kooplieden te vermangelen. Ook om
„ met 'er tyd de gewoonte en manieren
„ van dien land-aard te leeren, en zich by
„ hun bemint te maken, daar een heuſchen
„ ommegang, en by gelegenheid een ſmal
„ geſchenkje van grof lywaat, en wat ta-
„ bak, aan de hoofden van de Kaffila's, A°. 1697.
„ veel toe zoude konnen doen. Den tol
„ doet op deze plaats 4 ten honderd; en is
„ hier ook doorgaans gebrek van goed
„ drink-water, dat de wyven met een kan
„ aan het gebergte, heel verre buiten de
„ ſtad, in het gebied der Gallas moeten
„ haalen; om dat de mans, die anders dat
„ werk beter paſt, door de Gallas werden
„ ontmand, en vermoort.

„ Socotora, onder het gebied van het
„ kleen Mohhammedaans Koningje van
„ Dsjaal ſtaande, leverd de beſte Aloë,
„ zynde niet bruin nog week, gelyk de
„ Arabiſche, maar geel en hard. Hier
„ zouden ook paarlen te bekomen zyn. De
„ Gezant oordeeld, dat men dit Eiland,
„ daar de ingezetenen meeſt Chriſtenen
„ zyn, met duizend mannen gemakkelyk
„ zoude konnen bemagtigen, en alzoo den
„ ingang van het Roode Meir benaauwen.

„ Baylul is een kleen ſtedeken, 3 of 4
„ mylen van de zee gelegen, beſtaande uit
„ 50 of 60 huisjens, bewoont van wilde
„ menſchen, die geheel naakt loopen; dog
„ die zittende, met een kleen doekje hun
„ ſchamelheid bedekken, hebben een Gods-
„ dienſt op zich zelven, en behooren on-
„ der den Keizer van Abyſſinen, zynde
„ dit de eenigſte plaats, die den zelven aan
„ de zee-kant heeft, daar de Kaffila's voor
„ dezen wel van daar na Abyſſinen plag-
„ ten te vertrekken, en uit dat Ryk weer
„ aan te komen, dog is nu heel woeſt.
„ Hier kan men goede vette ſchapen, en
„ groote verkens, goed koop tegen grof
„ lywaat ruilen.

„ Maſſoewa, digte by Arkike gelegen,
„ is een goede handel-plaats, werdende
„ alhier door de Abyſſiners Goud, Was,
„ Elifants-tanden, oſſe-huiden, civet, en
„ poetsjok; die heel goed en grof van ſtuk-
„ ken is, aangebragt, en daar tegens we-
„ der baftas Brotsja, zoo bruine als wit-
„ te, roode geverfde lywaten, ſulpen,
„ goude en zilvere gebloemde ſtoffen,
„ kommer-banden, tulbanden, caurys,
„ peper, tin, koper, en eenige ſpeceryen,
„ enz. verhandelt, op welke koopman-
„ ſchappen de kooplieden aldaar groote
„ winſten doen.

„ Maar om de E. Maatſchappy dezen
„ gewenſten en voordeligen handel al-
„ daar te doen genieten, meend den Ge-
„ zant nodig te wezen, dat zyn Ed., met
„ het vertrek van hem, den Keizer van
„ Abyſſinen ſchriftelyk verzogte, dat het
„ zyn Majeſteit dog mogte gelieven den
„ Baſſa van Maſſoewa te belaſten, en te
„ beveelen, de Hollanders in hunnen han-
„ del en andere zaken aldaar niet te ver-

A°. 1697. „ hinderen; het geene hy verzekerde zyn „ Majesteit zeer gaarne zoude doen, en dat „ zulx een groote gerustheit in den handel „ der E. Maatschappy te dezer plaatse „ met de Abyssiners zoude baaren, vermits de voorsz. Bassa, niet wel het verzoek van zyn Majesteit in dit opzicht „ zoude durven weigeren, uit vreeze, dat „ zyn Majesteit anders hem den toevoer „ en handel in zyne landen zoude beletten. Dit verlof bekomen hebbende, „ zoude de E. Maatschappy alhier 1 of 2 „ bequame dienaars konnen aanhouden, „ om hunne goederen ter behoorlyker „ tyd te verkopen, en door een goed comportement, allengskens aan den Inlander „ behagelyk te worden; maar in den heeten tyd, zynde de maanden Juny, en „ July, wanneer het voor geen Europiaan alhier in Massoewa te harden is, „ zoude den Resident tot Arkiko, of Mocha, zyn verblyf konnen nemen.

„ Wyders oordeeld den Gezant, indien „ de E. Maatschappy genegen mogte wezen een bezendinge aan de Keizer van „ Abyssinen te ondernemen, dat het nodig zoude zyn zyn Majesteit daar van „ voor af te verwittigen, om overal de „ vereischte ordres te doen stellen, zonder welke zoodanigen Gezant gevaar „ zoude loopen, om van die land-volkeren omgebragt te werden.

„ Dzidda, een groote, beroemde, en „ ryke koop-stad, gelegen aan de andere „ zyde van het Roode Meir, aan de Arabische kust, ontrent een dag reizens van „ Mekka, trekt een ongeloovelyke meenigte van allerlei lywaten, zyde stoffen, „ allegias, koper, tin, lood, spiaulter, „ porcelynen, nooten, nagelen, foelie, „ kaneel, lange en ronde peper, cubebe, „ kardamom, mitsgaders graauwe en roode lakenen, betalende de kooplieden gemelde waaren met Spaanze Reaalen, en „ Dukaten. Alhier is een meenigte rood, „ wit, en zwart lak-koraal; ook zyn 'er „ kostelyke welriekende gommen, en „ hout-werken, medicinale droguen, saffraan, en nog veel meer andere waaren „ te bekomen, die in Hindoestan met groote winsten werden verkogt. Den Gezant steld vast, dat de E. Maatschappy „ alhier jaarlyx wel voor een milioen ryxdaalders aan goederen met goede voordeelen zoude konnen omzetten. Den „ tol doet hier tien ten honderd, dog zulx „ werd wel de helft verlicht, wanneer „ men de bedienaars der zelve de handen „ een weinig vuld. Indien de E. Maatschappy genegen was hier te handelen, „ oordeeld den Gezant het noodzakelyk „ te wezen, daar een bequaam gebouw te „ huuren of te kopen, en twee of drie „ trouwe en taalkundige dienaars aan te „ te houden, dat den Bassa, die alhier van „ wegen den Turkzen Keizer zyn verblyf houd, lichtelyk zoude toestaan.

„ Dit bovenstaande dan alle het geene „ zynde, het welke wy van den gemelden „ Gezant, betreffende den handel van Zeila, Massoewa, en Dzidda hebben konnen vernemen, zoo eindigen hier mede, en verblyven met alle eerbiedigheit

Zyn Hoog Edelheids

Ootmoedige en gehoorzame Dien:

W: TEN RHYNE
Arts.

Batavia den 8 February 1697.

KORNELIS MUTTER
Tolk in de Maleitze Taal.

VRAGEN.

Vragen door Mutter in 't byzonder aan dezen Gezant gedâan.

By den Heer Jobus Ludolphus opgesteld, en door den Boekhouder Kornelis Mutter, aan den Gezant van Abyssinen Chodja Moraad, in de Persiaanze taal voorgedragen, te weten:

ANTWOORDEN.

Door den gemelden Gezant aan de ondergetekende, op de nevenstaande vragen, gegeven, namelyk:

1.

Van wat conditie of professie den Gezant Chodja Moraad eigentlyk geweest is, koopman, soldaat, of dienaar aan het Hof?

1.

Zegt nog koopman, nog soldaat te zyn, maar eenlyk was hy gewoon zyn Heer, en Meester, den Keizer van Abyssinen, voor Missionaris van buitenlandze zaken te dienen.

2.

Van wat Godsdienst hy was? en of hy ook geestelyke persoonen by zig heeft gehad?

2.

Zegt van Godsdienst een Christen te zyn, dog geen geestelyke persoonen by zich te hebben gehad; maar dat zyn gezelschap heeft bestaan uit 5 Abyssinsche Christenen, en 2 Mohhammedanen.

In Zyn

3.

In hoe veel, en wat voor volk zyn gevolg bestond?

3.

Zyn gevolg bestaat tegenwoordig uit zeven Abyssiners.

4.

Wat taal hy in zyn gehoor gebruikte?

4.

De Hindoestanze taal, die den E. Paulus de Roo zal^r., toen geheimschryver van haar Edelheden, de hooge Regeeringe tot Batavia, vertolkte.

5.

Wat weg hy, uit het land komende, van 's Konings leger tot aan zee gebruikt heeft?

5.

Hy heeft zyn reize van het Hof na Massoewa, en van daar na Mocha voortgezet, zynde twee maanden tot daar toe onderweeg geweest, trekkende over hoog gebergte, en dagelyks door zeer veele wel bevolkte gehugten, ieder van 9 of 10 huisjens, min of meer, die met meenigte in de valeyen, ja zelfs in het gebergte gelegen zyn; want die menschen oordeelen, dat de steden of dorpen van veele wooningen, of overvloed van menschen, door een verderf van de lugt schadelyk voor de gezondheit zyn.

Op deze land-weg moet men twee dagen door woestynen en wildernissen trekken, het welke aldaar gemeenelyk te paart geschied.

Doorgaans vind men anders goed drinkwater, dat van het gebergte komt afvlieten.

6.

Aangaande den Koning, waar hy zyn leger tegenwoordig houd?

6.

Den Keizer van Abyssinen houd zyn verblyf in een groote volkryke, dog onbemuurde stad, genaamt Chattama, gelegen op den berg Gonder, alwaar den Keizer een groot paleis van honderd en in de twintig kloeke gebouwen, benevens vermakelyke tuinen en plantagien, tot zyn gebruik en vermaak heeft. Dit paleis mag zyn Majesteit des nagts niet doen sluiten, om geen agterdogt aan zyne onderdanen te geven, als of zyn Majesteit hun niet betrouwde, weshalven daar ook maar dertig persoonen tot nagtwakers gehouden werden.

In dit paleis geeft de Keizer, wanneer hy met zyn leger niet te veld is, alle voormiddagen openbaar gehoor in een groote zaal, daar het een ieder vry staat zyne verzoeken of klagten opentlyk te doen; waar aan zyn Majesteit ook zoo stipt gehouden is, dat hy, zelfs ziek zynde, aan zyne onderdanen zich moet vertoonen, want het tegendeel doende, zoude het gemeene volk beginnen oproer te verwekken, uit vreeze dat zyn Majesteit niet meer in wezen mogte zyn; gelyk zulks meer als eens gebeurt is; maar des agtermiddags neemt de Keizer zyn vermaak, dog wort dan van niemant als zyne Hof-Grooten gezien, en gedient.

Des Zondags is zyn Majesteit verpligt ter kerke te gaan, het welke met een groot gevolg, onder het geluit van veele speeltuigen, geschied.

7.

Hoe is zyn doop-naam?

7.

Des Keizers doop-naam is Jasounus, des zelfs naam van *acclamatie*, op zyne kroninge, is Adjaam Sadsjed, *quod semper venerabilem, absque finibus venerabilem, significat.*

8.

Of hy broeders of zusters heeft?

8.

Den Keizer heeft maar eenen broeder, genaamt Ulfius, en eene zuster, met de naam van Helena bekent.

9.

Of hy gene kinderen heeft?

9.

Den Keizer heeft drie zoonen, welker na-

Of

A°. 1697. VRAGEN. ANTWOORDEN. A°. 1697.

namen den Gezant niet wel wist, vermits dezelve nog jong zynde, na hunnen bewaarberg vervoerd werden. Des zelfs eenigste dogter heet Aroesa.

10.

Of daar niemand meer van de Koninglyke Princen op de berg van Amhara, en Gezehen, in bewaringe gebragt werd.

10.

Den Gezant antwoord hier op, dat 'er thans nog over de honderd persoonen van Keizerlyken huize bewaard worden, waar onder 44 van des tegenwoordigen Keizers grootvader Alam Sadsjed, als mede nog eenige van des zelfs vader zyn, die alle hun genoegzame vryheit en onderhout genieten, met vrouwen en kinderen, waar van zy de zoons by zich houden, maar de dogters na het Hof zenden, alwaar zy aan de Lands-Grooten ten huwelyk gegeven werden.

11.

In wat land zyn Majesteit nu den oorlog voerd?

11.

Tegenwoordig meest tegen die van Dzjata, Amara, en Damoet, die alle tegen de grens-plaatzen van de Gallas stooten.

12.

Of den Koning die van ouds genomen gewesten, of kleene Koningryken, als Schowa, Walka, Damat, Gurage Isat, Faragat, Ongot, enz. weder gekregen heeft?

12.

Hier op antwoord den Gezant van ja, en wees de zelve landschappen in de nieuwe kaart van de Heer Ludolphus aan, met byvoeginge van nog eenige andere.

13.

Nademaal den Gezant belooft heeft een bericht van alle des Keizers inkomsten, en andere zeldzaamheden te zullen zenden.

13.

Van deze belofte heeft de Gezant eenlyk deze geheugenis, dat hy de Heer Geheimschryver de Roo zal[r]. eenige toezegginge dieswegen gedaan, maar het zelve naderhand vergeten heeft, om egter hier op eenig genoegen en opening te geven, heeft de Gezant aan de onderteekende het volgende bericht gedaan, namelyk:

Dat Audira, eene der grootste gewesten onder des Keizers gebied behoorende, alleen wegens den tol van het zout, tot een jaarlyx tribuit op brengt 4000 oncen aan goud, blyvende daar tegen in die gewesten alle andere goederen en waaren onbelast, en van den tol bevryt.

Momboerta geeft 500 oncen goud, wegens de zout tol; dog is de rest onbezwaart.

Timbeen geeft ook 500 oncen goud, wegens de zout-pagt, en blyft de rest onbezwaart.

Zahet 200 oncen, spruitende ter zake als boven.

Maygoga, en Adoewa brengen te zamen 1000 oncen goud op, dog de zout-tol van Maygoga, ten bedrage van 500 oncen goud, heeft den Keizer aan zeker geestelyk persoon geschonken, behoudende die van Adoewa voor zich zelven.

Sarawija, alwaar Chodja Moraad zelfs 5 jaren gewoont heeft, betaalt jaarlyx 500 oncen goud.

Doewarba geeft wegens de koopmanschappen, die van daar na Massoewa gevoerd werden, als kleeden, enz. 500 oncen goud.

Dziri brengt den Keizer op 700 oncen goud.

Zemin, het welke onder een zeer kout klimaat leid, en eertyds een zetel der Joden, die een der Abyssinsche Keizers van daar heeft doen verhuizen, geweest is, geeft nog 2000 oncen goud. Alhier is het in de maanden van Camboet, en Tikkim, dat is Maart, en October, onverdragelyk kout, door de groote meenigte sneeuw die 'er valt, en wegens het ys, dat wel een halve mans lengte hoog uit het aardryk komt opwellen.

Lama geeft 100 oncen goud, en boven dien nog 5000 p[s]. katoene kleeden, te weten 1 p[s]. van 20, die met de Kaffilaas aldaar doortrekken, welk getal jaarlyx volkomen moet werden opgebragt, het zy daar veele of weinig Kaffilaas aankomen.

Dzjon-

Dzjonga, brengt den Keizer jaarlyx 2000 oncen goud op, dog voor de verwoestinge der Gallas plagt die provintie 4000 oncen goud uit te leveren.

Agoino leverd den Keizer jaarlyx 100000 koebeesten, 2000 ps. kleeden, 20000 potten met honig, 1000 kalbassen met kaas, en 1000 potten boter.

Ifat, of Ifer, het welke onder de Mohhammedanen gehoord, moet echter aan den Keizer jaarlyx 200 oncen goud opbrengen.

Het getal der verdere en mindere schatting-landschappen, mitsgaders kleene tol gevende plaatsjens, is zoo groot, dat de Gezant verklaarde, die onmogelyk te konnen noemen. Immers dit zeid hy in het algemeen zeker te zyn, dat de Keizer van Abyssinen uit alle die, en daar aan grenzende landen, jaarlyx een ongeloovelyke schat trekt; voegende daar nog by, dat niemant in Abyssinen erffelyke landen of akkers heeft, dan alleen die geenen, die de Keizer uit een byzondere gunste, tot vergelding van eenige bewezene diensten een stuk lands schenkt, of iemant, die een heel ruw, en bossig land heeft gezuivert, en gebruikbaar gemaakt, vervallende anders alle de akkers, na de dood van den bewoonder, weder aan den Keizer, die de zelve gemeenelyk door de kinderen, of vrienden van den overledene, weder laat gebruiken: betuigende de Gezant vorders, dat indien hy om de byzonderheden gedagt hadde, hy binnen Mocha gelegenheid zoude gehad hebben, om zich van de namen en gelegenheid van alle de andere schatting-gevende landen, in 't byzonder bericht te doen geven, belovende egter, zoo hy met gezontheid weder in Abyssinen komt, een net bericht in het Arabisch, en Ethiopisch geschreven, wegens de regte geschapenheid, zeden, gewoonten, en inkomst van Abyssinen, over Mocha na Suratte te zullen zenden, om zyn Edelheid den Heer Gouverneur Generaal daar in te vergenoegen.

14.

Hoe het met de Portugeezen, die voor anderhalf honderd jaren als Soldaten aldaar in het land gekomen zyn, tegenwoordig staat, enz.

14.

Dit zegt de Gezant geen 150, maar ontrent 70 jaren geleden te zyn; wanneer de Keizer hun alle uit zyn Ryk gebannen heeft, zoo dat 'er tegenwoordig niet een Portugees in Abyssinen te vinden is, zynde alle na de gewesten van Soenar geweken, daar nog eenige van hun onder de Mohhammedanen leven, waar van zommige nog den Roomschen Godsdienst zouden onderhouden, en andere het Mohhammedaansdom aangenomen hebben, te weten, die met Mohhammedaanze vrouwen getrouwt zyn.

15.

15.

Van den Patriarch doet de Gezant dit verhaal; dat als de Patriarch, of Aboena, uit Egypten ontboden word, men den zelven groote geschenken doet, en Koninglyke eere bewyst: dat hy door eenige duizend geestelyken, en den Keizer zelfs, met verzellinge van een oneindig getal menschen, die op een zeer eerbiedige maniere, de aarde kussen, daar hy over heeft gereden, werd ingehaalt: dat het zyn pligt is, op het leven en bedryf der Leeraaren agt te slaan, en de zelve in cas van een quaad gedrag, te straffen, mitsgaders alle kerkelyke verschillen te vereffenen, dat hy alle de geestelyke, ontrent hun geleerdheid in de Christelyke Godsdienst, zelfs ondervraagt, de zelve in meerdere en mindere bequaamheid onderscheid, dat hy de bequaamste met twee, en de mindere bequame met een kruis op den arm brandmerkt, en als dan eenige kapittelen uit het Evangelium doet oplezen, het welke gedaan zynde, hy over de nieuwe gemaakte Leeraren zyn adem laat gaan, zeggende: *Ontfangt den H. Geest.*

Deze Patriarch heeft met den Keizer een gelyke macht over de geestelykheit; dog mag zich met de politie en zaken van staat niet bemoejen.

Voor twaalf jaren hebben zy een heel deftig en verstandig Patriarch gehad, met name Dzjaloeda. Deze is door den Keizer, om reden van staat, verstoten geworden, en in des zelfs plaats zekere Markus verkoren, die eerst over twee jaren uit Alexandrien afgehaalt is, ontrent 30 jaren oud zynde, wel ervaren in de schriften des Ouden, en Nieuwen Testaments, en by den Keizer in hooge agtinge.

De tegenwoordige Patriarch houd zyn verblyf in een groote stad, Dzjendzja genaamt, ontrent tien dagen reizens van Egipten gelegen, alwaar hy met zyn vader, moeder, en broeder woond, komende noit anders ten hove, dan om eenige kerkelyke en andere zware verschillen te slegten, of om den Keizer te kroonen, enz. dog als 'er geen Patriarch of Aboena is, werd zyn Majesteit door den Issige gekroont.

16. 16.

Van den Iffige, of generaal der Munniken, weet de Gezant niet anders te verhalen, als dat hy, een Abyssiner zynde, zich met eenige duizend geestelyke, op zeker hoog gebergte van Dibra Lybanos, bebouwt met veele treffelyke groote kerken, en gelegen in het Ryk Sahoewa onthout, om van de invallen der Gallas bevryt te zyn, dat hy de helft van de land-vrugten, buiten het goud, het welke 't geweest daar hy is, opbrengt, met den Keizer deelt, daar hy de geestelykheit van zyne ordre, die met hem op dat gebergte woont, mede moet onderhouden, hebbende hy het opzigt, en de bediening over alle de kerkelyke goederen en inkomsten, de welke door hem ten nutte der geestelyke, armen, en Gods-huizen werden besteed. Deze Opper-Munnik is zoo heilig by de Abyssiners, dat hy maar van twee persoonen van groote verdiensten mag bedient, en zeer zelden in het openbaar gezien werden, bestedende zyn tyd in gebeden, en geestelyke oeffeningen. Des zelfs naam is den Gezant onbekend. By het afwezen van den Patriarch, verstrekt zyn oordeel in gewigtige geloofs-stukken, en geschillen daar uit ontstaande, hun voor een bepalende en beslissende wet, dog hy mag noit tot Patriarch verheven worden, hoewel zyn gezag met dat van den Patriarch overeenkomt.

17.

Waarom zy hunne brieven in de Arabize, en niet in de Ethiopische taal hebben doen schryven.

17.

Om dat, zegt de Gezant, de Arabische taal veel gemeener is, met byvoeging, dat indien hy geweten had, dat 'er eenige onder ons waren, die de Ethiopize taal verstonden, hy hier verscheide boeken van dat land zoude hebben medegebragt.

18.

Of de E. Maatschappy van een goeden Tolk voorzien is, die deze brieven uit het Arabisch overzetten, en de zelve in eigenste taal beantwoorden kan.

18.

De brief of het antwoord, het welke de Gezant op den 22 September 1691 is ter hand gesteld, was door den Geheimschryver Paulus de Roo zal^r. uit het Hollands in het Hindoestans overgebragt, en toen wyders door een Moor Abdoel Rahhiem genaamt, uit die taal in de Arabische vertaald; wanneer de zelve door den E. de Jager zal^r. wierd overzien. Tegenwoordig zyn hier wel persoonen, die zoodanige Arabische brieven konnen vertolken, maar gene die ze zelve na vereisch konnen beantwoorden, of het zal moeten geschieden in manier als boven, te weten, eerst uit het Hollands in het Hindoestans, of Maleits, en wyders uit die talen, met behulp van een Arabize Paap, die de zelve verstaat, in 't Arabisch.

19.

In wat taal men met de Gezant gehandelt heeft.

19.

In de Hindoestanze taal, die hier by veele bekend is, namelyk de zoodanige, de welke ettelyke jaren in de Mogolze landen geweest hebben.

20.

20.

Deze vrage is reeds beantwoord.

21.

Wat taal die van Narva, Azella, Sjankela, en Compella spreken, enz.

21.

Deze menschen hebben een spraak op zich zelven, van andere taalen verschillende; van deze menschen heeft de Gezant tegenwoordig niet een in zyn gevolg, gelyk voor dezen, zoo dat die vrage nu niet voldaan kan worden, eenlyk weet hy dit te zeggen, dat die van Narea, oude, en die van Azella nieuwe Christenen zyn, de welke in die gewesten over de 50 kerken bezitten.

Waar

22.

Waar Azella, en Compella leggen, enz.

22.

Azella legt digt by Narea, en Compella digt by Agauw, zynde gewesten die aan de Gallas van Amara grenzen.

23.

23.

Dit bevestigd de Gezant, te weten, dat die van Sjankela wilde menschen zyn, zonder Koning, zonder wet, zonder Godsdienst, en dat die van de Abyssiners niet meer als beesten geagt werden, dat zy veeltyds gebrek van water hebben, wanneer zy den Hemel met hunne pylen quanzuis bestormen, onder een naar geluid, zoo dat een van hunne oudste hen tot stilstand moet brengen.

Die van Narva zyn van een beteren aard, gelyk de Gezant zoodanige onder zyne dienaars gehad heeft; deze houden veel van wat goeds te eeten, brengen veel zandgoud in pennen, of schaften van vogels te koop, moeten den Keizer daar van ook schatting geven, want anders zend zyn Majesteit hun een leger op den hals, en doet hun met vrouw en kinderen afhalen, en tot slaven verkopen.

24.

24.

Over deze vrage van de Bake Bakkas, of Pigmeen, onder het gebied van den grooten Makoke, in het midden van Africa, begon de Gezant hartelyk te lagchen, verzekerende dat dit een verdichtzel, en een fabel was; want, zeide hy, indien daar iets van waar was, zoude de Keizer, die van natuure zeer nieusgierig is, my voor lange al derwaarts gezonden hebben, maar dit weet ik, dat in die gewesten doorgaans kloeke menschen zyn.

Voorts hebben de ondergeschreven de aanmerkingen van de Heer Jobus Ludolphus over het bericht van de Heer Paulus de Roo zaliger van den 18 Maart 1692 den Gezant voorgestelt, die buiten het geene reeds hier boven is aangehaalt, het volgende bericht daar van heeft gedaan, namelyk:

Op het eerste ARTIKEL.

Dat het niet Congo, maar Gongo moet zyn, enz. een gewest, wiens inwoonders van ouds van de Hindoestanze Ragipoeten afkomstig gezegt worden te zyn; dog tegenwoordig Christenen, dappere en strydbare mannen, grof en groot van lichaam, fraai van leest, met lang hooft-hair, mitsgaders ongemeene lange baarden, en groote knevels, verstandig in Mechanische konsten, en voorts op alles wel afgeregt.

Maonistedas, Gnetas; dit land is Chodja Moraad geheel onbekend, gelyk mede Haffala.

Goraja, Amara, en Fatigar, behooren onder den Abyssinschen Vorst, en grenzen aan de Gallas.

Nubia staat ten deele onder het gebied van den Abyssinzen Keizer, wel ter distantie van 15 dagreizens, ten deele onder zeker Mohhammedaans Prins, die aan den gemelten Keizer een jaarlykze schatting moet opbrengen, om in den zout-handel, en andere zaken meer, niet verhinderd te werden.

Aan de Oost-kant van Nubia, paalt zeker landschap, Kasoklok genaamt, waar van mede een groot gedeelte den grooten Negus toekomt, en voor de rest onder de gehoorzaamheid van een byzonder Vorst staat. Dit gewest zegt de Gezant zeer ryk van goud-mynen te zyn.

ARTIKEL III.

Petrus Heyling van Lubek, zoude voor ontrent 60 jaren met den Patriarch Markus uit Egipten na Ethiopien vertrokken zyn, zich uitgevende voor een Medious, met welke professie, hy in den tyd van 14 jaren, goede winsten gedaan zoude hebben; maar door dien zyn groote patroon de voornoemde Patriarch Marcus by den Keizer in ongenade geraakte, van het gemeene volk overvallen, en in de gevangenis gezet wierd, heeft deze Petrus Heyling, op 's Keizers bevel het land moeten ruimen; te meer, om dat hy over de geschillen van den Godsdienst, met de Abyssiners te veel twistede, en de leere van Ruster daar zogt voort te planten. Deze Petrus zoude, om zyn grooten rykdom en schatten, op zyn te rug-reize door de Turken van Suaquen vermoord zyn.

De besnydenis der meisjens geschied op den 60, gelyk die van de knegtjens op den 40 dag na de geboorte. *In fœmellis autem proprie fit exsectio, quæ ab obstetricibus perficitur*

A°. 1697. *ficitur ligando & resecando clitoridis præputium; quod non necessitatis, sed religionis negotium apud Æthiopes existimatur, adeoque ad articulos fidei referendum, juxta hunc Moratium:* Waar uit de Heer Ludolphus licht kan begrypen, waar ontrent zyn E. ten opzicht van dit stuk qualyk onderricht is.

De onbesnedene, het zy mans of vrouwen, worden niet Bandaron, of Badaron genaamd, gelyk zyn Ed. zegt *loco allegato*, want dat woord is daar te lande niet bekent, maar wel *kenthara*, dat is in de Abyssinsche spraak te zeggen, onreine, onzuivere, die niet waardig zyn, om onder de reine te verkeeren.

De H. Doop verscheeld niet van de onze, als dat die by de Abyssiners juist op den agtsten dag geschied.

Het H. Avondmaal word by de Abyssiners geen Misse maar Israar genaamd, het welke geheimenissen in de Arabische taal betekend.

Het wort ook noit een spiegel, maar een verbeeldinge van Christus offerhande aan het kruis geheeten.

De H. maagt Maria word by die van Ethiopien niet alleen hoog geëerd, maar zelfs aangebeden, om een voorspreekster by God, en haar Zoon te willen zyn, tot vergevinge hunner zonden, waar toe expresse gebeden opgestelt zyn, en aan de jeugt geleert worden.

De scheidinge van het huwelyk word niet toegestaan, als met onderlinge bewilliging van man en vrouw. Ingevalle de man de vrouw betrapt op overspel, en haar wil verlaten, neemt hy met een alle haar goederen, die zy ten huwelyk gebragt heeft, na hem: zulx heeft ook plaats wanneer het wyf de man op die fout agterhaalt; dog zelden wert dit in het werk gesteld, alzoo zy door de geestelykheid lichtelyk weder werden verzoent.

ARTIKEL V.

Deze Keizer heeft geen geschil met zyn oudsten broeder, maar zwager, gehad, de welke verscheide middelen aanwendde, om zyn Majesteit uit den throon te stooten, en zich zelf 'er in te vesten; makende tot dien einde op een bedekte wyze veele van de voornaamste Grooten op zyn hant te krygen, en hielp met bedrog des Majesteits twee jonger broeders, die nog niet na het gebergte gezonden waren, aan kant, of zoo zommige zeggen, na den bewaarberg van de kinderen des Keizers, om hem in zyn voorgenomen desseinen niet te verhinderen; als wanneer zy op een gelegen tyd met behulp van des Keizers moeder, die eenigen tyd te vooren, een groot misnoegen tegen zyn Majesteit opgevat hadde, meenden het Paleis in te dringen, en op den throon te geraken, hebbende alvoorens een groote verwerring laten aanrechten, en uitstrooien, dat de Keizer dood was. Zyn Majesteit onderwylen, in het binnenste van 't Paleis, in de groote lusthagen en tuinen zich vermakende, niet wetende van dit verraad, quam op dat groot gerugt na buiten, en riep met luider stemme, dat hy nog leefde, vragende verder, waar toe dit groot geweld diende? Het gepeupel, dat zich hier onder gemengt had, en niet beter wist, of de Keizer was dood, het tegendeel ziende, vielen toen met een groote verwoedheid op des Keizers zwager, en des zelfs mede-helpers aan, die ze levendig in zyn Majesteits handen leverden; werdende aldus deze toeleg verydeld. Zyn Majesteit zoude dezen zynen ontrouwen zwager met zyn mede-staanders op een afgryzelyke manier hebben laten dooden, zoo ook zyn zuster, om dat ze van dat schelmstuk, by haar bekent, aan zyn Majesteit geen bericht had gedaan. Zyn moeder ontroofde hy van alle middelen en waardigheid, latende haar zeer naauw en strengelyk gevangen houden. Dit aldus zoo eenige maanden geduurt hebbende, nam de Sant, volgens zyn zeggen, de vrymoedigheid den Patriarch Abboena aan te moedigen, om voor des Majesteits moeder den Keizer te bidden: het welke zy dan ter bequamer tyd deden, met vertooninge aan zyn Majesteit, hoe zy door de loosheid van haar schoon-zoon en anderen was verleid, en schelmagtig belogen geworden, het welke zyn Majesteit zoo wel beviel, dat hy zyn moeder weer in genade aannam, en in haar oude waardigheid herstelde. A°. 1697.

De Gezant bevestigt het einde van de vyfde, en het begin van de zesde aanmerkinge.

Op het VII en VIII ARTIKEL.

Zegt den Gezant, dat 'er ontrent tien dagreizens van Bayloel, of Baylut, een zout-meir legt, genaamt Dettalei, zynde ontrent een dagreizens in het ronde, het welke in de nieuwe kaart niet staat uitgedrukt

Dankale is niet de naam van dit land, maar de naam van den Vorst, die daar over gebied, dragende alle zyne opvolgers de naam van Dankale: gelyk Farao van Egipten, Neguz van Abyssinen, enz. en dit landschap, wiens Vorst onder den Keizer van Abyssinen staat, zoude genoemt worden, Bayloel, of Baylut.

ARTIKEL X. en XI.

Adel is een ander Ryk, als daar Zeyla onder hoort, zynde een vruchtbaar land, waar van de hoofdstad eigentlyk den naam van

van Adel draagt, alwaar de Imaam zyn Hof houd.

Zynde dit alle het geene de ondergeschrevenen van den meergenoemden Gezant, wegens de voorenstaande vragen voor als nog ten antwoord hebben bekomen, waar mede verhopen, dat zyn Hoog-Edelheid genoegen zal gelieven te nemen, inmiddels dat zy zullen blyven

Zyn Hoog-Edelheids

Gansch onderdanige, en geboorzame Dienaren.

W. TEN RHYNE.

Batavia den 7 Februray 1697. KORNELIS MUTTER.

Een zaak nogtans is 'er by zyn Ed^ts^ tyd voorgevallen, die de verstandigsten, en die voor de regtvaardigheid pleiten, oordeelen, dat niet behoorde geschied te zyn, hoewel die zaak (met, of zonder grond, dat ik daar late) meer aan 't bestier van zyn behuwden zoon, den Heer Johan van Hoorn, dan wel aan zyn Edelheid, toegeschreven is.

Zy gebeurde A°. 1703, kort na de dood van den Javaanzen Keizer, Amangkoerat, wanneer haar Edelheden goed vonden (waarschynelyk om goede staatkundige, en aan ieder een juist niet bekende redenen) des zelfs bastaard broeder, Pangerang Poegar, in de plaats van zyn wettigen zoon, Pangerang Depati Anom, schoon by dien Vorst en de Ryx-Raaden als zyn vervanger verklaard, op den throon van Java te helpen. Een geval, waar van wy omstandig onder de stoffe van Java gesproken hebben, en van welke wy nu maar met een woord aanhalen, dat Pangerang Poegar onder 't oppergezag van zyn Edelheid als Keizer aangesteld is.

Hoe zeer nu de E. Maatschappy onder dezen Heer, en zyn behuwden zoon, den Heer van Hoorn, als tweede van Indiën, gebloeid heeft, mishaagde het de Heeren zeventienen egter geweldig, dat deze twee Heeren, zoo na aan den anderen vermaagschapt zynde (alzoo de Heer van Hoorn zyn Edelheids eenige dogter, en kind getrouwt had) te zamen in de Regeering bleven, weshalven zy den 26 September 1701 goedvonden den Heer van Outhoorn als Opperlandvoogd te ontslaan, en den Heer van Hoorn in zyn plaats als Opperlandvoogd van Indiën aan te stellen, mitsgaders den Heer van Riebeek tot algemeen Bestierder van den handel van Indiën, waar uit dan ook volgde, dat de Heer van Zwol als gemeen Raad (behalven den Heer van Dam, die dat ook uit het Vaderland gemaakt was) optreden zou.

De Heer van Outhoorn verklaarde den 3 July 1702 (na dat de 14 dagen van beraad over zyn Ed. verblyf in Indiën, of wel over zyn Ed. vertrek na 't Vaderland, aan zyn Ed. door de Heeren zeventienen gegeven, verloopen waren) genegen te zyn, om van zyn ampt af te staan; dog de Heer Johan van Hoorn verklaarde daar en tegen onvermogende te zyn, om dat zwaarwigtig ampt waar te nemen, gelyk zyn Edelheid nader by een geschrift vertoonde, staande daar op met zyn Edelheid buiten.

A°. 1701.

De Heeren Raden, zich met dit geval, daar geen ander voorbeelt van was, verlegen vindende, oordeelden, dat zy zonder zyn Edelheid hier over niet konden handelen. Zy verzogten dierhalven zyn Edelheid hier toe, die dit eindelyk, na eenige verontschuldigingen, aannam.

Den 4 July weder vergadering belegt zynde, zag men, dat de Heer van Hoorn zeide, niet in staat te zyn, om dat ampt, hem opgedragen, over te nemen, verzoekende, dat daar toe iemand anders uit de Heeren in zyn plaats mogt werden gekoren.

Men zond de voorzittende Heeren, Pyl en van Riebeek wel uit, om zyn Ed. tot het aannemen van dit ampt te bewegen; dog hy bedankte de vergadering, en bleef by zyn ingedient geschrift volherden, hoewel hy in deze tyden nog gaarne (zoo de Heeren dat nodig agteden) aanhouden wilde, de vergadering by te woonen.

Den 9 dito wierd over 't verzoek van de Heer van Hoorn, om een ander Opperlandvoogd in zyn plaats te verkiezen, in Rade, terwyl zyn Ed. buiten stond, gehandeld, en men verzogt, na zyn Ed. voor zyne aanbieding, van de vergadering nog te willen bywoonen, bedankt, en dat aangenomen te hebben, zyn Ed. weder om 't ampt van Opperlandvoogd dog te willen aannemen, en om met haar Edelheden over 't ontslag van den Heer van Outhoorn zich te beraden.

De Heer van Hoorn bedankte haar Edelheden weder, en bleef by zyne vorige stelling volherden; dog zeide nog wel als algemeen Bestierder van den handel van Indiën tot nader schryvens uit 't Vaderland te willen aanhouden.

Daar op stelden zyn Edelheid van Outhoorn voor, dat de Heeren nu maar een ander in zyn plaats geliefde te verkiezen, en zyn Edelheid te ontslaan.

Daar op stond zyn Edelheid buiten, en de Heer van Hoorn verzogt (alzoo hy zoo na met zyn Edelheid vermaagschapt was) hier over niet te stemmen; dog wierd bewogen zich, des niet te min, de vergadering nu dog niet te onttrekken, het welk eindelyk van zyn Ed. aangenomen, en nader over dit voorstel van zyn Ed. gesproken zynde, vonden zich de Heeren onbevoegd om daar over te stemmen, aangezien

A°. 1703. zien 'er nog last van de Heeren zeventienen, nog voorbeeld was, om in zoodanigen geval, als zy een Opperlandvoogd aangesteld hadden, en die 't niet aannam, een ander in zyn plaats te verkiezen. Weshalven men best keurde zyn Edelheid te verzoeken, om tot nader schryvens der Heeren zeventienen, te willen voortgaan met dit ampt waar te nemen, 't welk by zyn Edelheid dan aangenomen wierd.

Den 7 Juny 1703 bleef den Heer van Hoorn nog al volharden met zyne onbequaamheid tot het oppergezag te betuigen.

De Heer Pyl was wel de naaste om algemeen Bestierder van den handel van Indiën, als oudste Raad naast de Heer van Hoorn, te moeten werden; dog die Heer zich daar af wegens zyne jaaren en zwakheid verschoont hebbende, is dat ampt aan den Heer Abraham van Riebeek, als de naaste daar toe, opgedragen, die dat ook aannam.

Zyn Edelheid geeft A°. 1704 zyn ampt als Opperlandvoogd aan de Heer van Hoorn over.

Den 26 July 1704 blykende, dat de Heer van Hoorn wederom by schryvens der Heeren zeventienen van den 2 July 1703 verzogt was, om 't ampt van Opperlandvoogd te willen aannemen, zeide zyn Ed. al weer, zich over dat gewigtig stuk zoo schielyk (en 't was nu al ontrent 3 jaren geleden, dat die Heeren zyn Edelheid dat opdroegen) niet te konnen verklaren, maar daar over eenige dagen tot zyne overweging te verzoeken, waar over zyn Ed. zich dan den 28 July by geschrifte nader verklarende, zeide dit ampt onder deze voorwaarde aan te nemen, dat de Heeren Zwaardekroon, Mattheus de Haan, en Willem de Roo, op goedkeuring der Heeren zeventienen, tot buitengemeene Raaden van India, en de Heer Garsin tot Geheimschryver zouden werden aangesteld, 't welk by de Leden der vergadering toegestaan zynde, is de Heer van Hoorn den 15 Augustus 1704 als zeventiende Oppergebieder van Indiën opgetreden, en de Heer van Outhoorn, na de E. Maatschappy als Opperlandvoogd 12 jaren, 10 maanden, en 22 dagen zeer wel gedient te hebben, van het oppergezag van Indiën ontslagen, met een verklaring, dat zyn Ed. ook in Indiën voortaan zyn verblyf houden zou, waar op dan zyn Edelheid (even als aan de Heer Camphuis) volgens besluit van den 25 July een wagt van 14 man onder een Vaandrig toegestaan, gelyk zyn Ed. tot zyn dood toe ook zyn rang naast den regerenden Opperlandvoogd, met zyn inkomen als Opperlandvoogd, behouden, en zyne verdere dagen in rust, A°. 17.. en den meesten tyd in goede gezondheid tot een vry hoogen ouderdom, in zyn wooning op de Tygers-gragt (daar altyd een wagt, en wagt-huisken voor zyn Ed. deur stond) doorgebragt heeft.

Het zeldzaamste in dien tusschen-tyd van die langdurige beradingen over het oppergezag, en over 't ampt als algemeen Bestierder van den handel, was dit, dat 'er gedurende dien tyd (om zoo te spreken) als twee Opperlandvoogden, twee algemeene Directeurs, en zeven gemeene Raaden van Indiën waren, alzoo haar Edelheden goedvonden den Heer van Zwol mede als stemmend en gemeen Raad te erkennen.

Dit was het tweede geval, dat de Opperlandvoogd van Indiën zyn ampt nederlei, meenende gewenschte dagen onder zyn zoon te zullen hebben (gelyk ook waarschynelyk was) dog hy bleef dat maar ruim 5 jaren 'er na, en deze oude Heer den vierden Opperlandvoogd na zyne aftreding (tot verwondering van veelen) beleeft hebbende, heeft naderhand gevallen ontmoet, die hem deden bekennen, dat het hem zeer leed was, dat hy zyne bediening nedergelegt had.

Dus heeft deze gryzen Heer tot den 27 November 1720 geleeft, wanneer zyn Ed., 85 jaren, 6 maanden, en 25 dagen oud zynde, na een stil buiten-leven van 16 jaren, 3 maanden, en 12 dagen, overleden, en den 2 December daar aan (waarschynelyk in zyn graf in de kruis-kerk, ontrent de Ooster-deur) begraven is. Wy vertoonen zyne afbeelding in de plaat gemerkt A. A. P.

De agting, die ik voor dien Heer altyd gehad, en de gunsten, die ik van zyn Edelheid genoten heb, verbinden my, om hem met dit vers te vereeren.

De groote WILLEM, *in 't bestier weergadeloos,*
VAN OUTHOORN, *zeer bemind, de lust van zyn gebuuren,*
Die zoo veel medgenoots zoo langen tyd verduuren
Kon, en voor 't hoogst gezag de stille rust verkoos,
Die gryzen Heer legt hier, en heeft zyn verdre dagen
Gericht, om eindelyk den Hemel te behagen.

F. V.

HET

LLEM VAN OUTHOORN,
uverneur Generaal van Nederlands Indiën.

I. v. Braam et G. O. Linden exc. cum Privil.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Het leven van den Heer Opperlandvoogd Johan van Hoorn. *Die het A*o. 1704 *wierd. Zyn eerste huwelyk met Juffrouw* van Outhoorn Ao. 1691. *En* Ao. 1706 *met Mevrouw* de Heere, *plegtigheden ontrent dit huwelyk. Het leven van de Heer Opperlandvoogd* Mr. Abraham van Riebeek. *Die* Ao. 1709 *dit wierd. Lyst van de goederen*, Ao. 1698, *en* Ao. 1711 *aan ieder, die na 't Vaderland vertrok, toegestaan. Zyn dood* Ao. 1713. *En Lyk-statie. Het leven van de Heer Opperlandvoogd* Christoffel van Zwol. *Die dit* Ao. 1712 *wierd. Zyn dood* Ao. 1718. *Het leven van de Heer Opperlandvoogd* Henrik Zwaardekroon. *Die dat* Ao. 1718 *wierd. De Heer* Zwaardekroon *verlost. De Heer* de Haan *Gouverneur Generaal gemaakt. Het ampt van algemeen Bestierder van den handel van Indien. Het ampt der Raaden van Indien. De Raad des Gerichts. Wat die verricht. Aardig vers op alle de Raaden van Justitie* Ao. 1694. *De bank van Schepenen. De vergadering der Weesmeesteren. De vergadering der Heemraden. De vergadering van Huwelykze- en Kleene zaken. De vergadering van de Boedelmeesters der Chineezen, enz. Groot getal koetzen, enz. En groot inkomen der stad. Allerlei Oost-Indische munten. Maaten, en gewigten van Oost-Indien. Wyze van leven op Batavia zeer kostelyk. Pragt der vrouwen. Aardig geval tusschen een schoenmakers vrouw, en haren minnaar. Aardig geval tusschen* Klaarbout, *en een* Juffer. *Ongemakken in de huishouding met quade slaven. Proeve, om diefstal by hen te ontdekken. Fraeje uitspanningen 's avonds by de lichte Maan. Van 't Eiland onrust. Van de ziekten, en byzonder de Lazery. Taalen, die men hier gebruikt.*

HET LEVEN VAN DE HEER OPPERLANDVOOGD

JOHAN VAN HOORN.

[..]en Heer [..]ogd [..]an

Deze Heer is de zeventiende Opperlandvoogd van Nederlands Indiën geweest.

De Heer Johan van Hoorn is met zyn Heer vader al jong in Indiën gekomen, en was een Amsterdammer van afkomst.

Wat ampt hy eerst bekleedde, is my onbekent; dog hy komt my eerst als eerste klerk ter geheime schryf-kamer van zyn Edelheid Ao. 1677 voor, welk ampt hy tot den 25 February 1678 waarnam, op welken tyd hy Geheimschryver van haar Edelheden wierd.

Dit ampt nam hy zeer wel tot den 11 Augustus 1682 waar, wanneer hy extraordinaris Raad van Indiën geworden is, zynde daar toe door den Heer Opperlandvoogd Speelman (by zyne optredinge) op eigen gezag aangesteld, een voorbeelt, dat hy naderhand, by zyne optreding gevolgt, dog 't geen beide geen ingang by de Heeren zeventienen gehad heeft. Zy keurden dit zeer quaad, dat een Opperlandvoogd Raaden na zyn zin stelde, verwierpen dierhalven dit besluit van haar Edelheden, en de aanstelling van de Heer Speelman, op eigen gezag gedaan, en stelden den Heer van Hoorn, om te toonen, dat zy 't niet tegen zyn persoon hadden, by een nader besluit, als buitengemeen Raad aan. Onder 't bekleeden van dit ampt is zyn Ed. als Gezant na Bantam (gelyk nog eens A°. 1685) geweest, om dien Koning met zyne verheffing, en naderhand met zyne vaststelling op den throon door onze wapenen, veel geluks te wenschen, by welk geval die Vorst zyn Ed. aan zyn hooger-hand aan tafel, en zyn Koningin aan zyne linkerhand plaatste, hebbende zyn Hoogheid toen alleen een kris op zyde, terwyl zyne Pangerangs, en Princen, ieder met een hakmes of parang op zyde, daar op de grond zaten.

De Heer van Hoorn nam dit ampt tot Ao. 1686 of 1687 waar, en wierd toen gemeen Raad, 't geen zyn Ed. tot Ao. 1691 bleef, wanneer zyn Ed. tot tweede van Indiën aangesteld zynde, ook 's jaars 'er aan met de dogter van zyn Edelheid van Outhoorn quam te trouwen, waar mede ik de eer gehad heb zyn Edelheid Ao. 1692 geluk te wenschen. Zyn eerste huwelyk met Juffrouw van Outhoorn.

Uit

A°. 1704. Uit dit eerste huwelyk heeft zyn Edelheid een eenige dogter behouden, die Petronella Wilhelmina genaamt, en na zyn Edelheids dood eerst met den Heer Jan Trip, Geheimschryver te Amsterdam (zoon van de Heer Borgermeester Trip) en naderhand met de Heer Lubbert Adolf Tork, Heer van Roozendaal, enz. Raad ter Admiraliteit van 't Ed. Mog: Collegie tot Amsterdam, wegens Gelderland, getrouwt is.

In deze bediening heeft zyn Edelheid zig zoo wel gequeten, dat hy voor nog na zich geenen in dat ampt gehad heeft, die by zyn Ed. konden vergeleken werden, alzoo hy was een Heer, die zyn Heeren en Meesters, en daar beneven de byzondere dienaren, en ook zich zelven zeer wel dede varen, zoo dat de handel in alles op die tyd ongemeen op Batavia, en door gansch Indiën, bloeide, winnende met zyn eigen geld ook door meenigerlei wegen (behalven dat hy ook veel van de Chineezen trok, die byna alles by zyn Ed. wisten uit te werken) een onnoemelyken schat, dat egter niemand zyn Ed. benyde, om dat alle anderen mede wel voeren. Alleen verveelde het zommigen, dat zy wel wat langer voor dezen of geenen Chinees, die eerst binnen gelaten wierd, buiten op de stoep, en voor zyn Edelheids huis wagten moesten, al 't welk zyn Ed. wist te verzoeten, met ieder een altyd goede woorden te geven, en wel te bejegenen, hoewel 'er ook wel gevallen, dog in later tyden, geweest zyn, in welke zyn Ed. zoo zagt tegen allen niet was.

Dit ampt nu waarnemende, waren de Heeren zeventienen over dit huwelyk van zyn Ed. niet al te vergenoegt, niet begeerende, dat de eerste en tweede van Indiën malkanderen zoo na zouden bestaan, waarom zy ook den Heer van Outhoorn A°. 1701 (gelyk wy reeds gezegt hebben) van zyn ampt ontsloegen, en de Heer van Hoorn in zyn plaats aanstelden; dog die Heer wist met fyne en lange beradingen het zoo lang nog uit te rekken, dat hy den 15 Augustus 1704 het oppergezag als zeventiende Landvoogd van Indiën, en dat nog onder die voorwaarde (in navolging van den Heer Speelman, toen die hem op eigen gezag als buitengemeen Raad aanstelde) dat de Heeren Zwaardekroon, de Haan, en de Roo, op goedkeuring der Heeren zeventienen, van nu af aan buitengemeene Raaden, en de Heer Garsin zyn Geheimschryver moest zyn, alzoo hy 't anders niet wilde aannemen, waar op de Heeren Raaden zyn Edelheid dit toestonden, hoewel de Heeren in 't Vaderland dit al mede niet goedkeurden, die niet dan by een later besluit deze Heeren, en vooral de twee laatste, daar toe aan stelden, hoewel zy ondertusschen voortgingen met die bedieningen waar te nemen. De Heer Zwaardekroon wierd het toen juist ook uit 't Vaderland gemaakt, en bleef het dierhalven. A°. 17[..]

By 't aanvaarden van dit ampt was zyn Ed. 51 jaren oud, als zynde den 16 November 1653 geboren.

Hy was middelmatig van postuur, redelyk van dikte naevenmatigheid van dien; dog de vetste mer, bleek van aangezicht, vrolyk van aard, meest altyd lagchende, en met een zeer fyne stem iemand aansprekende. Ook was hy grys van hair, al vry wat voor over bukkende (dat van al zyn schryven hem overquam) ongemeen vriendelyk, en uit goedhertigheid ook ieder een, al kon hy hem niet helpen, evenwel altyd goede woorden gevende, dat veeltyds ook alles was, dat zy 'er af kregen, daar egter anderen meer dan zyn Edelheid, oorzaak af waren.

In 't eerst van zyn opperbestier kon zyn Edelheid met de Heer van Riebeek, die vry wat scherp tegen zyn Edelheid, en naderhand ook tegen meer andere Heeren was, niet wel overeenkomen, dat echter A°. 1706 geweldig veranderde, wanneer zyn Edelheid, toen weduwenaar zynde (tot verbazing van veele) met Mevrouw Joanna Maria van Riebeek, oudste dogter van den Heer van Riebeek, en weduwe van den Heer Gerard de Heere, buitengemeen Raad, en Landvoogd van Ceylon, op den 16 November (wanneer zyn Edelheid net 53 jaren oud was) quam te trouwen. En A[°.] 1706 [..] Mevr[ouw] de H[eere] trouw[t]

Wat plegtelykheden daar omtrent verder (na dat zyn Edelheid den Kerkenraad over 't aanstellen van een byzondere Predik-beurt Dingsdags 's morgens, onverminderd de avond-beurt, had laten een voorstel doen) voorgevallen zyn, kan men by 't uittrekzel van dit navolgende uit de dagelykze aantekening van alles, dat op Batavia voorvalt, zien.

Extract uit het dagregister des Kasteels Batavia.

Op Dingsdag den 16 *November* 1706.

„ HEden de vastgestelde trouw-dag zynde van zyn Edelheid, den Heer Gouverneur Generaal Joan van Hoorn, met Mevrouw Joanna Maria van Riebeek, weduwe wylen de Heer Raad extraordinaris, en gewezen Ceylons Gouverneur, Gerrit de Heere, mitsgaders oudste dogter van den Heer Directeur Generaal, Abraham van Riebeek, zoo verscheen al vroeg 's morgens, ofte de klok 7 uuren het Bataillon nevens de Ruitery in haar volle wapen-rusting voor de puye van zyn Edelheids woninge, werdende het eerste opgevoerd door den Kapitein dezes kasteels, Barent Ketel, en de Ruitery voornoemt door den Luitenant Zacharias Gallart, waar van de helft zich vervoegde buiten dit kasteel, om wel gemelte zyn Edelheid Pleg[t]hede[n] [om]trent [het] huw[elyk]

„ af

1706. „ af te wagten, mitsgaders voor af te marcheeren; werdende de andere helft gerangeert van meergemelte zyn Edelheids wooning af tot aan de Landpoort dezes kasteels, wanneer zyn Edelheid ontrent ten 8 uuren zich begaf uit des zelfs wooninge, passeerende door de gerangeerde militairen, vooren gemelt, tot buiten de Landpoort, werdende geconduiseert door de Heeren Speelgenoten Herman de Wilde, ordinaris, en Adam van Ryn, extraordinaris Raad van Indiën, nevens hunne Gemalinnen, gelyk ook door den Geheimschryver dezer regeering de E. Isaac Garsin, en Opperkoopluiden des kasteels, de E. Louis Gerrelag, en Gerrit van Tol, alwaar gereed stonden vier karossen, in welke eerste welgemelte zyn Edelheid zich vervoegde, in de tweede en derde de Heeren de Wilde, en van Ryn met hunne huisvrouwen, en in de laatste voorn: Geheimschryver, en Opperkoopluiden, onderwylen dat de tweede helft van het Bataillon zich wederom in ordre gesteld hadde om op gemelte karossen te volgen, marcheerden en reden tussen en onder een meenigte van Chineeze vaandels, boogswyze gemaakt, en na ordre gerangeert, het voorplein van dit kasteel over, de geheele Prince-straat door, verder over het plein van 't Stadhuis, de brug over, en voorts langs de Oost-zyde van de Tygers-gragt tot aan 't einde, en vervolgens na de West-zyde van de zelve tot voor de wooninge van Mevrouwe de Bruid welgemelt, van waar, na dat voornoemde Mevrouwe door gemelte zyn Ed. in de eerste karosse geleid was, marcheerde de West-zyde van de Tygers-gragt tot aan het plein van 't Stadhuis, rydende de brug weer over, en voorts de Oost-zyde van de Tygers-gragt langs, en verders direct tot voor de Landpoort des kasteels, daar gemelte zyn Ed., Mevrouwe de Bruid, met de verdere byhebbende vrienden, uit de karossen traden, en zich vervoegden in de kerk, staande binnen dit kasteel, alwaar de Heer Oudgouverneur, Mr. Willem van Outhoorn, nevens de Heeren van de hooge Regeering met hunne huisvrouwen. Item de Heeren oude Raaden, Emanuel Borneze, en Dirk Komans, met de Mevrouwen, weduwe Schagen, van Leene, en Dyxhoek; alle de welke, als ook Mevrouw de weduwe Volger, daags te voren door den eersten klerk der generale Secretarye, uit name van de Heer Directeur Generaal expresselyk waren verzogt, om dit aanzienelyk huwelyk te zien celebereren, en, na voltrekking van dien, gezamentlyk het compliment van gelukwenschinge te gaan afleggen. Wyders, invoegen voorsz. in de kerk gekomen, en ieder op zyn plaats gezeten, en de ordinaris gebeden gedaan zynde, wierd de Predikatie gedaan door den Predikant Godfridus van Holten, de welke tot de stoffe van zyne verhandelinge had uitgekozen de woorden, begrepen in het 11 of laatste vers van 't 3 Kapittel van 't Hooglied Salomons, luidende aldus: *Gaat uit, en aanschouwt, gy dogteren Sions, den Koning Salomo, met de kroone, daar mede hem zyne moeder kroonde op den dag zyner bruiloft, en op den dag der vreugde zynes herte.* De solemnisatie van 't huwelyk dan volbragt zynde, wierd tot besluit den 128 Psalm gezongen, en na het uitspreken van den zegen na gewoonte, begaf zich zyn Ed. Mevrouwe de Bruid, de Heeren Speelgenooten, nevens der zelver Gemalinnen, gevolgt van de Heer Oudgouverneur Generaal, en de verdere Heeren, en Mevrouwen voornoemt, onder het doen van 17 kanon-schoten van de bolwerken dezes kasteels, 15 van 't hier ter Reede leggende Admiraals schip de Lek, en 13 van 't Eiland Onrust, haar uit de kerk direct na zyn Ed. wooninge welgem:, alwaar de Heer Bruidegom, en Mevrouw de Bruid door opgemelte Heeren, en Mevrouwen wierden gefeliciteert, en veel geluk toegewenscht, niet alleen met het voltrekken van dit huwelyk; maar ook met de geboorten-dag van opgemelte zyn Ed. als zynde heden oud geworden 53 jaren. Kort daar na quamen by een de Bruilofts-gasten, ontrent ten getalle van 120 menschen die tegens voor den middag ten 11 uuren genodigt waren, en wierd door de zelve voorts den geheelen dag tot 's nagts ten 12 uuren met een algemeene vrolykheit doorgebragt; ondertusschen dat 's avonds ontrent ten 7 uuren eenige vuurwerken op het plein van de Oost-zyde van dit kasteel, zoo door de Constapel Majoor, als den Chineezen Boedelmeester Tanlianko, ter eere van dat pragtige huwelyk opgericht, en in de brand gestoken wierden. A°. 1706.

De Heer van Holten, die zyn Edelheid gekoren had, om door zyn Eerw. getrouwt te werden, kreeg een geschenk van ontrent duizend ryxdaalders, en dat voor een half uur predikens, dat zyn Edelheid bepaalt had.

Uit dit huwelyk is een zoon den 2 February 1708 voortgekomen; dog die is kort 'er aan overleden.

Onder zyn Oppergebiederschap nam de Javaanze oorlog tusschen den nieuwen Keizer, en Pangerang Depati Anom, eerst recht Ao. 1705 zynen aanvang, die al eenige jaren aan een, zoo met dien Prins, als

A°. 1709. als met den Balizen roover en wederspanneling Soerapati (gelyk wy onder de zaken van Java getoont hebben) geduurd heeft.

Men wil, dat zyn Edelheid ('t zy zulx met, of zonder grond geoordeeld werd) de hoofd oorzaak van dezen oorlog, uit wraak tegen den vorigen Keizer Amangkoerat (dien hy voor de oorzaak van de dood van zyn zwager, de Heer Tak, hield) geweest zy, en daar zyn 'er, die willen, dat de Heeren in 't Vaderland dien oorlog zeer qualyk genomen, daar nogtans andere willen, dat zy 'er (tot verwondering van veele, die dit tot hunne ontlasting wel vereischten, en van noden dagten te zyn) geen eene letter over geschreven hebben.

Het is egter zeker, dat zy den Heer van Hoorn ontrent den tyd, dat dien oorlog zoo goed als ten einde was, na 't Vaderland, waarschynelyk meer om zyn huwelyk en de naauwe maagschap weder tusschen de twee eerste hoofden van Indiën, dan wel om 't quaad keuren van dien oorlog, ontboden hebben.

Het is echter wel af te nemen, dat, zoo 't over dien oorlog geweest is, de Heeren zeventienen zoo veel redenen niet gehad hebben, om dien Heer daar over eenigzins qualyk te handelen, alzoo die hen veel voordeels heeft aangebragt, te meer, dewyl die voor zyn Edelheids vertrek zulk een gelukkig einde genomen heeft. En keurden zy dien oorlog quaad, zy hadden dat maar na Indiën te schryven, dat, mynes wetens, noit geschied is.

Terwyl dit werk van Pangerang Depati Anom zwevende was, is'er veel beweging tusschen den Koning van Bantam, en haar Edelheden, over de vaststelling van den Erf-Prins aldaar by zyn leven, met goedkeuring van haar Edelheden, gelyk'er ook verscheide Heeren Raaden na Bantam, en'er ook een t'zamenkomst tusschen zyn Edelheid en dien Vorst in Augustus 1708 voor die stad, geweest is, een zaak, die wy bevorens reeds breeder aangehaald hebben.

In de maand daar aan quam de afgezette Javaansche Keizer, Pangerang Depati Anom, den 6 September op Batavia, die zich ontrent den vergiffenis-brief, van dezen Opperlandvoogd (zoo hy niet beter wist) verleend, zeer leelyk misleid, en (gelyk wy getoont hebben) genoodzaakt vond, om kort daar aan met zyn wyven, zoonen, en verdere stoet, als een gevangen van staat na Ceylon te gaan.

Meer zaken vielen 'er onder zyne Regeering niet voor, dan dat hy, dien oorlog volslagen en zeer gelukkig ten einde gebragt hebbende, eindelyk tegen zyn wil en dank besluiten moest na 't Vaderland te gaan.

Voor zyn vertrek ruilde hy 't Eiland Edam met de E. Maatschappy, tegen een ander stuk lands ontrent Noordwyk, dat A°. 1709. by zyn vertrek zeer dier verkogt is.

Hy gaf dierhalven zyn ampt, na 5 jaren en 3½ maand als Opperlandvoogd Indiën bestierd te hebben, aan zyn behuwden vader, den Heer Abraham van Riebeek, toen tweede van Indien, den 30 October 1709 over.

Hy had op dit vertrek na 't Vaderland (dat aan 't bouwen van zyne huizen op de groote Rivier wel te zien was) geen staat ter wereld gemaakt; dog moest nu, alzoo de Heeren zeventienen, zeer misnoegt, over dat hy al niet eer opgekomen was, dit nogmaals geboden; zoo dat hy met veel droefheid voor zig zelven, en voor de Heer van Riebeek (die nu, gelyk dat ook zoo uitviel, staat maakte deze zyne dogter noit meer te zullen zien) die smertelyke tocht ondernemen moest.

Zyn Ed. quam behouden in 't Vaderland, kogt tot Amsterdam een schoon huis op de Heeren-gragt; dog leefde niet lang 'er na, alzoo hy daar buiten zyn rechte lucht-streek was.

Zyn Ed. stierf den 21 February 1711, en wierd aldaar met geen statie ter wereld 's avonds maar met lantaarnen begraven, en in een graf gelegt, dat hy zelf 14 dagen of 3 weken te voren had wezen uitkiezen.

Mevrouw zyne weduwe is den 27 November 1712 met de Heer Mr. Kornelis Bors van Waveren, in zyn Ed. leven Heere van Leusden, Hamersveld en Donckelaar, Schepen en Raad der stad Amsterdam, mitsgaders Bewindhebber van de West-Indische Maatschappy, hertrouwt.

Ik geloove niet, dat 'er oit een Landvoogd van Indien van zoo groote middelen, als deze Heer, geweest is. Ik heb gezien, dat zyn Edelheid in zekere Courant op 100 tonnen gouds geschat wierd, en hoewel men al meest ten naasten by in Indiën weet, met wat voor een hoofdzom iemand na 't Vaderland vertrekt, moet ik echter bekennen, noit iemand gesproken te hebben, die dit heeft durven begrooten, of die ook den grond van den schat, die deze Heer (buiten allen twyffel) bezat, heeft konnen peilen. Wy vertoonen zyne afbeelding in de plaat gemerkt B.B.P.

Ik heb ook dezen Heer met dit gering vers willen vereeren:

Hier rust VAN HOORN, *een man*
weergadeloos in naam,
Om Heer en knegt te zaam in 't Oosten te
doen bloejen.
Wat helpen diensten, of dat m'anderen deê
groejen?
Wat helpt het blaazen in het Oosten van
de Faam,
Wanneer m'hem dog belast in weerwil op te
komen.
'T bestier wierd hem voor al zyn diensten af-
genomen.

F. V.

HET

Dirk Jongman Sculp

IOAN VAN HOORN

ABRAHAM VAN RIEBEEK
Gouverneur Generaal van Nederlands Indiën

J van Bruam et G. onder de Linden excudere Cum Privilegio

HET LEVEN
VAN DE HEER
OPPERLANDVOOGD
Mr. ABRAHAM VAN RIEBEEK.

DEze Heer is de agtiende Opperlandvoogd van Nederlands Indiën geweest.

Hy was een Afrikaan van afkomst, en is den 18 October 1653 aan Kaap der goede Hope geboren, alwaar zyn vader, de Heer Johan van Riebeek, te dier tyd het eerste Hoofd van die nieuwe volk-planting was.

In zyn jeugt na 't Vaderland gezonden zynde, en zich daar in de regten zeer wel geoeffend hebbende, is hy een zeer ervaren Rechtsgeleerde geworden.

Ontrent 23 jaren oud zynde, voer hy A°. 1676 van de Kamer Enkhuizen als Onderkoopman in dienst der E. Maatschappy uit, quam in May 1677 op Batavia, trouwde kort 'er aan met Juffrouw Elizabeth van Oosten, en wierd den 2 Augustus 1678 als Lid in de Raad des Gerichts, boven 't gemeen getal der Leden, aangenomen, dat hy tot A°. 1684 waarnam, wanneer hy Geheimschryver van zyn Edelheid Camphuis wierd.

Dit ampt nam hy met veel roem tot A°. 1690 waar, en wierd toen buitengemeen Raad van Indiën, en 't jaar daar aan, by 't aftreden van de Heer Camphuis, en 't optreden van de Heer van Outhoorn, gemeen Raad, dat hy bleef tot A°. 1703, wanneer zyn Ed. den 7 Juny wel algemeen Bestierder van den handel van Indiën gemaakt is; dog dat ampt is den 31 January 1704 eerst recht aan zyn Ed. door de Heer van Hoorn opgedragen.

Terwyl zyn Ed. in die aanzienelyke post was, heeft hy mede betoont een wakker man, en een groot voorstander van zyn vrienden, in zoo verre te zyn, dat, zoo hy iemand zyn woord gaf, men verzekerd kon zyn, dat ampt te zullen hebben, alzoo hy zeer styf op zyn stuk stond, en de zaak, die hy voorstelde, met veel kragt van redenen zoo sterk en onverzettelyk doordrong, dat geen van de Heeren zyn Ed., alzoo hy al vry wat scherp was, wilde tegen hebben, welk sterk dringen van dezen Heer al meenigmaal oorzaak geweest is, dat de Heer Johan van Hoorn (die de moeite schuwde, en in 't eerst in groote vyandschap met dezen Heer leefde, en hem zeer ontzag) schoon zyn woord aan dezen of genen gegeven hebbende, het glippen liet, zoo dat veele met veel grond zeiden, dat zy liever den Heer van Riebeek, dan den Heer van Hoorn, wilden te vriend hebben.

Zyn Ed. was ook geen man, die van geschenken hield, wyzende alle lieden, die daar mede quamen, af, betoonende gansch niet baatzugtig te zyn, gelyk hy ook noit voor een Heer van groote middelen gehouden is.

Hy was een groot liefhebber van paarden, maar dat is hem A°. 1706 eens zeer qualyk bekomen, wanneer hy op een jongen Arabischen hengst, tegen den raad van alle zyne vrienden, uitreidende, maar pas buiten 't kasteel (zoo als hy een van de merrien, die voor de koets van een ander Heer van de Hooge Regeering waren, bespringen wilde) door den zelve agterover geworpen, en op de borst al vry zwaar (gelyk ik op zekeren tyd zag) gequetst wierd.

De Heer, die in de koets zat, dit werk ziende aankomen, sprong 'er ten eersten uit, en ontquam 't gevaar, dat hem dreigde; dog de Heer van Riebeek een weinig in een naburig huis gegaan, en beschaamt zynde, dat hem dit overkomen was, reed, om te toonen, dat het niet veel van belang was, na zyn tuin, en quam daar na met den zelven hengst weder; dog dit hield zyn Ed. naderhand al wat in huis.

Hy was een zeer stemmig Heer, die men byna noit zag lagchen, en gelyk hy streng in 't gemeen was, alzoo hield hy ook zyne kinderen zeer streng, en al wat te onderdanig op zich zelven.

Hy reed zeer veel na een stuk lands, dat zyn Ed. 7 of 8 myl buiten Batavia had, Tanah Abang, dat is, Roode Aarde, genaamt, hebbende dan gemeenelyk een Calvacade van ettelyke slavinnen, die op Ezels reden (dat niet onaardig stond) agter zich.

Na dat hy nu van A°. 1704 tot den 30 October 1709 dit ampt van algemeen Bestierder van den handel van Indiën waargenomen had, wierd hy, by 't vertrek van zyn zoon, de Heer van Hoorn, de agttiende Oppergebieder van Indiën. Die A°. 1709 dit wierd.

Hy was toen een Heer van 56 jaaren, kort van gestalte, matig van dikte, bleek, wat breed, plat, en rond van wezen, hebben-

A°.1709. bende kort grys en niet zeer dik hair, zynde kort van neus, groot van neus-gaaten (gelyk zyn Ed. ook wat door de neus ſprak) langzaam van ſpraak, zeer levendig van oogen, groot van verſtand, zeer ſtemmig en zedig in zyn ganſch gedrag, en een hater van alle pragt. Een braaf en wakker man; dog die een weinig te ſcherp en te ſtreng was. Zyn Edelheid kon zeer wel ſpreken, en niet minder net zyne meening met de pen uitdrukken, waar in hy zeer weinigen zyns gelyk hadde. Dus was hy een zeer goed en uitſteekend politicq; dog ik heb zyn Ed. noit voor een groot kenner of voortzetter van den handel (dat egter hier in een Generaal vooral mede vereiſcht werd) van iemand hooren te boek ſtellen. Hy was niet alleen zeer ſcherp tegen zyn minderen; maar zelf tegen zyn meerderen.

Deze ſcherpheid van aard, die over al in doorſtak, heeft hem veel moeite ook zelf met zyne mede-leden in de Hooge Regeering gebaard, daar ik veel gevallen af zou konnen ter nederſtellen; dog ſtap dié voorby, alzoo ik daar zomtyds dezen of genen mede ondienſt doen zou, dat ik daarom veel liever tragt te myden, om dat ik my, ſchoon ik zeer wel zou konnen, en die Heer 't wel dubbel aan my verdiend heeft, niet in het allerminſt over de ondienſten, my door zyn Edelheid gedaan, wreeken; maar dit veel eer edelmoedig, als een die my zelve daar in voor zoo verre bezitte, voorby ſtappen wil, verzekerd zynde, dat alle onpartydigen dit in my pryzen, my dit tot eere duiden, en dat dit myn werk ook veel luiſter byzetten zal.

Van dien aard is ook geweeſt 't geval, toen de Heeren Raaden van 't Gericht A°. 1711 weigerden, of eigentlyk nalieten, gevolmagtigden, volgens zyn Edelheids laſt, na de vloot, die na 't Vaderland vertrekken moeſt, volgens gewoonte, ter monſtering te zenden.

Zyn Ed. ſchreef hier over na 't Vaderland, en die Heeren mede, maar zyn Edelheid zegepraalde, en wierd door de Heeren zeventienen gerechtvaardigd in de laſt, die hy hen gegeven had.

In dit zelve jaar wierd in Holland by die Heeren ook een beſluit genomen, wegens 't geen ieder een, uit Indiën vertrekkende, medenemen mogt, waar van wy nader onder A°. 1713 (alzoo het toen eerſt in Indiën quam) ſpreken zullen.

Als deze Heer geen geſchillen met de Grooten had (dat echter noit ophield tot zyn dood toe) dan had hy 't tegen dezen of genen minderen gaande; maar met niemand heeft zyn Edelheid meer overhoop gelegen, als met zyn tweeden, den Heer Douglas, die hy in de volle vergadering van haar Edelheden zoodanig hakken en kerven kon, dat 'er die dood-zwakke Heer weken aan een van in zyn bed kon leggen. Ook was 'er niemand van de Heeren, die hem daar een woord overzeggen dorſt, dan alleen de Heer van Zwol, die hem, als hy zeker voorſtel wegens dezen Heer in Rade dede, vlak uit, in plaats van antwoord, dit zeide: *Zyn Edelheid, my dunkt dat 'er niets onbehoorlyker ter wereld is, als dat de Opperlandvoogd den tweeden Heer van Indiën zoo hakt en kerft in de tegenwoordigheid van alle de Heeren, dat het zich zelve ſchaamt, en gelyk dat in 't algemeen een ſchandelyke daad in zich zelve is, alzoo dunkt my, dat die nergens minder, dan in den eerſten Raad van ganſch Indiën, en aan niemand in dien Raad minder, dan aan zyn Edelheid, voegd.* Een taal, die de Heer van Riebeek daar niet gewoon was te hooren; maar die hy nu egter van dezen Heer, die zich niet veel aan al zyn dringen en ſcherpheid gelegen liet, verduwen moeſt.

Deze Heer, en de Heer Chaſtelein, in 't vervolg ziende, dat het tuſſchen die twee Heeren nog veel hooger liep, en dat de Heer Douglas tegen de Heer van Riebeek veel te zwak was, boden zich tuſſchen beiden als bemiddelaars aan, en kregen het zoo verre, dat den Heer Douglas zeide, zeer gaarne te willen verzoenen. Zyn Edelheid liet zich eindelyk quaſi mede bewegen, en men verzoende met 'er daad; dog het gene 'er in Rade, en by zyn Edelheid in 't byzonder, over die zaak nu reeds ontworpen, en geſchreven was, moeſt 'er, zeide hy, buiten blyven, en echter na 't Vaderland gaan, gelyk het 'er ook na toegegaan is; maar wat voor een opregte verzoening dit geweeſt zy, laat ik ieder een oordeelen.

Gedurende zyn Edelheids regeering, zyn 'er buiten geen zaken van belang voorgevallen, waar in zyn Ed. eigentlyk de grootheid van zyn geeſt zou hebben konnen toonen.

Het voornaamſte, dat zyn Edelheid verricht heeft, beſtond in vyf of zes tochten, het zy na de grenzen van 't koninkryk van Jakatra en Bantam, het zy na de Zuid-zee, 't geen hy al ten deele, toen hy nog tweede van Indiën was, verricht, en waar na toe hy ook een weg laten maken, en een dorp geplaatſt heeft, om in weinig dagen bericht van daar, zoo daar ontrent een ſchip vervallen mogt, op Batavia te konnen hebben.

Zommigen zeggen, dat deze tochten van zyn Ed. zeer voordeelig voor de E. Maatſchappy in velen opzichten zyn geweeſt. Voor eerſt, om dat men nu een pikol zwavel voor ¾ ryxdaalder krygen kon, gelyk men 'er nu al zoo bekomen had. Anderen zeiden, dat dit wel waar, maar dat zy zoo zuiver niet, als 't behoorde, en dat het

het ook niet redelyk was de Javanen zoo, gelyk zyn Ed. dede, te dringen, om die 2 of 3 dag-reizen verre, voor zulken gering loon, te komen brengen, dat hen, die nu hunne hoofden moesten gehoorzamen, wel eens oorzaak geven mogt, om dat jok van den hals te werpen.

Andere weer, zeggen, dat men 't land in zyn binnenste, en in zyn grenzen, die hy net aanwees, eerst recht heeft leeren kennen, hebbende hy ook den Koning van Bantam gedwongen een groot stuk lands af te staan, om welke reden ontrent die grenspaal een Vesting, en een wagt gelegt is, behalven dat hy ook bezorgt heeft, dat een groot getal van onze weggeloopene slaven, die daar door de Bantamze Grooten aangehouden wierden, aan ons weer overgeleverd zyn; dog de vrage is, of daarom de Opperlandvoogd Batavia zoo lang verlaten moest, en of dit door anderen niet geschieden kon? Behalven dat zulke togten dien Heer ongemeen afgesloofd hebben, en niet, zonder het leven aan veel Javanen te kosten (die hem, te paard met alle de zynen rydende, te voet volgen moesten) nog voleindigt zyn.

Deze Heer is, voor al in 't einde van zyne Regeering, niet zeer gelukkig geweest: want schoon nu in 't eerst Java in rust was, en de handel nog al zyn ouden loop had, deden zich echter naderhand, en voor al A°. 1713, veel moejelykheden, zoo op Macassar en in Ternate, als ook weer op Passaroewan, en nog wel de zwaarste in Persiën, en in 't Ryk van den Mogol, op, in welk eerste Ryk de E. Maatschappy, door de onvoorzichtigheid van de Heer Directeur Makkarè, 5 tonnen gouds nu verlooren had, en in 't tweede Ryk door de dood van den Mogol (gelyk wy dat onder de zaken van Persiën, en van Suratte breeder toonen) een geschenk van dertien tonnen gouds, en dertig duizend gulden, voor niet (om zoo te spreken) quyt was. Al te zamen zaken, die geenzins door nalatigheid, of eenig quaad bevel van zyn Edelheid veroorzaakt, maar die echter in zich zelve de Heeren in 't Vaderland zoo voorquamen als zy lagen, en hen in die omstandigheid (gelyk men wel denken kan, niet zeer aangenaam waren. Daar by quamen nog eenige moejelykheden op Padang, op 't Eiland Sumatra, behalven dat in dit jaar ook dit navolgende besluit der Heeren zeventienen, ontrent het gene ieder een na 't Vaderland medenemen mogt, te voorschyn quam, het welke van dezen inhoud was. A°. 1712.

Lyste en Reglement, waar na een ieder uit Indien t'huis komende, in 't medenemen van 't getal en volumen van zyn bagagie, gelast werd zich precieselyk te gedragen, als mede de Fiscaals en anderen geordonneert, zich op het nakomen van deze, by het vertrek der schepen, naauwkeurig te informeeren, en 't geen, of in groote, of getal, dit Reglement te buiten gaat, aan te houden, om daar mede gehandeld te werden, volgens de ordres van de E. Maatschappy, dog ingevalle, niet tegenstaande deze ordres, eenige meerder goederen of verderen omslag, als by dit Reglement uitgedrukt staat, by iemand in 't Vaderland aangebragt wierde, zal al het zelve, van wat conditie, of soorte, het mogte zyn, ten voordeele van de E. Maatschappy aangehouden worden, zonder dat in deze afgegaan werd van het 52, 53 en 54 Artikel, van den Artikel-brief, waar by gereguleerd is, hoe ieder bediende van de E. Maatschappy, van wat qualiteit hy zoude mogen zyn, zich ontrent zyn geld en middelen, in de t'huisreize moet gedragen, als voor een

Commandeur van de vloot, geen Raad van Indiën zynde.	4 Kisten, lang 5 voeten, hoog en wyt 2 voeten; dog vrouw en kinderen mede nemende, 5 kisten. 2 dito van de groote als Matroozen kisten, dat is 4 voet lang 1½ voet hoog en breed. 8 Fles-kelderen van 12 flessen ieder, of iet anders van de zelve volumineusheid en zwaarte. 10 Potten Atsjaar of Tamarinde.
Opperkoopman, geen Commandeur zynde.	3 Kisten lang en wyt als boven, dog met vrouw en kinderen 4 kisten. 2 dito van de groote als Matrooze kisten, dat is, 4 voet lang, 1½ hoog en breed. 4 Fles-kelders van 12 flessen ieder. 6 Potten Atsjaar of Tamarinde.

 3 Kisten

A°. 1712.

Schipper —— ——	3 Kisten lang en wyt als boven. 1 dito van de groote als Matroozen kisten, dat is, 4 voet lang, 1½ hoog en breed. 4 Fles-kelders van 12 flessen ieder. 6 Potten Atsjaar of iets anders daar in.
Predikant —— ——	2 Kisten, lang en wyt als voren. Met vrouw en kinderen 3 kisten. 2 Matroozen kisten, daar onder een met boeken, dat is 4 voet lang 1½ hoog en breed. 2 Fles-kelders van 12 flessen. 2 Potten Atsjaar.
Koopman, of Kapitein.	2 Kisten lang en wyt als boven. Met vrouw en kinderen 3 kisten. 2 Van de groote als Matroozen kisten, dat is 4 voet lang, 1½ voet hoog en breed. 2 Fles-kelders van 12 flessen. 4 Potten Atsjaar of Tamarinde.
Onderkoopman of Luitenant.	2 Kisten van lengte en wyte als boven. 3 Fles-kelders van 12 flessen ieder. 2 Potten Atsjaar.
Opper-Stuurman ——	1 Kist van lengte en breedte als boven Matrooze kist. 2 Fles-kelders van 12 flessen. 2 Potten Atsjaar.
Onder-Stuurman, of Assistent.	1 Kist van groote als boven. 2 Fles-kelders van 12 flessen. 2 Potten Atsjaar.
Sergeant —— —— Opper-Barbier —— —— Ziekentrooster —— ——	1 Kist als boven. 1 Fles-kelder van 12 flessen. 1 Pot Atsjaar.
Derde Waak —— ——	Kist lang 4½ voet, hoog en breed 2 voeten. Pot Atsjaar.
Opper-Timmerman behalven de Timmermans-kist. Hoog Bootsman —— Schieman —— —— Bottelier —— —— Opperkuiper —— —— Konstapel —— —— Opper-Zeilmaker —— —— Korporaal —— ——	Ieder een kist lang 4½ voeten, breed 2 voeten, en hoog gelyke 2 voeten.
Timmerluiden, behalven hun timmerkisten, die ten minsten 20 gl. ter maand winnen. Hoog-Bootsmans-maat —— Kok —— —— Koks-maat —— —— Tweede Kuiper —— Scheeps-Korporaal —— Tweede Zeilmaker —— Trompetter —— —— Quartier-Meester —— Konstapels maat —— —— Landspassaat —— —— Tweede Chirurgyn —— Bottteliers maat —— ——	Ieder een kist van 4½ voeten lang, breed 1½ voeten, hoog gelyke 1½ voet.

Jong

Jong Chirurgyn —— Jong timmerman winnende minder dan 20 gulden ter maand —— Jong Kuiper —— —— Jong Zeilmaker —— —— Provooft —— —— Bosſchieters, winnende van 10 tot 12 gulden ter maand —— —— Adelborſten —— —— Jong Scheeps-Korporaal ——	Ieder een kiſt lang 4 voeten, breed 1½ voet, hoog gelyke 1½ voet.
Bootsgezellen winnende 9 gulden ter ter maand, en daar onder inkluis. Soldaten —— ——	Ieder een kiſt, lang 3½ voet, breed 1 voet 4 duim, hoog gelyke 1 voet 4 duim.

Aldus gedaan, geordonneerd en gearreſteerd ter vergadering van de zeventienen, de generale Nederlandſche Ooſt-Indiſche Maatſchappy repreſenteerende, binnen Amſterdam, den 24 July 1698.

In kenniſſe van my

E. SCOTT.

En het nieuwe den 30 Oct. 1711 beraamd, en in Maart 1713 aangeſchreven, bepaalde dit werk aldus nog nader:

	Kiſten	Fleskelders	Potten.
Een Generaal of Directeur mogt mede nemen maar —— ——	18	12	16
Een Raad van Indiën ——	10	12	16
dog met een huisgezin —— ——	12		
Een Raad van Juſtitie, Gouverneus, en Directeurs met een huisgezin.	9	10	12
Een Commandeur van de vloot ——	4	8	10
Matroozen kiſten a 1½ voet ——	2		
Een Opperkoopman —— ——	3	4	6
een huisgezin hebbende —— ——	4		
Matroozen kiſten —— ——	2		
Een Schipper —— ——	3	6	6
Matroozen kiſten —— ——	1		
Een Predikant —— ——	2	2	2
dog met een huisgezin ——	3		
Matroozen kiſten —— ——	2		
Een Koopman of Kapitein ——	2	2	4
Matroozen kiſten —— ——	2		
Een Onderkoopman, Luitenant, en Vaandrig; dog alle vrye lieden na hunne rang, en dienſt —— ——	2	3	2
Een Opperſtierman —— ——	1	2	2
Matroozen kiſt —— ——	1		
Onderſtierman, Boekhouder, en Aſſiſtent.	1	2	2
Een Sergeant, Opperwondheeler, en Krankbezoeker —— ——	1	1	1
Een derde Waak, en jong Aſſiſtent ——	1 a 4½ voet		1
Alle de minderen tot Timmerlieden toe.	1 dito.		
dog die geen 20 guld. wonnen ——	1 a 3½ voet.		

Was onderteekend

E. SCOTT.

In 't laatſt van Ao. 1713 was zyn Edelheid weder op zulk een inlandſche tocht, niet tegenſtaande hy reeds aan de loop ging, alwaar zyn Ed. verſcheide zeer gevaarlyke zwavel-bergen over moeſt, waar onder 'er waren, daar men den damp en rook niet alleen had zien uitkomen, maar waar van de ſchoenen van zommige Hee-

A°. 1713. Heeren verbrand waren, en door welkers korst zommige van 't gezelschap met een rotang gestooten hadden. Men zei ook, dat een van de ladders 180 voeten lang, en reeds tegen een van die bergen, Bandong genaamd, aangebragt, in 't gezicht van zyn Ed afgebrand, en dat hy zedert dien tyd zoo verzwakt was, dat hy, alzoo zyn koorts toenam, en hy nu, niet meer konnende ryden, door eenig volk moest gedragen werden, besloot te rug te keeren, waar na hy met een kleen vaartuigje, daar zyn Ed. met zyn zoon, en pas een flesje wyn, 28 uuren, in groote koude, in 't uiterste gevaar van zyn leven, wegens roovers, kaymans, en andere ongevallen, zat, en onzeker, waar hy was, omzworf, zynde van de troep, door toedoen van een verkeerden wegwyzer, afgeraakt. Ook had zyn Ed. in een andere praauw de Heer Castelein, Directeur Generaal, en de Heer Gobius in een derde, by zich Zyn Edelheid quam eindelyk nog zeer gevallig te rechte, en den 19 September met een schip van Tandjong Poera weder t'huis, zynde dood zwak geworden door een dunneloop, en de koortzen, daar op gevolgt.

Zyn dood A°. 1713. Zyne ziekte nam dagelyks hoe langer hoe meer toe, terwyl hy den 18 October dezes jaars 1713 zestig jaar oud wierd. Dit duurde zoo nog tot den 17 November, wanneer zyn Ed. pas na half vier in den morgenstond, en na 4 jaren, en 17 dagen de E. Maatschappy als Opperlandvoogd van Indiën gedient te hebben, quam te sterven.

Tusschen beiden moet ik van dezen togt nog zeggen, dat de Heer Castelein verhaalde, dat zy op een plaats geweest waren, daar de lucht zoo koud, en de grond zoo heet was, dat zyn schoenen, zonder dat hy 't nog eens voelde (konnende het van de koude niet langer harden) van zyn voeten brandden, en de Heer van der Horst heeft my boven dien verhaald, dat het zoo koud op zekere plaats was, dat hy een groote platte zilvere bier-kan vol mom en kleen bier dede, biedende een van die Soldaten die zilvere kan, zoo hy ze, niet tegenstaande de groote koude, uitdrinken kon, tot een geschenk aan; dog niemand kon het doen, zoo kil-koud was het daar, en by dag was het ondragelyk heet; zoo dat die reis veeler menschen leven had konnen kosten, zoo zy langer geduurd had.

Zyn Edelheid wierd den 20 zeer statelyk op 't Hollands kerkhof begraven. Van den Zeevoogd op de Reede wierden 17, van den Onder-Zeevoogd 15, van den Schout by nacht 13, en van alle de schepen (uitgenomen die na 't Vaderland geladen waren) 3 kanon-schooten gedaan, van 't kasteel wierd al 't geschut losgebrand, en verder op de buiten-posten gelast ieder 5 schooten te doen.

Hoedanig zyne lykstatie geweest is, kan men uit dit volgende opstel zien. A°

Lyk-statie van zyn Edelheid de Heer Gouverneur Generaal Abraham van Riebeek *L: M: in 't Kasteel Batavia op den 17 November 1713 's morgens ten half vier uuren overleden, en den 20 dito 's morgens na 7 uuren begraven; zynde de statie begonnen ten 8, en geëindigd ten 10 uuren.*

1 De Borger-Ruitery. En sta

2 Het Vaandel Borgers van de Oost-zyde.

3 Het Vaandel van de West-zyde.

4 De Ruitery dezes kasteels opgevoerd door den Vaandrig Vogel.

5 Het Vaandel militairen van de Nieuwpoort opgevoerd door Kapitein Didloff Blad.

6 Het Vaandel militairen van het kasteel, opgevoerd door Kapitein Alexander Konstantyn de Pluys.

Twee Trompetters te voet met lange slepende mantels.

Kapitein Christiaan Trekmeyer met een lange slepende mantel, dragende het cornet of de standaart.

Twee paarden in den rouw, het eerste met zwart laken, en het andere met zwart fluweel bekleed, ieder geleid door twee stalknegts met sjerpen, rouwbanden, en een lange zwarte rok ter aarde toe.

Ornament-dragers, alle in den rouw met lange slepende mantels.

De Opperkoopman Hendrik haak Dirxzoon, houdende het Wapen.

De Opperkoopman Harmannus van Sugtelen, met het helmet.

Kapitein Zacharias Gallard, houdende de bloote degen met de punt om hoog.

De Opperkoopman Abraham Schepmoes, voerende de wapen-rok.

De Opperkoopman Govert van Wyngaarden, met de handschoenen.

De Opperkoopman Hendrik Huisman, voerende de spooren.

Kapitein Joost Michielszoon Wilstede, houdende de degen in de schede met het gevest om hoog.

Hier op moeten volgen

De Koetzier van zyn Edelheid, Daniel Gerard Klein, met een sjerp en rouwbant.

Het lyf-paart van zyn Edelheid met zwart kroon-ras omhangen, en een zwarte fluyer, geleid door den Koopman Isaak Marmer, en den Luitenant Jacob

 cob Appeldoorn, beide met lange mantels.

Nog een paart, met dito, geleid door . . . .

De Hofmeester, Michielszoon Dubbels, met de lange mantel.

Ingelyker voegen de Domesticquen: Gerrit Zwart, en Willem Mulmeester, alle agter den anderen.

Vier Helbardiers van zyn Edelheid zalr. twee aan twee achter den anderen, met sjerpen en rouwbanden, mitsgaders hunne helbaarden agterwaard.

De Luitenant Kryn Haasbroek in het harnas met de regiment-staf.

Voorts het lyk met een zwart fulpe kleed overdekt, werdende gedragen door de volgende, als

Dragers (dog nota, de baar zal onder 't kleed gedragen werden door veertig Timmerlieden, die ook de kist in 't graf zullen moeten nederlaten, zonder dat daar toe eenige slaven zullen mogen gebruikt werden.)

Kapitein Jacob Palm.
Kapitein Christiaan Hollyzer.
Kapitein Jan Jurgen de Roode.
De Luitenant Aarnout van Kloon.

Koopluiden.

De Koopluiden Labourdette, Chastelein, en de Radder, benevens den Luitenant van Kloon zullen ook toezien, dat alles met de lyk-statie in goede ordre opgeroepen werd, en uit het kasteel gaat, ten welken einde hen zullen moeten verdeelen op verscheide plaatzen, zoo binnen, als buiten het kasteel.

Joan Auwer.
Roelof Diodaty.
Abraham Labourdette.
Andries van Houten.
Adriaan Oost-wald.
Jacob Radder.
Walraven de Lely.
Jeronimus van Dilsen.
Jacob van Loo.
Antoni Chastelein.

Schippers.

Harmannus Schut.
Jan Wynants.
Pieter Koster.
Ary Turfkloot.
Jacob Regenboog.
Pieter Prop.

Borgers.

Adriaan Breving.
Kornelis van Hamme.
Jan Adolf Meentze.
Hendrik Wildeland.
Harman Sluiter.
Adriaan Leenhouwer.

Slipdragers.

De E. Ferdinand de Groot, Ontfanger generaal.

De E. Antoni Valkenier, oud eerste Opperkoopman dezes kasteels, en geëligeerd Commandeur der Retour-vloot.

De E. Johannes Mullerius, eerste Opperkoopman dezes kasteels.

De E. Johannes Pieterszoon, tweede Opperkoopman dezes kasteels.

De E. Hans Fredrik Bergman, Zergeant Major.

De E. Wessel van Neerkassel, Commandeur, en Equipagie meester.

De E. Adriaan de Visser, Visitateur generaal.

De E. Philip David van Uchelen, Oud-Commandeur van Gale.

Achter het Lyk.

Twee Helbaardiers van zyn Edelheid, met sjerp en rouwbanden, de helbaarden agterwaard dragende.

Voorts de vrienden, en naaste bestaande.

De E. Johan van Riebeek.
De E. Kornelis Hasselaar.
De E. Arnoldus Abeleven.
De E. Gerrit van Oosten.
De E. Johannes Everhard Verschuur.
De E. Jan Fredrik Gobius.

Twee Helbaardiers voor uit.

Zyn Hoog-Edelheid de Heer Christoffel van Zwol, Gouverneur Generaal van Nederlands India.

Zyn Hoog-Edelheid de Heer Willem van Outhoorn, Oud-Gouverneur Generaal van Nederlands India.

De E. Heer Abraham Douglas, Directeur Generaal van Nederlands India.

De E. Heer Kornelis Chastelein, ordinaris Raad van India.

De E. Heer Mattheus de Haan, ordinaris Raad van India.

De E. Heer Frans Kastelein, ordinaris Raad van India.

De E. Heer Laurens Tolling, ordinaris Raad van India.

De E. Heer Hendrik Zwaardekroon, extraordinaris Raad van India.

A°. 1713. De E. Heer Pieter Roozelaar, extraordinaris Raad van India.

De E. Heer Theodorus de Haze, extraordinaris Raad van India.

De E. Heer Samuel Timmerman, extraordinaris Raad van India.

De E. Heer Jacob Faas, extraordinaris Raad van India.

De E. Heer Joan Kornelis d'Ableing, extraordinaris Raad van India.

De E. Heer Joan Ableven.

Monſr. Pieter Berkman.

Monſr. Reinier Berkman.

Monſr. Reinier Overtwater.

Monſr. Joan de Ruiſſer.

Monſr. Mattheus de Ruiſſer.

Monſr. Antoni Pieterszoon.

De Heer Balthazar Cojet Oud-Gouverneur van Amboina.

De Heer Jan Jacob Erberveld, Oud-Gouverneur van Macaſſar.

De Heer Willem Six Oud-Gouverneur van Malakka.

De Heer Joan vander Nipoort Geheimſchryver van haar Hoog-Edelheden.

De achtbare Raad van Juſtitie dezes kaſteels Batavia nevens hunnen deurwaerder met ongedekten hoofde, dragende zyn wapen en ſtok vooruit gaande, als mede de Subſtituten der Officieren, de welke zig wederzyds moeten rangeeren aan de buitenkant ontrent hunne meeſters.

Het Eerw. Collegie van Heeren Schepenen dezer ſtede met hunne bodens, insgelyks met blote hoofden, nevens hunne wapens en ſtokken vooruit gaande, als mede de Subſtituten der Officieren, als voren, wederzyds aan de buitenkant van hunne Meeſters.

De Eerw. broederen Predikanten.

De Eerw. Heeren Weesmeeſteren dezer ſtede met hunne Bode vooruit gaande met ongedekte hoofden.

Het Eerw. Collegie van Heeren Heemraden met hunnen Boden vooruit, als voren, bloots hoofds.

De Heeren Commiſſariſſen van Huwelykze en kleene zaken, met hunne Boden vooruit, als voren ongedekt.

De Boedelmeeſters van de Chineezen en vreemde ſterfhuizen met hunne Boden, als voren, bloots hoofds.

Ouderlingen en Diaconen.

De E. Nicolaas van den Heuvel, Oud-Commandeur van Jafnapatnam.

De E. Laurens de Vogel, Adminiſtrateur van 's E. Maatſchappy's medicinale winkel.

De Opperkoopman Salomon Storm.

De Opperkoopman Joannes Hertenberg.

De E. Abraham Douglas, Junior.

De E. Jan Pinket, Opper-Chirurgyn van 't kaſteel.

Fredrik Brommer, Baas van de Wapenkamer. A°. 1713.

De Luitenant Abraham Laffont.

De E. Jan Harmenszoon vander Burg.

De E. Jacob Torant.

De E. Pieter Andrieszoon Torant.

Monſr. Jan Chriſtoffel Torant.

Pangerang Poerabaja.

Pangerang Joeda de Ningrat, en

Pangerang Sangiang.

De eerſte Kapitein der Maleyers Wan Abdul Bagoes.

alle met lange mantels {
De Kapitein Zacharias Bintang.
De Kapiteinen der Mardykers, of Inlandſche Borgeryen dezer ſtede, te weten:
Lambert Jacobszoon.
Nicolaas Michielszoon.
Pieter Antoniszoon.
Diogo Janszoon Sleem.
Iſaak Willemszoon.
Pieter d'Almeida.
}

De Chineeſche Kapitein Tanboqua, benevens de Luitenant, en oude Boedelmeeſters, op hun wyze gekleed en georneerd.

De Macaſſaarze, Boegineeze, Balize, Javaanze, en andere Inlandze Kapiteinen, daar onder begrepen der Amboineezen Kapitein Laxamana, en de Balier Goeſti Bidouloe.

Voorts alle Kooplieden, Schippers, Borgers, Onderkooplieden, Aſſiſtenten, Werkbazen, Mardykers, Baliers, Javaanze Officieren, enz. item een groote hoop der voornaamſte Chineezen, en allerhande ingezetenen, en traffiquanten dezer ſtede, dat een getal, en groote ſleep van menſchen uitmaakte.

Dien zelven morgen vroeg ten 7. uuren vergaderden haar Edelheden, om ten eerſten over een nieuwen Opperlandvoogd te ſpreken, en by beſlotene briefjens te ſtemmen, en de Heer Chriſtoffel van Zwol wierd by de meeſte ſtemmen (alzoo zyn Edelheid 'er zeven, en de Heer Douglas 'er maar vyf had) gekoren, en trad als negentiende Opperlandvoogd van Indiën op.

Wy vertoonen zyne beeltenis in de plaat C. C. P.

Ik heb niet willen nalaten ook dezen Heer Opperlandvoogd van Riebeek met dit navolgende vers op zyne Tombe te vereeren.

De wak're RIEBEEK, *die zeer weinig zyns gelyk*
Gezien heeft met de pen, en om iets uit te denken,
Dog ongelukkig in zich zelve zoo te krenken,
En and're, by die tocht na Java's Zuider-Ryk,
Legt hier beneden, waard een beter dood te ſterven,
Van al zyn vrienden zeer beweend, die hem nu derven. F. V.

Zyn

1713. Zyn Edelheids Gemalin ftierf den 18 May 1714, en dus niet lange 'er na, en zyne kinderen vertrokken nog in dat zelve jaar na 't Vaderland, daar zy behouden quamen, zynde zyn jongfte dogter aan haren neef, den Heer Gerard van Ooften, op Batavia getrouwt, de zoon by zyn komft Heer van Bunfchoten geworden, en Mevrouw Bors van Waveren nu weer weduwe. A°. 1713.

HET LEVEN VAN DE HEER OPPERLANDVOOGD CHRISTOFFEL VAN ZWOL.

...even de ...Op- ...nd- ...d ...tof- ...an ...l. DEze Heer is de negentiende Opperlandvoogd van Nederlands Indiën, en een Amfterdammer van geboorte geweeft.

Hy voer A°. 1683. van Amfterdam met het fchip de Anna, als Affiftent uit, en geraakte ten eerften in de geheime fchryfkamer van zyn Edelheid Camphuis, onder welken hy, door naarftigheid, en naauwkeurige opmerking op alles, in het kort zoo verre geraakte, dat hy A°. 1690. eerfte Klerk, en Koopman in September 1691, en A°. 1695. Geheimfchryver provifioneel, gelyk hy dat werkelyk in Auguftus 1696. onder de Heer van Outhoorn wierd.

Hy nam dat Ampt tot A°. 1700. met veel lof waar, zynde een zeer net en naauwkeurig man in alles, dat hy opftelde, en wierd in dat zelve jaar buitengemeen, en A°. 1702. (volgens fchryven der Heeren zeventienen) gemeen Raad, dat hy echter, fchoon de Heer van Outhoorn nog niet afging, als 7 Raad (buiten gewoonte) bleef, nemende toen niet alleen zyn eigen poft in 't befchryven van deze of geene Landvoogdy, maar ook nog wel verfcheide poften van deze en gene zwakke Heeren waar.

By het vertrek van de Heer van Hoorn had zyn Ed., als oudfte Raad tot het ampt van algemeen Beftierder behooren op te treden; dog zyn Ed. was zeer onbehoorlyk door beftel van zeker Heer voor by gegaan, en de Heer Douglas, die ook in verre na by de Heer van Zwol niet te vergelyken was, boven zyn hoofd als Directeur Generaal van de Heeren zeventienen gemaakt.

...dit 1713. ...rd. Dit, hoewel zeer hart voor zyn Edelheid te verduwen, moeft hy egter verzetten, ter tyd toe, dat de Heer van Riebeek overleden zynde, zyn Ed. van de 12 ftemmen 'er 7 kreeg, en dus den 17 November 1713. de negentiende Opperlandvoogd van Indiën wierd.

Men zegt, dat 'er over de goedkeuring van dien nog veele tegenftribbelingen in de vergadering der Heeren zeventienen gevallen zyn, alwaar de Heeren van Amfterdam gaarne den Heer Douglas zouden doorgedrongen hebben; dog de Heeren van Zeeland (zoo men my bericht heeft) haalden het voor de Heer van Zwol met de grootfte billykheid ter wereld over, gelyk hy ook daar op den 18 May 1715. voorgefteld is.

Zyn Edelheid was, toen hy dit ampt aanvaarde, 51 of 52 jaaren (na giffing) oud, kort van geftalte, mager, bleek, dog wel befneden van aangezicht, kort en rond van wezen, zwart en zeer levendig van oogen, bruin van verw, grys van hair, zeer nedrig en ftemmig van gewaad, maar een Heer van groot verftand, zeer kort en krachtig van ftyl, in het minft niet baatzugtig nog inhalende; dog zeer gezet op den dienft van zyn Heeren en Meefters, waar in hy ook niemand oit ontzag, gelyk hy daar van een klaar bewys gaf, wanneer hy alleen in Rade van Indiën het afzetten van Pangerang Depati Anom afkeurde, en zyn gevoelen daar over aanteekenen dede.

Hy was ongemeen doordringende van oordeel, zeer vaardig en net ter pen; dog heb zyn Ed. noit voor een man van groote bequaamheid ontrent den handel gekend, dat ook aan zyne middelen (die niet zeer groot waren) wel te zien was, alzoo hy zich daar mede zeer weinig bemoeide, vergenoegende zich met de voordeelen, die hem zyn ampt op een billyke wyze gaf.

Voor en ook in zyn tyd waren 'er zes Heeren, van welke men zeide, dat zy den ganfchen handel van de Amfioen zeer onbehoorlyk dwongen, en met hun zeffen alles op een vry onregtvaardige wyze opkogten: want alle de Schippers, uit Bengale komende, wierden altyd verklikt, of zoo niet, ten minften gedwongen door deze lieden (die my menigmaal genoemd zyn) om een kift Amfioen voor die prys, die zy hen boden (welke hunne gedane onkoften niet goed maken kon) te geven, of anders wierd hen verboden, die aan een ander te verkoopen, ja zy wierden anders gedreigt, dat men die aanhalen zoude. Men zegt, dat deze zes door grooter Heeren onderfteund, en daar door alle andere vry-lieden belet wierden daar iets van te krygen.

Een van deze zes quam zyn Edelheid, zoo als hy Opperlandvoogd geworden was, veel

Ao. 1713. veel geluks wenſchen. Zyn Ed. bezag hem eens en tweemaal van naby, vragende ook, als of hy hem niet wel kende, na zyn naam, dien hy daar op noemde, waar op zyn Edelheid zeide, zyt gy die man, nu kenne ik u zeer wel, en dan zyt gy een van die zes, die den Amfioen, tot nadeel van zoo veel Borgers, by 't leven van myn voorzaat, zoo ſchandelyk opgekogt hebt; dog ik zeg u, al wat te voren geſchied is, dat is voorby; maar draag zorg, dat het onder myne regeering niet geſchiede: want daar moeten meer Borgers, dan gy met uw zeſſen, leven, en zyt verzekerd, dat ik al 't geen voortaan daar ontrent zou mogen geſchieden, zonder eenige oogluiking ſtraffen zal, weshalven gy uwe makkers kond waarſchouwen; en draag ook zorg, van zoo veel voortaan by die vreemdelingen niet te verkeeren, waar van uw huis altyd vol is, alzoo dat al mede zoo glad niet, als by den vorigen Opperlandvoogd, gaan zou.

Die Heer, aan wien de Heer *van Swol* deze waarſchouwing dede, was (zoo men my naderhand bericht heeft) zeker Heer *van Coulſter*, die zyn werk maakte, om dagelyks met deze en gene Engelzen, die op Batavia verſcheenen, te verkeeren, en die, uyt hoofde van dien ſterken ommegang met de zelve, zeer verdacht was van eenigen verboden handel met hen te dryven, waar ontrent hy van dezen nieuwen Heer Opperlandvoogd met meer beſcheydenheyd, alzoo zyn Edelheyd hem ordentelyk waarſchouwde, behandeld wierd, dan mogelyk een ander Opperlandvoogd zou gedaan hebben.

Men zegt ook, dat die ſchadelyke handel naderhand of zoo niet, als bevorens, of ten minſten met meer omzigtigheyd, dan wel ten tyde van de Heer Opperlandvoogd *van Riebeek*, gedreven, en dat daar door allenskens bewerkt is, 't geen zyn Edelheyd de Heer *van Zwol* daar door beoogd had, te weten, dat zig de zoete winſten, op den voornoemden handel vallende; tot wat meer dan zoo weynige Borgers mogten uytbreyden.

Dus heeft hy, als een zeer ſchrander Staatkundige, zyn doorzichtig oog over veel andere zaaken van gewigt laten gaan, waar op men by de vorige Regeering met de allergrootſte naaukeurigheyd niet gelet ſcheen te hebben, en die zoo zagt en ongevoelig herſteld, dat men veel reden had om daar over verwonderd te zyn, en om zyn Edelheyd's voorzigtige wyze van behandeling in dezen in allen deelen te pryzen, alzoo'er niets was, daar hy niet met veel zugt voor de zaaken van zyne Heeren en Meeſters, en te gelyk ook met veel genegenheyd voor den welſtand der byzondere Ingezetenen van Batavia, nacht en dag voor waakte, zich zelven geenen arbeyd, als zyn Edelheyd maar eenige dienſt daar door toebrengen kon, ontziende, gelyk hy ook veel zaaken, die hy anders deze en gene minderen aanbeveelen kon, zelfs ontworpen heeft, om te eer zyn heylzaam oogwit voor 't gemeen hier door te bereyken. Ao.

By zyn tyd is de E. Maatſchappy met den oorlog op Java, en ook met die op Malabar gedrukt geweeſt, en heeft ook verſcheide reizen groote ſchade by 't verliezen van ſchepen gehad, en egter zyn in zyn tyd de Actien der E. Maatſchappye wel 10 ten honderd na zyne optreding gerezen.

Zeker Heer hier te lande heeft my verzekerd van een Bewindhebber zelf gehoord te hebben, dat de Heer van Zwol in het eerſte jaar van zyne Regeering wel tien millioen meer, als de Heer van Riebeek, voor zyne Heeren en Meeſters gewonnen had.

Onder het opperbeſtier van zyn Edelheid vonden haar Edelheden in de maand van Maart 1717. goed, om de Chineezen met hunne Jonken op Batavia gekomen, te dwingen het Pikol Thee, daar zy 60 ryxdaalders voor eiſchten, en dat zy verklaarden nu niet minder, om de zware bodemery, te konnen geven, voor 40 ryxdaalders aan de E. Maatſchappy, gelyk bevorens, over te laten, of dat zy anders geen laſt zouden mogen breken.

Vermits nu dit laatſte nog grooter ſchade voor hen geweeſt zou zyn, kozen zy van die twee quaden het minſte, te weten, de Thee 'er voor te geven (dat zy tot hun groote ſchade deden) dog zwoeren te gelyk, dat'er noit geen Jonken weer op Batavia komen zouden, gelyk zy'er ook zedert niet weer geweeſt zyn, behalven dat ook de Keizer van China hier over zoo vertoornd was, dat hy 's jaars daar aan alle de Chineezen, zyne onderdaanen, en geen vaſte ingezetenen van Batavia zynde, op ſtraffe van hunne vrouwen, kinderen, en al hunne vrienden tot ſlaven te maken, na China opriep.

De ſchade, die de Ed. Maatſchappy, en voor al Batavia, hier door geleden heeft, gelyk mede alle byzondere en na het Vaderland vertrekkende vrienden, is ongeloovelyk groot geweeſt, behalven dat de groote handel van die aanzienelyke ſtad daar door ook zeer afgenomen is.

Zy bragten uit China zeer veel goederen tegen een redelyke prys, die de onzen nu wel eens zoo dier moeten betalen. Ook namen zy zeer veel goederen, en voor al peper, van ons, waar af de bloote tol van inkomen en uitgaan een groote ſomma bedroeg. En de handel met de t'huisvaarders is daar door geheel en al den bodem ingeſlagen, waar door de ingezetenen van Batavia, ſchoon al geld hebbende, 'er niets mede konnen winnen.

Zyn Edelheid moet geen vriend van de Heer Zwaardekroon geweeſt zyn, alzoo

hy

D D f

M. Balen Delineavit ad effig. D. Jongman sculp.

CHRISTOFFEL VAN SWOL

Gouverneur Generaal van Nederlands Indiën

18. hy dien gedurig van honk, dan na Java, en dan weer na Malabar, als Veld-Heer wilde hebben, die egter geen zin had, om op een van beide die togten te gaan, waar mede hy zekerlyk dien Heer tot zyn vyand gemaakt, en zyn huisgezin geen dienst gedaan heeft, gelyk ik geloove, dat zy dit na zyn dood wel gevoeld hebben, zoo zy 't nog niet gevoelen, zoo men my berigt heeft.

Het eenige anders van belang onder zyne regeering voorgevallen, is, dat den oorlog op Malabar, by een goed verdrag met den Samoryn Ao. 1718 geëindigd, en dat ook den geld- en mensch-verslindenden oorlog op Java, door 't veroveren van Soerabaja, in zulk een staat gebragt was, dat men daar van niet veel quaads meer te vreezen had.

ood 18. In dat zelve jaar is zyn Edelheid, na een ziekte van ontrent 3 maanden, en na de E. Maatschappy vyf jaren, min vyf dagen, met veel yver, en tot hun groot voordeel (hoewel tot nadeel der byzondere lieden) gediend te hebben, den 12 November overleden, en den 26 dito zeer statelyk begraven. Wy vertoonen zyne afbeelding in de plaat D. D. P.

Ik heb niet konnen nalaten dezen Heer, dien ik zeer wel gekend hebbe, mede met dit vers op zyne Tombe te vereeren.

O wakkere VAN ZWOL, *die door uw groote geest*
Van de allerlaagste trap tot de hoogste wist te klimmen A. 1718.
In 't Oosten op een tyd, dat zich daar aan de kimmen
Veel wolken toonden, van een ieder zeer gevreest.
Wie zogt, gelyk als gy, de winst der Opper-Heeren,
Of hunne schat-kist zoo behendig te vermeeren.

F. V.

Den 13 dito, zoo als zyn Edelheid overleden was, wierd 'er in Raade van Indiën veel beweging ontrent het kiezen van een nieuwen Opperlandvoogd gemaakt.

De Heer Castelein, hoewel een wakker Heer, weigerde dit, onder voorgeven van tot deze bediening niet bequaam te zyn.

De Heer de Haan, een zeer bequaam Heer, schoof dit wegens zyne hooge jaaren, al mede van den hals, en de Heer Zwaardekroon, mede een byzonder bequaam Heer, weigerde dit al mede ettelyke reizen, zoo dat te dier tyd het Oppergebiederschap van Indiën, om zoo te spreken, gelyk als te grabbel geworpen wierd, zonder dat'er iemand van de Heeren was, die 'er zin in had, om 'er een bod na te bieden.

Dit stond dus al eenigen tyd, tot dat de Heer Zwaardekroon, ten derdemaal zeer ernstig daar toe verzogt zynde, het eindelyk aannam, en twintigste Opperlandvoogd van Indiën wierd.

HET LEVEN
VAN DE HEER
OPPERLANDVOOGD
HENRIK ZWAARDEKROON.

ven Heer ogd de- DEze Heer is de twintigste Opperlandvoogd van Nederlands Indiën, geweest; voerende 't oppergezag in dat beroemd Batavia, dat een *zwaard* door een *kroon* of *krans* tot een wapen voerd, eveneens als zyn Edelheid, als't ware ten voorteeken, dat eens een Heer Zwaardekroon daar over gebieden, en dat hy het *zwaard* met zoo veel roem en luister voeren zoude, dat hy waardig zou zyn met een *kroon* of *krans* van eere beloont te werden.

Hy is een Rotterdammer van geboorte, quam Ao. 1684 uit, onder de Heer Henrik Adriaan van Reede, algemeen Commissaris, of gevolmagtigde van de Heeren zeventienen, om Ceylon, Bengale, Choromandel, en Suratte te gaan bezoeken, en daar na te vorschen, of'er alles ordentelyk toeging.

Hy was te dier tyd (na gissing) ontrent 23 of 24 jaar, en wierd van zyn Ed. als Geheimschryver gebruikt, welk ampt hy tot zyn Hoog-Edelheids dood (te weten tot den 15 December 1691) waarnam.

Ao. 1694 heb ik zyn Ed. als Opperkoopman gekend, zynde toen een van de braafste jonge Heeren van Batavia, en by de aanzienlykste Juffers te dier tyd in zulken hooge agting wegens zyn fraeje gestalte geweest, dat zekere jonge Juffer, by welke zyn Ed. voor zeker aanzienelyk Heer (zoo men toen zeide) 't huwelyk verzoeken quam, hem vlak uit zeide, dat zy om redenen geen zin in dien Heer, maar zoo veel agting voor zyn Ed. had, dat indien hy voor zich zelven spreken quam, zy aanstonds wel weten zou, wat daar op

A°. 1718. te antwoorden; en dat zy ondertusschen zyn Ed. wel voor een van hare twee gevolmagtigde gebruiken wilde, om te gaan onderzoeken, of dien Heer ook zoo van lichaam, als men daar van zeide, gestelt was, waar van toen by myn aanwezen op Batavia (alzoo ik naderhand dien Heer zelf nog in den huwelyken staat bevestigt heb) als ware hy zeer mismaakt van gestalte, gesproken wierd.

In 't latste van A°. 1694 is zyn Edelheid eerst Gezaghebber, en wat later Bevelhebber van Jafnapatnam geworden, alwaar hy dit naaste eer-ampt aan dat van den Landvoogd van Ceylon tot in December 1699 waarnam, op welke tyd zyn Ed. Directeur van Suratte gemaakt is.

Zyn Ed. gaf ongemeene preuven van zyn verstand en kennis ontrent de zaken aldaar, zoo in opzicht van den handel, als van de bestier-kunde.

Hy bediende dit ampt tot A°. 1703, en quam toen op Batavia, alwaar hy Geheimschryver van de Heer van Outhoorn wierd, blyvende dit tot den 4 Augustus 1704, wanneer zyn Ed. door de Heer Johan van Hoorn mede als buitengemeen Raad van India, op goedkeuring der Heeren in het Vaderland, gevorderd is.

Zyn Ed. was dit juist op dien zelve tyd ook door de Heeren zeventienen gemaakt, zoo dat zyn Ed. het daarom ook bleef, dog die twee andere Heeren wierden zoo ras nog niet goedgekeurt.

Die dat A°. 1718 wierd. Zyn Ed. bleef dit tot A°. 1715, betoonende zich een zeer net en wakker man, zoo in 't waarnemen van zyn post, ontrent de beschryving van de Landvoogdy, hem opgedragen, als in de vordere deelen van zyn ampt, tot dat hy toen ordinaris Raad van Indiën wierd, van welk ampt zyn Ed. den 13 November A°. 1718 (alzoo de twee andere voorzittende Heeren dit ampt weigerden aan te nemen, en na dat daar driemaal toe verzogt was) als twintigste Opperlandvoogd van Indiën optrad.

Zyn Ed. was een Heer, toen hy Oppergebieder van Indien wierd, van ontrent 57 of 58 jaren. Hy is kort en gezet van lichaam, en anders zeer wel gemaakt, grys van hair, levendig van oogen, een man van de wereld, zeer vlug, vrolyk van geest, van een doordringend verstand, een groot kenner en liefhebber van paarden, en, die de fraeiste en kostelykste thuin buiten Batavia, en in de zelve alles, wat men zeldzaam noemen kan, heeft, en die, zoo om zyn fraeje plaats, als om zyn vriendelyken aard en ommegang, altyd daar als een kleen Hof van de aanzienelykste Heeren en bedienden by zich heeft gehad.

Men zeide, dat zyn Edelheid voor had, om den handel van China op Batavia, door de Chineesche Jonken daar te lokken, weer te herstellen, dat een groote zaak voor Batavia, en voor de E. Maatschappy zyn zoude, en 't geen ik hope, dat zyn Edelheid uitwerken mag; en men voegde 'er by, dat zyn Edelheid dit wilde doen op zulken wyze, dat hy daar door niets van zyn zyde, en van zyn fatsoen zou behoeven te wagen, nog daarom eenige onkosten van wegen de E. Maatschappy te ondergaan, twee zaken, die in den grond zeer goed zyn, en waar van ik het gevolg verlange te mogen weten.

Zyn Ed. wierd A°. 1720 voorgesteld, en heeft zedert dien tyd als een wakker Opperlandvoogd geregeerd, zoo dat zyn Edelheid zekerlyk zeer veel tot het herstellen van veel vervallene zaken zal hebben konnen toebrengen; dog wat de weg na de Zuid-zee betreft, door de Heer van Riebeek gebaand, of het dorp aldaar, of wel de wegen na de grenzen van Bantam gemaakt, de volgende twee Heeren Landvoogden hebben zich daar aan niets ter wereld laten gelegen leggen, zoo dat die wegen weder zullen toegegroeid, en alzoo onbruikbaar, als bevorens, geworden zyn, indien ik de berichten, van daar hier overgewaeid, geloove geven mag. Onder zyn Edelheid is ook dat gruwelyk verraad van Pieter Erberveld (waar van elders breeder spreeke) ontdekt.

A°. 1723 kregen wy bericht by schryvens van den 20 Maart, dat, na de dood van den vorigen Keizer van China, en by de verheffing van een nieuwen, nu weder ettelyke Chineesche Jonken op Batavia gekomen, en dat dus die oude zeer voordeelige handel hier weder hersteld was, 't geen zyn Edelheid veel lof, en een geheel nieuw leven in Batavia, en onder de lieden van de vaart gegeven heeft, waar by nu de Portugeezen van Macao, die hen hier alles ten dierften aanplakten, volkomen gedaan hebben.

Wy vertoonen zyn Edelhejds afbeelding in de plaat E. E. P.

Gelyk nu onder zyn Edelheids bestier ook de verdere vonken van den Javaanschen oorlog uitgebluft zyn, alzoo hebben wy op zyn Edelheids beeltenis ook dit vers willen passen.

Hier ziet gy ZWAARDEKROON *na 't leven afgemaald,*
Den Rotterdammer, die de rust aan de Javanen
Gegeven, en de weg heeft weten ook te baanen
Ten handel van Chinees; waar mede hy heeft gepraald,
Tot dat het hem, als twee der vorigen, gelusten
Mogt eindelyk met lof van zyn bestier te rusten.

F. V.

Volgens de berichten in October 1724 my

No 29

HENDRIK SWAARDEKROON

Gouverneur Generaal van Nederlands Indiën

...delineavit ad effig. Dirk Jongman sculp.

my ter hand gekomen, is deze Heer Zwaardekroon op zyn Ed. verzoek, na vyf of zes jaren bestierens, door de Heeren zeventienen verlost, en de Directeur Generaal, de Heer Mattheus de Haan, in des zelfs plaats tot een en twintigsten Opperlandvoogd van Indiën aangesteld; konnende zyn Edelheid Zwaardekroon aldaar blyven, of anders, zoo hy dat goed vind, na 't Vaderland vertrekken, 't gene zyn Ed. in zyne keure gegeven wierd.

Wat nu de Heer de Haan betreft, zyn Edelheid is geboren tot Dordrecht, en van de kamer Rotterdam als jong Assistent, maar agt jaren oud, na Indien vertrokken, en heeft zich altyd (gelyk in vorige tyden zyne neven, de Heeren Mattheus en Elias van den Broeke) een groot patroon, en voorstander van alle Dortenaars met een ongemeene zugt en liefde (gelyk zyn Edelheid tot nog toe doet) getoont te zyn.

Zyn Edelheid nam de reize den 26 October des jaars 1671 met zynen Heer vader, Adriaan de Haan, een aanzienlyk Notaris, en braaf ingezeten der stad Dordrecht geweest zynde, met het voornoemde schip van Rotterdam als Onderkoopman aan.

Hy nam zyn huisvrouw, Juffrouw Johanna van Wyngaarden, nevens vier kinderen, te weten, Joannes, Mattheus, Hermina, en Catharina, mede, van welke zyne huisvrouw in de Straat Sunda overleden, en op het Princen-Eiland begraven is.

De Heer Adriaan de Haan quam met zyne vier kinderen wel behouden op Batavia; dog hy stierf 17 dagen na zyne Gemalinne.

Na dit smertelyk en schielyk verlies van zyne ouders zoo kort aan malkanderen, is de Heer Mattheus de Haan voornoemd na Suratte gezonden, en in die directie in verscheide bedieningen geweest, en toen weder (zonder dat my die nette tyd bekend is) na Batavia gekeerd, alwaar zyn Edelheid mede in verscheide bedieningen van de eerste rang gebruikt is.

Zyn Edelheid is tweede en eerste Opperkoopman van 't kasteel, mitsgaders Geheimschryver harer Edelheden, Ao. 1700, kort na den anderen, Extraordinaris Raad Ao. 1704, Ordinaris Raad Ao. 1710, voorzitter van Schepenen Ao. 1705 tot 1722, en Directeur Generaal van Ao. 1722 tot 1725 geweest. Ook was zyn Edelheid Colonel der Borgery van Batavia; dog wanneer zyn Edelheid dit wierd, is my onbekend, hoewel my voorstaat, dat zyn Ed. Ao. 1712 en 1713 dit ampt nog bekleedde.

Als Gouverneur Generaal zal zyn Edelheid eerst Ao. 1725 (vermits dan de tyding, van zyne aanstelling door de Heeren zeventienen, eerst in Indiën zal konnen gebragt werden) konnen voorkomen, van welke tyd zyne Regeering (zoo ik gisse in July of Augustus) eerst aanvang nemen zal. Ao. 1274.

Zyn Edelheids goede hoedanigheden.

Wat nu de persoon en bequaamheden van zyn Edelheid betreft, hy is nu (alzoo hy Ao. 1663 geboren is) twee en zestig jaren oud, van matige lange gestalte en dikte van lichaam, bruin van oogen, en grys van hair, 't geen redelyk lang is.

Gelyk nu zyn Edelheid van tyd tot tyd om zyne verre boven anderen uitmuntende hoedanigheden en groote bequaamheden, gelyk mede om zyne ongemeene naarstigheid en netheid in 't vervaardigen van alles, 't geen zyn Edelheid, 't zy van het beschryven van deze of gene comptoiren, 't zy in het opstellen van andere papieren met een zeer keurlyken styl, van tyd tot tyd te doen kreeg, tot alle de voornoemde hooge en eerste bedieningen van staat in Indiën met veel lof opgeveizeld is, alzoo bezit zyn Edelheid een imborst zoo edelmoedig, zagtzinnig, gespraakzaam, lieftallig, vredelievende, goed-doende aan een iegelyk (waar door ook zyn Edelheid by grooten en kleenen als een vader bemind is) en zoo behulpzaam aan allen met een zeer oprecht hert, dat ik zonder eenige vleying bekennen moet in Indien geen Heer te kennen, die in opzicht van alle deze hoedanigheden, en bequaamheden zyn Edelheids weerga of by den zelven eenigzins te vergelyken is, in dezen my op allen, die dezen Heer kennen, in alle opregtheid beroepende, zonder dat ik geloove dat iemand het allerminste van dit myn opstel wegens zyn Edelheid eenigzins loochenen, of in twyffel trekken zal.

Gelyk nu de gelukkige keure der Heeren zeventienen van zyn Edelheid tot Gouverneur Generaal van Indien zeer veel goeds, en iets groots voor haar Ed. Ed. Maatschappy belooft, alzoo wenschte ik van herten, dat ik zyn Edelheids beeltenis by die van alle de vorige Heeren Generaals voegen konde, dog alzoo dit nu onmogelyk is; vermits wy die (na veel vergeefze moeite by zyn Edelheids bloedvrienden) zoo, als zyn Edelheid nu is, hier niet hebben konnen vinden, beloven wy egter daarom zyn Edelheid te zullen verzoeken, en ook door zyne bloedvrienden alhier daarom te verzoeken, niet twyffelende, of wy zullen 't geluk hebben, om dat aldus mede te bekomen, waar van dan de lezer mede een exemplaar, 't geen gemakkelyk hier kan ingelast werden, zal konnen bekomen.

Wy hebben niet konnen nalaten om de zekerheid van onze hope voor dien Heer hier in dit vers af te schetzen.

De schrandre Dortenaar, weergad'loos in 't beschaven
Van alles, in beleid, in yver, zagten aard,

De

De wakkre Heer DE HAAN, *vertoont zig hier, de gaven*
Zyn niet te treffen; dog de Maatschappy veel waard.
Geen grooter man heeft oit in meerder rust het Oosten
Bestierd; wat vader wist zyn kindren zoo te troosten. F. V.

Het ampt van Directeur Generaal, of Algemeen Bestierder van den handel van Indiën.

Naast den Opperlandvoogd is de algemeene Bestierder van den handel, gemeenelyk Directeur Generaal genaamd, de naaste in rang aan zyn Edelheid, en de tweede van geheel Indien.

Geen lastiger ampt kenne ik in gansch Indien, dan dit, dewyl op dezen Heer de gansche handel van Indien rust. Men kan niet het allerminste uit de pakhuizen, dan op een ordonnantie-briefjen, door zyn Edelheid ondertekend, bekomen. Niemand van eenige rang of bediening kan op een schip komen, zonder zulken ordonnantie.

Alle de voorraad voor alle Landvoogdyen, en buiten-comptoiren, moeten door zyn Ed. bezorging derwaards werden afgezonden, waar toe ook papieren behooren, die naauwkeurig nazien vereischen. Alle morgen ten 8 of 9 uuren staat het vol volk voor zyn huis, van Schippers, Assistenten, Onderkooplieden, Kooplieden, enz. om ordonnantien te laten tekenen, of om zyn Ed. te spreken, waar mede de voormiddag henen loopt, zoo dat die Heer dikwils van alle die bezigheden als verzuft werd, waar by dan nog komt het bywoonen der gemeene, en buitengemeene vergaderingen van haar Edelheden, om alles tot het verzenden van de schepen na de comptoiren, en 't nazien, zoo van de beschryvingen der byzondere Landvoogdyen, als van de brieven, daar toe behoorende, en daar heen geschikt, behoorlyk te verzorgen, dat op zich zelven een zeer zwaar werk is, en in den drukken tyd (voor al, als de Vaderlandze schepen vertrekken zullen) wel tot diep in de nagt duurt, zonder dat daarom de zwaarwigtige zaken van dezen Heer een oogenblik mogen stil staan.

Voornamelyk staan de bedienden van alle de pakhuizen onder hem, en als hy hen den voet dwars zetten wil, kan hy hen veel nadeel, en anders zeer veel voordeel doen. Ik heb den tyd beleefd, dat de eerste Winkelier (een schoone bediening anders) zyn ampt om die reden nederlei, schoon hy een gunsteling van den Heer Opperlandvoogd, en aan zyn Ed. al zeer na vermaagschapt was.

Voor alle deze moeite geniet hy niet anders (buiten de soldy, en buiten-voordeelen, bevorens by ons aangehaald) dan de eer van twee oppassers (gelyk alle Raaden van Indien) als hy uit gaat, agter zich te hebben.

Het ampt der Raaden van Indiën bestaat meest daar in, dat zy de vergadering van haar Edelheden bywoonen, de beschryvingen van de Landvoogdy, hen opgedragen, net opstellen, en in vergadering op zyn tyd brengen, en voor al mede om andere vergaderingen, waar in zy als voorzitters gewoon zyn te zitten, behoorlyk by te woonen, en zorge te dragen, dat de zaken daar wel bestierd werden, alzoo doorgaans een van hen zoo in den Raad des Gerichts, als ook in die der Schepenen, der weeskamer, in de vergadering der Heemraden, en ook een als Politicq Commissaris in Kerkenrade, gewoon is te verschynen.

He[…] der[…] den[…] dië[…]

Tusschen de gemeene, en de buitengemeene Raaden is alleen dit onderscheid, dat de eerste in Raade van Indiën (volgens besluit van haar Edelheden van A°. 1663 den 16 November) een besluitende, en de laatste maar een raad-gevende stem, behalven dat de eerste ook 150 guld. ter maand aan soldy meer hebben.

Dat zy Dingsdag en Vrydags ten 4 uuren vergaderen, geschied volgens een besluit harer Edelheden van den 11 October 1650.

Dit is wel het voornaamste, dat 'er van haar Edelheden, in 't gemeen, of in 't byzonder, te zeggen valt.

De naaste vergadering aan die van haar Edelheden is die van den Raad van Justitie.

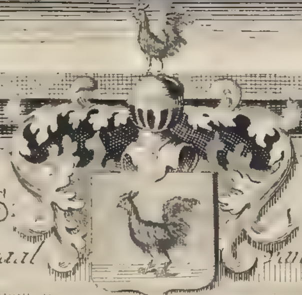
De[…] de[…] tic[…]

Deze bestaat uit een voorzitter (die een gemeen Raad van Indiën is, dog die geen besluitende stem in Rade van Indien heeft) en negen Leden, die de rang naast aan haar Edelheden, en zoodanige inkomens hebben, als wy bevorens hebben aangewezen. Deze voorzitter, nu de Heer Laurens Tolling zynde, is dat voor zyn leven; en heeft een groote magt in dien Raad.

Zy kregen dezen Heer A°. 1710 tot hunnen voorzitter, en zyn in dat jaar ook onafhankelyk van haar Edelheden, in opzicht van de zaken des Gerichts, gemaakt, gelyk zy ook niet lang daar na, op hun verzoek, de zelve buiten-voordeelen, als de Predikanten van Batavia, bekomen hebben.

Wanneer deze Raad zyn aanvang nam, blykt my nergens; dog dat hy 'er al vroeg geweest is, is zeker en klaar uit de lyst der voorzitters te zien. De Leden des zelfs hadden wy hier gaarne bygevoegd; dog hebben die niet konnen magtig werden, zoo dat wy 'er hier na, nevens de lyst van de voorzitters van die vergadering, maar zoo veel af opgeven, als 'er ons hier en daar voorgekomen zyn.

Dit is de hoogste Raad des Gerichts van geheel Indien, tot de welke de zaken van alle de mindere Recht-banken, 't zy op Batavia, 't zy van alle de buiten-comptoiren, by appel gebragt werden; gewoon zynde mede, gelyk alle andere Recht-vergaderingen van Indiën, hunne vonnissen vol-

MATTHEVS de HAAN

Gouverneur Generaal van Nederlandts Indien

volgens de ſtatuten van Batavia uit te wyzen. Zy vergaderen Dingsdags en Zaturdags, 's morgens ten 7 uuren.

De meeſte zaken werden by dezen Raad geheel en al afgedaan, hoewel 'er twee of drie voorbeelden in myn tyd voorgevallen zyn, by welke hun vonnis in reviſie getrokken, en door andere daar by gekorene Rechters weer overzien is.

Die wat tegen de E: Maatſchappy in te brengen heeft, moet het voor zyn vertrek na 't Vaderland (volgens een beſluit van haar Edelheden al Ao. 1639 den 17 Auguſtus, 11 November 1646, 21 October 1650, en 1 November 1651, genomen) daar bank-vaſt maken, en inbrengen, om daar uitgewezen te werden, of hy is daar na (zoo men zegt) in 't Vaderland van zyn recht verſteken, dat my echter zeer wonderlyk voorkomt, om dat 'er redenen konnen zyn, die iemand beletten konnen zyn zaak in Indien aan te geven.

Giften, geſchenken, of gaven te nemen, is alle vergaderingen, en Leden des Gerechts verboden; ook is 'er by haar Edelheden den 18 December 1654, en den 27 November 1657 beſlooten, dat den eed jaarlyks daar op by de Leden zal gedaan werden.

Deze vergadering heeft Ao. 1711 hare onafhankelykheid van haar Edelheden en van den Opperlandvoogd zoo verre zoeken uit te rekken, dat zy, op 't bevel van zyn Edelheid, niet zouden verpligt zyn op de vaderlandze vertrekkende ſchepen aan boord te gaan, om die (volgens gewoonte) te monſteren.

Zyn Edelheid van Riebeek ſchreef 'er over, en zy mede, aan de Heeren zeventienen, dog zyn Edelheid wierd (gelyk wy reeds gezegt hebben) in 't gelyk geſteld, en aan de Heeren Raaden des Gerichts geſchreven, dat zy, ſchoon onafhankelyk van haar Edelheden in opzicht van de zaken des Gerichts, egter volkomen in alle andere zaken van haar Edelheden bleven afhangen, en dierhalven ook verpligt waren voortaan op 't bevel van den Opperlandvoogd de ſchepen te gaan monſteren.

Ook wierden hun te dier tyd verſcheide andere zaken, door hen van de Heeren zeventienen verzogt, geweigerd.

De bedieningen van de twee Heeren Fiſcaals (die hunne betrekking hier toe hebben, en over borger-zaken mede zitten) en die van den Geheimſchryver, zyn zeer aanzienelyk, en voordeelig. De twee eerſte mogen ook, zonder iets 'er voor te betalen (gelyk ook de Baillu en Landdroſt) een koets houden.

Voor dezen Raad werden de pleitzaken niet door Advocaten; maar alleen door Procureurs of Pleit-bezorgers, behandeld.

Zulke heeft men 'er nu nog zes; dog in vorige tyden heb ik 'er 10 of 11 gekend. Onder dezen is 'er A°. 1694 een geweeſt, die, 't eens verkorven hebbende, binnen gebannen, en vaſt gezet wierd; dog zyne verloſſing door dit vers Ao. 1694 op alle de Leden van den Raad gemaakt, verkreeg.

Aardig vers op alle de Raaden van Juſtitie A°. 1694.

Een onvolmaakte ſchets van dat volmaakt getal,
Daar de Indiaaſche Aſtrè *haar grond op bouwen zal.*
Geen valk, die ſnelder ziet, als 't oog van Valkenier,
Nog is hy ſteke-blind en ziet geen enkle zier,
Daar hy als Regter zit; maar ſchoon hy blindling wyſt,
Men vind geen reedlyk menſch, die niet zyn wyzen pryſt.
Wie zag of kende oit Heyns, *die (waar toe diend het veinzen?)*
In hem geen zoon beſchouwd van die vermaarde Heynzen,
Daar 't Chriſtenryk van waagd, en zegt dan tot zyn voordeel,
Dat hy zyn ſtam naaſtreefd in deugd, verſtand, en oordeel?
Zie Nieuwſtad, *die het quaad door ſtraffen kan bediſten,*
En zoo het vuil in ſchoon, het ſchuim in goud verwiſten,
Streng daar het wezen moet; maar echter ſteeds regtvaardig,
Een ſchut voor deugtzaam zaad, zyn eerampt dubbel waardig.
Daar Ketting *'t recht bewaard raakt boosheid in de keten,*
De deugd in 't hert geplaatſt, het ſchelms daar uit geſmeten,
Of immers van zyn kragt beroofd: gelukkig land,
Daar Ketting *'t regt, aan 't regt gekettingt, houd in ſtand.*
Is Kleyer *grys van kruin, en vry wat hoog bejaard,*
Daar werd een friſſe geeſt in 't oude hooft bewaard:
Die blinkt nog daaglyks door in 't regt, na regt, te ſpreken;
Waar van dat vroom gemoed nog noit is afgeweken.
Het was u niet genoeg, o ſchrandere ten Rhyne!
Het menſchdom deugd te doen in koortzen, ziekte, pyne.
Hebt gy de lauwer-krans van Febus eens verdient,
Gy toond van Themis meê te zyn geen minder vriend.
Het vriendelyk gelaat, dat Hochepied *vertoond,*
Toond dat lieftaligheid hem in zyn boezem woond:
Noit was hy ſtraf of ſtuurs voor groot of klein, maar egter
Daar 't quaad doen ſtraf verdiend, bewyſt hy zich een regter.

 'T

'T was Dorderegt daar Zas *in spraak wierd een Romein,*
Een Griek, en Redenaar; maar Dord was al te klein
Voor zulk een grooten geest, des ging hy voort na Leyden,
Daar hy bequaamheid kreeg voor Weeuw, en Wees te stryden
Van Buitenhem, *gezold op bulderende baren,*
Naar 't goud-ryke Japan, verlaat dat moeilyk varen,
En zoekt zyn rust in 't Recht, dat hy voor Heer en Knegt,
Met de eige billykheid naar rechten recht beslegt.
Van Outhoorn, *die den dienst der Maatschappy gestaâg,*
Beyverde onvermoeid by nagten en by daag,
Staat nu in d'eige dienst ten dienste van bezwaarden,
Die hy noit regt onttrok, maar steeds hun regt bewaarden.
Geen Hollands lust-prieel, geen boomgaard was zoo schoon,
Die Bogaard *houden kon; hy zingt een andre toon,*
En wil, om door zyn geest de Regt-bank te onderschragen,
En lyf en leven graag op holle baren wagen.
Noit Buis zoo vol gepropt met kostelyke schat,
Als deze Buis *alleen torst in zyn herssen-vat:*
Hy is dog Themis zoon, zy is zyn eige moeder,
Dus werd een voedsterling zyns voedsters beste hoeder.
Zie hier een tafereel van die gansch agtbren Raad,
Met hoofd, en tweede hoofd, mitsgaders verdre Leden,
Die dagelyks hun tyd, hun zweet, hun geest besteden
Voor 's volks gerechtigheid, de welvaart van den Staat.
En twyffeld iemand of het geen ik zeg ook waar is,
Hy vraag het Quevelleer, *dien schrandre Secretaris.*
Hy, die geheimen weet, en ook geheim bewaart,
Wed ik, getuigt dat hier geen waarheid werd gespaart.

N. VAN HELMOND.

Men heeft hier ook vyf Notarissen (hoewel 'er Ao. 1650 maar twee waren) die alle stukken voor dezen Raad, en anderen dienende, maken. Volgens dit besluit Ao. 1650 den 14 October mogen ook geen Notarissen te gelyk Procureurs zyn.

De bank van Schepen. De vergadering van Schepenen, die de derde in rang is, bestaat uit een voorzitter (zynde mede een ordinaris Raad van Indiën) onder-voorzitter, en zeven Leden, van welke de onder-voorzitter, en nog vier Leden Borgers, en de andere bedienden van de E. Maatschappy zyn. Deze behandelen alle de Gerichtszaken der Borgery van Batavia, en alle schuldzaken, die boven de 80 of 100 ryxdaalders zyn. Ook kan men niet, dan van een hooger somme, tot den Raad des Gerichts appelleeren; dog buiten appel doen zy zaken van 50 ryxdaalders af. Zy dragen ook zorge voor alles, dat de welstand van die stad en de Borgery betreft, kiezende ook de bestierders van deze en gene stads-huizen den 1 Juny.

De Leden van deze vergadering, die borgers zyn, trekken jaarlyks 40 ryxdaalders mantel-geld, en dan maandelyks nog wel 30 of 40 ryxdaalders aan buiten-voordeelen.

Zy werden uit een nominatie van 14, den 30 May (zynde de dag van de verovering, of liever van de grondvesting van Batavia) door haar Edelheden gekoren, en 's namiddags aangesteld, vergaderen 's maandags, 's woensdags, en vrydags ten 9 uuren, en zyn gewoon hunne vonnissen voor 't Stadhuis uit te doen voeren.

Hun Geheimschryver heeft een schoon, en zeer voordeelig ampt, dat wel op 5 of 6000 ryxdaalders 's jaars geschat werd. Ook staat de Baillu, en Landdrost (twee ampten van aanzien, en veel voordeel) met hunne bedienden, onder deze vergadering. Daar plagten twee Landdrosten van Ao. 1678 tot 1685 te zyn. Hy heeft ook een geweldige, en die 8 of 10 dienaars, of kaffers, onder zich, volgens 't besluit van den 19 Augustus 1672.

De vierde vergadering is die van Heeren Weesmeesteren, die uit een voorzitter (die mede een ordinaris Raad van Indiën is) een onder-voorzitter (een borger zynde) en nog vyf Leden, ten deele borgers, en ten deele bedienden der E. Maatschappy, bestaat, hebbende mede een Geheimschryver, diens ampt een van de beste op Batavia is. Zy werden mede by haar Edelheden daags 'er aan, nevens de Leden van meer andere vergaderingen, of wel den 6 Juny, gelyk agt dagen daar na gemeenelyk ook de Hoofden der Borger-Vaandels, gekoren werden. De verg[adering der] Wees[mee]steren.

Deze vergadering handeld enkelyk over de zaken der Weezen, en gelyk men in Indiën van geen voogden weet, alzoo werden alle Weezen, en hunne goederen, onder deze kamer gesteld, daar zy wonderlyk wel, en zeker zyn, trekkende 's maands 4½ pér cto. van hun geld, en werdende zeer wel door de Leden van dien van al 't nodige verzorgt. Egter trekken de Leden jaarlyks nog al een fraeje stuiver inkomen, die wel 5 of 600 Ryksdaalders beloopt.

Hier na volgt de vergadering van Heemraaden, daar nu mede een ordinaris Raad van Indiën als voorzitter in is, bestaande verder uit een onder-voorzitter (zynde de De ve[rga]dering [der] Heem[raa]den.

Land-

Land-droſt) en nog 7 leden, met haren Geheimſchryver.

Deze Heeren bezorgen alleen de zaken van de Landeryen, buiten de ſtad gelegen, gelyk ook de Land-droſt (in rang na den Baillu, volgens beſluit harer Edelheden van den 30 November 1666, volgende, en voor den Water-Fiſcaal gaande) gemeenelyk buiten de ſtad woond, en als Hoofd-Officier aldaar, door zynen geweldigen en kaffers de nodige zaken bezorgt. Deze vergadering is den 13 October 1679 ingeſteld, en den 21 November 1692 is 't huis van de Heer van Goens tot een vergaderplaats voor haar E. E. door haar Edelheden gekogt voor 3700 ryxdaalders.

ga- van yks- ene De vergadering van huwelyks- en kleene zaken heeft mede een voorzitter (gemeenelyk een Oud-Landvoogd of ander aanzienelyk Heer (die by beſluit harer Edelheden van den 12 July 1691 koſt-geld, en randzoen toegelegt is) een onder-voorzitter, en nog drie Leden, bedienden der E. Maatſchappy, nevens haren Geheimſchryver. Deze handelen over alle zaken van de bedienden der E. Maatſchappy aldaar, die maar 80 ryxdaalders bedragen; dog alles wat daar boven is, komt voor den Raad des Gerichts, tot den welke men zich ook van de vonniſſen, by deze vergadering geveld; als tot een hooger Regtbank beroept, te weten, zoo zy van meer, als van 80 ryxdaalders zyn, anders werden zy daar volſlagen, zonder zich elders te konnen beroepen, afgedaan. Ook geven zich hier aan alle, die trouwen willen.

a- van del- s De laatſte vergadering is die van de Boedelmeeſters der Chineezen, en van andere vreemde ſterf-huizen. Deze, voor Ao. 1655 afgeſchaft zynde, wierden den 5 November 1655 weer aangeſteld.

Deze beſtaat uit een voorzitter, zynde den Sjahbandar, een onder-voorzitter, drie Chineezen, en een Geheimſchryver, door welke de zaken der Chineezen, en van andere ſterf-huizen der Inlanders, behandeld werden.

Aan alle deze Gerichts-vergaderingen, en Leden van dien, is by beſluit harer Edelheden van den 27 November 1657 verboden eenige geſchenken te mogen nemen, waar op zy jaarlyx den eed moeten doen.

Men heeft in deze ſtad ook een groote pragt, en te gelyk in die hitte een groot gemak, van de koetzen en berlyhen, die 'er wel ontrent twee honderd in getal zyn. Niemand mag 'er een houden, of hy moet 40 ryxdaalders, te weten voor een koets, en 20 voor een ry-tuig met vier wielen, en een paart, 's jaaas betalen, en van een chaiſe met een paard werd 12 ryxdaalders gegeven; waar af geen andere, dan haar Edelheden, en de vier Officiers van 't Gericht, te weten, de Advocaat Fiſcaal, Baillu, Land-droſt, en Water-Fiſcaal, vry zyn, en de bedienden der E. Maatſchappy, en borgers, gebruiken maar zwarte koetziers; dog haar Edelheden Hollandze. Groot getal koetzen.

Ook zyn 'er een groot getal chaizen; dog geen chaize met twee wielen mag door de ſtad ryden, en moet het paart by de hand 'er door geleid werden, om ongelukken van 't overryden van ſlaven-kinderen, enz. voor te komen.

De inkomſten dezer ſtad van de Tollen, en van de menigvuldige pagten over alles, zyn zeer groot, die meeſt door Chineezen gepagt werden. Als daar zyn de Arakspagt, die van 't Chinees Hoofd- of Conde-geld, van de ryſt, viſch, van de beeſten, en voor al van de verkens, die 'er geſlagt werden, van 't waſch, brood, van de praauwen, van 't maandelyks omloopen der Chineezen, van de Top-baan, de Hout- en Siri-pagt, alle de welke jaarlyx ontrent twee honderd duizend ryxdaalders opbrengen. En groot inkomen der ſtad.

Ao. 1711 beliepen alle deze pagten 13069, en Ao. 1712 een ſomme van 13242 ryxdaalders 's maands. Ook brengt het kleen zegel, en de 40 penning by 't verkoopen van huizen en landen, een groot geld op.

De munten, die hier gaan, zyn verſcheidenderlei, zoo van Indiſche, als van Hollandſche, die men vervolgens hier zien kan. De munt; hier gebruikelyk.

De verscheide soorten van

MUNTEN

IN

OOST-INDIEN

Gebruikelyk, en gangbaar.

Op Batavia.

Allerlei Oost-Indische munten.

1 Ryxdaalder, doende 48 zware, of 60 lichte, en op reekening 64 lichte stuivers.

1 Reaal (hoewel niet in wezen) doet $38\frac{4}{7}$ zware of 48 lichte stuivers.

10 Bantamze pitjens doen 1 stuiv.; zynde de eenigste kopere munt hier.

Op Java heeft men nog een soort van pitjens, van lood en tin, van welke 'er 50, aan een strootje geregen zynde, een dubbeltje doen; met 1 van welke men kan ter markt gaan om pinang, siri, enz. te koopen.

1 Hollandze zilvere ducaton doet 13 schellingen.

1 Schelling, en ook een zesthalf, doet 6 stuivers

1 Dubbeltje doet 2 stuivers.

1 Ropia doet 30, een halve dito 15 stuiv.

1 Goude koebang (die men nu niet meer ziet) plagt 10 ryxdaalders te doen.

1 Itzebo, doende $2\frac{1}{2}$ ryxdaalder.

1 Goude ducaat met een B gestempeld $2\frac{1}{4}$ ryxdaalder a 48 stuiv. ieder; dog de andere ongestempelde 2 ryxdaalders.

Op Amboina, Banda, Ternate

Gaat al het voornoemd geld ook zoo; dog men heeft 'er geen pitjens, en zeer weinig ropia's, als ook nu geen Japans geld meer.

Op Solor, en Timor.

1 Tayl goud, doende $1\frac{27}{73}$ of $1\frac{3}{8}$ ryksdaalder schaars.

1 Tayl doet 10 maas, 1 maas 10 condryn.

Op Macassar, en Bima.

Gaan meest dubbeltjens, taylen, en maazen.

1 Tayl doet 16 maas, van welke de 11 een reaal in gewigt doen.

1 Maas doet 30 stuivers hier, en op Bima.

1 Coepang op Bima 6 stuivers.

In Japan.

1 Catti, doet $1\frac{1}{4}$ pond.

1 Tayl 3 gl. 10 stuiv., of 10 maas, a 7 stuivers ieder; dog tot Hokzieuw in China doet een maas 8 stuivers

1 dito is $1\frac{1}{4}$ once.

1 Goude oebang, doet 7 goude coebangs, wegende 4 tayl, 4 maas, of $11\frac{3}{4}$ engelzen, is rond, als een zool van een schoen, en gestempeld met eenige wapens, en schrapjens.

1 dito coebang plagt 10 ryxdaalders te doen; dog hedensdaags hebben zy 'er een soort, die maar ontrent 6 ryxdaalders waardig zyn, hoewel zy die, in betaling van goederen, tegen 10 ryxdaalders weer aannemen. Hy is in 't kleen, als de oebang in 't groot.

1 Goude Itzebo doet $\frac{1}{4}$ van een coebang of $2\frac{1}{2}$ ryxdaalders, zynde 1 maas 2 condryn zwaar. Dit is een langwerpig vierkant stukje, al mede met eenige wapentjes getekend.

1 Maas is $2\frac{1}{2}$ engelze.

1 Condryn is 8 aazen, of doet 8 pitjens.

1 Goude Tyboos doet 1 tayl, 6 maas, 6 condryn.

1 Casje doet 10 avos, 1 avos 10 hebreeuwsjes.

1 Japans pitje is een koper stuk als een Bantams pitje, of als een duit, met een vierkant gat, en met 4 wapentjes, aan ieder zyde van 't gat een.

1 Schuitje zilver is een plomp gegoten stuk geld, ontrent een vierde van een el lang, een duim dik, ongelyk, en ruim een duim breed, doende 4 tayl, 6 maas, en 5 condryn, hebbende aan de eene zyde geen munt, en aan de andere 8 wapens, of Japanze merken.

1 Zilvere boon, van groote als een witte Turkze boon, met kleene wapentjes, hoedanige 'er verscheide al minder en minder zyn, tot 6 byzondere soorten toe, die gewogen, en na hun gewigt betaalt werden.

In China, tot Hokzieuw.

1 Tayl 4 gl., of 10 maas a 8 stuiv. ieder.

In Cambodia.

1 Tayl 3 gulden.
1 Maas $3\frac{1}{3}$ stuiver.

In Tonkin.

1 Tayl 4 gl $2\frac{1}{2}$ stuiver, of 10 maas, a $8\frac{1}{4}$ stuivers ieder.
1 Lies doet $1\frac{8}{25}$ penning.
100 Tayl Japans doet 84 dito Tonkins.

In Siam.

1 Catti zilver doet $14\frac{1}{2}$ gl., doende 20 tayl, a 7 guld. 4 stuiv. ieder.
1 Tayl doet 16 Maas, a 9 stuiv. ieder; dog op Ligoor doet 1 Tayl 18 Maazen.
1 Maas doet 800 casjes; en 1 goude maas doet op Ligoor 51 stuiv.
1 Tikal, een stuk zilver als twee heupen tegen een, met 2 merkjens, doet 24 stuivers.
1 Maas, zynde van 't zelve fatzoen; dog kleener, doet 6 stuiv.
1 Toewang, doet 3 stuiv.
1 Sampang, doet $1\frac{1}{2}$ stuiv.
1 Payning doet 6 duiten.

Op Patani.

1 Compan doet 9 stuiv.
1 Maas doet $\frac{2}{5}$ van 1 ryxdaalder of 32 stuivers.

OP SUMATRA'S OOST-KUST.

Op Palimbang.

1 Reaal van agten doet 3 gl. hier.
1 Dito doet 20, 19, en 18000 pitjens.

Op Djambi.

1 Tayl 16 maas.
1 Ryxdaalder doet 3 gl.

Op Andragiri, onder Malakka.

1 Ryxdaalder doet 3 gl. of 5 coepangs, a 12 stuiv. ieder.
1 Tayl doet 16 Maas; en 1 bouson $\frac{1}{4}$ dito.

Op Malakka.

1 Ryxdaalder 3 guld. licht geld.
Hier gaat ook de Batavische, West-kust, en andere munt.

Op Dilly.

1 Atsjehsche (gemeenelyk genaamd 1 Atsjiensche) goude maas, of coepang, doet 15 stuiv.
4 Zulke maazen doen 1 ryxdaalder van 60 stuiv., en zyn deze goude maazen van 7 mat, of $16\frac{1}{5}$ caraat, wegende ontrent $12\frac{1}{3}$ aazen.

Op Arrakan.

1 Ropia doet 28 stuivers hier, of 80 cauri's.
1 Tang 24 stuivers.
1 Tayl doet 4 maazen.

Op Oedjong Salang onder Malakka.

1 Tayl, wegende $1\frac{1}{2}$ ryxdaalder zwaar, doet 3 gulden.
1 Maas doet hier $3\frac{3}{4}$ stuiv.
1 Bitsjin $4\frac{1}{4}$ dito, of 17 stuiv.
1 Crusado doet $\frac{1}{4}$ reaal.
1 Djohoorze Tayl weegd 18 maazen.

Op Atsjeh (of Atsjien.)

1 Spaansche reaal a 60 stuiv. of 6 maazen a $7\frac{1}{2}$ stuiv. ieder.
1 Tayl a 16 maas.

OP SUMATRA'S WEST-KUST.

Op Padang, of 't Hoofd-Comptoir.

1 Spaansche reaal a 60 stuiv.
1 Tayl a 16 maas, of 108 condryn Japans, en is $1\frac{47}{76}$ ryxdaalder zwaar.
3 Tayl doet 3 oncen Troys, en 12 Tayl 1 pond.
1 Maas doet $6\frac{3}{4}$ condryn.

Op 't Eiland Sinkel, en op Priaman

Is een tayl, en maas, als aan 't Hoofd-Comptoir.

IN BENGALE.

Op Hougly, of Ougely.

1 Ropia a 28 stuivers; zynde een soort van geld, dat in Hindostan, of in 't Ryk van de groote Mogol, en in Golkonda plagt gemunt te werden, en op zoo een Ropy staan deze, of diergelyke woorden, na dat de Oppergebieder van naam veranderd: Immers op de oude stond wel eer dit in 't Persiaansch:

Sika sad der Djihaan Tsjoen Baddire Monier
Sjahe Eurangzeeb alem gier.

Dat is:

Dees munt, door Eurangzeeb (gelyk men ziet) geslagen
In deze wereld, die zoo rond is als de Maan,
Die vol is, en zeer haast veroverd door de daân
Van dezen Held, doet hem nog leven in deez dagen.

1 Ropia doet 16 ana, en 1 ana $1\frac{3}{4}$ stuiv. hier, en in Pattena; dog op Cassimbezaar $1\frac{1}{2}$ stuiver.
1 Ropia doet 31, 32, 33, en meer, Gende, of Poni's.

Op

Op Pattena, en Pipeli.

1 Ropia doet 16 ana op Pattena.

1 Ana van $1\frac{1}{4}$ ftuiv. doet 16 domeri, of 2 peizen.

1 Ropia doet op Pipeli 38 a 40 poni's, of 760 a 800 gandans.

1 Poni doet 20 gandans, of 80 cauri's.

1 Gandan doet 4 cauri's.

Op Bellefoor.

1 Ropia 28 ftuivers, of 16 ana, a $1\frac{7}{16}$ ftuiv., of 28 penningen ieder.

OP MALABAR.

Op Coetsjien.

1 Ryxdaalder a 60 ftuivers.

1 Ropia a 30 ftuivers.

1 Mamoedi Gamze, en een Canaraze Pagode is 2 ryxdaalders.

1 Moorfche ducaat 2 realen.

10 kleene, of 8 groote Perfiaanfche Abaffis doen 3 ryxdaalders.

1 groote Abaffi doet $22\frac{1}{2}$, een kleene dito 18 ftuivers.

24 Coetsjienze, en aldaar gemunte Fanum (a ieder $2\frac{1}{2}$ ftuiv.) doen 1 ryxdaalder.

1 Pardeau doet 1 gulden.

1 Ryxdaalder doet 1440 tinne, of 275 kopere Bafaroeken.

24 Bafaroeken doen 1 ftuiver.

Op Kananor.

1 Ryxdaalder doet 60 ftuivers, of 8 Fanums a $7\frac{1}{2}$ ftuiv. ieder.

1 groote Abaffi doet $23\frac{7}{16}$ ftuivers hier; dog op Coylan $22\frac{1}{2}$ ftuiv.

Op Wingurla.

1 goude Pagood, zoo genaamd na een Heidenze zoo genaamde Tempel, die 'er op ftaat, of anders een Afgodje, doet 95 ftuivers, of 10 Laryns. Het is als een plat knoopje van gedaante.

1 Laryn doet $9\frac{1}{2}$ ftuivers.

In Goa.

1 Pagood doet $17\frac{1}{2}$ Tanga, of $3\frac{1}{2}$ Serafinno.

1 Serafino doet 300 Reis of $\frac{3}{4}$ ryksdaalder, en 5 tanga ook een Serafinno.

1 Reaal van agten doet 400 Reis, a $1\frac{1}{4}$ Bafaroek ieder; ook hebben zy vierendeelen van 2 patactsjine, van welke een halve patactsjine $65\frac{3}{24}$ Bafaroeken doet.

1 Goude Pardao doet 6 Tanga, of 50 Bafaroeken.

1 Venetiaanze of Turkze ducaat doet $9\frac{1}{2}$ tanga, of $18\frac{1}{2}$ fchellingen; dog klimt, en daald, doende zomtyds 10 Tanga's.

De goude Serafino tot Ormus, in Perfiën, geflagen, doet te Goa 5 laryns, zynde van 't befte goud.

1 Laryn doet $93\frac{3}{4}$ Bafaroeken.

5 dito doen 1 Serafino van 5 tanga, goede munt.

Zy hebben ook een zilvere munt, met een kruis aan de eene, en een kroon aan de andere zyde, doende een halve tanga, en nog een ander van die flag, Retinno genaamd, gehouden voor zeer goede munt, en doende $14\frac{3}{4}$ Bafaroeken.

Zy hebben ook een munt van tin en blek, dik en rond, met een bol aan de eene, en 2 pylen aan de andere zyde, zynde een Bafaroek genaamd. Agt zulke doen 1 Ventino, een zeer flegte munt.

5 Ventino's doen 1 tanga.

5 Tanga doet 1 zilvere Serafyn.

De quade Tanga verfchild van de goede 25 ten honderd.

Als zy hout, koolen, kalk, enz. koopen of verkoopen, gebruiken zy de Braganini, van welke ieder 24 Bafaroeken doet, zynde kleen gemunt geld. Ook gebruiken zy nog een quade foort van Tanga, ieder 50 Bafaroeken doende, om hout te betalen.

In 't Ryk van Vifiapoer, onder Malabar.

1 Pagood doet 10 Laryns.

Op de Kuft van CHOROMANDEL.

Op Paleacatta.

1 Ryxdaalder 51 ftuivers.

1 Pagood 120 ftuiv., of 6 gl., en ook 24 Laryns, a 5 ftuivers ieder.

1 dito doet 16 groote, of 24 kleene Fanums, hoewel 'er ook wel $26\frac{1}{8}$, en $25\frac{7}{8}$ Fanums voor in gewiffeld werden.

1 groote Fanum	doet	$7\frac{1}{2}$	ftuivers.
1 kleene dito.		5	

44 En ook wel 40 kopere casjes doen 1 fanum.

1 Tical Siams zilver tot p°. $5\frac{1}{4}$.

1 dito in Spaanze realen tot $4\frac{13}{16}$.

1 goude St. Thome, by de Portugeezen geflagen, doet 4 zilvere ropyen.

Op Mazulipatnam.

1 Ryxdaalder 51 ftuivers.

1 Pagood 120 ftuivers, of 12 Fanums, a 10 ftuivers ieder.

1 Fanum doet 8 a 9 Nevels.

1 Ropia doet 52 Peys, of 16 Ana.

100 oude Pagoden doen 168 Pagoden, klimmende zelf tot 171 toe van de nieuwe dito, die maar 120 ftuivers doen.

Op Nagapatnam.

1 Pagood doet 120 ftuivers, of 24 Fanums, a 5 ftuivers ieder.

1 Fanum doet 80 caffen of casjes.

1 Ducaat doet $1\frac{4}{8}$ of $1\frac{1}{7\frac{1}{2}}$ Pagood.

1 Pardau doet 10 Fanums, of $43\frac{3}{4}$ ftuivers.

Op

Op Golconda.

1 Pagood doet 120 ftuivers, of 12 Fanums.

100 oude dito doen 154 (tot 184) nieuwe Pagoden.

1 Fanum doet 8 a 9 Nevels, a 12 in een Pagood.

1 Ropia doet 28 ftuivers.

Voor 520 pond Peguaanze Gans (een foorte van Erts, of Mineraal) geeft men 27 Pagoden.

Op Bimilapatnam.

1 Pagood doet 120 ftuivers, of 12 Fanums, a 10 ftuivers ieder.

1 Fanum doet 10 Nevels, a 12 in een Pagood.

In Pegu.

1 Bits Gans, wegende 3 pond, doet 10 ftuivers.

OP CEYLON.

Tot Colombo.

1 Coer Sjanco's doet 1 Pagood van 120 ftuivers.

1 Ropia doet 30 ftuivers.

2$\frac{2}{3}$ groote Perfiaanfche Abaffi's, en 3$\frac{1}{3}$ gemeene dito, doen 1 ryxdaalder.

1 groote Abaffi doet 22$\frac{1}{2}$ } ftuivers.
1 kleene dito. . . 18

1 Ducaat doet 2$\frac{1}{5}$ ryxdaalders, of 6 gl. 12 ftuivers,

1 Koper Casje, Colomboze munt, doet 1 ftuiv., en 60 dito doen 1 ryxdaalder.

1 ftuk als een Zeeuws-oortje, dog wel vyfmaal zoo dik, doet 1$\frac{1}{2}$ ftuiver.

1 foort, die wat kleener is, doet ieder 1 ftuiver.

1 foort wat grooter, doende 2 ftuivers, dat ook op ieder aldus, I S., of II S., geftempeld is.

1 Tammecasje doet een halve ftuiver, hebbende aan de eene zyde een degen, en aan de andere zyde het merk der E. Maatfchappy, ziende by na als een quaad oortje.

1 Atacaffi is een ftuk koper geld der E. Maatfchappy van 2 duiten.

1 Cacaffi doet 1 duit.

1 Schelling doet 6 ftuivers.

1 Serafyn doet 1 gulden.

Tot Punto Gale.

1 Ryxdaalder doet 5 Laryns a 12 ftuiv. ieder, of 60 ftuivers, gelyk ook tot Toetecoryn.

1 Moorze Ducaat doet 19 Fanums a 6 ftuivers, of 5 gl. 14 ftuivers.

Op Jaffanapatnam.

1 Kuft-Pagood doet 2 ryxdaalders a 3 gulden ieder.

Op Man-Aar.

1 Europiaanze ducaat doet 2$\frac{1}{4}$ ryxdaalder a 60 ftuivers.

1 Moorze dito doet 2 of 2$\frac{1}{8}$ ryxdaalders a 60 ftuivers.

1 Mamoedi Ganze p$^{s}_{o}$ doet 1$\frac{7}{10}$ ryxd.

In Suratte.

1 Ropia doet 30 ftuivers, of 100 Doquieras.

1 Mamoedi (Perfiaanfch geld) 13$\frac{1}{3}$ ftuiv.

1 Moorze ducaat doet 4$\frac{3}{16}$ Ropia's, of 4$\frac{1}{4}$, en 4$\frac{5}{16}$ dito, zynde veel beter van goud, dan de Hungaarze ducaten.

Ook werd hier verder met allerlei Europiaans en Perfiaans geld gehandeld.

1 Ropia doet ook 30, en klimt wel tot 34 Peyzen, na dat de cours van 't koper hoog, of laag is.

1 Thola zilver doet 32 waal.

Tot Brotsja.

1 Ropia doet 30 ftuivers, of 16 Ana, a 1$\frac{1}{7}$ ftuiver, of 30 penningen, of 59 a 60 Peyzen, ieder.

IN PERSIEN.

In Gamron.

1 Mamoedi doet 8$\frac{1}{2}$ ftuivers, of 2$\frac{1}{6}$ Sachis, of 20 Casbegi's.

1 Sjey doet een $\frac{1}{2}$ Mamoedi of Casbegis.

2 Casbegi's doen 20 Ges, of 40 Peyzen, a ieder een $\frac{1}{2}$ ftuiver, en een $\frac{1}{2}$ Peys doet 2 duiten.

7 Mamoedi's doen 1 ryxdaalder.

1 Laryn doet 1$\frac{1}{4}$ Mamoedi, of 10$\frac{5}{8}$ ft.

1 Thoman (die niet in wezen, of een gangbare munt; maar een zeker getal van guld., even als by ons wel een pond groot genaamd is, fchoon het by ons niet gemunt gevonden werd) doet 100 Mamoedi's, of 42$\frac{1}{2}$ gl., en ook 50 Abaffi's.

1 dito doet ook 10 grey's.

1 Grey doet 10 Mamoedi, of 4 gl. 5 ftuivers.

1 Ducaat doet 14$\frac{17}{50}$, of ook wel 15 Mamoedi's.

1 kleene Abaffi doet 2 Mamoedi's, of 17 ftuivers.

1 groote dito doet 2$\frac{1}{2}$ dito, of 21$\frac{1}{4}$ ftuiv.

1 Maticaal doet 1$\frac{1}{4}$ Mamoedi, en 4 dito's doen 5 Mamoedi's.

100 Maticaal doet net 15 oncen.

IN ARABIEN.

Op Mafcate.

1 Mafcaatze Bafaroek, van welke de 36 doen een ceti, of ontrent 2 ftuivers, hebbende aan de eene zyde een lang kruis.

1 Su-

1 Suratze Ropia doet 24 ftuivers. $\frac{1}{2}$ dito doet 15 ftuivers. $\frac{1}{4}$ dito doet $7\frac{1}{2}$ ftuivers. $\frac{1}{8}$ dito doet 3 ftuivers 6 duiten. $\frac{1}{16}$ dito doet 1 ftuiver, en 7 duiten. $\frac{1}{32}$ dito doet 15 penningen.	Alle de welke ik hebbe, nevens verfcheide andere foorten van Ooft-Indifch geld.

1 Ceti doet ontrent 2 ftuivers, en de 4 doen en Mamoedi, of 7 ftuivers.

Verfcheide
MAATEN EN GEWIGTEN
Van
OOST-INDIEN.

Op Batavia.

1 Laft Ryft 3066 ponden, of 46 maaten a 5 gantang ieder; dog een gemeen laft der E. Maatfchappy houd 3000 pond of 40 maaten, a 75 pond ieder.

1 Gantang doet $13\frac{38}{115}$ pond.

1 Maat $66\frac{15}{23}$ pond.

1 Bhaar, of Bahara, doet 3 Picol.

1 Picol 100 catti, of van ouds 122 (dog nu 125) ponden.

1 Legger Wyn, Azyn, Brandewyn, enz. houd 360 kannen van 10 mutsjens ieder.

1 dito Batavifche Arak, of Towak-Azyn houd 393 kannen, a 10 dito ieder.

1 Aam houd 90 } kannen.
1 half Aam 45 }

1 pot calappus-olie houd 10 kannen.

1 vat vleefch	houd	420	ponden.
1 dito fpek		300	
1 dito boter		280	

1 Lacfa fteen, enz. doet 10000 ftuks.

1 Roede 12 voeten.

1 Voet doet 12 duimen.

Op Java, of op Bantam.

1 Bhaar, of Bahara peper doet 3 pikols; en ieder Bhaar betaald 5 ryxdaalders tol.

1 Picol doet 100 catti, of 122 ponden.

1 Damakz Laft, of een Cojang, houd $3484\frac{4}{5}$ ponden.

In Amboina.

1 Bahara weegd 550 ponden, of 50 Barotti, a 11 pond ieder.

1 Laft is van 3000 ponden, of houd 40 maaten a 75 pond, of $666\frac{2}{3}$ gontang ieder.

1 Gantang houd $4\frac{1}{2}$ pond.

1 Rantfoen-maat der E. Maatfchappy houd 80 ponden.

1 vat vleefch	houd	360	hoewel 'er eigentlyk in is	400
1 dito fpek		260		320 p.
1 dito boter		280		310

1 Legger wyn houd 400 kan, dog men kan volftaan met 350 dito.

1 Aam houd 90 kannen.

In Banda, en Ternate

Is alles even eens.

1 Sokkel foeli houd 28 catti Banda, of 154 ponden.

1 Catti Banda houd $5\frac{1}{2}$, of wel eigentlyk $5\frac{3}{4}$ pond.

Op Solor en Timor.

1 Bahara of Bhaar houd 5 Picol, a 100 pond ieder, of 500 pond.

1 Laft houd 40 maaten van 75 pond ieder, of 3000 ponden.

Op Macaffar.

1 Bahara houd 100 catti, of $571\frac{1}{2}$ pond.

1 Bahara op Bima houd 3 Pikol a 125 pond ieder, of 375 pond.

1 Catti houd 14 ponden hier.

1 Laft 800 gantang, of 3000 ponden.

In Japan.

1 Bahara houd 375 ponden of 3 Pikol a 125 pond ieder.

1 Laft, of Cojang houd 40 maaten, a 75 ponden ieder.

In Siam.

1 Pikol houd 100 catti, of 118 ponden.

1 Laft houd 46 maaten, a 5 gontang, of 3066 dito.

1 Bahara tin, 3 Pikol, of 354 dito.

In Patani.

1 Bahara 380 ponden.

In China.

1 Bahara houd 375 ponden, of 3 Pikol, a 125 ponden ieder.

Op

Op SUMATRA'S Ooft-kuft.

Op Palimbang.

1 Pikol houd 100 catti, of $122\frac{1}{2}$ pond.
1 Catti houd $1\frac{9}{40}$ pond.

Op Djambi.

1 Pikol	125	ponden.
1 Catti	$1\frac{1}{4}$	
1 Laft	3000	

Op Andragiri, onder Malakka.

1 Bahara	houd	488	ponden.
1 Pikol		122	
1 Catti		$1\frac{11}{50}$	
1 Laft		3000	

Op Malakka.

1 Laft houd —	3000	ponden.
1 Coyang —	4800	
1 Gantang —	6	
1 Bahara —	325	
1 Pikol —	125	
1 Bidoor —	3	
1 Catti —	$1\frac{1}{4}$	
1 vat vleefch —	400	
1 dito fpek —	300	
1 dito boter —	280	

Op Perah, onder Malakka beboorende.

1 Bahara weegt 375 pond, of 125 Bidoors.
1 Bidoor weegt 3 dito.

In Arrakan.

1 Pikol houd 118 ponden.
1 Bahara 3 Pikol a 118 dito ieder, of 354 ponden.
1 Man 42 pond.

Op Oedjong Salang, onder Malakka.

80 Wiffa doet	350	ponden.
1 dito	$4\frac{3}{8}$	
1 Bitsjin	$4\frac{3}{4}$	

Op Atsjeh, ofte Atsjien, op Sumatra.

1 Bahara weegt 200 catti, of 350 pond.
1 Catti doet $1\frac{3}{4}$ pond.
200 Catti Malajoe, of Maleitze catti's, doen 300 Chineefche dito's, of 336 pond.
1 Laft doet 3000 ponden.

Op SUMATRA'S Weft-kuft.

Op Padang, of aan 't Hoofd-Comptoir.

1 Bahara peper doet 220 Maleitze, of 230 Chineefche Catti's, of $412\frac{1}{2}$ pond.
1 Laft houd 32 maaten, of 640 Soucatan.
1 Coyang doet $1\frac{3}{4}$ laft van 40 maaten, a 75 pond ieder.
1 Maat houd 20 Soucatan.

Op 't Eiland Sinkel.

1 Coyang zout houd 50 maaten.
1 Maat houd 50 Soucatan.
1 Bahara, en catti, is hier als op Padang.

Op Baros.

1 Coyang houd 600 Soucatan, of 50 maaten, van 12 Soucatan ieder.
1 Catti Baros houd 3 pond.

Op Priaman.

1 Bahara peper 220 Catti Malajoe, of 330 Chineeze dito, doende $412\frac{1}{2}$ Hollandze ponden.
1 Pikol weegt $73\frac{1}{3}$ catti, of $137\frac{1}{2}$ pond.
1 Catti Malajoe, of een Maleits catti, $1\frac{77}{80}$ pond.

In BENGALE.

Op Hougly.

1 Man zyde weegt 63 pond, ook wel $64\frac{9}{10}$ pond.
1 Man doet 40 Ceer.
1 Ceer van een Man van $64\frac{8}{9}$ ponden weegd $1\frac{28}{45}$ pond.
1 Man is 68 pond.
1 Ceer van zulken Man weegt $1\frac{7}{10}$ pond.
1 Laft tarw weegd 3000 ponden.

Op Caffimbefâr.

1 Man zyde weegt	$64\frac{8}{9}$	pond.
1 Ceer van die Man	$1\frac{28}{45}$	
1 Man fpeceryen	64	
1 dito van Sandelhout, quikzilver, tin, lood	68	

1 dito Man houd 40 Ceer.
1 Ceer van zulken Man houd $1\frac{6}{15}$ pond.

In Suratte.

1 Man zyde weegt 71 pond.
1 Man houd 40 Ceer, of 640 candi.
1 Ceer houd 16 candi.
1 Candi is 20 Man.
1 Man weegt $34\frac{1}{2}$ pond, van Raffemalo, kattoen, garen, lak, benzoin, vermilioen, quikzilver, fpeauter, koper, tin, zandelhout, areek, zegel-lak, en olifantstanden; dog een Man weegt $36\frac{1}{4}$ pond van camfer, fpeceryen, thee, poetsjok, cariva, zappan-hout, boonen, en tarw; maar weegt 38 pond, van catsje, gommelak; en 40 pond van Hing; dog van Indigo $35\frac{5}{8}$ pond.
1 Ges is $\frac{1}{32}$ minder als onze el.

Op Amadabath.

1 Man is 41 Ceer, van rompen, lange peper, amfioen.
1 dito $40\frac{5}{8}$ Ceer, van ronde peper, en aluin.
1 dito $43\frac{1}{8}$ Ceer, van caweh, of koffi.
1 dito $40\frac{1}{10}$ Ceer, van Coetsjienze Areek, sjouwel, en anys.

Zz

1 dito

1 dito 45 Ceer, van Borax en Hing, of Assa Fætida, anders Duivels-drek.

Op Bellesoor in Bengale.

1 Man weegt 68 pond, of 40 Ceer, te weten, van yzer en staal.
1 Ceer weegt $1\frac{7}{10}$ pond.

Op Malabar, tot Coetsjien.

1 Candi kattoen weegt 690 ponden, of 20 man.

1 Candil weegt 500 ponden, en dus ook op Cananôr, Calicolang, Porca, en Coylang; dog op Goa een Candil, of Bahara, 480 ponden.

1 Man 24 ponden, op Cananôr 25 pond.

14 Parra Ryst doen 1 Candil.

1 vat vleesch	houd	350	ponden.
1 dito spek		250	
1 dito boter		280	

1 Legger houd 360 kannen.

Op Canara.

1 Candil peper weegt 480 pond.
1 dito lood weegt 500.
1 Man Rompen (zynde slegte of raapnooten) foelie, en nagelen, houd $36\frac{1}{4}$ pond.
1 dito koper $34\frac{1}{2}$ pond.

Op Wingurla, en Visiapoer.

1 Goeni peper 288 pond.

1 Candil op Visiapoer	480	ponden.
1 Man speceryen dito	24	
1 dito van zyde, dito	27	

Op de Kust van CHOROMANDEL.

Tot Paleacatto.

1 Man 68 pond, of 40 çeer; en ook 24 pond.
1 çeer $1\frac{7}{10}$ dito.
1 Ammenam Areek, of Pinang, houd in 20000 stuks der zelve.
1 Patsjery is 2 stuks.
3 Cobido's doen 1 elle.
1 Gaas doet $1\frac{7}{16}$ elle.

Op Mazulipatnam.

1 Candil	weegt	480 ponden.
1 dito		20 Tombe.
1 çeer		24 Thool.
1 Thool		30 Chimaal.

Op Nagapatnam.

1 Bahara weegt 480 ponden.
1 Man. . . 24 dito.
1 Last. . . 80 Parra's.
1 Parra. . . $37\frac{1}{2}$ pond.
1 Last. . . 3000 dito.

Op Golconda.

1 Bahara erts weegt 520 ponden, of 20 Man.
1 Andre dito weegt 480 dito.
1 Man weegt 24 dito.

Op Palicol.

1 Candy weegt 1200 ponden, of 20 Tombe.
1 Tombe weegt 60 dito.

Op Bimilipatnam.

1 Last weegt 72 Parra, of 3420 ponden.
1 Parra. . 45 pond.

Op Nagelwanze.

1 Litta weegt 300 ponden.

In Pegu.

1 Bitz Gans weegt 3 ponden.
1 dito. . . 100 Tikal.
1 Tikal. . . 6 Boy.
1 Boy. . . 8 grein.
1 Parra Ryst. . . 52 ponden.
1 Talot. . . 3 dito.
1 Cester, 16 Talot, of 48 dito.

Op Samsoetepeet onder Choromandel.

1 Bahara weegt 490 dito.

Op Petapoeli onder Choromandel.

1 Cantulam weegt hier, en op Paleacatta, 240 ponden.

Op Ceylon tot Colombo.

1 Last doet 75 Parra a 40 pond ieder, of 3000 ponden.

1 vat vleesch	houd	200	dito.
1 dito spek		300	
1 dito boter		300	

Op Toetecoryn.

1 Last 75 Parra, a 40 pond ieder, of 3000 pond.

1 Bahara	weegt	510	dito.
1 Man		$25\frac{1}{2}$	
1 Ratil		24	

Op Jaffanapatnam.

1 Bahara weegt 480 pond.
1 Parra . . $4\frac{1}{2}$ Martal.
2 dito hier, is $\frac{1}{4}$ kleener als op de kust van Choromandel.

In Perssiën, tot Gamron.

1 Marcaal is 1 once zwaar.
1 Bahara. . . 550 ponden.
1 Picol weegt 100 catti, of 124 dito.
1 Carga weegt. . . 408 dito.
1 dito. . . 36 mansjaag.
1 Mansjaag. . . $11\frac{1}{3}$ pond.
1 Maris doet. . . $2\frac{1}{2}$ mansjaag.
1 Man Surats weegt. . . 30 ponden. zynde de groote Man, die men gemeenelyk gebruikt om koopmanschappen aan malkanderen te leveren, en te ontfangen.

250 Fleskens Roozewater maken 1 cas uit.

150 dito, en dito, die wat kleener vallen, zyn een halve cas.

In

In Bassora.

1 Man weegt 25 ponden.

In Mocha, in Arabien.

1 Bahara, doet 15 Frasel, of $393\frac{3}{4}$ dito.
1 Frasel weegt 26 en ook 28 dito.

By den Apotheker Kroonenburg op 't Rusland, te Amsterdam, hebbe ik gezien een kopere penning van $\frac{1}{2}$ stuiver, geslagen A°. 1644, hebbende aan de eene zyde [VOC] en aan de andere zyde een zwaard over einde met de punt om hoog; en rondom 't zwaard staat Batavia, Anno 1644.

Daar zyn ook dukatons met een Ruitertje 'er op, om ze voor 12 a 13 schellingen te doen gaan, en in 't land te houden, geweest, dog dit wierd mede verboden, en zy wierden alle ingewisseld. Die zonder Ruitertje waren, gingen maar voor 12 schellingen.

Indien men zich hier maar blootelyk behelpen wil met groente, visch, hoenderen, enz. dat het land hier 't gansche jaar door overvloedig en zeer schoon van alle soorten geeft, kan men met weinig geld al redelyk wel, en goed koop leven; dog de huishuur is 'er dier, doende een huis met een zy-zalet, 20 of 22 voeten breed, op een fraeje gragt, of in een moje straat, 16 a 18, en meer ryxdaalders ter maand. Ook maken de goederen, die uit het Vaderland hier komen, als Fransche wyn, Hollandze bieren, en sterke dranken, als Brandewyn en gedisteleerde fyne wateren, mitsgaders hammen, Hollandze boter, kaas, gerookte of gezoute zalm, soucys de boulogne, haring, bokken, olyven, gerookt vleesch en meer andere dingen van dien aard, dat het huishouden hier zeer veel komt te kosten, zoo dat men met duizend ryxdaalders, of drie duizend gulden 's jaars, daar niet veel figuuren maken kan.

Hier by komt nog, dat men op Batavia gewoon is zeer pragtig te leven. Die geen koets heeft, werd 'er als niet gerekend. Alles moet 'er in het huishouden dubbeld en dubbeld van zilver zyn, zelf tot de confyt- en thee-bakken toe, daar men de thee op aanbied, die ik 'er zoo groot gezien heb, als een kleene thee-tafel, zoo dat een meid werk had, om 'er een te dragen.

Voeg hier nu by de kostelykheid en pragt, zoo der mannen (om groote goude knoopen aan een fluweele of andere rok, om een degen met een goud gevest, een goude rotang-knop, en meer andere dingen van goud te hebben) als der vrouwen, ontrent de menigte van hare kostelyke kleederen, juweelen, enz., dat zich ook ten deele tot de slavinnen, die haar volgen, uitstrekt, die hier mede al vry kostelyk gaan.

Dit ziet men niet alleen ontrent de Hollandze vrouwen by uitstek, die als Princessen leven, en 't grootste deel van haar huishouden op goede slaven konnen laten staan; maar zelf ook onder de Mixticen, en Casticen, die niet alleen zeer fraei en vry kostelyk, maar ook zoo net uitgedost voor den dag komen, dat 'er wel zeer aanzienelyke Hollanders op konnen verlieven, en zelfs zulke, die dat anderen behooren te beletten.

Men heeft my daar een geval van verhaald, dat ik niet wel voorby gaan kan hier in te lassen, alzoo ik den Heer Fiscaal, die men zegt dit gebeurt te zyn, zeer wel gekend heb, en 't geval te aardig vind, om het den lezer niet mede te deelen. *Aardig geval tusschen een Schoenmakers vrouw, en haren minnaar.*

Het gebeurde, dat zeker Fiscaal de vrouw van een Schoenmaker, die hem niet onbillyk voorquam, gezien, en genegenheid gekregen hebbende, om zich by die vrouw aangenaam te maken, de stoutheid en onvoorzichtigheid had, om op zekeren avond, als de man uit was, in Matroozen kleederen by haar te komen, en zich ondertusschen in allen deelen, als die gene, die hy was, aan haar te openbaren, met verzoek, dat hy zoo nu en dan eens by haar komen mogt.

De vrouw, die eerlyk in haar gemoed, maar te gelyk ook zeer bang voor die man was, wetende wat magt hy had, oordeelde best hem voor eerst goede woorden te geven, zeggende, dat zy haar ontrent zulk een zaak zoo schielyk niet verklaren konde, dat zy uitdrukkelyk dede, om zich eerst met haar man hier over te beraden, en met hem een middel uit te vinden, om zich op zoodanig een wyze van hem te ontslaan, als zy best zouden oordeelen, om niet verder daar over aangezogt te werden.

Zy verzogt dierhalven, dat hy nu wilde henen gaan, alzoo haar man haast t'huis komen zou, maar stond hem toe daags 'er aan tegen den avond weder te komen.

Zoo ras haar man t'huis gekomen was, verhaalde zy hem 't geheel geval, die, 'er zeer over ontsteld zynde, zeide, dat zy zeer wel gedaan had met hem tyd te stellen, om weer te komen, daar by voegende, dat hy tegen dien tyd uitgaan zou; dog dat zy hem moest laten waarschouwen, zoo ras die Fiscaal weer in zyn huis zou gekomen zyn, op dat hy zich dan wel ter degen aan hem wreeken mogt.

Dit tusschen hen zoo besproken zynde, wierd ook zoo uitgevoerd, en zoo ras die Heer weer in Matroozen-kleederen by haar gekomen was, liet zy haar man daar van waarschouwen.

De Schoenmaker, daar op spoedig t'huis ge-

gekomen zynde, en een brave ſpan-riem in zyn hand genomen hebbende, quam zeer ſtil en onverwagt binnen. Hy ſtond quantzuis verbaaſt, dat hy daar een Matroos by zyn vrouw zag, ſchold hem eerſt braaf uit, en lei 'er de ſpanriem toen zoo dicht op, dat die arme Fiſcaal, die de ſterkſte niet was, onder de handen van den Schoenmaker meende dood te blyven, alzoo het geen gemeene, maar wel een dubble goede ſpanriem was. Ja het trof den Fiſcaal zoo wel overal, dat hy, de ſlagen niet langer konnende doorſtaan, den Schoenmaker ſtil en als in vertrouwen zeide, dat hy geen Matroos, gelyk hy waande; maar de Fiſcaal was.

De Schoenmaker dit gehoord, en wel verſtaan hebbende, wien hy noemde, begon toen wel eens zoo hard te ſlaan, met groote moejelykheid zeggende, ſchoft, zult gy de naam van zulken braaf en eerlyk man, dien ik zeer wel kenne, my hier noemen, om uw vuile en godlooze toeleg op myn vrouw te bedekken, en om daar door myne handen te ontkomen, ik zal u dat verleeren, en niet nalaten dien goeden Heer daar kennis af te geven.

Na dat hy hem nu zoodanig toegeteiſterd had, dat hy meende, dat het genoeg was, ziende dat hem het bloed niet weinig langs het aangezicht liep, en dat hy zeer wel getroffen was, liet hy hem henen loopen, riep hem nog na, jou rekel, pas me noit weer hier te komen, of ik zal u nog beter havenen; dog de Fiſcaal, geen luſt hebbende daar vorder na te luiſteren, rekte, zoo veel als hy kon, na zyn huis, ziende nu en dan nog eens om, of de Schoenmaker met de ſpanriem hem niet volgde.

Het aardigſte nu van allen was, dat deze Schoenmaker daags 'er aan ontrent negen uuren voor de middag na die Fiſcaal ging, vragende aan een van de jongens, of hy myn Heer niet ſpreken kon. De jongens zeiden, dat myn Heer niet al te wel was; dog op de nader aandrang van de Schoenmaker, van dat hy hun Heer over een zaak van aangelegenheid ſpreken moeſt, gingen zy hem aandienen.

Hun Heer, niet wetende wat hy mogt te zeggen hebben, oordeelde beſt (hoe ongeſteld hy ook was) hem te hooren ſpreken. Hy quam dan by hem, met zyn ganſch aangezicht vol pleiſters, en doeken (onder voorgeven, zoo de jongens zeiden, dat hy de roos in zyn aangezicht had) en zoo ras zag hy hem niet, of hy zei, dat 'er giſteren avond een Matroos in zyn huis geweeſt was, die een aanſlag op zyn vrouw gemaakt, en die hy wakker met de ſpanriem afgeroſt, maar die de onbeſchaamdheid gehad had, van hem te zeggen, dat hy de Fiſcaal (te weten, die, daar hy toen mede ſprak) was. Hy voegde daar kort'er aan by, dat hy, wel wetende hoe veel ongelyk hy dien Heer daar mede dede, hem daar op nog wel eens zoo dicht afgeroſt had; dog dat, deze eindelyk het ontvlugt zynde, hy (Schoenmaker) nodig geoordeeld had hem daar van ten eerſten kennis te moeten geven, op dat hy na die ſchurk mogt doen zoeken, en gelegenheid hebben van hem te ſtraffen.

De Fiſcaal, die razende meende te werden, en 'er al eens tuſſchen beiden inviel, zei, vent hebt gy my anders niet te zeggen, zoo ſcheerd u aanſtonds hier van daan, of ik zal weten, wat ik met u te doen heb; maar de Schoenmaker, die hem nu niet te na quam, wel wetende, dat een hond ſtout op zyn eigen erf is, zei eer hy weg ging nog, ja wel Heer Fiſcaal, ik moeſt het u evenwel zeggen, dat die ſchoft uw naam daar in gebruikte, op dat gy 't weten zoud, waar op de Fiſcaal weer zeide, ja brui maar henen vent, ik weet dat al te maal al; waar op de Schoenmaker hem beleefd groette, en al meesmuilende henen ging; dog eer hy t'huis quam, wiſt byna half Batavia al, wat 'er tuſſchen hem en de Fiſcaal voorgevallen was, waar over die Heer in langen tyd niet dorſt te voorſchyn komen, en toen hy al te voorſchyn quam, kon hy, onder zyne goede bekenden, de meenigvuldige ſchimpſcheuten, die men hem over de uitwerking van de ſpanriem, en over de ſcherpe kragt van 't leder gegeven had, niet ontwyken; maar hy quam noit weer in het huis van dien boozen ſchoenmaker, die hem de liefde zoo vinnig uit zyn lyf geſlagen had, dat hy vreesde, dat 'er zyn ziel wel haaſt mede op zou gevolgd hebben.

Ik moet (alzoo wy hier by de gerichtszaken zyn) een aardig voorval aanhaalen, dat den Geheimſchryver van de Raad des Gerichts, de Heer Jacob van Naarſſen my verhaald heeft in zyn bywezen, A°. 1689, ten deelen in, ten deelen buiten de Gerichts-kamer te zyn voorgevallen. Aard… voor… tuſſc… Klaa… en e… fer.

Jacob Klaarbout, Viſitateur generaal, zekere Juffrouw (die ik van naam zeer wel kende) voor een hoer uitgeſcholden hebbende, en daar over voor dien Raad gedagvaard zynde, om haar dat of te bewyzen, of te herroepen, zei voor den Regter, Heeren: Ik heb deze Juffrouw voor een hoer uitgemaakt, dat is waar, dog zeg ik nu, dat ik die Juffrouw voor een eerlyke vrouw houde, en dat ik dit gelogen hebbe. Hy daar op met die Juffrouw buiten ſtaande, en die Geheimſchryver ergens over ook eens buiten komende, vraagde hy aan de Heer van Naarſſen, myn Heer, mag men een hoer ook wel een Juffrouw noemen? Wel ja, zei de Heer van Naarſſen; waar op de Heer Klaarbout, zig na die Juffrouw keerende, zeer beleefd goeden dag Juffrouw zeide. De Juffrouw, wel verſtaande, hoe hy dit meende, alzoo

zy

zy de vorige vrage ook gehoord had, verzogt weder binnen te ſtaan, en verhaalde 't geval aan den Rechter, die de woorden zeer aardig, en 'er wel iets naders op te zeggen vond; dog hy geraakte met een ernſtige vermaning, van zyn ſtekelige tong wat meer te bedwingen, en zulke aardigheden zoo dicht ontrent de hoogſte Gerichts-zaal na te laten, vry.

Hoe gemakkelyk nu een vrouw het ook in de huishouding heeft, wanneer zy goede ſlaven en ſlavinnen heeft, beurt het egter nu en dan wel, dat men ook eenige quade krygt, die hunne meeſters en meeſtereſſen, of met op te droſſen, en weg te loopen (dat in vorige tyden ten eerſten na Bantam plag te geſchieden) of met dronken drinken, met ſteelen, of by de hoeren, of hare pollen te loopen, geweldig gewoon zyn te plagen. Om het welke hen te verleeren, men de zelve zomtyds wel door de Fiſcaals Caffers wakker geeſſelen laat, behalven dat zommige ze ook wel door hun eigen volk in huis laten ſtraffen, dat zoo zeer niet in gebruik is, als wel het andere, dat men buiten eenig gevaar, of verantwoording, voor 12 ſtuivers kan laten doen.

Wanneer een ſlave iets geſtolen heeft, gebruiken zommige een aardige vond om de dieſtal te ontdekken; dog voor af moet men weten, dat gelyk de meeſte ſlaven geen groot verſtand hebben, en zeer bygeloovig, zy dierhalven ook gemakkelyker dan andere, die meer vernuft hebben, te misleiden zyn.

Men haald uit het boſch 1 a 2 ryskens, van dikte als een hazelaar, en ook van de zelve verwe. Men ſpouwt een van de zelve, of men neemt 'er twee tegen een, en men doet die twee einden (of anders 't einde van het eene geſpouwen rysken, zoo als het aan 't eene einde nog vaſt is) door iemand aan de eene zyde om de ſchuldige zyn hals houden, die tuſſchen het geſpletene, of tuſſchen die twee hazelaren (welke zy Jan Preto, dat is, zwarte Jan, noemen) in komt, en dan komt 'er een aan de andere zyde, die vat de twee geſpletene einden van dezen Jan Preto, die om den hals, zoo dat hy 't wel verdragen kan, behoorlyk toenypende, na welk bedryf deze verdagte eenige reizen deze woorden herhaalen moet: Jan Preto, impi dreto, ſi eo tenho coelpa, enforca per mi, dat is, zwart Jan, ſta recht, zoo ik ſchuld hebbe, hangt my op, of worgd my. Indien hy nu, die dit zegt, ſchuldig is, zoo zeggen zy, dat die hazelaar van zelf (dat maar voorgeven, en bygeloove, of wel een uitwerking van de vreeze des ſchuldigen is, en die zyn aderen aan den hals opzwellen doet) allenskens meer en meer zoodanig toewringt, en toenypt, dat het de verdagte onmogelyk langer konnende verdragen, en meenende te ſtikken, het eindelyk bekennen moet. Op die wyze nemen zy een proeve van alle hunne ſlaven, en zoo heeft zeker buurman van my 'er een, die anders zeer hardnekkig in 't loochenen was, ontdekt, die zyn goude geſpen uit zyn ſchoenen geſtolen had.

Daar is nog een tweede proeve, by welke zy alle de ſlaven eenige drooge ryſt te eeten geven, die hy kaauwen, en inſlikken moet. Al, die ze inſlikt, is onſchuldig, dog den ſchuldige, die zich zelven, vreezende, dat daar iet in, of een bezweerend middel van ontdekking over uitgeſproken is, zeer benaauwt maakt, kan die onmogelyk binnen krygen, en door de al te groote droogheid van zyn tong niet langer kaauwen, waar door hy, alzoo hy geen ſpeekzel in zyn mond krygen kan, genoodzaakt werd te klappen.

Hun derde middel is, dat zy aan ieder ſlave een ikeli, of dun reisken van een vinger lang geven, waar over de meeſter van den huize eenige woorden preveld, die hy hen wys maakt van zoo veel kragt te zyn, dat zy den dief onfeilbaar zullen uitbrengen, alzoo daar op ten eerſten een ſtukje, wel een duim-breed langer, aan 't ikeltje van den dief aangroejen zal. De dief, bekommerd van ontdekt te werden, alzoo hy dit door zyn bygeloove voor een vaſte waarheid aanneemd, breekt behendig zoo een ſtukje van zyn ikeltje, of reisken, af, om dog niet ontdekt te werden, en werd alleen daar door, by 't weer nazien van alle de ikeltjens, klaar ontdekt, verbaaſt ſtaande, hoe men juiſt weten kan, dat hy de dief is.

Dus heeft men in Bengale, als iemand van overſpel verdagt is, nog een zeldzame proeve om iemands ſchuld of onſchuld, te ontdekken. Men doet ſiedend water in een ryſt-pot, en laat daar een goude ring in zinken. Indien de verdagte die met een onbeſchadigde hand en arm van de grond haald, werd zy voor onſchuldig gehouden, dog brand zy haar hand, dan is zy, buiten alle tegenſpraak, ſchuldig; en men zegt dat 'er verſcheide voorbeelden af zyn, van die zich in zoodanigen voorval niet ter wereld (waarſchynelyk zich 'er tegen verzorgende) gebrand hebben.

Gelyk men hier tegen den avond een ongemeen vermaak, en een groote verquikking, by 't zitten en 't wandelen in de lichte Maan, heeft, alzoo is het een van de grootſte uitſpanningen hier, dat men tegen 9, 10, en 11 uuren nu en dan by hoog water eenige vaartuigen met allerlei ſpeeltuigen, en voor al van blaas-tuigen en muſicyns heeft, die zeer ſtil door de graggten komen aan ſcheppen, en een ongemeen fraei muzycq (dat een heerlyke weergalm tegen de huizen geeft, en waar by zig ook wel ſtemmen voegen) aanregten, werden-

Fraeje uitſpanningen 's avonds by de lichte maan.

 de

de van een ander vaartuig met jong gezelschap kort 'er agter gevolgt. Ik heb wel halve nagten daar na, zonder verzadigd te konnen werden, leggen luisteren, en heb zoo volmaakte concerten, die van enkele slaven op de hand-viool, viool di gamba, harp, cither, of guitaire, en wat dies meer, meesterlyk uitgevoerd wierden, daar gehoord, dat zy van geen concert in 't Vaderland verbeterd konden werden.

Men kan zich ook geen vermakelyker stad in de wereld, om te wandelen, verbeelden, alzoo men hier langs de gragten niet alleen allerlei, en veel welriekende bloem-boomen, maar ('t geen men nergens anders zoo vind) die men het geheel jaar door groen heeft.

En zoo men genegen is zyn vermaak buiten de stad te gaan nemen, kan 'er geen schooner wandeling, als langs de weg van Jakatra, en zoo verder tot aan de Chineesche graven, bedagt werden, alzoo die weg zeer breed, en aan wederzyden met zeer pragtige tuinen, waar op heerlyke huizen staan, bezet is; waar onder die van zyn Oud-Edelheid van Outhoorn, van de Heer Douglas, van Mevrouw Volger, van de Heer Zwaardekroon, van de Heer van Zwol, van de Heer Krudop, van de Heer van der Hof, enz., uitsteken; dat men ook van de tuinen van de Heeren van Hoorn, van Riebeek, en van Ryn (dog vry verder van de stad, en wat aan een ander oort gelegen) mede wel zeggen mag; behalven dat ook de Chineesche graven zeer heerlyk zyn.

Wil men verder henen zyn vermaak nemen, men kan na Ansjol of na Tandjong Prioc (pas een halve myl van de stad) met een orembaei, of koets, of na de Maronde, en nog verder, gaan.

Nog vry verder uitspanning kan men na Siringsing en Depoc (plaatsen van vermaak, de Heer Chastelein wel eer toekomende, en 5 of 6 mylen van Batavia gelegen, of na Tanah Abang 't land van de Heer van Riebeek (dat ook eenige mylen van Batavia legt) of na Noordwyk (een post ontrent 1 myl van Batavia) nemen, op welke laatste plaats men doorgaans Cacab, en andere schoone visch, eeten gaat, en daar ieder mansperzoon een goude coebang (of 24 gl.) voor die maaltyd verteerd; dog hy mag een Jufrouw medebrengen, die dan niets betaald, en daar mede bygerekend werd, als of zy voldaan had.

Wil men ook de Utregtze-, Rotterdammer-, Diest-, of Nieuw-poort uit langs de voorsteden gaan wandelen, men moet bekennen, dat men daar alomme de schoonste en pragtigste tuinen heeft, met uitnemende schoone huizen 'er op getimmerd, en daar by alles, 't geen een gezelschap vermaken en behagen kan.

Van 't Eiland Onrust. Het Eiland Onrust, drie mylen van Batavia gelegen, en aldus als onder den rook van deze stad, behoord zoodanig tot de zelve, en tot de gedurige bevelen van de Heer Opperlandvoogd, dat 'er geen eene dag voorby gaat, dat daar niet de eene of de andere last na toe moet. Het is kleen in zyn omtrek, en alleen geschikt tot het vertimmeren, of kielhalen der schepen.

Ten dien einde woond 'er een Baas op, die in myn tyd Opperkoopman met 120 gulden ter maand was. Ook zyn 'er (gelyk te denken is) veel scheepstimmerlieden, en zeevarend volk, tot dat werk behoorende. Die Baas leefd daar als een Prins, zynde Hoofd van dat Eiland, onthalende nu en dan deze en gene Heeren op schoone leer-visch, die 'er zeer goed is.

Daar woond ook een Predikant, en Krankbezoeker, om des Zondags den dienst waar te nemen.

Ik heb 'er van Batavia af ook een Moolen, en meer andere zware werktuigen, gezien.

De Baas heeft 'er ook koebeesten en melk in overvloed; dog het verdere moet van Batavia alle dag gehaald werden.

Den 27 October 1671 besloten haar Edelheden dit te versterken met een steenen bolwerk, om de aankomende vaartuigen, en zulk quaad volk af te konnen wyzen. En den 16 January 1699, om daar een Loots, tot berging der grove goederen, te laten opslaan, en de peper-pakhuizen op te ruimen, alzoo de groote Rivier onbruikbaar geworden was.

Van de ziekten, die hier op Batavia de menschen, en voor al de nieuwelingen, die zich in 't sterk eeten der vrugten te buiten gaan, gemeenelyk aantasten, zal ik niet spreken, alzoo 't meest de zelve zyn, over welke wy reeds in de stoffe over Amboina breed genoeg gesproken hebben.

De eenige ziekte, die hier sterk doortast, is de Lazery, tot weering en genezing van welke het Eiland Purmerent geschikt is; dog lieden van middelen, daar door aangetast werdende, onthouden zich in hunne tuinen, buiten de stad. Van [de] ziekte byzon[der] de Laz[ery].

Dit is een bedroefde en ongeneezelyke ziekte, zynde als een onzienlyke kanker, die de menschen verteerd, en allenskens opeet. Zy zien 'er afschuwelyk vol bobbels en puisten uit, en ik heb 'er gezien, die, de zelve aan de voorste vinger hebbende, alle dag iet aan die vinger verloren, die als uitdroogde, inkromp, en kleener wierd, zonder dat men 'er egter veel aan zien kon.

De gemeene taalen, van welke men zig op Batavia bediend, zyn de Portugeesche, lage Maleitze, en Nederduitsche. Men heeft daar ook wel de Javaansche, Chineesche, en alle de andere taalen der volkeren, die hier zyn; maar het is voor hun zelven, dat zy die met hun eigen volk spreken, en verder werd 'er geen werk af gemaakt by an- Taalen die m[en] hier g[e]bruik[t].

andere; dog de Portugeesche en de Maleitze taal zyn de twee taalen, waar mede men niet alleen op Batavia, maar zelf door gansch Indiën, tot in Persiën toe, met allerlei volkeren te recht kan raken. Men had egter beter gedaan met onze taal geheel en al, gelyk de Portugeezen de hunne van eersten af aan ingevoerd hebben, alomme waar zy quamen, mede in gebruik te brengen.

Den 8 Juny 1691 is daar van al een begin gemaakt, en by haar Edelheden besloten, dat geen lyf-eigenen hoeden of mutzen zouden mogen dragen, en ook geen vry-brieven (schoon al vry gegeven zynde) erlangen, voor en al eer zy Nederduits konden spreken. Ook besloten zy toen geen huwelyken van Inlandze vrouwen met Nederlanders toe te staan, dan van die gene, die Nederduits konden spreken.

Gelyk 'er veel goederen van alle gewesten op Batavia komen, en weer van daar na alle andere gewesten gaan, alzoo werd 'er ook veel tol van de inkomende en uitgaande goederen getrokken, gelyk men uit een Lyst, die wy daar af bezitten; dog die ieder een juist niet behoefd te doorsnuffelen, zou konnen zien.

Nu zullen wy de voornaamste dienaars der E. Maatschappy hier, zoo als zy malkander in rang volgen, zoo verre wy die hebben konnen naspeuren, en opdelven, hier byvoegen.

TIENDE HOOFDSTUK.

Lyst der Opperlandvoogden van Indien. Lyst der algemeene Bestierders van den handel van Indien. Lyst der ordinaris Raaden van Indien. Lyst der extraordinaris Raaden van Indien. Geheimschryvers der Hooge Regeering. Eerste Klerken der Secretary van zyn Edelheid. Ontfangers generaal. Eerste Opperkooplieden des Kasteels. Tweede Opperkooplieden des Kasteels. Sergeants-Majoors. Boekhouders generaal. Visitateurs generaal. Equipagie-meesters. Advocaten Fiscaals. Baillu's. Water-Fiscaals. Land-drosten. Opperhoofden van 't Soldy-comptoir. Sjahbandaars. Konstapel-Majoors. Administrateurs van de Medicinale winkel. Baazen van Onrust. Fabryken. De Fiscaals Independent. Presidenten van Justitie. Raaden van Justitie tot Batavia. Notarissen van Batavia. Procureurs van Batavia. Presidenten van Schepenen. Schepenen van Batavia. Presidenten der Weeskamer. Weesmeesteren van Batavia. Presidenten der Heemraaden. Presidenten der Commissarissen van Huwelykze en Kleene zaken. Presidenten van Chineesche Boedelmeesters. Chineesche Boedelmeesters. Secretarissen van Justitie. Secretarissen van Schepenen. Secretarissen der Weeskamer. Secretarissen der Heemraden. Secretarissen van Huwelykze en Kleene zaken. Secretarissen van Chineesche Boedelmeesters. Groote Kassiers. Groote Winkeliers. Dispensiers. Doctoren. Vendu-meesters. Stads-drukkers. Kapiteins in dienst der E. Maatschappy tot Batavia. Luitenants op Batavia in dienst. Vaandrigs in dienst. Wondheelers tot de eerste bedieningen van Indien opgestegen.

L Y S T

Van de Naamen der H E E R E N

GOUVERNEURS GENERAAL

O F

O P P E R L A N D V O O G D E N

V A N

N E D E R L A N D S I N D I A.

Pieter Both.	*van* A°.1610. 19 *Dec.* tot	A°.1614. 30 *July.*
Gerrit Reynst.	1613. 30 *Juny.*	1616. 20 *Decemb.*
Laurens Reaal.	1616. 19. *Juny.*	1618. 20 *May.*
Jan Pieterszoon Koen.	1618. 20 *May.*	1622. 24 *Novemb.*
Pieter de Carpentier.	1622. 24 *Novemb.*	1627. 30 *Septemb.*
Jan Pieterszoon Koen.	1627. 30. *Septemb.*	1629. 20 *Septemb.*
Jacques Specx.	1629. 22 *Sept.*	1632. 7 *Septemb.*
Henrik Brouwer.	1632. 7 *Sept.*	1635. 31 *Decemb.*
Antoni van Diemen.	1635. 31 *Decemb.*	1645. 19 *April.*

Kor-

Kornelis vander Lyn.	*van* A°.1645. 19 *April.* tot A°.	1650. 11 *Decemb.*
Karel Reinierszoon.	1650. 11 *Decemb.*	1653. 18 *May.*
Joan Maatzuiker.	1653. 18 *May.*	1678. 4 *January.*
Ryklof van Goens.	1678. 10 *January.*	1681. 25 *Novemb.*
Kornelis Speelman.	1681. 25 *Novemb.*	1684. 11 *January.*
Johannes Camphuis.	1684. 11 *January.*	1691. 24 *Septemb.*
Willem van Outhoorn.	1691. 24 *Septemb.*	1704. 15 *Augustus.*
Johan van Hoorn.	1704 15 *Augustus.*	1709. 30 *October.*
Abraham van Riebeek.	1709. 30 *October.*	1713. 17 *Novemb.*
Christoffel van Zwol.	1713. 17 *Novemb.*	1718. 12 *Novemb.*
Henrik Zwaardekroon.	1718. 13 *Novemb.*	1725.
Mattheus de Haan.	1725.	

L Y S T

Van de Naamen der HEEREN

DIRECTEURS GENERAAL,

O F

ALGEMEENE BESTIERDERS VAN DEN HANDEL

V A N

NEDERLANDS INDIA.

Lyst der Algemeene Bestierders van den handel van Indiën.

Jan Pieterszoon Koen.	*van* A°. 1613.	tot 1618.
Pieter de Carpentier.	1618.	1622.
— —		
Daniel vander Lek, 6 *Decemb.* 1625. *uitgevaren.*	1626.	
— —		
Antoni van Diemen.	1632.	1635.
Philip Lucaszoon.	1635.	1640.
Kornelis van der Lyn.	1640.	1645.
— —		
François Caron.	1647.	1650.
Joan Maatzuiker.	1650.	1653.
Gerard Hulst.	1654.	1656. 10 *April.*
Karel Hartzing.	1656.	1667. 24 *September.*
Nicolaus Verburg.	1667.	1675.
Ryklof van Goens.	1675.	1678.
Kornelis Speelman.	1678.	1681.
Balthazar Bort.	1681.	1684.
Antoni Hurdt.	1684.	1689.
Willem van Outhoorn.	1689.	1691.
Johan van Hoorn.	1691.	1704.
Abraham van Riebeek.	1704.	1709.
Abraham Douglas.	1709.	1715.
François Kastelein.	1715.	1722. 15 *April overleden.*
Mattheus de Haan.	1722. *den* 16 *dito gekoren.*	1725.
Antoni Huisman.	1725.	

LYST

Van de Naamen der HEEREN

ORDINARIS RAADEN

VAN

NEDERLANDS INDIA.

Jan Pieterszoon Koen.	*van* A°. 1613.	tot 1618.
Steven van der Hagen.	1614.	1620.
Hans de Haze.	1616.	1619.
Fredrik Houtman.	1618.	1620.
Pieter de Carpentier.	1618.	1622.
Andries Souri.	1618.	
Frank vander Meer.	1619.	
Jacob Dedel.	1620.	1622.
Dr. Martinus Sonk.	1620.	
Pieter Dirkszoon.	1620.	
Adolf Thomaszoon.	1620.	
Daniel van der Lek.	1626.	
Jan van Gorcom.	1626.	
Dr. Pieter Vlak.	1626.	1634.
Jacques le Febre.	1626.	1627.
Willem Janszoon.	1626.	
Antoni van Diemen.	1626.	1630. en doe weer van 1632 tot 1632.
—— ——		
Wybrand Schram.	1626.	
Pieter van Duinen.	1626.	1628.
Jeremias de Meester.	1628.	
Jacques Specx.	1629.	1629.
Philip Lucaszoon.	1631.	1635.
Arent Gardenys.	1635.	1643.
Artus Gyzels.	1635.	1637.
Antoni Caan.	1639.	1643.
Jan Ottens.	1639.	1641.
Karel Reinierszoon.	1639.	1650.
Kornelis vander Lyn.	1638.	1640.
François Caron.	1642.	1647.
Johan Maatzuiker.	1640.	1650.
Karel Hartzink.	1644.	1656.
Salomon Zweris.	1644.	1645.
Simon van Alfen.	1645.	1646.
Gerard Demmer.	1650.	1652.
Arnold Heussen.	1648.	1650.
Johan Cuneus.	1650.	1657.
Arnold de Vlaming van Outshoorn.	1650.	1661.
Willem Verbeek, of vander Beek.	1654.	1656.
Idem hersteld.	1661.	1663.
Nicolaas Verburg.	1655.	1667.
Dirk Steur.	1655.	1663.
Adriaan vander Meyden.	1658.	1660.
Laurens Pit.	1660.	1678.
Pieter Antoniszoon Over'twater.	1663.	1678.
Ryklof van Goens.	1661.	1675.
Mattheus van den Brouke.	1663.	1669.
Jacob Hustaart.	1664.	1665.
Kornelis Speelman.	1671.	1678.
Pieter van Hoorn.	1675.	1678.
Konstantyn Ranst.	1675.	1677.
Johan Bax.	1676.	1678.

Balthazar Bort.	*van* A°. 1678.	tot 1681.
Willem Volger.	1678.	1678.
Antoni Hurdt.	1678.	1684.
Dirk Bloem.	1679.	1680.
Willem van Outhoorn.	1681.	1689.
Joannes Camphuis.	1681.	1684.
Maarten Pit.	1683.	1690.
Ryklof van Goens de Jonge.	1685.	1686.
Jacob Joriszoon Pits.	1685.	1687.
Laurens Pyl.	1687.	1705.
Johan van Hoorn.	1687.	1691.
Isaac de St. Martin.	1688.	1696.
Dirk de Haas.	1690.	1701.
Abraham van Riebeek.	1691.	1704.
Wouter Valkenier.	1692.	1699.
Joannes Kops.	1697.	1705.
Emanuel Bornezee.	1700.	1705.
Jacob van Dam.	1702.	1704.
Chriſtoffel van Zwol.	1702.	1713.
Herman de Wilde.	1704.	1707.
Abraham Douglas.	1705.	1709.
Pieter de Vos.	1705.	1710.
Adam van Ryn.	1707.	1709.
Kornelis Chaſtelein.	1709.	1714.
Mattheus de Haan.	1710.	1722.
Henrik Bekker.	1710.	1716.
Laurens Tolling, *zonder ſtem in Rade tot* A°. 1723.	1710.	1724.
Frans Caſtelein.	1711.	1715.
Henrik Zwaardekroon.	1716.	1718.
Theodorus de Haze.	1716.	1718.
Mr. Samuel Timmerman.	1716.	1721. *overleden in Auguſtus.*
Mr. Jacob Faas.	1716.	1722. 4 *Novemb. overleden.*
Jan Kornelis d'Ableing.	1720.	1721. *in July overleden.*
Ferdinant de Groot.	1719.	1720.
Willem Bakker Jacobszoon.	1719.	1720.
Mr. Izaak Auguſtyn Rumph.	1720.	1722.
Antoni Huisman.	1720.	1725.
Kornelis Haſſelaar.	1720.	1724. *nog.*
Johan Adriaan Crudop.	1720.	1724. *nog.*
Wybrand Blom.	1724.	
Ewout van Dishoek.	1724.	

LYST

Van de Naamen der HEEREN

EXTRAORDINARIS RAADEN

VAN

NEDERLANDS INDIA.

Extraordinaris Raaden van India.

Adriaan Maartenszoon Blok.	*van* A°. 1619.	1619.
Herman van Speult.	1619.	1626.
Willem Janszoon.	1619.	1626.
Willem Witzen.	1622.	
Jacques Specx.	1622.	1627.
Jeremias de Meeſter.	1626.	1628.
Quiryn van Raamburg.	1630.	1633.
Arent Gardenys.	1630.	1635.
Johan van der Burg.	1631.	1641.
Philip Lucaszoon.	1631.	1633.
Artus Gyzels.	1631.	1635.
Jan van Broekom.	1635.	1640.
Antoni Caan.	1636.	1639.

Jan

Jan Ottens.	*van* Ao. 1636. tot	1639.
Karel Reinierszoon.	1636.	1639.
Antoni van den Heuvel.	1636.	
Kornelis vander Lyn.	1637.	1638.
Henrik Boudewynszoon van Lokhorst.	1637.	1638.
Adam Westerwold.	1637.	1638.
Johan van Twist.	1639.	1643.
Justus Schouten.	1640.	1644.
Salomon Zweris.	1640.	1645.
Simon van Alfen.	1640.	1645.
Joan Maatzuiker.	1641.	1644.
François Caron.	1641.	1641.
Gerard Demmer.	1642.	1650.
Pieter Boreel.	1642.	1643.
Kornelis Witzen.	1642.	1646.
Karel Hartzink.	1642.	1649.
Jeremias van Vliet.	1644.	1646.
Pieter Mesdag.	1645.	
Jochem Roelofszoon Deutecom.	1647.	1649.
Johan Cuneus.	1648.	1650.
Arnold Heussen.	1647.	1648.
Arnold de Vlaming van Outshoorn.	1649.	1650.
Willem van der Beek.	1651.	1654.
Johan van Teylingen.	1651.	1651.
Kornelis Cæsar.	1651.	1657.
Willem Verstegen.	1652.	1652.
Dirk Steur.	1652.	1655.
Gaspar van den Bogaarde.	1654.	1655.
Pieter Sterthemius.	1655.	1659.
Jan Thyszoon Payard.	1656.	1668.
Laurens Pit.	1657.	1661.
Adriaan vander Meiden.	1657.	1663.
Ryklof van Goens.	1657.	1660.
Mattheus van den Brouke.	1660.	1663.
Abraham Weins.	1660.	1661. *overleden.*
Frederik Coyett.	1660.	1662.
Simon Cos.	1660.	1664.
Jacob Hustaart.	1662.	1665.
Rogier van Heiningen.	1663.	1665. *overleden.*
Pieter van Hoorn.	1663.	1675.
Jacob Cops.	1663.	1675. *afgezet.*
Johan van Dam.	1664.	1666.
Antoni Paviljoen.	1665.	1678.
Kornelis Speelman.	1667.	1671.
Konstantyn Ranst.	1668.	1675.
Balthazar Bort.	1670.	1678.
Willem Volger.	1671.	1678.
Ysbrand Godsken.	1672.	1676.
Sybrand Abbema.	1674.	1679.
Antoni Hurdt.	1675.	1678.
Henrik Adriaan van Rheede.	1677.	1677.
Willem van Outhoorn.	1678.	1681.
Joannes Camphuis.	1678.	1681.
Konstantyn Nobel.	1678.	1678.
Jacob Joriszoon Pit.	1678.	1685.
Ryklof van Goens, de Jonge.	1679.	1680.
Jacob Kops (op Macassar hersteld zynde)	1680.	1684. 10 *Novemb. overleden.*
Laurens Pyl.	1680.	1687.
Frederik Lambertszoon Bent.	1681.	1682.
Johan van Hoorn,	1681.	1687.
Kornelis van Quaalberg.	1682.	1687.
Nicolaas Schagen.	1683.	1696.
Reinier Casembrood.	1684.	1685.
Isaac de St. Martin.	1685.	1688.
Thomas Slicher.	1685.	1691.

Robbert Padbrugge.	*van* A°. 1686.	tot 1688.
Pieter Paauw.	1687.	1695.
Gerard de Bevere.	1687.	1690.
Joachim Nieuwſtad.	1688.	1696.
Dirk de Haas.	1689.	1690.
Johan van Leenen.	1689.	1695.
Abraham van Riebeek.	1690.	1691.
Emanuel Bornezee.	1690.	1600.
Wouter Valkenier.	1690.	1692.
Joannes Kops.	1690.	1697.
Laurens Pit, de Jonge.	1692.	1700.
Simon vander Stel.	1692.	1699.
Thomas van Rhee.	1695.	1701.
Willem Oem van Wyngaarden, Heer van Werkendam.	1693.	1701.
Daniel Heinſiùs.	1693.	1698.
Wybrand Lycogthon.	1695.	1699.
Gelmer Vosburg.	1696.	1697.
Pieter Deixhoeke.	1697.	1701.
Willem Adriaan vander Stel.	1699.	1708.
Jacob van Dam.	1699.	1702.
Gerard de Heere.	1700.	1702.
Chriſtoffel van Zwol.	1700.	1702.
Dirk Comans.	1702.	1706.
Abraham Douglas.	1703.	1705.
Henrik Jan Winkelman.	1703.	1703. *overleden.*
Herman de Wilde.	1703.	1704.
Pieter de Vos.	1703.	1705.
Adam van Ryn.	1703.	1707.
Bernardus Phoonzen.	1703.	1708.
Adriaan vander Stel.	1703.	1720. *overleden.*
Henrik Zwaardekroon.	1704.	1716.
Matteus de Haan.	1704.	1710.
Willem de Roo.	1704.	1712. *overleden.*
Henrik Bekker, vinde dien Heer al zoo omtrent	1705.	1710.
Kornelis Chaſtelein.	1705.	1709.
Kornelis Jan Simons.	1707.	1707.
Pieter Roozelaar.	1707.	1716.
Theodorus de Haze.	1709.	1716. *overleden.*
Laurens Tolling.	1709.	1710.
Frans Caſtelein.	1709.	1711.
Joannes van Steeland.	1710.	1712.
Samuel Timmerman.	1710.	1716.
Jacob Faas.	1710.	1716.
Jan Kornelis d'Ableing.	1710.	1720.
Maurits Pasques de Chavones.	1714.	1724. *overleden.*
Ferdinand de Groot.	1715.	1719.
Willem Six.	1716.	1718.
Willem Bakker.	1716.	1719.
Mr. Izaak Auguſtyn Rumph.	1716.	1720.
Antoni Huisman.	1718.	1720.
Kornelis Haſſelaar.	1717.	1720.
Hans Frederik Bergman.	1719.	1723. *dog repata. dit jaar, en ſtierf kort 'er aan.*
Johan Adriaan Crudop.	1720.	1720.
Diderik Durven.		
Wybrand Blom.		1724.
Petrus Vuiſt. *komt van Beng.*	1720.	
Chriſtiaan van Vrybergen of by zyn overlyden		
Abraham Kranendonk. *beide overl.*		
Ewout van Dishoek.	1720.	1725. *repat^d. dit jaar.*
Jan Oets.	1720.	*overleden den 9 Maart 1723 omtrent de Straat.*

Joan-

Joannnes Sipman.	*van* A°.	
Gerard van Westreenen.	1723.	
Mr. Willem van Egten.		
Pieter Gabri, *komt uit Amboina.*	1723.	
Dirk van Cloon, *op Choromandel.*	1723.	
Joannes Hartenberg.		
Joan Everhard vander Schuur.	1724.	
Jacob Willem Dubbeldekop.		

SECRETARISSEN
OF
GEHEIMSCHRYVERS
DER
HOOGE REGEERING
VAN
NEDERLANDS INDIA.

Matthys Korneliszoon Vleeshouwer	*van* A°. 1616.	tot	A°. 1623.	
Matthys Strobanius.	1623.		1624.	*in May.*
Jan van Doreslaar.	1624.	*in May.*	1628.	
Antoni van den Heuvel.	1628.			
Pieter Vlak.	1629.			22 *Novemb.*
Dirk vander Lee.	1629.	23 *Novemb.*	1632.	
Maarten Ysbrands.	1632.	*Septemb.*		
Pieter Vlak.	1632.	*Septemb.*	1633.	*Septemb.*
— —				
— —				
Pieter Mesdag.	1640.		1645.	
Joan Cunæus.	1645.		1648.	
— —				
Zacharias Wagenaar.	1651.			
Andries Frisius.	1641.		1653.	
Adriaan Willeboorts.	1653.		1655.	
Gabriel Happart.	1656.		1657.	*April.*
Andries Frisius.	1657.	*April.*	1660.	
Pieter Marville.	1661.		1665.	
Johan van Riebeek.	1666.		1677.	
Joannes Camphuis.	1677.		1678.	
Johan van Hoorn.	1678.		1682.	
Jacob van Dam.	1682.		1684.	
Abraham van Riebeek.	1684.		1691.	*Septemb.*
Paulus de Roo.	1691.		1695.	
Christoffel van Zwol.	1695.		1700.	8 *Juny.*
Mattheus de Haan.	1700.	8 *Juny.*	1701.	21 *May.*
Willem de Roo.	1701.	21 *May.*	1703.	
Henrik Zwaardekroon.	1703.		1704.	4 *Augustus.*
Isaak Garsin.	1704.	4 *Augustus.*	1708.	8 *February.*
Ferdinand de Groot.	1708.	*February.*	1713.	27 *February.*
Johan vander Niepoort.	1713.	2 *May.*	1715.	*in 't begin.*
Johan Adriaan Crudop.	1715.	25 *Juny.*	1720.	
Jacob Willem Dubbeldekop.	1720.		1722.	
Jan Paul Schagen.	1722.		1723.	29 *Juny.*
Joan Frederik Gobius.	1723.	29 *Juny.*	1723.	22 *July.*
Frederik Lokman, *Provisioneel.*	1724.			

LYST

Van de Naamen der

EERSTE KLERKEN

TER

GEHEIME SCHRYF-KAMER

VAN DEN

OPPERLANDVOOGD;

Welke (schoon maar Kooplieden zynde) hier volgen laat, om dat zy tot deze kamer mede behooren.

Eerste Klerken ter Geheime Schryfkamer van zyn Edelheid.

Pieter Marville.	*van* A°.	tot 1655.
Kornelis Hoofd.	1665.	1667.
Johannes Camphuis.	1667.	1671.
— —		
Johan van Hoorn.	1677.	1678.
Pieter van Hoorn.	1678.	1682.
Frederik ab Artzat.	1682.	
N. Kuilenburg.		
Jacob Akkerfloot.	1688.	1690.
Christoffel van Zwol.	1690.	1695.
Joannes Ulrichs.	1696.	1700.
Joannes Koekebakker.	1700.	1701.
Isaak Garsin.	1701.	1704.
Kornelis Bezuyen.	1704.	1706.
Johan vander Nipoort.	1706.	1713.
Abraham de la Bordette.	1713.	1722.
Frederik Lokman.	1722.	1724.

LYST

Van de Naamen der HEEREN

ONTFANGERS GENERAAL

VAN

NEDERLANDS INDIA.

Ontfangers Generaal.

Timon Michielszoon.	*van* A°. 1620.	tot 1624.
Adriaan vander Eyk.	1624.	1629.
Kornelis van Maseik.	1629.	
— —		
Sebald Wonderaar.	1636.	1653.
Henrik van Gent.	1653.	1659.
Wynand Rutgers.	1657.	1658.
Henrik van Gent.	1658.	1659.
Johan Kroon.	1659.	1664.
Pieter van Hoorn. *Extraordinaris Raad.*	1664.	1668.
Johan Weezenhagen.	1668.	1672.
Willem van Outhoorn. *Ordinaris Raad.*	1672.	1681.
Jan Lambertszoon Bent. *Extraordinaris Raad.*	1681.	1683.
Jan Parvé	1683.	1690.
Gerard van de Voorde als Licentmeester, *Provisioneel.*	1690.	1691.

Si-

Simon van den Berg.	van A°. 1691.	tot 1709.	
Jacob Pelgrom.	1709.	1713.	*Janaary.*
Ferdinand de Groot.	1713.	171[illegible].	
Gaſpar van Mansdale.	1715.	1722.	
Adriaan van Bieſum.	1722.	1724.	*nog.*

L Y S T
VAN DE EERSTE
OPPERKOOPLIEDEN DES KASTEELS;

Zoo verre die ons bekend zyn.

Aarnout Krook	van A°.	tot 1622.	
Mattheus Leenderdszoon.	1640.	1645.	
N. de Wit.	1645.	1648.	
Willem vander Beek.	1648.	1650.	
— —			
— —			
Rogier van Heiningen.	1663.	1663.	
Pieter Knol.	1663.	1672.	
Gerard Vreeland.	1672.	1679.	
Johan Parvé.	1680.	1683.	
Mattheus van Lugtenburg.	1683.	1684.	
Emanuel Bornezee.	1684.	1690.	
Iſaak van Thye.	1690.	1695.	
Nicolaas Alebos.	1695.	1696.	
Gerard de Heere.	1696.	1696.	
Jacob van Almonde.	1696.		
Mattheus de Haan.		1700.	
Bernardus Phoonzen.	1700.	1700.	
Adam van Ryn.	1700.	1703.	
Ludolf van Koulſter.	1703.	1705.	
Louis Gerrelag.	1705.	1707.	
Gerard van Tol.	1707.	1710.	
Ferdinant de Groot.	1710.	1710.	
Gaſpar van Mansdale.	1710.	1713.	
Antoni Valkenier.	1713.	1713.	
Joannes Mullerus.	1713.	1714.	
Joannes Pieterzon.	1714.	1715.	
Hermannus van Sugtelen.	1715.	1717.	
Johan Everart vander Schuur.	1717.	1722.	*Wierd vryman.*
Adriaan Ooſtwald.	1722.	1724.	*nog.*

L Y S T
VAN DE TWEEDE
OPPERKOOPLIEDEN DES KASTEELS.

Frederik Coyet.	van A°. 1644.	tot 1647.
Rogier van Heiningen.	1656.	1663.
Wybrand Dubbeldekop.		
Willem Maatſuiker.	1663.	1672.
Pieter Knol.	1672.	1672.
Gerard Vreeland.	1672.	1672.
Konſtantyn Nobel.	1672.	1678.
Johan Parvé.	1681.	1682.
Mattheus van Lugtenburg.	1682.	1683.
Emanuel Bornezee.	1683.	1684.
Pieter Vorwer.	1684.	1688.
— —		
— —		

Ni-

Nicolaas Alebos.	*van* A°.	1694. tot	1695.
Gerard de Heere.		1695.	1696.
Bernardus Phoonsen.		1699.	1700.
Mattheus de Haan.		1700.	1700.
Adam van Ryn.		1700.	1700.
Ludolf van Koulster.		1700.	1703.
Louis Gerrelag.		1703.	1705.
François Dubbels.		1705.	1707.
Gerard van Tol.		1707.	1707.
Ferdinant de Groot.		1707.	1710.
Gaspar Mansdale.		1710.	1710.
Joan Herman Brandauw.		1710.	1712.
Antoni Valkenier.		1712.	1713.
Joannes Mullerius.		1713.	1713.
Joannes Pieterzon.		1713.	1714.
Hermannus van Sugtelen.		1714.	1715.
Joan Everart vander Schuur.		1715.	1717.
Pieter Houttuin.		1717.	1722. *Na 't Vaderland.*
Abraham Patras.		1722.	1724. *nog, dog gaat na Bengale.*

L Y S T

DER HEEREN

SERGEANTEN MAJOOR'S.

Sergeants Majoor's.

Willem Verbeek.	*van* A°.	1620. tot	
Adriaan Antoniszoon.		1632.	1636.
Pierre de Champs.		1637.	1638.
Maarten Schouten.		1638.	1639.
Joan Lamoot.		1640.	1642.
Willem Verbeek.		1640.	1651.
Willem Verbeek.		1654.	1656.
Johan van Dam.		1656.	1661.
Willem Verbeek.		1661.	1663. 29 *July.*
Timon Sloot.		1663.	1669.
Christiaan Poleman.		1669.	1679. 31 *July.*
Isaak de St. Martin.		1679.	1683. *Maart.*
Jan Franszen.		1683.	1684.
François Tak.		1684.	1685.
Isaak de St. Martin.		1685.	1696.
Adolf Winkeler.		1696.	1703.
Meynart de Roy.		1703.	1707. 29 *Maart.*
Barent Ketel.		1708.	1709.
Hans Frederik Berchman.		1709.	1723. *dat repata.*
Ernst Melchior Paissen.		1718.	1719. *overleden.*
George van Spree.		1719.	1720. *zie verder niets van hem*
Herman van Baajen, *nu tweede Sergeant Majoor, en by vertrek van de Heer* Bergman, *dito in zyn plaats.*		1723.	1724. *nog.*
Pieter Gysbert Noot, *Directeur over de Fortificatien en Approches van Indiën, Ingenieur.*		1719.	1724. *nog.*

LYST

L Y S T
D E R H E E R E N
BOEKHOUDERS GENERAAL.

Jan Pieterszoon Koen.	*van* A°. 1613.	tot 1613.	
— —			
— —			
Antoni van Diemen.	1626.		
— —			
Kornelis vander Lyn.	1632.	1638.	
— —			
— —			
Dirk Steur.	1645.	1651.	
— —			
— —			
Kornelis Speelman.	1657.	1661.	
Paulus Davidzoon de Vicq.	1662.	1670.	
— —			
Kornelis Francx.	1671.	1672.	
Kornelis Portier.	1672.	1673.	29 *Augustus.*
Dirk Tymonszoon de Jong.	1674.	1676.	
Jacques Bucquoy.	1676.	1680.	
Gysbert van Everdingen.	1680.	1682.	
Daniel Braams.	1683.	1686.	
Adriaan Nieuland.	1686.	1691.	8 *May.*
Paulus de Roo.	1691.	1691.	
Dirk Comans.	1692.	1698.	
Adam van Ryn.	1698.	1700.	
Abraham Douglas.	1700.	1701.	
Kornelis de Heide.	1701.	1707.	
Kornelis Bezuijen.	1707.	1708.	
Daniel Bernard.	1708.	1710.	
Andries Meesters.	1710.	1712.	
Jan Everhard vander Schuur.	1712.	1715.	
Pieter Colyn.	1715.	1719.	
Rogier Thomas van Heiningen.	1719.	1724. *nog.*	

L Y S T
D E R H E E R E N
VISITATEURS GENERAAL.

Goezens.	*van* A°. 1640.	tot	
— —			
— —			
Paulus Davidszoon de Vicq.	1666.	1670.	
— —			
Robbert de Vicq.	1674.		
Witwout.			
Maarten Pit.	1677.	1680.	
— —			
Isaac Solimans.	1682.	1684.	
Jeremias Coesaart.	1684.	1689.	
Govaart van Hoorn.	1689.	1696.	
Bernhardus Phoonzen.	1696.	1699.	
Thomas van Zon.	1699.	1699.	
Kornelis Beernink.	1700. 31 *Maart.*	1700.	*July.*
Willem de Roo.	1700.	1701.	21 *May.*

Lodewyk Wys.	*van* Ao. 1701.		tot Ao. 1702.	
Jacob Claarbout.	1702.		1703.	
Johan Jacob Erberveld.	1704.		1704.	
Joannes Grootenhuis.	1704.		1707.	
Willem Six.	1707.		1709.	
Joannes Pieterson.	1710.	10 *Maart.*	1713.	18 *Augustus.*
Joannes Visscher.	1713.	10 *October.*	1715.	
Aarnout Valk.	1715.			
Antoni Heinsius.	1717.		1720.	
Abraham Patras.	1720.		1722.	
Daniel Verhoeven.	1722.		1724.	*nog.*

L Y S T

DER HEEREN

EQUIPAGIE-MEESTERS.

Equipagie Meesters.

Nicolaas Pieterszoon.	*van* Ao. 1630. tot		
N. Schoutens.	1632.		
— —			
Matthys Quast.	1640.		
— —			
Gerard van Harn.	1642.	1645.	
Jacob Vermeulen.	1645.	1645.	
— —			
Matthys Crap.		1656.	
Simon den Danser.	1666.		
— —			
Jan de Graaf.	1667.	1674.	*April.*
Jacob de Geus.	1674.	1680.	
Herman Lodewykszoon.	1680.	1688.	*September.*
Simon van den Berg.	1688.	1691.	
Jan Constantyn vander Mart.	1692.	1692.	
Nicolaas Bichon.	1692.	1697.	
Maurits Jacobszoon Eyk.	1697.	1699.	
Ottho van Thiel.	1699.	1700.	
Jan de Wit.	1700.	1704.	
Pieter Ryk.	1701.	1712.	*July.*
Meynart de Boer.	1704.	1705.	
Jacob Broech.	1705.	1710.	*April.*
Wessel van Neercassel.	1712.	1718.	*November.*
Michiel Westpalm.	1718.	1724.	*nog.*

L Y S T

DER HEEREN

ADVOCATEN FISCAALS.

Advocaten Fiscaals.

Willem Wyntges.	*van* Ao. 1627. tot		
Ysbrand van Swaanswyk.	1629.		23 *July.*
Abraham Welsing.	1632.		
Antoni van den Heuvel.	1632.	1636.	
Abraham Welsing.	1634.	1638.	
Gerard Demmer.	1639.	1641.	
Simon van Alsen.	1643.	1645.	
Gerard Herberts.	1646.	1649.	
Joan Cunæus.	1650.		
Herman Klenk van Odesse.		1661.	
Louis Philibert Vernatti.	1661.	1662.	
Kornelis Snoeck.	1662.	1674.	*May.*

Mr. Pieter Paauw.	van Ao. 1674.	tot 1677. 2 *Augustus.*	
Mr. Gualter Zeeman.	1677.	1688.	
Mr. Gerard de Bevere.	1688.	1690.	*May.*
Mr. Herman Klenk van Odesse.	1690.	1694.	
Pieter Ketting.	1694.	1695.	
Willem van Wyngaarden.	1695.	1697.	
Mr. Gysbert Buis.	1697.	1698.	
Abraham Quevellerius.	1698.	1700.	
Mr. Christiaan Pit.	1700.	1702.	
Abraham Quevellerius.	1702.	1702.	
Mr. Kornelis Berendregt.	1702.	1708.	
Mr. Arnoldus Bitter.	1708.	1715.	
Mr. Abraham Alewyn.	1715.	1717.	
Mr. Pieter Vuist.	1717.	1720.	
Mr. Abraham Alewyn.	1720.	1721. *overleden.*	
Mr. Jan van Stryen.	1721.	1722. *na 't Vaderland.*	
Mr. Everhard Krayvanger.	1722.	1724. *nog.*	

LYST

DER HEEREN

BALLUU'S.

Jan Styns.	van Ao. 1620. 29 *Maart* tot	1 *July.*
Henrik Bruistens.	1620. 1 *July.*	1621. 5 *September.*
Job Christiaanszoon Gryp.	1621. 5 *Septemb.*	1622. 4 *February.*
Antoni Caan.	1622. 4 *February.*	1624.
Maarten Janszoon Visscher, Alias Vogel.	1624.	1626.
Antoni Caan.	1626.	1629.
Adriaan Martenszoon Blok.	1629.	
Ysbrand van Swaanswyk.	1629. 23 *July.*	1631.
Jacobus Bontius.	1631.	1632.
Simon Bolentyn.	1632.	
Nicolaas van Kleef.	1632.	1638. 24 *Oktober.*
Joan Maatzuiker.	1638. 24 *Oktober.*	1640. 11 *January.*
Simon van Alfen.	1640. 11 *January.*	1643. 23 *Novemb.*
Ambrosius vander Keer.	1643. 23 *Novemb.*	1647. 31 *Decemb.*
Johan Cunæus.	1647. 31 *Decemb.*	1650. 27 *Oktober.*
Ambrosius vander Keer.	1650. 27 *Oktober.*	1651. 25 *April.*
Pieter Hakkius.	1651. 25 *April.*	1656. 28 *Novemb.*
Ambrosius vander Keer.	1656. 28 *Novemb.*	1664. 31 *Maart.*
Jacob Casembrood.	1664. 31 *Maart.*	1686.
Henrik de Bollan; *door de Heeren Raaden in weerwil van zyn Edelheid* Camphuis *gekoren; dog waargenomen door* Vincent van Mook.	1686.	1686. *Novemb.*
David Dispontyn.	1688.	1697.
Kornelis van Outhoorn.	1697.	1701. 23 *Oktober.*
Lambert Dudde.	1701.	1706.
Joannes Ens.	1706. 6 *Oktober.*	1708.
Everd Everwyn van Niel.	1708.	1709. 9 *July.*
Gerard Hemsing.	1709.	1719.
Henrik Kras.	1719.	1720.
Willem Maurits Cruse.	1720.	1724. *nog.*

LYST
DER HEEREN
WATER-FISCAALS.

De Advocaten Fiscaals waren ook

Water-Fiscaals.

	Water-Fiscaals.	*van* A°. 1627. tot A°.	1667.
Mr.	Pieter Paauw.	1667.	1687.
	Wouter Valkenier.	1687. 28 *October.*	1688. 21 *Augustus.*
Mr.	Joachim Nieuwstad.	1688. 21 *Augustus.*	1696. 26 *Maart.*
	Nicolaas Alebos.	1696. 30 *April.*	1699. 6 *Novemb.*
	Abraham Quevellerius.	1699. 6 *Novemb.*	1707.
Mr.	Kornelis Beerendregt.	1708.	1724. *nog.*

LYST
DER HEEREN
LAND-DROSTEN.

Land-Drosten.

Pieter Kemp.	*van* A°. 1651. tot A°.	1653.
Ambrosius vander Keer.	1653.	1656.
Jean Ferment.	1656.	1669.
Vincent van Mook.	1669.	1678.
Laurens Pit, *van de Oost.*	1678.	1664.
Vincent van Mook, *van de West.*	1678.	1685.
Vincent van Mook, *alleen.*	1685.	1685. *Novemb.*
Henrik de Bollan.	1688.	1688. *Septemb.*
Michiel Ram.	1701.	1701.
Govert Knol.	1707.	1707.
Christiaan Ludewich Holleyzen.	1709.	1709.
Henrik vander Horst.	1710.	1710. 7 *February.*
Philip Gyger.	1715.	1715. *en* 1723 *als Oud-Land-drost nog in't leven.* 1724
Nicolaas van Haaften.	1722. 16 *October.*	1722. *in October weer open gesteld.*
Godfried Bogaart.	1722. 10 *Novemb.*	1724. *nog.*

LYST
DER
OPPERHOOFDEN
VAN HET
SOLDY-COMPTOIR.

Opperhoofden van 't Soldy-Comptoir.

Henrik Schenberg.		
Simon Keerdekoe.	*van* A°. 1672. tot	1678.
Emanuel Bornezee.	1678.	1683.
Kornelis vander Duin.	1683.	1685.
Joannes Cops.	1685.	1689.
Henrik Dykman.	1689.	1694.
Michiel Baalde.	1694.	1697.
Joannes Eduartszoon.	1697.	1701.
Willem de Roo.	1701.	1701.

Fran-

François le Blancq.	van A°.	1701. tot	1706.
Gaspar van Mansdale.		1706.	1708.
Henrik Haak.		1708.	1715.
Salomon Storm.		1715.	1721.
Adriaan Oostwald.		1721.	1722.
Stephanus versluis.		1722.	1724. *nog. En toen als Landvoogd na Amboina.*
Kornelis 't Lam.		1724.	

Behalven hun gemeen inkomen, te voren al aangehaald, genieten zy als *Curatores ad Lites*, of als *Redders der Boedels van ongehuwde dienaars*, volgens besluit van haar Edelheden van den 5 September 1648 in 't gemeen 2½ per c^to, en van gereede penningen 1 per c^to.

L Y S T

DER

SJAHBANDARS.

Dirk Jemming.	van A°.	1621. tot	
Wybrand Dubbeldekop.		1673.	1676.
Okker Okkerszoon, *was den 25 February 1679 eerst geworden Sjahbandar a 90 gl. dog was* A°. *1667 al Licentmeester.*		1676.	1682.
Gerard van de Voorde.		1682.	1701.
Henrik Vuist.		1701.	1707.
Jacob Heinmans.		1705.	1709.
Kornelis Hasselaar.		1709.	1717.
Jacob Torant.		1717.	1719.
Arnoldus Abeleven.		1719.	1723. *nog.*

Dit ampt, en dat van Licentmeester, is ieder byzonder bedient tot den 20 Novemb. 1671, wanneer zy weer by een gevoegt zyn.

L Y S T

DER

CONSTAPELS-MAJOOR.

Klaas Janszoon.	van A°.	1670. tot	
Ameling Wydeman.			1684.
Dirk Thomaszoon.			1695.
Maurits Jacobszoon Eyk.		1695.	1697.
Otto van Thiel.		1697.	1700.
Jan Cowyn.		1700.	1703.
Christoffel Wels.		1703.	1705.
Willem Beyts.		1706.	1723. *nog.*

L Y S T

DER

ADMINISTRATEURS,

OF

OPPER-BEHANDELAARS

VAN DEN

MEDICINALEN WINKEL.

Frederik Christiaanszoon.	van A°.	1622. tot	
Willem Nanningszoon.		1624.	
Andries Duræus.		1628.	1646.
Henrik ter Horst.		1646.	1669.

Andreas Cleyer.	van A°.	tot 1682.
Adriaan Strykersberg.	1682.	1702.
Gerard Brouwer.	1702.	1709.
Laurens de Vogel.	1709.	1714.
Lambertus Lamberti.	1714.	1720.
Jan Pinket.	1720.	1720.
Joannes de Hartog.	1720.	1723. *nog.*

LYST
DER
BAAZEN op 't Eiland ONRUST.

Baazen van Onrust.

Albert Renè.	*van* A°. 1681. tot	
Jeroen Barentszoon van Moerbeek, *was 't lang.*		1705.
Nicolaas van Noord.	1705.	1713.
Pieter Nieuwkerk.	1713.	1714.
Pieter Victor.	1714.	1717.
Kornelis vander Walk.	1717.	1722.
Kornelis van Sorgen.	1722.	1724. *nog.*

LYST
DER
FABRYKEN.

Fabryken.

Gomarus van Staan.	*van* A°. 1621. tot 1628.	
Jochem Roelofszoon Deutecom.	1628.	
— Starkenburg.		
— Van Leeuwen.	1672.	1680. 18 *Septemb. overleden.*
Adriaan de Man.	1680.	1688. *dito.*
Ewout Verhagen.	1688.	1694. *dito.*
Marcus de Bajonville.	1694.	
Willem Joris van de Velde, *al voor*	1705.	1716.
Willem van Rossum.	1716.	1719.
Jan Hermanszoon vander Burg.	1719.	1722.
Dirk Klaaszoon Duindam.	1722.	1723. *nog.*

LYST

Der onafhankelyke, of independente FISCAALS, welke wy hier by een byzondere Lyst, schoon ieder by zyn Comptoir zal gemeld werden, opgeven, om dat men die hier alle by malkanderen heeft.

Voor de Kust van CHOROMANDEL.

A°. 1689.

Fiscaals independent.

Mr. George Etzert Ploos van Amstel, gewezen Borgermeester tot Amisfoort, voer van Amsterdam uit den 13 May 1688 met Castricum, en quam den 8 February 1689 op Batavia. Deze was de eerste, die zoo uitgezonden is.

A°. 1708.

Robbert Weir, overleden A°. 1711.

Voor SURATTE.

A°. 1689.

Pieter van Helsdingen, van Amsterdam, met Alkmaar den 27 July 1688 zoo uitgevaren zynde, quam den 20 May 1689 op Batavia.

Johan

A°. 1698.

Johan Diodati, A°. 1697 den 13 May zoo van Zeeland met Oosterstein vertrokken zynde, quam den 19 January 1698 op Batavia, en stierf in Suratte A°. 1711. Hy was Buitengemeen Raad van India gemaakt; dog al overleden, eer de tyding daar quam.

A°. 1712.

Gideon Bodaan, tot A°. 1714 dat Japans Opperhoofd wierd.

Voor de K A A P der G O E D E H O P E.

A°. 1690.

Mr. Kornelis Jan Simons, den 20 May 1690 van Amsterdam met de Maas uitgevaren, quam 'er den 12 October in dat zelve jaar, en bleef 'er tot A°. 1694 den 7 December, wanneer na Batavia vertrok, gelyk zyn Ed: A°. 1695 dus weer op Nagapatnam geplaatst, van waar zyn Ed. A°. 1700 tot Batavia Vicepreses van Justitie geworden, en tot A°. 1703 gebleven is.

A°. 1694.

Joan Dominus, van Enkhuizen, met Oosthuizen den 17 May uitgevaren, stierf op de reis.

A°. 1696.

Joan Blesius, tot A°. 1710 of 1711, dat daar stierf.

A°. 1713.

Kornelis van Beaumont, A°. 1712 van Onderkoopman en Dispensier op Columbo dit gemaakt, quam A°. 1713 aan de Kaap, en was dit nog A°. 1724.

Voor M A L A K K A.

A°. 1691.

Arnoldus Hackius, den 4 January 1690 van Amsterdam met de Goede Hope uitgekomen, verscheen hier A°. 1691.

A°. 1695.

Arnold van Alzem, den 15 September 1694 van Amsterdam met 's Heer Jansland uitgevaren, en den 31 July A°. 1695 op Batavia gekomen zynde, vlugtte A°. 1703 of 1704 met een Engelsman van Batavia.

A°. 1707. of 1708.

Abraham van Kervel, tot A°. 1711 dat hy de derdemaal door de Heer Mosman opgezonden is, en vertrok A°. 1712 buiten eenige magt, of gezag; dog in zyn fatzoen, opontboden na 't Vaderland.

Voor B E N G A L E.

A°. 1692.

Dirk van Bleiswyk, van Delf, met Hoogergeest den 17 May 1691 uitgevaren, quam 'er den 19 January 1692, en vertrok weer na 't Vaderland A°. . . . .
Kornelis Bogaart van Belois, van A°. . . . tot A°. . . . .

A°. 1700. of 1701.

Jan van den Hengel, A°. 1702 opontboden nevens meer andere.
Jan vander Straten van A°. tot A°. 1709 dat daar stierf.

A°. 1710.

Josef Lothen, tot A°. 1720 na 't Vaderland als Zeevoogd vertrok.

Voor C E Y L O N.

A°. 1702.

Pieter Maccare, van Zeeland, met Oostenstein A°. 1702 den 15 January uitgevaren, en den 9 September 'er aangeland, is A°. 1712 of 1713 daar overleden.

LYST DER HEEREN PRESIDENTEN VAN JUSTITIE, OF VOORZITTERS VAN DEN RAAD DES GERICHTS.

Presidenten van Justitie.

Pieter Vlak.	*van* Ao. 1629. tot	1634.
— —		
Johan Maatzuiker.	1640.	
Justus Schouten.	1643.	1644 25 *Juny.*
Paulus Krook.	1644.	1644.
— —		
— —		
Pieter Antoniszoon Over'twater.		1678.
Balthazar Bort.	1679.	1682.
Mr. Willem van Outhoorn.	1682.	1689.
Mr. Wouter Valkenier.	1690.	1699.
Mr. Joan Cops.	1699.	1701.
Mr. Jacob van Dam.	1701.	1704. 9 *Maart.*
Adam van Ryn.	1704.	1709.
Mr. Laurens Tolling.	1709.	1724. *nog.*
	En kreeg Ao. 1723 *een besluitende stem in Rade van India.*	
Mr. Diderik Durven.	1724.	

LYST VAN DE HEEREN RAADEN DES GERICHTS,

voor zoo verre my de zelve nu en dan voorgekomen zyn.

Raaden van Justitie tot Batavia.

Ao. 1641.

Mr. Gerard Herberts.

Ao. 1644.

Willem vander Beek. } Deze komen voor in het proces van de Heer Schouten.
Mr. Gerard Herberts. }
vertrok na 't Vaderland in 't begin van Ao. 1649 als Advocaat Fiscaal, zynde Lid geweest tot 1646.

Frederik Coyett, was dit eenige maanden.

Ao. 1659.

Mr. Willem van Outhoorn, komt al voor in December, die dit bleef tot Ao. 1672, dat Ontfanger Generaal wierd.

Ao. 1661.

Jacob Caau.

Ao. 1662.

Willem van Outhoorn, in dit jaar het weer geworden.

Ao. 1665.

Jacob van Dam.
Abraham Ardes.

Ao. 1668. 7 October.

Mr. Arnold van Overbeek, den 12 April uitgevaren, en den 7 October op Batavia gekomen, vertrok zoo na 't Vaderland Ao. 1672.

Jacob Franszoon Hinloopen.

Ao. 1669.

Daniel Wichelhuis.

Ao. 1671.

Jan Franszoon Hinloopen, overleden den 9 February.

Ao. 1672.

N. Vermaire, dit eenigen tyd geweest hebbende, vertrok in dit jaar den 3 September na Suratte als tweede aldaar.

Mr. Joan

A°. 1674.

Mr. Joan Bitter, zoo uitgekomen, en A°. 1675 op Batavia, dog vertrok na het Vaderland wegens zyn vrouw, Juffrouw Knol, na haar vorigen man genaamd, die over een Knol, als een Wapen van haar vorigen man, op haar koets geschilderd (dat deze Heer met reden 'er af, en 't zyne daar op wilde hebben) een zeer zwaar geschil en pleidoy kreeg; dog die knol brak haar zeer bitter, by hare togt naderhand na 't Vaderland, op. Die Heer quam den 9 May 1683 weder zoo uit; dog hoe lang hy hier bleef is my onbekend. Naderhand heeft hy tot Wyk te Duurstede gewoont, daar ik geloove, dat zyn E. overleden is. Zyn zoon de Heer Arnold Bitter, voor Onderkoopman lang daar na uitgekomen, wierd mede eenigen tyd als Raad des Gerichts gebruikt; dog dit in 't Vaderland afgekeurt zynde, vertrok zyn E. als Opperkoopman en tweede A°. 1704 of 1705 na Coetsjen, en wierd niet lang 'er na A°. 1708 Advocaat Fiscaal.

A°. 1675.

Jan van der Mersche, die zoo A°. 1679 overleden is.

A°. 1677.

Mr. Volger van Goens; was den 2 January zoo op Batavia.

Mr. Gualter Zeeman. En bleef dit, tot dat hy nog in dit jaar Advocaat Fiscaal wierd.

Mr. Abraham van Riebeek, wierd het in October.

A°. 1682.

Mr. Daniel Heinsius, bleef het tot A°. 1684, dat na 't Vaderland vertrok; dog hy quam als buitengemeen Raad van India, en Ondervoorzitter van den Raad des Gerichts A°. 1692 weder uit, verscheen A°. 1693 op Batavia, en vertrok A°. 1699 als Zeevoogd weer na 't Vaderland.

A°. 1683.

Mr. Nicolaas Schagen, die als buitengemeen Raad van India, en als Ondervoorzitter van dezen Raad uitquam, en bleef dit tot 't midden van A°. 1684, dat zyn Ed. als Landvoogd na Malakka vertrok.

Mr. Johan de Bitter quam nu ten tweedemaal uit, en bleef Lid tot A°.   dat na 't Vaderland vertrok.

A°. 1684. 11 January.

Daniel van den Bolk.

Ontrent dezen tyd, en vervolgens hebbe ik verscheide van de Heeren Opperhoofden van Japan gekent, die als zy uit Japan op Batavia quamen, in dien tyd, dat zy stil stonden, tot zy weer derwaarts vertrokken, als Leden in dezen Raad gebruikt wierden; hoedanig ik gekent hebbe de Heeren:

Konstantyn Ranst A°. 1685, 1686.

Henrik van Buitenhem A°. 1688 enz.

Kornelis van Outhoorn A°. 1690. 1694.

A°. 1685.

Mr. Wouter Valkenier, tot A°. 1690, dat buitengemeen Raad van India wierd.

Jacob Snikkers; en was dit nog A°. 1688.

Izaak Hochepied: ik hebbe deze Heeren, alle drie zeer wel gekent, en zy zyn het al voor dit jaar geweest. Deze Heer stierf in deze bediening den 3 Augustus 1702.

A°. 1686.

Mr. Jacob van Dam, Ondervoorzitter van dezen Raad naderhand, tot A°. 1699, dat buitengemeen Raad van India wierd.

A°. 1688.

Izaak Bullestraaten.

Willem ten Rhyne, Arts; die A°. 1700 overleden is.

Herman Klerk van Odesse, die 't mogelyk al lang geweest was, en bleef het tot A°. 1690, dat Advocaat Fiscaal wierd.

Mr. Joachim Nieuwstad was daar voor den January 1686 met de Ridderschap, uitgekomen, quam den 26 July A°. 1687 op Batavia, en bleef het tot dit jaar in 't welk hy Water-Fiscaal wierd.

A°. 1689.

Mr. Joan Duivelaar, den 22 Maart zoo met het schip 't Land van Schouwen, voor Zeeland uitgevaren, en den 5 October A°. 1689 op Batavia aangeland, en daar eenige jaren 'er na overleden.

Mr. Theodorus Zas, den 11 Juny 1689 met Zwaandyk voor Zeeland, zoo uitgevaren, en den 28 January 1690 op Batavia gekomen. Hy vertrok weer na 't Vaderland A° 1705, en stierf den 15 May 1718 tot Leiden.

A°. 1694.

Mr. Kornelis Jan Simons.

Mr. Kornelis Bogaard van Belois, met Sion van Delft zoo den 28 April uitgevaren, en den 6 November 1684 op Batavia gekomen, wierd niet lang daar na onafhankelyk Fiscaal in Bengale.

Mr. Elbert Buis, den 17 May met Nederland van Amsterdam zoo uitgevaren, en den 12 December 1694 op Batavia aangeland zynde, vertrok weer A°. 1699.

N. vander Heiden, is in dit jaar, na dit ampt al eenige jaren bekleed te hebben, op Batavia overleden.

Mr. Kornelis van den Branden: deze vond ik hier in dit jaar, zonder dat ik wete hoe

hoe lang zyn E. deze bediening waargenomen had; dog hy heeft niet lang 'er na geleeft, en zyn weduwe was in January 1697 al met de Heer Kornelis van der Duin hertrouwt.

Ao. 1697.

Mr. Ryklof Michael van Goens, den 10 Juny van Delft als Raad des Gerichts met 't schip de Concordia uitgevaren, en den 24 Maart 1698 op Batavia gekomen, wierd Ao. 1706, volgens last der Heeren zeventienen, by afdanking van de Heer Jacob Hoogkamer, Ondervoorzitter op den 6 November, en vertrok als Zeevoogd Ao. 1708 na het Vaderland.

Ao. 1698.

Mr. Joan Egberti, den 3 May uit Zeeland zoo met den Eenhoorn uitgevaren, en den 14 December op Batavia gekomen. Deze was Ondervoorzitter van dezen Raad Ao. 1721, en was 't nog 1724.

In dit zelve jaar 1698 wierd deze Raden ieder 150 gl. ter maand toegelegt.

Ao. 1699.

Mr. Philip Muikens, den 1 February zoo van Amsterdam uitgevaren, en den 2 Augustus op Batavia gekomen.

Mr. Kornelis Berendregt, den 21 May 1699 van Amsterdam met de Liefde zoo uitgevaren, den 13 November dezes jaars op Batavia gekomen, en in deze bediening tot Ao. 1702, dat Advocaat Fiscaal wierd, gebleven.

Mr. Christiaan Pit, den 26 Decemb. 1699 van Amsterdam met de Unie uitgevaren, en Ao. 1700 op Batavia gekomen, wierd ten eersten Advocaat Fiscaal.

Ao. 1700.

Mr. Kornelis Johan Simons, in September dezes jaars hier van de Kust als Vicepreses gekomen, dat zyn Ed. 13 maannen waarnam, wanneer hy den 19 December tot Gouverneur van Ceylon aangesteld is.

Mr. Henrik Jan Winkelman, den 21 December 1700 van Zeeland met Sirjansland zoo uitgevaren, en den 16 September 1701 op Batavia gekomen, bleef dit tot Ao. 1703, dat buitengemeen Raad van India wierd.

Ao. 1703.

Gysbert Ferreris, die toen, den 3 September, op Batavia stierf.

Mattheus de Haan, Ondervoorzitter van dezen Raad in dit jaar, in de plaats van de Heer Simons geworden, en bleef dit tot Ao. 1704, dat als buitengemeen Raad op verzoek van de Heer Opperlandvoogd, de Heer Johan van Hoorn, by haar Edelheden aangesteld wierd.

Ao. 1704.

Jacob Hoogkamer, geweezen Gezant aan den Koning van Persien, wierd Ondervoorzitter van dezen Raad, in de plaats van de Heer de Haan in dit jaar; dog Ao. 1706 in groote moejelykheden over een pleidoy, zoo wegens 37428 ryksdaalders, 28 stuivers, die van zyn Ed. door de gemagtigden van de Heer Valkenier gevorderd wierden, als ook over andere zaken, geraakt zynde, is hy den 6 November 1706 van deze bediening afgezet, en toen door de Heer Ryklof Michael van Goens (gelyk wy bevorens reeds gezegt hebben) vervangen. Na dien tyd is deze Heer, na veel wederwaardigheden (die hy wel had konnen voorkomen, zoo hy voorzigtiger geweest was) met een Engelsman van Batavia na Borneo gevlugt, en voor Banjar Massin juist in zulk een tyd gekomen, dat de Engelzen van de Inlanders niet al te wel behandeld, waar door zy ook genoodzaakt wierden, na dat 'er al veelen van de hunnen aan land gedood waren (zoo my naderhand een Stuurman, die daar met zyn chaloep geweest was, verhaalde) na boord toe, en zoo schielyk na Batavia te vlugten, dat zy niet tyds genoeg gehad hadden, om hunne stengen op te zetten. Deze zeiden een van hunne schepen, waar op de Heer Hoogkamer, en nog een Heer was, daar gelaten, en gezien te hebben, dat de Inlanders dit in den brand gestoken, en dus deze twee Heeren gedrongen te hebben, eerst na de kajuit, en daar na (zoo men aan land zei) na land te vlugten, alwaar men wil dat de Heer Hoogkamer (die al eenigen tyd ziek en aan de koorts geweest was, en nu niet meer voort kon) in het Bosch elendig gestorven, of, zoo dat al niet zyn mogt, anders waarschynelyk met dit Engels schip in 't gezigt van 't land zou verbrand zyn. Altoos men heeft na die tyd van dezen Heer niets meer gehoort.

Ao. 1706.

Vond ik, by myn komst op Batavia, deze Leden van dezen Raad.

De Heer Adam van Ryn, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.

Jacob Hoogkamer, Ondervoorzitter.

Mr. Ryklof Michael van Goens.

Mr. Joan Egberti.

Mr. Laurens Tolling.

Mr. Johan Hinloopen, die Ao. 1719 overleden is.

Mr. Samuel Timmerman, Ao. 1705 in May met Vrybergen zoo van Amsterdam uitgevaren, en in deze bediening tot Ao. 1710, dat buitengemeen Raad van India wierd, gebleven.

Mr. Kor-

Mr. Kornelis van Berendregt.
Ferdinand de Groot, die in dit zelve jaar, alzoo hy als Opperhoofd na Japan vertrok, vervangen is door
Willem Six, Opperkoopman.

In dit zelve jaar zyn hier op Batavia in July of Augustus ook zoo aangeland.
Mr. Diderik Durven, die dit bleef tot Ao. 1720, dat buitengemeen Raad van India wierd.
Abraham van Kervel, zoo uitgekomen, en daar na onafhankelyk Fiscaal van Malakka geworden.

Ao. 1707.

Mr. Jacob Faas, die dus in 't begin des jaars uitquam, en voor al om de bank, die voor de groote Rivier van Batavia gefchoten is, door een Modder-moolen uit te modderen, dat die Heer wel zeer gelukkig gedaan heeft (gelyk men dat ten eersten na 't Vaderland schreef) dog hy kon onmogelyk beletten, dat 'er, door 't geduurig afschieten van nieuwe stof van boven, weer een nieuwe bank groeiden. Ondertusschen hadden de Heeren zeventienen dezen Heer, eer men die quade berichten kreeg, Ao. 1709 buitengemeen Raad van India gemaakt, waar af men Ao. 1710 de tyding op Batavia bequam, en een iegelyk, die dezen braven Heer kende, verblydde sig 'er over, dat, schoon 't aan zyn konst geenzins gehaperd had, om de bank (gelyk hy klaar getoont had) weg te nemen, hy echter zoo gelukkig 'er die schoone bediening, die hem van veel moeite verloste, uitgemoddert had, dat veel beter facit voor zyn Ed. maakte, als om goud uit slyk, uit straatsteenen, en uit de oogen van een paauwen-staart, te willen maken, gelyk my zeer wel heugt, dat drie Heeren op Batavia ontrent Ao. 1690 hebben gedaan; dog een stuiver quam hen wel een Ducaton te kosten.

Ao. 1709.

Mr. Willem van Egten, in dit jaar op Batavia gekomen.

Ao. 1710.

Wierd de Raad des Gerichts, die bevorens op alle hare vonnissen de goedkeuring der Hooge Regeering van Indiën afwagten moest, nu in opzicht van 't vellen van de zelve door de Heeren zeventienen onafhankelyk van haar Edelheden gemaakt, zonder dat dit zich tot eenige andere zaken uitstrekken zoude, alzoo zy daar in afhankelyk van de zelve bleven. Ook wierd de Heer Tolling, 's jaars te voren buitengemeen Raad en Voorzitter geworden, nu als gemeen Raad van India, dog zonder dat hy stem in de vergadering van haar Edelheden, of ook deel in de beschryving van deze of gene Landvoogdy (als andere Raaden van India) hebben, en mits dat zyn Ed. in rang na de jongste gemeene Raad van India volgen zoude, door de Heeren zeventienen aangesteld.

Kort daar aan is de Leden van dezen Raad op hun verzoek ook toegestaan, de zelve buitenvoordeelen, als een Batavisch Predikant te mo en trekken. In dit zelve jaar wierd ook Lid
Mr. Izaak Massis, door de Heeren zeventienen aangesteld, en was het nog Ao. 1721.
Mr. Marinus Duivelaar, zoo in dit jaar, of daar ontrent, op Batavia gekomen, en Ao. 1715 als Onderzeevoogd na het Vaderland vertrokken.

Ao. 1712.

Vond ik by myn komst op Batavia uit Amboina
De Ed. Heer Mr. Laurens Tolling, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Mr. Joan Egtberti.
Mr. Johan Hinloopen.
Mr. Diderik Durven.
Mr. Jacob Roggeveen.
Mr. Willem van Egten.
Mr. Izaak Massis.
Mr. Marinus Duivelaar.
Mr. Joannes Abeleven, Ao 1711 uitgekomen, en den 22 February 1720 op Batavia zoo overleden.

Ao. 1717.

Mr. Abraham Alewyn, Ao. 1616 dit gemaakt, waar af de tyding Ao. 1717 op Batavia quam, en bleef dit tot Ao. 1720, dat Advocaat Fiscaal wierd.

Ao. 1718.

Mr. Joan François Witte van Schooten, in dit jaar zoo op Batavia gekomen.

Ao. 1719.

Heeft men begonnen de Leden by gedrukte boekjens dus te vertoonen; dog 't was te wenschen, dat 'er de vorige Leden van ieder vergadering eens bygevoegt wierden.

De Leden, den 30 November in dienst zynde, waren deze:

De Ed Heer Mr. Laurens Tolling, Voorzitter.	
Mr. Joan Egberti.	1709.
Mr. Willem van Egten.	1698.
Mr. Izaak Massis.	1709.
Mr. Joannes Abeleven.	1710.
Mr. Abraham Alewyn.	1711.
Mr. Joan François Witte van Schooten.	1716.
	1718.
Mr. Henrik van Baerle.	1719.

De

Ao. 1720, den 30 Juny.

De zelve als 's jaars te voren; dog
De Ed. Heer Mr. Diderik Durven was nu gemeen Raad van India.
En Pieter Gysbert Noot, Ingenieur, was nu voor een tyd aangesteld, tot dat'er meer ontzet quam.
Ook vond ik nu de Heer van Baarle niet, hoewel die daar na weer gemeld werd.

Ao. 1721. den 31 January.

De Ed. Heer Mr. Laurens Tolling, als bevorens. 1709.
Mr. Joan Egberti. 1698.
Mr. Willem van Egten. 1709.
Mr. Izaak Maffis. 1710.
Mr. Joan François van Schoten. 1718.
Mr. Henrik van Baerle. 1719.
Mr. Gerard Gerlach. 1721.
Mr. Jan Laftdrager. 1721.
Mr. Nicolaas Coldedehorn. 1721.
Pieter Gysbert Noot, aangenomen Lid. 1720.

Ao. 1721, den 15 September.

Alle de zelve, als in January, uitgenomen, dat de Heer Noot 'er nu niet by, hoewel hy op Batavia nog als Beftierder van de zaken, tot de Vefting-bouw, enz. behoorende, in dienft was.

Ao. 1722.

De Ed. Heer Mr. Laurens Tolling, Voorzitter. 1709.
Mr. Joan Egtberti. 1698.
Mr. Izaak Maffis. 1710.
Mr. Joan François Witte van Schoten. 1718.
Mr. Henrik van Baarle. 1720.
Mr. Gerard Gerlach. 1721.
Mr. Jan Laftdrager. 1721. *overleden* 1723.
Mr. Nicolaas Colde de Horn. 1721.
Mr. Gualter Schutten. 1722.

Ao. 1723.

Alle de zelve, uitgenomen
Mr. Joan Laftdrager, overleden 1723.

Ao. 1724.

De zelve.

Ao. 1725.

De zelve, dog 'er bygekomen
Jacob van den Bofch.

L Y S T
D E R
NOTARISSEN OP BATAVIA.

Die my in deze en gene fchriften voorgekomen zyn.

Notariffen van Batavia.

Ao. 1657.

N. Keizer, die dit nog Ao. 1676 was.

Ao. 1660.

Antoni Huisman, die dit Ao. 1670 nog was.

Ao. 1671.

Joannes Maurus, de oude.

Ao. 1673.

Jooft Duift.

Ao. 1674.

Jacob Overheul.

Ao. 1675.

Pieter van Leeuwen.

Ao. 1676.

David Disponteyn, die dit bleef tot Ao. 1688, dat Baillu wierd.

Ao. 1680.

Joannes Maurus, de jonge, die dit bleef tot den 8 November 1695, dat Geheimfchryver van Schepenen wierd.

Ao. 1685.

Jacobus Bolswaart, die ik zoo vond, en die 't al bevorens was.

Ao. 1689.

Frederik Michault.

Ao. 1694.

Dionys van Efch, die den 16 September 1701 ftierf.
David Regulet.
Kornelis Veenendaal, die Ao. 1710 den 26 May ftierf.

Ao. 1701.

François Verboom, tot dit jaar toe, dat Geheimfchryver van Schepenen wierd.

Ao. 1706.

Pieter Ulrichs, die den 15 September 1710 ftierf.
Kornelis Wetgens, die 't al veel eer was,

en den 15 February 1711 stierf.
Arnold Deldym, overleden den 12 December Ao. 1709.
Nicolaas van Haasten wierd het nu, en bleef dit tot Ao. 1715, dat Geheimschryver van Schepenen wierd.
N. Verboom.
Barthold Henrik Brooks, die 't bleef tot Ao. 1716.

Ao. 1712.

Jan Seulyn, tot Ao. 1718 of 1719, dat na 't Vaderland ging.
Joannes Berghuizen, tot den 22 May 1714, dat stierf.

Ao. 1715.

Job Freman, die 't in dit jaar wierd, en Ao. 1721 nog was.

Ao. 1716.

Maurits van Aarden.

Ao. 1718.

Mr. Adriaan van Muiden, Ao. 1719 overleden.

Justus Ryklof Kosterus. } deze zyn 't nog
Nicolaas Krul. } Ao. 1721.

Ao. 1720.

Maurits van Aarden.
Gerard Frederik Fysting.

Ao. 1721.

Waren nog in wezen deze navolgende.

	zedert Ao.
Job Freman.	1715.
Justus Ryklof Kosterus.	1718.
Nicolaas Krul.	1718.
Maurits van Aarden.	1720.
Gerard Frederik Fytting.	1720.

Ao. 1722.

De zelve, uitgenomen van Aarden, die Geheimschryver van Schepenen geworden is.

Ao. 1723.

De zelve uitgenomen
Justus Ryklof Kosterus, overleden den 9 July 1723.
Ludolf Volkman, dit geworden Ao. 1723.

Ao. 1724.

De zelve, uitgenomen Karel Schouten.

LYST
DER
PROCUREURS VAN BATAVIA,

Zoo als my die hier en daar in eenige schriften van tyd tot tyd voorgekomen zyn.

Ao. 1642.

Abraham Pittavyn, die ik Ao. 1665 nog vinde den 5 January.

Ao. 1643.

N. Spoors.

Ao. 1644.

N. Potter.

Ao. 1676.

Pieter Ketting, tot dat Geheimschryver van Schepenen Ao. 1685 wierd.
N. Nys.

Ao. 1694.

Jacob van Naarsfen, tot Ao. 1698, dat Geheimschryver van den Raad des Gerichts wierd.
Govert van Helmont.

Ao. 1698.

Joannes Mattheus.

Ao. 1704.

Johan Axkeen.

Ao. 1705.

Jacob Helmolt, tot Ao. 1709, dat Geheimschryver van den Raad des Gerigts wierd.
N. Swanke.
Gualter Schutte, tot Ao. 1713, dat Geheimschryver van den Raad des Gerigts wierd.

Ao. 1711.

Richard Munniks, tot dat hy Ao. 1713 na 't Vaderland vertrok.

Ao. 1712.

Æneas Ænea, overleden den 22 Augustus 1712.
Willem van Gaasbeek, overleden den 26 May 1712.
Pieter Bokestein, tot Ao. 1713.

Ao. 1719.

Zoo by een gedrukt boekje blykt.

Joannes Mattheus.	Ao. 1698.
Joannes Kuilenburg.	1710.
Kornelis van Hemert. (overleden Ao. 1720.)	1710.
Willem Doornburg. (overleden Ao. 1720.)	1711.
Joannes Christiaanszoon.	1712.
Petrus le Espiere.	1714.

Godfried Bogaard. A°. 1716.
Suffridus Venema. 1716.
Maurits van Aarden. 1717.

A°. 1721.

Joannes Mattheus. 1698.
Joannes Kuilenburg. 1710.
Joannes Christianus. 1712.
Petrus le Espiere. 1714.
Godfried Bogaard. 1716.
Balthazar van Vliet. 1721.

A°. 1722.

Joannes Mattheus. 1698.
Joannes Kuilenburg. 1710.
Petrus le Espiere. 1714.
Balthazar van Vliet. 1721.
Henrik Hagedoorn. 1721.
Pieter de Held. A°. 1722.

A°. 1723.

Joannes Mattheus. 1698.
Petrus le Espiere. 1714.
Balthazar van Vliet. 1721.
Pieter de Held. 1722.
Pieter vander Kodde. 1722.
Leonard Verboom. 1723.
Mr. Joannes Theodorus van Jeltinga. 1723.

A°. 1724.

De zelve, uitgenomen Joannes Mattheus, Petrus l'Espiere, de Held, vander Kodde, Verboom; en 'er weer bygekomen, Jan de Brouwer, Kaspar Oene, Willem Jacob Overmeer.

PRESIDENTEN,

OF

VOORZITTERS

VAN

SCHEPENEN

Presidenten van Schepenen.

Abraham van Uffelen.	van A°. 1620.	24 *July.*	tot A°. 1620.	
Arnold Krook.	1621.		1621.	*Decemb.*
Gerrit Frederikszoon Druif.	1621.	30 *Decemb.*	1622.	3 *May.*
Jacob Specx.	1622.	3 *May.*	1622.	9 *Septemb.*
Jacques Coetely.	1622.	9 *Septemb.*	1623.	*May.*
Adriaan Draak.	1623.	*May.*	1625.	31 *dito.*
Jan Simonszoon.	1625.	31 *dito.*	1627.	30 *dito.*
Hans Putmans.	1627.	30 *dito.*	1629.	*dito.*
Cistiernsse.	1629.	*dito.*	1630.	*dito.*
Gregorius Kornelii.	1630.	*dito.*	1631.	*dito.*
Kornelis Theuniszoon Drent.	1631.	*dito.*	1633.	28 *dito.*
Willem Janszoon.	1632.	28 *dito.*	1634.	27 *dito.*
Gideon Bouwens.	1634.	27 *dito.*	1636.	28 *dito.*
Artus Gysels.	1636.	28 *dito.*	1637.	28 *Decemb.*
Joan Maatzuiker.	1637.	28 *dito.*	1638.	13 *Novemb.*
Gerard Demmer.	1638.	13 *Novemb.*	1639.	4 *January.*
Paulus Crook.	1639.	4 *January.*	1639.	30 *April.*
Nicolaas Koekebakker.	1639.	30 *April.*	1640.	26 *May.*
Kornelis van der Lyn.	1640.	26 *May.*	1641.	28 *dito.*
François Caron.	1641.	28 *dito.*	1641.	20 *Decemb.*
Justus Schouten.	1641.	20 *Decemb.*	1644.	25 *Juny.*
Paulus Crook.	1644.	25 *Juny.*	1645.	2 *January.*
Arnold de Vlaming van Outshoorn.	1645.	2 *January.*	1645.	29 *May.*
Joan Maatzuiker.	1645.	29 *May.*	1646.	29 *dito.*
Karel Reinierszoon.	1646.	29 *dito.*	1650.	13 *Decemb.*
Joan Cunæus.	1650.	13 *Decemb.*	1650.	
Gerard Demmer.	1650.		1652.	
Joan Cunæus.	1653.	29 *May.*	1654.	29 *May.*
Gaspar van den Bogaarde.	1654.	29 *dito.*	1655.	29 *dito.*
Karel Hartzink.	1655.	29 *dito.*	1657.	29 *dito.*
Nicolaas Verburg.	1657.	29 *dito.*	1667.	7 *October.*
Jan Thyszen Payart.	1667.	7 *October.*	1668.	*Novemb.*
Pieter van Hoorn.	1668.	*Novemb.*		
Kornelis Speelman.			1678.	28 *May.*
Antoni Hurdt.	1679.		1686.	*May.*

Ryk.

Ryklof van Goens, de jonge.	*van* Ao. 1686.	1686. *Jnny.*
Gerard de Bevere.	1688.	1690. 13 *May.*
Abraham van Riebeek.	1691.	1703.
Christoffel van Zwol.	1703.	1705.
Mattheus de Haan.	1705.	1722.
Johan Adriaan Crudop.	1722.	1724. *by een besluit van haar Edelheden om zyn Ed. ziekte uit den Raad geweerd, dat wel anders had konnen en mogen gesckikt werden.*

Naamen der HEEREN

S C H E P E N E N,

Zoo verre wy die hebben konnen bekomen.

Ao. 1620. den 24 July.

Zyn de eerste Schepenen gekoren, die maandelyks by beurten zouden voorzitten. En waren deze:

Abraham van Uffelen, van Amsterdam, Opperkoopman.
Jan Pal, van Gornichem, Kapitein.
Jan Brasser, van Rotterdam. }
Philip Adriaanszoon van der Werf, van Leiden. } *borgers.*
Floris Henrikszoon, van Campen }

By welke den 12 January Ao. 1621, by 't afwezen der ordinaire schepenen gekoren zyn

Antoni Caan, Luitenant.
Jan Arendszoon, van Sardam.

Ao. 1621. den 13 Augustus.

Zyn in een nieuwe verkiezing, gelyk ook om 'er vervolgens aan te blyven, tot gemeene Schepenen des Kasteels aangesteld,

Abraham van Uffelen, Voorzitter.
Antoni Caan, Luitenant.
Elias Repoen, Sergeant.
Dirk Jemming, Sjahbandar. } *borgers.*
Jan Pitaine. }

Buitengemeene Leden, om, by 't afwezen der gemeene, geroepen te werden.

Jan Janszoon Bal.
Bauke Klaaszoon.

Naderhand is Arnold Krook, Opperkoopman Voorzitter van Schepenen geworden, zonder de nette tyd zyner verkiezing te weten, dan dat zy in December voorviel; dog hy is den 30 December vervangen door

Gerard Frederikszoon Druif, als Voorzitter.

Ao. 1622, den 9 February.

Jan Schelling, Kapitein, in de plaats van Caan, die Baillu wierd.
Jan Brasser, in de plaats van Pitaine, die in hegtenis was.
Mr. Frederik Christiaanszoon, Opperwondheeler, in de plaats van Jan Bal, die vertrok.
Willem Laurenszoon Borger, in de plaats van den afgedankten Bauke Klaaszoon.

Den 19 April.

Gerard Frederikszoon Druif, Voorzitter.
Adriaan Wouterszoon Draak, Opperkoopman, in de plaats van Schelling, die vertrok.
Henrik de Haan, Onderkoopman, in de plaats van Repoen, die vertrok.
Mr. Frederik Christiaanszoon, gewezen buitengemeen Lid, voor Brasser, altyd afwezig zynde.

Buitengemeene Leden.

Dirk vander Lee.
Jacob Gerardszoon.

Den 2 May.

De Ed. Jacob Specx, Voorzitter in de plaats van den Ed. Druif, die vertrok.

Ao. 1622. den 9 September.

Jacques Coetely, Opperkoopman, Voorzitter, in de plaats van den E. Specx, die Raad van India wierd.
Adriaan Wouterszoon Draak, Opperkoopman.
Gillis Venant, Koopman, en Borger.
Jacob Gerardszoon, Konstapel.

Ter linkerhand van den Voorzitter.

Jacob Doreslaar.
Dirk vander Lee.

De Voorzitters van beide de andere vergaderingen (die 'er buiten deze waren) ieder daar zy hare betrekking toe hadden, zouden, alvorens iets te bepalen, zich vervoegen aan den E. Jacques Specx, die zig, by zulke voorvallen in deze vergaderingen, van wegen zyn Edelheid, gedurende de afhandeling van gewigtige zaken, zou laten vinden.

Adriaan

Ao. 1623. den May.
Adriaan Draak, Voorzitter.
Adriaan vander Eyk.
Gilles Venant.
Pieter Adriaanszoon Kranenbroek.
Willem Dirkszoon.
Floris Henrikszoon.

Ao. 1624. den 31 May.

Van wegen het Kasteel.

Adriaan vander Eyk, Ontfanger generaal.
Mr. Willem Nanningszoon, Opperwondheeler des Kasteels.

Van wegen de Stad.

Henrik Bruistens, Oud Baillu.
Pieter Adriaanszoon Kranenbroek.
Jacob Gerardszoon de Harde.

Ao. 1625. den 31 May.

Van wegen het Kasteel.

Jan Simonszoon Mau, Opperkoopman.
Adriaan Bouwens, Opziender van het Gasthuis.
Jan Arendszoon, Sergeant.

Van wegen de Stad.

Pieter Adriaanszoon Kranenbroek, Weesmeester.
Henrik Lievenszoon, Borger-Kapitein.
Willem Dirkszoon van Leeuwen.
Mau, en Kranenbroek, zouden, ieder een maand, Voorzitters zyn.

Ao. 1626. den May
Jan Simonszoon Mau, Voorzitter.
Hans Putmans.
Adriaan Antoniszoon.
Daniel de Bucquoy.
Ermbout Jacobszoon.
Konstantyn Almazen.
Jacob de Harde.
Jan Libenaar.

Ao. 1627. den 30 May.

Van wegen het Kasteel.

Hans Putmans, Voorzitter.
Ermbout Jacobszoon.
Kornelis Theuniszoon Drent.

Van wegen de Stad.

Adolf Thomaszoon, Voorzitter.
Dirk Jemming, Oud-Schepen.
Sebald Wonderaar.
Everd Vezenveld.

Ao. 1628. den May.
Hans Putmans.
Dirk Jemming.
Hans vander Voorst.
Sebald Wonderaar.
Maarten Putger.

Ao. 1629. den May.
Jan Cistienze.
Kornelis Theuniszoon Drent.
Maarten Ertman.
Maarten Putger.
Ambrosius vander Keer.
Nicolaas de Wild.
Dirk Jemming.

Den 20 December.
Henrik Lievenszoon, in de plaats van Jemming, die in Draak's plaats Geheimschryver van Schepenen wierd.

Ao. 1630. den May.
Gregorius Kornelii.
Kornelis Theuniszoon Drent.
Ermbout Jacobszoon.
Ambrosius vander Keer.
Hans Bonen.
Pieler Stygel.
Henrik Lievenszoon.

Den 29 July.
Jurriaan Courten, Schepen, in de plaats van Henrik Lievenszoon.

Ao. 1631 den May.
Kornelis Theuniszoon Drent.
Jacob de Harde.
Ermbout Jacobszoon.
Hans Bonen.
Pieter Stygel.
Antoni Hurdt.
Philip Adrichem.

Ao. 1632. den May.
Kornelis Theuniszoon Drent.
Jacob de Harde.
Antoni Hurdt.
Philip Adrichem.
Jurriaan Courten.
Jacob Barendszoon Pels.

Ao. 1633. den 7 February.
Sebald Wonderaar, Schepen, in de plaats van Jurriaan Courten.

Ao. 1633. den 28 May.
Willem Janszoon, Bevelhebber, Voorzitter.
Sebald Wonderaar.
Maarten Vink.
Justus Lampen.
Dirk Stadlander, Kapitein.
Henrik Lievenszoon, Luitenant.

Gerard

Gerard Janszoon van der Aarden.

Ao. 1634. den 27 May.
Gideon Bouwens, Voorzitter.
Sebald Wonderaar.
Dirk Stadlander, Kapitein.

Borgers.

Ambrosius vander Keer.
Arend Aalst, Luitenant.
Herman Jacobszoon van Bysum.

Den 14 October.
Reinier de Vlaming, Kapitein, in de plaats van Kapitein Stadlander, die vertrok.

Ao. 1636. den 30 May.
Gideon Bouwens.
Sebald Wonderaar.
Izaac Havart, Opperkoopman, en gewezen Raad des Gerigts.
Ambrosius vander Keer, *Borger.*
Arend Aalst, Kapitein van een Vaandel Soldaaten.
Josafat Geerdings. } *borgers.*
Laurens Pieterszoon Heinen. } *borgers.*

Den 4 October.
Christiaan Willemszoon van de Gaver, in de plaats van den overleden Geerdings.

Ao. 1636. den 16 January.
Adriaan Zonnius, in de plaats van Kapitein Arend Aalst.

Den 28 May.
De Heer Artus Gyzels, Raad van India, Voorzitter.
Maarten Janszoon Visscher, alias Vogel, Ondervoorzitter, en Borger.
Izaac Havart.
Ambrosius vander Keer, Borger.
David de Solemme, Kapitein van een Vaandel Soldaten.
Christiaan Willemszoon van de Gaver. *Borger.*
Laurens Pieterszoon Heyen, *Borger.*

Ao. 1637. den 10 July.
De Heer Artus Gyzels, Raad van India, Voorzitter.
Maarten Janszoon Vogel.
Willem Adriaanszoon Verbeek, Luitenant.
Ambrosius vander Keer.
Hugo Boræus, Arts.
Christiaan Willemszoon van de Gaver.
Laurens Pieterszoon Heinen.

Den 28 December.
De Heer Joan Maatzuiker, Raad-Pensionaris, en Voorzitter, in de plaats van den Heer Gyzels, die vertrok.

Ao. 1638. den 10 July.
De Heer Joan Maatzuiker, Raad-Pensionaris, en Voorzitter.
Jacob de Harde.
Hugo Boræus, Arts.
Justus Lampen.
Maxmiliaan Bontemps.
Henrik Wiggertszoon.
Huibert van den Broek.

Den 13 November.
Gerard Demmer, Voorzitter, in de plaats van den Heer Maatzuiker, die Baillu by voorraad, en Ondervoorzitter van den Raad des Gerigts wierd.

Ao. 1639. den 4 January.
Paulus Krook, Voorzitter in de plaats van de Heer Demmer, die Fiscaal, en Voorzitter van Weesmeesters, in Welsing's plaats wierd.

Den 30 April.
Nicolaas Koekebakker, gewezen Voorzitter in Japan, Voorzitter in de plaats van Paulus Krook, die als gevolmagtigde na Atsjien ging.

Den 25 May.
Nicolaas Koekebakker, Voorzitter.
Jacob de Harde.
Maximiliaan Bontemps, Luitenant.
Henrik Wiggertszoon.
Mr. Andries Duræus.
Huibert van den Broek.

Ao. 1640. den 26 May.
Kornelis vander Lyn, Voorzitter.
Huibert van den Broek.
Hugo Boræus, Arts.
Laurens Pieterszoon Heyen.
Mr. Andries Duræus.
Dirk Cocq.
Court Klaaszoon.
Lim Lacco, Kapitein } *der Chineezen.*
Bencom, Hoofd } *der Chineezen.*

Ao. 1641. den 28 May.
François Caron, oud Japans Voorzitter, Voorzitter.
Henrik Wiggertszoon.
Hugo Boræus, Arts.
Court Klaaszoon.
Henrik Man, Luitenant.
Vincent Romein.
Jacob Gyzeling.
Lim Lacco, Kapitein } *der Chineezen.*
Bencom, Hoofd } *der Chineezen.*

Den 20 December.
De Heer Justus Schouten, buitengemeen Raad van India, Voorzitter, in de plaats van Caron.

De Heer Justus Schouten, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Henrik Wiggertszoon.
Paulus Donk, Kapitein.
Jacob Gyzeling.
Henrik Man, Luitenant.
Jacob de Harde.
Adriaan Verhoeven.
Lim Lakko, Kapitein } *der Chineezen.*
Bencom, Hoofd }

Ao. 1643. den 23 May.
De Heer Justus Schouten, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Quiryn Klaaszoon Sterk, Opperkoopman.
Adam Verhoeven, Borger.
Mr. Andries Duræus, Opperwondheeler.
Jan de Lange } *Borgers.*
Reinier Koolzaat. }
Bencom, Kapitein } *der Chineezen.*
Tsiqua, Hoofd. }

Ao. 1644. den 28 May.
De Heer Justus Schouten, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Reinier Koolzaat.
Mr. Andries Duræus.
Pieter Reinderszoon Kemp.
Maxmiliaan Bontemps.
Buike Buikes.
Izaak Minne.
Tsiqua, Kapitein } *der Chineezen.*
Izaak, Arts. }

Den 25 Juny.
Paulus Crook, Voorzitter, in de plaats van den Heer Schouten, welke laatste kort 'er na over Sodomie geregt, aan een paal geworgt, en verbrand is.

Ao. 1645. den 2 January.
Arnold de Vlaming van Outshoorn, Opperkoopman, Voorzitter, in de plaats van Crook, die vertrok.

Den 29 May.
Joan Maatzuiker, Voorzitter.
Pieter Reindertszoon Kemp.
Maxmiliaan Bontemps, Kapitein.
Buike Buikes.
Thomas Pedel, Luitenant.
Izaac Minne.
Jacob de Harde, Borger-Kapitein.
Bingam, Kapitein } *der Chineezen.*
Izaak, Arts }

Ao. 1646. den 29 May.
De Heer Karel Reinierszoon, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Jacob de Harde.
Huibert van den Broek, Opperkoopman.
Henrik Wiggertszoon.
Joan Borgers, Kapitein.
Adriaan Verhoeven.
Mr. Henrik Terhorst.
Bingam, Kapitein } *der Chineezen.*
Tsiqua, dito. }

Ao. 1647. den 29 May.
De Heer Karel Reinierszoon, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Henrik Wiggertszoon.
Huibert van den Broek.
Henrik Terhorst.
Maxmiliaan Bontemps, Kapitein.
Jacob Bacherach.
Jan Korneliszoon van Nes.

Ao. 1648. den 29 May.
De Heer Karel Reinierszoon, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Jan Korneliszoon van Nes.
Maxmiliaan Bontemps, Kapitein.
Henrik van Gent.
Joan Borgers, Kapitein.
Adriaan Dankerts.
Jean Ferment.
Bingam, Kapitein } *der Chineezen.*
Tsiqua, Hoofd }

Ao. 1649. den 29 May.
De Heer Karel Reinierszoon, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Henrik van Gent.
Joan Borgers, Kapitein.
Adriaan Dankerts.
Michiel Tresaar, Luitenant.
Jean Ferment.
Henrik Wiggertszoon.
Bingam, Kapitein } *der Chineezen.*
Tsiqua, Hoofd }

Ao. 1650. den 29 May.
De Heer Karel Reinierszoon, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Maarten Valk.
Joan Borgers, Kapitein.
Arend van den Helm.
Michiel Tresaar, Luitenant.
Buike Buikes.
Kornelis Faber.
Bingam, Kapitein } *der Chineezen.*
Tsjiqua, Hoofd }

Den 13 December.
De Heer Joan Cunæus, Voorzitter, en niet lang 'er na.
De Heer Gerard Demmer, Voorzitter, in de Heer Cunæus plaats, alzoo die Fiscaal wierd.

Ao. 1651. den 29 May.
De Heer Gerard Demmer, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Maarten Valk.
Gabriel Happart.
Arend van den Helm.
Joan Dutton, Kapitein.
Buike Buikes.
Kornelis Faber.

Bin-

Bingam, Kapitein ⎫ *der Chineezen.*
Tsjiqua, Hoofd ⎭

Ao. 1652. den 29 May.
De Heer Gerard Demmer, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Henrik van Gent.
Gabriel Happart.
Ambrofius vander Keer.
Joan Goozens.
Kornelis van Nek.
Jean Ferment.
Bingam, Kapitein ⎫ *der Chineezen.*
Tsjiqua, Hoofd ⎭

Ao. 1653. den 29 May.
De Heer Mr Joan Cunæus, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Ambrofius vander Keer.
Wouter Seroy.
Kornelis Faber.
Wynant Rutgers.
Jean Ferment.
Jan van Hoefum.
Bingam, Kapitein ⎫ *der Chineezen.*
Tsjiqua, Hoofd ⎭

Ao. 1654 den 29 May
Gaspar van den Bogaarde, buitengemeen Raad, Voorzitter.
Kornelis Faber.
Wouter Seroy.
Jan van Hoefum.
Joan Truitman.
Arend van den Helm.
Jacobus Heinsbroek.
Bingam, Kapitein ⎫ *der Chineezen.*
Tsjiqua, Hoofd ⎭

Ao. 1655. den 29 May.
De Heer Karel Hartzink, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Arend van den Helm.
Jacobus Heinsbroek.
Joan Truitman.
Gabriel Happart.
Gerard Reuf.
Jan Verfchuure.
Bingam, Kapitein ⎫ *der Chineezen.*
Tsjiqua, Hoofd ⎭

Ao. 1656. den 29 May.
De Heer Karel Hartzink, gemeen Raad van India.
Pieter Kemp.
Kornelis Speelman.
Gerard Reuf.
Leonard van Zorgen.
Jan van Schuure.
Adriaan vander Burg.
Bingam, Kapitein ⎫ *der Chineezen.*
Tsjiqua, Hoofd ⎭

Ao. 1657. den 29 May.
De Heer Nicolaas Verburg, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Arend van den Helm.
Kornelis Speelman.
Henrik Mom.
Leonard van Zorgen.
Kornelis Faber.
Jacobus Heinsbroek.
Bingam, Kapitein ⎫ *der Chineezen.*
Tsjiqua, Hoofd ⎭

Ao. 1658. den 29 May.
De Heer Nicolaas Verburg, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Arend van den Helm.
Joan Truitman.
Henrik Mom.
Matthys du Chesne.
Kornelis Faber.
Jacobus Heinsbroek.
Bingam, Kapitein ⎫ *der Chineezen.*
Tsjiqua, Hoofd ⎭

Ao. 1659. den 29 May.
De Heer Nicolaas Verburg, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Henrik Mom.
Joan Truitman.
Gerard Reuf.
Matthys du Chesne.
Adriaan Dankerts.
Jan van Hoefum.
Bingam, Kapitein ⎫ *der Chineezen.*
Tsjiqua, Hoofd ⎭

Ao. 1660. den 29 Juny.
De Heer Nicolaas Verburg, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Gerard Reuf.
Zacharias Wagenaar.
Adriaan Dankerts.
François Lansman.
Jan van Hoefum.
Jan Trompert.
Bingam, Kapitein ⎫ *der Chineezen.*
Tsjiqua, Hoofd. ⎭

Ao. 1661. den 29 May.
De Heer Nicolaas Verburg, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Henrik Mom.
Kornelis Speelman.
Jan Trompert.
Herman van Outhoorn, Kapitein.
Kornelis Faber.
Nicolaas Houman.
Bingam, Kapitein ⎫ *der Chineezen.*
Tsjiqua, Hoofd ⎭

Ao. 1662. den 27 February.
Ludolf van Coulfter, in de plaats van van Outhoorn, die na Tayouan vertrok.
Kornelis van Nek, in de plaats van Jan Trompert, die na 't Vaderland vertr6k.

Den 29 May.
Bleven alle de Schepenen van 't voorleden jaar.

 De

Aº. 1663. den 29 May.
De Heer Nicolaas Verburg, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Henrik Mom.
Jacob Bremer.
Henrik Terhorst.
Jacob Casembrood.
Pieter Elmers.
Vincent van Mook.
Tsjiqua, Kaptein } *der Chineezen.*
Soetie, Hoofd. }

Aº. 1664. den 29 May.
De Heer Nicolaas Verburg, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Henrik Terhorst.
Jacob Bremer.
Pieter Elmers.
Adriaan van Nieuland.
Vincent van Mook.
Nicolaas Houman.
Tsjiqua, Kapitein } *der Chineezen.*
Saqua, Hoofd }

Aº. 1665. den 29 May.
De Heer Nicolaas Verburg, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Henrik Mom.
Adriaan van Nieuland.
Nicolaas Houman.
Paulus de Vicq.
Kornelis Faber.
Kornelis van Nek.
Tsjiqua, Kapitein der Chineezen.

Aº. 1666. den 29 May.
De Heer Nicolaas Verburg, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Kornelis van Nek.
Paulus de Vicq.
Kornelis Faber.
Jacob Bremer.
Jan van Hoesum.
Henrik Wynantszoon.

Aº. 1667. den 29 May.
De Heer Nicolaas Verburg, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Henrik Terhorst.
Jacob Bremer.
Jan van Hoesum.
Roeland de Carpentier.
Nicolaas Houman.
Henrik Wynandszoon.

Den 7 October.
De Heer Jan Thyszoon Payart, buitengemeen Raad van India, Voorzitter, in de plaats van den Heer Verburg, die algemeen Bestierder van den handel wierd.

Aº. 1668. den 29 May.
De Heer Jan Thyszoon, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Henrik Terhorst.
Jacob Bremer.
Nicolaas Houman.
Adriaan van Nieuland.
Pieter Elmers.
Jurriaan Scholten.

Den 27 November.
De Heer Pieter van Hoorn, buitengemeen Raad van India, Voorzitter, in de plaats van den Heer Thyszoon, die na 't Vaderland vertrok.

Aº. 1669. den 29 May.
De Heer Pieter van Hoorn, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Pieter Elmers.
Adriaan van Nieuland.
Jurriaan Scholten.
Antoni van Voorst.
Vincent van Mook.
Barend Hobbe.

De Leden, die na Aº. 1669 tot 1719 gevolgt zyn, heb ik niet konnen bekomen, wat moeite ik daar toe ook gedaan hebbe; dog die zedert dien tyd het geweest zyn, volgen hier na.

Buiten deze ontmoet ik hier en daar nog als Schepenen, die het voor Aº. 1719 geweest zyn deze navolgende.

Aº. 1684.
Kornelis Swart.

Aº. 1685.
Jacob Does.
Dionys Kelk.
Jan Hercules.

Aº. 1686. en 1687.
Dirk de Haas, Ondervoorzitter.

Aº. 1695.
Jacques du Pree, Ondervoorzitter.
François vander Beke.
Lambert Dudde.
Andries Poleman.
Matthys de Vlaming.
Mr. Diderik van Groenestyn.
Gerard Dane.
Wybrand Uylkens.
Philip van Cloon.

Aº. 1696.
Matthys de Vlaming, Ondervoorzitter.
Mr. Diderik vac Groenestein.
Andries Poleman.
Lambert Dudde.
Wybrand Uilkens.
Jacques du Pree.
Otto van Thiel.
Nicolaas du Goudi a Bois.
Gerard Dane.

An-

A°. 1697.
Andries Poleman, Ondervoorzitter.
Mr. Diderik van Groenestein.
Wybrand Uilkens.
Jacques du Pree.
Lambert Dudde.
Nicolaas du Goudi a Bois.
Gerard Dane.
Otto van Thiel.
Hessel Pikart.

A°. 1698.
Andries Poleman, Ondervoorzitter.
Otto van Tiel.
Jacques du Pree.
Lambert Dudde.
Hessel Pikart, is als Ondervoorzitter overleden den 1 December 1705.
Jacobus Pedel.
Wybrand Uilkens, die als Oud-Schepen den 19 April 1706 stierf.
Gerard Dane.
Philip van Cloon.

A°. 1701.
Komt als Oud-Ondervoorzitter, en toen overleden, voor
Jan Soury.

A°. 1702.
Komen als Schepens voor
Kornelis Beerenberg.
Theunis Ros, overleden in dit jaar den 2 May.

A°. 1703.
Komt voor, Adriaan Tameszoon, Oud-ondervoorzitter, en A°. 1713 nog levende.
Willem Sabelaar, overleden den 6 September, terwyl nog diende.

A°. 1704.
Adriaan Pick, overleden den 7 Novemb.
Abraham de Dekker, het toen pas geworden in dit zelve jaar,
Laurens de Bruin.

A°. 1705.
Jan Torant, overleden den 30 July dezes jaars.
Bruining Wildeland, Opperkoopman, overleden den 28 January dezes jaars.

A°. 1706 den 30 May.
De Ed. Heer Mattheus de Haan, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Dionys van der Hof, die den 2 Augustus stierf, en vervangen is door Jacques du Pree.
Jan Diodati, onafhangend Fiscaal in Suratte.
Gerard Hemzing, in de plaats van Philip Gyger.
Evert Everwyn van Niel.
Joannes Waeiwel, in de plaats van Bernhard Schorer, die den 7 May stierf.
Joannes Ens, die in October Baillu wierd.
Izaak Massis.
Adolf Jan Mentzen.
Nicolaas Oldenvliet.
Pieter van Doornik.

A°. 1708.
Jacob Hengst, overleden den 17 October dezes jaars.

A°. 1710.
Henrik van Outshoorn van Zonneveld, Opperkoopman, overleden den 14 October dezes jaars.
Pieter van Doornik.
Jan Jacob Bieswanger.
Jan Koek.

A°. 1711.
Philip Gyger, Ondervoorzitter, en bleef dat tot A°. 1715.
Diderik vander Maft, overleden den 12 November dezes jaars.

A°. 1712.
Adriaan Albert Breving } *dienende.*
Nicolaas Oldenvliet. }

A°. 1714.
Lambertus Lamberti.

A°. 1716.
Jan Tol.
Lambertus Lamberti.
Willem Henrik de Bevere.

A°. 1717.
Robbert de la Haye.
Adriaan Albert Breving.
Willem Timmers.

A°. 1719. den 30 November.
De Ed. Heer Mattheus de Haan, gemeen Raad van India, Voorzitter. 1705.
—— —— Ondervoorzitter }
François Roos. } 1715.
Abraham de Dekker. 1718.
Zacharias Gallart. }
Jacob Willem Verbrugge. }
Dirk Blom. } 1719.
Henrik Grousius. }
Pieter Wybers. }

A°. 1720. den 30 Juny.
De Ed. Heer Mattheus de Haan, als bevorens.
Adriaan Albert Breving, Ondervoorzitter. 1720.
Zacharias Gallart. 1719.
François Roos. 1715.
Dirk Blom. 1719.
Henrik Grousius. 1719.
Jan Maccare. 1720.
Pieter Wybers. 1719.

Willem van Putten. 1720.

Ao. 1721. den 15 September.

De Ed. Hr. Mattheus de Haan.
Albert Breving. } *als bevorens.*
Jan Maccare.
Willem van Putten.

Willem Timmers.
Abraham de Dekker, overleden.
Hermannus van Bayen. } 1721.
Lambertus Lamberti.
Jan Tol.

Ao. 1722. primo December.

De Ed. Heer Johan Adriaan Crudop, Voorzitter. 1722.
Willem van Putten, Ondervoorzitter. 1722.
Willem Timmers. 1721.
Jan Tol. 1721.

Joan de Hartog.
Jacob Hink.
Stephanus Versluis. } 1722.
Mr. Everhard Crayvanger.

Henricus Groenewegen. 1721.

Ao. 1723. den 28 May.

De Ed. Heer Johan Adriaan Crudop, Voorzitter. 1722.
Willem van Putten, Ondervoorzitter. 1722.
Joan de Hartog. 1722.
Jacob Hink. 1722.
Henricus Groenewegen. 1722.
Pieter Gysbert Nood. 1723.
François Nood. 1723.
Jan Maccare. 1723.
Kornelis van Hamme. 1723.

Ao. 1724. May.

De Ed. Joannes Philippus Sipman. 1724.
Henricus Groenewegen, Ondervoorzitter. 1724.
Pieter Gysbert Nood. 1723.
Jan Maccare. 1723.

Willem Timmers.
Pieter Wybers.
Dominicus Koedyk. } 1724.
David Andreas Stier.

PRESIDENTEN,

DER

WEESKAMER.

Presidenten der Weeskamer.

B. H. Kunst.	*van* Ao.	1628. *Juny.*	tot	1630.	10 *May.*
Jan Cops.		1630. *May.*		1631.	30 *dito.*
Jan Smith.		1631. *dito.*		1631.	27 *Septemb.*
Jan vander Burg.		1631. *September.*		1636.	28 *May.*
Kornelis van Maseyk.		1636. *May.*		1636.	16 *Juny.*
Joan Maatzuiker.		1636. *Juny.*		1637.	20 *Juny.*
Antoni Caan.		1637.		1638.	12 *January.*
Paulus Krook.		1638. *January.*		1638.	1 *May.*
Sebald Wonderaar.		1638. *May.*		1638.	22 *July.*
Adam Westerwold.		1638. *July.*		1638.	16 *October.*
Henrik Boudewynszoon Lokhorst.		1638 *October.*		1638.	*Novemb.*
Abraham Welzing.		1638. *Novemb.*		1639.	4 *January.*
Gerard Demmer.		1639. *January.*		1642.	7 *Juny.*
Kornelis Witzen.		1642. *Juny.*		1643.	1 *dito.*
Salomon Sweers.		1643. *dito.*		1646.	11 *dito.*
Karel Reinierszoon.		1646. *dito.*		1647.	8 *dito.*
Sebald Wonderaar.		1647. *dito.*		1648.	6 *dito.*
Jochem Roelofszoon Deutecom.		1648. *dito.*		1650.	5 *dito.*
Sebald Wonderaar.		1650. *dito.*		1651.	7 *July.*
Karel Hartzink.		1651. *July.*		1653.	5 *Juny.*
Ryklof van Goens.		1653. *Juny.*		1654.	6 *dito.*
Henrik van Gent.		1654. *dito.*		1655.	5 *dito.*
Gaspar van den Bogaarde.		1655. *dito.*		1656.	3 *dito.*
Dirk Steur.		1656. *dito.*		1663.	7 *dito.*
Laurens Pit.		1663. *dito.*		1677.	
Pieter van Hoorn.		1677.			
Konstantyn Ranst.		1677.		1677.	24 *Novemb.*
Joannes Camphuis.		1677.		1680.	
Jan Lambertszoon Bent.		1680.		1682.	23 *Septemb.*
Johan van Hoorn.		1682. *September.*		1683.	*May.*
Maarten Pit.		1686.		1690.	*dito.*
Emanuel Bornezee.		1690.		1693.	
Laurens Pyl.		1693.		1700.	

Chri-

Christoffel van Zwol.	*van* Ao. 1700.	tot Ao.	1703.	
Abraham Douglas.	1703.		1705.	
Willem de Roo.	1705.		1705.	*October.*
Pieter de Vos.	1705.		1710.	
Kornelis Chastelein.	1710.		1714.	28 *July.*
Theodorus de Haze.	1714.		1718.	
Johan Kornelis d'Ableing.	1718.		1721.	*overleden.*
Antoni Huisman.	1721.		1722.	
Kornelis Hasselaar.	1723.			

L Y S T
Der H E E R E N
W E E S M E E S T E R E N,

Voor zoo verre ik die heb konnen bekomen.

Ao. 1628. den Juny.
Barent Henrikszoon Kunst.
Daniel de Bucquoy.
Mr. Andries Duræus.
Hans Bonen.

Ao. 1629. den 6 Juny.
Barend Henrikszoon Kunst.
Daniel de Bucquoy.
Leendert Lambregtszoon.
Mr. Andries Duræus.

Ao. 1630. den 10 en 29 May.
Jan Kops, Opperkoopman, Voorzitter.
Sebald Wonderaar.
Nicolaas Parondelly.
Otto van Westerholt.

Ao. 1631. den 30 May.
Jan Smit, Voorzitter.
Sebald Wonderaar.
Otto van Westerwolt.
Hugo Boræus, Arts.

Den 29 September.
Jan vander Burg, Voorzitter, in de plaats van den overleden Smit.

Ao. 1632. den 30 May.
Jan vander Burg, Voorzitter.
Jan Karstenszoon, Bevelhebber.
Daniel de Bucquoy.
Hugo Boræus, Arts.

Ao. 1633. den 26 May.
Jan vander Burg, Voorzitter.
Daniel de Bucquoy.
Hugo Boræus, Arts.
Izaak Havart.

Ao. 1634. den 27 May.
De vorige bleven nog in hunne bediening.
Daniel de Bucquoy, Raad, en Geheimschryver.

Ao. 1635. den 30 May.
De zelve als het vorige jaar.

Ao. 1636. den 28 May.
Kornelis van Maseik, Ontfanger generaal, Voorzitter.
Daniel de Bucquoy, Raad, en Geheimschryver.
Hugo Boræus, Arts.
Henrik Bout.

Den 16 Juny.
De Heer Joan Maatzuiker, Pensionaris, Voorzitter.

Ao. 1637. den 20 July.
De Heer Antoni Caan, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Daniel de Bucquoy, als vorens.
Jacques de la Sale.
Herman Klaaszoon Stryen, kort 'er na in de plaats van de la Sale.

Ao. 1638. den 12 January.
Paulus Crook, Voorzitter, in de plaats van den Heer Caan, die met zyn Edelheid van Diemen na de Oost vertrok.

Den 1 May.
Sebald Wonderaar, Voorzitter, in de plaats van den Heer Crook, die als gevolmagtigde na Cambodia vertrok.

Den 16 July.
Herman Klaaszoon Stryen.
Jacob Leendertszoon.
Christiaan van de Gaver.
Laurens Pieterszoon Heyen.

Den 22 July.
De Heer Adam Westerwolt, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.

Den 16 October.
De Heer Henrik Boudewynszoon Lokhorst,

horst, buitengemeen Raad, Voorzitter, in den Heer Westerwolds plaats.

Den 13 November.

Abraham Welzing, Voorzitter, in de plaats van den Heer Lokhorst.

Ao. 1639. den 4 January.

Gerard Demmer, Voorzitter, in Welzing's plaats.

Den 1 Juny.

Gerard Demmer, Voorzitter.
Christiaan van de Gaver.
Hugo Boræus, Arts.
Laurens Pieterszoon Heyen.
Reinier Koolzaad.

Ao. 1640. den 20 Juny.

Gerard Demmer, Fiscaal, Voorzitter.
Reinier Koolzaad.
Jacob de Harde.
Dirk Steur.
Henrik Wiggertszoon.

Ao. 1641. den 1 Juny.

Gerard Demmer, Fiscaal, Voorzitter.
Jacob de Harde.
Mr. Andries Duræus, Opperwondheeler.
Huibert van den Broek.
Justus Lampen.

Ao. 1642. den 7 Juny.

De Heer Kornelis Witzen, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Justus Lampen.
Mr. Andries Duræus.
Court Klaaszoon.
Pieter Reindertszoon Kemp.

Ao. 1643. den 1 Juny.

De Heer Salomon Zweers, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Court Klaaszoon.
Hugo Boræus, Arts.
Pieter Reindertszoon Kemp.
Henrik Wiggertszoon.

Ao. 1644. den 3 Juny.

De Heer Salomon Zweers, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Henrik Wiggertszoon.
Hugo Boræus, Arts.
Jacob de Harde.
Adam Verhoeven.

Ao. 1645. den 3 Juny.

De Heer Salomon Zweers, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Adam Verhoeven.
Mr. Andries Duræus.
Reindert Koolzaad.
Jan Korneliszoon van Nes.

Ao. 1646. den 11 Juny.

De Heer Karel Reinierszoon, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Jan Korneliszoon van Nes.
Mr. Andries Duræus.
Pieter Reindertszoon Kemp.
Buike Buikes.

Ao. 1647. den 8 Juny.

Sebald Wonderaar, Ontfanger generaal, Voorzitter.
Pieter Reindertszoon Kemp.
Henrik Man, Luitenant.
Buike Buikes.
Jacob de Harde.

Ao. 1648. den 6 Juny.

De Heer Jochem Roelofszoon Deutecom, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Henrik Wiggertszoon.
Henrik Man, Luitenant.
Henrik Terhorst.
Jacob Bacherach.

Ao. 1649. den 5 Juny.

De Heer Jochem Roelofszoon Deutecom, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Henrik Terhorst.
Henrik van Zeelst.
Jacob Bacherag.
Jacob van Nes.

Ao. 1650. den 5 Juny.

Sebald Wonderaar, Ontfanger generaal, Voorzitter.
Jan van Nes.
Henrik van Zeelst.
Jean Ferment.
Jan Hoesum.

Ao. 1651. den 3 Juny.

Sebald Wonderaar, Ontfanger generaal, Voorzitter.
Jean Ferment.
Joan Borgers, Kapitein.
Henrik van Gent.
Jan van Hoesum.

Den 7 July.

De Heer Karel Hartzing, gemeen Raad van India, Voorzitter, in Wonderaar's plaats.

Ao. 1652. den 8 Juny.

De Heer Karel Hartzing, als bevorens.
Maarten Valk.
Joan Borgers.
Arend van den Helm.
Kornelis Faber.

Ao. 1653. den 7 Juny.

De Heer Ryklof van Goens, Voorzitter.
Arend van den Helm.
Dirk Schouten.
Kornelis van Nek.
Paulus Vigelius.

De

Ao. 1654. den 6 Juny.
De Heer Henrik van Gent, Voorzitter.
Kornelis van Nek.
Dirk Schouten.
Paulus Vigelius.
Jean Ferment.

Ao. 1655. den 5 Juny.
De Heer Gaspar van den Bogaarde, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Jean Ferment.
Louis Baffart.
Kornelis Faber.
Jan van Hoesum.

Ao. 1656. den 3 Juny.
De Heer Dirk Steur, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Kornelis Faber.
Johan Truitman.
Jan van Hoesum.
Andries Frisius.

Ao. 1657. den 2 Juny.
De Heer Dirk Steur, als bevorens.
Gerard Reuf.
Pieter de Goyer.
Paulus Vigelius.
Nicolaas Houman.

Ao. 1658. den 3 January.
Johan Truitman, in de plaats van de Goyer.

Den 1 Juny.
De Heer Dirk Steur, als bevorens.
Gerard Reuf.
Louis Baffart.
Paulus Vigelius.
Nicolaas Houman.

Ao. 1659. den 7 Juny.
De Heer Dirk Steur, als bevorens.
Arend van den Helm.
Louis Baffart.
Kornelis Faber.
Jan Tromper.

Ao. 1660. den 5 Juny.
De Heer Dirk Steur, als bevorens.
Arend van den Helm.
Jacob Bremer.
Kornelis Faber.
Henrik Mom.

Ao. 1661. den 5 Juny.
De Heer Dirk Steur, als bevorens.
Gerard Reuf.
Jacob Bremer.
Vincent van Mook.
Henrik Terhorst.

Ao. 1662. den 2 Juny.
De Heer Dirk Steur, als bevorens.
Henrik Terhorst.
Pieter Knol, Cassier.
Vincent van Mook.
Pieter Elmers.

Ao. 1663. den 1 Juny.
De Heer Dirk Steur, als bevorens.
Kornelis Faber.
Daniel Six.
Nicolaas Houman.
Henrik Wynandszoon.

Den 7 Juny.
De Heer Laurens Pit, gemeen Raad van India, Voorzitter in de plaats van de Heer Steur, die na 't Vaderland vertrok.

Ao 1664. den 7 Juny.
De Heer Laurens Pit, als bevorens.
Kornelis Faber.
Johan Hartman.
Henrik Wynantszoon.
Henrik Mom.

Ao. 1665. den 5 Juny.
De Heer Laurens Pit, als bevorens.
Pieter Elmers.
Luder Brommer.
Vincent van Mook.
Jurriaan Scholten.

Ao. 1666. den 4 Juny.
De Heer Laurens Pit, als bevorens.
Pieter Elmers.
Adriaan van Nieuwland.
Vincent van Mook.
Jurriaan Scholten.

Ao. 1667. den 7 Juny.
De Heer Laurens Pit, als bevorens.
Kornelis van Nek.
Jurriaan Scholten.
Barend Hobbe.

Ao. 1668. den 1 Juny.
De Heer Laurens Pit, als bevorens.
Kornelis van Nek.
Roeland de Carpentier.
Barend Hobbe.
Vincent van Mook.

Ao. 1669. den 7 Juny.
De Heer Laurens Pit, als bevorens.
Henrik Terhorst.
Luder Brommer.
Henrik Wynandszoon.
Simon Simonszoon.

De verdere Leden na Ao. 1669. tot Ao. 1719. hebbe ik (alzoo die niet gedrukt zyn, wat moeite ik daar toe, om ze te krygen, gedaan hebbe) niet konnen bekomen; dog na die tyd volgen deze, volgens een gedrukt boekje.

A°. 1706.
De Ed. Heer Pieter de Vos, gemeen Raad van India, Voorzitter.
Jacob Hengst.
Marcus de Bajonville, in Focanus plaats.
Izaak Massis.
Adriaan Albert Breving, in Hemsing's plaats.
N. van Breen, in du Bois zyn plaats, die na Bengale ging.
Jan Fortuin, in de plaats van Christiaan Jonk.

A°. 1719. den 30
[illegible] zedert A°.
De Ed. Heer Joan Kornelis d'Ableing, gemeen Raad van India, Voorzitter. 1718.
Henricus Groenewegen, Ondervoorzitter. 1717.
Walraven de Lely. 1715.
Willem Maurits Cruse. 1717.
Stephanus Versluis. 1718.
Jacob Hink. 1718.
Joannes de Hartog. 1719.

A°. 1720. den 30 Juny.
De zelve, als 's jaars te voren.

A°. 1721. den 15 September.
De Ed. Heer Antoni Huisman, gemeen Raad van India, Voorzitter. 1721.
Henricus Groenewegen. } als bevorens.
Stephanus Versluis. }
Evert Lanius }
Joannes van Baten. }
Abraham Prien. } 1721.
Izaak Peny. }

A°. 1722.
De Ed. Heer Antoni Huisman, Voorzitter. 1721.
Evert Lanius, Ondervoorzitter. 1722.
Jan Donker vander Hof. 1722.
Abraham Prien. 1721.
Frederik Julius Coyett. 1722.
Izaak Peny. 1721.
Adriaan van Oosten. 1722.

A°. 1723. den 5 Juny.
De Ed. Heer Kornelis Hasselaar, Voorzitter. 1723.
Evert Lanius, Ondervoorzitter. 1722.
Jan Donker vander Hof. 1722.
Adriaan van Oosten. 1722.
Frederik Julius Coyett. 1722.
Pieter Wybers. 1723.
Dominicus Koedyk. 1723.

A°. 1724. den 1 September.
De Ed. Heer Kornelis Hasselaar, Voorzitter. 1723.
Izaak Peny, Ondervoorzitter. 1724.
Jan Donker vander Hof. 1722.
Joannes Truitman 1724.
Frederik Julius Coyett. 1722.
Willem van Bazel. 1724.
Elias Vink. 1724.

PRESIDENTEN,
DER
HEEMRAADEN.

Presidenten der Heemraaden.

Dirk Bloem.	*van* A°. 1679.	13 *October.*	1680.	14 *Novemb.*
Robbert de Vicq.	1680.			
Johan van Hoorn.	1684.			
Willem van Outhoorn.				
Izaac de St. Martin.			1696.	
Joannes Cops.	1696.		1700.	
Kornelis vander Duin.	1700.		1700.	28 *July.*
Herman de Wilde.	1705.		1707.	14 *Novemb.*
Bernardus Phoonzen.	1707.		1708.	*May.*
Abraham Douglas.	1708.		1709.	30 *October.*
Henrik Zwaardekroon.	1709.			
Samuel Timmerman.	1718.		1721.	*overleden.*
Kornelis Hasselaar.	1721.		1722.	
Diderik Durven.	1723.		1723.	
Wybrand Blom.	1723.			

DE

Ao. 1719. tot ultimo November.

DE HEEREN

HEEMRAADEN.

De Ed. Heer Mr. Samuel Timmerman, Voorzitter. 1718.
Philip Gyger, Ondervoorzitter. 1714.
Willem van Rossum (overleden. 1716.
Matthys Boesaart. 1713.
Jurgen Christoffel Roode. 1708.
Willem Joriszoon van de Velden. 1717.
Andries van Houte. 1716.
Ary Krul. 1717.
Rykaart Heere. 1719.

Ao. 1720. tot ultimo Juny.
De Ed. Heer Mr. Samuel Timmerman, Voorzitter. 1718.
Philip Gyger, Ondervoorzitter. 1714.
Jan Hermanszoon van den Burg. 1719.
Matthys Boesaart. 1713.
Jurgen Christoffel Roode, na Java. 1708.
Willem Joriszoon van de Velde. 1717.
Adriaan van Zorgen. 1720.
Ary Krul. 1717.
Rykaart Heere. 1719.

Ao. 1721. tot ultimo January.
De zelve, uitgenomen.
Jan Hermanszoon van den Burg, overleden. 1719.

Ao. 1721. tot ultimo Juny.
De Ed. Heer Mr. Samuel Timmerman, den 7 Augusti dezes jaars overleden. 1718.
De Ed. Heer Kornelis Hasselaar, Voorzitter. 1721.
Philip Gyger, Ondervoorzitter. 1714.
Jurgen Christiaan Roode, na Java. 1708.
Matthys Boesaart, overleden. 1713.
Adriaan van Zorgen. 1720.
Ary Krul. 1717.
Willem Beyts. 1721.
Rykaart Heere. 1719.
Jan Hilgers. 1721.
Jan Booy. 1721.

Ao. 1722. tot ultimo Juny.
De Ed Heer Kornelis Hasselaar, Voorzitter. 1721.
Henrik vander Stel, Ondervoorzitter. 1721.
Jurgen Christoffel Roode. 1708.
Ary Krul. 1717.
Adriaan van Zorgen. 1720.
Jan Hilgers. 1721.
Rykaart Heere. 1719.
Willem Beyts. 1721.
Jan Booy, 1721.

Ao. 1722. tot ultimo Decemb.
De zelve, uitgenomen
Henrik vander Stel, Ondervoorzitter, overleden. 1721.

Ao. 1723. tot ultimo Juny.
De Ed. Heer Mr. Diderik Durven, Voorzitter. 1723.
Godfried Bogaart, Ondervoorzitter. 1723.
Jurgen Christoffel Roode. 1708.
Ary Krul. 1717.
Jan Hilgers. 1721.
Rykaart Heere. 1719.
Willem Beyts. 1721.
Jan Booy. 1721.

Ao. 1724. den 1 September.
De Ed. Heer Wybrand Blom, Voorzitter. 1723.
Godfried Bogaart, Ondervoorzitter. 1722.
Dirk Klaaszoon Duindam. 1724.
Jurgen Christoffel Roode. 1708.
Ary Krul. 1717.
Adriaan van Sorgen. 1720.
Jan Hilgers. 1721.
Rykaart Heere. 1719.
Willem Beyts. 1721.
Jan Booy. 1722.

PRESIDENTEN,

DER

COMMISSARISSEN

VAN

HUWELYKZE- EN KLEINE ZAKEN.

Nicolaas Overschie, van Ao. 1641. 1 *Juny.*
Pieter Antoniszoon Over'twater. 1641.
Dirk Snoek. 1642. 7 *Juny.*
Gerard Herberts. 1643. 1 *dito.*
Dirk Steur. 1644. 3 *Juny.* 1646. *Juny.*

 Joan

Joan Cunæus.	van A°.	1646.	11 *dito.*	1650.	13 *Decemb.*
Willem Verstegen.		1650.	13 *Decemb.*	1651.	3 *Juny.*
Joan van Teylingen.		1651.	3 *Juny.*	1652.	8 *dito.*
Dirk Steur.		1652.	8 *dito.*	1654.	6 *dito.*
Willem Verbeek.		1654.	6 *dito.*	1656.	3 *dito.*
Gabriel Happart.		1656.	3 *dito.*	1657.	2 *dito.*

By deze die alleen Commissarissen van Huwelykze zaken tot dezen tyd toe waren, zyn ook die van Kleene zaken gevoegt zedert den 3 Juny 1656.

Wynand Rutgers.	van A°.	1657.	2 *dito.*	1658.	3 *January.*
Andreas Frisius.		1658.	3 *January.*	1661.	18 *dito.*
Joan Kroon.		1661.	18 *dito.*	1664.	7 *Juny.*
Paulus de Vicq.		1664.	7 *Juny.*	1665.	5 *dito.*
Pieter Marville.		1665.	5 *dito.*	1665.	1 *Decemb.*
Willem Maatzuiker.		1665.	1 *Decemb.*	1668.	1 *Juny.*
Joan van Riebeek.		1668.	1 *Juny.*		
Salomon le Sage.		1693.	*of* 1694.	1695.	
Mattheus Schenkenberg.		1695.		1708.	
Jacob Pelgrom.		1708.		1713.	24 *January.*
Ferdinand de Groot.		1713.	2 *Juny.*	1715.	
Balthazar Coyett.		1715.		1718.	
Abraham Schepmoes.		1718.		1719.	
Balthazar Coyett.		1719.		1724.	*nog.*

COMMISSARISSEN

VAN

HUWELYKZE- EN KLEINE ZAKEN.

Commissarissen van Huwelykze- en Kleene zaken.

A°. 1632. den 10 September

Is besloten, dat de Schepenen die bediening zullen waarnemen. Dat gedaan is tot

A°. 1641. den 1 Juny.

En namen deze Leden in 't eerst alleen maar de Huwelyks-zaken tot A°. 1657 waar.

Nicolaas Overschie, Opperkoopman, Voorzitter.
Henrik Wiggerdszoon, Ondervoorzitter van Schepenen.
Pieter Antoniszoon Over'twater, Opperkoopman, die den 7 Juny als Fiscaal na Tayouan vertrok.

A°. 1642. den 7 Juny.

Dirk Snoek, Voorzitter.
Gerard Herberts.
Jacob Gyzeling.
Hugo Boræus, Arts.

A°. 1643. den 1 Juny.

Gerard Herberts, Opperkoopman, Voorzitter.
Gerbrand Klaaszoon Bakker, Opperkoopman.
Jan de Lange.
Izaak Minne.

A°. 1644. den 3 Juny.

Dirk Steur, Opperkoopman, Voorzitter.
Adam Verhoeven, Borger.
Quiryn Klaaszoon Sterk, Opperkoopman.
Ambrosius Koenraadszoon, Borger.

A°. 1645. den 5 Juny.

Alle, als 's jaars te voren.

A°. 1646. den 11 Juny.

Johan Cunæus, Voorzitter.
Henrik Wiggerdszoon.
Ryklof van Goens, Opperkoopman.
Adriaan Dankerts.

A°. 1647. den 8 Juny.

De zelve, als 's jaars te voren

A°. 1648. den 6 Juny.

Johan Cunæus, Voorzitter.
Salomon Goessens.
Jurriaan van Vredenburg, Opperkoopman.
Kornelis Faber.

De

Ao. 1649. den 5 Juny.
De zelve, als 's jaars te voren.

Ao. 1650. den 5 Juny.
Johan Cunæus, Baillu, Voorzitter.
Jacob du Mont.
Wouter Boudewynszoon, Kapitein.
Joannes Becx.

Den 13 December.
Willem Verstegen, Voorzitter voor de Heer Cunæus.

Ao. 1651. den 3 Juny.
Jan van Teylingen.
Jacob du Mont.
Johan Borgers, Kapitein.
Joannes Becx.

Ao. 1652. den 8 Juny.
De Heer Dirk Steur, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Jan van Hoesum.
Maxmiliaan Bontemps.
Kornelis Willemszoon van Beest.

Ao. 1653. den 7 Juny.
De Heer Dirk Steur, als bevorens.
Kornelis Willemszoon van Beest.
Dirk Wallis.
Adriaan Dankerts.

Ao. 1654. den 6 Juny.
De Heer Willem vander Beek, buitengemeen Raad van India, Voorzitter.
Adriaan Dankerts.
Petrus Ceporinus.
Nicolaas Houman.

Ao. 1655. den 5 Juny.
De Heer Willem vander Beek, als bevorens.
Nicolaas Houman.
Petrus Ceporinus.
Henrik Mom.

Ao. 1656. den 3 Juny.
Gabriel Happart, Voorzitter.
Henrik Mom.
Dirk Schouten.
Arend van den Helm.

Den 3 Juny.
Is besloten, Commissarissen van Kleene zaken in 't byzonder, en daar toe twee Schepenen, en een uit de Commissarissen van Huwelykze-zaken, aan te stellen; dog na die tyd namen deze volgende Leden de kleene zaken by die van het Huwelyk mede waar.

Ao. 1657. den 2 Juny.
Wynand Rutgers, Ontfanger generaal, Voorzitter.
Jan van Hoesum.
Eduard Ooms.
Nicolaas Snyder.

Ao. 1658. den 3 Juny.
Andries Frisius, Voorzitter in de plaats van Rutgers, die na 't Vaderland vertrok.
François Lansman, in de plaats van Ooms.
Jacob Bremer, in de plaats van den overleden Snyder.

Den 1 Juny.
Andries Frisius, Voorzitter.
Jan van Hoesum.
Johan Hartman.
Jacob Bremer.

Ao. 1659. den 7 Juny.
Andries Frisius, Voorzitter.
Nicolaas Houman.
Johan Hartman.
Pieter Elmers.

Ao. 1660. den 3 Juny.
Andries Frisius, Voorzitter.
Nicolaas Houman.
Wouter Roodhals.
Pieter Elmers.

Ao. 1661. den 18 January.
Jan Kroon, Ontfanger generaal, Voorzitter, in de plaats van Frisius, die na 't Vaderland vertrok.
Leenderd de Soute, voor Roodhals, die na Persien ging.

Den 1 Juny.
Jan Kroon, als bevorens.
Arend van den Helm.
Leenderd de Soute.
Thomas de Liefde.

Den 20 Juny.
Henrik Verbeek, in plaats van den overleden van den Helm.

Ao. 1662. den 2 Juny.
De zelve, als 's jaars te voren.

Ao. 1663. den 1 Juny.
Jan Kroon, als bevorens.
Henrik Verbeek.
Matthys du Chesne.
Jurriaan Scholten.

Ao. 1664. den 7 Juny.
Paulus de Vicq, Voorzitter.
Jurriaan Scholten.
Matthys du Chesne.
Jan van Hoesum.

Ao. 1665. den 5 Juny.
Pieter Marville, Voorzitter.
Henrik Wynandszoon.

Izaak Solimans.
Kornelis van Beeft.

Den 1 December.
Willem Maatzuiker, Voorzitter in Marville's plaats, die na Amboina vertrok.

A°. 1666. den 4 Juny.
Willem Maatzuiker, Voorzitter.
Barent Hobbe.
Izaak Solimans.
Kornelis van Beeft.

A°. 1667. den 3 Juny.
Willem Maatzuiker, Voorzitter.
Pieter Elmers.
Luder Brommer.
Vincent van Mook.

A°. 1668. den 1 Juny.
Jan van Riebeek, Voorzitter.
Kornelis Willemszoon de Groot.
Luder Brommer.
Abraham Struis.

A°. 1669. den 7 Juny.
Jan Riebeek, Voorzitter.
Kornelis Willemszoon de Groot.
Andreas Kleyer, Arts.
Abraham Struis.

Die zedert A°. 1669 tot A°. 1719 gevolgt zyn, zyn niet gedrukt, en ik heb die niet konnen bekomen; dog na die tyd zyn deze (zoo by gedrukte boekjens blykt) gevolgt.

A°. 1706.
De Ed. Mattheus Schenkenberg, Voorzitter.
Jan Jacob Bieswanger.
N. Schoenmaker, in Breving's plaats.
N. Cras, in de plaats van Meentzen.
Paulus Timmerman, die A°. 1707 na Banda vertrok.

A°. 1719. den 30 November.
De Heer Abraham Schepmoes, Voorzitter (overleden) 1718.
Huibert Driemond, Ondervoorzitter. 1718.
Jan Donker vander Hof. 1716.
Otto Kloot. 1718.
Salomon Diodati. 1719.

A°. 1720. den 30 Juny.
De Ed. Balthazar Coyett, Oud-Landvoogd van Amboina, en Banda, Voorzitter. 1719.
Salomon Diodati, Ondervoorzitter. } 1720.
Mr. Izaak van Schinne. } 1720.
Willem de Bevere. } 1720.
Izaak Peny. } 1720.

A°. 1721. den 15 September.
De zelve, als 's jaars te voren; dog Andries Weiland, in de plaats van Peny. 1721.

A°. 1722. den 1 December.
De Heer Balthazar Coyett, Voorzitter. 1719.
Salomon Diodati, Ondervoorzitter. 1720.
Iman de Jonge. 1721.
Andries Weiland. 1721.
Joannes Steenkool. 1722.

A°. 1723. den 16 July.
De Heer Balthazar Coyett, Voorzitter. 1719.
Joannes Steenkool, Ondervoorzitter. 1722.
Iman de Jonge. 1721.
Willem van Bazel. 1723.
François de Geus. 1723.

A°. 1724. den 1 September.
De Heer Balthazar Coyett, Voorzitter. 1719.
François de Geus, Ondervoorzitter. } 1724.
Juftus van Breda. } 1724.
Auguftyn Thornton. } 1724.
Samuel Wigman. } 1724.

PRESIDENTEN,

VAN

CHINEESCHE BOEDELMEESTERS.

Prefidenten van Chineefche Boedelmeesters.

Kornelis van Mazeik.	*van* A°. 1636.	9 *February*.	1640.		
Joan Maatzuiker.	1640.	3 *Juny*.	1643.	1 *Juny*.	
Pieter Mesdag.	1643.	1 *dito*.	1645.	3 *dito*.	
Huibert van den Broek.	1645.	3 *dito*.	1647.	8 *dito*.	
Dirk Steur.	1647.	8 *dito*.	1648.	15 *May*.	

En toen afgefchaft.

Joan Burgers.	1655.	20 *Novemb*.	1659.	7 *Juny*.
Kornelis Speelman.	1659.	7 *Juny*.	1661.	5 *dito*.

Joan

Joan Burgers.	van Ao. 1661.	*5 dito.*	1665.	*5 dito.*
Jacob Bremer.	1665.	*dito.*	1668.	*30 dito.*
Emond Ruys.	1668.	*30. dito.*	1669.	*7 dito.*
Gerard vander Voorde.	1685.		1701.	
Henrik Vuist.	1701.		1705.	
Jacob Heirmans.	1705.		1709.	
Kornelis Hasselaar.	1709.		1717.	
Jacob Torant.	1717.		1719.	
Arnoldus Abeleven.	1719.		1724.	*repatrieerd in November.*
Frederik Lokman.	1724.			

CHINEESCHE BOEDELMEESTERS.

Ao. 1636. den 9 February.

Blykt by zeker besluit, dat
Kornelis van Mazeik, Ontfanger generaal. en Gideon Bouwens. } nu Schepenen.
Als bezorgers, en opzienders, in zeker Chineesch sterf-huis gestelt zyn.

Ao. 1640. den 26 May.

Is goed gevonden door den Heer Raad-Pensionaris Joan Maatzuiker, zekere instructie voor de Boedelmeesters der Chineesche sterf-huizen, die men na dezen 'er toe aanstellen zou, op te stellen.

Ao. 1640. den 2 Juny.

Zyn als Boedelmeesters aangesteld
De Heer Joan Maatzuiker, Pensionaris, Voorzitter.
Reinier Koolzaad, Ondervoorzitter van Schepenen.
Tellouw, een Chinees.

Ao. 1641. den 1 Juny.

De zelve, als 's jaars te voren; dog voor Tellouw zyn gekoren
Bencon, en
Conjok.

Ao. 1642. den 7 Juny.

De zelve, dog voor Conjok
Bapta Bingsam.

Ao. 1643. den 1 Juny.

Pieter Mesdag, Geheimschryver harer Edelheden, Voorzitter.
Izaak Minne, *Borger.*
Bencom, Kapitein, Nootzang, Arts } *der Chineezen.*

Ao. 1644. den 3 Juny.

Pieter Mesdag, als bevorens.
Jan Korneliszoon van Nes, *Borger.*
Conjok.
Jokhey.

Ao. 1645. den 3 Juny.

Huibert van den Broek, Opperkoopman, Voorzitter.
Jean Ferment.
Conjok.
Gayko.

Ao. 1646. den 11 Juny.

Huibert van den Broek, als bevorens.
Jean Ferment.
Gayko, alias Singon., Izaak, Arts. } *Chineezen.*

Ao. 1647. den 8 Juny.

Dirk Steur, Voorzitter.
Adriaan Dankerts.
Conjok.
Khopeko.

Ao. 1648. den 15 May.

Zyn de Boedelmeesters, by besluit harer Edelheden afgeschaft.

Ao. 1655. den 5 November.

Zyn op nieuw gekoren, dog, om redenen eerst bevestigt, als Boedelmeesters.

Ao. 1656. den 20 October.

Johan Borgers, Kapitein, Voorzitter.
Henrik Mom.
Conjok.
Soetse.

Ao. 1657. den 7 Juny.

De zelve, als 's jaars te voren.

Ao. 1658. den 1 Juny.

Johan Borgers, als bevorens.
Henrik Mom.
Soetse.

Ao. 1659. den 7 Juny.

Kornelis Speelman, Voorzitter.
Thomas de Liefde.
Soetse.
Sanjok.

De

Ao. 1660. den 5 Juny.

De zelve, als 's jaars te voren.

Ao. 1661. den 5 Juny.

Johan Borgers, Kapitein, Voorzitter.
Henrik Terhorst.
Sanje.
Wanjok.

Ao. 1662. den 2 Juny.

De zelve, als 's jaars te voren.

Ao. 1663. den 1 Juny.

Johan Borgers, als bevorens.
Nicolaas Houman.
Khopeko.
Saqua.

Ao. 1664. den 7 Juny.

Johan Borgers, als bevorens.
Jacques de Bollan.
Litsoeko.
Wanjok.

Ao. 1665. den 5 Juny.

Jacob Bremer, Voorzitter.
Jacques de Bollan.
Litsoeko.
Wanjok.

Ao. 1666. den 4 Juny.

Jacob Bremer, Voorzitter.
Simon Simonszoon.
Sisay.
Khopeko.

Ao. 1667. den 3 Juny.

De zelve, als 's jaars te voren; dog Emond Ruys, Kapitein, Voorzitter.

Ao. 1668. den 3 Juny.

Emond Ruys, als bevorens.
Jan van Hoesum.
Sisai.
Litsoeko.

Ao. 1669. den 7 Juny.

Jacob Bremer, Voorzitter.
Pieter Kole.
Litsoeko.
Wanjok.

Die 'er van Ao. 1669 tot Ao. 1719 geweest zyn, hebbe ik niet konnen bekomen; dog zedert zyn het deze navolgende geweest.

Ao. 1719. den Juny.

De E. Arnoldus Abeleven, Opperkoopman, en Sjahbandar, Voorzitter.	1719.
Joannes Steenkool.	1717.
Limtsoenko.	1718.
Ongthayko.	1719.
Liwanko.	1719.

Ao. 1720. den 30 Juny.

De E. Arnoldus Abeleven, als bevorens.	1719.
Dominicus Koedyk.	
Ongthayko.	1719.
Liwanko.	1719.
Kingkeenko.	1720.

Ao. 1721. den 15 September.

De E. Arnoldus Abeleven, als bevorens.	1719.
Dominicus Koedyk.	1720.
Kingkeenko.	1720.
Goeihoeikong.	1721.
Tantsayko.	1721.

Ao. 1722. den 1 December.

De E. Arnoldus Abeleven, Voorzitter.	1719.
Dominicus Koedyk, Ondervoorzitter.	1720.
Goeihoeikong.	1721.
Tantsayko.	1721.
Ongseenko.	1722.

Ao. 1723. den 5 Juny.

De E. Arnoldus Abeleven, Voorzitter.	1719.
Willem de Bevere, Ondervoorzitter.	1723.
Ongseenko.	1722.
Quetsoenko.	1723.
Lietsoetko.	1723.

Ao. 1724. den 1 September.

De E. Arnoldus Abeleven, Voorzitter.	1719 *repata.*
De E. Frederik Lokman, Voorzitter.	1724 *Nov.*
Willem de Bevere, Ondervoorzitter.	1723.
Quetsoenko.	1723.
Lietsoeko.	1723.
Litsianko.	1724.

SECRE-

SECRETARISSEN

VAN

JUSTITIE.

OF

GEHEIMSCHRYVERS DES GERICHTS.

Nicolaas Koekebakker.	*van* A°.			1628.	
Andries de Meester.		1628.		1633.	10 *Decemb.*
Dirk Jemming.		1634.		1636.	
Daniel Hudde.		1637.		1637.	
Artus Gyzeling.		1637.		1638.	
Gerard Janszen Muts.		1638.		1639.	
Ambrosius vander Keer.		1639.			
Vincent van Mook.		1656.	20 *October.*		
Kornelis Snoek.		1660.		1662.	
— —					
Jacob Over'twater.				1691.	
Abraham Quevellerius.				1698.	25 *Novemb.*
Jacob van Naarszen.		1698.		1709.	25 *February.*
Jacob Helmolt.		1709.		1713.	8 *Augustus.*
Gualter Schutte.		1713.	26 *Septemb.*	1722.	*nog; dog wierd toen lid van de Justitie.*
Bernardus Coop a Groen, *Provisioneel.*		1723.			

SECRETARISSEN

OF

GEHEIMSCHRYVERS

VAN

SCHEPENEN.

Melchior Kerchem.	*van* A°.	1620.	24 *July.*		12 *Novemb.*
Herman Pieterszen Prins.		1620.	12 *Novemb.*	1622.	19 *April.*
Willem Brasseman.		1622.	19 *April.*	1623.	*May.*
Herman Pieterszen Prins.		1623.	*May.*		19 *October.*
Leonard vander Dussen.		1623.	9 *October.*	1625.	31 *May.*
Herman Pieterszen Prins.		1625.	31 *May.*	1626.	*May.*
Kornelis Theuniszen Drent.		1626.	*May.*	1627.	*Maart.*
Adriaan Wouterszen Draak.		1627.	*Maart.*	1629.	*April.*
Dirk Jemming.		1629.	*April.*	1634.	14 *October.*
Daniel Hudde.		1634.	14 *October.*	1638.	
Ambrosius vander Keer.		1638.	2 *January.*	1644.	28 *May.*
Pieter Hakkius.		1644.	28 *May.*	1651.	26 *April.*
Wynand van Katerveld.		1651.	26 *April.*	1656.	22 *Decemb.*
Philippus Angel.		1656.	22 *Decemb.*	1668.	
Andries Schellingwou.		1668.		1670.	
Henrik Heidanus.		1670.			
Jacob van Dam.				1682.	*Augustus.*

Joan-

Joannes Lutgens.	*van* Ao.	1681.		1685.	*dito.*
Pieter Ketting.		1685.		1695.	8 *Novemb.*
Joannes Maurus.		1695.	8 *Novemb.*	1698.	28 *Juny.*
Antoni Luiken.		1698.	28 *Juny.*	1701.	5 *Novemb.*
François Verboom.		1701.		1708.	
Joannes Adriaan Crudop.		1708.		1715.	
Nicolaas van Haeften.		1715.		1721.	
Maurits van Aarden.		1722.		1724.	*nog.*

SECRETARISSEN OF GEHEIMSCHRYVERS DER WEES-KAMER.

Secretarissen der Weeskamer.

F. van de Velde.	*van* Ao.	1628.	*Juny.*	1630.	29 *May.*
N. de Wilde.		1630.	29 *May.*	1633.	26 *dito.*
Daniel Hudde.		1633.	26 *dito.*	1634.	
Daniel du Bucquoy.		1634.		1637.	20 *July.*
Jacob Gramman.		1639.	1 *Juny.*	1642.	7 *Juny.*
Laurens Pieterszen Heyen.		1642.	7 *dito.*	1646.	11 *dito.*
Jan Tromper.		1646.	11 *dito.*	1653.	3 *January.*
Kornelis Mol.		1659.	3 *January.*	1680.	*Novemb.*
Pieter van Ryswyk.		1680.	*Novemb.*	1685.	
Michiel Baalde.		1685.		1693.	20 *February.*
Joannes Eduards.		1693.		1697.	
Joan Koek.		1697.		1708.	31 *January.*
Jooft de Jode.		1708.		1714.	6 *May.*
Pieter Denyffen.		1714.	*April.*	1717.	
N. la Hayen.		1717.	*maar 2maand.*	1717.	
Samuel Cras.		1717.	*in Aug.of Sept.*	1724.	*nog.*

SECRETARISSEN OF GEHEIMSCHRYVERS VAN HEEMRAADEN.

Secretarissen van Heemraaden.

Samuel van Hoorn.	*van* Ao.	1689.	1700.
Jan Kleyer.		1700.	1701.
Joan Hinloopen.		1701.	1705.
— Glas.		1705.	1708.
Rykaart Heere.		1708.	1719.
Frederik Rupertus.		1719.	1721.
Willem Kaaf.		1721.	1724.
Walter Chriftiaan Kruger.		1724.	

SECRE-

SECRETARISSEN
OF
GEHEIMSCHRYVERS
VAN
HUWELYKZE- EN KLEINE ZAKEN.

Jacob Melle.	*van* A°. 1641.	1 *Juny.*	1643.	1 *Juny.*
Reyer Pieterszoon vander Wiel.	1643.	*dito.*	1648.	6 *dito.*
Wynand van Katerveld.	1648.	6 *dito.*	1651.	3 *dito.*
Nicolaas de Wit.	1651.	3 *dito.*	1661.	5 *dito.*

En is A°. 1656. 't begin van Kleine zaken.

Antoni Huisman.	1661.	5 *dito.*		
Joannes Lutgens.			1682.	*Augustus.*
Lucas Pieraard.	1682.		1699.	
Jacobus Bolswaard.	1699.			
Henrik Grousius.			1700.	
Joan Kleyer.	1700.		1703.	
Abraham Fierens.	1703.		1713.	26 *February.*
David Sonmans.	1713.	28 *February.*	1721.	*tot den* 8 *Decemb. dat vryman wierd.*
Willem de Bruin.	1722.	*in Decemb.*	1724.	*nog.*

SECRETARISSEN
OF
GEHEIMSCHRYVERS
VAN
CHINEESCHE BOEDELMEESTERS.

Jan Muys.	*van* A°. 1640.	2 *Juny.*	1641.	1 *Juny.*
Abraham Pittavin.	1641.	1 *dito.*	1643.	*dito.*
Pieter Hakkius.	1643.	*dito.*	1644.	3 *dito.*
Adriaan Spoors.	1644.	3 *dito.*	1647.	8 *dito.*
Vincent van Mook.	1647.	8 *dito.*	1656.	20 *October.*
Frederik Roest.	1656.	20 *October.*	1663.	1 *Juny.*
Andries Schellingwou.	1663.	1 *Juny.*	1667.	3 *dito.*
Matthys Smit.	1667.	3 *dito.*		
Thomas Paauw.			1705.	
Joannes Ulrichs, *al*	1708.		1715.	
Johan Keuvel.	1715.		1724.	*nog.*

LYST DER GROOTE KASSIERS.

Groote Kassiers.

N. van Selft.	*van* A°.	tot	1645.
Pieter Knol.	1662.		1666.
Gerard Vreeland.	1666.		1672.
Nicolaas Baukes.	1672.		1675.
Kornelis van Outhoorn.	1684.		1688.
Bernardus Lanoy.	1688.		1696.
Ludolf van Coulster.	1696.		1700.
Ferdinand de Groot.	1700.		1702.
Adriaan van Houten.	1702.		1708.
Kornelis Were.	1708.		1708.
Joan Aouwer.	1708.		1716.
Arnoldus Abeleven.	1716.		1719.
Joan Christiaan Naauwerk.	1719.		1723.
Jan van Landschot.	1724.		

LYST DER GROOTE WINKELIERS.

Groote Winkeliers.

Hans Putmans.	*van* A°.	tot	1629.
Kornelis Drent.	1629.		
Adriaan Swaanswyk.	1641.		
Joannes de Koning.	1666.		
Kornelis Chastelein.	1682.		
N. Lurelius.			
Johan van Riebeek.			1703.
François Koning.	1703.		1711.
Joannes van Nes.	1711.		1713.
Pieter Houttuin.	1712.		1717.
Pieter Torant.	1717.		1717.
— —			
Stephanus Versluis.	1719.		1722.
Pieter Rochus Pasques de Chavonnes.	1722.		1724. *nog.*

DISPENSIERS.

Dispensiers.

Izaak Stryker.	*van* A°. 1634.	tot	1635.
Jan de Waart.	1641.		
Adriaan Nieuwland.	1667.		
Konstantyn Nobel.	1686.		1701. *overleden* 15 *July.*
Henrik vander Horst.	1701.		1703.
Govert van Wyngaarden.	1703.		1704.
Pieter van Hoorn.	1706.		1711. *na 't Vaderland.*
Jacques de Laval.	1711.		1712. *dito.*
Arend Prothe.	1712.		1715. *dito.*
Jacob Torant.	1715.		1717. *wierd Sjahbandar.*
Pieter Hakfort.	1717.		1721. *overleden.*
Abraham Goozens.	1721.		1724. *nog.*

DOCTO-

DOCTOOREN.

Die nu en dan op BATAVIA geweest zyn.

Henrik de Haan.	*van* A°. 1618.	tot
Jacobus Bontius Raillu.	1631.	1632.
Hugo Boræus.	1637.	1641.
Izaak, *Chinees Arts.*	1644.	
Andreas Kleyer.	1667.	1696.
Pieter Verdier.	1676.	
Willem ten Rhyne.	1677.	1700.
N. Grim.	1679.	
Louis de Keizer.	1685.	
Joannes Marens.	1702.	1709.
Tsjieuwbitja, *Chinees Arts.*	1707.	1709. *na Holland.*
Theodorus van Krytenburg, *Wondheeler en Doctor.*	1706.	1713. *nog.*

VENDU-MEESTERS.

Jan Tromper, *van 5 Septemb.*	A°. 1648.	tot 1659. *3 January.*
Kornelis Mol, *3 January.*	1659.	1679. *7 November.*
Joannes de Wilde.	1679.	
N. Taalman, *vond al*	1685.	
Jacques du Pree.		1708.
Jan Koek.	1708.	1722. *overleden.*
Evert Lanius.	1722.	1724. *nog.*

STADS-DRUKKERS.

Kornelis Pyl, bragt	A°. 1659. *'t eerste boek hier in druk.*	
En daar op quam 'er een Drukkery	1667.	
Henrik Brants.	1669.	
Jan Bruining.	1669.	
Abraham van den Eden, *al*	1685.	
Joannes de Vries.	1695.	1701.
Andreas Lambertus Loderus. V.D.M.	1701.	1719.

En nu zyn'er twee Drukkers van wegen de E. Maatschappy, die soldy trekken.

Henrik Welzing Allard Fronenbroek.	1720.	1724. *nog.*

KAPITEINS.

In dienst der E. MAATSCHAPPY, die my van den beginne af in deze en gene schriften zyn voorgekomen, als gelegen hebbende op Batavia, in 't Kasteel, of aan deze of gene Poort.

A°. 1620.

Jan Pal, van Gornichem; die ik vertrouwe dat A°. 1622 na 't Vaderland vertrok, hoewel die als Jan Janszoon Bal voorkomt.

A°. 1622.

Jan Schelling, die dit zelve jaar in April vertrok.

A°. 1628.

Joachim Roelofszoon Deutecom, tot A°. 1634, dat Landvoogd van Amboina wierd.

A°. 1635.

Arend Aalst.

A°. 1636.

Maarten Janszoon Vogel.
David de Solemne.

A°. 1648.

Henrik Man.

A°. 1652.

Henrik van Gent.

Her-

Ao. 1661.
Herman van Outhoorn, tot Ao. 1662, dat na Tayouan vertrok.

Ao. 1663.
Chriſtiaan Poleman, tot Ao. . . . dat Sergeant Majoor wierd.
Adriaan Schimmelpenning.
N. Bitter.

Ao. 1667. en 1668.
Emond Ruis.

Ao. 1673.
Frederik Muller, was doe al eenige tyd overleden.

Ao. 1682.
François Tak.
Willem Hartzing.
Willem de Ruiter.

Ao. 1684.
Kornelis Nuits, Kapitein van 't Kaſteel.
Thileman van Ewyk, dito aan de Rotterdammer - - - } Poort, alwaar zy nog ettelyke jaren 'er na lagen.
Herman Egbertszoon, dito aan de Dieſt- }
Johan Ruis.
Albert Sloot, die tot Ao. 1689 aan het Vierkant lag, gelyk ik hem Ao. 1685 daar vond leggen.

Ao. 1689.
Herman Dirkszoon Wanderpoel.

Ao. 1694.
Adolf Winkeler, tot Ao. 1696, dat Sergeant Majoor wierd.

Ao. 1696.
N. Collaart.

Ao. 1698.
Lodewyk Rabenhaupt, overleden Ao. 1711. 27 January.

Ao. 1702.
Auguſtyn Bloemaart, al voor dien tyd zoo bekent.

Kapiteins in 't Kaſteel.

Ao. 1706.
Barent Ketel, vond ik toen, en hy bleef het tot Ao. 1709.

Ao. 1709.
Alexander de Pluyes, tot Ao. 1715, vertrok toen na Malabar, en ſtierf Ao. 1717 ontrent Batavia.
Zacharias Gallart, van de Ruitery die zyn Edelheid volgt, bleef dit tot Ao. 1723.

Ao. 1717.
Willem Henrik de Bevere, tot Ao. 1719, dat ſtierf.

Ao. 1720.
Diderik van Domburg.

Ao. 1721.
Hermannus van Bayen.

Ao. 1722.
Hermannus van Bayen. 1720. werd 1722 Sergeant Majoor.
Zacharias de Benzin, tot 1723, dat na Banda ging.

Kapiteins aan 't Vierkant.

Ao. 1702.
Jan Jacob Wetnauw, overleden den 5 May.

Ao. 1706.
Joannes Focanus van Ao. vond hem al Ao. 1705, tot 1710, dat na 't Vaderland vertrok als Schout by nagt.

Ao. 1710.
Jacob Palm van Ao. 1710 tot 1715 dat na 't Vaderland vertrok.

Ao. 1718.
Jacob Chriſtiaan Pilat, tot Ao. 1720 dat als Opperkoopman en tweede na Ternate vertrok.

Ao. 1718.
Adriaan van Zorgen, die Ao. 1723 in July 't nog was.

Kapiteins aan de Nieuwe Poort.

Ao. 1706.
Willem Kuffeler, tot Ao. 1713, dat zyn dienſt nederlei; ſtierf Ao. 1720.

Ao. 1713.
Ditlof Blad.

Ao. 1719.
Jacob Willem vander Brugge, was 1718 gekomen, waar op hy dit zelve jaar na Amboina vertrok.

Ao. 1722.
Gillis Sluithoven Kapitein Luitenant van 1716 al.

Ao. 1723.
Jacob Willem vander Brugge, weer.

Kapiteins aan de Utregtze Poort.

Ao. 1705.
Jurgen Chriſtoffel Rode; die 't nog was Ao. 1723 in July.

N.

N. Oorthoorn nam deze Poort in zyn afwezen, terwyl hy na Java was, waar, tot Ao. 1708 dat hy na 't Vaderland vertrok over Ceilon.

Kapiteins aan de Rotterdamze Poort.

Ao. 1705.
Kornelis de Visscher, die Ao. 1703 den 14 January op Batavia quam, en Ao. 1706 na Amboina vertrok.

Ao. 1706.
Andries Janszoon vander Schelde, tot Ao. 1706, 2 July, dat stierf.

Ao. 1707.
Henrik vander Horst, die in dit zelve jaar weer na Java ging.
Joost Wilstede, tot Ao. 1713, dat aan de Diestpoort ging leggen.

Ao. 1713.
N. Trekmeyer, die den 4 Augusti 1715 stierf.
Kaspar Voges.

Ao. 1715.
Christiaan Lodewyk Holeyzen, die dit zelve jaar na Malabar vertrok, en vervangen is door
Willem Henrik de Bevere; die toen te gelyk Kapitein van 't Kasteel, en Majoor voor een tyd was.

Ao. 1722
Kaspar Voges. al Kapitein 1723, en nog Ao. 1725.

Kapiteins aan de Diestpoort.

Ao. 1699.
Wouter Okkerzen, tot 1705, vertrok na 't Vaderland Ao. 1707. buiten bediening.

Ao. 1706.
Jan Pieterszoon Wesselburg, tot Ao. 1713 den 3 Augustus, dat stierf.

Ao. 1713.
Joost Michielszoon Wilstede, tot A. 1716, dat stierf.

Ao. 1718.
Adriaan van Zorgen, tot Ao. 1720, dat aan 't Vierkant leggen ging.

Ao. 1723.
Philip Vogel, al Kapitein Ao. 1707.

Ao. 1712.
Christiaan Lodewyk Holeizen, Kapitein der buitenposten tot Ao. 1715 dat na Malabar vertrok, en daar Ao. 1716 of 1717 overleden is.
Behalven deze ontmoet ik nog,
Nicolaas de Jong, Ao. 1692, in January zoo uitgekomen zynde.
Michiel Ram Ao. 1692 uitgekomen, en Ao. 1693 op Batavia.
Jan Selst, Ao. 1692 zoo uitgekomen, en Ao. 1693 op Batavia.
Philip van den Branden, Ao. 1692 uitgekomen, en Ao. 1693 op Batavia, en vertrok Ao. 1694 na 't Vaderland.
Dominicus Pasques de Chavonnes, Ao. 1701 op Batavia, en den 1 November overleden.
Christoffel Wels, Majoor der Artillery, Ao. 1702 op Batavia.
Barent Schuilenburg, Ao. 1703.
Jan Pieter Larix, Ao. 1703 op Batavia.
Hans Frederich Bergman, Ao. 1703 op Batavia.
Herman Janszoon van Nieuwkerk, Ao. 1705.
Johan Erskine van Ao. . . tot Ao. 1705. dat na Amboina vertrok.
N. la Hay, Ao. 1716 van Ceylon op Batavia gekomen.

KAPITEIN-LUITENANTS,

In dienst der E. MAATSCHAPPY, op Batavia geplaatst geweest zynde.

Kapitein-Luitenants van Batavia.

Ao. 1701.
Antoni Eygel, zoo van Amsterdam doe met Nigtevegt op Batavia gekomen.

Ao. 1710.
Jacob Palm, tot dit jaar toe, dat als Kapitein na Malakka ging.

Ao. 1712.
Nicolaas Oostenrode, die zoo na Malakka ging.

Ao. 1716.
Gillis Sluithoven, wierd het dit jaar, en lag zoo aan de Nieuw-poort Ao. 1719 en 1722 nog in December.

Ao. 1717.
Arnold van Cloon, wierd het dit jaar, en lag zoo Ao. 1709 op Jakatra en Anke; en Ao. 1721 nog in January: dog is in dat zelve jaar na 't Vaderland vertrokken, en bleef ontrent de Kaap.

Ao. 1722.
Gillis Sluithoven, nog aan de Nieuwpoort.

LUITENANTS.

In dienst der E. MAATSCHAPPY, die my hier en daar (als op Batavia gelegen hebbende) voorgekomen zyn.

Luitenants in dienst op Batavia.

Ao. 1621.
Antoni Caan.

Ao. 1628.
Ditloft Specht.

Ao. 1634.
Arend Aalst, tot Ao. 1635, dat Kapitein wierd.

Ao. 1641.
Henrik Man, tot Ao. 1648, dat Kapitein wierd.

Ao. 1684.
Jan Warnar.
Ulrich Berg.
Jan Jacob Slier.
Hans Mensch.
Pieter Wolf.
Pieter Waker.
Jan Maurits van Happel.
Jacob de Harder.
Johan de Moor.

Ao. 1691.
Marcus de Banjonville, Vesting-bouwer.
Wouter Okkerzen.
} doe op Batavia eerst, en zoo uitgekomen van Amsterdam met Spierdyk en de Handboog.

Ao. 1692.
Joannes François, quam doe zoo met de Berkel op Batavia.
Bartholomeus de Kok, quam toen zoo uit Zeeland met 's Heer Jansland op Batavia.

Ao. 1693.
Gerard vander Plas,
Rutger van Illin,
} van Rotterdam met Waddingsveen zoo op Batavia toen gekomen.
Nicolaas Turk, van Zeeland zoo met Goudestein toen aangeland.

Ao. 1703.
Laurens van Mellin, toen van Amsterdam zoo met de Algemeene Vreede op Batavia gekomen.
Lodewyk Ernst de Mey, zynde het op de uitreize gemaakt door de Heer de Wilde, en toen zoo met de drie Kroonen van Amsterdam op Batavia gekomen.

Ao. 1704.
Jan Schagt, toen van Amsterdam met de Lek zoo op Batavia aangeland.

Ao. 1706.
Pieter Scipio, den 7 May op Jakatra zoo overleden.
Willem Roeling, lag toen zoo aan de Rotterdamze Poort.

Ao. 1710.
Jacob Appeldoorn, die 't nu geworden is.
Abraham la Font, dito.

Ao. 1711.
Willem van Bergen, was dit tot dit jaar toe, dat als Kapitein na Banda vertrok.

Ao. 1714.
Jan Christof Krytzig, den 1 July
Willem Muller, den 4 dito
} zoo overleden.

Ao. 1715.
Jan Ottil, die 't nu wierd, en lag Ao. 1720 in 't Kasteel.

Ao. 1716.
Gillis Sluithoven, tot dit jaar toe, dat Kapitein-Luitenant wierd.
Jan Tas,
Lodewyk Baks,
} lag Ao. 1719 in 't Kasteel, Ao. 1720 aan de Diestpoort, en Ao. 1721 in January nog. Die 't nu wierden.
N. Vuistman, op Tandjong Poera dit jaar vervangen door N. Vermander.

Ao. 1717.
Jan vander Myl, was 't nu geworden, en lag Ao. 1719 en 1720 aan de Nieuwpoort; dog Ao. 1721 aan de Diest-poort, en 1722.
Michiel Pinet, was het dit jaar geworden, en lag Ao. 1719 en nog Ao. 1721 aan de Utregtze Poort.
Menzo Hermannus Ladenius, was het dit jaar geworden, en lag Ao. 1719 op Jakatra, en vertrok Ao. 1721 na Amboina als Kapitein.

Ao. 1719.
Christiaan Gunther Geudeke, wierd het (als Hofmeester van zyn Edelheid) dit jaar, en stierf Ao. 1720 zoo.

Ao. 1721.
Jan Brandauw, wierd het dit jaar, en lag zoo in 't Kasteel nog 1722.

Ao. 1722.
Jan Zeevaart, aan de Rotterdammer-poort al van Ao. . . 1719.

Ao. 1723.
Aan het Vierkant.

Jan Brandauw.

Aan de Utregtze Poort.

Pieter Jansz.

Aan de Nieuw-Poort.

Jan Christiaan Kusseler.

Aan

Aan de Dieſt-Poort.

Jan vander Myl.

Aan de Rotterdammer-Poort.

Jan Zeepaart.

VAANDRIGS.

In dienſt der E. MAATSCHAPPY, my van den beginne af nu en dan in deze en gene ſchriften voorgekomen, en op Batavia geplaatſt geweeſt zynde.

rigs nſt.

Aº. 1692.

Henrik Boſch, quam toen van Delf zoo met Hoogergeeſt op Batavia.

Aº. 1693.

Adam van Ooſterwyk, quam toen van Amſterdam zoo met 't Huis te Loo op Batavia.

Joannes Vink, quam toen zoo van Amſterdam met Bantam, van de Kaap der goede Hoope op Batavia.

Louis Houwens, quam toen zoo van Enkhuizen met de Waterman op Batavia.

Aº. 1702.

Ambroſius Zaſſe. quam toen zoo van Amſterdam met 't Gein op Batavia.

Frederik Wolraat, quam toen zoo met Keulen van Amſterdam op Batavia.

Aº. 1706.

N. van den Boſch. } lagen beide toen aan
N. Sek. } de Nieuw-poort.

Jacob Borcel, lag toen aan de Rotterdammer-poort

Adriaan Weſtplate, toen Vaandrig geworden, lag Aº. 1719 aan de Dieſt-poort, vertrok Aº. 1720 na Kaap der goede Hope, en Aº. 1721 op Tangerang.

Aº. 1708.

N. van Stein. } vertrokken toen na 't Va-
N. Raveſtein. } derland.

Aº. 1709.

Jan Fluit, lag Aº. 1719 op Tangerang tot January Aº. 1721, dog in September aan 't Vierkant.

Aº. 1710.

Jacob Appeldoorn. } waren dit tot dit jaar, dat
Abraham la Font. } zy Luitenants wierden.

Aº. 1711.

N. Popping, zoo op Batavia uit 't Vaderland toen gekomen.

Aº. 1712.

Gysbert van Krayeſtein, toen uitgekomen, en den 8 November overleden.

N. Vogel, lag toen in 't Kaſteel, en Aº. 1713.

Aº. 1713.

Henrik Holſcher, dit toen geworden zynde, is Aº. 1719 op Tandjong Poera geplaatſt, daar hy Aº. 1721 in Jan. nog lag.

Aº. 1715.

Henrik vander Haar, het nu geworden zynde, is Aº. 1719 aan de Dieſt-poort geplaatſt, daar tot January Aº. 1721 lag.

Jan Chriſtiaan Cuſſeler, wierd het nu, lag Aº. 1719 aan de Rotterdammer poort, daar hy tot January Aº. 1721 bleef.

Aº. 1716.

Jan Tas. } deze waren het tot nu toe,
Lodewyk Baks. } en wierden doe Luiten:

Jan Kerſteman, wierd het nu, lag Aº. 1719 aan de Rotterdammer-poort, tot dat nog dit jaar na Java ging.

Dirk Paradys, wierd het nu, lag Aº. 1719 op Angke, Aº. 1720 aan de Rotterdammer-poort, en ging Aº. 1721 na Java.

N. van Gangel, wierd het nu.

Jan Korneliszoon vander Meiden. }
Samuel Kreuner. }
Jan Spiegel. } Deze zyn nu Vaandrigs geworden.
Dirk de Roode. }
Arnoldus Willemszoon van Zwol. }

Aº. 1717.

Jan Brandauw, wierd het nu, lag Aº. 1719 zoo in 't Kaſteel, daar bleef tot September 1721, dat Luitenant wierd.

Thomas Blom, overzetter, die Aº. 1719 in 't Kaſteel lag, zynde 't nu geworden.

Auguſtus Reppel, wierd het nu, en lag Aº. 1719 aan 't Vierkant; tot dat dit jaar na Java ging.

Koenraad Hompes, wierd het nu, en lag Aº. 1719 aan de Nieuw-poort.

Joannes Leneger, was 't nu geworden, en lag Aº. 1719 aan de Utregtze poort, tot January 1720, dat na Java ging.

Otto Ewout Koolwagen, het nu geworden zynde, lag Aº. 1720 in 't Kaſteel.

Jan Kelderman, het nu geworden zynde, lag Aº. 1720 en 1721 in September nog aan de Rotterdammer-poort.

Aº. 1718.

Karel Milaan, het nu geworden zynde, lag Aº. 1720 aan 't Vierkant, en Aº. 1721 in September op Jakatra

Aº. 1719.

Herman ter Meulen, het nu geworden zynde, lag Aº. 1719 in 't Kaſteel, Aº. 1720 aan 't Vierkant, en in September 1721 op Angke.

Paulus Palavicini, 't nu geworden zynde, lag Aº. 1719 aan de Nieuw-poort, Aº. 1720 op Jakatra, en ging dit zelve jaar nog na Java.

Joannes Zas, wierd het nu, en lag Aº. 1720 in 't Kaſteel, en Aº. 1721 in September nog.

Chriſtiaan Jooſten, het nu geworden zynde, was Aº. 1720 Hofmeeſter van zyn Edelheid, en was 't nog Aº. 1721.

Matthys Mink, wierd het nu, en lag Aº. 1720 in de wagt van zyn Oud Edelheid.

Antoni Willem van Zorgen, wierd het nu, en lag Ao. 1720 aan 't Vierkant.

Gabriel Overdyk, was 't nu geworden, lag Ao. 1720 aan de Nieuw-poort, en in September Ao. 1721 nog.

Ao. 1720.

Philip Stukkens, was 't nu geworden, en lag in September 1721 aan het Vierkant.

Benjamin Kaaskooper, 't nu ook geworden zynde, lag Ao. 1721 in September aan de Dieſt-poort.

Theodorus Morin, 't nu ook geworden zynde, lag Ao. 1721 in September aan de Utregtze poort.

Ao. 1721.

Gerard Hulſcher, wierd het nu, en lag zoo aan 't Vierkant in September dezes jaars.

Egbertus Broekhuizen, wierd het nu mede, en lag zoo in September dezes jaars aan de Nieuw-poort.

Willem Jurgen, het nu geworden zynde, lag zoo in September aan de Rotterdammer-poort.

Ao. 1722.

In 't Kaſteel.

Elias van Staden. 1717.
Nicolaas Koppenoll. 1720,
Kornelis vander Eike. 1721.
Willem van Ojen. 1722.
Koenraad Pyper. 1722.
Karel Henrik van den Enden. 1722.

Hofmeeſter van zyn Edelheid.

Chriſtiaan Jooſten. 1719.

Aan 't Vierkant.

Willem Willemszoon Pienink. 1716.
Antoni de Bruin. 1722.
Jacob Thuinman. 1722.

Aan de Nieuwpoort.

Jan Fluit. 1709.
Philip Stukkens. 1720.

Aan de Dieſtpoort.

Jan Henrik Marsman. 1709.
Antoni Willem van Zorgen. 1718.

Aan de Rotterdammer-poort.

Jan Kelderman. 1717.
Egbertus Broekhuizen. 1721.

Aan de Utregtze poort.

Antoni van Breemen. 1718.
Willem Jurging. 1721.

Op Jakatra.

Karel Milaan. 1718.

Op Tangerang.

Adriaan Weſtplate. 1721.

Op Angke.

Rudolf van den Berge (overleden)

Op Tandjong Poera.

Henrik Holſcher. 1713.

Ao. 1723.

Vaandrigs in 't Kaſteel.

Willem Ojen. 1722.
Koenraad Pyper. 1722.
Karel Henrik van den Ende. 1722.
Chriſtiaan Jooſten, Hofmeeſter van zyn Edelheid. 1719.

Aan 't Vierkant.

Antoni de Bruin. 1722.
Jacob Tuinman. 1722.

Aan de Nieuwpoort.

Jan Fluit. 1709.
Philip Stukkens. 1720.

Aan de Dieſtpoort.

Pieter Gommares. 1718.
Gerrit Jan Rengers. 1721.

Aan de Rotterdammer-poort.

Jan Kelderman. 1717.
Egbertus Broekhuizen. 1721.

Aan de Utregtze poort.

Antoni van Breenen. 1718.
Willem Jurging. 1721.
Kornelis vander Eike. 1721.

Op Jakatra.

Karel Milaan. 1718.

Op Anke ter Fortres Zevenhoek.

Jacob Schulting. 1721.

Op Tangerang.

Abraham Weſtplate. 1721.

Op Tandjong Poera.

Henrik Holſcher. 1713.

WONDHEELERS,

Tot de eerſte Bedieningen van INDIEN opgeſtegen.

Wondheelers, tot de eerſte bedieningen van Indien opgeſtegen.

Gilmer Vosburg, geworden Landvoogd van Malakka Ao. 1692. en buitengemeen Raad van India Ao. 1696.

Pieter Roozelaar, Landvoogd der Molukkos Ao. 1700, van Malakka Ao. 1706, en buitengemeen Raad van Indiën Ao. 1707 gemaakt.

Gerard van Tol, Landvoogd van Macaſſar, tot Ao. 1707 geweeſt, na dat ook bevelhebber van Gale, gelyk hy ook Opperkoopman van 't Kaſteel zedert Ao. 1707 geweeſt is.

Joannes Hartenberg, Bevelhebber van de kuſt van Malabar Ao. 1716, en Gouverneur van Ceylon Ao. 1723 den 25 Juny. En extraordinaris Raad van India geworden.

Magnus Wichelman, Bevelhebber van Malabar tot Ao. 1701, en na dien tyd Beſtierder van Perſiën.

Kornelis Lardyn, Ao 1711 tot Japans Opperhoofd gevorderd.

Abraham Boudens, Bevelhebber Ao. 1692 van Sumatra's Weſtkuſt gemaakt.

Walraven de Lely, Koopman, en Opperhoofd van Palimbang Ao. 1709 geworden.

Pieter de Lange, die Opperkoopman en tweede op de kuſt van Choromandel, en Ao. 1666 Hoofd van Mazulipatnam geweeſt is.

Frederik Twyſſel, Koopman en Hoofd op Honimoa in Amboina, daar den 19 July 1717 (gelyk men onder die Landvoogdy zien kan) geſtorven is.

En meer andere, die wy voorby gaan.

ZESDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

Batavia's Grondvesting. *De Stad* Jakatra *beschreven. De oude* Bataviers. *Herleven in Oost-Indien. De* Hollanders *contracteeren met den Koning van* Jakatra. *De Heer* Koen *tot Gouverneur Generaal aangesteld zynde, krygt ordre om op een bequame plaats een generaale verblyfplaats voor de E. Maatschappy te stigten. Voornemen om de onzen tot* Jakatra *t'eenemaal uit te roejen. Aanslag hier toe in 't werk gesteld, mislukt. De Koning van* Jakatra *tragt zich te ontschuldigen. Zyne aanbiedingen, om de contracten te vernieuwen. Die geoordeelt werden op nieuw verraad te zien. Waar tegen zich de onzen, zoo veel doenelyk is, hoeden. En op* Jakatra *hunne wooningen in stilligheid versterken. Nader besluit van den Generaal en Raad deswegen. De onzen wreeken 't berooven onzer Logie tot* Japara, *en verbranden de Stad 't welk die van* Bantam *en* Jakatra *verbaast maakt. Werden door de Engelzen aangemoedigt; en maken zich meester van ons schip de* Zwarte Leeuw. *De Engelze Zeevoogd verklaart openbaar vyandschap, hebbende den Koning van* Jakatra *en* Bantam *op zyn zyde. Slegte toestand onzer zaken.*

BATAVIA'S GRONDVESTING.

NA dat wy de stad Batavia met alles, 't gene wy daar toe oordeelen te behooren, beschreven, en aangewezen hebben, hoe zy jegenwoordig gestelt is, zal 't nu tyd werden, dat wy ook eens gaan toonen, hoe zy door de Nederlanders gegrondvest, en hoe hare eerste aanleg een doorslaande bewys van haar aloude dapperheid is.

Bevorens in onze beschryving van het Koningryk Jakatra hebben wy aangewezen, hoe verre zich dit Ryk uitstrekte; en van dit Ryk was wel eer de stad Jakatra de hoofdstad. Deze stond onder een byzonderen Koning, diens Ryk, en hoofdstad, in de oude tyden de naam van Padjadjarang droeg, een stad, die van ouds 12 mylen landwaard in, ter plaatze, daar nu nog een zeer oude groote offer-steen met zeer vreemde oude Lamponze letters en woorden gevonden werd (gelyk wy in 't verhaal van de zaken van Java breeder gezegt hebben) gelegen heeft.

Deze stad, met dat gansch Ryk, wel eer (zoo ons toeschynt) onder de Koningen van Bantam gestaan hebbende, is naderhand onder een byzonderen Koning gekomen, diens Ryk (gelyk mede deze hoofd-stad in de later tyd) van zommigen 't Koningryk van Jakatra, en van andere weer dat van Sunda, en de stad zelf Jakatra, of ook wel Sunda Calappa genaamt wierd. Sunda (zoo men wil) na de rondom gelegene meenigvuldige bergen (alzoo het dit in 't Javaansch betekent) en Calappa na 't groot getal calappus-boomen, daar ontrent vallende.

Dit was een groote en zeer wyd langs strand uitgebreide stad, die met een redelyke muur aldaar versterkt was, en onder den Jakatraanzen Vorst, Widurk, of Widiak Rama, in de later tyd stond, van welk Ryk, met de hoofdstad, de Pangerang van Bantam zich ontrent A°. 1619 (gelyk wy in 't vervolg nader zien zullen) zeer listig heeft weten meester te maken.

Wanneer de Nederlanders eerst in Indiën gekomen waren, hebben zy, gelyk wy onder de stoffe van Bantam gezien hebben, zich van eersten af aan op Bantam tragten vast te maken, en daar al van de eerste tyden af een vast comptoir gehad; dog de Engelzen ons daar, gelyk elders, daar zy maar konden, hinderlyk, en de Pangerang van Bantam beide voor ons, en voor de Engelzen bevreest zynde, en wenschende van ons beiden ontlast te zyn, begon ons, voor al ten tyde dat de Heer Jan Pieterszoon Koen daar lag, zoodanig te quellen, te benaauwen, en zoo veel moejelykheden aan te doen, dat het niet langer voor ons te dulden was.

Het is een oude eigenschap van de aloude Bataviers, nazaaten van Claudius Civilis, dat zy uit hun eigen aard wel een zeer gerust en vreedzaam volk zyn; dog aan de andere kant ook zeer jaloers over hunne vryheid, en van niemand daar in gaarne gestoord of mishandeld zynde, laten zy zich ook van niemand gaarne zarren, of tergen; maar zyn van ouds af altyd gewoon geweest dit openbaar, en dapper te wreeken. Zy voerden een Leeuwen-huid op een lancie in hun wapen, ten teeken, dat zy een leeuwen-hart hadden. De oude Bataviers.

Geen volken der aarde, hoe groot zy ook mogten zyn, tornden oit aan 't stuk van hunne vryheid, of maakten maar de al-

allerminste beweging, om hunne rust te stooren, of 't is hun altyd qualyk bekomen.

De Romeinen, die zich beroemden de geheele wereld (dat voor een groot deel waar was) overwonnen te hebben, konden egter wel trillen en beven (zoo Tacitus elders zegt) wanneer zich de Bataviers maar begonden te bewegen.

Het was daarom ook, dat Galba, willende dit volk liever te vriend hebben, 't geen wel eer tot een lyfwagt des Keizers gediend had, hen geheel en al van de zelve (zoo Suetonius zegt) ontsloeg, en hen maar stil na hun Vaderland zond.

Het is waar, dat men hun hoofd Civilis had durven gevangen nemen; en dat Vitellius zyn broeder had laten dooden, dat hy hem mede zogt te doen; dog keurde 't best, hem op vrye voeten te zetten, om de gunst van zoo een man daar door te winnen, waar aan de Romeinen zeer veel gelegen lag, en van den welken hy vreesde, dat met 'er tyd 't geheele welvaren der Romeinen wel zou konnen afhangen, alzoo hunne ruitery en voetvolk weergadeloos in dapperheid was. Het is ook daarom, dat men hen, en bevorens en naderhand, den eer-naam van vrienden, broeders, en bondgenooten van 't Roomsche volk gegeven, hen daar door boven veel andere volkeren verheven, en veel luister bygezet heeft; en dus had men in ouder tyden de Vriesche heerschers, Malarix, en Verritus (zoo Tacitus en Suetonius zeggen) met het Roomsche Borgerrecht begunstigt.

Zy toonden vervolgens, als de Romeinen hen zarden, veragtelyk handelden, en hen geweld aandoen wilden, dat zy niet gewoon, nog genegen waren, dat te dulden, schaarden daar op in 't schager-bosch by een, deden daar een eed voor 's lands vryheid, en gaven onder Claudius Civilis de Romeinen niet weinig klop, namen Zanten in, en offerden toen aan de Rivier hun hair en baard op, en dwongen, na veel tusschen-vallen, de Romeinen tot een pryzelyke vrede.

De nazaten van deze volkeren zich eerst in Hessen, en daar ontrent, nedergezet, en naderhand van daar onder hunnen Vorst Bato zig na dat Eiland tusschen de Rivieren de Waal en den Rhyn, dat heden nog na hem de Betuwe genaamd wierd, begeven, en de blyken van hun verblyf zelf nog ontrent den ouden mond van den Rhyn by de dorpen, Katwyk genaamd (alzoo de Katten of Hessen zich tot daar toe uitgebreid hadden) nagelaten hebbende, onthielden zich daar zoo lang stil en gerust, zonder iemand te moejen, ter tyd toe dat Philippus de II. hen dwong om, liever, dan hunne vryheid te verliezen, zig met alle kragt den tyd van 80 jaren tegen zyne geweldenaryen, en die van zyne nazaten, met de uitterste dapperheid zoo lang aan te kanten, tot dat die Vorsten Ao. 1648 genoodzaakt wierden hen voor vrye volkeren te erkennen: zommigen van hen ontzagen zich zelf niet veel liever hun Vaderland voor een tyd te verlaten, en een andere wereld op te zoeken, om zig daar bekend, en ontzagchelyk te maken, en daar, waar 't mogelyk, als weer een nieuwen staat der aloude Batavieren op te regten, en hunnen ontzagchelyken en door de gantsche wereld zoo zeer gevreesden naam ook daar te planten, en eeuwigdurend te maken, dan eeniger maaten voor de Spaansche geweldenaryen te bukken.

De Pangerang van Bantam dit wel te gemoet ziende, en dat zelve volk, waar voor die magtige Romeinen zoo schrikten, al lang gevreest hebbende, vond eindelyk goed den Heer Jan Pieterszoon Koen het vier zoo na aan de schenen leggen, dat hy hem noodzaakte, een andere plaats tot zyn verblyf in de stad Jakatra te verkiezen, en de zelve (gelyk wy in het volgende verhaal omstandig, van den beginne af, tot de eerste beginzelen en opbouwing van dat beroemde Batavia zien zullen) tot een vast comptoir van onzen handel aan te leggen met voornemen om den bedriegelyken, en geveinsden Bantammer met 'er tyd te laten zitten; maar hoe eerloos ook die Koning van Jakatra hem en ons misleid, hoe trouwloos hy weer door den Pangerang van Bantam betaald, en van zyn Ryk beroofd, en hoe vuil ons volk daar na door dien Pangerang en de Engelzen wel voor een tyd behandeld, maar hoe dapper dat ook door den Heer Jan Pieterszoon Koen, met betooning dat het bloed der aloude Bataviers nog in zyn aderen speelde, daar na gewroken, hoe de stad Jakatra den 30 May 1619 door hem veroverd, in koolen gelegt, ja dat gantsch Koningryk door hem gewonnen, hoe daar de Bantammer genoodzaakt is ons gevangen volk in vryheid te stellen, en hoe hy ook de Engelschen gedwongen heeft, voor hem schandelyk de vlugt te nemen, hebben wy wel ten deele in 't leven van dien dapperen Batavier gezien; maar wy zullen dat veel omstandiger hier ontwaren in een zeer nette beschryving van BATAVIA'S GRONDVESTING, een werk, dat wy ons zelven geenzins toeëigenen, maar waar van wy den roem aan den Heer Opperlandvoogd Joannes Camphuis geven, die zyn werk Aº. 1667, toen hy nog eerste Klerk van haar Edelheden was, 'er af gemaakt heeft, om dit alles uit de oudste schriften, die men toen nog had, en nu niet meer te vinden zyn, als uit de grond op te baggeren, en in die ordre en schikking, gelyk wy hier van woord tot woord overleveren, op te stellen.

Herleved in Oost Indiën

HET

HET KONINGRYK JAKATRA,

DOOR DEN HEER GOUVERNEUR GENERAAL JAN PIETERSZOON KOEN,

Veroverd, en aan het gebied van den Staat der vereenigde Nederlanden gehegt, den 30 May 1619.

Beschreven, en uit verscheide oude papieren by malkanderen getrokken

DOOR

JOANNES CAMPHUIS,

Toen Koopman, en eerste Klerk ter generale Secretarye tot BATAVIA, in den jaare 1667. En naderhand Gouverneur Generaal van Nederlands Indiën.

DE Generale Nederlandze Geoctrojeerde Oost-Indische Maatschappy, ofte de Koopluiden en andere Officieren in der zelver dienst, eenige jaren tot Bantam gehandeld, ende aldaar veele onlydelyke quellingen geleden hebbende, waren genoodzaakt na een andere plaatze op Java om te zien, om zig waar het mogelyk) van de Bantamze geweldenaryen en plagen te ontslaan. Zy dan A°. 1610 en 1611 met den Koning van Jakatra, genaamd Wizia Garama, of anders ook Widiak Rama, in verbond getreden zynde, timmerden aldaar, beoosten de Rivier aan de zeekant, een huis, of bequame wooning; invoegen de handel, zoo wel tot Jakatra, als tot Bantam voortging: maar de opperste, of gebied-voerende Pangerang van Bantam, den Koning nog jong zynde, zeer wel ziende, en aan het beloop van zaken bevindende, waar toe ons deze uitvlugt strekte, mitsgaders hoe Jakatra aanwiesch, daar en tegen Bantam successive afnam, en daar uit mede wel konnende besluiten, wat'er verder op volgen zoude, namentlyk, verminderinge van negotie, en daar door hun eigen bederf en ondergang, practiseerde alle bedenkelyke middelen, om de onzen weder van Jakatra te krygen, daar toe gebruikende niet alleen schoone woorden, en goede beloften; maar die ook zomtyds vermengt waren met harde dreigementen, indien zy daar bleven continueeren, dog hy bereikte daar mede zyn oogmerk niet.

De Heer Jan Pieterszoon Koen, die nu een geruimen tyd, als President en Directeur generaal van den Handel, het oppergezag over de zaken der E. Maatschappy tot Bantam, en Jakatra hadde waargenomen, kreeg in den jare 1618 van de Heeren uit het Vaderland zyn commissie, om den Heer Gouverneur Generaal Laurens Reaal (te dier tyd in de Moluccos resideerende) te vervangen, en van zyn Ed. het generale gouvernement van India over te nemen, met verdere last, en ordre, dat tot verzekering van den staat der E. Maatschappy, elders op een bequame plaats, een generale verblyfplaats zoude begrypen, om aldaar niet alleen te ontfangen de goederen, die uit Nederland aanquamen, maar ook de retouren, die weder na derwaarts zoude werden afgezonden. Tot dezen einde trad zyn Ed. met den voornoemden Koning van Jakatra in onderhandeling, om in zyn land, ontrent, of op den hoek van

De Heer Koen tot Gouverneur Generaal aangesteld, krygt ordre, om op een bequame plaats een generale verblyfplaats voor de E. Maatschappy te stigten.

Ontong Java, een bequame plaatze te koopen, en aldaar een fortresse te begrypen; dog de Konjng, hoewel hy zulx zogt te verbergen, vond zig in deze zaak zeer verlegen, niet wetende waar toe te zullen besluiten. De hope van gewin ried hem wel de onzen daar in te wille te zyn, en hen een plaats in zyn land te verleenen, maar daar en tegen verhinderde hem de vreeze, dat hy daar door van alle de omgelegene Koningen zoude gehaat en veragt, als mede wel t'eeniger tyd vyandelyk mogte overvallen worden: want of schoon hy wel konde zien, dat de Nederlandze Oost Indische Maatschappy als doen magtig genoeg was, hem in zoodanigen gelegentheid tegen alle de zelve te beschermen; was hy egter bekommert, namentlyk om een fort in zyn land, en aan de Tangeranze Rivier, op den hoek van Ontong Java, te maken, dies had hy die van Bantam dit heimelyk bekent maakt, en hield zig onderwylen omtrent zyn Ed den Heer Gouverneur Generaal, als of hy zig daar op wilde beraden, den zelven goede hoop gevende, van dien aangaande wel tot zyn voornemen te zullen geraken.

Die van Bantam dan, benevens meer andere Javanen en Indianen aanmerkende, hoe daaglyx meer en meer Nederlandze, en Engelze, als mede Fransche schepen in Indiën quamen, wierden bevangen met agterdogt, wantrouwe, en vreze; en daar toe, zoo men meent, nog te sterker aangezet door het herdenken van een oude, en by hun bekende voorzegging in China, Java, Molukkos, Amboina, Banda, Solor, en andere daar omtrent gelegene landen, namentlyk, dat 'er van verre zoude komen een vreemde natie, wit van koleur, met katten-oogen, rood hair, en een groote neus, geheel gekleed; ja zelve aan de handen en voeten, de welke de voorsz. hunne Ryken en Landen zouden innemen en bezitten, zulx het niet te verwonderen zy, dat daar uit was voortgekomen een ingewortelde, zeer bittere en algemeene haat, die zig ook wel meest vertoonde in de Princen, Vorsten, en Grooten, die met de onzen quamen te handelen, en hun dagelyx in magt en vermogen zagen toenemen, elk vreezende, dat de voorsz. voorzegging aan hun het eerste zoude worden volbragt.

Voornemen om de onzen tot Jakatra t'eenemaal uit te roeijen.

Zulx die van Bantam voornamen voor hunnen staat wat meerder of beter zorge te dragen; de Nederlanders en Engelzen in dwang te houden, hen tegen malkanderen aan te zetten, en voor eerst de eerstgenoemden tot Jakatra t'eenemaal te verdelgen, en uit te roejen, als voor de zelve wel het meeste bevreest zynde. Te dezer tyd hadde, als boven is gezegt, by minderjarigheid van den Koning van Bantam, het opperste gebied aldaar eenen Pangerang Aria Rana, of Raxa di Menggala, die ook met eenen was een Moors Priesters; en dienvolgende een zeer bitter vyand van de Christenen. Deze boos, loos, en doortrapt zynde, leide de zaak zoo voorzigtig aan, dat hy, by mislukking, ofte quaden uitslag, zig altyd zoude konnen verschoonen, en de schoone personagie speelen, gelyk uit het vervolg naakt en klaar genoeg zal konnen blyken. Hy dan vastgesteld hebbende, den Heer Gouverneur Generaal voornoemt, en alle dezynen te doen vermoorden; dog ook de stad Bantam, alwaar den zelven zig als doen onthield, met de vlek, van zulken vuilen schelmstuk niet willende besmetten, liet zyn Ed. op een bedekte wyze weten, en waarschouwen, dat hy voor eenig quaad bekommert was, mitsgaders aanraadde tot voorkoming van de gedugte zwarigheid, die hy voorgaf, dat van de Engelzen zoude voortkomen, om tot Jakatra te gaan resideren; dewyl hy dog alles van daar, zoo wel, als van Bantam, konde bestieren, gelyk dat ook de waarheid was, en waar op zyn Ed. dan ook derwaards vertrokken zynde, zig de eene tyd aan land, en dan eens weer te scheep, onthield, hebbende egter tot vervolg van den handel eenige dienaaren van de E. Maatschappy tot Bantam laten verblyven.

Ondertusschen hadden die van Bantam, en andere omgelegen Vorsten, den Koning van Jakatra niet alleen genoegzaam gedwongen dit voorgenomen verraad in zyn landen te laten voltrekken; maar ook om zelve daar toe mede te helpen Men moet zeggen gedwongen, dewyl de Koning van Jakatra, om het groot gewin, dat hy van de onzen quam te genieten, niet ligt tot deze daad zoude zyn gekomen, en ook te vooren dikmaal verklaard had, dat zyn geheel welvaren uit den handel der E. Maatschappy moest voortkomen.

Eene Pangerang Gabang, een boos, en arglistig man, en de broeder van den voornoemden regeerenden Pangerang tot Bantam, wierd dan verkooren om dit schelmstuk uit te voeren. Deze, onder pretext van zich niet te willen bemoejen met de voorgevallene (of eigentlyke gemaakte, en geveinsde) questien tusschen gemelten zyn broeder, en de Engelzen, met alle zyn vrouwen en kinderen van Bantam vertrokken zynde, na de landen beoosten Jakatra gelegen, onder voorwending van zich wat met de jagt te vermaken, bleef aldaar wel twee maanden, en liet eindelyk op den 19 Augustus 1618 aan den Gouverneur Generaal Jan Pieterszoon Koen, weten, dat hy gekomen was aan Poelo Poetri, zynde een kleen Eilandje, gelegen omtrent een kleene myl dwers van Jakatra, nu by ons genoemt Vader Smit, en dat hy aldaar zyn Ed. gaarne zoude spre-

ſpreken, gelyk ook niet alleen des anderen daags 's morgens geſchiede, maar zy beiden met hun gevolg vertrokken ook gezamentlyk van daar met de Zeewind na Jakatra, de Gouverneur Generaal op het Jagt Kleen Hollandia, en Pangerang Gabang, die zich buitengemeen vrolyk en verheugt toonde, voorgevende van de Koning van Jakatra ontboden te zyn, met eigen vaartuig, hebbende op het voornoemde Eilandje tegen den Gouverneur Generaal gezegt: nu zal ik uw huis gaan bezien. Hy dan, al vroeg, wel 300 man ſterk, tot Jakatra gekomen zynde, bragt den heelen dag door by den Koning en andere Grooten, om zich met malkanderen over hun moorddadig voornemen te beraden, en quam des avonds, wanneer het al duiſter, en de Gouverneur Generaal gereed was, om na het gebed te gaan, voor de poort van onze wooning, zekerlyk met geen ander voornemen, dan om in den donkeren nagt het voorgenomen verraad in 't werk te ſtellen, en uit te voeren.

De Heer Generaal, over deze ontydige komſte niet minder bekommerd, als verwonderd zynde, liet terſtond met het ordinaire avond-gebed voortvaren, en gaf den Opperkoopman Carpentier laſt, dat hy alle Soldaten, omtrent 50 man ſterk, in 't geweer zoude laten komen, en dezelve zoodanig met brandende lonten doen ſtellen op de galdery van het nieuw gemaakte huis, onderwyl dat Pangerang Gabang, en die van zynen aanhang voor de poort, met eenige gedienſt-redenen wierden opgehouden. Als nu op alles goede ordre geſteld was, quam hy, benevens den broeder van den Koning van Jakatra, en veele andere Orangkays met meer dan 500 man binnen, bezag de wooning, maar (gelyk vaſtgeſteld moet worden) met geen goede oogen, om dat de zelve boven rondom met gewapend volk bezet, en hy daar door in zyn voornemen verhinderd was geworden. Dien zelve nagt vertrok hy weder met een geveinsd vriendelyk gelaat na Bantam, dog in der daad zoo zeer bedroeft over het mislukken van zynen aanſlag, als de onzen over een zoo gelukkigen uitſlag verblyd waren, zynde op deze tyd omtrent de 600000 gulden aan contanten, en koopmanſchappen tot Jakatra aan land. Des anderen daags quam de Koning van Jakatra den Heer Generaal Koen in zyn wooninge bezoeken, expreſſelyk om te zien, of zyn Ed. niet ontſteld was, verhalende onder anderen discourzen, dat hy 's avonds te vooren eenige van zyne Orangkays, en veel volk, benevens gemelten Bantamzen Pangerang Gabang, na onze wooning had gezonden, om de onzen te helpen, indien de zelve Pangerang iets quaads tegen ons mogte aangevangen hebben.

De Heer Gouverneur Generaal Koen, die wel merkte en konde bezeffen, dat dit niet anders was als een dekzel voor zyne valſchheid, en dat die van Bantam het volk van den Koning van Jakatra zoo wel hadden mede genomen tot hulpe, als om hun de moord (indien ze uitgevoerd hadde geworden) op den hals te ſchuiven, en dat ook de Koning van Jakatra als dan de ſchuld zoude gelegt hebben op den Pangerang Gabang, en alzoo de een verrader op den anderen, toonde egter een goed gelaat, en bedankte den Koning zeer hertelyk voor zyn genegentheid; dog liet onderwyl niet na op zyn hoede te zyn, mitsgaders al de contanten en meeſte koopmanſchappen van land af te voeren na onze ſchepen, toen tot agt in 't getal, dog die alle, niet wel geſteld en bemand, voor Jakatra ter Reede lagen. Zyn Ed. om dit voorval nog niet konnende reſolveren Jakatra in 't geheel te verlaten, ten aanzien der gedaane groote koſten van timmering en dat met toelating en genoegen van den Koning, de welke (deze afſcheping en verandering ziende) zich in 't geheel tragte te ontſchuldigen, en zeer hoog opgaf, van zyn liefde en genegentheid tot de Hollanders, aanbiedende zulx, en ook het gemaakte verbond op nieuws met den allergrootſten eed op de Mohhammedaanze wyze te willen beveſtigen, wendende daar na ook veel liſten en lagen aan, om den Gouverneur Generaal op een ſpeel-reisje landwaart uit te lokken; maar zyn Ed. kon zig daar toe niet laten bewegen, als uit verſcheide blyken moetende vaſt ſtellen, dat het op een nieuw verraad toegelegt was, en niet alleen die van Jakatra en Bantam, maar ook wel byzonderlyk de Soeſoehoenan Mataram, en de Koning van Tsjeribon, als mede de verdere Vorſten en Princen op het Eiland Java, zich tegen ons voornemen, om daar op elders een vaſtigheid of forteſſe te maken, hadden aangekant; en dat ook de Engelzen, zoo tot Jakatra als Bantam, van het voorgenomen verraad, niet onkundig waren. De zaken dan tot Jakatra dus qualyk geſteld, en de onzen niet zonder reden voor nieuwe verraderyen bekommerd zynde, waren genoodzaakt veele huizen van riet of bamboezen, wat te na aan de andere vaſter wooningen gemaakt, weder af te breken, en alzoo de verdere occaſie te benemen, om de onzen met het ſtigten van brand te quellen, en verlegen te maken.

Zyne aanbiedingen om de contracten te vernieuwen.

Die geoordeeld werden op nieuw verraad te zien.

Waar tegen de onzen zich, zoo veel doenlyk, hoeden.

Van Japara was nu mede een zeer zware en droevige tyding gekomen, namentlyk hoe de Gouverneur aldaar, uit laſt van den Soeſoehoenan Mataram, de logie der E. Maatſchappy had laten afloopen, met berooving van alle de goederen, die omtrent 20000 ryxdaalders waardig geweeſt waren, en dat drie man van ons volk in

de

de furie waren vermoord, drie gequetst, en 17 gevangen landwaard in gevoert. En nadien de Gouverneur Generaal van het boos en moorddadig voornemen des Konings van Jakatra, en die van Bantam, dagelyks nog nader wierd verzekert, en daar uit vast stellen moest, dat ze niet anders voor hadden, dan onder een vriendelyken schyn die van Japara na te volgen, en onze wooningen af te loopen, was genoodzaakt de zelve al gaande weg in stilligheid te versterken en vaster te maken, daar toe nog te meer aangeprikkeld wordende, om dat de Engelzen tot Jakatra (mede een nieuw steene huis regt tegen over onze wooningen gemaakt hebbende) met den Koning veel bedenkelyke onderhandelingen hielden, de eene tyd zich gelatende, als of zy tegen hem de wapenen wilden opnemen, en dan weder goede vrienden zynde, wordende 't een en 't ander tot geen ander einde overlegt, dan om de onzen te blindhokken, en buiten agterdogt te houden.

En op Jakatra hunne wooningen in stilligheid te versterken.

Onderwylen wierd het voorgenomen versterken van onze huizen by gelegentheid waargenomen, en voor eerst met eenige paggers, en slegte werken, een begin gemaakt; maar het duurde niet lang, of die van Jakatra en Bantam wierden zulks gewaar, dog schenen nog moed nog lust te hebben om het zelve te beletten, en de Gouverneur Generaal, benevens die van zynen Raad, op 't schip 't Wapen van Amsterdam vergadering houdende, stelden den 22 October 1618 vast, met het begonnen werk voort te varen, en 't zelve tot een defensive sterkte te voltrekken, en hier door, of liever door gebrek van magt en vermogen, quam het concept, om ons op Ontong Java vast te maken, en aldaar de algemeene hoofdplaats te begrypen, geheel te vervallen: zynde al bevorens op den 31 Augustus by den Gouverneur Generaal en den Raad ook nodig geoordeeld, ten aanzien dat de schepen onze huizen, nog de huizen van Jakatra de schepen niet konden adsisteren, men op het Eiland, daar onze schepen gemeenlyk gekielhaald, en vertimmerd wierden, jegenwoordig genaamt Onrust, by provisie een sterkte zoude opwerpen, dewyle dog aldaar een batterye, ofte fort, gehouden moeste worden, schoon men de hoofdplaatze al quame te begrypen op Ontong Java voornoemd. Daar wierden dan op Jakatra handen aan 't werk geslagen, en men was daar mede voor 't midden van de naastvolgende maand September zoo verre geavanceerd, dat op de eerste punt 12 stukken kanon geplant stonden, waar over de Koning van Jakatra en van Bantam zeer verbaasd en ontsteld waren, en wel byzonderlyk de eerste, die den Gouverneur Generaal verscheide reizen liet bidden, om weer na gewoonte, met zyn by hebbende gezelschap ten Hove te willen komen, maar zyn Ed. daar toe niet konnende verstaan, was de Koning zelve, met veele Orangkays ons werk komen bezigtigen, vragende met een groote beleeftheid, van waar deze verandering quam, en waarom men hem mistroude? Hier op gaf hem zyn Ed. de Gouverneur Generaal tot antwoord, dat hy, als zynde Opperhooft van alle de dienaars der E. Maatschappy, ook schuldig was zorg te dragen, dat de onzen door onvoorzigtigheid niet van alles beroofd en ook zelve vermoord wierden, en dat zyn Hoogheid schoon een goede genegentheid tot de Nederlanders hebbende, evenwel ons als het daar op aanquam, niet zoude konnen helpen.

Nader besluit van den Generaal en Raad deswegen.

Zyn Ed. voegde daar nog andere redenen by, namentlyk, een gefondeerde vreeze voor de Engelzen, die wy in 't geheel niet konden betrouwen, gelyk mede de Orangkays van Jakatra, nog ook die van Bantam, van welke alle genoegzame blyken waren, dat ze ons zogten te overvallen en te vermoorden. Dat insgelyks onze vyanden de Spanjaarden, in Europa, sterk bezig waren met het toerusten van een magtige scheepsvloot, om daar mede na Indiën te komen, en dat het dienvolgende hoog tyd was, om ons daar tegens te verzekeren, enz. dog, voegde de Heer Gouverneur Generaal daar by, dat indien het versterken van onze wooningen den Koning van Jakatra niet mogte behagen, hy dan bereid was alles op te breken, en te vertrekken, en alhoewel de Koning zich hier mede voor zoo verre scheen voldaan te houden, dat hy, in plaats van ons, het metzelen, timmeren, en bouwen te verbieden, verklaarde de Heer Gouverneur Generaal gelyk had, en daar omtrent doen mogt 't geen hy oordeelde nodig te zyn, zoo kan men egter qualyk nalaten te gelooven, dat dit zeggen niet voort en quam uit den grond van zyn hart. Ook is het waarschynelyk, dat hy zich zelven nog al eeniger maten heeft gekitteld, met de zoete gedagten van een aanstaanden goeden buit, hoewel de beste, gelyk hier boven is gezegt, al aan boord was gebragt, dog dat daar onder al mede gespeelt heeft een vreeze voor de revenge, die de E. Maatschappy daar over zoude nemen, en ook zelve over de schade, die wy zouden lyden, indien hy ons dede verhuizen, en zyn land ontzeide. Hy dan, dus zittende tusschen hoop en vreeze, liet heimelyk de ambagtsluiden, zoo Chineezen als Javanen, die de onzen voor dezen gediend hadden, verbieden, zulx niet meer te mogen doen, zoo dat het werk voor 't meerendeels moeste stil staan, dan daar en tegen dede hy zyne stad versterken, en in een steene muur leggen, voorgevende, dat zulx alleen geschie-

ſchiede, tegen de berugte afkomſte van den Soeſoehoenan Mataram, en hoewel de Heer Gouverneur Generaal Koen wel merkte, dat dit al mede enkel bedrog en valſchheid was, wilde hy egter den Koning de maat vol meten, en leende niet alleen aan den zelven de ſomma van 1000 realen, maar vereerde hem boven dien nog wel met de waarde van 200 realen, tot een teken, dat hy mede goedwillig wilde betalen en contribueeren tot de ſchatting, die de Chineezen tot de voornoemde verſterking der ſtad Jakatra was opgelegt. Omtrent dezen tyd kreeg de Heer Gouverneur Generaal tyding van Jambi, dat ons volk aldaar mede zeer groot gevaar hadde geloopen, om alle vermoord en berooft te worden, dog dat zulx alleen nagelaten was, uit vreeze voor de Portugeezen, de welke tegen de Jambineezen in oorlog zynde, met een Armade van Malakka dreigden af te komen, ende waar tegens die van Jambi onze hulpe ſcheenen nodig te hebben, dog dat anders het werk al beſchikt, en ons volk om 't leven gebragt zoude zyn geweeſt.

Wy hebben hier voor aangehaalt, dat die van Japara mede diergelyk ſchelmſtuk hadden uitgevoerd, namentlyk, de logie der E. Maatſchappy aldaar afgeloopen, de goederen geroofd, eenig volk vermoord, en anderen gevangen genomen; en nadien de onzen oordeelden, dat het noodzakelyk was zulx aan hen te wreeken en te ſtraffen, zoo was aan den Commandeur Arent Maartenze, den 20 October met 3 ſchepen na de Ooſterſche quartieren vertrokken zynde, order gegeven, Japara aan te lopen, om aldaar, zoo hy konde, over de voorſz. moord en rooverye voldoening te nemen, en insgelyx in 't voorby varen die van Macaſſar te doen gevoelen de ſtraffe, die zy mede door het vermoorden en berooven van 't volk en de goederen der E. Maatſchappy, aldaar hadden verdient. Hier op kreeg de Heer Gouverneur Generaal van Japara een goede tydinge, alzoo de gemelte Commandeur Arent Maartenze by zyn ſchryven bekend maakte, dat het voorgenomen werk aldaar zeer wel was gelukt, als hebbende 11 dagen na zyn vertrek van Jakatra, ofte op den 8 November, met 160 man een land-togt gedaan, een houte fortje, dat de Javaanze moordenaars aldaar hadden gemaakt, ingenomen, en 't zelve te gelyk met onze logie en byſtaande huizen, mitsgaders de ſtad Japara in de aſſche gelegt, 10 Jonken zoo genomen, als verbrand, gelyk mede veele praauwen, en andere vaartuigen: de onzen niet een man verloren hebbende, dog de vyand wel 30. Wyders dat de Javaanze Gouverneur van Damak, hier van kenniſſe bekomen, en ook groote ſchade daar by geleden hebbende, terſtond eenige van de zynen na onze ſchepen had afgezonden, zoo om vreede en vriendſchap te verzoeken, als om verdere aanbieding te doen, van zyn dienſt en hulpe omtrent den Soeſoehoenan Mataram, ten einde met den zelven een verdrag gemaakt, en onze gevangenen verloſt mogten werden, onder belofte van daar en boven te zullen bewerken, dat de Gouverneur van Japara, over de gepleegde moorden en rooverye, met de dood zoude worden geſtraft. Maar onze ſchepen het beſcheid van den Mataram niet konnende afwagten, waren van daar voortgezeilt, met voornemen om, volgens bekomen order, te onderſtaan, of zy die van Macaſſer niet mede met de zelve munt zouden konnen af betalen.

Dat die van Bantam, en Jakatra verbaaſt maakt.

Zoo verblyd als de onzen waren over dezen goeden uitſlag, zoo ontſteld en verſlagen waren die van Bantam en Jakatra over de zelve, als wel konnende ſtaat maken, en voorzien, dat hunne voorgenomen verraderye mede de een of de ander tyd op zoodanigen wyze zoude worden geſtraft. Hier by quam nog een ongemeene groote Comeet-ſtar, de welke, zich te dezer tyd eenige dagen lang in 't Ooſten hebbende laten zien, onder de Chineezen, Javanen, en andere Indiaanze natien, een groote ſchrik en vreeze quam te veroorzaken, maar de Engelzen tot Bantam, op nieuw weder 5 ſchepen uit Europa hebbende bekomen, en met de 10 ſtuks, die zy daar reeds hadden, 15 ſterk geworden zynde, wendden alle middelen aan, om de verſlagen herten en gemoederen aldaar, en ook tot Jakatra, weder op te richten, en te ſtellen buiten alle gedagten van eenige zwarigheid, die zy vreesden, dat hen zoude konnen overkomen, gevende zeer hoog op van hunne magt en vermogen, om ons geheel te verdelgen, en uit Indien te ſlaan; met byvoeging, dat niet zouden ruſten, voor en al eer zy den Gouverneur Generaal Koen, die hen zoo veel quaad had gedaan, levendig of dood, in handen hadden bekomen; en om eeniger maten te betoonen, dat het hen ernſt was, maakten zy zich op den 15 December meeſter van ons ſchip de zwarte Leeuw, 't welk, komende van Patani, en geladen met een cargaſoen peper, Benzuin, en rouwe zyde, ten bedrage van 152 duizend guldens, behalven nog 100 laſten Ryſt, geen gedagten, of vermoeden had op eenigen onraad; want 's avonds te voren hadden zy Engelzen den Directeur Henrik Janszoon, die met het zelve ſchip omtrent Bantam by Poelo Pandjang vervallen was, met liſt, en onder ſchyn van vriendſchap, van boord gekregen, en aan den Engelzen Admiraal gebragt, en daar op nog dien zelve nagt afgezonden 4 van hunne beſte ſchepen, de welke des morgens by de zwarte Leeuw gekomen zynde,

Werden door de Engelzen aangemoedigd.

Maken zig meeſter van ons ſchip de zwarte Leeuw.

de, al ons volk dreigden te zullen doen ophangen, indien zy zich niet terſtond overgaven; dog dat zoude tot de zaak niet veel gedaan hebben, nadien die van de zwarte Leeuw zeer gewillig waren, om zich te verweeren, en eens tegen deze dreigers te ſlaan; maar hebbende niet meer dan een weinig bedorven buskruit, en een overladen en reddeloos ſchip, waren genoodzaakt zich aan de Engelzen over te geven, te weten, met accoort, en op voorwaarde, dat zy, zonder geplundert te werden, vry zouden mogen gaan, waar het hun quam te gevallen, alvorens ook voldaan zynde van hun te goed hebbende gagie: dog de Engelzen het ſchip op geen edelmoedige wyze, maar met bedrog en onder ſchyn van vriendſchap, meeſter geworden zynde, maakten ook geen zwarigheid van hun gemaakt accoort te breken, het volk, uitgezonderd den voornoemden misleiden Directeur Henrik Janszoon, en nog elf man, gevangen te houden, en de zelven aan te zoeken, om in hun dienſt over te gaan, onder beloften van hun agterſtallige ſoldyen contant te zullen af betalen, en voor nieuwen dienſt dubbele ſoldy te geven.

Omtrent den zelven tyd, dat wy de zwarte Leeuw zoodanig waren quyt geraakt, hadden de Engelzen tot Bantam ook eenige van hunne ſchepen wat Weſtwaart aan, na de Straat Sunda, afgezonden, om aldaar mede waar te nemen het ſchip den Engel, 't welk (na hun door de verſpieders bericht geworden was) van Jakatra na Suratta ſtond te vertrekken, gelyk het zelve dan ook den 14 September 1618 onder het gezag van den E. Pieter van den Broeke, met een kapitaal ten bedrage van 207794 gl. derwaards wierd afgevaardigt, dog een gelukkig ongeluk was de oorzaak dat het nog behouden, en onder onze magt bleef: want het geraakte ontrent den hoek van Ontong-Java aan de grond, en eer het weder daar af quam, kregen de onzen met een Vlieger van Bantam tyding, dat de zwarte Leeuw door de Engelzen genomen was, en daar op wierd het ſchip den Engel terſtond weder te rug na Jakatra ontboden, mitsgaders de reis na Suratta geſtaakt. Het ſchip de Oude Zon, komende met een kapitaal van 559 duizend gulden uit Japan, verviel ook dien zelven dag, dat de zwarte Leeuw genomen wierd, op de kuſt van Java, ontrent half weg, tuſſchen Bantam en Jakatra, en aldaar mede gelukkig aan de grond geraakt, quamen de boots van onze ſchepen, die zulx gewaar wierden, hem te hulpe, en deze waarſchouden de onzen ook met eenen, dat ze na Jakatra moeſten zeilen, anders was hy mede Weſtwaart-aan de Engelzen in de mond geloopen, en miſſchien met zyn koſtelyke lading van hun opgeſlokt geworden. Nu was het ligt te bemerken, dat de Engelzen voor hadden onze handel-ſchepen van alle kanten waar te nemen, te overrompelen, en zich daar mede te verſterken, om dan voorts te gemakkelyker onze vloot ontrent Jakatra te konnen meeſter worden, gelyk zulx by hen ook niet wiert ontkent; want als de Haer Gouverneur Generaal Koen hen door expreſſe gecommitteerden, en een miſſive liet vragen na de redenen van 't nemen van ons ſchip de zwarte Leeuw, en wat verder hun meening was, met verzoek, dat ze het zelve weder aans ons geliefden over te leveren, of dat wy anders genoodzaakt zouden wezen geweld met geweld te wederſtaan; en daar van revenge te nemen; zoo ontzag zich de Engelze Zeevoogd, Thomas Daal, niet, aan onze afgezondene, onder verſcheide ſcheld-woorden, rond uit te verklaren, dat hy niet alleen voornemens was op onze gaande en komende ſchepen te paſſen, en wyders na Jakatra te komen, om daar voorts alles te verſlaan, maar dat hy ook zoude tragten den Heer Gouverneur Generaal Koen, 't zy levendig of dood in handen te bekomen enz.

De Koning van Jakatra was, zoo wel als die van Bantam, over dit bedriegelyk voorval, en 't verlies van ons ſchip de zwarte Leeuw, zeer verheugt, en zy beide ſchenen nu nergens meer na te verlangen, dan om openbaar in 't werk te mogen ſtellen, 't geen hun onder ſchyn van vriendſchap bevorens was mislukt; want ſchoon zy, op het verzoek van de Heer Gouverneur Generaal Koen, beloften hadden gedaan, ons met de Engelzen ter zee te zullen laten geworden, zonder den een meer vriendſchap als de anderen te doen, bleek het genoegzaam, dat zy het voor dien tyd met de Engelzen eens waren, en niet liever zoude hebben gezien, dan dat de onzen geheel hadden konnen verdelgt worden, en dat bleek ook eenigzins daar uit, dat de regeerende Pangerang tot Bantam, volgens het ſchryven van den Koopman Abraham van Uffelen (als doen het gezag hebbende over de logie, het volk, en de verdere omſlag der E. Maatſchappy) wel expreſſelyk had verboden, dat niemand van de zynen voor ons na den hoek, ofte de mond van de Straat Sunda, zoude varen, om onze aankomende ſchepen voor de Engelzen te waarſchouwen: ook had de Koning van Jakatra aldaar eenige nieuwe bolwerken tegens de onzen aan-, of opgemaakt, mitsgaders zeer behendig een party geſchut daar op weten te brengen, en zulx op een tyd, dat zyne gecommitteerden over en weder gingen, om met den Heer Gouverneur Generaal van een nader vriendelyk verdrag te ſpreken, dog 't welk maar alleen daar op zag, om onder dien ſchyn van handeling, te beletten het

het opmaken van een begonnen Kat, en dat daar op tegen hun stad aan, geen geschut wierd geplant; maar de tyd geen uitstel konnende leiden, nam dat werk evenwel zyn voortgang. Gelyk onze zaken nu te land tot Jakatra en Bantam op een zeer quaden voet stonden, zoo was het met onze magt ter zee, die van de Engelzen dagelyx wierdt gedreigt, niet veel beter gesteld, dewyl meest alle de schepen reddeloos lagen aan een der Jacatraze Eilanden, by ons nu genaamd Onrust, en dat onder een zeer sobere bescherming van eenig geschut, 't welk daar wel opgesteld was, dog tegen des vyands magt niet veel zoude hebben konnen uitregten.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De onzen tot Jakatra *rondom met bateryen omringt, en de Rivieren gesloten. Slegte constitutie van ons Fort, en gebrek aan buskruit. In Rade besloten 't versterken der Engelzen en Javanen te verhinderen. Verlies van onze kant. Werd wederzyds weder gecanonneert. Listige veinzery van den* Pangerang *tegen de onzen. Werd in Rade overwogen, om 't Fort te houden of te verlaten. De Rivier weder geopent. Op de vertooning der Engelsche vloot, begeeft zich de Heer Generaal t'scheep. Notitie der gene, die in 't Fort bleven, ontrent* 400 *zielen. De Heer Generaal vertrekt met 7 schepen de Engelsche vloot te gemoet, en werd door de Engelschen opgeëischt. Zyn Edelheids antwoord. Het schip de* Bergerboot *komt in het gezicht van onze vloot. Die in 't gevegt met de Engelze raakt. Overleggingen van de Heer Generaal* Koen, *en Raad. De Engelsche vloot met nog 3 schepen versterkt. De onzen besluiten na* Amboina *te loopen. Beweegredenen dieswegen. 't Opgemeld besluit werd aan de onzen op* Jakatra *bekend gemaakt. 't Schip de* zwarte Leeuw *verbrand. De onzen op* Jakatra *ter zee door de Engelze vloot, en te land door de Javanen belegerd. Welke laatste verzoeken te accordeeren. Waar toe de Ostagiers werden gewisseld. Nader byeenkomst dieswegen. De Koning van* Jakatra *eischt* 8000 *ryxdaalders. Waar op de onzen hem* 6000 *ryxdaalders toe leggen. De Koning tekend het verbond. De vrede afgekondigd. Gemelde somme werd aan de Koning voldaan.*

Den 22 December liepen de geruglen, dat de onzen tot Jakatra des nagts daar aan met 7000 man zouden besprongen worden, en daar toe heimelyk groote onderstentinge van Bantam in de Rivier van Ankèe was aangekomen, 't gene onder den gemeenen man zulk een schrik en ontsteltenis veroorzaakte, dat alle de Chineezen en Javanen, ontrent onze plaatze of versterkte logie woonende, hun met vrouwen, kinderen, en bagagie, op de vlugt begaven, en hunne wooningen verlieten. En schoon de onzen deze nagt geen aanstoot leden, zagen zy egter 's morgens, dat aan den oever, of de Westzyde van de Rivier op de plaatze der Engelzen, dwers van onze huizingen en werken, een schoot-vrye wal, wel een vadem hoog, opgetrokken was, en dat daar aan gestadiglyk met zeer grooten yver door de Javanen wierd gearbeid. Boven dien bevonden zy zich ook van de zelve rondom besloten, en met diverse batteryen en bolwerken omringt, de Rivieren met palen toegesloten en bezet, zoo dat zy genoodzaakt waren alle mogelyke middelen tot hun behoudenis aan te wenden, gelyk dan ook terstond de Kat, hoewel nog niet geheel voltooit zynde, met 2 stukken kanon wierd voorzien. Langs de Rivierkant, ofte de Westzyde van onze onderhandze versterking ter defensie, stond nu voltoit, en in volkomen staat het nieuwe huis Mauritius, zich strekkende in de lengte Zuiden en Noorden, en aan welkers Noord-einde als toen ook een punt wierd gemaakt, genaamt de Noord-Wester Rivier-punt, dog die was nog niet hooger opgetrokken, dan tot ongevaar twee voeten boven de grond, en voorts met zwalpen, of planken afgesloten voor een aanloop, maar niet vry voor een musquetschoot. *Slegte constitutie van ons Fort.*

De gardyn aan de Noord, ofte zee-kant, tusschen de zelve Noord-West-Rivierpunt, en de Noord-Oost-zee-punt, was opgeworpen van aarde, 9 voeten hoog, en 7 voeten dik, zonder borstweering, en de gemelte Noord-Oost-zee-punt mede nog niet hooger als de gardyn, ofte 9 voeten, hebbende eensdeels een pallissade borstwering, en een houten dak, om voor den regen bevryd te zyn; na de stads ofte de Zuid-zyde verstrekte het oude huis Nassauw mede voor de gardyn, even als aan de West-zyde langs de Rivier het bovengemelte nieuwe huis Mauritius, makende beide alzoo een winkelhaak; en aan de Oost-zyde waren behalven de Kat, die het Zuidelykst na de stad stond, en de Zuid-Oost-punt maakte, nog twee bolwerkjes met pallissaden aan malkanderen gesloten:

 ook

ook was de geprojecteerde punt aan de Z. W. zyde tegen de gemelte huizen Mauritius en Nassauw, nog niet begonnen, en alleen maar de plaats met bamboezen omof afgezet. Aan metaal of yzer kanon ontbrak het niet, zoo dat onze werken daar van wel voorzien wierden.

En gebrek aan buskruit.

Maar de meeste zwarigheid was de kleene en sobere voorraad van buskruit op alle de schepen, en ook aan land. Deze dag, zynde den 23 September 1618, en op een Zondag, liet de Gouverneur Generaal Koen vergadering beleggen, en deed daar in de navolgende voorstelling, dat men als nu moest besluiten onze logie tot Jakatra, zoo als ze versterkt was, te behouden, ofte te verlaten, en zoo die begeerden te behouden, dat dan noodzakelyk ruimte moesten maken, en 't werk in en aan de Engelze logie verhinderen, of dat anders alle het onze te gronde zoude werden geschoten. Hier op wierd dan eenparig vastgesteld de plaatze niet te verlaten, maar na vermogen alle geweld af te keeren; dat men derhalven de Engelzen eerst zoude verzoeken, dat ze hun werken, tegens 't gene wy tot onze defensie moesten doen, wilden nalaten, en ons niet noodzaken, ofte dwingen, om met andere middelen daar in te voorzien, en dat men wyders, zoo haast de wint daar toe dienstig was, alle de verlaten huizen van de Chineezen en Javanen, rondom de onze staande, in brand zoude steken, om daar door zelf in geen verlegentheid te raken.

In Rade besloten 't versterken der Engelzen, en der Javanen te verhinderen.

De Engelzen dit genomen besluit, en het gemelte verzoek uit de mond van onze gecommitteerdens gehoort hebbende, gaven aan de zelven in't eerste tot antwoord, dat zy geen werken maakten, maar dat het de Koning van Jakatra zelfs dede, ofte liet doen; dog daar na zeiden zy rond uit, dat ze mede tot hun defensie maakten, 't gene gemaakt wierd, en zulks niet begeerden na te laten. De zaak nu klaar genoeg blykende, en geen uitstel konnende lyden, wierden al met eenen de Engelze werken, aan en in hunne logie, met geweld aangetast, alles gewapender-hand ingenomen, om verre geworpen, en verbrand, gelyk mede de huizen, rondom ons Fort staande. Maar zeker bolwerk, door de Engelzen, of Javanen op de hoek van de Rivier aan de West-zyde begonnen, en het welke volgens order, mede had moeten geslegt worden, was nog blyven staan, het zy door verzuim van de onzen, of dat de brand of rook hen zulks had verhinderd. Deze attacque, waar in aen wederzyden het grof kanon niet stil stond, quam de onzen te staan op 11 dooden, en 12 gequetsten, meest zwarten, of Inlanders; dog het verlies by den vyand geleden, bleef onbekent. De nieuwe schootvrye battery, die wy hier voor gezegt hebben, dat aan, of in de Engelze logie wierd opgetrokken, bevonden de onzen gemaakt te zyn van hun oude kabeltouwen, dat al een aardige, dog voor ons een quade inventie was.

Verlies van onze kant.

'S Daags daar aan den 24 December, wierd op nieuws van wederzyden geweldig gekanonneert. De Koning van Jakatra nu al het Engelze geschut, benevens hunne Constapels, en Boschieters te hulp gekregen hebbende, verschoten de onzen dien dag het vierde part van al hun kruit, dog niet vrugteloos, nadien daar mede eenige stukken geschut van den vyand, daar ze ons wel het meest quaat uit deden, reddeloos, en hun te ontbruik wierden gemaakt.

Werd w[...] derzyds [...] gekanon[...]neert.

Den 25 December deden de onzen met 30 Soldaten weder een aanval op het bovengemelte nog staande gebleven bolwerk aan de Westhoek der Rivier, en zy kregen den vyand in 't eerst wel aan 't wyken, dog de voorste van hun volgende makkers (die weder te rug keerden en schandelyk de vlugt namen) geen hulpe nog bystand krygende, moesten mede wyken, agterlatende vier dooden, en daar onder een Luitenant, wiens hooft, in 't gezigt van de onzen, door de Javanen op een masthout, of hooge pallissade, wierd ten toon gesteld; en hoewel van 's vyands zyde maar gezegt wierd, mede omtrent 20 persoonen waren gesneuvelt, zoo had des niet te min onze confuse te rugkeering, en mislukte aanslag hun de moed zoodanig doen aangroeyen, dat ze zich niet ontzagen in 't Chineeze quartier op nieuw nog een batterye op te werpen, digt aan, of onder het meergemelte oude of eerste huis Nassauw.

Doen e[...] uitval.

Ondertusschen zaten de onzen mede niet stil, maar versterkten zich, zoo wel van binnen als van buiten, met alles wat doenlyk, en tot dien einde by te brengen was, gebruikende in plaats van borstweringen, en om voor den vyand niet geheel bloot te staan, een party kostelyke Cormandelze kleeden en lywaten: want het liet zich aanzien, als of de Koning van Jakatra, geholpen door de Engelzen, vast gestelt had, nog dat jaar 1618, 't welk zoo na ten einde was gekomen, zyn voornemen tegen de onzen te zullen uitvoeren. De regeerende Pangerang tot Bantam, zich tot dus verre mede van de Engelzen gediend, en ons ten principalen al dit quaat en erg spel gebrouwen hebbende, zogt nu weder de goede man te spelen, en liet den Koopman Abraham van Uffelen aandienen, of waarschouwen, hoe het zeker was, dat de Engelzen, als mede die van Jakatra, de onzen aldaar met geweld zouden aantasten, onder belasting van het zelve met den eersten den Gouverneur Generaal over te schryven, ten einde de zelve wel op zyn hoede mogt wezen, dog men moet gelooven

List[...] vein[...] van [...] Pan[...] tege[...] onz[...]

dat

dat deze waarschouwinge door hem gedaan wierd op een tyd, dat hy hoopte of vertrouwde de zaak al verricht zoude zyn geweest, of immers dat de Koopman van Uffelen geen gelegentheid zoude hebben, om daar van aan den Gouverneur Generaal tot Jakatra berigt te geven, dewyl de Bantammers hunne praauwen ophielden, en niet toe lieten, dat door hun een vaartuig mogte afgezonden werden. Zoo haast de Engelzen verstonden, hoedanig het tot Jakatra was afgeloopen, en dat de onzen aldaar hunne plaatze en gemaakte werken hadden vermeestert, begonnen zy geweldig te raazen en te tieren; begeerende dat de regeerende Pangerang hun licentie zoude geven, om aldaar onze wooningen en huizen mede te mogen afloopen, maar hy daar toe geenzins willende verstaan, verklaarden zy evenwel voornemens te zyn, zulx te zullen doen, gelyk ze dan ook tot dien einde al driemaal op weg waren geweest, maar de Pangerang liet de onzen en hunne wooningen bewaren, in schyn als of hy hun zeer genegen en gunstig was, daar nogtans zyn boosheid voor al de wereld zoo klaar quam te blyken, en uit alle omstandigheden moest vastgesteld worden, dat den onzen het meeste quaad van hem voortquam, en hy den Koning van Jakatra genoegzaam gedrongen en gedwongen had, om tegen ons geweld te gebruiken, den zelven ook in alles adsisterende, op dat onze gemaakte werken tot Jakatra, geen nieuw Malakka mogten worden, gelyk ze reeds al by den Koning van Tsjeribon zoo wierden genaamt.

De Gouverneur Generaal Koen, nu zekere tyding bekomen hebbende, hoe de Engelzen, met hun scheeps-magt opkomende, voornemens waren de onzen aan te tasten, gaf den Raad in bedenken, wat men ten dienste van de E. Maatschappy in dezen nood en zwarigheid zoude dienen te doen: de meeste stemmen gaven voor, om de voornaamste goederen, het geld en volk in onze schepen te bergen, en de plaatze te verlaten; dewyl zy bedugt waren, dat het buskruit niet lang zoude konnen strekken, en dat de Rivier mogte verleid, mitsgaders onze versterkte logie daar door van het versse water afgesneden werden; anderzins oordeelden zy de zelve nu ter defensie redelyk sterk; dog alzoo de Gouverneur Generaal en andere tot zoo een subite verlatinge niet wel konden besluiten, en dat 'er ook geen gelegentheid was, om onze goederen af te schepen, vermits de Rivier met paalwerk was toegestopt, behalven dat ook meest alle onze schepen nog aan 't Eiland Onrust lagen, wierd het besluit nog wat uitgestelt, en ondertusschen last afgezonden, dat gemelte onze schepen van daar op de Reede voor Jakatra zouden komen, dewyl gevreest wierd, of de Engelzen die aan 't voornoemde Eiland niet wel met meer voordeel mogten komen aan te tasten, of door hunne branders te vernielen, gelyk ze zouden hebben konnen doen: ook wierden al met een eenige palen daar de Rivier, als gezegt is, mede gestopt was, onder des vyands bolwerk, uitgerukt, en alzoo een doortogt ofte opening gemaakt.

De Rivier weder geopent.

Onze schepen nu den 29 December van 't Eiland Onrust voor Jakatra ter Reede gekomen wezende, en zulx met zoodanigen haast, dat ze aldaar hadden moeten laten leggen en staan ontrent 20 ankers, 200 zwalpen, en 8 stukken kanon; zoo wierd besloten 's anderen daags een generale togt te doen op het bolwerk aan de West-hoek der Rivier, om alzoo de mond van de zelve weder geheel open en veil te krygen; maar terwyle de Raad bezig was om te overleggen, hoe men allerbest den aanslag zoude in 't werk stellen, en uitvoeren, kreegen zy mede elf Engelze schepen in 't gezigt, zoo dat daar door 't voorsz. besluit quam te vervallen, en terstond weder goedgevonden wierd, alzoo 'er geen andere tyd, nog uitkomst was, dat de Gouverneur Generaal zich, ten spoedigsten doenlyk, na onze schepen zoude begeven, en daar mede de Engelzen te gemoet loopen, gelyk zyn Ed. daar ook 's nagts in allerhaast van land afstak, latende tot Jakatra in onze versterkte logie als Gezaghebber den E. Pieter van den Broeke, de welke met de Heer Gouverneur Generaal Gerrit Reinst A°. 1613. in qualiteit van Opperkoopman na Indiën vertrokken zynde, de E. Maatschappy nu al ruim vyf jaren had gedient. Ook bleven daar by hem,

Op de vertooning der Engelze vloot, begeeft zich de Heer Generaal scheep.

Evert Harmenze, Opperkoopman.
Adriaan Jacobszoon Hulzebos, Predikant.
Jan van Gorcum, Kapitein.
Abraham Stryker, Luitenant.
Henricus de Haan, Doctor.
Josef Natelaar.
Pieter van Ray, Onderkoopman.

Notitie der gene, die in 't Fort bleven.

Voorts 65 zoo mindere Officieren, als ambagtsluiden, 15 Constapels, en Bosschieters, 70 Soldaten, 25 Japanders, 16 Chineezen, 70 andere Inlanders, of zwarten, 70 of 80 jongens, en 30 of 40 vrouwen, te zamen ontrent de 400 zielen.

Omtrent 400 zielen.

Van voorraad en andere noodwendigheden, waren zy mede redelyk wel voorzien, uitgezondert van buskruit, dat wel de meeste bekommering veroorzaakte, en boven dien wierd ook, als boven gezegt is, gevreest, dat de Rivier wel door de Javanen mogte verleid, en hun daar door het versch water afgesneden worden.

Op den 31 December 1718, voor zonnen opgang, vertrok de Heer Gouverneur Generaal Koen met 7 schepen van Jakatra's

De Heer Generaal vertrekt met zeven

tra's Reede, te weten, de Oude Zon, 't Wapen van Amsterdam, Delf, de goude Leeuw, den Engel, de Valk, en de Jager, stellende Noordwaart aan zyn cours na de Engelze vloot, die elf schepen sterk zynde (daar onder gerekent het voornoemde van ons genomen schip de zwarte Leeuw) 's namiddags met de zeewind insgelyks op onze vloot afquam, en daar na ook ontrent een kanon-schoot boven wint van de zelve ten anker, als wanneer terstond een van hunne trompetters, die de Nederlandze taal sprak, met een schuit onze geheele vloot uit de naam van den Engelzen Zeevoogd quam opeisschen, onder dreigement, dat, by weigering, met geweld daar toe zouden gedwongen worden; dog daar en tegen weder met beloften, indien het goedwillig opgaven, dat dan alle de soldy van het volk volkomen zoude worden betaalt, behalven de genieting van vryheid, en goed tractement. Waar op de Gouverneur Generaal Koen liet antwoorden, dat ingevalle hem ons schip de zwarte Leeuw, met zyn volle lading, niet wierd weder gegeven, hy dan genoodzaakt zoude wezen zich daar van te revengeren, en geweld met geweld tegen te gaan, en daar mede keerde de gemelte Trompetter, na dat hy een meenigte van vuile scheldwoorden had uitgebraakt, weder na de Engelze vloot: en zoo eindigde ook met een het jaar 1618.

schepen de Engelze vloot te gemoet.

En werd door de Engelzen opgeeischt.

Zyn Edelheids antwoord.

Waar na op den eersten dag van 't jaar 1619, de Heer Gouverneur Generaal met een chaloep van Jamby tyding ontfing, dat de onzen en de Engelzen aldaar met malkanderen in gevegt waren geweest, en dat 'er een Engels Koopman was dood gebleven, en daar tegen van de onzen een Bottelier, en een Inlander, voorts dat ons schip de Berger-boot, op den 26 December 1618 van Jambi na Jakatra vertrokken zynde, de twee Engelze schepen, die daar voor de Rivier op hem gepast hadden, nog gelukkig was ontsnapt, en alzoo de Heer Gouverneur Generaal Koen 's avonds te voren om de Noordwest een schip in het gezicht had gekregen, en nu wel gissen konde, dat het de gemelte Berger-boot moeste zyn, ligten de onzen 's morgens vroeg hun ankers, en liepen, om het aankomende schip te behouden, en tot dien einde boven wind te geraken, dwars op de gerangeerde Engelze vloot aan, waar door vyf der zelve schepen, die boven wind lagen, en niet wisten wat de onzen voor hadden, hun kabeltouwen afkapten, de ankers staan lieten, en afweken tot by hunne zes andere schepen, zoo dat de onzen als toen de wind ofte de loef wonnen, en des anderen daags morgens den 2 January wat verder zee-waard in liepen, om het bovengemelte schip de Berger-boot, dat ze door de Engelze vloot heen zagen, buiten der zelve magt te houden.

Het schip de Berger-boot,

Komt in 't gezigt van onze vloot.

Alle de Engelze schepen, die nu weder boven wind geraakt waren, ligten mede hun ankers, quamen op de onzen af, en, wat genadert zynde, begonnen eerst met scherp op de onzen los te branden, dog kregen terstond op de zelve wyze duidelyk antwoord, en daar mede nam het gevegt een aanvang, het welk duurde over de zeven glazen, ofte ontrent 4 uuren lang, en dat met zeer grooten moed van de onzen, de welke daar in bequamen 7 dooden, en 15 gequetsten, dog daar over veel minder bedroeft en ontsteld waren, als over de bevindinge, dat ze in die korten tyd wel een derde part van hun kruit hadden verschooten; dan na dien de Engelze schepen mede zeer wel getroffen waren, zoo wierd ook vastgesteld, dat ze al vry wat schade geleden, als mede veel volk verloren moeten hebben.

Die in vegt met Engelz raakt.

Het bovengemelte schip de Berger-boot, ziende dit gevegt van verre, zette het zoo regt, als hy konde, op onze vloot aan, en quam tegen den avond daar in en by, zynde alzoo de Engelzen ontjaagt, en genoegzaam als uit den brand gehaalt, maar hunne scheeps-boot, die ze met 14 mannen, twee dagen te voren voor uit gezonden hadden, om de kust te ontdekken, liep ongelukkig in de klem, en raakte met het volk in handen van den vyand.

's Avonds liepen zoo wel de Engelzen, als onze schepen, na de wal, en quamen niet heel verre van malkander onder eene der Eilanden, buiten het gezicht, en de grenspaling van Jakatra, ten anker: waar na de Heer Gouverneur Generaal Koen des nagts den Raad liet vergaderen, om met den anderen te overleggen, wat hen nu vorder te doen stond; dog de advyzen waren zoo duister, en liepen zoo verward door malkanderen, dat men tot geen besluit konde komen: eenige waren van gevoelen, dat men de Engelzen met den dag weder behoorde aan te tasten, maar het gebrek van buskruit stiet deze stemming (die anders ongetwyffelt gevolgt, en in 't werk gesteld zoude zyn geworden) ten eenemaal om verre.

Over ginge de F Gou neur raal en R

's Anderen daags, zynde den 3 January, kregen de Engelzen nog drie van hunne schepen van Bantam, zoo dat zy nu 14 sterk waren, het welk de onzen den moed niet weinig deed zakken, en zynde den Raad op het ontbod van de Heer Gouverneur Generaal weder, ten einde als daags bevorens, by malkander gekomen, vielen 'er, behalven het gebrek van buskruit, nog te overwegen verscheide andere zwarigheden, de welke 't aantasten van de Engelzen mede ten eenemaal schenen tegen te zyn, namentlyk, gebrek van volk, de reddeloosheid der schepen, hun ryke en kostelyke ladinge, en dat daar mede, tegen zoo veele van den vyand, na alle gedag-

De E ze vl met drie pen sterk

dagten, geen voordeel te behalen zoude wezen, zulx daar op, voor af, wierd vastgesteld; weder na de Reede voor Jakatra te loopen, om met de onzen aldaar het bovenstaande in nader overweging te nemen. De ankers wierden dan weder gelicht, dewyl de Engelzen al onder zeil waren, om, na het scheen, de onzen weder aan te tasten, maar ziende dat ze op Jakatra aan zetten, bleven zy hunne komende drie schepen een weinig tyds in wagten, en volgden de onzen zeer kort agter aan, zynde nu 14 schepen sterk.

De Heer Gouverneur Generaal Koen, binnen de Eilanden van Jakatra gekomen wezende, liet wederom den Raad by malkanderen komen, om te zien waar men 't best zoude cours zetten; dog als de zaak in overweging gelegt was, wierd het ankeren glad afgestemt, en geoordeeld, dat een besluit, om met de schepen zoo dryvende, of zeilende, na Amboina te loopen, en aldaar onze magt by een te verzamelen, veel dienstiger en heilzamer zoude wezen, dan den geheelen staat der E. Maatschappy aan een hagchelyken zee-slag te wagen, te meer, om dat men, wanneer de kleene voorraad van kruit verschoten was, noodzakelyk zoude moeten vervallen in handen van de Engelzen, en daar door komen te veroorzaken een onnoemelyke schade, en een nederlage, die men bezwaarlyk weder zoude konnen herstellen, en te boven komen. Hier quam nog by, dat de Engelze schepen beter bemand, en bezeilt waren, als de onzen, dat wy de onzen tot Jakatra geen meer hulp konden toebrengen, en dat 'er ook geen tyd was, om hun advys van land te doen afhalen, dat zy van volk, en alle noodlykheden ter defensie vry wel voorzien waren, uitgezondert van buskruit; dog waar mede de schepen hen ook niet konden helpen, dat zy na 't vertrek van onze schepen na de Oostersche quartieren, indien hen de nood daar toe quam te dringen, ook een beter accoord, 't zy dan met de Engelzen, of den Koning van Jakatra, zouden konnen bedingen, alzoo de zelve zich wel konden verzekert houden, dat de onzen niet zouden nalaten met zoo veel magt, als ze konden by een krygen, ten spoedigsten weder te rug te keeren. Dat men alle de contanten en koopmanschappen, in onze schepen zynde, niet behoorde in zoo een ongelyken waagschaal te zetten; om te behouden het gelatene tot Jakatra, 't welk ten dien opzichte weinig was, dat het niet te verantwoorden zoude wezen het meerendeel van den Nederlandzen Staat in Indiën te pericliteren; om daar van te behouden een verbleven kleen gedeelte tot Jakatra voornoemt: nadien, wanneer onze bovengemelte schepen geslagen en verloren wierden, de Engelzen over al in Indien voor een langen tyd zouden hebben en konnen behouden het meesterschap ter zee, en waar op dan, als gezegt, zoude moeten volgen een onverzettelyke schade en nederlage, die de E. Maatschappy veele jaren zoude konnen onderhouden; maar tegens dit alles waren weer andere redenen, namentlyk, of men dan het volk, geld, en goederen tot Jakatra zoo schandelyk zoude mogen verlaten, en of men zoude mogen toestaan, dat de Engelzen zoo vervolgens weg namen, en hun meester maakten van alle onze schepen, die dagelyx, zoo uit het Vaderland, als verscheide gewesten van India, in de Straat Sunda wierden verwagt, benevens meer andere, te dezer stoffe dienende, tegenwerpingen; dog 't belang van 't een en 't ander wel en met aandagt overwogen zynde, wierd eindelyk besloten, en vastgesteld, de steven na de Oost te wenden, en met de rykste schepen na Amboina te loopen, gelyk dan ook terstond geschiede, wezende de onzen nu nog versterkt met het Fregat Ceylon, twee dagen te voren van Succadana op Jakatra's Reede ten anker gekomen zynde, dog met het welke de Koopman Jacques le Febre door den Heer Gouverneur Generaal geordonneert wierd zich te moeten onthouden omtrent het West-einde, ofte de mond van de Straat Sunda voornoemt, om aldaar te kruissen op onze schepen, die van verscheide Indische quartieren, als mede uit het Vaderland, wierden verwagt, om de zelve voor de Engelzen te waarschouwen, en kennisse te geven, van 't gene tusschen hen en ons was voorgevallen, tot welken einde zyn Edelheid ook na Solor afvaardigde het schip de Jager, als mede na Bima om Ryst het schip de Berger-boot en na DJapan (een Landschap op Java's Oostkust) om partye andere provisien, vee, en ververssing, het schip de Valk.

En op dat de onzen in de versterkte logie tot Jakatra, als toen voorzien zynde met 40 stukken kanon, van de voornoemde genomen resolutie, en het vertrek der schepen niet onkundig mogten blyven, schreef de Heer Gouverneur Generaal Koen, al voortzeilende, een briefje aan den Commandeur Pieter van den Broeke, den zelven, mitsgaders de verdere Officieren en Raad-persoonen, daar by aanbevelende, om het tegen de vyanden zoo lang uit te houden, als het hun mogelyk zoude zyn; dog niet langer konnende, dat dan met de Engelzen, ofte den Koning van Jakatra zoude tragten een goed accoord te maken, en liever onze logie, punten en bolwerken overgeven aan de Engelzen, als aan den Koning van Jakatra, daar byvoegende een ernstige waarschouwinge, van wel op hoede te wezen, om onder schyn van vriendschap niet verraden te werden.

Het opgemelte besluit werd aan de onzen op Jakatra bekent gemaakt.

De gemelte Commandeur van den Broek

dit

dit briefje nog op dien dag ontfangen hebbende, hield het zelve geheim, om zoo schielyk geen verslagentheid onder 't volk te veroorzaken, dewyl het aankomen van 18 Engelze schepen ter Reede voor Jakatra, en dat de onzen de zelven had moeten ruimen, hen al vry wat bekommerd hadde gemaakt. Des nagts zagen zy het schip de zwarte Leeuw, 't welk de Engelzen 19 dagen bevorens van ons genomen hadden, op Jakatra's Reede, by en onder gegemelte Engelsche vloot ten anker leggende, tot de kiel toe af branden; zoo gezegt wierd met zyn volle lading, en dat zulx ook by ongeluk zou toegekomen zyn; dog het heeft zyn bedenken of de Engelzen alvoorens de lading daar niet hadden uitgeligt, en door gebrek van volk, met het schip verlegen zynde geweest, het zelve niet tot een brander tegen ons zouden hebben gebruikt, indien wy stand gehouden hadden, en niet voor hun geweken waren.

Het schip de zwarte Leeuw verbrand.

De onzen op Jakatra ter zee door de Engelze vloot, en te land door de Javanen belegerd.

Het gebeurt zeer zelden, dat de menschen in nood zynde, malkander moeten dwingen tot hart te loopen, of met al hun magt en vermogen te arbeiden, en wel byzonderlyk, wanneer ze weten dat daar aan hangt de behoudenis van hun eigen leven, en 't welk ontrent het laatste, namentlyk den arbeid, tot hun versterking en defensie, aan de onzen die tot Jakatra gebleven waren, ook genoegzaam quam te blyken: want nadien zy nu door de Engelze schepen ter zee, en daar en boven met hulp en bystand van hun volk, te land door de Koning van Jakatra belegert waren, en niet tegenstaande zy, van 's vyands bolwerken met grof kanon beschoten wordende, gedwongen wierden daar op weder te antwoorden, zoo nam egter het werken zoo goeden voortgang, dat zoo wel de geprojecteerde, als de half gemaakte vier-hoekpunten, ofte bolwerken op den 13 January 1619 bezigtigt, en redelyk sterk geoordeelt, mitsgaders alle met nieuwe gemaakte vaandels beplant wierden, welke bravade onder de Jakatraze Javanen in de stad zulk een schrik veroorzaakte, dat de Koning de naastvolgende dag des avonds met een witte vaan aan de onzen af zond zyn Sjahbandars schryver, en hen door den zelven by een briefje liet bekent maken de genegentheid, die hy had, om met de Nederlanders in vrede te leven; 't gene hy des anderen daags, den 15 January, ook by een tweede briefje vernieuwde, met byvoeging, indien de onzen mede zoodanig gezint waren, dat ze dan eenigen van hun aan hem wilden afzenden, en daar tegen weder ontfangen zyne Ostagiers, gelyk de zelve dan ook niet lange daar na overquamen, in plaatze van den Opperkoopman Evert Hermanszoon, Doctor de Haan, en Josef Natelaar, die gecommitteerd waren, om met den Koning te spreken, en hun ook al met eenen tot dien einde na het Hof begaven; dog kort daar aan, weder te rug keerden met bescheid, dat de Koning nog tot treves, nog tot vrede, wilde verstaan, ten ware wy weder afbraken de Kat, en het nieuw gemaakte bolwerk, ongetwyffelt, om dat deze beide hem het meest in de weg stonden, en veel nadeel hadden toegebragt.

Welke laatste zoeken te accorderen.

Waar toe de Ostagiers werden gewisseld.

Nade... eenke... diesw...

Hy scheen zig evenwel dien nagt wat beter of nader bedagt te hebben, alzoo daags daar aan weder twee Ostagiers af zond, tot verzekering van den Eerw. Predikant, Adriaan Jacobszoon Hulzebos, den Opperkoopman Evert Harmenszoon, en Doctor de Haan, de welke, ten Hove gekomen zynde, hem bekend maakten, dat de onzen wel genegen waren het gepasseerde te vergeten, en te vergeven, voortaan met hem in vrede en vriendschap te leven, en het maken van verdere werken, tot de wederkomste van de Heer Gouverneur Generaal na te laten, indien de Koning zulks mede beliefde te doen, maar geenzins konden besluiten het bolwerk, en de Kat af te breken, dewyl ook de Engelzen ons groote redenen hadden gegeven, hen in 't minste niet te mogen betrouwen. En of schoon de Koning zich hier over zeer misnoegt en gestoort hield, konden de voornoemde onze Gezanten uit andere verhalen, en de begrooting van zyn geleden schade, klaar genoeg bemerken, dat hy met een goede somme gelds wel te vrede zoude konnen gesteld werden.

Daar wierd dan deze dag niet veel byzonders verrigt, en de onzen keerden weder na hunne logementen, gelyk mede de Javaanze Ostagiers na de hunne. Des anderen daags 's morgens den 17 January, quamen weder over, als Ostagiers, twee groote Javaanze Orangkays, en daar op gingen ook onze Gezanten mede voor de derde maal na den Koning, dog wierden onderweeg ontmoet, of gestut, door drie Engelzen, die hun voor Koopluiden uitgaven, en begeerden, dat de onzen zonder geweer, en voorts geblind zynde, zoo zouden geleid worden ter plaats daar de Koning met al zyn Adel, en ook eenige Grooten van Bantam, mitsgaders de Engelze Generaal, by malkanderen vergaderd waren; en als de onzen verklaarden tot zulx niet genegen te zyn, en ook met hun Engelzen, nog met hunnen Generaal, iets te doen hebben, zoo wilden zy onze Gecommitteerdens met kracht en geweld te lyf, smalende ook zeer vuil en vinnig op den Gouverneur Generaal Jan Pieterszoon Koen, den zelven te last leggende de oorzaak te zyn van dezen ontstanen oorlog; en dit liep zoo hoog, dat zy met de Javanen, die de onzen zogten te beschermen, zonder iets verrigt te hebben, weder na de logie moe-

moesten brengen, in questie geraakten, en ook tegen de zelve in 't geweer quamen; zynde nu, op hun magt ter zee, en het volk, dat ze daar van aan land gekregen hadden, zeer baldadig en stout geworden, en daarom konden de onzen geen anderen staat maken, als dat deze onderhandeling daar mede zou wezen afgebroken. Maar na de middag quamen de Javaanze Ostagiers al weder, en verzogten, dat onze Gecommitteerdens zich wilden vervoegen by des Konings broeder, den Temanggong, de welke zy zeiden, dat volkomen last en ordre had bekomen, om met de Nederlanders te contracteren.

De onzen dan derwaards gegaan, en by hem gekomen zynde, sprak hy mede van de groote schade, die zyn broeder, de Koning, van ons had geleden, en dat wy daar en boven, als hebbende op den 23 December des voorleden jaars, de Engelzen eerst aangetast, en daar door tegens de zelve in zyn land een oorlog begonnen, vervallen waren in een boete van 4000 realen, volgens 't verbond, 't welk hy voorgaf, dat bevoorens met de Heer Gouverneur Generaal zoude zyn gemaakt: daar op verders concluderende, dat wy, ingevalle niet van meninge waren het nieuwe bolwerk, en de Kat weder af te breken, den Koning behoorden toe te leggen een somme van 8000 realen: van welke laatste, ofte de geld-zaak, de onzen aannamen behoorlyk rapport te zullen doen, en aangaande die van de Engelzen, daar op gaven zy den Temanggong tot antwoord, dat wy, gelyk hem ten vollen bekend moeste zyn, niets hadden ondernomen, ofte in 't werk gesteld, dan 't gene, waar toe zy door den uittersten nood waren gedwongen geweest. Daar mede keerden zy weder na onze logie, die wy nu voortaan een Kasteel of Fortresse zullen noemen, om dat ze die gedaante had gekregen, en met vier bolwerken, als met een Kat was versterkt, hoewel daar aan nog al vry veel quam te ontbreeken.

ing
atra
ooo

De Commandeur Pieter van den Broek, den eisch van den Temanggong gehoord hebbende, liet terstond den Raad by malkander komen, en gaf den zelven in bedenken, dat wy nog in geen vier maanden uit de Oostersche gewesten eenige adsistentie hadden te verwagten, en het bezwaarlyk tegens het geweld der Javanen, door de Engelzen geadsisteert wordende, zoo lang zouden komen uit te houden, dat wy niet langer, als voor twee maanden, en dat nog ter naauwer nood, van versch water zouden konnen voorzien blyven, ingeval ons het halen van 't zelve, dat gevreest wierd, konde worden belet. Dat de sobere voorraad van buskruit mede niet heel lang zoude konnen strekken, ofte tegenhouden, en eindelyk dat wy met het koopen van de vrede, al quam ze ons wat dier te staan, zouden winnen een meerder verzekering voor ons volk en comptoir tot Bantam, en daar door ook nader gelegentheid krygen, om onze komende schepen, zoo uit het Vaderland, als van elders uit de Straat Sunda, voor de Engelzen te kunnen waarschouwen, enz. En wierd daar op al met een besloten en vastgesteld, den Koning van Jakatra met een somme gelds te vrede te stellen, 't welk men als toen voornam: mitsgaders daags 'er aan, den 18 January, by besluit confirmeerde, en onderteekende, op 6000 realen, waar van ook al ten zelven tyde (op dat het nog ergens na gelyken zoude) een dubbeld geschrift, by maniere van contract, wierd gemaakt, en door onze gecommitteerden ten Hove gebragt.

Waar op de onzen hem 6000 ryxdaalders toe leggen.

Maar dezen quamen met onverrigte zaken weder te rug, hebbende, nog den Koning, nog eenige van zyn Grooten, niet konnen te spreken komen voor 's anderen daags, den 19 January 1619, als wanneer zy weder ten Hove ontboden zynde, aldaar vonden den Koning, verzelt van zyn broeders, den voornoemden Temanggong, en de anderen, die een Mohhammedaans Priester was, benevens nog eenige Jakatraze Edellieden; dog geen Bantammers, of Engelzen.

De Koning, na dat het contract hem in 't Nederlands voorgelezen, en daar na ook in 't Maleits overgezet was, approbeerde het zelve met zyne ondertekening, en zond daar van het eene, onder geleide van veele zyner Grooten, of Orangkays, by de onzen in 't Kasteel, alwaar het dan mede ten overstaan van de zelven, en onder het opzetten ofte laten wajen van witte vrede-vanen, in 't openbaar wierd afgekondigt.

De Koning tekent het contract.

De blydschap van de onzen was groot, en die van de Javanen niet minder. Immers men moest zulx oordeelen uit hunne uitterlyke en meenigvuldige tekenen van vreugde, die ze onder het zenden van veele vrugten en andere kleenigheden tot geschenk aan de Commandeur, en die van zynen Raad, daar over quamen te betoonen, en het scheen, dat daar mede eenig deel aan wilde hebben een Javaanze Eenhoorn, of Rhinocer, de welke door de onzen van jongs of aan in de logie opgevoed, en eenigen tyd bevorens door gebrek van water, na buiten in het bosch gejaagt was: want de zelve quam op dezen dag mede weder binnen het Kasteel, zoo 't bleek, nog niet hebbende konnen vergeten zyn Nederlandze weldoenders, en de plaats, daar hem zoo goed onderhoud was aangedaan; en men moet zich nog des te meer daar over verwonderen, om dat de Rhinoceros geagt worden te zyn wel van de domste, of botste soort van beesten.

De vrede afgekondigt.

Maar wat zal men zeggen van den Koning van Jakatra, wiens gedagten mede zoo sterk op het Fort, of Kasteel speelden, dat hy zyn Sjahbandar aanstonds ook derwaards zond, om de onzen te ontlasten van de 5000 realen contant, en 1000 ryxdaalders aan lywaten, die hem by het voornoemde contract waren beloofd: en daar mede was het zelve op eenen dag ondertekend, afgekondigt, en van onze zyde genoegzaam voldaan, daar en tegen had de Koning van Jakatra daar by aan de onzen toegestaan, en geaccordeerd, dat zy het Fort, ofte Kasteel, zoodanig, als het was, en zonder daar aan meer te mogen timmeren, zouden behouden en bezitten, tot de wederkomste van den Heer Gouverneur Generaal, dat de Engelzen zoo na, als bevoorens was geschied, geen logie, of huizing aan het gemelte ons Fort zouden mogen bouwen, gelyk zulx mede niet zouden mogen doen de Chineezen en Javanen, op geen twintig vademen na buiten onze Pagger, en, dat wel het voornaamste was, de Koning had ook daar by beloofd, in alles te zullen onderhouden en nakomen het voorgaande contract, getekent by den Heer Gouverneur Generaal Pieter Both, en Gerrit Reinst, 't welk, als rakende de zaak ten principalen, niet ondienstig zal zyn hier agter te laten volgen, of invloeyen; en te meer, nadien daar by blykt, dat deze Koning Widiak Rama als toen aan de Nederlanders tot het dryven van hunnen vryen en onbekommerden handel, voor een somme van twaalf honderd Spaanze realen heeft verleent, of liever verkogt een plaatze in zyn land, groot 25 roeden, ofte 50 vademen in de lengte, en even zoo veel in de breedte, ofte ook wel grooter, indien zy zulx van nooden mogten hebben, om daar op, na hun believen, huizen, als hun zouden te passe komen, te bouwen, en daar en boven heeft hy Koning ook aangenomen de onzen daar in te zullen helpen en beschermen tegens allen aanval van vyanden, wie die ook zouden mogen wezen, en dat hy ook, tot voorkoming van brand, zoude laten afbreken alle daar ontrent staande huizen, zonder te gedoogen dat 'er weder eenige, ten ware in 't geheel van steen, wierden opgeboud; dat hy ook tot den handel in zyn land niet zoude toelaten eenige Portugeezen, of Spanjaarden, maar de zelve geheel daar uit weeren: waar tegen zich de Nederlanders weder hebben verbonden hem Koning van Jakatra, mitsgaders zyn landen en onderdanen, te helpen en beschermen tegens alle geweld en invasie te water en te land, de hem door de Spanjaarden, Portugeezen, of eenige andere vyanden, zoude mogen werden aangedaan, directelyk, of indirectelyk; gelyk dan ook wegens de maniere van den handel, die der tollen, en verdere geregtigheden, met de Koning zyn gemaakt zoodanige articulen en conditien, als by het voornoemde hier onder volgende accoort staan uitgedrukt; dog dient daar ontrent aangemerkt, dat het zelve allereerst is gemaakt in 't laatste van het jaar 1610, tusschen den Koning van Jakatra, en den E. Jacques l'Heremite de Jonge, en dat daar in voor ons schynt bedongen geweest te zyn, de tol-vryheid, van alle de in te koopen vivres, als Ryst, Arak, enz. want het blykt, dat de Heer Gouverneur Generaal Pieter Both, wanneer zyn Ed. in 't begin van 't volgende jaar 1611 met het schip 't Wapen van Amsterdam ter Reede van Jakatra was gekomen, om van daar voort na de Oostersche gewesten te vertrekken, dat artikel op het verzoek van de Koning heeft geroyeerd, en dat als toen het gemelte accoord ofte contract, weder verschreven zynde, door den Koning en den Gouverneur Generaal den 28 January des zelvigen jaars 1611, op nieuw is ondertekend: zynde daar na ook op den 21 December 1614 door den Heer Gouverneur Generaal Gerrit Reinst wat vermeerderd, mitsgaders daar by aan de Koning beloofd 800 realen jaarlyx voor de tollen der provisien, die door de onzen aldaar zouden werden ingekogt, enz. Luidende het gemelte contract en de ampliatie als wy in 't vervolg konnen zien.

DERDE HOOFDSTUK.

Accoord met de Heer Both, *of* l'Heremite, *en de Koning van Jakatra. En ten tyde van de Heer* Reinst *nog vermeerdert. 't Accoord der onzen in 't Fort Jakatra met dito Koning. Binnen drie dagen door hem verraderlyk gebroken, en den Commandeur* van den Broeke *met eenige der zynen schelmagtig gevangen, en mishandelt, en gedwongen de onzen in 't Fort tot overgave te ordonneeren. Die zich in postuur van verdediging stellen. En een nieuwen Commandeur verkiezen. Eisch en bod over het los-geld onzer gevangenen. De vyanden tragten den Commandeur* van den Broeke *te dwingen, om de onzen de overgave aan te raden; dog geeft de onzen moed, en word jammerlyk gebandelt. De Engelzen bieden verscheide voorwaarden aan. Die de onzen bewegen in onderhandeling te treden.*

Accoord en contract gemaakt by den Kapitein Jacques l'Heremite de Jonge, *uit den naam en van wegen de* Hoog Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlandze Provintien, *en zyn Princelyke Hoogheid*, Maurits de Nassauw enz. *ter eenre*, *en den Doorlugtigen* Widiak Rama, *Koning van* Jakatra, *ter andere zyde*, *en dat voor eeuwig na dezen.*

„ Eerstelyk zal de Koning voornoemt aan de onderzaten van de Heeren Staten voorsz. behoorlyke commissie hebbende in Jakatra verleenen vrye handelinge, en sterke woonplaatzen, daar hunne persoonen en goederen in goede bewaringe mogen zyn, om de welke te bouwen ons zal verleenen een plaatze gelegen in het Chineesche quartier, groot 50 vadem in de lengte; en zoo veel in de breedte, of grooter, indien zulx van noden hadden, voor welke voorsz. plaatze zullen betalen aan den Koning 1200 realen van agten, waar op hy ons zal laten timmeren na ons gelieven, en steene huizen laten bouwen zoo groot, en kleen, als ons zal te pas komen, welke huizen, persoonen, en goederen, hy ook zal gehouden wezen te helpen beschermen tegen allen aanval van vyanden, wie die ook zouden mogen wezen. Hier tegen zullen de voornoemde Hoog Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden gehouden zyn den voorsz. Koning van Jakatra, zyne onderdanen en landen te helpen beschermen tegen alle geweld en invasie te water, en te lande die hem door de Spanjaarden en Portugeezen of eenige andere vyanden, zoude mogen aangedaan werden, directelyk, of indirectelyk; maar indien de Koning buiten zyn land eenige oorlogen, ofte entreprise aanvaardde, zullen de voorsz. Hollanders hem niet gehouden zyn te adsisteren, nog eenig behulp te doen, te water, of te lande.

„ En op dat namaals op 't stuk van den handel, of koopmanschappen geen differentie valle, waar door vervremdinge van partyen zoude mogen ontstaan, zyn met malkanderen over een gekomen, en geaccordeert, als volgt.

„ Eerstelyk zal de Koning voorsz. genieten voor tol van den peper, die wy aldaar zoude mogen kopen en laden, 5 ten 100, de zelve taxerende gelyk ze kost, en van Bilibilian, en robbe-robbe van den zelve peper zal hy genieten 10 realen van agten van elke 100 zakken. De Sjahbandar zal genieten voor robbe-robbe van elke 100 zakken 2 realen van agten; van gelyken de schryvers van elke 100 zakken 2 realen, en de weger van elke 100 zakken een reaal, van alle andere na hare soort, als zandelhout, nooten, macis, nagelen, en andere diergelyke koopmanschappen, die de voorsz. Hollanders in Jakatra zouden mogen koopen, en in hunne schepen laden, zullen zy gehouden zyn te betalen aan den voorsz. Koning 5 ten honderd, en niet meer; wel verstaande, dat hier in niet zullen begrepen zyn, eenige Chineesche waren, als zyde, zyde-werken, porcelyn, en andere diergelyke; maar zullen de zelve, zonder eenige belastinge, vry mogen koopen en uitvoeren.

„ Verder zullen de voorsz. Hollanders, Zeelanders, enz. alle waaren, hoedanig die zouden mogen wezen, die met hunne Schepen, Jagten, Jonken, ofte anderzints aanbrengen, hier vermogen te lossen, en wederom naar hun believen te laden en uitvoeren, ofte verkoopen, zonder de zelve eenigzins met eenige tollen ofte andere bezwaarnissen te belasten.

„ Zullen ook vermogen op alle des Konings landen en Eilanden, hier ontrent, hout te houwen, en te laten houwen, tot bouwinge van schepen, en anderzins, daar toe het zelve zouden mogen van doen hebben, zonder verhindering ofte geweld.

„ En of 't geviel, dat 'er iemand van 't volk van de Hollanders, 't zy witten, of zwarten, om eenig moedwillig feyt, of misdaad, weg liep, zal de Koning voorsz. gehouden zyn die wederom te leveren, om de zelve na behooren te mogen straffen, het welk ook de voorsz. Hollanders zullen gehouden wezen te doen, ingevalle iemand van des Konings volk by de voorsz. Hollanders vlugtte.

„ En op dat 'er door maaninge van schulden geen differentie valle, zullen de voorsz. Hollanders eenige goederen aan Chineezen, of Javanen willende verkoopen, by dag het zelve moeten doen, en laten geschieden met voorweten van de Sjahbandar, op dat 'er geen quade schulden gemaakt worden, en op dat, ingevalle eenige onder de hand quaad worden, de voorsz. Koning ons aan onze betaling mag helpen.

„ Ingevalle daar ook iemand ware 't zy Javanen, Chineezen, of andere Natien,

„ die de Hollanders in eenige zaken ver-
„ ongelykten, zal de Koning gehouden
„ zyn ons aan ons regt te helpen, en de
„ misdadigen te ſtraffen, en ingeval ie-
„ mand van de Hollanders eenige overlaſt
„ aan de Javanen ofte iemand anders de-
„ den, zullen de zelve van gelyken dade-
„ lyk geapprehendeert, en naar hun fout
„ geſtraft werden.

„ Ook zal de Koning niet vermogen
„ eenige Portugeezen, of Spanjaarden toe
„ te laten in zyn land eenige handelinge,
„ maar de zelve geheel daar uit weeren.

„ Alle welke boven gemelte Artikelen
„ wy ondergeſchreven bekennen met mal-
„ kanderen gecontracteert te hebben, en
„ beloven van weerzyden, die nu en ten
„ eeuwigen dage onverbrekelyk te on-
„ derhouden. In kenniſſe der waarheid
„ hebben dit met ons gewoonlyk handte-
„ ken ondertekend. In Jakatra den 28
„ January 1611.

Onderſtont en was getekent.

WISIA GARAMA.
of
WIDIAK RAMA.
en
PIETER BOTH.

Appendix tot het contract in de jaren 1610 *en* 1611 *met de Koning van* Jakatra *gemaakt.*

En ten tyde van de Heer Reynſt vermeerderd.

„ VOort om af te maken de pretenſien
„ van tollen, die zyn Majeſteit van
„ Jakatra ſuſtineert hem te competeren o-
„ ver den Arak en andere waaren, die al-
„ hier tot Jakatra worden gekogt, of van
„ andere quartieren gebragt, is geaccor-
„ deert tuſſchen den Heer Gouverneur Ge-
„ neraal Reinſt, en de Sjahbandar, uit
„ de naam van zyn Majeſteit voornoemt,
„ daar voor van de Hollanders jaarlyx zal
„ ontfangen en genieten 800 realen van
„ agten, dies zullen de voorſz. Hollan-
„ ders vry zyn van verdere tollen, impo-
„ ſitien, en andere zwarigheden, hoeda-
„ nig die ook zouden mogen zyn over den
„ arak, ryſt, boonen, Chineeſche en
„ andere waren en koopmanſchappen, die
„ hier zouden mogen gekogt worden, ook
„ mede vryelyk alhier mogen laden en
„ ontladen alle ſchepen, komende uit het
„ Vaderland, van de Kuſt, van Choro-
„ mandel, Atsjien, Johor, Patani, en de
„ Eilanden der Moluccos, Banda, Am-
„ boina, Solor, en andere quartieren van
„ India, geen uitgezonderd, zonder van
„ waaren, die zy uit de voorſz. quartie-
„ ren zouden mogen brengen, en alhier
„ loſſen, en weder laden, ofte verkoopen,
„ eenige tollen of laſten, en andere zwa-
„ righeden, te betalen, hoedanig die ook
„ zouden mogen geimagineert werden, uit-
„ gezonderd de ſpeceryen, en het zandel-
„ hout, dat de Hollanders hier tot Jakatra
„ zouden mogen koopen, daar vooren de
„ voorſz. Hollanders betalen zullen vyf
„ ten honderd, als hier vooren in 't con-
„ tract begrepen ſtaat, wel verſtaande,
„ dat de Koning van Jakatra voorſz. het
„ gene bevorens verhaalt is, zal aggreë-
„ ren. Aldus gedaan in de Logie tot Ja-
„ katra, ter preſentie van Anachoda Wat-
„ ting, Chinees, op den 21 December
„ 1614, en heeft de Koning verzogt dat
„ dit zelve contract van de 800 realen
„ zoude luiden in te gaan om jaarlyx te be-
„ talen primo January 1615. De maand
„ word by hun genaamd Boelanhadji

„ En om voor te komen perykelen van
„ brand, zal zyn Majeſteit af doen bre-
„ ken alle de huizen in 't Chinees quar-
„ tier, die ontrent de Logie ſtaan, tot het
„ Riviertjen toe, en niet gedogen dat 'er
„ van iemand eenige gebouwt werden,
„ ten ware van ſteen, van 't onderſte ten
„ dak toe incluis.

Was getekent

G. REYNST.

Hier voor hebben wy gezegt, dat de Koning van Jakatra, voor de genieting van 6000 realen, aan de onzen beloofd had een vredige en geruſte bezitting van de plaatze, de welke hy hun in zyn land had verkogt, en vergunt, en de welke zy niet alleen tegen de verraderyen van die van Bantam, en de vyandelyke aanſlagen der Engelzen, maar ook zelve tegen de quade voornemens van hem en de zynen, genoodzaakt waren geweeſt zoodanig te verſterken, dat ze nu konde dragen den naam van een Fort of Kaſteel, dog dat deze zyne belofte niet langer zoude duuren, als tot de wederkomſte van den Gouverneur Generaal uit de Ooſterſche geweſten, alles omſtandiger blykende uit het gene daar van by geſchrifte opgeſteld, en door hem ondertekend was, luidende als volgt.

Accoord gemaakt tuſſchen den Koning van Jakatra, *en* Pieter van den Broeke, *Commandeur.*

Accoord der ... in 't F... Jakatra met d... Konin...

„ NIeuw accoord en beſtand gemaakt
„ met den Koning van Jakatra, ge-
„ naamd Widiak Rama, ter eenre, en
„ Pieter van den Broeke, Commandeur,
„ ter andere zyde, wegen den voorgaan-
„ de oorlog tuſſchen hem, en de genera-
„ le

„ le vereenigde Oost-Indische Maatschap-
„ py gerezen, in ordre als volgt.

„ Eerstelyk zal de Koning voorsz. beloven het voorgaande contract by de Generaal Pieter Both, en Gerrit Reynst getekend, in alles te onderhouden en na te komen, als voor dezen geschied is.

„ Ten tweeden zal de Koning gehouden wezen te gedoogen, dat ons Fort ('t welk hy zegt tegens de voorgaande contracten getimmerd te zyn) in effect als het nu tegenwoordig is, zal blyven staan tot de komste van den Heer Generaal, zonder door ons in dien tyd daar aan iets meer te timmeren.

„ Ten derden, niet toestaan dat de Engelzen huizinge ofte Logie, zoo na aan ons Fort zullen bouwen, als voor dezen geweest is, om alle ongeneugten voor te komen.

„ Ten vierden, dat'er op 20 vadem buiten onze Pagger geen huizen van Chineezen of Javanen mogen gebouwt worden. Om welke voor verhaalde punten, als 't geen de Koning verder pretendeert, men hem betalen zal eens voor al de somma van 6000 realen van agten, te weten, 5000 in contant, en 1000 in kleeden, waar mede hy belooft alle voorgaande questien dood, en ter neder geleit zullen zyn.

„ Alle welke bovengenoemde Artikelen wy ondergeschreven bekennen met malkanderen gecontracteerd te hebben, en beloven die van wederzyden nu en tot allen tyde, onverbrekelyk te onderhouden, in kennisse der waarheid, hebben dit met onze gewoonlyke handtekeninge ondertekend in 't Fort Jakatra den 19 January 1619. was getekend by den Commandeur en alle de Raadspersoonen, waar onder eenige Javaanze letteren stonden, zynde de naam van de Koning van Jakatra, WIDIAK RAMA, of WISIA GARAMA.

Maar dat deze valsche en trouwlooze Koning geenzins van meeninge is geweest de onzen tot de wederkomste van den Heer Gouverneur Generaal Jan Pieterszoon Koen in rust en vrede te laten, heeft niet lang daar na genoegzaam komen te blyken.

De Javanen zoo wel, als meest alle hier omtrent woonende Indianen, overtreffen de Europeërs, en voornamentlyk de Nederlanders, zeer verre in loosheid, om hun boosheid en quaad voornemen tegen iemand, onder schyn van genegentheid en vriendschap, te verbergen, en daar in betoonde de Koning van Jakatra, dat hy mede geen van de minsten, maar veel eer een van de schranderften was: want niet meer als drie dagen na 't sluiten van de vrede, ofte op den 22 January 1619, liet hy door eenige zyner Grooten, zeer ernstig verzoeken, dat het den Commandeur van den Broeke dog mogte believen by hem te gast te komen, en dan voorts de Rivier op uit speelen te varen, om daar mede de vrede en vriendschap nader te bevestigen, en het gemeene volk, dat hy voorgaf dat anders nog lang beschroomt zou blyven, in vaster vertrouwen te brengen, en 't eene maal gerust te stellen; en hoewel de onzen nu al hadden behooren geleert te zyn, al het schoon en listig spreken van deze boosaardige en moorddadige menschen verdagt te houden, en hun daar voor te hoeden, lieten zy zich egter nog bedriegen, en, over het gemelte verzoek vergadert zynde, besloten met malkanderen, uitgezonderd de Eerw. Predikant, Adriaan Jacobszoon Hulzebos, die daar tegen was, en 'er niet toe konde verstaan, dat de Commandeur Pieter van den Broeke, den Koning daar in zoude te wille zyn, gelyk de zelve zich dan ook al met eenen, verzien van een goed geschenk, en verzelt door Doctor de Haan, vyf militairen, benevens een Inlandzen jongen, na het Hof begaf; maar het was hun allen een droevig te gast gaan, en speelen varen; want nauwelyx daar gekomen, en nedergezeten zynde, wierd hen het geschenk voor eerst afgenomen, en zy zelve daar na geweldig overvallen, gestooten, geslagen, de kleederen van 't lyf gescheurt, naakt, in de slyk geworpen, en zoo iemand op zag, met voeten in 't aangezicht getrapt, mitsgaders zoo kort en vast gekneveld, dat zy hun handen niet aan de mond konden brengen: en zoo compareerden zy voor den Koning, en den Engelzen Generaal, dewelke dit feest aldus hadden doen aanrichten: en als deze van te zien hun wel voldaan en verzadigt vonden, wierden de onzen alle op eenerlei wyze, aan handen en voeten in een blok gesloten, zynde de negende man daar nog by gekomen, te weten, de Bottelier, de welke met een party geld, om vee en hoenderen te koopen, door de Javanen was uitgelokt, en door de zelven, na dat ze hem daar van beroofd, of uitgeplunderd hadden, met een touw om de beenen, door slyk en drek, mede na 't Hof gesleept. Wyders wierd de Commandeur, zoo zittende, met blooте krissen gedreigt, en gedwongen een brief aan de onzen in 't Fort te schryven, en hen daar by te belasten, het zelve terstond over te geven, of dat zy anders alle dood geslagen zouden worden, en of schoon de Commandeur verklaarde, dat hy nu niet meer over die van 't Fort had te zeggen,

Binnen drie dagen door hem verraderlyk verbroken.

En de Commandeur van den Broeke met eenige der zyne schelmagtig gevangen en mishandeld.

En gedwongen de onzen in 't Fort tot de overgave te ordonneren.

gen, en de Nederlanders volgens hunne krygswetten, geen gehoorzaamheid schuldig waren aan een, die daar buiten, veel min aan een die gevangen was, en dat hy ook zelve, wanneer mede een Raadspersoon ware, zyn Commandeurs ordre in diergelyken geval niet zoude konnen nakomen, zonder daar over de straffe des doods onderworpen te zyn, zoo moest hy evenwel den begeerden brief schryven, en den zelven door een lyf-eigen van den Koopman Kornelis Houtbraken, die daags te voren van Bantam aldaar aangekomen was, tot de onzen in 't Kasteel afzenden, zynde deze Houtbraken expres door den Pangerang van Bantam afgezonden, om met den Koning van Jakatra 't een en 't ander te verhandelen, en zoo wierd hy geconsidereert als een onzydig persoon, en niet gelyk die van 't Kasteel tot Jakatra, als een vyand aangezien, hoedanigen onderscheid te maken, de Engelzen aan de Javanen nu ongetwyfeld al hadden geleerd; en nadien aan hem Houtbraken ook nog dien zelven avond, op zyn verzoek, wierd toegestaan den gevangen Commandeur Pieter van den Broeke te mogen spreeken, vonden zy met malkanderen goed, dat Houtbraken terstond weder na Bantam zoude vertrekken, niet alleen om aan den regeerende Pangerang aldaar bekent te maken, den toestand van onze zaken tot Jakatra, maar ook den zelven, onder belofte van erkentenisse, en een goede vergelding, te verzoeken, dat door zyn vermogen wilde bewerken de verlossing van den Commandeur uit zyne gevangenisse, en verder vertrek na Bantam, om aldaar te blyven tot de wederkomste van den Gouverneur Generaal, enz.

Wanneer nu de onzen in het Kasteel tot Jakatra tyding hadden ontfangen, van hunnen zoo deerlyk mishandelden Commandeur, waren zy daar over zeer verslagen en bedroeft, slooten de poorten toe, bragten een party lywaat, of kleeden-pakken op de bolwerken, om aldaar te dienen tot borstweeringen, en verkooren weder by provisie een nieuwen Commandeur, namentlyk, den Onderkoopman Pieter van Ray, die zy oordeelden daar toe de bequaamste te zyn. 's Anderen daags den 23 January kreeg de

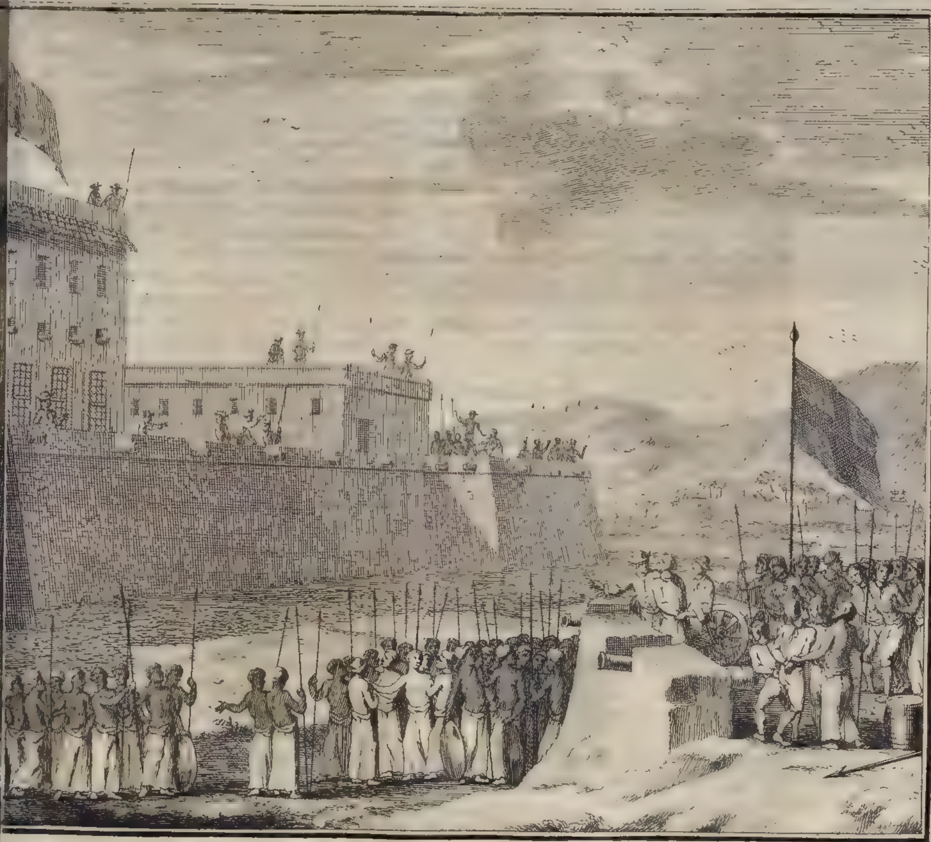
Die staat verd ging len,

En nieu Con deur kiez

de gevangen Commandeur Pieter van den Broeke bezoek van des Konings Sjahbandar, en twee Engelzen, die zyne handen uit het blok latende fluiten, hem daar door wel eenige verligtinge gaven; dan het was voor geen langer tyd, als dat hy daar mede een nader, of tweede briefje aan die van het Kasteel geschreven, en hen daar by de overgave geordonneerd zoude hebben, onder aanbieding van een Engels schip, om daar mede te konnen vertrekken, maar de onzen als toen daar toe nog niet konnende besluiten, of door dreigementen bewogen worden; gaven aan den bestelder tot antwoord, dat zy het uitterste wilden wagen en afwagten.

De Engelzen namen nu ook hun slag en tyd zoo wel waar, dat ze aan de over-, ofte West-zyde van de Rivier, ter plaatze daar hunne voorige huizen en werken hadden gestaan, met hulpe der Javanen, binnen weinig dagen, weder een nieuwe sterke batterye, voorzien met 8 stukken kanon, hadden opgeregt, en daar en boven ook gerepareerd alle de gene, die bevorens door hen, en de Javanen waren opgemaakt, 't welk ook de onzen genoodzaakt waren geweest met goede oogen, gelyk men zegt, aan te zien, zonder 't zelve te durven beletten, eensdeels, om dat nog dagelyx voor hun geld met allerlei provisie en verversschingen wierden geryft; ten anderen, om dat met veel schieten hun buskruit zeer haast zou zyn geconsumeert geweest; en ten derden, om dat ook door zoodanig een verhindering, of tegenweer, de verbittering der vyanden niet vermeerderd, en hunne conditie alzoo verergert mogte werden.

Onder dies liet de Koning van Jakatra aan de onzen in 't Kasteel bekend maken, dat hy wel genegen was den gevangen Commandeur, en allen die by hem zaten, weder in vryheid te stellen; mits voor des zelfs randzoen, of losgeld, genietende een somma van tien duizend realen, en waar op hem een bod wierd gedaan van twee duizend realen; maar dat was hem te gering voor zoo veel menschen, de welke *Eisch en bod over 't losgeld onzer gevangenen.*

dagelyx zeer groote elende en armoede, mitsgaders veel hoon en smaad moesten lyden; en nog daar en boven alle gepynigt zou den zyn geworden, om uit hun te ver-

staan

ſtaan de gelegentheid en toeſtand van de onzen in 't Kaſteel indien de Koning van Jakatra had konnen goed vinden, daar omtrent te volgen den raad van de Engelzen, die nog al geſtadig meer geſchut uit hunne ſchepen aan land bragten, hem grooter geſchenken en vereeringen deden, en daar onder ook een goede quantiteit buskruit. Des vyands bolwerken en batteryen, tegens ons Kaſteel aan leggende, nu weder van de geledene ſchade herſteld zynde, en voorzien met ongevaar 30 of 35 ſtukken kanon, zagen de onzen op den 29 January 1619 daar van afwaejen veele, zoo Engelzen als Javaanze vaandels, en kort daar aan, op eene van de naaſte aan het Kaſteel gelegen, te voorſchyn komen hunnen gewezen Commandeur Pieter van den Broeke, benevens de andere agt, zyne medegevangens, alle wel vaſt gebonden, en, met ſtroppen om den hals, de Commandeur ſtaande tuſſchen de twee meergemelte Engelzen, die de Nederlandze taal ſpraken, en hem dwongen de onzen in 't Fort toe te roepen, dat ze het zouden overgeven, dewyl nog goede conditien konden bedingen, en daar toe ook al haaſt moeſten reſolveren, nadien uit 60 ſtukken kanon beſchoten, en met 6000 man voorzien, van 300 ladders beſtormt zouden worden; maar de Commandeur een geheel andere taal voerende, en de onzen vermaanende, dat ze nu zouden betoonen opregte Nederlanders, en ware Batavieren te zyn, wierd hy terſtond agter over getrokken, en weder langs de aarde na 't Hof in de gevangenis geſleept, genietende de eer van de voorſte te zyn, en door de andere gevangens mede op zoodanigen wyze te worden gevolgt, konnende nu uit ondervinding zeggen:

De vyanden tragten den Commandeur van den Broeke te dwingen om de onzen de overgave aan te raden.

Dog geeft de onzen moed, en word jammerlyk gehandeld.

Heeft iemand door bedrog zich laten overheeren,
Die moet het dan ook nog wel te verdragen leeren.

Naauwelyx was dit gepaſſeert, of daar wierden in 't Kaſteel gevonden verſcheide Engelze brieven, gebonden aan pylen; waar mede zy de zelve aan de onzen hadden weten toe te ſchieten, behelzende niet anders als ſchoone beloften, indien zy zig wilden overgeven, en zoo niet, dat als dan proteſteeren onſchuldig te zyn aan het onnoozel bloed, dat 'er ſtond vergooten te worden. Het zelve liet ook de Engelze Generaal Thomas Daal, door een by hem ondertekent briefje, aan de onzen weten; dog het wierd zoo wel als de andere onbeantwoord gelaten.

De Engelzen bieden verſcheide voorwaarden aan.

's Daags daar aan, zynde den 30 January 1619, zond de gemelte Engelze Generaal weder een brief aan de onzen in 't Kaſteel, inhoudende een inſinuatie, dat ze tot voorkoming van wederzydſche bloedſtorting, het zelve met alle het geſchut, aan hem zouden overgeven, of dat anders daar toe, door het gereed-ſtaande kanon, en een groote meenigte volks, zouden gedwongen werden, begeerende daar op ook terſtond antwoord, onder verdere aanbieding, indien zy gezint waren tot een accoort te treden, dat dan in plaatſe van onze buitenkomende gecommitteerdens, de zyne weder tot Oſtagiers zoude binnen zenden: ook verklaarde hy bereeds met den Koning van Jakatra geaccordeert, en overeen gekomen te zyn, dat al het volk, hoedanig en van wat natie het ook zoude mogen wezen, in 't leven zoude gelaten worden, en de gene die in Engelzen dienſt wilden treden, zouden behouden en genieten hunne oude gagie, als mede twee maanden op de hand.

Hier op dan de Raad by een geroepen, en ook met eenige van de hooft-bempten verſterkt zynde, zoo openbaarden hun niet alleen weder de voorige gemaakte zwarigheden op den 17 dezer maand January, namentlyk, gebrek van buskruit, en dat nog in geen 4 maanden ſecours te verwagten hadden, enz. maar men bevond dat ze zedert dien tyd nog vermeerdert waren met een groot getal zieken, door den geduurigen, en by na onophoudelyken arbeid, en dat het nieuwe huis Mauritius, makende de Weſtergardyn van 't Kaſteel (en nog met geen aarde gevult zynde) zeer licht en gemakkelyk door de regt daar tegen over ſtaande Engelze nieuwe battery, zoude konnen worden onder de voet geſchooten; en daar op wierd voort beſlooten (zommige meenen buiten nood) met den Koning van Jakatra, en den Engelzen Generaal in onderhandeling te treden, 't welk al met eenen aan den laaſtgenoemde, tot antwoort op zyn voornoemden brief bekend gemaakt zynde, zond hy des anderen daags, zynde den 31 January 1619, een Engels Koopman binnen het Kaſteel, en daar op ging ook weder, als van de onzen gecommitteerd, na buiten, de Kapitein Jan van Gorcom, de welke ten dien tyde met den Koning, en Generaal, niet hebbende konnen overeen komen, des anderen daags 's morgens den eerſten February 1619, weder ten Hove ontboden wierd, en ook weder onverrigte zaken te rug keerde; dog na de middag quamen zy met malkanderen overeen, en troffen, en tekenden ter wederzyde het navolgende accoord.

Die c... zen ... gen ... derhal... ling t... den.

VIERDE HOOFDSTUK.

Accoord van overgave van 't Fort Jakatra *met den Koning van* Jakatra *en de Engelzen A°. 1619. Verdere byzonderheden dien aangaande. Tusschen-val, waar door de gemelte overgave werd verhindert, en geheel vernietigt. De Koning van* Jakatra *door de* Bantammers *verraderlyk overvallen, en in ballingschap verzonden. De Commandeur* van den Broeke, *en andere gevangenen, na* Bantam *gevoert. De nieuwe Bantamze Gezaghebber in* Jakatra *betuigt aan de onzen zonderlinge vriendschap. De Engelzen bieden aan de onzen tegen de Javanen te helpen. Welke Nederlanders te dezer tyd op* Bantam *waren. Welken de Koning noodzaakte aan de onzen tot* Jakatra *alles te schryven, wat hy begeerde. Antwoort door die van 't Fort* Jakatra. *Een nader briefje aan die van 't Fort* Jakatra *door den Commandeur* van den Broek *geschreven. De onzen vinden goet zich onder de bescherming der* Bantammers *te begeven.*

Artikelen geaccordeerd tusschen den Koning van Jakatra, *den E. Heer Generaal, President, Raad, en Koopluiden van de Engelze Maatschappy trafiqueerende in de Oost-Indiën, ter eener zyde, en den Commandeur, Kapitein, en de Koopluiden van de Nederlandsche vereenigde Oost-Indische Maatschappy in 't Fort Jakatra, ter andere zyde, den eersten February* 1619.

„ Ten eersten zullen de Commandeur, „ Kapitein, en Koopluiden van de „ Nederlandze vereenigde Oost-Indische „ Maatschappy, het Fort, volk, en am„ munitie van oorlog aan de voornoemde „ Engelzen overgeven; en het geld, de „ koopmanschappen, juweelen, en an„ dere goederen der E. Maatschappy, aan „ den Koning van Jakatra.

„ Dies zullen de voornoemde Engel„ zen weder aan de Hollanders geven een „ schip, waar voor, van de contanten je„ genwoordig in 't Fort zynde, zal be„ taalt werden 2000 realen van agten. „ Het voorsz. schip zal verzorgt zyn met „ 4 goede stukken, 50 mutsquets met „ haar toebehooren, 6 vaten kruit, en 25 „ pieken, ook met goede zeilen, ankers, „ kabels, en victualie, voor zes maanden „ tyds, met vry gelei van lyf, en vryheid, „ om te gaan naar de kust van Choro„ mandel, ofte daar het hen zal believen, „ uitgenomen Amboina, of de Molukkos.

„ Zullen ook mede alle de Christenen „ in 't Fort zynde, vry zyn, van wat „ Natie of qualiteit zy ook mogten we„ zen, en zullen mogen met zich uitdra„ gen alle 't gene hun toekomt, stoffen, „ kleederen, enz. en in contanten de som„ ma van 6200 realen van agten, daar en „ boven; en zullen zy hun persoonen en „ goederen leveren by de Engelzen, aan „ de Eilanden, zonder van de Javanen, „ of iemand anders beschadigt te werden.

„ De Hollanders zullen gehouden we„ zen een dag na de onderteekening van „ dezen, uit 't Fort te vertrekken, en de „ gene die nog ongedoopt zyn, zullen „ blyven binnen het Fort, uitgezonderd „ de Japanders.

„ En die magtig zyn 't geweer te voe„ ren, nu in 't Fort zynde, en ook de „ gevangenen, zullen beloven van nu af, „ tot toekomende November 1619, gene „ wapenen tegen de Engelze Natie te voe„ ren, en zullen derhalven ontlast en vry „ gesteld worden als de andere, alle het „ welke wy tot allen tyde met eede be„ vestigen.

„ Zoo lang de Hollanders en hunne „ goederen aan de Eilanden zullen zyn, „ zullen zy aldaar door twee schepen be„ schermt worden tegen alle Javaanze, en „ andere vyanden meer.

„ En als het schip, daar van voorzeit „ is, zal gereed zyn, 't welk binnen 10 „ of 15 dagen geschieden zal, zullen de „ zelve vertrekken, en ontfangen van den „ E. Heer Generaal Thomas Daal, Rid„ der, en Generaal van de Engelzen, vry „ paspoort, om te gaan na de voornoem„ de kust van Choromandel, en zullen ter „ zee, en te land vry zyn van alle over„ last van de Engelzen voornoemt: van de „ Hollanders zullen gaan in ostagie aan „ de Engelzen schepen 12 persoonen, tot „ dat het Fort in handen van den voor„ noemden Generaal, en de Engelzen zal „ overgelevert, en dit verbond aan by de „ zyden voldaan zyn.

„ Ook zullen geen Javanen, zoo lang „ de

„ de Hollanders nog in 't Fort zyn, mogen daar binnen komen, dan alleen de genen die van den Koning werden gezonden, en dat niet boven de agt persoonen.

„ Welke artikelen alle, wy accorderen en belooven waaragtiglyk na te komen. *Zoo waarlyk helpe ons Godt.* Datum als boven.

Was getekent

WIDIAK RAMA,
Koning van Jakatra.

THOMAS DAAL,
Generaal der Engelze Natie, en al zyn Raaden.

Mitsgaders den Commandeur en alle de Nederlandsche Raaden in 't Kasteel tot Jakatra.

Verdere byzonderheden dien aangaande.

Boven dien hadden niet alleen de Engelzen, in nakominge van het bovenstaande, aangenomen te zullen bezorgen, dat de Commandeur Pieter van den Broeke, en de andere gevangen terstond op hunne vrye voeten gestelt, en in 't Kasteel gebragt zouden worden, maar dat ze ook tegens de twaalf onzer voornaamste Officieren, die een dag voor 't ander volk aan boord zouden varen, vier Javaanze Orangkays, en vier Engelze Koopluiden, tot Ostagiers binnen 't Fort zouden zenden, en dat zy nog daar en boven hunne Engelze Soldaten, de Rivier langs, in 't geweer zouden houden, tot bevrydinge van de genen, die uit het Kasteel quamen te vertrekken voor den moetwil en wreetheid der Javanen: en om nog meer voordeel van den Heer Engelzen Generaal te verwerven, wierd hem al met een overgegeven, of vereert, al het zilver huis- en tafel-servies, dat de Heer Gouverneur Generaal Jan Pieterszoon Koen tot Jakatra had moeten laten staan, en 't welk de gemelte Engelgelze Heer, hoe gestoort en verbittert hy ook op den Heer Koen mogte wezen, evenwel nog aannam.

Tusschenval waar door de gemelte overgave werd verhinderd.

De Ligtmis-dag was op den 2 February 1619 zoo haast niet doorgebrooken, of de Engelzen quamen met hunne schepboots en schuiten voor het Kasteel, zoo om de 12 voornaamste Nederlandze Officieren, in nakominge van het gemaakte accoord, aan hunne schepen te brengen, als om alle de goederen te inventariseren; dog de onzen ziende geen Javanen als Ostagiers, nog ook geen Engelze militairen (om hun voor de Javanen te bevryden) langs de Rivier-kant in 't geweer, maar daar en tegen, dat zich aan de mond van de zelve, een groote meenigte Javanen vertoonden, wierden zeer verbaast en bevangen met een vreeze, dat het van de een of de andere kant wel weder op bedrog en verraad mogt wezen aangelegt: en nog te meer, om dat de Commandeur Pieter van den Broeke, en de verdere gevangenen, die 's daags te vooren hadden behooren in vryheid gestelt, en hun toegezonden geweest te zyn, mede nog niet te voorschyn quamen. En schoon de Engelzen hun dien aangaande zogten gerust te stellen met te zeggen, dat 'er geene de minste zwarigheid was, zoo konden zy zich egter van die bedugting niet ontslaan, maar verklaarden rond uit, onder protestatie van onschuldig te zyn, dat ze zich liever wilden dood vegten, als zich ongewapend te laten vermoorden; en zy waren tot het nemen van dit besluit nog te eerder getreden, om dat ze den voorgaanden avond van den gevangen Commandeur een briefje hadden ontfangen van een geheel anderen inhoud, als zyn voorgaande, alzoo hy daar by bekent maakte, dat de Pangerang van Bantam aan den Koning van Jakatra, en de Engelzen belast zou hebben, zich met de Nederlanders in 't Fort niet meer te bemoejen, en dat hy gereed stond om met de verdere gevangens na Bantam gevoert te worden, zoo hy verhoopte tot een goed einde, dat de onzen moet zouden houden, en met God den voorsten, geen nood hadden; dat ze geen accoord moesten aangaan, nog met de Engelzen, nog met de Javanen, en voorts geduurig wel op hun hoede wezen, zonder iemand het minste te betrouwen, enz. En daar mede lag het nieuw gemaakt contract, om dat het van de zyde der Engelzen, en des Konings van Jakatra niet wierde nagekomen, weder t'eenemaal in duigen.

En verr...

De Bantamze hulp-troepen, bestaande in een groot getal gewapend, en van het beste volk, waren nu weder versterkt geworden, met ongevaar 2000 koppen, alle van de zelve soort, en bescheiden onder een Pangerang Temanggong, als toen van de Bantamze Orangkays, tot Jakatra de hoogste of eerste in rang zynde, en ook van zyn meester voorzien met een byzonderen last, als de voorige bevelhebbers, de welke zich uitterlyk zedert eenige dagen ook zeer stil, of gelyk men zeide, als buiten het spel hadden gehouden, en die van Jakatra, mitsgaders de Engelzen, met de Nederlanders zoo wat lieten in de bogt springen: dog op dezen dag bleek het zeer klaar, dat ze onder het afwagten van nader order, op hun luimen hadden gelegen, en geenzins van meening waren geweest, de Engelzen meester te laten worden van ons Kasteel, nog den Koning van Jakatra van den verderen schoonen buit, daar zy beiden zulk een vasten staat op hadden gemaakt.

Het

Het was nu wat later op den dag geworden, als wanneer de onzen in 't Kasteel, door een vervaarlyk getier en geschrei in de stadt (nog al meer verschrikt en ontzet geworden zynde) elk om 't eerst na hun bescheiden plaats, en wapenen liepen, om af te keeren het geweld, dat hun nu, zoo ze vast stelden, na lang dreigen, zoude worden aangedaan; dog de gemelte Bantamze Pangerang Temanggong deze beroerte gewaar wordende, liet hun terstond weten, dat ze maar gerust en stil zouden wezen, alzoo het niet om de Nederlanders te doen was, maar om den Koning van Jakatra, 't welk men voor het eerste ook wel zoude konnen gelooven en aannemen, indien hy daar had bygevoegt, dat het ten dien tyde op de Nederlanders nog niet gemunt waar geweest; en van het andere quam de waarheid wel haast te blyken: want weinig tyds daar na kregen de onzen tyding, dat de meergemelte Bantamze Pangerang Temanggong den Koning van Jakatra de keur had gegeven om aanstonds van zyn ryk en gebied, mits behoudende het leven, vrywillige afstand te doen, of te verwagten de steek van een Javaanze pook of kris, die de Temanggong, onder het overleveren van een brief van zyn meester den Koning, of regee-

De Koning van Jakatra door de Bantammers verraderlyk overvallen.

rende Pangerang van Bantam, uit de schede getrokken, en hem op de borst gezet had. De Koning van Jakatra, bevindende zich verraden, en alleen verzeld van maar een kleen getal der zynen, die hem zouden hebben konnen redden, en daar en tegen omcingelt van een groot getal Bantammers, die al met eenen toegeschooten, en buiten twyffel op dit schelmstuk afgericht waren, verkoos het leven, voor de dood, die hy dog wel zag niet te konnen ontgaan; gaf zyn kris, zyn ryk, en alles wat hy in de wereld had, over aan den gemelten Pangerang Temanggong, of eigentlyk aan des zelfs meester, den Koning van Bantam, uit wiens last hy dan ook te gelyk met die van zynen aanhang, en alle die eenigzins suspect waren, met hunne vrouwen en kinderen (zynde de gene die het voornoemde geraas en getier hadden gemaakt) wierd gevoert, of eigentlyk gebannen na het gebergte agter, ofte in het daar

En in ballingschap verzonden.

Zuid-westen van Tanaran, behoorende onder de grenspaling en het gebied van Bantam.

Bejaarde Javanen, en andere Inlanders vertellen tegenwoordig nog voor de waarheid van zelf gezien te hebben, dat de gewezen Koning eenigen tyd daar na weder tot Jakatra zynde afgekomen, zich aldaar aan de strand omtrent ons Kasteel, met een kleen kanotie of vaartuigje, en zulx als een der armste en slegste soort van vissers, had geërneert, en nadien alle de Jakatraze Orangkays, ofte grooten hunnen Koning dus gemakkelyk met zeer weinig beweeging, en zonder eenige de minste bloed-storting, lieten slippen, blyvende elk in 't gebied en bezit van hun volk, wooningen en landeryen, zou men ook wel mogen gelooven, dat het van hen een voorbedagt, en by die van Bantam een doorsteken werk moet zyn geweest; dog 't zy daar mede zoo 't wil, het is echter zeker, dat de Koning van Jakatra verraden, en uit zyn Ryk gestooten is, door den regeerende Pangerang van Bantam, zyn geloofs-genoot, en die hem ook in bloedverwandschap al zeer na was bestaande, zulx hier uit genoegzaam blykt, dat zoo wel onder de Javanen, als onder meer andere Natien, de penning van vriendschap niet ontfang- nog gangbaar is; wanneer de rekening met de ryks-munt, of kroonen moet werden vereffent. Dus wierd op dezen Lichtmis-dag op het Eiland groot Java, de een bedrieger door den anderen bedrogen en van den troon geschopt.

De Commandeur van den Broek, en andere gevangenen na Bantam gevoerd.

Ook wierden met deze tyding 's avonds nog na Bantam gezonden, of liever van de een gevangenis na de andere overgevoert de meergemelte Commandeur Pieter van den Broeke, benevens zyn gevolg, de welke, gelyk hier voor gezeit is, den 22 January 1619 door den Koning van Jakatra op zulk een schelmagtige maaltyd in zyn Hof waren te gast genodigt geworden, en het welk de Bantamze Pangerang Temanggong na het zich des anderen daags 's morgens den 3 February 1619 liet aanzien, op een beter manier wilde aanleggen, nadien hy belast had, dat de ordinaire Bazaar, ofte verkoop-plaatze van allerhande provisien en behoeften, voortaan zoude gehouden worden voor ons Kasteel, aan de Zuidzyde; en daar en boven liet hy van zyn nieuw gewonnen stadsbolwerken en punten, als mede van de batteryen door de Engelzen, en Jakatraze Javanen, tegens ons opgeworpen, nieuwe witte vaandels of vrede-vlaggen waejen. De onzen in 't Kasteel bleven mede dien aangaande in geen gebreken, maar maakten alles by, wat wit was, zoo dat het wel een volslagen Boerekermis, en nergens minder als na een belegering, of oorlog geleek: ook sprak de meergemelte Pangerang Temanggong nu niet anders als van broederlyke vriendschap, zuivere genegentheid, opregte trouw, en meer andere mooje dingen, om de onzen mede in slaap te wiegen: tot welken einde hy hun mede gaarne zoude hebben willen doen gelooven, 't geen hy onder de Javaanze Grooten en het gemeene volk had doen uitstrooijen, namentlyk, dat zyn meester, de Koning, of regeerende Pangerang van Bantam om geen andere redenen den Koning van Jakatra verdreven en uit zyn Ryk gejaagt had, als om dat hy, na het gemaakte accoord met de Nederlanders, en het ontfangen van de daar by beloofde 6000 realen van agten, zyn woord niet gehouden, maar tegen alle regt en reden op een listige en verfoejelyke wyze den Commandeur Pieter van den Broeke met zyn gevolg gevangen genomen, en zoo qualyk gehandeld had: daar nog by voegende, dat de Engelzen daar van wel de voornaamste oorzaak waren, en door hun dagelyx aanhitzen, den gemelten Koning hadden ten val gebragt, en zoo ongelukkig gemaakt.

De nieuwe Bantamze Gezaghebber tot Jakatra betuigt aan de onzen zonderlinge vriendschap.

Aangaande het laatste, ofte het bedryf der Engelzen, daar van hadden de onzen meer als te veel ondervinding; dog dat de Koning van Jakatra om de boven verhaalde reden of misdaad, gestraft, en zyn Ryk quyt geraakt zou wezen, daar sloegen ze zoo veel geloof aan, als of zy de vos, met een schaaps-vel bekleed zynde, voor de ganzen een oratie van het medelyden, en de deugd van barmhertigheid hadden hooren doen.

De [...]zen aan de J[...]te h[...]

De Engelzen door deze schielyke en onverwagte omkeering nu ten eenemaal van hun stuk zynde afgeraakt, schreven dezen dag een briefje aan een van hunne Natie, Mr. Waddoen genaamd, dewelke by de onzen, 't zy dan met voordagt, of gevallig, in 't Kasteel gebleven was. Zy beklaagden zich daar by zeer over die van Bantam, en het vervoeren van de bovengemelte onze gevangenen derwaards, waar door ze verklaarden hunne gedaane beloften dien aangaande, niet te konnen na komen, en dat ze ook door de zelve wierden verhinderd omtrent de verdere voldoeninge van het gemaakte contract. Zy verzekerden de onzen, dat ze voortaan geen meer hulp of bystand aan de Javanen zouden bewyzen, maar daar en tegen geresolveerd waren de onzen met al hun vermogen te adsisteren, hun waarschouwende, wel op hoede te wezen, en aan de schoone woorden der Bantammers geen geloof te slaan. Zy bekenden nu wel te konnen zien; dat de Javanen alzoo dorstig waren na het bloed van de Engelzen, als na dat van de Nederlanders: en eindelyk verzogten zy hunne boots en schuiten, die gekomen waren om ons volk uit het Fort af te halen, en na boord te varen, weder na hunne

ne schepen te mogen zenden, na 't scheen bekommerd zynde, dat wy hen zulks uit het Kasteel zouden hebben willen beletten.

De onzen gaven daar op door een kleen briefje aan den Engelzen Voorzitter, en die van zynen Raad, met weinig omstandigheden, tot antwoord: dat ze als nog wel gezind en genegen waren, het meergemelte gemaakt contract na te komen, wanneer het de gelegentheid zoude willen toelaten: dat de Engelzen hun boots en schuiten konden laten varen, waar het hun zoude gelieven; en wat aanging de aan ons beloofde bystand tegen de Javanen, dat de nakoming daar van een goed en Christelyk werk zoude zyn.

Den 4 February 1619 schreven de Engelzen weder een briefje aan de onzen, meest van den zelven inhout, als dat van gisteren, en men kon daar uit genoegzaam bemerken, dat zy in de stad Jakatra al immers zoo verlegen waren, als de onzen in 't Kasteel, voor by het welke zy verzogten, dat hunne vaartuigen, zonder verhindering, de Rivier mogten uit- en in-, en zy alzoo daar mede weder na boord varen. Het kanon van hunne nieuwgemaakte batterye, zou ons wel de meeste schade hebben konnen toebrengen, als staande even over die Rivier aan de Westzyde, daar ons Fort op het zwakste was.

De onzen stonden hun dit verzoek dierhalven niet alleen terstond zeer gaarne toe, maar deden ook by een nader briefje vaste toezegginge en belofte, dat ze den 6 February 1619 des nagts (als wanneer de Engelzen hadden laten weten, hun geschut te zullen afvoeren) zouden waken, en wagt houden, om, ingevalle de Javanen zulks wilden beletten, hen met kanon, en musquetten te adsisteren, en wanneer zy het dan nog te quaad mogten krygen, wierd hen aangewezen en toegestaan, dat ze hun toevlugt vryelyk zouden mogen nemen tot ons Kasteel, om zich onder 't zelve te konnen beschutten: en daar op voeren de Engelzen met hunne zaken voort, zonder daar in door de Javanen eenige verhindering te ontmoeten, 't zy dan dat ze het niet wilden, of niet konden doen.

Ne- ders er tyd ntam . De dienaars der E. Maatschappy die tot Bantam hun verblyf hielden, of gerekent wierden aldaar bescheiden te zyn, waren de voornaamste de Koopluiden Abraham van Uffelen, en Kornelis Houbraken, mitsgaders de gewezen Directeur tot Patani, Henrik Janszoon, de welke, gelyk reeds is gezegt, met het schip de zwarte Leeuw van daar tot omtrent Bantam gekomen wezende, door de Engelzen bedrogen, en het gemelte schip, met alles wat hy daar in had, afhandig gemaakt was. Hy wierd ten aanzien van zyn ampt, gehouden voor de eerste in rang, en na hem volgde de gewezen Commandeur van 't Kasteel tot Jakatra, Pieter van den Broeke, wanneer de zelve mede tot Bantam was aangekomen; voorts de gemelte Koopluiden van Uffelen, en Houbraken, en deze verdere waren de Gezaghebbers, die de Koning aldaar (onder voorgeving van hen tegen de Engelzen te zullen beschermen) genoegzaam als zyne gevangens hield, en door dreigementen dwong, aan die van het Kasteel tot Jakatra te raden, en te schryven, al het geene hy tot uitvoeringe van zyn voornemen oordeelde dienstig te zyn. Welken de Koning noodzaakte aan de onzen alles te schryven.

Van gemelten Henrik Janszoon, en van Uffelen ontfingen de onzen tot Jakatra dan op den 5 February 1619 een briefje gedateert den 3 dito (op welken tyd zy nog geen tydinge hadden bekomen van 't gene op den 2 dito of 's daags bevoorens tot Jakatra met den Koning van dat Ryk was voorgevallen, en hoe de Engelzen zoo als ze gereed stonden om ons Kasteel over te nemen en in te trekken, door die van Bantam daar in waren wederhouden en te leur gestelt) zy verklaarden, dat dit hun briefje was geschreven met kennisse en voorweten (door last dorstenze niet zeggen) van den Koning van Bantam, die hen alles goeds quam te bewyzen, en niet anders wenschte, dan dat het den Nederlanders mogte wel gaan, en die hen ook uit genegentheid had gerecommandeerd te schryven, dat de onzen in 't Kasteel wel op hun hoede moesten zyn, om door den Koning van Jakatra, en de Engelzen niet bedrogen en verraden te werden. Henrik Janszoon, en van Uffelen voegden daar nog by, dat ze met groot leetwezen en verwondering gehoort hadden, dat de onzen het Fort, met alles wat 'er in was, by contract wilden overleveren aan den Koning van Jakatra, daar ze nog zoo onlangs van waren bedrogen geweest; dat de Koning van Bantam den gevangen Commandeur van den Broeke, op des zelfs verzoek van daar had opontboden, om met hem te handelen wegens de Nederlanders, en hunne goederen, die hy genegen was, onder zyne beschermingе te nemen; en waar over zy zeiden, dat met gemelten Koning mede al in gesprek waren geweest, verzoekende dat de onzen tot Jakatra zulx wel wilden overwegen, en dan ook oordeelen, onder wiens gezag alles, het zekerste zoude konnen zyn.

Het antwoord, dat die van 't Kasteel tot Jakatra op dit briefje gaven, en ook aanstonds na Bantam afzonden, was, dat ze geen ontzet voor handen ziende, en niet in staat zynde, om de magt der Engelzen, gevoegt by die van den Koning van Jakatra, te konnen wederstaan, genootzaakt waren geworden, met de zelve zoodanig een verdrag en accoord aan te gaan, als hen door den Commandeur van den Broeke Antwoord van die in 't Fort Jakatra.

 ke

ke zoude zyn, of konnen werden bekent gemaakt; dog dat de zaken nu geheel waren veranderd, en zy geresolveert, hunnen gedanen eed te betragten tot den jongsten man toe.

Met en benevens het boven gemelte Bantamze briefje van den derden dezer, hadden die van 't Fort tot Jakatra ook ontfangen een missive van den Koopman Jacques le Febre (van wiens afzendinge met het jagt Ceilon, na de mond van de Straat Sunda, om op de aankomende Vaderlandze en andere schepen te kruissen, hier voor onder 3 January 1619 staat gemelt) zynde geschreven den 23 en 28 der zelve maand January, uit het schip Haarlem, in de gemelte Straat geankert leggende. Onder het Eiland Sebese, of Slebezee, houdende ten principalen advertentie, hoe aldaar op den 18 en 20 dito uit het Vaderland waren aangekomen de schepen Haarlem voornoemt, en het Hart, benevens een handig Portugees jagtje, of Fregat, door die van Haarlem op de reize ontmoet en van den vyand verovert, zoo dat hy nu 4 schepen by malkanderen hebbende, voornemens was, met de zelve voor Jakatra te komen, wanneer de Engelzen met hun magt innewaart aan na de Oosterschequartieren vertrokken zouden zyn, en waar van hy verzogt te mogen werden verwittigt, gelyk de onzen tot Bantam aan hem ook al bedektelyk hadden gedaan, te weten, dat het daar mede geheel anders gelegen, en dien volgende zyn afkomste tot voor Jakatra gantsch niet geraden was. Den 6 February 1619 quamen van Bantam tot Jakatra in 't Kasteel de Directeur Henrik Janszoon, en de Koopman Abraham van Uffelen, expres door den Koning afgezonden, met een brief van den Commandeur Pieter van den Broeke, 's daags bevorens met eigen hand aan de Raden van 't Fort geschreven, en alhoewel daar niet by stond, dat de Koning hem daar toe had gedwongen, bleek zulx niet alleen genoegzaam uit de stof zelve, maar ook uit de verwarde styl, of stellinge, dat hy zeer beteutert of verlegen moest zyn geweest. De inhoud was dan, dat hy uit zyn gevangenisse tot Jakatra aan den regeerende Pangerang tot Bantam had laten verzoeken, derwaarts overgebragt te werden, om met hem, wegens ons Fort, en de daar in zynde goederen, te konnen contracteren, dat, nu hy tot Bantam was aangekomen, de Pangerang, op het gene aan hem was verzogt, zeer vast stond, en hart aandrong, begeerende de opoffering, en overlevering van alles, onder belofte van zoo veel gunst en weldaden te zullen genieten, als men zou konnen wenschen en begeeren. Dat hy van den Broeke daar op aan den Pangerang wel had voorgehouden, het gemaakte verbond met de

Een nader briefje aan die van 't Fort Jakatra door den Commandeur van den Broeke geschreven.

Engelzen, en hoe de zelve aangenomen hadden de onzen een schip te zullen geven, voorzien van behoorlyke amunitie van oorloge, en de nodige provisien, om daar mede gezamentlyk te konnen vertrekken, dan dat de gemelte Pangerang daar op had geantwoord geen schip te hebben, maar wel Jonken, die hy tot 3, 4, of 5 stuks zou bestellen, om de onzen uit het Fort na Bantam te voeren, en hun aldaar onder zyn Koninglyke bescherminge te nemen, onder conditie, dat de goederen en koopmanschappen, by de zynen afgescheept, en overgebragt zouden moeten worden, zynde dit briefje geschreven en ondertekend in 's Konings Hof tot Bantam den 5 February 1619, en alleen getekend door Pieter van den Broeke, gewezen Commandeur van 't kasteel tot Jakatra. De gemelte Directeur Henrik Janszoon, en de Koopman van Uffelen wisten ook mondeling te verhalen, hoe de Koning of Pangerang van Bantam, bekomen hebbende, het origineele dubbelde contract, door de onzen op den eersten February 1619 met den Koning van Jakatra, en de Engelzen gesloten, geen anderen staat scheen te maken, dan dat hem ons kasteel zou moeten werden overgelevert en ingeruimt, vaststellende, dat het hem van regtswegen toequam, als zynde zoo wel geworden possesseur van de belegering, en het daar op gevolgde contract, als van het geheele Koningryk Jakatra, 't welk hy wel niet had gewonnen met het zwaart, maar egter met een Javaanze pook of kris, op zoodanig een wyze, als hier voor staat aangehaalt, namentlyk, door list en verraad, onder schyn van hulpe en vriendschap, en nadien de onzen in 't kasteel tot Jakatra deze Javaanze regt-possessie, niet wel konden begrypen, gelyk misschien zommige Nederlandze Regtsgeleerden, mede daar toe al wat veel van hun verstand zouden moeten inspannen, zoo wierd des Konings van Bantam's eisch, by hun in geen geheel hooge consideratie getrokken, en maar eenlyk gedelibereert, of men het Fort zou behouden, of overgeven, en in cas van 't laatste, aan wien, 't zy dan aan de Engelzen, of aan den Koning van Bantam; dog waar op niet voor 's anderen daags, den 7 February 1619 wierd geconcludeert, en als dan, uit enkele kleenmoedigheid, en by meerderheid van stemmen, goedgevonden, de Engelzen weder aan te zoeken, om te onderstaan, of men met de zelve niet eenige andere en betere voorwaarden zou konnen bedingen, als 7 dagen bevorens aan hun waren toegestaan, dewyl het gemeene volk tot de overgave aan den Koning van Bantam geenzins wilde verstaan. Dit wierd dan in 't werk gesteld; maar de Engelzen, die nu wel zagen, en hoe langer hoe meer bevonden, dat

dat hunne bakens (voornamentlyk tot Jakatra) verzet, en zy daar door hun oogmerk t'eenemaal quyt geraakt waren, kon men nauwelyx meer te spreken komen, ofte iets laten weten, alzoo zich meest allen na boord hadden getransporteerd, zynde door de Bantammers zoo openbaar bedrogen, en zoo schendig by de neus geleit, dat ze van boosheid als na hun staart omliepen. Ook wisten ze niet, waar ze dezen onverwagten voorslag van de onzen, om onder een nieuw te maken accoord, het kasteel als nog aan hen over te geven, zouden grypen of vatten. Aan genegentheid, om meester van ons volk te worden, en de E. Maatschappy daar door zulk een grooten afbreuk te doen, quam het hun in geenen deele te ontbreken. Het kasteel, en 't geen ze daar meer by zouden hebben konnen bedingen, was geen brokje om te verpruilen; maar daar waren al te veel zwarigheden aan vast. De Pangerang, of Koning van Bantam zou het zeer euvel hebben opgevat, indien zy hadden over-, en in bezit genomen, een gemaakte vastigheid in zyn nieuw gewonnen Koningryk, en die hy daar en boven vaststelde, dat nu door het voorsz. recht van possessie, zyn eigen geworden was. En schoon zy hem het kasteel daar na al weder hadden ingeruimt, en overgegeven ('t welk wy hen niet zouden hebben konnen betwisten, en ook voor hen wel het naaste, of beste zou zyn geweest tot vermyding van openbare vyandschap) zoo zouden zy hem omtrent de koopmanschappen, en andere bekomen goederen, niet hebben konnen vergenoegen, nog benemen die gedagten en inbeelding, dat zy den besten buit hadden ontfutzelt, hoe opregt zy ook mogten hebben gehandeld; ja, al hadden ze van 't hunne daar nog wat bygevoegt, zulx de Engelzen, ten dien tyde zeer verstoort en misnoegt zynde, niet konden besluiten ons kasteel in bezit te nemen, om het zelve met de verdere goederen, aan den Koning van Bantam, en nu mede van Jakatra, weder over te geven: en om het tegens wil en dank, van den zelven in te houden, tot een rendevous, of hoofdplaatze, gelyk (nu sterk van schepen, en meester ter zee zynde) zouden hebben konnen doen, daar toe schenen hun ordres niet te leggen, nog ook hunne zaken na te staan, behalven dat ze ook niet konden nalaten te gedenken, aan de wederkomste van den Heer Gouverneur Generaal Jan Pieterszoon Koen, uit de Oostersche quartieren, met zoodanigen magt, daar ze het te water en te land zeer bezwaarlyk tegen zouden hebben konnen uithouden.

Als nu de onzen in 't kasteel op den 8 February 1619 bemerkten, dat de Engelzen met hen niet veel goeds in den zin hadden, ook het spoor byster, en tot een nader onderhandeling ongenegen waren, en ziende mede ter Reede voor Jakatra aankomen verscheide vaartuigen, expres door den Koning van Bantam afgezonden, om hen derwaards over te voeren, wendden zy het weder over den anderen boeg, ontwierpen eenige punten of articulen om daar op het kasteel aan den gemelten Koning van Bantam, en zich zelven onder zyne bescherming over te geven; dog de Directeur Henrik Janszoon, en de Koopman Abraham van Uffelen, die daar mede des anderen daags den 9 February 1619 wierden afgevaardigt, hadden order om de zelve articulen aan den Koning niet te vertoonen, ofte voor te houden, voor en al eer hy van den Engelzen Generaal, en zynen Raad, zou bezorgt en ons beschikt hebben, een handtekening of brief van verzekering, dat zy de Nederlanders en hunne goederen, vry en onverhinderd zouden laten passeeren, alzoo zy buiten dien niet verstaan konden, nog gezind waren, eenig verbond aan te gaan, en om na hun vermogen te faciliteren de verkryging van dusdanig een vrygeleide van de Engelzen, hadden ze ook aan den Koning, of Pangerang van Bantam geschreven een briefje van navolgende inhoud.

De onzen vinden goed zich onder de bescherming der Bantammers te begeven.

VYFDE HOOFDSTUK.

En briefje der onzen aan den Koning van Bantam. *De Artikelen der onzen voor die van* Bantam *ten verzoeke van dien Koning opgestelt. Die de Bantamze vrienden wat gebrekkelyk vinden; inzonderheit omtrent de geëischte pas der Engelzen. De onzen in hun keur gegeven, om met 't volle geweer uit het Fort te trekken, en na* Bantam *over te komen. Of daar binnen te blyven, mits dat de bolwerken afgebroken wierden; daar de onzen geen vast besluit op konnen nemen. De jachten Delf, en de Tyger komen op* Jakatra's *Reede. Waar af het laatste na* Ambon *werd voortgezonden, met schryvens aan de Heer Generaal* Koen *wegens den toestand der zaken.*

Zyn Majesteit de Pangerang Aria Rana Manggala, *wenscht de Raaden van het Fort Jakatra geluk en welvaart.*

Een briefje der onzen aan den Koning van Bantam.

„ WY hebben den brief van zyne Majesteit ontfangen, en daar in gezien zyn Majesteit tot onzen welvaard zeer is genegen, daar in wy ons verblyden, en zoeken ook anders niet, als zyn Majesteit wel kennelyk is. Wy hebben voor dezen vrede en verbond gemaakt met den Koning van Jakatra, en ook met de Engelzen, om hun ons Fort over te geven, dan zy werden verhinderd om te doen, dat ze ons hebben belooft, en houden nog zeer aan, dat het van ons mogte onderhouden werden. Wy zyn nu ook wel gezint met zyne Majesteit te accordeeren; maar de Engelzen dreigen ons, als wy van hier vertrekken, met geweld aan te tasten, en dan zouden wy van alle middelen ontbloot wezen, dan zoo de Engelzen ons willen belooven, met onderteekening, ons te laten passeren, zoo zullen wy daar toe verstaan, en met den Koning de vrede te maken.

Onderstont in 't Fort Jakatra, ady 9 February 1619.

En was getekent

P. VAN RAY,
JAN VAN GORCUM,
ADRIAAN JACOBSZ. HULZEBOS.
en
EVERT HARMENSZOON.

De punten, of artikelen, door de onzen in 't Kasteel tot Jakatra opgesteld, en waar van hier voor mede gesprooken is, luidende als volgt:

Artikelen geëischt by de Raaden leggende in 't Fort Jakatra, *op den eisch en het verzoek van den Koning van* Bantam, *in forme als volgt.*

De Artikelen der onzen voor die van Bantam, ten verzoeke van dien Koning opgesteld.

„ ALzoo dito Koning ons afeischt het Fort voornoemt, om het zelve af te breken en te razeren, zal hem 't zelve by ons overgegeven, en in handen gelevert worden, om daar mede te doen als hem zal gelieven, mits ons vergunnende de conditien vorders genomineert. Eerst en voor al, zal de Koning gehouden zyn ons toe te zenden jonken, praauwen, en alles wat mogte nodig zyn, om ons en onze goederen, zonder schade en verhindering in te schepen, en na Bantam te voeren, en ons hier van Jakatra onder wegen, ofte op de Reede, mitsgaders tot Bantam te bevryden van alle overlast, die ons door de Engelzen, ofte eenige anderen mogte aangedaan worden.

„ Zullen wy mogen ook tot onzen believen aldaar op de Reede te leggen, aan land overgaan, ofte vertrekken, zoo als de zaak en de tyd zal vereisschen, en dat, als voren gezegt is, bevryt van alle overlast, ofte ongeval. En zullen wy ons ook mogen vervoegen by, en mede in 't Fransche scheepje, den Koning toebehoorende, en aldaar op de Reede leggende, om onze jonken, en ons zelfs daar in, en omtrent te onthouden: en zoo ons als 'dan nog iets mogte ontbreeken, als verversching, en andere behoeftens, zal ons vergunt werden, met geld te mogen koopen. Zoo zullen wy ook tot ons believen mogen aan land komen, en van daar weder te scheep varen, wanneer het nodig zal zyn, gelyk voor dezen geschiet is.

„ Dat al het volk, van wat Natie zy zyn, als Hollanders, Negros, Japanders, getrouden, en ongetrouden, zullen mogen met ons uit het Fort vertrekken, met hun volle geweer, vliegende Vaandels, brandende lonten, en alle hunne toebehoorende bagagie, zonder van eenig Javaan gevisiteert, ofte belet te werden.

„ Zullen wy mede mogen uit het Fort dragen, vry en onverhinderd, alle de koopmanschappen en contanten, de E. Maatschappy toebehoorende, mits dat de Koning daar van zal genieten een regte vierde part, namelyk, 25 van 't 100, ook mede uit te voeren de helft van al het geschut, kruit, lood, kogels, met alle resterende toebehooren, ook alle de provisie, victualie, mondkosten, en haar toebehooren, als water-vaten, en andere dingen, daar toe nodig, binnen het Fort zynde.

„ Dat hier tot Jakatra, als het Fort zal overgegeven zyn, zullen mogen vry blyven woonen, vyf of zes man, om te koopen arak en andere provisie, onze schepen en volk nodig zynde. 't Comptoir tot Bantam zal gestelt worden in forme en vryheid, om met de Chineezen en andere Natien, te mogen handelen, als mede voor dezen geschiet is aan hen, die een comptoir toebehoorende is. Alle onze gevangenen van hier vervoert, zullen los gelaten, ontslagen, en vry gestelt worden.

„ Ten

„ Ten laatsten, zullen wy ook vermogen, eer wy van hier vertrekken, onze jonken met haar kleenste geschut, bassen, en steenstukken te verzorgen, tot defensie en behulp voor en tegen die gene, die ons mogen verhinderen: zullen ook geen Javanen meer aan boord, of in de logie mogen komen, dan als de Hollanders zelfs zullen gelieven; ook de jonken, die op de Reede zyn leggende, niet by iemand anders, dan door ons alleen, bewaart werden.

„ Dit alles zal de Koning van Bantam ons met eede op den Alcoraan of den Moshhaf, en met zyn zegel en handtekening bevestigen en verzekeren, zonder erg of list, na te komen en te onderhouden. Dit doende zal hem onze fortresse, en het genoemde in handen gelevert werden. Actum in 't Fort Jakatra den 9 February 1619.

Met den gemelten Directeur Hendrik Janszoon, en den Koopman van Uffelen, lieten die van 't kasteel tot Jakatra, mede een briefje afgaan aan den Commandeur Pieter van den Broeke, en den Koopman Houbraken, eenlyk tot bekendmaking van hunne intentie, en ten geleide van de bovenstaande artikelen. Ook schreef de Kapitein Jan van Gorcum aan gemelten van den Broeke in 't byzonder, dat hy den Koning van Bantam niet konde vertrouwen, en van des zelfs gedaane beloften, een zeer kleen of krank geloof had: en dat het hem dien volgende nog met te meer bevreemding toescheen, als of de Bantamze vrienden al bereeds met dien Koning, zonder voorweten van die van het kasteel tot Jakatra, een verbond hadden gemaakt, gelyk zulx mede uit de zending van vaartuigen, tot berging der goederen, die in 't kasteel waren, konden werden gesustineert.

Na verloop van eenige dagen ontfingen de onzen tot Jakatra, kort op malkanderen, van Bantam drie briefjes, zynde gedateert den 17, 20, en 22 February 1619, en getekent door Henrik Janszoon, Pieter van den Broeke, Abraham van Uffelen, en Kornelis Houbraken, mitsgaders in substantie van den navolgenden inhout. Het boven aangehaalde verwyt, van den Kapitein Jan van Gorcum, aangaande hun onderhandeling met den Koning van Bantam, buiten kennis van de onzen in 't kasteel tot Jakatra, scheen hen wat gevoelig geraakt te hebben, en zy konden het evenwel niet debatteren, of op een andere wyze wederleggen, als met te zeggen: dat zulx van mistroostige en met zoo veel zwarigheid beladene gevangenen, als zy waren, niet konde werden goedgevonden, en dat ook de Koning van Bantam niet zoude hebben konnen gelooven, dat ze daar toe waren bevoegt geweest. De overgebragte artikelen door Henrik Janszoon, en van Uffelen, hadden zy gelezen; dog daar in wat gebrekkelyk bevonden, dat men een Koning, waar mede men in vriendschap zogt te handelen, zoude afeisschen zoodanig een hoogen eed, en daarom was by hen niet raadzaam gevonden, hem zulx voor te houden, nadien hy uit zich zelve had belooft het verbond, als het gesloten zou wezen, met zyn eigen handtekening en zegel daar onder, te zullen bevestigen. En aangaande het verblyf van vyf of zes man van de onzen tot Jakatra, na dat het kasteel zoude overgeven zyn, oordeeldenze te eenemaal ondienstig en ongeraden, om dat daar uit zou konnen gemaakt worden deze overdenking. Indien de Nederlanders zoo veel werk maken van een plaats, daar niets van waarde valt, en daar men hen zoo qualyk gehandeld heeft, wat zullen ze dan niet wel doen om Bantam, daar hun zoo veel aan gelegen is, en daar uit zouden de Engelzen, na hun meening, weder nieuwe gelegentheid hebben gekregen, om ons nog meer gehaat en verdagt te maken, zynde dit zoo de redenkavelingen en consideratien van onze gezaghebbers tot Bantam, nopende het verblyf van een kleen getal Nederlanders tot Jakatra, behoorende nu mede onder den Koning en het gebied van Bantam. En wat aanging de zaak ten principalen, namelyk de brief van verzekering en vry geleide van den Engelzen Generaal, en die van zynen Raad, de gemelte Bantamze vrienden zagen het verzoek en begeeren van die van Jakatra wel aan als geheel billyk, nodig en gefundeerd; maar geen de minste apparentie, dat de Koning zoude konnen besluiten, de Engelzen daarom te verzoeken, of daar over aan te spreeken, als een zaak zynde, waar door zyn gezag en waardigheid te zeer zou worden verminderd, alzoo hy daar en tegen ten dien tyde, als boven is gezegt, met hen in geen goed verstand was, behalven dat die ook dagelyks bezig waren met het pakken en afschepen van hunne goederen, onder voorgeving van te willen opbreeken en Bantam verlaten. Onderwylen konden ze nog niet nalaten de onzen omtrent de Bantamze Grooten te betigten, met veele vuile, valsche, en vercierde onwaarheden; maar het ergste van allen was, dat de Opperhoofden en vrienden tot Bantam rond uit betuigden, dat ze geen middel zagen, om den Koning langer op te houden, dan tot dat 'er op dit hun schryven door die van 't kasteel tot Jakatra geantwoord zou konnen worden, wat ze van meening waren te doen, en of ze het zelve aan hen wilden overgeven of niet, 't welk hun nog toegestaan was voor de laatste maal te mogen vragen.

Die de Bantamze vrienden wat gebrekkelyk vinden.

Inzonderheid omtrent de geëischte pas der Engelzen.

Zy zwoeren en verklaarden mede, dat ze niet zoo zeer tragten na hun eigen verlossing, als wel na de behoudenis van die van het kasteel; dog 't welk zy vast stelden, dat tot de wederkomste van de Heer Gouverneur Generaal niet zou konnen werden ingehouden, en daarom meenden ze, dat het voor ons veel voordeeliger en beter zou wezen, daar van een vrywilligen, als een gedwongen afstand te doen, gebruikende in hunne gemelte drie briefjes (waar van het bovenstaande wel de voornaamste zin en meening is) zoo veel vreemde beweegredenen, om die van 't kasteel tot de overgave te dwingen, en gemelte hun gevoelen te doen toestemmen, dat men met den Kapitein Jan van Gorcum wel gedagten zoude krygen, of ze zich met den Koning van Bantam niet wat te ver hadden ingelaten, en ten minsten, of ze wel zouden konnen ontgaan den naam van des zelfs voorspraken geweest te zyn.

De onzen tot Jakatra, die zomtyds de moed nog niet geheel verloren gaven, en de zelve dan eens weder wat te veel lieten zakken, waren met malkanderen nog niet overeen gekomen, wat ze die van Bantam op hun voornoemde aandringende insinuatie briefjes zouden antwoorden; als wanneer van daar weder by hen in 't kasteel quamen te verschynen de meer gemelte Directeur Henrik Janszoon, en de Koopman Abraham van Uffelen, benevens nog eenen Theodorus Jemming, mede brengende een briefje van den Koning, of regeerende Pangerang, het welk bevonden wierd, te zyn van den navolgenden inhoud.

Ik Pangerang Aria Rana de Manggala, *wensche u Raaden in 't Fort* Jakatra *een lang leven*, Amen.

„ VOlgens uw verzoek zende hier nevens den vriend Henrik Janszoon, „ om u myne meeninge duidelyk te verstaan te geven, gelyk ik ook alle uwe „ missiven wel verstaan hebbe, 't gene u „ my toelegt, als 't quart van de goederen, en de helft van 't geschut, is my „ aangenaam; en sta ook toe alle uwe artikelen; my voorgenoemd; dog 't verzoek van den brief van vrygeleide der „ Engelzen, daar toe kan ik, die een Koning ben, gansch niet besluiten, om redenen, die de vrienden wel zullen considereren. Ik versta ook uit u missiven, „ dat wel gezind zyt met my in verbond „ te treden, en in vriendschap te handelen. Zulx zoo zynde, laat het nu blyken. Ik geve u als nu voor de laatste „ maal, van twee punten een te verkiezen, te weten, 't eerste, dat gy met 't volle geweer uit de Godong zult vertrekken, en de zelve verlaten, 't zy om „ in de jonken te embarqueren, of met „ kleene praauwen herwaards aan te komen, naar 't u believen zal.

De onzen in hun keur gegeven, om met 't volle geweer het Fort te verlaten, en na Bantam over te komen.

„ 't Ander, indien niet geresolveert zyt „ u in zee te begeven, maar in de Godong wilt blyven, dat gy zult gedogen, „ dat de bolwerken afgebroken, en het „ grof geschut met de steenstukken hier „ gebragt zullen werden, blyvende alleenlyk met de musquetten en zydgeweeren daar binnen. En indien gy tot „ geen van beide deze punten kond verstaan, bemerk ik zekerlyk, dat gy u eigen zelven zoekt te bedriegen, en my „ te verraden: want ik alrede den Koning van Jakatra myn maagschap verworpen, en my vyand van de Engelzen gemaakt heb, en dit al, om uwent „ wil, 't welk u zal gelieven te overdenken. Myn vermoeden is, indien u geen „ van beide na wilt komen, dat niet geresolveert zyt in Bantam langer te negotieren, waar na my ook reguleeren zal. „ Hier mede wensche u als voren, geluk „ en voorspoed. Tot Bantam in myn Hof, „ dezen 23 February 1619.

Of d... binn... blyv... mits... bolw... afgel... wier...

Was getekent

Pangerang
ARIA RANA di MANGGALA.

Deze brief des Konings, eeniger maten verschillende, van 't gene zoo kort bevorens zynent wegen door de onzen geschreven was, veroorzaakte weder geheel andere gedagten, dog te bot tegen malkanderen aanloopende, zoo dat ze niet wel konden overeen gebragt worden. De gene die de meeste moed hadden, mitsgaders het kasteel wilden inhouden, waren wel het minste getal in den Raad; dog daar en tegen weder gesecundeerd van het gemeene volk, de welke insgelyx met een inbeelding, van daar in mede wat te zeggen te hebben, op hun manier waren by een gekomen en vergaderd geweest, en hoewel op de gedaane voorstellen van den Koning of Pangerang Aria Rana di Manggala, nog ook op het voornoemt schryven van de onzen tot Bantam, geen vast besluit genomen was, wierd evenwel voor af goedgevonden, dat gemelte Henrik Janszoon, Abraham van Uffelen, en Theodorus Jemming, als uit zich zelven de Bantamze vrienden by een briefje zou laten weten (gelyk ook op den 27 February 1619 geschiede) hoe zy die van 't kasteel tot Jakatra hadden bevonden geinclineerd, ofte geintentioneerd te zyn, namentlyk, dat het gemeen gepeupel in 't minste tot geen overgeving wilden verstaan, zonder dat hun alvorens een vrygelei-brief van de Engelzen wierde vertoont.

Daa... onz... vast... op ... nem...

Dan

Dan dat ze gezamentlyk hadden belooft, met de gemelte Engelzen geen verbond te zullen aangaan, buiten voorweten van den Koning van Bantam, aan den welken zy ook wel wilden beloven en zweeren, het kasteel in handen te zullen leveren, zoo haast de Gouverneur Generaal Koen, of eenige van onze schepen, aldaar zouden wezen gearriveert, en dat de Koning voor zyne gedane onkosten en bewezen goedhertigheid, ook wel zou beloont worden.

Dat zy, namelyk de schryvers van dezen brief, Henrik Janszoon, van Uffelen, en Jemming, nog tot Jakatra gebleven waren, alleen om hun met malkanderen te beraden, over het te geven antwoord op den brief van den Koning, omtrent wien zy verzogten dat hun excuse, dien aangaande, mogte worden gedaan, onder belofte van ten spoedigsten weder na Bantam te zullen vertrekken.

De Engelzen zich, na alle gedagten, hebbende ingebeeld met hun stil leggen ter Reede voor Jakatra veel te zullen verzuimen, en dat hun onderwylen wel eenige onzer aankomende schepen mogten komen te ontsnappen, waren met hun vloot wat Westwaart aangezeilt, als wanneer op den 3 en 4 Maart van Jambi en Andragiri, ter Reede voor het kasteel tot Jakatra ten anker quamen onze jagten Delf en de Tyger, het eerste geladen met 80, en het ander met 36 lasten peper, dog Delf zoodanig gesteld, dat het aan de wal gehaalt en gesloopt zoude moeten worden, na dat alvoorens zoo veel van de lading, als anders, in 't kasteel geborgen zoude wezen, als eenigzins doenlyk was. De Tyger nog redelyk bequaam zynde, wierd terstond uit het kasteel afgevaardigt (of het nog eindelyk eens op een overgeven mogte aankomen) met 17 kistjes Japans schuitzilver, 12 bondeltjes met diamanten, 4 potten en 4 pakjes drakenbloed, en zoo vertrok de zelve al met een vaart na Ambon, mede nemende een briefje aan den Heer Gouverneur Generaal Jan Pieterszoon Koen, waar in maar kortelyk (alzoo het de tyd niet anders wilde toelaten) wierd aangehaald het voornaamste, dat zedert zyn Ed. vertrek en vlugtinge (zoo wierd het by die van 't kasteel tot Jakatra genoemt) was voorgevallen. Zy maakten daar by ook bekend, hoe dat ze nu op het laatste geen andere uitkomst ziende, genoodzaakt waren geworden te besluiten, tot de overgeving van het kasteel aan den Koning van Bantam, onder zoodanige artikelen, of conditien, als zy opgesteld, en aan hem overgezonden hadden; dog die hy hun, na het zich liet aanzien, niet zou willen inwilligen, en zonder de welke zy ook vast gesteld hadden, daar van geen afstand te zullen doen; maar liever van twee quaden, die ze te gemoet zagen, en bezwaarlyk scheenen te zullen konnen ontwyken, het beste te kiezen, namelyk de dood, al vegtende, voor een ellendige en langduurige gevangenis, met die byvoeging, dat ze nu hun eenige hoope, naast God, moesten stellen op een spoedig ontzet, 't welk, indien de afzending, en het gewinnen van de reize doenlyk waar tegens de Moesson, zy vertrouden dat 't zelve nog zou konnen wezen het behoud van hun, en van het voor de E. Maatschappy zoo wel begrepen kostelyk kasteel.

Met schryvens aan de Heer Generaal Koen wegens de toestand der zaken.

Van de Engelze vloot, bestaan hebbende in 19 schepen (daar onder 3 jachten) schreven ze dat nog 15 in de Straat Sunda bleven kruissen, of heen en weder zwerven, en dat zyn Ed. zich wel verzekerd mogte houden, dat 'er van dat jaar, of in 't Westerzaisoen geen na de Oostersche quartieren zou werden afgezonden. Twee waren 'er over 2 dagen na Europa, of Engeland afgevaardigd, en twee verbrand, het eene met voordagt, om dat het afgevaren en onbequaam was, en het andere, zoo voorgegeven wierd, by ongeluk, zynde het van ons genomen schip de zwarte Leeuw, hier voor meermalen genoemt.

ZESDE HOOFDSTUK.

De Koning over het jongste schryven zeer verstoort, verklaart ons Fort door de Engelzen te zullen doen verwoesten. Brief van den Bantamzen Sjahbandar aan de onzen tot Jakatra. Waar door de onzen te meer aangeport zyn om zich in 't Fort te defendeeren. Het Jagt Delf in brand gesteken. Nader voorslag van den Bantamzen Sjahbandar. Tyding van den Koopman le Febre *uit de Straat Sunda. 't Fregat Ceilon ontsnapt de Engelze vloot, en vlugt na Ambon. Den Koopman* le Febre *geordonneert niet langer in de Straat Sunda te vertoeven.*

Volgens het schryvens van van den Broeke, en Houbraken tot Bantam eergisteren gedateert, en heden de onzen in 't kasteel toegebragt, had de Koning zich over 't agterblyven van den Directeur Henrik Janszoon, en den Koopman van Uffelen, zeer verstoort getoont, en nog meer over het gedane nieuwe voorstel op den 25 der gepasseerde maand February 1619, wegens de behouding van het

't Kasteel, zoodanig als het was tot de komste van den Gouverneur Generaal, of eenige van onze schepen, zeggende, dat het nu met de Nederlanders, die hem maar zogten op te houden en om den tuin te leiden, ten eenemaal uit en gedaan was, en hy volkomen besloten had, de zaak te stellen in handen van de Engelzen, om met der zelver hulpe, het Fort ten gronde toe te verwoesten, en dat ze zich zulx niet zouden konnen beklagen, als hebbende na hem niet willen luisteren. Ook oordeelden die van Bantam, dat het, tot stutting van zoodanig een voornemen, niet ongeraden zou wezen, een geschenk te zenden aan den jongen Koning: van den welken gezegt wierd, dat hy onze Natie zeer toegedaan en genegen was, zich voorts gedragende aan een brief, die benevens dezen afgezonden wierd, en geschreven was, door eenen Kiay-Maas, of Kiay Warga, Sjahbandar tot Bantam, luidende als volgt:

Aan Hendrik Janszen, *en de generale Raaden in 't Fort Jakatra.*

Brief van den Bantamzen Sjahbandar aan de onzen tot Jakatra geschreven.

„ Kiay Maas, Sjahbandar in Bantam, „ zend u zyn groet, en doet dezen „ uit liefde, die hy regt t'uwaards is dragende, schryven. Voor eerst leert hy u als „ een broeder, dat zoo gy al te zamen den „ Pangerang niet wilt hooren, dat het qualyk gedaan, en tegens de begeeren van „ den Heer Generaal is, zoo gy, aan den „ Koning alhier verzogt niet te vertrekken, zeggende, by zoo verre gy den Koning nog in tyds wilt hooren, en op de „ conditien, u door hem lestmaal nog laten weten, daar uit wilt vertrekken, dat „ u zyn hulpe in 't minste niet zal ontbreeken, ook dat gy met een vast vertrouwen daar op wel moogt staan. Kiay „ Maas steld zyn persoon daar voor, dat „ van den minsten tot den meesten, niemand iet zal werden misdaan, en zoo „ niet, zal de Koning genoodzaakt wezen, u, en alle de uwen aan de Engelzen, gelyk zy nu lang verzogt hebben, „ over te geven; en op dat de vrienden „ zich des hier namaals niet beklagen, zoo „ gedenkt in den eersten, dat de Koning „ u heeft geholpen, als gy oorlog had tegen den Koning van Jakatra. Derhalven hy ook dito Koning uit zyn Ryk „ gestooten heeft, en de Engelzen heeft „ hy nu zoo lang weerhouden, u iets te „ mogen misdoen, nadien hy de behoudenis der Hollanders is begeerende. En „ nu hy ziet, dat de Hollanders den Koning niet willen hooren, vreest hy, dat „ het de Engelzen zeer lichtelyk vergunt „ zal werden, hunne magt op 't Fort te „ mogen gebruiken, en dat gy als dan niet „ behoeft eenige reekening te maken, dat „ deze Koning u, met hun resistentie te „ doen, zal adsisteren. Ook zegt hy waarachtig te wezen, dat de uwen door de Engelzen, die daaglyx ten Hove komen, „ opgeëischt werden, daar op de Koning „ hun antwoord, nadien de Hollanders „ hem niet willen hooren, dat hy te vreden is in 't geene zy vermogen.

„ Nu zoo is 't zeggen van Kiay Maas, „ by aldien gy begeert, dat hy u helpe, „ gelyk hy bereit is te doen na vermogen, „ zeggende, medelyden met u aller ondergang heeft, dat u als dan 't Fort in „ allerhaast verlaten zult, en aan geen vrypas van de Engelzen meer gedenken. „ Zulx geschiedende, verbind hy zig, dat „ niemand, nog groot nog kleen, in het „ minste eenig leed geschieden zal. En „ zoo u daar toe niet wil verstaan, het „ dan met de komste der Engelzen, die „ in aller haast daar zullen zyn, te verwagten hebt, 't gene daar van te komen „ staat. Waar mede hy u al te zamen „ wenscht geluk en heil. In 't Hof van „ Bantam den 2 Maart 1619.

Was getekent met Javaanze letteren.

KIAY WARGA.

Deze Kiay Warga, en nog een Kiay Poetoe, zynde de overbrenger en besteller dezes briefs, waren onder de Orangkays de genen, daar de Nederlanders wel het meeste mede te doen hadden, als wezende beide groote Koopluiden, en de eerste daar en boven Sjahbandar, of Ontfanger van 's Konings tollen en geregtigheden; en nadien het hen ook niet ontbrak aan loosheid, om uitterlyk te vertoonen het geen ze in der daad niet waren, en daar door velen te bedriegen, die aan hunne betuigingen van vriendschap en genegentheid wat te veel geloof floegen, hadden ze, boven andere Javanen, de gelegentheid, om hunnen Koning, met aan hem dagelyx berigt te geven van het voornaamste voornemen der Nederlanders, en wat op der zelver hart lag, een byzonderen dienst te doen; maar gelyk de doortrapste bedriegers zomtyds nog wel eens mistasten, en in hun eigen strikken gevangen worden, zoo gebeurde het nu ook met den gemelten Ontfanger Kiay Warga, de welke ongetwyffeld, by den bovenstaanden zynen brief, met geen andere meening zoo breed had gesproken van het quaad voornemen der Engelzen, en hunne gedaane verzoeken aan den Koning, van ons kasteel tot Jakatra te mogen aantasten, als alleen om de onzen daar door te eerder te doen besluiten, en verstaan tot de begeerde overgifte: want in het antwoord-brietje, dat aan hem geschreven en nog

nog dien zelven avond na Bantam voortgezonden wierd, verklaarden die van het kaſteel, dat, vermits hunne voorige vreeze om van de Engelzen overweldigd en qualyk gehandeld te werden, na het lezen van den gemelten zynen brief, zoo zeer was vermeerderd, zy nu geen de minſte gedagten meer konden hebben, om hun voor het dreigend gevaar zoo bloot, en op zee te begeven: en dat ze ook genoodzaakt zouden wezen, hun aan land in wat beter ſtaat van defenſie te ſtellen: onvermindert de vrede en vriendſchap met den Koning van Bantam, die ze altyd zouden blyven betragten, en omtrent wien zy verzogten, dat hy Kiay Warga hun dog beliefde te excuſeren, als volgens zyn eigen ſchryvens beſt wetende; hoe zeer de Engelzen op de Nederlanders verbitterd waren, en dat ze zich op zee buiten het Bantamze gebied, niet zouden ontzien te doen, het geen ze nu te lande, uit ontzag van den Koning, ſchenen na te laten.

Wegens het verblyf van de Bantamze vrienden, Hendrik Janszen, en Abraham van Uffelen, verzogten zy mede, dat de Koning zich niet wilde vertoornen: alzoo hun vertoeven maar alleen was na een openbaar beſluit van zaken, zonder het welke zy niet gaarne weder zouden te rug keeren. En eindelyk verzogten de onzen, dat Kiai Warga van hun, tot een teken van opregte genegentheid voor zich zelven wilde aannemen een lang gegraveerd roer; en dan nog als een geſchenk aan den jongen Koning ontfangen, en aan den zelven overgeven een ſchotel met een lampet, een uitmuntend verlakt Japans tafeltje, een gegraveerd roer, en twee pakken kleeden.

Aan Pieter van den Broeke, en Kornelis Houbraken, wierd als toen mede een kleen briefje geſchreven, en daar by bekend gemaakt, dat Henrik Janszoon, en van Uffelen, al vry wat beſchroomt waren, om weder na Bantam te keeren, en het in 't kaſteel tot Jakatra nog wat zouden blyven aanzien. En met deze twee briefjes keerde de gemelte Kiay Poetoe weder te rug na Bantam, waar op 2 dagen daar aan, nog een ander briefje volgde, behelzende ten principalen een betuiging van hun verlangen na tydinge, dat de Koning van Bantam hun het voorgeſtelde, om tot de komſte van de Heer Gouverneur Generaal in 't kaſteel te mogen verblyven, zou hebben ingewilligt; en 't welke gaarne bekenden, dat hun veel aangenamer zou wezen, als te moeten afwagten, het geen de Koning en de Engelzen, met hunne t'zamengevoegde magten, mogten komen te ondernemen; dog anders uitvallende, zouden zy zich zulks mede konnen trooſten, met vertrouwen, dat het zich dan ook nog wel ten beſten zou ſchikken en toedragen.

Nu waren de kinderen weder mannen en miſſchien met het bekomen buskruit uit het oude en aan de grond-gehaalde jagt Delf wat ſtouter geworden; welke luimen hun onder de flaauwhertigheid, en vele zwaarmoedige gedagten, nog al zomtyds eens overquamen, en dan namen ook de ſtilſtaande fortificatie-werken, zoo met horten en ſtooten, of tuſſchen-vallen en opſtaan, weder hunnen voortgang. Zoo dat het kaſteel te dezer tyd, al vry verſterkt was geworden: en men zegt, dat, na den uitſlag van zaken, zommige luiden een inbeelding hebben gehad, als dat de belegerden, of immers de Raadsperſoonen, met hunne gedaane beloften en aanbieding, om het gemelte kaſteel ter wederkomſte van den Heer Gouverneur Generaal Koen, aan den Koning van Bantam te zullen overleveren, op een Menniſten-bedrog, of argje waren uitgeweeſt, en dat ze het zelve, om woord te houden, wel zouden hebben overgegeven, dog met vernageld geſchut, en na het buskruit nat of kragteloos gemaakt te hebben, om al voort met eenen, of kort daar aan, de Javanen daar weder te konnen uit jagen: dan het is noit zoo verre gekomen, en dien volgende onnodig geweeſt.

Van de aankomſte onzer jagten de Tyger en Delf ter Reede voor Jakatra, kregen de Engelzen zoo haaſt geen tydinge, of quamen daar op af met 8 van hunne ſchepen, die de onzen van 't kaſteel in 't oog kregen den 7 Maart 1619, en als toen ook moeſten beſluiten het aan de grond zittende jagt Delf, daar ze zeer weinig uit hadden konnen bergen, aan het vuur over te geven, en met 1995 pikols of 244387½ pond peper te laten verbranden, en daar op vertrokken de Engelzen met hunne ſchepen na de Straat Sunda, zonder iets het minſte opgedaan te hebben, alzoo de Tyger (gelyk hier voor is gezegt) zich al 3 dagen bevorens na Ambon, op de vlugt hadde begeven, uit vreeze, van niet beter gehandeld te zullen worden, als de zwarte Leeuw, die op den 15 December 1618 in de Engelze ſtrikken geraakte, en kort daar aan ook verbrand is.

Het jagt Delf in den brand geſtoken.

De onzen in 't kaſteel tot Jakatra, hebbende nu eenige dagen geen tydinge nog ſchryven van Bantam bekomen, wiſten niet wat ze daar van zouden denken, en zynde ondertuſſchen met hunne deliberatien over het aan te gaan verbond met den Koning; mitsgaders het opſtellen der artikelen, eindelyk op den 11 Maart 1619 klaar en gereed geraakt, zoo wierden hun ten zelven dage, en al weder in handen van meergemelten Kiay Poetoe (die nu als de veerman geworden was) twee briefjes van daar toegebragt, het eene van den Commandeur Pieter van den Broeke, en Koopman Kornelis Houbraken, en het an-

andere van den Sjahbandar Kiay Agoes Warga, gedateerd een en twee dagen bevorens: en beide van een wonderlyken en onverwagten inhoud.

De gemelte Sjahbandar had, volgens het voornoemde fchryven van van den Broeke, en Houbraken, nog een beter en ligter middel bedagt, om den Koning te vergenoegen, als het gene de gemelte Kiay Poetoe aan den zelven, uit den naam van de onzen in 't Kafteel tot Jakatra, op de navolgende wyze had verzogt, voorgedragen, en bekend gemaakt, namelyk, dat ze aan hem wilden overgeven het vierde part van alle de goederen, en de helft van het gefchut, in 't kafteel bevonden wordende; en dat zoo haaft als 'er een Oftagier van 's Konings-wegen in het kafteel quam, zy hun daar uit, en na Bantam zouden begeven ('t welk moet verftaan worden van de Raadsperfoonen) latende eenlyk, met het gemeene volk daar binnen blyven den Kapitein van de Soldaten, en voorts alles in zyn geheel, tot de komfte van onzen fchepen. Het andere middel, door Kiay Warga ontworpen was, dat de onzen vrywillig, buiten contract, en zonder daar by gefchrifte eenige mentie af te maken, aan den Pangerang Gedè (zoo wierd de gene die de regeering in handen had mede genoemt) een vereering zouden doen van dertig duizend realen van agten, en aan Pangerang Ratoe, ofte den jongen Koning, de helft van het gefchut, onder verdere te doene verzekering, van het kafteel aan den Koning te zullen overgeven, wanneer eenige onzer fchepen, bequaam om ongemolefteerd, en buiten zwarigheid, mede te konnen vertrekken, daar zouden aangekomen zyn, welk laatfte middel door den Sjahbandar voorgefteld, by de Bantamze vrienden, wel het bequaamfte, en voor de E. Maatfchappy het voordeeligfte wierd geoordeeld, ofte zoo van 't een en 't ander niet quam, dan zagenze des Konings gramfchap, en voor hun een flegt uiteinde te gemoet. En als het daar op aan quam, waar men de voornoemde 30000. Spaanze realen zoude van daan halen, men kon, zeiden ze, de zelve ligten uit de Vaderlandze fchepen Haarlem, en 't Hart, die haar nog in de Straat Sunda onthielden met den Koopman Jacob le Febre, van wien zy, nog maar twee dagen verleden, zoodanig een briefje hadden ontfangen, als by de copy, die ze nu mede overzonden, zoude konnen blyken: zig voorts gedragende aan den bovengemelten brief van de Sjahbandar Kiay Warga, luidende als volgt.

Aan Pieter van Ray, *en de Raaden in het Fort Jakatra.*

„ KIay Agoes Warga, Sjahbandar in Nader voorslag van de Bantam Sjahbandar.
„ Bantam, wenfcht u al te zamen zy-
„ nen groet, bedankt u van gelyken voor
„ 't gene gy hem gefchonken hebt (het
„ gene gy mede aan Pangerang Ratoe ge-
„ zonden hebt, daar voor doet de zelve
„ u mede bedanken) en laat u weten, dat
„ het gene gy aan den Koning alhier door
„ Kiay Poetoe hebt laten aandienen, goed
„ is, te weten, dat, by zoo verre de Ko-
„ ning aldaar in 't Fort een Oftagier wil-
„ de laten gaan, dat als dan u al te zamen,
„ uitgezonderd den Kapitein van de Sol-
„ daaten, die gy tot Gouverneur van de
„ Soldaten aldaar wilt laten, alhier tot
„ Bantam komen zoud, en dat verder ter
„ aankomfte van de fchepen 't Fort ver-
„ laten, en alzoo embarqueren wilt. Ook
„ dat gy den Koning ondertuffchen het
„ vierde part van de goederen, en de helft
„ van 't gefchut toeleggen wilt; maar nu
„ leert, of fteld de Sjahbandar u noch
„ eenen, als zynde een tweeden of ligte-
„ ren weg, vooren, om alles te mogen ten
„ einde maken, en dat gy daar den beften
„ mogt uitkiezen. Hy verhoopt niet, dat
„ gy die beide verwerpen, maar vertrouwt
„ vaftelyk, dat UE. den eenen, om des
„ Konings gramfchap voor te komen, na
„ komen zult. Den tweeden nu, is de-
„ ze, te weten, of gy van zins zyt den
„ Pangerang voor een gefchenk, of ver-
„ eering, vrywillig toe te leggen de fom-
„ me van 30000 realen van agten, mits-
„ gaders aan Pangerang Ratoe de geregte
„ helft van al het gefchut, en dat gy al-
„ daar in 't Fort alzoo tot de komfte van
„ de fchepen geruft zult mogen blyven
„ woonen, en als dan gehouden zult zyn
„ daar uit te vertrekken, en 't Fort over
„ te leveren, en dat gy alhier tot Bantam
„ vry en vrank zult mogen handelen,
„ wandelen, gaan, en komen, zoo als 't
„ voor dezen geweeft is, 't welk u aan-
„ ftaande, zult gehouden wezen 't zelve
„ te zweeren, en vaftelyk belooven na te
„ komen; en dat by u geen hoftiliteit in
„ Jakatra tegens den nieuwen geftelden Pa-
„ ngerang aangeregt zal worden, alzoo di-
„ to Pangerang Temanggong bevreeft is,
„ zoo eenige moeite tuffchen de Hollan-
„ ders en hem opquam, ook gelyk als den
„ voorigen gefchiet is, daar uit mogt ge-
„ ftooten werden. Hier op verwagt hy
„ in allerhaaft UE. antwoord, hem ver-
„ obligerende voor 't gene u zal werden
„ toegeftaan, dat hy zal maken, dat het
„ u geworden mag. De brenger is Kiay
„ Poetoe, dien gy zult gelieven te ken-
„ nen.

„ nen. Ady den 9 Maart 1619 in het
„ Hof van Bantam.

Was getekent met Javaanze letteren,

KIAY WARGA.

Dit schryven van den Bantamzen Sjahbandar Kiay Warga, is van de onzen tot Jakatra als toen niet geraden geagt te beantwoorden, zoo dat ze dien zelven dag maar eenlyk een briefje aan den Commandeur van den Broeke, en Koopman Houbraken, lieten afgaan, met byvoeging van het ontworpen, en door alle de Raadspersoonen ondertekende contract met den Koning van Bantam, om door den zelven geapprobeerd en geratificeerd te worden.

Dog laat ons, eer wy van het gelei- en antwoord-briefje den inhoud aanhalen, eens zien hoe het de Koopman Jacques le Febre, met zyne schepen in de Straat Sunda zwervende, aldaar heeft konnen stellen en gaande houden. By zyn hier boven aangehaald briefje uit het schip Haarlem aan die van Bantam geschreven, en gedateerd den 23 February en 6 Maart 1619 verzogt hy ten spoedigsten bericht te mogen werden van den toestand der Engelzen, waar ze zich onthielden, en of ze nog niet na de Oostersche quartieren vertrokken waren, enz. en ingevalle zy tot adsistentie van de Koning van Jakatra aldaar ter Reede maar 3 of 4 schepen mogten hebben laten blyven, zeide hy wel geresolveerd te wezen, en ook moed te hebben, om onze belegerden aldaar te komen ontzetten, als zynde op den 21 February nog versterkt geworden met het schip de Zeewolf, komende van Sumatra's Westkust, en geladen met omtrent 80 lasten peper; maar daar en tegen was het Fregat Ceilon 19 dagen bevorens door hard, of quaad weer van hem afgeraakt, en zedert niet meer vernomen, mitsgaders hy le Febre daar door genoodzaakt geworden te continueeren, en zyn verblyf te houden op 't schip Haarlem, van welkers aankomste uit het Vaderland in de Straat Sunda, als mede van 't Schip 't Hart, en dan nog een Portugees Fregat, op de reize verovert hier voor onder dato 5 February 1619 staat aangehaald, daar wy nu nog zullen byvoegen de nader van hun bekomene tyding, namelyk, dat ze benevens het gemelte Fregat Ceilon, na de waterplaats geloopen zynde, om hunne zieken wat te doen verquikken, en te ververschen, aldaar eerst tydinge kregen, en kort daar aan ook zelve zagen, dat 'er op hen afquamen zes kloeke Engelze schepen, waar voor ze genoodzaakt waren de vlugt te nemen, en zoo verre Westwaard aan, of Straatwaard uit te loopen, tot dat ze op den eersten February hunne vervolgers niet meer vernamen, dan kregen twee dagen daar aan zoodanig een ruig en hard weer, dat het gemelte Fregat Ceilon, konnende nog zeil voeren, nog de aanrollende holle en verbolgen zee wederstaan, en overzulx de andere schepen niet volgen, weder de Straat Sunda moest inloopen, alwaar hun ook niet lang daar na weder schielyk opdeden, de gemelte zes Engelze schepen, alle agter eene der Eilanden ten anker leggende, 't gene voor die van Ceilon een afschuwelyke en droevige vertooning was; maar wat raad, zy waren 'er voor, zy moesten 'er door; stout toe te zeilen, oordeelden ze beter als te aarzelen, en zoo zetten ze het met hun onderzeilen recht op de Engelze vloot aan, even als of zy by de zelve wilden ten anker komen, maar wanneer ze daar te midden in, of onder quamen, maakten ze alles by wat goed konde doen, en geraakten alzoo, met een sterke voor de wind, in korten tyd een groot stuk weegs heen, en ook eindelyk, door het vallen van den avond, ten eenemaal buiten hun gezicht; zynde wel te gelooven, dat de Engelzen, ons gemeld Fregat van agter het Eiland ziende aankomen, wanneer het ook al zeer naby was, een vaste inbeelding zullen hebben gehad, dat het was een nieuwe en onkundige vogel, die hun van zelve wel zou komen toevliegen, alzoo geen van alle hun zes schepen het de pyne waard agteden, daar om een zeil te reppen; of anker te lichten, en zoo quam Ceilon nog deezen dans te ontspringen, al mede de vlugt nemende na Ambon; dog het moest voorby Jakatra; waar omtrent het mede zeer licht in de klem zou hebben konnen loopen, nadien aldaar nog een grooter getal Engelze schepen waren blyven leggen, of kruissen.

't Fregat Ceilon ontsnapt de Engelze vloot, en vlugt na Ambon.

En 't is, of het juist heeft willen wezen, dat dit al mede geschied en voorgevallen is den 2 February 1619, op welken dag, gelyk hier voor staat aangetekend, de Koning van Jakatra, door die van Bantam zynde verraden, uit zyn Ryk gestooten wierd, en het mede niet veel scheelde, of wy waren onze Fortresse aldaar glad quyt geweest. Ook moet men zich insgelyks ten hoogsten verwonderen, hoe de gemelte Koopman Jacques le Febre hem met zulk een kleen getal van 3 of 4 schepen, tot den 6 Maart, als wanneer zyn jongste briefje gedateerd is, in de Straat Sunda, omtrent de Kust van Sumatra, of de bogt van Lampon, en het Keizers-Eiland, heeft konnen onthouden, zonder van de Engelzen met zoo veel schepen, als ze ten dien tyde by malkanderen hadden, verjaagt, of nader aangerand te zyn.

Dat die Natie zoo nu en dan met Inlandze

landze schepen in 't vaarwater gezien was, daar is geen twyffel aan te slaan; maar men zoude ook daar benevens konnen vast stellen, dat ze zich 't vertrek van de zelve, na de Oostersche quartieren zekerlyk zullen hebben ingebeeld, zonder te konnen gelooven, dat de Nederlanders zoo stout zouden zyn geweest, om daar zoo lang te verblyven, en nog te minder, om dat ze groot perykel liepen van die reize niet te zullen gewinnen, gelyk de Koopman Jacques le Febre ook by zyn gemelte briefje schreef, dat de Moesson vast verliep, en het nu op de knyp aanquam.

Dit dan zynde een tusschen-stelling, behelzende in 't kort een verhaal van 't avontuurlyk echapperen van 't Fregat Ceilon, zullen wy wederkeeren tot den brief, die door de onzen tot Jakatra nog dien zelven avond na Bantam wierd afgezonden, en waar in zy mede spraken van de voornoemde nog zwervende vier schepen, in de Straat Sunda, onder het gezag van den Koopman Jacques le Febre, oordeelende gantsch niet nodig te zyn, den zelven ernstig aan te schryven, dat daar niet langer diende te vertoeven, en zich voor al niet moeste begeven na Jakatra, of Bantam; schoon de Engelzen al vertrokken mogten wezen, op dat de Koning van Bantam (wanneer hy het ontworpen en door de onzen onderteekende contract, mede quam te amplecteren) geen reden mogte vinden te sustineeren, dat de Nederlanders de gemelte schepen bekomen, en aan de hand gekregen hebbende, ook verpligt en gehouden waren, in nakoming van dat contract, het kasteel aan hem over te geven: want dat was geenzins de meeninge, maar wel om het zelve te blyven inhouden tot de wederkomste van de Heer Gouverneur Generaal uit de Oostersche quartieren.

De Koopman le Febre geordonneert niet langer in de Straat Sunda te vertoeven.

Het gene Kiay Poetoe aan den Koning van Bantam, van wegen de Nederlanders in het kasteel tot Jakatra had bekend gemaakt, namelyk, dat de Officieren, uitgezonderd de Kapitein der Soldaten, bereid waren, daar uit te trekken, en hun na Bantam te begeven, zoo haast als 'er een Ostagier des Konings zou over en binnen gekomen zyn; dat wierd by hun wel expresselyk ontkend, als hebbende alleen gesprooken van het weder te rug keeren van den Directeur Hendrik Janszoon, den Koopman Abraham van Uffelen, en Theodorus Jemming, die men konde rekenen tot Bantam bescheiden te zyn, en nu nog in 't Kasteel verbleven, tot dat alles geheel zoude wezen afgehandeld, zoo dat hy Kiay Poetoe buiten de waarheid gesprooken, en een verkeerde boodschap overgebragt had. Tot Ostagiers hadden zy by het nevensgaande contract voorgesteld eenen Lakmoeje, en Hinko, of den Sjahbandar Kiay Maas in der zelve plaatze, dog zoo de Koning daar toe niet konde besluiten, dan zouden zy hun ook konnen te vreden houden met de overzending van de Jakatraze gevangens, en voorts alle de genen, die tot Bantam niet t'huis hoorden, of aldaar bescheiden waren; en mits dat dan ook de overlevering van de beloofde goederen by het contract niet zoude geschieden voor de wederkomste van den Heer Gouverneur Generaal. Nopende de overgaande contracten, meenden die van Jakatra nodig te zullen wezen, dat de zelve niet alleen by de regeerende Pangerang (indien hy ze approbeerde) wierden geteekend, maar ook tot meerder gerustheid, en verzekering by den Pangerang Ratoe, ofte de jonge Koning, en dat dan ook op de translatie in 't Maleits, om abuizen voor te komen, wel moeste werden gelet; dog zoo de meergemelte contracten by hun beide niet wierden aangenomen nog ondertekend, dan verzogten ze dat hun die ten eersten weder mogten toekomen, zynde van inhoud als in 't volgende Hoofdstuk te zien is.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Contract tusschen den Koning van Bantam en de onzen in 't Fort Djakatra. - Ons Kasteel tot Djakatra wert Batavia genaamt. En de vier punten mede ider een naam gegeven. Wederzydsche stilstant van wapenen ongeaccordeert onderhouden. De onze in 't Kasteel Batavia bericht, dat de Soesoehoenan *bereit was ons te helpen. Bericht van Bantam, dat de Koning zich met de ontworpen contracten niet wilde conformeeren. Bantamsen Adel toont zig genegen ons Fort aan te tasten.*

Contract

Contract en verbond gemaakt tusschen zyne Majesteit, den Koning van Bantam, en de gecommitteerden wegen de vereenigde Nederlandze Oost-Indische Maatschappy tegenwoordig in het Fort op Jakatra.

„ EErstelyk zal de Koning van Bantam gehouden wezen, en hem verbinden ons, en de onzen, zoo hier tot Jakatra, als tot Bantam in de Logie, te bevryden voor alle overlast en geweld van de inwoonderen alhier, en tot Bantam, als mede der Engelzen, en niet te gedoogen, nog toe te laten, dat op (of tegen) ons tegenwoordig Fort eenig verder geschut, 't zy door de Engelzen, of inwoonderen van Bantam, en hier, geplant en gesteld zal worden; maar ter contrarie alle middelen van overlast te voorkomen, en ons te zamen (als voren gezegt is) voor alle moetwilligen beschermen.

„ Ons zal ook alle liberteit en vryheid, zoo hier, als tot Bantam, vergund werden, om opentlyk onzen handel, als voor dezen, te mogen dryven, en het voordeel van onze Heeren en Meesters te betragten, latende ondertusschen ons Fort in esse, zoo als 't jegenwoordig is; en tot meerder verzekering van het voorsz., zal ons zyne Majesteit tot onderpand, als Ostagiers hier in ons tegenwoordig Fort beschikken twee persoonen, te weten, Kiay Nebe, gezegt Lakmoy, en Hinko Abdul Gafar, of den Sjahbandar Kijay Agoes Warga in zyn plaats, ter tyd dat dit ons tegenwoordig contract in allen deele effect mag sorteeren, en nagekomen werden.

„ Hier tegen zullen de gecommitteerden van dito Fort, gehouden wezen geen Javanen te beschadigen, ofte tegen de inwoonderen eenige overlast te gebruiken, en ter aankomste van hunnen Generaal, of eenige van hunne schepen, waar in hun zonder gevaar van overlast der Engelzen, ofte anderen, zouden konnen embarqueren, de voorsz. sterkte te verlaten, en te raseren.

„ Zal ook den Koning uit vryen wille, en niet in schyn van contract, vereerd en toegezonden worden, te weten, zoo haast de voorsz. twee persoonen in ostagie zullen hebben bekomen, 't geregte vierde part van alle de goederen der E. Maatschappy in het Fort voorsz. berustende, of naar schatting des zelfs, de waarde van dien, als mede ter komste van den voorsz. Generaal, ofte de schepen, de volkomen helft van alle het grof geschut, en de steenstukken.

„ Item tot verdere vriendschap en eenigheid, belooven en zweeren wy ondergesz. den Koning van Bantam, en de zynen, voor alle geweld der Engelzen en zyne vyanden te bevryden, en, des van nooden zynde, hem in alles te adsisteren, en tot meerder verzekering van dit voorsz. zullen onze vrienden tot Bantam hun aldaar zoo lang onthouden, mits dat hun de handel van nu af aan vergund zal worden.

„ Zullen ook de vrienden Hendrik Janszen, van Uffelen, en Dirk Lambertszoon voor dezen van zyn Majesteit herwaards gezonden, hun op 't spoedigste, zoo haast alles volkomentlyk geaccordeerd is, na Bantam vervoegen, op dat alles met meerder sinceriteit, en zonder bedrog, nagekomen mag werden.

„ Dit alles hier voornoemd beloove en zweere ik Pangerang Aria Rana de Menggala, by myne Koninglyke waarheid, en wy gecommitteerden present in 't Fort op Jakatra, in allen deele na te te komen, en te verzorgen, dat alles nagekomen zal werden. In kennisse der waarheid hebben hier van twee van eener inhoud laten schryven, en beide met eigene handen ondertekend, de eene berustende onder my Koning van Bantam, en de andere onder ons voorsz. gecommitteerden. Aldus gedaan zonder arg of list, in 't Fort Jakatra den 11 Maart 1619.

Was getekend,

Pieter van Ray, Jan van Gorcum, Henrik Janszen, A. J. Hulzebos, Evert Hermanszoon, Abraham van Uffelen, Jacques Coetely, Abraham Strikkat, en Henrik Hermanszoon.

Na het afvaardigen van den bovengemelten brief en contracten, wierd by den Raad in 't kasteel tot Jakatra goedgevonden en verstaan, dat het zelve (als zynde nu tamelyk versterkt om een harde stoot te konnen uitstaan) voortaan zoude voeren de naam van BATAVIA; en de vier punten wierden mede elk een naam toegevoegd, waar van daags 'er aan, den 12 Maart 1619, de publicatie geschiedde, en dat, volgens het schryven van den Eerw. Predikant Adriaan Jacobszoon Hulzebos, aan den Commandeur Pieter van den Broeke, tot Bantam, op de navolgende wyze. Ons Kasteel tot Jakatra werd BATAVIA genoemt.

Tot tweemaal toe wierden de trommels geroerd, en daar onder twee klokken geluid, om de Borgery en Soldaten by malkanderen te roepen, zynde 's nagts bevorens de naam BATAVIA met witte verwe gefchreven, of gefchilderd boven de poort aan de galdery, van het nieuwe huis Mauritius, waar voor een kleed was gehangen, 't welk, na de byeen komfte des volks, opgelicht, of afgenomen wezende; wierd hun de daar over genomen refolutie openbaar voorgelezen, mitsgaders de Officieren en alle andere belaft, zich in hunne gefchriften en t'zamenkoutingen, daar na te fchikken. Dit zoo verrigt zynde, wierd al terftond op elke punt een nieuw vaandel opgericht, de naam aangefchreven, en ieder vaandel met een kanonfchoot vereerd, en daar mede luidden de klokken weder op nieuw. Voor de Officieren was, na de gelegendheid des tyds, een banquet, of collation aangericht, uit de zilvere fchalen wierd eens om gedronken, het gemeene volk kreeg een mutsje, en zoo nam deze dag met vrolykheid en vreugde een einde. Ook quam nu te pas het fpreekwoord: *Eens weelde is altyd geen armoe*. De punten of bolwerken van het kafteel Batavia waren, of wierden genoemd als volgd.

En de vier punten mede ieder een naam gegeven.

De Zuid-Ooft-punt, die aan of om de kat was gemaakt, Weft-Vriesland (nu de Robyn) de Zuid-Weft-, of land-punt Geldria (nu de Diamant) de Noord-Ooft-, of zee-punt Zeelandia (nu de Safier) de Noord-Weft-, of Rivier-punt Hollandia (nu de Paarl.) Hoe dit trommelen, luiden, en fchieten de Javanen in de ftad, zoo die van Bantam, als Jakatra, in de ooren moet geklonken hebben, is licht te denken, hoewel ze daar van niet anders zeiden, als dat de harten van de Nederlanders in 't kafteel nu weder begonnen te groejen, en groot te worden, 't welk des anderen daags, den 13 Maart 1619 verhaald wierde door den ordinairen marktganger, zynde een Inlander, de welke dagelyx uit het kafteel op de Bazaar ging koopen, het gene de onzen begeerden, of van nooden hadden, 't gene hem ook zonder verhindering wierd toegelaten; dog daar tegen voeren de Javanen weder onbekommerd de Rivier in en uit, 't welk hun anders door de onzen in 't kafteel had konnen worden belet, zoo dat geagt wierd de eene vriendfchap de andere waardig te zyn; en onderwylen dat de Koning van Bantam, door veele dreigementen en liftige bedriegeryen, tot zyn voornemen zogt te geraken (hebbende nog onlangs door zynen Sjahbandar Kijay Agoes Warga, met adfiftentie van de onzen aldaar, zulk een vigoureuzen attacque op een fomma van 30000 Spaanze realen, en de helft van ons gefchut, laten doen) wierd egter door de onzen in 't kafteel, en de Javanen in de ftad, op de bolwerken en batteryen befcheiden zynde, een ftilftand van wapenen onderhouden, die partyen nog noit met malkanderen hadden befllooten, ofte vaftgefteld.

Weder zydze(n) ftand v(an) wapen(en) ongeac(cordeer)d onderh(ou)den.

Den 18 Maart 1619, fchreven de onzen voor de eerfte maal uit het kafteel Batavia, een briefje na Bantam, daar by alleen verzoekende om fpoedig bericht van den toeftand van zaken aldaar, en voornamentlyk hoe den Koning het overgezonden contract quam te bevallen, ofte op te nemen. En 's anderen daags, wanneer de onzen in 't kafteel verftaan hadden, dat 'er van Bantam een anderen Pangerang Temanggong na Jakatra ftond te komen, om aldaar als Onder-Koning het gebied te voeren, zonden ze nog een nader briefje mede, om tot hun narigt ten eerften te konnen weten, wat daar van, en van nog eenige andere nieuwe tydingen, de waarheid mogte wezen.

De on(zen) in 't k(afteel) Batav(ia) rigt d(e) Soefo(hoe)nan h(ulp) was o(m te) helpe(n).

Op dezen dag, te weten, den 19 Maart 1619 liet zich mede wel onverwagt by de onzen in 't kafteel Batavia vinden zeker Portugees, genaamd Antoni Vifioze, voorgevende van Tsjeribon te komen, en door den Koning aldaar afgezonden te zyn, om de onzen bekend te maken, hoe de Soefoehoenan Mataram te rade geworden was, zyn Gezanten na Jakatra af te zenden, om met de Nederlanders aldaar te handelen van vrede en vriendfchap, en om de zelve tegens alle hunne vyanden te befchermen en te hulp te komen, en dat dan ook kort 'er aan zyn Majefteit in perfoon, met nog wel 1000 vaartuigen ftond te volgen.

Dit gaf onder de nieuwe Batavieren zulk een wonderlyken beweging, dat ze zelve niet wiften hoe ze gewend, of gedrait lagen. De meeften den gemelten Senhor Portugees niet aanziende als een vyand, gelyk hy was; maar als uit den hemel gevallen, om hun toe te brengen zulk een blyden tyding, en aangenamen boodfchap. Andere waren daar tegen weder bevangen met zulk een vreeze en zwaarmoedigheid, dat ze den Soefoehoenan met zyn duizend vaartuigen wel wenfchten duizend mylen van Java, of in het midden van de Spaanze zee, en 't fcheen als of ze hem al zagen aankomen, om zich te wreeken over het verbranden van zyn ftad Japara, door den Commandeur Arent Maartze, op den 8 November 1618, gelyk hier voor ftaat aangehaald: dog eenige weinigen, die nog wat verder zagen, als de gemeene man, en hun eigen neus lang was, konden van deze tyding geen ander gevoelen hebben, als dat ze oorfpronkelyk af quam van den Koning van Bantam, en dien volgende gehouden moeft worden voor een loutere lift en bedriegerye, niet alleen gepractifeerd tot uitvoering van 't geen hy mogte hebben voorgenomen, maar ook om te weten

ten, wat de Nederlanders daar van zouden zeggen, of gelooven; als mede hoedanige mesures zy dien aangaande zouden komen te nemen: en de ondervinding heeft geleerd, dat deze laatste, hoewel de minste in 't getal, het ten eersten wel allerbest, en allernaast hebben geraden.

De gemelte Portugees, Antoni Visioze, zyn boodschap omtrent de onzen in 't Kasteel Batavia hebbende afgelegt, vertrok, na verloop van 2 of 3 dagen van daar na Bantam, alwaar hy zeide 't een en 't ander te moeten verrigten, dog met voornemen en toezegging van haast te zullen wederkeeren, om zich dan voort na Tsjeribon te begeven, en mede te nemen zoodanige goederen, als hy de onzen had opgegeven, dat door den Koning aldaar zouden wezen geëischt.

Van Bantam verscheen op den 23 Maart 1619 tot Jakatra, en kort daar aan binnen ons kasteel Batavia, eenen Abdul Rahhman, zich mede uitgevende voor een vriend van de Nederlanders, en nu expres van den Koning, of regeerende Pangerang afgezonden, om des zelfs eigentlyke meeninge en gezindheid, aan de onzen by monde bekend te maken. Ook bragten de Bantamze vrienden mede twee brieven, gedateerd den 18 en 20 dezer, waar van de eerste, die, om eenig voor of tusschenval, twee dagen na de ondertekening was opgehouden, by na niet anders quam te bevatten, als een omstandig verhaal van het misnoegen des Konings, wanneer hem was vertoont den inhoud van het overgezonden, en hier voor geinsereerde contract; waar mede hy hem in geenen deele had konnen, nog willen conformeeren; zich inbeeldende zoo veel weldaden aan de Nederlanders bewezen te hebben, dat ze daar door moesten overtuigt wezen van zyn goed hart en genegentheid, en met een van hun eigen ondankbaarheid, dat ze hem niet quamen te betrouwen. Wegens het vierde part van alle de Koopmanschappen der E. Maatschappy, in 't kasteel berustende, 't welk men hem by contract wilde toeleggen, daar van begeerde hy by geschrifte geen mentie gemaakt te hebben, alzoo het schynen zoude, als of zy zyne liefde, affectie en hulpe wilde verkoopen, en belooft hebben; daar hy nogtans niets anders begeerde, als 't geen hem vrywillig zoude worden geschonken en vereerd. Uit het eisschen van Ostagiers zeide hy niet anders te konnen besluiten, als dat men hem zogt in 't net te krygen, of te bedriegen; en met de zelve Ostagiers, wanneer de Heer Gouverneur Generaal met zyn magt zoude weder gekeerd zyn, te dwingen, zonder van al het beloofde iets na te komen. Hy begeerde niet anders als vriendschap, en dat de onzen hem zouden betrouwen, dewyl zy wisten hoe getrouwelyk hy met hun had gehandeld, wanneer ze het Fort al aan de Koning van Jakatra, en de Engelzen by contract hadden overgegeven; hy had den gemelten Koning van Jakatra, zyn broeder, om onzent wille uit het Ryk gestooten, en het scheen hem nu tot een verwyt en schande te strekken, dewyl hy moest hooren, zulx gedaan te hebben, ten beste gevalle der geenen, die hy nu bevond zoo ondankbaar te wezen, en hem, behalven het eisschen van de gemelte Ostagiers, nog dorsten vergen met hun schriftelyke verbintenisse en contracten aan te gaan, het gene by den gantschen adel opgenomen en aangezien wierd, voor een vast teken, dat de onzen met hen en de verdere Bantammers gantsch geen goed, maar veel eer alles quaads in den zin hadden.

Op dusdanig een wyze zou de Koning zich, voor de gemelte contracten hebben uitgelaten: immer de Sjahbandar Kijay Maas, en anderen, hadden het zoodanig aan de onzen van den Broeke en Houbraken verhaald, en die schreven daar en boven nog van anderen (zoo ze vertrouwden onze vrienden) verstaan te hebben, dat alle de Bantamze Grooten, over de dagelykze versterking van het kasteel, als mede de quade bejegening en dreigementen, door de onzen aan de Javanen tot Jakatra, op de Nederlanders zeer verbitterd waren, en by den Koning zeer hard aanhielden, dat hy hen wilde toelaten het Fort te mogen bevegten, hebbende daar toe al bekomen de toestemming van den Bantamzen Erf-Heer, of jongen Koning, die nog zoo lang onze vriend was geweest, zulx het maar alleen wierd tegen gehouden door den Koning, of regeerende Pangerang Aria Rana di Menggala, en die was nog zeer bedugt, dat het wel op een *bakkelayen* vegten mogt aankomen, by aldien die voornoemden adel alle den jongen Koning quamen toe te vallen.

Den Bantamzen Adel toont zich genegen ons Fort aan te tasten.

De onzen dit gehoord hebbende van een persoon, die ze alleen den vriend noemen, hadden hem gevraagt, waar mede zulks zou konnen voorgekomen worden, en tot antwoord bekomen, daar toe geen ander middel te zyn, als het afwerpen en slegten der bolwerken, of punten van 't kasteel: en als de onzen daar op weder hadden geantwoord, dat zulx niet zoude gedaan, nog toegelaten worden, voor de komste onzer schepen, zoo diende hy (namelyk de vriend) daar weder op, dat de Pangerang aan dat uitstel geen geloof konde stellen; dog liet zich eindelyk zoo verre uit, dat verklaarde van den jongen Koning last te hebben, om over deze zaak met de onzen te spreeken, en waar op de Bantamze vrienden mede wat nader toetraden, stellende hun halzen en leven daar onder te pand, dat, by aldien de Koning de onzen in 't kasteel in vreede wilde laten

ten blyven, tot de komste van den Heer Gouverneur Generaal, of de schepen, zy gezamentlyk, niet alleen by geschrifte zouden belooven en zweeren, als dan het Fort te zullen verlaten; maar dat ze het ook zekerlyk zouden nakomen, en het welk aan den zoogenaamden vriend tot diverze reizen verhaald, en voorgehouden zynde, had hy nog ten langen lesten aangenomen het zelve den Pangerang te zullen voorhouden, en ook belooft zyn uiterste best te zullen doen, tot het erlangen van een goeden uitslag. Deze belofte verklaarden de gemelte Bantamze vrienden, van den Broeke, en Houbraken, gedaan te hebben om best wille, uit een goede genegentheid, en met een vast vertrouwen, dat die van 't kasteel Batavia, hen dien aangaande niet zouden beschaamd maken, maar zoodanig een schriftelyke verbintenis ten allerspoedigsten met een expresse praauw overzenden, en waar by zy ook oordeelden, dat voor eerst tot een geschenk en teken van welmeenendheid behoorden gevoegd te worden 6 stukken kanon, en een kist met 4000 realen van agten, en zulks te eer, om dat meergemelte vriend zonder naam hun in opregtigheid had verklaard, dat alle de Javaanze Grooten, uitgezonderd de Pangerang en hy, ons tegen waren, ook was hun door Kijay Maas en Abdul Rahhman, uit des Konings naam aangezegt, indien wy ons aan zyne vriendschap gelegen lieten, dat dan moesten ophouden van het kasteel te versterken, en de Jakatraze Javanen, zyne onderdanen zoodanig te bejegenen, als ze aan hem hadden geklaagt: hy begeerde nog part nog deel aan onze goederen, en zoude het geen hem wierd vereerd, in dank aannemen; en tot een besluit, verzogten de gemelte Bantamze vrienden, dat die van 't kasteel op het boven aangehaalde, als in alle billykheid bestaande, wel geliefden te letten, en te considereren, dat het zoude strekken, niet alleen tot welstand van Bantam, maar ook tot behoud van hun zelve, en zoo veel goederen der E. Maatschappy, als mede tot vermeerdering en vaststelling van des Konings genegendheid, behalven de apparentie, dat de Engelzen daar door wel uit Bantam zouden konnen geraken, en hier mede besluiten dezen hunnen brief van den 18 Maart 1619, daar nog agter aan gevoegd was een toezegging, dat ze de schriftelyke contracten, die de Koning verworpen, en niet aangenomen had, met de eerste zekere gelegendheid weder zouden te rug zenden, als mede een korte bekendmaking van 't voorgevallene ter zee, of in de Straat Sunda, tusschen den Koopman Jacques le Febre, en de Engelzen, beide met een gelyk getal van 4 schepen, waar van zy zoo aanstonds mondelinge tyding hadden bekomen; dog welke Historie om den draad der brieven op dezen dag van Bantam ontfangen, niet te breken, wy tot na de afhandeling van de zelve, of op het laatste, zullen uitstellen. By het tweede Bantams-briefje van den 20 Maart 1619 doen zy een verhaal, hoe het eerste van den 18 dito, om de oneenigheid tusschen de Bantamze Grooten, twee dagen was opgehouden, en dat dezelve in die tyd alle den jongen Koning af, en den regeerende Pangerang Aria Rana di Manggala toegevallen waren, waar door hy in staat was geraakt, als zyn eigen Ambassadeur, af te zenden den hier voor gemelten Abdul Rahhman, om zyne meeninge by monde te konnen verklaren, en wanneer de zelve daar omtrent wierd geloofr, dan meenden de Bantamze vrienden, dat alles na wensch zou komen te gelukken. Wyders waren hun nog twee zaken gerecommandeerd aan die van 't kasteel over te schryven, te weten, dat ze moesten nalaten het zelve meer te versterken, en dat ze om geen meer, of weder wantrouwen te doen blyken, benevens de ordinaire inlandze markt-ganger ook een Nederlander zouden laten mede gaan: en dat ook met de inwoonders van Jakatra zoo redelyk mogte werden gehandeld, als zy verklaarden, dat nu met hun tot Bantam quam te geschieden. En eindelyk maakten zy bekend, hoe de Engelzen, voornemens zynde om een huis tot Jakatra te bouwen, aan den Koning, om daar toe licentie te bekomen; een treffelyke schenkagie hadden gedaan, gedragende zich verder aan hunnen ingesloten, en hier boven aangehaalden brief van den 18 Maart 1619.

Dezen dag wierd de onzen in 't kasteel Batavia nog een derde briefje van Bantam toegebragt, gedateerd den 21 Maart 1619, waar by de vrienden aldaar zeggen, niet te willen twyffelen, of de redelyke conditien, in hun voorig schryven gemeld, zouden nagekomen worden, dewyl zy het nu zoo verre hadden gebragt, dat 'er stilstand van wapenen was, tot de komste van den Heer Gouverneur Generaal Koen, zynde dit briefje overgebragt door zekeren Louis Jappanees, met zyn eigen vaartuig, dat hy vol provisien had geladen, om de zelve aan de onzen in 't kasteel te verkoopen, en waar toe hy ook aan hun wierd gerecommandeerd.

AGSTE

AGSTE HOOFDSTUK.

Ontmoeting ter zee tuſſchen den Koopman le Febre, *en de Engelzen. Waar in de onzen te kort ſchieten, en al mede na Ambon loopen. De Bantamze Gezant vertrekt onverrichter zake. Die van 't Kaſteel Batavia ſchryven met den zelven aan de vrienden tot Bantam. Des Konings handelingen zeer verdagt gehouden. Drie Engelzen door de Javanen doot geſlagen. Die van 't Kaſteel Batavia zyn van voornemen met den Soeſoehoenan in verbond te treden. Een nieuwe gezaghebber en tweede komt van Bantam voor Jakatra. Briefje in 't Kaſteel Batavia van de Bantamze vrienden. Des Konings voornemen om Jakatra te verſterken, en een Fort tegen het onze op te werpen. De onzen in 't Kaſteel Batavia bekent gemaakt het misnoegen over ons wantrouwen. Geſprek tuſſchen* Kiay Lacmoy *en* David Dirkszoon.

DAt de Koning, of regeerende Pangerang van Bantam zyn wel geſtoffeerde winkel van geveinſtheid, valſchheid, liſt, bedrog, enz. zoo net opgeſchikt, en met een getragt heeft zyn gepleegde verradery aan den Koning van Jakatra op reekening van de Nederlanders te doen overdragen, is zoo zeer niet te verwonderen als dat de meergemelte Bantamze vrienden van den Broeke, en Houbraken, zich niet hebben geſchroomd omtrent een belofte, waar toe ze onbevoegd waren, zoodanig een vaſte verzekering te geven, gelyk hier boven gezegt is, dat ze als onvoorzigtige waaghalzen niet alleen zoo ligt en vaardig hebben gedaan, maar ook die van 't kaſteel Batavia gezogt in een gevoelen te brengen, dat ze zich op den gemelten Koning van Bantam zouden mogen betrouwen, en dat daar aan, als mede aan het overzenden van een aanzienlyke ſchenkagie, hun geheele behoudenis, en 't geheel welvaren der E. Maatſchappy gelegen lag; gelyk ze by gemelte hun drie jongſte brieven (waar uit wy, als mede uit alle andere, doorgaans hun eigen woorden hebben gebruikt, hoewel daar toe wel eigentlyker te vinden waren) niet duiſterlyk te kennen geven.

Dog die van 't kaſteel Batavia konden daar door evenwel hun wantrouwen niet afleggen, nog ook van den boven gemelten Abdul Rahhman, die een Gezant wierd genoemd, andere gedagten krygen, dan dat hy was een volſtrekte Spion, om, na dat alles had onderzogt en afgezien, wat hem mogelyk zoude wezen, daar van aan zyn meeſter, den Koning, berigt en rapport te doen.

[...]oe- ter tuſ- den man bre, En- n.

Om nu te komen tot het voorgevallen ter zee, waar van hier voor een weinig is aangeroerd, en daar mede dezen dag te beſluiten, diend voor af geweten, dat de Engelzen tot Bantam, verſtaan hebbende, hoe nog eenige van onze ſchepen in de Straat Sunda bleven zwerven, daar op den 6 dezer, vier van hunne kloekſte ſchepen hadden afgevaardigd, en dat daar tegen de Koopman Jacques le Febre, zich inbeeldende, dat de Engelzen met hun meeſte magt innewaard aan, ofte na de Ooſterſche quartieren vertrokken, en nu niet meer zoo ſterk, of ontzaggelyk waren, met zyn vier ſchepen wat nader by, en tot omtrent het Eiland Dwars in de Weg gekomen was, in meeninge om het tot op de Reede van Bantam voort te zetten. En dus gebeurde het, dat op den 10 Maart 1619, deze tweemaal vier ſchepen eerſt malkanderen zagen, en daar na wat nader by quamen, als wanneer omtrent de wederzydze begroeting met donderende ſtemmen, uit yzere en metale keelen, onder het toekaatzen van veele harde en onverzettelyke ballen, een wyle tyds zoo onbezuisd wierd gehandeld, dat 'er de ſtukken van in de loop bleven: want ons ſchip het Hart, verloor zyn boegſpriet, en de andere drie (hoewel le Febre, als mede de andere Opperhoofden, en al het verdere volk, hun mannelyk droegen) waren zoodanig begroet, dat ze moeſten afwyken, en niet geraden vonden het nog eens te hervatten, alzoo de Engelze ſchepen, in vergelyking van de onzen, vry groot en kloek, en gevolgelyk van een zwaarder monture waren, zynde wel te denken, dat ze in deze ontmoeting, al mede hun bekomſt gekregen, en niet misgeloopen zullen hebben, om dat ze de onzen zoo gemakkelyk lieten ſlippen, en niet verder quamen te vervolgen, ſtellende hun weg weder na Bantam, en aldaar hun vermaak nemende met roemen en zwetzen, over hun bevogten overwinning, en dat ze nu de Nederlanders ten eenemaal verjaagt, en uit de zee geſlagen hadden; dog de onzen die zagen het daar en tegen aan voor een byzondere beſtiering van den hemel, en dankten den goeden God, dat geen van de ſchepen der E. Maatſchappy zederd het begin van dit loopende jaar, of het vertrek van den Heer Gouverneur Generaal Koen, in handen van de Engelzen waren komen te ver-

Waar in de onzen te kort ſchieten.

vervallen, en dat dien volgende de geledene schade, ten principalen maar bestond in 244387½ ponden peper, die met het oude en afgevaren jacht Delf waren verbrand; zynde het schip de zwarte Leeuw al bevoorens door hun aangesnoerd.

En al mede na Ambon loopen.

Op wat dag het geweest zy, dat de Koopman Jacques le Febre met de hier boven gemelte vier schepen, Haarlem, het Hart, de Zeewolf, en het Portugees jagt uit de Straat Sunda de reize na Ambon heeft aangevangen, daar van word geen aantekening gevonden; dog het is zeker, dat het geschiet zy tusschen den 10 en 18 Maart 1619, en dat hy aldaar behouden is aangekomen den 18 April daar aan volgende, en zulx vry later, als de hier bovengenoemde jagten Ceilon, en de Tyger, die zich ook wat vroeger derwaards op de vlugt hadden begeven, hebbende le Febre wel getragt met zyn vier schepen de Reede voor Jakatra en passant aan te gieren, en de onzen aldaar met raad en daad te helpen; maar geen kans ziende tegen tien Engelze schepen, die op hen afquamen, moest hy zulx nalaten, en mede, om hun te ontzeilen, alles by zetten wat goed konde doen.

Bantamze Gezant vertrekt onverrigter zaken.

De hier boven genoemde Abdul Rahhman, die van zyn Ambassadeurs ampt geen andere blyk of bewys had mede gebragt, als dat hy door de Bantamze vrienden van den Broeke, en Houbraken, in hun brief van den 20 Maart 1619 zoodanig was genoemd, vertrok den 25 dito weder na Bantam, hebbende met de Nederlanders in 't kasteel Batavia niet na zyn zin konnen te regt raken, dewyl ze niet veel werks quamen te maken van zyn gedane betuigingen en verzekeringen, dat de Koning van Bantam zeer edelmoedig, opregt, en dat hun ten hoogsten genegen was, niet het minste by contract van de goederen der E. Maatschappy begeerende, maar dat hy evenwel met dankbaarheid, en een goed hart zou aannemen, het geen hem vrywillig, en uit eigen beweging wierd vereerd. En hoewel daar uit genoegzaam konde begrepen worden, tot wat einde Abdul Rahhman was afgezonden, en dat zyn meesters gedagten nog al bleven speelen op de voorsz. 30000 ryxdaalders, waren die van het kasteel zoo dom, plomp, en onbeleeft, dat ze naalieten aan den Koning te geven de gelegentheid, om door het aannemen van zoodanig een vrywillig geschenk te konnen betoonen, dat hy de goetheid had van het aan te nemen, en dankbaar was; zulx de meergemelte Abdul Rahhman, met zyn eigen vaartuig, niet veel zwaarder of ryker als hy gekomen was, weder te rug keerde van de onzen, eenlyk mede nemende, om aan de Bantamze vrienden te bestellen een brief tot antwoord op den hunne van daar ontfangen van dato 18, 20, en 21 dezer.

Die van 't kasteel Batavia schryven met den zelven aan de vrienden tot Bantam.

De inhoud bestond ten principalen daar in, datze als nog genegen en bereit bleven tot nakoming van het overgezondene contract, mits tot hunne verzekering in 't kasteel Batavia bekomende de geëischte of wel andere suffisante Ostagiers, of ten minsten de vervoerde Jakatraze gevangens, en alle de verdere Nederlanders, die tot Bantam niet bescheiden waren; dog door den Koning aldaar nog wierden aangehouden: dat ze, zoo haast als het gemelte contract door den Koning zoude geadvoueerd en ondertekend wezen, ook het werken en 't versterken aan 't kasteel zouden nalaten; maar buiten dat, of eerder niet, om niet nalatig omtrent hun pligt, en tegen alle te dugten overlast te beter bevryt te wezen, als naaulyx wetende, wat ze van des een, en des anderens gedoente zouden denken, en of het met hun wel, of qualyk wierd gemeend, nadien niet alleen door de Javanen, in en buiten de stad, zoo aan hunne bolwerken, als batteryen, nog dagelyx zeer yverig wierd gearbeid, maar dat ook de Engelzen, met hunne schepen voor Jakatra leggende, van meening, en misschien ook al bezig waren weder kanon en buskruit aan land te brengen, daar ze in 't begin van de jongst voorgaande maand February onze hulpe van nooden hadden, en byna geen raad wisten, om het van land aan boord te krygen.

Dat de Bantamze of Jakatraze Javanen, volgens hunne gedaane klagten, door die van 't kasteel Batavia, niet wel bejegend, gescholden, of qualyk gehandeld zouden zyn, dat verklaarden ze niet te weten, nog ook niet te konnen gelooven, en zulx niet hooger te konnen aannemen, als voor een verdichtzel en opgeraapte onwaarheid; en daar op doen ze een verzoek aan de Bantamze vrienden van den Broeke, en Houbraken, dat het van hun believen mogte wezen, al het bovenstaande met den Koning, op het allerbeleefstste, en vriendelykste, te verhandelen, en den zelven te bidden, dat hy dog tegen de Nederlanders zoo in het kasteel Batavia, als tot Bantam, geen overlast wilde plegen, of toelaten, onder belofte, dat zulx door den Heer Gouverneur Generaal zoude erkend, en niet onbeloont gelaten worden zonder te vergeten, om daar benevens, wegens het niet zenden van geld en geschut tot een geschenk, hunne eerbiedige excuse te doen, dewyl het eerste alle met het jagt de Tyger na Ambon was gezonden, en het andere tot eigen gebruik en hoognodige defensie niet konde worden gemist.

Des Kol... mings v... deelinge zeer ve... dagt g... houden.

De Kapitein Jan van Gorcum, die nu mede een byzonder briefje aan den Commandeur Pieter van den Broeke afzond, schreef daar by, nopende de meergemelte vry-

vrywillige geschenken aan den Koning, van gevoelen te zyn; dat wy hem te gelyk met het geschut ook een roede zouden in de hand geven, om 'er ons zelf mede te slaan, en dat het geld hem zeer wel zoude te pas komen, om mede te corrumperen de genen, die tot ons nog eeniger maten genegen mogten wezen, of ook om mede te betalen, en des te gewilliger te maken de Javaanze arbeidsluiden, en Soldaten, die hy tegens ons zoude komen te gebruiken. Ook zeide hy het niet wel ten besten te konnen inschikken, dat de Koning de beloften, die wy deden, met eede begeerde bevestigt te hebben, zonder daar tegen aan ons de minste verzekering te willen doen; dog hy had die inbeelding, dat de meeste zwarigheid nu al over was; als zynde het kasteel redelyk wel versterkt, en het volk ongemeen vol moed.

Des avonds kregen de onzen tydinge, dat 'er omtrent de Rivier van Ankè door de Jakatraze Javanen, drie Engelzen van de genen, die aldaar wat de pypen gesteld en te veel de meester gespeelt hadden, waren dood geslagen, of anders met krissen en pieken om 't leven gebragt.

's Daags daar aan den 26 Maart 1619, wierd door die van 't kasteel Batavia nog een nader briefje na Bantam afgevaardigd, en daar by aan de vrienden aldaar bekend gemaakt, het geen ze gisteren hadden nagelaten, uit bedenking en vreeze, dat hun brief wel in vreemde handen mogte komen te vervallen, namentlyk de bekomen tyding van Tsjeribon, dat de Soesoehoenan Mataram zyn Gezanten aan de Nederlanders in 't kasteel tot Jakatra afzenden, en kort daar aan ook zelve in persoon volgen zoude, en dat ze met de Gezanten, die alle dagen verwagt wierden, wel gezind waren om in accoord en goede alliantie te treden; en 't welk ook de oorzaak was, dat ze niet al te haastig nog genegen waren des Konings van Bantams begeerte, in alles bestipt in te willigen. De Portugees António Visiose, de welke de gemelte tyding van des Soesoehoenans intentie den 19 Maart 1619 had overgebragt, en den laatsten der zelver maand van Bantam weder te rug tot Jakatra by de onzen in 't kasteel gekomen was, begaf zich den 2 April op de reize na Tsjeribon, van de onzen aan den Koning aldaar mede nemende eenige goederen tot een geschenk, benevens een kleen briefje, waar by de geringheid van de zelve, alzoo, het geene gemelte Visiose had geëischt, niet te bekomen was geweest, wierd geëxcuseerd. En wyders aan den Koning bekend gemaakt, dat ze hun in 't kasteel nu bevonden in staat, om het zelve wel te bewaren, en goede tegenstand te konnen doen, verwagtende boven dien eerlang nog een navale magt der E. Maatschappy, en een groote meenigte volk uit de Molukkos: waar mede zy hoope hadden nog eens revenge te zullen mogen nemen, over het geen hen van hunne vyanden was aangedaan.

Des anderen daags, den 3 April 1619, quam van Bantam tot Jakatra de nieuwe Pangerang Temanggong, waar van hier voor op den 19 Maart iets staat aangehaald, nevens dien een Kiay Nebe, Alias Lacmoy, de eerste, om aldaar uit de naam, of van wegen den Koning van Bantam het opperste gezag en gebied te voeren, en de ander, om hem daar in, als tweede, en Sjahbandar, behulpzaam te zyn. Van hun nieuwe medegebragte ordres had de ordinaire marktganger van 't kasteel gehoort, dat onder de Javanen in de stad, op een wonderlyke wyze wierd gesprooken, dog zoo tegenstrydig en verwart, dat 'er niet zekers uit te besluiten, of van na te vertellen was: en onzen namen het een en 't anders als toen in nog te minder agting, om dat hen ten zelven dage een briefje van Bantam wierd toegebragt, getekend den 29 Maart 1619, waar in ze van al die loopende, of vliegende gerugten, niet het minste vonden aangehaald.

Een nieuw gezaghebber en tweede komt van Bantam op Jakatra.

Een briefje in 't Kasteel Batavia van de Bantamze vrienden.

De vrienden aldaar bleven nog al by hun ouden zang, van te moeten ophouden met ons verder te versterken, dewyl de Koning of Pangerang had toegestaan en belooft, stilstand van wapen, onder conditie, dat het kasteel aan hem, op de komste van den Heer Gouverneur Generaal zou moeten overgeven, en daar benevens geschonken worden de helft van het geschut, stellende het vierde part van het goed ter discretie van gemelte zyn Ed. En nadien het kasteel nu redelyk sterk was; waren de gemelte Bantamze vrienden van gevoelen, dat het verder werken en versterken, buiten zwarigheid, wel konde worden nagelaten, om dat men ook voor de Engelzen nu niet meer behoefde bevreest te wezen, alzoo de zelve gantsch niet wierden geagt, en by den Koning heel uit hadden: en wat aanging de geëischte Ostagiers, zy verklaarden verwonderd te zyn, dat men daar op nog konde blyven staan, alzoo de Koning niet anders begeerde, als vreede en vriendschap; maar nog minder konden zy begrypen, dat die van 't kasteel Batavia aan hun hadden geschreven, van meeninge te zyn, om met onzen vyand, den Soesoehoenan Mataram, in accoord en alliantie te treden, het welk zy verzogten, dat als een punt van gewigt, wat nader overwogen mogte worden, namentlyk, wat nadeel uit zoodanig een verbintenisse zoude konnen voortkomen, en tot wat einde de Heeren Meesters Bantam zoo hoog waren aanbeveelende: voor hun advys daar nog byvoegende, dat men zich ten dienste van de

E. Maat-

E. Maatschappy meer moest gelegen laten aan de vriendschap van den Koning van Bantam, als aan die van den Soesoehoenan Mataram, zoo hadden de Bantamze vrienden na hunne meeninge, by dit hun briefje de baan van den Koning, die hem genoegzaam gevangen hield, weder schoon gemaakt, en ook met reden bevestigt de sentiment, dat men zyne gedaane beloften moest gelooven, en op hem betrouwen, zonder voor de Engelzen bedugt te zyn; dat men de versterking van 't kasteel met gerustheid konde nalaten, en dat men geen Ostagiers van noden had, alzoo des Konings oogmerk alleen was, strekkende na rust, vrede, en vriendschap; maar die van 't kasteel Batavia, konden zich dien aangaande zoo licht niet laten overreden, en bleven nog al by hun voorig gevoelen, dat de Koning behoorde te largeren, en hun toe te zenden, alle de Nederlanders, die tot Bantam niet bescheiden waren, en egter nog wierden aangehouden, daaronder mede begrepen, die van het schip de zwarte Leeuw, uitmakende een getal van omtrent 70 persoonen, of anders, dat de Koning over en in 't kasteel moeste zenden, de twee geëischte Javaanze Ostagiers, ten einde zy mede eenige verzekering mogten hebben, dat de geene, die tot Bantam stonden te verblyven, te eeniger tyd geen leed quam te geschieden, en dat ook door de Jakatraze Javanen, nu des Konings onderdanen, als mede de Engelzen, niets tot nadeel van hun, ofte het kasteel, zoude worden ondernomen, ofte aangevangen: zonder alles zoo te laten aankomen, op de mondelinge belofte van den Koning, en die hy ook meermalen, door de tweede, en derde hand, aan de lichtgeloovige Bantamze vrienden, had laten doen: invoegen die van het kasteel Batavia het schryven van de Bantamze vrienden zoodanig niet konden begrypen, nog aannemen, dat ze hun daar op zouden hebben mogen verlaten, of eeniger maten na schikken, en zulx kondenze nog minder doen, ten opzichte van twee nadere brieven, hun des anderen daags, den 4 April 1619, van daar toegebragt, beide gedateerd den 2 dito, de een des morgens, en de ander des avonds, zoo dat die van Bantam, al een drukken en ongemakkelyken dag moeten hebben gehad, als zynde ook volgens gemelde hun schryven 's nagts bevorens den eersten April by den Koning ontboden, en met den zelven wegens verscheide zaken in gesprek geweest, dog wel byzonderlyk over de afkomst van den Soesoehoenan Mataram, waar voor hy zig geliet zeer bedugt te zyn, en zoo mede, dat die van 't kasteel Batavia, als dan met den zelven tegen hem zouden aanspannen, nadien uit het daaglyx versterken van 't zelve, met alle de Bantamze Grooten, niet anders konde besluiten, als dat hy van de Nederlanders, voor al het goed en de vriendschap aan hem bewezen, nog eindelyk met ondeugt en quaad, zoude worden beloont; zoo dat nu genoodzaakt geworden was, mede op zyn hoede te wezen, zich in staat van defensie te stellen, en tot dien einde, niet alleen de stad Jakatra te versterken, maar ook aan de Pabean, of het Tolhuis, tegen over ons kasteel een bolwerk te maken; om het welk te bevorderen, hy dan ook goed gevonden had, benevens den Pangerang Temanggong, in der yl af te zenden Kiay Nebe, alias Lacmoy, hier boven genoemd, 't welk hy de Bantamze vrienden belastte aan die van 't kasteel Batavia bekend te maken, op dat ze, het gene hy tot zyn defensie en verzekeringe mogte laten maken, met goede oogen zouden believen aan te zien, zonder dien aangaande eenig quaad nadenken te hebben, alzoo het niet zoude geschieden tot hun nadeel, maar meest zag op de overkomste van den Soesoehoenan Mataram.

Des Konings voornemen om Jakatra te versterken, en een Fort tegens het onze op te werpen.

Ook had den gemelte Lakmoy voor zyn vertrek na Jakatra, de Bantamze vrienden verzekering gedaan, dat de Koning of groote Pangerang, met de Nederlanders niets quaads in den zin hadde; maar by aldien de zelve dat anders quamen te begrypen, en hem in zyn voornemen wilden beletten, dan mogten ze wel denken, dat zy lang genoeg geleeft hadden, want hem geen middelen zouden ontbreken, om zoo wel die van 't kasteel Batavia, als de gene, die hy tot Bantam in zyn handen had, uit zyn land en Koninkryk te stooten, alzoo de begonnen oorlog met de Javanen onverzoenelyk zoude wezen. En dit zyn de eigen woorden van de Bantamze vrienden, die nog daar en boven verklaarden, wel te konnen bemerken, dat die werken opgemaakt zouden worden, om te zien of den Ed. Heer Gouverneur Generaal mede iets quaads tegen den Koning van Bantam in den zin had, dog daar aan meenden zy, behoefde men zich niet eens te stooten, nog beschroomt te wezen, om stil te zitten, en 't volk niet in 't werk te houden, alzoo zy voor dezen verstaan hadden, dat het kasteel nu bestand genoeg was, om het geweld der Javanen te konnen wederstaan. De Koning had zich ook getoont zeer te onvrede te zyn, over het agter blyven van den Directeur Hendrik Janszen, en den Koopman Abraham van Uffelen, welkers weder te rug-, of overkomste hem (na het gevoelen der Bantamze vrienden) groot genoegen, mitsgaders een beter vertrouwen, zoude toebrengen; en dewyl hy nu volgens zyne gedane beloften, hen met vrede latende, daar door oogenschynelyk quam te betoonen, de onzen genegen te wezen, hen ook bewyzende alle voorregt

en

en vriendschap, moest men hem niet tot een vyand maken; 't welk ook al voor lange geweest was de raad van den bovengemelten Kiay Lacmoy, die nu volgens hun zeggen, niet weinig in de klem was, zoo wegens gemelten Hendrik Janszen, en van Uffelen, als over de continueerende versterking van het kasteel, alzoo zig zelven voor de Nederlanders, en hun goede meening by den Koning verbonden, en als borge gesteld hebbende, nu dagelyx daar over een schamper verwyt moest hooren, en naaulyx wist, wat hy meer tot hun en zyne verschooning zou in brengen. En wat nu verder aanging de bekomen tydinge van den Soesoehoenan Mataram, en om met den zelven in verbond te treden; de Bantamze vrienden stelden vast, dat van zoodanig een lichtvaardige onderneming, niet alleen dependeerde hun aller leven, maar ook het welvaren van de E. Maatschappy, daarom verzogten ze aan die van 't kasteel Batavia, dat ze zig zelven daar omtrent dog zoo verre niet wilden vergeten, maar te gedenken aan het nog zoo onlangs voorgevallene tot Japara, en hoe de onzen aldaar waren onthaald, daar benevens ook onderscheidende, dat ons aan de vriendschap van Bantam veel meer gelegen was, als aan die van Mataram, dog ingevalle de onzen in 't kasteel Batavia een ander voornemen mogten hebben, en niet wilden nalaten zich nog meer te versterken, protesteerden zy wegens de E. Maatschappy van schade en ongelyk, 't welk de zelve, en hen daarom zoude worden aangedaan; en nadien de Koning ook had begeert, dat 'er een Nederlander voorzien met papier, pennen, en inkt, benevens Kiay Lacmoy na Jakatra zou vertrekken ('t gene de Bantamze vrienden meenden dat geschiede, om alle quaad nadenken, aan beide zyden voor te komen) hadden zy daar toe aangesteld, eenen David Dirkszoon, biddende, ingevalle hem door den Pangerang Temanggong iets belast wierd te schryven, dat het antwoord daar op dog mogte geschieden in alle heusheid, en door dezen David Dirkszoon, die gisteren met Kiay Lacmoy tot Jakatra was gekomen, mitsgaders al terstond aan 't werk gesteld scheen te zyn.

Ook ontfongen de onzen in het kasteel op heden mede een briefje, waar by hy hun bekend maakte het misnoegen van den gemelten Pangerang Temanggong, en den gantschen Javaanzen Adel, over het quaad vertrouwen dat wy op hen hadden, niet tegenstaande (volgens hun eigen zeggen) de Koning van Bantam ons zoo veele blyken van zyn genegentheid quam te betoonen; dog wy ter contrarie geen ander, als van wantrouwen en vyandschap, door het dagelyx versterken van 't kasteel, daar ze dan ook hadden verklaard zeer in geërgerd, en over verstoord te wezen, en dat niet zouden konnen nalaten, een diergelyk kasteel daar tegen aan te maken, als bedugt zynde voor verradery, dewyl ze (volgens het zeggen van de Pangerang Temanggong) tyding bekomen hadden, dat de Soesoehoenan Mataram zyn volk, bestaande in 40 of 50000 man, hebbende afgescheept, ook al opkomende weg was, benevens den Koning van Tsjerbon, die hy tot zyn Kapitein Generaal, of Veld-Heer had aangesteld.

Wyders schreef David Dirkszoon, dat hy dezen aangaande met den gemelten Kiay Lacmoy, in een byzonder gesprek geraakt zynde, hem door den zelven gevraagt was, wat hy dagt van het voorgenomen opwerpen van een Fort tegen het onze aan, en of wy zulx, zonder eenig gevolg daar tegen te maken, wel zouden toelaten, als mede, of wy onze nieuwgemaakte werken aan het kasteel wel zouden willen afbreken, latende het andere staan tot de wederkomste van den Heer Gouverneur Generaal; en op welke twee vragen hy David Dirkszoon had geantwoord, dat het zaken waren, die zyn verstand te boven gingen, en hy ook niet konde weten, wat de Gezaghebbers zouden willen doen, of laten; maar door 't hart aandringen van Kiay Lacmoy, om te zeggen welk van beide, na zyn gevoelen, het ligtste te verkrygen zou wezen, had hy verklaard van gevoelen te zyn, dat wanneer het een of het ander moeste geschieden, als dan het afbreken van het nieuw werk eerder toegelaten zoude worden, dan het maken van een Fort tegen het onze aan.

Gesprek tusschen Kiay Lacmoy en David Dirkszoon.

De Pangerang Temanggong was ook zeer verstoord over het agter blyven van den Directeur Henrik Janszen, en dat de zelve nu nog niet wierd betrouwt, by hem in de stad te komen, om met malkanderen mondeling te konnen spreken; als zynde zeer wel ervaren in de Maleitze taal; daar van David Dirkszoon bekende niet veel geleert, nog vergeten te hebben, met byvoeging, hoe hem op zyn vertrek van Bantam, wel duidelyk was gezegt, dat hy zelve de brieven aan de onzen in 't kasteel zoude brengen, dog bevond nu dat hem zoo veel niet wierd toebetrouwt, zulx hy het oordeelde noodzakelyk te wezen, dat 'er met de antwoord-brieven, op de gene, die hy voor den Pangerang, en Kiay Lacmoy, zoude komen te schryven, een persoon na de stad gezonden wierd, die bequaam en taalkundig was, om geen misslagen te begaan.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Aanslag der Javanen op 't Fort neemt geen voortgang, en werd aan de onzen te Bantam bekend gemaakt. Wantrouwen van den Pangerang Temanggong, en 't voornemen binnen 't kasteel ten opzicht van den Soesoehoenan. Briefje van David Dirkszoon *in 't kasteel ontfangen. Bericht wegens de opbouwing van 't nieuw Javaans Fort. Aanmerkingen der onzen hier omtrent. Die besluiten 's vyands werken te verwoesten. Dat goeden voortgang neemt. Schade aan wederzyden. Verschooning daar over by een brief aan den Pangerang Temanggong. Gesprek tusschen den zelven en onzen briefdrager. Bericht dat de Javaanze Grooten over dit voorval verbaast schenen. Die ontrent den Koning deze zaak zouden tragten te verschoonen. Bericht daar op aan de Bantamze vrienden. De Javanen laten in de stad een wit vrede-vaandel waejen. Beleeft gedrag des Pangerangs 'er op. En van* Kiay Lacmoy. *Die de onzen raad, zich by den Koning zelf schriftelyk te verontschuldigen, gelyk agtervolgt werd. Der Bantamze vrienden ongenoegen en wanhoop over het voorgevallene tot Jakatra.*

Aanslag door de Javanen op 't Fort.

OP dezen dag wierden de onzen in 't kasteel mede bericht, dat weinige dagen geleden de gezamentlyke Javanen, zoo van Bantam, als Jakatra, sterk ongevaar 4 of 5000 man, vastgesteld, en ook al genoegzaam gereed gestaan hadden, hun by nagt te bestormen, en dat 'er expres twee Engelzen van Bantam waren gekomen, de welke, onder belofte van een ryke belooninge, de Javanen daar in tot voorgangers of aanvoerders zouden hebben gediend, dan alzoo de Orangkays of Gezaghebbers (op eenige gerugten, dat ze door de onzen ontdekt waren) met malkanderen questie kregen, was de aanslag plotzelyk blyven steken, en ieder met de zynen zyns wegs gegaan.

Neemt geen voortgang.

En werd aan de onzen tot Bantam bekend gemaakt.

Dit overwaejen van zulk een donkeren wolk, maakte die van 't kasteel des anderen daags, den 5 April 1619, aan de Bantamze vrienden by een briefje bekend, en gaven het den naam van voorgenomen verradery, mogelyk, om dat de Koning stilstand van wapenen had belooft; maar men zou het eigentlyker konnen noemen een voorgenomen verrassing of overrompeling, dewyl het niet konde blyken, dat door de Koning zoodanig een belofte was gedaan, als hebbende de onzen zulx maar alleen gehoort uit de mond van de een of de ander Javaanze Orangkay, die mogelyk opgemaakt was, om hen daar mede zorgeloos te maken, of in den slaap te wiegen; en dien volgende was 'er geen accoord of verbintenisse, waar op men zich zoude hebben mogen verlaten, ook kon niet gezegt worden, dat de Koning van Bantam, hebbende doorgaans meer list als geweld gebruikt, en ons zederd eenigen tyd ongemoeit gelaten, gehouden was daar by te volherden, of wanneer hy door verassing zyn slag eens had waargenomen, dat men het dan een verradery zou konnen noemen, gelyk door hem op den 2 February 1619 aan de Koning van Jakatra was gepleegt; maar laat ons voortgaan tot den inhoud van het bovengemelte briefje, 't welk door die van 't kasteel Batavia, op heden aan de Bantamze vrienden, tot antwoord op den hunnen van den 2 dezer, wierd afgezonden, en waar by zy hen bekend maken, hoe de Pangerang Temanggong, eergisteren tot Jakatra zynde aangekomen, 's anderen daags, of op gisteren, verzogt was, dat Lacmoy, om van deze en gene zaken te spreken, by de onzen in 't kasteel mogte komen, onder aanbieding, van daar tegen weder als Ostagiers in de stad te willen zenden twee Nederlanders van aanzien, of zoo niet, dat hy dan iemand anders van de zynen in 't kasteel beliefde te laten komen, om daar tegen dan weder by hem in de stad te konnen zenden den Directeur Hendrik Janszoon (daar dog al het roepen om was) maar zyn wantrouwen was zoo groot geweest, dat daar toe niet had konnen verstaan, begeerende nog Ostagiers te zenden, nog te ontfangen, maar dat Hendrik Janszoon, op het goed geloof en vertrouwen aan, zoude by hem komen, hebbende ook aan bovengenoemden David Dirkszoon, die hy voor schryver van Bantam had mede genomen, op des zelfs gedane verzoek, niet willen toestaan, om eens heen en weder na 't kasteel te mogen gaan, zoo dat ze niet wisten, hoe ze het met dezen Pangerang Temanggong nog zouden stellen: voorts verklaarden die van 't kasteel Batavia, dat ze het met den Soesoehoenan Mataram zoo breed niet voor hadden, als de Bantamze vrienden zich wel scheenen in te beelden, en dat ze, wanneer de zelve de stad Jakatra vyandelyk aantastte, den Koning van Bantam zouden adsisteren, en na vermogen te hulp komen; gelyk ze dan ook wel zouden mogen, en gaarne zien, dat de stad Jakatra aan de landzyde wierd versterkt; maar niet aan de zeekant, ontrent, of na by het kasteel, alwaar ze meenden, dat zy

't Wantrouwen van den Pangerang Temanggong.

't Voornemen in 't kasteel ten opzicht van den Soesoehoenan.

zy het alleen wel zouden konnen waarnemen, en alle geweld afkeeren, gelyk ze dan ook nog minder, en in geenerlei wyze zoude konnen gedoogen, nog toelaten het maken van eenige nieuwe sterkten of fortificatie-werken tegen het kasteel aan, dog de verdere versterking van het zelve wilden ze, ten gevalle des Konings wel nalaten, en doen ophouden.

Van David Dirkszoon, zynde, als boven gezegt, by den Pangerang Temanggong in de stad Jakatra als schryver bescheiden, wierd aan die van 't kasteel Batavia op den 6 April 1619 weder een briefje toegebragt, behelzende een verhaal van des Pangerangs uitstekende en onbeschaamde gierigheid, als mede van des zelfs continuerend en toenemend wantrouwen, niet van meeninge zynde eenige gecommitteerden na 't kasteel te zenden, en de zelve te mogen wisselen tegen de aangebodene Nederlandze Ostagiers. Twee Engelzen had David Dirkszoon in de stad zien zwerven, die de Javanen, tot onzen nadeele, de ooren vol bliezen, en veel quaads deden, zullende ongetwyfeld wezen 't gene, waar van hier voor op den 4 dezer is gezegt; dat in de voorgenomene overrompeling de Javanen als voorgangers of aanvoerders zouden hebben gediend, en misschien ook de zelve, die, ontrent tien weken geleden, ofte op den 29 January 1619, den Commandeur Pieter van den Broeke, tot geleiders waren bygevoegd, en hem de eer gaven, van tusschen hun beiden te staan, wanneer hy met een strop om den hals op een van de batteryen, of stads bolwerken, was gebragt, en men hem wilde dwingen de onzen in 't kasteel toe te roepen, en te ordonneren, dat ze het zelve terstond zouden moeten overgeven.

's Anderen daags, den 7 April 1619, zond David Dirkszoon weder een kleen briefje in 't kasteel, daar by bekend makende, hoe hy, van Kiay Lacmoy geroepen zynde, om, nopende de voorgenoemde opbouwing van het nieuwe Fort, een briefje te schryven, daar mede niet hadde konnen voortvaren, alzoo de Pangerang Temanggong gemelten Lacmoy ontboden had, om by hem te komen, dog zoo veel had hy uit den zelven alvorens nog verstaan, dat het geen Fort, maar eenlyk een punt of bolwerk, zoude wezen, langs de Rivierkant, ontrent de Engelze logie, tegen over ons kasteel, en dat de zelve aan de landzyde open gelaten, en niet gesloten zoude werden, na de wyze, of maniere der Maleyers, Javanen, en andere Indianen van die soort, de welke in 't maken van hunne vastigheden, en ook wel in andere gelegentheden, doorgaans gewoon zyn een agter-deur open te houden, om hen, des noods, tot een bequame uitvlugt te konnen dienen; maar onderwylen dat de Pangerang Temanggong by alle gelegendheden, met morren en gnorren, liet blyken op de Nederlanders gestoort, en misnoegt te zyn, stelde hy des nagts zoo veel van zyn volk aan den arbeid, dat de onzen in 't kasteel des morgens successive de batteryen, die de Engelzen en Javanen bevorens hadden moeten verlaten, dog door de onzen nog niet ten vollen geslegt waren, weder als bergen uit de grond zagen opreizen, en op den 9 April 1619 waren die arbeiders in de koelte, en by donker, daar mede zoodanig geadvanceerd, dat de onzen in 't kasteel daar over verzet stonden, en het nu niet verder nog hooger dorsten laten komen: want tot het planten van 't kanon, daar het nog maar alleen aan scheen te ontbreken, zouden de Javanen met magt van volk en hulp der Engelzen niet veel tyd van noden hebben gehad, en dan waren zy alleen met de batteryen, of het bolwerk, naast aan de zee, en aan de Westzyde van de Rivier staande, van de zelve genoegzaam meester, en in staat geweest, om te beletten, dat 'er nog schuit, nog boot in, of uit konde komen, ja ook zelve, dat de strand aan de Oostzyde der gemelte Rivier, door de onzen niet zoude hebben konnen worden gebruikt: en dat zulx hunne intentie was, bleek ook genoegzaam aan het sluiten of toepaggeren van de zelve Rivier met pallissaden, ofte paalwerk, daar ze onder de gemelte batterye al een begin van hadden gemaakt; maar het geen de onzen in het kasteel des morgens den 9 April aldervreemdst te voren quam, was een byna voltoide pallissade paggering, die ze de voorgaande nagt hadden begonnen te maken, van de hoek van de Pabean, ofte het Tolhuis, tot aan de zoogenaamde Engelze battery, om die beide fortificatie-werken daar mede aan malkanderen te sluiten, dog dat deze nagtwerkers, van den dag wat te vroeg verrast wordende, nog een goed stuk hadden moeten open laten, ongetwyffeld met geen andere gedagten, dan om het zelve de naastvolgende nagt mede wel haast toe te zetten.

Aanmerkingen der onzen hier omtrent.

Hier was nu weder goede raad duur, en die van de Bantamze vrienden te volgen, te weten, dat men de Javanen zonder verhindering, met het opwerpen van punten, batteryen, of bolwerken, moest laten begaan; daar toe konden die van 't kasteel Batavia in geenerlei maniere verstaan. Ook schenen zy kragteloos te zullen wezen, om zulx te beletten, en het kanon daar tegen te gebruiken, dat zou te grooten gerugt hebben gemaakt, behalven dat het de voorraad van buskruit ook niet toe liet. Daar diende egter 't een of 't ander by de hand genomen te worden, onaangezien de gramschap van den Koning van Bantam, en den Pangerang

Temanggong tot Jakatra, daar de gemelte Bantamze vrienden wel het eerste gevoelen, en de meeste last van te leiden zouden hebben; dog 't welke die van het kasteel voor 't meerendeel meenden, dat alleen zou bestaan in harde dreigementen, of een zwaarder gevangenis, en dat de Koning, uit vreeze voor de weerstuit, hun niet aan 't leven zoude durven komen, hoewel hy anders genoegzaam had laten blyken een Javaan, en van een moorddadigen aard, mitsgaders daar toe niet een hair te goed zyn: daar en boven waren eenigen nog van gevoelen, dat hy hen ook daarom geen quader tractement zoude aandoen, schoon wy hem in zyn voorgenomen, en reeds gemaakte werken quamen tegen te gaan, of te stuiten, wel te verstaan, zoo lang het kasteel Batavia by ons konde werden ingehouden, en gedefendeerd. Anderen maakten dien aangaande wel wat meerder zwarigheid, maar stelden evenwel vast, dat men, in nood en verlegentheid zynde, gelyk ze zich nu in dien staat bevonden, van twee quaden het beste moest kiezen, en daar op wierd dan in vergaderinge met eenparige stemmen (den Koopman Abraham van Uffelen alleen uitgezonderd) goedgevonden en verstaan, de batteryen door de Javanen ten meerendeele weder opgemaakt, zonder verzuim van tyd, tot de grond toe af te werpen, en tot dien einde met eenig volk, een uittogt daar op te doen; want het quam nu klaar genoeg te blyken, dat ze zich by verdere toelating, binnen weinige dagen omcingeld, en beslooten bevonden zoude hebben in een kring van batteryen, of bolwerken, met palen aan malkanderen gehegt.

Die besluiten 's vyands werken te verwoesten.

Men begon nu ook te bemerken, dat de afkomste van den Soesoehoenan Mataram, daar veelen zich zelven mede gekitteld, en van ingebeeld hadden, dat het voor ons een voordeelige en gewenschte zaak zoude wezen; niet anders was, als een uitgestroide leugen van de Koning van Bantam, en een dekmantel, om met eenigen schyn van noodzakelykheid mede te bekleeden het voornemen, dat hy hadde, om met het maken van bolwerken en batteryen, het kasteel Batavia onder zyn bedwang te krygen, en 't welk met des te meerder zekerheid konde worden gelooft, om dat 'er tot versterking van de stad Jakatra, aan de land-zyde, niets het minste wierde by de hand genomen; maar al het werk-volk aan de Noordzyde, recht tegen over het kasteel, geduurig aan den arbeid was.

Het gevoelen van de Bantamze vrienden uitgedrukt, by hun briefje van den 2 dezer, namelyk: dat de Koning zich ook wilde stellen in staat van defensie tegen de wederkomste van den Heer Gouverneur Generaal, of den zelven mede iets quaats tegen hem in den zin had, konden die van het kasteel Batavia wel voor de opregte waarheid aannemen, maar evenwel daarom niet goedvinden met goede oogen aan te zien, dat men hen zoodanig omcingelde en den weg afnam, waar door ze alleen hoop hadden, van nog eindelyk eens te zullen werden verlost en ontzet. Zy konden het ook in hun gedagten niet krygen, dat de Koning van Bantam, wanneer hy het kasteel onverhinderd, en na zyn zin had beslooten, en bebolwerkt, hen daar in zoude hebben vergunt een gerust en vredig verblyf tot de wederkomst van den Heer Gouverneur Generaal. In tegendeel stelden zy vast, dat hy zich met hulpe van de Engelzen (waar van zich nu weder eenigen aan land lieten vinden) wel haast meester van 't kasteel zoude hebben gemaakt, het zy dan om het zelve terstond te demolieeren, of wel met zyn eigen volk, tot defensie van zyn tweede Koningryk Jakatra, te bezetten en in bezit te houden, en dat zy dan, ten allerbesten genomen, zeer ellendige gevangenen, mitsgaders die van Bantam daar aan mede deelagtig zouden zyn geweest; en in dit gevoelen wierden zy nog te meer versterkt, door het herlezen van zekere periode uit een brief gedateerd 17 February 1619 dewelke hen te dier tyd inviel, dat ze eenige dagen daar aan van de Bantamze vrienden hadden ontfangen, en waar in de zelve zich dezen aangaande met de navolgende woorden hadden komen uit te laten.

„ Eerstelyk staat ons te denken, tot
„ wat einde de Koning zoo ernstelyk
„ zoekt den ondergang en ruine van ons
„ Fort tot Jakatra, 't welk ons dunkt tot
„ geen ander fine te wezen, dan zyn stad
„ alhier weder te doen bloejen, en den
„ vorigen handel te bekomen, ook om
„ bevryt te wezen van namaals door ons
„ met dito Fort gedreigt te worden: wel-
„ ke redenen hy ons ook in 't begin van
„ den oorloge voorgehouden heeft, ons
„ belastende den Ed. Heer Generaal te
„ schryven, dat dog op alle vriendschap
„ dito sterkte wilde afbreken, en het ge-
„ schut wilde inschepen, beloovende vor-
„ der ons zoo veel vriendschap te bewy-
„ zen, als oit te voren gedaan heeft, dog
„ indien men tot het afbreken niet kon-
„ de verstaan, dat niet rusten zoude, voor
„ en al eer 't gantsch onder de voet lag;
„ waar toe hy ook geresolveerd is, alle
„ middelen aan te wenden, en alle zyn
„ magt, tot de laatste man toe, te wagen.

Zulx die van 't kasteel Batavia, het een en 't ander wel overwogen hebbende, niet langer konden blyven stil zitten, maar als boven gezegt, goedvonden, de Javanen

in hun daaglyx werken en fortificeeren, voor zoo verre zy het kasteel daar mede quamen te benaauwen, na vermogen tegen te gaan, en voor eerst de gemaakte of hermaakte batteryen weder te verbranden, en onder de voet te werpen.

Dertig musquettiers trokken dan ten dien einde daar op uit, gevolgt wordende van nog een vry grooter getal, zonder schietgeweer, om daar aan te slegten, de palen uit te rukken, en het vordere in brand te steken. Het witte vaandel, of de vrede-vlag, nu al eenigen tyd van het kasteel gewaaid hebbende, wierd, ook ingenomen, en een van roode koleur in de plaatze gesteld, tot nader waarschouwinge aan de Javanen, om uit de batteryen te gaan, gelyk hun ook albevoorens was toegeroepen, dat ze tot vermyding van ongelukken, zouden moeten doen

Zoo haast quamen de onzen niet by de eerste battery, op de Noord-West-hoek van de Rivier, of de Javanen vraagden hen, wat zy wilden doen? en daar op tot antwoord bekomen hebbende: wy zyn gezonden om dit gemaakte en opgeworpen werk om verre te smyten, en te verbranden, zoo zeiden ze, het is goed, liepen daar uit, en gingen door: even alzoo deden die van de tweede batterye; dog aan de derde batterye vonden de onzen, door het schieten uit musquetten, en het geweldig werpen met steenen, onder het uitvallen met pieken, zodanig een tegenstand, dat ze genoodzaakt waren een weinig te rugge te treden; waar na zy, zich zelven wat herstelt hebbende, weder al chargerende daar op aanvielen, de batterye stormender hand innamen, de Javanen daar uit dreven, en alles wat 'er op, om, of by stond, ter nederwierpen, uitrukten, en in brand staken. Van de Javanen bleven 'er 4 dood, daar onder twee van aanzien, vader en zoon, welker beide lichamen na Bantam gevoerd zynde, aldaar ook, na de Javaanze manier zeer plegtelyk zyn begraven geworden, en byzonderlyk de vader, die een der Bantamze Ponggawas, of Raads-Heeren zynde, wel het meeste bemind was, en ook meer beklaagt wierd als de zoon, mogelyk om dat de zelve niet van 't egte bed zal zyn geweest. Van de onzen was 'er een met een piek in de borst gestoken, vyftien waren van voetangels gequetst, en eenigen door de steenen, die ze niet hadden konnen ontwyken, wat beschadigd geworden, dog alle buiten gevaar van daar door het leven te zullen verliezen.

Na dit exploict, en het weder binnen komen der genen, die daar toe waren geemployeert, wierd het roode vaandel, of de bloedvlag, weder ingenomen, en met een witte vredevlag verwisseld; maar dewyl de onzen wel wisten, dat zulx niet veel konde dienen tot hun verantwoording, of betuiging van onschuld omtrent den Koning van Bantam, en den Pangerang Temanggong, zoo schrevenze met 'er haast aan den laatstgenoemde een briefje van excuse, en zonden het met een Inlander, die de Nederlandze en Maleitze taal sprak, na de stad. Terstond wierd David Dirkszoon geroepen, om 't zelve te lezen, en den inhoud aan den Pangerang Temanggong te vertolken, gelyk ook al ten zelven tyde, met behulp van den bovengemelten Inlander, quam te geschieden: in het zelve briefje verklaarden de onzen in 't kasteel, wel te wenschen, dat het sneuvelen der gemelte vier Javanen niet waar voorgevallen, als zynde geenzins hun intentie geweest, iemand eenig leet aan te doen, veel min het leven te benemen, maar alleen om zelve te konnen ontgaan de straffe des doods, waar aan zich de Hooft-Officieren, volgens de Nederlandze krygswetten, zouden hebben schuldig gemaakt, indien ze (des vermogens zynde) in gebreeke waren gebleven, te verhinderen, het voltooijen der batteryen, die al weder op nieuw zoo naby, onder, en tegen onze Fortresse wierden opgeworpen; en waarom zy ook als nu, nog nader, en op het alder vriendelykste, verzogten dat voortaan het maken van diergelyke werken tegen het kasteel mogte worden nagelaten, wilde de Pangerang Temanggong de stad Jakatra aan de land-zyde tegen den Soesoehoenan Mataram, of andere vyanden, versterken, dat oordeelden de onzen niet alleen goed en dienstig te zyn, maar ze beloofden ook de zelve stad aan de zeekant met al hun vermogen te beschermen, als mede in dier voegen te bevryden, dat 'er niemand, buiten des Pangerangs wil en weten, de Rivier zoude konnen in, of uit komen. En nadien het ook de waarheid was, dat de Javanen op de laatste aangetaste batterye zelve oorzaak waren van het ongeval, zoo wel de onzen, als hun, overgekomen, als zynde voor het uittrekken van ons volk, en ook daar na, genoegzaam gewaarschouwt geweest, wierd de Pangerang Temanggong verzogt en gebeden, dat het dog van zyn believen mogt wezen, 't gepasseerde in de beste vouw te slaan, en het zelve op een gunstige wyze aan de Koning van Bantam bekend te maken. Dat hy Temanggong nu ook weder de witte vrede-vlag wilde laten waejen, niet van eenige buiten-batteryen, maar in de stad van de punt of kat, tot meerder verzekering en gerustheid, gelyk voor dezen besprooken was. En aangaande de geledene schade, de zelve presenteerden die van het kasteel gaarne te willen vergoeden, daar benevens ook protesteerende, dat ze met het om verre werpen der gemelte batteryen, en af-

Verschooning daar over by een brief aan den Pangerang Temanggong.

paggering, niet langer hadden konnen wagten, ter oorzake hun ontdekt en bekend gemaakt was, de voorgenomen verraderye der gener, die, onder schyn van vriendschap, alleen maar getragt hadden, op de zelve batteryen weder geschut te brengen, om hun dan voorts, met hulpe van den Soesoehoenan Mataram, wanneer des zelfs magt zoude overgekomen zyn, voor eerst meester daar van te maken, en zoo vervolgens ook van de stad Jakatra, mitsgaders van ons kasteel, en ongetwyffeld mede van Bantam.

Wie nu de genen waren, die dit verraad met den Soesoehoenan zouden hebben gebrouwen, daar van wierd door de onzen in dezen brief (mogelyk met voordagt) zeer duister gesprooken. Men kon het nemen zoo wel op de Engelzen, als op de Jakatraze Javanen, en ook op die beide te zamen; dog de Pangerang Temanggong was zoo onnoozel niet, of hy konde deze laatste voorwending wel aannemen, als een pyl, voortgekomen uit des Konings van Bantam, als mede zyn eigen koker; en de welke hem nu door de onzen op de zelve wyze, als ze die op den eersten April des nagts tot Bantam, en den 4 dito tot Jakatra, ontfangen hadden, weder wierd toegeschooten: want de gemelte Inlander, des avonds weder binnen het kasteel gekomen zynde, wist te rapporteren, dat de Pangerang Temanggong daar op te eenemaal stil gezwegen, en eenlyk gevraagt had, om wat reden die van 't kasteel de witte vlag ingehaald, en een roode in de plaatze gesteld hadden, en dat door hem daar op zynde geantwoord: tot geen ander einde, als om de Javanen, die zich op de batteryen quamen te vertoonen, te waarschouwen, dat ze van daar moesten gaan, zoo had de Pangerang Temanggong daar op gezegt: dat was, ten aanzien van de gedaane waarschouwing, wel goed; maar evenwel te eenemaal strydig, tegen de gedane beloften van de Nederlandze vrienden tot Bantam, als hebbende aan de Koning aldaar verzekering gedaan, dat die van 't kasteel, zonder eenig verhindering, zouden toelaten te maken, alles wat door hem, uit last van gemelten zynen Heer en Koning wierde geordonneert. Voorts verhaalde de gemelte Inlander, dat het met de bestellinge des briefs, veel beter was afgeloopen, als hy zich daar van had durven inbeelden, als hebbende den gemelten Pangerang Temanggong, mitsgaders Kiay Nebe, alias Lacmoy, en de verdere Javaanze Orang-kayen, bevonden, meer verslagen en bedeest, als vertoornt of vergramt te zyn: en die hem op zyn te rugkeering na 't kasteel, had gerecommandeerd de onzen te zeggen, dat ze zich ook wilden stil houden, zy zouden hun best doen om den Koning van Bantam in een

Gesprek tusschen den zelven, en onzen briefdrager.

Bericht dat de Javaanze Grooten over dit voorval verbaast scheenen.

Die omtrent den Koning deze zaak zouden tragten te

gevoelen te brengen, als of het gepasseerde was veroorzaakt, door een gevallig misverstand: en op dat de vrienden tot Bantam van al het boven verhaalde, mede ten eersten na waarheid mogten wezen bericht, wierd zulx door die van 't kasteel Batavia, des anderen daags den 10 April 1619 by een brief, en eenige bylagen, bekend gemaakt, met vertooning, dat ze, na wel te hebben overdagt de zwarigheden, die de gemelte uitval zoude konnen na zich slepen, egter, tot conservatie van 't kasteel, en daar in bescheiden volk, hoognodig hadden geoordeeld, daar mede voort te varen, onder hoope en vertrouwen, dat de Koning van Bantam de Nederlandze vrienden aldaar, onder zyn magt zynde, om die onderneming niet zoude komen te misdoen. Voorts schreven ze, dat de aanslag tot zoo verre wel was gelukt, en daar door, oogenschynelyk, zoo wel onder de Bantamze als Jakatraze Javanen, geen kleene vreeze veroorzaakt.

Des morgens, den 11 April 1619, zagen de onzen uit 't kasteel met verheuging, dat de Javanen (buiten twyffel uit last van den Pangerang Temanggong) een witte vrede-vlag in de stad lieten waejen recht tegen over de onzen, op den hoek van de Rivier, en kort daar aan, wanneer de ordinaire marktganger weder binnen gekomen was, verhaalde de zelve, hoe hy den gemelten Pangerang Temanggong (die hem had laten roepen) in een goede en zeer beleefde luim had aangetroffen, zich uiterlyk gelatende redelyk wel voldaan te zyn, met de redenen, die de onzen quamen te geven, wegens de noodzakelykheid van hun gedanen uittogt, en het slegten der batteryen hier boven aangehaalt.

Kiay Nebe, alias Lacmoy, aan wien gisteren tot een geschenk waren toegezonden twee groote metale gommen, of Javaanze klokken, waardig omtrent 150 realen van agten, was mede zeer wel te spreken geweest, en had de onzen laten raden, dat ze het geene tot hunne verschooning konde dienen, zelve in geschrifte aan den Koning van Bantam zouden bekend maken en verzoeken, dat het voorgevallene ongelyk by hem niet ten ergsten, en na het aandragen van de Engelzen, onze vyanden mogte worden opgenomen. Alle het welke mede des avonds door een briefje aan de Bantamze vrienden wierd bekent gemaakt, met byvoeginge van een missive of request, aan den Koning (in nakoming van Kiay Lacmoy's raad) behelzende meest de zelve redenen van verschooning, als op eergisteren aan den Pangerang Temanggong waren afgegaan, en voorts een eerbiedig verzoek, ingevalle zyn Majesteit, des niet tegenstaande, mogte oordeelen, zy nog elders aan schuldig waren, ofte in misdaan hadden, dat hen zulx mog-

verschoo-nen.

Berigt d... af aan d... Bantam... vriende...

De Jav... laten in... stad ee... wit vre... vaande... waejen

Beleefd... drag de... Pange... rangs'... op.

En van Kiay La... moy.

Die de... zen raa... zich by... Koning... zelf sch... telyk te... veront... schuldi...

Gelyk... tervolg... wierd.

te worden vergeven, dog de fausاً, de welke dezen brief zoude konnen smakelyk en aangenaam maken, namentlyk, het zenden van een goede schenkagie daar benevens, schreven die van 't kasteel Batavia, dat hun manequeerde, en verzogten dien volgende aan de vrienden van Bantam, by aldien ze iets hadden, daar toe dienstig dat ze het als een vereering met den brief aan den Koning wilden overgeven, en ook omtrent den zelven, het voorgevallene zoo veel tragten te excuseren, als eenigzins in hun vermogen zoude zyn.

Elf dagen daar na, te weten, op den 22 April 1619, zonden die van 't kasteel Batavia een expresse praauw met een briefje na Bantam, waar by zy aan de vrienden aldaar bekend maakten, hun verlangen na antwoord op hun boven gemelte jongste schryven van den 10 en 11 dezer met verzoek, daar van tot narigt, hoe eer hoe liever, mogten wezen gediend. Wyders schryven ze niet te weten, wat de Javanen tot Jakatra in den zin hadden, dog wel te konnen bemerken, dat ze ten einde raad waren geraakt, en niet wisten wat ze nu voorts zouden aanvangen, als mede dat 'er gerugten liepen van hun voorgenomen vertrek na Bantam, en dat ze besloten zouden hebben, de stad Jakatra te eenemaal te verlaten: besluitende voorts dit briefje met een bekendmakinge, dat 'er op gisteren een jonk van Jambi was aangekomen, geladen met 2100 zakken peper, daar onder 800 zakken, toebehoorende den Schipper, ofte Anachoda, en de resterende 1300 voor reekening van de E. Maatschappy.

Eindelyk, en na lang verlangen, kregen die van 't kasteel Batavia den 25 April 1619 antwoord op meergemelte hun afgezondene schryven na Bantam, dog niet zoodanig als ze wel hadden gewenscht, en verwagt: want uit het ontfangene briefje van den 17 en 22 dezer, scheen het hun toe, als of de Bantamze vrienden geheel vervallen, of vervoerd waren tot wanhoop en razerny, en is ook uit het zelve niet wel te oordeelen, welke passie in hen meest gedomineerd en de overhand heeft gehad. De benaautheid en vreeze des doods, komen hun daar in wel zeer klaar en naakt te vertoonen, maar ook schynt het, dat de toorn en gramschap, zomtyds wel voor de voornaamste personagien hebben gespeeld, gelyk zulx by den inhoud des gemelten briefs, die van woord tot woord volgt, zal konnen blyken.

Der Bantamze vrienden ongenoegen en wanhoope.

TIENDE HOOFDSTUK.

B*Rief der Bantamze vrienden aan die van 't Kasteel* Batavia. *Misnoegen over de batelyke spreekwyzen, daar in vervat.* *Briefje door* D. Hulzebos *aan de Bantamze vrienden over hun jongste schryven.* *Kapitein* Jan van Gorcum *toont de noodzakelykheid van den gedanen uitval.* *Nader briefje van Bantam over hunnen verbeterden toestand.* *Blydschap der Kasteels-vrienden hier over.* *De Javanen maken op Jakatra weder een nieuwe battery.* *Briefje van den Bantamzen Sjabbandar, en de Nederlanders aldaar.*

Sinjoor Pieter van Ray, *en de Raaden tot Batavia.* *Eerzame, zeer voorzienige, discrete Sinjoors.*

„ UE. missiven van dato 10 en 11 stanti, zyn ons op den 12 dezer wel „ behandigt, waar op de antwoorde volgt: „ t'onzer aller groot leetwezen, hebben „ met niet weinig bedroefder harten al- „ daar gezien en verstaan, den uitval, 700 „ u schryven, met gemeene overeenstems „ minge, aangericht te hebben. Wat on „ aangaat, konnen niet wel bezeffen, wat „ gewigtige redenen u daar toe gemoveert „ hebben, als voor eerst: de genegentheid „ en vriendschap des Konings t'onswaard, „ is daar door in bittere vyandschap ge- „ bragt: wy hebben getragt de zelve te „ mogen in devotie houden, UE. daar „ en tegen om ons allen zoo alhier tot Ban- „ tam, al diep in de 70 zielen, moedwil- „ lens om 't leven te brengen: daar en te- „ gen UE. zig stil gehouden hebbende, zulx „ zeer lichtelyk zoudet voorgekomen heb- „ ben, zonder nog te rekenen de schade „ en 't nadeel, die door dezen aanstaanden „ oorloge en geduurige vyandschap, daar „ zekerlyk uit volgen wil, en de E. Maat- „ schappy aan dit comptoir te laste zal ko- „ men, en 't welk met stil wezen alles in „ tegendeel uitgevallen zoude hebben, en „ zouden wy voordeel gehad hebben, daar „ anderen, onze gebuuren op zouden heb- „ ben moeten zien, 't welk ongetwyffeld „ onze Maatschappy nu zelfs qualykst luk- „ ken zal: wy kunnen niet bedenken, zeg- „ gen andermaal, dan dat onder u een ver- „ borgen haat tegens een partye der gener, „ zoo alhier tot Bantam zyn, moet wezen, „ die zoo groot is, dat u herten daar door „ alzoo verblind zyn, dat nog agt gehad „ hebt, op uw gewisse, nog ook voor ee- „ nige zonde gehouden, uwe evennaa-

„ sten

„ sten zoo gering te agten, en als quaaddoenders, om den hals te laten brengen. Nu dan zoo wil ons Godt almagtig, om Christus wille erbarmen, en ten tyde, als de uure zal gekomen wezen, dat het hem believen zal ons door de Heidenen en Mooren (uit zake van dat by u nog trouwe, nog geloove gespeurt, nog iets goeds verrigt en werd, zulx een Christen betaamt, maar ter contrarie goed met quaad zyt loonende) om 't leven te laten brengen, alle te zamen genadig wezen, en ons onze misdaden niet toerekenen; maar als getrouwe martelaaren in zyn ryk ontfangen: deze droeve uure zyn wy dan alle oogenblikken verwagtende, 't raadslagen onder de Grooten duurd dag en nacht, en heeft geen einde, Godt almagtig wil 't anders uitvallen laten, als 't geschapen staat.

„ Het dooden van de Edelluiden, wiens hooft des eenen nog mede in 't Fort genomen is, dugten wy ons allen zeer hard vallen zal, ook dat gy in 't Fort daar geen zyde by spinnen zult; meenen ook, zoo in hunne magt eenige middelen zyn, zy u zoo vredig niet meer zullen laten, maar in tegendeel hun leed zoeken te wreeken.

„ Dit is altoos zeker, dat gy de vrees onder de Javanen gebragt hebt, en nogtans wilt gy niet gelooven, dat zy u en ons daarom nog eenig leed doen zullen. Voorwaar gy moogt zulk een vuil geloof wel aan een zyde stellen; want ten zy Godt almagtig ons merkelyk helpen wil, konnen wy, recht uit gesprooken, niet oordeelen; dat als men ons hier al om den hals bragt, de Koning qualyk doen zoude, nadien (gelyk wy u voor dezen ook wel geadviseert hebben) wy lieden alhier, voor den Koning en anderen, dikmaal onze halzen verpand hebben, dat u niets quaads met hem in den zin had; maar dat zyne majesteit zoude gelieven gedult te hebben, tot de komste van den Heer Generaal, dat hy als dan niet, dan alles goeds, ondervinden zoude, behalven andere honderd en honderd zwarigheden, die by ons alhier geslist en ter neder gelegt zyn, en 't heeft ons nog nagt nog dag verdrooten, tot u aller behoud, ons daar toe gewillig te toonen: en nu wy door alle onze uitterste naarstigheid zoo veel te weeg gebragt hebben, dat, gelyk u zulx zelfs zyt schryvende, 't Fort nu genoegzaam buiten alle gevaar is, en dat door ons toedoen, nu blykt oogenschynelyk, dat UE. de zelve niet meer van nooden hebbende, ons om den hals zoekt te brengen. Wy zyn wel verzekerd, dat u dit ons schryven niet zeer aangenaam wezen zal; dog is ons u daad van gelyken in der waarheid niet zeer aangenaam, ook de E. Maatschappy onzes bedunkens, gansch niet vorderlyk; derhalven gy, onze passie aanziende, mitsgaders de overgroote droefheid, waar in wy door uw doen komen te vervallen, zult gelieven hier na zoo goede besluiten te ramen, waar door des Konings overgroote gramschap tegen ons mogte vermorwet werden, en wy oorzake mogten hebben, om ons van uwent wegen alzoo te verblyden, als nu wel bedeest zyn.

„ Wy bidden u dan nog vriendelyk, dat tog geen beginners, van verdere hostiliteit te gebruiken, wilt wezen, op dat ook mede Godt niet verder getergt werd, en wy alle alzoo, als wy zouden meenen allervast te staan, in den grond niet verzinken. Voorwaar gy hebt gantsch qualyk gedaan. Wy bidden, wilt zoo niet voortvaren, op dat by aldien (of ons Godt almagtig dit maal nog wilde genadig wezen, en des Konings hart ophouden) dog geen verdere actie te pretendeeren en mag krygen, om ons iets te misdoen. Wy verzekeren u, dat het op 't hoogste is, een ieder aldaar ga in zyn boezem, en gedenke hoe wy te moede zyn, die hier in de benaautheid zitten.

„ Wy verstaan zeker te wezen, dat de Pangerang de Engelzen ontboden heeft, om zoo gelyker hand het Fort te bestormen, waar toe alhier tot Bantam groote preparatie gemaakt word, zoo dat gy aldaar den wederstoot te verwagten zult hebben, alzoo nu geresolveert is den hoon, hem aangedaan, op 't uitterste te wreeken.

„ 't Is voorwaar een droevige zaak, dat de genen, die voor dezen onze vrienden en helpers geweest zyn, nu onzent halven beschaamt wezen moeten, en zwygen als anderen spreken, gelyk Lacmoy, en anderen, die derhalven niet min in groote ongenade by de Koning zullen komen te geraken. Gedult. Waar mede enz. Onderstond dezen 17 April 1619 op 't comptoir Bantam.

Was getekent,

P. van den BROEKE.
en
KORNELIS HOUBRAKEN.

„ P.S. Wy hebben ondertusschen, door geschenken goede vrienden makende, aan den Koning laten verzoeken, dat zyn Majesteit geliefde zoo lang gedult te hebben tot de komste van de E. Heer Generaal, en, Godt lof, het schynt hy, voor deze tyd nog gehoor gegeven heeft, en dat hy, na men ons wys maakt, hem dan

„ dan ook zoo lang ſtil houden zal; dog „ de tyd zal alles beſt leeren.

„ Wy verſtaan ook, met groot leetwe„ zen, dat UE. aldaar de Rivier geſlooten „ houd, en niemand uitkomen laat, „ zoo dat de geene, die gaarne herwaarts „ komen zouden willen, niet konnen. „ Wy bidden, zoo zulx waaragtig is, dat „ gy dan om onzent wille, en om onzer „ aller behoud, de Rivier gelieft te ope„ nen, en ieder praauw vry paſſeeren la„ ten, op dat wy door diergelyke droe„ vige tydingen niet meer bedroeft wer„ den. Pr. advys. Onderſtond, ady 22 „ April 1619.

Het quam die van 't Kaſteel Batavia niet vreemd, nog onverwagt te vooren, dat de vrienden tot Bantam den gedaanen uitval, en het ſlegten der opgeworpen batteryen tegenſpraken, als wel wetende, dat ze doorgaans een geheel anderen raad hadden gegeven, en van een ander gevoelen waren geweeſt: ook hadden ze wel konnen voorzien, dat hun de eerſte furie en gramſchap des Konings met een groote vreeze en benaauwtheid zoude komen op het lyf te vallen; maar de harde, ſcherpe, bittere, en uitſpoorige expreſſen, die hun in den bovenſtaanden brief te vooren quamen, konden ze geenzins verduwen, nog inſchikken, en daar van wel het allerminſte, dat ze daar by wierden te boek geſteld, en uitgekreten voor luiden, daar nog trouw, nog geloove in beſpeurt, nog iets goeds van verricht wierd, en de welke moedwillens getragt zouden hebben de Nederlanders tot Bantam, al diep in de zeventig zielen, om 't leven te brengen, nu zy de zelve niet meer van nooden hadden, en het Fort door hun toedoen genoegzaam buiten alle gevaar gebragt was, en dat hun verborgen haat tegen eenige, die tot Bantam waren, zoo groot moeſt wezen, dat hun herten daar door zoo verblind waren geworden, dat ze geen acht hadden geſlagen op hun gewiſſe, nog voor eenige zonden gehouden, hunnen evennaaſten zoo gering te agten, en als quaaddoenders om den hals te laten brengen.

De gezamentlyke Raadsperſoonen van 't Kaſteel Batavia, met namen, Pieter van Ray, Jan van Gorcum, Hendrik Janszoon, Adriaan Jacobszoon Hulzebos, Evert Harmenszoon, Abraham van Uffelen, en Jacques Coetely, trokken hun, als boven gezegt, deze laſterlyke verwytingen zeer ter herten, en zy zouden daar op, by hun generaal ſchryven, het welk daags daar aan, den 26 April 1619, na Bantam wierd afgevaardigt, wel met uitdrukking van meerder misnoegen geantwoord, en daar by getoont hebben, van zoodanig een eerberooving niet ongevoelig te zyn, en dat ook het gedoente van de Bantamze vrienden, en hun onderhandeling met den Koning, zeer onbetamelyk, en niet buiten ſuſpitie te houden was, maar conſidererende, dat zulx weder op nieuw zoude ontſtellen de geene, die nog met de eerſte ſchrik des doods bevangen, en daar van niet weder herſteld waren, zonder de zaak in zich zelven daar mede te veranderen, wierd beſt geoordeelt, met hen op een zagter wyze te handelen, als anders zoude zyn geſchied, dog aan ieder in het byzonder de vryheid gelaten, om hun bezwaarnis met discretie en beſcheidenheid, aan de vrienden tot Bantam te kennen te geven: daar wierd dan by de algemeene brief niet anders gezegt, als dat ze uit hun ontfangen ſchryven van den 17 en 22 dezer, met leetwezen en verwondering hadden gelezen, tot hoe verre zy hun door een toomelooze drift hadden laten vervoeren over een vaſtgeſtelde en uitgevoerde zaak, de welke ten dienſte van de E. Maatſchappy, en tot hun eigen gezamentlyke behoudenis, van zoo groote noodzakelykheid was geweeſt; dog de Eerw. Predikant Hulzebos ſchreef in 't byzonder aan den Commandeur Pieter van den Broeke, en den Koopman Kornelis Houbraken, den navolgenden brief.

Aan de Srs. van den Broeke, en Houbraken.

Patientia.

Eerzame en zeer beminde vrienden.

„ DEn uwen van den 19 ſtanti heb ik gisteren wel ontfangen, dog daar uit met groot leedwezen verſtaan, niet „ alleen de groote zwarigheid en droeffe„ niſſe, die UE. over onzen uitval, en het „ aanſteken van de batteryen was overge„ komen, maar ook uw quaad en gantſch „ onbehoorlyk gevoelen van ons, agtende „ ons niet alleen in 't zelve ſtuk, nog de „ reden gevolgt, nog den dienſt der E. „ Maatſchappy gezogt, nog conſcientie „ gebruikt te hebben. Voorwaar woor„ den, voortgekomen uit bangigheid en „ vreeze, maar geenzins uit reden; want „ zoo men de huisvaders moet vertrou„ wen hun huisgezins ongeval in alles te „ reſiſteren, alzoo behoorde men ons ook „ niet redenloos en inconſcientieus geagt te „ hebben, als die beide wel voorzagen, wat „ u daar van konde overkomen, of de ge„ nerale Maatſchappy te verwagten ſtont, „ te weten uit de voortgang van 't werken „ tegens ons aan, duizentmaal meerder „ quaad, als nu uit dezen kan ontſtaan. „ UE. ſchryft, dat wy een partye zoude „ zoeken te verderven, en om den hals te „ brengen. Godt geve, dat het contra„ rie

Briefje van D. Hulzebos aan de Bantamze vrienden over hun jongſte ſchryven.

„ rie niet waaragtig worde, verhoopen „ Christelyk gehandeld te hebben, hoewel men onbedagtelyk anders presumeert, daar van de tyd, moeder aller waarheid, nog eens zal oordeelen, verhoopen ook, dat de almagtige Godt, „ ons voortaan goed geleide, en raadzaamheid zal gelieven te verleenen, dat niets „ onbedagtelyk, nog tot u ruine dienende, en zullen ter hande nemen, ook dat „ UE al te haastig en onbedagt gevoelen „ tegen ons, zal omkeeren en veranderen, „ ten fine der E. Maatschappy's middelen „ mogen worden gepreserveert, onze herten in liefde en eenigheid verbrand, „ onzer aller leven gesalveerd, en wy eindelyk ook (is 't niet voor de menschen) „ immers voor God een zuivere, en dieshalven een onbevlekte conscientie zullen hebben te vertoonen, daar van niet „ een partye, maar hy zelve, de allerregtvaardigste Regter zal zyn, daar op „ wy ons gerustelyk verlaten, verhoopende, dat de vrienden aldaar, binnen weinig tyds eenig contentement zullen bekomen, dat God gunne. In 't Fort „ Batavia, den 26 April 1619.

Onderstond:

De hertelyke groete door UE dienstwillige.

Was getekend,

ADRIAAN JACOBSZ. HULZEBOS.

Kapitein Jan van Gorcum toonende de noodzakelykheid van den gedanen uitval.

De Kapitein Jan van Gorcum schreef mede twee briefjes aan den Commandeur Pieter van den Broeke tot Bantam, waar by hy, als een krygsman, den uitval, en de noodzakelykheid van dien, met wat meerder ernst, en hevigheid, defendeerde, en ook beantwoordde een ontfangen particulier briefje van den gemelten van den Broeke, in 't welke hy zich zelve en de vordere vrienden tot Bantam, had uitgegeven en gevanteerd, te zyn de oorzaak van 't behoud van de goederen der E. Maatschappy, en al het volk in 't Kasteel Batavia, dog 't welk door Jan van Gorcum geheel omgekeerd, en daar tegen vastgesteld wierd, dat die van 't Kasteel waren de behoudenis van die van Bantam, en dat de Koning zyn handen van hun wel zoude afhouden, zoo lang zy het gemelte Kasteel konden meester blyven en in bezit houden, gelyk ze verhoopten te zullen konnen doen, al was 't zoo dat de Koning de Engelzen weder tot zyn hulp hadde ontboden, en zy van de zelve gezamentlyk wierden overvallen of aangetast; dog het welk hy Jan van Gorcum verklaarde niet te konnen gelooven, als zynde van gevoelen, dat de Koning nu met geweld niets meer zouden durven beginnen, maar wel met bedrog, zoo hy daar door tot zyn voornemen konde raken. Dat over zulx op de vriendschap, die de onzen tot Bantam voorgeven, van hem verworven, of verkregen te hebben, geen de minste staat mogte gemaakt, en liever in tegendeel vastgesteld worden, dat hy op zyn luimen lag, om ons te verstrikken, en dat al, wat 'er van den beginne tot nu toe was gepasseert, alleen was geschied door zyn order en beleid, nog op het laatste getragt hebbende het daar toe te brengen, dat de onzen in 't Kasteel Batavia zouden stil zitten, zonder tot hun defensie iets meer te mogen maken, hem onderwylen toelatende hun na zyn welgevallen te omcingelen; by na op de zelve wyze, gelyk de Javanen de Tygers doen, wanneer ze, om de zelve vangen, en te dooden, met een groot getal volk op de jagt gaan. En nadien de Commandeur Pieter van den Broeke ook aan den Kapitein Jan van Gorcum in het byzonder had geschreven, dat hy, en de verdere vrienden tot Bantam, hun hals en leven aan den Koning daar onder verpand hadden, dat die van 't Kasteel Batavia zig stil houden, en niet meer versterken zouden, zoo kon Jan van Gorcum mede niet nalaten zulx tegen te spreken, door een vrage, die al vry wat klem had, te weten; wie uit de vrienden tot zoodanig een verpanding had aangeraden, gevergt, of verzogt? en dit is dan het voornaamste uit meergemelte van Gorcums schryvens aan den Commandeur Pieter van den Broeke, zynde van de andere Raadspersoonen in 't Kasteel Batavia geen particuliere brieven gevonden, als nog een van den Koopman Abraham van Uffelen, mede aan den Commandeur van den Broeke geschreven, waar in hy zegt, hem, en de verdere Bantamze vrienden, over hun spytig schryven (zoo noemd hy het) geen ongelyk te konnen geven, betuigende, van, en voor zig zelven, aan den gedanen uitval onschuldig te wezen, als hebbende zyn conscientie gequeten, nooit daar toe gestemt, en vermits geen hulpers altoos hadde, niet konnen uitregten, nog beletten, het geen door de andere Raadspersoonen was goed gevonden en vastgesteld.

Nad... brie... Ban... over... nen... terd... toes...

Den 29 April ontfangen die van 't Kasteel Batavia weder en briefje van de vrienden tot Bantam, gedateert drie dagen bevoorens, het zelve bevindende van een veel aangenamer inhoud, als dat van den 17 en 22 der zelver maand, nadien ze daar by quamen bekend te maken hunnen verbeterden toestand, en dat ze door krachtige voorspraak van verworvene vrienden, als mede het doen van treffelyke geschenken, den zwaarsten toorn nu al hadden afgekeert en uitgestaan, luidende het zelve briefje aldus.

Sr.

Sr. Pieter van Ray, *en de Raaden in 't Fort* Batavia. *Eerzame zeer voorzienige discrete Srs.*

„ DE beneffens gaande is copia van onzen laatften, tot antwoord van den „ uwen van dato 10 en 11 ftanti; waar „ uit UE wel merken konnen, in wat uitterfte nood en perykel onzes levens wy „ alhier, uwens doens, gefteld zyn geweeft, zoo dat langen tyd niet hebben „ geweten, of nog leven hadden, of geen; „ welke droevige uure; wy met devotie „ alle oogenblikken waren verwagtende. „ Den zelven brief is UE. pr. twee diverfe proeven toegezonden, zoo dat, by „ aldien die nog niet was behandigt ('t „ welk niet te min verhoopen) nu al zal „ gefchiet wezen, zoo niet, kan deze in „ plaatze dienen, waar aan wy ons refereren, en pr. dezen te korter wezen zullen.

„ Wy hebben met niet weinig treffelyke gefchenken, en door Gods genade, ondertusfchen al zulke vrienden „ hier tot Bantam verworven, die onze „ zaken zoo voordeelig zyn geweeft, dat „ gelyk ieder een, zoo Chineezen als anderen, wel openbaarlyk zeggen durven, „ en hun laten verluiden, dat zonder derzelver vrienden genoegzame ophoudinge, „ en als met een geweldige tegenftand, „ wy alhier alle om den hals zouden geweeft hebben, en UE. geen weinig aanftoot van ftormen, door alle den Adel „ van 't land, die'er met geweld aan wilden, zoud te verwagten gehad hebben; 't welk nu, zoo 't een als 't ander, door der zelver tegenftaan, agterwegen fchynt te zullen blyven.

„ Wat belangt onzen toeftand, is (God betert) in een zeer flegten ftaat. De wakers zyn wel uit de Logie vertrokken, „ maar niet te min word tot zes diverfe „ plaatzen, by nacht en by dage, zeer „ fcherp wagt gehouden, en mogen 'er „ de neus naaulyx uitfteken; want rondom de Logie, tot zes plaatzen, wagthuizen gemaakt zyn.

„ Dat UE. fchryft dat de Javanen Jakatra zouden willen verlaten, hebben hier „ mede ter loops wel wat van hooren luiden, dog geen zekerheid 'er af. Ons „ verwonderd zeer, dat UE. durft beftaan, de Jonk van Jambi gekomen, aldaar zoo lang te laten vertoeven, dat ze „ dog mag geloft werden, alzoo de Engelzen met zeven fchepen alhier beooften Bantam leggen. Het fucces, en „ hoe UE vorder daar mede handelen zult, „ zullen met den eerften zeer gaarne verftaan. Per praeuw van Lacmoy, nog ook van Monfr. Paulus Engelsman, zyn „ ons geen brieven behandigt. De contracten van den Koning van Bantam, „ en UE, vinden niet raadzaam den brenger dezes te zenden, zullen daar mede „ beter gelegendheid verwagten. Waar „ mede enz.

Onderftond, UE. dienftwillige vrienden,

Was getekend

P. van den BROEKE.
en
KORNELIS HOUBRAKEN.

Ter zyden, actum op 't comptoir Bantam den 26 *April* 1619.

Dit briefje wierd dan aanftonds door die van het Kafteel Batavia weder beantwoord, en aan de vrienden tot Bantam gefchreven, hoe zy daar uit met byzondere blydfchap en vreugde hadden gelezen, van de voorgevallen verandering ten goede, als mede dat hun gedaan gefchenk, en daar door gemaakte vrienden, van zulk een gewenfchte uitwerking was geweeft, dat ze daar door nu wat gerufter waren gefteld, en ook beter tractement quamen te genieten: dat het bedragen van alle de gefchenken zoo groot niet was, of het ruineren en flegten der bolwerken was de E. Maatfchappy merkelyk meer waardig. Dat 'er ook niet op te zeggen zoude konnen vallen, wanneer zy Bantamze vrienden, tot hun eigen befte, en verkryging van meerder gunft of vriendfchap, nog eenige andere vereeringen quamen te doen; dog dat zulx ten opzichte van het Kafteel Batavia, en tot behoudenis dergenen, die daar in befcheiden waren, ten eenemaal onnodig was, na dienze voor het ftormen der Javanen, en Engelzen, gantfch niet bedugt nog bevreeft waren.

Blydfchap der Kafteels vrienden hier over.

Den eerften May 1619 fchreven die van 't Kafteel Batavia weder een briefje na Bantam, en maakten daar by aan de vrienden bekend, hoe zy, verftaan hebbende, dat 'er agter het Kafteel, voorby Wattingshuis, door de Javanen weder een nieuwe batterye wierd gemaakt, eenige musquettiers, om 't zelve te bezigtigen, hadden uitgezonden, de welke, weder binnen gekomen zynde, berichtten, dat het de waarheid was, en zy met de gene, die daar aan werkten, of tot opzienders 'er over gefteld waren, in vriendfchap hadden gefprooken, zonder de een den ander eenig het minfte leed aan te doen, en waar op door den Raad van 't Kafteel Batavia verftaan was, hun daar mede te laten geworden, dewyl hun die onderhandze batterye niet veel konde hinderen, en ten principalen door de Javanen fcheen gemaakt te worden tot hun eigen defenfie en

De Javanen maken op Jakatra weder een nieuwe battery.

en bescherming, hoewel men daar aan ook genoegzaam konde bespeuren, wat het voor een vrede was, die zy zogten, en zoo mede uit het aanhouden van twee inlandze Christenvrouwen, en een kind, om de welke zy zoo ernstig en meenigmaal waren verzogt, dog tot nog toe zonder vrugt; zulx het te dugten waar, dat de zelve tot het Moorze geloof zoude komen te vervallen, waarom ook by dezen aan de vrienden tot Bantam wierd aanbevolen, den Koning te willen verzoeken, dat hun de zelve door zyne ordre mogten worden wedergegeven, tot voorkoming van verdere onlusten, die daar uit zouden komen te ontstaan.

Wyders schreven die van 't Kasteel Batavia, dat ze zeer verwonderd waren, over 't gene hun tot Bantam wierd nagegeven, en te laste gelegt, namentlyk, dat ze de Jakatraze Rivier gestopt, en de vaart daar uit verboden hadden, verklarende daar toe geen de minste gedagten gehad te hebben, alzoo hun het in en uitvaren der Javanen niet konde hinderen, nog eenig nadeel toe brengen, en dat het dien volgende niet anders waar, als valsche leugens, alleen uitgestrooit om de onlusten en geschillen te vermeerderen, of ook wel, om t'elkens door een goed geschenk des Konings gemaakte of geveinsde gramschap te stillen, en in toom te houden, en alzoo, onder schyn van vriendschap en gunstbewyzing, te verkrygen, het geen hy door geweld niet dorst na zich nemen.

Briefje van den Bantamzen Sjahbandar.

Den 9 May 1619 was wel een dag van groote verandering, maar evenwel nog van geen volkomen vreugde of blydschap, en des morgens ontfingen die van 't Kasteel Batavia, kort op malkander, twee briefjes van Bantam, het eerste van den Sjahbandar Kiay Agoes Warga, gedateerd den 4 dezer, en het ander van de Nederlandze vrienden aldaar, mede 5 dagen verleden gedagtekend zynde. De gemelte Sjahbandar doet eerst een verhaal van zyn bewezen hulp aan de onzen, en daar op een verzoek ('t welk eigentlyk de zaak, en zyn oogmerk was) om een party roers, of schietgeweeren, voorgevende, die ter zee van nooden te zullen hebben, tegen de vaartuigen van den Soesoehoenan Mataram, die hy de onzen nog wilde wys maken, dat op weg waren, schoon hy een van de geenen was, die kennisse had van de onwaarheid, en ook best konde weten, om wat reden de Koning van Bantam dien leugen had laten uitstroojen. Zyn briefje luid van woord tot woord aldus.

Aan Pieter van Ray, *en de Raaden in 't Fort Jakatra.*

„ Kiay Agoes Warga, Sjahbandar in „ Bantam, wenscht UE alle te zamen zyn groet, in teken, dat hy der „ Hollanderen vriend is, heeft niet konnen nalaten, dezen UE. toe te schryven. „ Ik heb de Hollanders, die tot Jakatra, „ en Bantam zyn, al geholpen en voorgesprooken over 't dooden van des Pangerangs Ponggawa, genaamt Soera Wissa, waar over de jonge Koning zoo „ vertoornt is geworden, als oit om eenig „ 't meeste leed, dat hem of de zynen aangedaan is geworden, 't welk alles door „ myn toedoen geslist en nedergelegt is, „ zoo dat niet meer gram is. Nu is myn „ verzoek aan UE. al te zamen, dat UE. „ geen verdere moeite meer aanrechten „ wilt, op dat ik niet meer beschaamt werde, en dat UE. zich maar stil gelieft te „ houden op myn woord, dat ik verzoeke geloove mag krygen, gelyk Kapitein Hendrik Janszoon, en van Uffelen „ myns eerlyks doens wel bewust is. Voor „ nieuws hebbe ik UE. te verwittigen, „ dat de Pangerang alhier al 't volk en de „ praauwen, die van Bantam tot Jakatra „ zyn, te rug ontboden heeft, uit oorzake, dat hy verstaan heeft, gelykerwys „ de Matarams magt van praauwen nu „ voor eerst uit en na Toeban zyn, en dat „ de Pangerang van Tsjeribon ook questie aanregt tegens den Koning alhier, „ als mede om dat hy den Pangerang van „ Jakatra uit zyn Ryk gestooten heeft, „ derhalven de Mataram aan den Koning „ van Tsjeribon ook hulp geven wil, met „ de zelve armade, die na Toeban is, en „ van daar herwaards aankomen zal, den „ Koning van Tsjeribon ter hulpe. Zoo „ wil de Pangerang alhier dito armade met „ alle het geweld van praauwen die van „ Tsjeribon, en de Mataram, wederstaan, „ by aldien zy hun vervorderen tot hier te „ komen. Ik zal mede moeten uittrekken, „ en alzoo ik niet al te wel voorzien ben „ van roers, wil UE. gebeden hebben, my „ van een partye, naar UE. discretie, te „ willen verzorgen: en dog niemand anders myn hulpe en onderlingen handel „ tusschen UE. en my te verkondigen, op „ dat men niet en zegge ik met UE. eens „ ben. UE. mogen my wel vertrouwen „ en vastelyk gelooven, dat, zoo lang als „ deze oneenigheid en den oorlog geduurt „ heeft, ik noit zoo veel moeite gehad heb, „ als om 't stuk van den gedooden Ponggawa Soera Wissa, derhalven ik andermaal bidde, houd UE. dog stil, en doet „ diergelyke niet meer. Waar mede weest „ al te zamen God bevoolen, en zeer gegroet. Actum in 't Hof van Bantam, „ ady den 4 May 1619.

Was getekent met Javaanze letteren.

KIAY WARGA.

ELF-

ELFDE HOOFDSTUK.

Den inhoud van 't ſchryven der Bantamze vrienden. Uit Amboina komen op Jakatra de Heeren Carpentier *en* Soury. *Ordre en tyding van den Generaal* Koen *door hun Ed. aangebragt. Verhaal van 't geene hun geduurende de reize is bejegend. 't Fregat Ceilon na Java's Ooſtkuſt gezonden, en 't een en 't ander aan de Bantamze vrienden bekent gemaakt. Die op deze tyding ſcherper bewaart werden. De Koning onderſchept onze brieven. Ongeruſtigheid der Bantammers hier over. De Koning van Bantam door 't hoog opgeven der Engelzen misleit. Die zich tot de vlugt bereiden. Drie briefjes der voorgemelte Heeren Raaden aan de Bantamze vrienden, en een aan Koning.*

HEt andere hier boven aangehaalde briefje van de Bantamze vrienden van den Broeke, Houbraken, en Pancras, ſloeg met dat van Kiay Warga ten naaſten by overeen, en zy verzogten, ja baden daar by, dat die van 't Kaſteel Batavia zich voortaan dog wilden geruſt en ſtil houden, zonder (gelyk ze hadden verſtaan, dat nog daaglyx quam te geſchieden) den Pangerang Temanggong meer te verbitteren; en byzonderlyk dat de Javaanze praauwen, zoo de geene, die met het oude volk, dat door den Koning opontboden was, wilden vertrekken, als die met nieuw volk aanquamen, onbeſchadigd mogten paſſeren, dat 'er ook geen boomen meer mogten worden omgehakt, want (zeiden ze) het was nu op een oor na gevild, en des Gouverneurs Generaals wederkomſte zeer naby. Zy meenden ook, dat het zenden van een goede vereeringe, die van 't Kaſteel Batavia, aan den Koning zeer dienſtig, en daar onder hem zeer aangenaam zoude wezen, een ſchoone robyn, die hy wiſt, dat daar by de een of de ander nog in wezen was. Zy hadden hem ook aangeſprooken, om de reſtitutie van de twee inlandze Chriſten-vrouwen, en een kind, en daar op tot antwoord bekomen, dat meeſt al het volk van Jakatra verloopen was, dan hy zoude daar na laten vernemen, vragende al met eenen, wie hem den dooden Edelman zoude wederom geven? Op de hevige brieven, door die van 't Kaſteel Batavia geſchreven, tot defenſie van den gedanen uitval, en het ruimen der batteryen, verklaren de Bantamze vrienden voor als nog, om redenen, niet te zullen antwoorden, onverminderd hun gevoelen, daar ze by bleven perſiſteren, dat de Koning van Bantam om het hermaken van de gemelte batteryen niet eens zoude hebben gedagt, indien de onzen in het Kaſteel hadden opgehouden met werken en hun te verſterken, gelyk ze meenden dat buiten zwarigheid zoude hebben konnen geſchieden, nadien, volgens hun eigen ſchryven, het gemelte Kaſteel genoegzaam verſterkt, en ſuffiſant was: zynde dit zoo de voornaamſte inhoud van het bovengemelte Bantams briefje, waar uit niet duiſter komt te blyken, dat het gevoelen van de vrienden aldaar, over een en de zelve zaak, op geen vaſte voeten ſtaat, ſchynende zich zelven vergeten, en niet geweten te hebben, wat ze daar van te vooren hadden geſchreven; want voor eerſt, indien, volgens hun gevoelen, de Koning van Bantam voorgenomen had niet te ruſten, voor en al eer het Kaſteel gantſch onder de voet lag, en daar aan te zullen wagen zyn geheele magt tot den laatſten man toe, zouden die van 't Kaſteel Batavia zulx met ſtil te zitten wel hebben konnen beletten, of den Koning van beſluit doen veranderen? waarlyk neen; maar in tegendeel oorzaak geweeſt zyn, dat hy zyn voornemen des te eerder, met meerder zekerheid, en minder verwagting van tegenſtand, zoude hebben konnen in 't werk ſtellen. En ten anderen, indien de Koning van Bantam, volgens het gevoelen van de vrienden aldaar, bedugt waar geweeſt, voor de wederkomſte van den Heer Gouverneur Generaal Jan Pieterszoon Koen, en dat de zelve iets quaads tegen hem in den zin mogte hebben, zouden die van 't Kaſteel Batavia met ſtil zitten, hem van die zwarigheid en vreeze wel konnen ontlaſten, en van het tegendeel verzekering gegeven hebben? waarlyk neen, maar zy zouden, na allen ſchyn, oorzaak geweeſt zyn van hun eigen bederf en ondergang, nadien de Koning als dan zekerlyk met zyn voorgenomen toeſluiting van de Rivier, en het opwerpen van eenige bolwerken, batteryen, of andere vaſtigheden, zoude hebben voortgevaren; want daar was geen ander middel, om den Gouverneur Generaal het landen te beletten, en die van 't Kaſteel Batavia van hem af te ſnyden, en zulx, te weten het verſterken van de inkomſte der Rivier, en het toeſluiten van de zelve, zoude den Koning van Bantam mede hebben moeten doen tegen den Soeſoehoe-

nan Mataram, by aldien het geen uitstroizel, en hy voor des zelfs magt bedugt was geweest: daar was in 't minste niet aan te twyffelen, of het zoude hem zeer bevallig en ongemeen aangenaam geweest zyn, wanneer die van 't Kasteel Batavia stil gezeten en nagelaten hadden, zich verder te versterken; maar dat hy dan mede van voornemen zoude zyn veranderd, en om het opwerpen van nieuwe werken, nog om het hermaken van de oude omvergeworpen batteryen, niet eens gedagt hebben, dat is niet wel te begrypen, nog te gelooven, dog veel aannemelyker het gevoelen van den Kapitein Jan van Gorcum, dat hy het daar op aangeleit, en getragt heeft, om door list en bedrog uit te voeren, 't geen hy met geweld, en voor de vuist, niet dorst bestaan.

Uit Amboina komen op Jakatra de Heeren Carpentier, en Soury.

Even na middag quamen met het Fregat Ceilon op Jakatra's Reede, en kort daar na binnen het Kasteel Batavia, de Heeren Raaden van India; Pieter de Carpentier, en Andries Soury, zynde door den Gouverneur Generaal Koen, in 't begin, of den 5 van April, uit Amboina afgezonden, om het gemelte Kasteel te helpen beschermen, daar in vooreerst het gezag te voeren, en de onzen, indien ze nog belegert mogten wezen, verzekering te geven van zyn Ed. aanstaande wederkomste, en dat ten dien einde omtrent den laatsten July uit de Molukkos zoude vertrekken.

Tydinge van den Generaal Koen door haar E. aangebragt.

Deze tyding veroorzaakte onder groote en kleene wel eenige vreugde en blydschap; dog de zelve was ten aanzien van den tyd, die ze nog staat maakten te zullen moeten wagten, gebrekkig en onvolmaakt, nadien de volgende drie maanden Juni, Juli, en Augustus hun voorquamen als zoo veel jaaren. Ook wisten de gemelte Heeren Raaden van India, Carpentier, en Soury, als toen nog niet beter, of het zoude nog wel zoo lang hebben aangeloopen, vermits op hun vertrek uit Amboina zoodanig het besluit lag; dog naderhand aldaar mede aangekomen zynde de hier voorgenoemde gevlugtte schepen, Haarlem, het Hart, de Zeewolf, en het veroverde Portugeeze Jagtje, met tyding en nader berigt, dat de Engelzen met hun schepen nog al in de Straat Sunda, en omtrent Jakatra, bleven kruissen: de onzen in het Kasteel, zoo wel te water, als de Javanen te land, belegerd houdende, schynt het, dat zyn Ed. de Heer Gouverneur Generaal een andere resolutie genomen, en zyn vertrek na Java verhaast heeft; want nog voor het eindigen van deze maand May wierd door zyn Ed. niet alleen het Kasteel ontzet, maar ook de stad en het Koningryk Jakatra ingenomen, gelyk in het vervolg dezes wat omstandiger zal worden aangehaald.

Verhaal van 't g... hun gedaane reize is jegend.

Dog gemelte Heeren Raaden van India, Carpentier, en Soury, met het Fregat Ceilon uit Amboina vertrekkende, hadden hun reize genomen over Boeton, en onder Celebes veroverd een Maccassaarze Jonk, die ze in de brand staken, na dat alvorens de lading, bestaande in weinig ryst, boontjes, cadjang, en andere voorraad, daar uit hadden gelicht, hebbende niemant van het volk konnen agterhalen, als zynde alle met hun Tsjampan al by tyds na land gevlugt.

Omtrent het einde van de Paternosters-Eilanden bejegenden hun de schepen het Wapen van Amsterdam, en de Morgensterre, beide mede door den Heer Gouverneur Generaal voor af na Java gezonden tot 't inhandelen van zoo veel ryst, en andere behoeften, voor de vloot, die te volgen stond, als ze zouden konnen innemen en magtig worden. Zy quamen met malkanderen op den eersten dezer loopende maand May voor Gressic ten anker; alwaar het Wapen van Amsterdam, en de Morgenstar, tot verrigtinge van het geen hun aanbevoolen was, bleven leggen, en de meergemelte Heeren Raaden van India vervorderden des anderen daags met het Fregat Ceilon hunne reize na Jakatra, latende op een der gemelte schepen tot Gressic een briefje aan den Heer Gouverneur Generaal, gedateerd den 2 May 1619, waar by zyn Ed. wierd verwittigt van hunne volbragte reize tot zoo verre, en ook van het nieuws, dat ze aldaar, wegens den toestand van de onzen in het Kasteel tot Jakatra, als mede van de Engelzen, en hunne scheeps-magt, hadden gehoort; en op dat ze van 't laatste wat nader kondschap mogten krygen, om door onvoorzichtigheid, met een enkel kleen scheepje, niet in de klem te loopen, zonden zy, wat nader by komende, een vliegertje (zynde een kleen Javaans vaartuig, dat ze tot Gressic hadden bekomen, en met Nederlanders moesten voorzien, alzoo daar toe geen Javanen te bewegen waren geweest) voor af, om te vernemen of 'er geen Engelze schepen voor Jakatra lagen, of daar omtrent het vaarwater onveil hielden: en wanneer het zelve vaartuig weder te rug was gekomen, zonder onraad, of Engelze schepen, vernomen te hebben, zeilden ze met het Fregat Ceilon regt toe na de Reede van Jakatra, daar toen, als gezegt, den 9 May 1619, hun anker lieten vallen, dog dorsten het daar niet langer aanhouden, als tot de naastvolgende nagt, wanneer het met de landwind weder na Java's Oost-kust wierd afgevaardigt, om tot voornoemde Gressic, of het daar tegen over leggende West-einde van 't Eiland Madura, alwaar de rendevous plaatze beraamt was, de andere schepen, die uit Ambon, of de Molukkos, stonden te komen, in te wagten.

't Freg... Ceilon... Java's Oostk... gezon...

Aan de Bantamze vrienden schreven die van 't Kasteel Batavia nog des avonds een kleen briefje, en maakten hen daar by in 't korte bekend, het gene hier boven wegens de overkomste van de gemelte Heeren Raaden van India, en het mede gebragte nieuws, staat aangehaald. Het briefje, dat hun heden morgen van Bantam was toegekomen, wierd daar by ook beantwoord, en gezegt, dat ze hun zeer quamen te verwonderen, over het schots antwoord van den Koning op ons gedaan verzoek, om besluit van de twee bewuste Christen-vrouwen, nadien hy nu behoorde te denken, dat het Mousson voor hem verwaeit, of verloopen was, en het nu mede eens onze beurt stond te worden, zynde het briefje getekend door Pieter van Ray, en Andries Soury, het welk wat vreemt schynt, te weten, dat de minste in qualiteit zyn naam steld boven den geenen die zoo merkelyk meerder en hooger was; dog het was ook de laatste eere, die gemelten van Ray, als Commandeur, wierd aangedaan, of die hy zich zelven mogelyk had aangematigt, alzoo naderhand de gemelte Heeren Raaden van India, Pieter de Carpentier, en Andries Soury, het bewind van zaken in 't geheel aan zig trokken, en ook met hun beiden alleen de brieven quamen te ondertekenen, dan dat duurde mede niet langer, als tot het einde van deze loopende maand May, en het arrivement van den Heer Gouverneur Generaal Jan Pieterszoon Koen, op wiens naam, bevel, en ordre, als toen alles wierd geschreven, bestierd, en gedirigeert.

De Koning van Bantam, na verloop van weinige dagen, verstaan hebbende, dat 'er twee Raaden van India uit de Oosterfche quartieren tot Jakatra in 't Kasteel Batavia waren aangekomen, en de Gouverneur Generaal mede, met een groote magt van schepen en volk, te volgen stond, gaf terstond order, om over de Nederlanders, aldaar onder zyn magt zynde, scherper wagt te houden, zoo dat naaulyx ter sluik nu en dan een briefje konden afzenden, en daar in nog niet dorsten schryven, het geen ze gaarne aan die van het Kasteel Batavia zouden hebben willen bekend maken, alzoo het meerendeel van de zelve briefjes wierd onderschept: en dan wierden eenige van ons gemeene volk, die leezen konden, en de Maleitze taal spraken, gedwongen den inhoud daar van, ieder in 't byzonder, om te hooren of zy met malkander overeenquamen, aan den Koning bekend maken; en zulx zyn ook al bevoorens de brieven van de onzen, zoo wel die uit het Kasteel, als van Bantam, over en weder gezonden wierden, doorgaans onderworpen geweest, dog met dit onderscheid, dat ze als toen gelezen en vertolkt wierden door de Engelzen, die die nu op Bantam zeer dun gezaait, en ook daar toe niet bequaam waren.

Men kon evenwel uit de weinige brieven, die te dezer tyd te recht geraakten, en bestelt wierden, wel begrypen, dat de Koning, zyn geheele Hofgezin, en alle de Bantamze Adel, over de voornoemde tyding al vry wat bedugt waren, nadien hun vergaderen en raadsplegen, of pitsjaren, zoo by dage, als by nagt, geen einde quam te nemen, hoewel ze allen hun ongerustheid zogten te ontveinzen. *Ongerustheid der Bantammers hier over.*

Aan het hoog opgeven en roemen der Engelzen, wegens hun aanstaande groot secours van schepen, en volk uit Engeland; en dat ze buiten dien, met hun tegenwoordige schepen, suffisant en magtig genoeg waren, om de Nederlanders uit zee te slaan, mitsgaders den Gouverneur Generaal Koen, zoo hy hen weder onder de oogen dorst komen, te eenemaal te verdelgen, had de Koning van Bantam bevorens wel geen volkomen geloove geslagen, als wel wetende, wat de Nederlanders in hun schild voerden; maar evenwel tot nu toe zich zelven nog gekitteld met die hoope, van eerlange met lust en vermaak te zullen konnen aanzien, dat zy, en de Engelzen, met hunne wederzydze scheepsvlooten, malkanderen voor 't meerendeel quamen te verdelgen, in de grond te ryden, en zoodanig te matteeren, dat hy zich ondertusschen met gemak zoude konnen meester maken van een plaats, die hy niet zonder ontroering konde hooren noemen, te weten, het Kasteel Batavia; dog nu begon hy hoe langer hoe klaarder te zien, dat al het doen en bedryf van de Engelzen nergens minder na geleek, als om den Gouverneur Generaal Koen, met zyn byeenverzamelde scheepsmagt, uit de Oosterze quartieren af te wagten, en slag te leveren, gelyk ze voorgegeven hadden te zullen doen. *Den Koning van Bantam, door 't hoog opgeven der Engelzen misleid.*

Hun schepen, als toen nog bestaande in 14 stuks, hadden zy verdeeld, en eenige daar van wat bewesten den hoek van Ontong Java, omtrent de Eilandjes de groote en kleene Combuis, op de brandwagt gelegt, om de andere, die hun voor Bantam, en ook nog vry westelyker in de Straat Sunda, onthielden, te konnen waarschouwen, zoo haast als ze schepen en onraad van de Oost quamen te vernemen, hebbende ten dien einde, en om daar toe te eerder gereed te zyn, hunne zeilen op stootgaarens gezet. En hier uit, als mede uit meer andere voortekenen, konde de Koning van Bantam wel besluiten, dat ze meer toebereiding maakten, om te vlugten, als om te vegten. *Die zich tot de vlugt bereidden.*

Om nu de vrienden tot Bantam in hunne verzwaarde gevangenis eenigzints moed te geven, schreven de Heeren Raaden van India, Carpentier, en Soury, vervol- *Drie briefjes de voorgenoemde Heeren*

aan de Bantamze vrienden. volgens drie briefjes aan de zelve, gedagtekend den 14, 22, en 24 May 1619, die alle wel besteld, maar niet beantwoord wierden: zynde het laatste verzeld geweest met een ernstig, dog echter beleeft briefje aan den Koning, op hoope, dat zyn hoogmoed en hardnekkigheid, daar door wat gematigt, en de onzen in hunne gevangenisse eeniger maten verlicht zouden worden; en op dat dit briefje by hem wel mogte worden verstaan, en te beter ingang krygen, wierd door de gemelte Heeren Raaden van India aan de vrienden tot Bantam, by het voorsz. geleibriefje van den 24 May 1619, geschreven, het gene hier onder in het naaste Hoofdstuk volgt.

En een aan den Koning.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Brief aan de Bantamze vrienden. Bericht van de komst der vloot onder de Heer Generaal Koen. *Zyn Ed. belast den Koning van Bantam te schryven, dat hy zich ten opzicht van Jakatra onzydig zoude houden. Bericht van 't voorgevallene met de gemelte vloot. De stad Japara voor de tweedemaal afgeloopen en verbrand. Die van 't Kasteel Batavia doen den Koning van Bantam aanzeggen, om zich onzydig te houden. Een briefje aan de Bantamze vrienden. De Heer Generaal* Koen *komt met agttien schepen ter Reede van Jakatra, en verschynt binnen 't Kasteel Batavia. De stad Jakatra vermeestert. Byzonderheden in dien aanval voorgevallen. Veroverd kanon, enz. Schade aan weerzyden. Het Koningryk Jakatra, nevens die stad, door de onzen veroverd.*

B A N T A M,

Aan Pieter van den Broeke, *en* Kornelis Houbraken.

Eerzame, wyze, voorzienige, zeer discrete.

Brief aan de Bantamze vrienden.

„ ALzoo wy verstaan der vrienden hunne hegtenis, en quade ontmoeting, hebben volgens UE. verzoek en begeeren, niet willen nalaten den brenger dezes, Matthys, met een brief aan den Pangerang van Bantam te zenden, omme zyn hoogmoed en hartnekkigheid te gemoed te komen, en UE. aller gevangenis des te meer te verzoeten. Wy willen UE. gebeden en aanbevolen hebben, op het verzoeken dog te letten, en niets te verzwygen, maar alles duidelyk, volgens den inhoud, uit te leggen, en hem te verstaan te geven, op dat wy malkanders meeninge opregtelyk mogen weten, en geen misslagen in het overdragen begaan worden. UE. moet niet beschroomt nog bevreest wezen; want in 't minste geen nood hebt, alles zal wel gaan en ten besten gelukken, dan de tyd moet verbeid worden. Laat den brenger dezes, zoo haast het mogelyk is, met des Konings antwoord wederkeeren, op dat zyne meeninge ten regten mogen verstaan.

„ Vorders alzoo 't zedert onzen jongsten niet nieuws is voorgevallen, zullen dezen eindigen, en UE. alle te zamen, na hertelyke groetenisse, bevelen in de bescherminge des Almogenden.

„ In 't Kasteel Batavia op Jakatra ady „ den 24 May 1619. Onderstond UE. „ toegenegen vrienden.

Was getekent,

PIETER de CARPENTIER.
en
ANDRIES SOURY.

Wel onverwagt, dog daar evenwel lang na verlangt, op gehoopt, en om gebeden was, quam op den 27 May 1619 uit den Oosten opdagen, en ter Reede van Jakatra voor het Kasteel Batavia ten anker, het Jagt kleen Hollandia, medebrengende zoodanig een gewenschte, aangename en blyde tydinge, dat het geluit van de vreugde, die de onzen daar over binnen het gemelte Kasteel quamen te maken, alomme in de stad Jakatra wierd gehoord; dog de Javanen daar en tegen waren daar over zoo verbaast en verslagen (als geen anderen staat makende, dat het nu eerlange eens hun beurt zoude worden) dat ze niet wisten, wat zy zouden beginnen, of by de hand nemen. Bericht van de komst der vloot onder de Generaal Koen.

Het gemelte Jagt was door den Heer Gouverneur Generaal Koen van Japara voor af gezonden, eenlyk met een kleen briefje, waar by de gemelte Heeren Raaden van India wierden geordonneerd den Pangerang Gedè, of Koning van Bantam, aanstonds aan te schryven, en te insinueren, dat hy zich omtrent de zaken van Jakatra onzydig wilde houden, en zig daar mede niet bemoejen, 't welk niet alleen de gemelte Heeren Raaden, maar ook alle die in 't Kasteel waren, vry vreemt te voren Zyn Ed. belast den Koning van Bantam te schryven, dat hy zich onzydig zoude houden.

ren quam, vermits het den Heer Gouverneur Generaal niet onbekend konde wezen, hoe, en op wat wyze de Koning van Bantam ook Koning van Jakatra geworden was, en aldaar over de 3000 gewapende mannen, alle van zyn beste volk, in bezetting hield; dog ongetwyffelt zal zyn Ed. tot het laten doen van de gemelte insinuatie reden hebben gehad, als mede om zich te houden, of te veinzen, als of hem al het gepasseerde, en zoo mede de gepleegde verraderye, nog niet ter kennisse waar gekomen.

Voorts schreef gemelte zyn Ed. voornemens te zyn binnen weinige dagen met alle de schepen dit Jagt te volgen, en als dan van het voorgevallene, zedert zyn vertrek na de Oost, een mondeling verhaal te doen, zich onderwylen gedragende aan 't geen de Opperhoofden van 't gemelte Jagt daar van wisten, en ook zouden konnen vertellen, gelyk ze dan ook al ten eersten op de navolgende wyze quamen te doen.

De Heer Gouverneurneur Generaal Jan Pieterszoon Koen, in het begin van deze loopende maand May, met zyn by een verzamelde magt, uit de Oostersche quartieren vertrokken zynde, en zyn predecessëur, den Heer Oud-Gouverneur Generaal Laurens Reaal, met een gedeelte der schepen, de reize hebbende laten nemen over Macassar, om, zoo 't mogelyk waar, den vyand aldaar, grooten afbreuk te doen (dog 't welk door gebrek van gelegentheid, niet had konnen geschieden) bevond zich ter geordonneerde verblyfplaats aan het Westeinde van 't Eiland Madura, sterk zynde 17 schepen, daar onder mede gerekent het Jagt kleen Hollandia, mitsgaders de schepen 't Wapen van Amsterdam, en de Morgenstar, welke twee laatste, gelyk hier voor is verhaald, door zyn Ed. voor af na Gressic waren gezonden, tot inzameling van een party ryst en andere behoeften, indien ze aldaar te bekomen mogten zyn: en wierd ten voorsz. dage door den Heer Gouverneur Generaal Koen, geadsisteert van den Heer Oud-Gouverneur Generaal Reaal, als mede de Heeren Steven van der Hagen, Willem Janszoon, en Frank vander Meer, een ordre beraamt, hoedanig, en op wat wyze, men de Engelze vloot, by ontmoeting, zoude aantasten, en daar op wierden terstond vyf van onze kloekste bodems voor af na Japara gezonden, om te zien, of aldaar niet een of twee Engelze schepen konden op steven loopen, en ook een partye ryst magtig worden, dan het gelukte geen van beide. De andere schepen, met den Gouverneur Generaal, volgden twee dagen daar aan, en quamen den 23 May 1619 mede ter Reede voor Japara, aldaar benevens de gemelte eerst afgezondene vyf bodems, vindende het Fregat Ceilon, 't welk, als hier voor is verhaald, den 19 dezer maand May, met de Heeren Raaden van India, Pieter de Carpentier, en Andries Soury, ter Reede van Jakatra, en voor het Kasteel Batavia aangekomen, mitsgaders nog dien zelven nagt, uit vreeze voor de Engelzen, weder na de Oost vertrokken was.

En nadien de onzen op de vloot alles hadden gereed gemaakt, om een haastige landtogt te konnen doen, wierd zulks al mede ten zelven dage ondernomen, en de stad, of negerye Japara, voor de tweede reize aangetast, afgeloopen, uitgeplonderd, en ten eenemaal in de assche gelegt, zonder dat de onzen in dien aanval een man quamen te verliezen. En daar mede vertrok het meergemelte Jagt kleen Hollandia al met een vaart voor af na Jakatra, alwaar het, als gezegt, den 27 May wel aanquam.

De stad Japara voor de tweede-maal afgeloopen.

Des anderen daags 's morgens, volbragten de Heeren Raaden Carpentier, en Soury, het op gisteren ontfangen bevel van den Heer Gouverneur Generaal Koen, en zonden aan den Koning van Bantam een insinuatie-briefje, behelzende kortelyk de zaak zelve, en 't geen hun dien aangaande was geordonneert, maar het quam te laat; want eer hy het zelve kreeg, om zich met de zynen 'er over te beraden, en order te stellen, op de nakoming van het geene daar by wierd begeert, was het werk al genoegzaam geklonken, en hy zyn tweede Koningryk weder quyt, luidende het briefje, dat daar benevens aan de Bantamze vrienden geschreven wierd, als volgt.

Die van 't Kasteel Batavia doen den Koning van Bantam aanzeggen, zich onzydig te houden.

BANTAM,

Aan Sr. Pieter van den Broeke, *en den Raad.*

Eerzame, zeer discrete vrienden.

„ ALzoo op gisteren avond door een Jagt by den Heer Generaal voor uit gezonden, ons belast word, aan den Pangerang van Bantam te schryven en verzoeken, dat hem met het stuk van Jakatra niet bemoeje, maar in het zelve onzydig te houden, gaat deze nevensgaande andermaal aan zyne Majesteit. UE. zullen wel doen den zelven, als mede de voorgaande, van punt tot punt, wel net te doen vertolken, zonder daar in, in 't minste iet te verzwygen, op dat de zelve daar na geen ignorantie voorwend, van niet gewaarschouwt te zyn. Vaar wel, blyf gezond, en den Heer bevoolen. Ady 28 May 1619, in 't Fort Batavia tot Jakatra. Onderstond, UE. goede vriend, en was getekend,

ANDRIES SOURY.

Een briefje aan de Bantamze vrienden.

De Heer Generaal Koen komt met 18 schepen ter Reede van Jakatra.

Dit was de laatste groetenisse die hen uit het belegert Kasteel wierd gedaan, alzoo na den middag den 28 May 1619 voor 't zelve, en onder de vlagge van den Heer Gouverneur Generaal Jan Pieterszoon Koen, op Jakatra's Reede ten anker quamen, de schepen de Trouw, de Zuider Eendragt, de Zon, de Morgenstar, St. Michiel, den Engel, Nassauw, 't Wapen van Amsterdam, Haarlem, Hoorn, de Jager, de Goude Leeuw, het Hart, Neptunus, de Zeewolf, de Bergerboot, en het Fregat Ceilon, te zamen met het Jagt kleen Hollandia, dat 's daags bevoorens gekomen was, uitmakende 18 bodems.

En verschynt binnen 't Kasteel Batavia.

Wanneer nu zyn Ed. de Heer Gouverneur Generaal, onder het afblazen van al het kanon op de schepen en bolwerken, het chargeren uit musquetten, mitsgaders het bewyzen van meer andere eertekenen, aan land, en in het Kasteel gekomen was, zynde vergezelschapt van de hier voorgenoemde, als mede verscheide andere voorname persoonen, de welke met malkanderen al een redelyk getal quamen uit te maken, wierd eenparig in Raade van India beslooten, om, voor en van wegen den Staat der vrye Vereenigde Nederlanden, in het Koningryk Jakatra, te begrypen de hooft- of verblyfplaats van de Generale Nederlandze Geoctroyeerde Oost-Indische Maatschappy, en ons, zoo het doenlyk waar, al ten eersten meester te maken van de stad, gelyk dan ook, ten zelven einde, nog dien zelven avond een party volk van de schepen aan land wierd gebragt, en het overige des anderen daags, den 29 May 1619, wanneer ze ook al met eenen, sterk zynde ruim 1000 koppen, in vaandels, ieder van 80 man, wierden verdeeld, en daar onder mede een party Matroozen, de welke, ieder na hun bequaamheid, wierden gearmeerd, zommige met een houwer en halve piek, dog andere, die wat langer in India geweest, en beter geoeffent waren, gaf men mede, gelyk den Soldaten, een degen op de zyde, met een schiet-yzer in

De st[...] Jakatr[...] vermee[...] stert.

de hand, en daar mede waren ze geëxcuteerd van het dragen en werpen van handgranaten, de welke in 't aanvallen van Indiaanze vaartuigen en vestingen doorgaans be-

bevonden zyn van een groote kragt, gelyk zulx ook wel duidelyk quam te blyken, by de nader preuve en bevindinge des anderen daags, den 30 May 1619, als wanneer de onzen, al geheel vroeg in den morgenstond, uit het Kasteel op de stad aantrokken, zynde verdeelt onder 13 vaandels, waar van zich een na de Oost-zyde begaf, aldaar een loozen alarm makende, onderwylen dat het meerendeel van de andere vaandels op de Noord-zyde aanvielen, aldaar, met de gereedgemaakte ladders, een sterk steene bolwerk beklommen, en op een andere plaats door een sterke houte schutting, van zwalpen, of dikke planken, gemaakt, met geweld heenen braken, en alzoo in de stad quamen.

De tegenstand, die ze gedurende deze bestorming vonden, duurde niet zeer lang, alzoo de Javanen hun uitwyk namen na het plein, of de pascebaan voor des Konings Hof, alwaar een party baaivangers, of voorvegters, omtrent 500 sterk, eenigen tyd stand hielden, en op hun manier zoo wat bravades maakten; dog die hun wel haast met de rest van daar pakten, en de vlugt namen, zoo haast als hen de onzen wat te na quamen, en zy ook zagen, dat ze van de geenen, die niet mede gestormt hadden, zoo kort wierden gevolgt. De Javanen moesten dan de stad verlaten, zynde sterk geweest tusschen de zeven en agt duizend opgeworpene mannen, daar onder over de 3000 Bantammers, en de rest van 't volk van Jakatra. Hun pieken, als mede veel kleen schietgeweer en buskruit, namen ze mede, eenlyk agterlatende het geen hun ontjaagt wierd, en ook te zwaar was om te dragen, namelyk zes vaten buskruit, en veertig stukken kanon, te weten 18 zware van byzondere groote, 11 falcons, en 11 bassen. Veroverd kanon enz.

De onzen bemerkten als toen mede, dat de vyanden hun binnen-stad, voornamelyk langs het vierkant, met het planten van veel kanon, als mede het maken van beddingen, borstweren, enz. zeer versterkt, en nog tot het laatste toe daar aan gearbeid hadden, zoo dat des Gouverneurs Generaals overkomste niet veel langer had moeten aanloopen, of zyn Ed. zoude veel krachtiger tegenstand hebben bevonden, daar nu de zelve stad, door des Heeren byzondere goedheid en genade, genoegzaam op een wonderbare wyze wierd ingenomen, met het verlies van niet meer dan een man, en weinige gequetsten van de onzen; dog van den vyand daar en tegen zeer veel, welkers getal men niet konde te weten komen, om dat ze hunne dooden mede na buiten gesleept, en aldaar in het krepel-bos begraven hadden. En dusdanig geraakte op dezen dag onder de magt en het gebied van de generale Nederlandze geoctrojeerde Oost-Indische Maatschappy, de stad en het Koningryk van Jakatra, zynde voor de vuist, en met het zwaart gewonnen van den Koning van Bantam, die daar van zedert den 2 February 1619, en zulx niet meer als 16 weken en 5 dagen, meester was geweest. Waarlyk een kleene en korte vreugt, in vergelyking van zulk een boos en groot schelmstuk, als toen door hem zoo trouloosly aan zyn vriend en bondgenoot gepleegt was. Schade aan wederzyden. Het Koningryk Jakatra, nevens die stad, door de onzen veroverd.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Gedicht op deze verovering gemaakt. De onzen stellen de stad in staat van verdediging. De Heer Generaal Koen *belast de Bantamze vrienden zyn komst aan den Koning te verwittigen. Als ook 't verbranden van Japara, en 't innemen van Jakatra, voornemens zynde met de vloot voor Bantam te komen, verzoekende de wedergeving onzer gevangenen, tot voorkoming van verdere onheilen. De vyanden uit twee Paggers gejaagt. Tyding van Bantam wegens den toestand onzer gevangenen. De Koning over het verlies van Jakatra zeer ontsteld. Doet de stad Bantam versterken. De Heer Generaal vertrekt met de vloot derwaarts, en werd door den Koning omtrent het lossen der gevangenen misleid. Waar op hy aangemaand werd om de zelve binnen 24 uuren los te laten. Gelyk zyn Majesteit opvolgt. Fabeltje door hem op den Commandeur* van den Broeke *gepast. Zyn Majesteit verklaart met de E. Maatschappy in vrede te willen volharden. Vertrek der Engelzen van Bantam, en met hunne vloot uit de Straat Sunda. Dit jaar nog zeven schepen door de onzen van hen veroverd. De Heer Generaal weder na Jakatra. Bedriegelyk voornemen van den Koning met ons op Jakatra den handel te verhinderen, 't Welk de onzen gebrek aan eetwaren doet krygen. Waar omtrent de Koning zich onkundig houd. De Bantamze Reede word bezet, hem den oorlog verklaard, en de stad beschooten. Vaartuigen door den Commandeur* van den Broek *aldaar veroverd, werdende in 't gezag dier bezetting vervangen, daar zyn E. zeer misnoegt over scheen.*

DAt 'er verscheide rymtjes en gedigten te dier tyd op de verovering van het Koningryk Jakatra zyn gemaakt, daar is niet aan te twyffelen: maar dewyl daar van tegenwoordig niets te vinden, of te voorschyn gekomen zy, zullen wy ons moeten behelpen, met het gene daar van nu onlangs door een liefhebber van de oudheid, is op het papier gebragt, en die ook zyn best gedaan heeft, om die eere te verkrygen, van zig te mogen noemen een discipel, of navolger van den vermaarden Digter Jan Baptista Houwaart, wiens Lofrymen, Rondeelen, en Zonnetten al voor veele jaaren zeer geagt, en beroemt zyn geweest. Het zal evenveel zyn, wat naam men dit stuks werks wil geven, als men daar omtrent wat veel toegeeft, en 'er niet al te naaukeurig op komt te letten, gaande op navolgende trant:

Gedicht op deze verovering gemaakt.

Den dertigsten van May, in 't jaar van zestien honderd,
En negentien, toen was 't dat ieder stond verwonderd,
En met verbaastheid zag des Heeren sterke hand,
Waar door het Neêrlands volk op Java wierd geplant,
En met het Koningryk van Jakatra verkregen,
Een schoon en vrugtbaar land, zoo wel voor hun gelegen,
Tot opbouw van den staat, der groote Maatschappy,
Van 't Ooster-India, daar ook haar heerschappy,
En hooftplaats is gevest, daar duizenden van zielen,
Staâg varen af en aan met vreemd fatzoen van kielen:
Daar 't Indiaanze volk de waaren die het heeft
Kan veilen, en ook weêr al wat Europa geeft,
Bekomen na hun wensch: daar Generaal en Raaden,
Zoo meenig kostlyk schip doen lossen en weer laden:
't Is dan geen vragens waard, wie was dien dappren held,
Die dit vermaarde Ryk kreeg onder zyn geweld?
Dank heb Jan Pieterszoon Koen, *die als 'er wat te doen was,*
Zich zelven niet onttrok, maar toonde dat hy Koen *was.*
O nieuwe Bataviers! *en roemt niet op uw zwaart,*
En groene lauwerkrans, 't is God die u bewaard
Heeft, en bewaren zal, zoo gy hem geeft de eer,
En werpt u voor zyn troon in nederigheid ter neêr.
Gedenkt op dezen dag aan zyn barmhertigheden,
Met ware dankbaarheid en vuurige gebeden;
Toont dat zyn groote gunst niet qualyk zy besteet,
En ziet ook toe dat gy u zelven niet vergeet
In overdadigheid; gebruikt de wyn tot vreugt,
Zoodanig dat ze beide en God en mensch verheugt.

De onz... stellen ... stad in ... van verc... diging.

Des anderen daags, zynde den 31 May 1619, lieten de onzen de gevlugte vyanden ongemoeit, als oordeelende dat het vervolgen van de zelve zoo noodzakelyk niet was, als het maken van uitzicht en ruimte voor het Kasteel, mitsgaders het opruimen van de byna verwoeste en voor een groot gedeelte verbrande stad, als mede om ons op der zelver punten en bolwerken, te stellen in behoorlyke staat van verdediging, en daar mede vonden ze dezen dag genoegzaam hun werk.

De Hee... Generaal Koen be... last de B... tamze ... vriende... zyn ko... ste aan ... Koning ... verwin... gen.

Als ook ... verbran... van Jap...

En 't v... veren ... Jakatra.

Voorne... mens zy... de met ... vloot vo... Bantam ... komen.

Verzoe... ken de ... dergevr... onzer ... vangeng...

Des avonds zond de Heer Gouverneur Generaal Koen een expresse met een praauw na Bantam, met ordre aan van den Broeke, Houbraken, en de verdere vrienden aldaar, dat ze den Koning, of Pangerang Gedé zouden bekend maken zyn overkomste uit de Oosterze quartieren, met een goed getal schepen en volk, waar mede hy in 't voorby varen de stad Japara andermaal had ingenomen en verbrand, om dat de Javanen aldaar de weerlooze logie der E. Maatschappy hadden afgeloopen, geplunderd, als mede verscheide Nederlanders vermoord, en eenige andere gevangen na den Mataram gevoerd. Dat hy insgelyx Jakatra had ingenomen, om dat de Javanen aldaar, in plaatze van ons, volgens het gemaakte verbond, voor alle geweld en overlast te beschermen, mede voorgenomen en onderstaan hadden onze huizingen af te loopen, alles wat daar in was te plunderen, en na zich te nemen, den Gouverneur Generaal met zyn byhebbende volk, om 't leven te brengen, en te vermoorden, behalven nog verscheide andere voorgenomen en gepleegde verraderyen aan de onzen, zedert het begin van dit jaar 1619, dat zyn Ed. genoodzaakt was geweest, om meerder magt by malkanderen te krygen, Jakatra te verlaten, en zich na de Oostersche quartieren te begeven: dat zyn Ed. nu van meening was, binnen weinig dagen met de vloot voor Bantam te komen; dog goedgevonden had, den Koning alvorens zulx te laten weten, en met een te verzoeken, dat het van zyn believen mogte wezen, alle de geenen, die hy van de onzen zoo lang ge-

gevangen had gehouden, te ontslaan, en op vrye voeten te stellen, tot voorkominge van alle verdere questien en geschillen, die anders daar uit zouden konnen ontstaan.

Na 't afgaan van dit briefje wierd den Gouverneur Generaal door te rug gekomen Spions bericht, dat de gevlugte vyanden weder by malkanderen vergaderden, en hun een stuk wegs buiten de stad op twee plaatzen hadden bepaggerd, ofte vastgemaakt, waar op zyn Ed. des anderen daags, den eersten Juny 1619 uitzond een troep van ongevaar 600 koppen, verdeeld onder agt vaandels, die het zoodanig bevonden, als de Spions hadden gezegt. Uit de pagger, die ze eerst aantasten, deed de vyand al vry wat tegenstand, dan daar uit gedreven zynde, namen die van de andere, zonder lang te wagten, mede de vlugt.

De onzen, nu meester van 't veld geblеven zynde, begaven zich na de Rivierkant, en staken aldaar aan wederzyden van de zelve, wel een halve myl wegs verre, een groote meenigte Javaanze huizen in brand, daar onder verscheide, die, na hunne wyze, zeer kostelyk en aanzienlyk waren; dog de welke benevens de andere, als zynde mede van licht brandende stoffe gebouд, binnen weinig tyds door het vuur wierden vernield; maar het scheelde niet veel, of wy zouden in dezen uittogt een schandige nederlaag gekregen, en zeer veel van 't ontzag der E. Maatschappy verloren hebben, alleen door een onverantwoordelyke onvoorzichtigheid, en een overmatige begeerte tot plunderen van buit, als zynde een van onze vaandels daar door zoo verre vervoert, en van de andere afgetrokken; mitsgaders op dat vermakelyke werk zoo verhit geworden, dat ze, de een hier, en de ander daar loopende, den vyand niet gewaar wierden, voor en al eer ze van den zelven by na bezet waren; en ingevalle de andere vaandels daar van ten allen gelukke geen kennis bekomen, mitsgaders den sterk aandringende vyand onderschept en gestut hadden, niet een van dit vlugtende en in disordre geraakt vaandel, zoude het hebben konnen na vertellen, hoe hem dat buit halen bekomen was.

Tusschen den eersten en 5 Juny 1619, quamen zoo nu en dan, ter sluik, en op den hals aan, een praauw of vliegertje van Bantam tot Jakatra, zonder eenig schryven van ons volk aldaar, en alleen met zulk een verwarde mondelinge tydinge, dat 'er niet veel staat op konde werden gemaakt, en wel het minste van te gelooven was; dog daar in quamen ze met malkander overeen, dat de onzen zeer naauw bewaard, en alle oogenblikken met de dood gedreigt wierden.

Dat de Koning, bericht krygende van 't verlies van 't Koningryk Jakatra, daar over uittermaten ontsteld en verslagen was geweest, en inzonderheid over 't vernielen en verbranden van den Mohhammedaanze Tempel aldaar, welkers heiligheid by de meeste Javanen zoo groot wierd geagt, dat ze van geen andere inbeelding waren, of de stad was daar door genoegzaam beschermt en bewaard; maar daar zig de Koning, mede een Moors Priester zynde, wel het meeste over beklaagde, was, dat zulx was geschied door de handen der Caffers, of ongeloovigen, zoo noemen de Mohhammedaanen, alle Christenen, Jooden, Chineezen, en andere Heidenen, zonder onderscheid. *De Koning over 't verlies van Jakatra zeer ontsteld.*

Dat zyn Hoogheid alle de Bantamze krygsluiden van Jakatra had opontboden, en zoo mede alomme uit de landen van Bantam een groote meenigte bergboeren, die by beurten, nagt en dag, tot versterking van de stad, aan den arbeid wierden gehouden, en ook bezig waren met het afbreken van het Chineesch quartier, zoo om te meer ruimte en uitzicht te hebben, als om daar mede, wanneer het in de brand mogte geschooten worden, niet belemmerd of verlegen te wezen, nadien hy Koning niet anders verwagtte, dan van den Gouverneur Generaal mede zoodanig als Japara en Jakatra aangetast te worden; dog met een vast voornemen, om zig beter te verweeren, en meerder tegenstand te doen, en ingevalle hy egter gedwongen mogte worden, de stad Bantam te verlaten, dat hy dan zoude vernielen alles wat 'er in en omtrent was, ja ook zelve in 't land alle de peperplantagien die onder zyn gebied bevonden wierden, op dat de Nederlanders daar van geen meer voordeel zouden komen te trekken. *Doet de stad Bantam versterken.*

Den 6 Juny vertrok de Gouverneur Generaal Jan Pieterszoon Koen met de geheele scheepsmagt, en het meerendeel der gequalificeerde dienaaren, van Jakatra na Bantam, alwaar den 7 dito op de Reede, en voor de stad ten anker quam, het aldaar zoodanig gesteld vindende, als hier boven is verhaald. *De Heer Generaal vertrekt met de vloot derwaards.*

Het was alles in rep en roer, en alom hou en beleg. Des anderen daags, den 8 Juny 1619, zond de Koning van Bantam een onzer gevangenen aan boord van den Heer Gouverneur Generaal, om den zelven bekend te maken, dat hy genegen en bereid was, alle de by hem zynde Nederlanders in volle vryheid te stellen, zoo haast zyn Ed. om zulx te verzoeken, een persoon van aanzien aan hem zoude believen af te zenden, gelyk ook al terstond quam te geschieden; maar de afgezondene bragt wel haast tot antwoord te rug, dat de Koning, en die van zyne Raaden, daar toe niet konden verstaan, voor en al eer zy nader en meerder verzekering be-

En werd door den Koning omtrent het lossen der gevangenen misleid.

quamen, dat de Gouverneur Generaal na de wedergeving der zelve gevangenen, niets tot nadeel van Bantam zoude komen te ondernemen. Zyn Ed. dus bedrogen en te leur gesteld, mitsgaders daar over zeer moejelyk en verstoort zynde, liet terstond een briefje aan den Koning van Bantam gereed maken, en zond het zelve nog dien nagt, of laat in den avond, na land, hem daar by bekend makende, dat hy alle de Nederlanders, die aan het comptoir Bantam niet bescheiden waren, als daar was al het volk van het schip de zwarte Leeuw, de Commandeur van den Broeke, en meer anderen, binnen den tyd van 24 uuren aan boord van onze schepen zoude hebben te zenden, of dat zyn Ed anders, en by gebreke van dien genoodzaakt zoude wezen in 't werk te stellen, het gene reeds in Raade van India was goed gevonden en gearresteert.

Waarop hy aangemaand werd de zelve binnen 24 uuren los te laten.

Dit klonk den Koning in de ooren als een onverwagte zware donderslag, en alle de Nederlanders tot Bantam, die op de ontfangene tyding van 't verlies van Jakatra, in de alderuitterste angst en benaautheid waren geweest, maakten nu geen andere reekening, dan dat hunne laatste uure zeer naby was, en zy alle gelykelyk om 't leven gebragt zouden worden, zoo haast als de onzen aan de stad Bantam eenige schade quamen te doen; dog de Koning bedagt zich, en liet voor de expiratie van den gestelden termyn het meerendeels van ons volk, met de oude boot van het schip de zwarte Leeuw, vry en vrank na boord varen, zoo dat als toen, namelyk den 9 Juny 1619, omtrent de 100 persoonen, met de Inlandze dienaaren en slaven, uit een ellendige gevangenis wierden verlost, waar onder ook was de laatste, hoewel de voornaamste, de hier voor meermaal genoemde Commandeur Pieter van den Broeke, die den Koning, op des zelfs verzoek en gedaane beloften van weder te zullen komen, niet had willen los laten voor des anderen daags, den 10 dito, na dat hy hem 's avonds te voren zoodanig een fabeltje had vertelt, als by de gehouden en al voor lang in druk uitgegeven aantekening van gemelten van den Broeke, kan worden nagezien: en hoewel daar in grove misslagen zyn begaan, niet alleen betreffende de zaken zelve, maar ook omtrent de beschryving van den tyd, het zy dan door schult van den naschryver, of van den drukker, of ook wel dat van van den Broeke zelfs (als zynde niet present, en de meesten tyd gevangen geweest) in zyne aanteekeningen misslagen heeft begaan, kan dat echter niet onaannemelyk maken de Fabel zelve, die door den Koning van Bantam op den persoon, en het gedaane verzoek van van den Broeke, in manier als volgt, wierd verklaart.

Gelyk zyn Majesteit opvolgt.

Daar was, zeide hy, *een vogeltje, dat van een Koning in een goud huisje bewaart wierd, en de beste brokjes van de tafel kreeg, met meer andere weldaden: het vogeltje zulx ziende, zeide: Heer Koning het is waar, gy doet my veel vriendschap, maar wat helpt het? ik bidde, dat ik eens myn wiexkens mag probeeren, beloove datelyk weer in het goude huisjen komen zal, daar my zoo veel deugden geschieden. Enfin de Koning, door 't lang aanhouden, en de schoone beloften, bewoogen zynde, liet het vliegen, en 't quam wel wederom, maar niet in het huisje.*

Fabeltje door he[t] op den Comma[ndeur] van den Broe[ke] gepast.

Hier mede wilde de Koning van Bantam te kennen geven, dat het met hem, van den Broeke, mede zoo zoude gaan: 't geene ook zoodanig quam uit te vallen, gelyk by 't vervolg dezes zal worden aangehaald.

De Heer Gouverneur Generaal Koen nu door de bekoming van al ons volk voor zoo verre voldaan, en wat beter in zyn schik zynde, zond weder eenige persoonen van aanzien na land, om den Koning te vragen, wat nu voorts van zyn meening en genegentheid omtrent de E. Maatschappy was, om zich na te konnen schikken? waar op de Koning al terstond, en zonder lang beraad te nemen, tot antwoord gaf, dat hy geen ander voornemen had, dan om met den Gouverneur Generaal, en de E. Maatschappy te volharden in goede vrede en vriendschap, met byvoeging, dat al 't voorgevallene, daar wy in beledigd, en zyn Ed. over gestoord mogte wezen, niet was van zyn bedryf, of aanrading, maar alleen van de Engelzen, en de Koning van Jakatra, hoedanig een taal mede gevoerd wierd door verscheide Bantamze Orangkays, die op de gedaane beloften van vryheid en goed onthaal, dagelyx by den Heer Gouverneur Generaal aan boord quamen, en van des Konings genegentheid tot de Nederlanders zeer hoog en breed opgaven, als mede hoe den zelven niets aangenamer zoude konnen voorkomen, dan te mogen zien, dat 'er weder een begin van koophandel wierd gemaakt, en waar omtrent zy verklaarden wel verzekert te wezen, dat zyn Hoogheid de E. Maatschappy zeer veel gunst en hulpe zoude bewyzen, als hebbende nu nader ondervonden de Nederlandze opregtigheid; dog daar en tegen weder het tegendeel van de Engelzen, die nu alle van Bantam waren opgebrooken, het meerendeel wel met kennisse van den Koning, en onder voorwending, dat het maar was voor een korten tyd, en tot versterking van hun scheepsmagt, om tegen de onzen te slaan; maar de geene die zich gelieten aldaar te zullen blyven tot bewaa-

Zyn M[ajes]teit ve[r]klaart de E. Maats[chap]py in te wil[len] volhar[den].

Vertr[ek der] Enge[lzen] van [Bantam].

waaring van de Logie, ontsnapten het in donker, en verhuisden alzoo by Noorder-Zon; en op dat de Heer Gouverneur Generaal van de verspreide vlugt der Engelzen wat nader bescheid en zekerheid mogte ontfangen, zond hy na de mond van de Straat Sunda met 't schip het Hart, het welk niet lang daar na weder tot voor Bantam by zyn Ed. te rug quam, met bericht, dat de Engelzen eenige dagen onder het Eiland Selebesse ten anker gelegen, en aldaar in hun schepen overgenomen hadden de lading van drie Bantamze Jonken, die ze op afrekening van hunne verdere pretensie op den Koning, en dat Ryk, hadden aangesnoerd, dat ze voorts op den 2 Juny, als wanneer tydinge bequamen van de aankomste onzer vloot voor Jakatra met elf schepen Straatwaard uit waren geloopen, het meerendeel (zoo geloost wierd) na Cormandel; de andere drie schepen (want ze waren nog tot op het laatste toe 14 sterk geweest) hadden zy aan het gemelte Eiland Selebessee onttakeld, gesloopt, en daar na in den brand gestoken, als zynde oud en onbequaam om mede over zee te varen; zulx het nu zeker was, dat de Engelzen de Straat Sunda hadden geruimt; dog volgens het zeggen van de Javanen, en andere Inlanders, die hen aan boord geweest waren, en ook hadden zien vertrekken, met geen ander voornemen, dan om met het secours, dat ze uit Engeland stonden te verwagten, tegen October 1619, weder te komen, tot hervatting van het geen ze nu, door gebrek van magt, niet hadden konnen uitvoeren; maar het quam geheel anders uit te vallen, nadien ze nog dat zelve jaar verlooren zeven schepen, die hun door de onzen wierden afhandig gemaakt, te weten, op de Maleitze kust voor Patani twee, op de West-kust van Sumatra voor Ticoe vier, en in de Straat Sunda een, 't welk uit Engeland quam, en zich van drie onzer schepen bezet vindende, zich met accoord over gaf.

De Koning van Bantam wist dan, als gezegt, zyn baan geheel schoon te maken, alle vuiligheid werpende op die van de Engelzen, en den gewezen Koning van Jakatra, en de Heer Gouverneur Generaal vond ook niet geraden zulx met ernst tegen te spreken, of hem van het tegendeel te overtuigen, als hebbende, om verscheide redenen, ten dien tyde meer genegentheid de stad Bantam te verschoonen en in wezen te laten, als de zelve te verwoesten, indien de Koning zich mede daar na wat wel quam aan te stellen, en den weg van redelykheid wilde inslaan, gelyk het scheen dat hy voornemens was te doen. Immers zyne beloften en woorden waren goed, sprekende byna niet anders als van koophandel te dryven, zonder eenig gewag te maken van het Koningryk Jakatra, nog ook van de geëischte overgifte van ons Kasteel, met de helft van ons geschut, enz. zoo dat de Heer Gouverneur Generaal den 22 Juny 1619, met de meeste magt weder na Jakatra te rug keerde, latende drie schepen voor Bantam, om aldaar als bevorens te handelen; maar daar viel zeer weinig te verrigten, en het duurde ook niet lang, of het bleek klaar genoeg, wat de Koning van Bantam in den zin had, en waar hy eigentlyk op uit was, namentlyk om ons tot Jakatra in 't geheel den handel te beletten, en alle de Koopluiden, die aldaar van verscheide plaatsen met Jonkjes, en andere vaartuigen wilden aankomen, af te wyzen, en mede na Bantam te slepen, daar toe gebruikende een party van zyn snedige en wel bezeilde oorlogspraauwen, of pantsjalangs, die zich meest onthielden omtrent de Eilandjes van Jakatra, of ook wel wat verder in zee, en wanneer ze eenige vaartuigen zagen aankomen, de wil hebbende na Jakatra, de zelve aanhielden, en na Bantam opbragten; zoo dat de onzen tot Jakatra niet alleen genoegzaam buiten allen handel wierden gehouden, maar ook eerlange gebrek van eetbaare waaren gekregen zouden hebben, indien daar op geen andere ordre ware gesteld geworden; want uit het land, waar van de inwoonders, op zeer weinige na, in 't gebergte of na Bantam gevlugt waren, viel niets te halen, en het geen zedert de verovering van Jakatra, zoo nu en dan met een doorgesnapt vaartuigje uit zee wierd aangebragt, was zeer gering, en, ten aanzien van het gene wierd vereischt, by na niet waardig om genoemt, of gerekend te worden.

De Heer Generaal na Jakatra.

Bedriegelyk voornemen van den Koning met ons op Jakatra den handel te verhinderen.

't Welk de onzen gebrek van eetwaaren doet krygen.

Ondertusschen geliet zich de Koning van Bantam, als of hy hier van geen de minste kennis had, en als de onzen hem uit last van den Heer Gouverneur Generaal daar over aanspraken, en vertoonden, dat zulx met zyne gedaane beloften en betuigingen van inclinatie tot onderhouding van een opregte vrede en vriendschap, niet overeen quam, gaf hy hen veel goede woorden, en toonde zich zeer verwonderd over het gene hem van de Bantamze oorlogs-vaartuigen, en de verhindering van de vaart na Jakatra, wierd verhaald, verklarende daar toe geen last, of ordre gegeven te hebben; dog nadien deze valsche verschooningen, en looze uitvlugten in de zaak zelf geen verandering of verbetering toebragten, en die looze Koning benevens het daaglyx toerusten en uitzenden van nog meer vaartuigen, zyn stad alom met magt van volk zeer liet versterken, wierd in Raade van India goed gevonden en verstaan, hem met die zelve munt te betaalen, en insgelyx de Reede van Bantam te bezetten, mitsgaders de vaart,

Waar omtrent de Koning zich onkundig houd.

Waarom de Bantamze Reede bezet werd

Vaart, van daar, en derwaarts, zoo veel te beletten, als in ons vermogen zoude zyn, waar toe dan ook al met eenen in de maant July 1619, wierden afgezonden eenige schepen, en al het kleen vaartuig, dat gereed gemaakt, en gemist konde worden; alles onder het gezag van den meenigmaal genoemden Commandeur Pieter van den Broeke, aan den welken ook daar na by een brief van den 27 der zelve maand door den Heer Gouverneur Generaal wierd geordonneerd, om den Koning van Bantam (die nog al volhardde met den onwetenden en goeden man te speelen) een tyd te stellen van niet langer als twee etmalen, binnen de welke hy zich zoude hebben te verklaren of vriend of vyand; en zoo hy dien termyn, zonder te antwoorden, liet voorby gaan, dat hem als dan den oorlog zoude worden aangekondigd, en wyders met het aansnoeren van alle vaartuigen, en het beletten der visserye, enz. zoo veel schade, nadeel, en bekommering toegebragt, als met voorzichtigheid zoude konnen worden bedagt, en uitgevoert.

De Commandeur van den Broeke des anderen daags den 28 July, dezen last ontfangen hebbende, verzuimde geen tyd om den zelven na te komen, maar zond al terstond een insinuatie-briefje aan den Koning, en die 's daags daar aan weder twee van zyne Orangkays na boord, dog met geen andere antwoord, als dat het hem al eens was, hoe wy wilden, vrede, of oorlog, daar benevens ook den Commandeur van den Broeke latende vragen, of het nu op de Fabel en gelykenis van het vogeltje niet uit quam, en nadien de Koning zich op de gedane insinuatie niet nader nog positive wilde verklaren, en daar omtrent eenig ander antwoord gebruiken, als, *Candati*, of gy kond u zin doen, zoo moest de Commandeur van den Broeke, volgens bekomen ordre, hem niet alleen den oorlog laten aanzeggen; maar ook met 'er daat betoonen dat het ernst was, zulx de stad Bantam op den 2 Augustus 1619, voor de eerste maal met grof kanon uit onze schepen beschooten wierd, en vervolgens den vyand alle mogelyke afbreuk gedaan, hebbende de Commandeur van den Broeke, volgens de voornoemde zyne gehouden aanteekening, zedert den 11 July tot den 12 November 1619, voor en omtrent Bantam aangehaald 9 Chineesche en Javaanze Jonkjes, 7 Chineesche tsjampans, 15 tingans, en 18 vliegers, gezamentlyk geladen met een meenigte van zwalpen en ander houtwerk, voorts 12 lasten Ryst, 8 lasten Padi, en 500 pont wasch. De gevangens bestonden uit 49 Javanen, en 34 vrouwen, behalven nog 132 Chineezen, die waren het meerendeel vrywillig overgekomen.

Hem d... oorlog ...klaard de stad ...schoot...

Vaartu...gen do... den Co...mande... van de... Broeke... daar ve...verd.

De gemelte Commandeur Pieter van den Broeke dan vier maanden lang gevoert en bekleed hebbende het oppergezag over 's Compagnies schepen, en mindere vaartuigen ter bezettinge voor Bantam, wierd daar in op den 12 November voornoemt, vervangen door den Heer Gouverneur Fredrik Houtman, en waar over het schynt, dat van den Broeke zich in zyn byzonder schryven aan den Heer Gouverneur Generaal wat misnoegt en te onvrede moet hebben getoont, nadien hem daar op by een openbaren brief door gemelte zyn Ed. het navolgende werd aangeschreven en te gemoet gevoerd.

Werde... in 't ge... dier be... ting ve... vangen

Daar z... E. mis... noegt ... scheen

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

BRief van de Heer Koen *aan de Heer* van den Broeke. *Dezen Bantamzen oorlog heeft ongevaar tien jaaren geduurt. Over dat ons Kasteel tot Jakatra* Batavia *was genaamt, toont zich de Heer Generaal* Koen *misnoegt, hoewel zulx met de ordre der Heeren Majores overeen quam; blykende uit haar Ed. generalen brief van den* 30 *October* 1617. *Des niet tegenstaande heeft men de naam* Batavia *in geen openbare schriften gevonden, tot ter tyd de Heeren Meesters hier over nader ordre afzonden, welke hier ook ingelast werden.*

B A N T A M,

Aan Sr. Pieter van den Broeke, *tegenwoordig op 't schip de Trouwe.*

Eerzame voorzienige, zeer discrete Sr.

Brief van de Heer Koen aan de Heer van den Broeke.

„ IK ben verwonderd dat UE. zig over „ de komste van de Heer Houtman al„ daar, zoo zeer formaliseert, en u zelfs „ ten deele deporteerd. UE. behoorde „ meer consideratie te gebruiken, en te „ denken, dat het den minsten beter voegt „ te cederen, dan den meesten, niet tegen„ staande de Maan des nagts heerscht, „ nogtans de Zon komende, moet zy niet „ wyken? blyft zy niet evenwel de zel„ ve? zy verliest van haer waardy niet, „ maar verbeit haren tyd, en zoekt de or„ der van de natuur niet te confunderen, „ De gemeene man cedeert den Edelman, „ een

„ een Edelman den Grave, een Grave „ den Hartog, een Hartog den Koning, „ een Koning den Keizer, een Keizer „ Gode, en Godt alles met een zekere „ harmonie en ordre. Hier mede, enz. „ Ady den 28 November 1619, in het „ Fort Jakatra. Onderstond ter ordon- „ nantie van de Heer Gouverneur Gene- „ raal.

Was getekent,

PIETER de CARPENTIER.

Na het schynt zoude de Commandeur van den Broeke gaarne nog wat langer in 't gezag voor Bantam gebleven, en zyn vermaak genomen hebben, die stad, daar hy zoo lang gevangen gezeten had, en meenigmaal in doods-benaauwtheid geweest was, wat meerder afbreuk te mogen doen, dog hy zou zich evenwel eindelyk eens hebben moeten laten vervangen eer dien oorlog was ten einde gebragt, nadien niet te denken is, dat hy de zelve, zoo lang als ze geduurt heeft, te weten, tot in 't jaar 1629, zou hebben willen uithouden, en daar voor ter zyden stellen, het oppergezag over 's Compagnies Suratze en Mochaze handel, waar toe hy den 15 Juny 1620, volgens de aan hem verleende last door den Heer Gouverneur Generaal Koen wierd aangesteld; en wie weet hoe veel malen, zedert die tyd tot het sluiten van de vrede, de Commandeurs, en Gezaghebbers, voor Bantam, niet verwisselt zyn.

Op den dag van Jakatra's verovering, zynde voorgevallen den 30 May 1619, was het wel geweest de tyd en plaats, om te spreken van des Gouverneur Generaals misnoegen, over dat het Kasteel was gegeven de naam van BATAVIA, maar wy hebben zulx met voordagt overgeslagen, en tot op het laatste uitgesteld gelaten, om dan met eenen aan te wyzen en te vertoonen, wat door de Heeren Bewinthebberen ter vergaderinge van zeventienen, zoo wel op den naam, als op het begrypen van een hooft- en verblyfplaatze in Oost-Indien, is goedgevonden en geordonneert.

Wat nu aangaat de naam Batavia, het blykt duidelyk en klaar, dat de zelve al is vastgesteld geweest in den jare 1617, en zulx eer dat 'er nog elders een hoofdplaatze verkooren, ofte begrepen was. De gemelte Heeren zeventienen als toen het oog gehad hebbende op het geheele Eiland Banka, en om het zelve te koopen van den Koning van Palimbang, indien hy daar Heer en Meester van waare, of wel anders van den Koning van Jakatra, een bequaam stuk lands op den hoek van Ontong-Java, behalven, of benevens de Eilandjes daar omtrent gelegen, en gemaakt wordende door de groote Rivier van Tangerang, die zich aldaar, door verscheide monden, om de veelheid van het water, die ze in den regentyd lossen moet, in zee komt uit te werpen, schryvende de gemelte Heeren zeventienen daar van by hun generale Missive na India onder dato den laatsten October 1617, aldus:

Blykende uit haar Generale brief van den 30 October 1617.

„ De koop van 't land getroffen, en „ het accoord gesloten zynde, begeeren „ wy dat die plaatze, of 't landschap ('t „ welk wy meenen dat niet minder als „ 3 of 4 mylen in Cir-uit, ofte ook „ nog veel grooter, zoo het doenelyk is, „ en niet al te veel zoude kosten, zal moe- „ ten wezen) met de naam van BATA- „ VIA, en de inwoonders *Bataviers* ge- „ noemt zullen worden, en dat men geen „ kostelyke, hooge, nogte groote hui- „ zen, tot koste en laste van de E. Maat- „ schappy aldaar bouwe, nogte eenige „ andere meerdere, ofte verdere huizen, „ ofte werken make, als dat tot bewaringe „ der effecten en goederen der E. Maat- „ schappy, en tot verzekering der zelve „ tegens brand, en andere ongelukken „ nodig zal wezen, zonder op de pragt, „ of cieraad der zelver eenigzins te letten, „ ofte ter oorzake van dien eenige buiten- „ gemeene en noodelooze kosten te maken.

Hier uit had de Heer Gouverneur Generaal Koen genoegzaam konnen begrypen, wat naam de hoofd- of verblyfplaatze zoude moeten hebben, indien zyn Ed. gedagten daar omtrent niet met eenige andere ontwerpen waren benevelt geweest.

De Commandeur Pieter van den Broeke zegt daar van, by zyn voornoemde gehouden aanteekening, dat de Heer Gouverneur Generaal, in het Kasteel gekomen zynde, den naam *Batavia*, die met groote letteren aan de galderye, en boven de poort van het nieuwe huis Mauritius geschreven stond, had laten uitvegen, en over dat de belegerden die plaatze (zonder zyn toelating) zoodanig had genoemt, qualyk te vreden was geweest. Anderen voegen daar by, dat zyn Ed. die doorgaans, en by alle gelegentheden liet blyken, dat hy aangedaan of bevangen was met een overgroote genegentheid en liefde tot de stad van zyn geboorte, de zelve ook gaarne zoude vernoemt, en van het veroverde Jakatra een *nieuw Hoorn* gemaakt hebben: dan 't zy daar mede dus of anders gelegen geweest, het is echter zeker, dat men *Batavia* na de aankomste van zyn Ed. tot Jakatra, in geene brieven of openbare geschriften vind genoemt, en 't welk heeft geduurd tot den 23 Augustus 1621, als wanneer daar uit het Vaderland aanquam het schip de goude

Echter is de naam Batavia in geen openbare schriften gevonden.

Leeuw,

Tot de Heeren Meesters hier over nader ordre afzonden.

Leeuw, medebrengende een generale missive van de Heeren zeventienen waar by het invoeren en gebruik van de naam *Batavia* door haar E. wel expresselyk wierd geordonneert, na dat haar E. 's jaars te voren het veroverde Koningryk Jakatra, als een bequame plaatze, tot een generaal verblyf voor den Staat der Vereenigde Nederlandze Oost-Indische Maatschappy, al hadden vast gesteld, gelyk te zien is by de twee extracten uit de zelve haar E. brieven, hier onder ingelast, en eerst dat van den 24 Maart 1620.

Welke alhier mede werden ingelast.

„ WY hebben geconsidereerd het verhaal dat UE. doet van het gepasseerde omtrent Jakatra, geduurende de belegering van ons Fort, het quade gouvernement van ons volk daar binnen, verscheide compositien, en accoorden tot overlevering van 't zelve Fort, zoo aan den Koning van Jakatra, als aan de Engelzen, en den Koning van Bantam, en waar op dat t'elkens de effectueele overleveringe is belet geweest, en konnen anders niet bespeuren, of de zelve plaatze is zeer wonderlyk behouden, en in de handen van de onzen gebleven, meer door geluk, als door beleid, tot dat UE. ten laatsten op den gestelden tyd met de generale magt zich heeft vertoont, Japara verwoest, de belegering van ons Fort opgeslagen, de stad Jakatra vermeestert, en de magt van Bantam verdreven, en alzoo meester gebleven van de plaatzen, en het land daar omtrent gelegen. En alzoo voor dezen meenigmaal is gedelibereerd geweest, om, tot verzekering van den Staat der Vereenigde Maatschappy, ergens een bequame plaatze tot een generale Rendevous te begrypen, die gelegen zoude wezen om te ontfangen de contanten en goederen, die uit Nederland met de schepen werden gezonden, en ook de ryke vlooten, die uit India voor het Vaderland werden gezonden, zoo is altyd geoordeeld, dat de plaatze omtrent Jakatra, de bequaamste van allen daar toe zoude konnen werden genomen. De obstaculen, die ons voor dezen hebben bejegend door de irresolutie en twyfelagtigheid van den Koning tot Jakatra, en de ongelegentheid der vereenigde Compagnies zaken nu weg genomen zynde, zoo is by ons ter vergadering van de zeventienen deze zaak geconsidereert zynde (aangemerkt mede UE. voornemen) goedgevonden te concluderen, en de plaatze van Jakatra te vervatten tot een generale verblyfplaats, waar toe wy als nu zonder hinder, of uitstel, zullen konnen procederen, als zynde de zelve plaatze, en het land daar omtrent gelegen geconquesteerd en gewonnen in een goeden, opregten, en wel gefondeerden oorlog, die wy noodzakelyk tot onze verdediging hebben moeten aannemen, en zoo uitgevallen is, met Gods hulpe, dat de vyanden verjaagt zynde, wy het zelve land met eenen goeden titul mogen bezitten in vollen eigendom, gelyk als de voorgaande Koning, ofte iemand anders, die hy tot overhooft zoude mogen hebben erkent, 't zelve bezeten heeft, en zal UE. daarom wel doen en voortvaren met het geprojecteerde dessein, begrypende het Fort ten meesten dienst van de vereenigde Maatschappy, als doenlyk zal wezen, zonder daar in iemand als superieur te kennen, als de doorlugtige Hoog-Mog: Heeren Staaten Generaal der Vereenigde vrye Nederlanden, UE. hooge Overigheid, onder wiens regeeringe Godt Almagtig de zelve plaatze, en andere, mitsgaders den geheelen handel van Indien, gelieve te doen floreren veele geduurende jaren tot welstand onzes Vaderlands. En zal UE. de limiten en 't gebied van 't zelve Fort zoo verre extenderen, als tot meeste verzekertheid, en na gelegentheid van zaken, en tot meesten dienst van de E. Maatschappy zult bevinden te behooren. Onderstond. Actum in Amsterdam dezen 24 Maart 1620, en nog lager, uit de naam van de Bewinthebberen der vereenigde Oost-Indische Maatschappy ter vergadering van zeventienen binnen Amsterdam. UE. vrienden.

Was getekent,

Henrik Oetgens, *C. Meerman*, *Louis de la Beque*, *Daniel van der Lecq*, *Kornelis Veen*, *M. Vosterman*, *Jan van der Duin*, *Everard Bekker*, *Jan Harmenze*, *Gelein Adriaanszoon Bours*, *Simon Jacobszoon*, *Schoonhoven*, *Kornelis Franken*, *Dirk Hasselaar*, *Jacob Bikker*, *en Barent Somer*.

Volgt nu het extract uit den generalen brief der Heeren zeventienen van dato 4 Maart 1621.

„ OP de brieven, die wy met den Eenhoorn ontfingen in January 1620, hebben wy UE. aangeschreven met de schepen, die 't zelve voorjaar zyn vertrokken, hoe dat, vermits de goede overwinningen, die God Almagtig verleend had, wy van meeninge een resolutie waren, dat de plaatze van Jakatra zoude werden begrepen tot een algemeene Rendevous tot den handel van Indien, en tot bewaringe van de

„ ryke

„ ryke middelen der E. Maatſchappy, en „ dat in de zelve plaatze, en gebied, zoo „ verre de limiten van 't Ryk ſtrekten, „ na gelegentheid der E. Maatſchappy, „ UE. niemand zal hebben te kennen „ voor opperhooft in de regeering, als „ de Hoog-Mog: Heeren Staten Gene- „ raal der Vereenigde Nederlanden, uwe „ hooge Overigheid. Wy zyn als nog „ zoo gereſolveert, en zal UE. niet toe- „ laten, dat dit land eenige prejuditie in „ haare geconqueſteerde geregtigheid wer- „ de gedaan, onder wat voorwendzel het „ zelve zoude mogen geſchieden. Zedert „ hebben gaarne verſtaan, hoe UE. vol- „ gens onze meeninge, daar inne alreede „ hadden geprocedeert, en in wat manie- „ ren de zelve plaatze in gebouw, en zie- „ len is aangenomen. God geve, dat „ zulx meer en meer volharde, op dat 't „ zelve mag ſtrekken tot voordeel van de „ E. Maatſchappy, en tot eer en glorie „ dezer landen: en alzoo wy merken, dat „ de naam van de verblyfplaats open ge- „ laten is tot onzer dispoſitie, hebben wy, „ in conformité van lange voorgaande be- „ ſluiten, goedgevonden en andermaal be- „ ſlooten UE. by dezen aan te ſchryven, „ dat de ſtad, en 't Kaſteel, gebouwt in „ 't Koningryk van *Jakatra*, genoemt zal „ werden *Batavia*, waar voor het by ons „ en UE. overal in het toekomende zal „ bekend gemaakt werden, gebruikende „ den zelven naam in alle openbare pleg- „ tigheden, acten, brieven, en munimen- „ ten, zoo als behoorlyk is. Onderſtond, „ Actum in Amſterdam ady den 4 Maart „ 1621, en nog lager, uit de naam van „ de Bewindhebberen der vereenigde „ Ooſt-Indiſche Maatſchappy, ter verga- „ dering van zeventienen, binnen Am- „ ſterdam.

UE. Vrienden.

Was getekent,

Daniel vander Lecq, Jan vander Duin, Ewout Pieterszoon vander Horſt, Hendrik Nobel, Jacob Poppen, Andries Rykaard, Dirk Bas, J. Boreel, Louis de la Beque, Simon Jacobszoon Schoonhoven, Elias Trip, Jan Martze Merens, Pieter de Schilder, en Wynant Janszoon Schram.

Daar ziet men dan zoo naaukenrig, als 't mogelyk was, en tot de minſte byzonderheden toe, door den naarſtigen en zeer opmerkenden Heer Camphuis aangetekend, 't geen 'er vereiſcht wierd, om een nette bevatting van Batavia's Grondveſting te bekomen, en waar by ons dan ook al verder blykt, hoe deze ſtad, van zulke geringe beginzelen, als uit de modder opgerezen, tot dien weergadeloozen zetel van Nederlands Indiën verheven, een van de grootſte koopſteden der wereld geworden, en zedert hare zoo ſterk aangegroeide magt, een ſchrik voor alle de omleggende Ooſterſche Vorſten geweeſt is, zoo dat het de Nederlandze Ooſt-Indiſche Maatſchappy alleen is, die in Indiën byna van alle de Mogendheden als aangebeden, en als de eenige Evenaar der ſchale van het ganſch Ooſten, aangemerkt werd, agtende zich alle, die met haar in verbond ſtaan, volkomen behouden, en tegen alle andere Mogendheden gedekt te zyn; waar mede wy dan Batavia's Grondveſting beſluiten, om tot de zaken van den Godsdienſt van Java over te gaan.

ZAAKEN van den GODSDIENST
OP HET
YLAND JAVA,

Als ook een Beschryving van het Nederlandsch Comptoir in

SURATTE,

En van de levens der

GROOTE MOGOLS,

Mitsgaders een Verhaal der Zaken van CHINA.

Nevens een Beschryving van 't Eyland

FORMOSA ofte TAYOUAN,

en de zaaken daar toe behoorende;

Waar achter gevoegt zyn des Schryvers

UYT en t'HUYS-REYZEN.

Met verscheyde Teekeningen en Landkaarten, daar toe dienende,

DOOR

FRANÇOIS VALENTYN,

Onlangs Bedienaar des Goddelyken Woords in AMBOINA, BANDA, *enz.*

VIERDE DEELS TWEEDE STUK.

DORDRECHT / AMSTERDAM By JOANNES VAN BRAAM, / GERARD ONDER DE LINDEN, Boekverkoopers.

MDCCXXVI.

MET PRIVILEGIE.

ZAAKEN VAN DEN GODS-DIENST OP HET EYLAND JAVA.

ZEVENDE BOEK

EERSTE HOOFD-STUK.

Hoe veel Godsdiensten hier bekend zyn. De oudste Godsdienst van Java-Heydensch. Brama *en* Eswara *van ouds hunne Opper-Goden. Werdt* Mohhammedaansch *by de komst van* Sjeich Ibn Moelana. *Beschryving des* Mohhammedaanschen *Godsdiensts. Die geen Hoofd-Godsdienst is. Den Insteller der zelve is* Mohhammed. *Der* Mohhammedaanen *Leer-stukken in 't korte. Hunne Hoofd-secten. Waar die leere al door gebroken is.*

[...] veel [...]ts-[...]sten be-[...] zyn. NA dat wy alles 't geen zoo tot de beschryving, als tot de grondvesting der stad Batavia behoord, nadrukkelyk opgesteld hebben, zal het nu ook tyd werden, eens van de zaaken van den Godsdienst, voor zoo verre die of tot het Eyland Java, of tot de stad Batavia betrekking heeft, te spreken.

Men heeft hier in't geheel vier Godsdiensten, de oude Heydensche, de Mohhammedaansche, de Chinesche, en de Christelyke Godsdienst van ouds her vervolgens gekend.

Oud- Gods-[...]st Java, Hey-[...]sche. Het is zeker, dat de Javanen voor 't invoeren van den Mohhammedaanschen Godsdienst, en toen zy nog onder de Madjapahitse Vorsten stonden, in welken tyd alles onder hen zeer duyster was, en waar van wy dierhalven zeer weynig met zekerheid konnen zeggen, volslagen Heydenen geweest, en dat de Opper-Goden, die zy van ouds onder 't Heydendom eerden, en in zommige plaatzen tot nog toe eeren, geen andere, dan *Brama*, en *Eswara*, geweest zyn.

[...]*ma* en [...]*vara* [...] ouds [...]per-[...]den. Deze kregen zy van de Kust van Choromandel, en Malabar, gelyk zy zedert dien tyd ook een groot deel van de Malabaarse, en voor al van de Sanskritse Letter en Taal (zynde de taal der Geleerden en der *Bramines* aldaar) ontleenden, en hier en daar onder hun taal vermengden, waar toe zommige zaaken, dien Heydenschen Godsdienst betrekkende, wel de meeste en eerst aanleyding schynen gegeven te hebben; behalven dat hun vaart op de landen, bevorens reeds by ons aangehaald, hen mede groote gelegentheid daar toe gegeven heeft.

Ik zal my niet inlaten om die Goden, of ook dien Godsdienst dezer Heydenen te beschryven, aangezien dat zeer uytvoerig, door de Heer *Abrahamus Rogerius* in zyn afzonderlyk werk over den Godsdienst der Heydenen op de kust van Choromandel, en daar om streeks, en verder door den Heer *Philippus Baldeus*, achter aan zyn werk over Malabar, Choromandel, en Ceylon, gedaan is, tot welke beyde, wy den nieuwsgierigen Lezer wyzen, alzoo dit ons anders noodzaaken zou, te verre buyten ons bestek te springen, te meer, alzoo wy elders breeder hier over spreeken.

A°. 1280. en 1290. ontmoette *Marcus Paulus Venetus* de meeste Ryken op Java Minor, of op Sumatra (alleen de Eilandvolken van Ferlech (of Perlac) uytgezonderd) nog in die staat.

Voor A°. 1406. was het gantsche land van Java nog volslagen Heydensch, en schoon wel eenige Vorsten (te weten, die van Damak, en Padjang reeds iets van de Mohhammedaansche Godsdienst wisten, zoo was egter het Land alomme nog in de diepe duysternis van het blinde Heydendom als verzonken, waar in zy hier en daar in de diepste gebergten van Java tot nog toe gebleven zyn.

Mag men egter geloof slaan aan de rechte en naauwkeurigste Javaanen, zoo Werd Mohhammedaansch.

is het zeker, dat dit Eyland eerst recht Mohhammedaansch geworden is, wanneer *Sjeich Ibn Modlana*, een Arabier van geboorte, zich Ao. 1406. ontrent de plaats, daar nu de stad Tsjeribon is, quam nederzetten.

Deze Arabier (die anders ook wel *Ibn Israël*, en ook van anderen wel *Machdoem*, gelyk wy bevorens al getoond hebben, genaamd werd) heeft eerst op Atsjeh (of Atsjien) Posah, Tsjampa, Djohor, en hier by den Djati-Berg omtrent Tsjeribon, en naderhand ook op andere plaatzen van dit Eyland de Mohhammedaansche Leer alomme geleerd, en verbreyd.

De Koningen van Damak en Padjang, in die tyd twee van de magtigste Vorsten op Java, door 't groot gerugt van zyne heyligheid, en ongemeyne ervarenheid in de gronden van die Leere, gelokt om dien grooten en verwonderensweerdigen Heylig te zien, gingen met eenige Priesters'er na toe, die een preuve van zyne kennis namen, daar over verbaasd stonden, en hem aanmaanden, om die van Galoh en Padjadjaran (toen nog volslagen Heydensch) te gaan bekeeren. Hy dede dit; maar maakte zich te gelyk ook meester van die Landen, gelyk hy naderhand ook van Lampon, op Sumatra, en van meer andere plaatzen aldaar, gedaan heeft. Al welke zaaken wy bevorens, toen wy van Java in 't byzonder spraken, reeds hebben aangewezen.

Dezen *Sjeich Ibn Modlana* nu moet men als den voornaamen grondvester en planter van dezen Godsdienst niet alleen op Java, maar ook van alle de Landen om de Oost, zedert hy daar gekomen is, aanmerken.

Vermits wy nu onder de zaaken van Amboina, en wel in 't byzonder daar wy van den Mohhammedaanschen Godsdienst aldaar spraaken, beloofden dit uytvoeriger te zullen doen, wanneer wy over dien Godsdienst onder de zaaken van Java handelen zouden, aangezien *Pati Toeban* de zelve van Java, of van Giri, in Amboina, gebragt heeft, zoo zou het dan nu wel ons werk zyn, om van dezen Mohhammedaanschen Godsdienst te spreken; maar vermits verscheyde mannen van oordeel, meynen, dat ieder een juyst niet evenveel smaak in zulk een uytvoerig opstel van dezen Godsdienst, als daar over by my gemaakt is, vinden zoude, zoo heb ik my laten overreden, om dit geheel buyten dit werk te houden, om 't zelve niet te verre buyten het uytgegeven bestek te doen uitdeyen; met voornemen, om het in vervolg van tyd op zich zelven uyt te geven, alzoo dit hier anders maar gebroken werk maken zoude, en wy 't beter oordeelen dit alles, zoo als het betrekking tot malkanderen heeft, zuyver byeen te houden; ten eynde één liefhebber, die lust heeft, om verder kennis van den Mohhammedaanschen Godsdienst te hebben, dit dan in 't byzonder voor zich nemen, of daar laten kan.

Ook is'er bevorens nu en dan al 't een en 't ander van dezen Godsdienst in 't werk van Amboina gezegt, waar mede zich de Lezer zal konnen vergenoegen, doch om hier egter zoo geheel en al niet af te scheyden, en nog zoo veel'er van te zeggen, als wy meynen tot een ruw begrip van dien genoeg te zyn, hebben wy hier hunne voornaamste leerstukken van hen kortelyk aangehaalt, en met een letter, hoe verre dit onkruyd zig al verspreyd heeft, aangewezen.

Van den Mohhammedaanschen Godsdienst.

Om dan van dezen Godsdienst met ordre te spreken, moeten wy voor af zeggen, dat gelyk'er maar drie Hoofd-Godsdiensten zyn (te weten, de Joodsche, Heydensche, en de Christelyke) deze dierhalven niet als een Hoofd-Godsdienst kan aangemerkt werden, en in zich zelven maar een mengel-moes uyt deze drie te zamen gesteld, en ten deelen uyt de zuyvere fonteynen des O. en N. T. en ten deelen uyt de drekpoelen zoo van 't Jodendom, als van den ouden Sabëischen en Saraceenschen Godsdienst zoo onverstandig, en zoo bot te zamen gelapt, is dat men de uyterste reden heeft om zich te verwonderen, hoe 't mogelyk is, dat zoo veele en zoo groote volkeren, waar onder ook al verscheyde verstandige zyn, zich aan zulken ongegronden dwaling, en zich zelven om verre stootende Godsdienst hebben konnen overgeven. (Beschryving des Mohhammedaansche Godsdienst.) (Die geen Hoofd-Godsdienst is.)

De opsteller en invoerder van dezen wandrogtelyken Godsdienst is *Mohhammed*, een Arabier, en zoo hy voorgeeft uyt de Edele Koreischiten tot Mekka geboren, alwaar hy, na dat hy lange tyd by een weduwe gediend, en de zelve getrouwd had, eyndelyk tot die dwaasheid gekomen is, om zich voor een Propheet, en wel als de laatste Propheet van God gezonden, uyt te geven, en de wereld van dien tyd wys te maken, dat hy den Coraan (gemeenelyk den Alcoran genaamd) uyt den hemel bekomen had, als een algemeen Wet-boek voor de zondaaren, waar na zich alle, die eeuwig behouden wilden werden, te schikken hadden; hoewel men op deze en gene plaatzen klaar ontdekt, dat hy dit Boek zelf by stukken ten deelen te Mekka; ten deelen te Medina, door hulp van een Jood, en een Nestoriaansche Monnik, opgesteld heeft, na dat die van Mekka, (De insteller dezes Mohhammed.)

die

die hem over zyne valsche leere vervolgden, hem die stad uytgejaagd, en gedwongen hadden na Medina te vlugten.

Wat hy in dien Coraan schryft, kan ieder, die 't lust, lezen, daar men dat gansche werk door veel doorslaande bewyzen van bedrog, diefstal uyt andere, van grovebotheid, en van zyn beestelyk gedrag ziet, alzoo hy daar in als een vuyl overspeelder meer als eens voorkomt, en zich niet schaamd God tot een voorstander van zyn geyle lusten te maken.

Mo- nme- en r- zen korte. Hy geeft voor dat God eerst Moses, daar na David, toen Jesus Christus, en eyndelyk hem als den volmaakten der Propheten gezonden heeft, om de dwalende wereld te recht te brengen.

De byzondere Leerstukken der Mohhammedaanen gaan.

1. *Over God, dien zy als een eenig God aanmerken, dog erkennen hem maar als eenen Persoon, loochenende de Godheid van de Zoon en van den H. Geest. Dus weeten zy ook eenigzins van de eygenschappen en besluyten Gods te spreken; dog hoe verwerd zy dit doen, zullen wy op een ander tyd toonen.*
2. *Aan dezen God schryven zy de schepping van alles toe; maar hoe grof en ongegrond hy dit alles doet, kan in den Alcoran gezien worden.*
   Onder deze stoffe handeld hy ook van de schepping der Engelen zoo buytenspoorig, dat men veel reden heeft om zich te verwonderen, hoe hy zulke zotte dingen daar over heeft durven schryven.
   Gelyk mede over zyn 7. Paradyzen en menigvuldige Hellen.
   Dus spreekt hy ook van 's menschen-schepping; maar zeer wonderlyk, reppende van geen erf-zonde.
   Hy erkend Gods voorzienigheid, en steld ook vast, dat 's menschen-eynde bepaald is. Hy, of zyne navolgers, zyn ook volslagen voor de vrye wil van den mensch.
3. *Hoe zeer hy ook Jesus Christus verheft, zoo erkend hy hem dog maar voor een mensch, en wel voor een groot Propheet, maar verheft zich zelven, als den laatsten, boven hem.*
   Wat grollen hy van zyne geboorte en leven, en van Maria verhaald, ziet men hier en daar in den Coraan overvloedig doorschitteren. Hy loochend ook, dat hy aan 't kruys geleden heeft, en by gevolg mede zyn begravenis en opstanding, maar staaft zyn hemelvaart.
4. *Hy steld mede eenen dag des oordeels vast, op welken God over de werken des menschen oordeelen zal,*
5. *Hoewel hy een algemeene Kerk toestaat, zoo spreekt hy van dezelve zoo vleeschelyk, dat het zich zelven alomme schaamt, ook gelooven zy dat God de zonden der Geloovigen op de voorbede van Mohhammed vergeven, dog dat hy de godloozen in de helle straffen zal; dog die wyzen van straffen, by hem in zynen Coraan verdicht, zyn bequamer om iemand die te doen bespotten, dan omze te gelooven.*
6. *De opstanding der dooden staaft hy mede, hoewel'er veel Mohhammedanen aan twyffelen.*
7. *Een eeuwig leven voor de vromen in 't Paradys erkend hy ook, maar gelyk hy een godlooze en geyle boef zyn gansche leven door geweest is, alzoo heeft hy ook een Paradys, of ettelyke Paradyzen van dien aard, zoo vuyl, als men zou konnen bedenken, verdicht.*

Ondertusschen bekommerd zig de smalle gemeente onder hen zeer weynig met alle die dingen; latende dit voor rekening der Priesters; maar het voornaamste van den Godsdienst der gemeynte bestaat in 't onderhouden van hunne besnydenis, wasschen, vasten, bedevaarten, gebedestonden, en in 't geven van aalmoessen aan den armen. Over al welke pligten Mohhammed hen in den Coraan menigvuldige bevelen geeft.

Over dien Coraan nu is een Hhadiets of uytlegging van verscheyden gemaakt, welke den grond tot de verscheyde Secten en gezindheden onder hen gelegt heeft. Zy zyn menigvuldig, dog de voornaamste der zelve zyn de vier Hoofd-Secten van *Ibn il Melech*, *Sjafei*, *Fassafihi*, en van *Hambeli*, *Aboe Hanife*.

Behalven den Coraan nu hebben Mohhammeds navolgers in 't bewind ook hun werk gemaakt om, 't zy uyt zyn mond een menigte van spreuken, die zy van hem hoorden, aan te teekenen, of wel ook deze en gene zaaken, van hem aangeteekend, en in een kist bewaard, op te zamelen, en daar uyt een werk op te maken, het welk zy de Suna noemen, zynde by na als de Mischna onder de Joden; dog deze werd alleen by de Turken en de verdere navolgers van hun gevoelen, met immers zoo veel eerbied, al was die den Coraan zelve, aangenomen, maar de Sjais (waar toe de Persiaanen, die van Golconda, Viziapoer, &c. behooren) verwerpen dezelve, en richten zich alleen na den Coraan, en na de uytlegging van *Aali* daar over gemaakt.

Hoe godloos nu Mohhammed in zyn leven geweest, en hoe bespottelyk, ergerlyk, ongerymd, en fabelagtig de Coraan ook in zich zelven is, zoo heeft egter deze verleyder, zoo door zich zelven, als door zyne medehelpers, of Chalifas, zoo veel ingang by vele volkeren gekregen, dat men verbaast moet staan, hoe in zoo korten tyd zoo groot een deel van de wereld zich aan de woorden en 't Waar dit Leere al doorgebroken is.

Wet-boek van zulk een botten bedrieger heeft konnen onderwerpen.

Hy heeft daar aan niet alleen Arabien; maar binnen een eeuwe een zeer groote menigte van Landen, onder den Grooten Heer staande; en daar na ook de Ryken van Fez, Marocko, en 't grootste gedeelte van Barbaryen, benevens veele andere Ryken van Africa en Asia, van Egypten, en d'aangrenzende Ryken af, tot aan d'Atlantische Zee, onderworpen, en hen gedwongen Mohhammedaans te werden. Tot al welke dwaasheden Heraclius bloedschande en ongeregtigheid, de slegte staat der Christen Kerke, in die tyd in 't Oosten, met alle haare geschillen over de leer-stukken, haar bygeloove, en verbastering van zeden, onkunde, en ketteryen, zeer veel aanleyding hebben gegeven, waar toe zyn verbod, van niet over zaaken van den Godsdienst te schryven of te twisten, niet weynig geholpen heeft, gelyk dat omstandig, zoo uyt den Coraan zelf, als ook uyt veel andere schriften, gezien kan werden.

In 't Oosten sloeg men tot dezen Godsdienst ook in het ryk der Persen, maar (gelyk wy reeds aangemerkt hebben) met een groot verschil tusschen de Sunnis en Sjais, en aan die kant ook by de Usbeekse Tartaaren (die mede Sjais zyn) over.

Het bleef daar niet by, maar hy drong met zynen Coraan ook door in het Ryk van den Grooten Mogol, die zich verklaarde Sunnis te zyn, gelyk die van Golconda en Viziapoer zich mede aan de streng der Persiaanen, als Sjais, hielden.

Veel Ryken van het Groot Tartaryen, en zelfs eenige Landen van China mitsgaders verscheyde Koninkryken daar aangrenzende, zyn met dezen suurdeegsem al mede besmet. Men vind'er voetstappen van op de Maleytse Kust tot Djohor, Patani en in Ziam, en geen mindere op de Kust van Malabar, en hier en daar op Ceylon, gelyk mede in Tonkin, Tsjampa en andere nabuurige Ryken.

Dus heeft de Leere van dien bedrieger zich ook niet weynig in de Eylanden van Java, Sumatra, Celebes, Borneo, Boeton, Amboina, Banda, Ternate, Timor, Mangindanao, Madagascar, en in de Majotse Eylanden mitsgaders in meer andere Landen van 't Oosten en 't Westen, zoo gelukkig uytgebreyd, dat zy tegenwoordig een zeer groot deel van den aardbodem met haar vergift besmet.

Gelyk nu die Leere op 't Eyland Java alomme doorgebroken is, alzoo heeft zich die ook tot nog toe daar zoo sterk uytgebreyd, dat men, zeer weynig plaatzen uytgenomen, zeggen moet, dat by na geheel dit Eyland Mohhammedaansch is.

Men moet egter hier nog byvoegen, dat de Mohhammedaanen zich niet door eenig geweld zoo verre uytgebreyd, maar dat alle hunne belyders vrywillig (uytgezonderd maar zulke, die zich met een Mohhammedaansch vrouwmensch onvoorzigtig vermengen, of die onvoorzigtig de woorden van hunne belydenis, (*la illah illallah Mohhammed resoel ullah*, dat is, daar is geen God dan God, en Mohhammed den Gesant Gods in 't bywezen van een Mohhammedaan uyten) zich zelven Mohhammedaansch verklaard, en die leere aangenomen hebben.

TWEEDE HOOFD-STUK.

De Christelyke Godsdienst. Wat Godsdiensten op Batavia geoeffend en geduld werden. Eerste grondvesting van den Hervormden Godsdienst in Indien, en op Batavia onder D. Hulsebos *en* Dubbeldryk. *Met goedkeuring harer Edelheden.* D. Dubbeldryk *tot Predicant A°.* 1621. *aangesteld.* De Graaf *als Proponent op de vloot na Goa. Batavia in November Anno* 1621. *eerst in openbare schriften gesteld. Voorslag om by de intrede des Nieuwen jaars Maleyts te prediken. Aanmerkingen op 't bekeeren der Chineesen en Javaanen in hun eygen taal. Als ook in 't stellen van een Professor in de Maleytse taal op een der Academien. Maandag tot den dag der vergadering gesteld.* D. Hulsebos *na de Oost gezonden. en* D. Dubbeldryk *Predikant op Batavia gemaakt. De Maleytse dienst begonnen. Staat der school en der ledemaaten.* D. Hulsebos *verdronken.* D. Dankerts *hier uyt Amboina.* D. Dubbeldryk *na Amboina.*

BEhalven den Mohhammedaanschen is'er van ouds her, een tweede Heydensche Godsdienst, te weten, die der Chineesen, geweest.

De Godsdienst der Chineesen. Wy hebben bevorens al iets daar af gerept, wanneer wy van de Chineesen, en in 't byzonder van hunnen Tempel buyten Batavia gesproken hebben, en als wy daar over zoo, als 't behoord, zouden handelen, hadden wy wel een groot boek daar toe alleen van nooden.

Gelyk geheel China meest in 't bygeloove en den afgoden-dienst als begraven legt, alzoo is dat Land met een oneyndig getal van dwaalgeesten vervuld, die van

van tyd tot tyd dit volk, dat anders in allerley zoort van wereldsche zaaken by uytstek schrander en zeer gaauw is, (en dat van zich zelve zegt, dat de Mohhammedanen, en Nederlanderen een, zy twee oogen, en andere'er geen hebben) zoodanig hebben weten te blinddoeken, en aan den dienst van hunne nietige afgoden, als mede aan hunne waarzeggeryen, tooveryen, en wat dies meer is, dermaten te onderwerpen, dat men'er ten uytersten over verbaast staan moet.

De Leere van *Confutius* alleen, een van hunne grootste en beste Wysgeeren, maakt een tamelyken Foliant uyt. En van geen minder beslag zyn die van *Lauw-Zoe*, van *Sji-ca*, *Wija*, en meer anderen.

Men kan dat eerste werk, dat gedrukt is, en verder over de zaaken van hunnen Godsdienst, de beschryving van China, mitsgaders die van den Jesuit *Le Comte*, en meer andere van die vaders, na zien, alzoo 't onmogelyk is ons zelven nu in zulken zee in te laten, dewyl ons oogmerk maar is, hier aan te halen dat deze Gods-dienst, onder meer andere, van ouds her op dit Eyland mede is bekend geweest.

Buyten deze drie is de Christelyke Godsdienst hier mede ongetwyffeld al zedert de komst der Portugeezen bekend geweest, die van ouds op Gressic, Japara, en meer andere plaatzen niet alleen aangegierd; maar nu en dan ook vast verblyf daar gehad hebben; dog ik heb egter niet konnen bespeuren, dat zy daar Priesters ter bekeering der Mohhammedaanen, of der Heydenen gebruykt, of vaste kerken of kerk-diensten, (gelyk anders wel in andere Eylanden om de Oost) gehad, of dat zy iet aanmerkensweerdigs in dezen opzigt daar verrigt hebben. Waar mede wy dan van de algemeene beschryving der Godsdiensten van dit Eyland, tot de byzondere, die hedensdaags te Batavia plaats hebben, en daar van deszelfs eerste beginzelen af geoeffend zyn, zullen overgaan.

Binnen deze stad heeft men van ouds wel Mohhammedaanen, en Chineesen gehad, dog aan geen van deze beyde werd toegelaten in de stad zelve, maar wel daar buyten hunne Tempelen te hebben, en daar alleen hunnen Godsdienst te oeffenen; hoewel men Ao. 1648. in 't verhaal van de kerkzaken der Christenen zien zal, dat zy toen beyde een Tempel in de stad hadden, die'er nog al lang'er na bleef.

De Mooren hebben een Tempel op de weg na Ansjol, buyten de Rotterdammer poort; en de Chineesen twee, een pas buyten de Nieuwe poort (die wy bevorens beschreven hebben) en een ontrent Noordwyk, of wat buyten den grooten weg van Jakatra, by de Chineesche Graven; in welke Tempels zy den dienst, ieder volk onder zyne Priesters, gerust konnen en mogen oeffenen.

De Christelyke Godsdienst werd hier in de stad alleen, en uyt de zelve geen andere, dan de Hervormde, geoeffend, en ook geen andere geduld.

Verschyde maalen hebben deze en genie Jesuiten, 't zy ten tyde van den Opper-Landvoogd, de Heer *Camphuys*, Ao. 1684. en 1685. 't zy ten tyde van den Heer Opper-Landvoogd *van Hoorn*, by 't houden van stille byeenkomsten hier en daar in de stad, de Roomsche Godsdienst getragt te oeffenen, en dus verder uyt te breyden; dog het is hen van tyd tot tyd zeer streng verboden, en heugd my zeer wel, dat'er, onder den Heer *van Hoorn*, in 't begin van Ao. 1707. een Pater *Sylvester*, met meer anderen, uyt Batavia om gebannen, en met nog drie Franciscaansche Priesters na Timor vertrokken is, zynde toen dit hun bedryf oorzaak geweest, dat ook verscheyde borgers na 't vaderland, en (die inlandsche vrouwen hadden) na Ceylon vertrekken moesten.

Dus valt ons maar alleen van den Hervormden Godsdienst te spreken, en nader te zien, hoe die begonnen is, wat voortgang die gehad heeft, en welke mannen daar toe van tyd tot tyd, zoo in de Nederduytsche, als in de Portugeesche, en Maleytsche Gemeynten, gebruikt zyn. Indien het waar is, 't geen men my verzekerd heeft, dat'er in 't Bataviseh Resolutie-Boek der Hooge Regeering van Ao. 1619. onder de Heer *Jan Pieterszoon Coen*, tot Ao. 1677. of 1678. aan de dood van de Heer *Maatsuyker* geen letter van de Kerkelyke zaaken te vinden is (alleen zeer weynige uytgezonderd) zoo zal zulx myne schriften te weerdiger doen zyn; alzoo men oordeeld, dat ieder Generaal de papieren onder zyn bestier voorgekomen, of verduysterd, of na zich genomen heeft. Eerste grondvesting van den Hervormden Godsdienst.

De eerste en oudste Predikant in dienst der Oost-Indische Maatschappy (om dit van de grond af op te delven) waar van ik leeze, is *Philippus Pieterszoon* van Delft geweest, die op 't Schip Amsterdam, onder den Onder-Zeevoogd, *Wybrand van Warwyk*, uytgevaren zynde, Ao. 1598. den 27. September op 't Eyland Mauritius tweemaal predikte, en daar een Madagascaarschen slaaf *Laurens* doopte, zonder dat ik verder van dezen Heer, of zyn dienst iets leze, of aangeteekend vinde, dat niet te verwonderen is, alzoo de onzen toen nog geen vaste plaats hadden. In Indien.

Ik ontmoet ook in de vloot van de Heer Zeevoogd *Steven vander Hagen* eenen Predikant *D. Abrahamus vander Beets* genaamd, A°. 1606. in November met de gevangens uyt Malacca gelost, en toen op 't Schip Orangie by den Heer Zeevoogd *Matelief* Opperkoopman geworden, en A°. 1607. op de Witte Leeuw zoo na 't vaderland vertrokken is.

Na dezen tyd heeft men de eerste Predikanten, en Kerken van 't Oosten, om de Oost, en in de Landvoogdy van Amboina gehad, gelyk wy daar getoond hebben.

1620. Wat ordre men nu ontrent de zaaken van den Godsdienst, al by het eerste opluyken der stad Batavia, zoo van wegen de Kerken-Leeraaren en verdere bedienden, als van wegen de Heeren van de Hooge Regeering van Indien, gesteld heeft, zal ons zoo al vervolgens, of by besluyten, onder hen genomen en opgeteekend, of wel uyt deze en gene brieven, met het gene daar uyt, als tot die zaken betrekking hebbende, getrokken was, omstandig blyken. Wy zullen, om dit ordentelyk te doen, ieder onder zyn Jaar, met A°. 1620. beginnende, voorstellen; hoewel ons uyt een brief aan de Classen van Amsterdam, Enkhuysen en Middelburg, blykt, dat *D. Hulsebos* al A°. 1614. ter dier plaatze, of daar ontrent Predikant geweest is.

En op Batavia.

Deze eerste en oudste aanteekeningen nemen dan begin van A°. 1620. als voornoemde *D. Adriaan Jacobszoon Hulsebos*, mede in 't Casteel Batavia, eer zy door de Heer *Coen* ontzet wierden, besloten geweest, aan de Leden van zyne vergadering (toen uyt nog een Predikant, *D. Jacob Antoniszoon Dubbeldryk*, Proponent, en nog drie Krankbezoekers bestaande) voorstelde, deze navolgende dingen aan de Heer Opper-Landvoogd *Coen*, en de Heeren Raaden van Indien tot grondvesting van den Godsdienst aldaar, te verzoeken:

Onder D. Hulsebos, en Dubbeldryk.

1. *Een bequame plaats na de gelegenheid des tyds, tot het waarnemen van den Godsdienst, zoo wel in het Maleyts, als in 't Nederduyts.*
2. *Om het Avondmaal aan de Leden, daar reeds zynde, te bedienen.*
3. *Om by de Predikanten, hier reeds zynde, twee Ouderlingen, volgens de gewoone Kerk-bestiering in 't Vaderland, te mogen kiezen.*
4. *Dat zy ook uyt last van den Heer Opper-Landvoogd en zyne Raaden drie of vier maanden aan alle gechristende Dienaars der E. Maatschappy zouden mogen aanzeggen, dat zy zich op den Sabbath-dag, zonder verzuym tot het gehoor van Gods Woord zullen hebben te begeven.*
5. *Dat'er nader ordre, dan tot nog toe geschied was, op de maniere van te trouwen, om alle wanordre voor te komen, gesteld mogt werden.*
6. *Dat ook voortaan 't arbeyds-volk op den Sabbath-dag van hun dagelyks werk ontslagen mogt werden, op dat zy in staat zouden zyn, van dien dag te konnen vieren.*

In dezen tyd nu liep het verband van *D. Hulsebos* aan de E. Maatschappy na 't eynde, en schoon zyne zaaken hem in 't Vaderland daar riepen, wierd nogtans zyn dienst en verblyf tot het verder bewerken van deze Kerkelyke zaaken niet min nut en noodig geoordeeld, en daar door zyn Eerw. bewogen nog voor een tyd hier te blyven, tot men gelegenheid hebben mogt, om een ander bequaam man in zyn plaats te stellen. Ook zou hy zyn uyterste best doen, om *D. Jacob Antoniszoon Dubbeldryk* benevens hem te houden, en in den dienst te gebruyken, alzoo die nu eenigen tyd in zyn by-wezen, en ook in zyn afwezen, de plaats op Jakatra reeds bekleed, en den dienst aldaar waargenomen had.

Dit eerste Kerkelyk Batavisch besluyt vind ik op Jakatra genomen te zyn den 14. January, A°. 1620; en was aldus onderteekend.

Adriaan Jacobsz. Hulsebos.
Jacob Antonisz. Dubbeldryk.
Cornelis Maes.
Johannis Bloem.
Cornelis Lubbersz.

DERDE HOOFD-STUK.

Queek-schoole te Leyden opgericht. En verder verhaal der zaaken van den Godsdienst op Java van den Jaare 1624. tot 1630.

1624. D. Dubbeldryk tot Predikant A. 1621. aangesteld.

DEn 2. Augusti vond men goed, uyt vier voorgestelde perzoonen, te weten, *Jacob Antoniszoon Dubbeldryk*, *Michiel Schagen*, *Thomas Schagen*, en *Hendrik van Soest*, den eersten als Predikant aan te stellen, en den 3. en 4. besloot men binnen een maand een begin van den Maleytsen dienst te maken.

Ook besloot men den 23. September, dat

dat *Wouter Wouterzoon de Graaf* met de Heer *Dedel*, ordinaar Raad van Indiën, als Proponent voor dien togt, op de vloot, na Goa en Malabar mede gaan zoude, met de zelve magt om te doopen, als aan *D. Joseph Danielszoon* gegeven was.

Tot dezen tyd toe had men in alle openbare schriften niet anders gebruykt dan Jakatra, dog den 13. November dezes Jaars begonnen hier en elders den naam van Batavia te lezen, zonder van Jakatra voortaan meer, dan alleen voor zoo verre het Koninkryk van die naam aangaat, te reppen.

Men had bevorens al menigmaal, en vooral den 3. Augustus, om alle zondagen Duyts en Maleyts te prediken, een voorstel aan den Heer Opper-Landvoogd en de Heeren Raaden gedaan, dog alzoo'er geduurig verhinderingen voorgekomen waren, sloeg men dit nu den 18. December weer voor, en wierd door *D. Dubbeldryk*, op den tweeden Kersdag, met dat te prediken, begonnen.

Ondertusschen gaf men van hier ook aan verscheide Classen in 't Vaderland van de zaaken, hier voorgevallen, kennis, waar op ook by zommige der zelve geantwoord is.

In de tweede brief aan een dezer Classen zie ik, dat de Kerken-raad van Batavia toen al met veel reden noodig oordeeld, dat'er in de Portugeesche, Chineesche, Maleytsche en Javaansche taal dienst gedaan wierd. Ontrent het Portugeesch en Maleytsch is dat, niet zonder vrugt, in 't werk gesteld (gelyk wy verder zullen zien) maar 't is onbegrypelyk, dat'er nooit moeite gedaan is by de Predicanten aldaar, om eenige vrugt onder de Chinesen en Javaanen in hun eygen taal te doen, dan alleen, dat ons A. 1652. wel een bloote aanmaning van de Regeering daar toe aan de Predikanten voorkomen zal, zonder dat dit egter van gevolg geweest is, niet tegenstaande zy middelen daar toe beraamd hebben.

Ik heb zeer veel moeite aangewend, om die laatste taal te leeren, gelyk ik ook een Dictionarium, of woorden-boek in 't Nederduytsch en 't Javaansch gemaakt heb, dog geen gelegenheid gehad, om myn talent daar ontrent te konnen besteden. Ook hebbe ik, by myn aanwezen op Batavia, myns wetens, nooyt een woord in Kerken-rade hooren spreken, om iemand der Predikanten tot het aanleeren der Chineesche of Javaansche taal aan te moedigen, en ik kon niet merken, dat daar eens aan gedacht werd, daar het, mynes bedunkens nochtans het rechte middel was, om onder die beyde volkeren de meeste vrugt te doen.

En by aldien men van die eerste tyden des Christendoms in Indiën, doen de Classis van Walcheren van 't oprechten van een Collegie te Leyden niet alleen in de Theologie; maar ook in de Maleytse taal sprak, dat heylzaam middel van de Studenten, die men na Indiën zenden wilde, ook in die taal en in meer andere Oostersche taalen te oeffenen in 't werk gesteld had, de Maleytsche Kerk op Batavia zou veel aanzienlyker en sterker geworden zyn, als zy nu is. En indien men nu nog dat zelve middel gebruykte, en een Professor in die taal op een van de Academien aanstelde, het zou zekerlyk groote en gewensche vrugten, en die Predikanten by hun komst in Indiën gelegenheid geven, om aanstonds in twee Kerken gebruykt te konnen werden; daar zy nu dikwils lang ledig loopen.

1621. Als ook in 't stellen van een Professor in de Maleytsche taal op een der Academien.

Den 10. Jan. vond men goed om voortaan maandags, in de plaats van donderdags, te vergaderen.

A. 1622. Maandag tot den dag van Vergadering gesteld.

Wy hebbens bevorens van de aanstelling van *D. Dubbeldryk* tot Predikant wel gesproken; maar hy wierd by haar Edelheden niet eer, dan op den 15. dezer, goedgekeurd.

Op den 18. dito verzogt *D. Hulsebos* aan haar Edelheden, om eens na de Buyten-Kerken te mogen gaan, ten eynde hy te beter kennis van die Kerken krygen, en by zyn togt herwaards en na 't Vaderland in staat zyn mogt om te beter opening daar af te geven, waar op hem door haar Edelheden toegestaan is, om met 't Schip de Eendracht dien togt te mogen doen.

Den 20. wierd *D. Dubbeldryk* Predikant van Batavia in beyde de taalen gemaakt, en den 23. dito bevestigd.

Den 24. dito kreeg *D. Hulsebos* volle last van den Kerkenraad, om de Kerken van Amboina, Banda en der Moluccos uyt haren naam te gaan opnemen en bezigtigen, en om, verzeld zynde van de Krankbezoekers *Adam Ysbrandszoon*, en *Hendrik Theuwiszoon*, met de Kerk-dienaaren aldaar het noodige te bezorgen, en zoodanige besluyten tot vaststelling dier Kerken te nemen, als zy zouden oordeelen in die tyd en plaatzen te behooren. Hy vertrok den 1. February derwaards, en eerst na Amboina.

D. Hulsebos na de Oost gezonden, en D. Dubbeldryk Predikant op Batavia gemaakt.

Ook had men nu al bevorens den Maleytschen dienst hier begonnen; dog *D. Dubbeldryk*, schoon in die taal redelyk ervaren, begon dien dienst in 't eerst maar lezende, hopende wel haast van buyten te prediken, gelyk daar op in December gevolgd, en dit zedert merkelyk toegenomen is.

In de Batavische school waren te dier tyd 92. jongens, 45. meyskens, de jongens eerst onder Carpentier, en daar na on-

Staat der School, en der Ledematen

1622. onder *Otto Ysbrantzoon van Santen*, en de meyskens onder *Mr. Jan van den Broek*.

De laatste Ledematen had men hier bevonden 23. oude en 8. nieuwe te zyn.

Terwyl *D. Hulsebos* na Ambon was, predikte *D. Dubbeldryk* alle zondag eens in 't Duytsch, en eens in 't Maleytsch.

D. Hulsebos verdronken.

In July kreeg men bericht, dat *D. Hulsebos*, zoo als hy 't gat van Amboina inliep, met *Tobias Camzius*, en *Adriaan Corneliszoon Paauw*, gebleven en verdronken was; dog *D. Dankaarts* was ondertusschen A°. 1622. uyt Amboina hier gekomen, verzoekende na 't Vaderland te gaan.

D. Dankaarts hier uyt Amboina.

D. Dubbeldryk na Amboina.

Van A°. 1623. vind men geen letter aangeteekend, zoo dat die papieren weggeraakt moeten zyn. Dog in dit Jaar vertrok *D. Dubbeldryk* na Amboina.

A°. 1624.

A. 1624. Queek-school te Leyden opgerecht.

In dit Jaar hadden de Heeren zeventienen tot Leyden ook een Queek-school van eenige jonge Studenten opgericht, om die met'er tyd als Predicanten na Indiën te zenden.

D. Heurnius, en Du Praat hier.

D. Justus Heurnius, ondertusschen hier gekomen zynde, wierd in *Seroyens* plaats als Scriba aangesteld; welke *Seroyen* nu als Ouderling afging.

D. Joannes du Praat, was hier nu ook in September verschenen.

Men vond nu op het aandringen van zyn Edelheid ook goed, dat men 's morgens na de predicatie trouwen, en 's namiddags na de Predicatie doopen zoude.

D. Diirikszoon hier.

In de maand October zie ik, dat *D. Antoni Dirkszoon* ook hier was, en dat men nu besloten had voortaan over de Catechismus te prediken, en een catechisatie te houden.

Men stelde nu ook een politicquen Commissaris in den Kerkenraad, en, zoo 't my voorkomt den Heer *Jacques Specx*; dog hy schynd'er toen nog niet veel gekomen te hebben.

D. Dubbeldryk opontboden, en

D. Dankaarts en *Heurnius* wierden aan zyn Edelheid gezonden, om te verzoeken, dat *D. Dubbeldryk* uyt Amboina mogt werden opontboden, en dat *D. Dankaarts* met nog een tweede derwaards gezonden mogt werden, dat zyn Edelheid toestond.

Donderdags Vergadering.

De donderdag wierd nu ook weder tot den dag van Vergadering gekoren.

D. D. Dankaarts en Heurnius hier geplaatst.

Den 14. November komen *D. Justus Heurnius*, en *Sebastianus Dankaarts* als beroepene en bevestigde Predicanten van Batavia voor, predikende Nederduytsch, en Maleytsch.

A°. 1625.

A. 1625. D. Du Praat na Ambon.

D. Dankaarts had ondertusschen aangenomen den last-brief voor *D. du Praat*, om na Amboina te gaan, te bezorgen.

D. Candidius hier.

In Julius leze ik hier van *D. Georgius Candidius*, die men na de Kust van Choromandel zenden wilde, om 't Avondmaal daar, te bedienen; dog zyn Edelheid keurde dit af.

Men stelde ook voor aan haar Edelheden, om in de week eens Maleytsch te prediken, dat toegestaan wierd.

D. D. Melchiorszoon Steve[ns]zoon

D. Wouter Melchiorszoon werd den 9. October verzogt, om in Vergadering mede te zitten, schoon zy aan zyne wettige bevestiging twyffelden. Ook verzogten zy daar toe *D. Caspar Stevenszoon*.

Den 27. October belastet zyn Edelheid den Kerkenraad ook voortaan, de Vaderlandsche brieven, die zy derwaards zonden, aan hem over te geven, om dat te bezorgen, waar in die van den Kerkenraad swarigheid vonden; dog zy moesten het doen, alzoo de Heeren Bewindhebbers dat belast hadden, dog zyn Edelheid raadde hen daar over na 't Vaderland te schryven.

D. C[andi]dius Ter[nate] D. W[il]tens Banda

Ondertusschen wierd *D. Candidius* na Ternate geschikt, dat zyn Edelheid goedkeurde, ook zou *D. Caspar Stevenszoon* *Wiltens* na Banda ter hulpe van *D. Diderikszoon* vertrekken, dat den 20. dito goedgekeurd wierd.

A°. 1626.

A. 1[626].

By nader berading over de zaaken van *D. Dubbeldryk*, vond men den 11. en 22. January wederom goed, hem na 't Vaderland te zenden, alzoo hy in zyn ergerlyk leven voortging. Dog zyn Edelheid stelde dit, tegen het goedvinden van den Kerkenraad, nog uyt.

D. [Tole]nius

Den 19. February verscheen *D. Jacobus Tolenius*, Predicant, van Amsterdam met 't Schip Schiedam op Batavia gekomen, hier in de Vergadering; dog die Heer leefde niet lang, en komt den 23. April al als overleden voor.

D. [Dub]beld[ryk] afge[zet]

D. Dubbeldryk, nog al dagelyks in zyn quade wegen voortgaande, is op zyne getuygenissen uyt Amboina gebragt (alzoo hy in Banda al voor een tyd in dienst geschorst was) de 2. Maart geheel afgezet door den Kerkenraad, dat ook den 9. dito door haar Edelheden goedgekeurd is.

D. M[oli]neu[s]

Den 4. Juny verscheen in Vergadering *D. Nicolaus Molinæus*, die met 't Schip Leyden hier den 30. May aangeland was.

D. C[an]dius zoon

Den 10. July verscheen hier *D. Candidius*, door den Landvoogd de Heer *Le Febre* in Ternate herwaards, wegens eenige twist tusschen hen, opgezonden, en gaf een bericht aan den Kerkenraad over, waar uyt blyken zou, wat hy in de Moluccos gedaan, en waarom hy herwaards gezonden was, ten grond daar af stellende het schandelyk leven der Nederlanderen met byzitten aldaar, van al het welk aan haar Edelheden een afschrift gegeven wierd.

Den

Den 16. July verscheen hier ook *Jonas Aartszoon*, Proponent laatst met 't Schip Heusden uytgevaren, en hier over Suratte gekomen.

Den 22. dito wierden de zaaken van *D. Candidius* nader onderzogt, en bevonden, dat hy geen schuld, nog oorzaak of reden tot eenige beschuldiging gegeven, maar zig in tegendeel in alles zeer zedig, voorzichtig en stichtelyk gedragen, en men ook over zyn vertrek van daar zeer geklaagd en gemord had, dog ten laste van den Landvoogd quamen veel vuyle zaken voor den dag, en de zwaarste reden van *Candidius* opzenden quam daar op uyt, dat hy had willen hebben, dat men de byzitten zou laten varen, en wettig trouwen; weshalven hy den 2. November volkomen door den Kerkenraad in 't gelyk gesteld, en besloten was aan haar Edelheden over den Landvoogd *La Febre* te klagen, en straf te verzoeken, over dat hy een gemeynte zonder reden, en om zyne byzondere ongegronde geschillen, van haren wettigen Leeraar beroofd, en zoo onweerdig van hem en den Kerkenraad in Ternate gesproken had, dat ik my schame om het hier uyt te drukken. Echter oordeelde de Kerkenraad alhier dat *D. Candidius* meer middelen, het zy by een protest, en betuyging tegen den Landvoogd, 't zy by een nader verzoek, door de Gemeynte aldaar voor hem te doen, behoorde in 't werk gesteld te hebben, waar over zy hem nader berispen zouden, zynde verder hun besluyt zyn Eerw. weder na Ternate te zenden, al het welke mede zoo by haar Edelheden bevonden, en in allen deelen, gelyk mede zyne herzending derwaards, goedgekeurd, en waar nevens van zyn Edelheid ook beloofd wierd, dat hy dien Landvoogd over zyn misslag vermaanen zou.

A. 1627.

Den 4. February verscheen hier de Proponent, *Pieter Bonnus*, met 't Schip den Briel gekomen.

Ook vond den Kerkenraad goed, *D. Molinæus* na de Kust in plaats van den 's jaars te voren overleden *D. Follinus* te zenden, en daar op de goedkeuring van haar Edelheden te verzoeken, die'er dan nu ook op volgde.

Den 5. dito vond men nader goed *D. Candidius*, met ernstig voorschryvens van den Kerkenraad en van haar Edelheden, nevens *D. Bonnus* na Ternate, en *D. Isaac Rutenius*, als Proponent met Beverwyk aangeland, in Amboina by *D. du Praat* te leggen, *Candidius* bleef hier, dog *Bonnus* schynd na Ternate vertrokken te zyn.

Den 15. April verscheen hier *D. Joannes Cavelirius*, met 't Schip 't Zeepaard, van 't Classis van Middelburg herwaards gezonden, zonder dat my blykt waar hy geplaatst is.

Den 4. May wierd *D. Candidius* gelast na Tayouan met den Krankbezoeker *Jan Janszoon van Tekkeren* te gaan; 't welk by haar Edelheden goedgekeurd wierd; dog met eenen daar by gevoegd, dat hy (*Candidius*) het Euangelium daar met geen groote vertooning, of ophef zou invoeren, op dat de Keyzers van China en Japan zich daar aan niet stooten mogten, en dat het beter was in eenige dorpen Krankbezoekers te leggen. D. Candidius na Tayouan.

In deze zelve maand komt my ook voor, dat toen al 't Gebed des Heeren, de 12. Artikelen des Geloofs, mitsgaders eenige andere Leerstukken en gebeden in zeer slecht en gemengd Maleyts, en ook eenige in het Portugees overgezet waren. Leerstukken in 't Maleyts.

Van de agt verdere maanden van dit Jaar leze niets meer.

Van A. 1628. vind ik mede geen Letter aangeteekend.

A. 1629.

Ik leze nu al van *D. Abrahamus de Roy*, dog wanneer hy hier gekomen zy, blykt niet; hoewel ik geloove, dat hy'er niet lang geweest was. A. 1629. D. De Roy hier.

Hy werd den 28. Februaay by den Kerkenraad als derde Predikant van Batavia gekoren, en *D. Clarenbeek* gelast na Banda te gaan, beyde welke beroepen den 27. by haar Edelheden goedgekeurd wierden. D. Clarenbeek na Banda.

Ook was hier den 22. dito *D. Robbertus Junius*, met 't Schip Rotterdam, van Rotterdam aangekomen, nevens den Krankbezoeker *Jan Janszoon van Oostdyk* by de Heeren Bewindhebberen, buyten weten van den Kerkenraad, aangenomen.

In deze maand kreeg ook zyn Edelheyd, door verkeerde berigten van den Opper-koopman, *Pieter Dirkszoon*, geschil met den Kerkenraad, dog de zaak, onderzogt zynde, werd leugen bevonden.

Den 31. Maart vond men goed *D. Junius* na Tayouan, alzoo *D. Candidius* ernstig om zyne verlossing schreef, te beroepen; op welke tyd my ook de Krankbezoeker *Charles* voorkomt. D. Junius na Tayouan.

Den 28. Juny zie ik, dat de Proponent, *Rogier Henrikszoon*, van Suratte hier gekomen was.

Den 12. July verscheenen hier de Predikant, *David Goriszoon*, en *Willem Holtenus*, met *Frederik Henrik*, van Zeeland. D. D. Goriszoon, en Holtenus.

Ook komt daar een bericht voor van de Krankbezoekers *Jesaias Lubbertszoon*, *Jan Brouwer*, en *Jan Dirkszoon*, toen leggende op Solor, die, gezien hebbende-

1629. de, dat *Antonio d'Ornay*, Bevelhebber op Solor, genegen was de vesting der Ed. Maatschappy, en de Dienaars aan de Portugeesen over te geven, voorgenomen hadden dien Bevelhebber in verzekering te nemen, en aan de Ed. Maatschappy over te zenden, zoo ras daar schepen zouden verschynen. Waar over'er een doorschooten, en *Brouwer* in een boete van 4. maanden soldy gedoemd was.

Den 18. October beslootmen ook *D. Petrus Bonnus* uyt de Moluccos herwaards te ontbieden, om hem tot Predikant te vorderen, en na Tayouan te zenden.

Den 4. van deze maand was ook de Fiscaal *van den Heuvel* over swaare lastertaal, en gegeven ergernis, afgehouden.

D. Gysbert Bastiaanszoon hier. Den 6. December quam hier *D. Gysbert Bastiaanszoon*, met 't Schip Batavia uytgekomen, dat, op het Zuyd-land gebleven was.

Hy wierd als Lid erkend, klaagde sterk over den Koopman *Hieronymus Corneliszoon van Haarlem*'s bespottingen, die daar na nog opgehangen is.

Men had nu zedert eenigen tyd den dienst in het Stadhuys waargenomen; dog alzoo dit nu mede onbequaam'er toe wierd, zou men na een andere plaats moeten omzien, en verzoeken.

A. 1630.

A. 1630. Den 24. January verzogt *D. Gysbert Bastiaanszoon*, diens zaak voor den Raad van Justitie diende, de voorspraak des Kerkenraads by haar Edelheden, ten eynde zy spoedig mogt werden af gedaan.

Zyn Ed. Specx onthoud zig van 't Avondmaal. Zyn Edelheid, de Heer *Specx*, had zedert zyne komst niet ten Avondmaal geweest, waar over door den Kerkenraad aangesproken zynde, zeyde in gemoede dat niet te konnen doen, wegens den onregtveerdigen gerichtshandel, ontrent zyn Bastard-dogter *Zara Specx*, en *Pieter Cortenhoef*, in 't werk gesteld, weshalven hy met de Heer *Pieter Vlak*, die als voorzitter van die Raad dit vonnis geteekend, en met *Doctor Bontius*, en de Fiscaal *van den Heuvel*, die'er over gezeten en gehandeld hadden, niet wel kon ter tafel gaan; waar op *van den Heuvel*, en *Bontius* over twist en op de klagte van zyn Edelheid, afgehouden zyn.

D. Holtenus na Banda. In dit Jaar vertrok *D. Holtenus* na Banda; dog van *D. Goriszoon*, leze niets meer.

Den 18. Maart verscheen ook de Krankbezoeker *Marinus Gideonszoon van den Houten*, die (gelyk wy naderhand zien) tot den dienst gevorderd zal werden.

Den 15. April keurde de Kerkenraad *D. Bastiaanszoon* in de zaak door den Fiscaal tegen hem op last van haar Edelheden geopperd, onschuldig, waar af zyn Edelheid kennis zou gegeven werden; ook beklaagde de Kerkenraad zig by haar Edelheden, dat een Predikant, staande onder zyn Kerkenraad, tegen alle Kerk-gebruyk aan, door den Fiscaal voor den Raad van Justitie over nalatigheid in zyn dienst onder een deel schelmen en moordenaars, en over dat hy hen niet bestraft had, gedagvaard was, een zaak, waar van men geen voorbeeld in gansch Christenryk vond, van voornemen zynde zyne onschuld van stoel af te kundigen, waar op zyn Edelheid den Kerkenraad liet bekend maken, dat hy voor den Raad van 't gericht mede onschuldig bevonden, en het dierhalven onnoodig was, dit van stoel af te kundigen, zy daar en tegen hielden 't noodig, en zyn Edelheid het weer daarom te meer onnoodig, alzoo zyn zaak in 't gericht met veel gematigdheid behandeld was, en dat het anders slegter met hem, was hy in een wereldlyken dienst geweest, afgeloopen zou hebben. Scherp taal van deze Opper-Landvoogd tegen de Kerkenraad.

Zyn Edelheid hield mede staande, dat de Fiscaal hem zeer wel over nalatigheid in zyn dienst gedagvaard had, en zey den Kerkenraad aan, dat hy voortaan altyd zo met een Predikant of Krank-bezoeker, nalatig in zyn dienst, zonder den Kerkenraad daar in eens te kennen, handelen, en zulk eenen door den Raad des gerichts doen straffen zou, het welk dezen barssen Heer (die niet veel kennis van Kerk-zaaken, en de wyze van die te behandelen scheen te hebben) al ettelyke maalen, om den Kerkenraad spyt aan te doen herhaalde; dog *D. Heurnius* zey daar op, dat zyn Edelheid dat wel kon doen; dog dat het tegen de voorregten van alle Kerken in 't Vaderland in de geheele Christenheid, en ook hier, streed; ja zyn Edelheid voegd'er nog by, dat zoo deze of gene Predikant of Krank-bezoeker op een Schip zig in zyn dienst te buytenging, zyn Scheeps-raad, al waren'er meer Predikanten in de Vloot, hem maar zouden konnen afzetten, zonder de zelve eens te kennen.

D. Heurnius zeyde hier op, dat, alzoo hier niemand middelaar was, die hen scheyden kon, de Kerk het met droefheid moest aanzien, dat men haar hare rechten ontnam. Zyn Edelheyd zey egter, dit niet te willen doen, en hen de geringe zaaken wel toe te willen laten, en hen te willen voorstaan in hun eer, dog hen verder niets, van 't gene de regeering na zyn oordeel toequam, te willen overgeven. Ook zeyde hy, dat, zoo lang hy zag, dat het wel ging, schoon'er al overlang, van een Politicque Commissaris in Kerkenrade te zenden, gesproken was, hy denzelven nog niet stellen zou.

En

1630. En dus betoonde deze Heer Opper-Landvoogd een groot dog zeer onverstandig en bitter bestryder van de regten der Kerke te zyn, en zeer weynig agting (wat hy daar af verder opgeven mogt) voor de Kerkelyken te hebben, waar over men niet veel redenen had van zig te verwonderen; alzoo hy een Heer was, die zich in opzigt van zich zelven ook zeer weynig aan den Godsdienst en aan 't Avondmaal liet gelegen zyn; willende daar niet aankomen, om dat de Kerkenraad op zyne betichting niet aanstonds gereed stond, om die gene, die hy daar niet geerne zag (hoewel hyze niet eens behoefde te zien) zonder wettige reden'er af te houden. En dat hy ook de pluyste van leven niet was, wees zyn bastaarddogter Zara wel uyt.

Ook had zyn Edelheyd, in twyffel getrokken, of men *D. Gysbert Bastiaanszoon* wel weer op den stoel behoorde te brengen, weshalven die van den Kerkenraad, die met geen man, die de stoel onweerdig was, wilden zitten, verzogten te mogen weten, wat zyn Edelheid (zoo'er iets wezen mogt) tot zynen laste had, daar by voegende, dat zy anders nogmaal goedgevonden hadden, zyn onschuld van stoel bekend te maken.

Zyn Ed. daarentegen oordeelde het genoeg, dat hy by haar Edelheden, by die van 't gericht, en by den Kerkenraad voor onschuldig gehouden wierd, en zey verder (wel voelende dat hy aan de grond was, alzoo hy niets t'zynen laste te berde brengen kon) dat hy hem weerdig kende de stoel weer te betreden.

Tegen dit alles zey *Heurnius*, dat die afkundiging daarom noodig was, om dat men hem voor een tyd heymelyk, en buyten zyn schuld, van zyn dienst afgehouden, en hem dat eenigzins in verragting by de Gemeynte gebragt had.

Wat hy dog verder daar over zeggen mogt, zyn Edelheid en begeerde dit niet te hebben, zeggende, dat dit niet alleen onnoodig; maar ook buyten reden en gewoonte was, daar byvoegende dat hy, zoo hy 't begeerde, van den Raad van Justitie bewys van zyne onschuld bekomen kon, en dat men die gene, die hem qualyk daar over zouden mogen bejegenen, straffen zou.

D. Heurnius voerde hier tegen nog veel andere redenen, die egter weynig ingang by dezen Heer hadden. Ondertusschen hield *D. Heurnius* Sondags daar aan, of den 12. April in 't stadhuys Predikende, de Gemeynte de onschuld van *D. Bastiaanszoon* voor, toonende, dat die man niet misdaan had, en dierhalven weerdig was den stoel weer te betreden, Hy gaf ook naderhand den Kerkenraad reden, waarom hy dit toen gedaan had.

Den 25. dito, ontbood zyn Edelheid de geheele Kerkenraad voor zig in Rade van Indiën, en vraagde of deze afkondiging van *D. Bastiaanszoons* onschuld door *D. Heurnius* uyt haren last geschied was; daar hy hen uytdrukkelyk gezegt had, dat hy dit onnoodig hield. *D. Heurnius* zelf zey aanstonds van neen; en dat de Kerkenraad hem dat niet belast, dog dat hy dit uyt zig zelven gedaan had, om 't geschil, hier over tusschen zyn Edelheid en den Kerkenraad gerezen, uyt den weg te ruymen, willende liever alleen daar over lyden, dan dat zyn Edelheid daar over de geheele Kerkenraad, die'er dog mede voor was, aantasten zou, toonende egter aan de andere zyde, dat hy niet een woord ontydig (gelyk zyn Edelheid meynde) en ook niet onbehoorlyk tot nadeel der overigheid, maar alleen de onschuld van dien man, zoo zy in waarheid was en lag, voorgestelt, en dierhalven ook niets gedaan had, dat eenige berisping verdiende.

Zyn Edelheid zeyde, dat hy daarom ook hem alleen daar over aanspreeken, en de andere antwoordde, dat hy dat, met Gods hulpe; ook alleen wel dragen zou, willende, zoo hy'er byvoegde, het woord Gods in zyn mond niet laten binden. Waar op dan, na veel andere redenen de Kerkenraad scheydde.

Op dezen zelven 25. leverde *D. Heurnius* aan de Kerkenraad, na dat hy met den Ouderling *de Hand*, berigt van 't voorgevallene tusschen hem en zyn Edelheid aan de zelve gegeven had, een geschrift over, van 't gene hy op den Predikstoel wegens *D. Bastiaanszoons* onschuld gezegt had, in al 't welke niets berispelyks gevonden zynde, oordeelde den Kerkenraad, dat *D. Heurnius* in allen dezen wel gedaan had.

Gelyk nu deze Opper-Landvoogd met den Kerkenraad en Kerkelyken zoo overhoop lag, alzoo spiegelde zig de Buyten-Landvoogden hier mede aan, en volgden die voetstappen, gelyk wy dat in *Quiryn Raamburg* in Banda op dezen tyd, en elders, ontmoeten zullen.

Ook wierd nu (zoo ik zie) 't Avondmaal op twee plaatzen, in 't Kasteel, en in 't Stadhuys, bediend.

Men sprak zyn Edelheid nu ook aan over de Heer *Vlak*, en Doctor *Bontius*, alzoo die wenschten weder ten Avondtmaal te gaan, ontrent welke (zoo den Kerkenraad daar op stond, en dit verzogt) zyn Edelheid zeyde zig geerne te willen laten vinden; dog dat men egter de eere van zyn dogter, zoo veel de billykheid toeliet, herstellen moest.

Gevolg hiet van.

D. Heurnius door den Kerkenraad gedekt.

1630. D. Bonnus hier. Den 26. September verscheen de Proponent *Bonnus* alhier en deed bericht van den staat der Moluccos, en van de Kerke in Amboina.

Den 17. October versogt de Proponent *Aartszoon* na 't Vaderland te gaan, dat hem geweigerd is.

D. Bastiaanszoon wil na 't Vaderland. *D. Bastiaanszoon* verzogt den 24. mede met zyne Dogter derwaarts te vertrekken, dog de Kerkenraad oordeelde beter, dat hy hier bleef. Wilde hy dit egter zelf by zyn Edelheid verzoeken, hy kon. Hy verzogt daarop den 31. dat, zoo hy niet na 't Vaderland ging, hy dan, by 't verzenden, voor anderen mogt gezonden werden.

D. Bonnus verzogt ook, dat men op zyne verdere bevordering denken wilde, dat hem beloofd werd, zoo ras men uyt Tayouan antwoord krygen zou. 1630.

Men vond den 31. October ook goed, by een smeekschrift aan haar Edelheden om een nieuwe Kerk te verzoeken. Verzoek om een nieuwe Kerk.

Den 16. December verscheen hier uyt 't Vaderland, met 't Schip Deventer, *D. Helmichius Helmichii*, en op de zelve tyd verzogten *D. Dankaarts* alzoo zyn tyd al anderhalf jaar uyt was, en *Heurnius*, diens tyd haast zou uyt zyn, om ontslag, waar by de laatste voegde, dat hy (mits dat de Kerk van Batavia'er niet door lyden moeste) dit voor al verzogt, om volgens 't oogmerk, waar mede hy in Indiën gekomen was, het Euangelium in Key, Aroe, Solor, Timor, en in andere plaatzen, te verkondigen. D. Helmichii hier. Dankaarts en Heurnius verzoeken ontslag.

VIERDE HOOFDSTUK.

Vervolg der zaaken van den Godsdienst. Op Java van 1631. tot 1635.

A. 1631.

A. 1631. Maleytse werken overgezet door Reul, &c. Den 21. January komt voor dat het Euangelium Matthei door *Albert Reul* (zonder dat my blykt, wat hy geweest zy) en andere schriften, in 't Maleyts overgezet, in druk gegeven waren.

Zyn Edelheid eyschte toen ook 't advys van den Kerkenraad over verscheyde zaaken, wegens welke zyn Ed. een besluyt op den 23. dito overgeleverd is.

Harde taal van zyn Edelheid. Zyn Ed. zeyde dat hy dit Kerkelyk besluyt verwierp, dat hy dit ook nooit, en alleen maar haar oordeel, en geen besluyt, afgevorderd had, en dat hy 't besluyt daar over aan zich zelven hield, zeggende dat de Kerkenraad een Predikant voor een half jaar by leening, en niet als gevolmagtigde, na Amboina zenden kon.

De Kerkenraad bleef ondertusschen by haar besluyt volharden, verzoekende zyn Edelheids schriftelyk antwoord, zoo'er in het zelve iets was, dat zyn Ed. mishaagde, willende zyn Ed. geerne in alles genoegen geven.

Verdere geschillen met hem. Zyn Ed. zeyde, dat hy niet verstond, dat *D. Holtenus*, op Neira in Banda leggende, door den Landvoogd aldaar gelicht, en in Amboina geplaatst zou werden, ten ware dat men den Kerkenraad in Banda, daar 't nu wel ging, in onrust helpen wilde: want zyn Ed. wilde niet toestaan, dat *D. Bastiaanszoon*, in de plaats van *Holtenus*, op Neira zou gelegt werden; zoo dat *D. Bastiaanszoon* in dit Jaar derwaards schynd gezonden te zyn.

Zyn Ed. belaste weer, dat de Kerkenraad een Maleyts-kundig Predikant dien zy best missen konden, na Amboina, niet als gevolmagtigde maar ter leen, zoude zenden, of, zoo zy 't niet dede, dat dan haar Edelheden het zouden doen. Waar op de Kerkenraad, om verdere moeite voor te komen, *D. Dankaarts* verzogt, om by leening na Ambon te gaan, zonder zig met de zaaken der Predikanten in Amboina te bemoeijen, dat hy gewillig aannam. D. Dankaarts na Amboina.

Den 9. February is goedgevonden by den Kerkenraad, en by haar Edelheden den 20. goedgekeurd, dat'er donderdag 's morgens ten 9. uuren gepredikt zou werden. De Donderdags preek.

Den 6. Maart verscheen hier de Predikant D. *Henricus Bucherus*, met 't Schip Vlissingen, van de Classis van Zeeland. D. Bucherus hier.

D. *Helmichii* schynd in 't begin van dit Jaar na Amboina vertrokken te zyn, alzoo hy'er toen al was. D. Helmichius na Amboina.

Den 5. Juny verscheen uyt 't Vaderland D. *Abraham Rogerius*, van Amsterdam, met 't Schip Wezel, als Predikant. D. Rogerius hier verschenen.

Den 12. July gaf D. *Dankaarts*, nu weer hier gekomen zynde, bericht van 't gene hy in Amboina verricht, en hoe hy de Kerk'er gevonden had. Dat D. *Melchiorszoon* den volke daar zeer onaangenaam, en maar bezig was, om zich en *Du Praat* by 't zelve in kleynagting te brengen, door hunne beloften niet na te komen. D. Dankaarts weer hier.

Den 3. July wierd de Proponent *Bonnus* na Tayouan beroepen, en den Proponent *Jonas Aartszoon* zou men na Suratte zenden; en alzoo de Opper-Landvoogd beter oordeelde uyt de twee overige Predikanten alhier, met de Vloot onder de Heer *Philip Lucaszoon*, 'er een mede te geven, zoo oordeelde de Kerken-

31. oge- op oot. kenraad best een Predikant nevens D. *Aartszoon* te zenden, waar toe D. *Rogenius* den 29. dito gekoren, en den 31. dito by de Regeering goedgekeurd is.

Ook verzogt D. *Aartszoon*, nu al lang Proponent geweest zynde, tot Predikant gevorderd te werden, waar over men zey met zyn Ed. te zullen spreken.

oek en Den 11. September vonden zy goed, weer om een Kerk te verzoeken, alzoo zy zich nu nog in 't voorpand van 't Stadhuys behelpen moesten.

Op deze zelve dag verscheen ook in de vergadering D. *Wilhelmus Vinmannus*, gewezen Predikant, nu als Krankbezoeker, van Middelburg, en verzogt weer tot Predikant gevorderd, of anders na 't Vaderland te rug gezonden te werden. Ook verzogt hy te mogen Proponeren, dat hem toegestaan is voor een tyd aan boord te doen, daar na aan Land, en den 16. October, op de Reede.

eem- hier. Den 2. October verscheen hier mede uyt 't Vaderland, D. *Joannes Heemstede*, met 't Schip Hollandia, als Predikant.

Den 4. October verzogt ook D. *Dankaarts* om zyne verlossing, die men aan zyn Ed. voordragen zou.

lid- o- hier. Den 11. December verscheen hier, D. *Florentius Middelhovius* als Predikant van de Classis van Rotterdam, met 't Schip van die zelve naam. Hy had wel zyne getuyg-schriften by zich; dog zy voldeden niet, alzoo hy geen commissie of last-brief van den Kerkenraad nog van de Heeren Bewindhebberen had. Hy zey dat hy niet geweten had dit nodig te zyn, meenende dat het genoeg was als daar over aan den Opper-Landvoogd en zyne Raaden geschreven was.

Den 16. December zond de Opper-Landvoogd *Specx*, de Heeren *Vlak* en *van der Burg*, beyde Raaden van Indiën, in Kerkenrade, om hen verscheyde zaken bekend te maken, en daar onder 't besluyt dat haar Edelheden genomen hadden, om over al 2. Politicque Commissarissen in den Kerkenraad te stellen, en ook 't beroepen der Predikanten aan zig te trekken. Dat als eerste Commissarissen hier verschynen zouden de Heer *Arend Gardenys*, buytengemeene Raad, en *Jacob van Vosfele* geheymschryver van zyn Edelheid. Als ook, dat haar Edelheden besloten hadden, ten eersten een Kerk te bouwen.

e mis- en icq.

an- is uyt ouan. Den 16. December is ook D. *Candidius* hier uyt Tayouan verschenen.

Ook zeyde de Kerkenraad, dat zy die Politycque Commissarissen niet wilde aannemen, nog hen plaats geven, voor dat zy daar over na 't Vaderland aan de Heeren Bewindhebberen, Classen en Synoden geschreven hadden, en dat zy zoo daar op als op de Kerkenordre, eerst nader order zouden afwagten, biddende zyn Edelheid, dit zoo lang op te schorten. 1631.

Den 17. verbood zijn Edelheid (die den Kerkenraad overal zogt te kortwieken en haar magt te benemen) dat men zekere overspeelster, een weduwe *Jannetje Reynenburg* genaamd, geen openbare schuld bekentenis zou laten doen, zijnde het genoeg, dat zy dat voor den Kerkenraad bekend had, alzoo die gemeynte teer, en die gewoonte hier nieuw was; dog D. *Heurnius* gaf hem tot antwoord, dat die gemeente niet teer, maar zeer ruw was, (waarom hier ook strenger tugt, dan in 't Vaderland, geoeffend wierd) en dat ook die gewoonte niet nieuw, dewijl die in 't Vaderland gebruykelijk, en hier zelf een swaarder, te weten, die van den Kerkelyken ban, ontrent *Tryntje Floris* (die zig, schoon in 't Vaderland een man hebbende, aan de Koopman, *Pieter Dirkszoon* weer verloofd had,) gebruykt was, ter tijd toe dat zy over haar gedrag berouw betoonen zoude.

Zyn Edelheid stremd de Kerkelyke tugt.

Zijn Ed. zey egter, dat die bekentenis voor den Kerkenraad genoeg was, en dat hy niet zou toelaten dat deze Juffr. *Hams* in 't openbaar die bekentenis dede, niet begerende dat men dit hier invoerde, niet tegenstaande men zijn Ed. zeyde, dat zy daar toe gewillig was; dog de Kerkenraad vond goed deze openbaare bekentenis haar te laten doen, maar dezelve tot het naaste Avondmaal uit te stellen. Ook bleef zijn Edelheid volharden met overal 2. Commissarissen Politicq in de Kerkenraad te willen zenden, waar op de Kerkenraad goed vond daar over het oordeel, en de stemmen van alle de Predikanten, zoo der tegenwoordige, als der afwezende, in te nemen.

Wat de Kerkenraad hier in dede.

Den 17. besloot men de voornoemde 2. Commissarissen, by een schriftelijke verklaring, als'er toe gedwongen zijnde, te dulden, ter tijd toe dat men uit het Vaderland nader schryvens, en een vast gestelde Kerk-order kreeg, zullende zig voor eerst aan die van de Heer *De Carpentier* houden; en dit geschrift wierd door deze navolgende Leden onderteekend:

Politicque Commissarissen geduld.

Abraham de Roy.
Justus Heurnius.
Georgius Candidius.
Sebastianus Dankaarts.
Gysbert Bastiaanszoon.
Joannes Theodorus Heemstede.
Jacob de Hard.
Andreas Duræus.
Cornelis Theunisz. Drent.
N. Gibson.

1631. D. Bastiaanszoon uyt Banda.

Waar uyt ons dan ook blijkt, dat D. *Bastiaanszoon* uyt Banda weder hier gekomen is. Ook zie niet, dat D. *Middelhovius* nog erkend was als Lid, die nog na zijne dimissie, en ontslag van zijn Scheveningse Kerk onder zijn boeken zogt.

De zaak van D. Middelhovius.

Den 18. dito verscheenen de twee voornoemde Heeren Politicque Commissarissen met een schriftelijke last van haar Edelheden in de vergadering, om daar te zitten, alles aan te teekenen, en daar af bericht aan haar Edelheden te geven.

Wie men al van 't Avondmaal afhield.

Ik zie ook, dat men de gewoonte hier had, van de genen, die niet neerstig genoeg tot 't gehoor van Gods woord quamen, af te houden van de tafel des Heeren.

Den 22. dito vond D. *Middelhovius* een getuyg-schrift, van de Heer *Joh. l'Empereur* in de Hage uyt name der Predikanten getekend, ten bewijze van zijne verzoening met die Classis, en met een aanbeveeling van hem weer te beroepen, waar op hy dan voor eerst weer tot den Kerkdienst aangenomen is, tot dat men uyt het Vaderland nader schryvens over hem krijgen zou, waar af zijn Edelheid kennis zou gegeven werden, aan wien men ook voorstelde om een Kerkelyk dienaar van hier na 't Vaderland te zenden, om uit hun naam een vaste Kerk-ordre voor Indiën te verzoeken, waar van zijn Ed. zig niet afkeerig betoonpe.

Den 23. December vond zijn Ed. goed, dat men D. *Middelhovius* tot nader ordre uyt 't Vaderland, maar in den Kerkdienst gebruyken kon.

A. 1632.

A. 1632. D. D. D. Bastiaanszoon, Heemstede, Vitriarius.

Dit Jaar ging D. *Bastiaanszoon* weer na Banda, en D. *Heemstede* na Amboina, van waar D. *Wouter Melchiorszoon Vitriarius* hier quam, en na 't Vaderland vertrok.

Den 8. Januari verzogt D. *Middelhovius*, om nevens de vaste Predikanten in een vaste beurt te prediken; dat bevorens nu en dan wel geschied, dog zedert afgekeurd was, waar op men den 15. dito nader overwoog, of men ook de Buyten-predikanten voortaan wel zitplaats in de vergadering behoorde te geven, alzoo zy schadelijke gevolgen uit hun zitten daar trokken, meenende, dat zy nevens de vaste Predikanten hier dan ook in een vaste beurt moesten prediken; dog 't besluit daar over is tot de naaste Vergadering uitgesteld.

Voorstellen van de Heer Gardenys.

Den 22. dito verzogt de Heer *Gardenys* 't oordeel des Kerkenraads over het verzenden van een Predikant na Amboina, en diende hen ook aan, dat'er by haar Edelheden een besluit genomen was, om de nieuwe Kerk te bouwen; en'er een begin af te maken. Ook verzogten deze Commissarissen de Brieven, na 't Vaderland gezonden, te lezen, en 't oordeel des Kerkenraads, of de Buiten-Predikanten in de Vergadering mede zitting, hun predikbeurten als andere, en ook beurten, om huisbezoekingen te doen, zouden hebben. 1632.

Men zou ook een inzameling van eenige penningen doen, om die tot 't opbouwen van de nieuwe Kerk te gebruiken, waar toe de Heer *van der Burg*, en D. *de Roy* zouden werden aangesteld.

De Kerkenraad kan haar recht niet overgeven enz.

De Kerkenraad zeyde ook, dat zy volgens ontfangen last der Classen en Bewindhebbers, niet vermogens was 't recht der Kerken, hen vertrouwd, tegen haren eed aan anderen over te geven, en dat het derhalven van haren post was over 't verzenden der Predikanten niet alleen haar oordeel te geven; maar die ook te beroepen, en dat het zelve aan haar, en niet aan de regeering alhier, stond, en dat deze hare last ook by de Heeren Bewindhebbers goed gekeurd was.

Ook weigerde zy op dien zelven grond hare brieven aan de Heeren Bewindhebberen, en aan de Classen geschreven, aan haar Ed. te laten lezen, alzoo dien eysch met de ordre van die Heeren streed.

Ontrent het zitten der Predikanten in Kerkenrade vonden zy goed, dat zy'er mogten komen, om al, 't geen hen beliefde, aan te teekenen; dog zittende op een byzondere plaats, en dat men hen nu en dan met bescheidenheid een predikbeurt geven zou, waar in zy vast stelden dat, en haar Edelheden, en de gemeynte, genoegen zoude vinden. Ook zouden zy met de vaste Predikanten de byzondere huisbezoekingen eens 's weeks doen.

D. Heurnius vastgezet.

Ondertusschen was D. *Heurnius* over een predikatie, den 25. Januari gedaan, op 't Schip Rotterdam vastgezet. De Kerkenraad, die na gezien hebbende, vond'er niets berispelyx in, maar dezelve, by een eenparig oordeel met Gods woord, en hare stoffe over een te komen, weshalven zy ook besloten, om zyn ontslag te verzoeken.

Men ziet uyt alle omstandigheden klaar, dat deze scherpe Heer Opper-Landvoogd, hoe zagt en voorzigtig ook door D. *Heurnius* behandelt, een byzondere bitterheid van geest tegen hem, zedert dat hy de onschuld van D. *Bastiaanszoon* tegen zyn last van stoel afgekondigt had, heimelyk gevoed hebbende, maar gelegenheid zogt, om zig op de eene of de andere wyze aan hem te wreeken.

Den 19. Februari verzogt hy zelf aan zyn Edelheid om zyn ontslag.

Den

1632. Den 24. dito verzogten de Heeren *Vlak* en *Gardenys* aan den Kerkenraad al weder hun oordeel, wie D. *Melchiorszoon* verlossen, en wie men op Lonthoir plaatzen zou; als ook dat men D. *Dankaarts*, en *Heurnius* vragen zou, of zy genegen waren langer hier te blyven.

De eerste zeide, dat hy dit Jaar geerne na 't Vaderland wilde vertrekken, en de ander dat hy nog wel 2 Jaaren blyven wilde.

Over 't stuk van 't verzenden en beroepen der Predikanten vond men goed geen oordeel te geven, maar een besluit daar over te nemen, en daar af kennis aan haar Edelheden te geven, en dierhalven wierd'er besloten om D. *Heemstede* in plaats van D. *Melchiorszoon* na Amboina, en D. *Gysbert Bastiaanszoon* op Lonthoir te plaatzen. Dog hoe hen dat daar na bekomen zal, zullen wy in 't vervolg zien: want had zyn Ed. te voren scherp geantwoord, hy zal 't nu hier op nog scherper doen.

Den 4. Maart wierd D. *Heurnius* ontslag andermaal verzogt. En op deze dag volgde ook zyne verschyning in de Vergadering. Hy stelde voor, om zyne onschuld openbaar voor de gemeynte te doen blyken; dog men oordeelde best het daar by te laten; waar by zyn Eerw. dan zeyde zig gerust te zullen houden.

Den 9. April, ontbood zyn Edelheid *Specx* den ganschen Kerkenraad weer voor zich in Vergadering der Heeren Raaden, zey D. *Heurnius* aan, dat haar Edelheden goedgevonden hadden, dat hy met de gereed leggende scheepen na de Kust van Choromandel vertrekken, en, van daar wedergekeerd zynde, na 't Vaderland gaan zou, verbiedende hem verder weer in Vergadering van den Kerkenraad te komen, of hier te prediken, en dat om de onbehoorlykheden op gisteren door hem in Kerkenraade gepleegd, by de voorstelling door hem aldaar gedaan.

Den 3. May verzogt de Kerkenraad, dat D. *Heurnius* van 't gaan na de Kust mogt ontslagen zyn; dog de Opper-Landvoogd bleef daar op staan, zeggende egter, dat zoo D. *Heurnius* 2. Jaaren by leening op de Kust wilde blyven, zyn Ed. dan nader over zyn zaak spreeken wilde.

D. *Heurnius* weygerde wel dit te doen; dog is egter daar na nog na de Kust vertrokken.

D. *Dankaarts* geeft in overweeging aan de Vergadering de instructie der Heeren Bewindhebberen, waar op zich zyn Edelheid beroepen had, bewyzende daar mede, dat alles, by voorval van diergelyke zaaken by berading met de naburige Predikanten geschieden moest, dat 1632. nogtans geheel tegenstrydig door zyn Edelheid behandeld was, en dat men derhalven de instructie aan zyn Ed. behoorde te vertoonen. Men besloot daar op dit in 't byzonder door een Predikant, en niet uit naam van den Kerkenraad, te doen.

Den 6. May nam D. *Heurnius* zyn afscheyd, en vertrok na de Kust.

Den 15. Juli quam D. *Rogerius* weer van zyn Suratse togt, pryzende den Heer *Philip Lucaszoon* byzonder als een handhaver van de zaaken van den Godsdienst: stelde voor een Krankbezoeker zoo wel in Persiën, als in Suratte, te leggen, en maakte bekend, dat de Heer *van Hazel* (die al 't Jaar te voren als Bevelhebber in Suratte lag) de 150. Psalmen in 't Maleyts overgezet had.

D. Rogerius uyt Suratte.

Den 22. dito verzogt de Heer van *Vosselen* uit zyn Ed. naam 't oordeel des Kerkenraads over een Predikant in *Dankaarts* en *Molinæus* plaats, en of men een Predikant op de Vloot na Suratte zou konnen missen; dog zy zeyden den 30. dito zig over 't eerste nader te zullen beraden, by *Heurnius* te rug-komst, en by de komst van nog een Predikant uit 't Vaderland; dog hielden 't noodig een Predikant na de Kust te zenden.

Zyn Ed. liet ook weten aan de Kerkenraad, dat hy geen besluit van haar, maar alleen haar oordeel verzogt had, om een Predikant te verzenden, en dat hy met zyne Raaden na zyn goeddunken daar over een besluit nemen zoude, en die dat van hen niet aanstond, kon na 't Vaderland vertrekken.

Scherpe taal van zyn Edelheid.

Die van den Kerkenraad antwoordden hier op by een vertoog, dat zy gedaan hadden zoo, als zy meynden, dat het behoorde, en dat schoon zyn Ed. gezegt had maar hun oordeel'er over te eysschen, zy egter als wettige Dienaren Jesu Christi niet hadden konnen nalaten, 't geen tot hun ampt behoorde, te weten, om een Predikant wettig te beroepen, alzoo dit hun werk was, zy daar toe gevolmagtigd waren van God, gelast by hare instructie, door de Heeren Bewindhebbers goedgekeurd, en door hare gewisse en by eede daar toe verbonden, alzoo zy dat aan de Kerk en Regeering in 't Vaderland gesworen hadden, behalven dat zy nu van de Classis van Amsterdam en Zeeland, en ook van de Heeren Zeventienen gelast waren, zig na den ouden voet van de Kerken-regeering, zo als die magt Jaaren lang geweest was, te richten.

Door den Kerkenraad, zedig beantwoord.

D. *Jacobus Vertrecht* verscheen ook op dezen 5. Augustus alhier, met 't Schip Emilia, van Middelburg, als Predikant.

D. Vertrecht hier.

Den

1632. Den 12. dito verzogt D. *Jonas Aartszoon*, weder zyne bevordering tot Predikant, alzoo nu lang Proponent geweest was, of dat men hem anders wilde toestaan na 't Vaderland te gaan. Men beloofde hem zyn Ed. hier over te spreken.

Na Suratte. Den 31. dito is D. *Vertrecht*, op goedkeuring van zyn Ed. met de Vloot, na Suratte gelast te vertrekken.

De zaak van Jannetje Reinenburg uytgesteld. Den 2. September was *Jannetje Reynenburg* wel bereid, om zondags'er aan openbare boete te betuigen, en zig met de gemeente te verzoenen, dog dit wierd by zyn Ed. uitgesteld, tot dat hy (te weten de Heer *Brouwer*, die nu Opper-Landvoogd was) hier over met de Heer *Specx* zou gesproken hebben.

D. Heurnius van de Kust. Ondertusschen was nu D. *Heurnius* van de Kust weer hier in de Vergadering verschenen; had de Kerk aldaar, door D. *Molinæus* yver zeer wel bevonden; verzogt verder de voorspraak der Vergadering tot herstelling in zynen dienst alhier, dat zy hem beloofden aan zyn Ed. te verzoeken, die ook aannam met de Heeren Raaden'er over te zullen spreken.

Gesprek van zyn Ed. met de Predikanten. Den 10. September ontbood zyn Ed. al de Predikanten by zich, en zeyde, dat hun smeekschrift van den 20. dito wat te scherp was, verklaarde dat hy zig houden zou aan de instructie der Heeren Meesters; dog alzoo'er D. *Heurnius* niet by was, is dit weer uitgesteld.

Den 11. dito, quamen zy weer alle, met D. *Heurnius* voor beide de Opper-Landvoogden en Raaden, zeggende, dat zy by 't vorig beslotene bleven volharden, en dat zy op 't smeekschrift schriftelyk zoude antwoorden, gelyk zy den 12. dito ook deden, waar in zyn Ed. zeyde, dat wy ons na de Scheeps instructien richten zouden, en hem maar ons oordeel over 't verzenden van een Predikant te kennen zouden geven.

De Kerkenraad betuigde den 13. van haar recht niet te konnen afstaan om Predikanten te beroepen, om redenen bevorens reeds gegeven, waar by zy ook den 15. bleven volharden, waar over zyn Ed. D. D. *Heurnius*, *de Roy* en Mr. *Dunæus* zeer hard bejegende.

De Heer van der Burg Commissaris Politicq. Den 17. dito is D. *Rogerius* een schriftelyke last door de Heer *van der Burg*, nu Commissaris Politicq, behandigt, om zig uit naam van zyn Ed. op 't Schip Weesp in zyne bediening te vervoegen.

D. Rogerius na de Kust. Die van den Kerkenraad, raadden hem van zyn Ed. een vaste gemeynte te verzoeken. Ondertusschen hebben zy hem op Paliacatta geplaatst, zoo hy van zyn Ed. belast wierd daar te blyven, en bestelden hem daar toe ook een beroepbrief.

Den 23. dito verscheen hier uit 't Vaderland *Alonse Bourgeois*, met 't Schip de Leeuwin, met magt van den Kerkenraad van Amsterdam om te doopen, dat hier verboden wierd. 1632. Krankbe zoeker met ma om te doopen.

Den 14. October stelde de Heer *Brouwer* voor, of 't niet noodig was een inzameling van penningen te doen tot het maken van een Maleytsche Kerk; dog de Kerkenraad oordeelde het best, dat men ten 7. uuren Maleytsch predikte in de Duytsche Kerk. Maleyts hier 's morgens gepredik

Den 21. October gaf de Heer *van der Burg* te kennen, dat D. *Heurnius* van de schorzing van zyn dienst by haar Edelheden ontslagen, en volkomen hersteld was. D. Heu nius ver zoend.

D. *Candidius* werd als vierde Predikant van Batavia, op aanbeveeling van zyn Ed. door den voorzitter voorgedragen, en eenparig verkoren, waar op men zyn Ed. goedkeuring verzoeken zou. D. Cand dius 4de Batavis Predi kant.

D. *Jonas Aartszoon*, staande op zyne bevestiging als Predikant, zou nu mede in de Vergadering zitten. Hy schynd in 't volgende Jaar na Ternate vertrokken te zyn alzoo hy'er A. 1633. in D. *Schotte* 's plaats al was. D. Aa zoon.

Den 21. December zogt zyn Ed. de zaak van *Jannetje Hams* al weder uit te stellen, dog liet egter eyndelyk aan den Kerkenraad over, om hier in te doen zoo als 't behoorde, die noodig oordeelde dat dit openbaar geschieden moest, gelyk zy aannam twee dagen daar na te doen. Openba boete door Ja netje Hams.

Ook bleek uit een brief door D. *Heurnius* aan D. *Walæus* in 't Vaderland, dat'er nu 500. Ledematen op Batavia waren.

A. 1633.

Den 6. Januari vond men goed zyn Ed. voor te dragen de noodzakelykheid van 't oprechten van een gezelschap van eenige Nederlandsche en Mixtice jongens tot Krankbezoekers en Proponenten. A. 1633.

Den 17. droeg de voorzitter uit naam van zyn Ed. de Heer *Brouwer* voor, de groote hope van bekeering, die men in Amboina wegens de Alfoereesen van Radja Sahoelau, en anderen, had, weshalven men dienstig oordeelde een bequaam man daar na toe te zenden, dat D. *Heurnius*, mits openblyving van zyn plaats hier, aannam te gaan waarnemen, 't geen haar Edelheden byzonder behaagde.

Den 3. Februari verscheen hier D. *Molinæus* van de Kust van Choromandel met een getuigenis van de goede stand der Kerken aldaar, en dat D. *Rogerius* daar in zyn plaats gebleven was. D. Mol næus hi en D. Ro gerius o de Kust.

Den 10. dito zie ik, dat D. *Junius* in Tayouan leggende, om nog een Predikant op Sinkam verzogt.

D. *Mo-*

D. *Molinæus* bood zig by zyn Ed. aan, om hier de Portugeesche dienst waar te nemen. Dog die wees hem na den Kerkenraad, die dit ondienstig oordeelde, alzoo 't maar tot afbreuk der Maleytsche Kerk strekken zou, weshalven men maar by de Maleytsche (waar over al veel redeneringen tusschen de drie vorige Opper-Landvoogden, en den Kerkenraad gevallen waren) volgens vorige besluyten, zoude blyven.

D. *Candidius* wierd den 5. May op zekere voorwaarden, by zyn Ed. goedgekeurd, na Tayouan beroepen. Dog dat hy by zyn te rug komst hier weer Predikant zou zyn, gelyk hem den 28. dito dit ampt zeer plegtelyk opgedragen is.

Ook verscheen nu de Krankbezoeker *Julius Ruelius*, met 't Schip Middelburg.

D. *Vertrecht* verscheen hier den 23 Juni weer uit Suratte, en prees den Heer *Lucaszoon* ook zeer als een voorstander van de zaaken van den Godsdienst.

Den 21 Juli quam hier van Enkhuysen *Jan Janszoon Priserius*, met 't Schip Venhuysen.

D. *de Roy* verzogt ook, wegens gestadige swakheid, zyn ontslag na 't Vaderland, als mede, dat hy, by 't schryven aan de Classis van Walcheren en Amsterdam, in een van die Classen geplaatst mogt werden, om zig te beter van zyn oordeel ontrent de Indische zaaken te konnen bedienen, dat hem alles toegestaan is.

Men vond den 18 Augusti ook goed, dat, by ziekte van een Predikant, of ander voorval van oneenigheid, &c. met eenige Ledematen, een Buyten-Predikant, in 't Vaderland bevestigt zynde, dan hier 't Avondmaal zou mogen waarnemen: want *Dankaarts*, en *de Roy* ziek, en *Candidius* en *Heurnius* na Tayouan en Amboina zynde, zoo was'er geen ander vast Predikant hier.

Op den zelven dag is D. *Molinæus* tot vaste Predikant van Batavia by den Kerkenraad gekoren, dat haar Edelheden goedkeurden.

Den 6 October verscheen D. *Petrus Schotte*, uit Ternate hier in Vergadering.

D. *Johannis Heemstede* in Amboina, verzogt zyne verlossing van daar, die den 21 dito, toegestaan wierd. Ook verzogt men D. *Schotte*, zig hier langer in 't Land te willen verbinden, dog hy was daar toe ongenegen, alzoo al een Jaar over zyn tyd had gediend.

Den 3 November is D. *Vertrecht*, als vervanger van D. *Heemstede*, na Amboina beroepen, en den 10 goedgekeurd.

Ook zie ik, dat de Buyten-Predikanten in dezen tyd de huysbezoekingen mede waarnamen nevens de vaste Predikanten, en dat ook de nalatigheid in 't hooren van Gods woord iemand onweerdig maakte om ten Avondmaal te gaan. 1633.

Den 8 December, nam D. *Schotte* de Reede waar.

Ook zie ik in 't volgende Jaar gevallen van perzoonen, hier van 't Avondmaal gehouden, om dat zy te veel by iemands vrouw verkeerden, of zig maar eens dronken gedronken hadden, waar in zelf de algemeene Ontfanger, en andere van aanzien, niet verschoond wierden. Teederheid ontrent 't Avondmaal.

A. 1634.

Den 30 Maart zag men met verwondering, dat de Heer Opper-Landvoogd *Brouwer*, geen Lidmaat was, die daar over zou werden aangesproken. A. 1634. De Heer Brouwer geen Lidmaat.

Den 3 April bleek, dat D. *Dankaarts* overleden, en aan den Krankbezoeker *Jan Janszoon* toegestaan was te proponeeren, dat hy tot genoegen gedaan had. D. Dankaarts dood.

Vermits nu, by de dood van D. *Dankaarts*, in de Maleytsche Kerk niet kon gepredikt werden, alzoo D. *Molinæus*, nog D. *Schotte* daar toe niet in staat waren, zoo zou D. *Molinæus* den 14 May een Portugeesche predikatie doen, alzoo hy 5 jaaren in die taal op de Kust gepredikt had. En dus zou men de eene zondag in de Maleytsche, en de andere zondag in de Portugeesche taal prediken; waar tegen men egter nu niet opperde (gelyk wel te voren) dat 't Portugeesch tot afbreuk der Maleytsche Kerk dienen zoude; dat my maar als enkele nyd tegen D. *Molinæus*, die men die eer bevorens misgunde, voorkomt, en dat men dien neerstigen Heer nu niet verder had konnen beletten, alzoo hy nu mede wat meer te zeggen had, en hier maar alleen nu van de vaste Predikanten was. D. Molinæus alleen Predikant.

Den 15 Junius verscheen hier D. *Samuel Carrelier*, met 't Schip Fredrik Henrik, van 't Classis Middelburg, als ook *Marinus Gideons van den Houten*, van Middelburg, met 't Schip ter Veer. D. Carrelier hier.

Men kreeg, by schryvens van D. *Heurnius* en *Vertrecht*, berigt van de dood van D. *Clarenbeek*, en D. *Bastiaanszoon* in Banda, A. 1633. al overleden. D. Clarenbeek en Bastiaanszoon overleden.

De Proponent *Ahasuerus Hogesteyn*, die al eenige Jaaren in Suratte gelegen had, wierd van D. *de Roy*, en ook van de Heer Directeur *J. van der Graaf*, aldaar sterk aan deze Vergadering aanbevolen; die nu op Batavia schynd gekomen te zyn.

Na Juni leest men niet meer van D. *Schotte*, die omtrent deze tyd zal overleden zyn. D. Schotte overleden.

Den 29. dito wierd aan *Marinus Gideonszoon van den Houten* een text gegeven, om te proponeren, en den 13 Juli was door zyn Ed. voorgeslagen, om den zelven, *Hogesteyn*, en *Jan Janszoon Priserius*,

1634. *ſerius*, nu nog Krankbezoekers zynde, tot den predikdienſt te bevorderen, zoo zy zich voor 10 jaaren verbinden wilden. Deze, en ook *Jan Roemers*, een ſtudent, zouden alle week door D. *Molinæus* ondervraagd werden, omze tot den dienſt te behelpen.

D. Heemſtede na Banda.

Ook was in Auguſtus D. *Heemſtede* uit Amboina na Banda vertrokken

D. Verhagen hier.

Den 5. October, quam hier D. *Antonius Verhagen*, van Utregt, met 't Schip Zutphen, van de Claſſis van Amſterdam.

D. Holtenus na 't Vaderland.

Den 12 dito quam hier D. *Holtenus* uit Banda, die den 23 December na 't Vaderland ging, en gaf bericht van den ſtaat der Kerk aldaar, zeggende, dat den Proponent *Pentcaſen*, op Poelo Ay lag.

Den 19 dito verzogt *Carolus Agricola* tot den Kerkendienſt bevorderd te werden.

Den 26 dito verzogten, de Proponenten *Hogeſteyn*, en *van den Houten*, tot Predikanten gevorderd te werden, dat tegen den 12 en 13 November toegeſtaan was.

D. Carrelier hier beroepen. D. Verhagen na Banda.

Den 2 November is D. *Carrelier* alhier tot vaſt Predikant gekoren, en D. *Verhagen* na Banda beroepen.

Den 13 dito ging 't onderzoek van *D. Hogeſteyn*, *vanden Houten*, en *Jan Janszoon Priſerius*, ten overſtaan van den Directeur Generaal, de Heer van *Diemen*, voort, die daar op Predikanten gemaakt zyn, en wierden den 16 dito goedgekeurd, op welke dag D. *van den Houten* ook na Amboina in des overleden D. *Helmichii* plaats beroepen is.

D. van den Houten na Amboina.

Den 14 December quam hier van de Kuſt van Choromandel de Krankbezoeker *Jan Jakobszoon*, en *Jan Janszoon Brund* wierd na Ternate gezonden, om *Herman Janszoon* te verloſſen, en is hem toegeſtaan, by 't afwezen van D. *Aartszoon*, kinderen te doopen, dog geen bejaarden, als met voorkennis van den Predikant.

A. 1635.

In dit jaar ging D. *Verhaagen* na Banda.

Den 18. Januari, wierd D. *Hogeſteyn* gelaſt de Reede (hoewel 'er een zeer ſlegt gehoor was) waar te nemen, met D. *Jan Janszoon Priſerius*, by beurten, welke laatſte den 1. Maart na Banda beroepen is, om na Key en Aroe te gaan, dat ook goed gekeurd wierd.

Den 19 dito quam hier *Joris Pieterszoon van Hoorn*, uyt Arracan, aan welke toegeſtaan is kinderen te doopen, alzoo hy 't reeds in Arracan gedaan had.

Den 20 Juni hebben haar Edelheden toegeſtaan, een Weeshuys op te richten.

Den 2 Auguſti verſcheen D. *Daniel Sonneveld*, van Middelburg, gezonden door 't Claſſis van Walcheren, nevens den Krankbezoeker, *Jan Blok*.

Den 13. September vond men goed, alzoo'er nu vier Predikanten op Batavia waren, dat D. *Molinæus* alle zondag Portugees, en een ander Maleytſch, prediken zou, alzoo'er buyten zyn Eerw. nog D. *Carrelier*, *Hogeſteyn*, en *Sonneveld* waren.

Den 27 dito quam hier de Krankbezoeker *Jan Willemszoon*, van Amſterdam, met 't Schip Wezel, en *Abraham Ruteau*, met 't Schip Hollandia, die tot Proponent onderzogt was door D. *Feſtus Hommius*, en had van den Kerkenraad van Amſterdam verlof bekomen, om te mogen doopen.

VYFDE HOOFD-STUK.

Vervolg der Zaaken van den Godsdienſt op Java. Van 1636. tot 1644.

A. 1636.

A. 1636. D. Sonneveld na Amboina, en D. Ruteau na Banda.

Den 10. dito is D. *Sonneveld* na Amboina beroepen, en den Proponent *Ruteau* na Banda, om den Proponent D. *Pontcaaſen* te vervangen, zoo hy opquam, en om weer hier te komen.

D. Hogeſteyn na Tayouan.

Den 28 April is D. *Hogeſteyn* na Tayouan beroepen, en den 1 May goedgekeurd.

Alzoo de Heer *Joh. van der Burg* tot nu toe als Commiſſaris Politicq gezeten had, en als Landvoogd na Tayouan vertrok, zoo verſcheen de Heer *Lucaſzoon* in Vergadering, vragende, of die Heer iemand redenen van klagten by zyn zitten aldaar gegeven had. Men zeyde van neen, en wenſchte zyn Ed. alle bedenkelyken zegen op zyn Reyze.

Ook ſtelde de Heer *Lucaſzoon* in des zelfs plaats den Heer *Gyſels*, ook Raad van Indiën, als de vorige Heer, voor, en men vraagde rond, of iemand ook iets tegen dien Heer had, waar op mede neen gezegt zynde, wierd zyn Ed. verwelkomt, en de andere Heer bedankt; dog die eerſte beleefde omvragen, of men iets tegen dezen Heer had, werden in deze jegenwoordige tyden niet meer gebruykt, en de Heeren komen'er nu maar op een Extract van de Hooge Regeering zitten.

Op deze tyd quam hier ook uyt Banda, D. *Ruteau*.

D. *Joannes Lindeborn*, Predikant tot Erkelens, en door den oorlog verdreven, verſcheen hier den 11 Juli, met de Fluyt Ooſt-Kapel als Krankbezoeker, met

met laſt om hem te vorderen.

D. *Vertrecht* was nu ook hier gekomen, dog geſchorſt; maar wierd den 8 en 15 September herſteld.

D. *Gerardus Leeuwius*, gewezen Predikant tot Voorburg, verſcheen hier met 't Schip Middelburg, gezonden van 't Claſſis van Walcheren, als Predikant.

Den 26 dito, vond men goed D. *Lindeborn*, als Predikant weer aan te ſtellen, en na Tayouan te zenden.

Den 15. September gebied zyn Edelheid, dat voortaan, na 2 a 3 maanden verblyf hier, de Buyten-Predikanten, zoo wel als de vaſte, zouden voorzitter en ſchryver der vergadering by beurten zyn, als ook dat zy de huysbezoeking doen, 't Avondmaal bedienen, in 't zelve geſtoelte, dog dat de vaſte hier zouden voor aan zitten, en dat zy mede in hunne vaſte beurten Prediken zouden; en D. *Vertrecht* zou de eene zondag voor de middag, en de andere na de middag, Maleytſch, en ook even zoo D. *Molinæus* Portugees prediken.

Den 3. November verſcheen hier van Amſterdam D. *Joannes Lælius Schotanus*, met 't Schip Zutphen.

Ook is D. *Vertrecht* toen na Banda beroepen.

Den 15 dito bood D. *Molinæus* aan, om, by D. *Vertrecht*'s vertrek, Maleytſch en te gelyk Portugees te prediken, 't geen aangenomen, en zeer gepreezen wierd, 't eerſte zou hy voor, en 't laatſte na de middag doen. D. *Carrelier*, en *Schotanus* zouden voor-en namiddags Duyts in 't Kaſteel, en in de ſtad prediken, en de drie broeders zouden de donderdags by beurten waarnemen. Dog by ziekte of verſterf, zou 'er in de Inlandſche Kerken maar gelezen, en dan de Duytſche Kerk weer door D. *Molinæus* bediend werden.

Ook zou D. *Molinæus* 't Maleytſch na D. *Vertrechts* vertrek eerſt beginnen, en voor Maleytſch-kundige leden in de Vergadering eerſt een preuve van zyn bequaamheid in die taal geven, onder goedkeuring van zyn Edelheid, die men daar vaſt over ſpreken zou; dat den 1 December nader beſloten werd, te weten, dat hy 's morgens Maleyts, 's middags Portugees prediken, en dat D. *Carrelier* en *Schotanus* ook by beurten Maleytſche en Portugeeſche geſchrevene predikatien zouden voorlezen.

Den 2 December wierd beſloten dat D. *Leeuwius* met zyn Edelheid op den Tocht na Amboina gaan zou.

A. 1637.

Ook verſcheen op den 30 dito D. *Candidius* uyt Tayouan, en de Krankbezoeker *Pieter Laurenszoon*, van Malacca.

Den 11 May ſtelde men ook ordre ontrent de zaken van den armen, affſchaffende, 't geven van briefkens by de Predikanten aan deze en gene armen, dat niet meer zou mogen geſchieden, als met kennis van den Kerkenraad. 1637.

D. *Leeuwius* is beroepen na Tayouan, den 13 Julii, en uyt Banda verſcheen nu D. *Joannes Heemſtede*, en D. *van den Houten* uyt Amboina. Ook ſchynt D. *Heemſtede* dit jaar na 't Vaderlant vertrokken te zyn.

D. Leeuwius na Tayouan.
D. Heemſtede na 't Vaderland.
D. van den Houten uyt Amboina.

D. *Carrelier* catechizeerde de jonge dogters nu, en zou dit jaar het zelve vervolgen; en den 10 Auguſtus is D. *Schotanus* door den Kerkenraat verkoren, om met de vloot na Goa te gaan.

D. Schotanus na Goa.

Jan Britſen van Antwerpen verzogt den 5 October, dat hy gelyk bevorens, volgens laſt en magt aan hem gegeven, zou mogen doopen en trouwen. Dog dit is hem, ſchoon zyne laſt wettig was, nu geweygert, en aan *Daniel Macque* na Ternate toegeſtaan.

Doopen geweygerd, en toegeſtaan.

D. *Candidius* zou met de eerſte ſchepen na 't Vaderlant vertrekken.

D. Candidius na 't Vaderland.

A. 1638.

Den 18 Januari zou ook nu in de plaats van de Heer *Gyſels*, als Commiſſaris Politicq, de Heer *Cornelis vander Lyn*, algemeen Boekhouder, zitten, en wierd 'er gevraagd door de Heer *Lucaszoon*, die hem inbragt, of iemand iets tegen zyn E. hadde, en, neen geantwoord zynde, wierd zyn E. verwelkomt.

A. 1638.
De Heer van der Lyn, Commiſſaris Politicq.

Den 28 dito quam D. *Schotanus* weer hier van Goa, en den 5 Juli uyt Ternate D. *Jonas Aartszoon*, met genegenheit om na 't Vaderlant te gaan.

D. Schotanus van Goa.
D. Aartszoon uyt Ternate.

Den 12 dito, is D. *Schotanus* beroepen na Zinkam.

D. Schotanus na Tayouan.

Den 27 dito quam weer hier D. *Heurnius* uyt Amboina met zeer loffelyke getuygeniſſen van zyne vyf en een half jarigen dienſt aldaar, wierd verwelkomt, zeer bedankt, en verzogt zitting, en zyn beurt in 't prediken, als voren, te nemen.

Ook verzogt D. *Heurnius* toen, na 14 jaaren dienſt in 't Ooſten, nu na 't Vaderlant te vertrekken, wierd ernſtig tot langer verblyf verzogt; dog volherdende by zyn verzoek, zoo wierd dit toegeſtaan.

D. Heurnius na 't Vaderland.

Den 18 dito verſcheen hier *D. Theodorus Cornelii Bootsman*, met 't Schip Zutphen, van Amſterdam, als Predikant.

D. Bootsman hier.

Den 22. November beſlootmen, De Heeren Zeventienen weer te verzoeken, om een ſeminarium op te richten.

D. van den Houten ging nu nevens *D. Heurnius* na 't Vaderlant, nemende op heden ook affſcheyd van de Vergadering.

D. van den Houten na 't Vaderland.

A. 1639.

A. 1639. D. Aartszoon na 't Vaderland. D. Stuylingius hier.

Den 3 January besloot men alzoo *D. Aartszoon* na 't Vaderlant vertrok, den Krankbezoeker *Dirk Janszoon* met magt om te doopen na Ternate te zenden.

Op heden verscheen hier ook *D. Simon Stuylingius*, van Delft, met 't Schip Amsterdam, en zynde van die Classis der laatste stad als Predikant gezonden, en

D. Molinæus verlost.

D. Molinæus wierd den 9. Juni, na 13 jaren dienst, na 't Vaderlant verlost; dog zal hier na blyken, dat hy na Ceylon ging.

D. Bakus hier.

D. Jan Claaszoon Bakus verscheen hier, met 't Schip Haarlem, van Amsterdam, als Predikant.

Den 1 Augustus wierd aan *Joseph Bakelaar* op Ceylon toegestaan te trouwen, en te doopen.

Sieken en Weeshuis opgericht.

En op heden is den eersten steen van 't Zieken-en Wees-huys gelegt.

Den Krankbezoeker Bavus Predikant.

D. Jan Claaszoon Bavus, met 't Schip Leeuwaarden als Krankbezoeker uytgekomen, wierd door die van Enkhuyzen sterk aanbevolen, om hem tot 't Predikampt te vorderen, en men vond goed hem, den 15 Juli hier verschenen zynde, den 18 dito, wegens zyne bequaamheit tot Predikant te onderzoeken, dat op den 19 in de tegenwoordigheit van den Opper-Landvoogd de Heer *van Diemen*, de Heer *Philip Lucaszoon*, algemeyn bestierder van den Handel, en van den Heer *van der Lyn*, tot genoegen geschied, gelyk hy toen ook tot Predikant gevorderdt is, waar op hy de *Canones Synodi Dordracenæ* heeft onderteekent, zullende kort daar na bevestigt werden.

D. Molinæus na Ceylon.

Den 29 Augustus nam *D. Molinæus* aan, schoon verlost zynde, om met de Heer *Philip Lucaszoon* na Ceylon te gaan, alzoo zyn Eerw. alle neyging, en voor al ook die van deze Heer, daar toe zag, die den 17 September zyn afscheid nam.

D. Schotanus uyt Tayouan.

Den 11 dito quam ook *D. Schotanus* uyt Tayouan zonder Kerkelyk getuygenis, en buyten dienst. Hy bekende schuld, en wierd tot beterschap vermaand; dog den 19 dito belastte zyn Edelheit, dat men met zyne zaak tot nader schryvens wagten zou.

A. 1640.

A. 1640. D. Leeuwius dood.

Den 2 January bleek, by schryvens van *D. Junius*, 't overlyden van *D. Leeuwius*, en 't slecht gedrag van *Schotanus* aldaar, weshalven de Vergadering best oordeelde, zyn zaak nog te laten berusten.

D. Bakus na Ternate.

Den 13 dito is *D. Bakus* na Ternate beroepen, en dat den 16 dito goedgekeurt.

D. Stuylingius overleden.

D. Stuylingius schynt ondertusschen overleden te zyn, schoon dat niet aangeteekent vinde.

Den 27 February wierd *D. Schotanus* hard van den Voorsitter, en van den Heer Commissaris bestraft over zyne misslagen, waar op hy beterschap beloofde. 1640.

D. Schotanus hersteld.

Hy, op een punt zittende, verzogt den 12 Maart aan zyn Edelheit, om in de Predikatie, en in 't gebed in de stad te gaan, die hem dat in 't Kasteel toestond, en naderhant ook in de stad, hy verzogt ook herstelt te werden. 't Geen den 11 Juni geschiede, en den 14 ingaan, en waar op hy een reyze na Malacca doen zou; dog moest openbare schult voor de gemeente bekennen, en leedwezen toonen.

Men kreeg ook bericht van 't slecht gedrag van *Jan de Lange* in Ambon, zich in den den drank verloopende, en die daar over in den dienst geschorst was.

D. Bav[...] na Tay[...]uan.

Den 17 dito is *D. Joannes Bavus* na Tayouan beroepen, om *D. Junius* te verlossen.

D. van den Ho[...]ten hie[...]

Den 27 dito quam *D. Marinus Gideonszoon van den Houten*, als Predikant van 't Classis van Walcheren, met 't Schip Frederik Henrik hier.

D. Loo[...]veld hi[...]

D. Joannes Loosveld verscheen als Prekant, in de voorleden of in deze maand; dog vinde dit niet net aangeteekent.

D. Sch[...]tanus g[...]schorst.

Den 5 October quamen'er weer nieuwe klagten over *D. Schotanus*, die daarop van zyn Dienst, en van 't Avondmaal gehouden is, welk eerste haar Edelheden den 15 dito goedkeurden.

D. Pris[...]rius ve[...]zogt v[...]lossing[...] D. Bru[...] na Am[...]boina.

Den 19 dito verzogt *D. Priserius* in Amboina zyne verlossing, om zyn vrouw uyt het Vaderland te halen, 't geen toegestaan is, en in zyn plaats wierd derwaards gezonden *D. Jan Janszoon Brund*, die eerstdaags als wettig Predikant stont daar na toe te gaan, dat ook van haar Edelheden goedgekeurd is.

A. 1641.

A. 164[...] D. Loo[...]veld na Malac[...]

D. Loosveld, is den 8 April na Malacca beroepen, ook was nu *Herman Janszoon van Ratingen* voor eerst weer als Krankbezoeker aangesteld.

D. Jun[...] uyt T[...]youan.

Den 9. May verscheen hier *D. Junius* uyt Tayouan, die den 13 dito bleek zig weder verbonden te hebben voor 3 jaaren, om na die zelve Landvoogdy en Kerk weder te gaan, zullende maandelyks, buyten zyn kostgeld, 140 gl. trekken, een soldye, nooit aan eenig Predikant, dat my bekend is, gegeven.

Een P[...]dikant en Pro[...]ponent gemaa[...]

Ook wierd nu eenen *D. Mirkinius* aldaar tot Predikant, en *D. Carel Agricola* tot Proponent gevorderd.

D. Fie[...] hier.

Den 5 Augusti verscheen hier mede als Predikant, *D. Abrahamus Fierens*, van de Classis van Walcheren, en wierd hem als Lid zitting gegeven.

D. van den Ho[...]ten na Goa.

D. van den Houten, over den welken den 12 April al klagten ingebragt waren, en die toen al voor schorsing van zyn dienst bewaard was, stelde het nu weder den 4 September niet wel aan, wes-

weshalven aanbood, na vergiffenis verzogt te hebben, om met de vloot na Goa te gaan, dat den 14 goedgekeurt wierd.

In deze zelve maand verscheen hier, van de Classis van Walcheren *D. Joannes Sterthemius*, met 't Schip de Vereenigde Landvoogdyen, als Predikant.

Den 30 dito verzogt *D. Carolus la Dossa* tot Predikant gevordert te werden, dat toegestaan, by haar Edelheden goedgekeurt, en die den 29 October door *D. Sterthemius* wegens zyne bequaamheit onderzogt, en als Predikant aangesteld is.

In deze tyd was *D. Brund* hier voor een springtogtje mede uyt Amboina verschenen; dog met voornemen, om op zyn tyd weer derwaards te keeren.

Den 18. dito is *D. Priserius* door zyn Edelheit tot Krankbezoeker vernedert, zonder dat my blykt, waar over dit geschied zy.

Ook vond men goed, dat *D. Bakus* uyt Ternate *D. Sonneveld* in Amboina zou gaan verlossen.

Den 2 December is *D. Bootsman* en *D. Sterthemius* opgelegt den Inlandsche dienst van *D. Carrelier*, zedert welke tyd zy hier als vaste Predikanten schynen geplaatst te zyn voor een tyd.

En is *D. Carrelier* dit Jaar na 't Vaderlant vertrokken, dog op de reyse overleden; ook schynt *D. Priserius* toen mede gegaan te zyn als Krankbezoeker.

A. 1642.

Den 26 Mey is *D. La Dossa* na de Kust beroepen; ook was *D. Sonneveld* hier uyt Amboina gekomen.

Den 16 Juni verscheen hier weer van Goa *D. van den Houten*. Men vond den 23 dito goed hem, op goedkeuring van haar Edelheden, te herstellen, alzoo hy, onder een zoort van schorssing geweest was.

Den 15 dito verscheen hier *D. Simon van Breen*, met 't Schip West-vriesland, van wegen Hoorn, of Enkhuysen, als Predikant.

Zyn Edelheit en de Heeren Raaden, hadden den 6 October besloten 3 Predikanten te verzenden, waar toe zy noemden *D. Antonius Hornhovius* na Puntogale, *D. Sonneveld* met den Heer Commissaris na Goa, en *D. Antonius Hilarius* na Malacca. Zyn Edelheit verzogt daar op 't oordeel des Kerkenraats, die dit alles eenparig goedkeurde. Ook bleek hier by, dat *D. Hornhovius*, en *D. Hilarius* hier eerst gekomen waren, hoewel dit niet net aangeteekent vinde, en *D. van den Houten* zou na Banda vertrekken, om *D. Pontkasen* te verlossen, dog den 3 November wiert hy alweer van wangedrag beschuldigt.

Men wilde ook, om eenige redenen, dat *D. Hornhovius*, schoon te Emmenes gestaan hebbende, voor zyn vertrek, een byzonder geschrift wegens de zuyverheit van zyne belydenis geven, en onderteekenen zou. 1642.

Den 6. dito maakte de Heer *vander Lyn* bekent, dat hy voortaan niet meer als Commissaris Politicq zitten; maar dat de Heer *Joost Schouten*, extraordinaire Raad van Indiën hem vervangen zou, gelyk ook zyn Ed. bedankt, en de Heer *Schouten* verwelkomt wiert. De Heer Schouten Commissaris Politicq.

Ook droeg de Heer *vander Lyn* uyt zyn Edelheits naam voor, dat *D. Sonneveld* de Maleytsche, en *D. Rogerius* de Portugeesche dienst waarnemen zou, dat de Vergadering mede nodig agte.

Ook wiert nu onder opzigt van *D. Sterthemius* het *seminarium* der Latynsche school (waar van men den 15 September A. 1640. al een ophef op zyn Edelheits voorstel gemaakt, maar waar van men zedert niet gesproken had) met 12 jongens begonnen, waar voor men de boeken, daar toe vereyscht, ontbieden zou; waar over verder als gevolmagtigde gesteld werden, de Heer *Simon van Alfen*, *Baillu*. Den Heer Raad-Pensionaris *Joan Maatzuyker*, de Heer Mr. *Herbertszoon*; en uyt den Kerkenraat *Sterthemius*, *Fierens*, *van Breen*, en *Sonneveld*. De Latynsche School opgericht.

Den 15 dito is goedgevonden, dat men 's morgens Maleytsch, en 's namiddags Portugees, prediken zou, en den 29 dito verzogt *Huybert Joriszoon* na 't Vaderlant gaan. Inlandsche dienst.

A. 1643.

Den 12 dito verscheen hier *D. Laurens Persant*, met 't Schip Prins Henrik, van wegen de Classis van Zeelant als Predikant. A. 1643. D. Persant hier.

Den 19 dito verbood men uytdrukkelyk, dat geen Predikanten voortaan alleen met zyn Edelheit over Kerkzaaken buyten kennis van den Kerkenraat, gelyk door *D. van Breen* geschied was, zouden spreken, gelyk ook kort daar aan verbooden is, iet van 't beslotene in Vergadering te melden.

Men bevond op die zelve tyd het Kerk-boek geschonden, waar over den Krank-bezoeker *Evert Wouterszoon* eerst, en daar na ook *D. van den Houten* in Banda den eed, van'er ontschuldig aan te zyn, doen moest, hoewel de andere broederen dien mede aanboden te doen, dog de Heer *Schouten*, met de aanbieding te vreden, zey dat dit genoeg zou zyn, dat op den 26 dito voorviel. Kerkelyk besluytboek mishandeld.

Op dezen dag verscheen hier ook van Mauritius de Krankbezoeker *Henrik Claaszoon vander Beek*.

Den 2 February droeg de Commissaris

1643. ris Politicq aan de Vergadering voor, dat'er een Predikant na de Moluccos diende gezonden te werden, vragende, wie zy daar toe bequaamst oordeelden.

D. Sonneveld na de Oost.

D. Sonneveld is den 9 February na de Oost, zoo 't my voorkomt, als Visitator der Kerken gezonden.

Den 9 Maart is'er, op voorstel van *D. Persant*, een Catechizatie in 't Duytsch ingevoert, die na de predikatie geschieden zou.

Den 23 dito vont men zig bekommert, om dat men nu en dan den Commissaris iets zag aanteekenen, over 't welke men, met zyn goedvinden, zyn Edelheit nader spreken zou, om te weten, hoe zig daar in te dragen.

D. Fierens is den 27 April als opziender der Bibliotheek aangestelt.

De Heer *Schouten*, eenige tyd'er niet geweest zynde, verzogt afschrift van 't beslotene, dat zyn Ed. geweygert, en door zyn Edelheit onnoodig geoordeeld is.

Psalmen overgezet.

Den 1 Juni maakte *D. Rogerius* bekent, dat hy eenige Psalmen bevorens overgezet, en'er nu eenige bygevoegt hebbende (te weten in 't Portugees) verzogt, dat die mede aangenomen, en als de vorige gezongen mogten werden; dat goedgekeurt is, mits dat zy zouden nagezien werden.

D. van Breen na Tayouan.

Den 8 dito zie ik, dat *D. van Breen* na Tayouan stont te vertrekken.

D. Sterthemius na Gale.

Den 7 Juli is *D. Joannes Sterthemius* beroepen na Puntogale, dat ook van zyn Edelheit goedgekeurt is.

Verzoek der Classis van Walcheren.

Op dezen zelven dag las men een brief van de Classis van Walcheren, waar by de zelve verzogt, dat dog de broederen hun best doen zouden, om de Indiaansche taalen te leeren, en ook om eenig schriftuurlyk boek daar in over te zetten, om te laten drukken. Dit was een zeer goed verzoek; dog de Broederen die de Inlandsche taalen leerden, en eenig boek, ja den heele Bybel overgezet hebben, heeft men, uyt enkel nyd, daar na minder, dan die maar Duyts predikten, geagt, en hen vuylaardig, en zonder daar over eenige beswaring te hebben, of hen over dien bloedigen arbeyd te loonen (schoon'er waren, die zeyden geen loon te begeeren) tot groot nadeel der Indische Gemeynte in de later tyd, laten zitten.

't Bevestigen der Predikanten afgekeurd.

Den 21 September sprak men van de Predikanten hier te bevestigen; waar op zyn Edelheit zeyde niet te konnen verstaan, ten zy de Predikanten zig zelven voor altyd aan die Gemeynte verbinden wilden, en die dit van de Broederen niet aanstont, die kon gaan, daar bevestigde Predikanten waren; een bars en ongegrond voorstel.

1643. D. Sonneveld van de Oost.

Den 5 October verscheen hier weer *D. Sonneveld*, en deed verslag, van 't verrigtede by hem in Amboina, en in Ternate, tot veel genoegen der Vergadering.

D. Bootsman, en Sonneveld na 't Vaderland.

Dit Jaar vertrokken *D. Bootsman* en *Sonneveld*, alzoo hun tyd uyt was, en zy ongenegen waren langer te blyven, na 't Vaderlant, dat den 16 October hen toegestaan, en den 22 dito goedgekeurt is by haar Edelheden; en namen den 14 December afscheyd.

D. Happart hier.

Den 9 November verscheen hier *D. Joannes Happart*, met 't Schip Zeelandia, als Predikant van de Classis van Walcheren.

Den 7 December wierd aan *D. Bakus* in Ternate zyne verlossing na 't Vaderlant toegestaan.

D. Rogerius 't Leven der Bramines.

D. Rogerius had ook, zoo heden bleek, opgestelt een boek, Baals Priesters, of een beschryving van 't leven der *Bramines*, 't geen hy genegen was na 't Vaderlant te zenden, verzoekende dat het hier mogt overzien werden, waar toe *D. Persant*, en den Ouderling de *Vlaming*, gestelt zyn.

D. Junius uyt Tayouan.

Den 14 dito verscheen hier *D. Junius*, wierd verzogt langer te blyven, dog zeyde genegen te zyn na 't Vaderlant te gaan; ik leze ook dat de Proponent *Hans Olef* in Tayouan was.

Nieuwe Kerk-ordre.

Heden bragt de Heer Commissaris ook in, een nieuwe Kerk-ordre zynde van de volgende Inhoud. En nu verzogt ook verlossing *Isaac Franszoon*; en *Isaac Thomeszoon Grinel* zou mede vertrekken.

Generale Kerken-ordening, en Reglement voor de Predikanten, Krankbezoekers; Schoolmeesters, &c. Item middelen tot bekeering der Heydenen. 1643. 7 December.

Antonio van Diemen, Gouverneur Generaal, ende de Raaden van India, over den Staat der Vereenigde Nederlanden, in Orienten, allen den genen, die dezen zullen zien, of hooren lezen, saluyt, doen te weten, alzoo die van den Eerwaarden Kerkenraad dezer stede eenige tyd voorleden ons te kennen gegeven, en vertoond hadden, hoe dat de ordre met autoriteit van den Gouverneur Generaal, Pieter de Carpentier, *in den jare 1624. op het stuk van den Kerkendienst, en 't gene daar van dependeerd, beraamd, met verloop van jaaren, ende veragtering van zaken in veelpointen ongebruykelyk geworden, ende alteratie, verbetering, ofte ampliatie was komen van nooden te hebben, zoo hadden wy, estimerende geen ding zoo zeer tot onzen pligt te pertineren, als zorge te dragen, dat de Kerken, ende den Godsdienst by goeden regel gehouden werde, goedgevonden haar Eerw. te authorizeeren,*

de

1643. *de voorschreven Ordre te resumeeren, en na gelegenheid van zaaken daar in zoodanige correctie, ofte verbetering te doen, als bevonden zou werden te behooren, ende haar Eerw. als nu ons 't gebesoigneerde geexhibeerd hebbende, is dit luydende van woord tot woord als volgd:*

Kerken-Ordening, gesteld voor de Gemeynte van Batavia.

1. *Om goede ordre in de Gemeynte Christi te onderhouden, zoo zyn daar in noodig de Diensten, t'samenkomsten, opzigt der Leere, Sacramenten, en Ceremonien, als de Christelyke straffe, waar van hier na ordentelyk zal gehandeld werden.*

Van de Diensten.

2. *De Diensten zyn vierderley, de Dienaaren des Woords; de Doctoren, Ouderlingen en Diaconen, tot welke geen andere, als bequame en Godzalige perzoonen, zullen gevorderd werden.*

3. *Het en zal niemand, hoewel hy een Doctor, Ouderling, of Diaken zy, geoorloft zyn tot den dienst des woords, ende de Sacramenten te treden, zonder wettelyk daar toe beroepen te zyn, en wanneer iemand daar tegens doet, ende meermalen vermaand zynde, niet af en staat, zo zal de Kerkelyke Vergadering, daar toe hier na genomineerd, oordeelen, of men hem voor een scheurmaker verklaaren, ofte op eenige andere wyze straffen zal.*

4. *Dewyl de perzoonen, die tot den dienst des woords beroepen werden, verscheyden zyn, ofte zoodanige, de welke nooit te voren in dienst geweest zyn, ofte die nooit te voren eenige Gemeynte bediend hebben, zo zal ook in de beroeping der zelven verscheydelyk gehandeld werden.*

5. *De wettelyke beroeping der gener, die nooit te voren in den dienst geweest zyn, bestaat inzonderheid in deze vier navolgende stukken: vooreerst, in de verkiezing, dewelke na voorgaande vasten en bidden geschieden zal door den Kerkenraad, ten overstaan ende met approbatie van de Christelyke Overheid dezer stede.*

Ten anderen, uyt de examinatie, ofte onderzoeking, beyde der leere en des levens, de welke staan zal by de Predikanten, en den Kerkenraad.

Ten derden, in de toestemming van de Ledematen der Gemeynte, wanneer de naam des Dienaars den tyd van Veertien dagen publykelyk in de Kerk afgekondigd zynde, geen hindernis daar tegen komt.

Ten vierden, ende ten laatsten, in de opentlyke bevestiging voor de Gemeynte in de Kerk, dewelke met behoorlyke stipulatie, ende afvraging, vermaning, gebed, ende oplegging der handen van den Dienaar, die de bevestiging doet, ofte een ander (indien'er meer tegenwoordig zyn) toegaan zal, volgens het Formulier daar van zynde. 1643.

6. *In de wettelyke beroeping der gene, dewelke te voren nog eenige andere Gemeynte bediend hebben (het welke blyken zal by hare brieven van dimissie) zal meerendeels na de voorgaande manier geprocedeerd werden, alleen, dat men deze verandering daar in waarneme; vooreerst, dat, behalven de ordinaire onderzoeking na haar leven en leere, ook neerstig zal onderzocht werden, hoedanig dat zy haar zelven in haren dienst ontrent hare Gemeynte gecomporteerd ende gequeten hebben.*

Ten anderen, vermits zy voor haar eerste confirmatie in den dienst eenmaal haar behoorlyke examen hebben uytgestaan, zullen niet genoodzaakt wezen haar zelven van nieuws zoodanige examen te onderwerpen, maar daar van exempt en vry zyn.

Ten derden, zullen ook in hare publyke bevestiging voor de Gemeynte niet de handen opgelegt, maar alleen, tot een teeken der gemeynschap, haar de rechterhand gegeven werden.

7. *Zullen ook geen Predikanten, die eerst nieuwelyks uit het Vaderland tot ons overkomen, tot den publyken dienst des Woords of der Sacramenten geadmitteerd werden, voor en aleer dat zy hare brieven van commissie des Classis, van welke zy gezonden werden, aan den Kerkenraad zullen hebben vertoond.*

8. *Men zal geen Schoolmeesters, Krankbezoekers, handwerkslieden, of eenige andere, die niet gestudeerd hebben, tot het Predik-Ampt toelaten, ten zy dat men verzekerd is van hare singuliere gaven, als godzaligheid, ootmoedigheid, goed verstand, discretie, mitsgaders gaven van welsprekentheid, zoo wanneer dan zoodaanige perzoonen zig tot den dienst presenteeren, zal de Kerkenraad, met advys van de Hooge Overigheid, de zelve eerst examineeren, en na dat zy dezelve in 't examineeren bevind, haar een tyd lang in het prive (ten minsten een half jaar) laten proponeeren, ende dan voords met haar handelen, als oordeelen stigtelyk te wezen.*

9. *Dewyl een Dienaar des woords, eens wettelyk (als boven gezegt is) beroepen zynde, zyn leven lang aan de Kerkendienst verbonden is, zoo en zal hem niet geoorloft zyn syn dienst te verlaten,*

1643. *ten, en zig tot een anderen staat des levens te begeven, ten zy om groote en gewigtige oorzaaken, daar van de Kerkenraad, met goedvinden van de Hooge Overigheid oordeelen zal.*

10. *Een iegelyk Predikant zal gehouden zyn een jaar, voor dat de tyd zyner verbintenis geexpireerd is, aan de Hooge Overigheid, ende den Kerkenraad te kennen te geven, of hy van voornemen zy te vertrekken, ofte niet, op dat by zyn vertrek zyne plaats met een bequaam perzoon mag verzien werden; dog by aldien de Gemeynte als dan niet bequamelyk kan verzorgd werden, zal de zelve Predikant gehouden wezen nog een jaar over zyn verbonden tyd te verblyven; maar indien hem na dat jaar nog geen successeur gezonden werd, als dan zal hy ordentelyk mogen vertrekken.*

11. *Zoo het geschied, dat eenige Dienaars door ouderdom, ziekte ofte anderzins onbequaam werden tot oeffening van haar dienst, zoo zullen zy nogtans niet te min de eere, ende de naam eenes Dienaars behouden, ende van de Bewindhebberen, die haar aangenomen hebben, na hare discretie eerlyk ende na hare nooddruft, gelyk mede de weduwen en weezen der Dienaaren in 't gemeyn, verzorgd werden.*

12. *Der Dienaaren ampt is mede, geboden ende de bedieningen des Woords aan te houden, de Sacramenten uyt te reyken, op hare Medebroeders, Ouderlingen en Diakenen, de Kerkelyke discipline, mitsgaders de gansche Gemeynte, goede agt te nemen, ende ten laatsten met de Ouderlingen en Diakenen de Kerkelyke tugt te oeffenen, ende te bezorgen, dat alles eerlyk, en met ordre geschiede.*

13. *Onder de Dienaaren des woords zal gelykheid gehouden werden aangaande de lasten hares dienstes, mitsgaders ook in andere dingen, het welke ook ontrent de Ouderlingen en Diakenen te onderhouden is.*

Van de Ouderlingen en Diakenen.

14. *Nevens de Dienaaren des woords zal mede de opzigt en de regeering der Gemeynte de Ouderlingen ende de Diaconen bevolen zyn, de welke jaarlyks in de maand Januari, met voorgaande advys ende approbatie van de Hooge Overigheid, van de Predikanten ende de Gemeynte verkoren, ende na gewoone publicatie in 't afkondigen van hare naamen voor twee jaaren aangenomen, ende volgens de Formulieren daar van zynde, in haren dienst openbaarlyk in de Kerk zullen bevestigd werden, ende zoo misschien, het zy door afsterven, vertrekken, of anderzins, eenige verandering van Ouderlingen ende Diaconen zal moeten gedaan werden, zoo zal zulks in maniere als voren ook buyten den ordinairen tyd mogen geschieden.* 1643.

15. *Dog op dat de Kerkenraad misschien niet t'eeniger tyd, door 't excessive getal van Ouderlingen en Diaconen, mogt beswaard, ofte geincommodeerd werden, zoo zullen ordinair niet meer dan vier Ouderlingen ende vyf Diaconen tot den Kerkenraad geadmitteerd werden, waar van de eene helft, indien het mogelyk is, om alle occasie van discontentement en jalousie weg te nemen, uyt de borgeren van de Gemeynte, ende de andere helft uyt de dienaars van de Ed. Compagnie, zal genomen werden.*

16. *Der Ouderlingen ampt is (behalven 't gene boven gezegt is met de Dienaaren des woords gemeen te zyn) opzigt te hebben, dat de Dienaaren des woords, mitsgaders haar andere Medehelpers, ende de Diaconen, haar ampt getrouwelyk bedienen, ende de bezoekingen te doen, na de gelegenheid des tyds, ende der plaats, tot stigting der Gemeynte, zoo voor als na 't Avondmaal, kan lyden, om byzonder de Lidmaten der Gemeynte te vertroosten ende te onderwyzen, ende ook andere tot de Christelyke plicht te vermaanen.*

17. *Zullen mede uyt de Predikanten ende Ouderlingen by den Kerkenraad jaarlyks met den aanvang van de maand October twee leden gecommitteerd werden, dewelke onder de Gemeynte de bezoekingen zullen doen, om te zien, of hare broeders de Predikanten in het bezoeken van de Gemeynte zich wel quyten, waar van zy aan den Kerkenraad zullen rapport doen.*

18. *Der Diaconen ~~ampt is~~ de aalmoessen, ende andere inkomsten der Kerken, ende armen-goederen, neerstelyk in te zamelen, ende de zelve getrouwelyk ende vlytig, na den eysch der behoeftigen, beyde der ingezetenen, ende der vreemden, met gemeen Advys des Kerkenraads uyt te deelen, de benaeuwde te bezoeken, ende te vertroosten, ende wel toe te zien, dat de aalmoesen niet misbruykt en werden, waar van zy rekening voor den Kerkenraad zullen doen, en ook (zoo iemand daar by zyn wilde) voor de Gemeynte, in welke hare diensten zy hen verders hebben te quyten in maniere als volgd.*

19. *Aangaande het inzamelen van de inkomsten der Kerken, zullen de Diaconen precis alle maanden de zelve neerstelyk invorderen, ende by aldien iemand weygerde satisfactie te doen, zullen*

len de zelve, met voorgaande advys van den Kerkenraad door publyke autoriteit daar toe vermogen te constringeeren;

20. *De ingesamelde penningen zullen gedaan werden onder de hand van den Boekhouder of Cassier van de groote casse, ende zoo eenige by den Cassier van de kleene casse verblyven, zoo zal hy daar van, als van den ontfang, aan den Boekhouder reekening doen.*

21. *Zoo wanneer een merkelyke zomma contant by den cassier van de groote casse vergadert is, zoo zal hy de zelve niet vermogen lang by zig te behouden, dan alleen zoo veel ordinair tot de maandelykse uitgift van nooden is, maar het overige, met advys van zyne medehelpers, in de geldkist brengen, waar van hy, benevens twee van de oudste* Diaconen *ider een verzegelde sleutel hebben zal.*

22. *De Diaconen zullen niet vermogen eenige penningen van de* Diaconye, *het zy op interest, a deposito, of andersins, uit te geven, dan alleen met voorgaande advys van den Kerkenraad, uitgenomen alleen tot aelmoessen van den armen, of andersins, in welken gevalle zy, mitsgaders de Predicanten ende Ouderlingen na hare discretie, ende na dat den nood der armen zal vereisschen, een quart, en een halve reaal, een reael, of ten uitersten twee reaalen op eenmaal aen een perzoon, ofte huisgezin zullen vermogen uit te deelen, tot welken einde ook ider* Diaken *alle maanden van den Cassier een penning zal mogen opnemen, om na voorvallende gelegenheit aan den armen een aalmoes uit te deelen, waar van hy maandelyks aan den Cassier voor den Kerkenraad rekening doen zal. Indien imand, by manquement van gereed geld, en nogtans de nood der armen zulx notoirlyk vereischte, een ordonnantie noodig had, om terstond by den Cassier van de kleene casse een aalmoesse te trekken, zoo zal het zelve in de naaste vergadering te kennen gegeven werden, ende zal de Kerkenraad (die alle maandelykze subsidien ordonneeren zal) beraadslagen, of men de aelmoessen maandelyks continueeren zal, ofte niet.*

23. *De Diaconen zullen ook bezorgen, dat de gene dewelke maandelyks uit de middelen van de kerk gesalariseert, ofte onderhouden werden, niet lang uitgesteld, maar alle maanden precis en prompt betaalt werden, en dewyl ook de Diaconen niet altoos, vermits haar eigen occupatien, tot den dienst der Kerken vaceren konnen, op dat ook de zelve niet te ongelegener tyd dagelyks geimportuneert werden, zoo zal men een zekeren dag stellen, op welke een ider zyn geld zal mogen ophalen, het welke wezen zal elke eerste dag van de maand, op dat een igelyk wete, waar na zig zal hebben te reguleeren.* 1630.

24. *Indien imand eenige penningen van de Diakenen zal op interest verzoeken, die zal een of twee sufficiente borgen stellen, ofte eenig vast ofte onbelast pand tot assurantie der zelve aan de Kerk hypothekeeren.*

25. *In het bezoeken der armen zal een ider van de Diaconen haar byzondere wyk hebben, in 't welke hy ten minsten alle veertien dagen eens de bezoeking doen zal, ende inzonderheit agt nemen op de gene, die maandelyks van de Kerk onderhouden werden, ende wel toesien, dat de aalmoessen niet verquist, of misbruikt en werden.*

26. *Alzoo de lasten van de Diaconen meer zyn, dan een ider de zelve al te zamen behoorlyk zoude waarnemen, zoo zullen de zelve onder haar verdeelt werden, alzoo dat de eene opzigt hebbe over de inkomsten, een ander over de reparatie van de huizen, &c. een ander over het weeshuis, waar van zy een contra-boek zullen houden, waar in het getal der armen ende weeskinderen, gelyk mede der genen, die in de Latynsche schoolen woonen, hare namen, ende ouderdom, mitsgaders den tyd dat zy daar in komen, ende uitgaan, zullen aanteekenen, ende vernemen wie dat onder de zelve gedoopt, ofte ongedoopt zyn, ende zal een ider alle maanden van zyne opzigt aan den Kerkeraad verklaring doen.*

27. *Eindelyk zullen de Diakenen ordinaris alle maanden voor de gedeputeerden des Kerkenraads particulier, en alle jaaren in de maand Januari voor den ganschen Kerkenraad, ter presentie van de gecommitteerden van de Hooge overigheit, aangaande de administratie van de Kerkelyke middelen generale rekening doen.*

Van de zamenkomsten.

28. *Dewyl in alle welgestelde gemeinten een Kerkenraad vereischt werd, bestaande uit Predikanten, Ouderlingen, en Diakenen, welkers ampt (als boven gemeld is) vereischt tot den welstand en stigting der gemeinte te vigileeren, ende door hare te zamen-*

D kom-

1643. *komsten, en communicatie van advys en goedvinden de zelve te regeeren, zoo zal den Kerkenraad alhier ordinaris alle weeken eens te zamen komen, 't welk geschieden zal des maandags na de middag, beginnende precis na 't uitwezen van het uurglas van twee uuren, ende zal elke vergadering niet langer als twee uuren gecontinueert werden, ten zy de noodzakelykheit anders zal vereisschen.*

29. *In den Kerkenraad zullen geen andre, als Kerkelyke zaaken, en op de Kerkelyke wyze, verhandelt werden, ende zoo misschien eenige zaaken zwaarder zullen wezen, dan dat de zelve by den Kerkenraad afgehandelt mogten werden, zoo zullen de zelve, met kennis van de Hooge overheid, aan de Kerken in Nederland daar kameren van de Oostindische Compagnie zyn, overgezonden werden, om dezelve met hare Synoden te communiceren, ende de kerke alhier met haar advys en resolutie te dienen.*

30. *In alle zoodanige vergaderingen, ofte zamenkomsten, zal een van de Predikanten preses, ende benevens hem een ander Predikant scriba zyn, en zullen dezelve ampten van de Predikanten met beurten, ider een geheele maand, bedient werden.*

31. *Het ampt van den preses is, de vergadering zamen te roepen, de actie met het gebed, volgens de Formulieren daar van zynde, te beginnen, en te besluiten, voor te stellen, ende te verklaaren, het gene te verhandelen is, en in de handeling wel toe te zien, dat een ider zyn beurt houde in 't spreken, den knibbelagtigen, die te haastig zyn in 't spreken, te beveelen te zwygen, ende over de zelve, geen gehoor gevende, de behoorlyke censure te laten gaan, ende eindelyk de advyzen gecolligeert hebbende, na pluraliteit der stemmen, (waar in hem, zoo wanneer door zyn enkele stem de advyzen steeken zouden, 'er twee competeeren) uitspraak over de zaak te doen, 't welk gedaan zynde, zal daar na onder anderen een ider van de Kerkelyke vergadering, ende eerst den politycquen Commissaris, af vragen, of hy iets tot bevordering van den gemeinen welstand van de Kerke, ofte andersins, heeft voor te stellen, waar in hy den Raad, advys, of hulpe des Kerkenraads, van nooden heeft.*

32. *Zal wyders de preses, indien in de vergadering eenige zaaken voorgevallen zyn, waar in den Kerkenraad het advys, ofte de hulpe van de Hooge Overigheit, van nooden heeft, vergezelschapt met een Ouderling, welkers maandelykze beurt het wezen zal, of na vereisch van zaaken met nog een ander Predikant; ende (des noods zynde) met een Diaken, in zaaken, haren dienst betreffende, terstond na de vergadering, of, by manquement van goede gelegenheit, des anderen daags met den Edelen Heer Gouverneur Generaal communiceeren, ende expeditie bekomen hebbende, met de eerste gelegenheit aan den Kerkenraad daar van rapport doen.* 1643

33. *Zal mede de preses de Kerkelyke brieven, die van andre gemeinten herwaards aan de Kerken gezonden werden, zoo haast als hy daar van kennis hebben zal, neerstelyk inworden en, ende zoo misschien dezelve imand anders van den Kerkenraad, als den preses, ter hand komen, zoo zullen die terstond aan hem overgelevert, en met de eerste gelegenheit in den Kerkenraad gepresenteert werden, dewelke gelezen zynde, zal den preses ordre stellen, dat de zelve in het brieven-boek gecopieert, ende voorts in de Secretarye bewaard werden, omme de zelve te zyner tyd (des noods zynde) te beantwoorden.*

34. *Den preses zal mede by tyds den scriba, tot het beantwoorden ende schryven van de Kerkelyke brieven, commissien, attestatien, &c. volgens resolutie des Kerkenraats vermaanen, ende de zelve in de vergadering voorgelezen ende geapprobeert zynde, met den scriba, ende den Ouderling, (welkers maandelykse beurt het wezen zal) onderteekenen, ende met de Kerkelyke signature zegelen, ende sluiten, en wyders zorge dragen, dat de zelve behoorlyk besteld werden.*

35. *Eindelyk zal ook den President met den Ouderling, welkers maandelykse beurt het wezen zal, ten minsten eens 's maands in de Wees-schoole de visite doen.*

36. *Het ampt van den Scriba is vooreerst, al het gene in den Kerkenraat verhandelt werd, neerstelyk op te schryven, daar na het gene hy opgeschreven heeft, voor het scheiden van de vergadering uit de kladde voor te leezen, ende ten derden, na approbatie des Kerkenraats, 't zelve in het resolutie-boek in te schryven, ende aldus geschreven zynde, wederom met de naaste vergadering in den Kerkenraad voor te lezen, eindelyk alle ordonnantien, commissien, ende attestatien, te schryven, ende de zelve, na voorgaande approbatie des Kerkenraats, t'zamen met den preses ende Ouderling, welkers maandelykse beurt het wezen zal, te onderteekenen, ende aan den preses, om van hem gezegelt, ende besteld te werden,*

over

1643. *over te leveren.*

37. *Zal mede den Scriba de naamen van alle de Predikanten ende Krankbezoekers, de welke of uit het Vaderland, ofte van eenige andere plaatzen, tot ons overkomen, ofte ook elders van vertrekken, met aanwyzing van tyd en plaats, in een boek regiſtreeren, ende zoo imand der zelve komen te overlyden, zoo haaſt als hy daar van kennis bekomen zal, 't zelve mede aanteekenen; overzulks en zal niemand in 't particulier voor eenige Krankbezoekers, om hen of op een ander ſchip te tranſporteeren, ofte elders eenige togt te doen, vermogen ordonnantien te verzoeken, dan alleen met gemeen advys van den Kerkenraat.*

38. *Dewyl de Kerkelyke boeken veel zyn, als namentlyk het Regiſter van de Ledematen van de Gemeente, het Doopboek, het Trouw-boek, en Regiſter van de Predikanten, ende Krankbezoekers, het Graf-boek, de Brief-boeken, ende het ordinaris reſolutie-boek, ende dat overzulks in een maand meer kan te doen vallen, als van imand alleen behoorlyk zou konnen waargenomen werden, zoo zullen niet alleen de voornoemde boeken en laſten onder de Predikanten verdeeld; maar zal ook, benevens den ordinairen maandelykſen ſcriba, een ander uit de Predikanten tot extraordinair ſcriba geſtelt werden, de welke alleen de Kerkelyke brieven, het zy herwaards komende, of van hier gaande, ſchryven, beantwoorden, ende in 't copye-boek (hem alleen toebetrouwd) zal copieren, de welke ook met den ordinairen maandelykſen ſcriba alle maanden zal verantwoord werden; maar voor altoos, ofte zoo lang als den Kerkenraat zal goedvinden, continueeren.*

39. *Eindelyk, alzoo niemand vermag de ſecreten des Kerkenraats te divulgeeren, zoo en zal niemand (om alle abuizen voor te komen) nog den ordinairen, nog den extraordinairen ſcriba het reſolutie-boek, brief-boek, ofte eenige andere brieven ende ſchriften tot de Secretarye van de Kerk behoorende, dan alleen het Trouw-boek ofte Doop-boek, buiten de Conſiſtorie, wie hy zy, na haar eigen huizen of elders met haar vermogen met haar te nemen; maar zullen alle brieven, reſolutien, acten, &c, geſchreven ende bewaart werden, in de Conſiſtorie.*

Van de Leere der Sacramenten, ende andere Ceremonien.

40. *De Dienaars des Woords, Krankbezoekers, ende Schoolmeeſters, zullen de belydenis des geloofs der Nederlandſe Gereformeerde Kerke, ende de Chriſtelyke Catechiſmus van Heydelberg, mitsgaders ook van de Canones van het Synodus Nationaal van Dordrecht des jaars 1619, als zy tot haren dienſt beroepen werden, onderteekenen; en zullen de gene, die zulks weigeren te doen, de facto by den Kerkenraat, met kennis ende believen van de Hooge Overigheit, van haren dienſt, ter tyd toe dat zy haar daar in geheelyk zullen verklaart hebben, opgeſchort, en indien zy obſtinatelyk in weigering blyven, van haren dienſt geheel afgezet werden.* 1643.

41. *Aangaande de publyke gebeden, de welke zoo voor, als na de Predikatie, in de Gemeinte gedaan werden, zullen de Dienaaren des Woords, tot bevordering van de meeſte aandagt, en ſtigting des toehoorders, voor de Predicatie de ordinaire Formulieren van de Liturgie der Nederlandſche Kerke diſtinct, en met goede aandagt de Gemeiten, voorbidden, ende na de Predicatie hare gebeden conformeeren na de gelegenheit van de materie, in de Predikatie verhandelt.*

42. *Aangaande den publyken dienſt des woords zullen alle de Predikanten gehouden wezen des Zondags na de middag de ſumma der Chriſtelyke Leere in den Catechiſmo (die tegenwoordig in de Nederlandſche Kerken aangenomen is) vervat, grondelyk uit te leggen, alzoo dat de zelve jaarlyks mag bedient werden volgens de afdeeling des Catechiſmus zelfs daar over gemaakt; ende zullen wyders, gelyk mede in haar textpredikatie voor de middag agt nemen, dat zy zoodanige leeringen de Gemeente voordragen, ende inſcherpen, die van de zelve beſt verſtaan werden, ende tot de meeſte ſtigting zullen mogen dienen, ende haar wagten van alle zoodanige diſputatien, ende vragen, dewelke onnodig, ofte zonder eenige leering ende ſtigting zyn, ende byzonderlyk in de materie van de predeſtinatie ende andere hooge myſterien, alzoo hare woorden matigen, dat teedere gemoederen geen occaſie van aanſtoot, ofte van abſurde conſequentien gegeven werden.*

43. *Zullen ook de Predikanten een gezette ordre en beurt houden, om, of des Zondags, ofte des Donderdags, in het Fort, de Kerk, ofte het Ziekenhuis, voor of na de middag haren dienſt waar te nemen, welke ordre niet en zal geturbeerd, nog verandert werden, dan in gevalle van verandering van 't getal der Predikanten, of dat imand door ziekte, of eenige andre gewigtige oor-*

1643. *zaken, verhindert werd zyn beurt waar te nemen, of dat eenige andre gelegenheit zulks noodzakelyk vereisschen zal, in welken gevalle de verandering van imand in 't particulier, met communicatie van den preses, Ouderlingen, en bewilliging der Predikanten, of ook met gemeen advys des Kerkenraats, geschieden zal.*

44. *Eindelyk zal een ider der Predikanten in 't bezoeken van de Ledematen der Gemeinte zyn byzondere vaste wyk hebben, om in de zelve, behalven de ordinaire visiten voor het Avondmaal, dagelyks familiaar te verkeeren, ende ten minsten alle veerthien dagen eenige van de Ledematen, ofte andre in de zelve woonagtig, te bezoeken.*

45. *Het verbond Gods zal aan de kinderen der Christenen met den Doop, zoo haast als men de bediening des zelven hebben kan, verzegeld werden, ende dat niet anders als in de openbare verzamelingen, wanneer Gods woord gepredikt werd, het zy des Zondags voor de middag, ofte Donderdags voor de middag; dog om de zwakken daar in geen occasie van aanstoot te geven, ende niet misschien den Doop elders te gaan zoeken, zoo zal men ook ter hooger nood (dog immers zoo weinig, als 't mogelyk is) den Doop extraordinair bedienen mogen, nogtans alzoo dat het zelve niet zonder Predikatie, of een korte vermaning uit Gods woord geschiede, ende dat men de gene, die haar buitens tyds in het prediken verzoeken gedoopt te mogen werden, vermaane haar zelven te wagten van superstitie ende bygeloove, ende haar breeder aangaande de leere ende de Sacramenten onderwyze; ende en zal ook den Doop van niemand anders, het zy Proponenten, ofte Krankbezoekers, als alleen van de Predikanten bedient werden.*

46. *De Dienaaren zullen haar best doen, ende daar toe arbeiden, dat de vader zyn kind ten Doop presenteere, ende dewyl men alhier benevens de vader ook getuigen by den Doop neemt (welk gebruik in hem zelven vry zynde, licht te veranderen is) zoo zal niemand anders daar toe geadmitteerd werden, dan die de zuivere Leere der Gereformeerde Kerke toegedaan, ende vroom van wandel is.*

47. *De jonge kinderen der Heidenen, dewelke of vermits hare jonkheit, ofte onervarenheit in de taal, van de Christen-familien ingelyfd werden, en zullen nogtans niet gedoopt werden, voor en al eer zy tot zoodanigen ouderdom gekomen zyn, dat zy na haar begrip in de fundamenten van de Christelyke Religie gekomen zyn, ende metter daad daar in bewezen werden, ende dat ook de getuigen, die over haar ten Doop staan, beloven daar toe haar devoir te zullen doen, dat de zelve verder in de Christelyke Religie onderwezen, ende zoo veel als in haar is, niet en zullen toelaten, dat de zelve wederom van hare familien, of van de gemeenschap der Christenen, vervreemd werden.* 1643.

48. *Eer dat de bejaarden tot den Doop geadmitteert zullen werden, zal men haar eerst in 't privé afvragen, uit wat consideratien ende insigten zy haar zelven tot den Doop presenteeren, ende verklaart hebbende, de zelve geen andre als heilig, en geestelyk, te wezen, zullen wyders in de fundamenten van de Christelyke Religie onderzogt werden, ende eindelyk, na gedane beloften van volstandig by de Christelyke Gereformeerde Religie, mitsgaders in een vroom Christelyk leven te continueeren, op attestatie van den Predikant, die haar geexamineert heeft, met voorgaande advys van den Kerkenraat, gedoopt werden.*

49. *De Dienaaren zullen in het Doopen, zoo van jonge kinderen, als van bejaarde persoonen, zoo Nederlandse, als Onduitsche Natien, de Formulieren van de instelling ende 't gebruik des Doops verscheidentlyk, na gelegenheit, gelyk als de zelve tot dien einde onderscheidentlyk in de verscheide taalen beschreven zyn, na iders begrip, ende verstand, gebruiken.*

50. *De bejaarden werden door den Doop de Christelyke Gemeinte ingelyft, ende voor Ledematen der Gemeinte aangenomen, ende zyn daarom de bejaarde uit de Christenen, als zy gedoopt werden, schuldig het Avondmaal des Heeren ook te gebruiken, 't welk by haren Doop zullen beloven met de eerste gelegenheit te doen; dog wat aangaat de bejaarde uit de Heidenen, die gedoopt zyn, en zullen de zelve tot het Avondmaal niet toegelaten werden, dan op haar verzoek ende begeerte, ende na examinatie hares geloofs, ende benevens de naamen der gene die gedoopt werden, mitsgaders de ouderen ende getuigen, als mede den tyd des Doops, zullen in een boek geschreven werden.*

51. *Men zal niemand ten Avondmaal des Heeren toelaten, dan die, na de gewoonte der Kerke alhier, voor een Predikant, ende Ouderling, belydenis heeft gedaan van de Christelyke Gereformeerde Religie, ende het getuigenis heeft eenes vromen wandels, ende zullen de gene, die van een andre Gemeinte tot ons overkomen, in plaats van hare belydenis behoorlyke attestatie*

daar

daar van aan den Kerkenraat vertoonen, ende daarenboven zeker Formulier, in zich vervattende de voornaamste poincten van de Christelyke Religie (tot dien einde gesteld, ende gereformeert) onderteekenen, mits haar zelven onderwerpende de Christelyke discipline.

52. *In 't houden van het H. Avondmaal zal men zoodanige maniere volgen, als men oordeelen zal tot de meeste stigting der Gemeinte te mogen dienen, wel verstaande, dat nogtans de uitwendige ceremonien ontrent Gods woord voorschreven niet verandert, ende alle superstitie vermydet werde, ende dat, na voleindinge der Predikatie ende der gemeene gebeden op den Predikstoel, het Formulier des H. Avondmaals, mitsgaders het gebed daar toe dienende, voor de tafel gelezen, ende, de actie geeindigt zynde, met het gebed ende dankzegging besloten werde.*

53. *Om het H. Avondmaal met te meer stigting, ende eerbiedigheit te celebreeren, zoo zal het zelve veerthien dagen te voren publyk in de Gemeinte van den Predikstoel afgekondigt werden, op dat haar de Ledemaaten daar toe behoorlyk mogen bereiden, ende zal mede tot dien einde in de week na de eerste afkondiging de bezoeking der Ledemaaten van de Predikanten ende Ouderlingen gedaan werden, op dat met de eerste gelegenheit daar van rapport aan den Kerkenraat geschiede, om, zoo misschien eenige zwarigheden voorvielen, in de zelve by tyds te voorzien, ende zal eindelyk op Vrydag voor het houden van 't H. Avondmaal de voorbereiding, of proef-predikatie, gedaan werden.*

54. *De administratie van het H. Avondmaal zal onder de Predikanten met beurten geschieden, ende zullen de gene, wel kers beurt het wezen zal Zondags 't Avondmaal uit te deelen, ook Vrydags te voren de Voorbereiding, ofte de proef-predikatie, doen.*

55. *Aangaande den tyd van het houden van het H. Avondmaal, en zal haar de Kerke aan de gezette Hoogtyden, als Paaschen, Pinxteren, ende de Kersdag, niet verbinden; maar zal het zelve gehouden wezen precis alle drie maanden, ende dat op den eersten Zondag van elke derde maand, te weten, Januari, April, Julius, en October, te bedienen.*

56. *In tyden van oorlog, pestilentie, dieren tyd, zware vervolging der Kerke, en andre gemeene zwarigheden, zullen van de Dienaaren, met autoriteit ende bevel der Hooge Overigheit, openbare vast-ende bede-dagen ingestelt, ende geheiligt werden.* 1643.

57. *De Gemeinte zal mede, behalven den ordinairen Sabbath, onderhouden den Kers-dag, Paaschen, ende Pinxteren, ende zal mede op Nieuwejaarsdag, op Donderdag voor Paaschen en Pinxteren, ter gedagtenis van de Passie onzes Zaligmakers Jezu Christi, ende op Hemelvaartsdag, eenmaal voor de middag, als eindelyk zal mede op den 30. May ter gedagtenis van de verovering van Batavia, gepredikt werden.*

58. *Aangaande de Huwelykze zaaken, zal neerstelyk gelet werden, dat geen huwelyken gecontraheerd werden, die in Gods woord verboden zyn, latende de vordere ordonnantie op het stuk van 't Huwelyk by de dispositie der Overheden.*

Van de Censure, ende de Kerkelyke Vermaaning.

59. „ Gelykerwys de Christelyke straffe gestelt is, ende niemant van de „ borgerlyke geregten ende straffen der overheiyt bevryd is, alzoo „ werden ook benevens de borgerlyke straffen de Kerkelyke censuren noodzakelyk vereischt, om „ den zondaar met de Kerkelyken, „ ende zynen naasten te verzoenen, „ ende de ergernisse uit de gemeinte Christi weg te nemen.

60. „ Wanneer dan imand tegen de „ zuiverheit der Leere, de vroomheit des wandels, ofte de Kerkelyke liefde, zondigt, zoo verre „ als het heimelyk is, ende hy geen „ openbare ergernis gegeven heeft, „ zoo zal den regel onderhouden „ werden, welke Christus duidelyk voorschryft Mattheus 18.61. „ De heimelyke zonden, waar van „ den zondaar, by een, ende in 't „ byzonder, ofte voor twee ofte „ drie getuigen, vermaant zynde, „ berouw heeft, zullen voor den „ Kerkenraat niet gebragt werden.

61. „ Zoo imant van een heimelyke „ zonde van twee of drie persoonen in der liefde vermaant zynde, „ geen gehoor geeft, ofte andersins een openbare zonde bedreven heeft, zulks zal den Kerkenraat aangegeven werden.

62. „ Van al zulke zonden, die van haar „ nature wegen openbaar, of door „ veragting van des Kerkenraats „ vermaaning in 't openbaar, gekomen zyn, zal de verzoening, „ wanneer men zekere teekenen „ van boetveerdigheit ziet, openbaarlyk geschieden door 't oor- „ deel

1643. „ deel des Kerkenraats, het zy voor „ den Kerkenraat, ofte voor de ge- „ heele gemeinte, na dat tot de „ meeste stigting zal verstaan wer- „ den te behooren.

63. „ Zoo wie hardnekkiglyk de ver- „ maaning des Kerkenraats ver- „ werpt, item die een openbare, „ ofte anderfins een groote zonde „ begaan heeft, zal van het Avond- „ maal des Heeren afgehouden „ werden, en indien hy, afgehou- „ den zynde, na verscheide verma- „ ningen geen teekenen van boet- „ veerdigheit bewyst, zoo zal men „ ten laatsten tot de uiterste reme- „ die, namentlyk de affnyding, ko- „ men, volgens de Forme na den „ woorde Gods daar toe gestelt.

64. „ Eer men tot de affnyding komt, „ zal men de hardnekkigheit „ des zondaars de gemeinte opent- „ lyk te kennen geven, de zonden „ verklaarende, mitsgaders de neer- „ stigheit, aan hem bewezen in 't „ bestraffen, afhouden van het A- „ vondmaal, ende na menigvuldige „ vermaningen, zullen 'er drie zaa- „ ken geschieden; in den eersten „ zal den zondaar niet genaamt „ werden, op dat hy eenigsints „ verschoont werde. Ten tweeden „ zal zyn naam uitgedrukt werden; „ en ten derden zal men de gemeente „ te kennen geven, dat men hem, „ ten zy dat hy hem bekeere, van „ de gemeinschap der Kerke uit „ sluiten zal, op dat zyne affny- „ ding, zoo hy hardnekkig blyft, „ met stilzwygende bewilliging der „ gemeinte geschiede. Den tyd „ tusschen de vermaning zal in het „ oordeel des Kerkenraats staan.

65. „ Dog vermits het einde van de Ex- „ communicatien niet en is het ver- „ derf, maar het behoud van den „ zondaar, zoo en zal men hem „ egter niet t'eenemaal verlaten, „ ende alle civile morâle plichten „ weigeren; maar alleen zich ont- „ houden van zoodanige familiare „ converſatie, waar door men aan „ zyn zonde participeert, ofte de „ zelve schynt te approbeeren, ofte „ anderfints de gemeinte eenige er- „ gernis zoude mogen gegeven „ werden; maar men zal ook nog „ (gelyk als te voren) met den ge- „ bede by God voor hem interce- „ deeren, ende niet na laten hem „ continuelyk te vermaanen, of „ hem God nog misschien bekee- „ ring gave ter zaligheit.

66. „ Wanneer imand, die geexcom- „ municeert is, hem wederom met „ de gemeinte zal verzoenen door „ boetveerdigheit, zoo zal 't zelve „ voor de handeling van 't Avond- „ maal, ofte anderfins na gelegen- „ heit, te voren de gemeinte van „ den Predikstoel aangezegt wer- „ den, ten cinde hy het naast-ko- „ mende Avondmaal (zoo verre „ imand niets weet voort te bren- „ gen ter contrarie) openbaarlyk „ met professie zyner bekeering we- „ der opgenomen werde volgens 't „ Formulier, daar van zynde. 1643.

67. „ Wanneer de Dienaaren des „ woords, Ouderlingen of Diake- „ nen, een groote zonde bedryven, „ die de Kerke schadelyk, of ook „ by de Overigheit strafweerdig is, „ zullen zoo wel de Ouderlingen, „ als Diakenen, terstont door voor- „ gaande oordeel des Kerkenraats, „ met toestemming van de Hooge „ Overigheit, van haren dienst af- „ gezet, en door de dienaars op- „ geschort werden; maar of hy „ geheel van den dienst afgezet zal „ werden, dat zal in 't oordeel van „ den Kerkenraat, ende van de „ Hooge Overigheit staan.

68. „ Voorts de grove zonden, die „ weerdig zyn met opschorting, „ of afzetting van den dienst ge- „ straft te werden, zyn deze de „ voornaamste: Valsche leere, ofte „ kettery, openbare scheurmaking, „ opentlyke blasphemis, simonie, „ trouwlooze verlating zynes dien- „ sten, of indringing in eenen an- „ derens dienst, meineedigheit, „ egtbreuk, vegtery, vuil gewin, „ kortelyk alle de zonden ende gro- „ ve feiten, die den Autheur voor „ de wereld eerloos maken; ende „ om welke een ander gemeen Lid- „ maat der gemeinte de affnyding „ weerdig zoude gerekent wer- „ den.

69. „ De Dienaaren des Woords, Ou- „ derlingen en Diaconen, zullen „ onder hen de Kerkelyke censu- „ ren oeffenen, ende malkanderen „ van de bedieningen hares ampts „ vriendelyk vermaanen, zonder „ malkanders fouten, tegens de or- „ dre Art. 59. voorschreven, of „ van den Predikstoel, of anders, „ te divulgeeren.

70. „ De gene, die uit de gemeinte ver- „ trekken, zal een atteſtatie ofte „ getuigenis hares wandels, by ad- „ vys des Kerkenraats, weder gege- „ ven werden onder 't zegel der „ Kerke.

Ap-

Appendix, ofte byvoegsel tot de voorgaande Kerken-ordre.

71. „ Hoewel onzen Zaligmaker Jezus „ Christus door de voorverhaalde „ Dienaar-ordre, opzigt der Leere, „ Sacramenten, ende Kerkelyke „ discipline, zyne gemeinte genoegzaam ter Zaligheit heeft geprovideert ende voorzien, dewyl „ nogtans de moejelyke onvolkomenheit van dit tegenwoordig „ leven niet toe en laat, dat of de „ Doctooren, ofte de Dienaaren „ des Woords, Ouderlingen en „ Diaconen, t'allen tyden, plaats, „ ende gelegenheden aen igelyk in „ alle de deelen hares dienstes zouden dienen, of dit aen iderLidmaat „ der gemeinte, zoo veel als 't mogelyk is, door eenige vrome en „ godzalige publyke persoonen, inzonderheit Krankbezoekers, ende „ Schoolmeesters, gewoon is te „ compenseeren, zoo zal den Kerkenraat, met believen van de Overigheit, zorge dragen, dat de „ gemeinte daar van t'allen tyden „ genoegzaam voorzien werde.

Van de Krankbezoekers.

72. „ Het ampt der Krankbezoekers is „ vooreerst, de zieken en de kranken uit Gods H. woord te onderwyzen, te vertroosten, ende „ te versterken, ider na vereisch „ van deszelfs gelegenheit.

„ Ten anderen, ter gezetten tyd „ ende bequaamheit, benevens het „ zingen uit Gods H. Woord eenige Kapittelen, ofte ook eenig „ goed Sermoen uit de Decades „ Bullingeri, uit de Catechismo, „ ofte eenig ander boek, van eenig Leeraar der ware Christelyke „ Gereformeerde Religie ingestelt, „ stigtelyk den volke voor te lezen, ende het zelve werk met „ het gebed te beginnen, ende te „ eindigen.

„ Ten derden, alle morgen ende „ avond, het volk na ordre vergadert zynde, ook voor en na den „ eeten, met gebeden te bedienen.

„ Als mede ten vierden, met en „ uit het woord Gods in 't byzonder, en by alle goede gelegenheit de onwetende in de Leere „ ende het geloove neerstelyk te „ onderwyzen, de zondaaren de „ boetveerdigheit, ende afstand van „ zonden te vermaanen, met het „ voorhouden van de schrikkelyke „ oordeelen Gods, van haar verderf trouwelyk te waarschouwen, specialyk het vloeken, „ zweeren, misbruik van de naam „ Gods, met alle ontugtige woorden ende werken door alle mogelyke ende behoorlyke middelen tegen te staan, ook de kleingelovigen, ende mismoedigen na „ vereisch van zaaken te troosten, „ ende te versterken, ende zullen „ dit alles met alle neerstigheit, en „ na behooren betragten, zonder „ dat hy iets presumeren ofte zig „ zal onderwinden te doen, onder „ wat pretext het zoude mogen „ wezen, het gene eigentlyk behoort tot het ampt van de Predikanten. 1643.

73. „ Dog op dat de Krankbezoekers „ alle deze pligten na behooren zouden mogen nakomen, ende haar „ ampt zulks mede brengt, dat zy „ voor de eere Gods, ende den welstand van de Christelyke Religie „ vigileeren, zoo zullen de zelve, „ zoo wanneer zy zien zullen, dat „ hare persoonen gedisrespecteert, „ haren dienst veracht, ofte by de „ zelve niet gemainteneert worden, „ zulks aan den Kerkenraat te kennen geven, op dat door des zelfs „ aanhouden by de Hooge Overigheit alle abuisen geweerd, ende „ de Religie hare eere gerestitueert „ werde.

74. „ Zullen ook de Krankbezoekers de „ patienten, die door sententien van „ de Overigheit ter dood gecondemneert zyn, by beurten byblyven, om de zelve uit Gods woord „ na gelegenheit te onderwyzen.

75. „ Geen Krankbezoeker zal vermogen imand in zyn plaats te substitueren, om eenig deel zynes „ dienstes voor hem waar te nemen, „ dan met permissie en consent van „ den Preses.

Van de Krankbezoeker in 't huis van den generalen ontfang.

76. „ Het ampt van de Krankbezoeker „ in 't huis van de generale ontfang „ is vooreerst, des avonds ten bestemden tyd en plaats het gebed „ te doen, en een vers uit de Psalmen Davids voor te zingen.

„ Ten anderen, buiten in de Kerk, „ wanneer aldaar gepredikt zal werden, voor te lezen, en te zingen.

„ Ten derden, op de punten van de „ West-zyde ende de Timmerwerf

„ (ten

1643. „ (ten minsten eens in de week) de „ bezoekinge te doen, om de kranken uit den woorde Gods na gelegenheit te dienen.

Van den Krankbezoeker in 't ziekenhuis.

77. „ Het Ampt van den Krankbezoeker in 't ziekenhuis is, 's morgens „ ende des avonds een Kapittel uit „ Gods woord te lezen, ende een „ vers te zingen, eindelyk de zieken „ ordinair tweemaal daags te bezoeken.

Van de Schoolmeesters.

78. „ Het Ampt van de Schoolmeesters „ is vooreerst, de jonge jeugd de „ vreeze des Heeren in te scherpen, „ haar te onderwyzen in de fundamenten van de Christelyke Religie, haar te leeren bidden, zingen, met haar te Kerk te gaan, „ ende te Catechizeeren.

„ Ten anderen, haar te leeren hare „ Ouders, Overheden, ende Meesters te gehoorzaamen.

„ Ten derden, haar te leeren lezen, „ schryven, ende cyfferen.

„ Ten vierden, haar te leeren allerlei „ goede zeden en manieren, ende „ eindelyk betragten, dat in de „ schoolen geen andere, als de Nederlandse taal, gebruikt werde.

79. „ De kinderen zullen des weeks „ twee halve dagen speeldagen hebben, te weten, woensdag en zaturdag, op de welke zy voor de „ middag hare gebeden ende hoofdstukken van de Christelyke Religie zullen opzeggen, ende zal den „ Schoolmeester hem ter behoorlyker tyd op de school begeven, „ ende de kinderen geen andre „ speeldagen mogen geven, ten zy „ met consent van den Preses.

80. „ Zullen eindelyk alle half jaaren de „ kinderen van alle de schoolen in „ de Kerk te zamen komen, ende „ ter presentie van alle de gedeputeerden der Hooge Overigheit „ ende Kerkenraat geexamineert „ werden, ende zullen die gene, „ die schryven konnen, haar schrift „ toonen.

Van den Schoolmeester in het Weeshuis.

81. „ Het Ampt van den Schoolmeester „ in 't Weeshuis is, des morgens, „ ende des avonds voor den eeten „ het gebed te doen, ende voor het „ uitgaan van de school door een „ van de kinderen het gebed te laten doen, mitsgaders een Psalm „ te zingen, ende tot een teeken „ voor de kinderen, dat het tyd is „ t'school te komen, zal hy de klok „ laten trekken, ende die te laat „ komen, na gelegenheit corrigeeren. 1643.

82. „ Eindelyk zal den Schoolmeester „ van het Weeshuis de Weeskinderen alle week de vragen van de „ Catechismus doen van buiten leeren, die de aanstaanden zondag „ na middags predikatie zullen verklaaren, op dat zy de zelve als „ dan voor de Gemeente van buiten „ mogen opzeggen.

Van de Inlandse Schoolmeesters.

83. „ De Schoolmeester van de Westzyde zal de Inlandse kinderen onderwyzen in de fundamenten van „ de Christelyke Religie, haar leeren lezen en schryven, des avonds „ voor de Inlandse Christenen een „ Kapittel uit het Portugees Testament voorlezen, een vers a twee „ uit de Psalmen Davids in 't Portugees voorlezen, ende eindelyk „ met de uitspraak van een zegen „ dimitteeren.

In 't Bandanees Quartier.

84. „ In 't Bandanees Quartier, zal des „ morgens, ende des avonds, de „ Bandaneesen, ende andre Christenen, aldaar woonagtig, een „ Kapittel uit Gods woord in het „ Maleyts voorgelezen, ende in de „ zelve taal des morgens ende des „ avonds het gebed gedaan, ende „ eindelyk de actie t'eenemaal met „ het zingen van een a twee verzen „ uit de Psalmen Davids besloten „ werden.

85. „ Des donderdags zullen, zoo de „ vrouwen als de mans, gecatechiseerd, ende in de fundamenten „ van de Christelyke Religie onderwezen werden.

In 't Malabaars Quartier.

86. „ Eer de lyf-eigenen van de E. Compagnie na het werk gaan, zullen „ de zelve ider na zyn begrip, het „ zy in 't Portugees, Bengaals, of „ Malabaars, van den meester in de „ hoofdstukken van de Christelyke „ Religie onderwezen werden, ende „ zal het Vader ons, het Geloove, „ ende de thien geboden, benevens „ eenige vraag-stukken, voor dezen

„ daar

„ daar toe geformeerd, voorgezet „ werden, 't welk gedaan zynde, „ zal de klok getrokken werden, „ op dat de vrouwen ende kinde„ ren, die in het Quartier blyven, „ in de ordinaire vergaderplaats te „ zamen komen, ende zal als dan „ een Kapittel in 't Portugees voor„ gelezen, het gebed gedaan, ende „ een a twee verzen uit de Pſalmen „ Davids gezongen, de actie met „ den zegen beſloten, ende zullen „ daar na de kinderen nog wyders „ van den Meeſter, die 't gebed „ gedaan heeft, in de gebeden on„ derwezen werden.

87. „ Daar na zullen de Meeſters de zie„ ke ſlaven bezoeken, ende een igelyk na vereiſch van zaaken, ende „ na zyne capaciteit onderwyzen, „ 't welk gedaan zynde, zal zig een „ ider van de Meeſters van 't Quar„ tier, of Wyk, alwaar hy beſchei„ den is, gelyk als mede in 't Fort, „ de Stad, ende de Weſt-zyde, bei„ de de kinderen, ende lyfeigenen „ der inwoonderen vlytig, ende „ neerſtig onderwyzen, en zal ein„ delyk wederom des avonds in de „ ordinaire vergader-plaats voor de „ mansperſoonen een Kapittel lezen, „ het gebed doen, ende vorder de ac„ tie als voren geeindigt werden.

88. „ De Schoolmeeſter, in de Voor„ ſtad woonagtig, zal des avonds „ voor de Inlandſe Chriſtenen, die „ de wagt hebben, in de corps du „ guarde het gebed doen, zal mede „ voor Sons ondergang de jonge „ kinderen te zamen roepen, ende „ de zelve in de gebeden en vraag„ ſtukken, aangaande de fundamen„ ten van de Ckriſtelyke Religie „ onderwyzen. Insgelyks zal hy „ mede dagelyks doen aan de lyf„ eigenen, die over de Rivier woo„ nen.

Middelen, om de bekeering der Heidenen te vorderen.

„ 1. Dewyl na de leere des Apoſtels „ Pauli Rom. 10, Het gehoor van „ Gods woord het begin ende fun„ dament van 't geloof is, ende het „ fundament van zoodanigen ge„ hoor, 't welk met eenige vreug„ de vermengt wezen kan, de ken„ niſſe van de taal, in welke het „ woord gepredikt wert, 1. Cor. „ 14. zoo zullen de Predikanten, „ ende de Krankbeſoekers haar be„ neerſtigen, dat zy in de taal, „ welke de Heidenen, waar mede „ onze meeſte converſatie is. ver„ ſtaan, inzonderheit in 't Portu„ gees, Maleyts en Chinees, ge„ ſtileert werden, om een igelyke „ Natie, na haar begrip ende ver„ ſtant in de fundamenten van de „ Chriſtelyke Religie te onderwy„ zen, ende het woord Gods toe „ te deelen. 1643.

2. „ Dewyl ook geen vreemde taal „ zonder behulp van inſtitutie kan „ geleert en aangenomen wer„ den, zoo zal, om tot het voor„ zeide einde te geraken, noodig „ wezen, dat door alle mogelyke „ middelen eenige bequame boe„ ken, inzonderheit Dictionaria „ van zoodanige taalen opgedaan, „ ofte geformeert en opgeſtelt „ werden, om de zelve te zyner „ tyd door den druk gemeen te „ maken.

3. „ Het zal mede noodig wezen, dat „ de predikatien, die alreede in ee„ nige taal geſteld zyn, gecopieert, „ ende het getal der zelve gelyk „ mede de ſtukken van de H. Schrif„ ture, mitsgaders de Pſalmen, nu „ reeds in de taal overgezet, met „ een goed oordeel, na vereiſch van „ den ſtaat der Gemeinte, vermeer„ dert, ende onder het volk, om „ de zelve te lezen ende te zingen, „ uitgedeelt werden.

4. „ In het zingen der Pſalmen in de „ Kerk zal dienſtig wezen de En„ gelſe maniere na te volgen, by de „ welke den Voorlezer eerſt een re„ gel leeſt, ende daar na met het „ volk zingt; dog werd dit de ge„ meente vry gelaten om te doen, „ of te laten.

5. „ Het zoude mede zeer dienſtig we„ zen, dat een refutatie van de Ma„ hometaanſche Religie, ende des „ Moorsdom ingeſtelt, en de waar„ heit van de Chriſtelyke Religie „ tegens allerlei Afgodiſchen Gods„ dienſt, uit de natuurlyke reden „ by forme van een Catechismus, „ zoo in de Nederlandſche, als In„ landſche taal geadſtrueert, ende „ beveſtigt werde.

6. „ Het is ook inzonderheit noodig, „ om de Heidenen tot de Chriſte„ lyke Religie te brengen, ende die „ nu daar by gebragt zyn, by de „ zelve te houden, dat continuee„ lyk niet alleen door de School„ meeſters; maar inzonderheit ook, „ dat door de Predikant, die de On„ duitſche Natie byzonderlyk be„ volen is, de viſitatie onder de zelve „ gedaan werde.

7. „ Men moet by de polityeque Ove„ righeit aanhouden, dat zy den „ Sab-

1643. „ Sabbath uiterlyk by allerlei Natien, onder haar gebied woonagtig, doen vieren, ende hare winkels gesloten houden, ende ook de slaven op den zelven laten rusten, eindelyk, dat ook die gene, die onder de Predikatie in herbergen zitten, als mede die als dan tappen, ofte sterken drank verkoopen, op geld-straffe gesteld werden.

8. „ Staat mede by de Hooge Overigheit te verzorgen, dat de Moorsche besnydenis ende schoolen geweerd, ende de Chineesen, ende andre Heidenen de openbare oeffening van hare Heidensche superstitien ende Duivel-dienst, die zy byzonderlyk in haren Tempel als mede 's nagts op de straaten plegen, mitsgaders haar Duivelskonst van waarzeggen, verboden werde: want in geen Christelyke Gemeinte zulken verkorting van de eere Gods, om geenerlei insigten behoort gedoogt te werden, waar door veel Onduitse geergert werden, ende vermaak in de zelve krygen.

9. „ Het zal mede noodig wezen, dat de Inlandse Christenen ingeschreven werde, en haar zelven ook wettelyk in hare habyten conformeeren na de manieren van de Nederlanders.

10. „ Eindelyk op dat in het toekomende alle disordre, ende misbruik uit de Gemeinte geweerd, ende de zelve voorgestelde Kerken-ordening met des te meerder zorge ende neerstigheit aangenomen, ende agtervolgt werde, zoo zal uit naam des E. Kerkenraats de autorisatie ende 't arrest des zelfs by den Ed. Heer Gouverneur Generaal, ende de Heeren Raaden van India verzogt werden, het welke geobtineerd ende verkregen zynde, zal de zelve, omme voortaan een igelyk, die daar aan gelegen wezen zal te dienen, een secreten vasten regel, waar na hy hem zal hebben te reguleeren, in een byzonder boek opgeschreven, ende om de zelve altyd in verscher memorie te houden, alle drie maanden, voor het houden van het H. Avondmaal, ten dage der oeffening van Censura Morum, in den Kerkenraat voorgelezen werden, ende zoo wat resolutie tot discretie van de Kerke of Kerkelyke persoonen, zoo hier, ende nog wyders zoude mogen werden genomen, zullen de zelve in het voorsz. boek agter de Kerkenordening aangetekent, en geregistreert werden. 1643.

„ Welke ordre die van den voorschreven Kerkenraat verzogten, dat zoodanig geapprobeert, ende met onze autoriteit bevestigt mogt werden, gelyk wy de zelve dan approbeeren, ende bevestigen mits dezen; eenelyk van onzent wegen daar by voegende, aangezien de Kerkelyke Regeering in veelen ook de politie rakende zy, dat die van den voorsz. Kerkenraat niet en zullen vermogen eenige zaken van gewigt te besluiten, dan met communicatie ende advoy van de Polityeque Overigheit; welk poinct op dat te beter nagekomen, ende altyd goede correspondentie ende eenigheit tusschen beiden gehouden mag werden, ook goedgevonden hebben, dat in gemelde Collegie altyd, conform de goede usantie, eeniger plaatsen onzes Vaderlands, onzent wegen een politike Commissaris (professie doende van de ware Gereformeerde Christelyke Religie) sessie hebben, ende present wezen zal, ende zal den Predikant, die 't zyn beurt zal wezen te presideeren, t'elkens als de vergadering beroepen wil, 't zy ordinaris ofte extraordinaris, den zelven mede doen citeeren, gelyk ook die van den Kerkenraat den zelven gehouden zullen wezen altyd behoorlyke eere ende respect te bewyzen, als reprezenterende de Hooge Overigheit dezer Landen.

„ In 't Kasteel Batavia dezen 7 December A. 1643, ende was onderteekent, *Antonio van Diemen*, *Cornelis van der Lyn*, *Joan Maatsuyker* en *Justus Schouten*, *Salomon Sweers*, ende *Pieter Mesdag*, Secretaris.

A. 1644.

Den 7 April verscheen hier *D. La Dossa* van de Kust, uit zyn dienst gezet over veel beschuldigingen t'zynen laste. Hy verzogt in 't gestoelte der Predikanten te mogen zitten; dog dit is hem geweigert. A. 1644. D. La Dossa geschorst.

D. Happartius bood aan na Tayouan te gaan, dog alzoo zyn Edelheit dit aanzig hield, zoo zou men afwagten, wie zyn Edelheit daar toe verkiezen zou. Waar na hy daar heen is verzonden. D. Happartius na Tayouan.

Den 6 Juni verscheen hier *D. Daniel Merlinus*, Predikant tot Coudekerke, we- D. Merlinus uit

wegens Zeeland, van de Claſſis van Walcheren.

Tot dezen tyd toe had men gedurig den Voorzitter en een Ouderling by zyn Edelheit gezonden, om over de zaaken de Regeering en Kerk rakende, te ſpreken; dog voortaan zou dit ſchriftelyk werden bekend gemaakt.

Den 13 Juni verſcheen hier D. *Joannes a Breyl*, met Naſſau, van het Claſſis van Amſterdam, als Predikant.

Ontrent *D. La Doſſa* beſloot men hem na een andre plaats, van zyn dienſt geſchorſt zynde, te zenden, en hem daar na, by goed gedrag, te herſtellen. Op voordragen van den Commiſſaris Politicq, dat 'er een Predikant na de Kuſt noodig was, is door den Kerkenraat D. *Antonius Hilarius* (ondertuſſchen van Malacca hier gekomen) en D. *Merlinus* voorgeſteld.

D. *Candidius* verſcheen den 18 weer uit het Vaderland als Predikant, van de Claſſis van Amſterdam, en ſchynt zedert hier vaſt gebleven te zyn.

D. *a Breyl* bood ook heden zyn dienſt na Gale aan, waar ontrent men zyn Edelheits goedkeuring afwagten zou. Ook wierd *D. Fierens* voor de Vloot na Goa gekoren, beide welke beroepingen zyn Edelheit den 25 dito goedkeurde, en zou *La Doſſa* onder *D. Fierens* mede gaan, die ook laſt kreeg, om de andre Kerken te bezichtigen, dog met die voorwaarde, dat ook die Kerken de Kerk van Batavia mogten bezigtigen, om alle overheerſching weg te nemen. Ook zou *La Doſſa* met *D. Fierens* na de Kuſt gaan, om zyne zaaken zoo, hy daar quam, te onderzoeken.

Agricola, gewezen Proponent in Tayouan verſcheen den 1 Auguſti hier, verzogt de vergadering om op zyn zaak te letten, en die te regt te brengen, die hem raad na boord te gaan.

D. *Merlinus* wierd den 1 Auguſti ook beroepen na de Kuſt, en den 22 dito vond men, op 't verzoek der Broederen in Banda, goed, dat de Vaderlandſe Kerkelyke brieven hem voortaan zouden werden toegezonden.

Den 12 September verſcheen hier als Commiſſaris Politicq de Heer *Simon van Alſen*. Extraordinaar Raad van Indiën, die verwelkomt wierd in de plaats van de Heer *Schouten*. 1643. De Heer van Alſen, Commiſſaris Politicq.

Den 3 October verſcheen hier uit de Moluccos D. *Bakus*, als ook de Krankbezoeker *Joſias Staal*, en D. *Candidius* wierd heden ook opziender der Boekery gemaakt. D. Bakus uit de Moluccos.

D. *Bakus* wierd den 17 dito zyne verloſſing toegeſtaan, ten ware zig voor 3 a 4 jaar verbinden wilde, dat hy verwierp, alzoo de Heeren Bewindhebberen volgens Art. 15, na 't einde van imands verband, aan imand vry lieten, om zoo lang te blyven, als hy wilde; dog den 31 October ſtond zyn Edelheit hem toe nog een jaar zonder verband te blyven.

Henrik Hartong, ondertuſſchen vryman geworden, verzogt nu weer Krankbezoeker te zyn, dat op goedkeuring harer Edelheden, toegeſtaan is.

Ook blykt, dat D. *Perſant* nu al overleden was, die den 5 September nog leefde, zoo dat dit in deze maand moet voorgevallen zyn. D. Perſant overleden.

Agricola is den 31 October over Ternate na Tayouan gezonden, om daar zyn zaak af te doen.

Men gaf nu ook magt aan de Krankbezoekers *Jan Gerritszoon Blok*, *Gerrit Centen*, en *Alexander Rooſenraad*, in Ternate, om te mogen doopen, ſchoon dat ſcheen te ſtryden tegen Art. 15 der Kerken-ordre, onlangs gemaakt; dat egter maar duuren zou, tot dat 'er een Predikant quam. Krankbezoekers die doopen.

D. *Rogerius* ſtelde ook voor, dat men aan alle buiten-Kerken verzoeken zou, dat zy ider een Kerk-ordre, zoo als die hen dienſtigſt was, opſtellen zouden, en dat men zyn Edelheit om de goedkeuring verzoeken zou, ook ſtelde hy voor ider buiten gemeinte aan te ſchryven, om een Dictionarium in 't Sinkams, Maleyts, Portugees en Duits te maken, gelyk dat aan eenige al aangeſchreven was, waar over men ook zyn Edelheit ſpreken zou, die den 14 dito die Dictionarium goedkeurde. D. Rogerius voorſtel.

ZESDE HOOFD-STUK.

Vervolg der zaaken van den Godsdienſt op Java van den jare 1645 tot 1651.

DEn 13 Januari bleek dat *D. a Breyl* op de kuſt nog gebleven was, alzoo *D. Merlinus* was overleden.

Den 30 dito, bevond men, dat het weeshuis met zyne onkoſten over de thien duizend Ryxdaalders aan de Diaconye quam te ſtaan.

Den 20 dito wierd aan *Henrik Hartong* toegeſtaan te proponeren.

Den 15 May wierd aan *D. Hilarius*, alzoo hy over de Hooffche nydigheid, volgens Dan. 6. 4, 5. gepredikt en Mevrouw *van Diemen*, en haar Edelheden verder zig die beſtraffing zeer hadden aangetrokken, belaſt zyn Predikatie in ſchrift D. Hilarius te onrechte verdacht.

1645. schrift aan den Kerkenraat over te geven, dat hy ook dede; dog men oordeelde, dat hy alles volgens Gods Woord, en zeer wel opgesteld had; en dat haar Edelheit nog de Heeren Raaden eenige reden hadden zig dit aan te trekken.

Vertrekt na Gale. Den 26 Juni is *D. Hilarius* na Gale beroepen, in last met eenen krygende, om den geschorsten *La Dossa* na Batavia te zenden, zoo hy op de kust aangieren mogt.

D. Rogerius vertaling. Ook had *D. Rogerius* in 't Portugees overgezet het boekje of kort begrip van *Melchior Burs*, en verzogt om het na 't Vaderland te zenden, dat goed gekeurt wierd, en dat men by zyn Edelheit bezorgen zou, hy zeide ook, dat Mr. *Cornelis Seenen* doende was om het in 't Maleyts over te zetten.

Den 3 Juli nam *D. Hilarius* heden afscheit, en *D. Rogerius* gaf kennis dat hy ook de Heer van St. *Aldegondes* kort begrip in 't Portugees overgezet had.

D. van der Graaf hier. Den 14 dito verscheen hier *D. Daniel van der Graaf*, of *Gravius*, van de classis van Walcheren, als Predikant.

D. Bakus na 't Vaderland. Ook is den 7 Augusti *D. Bakus* verlost, om na 't Vaderland te vertrekken.

D. Fierens na Goa. Den 28 dito verscheen D. *Fierens* van zyne tocht na Goa, gevende bericht van de toestand der Kerken op Ceylon, de Kust, en Malacca; als ook dat D. *La* Zaaken van La Dossa. *Dossa* weer aangenomen, en vooreerst ook weer zitting gegeven was, hoewel hy nog tot nader ordre harer Edelheden geschorst bleef.

Krankbezoeker op Onrust. Den 4 September vond men ook goed een Krankbezoeker op Onrust te leggen.

Den 11 dito verzogt *La Dossa* zyne herstelling, of na 't Vaderland te gaan. Haar Edelheden en den Kerkenraat waren meest voor 't laatst, dog den 25 September verzogt hy in dienst derwaards te gaan, dat hem afgeslagen is.

D. Brund vraag-boekjen. Den 16 October bleek onder de zaaken van Amboina, dat D. *Brund* zeker vraag-boekje in 't Maleyts vertaalt, en verzogt had, dat het nagezien, en na 't Vaderland ter drukpers gezonden mogt werden. Dit wiert door D. *Bakus* verrigt, eer hy nog na 't Vaderland trok, alzoo hy Maleyts-kundig was.

Boeken overgezet. Den 30 dito besloot men ook, om by schryvens na 't Vaderland 't kort begrip van S. *Aldegonde* en *van Burs*, in 't Portugees, en de 14 predikatien in 't Maleyts opgestelt, sterk aan te beveelen.

D. Scipio hier. Den 6 November verscheen D. *Isaac Scipio*, hier als Predikant van de Classis van Enkhuisen gezonden.

Wat geschenk nu Mevrouw *van Aalst*, Weduwe van zyn Edelheit, den Heer *Antoni van Diemen*, den 27 dito aan de Kerk dede, hebben wy in zyn Edelheits leven reeds gemeld, te weten, 200 Ryxdaalders aan den Armen, een schoon damast kleed, en 2 servetten voor de tafel van de Stads Kerk. 1645

Den 4 December verscheen hier D. *Joannes Pontanus* uit het Vaderland als Predikant. D. Pontanus hier.

Den 19 dito bleek, dat men D. *Fierens* in 't Vaderland beschuldigt had als een voorstander van 't houden van byzitten, om zyn Edelheit te behagen; dog dit, onderzogt zynde, bleek laster-taal te zyn. Lastertaal tegen D. Fierens.

Den 30 dito verscheen de Heer *Fredrik Coyet*, nevens den Heer *van Alfen*, Politycquen Commissaris, verzoekende de verzagting over eenige uitdrukkingen van den Kerkenraat in haren brief na 't Vaderland over de Batavische Kerkenordre, alzoo haar Edelheden daar over misnoegt waren; dog de Kerkenraad volharde eenparig by 't geschrevene. Volharding van den Kerkenraad.

A. 1646.

A. 1646. D. Scipio na Banda. D. Pontanus na Amboina. Den 19 Januari zyn beroepen na Banda D. *Isaac Scipio*, en na Amboina, D. *Isaac Pontanus*, 't geen door zyn Edelheit en de Heeren Raden goedgekeurd is.

Krankbezoeker buiten kennis verzonden. Den 22 dito had de Kerkenraat den Krankbezoeker *Josef Balbiaan* gelast met de Heer *Maatsuyker* na Ceylon te gaan, dog zyn Edelheit zond buiten kennis van den Kerkenraat een ander, waar over naderhand nader zou gehandelt werden.

Den 19 Maart bleek ook, dat aan den Proponent D. *Cornelis Seenen* 65 gl. soldy, en Predikanten kostgeld, toegestaan was.

Op den 22 October verscheen hier D. *Gulielmus Pantherus*, van de Classis van Walcheren, met 't Schip de Provintien. D. Pantherus hier.

D. *Pontcasen* komt hier uit Amboina met een slegte getuigenis van zyn gedrag, en in dienst geschorst.

Op den zelven dag is *D. Pantherus* na Malacca beroepen, en den 29 dito goedgekeurt.

Den 19 November verscheen hier D. *Nicolaus Ritzius* als Predikant van de Classis van Walcheren. D. Ritzius hier.

D. *Pontcasen* stond weer op zyn vertrek na Amboina, verzoekende goede getuigenis, dog die kon men hem niet geven. D. Pontkasen na Amboina.

D. *Ritsius* bood zyn dienst na Banda aan, dat hem toegestaan, en den 10 dito goedgekeurd wierd. D. Ritzius na Banda.

Den 10 dito verscheen hier ook D. *Gerard Veldhusius* als Predikant met 't Schip den Olifant. D. Veldhusius hier.

Den 17 dito nam de Heer Commissaris *van Alfen* zyn afscheit, en verscheen hier van Tayouan de geschorste Krankbezoeker *Frans Salomonszoon*.

A.

A. 1647.

[…547. …oos- …van …acca.] D. *Loosveld* quam den 1 Januari hier van Malacca, met behoorlyke getuigenis; dog egter wierd hem, om reden, nog geen zit-plaats vergunt; maar na dat hy zig weer verbonden had, is hy als Lid erkent.

[…ont- …na …oina.] D. *Pontcasen* zou nu ook weer na Amboina vertrekken.

[…Veld- …en, en …itzius …anda] Den 24 dito is na Banda beroepen D. *Gerardus Veldhuizen*, en D. *Ritzius*, om D. *van den Houten* (die op Poelo Ay in veel oneenigheit leefde) en D. *Vertrecht* te verlossen, welke beide beroepen den 28 dito door haar Edelheden goedgekeurt zyn.

[…avus …l. …Gra- …na …ouan.] Den 1 April bleek uit Tayouan, dat D. *Bavus* daar overleden was, en is D. *Gravius* daar na toe beroepen.

[…Bail- …edag-] Den 30 dito verscheen de Baillu, de Heer *Ambrosius van der Keer*, in de vergadering, die zeide, dat volgens ordre van zyn Edelheit de Heer *van Diemen* de Afgodery der Chjineesen gestoort was; dog dat hy daar mede op zyn hals die moeite gehaalt had, dat de Fiscaal hem gedagvaart, en dat men hem in rechten opgelegt had te bewyzen, dat de Chineesen met hun *Joosje*, of *Deosi*, afgodery pleegden. Hy vraagde hier op aan de vergadering, of zy dien dienst niet voor Afgodisch hielden; zy zeiden van ja, en dat die geheele dienst een grouwelyke afgoden-dienst was, daar in men gewoon was voor de beelden lampen te ontsteeken, wierook te branden, te offeren, en te sombayen met opheffing der handen, en met buiging des lichaams, waar van zy aan dezen Heer, op zyn verzoek, een schriftelyke verklaring gaven, die zeer wel op zyn beenen stond.

[…Can- …us …l.] Op dezen zelven dag bleek ook, dat D. *Candidius*, Rector, of bestierder der Latynsche school, overleden, waar op men in overweging was, of men die school aanhouden, dan of men die afschaffen zou, dog men vond goed, die nog aan te houden. Ook quam hier [Ver- …t uit …la. …Cruyf] D. *Vertrecht* den 13 Mey uit Banda, en den 1 Juli D. *Joannes Cruyf*, als Predikant, met een verband van 10 jaaren van Zeeland, en bleek by des zelfs komst, dat de overzetting van 't kort begrip in 't Portugees door *D. Rogerius*, en de 14 Maleytse Predikatien van D. *Wiltens*, met D. *Bakus* mede gegeven, aan die Classis niet ter hand gestelt waren. Een onverantwoordelyke flotheit ontrent een zaak van zoo veel nut voor beide de Inlandsche Gemeinten hier, en elders.

[Ver- …t na …ouan. …van …len] Den 11 dito is D. *Vertrecht* na Tayouan beroepen, ook verscheen toen hier D. *Daniel van Arkel* als Predikant, gezonden van Zeeland, en D. *Joannes Roman*, als Predikant, van wegen de Classis van Enkhuisen. [1647. D. Roman hier]

D. *Rogerius*, nu 16 jaren in Indien geweest hebbende, sprak om zyne verlossing. Men verzogt hem weer, om langer te blyven; dog alzoo de Opper-Landvoogd verleden jaar verklaart had geen Predikanten op Batavia vry van de verzending na andre gewesten te houden, zoo heeft men, alzoo men geen middel wist, om zyn Edelheit daar af te brengen, zyn verzoek den 2 September toegestaan. [D. Rogerius na 't Vaderland.]

Den 9 dito verscheen hier *Jacob Grever* Krankbezoeker, en is op die zelve dag D. *van Arkel* na Ceylon beroepen. [D. van Arkel na Ceylon.]

Men verzogt ook den 23 dito weder om de Predikanten in alle Gemeinten, volgens de gewoonte der Apostelen, en hervormde Kerken in 't Vaderlant, te mogen bevestigen; als mede, dat het speelen en ontheiligen van den Sabbath door de Chineesen, en andren, en ook hunne afgodery geweerd mogten werden.

Ook was de Kerkenraat niet weinig van eenige Kerken in 't Vaderland, over 't niet wel bewaren, en 't laten varen van 't Kerkelyk recht, bestraft, weshalven zy nu te meer herstelling der voornoemde zaken aan haar Edelheden verzogten. [De Kerkenraat berispt.]

Den 28 October verscheen D. *Balthazar Obie de Meter* hier van Amsterdam, als Predikant, onder een verband van 10 jaaren, zoo zyn vrouw in 't leven bleef, en anders maar van 5 jaaren. [D. de Meter.]

Den 11 dito verscheen hier D. *Antonius Hambroek*, als Predikant van 't Classis van Rotterdam. [En Hambroek hier.]

Na D. *Rogerius* vertrek stond het opzigt over de Portugeesche Gemeinte geheel aan den Proponent D. *Cornelis Seenen* te vervallen, weshalven zich een der aanwezende broeders tot het aanleeren der Maleytse taal zou moeten schikken. Een engte, waar in men alleen door de eenzinnigheit en hoofdigheit van zyn Edelheit gebragt wierd, om dat die aan D. *Rogerius*, na zoo veel jaaren dienst, niet toestaan wilde om vast, zonder verzending onderworpen te zyn, op Batavia te blyven; dat men immers gemakkelyk, zoo uit erkentenis van zyn Eerw. groote diensten, als tot nut en dienst dezer Maleytse Gemeinte, had konnen toestaan. [Maleytse Kerk onvoorzien.]

Den 2 December verzogt hy derhalven, na 't zilver-werk der Diacony, en eenige Kerk-boeken aan D. *Loosveld* overgegeven te hebben, zyne Kerkelyke getuigenis voor zyn vrouw, en is daar op in dezelve maand na 't Vaderland vertrokken.

Men droeg ook nu aan *D. Roman* 't lee-

1647. leeren van 't Maleyts op, en vond goed, om *D. Seenen* tot Predikant aan te stellen, en hem ten dien einde wegens zyne bequaamheit te onderzoeken, welk beide zaaken zyn Edelheit den 16 dito goed keurde; dog dat van *D. Seenen* is nog eenige jaaren (gelyk wy zien zullen) uitgestelt.

A. 1648.

A. 1648.

Den 13 Januari kreeg men antwoord op 't gedaan verzoek den 23 September wegens het weeren der Afgodery, dat haar Edelheden dezelve weeren, en over 't bevestigen van Predikanten na het Vaderlant zouden schryven.

Diakenen op zich zelven gestelt. Den 13 Januari wierden de Predikanten en Ouderlingen, tot nu toe met de Diakenen eene vergadering uitgemaakt hebbende, van den anderen gescheiden, en ider op zig zelven gesteld, dat by haar Edelheden den 10 Februari goedgekeurt is.

't Avondmaal met water bedient. Den 6 April zie ik ook, dat goedgevonden is den Onderkoopman *Abraham* . . . . tot de tafel des Heeren toe te laten, dog de Dienaar zou hem een beker met water in 't byzonder toereiken, dat mogelyk zal gedaan zyn, 't zy om dat die borst geen wyn rieken of verdragen kon, of wel om een andre reden.

D. Teschemaker hier. Den 16 dito verscheen hier *D. Samuel Teschemaker*, als Predikant van de Classis van Amsterdam.

D. Hambroek na Tayouan. D. De Meter na Malacca. Den 20 dito is *D. Hambroek* beroepen na Formosa, of Tayouan, en *D. de Meter* na Malacca.

Chineese Tempel. Den 8 Juni beloofde zyn Edelheit den Tempel der Chineesen te bederven.

D. a Warmelo hier. Den 27 dito quam hier van 't Classis van Amsterdam *D. Joannes a Warmelo* als Predikant.

Verzoek der Batavische Predikanten. Den 3 Augustus besloot men aan haar Edelheden om een vast getal van Predikanten op Batavia te verzoeken, en zoo die niet mogten bevestigt werden, dat zy dan ten minsten een besluitende stem in de vergadering zouden mogen hebben.

D. Bongaard hier. Op den zelven dag verscheen *D. Henricus Bongaard*, met 't Hof van Zeelant, als Predikant van 't Classis van Walcheren, hier.

Doopvaders en moeders. Den 10 Augusti besloot men wegens de doop-vaders en doop-moeders, dat voortaan, geene van een ergerlyk gedrag, en van een andre belydenis (gelyk tot nog toe gedult was) zouden mogen over eenige kinderen staan, alzoo zulke niet in staat waren om met een goed gewisse op 't gene haar afgevraagt, en by hen belooft was, te antwoorden, of dat na te komen. Dit oordeelde men nu, en met een zeer goede reden; dog naderhant zal men (gelyk wy in 't vervolg zien) anders oordeelen.

Op heden is ook *D. Pantherus* van Malacca hier verschenen, die verzogt als Predikant toegelaten te werden; dog alzoo hy met moeite opquam, is hy uitgestelt. 1648. D. Pantherus van Malacca.

Ook was nu *D. Cruyf* hier als vaste Predikant beroepen. D. Cruyf hier.

Omtrent het bepalen der vaste Predikanten zeide zyn Edelheit, dat *D. D. Fierens*, *Cruyf*, *Roman*, en *Teschemaker*, nevens de Ouderlingen, een besluitende, dog dat de andre Predikanten maar een raadgevende stem zouden hebben; egter zou, by hoogen nood, een van deze viet verzendelyk zyn, dat den 31 dito goedgekeurt is.

Heden quamen ook *D. Antonius Lenzius* van Amsterdam, *D. Gisbertus Happartius* van Rotterdam, en *D. Arnoldus Lippius*, van Delft als Predikanten, welke als leden erkend zyn op den vorigen grond; ook wierd nu zitting aan *D. Pantherus* toegestaan. D. D. Lenzius Happartius, en Lippius, hier.

Te dezer tyd schreef *D. Sonneveld* ook uit het Vaderland, dat *D. Heurnius* by de Heeren Bewindhebbers verworven had het drukken van Genesis, door den Heer *van Hazel* in 't Maleyts vertaalt, en dat hy dierhalven een afschrift 'er van verzogt, 't gene de schryver der vergadering zeide by hem te zyn, en beloofde te geven. Genesis vertaalt.

D. Joannes Costerus was met 't Schip de Vereenigde Landen uitgekomen, dog stierf op de reize, schryvende, voor zyn overlyden, een brief aan den Kerkenraat. D. Costerus, dood.

D. Lenzius wierd na Ceylon beroepen, en *D. Ritzius* was in Banda overleden. D. Lenzius na Ceylon. D. Ritzius dood.

Den 31 dito is *D. Bongaard* van hier na Ceylon beroepen, welk beroep zyn Edelheit in 't begin van September goed keurde; waar op zyn Eerw. den 5 October afscheid nam. D. Bongaard na Ceylon.

Ontrent deze tyd bleek ook, dat de Heeren 17nen, volgens 't schryven van den 5 October 1647. 't getal der Indische Predikanten op 28 stuks bepaalt hadden, waar van 'er 3 op Batavia, 2 op Malacca, 7 op Formosa, 3 in de Moluccos, 5 in Amboina, 5 in Banda, 2 op Ceylon en 1 op Paliacatta leggen zouden; ook was aan de Predikants-weduwen, hier blyvende, 100 gl. jaarlyks, en 't maandelyks randzoen, by haar mans genoten, toegelegt. Bepaalt getal der Predikanten. 't Inkomen der Weduwen.

Aan de getrouwde Predikanten wierd nu voor huishuur 8, en de ongetrouwden 4 Ryxdaalders 's maands toegelegt. Huis-huur-geld.

Op dezen tyd wierd buiten kennis van den Kerkenraat, de Krankbezoeker *Frans Salomonszoon* door de Heer *Caron* uit naam van zyn Edelheit in 't ziekenhuis gestelt, waar over aan zyn Edelheit gezegt zoude werden, dat dit een inbreuk Inbreuk op 't Kerkelyke.

breuk

breuk op 't Kerkelyk recht was.

Tusschen den 8 May en den 12 October is *D. Loosveld* overleden; en den 26 October *D. Pantherus*, en den 3 November *D. Lippius*, na Banda beroepen, en den 29 dito goedgekeurt, en den laatsten dito is *D. Warmelo* na Ternate beroepen.

Ook kreeg men heden tyding van 't slecht gedrag van D. *Hilarius* op Ceylon.

A. 1649.

D. Happartius is den 22 Maart na Tayouan beroepen, dat den 25 dito goedgekeurt is.

Den 12 April bleek, dat de Mr. in 't Latynsche school, *Nicolaus Wemlarius*, zyn scholieren indruk van de Lutersche Leere gaf; waar op hy den 22 dito 'er uitgezet, en *Joannes Winkelman* voor-eerst daar in geplaatst is.

Den 6 dito is *D. Cruyf* na Tayouan beroepen.

Den 17 May wierd zitting aan de nieuw-aankomende Predikanten verleent, op deze navolgende vier artikelen.

1 Dat zy zig de gewoone Kerk-ordre dezer vergadering moesten onderwerpen.
2 Dat zy zich zedig, zonder tusschen beiden te spreken, of door uit-en inloopen den spreker ongemak toe te brengen, gedragen zouden.
3 Het beslotene by zig houden en zwygen.
4 Dat, des verzogt zynde, wanneer 'er zaaken, die Kerkenraat in 't byzonder rakende, verhandelt wierden, zouden vertrekken.

D. *Hilarius* verscheen van Gale hier den 31 dito, als mede de Krankbezoeker *Godefridus Cornelii*.

Ook beloofde zyn Edelheit den 7 Juni al weer de afgodery der Chineesen uit de stad te weeren, den Tempel der Mooren te zullen ruimen, en de Moorsche Priesters, die hy op de daad betrappen zoude, in de keten te slaan.

Op dezen zelven dag wierd ook het vorig, en nu overleden besluit wegens de doopvaders, den 10 Augusti des voorleden jaars genomen, vernieuwt, met bedreiging van de overtreders te zullen straffen met afkondiging van 't Avondmaal.

Den 28 dito verscheen hier van Hoorn, met 't schip Breda, als Predikant, D. *Henricus Hartong*.

Den 1 Juli quam hier in de vergadering *D. Cornelius Porselius*, met 't Schip Orangie, van Zeeland als Predikant gezonden, zynde bevorens Predikant te Ommeren, in 't Classis van Thiel geweest.

Den 12 dito verscheen hier van Rotterdam ook als Predikant D. *Antonius Stampherius* met 't Schip Nieuw Rotterdam. en 1649. D. Stampherius.

Den 22 Augustus de Predikant *Gualterus Bakker*, met Leeuwaarden van de Classis van Enkhuisen. En D. Bakker hier.

Den 6 September stond zyn Edelheit toe een vierden Bataviſchen Predikant aan te stellen of te verkiezen, waar toe D. *Porselius* beroepen, en den 13 daar voor erkend is. D. Porselius beroepen.

Den 13 dito is *D. Stampherius* na Negombo beroepen. D. Stamperius na Ceylon.

Den van Ceylon opgekomen *D. Hilarius*, die den 31 May hier over den Ceilonsen Landvoogd, den Heer *Maatsuyker* en over zyn mishandelingen aan hem, en den Kerkenraad aldaar geklaagd had, en tot nader bericht uitgesteld was, had men met zyn verdedig-schrift, den 26 Juli in Kerkenrade overgeleverd, na den rechter geweezen, alzoo zyn zaak eigentlyk tot hen niet behoorde, hoewel zy genegen waren hem na vermogen te helpen. Hy verzogt daar op den 1 Octob. ten Avondmaal te gaan, dat hem in 't eerst toegestaan, dog, op nader ingekomene klagten, verboden, gelyk hy toen ook van zyn dienst ontslagen is, om na 't Vaderland te vertrekken, alzoo hy zig niet langer verbinden wilde. D. Hilarius zaak.

Den 7 dito verscheen hier *D. Brund* met eenige Maleitsche Vraag-en Gebeden-boekjens, door hem, en door *D. Heurnius*, als mede met de Catechismus van *Bouma*, door een Schoolmeester vertaalt, verzoekende dat die mogten overzien, en na 't Vaderlant ter drukpers gezonden werden, welk nazien aan D. *Roman* bevolen is. D. Brund hier.

Den 11 dito verscheen hier de Krankbezoeker *Adam Janszoon van Thiel* uit Ternate, de welken gevraagt zynde, wie hem Krankbezoeker had gemaakt, tot antwoord gaf, de Heer *Seroyen* (voorzitter of Opperhoofd van die Landvoogdy) nader gevraagt zynde, wie hem onderzogt had wegens zyne bequaamheit, gaf tot antwoord, niemand, wie hem ook magt om te doopen gegeven had, gaf tot antwoord, de Heer Voorzitter *van den Boogaard*. Men vond goed, dat hy buiten dienst na 't Vaderland gaan zou; en dus zag men, hoe die Overheden in Ternate met den wakkeren *D. a Warmelo* daar leefden, stellende in navolging van de Regeering van Batavia (gelyk ons in October des voorleden jaars nog bleek) Krankbezoekers op eigen gezag aan, zonder den Predikant eens te kennen, trekkende al wat zy maar konden, van de Kerkelyken na zich; dat in zich zelven niet wel, nog edelmoedig was. Seldzame Krankbezoeker.

D. *Hilarius*, nu zullende na 't Vader-
lant

1649. lant vertrekken, verzogt een afschrift van den Kerkenraat wegens de zaaken in de vergadering zedert zyn aanwezen, en hem rakende, voorgevallen, dat hem volkomen toegestaan is.

D. Hilarius na 't Vaderland.

D. Roman ontslagen, &c.

D. *Roman*, wierd nu, zoo lang hy met het nazien der voornoemde Maleytsche boeken bezig was, van zyne Donderdags-beurt, en van Sondags twee maal te prediken, verschoont.

D. Geesdorpius na Banda.

Den 18 October verscheen hier van Amsterdam, met 't Wapen van Zutfen, als Predikant, D. *Cornelius Geesdorpius*, die den 8 November na Banda, gelyk toen mede op den laatstgemelden dag D. *Hartong* na Amboina door den Kerkenraat beroepen is.

D. Hartong na Amboina.

Te dier tyd wierd ook door D. *Porselius* voorgestelt, of een vader, of schoonvader, in 't beroep van zyn zoon, mede een besluitende stem had, en men is van oordeel geweest, dat hem die toe quam.

Den 15 November wierden die beroepene by haar Edelheden goedgekeurt, of zoodanig in de vergadering ingedient, op welke tyd ook de Krankbezoeker *Alexander Abrahamszoon* verscheen.

Last voor de buiten-Kerken.

De Voorzitter des Kerkenraats zei den 22 November tegen D. *Brund*, dat zy uit Amboina voortaan geen meer schriften na Batavia behoefden te zenden, maar dat zy die daar zelfs nazien, en na 't Vaderland konden zenden, om gedrukt te werden.

't Bevestigen der Predikanten afgeslagen.

Op den zelven dag is ook *Jan Janszoon Priserius* na 't Vaderlant verlost; dog aan *Arent Otten* is het geweigert; hoewel aan *Jan Gerritszoon Blok* den 13 December toegestaan, op welken dag de Kerkenraat goed vond weer de bevestiging der vaste Predikanten aan haar Edelheden te verzoeken; dog zyn Edelheit zei den 20 dito uitdrukkelyken last van de Heeren Bewindhebberen te hebben, om de Predikanten niet te bevestigen; en op de zelven dag verscheen *Simon de Blom*, Krankbezoeker vooreerst alhier.

A. 1650.

A. 1650.

De Ringius na Banda.

Den 13 Januari verscheen D. *Remetus Ringius*, als Predikant van Amsterdam, en is op den zelven dag na Banda beroepen.

D. Hilarius vertrokken.

Den 17 dito verzogt D. *Hilarius* zyn Kerkelyke getuigenis, die hem is toegestaan, vermits laatst van Ceylon niets, dan eerlyk en Christelyk, van hem geschreven was, latende de zaak tusschen zyn Eerw: en de Heer *Maatsuiker* onaangeroerd, hoewel zy aan de broederen van Amsterdam, zelf ook in opzicht van dit verschil, zoo veel hen mogelyk was, tot zyn voordeel schreven; alzoo de Heer *Maatsuyker* daar al vry wat wonderlyk met de Kerkelyken leefde.

1650.

D. Brund na Amboina.

Den 14 Februari was D. *Brund* nog hier; dog stond in 't kort na Amboina weer te vertrekken.

Nieuw Latynsche Mr.

Den 7 Maart komt hier als Latynsche Mr. voor *Melchior ab Hombach*, ten dien einde hier gezonden, verzoekende dierhalven door voorspraak der vergadering daar in gesteld te werden, dat ook geschieden zou.

D. Bakker na Malacca.

Den 28 dito is D. *Gualterus Bakker* na Malacca beroepen, 't geen den 4 April goedgekeurt is.

D. a Breyl van de Kust.

Den 9 May verscheen hier D. *a Breyl* van Paliacatta.

D. Teschemaker hier.

Den 20 Juni quam ook D. *Rutger Teschemaker*, met 't Schip Malacca als Predikant, en den 17 dito bleek, dat de Mr. in 't Latynsche School *Joannes Winkelman* zig niet wel droeg, die daar over ook bestraft wierd.

Daniel Caron.

Den 4 Juli verzogt *Daniel Caron*, die eenige tyd zig in de Godsgeleertheit geoeffent had, dat tot een onderzoek van zyne bequaamheit mogt toegelaten werden; dog is nog uitgesteld tot den 8 Augusti, op welken tyd hem een examen preparatorium toegestaan, en ook goedgekeurd is by haar Edelheden.

D. Seenen afgeslagen.

Den 8 Augustus verscheen hier ook de Krankbezoeker *Jan Janszoon van der Wee*, en op dezen zelven dag stond men aan den Proponent *Cornelis Seenen* toe, om Predikant te werden; dog zyn Edelheit kon niet goedvinden, dat men hem Predikanr op Batavia maken zou, alzoo 'er op Batavia zoo veel Predikanten waren, als 'er moesten zyn; dog zy konden hem wel toestaan te doopen; welk verzoek hy den 19 September vernieuwde, en wierd hem toegezegt, dat men dit zyn Edelheit weer verzoeken zou; terwyl deze neerstige borst ondertusschen zeer droevig naliep.

D. Fierens na 't Vaderland.

Heden wierd aan D. *Fierens* ook toegelaten, na dat hy 9 jaaren gedient had, na 't Vaderland te trekken, dat den 15 dito door haar Edelheden goedgekeurd is.

D. Appeldoorn.

Den 15 dito verscheen hier van de Classis van Walcheren D. *Petrus Appeldoorn* als Predikant.

En Lindius hier.

Men vond ook heden goed, om *Daniel Caron* den 30 dito te onderzoeken wegens zyne bequaamheit in de Godsgeleerdheit.

Den 12 September verscheen hier van Zeeland, met 't Hof van Zeeland, D. *Cornelius Lindius*, als Predikant.

D. Roman predikte Maleyts.

D. *Roman* maakte den 10 October bekend, dat hy aanstaande zondag zyn eerste predikatie in 't Maleyts doen zou.

Den 14 dito deden zig groote geschillen tusschen D. D. *Porselius* en *Fierens* op, die al vry verre gingen, en egter is ten

ten laatsten zyn afscheid en ontslag toegestaan; dog egter met eenige uitzondering in opzigt der zelve.

Den 17 dito quamen de Heeren Ordinaris Raaden van Indiën *Demmer*, *de Vlaming* en *Cunæus* in de vergadering, en de laatste als Commissaris Politycq, leverde in zeker geschrift van de Heeren Zeventienen, waar by haar Ed. Ed. last gaven.

1 Om de Predikanten behoorlyk in eere te houden.

2 Om overal in de vergadering Commissarissen te stellen.

3 Dat de Predikanten aan geen Kerken in 't Vaderland, dan met kennis der Regeering, schryven, en daarom al hunne brieven, met die der Regeering aan de Heeren Zeventienen zenden zouden.

Den 24 dito verscheen hier de Krankbezoeker *Vincent Bartholomeuszoon*.

Den 31 dito wierden aan D. *Fierens* op zyn verzoek ook toegestaan zodanige afschriften van Kerk-besluiten, als hy in zyne zaak meinde noodig te hebben.

Den 28 November is na Amboina beroepen D. *Petrus Appeldoorn*, en wierd ontrent D. D. *Teschemaker* en *Lindius* besloten, dat die hier vooreerst den dienst zouden waarnemen.

Den 29 December ging D. *Appeldoorn* geweldig aan over de wyze van alhier de Predikanten te verzenden.

A. 1651.

Den 2 Januari was 'er over dit tieren en aangaan, als ook over zekere predikatie van D. *Appeldoorn* over Ps. 3. 12. veel moeite in den Kerkenraat, waar over hy zig zeer slegt verdedigde, gevende daar na zediger en zagter antwoord.

Den Oud-Opperlandvoogd van Indiën, de Heer *van der Lyn*, en Mevrouw *Livina Poleth*, zyn Edelheits Gemalinne, verzogten hare Kerkelyke getuigenis, ontrent welke men goed vond, die wat breeder, dan wel gewoonlyk, in opzigt van zyn Edelheits hooge bediening, uit te breiden.

Den 6 dito bleef D. *Appeldoorn* egter daar by volharden, dat hy die wyze van beroepen en verzenden niet voor Goddelyk hield; maar wel die, welke door loten geschiede, waar over hy naderhand nog veel moeite had, die ik hier niet aanhalen zal, alzoo 't met hem veel te verre ging, en is daar op zyne verzending na Amboina egter voortgegaan, gevende hem de afschriften die hy verzogt aangaande de behandeling van zyn zaak alhier.

De Krankbezoeker *Jochem Pieterszoon* den 9 dito voor de vergadering geproponeerd hebbende, is den 16 dito, na behoorlyk onderzoek, Proponent gemaakt, waar van men hem zynen lastbrief den 30 dito overhandigde. 1651. zoon na Banda.

Ook schynt hy dat jaar na Banda gezonden te zyn, alzoo hem A. 1652 'er vinde.

Den 6 Februari verbood men de Krankbezoekers den gemeenen zegen Num. 6. over 't volk uit te spreken, en den 27 dito ook geen andre gebeden, dan die gedrukt waren, te mogen doen.

Den 6 Maart verscheen hier *Joan Fereira*, Krankbezoeker van Malacca, met goede getuigenissen, die zig in de Godsgeleerdheit oeffenen zou, om in de Portugeesche gemeinte gebruikt te werden. Hy was bevorens een Jesuiet, en een Rooms Priester geweest, en tot ons overgekomen, hoewel de Jesuiet *Tachard* Lib. 5. cap. 4. in zyne reisbeschryving loochend, dat zulk een afvallige onder hen bekend was, dat egter klaar uit verscheide gedrukte schriften van hem blykt. Fereira, Krankbezoeker.

Henrik Hartong de Jonge verzogt als Krankbezoeker na Tayouan te gaan, dog is uitgesteld.

Op heden besloot men ook weder zyn Edelheit om 't uitroejen, zoo van den Chineeschen als van den Moorsen Tempel verzoeken.

Ook wierd nu over de plaats gesproken, tot het bouwen van een Portugeesche Kerk, en wierd voor allerbest gekeurd zyn Edelheits thuin by de groote Rivier, 't welke zyn Edelheit den 13 dito goedkeurde. Portugeesche Kerk te bouwen.

Ook zeide zyn Edelheit, dat hy 't hoofd der Chineesen belasten zou hunnen Tempel af te breken, en die der Mooren zou men zelf af breken en verwoesten; hoewel 'er daar na al weer een kink in de kabel quam.

De Heer *Cunæus* stelde voor, of het niet onbehoorlyk was, dat 't gebed gedaan wierd voor haar Edelheden door een Krankbezoeker, die den zegen over haar niet mogt uitspreken, waar op weer goed gevonden is, dat 't vorige besluit in stand blyven, dog dat zy zeggen zoude: gaat henen in de vrede en in de vreeze des Heeren. Krankbezoekers zegenspraak.

Den 17 April is na Tayouan beroepen *D. Rutger Teschemaker*. D. Teschemaker na Tayouan.

Ook komt *D. Porselius* na dezen dag niet meer voor, zoo dat hy in deze maand overleden is. D. Porselius dood.

Den 12 dito verscheen *D. Pontanus* uit Amboina, diens tyd uit was, die dit jaar na 't Vaderland vertrokken is. D. Pontanus na 't Vaderland.

Den 22 dito quam hier *D. Joannes Ludgens* als Predikant, gezonden van 't Classis van Walcheren. D. Ludgens na Tayouan

Den 26 dito wierd *D. Ludgens* na Tayouan beroepen, en den 6 Juli verscheen hier

1651. D. D. Wyngaarden en Brouwerius hier. hier *D. Franciscus Wyngaarden*, met 't Schip Orangie, en *D. Daniel Brouwerius*, met Schiedam, beide als Predikanten, en de laatste, van de Classis van Rotterdam.

Stukken des N. T. in 't Portugees. Heden beloofde de Batavische Kerkenraat aan die van Gale in een brief een afschrift van de Portugeesche stukken des N. T., die door den Krankbezoeker *Fereira* zouden uitgeschreven werden; dog van wie die overgezet waren, blykt niet.

D. Wyngaarden na Ceylon. Den 11 dito is *D. Wyngaarden* na Ceylon beroepen, en den 31 dito verschenen nevens den Commissaris Polityćq, de Heer *Demmer*, Ordinaris Raad, en de Heer *Cæsar*, Extraordinaris Raad van Indiën, om 't onderzoek der bequaamheit van *Martinus Frederiks* in de Godsgeleerdheit by te woonen, dat in twee zittingen voleindigt, en zeer wel bevonden, dog ontrent welken egter besloten is, dat hy vooreerst niet openbaar proponeeren, en zich in 't byzonder onder de broederen wat oeffenen zou. Proponent geworden.

De Heer Demmer Commissaris Politicq. En aangezien de Heer *Cunæus* als Ambassadeur na Perziën gaan zou, zoo nam zyn Ed: afscheid, en de Heer *Demmer* wierd in zyn plaats verwelkomt.

Den 9 October maakten haar Edelheden bekend, dat zy, by nader overweging op 't verzoek van den Kerkenraat niet hadden konnen goedvinden den Chineeschen Tempel te doen af breken, om dat zy vreesden, dat de Chineesen van daar vertrekken zouden. 1651.

Den 5 November verscheen hier als Predikant *Philippus Joannides de Vries*, van de Classis van Walcheren. D. De Vries hier.

Den 8 dito verzogt *D. Lentzius* een afschrift van de acta zyner beroeping, als mede die van *D. Bongaard*, en ook al van 't gene na Ceylon of 't Vaderland over zyn Eerw. geschreven was, dat toegestaan wierd.

Den 20 dito is *D. Brouwerius* na Amboina beroepen, en ook *D. Gulielmus Brakel* als Predikant hier met de Salamander van de Classis van Amsterdam verschenen. D. Brouwerius na Amboina. D. Brakel hier.

Den 27 dito verscheen de gansche Kerkenraat in Rade van Indiën, om over 't verwoesten van den Chineeschen Tempel te spreken, en is hen toen weer toegezegt, dat den Chineesen hunnen duivelsdienst, zoo in hunnen nieuwen Tempel, als elders, zou verboden werden, dat reeds aan hunnen Capitein geschied was, gelyk den 4 December nader bleek. De Tempeldienst der Chineesen verboden.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Vervolg der zaaken van den Godsdienst op Java van den jare 1652 en 1653.

A. 1652. D. De Vries na Amboina. DEn 1 Januari is *D. de Vries* na Amboina beroepen.

Den 10 dito bleek, dat toen op Batavia, behalven de vaste Predikanten, meer andre hier gekomen waren, alzoo zy zeker geschil-schrift over eenige Godsgeleerde stellingen tusschen *D. D. Hartong* en *Appeldoorn* in Amboina voorgevallen, in deze rang onderteekend hadden.

Roman.
Lindius.
Teschemaker.
Jac. Vertrecht.
Gravius.
Phil. Joannes de Vries.
Gulielmus Brakel.

D. D. Vertrecht en Gravius uit Tayouan. Waar uit my dan blykt, dat *D. D. Vertrecht* en *Gravius* uit Tayouan hier ondertusschen verschenen waren, hoewel ik dit niet aangeteekent vinde.

Den 22 dito vinde ik ook, dat *D. Gravius* reeds wettig van zyn dienst ontslagen, dog weer tot langer verblyf bewogen was, weshalven men besloten had zyn Eerw. altoos nog voor een jaar tot dienst van deze Kerk te houden.

Den 29 dito was *D. Jochem Pieterszoon* ook nog in Banda.

Den 12 Februari wierd de Catechizatie, die eenige tyd nagelaten was, weder vernieuwd.

En op de zelve tyd bleek, dat zyn Edelheit onlangs de Predikanten tot het bewerken van de bekeering der Chineesen aangemaand had.

Den 14 Maart zie ik, dat *D. Roman*, eenigen tyd Maleyts gepredikt hebbende, 't zelve, door gebrek van Duitsche Predikanten, had moeten nalaten, nu ontslag van den Duitschen dienst verzogt, om met het Maleyts weer te konnen voortgaan; om welkers noodzakelykheit de vergadering, besloot haar Edelheden om een vyfde Predikant op Batavia te verzoeken, op dat *D. Roman* alleen op den Maleytsen dienst zou konnen passen. Maleytse dienst herstelt.

Ook wierd den Kerkenraat weder belast alle bekendmakingen aan de Regeering schriftelyk te doen.

Den 11 dito verzogt *D. Lindius* een acte ten bewys, dat hy hier vast Predikant was, alzoo anders zyn verblyf hier geen vasten grond had; dog de Kerkenraat rade zyn Eerw. maar op hare verklaring het te laten berusten zonder verder de goedkeuring van haar Edelheden te verzoeken, alzoo zy hem voor wettig D. Lindius hier beroepen.

tig hier beroepen Predikant hielden, waar me zyn Eerw. toen te vrede was.

Tot verder bekeering der Chineesen oordeelde men van nooden, dat vooreerst by placcaaten alle ergernissen van 't toppen en speelen der zelve, en van dronkenschap, hoerery, overspel, vloeken en sweeren, nevens 't ontheiligen van de Sabatthen onder de Christenen, diende weggenomen, schoolen tot onderwys van de Chineesche jeugt opgericht, boeken van hunne taal uit Manilha ontboden, en dat aan die winzugtigen Natie eenige vryheden en voorrechten, om hen te meer te lokken, dienden toegestaan, en eenige Krankbezoekers en een Predikant gesteld te werden om hunne taal te leeren, en dat men vooral ook God om hare bekeering behoorde te bidden, al welke zeer pryffelyke middelen men haar Edelheden voorstellen zoude.

Den 18 dito vond men goed, schoon 'er bevorens besloten was, niemand uit 't Heidendom overkomende, te doopen, dan die men ook kon ten Avondmaal laten gaan, om egter den doop nu alleen maar op belydenis toe te staan aan twee Heidensche slaven van Juffrouw *Maatzuiker*, alzoo zy nog te jong waren, om toegelaten te werden; dog men kon dan (om de oude Wet niet te breken) met haren doop ook nog wel wat gewagt hebben.

Den 25 dito wierd over de vorige beraamde middelen ter bekeering der Chineesen weder gesproken, 't ontwerp 'er af voorgelezen, en in allen deelen goedgevonden, hoewel 'er eenige voorstellen by quamen, die ik geloove dat haar Edelheden niet zouden goedkeuren, alzoo die niet op de reden en redelykheit gegrond waren; maar die ik om reden hier niet melde, om dat zy de zaak niet al te wel begrepen hadden.

Den 15 April leverde D. *Lindius* de 4 Euangelisten en de Handelingen der Apostelen in 't Portugees door *Fereira* vertaalt, aan de vergadering over, waar voor aan *Fereira* 30 Ryxdaalders uit de Diaconys-middelen vereerd zyn. Een al te slegte vergelding voor zoo grooten moeite, en was 't beter geweest hem niets, dan niet meer, daar voor te geven; maar men zal hem naderhand over zwaarder werk nog erger handelen.

Heden wierd ook D. *Brakel* na Tayouan beroepen, en den 6 May goedgekeurd.

Ook vraagde de Commissaris Politycq, wat dan de Proponent *Seenen* doen zou, als D. *Roman* Maleyts predikte; dog men zei, dat hy dan egter nog werks genoeg zoo aan 't Portugees, als aan andre zaaken, vinden zou.

Den 3 Juni verscheen hier uit Banda D. *Pantherus*, die van voornemen was na 't Vaderland te gaan, dog hy wierd den 17 Juni tot den dienst der Tayouansche Kerk beroepen, alzoo hy voor 10 jaaren verbonden was; dog hy sloeg dit af. 1652. D. Pantherus uit Banda.

Den 10 dito bood D. *Teschemaker* aan een Portugeesche Catechizatie onder de Inlanders aan de West-zyde te houden, dat geprezen wierd. Portugeesche Catechisatie.

Den 24 dito is D. *Pantherus* weder, met goedvinden van zyn Edelheit, na Tayouan beroepen, waar op hy verklaarde nog wel een jaar op Batavia te willen blyven, dog niet genegen te zyn, om na Tayouan te gaan, waar over veel moejelykheden voorvielen ontrent welke haar Edelheden den 15 Juli zeiden, die zaak van *D. Pantherus* by gemeen overleg te willen behandelen, om den Kerkenraat niet het allerminsten in haar rechten te verkorten. Hier op is zyn Eerw. nader verzogt, om, of de Kerk van Formosa, of die van Amboina (alzoo hy nog 5 jaaren verbonden was) te dienen, het welk beide by hem geweigert, en waar op hy den 25 Juli vooreerst van zyn dienst afgezet is, met voornemen, om, na bekomen berigt van andere Kerken, en by zyne volherding, hem geheel af te zetten. D. Pantherus. Geschorst in dienst.

D. Joannes Bakker verscheen den 2 Augusti, ook als Predikant met 't Schip den Olifant, van de Classis van Amsterdam. D. Bakker hier.

Men zettede *Pantherus* niet alleen af, maar het wierd by haar Edelheden ook zoodanig goedgekeurd, dat hy zynen tyd dan buiten dienst en soldye als borger zou moeten uitdienen, om met 't verband der Heeren niet te spotten, ter tyd toe hy tot inkeer komen mogt. Pantherus Vryman.

De Rector van 't Latynsche school, *Melchior ab Hambach*, den 8 Juli al van 't Avondmaal afgehouden, en van zyn bediening afgezet, maakte het hoe langer hoe slegter, zoo dat hy den 23 dito weer afgehouden wierd.

Den 26 dito wierd D. *Dominicus Winsemius*, onlangs met 't Wapen van Zeeland hier als Predikant, van de Classis van Walcheren gekomen, na Ceylon beroepen; ook verscheen toen de Krankbezoeker *Antoni Kien*. D. Winsemius na Ceylon.

Den 7 October quam hier de Krankbezoeker *Alexander Rossenraad* uit Ternate, die daar volgens alhier verkregen last van *D. D. Candidius* en *Rogerius* gedoopt had.

Men las ook een brief van D. *Hartong*, waar uit bleek, dat D. *Appeldoorn* vooreerst afgezet was. En D. *Tiberius Raveftein* (diens weezen op Batavia quamen) scheen op de reize overleden te zyn. D. Ravestein dood.

Den

1652. Den 14 October beloofde men D. *Bakker*, op Mauritius te plaatzen. Ook quamen heden flegte gerugten van D. *Winsemius* in, waar over men hem opontbieden zou, alzoo 't waaragtig, en zyn gedrag op zyn reize na Ceylon, zeer flegt bevonden wierd.

D. Apeldoorn, buiten dienst. Den 21 October verscheen hier D. *Apeldoorn*, buiten dienst, uit Amboina.

D. Pantherus zaak. D. *Pantherus* klaagde zeer over de harde handelingen van den Kerkenraat, en vooral over D. *Lindius*, en onder de Ledematen liepen 'er, 't zy waar 't zy onwaar, al mede diergelyke gerugten, dat men wreed, nydig, en op een wyze van geweld met hem gehandelt had. Hy beschuldigde ook D. *Ringius* in Banda, als een man, die al 't Kerkelyke maar aan den Landvoogd daar overgaf.

D.Bakker na Mauritius. Den 4 November gaf men *D. Bakker* last, om op de Rheede te prediken; dog den 19 dito wierd hy na Mauritius beroepen, om daar eenige kinderen te doopen, en dan na Ceylon te gaan, en om (niet tegenstaande de hooge nood van Amboina) daar te blyven, indien 'er nieuwe voorvallen van *Winsemius* mogten zyn.

Kerkelyke getuigenis van de Heer Verstegen. De Heer *Verstegen*, zullende na 't Vaderland vertrekken, verzogt dat zyn Kerk-getuigenis, alzoo hy Extraordinaar Raad was, wat breeder, dan wel gewoonelyk, mogt werden uitgebreid; dog de Kerkenraat gaf zyn Ed. en zyn Gemalin een gewoonlyke getuigenis.

Op heden wierd ook de Krankbezoeker *Jan Janszoon* gelast na Ternate te vertrekken; van waar de Krankbezoeker *Cornelis Jacobszoon Reveld* te rug quam, klagende zeer sterk over de godloosheden van *N. Keerdekoe*, Opperhoofd op Tsjamsjieuw, daar hy ook gelegen had.

De Heer Commissaris *Demmer*, zullende na 't Vaderland vertrekken, verzogt Kerkelyke getuigenis voor zig, en zyne Gemalin, en nam nu zyn afscheid van deze vergadering.

D. Pantherus afgezet. Den 23 dito wierd weder over de zaak van D. *Pantherus* gesproken, en hem geraden, alzoo 'er nu schryvens van de Buiten-Kerken gekomen was, zyn beroep dog aan te nemen. Hy zei vlak uit, niet meer te willen zwerven, maar wel op Batavia, of op de Rheede, Duitsch, of Maleytsch te willen prediken, hy wilde ook niet de minste schuld bekennen; maar bad God, dat hy 't hen, die hem dit aandeden, wilde vergeven, verzoekende alleen maar schriftelyk te mogen weten, wat voldoening zy eischten, dat hem geweigert is.

Ondertusschen quam 't schryven der Kerken van Formosa, Malacca, Ceylon en Choromandel, in 't wezen der zake met het gevoelen van den Kerkenraat van Batavia overeen; waar op men den 26 besloot hem volslagen af te zetten; dog nog eens, eer men hem dit aanzeide, een proef te nemen, of hy nog niet zou te bewegen zyn. Men stelde hem dan weer voor schuld te bekennen, en het beroep, dat op hem lag, aan te nemen; dog hy weigerde beide die zaaken, waar op hy volkomen van zyn dienst afgezet is, door de gansche Kerkenraat, die nog door D. *Happartius*, uit Tayouan versterkt was. 1652. D. Happartius uit Tayouan.

A. 1653. A. 1664.

Den 4 Januari eischte zyn Edelheit de Heer *Reiniersz̄oon* van den Kerkenraat het oordeel der naburige Kerken over *D. Pantherus*. Doch, alzoo dezelve zig hier over bezwaard vond, wilde zy dit zoeken af te wyzen; dog zyn Edelheit hield aan, en ontbood den geheelen Kerkenraat, of eenige hunner afgezondenen, in Rade van Indiën, om op heden 't besluit harer Edelheden over *D. Pantherus* zaak, en meer andre van dien aard, aan te hooren; dog de Kerkenraat gaf aan hare afgezondene leden last, om uit haren naam, en uit die van alle andre Indische Kerken, tegen haar Edelheden, zoo 't noodig zyn mogt, te zeggen, dat zy geenzins genegen waren, zig aan de ordre der Heeren en Meesters wegens het opperbestier der Regeering over Kerkelyke leden en zaaken, A. 1650 in September overgeschreven, te onderwerpen, en dat zy besloten hadden dan liever buiten dienst na 't Vaderland te gaan. Handeling tusschen haar Edelheden en den Kerkenraat.

Ook wierd hen belast te zeggen, dat de Kerkenraat verzogt verschoond te werden, om 't oordeel der naburige Kerken aan haar Edelheden over te geven, alzoo dit geheel en al een Kerkelyke zaak was, waar van zy niet gehouden was haar Edelheden eenige opening te doen, behalven dat zy ook geen magt over papieren van andre Kerken had; dog zoo 'er haar Edelheden egter op stonden, dan zou men haar Edelheden een afschrift daar uit zoo verre *Pantheri* zaak raakte, geven; maar met betuiging vooraf, dat men dit, gedwongen dede, en met verzoek, dat ook haar Edelheden dit wilden in hare handelingen aanteekenen.

Den 6 dito verscheen de Heer *Hartsink*, hier als Commissaris Policq, en op den zelven dag stond D. *Pantherus*, voor het laatst binnen; dog wierd, alzoo men niets op hem winnen kon, toen eerst regt afgezet, en hem de acte van den 26 December voorgelezen, en een afschrift 'er van gegeven. De Heer Hartsink Commissaris Policq. Pantherus nu eerst afgezet.

Men belastte nu den Kerkenraat ook voortaan alle aankomende en afgaande brieven in de tegenwoordigheit van den Bepaling van het Kerkelyk regt.

Com-

Commiſſaris Politicq te openen en te lezen, en dat zy ook hare brieven, die zy na 't Vaderland aan deze of gene Kerken zonden, geopend aan haar Edelheden zouden moeten overleveren, om eerſt van haar gelezen, en dan verzonden te werden, waar op de vergadering goed vond, 't zitten van een Politicquen Commiſſaris als een laſt, te dulden; dog oordeelden dat men 't openen en lezen der brieven van de vergadering, als een ongegronde zaak, niet behoorde te vergen; en dat men derhalven haar Edelheden maar een korte brief, rakende de ondragelyke ordre der Heeren ontrent dit ſtuk, geopend ter hand ſtellen zou.

De Kerk van Malacca verzogt het drukken van een Portugeeſchen Catechismus.

Den 20 dito betuigde *D. Pantherus* openbaar by een ingelevert geſchrift, qualyk afgezet te zyn, beroepende zich op de Kerken van 't Vaderland, welk appel, of beroeping men aangenomen heeft, om dat nevens de verdre papieren over hem derwaards af te zenden. Ook verzogt zy van haar Edelheden verder tegen zyne ſtoutheden gedekt te werden, en dat hem ook 't zitten in der Predikanten geſtoelte mogt werden verboden, dat de Heer *Hartſink* aannam te bezorgen.

Men vond nu ook goed, om weder een Portugeeſche en een Maleytſche Catechizatie aan te ſtellen; en beſloot men den 3 Februari wegens verſcheide misſlagen in de Euangelien, in 't Portugees overgezet, dat aan ider Predikant, die taal verſtaande, daar van een afſchrift zou werden gegeven, om metter tyd dit werk volmaakt, en zonder feylen te hebben.

Den 7 Maart is D. *Gisbertus Happartius* weer na Tayouan beroepen.

Den 10 verſcheen hier D. *Appeldoorn*, door de Hooge Regeering van Indiën van zyne afzetting voor een tyd ontheven, en weder aangeſteld; dog alzoo hy nu verzogt ten Avondmaal te gaan, en met den voorzitter weer in hooge woorden raakte, is hy tot de naaſte vergadering van den 31 dito uitgeſtelt; dog toen ſcheide hy weer onverrigter zake, en vol dreigementen tegen de broeders, gelyk hy ook den 3 April een ſchrift t'hunnen laſte by haar Edelheden inleverde, dog dit wierd hem weer gegeven, en hy afgewezen.

D. *Pantherus*, heden ook wegens zyn afhouding van 't Avondmaal, en of die, nu hy afgezet was, nog langer duren moeſt, ſprekende, quam eindelyk daar toe, dat hy 't beroep nu wel aannemen wilde. Men zei hem, dat het nu te verre gekomen was; dog men rade hem den Kerkenraat eerſt meer voldoening te geven, en dit tot aanſtaande donderdag te overwegen. 1653.

Den 10 dito verzogt D. *Pantherus* weder ten Avondmaal toegelaten te worden, en bood zig aan om na Tayouan te gaan, op 't eerſte zei men hem, dat het nog te vroeg was, om daar van te ſpreken; en op het tweede, dat die aanbieding van geen voldoening aan den Kerkenraat was.

Den 12 May vond men goed de Formulieren der gebeden, 't geloof, de thien geboden, &c. te laten overzien in 't Maleyts door D. *Roman*, en in 't Portugees door D. D. *Teſchemaker*, *Lindius*, en den Krankbezoeker *Fereira*. De Formulieren in 't Portugees en Maleyts.

Den 30 dito quam hier van Mauritius weder *D. Bakker*, die 'er 12 kinderen gedoopt, en 22 Ledematen gelaten had, waar op zyn Eerw: na Formoſa beroepen wierd, alwaar men had goedgevonden 6 Predikanten te houden, dat by haar Edelheden den 29 May goedgekeurd was. D. Bakker na Formoſa.

Den 28 Julius verzogt de Krankbezoeker *Fereira* Proponent te werden; dog wierd uitgeſteld.

Op den zelven dag vond men ook goed een kind van den Heer *van der Keer*, op zyn verzoek, alzoo het niet te handteeren was, in 't byzonder te doopen.

Den 4 Augusti vernieuwde *Fereira* zyn verzoek, mits dat nog tweemaal in 't byzonder proponeeren zou. Fereira's verzoek toegeſtaan.

Den 22 September over de onordentelykheit, van 't opſtaan der gemeinte by 't komen en uitgaan van zyn Edelheit, de Raaden en hunne vrouwen in de Kerk, vooral by de bediening van 't Avondmaal, gehandelt zynde, vond men goed zyn Edelheit hier over te ſpreken, en te verzoeken, dat hy dit door zyn eigen aanzien geliefde tegen te gaan, dat hy den 25 dito zeide in bedenken te zullen nemen, 't gene ik geloove, dat zyne opvolgers nu nog doen, alzoo 'er zedert geen verandering ingekomen, en men nog gewoon is, op te ſtaan, als zyn Edelheit in de Kerk komt, dat een zeer aanſtootelyke en ontſtichtelyke gewoonte is.

Men ontzag zig in deze tyd niet tot ſchimp der Predikanten te zeggen, dat zy, zoo wel als andren Dienaars van de E. Maatſchappy waren; dog behalven dat men dat alomme tegenſprak, vond men ook goed deze en gene Heeren, die dat mede zeiden, daar over te onderrichten, en by openbare predikatien zelf de gemeinte een netter berigt daar af te geven. Waar nevens men ook beſloot aan de Heeren Bewindhebberen te verzoeken, om die laſter-naam van hen weg te nemen, als ook om de Predikanten hier te be- Predikanten geen Dienaars der E. Maatſchappy.

1653. bevestigen. Zy oordeelden, dat men in Indiën aan haar Eerw. geen andre naam kon nog behoorde te geven, dan zy in 't Vaderland by de Oppergebieders droegen, die hen geen Dienaars der Maatschappy, nog Dienaars der Heeren Staaten; maar Dienaars Jezu Christi, en Dienaars der gemeinte noemden.

Doopvaders.

Men vond heden ook goed van stoel af te kondigen, dat geen doopvaders &c. zouden werden toegelaten, die vreemd van onze belydenis, en van 't gehoor van Gods Woord, of die van een ergerlyk of opsprakelyk leven waren.

D. Appeldoorn verzoent.

Den 25 dito leverde *D. Appeldoorn* een opstel aan den Kerkenraat in, 't welk, schoon 't in allen deelen niet voldoende was, egter aangenomen, en waar op de verzoening getroffen, en hy ten Avondmaal weer toegelaten wierd, ook verzogt hy weer in 't gestoelte te zitten, dat men zei hem noit verboden was, en nog niet verboden wierd.

D. Pantherus zaak.

Den 29 dito had *D. Pantherus* zyn Edelheits bemiddeling verzogt, om weer hersteld, en hier op de Rheede, of in den Maleytschen dienst gebruikt te werden, en verzogt nu ook aan den Kerkenraat verzoening in liefde over alles, herstelling in zyn dienst, toelating tot het Avondmaal, en hare voorspraak by zyn Edelheit.

Men stelde hem eenige zaaken voor, waar in hy den Kerkenraat genoegen gaf, wierd daar op ten Avondmaal niet alleen weer toegelaten, maar ook volkomen in zyn dienst hersteld, en een afschrift van al 't beslotene aan hem toegestaan.

D. Appeldoorns zaak.

Den 13 October verzogt ook *D. Appeldoorn* acte van zyne verzoening met den Kerkenraat, en hare tusschenspraak by zyn Edelheit tot vernietiging van zyne afzetting in Amboina, al 't welke hem toegestaan wierd; hoewel hy den 16, 23 en 27 dito al weer opschudding en moeite maakte.

D. Frontenius hier.

Den 27 dito verscheen hier als Predikant *D. Fredericus Frontenius* van de Classis van Amsterdam.

Ook verzogt *D. Pantherus* hier te prediken, dog dit wierd hem van haar Edelheden schriftelyk verboden, ter tyd hy verklaard zou hebben, of hy zich beroepelyk stelde.

D. Jac. Rogerius na Amboina.

Het beroep der Predikanten aan de Overheid gesteld.

Den 5 November verscheen hier van de Classis van Walcheren, *D. Jacobus Rogerius*, als Predikant, die toen ook na Amboina beroepen is, en is hem ook voorgehouden de nieuwe ordre der Heeren Bewindhebberen, rakende de beroeping der Predikanten, die geheel na 't believen der Overigheid geschieden zoude, waar over nu van die broederen, die zeiden, dat liever buiten dienst na 't Vaderland wilden gaan, niet een woord meer gerept wierd; dat zeer lafhartig was, alzoo 'er nog andere middelen waren, om op een zedige wyze dit recht, dat hen de Heeren Bewindhebberen niet bevoegd waren af te nemen, staande te houden, ter tyd toe dat zy dit met de Kerken in 't Vaderland eens waren, aangezien zig de Regeering van Indiën op de gronden, waar op men de Predikanten bevorens altyd aangenomen, en op de instructie, die men hen mede gegeven had, niet meer aanmatigen kon, dan de Regeering in 't Vaderland zich in dit stuk aanmatigde. Zoo dat dit aan de eene zyde een onbetamelyke dwang van de Overheit, en aan de andre zyde een groote lafhertigheit van de Kerkenraat van Batavia was, die dit regt, dat niet het hare, maar van de algemeine Kerk van Indiën was, niet kon nog mogt overgeven, en zoo maar stil laten zakken, voor en al eer zy daar over aan alle de Indische Kerken, welker gemein recht dit was, geschreven, en haar goedvinden daar op gehoord had, tot welke tyd toe zy ten minsten met veel grond haar Edelheden hadden konnen om uitstel verzoeken. 1653

Aanme[rking] da[ar] over.

Ik weet zeer wel, dat het de buiten-Predikanten, en ook die van Batavia, niet alle even gelegen komt, om zoo ten eersten (daar men hun aanstonds mede dreigt, en dat een zeer groot geweld is, als 't zoo ongegrond geschied) na 't Vaderland te gaan; maar egter moesten die van Batavia eerst aan de zelve daar over geschreven hebben, en dan hadden zy voldaan gehad, daar zy nu op zich zelven een beschuldiging geladen hadden, van iets van het uiterste gewigt, buiten hare magt, en buiten last van de andre Kerken van Indiën, die 'er zoo veel als zy over te zeggen hadden, maar overgegeven te hebben.

Men vorderde ook *D. Rogerius* af, om zekere acte, hier af opgesteld, te onderteekenen, dat hy al mede niet behoefde gedaan te hebben, zoo hy zyn recht verstaan, en met zedigheit verzogt had daar af zoo lang bevryd te zyn, tot dat hy daar over aan alle de andre Kerken geschreven had, alzoo dit geen zaak was, die van hem alleen afhing; of waar ontrent hy zich zelven afzonderlyk verklaren mogt; maar wat zou een enkel man, die eerst uit het Vaderland quam, en van alles onkundig was, hier tegen doen, daar de Batavische Broederen, die te zamen een lichaam van een groot gewigt uitmaakten, zich, toen het 'er op aanquam, niet in het allerminste dorsten tegenstellen: want zoo een enkel man zouden haar Edelheden ten eersten weer na

na 't Vaderland gezonden, dat zoo gemakkelyk met een heele Kerkenraad niet gegaan zou hebben, gelyk dat door zommige voorbeelden is geleert.

Ik moet 'er egter byvoegen, dat, als men den grond van het werk inziet, alles, wat dog die van Batavia mogten gedaan hebben, wel zou hebben konnen dienen, om hen voor de wereld, als mannen die hun recht verstonden, en die dat op een zedige wyze, zoo verre als 't mogelyk was, zogten te verdedigen, te regtveerdigen, en wel voor een tyd, dog egter in zoo verre niet zou hebben konnen helpen, om hen van 't gehoorzamen van die ordre der Bewindhebberen geheel te bevryden, alzoo haar Edelheden, die ordre ontfangen hebbende van hare Heeren en Meesters, daar van niet konden, nog mogten afstappen, zoo dat men eindelyk wel ziet, dat al het tegenspartelen van alle de Kerken van Indiën, al quamen zy schoon alle hier in over een, dog niets helpen kon, zoo de algemeine Kerken, ofte de Classen en Synoden by haar Hoogmogende niet wisten uit te werken, dat de Kerken, in Indiën zoo wel, als die in 't Vaderland in haar regt, en op dien zelven voet gehandhaaft mogten werden, en dat uit kragte van dien ook aan de Bewindhebbers verboden wierd, zulken onbetamelyken last aan haar Edelheden ontrent dit stuk te geven; Een last, die daarom te onbillyker is, om dat de Overheden in Indiën zoo wel niet, als de Predikanten, in staat zyn, om over de nood van deze of gene Kerken, en nog minder om over de meerder bequaamheit van dezen, dan van genen Predikant, die men na deze of gene Kerk beroepen zal, te oordeelen. Behalven dat men ook door deze wyze van doen metter tyd het gansch Kerkelyk vat wel den bodem kan laten inslaan; want gelyk men nu heden dit met geweld in Indiën (daar men het onmogelyk niet beletten kon) doorgedrongen heeft, om dat het in 't Vaderland door de Kerkelyken of niet belet is, of wel mogelyk niet heeft konnen belet werden; zoo kan men in de volgende tyd al meer andre zaaken door geweld na zig laten trekken, die namaals niet te herdoen, en voor de Kerk wel doodelyk zouden konnen zyn.

Ondertusschen moet men zeggen, dat het voor wakkere Dienaren Jesu Christi in Indiën zeer hard valt, zoodanig hunnen dienst te moeten waarnemen, daar hen de Overigheit met geweld dwingt, om dingen te doen, die tegen hun gemoed stryden; en die in de eerste tyden van 't oprechten der Maatschappy noit zoo geweest zyn, maar die zy onbevoegd, en zeer onregtveerdig zig aangematigt heeft, ontnemende de Kerkelyken in Indiën een recht, dat zy wisten hen zoo wel, als de Kerkelyken in 't Vaderland, toe te komen. Een onbillykheit, die in geen Overheden behoord te vallen, die weten, wat van het recht van onze Kerk, en hoe hard en onbillyk het is, aan een ander 't ontnemen, 't geen men weet, dat hem deugdelyk volgens de eerste gronden van onzen Staat toekomt. 1653.

Ik zou daar nog veel meer van konnen spreken, maar, dewyl ik dog wete, om wat redenen dit alles niet helpen kan, zoo lang 'er geen andre middelen werden aangewend, die tot herstelling van dit werk hope zouden konnen geven, zoo scheide ik 'er af, dit 'er nog by voegende, dat ik geloove, dat, zoo alle de Predikanten van Indiën zoo veel geld hadden, dat zy konden bestaan, en in staat waren, om in 't Vaderland te leven, zy zich aan dien last der Heeren Bewindhebberen zeer weinig zouden laten gelegen leggen, en dat zy dan veel liever zouden na 't Vaderland buiten dienst vertrekken, als zich zoo, tegen hun gemoed aan, te laten dwingen, dat nu de nood en gebrek van penningen de meesten belet te konnen doen.

D. *Pantherus* verzogt op dezen zelven dag (te weten den 5 November) een korte acte van verzoening met den Kerkenraat, waar in niets tot nadeel van zyn eere komen zou; dog den Kerkenraat wilde hem geen andre geven, dan die van den 26 September; waar over hy weer veel beweging begon te maken, verklarende die gansche getroffen verzoening van gener weerde, alzoo de zelve, na zyne gedagten, dan maar op een valsche grond geschied was. Nieuwe moeite met D. Pantherus.

Den 10 dito verscheen hier uit Amboina *D. Hartong*, doende een zeer slegte opening van den staat dier Kerk. Ook wierden hier nu *Philip de Bruin*, en *Claas Ovis*, Krankbezoekers gemaakt. D. Hartong uit Amboina.

Nu was *Ferreira* tot het onderzoek wegens zyne bequaamheit in de Godsgeleertheit klaar, dies verzogt hy, dat men maar tyd beramen zou, die den 24 dito op den 3. maandag in Januari gesteld wierd. Ferreira's verzoek.

D. *Pantherus*, gevoeld hebbende, dat hy zich de laatste maal weer aan de grond gearbeid had, veinsde van al dat voorgevallene de in vergadering niets te weten, dies men best oordeelde hem nog eens te vragen, of hy zich beroepelyk stelde of niet, waar op hy den 24 dito zei, dat zy hem maar geliefden te beroepen, en dat hy zig gevoegelyk aanstellen zou, verzoekende alleen van Amboina en Banda bevryd te zyn; dog men gaf hem nog 14 dagen uitstel om zig te beraden. D. Pantherus.

Den

1653. Den 1 December besloot men over ettelyke zaaken van belang, en onder andre over de eerbied, die men in de Kerk hier aan Overheden doen moest, te schryven, en te verzoeken, dat men 't weeren daar van wilde bewerken.

De Catechismus in 't Maleyts. Den 15 dito zei D. *Roman*, dat hy de Catechismus in 't Maleyts vertaalt, en nevens alle de Formulieren overgezet had, en dat men die aan de Kerken om de Oost zenden zou, om 'er haar oordeel over te hooren, en ze dan te laten drukken. Ook zou men tot het naaste jaar wagten met de vraagboekjens in 't Maleyts en Portugees by 't Catechizeeren gebruikt, te laten drukken, en ten dien einde na 't Vaderland te zenden.

D. Dapperus. Den 18 dito verscheen hier met 't Schip Orangie *D. Abrahamus Dapperus*, als Predikant van 't Classis van Walcheren.

D. Pantherus. Ook deed D. *Pantherus* weer een menigte van verzoeken, en voorstellen; dog de vergadering, al dat talmen moede, vraagde alleen, of hy zich, zonder eenige bepaling te maken, beroepelyk stelde, of niet? dog hy wilde zig daar over niet verklaren.

Den 21 ontboden zy hem. Hy zond een Krankbezoeker, dien zy niet hooren wilden, besloten derhalven hem, om 'er af te zyn, dit nog eens door den voorzitter, schryver, en een Ouderling te doen afvragen, en zoo hy niet klaar uit, ja wilde zeggen, dat men hem dan zou bekend maken, dat zyn afzetting van den 26 December 1652 stand zou grypen, waar af een zeer breede acte opgesteld is.

Den 29 zei hy eindelyk met veel spartelingen, dat hy zich beroepelyk stelde, dog met zoo veel bepalingen, dat het alles weer op niet uit liep.

De Heer *Dirk Steur* wierd in dit jaar Commissaris Politicq in de Heer *Hartsink's* plaats. De H. Steur Commissaris Politycq.

Te dezer tyd was 'er ook een groot geschil tusschen *D. D. Appeldoorn* en *Hartong*, die tegen malkandren in proces getreden waren. D. Appeldoorn.

ACHSTE HOOFD-STUK.

Vervolg der zaaken van den Godsdienst op Java van den jare 1654 tot 1655.

A. 1654. Besluit over 't verzenden der Predikanten. DEn 1 Januari verzogten de Predikanten van Batavia te mogen weten, of haar Edelheden, in gevolge het schryven der Heeren 17nen van September A. 1650; wegens 't beroepen en verzenden der Predikanten, zig meenden te gedragen, indien ja, dat dan de Predikanten in Rade van Indiën verschynen zouden, om te verzoeken, dat men het laatste schryvens der Heeren op hun schryvens A. 1653 eerst geliefde af te wagten, en zoo men hen dit niet geliefde toe te staan, dat dan ider Predikant in Rade van Indiën zou konnen verklaren zich in gemoede aan die ordre niet te konnen onderwerpen, en veel liever genegen te zyn, buiten dienst na 't Vaderland te vertrekken, dog dat men daar niet toe komen zou, voor dat men het antwoord hier op van haar Edelheden had.

Dit scheen wel een hartige daad van de Batavische Predikanten, maar het was egter de regte weg niet, om voordeel te doen, zy moesten daar over eerst aan alle de Kerken van Indiën geschreven, en als het die met hen eens waren, dan zig eenparig hebben verklaart: want zig alleen daar voor bloot te stellen, kon niet helpen, alzoo, schoon zy al na 't Vaderland vertrokken, 'er dan andre konden zyn, die dan zouden willen gehoorzaamen, in hoedanigen geval haar Edelheden zig aan hun vertrek niet eens zouden gekreund, en, volgens haar gewoonte, met hun besluit maar voortgevaren hebben; dat egter wel een andre ploy had konnen krygen, als alle de Predikanten van Indiën eenparig geweest waren.

D. Pantherus. Den 9 dito wil D. *Pantherus* zig nog niet onderwerpen aan 't voorstel des Kerkenraats, verzogt den 19 affchriften van verscheide zaken, hem betreffende, die hem zyn toegestaan, terwyl men hem nu niet anders, dan als een afgezet Predikant, aanmerkte.

D. Gravius na 't Vaderland. *D. Gravius*, drie jaaren boven zyn verband gebleven hebbende, versogt na 't Vaderland te vertrekken. Men porde hem aan tot langer verblyf, dog alzoo by zyn verzoek volharde, is zyn Eerw. bedankt, zullende tot zyn vertrek toe in zyne weerdigheid als een lid blyven zitten, en stemmen tot den 4 Februari, wanneer hy afscheid nam.

Ondertusschen scheen het nu weer zoo by haar Edelheden te leggen, dat voortaan aan den Kerkenraat, gelyk bevorens, het noemen van een Predikant, en aan haar Edelheden het goedkeuren zou staan; dog indien 'er geschil over de Predikant zelf quam, dan zouden haar Edelheden zig aan de Extracten van A. 1650 in September, en 1653 den 30 April, houden; dog wilden haar Edelheden daar van geen schriftelyke verklaring doen.

Den

Den 29 dito droeg men haar Edelheden de nood dezer Kerk om een ander Predikant, en sloegen ten dien einde ook haar Edelheden *D. Cruyf* op Tayouan, *D. Bakker* op Malacca, en *D. Frontenius* voor.

Den 5 *Februari* wierd *D. Appeldoorn* afgezet, waar by nog verscheide andere aanmerkingen quamen, die ik voorby gae. Ook was het pleidoy tusschen hem en *D. Hartong* by halveering van kosten uitgewezen.

Ook had *D. Roman* den 2 dito al overgelevert de voorwaarden, op welke de Predikanten genegen waren in hare diensten te blyven volharden, waar op zyn Edelheit antwoorde, dat zy zich hielden aan 't Extract, bevorens door den Kerkenraat overgeleverd, verzoekende de naamen der Predikanten te weten, die gezind waren aanstaande jaar te vertrekken, om dan aan de Heeren 17nen om nieuwe te schryven.

Den 9 dito bleek, dat *Joan Ferreira* nu 't N. T. in 't Portugeesch vertaald had, dat door taalkundige zou nagezien werden, en zou hy, volgens besluit van den 9 Maart, den 17. onderzogt werden als Proponent.

D. D. Appeldoorn en *Hartong* waren beide gevonnist, om zonder soldy na 't Vaderland te moeten vertrekken.

Ook verscheen met het schip Dordrecht D. *Robbertus van Sassen* als Predikant.

Den 16 Maart werden de Heeren *Verburg*, en *van den Boogaard* Extraordinaris Raaden, den Fiscaal, Baillu, en geheimschryver *Willeboords* van haar Edelheden afgezonden, om 't onderzoek van *Ferreira* by te woonen; van welke 'er den Kerkenraat, volgens gewoonte, maar 2 verzogt. Ook zou men morgen nader spreken, over een hooge Kerkelyke vergadering op Batavia op te richten, en een vertoog op 't beroepen en verzenden der Predikanten na de Kerkelyke wyze maken, om dat aan zyn Edelheit over te leveren.

Den 17 dito was zyn Edelheit wat misnoegd over de bepaling der Gecommitteerden, of gevolmagtigden by haar Edelheden te zenden. Ook wagte men dezelve wel 1½ uur na den bestemden tyd, wanneer men voort ging met het onderzoek van *Joan Ferreira d'Almeyda*, die eerst proponeerde, en meer als 3 uuren onderzogt en zeer bequaam bevonden zynde, Proponent gemaakt is, onder die voorwaarden, dat hy nog een jaar lang zyne predikatien, eer hy die openbaar zou doen, aan den voorzitter moest vertoonen, en dat altyd een van de broederen, wanneer hy predikte, in de Portugeesche Kerk zou moeten tegenwoordig zyn. Ook moest hy de Nederlandsche belydenis, Heydelbergse Catechismus, en de verklaaring over eenige geloofs-stukken, in 't Nationaal Synodus van Dordrecht gesteld, ondertekenen, van alle welke een byzondre acte gemaakt is.

Den 19 dito maakte zyn Edelheit den Kerkenraat bekend, dat het tegenspreken van het getal der Leden van de Regeering, om dat onderzoek by te woonen, by die Gecommitteerde Heeren als een kleinagting opgenomen, en daarom door hen verzogt was daar van verschoont te zyn, ook zouden haar Edelheden toonen, dat hen die kleinagting ter herten ging, en dat zy dit gedaan onderzoek voor ongedaan en van geen weerden hielden, niet willende, dat eenig Predikant of Proponent buiten hunne kennis, en zonder dat zy daar over gestaan hadden, zou aangesteld werden. *Door haar Edelheden verworpen.*

Den 23 dito verzogt *D. Ferreira* getuigenis van zyn onderzoek, dat hem toegestaan is, na dat hy voornoemde acte zou onderteekend hebben. *Aanmerking daar over.*

Ook oordeelde de Kerkenraat (behoudens de achting harer Edelheden) dit vernietigen van dit onderzoek van D. *Ferreira* ongegrond, alzoo by alle regtzinnige Godsgeleerden 't oordeel over een onderzoek alleen den Kerkelyken toekomt, gelyk dat te zien was uit de last-brieven van de Classen in 't Vaderland, aan Proponenten verleend. Ook had den Kerkenraat met beleefdheit het besnoejen van 't groot getal der gecommitteerden maar alleen verzogt, zonder gedagten te hebben van zich daar tegen te zetten, gelyk men ook 1½ uur na hen gewagt had.

Den 30 dito bleek, dat de Schipper van 't Schip 't Lam (volgens getuigenis van den Boekhouder en Krankbezoeker) zig onderwonden had tweemaal te prediken, waar over hy zou aangesproken werden. *Schipper, die op reize preekt.*

Op den zelven dag verscheen hier D. *Abraham de Leonardis*, als Predikant met 't Schip Breda, van de Classis van Hoorn. *D. De Leonardis hier.*

Ook quam 'er heden een brief aan D. *Pantherus*; dog hy was al na 't Vaderland. *D. Pantherus na 't Vaderland.*

De Heer *Verburg*, gewezen Landvoogd van Tayouan, zonder Kerkgetuigenis verschenen, tragte egter ten Avondmaal te gaan; dog wierd verzogt, tot nader schryvens over zyn Edelheit uit Tayouan, 'er af te blyven. Hy vernieuwde dit verzoek den 1 April, zeggende niet geweten te hebben, dat hy om zyne Kerkgetuigenis verzoeken moest; maar dat hy gedagt had, dat men hem die t'huis brengen zoude; waar over de Vergadering nader voldoening *Gedagten van de Heer Verburg over zyne Kerk-getuigenis.*

1654. van hem eifchte; dog Hy verklaarde daar na, dat hy zelf om zyne Kerkelyke getuigenis fchryven zoude, verzoekende 't zelve ook van de vergadering, waar op hy toegelaten is.

Den 20 dito maakte de Voorzitter aan den Kerkenraat bekend, dat haar Edelheden verftonden, dat alle aankomende Predikanten als Leden in de vergadering voortaan zitten, en ook een befluitende ftem zouden hebben.

De Predikanten zig in 't verzenden van Predikanten na de ordre der 17nen te richten.

Ten anderen droeg hy vóor, dat haar Edelheden verftonden, dat de Predikanten zig in 't beroepen van Predikanten na de ordre der Heeren 17nen van April A. 1653 richten moeften, en die daar toe niet genegen waren, zig maar verklaren konden, om dan na 't Vaderland te gaan, waar over tuffchen haar Edelheden en den Kerkenraat fware gefchillen voorvielen.

De Predikanten befloten gezamentlyk, in Rade van Indiën te verfchynen, om zig tegen die befluitende ftem der buiten-Predikanten over zaken, hunne Kerk rakende, en ook tegen die ordre der Heeren 17nen eenparig en zedig aan te kanten.

De Ouderlingen kanten zig hier tegen.

Ook verklaarden de aangekomene broeders zig geenzins te willen nog te mogen bemoejen met zaaken van deze Kerk, die hen niet aangingen, van al het welke een net vertoog opgefteld, en door de Ouderlingen mede geteekend was, waar op de Ouderlingen *Duræus* en *Heylman* van haar Edelheden gedreigt wierden, om hen, zoo zy daar by bleven volharden, uit den dienft der E. Maatfchappy te zetten, ontrent welke bedreiging nader goedgevonden wierd haar Edelheden de onbillykheit te vertoonen, en te verzoeken, om daar van af te ftaan, en dat die Ouderlingen openbaar betuiging zouden doen wegens dit ongelyk, bereid zynde 't verdere om de zaak Chrifti af te wagten.

Den 20 dito deed zyn Edelheit weeten, dat de wederzydfe gefchriften wegens het beroepen der Predikanten in haar geheel blyven, en dat de Kerkenraat vorder zou werden gelaten by 't geruft gebruik in dezen, zoo als tot nog toe gefchied was, en dat men in 't ftuk der befending met onderlinge berading zoude te werk gaan. Ook beval zyn Edelheit aan, dat men zig ontrent de befluitende ftem der buiten-Predikanten na 't goedvinden harer Edelheden had te richten.

Haar Edelheden lieten ook bekend maken, dat 'er 2 Predikanten na Formofa, en 1 hier diende beroepen te werden.

D. Dapper na Tayouan.

Waar op *D. Dapperus* na Tayouan beroepen, en den 27 dito goedgekeurd is.

Men zou ook haar Edelheden nader onderrichten over de zitting en de ongegrondheit van de befluitende ftem der buitenbroederen. 1654

D. Leonardis Predikant van Batavia. D. Saffenius na Tayouan. D. Frontenius na de Kuft.

Den 27 dito is *D. de Leonardis* hier als Predikant van Batavia, *D. Saffenius* na Formofa, en *D. Frontenius* na de Kuft beroepen, die den 6 Julius affcheid nam.

Den 30 dito las men 't opgefteld vertoog van A. 1648. den 15 Augufti der buiten-Predikanten zitting en befluitende ftem met het gene den 20 April weer op nieuw daar ontrent opgeftelt was, dat aan haar Edelheden zou overgegeven werden.

Neiging der Baliers tot 't Chriftendom.

Den 4 May wierd 'er van een genegenheit der Baliers, om Chriften te werden, door zyn Edelheit berigt, waar over men nader met zyn Edelheit fpreken, en waar na men verder onderzoek doen zoude.

Den 14 dito befloot men de broederen van Formofa kennis te geven van de nieuwe ordre der Heeren, ontrent 't verzenden en beroepen der Predikanten, aan de Regeering alleen gefteld, en over harer Edelheden ordre ontrent 't zitten en ftemmen der buiten-Predikanten.

De buiten-Predikanten ftem ontrent 't gemeen Kerk gegeven.

Den 18 Mey belaften haar Edelheden, dat de buiten-Predikanten in de vergadering zitten, en een befluitende ftem zullen hebben over allerlei zaaken, de algemeine Kerk van Indiën rakende, en over andre zaaken maar een radende ftem.

Den 21 dito zie ik, dat de Proponent *D. Seenen* nog in wezen was; dog verneme nergens, wat hy dede, wel verre van dat men hem zou gevordert hebben.

Trouwbreekfter een nieuw huwelyk geweigert.

Den 5 Juni bleek, dat 'er aan zekere trouw-breekfter verlof tot een nieuw huwelyk, zoo door de Commiffariffen der huwelykfe zaaken, als door haar Edelheden verleend was; waar over nader gefproken zynde, hoe haar Edelheden zulken onwettig huwelyk konden toeftaan, zoo verklaarde zyn Edelheit hem wel eenigzins ftrafbaar, dog was egter, by overhelling der andre Heeren, mede overgeflagen, om het toe te ftaan; maar de Predikanten verklaarden, dat zy hen niet bevestigen, nog de geboden zouden afkondigen, 't geen men zyn Edelheit ook fchriftelyk zoude te kennen geven, befluitende ondertuffchen dat de broeder, diens beurt het was, zig daar na zou rigten. Zy wierden voor de vergadering geroepen; dog weigerden te komen.

Befluit des Kerkenraads over Holthufius.

Den 19 dito is over *Petrus Holthufius* befloten, dat hy per naaften proponeeren zou, ook zey zyn Edelheit, dat haar Edelheden D. *Ferreira* niet toelaten nog als

4. als Proponent erkennen zouden, zoo hy niet mede in vergadering zat, gelyk den 15 dito door zyn Edelheit geeischt, en waar over den 18 by den Kerkenraat verzogt wierd, dat men hen daar in vryheid laten, en verschoonen wilde.

Den 22 zoo als *Holthusius* in 't Kasteel prediken zou, riep zyn Edelheit D. *Lindius* onder 't zingen en vraagde zyn Eerw. of *Holthusius* prediken zou; en D. *Lindius* ja zeggende, zeide zyn Ed:, dat de Heeren dat niet zouden toestaan, alzoo zy hem maar voor Krankbezoeker, en niet als Proponent, kenden. D. *Lindius* zei daar op, dat hy 't volgens besluit des Kerkenraats doen zou, gegrond op zyne loffelyke Vaderlandse getuigenissen, en volgens de gewoonte in 't Vaderland ontrent Proponenten gebruikelyk, en ook om dat de tegenwoordige ongelegenheid daar in geen verandering leed. Zyn Ed: zeide weer, 't prediken van *Holthusius* zou niet toegelaten werden, en dat D. *Lindius* dierhalven zelf zou moeten prediken, en dat hy zien konde, hoe hy 't maakte, dat D. *Lindius*, schoon verklaarde daar toe niet bereid te zyn, egter doen moest. Ook wierd besloten *Holthusius* maar als Krankbezoeker na Tayouan te zenden.

u- uit na. Den 21 Juli verscheen hier D. *Brouwerius* uit Amboina. Men had daar by de Regeering goedgevonden hem na Banda te zenden, dat hy geweigert, en waar over men hem nu opgezonden had, om na 't Vaderland te vertrekken. Hy gaf zyn zaak in handen van den Kerkenraat, en verzogt haren raad en hulp, die hem uitstelden, tot dat zy zyne papieren zouden gezien hebben, die hy den 27 aan haar overleverde, en waar op zy hem alle voorzigtigheid en zagtmoedigheit aanraadden.

Den 24 dito besloot men, geen Lutheraanen tot de gemeinschap van onze Kerk toe te laten, die by hunne dolingen wegens de noodzakelykheit des doops, en de alomtegewoordigheit van Christi Lichaam bleven.

Den 31 dito bleek, dat zyn Edelheit D. *Brouwerius* verboden hadde te prediken, waar op zyn Eerw. verzogt, dat de Kerkenraat na de reden geliefde te vernemen; die nog ongeraden vond dit te doen.

Den 14 September zeide zyn Ed:, dat D. *Brouwerius* na Banda zou moeten, en dat hy nu weer, 't zy in 't Maleyts, of op de Rheede, prediken kon, over welk gaan na Banda hy zich beraden zou; dog men zei hem, zoo hy zig dat niet onderwierp, dat hy dan ook niet prediken mogt, en dat de Kerkenraat, aan welke hy zich mede onderworpen had, dit ook raadde.

De Voorzitter des Kerkenraats zeide ook, dat zyn Edelheit hen gezegt had, dat de Heeren 17nen wel mogten lyden, dat de verzending der Predikanten op de oude voet geschiede, waar over men dierhalven een schriftelyk uittreksel van dit besluit harer Edelheden verzoeken zou; dat den 21 toegestaan wierd, dog den 7 December geweigert is. 1654. *De verzending der Predikanten by de 17nen op de oude voet toegestaan.*

Den 21 dito wierd D. *Brouwerius* eenparig na Banda beroepen; dat hy, na veele tegenhaspelingen, in de naaste vergadering aannam. *D. Brouwerius na Banda.*

Ook besloot men 't N. T. in 't Portugees door D. *Rogerius* overgezet, en onder de Heeren Bewindhebbers te Amsterdam berustende, van haar Ed: Ed: te verzoeken. *Het N. T. in 't Portugees overgezet.*

Den 19 October verscheen hier als Predikant met de Princes Rojaal D. *Petrus Kesselerus*, van de Classis van Amsterdam, die bevorens onder 't Classis van Alkmaar in Oud-Karspel gestaan had. *D. Kesselerus hier.*

Den 7 December bleek, dat zyn Edelheit, op 't verzoek der broeders, 't lossen met Tsjampans verbieden zou,

Op dezen dag schynt D. *a Breyl* ook hier van de Kust verschenen te zyn, en was hy niet genegen langer hier te blyven, daar hy reeds over aangesproken, en ook verzogt was om in 't Portugees te prediken. Waar op hy daar na zeide dat hy langer blyven zou; dog haar Edelheden konden 't bevestigen der Batavische Predikanten niet inwilligen, om dat het toestaan der Heeren 17nen op een valsche stelling van de bevestiging van alle de andre Predikanten, uitgenomen de Batavische, gegrond was, weshalven zy nader daar over schryven zouden. *D. a Breyl van de Kust.* *Zyn Edelheit weigerde het bevestigen der Batavische Predikanten enz.*

Ook wilde den Commissaris Politicq by alle vergaderingen geroepen zyn, en dat alle brieven na 't Vaderland aan de Heeren overgelevert, en dat alle andre brieven in zyn bywezen zouden gelezen werden.

Over 't bevestigen der Predikanten zou men zyn Edelheit nader onderrichten; dog wegens 't verdere, by den Commissaris voorgesteld, zou men by 't oude gebruik blyven.

A. 1655.

Den 11 Januari bleek, dat D. *Roman*, de Maleytse Catechismus had laten uitschryven, om die na 't Vaderland ter drukpers te zenden. *Maleytse Catechismus.*

Den 8 Februari verscheen hier D. *Marcus Masius*, met den Swarten Bul, van Zeeland, als Predikant door 't Classis van Walcheren gezonden. *D. Masius hier.*

Den 15 dito belastteden haar Edelheden, dat men aan alle aankomende Predikanten zitplaats in vergadering geven *Zitting aan buiten-Pre-*

 moest,

1655. dikanten toegestaan.

moeft, waar over de Kerkenraat zeide niet te konnen befluiten, voor dat zy (alzoo 't hen nu door de Voorzitter maar gezegt was) de meining harer Edelheden fchriftelyk hadden.

D.D.Keffelrus en Mafius na Tayouan.

Den 21 April zyn D.D. *Keffelerus* en *Mafius* na Tayouan beroepen; dog de eerfte wierd niet goedgekeurt, egter volherdde de vergadering by hare verkiefing, onder betuiging, dat zy wel daar in gedaan hadden.

Den 3 Mey volhardde ook de Regeering by hare afkeuring van *Keffelerus*, die anders zeide genegen te zyn derwaards te gaan. Ook wilde zyn Edelheit dit uitgeftelt hebben, tot dat men eerft zag, wat 'er komen zou van de toegezegde Predikanten, by D. *Junius* in 't Formofaans onderwezen, die dagelyks gewagt wierden.

Den 27 dito verfchenen hier. D. *Joannes Campius*, en D. *Petrus Mus*, als Predikanten, van 't Claffis van Amfterdam gezonden. En den 31 dito D. *Jacobus Rogerius* uit Amboina, ziek zynde, met belofte van weer derwaards te keeren; dog is hier waarfchynelyk overleden.

D. Rogerius, D. Campius, en D.Mus na Tayouan.

Den 3 Juni wierden D. *Campius* en *D. Mus*, ook na Tayouan beroepen, terwyl de zaak van *Keffelerus* nog uitgeftelt bleef; dog D. *Mafius* was al vertrokken.

D.D.Bufchof, Baldeus.

Den 24 dito verfcheen hier D. *Joannes Bufchof*, als Predikant met de Vogel Fænix, van Amfterdam; en den 1 Juli D. *Philippus Baldeus* mede als Predikant.

D.a Winfem hier.

Den 5 dito zie ik, dat haar Edelheden D. *Keffelerus* beroep niet wilden goedkeuren; maar genegen waren zyn Eerw. met de Vloot te zenden, dog den 6 dito bleek, dat de Kerkenraat van haar gedaan beroep mede niet wilde afftappen.

Den 6 dito verfcheen hier ook als Predikant D. *Arnoldus a Winfem*.

Den 9 dito gaven haar Edelheden kennis, dat de perfoonen, door D. *Junius* onderwezen, gekomen waren, en dat derhalven 't beroep van D. *Keffelerus* vervallen en te niet was, en dat de Heer *Hulft* hem op de Vloot na Goa mede nemen zou. De Kerkenraat zeide hier tegen, dat D. *Keffelerus* by haar reeds na Tayouan beroepen, nu niet weer op de Vloot kon geplaatft werden, en als dat al zoo gefchieden moeft, dat het dan 't werk van den Kerkenraat was dit te beftellen.

D. Keffelerus met de Vloot na Goa.

Zyn Ed: zeide, dat de Kenkenraat daar in geen ongelyk had, en dat dit ook zoo wel zyn voornemen geweeft was; dog dat hy, alzoo nu alles daar na gefchikt was, niet zou veranderen, waar op men dit infchikte.

1655. D.Bufchof na Tayouan. D. Ongena hier.

Den 14 dito is D. *Bufchof* na Tayouan beroepen, en den 19 dito verfcheen hier D. *Petrus Ongena*, als Predikant, van 't Claffis van Walcheren.

D.a Breyl na Malacca.

Den 21 dito is *D. a Breyl* na Malacca beroepen.

Den 22. dito vernam de Kerkenraat, of haar Edelheden aan haar de keur van *D. Winfemius* vry lieten, alzoo haar Edelheden hem na Formofa voorgeftelt hadden; dog de Kerkenraat zei dat Formofa genoeg voorzien was, en dat zoo 'er nog een ontbrak, zy hoopten dat *D. Keffelerus* beroep dan nog wel eens ftand grypen zou; op welk laatft zyn Edelheit alleen antwoorde; dat op 't beroep van *D. Keffelerus* te ftaan, enkel dwarsdryven was, gevende den 23 dito dit nader antwoord, dat haar Edelheden, niet tegenftaande het tegenftrydent oordeel ontrent *D. Winfemius*, hem na Formofa zouden zenden, alzoo hy al in 't Vaderland derwaards beroepen was, waar op de Kerkenraat voor nam den uitflag van deze zaak af te wagten.

D. Winfemius door de Regeering na Tayouan beroepen.

Den 26 dito is D. *Winfemius* zyn beroep door de Regeering aangezegt, die zeide te wenfchen, dat na de gewoone wyze van beroeping, en Kerkelyk derwaards verzonden wierd, en dat anders niet in ftaat was dit beroep aan te nemen. Hier op is hem een politicque acte belooft, onder voorgeven dat hy de Kerkelyke niet van nooden had, onder bedreiging, zoo hy weigerde dit haar beroep aan te nemen, dat hy met de eerfte fchepen na 't Vaderland zou moeten vertrekken, en de koften voor de E. Maatfchappy aan hem gedaan weer uitkeeren, door welke ongehoorde dreigementen dezen man zich (dat niet te verwonderen is) liet verrukken, zullende op dat politicq beroep na Formofa gaan.

Den 9 Auguftus wierd de Proponent *Ferreira* van 't voortaan laten zien zyner predikatien aan den Voorzitter, verfchoont. Ook bood hy zich aan, en verzogt ernftig tot Predikant onderzogt te werden, waar toe hem goede hope gegeven is.

Ook deden haar Edelheden weten, dat zy geerne zien zouden, dat D. *Seenen* tot Predikant gevordert wierd.

D. D. Warmelo uit Ternate, en Brouwerius uit Banda.

Den 8 October verzogt D. *Warmelo* zyne verloffing uit Ternate, en *D. Brouwerius* uit Banda, dat beide toegeftaan wierd; maar men zou *D. Warmelo* verzoeken nog eenige tyd in Banda te blyven, alzoo hy taalkundig was.

D. Ongena na Amboina.

Op deze dag is ook *D. Ongena* na Amboina, *D. Molanus* (die ondertuffchen verfcheenen was) na Banda beroepen.

D. Bonnius hier, D. de M... ter na 't...

Den 15 December verfcheen hier met Rotterdam als Predikant D. *Leonardus Bonnius*. En van Malacca D. *Balhazar*

de

de Meter wettig, en zou na 't Vaderlant vertrekken.

De Kerkenraat deed nu ook haar misnoegen over het verzenden van verscheide Predikanten, en voor al onlangs 1655.
ontrent D. *Baldeus*, aan zyn Edelheit door haren Voorzitter bekend maken.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Vervolg der zaaken van den Godsdienst op Java van den jare 1656 tot 1663.

DEn 14 Februari verscheen hier met Amesfoort D. *Josias Spiljardus*, van Amsterdam, hebbende tot Haaften, in 't Classis van Bommel Predikant geweest, ook D. *Fredericus Abbema*, met Arnhem, van Amsterdam, hebbende tot Vianen bevorens gestaan; als mede D. *Jacobus Ampzingius* met West-Vriesland, van de Classis van Hoorn, en D. *Joannes de Leonardis*, met de Salamander, van de Classis van Delft, alle als Predikanten.

Zyn Edelheit liet weten, dat 'er een Predikant na Amboina, een na Banda, en een na Ternate diende beroepen te werden; dog dat de Kerkenraat D. *Leonardus Bonnius* uitzonderen zou; waar tegen de Kerkenraat verzogt, dat zyn Edelheit haar de volle vryheit in 't verkiezen van Predikanten geliefde te laten.

Den 15 dito verzogt zyn Edelheit het zelve weder (zoo 't mogelyk was) maar voor die reize, alzoo D. *Bonnius* trouwen zoude, met belofte, dat hy dit dan aan den Kerkenraat vry laten zoude, schoon 't schryven der Heeren 17nen iet anders scheen te zeggen, en dat zoo haar Edelheden somwylen een misslag mogten gehad hebben, dat de Kerkenraat mede de hare kon gehad hebben, en dat men dit aan weerzyden ten besten duiden moest.

Heden is ook D. *Abbema* beroepen na Amboina, D. *Spiljardus* na Banda.

Den 6 Maart verzogt D. *Ferreira*, als Predikant onderzogt te mogen werden, waar over zyn Edelheit gesproken zynde, zei 'er niets tegen te hebben, mits dat ook D. *Seenen*, indien hy 't verzogt mede zou onderzogt werden, om Predikant te zyn, en dan zou 'er alles toe verveerdigt werden.

Ook bood D. *Ferreira* aan in 't Fransch te prediken, dat, op goedkeuring harer Edelheden toegestaan wierd.

D. *Joannes Burum* verscheen den 9 dito als Predikant van de Classis van Amsterdam; ook bleek nu, dat D. *Junius* overleden was in Tayouan.

Nu zeiden haar Edelheden ook, dat zy aan den Kerkenraat haar volle vryheit zouden laten, om uit de 4 gekomene Predikanten 'er 2 na Formosa te kiezen; dog dat D. *Bonnius* en *Baldeus* niet moesten verzonden werden; waar op de Kerkenraat met een beroep voortgaan, gestaan; enz.
en over die uitzondering naderhand handelen zou, hoewel dit niet minder geleek dan de keure aan den Kerkenraat vry te laten; want daar haar Edelheden bevorens alleen D. *Bonnius* (en zoo zy beloofden, maar voor die reis nog) uitgezondert hadden, zoo zonderden zy zyn Eerw. nu weer, en buiten zyn Eerw. nog D. *Baldeus* uit.

D. *Joannes de Leonardis*, en D. *Ampzingius* wierden beroepen na Tayouan. D.D. Joan de Leonardis en Ampzingius na Tayouan.

Den 19 Juni verscheen hier als Predikant, van de Classis van Amsterdam, D. *Theodorus Zas*. D. Zas hier.

Den 22 dito is D. *Bonnius* beroepen na Malacca; dog hy zeide daar op, dit van zyn Edelheit al gehoort, en aangenomen te hebben; waar op gevraagt zynde, of hy dan dat van den Kerkenraat niet aannam, zeide hy neen, en ging henen, van welke onbillyke bejegening men zyn Edelheit kennis geven, en haar Edelheden bescherming daar tegen verzoeken zou. D. Bonnius wonderlyk na Malacca.

Den 10 Julius had D. *Ferreira* beginnen in 't Fransch te prediken. D. Ferreira predikt Fransch.

Den 22 dito is D. *Joan Ferreira*, na dat hy geproponeert had, en ordentelyk onderzogt was, met eenparige stemmen tot Predikant aangestelt. Ook zou men hem by nader gelegenheit de handen opleggen, en is hem toegestaan in 't Portugees, en in 't Fransch, dog anders niet te prediken. Tot Predikant aangestelt.

Den 18 September verscheen hier *Jan Pieterszoon*, als Krankbezoeker politicq, zynde zyne acte door de Heer *van der Meyden* getekent op Ceylon, waar na toe D. *Baldeus* en *Ferreira* beroepen zyn. D.D. Baldeus en Ferreira na Ceylon.

Den 20 dito is D. *Zas* verkoren als Predikant op de Vloot na Goa, en zou D. *Burum* voortaan in 't ziekenhuis prediken; dat maar, zoo lang 'er buiten-Predikanten waren, duuren zou. Hy had daar zoo onvoorzigtig gepredikt, dat men noodig oordeelde, hem daar over niet alleen aan te spreken, maar ook het prediken te verbieden. D. Zas na Goa. D. Burum in 't ziekenhuis.

Den 16 October is D. *Ferreira* met oplegging der handen bevestigt, en verscheen hier ook wettig uit Banda D. *Daniel Brouwerius* en *Jacob de Bouveren*, die eenige stukken der H. Schrift in 't Maleyts overgezet had, welke overzien D. Brouwerius uit Banda.

 zou-

1656. zouden werden door den schryver dezer vergadering.

D. Kesselerus overleden.

Den 19 dito komt D. *Kesselerus* als overleden voor, zynde gezonden op de Vloot met de Heer *Hulft*.

Haar Edelheden willen 't verzenden van Predikanten weer aan zich trekken.

Ook vielen heden weder geschillen voor tusschen haar Edelheden en den Kerkenraat, alzoo die onvoorzigtig over het te voren door haar Edelheden verzenden van eenige Predikanten, by hun schryvens, na Banda geklaagt hadden, dat haar Edelheden zeer qualyk namen; weshalven haar Edelheden nu 't verzenden van de Predikanten weer volslagen aan zich zelven houden, en maar 't oordeel der Predikanten en der Ouderlingen daar over vorderen wilden, alles volgens het recht der Heeren 17nen aan haar gegeven, en die zig dit niet onderwerpen wilde, kon over 6 weken na 't Vaderland vertrekken, waar op zyn Edelheit toen, en ook den 2 November, antwoord eischte.

N. T. door D. Ferreira in 't Portugees.

Men zou ook D. *Ferreira* voor zyn vertrek verzoeken, om zyn overzetting van 't N. T. Zoo verre hy dat gebragt had, te zien.

De Latynsche school afgeschaft.

Den 6 dito quam *Theodorus Rogerius*, gewezen Rector der Latynsche school, bekent maken, dat haar Edelheden besloten hadden de Latynsche school af te schaffen.

D. Vinderus hier.

Ook verscheen met de Henriette Louize hier, den Predikant D. *Gulielmus Vinderus*.

Antwoord op 't verzenden der Predikanten.

Den 6 November vond men goed, haar Edelheden mondeling wegens de verzending der Predikanten eerbiedig te verzoeken, dat dog by 't oude gebruik geliefden te blyven; dog geliefden haar Edelheden egter by hare stelling te volharden, zoo zou de Kerkenraat dit met droefheit moeten aanzien.

Slechte behandeling van Bouveren.

Den 20 dito verzogt D. *de Bouveren* 't oordeel der vergadering over zyne Maleytse schriften, en of die niet zouden konnen gedrukt werden; ontrent welke deze Kerkenraat zegt, dat zy niet eigentlyk haar, maar den Kerkenraat van Banda, aangingen; dog dan moesten zy hem in 't eerst daar na toe gewezen, en die aan haren scriba niet gegeven hebben, om na te zien. Men zei hem, dat dit nu ook te beter door die van Banda kon bezorgt werden, alzoo hy daar weer na toe ging.

D. Warmelo uit Amboina.

D. a Warmelo was ook ondertusschen hier gekomen, zynde eerst uit Ternate op Amboina geweest, van waar hy in dit zelve jaar hier ziek over quam.

Haar Edelheden bewogen om by de oude gewoonte te blyven.

Zyn Edelheit dede den Kerkenraat weten, dat het verzoek ontrent de verzending der Predikanten nu te laat quam, alzoo men daar over reeds besluit genomen had, en niet genegen was daar ontrent te veranderen; waar op de vergadering zeide, dat zy dit dan met smerte zouden aanzien; welk zeggen zyn Edelheit voor zeer qualyk en hem verongelykende aannam, alzoo dit het bevel der Heeren 17nen was, en dat zy hen dit derhalven gewillig moesten onderwerpen; egter wierd het met vriendelyke verzoeken weder tot de oude gewoonte gebragt.

Den 20 dito bood *D. Brouwerius* zyn dienst aan, om weer na de Oost te gaan; dat wel voor zeer aangenaam opgenomen wierd; dog egter wierd zyn Eerw: by haar Edelheden voor een man gehouden, die zig in veel onlusten verwerret had, waar op zyn Eerw: den 8 der volgende maand na Amboina, nevens D. *Burum*, en *D. Warmelo* na Banda beroepen is.

Den 7 December leverde de Commissaris Politicq een brief der Heeren Bewindhebbers over, en voegde daar by dat de Heeren 17nen belasteden, dat *D. D. Lindius*, en *Abrahamus de Leonardis* zich gereed moesten maken, om met de naaste schepen na 't Vaderland te vertrekken. Men zou op die brief op zyn tyd letten, en de opzending dezer twee broederen tragten voor te komen.

Den 8 dito wierd het opzenden dezer broederen door *D. Roman* en een Ouderling uit name van den Kerkenraat zyn Edelheit, als een zaak hen met smert voorgekomen, voorgedragen, en verzogt, dat zy niet mogten opgezonden werden. Zyn Edelheit zei, dat hier in niets te doen, en dat het de last der Heeren was, hoewel hy zig eindelyk nog bewegen liet, om dit aan haar Edelheden alhier voor te dragen. Ook vond men goed met de gansche vergadering in Rade van Indiën te verschynen; mits dat die twee broeders daar over eerst eens met haar Edelheden voor afspreken zouden.

Zy verschenen dan in vergadering harer Edelheden den 11 dito; dog voor die tyd was 'er nog geen verandering in te weeg te brengen; Egter zeide zyn Edelheit (alzoo 'er tusschen de Heeren Raaden geschil over was) haar Eerw: by meerderheit van stemmen hier te zullen houden, mits dat zy, en ook de 2 andre broeders zig aan deze voorwaarden (daar 't zyn Edelheit dog maar om te doen was) onderwierpen.

1 *Dat zy in de verzending der Predikanten zig na de ordre zouden richten. Dat toegestaan wierd by bepaling, gelyk het voor dezen geschied, en by haar Edelheden ook aangenomen was, dog zoo 'er geschil over viel, dat zy dat dan zouden dulden.*

2 Dat

2 *Dat men haar Edelheden kennis geven zou; wegens 't gene 'er over 't opzenden der 2 Predikanten aan de Heeren 17nen door haar Eerw:, geschreven wierd.*

3 *Dat men dat met alle eerbiedige uitdrukkingen opstellen zou, dat beide aangenomen is.*

4 *Dat men de Kerkelyke brieven in de tegenwoordigheit van den Commissaris Politicq lezen zou; dat aangenomen is, zoo hy daar tegenwoordig was.*

5 *Dat de Kerkelyke brieven gezegeld gezonden, en door de Heeren in de doos gelegt zouden werden; dit mede aangenomen; dog zoo, dat, na eisch der zaaken, wel een byzonder briefje buiten de zelve zoude gezonden werden.*

Waar op dan 't blyven dezer Predikanten by meerderheit van stemmen, in Rade van Indiën, tot nader schryvens der Heeren 17nen, was doorgegaan, voor welken dienst die 2 Heeren (die dit aangezegt wierd) hunne broederen bedankten, gelyk men haar Edelheden ook wegens 't blyven der zelve bedanken zoude. Uit al het welke my toeschynt, dat haar Edelheden niet anders, dan een blinde gehoorzaamheit, van de Predikanten afwagteden, dat zy daarom te minder brave Predikanten behoorden gevergt te hebben, om dat het bevorens hier zoo niet in trein geweest was, en nu door een Generaal, die men voor een Jesuiet hield, op zyn paapsch zoo styf doorgedrongen wierd.

A. 1657.

Den 11 Januari bleek, dat de Diakenen zig niet ontzien hadden nu en dan den Kerkenraat klenigheden aan te doen, en ook begeerden mede over 't verkiezen van Ouderlingen te zitten, dat hen tot nog toe belet wierd, en over welk hun gewaand recht na 't Vaderland zou geschreven werden.

Den 23 dito wierd een brief van *D. Brougbron* van de Caap de goede Hope gelezen, waar in hy zeer over den Schipper, en de Hoofden van zyn schip Breda, klaagde, verzoekende, dat hy tot zyn komst op Batavia mogt gehouden werden, ook was 'er aan boord een vonnis over hem uitgesproken.

D Burum vertrok na Amboina ontrent dezen tyd.

Den 5 Maart verscheen *D. Bernhardus Brougbron*, als Predikant hier, klagende over ondragelyke moejelykheden, hem vooral van den Onderkoopman aangedaan, verzoekende hier in de hulp der vergadering, die ook zyn Edelheit voor hem verzogt, dat het vonnis, over hem geveld, mogt vernietigt, en dat die Opperhoofden van dit schip over hunnen onbehoorlyken handel met zyn Eerw: door zyn Edelheit berispt mogten werden; beide welke zaaken zyn Edelheit den 8 dito gedaan heeft. 1657.

Ook verscheen nu *Antoni Helmichssoon* met de Vogelsang; en hadden de Heeren Mrs. geschreven, dat men *D. Seenen* tot Predikant vorderen zou, aan welken op zyn verzoek, den 16 dito gedaan, toegestaan is, om na 4 weken onderzogt te werden. D. Seenen verzoekt Predikant te werden.

Den 21 May is *D. Buschof* uit Tayouan verlost, en *D. Vinderus* derwaards beroepen. D. Vinderus na Tayouan.

Den 28 dito wierd *D. Seenen*, na dat hy den 14 zeer slegt gepredikt, en 't nu weer zeer gebrekkelyk gedaan had; ook zoo slegt by zyn onderzoek, in de tegenwoordigheit van de Heeren *de Vlaming van Outshoorn* en *Steur* bevonden, dat hy niet kon aangenomen werden. D. Seenen slegt bevonden.

En bleek den 25 dito, dat *D. Campius* in Tayouan al overleden was, zonder dat ik de nette tyd aangeteekend vind. D. Campius overleden.

D. Roman, nu 10 jaaren gedient hebbe, stelde zyne verlossing na 't Vaderland nu aan de vergadering voor, waar over by de volle vergadering nader zou gehandelt werden.

Den 19 dito is *D. Zas* weer op de Vloot na Goa beroepen. D. Zas weer na Goa.

Den 27 dito verscheen *Jan Huibregtszoon Roman*, en in de vorige vergadering was ook besloten, dat ider Predikant weer een vierde deel van 't jaar Catechizeeren zou.

Den 27 December verscheen hier uit Tayouan, *D. Buschof*, Predikant in Soulang. D. Buschof uit Tayouan.

A. 1658. A. 1658.

Den 3 Januari is *D. Brougbron* na Amboina beroepen. D. Brougbron na Amboina.

Den 24 dito is *D. Buschof* verkoren tot 5. Predikant van Batavia. D. Buschof 5. Predikant van Batavia.

Ook quam nu voor de dood van *D. Teschemaker*. D. Teschemaker dood.

Den 8 April stond binnen *D. Leonardus Bonnius*, ter ordre van haar Edelheden (zoo hy zeide) van Malacca opgezonden, dat in den Haak was, alzoo hy ter ordre van haar Edelheden ook derwaards vertrokken was. D. Bonnius van Malacca.

Den 3 Juni had zyn Edelheit gezegt, dat *D. Bonnius* als Predikant hier zou konnen gebruikt werden, als 'er geen andre waren, en de vergadering 'er niet tegen had; dog die verzogt hare vrye keure te mogen hebben, en daar mede tot de komst der schepen te wagten.

D. Zas verzogt den 17 dito in vergadering

1658. dering te zitten, om kennis van den ſtaat der afgelegene Kerken te hebben; dog is uitgeſteld, en, by nader verzoek den 23 Auguſtus afgeſlagen.

D. Roman dood. D. Bonnius hier tot Predikant. Zyn Edelheit begeerde de zaak van *D. Bonnius* gevordert, en 'er antwoord op te hebben; die daar op den 18 dito tot vierde Predikant in des overleden *D. Romans* plaats beroepen is.

D. Zas beriſpt. Den 1 Juli had *D. Zas* buiten kennis der vergadering gepredikt, waar over hy zou beſtraft werden.

D. Burum opgezonden. Den 11 dito quam hier uit Amboina opgezonden *D. Burum*, verzoekende hier weer dienſt te doen, dat nader overwogen en behertigt zou werden.

D. Zas na na Malacca. Den 2 September belaſten haar Edelheden, dat *D. Zas* in vergadering zal zitten met een radende ſtem over zaaken, deze vergadering betreffende, en met een beſluitende over zaken, rakende de algemeine Kerk.

D. a Breil na Ceylon. Den 12 dito ſtellen haar Edelheden voor, om *D. a Breil* van Malacca na Ceylon, en *Zas* na Malacca te zenden; dog den Kerkenraat zeide geen kennis van de ſtaat van deze Kerken te hebben, dog dat zy wel mogt en moeſt lyden, dat *D. Zas* na Malacca gezonden wierd, mits dat men die Kerk haren Leeraar niet tegen haren wil ontnam.

D. Brouwerius uit Amboina. Den 16 dito verſcheen *Wouter Wynantszoon*, Krankbezoeker, en den 23 October quam hier met loffelyke getuigeniſſen uit Amboina *D. Brouwerius*, dien ook zitting, gelyk die ontrent *D. Zas* belaſt was, gegeven wierd.

Diakenen over de verkiezing der Ouderlingen &c. te zitten. Den 18 November is gelezen de brief der Heeren 17nen, waar by zy belaſten, dat de Diakenen mede over de Cenſura Morum, en over de verkiezing der Ouderlingen zullen zitten, dat hen, op hun verzoek den 18 December ook toegeſtaan is; dog hen is afgeſlagen om te zitten over andre zaaken, en ook over 't oordeel van andre Ledematen.

Weigering van D. Brouwerius. Den 2 December heeft *D. Brouwerius*, door de vergadering den 10 dito verzogt zynde, nog eens op Onruſt te prediken, dit geweigert, en is zyn Eerw. dit jaar na 't Vaderland vertrokken.

A. 1659.

A. 1659.

Latynſche ſchool. Den 13 Januari boden zig *Isbrandus Petræus Armond*, en *Rutger de Haan* aan, om te zamen een Latynſche en Duitſche ſchool op te richten, verzoekende daar toe de voorſprake dezer vergadering, die dit aannam te doen.

D. Burum na Amboina. Den 13 Februari zeiden haar Edelheden, dat zy *D. Burum* weer na Amboina zouden zenden, zoo de Kerkenraat 'er niets tegen had, die dat toeſtonden, dat dierhalven zyn voortgang had.

Den 24 dito verzogt *D. Bonnius*, dat de ſchriften van *D. a Breyl* tot zynen laſte ten onregt leggende, mogten werden doorgehaalt, en vernietigt, dat zyn Eerw: toegeſtaan is; waar op den 26 May daar aan bleek, dat hy niet lang 'er na overleden was. 165[illegible] D. B[illegible] nius o[illegible] leden.

Den 4 Auguſtus verzogt de Krankbezoeker *Bartholomeus Heinen*, Student uit de Latynſche ſchool, weder om na 't Vaderland tot het bevorderen van zyne ſtudien te gaan. Men wees hem na de Regeering, en zeide, dat men hem aan haar Edelheden aanbeveelen zou. Barth[illegible] meus Hein[illegible] vernieuw[illegible] zyn v[illegible] zoek.

Ook verſcheen heden *D. Cornelius Janszonius* als Predikant met 't Hof van Zeeland van de Claſſis van Walcheren, nevens zyne vrouw. D. Ja[illegible] nius h[illegible]

Den 24 November beſloot men zyn Edelheit te ſpreken over de Pſalmen, en 't kort vraagboekje by die van Zeeland A. 1620 gemaakt, en door *D. Spiljardus* in Amboina overgezet, over welke zyn Edelheit zei, dat die dit jaar niet na 't Vaderland konden gezonden werden, en dat ook die vertaling wat raauw, en haaſtig gedaan was. Boek[illegible] in 't M[illegible] leyts taalt.

Den 1 December ſloegen haar Edelheden voor *D. Janſonius* na Amboina te zenden; verzogten daar over 't oordeel van den Kerkenraat. D. Ja[illegible] nius n[illegible] Amb[illegible]

Den 4 dito bragt de Kerkenraat wel eenige bedenkingen in tegen *D. Janszonius* verzending na Amboina, dog die konden haar Edelheden niet bewegen daar van af te ſtaan, weshalven dit voortging. Ook komt nu de Krankbezoeker *Dirk Jacobszoon* voor.

A. 1660.

A. 166[illegible]

Den 7 Juni verſcheen hier uit Amboina buiten dienſt opgezonden, of geſchorſt, *D. Brougbron*. D. Bro[illegible] bron o[illegible] gezon[illegible] den.

Den 28 dito quam *D. Franciſcus Wyngaarden* van Ceylon hier met loffelyke getuigeniſſen. D. W[illegible] gaarde[illegible] hier.

D. Vinderus ſchynt my nu toe in Formoſa overleden te zyn; alzoo 'er na deze tyd niets meer van zyn Eerw: gemeld wierd.

Den 19 Juli verſcheen D. *Nicolaus Heuſſenius*, Predikant van Portugaal over Maas, als Predikant met de Walviſch, van wegen het Claſſis van Amſterdam; en den 16 Auguſtus *D. Ludovicus Boogaard*, als Predikant met 't ſchip de Vereenigde Landen, van de Claſſis van Walcheren. D. He[illegible] ſenius hier. D. Bo[illegible] gaart hier.

Den 23 dito wierd *D. Heuſſenius* Predikant van Batavia gemaakt. D. He[illegible] ſenius Predika[illegible] op Bata[illegible] via.

Den 24 dito verſcheen hier *D. Gerardus Holkenburg*, als Predikant, met de Phœnix, van Delft. D. H[illegible] kenburg hier.

Men overzag ook heden de zaak van

D.

D. *Brougbron*, die eenige misslagen beleed, dog ook zeide, dat die van Amboina niet wel met hem gehandelt hadden, weshalven men toe zeiden hem te zullen helpen, ten einde mogt herfteld werden.

Den 30 dito is *D. Boogaard* na Ceylon beroepen.

Den 20 September vonden haar Edelheden goed *D. Brougbron* na Banda te zenden, en, by goed gedrag zyne agterftallen goed te doen; dog zyn fchorfling zou tot zyn vertrek duuren.

Den 14 October verzogt *D. de Leonardis* nette affchriften van alle de papieren, rakende zyne opontbieding, en die van *D. Lindius*, met de redenen, waar op die gegrond zyn, dat zyn Eerw: toegeftaan is.

Den 18 dito verfcheen den Predikant, *D. Cornelius Walrant*, van de Claffis van Walcheren gezonden; ook is toen *D. Holkenburg*, op 't voordragen der Regeering, na Ceylon beroepen.

Daar na wierd voorgeftelt, wat men met *D. Spiljardus* overgezette papieren doen zou; dog men ftelde uit daar over te handelen.

Men kreeg ook berigt, dat *D. Coolius* op de reize overleden was.

Den 22 dito verklaarde *D. Wyngaarden* genegen te zyn, om op Ceylon nog eenige jaaren dienft te doen; dog de Regeering zeide, dat zyn Eerw: daar met geen nuttigheit kon gebruikt werden.

Men had de Predikanten van Batavia in 't Vaderland ook zeer fwart gemaakt, als of zy zogten de andre Kerken of broederen te overmeefteren, waar van de aanwezende Predikanten het tegendeel by gefchrift getuigen, en hen ten vollen hier over regtveerdigden.

Den 29 December verfcheen hier *D. Francifcus Caron*, met de Nooteboom, als Predikant, van wegen de Claffis van Amfterdam.

A. 1661.

Den 11 Januari is D. *Walrand* na Amboina beroepen, en den 7 Februari D. *Caron*.

Den 25 April verfcheen hier D. *Antonius Hambroek* uit Tayouan, wegens kleenigheden hem aangedaan; dog hy moet dat zelve jaar weer derwaards gegaan zyn, alzoo hy 'er naderhand is onthoofd, fchoon zyn vertrek hier niet net aangeteekent is.

Den 16 Juli verfcheen hier ook D. *Joannes Nathanael Donker*, als Predikant, met Erasmus, van Rotterdam. Dog alzoo zyn Eerw: laftbrief door de Gecommitteerden niet geteekend was, mogt hy niet prediken.

Den 22 dito ftond men D. *Donker* toe te mogen prediken, en is hy nevens nog een broeder (waarfchynelyk D. *Wyngaarden* alzoo die naderhand vind) beroepen na Ceylon. *1661. Nevens D. Wyngaarden.*

Den 19 September verfcheen hier D. *Joannes de Moor* als Predikant, van Amfterdam, met 't Wapen van Holland, hebbende geftaan te op Heusden in 't Claffis van Thiel; als mede D. *Joannes Swaardius*, als Predikant, met Prins Willem, van 't Claffis van Walcheren. *D. de Moor na Banda. D. Swaardius na Amboina.*

Den 27 October is D. *de Moor* na Banda, en D. *Swaardius* na Amboina beroepen. Ook blykt uit de Batavifche brieven, dat eenen D. *Cornelius Caletus* als Predikant uitgekomen was; dog leze verder niet van den zelve, zoo dat hy hier fchynt overleden te zyn. *D. Caletus hier.*

Men maande ook D. *Spiliardus* by fchryvens aan, om by de oude Formulieren te blyven, en zyn vraagboekjen nog eens te overzien. *D. Spiljardus fchriften.*

Den 14 November verfcheen hier D. *Godefridus Akendam* als Predikant met de Jonge Prins, van de Claffis van Hoorn. *D. Akendam hier.*

Den zelven dag komt D. *Seenen* (die den 26 September laatft gemeld werd) als overleden voor. Men kreeg ook bericht dat D. *Pelius* op de uitreize overleden was. *D. Seenen dood.*

Den 8 December quam hier den Krankbezoeker, *Joannes de Graaf*, die A. 1662 na Amboina vertrok, om tot Predikant gevordert te werden.

Ook verfcheen hier heden D. *Marcus Mafius* van Quelang, op Formofa, voor de Chineefen gevlugt zynde.

A. 1662. A. 1662.

Den 12 Januari is D. *Mafius* (na verfchooning van Amboina, daar hy den 5 na toe gelaft was te gaan) na Banda, en D. *Akendam* na Amboina beroepen. *D. Mafius na Banda. D. Akendam na Amboina.*

Den 17 April verfcheen hier D. *Cruif* uit dat fchandelyk verwaarlooft Tayouan. *D. Cruyf uit Tayouan.*

Den 13 Julius verfcheen hier D. *Antonius Scherius*, D. *Gofuinus Slipperius*, en D. *Petrus Sibelius*, als Predikanten, gezonden by de Claffis van Amfterdam. *D. D. Scherius, Slipperius, en Sibelius hier.*

Henricus Wallius quam van Delft, als S. S. Theol. Candidatus, of om als Proponent gebruikt te werden, waar over men zyn Edelheit fpreken zou, en befloten wierd, hem ten eerften tot Predikant te vorderen.

Den 24 dito is goedgevonden D. *Cruyf* na Nagapatnam, en D. *Ferreira* hier in de Portugeefche gemeinte te beroepen, alzoo hy op Ceylon niet zeer nut was; maar D. *Scherius* en D. *Slipperius* zyn weer na Ceylon beroepen. Ook zou D. *Wallius* vrydag over agt dagen onderzogt wer- *D. Cruyf na Nagapatnam. D. Ferreira hier beroepen. D. Wallius Predikant.*

1662. werden tot Predikant, en dan hem niet in 't openbaar, maar in de vergadering de handen werden opgelegt, waar op dan den 4 Augusti onderzogt is in 't bywezen van de Heeren, *Steur*, *Speelman* en *Houtman* van wegen de Regeering, en is hy, volkomen bequaam gevonden zynde, als Predikant erkent, en den 7 dito eerst recht ingehuldigt.

D. Sibelius na Banda, D. Brougbron.

Den 13 November is D. *Sibelius* beroepen na Banda; en verscheen hier ook *Abraham Laurenszoon*; als mede D. *Brougbron*, om wangedrag opgezonden, zedert welke tyd hy schynt afgezet te zyn, alzoo niet meer van hem leze.

A. 1663.

A. 1663.

D. de Pape hier.

Den 26 April quam hier D. *Nathanael de Pape*, als Predikant, met Orangie, van Zeeland, zynde bevorens geweest Predikant te Gellicom, en daar na te Vuuren en Dalem.

D. *Wallius* is na Coetsjien verzonden; en

D. Ferreira van Ceylon.

Den 21 May verscheen hier van Ceylon D. *Ferreira*, die, schoon geen Kerkelyke getuigenis, ontslag-brief van zyn dienst (waar van nog egter reden gaf) konnende toonen, nogtans ontfangen, en als auditor zitting gegeven is.

D. de Pape op de Vloot.

Ook zou D. *de Pape* met de Vloot van de Heer *Bort* na China gaan.

D. D. Molanus, en de Moor dood.

En bleek nu klaar de dood van D. D. *Molanus* en *de Moor* in Banda.

D. de Meter na Ceylon.

Den 9 Julius verscheen hier D. *Baltbasar de Meter*, als Predikant, met Durgerdam van Amsterdam, verzoekende dat men agt nemen wilde op zyn vorige diensten, te meer, alzoo zeer goede kennis van 't Portugeesch had, dat men hem, die men met veel vreugde ontfing, ook beloofde. Hy wierd beroepen na Ceylon.

Op de zelve dag verscheen hier D. *Spiljardus* geheel afgezet uit Amboina over zeer ergerlyk gedrag; verzoekende met veel berouw hulpe; dog is uitgesteld, tot dat men nader kennis van zyn zaak hebben zou; en na dat die papieren na gelezen waren, zoo is hy den 16 dito afgewezen.

Ook is D. *Ferreira*, by vertooning van verscheide loffelyke getuigenissen, in alle zyne weerdigheden erkend en toegelaten, mits dat om zyne ontslag-acte schryven zou, en zou nu als vast Predikant aangemerkt werden.

Den 23 dito verzogt D. *de Leonardis* (alzoo zyn thien jaaren, op weinig maanden na om waren) eens verplaatst, en op Malabar gebruikt te werden, alzoo hier gedurig onpasselyk was; de vergadering hield zyn Eerw. verblyf, om zyne uitmuntende gaven hier zeer noodig, waarom zy daar toe niet konden overslaan, en bewogen zyn Eerw. ook om hier te blyven.

En aangezien haar Edelheden voorgenomen hadden D. *Akendam*, zonder voor kennis des Kerkenraats, na Ternate te zenden, en D. *Sibelius*, die al na Banda was, te verplaatsen, zoo zou men haar Edelheden beleefdelyk begroeten en verzoeken, dat zy 't bestel der Kerk-diensten en persoonen aan de Kerk dog geliefden te laten.

De Heer *Steur*, Commissaris politicq, verzogt zyn Kerk-getuigenis na 't Vaderland, zynde (hoewel eerst in 't begin des volgenden jaars) door de Heer *Pieter van Hoorn*, buiten gemeen Raad van Indiën, vervangen.

D. *Ferreira*, eenige Psalmen al op Colombo in 't Portugeesch overgezet, en gebruikt hebbende, verzogt die ook hier te mogen gebruiken; dat toegestaan is, mits dat zy eerst zouden nagezien werden.

TIENDE HOOFD-STUK.

Vervolg der zaaken van den Godsdienst op Java van den jare 1664 tot 1670.

A. 1664. D. Casier na Banda. D. Maxwel, D. de Buk na Amboina.

Den 3 Januari verscheen D. *Petrus Casis*, als Predikant, van de Classis van Delft, en D. *Jacobus Maxwel*, als Predikant, van wegen de Classis van Walcheren, zynde bevorens Predikant te Sandwich in Engeland geweest; Ook D. *Simon de Buk*, als Predikant, van de Classis van Rotterdam, hebbende eenige tyd Predikant onder den Onderzeevoogd *Cortenaar* geweest.

Den 7 dito is D. *de Buk* na Amboina, en D. *Casier* na Banda beroepen.

Den 26 Februari verscheen hier D. *Donker* van Ceylon, om eenige ergerlyke misgrepen afgezet, den welken 't zitten in 't gestoelte verboden is.

Den 9 Juni verscheen hier *D. Cornelius Keizerskind*, als Predikant, met 't Wapen van Hoorn, van 't Classis van Hoorn.

Den 17 dito quam *D. de Pape* weer hier, en den 15 dito is *D. Keizerskind* op de Vloot na China door haar Edelheden gesteld, na 't oordeel van den Kerkenraat gevraagt te hebben, alzoo men voor had op Kelang een sterkte te bouwen.

Ook

164. Hei- ier. Ook verſcheen den 7 Juli heden *D. Bartholomeus Heinen*, als Predikant, van 't Claſſis van Amſterdam, met de Waſſende Maan.

D. wel ei- a on. Haar Edelheden hadden D. *Maxwel*, en D. *Heinen* na Ceylon geſchikt, over welk benemen van haar recht de broederen zig nu weer bedroefden.

Ook zouden zy verzoeken, dat een der drie broederen, voor de Inlandſche gemeinte, en tot 't aanleeren der Maleytſe taal, hier blyven mogt, waar nevens zy zouden aanwyzen, dat D. *de Pape*, die zy om zyn hooge jaren als onbequaam tot 't aanleeren der taalen voorbygegaan hadden, reeds verre in 't Portugees gevordert was, en daar op dan verder zyne verzending mede na Ceylon zouden verzoeken. Ook haalden zy zyn Edelheit geheel en al tot haar gevoelen over; dog hy wierd door de Heer *van Goens* weder omgezet; en dus bleef het zoo als 't beſloten was met goedvinden van den Kerkenraat, alzoo 't nu niet anders wezen kon, hoewel zy nog al eens voor D. *de Pape* aanhielden.

Pa- Na- Den 2 October is D. *de Pape* na Nagapatnam beroepen.

be- D. *Sibelius* verſcheen nu ook uit Banda, vertoonende de ſtaat der Kerke aldaar.

Den 10 November ſtonden haar Edelheden toe, dat den Krankbezoeker *Joannes de Graaf* tot Proponent zou ondervzogt werden, mits dat de 3 Predikanten in Amboina, daar hy nu was, 'er in bewilligden.

D. *Ferreira* had zeker ſtigtelyk Spaanſch boekje tegen het Pausdom in 't Portugees overgezet, dat zou overzien werden.

tſe Den 23 December beloofden haar Edelheden ook zorg te zullen dragen, dat de ſteene Maleytſe Kerk, ten dienſt der Inlanders zou werden ingeruimt.

A. 1665.

Den 8 Januari bood D. *Ferreira* aan, om ook nu en dan Duitſch te prediken, tot zyne oeffening, waar voor hy bedankt wierd, en waar toe men zyn Eerw. gelegenheit geven zou.

Den 22 October verſcheen hier D. *Maſius* uit Banda in dienſt door den Landvoogd *Cops* geſchorſt, gelyk hy mede *D. Caſier* gedaan had, en de ganſche Kerkenraat aldaar door hem zeer qualyk gehandelt was, waar op D. *Maſius* zyne, en D. *Caſiers* herſtelling verzogt; waar toe hem de Kerkenraat hare hulpe toezeide, gelyk zy den 2 November ook betoonde.

Den 9 December hebben haar Edelheden geantwoord, dat zy de onſchuld dezer Predikanten wel merkten, en ook ongenoegen in des Landvoogds bedryf ſchepten, en dat zy die broederen ook daar op herſtelden, hoewel zy hen egter beide over hunne onvoorzigtigheit deze ſtraffe van een korte ſchorſſing opleiden. Men zogt dit wel te verbidden; dog daar was niet meer aan te doen. 1665

D. *Spiljardus* verzogt den 21 December toegelaten te werden; dog is afgewezen. Ook bleek toen, dat D. *Joannes Arkel* Predikant aan Caap de goede Hope was.

A. 1666. 1666.

Den 4 Januari bleek by ſchryvens van den 27 Juni 1665 van Jaffanapatnam, dat aan D. D. *a Breyl* en *Baldeus* toegeſtaan was, na 't Vaderland te gaan. D. D. a Breyl en Baldeus verloſt.

Den 3 Mey D. *Keizerskind* op Kelang, klagende over mishandeling aldaar, verzogt zyne verloſſing. D. Keizerskind's klagten.

Den 31 dito verzogt D. *Spiljardus* maar weer als Proponent aangeſteld te werden; dog is afgewezen. D. *Arkel* aan de Caap was overleden. D. Spiljardus afgewezen, D. Arkel.

Den 12 Juli bleek by brieven, van Malabar door den Kerkenraat geſchreven, dat hare Dienaaren, D. D. *de Meter* en *Wallius*, overleden waren. D. D. de Meter en Wallius dood.

Den zelven 2 Augusti is D. *Maſius* na Ceylon en Coetsjien beroepen, waar van men de ſchikking aan de Regeering daar liet. D. Maſius na Ceylon.

Den 6 September verzogt D. *Ferreira* weder, dat 'er ook Inlandſe Ouderlingen en Diakenen mogten aangeſtelt werden; dog dit is afgeſlagen. D. Ferreira's verzoek afgeſlagen.

Den 13 December verſcheen hier als Predikant, van 't Amſterdams Claſſis, *D. Gulielmus de Bitter* met de Hollandſe Thuin; en den 20 dito verzogt D. *Cornelius Keizerskind* weer zeer erbarmelyk, met nieuwe klagten, om zyne verloſſing. D. de Bitter hier.

Den 27 dito is D. *Spiljardus* van den welke al weer ſlegte gerugten liepen, (en dat hy ook van zyn vrouw geſcheiden was) nu na 't Vaderland vertrokken. D. Spiljardus na 't Vaderland.

A. 1667. A. 1667.

Den 3 Januari vond men ook goed D. *Ferreira's* verzoek, om in 't ziekenhuis nu en dan Duits te prediken, weder af te ſlaan. Ook bleek in de volgende vergadering, dat hy de Formulieren in 't Portugees overgezet had. De Formulieren overgezet.

Den 9 dito verſcheen hier D. *Joannes de Voogd* als Predikant, waarſchynelyk uit Holland; en was D. *de Bitter* na Banda beroepen, dog D. *de Voogd* na Ceylon gezonden. D. de Voogd na Ceylon, D. de Bitter na Banda.

1667. Den 28 Maart wierd over de zaak van D. *Keizerskind*, weder zeer sterk klagende, eindelyk goedgevonden, om haar Edelheden over zyne verlossing van Kelang te spreken.

Den 4 Juni is *Tholi's* verzoek tot zyn examen toegestaan, dog aan *Rossenraad* om veel redenen afgeslagen.

D. Burenus na Ceylon. Den 18 dito slaan haar Edelheden voor, om D. *Jacobus Burenus* na Ceylon te zenden; 't geen den Kerkenraat mede goedkeurde. Ook scheen hy toen hier eerst gekomen te zyn.

D. Tholi Proponent. Den 10 Augusti is D. *Tholi* onderzogt in 't bywezen van den Kerkenraat, van D. *Burenus*, als mede van 2 gecommitteerden van haar Edelheden, 2 Raaden van Justitie, en 2 Schepenen, wierd met veel genoegen aangenomen als Proponent; en is na Ceylon gezonden.

D. Clavius na Ceylon. Den 29 dito verscheen hier D. *Servatius Clavius*, als Predikant, met Middelburg, van de Classis van Walcheren, die na Ceylon door haar Edelheden, met goedvinden van den Kerkenraat, geschikt is.

D. Pays hier. Den 30 September quam hier D. *Cornelius Pays*, als Predikant, met de Jonge Prins, van 't Classis van Enkhuizen, hebbende tot Eenigenburg, onder 't Classis van Alkmaar, gestaan.

Latynsche school. Ook quam nu D. *Augustinus Thornton* als Rector der Latynsche school voor.

Den 12 December verzogt zyn Edelheit 't oordeel des Kerkenraats, om D. *Pays* na Amboina te zenden, dat zy, zoo zyn Edelheit 'er op stond, mede zeiden toe te staan, dog dit is nog wat uitgesteld.

A. 1668.

A. 1668.

D. Pays na Amboina, Krankbezoekers. Den 30 Januari is D. *Pays* na Amboina beroepen, en verscheen den 13 Februari den Krankbezoeker *Joannes van Gripenboven*, van Zeeland, met Buyenskerke, en *Jan Gerritszoon Cok* met de Meerman, van Delft.

D. Maxwel van Celyon. Den 23 April verscheen hier D. *Maxwel*, ziek geweest, dog nu zynde, gezond van Ceylon, men verzogt zyn Eerw. reden van zyn opkomst te weten, om door hare hulp haar Edelheden over zyne bekommerlyke zaak een goeden indruk te geven. Hy schynd in dit of 't volgende jaar na Malacca gezonden te zyn.

Beide de Sacramenten besloten by een te voegen. Schoon 't 50. Artikel der Kerk-ordre zegt, dat de gedoopten niet aanstonds behoeven ten Avondmaal te gaan, zoo zou men egter by de oude gewoonte blyven van beide Sacramenten ontrent de Inlanders zamen te voegen.

Frederik Gueynier. Den 18 Juni verscheen hier, met voorschryven van den Professor *Voetius*, en goede getuigenissen van zyn Theologise studien, *Frederik Gueynier*; gelyk mede D. *Theophilus Brelius*, met Oostenburg, van 't Classis van Amsterdam, zynde bevorens Predikant tot Beek in 't Land van Valkenburg geweest; nevens welke den 16 Juli hier ook quam D. *Jacobus Schee*, als Predikant van de Classis van Walcheren. Ook quam hier dit jaar D. *Arnoldus Oorschot*, dog leze niet verder van hem, zoo dat hy zal overleden zyn op Batavia. 1668. D. Brelius, D. Schee hier. D. Oorschot.

Ook oordeelden heden de vergadering 't boekje van D. *Fereira*, uit het Spaansch overgezet, zeer nut, mogende wel lyden, dat het gedrukt wierd.

Den 23 dito verscheenen D. *Jacobus Montanus*, van de Classis van Hoorn, met de Voorzigtigheit; en D. *Jacobus Corf*, met de Vrye Zee, van 't Classis van Delft als Predikanten. D. Montanus en Corf.

Van Ceylon schreef de Proponent *Tholi*, dat men hem daar genoegzaam buiten dienst liet blyven, om dus bedektelyk zyne bevordering te stremmen, weshalven hy de hulpe der vergadering verzogt.

D. *de Leonardis*, nu ontrent 15 jaaren hier gediend hebbende, verzogt na 't Vaderland te gaan. Zyn Eerw: wierd tot langer verblyf verzogt; dog, alzoo hy volharde, is zyn verzoek toegestaan. D. Leonardis na Vaderland.

Den 17 September verzogt den Kerkenraat van Amboina het drukken van de Maleytse Catechismus van *Dankaarts*, die den Kerkenraat alhier den 26 November verzogt in Ambons-Maleyts te drukken, alzoo dat best verstaan wierd. Mal. Catechismus druk verzogt.

Den 24 dito vonden haar Edelheden goed 2 van de 5 aangekomene Predikanten na Ceylon te zenden, waar over zy 't oordeel van den Kerkenraat verzogten, willende *Brelius* daar af verschoont hebben; waar op D. D. *Corf* en *Schee* na Ceylon beroepen zyn.

Op den zelven dag verscheen hier ook als Predikant D. *Gerardus Sem*, met 't Hof van Breda, van de Classis van Amsterdam. D. Sem hier.

Den 26 November stond ook na 't Vaderland te vertrekken D. *Joannes a Breyl*, die jegenwoordig zyn afscheid nam, zynde van Malacca hier gekomen. En ten zelve dage is hier in D. *de Leonardis* plaats ook beroepen D. *Brelius*. D. a Breyl na 't Vaderland. D. Brelius beroepen.

Den 2 December verscheen hier D. *Jacobus Rhynsdyk*, met het Sticht van Utrecht, als Predikant van de Classis van Amsterdam. D. Rhynsdyk.

Den 17 dito verscheenen hier ook D. *Carolus Manteau*, met 't Wapen van Middelburg van 't Classis van Zeeland, en D. *Albertus Struys*, met Hazenberg, van de Classis van Hoorn als Predikanten. D. Manteau en Struys.

Ook verzogt D. *Fereira* agter zyn gedrukt

1668. drukt boekje te mogen voegen het Vader Ons, de artikelen des Geloofs, en de 10 Geboden, dat toegestaan is, mits dat zouden nagezien werden.

[Ouder]lingen en [Di]akenen meer[geste]lt.

Men vond per naasten ook goed 6, in de plaats van 4 Ouderlingen, en ook 2 Diakenen meer te kiezen, dan de vorige 6; dat den 7 Januari eerst goedgekeurd is by haar Edelheden.

Den 27 dito verzogten haar Edelheden 't oordeel des Kerkenraats tot het verzenden van 5 Predikanten, 2 na Amboina, 2 na Banda, en 1 na Ternate, en droeg de vergadering voor, na Ternate *D. Struys*, na Amboina *D. Montanus*, en na Banda *D. Manteau*; dat goedgekeurt is, ook zou den Krankbezoeker *Bakker* mede na Ternate gaan.

1669.

A. 1669.

Den 21 Januari is *D. de Buk* by redelyke herstelling weer na Amboina, van waar hy 't jaar te voren hier ziek quam, en *D. Rhynsdyk* na Banda beroepen.

[M]aleyts [Pre]dikant [te] beroe[pe]n.

Den 18 Februari oordeelde men 't noodig, op de bevordering van den Godsdienst in de Maleytse taal te letten, en men vond goed zyn Edelheit voor te dragen, om hier een Predikant in die taal te beroepen, des die vergadering verlof verzogt, om tot dit beroep te treden.

[D.] Berg[hui]zen,

Ook verscheen hier *D. Petrus Berghuizen*, als Predikant van 't Classis van Amsterdam, hebbende bevorens tot Meteren, in 't Classis van Bommel, gestaan.

[D.] Brou[we]rius [hie]r.

En den 25 dito andermaal *D. Daniel Brouwerius*, als Predikant, van 't Classis van Rotterdam, hebbende bevorens tot Geertruidenberg gestaan.

[D]ie Ma[leyt]s zou [pre]diken.

Den 28 dito oordeelen haar Edelheden, dat de bevordering van den Maleytsen Godsdienst nog eerst door 't oprechten van schoolen en Catechizatien behoorden vooraf bereid, en dat D. *Brouwerius*, gedurende zyn verblyf alhier, tot het Maleyts prediken wel kon gebruikt werden, zoo hy zig vrywillig daar toe aanbood, dog zonder daarom aan hem gehouden te zyn, en dat haar Edelheden wenschten, dat een der Predikanten alhier zich daar toe (gelyk dat ook wel allereigenst behoorde) wilde bequaam maken, dat by de vergadering aangenomen, en *D. Brelius* opgelegt is, die 't ook aannam, en D. *Brouwerius* bood zig mede aan, om zondags ten 7 uuren in de Portugeesche Kerk Maleyts te prediken, en tot 8 uuren te Catechizeeren, dat eenparig goedgekeurd wierd.

[Ee]n D. [Bre]lius [zi]g oef[fen]en.

Dog alzoo men den 1 April verstond, dat *Sacharias Seenen* het Nieuw Testament, door D. *Brouwerius* in 't Maleyts overgezet, in 't voorlezen gebruikt had, zoo zou hem dat verboden, en belast werden 't oud Exemplaar nog te volgen, daar my vry wat nyd onder scheen te loopen, hoewel D. *Brouwerius*, om ordentlyk te handelen, dit ook wel eerst kon en behoorde verzogt te hebben. 1669.

Den 27 May verscheen hier D. *Isaacus Huisman*, als Predikant, met 't Wapen van Zierikzee, en D. D. Huisman,

Den 16 Juni mede als Predikant D. *Gulielmus Wasschenburg*, als mede den Krankbezoeker *Willem Albertszoon*; en den 8 dito ook als Predikant D. *Hubertus de Jager*, van Amsterdam. Wasschenberg, de Jager, en

Den 15 Juli quam hier ook met 't Wapen van der Goes, als Predikant D. *Cornelius Rouwenius*. D. Rouwenius hier.

Ook oordeelden haar Edelheden een Predikant op de Rheede, en den Kerkenraat 'er een op Onrust noodig.

Op de zelve dag is D. *Sem* na Malacca beroepen. D. Sem na Malacca.

Den 8 Augusti is D. *Berghuizen* na Macassar beroepen door den Kerkenraat, en den 12 dito goedgekeurt. D. Berghuizen na Macassar.

Ook stelde D. *Buschof* nu voor, of men D. *Brouwerius* geen zitplaats in de vergadering behoorde te geven; dat nog onnoodig geoordeelt is.

Den 26 dito verzogt *Frederik Gueynier* tot Proponent gevordert te werden, dog is uitgesteld. Ook stonden haar Edelheden 't verzoek der Portugeesche gemeinte toe, om 's morgens nog een Portugeesche predikatie te hebben, verleenende daar het Stadhuis toe.

Den 9 September beviel het haar Edelheden zeer wel, 't geen *Gueynier* verzogt had, stonden zyn examen toe, willende dat ook de buiten-Predikanten daar over zitten zouden, die 'er te dier tyd waren *D. D. Cornelius Keizerskind* (ondertusschen van Kelang opgekomen) *Berghuizen*, *Brouwerius*, *Huisman*, *Wasschenberg*, *de Jager*, en *Rouwenius*, ook is toen *D. Brelius* tot zyn Examinator gesteld, en hem een text gegeven, om over 6 weeken ondervraagt te werden. D. Keizerskind na Kelang. Frederik Gueynier onderzogt als Proponent.

En vermits *D. Maxwel* hier onder niet vinde, zoo zal die bevorens al na Malacca vertrokken zyn. D. Maxwel na Malacca.

Ontrent deze tyd is *D. Gueynier* als Proponent geexamineert, hoewel dit niet net aangeteekent vinde.

D. D. Keizerskind en *Berghuizen* verzogten in de vergadering te zitten voor zig, en voor de andre Predikanten, om kennis van 't Kerkbestier te krygen; dog zyn uitgesteld tot dat de vergadering volkomen was; ook verzogten zy in 't regen-sayzoen van 't prediken op de Rheede en op Onrust verschoont te zyn; men zei dat zy zich na de tyd en gelegenheit schikken moesten.

Den 16 December was hier ook verschee-

1669. D. Wytens hier. ſcheenen *D. Petrus Wytens* als Predikant, die nevens *D. Keizerskind* verzogt in de vergadering te zitten, volgens zeker beſluit harer Edelheden.

Den 19 dito zyn by haar Edelheden voorgeſlagen, na Amboina *D. D. Rouwenius*, *de Jager* en *Huisman*, en na Timor *D. Keizerskind*, dat by den Kerkenraat goedgekeurd is.

A. 1670.

A. 1670.

D. Tholi dood. Den 20 January bleek, dat *D. Tholi* (waarſchynelyk op Ceylon) overleden was. Ook zeide *Gueynier*, dat hy tot de Maleytſe Catechizatie gereed was.

D. Brouwerius te zitten. Den 27 dito verzogt *D. Brouwerius* zitting als Maleyts Predikant, en is zyn Eerw: geantwoord, dat dit nog ontydig was; dog haar Edelheden zeiden, dat zy geerne zouden zien, dat de buiten-Predikanten, volgens het beſluit van A. 1650, in de vergadering zaten, alzoo 'er anders iet wonders op ſtond te volgen, te meer, dewyl dit al over lang door de Heeren Bewindhebbers goedgevonden was, niet konnende bedenken, waarom den Kerkenraat dit gedurig argliſtig uitſtelde, dog eenige Leden hadden dit beſluit harer Edelheden ook veragtelyk voor Tyrannycq uitgemaakt, waar over de vergadering beſloot zig by haar Edelheden te zuiveren. Toegeſtaan. En zeiden dat zy de buiten-Predikanten op redelyke voorwaarden zitting zouden verleenen, gelyk ook den 3 dito, na eenig tegenſtreven, geſchiede, willende egter daar over nog aan de Vaderlandſe Kerken ſchryven, dat echter (hoe zeer zy zich bevorens wegens het hen nagegeven Meeſterſchap over de andre broederen geregtveerdigt hadden) 'er nu al vry wat na geleek, dat zy hen buiten alles, zoo veel zy konden, en ook zelf buiten 't gene hen al over lang toegeſtaan was, zogten te houden.

D. Gueynier proponeert. Den 17 Maart had *Frederik Gueynier* redelyk, tot genoegen der vergadering, in 't Maleyts geproponeert, dog in 't geheim.

D. Waſſchenberg beroepen. Den 20 dito ſtonden haar Edelheden toe een vyfde Predikant hier te verkiezen, waar toe, op aanbeveeling harer Edelheden, *D. Waſſchenberg* beroepen is. Ook zou men, om de zwakheit van *D. Fereira*, om nog een Portugees Predikant verzoeken.

D. Sem dood. Den 31 dito beſloot men haar Edelheden om een ander Predikant na Malacca, in de plaats van den overleden *D. Sem*, te verzoeken.

D. D. Waſſenberg en Heuſſen, dood. Den 2 Juni bleek, dat *D. Waſſchenberg* onlangs gelyk *D. Nicolaus Heuſſen*, oud 43 jaar, den 22 dito overleden was, aan welke laatſten Heer deze Kerk een wakker man verloor. Ook verzogt *D. Brouwerius*, dat zyn overzetting van 't N. T. in 't Maleyts in de Kerk mogt gebruikt werden, 't welke beſloten wierd, in bedenken te nemen; dat my toeſchynt door enkele nyd en onkunde van dezen of genen, die zyn Eerw: voor zoo veel moeite, de geringe eere nog misgunden, en nog niet in ſtaat waren om 'er over te oordeelen, geſtremd te zyn, zynde 'er niet harder voor een man van neerſtigheit, als dat over zyn werk nydige of onkundige menſchen, die zelfs te luy, of onbequaam zyn, om iet groots en ongemeens ten dienſt van de Kerk te ondernemen, over zyn werk moeten oordeelen, en waar over men 't oordeel (mynes bedunkens) aan geen andre behoorde te laten, dan die ten minſte die taal, daar over 't oordeel vallen moet, verſtaan. 1670. D. Brouwerius flaeuw beantwoort.

D. Pa[ys] uit Amboina. Den 23 dito verſcheen hier uit Amboina *D. Cornelius Pays* wettelyk, en den 3 Juli *Simon Simonszoon de Large*, met de Vrye Zee, van Delft.

De Maleytſe gemeinte nam toe. Den 14 dito zei *D. Brouwerius*, dat de Maleytſe gemeinte zoo toenam, dat de plaats in 't Stadhuis te kleen ſtond te werden, weshalven verzogt, dat 'er om een grooter plaats mogt geſproken werden. Waar op geantwoord wierd, dat men dit eens zou komen bezien. Voorzichtig, als 'er maar niet anders onder liep.

D. de B[uk] overleden. Den 21 dito bleek by ſchryvens van Malacca, dat *D. Maxwel* daar gelukkig overgekomen was; dog in Amboina was *D. de Buk* overleden.

D. D. Pa[ys] en Wytens Predikanten alhier. Den 11 Auguſti ſtonden haar Edelheden toe, een 4 en een 5 Predikant hier te kiezen, waar ontrent zy 't oordeel der vergadering vorderden, die daar op als 4. *D. Pays*, en als 5. *D. Petrus Wytens* beriepen, die den 28 dito goedgekeurd zyn.

Maley[tſe] Kerk aa[n]gelegt. Ook zou men om 't ſpoedig voortzetten van de Maleytſe Kerk verzoeken, die reeds begonnen was.

En alzoo 'er nieuwelings twee broederen gekomen waren, zoo zou 'er zondag voormiddags in 't ziekenhuis gepredikt werden. En alzoo 'er klagten over *D. Gueyniers* nalatigheit in 't Maleyts Catechizeeren door den Voorzitter ingebragt waren, zoo wierd beſloten hem daar toe aan te maanen.

Groote vrugten van D. Brouwerius. Ook bleek, dat 'er door *D. Brouwerius* dienſt veel Inlanders gedoopt waren, en dat hy nu weer een Chineeſche dogter ſtond aan te nemen, ook bood een ter dood gevonniſt Macaſſaar aan Chriſten te werden, waar toe *D. Brouwerius* gedeputeerden verzogt, om des zelfs belydenis te hooren, die toegeſtaan zyn.

Den 22 dito bleek, dat de gevangen Macaſſaar op veel blyken van boete gedoopt,

1670. doopt, gelyk ook de Chineesche dogter op hare belydenis toegelaten was.

Verbetering van D. Gueynier. Den 29 dito was den Proponent *Gueynier* 40 gl. ter maand, en 10 Ryxdaalders kostgeld toegelegt.

Den 13 October vond men goed geen Lieden, die 't Pausdom toegedaan waren, of in hoerery leefden, als getuigen over kinderen ten doop te laten staan.

Maandags Cathechizatie. Men stelde 's maandags ook een besloten Catechizatie voor de bejaarde, behalven de wekelyke voor de jeugd, 's morgens ten 9 uuren in. 1674.

Den 26 dito is de Krankbezoeker *Jan Janszoon Verhoeven* na 't Vaderland verlost.

Twee Maleytse Predikanten zondags. Den 24 November is besloten, alzoo 'er zondags tweemaal in 't Maleyts gepredikt wierd, nog 2 Diakenen meer te verkiezen, dewyl die broederen klaagden het zoo niet te konnen waarnemen.

ELFDE HOOFDSTUK.

Vervolg der zaaken van den Godsdienst op Java van den jare 1671 en 1674.

A. 1671. D. Thornton Proponent. DEn 19 Januari verzogt *D. Thornton* als Proponent toegelaten te werden, dat toegestaan is.

Den 5 dito is *D. Thornton* eerst recht, na dat hy eenige reizen geproponeert had, als Proponent erkend. Ook verzogt *D. Gueynier* zyn peremptoir examen, dat men haar Edelheden voordragen zou.

Den 2 Maart wierd *D. Thornton* belast Onrust waar te nemen, en aangemaant om zig tot de Portugeesche dienst bequaam te maken.

D. Wytens maakte bekend, dat zyn Edelheit belast had aan den Landdrost het Chinees duivelshuis te zuiveren.

Ook hadden haar Edelheden *D. Gueyniers* verzoek afgeslagen, maar zyn soldy tot 60 gl. verhoogt.

D. Thornton op Onrust. *D. Thornton* bood aan, op Onrust 's zondags namiddags een Catechizatie op te rigten, dat zeer aangenaam voorquam.

D. van Beek Proponent. Den 13 April stonden haar Edelheden aan den Krankbezoeker en Proponent *van Beek* toe, op den Zeevoogd, of op de Rheede, en den 20. ook in de week elders te prediken.

D. Scheerius na 't Vaderland. Alles was op Malabar weer in rust, na dat *D. Scheerius* nu van Coetsjien na 't Vaderland verzonden was.

D. Corf dood. Volgens schryven van Ceylon was ook *D. Corf* daar overleden, zoo dat 'er nu nog 3 Predikanten waren.

D. Thornton Prop. in 't Portugees. Den 7 September verzogt *D. Thornton*, zonder nalating van zyn dienst op Onrust, eens in 't Portugees te mogen prediken, dat hem voor eenige Leden in 't byzonder toegestaan is, en op 't goed bericht daar van is hem toegelaten, dit om den anderen woensdag in 't openbaar te doen, met aanbeveling om allenskens zyn taal wat na 't begrip van de toehoorders te veranderen.

D. van Beek Maleyts-kundig. Ook getuigde *D. Pays*, dat hy den Proponent *van Beek* boven gedagten bequaam in 't Maleyts bevonden had, die derhalven haar Edelheden dus zou voorgedragen werden.

Werd verberert. Den 28 dito verzogt *D. Gueynier* om Predikant, en ten dien einde haar Edelheden gunstig voorgedragen te werden, dat hem toegestaan is.

Ook hadden haar Edelheden den Proponent *van Beek* tot 60 gl. 's maands verbetert; en den 1 October stonden haar Edelheden 't peremptoir Examen van *D. Gueynier* toe; dat den 12 dito door haar Eerw. ook aan *D. Thornton* toegestaan is.

D. Zas of D. Maxwel na de Kust. By schryvens van de Kust bleek, dat *D. Frontenius* overleden was, weshalven *D. Zas* derwaards beroepen, is, en zoo die dat weigerde, dan *D. Mauwel*, en *D. Zas* zou dan na Malacca gaan, en daar blyven, tot zyn vervanger quam, om dan na 't Vaderland te keeren.

Ook vond men goed haar Edelheden ernstig om 't opbouwen van de Portugeesche Kerk te verzoeken, die aannamen daar mede te zullen voortgaan.

Den 26 dito is *D. Fereira* tot Examinator van *D. Gueynier* en *D. Thornton*, volgens zyn rang, aangesteld, om haar over zes weken te onderzoeken.

Den 3 November verscheen hier *D. Struys* uit Ternate met moejelykheden.

Den 9 dito verzogt *D. van Beek* ook zyn peremptoir examen, dat hem toegestaan is, mits dat hy door haar Edelheden niet na Amboina mogt gezonden werden, op dat die broederen niet denken mogten, dat zulks geschied was, om te beletten, dat dit examen door haar Eerw: geschieden zou.

D. Struys na Amboina. Den 19 dito is *D. Struys* door haar Edelheden na Amboina geschikt, en dit ook zoo by de vergadering goedgevonden.

D. Brouwerius na Ternate. Daar beneven is om redenen *D. van Beeks* examen tegen den 30 dito, ten 2 uuren 's middags, vastgesteld, dog *D. Brouwerius* was by haar Edelheden na Ternate geschikt, wenschende dat de vergadering dit mede wilde goed vinden;

1671. den, waar ontrent zy best keurden dit mede toe te stemmen, te meer, alzoo 'er moejelykheden tusschen hem en *D. Gueynier* waren, die naderhand bygelegt zyn.

Den 23 dito verscheen D. *Hubertus Leydekker*, als Predikant, met 't Wapen van der Goes, van wegen de Classis van Walcheren.

Chineesche vrou gedoopt. Ook wierd nu weder een Chineesche vrouw op hare loffelyke belydenis gedoopt.

D. D. Gueynier, Thorton en van Beek, Predikanten gemaakt. Men vond nu ook goed, dat alle de aanwezende Predikanten, uitgenomen *D. Brouwerius*, op 't examen der 3 Proponenten *D. D. Gueynier*, *Thorton* en *van Beek* zouden verzogt werden, die tot veel genoegen der vergadering ondervzogt, zeer bequaam bevonden, en tot Predikanten, op goedkeuring harer Edelheden, aangesteld zyn.

Den 3 December verzogt *D. Thornton* alle woensdagen Portugees te prediken, dat hem toegestaan is.

A. 1672. A. 1672.

Den 4 Januari wierd hier tot Krankbezoeker *Jan van Berkel* aangestelt.

Den 25 vertoonde *Dionysius Geens* zyne getuigenissen als Proponent, verzoekende als Krankbezoeker of als Proponent gebruikt te werden, men zou hem eerst eens hooren proponeeren, en na zyn gedrag vernemen; 't welk den 1 Februari geschied zynde, zou men hem aan die van Amboina aanbeveelen; dog is van zyn Edelheit afgewezen.

D. van Beek na Macasser. Den 12 dezer vertrok *D. van Beek* als Predikant na Macassar.

Den 15 Maart is *D. Tolnerus*, na in 't Kasteel gepredikt te hebben, door haar Edelheden als Predikant erkend, en den 4 April op de Rheede geplaatst. Hy was Predikant in 't Graaffschap Benthem geweest.

D. Brouwerius na Ternate. *D. Brouwerius* was in 't begin dezes jaars ook na Ternate vertrokken.

D. Hub. Leydekker na Malacca. Den 13 Juni is by haar Edelheden D. *Hubertus Leydekker* na Malacca geschikt, in de plaats van *D. Maxwel*.

Den 27 Juni verscheen hier als Predikant, D. *Franciscus Dionysius*, met Macassar, van Amsterdam, zynde Conrector tot Gouda geweest. En den 27 *Zacharias Caheing* als Krankbezoeker.

Men verzogt ook aan haar Edelheden, om *D. Thornton* en *Gueynier* als vaste Predikanten hier te gebruiken; dog haar Edelheden stelden dit uit.

D. Gerardi verscheen. Den 12 September quam hier D. *Noachus Gerardi* als Predikant.

Den 28 November gaf D. *Pays* bericht, dat hy 't kort begrip des geloofs door D. *Gueynier* in 't Maleyts overgezet, wel bevonden had, waar over D. *Gueynier* bedankt is, en zou dat met Maleytse en Duitse letters, in 't Duits aan de eene kant, in drie colommen gedrukt werden. Ook bleek den 19, dat hy ook de 37 vragen overgezet had, die mede goedgekeurt wierden. 1672.

Den 12 December verscheen den Krankbezoeker *Hendrik Strating*, en den 19 dito dede zyn Edelheit weten, dat de Nieuwe Portugeesche Kerk ten eersten klaar zyn zou; ook verscheen nu hier van Ceylon den Krankbezoeker *Abraham Coenen*, en den 26 dito *Jan Adriaanszoon*. Portugeesche Kerk.

A. 1673. A. 1673.

Den 2 Januari vond men goed haar Edelheden voor de Portugeesche Kerk te bedanken, in de welke een vroegpreek in 't Duits, voormiddags een Portugeesche, en na de middag een Maleytse Predikatie geschieden zou, ook zou men 'er 's woensdags in 't Portugees en donderdags in 't Maleyts prediken; waar nevens men nog een bequame plaats tot den dienst der Inlanders verzoeken zou. Verdeeling der beurten in die Kerk.

Den 5 dito vond men goed 2 Ouderlingen meer te verkiezen.

Den 16 dito verscheen, als Predikant, D. *Gualterus Peregrinus*, wel eer Predikant te Ommeren, en den Krankbezoeker *Alexander Carpius*, die men als Proponent voordragen zou, alzoo hy aan Cabo de goede Hope dikwils gepredikt had. D. Peregrinus en D. Carpius hier.

Den 9 Februari zyn D. D. *Gerardi* en *Peregrinus* na Amboina door haar Edelheden, met goedkeuring des Kerkenraats, geschikt; dog D. *Dionysius* zou nog hier blyven voor de Latynsche School, en *Carpius* als Proponent na Banda gaan. D. Gerardi en D. Peregrinus na Amboina.

Den 24 Maart verscheen hier D. *Zas* van Malacca; ook maakte de Heer *Mol* bekend, dat den Chineeschen Tempel, by haar Edelheden reeds belast te verwoesten, nog in stand was, waar op nader gelet zou werden.

Den 26 Jnni verscheen hier D. *Petrus Durant*, als Predikant, van Amsterdam; en den 10 Juli verzogt *D. Gueynier* te zitten in de vergadering, alzoo hy nu Predikant der Maleytse gemeinte was; dog is uitgestelt om reden. En verscheen nu den Krankbezoeker *Cornelis van der Sluis*. D. Gueynier Maleyts Predikant.

Ook is den 24 dito aan *D. Gueynier* zitplaats in vergadering gegeven, gelyk den 31 aan *D. Thornton*.

Den 28 Augusti verscheen hier van Timor weder D. *Dionysius*.

D. *Pays* klaagde over 't verval van den dienst op de Rheede, en D. *Gueynier* over

't

1673. 't verval van den Maleytsen dienst, voor al op donderdag; dat zekerlyk door zyn invoeren van 't Hoog Maleyts zal veroorzaakt zyn, vermits de toehoorders dat niet konden verstaan, daar bevorens de plaats, de groote toeloop der menschen onder *D. Brouwerius* dienst, niet bevatten kon, gelyk bevorens den 14 Juli A. 1670 getoont is.

Javaan gedoopt. Den 18 dito maakte *D. Gueynier* bekend, dat zeker gevonnist Javaan genegen was Christen te werden; welkers doop den 9 October toegestaan is.

D. Brouwerius dood. Den 25 September was hier verscheenen Juffrouw *Zara Croesen*, weduwe van *D. Daniel Brouwerius*, die in Ternate overleden was.

Den 23 October verscheen hier uit Suratte de Krankbezoeker *Dirk Pieterszoon Stelling*.

Ook bleek, dat *D. Carpius* in Banda gekomen, en daar als Proponent gevordert was in plaats van *D. Rhynsdyk*, die om zyn zwakheit verschoond wierd.

D. Dionysius bericht. Den 20 November is hier vooreerst Krankbezoeker gemaakt, *Henrik Willemszoon* van Doesburg, en den 27 deed *D. Dionysius* opening van zyne verrichting op Timor, hoe hy daar 12 kinderen, 13 mans en 15 vrouwen gedoopt, 10 Ledematen gevonden, en 9 aangenomen had, die alle een getal van 47 uitmaakten, nu nieulings aangekomen.

Men besloot ook *D. Carpius* aan haar Edelheden tot Predikant, en *Simon de Large* tot Proponent voor te dragen; welk laatste in 't begin van 't volgende jaar schynt voortgang te hebben gehad.

Den 4 December wees men een jongen van 15 jaaren af, om te doopen, ter tyd toe hy zyne belydenis zou konnen doen.

D. Dionysius is by de vergadering na Ternate, en *D. Durant* na Amboina geschikt.

D. Thornton van Onrust. Ook vond *D. Thornton* goed, zyne zondags beurt op Onrust te verwisselen met D. *Tolnerus*, dat by haar Edelheden goedgekeurt is, gelyk ook D. *Tolnerus* daar woonen ging.

A. 1674.

1674. D. Gueyniers klagten. Den 2 Januari klaagde D. *Gueynier* over de luiheit der Leermeesters, brengende in een gansch jaar geen een Lidmaat aan; dat myns bedunkens al vrugten van 't hoog Maleyts waren, waar toe men die menschen wilde dringen, die nu niet eens in de Kerk quamen, en ook by zulke meesters niet wilden leeren, op welke men zonder reden de schuld lei: want had men die menschen in een taal, die zy verstonden, en in 't laag Maleyts onderwezen, zy zouden wel gevordert hebben; dog die 'er niet verschynt, kan ook niet vorderen. 1674.

Den 5 Maart wierden verscheide Moorsche Kerken en Schoolen, en ook een Chineesche School en Tempel by Ansjol, en 3 Moorsche Schoolen op de Jonkers-gracht, en op de weg van Jakatra 1 Moorse, en 1 Javaansche School gevonden; en den 9 April wierden 'er nog meer aangewezen. Moorse en Heidense schoolen.

De Krankbezoeker *van der Sluis* zou na Amboina vertrekken.

Den 12 Maart besloten haar Eerw: zyn Edelheit te verzoeken, dat D. *Thornton*, alzoo D. *Ferreira* nu en dan ziek was, de Rheede nalaten, en D. *Ferreira's* plaats vervullen mogt, dat zyn Edelheit toestond; en *D. Zas* zou des zwakken *D. Buschof's* plaats vooreerst waarnemen. D. Thornton van de Rheede.

Den 16 April besloot men de Tempels uit te roejen; dog mogten de Schoolen wel blyven, als beginzelen der borgerlyke wetenschappen, dog niet tot aanqueking van afgodery en bygeloove; ook mogt men die op geen zondagen houden, waar op zyn Edelheit weten liet, dat die uitroejing nog zoo ras niet kon geschieden, dog zondags zouden zy niet byeen komen.

Den 21 May verscheenen hier als Predikanten D. *Adrianus de Voogd* van Cabo de goede Hope, (die my schynt dit jaar na 't Vaderland vertrokken of overleden te zyn, alzoo niet meer van hem leze) als mede *D. Rudolphus Varik*, zynde bevorens Predikant by den Zeevoogd, de Heer *van Gent*, geweest; hy quam hier met de Zyp, van de Classis van Enkhuizen. D. de Voogd, en D. Varik hier.

Tegenwoordig wierden nu aan D. D. *Gueynier* en *Thornton* de zelve buiten-voordeelen, als aan andre Predikanten, toegestaan.

Men vond mede goed D. *Varik* met den gezant na Jambi, de Heer *Boogaart*, te zenden.

Op een ernstig voorstel der Diakenen om twee predikatien in 't Portugees 's zondags, tot meerder aanwasch der armenmiddelen, is den 2 Juli goedgevonden dit aan haar Edelheden voor te dragen, en ook om nog een Maleytse predikatie, met een plaats 'er toe, te verzoeken.

Heden verscheen ook D. *Caron* uit Amboina, daar hy 13 jaaren geweest was, en verzogt den Ambonschen Kerkenraat ernstig het drukken van zyne schriften. Na Jambi. D. Caron uit Amboina.

Den 13 Juli is voorgeslagen, om de plaats van den overleden D. *Busthof* weer met een ander te vervullen.

Den 6 Augustus verscheen hier D. *Andreas Eldercampius* Predikant tot Lugtenhorst, in de Classis van Groningen geweest. En D. *David de Ferny* als Predikanten van de Classis van Walcheren. Men besloot nu ook D. D. Eldercampius, En de Ferny hier.

1674. D. Carons schriften geprezen. ook aan D. *Caron* bekend te maken, dat de vergadering by de naaste zitting met zyn Eerw: over 't drukken van zyne schriften spreken zou; welke men den 20 dito besloot na te doen zien door D. D. *Pays* en *Gueynier*, en prees men zeer zyn Eerw: yver in 't voortzetten van den Godsdienst in die taal.

Haar Edelheden hadden ook besloten een tweede Inlandse Kerk te bouwen, en men zou na een plaats, die bequaam was, zien.

Men had ook de korte vragen voor oude lieden nagezien, en daar op besloten, dat D. *Gueynier* die in 't Maleyts, en D. *Ferreira* in 't Portugees overzetten zou, welk laatst overzien zou werden door D. D. *Lindius* en *Thornton*, en 't eerste door D. *Pays* en *Dubbeldecop*

D. Zas hier beroepen. Den 6 September is in D. *Buschofs* plaats D. *Theodorus Zas*, by eenparigheit van stemmen, gekoren.

Den 20 dito (en 5 November) wierden de overgezette vraagjens van D. *Ferreira* en *Gueynier* door die gene, die ze nagezien hadden, goedgekeurd.

Den 24 dito verscheen de Krankbezoeker *Andries de Kok* met Delfshaven, van Delft.

D. Varik na Malacca. Den 11 October was D. *Varik* door haar Edelheden, met goedkeuring des Kerkenraats, na Malacca geschikt.

Den 29 dito wierd *Caheings* vertrek na Amboina toegestaan, en is D. *Eldercampius* toen ook na Amboina beroepen, waar benevens haar Edelheden goed gevonden hadden D. *Rhynsdyk* na Timor te zenden, om 't noodige te verrichten, alzoo zich een van die Koningen verklaart had met zyn volk Christen te willen werden. D. Rhynsdyk na Timor.

A. 1675.

A. 1675.

D. Eldercampius na Amboina. *D. Eldercampius* vertrok na Amboina in Januari.

D. Bosch hier. *D. Lucas Bosch ab Os*, gewezen Predikant tot Everdingen, in de Classis van Buuren, verscheen den 7 Januari als Predikant, met de Betuwe, van Amsterdam, zynde den 5 dito hier ter Rheede gekomen.

Timor's Koning gedoopt. Ook bood zig zeker verdreven Koning van Timor aan, om gedoopt te werden, dat na behoorlyke belydenis toegestaan wierd, gelyk mede om twee Leermeesters met zig na zyn Land te nemen.

Maleytse Kerk. Men besloot den 19 April in der stilte te vernemen, of het opbouwen der nieuwe Maleytse Kerk in 't ziekenhuis zyn voortgang haast nemen zou, waar over de Heer Overtwater in de naaste vergadering zeggen dede, dat hy die met iver voortzetten zoude.

1675. Latynsche school. *Herman Spremer*, soldaat, verzogt den 10 Juni, om de jeugd in de Latynsche school te mogen onderrechten; dog hem is geantwoord, dat 'er geen Latynsche school was.

Den 19 Augusti verscheen hier *D. Rhynsdyk* weer van 't Eiland Timor, daar hy 11 ledematen aangenomen, 13 bejaarden, en 14 kinderen gedoopt had. D. Rhynsdyk van Timor.

Ook verscheen nu D. *Melchior Leydekker*, van de Classis van Walcheren. D. Melchior Leydekker hier.

Den 16 dito nam *D. Ferreira* aan de oude Portugeesche Psalmen te verbeteren, en die op de wyze der Nederduitsche Psalmen in verzen te brengen.

Ook verscheen den 9 September D. *Masius*, van Coetsjien opgezonden, en den 16 dito verzogten D. D. *Bosch* en *David Ferny*, om derwaards te gaan. D. Masius geschorst.

Den 26 dito bleek, dat hier op Batavia nu deze navolgende Predikanten byeen waren, Batavische, D. D. *Thornton*, *Lindius*, *Brelius*, *Pays*, *Wytens*, *Zas*, *Gueynier*, buiten-Predikanten, D. D. *Caron*, *Rhynsdyk*, *de Ferny*, *Bosch*, *Melchior Leydekker*; die alle van D. *Masius* oordeelden, dat hy onregtveerdig in dienst geschorst, en door de Regeering van Coetsjien opgezonden was, en was zyn Eerw. van dien Kerkenraat ook niet wel gehandelt, hielden hem volkomen onschuldig, en zouden hem zoo aan haar Edelheden voordragen, om in zyn ampt en gemeinte van Coetsjien hersteld te werden; welk oordeel haar Edelheden den 1 October goedkeurden, waar op zyn Eerw: volkomen hersteld, en zitplaats verleend is, dog zyne verzending na Coetsjien wierd tot den behoorlyken tyd uitgestelt. Oordeel tot zyn voordeel.

Ook gaf D. *Masius* een slegte getuigenis van 't gedrag van D. *Joannes Casearius* op Coetsjien, oordeelende dat hy behoorde opontboden te werden, wanneer deze D. *Casearius* uitquam, blykt my niet, gelyk mede niet, hoe hy daar gekomen, of wanneer 'er geplaatst is. D. Casearius op Coetsjien.

Den 13 dito vonden haar Edelheden goed na Ceylon te zenden D. *de Ferny*, en D. *Bosch* na Malacca, hoewel van daar in 't zelve jaar in December nog na Ceylon ging. D. D. de Ferny en Bosch na Ceylon.

Den 28 dito quam hier van Ceylon voor een springtogt D. *Laurentius Hemling*, die zes jaaren op Gale gelegen had. D. Hemling van Ceylon.

Ook stond de Synodus van Noord-Holland aan de Indische Kerken toe, om, volgens de Kerken-ordre van A. 1623, met het byeenroepen der naastgelegene Kerken Proponenten en Predikanten te mogen maken.

Den 7 November vond men ook goed aan de Heer *Nicolaas Verburg*, Directeur Generaal van den handel van Indiën, en Kerkgetuigenis aan de Heer Verburg.

aan

aan Mejuffer zyn Ed: Gemalinne, een Kerkelyk getuigenis, breeder als wel gemeenelyk uitgebreit, te geven.

Den 10 dito verzogt D. *Caron*, dat zyn Maleytse predikatien, door aanbeveling van deze vergadering aan haar Edelheden, en door haar Edelheden ook aan de Heeren 17nen ter drukpers mogten aanbevolen werden, dat de vergadering zyn Eerw: beloofde te doen.

Den 25 dito verscheen hier als Predikant D *Bartholomeus ab Englisch*, met de Hollandsche Thuin, van de Classis van Amsterdam, hebbende tot Reynoy gestaan.

Ook verscheen hier toen D. *Jacobus van Belle*, met de Merwe, van de Classis van Schieland, als Predikant.

Carons ka... an... len. Den 2 December namen haar Edelheden aan D. *Carons* predikatien de Heeren 17nen aan te bevelen. Ook zou D. *Montanus* uit Amboina Ternate bezoeken, en D. *de Large* als Proponent mede derwaards vertrekken. 1675.

D. *Masius* wierd ook verkoren, om na Ceylon te gaan, en *D. ab Englisch* na Amboina, waar na toe *D. Leydekker* mede beroepen was, dog 't eerst en 't laatst had geen voortgang. Ook wierd den 12 dito *D. Rhynsdyk* na Timor beroepen, om 'er te blyven leggen. D. ab Englisch na Ambon. D. Rhynsdyk na Timor.

Men had hier uit Holland ook een kleen Maleyts Dictionarium gekregen, op kosten der E. Maatschappy, dog zeer slegt gedrukt, en vol misslagen, ook keurden haar Edelheden al de vorige gedane beroepingen goed, uitgenomen dat van *D. D. Leydekker* en *Masius*. Maleyts Dictionarium.

Den 26 dito is D. *van Belle* na Amboina beroepen, dat ook goedgekeurt wierd. D. van Belle na Amboina.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Vervolg der zaaken van den Godsdienst op Java van den jare 1676 tot 1684.

1676. Maleytse ...ens ...ukt. DEn 6 Januari hadden haar Edelheden vast gestelt de Maleytse Catechismus, en de kleene vraagjens, door *D. Spiljardus* overgezet, te laten herdrukken, en had men verzogt de Portugeesche woorden daar uit te monsteren.

...re ...de ...s. Den 30 dito wierd goedgevonden, om van stoel te doen afkundigen, dat de Juffers hare boeken zelfs in, en uit de Kerk zouden moeten brengen, waarschynelyk om dien ongeregelden stoet van slavinnen, anders maar in de Kerk onordentelyk komende loopen, te weeren.

Jood ...opt. Den 3 Februari verzogt hier een Jood, op zyne belydenis gedoopt te werden, gelyk geschiede.

Den 27 April bleek, dat *D. Ferreira* nu eerst 't meest van 't N. T. in 't Portugeesch overgezet had, die verzogt dat het mogt nagezien en gedrukt werden, dat men aannam aan haar Edelheden, en aan de Heeren 17nen aan te beveelen.

...ruys ...et. Den 7 Junius verscheen D. *Rudolphus Meerland* hier als Predikant, van Caap de goede Hope, en den 22 Juni stond binnen *D. Struis* uit Amboina, zeggende, dat daar ongehoord veroordeelt was. En wat later bleek uit een Ambonsche brief, dat *D. Struis* was afgezet.

...afea... ...on... ...ig. En alzoo den 10 Augusti bleek, dat *D. Casearius* onmagtig was zyn dienst langer waar te nemen, zoo is D. *Masius* en *D. Meerland* na Coetsjien beroepen; dog *Meerland* maar goedgekeurt.

...asius ...ey... Den 31 dito is goedgevonden, dat D. *Masius* na Ceylon zou vertrekken.

Den 17 September bleek ook, dat die van de Maleytse gemeinte hoe langs hoe meer nalatig waren, om in 't gehoor van Gods woord te komen. Traagheit der Maleytse gemeinte.

Ook verscheen op dezen zelven dag *D. Cornelius de Leeuw*, met 't Wapen van Zierikzee, als Predikant, gezonden by de Classis van Walcheren.

Den 26 October weigerden haar Edelheden zich met den druk van 't N. T. van *D Ferreira* in 't Portugeesch te willen bemoejen, dog lieten aan den Kerkenraat de vryheit om het weg te zenden, en zou 't zelve overzien werden door *D. D. Lindius*, *Zas*, en *Thornton*.

Den 2 November vonden haar Edelheden goed, dat 'er voortaan tweemaal Maleyts in 't Stadhuis, en tweemaal Portugeesch in de Nieuwe Kerk zou gepredikt werden. Preekbeurten.

Den 16 dito verscheen hier de Krankbezoeker *Martinus Brouwer*, en *Jan Simonsfoon* verzogt na 't Vaderland te vertrekken. Daar beneven is heden de donderdagse Maleytse predikatie afgeschaft; en goedgevonden, dat 'er beneden in 't Stadhuis Maleyts zou gepredikt werden. Aan 2 Joden is op hun verzoek ook toegestaan een Leermeester, om hen te leeren.

Den 30 dito verscheen hier D. *Jacobus Vosmaar*, als Predikant van Delft, met de vrye Zee, van Ceylon, en D. *Bartholomeus Heynen* van Gale. D. Heinen van Gale.

Men vond ook goed de Hoofden des Kapittels by het N. T. in 't Portugeesch te voegen, alzoo men die in de Nederduitse overzetting, de beste van alle En besluiten ontrent D. Fereira's N. T.

 zyn-

1676. zynde, heeft. Ook zou men de Parentheses, met 't gene daar tusschen stond, schoon in 't Grieks niet staande, mede behouden.

D. Burenus na Ternate. Den 16 December verscheen D. *Burenus* hier van Ceylon, hebbende in eenigen tyd zyn dienst niet bekleed, om een ongeval hem overkomen; dog was weer toegelaten, en herstéld; en wierd daar op na Amboina beroepen; dog haar Edelheden vonden goed hem na Ternate te zenden.

D. D. Vosmaar en de Leeuw na Amboina. Ook wierden nu D. D. *Heynen*, *Vosmaar* en *de Leeuw* na Amboina beroepen, dog de eerste ging 'er niet na toe.

Den 21 dito bood D. *Ferreira* aan 't N. T., by hem in 't Portugeesch vertaalt, na den Grieksen Text weder over te zetten; dog men besloot by 't oude te blyven. Ook zou de Krankbezoeker *Marschal* na Banda gaan.

A. 1677. A. 1677.

Den 4 Januari verscheen hier D. *Bernhardus Coop a Groen* als Predikant, van Amsterdam, met 't Wapen van Alkmaar.

Den 11 stelde D. *Gueynier* voor, dat 't Stadhuis voor de Maleytse gemeinte te kleen was, weshalven men om een beter plaats verzoeken zou.

Den 1 Maart quam hier D. *Henricus Antonides van der Linden*, als Predikant, met de Vryheit, van Enkhuizen.

Chineesche dogter Christen. Een Chineesche dogter, *Goutsje* genaamt, nog onder hare ouders *Lintsjiko* en *Siochia* zynde; verzogt Christen te werden, en is den 15 dito onder de bescherming van den Kerkenraat en van zyn Edelheit genomen, alzoo zy zeer stigtelyk bevonden wierd.

Den 22 dito is D. *Albertus Struys* als Krankbezoeker van haar Edelheden aangenomen, dog daar quamen weer slegte getuigenissen van zyn gedrag in; D. *Rudolf van Varik* was den 15 April na 't Vaderland by haar Edelheden verlost, en D. *Coop a Groen* in zyn plaats na Malacca beroepen, dog bleef nog hier tot den 11 October.

Den 26 April wierd *Struys* niet toegelaten, om maar Krankbezoekers dienst te doen, en *Seenen* zou voortaan wat nauwer op hem letten.

Ook bleek nu, dat D. *Masius* op Negumbo stond, en dat de dienst daar zedert D. *Cloppenburgs* vertrek al een jaar open gestaan had.

Den 24 dito besloot men, dat *D. Heinen*, alzoo D. *Thornton* ziek was, zyn dienst in 't Portugees waarnemen zou.

Haar Edelheden hadden nu ook besloten ten eersten een Nieuwe Kerk in 't ziekenhuis te bouwen.

1677. D. Casearius hier. Den 31 dito verscheen hier D. *Joannes Casearius* wettig van Coetsjien, die hier overleden, of na 't Vaderland in dit jaar vertrokken is, alzoo niet meer van hem leze.

Portugeesche avondbeurt. Ook zou in gevolge van zeker verzoek den 26 Juli al by eenige ingezetenen gedaan, en den 6 September nader voorgesteld, nu vrydag 's avonds ten 7 uuren voortaan in 't Portugeesch gepredikt werden.

D. Manteau uit Banda. D. Coop a Groen Malacca. Den 11 October verscheen hier D. *Manteau* uit Banda, van zyn dienst geschorst zynde, ook bleek, dat D. *Thornton* nu met eenen zondags de Rheede waarnam, en vertrok nu D. *Coop a Groen* ook na Malacca.

Struys, verzoekende weer Krankbezoeker te zyn, is afgeslagen.

Den 8 November is D. *Thornton* van de Rheede by haar Edelheden ontslagen.

D. Maxwel opgezonden. Den 29 dito quam D. *Maxwel* opgezonden van Nagapatnam op, om dat de politycquen hem dwingen wilden qualyk en onwettig gekorene Ouderlingen en Diakenen te bevestigen, waar over hy 't oordeel der vergadering, en te gelyk verzogt hier wat te mogen rusten, alzoo nu al wat door Indiën gezworven had. Ook verscheen nu de Krankbezoeker *Pieter Metman* van Paliacatta.

D. Gueyniers klagten. D. *Gueynier* klaagde over zyn zwaren dienst, van tweemaal te prediken, en maakte bekend, dat over 1½ jaar (wanneer zyn tyd uit zyn zoude) genegen was na 't Vaderland te gaan.

Den 6 December bleek, dat D. *Stevens* in Amboina ook tot Proponent gevordert was.

D. van der Linden na Banda. Den 15 dito was D. *Manteau* weer beroepelyk gesteld, en geschikt na Ternate, gelyk ook D. *Maxwel*, en na Banda was beroepen D. *van der Linden*; dog D. *Manteau* was niet genegen derwaards te gaan, en dierhalven bleef hy in dienst geschorst.

D. *Maxwel* verzogt 't oordeel der vergadering over zyn zaak; dog de vergadering, schoon zy hem beroepelyk erkenden, oordeelde dat die geheel politycq was. Hy was ook na Banda beroepen, dog weigerde dat wegens zwakheid, welke reden by haar Edelheden niet doorging.

A. 1678. A. 1678.

D. Maxwel 't prediken verboden. D. *Maxwel* volherdde by zyne weigering, waar op hem den 11 Januari verboden is te prediken, of te doopen, ten ware 'er geen ander broeder was, en den 31 dito hadden haar Edelheden besloten *Struys* na 't Vaderland te zenden.

D.

78. *D. Thornton* onderregtte een Chineesche vrouw in de gronden van onzen Godsdienst in zyn huis, met kennis van haar Edelheden, die byzonder vorderde.

Ook ontdekte men nú weer een Tempel der Chineesen, en drie der Mooren.

Den 14 Maart besloot men om een derden Portugeeschen Predikant te verzoeken, en daar toe D. *Heinen* voor te dragen.

ade -- Den 22 May is D. *Maxwel* by haar Edelheden geschikt, om een springtogt na de Westkust te doen, en is daar op hem weer toegestaan te mogen prediken.

Den 6 Juni maakte D. *Gueynier* bekend zyne zwakheit om langer alleen den dienst waar te nemen, en zyne genegenheit, om na 't Vaderland te gaan.

Heer Out- als mis- poli- In de plaats van de Heer *Paviljoen*, quam nu als politycq Commissaris zitten de Heer *Willem van Outhoorn*, zonder dat my blykt, wanneer de Heer *Paviljoen* dit wierd.

ey- r pen. Ook wierd den 11 Juli de Maleytse dienst in de Nieuwe Steenekerk gedaan, gelyk ook D. *Melchior Leydekker* hier als vast Predikant beroepen is, om nu en dan den Maleytsen dienst mede waar te nemen, alzoo zyn Eerw: by een togt na Java, het Hoog Maleyts geleerd had, waar in hy zeer verre gevordert was.

Ian- her- D. *Manteau* met zyn huisgezin uit Banda hier gekomen en herstelt zynde, zou met de Heer *Hurdt* na Java gaan.

Den 8 Augusti verscheen hier als Predikant, D. *Henricus Stumphius*, wel eer Predikant in de Pfaltz, gezonden door 't Classis van Amsterdam.

Iax- veer Den 22 dito quam D. *Maxwel* weder hier van de Westkust van Sumatra.

Voortaan zou de Rheede waargenomen werden door D. D. *Heinen*, *Maxwel* en *Stumphius*.

ee- el. Den 5 September besloot men te verzoeken, dat haar Edelheden den Tempel der Chineesen buiten de Diest-poort geliefden uit te roejen; dat haar Edelheden in de naaste vergadering beloofden te zullen doen.

m- a 1. D. *Stumphius* was ook door haar Edelheden na Jafnapatnam beroepen, waar over de Heer Commissaris het oordeel der vergadering verzogt, die dit voor een bekendmaking, en verder niet, aannam; verzoekende, dat het beroepen der Predikanten na de oude gewoonte geschieden mogt.

Den 19 dito bleek, dat D. *Brelius* den 6 dito overleden was.

Den 14 November wierd besloten aan haar Edelheden te verzoeken, om 't Portugeesch N. T. dat hier nagezien wierd, in 't Vaderland te doen drukken, en dat zy ook geliefden te bezorgen, dat het afschrift van 't N. T. door D. *Ferreira* na 't Vaderland gezonden, niet mogt werden gedrukt; beide welke zaken by haar Edelheden den 28 dito zyn toegestaan. 1678. D. Fereira gedwarsboomt.

Den 5 December was D. *Maxwel* in weinig uuren aan een doodelyke slaapzugt overleden.

A. 1679.

A. 1679.

Den 30 Januari bleek, dat D. *Heinen* na 't Vaderland nu mede vertrok. D. Heinen na 't Vaderland.

Den 27 Februari vond men goed, het prediken op de Rheede voor een tyd na te laten.

Den 27 Maart verzogt een Jood, *Pieter Spanjaard* genaamd, Christen te werden, van welken een slegte getuigenis inquam.

Den 9 April besloot men te verzoeken, dat de predikatie 's woendags morgens in 't Portugeesch in een avond-preek verandert mogt werden.

Ook was nu D. *Manteau* van Java weder hier gekomen. En is den 8 May door haar Edelheden belast op de Rheede te prediken, die ook de verandering van de verzogte morgen-beurt in een avond-preek toestonden. Na dezen dag komt D. *Pays* niet meer voor, zoo dat ontrent deze tyd schynt overleden; schoon het niet ordentelyk is, dat men dat niet net aangeteekent vind. D. Manteau op de Rheede.

Den 25 Juni verscheen uit Banda, de ziek zynde D. *Alexander Carpius* wettig, en met loffelyke getuigenissen. D. Carpius uit Banda.

Den 10 Julius hadden haar Edelheden van Ceylon beroepen D. *Servatius Clavius* als Predikant alhier in D. *Brelius* plaats, die den 17 dito in vergadering quam, den welken men sterk aanbevolen heeft zyn best te doen, om metter tyd de Portugeesche gemeinte te helpen stichten, ten welken einde zyn Eerw: den 24 dito ook aanbevolen wierd, om Portugees te leeren. D. Clavius beroepen.

D. *Gueynier* verzogt, alzoo zyn tyd haast uit was, dat men na een bequaam Predikant in zyn plaats wilde zien; waar toe D. *Leydekker* 't bequaamst geoordeelt is.

De Rheede zou door D. D. *Manteau*, en *Carpius* werden waargenomen.

Ook wierd den 23 October over kinderen van ongeloovige ouders, tot beantwoording van een zwarigheit, by die van Caap de goede Hope geoppert, geantwoord, dat deze Kerk zulke kinderen doopte, als 'er Christenen waren, die zig aanboden en verbonden de zelve als eigen op te voeden, en voor hun onderwys te zorgen, en om, zoo 't slaven mogten zyn, hen hare vryheit te schenken. Doopen van Heidense kinderen.

1679. *D. Carpius* verzogt den 30 dito na 't Vaderland te gaan, dat hem toegestaan is.

D. Carpius na 't Vaderland. Ook verscheen hier *D. de Leeuw* uit Amboina, omtrent welken haar Edelheden het den 20 November zeer qualyk namen, dat men hem had laten prediken.

Den 4 December quam hier ook van Zeeland den Krankbezoeker *Pieter van de Voorde* met Zierikzee.

D. op den Akker na Ceylon. In dit jaar schynt my ook toe, dat D. *Jacobus op den Akker* hier gekomen, en na Ceylon verzonden is.

A. 1680. **A. 1680.**

D. de Leeuw na Ternate, D. Manteau na Banda. Den 8 Januari hadden haar Edelheden goedgevonden D. *de Leeuw* na Ternate, en D. *Manteau* na Banda te zenden.

Den 22 dito besloot men, dat de Rheede door een Krankbezoeker zou werden waargenomen; dat den 24 dito goedgekeurt is. Ook wierd de Voorzitter belast, dat hy aan den Commissaris politycq zou laten weten, over wat zaken 'er zou gehandelt werden, op dat hy, die dikwils op die zelve dag in vergadering harer Edelheden, of in die van het gericht zyn moest, daar uit dan gissen mogt, waar hy 't noodigst zou dienen te gaan.

Den Commissaris politycq kennis te geven.

Maleytse Catechismus. Over den Maleytsen Catechismus, in 't voorleden jaar uit Amboina gekomen, en zullende herdrukt werden, wierden *D. D. Gueynier*, *Leydekker*, de Heeren *van Bekom* en *Nacke* gesteld, om te overzien.

D. Ferreira's verzoek. Ook verzogt D. *Ferreira* om ontslagen te zyn van 't nazien van zyn N. T. ter tyd toe dat de overzieners 'er mede gedaan hadden; dog zyn bywezen is daar by noodig geoordeelt, en den 26 zou men om 't drukken des zelfs verzoeken, dat haar Edelheden den 18 Maart toestonden.

Radja Salomo van Ademantoetoe stond in 't kort (zoo den 5 Februari bleek) weer na de Eilanden van Timor met een meester te keeren.

Den 1 April verscheen hier D. *Jacobus du Bois* als Predikant met de Vryheit, van de Classis van Amsterdam.

En den 15 dito besloot men over den duivelsdienst der Chineesen, den 10 dito openbaar in de Stad gepleegt, te klagen.

D. du Bois na de Westkust. Den 22 dito is D. *du Bois* na de Westkust van Sumatra geschikt, om die Kerk te gaan bezoeken.

D. *Ferreira* leverde een vertoog wegens 't nazien van zyn overzetting des N. T. in 't Portugees over, waar over veel haspelingen waren, alzoo ider Revisor op 't zyne stond.

In de Maleytse Catechismus had men voor Deos, Allah; en voor Spirito Sto., Rohh Ulcadoes gestelt. 1680.

D. de Pape van de Kust. Den 27 May verscheen hier van Paliacatta D. *de Pape* wettig, en klaagde de Kerkenraat heden weer ernstig over den Moorsen en Chineeschen Duivelsdienst; dat nog al eens vernieuwt wierd.

Den 26 Augusti quam D. *Carpius* van Caap de goede Hope weer hier, ook D. *Stumphius* opgezonden van Ceylon, mogende niet prediken; dies wierd D. *de Pape* en D. *Carpius* opgelegt de Rheede waar te nemen.

Haar Edelheden hadden de zondagse vroeg-preek in een dingsdagse avondpreek ten 7 uuren verandert. Ook zou men zondags ten half negen, in de plaats van ten negen uuren beginnen.

Den 11 November is besloten, dat D. *du Bois*, van de West-kust nu wedergekeert, de Rheede mede waarnemen zou.

Be over zien 't N. T. hier. Alzoo 'er tyding was, dat het N. T. in 't Portugees in 't Vaderland al overzien en gedrukt wierd, vroegmen wat de Rvisores nu hier zouden doen; en is besloten, dat zy met het overzien zullen wagten, tot 'er een gedrukt Exemplaar zal overgekomen zyn.

Den 25 November verscheen D. *Cornelius Vonk*, Predikant tot Doorne, hier van Amsterdam met Africa, en den 9 December D. *Isaac Hellenius*, met Hellevoetsluys, van Rotterdam, als Predikanten.

D. Tolnerus na 't Vaderland. Ook scheen nu D. *Tolnerus* na 't Vaderland te zullen gaan.

D. du Bois na Banda. Den 16 dito is D. *du Bois* na Banda door de Hooge Regeering geschikt, en D. *Stumphius* den 11 dito door haar Edelheden weer beroepelyk gesteld; en wierd na Ternate; dog D. D. *Carpius*, *Vonk* en *Hellenius* na Amboina beroepen. De Kerkenraat zeide, dat zy tot D. *Stumphius* beroep na Ternate niet stemmen kon, alzoo hy geen Lidmaat was; dies vond men goed, dat hy weer na Ceylon, om een Kerkgetuigenis, en dan na 't Vaderland vertrekken zou, ten ware hy zich daar verzoende met de Kerk en Regeering, en dan zou hy weer konnen gebruikt werden hier, of daar 't mogt best zyn.

D. Stumphius na Ceylon.

A. 1681. **A. 1681.**

De Kerkenraat had al eenige maalen verzogt by hun oud recht in 't verzenden der Predikanten beschermt te werden; dog kreeg den 20 Januari tot antwoord, dat de Heeren van de Hooge Regeering volhardden, by de ordres der Heeren 17nen, die zig den Kerkenraat A. 1656 onderworpen had; zonder zich eeniger maten aan 't geen 'er tus-

schen

31. ſchen beiden voorgevallen was, te gedragen.

Alzoo D. *Tolnerus* nu vertrokken was, zou men weer een Krankbezoeker op Onruſt leggen.

Den 16 Juni quam de Krankbezoeker *Abraham van der Steen* uit Ambon.

Den 18 Auguſtus verſcheen hier als Predikant met Sumatra, D. *Joannes Coyterus*, die den 22 dito na Ceylon geſchikt is; waar van haar Edelheden den Kerkenraat kennis gaven.

Den 27 October verſcheen hier als Predikant D. *Bartholomeus Hek*, met Tidor, van Zeeland, en den Krankbezoeker *Jan de Graaf*.

ou- Ook beriepen haar Edelheden den Predikant D. *Bartholomeus Grouwels*, nu eerſt
a. uitgekomen, na Malacca, om D. *Boſch*
na te verloſſen; of, zoo die nog bleef, dan
na. zou hy na Ceylon gaan, en was D. *Hek* na Amboina beroepen.

Den 15 December verſcheen hier D. *Joannes de Voogd* als Predikant van Amſterdam.

A. 1682.

Den 5 Januari is beſloten den Krankbezoeker *Jan de Graaf* na Banda te zenden.

D. *Rombertus Vos* verſcheen nu ook als Predikant, met Ternate, van Amſterdam.

Den 8 dito is beſloten, dat men van haar Edelheden voor 10 nu 12 Diakenen verzoeken zou.

Den 15 dito is hier gedoopt *Falatoeroe*, OrangKaja van Tenimbar, die *Cornelis* genaamd is.

a Den 29 dito is met overleg van den Kerkenraat door haar Edelheden na Amboina beroepen D. *de Vos*; gelyk mede
a na Banda D. *Gisbertus Brakel*, die ondertuſſchen mede hier verſcheenen was van Amſterdam, met 't Wapen van ter Tholen.

Den 6 April verſcheen hier D. *Cyprianus Sibenius* als Predikant, met Zuid Beveland van Amſterdam.

In deze tyd was hier ook de Jezuiet, Pater *Couplet*, die zich zelven al veel vryheit aanmatigde.

D. *de Pape* verzogt den 25 dito dat zeker boekje over 't N. T. by hem in 't Portugees en Duitſch gemaakt, en in vragen en antwoorden beſtaande, mogt overzien werden, 't welk hem toegeſtaan is; dog men vond naderhand goed dit niet te doen drukken, en agter de bank te werpen; ja den druk is zelfs begonnen te verbieden.

Den Commiſſaris politycq, de Heer *van Outhoorn*, leverde een Extract van haar Edelheden van den 24 May in, wegens een openbaar gebed by D. *Gueynier*, voor een ter dood gedoemden Mohhammedaan geweigert, om dat die misdadige zeer verhard, weigerde na hem te luiſteren, en zich niet wilde laten bekeeren. Zeggende tegen haar Edelheden, dit tegen zyn gemoed niet te konnen doen, en dit ook met D. *Lindius* en andre broederen, die 't met hem daar in eens waren, overlegt te hebben. 1682. D. Gueynier weigert een gebed voor een Mohhammedaan.

Zyn Edelheit maande hem weer zeer ernſtig tot zyn pligt in dezen aan; dog, niet te bewegen zynde, gaf kennis aan den Kerkenraat van zyne ongegronde weigering, van welke hy zelf ook geen een voorbeeld aanwyzen kon. Hoewel 'er drie jaar te voren by den Kerkenraat geoordeeld was, dat men voor zulk eenen behoorde te bidden.

De Kerkenraat, over deze zaak oordeelende, gaf zyn Eerw: ongelyk, alzoo 'er een uitdrukkelyk beſluit van den 19 December A. 1678 tegen lag; dog hy halſterrig, is daar over 6 weken van zyn dienſt geſchorſt, en zoo hy langer volhardde, zou hy geſchorſt blyven, tot dat hy aan dit beſluit voldaan zou hebben; 't welk ook by haar Edelheden goedgekeurt wierd. Werd geſchorſt in dienſt.

Den 27 Mey bleef hy volharden, betuigende hier in geen ſchuld te hebben, wat men zyn Eerw: hier over ook zeide, aannemende uit de ſchrift zyn onſchuld te bewyzen; ondertuſſchen zou D. *Leydekker* zyn beſt doen, om aanſtaande zondag Maleyts te prediken.

Den 8 Juni, en ook bevorens, verzogt zyn Eerw: de afſchriften van de behandelingen, hier over gevallen, die hem wierden toegeſtaan.

Op den zelven dag verſcheen hier uit Amboina D. *Hellenius*, gelyk ook D. *Boſch* van de Kuſt, aan welken toegeſtaan was, na 't Vaderland te gaan.

Den 2 Juli bleek, dat D. *Gueynier* aangenomen had, de laſt, hem gegeven, na te komen, dog met veel verontſchuldigingen en bekommeringen; dog de Kerkenraat eiſchende volkomene ſchuldbekentenis van qualyk in dezen gedaan te hebben, en begeerende dat hy hare en harer Edelheden handelingen in dezen eerſt volſlagen regtveerdigen zoude, hielden hem nog geſchorſt, en wilden zelf nog verder gaan.

Den 18 Auguſti zonden haar Edelheden D. *Hellenius* op een togt na de Weſtkuſt, dat de Kerkenraat voor bekend gemaakt hield. D. Hellenius na de Weſtkuſt.

Den 7 September bleek, dat D. *Gueynier* verloſt was, om na 't Vaderland te vertrekken.

Den 28 dito is hier door haar Edelheden D. *Joannes de Voogd*, als ervaren in de Portugeeſche taal, tot onderſteuning D. de Voogd beroepen.

van

1682. van die Kerk, hier beroepen, hebbende in vorige tyd op Ceylon, en aan de Caap de Goede Hope gestaan. Hy was eerst onlangs uit het Vaderland met een soldy van 120 gl. ter maand, en met aanbeveeling, om zyn Eerw: weer na Ceylon te zenden, uitgekomen.

Yver der Heeren Wytens en Leydekker in 't Maleyts.

Tot het waarnemen van den Maleytsen dienst hadden zich, om die taal verder aan te leeren, de Heeren *Wytens* en *Melchior Leydekker* met grooten yver bevlytigt, dog gelyk *D. Wytens* nog de vereischte kennis daar in niet bekomen had, alzoo was *D. Leydekker* nog niet in staat om zyne opgestelde predikatie van buiten te prediken, weshalven zyn Eerw: die voor eerst nog (gelyk eenige tyd geschied was) maar voorlezen moest.

D. Hellenius hier geplaatst.

Ook wierd *D. Hellenius*, die om zyne ziekte uit Amboina gekomen, en nu wat beter was, door haar Edelheden hier vooreerst in de Maleytse Kerk geplaatst; daar hy zedert ook in bleef.

Ten doop-staan een papist geweigert.

Ook besloot men zeker hard Papist, vader van een kind, en verzoekende daar over ten doop te staan, af te wyzen, met besluit van voortaan zoo met andre diergelyke te handelen; en dat met reden, alzoo zulke lieden, de vragen, die hen voorgesteld werden, niet konnen beantwoorden, alzoo zy belyden vyanden van onze Leere te zyn. 1683.

Den 2 November bleek, dat *D. de Leeuw* een vraag-boekje in 't Sangirees ten dienst van 't Christendom op dat Eiland gemaakt, en 't zelve aan de Regeering alhier, met verzoek van het te drukken, gezonden had.

D. Sibenius na Malacca &c.

Ook zonden haar Edelheden nu *D. Sibenius* na Ceylon; dog zoo *D. Hubertus Leydekker* herwaards quam, en *D. Grouwels* na Nagapatnam vertrok, dan zou hy op Malacca blyven; maar zoo *D. Grouwels* op Malacca bleef, dan kon hy na Nagapatnam gaan.

Den 23 dito leverde *D. Ferreira* over een reeks van misslagen in 't N. T., in 't Vaderland gedrukt, door zyn Eerw: *D. D. de Voogd* en *Clavius* ontdekt, verzoekende dierhalven, dat het hier mogt gedrukt werden, waar op men goed vond de misslagen hier te drukken.

Het boekje van D. Leeuw verworpen.

Men vond by den Kerkenraat ook eenparig goed, het boekje van *D. de Leeuw* niet te drukken, om veel aanstootelykheden in 't Duitsch, en waarschynelyk niet minder in 't Sangirees, voorkomende, ook was het voor de eerste aankomelingen te wydloopig, en ook de Maleytse taal daar alomme bekend.

DERTIENDE HOOFTSTUK.

Vervolg der zaaken van den Godsdienst op Java van den jare 1683 tot 1687:

A. 1683. D. Leydekker van Malacca.

Den 4 Januari verscheen hier van Malacca wettig *D. Hubertus Leydekker.*

Zaaken van D. Gueynier.

Den 1 Februari verzogt *D. Gueynier* in vergadering afschrift, van 't gene over hem gehandelt was, dat zyn Eerw: toegestaan is, hy eischte ook een ontslag van zynen dienst en zyne Kerk-getuigenis, dat hem, om zyne hardnekkigheit, geweigert is, te meer, alzoo hy daarom buiten dienst vertrok; waar over hy vry onstuimig tegen eenige Leden uitvoer.

Ook verscheen nu hier als Predikant *D. Joannes Ruyterus*, gewezen Predikant tot Garshuizen, met Princeland, van Delft; en wierd toegestaan de doop van een slave-kind by een notariale acte by *Pieter Bellefleur* geadopteert.

D. Ferreira stelde ook voor, dat de vyf boeken Mozes, door zyn Eerw: overgezet, reeds nagezien waren; dog dit zou nog eens geschieden; ook vond men goed het O. T. hier op Batavia te drukken.

De Rheede, nu zedert eenigen tyd alleen by *D. de Pape* waargenomen, zou voortaan by beurten bediend werden.

Philippus Goting vooreerst maar Krankbezoeker, verscheen nu ook hier.

D. Gueynier zoekt...

Den 15 dito vernieuwde *D. Gueynier* zyn bevorens gedaan verzoek wegens de afschriften, dat nu eerst toegestaan is, alzoo haar Eerw: 't vorig gegeven alvorens wilde weer hebben, dat zyn Eerw: zeide al weg gepakt te zyn. En zyn Eerw: nam de vergadering 'er aan afscheid. *Goting* zou na Amboina vertrekken, dog nog eerst eens ondervraagt werden, dat op heden tot genoegen geschied is.

Het drukken der Boeken Mozes geweigert.

Den zelven dito is het drukken der 5 boeken Mozes alhier, volgens besluit harer Edelheden van den 1 Februari A. 1683 afgewezen, dog wilden haar Ed: 't geen reeds klaar zyn mogt, wel na 't Vaderland zenden.

D. de Pape na de West-kust.

Den 26 April is *D. Ruyterus* by haar Edelheden na Nagapatnam beroepen, dat den Kerkenraat ook voor bekend gemaakt hield; ook vonden haar Edelheden goed, om *D. de Pape* voor een springtocht na de West-kust te zenden.

Den 14 dito verscheen hier als Predikant *D. Henricus Schoonebeek*, met Prins Willem, van Amsterdam.

Den 17 Juli quam hier wettig uit Amboina

57. van lei- Bata- Pre- at.

boina *D. Vosmaar*, en den 12 Juli verſcheen hier ook als Predikant *D. Henrik van Laar*, met 't Land van Schouwen, van Amſterdam, die dit jaar na Ceylon vertrok, en den 18 Auguſti mede als Predikant, met Africa *D. Bartholomeus Heinen*, van de zelve Claſſis, zynde met een ſoldy van 120 gl. weer uitgekomen, om in 't Portugees en Duits op Batavia te prediken. Ook verſcheen nu met Gasperdam, van dito Claſſis als Predikant, *D. Petrus Dix*.

rdee- van k- ten.

Den 13 September vond men goed, dat D. D. *de Voogd* en *Heinen* over en weder Duitſch en Portugees zouden prediken, en D. *Lindius* verzogt van zyn andre halve beurt wegens ouderdom en zwakheit, na 34 jaaren dienſt, ontſlagen te werden, dat voorgeſlagen wierd.

Ook ſtonden haar Edelheden 'er op, dat de buiten-Predikanten, volgens de beſluiten van den 28 May 1654, 2 September 1659, en 20 Februari A. 1670 &c. in de vergadering zitting hebben zouden, dat de Commiſſaris de Heer *van Outhoorn* in laſt had om voor te dragen.

ikan- ier.

Ook bleek nu, dat hier als vaſte Predikanten ſtonden D. D. *Zas*, *Thornton*, *Leydekker*, *Clavius*, *de Voogd*, *Hellenius*, *Heinen*, *Lindius*, *Ferreira* en *Wytens*.

Hu- s lek- a am.

Den 20 dito zou D. *Hubertus Leydekker* voor een ſpringtogt na Bantam gaan, en D. *Dix* verzogt als Auditor te zitten; dog is uitgeſtelt.

Ook is D. *Lindius* van zyn dienſt ontſlagen, en die by D. *Heinen* overgenomen.

e Pa- n de

Den 11 October liet D. *de Pape*, ziek te rug gekomen, zyn berigt wegens de Kerk van Sumatra overleveren; dog hy wierd over zekre misſlag zwaar beſchuldigt, waar over hem belaſt is zig vooreerſt van alle de deelen van zyn dienſt te onthouden; dat in 't vervolg nog verder liep met afhouding van 't Avondmaal.

Den 28 dito wierd *Poetra Wangſa*, een Javaan, onder de Heeren Schepenen gevangen zittende, op zyne belydenis gedoopt.

tting il- re- ten

Den 1 November is de buiten-Predikanten toegeſtaan in de vergadering te zitten, met een radende ſtem over de zaaken van deze Kerk; dog met een beſluitende ſtem over de zaaken de algemeine Kerk van Indiën betreffende; en is hen opgelegt de Rheede waar te nemen.

Den 13 December zou D. *Hubertus Leydekker* na 't Vaderland vertrekken, en was D. *Schoonebeek* door haar Edelheden na Amboina beroepen.

ader fge-

Den 20 dito wierd het vader Ons, als alleen tot een na-gebed dienende, afgekeurt, vermits dit buiten de gewoonte van deze Kerk was.

1684.

A. 1684.

Den 13 Maart zou D. *Vosmaar* onder de Heer *Taks* gevolg, voor een ſpringtogt na Bantam gaan. Ook had de vergadering nu veel moejelykheden met D. *Ferreira* wegens zyne overgezette catermen aan D. D. *de Voogd* en *Heinen* over te geven, dat hy gedurig uitſtelde, overkroppende de vergadering met een groote menigte van zyn ſchriften, die zy moeſten verwerpen, dreigende hier over, zoo hy dit niet naliet, te zullen klagen; waar op zyn Eerw: dan eindelyk den 20 dito de ſchriften der Reviſores overleverde. D. Vosmaar na Bantam. Moejelykheden met D. Ferreira.

Den 24 April waren 'er weer moejelykheden tuſſchen D. *Ferreira* en de vergadering over zyn overgezette boeken des O. T. die men goed vond in de kas te bewaren; dog hy bekende eindelyk ongelyk te hebben.

Den 5 Juni wierd door den geheimſchryver harer Edelheden een vaſte ſchool-ordre overgelevert. Ook was nu *D. Vosmaar* weer van Bantam gekomen. Vaſte ſchool-ordre.

Den 31 Juli dan bleek ook by een politycq Extract van het ſchryvens der Heeren 17nen, van den 29 November A. 1683 dat D. *Ferreira* haar Ed: Ed: te kennen gegeven hebbende, dat hy in 't N. T. in 't Vaderland in 't Portugees gedrukt, en meeſt aan een bekende Jood toevertrouwt, zeer veel ſtrydigheden, en misſlagen (waar van een goedgekeurde lyſt by zyn Eerw: gemaakt was) gevonden had, daar op de Heeren 17nen 1600 Exemplaaren, reeds ingeſcheept, weer hadden doen te rug keeren, om ze te vernietigen; ook wilden de Heeren niet dat de Exemplaaren, hier overgekomen, en ſchoon verbetert, zouden werden gebruikt, maar belaſten, dat het N. T. van voren af aan door *D. Ferreira*, en andre taalkundigen, zou werden nagezien, om dan tot Batavia gedrukt te werden. Het N. T. door D. Ferreira afgekeurt.

Den 25 September ſtonden haar Edelheden 't herdrukken van de kleene Catechismus toe; dog die zou eerſt door D. *Hellenius* en de Heer *de Haas* nagezien werden. Ook oordeelde men 't Overzetten der Formulieren enz. noodig. Maleytſe Catechismus.

Den 4 October verzogt *Louis de Mey*, Luitenant van een Vaandel Mardykers, voorſpraak dezer vergadering by haar Edelheden, ten einde zyn zoon op koſten der E. Maatſchappy na 't Vaderland gaan mogt, om daar te ſtudeeren in de Godsgeleertheit, welk verzoek, hoewel van veel aangelegenheit, egter de vergadering ſmakelyk voorquam; gelyk dit ook by haar Edelheden doorging, waar op De Mey's verzoek voor zyn zoon.

hy

1684. hy door de Kerkenraat verder aan de Classis in 't Vaderland aanbevolen is, alzoo hy nu vertrekken zou.

Men vond ook goed de buiten-posten buiten Batavia, als Bantam, Onrust, Tangerang, Tandjong, Poera, Tsjeribon, Tagal, Samarang, Japara, Soerabaja, de West-kust, &c. nu en dan door een Predikant te laten bezigtigen, en bezoeken; waar toe haar Edelheden *D. Vosmaar* als Visitator den 23 October aangestelt, gelyk haar Edelheden toen ook besloten hadden den Kerkenraat aan te zeggen, dat men met het nazien van 't N. T. in 't Portugees een begin maken kon; waar over de vergadering zeide, dat zy wel wenschte die groote strydigheden, by D. *Ferreira* opgegeven, en wel de grootste beweegreden van dit op nieuw overzien van dit werk, eerst te mogen weten.

D. Vosmaar tot Visitator gesteld. 't Nazien van 't N. T. begonnen.

Den 30 dito verscheen hier D. *Brakel* uit Banda voor een springtogt.

D. D. Lindius en Thornton Revisores.

Den 9 November zei D. *Ferreira*, die misslagen wel te willen opgeven; dog dat daar over weer veel geschillen vallen zouden, weshalven hy wenschte dat het nazien maar een aanvang nam, waar toe haar Edelheden den Kerkenraat mede aanzetten, dog deze vorderde die weer zeer hard van zyn Eerw:, hebbende tot Revisores genomen D. D. *Lindius* en *Thornton*, aan welke hy die zou opgeven. Ook zou men de Exemplaren, hier zynde, om 'er gebruik af te hebben, met de pen verbeteren, en een ander titelblad daar voor zetten, en zeggen, dat 'er by 't afwezen van de Overzetters en Revisores, veel misslagen ingeslopen waren, die by de 2 druk zouden verbetert werden.

D. Carpius uit Amboina.

Den 20 dito verscheen D. *Carpius* wettig uit Amboina, en zeiden D. *Thorton* en D. *Clavius*, dat zy geen misslagen tegen den zin des H. Geestes, maar wel eenige spel-misslagen, en andre fouten tegen het wel-luiden van 't Portugees ontmoet hadde, en dat derhalven het N. T. van D. *Ferreira*, met de pen verandert zynde, met stichting kon gebruikt werden; dat daar op ook by haar Edelheden goedgekeurt, hoewel ook goedgevonden is, dat men zulks op de kant zou doen, maar dat men 'er ook een nieuw titel-blad op de voornoemde wyze byvoegen, en hy ondertusschen met het overzien, volgens ordre der Heeren 17nen, hier voortgaan zou, waar op dan D. *Clavius* als Revisor in D. *Lindius* plaats, die 'er wegens ouderdom niet altyd by zyn kan, verkoren is.

D. Clavius Revisor.

A. 1685.

A. 1685.

D. *de Pape* weer verschynende, is afgewezen, alzoo zyn zaak tot deze vergadering niet behoorde. 1685

D. *Brakel* nam ook afscheit, en vertrok weer na Banda.

Den 5 April verscheen hier als Predikant, D. *Feico Weylsma*, met Kroonenburg, van 't Classis van Amsterdam.

D. *Leydekker* was nu ook bezig met de Catechismus in 't Maleyts over te zetten, zynde 't Hoog Maleyts; dat by de Gemeente gansch niet verstaanbaar was. Maley Catechi mus va D. Ley dekker

Ook wierd D. *Carpius*, nu van zyn lamheit herstelt, na de West-kust beroepen, om 'er te blyven leggen, zoo hy eenigzins met die lugtstreek kon overeenkomen. D. C pius na West-kust.

Den 9 Juli bekende D. *de Pape* schuld, en is daar op weer toegelaten; diens vuile zaak den 23 dito klaarder voorkomt; dog die wy om reden voorby gaan. D. de P pe wee toegela ten.

Den 23 dito verschenen als Predikanten hier D. D. *Adriaan Bakker* en *Petrus Dathenus* van Amsterdam, met de Ridderschap, en den Eenhoorn; en den 27 Augusti *Cornelis van Brussel*, met Voorschoten van Delft.

Op heden is D. *Dathenus* ook na Amboina, en D. D. *Weylsma* en *Bakker* in plaats der overledenen op Ceylon beroepen; die in September afscheid namen. D. Dath nus na Ambo en D. Wylsm en Bak na Cey lon.

Den 4 October quam D. *Ruyterus* met moeite en geschorst in dienst hier van Nagapatnam, doende eenige opening van zyne zaaken, daar in meest bestaande, dat hy eenige Ledematen, over 't aanzien van Heidensche danssen, van 't Avondmaal had willen af houden, niet willende zulke lieden over kinderen ten doop laten staan, waar over hy met zynen Kerkenraat geschil gekregen hebbende, zyn dienst neergelegt had, weshalven zonder eenige Testimonia overquam, over welke zaaken haar Edelheden 't oordeel des Kerkenraats verzogten. D. Ru terus v de Kus

Den 22 October verscheen D. *Carpius* weer hier van de West-kust; dog ziek zynde. D. C pius w hier.

De Kerkenraat oordeelde die danssëryen zoo zwaar niet, als D. *Ruyterus* die opgaf, alzoo dat daar te lande op alle bruilöften, tot een borgerlyk vermaak, en maar als een oeffening des Lichaams gedaan wierd, die dan niet (gelyk zyn Eerw: voorgaf) tot lof des Duivels, maar wel van den onthaler zongen, en welke danssen zy oordeelden ook geenzins tot Afgodery te dienen. Egter waren zy ook van oordeel, dat 't opperhoofd, de Heer *van Dielen*, en andren, beter zouden gedaan hebben met dezelve, alzoo 't Avondmaal zoo naby was, niet te aanschouwen, om aan de Mooren te toonen de agting, die wy voor onze eigen Godsdienst hadden, waar over zy derhalven wel een vermaning, maar geen af- Oord des Ke kenraa over 't danssë der He denen.

1685. afhouding op eigen gezag van *D. Ruyterus*, verdient hadden, alzoo imand, eer men hem afhoud, eerst behoorde vermaand te werden; waar uit dan weer vloeide, dat een Lidmaat, op een quade grond afgehouden, ook geenzins kon gewraakt werden, om over een kind ten doop te staan; dat al mede door zyn Eerw: zonder grond geweigert was.

Ook konden zy wel zien, dat D. *Ruyterus* veel kleenigheden en zware smaadheden aangedaan waren, tot zoo verre dat hy daar over zyn dienst met zugten waarnemen moest, dog konden egter geen reden vinden, om daarom zyn dienst neer te leggen, alzoo 'er buiten die onvoorzigtige veel vrome lieden waren, aan welke hy zich, en zyn dienst, niet onttrekken mogt, konnende van haar Edelheden en van deze Kerkenraat hulp tot herstelling van deze quade bedryven verzoeken, zoo dat het nederleggen van zynen dienst als een trouwlooze verlating van zyn gemeinte, tegen zyn eer en eed, aangemerkt wierd; waar op hy dan buiten dienst na 't Vaderland gezonden is.

Den 17 December verzogt de Krankbezoeker *van Brussel*, om Proponent te werden, dien men een Text geven zou, om in 't geheim te proponeeren; ook beviel zyn verzoek, en des Kerkenraats voornemen met hem, haar Edelheden zeer wel.

Den 31 dito verscheen ik hier als Predikant met de Moercapel, van 't Classis van Schieland herwaards gezonden.

Ook wierd nu D. *Dathenus* (volgens zyne klagte) door D. *Heinen* van onzuiverheit in de Leere beschuldigt, waar over veel moejelykheden reezen; daarbeneven verzogt zyn Eerw:, om van Amboina verschoond te zyn, en alzoo nu in zyn Leere en bediening onteerd en gestoord wierd, zoo verzogt hy na 't Vaderland te gaan, ja weigerde vlak uit na Amboina te keeren, 't welk by den Kerkenraat eenparig als een ontrouw aan God, en zyn gemeinte, tegen alle vermaningen aan, aangemerkt zynde, zoo heeft men de Hooge Regeering daar van kennis gegeven.

1686. A. 1686.

Den 4 Jannari vonden haar Edelheden goed D. *Dathenus* te belasten na 't Vaderland met de laatste schepen buiten dienst te vertrekken, waarom de Kerkenraat hem van zyn dienst geschorst, en verboden heeft langer in 't gestoelte te zitten. Waar op hy zeide, dat hy hen allen weder van hun dienst afzettede, daar by voegende, dat hier alles zeer onordentelyk toe ging, welke eene een dwaas en brutum Fulmen, en 't ander een bloot zeggen zonder bewys was. 1686.

Den 21 dito besloot men aan den Krankbezoeker *Goting*, op 't schip den Zeevoogd op de Rheede zyn dienst doende, mede een Text te geven.

De Krankbezoeker *van Brussel* had donderdags te voren veel genoegen gegeven. Den schryver na Amboina.

Ook ben ik heden na Amboina beroepen.

Den 4 Februari had men nog eenige haspelingen, gelyk ook in eenige volgende vergaderingen, met D. *Dathenus* over de beschuldiging, hem van D. *Heinen* te lasten gelegt.

Ook heeft D. *Goting* geproponeert, en genoegen gegeven.

D. *Dathenus* verzogt Kerkelyke getuigenis, die hem geweigert wierd, en den 18 dito verzogt hy afschriften van 't voorgevallene over zyn zaaken, waar over 't antwoord uitgestelt, en den 21 dito dit verzoek vlak afgeslagen is, gelyk ook door haar Edelheden gedaan was. D. Dathenus verzoek.

Ook had de Voorzitter aan *van Brussel* en *Goting* ider weer een Text gegeven.

Ondertusschen is D. *Heinen*, tusschen den 21 Februari en den 7 Maart hier overleden, zonder dat de dag van zyn dood net aangeteekent is. D. Heinen.

Den 28 Maart verscheen hier als Predikant D. *Florentius van den Berg*, met 't Wapen van Alkmaar, van Amsterdam.

In deze maand is D. *Wytens* overleden, zonder dat mede den dag net aangeteekend vinde. D. Wytens.

D. *Lindius* komt ontrent deze tyd als overleden voor; dog de dag van zyn dood blykt mede niet. D. Lindius overleden.

Den 27 dito verscheen D. *Coyterus* hier wettig van Ceylon, en wierd den 17 Juni D. *van den Berg* na de West-kust gezonden, om 'er te blyven leggen. D. van den Berg na de West-kust.

Ook was 'er nu een Extract ingekomen van een brief van de Heeren 17nen van den 8 October 1685, waar by haar Edelheden belasteden, om de Maleytse taal, die nu tot Batavia en elders zeer verdorven was, weer tot haar oude zuiverheit te brengen. Ook bleek uit de zelve, dat haar Edelheden eenige boeken in de zuivere Maleytse taal ontboden en belast hadden, die op te zoeken, en in te koopen, uit welke dikwils ook zaaken, tot de geschiedenissen dier landen dienende, zouden konnen gevonden werden. De 17nen schryven over de Maleytse taal.

By dezen brief bleek ook, dat D. *Leydekker* bezig was met het O. en N. T. in 't Maleyts over te zetten, dat die Heeren als een Godvrugtig en lofweerdig werk aanmerkten, belovende ook, dat zy om dat werk, zoo veel in hun magt

was, voort te zetten, aan haar Edelheden de Maleytse of Arabise letters (alzoo zy die verzogt hadden) als mede de Latynse en Duitse, volgens de lyst, overzenden zouden.

Aanmerkingen over 't N. T. van D. Ferreira; over 't O. T.

Ook namen de Heeren 17nen genoegen in 't verandert titelblad voor 't N. T. van D. *Ferreira*, en zouden die van de Exemplaaren, in 't Vaderland nog leggende, doen drukken, en die dan overzenden, om met de pen verbetert en uitgegeven te werden; staande ook toe, om 't nieuw op Batavia nagezien aldaar te drukken, waar toe zy de letters overschikten. Ook schreven zy met veel genoegen over den iver van D. *Ferreira*, niet willende, dat men hem daar in stutten, of den moed benemen zou. En was hy met zyne overzetting des O. T. nu tot het tweede boek Samuels gekomen.

Tempels der Chineesen en Mooren.

Den 24 dito verscheen hier van Delft met Princeland, de Krankbezoeker *Damas Hofdyk*, en den 15 Juli *Johan Westrik* met 't Huis te Spyk van Amsterdam.

Den 29 dito bleek, dat de Chineesen en Mooren ider weer een Tempel, de eerste buiten ontrent hun Kerkhof, en de laatste elders, opgerigt hadden, die men zou tragten uit te roejen.

D. Coyterus na 't Vaderland.

Den 10 Augusti vertrok D. *Coyterus* na 't Vaderland; en alzoo *van Brussel* zig tot de beginzelen der Maleytse taal begeven had, zou men hem haar Edelheden aanbeveelen, om Proponent te werden.

Den 9 December is besloten weder over den nieuwen Chineeschen Tempel te klagen, waar tegen haar Edelheden den 20 dito beloofden te zorgen.

A. 1687.

A. 1687.

Den 3 Januari hadden haar Edelheden toegestaan *van Brussel* tot Proponent te onderzoeken, dat den 30 dezer door *D. Thornton* geschieden zou.

Van Brussels examen.

Den 16 dito gaven haar Edelheden kennis, dat op den 30 over *van Brussels* Examen zitten zouden, als gecommitteerden van haar Edelheden, de Heeren *van Outhoorn*, *van Hoorn*, en *van Riebeek* hunnen geheimschryver, en uit den Raad van Justitie, de Heeren *Clerk* en *van den Brande*, en uit de Schepenen, de Heeren *Souri* en *Fuys*.

D. Carpius na Timor.

Ook is *D. Carpius* na Timor beroepen, met goedvinden en overleg van den Kerkenraat.

D. van Brussel Proponent.

Den 30 dito is de Krankbezoeker *van Brussel*, na dat geproponeert had, onderzogt, bequaam bevonden, en tot Proponent gevordert, den 2 Februari by haar Edelheden goedgekeurd, en als Predikant beroepen, weshalven hy den 13 dito door *D. Leydekker*, in 't bywezen der vorige Heeren gecommitteerden, nader onderzogt, en Predikant met oplegging der handen gemaakt is.

D. Cammiga na Bantam.

Den 10 Maart verscheen hier met de Kat Mastenbosch, *D. Gellius Cammiga*; en den 16 Juni *D. Gerardus Lauwerman*, als Predikanten van de Classis van Amsterdam, en zou de eerste, in de plaats van *D. Vosmaar*, volgens onderling versprek, Bantam gaan bezoeken.

D. op den Akker beroepen.

Den 15 Juli is hier als vast Predikant van Ceylon tot ondersteuning van de Portugeesche gemeinte (alzoo *D. Ferreira* oud, en *D. de Voogd* zwak, waarom ook de beurt van woensdag avond eenige tyd opgeschort was) *D. Jacobus op den Akker*, dog zonder bepaling der gemeinte tot welke zyn Eerw: behooren zou, beroepen.

Den 4 Augusti verscheen hier *D. Fredericus Gobius*, met de Ridderschap van Amsterdam, en *Nicolaas Hodenpyl* met Zion, van Delft.

Besluit om de Catechismus te drukken.

D. Leydekker maakte ook bekend, dat nu de geëischte Maleytse of Arabise letters overgekomen waren, verder voorstellende, of nu de Catechismus met die letters niet behoorde gedrukt te werden; 't welk de vergadering hoognodig oordeelde, en zouden 'er Latynsche letters nevens gedrukt werden, welk besluit wel zeer voorzigtig genomen was, alzoo daar van niets, 't zy door die vergadering, 't zy door die of eenige andre gemeinten, zou hebben konnen gelezen werden, om nu 'er nog niet by te voegen, dat dit Hoog Maleyts, hoewel in zich zelven, voor die 't verstonden, goed, doorgaans by niemand verstaanbaar was. Ook vond men goed, dat die Catechismus eerst door *D. D. Leydekker*, *Hellenius*, en *Vosmaar* (welke twee laatste geen Hoog Maleyts, nog de Arabise letter verstonden) zou overzien werden; zoo dat dit geheel werk op *D. Leydekkers* bloot oordeel alleen doorgaan zou, alzoo die twee andre 'er maar om de naam bygevoegd waren.

Aanmerkingen.

D. Hellenius dood.

Ook was *D. de Voogd* verlost na 't Vaderland, en den 1 September komt *D. Hellenius* als overleden voor, alzoo hy den 30 Augusti gestorven was.

D. Bakker beroepen.

Den 18 dito bleek, dat *D. Adriaan Bakker* den 11 als vast Predikant van Ceylon hier, mede zonder te zeggen in wat gemeinte, beroepen was.

Den 13 October quam hier uit Banda *D. Manteau*, wettelyk, en is in dit jaar na 't Vaderland vertrokken.

D. Vosmaar in de Maleytse gemeinte.

Den 21 dito beriepen haar Edelheden *D. Vosmaar* in de plaats van *D. Hellenius* in de Maleytse gemeinte alhier.

Den 20 November verscheen hier wettig

1687. tig van Paleacatte *D. Coop a Groen*, welke tot langer verblyf verzogt wierd, dat hy toeftond, en genegen was te doen. 1687.

VEERTIENDE HOOFD-STUK.

Vervolg der zaaken van den Godsdienft op Java van den jare 1688 *tot* 1692.

1688. D. Lauwerman hier vast Predikant. DEn 8 Januari is goedgevonden om den hoogen ouderdom van *D. Ferreira*, en om de ziekte van *D. Thornton*, hier als vaft Portugees Predikant te houden *D. Lauwerman*, en om, zoo lang hy zich in 't Portugees oeffende, de Rheede en de plaatzen hier ontrent waar te nemen; dog hy fchynt dit zelve jaar overleden te zyn, alzoo niets meer van hem ontmoete.

D. Coop a Groen beroepen. Ook is *D. Coop a Groen* hier in 't Duitfch beroepen; dog *D. Gobius* zou na Banda, en *D. Cammiga* na Ternate vertrekken.

D. op den Akker uit Ceylon. Den 26 April verfcheen hier van Ceylon *D. Jacobus op den Akker*, die hoewel hy in de Portugeefche Kerk (zoo daar na bleek) beroepen was, om de fchaarsheit en zwakheit der Predikanten ook een Duitfche beurt waarnemen zou, zullende zig verder in 't Portugees bequaam maken, dat den 30 by haar Edelheden goedgekeurd is; en is *D. Coop a Groen*, om zyn ziekte, een maand van zyn dienft verfchoond.

D. Hek ... *D. Hek* verfcheen den 14 Juni hier, over Amboina, uit Ternate buiten dienft, die hy onderweeg tuffchen Amboina had willen waarnemen, dog dat hem wel uitdrukkelyk door den Schipper, volgens laft van den Ambonfen Landvoogd, belet was.

Ook vertoonde zig den 24 Juni voor de vergadering *D. Petrus van der Vorm*, als Predikant met Honsholredyk, van de Claffis van Hoorn gezonden.

Op dezen tyd verzogt ook de Chineefche vrouw, *Sitje*, om Chriften te werden, dat haar toegeftaan is.

D. Bakker ... Den 20 September verfcheen *D. Bakker* van de Kuft wettig, en is als vaft Predikant hier erkend; en quam met de Schelde, van Zeeland, als Predikant *D. Thomas Simey*.

D. op den Akker in 't Portugees gesteld. Den 30 dito bleek, dat *D. Coop a Groen* wegens den voeteuvel zyn beurt niet kon waarnemen; en zou *D. op den Akker* voortaan Portugees, en *D. Bakker* Duits prediken.

Den 25 October verzogt *D. Leydekker*, dat de Krankbezoeker *Hodenpyl* met befloten deuren voor eenige leden proponeeren mogt, dat toegeftaan is.

Den 20 December is *D. van der Vorm* na Amboina, en *D. Simey* na Banda door de Regeering beroepen.

Ook ftelde men voor, om de bevordering van den Krankbezoeker *Hodenpyl* tot Proponent aan haar Edelheden te verzoeken, 't geen haar Edelheden den 21 dito toeftonden.

A. 1689.

A. 1689.

Den 3 Januari is befloten *Hodenpyl* den 20 dito te onderzoeken.

Den 6 dito bleek, dat *Jacob Claarbout* (na in 't bywezen van zekere Juffrouw eerft gevraagt te hebben, of men een Hoer wel Juffrouw noemen mogt) ettelyke malen tegen die Juffrouw, die niet al te goeden gerugt had, goeden dag Juffrouw gezegt, en daar by de zelve, na hare gedachten voor een hoer uitgefcholden had, waar over zy hem hier voor de vergadering geroepen had, na welke zaak men vernemen, en na bevinding handelen zou. Dat hy nu daar aan fchuldig was, blykt uit een verhaal, aan my door de Heer *van Naarfen* gedaan, in wiens bywezen dit ook gefchied is. Jacob Klaarbout aangeklaagt.

Ook waren over 't examen van *Hodenpyl* als gecommitteerden harer Edelheden gefteld de Heeren *van Outhoorn*, *van Hoorn*, en den geheimfchryver *van Riebeek*, en van wegen den Raad van Juftitie de Heeren *Daniel van den Bolk*, en *Willem ten Reyne*, en uit de Schepenen, de Heeren *Louis de Keizer* en *Dionys Kelk* gefteld. D. Hodenpyl tot Proponent gevordert.

En is hy den 20 dito, na dat geproponeert had, door *D. Clavius* tot byzonder genoegen van allen ondervraagt, zeer bequaam bevonden, en door haar Eerw: tot Proponent gevordert, welke bevordering haar Edelheden den 31 dito voor bekend gemaakt hielden; en is aan hem den 14 Februari toegeftaan beneden de Ouderlingen in vergadering als auditor te zitten.

Ook was hier de Krankbezoeker *Bartholomeus de Raart*, na dat hy 17 jaar op Malacca gelegen had, den 24 der voorleden maand verfchenen, gelyk den 28 Februari hier quamen *Mozes du Vile* en *Pieter Pieterszoon de Bruin* met Princeland, en Caftricom van Amfterdam.

Den 23 May verfcheen hier als Predikant *D. Joannes van den Andel*, van Caap de goede Hope, daar zyn Eerw: eenige tyd geftaan had, en den 1 Augufti *D. Philippus Goting* als Predikant, met Nederland, van de Claffis van Amfterdam.

Den 15 dito quam *D. de Leeuw* hier uit Ternate, wettig. D. de Leeuw uit Ternate.

Ook verfcheen nu hier van Bantam *D.* van

1689. D. D. Simey en van den Andel na Bantam. *van den Andel*, die derwaards een togt gedaan had volgens besluit van den 11 Juli, gelyk dit zelve jaar D. *Simey* volgens besluit van den 4 Januari derwaards gedaan had, waar van hy (voor zyn vertrek na Banda) den 14 Februari, en D. *van den Andel* heden een schriftelyk bericht overleverde.

Heden verzogt D. *Hodenpyl*, die reeds verscheide maalen in 't Maleyts gepredikt had, tot Predikant gevordert te werden; ten welken einde men hem aan haar Edelheden voordragen zou; dat den 26 Augusti toegestaan is.

Den 12 September verscheen hier de Krankbezoeker *Gerrit van Aken*, met de Zion, van Delft, die verzogt hier te blyven, om Maleyts te leeren, dat hem toegestaan is.

D. Vosmaar dood. Ook bleek, dat D. *Vosmaar* tusschen den 15 Augusti en nu overleden is, zonder dat de dag van zyn dood aangeteekend vinde.

D. Ferreira ontslagen om zyn ouderdom. Haar Edelheden stonden aan D. *Ferreira*, om zyn ouderdom en zwakheit, ontslag van zyn dienst toe, om dat hy te beter met zyne overzetting des O. T. zou konnen voortgaan.

D. Clement verscheen. Den 10 October verscheen D. *Antonius Clement* als Predikant, met 't Land van Schouwen uit Zeeland.

Den 17 dito bood zekere *Abraham Izaakszoon* een geschrift uit naam der Maleytse gemeinte aan, door 24 lieden geteekend, waar by zy te kennen gaven, dat zy 't Hoog Maleyts van D. *Hodenpyl* zeer bezwaarlyk verstaan konden, verzoekende dat D. *de Leeuw* hier mogt beroepen werden; welk verzoekschrift aan haar Edelheden overgelevert is.

Hodenpyls examen. Haar Edelheden hadden mede tot het peremptoir examen van D. *Hodenpyl*, den Heer *van Outhoorn*, Directeur Generaal van den handel van Indiën, den Heer *van Hoorn*, Ordinaris Raad, en hunnen geheimschryver, den Heer *van Riebeek* gecommitteerd.

D. Sibenius hier beroepen. Zy hadden ook van Malacca in de Portugeesche gemeinte alhier beroepen D. *Cyprianus Sibenius*, en zonden in zyn plaats weer D. *Goting*, D. *Clement* na Nagapatnam, en D. *van den Andel* na Ternate.

D. Hodenpyl tot Predikant gevordert. Den 27 dito is D. *Hodenpyl* door D. *Leydekker*, alzoo D. *Clavius* ziek was, in 't bywezen der voornoemde Heeren, als mede van de Heeren *Klerk* en *ten Rhyne*, onderzogt, en is op goedvinden harer Edelheden, met oplegging der handen, bevestigd, en tot Predikant gevordert.

D. *Hek* verzogt den 31 dito weer tot den dienst toegelaten te werden; daar toe de vergadering beloofde haar best te doen.

Uit zekeren brief van de Caap de goede Hope bleek ook, dat toen aldaar in de Fransche gemeinte D. *Petrus Simon* Predikant was. 1689.

Afschriften aan D. Hek. Den 28 dito verzogt D. *Hek* afschriften van 't verhandelde over op hem, waar van hem de vergadering 't noodige toestond.

En verscheen nu D. *Ernestus de Witte* als Predikant van Amsterdam, met Bantam.

D. Thornton overleden. Op dezen dag komt D. *Thornton* laatst als afwezig voor, en is kort 'er na overleden.

Den 5 December bleek ook by extract harer Edelheden van den 28 dito, dat zy goedgevonden hadden D. D. *de Leeuw* en *Hek*, als lieden van een openbaar ergerlyk gedrag buiten dienst na 't Vaderland te zenden.

Afscheid aan D. Leeuw. Den 12 dito nam D. *de Leeuw* afscheid, verzogt de extracten van 't verhandelde over hem, die hem toegestaan zyn.

Op een vorig gedaan verzoek van D. *Simon*, om de Fransche vlugtelingen aan Caap de goede Hope, 155 sterk, wat te ondersteunen, vond men goed uit de hoofdzomme der gewezen Tayouansche Armen hen vooreerst 6000 Ryxdaalders toe te zenden.

Henrik Candeel ten Avondmaal toegelaten. Den 26 dito is *Henrik Lucaszoon Candeel*, van Steenwyk, uit den dienst der E. Maatschappy na Bantam overgeloopen, Moors geworden, zedert *Pangerang Wiragoena* genaamd, en met berouw ettelyke reizen verzogt hebbende, op zyne belydenis ten Avondmaal toegelaten te werden, weer aangenomen, mits dat hogmaals opregtelyk berouw over zyn vorig gedrag betuigen zou, dog niet voor den 2 Januari is hem dit eerst toegestaan.

De Krankbezoeker *de Graaf* had in Banda verzogt te mogen proponeeren, ook het zelve gedaan, en genoegen 'er mede gegeven, verzogt derhalven op Batavia te mogen komen, om tot Proponent gevordert te werden.

A. 1690.

A. 1690.

Den 2 Januari verscheen hier D. *Andreas Lambertus Loderus*, als Predikant, met Nieuland, van Amsterdam.

Den 23 dito maakt de Krankbezoeker *van Aken* ook bekend, dat reeds verre in de gronden der Maleytse taal gevordert was, verzoekende te mogen proponeeren. Ook hadden haar Edelheden *D. Hodenpyl*, en *D. Loderus* na Amboina, om D. *van der Sluis* te verlossen, en *D. de Witte* na Banda, in de plaats van *D. Gobius*, die na Batavia quam, beroepen, en aan *Jan de Graaf* toegestaan hier te komen, om tot Proponent gevordert te werden. D. Hodenpyl en Loderus na Amboina.

Den 20 Februari verscheen hier van Ma-

Malacca D. *Cyprianus Sibenius*, die hier in de Portugeesche gemeinte beroepen was; dog die Heer is dit zelve jaar overleden.

Den 27 dito wierd op 't verzoek van *D. Clavius*, *D. Loderus* nog wel eenige tyd hier gehouden; dog onvermindert zyn beroep na Amboina.

Den 3 April verzogt D. *Ferreira* 't vernietigen en doorhalen van verscheide besluiten over verschillen, die by 't overzien van 't O. en N. T. voorgevallen waren, dat de meeste leden toestonden, uitgenomen D. D. *Zas* en *Clavius*, die zig by dit besluit bezwaard vonden; gelyk zy per naasten toonen zouden; en wierd aan D. *Ferreira* belast op te stellen, wat hy doorgehaalt wilde hebben, die de vergadering daar aan opgegeven, eenige 'er af doorgehaalt zyn.

Den 24 dito verscheen hier *Samuel van Mets*, een Joods Rabbyn, dog nu als Krankbezoeker van Amsterdam, met de Ridderschap. En den 12 Juni D. *Cornelis van der Sluis* uit Amboina, als wettig Predikant; Hy bood zynen dienst tot 't waarnemen der Maleytse Kerk hier aan, en verzogt daar toe de hulp dezer vergadering, die hem toestond, dien dienst vooreerst waar te nemen, zullende nader op zyn verzoek letten, ook verzogt *van Mets* den 10 Juli na Coetsjien te vertrekken, om aldaar de Joden te bekeeren, dat men gunstig voordragen zou.

Den 17 Juli verzogt de Kerkenraat, dat D. *van der Sluis* hier in plaats van D. *Vosmaar* mogt beroepen werden; ook was den 14 dito haar Eerw: verzoek wegens *van Mets* toegestaan, gelyk haar Edelheden dit van D. *van der Sluis* den 18 Juli goedgekeurd, en zyn Eerw: hier als vast Predikant in de Maleytse gemeinte beroepen hebben.

Den 9 October verscheen hier de Krankbezoeker *Jan de Graaf*, die verzogt Proponent te werden, gelyk *van Aken* ook dede, die men beide gunstig voordragen zou. Ook is nu D. *Loderus* na Purmerent gezonden, om 't Avondmaal te bedienen.

Den 23 dito bleek, dat haar Edelheden, volgens besluit van den 15 dito, een proef-examen van *de Graaf* toestonden, om daar na tot een recht examen te treden.

Den 18 December verscheen hier de Krankbezoeker *Abraham Dekker* met de goede Hope.

Den 22 dito is de Heer *van Outhoorn* als politycq Commissaris ontslagen, dog eerst den 18 Januari aanstaande bedankt, en door den Heer *Johan van Hoorn* vervangen.

Ook hielt men nu 't examen van *Jan de Graaf*, waar toe als Leden der Hooge Regeering om dit by te woonen, de Heeren *van Outhoorn*, *Johan van Hoorn*, en den Extraordinaris Raad, de Heer *van Riebeek* verkoren zyn. 1690.

Tusschen de Caap en Batavia was ook overleden D. *Joannes Coetsius*.

A. 1691. A. 1691.

Den 8 dito verscheenen de Predikanten D. D. *Nicolaus Kreyvanger*, *Petrus Jacobus Costerus*, en *Henrik Willem Gordon*, van de Classis van Rotterdam, Amsterdam, en Hoorn.

Den 18 dito is *Jan de Graaf*, na dat hy geproponeert had, in 't bywezen der voornoemde Heeren, en uit den Raad van Justitie de Heeren *Willem ten Rhyne*, en *Theodorus Zas*, en de Heeren Schepenen *Jan Lambertszoon de Radder*, en *Balthasar Coyett* door D. *Clavius* onderzogt, bequaam bevonden, en daar op tot Proponent gevordert. D. Joannes de Graaf Proponent geworden.

Den 22 dito bleek, dat D. *Kreyvanger* den 16 en 17 dito na Macassar, D. *Gordon* en *Loderus* na Amboina, en D. *Costerus* na Ternate beroepen, en dat den 19 ook 't aanstellen van D. *de Graaf* goedgekeurd was, dien opgelegt is de Nederlandse belydenis, Catechismus, en Acta Synodalia te teekenen, en dan na de Ouderlingen te zitten. D. Kreyvanger na Macassar. D. D. Loderus en Gordon na Amboina, enz.

Den 25 dito is ook 't peremptoir examen van D. *de Graaf* op zyn verzoek van den 22 toegestaan.

Den 1 Februari zyn van wegen haar Edelheden de zelve Heeren als bevorens, uit den Raad van Justitie de Heeren *Cleyer*, en *Johan Duvelaar*, en uit de Schepenen de Heeren *Coyett* en *Jan Hercules* gekoren, om 't peremptoir examen van D. *de Graaf* by te woonen; waar op zyn Eerw: ook heden ondervraagd, en als Predikant met oplegging der handen bevestigt, gelyk daar op den 2 de goedkeuring gevolgt is. D. de Graaf Predikant.

Den 5 dito besloot men na 't Vaderland te schryven, dat men, na 't vorderen van *van Aken*, ophouden zou met andre Krankbezoekers tot Proponenten, ten ware by hoogen nood, te vorderen.

Den 19 dito verscheen hier D. *Florentius van den Berg* van de West-kust, om na 't Vaderland te gaan; en de Predikant D. *Willem van Wyngaarden*, met Cortgene, uit Zeeland. En nam D. *Loderus* nu ook eerst afscheid na Amboina. D. van den Berg na 't Vaderland.

Den 5 Maart verscheen hier D. *Augustinus Thornton*, als Predikant, van Zeeland.

Heden wierd ook by schryvens na Amboina verzogt, dat D. D. *van Brussel* en *Hodenpyl*, de belydenis, Catechis-

1691. chismus, en Acta Synodalia zouden teekenen.

Ook was nu 't nazien van 't N. T. in 't Portugees ten einde; dog met 't drukken zou men wagten, tot de Exemplaren, met de pen verbetert, alle zouden uitgedeelt zyn.

Staat van Sumatra's Kerk. Den 2 April leverde *D. van den Berg* den staat van de Kerk van Sumatra over, en vertrok in 't einde dezes jaars na 't Vaderland.

D. D. van Beek en Clavius dood. Den 18 Juni bleek, dat *D. van Beek* op Macassar, en *D. Clavius* hier overleden was, zynde de laatste den 14 dito nog in 't leven geweest.

D. D. van Wyngaarden, en Thornton hier beroepen. Den 31 Juli hadden haar Edelheden hier als vaste Predikanten beroepen *D. D. Willem van Wyngaarden*, en *Augustinus Thornton*, om niet alleen in de Duitse, maar om ook in de Maleytse of Portugeesche taalen gebruikt te werden, waar toe zig ook de andre beroepene Predikanten van Batavia bequaam moesten maken, op dat haar Edelheden niet genoodzaakt mogten werden, om andre van buiten, naarstiger dan zy, in hun plaats beroepen, en hen in hunne plaats na buiten te zenden; dat een vry scherpe bedreiging, en 't recht middel niet was, om Predikanten tot 't leeren van taalen aan te moedigen.

Deze 2 broederen namen dit beroep op die voorwaarde aan, en verkozen de Portugeesche taal; 't geen men wel dient op te merken, alzoo het hier na nog te pas komen zal.

D. Ferreira dood. In deze maand Augustus, of de volgende is *D. Ferreira* (zoo my toeschynt) overleden, alzoo hy den 6 dito nog teekende, en 'er na dien tyd niets meer van zyn Eerw: blykt.

Den 20 dito verzogt de Krankbezoeker *van Aken* weer om Proponent te werden, dien men eens zou laten proponeeren.

Den 20 September verscheen *D. Theodorus Hilarius* als Predikant, met Java, van Amsterdam.

De Heer de Haas Commissaris politicq. Den 15 October is de Heer *van Hoorn*, alzoo nu Directeur Generaal geworden was, als Commissaris politicq ontslagen, en vervangen door de Heer *Dirk de Haas*, Ordinaar Raad van Indiën.

Ook was *D. Thornton* nu byna in staat, om alle zondag Portugees te prediken; dog *D. Coop a Groen* niet, zoo dat zyn beurt zoo lang door *D. D. Costerus* en *Hilarius* verzorgt zou werden.

Den 27 December verscheen *D. Joannes Stampioen*, van Rotterdam, met de Schelde.

A. 1692.

A. 1692.

Den 7 Januari quam hier *D. Simey* lam en ziek uit Banda. 1692. D. Simey uit Banda.

Den 14 dito besloot men, op 't voorstel van den Commissaris, wegens 't drukken van 't N. T. in 't Portugees, hier 'er een preuve van te nemen, en, zoo die wel beviel, zou men 't hier drukken.

Den 21 verscheen hier *D. Abraham Feylingius*, van Delft, met Hoogergeest, als Predikant; ook was de Predikant *D. Joannes Molinæus* op de reize ontrent dezen tyd overleden. D. Feylingius na Amboina.

En hadden haar Edelheden goedgevonden *D. Feylingius* de 31 dito na Amboina te beroepen, en ontrent D. *Stampioen* vast te stellen, dat hy een jaar in Amboina blyven, en dan na Ternate vertrekken zou. D. Stampioen na Amboina.

Op een vrage van Macassar, of men ook Lutheraanen, Arminiaanen en Papisten, over kinderen ten doop liet staan, vond men goed te antwoorden, dat men in deze Kerk gewoon was Lutherse en Arminiaanen dat toe te laten, dog geen Papisten; daar nogtans de eerste al zoo weinig als de laatste de vragen, die hen gedaan werden, konnen beantwoorden, en daar dit vlak tegen 't oude gebruik dezer Kerk streed; behalven dat zy (myns oordeels) geen magt heeft, om tegen de gewoontens van onze Kerk in 't Vaderland in dit stuk aan te gaan. Lutheraanen tot doopvaders toegestaan, en geen Papisten.

Ook verscheen nu de Krankbezoeker *Michiel Barendszoon* met Domburg, van Zeeland.

En stond nu *D. Costerus* op zyn vertrek na Ternate. Haar Eerw: kregen nu ook last, om 't N. T. hier te mogen drukken, ook zouden de inhouden des Kapittels 'er werden by gedaan, en zyn tot Revisores D. D. *Zas* en *op den Akker* gesteld enz. De druk van 't N. T. toegestaan.

Den 10 Maart verschenen hier D. D. *Philippus de Vriest*, en *Hermannus Coldedehorn*, met Oost-Souburg van Zeeland, en met Oosthuizen, van Enkhuizen, ook verzogt *Ysbrand Pieterszoon de Vos* om op Onrust te leggen, die uitgestelt is.

Den 20 dito stonden haar Edelheden toe 1500 Exemplaaren van 't N. T. te drukken.

Den 24 dito verscheen D. *Joannes van Lodensteyn* als Predikant, met Berkel, van Delft.

Den 30 April bleek, dat den 31 Maart D. D. *Simey* en *de Vriest* na Ceylon beroepen waren, en dat D. *Coldedehorn* voor een springtogt na de West-kust gaan zou. D. Coldedehorn na de West-kust.

Den 28 dito verscheen D. *Regnerus Kroonenburg* als Predikant, met Saamslag van Zeeland, die op den zelven dag mede na Ceylon beroepen is. D. Kroonenburg na Ceylon.

Den 2 Juni ging D. *de Vriest* vooraf,

1692. af, dog de andre bleven nog.

Lode- uit Amboina. Den 23 dito verscheen hier wettig uit Amboina D. *Loderus*; verzogt de vergadering 'er aan te prediken, dog is uitgesteld.

Den 14 Juli vernieuwde de Krankbezoeker *van Aken* zyn vorig verzoek, om Proponent te werden in de Maleytse taal, dien men nog een Text geven zou.

Verbo- te ken. Den 28 dito nam D. *Kroonenburg* afscheid; en den 4 Augusti verboden haar Edelheden D. *Loderus*, om dat zig zeer oneerbiedig tegen de Regeering in Amboina gedragen had, te prediken, en zou ten eersten na 't Vaderland vertrekken.

Den 25 dito gaf D. *van Lodensteyn* bericht van zynen Bantamsen togt.

rstelt, na gale. Den 28 September komt *Dionysius Piron* als Krankbezoeker en Voorzanger in de Stads-Kerk voor, ook verzogt D. *Loderus* na bekentenis van zyn misslag hersteld, en op de Vloot na Bengale geplaatst te werden, dat hem toegestaan is, mits dat wederom keeren, en nergens blyven moest.

an A- ver- t toe- an. Den 27 October is *van Akens* verzoek en examen, om Proponent te werden, toegestaan; om 't welke als leden der Hooge Regeering by te woonen, de Heeren *van Hoorn*, *de Haas*, en den geheimschryver de Heer *de Roo*, van den Raad van Justitie, de Heeren *van den Brande* en *Zas*, en uit de Schepenen de Heeren, *Bartel Claaszoon*, *Aalbos* en *Ketting* gesteld zyn; waar op hy den 5 November door D. *Zas* tot volkomen genoegen ondervraagt, bequaam bevonden, tot Proponent gevordert, den 7 November goedgekeurt, en hem ook opgelegt is de Nederlandse belydenis, de Catechismus, en Acta Synodalia te teekenen. 1692.

Ook bleek den 5 November, dat D. *Leydekker* den 27 October een geschrift wegens 't overzetten van de H. Schriftuur ingelevert had, uit het welke te zien was, dat de Kerkenraat op 't schryven van die van Amboina over twee jaaren wegens de noodzakelykheit van dat overzetten, zyn Eerw: verzogt had, om dat werk op zig te nemen, 't geen Hy ook aangenomen heeft op voorwaarden, dat de vergadering geliefde goed te vinden, om te minder in dit werk te verslaauwen; D. Leydekker wil de H. Schrift in 't Maleyts vertaalen.

1 De goedkeuring der Hooge Regeering hier over te verzoeken.
2 Een middel van verlichting ontrent zyn dienst te vinden.
3 Dat ook ider boek, afgedaan zynde, mogt overzien werden door zoodanige, en op zulk een tyd, als de vergaderind goed vinden zou.

Den 24 dito is aan D. *van Aken* ook toegestaan beneden de Ouderlingen te zitten.

Den 1 December kreeg de vergadeen brief van Nagapatnam met een gedeelte van 't O. T. in 't Portugees, aldaar onder oude Kerk-papieren gevonden.

D. van Wyngaarden, aangesproken zynde, dat nog geen Portugees predikte, verschoonde zig op zyn slepende ziekte; waar over zyn Eerw: den 19 Januari weer aangesproken is.

Den 15 dito verscheen D. *Coldedehorn* hier weer van de West-kust. D. Coldedehorn van de West-kust.

VYFTIENDE HOOFDSTUK.

Vervolg der zaaken van den Godsdienst op Java van den jare 1693 tot 1697.

1693. Kreyvanger, Costerus. DEn 12 Januari bleek, dat haar Edelheden den 7 dito goedgevonden hadden D. *Kreyvanger* van Macassar na Banda, D. *Costerus* van Ternate op Macassar te plaatzen, (dat niet voortging) D. *Coldedehorn* na Amboina, en D. *van Aken* (diens peremptoir examen zy toestonden) na Ternate te beroepen.

n A- ot kant. Den 29 dito wierd D. *van Aken*, in 't bywezen van de Heer *de Haas*, de Heer *Govert van Hoorn*, algemeen Visitateur, de Heer *de Roo*, geheimschryver harer Edelheden, de Heer *Zas*, Raad van Justitie, en den geheimschryver de Heer *Quevellerius*, na dat geproponeerd had, door D. *Zas* ondervraagt, bequaam bevonden, en met oplegging der handen, op 't goedvinden van den Heer Commissaris polityeq, tot Predikant gevordert; die daar op den 9 Februari afscheid van deze vergadering na Ternate genomen heeft.

Den 23 dito verscheen hier D. *Petrus Bierman*, met Waddingsveen, als Predikant van Rotterdam.

Ook vertrokken kort daar aan D. D. *Coldedehorn* en *Bierman* van hier na Amboina, alzoo beide haar Eerw: derwaards beroepen waren door haar Edelheden. D. D. Coldedehorn en Bierman na Amboina.

Den 30 dito verscheen D. *Joannes Balk* met 't Huis ter Loo van Amsterdam, als Predikant; ook had D. *Zas* tot nog toe, by ziekte van D. *Thornton*, den Portugeeschen dienst waargenomen, dat hy nog een maand doen zou, zynde D. *Thornton* al van den 4 December ziek geweest.

1693. Den 6 April verscheen hier D. *Wynandus Flavius Ooms van Wyngaarden* als Predikant, met Dieren van Amsterdam.

Titel-blad voor 't N. T. in 't Portugees. De Revisores van den druk van 't N. T. maakten bekend, dat zy haast ten einde waren, waar by met goedvinden harer Edelheden verscheide uitdrukkingen, den 20 April te zien, gevoegt wierden, te kennen gevende, dat dit werk op bevel harer Edelheden, en na dat het met goedkeuring van den Kerkenraat door D. D. *Zas* en *op den Akker* nagezien, en 't titel-blad verandert was, uitgegeven wierd.

Den 4 Mey verzogt D. *Zas* ontslag van de Portugeesche beurt, dat toegestaan, en goedgevonden is een Predikant tot het leeren van 't Portugees aan te stellen; en den 6 dito bleek, dat D. *Thornton* kort 'er na zelf weer prediken zou.

Antwoord op D. Leydekkers voorstel. Ook verzogten haar Edelheden 't nader oordeel van haar Eerw: over de verlichting van D. *Leydekkers* dienst, die dit aan zyn Eerw: stelden, die 'er nader op denken zou; waar op zyn Eerw: van zyne week-beurten ontheft is; en toen hebben haar Edelheden, zoo den 25 dito bleek, den 18 dito verder geantwoord, dat zy 't voornemen van D. *Leydekker*, belangende zyne overzetting der H. Schriften in de Maleytse taal, als een pryzelyke zaak aanzagen en goedkeurden, gelyk ook de verdere middelen tot 't nazien van een of meer boeken, en tot verlichting van zyn dienst, waar op D. *Leydekker* dit werk verder aannam.

Den 22 Juni verscheenen hier D. *Christianus Fredericus Nucella*, met Bantam, van Amsterdam, en D. *Cornelius Couterier*, met Vosmaar, van Zeeland, als Predikanten.

Den 2 Juli verscheen D. *Loderus* weer hier, en gaf een bericht over van 't gene zyn Eerw: in Bengale verricht had.

Den 9 dito stortte D. *Thornton* weer in, diens beurt D. *Zas* weer waarnemen zou, ook bood D. *Ooms van Wyngaarden* zyn dienst aan, om Portugees te prediken, waar af over agt dagen een preuve geven zou.

D. Loderus wierd den 13 dito over een nieuwe misslag weer in statu als bevorens gesteld.

Ook zei D. *Hilarius* in staat te zyn, om alle 14 dagen, zoo niet memoriter, ten minsten by geschriften een Predikatie te doen, dat aangenomen is, en waar van over agt dagen een preuve geven zou; ook had D. *Ooms van Wyngaarden* aangenomen alle agt daagen eens Portugees te prediken, die dat ook zoo den 20 Juli bleek, tot veel genoegen gedaan had.

D. Creyvanger van Macassar. Den 17 Augusti verscheen hier uit Banda D. *Gobius*, en van Macassar D. *Kreyvanger*, welker zaaken nader behandeling vereischten.

1693. D. Loderus op de Vloot. *D. Loderus* zou met de Vloot weer na de Kust varen, dog was niet in staat wegens ziekte.

Den 24 dito verscheen hier *D. Willem Henrik Gordon*, met een behoorlyke Kerkgetuigenis uit Banda, en ook eene uit Amboina, by hem, toen hy na Haroeco ging, ontfangen, nevens eenige verdre bewyzen, hoedanig hy door de Heer *Schagen* gehandelt was, verzoekende den goeden Raad en hulp der vergadering in zyne zaak.

D. Ooms van Wyngaarden had ettelyke maalen, en *D. van Wyngaarden* en *D. Hilarius* een a twee maal in 't Portugees gepredikt.

D. D. Gobius, Kreyvanger, Bacouteriers en Gordons zaaken. *D. Gobius* wierd den 15 dito by haar Edelheden uitgesteld, ter tyd toe dat den Kerkenraat haar Edelheden van haar oordeel over zyn zaak zou gedient hebben, hielden *D. Kreyvangers* zaak nog in beraad, zonden *D. Couterier* voor een togt na Bantam, en *D. Balk* zou na de West-kust gaan.

Den 7 September zond *D. Simey* een boekje of schrift over, Mozes verus & antiquus genaamd, zynde 't begin van een werk.

De Kerkenraat besloot den 10 September over *D. Gobius* zaak, dat hy al lang moest anders behandelt zyn, waar af zy haar Edelheden ten zynen voordeele kennis zouden geven; waar na zyn Eerw: hier is overleden; dog ontrent *D. Gordon* vonden zy best, hem na haar Edelheden te wyzen; en in opzigt van de middelen tot zyn bestaan, besloten de broederen, dat de Voorzitter hem zoo veel zou ter hand stellen, als ider van hen in der tyd goedvinden zou zyn Eerw: te geven; gelyk hem dat door *D. op den Akker* overgegeven is.

D. Hodenpyl en D. Costerus opgezonden. Den 12 October verscheen D. *Hodenpyl* over Amboina, zynde uit Ternate opgezonden, gelyk ook D. *Costerus*, waar by dan zyne vorige schikking na Macassar, gelyk wy hier zien, verviel.

Ook verscheen nu met de Carthago, als Predikant, van Zeeland, *D. Jacobus Rouse*.

Den 26 dito zei de vergadering niet in staat te zyn, om over *D. Simey's* schrift haar oordeel te uiten, voor dat zy 't geheel werk zagen.

D. Nucella van Bantam, D. Loderus hersteld. D. *Nucella* quam den 2 November van Bantam ook weer hier, en hadden haar Edelheden D. *Loderus* weder hersteld, en na Banda beroepen, uit welke Landvoogdy den 9 dito ook D. *Ernestus de Witte* wettig overquam, en van de Caap de goede Hope de Predikant D. *Leonard Terwolt*.

D. Leydekkers overzetting. Ook bleek nu, dat D. *Leydekker* met zyne overzetting tot 1 Reg: 6. gekomen was, verzoekende, dat 't reeds afgedane mogt nagezien, en haar Edelheden voorgedragen werden.

Den

93: Den 26 dito bleek, dat D. *Witte* den 10 dito na Macassar beroepen, en D. *Terwolt* na 't Vaderland verlost was; waar nevens haar Edelheden D. *Nucella* den 12 dito na Amboina beroepen hadden.

Den 17 December bleek, ook by schryvens uit Ternate, dat de Commissaris politycq aldaar, de Heer *Erberveld*, nog geen Lidmaat was, waar af men haar Edelheden kennis geven zou, om daar in te voorzien, die daar ontrent den 28 dito belasten, dat men den tweeden perzoon aanstellen zal, als hy Lidmaat was.

94. A. 1694.

Den 14 Januari bleek, dat haar Edelheden by Extract van den 13 dito aan *D. Thornton* belasten Timor te gaan bezoeken, waar tegen zyn Eerw: de hulp dezer vergadering verzogt, om vooral wegens zyne langdurige ziekte daar af verschoont te werden. Zy deden dit den 18 dito ook zeer kragtig; hoewel 't weinig hielp. En dus wilde men een zeer bequaam man, die nu 't Portugees verstont, van kant zenden, daar zyn Portugees niet te pas quam.

Den 25 dito verscheen D. *Ludovicus de Mey*, als Predikant met de Koning William, van Amsterdam.

Ook bleek, dat haar Edelheden den 15 dito D. D. *Hodenpyl* en *Costerus*, na bekentenis van hun misslagen, weer herstelt, en den eersten na Amboina, en den laatsten na Banda beroepen hadden; daar beneven hadden zy den 18 D. *Feylingius* uit Amboina na Banda verplaatst; dog *D. Costerus* verzogt om ziekte van Banda bevryd te zyn, en te mogen na 't Vaderland gaan, dat hem toegestaan is, mits dat, zoo lang hier bleef, geen soldy winnen zou.

Ook bleek by een Extract van den 19, dat haar Edelheden by 't beslotene over *D. Thornton* bleven volharden; en dat enkel maar om *Ooms van Wyngaarden* hier in te dringen.

Den 1 Februari nam D. *Thornton* na Timor afscheid; gelyk ook D. D. *Loderus* en *Hodenpyl* na hunne Kerken; terwyl D. *Ooms van Wyngaarden* D. *Thorntons* beurt, en D. D. *Rouse* en *de Mey* D. *Leydekkers* voormiddags beurt waarnemen zou.

Den 15 Maart *D. de Mey*, schielyk een overval krygende, en eerst 's morgens ten 7 uuren waarschuwende, had *D. Zas* genoodzaakt om, in de Kerk zittende, onverwagt te moeten prediken.

D. Balk was van de Westkust weder gekomen, en leverde een berigt van zynen togt over.

Den 22 dito bleek, dat *D. Coop a Groen* nu 2 maanden was ziek geweest.

Den 5 April quam hier *D. Petrus Revenge*, als Krankbezoeker, met Beyeren, van Delft, zynde Predikant geweest, en by die zelve Classis aangenomen, verzogt daar op den 19 dito, om hier als Predikant gebruikt te werden, en daar toe de voorsprake, en verlof om nu en dan te prediken, dat beide toegestaan is; te meer, alzoo onderweeg met verlof der Heeren Bewindhebberen gepredikt had. Hy wierd aanbevolen, en haar Edelheden zeiden, dat zy hem als Predikant gebruiken zouden, zo ras een nieuwe diende aangestelt te werden. 1694.

D. Kreyvanger verzogt den 3 Mey de afschriften van 't gene over hem voorgevallen was, dat hem op zyn tyd, als hy vertrekken zou, toegestaan is. D. Kreyvanger afschriften verleent.

Den 17 dito bleek, dat haar Edelheden den 10 dito besloten hadden *D. Kreyvanger* buiten dienst en soldy na 't Vaderland te zenden, en hem 't zitten in de Predikanten bank te verbieden; ook zou hem belast werden binnen agt dagen den Kerkenraat genoegen over zyne scherpe bejegening te geven, of dat hy door andre middelen van haar Edelheden daar toe zoude gedwongen werden.

Den 7 Juni verscheen ik uit Amboina weder alhier. De Schryver uit Amboina.

Den 16 dito wierd van *D. Wyngaarden* aangenomen, mede in 't Portugees om de 14 dagen te prediken, alzoo zyn Eerw: nu van de donderdags beurt van *D. Leydekker* ontslagen, en die aan *D. de Mey* overgegeven was, die ook zeide in staat te zyn, om een preuve in 't Portugees te geven, dat met vreugde gehoort wierd, en dat men met de eerste gelegenheid zou te gemoet zien.

Ondertusschen verscheen *D. Thornton* weer van Timor, en verzogt weder zyn beurt hier waar te nemen, dat toegestaan is. D. Thornton van Timor.

By schryvens van den Landvoogd op Ceylon, den Heer *Thomas van Rhee*, bleek den 6 September, dat *D. Simon Cat*, eenige schriften uit het Duitsch in het Cingaleesch en Malabaars vertaalt had, die, door *D. Adriaan de Mey* overzien zynde, zy nu geerne gedrukt zagen, waar over haar Edelheden eerst het oordeel van dezen Kerkenraat verzogten. Schriften door D. Cat vertaalt.

Den 11 October bleek ook, dat haar Edelheden den 5 dito in opzigt van *D. Costerus* hadden besloten, dat hy buiten dienst na 't Vaderland vertrekken zou. D. Costerus buiten dienst.

En den 1 Nov: is besloten, dat de buiten-Predikanten in vergadering zitten en een besluitende stem zouden hebben over alle buiten vaste bediening zynde Krankbezoekers, dog een raadgevende over zulke, die op de schepen voeren, dat niet in den haak was, alzoo dat zaaken van eenen aard waren. Stem der buiten-Predikanten.

1694. Ook bleek nu uit schryvens der Heeren 17nen van den 8 Juli 1693., dat *D. Ferreira* tot 't laatste Kapittel van Ezechiel gekomen, en toen overleden zynde, het haar Ed: begeerte nu verder was, dat men op Batavia, of elders, na bequame mannen zou omzien, om dit werk te voleinden; waar op D. *op den Akker* zeide, dat hy dit van 't 21 vers van 't 48 Kapittel van Ezechiel, met de argumenta capitum 'er by, al voleindigt, en overgezet had, waar van haar Edelheden kennis zou gegeven werden.

Affchriften gegeven.

Den 15 dito verscheen hier *D. Gerardus Hey*, van Delft met Zion. Ook verzogt *D. Kreyvanger* de affchriften van 't verhandelde over hem, die hem toegestaan zyn, gelyk mede aan *D. Costerus*.

De Schryver na 't Vaderland.

Den 22 dito nam ik affcheit van deze vergadering, zullende nu na 't Vaderland vertrekken, en wierd van haar Eerw: weer allen zegen toegewenscht.

Ook is *D. Balk* hier in dit jaar by myn aanwezen overleden, als ook *D. Revenge*.

D. op den Akkers Psalmen.

Daar benevens bood *D. op den Akker* 30 Psalmen in 't Portugees, volgens onze wyzen gesteld, aan, om overzien te werden, zynde meest zyn Eerw: eigen werk, 't welk toegestaan is, waar over naderhand *D. D. Zas*, *Thornton*, en nog een ander, tot Revisores gesteld zyn.

A. 1695.

A. 1695.

D. Leydekkers overzetting tot 't midden van Job.

D. Leydekker was met zyne overzetting nu gekomen tot het midden van 't boek Jobs, verzoekende niet alleen 't verder noodige om dit na te zien, maar dat haar Edelheden, onder welker goedkeuring dit werk begonnen was, daar van ook kennis aan de Heeren 17nen geliefden te geven, en te verzoeken, dat geen andre overzetting des Bybels, dan die met haar Edelheden goedkeuring ondernomen was, mogt gedrukt werden, te meer, dewyl ik aan deze vergadering voorgegeven had, dat ik met myne overzetting des O. T. in de Maleytse taal zoo verre gevordert was, dat, in 't Vaderland komende, dat werk meinde in dien staat te zullen hebben, om het ter drukpers te konnen aanbieden. Welk verzoek zyn Eerw: is toegestaan.

Des Schryvers overzetting.

De Kerkenraat daar tegen.

Ook stelde *D. Leydekker* voor, dit by een byzonder briefje aan de Heeren 17nen bekend te maken; dat mede goedgevonden wierd.

Alle welke ongegronde voorzorge tegen myn werk hem daar na weinig geholpen heeft.

Den 24 dito zei *D. Wyngaarden*, dat hy alle agt dagen eens Portugees prediken zou.

Den 31 dito is *D. de Mey* voor een springtogt na Timor gezonden.

1695.

En ging *D. Hey* voor een springtogt na Bantam.

Den 28 dito wierd bekend gemaakt, dat *D. Hilarius* een springtogt na Japara doen zou, die den 2 May weerkeerde, en berigt van zyn togt, wegens 't bedienen der H. Sacramenten, aldaar gaf.

Den 9 May de Psalmen van *D. op den Akker* nagezien zynde, verzogt zyn Eerw: dat die mogten in gebruik gebragt werden, dat de vergadering noodig vind, dog eerst aan haar Edelheden voordragen zal.

Den 16 dito bleek, dat *D. Wyngaarden* voor een springtogt na de Westkust gaan zou; een recht middel om alle de aangewende moeite van dien Heer in de Portugeesche taal onnut te maken, en te verijdelen. D. Wyngaarden na de Westkust.

Den 1 Juni zei *D. Thornton* van zyn Edelheit verstaan te hebben, dat haar Edelheden hem na Malacca beroepen hadden, om *D. Goting* te vervangen; dat hem zeer vreemd voorquam, even als of hy ergens in mogt misdaan hebben, 't geen van de vergadering verzogt te mogen weten, waar op buiten staande, zeide de zelve niets tegen hem te hebben, stelde voor, of de vergadering dierhalven niet behoorde dit te stremmen, en, zoo veel mogelyk was, te beletten, dat zy volgens belofte den 6 dito ook dede, op welke dag ook bleek, dat haar Edelheden 't invoeren van *D. op den Akkers* Psalmen den 13 May besloten hadden toe te staan. D. Thornton na Malacca. D. op den Akkers Psalmen toegestaan.

Den 13 dito verscheen hier *D. Loderus* uit Banda, wel met een goede getuigenis, dog opgezonden door de Regeering, om dat geweigert had na de Zuid-Ooster Eilanden te gaan. D. Loderus opgezonden.

Den 27 dito verscheen *D. Gajus Andre* met 't Pampus, van Zeeland.

Ook sprak men den 22 der voorleden maand om een begin te maken van 't overzien van 't O. T. in 't Portugees, waar over nader zou gesproken werden; dat ook den 5 September gedaan is, by welke gelegenheit ook weder *D. Thorntons* verblyf verzogt is, alzoo niemand, dan *D. D. op den Akker* en *Zas*, de Portugeesche taal verstonden; waar uit my toeschynt, dat D. *Ooms van Wyngaarden* toen al moet overleden zyn, gelyk my dat zeer waarschynelyk voorkomt; dog de regte tyd is my niet bekend, ende blykt hier niet. D. Ooms van Wyngaarden overleden.

Den 6 October verscheen D. *de Mey* weer hier van Timor, en den 14 November D. *van Wyngaarden* van de Westkust. D. de Mey van Timor. D. Wyngaarden van de Westkust.

A. 1696.

A. 1696.

Den 16 Januari is D. *van Wyngaarden* zon-

zonder eenige bondige reden na Amboina (daar hem geen Portugeeſch te pas quam) beroepen, dat hy den 19 dito afſloeg, waar op den 17 dito buiten dienſt en ſoldy geſteld is, ter tyd toe dat hy derwaards gaan zou, waar op, na verzoek van getuigenis wegens zyn dienſt en gedrag (dat hem toegeſtaan wierd) opgeſtaan en vertrokken is. Zynde dit een daad van haar Edelheden (gelyk ook D. *Thorntons* beroep na Malacca) die niet wel was.

Den 23 dito was D. *Leydekker* met zyne overzetting tot het 17 Kap: der Spreuken Salomons gekomen.

Haar Edelheden (zoo den 30 dito bleek) hadden den 28 dito D. *Loderus* weer herſteld, en hem weer na Banda belaſten te gaan, zullende zyne ſoldy wel van de tyd der overzending, dog geen buiten-voordeelen, genieten.

Ook hadden zy, in D. *van Wyngaardens* plaats na Amboina beroepen D. *Hey*, en ook D. *de Mey*, waar na toe de laatſte den 6 Februari afſcheid nam, gelyk de eerſte dat den 6 dito gedaan had; dog hy ging na Macaſſar, als blyken zal.

Den 16 April verſcheen hier D. *Hercules van Loon*, met Nigtevegt, van Caap de goede Hope, daar 16 maanden gelegen had; als mede D. *Joannes Kizenga*, met Brandenburg van Amſterdam.

Den 30 dito bleek, dat D. *Gajus Andre*, volgens extract van den 7 May, na de Weſtkuſt zou gaan, gelyk men den 4 Juni zag, dat D. *van der Sluis*, na 23 jaaren dienſt, na 't Vaderland verloſt was.

Den 13 Auguſti verſcheen hier als Predikant D. *Chriſtiaan Poleman*, van Zeeland.

Den 3 September bleek, dat D. *Hilarius* overleden was; en beſloot men voortaan de dood der Predikanten te melden, of aan te teekenen, dat al eer behoorde gedaan te zyn.

Den 17 dito verſcheen hier den Krankbezoeker *Cornelis Stevenszoon*, met Kattendyk, en *Samuel Rademaker* met Vryburg.

Den 15 October was D. *Gordon* na 't Vaderland verloſt, verzoekende afſchriften van alles, dat hem noodig was, die hem ook toegeſtaan zyn.

Den 10 December was *D. Leydekker* met zyne overzetting tot Jeſaia 44 gekomen. En maakte D. *op den Akker* den 17 dito bekend, dat hy de 150 Pſalmen in 't Portugees overgezet had.

Den 20 dito waren hier, volgens extract van den 18 dito, als vaſte Predikanten beroepen, D. *Jacobus Rouſe* en D. *Joannes Kizenga*, D. *Andre* was geplaatſt op Onruſt, en zou de verdre buitenpoſten op Java waarnemen.

Ook was D. *van Loon* verloſt na 't Vaderland, die nu afſcheid nam; En alzoo D. *van der Sluis* mede vertrok, zou men haar Edelheden om een ander Maleyts Predikant verzoeken, en ook letten op een man, die den Bybel zou konnen helpen overzien.

1696. D. van Loon.

A. 1697.

Den 7 Januari nam D. *Gordon*, en ook D. *van der Sluis* afſcheid.

A. 1697.

Den 21 dito bood D. *Leydekker* aan eenigen tyd Maleyts te prediken (dat zyn Eerw: noit gedaan heeft, dewyl hy 't maar las), om die Kerk in ſtand te houden, alzoo haar Edelheden 't beroep van een ander Predikant in de zelve nog wat uitſtelden, dog gaf in overweging, alzoo zyn overzetting hier door veragteren zou, en al menigmaal geeiſcht was, wat nu diende voor te gaan, waar af men haar Edelheden kennis geven zou. Ook ſtelde D. *Leydekker* verder voor, dat wel 6 of 12 weken te willen doen, zoo D. *Poleman* zyn Duitſe namiddag beurt waarnemen wilde, die zeide wel te willen, dog niet te konnen, alzoo hy by zyn Edelheit aangenomen had zig tot den Portugeeſchen dienſt bequaam te maken.

D. Leydekker bood aan Maleyts te prediken.

D. Poleman beyverde 't Portugees.

D. *Andre* verſcheen den 4 Februari weer van de Weſtkuſt, en deed berigt van zyn togt op den 18 dier maand.

Daar beneven vonden haar Edelheden, by extract van den 1 Februari, goed, by hun vorig beſluit, in opzigt van 't beroepen van een Maleyts Predikant, te volherden, en te belaſten, dat 'er voor eerſt maar door een voorlezer zou voorgelezen werden.

Ook zat den 18 Februari D. *van Wyngaarden* wegens zekere zware zaak, die uit zyn afzetten geſproten was, in gyzeling.

D. van Wyngaarden in gyzeling.

Den 23 September verſcheen hier D. *Hero Nicolai Krul*, als Predikant, met de Crab van Hoorn.

D. Krul verſcheenen.

Den 28 October beſloot men aan de Synodus van Zuid-Holland en de Claſſis van Amſterdam bekend te maken, 't geen men aan de Synodus van Noord-Holland en aan de Claſſis van Walcheren over myne overzetting des Bybels in de Maleytſe taal geantwoord had; en alzoo de Synodus van Noord-Holland gezegt had voor myne overzetting te zyn, en haar beſt te zullen doen, dat die gedrukt wierd, zoo zouden zy van haar antwoord aan die Synodus ook kennis aan haar Edelheden geven, om zig by hun ſchryvens aan de Heeren 17nen daar af te bedienen.

Bewegingen tegen des Schryvers overzetting.

Den 4 November verſcheen hier D. *Hey* over Samarang van Macaſſar.

D. Hey van Macaſſar.

Den 18 dito blykt, dat haar Edelheden hier in de Maleytſe gemeinte D. *Petrus van der Vorm* uit Amboina op den

D. van der Vorm hier in de Maleytſe gemeinte.

1697. den 12 November beriepen; en beslo- | ten toen D. *Krul* derwaards te zenden.

D. Krul na Amboina.

ZESTIENDE HOOFTSTUK.

Vervolg der zaaken van den Godsdienst op Java van den jare 1698 tot 1702.

A. 1698. Of men 't Avondmaal met ryften brood uitdeelen mag.

DEn 9 Januari bleek, dat D. *Feylingius* met den Kerkenraat in Banda goedgevonden had 't Avondmaal, by gebrek van tarw, met ryftbrood niet te bedienen, waar over haar Edelheden 't oordeel van dezen Kerkenraat eischten, die tot antwoord gaven, dat zy die daad voor zeer onbillyk en ongegrond hielden, alzoo dat met allerlei brood, en derhalven ook met ryftbrood, geschieden mogt, vermits dit nergens verboden wierd, nog tegen den aard of 't wezen van 't Avondmaal streed, daar 't in tegendeel tegen de Christelyke vryheit, en tegen de uitbreiding van Christi Koninkryk over de gansche wereld stryden zou, dit niet te mogen doen, alzoo 't Ryk Christi geen Ryk van spyze of drank, en aldus aan die dienstbaarheit van tarw ook niet gebonden is. Een gevoelen, niet alleen van die Kerk, maar ook van Beza in Epistola 2 ad Thilium gestaafd, weshalven men, by gebrek van wyn en brood, zulke dingen gebruiken mogt, die de zelve kragt hebben, om 't lichaam te voeden. Van 't zelve oordeel is ook *Paræus L. 1 de symb: sacram: Voet: in Polit: Eccles: part: 1 pag. 732. Balduinus* (een Lutheraan) in *Casib: Conscient:* L. 2 c. 8. *cas:* 8.

Revisores over de Psalmen.

Den 20 besloot men de Psalmen van D. *op den Akker* te laten overzien door de Heeren *Zas*, *Thornton*, en *op den Akker* zelf.

D. Poleman predikt Portugees.

Op de 2 Juni bleek, dat D. *Poleman* op zondag morgen Portugees prediken zou, zoo hy 'er toe verklaarde in staat te zyn.

Nu quam ook D. *Rouse* als overleden voor; die den 16 May gestorven is.

D. van der Vorm hier Predikant.

Heden verscheen ook D. *van der Vorm* uit Amboina, die hier als Predikant in de Maleytse gemeinte beroepen was.

Den 16 dito stelde D. *van der Vorm* voor zyne genegenheit, om de Psalmen in Maleyts rym te brengen, dog om dit niet vrugteloos te beginnen, verzogt zyn Eerw: de voorspraak dezer vergadering by haar Edelheden, op dat zy, voltoid zynde, mogten gedrukt werden, dat de vergadering aannam te doen; ook verbond hy zig dit spoedig te zullen volëinden.

D. Andre na de Westkust.

D. *Andre* zou weer na de Westkust gaan.

Den 21 Juli wierd op nieuw (alzoo nu D. *van der Vorm* hier gekomen was) aangedrongen, om 't besluit harer Edelheden van den 25 May 1693 over 't weer nazien van den Bybel in de Maleytse taal te vernieuwen en voortgang te doen nemen, te meer, alzoo D. *van der Vorm* daar toe zyn dienst aanbood, met voorgeven, dat nog wel een bequame derde perzoon zou konnen uitgevonden werden, waar over de vergadering aannam per naasten breeder te spreken, gelyk zy den 28 dito besloot haar Edelheden bekend te maken, dat D. D. *Leydekker* en *van der Vorm* hun dienst tot het overzien van 't O. T. in 't Maleyts aanboden, en als een derde man droeg men voor *Cornelis Mutter*, Boekhouder, en gewezen overzetter in de Maleytse taal, en dierhalven (een kragtige dringreden) ook taalkundig, waar op zy haar Edelheden nader goedvinden konden verwagten; dog zy voegden 'er niet by, dat dezen *Mutter* geen Hebreeuws nog Grieks verstond, nog Godsgeleerde was dat egter in een Revisor vereischt wierd. Was die man nu, om dat hy Maleyts verstond, ook in staat, om over 't Hebreeuws, waar uit het overgezet was, te oordeelen, of was hy ook, om dat hy Maleyts verstond, een Godsgeleerde in die taal.

Het schaamt zig zelven, dat men een man, die zoo onbequaam daar toe was, heeft durven voorslaan, en het is een zeer kragtige bewys-reden tegen die broeders, hoe weinig bequame lieden men in die Hooge Maleytse taal op Batavia zelf in dien tyd had, waar by ik van goeder hand wete, dat hy zich zelven, tot een werk van zoo veel belang heeft onbequaam gekend, wanneer hem dat voorgedragen is.

Den 8 September maken D. D. *Zas* en *Thornton* bekend, dat zy D. *op den Akkers* 150 Psalmen wel bevonden hadden, die men dierhalven haar Edelheden zou voordragen, om hier in te voeren: want schoon dat bevorens, als reeds besloten voorkomt, zoo was 'er nog niets op gevolgt.

Den 13 October verscheen hier uit Banda wettig D. *Feylingius*, en den 27 dito D. *Hodenpyl* uit Amboina.

D. *Andre* quam weer van de Westkust, en gaf berigt van zynen togt.

By Extract van den 10 October antwoorden haar Edelheden op 't voorstel van den Kerkenraat, wegens het nazien van 't O. T. in 't Maleyts, staande hen wel

wel toe dit met hun beiden na te zien; dog *Mutter* ging na 't Vaderland, ook hadden zy hier over nog veel andre aanmerkingen, die ik voorby ga; waar op weer een breed antwoord van haar Eerw: volgde. Ook namen haar Edelheden aan, hier over aan de 17nen tot voordeel van zyn Eerw: te schryven.

Den 26 dito bleek, dat de Kerkenraat van Banda in allen deelen zeer quaadaardig met D. *Feylingius* gehandelt, veel zaaken buiten noodzakelykheit verzwaart, en 'er tegen de waarheit by gevoegd, en ook veel, die 'er toe behooren, verzwegen had, hoewel zyn Eerw: in zommige zaaken wel schuld bekende, weshalven den Kerkenraat, deze zyne zaak nader overwegende, oordeelde, dat zyn Eerw: met meerder stigting op een ander, dan in die Landvoogdy, zou konnen gebruikt werden.

Den 12 December maakten haar Edelheden bekend, dat zy ook aan de Heeren 17nen over myne overzetting des Bybels in de Maleytse taal zouden schryven; dog wegens de Psalmen van *op den Akker* was goed gevonden, die hier te drukken.

Den 25 dito verwierpen haar Edelheden den Krankbezoeker *Mets*, en stelden in 't Ambagts-oord den Krankbezoeker *Lambertszoon* aan, tot welke den Kerkenraat zei, dat hy haar Edelheden daar voor bedanken kon.

In deze tyd was 'er een grooter opschudding in Kerkenrade door D. *Kizenga*, als noit voorheenen door imand gemaakt, willende alleen zekere zeer voorzigtige Kerkelyke censure, by den Kerkenraat tegen zekere Juffrouw zeer wettig geoeffend, dwarsboomen. Een zaak, die veel beweging gegeven, en waar over veel geschreven is, zynde dit zoo verre gegaan, dat de Kerkenraat niet meer met zyn Eerw: zitten wilde, en aan haar Edelheden klagtig over zyn Eerw: viel, verzoekende dat haar Edelheden hem geliefden te dwingen, om aan hen genoegdoening te geven, waar ontrent hy halsterrig zynde, vonden haar Edelheden goed zyn Eerw: te belasten na 't Vaderland te vertrekken; dog quam zyn Eerw: eindelyk zoo verre, dat de Kerkenraat het, om verdre moeite voor te komen, voor voldoende aannam, hoewel dit eerst in 't volgende jaar geschied is.

A. 1699.

Den 26 Januari verzogt de Chinees *Jac. Quanko* Christen te werden, en daar benevens onderstand, en de verdre hulpe dezer vergadering, waar af men haar Edelheden berigt geven zou; die daar op den 2 Februari in 't armenhuis geplaatst is. 1699.

D. *Hodenpyl* vertrok weer na Amboina in 't begin dezes jaars, en D. *Feylingius* na Ternate. D. Hodenpyl na Amboina, D. Feylingius na Ternate.

Den 6 Februari bleek ook, dat haar Edelheden D. *Krul* van 't gaan na Amboina ontheft, en zyn Eerw: als Predikant hier beroepen hadden. D. Krul hier beroepen.

Den 27 April verscheen hier als Predikant D. *Gosuinus Huppers*, met Vryburg, van Zeeland; en den 4 May bleek, dat D. *Arnoldus Voltelen* op 't schip Assendelft op de reize overleden was. D. Voltelen overleden.

Op die zelve dag verscheen hier ook D. *Gerardus Haccoma* wettig van Ceylon. D. Haccoma van Ceylon.

Den 15 Juni verscheen hier de Predikant D. *Petrus Boterkooper*, met Venhuizen, van Enkhuizen.

Koe-Itje, een Chineesche vrouw, genegen Christen te werden, verzogt onderhoud, en is na de Diakenen geweezen.

Ook zou D. *Haccoma* Japara, en D. *Andre* Bantam, en de Westkust, gaan bezoeken. D. Haccoma na Japara. D. Andre na Bantam.

Den 13 dito verscheen hier *Hermannus Meyerink*, Theologiæ Candidatus, Provisioneel, die dit verzogt volslagen te zyn, dat toegestaan is.

Op dien zelven dag quam hier weder D. *Haccoma* met een bericht van zyn togt na Japara, en schynt dit jaar na 't Vaderland vertrokken te zyn. D. Haccoma na 't Vaderland.

Den 21 September verscheen hier D. *de Vriest*, van Ceylon zonder eenige papieren opgezonden. D. de Vriest opgezonden.

Ook bleek nu, dat haar Edelheden goedgevonden hadden, dat D. *Kizenga* in zyn dienst na 't Vaderland vertrekken zou; na welken tyd nog veel moejelykheden met zyn Eerw: voorvielen, ons omstandig bekend, maar die wy, om datze vry lang, en aanstotelyk zyn, voorbygaan, behalven dat ook ider een die niet behoefde te weten. D. Kizenga na 't Vaderland.

By Extract van den 16 October bleek ook, dat haar Edelheden D. *Gerard de Oude* van Coetsjien na Jafnapatnam, en D. *Hupperts* na Coetsjien beroepen hadden. D. Hupperts na Coetsjien.

Den 9 dito verscheen hier als Predikant, D. *Joannes Barton*, met Overryp van Amsterdam.

Ook wierden nu by D. *Leydekker*, en, op zyn Eerw: verzoek, mede by den Kerkenraat weder nieuwe middelen en verzoeken aan haar Edelheden voorgesteld, om myn werk en overzetting, zoo veel het hen mogelyk was, te stremmen, en de zyne op 't gunstigste aan de Heeren Bewindhebberen voor te dragen, en was zyn Eerw: met zyne overzetting van het N. T. nu tot de Handelingen der Apostelen gekomen. Nieuw voorschryvens voor D. Leydekkers werk.

Den

1699.

D. D. Meerland en de Mey dood.

Den 19 dito bleek, zoo by ſchryvens van de Heeren 17nen, als van andre, dat op Ceylon *D. D. Meerland*, en *de Mey* overleden waren, en dat *D. Coyterus* zich zwak bevond.

D. Boterkooper na Banda.

Heden zag men ook, dat haar Edelheden *D. Boterkooper* na Banda beroepen hadden.

A. 1700.

A. 1700.

Geſchillen van D. D. de Vrieſt en Roman.

Den 11 Januari bleek, dat haar Edelheden 't oordeel des Kerkenraats over de geſchillen tuſſchen *D. D. de Vrieſt*, en tuſſchen *Croonenburg* en *Roman*, den 5 dito verzogten; die wy om redenen voorby gaan.

D. de Vrieſt herſtelt.

Op 't oordeel van deze vergadering, is ook *D. de Vrieſt* by 't Extract van den 9 Maart, zoo den 15 dito bleek, van heden af in dienſt en ſoldy herſteld.

D. Simey van Ceylon.

Den 14 May verſcheen hier van Colombo *D. Simey*, ziek, en zonder behoorlyke acte van ontſlag, door nalatigheit van *D. Ruel*, hebbende toen op Colombo geſtaan, en 'er behoorlyk om verzogt; die ook den 7 Juni, alzoo haar Edelheden niets tegen zyn Eerw: hadden, erkend is.

D. Roman van Ceylon.

Ook verſcheen *D. Roman*, die op Jafnapatnam geſtaan had, buiten dienſt, en opgezonden, hier. Hy had wel veel byzondere loffelyke dog geen Kerkelyke getuigeniſſen, weshalven hy door haar Eerw: na de Regeering alhier gewezen, en verder over hem geoordeelt is, dat hy met *D. de Vrieſt* behoorde te verzoenen, waar toe hy zig genegen toonde. Hy verzogt ook de afſchriften van de zaak, over hem op Colombo en hier gehandelt, die hem toegeſtaan zyn.

Ook eiſchten haar Edelheden 't oordeel dezes Kerkenraats over *D. Roman* den 28 May, alzoo hy om zyne herſtelling haar Edelheden ſterk aangezogt had.

D. D. de Vrieſt en Roman verzoent.

Den 10 dito wierd *D. D. de Vrieſt* en *Roman* verzoend, na dat zy beide leedwezen, ider voor zoo verre hy ſchuld hebben mogt, betuigt hadden, waar van haar Edelheden den zelven dag nog kennis by een Extract gegeven is.

Den 21 dito bleek, dat *D. Thornton* nog zwak was, en dat *D. Poleman* zyn dienſt nog waarnemen zou.

D. Roman herſtelt.

Den 28 bevond men, dat *D. Roman* den 22 Juni door haar Edelheden van heden af in dienſt en ſoldy herſtelt was.

Den 2 Auguſti verſcheen hier uit Ternate wettig, *D. Gellius Cammiga*.

De doop door een Onderkoopman bedient.

Ook hoorde men nu, dat de Onderkoopman op Ooſterſtein op de herwaards reize tuſſchen de Caap en Batavia den doop aan een kind, even gelyk men gewoon is in de Kerk te doen, bedient had.

D. Roman ſtond nu ook Bantam te gaan bezoeken.

Den 16 Auguſti dit voornoemde doopen waar bevonden zynde, gaf 'er de Kerkenraat kennis af aan haar Edelheden, verzoekende dat zulks in 't toekomende belet mogt werden, houdende dien doop in zig zelven kragteloos.

D. Vrieſt na Jafnapatnam.

Ook bleek nu, dat D. *de Vrieſt* den 6 dito na Jafnapatnam beroepen was, waar na toe hy den 7 dito zyn afſcheid nam.

Den 30 dito verſcheen hier de Krankbezoeker, *Jacob Bronkhorſt*, met Carthago, van Zeeland; en den 13 September D. *Dirk Maartens* als Predikant, met Ellemeeth.

Ook toonde D. *Simey* nu zyn acte van ontſlag, en D. *Roman* verzogt, dat men om de zyne wilde ſchryven.

D. Ba[rtou] na M[a]lacca.

Den 11 October nam D. *Bartou* afſcheid na de Kerk van Malacca, waar heen zyn Eerw: beroepen was.

D. [Ro]man [na 't] Vad[er]land.

Ook ſtond nu D. *Roman* na 't Vaderland te gaan, en verzogt zyne Kerkelyke getuigenis, en Extract van zyne verzoening, als mede van de verſcheide oordeelen over zyne zaak. De twee eerſte verzoeken zyn toegeſtaan; dog 't laatſte geweigert.

D. G[oting] na C[ey]lon.

Ook hadden haar Edelheden den 28 September D. *Goting* van Malacca na Ceylon beroepen.

Den 22 November verſcheen hier D. *Arnoldus Brandts* van Delft, met Reygersdaal, en D. *François van de Sande*, met Bambeek van Amſterdam, beide als Predikanten. En den 9 dito mede als Predikant D. *Petrus Noot*, met de algemeine Vrede, van Amſterdam.

D. Sim[ey] Maa[rtens] na A[m]boin[a] enz.

Den 13 dito zag men, dat, by Extract van den 7, dito haar Edelheden D. *Simey* en D. *Maartens* na Amboina, D. *Camminga* na Banda, en D. D. *Brants* en *Noot* na Ternate beroepen hadden.

A. 1701.

A. 1701.

[Oor]deel [des] Kerk[en]raats [over] de P[ortug.] Pſalt.

Den 14 Maart bleek, dat haar Edelheden by Extract van den 11 dito 't oordeel van den Kerkenraat over 't drukken der Portugeeſche Pſalmen verzogten, en wenſchten te weten, wie die koſten betalen, en hoe hoog die loopen zouden, te meer, alzoo de meeſte van die gemeinte, niet konnende lezen, zig met Duitſe Pſalmboeken behielpen. Een vrage, dienende, om geen vergeeffe onkoſten te doen.

D. L[eydekker] overle[den].

Den 16 dito is de Heer *Melchior Leydekker* overleden, zynde gekomen tot het 6 Kap: aan den Ephezen, vs. 6.

D. Zas, niet in ſtaat van zyn dingsdag avond-beurt langer waar te nemen, is daar af, op verzoek, ontſlagen.

D.

D. *Andre* zou weer na de Westkust gaan.

Ook nam nu D. *van der Vorm* aan, onvermindert zyn dienst, D. *Leydekkers* overzetting te vervolgen, waar op men haarer Edelheden goedkeuring verzoeken zou. Ook had zyn Eerw: dit al begonnen, zynde tot de brieven van Petrus gekomen.

Over de Portugeesche Psalmen was de vergadering van oordeel, dat 'er 1000 hoognoodig waren, die zy gisten dat ontrent 1243 Ryxdaalders zouden beloopen, en zou men, om de E. Maatschappy buiten kosten te houden, die by inschryving konnen laten drukken, hoewel die somme anders niet zeer groot, en de nuttigheit voor den Godsdienst ongelyk meer weerdig zyn zou, waar af zy nu ook haar Edelheden kennis gaven.

Ook gaven haar Edelheden last, dat alle de Bybel-schriften van D. *Leydekker* aan den Kerkenraat overgelevert, in een besloten kasse in de Kerk-kamer bewaart, en de sleutel daar af gehouden zou werden door den oudsten Predikant, tot dat haar Edelheden daar ontrent een nader besluit zouden nemen.

Den 6 Juni gaven haar Edelheden, op 't voorstel van den Kerkenraat, dat D. *van der Vorm* aanbood D. *Leydekkers* werk te vervolgen, tot antwoord; dat haar Ed: niet ten vollen verzekert waren, dat D. *van der Vorm* zoo volkomen taalkundig was, als tot dit voornaam en teeder werk vereischt wierd, zeiden egter dat het hen aangenaam zyn zou, zoo D. *van der Vorm*, in die pryzelyken yver volherdende; dat werk uit eigen beweging quam te doen.

Den 27 dito verscheen hier den Predikant, D. *Abraham Parent*, met Cattendyk van Amsterdam.

Ook bleek, dat D. *van den Sande* weer na Bantam zou gaan, om de H. Sacramenten daar te bedienen; en D. *Andre* na de Westkust.

Den 11 Juli verscheen hier *Aarnout Voet* met Overnes, van Amsterdam. En den 19 September de Predikant, D. *Godefridus van Holten*, met de Goude Phœnix.

En alzoo de Heer *de Haas*, Commissaris politicq dit jaar overleden was, is de Heer *Jacob van Dam* Extraordinaris Raad, den 23 September in zyn plaats gesteld.

Den 17 October verscheen hier D. *Arnoldus Swem*, met Drielingen, als Predikant, van Amsterdam.

Ook verzekerde de vergadering haar Edelheden (tot wegneming van haar Ed: bekommering ontrent D. *van der Vorms* bequaamheit, om met het werk van D. *Leydekker* voort te gaan) dat zyn Eerw: een goed taalkundige was, en dat daarom haar verzoek, aan hem gedaan, op goede gronden steunde, alzoo hy de Maleytse taal in de grond verstont, gelyk dat D. *Leydekker* in zyn leven al aan de Vaderlandse Synoden en Classen in de Kerkelyke brieven geschreven, en dit ook dikwils in de vergadering gezegt had, te gelyk bekend makende, dat zyn Eerw: dit werk nu ook al voleindigt had. 1701. der Vorm.

Ondertusschen verscheen hier D. *van de Sande* weer van Japara, gevende kennis van 't gene hy verrigt had.

Tusschen beiden moet ik hier op zeggen, dat, gelyk 'er geen een Lid in den Kerkenraat van Batavia in staat was geweest, om over de bequaamheit van D. *Leydekker* in de Maleytse taal te oordeelen (behalven dat zy, daar over al willende oordeelen, maar in staat waren om zulx zoberlyk over 't lage te doen, dat zy verstonden, en dat hy niet gebruikte, nog zoo recht als wel 't andre verstond) alzoo waren ook deze nog immers zoo weinig in staat, om over de bequaamheit van D. *van der Vorm* tot dat werk en in die taal te oordeelen, hoewel ik geerne tot lof van dien Heer erkennen en hier ter nederstellen wil, dat hy daar toe buiten tegenspraak de bequaamste van alle, en in de Hooge Maleytse taal zeer ervaren is. Aanmerkingen over die getuigenis, &c.

Dog het verdient de uiterste verwondering, hoe deze vergadering met zulken ophef van de neerstigheit en bequaamheit van beide die Heeren *Leydekker* en *van der Vorm* spreken konden, en hoe zy zoodanig met nyd of vuilaardigheit tegen myn werk konden bezet zyn, van, even eens of ik noit in de wereld geweest was, en even als of ik noit eenig bewys van myne neerstigheit, daar ik dat immers zoo veel als die Heeren gegeven had, daar geen een woord af te reppen, daar zy immers wel wisten, dat ik alleen de geheele Bybel in de Maleytse taal, zonder daarom oit van een Predikbeurt bevryd geweest te zyn, overgezet had, en dat dat by gevolg een bewys van zoo veel neerstigheit was, dat het ten minste wel verdiende, om 'er eens af te spreken, en om my ten minste dien lof te geven, die my de allerwildste vreemd noit onthouden heeft. Daar beneven zoo ben ik ook in tyd veel eer, dan een van beide die Heeren hier mede bezig geweest; gelyk ik daar af ook aan myn Kerkenraat aldaar kennis gegeven heb; maar dit is waar, dat ik geen twee zwagers had, die Ordinaris Raaden van Indiën waren, door welke men haar Edelheden alles, wat men maar wilde, van de Heer *Leydekker's* werk, bequaamheit, en van de noodzakelykheit van Liefdelooze behandeling van des Schryvers werk.

1701. van 't invoeren van de Hooge Maleytſe taal wiſt wys te maken, waar tegen de Kerkenraat, ſchoon zy in haar gemoed wel wiſten, dat die taal daar van geen gebruik ter wereld was, en niet verſtaan wierd, en waar af de gemeinte geen letter tot nog toe lezen kon, nogtans geen een woord dorſt kikken, alzoo weinig als dat zy de goedheit hadden, om maar blindeling, al, wat hen D. *Leydekker* van myn werk zeide, te gelooven, daar 't immers hun pligt was, om van een man, die zoo veel jaaren aan den anderen in de Maleytſe taal in zyn Kerk gepredikt had, in die taal, die over al verſtaan en gebruikt wierd, te gelooven, dat zyn werk immers van veel meer nuttigheit, dan dat van de Heer *Leydekker*, zyn moeſt, om dat ider een dat lezen, en verſtaan kon, daar dat van de Heer *Leydekker* nog verſtaan nog gelezen konde werden, zelf by geen een lid van den geheelen Kerkenraat, dan alleen by D. *van der Vorm*.

En dat een werk in die gemeene taal van veel meer nuttigheit, dan wel een werk in die Hooge taal zyn moeſt, dat konden de Kerkenraat uit hare vorige acta leeren en nazien, daar hen immers bleek, dat ten tyde dat D. *Brouwerius*, *van der Sluis*, en andre, in de gemeene taal daar predikten, de Kerk zoo vol was, dat de plaats te klein wierd, om ze te vervatten; daar in tegendeel D. *Gueynier*, 't Hoog Maleyts willende invoeren, om dat hy mede niet anders verſtond, geſtadig over 't verloopen van die gemeinte klaagde.

Maar dit is ook waar, ik had die Kerkenraat van Batavia geen kennis van myn toeleg gegeven, om hare gunſt en voorſpraak by haar Edelheden niet verzogt, en ook haar Edelheden daar geen kennis van gegeven; dog de reden hier af was niet, om dat ik dit zogt te ontgaan, of ongenegen was op zyn tyd te doen; maar om dat ik eerſt een einde van myn werk wilde zien. En wat zou 't my ook al geholpen hebben, dewyl de Heer *Leydekker*, en zy met zyn Eerw: en hun verzoek voor hem my die pas al zeer vuilaardig afgeſneden hadden, verzoekende daar na zelf dat geen ander werk, dan 't gene met goedkeuring van haar Edelheden ondernomen was, gedrukt mogt werden, even als of 't goedkeuren van haar Edelheden (die immers geen Hoog Maleyts verſtonden [of men moeſt zyn Eerw: zwager de Heer *de Haas* uitzonderen, die iets van 't Hoog verſtond] en die anders nog beſt over 't laag Maleyts konden oordeelen) het werk van een neerſtig man eerſt zyn weerde gaf, en als of hare Edelheden quaadkeuring de weerde aan een goed werk benemen konde, dat immers (behoudens alle de agting die ik voor haar Edelheden hebbe) voor geen oordeel van billykheit kon doorgaan, en dat bequaam is, om alle wakkere mannen, die juiſt niet zoo na by haar Edelheden zyn, de luſt te benemen om eenig fraey en nut werk onder handen te durven nemen. 1701.

Wat gelyk, of ongelyk, dan deze Kerkenraat, en ook haar Edelheden (als Overheden, die agting en liefde voor alle neerſtige mannen, onder hen ſtaande, behooren te hebben, en die een igelyk zyn eere en agting, als hy 't verdient, zonder aanzien van perzoonen, behooren te geven) my hier in gedaan hebben, geve ik over aan 't oordeel van alle beſcheidene mannen, die dit zullen lezen, biddende God, dat hy hen noit het quade dat zy my daar by hebben tragten te doen, toerekenen, maar dat hy hen dit genadig vergeven wil, gelyk het ook geenzins van zyn welbehagen geweeſt is, om, hoe groote en onregtveerdige bewegingen zy hier over ook gemaakt hebben, haar hier in hun oogwit te doen bereiken, maar wel om te beletten, dat en het werk van zyn Eerw:, en ook van my, tot nog toe van de Kerk van Indiën, zig van de Maleytſe taal bedienende, gebruikt is, daar ik noit gezogt hebbe zyn Eerw: werk buiten boord te werpen, en niet anders verzogt heb, dan dat zy beide in twee colommen mogten gedrukt werden, ſchoon zyne Eerw:, en ook deze Kerkenraat, met de uiterſte bitterheit, die men bedenken kon (daar toe ook haar Edelheden voorſchryvens aan de Heeren 17nen gebruikende) myn werk en perzoon eerſt by de Heeren in 't Vaderland hebben zoeken zwart te maken, en zoo met de uiterſte liefdeloosheit mynen bloedigen en zoo nutten arbeid tegen haar beter weten aan (was 't mogelyk) te ſmooren, en agter de bank te werpen; dog alles is metter tyd in rook en damp verdweenen, dat niet anders uitgewerkt heeft, dan dat de Heeren 17nen daar door in de uiterſte onzekerheit ter wereld, en nu zoo verre gebragt zyn, dat 'er van geen van deze twee werken meer gerept werd, van 't myne (hoe nut ook) niet, om dat haar Edelheden 'er zoo ſterk tegen geſchreven hebben, en om geen werk tegen de zin van haar Edelheden daar in te voeren; en van dat van de Heer *Leydekker* niet, om dat zy nu al te wel weten, dat het Hoog Maleyts niet verſtaanbaar, nog gebruikelyk, en 't haar Ed: dierhalven ook niet te vergen is, vergeefſe onkoſten aan zulken zwaar werk te doen.

Hoe veel beter zouden die broederen, en de Heer *Leydekker*, gedaan hebben, in-

01. indien zy na waarheit en verdienften de Heer *Leydekker* en zyn werk geprezen hebbende, daar af gezegt hadden, dat dit een werk was, dat by de Maleytfe Chriftenen in 't gemein niet verftaanbaar, maar des niet te min van groote nuttigheit en hope was tot bekeering der Mohhammedaanen op Java, Sumatra, en elders daar men zig van die taal bediende, en die zoo wel als de gemeene Maleytfe Chriftenen een Overzetting des Bybels van nooden hadden; dog dat aan de andre kant myn werk in die taal, die by de gemeene man alomme verftaan wierd, ververdigt, eu dierhalven van nu af aan van een groote nuttigheit voor de Maleytfe Chriftenen zoo om de Ooft, als op Batavia, en dat het gevolgelyk beft was, dat die twee werken, als beide hare nuttigheit zullende geven, in twee colommen gedrukt wierden.

e de en- beter re- elt en. Indien deze Broederen dit gedaan; en 't voorfchryvens harer Edelheden hier toe na 't Vaderland gebruikt hadden, beide die werken hadden, waarfchynelyk, al over lang het licht gezien, en zy zouden by de algemeine wereld, en ook by de Maleytfche Chriftenen, een groote eere ingelegt, veel agting verkregen, en zig, buiten de nuttigheit, die 'er voor die gemeintens in ftak, ook bevryd hebben van die naam, die zy nu by alle onverfchillende menfchen van oordeel hebben, van dat zy met my zeer liefdeloos, en niet volgens haren pligt, maar my als vyanden gehandelt, en derhalven geen geloove by imand over my, of myn werk, daar over zy niet oordeelen konden, verdient hebben. Een poft, die den genen, die de Kerken van Indiën zoo nuttige werken door hare verkeerd ingeflagene wegen zoo zigtbaar ontrooft, en benomen hebben, zeer zwaar voor God zal te verantwoorden vallen, en die zy met geen fchyn van redenen, zelf by eenige menfchen,oit zullen konnen goed maken, waar mede wy dan van deze aanmerking af ftappen, en ons vorig werk weder zullen vervolgen.

Swem an- Den 13 November bleek, dat D. *Swem* een togt na Bantam doen zou.

Den 5 December quam hier als Predikant voor deze vergadering D. *Antonius Hoyer*, met Mydrecht, van Rotterdam, en op den zelven dag verfcheen ook

Veder D. *Swem* weer van Bantam.

.D. eman Parent am- a. Den 20 dito bleek ook, dat haar Edelheden den 9 dito D. D. *Coldedehorn* en *Bierman* in Amboina verloft, en D. *Poleman* en *Parent* daar na toe beroepen hadden.

D. *Poleman* had nu 5 jaaren D. *Leydekkers* beurt niet alleen waargenomen, maar zig ook met veel yver in de Portugeefche taal geoeffend, waar in die 1701. Heer grooten dienft doen kon; maar in plaats van daar op eenige aanmerking te maken, zonden haar hoog Edelheden hem na een plaats, daar die taal in 't geheel niet gebruikt wierd, en noodzaakten hem, nu een man van jaaren werdende, om daar weer een nieuwe taal, te weten 't Maleytfch, en wel het Hooge, dat veel moejelyker dan 't gemeene viel, te leeren, waar in hy egter door veel neerftigheit zoo verre geraakt is, dat zyn Eerw: daar in verfcheide jaaren nevens my in Amboina gepredikt heeft; zynde de eenige Predikant in Indiën, die ik kenne, die in ftaat is, om in twee Oofterfe taalen, en ook in 't Nederduitfch te prediken; (dat ook D. *Molinæus* gedaan, gelyk D. *Ferreirà* bevorens mede in 't Portugees, Franfch en Nederduits gepredikt heeft) dog in plaats van voor deze zyne nieuwe taalkunde de behoorlyke agting te hebben, zal ons hier na blyken, dat haar Edelheden zyn Eerw: weer op Batavia in de Portugeefche gemeinte beroepen zullen, als hy zyn Portugees zoo goed als vergeten zal hebben, om het dan weer op nieuws eerft aan te leeren, en om dan zyn zoo zuur verkregen Maleyts eensklaps te vergeeten; dat immers in zich zelve niet anders is, dan Predikanten zeer onbillyk te handelen, en openbaar te toonen, dat haar Edelheden geen opzigt ontrent de moejelykheit van taalen te leeren, nog taalkundigen niet ter plaatze, daar zy eigentlyk den meeften dienft konden doen, gebruiken, handelende daar in geheel na hun welgevallen, dat (behoudens haar Edelheden agting) het rechte middel niet is, om de Heidenen te bekeeren, of om de luft der Predikanten tot het aanleeren der taalen op te wekken, maar wel om andre daar van af te fchrikken, en om ze dus in die gene, die reeds der zelver kundig zyn, volflagen te fmooren. En dit is een van de redenen, waarom ik oordeele, dat het beter zyn zou, indien 't verzenden van Predikanten, gelyk van ouds, weer aan den Kerkenraat ftond.

Aanmerking over D. Poleman.

En over 't behandelen van taalkundige Predikanten.

Den 19 dito bleek, by Extract van den 13 dat haar Edelheden D. *Hoyer* na Banda beroepen hadden.

D. Hoyer na Banda beroepen.

A. 1702.

A. 1702.

Den 9 Januari verfcheen hier als Predikant D. *Jacobus van der Vorm*, met de Handboog, van Hoorn. Zyn Eerw: was een broeder van D. *Petrus van der Vorm*, nu Maleyts Predikant op Batavia, als mede *Abrahamus Witzonius*, als Predikant, met 's Lands Welvaren, van Amfterdam; gelyk ook D. *Florentius Camper* den 30 dito als Predikant, met de Spiegel van

D. Jac: van der Vorm.

D. Andr. van de Weftkuft.

1702. die zelve ſtad verſcheenen, zynde op die dag ook *D. Andre* weder hier van de Weſtkuſt gekomen.

D. Witzonius na Amboina. Ook bleek den 6 Februari, dat haar Edelheden den 31 Januari D. *Witzonius* na Amboina beroepen hadden; en den 13 Februari verſcheen hier, met Grimmeſtein, van Zeeland, *D. Cornelius van der Sluis*, als Predikant. Ook bleek nu, dat *Gajus Andre* volgens 't Extract harer Edelheden van den 7 dito Timor ſtond te bezoeken.

D. D. van Holten en Camper beroepen. Den 26 Maart zag men, dat volgens Extract van den 14 dito *D. D. van Holten* en *Camper* als Predikanten dezer ſtad beroepen waren.

Reviſores der Portugeeſche Pſalmen. Den 15 May bleek, dat tot Reviſores der Portugeeſche Pſalmen *D. D. op den Akker*, *Thornton*, en de Heer *van Hamme* geſteld waren; van welke men den 18 dito beſloot 1250 Exemplaren te laten drukken, waar voor de drukker 15 Ryxdaalders van de 1000 vellen, buiten 't papier, en voor 't meerdre maar 14 Ryxdaalders genieten zou; ook ſchonken haar Edelheden 100 riemen papier 'er toe.

Den 12 Juni verſcheen hier *D. Coldedehorn* uit Amboina.

D. Andre van Timor. Den 26 dito verſcheen hier van Timor weder D. *Andre*; en den 10 Juli *D. Bierman* mede uit Amboina.

D. Bierman uit Amboina hier. Den 11 dito waren *D. D. van de Sande* en *Swem* na Ceylon beroepen, en *D. Coldedehorn* zou Bantam gaan bezoeken.

D. D. van de Sande en Swem na Ceylon, D. Coldedehorn na Bantam. Den 11 September verſcheen hier als Predikant, met Venhuizen, *D. Joannes Marens*, van de Claſſis van Enkhuizen.

Ik zie ook, dat onder de Krankbezoekers nu *Jan van der Crab* mede verſcheen.

Papieren van D. Cat. Den 21 Sept. zag men dat de papieren van *D. Simon Cat* door haar Edelheden by extract van den 19 dito aan dezen Kerkenraat nu overgelevert wierden, om haar Edelheden van haar oordeel en aanmerkingen daar over te dienen.

D. Bierman verloſt. Ook was nu *D. Bierman* verloſt, om na 't Vaderland te vertrekken.

Den 9 October verſcheen hier ook *D. Willem Spandau*, als Predikant, met Suiddorp van Zeeland, en den Krankbezoeker *Abraham van Santen*, van Ternate, terwyl nu *Joannes Staal* en *Jacob Vis* hare verloſſing verkregen, die door *Gysbert Treffiers*, na ontrent 10 jaren dienſt, nu mede verzogt wierd, en die gunſtig zou voorgedragen werden.

Aanmerkingen over D. Cats ſchriften. Den 19 dito bleek, wegens de papieren van D. *Cat*, dat Matthæus, de Handelingen der Apoſtelen, en andre deelen der Schrift, onder opzigt van *D. Cat* door zyne tolken in de Cingaleeſche taal overgezet waren. Over welken yver deze Kerkenraat zyn Eerw: prees; dog oordeelde, dat dit werk eerſt door de Ceylonſe Kerk behoorde overzien, en niet anders dan door openbaar gezag der Overheit ingevoert te werden, hoedanig ook haar Eerw: oordeel over deze zaak den 20 September A. 1694 was. 1702.

Boeken in 't Cingalees overgezet. Ook had *D. Cat* zyne Malabaarſe ſchriften wel in 't byzonder met *D. de Mey* nagezien; dog egter erkend hy dit voor geen overzien van de Cingaleeſche vertaaling, aangezien zyn Eerw: A. 1695 een Cingaleeſche Grammatica van de Heer *Martin* ontfangen, en daar uit de declinationes, conjugationes, ſyntaxis, &c. geleerd hebbende, het nazien van de Cingaleeſche overzetting alleen met zyn tolk ondernam, nadien *D. Ruel*, dien zyn Eerw: al zeer bequaam tot dat werk oordeelde, dit weigerde.

Oordeel alhier daar over. Dit werk nu, door zyn Eerw: en zyne tolken nagezien, verzogt hy dat in de Kerk ingevoert mogt worden, oordeelende dat dit geruſt geſchieden mogt; dog 't was te wenſchen, dat zyn Eerw: dit met een volle verzeekering van taalkunde zeggen kon.

Dierhalven oordeelde deze Kerkenraat, dat dit nazien van *D. Cat* met zyn tolken niet voor voldoende kon aangenomen werden, en dat die derhalven nogmaals door goede en recht taalkundige mannen behoort te geſchieden, hoewel dit zyn zwarigheit al weer heeft, alzoo hy zegt de eenige taalkundige onder de Predikanten te zyn.

Het vraagboekje van *Borſtius*, en de 180 vragen van *D. d'Outrein*, door D. *Ruel* vertaalt, en in de ſchoolen wel met kennis der Regeering, dog buiten kennis van den Kerkenraat, en tegen de ordre van de groote Ceylonſe Kerkenraat A. 1659 beraamd, en zonder eenige kennis herwaards te geven, ingevoerd, was een zaak, die niet wel, en tegen de gewoonte van die Kerk was, en *D. Cat* zou wel gedaan hebben, zoo hy dat by *D. Ruels* leven gezegt had, dat nu na zyn dood niet gelden kon. Egter oordeelde haar Eerw: deze vraagjens van immers zoo veel nut, als die van *D. Baldæus* A. 1659 in 't Malabaars overgezet, en in de ſchoolen ingevoert, en eerſt 1668 door eenen *Joan da Coſta* in 't Cingalees vertaalt, die waarſchynelyk een Roomsgezinde, en geen Predikant was.

D. Cat klaagde ook, dat hem door vreemde en noit gehoorde middelen belet wierd in de vergadering te komen; dog zou daar nu nog van zwygen, alzoo 't verborgene nog niet openbaar was.

Ook oordeelde deze Kerkenraat, dat *D. Cat* over zyne vertaaling met de Predikanten van Colombo, Gale, en Jafnapatnam had behooren te raadplegen.

Den 23 dito wierd de Krankbezoe- ker

ker *Treffiers* van Timor verlost, en ook toegestaan by haar Edelheden om *Jan van den Tempel*, krankbezoeker te maken.

Men stelde ook weer voor, om haar Edelheden, alzoo hier nu verscheide Maleytsche taalkundigen waren, te verzoeken om een begin met het nazien van den Maleytschen Bybel van D. *Leydekker* te maken; dog men vond best de Heeren van de Hooge Regeering daar over eerst in 't byzonder te spreken, en te ondertasten, wat daar ontrent haar Ed: welgevallen zyn mogt.

Den 30 dito bleek, dat D. *van der Vorm* eenige schryf- en sluipfauten in Lucas overzetting gevonden had, die lichtelyk zouden te verbeteren zyn, waar op haar Edelheden zyn Eerw:, nevens D. D. *Coldedehorn*; *van der Sluis*, en den Onderkoopman *Maarten Hodenpyl* aanstelden, om die overzetting zamen na te zien, mits dat zy diergelyke fauten ontmoetende, die op een byzonder vel aanteekenen, en aan den Kerkenraad overleveren zouden, ten einde die daar over hare aanmerkingen aan de Heeren der Hooge Regeering opgeven mogt; dog dit waren immers zaaken waar over de Kerkenraad, (die taal niet verstaande, nog de Onderkoopman *Hodenpyl*, die een duitsche Klerk, en daar toe geenzins bevoegd was) en nog veel minder haar Edelheden (behoudens de agting die anders voor haar Edelheden hebbe) alzoo die nog Taalkundige, nog Godsgeleerde waren; konden of mogten oordeelen; en tot welke, myns oordeels, geen ander, dan Taalkundige Predikanten, die niet alleen Maleyts, maar ook de oorspronkelyke taalen verstonden, bevoegd waren. 1702.

Den 13 November verscheen hier van Amsterdam, per *Vosmaar*, de Krankbezoeker *Adriaan Capiteyn*, ook nam nu D. *Bierman* afscheit, en den 20 dito verscheen hier als Predikant D. *Isaac Hoogland*, per de drie Kroonen, en Yssselmond tot de Kaap, en verder per Schorndyk alhier, ook quam hier per den laatsten bodem, van Hoorn, de Krankbezoeker *Jan Cos*. D. Bierman vertrokken.

Den 11 December quam ook *Jan Hillebrandszoon* van Alkmaar hier van de westkust; ook wierd *Urbanus Mestdag* op Timor gelegt, waar nevens *Willem Holstege* per 't Geyn van Amsterdam, en *Antoni Gilliszoon* van de westkust, en *Obbo Hermanszoon*, per Keulen, van Amsterdam, den 18 dito verscheen, en wierd *Jan van den Tempel* heden Krankbezoeker gemaakt.

Ook bleek nu, dat D. *Hoogland* by Extract van den 8 dezer in de plaats van D. *Hey* na Macassar, *Jacobus van der Vorm*, in de plaats van den overleden D. *Witzonius* na Amboina, en D. *Noot* uit Ternate na Banda, om D. *Stampioen* te vervangen, beroepen was. D. Hoogland na Macassar. D. Jacobus van der Vorm na Amboina. D. Witzonius dood.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Vervolg der zaaken van den Godsdienst op Java van den jare 1703 tot 1706.

Den 1 Januari is een Kerkelyke getuigenis van *Philip David van Uchelen*, by Ouderlingen en Diakenen geteekend, gelezen, en zyn Vrou had hare getuigenis aan D. *Bartou* wedergegeven, om dat hy 'er geen aan haar man geven wilde. En alzoo de zyne tegen Kerk gebruik gegeven was, is zy noit aangenomen, en hy niet toegelaten.

Dog zy zou haar Kerkelyke getuigenis van Malacka moeten ontbieden.

Den 22 dito verscheen hier als Predikant *D. Willem van Wely* per Wateringen van Delft, en van de Kaap per de Zuikermeulen.

Ook quamen nu voor haar Eerw: de hevige geschillen in Ternate, tusschen D. D. *Feilingius*, *Brandts*, en *Noot* gerezen, over welke haar Eerw. oordeelden, dat een igelyk van die Heeren de eene meer, en de ander min, schuld hadden; dog dat wel de meeste schuld by *D. Noot* en zyn Vrouw was, die D. *Brandts*, en den Ouderling Panhuis, gevoelig beledigd hadden, weshalven zy 't best oordeelden, dat haar Edelheden D. *Noot* verplaatst hadden.

Voor zoo ver nu haar Edelheden op zoo een oordeel der Batavise Broederen, de zaken veeltyts zus of zoo schikten, kon men die vergadering, als ware zy een Classis, aanzien; daar haar egter geen oordeel over een andere Kerk toequam.

Den 5 Februari leverden D. D. *van der Vorm*, *Coldedehorn*, *van der Sluis*, en *Hodenpyl* aan deze vergadering over de fauten, die zy in Lucas overzetting van *D. Leydekker* gevonden hadden, zullende die ten eersten aan haar Edelheden overleveren, om daar in verder na haar goedvinden te handelen. De fauten, in Lucas overgeleverd.

Den 14 May, quam D. *Andre* van Onrust hier, dat voortaan door een der buiten Predikanten zou waargenomen werden. D. Andre gelicht.

Den 4 Juni verscheen hier D. *Hey* van Macassar, na dat hy daar 7 jaaren geweest was. En den 18 dito D. *Stampioen* wettig uit Banda. D. Hey van Macassar. D. Stampioen uit Banda.

1703. Heden liepen de Chineesen met hunnen afgod, onder 't kloppen op hunne bekkens, en met vaaten om, dat men door den voorzitter en Ouderling, en den Heer Baillu zal tragten te beletten, alzoo zy dat zelf onder den dienst deden.

Den 17 December verscheen hier als Predikant, per Nichtevecht, D. *Engelbert François le Boucq*, van Amsterdam.

D. Stampioen na Timor. D. Andre na Ternate. D. Spandau na Amboina.

Ook was *D. Stampioen* by Extract van den 14 dito na Timor, om die Kerk te bezoeken, belast te trekken, *D. Andre* na Ternate, en D. *Spandau* na Amboina beroepen.

A. 1704.

A. 1704. D. Andre na 't Vaderland.

Den 10 Januari bleek, dat D. *Andre* die niet genegen na Ternate te gaan, na 't Vaderland vertrekken zou, en is derhalven, by haar Edelheden Extract van den 10 dezer, D. *Willem van Wely* derwaards beroepen.

D. van Wely na Ternate.

Den 3 Maart verscheen hier, per Kattendyk D. *Nicolaus Groenewout*, als Predikant van Amsterdam.

Helena van Bantams zaak.

Ook deed Helena van Bantam, voor dezen Sangka genaamd, een smeekschrift aanbieden, waar op agt geslagen zynde, vond de vergadering goed dit haar Edelheden voor te dragen, met verzoek van die vrouw in hare bescherming te nemen, en tegen de vervolging van den Koning van Bantam, en andre Mohhammedaanen, in haar geloove te dekken, alzoo zy bevorens wel Mohhammedaans, dog nu op haar belydenis gedoopt, ten Avondmaal toegelaten; en ook met een Christen hier getroud was, en daar over alleen van dien Koning gezogt werd, om haar in handen te krygen, gelyk hy haar eindelyk met geweld na zig getrokken, en jammerlyk geplaagt heeft, zonder dat zig haar Edelheden hare zaak aantrokken.

De Heer de Wilde, Commissaris politicq.

Den 14 April is de overleden Heer Commissaris politicq, *Jacob van Dam*, door den Heer *Herman de Wilde*, Ordinaris Raad Indiën, volgens Extract van den 28 Maart, vervangen.

D. Groenewoud na de westkust.

Den 21 bleek, dat *D. Groenewoud* na de Westkust gaan zou, om daar de H. Sacramenten te bedienen.

D. Stampioen na Malacka.

Den 8 September quam D. *Stampioen* van Timor, Soerabaja, en Japara weder hier. En wierd den 29 dito na Malacka beroepen, gelyk dat by Extract van haar Edelheden van den 25 dito quam te blyken.

D. Feylingius uit Ternate.

Den 13 October verscheen hier D. *Feylingius* uit Ternate, met verlof der Regeering aldaar, en met behoorlyk Kerkelyk ontslag, na dat hy daar 6 jaaren met vrugt en stigting gelegen had.

1704. Het O. T. in 't Portugees afgeslaagen.

Den 10 November verzogt *Andreas Lambertus Loderus* aan deze vergadering, en aan haar Edelheden, om 't O. T. en 't Psalmboek in 't Portugees te drukken; dog is afgeslagen, om dat 't O. T. nog niet nagezien, en 'er nog geen gebrek van Psalmboeken was. Waar uit te gelyk bleek, dat dat schoon en nut werk van D. *Ferreira* maar bleef leggen verrotten, zonder dat haar Edelheden tot het nazien of drukken last beliefden te geven.

De Maleytsche Bybel te zien.

Den 24 dito bleek, dat de Heeren 17nen, op 't aanhouden van de Classis van Amsterdam over 't nazien van *D. Leydekkers* Bybel door *D. van der Vorm*, en wegens 't drukken van dien, geliefden te antwoorden, dat het een noodig werk was, en dat 't zelve, na 't overzien zou gedrukt werden: waar op in aanmerking gekomen was, of men haar Edelheden niet om 't nazien zoo van dit werk, als om dat van 't O. T. in 't Portugees, behoorde verzoeken, gelyk daar op besloten is.

D. Groenewoud van de westkust. D. Zas dood.

Den 1 December verscheen hier *D. Groenewoud* weer van de Westkust, en leverde een bericht van zyn togt over.

Den 19 dito is *D. Theodorus Zas* overleden, hebbende hier over de 30 jaar gestaan.

A. 1705.

A. 1705.

Den 15 January vonden haar Edelheden goed aan den Kerkenraad bekend te maken, dat, aangezien nog noit Zondags in de Portugesche Buiten-Kerk gepredikt was, zulx voortaan ten minsten eens geschieden zou.

Verzoek aan D. van der Vorm.

Den 19 dito bleek, dat de Kerkenraad van Amboina, by hun schryvens van den 15 September A. 1704. verzogt, dat D. *van der Vorm* de Psalmen in Rym wilde brengen, waar op men goed vond zyn Eerw: daar toe te verzoeken, die 't ook aangenomen heeft; hoewel dat A. 1698. door zyn Eerw. aangeboden, dog (zoo 't my toeschynd) zedert door ander werk belet, blyven steken was.

D. Bartou van Malacka.

Den 2 Februari verscheen hier de Krankbezoeker *Cornelis Windraat*, per Overryp van Rotterdam; en den 16 dito D. *Bartou* wettig van Malacka.

Den 25 April bleek ook, dat haar Edelheden, volgens Extract van den 19 dito hier beroepen hadden D. *Joannes Marens*, in de plaats van D. *Zas*, D. *Gerard Hey*, tot derde Portugeesche, en D. *Coldedehorn* tot tweede Maleytsche Predikant; dog de twee laatsten in dier voege, dat zy gehouden zullen zyn by vertrek, ziekte, of versterf van hunne Medebroeders, den gemeenen dienst in beide de taalen te doen, en dat ook beide

de de Maleytsche Broeders de *Reede*, dat nu zedert een geruime tyd door niemand geschied was, zullen moeten waarnemen, te weten, wanneer 'er geen buiten Predikanten zyn.

Ook vonden haar Edelheden goed, dat de drie Portugeesche Predikanten ten minsten mede eens Zondags in 't Duits, volgens 't besluit van den 13 Januari des voorleden Jaars, zouden moeten prediken.

Ook hebben haar Edelheden toen D. *van der Sluis* op Onrust geplaatst, en om redenen goedgevonden D. *le Boucq* op Batavia te houden, om Portugees te leeren, en om der zieken Predikanten beurt waar te nemen.

Daar benevens zoo was D. *Coop a groen* nu al eenige tyd, op zyn verzoek aan de Heeren 17nen, Emeritus gemaakt, trekkende alleen zyn Soldy, dog geen buiten, voordeelen.

Alle deze beroepene Heeren namen op die voorwaarde hun beroep aan, en vond de vergadering goed, dat D. *Hey* alle zondag eens in 't duits prediken zou, 't zy buiten, 't zy binnen, zoo als zyn beurt viel, dat te meer aan Hem is opgedragen, om dat D. D. *op den Akker*, en *Thornton*, door een dienst van lange jaaren aan 't Portugees gewoon, verklaarden niet in staat te zyn, om duits te prediken, en dat zy, zulks moetende doen, zig daar over zeer bezwaard zouden vinden. Een last van haar Edelheden, die zeer wonderlyk en niet te begrypen was, van imand zoo veel jaaren aan een andre taal gewoon, weer een nieuwe te gebieden, als of dat zoo in hun vermogen stond.

Dog den 8 Juni bleek, dat haar Edelheden by Extract van den 29 May daar by beliefden te volharden, belastende, dat 'er by beurten in de Nederduitsche en Portugeesche Kerken zou moeten gepredikt werden, dat de Predikanten dier Kerken zich van beide kanten daar toe zouden moeten bequaam maken.

En dat ook D. *Hey* zig binnen 't jaar, of nog eerder, tot het prediken in 't Portugees zou hebben te beneerstigen.

D. D. *op den Akker* en *Thornton* zeiden daar toe wel gewillig, dog onbequaam, en dit hen onmogelyk te zyn; ook was *D. op den Akker* uitdrukkelyk hier in de Portugeesche taal en gemeynte beroepen, gelyk dat by haar Edelheden besluit van den 15 Juli A. 1687. blyken kon; behalven dat hy toen ook zelf om een halve Duitsche beurt verzogt had, en hem die toen geweygerd was, om zig alleen in 't Portugees te beneerstigen, het welk hy nu 17 jaaren aan een gedaan, en reeds 58 jaaren hebbende, zoo zeyde zyn Eerw: daar toe nu niet in staat te zyn, en dat hem veel beter wat verligting dan bezwaring in zyn dienst gelyken zou, alzoo de zwakheden des ouderdoms hem nu al aangrepen. 1705.

D. *Thornton* nu 14 jaaren dit gedaan, en zedert veel ziekten, hertkloppingen, enz. onderhevig geweest hebbende, zeide dit mede hem volslagen onmogelyk te zyn, weshalven verzogt daar af verschoont te zyn, te meer, alzoo zyn Eerw: zich A. 1691. voor de Portugeesche taal verklaard had, en haar Edelheden toen genoegen daar mede namen, hoewel zyn Eerw: mede aangenomen was, om Duitsch te prediken.

Den 22 Juni wierd D. *Groenewoud*, by Extract van den 16 dito, als Predikant van den Treyn op Java aangesteld. *D. Groenewoud Treyns-Predikant.*

Men kreeg hier nu ook berigt van 4 Jafnapatnamsche Studenten, door D. *Sinjeu* 3½ maand onderwezen, als Rector van 't Seminarium, en den 29 April door zyn Eerw: in 't bywezen van veel leden der Regeering, en des Kerkenraads van Colombo, ondervraagt, waar over haar Edelheden 't oordeel van dezen Kerkenraad verzogten; die zeyden, verbaast te staan, dat Inlanders in zoo korten tyd zoo verre gebragt waren, oordeelende dat zy uit vorige onderrichtingen van andre veel moesten opgelegt hebben. Ook zeyden zy, dat die ordre van onderwys hen wat duister en onordentelyk voorquam, alzoo verscheide dingen uit de natuurlyke Godsgeleertheit door hen verklaart wierden, die alleen uit de geopenbaarde Godsgeleertheit moesten bewezen werden.

Zy meynden, dat het ook beter wezen zou, zoo *D. Sinjeu* hen volgens eenig bekend Systema, als dat van *Burman*, onderwezen, en zig daar aan gehouden had, leerende hen alleen de gronden, en de geschillen 'er aflatende.

Ook bleek by 't Extract harer Edelheden van den 21 Augusti, dat zy, nietegenstaande alle voorwendingen van D. D. *op den Akker* en *Thorntons* onvermogen, egter by hun besluit, dat zy zoo wel Duits, als Portugees, prediken zouden, volhardden, in verwagting, dat het die broeders aan geen lust nog bequaamheit ontbreken zal, om dit hun bevel op te volgen. *Haar Edelheden blyven by hun besluit.*

Op den Akker zeyde daar toe zyn best te zullen doen, betuigende egter nogmaals 't vorige aangehaalde.

Thornton verklaarde, dat hy haar Edelheden de waarheit gezegt had, en nog 't zelve zeyde, konnende zig niet genoeg verwonderen, hoe haar Edelheden konden goedvinden de twee oudste Predikanten dezer Stad boven andre te bezwaaren, en dat zy met eede wilden bevestigen, daar toe niet in staat te zyn, ge- *Antwoort van D. D. op den Akker en Thornton.*

1705. gevende haar Edelheden ook in bedenken, of 't voor hen, Predikanten, niet meer rufte voor hun gemoed zyn zal, voor 4000 Ledematen, in hun tyd in 't Portugees aangenomen, Portugees, dat zy verstonden, dan wel duits, dat zy niet verstonden, te prediken. En, om de waarheit te zeggen, in deze last van haar Edelheden was zeer veel onbillykheit, alzoo dit geen Predikant, buiten vermogen, te vergen, en ook veel nutter voor de gemeente was hen in 't Portugees, dan in 't Duitsch, te hooren prediken.

D. le Boucq in staat om Portugees te prediken. Den 12 October zey *D. le Boucq*, nu in staat te zyn, om Portugees te prediken, dat met genoegen van de vergadering vernomen, en dat den 18 dito van zyn Eerw: ook gedaan is.

Den 16 dito gaven *D. D. op den Akker* en *Thornton*, die *D. le Boucq* Portugees hadden hooren prediken, die getuigenis, dat geen zwarigheit maken zouden, om zyn Eerw: den dienst voor hen nu en dan te laten waarnemen, waar af men haar Edelheden kennis geven zou.

D. Groenewoud weer hier. Den 23 dito verscheen *D. Groenewoud* weer hier van Java's Treyn-togt, zeggende, dat daar niet gedenkwaardigs voorgevallen, en alles met stigting verricht is.

1706.

A. 1706.

Den 4 Januari, kreeg de Kerkenraad, by Extract van den 29 December, verlof, om nog 2 Diakenen te kiezen.

'tGetal der Leermeesters, &c. Haar Edelheden vorderden van den Kerkenraad een nette verklaring, wegens de vermeerderde Leermeesters, die, daar zy A. 1675. maar 15, nu 36 sterk waren, wenschende ook wel te weten, hoe veel 'er in 't Maleyts, en hoe veel 'er in 't Portugees waren, en of de twee nieuwe, te weten, *Jan Haria*, en *Jacob Franszoon*, by hen voorgesteld, wel Duits, Portugees, en Maleyts, volgens de oude ordre dezer Regeering, en des Kerkenraads, konden spreken.

De Schryver ten tweedemaal in Indiën. Den 1 Februari verscheen ik hier in vergadering, zynde per 't Hof van Ilpendam, van Amsterdam, als Predikant met 120 guldens ter maand, door de Heeren 17nen, om uitdrukkelyk in Amboina aan 't Kasteel Victoria te leggen, uitgezonden, leverde een brief van de Christelyke Synodus van Noord Holland, en een van 't Eerweerdige Classis van Amsterdam over, waar in beide deze vergaderingen met veel nadruk en liefde over my aan haar Eerw: schreeven.

Psalmen nagezien. Den 8 dito verzogt *D. van der Vorm*, met zyne Rym-Psalmen een stuk weegs gevordert, 't oordeel der vergadering daar over, die eenige Leden aanstelde, om die na te zien, te weten, *D. D. op den Akker*, *Kizenga*, *Coldedehorn*, en den Ouderling *Jonk*, en uit de buiten Broederen, *D. D. van der Sluis*, *Feylingius*, en *My*. 1706.

Ook gaf men nu aan haar Edelheden een net berigt, wegens de Leermeesters aanwyzende, dat deze 36 'er al voor de komst van *D. op den Akker* geweest, en dat de meeste in 't Portugees, en weinige bevorens, en nu een alleen maar in 't Maleyts gewoon waren dienst te doen; dat ook een dezer 2 Meesters, die zy nu voorstelden, Duits en Portugees lezen, en 't Maleyts in een Duitse en ook met een Arabische letter zeer wel schryven, dat ook de laatste Duits en Portugees veerdig, en 't Maleyts met een duitsche letter redelyk wel schreef, dog dat geen van beide duits spreken of verstaan konden. Bericht wegens Leermeesters.

Ook gaven de gelastigden tot 't nazien van de Psalmen van *D. van der Vorm* dit berigt, dat zy die allenthalven kragtig, en overeenkomende met de Nederlandsche overzetting, en regelmate des geloofs bevonden hadden. Weshalven men die 25 nageziene Psalmen na Amboina zenden, en aan haar Edelheden kennis hier af geven zoude. Oordeel over de Psalmen.

By deze gelegenheit stelde ik ook voor, of 't niet noodig zyn zou, dat deze vergadering een besluit nam, om door een vergelyking van de overzetting des Bybels van D. *Leydekker* (zalr.) tegen de myne, eens 't verschil over de Hooge en Lage taal weg te nemen, en te zien of uit die twee, niet eene ten dienst der Kerke zou konnen gemaakt werden. Men verzogt daar op myn overzetting te zien, die ik aannam over te geven. Des Schryv[ers] voorste[l] om va[n] Leyde[k]kers By[bel] en zyne e[en te] maken.

Den 22 dito vorderden haar Edelheden een netter berigt van de diensten dezer Meesters, vraagden of die niet zouden konnen verminderd werden.

Den 29 dito bleek, dat D. *Bartou* na de West-kust stond te gaan. D. Bart[ou] na de west-k[ust].

Den 12 April quamen zware klagten in, wegens de Chineesche stoutheden, onder onzen Godsdienst met hunne Wajangs bedreven, 't welk men haar Edelheden verzoeken zou te willen beletten.

Heden bragt ik ook myn Maleytsche overzetting des geheelen Bybels in de vergadering, en besloot men, om daar af 't gezigt, in opzigt van de taal, daar in gebruikt, te nemen, waar toe volle last kregen, *D. D. van der Vorm*, *Coldedehorn*, en *van der Sluis*, om daar na hier van de vergadering te berigten; en zou ondertusschen dit werk aan den Scriba Epistolarum in bewaring gegeven, en in de groote kas gelegt werden. De Sch[ryver] ver gee[ft] zyne o[ver]zett. over o[m] na te zie[n].

Ook wiert nu eerst opgegeven, waar alle

alle de Meesters dienst deden, en getoond, dat 34 Leermeesters in de byzondere wyken, 4873 leerlingen onderwyzende, zoo veel te doen hadden, als zy af konden doen, te meer alzoo zy, de eene verder, de andere nader by, hadden te gaan, waar uit dan bleek, dat zy onmogelyk konden verminderd, en eer dienden vermeerderd te werden.

Den 12 Mey stierf D. *Coop a Groen*, en den 14 Juni bleek, dat D. *Groenewoud*, by Extract van den 4 dito na Nagapatnam, om de zwakheit van D. *Clement*, beroepen was.

Ook wierd D. *Feylingius* als Predikant na den Trein op Java aangesteld, die by een briefje zyne bereidwilligheit om derwaards te gaan, te kennen gaf.

Den 23 dito bleek, by Extract dat haar Edelheden, alzoo D. *Feylingius* door ziekte voor eerst na Java niet vertrekken kon, my als Treins-Predikant aangesteld hadden; waar over gevraagd zynde, of ik dat aannam, ik tot antwoord gaf, dat daar over myne redenen van bezwaring aan zyn Edelheit gezegt, die my gelast had, by de Heeren rond te gaan, waar over morgen nader by haar Edelheden zou gehandeld werden.

Den 25 dito bleek, dat haar Edelheden, niettegenstaande ik by de Heeren 17nen uitdrukkelyk alleen om in Amboina (op myn Expres verzoek) geplaatst te werden, aangenomen, en dierhalven, volgens dien last, van alle andre verzendingen bevryd was; zonder zig eenigzins daar aan te kreunen (wat helpen dan voorbedingen van verzoeken, en beloften der Heeren) by haar besluit van den 22 dito, dat ik zou moeten gaan, volhardden, het welke zoo ik niet aannam, moest ik staat maken, om weer na 't Vaderland te keeren.

Kan 'er nu wel grooter geweld in de wereld bedagt werden, als dit, daar ik by de Heeren 17nen op myn voorbedagt verzoek, om dat iet diergelyks vreesde, uitdrukkelyk op die voorwaarde, van nergens dan na Amboina, en ook daar zelf na geen buitencomptoir aldaar verzendelyk te zyn, aangenomen was, dat hare dienaars in Indiën, vlak tegen die ordre aan, my op den allerzwaarsten togt, die 'er te bedenken was, belastten te gaan, of, by weigering ten eersten weer na 't Vaderland te moeten vertrekken; dat immers een man met een zwaar huisgezin, als ik toen had, niet te vergen was.

Zeker Heer van de Hooge Regeering, die 't my zelf gezegt heeft, was wel van oordeel, dat haar Edelheden niet bevoegd waren, en geen magt hadden, om my derwaards tegen dien zoo klaar haar aangeschreven last der Heeren 17nen te zenden, en dat, zoo 'er een Predikant mede in den Trein moest, niet ik, maar veel eer een Predikant van Batavia zou moeten gaan, alzoo haar Edelheden in dit opzigt wel over dezen, maar niet over my, te zeggen hadden, om dat de Heeren 17nen my van alle verzendingen buiten die van Amboina, bevryd, en hen dit zoo aangeschreven hadden. 1706.

Maar dit alles kon niet helpen; haar Edelheden hielden onverzettelyk haar ouden voet van hun eens genomen besluit niet te veranderen, willende zig, nog na eenige reden richten, nog aan de last van hare Heeren en Meesters gedragen, zoo dat ik in weerwil (alzoo 't my onmogelyk was, pas van zoo een zware reize met zoo een zwaar huisgezin gekomen, weder na 't Vaderland te gaan) moest aannemen dien togt als Treins-Predikant te doen. Een togt, die de allerzwaarste was, die men, om my te plagen, en smerten aan te doen, uitpikken kon, behalven dat de Heer van Riebeek, toen Directeur Generaal van den Handel van Indiën, al eer dit besluit 'er lag, tegen my, als ik zyn Ed: verzogt dog inzigt voor de belofte, my door de Heeren 17nen gedaan, te hebben, wel zeggen dorst, *de Heeren in 't Vaderland hebben dit zoo besloten, en het ons ook zoo aangeschreven, dat is zoo; dog die Heeren konnen daar besluiten, 't geen zy willen; maar wy zullen het hier zoo doen, als wy dat goed, en tot hunnen dienst best vinden, en gy moogt by alle de Heeren zoo veel rond loopen, als gy wild, gy zult egter op dien togt, of anders na 't Vaderland gaan.* Woorden, die my door 't hert sneden, maar daar ik egter op dien tyd niet anders tegen doen kon, als beleefd te verzoeken, dat haar Edelheden my, volgens 't beloofde by de Heeren 17nen, geliefden te handelen, op welker last ondertusschen geen agt in de wereld geslagen wierd. En de tyd heeft my tot myn smert geleerd, dat ik, met dat maar aan te nemen, nog zoo onvoorzigtig niet gehandeld heb; want had ik dat afgeslagen, en was ik na 't Vaderland gekomen, de Heeren 17nen zouden zig dit toen waarschynelyk niet een hair meer, dan naderhand, toen ik in 't Vaderland quam, aangetrokken hebben, daar dit nogtans hunne zaak was, om zulke dienaaren, die hunnen last wederstreefden, te straffen, en eenen zoo gevoelig tegens hun uitdrukkelyk bevel verongelykten Dienaar, ten spiegel van anderen te verdedigen, en recht te doen; dog zy hebben zig aan beide die zaaken (gelyk wy reeds elders vertoond hebben) niet in de wereld gelegen laten leggen, en 'er niets (zoo verre my bekend is) over gedaan. Een zaak, die immers op geen wyze te ver-

En gedwongen die aan te nemen.

1706. verantwoorden nog goed te maken is, en waar by ik zeer veel ſchade geleden hebbe. Vermits ik dan aangenomen had na Java te vertrekken, en ik nu afſcheid nam, voegde men my ten Krankbezoeker *Hillebrand Janszoon* van *Alkmaar* toe, die met my dezen togt ondernam.

Den 28 dito wierd, by D. *Feylingius* ziekte, 't waarnemen van de Reede D. *le Boucq* opgelegt, die zeide wegens lichaams zwakheit, en bloedſpouwen, daar toe niet in ſtaat te zyn, weshalven de Maleytſe Predikanten dit voor hunne rekening zouden moeten nemen. Doch haar Eerw., door veel andre zaken beladen, verzogten nu van de Reede bevryd te zyn, dat hen, op goedkeuring, voor eerſt toegeſtaan is.

Den 27 dito verzogten de 2 voornoemde Leermeeſters den 16 November, 21 December 1705 al aangeſteld, de voorſpraak dezer vergadering tot verkryging van ſoldy, dat voor hen zou verzogt werden.

D. Huppers van Coetsjien. Den 30 dito verſcheen D. *Huppers* met verlof van haar Edelheden hier van Coetsjien, en D. D. *van der Vorm* en *Coldedehorn* gaven den 11 October aan deze vergadering eenige Extracten over, uit den Bybel van my genomen, met verzoek van die na te zien.

Den 8 November gaven de Broederen Gecommitteerden over myn Bybeloverzettinge *van der Vorm*, *Coldedehorn*, en *van der Sluis*, hunne aanmerkingen over, meeſt daar op uitkomende, dat zoo myn geheel werk, gelyk dat van Daniel, waar in een beter taal uitblonk, daar 't ander maar van den ouden trant was, geweeſt ware, zy 't dan zouden hebben konnen aanbeveelen.

De Schryver quam ziek weder hier. Den 15 November quam ik, na omtrent 4 maanden in den Trein, en doodelyk ziek geweeſt te zyn, ja nog ziek en zeer zwak weer op Batavia, bly zynde, dat ik, na zoo veel ongemakken, als ik daar nevens de eerſte in rang lyden moeſt, 'er het leven nog af bragt, alzoo ik Batavia noit had gedacht weer te zien, by welk geval myn Kinderen niet alleen hun Vader, maar (alzoo myn Huisvrou op dezelve tyd mede zeer ziek wierd) ook zeer licht te gelyk hunne Moeder zouden hebben konnen verliezen, en dat beide zoo verre van den anderen geſcheiden, in hoedanigen geval myne Kinderen zeer ongelukkig zouden geweeſt zyn, alzoo die gene, die in mynen boedel hadden moeten komen, daar zeer blind in zouden gekomen, en myne zaken vry verſtroid gevonden hebben; dog 't heeft dien goeden God behaagd dit alles ten beſten te doen keeren, en ons beiden na verloop van tyd weder te herſtellen, waar voor veel redenen hebbe om Hem te danken. Ik gaf by myne verſchyning in de vergadering kennis van 't gene ik op dien togt, ten tyde, dat nog gezond was, verricht had. 1706

Nevens my verſcheen ook de Krankbezoeker, *Hillebrand Janszoon Alkmaar*, ziek weder hier.

Den 29 dito quam D. *Bartou* weer hier van de Weſt-kuſt, en op dien zelven tyd wierd de Krankbezoeker, *Kornelis van Dyk*, verloſt. D. Ba… van de Weſt…

Ik ſtelde nu ook een antwoord op over de aanmerkingen der Heeren Broederen, het welke ik den 13 December goedvond weder na my te nemen, om dat my uit alle omſtandigheden bleek, dat ik daar niet zoo zeer met minnelyke Broeders, als wel met mannen te doen had, die niet minder zogten, als myn werk nevens dat van de Heer *Leydekker* (gelyk myn verzoek was) te bevorderen, maar welkers enkele toeleg maar was, om 'er maar iets in te vinden, waar op zy konden vitten, en waar op zy dat zouden konnen verwerpen, gedragende zig met een ſoort van een zeer onbetamelyke aanmatiging van oppermagt over myn werk, als myne vyanden, alzoo zy verklaarden, dat myn werk niet goed was, om dat het in de Hooge Taal (die zy de goede noemden) niet overgezet, en om dat het meeſt na onze Nederduitſche overzetting geſchikt was. Men gaf my nu ook myn werk weder, en ſchoon zy geen verſtand hadden, om 'er over te oordeelen, nam ik egter aan, om weder alle inſchikking en wegen tot de vrede te gebruiken, myn werk, zoo veel het mogelyk was, na de gedagten der Broeders, die dat nagezien hadden, en na 't Hoog Maleyts te verſchikken, en verzogt belofte of hope, dat men myne overzetting, na die voleindigd te hebben, nevens die van de Heer *Leydekker* leggen, en haar Edelheden aanbeveelen zoude, op dat ik niet te vergeefs arbeiden mogt; waar op haar Eerw: zeiden, dat zy my geen hope of belofte geven konden, dog aannamen 't zelve aan te beveelen; zynde dit ook alles, dat hier op, na die nieuwen bloedigen arbeid van zoo een geheel werk weder te overzien, of als van nieuws af aan over te zetten, gevolgd is. De Schry… neem… aan z… werk verſc… ken.

D. van der Vorm ſtelde ook voor, of 't niet dienſtig was, haar Edelheden te verzoeken, dat de Maleyts-kundige Predikanten toegang tot D. *Leydekkers* Bybel, en de verdre papieren, in de kas beruſtende, mogten hebben, 't welk goedgekeurd zynde, zoo is dit verzoek ook gedaan. Verz… om t… gang… D. L… dekk… Bybe…

Den

Den 15 December maakte D. *le Boucq* bekend, dat hy ftond na de Kaap de goede Hope, op Drakeftein (derwaards hy door de Heeren 17nen beroepen was) te vertrekken. 1708.

ACHTTIENDE HOOFDDEEL.

Vervolg der zaaken van den Godsdienft op Java van den Jaare 1707 tot 1713.

DEn 6 Januari nam ik van deze vergadering affcheid, ftaande de eerftdaags nu na Amboina te vertrekken.

Den 18 April is D. *Barton* als Trein-Predikant op Java aangefteld, ook zou D. *Coldedehorn* Bantam weder gaan bezoeken.

Den 11 Juli wierd door D. *van der Vorm* het zelve voorftel, als bevorens, gedaan, en verzogt toegang tot D. *Leydekkers* Bybel, en Schriften te hebben.

Den 7 November befloten haar Eerw., volgens hun vorig befluit van den 8 November, en 13 December des voorleden jaars, myn werk, als 't weer zou voleindigd, en behoorlyk van hen ook nagezien wezen, aan die, daar 't behoord, aan te beveelen.

Den 21 dito is de Heer *Abraham Douglas*, Ordinaar Raad van Indiën, tot Commiffaris politycq aangefteld, en den 28 dito in de vergadering verfchenen.

Den 12 December bleek, dat D. *Bartou* den 15 November als vaft Predikant hier in de plaats van D. *Hey*, in de Portugeefche gemeynte, om voor eerft Duits te prediken, door haar Edelheden beroepen was.

A. 1708.

Den 27 February gaven haar Edelheden nu by Extract van den 31 Januari, op 't verzoek van toegang tot D. *Leydekkers* Bybel en Schriften, tot antwoord, dat goedgevonden hadden, D. D. *van der Vorm*, en *Coldedehorn* te laten opgeven, wat 'er tot zulk een werk van drukletters, papier, Letterzetters, enz. uit het Vaderland zou dienen ontboden te werden, om dan verder den druk van het zelve van de Heeren 17nen te verzoeken; ook zou men ondertuffchen een preuve met het drukken van een Catechismus in 't Maleyts met de hier zynde Letters, onder opzigt van deze twee Predikanten konnen nemen. Gelyk ons dit in 't vervolg nog wel zoo uitvoerig voorkomen zal.

De Maleytfe Predikanten verzogten mede hunne beurten in de Portugeefche Kerk te hebben, waar over haar Edelheden 't oordeel van den Kerkenraad vorderden.

Den 22 dito ging D. *Coldedehorn* Bantam weder bezoeken, om daar de H. Sacramenten te bedienen, en quam den 16 April wederom. na Bantam.

Om nu over dit gefchil van de Portugeefche Predikanten, en hun antwoord op 't voorftel der Maleytfe, om van de Portugeefe en Maleytfe Kerken maar eene te maken, te konnen oordeelen, hebben wy beft gekeurd, hunne aanmerkingen over de ongegrondheit van dit voorftel in 't breede opgefteld, en aan den Kerkenraad overgeleverd, hier by te voegen, aanwyzende, dat het niet dan een groote onkunde dier Maleytfe Broederen was de Portugeefche taal als onverftaanbaar te brandmerken; En vermits dit een zaak van te veel gewigt was, om zulk een aanzienelyke Kerk, in opzigt van zulk een geringe, als de Maleytfe hier is, den bodem in te flaan, en om te beter te konnen zien, of de ftelling der Heeren Portugeefe Predikanten wel of qualyk gegrond was, hebben wy beft geoordeeld, dat van de Maleytfe Heeren Predikanten te laten voor af gaan.

Ordinaris vergadering gehouden op maandag den 27 Februari A. 1708.

Abfent uit de Predikanten den Heer Gofuinus Huppers, uit de Ouderlingen. De Heeren Gerrit Hemfing, Adriaan Breving, Jacques Vonk, Jacob Hengft.

Nog leeft de Reverendus Prefes op, een Extract van de Hoge Regeering, benevens de daaraan gehegte bylagen, welke luiden als volgt:

Extract uit de concept Generale refolutie des Kafteels Batavia, genomen in Rade van India, op Dingsdag den 31 January 1708.

Wyders door den Heer Gouverneur Generaal zynde gefproken, van de Maleytfe verfie van den Predikant Leydekker Zalr. laaft vermeld, ter refolutie van den 5 en 23 December 1704., en met een de vergadering genotificeerd, dat de Predikanten der Maleytfe gemeente, P. van der Vorm, en Hermannus Coldedehorn, zyn Edelheit nu en dan

1708. *dan hadden verzogt, voormelde versie te mogen resumeren, en bezien, of 'er eenige spelfauten, of andere omissien in waren, om ze te noteren, en aan te wyzen, tegens dat de Regeringe mogte komen goet te vinden, de zelven te doen drukken, enz. zoo is, naar daar over in 't brede wezende gedisceureert, op de omvrage van den Heer Gouverneur Generaal goedgevonden, voor eerst door voormelde twee Predikanten, by geschrift te laten opgeven, wat zy naar gedaane onderzoek zullen vermenen, en bevinden, 't zy van druk-letters, papier, Letter-zetters, als anderzins, tot de drukkinge van voorschreven versie nog met de Retour-fluit Duivenvoorden uit het Vaderland zoude dienen te werden gevorderd, om zulx van de Heeren Principalen niet alleen, maar ook met enen haar Hoog Ed: goedvinden, en qualificatie tot het opgemelte drukken te verzoeken. Ende ten andren in tusschen een preuve met het drukken van een Maleytse Catechismus, zoo veel met de aanhanden zynde letters en gereedschappen kan geschieden, onder de toeverzigt van voormelde Predikanten, te laten nemen; om wyders te overleggen, wat daar omtrent in der tyd nader zal dienen gedaan, ofte gepetitioneerd te werden. En is ook te gelyk goedgevonden dit besluit aan de Eerw. Kerkenraad te communiceren.*

Nader Extract uit de zelve resolutie.

Te dezer occasie door gemelden Heer Gouverneur Generaal, de vergadering mede genotificeerd wezende, een opstel van voornoemde twee Predikanten der Maleytse Gemeente, nopende derzelver voordraging en verzoek al in de maand Juny des voorgaanden jaars omtrent zyn Edelheid gedaan; en ook zedert veelmaals gerenoveerd; omme hun dienst by beurten nevens de Predikanten der Portugeesche gemeente in der zelver Kerken, zoo binnen als buiten de Stad, te mogen doen, luidende voormeld opstel aldus:

Korte aanmerkingen rakende de Maleytsche, en Portugeesche dienst in een, en de zelve Kerken: opgestelt, en aan zyn Edelheit, den hoog Ed: Heer Joan van Hoorn, Gouverneur Generaal, mitsgaders d'Ed: Heeren Raden van Nederlands India, overgegeven door de Predikanten, van der Vorm, en Hermannus Coldedehorn.

Vertoog der Maleytse Predikanten hier, om van de

1.§. *Dat de Maleytse dienst met die van de Portugeese in een, en de zelve Kerken behoorde te geschieden, meynen wy met fundament te sustineren.*

2.§. *Om dat de Portugeese Kerk vergadert is, wel uit twee derde, of ten minsten de helft menschen, die alle in 't gemeen de Maleytse taal gebruiken, als zynde van Java, Baly, Macasser, Boegis, van Sumatra, enz.* 1708. Portugesche en Maleytsche maar een Kerk te maken.

3.§. *Dat schoon die menschen alhier in d'ommegang wel meest onder de Slaven, die met de Familien van Ceylon en de Kust, overgekomen zyn, en der zelver vrygemaakte wat Portugees hebben aangeleert te spreeken; zy dog het Maleits niet minder moeten onthouden, en oefenen, by aldien zy met iemand van de bovengenoemde Oostersche Natien hunne nabuuren nodig hebben, of willen verkeeren.*

4.§. *En al is 't dat die lieden, aangaande de beginzelen van de Christelyke Godsdienst, in de Portugeese taal onderwezen zyn, en dat zy die eenigzins verstaan, zal dat haar geenzins beletten, de zelve waarheit in 't Maleyts, als een taal haar gemeen, te verstaan.*

5.§. *Het gezegde meenen wy, dat als een bekende waarheit mag ter nedergesteld werden, en dienen, om daar op het volgende aan te merken.*

6.§. *Dat deze Portugeese, en Maleytse dienst, in een en de zelve Kerken, als waar 't een gemeene Inlandsche Kerk, te meer noodzaaklyk is: dewyl hier de Maleytse taal aan alle deze Natien gemeen is, en gebruikt werd, en geenzins zoodanig de Portugeese taal.*

7.§. *Om dan die menschen, die alleen door 't onderwys aangaande de beginzelen van 't Christendom, en daar door aan 't woord Gods of des zelfs predikinge in 't Portugees te hooren, gewent zyn: ook daar in dezelve Kerken aan 't gehoor van Gods Woordt, in de Maleytse taal te gewennen.*

8.§. *En gewent zynde, zoo wel in 't gehoor van de Maleytse als Portugeese taal te komen; zal de tyd in 't vervolg wel openbaren, of zy de leere van 't Christendom, niet beter in 't Maleyts, als in 't Portugees zullen verstaan. Gemerkt de gemeine Maleytse taal, alhier de zelve is met die, of daar in wy prediken, en het tegendeel in 't Portugees, als een igelyk opmerkende bekend is.*

9.§. *Den dienst in beide de Portugeese Kerken des Zondags voor, en naar de middag, en des Vrydags avonds in de buiten Kerk, verwisselende in 't Portugees, en Maleys, waar te nemen, waar in d'Eerweerdige Broederen in 't Portugees ons voorgaande, wy haar kunnen volgen gelyk ook in de bedieninge van 's Heeren H. Avondmaal: en zal de Catechisatie haar tyd, en plaats wel vinden.*

10.§. *Dat by indispositie van imand der E: Broe-*

Broederen dezer Inlandsche Kerken; die beurten door d'andre drie wel zullen konnen worden waargenomen.

11. §. *En is ligtlyk uit het bovengezegde te zien, dat ons oogmerk is, het beste van deze Inlandsche gemeente, en met een ook de verligtinge van den dienst der Portugeesche Broederen des Vrydags avonds te zoeken.*

Batavia den 30 *Januari A.* 1708.

Was getekend,

Petrus van der Vorm, *en* Hermanus Coldedehorn.

Accordeert met des zelfs origineel.

J. Garsin, *Secretaris.*

Zoo is na dees resumtie verstaan de gedagten, en 't gevoelen van de Eerw: Kerkenraad dezer Steede daar over te vorderen, omme, naar inkoming van dien, te overleggen, wat men verder dien aangaande ten dienste van Gods Kerke zal dienen te beramen, en naast te stellen. Accordeerd.

J. Garsin, *Secretaris.*

Het welk de vergadering wegens de communicatie met behoorlyke betuiging van dankbaarheit aan de hoge Regeringe aanhoord.

Dog aangezien het zelve mede behelst een consideratie, die de Eerw. Predikanten van de Maleytsche gemeente aan haare Ed: gelieft hebben over te geven, wegens het doen van den openbaren Predikdienst, ook in de Maleytsche tale in de Portugeesche Kerken, zoo wel binnen, als buiten, by beurten: zoo is goedgevonden by provisie des wegen in te nemen de schriftelyke gedagten van de Heeren Op den Akker en Thornton, als van de Predikanten, die de gemeente in de tale der Portugezen komen te stigten.

J. Pelgrom.	G. v. Holten *syn: pt: Præses.*
Van Hamme.	Fr. Camper *syn: e. t: Scriba.*
W. Kuffeler.	Joh. Marens.
A. Deldyn.	Bartou.
W: v. d. Lely.	Jacobus op den Akker.
J. Focanus.	Augustinus Thornton.
	J. Kiezinga.
	P. van der Vorm.
	Hero Crul.

Ordinaris vergaderinge gehouden op Maandag den 30 April 1708.

Moderatoribus ut Suprà.

Absent uit de Heeren Predikanten Bartou, Kiezinga, van der Vorm, Huppers, uit de Heeren Ouderlingen van Hamme, Breving, Hemsing, Focanus, Vonk, Kuffeler.

De Heeren Predikanten van de Portugeesche Kerk, verzoeken hare schriftelyke consideratien overgegeven aan deze vergaderinge, waar van den 12 *Maart* 1708.

Wederom te mogen hebben, de vergaderinge resolveert, datze in ons resolutieboek zullen werden ingeschreven:

Luidende als volgt.

Aan de Eerw: Kerkenraad dezer Stede.

Eerweerdige Godzalige welgeleerden Heeren.

Het heeft u Eerw. behaagd, onzer toedoen, ons op te leggen, om onze consideratien te geven over 't geschrift der Eerw. Heeren van der Vorm *en* Coldedehorn, *aan de E. Regeering, behelzende het prediken van de Maleytse taal in de Portugeese Kerken. Wy zullen u Eerw. overlaten te oordeelen van de kragt of klem der zelver Articulen. Dog wy zullen op yder aanmerking de onze geven.* Vertoog der Portugeesche Predikanten daar tegen.

Op 2. §. *Zeggen wy, dat het een groot abuis is, dat de Portugeesche Kerk wel uit twee derden of ten minste uit de helft van Oosterlingen bestaat, daar ze daar en tegens uit een quart van die Natien bestaat, dat kan men zien.*

1. *Uit de menigvuldige Familien van die van der Portugeesen Kerk, die meest alle Westerse zyn, of daar uit gesproten.*

2. *Uit de Compagnien onder hare Kapiteynen sorterende, daar zeer weinige Oosterlingen onder gevonden werden.*

3. *Uit de vrye gedoopten tot de belydenis, daar somtyds een of twee Oosterlingen onder loopen.*

4. *Uit de ongedoopten tot beide de Sacramenten, daar veel meer Oosterlingen onder zyn, dog weinig vrye, en meest lyfeigenen; beide blykt het uit der Ledematen rollen, en Portugeesche doopboek. Vide infra.*

 5. De-

1708. 5. *Deze allen, veele of weinige Oosterlingen; spreken in 't gemeen niet de Maleytse, maar de Portugeese taal, dewyl zy tot het aanleeren van de Christelyke Godsdienst niet komen, of zy spreken en verstaan reets Portugees, anders worden zy niet aangenomen: die hier geboren zyn, spreken, als zuigelingen, de Portugeese als haar moeder-taal.*

6. *De Oosterlingen, nieu aangekomen verstaan geen Maleyts, maar haar Landtaal, en onder de Christenen woonende leeren ten eersten de Portugeese, om met hare lyfheeren, en andere medeslaven, te spreken; die onder Heidenen of Mahometanen geraken, leeren 't Maleyts.*

Op 3. §. *De dagelyke Portugeese taal word niet alleen in den ommegang, en dat onder de Slaven in de Familien gesproken, die van Ceylon en de Kust overkomen, maar.*

1. *Universeel van de lyfheeren en hare kinderen omtrent de Slaven en vrye Inlandse Christenen;*

2. *In de Familien of menschen, die van Siam, Malacka, Bengale, de Kust van Chormandel, 't Eiland Ceylon, de Kust Malabaar, Suratte, ja Persien, koomen, die niet benodigd hebben 't Maleyts te onderhouden, of te oeffenen om met andere Oosterlingen om te gaan, om dat het Maleyts zoo gemeen niet is, als 't Portugees, daar en tegen de albier woonende Heidenen, die met Christenen, of met de haren omgaan, schikken haar na 't Portugees, om dat te spreken; dogh dit doet niet tot de Godsdienst.*

Op 4. §. *Die in der Portugeesen taal tot het Christendom werden aangenomen, moeten de beginzelen van den Godsdienst niet eenigzints, maar vry wel verstaan. 't Zoude haar grootelyks benadeelen, by aldien zy die waarheden in de Maleytse taal, haar en zelfs de Oosterlingen in de Godsdienst ongewoon, moeten hooren, even als 't Vice Versâ zoude zyn; door dien yder Christen op die gronden in ider taal in de Godsdienst eigen, moet bouwen. Die niet lezen kunnen, en die gronden memoriter weten, zouden niet konnen tot dat principium toeloopen in die taal, na welkers woorden-bevattingen, zy die leere hebben aangenomen: die nu leezen konnen, zouden wederom na die woorden-bevattingen niet konnen vorderen in aanwas van kennisse, maar merkelyk daar in veragteren, en door die sluiting zig tot verslaauwing en verzuim overgeven, 't welk niet anders als confusie kan baren, om dat zy noit den God der waarheden hebben aangewend in een onbekende taal te hooren en te begrypen; zulx het die menschen benodigt zoude zyn op nieuws de gronden des Christendoms in een andere taal te leeren.* 1708.

Op 6. §. *Dat het gants niet noodzakelyk is, dat die twee Kerken als een gemeene Inlandse Kerk worden geconsidereert, gemerkt de zelve als verscheide gemeentens altyd zyn geconsidereert.*

1. *Niet alleen by de E: Regeringe, dezen Kerkenraat, en alle Kerken in India, maar ook by de Classen en Synoden in Nederland.*

2. *Dezelve hebben van ouds yder byzondere Predikanten, vergaderplaatzen, en Doop-boeken gehad.*

3. *Maar ook, hoewelze Inlandse in 't geschrift genoemt worden, egter bestaat de eene uit Westerse Indianen, en die hier geboren zyn, de andere uit Oosterlingen, de eene uit verscheide soorten van Heidenen, Mahhometanen, en hier geborene Christenen, de andere uit Mahhometanen alleen.*

4. *In deze eene predikt men een Europeaanse, in de andere een Asiatise, in de eene een Christensche, in de andere een Heidense of Mahhometaanse geworde taal.*

5. *Daar is geen affiniteit tusschen de Portugeese en Maleytse, als wel tusschen de eerste en de Spaanse Italiaanse en Fransche, van deze verschillende meerendeels in verandering van letteren en terminatien.*

6. *Ider taal heeft zyn eige manieren van spreken om de goddelyke zaken uit te drukken, t'eenemaal verschillende van de dagelykse, en buiten usantie zynde spreekwoorden.*

7. *Ten zy de Portugeese Kerk verliep, geen behoorlyke dienst of neerstigheit wierde gedaan, men onverstaanbaar predikte, het van geen nut of goed succes was, of eenige klagten waren, 't geen wy aan de kennis en 't oordeel der vergaderinge overlaten. Dikwils staat 'er dat de Maleytse taal die van de Portugeese Kerk gemeen is, en gebruikt wort, en niet de Portugeese, 't welk tegen de baarblykelyke en volslagene waarheit aanloopt.*

1. *Want wat anders is 't omtrent de markt, anders omtrent de Godsdienst.*

2. *Is ze zoo gemeen, en wort ze zoo gebruikt, en even veel verstaan, hoe komt het, dat de Portugeese Kerk uit veele duizenden bestaat, daar geen vier a ses menschen tot ge-*

gehoor, maar duizenden komen; geen 5, 6, a 8. tot de belydenis maar 80 en 100 yder reis zig opgeven; en over de 200 en 300 menschen tot de twee weekelyke Catechisatien komen.

3. En daar en tegen schraal, en weinig tot de Maleytse Kerk.

Op 7. §. Die in 't Portugees door 't onderwys aan de beginzelen van 't Christendom te lezen van Gods Woort; en des zelfs prediking te hooren gewent zyn, zullen niet gewennen in 't Maleyts.

1. Om dat het dubbelde moeite is.

2. Een Babel, of verwerringe in 't teere Christendom zal geven.

3. Zy zouden op nieuws andere fundamenten moeten leggen in een onbekender taal.

4. De gemeene letter in 't Portugees is beter bekend, als de Arabise (die de Maleytse is) wezen zal met den druk.

5. Maar zullen eerder verloopen, en 't gehoor zal hoe langs hoe meer verminderen.

6. En de Godsdienst in veragting komen.

Op 8. §. De tyd zal dan leeren.

(1.) Wat quaad in Staat en Kerk zal wezen ingebragt.

2. Hoe de uiterlyke Godsdienst, in tween gesplist zynde

3. De looze des Euangeliums in die taal zal verhinderen.

4. 't Koninkryke Gods te rugge houden.

5. Onrust en ontsteltenis in de gemeente voortbrengen.

6. En dezelve vervallen tot afgoderye, bygeloovigheden, dwalingen, en 't Mahometisdom; alle 't welke God genadelyk verhoede.

't Is een pure onkunde van haar Eerw: de Portugeese gepredikte taal als onverstaanbaar te brandmerken.

1. Wy zyn bewust, dat wy voor die gemeynte verstaanbaar prediken.

2. Wy schikken ons na platte en eenvoudige manieren van spreeken na 't begrip van 't gemeene volk.

3. Wy onthouden ons van woorden die hier zouden onbekend zyn.

4. Tot geen onverstaanbaare zal een grote meenigte komen toevloejen.

5. Ons Portugees prediken kan nader aangeleert worden uit het Portugeese gedrukte kort begrip, de Catechismus van Aldegonde en Heydelbergse, en de Liturgie, de Psalmen, 't N. Testament, en de boeken van D. Fereyra over de Godsdienst, en de overgezette d'Outrein en Catechisatien.

6. Niemand zal klagen, dat wy 'er Arabis, of andere vreemde Oosterse taalen in mengen. 1708.

7. De Portugeese is een ryke taal, even als andere Europeise, overeenkomende met de redelyke Godsdienst, om door haar overvloed die waarheit met kragtige redenen te bevestigen, en openbaar te maaken aan de gemoederen der menschen, en dezelve te overtuigen tot het geloove.

8. Geen een woort Portugees is 'er in de gemeene Straattaal die ook van ons niet gepredikt wort; alleen verschillende (datze na de Letterkonst geschikt is) van 't eerste, in terminatien van Numerus, Genus personen, modus en tempora, als alle letterkonstige talen.

9. Hoe verstaanbaar de Maleytsche gepredikte taal is, laten aan 't oordeel van de wereld en toehoorders.

Op 9. §. Word den dienst in 't Portugees en Maleyts gestelt, van de Nederduitsche wort niet gerept, daar nogtans de Kerkenraad volgens resolutie van den 15 Januari 1705. op het voorstel der E. Regering volgens resolutie van den 13 Januari met het Maleyts prediken heeft voorgestelt (toen D. Coldedehorn hier egter was) maar het Portugees aanleeren ofte 't Nederduits prediken door de presente Predikanten. De E: Regeering volgens resolutie van den 19 Mey heeft niet geresolveert in 't Maleyts, maar in 't Nederduits te prediken, ten minsten eens des Zondaags; en D. Hey niet geimponeert Maleyts, maar Portugees binnen 't jaar te leeren, 't welk de Kerkenraat den 25 dito nagevolgt heeft, en naderhand een derde Duits; en is 't zelve na de dood van D. Hey wederom bevestigd door de E: Regeering met de plaatzing van D. Bartou.

D. Coldedehorn is toen niet beroepen om Maleyts in de Portugeese Kerk te prediken, maar om reden van ziekten, versterf en vertrek in de Maleytse Kerk, en by gebrek van buiten dienst doende Predikanten te prediken op de Rheede alhier, 't gene zyn Eerw: met het beroep en D. van der Vorm ook aangenomen hebben.

Daar is geen overeenkomste en egaliteit tusschen die gemeinten, om de dienst in twee taalen ambulatoir te doen gaan, gemerkt de Maleytse uit een handje volks, de andere uit een grote schare bestaat.

(1.) Van October des Jaars 1688. tot ultimo Februari 1708. zyn gedoopt in de Portugeesche Kerk 9578.

be-

1708. *bejaarden en kinderen, sedert welke tyd* Op den Akker; *en daar na* Thornton *hier hebben dienst gedaan; 't Maleyse is ons onbekent.*

2. t'Zedert October 1688. *tot dezen tyd zyn in 't Portugees tot Ledematen aangenomen* 4426 *en in 't Maleis* 306 *personen.*

3. Waar van in 't Portugees 2301 *gedoopte ofte Christenen, en* 2125 *ongedoopte zyn.*

4. Onder de gedoopte zyn maar 42 *Oosterlingen, zulks nog* 2259. *Westersen ofte ingeborenen, en alle vryen, overblyven.*

5. Onder de ongedoopten zyn 931. *Oosterlingen, en wel meest Slaven en Vrouwspersoonen, zulx wederom nog* 1194. *Westersen en Ingeborenen overblyven.*

6. Waar uit blykt, wanneer van 4426. *Westersen afgetrokken worden* 973. *Oosterlingen, dat 'er nog* 3453. *Westersen overblyven, waar tegens de Oosterlingen vry verre nog geen quart uitmaken, en dat in de tyd van bykans* 20 *Jaren.*

7. En alle deze Westersen of Oosterlingen worden niet zelden op haar aangeven tot de belydenis tot 2, 3, 4, *a* 5 *reizen wedergezonden, zoo ze onbequaam zyn, niet in taal, maar in leere, en niet voor de eerste reis aangenomen.*

8. En dien volgens, hoewel Oosterlingen, komen egter tot de belydenis in 't Portugees, niet als onkundigen, maar verstaande de taal.

9. Zelfs die in 't Maleys de belydenis gedaan hebben, komen toevloejen tot de Portugeesche Kerk, converserende dien volgens onder de andere Christenen, en wien ook die taal niet vreemd, maar eigen geworden is.

10. 't Zoude een nieuwigheit zyn zonder eenig voorbeeld. t'Amsterdam word Donderdaags in 't Frans gepredikt in de Wester Kerk. Tot Veere Engels en Schots. Tot Mastricht Nederduits, Engels, en Frans in een Kerk, dog niet ambulatoir maar op vaste gezette tyden. En zoo 'er een taal in de Portugeesche Kerk moet ingevoert worden, is de Nederduitsche nuttiger, als de Maleytse.

(1.) Om datze de predominerende taal is.

2. De meesten van die menschen zyn uit de huizen der Nederlanders als vrygegevene voortgekomen.

3. Haar nazaaten hebben geleerd in de Schoolen, 't Vader ons, de 12 *geloofs articulen, de tien Geboden, 't morgen- en avondgebedt, voor en na den eten, de Catechismus-vragen, 't lezen in den Bybel, Psalmzingen en schryven, en alles in 't duits.* 1708.

4. Zy spreken ook met Nederlanders, de leesgierigen leezen somtyds in Nederduitsche boeken.

5. En by aldien die zaak na een welgestelde ordre met de schoolen begon, is 'er verwagting, dat twee derde of de helft van 't inlands Christendom in 15 *a* 16 *Jaren, en eerder, Nederduits spreken en verstaan zullen.*

Op 10. §. *By indispositie van de Portugeesche Predikanten zyn zy ondersteund in 't Nederduits na de ingevoerde ordre, gelyk door* D. Hey, *of door de buiten dienst zynde, als door* D. Feylingius, *'t welk nog geschieden kan, dies niet nodig op nieuws een andere verandering in te brengen.*

Op 11. §. *De Portugeesche dienst is door de Duitse genoegzaam verligt, dien volgens geen andere verligting te wenschen, wat haar Eerw: oogmerk, of 't uit God is, of uit een menschen beginzel zy, is God bekend.*

(1.) Niet minder remarcabel is de tyd van dit geschrift, dewelke wel onder aangesteld word den 30 *Januari* 1708. *dog in de resolutie van de E. Regering staat in de maand Juny des vergangen Jaars. Indien wy dezen tyd vergelyken met de dood van den Eerw.* D. Gerardus Hey, *die den* 25 *Mey des voorleden jaars voorgevallen is, zullen u Eerw. 't vroege oogmerk van haar Eerw. beter ontwaren, als wy.*

(2.) Te meer, als u Eerw. zig gelieven te erinneren, dat D. Coldedehorn *zeff: den* 25 *Mey passado in die Nederduitsche vakante beurt presenteerde in 't Maleits in de Portugeese Kerk te prediken, en zeide conscienties halve niet anders te kunnen doen, en dat* D. van der Vorm *daar en tegen niet alleen oordeelde met de Kerkenraat de ingevoerde Nederduitse beurt in die Kerk te moeten stand houden, maar ook zyn dienst presenteerde om aldaar in 't Nederduits te prediken, waarom ook de vergaderinge, om dat de Heeren niet te accorde waren wegens de taalen, die Nederduitse beurt aan* D. Feilingius *op zyn aanpresentatie overgaf, dewelke ook aldaar, met toelating van de E: Regeering in de Nederduitse tale gepredikt heeft, tot dat* D. Bartou *is beroepen, en tot nog toe in 't Nederduits predikt.*

(1.) *Wy*

1708.

(1) *Wy zeggen hier nog by, dat de Portugeesen hier haare taalen niet hebben in gevoerd, nog conventen of een gemeinte gestigt.*

2. *En egter is die taal in de Godsdienst door de byzondere Goddelyke voorsienigheid, zonder veel toe doen van menschen hulp in zodanige bloejende staat toegenoomen, als heeden te zien is.*

3. *Dat die Kerk 't cieraad van deeze Stad is, de roem der Nederlanderen waardig, en beantwoordende de mildadigheden der Heeren Bewindhebberen, en zorgdragende goetgunstigheid van de E. Regeeringe.*

4. *Een Triumph van 't Gereformeerde Christendom, dat alhier in een taal, die de vyanden der zuivere waarheid eigen is, de leere des Euangeliums tot haare overtuiging, Heidenen en Mahometanen klaarlyk wort verkondigt, om die te roepen en te vergaderen tot den Godt des Sondaars, op dat zy den Heere Jezus belyden tot de zaligheid.*

5. *Zoo dat wy zien, dat het Godt niet heeft beliefd door de Nederlanders veele plaatsen de Portugeese te laten ontneemen, als op dat wy door haare talen overwinners zouden zyn, door de geloofs Leere, om die in duisternisse zitten, te brengen tot het Koninkryk des Soons zyner liefde.*

6. *Meerder vrugt is ten allen tyden gedaan, en kan nog gedaan worden in 't gebied van de Nederlandse Maatschappye door de Portugeese taal omtrent zyn Kerk, als 'er ooit gedaan is door 't Maleits, niettegenstaande men eerder in 't Maleits als in 't Portugees gearbeid heeft.*

7. *Van die tyd af datter een Portugeese gemeinte hier is begonnen vergadert te worden, is dezelve toegenoomen, aangegroeid, en in menigte vermeerdert, en daar en tegens de Maleitse allengskens afgenoomen en vermindert, tot een onwederspreekelyk bewys, dat Godt door de eerste taal 'er meer wil tot zyn gemeinte toe doen, die zalig zullen worden, als door de laatste.*

8. *En gelyk de wegen Gods ondoorgrondelyk zyn, en men daar uit ervaart dat gelyk het de Heere geliefd heeft de waare leere der Zaligheid door de Engelsen te brengen in America, door 't kleine Nederland in Asia men het ook niet te verwerpen heeft, of het dien grooten Herder der Schaapen niet gelieven zoude in der tyd 't ligt der waarheid door de Neederlandse Maatschappy, namentlyk de Prediking des Woords, de overzettinge der Schriften des O. en N. Testaments te brengen tot zyne afvallige Kinderen, te weten, de Koningryken van Portugaal, en Spanjen (door de affiniteit der talen) op dat zy met ons een Kudde zouden worden.* 1708.

2. *De Portugeese Kerk is van meerder gehegtheid, en getrouwheid aan deezen Staat als de Maleitse.*

(1.) *Dewyl desselfs taal is een Europiaanse, die na de Christenen helt.*

2. *Gelyk de andere een Oosterse, na de Mahometanen.*

3. *Die van de Portugeese Kerk als Westerlingen, zouden in geene gevallen heul ofte troost by de omleggende Mahometaanse Vorsten verkrygen, al was 't met verzakinge van den Godsdienst, en zouden by de zelven niet geagt worden.*

4. *Daar en tegen die van de Maleise Kerk, als Oosterlingen, zouden in alle gelegentheid toevlugt tot de nabuuren nemen, en met verzaking greetig, als de haaren wederom aangenoomen werden, en tot haar ouden Suurdeezem keeren.*

Uit allen deezen besluiten wy, dat zoodanige verandering in de Portugeese Kerk onnoodig is, om datter een byzondere Maleitse Kerk is, ondienstig, om dat ze een gewoonte en reeds over zo veele jaaren bevestigde ordre om verre werpt, schadelyk, en t'eenemaal ruinees is voor die Kerk, en een voortbrengster van alle wanordre in die gemeinte, daar God wil, dat alles met ordre in de zelve geschieden zal.

Wy zeggen dan met Gamaliël, *indien deze raad, of dit werk uit de menschen is, zo zal het gebroken worden, maar indien het uit God is, zoo kan dat niet gebroken worden, op dat men niet misschien gevonden word, ook tegen God te stryden: Act:* 1.

Wy hebben ons in deeze allezins gewagt om eenige scherpe woorden te gebruiken, 't welke haar Eerw: eenig misnoegen zoude kunnen geven, indien ons egter eenige mogten ontschoten zyn, wy wenschen, dat ze 'er niet stonden, en verzoeken uwe Eerw: dezelve te willen veranderen, en te verzagten.

En bidden God in dezen, dat hy u Eerw: als trouwe toeziendersen Wagters Zions in zyne vreeze met heilige aandagt doe overdenken en betragten om alle gevreesde onheilen voor die Kerk te konnen voorkomen, op dat de deure des Euangeliums, die God reeds geopent heeft voor zoo gro-

1708. *groote menigte niet toegesloten, en 't ligt, dat op den kandelaar gezet is, en niet alleen die geenen die in huis, maar ook die buiten zyn, steets schynd, niet onder een Koren-mate gestelt worde, ten einde het gekrookte riet van dit teedere Christendom niet verbroken, en de glimmende Glaswieke niet uitgeblust word.*

Batavia den 12 Maart 1708. *U. Eerw: dienstwillige Dienaren.*

Was ondertekent.

Jacobus op den Akker.
en
Augusts. Thornton.

Hermannus Koldedehorn. Syn: P: T: Præses..
W. v. d. Lely. Joh. Marens. Syn: E: T: Scriba.
J. Hengst. Jacobus op den Akker.
A. Deldym. Augusts. Thornton.
Hero Crul.
G. v. Holten.
J. Camper.
J. Pelgrom.

De Schryvers aanmerking.

Men moet tot nader opheldering van dit geval, ook weten, dat de Heer Opper-landvoogd van Hoorn, een groot vyand van de Portugesche Predicanten, en voor al van die oudsten Heer zynde, de Maleitse Predikanten zig daar van tot nadele van die eerste hebben zoeken te bedienen; maar ik ben van oordeel dat dien Heer Opper-Landvoogd (daar dog alles voor opdrayen moet) en nog veel meer de Maleitse Predicanten, groot ongelyk in hunne stelling hadden, en dat; schoon de Kerkenraad den 16 April 't verzoek der Maleitse Predicanten, om den dienst maar in eene en de zelve Kerk toestond, 'er niet dwazer en tegenstrydiger in de Wereld kon bedagt werden, als die twee Kerken, die zo veel in alle deelen verschilden, onder een te willen mengen, behalven dat ook die stelling der Maleitse Predicanten, Art. 8, te weten, dat de gemeene Maleitse taal alhier de zelfde is met die, waar in gepredikt werd, vlak tegen de waarheid aanloopt, alzoo zy hoog Maleits Prediken, die oneindig van de gemeene Maleitse taal verschild, van waar het ook komt, dat 'er somtyds niet boven 5 of 6 menschen in hunne Kerk verschynen, om dat zy die hooge Taal niet konnen verstaan, dat hen van de Portugeesche Predicanten vry zedig by haar antwoord op art 6. en het tweede onder-Lid erinnerd werd.

De 14. Juni verscheen daar Claas Jacobszoon de Lange per de Haack, van Enkhuisen, en den 14 dito quam hier D. *Jacobus van der Vorm*, uit Amboina. D. Jacob van der Vorm u Amboin

De 18. dito wierd ook D. *Feilingius* aangezegt, om de West-kust te gaan bezoeken.

De 12. November verzogt D. Stampioen, zo by 't Extract van den 4 dezer bleek, als meede de Landvoogd van Malacka, dat zyn Eerw. van daar mogt verlost werden; weshalven haar Edelheden goedvonden dien Heer te laten opkomen, en D. *Jacobus van der Vorm*, die nu reeds vry ervaren was in de Maleitze Taal, en dierhalven in Amboina niet nut was, naar Malacka (daar hem zyn Maleits niets ter wereld te pas quam,) te zenden, gelyk die taal voor zyn Eerw: zedert, mits hem naderhand na de Cust, daar hem die mede niet te pas quam, te zenden, geheel onnut geweest, en gebleeven is. D. Jac. v. d. Vorm na Malacka.

Den 26 dito verscheen D. *Groenewout*, hier van *Nagapatnam* gekomen, en kreeg eenige geschillen met den Kerkenraad, die al vry hoog liepen. D. Groenewout van de Kust.

Den 10. December wierden nu ook de verschillen tusschen D. *Groenewoud*, die den Kerkenraad op haaren eisch eerst genoegen gaf, bygelegt.

A. 1709.

1709. Den 7. January vertrok D. *Groenewoud* weer na Nagapatnam, ook bleek nu dat D. Le Boucq den 2 December van de Caap met stilstand van soldy hier gekomen, en door de Regeering aldaar met zyne stukken herwaardts gezonden was, die by deze vergaderinge nader zouden gelezen en onderzogt werden. D. le Boucq van de Caap.

Den 10 dito verscheen hier D. *Feilingius* ook weder van de Westkust. D. Feilingius van de West kust.

Den 4 February quam hier *Joannes Bucerus* als Krankbezoeker, per Carthago.

Ook bleek by Extract van den 29. January, dat haar Edelheden D. *van der Sluys* om zynen ouderdom van Onrust geliefden te verschoonen, zonder iets van zyne Soldy, buiten voordeelen, of Rang in Vergadering te verliezen, zullende als zyne gesteltenis dat toeliet, en als 't nodig was, in de Portugeesche Kerk dienst doen, en ondertusschen D. *Feilingius* den dienst op Onrust voor eerst waar neemen. D. van der Sluis verschoond.

Ook bleek den 4 Maart, dat haar Edelheden by Extract van den 10 December 1708. belasten, dat de Maleitse en Portugesche Godsdienst in beide de voornoemde Inlandse Kerkenbybeurten, volgens 't voorstel der Maleitse Predicanten, bevorens gemeld, zou waargenoomen worden, en, zo als de Kerkenraad dat ordentelyk goedvinden, en waar toe zig de zelve Verzoek der Maleitze Predikanten toe gestaan.

zelve by de naaste gelegenheid schikken zou.

Ook wierd den 11. dito besloten by meerderheid van stemmen; dat ieder der Portugese en Maleitse Predicanten in de Inlantse Kerken in zyn eigen taal by beurten prediken zou.

Den 15 April was D. *Groenewoud* nog hier, en nam de Rhee voor eerst nog waar, hoewel hy in May weer na de Kust ging.

Den 24 Juni verscheen hier D. *Stampion* van Malacka, zonder behoorlyk Kerkelyk ontslag; dog beriep zyn Eerw: zig op den Kerkelyken brief, waar in geen zaken van gewigt ten zynen laste gevonden zynde, zo is zyn Eerw: zitting in de vergadering toe gestaan.

Den 5 Augusti vond de Kerkenraad alhier goed, zig 't oordeel over D. Le Boucqs zaken in opzigt van hem daar op te antwoorden, t'onttrekken, om dat zyn Eerw: aan 7 Synooden, als meede aan de Heeren 17nen, en aan haar Hoog Mog: daar over geschreven had.

Egter zouden de zelve ter ordre van haar Edelheden haar oordeel daar over aan de zelve haar Edelheden voorstellen, dog zig, alzo die papieren politicque, gerichtelyke, en Kerkelyke zaaken behelsden, tot geen ander oordeel, dan over de laatste, inlaten.

Waar onder hen verscheide gevallen voorquamen, in welke zy oordeelden dat zich zyn Eerw: zo matig, en voorzigtig, als 't wel behoorde voor de rust dier Kerk, niet gedragen, maar zich in zaaken ingewikkelt had, die by ons van geen, maar wel by die van 't Pausdom van gebruik zyn, zettende op eigen gezag twee Kerkelyke leden van hun ampt af, schoon zy voor zyn komst wettig gekoren, en goedgekeurt waren: Een handeling, die rondom ongeregeld en tegens de gewoonte van onze Kerk was, door al 't welk hy zig in veel andere moejelykheden met de Regeering ingewikkelt heeft, die aanleiding tot het stilstaan van zyn dienst gegeeven hebben, die hem door de Regeering maar voor den namiddag, om verder onheilen voor te komen, aangegezegt was na te laten, waar op hy zyn dienst weer had behooren aan te nemen, en te vervolgen, alzoo zyn zaak daar door niets quam te lyden, daar de Kerk veel door het stilstaan van zyn dienst leed.

Ook wierd aan D. D. *Marens* en *Stampioen* hunne verlossing na 't Vaderland den 3 dito by haar Edelheden toegestaan, gaande de eerste in zyn volle fatzoen, dog aan D. *Stampioen* gaf de Kerkenraad alleen een Kerkelyke getuigenis, met last om zyne dimissie en ontslag-brief van Malacka t'ontbieden, alzo dit haare post niet was. Hoewel zy daar ontrent wel wat inschikking hadden mogen gebruiken, alzoo zy wel wisten dat 'er groot geschil tusschen dien Heer en den Landvoogd aldaar was. 1709.

Den 21 October bleek ook, dat D. *Bartou* uit de Portugesche in de Neerduitsche Kerk in de plaats van D. *Marens* volgens Extract van den 15 October gesteld is.

Den 18 November verscheen D. *Maartens* uit Amboina. D. Maartens uit Amboina.

Den 25 dito quam de Heer *Pieter de Vos*, ordinaar Raad van Indiën, den Heer *Douglas* als Commissaris Politicq vervangen. D. Heer de Vos Commissaris politicq.

Heden wierd ook D. *Maartens* verlost, en vertrok na 't Vaderland.

Den 30 dito verscheen hier als Predicant D. *Eduardus Georgius Slangenburg* per Bentveld, van Amsterdam.

A. 1710.

Den 17 April bleek, dat D. *Slangenburg*, den 10 na de Cust door haar Edelheden beroepen was, en den 19 Maart, dat D. *Feilingius* eerst na Bantam, en dan na de West-kust vertrekken zoude. 1710. D. Slangenburg na de Cust. D. Feilingius na Bantam.

Omtrent de Maand Juni deed zig weer zekere Chineesche dogter op, als genegen om Christen te werden, verzoekende, alzoo haar Vader dit belette, de bescherming der vergadering hier ontrent, waar omtrent men de hulp haarer Edelheden verzoeken zou. Chineese Dogter geneegen Christen te werden.

Den 10 November wierd de Heer *de Vos* als Commissaris politicq door den Heer *Cornelis Castelein*, volgens een Extract van den 21 October, vervangen. De Heer Castelyn Commissaris politicq.

Den 22 December quam hier ook wettig van de Kust *D. Groenewoud*, ook is by Extract van den 16 dito *D. Huppert* na Ternate beroepen. D. Groenewoud.

Vermits ik na deezen alleen berigten van 't aanlanden, en verzenden der Predicanten kreeg, zo zal ik in 't vervolg ook van geen andre zaken spreken.

A. 1711.

D. Thornton komt in dit jaar voor als wegens belemmering van tong, geen dienst doende. 1711.

In dit jaar verscheen hier *D. Joannes Bruining*, die van hier na Ceylon beroepen, en op Jafnapatnam, gelegt is. D. Bruyning na Ceylon.

D. Huppert, vertrok ziek en zwak na Ternate.

Ook wierd in dit jaar *D. Christiaan Poleman*, door haar Edelheden uit Amboina als Predicant in de Portugesche Taal en Gemeinte beroepen, toen hy zyn Portugeesch al volkomen vergeten, en nu D. Poleman uit Amboina;

nu in ſtaat was, om de Kerk van Amboina in de Maleitſe taal met den dienſt in de zelve aldaar volſlagen waar te nemen, veel dienſt te doen, zullende nu tot een gemeinte gaan, daar hem die taal niet te pas quam, en daar zyn Eerw: die, na de zelve met zoo veel moeite aan geleerd te hebben, nu weer zou moeten vergeten.

Dit is het werk der bekeering ganſch om verre ſtooten en veragteren, in plaats van het te bevorderen. Ook blykt hier uit niet duiſter, wat agting men voor taalkundige mannen heeft, welker zo moejelyk verkregen gave van taalkunde men zo onverantwoordelyk qualyk behandeld, en welker arbeid men zo onvoorzigtig verydeld. Daar de Heeren in 't Vaderland wel met ernſt op mogen letten, om daar andre ordre in te ſtellen.

Den 30 October landde *D. Poleman* hier aan, dog was niet in ſtaat, om in de Portugeſche taal eenigen dienſt te doen; dog zyn Eerw: nam aan zig te beneerſtigen, in hoope van in korten tyd in ſtaat te zullen zyn, om in de zelve te konnen prediken, gelyk zyn Eerw: zig daar in ook zeer beneerſtigd, en na die weder van voren af op zyn oude gronden [die zyn Eerw: veel hielpen] geleerd te hebben, zo verre geraakt is, dat hy die 3 maanden en een halve daar na al predikte, gelyk zyn Eerw: dat tot nog toe met veel nut doet.

In dit zelve jaar zyn hier ook uit het Vaderland verſchenen, *D. Carolus Georgius Serruus*, en D. *Jacobus van Helsdingen*.

D. Botercoper na Ternate. In 't laaſt van dit jaar beſloten haar Edelheden ook *D. Boterkooper* om zyn taalkunde (ſchoon hy geen Maleits, gelyk zy meenden, dog dat zy hadden behooren te weten, kende) voor een jaar uit Banda na Ternate te zenden, daar hy A. 1712 ook na toe ging.

A. 1712.

1712. D. van Helsdingen. In dit jaar ſtierf *D. van Helsdingen*, die na Malacka beroepen was, den 21. January, *D. Serruus* wierd na Banda gezonden, en den 29. April ſtierf *D. Gisbertus van Crimpen*, als Predicant uitgekomen, in de ſtraat Sunda, hoewel andre meenen, dat dit A. 1711. al voorgevallen zy, dat ik niet recht weet. (D. van Crimpen overleden.)

D. van den Boſch na Macasſar. Ook verſchenen in 't begin van dit jaar hier D. *Lambertus van den Boſch*, die ten eerſte na Macaſſar verzonden was, en op die zelve tyd D. *Jacobus van Spyk*, die in May na Malacka vertrok, om D. *Jacobus van der Vorm* te vervangen.

D. Groenewout na Amboina. Men zond van hier dit jaar ook na Amboina D. *Nicolaus Groenewoud* om de ſchryver van dit werk te vervangen.

Den 29 Juni verſcheen ik hier in de vergadering, en wierd zeer minnelyk ontfangen, en als Lid erkend. 1712. De Schryver hier.

Terwyl ik dit jaar hier meede zat, wierd een vorig beſluit van de Vergadering over den doop byzeker voorval vernieuwd, of op nieu genomen, te weten, van alle, die in de gronden des geloofs van ons verſchillen, als Lutheranen, Arminiaanen &c: (uitgenoomen alleen de Papiſten en Heidenen) vlak tegen Art. 46. van de Bataviſche Kerk-ordre, over Kinderen ten doop te laten ſtaan, ſchoon die Kerken-ordre dit zeer klaar aan geen andre toelaat, dan die de zuivere hervormde Godsdienſt toegedaan, en vroom van wandel zyn. Men gaf daar af een berigt aan haar Edelheeden over, op hunne vordering van 't oordeel van haar E: over die zaak, waar by bleek, dat 'er over dit ſtuk A. 1653 in September, A. 1670, en 1682 in October, en 1690 meede eenige beſluiten van dien aard, waar by alle de Papiſten uitgezondert wierden, genomen waren, en men vond ook eindelyk goed alle vaders over hunne kinders, dog geen andre dan hervormde getuigen, daar over te laaten ſtaan, als zy maar op de drie Artikelen des Doops, hen van den Voorzitter der vergadering in 't byzonder afgevraagd, en voor gehouden, ja zeiden. (Allerley Doopgetuigen, uitgenoomen Pap. Heid. hier toegelate.)

Ook heb ik by myn aanwezen een voornaam Arminiaan, over een Kind ten doop zien ſtaan, ten blyke, dat dit de gewoonte dezer Kerk is.

Hoe nu die Doopvaders op de 2. en 3. vrage des Doops konnen ja zeggen, en hoe die Kerkenraad met een goed gemoed zulke Doopvaders, tegen haar beter weten, over zulke Kinderen kan laaten ſtaan, kan ik niet begrypen: want dat is zeker, dat geen Arminiaan, Lutheraan, of diergelyke, van ons verſchillende, toeſtaan zal, dat die Leere, die in onze Kerk geleerd werd, de waaragtige en volkomene Leere der Zaligheid is, egter zegt hy, tegen zyn gewiſſe aan, daar ja op, en dat weten ook die geen, die zulk een als Doopvader laten ſtaan; ook beloofd hy dat Kind, waar over hy ſtaat, in deeze onze Leere, die hy in zyn Kerk quaad keurt, te zullen opbrengen, waar aan hy, zoo hy dat waarlyk geloofd, qualyk doet, zo wel als die zulk een toelaat om te ſtaan, behalven dat 'er op zulk een dubbelhertige belofte niet veel ſtaat te maken valt. (Onreedelykheid van dien.)

Beter deed daar ontrent (myns oordeels) de Kerkenraad van Amboina, die goed vond geen andre, dan van onzen godsdienſt, en die daar af belydenis deden, of zig genegen toonden, dat by de eerſte gelegentheid te willen doen, te laten ſtaan, oordeelende, dat men niemand tegen zyn gevoelen en beter weten aan, maar (Netter besluit hier over van die van Amboina.)

maar ja moet laten zeggen op vraagen, die men in gemoede weet dat hy afkeurt, veel minder vergen dat hy belove, tegen zyn gevoelen en geloove aan te gaan, te meer, alzoo wel 't waarschynelykst is, dat hy die belofte ook niet zal nakoomen.

Dat nu de Kerkenraad van Amboina dit stuk, schoon by die van Batavia dit jaar, als hun gevoelen 'er over gevergd wierd, afgekeurd, zoo qualyk niet begrepen had, blykt niet duister, zoo aan de reden zelf, als om dat de Kerk van de Kust van Choromandel, wanneer *D. Groenewoud* en *D. Slangenburg* daar nog lagen, over dit stuk even zulk een besluit uit zig zelve genomen heeft, het welk, zoo dat eens voor een Synodus komen moest, zekerlyk goed, en beter als dat van den Kerkenraad van Batavia, zoude gekeurd worden, behalven dat hen met reeden zou konnen gevraagd werden, wie hen de magt tot zulk een besluit, en tot het invoeren van zulke aanstotelyke, onreedelyke en ongegronde gewoonte, gegeeven heeft, behalven dat dit ook gansch Indiën door op eene voet, en zoo als in ons Vaderland is.

Den 2. Augustus wierd *D. Le Boucq* door haare Edelheden hersteld, en na Ceylon beroepen, daar hy den 2 September na toe vertrok.

Den 17. September verscheen hier D. *Jacobus van der Vorm* van Malacka, en *D. Slangenburg* den 20 October van de Kust; ook zag men den 4. December D. *Nicolaas van Schie* per *Arentsduin*, en den 5. dito *D. Dominicus Sel* per Arion, beide van de Classis van Amsterdam, als Predicanten verschynen.

De eerste wierd den 29 dito na Banda, en de tweede na Ternate beroepen, gelyk zy in 't volgende jaar derwaarts vertrokken zyn.

Op dezen zelven dag hadden haar Edelheden ook besloten, dat ik na Ternate vertrekken zou, niettegenstaande zy zeer wel wisten, dat dit een openbaar en een tweede geweld was, my tegen de uitdrukkelyke last der Heeren 17nen aangedaan, en dat zy niet bevoegd waren, om my dit op te leggen; dog gelyk zy al by myn komst A. 1706 getoond hadden dien last der Heeren 17nen zeer weinig te agten, dwingende my om op dien togt in de Treyn van Java tegens den last dezer Heeren te gaan, en gelyk zy toen al niet anders zogten, dan dat ik maar weder na 't Vaderland zou keeren, alzoo toonden zy nu weer, dat zy, om zig aan die Heeren, die zulken last aan my meede gaven, en ook aan my, die zy doch niet hadden konnen weg krygen, (alzoo ik die onverduwelyke trein-togt tegen haar gedagten aannam) te wreeken, niet anders beoogden, als my, of na 't Vaderland weg te zenden, of te dwingen, om, tegen den last der Heeren in 't Vaderland, my meede gegeeven (aan welken ik my alleen verbonden had in Amboina, aan 't Casteel Victoria, en op geen andere plaats zelf in die Landvoogdy, veel min op een andre plaats van Indiën, den dienst te zullen doen) na het slegtste Comptoir van geheel Indiën te gaan, daar de zwaarste Kerkdienst valt, met zoo veel buiten-Eilanden 60 a 70 mylen over Zee te bezoeken, van welke twee ik noch zeer zwak zynde, best gekeurd heb het eerste te kiezen, en 't laatste op de zedigste en beleefdste wyze (na dat alle myne nedrige verzoeken en vertoogen, waarom dit, zoo van wegen myn zwakheid, als om de belofte en grond waar op by de Heeren 17nen aangenomen was, niet doen kon, veragtelyk verworpen waren) te weigeren, alzoo niet verpligt was dit aan te nemen. 1712.

Buiten dit beslotene over de drie voornoemde Predicanten, hadden haar Edelheden D. *Joannes van der Vorm* ook weer na Amboina beroepen, daar die Heer met zyn Maleitse Taalkunde veel dienst doen kon. Ook vertrok dit jaar D. *Camper* na 't Vaderland.

Van der Vorm na Amboina.

A. 1713.

In den beginne dezes jaars vertrokken de Heeren *van Schie*, en *Sel* na hunne bescheide plaatzen, de eerste na Banda, en de laatste na Ternate. 1713.

Den 3 January verzogt ik wel weer by een Smeekschrift van dien tocht na Ternate bevryd te zyn; maar myn verzoek, hoe billyk en wel gegrond, had geen ingang ter wereld by haar Edelheden: en de Kerkenraad (dat onbegrypelyk is) gebruikte alle reedenen van beweging om my tot het aannemen van dien over te halen, niettegenstaande ik hen by myn acte, door den Advocaat van D. E. Maatschappy geteekend, aanwees hier toe niet verpligt te zyn, weshalven het veel eer hen betaamd zou hebben myn recht voor te staan, by haar Edelheden; maar zy dorsten zig (zoo ik geloove, alzo 't dog niet geholpen zou hebben) om zulken geringe zaak niet bloot zetten, behalven dat 'er in die vergadering waren, die liever zagen, dat ik maar na 't Vaderland ging, dan dat ik bleef.

Des Schryvers verzoek.

Gelyk nu haar Edelheden by hun besluit bleven, alzo ik meede, van liever na 't Vaderland, dan na Ternate, te willen gaan.

Hy volhard om na 't Vaderland te gaan.

Ik had niet zo ras dit in de Vergadering gezegt, of daags 'er aan wierd ik door den Advocaat Fiscaal voor den Raad van Justitie gedagvaard, een zaak, waarover

De Schryver gedagvaard.

1712. ver bevorens reeds breed genoeg gesproken, en waar by getoond is, dat zyn Edelheid van Riebeek ganſch niet wel met my in dit ſtuk gehandeld, haar Edelheden misleid; myn eenen brief, aan hen geschreven, agter gehouden, en daar door aan haar Edelheden, tegen zyn beter weten aan; een verkeerde gedagte van my gegeeven had; op welk klaar en onwedersprekelyk bewys van my, die Raad ook (gelyk wy getoond hebben) goed gevonden had, my volkomen vry en onschuldig te verklaren; en den Fiscaal zo in zyne, als in myne kosten, te doemen; die hem door haar Edelheden, en uit de kas der E. Maatschappy, ook vergoed zyn, daar dit haar Edelheden zelf, en niet de E. Maatschappy, behoorden betaald te hebben, alzoo dit maar een werk van de groote drift van den Heer van Riebeek tegen my, niet over eenig quaad van my tegen zyn Ed: bedreven, maar alleen uit wraak tegen my over 't beletten van den druk van 't werk van zyn Zwager de Heer *Leydekker* was, welke drift van zyn Edelheid de andre Heeren, na dat zy zo klaar zien konden in dezen door zyn Ed: misleid te zyn, niet blindeling moesten opgevolgd, maar tegen de welke, gelyk ook tegen myne ongegronde verzending tegen den last der Heeren, zy zig behoorden aangekant, myn recht voorgestaan, en aldus de E. Maatschappy van die onredelyke onkosten bevryd te hebben; maar niemand van de Heeren had lust, om zig tegen dien scherpen Heer Gouverneur Generaal aan te kanten, keurende het beter, van my het grootste geweld van de wereld aan te doen, en de E: Maatschappy die onnodige onkosten, die deeze Heer (om recht te spreeken) alleen behoorde betaald te hebben, maar stil te laten betaalen, als om, met zig daar tegen aan te kanten, dien heer aan den hals te krygen. Een zaak waar van ik hier niets meer zeggen zal, om dat 'er elders breder van gesproken word.

Werd vry verklaard by eenparigheid van stemmen.

Men kan wel denken, dat een vonnis ten mynen voordeele, by eenparigheid van stemmen door den Rechter, zonder aanzien van die Perzonen, die de eerste van den Lande aldaar waren, en tot hun nadeel uitgesproken, een ongemeene spyt aan haar Edelheden moet gegeeven hebben, gelyk dit ook eenige tyd oorzaak was, dat zy my myne verlossing na 't Vaderland, al om my te plagen, zig aan my onschuldige te wreeken, en om my tot dien togt na Ternate te dwingen, weigerden, hoewel men my die een maand of twee daar na, ziende, dat ik op een zedige wyze by myn weigering volharden bleef, toestond, en den 11 Juli verlof gaf, om na 't Vaderland te vertrekken, gelyk daar op myn reize derwaarts in 't einde van dat jaar gevolgd is. 1712.

Misnoege harer Edelheden.

Die hem zyn verlossing toestaan.

Den 5 January besloten haar Edelheden omtrent D. *Jacobus van der Vorm*, dat hy, in plaats van na Amboina, daar hy dienst doen kon, na de Kust van Coromandel, daar hem die taal niet ter wereld te pas quam, gaan zou, waar uit hier weder te zien is een klaare blyk van haar Edelhedens wonderlyke verzending van Predicanten na plaatzen, daar de taal, die zy geleerd hebben, niet gebruikt werd, en dierhalven van geen nuttigheid is; een daad, bequaam, om de lust van alle yverige Predicanten uit te blusschen. Hy vertrok derwaards in Mey, daar hy weinig jaren gestaan heeft, zynde den 2 April 1717 overleden.

D. van der Vorm na de Kust.

Den 15 dito vertrok D. *Slangenburg* van hier na 't Vaderland, en den 10 February verscheen hier D. *Gellius Geldesma*, die in May ondertusschen nog een togt na Japara en Java's Oost-kust deed. Men hoorde in die zelve maand ook, dat D. *Boterkoper* in Ternate overleden was.

D. Slangenburg na 't Vaderland.

D. Boterkoper overleden.

Den 12 Mey wierd D. *Abraham Feylingius* hier als vast Predicant in de Nederduitsche gemeinte beroepen.

D. Feilingius beroepen.

Den 31 Juli verscheen hier D. *Godefridus 't Hoen Hoogendorp*, per de Samson, van Hoorn.

Den 23 Augustus vertrok D. *Geldesma* na Ceylon, om op Gale te leggen.

D. Geldesma na Ceylon.

In 't begin van December ben ik na 't Vaderland met 't Schip d'Engewormer vertrokken, verblyd zynde, dat ik eindelyk uit het geweld van zulke onbillyke Overheden, die ik geen reden ter weereld gegeeven had, geraakt ben, tot nog toe niet konnende vergeten, dat de Heeren 17nen zich hier aan niet meer hebben laten gelegen zyn.

De Schryver na 't Vaderland.

NE-

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Vervolg der zaaken van den Godsdienst op Java van de jaaren 1714. *tot* 1722. *Magt van den Præses. Wyze van Kerkelyke Ordonnantien. Naamen der Predikanten op Batavia aangeland. Naamen der Predikanten in de Nederduitse Gemeinte op Batavia beroepen. Naamen der Predikanten in de Portugeese Gemeinte. Naamen der derde Portugeesche Predikanten, beroepen om Duitsch te prediken. Naamen der Maleitse Predikanten van Batavia. Naamen der Predikanten op 't Eyland Onrust beroepen. Naamen der Ouderlingen en Diakenen van Batavia. Naamen der Heeren Politique Commissarissen van Batavia, Bedienden op Batavia, en hunne Kostgelden maandelyks.*

A. 1714.

IN 't begin van dit jaar vertrok D. 't *Hoen Hogendorp* na Ternate, en zyn hier verschenen de Predikanten D. *Antonius van Brummen*, D. *Joannes Boekenburg*, D. *Cornelius Schrevelius*, ook quam in dat zelve jaar aan de Caap de goede Hope D. *Petrus van Aken*, als Fransch Predikant.

A. 1715.

D. *Thornton* was aan de eene zyde lam, en op nieuw beroerd geworden.

D. *van Brummen* is verzonden na Amboina, D. *Boekenberg* na Banda, en zyn verschenen D. *Engelbertus Cornelius Ninaber*, D. *Adolf van der Win*, D. *Adrianus Ens*, D. *Jeremias Pars*, D. *Joachim Petrus de Cluysenaar*, en *Johan Coenraad Alberts*.

Ook quam dit jaar voor Ceylon uit en op Colombo D. *Jacobus de Jong*. En van Ternate zag men hier D. *'t Hoen Hogendorp* verschynen.

Ook verscheen hier uyt Amboina D D. *Parent* en *Groenewoud*, die na 't Vaderland gingen; gelyk ook D. *Feylingius*, ook is D. *van der Sluis* schielyk overleeden, en D. *van Schie* uit Banda hier op gezonden, die hier den 20 Juli stierf.

A. 1716.

Dit jaar vertrokken D. *Ninaber* en D. *van der Win* na Amboina, D. D. *Ens* en *Pars* na Banda, D. D. *Alberts* en *Cluisenaar* na Ternate, en D. 't *Hoen Hogendorp* na Malacka.

Uit Amboina verscheen hier ook D. *van Brummen*; en uit 't Vaderland de Predicant D. *Jacobus Cantor Visscher* van de Classis van Schieland; en nu was het derde jaar, dat Onrust en de Rheede niet bediend wierd.

Ook vertoonde zich hier als nieu aangekomen D. *Petrus Nicolai*, D. *Antonius Hoyer* verscheen hier uit Banda, deed een togt na Java 's Oost-kust, en stierf kort na zyn wederkomst in October hier. D. Hoyer sterft.

In dit jaar is D. *Schrevelius* ook na Coetsjien gesonden. D. Schrevelius na Coetsjien.

A. 1717.

In dit jaar quam D. *Goting* van Coetsjien, na dat hy A. 1716 verlost was, en is op de reize na Batavia in de straat Sunda, of omtrent Sumatra overleden, en is D. *Cantor Visscher*, na dat hy ondertusschen na de West-kust geweest was, derwaards gezonden, om D. *Schrevelius* te vervangen, die in May overleeden was. 1717. D. Visscher na Coetsjen.

D. *le Boucq* verscheen hier ook van Ceylon op zyn verzoek, zynde op Colombo vervangen door D. *Guilielmus Conyn*, van Gale daar beroepen; ook quam hier uit het Vaderland D. *Jacobus Runet*, geweeze Predikant tot Roermond, D. *Cornelius Verbis*, D. *Joannes Philippus Wetzelius*, D. *Jacobus van Jever*, en D. *Petrus Cronenburg*, welke laatste van Hoorn gekomen, hier in de Nederduitsche gemeinte, in D. *Feylingius* plaats in September, omtrent twee maanden na zyn komst beroepen is. D. le Boucq van Ceylon. D. Renet hier.

Den 15 November is hier ook D. *van Holten*, gelyk op Gale D. *Geldesma* overleden, en D. *Thornton*, dit jaar in Augustus door de Heeren 17nen Emeritus gemaakt, zullende nu maar 130 gulden ter maand, dog geen buiten-voordeelen meer trekken. D D. van Holten, en Geldesma overleden D. Thornton, Emeritus.

A. 1718.

In Februari vertrok D. *Nicolai* van hier na Banda, en D. *Renet* na Amboina. 1718.

In dit jaar verscheen hier uit 't Vaderland van Amsterdam D. D. *Wybrandus Scevola*, geweeze Predikant onder de Classis van Sneek, in Vriesland, *Mozes Hermanni*,

1718. *Hermanni*, die in September beide naar Ceylon gezonden zyn, gelyk D. D. *van Brummen* en *van Jever* nevens hen derwaart vertrokken.

D. Pars uit Banda. D. *Jeremias Joannes Pars*, A. 1717. uit Banda ontboden, om 't Portugees aan te leeren, verscheen nu hier ten dien einde.

D. Brands uit Amboina. Ook quam den 7 Juni uit Amboina hier D. *Arnoldus Brands*.

D. *Henricus Werntly* verscheen hier mede van Rotterdam, en D. *Georgius Henricus Myleus* in Nov. uit het Vaderland, gelyk meede D. D. *Antonius Pastorius*, en *Guilielmus Hoogewaard* in December van Delft.

In dit jaar quamen ook uit D. D. *Abrahamus Feilingius*, en *Lucas Hoogendorp*, de eerste voor Zeeland aan deeze, en de laatste van de Classis van Hoorn, aan geene zyde van de Caap overleden.

A. 1719.

1719. D. Pars in de Portugeese. Den 24 February wierd D. *Pars* in de Portugeesche gemeinte beroepen: en den 3 Maart beriepen haar Edelheden D. *Brands* in D. *van Holtens* plaats, in de Nederduitse Gemeinte; dog by 't openvallen van een plaats in de Maleitse Kerk zou zyn Eerw: tot die gemeinte moeten overgaan.

D. D. Brands en Hoogerwaard in de Duitse gemeente. Op dien zelven tyd is D. *Werntley* ook (na op de West-kust op een tocht geweest te zyn) na Macassar, D. *Myleus* na Malacka, (van waar de Heer *Hoogendorp* op Batavia beroepen was) en D. *Hogerwaard*, in plaats van D. *Kiezenga* (den 15 February overleden) in de Duitse gemeinte beroepen, en D. *le Boucq* op Onrust geplaatst.

D. Parent en D. Castelein overleden. In dit zelve jaar, quam hier weder uit 't Vaderland als Predicant D. *Abrahamus Parent*, die den 9 November overleden is.

Ook verschenen hier D. D. *Joannes Castelyn*, van Zeeland per Sandenburg, (die in Maart kort na zyn Komst stierf) en *Nicolaus Cramer*, die in dit zelve jaar nog een tocht na Timor deed.

D. Brands. Den 31 May was ook overleden D. *Coldedeborn*, in wiens plaats haar Edelheden D. *Brands* uit de Duitsche Kerk deden overgaan, en in welke plaats zy in 't Nederduitsch weder D. *Verbis* beriepen. D. Verbis.

A. 1720.

1720. D. vanden Bosch van Macassar. Van Macassar quam hier wettig D. *Lambertus van den Bosch*.

In dit jaar verscheenen hier uit het Vaderland, D. *Aron. Dias da Fronseca* met Meinden, van Amsterdam, D. *Guielmus Ligtenfoort*, met het Schip Leiden, die drie maanden na zyn verblyf alhier overleden is; ook D. D. *Philippus Capelle* en *Joannes Wetting*; en D. *Pastorius* is na Banda gezonden, die in dit jaar, na dat hy 'er niet lang geweest was, gestorven is: en D. *Thornton* was ook hier den 29 November overleden, als meede eenige andre, die wy onder Ceylon zullen zien. Ook was D. *Croonenburg* den 20 maart hier gestorven. En D. *Crul* had in geen jaar gepredikt. 1720 D. Pastorius, Thornton en Croonenburg overleden.

A. 1721.

In 't begin van dit jaar vertrokken na Amboina D. D. *Capelle* en *Wenting*. 1721 D. D. Capelle en Wenting na Amboina.

Ook zyn ten deelen in 't verleeden, en ten deelen in dit jaar verschenen, D. D. *Joannes Guilielmus Marinus*, *Hesselus Wibranda*, en *Carolus Rochefort*.

D. 't *Hoen Hoogendorp* was hier in D. *Croonenburgs* plaats beroepen, en nu reeds van Malacka gekomen. D. 't Hoen Hoogendorp beroepen.

Na Banda was gezonden D. *Cramer*, om den overleeden D. *Pastorius* te vervangen. D. Cramer na Banda.

D. *Crul*, was nog zwak, en buiten staat om te konnen prediken, en D. *van der Vorm* van de persing nog niet ten vollen hersteld; dog de andere Broeders namen nog met veel neerstigheid hunnen dienst hier waar, onder welke de oude Heer *op den Akker*, schoon al in de 70 jaaren, tot veel verwondering der Broederen, en tot vreugd van zyne gemeinte, geen van de minste was. De staat der Batavise broeders.

Daar heeft men nu, als by een schets, het voornaamste, dat hier van den beginne af tot nu in 't Kerkelyke is voorgevallen, waar omtrent men na A. 1713 wel een groote verandering in de uitbreiding der stoffen ziet, om dat ik het volgende alleen by brieven van Vrienden uit Indiën hebbe, die my juist niet alles, gelyk anders wel Kerkelyk geschied, meede konden deelen. Reden van 't onderscheid in 't verhandelen der zaken na Ao. 1713.

Wat nu de Predikanten, jegenwoordig hier dienst doende, aangaat, daar zyn 'er vyf in de Nederduitse, die in 't laatste jaar waaren D. D. *Hero Crul*, *Jan Barton*, *Guielmus Hoogerwaard*, *Cornelius Verbis*, en *Godefridus 't Hoen Hoogendorp*: Deeze vyf prediken Sondags viermaal, Dingsdags avonds ten half zeven, en Donderdags morgens eens, en op Nieuwejaars dag alleen s'morgens. Getal der Batavise Predikanten.

Drie waaren 'er in de Portugeesche gemeinte, D. D. *Jacobus op den Akker*, *Christiaan Poleman*, en *Joannes Jeremias Pars*. Deeze drie prediken Sondags drie maal, en Vrydags avonds eens. En nu

is

is nu D. *Fonſeca*, die ook Portugees predikt, onlangs aangeſteld, om den ouden Heer *op den Akker* (die Anno 1724 reeds 75 jaaren was) in zynen dienſt, die zyn Eerw: nog zelf waar nam, te onderſteunen.

In de Maleitſe Kerk zyn D. D. *Petrus van der Vorm*, en *Arnoldus Brands*, die 's Sondags tweemaal prediken, en ook, by gebrek van Buiten-Predikanten, verpligt zyn de derde waar te neemen. En haar Edelheden hadden ook *D. Hartholt* nu reeds Maleits leerende, aan *D. van der Vorm* toegevoegd op zyn verzoek.

Ook hebbe ik omtrent de Portugeeſche en Maleitſche Taal nog deeze aanmerking te maken, dat het (om voor te koomen, dat de uitkomende Predikanten, zo veel tyd in 't leeren deezer Taalen in Indiën niet mogten beſteeden) een zeer nutte zaak zyn zou, indien men goed vond in Holland een Profeſſor in deze beide Taalen aan te ſtellen; ten einde de Predicanten, eer zy na Indiën vertrocken, in beide die Taalen, als meede eenigzins in de Arabiſche (alzoo hen die heel veel te pas komen kan) reeds ervaren, en dus in ſtaat mogten zyn, om 'er ten eerſten dienſt in te doen.

Buiten deeze tien vaſte Bataviſche Predicanten, is 'er nog een Predicant op 't Eiland Onruſt, *D. le Boucq* genaamt, die, ſchoon hy daar woond, en Sondags (zoo men zegt) eens predikt, egter hier meede als een Lid in de vergadering zit, gelyk ook de buiten-Predicanten, waar van 'er gemeenelyk al eenige zyn, en die of de Reede, of den dienſt der zieke Predicanten waarneemen.

Deeze Vergadering zit gemeenelyk alle Maandagen ten twee uuren na den middag, om de Kerkelyke zaken te verhandelen.

De Nederduitſe gemeinte is hier niet zeer groot, zynde 't grootſte getal menſchen, dat ik in de Stads Kerk by den anderen gezien hebbe, nooit (myns wetens) boven de duizent, en ook wel minder ſterk geweeſt, van welke de meeſte nog geen Leedemaaten zyn, hoewel ik geloove dat 'er al een fraay getal Duytſe, dog een veel groter getal Portugeeſche Ledematen is. Het getal der Leed: was A. 1706 ontrent 4110. De dienſt gaat hier zeer ordentelyk en ſtil toe, en ſchoon de menſchen hier reedelyk neerſtig in de Kerk komen, moet men egter bekennen, dat 'er zeer weinig van deeze Bataviſche Ingezetenen te vinden zyn, die met eenige grond over de ſtucken van hunnen godsdienſt zouden weeten te ſpreeken. Ook is dit geen wonder, alzoo 'er niets vreemder aldaar is, dan dat men iemand ooit of ooit in eenig gezelſchap, of elders, uit Gods woordt tot ſtigting 't een of 't ander zou hooren voortbrengen; altoos het ſtaat my niet voor, zulx ooit daar gehoord of bygewoont te hebben, en zo dit al iemand ondernemen wilde, hy zou by velen een voorwerp van verwondering, by andren van beſpotting, en by de beſcheidenſten voor een man, of Juffer, die hunne wereld niet wel verſtonden, gehouden werden, hoewel de meeſte reeden daar van niet anders, dan hunne groote onkunde in die zaake, is; niettegenſtaande 'er ook verſcheide Cathechizatien (te weeten, Sondags 's namiddags over den verhandelden Sondag, en 's Maandags 's morgens, in alle drie de gemeintens, en nog eens Donderdags 's namiddags ten twee uuren in de Portugeeſche) zyn, buiten welke 'er Woensdags 's middags ten twee uuren nog een voor de Mrs: in de Portugeſche Kerk is.

Schoon de Predicanten, die Portugees of Maleits prediken, met het aanleeren dezer taale meer moeite, dan de bloote Nederduitſche Predicanten, hebben, en ook veelen van hen in ſtaat zyn om in twe taalen dienſt te doen, moet men echter niet oordeelen, dat zy daarom, gelyk zy wel verdienen, de meeſte agting hebben, 't zy by de Heeren van de Hooge Regeering, of ook by andren; want 't is 'er verre van daan, om dat de Nederduitſche in 't gemein daar het meeſte aanzien hebben, in alles voorgetrokken worden, en dat men voor de andren als een zoorte van kleinagting heeft, 't geen daar van daan komt, om dat de meeſte leeden die taalen niet verſtaan, en zelden in die Kerken komen, daar men die predikt. In tegendeel egter behoorde men de taalkundigen veel meer aan te haalen, om ze ook tot 't aanleeren van andre talen, te weten, de Chineeſche, Javaanſche en meer andre, aan te moedigen; dat moogelyk daar door wel agter gebleeven en nogtans een van de zaaken is, die 't eerſt en wel het meeſt behoorde behertigd te werden; en daar nu niet eens van gerept, ja niet eens aan gedagt werd.

Schoon het getal der geenen, die in de Kerk komen, in opzigt van de aanzienelyke menigte der Ingezetenen, niet heel groot is, moet men echter bekennen, dat de liefde-gaven voor de Armen door den bank al vry groot zyn; en ik weet gevallen, dat enkele Lieden, uit dankbaarheid aan God, wegens genotene zegeningen ter Zee, in eene reis in een papiertje zesgoude Coebans (doende ider hier 24 gl:) in 't zakje geſteeken hebben, en, mag ik zeker Diaken, die nog leefd, gelooven, dat 'er op eene reize eens twaalf honderd Ryxdaalders by hem verzameld zyn, dat zeekerlyk een buiten gemeene groote gift is. Deeze penningen werden by de Diaconen niet alleen tot onderhoud der gemeene Armen, maar zelf ook tot onder Milde aalmoezen.

der

1721. Voor vervallene huisgezinnen.

dersteuning van vervallene fatzoenelyke Huysgezinnen, dog zeer stil, gebruykt, die in dat zelve fatzoen, als bevoorens gehouden werden, treckende 10, 12, en meer Ryksdaalders s'maands, en gaande de Dogters zo kostelyk, als alle andre van haar aanzien, gekleed; maar die met zulk een Juffrouw komt te trouwen, moet (zoo hy niet in de voorbaat is) al 't voorige, by haar genooten, voldoen en betalen, dat ook de reden is, waarom dat zeer stil gehouden werd: want anders zou niemand na zulke Juffers taalen.

Onvoorzigtigheid,

Het is my meenigmaal zeer wonderlyk voorgekomen, dat men by de Heeren van de Hooge Regeering van Indiën, anderzins zoo net op het stuk, van geen andren openbaaren godsdienst, dan alleen den hervormden, toe te laaten, in voorige tyden niet meer gelet heeft, om niemand tot een Lid van hun eigen vergadering, dan die belydenis van dien Godsdienst voor af gedaan had, aan te neemen. Want het is zoo verre van daar geweest, dat men Papisten tot gemeene Raaden gehad heeft.

In Landvoogden aan te stellen van een andren godsdienst.

De Heer Emanuel Bornezee was daar voor openbaar bekend, en daar zyn 'er meer andren voor verdacht geweest, ik heb 'er ook gekend, die, schoon Remonstranten, dat men zeer wel wist, en daar na openbaar bleek, zelfs Opperlandvoogd van Indiën gemaakt zyn, zonder dat men zig daar aan eens kreunde. Ook hebben wy bevoorens van de Heer *Brouwer* al aangemerkt, dat hy geen Lidmaat was. Van geen minder uitzicht was 't, dat men de Heer *Peterzom*, Remonstrants zynde, in Ternate, en in de voorige tyd de Heer *Prins*, een Papist, op Macassar, tot Landvoogden aangesteld heeft, op welke zaaken voor al (myns bedunkens) naauwer acht behoord gegeven te werden, alzoo het niet volgens de gronden der Regeering, nog volgens de gewoonte van ons Land is, behalven dat het ook een weg tot veel veragtinge en stremming van 't noodige in onzen godsdienst baant. Ook is 't zeer waarschynelyk, dat die besluiten, van allerly doopgetuigen toe te laten, om zulke Heeren, tot Doopvaders verzogt zynde, niet los voor 't hooft te stooten, gesprooten, en zoo van tyd tot tyd ingedrongen zyn, dat men van eersten af aan behoorde tegen gegaan en geweerd te hebben, met geen dienaren, van een strydenden godsdienst, zoo hoog op te vyzelen, en voort te helpen, alzo 'er onder die van onzen godsdienst, als men ze zoeken wil, genoeg te vinden zyn, dog daar denkt men niet eens om, hoewel 't het eerste behoorde te zyn, en met de bequaamheid zamen gaan konde,

By den Schryver verworpen.

in hoedanigen geval die van onzen godsdienst altyd behoorden voor te gaan. 1721.

En wat bescherming dog heeft een braaf Predikant van zulke Overheeden, (want dat werden zy metter tyd, als men het niet in tydts stuit,) die van een strydende godsdienst zyn, te hoopen, behalven dat zulke overheden en Landvoogden om zulk een behandeling maar by zig zelven lacchen, en zig in den tyd van hun vermogen tegen die van onzen godsdienst, en tegen de gronden deszelfs, bedienen.

Ik geloove ook niet, dat men een voorbeeld aanwyzen zal, dat, 't zy Papisten, 't zy andren, ooit iemand van onzen godsdienst als Leden van hunne Regeering, en nog minder tot Hoofden van dien, aangesteld hebben.

Na dat wy nu dit ganfch heir van Arbeiders, van den beginne af aan tot nu toe, in den oegst des Heeren in het Oosten gezien, en wat by hen daar al verrigt is beschouwd, en kortelyk aangehaald hebben, komen ons onder de zelve zeer weinig Mannen voor, die zig, buiten het gemeen werk van hunne bediening, in 't Prediken, Catechizeeren, en 't bezoeken der buiten-Kerken bestaande, tot het verveerdigen van deeze en geene nutter werken ten dienst van Gods Kerk aldaar, en tot opheldering van de geringe kennis der Inlanders, begeven, of iets groots en ongemeens ondernomen en uitgevoerd hebben.

Werken by Predikanten ondernomen.

Zommige van deezen hebben zich tot het maken van Dictionaria en Woordenboeken (dien ongemeenen verdrietigen en moejelyken, maar in zig zelven zeer nutten arbeid) begeeven.

De eersten, die dat deden, waren *D. D. Caspar Wiltens*, *Dankaarts*, en *Heurnius*, die dezelve al vroeg A. 1623 in 't Maleits en Duits, en ook in 't Duits en Maleits voor den dag bragten, waar by naderhand nog een ander Dictionarium in 't Duits en Maleits, door D *Gueynier* verveerdigd; en A. 1708 door D. *van der Vorm* weder overzien en vermeerderd, gekoomen is, by welke nog een ander, door *David Haaks* in 't Maleyts en Latyn, en in 't Latyn en Maleits zamen gesteld, gevoegd kan werden; dog deeze werken, die maar kleen en in quarto zyn, konnen niet by het groot Lexicon Malaico-Belgicum van D. *Leydekker*, dat (zoo men my bericht heeft) in ettelyke Folianten bestaat, ja zelf niet by een groot Dictionarium in Folio, door my gemaakt, vergeleken werden.

D. *Cat* heeft ook een Cingaleesch en Duits, en Duits en Cingaleesch Dictionarium gemaakt.

Eenige andere Broeders hebben 't nutste geoordeeld, een Deel van Gods woord

in

in deeze of geene taal over te zetten.

D. *Brouwerius*, in Amboina, heeft Genesis en 't N. T. in 't laag Maleyts, D. *Hoodenpyl* heeft 't zelve in 't hoog Maleyts vertaald, dog 't werk van D. *Leydekker* meest maar nageschreeven, ook verstond hy de grondtaal niet. *D. Cat* op Ceyl. heeft over Matt. en de Acta onder zyn opsigt door Cingalesche Tolken in die Taal laten overzetten, en D. *Conyn* heeft Matth:, Marc: en Lucas in die taal overgezet. Ook heeft *Albert Reul* A. 1631 Mattheus in 't Maleits, en de Heer *van Hasel* de Psalmen, in die taal zelve overgezet. D. *op den Akker* heeft de Psalmen in 't Portugees vertaald, en op rym gebragt, dat D. *Rogerius* A. 1643 meede begonnen had. D. *van der Vorm* heeft dit in 't Maleyts meede gedaan, hoewel ik niet regt weet of zyn Eerw: dit ten einde gebragt heeft, alzoo ik 'er maar 106 gezien heb.

De grootste ondernemers egter van zwaare Werken zyn, D. *Ferreira*, D. *Leydekker*, en (het is met needrigheid, dat ik het zegge) ik geweest.

De eerste heeft allereerst het N. T. vertaald, en daar na een groot gedeelte van 't O. T. dog is, na dat tot het 21 vers van 't 48 Cap. van Ezechiel gekomen was, overleden, welk verder deel door D. D. *Sas* en *op den Akker* voleindigd is.

D. *Leydekker* heeft mede ondernomen 't O. en N. Testament in 't hoog Maleits over te zetten, dog is, na dat tot Eph. 6 vers 6. gekomen was, overleden, dat toen verder door D. *van der Vorm* voleindigd is.

Ik nu heb mede ondernomen 't O. en N. T. zoo in de laage, als ook nader-hand in een vry hooger Maleitse Taal, dan de gemeene, ider op zich zelven over te zetten, en de Heere heeft my de genadé gedaan, van die beide te voleindigen, gelyk ik dat laatste in 't midden van A. 1721. eerst heb ten einde gebragt. (1721. De Schryver de eenige die dit tweemaal ten einde gebragt heeft.)

Ook is het ten uiterste te verwonderen, dat 'er door zoo veel mannen niet veel meer verrigt, en dat 'er in gansch Indiën nog geen een Bybel in een Oostersche Taal gedrukt te vinden is.

Hier meede zullen wy het Kerkelyke van Batavia, en de zaken van den Godsdienst van Java besluiten; dog daar by nog de Lysten eerst van de Predicanten, die uit het Vaderland op Batavia gekoomen, en van hier na de buiten Comptoiren beroepen zyn, en daar na ook voegen, die in 't byzonder in deeze Stad, 't zy in de Nederduitsche, 't zy in de Portugeesche, 't zy in de Maleitse gemeinte, of ook op 't Eiland Onrust, vast beroepen zyn, al het welke wy dan met een Lyst van de Ouderlingen en Diakenen, der Politique Commissarissen, der uitgekomene Proponenten, daar toe gevordert, en eindelyk met de Batavische Kerk-ordre, en een Lyst van de Diaconye-middelen, en der Bedienden op Batavia, met hunne Kost-gelden, zullen besluiten.

Met één woord moet ik nog melden, dat de Ordonnantien der Krankbezoekers, waar by zy op deeze en geene schepen bescheiden en geplaast werden, eerst door de Præses, en daar na door den Directeur Generaal van den Handel van Indiën, geteekend werden. (Magt van de Præses en wyze van Kerkelyke Ordonnantien.)

LYST

Der Predicanten die uit het Vaderland op Jakatra, of Batavia gekoomen, en van daar na deeze en geene buiten-Comptoiren beroepen zyn, buiten welke die geene, welke uit 't Vaderland naar Ceylon vertrokken zyn, onder dat Comptoir in 't byzonder opgebragt werden.

Op Jakatra of Batavia.		verzonden.
Caspar Wiltens.	A. 1615	A. 1615 na Amboina.
quam hier weer.	1621	1622 na 't Vaderland.
is weer uitgekomen.	1625	1625 na Banda.
Jacob Hulsebos	1615	1615 op Batavia beroepen.
vertrok.		1622 na Amboina, en verdronk 't gat inzeylende.
Sebastianus Dankaarts.	1618	1618 na Amboina.
quam hier weer.	1622	1624 vast beroepen op Batavi
Jacob Dubbeldryk.	1622	1623 na Amboina.
quam weer hier.	1625	1626 afgezet.
Justus Heurnius.	1624	1624 op Batavia beroepen.
vertrok van hier.		1632 na de Kust.
quam weer hier.	1632	1633 na Amboina.
quam weer hier.	1638	1638 na 't Vaderland.
Joannes du Praat.	1624	1625 na Amboina.
Antonius Dirks.	1624	1625 na Banda.
Georgius Candidius.	1625	1625 na Ternate.
komt weer hier,	1626	1629 na Tayouan, of Formosa.

quam

Op Jakatra of Batavia.		verzonden.
quam weer hier.	1631	1632 op Batavia beroepen.
en bleef hier van.	1632	1633 weer na Tajouan.
quam weer hier.	1637	1637 na 't Vaderland.
Joannes Follinus.	1625	1625 na de Kust.
Wouter Melchiorszoon Vitriarius.	1625	1626 na Amboina.
quam weer hier.	1632	1632 na 't Vaderland.
Jacobus Tolenius.	1626	1626 overleden op Batavia.
Nicolaus Molinæus.	1626	1627 na de Kust.
quam weer hier.	1633	1633 beroepen op Batavia.
Joannes Cavelierius.	1627	1629 zie niet waar hy vervar.is. 1629 op Batavia beroepen.
Abrahamus de Roy.	1629	1629 na Banda.
Michaël Clarebeek.	1629	1633 op Batavia beroepen.
Robbertus Junius.	1629	1629 na Tayouan.
quam weer hier.	1641	1641 na Tayouan.
quam weer hier.	1643	1643 na 't Vaderland.
David Gorissoon.	1629	vernemen niets meer van hen.
Guilielmus Holtenus.	1629	1629 na Banda.
quam weer hier.	1634	1634 na 't Vaderland.
Gysbert Bastiaanssoon.	1629	1634 na Banda.
quam weer hier.	1631	1631 na Banda.
Helmichius Helmichii.	1630	1631 na Amboina.
Henricus Bucherus.	1631	waar deeze verzonden zy, blykt niet.
Abrahamus Rogerius.	1631	1632 na de Kust van Choromandel.
quam weer hier.	1642	1642 op Batavia geplaatst.
Joannes Heemstede.	1631	1637 na Amboina.
quam van Banda hier.	1637	1637 na 't Vaderland.
Florentius Middelhovius.	1631	my blykt niet, waardie gepst.is.
Jacobus Vertrecht.	1632	1633 na Amboina.
quam hier.	1636	1637 na Banda.
quam weer hier.	1647	1647 na Tayouan.
Petrus Schotte.	16	16 na Ternate.
quam weer hier.	1633	1634 na dit jaar lese niet van hen.
		1633 na Ternate.
Jonas Aartssoon.	1632	1639 na 't Vaderland.
quam hier.	1638	1632 na Amboina.
Samuel Carrelier.	1634	1634 op Batavia beroepe.
Antonius Verhagen.	1634	1635 na Banda.
Ahasuerus Hoogestein.	1634	1636 na Tayouan.
Marinus van den Houten.	1634	1635 na Amboina.
quam weer hier.	3637	1638 na 't Vaderland.
Jan Janssoon Priserius.	1634	1635 na Banda.
quam hier uit Amboina.	1641	1741 Krankbezoeker gemaakt, en na 't Vaderland gezonden.
Daniel Sonneveld.	1635	1636 na Amboina.
quam weer hier.	1641	1643 na Amboina, en toen na 't Vaderland.
Joannes Lindeborn.	1636	1636 na Tayouan.
Gerardus Leeuwius.	1636	1637 na Tayouan; na dat hy na Amboina geweest was.
Joannes Lælius Schotanus.	1636	1638 na een tocht na Goa, na Tayouan.
quam weer hier.	1639	1640 geschort in dienst, en zedert leeze niet meer van hem.

quam

Op Jakatra of Batavia.

		verzonden.
Theodorus Bootsman.	1638	1641 voor een tyd op Batavia geplaatst, en 1643 na 't Vaderland vertrokken.
Simon Stuylingius.	1639	waar geplaatst is, blykt niet.
Jan Claassoon Bakus.	1639	1640 na Ternate.
quam hier weer.	1644	1645 na 't Vaderland.
Jan Claassoon Bavus.	1639	1640 na Tayouan.
Marinus van den Houten.	1640	1643 na Banda.
Joannes Loosveld.	1640	1641 na Malacka.
quam weer hier.	1647	1648 overleden op Batav.
Jan Janssoon Brund.	1640	1641 na Amboina.
quam hier weer.	1641	1642 na Amboina.
quam hier weer.	1649	1650 na Amboina.
N...... Mirkinius.		1641 in Tayouan Predikant gemaakt.
Abraham Fierens.	1641	1648 beroepen op Batav.
Joannes Sterthemius.	1641	1643 na Gale op Ceylon.
Carolus la Dossa.	1641	1642 na Choromandel.
quam hier weer.	1644	1645 na 't Vaderland.
Simon van Breen.	1642	1643 na Tayouan.
Antonius Hornhovius.	1642	1642 na Gale.
Antonius Hilarius.	1642	1642 na Malacka.
quam weer hier.	1644	1645 na Gale.
quam weer hier.	1649	1650 na 't Vaderland.
Laurens Persant.	1643	1644 overleden op Bat:
Joannes Happartius.	1643	1644 na Tayouan.
Daniel Morlinus.	1644	1644 na Choromandel.
Joannes a Breyl.	1644	1644 na Gale, en van daar na de Kust.
quam weer hier.	1654	1654 na Malacka.
quam weer hier.	1668	1668 na 't Vaderland.
Georgius Candidius.	1644	1644 vast Pred: op Batav:
Daniel Gravius.	1645	1647 na Tayouan.
quam weer hier, en is'er vast beroepen.	1651	1654 na 't Vaderland.
Izaak Scipio.	1645	1646 na Banda.
Joannes Pontanus.	1645	1646 na Amboina.
quam weer hier.	1651	1651 na 't Vaderland.
Hendrik Pontkasen.		1643 in Banda Pred. gem: en vertrok na Amb:
quam hier.	1646	1647 na Amboina.
Guilielmus Pantherus.	1646	1646 na Malacka.
quam weer hier.	1648	1648 na Banda.
quam weer hier.	1652	1652 na Tayouan beroepen, dat weigerd, ging 1654 na 't Vad. afgezet.
Nicolaus Ritzius.	1646	1647 na Banda.
Gerardus Veldhuizen.	1646	1647 na Banda.
Joannes Cruif.	1647	1648 beroepen op Bat: en 1649 na Tay:
quam hier weer.	1662	1662 na Nagapatnam.
Daniel van Arkel.	1647	1647 na Ceylon.
Joannes Roman.	1647	1648 beroepen op Bat:
Balthasar Obie de Meter.	1647	1648 na Malacka.
quam hier weer.	1655	1655 na 't Vaderland.
Antonius Hambroek.	1647	1648 na Tayouan.
quam hier weer.	1661	1661 na Tayouan.
Samuel Tesschemaker.	1648	1648 beroepen op Bat.

Op Jakatra of Batavia.		verzonden.
Joannes Warmelo.	1648	1649 na Ternate, van waar 1656 in Amboina.
quam hier weer.	1656	1657 na Banda, en zie niet waar hy verder bleef.
Henricus Bongaard.	1648	1648 na Ceylon.
Antonius Lenzius.	1648	1648 na Ceylon
Gysbertus Happartius.	1648	1649 na Tayouan.
quam weer hier.	1652	1653 na Tayouan.
Arnold Lippius.	1648	1648 na Banda.
Joannes Colterus.	1648	overleden op de reis.
Henricus Hartong.	1649	1659 na Amboina.
quam weer hier.	1653	1654 na 't Vaderland.
Cornelius Porſelius.	1649	1649 beroepen op Batavia.
Antonius Stamperius.	1649	1649 na Negumbo op Ceylon.
Gualterus Bakker.	1649	1650 na Malacka.
Cornelius Geesdorpius.	1649	1650 na Banda.
Remetus Ringius.	1650	1650 na Banda.
Rutger Teſſchemaker.	1650	1651 na Tayouan.
Petrus Appeldoorn.	1650	1651 na Amboina.
quam weer hier.	1652	1654 na 't Vaderland.
Cornelius Lindius.	1650	1652 op Batavia beroepen.
Joannes Lutgens.	1651	1651 na Tayouan.
Franciſcus Wyngaarden.	1651	1651 na Ceylon.
quam hier weer.	1660	1661 na Ceylon.
Daniel Brouwerius.	1651	1652 na Amboina.
quam hier weer.	1654	1655 na Banda.
quam hier weer.	1656	1657 na Amboina.
quam hier weer.	1658	1658 na 't Vaderland.
Philippus de Vries.	1651	1652 na Amboina.
Guilielmus Brakel.	1651	1652 na Tayouan.
Joannes Bakker.	1652	1653 na Tayouan, na een tocht na Mauritius.
Dominicus Winſemius.	1652	1652 na Ceylon.
Tiberius Raveſtein.	1652	op de Reys overleden.
Fredericus Frontenius.	1653	1654 na de Kuſt v. Chorom:
Jacobus Rogerius.	1653	1653 na Amboina.
quam hier.	1655	waar hy zedert bleef, blykt niet.
Abrahamus Dapper.	1653	1654 na Tayouan.
Robbertus van Saſſen.	1654	1654 na Tayouan.
Abraham de Leonardis.	1654	1654 op Batavia beroepen.
Petrus Keſſelerus.	1654	1655 na Ceil: en 1656 overl:
Marcus Maſius.	1655	1655 na Tayouan.
quam weer hier.	1661	1662 na Banda.
quam weer hier.	1664	1666 na Coetsjen:
quam weer hier.	1675	1676 na Ceylon.
Joannes Campius.	1655	1655 na Tayouan.
Petrus Mus.	1655	1655 na Tayouan.
Hermannus Buſchof.	1655	1655 na Tayouan.
quam hier weer.	1657	1658 beroepen op Batavia.
Philippus Baldeus.	1655	1656 na Ceylon.
Arnoldus a Winſem.	1655	1655 na Tayouan.
Petrus Ongena.	1655	1656 na Amboina.
Jacobus Molanus.	1655	1656 na Banda:
Leonard Bonnius.	1655	1656 na Malacka.
quam weer hier.	1658	1658 beroepen op Batav:
Joſias Spiljardus.	1656	1656 na Banda.
Fredericus Abbema.	1656	1656 na Amboina.
Jacobus Ampzingius.	1656	1656 na Tayouan.
Joannes de Leonardis.	1656	1656 na Tayouan.
Joannes Burum.	1656	1657 na Amboina.
quam weer hier.	1658	1659 na Amboina, en van daar na Ternate.

Theo-

Op Jakatra of Batavia.		verzonden.
Theodorus Zas.	1656	1656 na Malacka, na eenige togten na Goa.
quam hier weer.	1673	1674 beroepen op Batav.
Joannes Ferreira a d'Almeida.	1656	1656 na Ceylon.
quam weer hier.	1663	1663 beroepen op Batav:
Guilielmus Vinderus.	1656	1657 na Tayouan.
Bernhardus a Brougbron.	1657	1658 na Amboina.
komt weer hier.	1660	1661 na Banda.
komt weer hier.	1662	1662 leeze niet meer van hem.
Cornelius Jansonius.	1659	1660 na Amboina.
Nicolaus Heussenius.	1660	1660 beroepen op Bat:
Ludovicus Boogaard.	1660	1660 na Ceylon.
Gerardus Holkenburg.	1660	1660 na Ceylon.
Cornelius Walrand.	1660	1661 } na Amboina.
François Caron.	1661	1661 } na Amboina.
Joannes Nathanaël Donker.	1661	1661 na Ceylon.
quam weer hier.	1664	afgezet in 't zelve jaar.
Joannes de Moor.	1661	1662 na Banda.
Joannes Swaardius.	1661	1662 na Amboina, en van daar na Ternate.
Cornelius Caletus.	1661	1661 Schynd op Batav. overleden.
Godefridus Akendam.	1661	1662 na Amboina, en van daar na Tern:
N. Pelius.	1661	1661 op de reize overl:
Antonius Scherius.	1662	1662 na Ceylon.
Gosuinus Slipperius.	1662	1662 na Ceylon.
Petrus Sibelius.	1662	1663 na Banda.
Henricus Wallius.	1662	1663 na Coetsjien.
Nathanaël de Pape.	1663	1664 na de Kust, na een togt na China met de Heer Bort,
quam weer hier.	1680	bleef zedert hier, om na de West-kust &c. te gaan.
Balthasar Obie de Meter.	1663	1663 na Coetsjien.
Petrus Casier.	1664	1664 na Banda.
Jacobus Maxwel.	1664	1664 na Ceylon.
quam weer hier.	1668	1670 na Malacka, en van daar na de Kust.
quam weer hier.	1677	1678 op Batavia overleden na een togt na de Westkust.
Simon de Buk.	1664	1664 na Amboina.
quam weer hier.	1668	1669 na Amboina.
Cornelius Keizers kind.	1664	1664 na Kelang.
quam weer hier.	1669	1670 na Timor.
Bartholomeus Heynen.	1664	1664 na Ceylon.
quam weer hier.	1676	1679 na 't Vaderl:
Guilielmus de Bitter.	1666	1667 na Banda.
Joannes de Voogd.	1667	1667 na Ceyon
Jacobus Burenius.	1667	1667 na Ceylon.
quam hier weer.	1676	1677 na Ternate.
Servatius Clavius.	1667	1667 na Ceylon.
quam weer hier.	1679	1679 beroepen op Batavia.
Cornelius Pays.	1667	1668 na Amboina.
quam weer hier.	1670	1670 beroepen op Batavia.

Theo-

Op Jakatra of Batavia.		verzonden.
Theophilus Brelius.	1668	1668 beroepen op Batavia.
Jacobus Schee.	1668	1668 na Ceylon.
Jacobus Montanus.	1668	1669 na Amboina.
Jacobus Corf.	1668	1668 na Ceylon.
Gerardus Sem.	1668	1669 na Malak: ,na een togt na Tim:
Jacobus Rhynsdyk.	1668	1669 na Banda.
quam weer hier.	1673	1675 na Timor.
Arnoldus Oorſchot.	1668	1668 of 't jaar daar aan overl: op Bat:
Carolus Manteau.	1668	1668 na Banda.
quam weer hier.	1677	1680 na Banda, na een togt op Java.
quam weer hier.	1687	1687 na 't Vaderland.
Albertus Struys.	1668	1669 na Ternate.
quam weer hier.	1671	1672 na Amboina.
quam weer hier.	1676	afgezet.
Petrus Berghuiſen.	1669	1670 na Macaſſar.
Daniel Brouwerius.	1669	1672 op Batavia in de Maleytſche gemeinte, en toen na Tern:
Iſaacus Huisman.	1669	1670 na Amboina.
Guilielmus Waſſchenberg.	1669	1670 beroepen op Batavia.
Hubertus de Jager.	1669	1670 na Amboina.
Cornelius Rouwenius.	1669	1670 na Amboina.
Petrus Wytens.	1669	1670 beroepen op Batavia.
Laurens Hemling.		1669 na Ceylon.
quam hier.	1675	1675 of 't jaar 'er aan na Ceylon.
Herman van Beek.	1671	1672 na Macaſſar.
Auguſtyn Thornton.	1671	1672 beroepen tot Batavia, en op Onruſt en Rheede meede tot 1674, en toen van de Rheede ontſlagen.
Fredericus Gueynier.	1671	1671 beroepen op Batavia.
Hubertus Leydekker.	1671	1672 na Malacka.
quam weer hier.	1683	1683 na 't Vaderland.
Hermanus Tolnerus.	1672	1673 op Onruſt geplaatſt ; 1680 na 't Vaderland.
Franciſcus Dionyſius.	1672	1673 na Ternate.
Noach Gerardi.	1672	1673 } na Amboina.
Gualterus Peregrinus.	1673	1673 } na Amboina.
Petrus Durant.	1673	1673 } na Amboina.
Alexander Carpius.	1675	1675 in Banda Predik: gemaakt.
quam hier.	1679	1681 na Amboina.
quam weer hier.	1684	1687 na Timor.
Adrianus de Voogd.	1674	1674 na 't Vaderland of overleden, alzoo niet meer van hem leeze.
Rudolphus Varik.	1674	1674 na Malacka.
Andreas Eldercampius.	1674	1675 na Amboina.
David de Ferny.	1674	1675 na Ceylon.
Lucas Boſch ab Os.	1675	1675 na Malacka, en Ceylon, en van daar na de Kuſt.
quam hier.	1682	1682 na 't Vaderland.
Melchior Leydekker.	1675	1678 beroepen op Batavia, na een togt na Java.
Joannes Caſearius komt al voor.	1675	na Coetsjien vertrokken.
quam op Batavia.	1677	1678 overl:, of na 't Vaderl:
Joannes Bartholomeus ab Engliſch.	1675	1676 } na Amboina.
Jacobus van Belle.	1675	1676 } na Amboina.
Rudolphus Meerland.	1676	1676 na Coetsjien.
Kornelius de Leeuw.	1676	1677 na Amboina.
quam hier.	1679	1680 na Ternate.
quam hier.	1689	1689 na 't Vaderland.
Jacobus Voſmaar.	1676	1677 na Amboina.
quam hier.	1683	1684 Viſitator der Buitenposten, en 1687 beroepen op Batavia.

Bern-

Op Jakatra of Batavia.		verzonden.
Bernhardus Koop a Groen.	1677	1677 na Malacca.
quam hier.	1687	1688 beroepen op Batavia.
Zacharias Kaheing.		1677 in Amboina Predikant gemaakt, en verzonden na Ternate, van waar weer in Amboina quam.
Henricus van der Linden.	1677	1678 na Banda.
Henricus Stumphius.	1678	1679 na Ceylon.
quam hier.	1680	1680 na Ceylon.
Kornelius van der Sluis.		1678 in Amboina Predikant gemaakt, en na Ternate gezonden, en van daar na Amboina.
quam hier.	1690	1690 beroepen op Batavia, vertrok na 't Vaderland in Jan: 1697.
Jacobus op den Akker.	1679	1679 na Ceylon.
quam hier.		1687 al op Batavia van Ceylon.
Jacobus du Bois.	1680	1681 na Banda.
Carolus Vonk.	1680	1681 } na Amboina.
Isaac Hellenius.	1680	1681 } na Amboina.
Joannes Costerus.	1681	1681 na Ceylon.
quam hier.	1686	1686 na 't Vaderland.
Mattheus Hek.	1681	1682 na Amboina, van daar na Ternate.
quam hier.	1688	1689 na 't Vaderland.
Bartholomeus Grouwels.	1681	1681 na Malacka.
Joannes de Voogd.	1681	1682 beroepen op Batavia.
Rombertus de Vos.	1682	1682 na Amboina.
Gysbertus Brakel.	1682	1682 na Banda.
Cyprianus Sibenius.	1682	1682 na Malacka.
Joannes Ruiterus.	1683	1683 na Nagapatnam.
quam hier.	1685	1686 in Jan: na 't Vaderl: buiten dienst.
Henricus Schoonebeek.	1683	1684 na Amboina.
Henricus van Lare.	1683	1683 na Ceylon.
Bartholomeus Heynen.	1683	1683 beroepen op Batavia; ter ordre der Heeren 17nen.
Petrus Dix.	1683	1684 na Amboina.
Feico Weylsma.	1685	1685 na Ceylon.
Adrianus Backer.	1685	1685 na Ceylon, en van daar na de Kust, of Pallea Catta.
quam hier.	1687	1688 beroepen op Batavia.
Petrus Dathenus.	1685	1685 beroepen na Amboina, dat weigerd; vertrok na 't Vaderland buiten dienst.
François Valentyn.	1685	1686 na Amboina.
quam hier weer.	1694	1694 na 't Vaderland.
Florentius van den Berg.	1686	1686 na de West-kust, om 'er te legg:
quam hier weer.	1691	1691 na 't Vaderland.
Cornelius van Brussel.	1687	1687 na Amboina.
Gellius Cammiga.	1687	1688 na Ternate.
quam hier weer.	1700	1700 na Banda.
Gerard Lauwerman.	1687	1688 beroepen op Batavia.
Fredericus Gobius.	1687	1688 na Banda.
quam weer hier.	1690	1691 na Banda.
quam weer hier.	1693	1693 en is op Batavia overleden.
Petrus van der Vorm.	1688	1689 na Amboina.
quam weer hier.	1692	1696 beroepen op Batavia uit Amboina.
Thomas Simey.	1688	1689 na Banda.
quam hier weer.	1692	1692 na Ceylon.
quam weer hier.	1700	1701 na Amboina.
Joannes van den Andel.	1689	1690 na Ternate.
Philippus Goting.	1689	1689 na Malacka, Ceyl:, en Coetsjien, en stierf ontrent de West-kust.
quam hier van Coetsjien.	1716	
Nicolaus Hodenpyl.	1689	1601 na Amboina, en Ternate.
quam weer hier.	1693	1694 na Amboina.
quam weer hier.	1698	1699 na Amboina.
Antonius Clement.	1689	1689 na de Kust, op Nagapatnam.

Op Jakatra of Batavia.		verzonden.
Erneſtus de Witte.	1690	1690 na Banda.
quam weer hier.	1693	1693 na Macaſſar.
Andreas Lambertus Loderus.	1690	1694 na Amboina.
quam weer hier.	1692	1694 na Banda.
quam weer hier.	1695	1696 na Banda, dat weigerd, bleef zedert buiten dienſt, en wierd Stads-drukker A. 1701.
N. Hardenberg.	1690	overleden op de reize, tuſſchen de Caap, en het Vaderland.
Joannes Coetſius.	1690	overleden 1690 op de reize tusſchen de Caap en Batavia.
Nicolaas Creyvanger.	1691	1691 na Macaſſar.
quam weer hier.	1693	1694 na't Vaderland.
Petrus Jacobus Coſterus.	1691	1692 na Ternate.
quam hier.	1693	1694 na't Vaderland.
Henrik Willem Gordon.	1691	1691 na Amboina.
komt hier uit Banda.	1693	1697 na 't Vaderland.
Joannes de Graaf.	1691	1691 na Banda.
Guilielmus van Wyngaarden.	1691	1691 op Batavia beroepen.
Gerardus Hakkoma.		op Ceylon.
quam hier.	1699	1699 na 't Vaderland.
Auguſtyn Thornton.	1691	1691 op Batavia beroepen.
Theodorus Hilarius.	1691	1691 bleef op Batavia, daar hy als een buiten-Predikant ſtierf A. 1696
Joannes Stampioen.	1691	1692 na Amboina, Ternate en Banda
quam hier.	1703	1704 na Malacka.
quam weer hier.	1709	1709 na't Vaderland.
Abrahamus Feilingius.	1692	1692 na Amboina, en Banda.
quam hier.	1698	1699 na Ternate.
quam hier.	1704	1709 op Onruſt, en 1713 op Batavia beroepen.
Joannes Molinæus.	1692	op de uitreize overleden.
Philippus de Vrieſt.	1692	1692 na Ceylon.
quam hier.	1699	1700 na Ceylon.
Joannes van Lodenſtyn.	1692	dit jaar overleden.
Hermannus Koldedehorn.	1692	1693 na Amboina.
quam hier.	1702	1705 op Batavia beroepen.
Regnerus Croonenburg.	1692	1692 na Ceylon.
Gerard van Aken.	1693	1693 na Ternate.
Petrus Bierman.	1693	1693 na Amboina.
quam hier.	1702	1702 na't Vaderland.
Joannes Balk.	1693	1694 op Batavia overleden.
Wynand Flavius Ooms van Wyngaarden.	1693	1695 op Batavia overleden.
Chriſtiaanus Fredericus Nucella.	1693	1694 } na Amboina.
Cornelius Coeterier.	1693	1694 } na Amboina.
Jacobus Rouſſe.	1693	1696 op Batavia beroepen.
Leonard Terwold.	1693	1693 na't Vaderland.
Ludovicus de Mey.	1694	1696 na Amboina.
Gerardus Hey.	1695	1696 na Macaſſar.
quam hier.	1697	1698 na Macaſſar.
quam weer hier.	1703	1705 op Batavia beroepen tot 3de Portugeeſe Predikant.
Gajus André.	1695	1696 op Onruſt gelegt tot 1703, vertrok Jan: 1704 na't Vaderland
Hercules van Loon.	1696	1696 na't Vaderland.
Joannes Kiezinga.	1696	1696 beroepen op Batavia.
Chriſtiaan Poleman.	1696	1701 na Amboina.
quam hier.	1711	1711 beroepen op Batavia.
Hero Crul.	1697	1699 beroepen op Batavia.
Goſuinus Hupperts.	1698	1699 na Coetsjien.
quam hier.	1706	1710 na Ternate.
Arnold Voltelen.	1698	op de Reize overleden.
Joannes Bartou.	1699	1700 na Malacka.
Joannes Roman		1700 nog op Ceylon.

quam

Op Jakatra of Batavia.		verzonden.
quam hier.	1700	1700 na 't Vaderland.
Dirk Maartens.	1700	1701 na Amboina.
quam hier.	1709	1709 na 't Vaderland.
Arnoldus Brands.	1700	1701 na Ternate, en Amboina.
quam hier.	1718	1719 op Batavia beroepen, eerst in de Duitse, en toen in de Maleytsche gemeinte.
François van den Sande.	1700	1702 na Ceylon.
Petrus Noot.	1700	1701 na Ternate, en Banda.
Abrahamus Parent.	1701	1702 na Amboina.
quam hier.	1715	1715 na 't Vaderland.
Godefridus van Holten.	1701	1702 op Batavia beroepen.
Arnold Swem.	1701	1702 na Ceylon.
Antonius Hoyer.	1701	1702 na Banda.
quam hier.	1716	en stierf toen.
Jacobus van der Vorm.	1702	1703 na Amboina.
quam hier weer.	1708	1708 na Malacka.
quam hier weer.	1712	1713 na Nagapatnam.
Abrahamus Witzonius.	1702	1702 na Amboina.
Florentius Camper.	1702	1702 op Batavia beroepen.
Cornelius van der Sluys.	1702	1705 op Onrust gelegt tot 1709 dat in de Port: Kerk gebruikt wierd, om Duitsch te prediken.
Joannes Marens.	1702	1705 op Batavia beroepen.
Guilielmus Spandau.	1702	1704 na Amboina.
Izaak Hoogland.	1702	1703 na Macassar.
Guilielmus van Wely.	1703	1704 na Ternate.
Engelbertus Franciscus le Boucq.	1703	1706 na de Caap.
quam weer hier.	1709	1712 na Ceylon.
quam weer hier.	1717	1719 op Onrust gelegt.
Nicolaus Groenewoud.	1704	1706 na Nagapatnam, na een togt na de West-kust, en na Java.
quam weer hier.	1708	1709 na de Kust weer.
quam weer hier.	1710	1712 na Amboina.
quam weer hier.	1715	1715 na 't Vaderland.
François Valentyn.	1706	1707 na Amboina, na een Trein-tocht na Java gedaan te hebben A. 1706.
quam weer hier.	1712	1713 na 't Vaderland.
Eduard Georgius Slangenburg.	1709	1710 na de Kust.
quam weer hier.	1712	1713 in Jan: na 't Vaderland.
Joannes Bruyning.	1711	1711 na Ceylon.
Gysbertus van Krimpen.	1711 a 1712	in 't begin overl. in de straat Sunda.
Jacobus van Helsdingen.	1711	1712 overleden op Batavia.
Carolus Georgius Serunus.	1711	1712 na Banda, en Amboina.
Lambertus van den Bosch.	1711	1712 na Macassar.
quam hier weer.	1720	1722 na de West-kust.
Jacobus van Spyk.	1712	1712 na Malacka.
Nicolaus van Schie.	1712	1713 na Banda.
quam hier.	1714	1714 op Batavia overleden.
Dominicus Sel.	1712	1713 na Ternate.
Gellius Geldesma.	1713	1713 na Ceylon.
Godefridus 't Hoen Hoogendorp.	1713	1714 na Ternate.
quam weer hier.	1715	1710 na Malacka.
quam weer hier.	1720	1720 op Batavia beroepen.
Antonius van Brummen.	1714	1715 na Amboina.
quam weer hier.	1716	1718 na Ceylon.
Joannes Bockenberg.	1714	1715 na Banda.
Cornelius Schrevelius.	1704	1716 na Coetsjien.
Engelbertus Cornelius Ninaber.	1715	1716 } na Amboina.
Adolf van der Win.	1715	1716 } na Amboina.

Op Jakatra of Batavia.		verzonden.
Adriaan Ens.	1715	1716 na Banda.
Joannes Jeremias Pars.	1715	1716 na Banda.
quam hier.	1718	1719 op Batavia beroepen.
Johan Coenraad Alberts.	1715	1716 na Ternate.
Joachim Petrus Cluysenaar.	1715	1716 na Ternate.
Jacobus Cantor Visscher.	1716	1717 na Coetsjien.
Petrus Nicolai.	1716	1718 na Banda.
Jacobus Renet.	1717	1718 na Amboina.
Cornelius Verbis.	1717	1719 op Batavia beroepen.
Joannes Philippus Wetzelius.	1717	1718 na Ceylon.
Jacobus van Jever.	1717	1718 na Ceylon.
Petrus Croonenburg.	1717	1717 op Batavia beroepen.
Abrahamus Feilingius.	1718	1718 op de reize ontrent de Kaap overleden.
Wybrand Scævola.	1718	1718 na Ceylon
Mozes Hermanni.	1718	1718 na Ceylon
Georgius Henricus Werntly.	1718	1719 na Macassar.
Henricus Myleus.	1718	1719 na Malacka.
Antonius Pastorius.	1718	1720 na Banda.
Guilielmus Hoogerwaard.	1718	1719 op Batavia beroepen.
Joannes Casteleyn.	1719	1719 op Batavia overleden.
Lucas Hoogendorp.	1718	1718 op de reize overleden tusschen de Caap en Batavia.
Abrahamus Parent.	1719	1719 overleden op Batavia.
Nicolaus Cramer.	1719	1721 na Banda.
Aaron Dias da Fonseca.	1720	1722 nog buiten beroep op Batavia.
Guilielmus Lichtenfoord.	1720	1720 op Batavia overleden.
Philippus Capelle.	1720	1721 beide na Amboina.
Joannes Wentink.	1720	1721 beide na Amboina.
Joannes Guilielmus Marinus.	1720	1721 beide na Ceylon.
Wesselius Wibranda.	1720	1722 overleden op Batavia.
Carolus Rochefort.	1721	
Joannes Henricus Heydegers.	1721	1722 op Batavia beroepen.
Petrus van Aken.	1722	buyten vaste bediening.
Abraham Snouk van Cleef.	1722	1723 na Macassar.
Paulus Taats.	1722	1722 na Amboina.
Joan Henric Molt.	1722	1722 na Ternate.
Petrus Kalden.	1721	1722 na Ceylon.
Joan Bernard Noordbeek.	1722	1722 na Ceylon.
Joannes Hartholt.	1722	buyten vaste bediening.
Franciscus Hartog.	1722	1722 na Banda.
Barthold Philip Moller.	1722	1722 na Banda.
Walterus Nicolai.	1722	1723 na Amboina.
N. Stumphius.	1722	1722 is met de Standvastigheid in de Tafel-baay aan de Caap met zyn Vrouw verongelukt door een storm uit den n. w.
Petrus Paulus van Breen.	1722	buiten vaste bediening.
Arent Johan van der Tyd.	1723	
Joannes Thomas Werntly.	1723	
Georgius Scholter.	1723	

LYST

Der Predicanten, die op Batavia in de Nederduytsche gemeinte beroepen zyn, of daar vast gestaan hebben.

Adriaan Hulsebos.	A. 1619	tot A. 1622 dat na Amboina vertrok.
Sebastiaan Dankaarts.	1624	1634 dat overleden is.
Justus Heurnius.	1624	1633 vertrok na Amboina.
Abrahamus de Roy, de 3de.	1629	1633 na 't Vaderland.
Georgius Candidius, de 4de.	1632	1633 na Tayouan.
Nicolaus Molinæus.	1633	1639 na Ceylon.
Samuel Carrelier.	1634	1641 na 't Vaderland.
Georgius Candidius.	1637	1637 na 't Vaderland.
Justus Heurnius.	1638	1638 na 't Vaderland.
Abrahamus Rogerius.	1642	1647 na 't Vaderland.
Georgius Candidius.	1644	1647 overleden.
Daniel Gravius.	1645	1647 na Tayouan.
Abrahamus Fierens.	1648	1650 na 't Vaderland.
Joannes Cruyf.	1648	1649 na Tayouan.
Joannes Roman.	1648	1658 overleden.
Samuel Tesschemaker.	1648	1658 overleden.
Cornelius Porselius.	1649	1651 overleden.
Daniel Gravius.	1651	1654 na 't Vaderland.
Cornelius Lindius.	1652	1683 ontslagen van zyn dienst; 1686 overleden.
Abrahamus de Leonardis.	1654	1668 na 't Vaderland.
Hermannus Buschof, de 5de. Pred:	1658	1674 overleden.
Leonardus Bonnius.	1658	1659 overleden.
Nicolaus Heussenius.	1660	1670 overleden.
Theophilus Brelius.	1668	1678 overleden.
Guilielmus Wasschenberg.	1670	1670 overleden.
Cornelius Pays.	1670	1679 overleden.
Petrus Wytens.	1670	1686 overleden.
Theodorus Zas.	1674	1704 overleden.
Melchior Leydecker.	1678	1701 overleden.
Servatius Clavius.	1679	1691 overleden.
Joannes de Voogd.	1682	1687 na 't Vaderland.
Bartholomeus Heynen.	1683	1686 overleden.
Bernhardus Coop a Groen.	1688	1706 overleden, zynde 1 a 2 jaaren Emeritus geweest.
Adrianus Backer.	1688	1697 na 't Vaderland.
Guilielmus van Wyngaarden.	1691	1696 afgezet.
Jacobus Rousse.	1696	1698 overleden.
Joannes Kizenga.	1696	1719 overleden.
Hero Crul.	1699	1722 overleden in April.
Godefridus van Holten.	1702	1717 overleden.
Florentius Camper.	1702	1712 na 't Vaderland.
Joannes Marens.	1705	1709 na 't Vaderland.
Joannes Bartou.	1709	1722 overleden in Mey of Juni.
Abrahamus Feylingius.	1713	1715 na 't Vaderland.
Petrus Croonenburg.	1717	1720 overleden.
Arnoldus Brands, in Maart.	1719	1719 die Maleyts Predik. wierd in May.
Cornelius Verbis.	1719	
Guilielmus Hoogerwaard.	1719	
Godefridus 't Hoen Hoogendorp.	1720	

Joannes Henricus Heydegers.	1722
Adolf van der Win.	1722

L Y S T.

Der Predicanten, die op Batavia de Portugeesche gemeinte bedient, en in die Taal gepredikt hebben.

Naamen der Predicanten in de Portugeesche gemeinte op Batavia geplaatst.

Nicolaus Molinæus.	A. 1633 tot A.	1639 na Ceylon.
Cornelius Seenen als Prop.	1642	1661 overleden.
Joan Ferreira a d'Almeida.	1663	1689 Emeritus, en 1691 overleden.
Augustinus Thornton.	1673	1689 overleden.
Bartholomeus Heynen.	1683	1686 overleden.
Bernhardus Coop a Groen.	1687	1688 in de Duitsche gemeinte beroepen.
Jacobus op den Akker.	1688	1724 nog in 't leven.
Gerard Lauwerman.	1688	1688 overleden.
Cyprianus Sibenius.	1690	1690 overleden.
Guilielmus van Wyngaarden.	1691	1696 afgezet, predikte half in 't Nederd.
Augustinus Thornton, de jonge.	1691	1717 Emeritus, overleden 1720.
Christiaan Poleman.	1711	1723 nog in 't leven.
Joannes Jeremias Pars.	1719	

Buiten de twee vaste Portugeesche Predicanten zyn deeze navolgende nog tot derde Predicanten verkoren, om voor eerst Nederduitsch te prediken, en Portugeesch te leeren.

Naamen der derde Portugeesche Predikanten, in die gemeinte beroepen om daar Duitsch te prediken.

Gerardus Hey.	1705	1707 overleden.
Joannes Bartou.	1707	1709 in de Nederduitsche gemeinte beroepen.
Cornelius van der Sluis.	1709	1715 overleden, dog tot geen Portugeesch te leeren verpligt.
Joannes Jeremias Pars.	1718	1719 beroepen in de Portugeesche gemeinte.

L Y S T

Der Predicanten in de Maleytsche gemeinte van Batavia.

Naamen der Maleytse Predikanten van Batavia.

Jacob Dubbeldryk.	A. 1621 Prop. A. 1622 Predik.	1623 na Amboina.
Sebastiaan Dankaarts.	1624	1634 overleden.
Justus Heurnius.	1624	1633 na Amboina.
Samuel Carrelier.	1634	1641 na 't Vaderland.
Justus Heurnius.	1638	1638 na 't Vaderland.
Joannes Roman.	1648	1658 overleden.
Dan. Brouwerius als een behulp.	1669	1672 na Ternate.
Fredericus Gueynier.	1670 als Prop. 1671 als Pred.	1682 na 't Vaderland.
Cornelius Pays.	1670	1679 overleden.
Melchior Leydecker.	1678	1682 maar als een behulp, en 't maar lezende, alzo nooit gepredikt heeft.
Isaacus Hellenius.	1682	1687 overleden.
Jacobus Vosmaar.	1687	1689 overleden.

Cor-

Cornelius van der Sluys.	1690	1696 na 't Vaderland.
Petrus van der Vorm.	1698	1724 nog in 't leven.
Hermannus Coldedehorn.	1705	1714 overleden.
Arnoldus Brands.	1719 in May.	1723 nog in 't leven.

L Y S T

Der Predikanten die vast op 't Eyland Onrust beroepen zyn.

Augustinus Thornton.	A. 1671 tot A.	1673 vast Portugeesch Predikant wierd.
Hermannus Tolnerus.	1673	1680 na 't Vaderland.
Gajus André.	1696	1703 gelicht, vertrok na 't Vaderl. 1704.
Cornelius van der Sluys.	1705	1709 in de Portug. gemeinte geplaatst.
Abrahamus Feilingius.	1709	1713 op Batavia in de Nederduitsche gemeinte beroepen.
Engelbertus Franciscus le Boucq.	1719	1724 nog in 't leven.

Verder is dit Eyland door de Buyten-Predikanten, of ook wel door de Batavische Nederduitse Predikanten, nu en dan, en voor al het bedienen van 't Avondmaal daar, waargenoomen.

Predikanten buiten vast beroep zich op Batavia onthoudende. A. 1723 in Juni.

Engelbertus Cornelius Ninaber.	1715	uit Amboina.	A. 1723 op Batav. gekomen, om D. Leyd: Byb. te overzien.
Georgius Henricus Werndly.	1717	van Macassar.	
Aaron Dias da Fonseca.	1720		
Lambertus van den Bosch.	1711		
Joannes Hartholt.	1722		
Petrus Pauluszoon van Breen.	1722		
Arent Johan van der Tyd.	1723		
Joannes Thomas Werntly.	1723		
Georgius Scholter.	1723		

Naamen der Heeren politycque Commissarissen van wegen de Hooge Regering in Kerkenraadt van Batavia, gezeten hebbende.

Jacques Specx.	A. 1624	tot A. 1627
Arent Gardenys.	1631	1632
Jacob van Vosselen.	1631	
Artus Gysels.	1636	1638
Adriaan van der Burg.	1632	1636
Cornelis van der Lyn.	1638	1642
Justus Schouten.	1642	1644
Simon van Alphen.	1644	1650
Johan Cunæus.	1650	1651
Gerrit Demmer.	1651	1652
Carel Hartzinck.	1653	1653
Dirk Janssoon Steur.	1653	1663
Pieter van Hoorn.	1664	
Antoni Paviljoen.		1678
Willem van Outhoorn.	1678	1690
Joan van Hoorn.	1690	1691
Dirk de Haas.	1691	1709
Jacob van Dam.	170	1704
Herman de Wilde.	1704	1707
Abraham Douglas.	1707	1710
Pieter de Vos.	1709	1710
Cornelis Chastelein.	1710	1714
Cornelis Hasselaar.	172[illegible]	

LYST

LYST

Van de Ouderlingen en Diaconen.

Ouderlingen.

1621. 1. January gezeten.
Wynand Raaf.
Gomarus van Staan.

1621. 12. December.
Jonas Aartſſoon van Wymer.
Elias Rappon.

1622. 6. September.
Thys Corneliſſoon Vleyshouwer.

1623.
Michiel Seroyen.

1624.
Pieter Vlak.

1625.
Jan van Haſel.

1626.
Nicolaas Parondelli.

1627.
Izaak Havart.

1630.
Cornelis Theuniſſoon Durent,
Jacob de Hand.
Mr. Andries Durœus.
Antoni Gibſon.

1631.
Izaak Havart.
Martyn Vink.

1632. 28. October.
Cornelis Theuniſſoon Drent, by vertrek van Havart en Vink.
David de Poleman.

1633.
Michiel van Tril.
Izaak Havart.
Daniel de Bucquoy. Den 8. December.

16. November. 1634.
Maarten Vink. } gaan af, 1635.
Dirk Kok. } gaan af, 1635.
Mr. Andries Dunœus.

1635.
Izaak Havart. } gaan af 1636.
Daniel de Bucquoy. } gaan af 1636.

Diaconen.

1621. 4. February.
Jonas Aartſſoon van Wymer.
Willem Laurenſſoon van Otterendorp.

1622. 10. January.
Thys Corneliſſoon Vleyshouwer.

1630.
Antoni Heerten.
Daniel Bucquoy.
Cornelis van der Lyſt.

1623. in October.
Chriſtiaan Dillaarts.
Jurriaan Coerten.
Jochem Rits.
Dirk Kok.
Daniel Hudde.

1633.
Joachim Pieterſſoon.
Herman Claaſſoon.

16. November. 1634.
Henrik Gramman.
Joachim Rits.

Mr.

Ouderlingen.	Diaconen.
1636. 3. January. Mr. Andries Duræus. Maarten Vogel, Capiteyn. David de Solemne, dito.	1636. 3. January. Henrik Gramman. Joachim Kits. Hubert van den Broek. Jacob Knyf.
8. December. in Duræus en Solemne's plaats gekooren Izaak Havart. Joachim Rits, overleden den 23 Juli 1637.	in de plaats van Gramman. Kits en Knyf gekooren. Dirk de Kok. Laurens Put. Jacques la Sale.
1637. 27. Juli. Daniel de Bucquoy. Andries Duræus.	1637. L. Put, den 26. January ontſlagen. Juſtus Lampen. Matthys Denys.
1638. 4. Jannary. Laurens Pieterſſoon Heynen, in Vogels plaats.	1638. 4. January. Van den Broek, Put, en la Sale, gingen af, en gekoren. Henrik Gramman. Chriſtiaan de Gaver. Reynier Coolzaad.
1639. 3. January. Adriaan Lysveld.	1639. 3. January. Koert Claaſſoon. Gramman ging den 6 Juni af.
1640. Laurens Pieterſſoon Heyen. } bleven Andries Duræus. } nog. Havart was overleden, en in zyn plaats Jan de Meer.	1640. 16. January. Lampen, de Gaver, en Coolzaat, gingen af, en gekooren. Dirk Steur. Dirk Kok. Evert Wouterſſoon.
1641. 21. January. in Duræus, Heyen, en Lysvelds plaats gekooren Andries Duræus, bleef. Jan Janſſoon Queſenoy. Vincent Romeyn.	1641. 21. Ianuary. In Coert's plaats, gekoren Arnold de Vlaming.
1646. Ianuary. Andries Duræus. Mr. N. Oles.	1646. Ianuary. N. de Roy. Matthys du Cheſne. Izaak Minne.
1647. 14. Ianuary. Ian Corneliſſoon. } zyn gebleven. Koert Claaſſoon. } Huybert van den Broek.	1647. 14. Ianuary. Jan Ferment, bleef in dienſt nog. Izaak Minne. } gingen af, en gekoren Ioannes Beks. } N. van Herken. Iohan Borgers, Capitein. 13. May. Salomo Gooſens.
1648. January. Duræus. } bleven. Koert. } in de plaats van Jan van Nes gekooren Abel Tasman, Bevelhebber.	1649. January. Ian Ferment bleef. En in de plaats van du Cheſne, en Borgers, gekooren. Henrik Man, Lieutenant. Wynand Catersveld. den 13. Iuli ſtierf Capitein Man, vervangen door Frederik Miering.

Ouderlingen.

1642. 22. November.
Abel Tasman afgaande, is gekooren
Dirk Steur.

1651. 9. January.
Koert Claaſſoon, overleden.
Duræus en Buyke Buykes afgaande, zyn gekooren
Wouter Seroyen.
Pieter Hackius.
Iacob Conyn.

1652. 8. January.
In de plaats van Steur, Hackius, en den Baillu (die na een jaar ontſlagen is) gek:
Andries Duræus.
Wynand van Catersveld.

1653. 20. January.
Seroyen en Conyn afgaende, zyn gekooren
Gabriel Happart, vertrok den 4. Auguſtus na Iapan.
Philip Heylman.
in Happarts plaats den 11. Aug: gekooren
Cornelis van Es.

1654. 12. Ianuary.
Duræus, bleef het; en
Nicolaas Oldenvliet.
Philip Heylman.

1655. 11. Ianuary.
de zelve.

1656. 20. Ianuary.
Heylman, en van Es afgaande, zyn verk.
Wynand van Catersveld.
Ian Ferment.
Andries Duræus, den 24 April. } gek:
Kornelis van Heyningen, den 9. Iuni Opperkoopman. }

1657.
Oldenvliet en Katersveld afgaande, gekoren.

Diaconen.

1649. 4. January.
Pieter Hackius.
Iacobus Conyn.
Nicolaas Oldenvliet.
Frederik Miering ging den 15. Maart af, den 2. Auguſti gekooren
Ioannes Dankaarts, Opper-Koopman.
Sal: Gooſens, den 22. November overleden, en Hackius ontſlagen, en gekooren den 29. November
Izaak Minne.
Ioannes Beks.
Iurriaan Vredenburg.

1651. 9. Iannary.
Wynand van Catersveld, Conyn, Oldenvliet, Minne. (die na 't Vaderland ging) Iurriaan Vredenburg gingen af, en zyn gekooren
Nicolaas Oldenvliet.
Ian van Hoeſum.
Nicolaas Warnier.
Damas van der Myl
Ian Dirkſſoon Cling.

1652. 8. January.
In Oldenvliet en Beks plaats gekooren
Ysbrand van Haaſtregt.
Alexander Heynen.

1654. 12. Ianuary.
Warnier, van Hoeſum, Kling, en van der Myl afgaande, zyn gekooren
Klaas Houmans.
Elias Pfort.
Abraham Lorraine.

1654. 12. Ianuary.
Ian Bak.
Damas van der Myl.

1655. 11. Ianuary.
Pfort, en Eduard Ooms afgaande, zyn verkooren,
Leonard van Sorgen.
Gerard Reuf.
Claas Houmans. } bleven het nog.
N: Lorraine. }

1656. 20. Ianuary.
Houman, van der Myl, Lorraine, en Bak afgaande, zyn gekooren
Ian van Hoeſum.
Frans Salomonſſoon Payſe.
Ian Springer.
N. Roothals.

1657.
Van Sorgen, Reuf en van Hoeſum afgaande, zyn gekooren,

Louis

Ouderlingen.

Louis Izaakszoon Baffart.
Alexander Heynen.

1658.

Ferment, en van Heyningen afgaande, zyn gekoren.
Nicolaas Oldenvliet.
Matthys du Chesne. Capitein.

1659. 19 Januari.

Heinen en Baffart gingen af, en zyn gekoren.
Jan van Hoesum.
Nicolaas Houman.

1660. 26 Januari.

Dezelve.

1661. 17 Januari.

Du Chesne, van Hoesum, Adriaan Groenestein, afgaande, zyn gekoren.
Iacob Bremer.
Ian Springer.
Iacob Gruis.

1662. 16. Jan.

In de plaats van Houman en Springer gekoren,
Andries Boogaard.
Jan van Hoesum.

1663. 15 Jan.

In de plaats van Bremer en Gruis gekoren.
Nicolaas Houman.
Mr. Pieter van Berthem.

1664.

In de plaats van Boogaard, en van Hoesum gekoren,
Henrik Wynandszoon.
Matthys Ockerman.

1664. 19 Jan.

In de plaats van Houman, en van Berthem, gekoren,
Jacob Bremer.
Willem van Outhoorn.

1666. 11 Ian.

In de plaats van Wynandszoon, en Ockermans, gekoren,
Timon Sloot, Majoor.
Barent Hobben.

1667. 3 Ian.

In de plaats van Outhoorn, en Bremer, gekoren,
Iacob van Dam.
Nicolaas Houman.

Diaconen.

Eduard Ooms.
Andries Boogaard.
Christoffel Wingurla.

1658.

In de plaats van Springer, Roothals, en Ooms (die met de vloot vertrok) gek.
Nicolaas Houman.
Pieter van Berthem.
Jacob Gruis.

1659.

Wingurla, Boogaard, en Houman gingen af, en zyn gekoren.
Pieter Elmers.
Thys Pieterszoon.
Nicolaas Verbeek.

1660. 26 Januari.

In de plaats van Gruis, Thys Pietersz.
Jacob Bremer, en Pieter van Berthem, gekoren.
Joan Wezenhagen.
Elias Pfort.
Jan Abrahamszoon.
Matthys Ockerman.

1661. 17 Ian.

Abraham Valk, Elmers, en Henrik Verbeek afgaande, zyn gekoren,
Willem van Outhoorn.
Thomas de Liefde.
Herman van den Hove.

1662. 16 Ian.

In de plaats van den overleden Pfort, Wezenhagen, en Ockerman, zyn gekoren,
Pieter Cnol.
Andries Schellingwouw.
Isaac Soolmans.

1663. 15 Jan.

In de plaats van de Liefde, Outhoorn, en van den Hove, gekoren,
Pieter Paauw.
Cornelis Mol.
Pieter Cok.

1664.

In de plaats van Cnol, Schellingwouw, en Soolmans, gekoren,
Jan Hartman.
Gerard Vreeland.
Maarten Claaszoon.

1665. 19 Ian.

In de plaats van Paeuw, Cok, Mol, en den overleden Hartman, gekoren,
Iacob van Dam.
Henrik Schenkenberg.
Simon Simonszoon.
Ian de Koning.

1666. 11 Ian.

In de plaats van Vreeland, en Maarten Claaszoon, gekoren,
Paulus Ianszoon Hitse.
Luder Brommer.

1667. 3 Ian.

In de plaats van van Dam, Schenkenberg, Koning, en Simonszoon, gekoren,
Iacob Versoolen.
Gillis van Breen.

Ouderlingen.

1668. 9 Jan.

In de plaats van Sloot, en Hobben, gekoren.

Henrik Wynandszoon.
Simon Simonszoon.

1669. 21 Jan. en 4 Febr.

Willem van Outhoorn.
Isaac Soolmans.
Barent Hobben.

1670. 20 Jan.

In de plaats van Schenkenberg, Wynands, en Simonszoon, gekoren,

Jacob Bremer.
Cornelis van Quaalberg.
Cornelis Mol.

1671. 12 Jan.

In de plaats van Outhoorn, Soolmans, en Hobben, gekoren,

Willem Vermaire.
Gerard Vreeland.
Simon Simonszoon.

1672. 11 Jan.

In de plaats van Bremer, Quaalberg, en Mol, gekoren,

Christiaan Poleman.
Henrik ter Horst.
Isaac Soolmans.
Ook vertrok Wil. Vermeer den 22 Aug.

1673. 9 Jan.

In de plaats van Vreeland, Vermaire, en Simonszoon, verkoren,

Abraham Ardes.
Robbert de Vicq.
Daniel Six.
Herman Clenk van Odesse.
Cornelis Mol.

1674. 15 Jan.

In de plaats van Poleman, ter Horst, en Soolmans, gekoren,

Wybrand Dubbeldekop.
Barent Hobben.
Gysbert David Strandwyk.

1675. 14 Jan.

In de plaats van Ardes, de Vicq, den overleden Six, Klenk, en Mol, gekoren.

Adriaan Nieuland
Nicolaas Baukes.
Mr. Warnar Lurelius.
Adriaan van Becom.
Dionys Kelk.

1676. 13 Jan.

In de plaats van Dubbeldekop, Hobben, en Strandwyk, gekoren,

Jacques de Bucquoy.
Jacob van Dam.
Herman Clenk van Odesse.

Diaconen.

Jan van Muiden.
Jacques de Bollan.

1668. 9 Jan.

In de plaats van Brommer, en Hitse, gekoren,

Jan Souri.
Pieter Collé.

1669. 21 Jan. 4 Febr.

Andries Cleyer.
Joannes Camphuis.
Nicolaas Baukes.
Antoni Weyts.
Willem Pedel.
Joannes Dinkels.

1670. 20 Jan.

In de plaats van Souri, en Collé, gekoren,

Herman Terville.
Gysbert David Strandwyk.

1671. 12 Jan.

In de plaats van Kleyer, Camphuis, Baukes, Weyts, Pedel, Dinkels, gekoren, zes andre, en nog twee meer, te weten,

Francois van der Lee. Ger. vander Meer.
Albert Breving. Abraham Struis.
Dionys Kelk. Cornelis Martini.
Louis de Keyzer. Hieron. Molkman.

1672. 11 Jan.

In de plaats van van der Lee, Terville, en Strandwyk, gekoren,

Wybrand Dubbeldekop.
Govert Cracou.
Bartel Claaszoon.

1673. 9 Jan.

In de plaats van Breving, Keizer, van der Meer, Molkman, Struis, Kelk, en Martini, gekoren,

Frederik Muller. Jacob Overtwater.
Albert Bop. Warnar Lurelius.
Abraham Wys. Vincent Vette.
Lubbert Indyk.

1674. 15 Jan.

In de plaats van Dubbeldekop, Cracou, en Claaszoon, gekoren,

Jacques de Bucquoy.
Laurens Cruiskerken.
Jacob Overduin.

1675. 14 Jan.

In de plaats van Capitein Muller, Overtwater, Bop, Lurelius, Wys, Vette, en Indyk, gekoren,

Matth. Lugtenburg. Jacob Snickers.
Guilliam Dunlopes. Mr. Ad. Strykersberg
Abraham Pittavin. Bartel Claaszoon.
Cornelis Martini.

1676. 13 Jan.

In de plaats van Bucquoy, Kruiskerken, en Overduyn, gekoren,

Jan Heylman.
Pieter van Leeuwen.
Lubbert Indyk.

1677.

Ouderlingen.

1677. 11 Ian.

In de plaats van Nieuwland, Baukes, Lurelius, van Becom, en Kelk, gekoren.

Martinus Cæſar.
Laurens Pit.
Ian Coning.
Iſaac Soolmans.
Bartel Claaszoon.

1678. 11 Ian.

In de plaats van Bucquoy, van Dam, Klenk, gekoren,

Nicolaas Baukes.
Adriaan van Bekom.
Dionys Kelk.

1679. 9 Ian.

Uit de Dienaars der E. Maatſchappy.

Andries Cleyer.
Cornelis van der Duin.
Willem ten Rhyne.
Mr. N. Dibbe.
} In de plaats van Cæſar. Laur: Pit de Ionge, Baukes, Coning.

Uit de Borgers.

Herman Clenk van Odeſſe.
Ian Souri.
Gabriel Nacke.
} In de plaats van Soolman, Claaszoon.

1680. 15 Ian.

Dienaars.

Gerard Vreeland.
Gelmer Vosburg.
} In de plaats van van der Duin, Willem ten Rhyne.

Borgers.

Bartel Claaſz.
Dav. Diſpontyn.
} Ad. van Becom en Kelk.

1681. 13 Ian.

Iorefas Vos. } In de plaats van { Andries Cleyer.
Dan. v. d. Bolk. } In de plaats van { Gelmer Vosburg.
Alb. Breving. } In de plaats van { Ad. Strykersberg.
François Tak. } In de plaats van { Michiel Dibbee.

Borgers.

Ad. van Becom. } In de plaats van { Herman Klenk.
Dionys Kelk. } In de plaats van { Ian Souri.
Ad. van Hoſten. } In de plaats van { Gabriel Nacke.

1682. 8 Jan.

In de plaats van Vreeland, Bartel Claaszoon, en Diſpontyn, zyn verkoren,

Cornelis van der Duin.
Ian Souri.
Ian Lambregtszoon Radder.

1683. 11 Ian.

In de plaats van Iorefas Vos, van den Bolk, Breving, Tak, van Becom, Kelk, en van Hoſten, zyn gekoren,

Uit de Dienaars.	Uit de Borgers.
Abrah. van Riebeek.	Dirk de Haas.
Louis de Keyſer.	Bartel Claaſzoon.
Michiel Dibbee.	Ian Hercules.
	Herman Klenk.

Diakenen.

1677. 11 Ian.

In de plaats van Lugtenburg, Dunlopes, Snickers vertrok., Strykersberg, Claaszoon, Martini overl. en Pittavin, verk.

Adriaan van Lier. Nicolaas Muller.
Willem ten Rhyne. Ger. van der Meer.
David Diſpontyn. Ad. van Hoſten.
Pieter Mortier.

1678. 11 Ian.

In de plaats van Heilman, van Lier, van Leeuwen, en Indyk, gekoren,

Henrik Kriek. Pieter van Hoorn.
François Gadé. Gerard Cox.

1679. 9 Ian.

Dienaars.

Antoni Weyts.
Pieter Verdier.
Mr. Ch. Quickelenburg.
Dirk Muller.
} In de plaats van Muller, Willem ten Rhyne, van der Meer, Pieter van den Hoorn.

Borgers.

Ian Poveret.
Pieter de Cok.
Guilliam Dunloper.
} In de plaats van Diſpontyn, van Hoſten, Mortier.

Dog den 13 Iuli nog
Gelmer Vosburg.
Daniel Braams.
} In de plaats van Henrik Krieke en Weyts, toen overl.

1680. 15 Ian.

Dienaars.

Ab. van Riebeek.
Daniel Braams.
Louis de Keizer.
} In de plaats van Krieke, Verdier, Weyts.

Borgers.

Ian Lamberſz. Radder.
Ian Hercules.
} Coks, en Gade.

1681. 13 Ian.

Dirk de Haas. } in de plaats van { Dirk Muller.
Her. Buſchof. } in de plaats van { Ch. Quickelb.

Vry-Borgers. Vry-Borgers.

Iohan Lutgens. } in de plaats van { Pieter de Cocq.
Pieter Mortier. } in de plaats van { Ian Poveret.
Paul. Duſſeldorp. } in de plaats van { Wil. Dunlopes.

1682. 8 Ian.

In de plaats van Abrah. van Riebeek, Louis de Keyſer, Daniel Braams, de Radder, en Hercules, zyn gekooren.

Uit de Dienaars.	Uit de Borgers.
Ioannes Beſſelman.	Cornelis Zuidhof.
Michiel Baalde.	Pieter de Ruiter.
Wybrand Uylkens.	

1683. 11 Ian.

In de plaats van de Haas, Buſchof, uit de dienaars gekoren,

Cornelis Lindius.
Albert Lambergen.

En in de plaats van Lutgens, Mortier, Duſſeldorp, en de Ruiter, uit de Borgers gekoren,

Ian de Vlaming.
Carel Crab.
Mr. Ian Munſter.
Mr. Andries Blokland.

Ouderlingen.

1684. 10 Ian.

In de plaats van van der Duin, Souri, en de Radder, zyn gekoren,
Iohan Besselman.
Adriaan van Becom.
Pieter Verwer.

1685. 15 Jan.

In de plaats van van Riebeek, Klenk, Keizer, Besselman, en Dibbe zyn gekoren,

Uit de Dienaars.

Andries Cleyer.
Izaac Hochepied.
Jacob Snickers.
Christiaan Quickelenburg.
Jacob van Dam.
En in de plaats van de Haas, Claaszoon, en Hercules, zyn gekoren.

Uit de Borgers.

Dionys Kelk.
Nicolaas Muller.
Jan de Vlaming.

1686. 14 Jan.

In de plaats Verwer, Kleyer, en van Becom, zyn gekoren,
Jan Lambregtszoon Radder.
Pieter van den Hoorn.
Cornelis Lindius.

1687. 13 Jan.

In de plaats van Hochepied, Snickers, Quickelenburg, van den Hoorn, Jacob van Dam, Kelk, Muller, en de Vlaming, zyn gekoren,
Bartel Claaszoon.
Jan Souri.
Andries Cleyer.
Dirk de Haas.
Jan Hercules.
Jacob Lobs.
Jacob Couper.
Pieter de Cocq.
Wybrand Uylkens.

1688. 8 Jan.

In de plaats van Couper, Lindius, en de Radder, zyn gekoren,
Jeremias Coesaart.
Joachim Neustad.
Adriaan van Becom.

1689. 10 Ian.

In de plaats van Cleyer, Lobs, Nieustad, Uylkens, en de Borgers Claaszoon, Souri, Hercules, en de Cocq, zyn gekoren,
Iacob van Dam.
Dionys Kelk.
Ian Lambregtszoon Radder.
Christiaan Quickelenburg.
Wouter Valkenier.
Dirk Thomaszoon.
François Gadé.
Carel Crab.

Diakenen.

1684. 10 Jan.

In de plaats van Besselman, Baalde, Uylkens, en Lambergen, zyn gekoren,
Joannes Keyts.
Dirk Comans.
Cornelis van Outhoorn.
Constantyn Nobel.

1685. 15 Jan.

In de plaats van Lindius, en Keyts, zyn gekoren,

Uit de Dienaars.

Wouter Valkenier.
Christiaan Jonk.
En in de plaats van Jan de Vlaming, Crap, Munster, en Blokland, zyn gekoren,

Uit de Borgers.

Abraham Hofstal.
Henrik Labey.
Maarten van Ingen.
Thomas Pedel.
Ook was Cornelis van Outhoorn ontslagen, en in zyn plaats gekoren,
Reinier Fuist.

1686. 14 Jan.

In de plaats van Comans, Nobel, en Haake, zyn gekoren,
Abraham Quevellerius.
Cornelis van Hamme.
Lucas Pieraard.

1687. 13 Jan.

In de plaats van Valkenier, Jonk, Fuist, Hofstal, Labey, van Ingen, en Pedel, gekoren.
Pieter Mortier.
Dirk Thomaszoon.
Izaak Dinkels.
Adriaan van Becom.
Adriaan van Laren.
Iacob de Vos.
Ian Mandeville.
Ian Franszoon de Vries.

1688. 8 Ian.

In de plaats van Quevellerius, van Hamme, en de Borgers Pieraard, en Mortier, gek.
Ioannes de Hartog.
Henrik Dykman.
Lambert Hemsing.
Godard Verdion.

1689. 10 Ian.

In de plaats van Thomaszoon, Dinkels, van Laren, de Hartog, en van de Borgers, Mandeville, de Vries, en de Vos, zyn gekoren,

Uit de Dienaars.

Constantyn Nobel.
Christiaan Ionk.
Iacob Pedel.
Zacharias Coenraads.

Uit de Borgers.

Abraham Hofstal.
Matthys de Vlaming.
Hessel Pikkart.

1690.

Ouderlingen.

1690. 9 Jan.

In de plaats van Coesaart, van Becom, en Nieustad, zyn gekoren,
Joannes Duivelaar.
Henrik Labey.
Wouter Valkenier.

1691. 15 Jan.

In de plaats van van Dam, Quickelenburg, Thomaszoon, Kelk, Radder, Gadé, en Crab, zyn gekoren,
Bartel Claaszoon.
Cornelis van der Duin.
Ian Hercules.
Wybrand Uylkens.
Andries Blokland.
Henrik Dykman.
Lambert Hemsing.

1692. 14 Ian.

In de plaats van Duivelaar, Baalde, van der Duin, en Labey, zyn gekoren,
Andries Cleyer.
Herman Egbertszoon.
Constantyn Nobel.
Matthys de Vlaming.

1693. 12 Ian.

In de plaats van Uylkens, Dykman, Claaszoon, Hercules, Blokland, en Hemsing, zyn gekoren,
Christiaan Quickelenburg.
Dirk Thomaszoon.
Ian Lambregtzoon Radder.
Govard Verdion.
Hessel Pickart.
Gerard Dane.

1694. 11 Ian.

In de plaats van Cleyer, Egbertszoon, Nobel, en Vlaming, zyn gekoren,
Michiel Baalde.
Dirk Comans.
Bernard Lanoy.
Ian Mandeville.
Dog den 6 Sept. bevelen haar Edelheden twee andre voor Comans en Baalde te kiezen.

1695. 10 Ian.

In de plaats van Radder, Quickelenburg, Thomaszoon, Baalde, Dane, Verdion, Pickart, en Comans, zyn gekoren,
Bartel Claaszoon.
Wybrand Uylkens.
Andries Blokland.
Cornelis Chasteleyn.
Cornelis van Hamme.
Lucas Pieraart.
Iaques du Pree.
Lambert Dudde.

1696. 9 Ian.

In de plaats van Lanoy, en Mandeville, zyn gekoren,
Christiaan Ionk.
Matthys de Vlaming.

Diakenen.

1690. 9 Ian.

In de plaats van Dykman, Hemsing, en Verdion, zyn gekoren,
Balthasar Coyett.
Nicolaas du Gaudis a Bois.
Henrik Meyer.

1691. 15 Ian.

In de plaats van Nobel, Ionk, Pedel, Coenraads, Hofstal, Vlaming, en Pikkart, zyn gekoren,
Ioannes de Vries.
Ian Mandeville.
Pieter du Clasel.
Ryklof Pit.
Bernard Lanoy.
Ian Wusthof.
Ian Sermis.

1692. 14 Ian.

In de plaats van Coyett, du Clasel, du Bois, en Meyer, zyn gekoren,
Lucas Pieraart.
Pieter Godschalk.
Iaques du Pree.
Lambert Dudde.

1693. 12 Ian.

In de plaats van Pit, Lanoy, Wusthof, Godschalk, de Vries, Mandeville, en Sermis, zyn gekoren,
Arnoldus de Carpentier.
Hieronymus Slot.
Ian Torant.
Ioannes van den Engel.
Daniel Roemer.
Alexander Henrikszoon.
Ian van der Burg.

1694. 11 Ian.

In de plaats van Pieraard, du Pree, en Dudde, zyn gekoren,
Arnold Muykens.
Henrik Meyer.
Philip van Cloon.
En den 6 September bevelen haar Edelheden ook een ander voor Torant te kiezen.

1695. 10 Ian.

In de plaats van Carpentier, Slot, Torant, van den Engel, Roemer, Henrikszoon, en van den Burg, zyn gekoren,
Ian Sermis.
Gerard Alstorfius.
Andries Poleman.
Christoffel Lurelius.
Willem van der Leli.
Philip van Heden.
Otto Croese.

1696. 9 Ian.

In de plaats van Muikens, van Heden, Meijer, en van Cloon, zyn gekoren,
Diderik van Groenesteyn.
Philip David van Ucchelen.
Philip Daniel Vedder.

1697.

Ouderlingen.

1697. 15 Ian.

In de plaats van Uylkens, Chaſtelein, van Hamme, Pieraard, Claaſzoon, Blokland, de Vlaming, du Pree, en Dudde, zyn gekoren,

Iacob van Dam.
Chriſtiaan Quickelenburg.
Cornelis van Outhoorn.
Ioannes Wagensveld.
Godard Verdion.
Heſſel Pikkard.
Ian Munſter.
Henrik Meyer.
Philip van Cloon.

1698. 13 Ian.

In de plaats van Chriſtiaan Ionk, is gekoren,

Willem Cuffeler.

1699. 12 Jan.

In de plaats van van Dam, van Outhoorn, Wagensveld, Verdion, Pickard, Meijer, en van Cloon, zyn gekoren,

Jacob Pedel.
Chriſtoffel Lurelius.
Jacob van Almonde.
Andries Blokland.
Jaques du Pree.
Lambert Dudde.
Jacob Lucaſzoon.

1700. 10 Jan.

In de plaats van Quickelenburg, Cuffeler, Lurelius, Munſter, en Lucaſz. zyn gek.

Henrik Dykman.
Arnold Muykers.
Jacob van Naarſſen.
Chriſtiaan Ionk.
Arnold de Carpentier.

1701. 10 Ian.

In de plaats van Pedel, Almonde, Dykman, Blokland, du Pree, en Dudde, zyn gekoren.

Conſtantyn Nobel.
Abraham Douglas.
Bruyning Wildeland.
Heſſel Pikkard.
Henrik Meyer.
Arnold Deldym.

1702. 9 Ian.

In de plaats van Nobel, Muykens, van Naarſſen, Douglas, Ionk, en Carpentier, zyn gekoren,

Cornelis van Hamme.

Diakenen.

Iacob Lucaſzoon.

1697. 15 Ian.

In de plaats van Alſtorfius, Lurelius, van der Leli, Sermis, Poleman, en Croeſe, zyn gekoren,

Pieter Godſchalk.
Ioannes van Iuchem.
Ian ten Rhyne.
Alexander Henrikſzoon.
Gillis Maillé.
Henrik Ionk.

1698. 13 Ian.

In de plaats van Groeneſtein, van Uchelen, Godſchalk, Vedder, en Lucaſzoon, zyn gekoren,

Mattheus Schenkenberg.
Hieronymus van Dilſen.
Dirk Wilree.
Arnold Deldym.
Antoni Banning.

Dog alzoo Schenkenberg vertrok nevens Wilree, en van Juchem ſtierf, zyn gekoren,

François le Blancq, Jan van Riebeek, en Chriſtoffel van Voorſt.

1699. 12 Ian.

In de plaats van ten Rhyne, Henrikſzoon, Maillé, en Ionk, zyn gekoren,

Gerbrand van der Laan.
Thomas Pedel.
Willem Valentyn.
Abraham de Decker.

1700. 11 Ian.

In de plaats van Dilſen, Deldym, en Banning, zyn gekoren,

Henrik Piek.
Antoni Adelburg.
Laurens de Bruin.

1701. 10 Ian.

In de plaats van le Blank, van Riebeek, van Voorſt, van der Laan, Pedel, Valentyn, en de Decker, zyn gekoren,

Henrik Huisman.
Iacob van Loo.
Ian Henrik van Rhee.
Lambertus Lamberti.
Theunis Ros.
François Verboom.
Gerard Hemſing.

1702. 9 Ian.

In de plaats van Piek, Adelburg, de Bruin, Ros, en Verboom, zyn gekoren,

Ian Snoek.

Evert

Ouderlingen.
Willem Cuffeler.
Mattheus de Haan.
Ryklof Michael van Goens.
Thomas Pedel.
Hieronymus Slot.

1703. 15 Ian.
In de plaats van Wildeland, Pikkart, Meyer, en Deldym, zyn gekoren,
Ian ten Rhyne.
Iaques du Pree.
Antoni Banning.
Laurens de Bruin.

1704. 14 Ian.
In de plaats van van Hamme, Cuffeler, de Haan, van Goens, Pedel, en Slot, zyn gekor.
Mattheus Schenkenberg.
Lambertus Lamberti.
Laurens Tolling.
Nicolaas Oldenvliet.
Ian Torant.
Abraham de Decker.

1705. 12 Ian.
In de plaats van ten Rhyne, du Pree, Banning, en de Bruin, zyn gekoren,
Pieter du Bois.
Henrik Meyer.
Christiaan Ionk.
Evert Everwyn van Niel.

1706. 11 Ian.
In de plaats van Schenkenberg, Lamberti, Tolling, Oldenvliet, du Bois, Torant, en de Decker, zyn gekoren,
Hieronymus van Dilsen.
Iacob van Loo.
François Verboom.
Ian Henrik van Rhee.
Cornelis de Heyde.
Adolf Ian Meentzen.
Izaac Massis.

1707. 10 Ian.
In de plaats van van Rhee, Jonk, Meijer, en Everwyn van Niel, zyn gekoren,
Jacob Pelgrom.
Arnold Deldym.
Gerard Hemsing.
Adriaan Breving.

Diakenen.
Evert Everwyn van Niel.
Henrik Brand.
Dirk van der Burg.
Gerard Byleveld.

1703. 15 Ian.
In de plaats van Huisman, van Loo, van Rhee, Lamberti, Hemsing, van der Burg, en Byleveld, zyn gekoren,
Theodorus de Haze.
Pieter du Bois.
Gregorius van der Thoorn.
Willem Verdion.
Adriaan Breving.
Ian Iacob Bieswanger.
Adolf Ian Meentzen.

1704. 14 Ian.
In de plaats van Snoek, Everwyn, van Niel, en Cras, zyn gekoren,
Izaac Massis.
Iohan Truitman, de Oude.
Gerard Box.

1705. 12 Ian.
In de plaats van de Haze, du Bois, Verdion, van der Thoorn, Breving, Bieswanger, Meentzen, en Box, zyn gekoren,
Iohan Focanus.
Andries Leenderdszoon.
François Coning.
Iaques Vonk.
Nicolaas d'Oude van Sinnama.
Iacob Schoon.
Arnold Collette.
Ioan Frederik Cruyssélaar.

1706. 11 Ian.
In de plaats van Massis, en Truitman, en nog twee nieuwe, zyn gekoren,
Henrik Wildeland.
Willem Pool.
Marcus de Bajonville.
Pieter Bernard van Breen.

1707. 10 Ian.
In de plaats van Focanus, Leenderdszoon, Koning, Vonk, van Breen, Sinnama, Schoon, Cruisselaar, en Collette, zyn gekoren,
Jan Pieterszoon Wesselburg.
Cornelis van Vliet.
Goverd Verdion.
Sybrand Schouten.
Pieter Berkman.
Joannes Hegerveld.
Izaac Coos.
François de la Combe.
Gualter Schutte.

Ouderlingen.

1708. 9 Jan.

In de plaats van van Dilfen, van Loo, Verboom, de Heyde, Meentzen, en Maffis, zyn gekoren,
Willem Cuffeler.
Johan Focanus.
Willem van der Leli.
Jacques Vonk.
Jacob Hengft.
Cornelis van Hamme.

1709. 14 Jan.

In de plaats van Pelgrom, van der Leli, Hemfing, Breving, Henft, en Deldym, zyn gekoren,
Henrik Outshoorn van Sonneveld.
Lambertus Lamberti.
Abraham de Decker.
Jan Iacob Bieswanger.
Ian Koek.
Henrik Meyer.

1710. 13 Ian.

In de plaats van Kuffeler, Focanus, Vonk, van Hamme, en Meyer, zyn gekoren,
Ian Pieterfzoon Weffelburg.
Iacob van Loo.
Andries Leenderdfzoon.
Ian Adolf Meentzen.
Henrik Wildeland.

1711.

1712. Ian.

Alexander de Pluyes.
Pieter Berkman.
Nicolaas van Haaften.
Nicolaas Oldenvliet.
Hieronymus van Dilfen.
Ioannes Mullerius.
Adriaan Breving.
Cornelis van Hamme.
Gualter Schutte.
Herman Menfing.

1713. 9 Ian.

Ian Iacob Bieswanger.
Abraham de Decker.
Iohan Everhard van der Schuur.
Lambertus Lamberti.

A. 1719.

Jan Pinket. 1718
Willem Timmers.
Cornelis 't Lam.
Jan Tol.

Diakenen.

1708. 9 Ian.

In de plaats van Bajonville, Schouten, Wildeland, en Pool, zyn gekoren,
Iohan Ionk.
Thomas Rofcia.
Nicolaas van Haaften.
Nicolaas Spring.

1709. 14 Ian.

In de plaats van Weffelburg, van Vliet, Verdion, Berkman, Hegerveld, Coos, la Combe, en Schutte, zyn verkoren,
Iofef Lothen.
Pieter de Hoy.
Iohan Everhard van der Schuur.
Nicolaas de Paus.
Herman Sluiter.
Herman van Sugtelen.
Dirk Voogd.
Andries Macquelin.

1710. 13 Ian.

In de plaats van Rofcia, Ionk, de Hoy, van Haaften, Spring, en van Sugtelen, zyn gekoren,
Andries Meefters.
Iohan Lifpenfier.
Adriaan Ooftwald.
Diderik van der Maft.
Gerard Wefthoven.
Loth Samuel Verbeek.

1711.

1712. Jan.

Jan Pinket.
Rogier Thomas van Heyningen.
Pieter ten Broeke.
Reynier Overtwater.
N...... Ooftenraad.
Jan Jooſting.
N. Oudart.
Hugo Perks.
N. Vierhaven.
Adriaan Leenhouwer.
Focke Esdre van Santen.
Cornelis van Hemert.

1713.

Joachim Guillebout.
N. Caaf.
Jan van Riebeek.
Gerard van Ooften.
Carel van der Putten.
Jan Seulyn.
Johan Schoon.
N. Sweeris.

A. 1719.

Jacob Verboom. }
Matthys Boefaart. } 1718.
Johannes Steencool. }
Johannes de Hartog. }

Pie-

Ouderlingen.

Pieter Hakfort. 1719
David Sonmans.
Henricus Groenewegen.
Otto Cloot.
Adriaan Leenhouwer.
Willem Maurits Cruſe.

A. 1720.

Pieter Hakfort.
David Sonmans.
Henrik Groenewegen.
Otto Cloot. } 1719.
Adriaan Leenhouwer.
Willem Maurits Cruſe.

Mr. Willem van Egten.
Mr. Joan François de Witte van Schoten. } 1720.
Joannes de Hartog.
Abraham Prien.

A. 1721.

Mr. Willem van Egten.
Mr. Joan François de Witte van Schoten. } 1720.
Johannes de Hartog.
Abraham Prien.

Nicolaas van Haaften.
Pieter Bokeſteyn.
Barent Beſſeling. } 1721.
Salomo Diodati.
Joannes Steencool.
Nicolaas Crul.

A. 1722.

Nicolaas van Haaften.
Pieter Bokeſteyn.
Salomo Diodati. } 1721.
Joannes Steenkool.
Nicolaas Crul.

Adriaan Ooſtwald.
Gualter Schutten. } 1722.
Nicolaas op den Boſch.
Adriaan Albert Breving.

A. 1723.

Adriaan Ooſtwalt.	1722
Mr. Gualter Schutte.	1722
Michiel op den Boſch.	1722
Adriaan Albert Breving.	1722
Cornelis 't Lam.	1723
Henricus Groenewegen.	1723
Otto Cloot.	1723
Stephanus Verſluis.	1723
Izaac Peny.	1723
François Roos.	1723

Diakenen.

Barent Beſſeling.
Gregorius Henricus Pragman.
Arnoldus Paeuw.
Philip de Montje.
Nicolaas Crul. } 1719.
Salomo Diodati.
Thomas Matroos.
Izaac van Schinne.

A. 1720.

Barent Beſſeling.
Gregorius Henricus Pragman.
Arnoldus Paeuw.
Philip de Montje.
Nicolaas Crul. } 1719.
Salomo Diodati.
Thomas Matroos.
Izaac van Schinne.

Stephanus Verſluis.
Pieter Couterel. } 1720.
Izaac Peny.
Jan Booy.

A. 1721.

Stephanus Verſluis.
Pieter Couterel. } 1720.
Izaac Peny.
Jan Booy.

Mattheus van Groeneveld.
Frederik Lokman.
Bernardus Coop a Groen.
Willem de Bevere. } 1721.
Gerard Frederik Feyting.
Izaac Vermander. overleden den 21 Juni.
Johannes Bernardus Ruiſch.

A. 1722.

Mattheus van Groeneveld.
Gerard Frederik Feyting.
Bernardus Coop a Groen. } 1721.
Frederik Lokman.
Willem de Bevere.
Iohannes Bernardus Ruiſch.

Evert Lanius.
Iacob Marquart.
Lot Verbeek. } 1722.
Everhard Lurelius.
Mr. Everhardus Craeyvanger.
Iacob Verboom.

A. 1723.

Evert Lanius.	1722
Jacob Marquart.	1722
Loth Verbeek.	1722
Everhard Lurelius.	1722
Iacob Verboom.	1722
Pieter Rokus Paſques de Chavonnes.	1723
Ludolf Volkman.	1723
Willem Adriaan van Wely.	1723
Willem van Baſel.	1723
Frederik Crul.	
François de Geus.	1723
Frederik Ruiſch.	1723

De verdere zyn my onbekend. Alleenlyk heb ik ontrent de zelve nog met een woordt te zeggen, dat men tot deeze Ampten altyd mannen van een onbesproken leven behoord te verkiezen. Dog het heugt my, dat ik daar in (zelfs een Meede-lid zynde) heb zien zitten den Schepen Gerard Dane, die de naam had van met een deel Hoeren van Meyden een zeer slegt leeven te voeren, een zaak, die ider een bekend was. Deeze, naderhand met de Weduwe van de Heer Willem Basting, tweede Persoon in Banda, en gekooren Landvoogd van Ternate, getrouwd zynde, stelde het met deeze Juffrouw (alzoo hy ook staande huuwelyk in dat ongebonden leven voortging) zoo slegt aan, dat zy zig genoodzaakt vond by den Opper-Landvoogd van Indiën, de Heer Willem van Outhoorn, daar over te klaagen en scheiding (gelyk daar na ook 'er op volgde) te verzoeken. Zyn Ed: zeide tegen de Juffrouw, dat het onbegrypelyk was, hoe zy had konnen besluiten, om met zulken man te trouwen, die immers gansch Batavia over de naam had, van met zoo veel Hoeren van Meyden te leven. Zy gaf daar op zyn Edelheid tot antwoord: zyn Edelheid, ik heb dit wel hooren zeggen, maar heb dat niet konnen gelooven, om dat de Eerw: Kerkenraad deeze man tot Ouderling, (daar men immers zulke lieden, zo 't waar is, niet toe verkiest) niet alleen verkoren; maar dat ook zelf haar Edelheden (die immers zoo voorzigtig zyn) dit beroep goed gekeurd, en daar by klaar bevestigd hebben, dat hier gansch niet aan was. Heeft nu den Kerkenraad en hebben haar Edelheden dit niet geloofd, en die man by de goedkeuring openbaar geregtveerdigt, om wat reden zou ik dan dit hebben gelooft? Ja 't is 'er zo verre van daan geweest, dat ik my daar in gerust gestelt, en dit Huwelyk ondernomen, hoewel ik nu (tot myn leedwezen) dit algemein gerugt niet dan al te waar bevonden, en my genoodzaakt gevonden heb, om over den zelven, zelf om te scheiden, te klaagen; een antwoord, waar op zyn Edelheid niets wist te zeggen, alzoo 't volkoomen waar was. En 't was te wenschen, dat 'er nog na dien tyd maar niet meer zulke Ouderlingen of Diakonen, gekooren nog goedgekeurd waren, die ten minste de naam van zulken leven hadden.

L Y S T

Der Dienaaren der E. Maatschappy. *A.* 1722.

Tot Batavia behoorende.

Bedienden op Batavia, en hunne kostgelden maandelyks.

Gouverneur Generaal.	1
Ordinaris Raaden.	6
Dito in de Bank van Justitie.	1
Extra Ordinaris Raaden.	3
Secretaris der hooge Regeering.	1
Oud Gouverneur.	1
Raaden van Justitie.	8
Advocaat- } Fiscaals.	1
Water- } Fiscaals.	1
Secretaris van Justitie.	1
Ontfanger Generaal.	1
Opperkooplieden des Kasteels.	2
Majoor.	1
Directeur der Fortificatie.	1
Equipagiemeester.	1
Boekhouder Generaal.	1
Visitateur Generaal.	1
Opperhoofd van Japan.	1
Sjahbander en Licentmeester.	1
Opperhoofd van het Soldy-Comptoir.	1
Nederduitsche Predikanten.	5
Portugeesche dito.	3
Maleytse dito.	2
Op Onrust.	1
Buiten dito.	4
	50

Secretaris van Huwelykse en kleene zaaken.	1
Opperkooplieden buiten bediening.	2
Constapel Majoor.	1
Fabryk.	1
Eerste Opper-Chirurgyn, en Administrateur der Medicinale Winkel.	1
Secretaris van Boedelmrs:	1
Capiteyns in 't Casteel.	3
Dito aan 't Vierkant, en 2 Poorten, (hoewel 'er 4 zyn.)	3

Kooplieden.

De gezwoore Klerk ter Secretary haarer Edelheden.	1
In 't Graan-Pakhuis.	1
In 't Voorraad-Pakhuis.	1
De groote Winkelier.	1
De groote Cassier.	1
De Visitateur der Scheepsboeken.	1
In 't Logie-Comptoir.	1
In 't Guarnizoen-Comptoir.	1
In de Westzydse Pakhuizen.	1
	22

Koop-lieden

De

De Pakhuizen op Onruft.	1
In 't Equipagie Comptoir.	1
Op 't Negotie-Comptoir.	1
De Negotie Boekhouder.	
In 't Yzer-Pakhuys.	1
In 't Suiker Pakhuis.	1
Op 't Comptoir der Generale Vifite.	1
Tweede na Japan.	1
De Factuur Boekhouder.	1
Op 't Negotie Comptoir.	
Gecommitteerde of Commiffaris der Inlanders.	1
Inlands Militair Boekhouder.	1
Caffier der Koftgelden.	1
Tranflateurs in de Javaanfe Taal.	2
Boekhouder in 't Ambagts quartier.	1
Tranflateur in de Maleytfe Taal.	1
De eerfte Suppooft op 't Comptoir Generaal.	1
Kooplieden buiten Bediening.	2
De onder Equipagiemr., een Schipper.	1
De Baas Kaartemaker, dito.	1
De Opziender op Edam.	1
In 't Kafteel een Chirurgyn.	1
In 't Gafthuis.	3
Een binnen-Regent 'er in.	1
Een Chirurgyn aan 't Vierkant.	1
in 't Ambagts quartier.	1
aan de Rotterdammer Poort.	1
aan de Utregtfe dito.	1
op de Kruitmeulen.	1
op Onruft.	1
op Edam.	1
Werkbazen op Onruft.	1
in de Wapenkamer.	1
op de Werf, een Timmerm.	1
een Kuiper.	1
Zeylmaker.	1
Smit.	1
Blokmaker.	1
In 't Ambagts-quartier.	
de Timmerman.	1
Lootgieter.	1
Metfelaar.	1
Smit.	1
Steen en Beeldhouwer.	1
aan de Kruitmeulen, Kruitmaker.	1
de Baas-boekbinder.	1
Capiteyn-Luytenants aan de Nieuwpoort.	1
Luitenant in 't Kafteel.	1
dito Dieftpoort.	1
dito Rotterdammer dito.	1
Landmeter Roy-en Keurmeefter van Kalk en Steen.	1
Op de Equipagiewerf, een Opperftuurman.	1
Onderkooplieden.	
Tweede in 't Provifie-Magazyn.	1
in de Weftzydfe Pakhuizen.	1
in de Waterpoorts dito.	1
in 't Nieukleeden dito.	1
in de kleene Winkel.	1
	58

Onderkooplieden.	
Tweede van de Generale ontfang.	1
In de groote Winkel.	1
In de groote Kas.	1
In 't Graan Magazyn.	1
In 't Yfer-Magazyn.	1
In de Pakhuizen op Onruft.	1
Op 't Generaal Vifite Comptoir.	1
't Guarnizoen Comptoir.	1
't Hofpitaals-Comptoir.	1
van de Artillery.	1
Op 't Equipagie-Comptoir.	1
Des Equipagie-Meefters.	
dito nog een Overdrager.	1
Op 't Negotie-Comptoir een Journaalfchryver.	1
Negotie Overdrager.	1
Pakhuis Boekhouder.	1
Ter Generaale Secretary.	2
Op 't Comptoir Generaal, de Journaalfchryver.	1
In Compagnies Wapenkamer de Boekhouder.	1
In 't Logie Comptoir de Overdrager.	1
De Maleyts-Schryver.	1
De Effajeur.	1
Ter Secretary van Juftitie.	
Eerfte Klerk.	1
Onderkooplieden buiten Bediening.	20
Vaandrigs in 't Kafteel.	6
zyn Eds: Hofmeefter.	1
aan 't Vierkant.	13
de Nieuw-poort.	12
Dieft-poort.	1
Rotterdammer-poort.	1
Utregtfe Poort.	1
op Jakatra. Tangerang. Ankee. Tandjong-Poera.	4
Ordinaire Klerken ter Secretary haarer Edelheden.	12
By zyn Edelheid een Klerk.	1
Directeur dito.	1
de Hr. Prefident van Juftitie.	1
By nog twee Raden.	2
Tweede Overdragers.	
In 't Logie Comptoir.	1
Guarnizoen Comptoir.	1
Hofpitaal dito.	1
Boomwagters.	6
Guarnizoenfchryver.	1
Compagnies Apotheker.	1
Laborant.	1
Voorlezers in 't Kafteel, Stads Kerk twee Portugeefche, en een in de Maleytfe Kerk.	5
Organift.	1
Krankbezoekers.	5
Kofters.	5
	107

Zoo dat alle de Dienaaren, tot Batavia behoorende, uitmaaken een getal van 237.

Kost-gelden, die Maandelyks aan deeze Bedienden betaald werden; behalven de verdre tot de Schepen behoorende.

1 Gouverneur Generaal. 's maands. Ryks[rs].	180
1 Directeur Generaal.	80
6 Ordinaris Raaden van Indiën, a ider 20.	120
4 Extraordinaris Raaden.	80
1 Secretaris der Hooge Regeering.	20
8 Raaden van Justitie, a Rrs. 10⅜ ider.	83
1 Secretaris dito.	8
1 Ontfanger Generaal. 2 Opper-Cooplieden van 't Kasteel. 1 Majoor. 1 Directeur der Fortificatien. 1 Equipagiemeester. 1 Boekhouder. } Generaal. 1 Visitateur. } } a 10⅜ i.	83
1 Japans Opperhoofd. 1 Sjahbandaar. 1 Opperhoofd van 't Soldy Comptoir. 1 Constapel Majoor. 1 Fabryk. 1 Administrateur der Medecynwinkel. } a 10⅜ idr.	62¼
15 Predicanten a 10⅜ ider.	155⅝
1 Secretaris van Huwelyks en Kleene Zaaken. 1 Dito van Boedelmeesters. } ider 5¼	10½
2 Opperkooplieden buiten bediening. a 10⅜	20¾
6 Capiteins a 10⅜ ider.	62¼
27 Kooplieden a 8 ider.	216
1 Schipper. 1 Kaartmaker. 1 Opziender van Edam. 4 Chirurgyns. 1 Binnen-Regent van 't Hospitaal. 7 Chirurgyns nog aan verscheide Poorten; &c. } a i. 8 Rrs.	120
1 Baas op Onrust.	10⅝
13 andre Baazen a 5¼ ider.	68¼
1 Cap. Luytenant. 3 Luytenants. } a 8 Rsrs. ider.	32
1 Landmeter. } 8 1 Opperstuurman. } 5¼	13¼
28 Onderkooplieden, zyn de tweede a 5¼ ider.	147
20 Dito buiten bediening, die geen kostgeld trekken.	
19 Vaandrigs a 5¼ ider.	99¾
12 Ordinaire Klerken op de Secretary harer Edelheden a 5¼	63
5 Boekhouders, by de Raaden van Indiën, in huis dienst doende a 3¼	16¼
12 Dito nog.	39
5 Voorlezers. 5 Krankbezoekers. 5 Kosters. 1 Organist. } 3¼	52
	Rsrs. 1842¼

BESCHRY-

BESCHRYVING VAN SURATTE, EN DE LEVENS DER GROOTE MOGOLS.

Van SURATTE, mitsgaders van onzen Handel, en Comptoir aldaar.

EERSTE BOEK.

EERSTE HOOFTSTUK.

Van Suratte, en ons Comptoir aldaar. Wy komen hier A. 1616. De Heer Pieter van den Broek, *Grondvester van dit Comptoir. Onze verdere Comptoiren hier. De Stad Suratte beschreven. Kaart van de Rievier. Onze, en de Engelsche Logie. Groote Tank buiten dezelve. Groote Waringin-Boom. Ingezetenen. En Tollen. Grooten Handel hier. Waaren, hier vallende. Waaren, hier getrokken. Winsten van dit Hoofd-Comptoir. De Maaten, Gewichten, en Munten. De Saysoenen. Dieren. 't Gebruik van Ossen, by gebrek van Peerden, enz. Ons Hoofd-Comptoir, en bedienden. 't Getal en inkomen van de Bedienden bepaald. De Directeur, en Raad, moeten hier stipt de last van haar Edelheden volgen. 't Opvolgen van de stipte last den Heer van Velsen in Siam qualyk genomen. Statie van onzen Directeur. Naamen van eenige Oppercooplieden. Commissarissen van Suratte. Beschryving van de Stad Hhamed-Abad. Waaren, hier vallende. Menigte der Tempels en Kerken. Pragtige Staatvoering van den Stadsvoogd. Inkomen dezer Stad. Pragtige gebouwen buiten dezelve. Ons Comptoir, en de Logie hier. Beschryving der Stad Brotsja. Schoone Lywaaden, enz. Engelse Logie hier. Agaaten, hier vallende. Beschryving der Stad Brodera. Fraeje Huizen, Thuinen, Graven, enz. Lywaaden, die hier gemaakt werden. Beschryving van de Stad Cambaja. De Perseën, of Gauwren. Hun Godsdienst. Groote agting voor hunne Geestelyken. 't Gewaad der Priesters. Wat zy van 't vyer oordeelen. Ook eeren zy het water. Heilige en Vasten-dagen. Hun Jaar en Maanden. Verwerpen alle Beelde-dienst. 't Regt ken-teeken der Gauwren. Straffe, als zy dit verliezen. Zy weten van geen Overheden. Hunne Huwelyken. Woonen alle van een Huisgezin by een. Hunne Begraafplaatzen, en Dood-Maaltyden. Hun verdere aard. Hun Zundavastauw, of Wet-Boek. En Wet-gever. Hoe zy 't vyer eeren. Eeren ook de Leeuw. Inhoud van de Zundavastauw. Wat geboden werd aan de Leeken. Aan de Priesters. Aan den Hoogen-Priester. Offerhanden der Gauwren aan God. Zy hebben ook een soort van Doop. Godloos Feest der Persische Gauwren.*

GElyk in Suratte een van onze voornaamste Comptoiren in Indiën, en onze handel van den beginne af al van zeer groot belang geweest is, alzoo verdiend dezelve ook, dat wy in het byzonder daar van spreken, en 't vermogen van onze Maatschappy alhier vertoonen.

De

Komen hier Ao. 1716.

De Engelsche zyn hier al voor ons zedert A. 1609. geweest, gelyk wy onder de zaaken van deze Natie dit breeder getoond hebben, en wy hebben den handel alhier A. 1616. zedert den 2den Augustus begonnen.

De Heer Pieter van den Broek, Grondvester van dit Comptoir.

Hoe de Heer, *Pieter van den Broek*, van Antwerpen, dit Comptoir en meer andere om dezen streek, allereerst opgerecht, en by wat gelegenheit hy dat begonnen heeft, toonen wy omstandig in het vervolg van de Suratze zaaken, ter plaatse daar wy, in 't verhaal van de levens der Groote Mogols, in 't byzonder van dat van *Selim* handelen, 't geen de reden is, dat wy 'er hier niet verder af spreken.

Men moet van ons niet verwagten, dat wy, om dat Suratte onder den Grooten Mogol behoort, hier een beschryving van het geheele Ryk van dien grooten Keizer, of wel in 't byzonder van *Hindoestan*, zullen maken. Dit zou ons te verre buiten ons bestek vervoeren, 't geen voornamelyk maar vereischt, dat wy van die steden, daar wy in de Landvoogdy van Guzeratte, of wel in eenige andere Landen van dezen Vorst in Hindoestan, Comptoiren hebben, spreken, behalven dat wy ook uit het hier op volgende verhaal van de levens dezer Hindoestansche Vorsten klaar genoeg het verdre van zyn wyduitgebreid Ryk zullen leeren kennen. Indien wy voorgenomen hadden dit geheel Ryk te beschryven, zouden wy dat zeer gevoegelyk, daar wy van ons Comptoir in Bengale spreken, konnen doen, aangezien dit geheel Koninkryk mede onder den Grooten Mogol staat; maar, om dat dit Land ons niet eigen toekomt, en wy, daar maar een Logie en Directeur (en geen Landvoogd) hebben, en 'er maar als Kooplieden, gelyk hier, geduld werden, zullen wy ook alleen maar die Steden in Guzeratte, en Hindoestan, daar wy Comptoiren hebben, beschryven.

De ordre, en 't aanzien der Stad, zou wel vereisschen, dat wy hier eerst van Agra spraken, aangezien dit de Hof- en Hoofd-stad is, daar de Groote Mogol wel meest zyn Hof houd, of een groot deel van 't Jaar doorbrengt; maar vermits wy die Stad in 't leven der Groote Mogols, ter plaatse, daar wy van *Sjah Ecbars* groote daaden spreken, zeer net beschryven, zullen wy 'er hier niets van melden, en wel te meer, om dat onze Logie in de Stad Suratte van den beginne af altyd 't Hoofd-Comptoir, en de verblyfplaats van den Bestierder van onzen handel hier geweest is.

Onze verdre Comptoiren hier.

Vermits nu de Steden in het Ryk van den Grooten Mogol, op welke wy handelen, en daar wy Comptoiren hebben, Suratte, Hhamed-Abad, Brotsja, en Broderam zyn, zullen wy dezelve voor af kortelyk beschryven, en met Suratte een begin maken.

De Stad Suratte beschreven.

Deze Stad, gelyk ook de drie andre, zyn in de Landvoogdy van Guzeratte, dat wel eer een magtig Koninkryk was, waar over wy in 't vervolg breeder spreeken, gelegen, en zy is nu de Hoofdstad der zelve. Hoe zy, gelyk mede oud en nieuw Suhali, aan de Rievier legt, vertoonen wy in de kaart, No. 9.

Kaart van de Rievier.

Zy legt op 21½ graaden, N. breedte, en zeer vermakelyk aan de Rievier Tapta (van andre ook wel Tap-Gyl, of Tinde, genaamd) in een ongemeene vrugtbare Landstreek. Deze Rievier heeft haren oorsprong by de Stad Brampore, of Brampoer, (dat is, Bramine's Stad, alzoo 'er een queekschool van is) en stont 4 mylen beneden deze Stad, en 1½ myl van de Haven, daar onze schepen leggen, en die de Chom van Soehali of Suwali, genaamd werd, in de golf van Cambaja, in Zee gelegen, van welke Haven de meeste waaren met Ossen na Suratte opgevoerd werden, hoewel men met middelbare schepen ook de Rievier oploopen kan. Het verdre, deze Stad en ook andre Guzeratze steden betreffende, kan men in de algemeene Kaart van Indien, voor aan dit werk zien.

De Stad legt aan de waterkant open; dog aan de Landkant heeft zy een aarde wal.

Ter rechterhand, zoo als men 'er voorkomt, heeft men een schoone steene vesting, die allernaast na het maaksel van St. Angelo of Engelenburg te Rome, gelykt, en waar op eenig schoon metaal geschut legt, dat meest van onze gestrande schepen, Middelburg, en 't Jacht de Duif, gekomen is. Deze vesting heeft maar eene Poort, die op de Meydaan, of op een groot plein, en aan 't perk uitkomt.

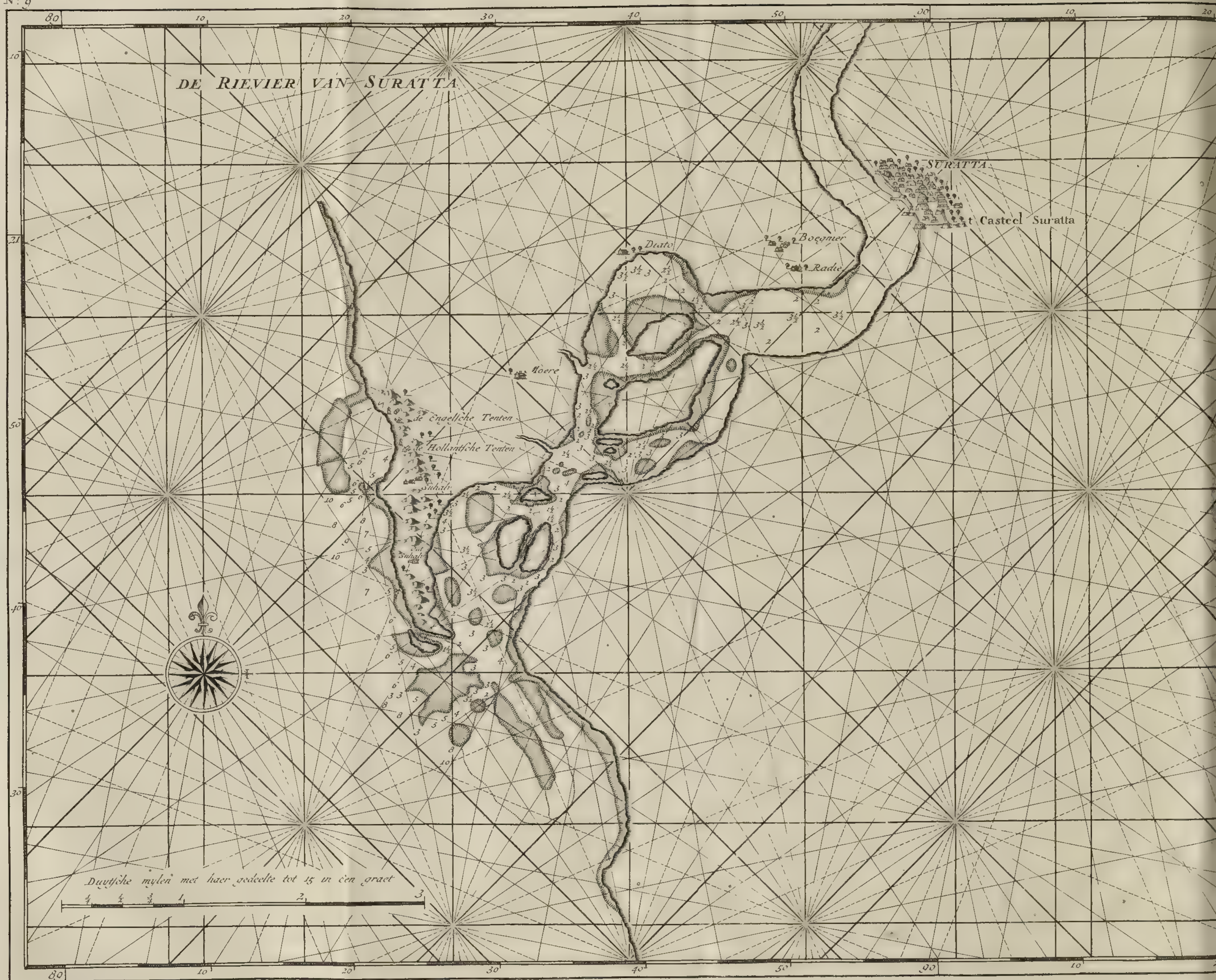
Ter linkerhand legt een oud vervallene Stad, wel eer Remel genaamd, en nu meest van eenig varend volk bewoond.

Men gist, dat deze Stad wel ruim een myl in haren omtrek beslaat. Zy heeft drie poorten, van de welke 'er een na 't Dorp, Brioe (daar die gene, die na Brotsja, Cambaja, en Hhamed-Abad zeilen, overschepen) eene na Brampoer, en een na 't stedeken Nassari loopt, dat 6 mylen van deze Stad na 't Zuiden gelegen is.

In de zelve zyn eenige schoone huizen, sommige van steen, en ook eenige van bamboezen en kley, met kalk bestreken. Deze zyn, na de Oostersche wyze, doorgaans boven plat. Daar zyn wel veele; maar geen nette straaten, en ook weinig breede, behalven dat zy ook alle ongeplaveyd zyn.

Men

N°. 9

DE RIEVIER VAN SURATTA
SURATTA
t Casteel Suratta
Boegmer
Radie
Duato
Moere
de Engelsche Tenten
de Hollantsche Tenten
Suhali
Oul Suhali
Duytsche mylen met haer gedeelte tot 15 in een graet

Men heeft 'er ook verscheide Paleizen der Grooten, onder welke dat van den Landvoogd; die de Groote Mogol hier steld, boven alle de andre uitmunt, zynde, na 's lands wyze, een zeer fraei en groot gebouw.

Deze Landvoogd heeft het opper gezag wel over die Stad, en zelf ook over die gansche Landvoogdy, die zeer groot is; maar geenzins over de vesting, alwaar wegens den Grooten Mogol een byzondere Vesting-voogd gebied, die altyd een geboren Hindoestander is.

Naast aan dit Paleis van den Landvoogd heeft men de Bangsaal, of het Tolhuis, daar alle in- en uitgaande goederen den tol tegen 3½ (dog van 't goud en zilver maar 2) ten honderd betaalen, die men wil dat in *Sjah Ecbar's* tyd met haare andre inkomsten wel een millioen alleen van deze Stad opbragten, alzoo onder dezelve wel 1800 Dorpen stonden.

Zeer dicht by de zelve heeft men de Basaar, of de Markt, waar op allerley waaren, die men bedenken kan, te koop gebragt werden.

Een groot cieraad hier aan geven ook onze, en de Engelsche Logie, langs de Rievier gelegen.

Binnen deze Stad heeft men ook veel Moorse schoone Tempels, en Pagooden der Heidenen, die een fraei aanzien aan de zelve geven.

Buiten de Stad heeft men veel heerlyke Caravaansara's, en Graven, zoo der Mooren als der Hollanders, en van andre, en ook een menigte van Tanken, onder welke 'er een boven alle andre vyvers, of waterbakken, uitsteekt, die aan de Oost-zyde der Stad gelegen, agtkantig (of, zoo andre willen, honderd-kantig) van gedaante, en 800 schreden, en, zo andre willen, nog veel meer in den omtrek is. Zy is van groote vierkante steenen gebouwd, van vier schoone trappen, om 'er in te gaan, ider wel 80 trappen diep, en van verscheide waterleydingen, die het regenwater ontfangen, en in deze Tank uitstorten, voorzien. Deze is, voor al in den droogen tyd, behalven dat het hier somtyds in jaar en dag niet regend, van een ongemeene nuttigheid voor de ingezetenen van deze groote Stad: want schoon zy aan een Rievier legt, moet men weten, dat des zelfs water, wegens de ebbe en vloed zoo na by de Zee, dikwils brak is.

Zy wierd gebouwd door een voornaam en zeer beroemd Krygsoverste, *Omar Aadil Chan* genaamd, die zy, zedert het maken van deze Tank, en na 't oprichten van zyn aanzienelyk graf midden in de zelve, voor een Heilig geëerd hebben; te meer, alzoo hy, na hun zeggen, eens tegen den Duivel gestreden, hem overwonnen, en gevangen genomen; maar uit medelyden daar na weder los gelaten heeft.

Aan de Noord-zyde dezer Stad heeft men een ongemeenen grooten Pitsjaar- of Waringin-boom, zynde van die soort, welkers telgen tot op de grond toe hangen, en weer wortelen schieten, uit welke men verscheide nieuwe boomen met zeer dikke stammen groeijen ziet, die met 'er tyd zoo menigvuldig in getal geworden, en zoo verre uitgebreid zyn, dat 'er wel 5 a 6000 mannen onder de lommer van dezen Boom staan konne. De Portugeesen noemen dezen boom Alberi de Raiz, dat is, Wortel-boom, de Persiaanen, Lul, de Indiaanen, Casta. Groote Waringin-boom.

Onder de zelve is een kleene Capel van een Benjaan, *Gimsji* genaamd, gebouwd, die zederd voor een Heilig gehouden, en diens graf, daar al mede, gelyk ook zyne beeltenis, in stoht, die een afgryselyke vertooning doet, en door veelen bezogt is. Dag en nacht branden daar lampen in, alzoo daar gestadig Benjaanen in Pelgrimagie komen, om hunne gebeden aan dezen Heilig op te offeren.

Het grimmeld en krioeld in die groote Stad van allerley soorten van menschen, alzoo men 'er, behalven de Inboorlingen, zeer veel Persiaanen, Turken, Arabiers, Armeniers, Malabaaren, Maleyers, Javaanen, Portugeezen, Hollanders, Engelschen, Franschen, en zelfs ook Jooden heeft; die daar grooten Koophandel dryven, en aan bloote Tol alleen, behalven de andre inkomsten der Stad, nu wel twee millioenen 's jaars betaalen. Ingezetenen. En Tollen.

Verder zyn hier ook zeer veel Mooren, anders Guzeratters of Chodja's, genaamd, en Decanders, Cambajers, Bengalers, en onder deze veel Benjaanen, Bramines, enz., en een groote menigte van Rasbuten, en Perseen. Dog onder alle de Kooplieden zyn de Benjaanen de rykste, van welke sommigen dikwils de gansche lading van een schip, of alleen, of met een makker, inkoopen, en weer alle de waaren, die dat schip van nooden heeft, leveren; hoewel zy dat juist zoo luid niet roepen, om dat 'er in de vorige tyden voorbeelden zyn, dat de Groote Mogols, geld benoodigd zynde, het maar van zulk een ryken Benjaan leenden, en noit wedergaven, en, zoo hy 'er hen over aanspreken liet, den zelven dan nog wel 't leven benomen, en met zyn gansch geslacht uitgeroeid hebben.

Gelyk hier nu een ongemeene groote handel en vaart is op veel gewesten, alzoo geschied dat niet alleen met Europische, maar ook met Inlandsche groote en schoone schepen, die deze Mooren zoo hegt maken, dat zy jaaren aan een Groote handel hier.

zonder pomp vaaren, alzoo zy die in een ploegen.

Waaren, hier vallende.

De waaren, die hier vallen, of op de Comptoiren, daar onder behoorende, zyn deze:

Goude, en zilvere Allegia's, 120 ps. in een pak.

Gemeene ...... dto. zonder goude of zilvere ſtreepen, a 120 in een pak.

Cheronſe Chitſen, lang $14\frac{1}{2}$ a 15, breed 20 a 21 Ges, a ider $1\frac{1}{6}$ elle.

Blaeuwe, zwarte breede Bafta's, lang $22\frac{3}{4}$ breed $1\frac{7}{16}$ el; van Hhamed-Abad, en de volgende.

Dto. halve .... dto., lang 9 of $9\frac{3}{4}$, breed $1\frac{7}{16}$ el a 200 ps. in een pak.

Zyde Tsjindo's, lang 5 Hafta's (of elleboogen) en breed $1\frac{1}{16}$ el, 't pak 160 ps. en 5 ps. ider bondel.

Breede Chitſen, lang $13\frac{1}{8}$, breed $1\frac{9}{16}$ el. } 120 ps. in een pak.
Dto. Chitſen, lang als boven, breed $1\frac{7}{8}$ el. }

Attalaſſen, lang $8\frac{1}{2}$, breed 15 a 16 el.

Coetenys, lang $9\frac{1}{2}$ breed als voren.

Zwarte Cannekyns, lang en breed als voren, 4 ps. in een pak.

Gecattoeneerde dekens, lang $3\frac{7}{8}$ a 4 ellen, breed $2\frac{3}{4}$ el, 4 ps. in een pak.

Witte ſmalle Bafta's van Brotsja, (gelyk ook de volgende) lang $22\frac{1}{4}$, breed $1\frac{7}{8}$ el, 10 Corgies, of 160 ps. in een pak.

Zwarte fyne dto. van dto., lang en breed als voren, 1200 ps. in een pak.

Witte breede Bafta's van Brotsja, lang $22\frac{1}{4}$, breed $1\frac{3}{8}$, 100 ps. 't pak.

Niquanias, lang $14\frac{1}{4}$, breed $1\frac{1}{8}$ el, 't pak 6 Corgie, of 120 ps.

Petola's, of zyde geſchilderde kleeden.

Witte Cannekyns, lang $8\frac{11}{16}$, breed $\frac{7}{8}$ el, 400 ps. in een pak.

Sjoetaris Dariabadis, van Agra (gelyk ook de volgende) lang $18\frac{1}{2}$ a 19, breed $1\frac{1}{4}$ el, 't pak 70 ps.

Mamoedi's de Talaalpoer, lang $22\frac{1}{2}$ a 23, breed $1\frac{3}{8}$ el, 't pak 60 ps.

Dto. ſorteering, lang als voren, breed $1\frac{1}{2}$ el, 't pak 55 ps.

Indigo de Hindoes, en Biano, van Agra 212 pd. of 4 Man van 53 pd. 't pak.

Indigo Chircees, 138 pd. of 4 Man, a $34\frac{1}{2}$ pd. van Hhamed-Abad.

Geconfyte Mirabolaanen, 69 pd., of 2 Man, in een blaas, dito.

Hing, of Aſſa Fætida, anders Duivels-drek genaamd, 40 pd. in een Man.

Raſmala, of Borax.

Amfioen de Malva $99\frac{1}{2}$ pd. in een pak. }
Seep, 225 pd. in een kiſt. } van Suratte.
Ruw Cattoene Garen. }

Poetsjok, 't ſtof en zand 'er uit gezift zynde, 't pak $127\frac{1}{2}$ pond, van Suratte.

Terw. }
Rood Zegel-lak, 't kiſtje a $51\frac{1}{4}$ pd. } van Suratte.

Waaren, hier getrokken.

De waaren, hier getrokken, zyn deze:

Nagelen, gevende hier winſt wel eer, 665-8-5 ten hond.
Nooten-Muſchaten. dito. 1453-2-8 dto.
Foelie. dito. 718-11-7 dto.
Caneel.
Peper.
Camfer.
Cardamom.
Catsjoe.
Aloe van Socotora.
Areek.
Cloe.
Sappan-Hout.
Olifants-Tanden.
Sandel-Hout.
Lakenen.
Croonraſſen.
Tin.
Plat-loot.
Speauter.
Cauri's.
Thee.
Porcelynen.
Suyker.
Tak-Coraal.
Radix Tsjina.
Vermilioen. dto. 19-4-6 d.
Ebben-Hout.
Quikzilver. dto. 27-17-8 d.
Benzoin. dto. 42-0-0 d.
Rood-plaat-koper. dto. 31-8-13 d.
Staaf-koper. dto. 128-12-8 d.
Gommelak. dto. 34-9-2 d.

Winſten van dit Hoofd-Comptoir.

Op deze, en meer andre waaren plachten de zuivere winſten van 't Hoofd-Comptoir hier wel 6 a 7 Tonnen Gouds te beloopen; dog dat was in die tyden, in welke ganſch Indiën in zynen bloei was.

De Maaten, Gewichten, en Munten.

De Maaten, Gewichten, en Munten.

1 Candi is 20 Man.

1 Man is $34\frac{1}{2}$ pd. of 42 Ceer, van Raſmala, Cattoen, Garen, Lak, Benzoin, Vermilioen, Quikzilver, Spiauter, Coper, Tin, Sandalhout, Areek, Zegel-Lak, Olifants-Tanden.

1 Man doet $36\frac{1}{4}$ pond, of 42 Ceer, van Camfer, Speceryen, Thee, Poetsjok, de Wortel Cariva, Sappan-Hout, Bone, Catsjang, en Tarw, in Suratte, maar in Hhamed-Abad $38\frac{1}{2}$ pond.

1 Man doet 38 pd. van Catsjoe, Kloe, Gommelak.

1 Dto. doet 40 pd. van Aſſa Fætida, of Duivels-drek, en $36\frac{1}{8}$ pd. van Indigo.

1 Tan-

1 Tanni is 28 Hasta of Elleboogen.
1 Ges is net $\frac{1}{32}$ minder dan een Hollandse elle.
1 Dito Sjahasajang is $\frac{3}{4}$ min $\frac{11}{32}$ elle.
1 Ropy doet 30 stuivers hier, en ook $2\frac{1}{2}$ Mamoedis van $13\frac{1}{3}$ stuiver ider.
1 Dito doet 16 Ana, en 1 Ana doet 1 stuiver of 30 penningen.
1 Dito doet ook 31, 33, en 34 peis, die wel half yzer zyn; en in Agra 56 tot 60 peis toe.
1 Wichtige ducaat is $4\frac{1}{2}$ Ropy in koop.
1 Moorse dito. doet $4\frac{9}{16}$, of $4\frac{1}{4}$, $4\frac{5}{16}$ Ropy; de Hungaarse, en andre ducaaten zyn gemeenelyk slegter goud, die daarom ook minder als deze doen. Ook gaat hier allerlei Europiaans en Persiaans geld. Dog op schellingen, dubbeltjes, en stuivers valt wel $\frac{1}{4}$ ten honderd verlies.
1 Mamoedi doet in Brotsja 14 a 15 peis.
1 Thola zilver weegt 32 Waal, of 12 Malsa.
1 Pond Hollands is 16 Thaylen Japans, dat 1 Ropy minder weegt als een Thola. En dit is een Koninks-munts geregtigheit, die maar zeer weinig verschild.
85 Caraat doet 100 Rati.

De Sai-enen. Niettegenstaande nu hier zoo grooten handel is, konnen hier in 't regensaysoen, dat van Mey tot September duurt, wegens de zware stormen, geen schepen ten anker blyven leggen, maar moeten voor dien tyd vertrekken, of zouden gevaar loopen, te meer alzoo de grond zeer moerassig is.

Dieren. Men heeft hier overvloed van allerlei tam- en wild vee, voor al van Buffels, Ossen, Schaapen, Steenbocken, wilde Zwynen, enz. maar gebrek van Paarden en Kemels, die men hier uit Persien, of uit het Usbeeks Tartaryen ontbieden moet.

Gebruik nOssen, gebrek n Paer-n, enz. Ook zyn hier de meeste lieden gewoon alle de werken, die men anders met Paarden doet, met Ossen te verrichten, die men hier ook voor de rytuigen, zelfs der grootste, voor koetsen, of karren met 2 wielen in 't midden onder de wagen spand, gelyk ook sommige haare hoorns, na dat hun vermogen is, met zilver of koper beslaan, en hen een roode fluweelen hals-band met 10 a 12 zilvere bellen omdoen, welker geluid men al vry verre hooren kan; dog men verkiest hier toe meest witte Ossen.

Ons oofd-omp-ir, en lfs be-enden. In deze Stad hebben wy, zedert A. 1616. een zeer fraeije Logie, en ons Hoofd-Comptoir gehad, waar onder alle de andre Comptoiren van Agra, Hhamed-Abad, Brotsja, en Brodera, staan.

Hier hebben wy een Bestierder van den handel, een Opperkoopman, die tweede van deze bestiering is, en verder nog 48 bedienden tot het Hoofd-Comptoir behoorende, waar onder dan de Soldaaten, en zyne Lyfwacht, mede geteld werden.

Deze, en de verdre bedienden, trokken maandelyks evenveel soldy, en verder inkomen, als de Landvoogd, tweede persoon, en andre bedienden (ider na zyn rang) op de Kust van Choromandel, dog de Directeur 180 gulden 's maands.

En dit is, zoo den Directeur, als de andre bedienden zedert A. 1678. den 12den Juli, toegelegt, gelyk het getal der bedienden hier, en op de Comptoiren, hier onder behoorende, den 16 September A. 1679. door haar Edelheden bepaald is, dog 't getal der Inlandse Dienaren lieten haar Edelheden aan den Heer bestierders goeddunken. 't Getal en inkomen der bedienden bepaald.

Deze bepaling, en alle verdre ordres ontrent dit Comptoir gegeven, willen haar Edelheden stipt opgevolgd hebben, of indien een Directeur, 't zy op eigen gezag, of wel met zynen Raad (daar men dog alles in de Landvoogdyen mede gewoon is te dekken) goedvind dit te overtreden, is hy, of die Raad, ook gehouden dit te verantwoorden. De Directeur, en Raad, moeten hier stipt de last harer Edelheden volgen.

Een voorbeeld zag men daar van in de tyd, dat de Heer *Swaardekroon* (nu Opperlandvoogd van Indiën) hier Directeur was. Deze verstandige Heer, ziende, dat een groote menigte van kruidnagelen, tot groot nadeel der E. Maatschappy hier bleven leggen, en, zonder eenig vertier in hare pakhuizen maar bedierven, meynde niet qualyk te zullen doen, indien hy, met die wat beter koop, dan volgens de gemeene prys, te geven, de E. Maatschappy in eene reis 'er af hielp, en die zich quyt maakte; dog dit wierd in 't Vaderland zoo qualyk opgenomen, dat men zyn Ed. en zynen Raad, de somme, die zy minder verkogt, waren, dan de gemeene prys (te weten, 20000 Ropyen) op hunne reekening stelde, begeerende, dat zy 'er dat zouden byleggen.

Diergelyk ander geval is ook daar A. 1701 a 1702. onder 't bestier van dezen Heer, met het langer ophouden van de Schepen, dan de uitdrukkelyke last van haar Edelheden op Batavia medebrengt, geweest, alzoo 'er een vaste en net bepaalde dag is, op welke de Schepen van daar, om door de stormen, dan daar vallende, geen ongemak te krygen, moeten vertrekken.

Nu gebeurde het op het gemelde Jaar, dat op die tyd, als de Schepen, volgens de gegevene last, vertrekken moesten, de Cassila, of Carravaan, met de goederen, die de lading dezer Schepen uitmaken moesten, nog niet opgedaagd was, zoo dat de schepen ledig zouden heb-

hebben moeten vertrekken, indien hy die last stipt gevolgd hadde, waar by die van Batavia een gansch jaar lang in een groote verlegenheit van Suratse goederen geraakt zouden hebben.

Hier by nu quam nog deze omstandigheit, dat zyn Ed. een net bericht bekomen had, dat de Caffila al naby was, weshalven zyn Ed. met zynen Raad in overleg nam, of men nu, by zulken voorval, ook zoo stipt aan die tyd gebonden was, alzoo 't maar eenige dagen zou konnen verschillen, om na de Caffila te wagten, daar anders de schepen ledig zouden moeten na Batavia gaan. Zy dorsten het niet doen; dog, op zyn Ed. overreeding, en na ryp overleg, besloot men 4 dagen langer, dan de bepaalde tyd, en als zy nog niet verscheen, nog 4, en toen nog eens vier, en dus in 't geheel 12 dagen langer te wagten, wanneer dan eindelyk de Caffila opdaagde, en de schepen, behoorlyk geladen zynde, nog zeer gelukkig en voorspoedig, zonder eenig ongemak hier of onderweg geleden te hebben, dan alleen dat de goederen met wat meer gevaar dan wel anders, wegens het doorblazen van de wind aan boord raakten, na Batavia vertrokken, daar zy ook behouden aanquamen.

Haar Edelheden namen dit egter zeer qualyk op, en schreven 't jaar daar aan, dat zyn Ed. daar by al te veel, en dit alles voor zyne reekening gewaagd had. Dat het wel was, voor zoo veel nu dit wel uitgevallen was, en dat zy dit voor deze eene reize wel wilden over het hoofd zien; maar dat zy niet verstonden, dat hy dit oit meer doen zoude, alzoo hy met de last, die zy hem gegeven hadden, te volgen, volstaan kon, daar hy anders zich zelven in gevaar bragt, om alle de schade, die daar op loopen kon, te moeten dragen, waar mede dan de E. Maatschappy nog gansch niet gediend was, en dikwils in een groote verlegenheit, door 't blyven harer schepen, gebragt wierd.

'T Opvolgen van de stipte last den Heer van Velsen in Siam qualyk genomen.

Dat nu egter dit stipt volgen van den last harer Edelheden altyd mede niet voldaan, en zelf aan haar Edelheden wel groot ongenoegen gegeven heeft, zag men ten tyde, toen de Heer *Jan van Velsen*, Gevolmagtigde, of Commissaris in Siam, A. 1705 a 1706. door haar Edelheden stipt bepaald was, om voor 't last Ryst niet meer als 17 a 19 Ryksdaalders te geven.

Hy volgde die last stipt, en wilde aan den Koning van Siam die 3 Ryksdaalders meer eischte, niet eenen penning meer geven, aangezien hy zoo stipt daar ontrent bepaald was, dat hy vreesde ondank hier door te behalen; maar hy, die niet van te voren droomen kon, dat toen op Batavia zoo grooten gebrek van Ryst door den oorlog op Java was, behaalde hier door zeer grooten ondank, zoo by haar Edelheden (die toen meynden, dat hy dat over zig behoorde genomen te hebben) als by dien Koning, die hem geen een last Ryst mede geven wilde. En ondertusschen moet ik zeggen, dat de Heer *van Velsen* wyselyk, en wel gedaan had, alzoo ik vast stel, dat, zoo hy de bepaalde prys overtreden had, en 'er juist het ongeval van dit groot gebrek niet tusschen by gekomen was, zy hem dat meerder betaalde, wel net op zyne rekening gesteld, en hem niet een hair beter gehandeld zouden hebben, als den Heer *Swaardekroon*, en meer andren, die buiten hunnen last gingen, schoon zy de reden nog zoo sterk voor zig hadden.

Statie van onzen Directeur.

Onzen Directeur, en vooral die van de Engelsche Natie, houd hier, om niet minder als de Mooren te zyn, die de menschen na hunne statie gewoon zyn te agten, een zeer grooten staat, gaande, 't zy te Paard, of met een Palankyn, noit uit, zonder van een groote stoet zeer pragtig en heerlyk gevolgd te zyn.

Hier zou het nu de plaats wel wezen, om een lyst van de naamen der Heeren Directeurs, die Suratte van wegen onze Maatschappy bestierd hebben, te geven; maar wy laten die agter het leven der groote Mogols volgen, behalven dat wy ook hier en daar in dat werk zoo van den Grondvester van dit Comptoir, den Heer *Pieter van den Broek*, als ook van meer andre, spreken.

Wy hadden wel geerne de verdre voorname bedienden van dat Comptoir, en, voor al, de Opperhoofden der buiten-Comptoiren, onder dat van Suratte behoorende, daar by gevoegd; dog ik heb veel moeite vergeefs gedaan, en die niet konnen magtig werden.

Ik zal egter eenige Opperkooplieden, die hier als 2de der bestiering gelegen hebben, opnoemen.

Tweede

Tweede Persoonen van Suratte.

aamen eeni- Op- koop- en.

Carel Constant.	van Ao.	1639. tot Ao.	1642.
Sigismundus Wurfbain.		1642.	1645.
Job Diriks.		1645.	1645.
Gerard Pelgrom.		1645.	
. . . .			
Joost Clant.		1668.	1670.
. . . .			
. . . .			
Antoni de Vogel.		1685.	
Pieter Bernhard van Breen.		1703.	1707.
Daniel Hurgronje.		1707.	1715.
Philip Zaal.		1715.	1720.
N. Assendelft.		1720.	

Men heeft hier ook als Fiscaal Independent, gehad *Johan Diodati*, ... 1698. 1705.
Hy quam met de Heer Directeur de *Vos*, in de tyd, dat wy moeite met de Mooren hadden (waar van nader in 't leven der groote Mogols gesproken werd) na Batavia op, en ging 'er met den Heer *Grootenhuis* weer na toe . . . . 1707. 1710 a 1711
in October 1710 woonde hy de Lykstatie van onzen Gezant de Heer *Bezuyen* nog by; dog leefde niet zeer lang 'er na, en wierd A. 1711 buiten-gemeen Raad van Indiën gemaakt; waar van de tyding na zyn dood in Indiën quam.

COMMISSARISSEN van SURATTE.

nmis- sen Su- .

Of ik alle de Gevolmagtigde, of Opperbevelhebbers om over en wegen de bestiering, ofte directie van Suratte, inspectie te gaan nemen, hier zal opnoemen, weet ik niet; ik zal egter die gene opgeven, die ik zeker wete, dat het geweest zyn.

De Heeren { *Willem Volger.* . . . . . . Ao. 1672.
{ *Izaac Soolmans.* 1684.
De Heer *Reynier Kasenbrood.* 1685.
De Ed. Heer *Henrik Adriaan van Reede.* 1691.

Deze Heer stierf op 't Schip Drechterland den 15den December 1691. omtrent Bombahi, zoo als hy van Ceylon na Suratte vertrokken was. Dog zyn Lyk, gebalsemd tot voor die Stad gebragt zynde, is buiten de zelve zeer statieus, gelyk men omstandig op 't einde van de Heer *Havarts* werk zien kan, begraven, en onder een heerlyke Tombe gelegt.

De Heer *Paulus de Roo.* 1694.

Deze was als Commissaris van Ceylon, Malabar, en Suratte aangesteld; dog quam den 10 Juni 1695 in Suratte te sterven, zoo als hy den 18 Aug. daar aan door haar Edelheden Landvoogd van Ceylon gemaakt was.

Hy wierd mede zeer pragtig hier begraven; en aan de rechterhand van de Heer *van Reede* in een Tombe gelegt.

De Heer *Pieter Ketting.* 1696.

Deze Heer den 12 November 1695 als Commissaris van Suratte aangesteld, quam 'er in April 1696. stierf den 16den a 17den December 1699. wierd mede zeer deftig begraven, en aan de linkerhand van de Heer *van Reede* (diens Tombe wel 't meeste boven de twee andre uitmunt) mede onder een fraaije Tombe gezet.

Buiten deze Heeren zyn 'er nog eenige als Gezanten van wegen de E. Maatschappy aan Eurangzeeb, en aan eenige van zyne navolgers gezonden, hoedanig de groote Commissaris de Heer *van Reede* den Heer *Baccherus* omtrent Ao. 1690. aan dien Vorst afgevaardigt heeft.

Ao. 1710 stond de Heer *Bezuyen* 'er ook zoodanig na toe te gaan, dog quam (gelyk wy in 't leven der groote Mogols zien) voor zyn vertrek te sterven, en toen is ons geschenk door den Gezant, *Ketelaar*, aan *Sjah Aalem Bhadoer* overgegeven.

Wat voor Heeren na dien tyd onze Gezanten aan de volgende Vorsten waren, is my onbekend.

Beschryving van de Stad Hhamed-Abad.

Wat nu de Stad Hhamed-Abad (die 5 dag-reizen van Soehali-strand legt) betreft, zy plagt in oude tyden de Hoofdstad niet alleen van deze Landvoogdy; maar ook van 't Koninkryk van Cambaja, of van Guzeratte (alzoo dat onder een Koning plag te staan, gelyk wy in 't vervolg in 't leven der groote Mogols zullen zien) te zyn. Men wil dat zeker Koning van Cambaja, *Hhamed* genaamd, haar over 977 jaaren zou gebouwd hebben.

Zy legt op 23½ graaden N. breedte, en van Suratte 45 mylen. Zy vertoont zich al vry groot, en na zommiger oordeel is zy niet veel kleener als de Stad Londen. Zy is in een zeer aangename vlakte aan een kleene Rievier gelegen, en heeft zeer groote Voorsteden, en verscheide Dorpen, die aan de Stad vast zyn, waar door zy wel 6 a 7 mylen in haren omtrek beslaat. Aan de N. West-zyde is die kleene Rievier, die in de regentyd zeer opswellen, en schade doen kan.

Zy is met een sterke muur van 40 voeten hoog, en 17 dito dik, omringd, heeft 12 schoone Poorten, die zeer wel door een ordentelyke wagt bewaakt werden, en zeer veel ronde Torens tot verdediging van de Stad. Daar loopt ook een oude gracht, van 70 schreden breed, om, die half droog, en half met water is. De straaten zyn breed, en men ziet in de zelve veel schoone huizen, en in 't midden van de Stad ook een deftige Vesting van vierkante gehouwen steenen, die al vry sterk, met hooge muuren omringd, en de woonplaats, is, van den Moorsen Bestierder van deze Stad, en van de Dorpen daar onder behoorende. Deze Vesting werd, naast de Vesting van Cabul, en Candahar, voor de sterkste van gansch Hindoestan gehouden, en is zeer wel van geschut voorzien.

Waaren, hier vallende.

Deze Stad is ongemeen Volk- en Neeringryk, en men heeft 'er 4 Basaars, of Markten, daar allerlei kostelyke waaren dagelyks verkogt werden. Men vind hier, behalven een menigte van heerlyke Kleeden, Lywaaden, enz., ook zeer schoone Agaatbekers, hegten, doozen, enz.

Ook is 'er voor de Vesting een heerlyke Meydaan, of een openry-plein, dat wel 900 schreden lang, 300 breed, en aan wederzyden ook met een dubbele rey lommer-ryke boomen bezet is, die in dit heet land een byzondre verquikking geven, en onder de welke men een zeer aangename wandeling heeft.

Zoodanige 't zy Calappus, Orangie, of Tamarinde-boomen, heeft men ook in de voornaamste straaten geplant, die mede een groot cieraad aan de Stad geven, en de zelve van verre een zeer aangenaam Bosch doen gelyken.

Men heeft ook, zoo binnen als buiten de Stad, veel heerlyke Thuinen, en Tanken om 'er zich in te baden.

Eer men komt in zekere Pagode, door de Mooren tot een van hunne Tempels in de Stad gemaakt, gaat men door drie grooten Hoven met Marmer-steenen bevloerd, en met schoone Galderyen omringd. In den derden Hof mag men niet komen, of men moet zyne schoenen uittrekken. Het binnenste van dezen Tempel is op zyn Mozaïsch vercierd, zynde 't meeste gedeelte van Agaaten van verscheide verwen. Diergelyke graftteden van de oude Afgodische Koningen, zig als Kapellen, uit Mozaïsch werk vercierd, en met kleene Marmere pilaaren ondersteund, vertoonende, ziet men hier zeer veel.

Voor de Meidaan staat ook een paal, waar op de Mooren jaarlyks een Vogel zetten, waar na zy gewoon zyn met pyl en boog te schieten.

Ook zyn 'er 30 heerlyke Moorse Tempels, 4 Heidense Pagooden, 2 Armenische, 1 Abyssynsche Kerk, en een Synagoge, of vergaderplaats der Joden. Menigte der Tempels, en Kerken.

Buiten de Stad zyn ook zeer veel heerlyke Graven, en andre fraeijigheden.

De Stadsvoogd houd een groote zwier, en een tal-ryken trein wel van vier honderd Man, die alle uit zyn keuken gespyzigd werden, en van welke hem, als hy met zynen Olifant van staat, zeer pragtig met tapyten bedekt, uitryd, 200 gemeenelyk volgen, die alle met boog en pylen, als ook van schilden en zwaarden, voorzien zyn. Pragtige Staats-voering van der Stads-voogd.

Men kan daar by van zyn vermogen oordeelen, vermits hy, ten dienst van den grooten Mogol, 12000 Soldaaten en 50 Olifanten onderhouden moet, behalven noch 50 voor zich zelven, alleen maar om zyne grootheit en pracht te toonen.

Hy kan uit deze Stad, en noch 18 andre, daar onder behoorende, behalven

ven noch 25 Hoofd-, en 2998 minder Dorpen, wel 140000 Man in 't veld brengen.

omen er l.

Alle deze plaatsen onder Hhamed-Abad plachten in oude tyden samen wel 6 Millioenen Ryksdaalders voor den grooten Mogol op te brengen; dog de Landvoogd wist, wat hy, voor 't onderhouden der voornoemde krygsmagt, enz. daar af trok; en dan moest hy ook zorg dragen, dat de openbare wegen van allerlei dieven en roovers zuiver gehouden wierden, waar voor anders onder hem gemeenelyk de Coetewaal, of Schout, die, nevens hem, en den Cazi, de Stad bestieren, zorg dragen moet.

Tol werd hier van in- of uitgaande goederen niet, dan van ider kar een Mamoedi aan den Coetewaal betaald.

ragtige on- bui- dezel-

Een Cos, ofte halve myl, van de Stad, legt een uitnemende fraeije Thuin, met een heerlyk en ongemeen aanzienelyk huis, door *Tsimauw Chan*, (Veld-Heer van *Sjah Ekbar*, die 't Koninkryk van Guzeratte van den laatsten Koning, *Mohhammed*, Ao. 1568 voor zynen Vorst won) gebouwd.

Nog wat verder van deze Stad is een heerlyk Graf van een zeer Ryk Moors Koopman, *Hajom Majom* genaamd, hoewel andre meynen, dat hy een Benjaan geweest zy, die by zyn eigen Dochter, alzoo zy uitnemend schoon was, sliep, nadat hy van den Cazi een bedriegelyke verlof-brief, op een Acker Lands, met verlof om 'er de vruchten af te mogen plukken, bekomen had. Hy verkragtte haar met geweld, die 't aan haar moeder en andren klaagde, en hy wierd daar over door Sultan *Mohhammed Begeram*, in dien tyd Koning van Guzeratte, niettegenstaande zynen verlof-brief van den Cazi, openbaar onthalst, en hier, gelyk namaals ook zyn Vrouw, en Dochter begraven. Deze Tombe, of dit Graf werd ter gedachtenis van deze schenddaad tot noch toe *Beti Chuit*, dat is, *uw Dochters schamelheit*, genaamd.

Ons mp- , en de gie r.

In deze Stad hebben wy ook een Comptoir, alwaar een Koopman als hoofd legt, onder welken noch 5 minder, en eenige Inlanders tot dienst, in onze fraeije Logie bescheiden zyn.

Dit Comptoir is het naast in rang na 't Hoofd-comptoir.

In oude tyden plachten hier Opperkooplieden als Opperhoofden te leggen, hoedanig hier Ao. 1639 de Heer *Arend Barendszoon Muykens*, en voor hem de Heer *Cornelis Sylvius*, en ook na hem de Heer *Johan van Teylingen* gelegen hebben.

1679 den 16 September wierd 't kleen getal dezer bedienden alhier dus bepaald, gelyk dat voor Brodera en Brotsja op 3, voor Agra mede zoo, en voor Soehalistrand maar op 2 Hollandsche bedienden gesteld wierd; hoewel 'er noch zoo veel Inlanders by waren, als 'er tot het waarnemen van den dienst der E. Maatschappy vereischt wierden.

Wat nu de Stad Brotsja betreft, daar wy mede een Comptoir en een kleene Logie hebben, zy legt 12 mylen benoorden Suratte, ontrent 8 mylen van de Golf van Cambaja, landewaard in, en op 21 graaden, 56 minuten N. breedte. Beschryving der Stad Brotsja.

Men ziet ze uitgestrekt ten deele langs een fraeije Rievier, die van 't gebergte van Decan en Mandoe af komt stroomen, en in de voornoemde Golf in Zee stort, en ten deele op een hooge berg, dat de zelve zeer sterk maakt, hoewel zy buiten dien noch met een sterke muur omringd is.

Zy heeft drie Poorten na de Landkant, voor welke groote portaalen en binnendeuren zyn; ook zyn 'er noch twee aan de Rievier-kant, door welke al 't water, dat men in de Stad noodig heeft, van Buffels tegen den berg op gedragen werd.

Zy heeft ook twee Voorsteden, en is redelyk Volk-ryk, hoewel 'er meest Benjaanen woonen, die zeer veel fraeije Lywaaden maken, de welke grooten aftrek hebben; dewyl men hier de fynste kleeden en lywaaden van gansch Guzeratte vind, om dat de Rievier, waar aan deze Stad legt, een byzondre eigenschap heeft om alle Lywaaden haagel wit te maken. Schoone Lywaaden, enz.

De waaren, die hier door moeten, betaalen aan tol 2 ten honderd.

Het is hier rondom een ongemeen schoon vet en vruchtbaar Land, gevende veel Ryst, Tarw, Gerst, overvloed van allerlei levensmiddelen, en veel Cattoen.

Onder deze Stad hooren 84 Dorpen, en in oude tyden plagten noch 3 andre Steden hier onder te staan, die nu hare byzondre Stadsvoogden hebben.

Vier mylen van de Stad, en het Dorp Hansoot, na 't Zuiden, scheid zich de Rievier in twee spruiten, die een Eylandeken maken, dat op sommige plaatsen een halve myl, en op sommige maar een vierde van een myl, breed is. Deze twee spruiten storten O. N. O. en W. S. W., in de Golf van Cambaja, alwaar men een open Reede voor de schepen op 7 vadem waters, meest zand-grond, heeft.

De Engelsen hebben hier ook een zeer fraeije Logie. Engelsche Logie hier.

Rondom deze Stad heeft men groote vlakten, en anders geen gebergten (uitgenomen dien berg, daar de Stad op legt) maar 5 à 6 mylen verder na 't Zuid-Oosten ziet men de bergen van Pindatsje,

je, die een groot ſtuk henen voor by Brampoer loopen, en zeer vruchtbaar van Koorn en andre Graanen zyn.

Agaaten hier vallende.

In deze gebergten vind men ſchoone Agaat-ſteenen, waar van allerlei fraeijigheden gemaakt werden.

Beſchryving der Stad Brodera.

In de Stad Brodera hebben wy ook een Comptoir, en een kleene Logie, of verblyf-plaats voor onze bedienden.

Zy lecht tuſſchen Hhamed-Abad, en Brotsja, 30 Cos, of vyftjen Mylen van de laatſte ſtad.

Zy wierd door de Zoon van Sulthan *Mohhammed Begeram*, de laatſte Koning van Guzeratte, gebouwd. Ook was de Stad, oud Brodera, 1½ myl van deze gelegen, te dier tyd Radipore genaamd, die zedert 't ſtigten van deze te niet gegaan is.

Dit is een Land-ſtad, aan een kleen Rivierken, Waſſet, in een zandige vlakte gelegen.

Ook is 'er recht voor de Stads-Poort, aan de Ooſt-kant, een ſchoone Tank, die redelyk diep, en wel een piſtoolſchoot wyd is.

De Stad legt rondom zeer wel in hare muuren, van redelyke goede bolwerken voorzien, die alle zeer net opgemetzeld zyn. En zy heeft 5 poorten; waar van eene is toegemetzeld.

Aan de Weſt-kant ziet men een zeer groote Voorſtad, daar veel Verwers, en Lywaad-Wevers woonen. De gebouwen zyn hier meeſt ſlecht, en na de wyze van Indiën van bamboezen en kley gebouwd.

Schoon 't hier wat zandig is, is het een vruchtbaar Land, gevende veel Ryſt, Koorn, Gerſt, Cattoen, allerley Indiſche vruchten, en overvloed van levens-middelen.

De meeſte Ingezetenen dezer Stad, en van de 220 Dorpen, die hier onder ſtaan, zyn Benjaanen, of Heidenen, en men vind hier zeer weinig Mooren.

Het inkomen van 75 Dorpen trekt deze Stads-voogd voor de krygsmagt, die hy onderhouden moet; doch dat van de 145 andre is voor den grooten Mogol.

Fraeije Huizen, Thuinen, Graven, enz.

Pas buiten deze Stad leggen 15 ſchoone Huizen, Thuinen, en Graf-ſteden, waerdig om van een Reiziger beſchouwd te werden. Onder deze Thuinen zyn 'er 5, met allerley Fruitboomen en Moeskruiden beplant, in welke zich ider een mag gaan verluſtigen.

De kleeden, en lywaaden, die hier gemaakt werden, zyn mede van de deugdelykſte, fraeiſte, dichtſte, en fynſte, die men in Indiën vinden kan, waarom zy ook over al zeer getrokken zyn. Zy overtreffen zelf die van Brotsja, doch zy vallen wat ſmaller en korter, waar aan zy ook zeer wel te kennen zyn.

Lywaaden, die hier gemaakt werden, enz.

De byzondre ſoorten, die hier gemaakt werden, zyn deze:

Smalle Battas.
Breede dito.
Niquanias.
Madafoens.
Cannekyns.
Zwarte Tsjela's.
Blaeuwe Aſſamani's.
Berams, of Caricams, enz.
Ook valt 'er Indigo.

In 't Dorp Circhees, dat niet verre van Hhamed-Abad legt, en in Cambaja, de Hoofd-ſtad van dat Koninkryk, plagten wy in oude tyden, wanneer 't Comptoir van Suratte eerſt opgerecht wierd, mede een Comptoir en een Logie te hebben; doch die zyn naderhand ingetrokken.

Wy voegen hier noch by een korte lyſt van jaarlykſe verteeringen in de vorige tyden, op dat die gene, die 'er nu 't bewind hebben, de zelve eens met de tegenwoordige vergelyken, en 't verſchil zien mogen.

Generaale Mondkoſten op de Comptoiren van Guzeratte en Hindoeſtan debet.

Ao. 1632.	't Comptoir Suratta aan de dagelykſe tafel in 't jaar gepaſſeerd.	*f* 8188- 8-8
	't Comptoir Amadabath.	1701-12-0
	't Comptoir Agra.	3541- 2-4
	't Comptoir Brotsja.	546- 0-0
		13977-2-12

Generale Randſoen-gelden debet.

't Comp. Suratte voor den Directeur, en 12 perſoonen ſamen ter maand *f* 224 komt in $\frac{12}{m}$	*f* 2688- 0-0
Extraordinaris dito. a 15 Ryksdaald. ter maand, komt in $\frac{12}{m}$	450- 0-0
	R. 3138

't Comp-

	't Comptoir Amadabath voor 6 perſoonen (in de plaats van 10) 100 ter maand, dus $\frac{12}{m}$	*f* 1200- 0-0	
	Extraordinair dito. a 5 Ryksd. per maand.	140- 0-0	
			f 1340
	't Comptoir Agra voor 8 perſoonen a 154 per maand.	*f* 1488- 0-0	
	Extraordinair dito. a 5 Ryksd. 's maands.	*f* 140- 0-0	
			f 1628
	't Comptoir Brotsja of Brodera voor 2 perſonen a *f* 25½ per maand.	*f* 305- 0-0	
	Extraordinair dito. a 1 Ryksd. per maand.	*f* 30- 0-0	
			f 335
Ao. 1633.	't Comtoir Suratta aan dagelykſe Tafel tot Pmo. October inkluis.	*f* 1969-6	
	Amadabath tot dato.	1341-7	
	Agra na giſſing.	1200-0	
	Brotsja en Brodera.	400-0	

ſchry- g van Stad mbaja. Vermits nu Cambaja hier mede een van onze Comptoiren geweeſt, en een Stad van aanzien is, van welke, als wy van de Kuſt van Malabar handelen, wel meer zal geſproken werden, zullen wy die, eer wy hier affcheiden, kortelyk beſchryven.

Deze Stad is aan 't einde van de Golf van dien naam, zoo als men die inkomt, en als men N. O. aanzeild, in een grooten inham gelegen.

Zy is de Hoofd-ſtad van het Koninkryk van die naam, legt 16 mylen benoorden Brotsja, en pas benoorden de Rievier Canari, by andre ook wel May genaamd, langs welke zy ten deele gebouwd is.

Met laag water loopt de Rievier geheel droog, uitgenomen 3 a 4 killen, daar men gemeenelyk nog wel een half mans lengte water in behoud, doch om in de zelve wel te geraken, heeft men altyd noch een goede Loots van nooden, alzoo 'er felle ſtroomen gaan.

Met een dagelyks gety vloeid de Rievier 7 vadem op en neder, zoo dat de ſchepen met hoog water tot dicht voor deze Stad ten anker komen konnen, doch met laag water vallen zy geheel droog. Egter lyden de vaartuigen zoo veel gevaar niet, om dat de grond niet geheel zandagtig, maar met kley vermengd is.

Wat de grootte dezer Stad belangd, zy is noch wel eens zoo groot als Suratte, heeft een dubble ſchoone hegte muur, voortreffelyke en zeer hooge huizen, ruime, rechte, en lange ſtraaten, die ook 's nachts met poorten afgeſloten werden.

In 't midden van de zelve zyn drie fraeije en groote Baſaars, of Markten, die groots gebouwd, en van allerley bedenkelyke waaren zeer rykelyk voorzien zyn.

De Stad zelf heeft 12 Poorten, zonder de Binnen-Poorten der ſtraaten, die ontelbaar zyn, te rekenen.

Men heeft daar 4 heerlyke Tanken, waar uit de Ingezetenen 't geheel jaar door water haalen.

Ook zyn 'er een menigte ſchoone Thuinen in en buiten de zelve, in ſommige van welke, met allerley Fruit-boomen beplant, ider een zich verluſtigen mag.

De inkomende goederen te water moeten 2½, en de uitgaande 3½ ten honderd aan tol betaalen.

Het grimmeld 'er van allerley Ingezetenen, om dat deze Stad grooten handel op Perſien, Mocha, Goa, Diu, Atsjien, Malacka, Ceylon, Choromandel, en meer andre geweſten plagt te dryven; doch de meeſte Ingezetenen zyn Heidenen, Mooren, Armeniers, Malabaaren, Portugeeſen, en andre volkeren, die zich, toen de handel in zynen bloey was, daar hebben neder gezet.

Dit plagt de Hof-ſtad der Koningen van Cambaja, (die Mooren waren) te zyn, welk Ryk ſommige dat van Guzeratte noemen. Wat voor Oorlogen deze Koningen wel eer met de Portugeeſen gevoerd hebben, toonen wy elders uitvoerig, en zal in de beſchryving van Malabar noch nader voorkomen. Waar mede wy dan hier affcheyden zouden, indien wy onder alle de Ingezetenen van Suratte, die meeſt Heidenen en Mooren, en dus van ons reeds bevorens zoo in opzicht van hunne zeden, als in opzicht van hunnen Godsdienſt, beſchreven zyn, niet hoognoodig agteden noch een woord van zekere andere Heidenen te ſpreken, die zich in de Stad Suratte, en in die ganſche Landvoogdy verſpreyd hebben, gelyk zy zich mede in Agra, en in Perſien in verſcheyde ſteden; en voor al in de Landvoogdy Kerman, te Jeſd, en te Spahan, ophouden.

Zy werden gemeenelyk van de Indiaanen, Perſeën, of Parſi's, maar van de Perſiaanen Gauren, of Gebbers, en ook wel Atech Peres, of aanbidders van 't vyer genaamd. De Perſeën, of Gauren.

Deze zyn van afkomst Persiaanen, die noit tot de Mohhammedaansche Godsdienst overgekomen, maar ontrent 18000 zielen sterk, met eenige Jonken van Caap de Jasques in de Golf van Persien, van Gamron en Ormus na Guzeratte voor 't geweld van Omar gevlugt, en zedert by den ouden Heydenschen Persiaanschen Godsdienst, alzoo hen van den Koning van Guzeratte die vryheit toegestaan wierd, gebleven zyn. Men heeft ze ook in Spahan, en zelf een geheel oord, Gauwr-Abad genaamd, die eenigzins van andre verschillen.

Hunnen Gods-dienst. Wat nu dezen Godsdienst betreft, die bestaat in de navolgende Hoofd-stukken.

Zy gelooven, dat 'er een God is, die alles bestierd, en alom tegenwoordig is, hebbende wel niemands hulpe van nooden; maar die egter zeven dienaars heeft, die met hem by na van een gelyke waerdigheit zyn. Deze hebben ider een bediening in den Hemel, welke zy aan hem moeten verantwoorden, en hunne naamen zyn deze:

Hampasda.
Bhaman.
Ardi-Besth.
Sariwaar.
Espander.
Auwardaath.
Ammadaath.

Hamasda bestierd, na hunne gedachten, de menschen, en zet hen aan, om alles goeds te doen.

Bhaman heeft het oppergezag over het Vee, en allerley gedierte, op aarde, en over alle de Visschen der Zee.

Ardi-Besth heeft het opper-opzicht over het vyer, verhinderende, dat dit noit uitgebluft werde.

Sariwaar heeft het bewind over alle de Metaalen, en Berg-werken, aanklagende alle die gene, die de zelve niet behoorlyk schoon houden.

Espander heeft het opzicht over het Aardryk, en wel byzonder over de Landeryen, bezorgende, dat die niet vuil gehouden, geslagen, of aan de zelve geen overlast gedaan werd.

Auwardaath bewaard het Water, dat 'er geen vuiligheid ingeworpen, of vuile dingen in gewasschen werden.

En *Ammadaath* heeft het Opperbewind over de Boomen, Vruchten, Kruiden, en allerley gewasschen.

Deze alle nu zyn wel opzienders, en bestierders van 't gene, waar over zy gesteld zyn; doch zy hebben geen magt, om te dooden, of het leven te geven, moetende rekening van hunne bediening aan den opperften God doen, en alleen maar aanklagen, die nalatig in hun dienst zyn.

Zoo dat zy den Opper-God maar voor opzienders, en bestierders van de bedryven der genen, die hier beneden onder hen gesteld zyn, dienen.

Behalven deze 7 nu, zyn 'er noch 26 mindere Dienaaren, die ider weer een byzondere bediening waar te nemen hebben. Hunne naamen zyn deze:

Saroch.
Meer-Refus.
Saros.
Beram.
Carrafeda.
Auva.
Ader.
Moho.
Tiera.
Gos.
Farwardi.
Aram.
Goada.
Dien.
Apersanich.
Astaat.
Assaman.
Guningaat.
Marispan.
Amiera.
Hoem.
Dumma.
Berse.
Defader.
Defemer.
Defdin.

Van deze nu brengt *Saroch* de zielen; zoo ras zy uit het lichaam gescheiden zyn, voor hare Rechters, welke *Meer-Refus*, en *Saros* zyn, om te onderzoeken, hoe zy zich op aarde gedragen hebben.

Indien zy bevinden dat van deze zielen de goede bedryven, die tegen de quade overstaan, zwaarst wegen, gaan zy na den Hemel; doch anders werden zy van de duivelen, die mede by die schaal zyn, aanstonds aangegrepen, en in de Helle gebracht, om daar of van veelerley gedierte, en wilde beesten, of in een vyer, dat altyd eenparig brand, zoo lang gepynigd te werden, tot de wereld noch eens vergaat (dat zy vast stellen na duizend jaaren te zullen geschieden) en tot 'er een nieuwe wereld komen zal, als wanneer deze verdoemde zielen weer zullen verlost werden, om andermaal op aarde te leven.

Die gene nu, die in den Hemel gekomen zyn, blyven daar, ende en komen niet weer in de wereld; maar zullen daar in eeuwige vreugde met Vrouwen, Kinderen, en verdere Vrienden, leven.

Beram bestierd de Oorlogen, gevende de overwinning aan die 't hem goeddunkt.

Carrafeda is de Zon, hebbende 't oppergebied over dat licht.

Auva

Auva is het Water, en heeft daar het gezag over.

Ader bestierd het Vyer, en wil dat goed gedaan hebben.

Moho bestierd de Maag, en is ook daar in geplaatst.

Tiera is den Regen.

Gos bewaard, en regeerd het Vee; doch hy is niet in de beesten.

Farwardi bewaard alle de zielen, die in den Hemel zyn.

Aram geeft aan de wereld vreugde, en verderf, mitsgaders alle druk.

Goada bestierd de Wind; doch hy is de wind zelf niet.

Dien onderwyst hen de Wetten, en geeft hen genegenheit, om ze te volgen.

Apersanich geeft Rykdom in deze wereld.

Astaat geeft 't verstand en de geheugenis aan alle Menschen.

Assaman heeft het bewind over de Koopmanschappen.

Guntngaat regeerd de Aarde.

Marispan heeft het gezag over de goedheit, deelende die aan alle mede, die het oog op hem slaan.

Amiera heeft het opperbewind over het geld.

Hoem geeft dat de Vrouwen, na dat zy van hare Mans bekend zyn, zwanger werden, en verleend het leven aan de vrugt.

Dimma en *Berse* } zyn ten dienste van allen, die hen van nooden hebben.

Defader, *Defemer* en *Defdin* } staan ten dienste van God, om aanstonds zyne bevelen uit te voeren.

Deze alle werden *Gesboo*, of *Heer*, genaamd.

Alle deze Dienaars bidden deze Gauren, of Gebbers als hunne voorbidders by God aan, om dat zy vast stellen, dat ider van hen magt heeft over 't gene, waar over hy van God gesteld is, en dat ook God hunne voorbede verhoord.

Groote agting voor hun Geestelyken.

Zy hebben groote agting voor hunne Priesters, die zy gewoon zyn van alles te verzorgen. Deze passen op de Schoolen; leeren de Kinderen lezen, schryven, en de gronden van hunnen Godsdienst; doch zoo de zelve zich bemoeijen, om Koopmanschappen te dryven, werden ze by hen niet veel geagt, hoewel hunne Wet dat niet stipt verbied. Het gewaad van de Priesters verschild ook niet van dat der gemeene Perseen; doch zy dragen een geele omslag, en een dunne Tabbaart. Zy wierden Daro, of Herbood, genaamd.

't Gewaad der Priesters.

Zy wierden van ouds al geoordeeld de Zon en 't Vyer, als 't naast daar mede overeenkomende, aan te bidden. Ook hebben zy in eenige plaatsen een Tempel, daar in zy 't vyer ('t geen aan de Zon ontstoken is) altyd brandende houden, hoewel zy anders in 't geheel van Tempels, noch Kerken, om hunnen Godsdienst te plegen, (weinige in Persien uitgezonderd) weten; maar de Leeraars komen in hunne huizen, daar zy den dienst al zittende, zonder te stuipen, of nygen, plegen.

Wat nu die aloude dienst van 't vyer betreft, daar ontrent geven zy ons een geheel ander bericht, als men van ouds van hen gedacht heeft.

Wat zy van 't Vyer oordeelen.

Wanneer men hen ernstig afvraagd, of zy het Vyer, of de Zon, aanbidden, en waarom zy 't vyer eeren, of bekommerd zyn, dat het niet mag uitgaan; geven zy ons tot antwoord, dat zy het vyer, ofte de zon, geen van beyden aanbidden, of geenzins een van beyden voor hunnen opperstten God houden; maar bekennen egter, dat zy van alles, dat zy bezitten, niets zoo zeer in waerde houden, als het vyer, gelyk zy dat ook al 36 eeuwen ruim, zedert de tyden van *Kajoemaraaz* op den Berg Albors in een Tempel geëerd hadden, welke eer zy ook aan de Zon bewezen, om dat het Vyer, en de Zon, het allernaast, na hunne gedachten, na God gelykt, hen veel nuttigheit toebrengt, en dat zy daarom met zoo veel zorg ook toezien, dat het niet mag uitgaan, en ook noit een lamp, of kaers uitblazen, of eenig vyer (als 'er brand is) met water uitblusschen, maar dat dan wel met aarde smooren, vermits zy het voor een groot ongeluk, en voor een teeken van Gods toorn houden, als 't vyer in hunne huizen komt uit te gaan.

Wy zien, dat ten tyde van *Darius Codomannus*, wanneer hy tegen *Alexander de Groot* slaan zou, het H. Vyer op een zilvere Altaar voor hem gedragen wierd, *Curtius* 3. B. en 7. H. st., en dat dit al zedert *Cyrus* tyd zoo plagt te geschieden, *Strabo* 15 Boek, Fol. 733.

Te dier tyd wierd het door de Persiaansche Wyzen, nu door de Priesters der Gebbers, bewaard.

Ook wierd dit H. Vyer noit door die Wyzen, dan by de dood van een Koning, volgens *Diodoor* van Sicilien, 17 Boek, Fol. 623. uitgeblust.

Die van ouds in dit H. Vyer blies, of iets daar in wierp, dat leefde, of eenige vuiligheit, die wierd, volgens *Strabo* 15 Boek, 732 blad, en *Herodoot* in 't 3. Boek, en 16 Hoofd-stuk, met de dood gestraft. Ook stond 'er, als de Vestaalse Maagden dit lieten uitgaan, een straf op. Gelyk dit door de Vestaalse Maagden by de Romeynen, en door ongehuwde Vrouwen te Delphi bewaard wierd, alzoo

waren hier van ouds (gelyk ook nu noch) en by de oude Chaldeen, en Assyriers, in den Tempel van Diana te Ecbatana Priesters, die noit trouwden; bewaarders van dit H. Vyer; doch in Brittannien komen ons ook jonge Dochters, of Maagden, voor, die 't H. Vyer in den Tempel van Minerva altyd bewaakten, en dat brandende hielden; hoedanig by de Atheniensers de Maagden, die aan de Munichise Diana toegewyd waren, by de ouden zeer geroemd waren; hoewel de Vestaalse Maagden, door Æneas (zoo men wil) uit Troja na Italien overgebracht, en naderhand door *Numa Pompilius*, de 2de Koning van Romen, daar ingesteld, in roem alle andre van die soort schynen te boven te gaan, gelyk zy ook haren naam van ἑςία, *Hestia*, dat is, den *Haard*, en na 't vyer, dat zy bewaarden, ontleenden. Een dienst; die allereerst de Chaldeen te Ur, of אור Oer, dat in haar taal vyer beteekend, geweest, en van daar tot de Persiaanen overgebracht is, en die al in *Abrahams* tyd by de Chaldeen, en *Chams* nazaaten, die Afgodendienaars te *Ur*, uit een hoogagting voor 't hemelsch vyer, dat de offerhande van *Abel* verteerd had, en als een zigtbaar bewys van Gods zonderlinge gunst voor hem, meer dan voor *Caïn*, gelyk ook by andre gevallen, als een merkteeken van zyne magt, in 't straffen der godloozen, zyn eerste begin schynd genomen te hebben, waar op naderhand, by de instelling van 't Aaronitisch Priesterdom, om d'offerhanden te doen, het vyer, dat onder Israël op den Altaar altyd brandende gehouden wierd, gevolgd, dat zoo naderhand door alle de Heidensche Vyerdienaars daar van ontleend, en door den Duivel, die alle de ware Godsdiensten eenigzins zogt na te aapen, by hen over al ingevoerd is.

Ook ziet men de voetstappen van den Vyer-dienst der aloude Persiaanen, van den ouden dienst te Ur ontleend, noch zeer klaar in de naam van dat vyer by hen (zoo *Curtius* aanteekend) Orimasdes genaamd (dat van Oer, licht ontleend is) doorstraalen.

Ook eeren zy 't water. Noit zullen zy ook, op een reyze zynde, hun gevoeg aan strand in Zee, of in eenig ander water, maar altyd in een pot doen, alzoo zy vaststellen, dat 't een groote zonde is, iet vuils in 't water te werpen.

Heilige en Vastendagen. Zy weten van geen Zondagen; maar zyn gewoon den eersten, en den twintigsten dag van ider maand, als een heiligen dag te vieren; op welken tyd zy, om te iveriger te konnen bidden, nu en dan ook wel vasten.

Hun Jaar, en maanden. Hun Jaaren zyn van 365, en hunne maanden van 30 dagen, doende de dagen, die te kort komen, in 't einde van het Jaar daar by.

In 't begin van 't Jaar komen zy alle eens by malkanderen, op welken tyd hunne Priesters uit hun Wet-Boek eenige zaaken, gedurende 1 a 2 uuren, voorlezen, die zy in opmerking te nemen hebben, waar na een igelyk weer na zyn huis gaat.

Men ziet niet, dat zy ook eenige beelden in hunne Tempels of huizen hebben; in tegendeel hebben zy daar een afkeer van, zeggende, *dat God niet kan afgebeeld werden*; waarom ik te meer geloove, dat zy noch het Vyer, noch de Zon, als hunnen God eeren. Verwerpen alle beelden-dienst.

De kleederen der Perseën, of Gauren, verschillen veel van 't gewaad der andre Inlanders, dragende, zoo mannen als vrouwen, lange broeken, en asch-graauwe rokken, en 't hair der mannen boven uit hunne bonnetten stekende; ook gelykt hunner vrouwen gewaad meer na dat der Arabische vrouwen; behalven dat zy een gevlogten lint van Kemelshair, of van Schaaps-wol, 't geen tweemaal om hun lichaam gaat, dragen, 't geen zy op den rug met twee knoopen vast maken. En dit is het zichtbaar teeken van hun geloove, waar aan zy kenbaar zyn. Recht kenteeken der Gauwren.

Zoo nu dezen of genen onder hen, by ongeval, deze knoopen verloren hebben, mogen zy niet eeten, drinken, werken, spreeken, noch van hunne plaats gaan, voor zy weer zulken band van een van hunne Priesters (by welke zy die alleen vinden konnen) gekogt hebben. Straffe, als zy dit verliezen.

Dit teeken van onderscheid moeten niet alleen de mans, maar ook de vrouwen, na dat zy 12 jaaren oud geworden zyn, en ook niet eer, dragen.

Zy zyn ook niet gewoon hun kin of baard te scheeren.

Hunne huizen zyn zeer donker, en by na zonder huis-raad, en zy woonen meest in eenen hoek der Stad by een, zonder dat men eenig wezentlyk onderscheid tusschen hunne huizen, of die van andere Inlanders vind.

Zy mogen niets eeten, dat leven ontfangen heeft, ten ware by hoogen nood; en dan mogen zy wel Schapen, Bokken, Herten, Hoenderen, en Visch, maar geen Ossen, Koeijen, Paerden, Kemels, Olifanten noch Haazen eeten.

Zy hebben ook geen byzondre Overheden, ten zy dat de Mooren dezen of genen onder hen eenig bewind geven.

Egter stellen zy somtyds wel 1 of 2, met gemeen goedvinden, tot Hoofden over alle de andre, om uit hun naam het woord by de Moorse Regeerders, ontrent zaaken, waar in die hen helpen kon- Zy weten van geen Overheden.

konnen, te doen; doch verder ook niet, alzoo zy dan met de anderen weer gelyk zyn.

Hun drank is water, mogen ook wel wyn, maar geen drank door 't vyer gemaakt, noch zich dronken drinken; en zoo zy dit doen, en zich na eenige vermaningen niet beteren, werden zy verstooten.

Hunne huwelyken verschillen in opzigt van de tyd, en in opzicht van de wyze, om een Vrouw te krygen, niet van de Benjaanen, gevende hunne Kinderen, met toestemming der Ouders zeer jong aan malkanderen, gelyk hunne echt ook door de Priesters bevestigd werd, hoewel zy tot hunne 12 a 14 jaaren by hunne Ouders blyven woonen.

Als nu de Zoonen dus getrouwd, en met hunne Vrouwen vereenigd zyn, blyven zy, al waren 'er noch zoo veel van zulken huisgezin, alle by een woonen, hebbende ook een gedeelte in 't goed van hunnen Vader, en zoo die mogt komen te overlyden, is de oudste Zoon weer bestierder des huisgezins in de plaats van de Vader.

De Weduwenaars hertrouwen noit; maar als de Man overleden is, mag de Vrouw (alzoo zy 'er maar eene hebben) ook hertrouwen, waar in zy gelukkiger zyn dan de Vrouwen der Benjaanen, die zich met hare mannen moeten verbranden.

Het zyn meest Landbouwers, en Ackerlieden. Ook verzien zy de Schepen van water, hout, en van karren tot vervoering der goederen. Doch de meeste dienen geen andre volkeren.

Zy, zoo wel Mannen, als Vrouwen, trouwen noit buiten hunne Natie, zyn zeer zedig en kuis, houdende overspel en hoererye voor dood-zonden, die, volgens hunne Wet, ook met de dood moeten gestraft werden; hoewel zy dat van de Mooren, daar zy onder staan, niet uitgevoerd konnen krygen.

Zy zyn zeer gierig, en ook zeer morssig; doch vallen wel zoo blank als de Benjaanen, of Jentiven, en vooral de Vrouwen. Ook zyn zy van een middelbaare gestalte, dragen groote baarden, en kort hair.

Als imand ziek, of in doods-nood is, leggen zy hem van zyne slaap-plaats op de grond, op een beddeken van zand, of aarde, en, komt hy te sterven, zoo werd hy van 6 of 7 lieden, die zy daar toe houden, van die aarde opgenomen, in een kleed gewonden, en op een yzere rooster, even eens als een baar, gelegt, en zulke roosters zyn ook begraafplaatsen, die wel een myl verre, van de Steden, of Dorpen, daar zy zich onthouden, gelegen zyn. Men mag tot de Baar, en tot het Graf geen hout gebruiken, om dat dit het vyer toegewyd is.

Zy zyn gemeenelyk van steen, drie voeten hoog opgetrokken, in 't midden hol, en boven met een gat of twee, met yzere tralien daar over, waar op dan de lyken (de Vrome door 't eene, en de booze door het ander gat) door die behandelaars van hunne dooden (alzoo 'er geen andre mogen aanraken) gelegt, en van de Zon, de Vogels, en Wormen verteerd werden, terwyl het gebeente in een put valt.

Zulke begraaf-plaatzen zyn 'er driederley; een voor de Mans, een voor de Vrouwen, en een voor de Kinderen, die elk byzonder staan. *Hunne begraaf-plaatzen.*

Zy zyn plat, boven open, en met wit leem bepleysterd.

Zy zyn bedroefd, en schreyen over hunne dooden; ook slaan en smyten zy zich zelven; dog zeer stil.

Als 'er een doode begraven werd, blyven de naaste bloedverwanten een stuk weegs van de begraaf-plaats staan, tot dat de doode naakt op den rooster gelegt is, en de begravers weder gekomen zyn, na, volgens gewoonte, een gebed gedaan te hebben.

Dertig a veertig dagen daar na brengen zy ook 't beddeken van zand, of aarde, waar op de doode gelegen heeft, daar hy begraven is.

Dertien of veertien dagen na des overledens dood geven zy aan de bloedvrienden een geheel Jaar door, alle maanden, maaltyden tot zyne gedagtenis. *En dood maaltyde.*

Zy houden de lyken voor zeer onrein, ja voor onreiner, dan van eenig gedierte, als 'er 't vleesch af is, ende zy zouden, om geen reden ter wereld, een doods-been aanraken, en zoo dat by ongeval gebeurd, moeten zy al die kleederen wegwerpen, zich zelven wasschen, en dan weer reine kleederen aandoen; en tot boete noch 9 dagen, zonder uit te gaan, of iets te handelen, in huis blyven, zonder dat Vrouwen of Kinderen by hen mogen komen, of hen aanraken, ten zy dat die 9 dagen over, en zy door vasten en bidden gereinigt zyn.

Zy gelooven ook, dat, zoo de doodsbeenderen in 't water komen, die menschen zekerlyk verdoemd zyn, en dat zulx geenen overkomt, dan welker zielen in hun leven veel doodelyke zonden bedreven hebben; van hoedanige bygeloovigheden zy vol zyn.

Zoo nu begraven de Indische of Guzeratse Perseen, maar de Gebbers, of Gauren, die in Ispahan, in Kirman, of elders in Persiën woonen, sluiten hunne dooden in 't hol van een H. Boom, staande recht op hunne voeten, aan weer-

zyden op een hout leunende, ter tyd toe dat men wel aangemerkt heeft, of een Gier zyn rechter oog eerst uitpikt (want dan is hy in 't Paradys) doch zoo 't linker oog eerst uitgepikt is, werd hy van de Duivel gequeld. Over het eerste is een vreugde-Feest; doch over 't laatste een Vasten.

Hun verdre Aard. Het is wel geen diefagtige, noch hoeragtige, maar een Natie, die zeer bedriegelyk is, hoewel anders gemeenzaam van ommegang mededoogend, en zagt van aard.

Hun Zundavastauw, of Wet-boek. Het Wet-Boek, waar in de gronden van hunnen Godsdienst vervat zyn, noemen zy Zundavastauw. Het bestaat in twee boeken, die hun Wetgever, *Zertoost*, gemaakt, en onder het geleide van den Engel *Bahaman Umshauspan* van den Hemel zou gebracht hebben.

En Wetgever. Deze *Zertoost*, waarschynelyk Soroaster, een Bactriaan, dien zy voor een groot Profeet Gods houden, heeft ontrent 500 Jaar voor Christus geboorte, of ten tyde van *Gustasp*, de 14[de] Koning der Persen, na *Cajoemaraaz*, en waarschynelyk onder *Darius Hystaspes* geleefd.

Men wil, dat zyn Moeder, die uit China herkomstig was, hem daar, na een goddelyke openbaring, dat zy een Zoon, die magtiger, dan den Keizer van China zyn zou, zoude baaren, ter wereld gebracht, en, uit haar Vaderland vlugtende, zich in Persien ter nedergezet heeft.

Men zegt verder, dat deze Vrouw, in een Valey, bezig met H. overwegingen op een tyd, gezeten zynde, daar den Engel *Bahaman* gezien heeft, die haar vraagde, wat zy begeerde; zy zeyde, dat zy niets anders wenschte, dan in Gods tegenswoordigheit te zyn, om zynen wil te weten, en om haar volk te onderwyzen. Daar op is *Zertoost* aanstonds in de Hemel voor den Throon Gods opgevoerd, van waar hy in zyn rechterhand het H. Vyer, en in zyne linkerhand den Zundavastauw bracht. Hier van wierd de Persiaanse Koning *Gustasp* zoo ras niet bericht, of hy vond zich zoodanig beroerd, dat hy deze secte, of gezindheit, omhelsde, en zyn vorig bygeloof en de afgodery van zyne Priesters verwierp.

Hoe zy 't Vyer eeren. Zy eeren 't gemeen vyer, om dat het na dit vyer, dat zy uit den Hemel ontfingen, best gelykt, dit aanziende als iet, dat het naaste na God gelykt, om welke reden zy ook de Zon, als 't naaste aan dat hemelsch licht, en 't best met God overeenkomende, gewoon zyn te eeren; maar niet aan te bidden, welke eere van aanbidding, zy staande houden aan niemand, dan aan God, te bewyzen.

Men wil, dat hun H. Vyer in Caramania bewaard werd, en dat zy, als 't elders uitgaat, in bedevaard daar na toe moeten, om 't weer aan te steken.

Eere ook de Leeuw. Zy eeren onder alle vergankelyke dingen, naast het Vyer en de Zon, niets meer dan den Leeuw, als den Prince van 't licht en der warmte, om welke reden ook de Koningen van Persien van ouds in hunne wapens een Leeuw, die op de Zon loerd, plegen te voeren.

Inhoud van de Zundavastauw. Wat nu den inhoud van den Zundavastauw betreft, deze vervat twee byzondre Hoofd-deelen, van de welke het eerste weder in twee onder-deelen verdeeld is, welkers eerste over de oordeelende Ster-kunde, en het tweede over de beschouwing der natuurlyke zaaken in 't algemeyn gaat.

Het tweede Hoofd-deel van dit Wet-Boek vervat de byzondre tafels of geboden van hunne Wet, in opzicht van 't geen of de Leeken, of de Priesters, te doen of te laten hebben.

Andre verdeelen dit Wet-Boek in 3 deelen, waar van 't 1[ste] over de oordeelende Sterre-kunde, 't 2[de] over de Natuur-kunde, en 't 3[de] over de gronden van hunnen Godsdienst handeld; en ider van deze Boeken heeft 7 Hoofd-stukken.

Voor de Leeken zyn 'er 5, voor de Priesters 11, en voor den Hoogen-Priester 13 geboden in bepaald; maar zoodanig, dat de Priesters ook de 5 geboden der Leeken, en de Hoogen-Priester ook de 11 geboden der Priesters onderhouden moet, om dat hy als de heiligste en als 't volmaakste voorbeeld, die alle andre zoodanig in heiligheit voorlichten moet, gelyk hy in waerdigheit boven allen uitsteekt, aangemerkt werd.

De 5 Geboden der Leeken.

W[...] bod[...] wer[...] de L[...]ken.

1 *Dat men de schaamte, zedigheid, en billykheit behertigen, en zyn hert met de uiterste poging van alle quade begeertens, opgeblazenheit, wraak-zugt, dievery, overspel, hoerery, dronkenschap, en verradery aftrekken zal.*

2 *Dat men de vreeze zal beminnen.*

3 *Dat men alles, 't geen men ondernemen wil, eerst wel overleggen zal, om in staat te zyn van 't quade tydig te verwerpen, en 't goede te doen.*

4 *Dat men op elken dag allereerst op Gods liefde tot, en over ons, als op 't waerdigst voorwerp, dat wy hebben konnen, denken zal.*

5 *Dat men zich by dag na de Zon, en 's nagts na de Maan, als men bidden wil, keeren zal, die aanmerkende als de twee getuigen van het goddelyk licht, dat zy door zyne genade genieten, en die hen dienen*

dienen moeten, om hen van de Duivelen, die in de duisternis woonen, en van hunne quade werken, die niet na 't licht, maar na de duisternis gelyken, af te schrikken.

De 11 Geboden voor de Priesters.

1 *Dat men niet zal veranderen ontrent de wyze van bidden, en in dat gene aan te bidden, dat ons den Zundavastauw gebied.*

2 *Dat men na geen anders goed begeerte zal hebben.*

3 *Dat men van de leugens een afgryzen moet hebben.*

4 *Dat men alle onreine en vuile gedachten verwerpen moet.*

5 *Dat men het tweede deel van den Zundavastauw zal van buiten leeren.*

6 *Dat men zich van alle besmetting wagten zal.*

7 *Dat men alle ongelyk, ons aangedaan, zal vergeeten.*

8 *Dat men de Leeken in 't bidden, en offeren, onderwyzen zal.*

9 *Dat men zich van 't huwelyk, als men kan, onthouden, dog zulke die niet konnen, van dit gebod ontslaan zal.*

10 *Dat men vlytig moet ter vergadering op zyn tyd gaan.*

11 *Dat men geen andre Wet, dan deze, als waaragtig aannemen, en dat men 'er, op straf van 't eeuwig vuur, niets by- ofte afdoen zal.*

De 13 Geboden voor den Hoogen-Priester.

1 *Indien hy iet onreins, of een besmet Persoon, van wat voor een geloove hy ook zou mogen wezen, al was het ook schoon een Gauwr, aangeraakt heeft, moet hy zich aanstonds wasschen, en reinigen.*

2 *Hy moet met zyn eigen handen alles, dat tot zyn onderhoud dienen moet, verzorgen, en dierhalven ook alles voor zich planten, zaeijen, koken, enz.*

3 *Hy moet de thiende, die hem deugdelyk toekomt, en ook meer niet, van de Leeken trekken.*

4 *Hy moet alle pracht, en ydelheit schuwen, en zyne inkomsten tot het bewyzen van barmhartigheid aan de elendigen besteeden.*

5 *Zyn huis moet na by de plaats zyn, daar men gewoonelyk vergaderd, op dat hy in de zelve, zonder gezien te werden, zou konnen gaan.*

6 *Hy moet zich zelven veel meer, dan andre gewoon zyn, wasschen, bezorgen, dat zyn spyze en drank zuiver zy, en zich van zyne Vrouw, wanneer hy zynen dienst waarnemen moet, onthouden.*

7 *Hy moet niet alleen het tweede Deel van den Zundavastauw, gelyk de Priesters, van buiten kennen, maar ook een grondige kennis van de oordeelende Sterre-kunde, en van de natuurlyke Wysgeerte, ten bewyze dat hy hem in kennisse verre te boven gaat, hebben.*

8 *Hy moet sober en zeer matig in alles zyn.*

9 *Hy moet niet anders, dan God, vreezen.*

10 *Hy moet ider mensch over zyne misdaaden berispen, zonder imand, hoe groot hy ook is, te verschoonen.*

11 *Hy moet groot onderscheid tusschen alle ware, en valsche, of Ingebeelde openbaringen maken.*

12 *Hy moet zich over Gods barmhertigheit verwonderen, en het geheim houden, als die hem zyne heerlykheit, by zyne gezichten en openbaringen des nachts, mededeeld.*

13 *Hy moet bezorgen, dat het H. Vyer, dat van den Hemel gekomen is, onderhouden, en ontsteeken werde, ter tyd toe dat het vyer de wereld verteeren zal; ook moet hy, neerstig op dat H. Vyer lettende, altyd zyne gebeden daar ontrent doen.*

Dezen Zundavastauw werd van de Priesters zeer naeukeurig bewaard.

De Gauwren zyn ook gewoon aan God Sandal-Hout, en andre welriekende houten op te offeren, en dat aan de Priesters, tot onderhouding van 't H. Vyer, om daar door de vergeving van hunne zonden te verkrygen, of ook wel geld, om het daar voor te koopen, aan de zelve te geven, op dat dit H. Vyer noit uitgaan en altyd even als 't vyer op den Altaar der Joden, (waar van wy *Levit. VI. vs.* 13. lezen, en waar van dit *Zertoost*, zoo wel als de Vestaalse Maagden, wel zouden konnen ontleend, en Moses schriften gelezen hebben) brandende blyven mag; hoewel de Priesters dat ook wel tot onderhoud van hunne huisgezinnen gebruiken. Offerhanden der Gauwren aan God.

Wanneer de Gauren dit H. Vyer, dat hen de Priesters nu en dan vertoonen, zien, beelden zy zich in als herboren, en van hunne zonden gereinigt te zyn.

Zoo ras ook een van hunne Kinderen geboren is, zoekt de Priester, of Daro, volgens de gronden der oordeelende Sterrekunde, een zeker huis des Hemels (zoo zy dat noemen) om 't Kind's geluk, of ongeluk daar by te raamen, en daar uit dan aan de Moeder van 't Kind aan te toonen, wat naam zy het volgens zyne uitrekening, op dat huis des hemels staande, en by hem opgesteld, geven zal.

En

Hebben ook een soort van Doop.

En dit is by hen, gelyk den doop by ons, hoewel zy noch deze byzondre wyze van doop of wasſching hebben; te weten, dat de Prieſters wat ſchoon water in de baſt van een gewyde boom, Holus genaamd, doet, welke boom in de Stad Jeſd gevonden werd, alwaar op de Berg Albors 't H. Vyer zedert Abrahams tyd (zoo zy zeggen) al gebrand heeft, en noch brand.

Uit de ſchors nu van deze boom, wel eer door *Zertooſt* gezegend, werd dat water op 't Kind gegoten, waar by zy dan een gebed voegen, op dat het van alle zyne zonden mag gereinigt werden.

Gelyk zy veel werk 'er af maken, om heilig, kuis, en zedig te leven, alzoo zyn zy gewoon alle die gene, die onder hen in den ſtaat der genade, of buiten zware zonden, en dus, volgens het oordeel der meeſte, heilig ſterven, in een groote zaal te brengen, en die daar te balſemen, een eere, die noit aan grove zondaaren by hen geſchied.

Godloos Feeſt der Perſiſche Gauwren.

Tuſſchen de Gauwren in Suratte, en in Perſien, werd egter groot onderſcheit gemaakt. Ook zegt men, dat die in Perſien een zeer godloos ontugtig Feeſt hebben, waar in zy gewoon zyn, alle lichten uit te doen, en de eerſte die hen voorkomt, zonder eenig onderſcheit zelf tuſſchen hare naaſte bloedverwanten op die tyd te maken, bekennen.

Hier by nu beruſtende, meynen wy het voornaamſte, dat afzonderlyk tot de ſtoffe van dit Comptoir behoord, hier nedergeſteld te hebben, weshalven het nu tyd werden zal, om in 't gemeyn van de zaaken van Suratte te ſpreeken, dat wy nu onder een verhaal van de levens der groote Mogols, zoo verre wy dit van de grond af opbaggeren konnen, voorgenomen hebben te doen.

HET

LEVENS DER GROOTE MOGOLS, OF DER KEIZEREN VAN HINDOESTAN.

EERSTE BOEK.

TWEEDE HOOFTSTUK.

Oorspronk der Mogolders. Oets, *een dapper Vorst. Uit welken de Turken gesproten zyn.* Zenzi-Chan *vernield by na al de Mogolders. Doch zy herleven in Koning* Jeldoez-Chan, *en zyn Nazaaten*, Pertân Bhadoer *werd A.* 970 *uit Delli gejaagd.* Tsingis-Chan, *een vermaard Vorst ontrent A.* 1187. *Werd Koning der Mogolders. Verovert een groot Deel van China en van Persien. Zyn Ryk onder zyn vier zoonen verdeeld.* Hoktay-Chan *een dapper Vorst. Die A.* 1242 *stierf.* Gajung-Chan, *A.* 1242 *tot A.* 1247. Mango-Chan, *A.* 1247. *Zyn groote daden. Gevolgd A.* 1260 *door zyn Broeder.* Hoelako-Chan's *Nazaaten in Assyrien A.* 1266, Koblay-Chan *volgd A.* 1268. *Veroverd A.* 1278 *een groot deel van China.* Timoer *de Iste A.* 1298. *Keizers van Tartaryen van A.* 1306 *tot* Timoer *de* 11*de A.* 1370. Mier Timoer *de IIde, of* Tamerlaan, *A.* 1370 *Keizer, en Iste groote Mogol. Zyn geboorte-plaats, en geboorte A.* 1335. *Zyn naam, en des zelfs beteekenis. Verdichtzel ontrent zyne geboorte. Bezigheit in zyn jeugd. Zeldzaam voorval. Staatkundig namaals by hem gebruikt. Zyne overwinningen. Veroverd A.* 1370 Samarcand, *'t beginzel van zyn Ryk. Zyn deugden en Godsdienst. Veroverd het Ryk van* Cabulestan. *Persien, geheel Tartaryen, en Bagdâd. Trok A.* 1399 *weer na Indiën. Vind veel tegenstand. Zoo dat hy best keurde af te trekken, 't geen door een Muildryver belet werd. Hy overwind Rana. En werd meester van dat Deel van Indiën. Aanleiding van zynen Oorlog tegen* Bajaset *de Iste. Hy tast hem in de vlakte van Ancyra aan, en krygt hem gevangen, dat hy hem in een yzere koy zou omgedragen, of schamper hebben behandelt, blykt niet in de Mogolse Chronyk. Waarom wy 't voor een verdichtzel opnemen.* Bajaset's *dood. Dood van* Mier Timoer. *Zyn ouderdom, regeertyd, en sterf-jaar A.* 1405. *Zyn zoonen.* Miroen-Sjah, *Keizer, en IIde groote Mogol, A.* 1405. *Was zoo ontzagchelyk niet als zyn Vader. Hy werd gevangen door de Koning van Cascar. Diens edelmoedigheit hy met wreetheit beantwoord. Die oorzaak is van beider dood A.* 1408. *Zyn Regeer-tyd. Zyn Zoonen, en hun gevallen.* Mirzah Seyed, *IIIde groote Mogol, A.* 1408. *Wat* Seyed *beteekend. Verscheide naamen van dezen Vorst. Werd in de Mogolsche Chronyk niet gevonden. En dus ook niets van zyne daaden. Zyn dood A.* 1447. Pier Mohhammed *IVde groote Mogol A.* 1447. *Misslag in 't Opschrift onder zyn Afbeeldzel. Zyn Ryk. Zyn dood A.* 1452. *Is mede in de Chronyk der Mogols niet bekend.*

Oorspronk der Mogols.

DE groote Mogols zyn afkomstig van de Tartaren, die China overheerscht hebben.

1. De oudste van dit geslagt, dien ik heb konnen opdelven, is *Mogol-Chan*, die vier zoonen had, *Cara*, *Azi*, *Cur*, en *Oets*, van welken de Turken afkomstig zyn.

2. Na hem volgde zyn zoon, *Cara Chan*, of de zwarte Hertog, en na den zelven zyn Broeder.

Oets, een dapper Vorst.

3. *Oets*, die anders ook wel *Ogoets*, en *Ogoer-Chan*, dat is, Hertog *Ogoer* genaamd werd. Deze onderwierp zich al de Tartaren, en Mogolders, nam niet alleen China; maar ook Bochara, in het Usbeeks Tartaryen, en Turkestan, in. Hy verdeelde de Turken ook in byzondere Natien, als, Vigoer, Kaukeli, Kiptsjac, Karlic, Chalari, enz. Deze Vorst had zes zoonen, *Conu*, *Ay*, *Jeldoez*, *Tak*, *Tengis*, en *Toerok*, uit welke de vierentwintig stammen der Turken en Turkomannen voortquamen.

Uit welken de Turken gesproten zyn.

4. Na zyn dood quam in zyn plaats zyn zoon *Conu*, van andre *Coen* genaamd, een Vorst, die zeventig jaren over de nagelate Ryken van zyn Vader heerschte.

5. Hy wierd gevolgd van zyn Broeder, *Ay*.

6. Na dezen quam zyn Broeder, *Jeldoez*.

7. Toen trad zyn zoon *Mankeli*, een dapper Vorst, op den throon.

8. In *Mankeli's* plaats quam zekere *Tangeri*, die, zoo men voorgeeft, wel honderd en thien jaren regeerde, waar uit ligt af te nemen is, hoe lang die Vorst moet geleefd hebben.

Zenzi-Chan vernield by na al de Mogolders.

9. *Julchan* volgde na hem; wel een zeer strydbaar, doch te gelyk een zeer ongelukkig Prins; want hy wierd op een en de zelve tyd van *Zenzi-Chan*, Koning der Tartaren, en van *Toer*, zoon van *Feridoen*, Koning van Persien, niet alleen beoorlogd; maar ook t'eenemaal verdelgd; door welk ongeval het gansch geslagt der Mogolders, 't geen nu ontrent de duizend jaaren in wezen geweest was, by na wierd uitgeroeid.

Uit de weinig overgeblevenen quamen na eenige jaaren weer ettelyke dappere mannen te voorschyn, die aan 't vermogen van hunne voorvaderen herdenkende, het vervallene weer oprichtten, hunne oude landen weer innamen, en de Tartaren 'er uit dreven.

A. 970. Dog zy herleven in Koning Jeldoez-Chan.

10. Eenigen tyd daar na maakten zy zich zeer vermaard door hun nieuwen Koning, *Jeldoez-Chan*, die een Dochter naliet, *Alan* genaamd, van welke voortgekomen is *Boeskem Salzi*, zoons-zoon van *Jeldoez-Chan*, en stichter van een nieuw, en zeer vermaard Stamhuis der Salziuciden, van welke geweest is de eerste *Boesendjár*, derde zoon van *Alan*, anders *Boeskem Salzi* genaamd. Deze wierd toen Koning van de Stammen der Turken gemaakt, niet met den naam van Mogol (vermits die toen zeer gehaat was) maar met de Persiaansche Titel van *Chan*, een Hertog beteekenende. Daar zyn 'er die hem *Buzengir*, en ook wel *Bogan-Chan* noemen, welkers nazaten in een regte linie deze geweest zyn, A. 970.

2 *Boeka-Chan.*

3 *Tomin-Chan.*

4 *Kaidoe-Chan.*

5 *Boesendjaar-Chan.*

6 *Toenama-Chan.*

7 *Kiel-Chan*; die ook wel den bynaam van *Alan Tsjia-Chan* draagt.

8 *Koeblai-Chan*; die tegen *Altan Chan*, Keizer van China oorloogde.

Pertân Bhadoer werd A. 970. uit Delli gejaagd.

9 *Pertân Bhadoer*; in welkers tyd zich de Patans, of berg-Koninkjes van Candahar, en Cabul, na Indiën begaven, en dat met zulken magt, dat zy, *Bhadoer* te sterk geworden zynde, hem niet alleen in groote engte bragten, maar ook zyn Ryk Delli, ontrent A. 970, ontnamen, en zich Meester van dat Deel van Indiën maakten. Voor dezen *Bhadoer* zyn veele Koningen van Delli geweest, doch welker naam door nalatigheit en agteloosheit van dat volk, en door de rampen des oorlogs, niet bekend zyn.

Een der zelve veroverde een groot deel van Indiën binnen de Ganges, en, zoo zommige willen, het Ryk van Ballagate, doch, zoo andre willen, de Ryken van Decan, Cuncan, en Ballagate; dat naderhand maar een Ryk onder een Vorst geworden is; mitsgaders eenige andre kleene Landschappen daar ontrent.

Wat voor Patans, of berg-Koninkjens, dit geweest zyn, blykt, om de zelve reden, al mede niet; maar dit alleen, dat eene *Mohhammed Gajadoddien*, *Garnehem*, en Indiën, van Chosroe, laatste der Stam *Sebntakni*, innam, hem verdreef, en zich dus van de schatting, tot dien tyd toe aan hem betaald, door zyn dapperheit ontsloeg. Ook nam hy Lahor, toen noch maar een Dorp zynde, in; en zyne opvolgers hebben ook 't slot van Agra met een hegten muur omtrokken.

10. De naaste opvolger uit het vermaard Stam-huis der Salziuciden was *Pisonga Bhadoer*, anders ook wel *Sjekoeh*, dat is de strydbare *Bhadoer*, genaamd.

Tsingis Chan, vermaard Vorst ontrent A. 1187.

11. Dezes zoon is geweest *Amoctan*, van andre *Temoezien*, of, zoo hy zich na zyne vaststelling in zyne Ryken noemen liet, de wydvermaarde *Tsingis Chan*, die zich A. 1187 begon bekend te maken.

In dit zelve jaar overwon hy *Ung Chan* (uit het geslagt *Cerrit*) Keizer van Tarta-

1187. taryen, onder welken Tartarifchen Vorft de Mogolfche volkeren, onder hunne byzondre Princen van Kathay, en Kotan, oorfpronkelyk van den voornoemden *Boefendjâr*, derde zoon van *Alan*, ftonden, die by dit navolgende voorval van hem afvielen.

Als *Ung Chan* de magt dezer Mogolfche Princen te hoog fteigen zag, nam hy voor die allenskens te breeken door hen van den andren te fcheiden; weshalven hy hen hier en daar na toe belaftte te vertrekken, onder voorgeven van aldaar zyne nadere ordres uit te voeren; maar zy, malkandren kennis van zaken gevende, en niet genegen zich te laten van een fcheiden, te meer, alzoo zy wel zagen, waar toe die laft verder dienen zou, ftonden opentlyk tegen hunnen Keizer op, weigerden hem fchatting, en begaven zich na Carocora, en de velden van Bangis.

[Die Koning der Mogolders werd.] Niet lang hier na viel 'er noch een zaak van belang voor, en men befchuldigde *Temoezien* van eenigen aanflag tegen het leven van *Ung Chan* gefmeed te hebben. Dit dwong hem dan mede de vlugt na zyn Landslieden, de Mogolders te nemen, by welke gekomen zynde, hy veinsde een openbaring van God; en een Hemelfch gezigt gehad te hebben, waar by hem bekend gemaakt wierd, dat God hem ten Koning over de Mogolders verordineerd had; 't geen zy, vol bygeloove, niet alleen als waar aangenomen, maar ook aanftonds opgevolgd hebben, verkiezende hem zeer plegtelyk A. 1187 tot hunnen Koning.

[Verovert een groot Deel van China.] Zoo ras was hy niet tot deze waardigheit verheven, of hy beoorlogde, ook noch in dit zelve jaar, *Ung Chan*, verfloeg hem in de velden van Tenduc, veroverde ook, niet geheel China, of Cathay, maar alleen dat Deel, 't geen Cara Cathay, dat is, Swart China, genaamd werd, nevens verfcheide andre Ryken tot den vloed Jaxarthes toe.

Naderhand maakte hy zich ook Meefter van al de Horden der Tartaren, en in 't byzonder van de Ryken, Ketauw, Kotan, Helan, Tangut, en meer andre voorname Landfchappen daar ontrent, latende zich zedert dien tyd *Tfingis Chan* noemen, onder welken naam hy zich ook de Princen van Naiman, Tadjoc, mitsgaders die van de ftammen, *Dezjan*, *Tatari*, *Kabkien*, *Salzien*, en verfcheide andren, onderworpen heeft.

Hy was met de Dochter van den Keizer *Ung Chan*, eer hy uit zyn Hof vlugtte, en van verraad ten onregte befchuldigd wierd, getrouwd; maar dit belette hem niet dezen Keizer, na dat hy hem verwonnen had, om zeker te zyn in zyne Regeering, te dooden, en zyn Wyven en Kinderen langen tyd gevangen te houden.

A. 1206 begon hy den oorlog tegen de Chinefen allenskens, vervolgde de zelve met meer nadruk A. 1214, trok toen met een Leger van 400000 Man 'er na toe, en veroverde nu en dan al eenige brokken van dat groot Ryk; welken oorlog al zyne Nazaaten vervolgden tot het jaar 1278, in 't welke zy, gelyk wy zien zullen, volflagen Meefters van dat Ryk wierden. A. 1219.

A. 1219 trok hy met een zwaar leger uit Tartaryen na 't Ryk van *Mawaralnahr*, in Perfien, overwon het zelve, en ook *Djelaloddien*, Koning van Chorafmien, en Gilan, mitsgaders Nifaboer A. 1224. verdreef al die Inwoonders van Perfien na Indien; trok toen weer na Cathay, en ftierf A. 1228 te Tangut; latende zulken vermaarden naam na, dat al de omleggende Vorften geen Vrouwen, dan alleen uit zyn geflagt, hebben wilden. [En van Perfien A. 1219.]

Het Tartarifch Keizer-ryk, dat hy naliet, beftond uit Cathay, Perfien, Defcht, Kafsjak, Chorafmien, en Igoer, al het welke hy ten deelen aan zyn Broeder *Utacin*, dien hy 't Ryk van Cathay fchonk, ten deelen aan zyn vier Zoonen, *Tsjoetsji*, of *Jogi*, *Sjachatai*, *Hoktay*, en *Toeli* verdeelde. [Zyn Ryk onder zyn vier zoonen verdeeld.]

Aan den oudften, *Tsjoetsji-Chan*, gaf hy alles, 't geen tuffchen Chorafmien en Sefin, aan den tweeden, *Sjachatai-Chan*, al het Land, 't geen van Igoer af tot aan Samarcand en Bochara gelegen is.

Aan den jongften Zoon, *Toeli-Chan*, gaf hy mede eenige Landfchappen, hoewel deze alle maar als Koningen, en Vafallen daar over heerfchten, maar als Keizer en wettig Succeffeur van het Ryk liet hy *Hoktai* na.

12. Deze was zyn derde Zoon, die A. 1228 den Chinefchen oorlog voortzette, en eenen *Altum Chan*, toen een van de magtigfte Vorften in dat Ryk, overwon, dwingende hem om zyn gevangen niet te werden, zich, met andren van zyn huis, te verbranden. [Hoktay-Chan, een dapper Vorft.]

De Ryken, die hem zyn Vader naliet, waren, behalven Kitau en Kotan, Vorftendommen der aloude Mogolfche Princen, ook de Ryken van Helan, en Tangut.

Hy verdreef naderhand ook de Turken geheel uit Perfien, en nam al de verdere Landen daar omftreeks, behalven Bagdad, tot aan Antiochia in; hegtende, na zyne te rugkeering, ook een groot deel van Indiën aan zyn Kroon.

Zynen Broeder, *Chan Sjachatai*, zond hy met een groot leger derwaards; maar die vogt tegen de Indiaanen zeer ongelukkig, zoo dat hy 'er ter naauwer nood het leven af bragt; doch zyn Broeder, *Tsjoetji-Chan*, fchonk hem, uit medelyden, en om hem over dat verlies te trooften, Sa-

A. 1242. marcand, Bochara, en andre Landen daar ontrent, die zedert na hem met eenen naam het Ryk van Sjachatay genaamd zyn.

Deze Prins, naderhand Christen geworden, liet in Samarcand een pragtigen Tempel ter eere van *Joannes den Dooper* stigten. Hy liet een Zoon na, *Barak* genaamd, en maakte een byzondre linie der Sjachataysche Vorsten, die tot Sojorgot Mesjchan, (by Ibn Arabsjah, Hossein genaamd) afgebroken, en zedert by Timoerlenk, en zyn nazaaten, vervolgd is.

Die A. 1242 stierf. Naderhand herstelde Keizer *Hoktay* de schade, die zyn Broeder geleden had, veroverde verscheide Landschappen in Indiën, en stierf, onder het vervolgen van den Chineeschen oorlog, A. 1242, na dat hy twaalf jaaren zeer voorspoedig geregeerd had.

Gajung-Chan, A. 1242 tot A. 1247. 13. Zyn Zoon, *Gajung-Chan*, volgde A. 1242 wel in zyn plaats, maar had vier jaaren werk, eer hy A. 1246 het stuk Meester wierd; alzoo zich verscheide andre Princen tegen hem opwierpen. Hy vervolgde wel mede den oorlog tegen China; doch rechte niet veel uit; vermits hy A. 1247 stierf.

Mango-Chan, A. 1247. 14. Hy liet geen wettige erfgenaamen na; maar verklaarde *Mango-Chan*, zynen Neve, (die een zoons zoon van *Toeli-Chan*, jongste zoon van *Tsingis-Chan* was) tot zynen opvolger.

Zyn groote daaden. Deze begon zyn Ryk A. 1247, vervolgde mede zeer ieverig den Chineschen oorlog ettelyke jaaren aan een, zond A. 1255 zynen Broeder, *Hoelako-Chan*, met een zwaar heyr na Assyrien, verwoestte geheel Iraac, (of het oude Land der Parthen) Bagdad, Aleppo, en Damascus; ja te Bagdad ging het moorden en verdelgen zoo grouwelyk aan, dat hy zeven dagen lang tegen allerley Sexe woedde, verschoonende zelf niet *Mustasem*, den 35sten Chalifa van Bagdad, en laatsten Keizer van het geslagt der Abâsiden, welke Vorst elendig met voeten vertreden wierd.

Gevolgd A. 1260 door zyn Broeder. 15. Hy volgde ook zynen Broeder *Mango-Chan*, van A. 1260, waar in hy stierf, in 't Keizerryk.

Hoelako-Chan's nazaten in Assyrien, A. 1266. Na dien tyd beheerschte *Hoelako* dit Ryk van Bagdad noch eenige jaaren, en stierf in Meragah te Tabrits A. 1266. verdeelende dit zyn Ryk onder drie van zyne Zoonen, te weten, *Abgay-Chan*, *Hiasjemet-Chan*, en *Laudon-Chan*, zoodanig, dat hy Iraac en Mazanderan aan den oudsten, Armenien en Aderbitsan aan den tweeden, en Djarbek, of Mezopotamien, aan den derden; maar aan *Nicoedar Og-Chan*, en *Tardjahec-Chan*, geen Landen ter wereld toewees; doch na de dood van *Abgay-Chan*, die A. 1282 stierf, quam, niet een van zyne zoonen; maar zyn Broeder, *Nicoedar Og-Chan*, in zyn plaats, een Vorst, die den bynaam van *Hhamed-Chan* droeg, en de eerste in dit Ryk het Mohhammedaansch geloove omhelsde, waar in hy A. 1283 stierf. A. 1268.

16. Na *Hoelako-Chan*, die A. 1266 stierf, volgde in 't Keizerryk zyn jonger Broeder, *Koblay-Chan* eerst A. 1268, alzoo hy by 't sterven van zyn Broeder noch te jong was, 't geen de reden was, dat zelf het bestier tot A. 1266 zoo lang aan *Hoelako-Chan*, die anders zyn ouder Broeder niet zou gevolgd hebben, stond, zonder dat de bestierder van het Keizerryk van A. 1266 tot A. 1268 gemeld werd. Koblay-Chan volgd A. 1268.

Deze *Koblay-Chan* beoorlogde de Chinesen niet alleen zeer dapper eenige jaaren aan een; maar veroverde A. 1278 ook een groot deel van China, verdreef den Koning *Facfor*, nam alle de Landen om de Zuid van China in, en zond zelf ook troepen na Japan, Bengale, en na het Eyland groot Java, en Sumatra, dat toen mede onder Java gerekend wierd. Immers blykt ons klaar uit het verhaal van dien beroemden Reyziger, *Marcus Paulus*, den Venetiaan, dat beyde deze Eylanden onder de Regeering van dezen Vorst A. 1269 mede onder zyne oppermagt stonden. En verovert A. 1278 een groot deel van China.

17. Wanneer deze *Koblay* gestorven is, blykt niet; maar wel dat hy A. 1298 vervangen is door eenen *Timoer* de Iste, niet *Timoer-Lenk* (beter met de naam van *Tamerlaan* bekend) maar een ander. Timoer de Iste A. 1298.

Zommigen houden hem voor *Koblay-Chan's* zoon, andren voor zyn Broeder *Mango-Chan's* zoon, of voor *Koblay's* Neve. Hy heeft mede in de agt jaaren, die hy leefde, groote daaden verricht, die wy, alzoo zy tot ons oogwit niet dienen, voorbygaan; vergenoegd zynde alleen zyn sterfjaar, A. 1306, aan te teekenen.

Deze vyf dappere navolgers van *Tsingis-Chan* hebben China niet lang beoorlogd; maar 't zelve door hunnen onvermoeiden yver eindelyk ten grootsten deele veroverd.

Na dezen Timoer zyn 'er noch vier andre van de zelve stam geweest, welker naamen, en bestier-tyd, aldus voorkomen. Ses Keizers van Tartaryen van A. 1306 tot Timoer de IIde A. 1370.

18. *Hasdoe-Chan*, *Timoer's* zoon, regeerde van A. 1306 tot 1330.

19. *Merdoe-Chan*, *Timoer's* tweede zoon, van A. 1330 tot A. 1354.

20. *Gazia-Chan*, zoon van *Merdoe-Chan*, van A. 1354 tot A. 1360.

21. *Hoeloch-Chan*, *Gazia-Chan's* zoon, bestierde 't Keizerryk van A. 1360 tot A. 1363.

22. *Boesendjaar* de IIde, Broeder van *Hoe-*

1280. *Hoeloch-Chan*, volgde A. 1363 in zyn plaats.

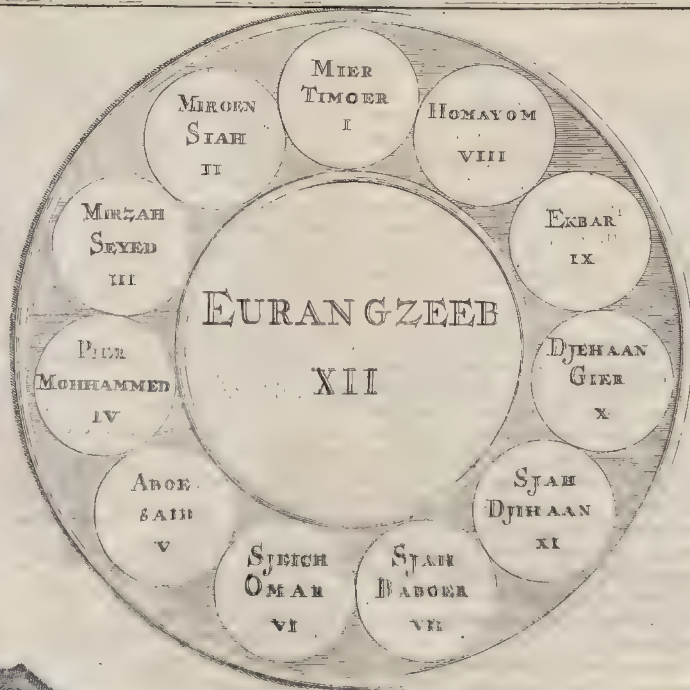
23. En regeerde tot A. 1365, na welken op dit zelve jaar *Sojordjot Mesj-Chan* gevolgd is.

Deze, een der naaste bloedverwanten van *Boesendjaar* de IIde, en bevorens maar Vorst van Sjachatay, drong 'er zich in, schoon *Boesendjaar* een Zoon naliet, alzoo die noch minderjarig, en niet in staat was om het Keizerryk noch te bestieren. Hy werd by de Mogols voor een van hunne oudste Voorvaderen, en by zommigen voor den rechten grondvester van den Mogolschen Stam gehouden; maar vermits ik uit 't Ryks-zegel der groote Mogols klaar bespeur, dat niet hy, maar *Timoer* de IIde, of de groote Tamerlaan, als hun grondvester gesteld werd, zal het ons genoeg zyn, maar alleen hier aan te teekenen, dat deze *Sojordjot* als een dapper held tot A. 1370 het Ryk bestierd heeft, en door

24. *Mier Timoer* de IIde, of *Timoer-Lenk*, dat is, den *kreupelen Timoer* (by ons uit de schriften der Arabiers, Turken, enz. zyne vyanden, en beschimpers, met de naam van *Tamerlaan* beter bekend) in de bestiering van het Keizerryk in dat zelve jaar gevolgd is. A. 1370. Mier Timoer de IIde, of Tamerlaan, A. 1370 Keizer.

Deze groote Man, verdiend, dat wy van hem, als grondvester, en eersten, die onder de Hindoestansche Keizers geteld werd, wat breeder, dan van de vorige Vorsten, spreeken, om dat ons eigentlyk oogwit was de levens der groote Mogols, zoo verre die ons bekend zyn, te beschryven. En Iste groote Mogol.

Dat hy de grondvester van dit beroemd Stamhuis zy, blykt uit het Ryks-zegel der groote Mogols, (zoo als wy dat met onzen gezant, de Heer *Adrichem*, waar van wy hier na breeder spreken, bekomen hebben) waar in hy aldus voorkomt, en waar in men groot onderscheid met dat zegel vinden zal, dat ons Tavernier Fol. 172 van zyn 2de Deel vertoond:

Men ziet daar, dat zy hem als den eersten Stamhouder boven aan zetten, en dan na de linkerhand af, tot *Sulthan Baboer* toe, dien zy beneden recht tegen over *Mier Timoer* plaatzen, tellen, dat zy dan weder ter rechterhand van boven af beginnen, aan die zyde met *Sjah Djehaan* eindigen, en den laatsten van dien tyd, *Eurangzeeb*, in 't midden plaatzen.

A. 1370. Wiens Zoon deze *Mier Timoer* geweeſt zy; daar over zyn ook verſcheide gedachten. Zommige beſchryven hem als den Zoon van zeker Vorſt van *Sjachatay*, *Og* genaamd, hoedanig hy in zekere verdichte levensbeſchryving van *Tamerlaan* voorkomt, alwaar hy verder als een Prins, die eerſt de Moſcoviten, daar na de Chineſen, naderhand de Turken, onder hunnen Oppervorſt *Bajaſeth*, en eindelyk den Sulthan van Egypten, beoorlogd en overwonnen heeft, beſchreven werd. Een beſchryving, waar in ons niet veel aanmerkenswaardig voorquam, behalven dat alles zeer ſlegt, en de tyd, op welke die zaken voorvielen, niet eens aangeteekend werd. By al 't welke dan ſommigen noch voegen, dat zyn oude Vader hem 't Ryk al vry vroeg, en toen hy noch zeer jong was, maar met groot berouw kort daar na, overgaf.

Andren weder hebben hem als een Harders Zoon beſchreven, onkundig zynde in de levenswyze der Tartaaren, welker Rykdommen in 't Vee en de menigte van dien beſtaan, en dat zoo wel onder de grootſten als onder den gemeenen Man, van waar het dan ook komt, dat jonge Princen by hen het voor geen ſchande, maar voor een eere, en bewys van hun vermogen reekenen, het Vee te hoeden.

Ibn Arabsjah, een vleyer der Turken (gezworen vyanden van *Mier Timoer*) beſchryft hem, zonder eenige de minſte grond, als een Roover; maar dit doet hy alleen, om de Turken niet aan den hals te krygen.

Sjeriefeddien Aali, een Perſiaans Schryver van Yezd, onlangs in 't Frans vertaald, en een tyd-genoot van *Mier Timoer* (dien hy *Timoer Bec* noemd, een benaming, die ik nergens in de Mogolſche Chronyk ontmoet, daar hy altyd als *Mier Timoer* voorkomt) beſchryft hem als den Zoon van *Emier Tragay*, en van *Tekine Catun* zyn wettige, een zeer kuiſche en ſchoone gemalin, die hem in 't vlek Sebz, in den omtrek der muuren van de groote en vermakelyke Hoofdſtad Neeh gelegen, A. Hegiræ 736 of ontrent A. C. 1336 baarde.

Daar zyn andren, die, om zyn eere te bezwalken, voorgeven dat hy de Zoon van een Schoenlapper, of Karman, ja maar een Stal-knegts Zoon, en in zyn jeugd een Muildryver, Harder, of een Roover geweeſt zy, die, zich met het rooven van een Schaap op zekeren tyd te buiten gaande, door een Harder met twee pylen gewond wierd, aan zyn ſchouder en aan zyn been, waar door hy na dien tyd kreupel geweeſt zou zyn. Verdichtzelen van de Turken, en Arabiers zyne quaadaardige vyanden: want A. 1370. ſchoon het waar is, dat hy kreupel ging, zoo had het zulken reden niet.

Het allerwaarſchynelykſt wat ook *Sjeriefeddien* hier afleggen mag, was hy de Zoon van *Boeſendjaar* de IIde, die hem 't Ryk wel naliet; maar *Sojordjot* (of *Soyorgat*) de Overſten van 't Heyr op zyn hand hebbende, drong zig, dewyl *Timoer* nog te jong was om zyn Vader te volgen, 'er in, egter met die beſcheidenheit, dat hy hem, dien hy van zyne Erf-landen niet berooven wilde, eerſt als zyn eerſten Veſier of Omrah, en daar na zoo lang als zyn Veldheer gebruikte, tot dat hy hem eindelyk ook als wettig bezitter van 't Keizerryk na hem verklaarde, voegende by de Ryken van zyn Vader ook dat van *Sjachatay*, ſchoon *Sojorgot*, gelyk wy in 't vervolg zien zullen, zelf wel Nazaaten had, die hy 'er had konnen indringen.

Indien men volſlagen geloof mag geven aan zekere Tariech ul Mogoel, of Chronyk der Mogols, waar in zyn leven na hunnen trant beſchreven werd, (waar van een uittrekſel in 't Franſch, dog in veel zaken zeer gebrekkelyk, door den Jeſuiet, *F. Catrou* uitgegeven is) wierd hy A. Hegiræ (of in het jaar van Mohhammed's vlugt) 769, en na de rekening der Chriſtenen A. 1391, of zoo andre ſtellen, A. 1366, te Caſch, een groot vlek, in een Landvoogdy van Tartaryen, aan gene zyde van de Rievier Oxus, en in het Ooſten met de naam van Abiamoe bekend, en niet te Samarcand, gelyk ſommige ſchryven, of elders, dog 't waarſchynelykſte A. 1635 a 1636 geboren. Zyn geboorte-plaats en geboorte A.C.13[illegible]

Andre ſtellen zyn geboorte-jaar op A. 1405, en zeker Arabier, *Al Hoſſein*, beſchryver van zyn leven, op A. 1398, dog wy houden ons aan 't eerſte, om verſcheide redenen.

Hy wierd op zyn Tartariſch, of zoo andre zeggen, op zyn Perſiaanſch, *Timoer-Lenk* genaamd. *Timoer* beteekend in het Tartariſch yzer, om dat deze Vorſt zich altyd in 't midden der wapenen bevond, waar na zich de zaaken van zyn jeugd af (als by een vooruitgezicht,) zekerlyk zullen geſchikt hebben. *Lenk* beteekend kreupel, en deze bynaam droeg hy, (niet gelyk zommige zeggen) om dat hy zoo ter wereld quam; maar de Turken en Arabiers noemen hem zoo uit veragting, hoewel hy door een zwaren val kreupel geworden was. Zyn naam, des zelfs beteekenis.

Gelyk nu de Ooſterlingen onder al hunne verhaalen gemeenelyk het een of 't ander verdichtzel mengen, alzoo meld deze Chronyk ook zekere omſtandigheit ontrent zyne geboorte, die vry wat bot verdicht is.

Zyn

A. 1370. Zyne Moeder scheen, toen zy noch ongehuwd was, al zwanger te zyn, waar over de Vader van deze Princes zeer verwonderd, en zoo verstoord was, dat hy voorgenomen had om deze schande van zyn huis in 't bloed van deze Dochter af te wasschen; dog zy, haren Vader te voet vallende, gaf hem in alle oprechtheit zoo wel hare onschuld, als hare verwondering over een geval, 't geene zy niet begrypen kon, te kennen, alzoo zy zeyde van geen man oit bekend te zyn, en ontrent deze gansche zaak niet anders vernomen te hebben, dan dat op zekeren tyd een Zonnestraal door een reet van haar kamer-venster op haar lichaam zoo sterk geschenen had, dat die, als in 't rond daar op loopende, haar als scheen te liefkoozen, en met een kleed van Hemelsch licht en straalen te overdekken.

Licht-... zyne ...orte.

De Vader met dit verhaal vergenoegd, en daar van als opgetogen, voorzag, by dieper naspeuring van dit geheim, hier uit, dat het Kind, dat op zulken werking van de Zon uit zyn Dochter stond voort te komen, ook zekerlyk een groote luister en glorie aan 't Stamhuis zyner Voorouderen toebrengen zoude.

Een verdigtzel, dat van de Moeder van *Tsingis-Chan* tot die van *Timoer-Lenk* schynd overgebragt, en ook ten deele van de naam van *Timoer's* Vader ontleend, aangezien men den zelven ook wel *Torgay* (dat is bron des lichts, in het Tatarisch) noemde, vermits hy, volgens 't verhaal in die Chronyk, in 't Hof van Hossein, een van de Nazaaten van *Tsingis-Chan*, en een Vorst, die 't Zuider-Tartaryen ontrent de geboorte-tyd van *Timoer-Lenk* innam, een zeer groot gezag had, te meer, alzoo hy dezen Vorst zeer na bestond. Hoewel *Ibn Arabsjah*, dezen Hossein voor een en de zelve met *Sojordjot*, dien wy te voren anders beschreven hebben, houd.

...zigheit ...zyn ...gd.

Volgens dit verhaal wierden de Mogolsche Princen van ouds ook in 't veld, en onder 't Vee, waar in te dier tyd hun Rykdom bestond, opgevoed.

Dit was dan ook *Timoer-Lenk's* bezigheit in zyn jeugd, maar zoodanig, dat hy van al de jongens en kinderen van zyne Landstreek als Vorst der Harders, aan welken zy ook al hunne geschillen verbleven, erkend wierd, behalven dat men van jongs af in hem klare blyken zag, dat hy geboren was om te gebieden.

Op zekeren tyd egter spatte hy in deze zyne magt over de Kinderen zoo verre uit, dat hy een zyner onderdaanen, die een beest gestolen, en daar over wel straffe, maar juist zoo zwaar niet verdiend had, empalceren liet. d'Ouders van dezen jongen zogten dit wel te wreeken; dog zy, met allen, die zy byeengezameld hadden, wierden in roete geslagen. A. 1370.

Naderhand met zyn onderdaanen in getal sterk toenemende, wierd hy genootzaakt meer land voor zich op te zoeken, weshalven hy best dagt zekeren Sulthan Mohhammed, zyn naasten buurman, aan te tasten, en hem, was 't mogelyk, zyn Hoofdstad af te nemen; maar dit ging zoo glad niet, als hy zich verbeeld had: want hy wierd deerlyk geslagen, zyn gansch Leger verstroid, en hy genoodzaakt in zeker Dorp een aalmoes te gaan bedelen, tot dat hem zekere oude Vrouw in haar huis nam, en aan den uitgehongerden *Timoer-Lenk* eenige gekookte ryst in een kleene schotel te eeten gaf.

Hy nam de ryst, door zyn grooten honger zich geen tyd, van ze te laten koud werden, gunnende, uit het midden van die schotel, maar brandde zich zoo deerlyk aan de handen, en voor al aan de mond, dat hy in weerwil eenige tyd met eeten ophouden moest.

De oude Vrouw, die dit spel al meesmuilende aanzag, zey tegen hem: *Waarom eet gy niet, Zoon? Om dat ik my*, zeyde hy, *de mond gebrand heb, door dien de ryst noch te heet is. Dit is*, zey die Vrouw, *om dat gy begonnen hebt uit het midden, daar zy 't heetste is, en niet aan de kanten, daar zy 't eerste koud werd. Het is daar mede*, zey die Vrouw, *even eens als met een Land, dat men geerne veroveren zou, gelegen. Zoo men daar in vorderen wil, moet men niet eerst de Hoofdstad, of 't midden des Lands, maar veel eer de kanten en zoomen, daar 't op zyn zwakste is, aantasten, en na dat men Meester van de kanten en zoomen des Lands geworden is, zal men allenkskens ook de Hoofdstad, en 't midden wel mede vermeesteren. Even zoo is het ook met deze ryst gelegen, die in de schotel, en die u nu noch te heet is. Begind met de kanten eerst, en ik verzeker u, gy zult allengskens ook van 't midden wel Meester werden.* Zeldzaam voorval.

Hy nam 'er de proef af, bevond ze goed, en verzadigde zich in korten tyd.

Dit verhaal van deze oude Vrouw was hem toen niet alleen een heilzaam middel, om met zekerheit, zonder zyn mond te branden, te eeten, maar het was hem ook een onveranderlyke lesse, om zich daar van altyd in 't veroveren van Landen te bedienen, beginnende eerst met de buiten-kanten, en zoo allenskens na het midden des lands naderende. Staatkundig by hem gebruikt.

Het vorig geval echter schrikte hem geenzins af; maar hy begon zynen aanleg nu op een andre wyze, en volgens de gronden, hem door die oude Vrouw voorgeschreven, en wierd eindelyk na 't winnen der buiten omgelegene Landen, ook van de Hoofdstad Meester. Zyne overwinningen.

De

A. 1370. De stoutheit van deze Harders, en hun Hoofd, quam ter ooren van *Hossein*, Koning van die Landstreek, daar *Timoer-Lenk* zoo den baas speelde, en de voortgang van zyne wapenen, by dit verslaan van Mohhammed, zynen nabuur, maakte hem zoo jaloers, dat het hem tyd dagt daar in te voorzien.

Hy oordeelde best dit met weinig, dog van zyne best geoeffende troepen te doen; maar alles viel tegen *Hossein's* gedachten uit: want hy wierd zoodanig van *Timoer-Lenk* geslagen, dat hy zyn Kroon met zyn leven verloor.

Na dien tyd versterkte hy zich meest in zyne Ruitery, voorziende, dat hem die in zyne veroveringen de meeste dienst zou konnen doen.

Veroverd A. 1370. Samarcand, 't beginzel van zyn Ryk.

Hy wierd zonder eenige tegenstand ook van de groote Stad Samarcand, (die onder *Hoktai-Chan* al onder dit Ryk behoorde, dog 'er weer afgescheurd was) Meester, en vestigde hier na dien tyd de Setel van zyn Ryk, vergaderende daar in alle de schatten van 't Oosten en het Westen, voor zoo verre hy dat veroverd heeft.

Van de verovering van dit Samarcand, die, volgens deze Chronyk, A. Hegiræ 771, of A. C. 1370 voorviel, stellen de Mogolders het begin van zyn Ryk, wanneer hy 35 jaaren oud was, een leeftyd op welke *Alexander de Groot*, by hen *Iskender Dsulcarnajim* genaamd, zyne veroveringen voleindigde; maar *Alexander* vond een Kroon, en wierd 'er mede geboren; dog *Mier Timoer* moest ze noch (zoo dit verhaal in allen deelen waar is) gaan zoeken.

Van dezen Vorst dan, 't zy hy noch eerst na een Ryk zoeken moest, 't zy hy, 't geen ons veel waarschynelyker voorkomt, als de zoon van *Boesendjaar* de IIde, opvolger van zyn groot nagelaten Keizerryk in *Sojordjot's* plaats (die 'er zig voor een tyd indrong) geweest is, werd in het algemeen getuigd, dat hy een groot liefhebber van de voorzeggingen uit de Sterkunde, matig, rechtvaardig, Godsdienstig, mild, en een uitstek van andre deugden geweest is, wat ook zyn vyanden van hem mogen zeggen.

Hy zey, dat de mildadigheit een mensch het naast na God dede gelyken, dat hy dien dag niets verricht had, als hy niet deze of gene gift aan iemand gedaan had.

Zyn deugden, en Godsdienst.

De Mogolders verhalen, dat hy ook een zeer ieverig Mohhammedaan geweest is, (gelyk ook *Sjeriefeddien Aali* in zyn leven van *Timoer Bec* zegt) maar het waarschynelykste komt ons voor, dat hy in 't eerst noch Heidensch, en van den byzondren Godsdienst van *Tsingis-Chan* geweest is, die, gelyk hy aan 't Mogolsch Stamhuis ook zoo eigen was, God als den eeuwigen, onzienelyken en Almogenden, wel zonder eenig onderscheit van Persoonen, maar echter met verachting van alle de droomeryen van den Alcoraan, aanbad, zynde een vyand zoo wel van de Mohhammedaanen, als van de Afgodendienaars geweest. A. 1370.

Men wil zelf, dat de Gemalin van *Tsingis-Chan* een Christinne geweest zy, en dat zy hare Kinderen zeer sterk aangemaand heeft, om achting voor de Christenen, en hunnen Godsdienst, te hebben.

Dezen Godsdienst van zyn Voorzaaten, waar in hy God als het eenig opperwezen, met verachting der Afgoden, en der leere van Mohhammed diende (schoon te dier tyd al veel Tartaaren Mohhammedaans waren) volgde *Mier Timoer* mede zeer stipt, schikkende zich verder na de Wet der nature, die in 7 a 8 geboden, die met de Wet der 10 geboden veel overeenkomst had, bestond. Maar gelyk hy de Afgodery, en het verbeelden van God door hout, en steen, of iet diergelyks, zeer verfoeide, alzoo heeft hem den yver, om de Afgodery uit zyne Landen te houden, immers zoo sterk, als zyne heersch-zugt, aangezet, om allereerst den Oorlog in Indiën te voeren.

Veel zaken, als van zyne verscheidene opgerichte Tenten, of, zoo andre willen, van driederley opgestekene vlaggen, eer hy een Stad veroverde, werden van deze en gene zonder grond verdicht.

Cabul, een van de Noordelyke Steden van Indiën, tusschen Persien, Tartaryen, en den Indus gelegen, en die de naam aan het Ryk van *Cabulestan* geeft, was de eerste plaats, en deszelfs Koning de eerste Vorst van Hindoestan, dien hy met kragt aantastte, en met der haast overwon. Hy verwoestte die Stad, en 't gansch Ryk, en maakte dien Koning aan Tartaryen cynsbaar. Verovert het Ryk van Cabulestan.

Andre Schryvers willen, dat hy omtrent dezen tyd Herat, en Corasan, en, na 't beleg van Nisjaboer, ook geheel Georgien, of Mengrelien veroverde; dog Persien zelf wederstond zyn groote magt lang, en het duurde wel twee jaaren, eer hy Meester, eerst van Sjiraas, en daar na van 't geheel Koningryk, ten deele door geweld, ten deele door zoetigheit, wierd. Persien, geheel Tartaryen, en Bagdad.

Van daar voerde hy den Setel des Oorlogs na 't Noorden, en maakte zich in korten tyd Meester van het eene en 't ander Tartaryen; doch de zagtheit der lugtstreek, en de oproer van eenige wederspannelingen, herriep hem wel haast na Persien.

Hy veroverde niet lang 'er na Bagdad, dreef

dreef 'er des zelfs Vorst, *Ibn il Awis*, een Mogolder, mede van het Stamhuis van *Tsingis-Chan*, zoo als hy 't pas bezat, weer uit, en dwong hem over den Tigris na den Sulthan van Egypten te vlugten.

Gedurende deze tusschen-schermutselingen konden die van Hindoestan weer wat adem halen, en zich eenigzins in staat stellen, om *Mier Timoer's* wapenen met wat minder vrees, dan te voren, af te wagten, en zich tegen zulken slaverny, als die van *Cabul* noch drukte, met hun uiterste vermogen te dekken.

Hunne vrees en voorzorge was niet idel: want de oproer van die van *Cabul* herriep *Mier Timoer* (welken naam wy hem voortaan zullen geven, om dat hy zoo in de Mogolsche Gedenkschriften bekend is) wel haast na Indiën, en gaf hem gelegenheid, om dit Land der groote Mogols, nu Hindoestan genaamd, te veroveren.

Hy quam dan, zoo hunne Chronyk zegt, A. Hegiræ 800, of A. Christi 1339 weer in Indiën, na dat hy nu al een man van 64 jaaren geworden was, van welken tyd af men eigentlyk de opkomst van het Ryk der Mogols, 't geen wy voorgenomen hebben te beschryven, beginnen moet.

Cabul was voor *Mier Timoer* niet meer, dan een stap, om in het hert van dat schoon Land, dat tusschen den Indus, en den Ganges legt, en den naam van Hindoestan gemeenelyk, dog nu eigentlyk die van 't Land des Mogols voerd, in te dringen.

Al dit Land, tusschen die twee vermaarde Rivieren gelegen, veroverde hy, maar vond hier meer tegenstand, dan in de overige van Asien, en voor al by zekeren Berg-Koning, een Heidensch Vorst, die *Rana* genaamd, en midden in 't Land gelegen was.

Hy schreef hem een Brief van bedreiging, verklarende hem verder den oorlog, zoo hy weigerde zyn Vasal te werden.

Op diergelyke dreig-brieven hadden zich wel deze en gene lafhertige Vorsten aan hem onderworpen, maar deze jonge en moedige Prins, die zich weinig aan zyn dreigen kreunde, agtede hem niet waerdig, om op zyn Brief te antwoorden, het beter keurende hem aan 't hoofd van een ontzachlyk en vry talryker leger, dan het zyne, te gemoet te trekken, te meer, alzoo zyn Ragipoetes in zyn oog onverwinnelyk waren, gelyk zy doorgaans de roem hebben van zeer goede Soldaten (te weten tegen geheel onbedrevene Indiaanen) te zyn; dog schoon hy van honderd duizend Ruiters voorzien was, en *Mier Timoer* 'er maar 12000 hadde, was 'er tusschen de troepen van *Rana*, en die van *Mier Timoer*, dit groot onderscheid, dat die van den laatsten Vorst zeer wel geoeffende Soldaten, en te gelyk onder een Veldheer waren, die, waar hy ook quam, gewoon was te overwinnen, en door die algemeene roep van zyne weergadelooze dapperheit, onverzaagtheit, en groot beleid, alles voor zyne wapenen beven, en buigen dede. A. 1399.

Beide deze Legers waren niet zoo ras in malkanders gezicht gekomen, of de hoofden der Tartaren, door deze groote menigte van Indische Ruiter-troepen zeer ontzet, stonden als gereed om de vlucht te nemen.

Hebben wy, zeide hy al scheldende op *Mier Timoer*, *dezen rukeloozen niet lang genoeg als een kreupel gediend, dat wy hem in deze laatste slag nu ook noch verminkt aan de handen zullen moeten zien? is het* Mier Timoer *niet genoeg, dat hy ons gansch lichaam gekorven, en in stukken gesneden ziet, gelyk als het zyne, of wil Hy, dat wy nu ons leven hier ook verliezen zullen in een luchtstreek, die zoo veel van de onzen verschild, en daar de hitte alle die gene, die door de vergiftige pylen der Indiaanen niet omkomen, verteeren zal.*

Deze oproerige taal, het gansch Leger doorloopende, veroorzaakte in al de Tartaaren een schikking, en voornemen, om Indiën te verlaten, en, wel verre, van tegen *Rana's* ontzachlyk leger een kans te wagen, maar stil weer na hun Land te keeren.

Ondertusschen was *Mier Timoer* in gestadigen onrust in zyn Tent, niet, om dat hy de menigte van zyn vyanden eenigzins vreesde, maar om dat het hem verdroot, dat hy niet al met hen handgemeen was, voor de rest op de ervarenheit, en kracht der zynen, als hy hen zelf maar beveelen gaf, nu zoo gerust als oit te voren zynde; maar terwyl hy midden in die ongerustheit van geest was, hoorde hy met een groote ontzetting, dat zyn volk, in plaats van met de zelve dapperheit, als te voren te vegten, voornemens was de vlucht te nemen. Zoo dat hy best keurde, af te trekken.

Noit had hy zulk een voorval bygewoond, en, niet gewoon oproerigen ter neder te zetten, vond hy groote zwarigheit 'er in, om zoo grooten Leger met een kleen getal bevreesde Soldaten aantetasten, en keurde het dierhalven best, liever met een stille trom af te trekken.

De Tenten waren reeds opgepakt, en men begon de bagagie af te voeren, wanneer zich zeker Muildryver voor den Vorst vertoonde, en, zich voor zyn voeten nederwerpende, zeide: *Men heeft u*, ô! Heere, *altyd overwinnaar van alle Koningen gezien, geen van welken zich tegen u* 't Geen door een Muildryver belet werd.

A. 1399. *u heeft durven aankanten. Gy hebt aan Persien, en Syrien wetten voorgeschreven, en, na u het Land uwer geboorte, met alle de aangrenzende Ryken, zoo dapper onderworpen te hebben, zyt gy verder in staat, om alles te overwinnen. De Tartaaren hebben noch noit hunne vyanden recht leeren kennen, om hun eenigzins te vreezen, om dat zy u alomme tot hun Hoofd hadden; maar wat wil dat zeggen, dat gy uw Soldaaten nu als beveeld, om bevreest te zyn, terwyl gy hen belast af te trekken. Gaat gy vluchten voor een oproerig leger van ongeoeffende en verwyfde Indiaanen, die qualyk gewapend, noit wel-geoeffend, en van een Hoofd voorzien zyn, dat by U niet te vergelyken is? Gy zult moeite hebben, om uw leven zoo te behouden, en, dus voortgaande, zekerlyk het zelve, met al de roem van uwe vorige veroveringen verliezen.*

Deze woorden, met een groote vrymoedigheid, en als met een kracht van geestdryving, en voorzegging, door een gemeen man voortgebracht, hadden de gedaante en schyn van een goddelyke aanblazing. Ider bespeurde op 't aangezicht van zyn makker als een afkeuring van zyn vorige blooheid, en laffhertige vreeze, en *Mier Timoer*, die waarschynelyk zelf dezen last aan dien Muildryver gegeven had, bediende zich van deze gelegenheit, om al zyne bevreesde benden weer een nieuwen moed in te spreken, gelyk 'er aanstonds onder hen een geheel ander leven, met een spyt over hunne betoonde kleinhertigheit, doorschitterde.

Hy overwind Rana.

Daar op tastte hy de Indiaanen op het onverwagtste aan, verdeelde zyn beste volk ontrent zekere engte, daar hy den vyand na toe wilde lokken, veinsde daar op de vlucht te nemen, bracht dus de vyand ter plaatse, daar hy hem hebben wilde, en daar hem zyn groot Leger geen voordeel gaf, vermits het zich daar niet uitbreiden kon. Toen hy hem verre genoeg had, keerde hy wederom met de Sabel in de vuist, hakkende alles van wederzyden, terwyl dezen *Rana* met de zynen tusschen beiden was, in de pan.

En werd Meester van dat Deel van Indien.

Door 't winnen van dezen eenen slag wierd *Mier Timoer* Meester van dat Deel van Hindoestan, dwingende *Rana* de vrede op zulke voorwaarden, als hy hem voorschreef, aan te nemen, en jaarlyks een zware schatting op te brengen. Welk voorbeeld van dezen magtigen en nu verwonnen Vorst al de mindere Indische Koninkskens zonder eenig bedenken volgen moesten.

Hy stelde in de voornaamste vestingen van Indiën Tartarische Landvoogden, en voor al te Delli, de Hoofd-plaats toen van Indiën, welke vesting onder een Mohhammedaanschen Patan, of Berg-Koning, stond. A. 140[illegible]

Dus vertrok hy zegepralende, en overladen met den ryken buit van het magtig Indien, weder na Samarcand, gelegt hebbende de grond van een nieuw Ryk, dat alleen, van zoo veel andre veroverde Staaten, in zyne Familie gebleven is.

Ik zal my niet inlaten, om alle byzonderheden van zyne veroveringen, gelyk ik wel zou konnen doen, te melden, maar moet egter van dezen Grondvester van het Mogols Ryk noch iets zeggen, 't geen hem, en alle van dit Stamhuis, te veel glorie byzet, om het met stilzwygen voor by te gaan, behalven dat het tot zyn leven (schoon niet als Keizer van Hindoestan aangemerkt) behoort, ja de grootste peerl aan zyn Kroon is.

Het is die beroemde overwinning op *Bajaset* den Isten, welke ik hier bedoele, en de zaaken, die daar toe de eerste aanleiding gegeven hebben. d'Aan[leiding] va[n] zynen oorlog [te]gen B[aja]set de I[sten].

Hy genoot van alle die groote veroveringen zeer weinig vruchten: want, behalven dat hy zich zelven weinig rust gunde, waren 'er nu en dan ook voorvallen, die zyne oorlog-zugt te veel zarden, om stil te zitten.

Ibn il Awis, van welken wy te voren gezegt hebben, dat hy door *Timoer* uit zyn Ryk van Bagdad na Egypten verdreven was, ley daar den eersten grond toe.

Deze, gelegenheit bekomen hebbende, om zich door hulp van den Sulthan van Egypten te herstellen, had zich niet ontzien tot Iraac in Persien in te vallen, alwaar *Mier Timoer* zynen Zoon, *Miroen-Sjah*, tot Landvoogd gesteld had.

Dit quam zoo ras niet ter ooren van *Mier Timoer*, of hy trok, schoon reeds zoo oud, met alle wakkerheit, en kracht van geest, die men van een jong en sterk man verwachten kon, uit Samercand, om hem als een onweder op het lyf te vallen.

Hy verdreef dezen wederspannigen en vermeten Vorst niet alleen uit Persien, maar dwong hem ook ten tweede maal zyn Land te verlaten, na Anatolien te vluchten, en by Sultan *Bajaset* den Isten hulp te verzoeken.

Timoer, by deze verovering niet berustende, trok na Bagdad's verwoesting, tot aan Damascus in Syrien door, welke Stad hy niet alleen innam; maar onderwierp zich ook alles daar omstreeks, makende zich alomme zo gevreest, dat de Sulthan van Egypten zelf nu voor hem beefde.

Alleen *Bajaset*, die noch zyne macht niet gevoeld had, scheen hem niet te vreezen, alzoo hy zich niet ontzag eenige Princen van Caramanien, bondgenooten

A. 1401. ten van *Mier Timoer*, vyandig aan te tasten, en de Gezanten, die hem uit *Mier Timoer's* naam vriendelyk tot de vrede genoodigd hadden, zeer trots, en veragtelyk te bejegenen.

De glorie van *Bajaſet*, die dagelyks met zyne veroveringen aangroeide, maakte hem zoo opgeblazen, dat hy zich door de Sulthans van Egypten ook Keizer van Griekenland, en; 't geen noch verwaander was, Ilderim, dat is, den donder, of den blixem des Hemels, noemen liet.

Den eerſten titel matigde hy zich aan, om dat hy den Griekſchen Keizer *Emanuel*, by zyne belegering van Konſtantinopel, reeds gedwongen had, om aan de Mohhammedaanen een Voorſtad van Konſtantinopel over te geven, en daar in een Moſqué, en een Mohhammedaanſch Richter te dulden

Al deze uitſpattingen van *Bajaſet* aan de eene, gelyk *Mier Timoer's* mededoogen met zyne verdrukte bondgenooten, en vooral met Keizer *Emanuel*, aan de andre zyde, zyn de voorname oorzaak geweeſt, dat hy de wapenen tegen hem opgevat heeft, te gelyk ook niet konnende verdragen, dat in Aſien, of elders, een ander overwinnaar, dan hy, zyn zou, te meer, dewyl hy voortging met *Emanuel*, die *Mier Timoer's* hulp zeer ernſtig verzogt had, te benaauwen, dat al eenige jaaren geduurd had.

Hy rukte derhalven ten eerſten na klein Aſien, nam Sebaſte in, daar *Bajazet's* Zoon, *Oxtobul* niet alleen gevangen, maar ook onthoofd werd, 't geen de oorzaak was, dat *Bajaſet* het beleg van Konſtantinopel opbrak, en hem tegen trok, om zyn Zoons dood te wreeken; hoewel de Marſchalk de *Boucicaut* met 1200 Franſchen, die hy by zich had, ook zeer veel toegebracht heeft, om hem van dit beleg te doen afzien.

Hy taſt [...]u *Mier Timoer* nu, dit hoorende, trok met een Leger vol moed dien opgeblazen Vorſt tegen, die door zyne overwinningen in Hongaryen, Boſnien, en Croatien, en door 't verſlaan der Franſchen, Burgundiers, Duitſchen, en Hungaren in die beroemde ſlag van Nicopolis (waar in hy *Jan Grave van Nevers*, Zoon van *Philips*, Hertog van Burgundien gevangen nam) nu niet te genaken was; doch gelyk 'er zyn ganſch Leger door een ongemeene vreugde beſpeurd wierd, alzoo was het te verwonderen, en quam het de zynen dierhalven vreemd te voren, dat hy alleen nu zeer ſtil, en ongeruſt was.

Zommige ſchreven dit aan zyn hooge jaaren, andre aan zyne bekommering over den onzekeren uitſlag van deze aanſtaande Veldſlag toe, die hy nu tegen zoo grooten overwinnaar, en zulken machtig Vorſt, als *Bajaſet*, ondernemen zou. A. 1401.

Onder zyne Capiteinen was 'er een, die hem in 't midden van een drom van andre Officieren na de reden van zyne ongeruſtheit met eerbiedigheit vroeg.

De reden, zei Mier Timoer, *van myne ongeruſtheit is deze, om dat ik bekommerd ben, of ik onder u allen wel een Man zal konnen vinden, die bequaam is, om 't gewicht van dat Ryk, dat wy nu gaan overwinnen, te konnen dragen, en om in* Bajaſet's *beſtier, als myn Onder-Koning te treden.*

Dit antwoord, vol van een vaſt vertrouwen van de overwinning, gaf aan alle de Tartaaren een zeer groote moed, tot zoo verre, dat hy het leger van *Bajaſet*, dien blixem des Hemels, op de vlakte van Angora, of Ancyra in Amaſien, by den berg Stella, of in de vlakte van Caiſſovaſſi, ontrent de grenſen van Bithynien en Galatien, als een andre geeſſel Gods, met een groote woede, en geen minder geluk, dan wel eer *Pompejus Mithridates*, den Koning van Pontus aantaſtte. In de vlakte van Arcyra aan.

De ſlag duurde een geheelen dag. De lucht wierd met pylen, en de grond met dooden vervuld, alzoo de ſtryd aan wederzyde zeer hartnekkig, en zeer lang in dien ſtaat was, dat men niet wiſt, aan wat zyde de evenaar der overwinning zoude overſlaan; maar eindelyk raakten de Turken aan het deinzen, en de Tartaariſche Ruiters begonnen 'er met de Sabel in de vuiſt nu zoo louter op in te kappen, dat zy 't ganſche leger van *Bajaſet* ten eerſten in een onherſtelbare wanordre hielpen, waar door een groote menigte van vlugtende Turken nedergeſabeld, en niet alleen *Muſtafa*, een van *Bajaſet's* Zoonen, gedood, maar hy zelf ook met zyn Gemalin, en huis, levendig gevangen wierd, 't geen dan te gelyk den Keizer *Emanuel* volkomen redde. Krygt hem gevangen.

Men wil, dat dit gevangen nemen van *Bajaſeth* A. 1401 voorviel, hoewel andre dit een jaar later, en weer andre twee jaaren eer ſtellen; doch waarſchynelykſt is dat A. 1402 geſchied.

Daar zyn 'er die willen, dat *Mier Timoer*, na lang allerlei zachte middelen beproefd te hebben, om dezen Vorſt te vernederen, en tot eenige erkentenis van de beleefdheden, hem van zynen overwinnaar bewezen, te brengen, ziende, dat alles te vergeefs was, hem eindelyk vraagde wat ſtraf hy hem zou hebben aangedaan, indien hy den ſlag gewonnen, en hem gevangen bekomen had? *ik zou u*, zei *Bajaſet* met een groote trotsheit, en verontwaerdiging, *in een yzere koy gezet, en alomme ten ſpot omgevoerd hebben.* Dog dat hy hem in een yzere koy zou omgedragen.

A. 1401. Waar op *Mier Timoer* hem, volgens zyn eigen vonnis, ook even zoo zou hebben gehandeld.

Of schamper behandelt hebben.

Andere zeggen, dat hy, op zekere tyd met *Bajaset* aan tafel zittende, en hem sterk aanziende, gelacchen, en *Bajaset* daar op zou gezegt hebben, dat hem, nu overwinnaar zynde, niet voegde, en 't niet edelmoedig was, met een gevangen Vorst zoo schamper te lacchen, en hem te bespotten, waar op hy tot antwoord gegeven zou hebben: *ik lacche*, ô! Bajaset, *niet om U, maar de reden van myn lacchen is over ons beiden, en wel deze, hoe die wyze God den aardbodem zoo wonderlyk heeft konnen goedvinden te verdeelen, van de twee grootste deelen van dien aan My, en U, twee zoo mismaakte menschen, van welke de een kreupel, en de ander scheel is, te geven, daar 'er immers zoo veel andere welgemaakte menschen na den lichame, en van een veel verhevener, en deugdzamer ziel, als wy een van beyden bezitten, en die deze groote gunst veel beter, dan wy, verdiend hebben, in de wereld gevonden werden.*

Daar zyn 'er ook, die zeggen, dat *Mier Timoer*, uit klein Asien weer te Samarcand gekomen zynde, zagte wegen ontrent *Bajaset* te vergeefs gebruikt hebbende, op zekeren dag belastte, dat men *Bajaset* in zyn yzere koye in het vertrek, daar hy met alle zyne krygsoversten at, brengen zou, en dat hy toen in zyne tegenwoordigheid *Despina*, (die andre *Milieve*, dog andre weer *Maria* noemen) zyne Gemalinne, en Keizerin, de Dochter van Lazarus, den Vorst van Servien, (dien hy, voor zyn huwelyk verslagen, en in stukken gekapt heeft) een buitengemeen schoon mensch, en de liefste van alle zyne Vrouwen, mede had doen komen, die hy niet alleen, als een verachte Slavinne gekleed, hen aan de tafel had doen dienen, maar ook, om hem uitzinnig te maken, en als met geweld te vernederen, de kleederen van haren navel af na beneden toe doen weg snyden, en haar zoo naakt de spys aanbrengen dede.

Dat *Bajaset*, daar door als wanhopig, dog egter niet vernederd geworden, eindelyk tot zulk een dolle hertnekkigheit vervoerd wierd, dat hy, om geen grooter smaadheden af te wagten, zyn hoofd zoo lang tegen de tralien van zyn koy geslagen zou hebben, tot het gebroken, en hy het bestorven was. Waar by nog gevoegd werd, dat de Turksche Sulthans, om diergelyken smaadheit in het toekomende te ontgaan, na dien tyd geen egte Gemalinnen meer genomen zouden hebben.

Andre zeggen, dat hy zich zou vergeven hebben, en hem dit vergif op een veragte wyze door een Slaaf toegeworpen zyn.

Van deze aanmerkenswaardige gevallen vind ik in de Chronyk der groote Mogols, en in 't byzonder in de beschryving van het leven van *Mier Timoer*, geen eene letter aangeteekend; maar wel, dat gelyk hy een zeer goedertieren, en medoogend Prins in 't algemeen was, hy daar van alle bedenkelyke blyken aan *Bajaset*, zyn Gemalin en Kinderen, van tyd tot tyd gegeven heeft, behalven dat het geenzins zyne gewoonte was, gevangenen, veel min zoo grooten Prins, die hy alle soorten van beleefdheden bewees, en aan een en de zelve tafel dagelyks met zich eeten liet, in zyn ongeluk te beschimpen, of zulke gevoelige smaadheden zyn onnoosele Gemalin aan te doen. A. 1401. Blykt niet in de Mogolsche Chronyk.

Wy laten dan ider de vryheid, om daar af het zyne te gelooven; maar zeggen volmondig, dat het by ons geen ingang vind, om dat wy het niet leezen in dit naeukeurig verhaal van zyn leven, daar alle andre aanmerkenswaardige omstandigheden in aangeteekend staan, en daar dierhalven ook alle deze, waren zy waaragtig, niet zouden voorbygegaan zyn. Als ook om dat geen der Schryvers, die dit van hem getuigen, ons konnen overhalen, om dit op hun zeggen aan te nemen. Waarom wy.

Want het komt my het waarschynelykste voor, dat deze of gene Griek, een bitter vyand van *Bajaset* geweest zynde, dit voor een volkomene waarheit aan de nakomelingen opgegeven heeft, om dien Vorst, die hen zoo bitter geplaagd had, zoo veel meer smaad en schande, door deze aardige vond van bespotting, aan te doen. Immers 't is zeker, dat wy de geloofwaardigste beschryving van zyn leven niet by Turken, Arabiers, of Grieken, maar by de Mogolders, daar zyn Stamhuis is, moeten zoeken. 't Voor een verdichtzel opnemen.

Ik vind alleen aangeteekend, dat *Bajaset*, 't zy uit spyt van overwonnen, en gevangen te zyn, en te blyven, 't zy uit weerzin, die hy in zyn leven begon te krygen, 't zy wel om eenige andre ons onbekende reden, zich met vergif, dat hy zelfs by zich had, om 't leven gebragt heeft, welke dood ook niet zeer lang daar na door die van *Mier Timoer* gevolgd is, hoewel die ons met geheel andre omstandigheden, en door andre voorvallen veroorzaakt, als ons de Europeische Schryvers gemeenelyk opgeven, omstandig en klaar in deze Mogolsche Chronyk voorgedragen werd. Bajaset's dood. En die van Mier Timoer.

Hy had (zoo men daar leest) op straffe des doods aan alle Tartaaren, groot en kleen verboden, zich zelven in die bloedige spiegel-schermutselingen, waar in zich de Ruiters, bende tegen bende, dagelyks bezig hielden, voortaan meer te

1401. te oeffenen, om dat 'er door de zelve een groot deel van zyn volk, en meer als door ziekte, quam te fmelten.

Ondertusfchen had *Mieroen Sjah*, de derde Zoon van *Mier Timoer*, zonder zig aan dit bevel van zynen Vader en Opperheer te ftooren, regelrecht daar tegen aangegaan, ftellende zich als Hoofd van zoo een Troep Tartaaren, en flaande tegen een andre met zulken drift, dat 'er aan wederzyden weinigen waren overgebleven.

Dit was zoo geheim niet gefchied, of *Mier Timoer* quam 'er achter, en nam dit, voor al van zyn Zoon, hoe zeer hy hem ook beminde, zoo qualyk, dat hy zig niet bedwingen kon, bevel tot zyn dood, tot tweemaal toe (alzoo hem de liefde wederhield) te geven.

Terwyl hier dan de Vaderlyke teedere liefde voor het leven van zyn Zoon, en zyn gekreukte eer, en zoo zichtbaar overtreden bevel, voor het recht tot zyn dood pleitte, en hy dus in een Zee van driften, die tegen malkanderen aanbruiften, lag te dobberen, zonder tot een vaft befluit te konnen overflaan, wierd, vermits hem beide deze bewegingen al te levendig en gevoelig troffen, zyn verouderd en zwak lichaam zoo fterk door de zelve aangetaft, dat hy 'er ziek van wierd, welke ziekte door zyn hooge jaaren, de hitte der lugtftreek, de geftadige vermoeijingen, en een groote droefgeeftigheit, hier uit ontftaan, en door fware koortfen, daar op gevolgd, in 't korte zoo fchielyk toenam, dat hy niet lang daar na, 66 jaaren oud, quam te fterven, na dat hy (volgens die Chronyk) maar 6 jaaren, 9 maanden, en 22 dagen geregeerd had. Uit al het welke ons klaar blykt, dat zy de jaaren van zyne regeering eerft met zyne laatfte veroveringen in Hindoeftan beginnen.

A. 1405.

Zyn ouderdom Regeertyd.

MIER TIMOER, EERSTE GROOTE MOGOL.

Daar zyn 'er, die andere redenen van zyn dood opgeven, als, 't boeleeren van zyn liefste Wyf, *Golbana* met een overfpeelder, die zyn wraak ontquam, hoewel hy zig genoeg aan haar met hare dood wreekte, daar nog byvoegende, dat een van zyn Landvoogden van Chebak met een groote fchat doorging; dog ik kan aan geene van die zaaken eenig geloof geven; maar houde my aan het gene de Chronyk daar af zegt.

En fterfjaar A. 1405.

Hy ftierf A. Hegæ. 806, of A. C. 1405, niet, gelyk fommige willen, te Otrar, of te Anzar, op de Mogolfche gren-

A. 1405. grenſen, als hy na Cathay, en China ging, om daar te oorlogen, nog ook te Samarcand, gelyk andre willen, maar in Hindoeſtan, en in de Stad Cabul, daar hy ook begraven is op een tyd, wanneer hy voornemens was nog al verder zyne veroveringen in dat groot Ryk tot aan den Oceaan voort te zetten. Wy vertoonen hem hier in prent afgebeelt by N°. 1.

Voor zyn dood nam hy ook veel landen in klein Aſien, Egypten, en Aſſyrien in, dwingende den Perſiaan hem als hunnen Heer te erkennen, gelyk wy bevoren al ten deele vertoond hebben.

Men kan met waarheit van dezen dapperen en weergadeloozen Vorſt zeggen, dat hy voor de grootſte overwinnaars en helden der aarde nergens in behoefd te wyken, en dat al het grootſe van Alexander den Grooten en van *Julius Cæſar*, voor *Mier Timoers* verbazende bedryven, en dappere veroveringen zeer verre moet wyken, om dat hy in omtrent zeven jaaren meer ryken, dan de Romeinen in een zeer groote reeks van jaaren, als een blixem, en de geeſſel van zyn tyd, zeer gelukkig ingenomen heeft.

Ook bezat hy zeer veel wezentlyke en Vorſtelyke deugden, die in geen van beide deze andre Vorſten te vinden waren; zynde een dood vyand van dronkenſchap, zeer voorzichtig in alle zyne handelingen, een groot liefhebber van de geregtigheit, een belooner van de deugd, en byzonder godvrugtig; en ſchoon hy eerſt een Heiden was, is hy egter in 't einde van zyn leven Mohhammedaans geworden, waar van hy met het bouwen van eenige Moskeen zoo in Samarcand, als elders, een klaar bewys gegeven heeft.

Sjeriefeddien meld ook van zulken heerlyken Tempel in Samarcand, door hem gebouwd, diens gewelf met marmere plaaten bedekt was, en 't welk door 480 pilaaren van uitgehouwene ſteenen onderſteund wierd, 't geen zekerlyk een zeer pragtig en uitmuntend gebouw moet geweeſt zyn.

Zyn Zoonen. Hy liet vier zoonen na, die *Djihaan Gier*, dat is, *overwinnaar van de wereld*, (of anders ook wel *Pier Mohhammed Djehaan Gier* genaamd) *Sjeich Hamar*, *Miroen Sjah*, en *Mirzah Sjarok*, (die ook wel dien van *Seyed Sjarok* voerde) genaamd wierden.

De oudſte ſtierf A. 1403 by zyn Vaders leven, twee Zoonen nalatende, *Sulthan Mohhammed*, en *Pier Mohhammed*.

Sjeich Hamar, dat zoo veel als den Eerwaardigen *Hamar*, in 't Perſiaanſch beteekend, had hy Stadhouder in Perſien gemaakt. Dog die wierd in een Boſch, al mede nog by zyn Vaders leven, gedood.

Miroen Sjah bezat Iraac, Aderbitſan, en de verdere Landen tot Damaſcus toe, en beſtierde de zelve by zyn Vaders leven als Landvoogd. A. 1405.

Dog na de dood van zyn Vader volgde hy hem A. 1405, zoo in 't Keizerryk, als in Hindoeſtan als tweede groote Mogol, gelyk dat klaar uit het voornoemde Ryks-Zegel te zien is. Andre egter meenen, dat zyn jongſte Zoon hem in 't Keizerryk, en deze alleen in 't Mogolſche Ryk, en als Opper-Vorſt van Iraac, zou gevolgd zyn; een geſchil, dat wy voor by gaan, alzoo het tot ons oogwit genoeg is, dat hy hem in Hindoeſtan gevolgd is. Miroen Sjah, Keizer, en IIde groote Mogol. A. 1405.

Hy was de Zoon van een dapperen Vader; maar ondertuſſchen, 't zy by zyn Vaders leven, 't zy na zyn dood, in al zyne ondernemingen zeer ongelukkig, ſchoon hy anders in zich zelven een moedig Vorſt, en omtrent zyn volk zagt en minnelyk van beſtier was.

Hy hield Indiën niet tot zyn verblyf, maar het Ooſtelyk deel van Perſien, vermits dat onder een veel gematigder lugtſtreek lag, en maakte *Herat* het middelpunt van zyne Staten, tot zyne Hoofdplaats, en tot den Setel van zyn Ryk, te meer, alzoo de Staat der Mogols in Indiën nog zoo vaſt niet was, om zich daar neder te zetten, of Hof te houden: want ſchoon *Mier Timoer* veel treffelyke veſtingen in Hindoeſtan veroverd, en zware ſchattingen van alle de Koninkjes getrokken had, moet men te gelyk weten, dat de ſchrik voor zyn ontzaclyken naam hen die, zoo lang hy leefde, gewillig betaalen dede; dog met zyn dood hield dit zoo goed als op, vermits zy voor zynen opvolger, *Miroen Sjah*, dat ontzag niet hadden, en hy had de grootſte moeite van de wereld, om die van Cabul en Hindoeſtan te dwingen, om die ſchatting te betaalen, 't geen ook niet eer geſchiede, voor dat hy daar jaarlyks met een geweldig Leger verſcheen, dat hen eenigen tyd in den band hield; dog verſcheen hy daar niet, zoo wiſten zy ook van geen betaalen. Was ontzagh niet als zyn Vader.

Ook waren 'er onder die Vorſten verſcheide, die niet even zeer van hem afhingen, onder welke de Koning van Caſcar, die de ſtoutheit zelf had, van de wapenen tegen hem op te vatten.

Het ongeluk, dat *Miroen Sjah* dikwils op de hielen volgde, trof hem ook hier, zoo dat hy na zekeren veldſlag, in handen van dezen Koning verviel, die zoo edelmoedig was, dat hy hem ten eerſten weer op vrye voeten ſtelde, niet anders by deze overwinning begeerende, dan dat hy voortaan geen ſchatting van hem vorderen zoude. Werd gevangen door den Koning van Caſcar.

Zevenmaal was *Miroen Sjah* tegen deze

1405. zen Koning, die hem zoo edelmoedig gehandeld had, ongelukkig geweest, zoekende door allerlei listige wegen hem onder zyn geweld te krygen.

Diens ...elmoe- ...heit hy ...t ...eetheit ...nt- ...ord.

Dat hem eindelyk gelukte; dog hy beantwoordde geenzins de edelmoedigheit, hem bevorens door die Vorst bewezen; ja het was zoo verre van daar, dat hy hem niet alleen gevangen hield, maar ook de oogen dede uitgraven.

Deze daad, die men niet alleen den naam van een groote ondankbaarheit, maar ook van een weergadelooze wreetheit geven moet, verbitterde dezen blinden Vorst zoodanig, dat hy van die tyd af voornam, hem dit, al was 't ook met verlies van zyn leven, dewyl hy dat dog moede was, betaald te zetten, en zich daar over tot genoegen te wreeken.

Hy kreeg daar toe een goede gelegenheit aan de hand. Dewyl de Tartaaren zeer goede boogschutters zyn, zyn zy gewoon zich dagelyks, met na zeker wit te schieten, te oeffenen. A. 1408.

Miroen Sjah had den naam van daar in boven alle andren uit te steken; maar vernemende, dat deze blinde Koning van Cascar den besten schutter, zelf in zyn blindheit, niet behoefde te wyken, en, het wit zoo net, als imand wist te treffen, kon *Miroen Sjah*, jaloers, dat imand, en veel meer een blinde boven hem uitsteken zou, dit op een zeggen niet aannemen; maar betuigde dat hy begeerig was dit zelf te zien.

Dierhalven deed hy dien Koning in zyne tegenwoordigheit brengen, en in het midden van een plein, daar zeker wit gesteld was, plaatsen, en boog en pylen geven, hem door een van zyne Officiers bevelende na het voorgesteld wit te schieten.

MIROEN SJAH, TWEEDE GROOTE MOGOL.

...aar toe ...een ...er goe- ...gele- ...nheit ...aar- ...emt.

De blinde Vorst, die hier de schoonste gelegenheit ter wereld, om zig aan dien ondankbaren wreedaard te wreeken, geboren zag, zey; *dat hy, schoon een gevangen, echter ook een Koning en niet genegen was de bevelen van imand, dan alleen van* Miroen Sjah, *die boven hem was, te gehoorzamen, en dat hy niet eer, voor hy zelf hem dat gebood, na 't wit schieten wilde.*

Mieroen Sjah, die voor geen quaad vreesde, gebood hem daar op zelf, om na 't wit te schieten, waar op die blinde Vorst den pyl, die hy op zyn boog had, op 't bloot geluid van *Miroen Sjah's* stem,

A. 1408. Die oorzaak is van beider dood A. 1408.

ſtem, hem zoo doodelyk treffen dede, dat hy daar af niet A. Hegiræ 852, maar A. Hegiræ 809, of A. C. 1408 quam te ſterven.

De blinde Koning wierd, door 's Keizers Lyfwagten, en Officiers, aanſtonds in ſtukken gehouwen; maar hy, die zyn leven lang moede was, en maar alleen na wraake haakte, had zig ook geen ander gevolg voorgeſteld, vergenoegd zynde, dat zyn dood met die van zyn bitterſten vyand, zoo verre hy nu hoopte, gepaard zou gaan.

Zyn Regeer-tyd.

Dit was het einde van *Miroen Sjah*, die niet meer dan 3, en niet 46 jaaren, (gelyk ſommige willen) geregeerd; maar zoo weinig aanmerkenswaardig verricht heeft, dat hy by na niet verdiend onder die groote Navolgers van *Mier Timoer* geteld te werden. Wy vertoonen zyne beeltenis onder No. 2.

Daar zyn 'er die willen, dat hy door *Cara Iſſuf* ('t geen in het Turks, de *zwarte Joſef* beteekend) in dit jaar gedood zou zyn nevens zyn eenen Zoon, *Aboebakier*, die, eerſt Vorſt van Bagdad zynde, van zyn ouder Broeder *Omar*, die *Aderbitſan* beſtierde, gevangen, doch weer los gelaten, en niet lang daar na Koning van Tabrits wierd.

A. 1408. Zyn Zoonen; en hun gevallen.

Dat deze twee mannen Zoonen van *Miroen Sjah*, en beſtierders der voornoemde Landen geweeſt zyn, is zeker; gelyk mede, dat de jongſte in dit zelve jaar met zyn Vader overleden is; maar dat deze *Iſſuf* hem uit de wereld zou geholpen hebben, blykt my uit de Mogolſche Chronyk niet.

26. Na de dood van *Miroen Sjah* volgde hem zyn Broeder, *Mirzah Sjarok* A. Hegiræ 809, of A. C. 1408, niet alleen in het Keizerryk, maar ook als derde groote Mogol, en Opperge-bieder van Hindoeſtan.

Mizrah Seyed, IIIde groote Mogol A. 1408.

N.o 3.

MIRZAH SEYED Derde groote Mogol.

Hy wierd na zyne verheffing tot de Kroon (by hoedanigen voorval de Princen, die in 't Ryk volgen, gemeenelyk een andre naam aanneemen) niet meer *Mirzah Sjarok*; maar *Mirzah Seyed* genaamd.

Mizrah beteekend in 't Perſiaanſch een Hertog, en *Seyed*, dat in het Arabiſch groot beteekend, is een naam, die alleen aan perſoonen gegeven werd, die in de rechte opgaande linie Nazaaten van Mohhammed zyn, zoo dat die naam zoo veel als een naaſte bloedverwant van die Propheet uitdrukt. Een groote eer-

Wat Seyed beteekend.

1447. eernaam, dien wel veelen zich aanmatigen (vermits ider dog een *Seyed* zyn wil) maar die geen andren met recht toekomt, zoo de Mohhammedaanen voorgeven, dan die de proef konnen uitstaan, dat men hen een hair uit den baard rukt, 't welk, in vyer geworpen zynde, niet verbrand; maar in wezen, en onverzengd blyft; 't geen my gelooven doet, dat 'er geen ware *Seyed's* meer zyn, en dat zy al voor langen tyd zyn uitgestorven; alzoo niemand meer deze proef kan uitstaan. Fabelen waar van de Mohhammedaanen vol zyn.

Ik heb den naam van dezen Vorst dan wel eens als *Mirzah Seyed*, en ook wel eens als *Mirzah Sjah*, in verscheiden afdrukzels van de Ryks-zegels ontmoet; 't geen geen verandering in de persoon geeft, alzoo *Sjah* niet anders dan Koning in 't Persiaansch beteekend. A. 1447. Namen van deze Vorst.

Het verdiend verwondering, dat men in de Mogolsche Chronyk den naam van dezen Vorst niet eens gemeld, en geen ander bewys vind, dat hy de derde groote Mogol geweest zy, dan om dat hy in alle de Ryks-zegels in deze rang voorkomt. Werd in de Mogolsche Chronyk niet gevonden.

PIER MOHHAMMED, IV^de Groote Mogol.

Wat hy verricht heeft, daar van leest men hier mede geen letter; maar uit andre Hindoestansche Schriften blykt, dat hy ruim 39 jaaren geregeerd heeft, en dat hy A. Hegiræ 848, of A. C. 1447, overleden is, zonder dat wy van dezen Vorst verder iets weten te zeggen. Wy vertoonen hem hier afgebeeld onder No. 3.

Hoe het na hem verder met zyne Opvolgers in het Keizerryk gegaan is, daar mede zullen wy ons nu ook niet verder bemoeijen, om dat de volgende groote Mogols hem niet in 't Keizerryk; maar alleen in Hindoestan gevolgd zyn.

Zyn Navolger aldaar, of de vierde groote Mogol, was niet zyn Zoon *Oloebeg* van welken wy in 't vervolg zullen spreeken, maar *Pier Mohhammed* (anders ook wel *Sjah Mohhammed* genaamd) de Zoon van *Djihaan Gier*, den oudsten Zoon van *Mier Timoer*, den Mogolschen Grondvester, en maar zyn Neef. Pier Mohhammed, IVde groote Mogol. A. 1447.

Ik heb zommige afbeeldzels der groote Mogols gezien, waar in de Mogolsche Vorsten van *Mier Timoer* af tot *Eurangzeeb* toe vervolgens beschreven werden, waar in deze Vorst, dan eens als de Zoon van *Mirzah Seyed*, en dan

A 1452. weer als de Zoon van *Miroen Sjah* in andere afbeeldzels voorquam, 't geen zekerlyk alleen een misslag van den Opschrift-Schryver is, hoedanige ik 'er meer dan eene in, en onder deze beeltenissen gevonden heb: want die maar eenige kennis van de geslacht-lyst en zaaken der groote Mogols heeft, weet voorzeker, dat *Pier Mohhammed* de Zoon van *Djihaan Gier* geweest is.

Zyn Ryk. Hy was eigentlyk Koning van Garnehem en van Indiën, voor zoo verre dat by zyne voorzaaten veroverd was, en heeft maar 5 jaaren geregeerd. A. 1452.

Hy stierf A. Hegiræ 853, of A. C. 1452., 't geen ons, gelyk ook, dat hy door eenen *Pier Ali* doodgeslagen is, uit andere bescheiden is gebleken, zonder dat ons iets van hem, zelf zyn naam niet, in de Chronyk der Mogols voorkomt; 't geen ook de reden is, dat wy niets meer van hem konnen zeggen, dan dat ons deze rang, op welke wy hem stellen, mede klaar uit het Ryks-Zegel komt te blyken. Wy vertoonen hem hier afgebeeld onder No. 4. Zyn dood A. 1452. Hy is mede in de Chronyk der Mogols niet bekend.

DERDE HOOFTSTUK.

Aboesaid, *V*de. *groote Mogol A.* 1451. *Regeerd vadzig, en wreed. Werd genoodzaakt een Fakier te werden. En de kroon aan zyn Broeder over te laten. Die om veel slegter regeering afgezet, en waar op* Aboesaid *weer hersteld werd. Die zig nu zagtzinnig, en dapper droeg. Veranderd van aard ontrent zyn vrienden en vyanden. Dat de volgende Mogols van hem overerven. Hy doet zyn Broeder onthalzen. Trekt met een Leger na Samarcand. Wint die Stad, en plaatst zynen Neve op dien Throon.* Aboesaid *trekt na Indiën. Hersteld daar alles. Voorbeeld van zyne ondankbaarheit. Aan twee Fakiers, zyn grootste vrienden. Hy, en* Uzbec-Chan, *belegeren Samarcand. Veroveren de Stad.* Aboesaid *verliest zyn Hoofd-stad, Herat. Daar* Ibrahim Mirzah *als Koning uitgeroepen werd.* Aboesaid *slaat hem op de vlugt. Genade aan die van Herat bewezen. Zyn verdre veroveringen Verplaatst zyn Hof na Samarcand. Daar* Djoegi *hem moeite maakt. Dien hy overwint. Doet zyn elf Zoonen besnyden. Verdeeld zyn Ryk onder hen, als zyne Landvoogden. En neemt voor het westelyk Deel van Persien aan te tasten.* Hassan Aali *neemt zyn toevlugt tot* Aboesaid. *Die* Oessom-Cassan *daar op aantast. Die* Aboesaid *gevangen krygt, en hem om zyn trotsheit onthalzen doet. A.* 1469. *En zyn drie oudste Zoonen blinden.* Oessom-Cassan *veroverd het voornaamste van Persien. Werd door* Mohhammed *de II*de. *verslagen. Misslag omtrent de jaaren van* Aboesaid's *regeering.* Sjeich Omar, *VI*de. *groote Mogol, A.* 1469. *Een zacht, en vredelievend Vorst. Onthoud zich meest te Samarcand. Dat nader beschreven werd. Zyn zugt voor de Mohhammedaansche Godsdienst. Zyn tydverdryf met Doffers. Oorzaak van zyn dood. A.* 1495. Sjah Baboer *VII*de. *groote Mogol, A.* 1495. *Werd door* Sjah-Bec-Chan *uit Tartaryen verdreven. Eerste grond tot het Ryk der groote Mogols, en der Uzbeecsche Tartaaren.* Sjah Baboer's *armelyke staat. Komt te Cabul, by Ranguildas. Die hem ondersteund. Hy doorreist Indiën in stilte. Tast den Koning van Delli aan. Verbied hem de titel van Koning te voeren. Zyn trots antwoord. Word van* Sjah Baboer *verslagen. Waarom* Baboer *in 't Ryks-Zegel tegen over* Mier Timoer *staat. Zyn intrede in Delli. Welke Stad nader beschreven werd. Oude gedenkteekenen.* Sjah Baboer's *verdere verrichtingen. Ontwerpt verscheide onbeschrevene grondvesten van Staat. Zedert by de groote Mogols gevolgd. Welke Wetten 't Ryk doen bloeijen. De Mogolsche naam gaat tot de gansche Natie over.* Sjah Baboer's *ondankbaarheit tegen* Ranguildas. *Die als een Fakier gaat leven. Door wiens afwezen alles in 't Ryk verviel.* Sjah Baboer, *doet hem weer aan 't Hof komen. Hy hersteld 't Ryk in zyn vorigen bloei.* Sjah Baboer's *doed A.* 1532. *En zyn Regeertyd. Een fraeije Huis- en Staat-les, uit zyn leven getrokken. Zyn Zoonen.*

Aboesaid, V de groote Mogol A. 1452. **S***jah Aboe il Seyed*, die by verkorting gemeenelyk *Aboesaid* genaamd werd, (en waar van sommige *Aboe il Sjahid*, dat is, *de Vader van een martelaar of bloedgetuige*, maken) volgde A. 1452. in zyn Vader's plaats, als vyfde groote Mogol.

Van dezen Vorst werd vry wydloopig in de Mogolsche Chronyk geschreven, 't geen wy kortelyk zullen aanteekenen. Hy was niet, gelyk sommige schryven, de oudste Zoon van *Miroen Sjah*, nog de Broeder van *Pier Mohhammed* (dien men al mede zeer qualyk voor den tweeden Zoon van *Miroen Sjah* opgeeft) maar de zoon van *Pier Mohhammed*, buiten alle tegenspraak.

Indien men hem aanmerkt in opzicht van het begin, en het einde van zyne Regering, moet men zeggen, dat die van malkanderen wonderlyk veel verschilden.

Hy was nog dapper, noch zagt, toen hy eerst aan de kroon quam; maar lag als Regeerd vadzig, en wreed.

als een vadzige in de wellusten met zyn Wyven verzoopen, en was als overgegeven tot allerlei soorten van wreedheit, vermaak vindende in zyn onderdaanen op allerley wyzen te plagen, en hen door de wreedste pynigingen aan hun einde te brengen, en die genen, die hy het leven noch liet behouden, door ondragelyke schattingen en lasten uit te mergelen, ja de ziel uit het lyf te perssen.

Dit waren bedryven, die hy zonder onderscheit ontrent grooten en kleenen oeffende, en die hem by zyn gansche volk doodelyk gehaat maakten, weshalven 'er een algemeen voorneemen by hen lag, om zulken tyran uit de wereld te helpen, en zich hoe eer hoe liever daar van te verlossen, van welk opzet hy tydelyk kennis kreeg.

Om dan het uiterste niet af te wagten, deed hy zich zeer stil als een Fakier, of Bedelmonnik, die van de aalmoesen, die zy bedelen, leven, verkleeden, nam maar twee van zyn allergrootste vertrouwelingen met zich, en ging met hen dus heimelyk van Stad tot Stad met veel nedrigheit en ootmoet zyn onderhoud zoeken, en liet de Kroon, en Ryks-zetel aan 't bestel der grooten, die een van zyne Broeders ten eersten in zyn plaats stelden, op hope, dat die hen beter bestieren zou.

Gelyk nu de naam van dezen Vorst niet gemeld werd, om dat hy hen maar een korten tyd, en geheel anders, dan zy verwacht hadden, regeerde, alzoo werd hy in die Chronyk (en dierhalven ook van ons) niet onder de groote Mogols gereekend.

Zy meenden een goede keure gedaan te hebben; maar het viel geheel tegen hunne gedachten uit, aangezien zyne wreetheit, ontrent allerlei soorten van zyn onderzaaten zoo groot, en ondragelyk was, dat hen 't vorig bestier van *Aboesaid* zeer zagt daar by geleek.

Hy wist van geen recht, noch schyn van gerechtigheit, zyn bloeddorstige begeerte was de eenige regelmaat van al zyne bedryven, zoo dat zich niemand voor hem wachten kon.

Als het hem maar in 't hoofd schoot, liet hy dan eens dezen of genen van de grooten, zelf die best by hem meenden te staan, dan eens deze of gene van de armste en onnoozelste menschen, zonder eenige reden ter nederzabelen, waar aan zich alle de anderen zoodanig spiegelden, dat zy berouw hadden van *Aboesaid* verworpen, en dezen ondankbaren, en weergadeloozen wreedaard in zyn plaats gesteld te hebben.

Zy deden dierhalven *Aboesaid* opzoeken, om hem weer op den throon, die zy hem door hun voornemen, van hem te dooden, hadden doen verlaten, en die hem egter wettig toequam, te herstellen.

A. 1452.

Men wist wel, dat hy noch leefde; doch waar, of in wat staat, wist niemand met eenige zekerheit te zeggen.

Echter vond men hem, na veel moeite, onder een troep arme Bedelmonniken in een staat, waar in hy verdiende van alle zyne onderzaten veel eer beklaagd, als over zyne vorige bedryven gestraft te werden, alzoo hy nu al eenige jaaren genoegzame boete daar over gedaan, en dit armelyk leven hem geheel en al omgekeerd had.

Men bracht hem dan weder aan 't Hof, en herstelde hem, op den throon zyner Voorvaderen, met veel eer, die hy zich zelve, door zyne nieuwe wyze van Regeering, wel dubbel-waerdig maakte.

Die zig nu zagtzinnig, en dapper droeg.

Was hy om zyn vorige bestier-wyze van 't Volk gehaat, hy wierd om deze nieuwe van grooten en kleenen bemind.

Was hy te voren wreed, hy was nu in tegendeel zagt, en zeer minnelyk tegen ider een, al welke vorige quade gemoeds-neigingen zyn tegenspoedige staat nu dus in hem als verbogen had.

Was hy bevorens vadzig, en verzopen in allerlei wellusten van het Hof, en 't Vrouwen-Timmer, wy zullen in 't vervolg ook blyken zien, dat de armoede hem geleerd had deze ondeugd af te leggen, en niet alleen arbeidzaam; maar zelf ook dapper te werden, en daaden te verrichten, die met de luister van zyn voorzaaten, en met het strydbaar voorbeeld van zynen Overgrootvader *Mier Timoer* overeen quamen, of ten minsten beter, dan zyn vorige bedryven, daar na geleeken.

Ook was zyn aard, in 't behandelen van vrienden en vyanden, wonderlyk veranderd.

Veranderd van aard ontrent zyn vrienden, en vyanden.

Die genen, die het meest gewerkt hadden, om hem te doen vlieden, handelde hy het allerminnelykst, haar aanmerkende als werktuigen, die den grond tot zyn beter leven, en beter bestier, gelegd hadden.

In tegendeel die genen, die bevorens zyn grootste vrienden geweest waren, handelde hy zeer veragtelyk, met hen levende, als of hy ze noit gekend hadde; een wyze van doen, waar van ons meer voorbeelden zullen ontmoeten. Mogelyk, om dat hy, door hun bywezen, over zich zelven, of over hen, als groote aanleiders tot het vorige leven, zich geschaamd, en best gekeurd heeft alle voorwerpen, die hem te voren daar toe aanleiding gegeven hadden, af te snyden. Deze daad van *Aboesaid* heeft voet tot zeker spreekwoort gegeven, dat alle de groote Mogols van hem geerfd

Dat de volgende Mogols van hem overerven.

A. 1452. erft hebben, ondankbaar tegen hun beste vrienden, en beleefder tegen hun vyanden te zyn.

Het was zoo verre van daar, dat hy imand over den opstand tegen hem, straffen zou, dat hy veel eer die gene, die 't meeste daar toe gewerkt hadden, tot de eerste Ampten van Staat verhief, oordeelende verder, dat zyn volk straffe genoeg geleden hadde by de wreedheden, die zynen Broeder hen had doen dragen.

Doed zyn Broeder onthalzen.

Dit was ook de reden, dat hy dezen Tyran, schoon zynen Broeder, om zyne menigvuldige bedrevene wreedheden (zoo hy voorgaf, hoewel waarschynelykst om zyn Kroon met zeekerheit, en zonder vreeze te bezitten) en om zyne rechtvaardigheit te toonen, deed onthoofden. Dus wreekte hy, met een groote schyn van recht, zich zelfs en zyn volk, waarom dit ook niemand quaad keurde.

Hy was de eerste onder de groote Mogols, die om de pas gegevene reden, de handen aan zyn eigen bloed ley, en met dat van zyn Broeder bezwalkte, 't geen naderhand verscheide van zyne Nazaaten, zonder de minste schyn van recht, gevolgt hebben, hoewel zy nu een zachter wyze gebruiken, om hun Broeders, of die genen, die hen verdagt zyn, in korte tyd uit de wereld te helpen, waar van wy in 't vervolg veel voorbeelden zullen zien.

Dit bedryf van zyne Broeders, en verdachte Bloedverwanten, omhals te helpen, zegt men, dat het tweede is, dat de groote Mogols van *Aboesaid* overgeerfd hebben.

Het eerste geval, dat ons eenig bewys van zyne dapperheit geven zal, is de ongeregtigheit, die *Oeloebeg*, (dat in 't Arabisch en Tartarisch *grooten Heer*, beteekend) zynen Neef, een Zoon van *Mirzah Sjarok*, of *Mirzah Seyed*, en dus, gelyk hy, een Zoons Zoon van *Mier Timoer*, aan zyn oudste Zoon, *Abdul Aarif* dede.

Dezen had hy gedwongen Samarcand te verlaten, vermits hy zyn jonger Zoon, *Abdul Aziz*, boven hem droeg, en tot zynen opvolger geschikt had over 't zuider Tartaryen, 't welk hy beheerschte.

Trekt met een Leger na Samarcand.

Abdul Aarif, dit niet konnende verduwen, nam voor de wapenen tegen zyn Vader, en jonger Broeder, op te nemen, en, om dat met hope van een goede uitkomst te doen, na Herat te vluchten, om by zynen Neve, *Aboesaid*, hulpe tot herstelling van zyn vertreden recht te verzoeken.

Zoo ras *Aboesaid* zyne klagten gehoord, en 't ongelyk, dat men zynen Neve dede, bespeurd had, zey hy hem zyne hulpe toe. En trok met een talryk leger, over 't welke hy zelf gebood, na Samarcand. A. 1452.

Ondertusschen was *Oeloebeg* in onlusten met eenige van zyne gebuuren geraakt, 't geen hem genoodzaakt had met een leger derwaarts te trekken, en Samarcand eenigzins bloot te laten, alzoo hy 'er te verre af was, om het met der haast te konnen ontzetten.

Wint die Stad, en plaatst zynen Neve op dien Throon.

Abdul Aziz had hy 'er nochtans als Hoofd ingelaten, om dezelve by eenig voorval, te konnen verdedigen, gelyk deze jonge Prins een zeer deftige wederstand, zoo lang hem dat mogelyk was, dede, waar door 't beleg vry lang duurde, en veel volk van wederzyden sneuvelde; maar eindelyk moest hy voor de wapenen van *Aboesaid* bukken, en was genoodzaakt, om Samarcand aan hem over te geven, en in weerwil te zien, dat hy zyn ouder Broeder daar op den throon zettede, dien hy zich vast ingebeeld had den zynen te zullen zyn.

Aboesaid, hier mede vergenoegd, keerde met veel eer, glorie, en buit, beladen, weer na *Herat*; dog geenzins (gelyk wy zien zullen) om zyn verdre tyd ledig, en vrugteloos door te brengen.

Abdul Aarif, door zynen Neve dus verre in zyn recht hersteld berustte hier by niet; maar trok zyn Vader, *Oeloebeg*, te gemoet, sloeg hem ontrent de Stad Balk, en benam hem te gelyk met zyn Ryk het leven, na welke scheud-daad hy weinig tyd 'er na stierf, latende tot erfgenaam van zyn Ryk zyn jongste Broeder, *Abdullah*, vermits hy voor zyn dood zyn Broeder, *Abdul Aziz* had doen ombrengen.

Aboesaid trekt na Indiën.

De dappere *Aboesaid*, die nu te Herat voor een tyd uitrustte, zat ondertusschen met zyne gedachten niet stil. Hy oordeelde, dat, gelyk hy daar overwonnen had, hy ook even, als zyne dappere voorzaaten, zyne zegepralende wapenen met veel grooter voordeel tot in *Indiën* kon voeren, om 't gezag der groote Mogols, en hun recht in 't lichten of heffen der schattingen van de *Raja's*, hen van ouds door *Mier Timoer* opgelegt, doch zedert veele jaaren vervallen, en als met voeten getreden, zelf in persoon te gaan herstellen, en zich daar weer zoo ontzaglyk by die inlandsche Koninkjens, gelyk wel eer *Mier Timoer*, te maken.

Hy was in 't begin van zyne regeering by de zelve, als ook by de Tartarische Landvoogden, die daar uit zynen naam 't bevel voerden, en zyn recht waarnemen moesten, niet geagt, en nog minder gevreest, zoo dat de *Raja's* zich zelven genoegzaam voor ontslagen hielden, en die Landvoogden in alle toevertrouwde vestingen als oppermagtige Princen heerschten.

Hy

1452. Hy wist dit alles vry omstandiger, dan hen bekend was; maar quam hen, zonder waarschouwen, zoo schielyk met een welgeoeffend leger op 't lyf, dat niemand in staat was om zich daar tegen te hoeden.

Hy had hen over hunne vorige nalatigheit wel konnen straffen; maar hield zich met hunne nieuwe zeer ootmoedige onderwerping, en met het betalen van alle de agterstallen te vrede, herstellende het oud vervallen gezag der Mogols daar in zyn oude heerlykheit en wezen, en alom verspreidende de merkteekenen van een zonderlinge goedertierenheit ontrent die genen, die zware straffen verdiend hadden, en geen minder blyken van ontzag, zoo zy, na zoo grooten gunst, hem weder dwongen met een leger daar te verschynen, het geen hy, om hen te meer in den band te houden, verspreiden liet voortaan jaarlyks te zullen doen.

erstelt alles. Na dat hy dan alles daar tot zyn genoegen in rust en vrede gelaten had, vertrok hy, overladen met geschenken van alle die Koningen, en Landvoogden, Zeeghaftig, en vol luister, weer na Herat, de Hoofdstad van Corasan.

oor- l van on- baar- Terwyl hy daar nu aan veele grooten weldaden bewees, deden zich onder andren twee Fakiers by hem aandienen, biddende; alzoo zy voorgaven zyne bekenden en oude vrienden te zyn, mede eenige gunst van hem te genieten. Hy deed de zelve voor hem verschynen, om te zien, wat lieden zy waren.

Hy bezag ze ter degen, en hoorde hun voorstel met veel geduld, vernemende, dat het die twee groote vertrouwelingen waren, die met hem, wanneer hy de Kroon verliet, als Fakiers gevlucht, en altyd, gedurende zyne ongevallen, zeer getrouw by hem gebleven waren, voor welke trouwe zy nu zoodanigen vergelding van de Vorst verzogten, als hy hen uit mildadigheid zou gelieven toe te leggen.

Zy drongen te ernstiger hier op aan, om dat zy vaststelden, dat een Vorst, die aan wederspannelingen zoo veel weldadigheit bewezen had, na alle schyn, nog grooter aan zyn allergetrouwste vrienden bewyzen zoude; doch het viel t'eenemaal buiten hunne gedachten uit. De ondankbare *Aboesaid* zeide: *dat hy hen* (n Fa-) *zeer wel kende, en dat zy de waarheit zeyden; doch dat zy aanstonds uit zyn gezicht zouden vertrekken, en noit weer voor hem verschynen, alzoo hy hen ten uitersten haatte.*

Wat hebben wy, ô! Heere, zeiden zy, *wat hebben wy u, 't geen zulken haat verdiende, gedaan, anders, dan dat wy al het onze om uwent wille verlaten, in alles Ons aan U, en aan uwe ongevallen opgeofferd, en U in alles van onzen heilzamen raad bediend hebben, brengende den besten tyd van ons leven in de staat van Fakiers, de elendigsten, die 'er zyn kan, om uwent wille door.* A. 1452.

Het is daarom, zei Aboesaid met een groote drift, *het is daarom, dat ik u lieden noit weer zien wil, om dat ik te veel aan u lieden verplicht, en om dat ik beschaamd ben, zoo veel aan zulke geringe onderdaanen van my schuldig te zyn: want zoo lang als ik u lieden noch onder myn oogen zie, zoo lange schynt gy my myne ondankbaarheit als gestadig te verwyten. Vertrek dierhalven aanstonds van hier, want ik wil u niet alleen noit meer zien; maar ik begeer ook uwe naamen noit meer van iemand te hooren noemen.*

Wie zag oit een voorbeeld van zulken ondankbaarheit? en wie zou het gelooven, zoo het niet zoo klaar en omstandig in hun eigen Chronyk beschreven stond? ja men wil, dat zyne nazaaten deze fout van *Aboesaid* zoo ingezogen en overgeerft hebben, dat zy zelf aan de egtheit van hunne geboorte, en of zy zyne Nazaaten wel waren, twyffelden, zoo zy met hunne grootste vrienden, en bitterste vyanden niet even, gelyk hy in dezen tyd gewoon was, handelden.

De twee Fakiers, zoo ruw en ondankbaar, tegen hun verwagting, bejegend, waren genoodzaakt niet alleen te vertrekken, maar, wilden zy hun leven behouden, zich ook zoo verre, als 't mogelyk was, van het Hof af te begeven. Zy stonden verbaast over zulk een wonderlyke verandering van aard in een Vorst, die zy te voren als hun grootsten vriend gekend, en nu, als hunnen bittersten vyand om hun weldoen, ontmoet hadden. Dit gaf hen in dezen hunnen armelyken staat gelegenheit, om de zaaken der wereld in hare wisselvalligheit, en geduurige ongestadigheit, met een bedaard oog, en met zulken verachting van het Hoofs leven, te overwegen, dat zy, veel zoetigheit en rust, schoon ook veel gebrek en ongemak, in dit Pelgrims leven vindende, besloten hun leeftyd daar in te voleinden.

Aboesaid, die zeer wel wist tot wat fauten, en daar op gevolgde ongevallen, hem zyn vorige vadzigheid, en ledigheit gebracht had, dacht niet minder dan in zyn Paleis nu ledig te blyven zitten.

Hy nam dierhalven voor zynen Neef, *Abdullah*, Vorst van Samarcand, te gaan beoorlogen. Wat reden hy daar toe had, vind ik niet aangeteekend. Hy deed dit in gezelschap van *Uzbec-Chan*, zoons zoon van *Sojordjot*, of wel van *Hossein*, die van *Mier Timoer* in zyn jeugd overwonnen was, gelyk wy bevorens hebben aangeteekend. Met dezen Vorst, die in (Hy, en Uzbec-Chan, belegeren Samarcand.)

A. 1452. in 't Westen van Tartaryen een zeer kleenen staat, omtrent de Caspische Zee, beheerschte, en namaals zynen naam aan 't Usbecs Tartaryen naliet, verbond hy zich tegen *Abdullah*. Zy belegerden Samarcand, doch wierden geslagen, en met groot verlies te rug gedreven.

De een onthield zich den ganschen winter te Bochara, en de ander niet verre van Samarcand; doch tegen de voortyd quamen zy beide weer voor de laatste Stad, daar hen *Abdullah* met zyn leger te gemoet trok, om in zyn Hoofdstad niet besloten te werden.

Zy sloegen daar zeer verwoed tegen een. *Aboesaid* geraakte met zyn vleugel juist tegen *Abdullah* in gevecht, die hem na weinig tyds in wanordre bracht; dog *Uzbec-Chan*, dit ziende, viel met zulken woede op de vleugel van *Abdullah* aan, dat hy hem overwon, en het leven benam.

Verove-ren de Stad.

Dus quamen die twee overgeblevene Vorsten, *Aboesaid*, en *Uzbec-Chan*, als Zegenpraalende overwinnaars, binnen Samarcand; doch met een gelyk recht om de Stadt te bezitten, alzoo zy die zamen gewonnen hadden; hoewel *Uzbec-Chan* daar 't meeste recht toe scheen te hebben.

Maar *Aboesaid* wist, door een Krygslist, met zyn troepen eerst in de Stad te komen door de Ooster-Poort, zoo als de troepen van *Uzbec-Chan* (volgens versprek) door de Wester-Poort zouden intrekken, die hy, om dat te beletten, sluiten dede, doende *Uzbec-Chan* alleen maar de gunst (zoo hy zeide) van hem, dien hy gevangen houden kon, als hy wilde, aan de zynen weer over te leveren.

Ondertusschen verliest hy zyn Hoofd-Stad, Herat.

Terwyl hy nu hier deze ongerechtigheit pleegde, strafte hem de Hemel, buiten zyn weten, zoo over die ontrouw, als over zyne andre misdryven: Want terwyl hy bezig was om Samarcand te veroveren, verloor hy zyne Hoofdstad Herat zeer onverwacht.

By zyn vertrek uit die Stad had hy in 't Vrouwen-Timmer een Mogolsche Princes gelaten, die, zoo zommige willen, zyn Zuster, maar, zoo andre schryven, zyn Nicht was.

Daar Ibrahim Mirzah als Koning uitgeroepen werd.

Deze op zeker schoon Prins, in een tyd, dat *Aboesaid* haar zoo ongehuwelykt en eenzaam zitten hield, verliefd zynde, nam zyn afwezen waar, niet alleen om zich zelven tot haar volkomen genoegen uit te huwelyken, maar ook om haren Bruidegom, *Ibrahim Mirzah* genaamd, als Koning van Herat te doen uitroepen.

Ibrahim, schoon maar de Zoon van zeker Landvoogd in eene der Landstreeken, onder *Iraac* hoorende, wist zich zelven nogtans ten eersten zeer wel in staat te stellen, om de Kroon, hem van zyn waarde bruid geschonken, te verdedigen. A. 1452.

Hy kreeg niet alleen van zyn Vader veel hulptroepen, maar wist in Corasan, waar van dit de Hoofdstad was, ook zulken algemeenen opstand tegen *Aboesaid* te verwekken, dat hy nu meende sterk genoeg te zyn, om hem, die van Samarcand reeds te rug quam, 't hoofd te bieden.

Hy liet hem niet tot voor Herat komen; maar trok hem met zyn leger te gemoet, verwachtende hem op een vlakte, daar hy zich met alle bedenkelyke voorzorge, na dat hy alle voordeelen eerst wel afgezien had, bereidde, om tegen hem te slaan.

Het was reeds een groot voordeel voor hem, dat zyn leger van alles overvloedig voorzien, en niet afgemat, en daar tegen het leger van *Aboesaid*, toen het in zyn gezicht quam, niet alleen zeer vermoeid, en van 't noodige onvoorzien was, maar ook met stukken en brokken verscheen, waar van het grootste deel eerst achter aan quam.

Aboesaid

Dit alleen bracht *Aboesaid* in een zeer groot gevaar, waar in hy, eer hy 't wist, geraakt was, en nu geen middel vond om zich daar uit te redden, dan 'er met groote dapperheit door heen te slaan, aangezien *Ibrahim*, zich van dit voordeel bedienende, hem ten eersten omcingeld had.

Aboesaid, hier door geenzins ontzet, alzoo hy wist, wat onderscheid 'er tusschen een oud geoeffend, en tusschen een jong en onbedreven Veldheer was, tastte hem met zulk een moed aan, dat hy hem in die woede van den eersten aanval niet alleen wyken deed; maar ook in zulken wanordre bragt, dat hy genoodzaakt was na Damegan te vlugten, en verder, alzoo hy nu alles verloren achtte, met die uit de zyne getrouw bleven, om een goed heen komen te zien.

Slaat hem op de vlugt.

De grootste zwarigheit echter, die hy maakte, was niet voor zich zelve; maar voor zyne Vorstin, en jonge Gemalin, die reeds een jongen Prins by hem gewonnen hadde.

Zoo ras verspreidde zich ook het gerugt van zyne neerlaag niet in Herat, en verder in het Hof, of alle de Vrouwen en Gelubden, willende de wreedheit van dezen te veel gezarden overwinnaar niet afwachten, besloten zich zelven, eer hy quam, uit de wereld te helpen.

Veele van hen brachten zich zelven met vergif om, andre ontzielden zich met een doodelyke pook; maar het jammerlykste was, dat de Vorstin van Herat eerst haar teeder Kind met een stuk goud, dat zy 't zelve, zoo als het aan de

452. de borst lag, in de mond stak, verstikte, en daar op zich zelve met een fel, en snel werkend vergif, dat zy altyd by zich droeg, vergaf.

ade e Herat zen.

Aboesaid verscheen kort daar aan in de Stad, welkers ingezetenen niet anders, dan zyn uiterste woede, en een elendige dood, te gemoet zagen, alzoo zy wisten die verdiend te hebben; maar, vergenoegd zynde met die genen, die zig zelven gestraft, en die ook wel de meeste schuld hadden, liet hy een algemeene vergiffenis uitroepen, door welke onverwachte genade hy de herten van alle deze zyne Onderdaanen zoodanig aan hem verbond, dat zy hem in alle opregtheit een eeuwige trouw op nieuw swoeren.

ver- vero- g.

Kort daar na maakte hy zich meester van Esterabaad, de Hoofdstad van Mazanderan, dwong *Sulthaan Kaliel*, de Vorst van Sigistan, en noodzaakte hem om met zyn troepen in een zeer slechten staat na zyn Land te keeren.

laatst Hot mar-

Na dat hy die van Herat zoo gunstig behandeld had, verwagtten zy niet anders, dan dat hy vervolgen zou daar zyn Hof te houden; dog, het zy dat hy hen niet te veel vertrouwde, het zy dat 'er eenige andre reden was, hy vertrok met zyn Hof, na dat de gansche Landvoogdy van Corasan nu in rust was, na Samarcand, om daar voortaan zyn verblyf te houden.

Hy was hier egter al mede zoo gerust, en zeeker niet, als hy zich verbeeld had.

aar gi te xt.

De Prins *Djoegi*, Zoon van *Abdul Aarif*, die wegens de diensten, door *Aboesaid* aan zyn Vader in zyn uiterste ongevallen bewezen, aan hem zeer verplicht was, had de stoutheit van hem, in zyn Hof-stad zelf, laagen te leggen, en middelen in 't werk te stellen, om weder Meester van een Ryk te werden, dat men hem en zyn Stamhuis, onder schyn van zyn Vader te hulp te komen, listig ontdraaid had.

Hy beley zyne zaaken echter zoo, dat hy niet, dan by 't afwezen van *Aboesaid*, nu en dan eens ontrent de Poorten van Samarcand verscheen, houdende zig anders op in de Landen aan de overzyde van de Rievier Oxus, daar hy het alles ten platte Lande verwoestte; zoo dat hy *Aboesaid* eindelyk dwong, hem met een leger te gaan opzoeken, om den opstand, die hy in Tartaryen verwekte, te stillen, en zyne verdrukte onderzaaten, die zig aan *Djoegi* niet wilden onderwerpen, van zyne geweldenary te verlossen.

en hy wind.

Hy, vernomen hebbende, dat *Aboesaid* met veel haast na hem toe quam, wierd zoo bevreest, dat hy hem in 't open veld niet dorst afwagten; maar week na Sjarokabaad, daar hy zich, zoo veel mogelyk was, versterkte, en hem afwagtte. A. 1452.

Aboesaid, met zyn leger voor die Stad verschenen zynde, bezettede alle de toegangen zoo naauw, dat hy hem, na een geruime en dappere tegenstand dwong, zich zelven, en de Stad over te geven. En de eenige straf, die hy hem opleidde, was, dat hy hem tot een eeuwige gevangenis verwees.

Hy doed zyn elf Zoonen besnyden.

Na dezen tyd begon hy vry sterk tot den Mohhammedaanschen Godsdienst over te hellen, en daar af meer werk, dan zyne voorzaaten, te maken. Ja dit ging zelf zoo verre, dat de Chronyk daar van aanteekend, dat hy, om de Priesters volslagen op zyn zyde te krygen, besloot, de elf jonge Princen, zynen Zoone, na dat hem die voorstanders van den Alcoraan dit menigmaal vergeefs verzogt hadden, te laten besnyden.

De meesten hadden reeds zoo veel jaaren, dat zy in staat waren, om zyne legers te konnen gebieden; dog hy had hen daar toe nog niet willen gebruiken, om dat hy hen geerne eerst besneden zag.

Tot deze plegtelykheit verkoos hy *Herat*, zoo, om hen, over zyn vertrek van daar na Samarcand, wat genoegen te geven, als ook, om dat die Godsdienst daar met veel meer drift, en yver, dan te Samarcand, daar men nog zeer veel Heidenen vond, geoeffend wierd, en om dat hy best keurde, die onderdaanen hier door geen aanstoot te geven, vermits dit besnyden der Princen met veel Feesten, en Mohhammedaansche ydelheden, die zy verfoeiden, verzeld gingen.

Verdeeld zyn Ryk onder hen, als zyne Landvoogden.

Na 't verrichten van dit groot en heilig werk, vond hy ook goed, deze zyne Zoonen tot Landvoogden van verscheide gewesten, by hem veroverd, aan te stellen, en zig dus van een groot deel van 't bestier te ontlasten, schikkende het zoodanig, dat *Sjeich Omar*, zyn vyfde Zoon, die ook zyn opvolger was, Landvoogd van Samarcand wierd, zonder dat de Chronyk meldt, wat voor Landvoogdyen hy aan zyn andre Zoonen toegelegt heeft.

Nu scheen hy, die reeds de jaaren, die rust vereischten, begon te krygen, de regte gelegenheit daar toe bekomen te hebben; maar toen hy kon, en behoorde te rusten, wilde hy niet, en in zyn jeugd, toen hy niet behoorde gerust, en in vadzigheit zyn tyd door gebragt te hebben, kon men hem naauwlyks uit het Vrouwen-Timmer op de Meidaan, of het Tournoi-plein, krygen, om maar het Tournoyen der zynen aan te zien.

Toen hy lui, en vadzig was, was hy zulx onverzettelyk, en toen hy gevegten,

en

A. 1452. en veldslagen, begon by te woonen, was hy daar niet af te brengen.

En neemt voor, het Westelyk Deel van Persien aan te tasten.

Dus zogt hy zelf in zyn oude dagen altyd 't een of 't ander nieuw onderwerp van Oorlog; hoewel het hem in 't einde zoo wel niet gelukte, als in de vorige jaaren, toen hy wat radder, en in staat was om over al zelf by te zyn.

Hy, niet te vrede met 't gene hy zoo gelukkig reeds gewonnen had, kreeg lust, om het Westelyk Deel van Persien, dat wel eer mede tot het Ryk van *Mier Timoer* behoord had, maar van tyd tot tyd met stukken en brokken daar afgescheurd was, weder aan zyn Kroon te hechten.

Twee Turkomansche Vorsten bezaten het toen. De een *Hassan-Beg*, den ander *Djehaan-Sjah* genaamd, beide van een zeer deftig Stamhuis, van welke 't eeen, toen *Ibn il Awis* te Bagdad nog heerschte, gewoon was een zwarten Hamel, of Schaap, en het ander een wit, tot een Veldteeken te voeren.

In 't leven van *Ibn il Awis* waren de Voorvaderen dezer Princen (en niet zy zelf, gelyk *F. Catrou* schryft) de voornaamste Hoofden van zyn leger geweest, dog dezer Vorsten Kinds - Kinds-Kinderen waren by verloop van tyd Meester van het Zuider-Deel van Persien, en van dit Deel, daar *Aboesaid* het oog op had, geworden, dat zy ider voor een gedeelte bezaten.

De eerste dezer twee Princen, by veelen, en voor al in Europa, vry beter met de naam van *Oesom-Cassan* bekend, was van het Stamhuis van den witten Hamel.

Deze, met Mesopotamien, of Djarbec, dat hy had vermeesterd, niet vergenoegd, vatte de wapenen op, tegen *Djehaan-Sjah*, die van 't Stamhuis van den zwarten Hamel was, en over Georgien gebood, om een einde van dat Stamhuis, dat hy nevens zyne Voorvaderen altyd doodelyk gehaat had, te maken.

Hassan Aali, neemt zyn toevlugt tot Aboesaid.

Hy leverde hem slag, overwon dien Prins, en benam hem, en zyn oudsten Zoon, het leven, terwyl 'er van dit Stamhuis van den zwarten Hamel niemand, dan *Hassan Aali*, overbleef, die na de nederlaag van zyn Vader, toevlugt tot *Aboesaid* nam, die, zoo uit medelyden over dien jongen Prins, als uit een verborgen haat tegen *Oessom-Cassan*, doch meest om zelf weer Meester van 't verlorene in Persien te werden, hem onder zyne bescherming nam, en zyn hulp toezey.

Die Oessom-Cassan daar op aantast.

Hy viel dan met een zwaar leger in Persien, tastende Aderbitsan, en Fars, eerst aan, 't geen *Oessom-Cassan* zoo verschrikte, dat hy best keurde dit onweder door allerlei ootmoedige aanbiedingen af te keeren.

Hy zond dierhalven aan *Aboesaid* een gezant, en bood hem aan, om *Djehaan-Sjah* alleen, dat hy zyn Vader reeds afhandig gemaakt had, weer te geven, en daarenboven aan *Aboesaid* al het Land, dat tusschen Corasan en de Caspische Zee lag, over te leveren. Een groote aanbieding; maar met welke *Aboesaid* niet vergenoegd was, alzoo hy hem zelf in handen wilde hebben. A. 1452.

Deze al te strenge eisch van *Aboesaid* bragt *Oessom-Cassan*, hoe bevreest hy ook was, tot een geheel ander besluit, en om, dewyl hy geen kans zag voor de grooten menigte Tartaaren van *Aboesaid* te konnen bestaan, het vosse-vel aan te trekken, en zich door een looze krygslist, in plaats van 't geweld der wapenen, te redden.

Die Aboesaid gevangen krygt.

Hy begaf zich derhalven na de engten van ontoegankelyke gebergten, van waar geduurige aanvallen doende, hy zyn vyand niet alleen zeer afmatte, maar, door 't afsnyden van de levens-middelen, tot zulken uiterste wist te brengen, dat hy zich genoodzaakt vond van daar na een beter plaats te vlugten; dog eer hy daar komen kon, werd hy door een van de Zoonen van *Oesom-Cassan* gevangen, die hem in zyn Vader's tent bragt, daar hy vry beleefd ontfangen wierd.

En hem onthalzen deed.

Hy was zoo stout, vergetende in wat staat, en waar hy nu was, van *Oesom-Cassan* vry fors aan te spreken, en over verscheide zaaken zeer scherp te hekelen, 't geen den overwinnaar zoo verbitterde, dat hy, ziende in den beginne dit vuilaardig misbruik van zyne zagtmoedigheit in een Prins, die nu zyn gevangen, en van den welken hy, op al zyn aanbiedingen, zoo veragtelyk bejegent was, hem na zyn trotsheit, en verdienste deed handelen, en aanstonds het hoofd afslaan.

Dit was het einde van *Aboesaid*, die ongelukkig in 't begin, en in 't einde van zyn bestier als een groot Veldheer, zoo hy zich maar in rust gehouden had, had konnen sterven; maar die nu, door zyn al te woelagtigen aart, en trotsheit, zich een schandelyke dood op den hals gehaald had, in 't einde zig te veel, en in 't begin zich te weinig bewogen hebbende.

A. 1469. En zyn drie oudste Zoonen blinden.

Hy stierf A. 1469, na dat hy 17 jaaren geregeerd had, makende zich zelven, en zyne drie oudste Zoonen, die met hem gevangen wierden, zeer ongelukkig, alzoo *Oesom-Cassan* hen de oogen met een gloeijend yzer blinden deed.

Hy verovert het voornaamste van Persien.

Daar op wierd die Vorst ook in korten tyd Meester van de voornaamste deelen van Persien, nalatende aan zyn zes Zoonen, *Ogorloe Mohhammed*, *Sulthaan Kalil*, *Jacoeb Mirzah*, *Maziab Mirzah*,

Issuf

A. 1469. *Iſſuff Mirzah*, *Macſoed Mirzah*, en *Zeghelbek*, beide de Landvoogdyen van Iraac, Aderbitſan, Fars, Kirman, en veel andre treffelyke landen, tot op de Grenſen van Indiën gelegen.

Werd ... or ... ohham... ed de ... e ver... gen. Hy behoorde, zoo hy wys geweeſt was, uit *Aboeſaid's* ongeval geleerd te hebben, dat een bejaard overwinnaar zig tot ruſt moet begeven; maar, met het gene hy reeds had, niet vergenoegd, ging hy tot in Anatolien oorlogen, daar hy, een geruime tyd hier na, door Mohhammed de IIde, Turks Keizer, overwonnen wierd. Wy vertonen hier zyne beeltenis onder No. 5. A. 1469.

ABOE SAID Vyfde groote Mogol

Zyne nazaaten hielden 't Ryk, dat hy hen naliet, ook niet lang; maar geraakten A. 1502, en A. 1504, onder de magt van *Sjeich Iſmaiel*, den Zoon van *Sjeich Aydar*, die vermaarde grondveſter van de Stam der *Tſoefi's* in Perſien, die zeer heilig van leven, en de 30ſte Nazaat van den grooten *Aali*, Zuſters Zoon, en ſchoonzoon van *Mohhammed*, de Profeet, en wetgever der Mohhammedaanen, was.

't Geen Mohhammed de IIde verwaarlooſt, en al voor hem in zyn hand had, nam deze Vorſt met een byzonderen yver waar, voerende dus het huis van *Aali*, dat bevorens zeer veel onder de *Chalifa's*, *Omar*, *Aboebakier*, en *Oetsman*, of hunne Nazaaten, geleden had, op den throon van Perſien.

...ſlag ...nt de ...n van Daar zyn 'er, die *Aboeſaid* 28 jaaren regeerings toeſchryven; dog dit is een miſſlag, die nader blykt uit een tweede, die niet minder is, dat zy twee groote Mogols, te weten, *Mirzah Seyed*, en *Pier Mohhammed*, nevens hun ganſche regeer-tyd, overſlaan en uitlaten, behalven dat zy niet recht weten, of *Aboeſaid* wel een Zoon van *Miroen Sjah* (dat hy noit was) geweeſt zy. Aboeſaid's regeering.

De Jeſuiet, *François Catrou*, en andre met hem, bekennen zelf, dat het Ryks-Zegel eenen *Sulthân Mohhammed*, tuſſchen *Miroen Sjah* en *Aboeſaid*, 'er inlaſt, en dus toonen zy het rechte Ryks-Zegel, of niet gezien, of niet wel geleezen te hebben, alzoo ik 'er meer dan een, en ook verſcheide afbeeldingen van alle deze Hindoeſtanſche Keizers, gezien hebbe, waar in *Mirzah Seyed*, en niet *Pier Mohhammed*, of *Sulthaan Mohhammed*, onmiddelyk op *Miroen Sjah* quam te volgen.

A. 1469. Zy warren zig ook hier niet uit, die met *Catrou* dezen *Mohhammed*, als de Broeder van *Aboesaid* stellen; maar toonen hier door, dat zy geen kennis van de Mogolsche zaken hebben.

Sjeich Omar, IVde groote Mogol.

Na *Aboesaid*, die zyn Nazaaten de twee quade voorbeelden, van Broeders te dooden, en niet de minste vergelding aan de beste dienaars te doen, naliet, wierd A. 1469. door zyn vyfde Zoon, *Sjeich Omar*, als zesde groote Mogol, gevolgd, hem nu niet anders, als Gaznehem, Cabul, Sigistan, Corasan, en eenige andere Landen in Indiën, overgelaten hebbende, aangezien *Oesom-Cassan*, en zyn Zoonen, zich van het grootste Deel van Persien, en die verdre Landen daar om streeks, meester gemaakt hadden.

Een zagt, en vredelievend Vorst.

Dezen *Sjeich* (of Eerwaardigen) *Omar*, die ook somtyds wel *Sjeich Mirzah*, dan weer eens *Sjeich Omar Sjah*, en in sommige beschryvingen ook wel *Sjeich Hhamed* genaamd werd (hoewel dit een en de zelve Persoon is) werd als een zeer vreedzaam, en zachtmoedig Vorst, die veel meer op het yverig waarnemen van zyn Godsdienst, dan op den oorlog, gezet was, van allen beschreven.

Hy, te vreden met de Ryken, hem door zyn Vader nagelaten, bemoeide zig met geen nieuwe Landen te winnen, en liet niet alleen zyne nabuuren in rust; maar was zelf ook zeer slap in 't invorderen van zyne schattingen in Indiën, waar door weer veel Raja's, en Landvoogden, als afvielen, levende weer na hun oude wyze, als of zy geen Opperheer boven zich erkenden. Ook viel hy de onderdanen, by welke hy zig ophield, gansch niet hard, 't zy met hen zwaren arbeid, en nog veel minder met hen zware schattingen op te leggen; maar droeg zig ontrent hen als een Vader ontrent zyn Kinderen, waarom hy ook van alle, 't zy Onderdanen, 't zy Nabuuren, zeer bemind was.

Onthoud zich meest te Samarcand.

Hy onthield zig wel in Mawarulnahar, maar voor al in Samarcand, een Stad, die naast Balk de voornaamste van het Uzbecs Tartaryen, of Sjachatay, en in een zeer vrugtbare vlakte, aan een groote Rievier, die 'er niet alleen buiten om, maar ook midden door loopt, gelegen was.

Dat nader beschreven werd.

Een Stad, die waardig was, om tot een Hof-stad gebruikt te werden, alzoo die door *Mier Timoer* niet alleen met alle de schatten van het Oosten en 't Westen verrykt, met een Heerlyke Academie (die nu nog zeer beroemd is) vercierd, en van hem tot een van de schoonste Steden van Asien gemaakt, maar boven dien van veel andre Vorsten nog zeer verbeterd, en van zulken gematigde, zagte, en aangename lucht voorzien was, dat A. 1496. men geen gezonder noch bekoorlyker Landstreek, dan deze, bewoonen kon, waar toe de schoone Thuinen en Hoven daar rondom zeer veel toebrachten.

Daar zyn 'er, die voorgeven, dat *Alexander de Groote* de zelve zou gebouwd, en na zyn naam genoemd hebben, 't geen hen, nevens andere Oostersche grollen, tot noch toe te bewyzen staat.

Zyn zugt voor de Mohhammedaansche Godsdienst.

In deze vermakelyke Stad bracht *Sjeich Omar* zyn meesten tyd in rust door, makende voor al zyn werk 'er af, om de Mohhammedaansche Godsdienst, zoo in die plaats, daar ze nog zoo sterk niet doorgebroken was, als zyn gansch Ryk door in wat meer zuiverheit, dan bevorens, met een weergadeloozen yver, en naauwe bezetheit des gemoeds, voort te zetten, 't geen mogelyk ook de oorzaak is, dat men hem met den titel van *Sjeich*, dat is, *den eerwaardigen*, vereerd heeft. Ja hy geleek veel eer een Opper-Priester, als een Keizer, alzoo hy dagelyks met een Priester-schaar omringd was, en meer tyd in de zaken van den Godsdienst, dan van het Ryk, doorbragt, door welken geduurigen omgang de Mohhammedaansche Priesters ook een groot vermogen op zynen geest hadden.

Zyn tydverdryf met Doffers.

Zyn verder tydverdryf was Doffers aan te queeken, en tegen malkanderen te doen vechten, ten welken einde hy in zyn Serrail twee duiven-kotten had laten oprichten, op twee hoeken van een aarden wal, daar hy die gemakkelyk zien kon, en zeer licht by zich wist te lokken.

Hy was ook gewoon een witte satyne Standaard, aan een langen bamboes vast gemaakt, in zyn hand te houden, rondom welke al die Doffers dan vergaderende, heen en weer vlogen, leydende hy dien trop tegen een andere aan, die dan met een groote drift vochten, waar toe hen de Vorst met zyn stem, en gebeerden, sterk aanzette

Oorzaak van zyn dood.

Op zekeren dag hier mede bezig zynde, vestigde hy zyn oogen zoo sterk op zulk een trop Doffers, dat hy niet eens merkte, dat de borstwering van de wal begon te waggelen, waar door hy van boven neder stortende, de pan van zyn hoofd te bersten viel, en daags 'er aan quam te sterven.

Dus onnoozel geraakte *Sjeich Omar* aan zyn einde, die meer roem zou nagelaten hebben, zoo hy, die rondom zig zeer oorlog-zugtige Princen had, met het zwaard of een oorlogs-standaard in de vuist, in plaats van met zulken duiven-standaard, gestorven was, daar hy nu de naam van een vadzig Prins, die zig te feekelagtig met de zaaken van den Gods-

1495. Godsdienſt, en te weinig met die van het Ryk, bemoeid had, naliet.

Hy had 26 jaaren geregeerd, en ſtierf A. 1495. Wy vertoonen hier zyne beeltenis onder No. 6.

Zyn Zoon *Sjah Baboer*, quam in 't zelve jaar hem op den Throon van Hindoeſtan, als zevende groote Mogol, te volgen. A. 1495. Sjah Baboer. VIIde Groote Mogol. A. 1497.

SJEICH OMAR Sesde groote Mogol.

De groote ruſt, die zyn onderzaaten, by 't leven van zyn Vader, genoten hadden, was oorzaak, dat die dappere Tartaaren, die onder *Aboeſaid* nog zulke groote daden verrigt, en de luiſter van *Mier Timoer* weer opgehelderd hadden, nu zoo lafhertig, en verwyfd, door zoo langen vadzigheit geworden waren, dat zy zig niet in ſtaat vonden, om hun eigen grenſen te bewaren, wel verre van andere Landen te veroveren.

Sjahbek-Chan, (die ook wel *Tſeer-Chan* genaamd werd) Zoon van *Uzbec-Chan*, nog gedagtig aan de ondankbaarheid, en ſmaad, die *Aboeſaid* zynen Vader, in 't liſtig wegnemen van Samarcand, aangedaan had, niettegenſtaande hy even zoo ſterk, als hy, tot het bezit van die aanzienlyke Stad geregtigd was, begon in zyn herte een nieuwe luſt te voelen, zoo, om die ſchend-daad aan zyn lafhertige nazaaten te wreeken, als om te gelyk zyn heerſchzugt, door 't veroveren dier Stadt, te voldoen.

Hy verſcheen dan, A. 1500, na dat *Baboer* 5 jaaren ruſt gehad had, met een aanzienelyk leger voor Samarcand, en bevond de Tartaaren, zoo lafhartig, dat zy ten eerſten voor hem weeken, zonder by na iets verrigt te hebben: want ſchoon *Sjah Baboer*, hun Veldheer, nog al eenige moed vertoonde, was hy niet in ſtaat, om voor zynen vyand te beſtaan, om dat de zynen hem trouwloos verlieten, waar door hy geſlagen, en gedwongen wierd na Gazna, een Stad op de grenſen van Tartaryen, na de kant van Indiën te vlugten, en ganſch Tartaryen te verlaten. Werd uit Tartaaryen verdreven.

Dees eene nederlaag aan de eene, en overwinning aan de andre kant, ley de eerſte grond, zoo, tot het regte Ryk der hedendaagſche groote Mogols, die magtige Keizers van Indiën, als tot dat magtig Vorſtendom der Hedensdaagſche Uzbeecſe Tartaaren. Eerſte grond tot het Ryk der Mogols.

Sjah Baboer wierd niet alleen zeer ſchandelyk verdreven, maar door 't geſta- Sjah Baboer's armelyke ſtaat.

A. 1495. ſtadig vervolgen zyner vyanden, tot zulken uiterſte gebragt, dat hy niet alleen Gazna verlaten, en van de eene Stad na de ander vlugten, maar zig ook eenige tyd in de uiterſte armoede, in een Hoveniers gewaad, behelpen, en naderhand als een Fakier zig by zeker Indiſch Koninkje, dat hem niet kende, en *Iskender*, of *Alexander* genaamd, zoo lang ophouden moeſt, tot hy gelegenheit kreeg, om in Cabul te komen, daar hy een van de oude Landvoogden, Ranguildas, door *Aboeſaid* 'er nog geplaatſt, in vond, die hem niet alleen met zeer veel trouw, eer, en mededoogen ontfing; maar ook met al het zyne, en voor al met zyn goeden raad in zyn tegenſpoed, onderſteunde.

Komt te Cabul by Ranguildas.

Hy vergaderde ook allenskens een leger voor zynen Opper-Vorſt, die, na 't verlies van dat ſchoon gedeelte van zyn Ryk, een nieuwe dapperheit en luſt, om zyne verlorene landen, was het mogelyk, te herwinnen, in zig voelde herleven, gelyk ook al zyne gemoeds-neigingen daar toe overhelden; maar de wyze *Ranguildas* was van geheel andre gedagten, meenende, dat hy dit leger, met veel grooter voordeel elders, en tot een ander einde, gebruiken kon.

Die hem Onderſteund.

Ik wil U, Sjah Aalem, (*heerſcher der wereld*,) *ik wil U*, zeide hy, *geenzins wetten voorſchryven, noch uwe billyke wraakluſt tegen dien woeſten beroover van uw Ryk laaken; maar ik rade U, als een oprecht onderdaan, die in alle gevallen my zelven zeer geerne voor uwe belangen opofferen wil, ik rade U, om van die Landen, die gy dog quyt zyt, af te zien, en op een zekerder wyze een nieuw Ryk, waar toe ik U met al myn vermogen helpen zal, te zoeken.*

De reden, die my daar toe doet overſlaan, is deze. *De Uzbeecſche Tartaaren, en de verdere volkeren, die onder* Sjah-Bec-Chan's *gebied ſtaan, zyn van ouds her dappere en wel-geoeffende Soldaten, de myne, die ik U byzetten kan, en ook de uwe, die gy noch over hebt behouden, zyn door te lange ruſt het ambacht van te Oorlogen vergeeten.*

Zou dit U nu te raden zyn, met onbedrevene Soldaaten tegen bedrevene, en tegen zulke, die hen reeds al eens geheel overwonnen hebben, aan te gaan? dan zoud gy zekerlyk tot een noch veel erger ſtaat, dan waar in gy nu zyt, konnen geraken, dat te veel zou gewaagd zyn.

De Indiaanen, in tegendeel, die van nature zacht, en weekelyk van aart, tot de ſlaverny geboren, en gewoon zyn 't jok te dragen, en de Patans, die mede nu zeer verzwakt, en den Oorlog niet gewoon zyn, zullen u beide zeer gemakkelyk, en van zelfs, aan de hand komen, behalven dat gy ook gelegenheit hebben zult, om uwe Landen hier in Indiën, die noit recht vaſt; maar altyd waggelende onder uwe Voorzaaten, en onder U, geſtaan hebben, volkomen onder U te beveſtigen, voor al, wanneer gy, na zoo heerlyke veroveringen, als gy hier doen kond, uw Hof ook in 't herte van dit Land houden zult. A. 1495.

Behalven deze redenen van Staat, zoo verplichten ook veel redenen van uwen Godsdienſt u hier toe, om deze Landen, die in de Afgodery zoo diep gedompelt leggen, van den dienſt der Afgodery tot den dienſt van Mohhammed, en den waren God te brengen. Een zaak, die onzen Propheet, en den God des Hemels, en der Aarde, niet alleen zal aangenaam zyn; maar die hy ook zegenen, en tot een gelukkig einde brengen zal.

Uwe Landvoogden, die van ouds her hier over uwe Landen geſteld; doch den meeſten tyd in hun plicht nalatig geweeſt zyn, zullen op 't gezicht van uw Leger, en voor al van U zelfs, weer tot hun plicht, gelyk ook de nalatige Raja's tot betaling van de achterſtallen gebracht, en daarenboven noch aangezet werden, om uw Leger van tyd tot tyd met troupen te vermeerderen.

Deze groote ondernemingen, geduurige tochten, en menigvuldige belegeringen van uw leger hier in Indiën, zullen uw volk, dat nu noch ongeoeffent, en de moeijelykheden des Oorlogs ongewoon is, hoe langs hoe meer geoeffent, en door de veroveringen, die zy nu en dan onder uw opzicht, en aanmoediging, doen zullen, van bevreeſt, en ſchrikachtig, dapper en moedig maken, waar door gy met 'er tyd meeſter van ganſch Indiën werden, en, na zoo grooten roem voor U zelven, en uw volk, verkregen te hebben, eerſt de rechte tyd geboren zult zien, om met dat overwinnend en geoeffend Leger na Samarcand, en na de Uzbeecſche Tartaren, die dit hooren, en voor U tſidderen zullen, te trekken, en daar dan noch grooter wonderen, dan gy in Indiën gedaan zult hebben, te verrichten.

Deze zoo wel gegronde aanſpraak, vol van waarheit, en wysheit, beviel *Sjah Baboer* zoo byzonder wel, dat hy, volkomen van zyn vorig opzet afſtappende, geheel en al tot het beſluit, van Indiën eerſt te veroveren, op dien heilzamen raad van *Ranguildas*, overging.

Men wil echter, dat hy, voor deze groote onderneming, om de Landen van Indiën in hare gelegenheit, en die verſcheidene volkeren in hunnen aard eerſt te kennen, goedvond, om onder 't gewaad van een Jogi, een ſoort van Indiaanſche Heiligen, of Pelgrims, in gezelſchap van *Ranguildas*, Indiën door te trekken, dat hen ook de ſchoonſte gelegenheit ter wereld geven kon, om alle de veſtingen, en ſterkten der Indiaanen, benevens hunne bezettingen, in ſtilte te beſchouwen, en alle de bedryven, en de nei-

Hy doorreiſt Indiën in ſtilte.

A. 1495. neigingen van zyne Landvoogden tot hem, in den grond na te vorschen.

Dit A. 1501 tot zyn genoegen verrigt hebbende, had hy bespeurd, dat *Delli*, (by andre *Dehli* genaamd) de sterkste van alle de vestingen door *Mier Timoer* veroverd, en te gelyk de laatste van die hy (Baboer) in Indiën bezat, ook de rechte en beste plaats was, om daar den Setel der groote Mogols te vestigen, en 'er zyn Hof te houden.

Hy had wel een Landvoogd in die vesting, en de Koning van *Delli* was wel gehouden hem zekere schatting te betaalen; maar de verre afgelegenheit van zyne vorige Staaten, en zyn jegenwoordige rampen, waren oorzaak geweest, dat zy zich zeer weinig aan hem hadden laten, gelegen zyn.

[...]aſt den [...]ning [...] Delli [...]. *Sulthân Amwik-Sjah* (dit was de naam van dezen Koning, en niet *Ibrahim*, gelyk sommige schryven) was Meester, niet alleen van die Stad Delli; maar ook van het gansch Koninkryk van die naam gebleven, en de Landvoogd van *Sjah Baboer* had maar alleen over de vesting, die, schoon de sterkste van alle, echter niet van het grootste belang was, te gebieden.

Daar beneven, was dit de vermogenste van alle de Indiaansche Vorsten, en Berg-Koningen, de 31ste in Rang, die nevens zyne Voorzaaten dit Ryk, zedert het jaar 1085, van *Sulthan Aladdin* af tot dezen tyd toe, bestierd had, en hy stelde vast, dat, zoo hy dezen Vorst, en dit Ryk Meester werden kon, hy zeer weinig zwarigheit vinden zou, om de verdere Koningen en Landen van Indiën te veroveren; weshalven *Sjah Baboer* een vast besluit nam, om hier mede te beginnen.

Hy was dan zoo ras te Cabul niet weder gekeerd, of hy maakte met *Ranguildas* schikkingen, om den Koning *Amwik-Sjah* aan te tasten, gelastende zyne Landvoogden daar ontrent, om al het doen, en laten, van dezen Vorst wel na te speuren, en hem van alles naauwkeurig berigt te geven, zonder nogtans iets van zyn voornemen aan hen, of andren, te ontdekken.

Verbied [...]m de [...]tel van [...]ning te [...]eren. Na dat hy ondertusschen in staat geraakt was, om hem aan te tasten, liet hy hem beveelen, om den naam van Koning van Delli voortaan, nog het oppergebied, gelyk hy tot nu toe gedaan had, te voeren, aangezien dat hem, en niet *Amwik-Sjah*, zynen Vasal, en onderdaan, toequam, volgens dat wereldkundig en oud recht, 't geen de Zegenpralende *Mier Timoer* hem nagelaten had.

Deze trotse taal, die Koning *Amwik-Sjah* niet gewoon was te hooren, en veel minder verdragen kon, ontstelde hem in 't eerst niet weinig; maar belette hem geenzins met geen minder moedigheit, en veragting, daar op te antwoorden. A. 1495.

Zyn trots antwoord. *Ben ik*, zeide hy, *uw Vasal, en Cynsbetaalder, dat belet my geenzins den naam van Koning, en 't opperbestier in myn Ryk te mogen voeren, alzoo ik om geen andre reden die schatting aannam te betalen, als om dat ik, voor de vrede zynde, het beter keurde, een armen en zwakken roover een brok in zyn muyl te werpen, als om alle myne onderzaaten voor zyne geweldenaryen, die ten hemel schreeuwden, bloot te stellen.*

Maar deze reden van zulken bespottelyke, en voor uwen Voorvader, Mier Timoer, *en zyn Nazaaten, zoo schandelyke afhankelykheit, houd nu immers op, om zulken schatting meer te betalen, of om voortaan in naam van zulk eenen af te hangen, die door zyn lafhartige vlucht, en schandelyke nederlaag, al voor lang de naam van Opper-Vorst, en te gelyk zyn recht over my, en tot die schatting, verloren heeft, weshalven ik, die by myn onderzaaten als Koning erkend werd, en U voor geen Koning, of Opper-Vorst meer kenne, my geenzins verplicht acht, om schatting aan zoo een, die ik niet kenne, noch kennen wil, om dat hy dat zich zelven zoo onweerdig gemaakt, en my daar door al voor lange daar van ontslagen heeft, te betaalen, en noch veel minder, om myn Titel van Koning, en myn oppergebied, dat ik door myne wapenen tot noch toe behouden heb, en wel verder behouden zal, af te leggen.*

Sjah Baboer, van zyn Vasal zoo verachtelyk, en met zulken verontweerdiging behandeld, wierd nu zoo zeer niet door heerzucht, als wel door een doodelyke haat tegen dezen Vorst, te kraggtiger aangezet, om ten eersten hem met een magtig leger op 't lyf te vallen.

Hy trok dan uit Cabul, en verscheen, door zyn toorn en woede tegen hem voortgedreven, zeer onverwagt, en als een blixem, niet verre van Delli, daar hem *Amwik-Sjah*, die wel dagt wat hier op volgen kon, en die zig daar tegen reeds gewapend had, met een veel talryker Leger, dan het zyne, in 't open veld verwagtte. Hy had reeds de vesting van Delli, daar *Sjah Baboer's* Landvoogd, en bezetting in lag, aangetast; maar, door zyne Spions vernemende, dat *Sjah Baboer* aanquam, brak hy van daar op, trok hem te gemoet, en bleef in een vlakte leggen, daar hy hem, na zyne gedagten, met veel voordeel kon afwagten.

Het viel egter geheel anders uit: want schoon hy door zyn grooter getal het gering leger van *Sjah Babber* scheen, als hy maar wilde, te konnen omcingelen, en door het groot getal zyner Olifanten, waar in de meeste kragt van zyn leger bestond, te doen vertreden, beantwoordde egter het een nog het ander in

A. 1495. 't vervolg zyne groote verwagting niet.

Wort van Sjah Baboer verslagen. Zoo ras *Sjah Baboer* hem begon slag te leveren, geraakten zyn Olifanten in een onherstelbare wanordre, waar door zy zyn eigen volk niet alleen vertraden, maar dat groot, dog onbedreven heyr ook zoo schielyk op de vlucht dreven, dat het tot geen stilstand te brengen, nog te stuiten was, vlugtende ten eersten na hunne gebergten, en latende *Amwik-Sjah*, hunnen Vorst in handen van zyn vyanden, die hem te gelyk van zyn leven en Kroon beroofden.

Deze groote nederlaag van dien vermogenden Vorst, en deze eene overwinning van *Sjah Baboer*, bragt zulken schrik en ontzag voor zynen naam in de andre Patans en Berg-Koningen van Indiën, dat veelen van hen niet lang daar na zich van zelfs aan hem zeer ootmoedig quamen onderwerpen.

Deze eene zoo gelukkig uitgevallene Veldslag van *Sjah Baboer*, lag de rechte grond van het Ryk der groote Mogols: want schoon zy te voren wel hier en daar Meester van eenige vestingen geweest waren, had het een geheel andre gedaante, na dat *Sjah Baboer* nu Opper-Vorst van het grootste Deel des Lands van Hindoestan geworden, en alles byna aan hem onderworpen was.

Baboer in 't Ryks-Zegel tegen over Mier Timoer. Dit is de reden, dat hy in 't Ryks-Zegel, ook recht tegen *Mier Timoer* over geplaatst werd, alzoo hy voor de voltooijer, gelyk *Mier Timoer* voor de eerste beginner, van hun oppergebied in deze Landen, van de hedensdaagsche Mogols aangemerkt werd, die te meer dezen laatsten voor den waren grondvester van dat Ryk houden, om dat hy de eerste geweest is, die zig in Indiën, en wel te Delli, met zyn Hof nedergezet, en die plaats tot zyn Hof-stad, en den Setel des Ryks, verkoren heeft.

Zyn intrede in Delli. Na dat hy dan *Amwik-Sjah* zoo gelukkig verslagen had, trad hy zonder moeite in de Hoofd-stad van zyn Ryk, daar hy als overwinnaar in het Paleis ontfangen wierd, en daar hy een schat vond, veel grooter dan hy zich verbeeld had.

Welke Stad nader beschreven werd. Deze Stad lag in een groote en zeer vrugtbare vlakte, hoewel niet verre van 't gebergte, en in 't midden des Lands aan de lustige Rievier Djemna, die niet verre van daar haren oorspronk heeft, en die, na 50 mylen van daar door Agra geloopen te hebben, by Halabas in de Ganges stort, zynde zoo byzonder vermakelyk, en bekoorlyk, dat hy ten eersten oversloeg, om daar zyn Hof te houden; gelyk zyne Nazaaten, eer zy noch dieper in Indiën doordrongen, hem daar in navolgden.

Oude gedenkteekenen. Behalven andre voordeelen wierd deze Stad voor een van de oudste des Ryks gehouden, en men wil dat zy de Hoofd-Stad van Porus, dien *Alexander de Groote* (zoo men zegt) overwon, en dat het niet verre van Delli geweest is, daar hy hem slag geleverd, en gevangen genomen heeft; om het welke nader te bevestigen, men zegt, dat 'er binnen dit oud Delli (alzoo 't nieuwe een geheel andre Stad is) onder veel heerlyken Obeliscen, Grafnaalden, en andre oude gedenkteekenen, (die men nergens zoo, dan hier ziet) nog een pilaar gevonden werd, die, na 't voorgeven der Mogolders, *Sulthân Iskender*, of *Alexander de Groote*, zelf zou hebben opgerigt, op welke men een opschrift vind, in een taal, en letter, die niemand verstaan, of lezen kan, zoo dat zy 'er ons nog veel meer, op die zelve grond, van zouden konnen zeggen, zonder dat wy de minste reden vinden, om daar iets anders, dan 't geen men zien kan, af te gelooven, op welke rekening wy mede stellen, dat *Rana*, die magtige Vorst, die door *Mier Timoer* overwonnen werd, een Nazaat van Koning *Porus* zou geweest zyn, 't geen zy waarschynelyk al mede met die pilaar, en dat opschrift, dat niemand van hun allen lezen kan, zullen bewyzen.

Daar zyn 'er die voorgeven, dat het Grieks is; dog was dat waar, zoo zouden wy al lang geweten hebben, wat 'er op staat, weshalven wy dat verwerpen.

Wy zien hier dan het gering beginsel van dat groot, en oppermagtig Ryk van Hindoestan, dat naderhand tot een van de magtigste Keizerryken der Aarde aangroeijen, en ons gelegenheid in *Sjah Baboer's* navolgers geven zal, om te toonen, tot wat top van eere een dapper en moedig Prins komen, en tot wat luister en vermogen een veinsende Fakier opsteigen, en een Ryk nog verder opvyzelen kan.

Sjah Baboer's verdere verrichtingen. Eer *Sjah Baboer* nogtans vreedzaam bezitter was van 't Ryk, dat hy zynen Zoon naliet, verliepen 'er nog al eenige jaaren; want schoon zich veelen aan hem quamen onderwerpen, zoo bleven 'er echter nog verscheide Koninkjes over, die hy met 'er tyd, en door wapenen, onder zyn gebied heeft moeten brengen, behalven dat 'er vry wat voor zyne Nazaaten, gelyk wy op zyn tyd toonen, overgebleven is, dat zy eerst in later tyden veroverd hebben.

Ontwerp der onbeschrevene grondwetten van Staat. Na dat nu *Sjah Baboer* tot eenige rust gekomen was, maakte hy zyn eerste werk om zeekere grondwetten in te voeren, door welke hy dit Ryk, zoo gelukkig by hem verkregen, ook zou konnen behouden, en zyn Kinderen met meer zekerheit, dan hy 't bezeten had, nalaten.

Deze

1495. Deze ontwierp hy, op den raad van *Ranguildas*, die beſt keurde dezelve, 't zy Staatkundige, 't zy Borgerlyke, 't zy Straf-wetten, voor den Rechter maar in te voeren, en ze te onderhouden, alzoo zy, beſchreven zynde, de oppermagt van de Vorſt, en van die hem ſtonden te volgen, te veel ſcheenen te bepaalen; hoewel die wetten van alle de volgende Mogols, als zeer heilzaam voor 't Ryk, nagevolgd zyn.

...ert by ...roote ...gols ...olgd.

Een van de voornaamſte dezer wetten is, dat de groote Mogol algemeen Bezitter, en ook Erfgenaam van alle zyne Ingezetenen, van al hunne Landen, en goederen, zoo wel der grooten, als der kleenen, is, zoo dat niemand iets heeft, dan door gunſt, gifte, en toelating van de Vorſt, die 't niet langer, dan hy wil, ofte wel tot zyn dood, maar zoodanig bezit, dat alles dan weder aan de Vorſt vervalt, die 'er de nazaaten des overledenen niet meer van geeft, dan hem goeddunkt.

Het is dan eigentlyk maar een lyfrente van 't gegeven goed, die zyne begunſtigde onderzaaten voor hun leven, en langer niet, trekken; zoo dat zy veel eer voor verbeteraars van 's Keizers, dan wel voor bezitters van hun eigen goed, moeten aangemerkt werden. Een regel van Staat, waar door hy ze alle onder zyn magt heeft, en in de band houd, doende alle die kleene en groote Rievieren van ſchatten en overwinſt zyner Ingezetenen op zyn tyd, tot die groote Zee van de Mogolſche ſchatkiſt, door 't uitdrukken van die ſponzen, wederkeeren, zonder dat zyne grootſte onderdaanen daar tegen durven kikken.

Zy hangen alle zoo volſtrekt van hem af, dat hy niet alleen bezitter van al hunne goederen; maar ook van hunne levens is, zonder dat de grootſte hem reden zouden durven afvorderen, alzoo zyn bloote wil hem reden genoeg is.

Onder de grondwetten is ook, dat de Afgodiſche *Raja's*, en Koningen, die van tyd tot tyd overwonnen zyn, en den naam van Koningen met hunne Landen verloren, de rang van *Omrah's* (zoo noemt men de grootſte Officieren des Ryks, en de eerſte Bedienaars van Staat) niet alleen voor zich zelve; maar ook voor hunne nazaaten, die in hun Vaders plaats treden, bekomen; 't geen met de Mohhammedaanſche Omrahs, by den Vorſt van tyd tot tyd aangeſteld, zoo niet gelegen is, aangezien hunne Kinderen in der zelver plaats niet volgen, en zy met de dood van hun Vader dit recht verliezen.

Ook is de Vorſt niet alleen in 't gemeen, maar zelf in 't byzonder Opperrichter over alles: want ſchoon 'er wel byzondere Richters in zyn Ryk, en in des zelf Steden zyn, is hy nogtans, om die Rechters zelfs in toom te houden, gewoon, zich dagelyks in een vertrek te vertoonen, daar hy aan alle zyn onderdaanen als gehoor geeft, recht doet, en hen volkomen magt geeft, om, zoo zy door de Richters mishandeld zyn, aan hem te komen klagen, 't geen dan die Richters, zoo zy ſchuld hebben, of de klagers, zoo zy zonder grond klagtig vallen, wel zeer qualyk opbreekt; aangezien hy aanſtonds zulke Richters, of leugenagtige klagers, ten ſpiegel van andere, wel doed voor den Olifant werpen, en vertreden, of, na 't hem goeddunkt, ook wel ter nederſabelen. A. 1495.

Alle de Omrahs moeten, op ſtraffe des doods (ten ware by ziekte, dat uit zyn naam blyken moet, en zeer naauwkeurig onderzogt werd) alle morgen aan 't Hof voor den Vorſt verſchynen, en de poſt, die hen daar door hem aangewezen is, komen waarnemen. Zoo dat maar eens nagelaten werd zonder die wettige reden, loopt een man, al was hy nog zoo groot, levens gevaar; om dat hy voor een oproerigen en wederſpannigen, die den Vorſt niet meer erkennen wil, aangezien werd, gelyk dat daar op gemeenelyk komt te volgen, alzoo zy, daar na ten Hove verſchynende, wel weten, dat zy, zonder gehoord te werden, of onder de voeten van den Olifant, of by de ſcherpte van ettelyke ſabels, haar einde (daar andre maar na verlangen) zouden vinden, om 't welke dan te ontgaan, zy liever alles eerſt willen opzetten, het beter keurende, met de wapenen in de hand, dan zoo een ſchandelyke en wreede dood te ſterven. Wy zullen in 't vervolg in Sevagi een zeldzaam voorbeeld daar af zien.

Deze, en meer andere heilzaame wetten, die men volſlagen voor 't werk van *Ranguildas* houd, deden het Ryk van *Sjah Baboer* in korten tyd zoo bloeijen, en maakten dien Vorſt zoo vermogend, dat hy niemand in het Ooſten behoefde te wyken. Welke wetten 't Ryk doen bloeijen.

Zyn minnelyke behandeling van ingezetenen, en vreemdelingen, maakte hem by beiden zoo bemind, dat niet alleen zeer veel Uzbecſche Tartaaren, maar ook zeer veel Perſiaanen, aan zyn Hof quamen, om bevordering te zoeken, die veelen ook daar vonden, tot zoo verre, dat de Perſiaanen niet alleen de voornaamſte Ampten van 't Ryk bedienen, maar dat ook hunne taal de Hof-taal geworden is.

Door deze toevloeijing van Tartaaren, en Perſiaanen, gelyk ook door hunne huwelyken met de Indiaanſche en andere Vrouwen, zyn de zelve van tyd tot tyd De Mogolſche naam gaat tot de ganſche Natie over.

A. 1495. tyd in hunne geslachten, die in 't derde lid weer zuiver waren, zoodanig toegenomen, dat de Mogolsche naam, welke in 't eerst die van de Keizerlyke Stam maar voerden, tot de gansche Natie (die men nu mede Mogolders noemd) overgegaan is; zynde nu die gene, die men blanke Mooren, en ook wel Chodja's, noemd.

Sjah Baboer's ondankbaarheit tegen Ranguildas.

Maar gelyk *Sjah Baboer* een Vorst was, die veel deugden bezat, alzoo had hy mede zyne ondeugden, en voor al was hy niet vry van de ondankbaarheit, die algemeene overgeërfde ondeugd der groote Mogols van hunnen Voorvader *Aboesaid*.

Ranguildas, die hem zoo magtig gemaakt, en door zyn vermogen, heilzamen raad, en voortreffelyke wetten, tot Opperbestierder van Hindoestan als verheven had, gevoelde daar van een zeer bittere preuve.

Die als een Fakier gaat leven.

Hy verjaagde hem, na zoo groote diensten, om een beuzeling, uit zyn Hof, zoo dat hy, wilde hy zyn leven behouden, genootzaakt was, zich verre van de Hof-stad, in een afgelegen Dorp als een Fakier te onthouden, en zyn leven armelyk door te brengen.

Gelyk de Koningen door wyze Raads-Heeren groot werden, en de ryken door heilzame besluiten bloeijen en toenemen, alzoo is het zeekerste middel, om de luister der Koningen, en den bloei der Ryken, te doen afnemen, dat zy van voorzichtige Raadgevers en Staatkundigen beroofd, en door quade en onbedrevene Hovelingen bestierd, en misleid werden.

Door wiens afwezen alles in 't Ryk verviel.

Het afwezen van den wyzen *Ranguildas* deed dit zeer klaar aan *Sjah Baboer*, en zyn Ryk zien.

Alles verviel ten eersten het gansche Ryk door, dewyl veele dwaze en onbedrevene Hovelingen, het roer van Staat in handen hebbende, deze grooten, maar qualyk bestierde. Zulk dikwils zoodanig aan de grond zetteden, dat die alomme begon te bersten, en wel haast een droevige schipbreuk van dit te voren zoo bloeijend Keizerryk te gemoet gezien wierd.

De swaare hongers-nooden veroorzaakten oproer, de oproer deed alles stil staan, en bragt veelen tot armoede, of tot wanhope, vermits alles in 't wild liep, zoo dat de zuilen van 't Ryk zoo zichtbaar begonden te waggelen en te schudden, dat zy wel haast met het gansch gebouw stonden ter neder te storten, en dus *Sjah Baboer* wel licht weer tot zyn vorigen staat te brengen.

Sjah Baboer doed hem weer aan 't Hof komen.

De Vorst, die in 't eerst veel zaaken niet wist, nog hoorde, alzoo hy alles op zyn Hovelingen staan liet, en zeer weinig aan zyn Onderzaaten gehoor gaf, begon nu zelf duidelyk het verval van zyn Ryk, en te gelyk de oorzaak van dien, te weten, het afwezen van *Ranguildas*, zyn wyzen en getrouwen Raadsman, dien hy zoo ondankbaar behandeld had, met leedwezen te bespeuren, weshalven hy besloot te doen onderzoeken, of die groote Man nog leefde. A. 1495.

Het middel, dat hy, om te ontdekken waar hy was, gebruikte, was zeer zeldzaam, en opmerkelyk.

Hy deed, by een openbaar Placcaat, aan al de Boeren beveelen, dat zy hunne Dorps-markten zouden tot Delli komen houden, en hunne goederen daar te koop brengen.

Dit, voor die Land-lieden zeer ongemakkelyk, dog egter een Keizerlyk bevel zynde, dat men gehoorzaamen moest, stelde hy vast, dat zoo hy ten platte lande, dewyl hy in geen van de Steden gevonden wierd, nog leefde, hy zich zekerlyk door de vernuftige en wyze raad, die hy zyne Dorpelingen, om dit bevel voorzichtig, en straffeloos te ontgaan, stond te geven, ontdekken zou.

Het viel ook zoo, als de Keizer gedagt had, uit: want *Ranguildas*, die zig door zyne wysheit in zyn Dorp, daar hy als een Wysgeer in stilte leefde, niet alleen bekend, maar ook zeer bemind gemaakt had, zag, zoo ras men kennis van dit Placcaat in dat Dorp kreeg, zyn huis met een drom van Boeren bezet, die hem baden, om doch een middel uit te vinden, ten einde dit streng bevel, voor hen ommogelyk om na te komen, buiten vreeze van straffe (daar zy geen gat door zagen) te konnen ontgaan.

Hy zey; *dat zy gerust na hun huis vertrekken, daags 'er aan weer by hem komen, en hy ondertusschen wel een middel uitvinden zou, om hen te redden.*

Zy dan daags 'er aan weer voor hem komende; zeyde hy: *gaat na Delli, en zegt tegen den Keizer, dat gy genegen en gereed zyt, om zyn bevel te gehoorzaamen, en uwe Dorps-Markt te Delli te komen houden; doch dat 'er eene zwarigheit is, die u lieden belet, te weten, dat niemand in 't gansch Dorp zonder een wegwyzer van andre plaatsen te halen, den weg na Delli weet; en dat gy lieden dierhalven zyn Majesteit alleen dit voor af verzoekt, dat die van Delli, op dat zy die weg te beter leeren kennen, hunne Markt maar eene reize in uw Dorp gelieven te komen houden, en dat gy lieden dan, als zy na Delli te rug keeren, met hen aanstonds mede gaan zult, om de weg te leeren kennen, en dus den Keizer te gehoorzaamen.*

Sjah Baboer, die midden door die boersche eenvoudigheit heen, het schrander vernuft van *Ranguildas* zag doorstralen, stelde

A. 1532. stelde vast, dat hy hen die raad gegeven had, en dierhalven in dat Dorp noch leefde.

Hy zey tegen die Boeren, dat dit uit hunnen koker niet; maar uit het brein van een zeer wys man gekomen was, dien hy begeerde te zien, alzoo hy hem in zyn dienst gebruiken, en met veele eere begunstigen wilde.

Hy voegde daar by, dat hy hen, indien zy dien man voor hem bragten, ook die gunst bewyzen zou, van hen van den eisch van dit Placcaat te ontslaan; dog zoo zy nalatig hier in mogten zyn, dreigde hy hen en hun Dorp te verwoesten.

Hy herstelde 't Ryk in zyn vorigen bloey. Dus bragten zy *Ranguildas* dan, schoon tegen zyn wil, by den Vorst, die hem met een groote genegenheit en beweging, hem niet anders dan zyn Vader noemende, ontfing, en aanstonds in alle zyne vorige waardigheden herstelde, waar door de Ryks-zaaken aanstonds een geheel andren keer namen, en alles in korten tyd zyn vorige gedaante kreeg. A. 1532.

Men wist van geen gebrek, nog oproer meer, gelyk te voren; integendeel was 'er alomme overvloed van alles, en een diepe rust en vrede, zoo binnen, als buiten 't Ryk, uitgenomen, dat men in zeer weinige afgelegene Landschapjes nu en dan wel wat opstand had; dog dit was van zoo weinig belang, dat men zich daar aan niet veel behoefde te kreunen.

SJAH BABOER. Sevende Groote Mogol.

Het Ryk van Cascar, 't geen door de dood van een nazaat van *Aboesaid*, aan *Sjah Baboer's* kroon vervallen was, lag wat verre van de hand, en was daar door van een nazaat van dien Prins, van welken *Mier Timoer* het veroverd had, schielyk overweldigd.

Het recht en gezag van den Vorst eischten wel, om hem daar weer uit te dryven; maar de verre afgelegenheit en geringe staat van dat Ryk, deden hem, op den wyzen raad van *Ranguildas*, daar van afzien, en den verderen tyd van zyn bestier in rust, en vrede, met een groote agting voor zyn groot beleid, tot zyn dood toe doorbrengen, dryvende veel Patans uit Hindoestan na deze en gene Eylanden in de Golf van Bengale.

Hy stierf te Delli, A. 1532. na dat hy 5 jaaren te Samarcand geheerscht, 3 jaaren ten deelen in zyn armelyke staat, ten deelen in 't veroveren van 't Koninkryk van Sjah Baboer's dood. A. 1532.

A. 1532. Zyn regeer-tyd.

van Delli, doorgebragt, en nog 32 jaaren Hindoestan als Keizer, en, (mag men met recht zeggen) als eerste Oppervorst dat groot en nieuw Ryk, met veel lof van wysheit, en gerechtigheid, bestierd had.

Fraeije Huis- en Staat-les, uit zyn leven getrokken.

Dit was het einde van dien Vorst, die, na zoo korten bestier in zyn oude Erflanden, door de vadzigheit, waar in hy, en de zynen, geboren en gehouden waren, dat schoon Ryk geheel en al verloor, en tot den elendigen staat van Hovenier vervallen, door den wyzen raad van een oprecht, getrouw, en wys vriend, niet alleen weer tot het bezit van een nieuwe kroon gebragt, maar ook een van de machtigste Keizers van het Oosten geworden, en gestorven is. Zyne afbeelding is te zien onder No. 7. A. 1532.

Dit moet ons, en voor al de Vorsten leeren, zich zelven, en hunne nazaaten buiten alle vadzigheit, gestadig bezig te houden, en altyd groote agting voor getrouwe en wyze vrienden en Raadslieden te hebben, alzoo dit twee Hoofdzuilen zyn, die het gebouw van den Staat, en van een byzonder huis, tegen alle vyanden, en tegen de zwaarste ongevallen, volkomen staande konnen houden.

Hy liet twee Zoonen na, *Homajom*, en *Mirzah Kamoran*. Zyn Zoonen.

VIERDE HOOFTSTUK.

Homajom, *VIIIste groote Mogol A. 1532. Is ongelukkig. Verschil der Schryvers hier ontrent.* Sjah Thamas *hersteld hem.* Homajom *verheft eenen* Sjirah *tot de eerste Ryks-Ampten, die hem beoorlogd. En uit zyn Ryk dryft. Geval van een Arend. Gelukkige voorzegging daar uit.* Sjah Thamas *ontfangt* Homajom *in zyn thuin.* Sjirsjah *doet veel Kârrawaansaraas oprichten. Het geene veel Hof-Grooten navolgden. Een fraeije Persiaansche, en Arabische zinspreuk.* Sjirsjah *liet ook heerlyke Laanen planten. Zyn verdere nuttige bedryven. Werd door een stuk, dat te zwaar geladen was, A. 1550 doodgeslagen. Waar van een Fakier* Homajom *kennis geeft. Die van* Sjah Thamas *hulp bekomt.* Homajom *werd van zyn onderdaanen wel ontfangen. Wint Lahor, door een fraeije Krygslist. Trekt na Delli. Geraakt weer op den Throon. Hy beloond* Sjah Daulat *rykelyk. Houd geene van zyne beloften aan* Sjah Thamas. *Was een slecht Mohhammedaan.* Sjirsjah *zend de gevangene* Zimle Begum *ongeschonden aan* Homajom. *Die haar echter zeer verdagt hield.* Sjirsjah *zweert op den Coraan zyne en hare onschuld.* Homajom *beminde haar weer zo zeer als ooit. Maakt Lahor van een Dorp tot een Stad. Blyft in 't bouwen van zyne Grafstede dood. Het graf nader beschreven. Zyn Regeertyd.* Sjah Ekbar, *A. 1552. IXde Groote Mogol. Zyn naam. Zyn geboorte-plaats. Zyn groote hoedanigheden en deugden. Zyne overwinningen. Verplaatst zyn Hof A. 1566. te Agra. Welke Stad beschreven werd. Schoone Grafsteden. Hy beoorlogd Chitor, dat beschreven werd. Zyne liefde tot de Vorstin Padmana. Die by voor zich eischen doet. Tast Chitor zelf aan. Zyne listige vonden om Padmana te zien. En vergeefsche pogingen, om van haar en van Chitor meester te worden.* Door Padmanaas *vernuft te leur gestelt.* Ekbar's *eerste woede, en verdre handeling hier over. Hy belegerd Chitor weder. Klimt zelf op een Kat, en schiet* Zimet *dood. Hoord, dat* Padmana *zich met hem verbrand had. Die hier afgebeeld werd. Hy werd meester van de Stad, en 't Ryk Chitor. Waarom de Schryver dit geval niet geloofd.* Sjah Ekbar *gaat A. 1568 't Koninkryk van Guzeratte aantasten. Mohhammed de laatste Koning aldaar. En niet* Bhadoer. *Die het Ryk zyn Zoon nalaat. Die onder voogdy gesteld werd. De Voogd, verzoekt* Ekbar *om hulp. Die 't Ryk inneemd, en den Prins gevangen houd. Die zich zelven dood. En zyn Ryk aan* Ekbar *laat. Die A. 1569 het Ryk van* Delli *veroverd. A. 1570 tast by Bengale aan, en veroverd het meest. Hy overwind de Vorstin* Roepea *door de Nabab. Die* Sjah Ekbar *doet in stukken houwen. En Cambaja, Narsinga, en Candahar, veroverd. Zyn verdere verrigtingen. En moeite met* Melik Ambar. *Die nader beschreven werd. Hy dwingt den Koning van Decan om zyn Dochter te trouwen. Verder gedrag van* Melik Ambar. Ekbar's *deugd, by zyn groote onbequaamheit. Zyn yver voor zyn Godsdienst. Verplaatzing van 't Hof by beurten. Wat Ryken* Ekbar *naliet. Zyn Zoonen. Opstand van zyn Zoon* Selim *tegen hem A. 1602. Zyn zeldzame dood A. 1605. Groote onkosten van zyn Hof. Zyn nagelaten schat. Zyn afbeelding.*

Homajom, VIIIste groote Mogol, A. 1532.

HOmajom, die de oudste was, volgde hem A. 1532, als agtste groote Mogol, in 't Keizerryk van Hindoestan.

Daar zyn 'er die willen, dat deze naam zoo veel, als de gelukkige, in het Hindoestans beteekend. Maar hy is, zoo wy op 't vervolg van zyn leven letten, niet minder als gelukkig geweest: want schoon hy in de eerste 10, of 11 jaaren van zyn

Is on[gelukkig]

A. 1532. zyn bestier, zoo lang hy de Staats-regels van zyn Vader, en voor al die van *Kanguildas* volgde; noch eenigzins gelukkig was, en verscheide plaatzen in de ryken van Bengale, Decan, Cuncan, Ballagate, en meer andere Landen, daar ontrent veroverde, heeft hy egter door zyne onvoorzigtigheit, of door 't verwerpen van goede Raadslieden, en zich te veel op quade te vertrouwen (waar in hy zich aan zyn Vader behoorde gespiegeld te hebben) in korten tyd, dat schoon en groot Ryk, met zoo veel moeite en wysheit door zyn Vader veroverd, by na geheel weer verloren.

In de zaak zelf komen de meeste Schryvers, dog in de omstandigheden niet over een.

Verschil der Schryvers hier ontrent.

Daar zyn 'er die verhalen, dat hy door eenen *Tseer-Chan*, (anders ook wel *Ferried-Chan* genaamd) uit zyn Ryk gedreven wierd.

Van dezen *Tseer-Chan* getuigen zy vorder, dat hy in 't eerst maar een gemeen Ruiter was, die naderhand door zyn dapperheit een Patan, of Berg-Koninkje, ontrent Bengale geworden, en van *Homajom* overwonnen zynde, echter van dien Vorst zoo bemind wierd; dat hy hem eerst Vezier, of Raadsheer, en naderhand Veldheer van zyn Leger maakte, in beide welke ampten hy zyn post in 't eerst tot volkomen genoegen van *Homajom* waarnam; maar als nu de Vorst zynen Broeder, over zekere misdaad, zonder eenig inzigt voor hem, had laten om hals brengen, wierd hy tegen hem zoo verbitterd, dat hy daags 'er aan niet ten Hove verscheen, en na de kant van Bengale geweken zynde, zich volslagen tegen hem opwierp, openbaar tegen hem te velde quam, de eene Landvoogdy voor, de andre na, hem afhandig, zich meester van Bengale, Dekan, en alles, wat *Homajom* daar veroverd had, maakte, en, als een blixem alomme verschynende, hem niet alleen in verscheide veldslagen tot het uiterste bragt, maar hem A. 1540 ook dwong, na Persien te vlugten, en zyn gansch Ryk te verlaten; na welken tyd deze *Tseer-Chan*, zeer opgeblazen geworden zynde, zich *Sjah Djihaan*, (dat in 't Persiaansch, Koning der wereld beteekend) noemen liet, dien hy, om zyn groote daden by die van *Mier Timoer* te vergelyken, en van welke geen minder boeken (zoo men daar lust toe had) te beschryven waren, wel verdiend heeft.

Men verhaald verder, dat *Homajom*, by den Koning van Persien, *Sjah Thamas*, Zoon van *Sjeich Ismaiel Tsoefi*, gekomen, van hem als een Broeder, en geloofs-genoot, zeer wel ontfangen is, en aanstonds met een legertje van 12000 Man, onder zynen Veldheer *Beiran-Chan*, ondersteund wierd, die in 't eerst Cabul, en Candahar, wel weer veroverde; dog daar na zoo veel wederstand vond, dat hy genoodzaakt wierd alles weer te verlaten, zonder dat zich, geduurende *Tseer-Chan's* leven, de allerminste gelegenheit, om hier aan te tornen, opdeed. A. 1532.

Het is waar, dat 'er zyn, die voorgeven, dat *Sjah Thamas* dezen *Tseer-Chan* overwonnen, en gedood heeft; maar dit is een groote misslag, vermits hy tot zyn dood toe, gerust geregeerd heeft, en van een ziekte op zyn bed A. 1550, op Gualeor in Hindoestan overleden is.

Na zyn dood liet hy een Zoon van 12 jaaren na, *Sjah-Firoes*, (dat de Turkois-Koning, in 't Persiaansch beteekend) genaamd, tegen welken zich verscheide oversten opwierpen, en hem eindelyk ook om hals bragten.

Na des zelfs dood wierp zich zekere *Aadil-Sjah* (dat is, *de rechtvaerdige Koning*) tegen de andre oversten op, nam de Ryken van Delli, Bengale, en meer andre in, en streed eindelyk tegen eenen *Himmoer*, om het opperbewind.

Sjah Thamas herstelt hem.

Geduurende dezen tweespalt tusschen deze Krygsoversten, vond *Sjah Thamas*, in dit troubel water visschende? gelegenheit, om *Homajom* in zyn Ryk te herstellen; na welken grooten dienst hy hem beloven moest, dat hy voortaan de leere of uitlegging van *Aali* over den Coraan volgen, en, in plaats van een Sunni (die, gelyk de Turken, de uitlegging van *Aboebakier*, *Omar*, en *Oetsman*, aankleven) een Sjais werden zou.

Men wil ook, dat *Sjah Thamas* hem dwong, zyne Gemalin, *Zimle Begum*, genaamd, een zeer schoone Princes, (die tot A. 1548 te Ammer, een Kasteel van Jesselmeere, door *Tseer-Chan* gevangen gehouden, en toen van daar mede na Persien ontvloden was) aan hem over te laten, hoewel hy haar naderhand maar als een byzit handelde, daar hy hem beloofd had, haar tot zyn Koningin te verheffen; waar over *Sjah Ekbar*, *Homajom's* Zoon by haar geteeld, groote smert gehad, en zich tegen *Sjah Thamas*, meer dan eens, vertoornd heeft.

Niet lang hier na zouden de Patans *Homajom* nog eens uit een groot deel van zyn Ryk geslagen, en na Cabul, zyn oud erfdeel, verjaagd, dog *Sjah Thamas* hem weer volkomen, met vernieuwing van de oude belofte, in zyn Ryk hersteld hebben, hoewel hy niet lang daar na geregeerd had.

Dus verhalen het verscheide beschryvers van zyn leven; maar de Mogolsche Chronyk steld ons dit gansch geval met deze omstandigheden voor.

A. 1532. Homajom verheft eenen Sjirah, tot de eerste Ryks-Ampten. Zeker Berg-Koninkje, *Sjirah*, (dat is, *een jonge Leeuw*,) genaamd, en een van die gene die *Sjah Baboer* overwonnen had, verkeerde, by 't leven van dien Vorst, wel in zyn Hof, maar wierd in geen zaaken, en Ampten van het Ryk gebruikt, om dat de wyze *Ranguildas* hem altyd voor een al te listig Vorst verdacht gehouden had, welken men anders veel eere, om hem niet te verbitteren, en in zyn plicht te houden, aandeed.

Had zig *Homajom* hier by gehouden, dit voorbeeld van zyn Vader gevolgd, en dien wyzen Raad van *Ranguildas* niet verwaarloost, noit had hy 'er zulke droevige gevolgen voor zich zelven van gezien.

Daar tegen nu regelrecht aangaande, verhief hy dezen Berg-Vorst tot de eerste Ampten van Staat, vertrouwende hem niet alleen 't bewind over zyn Leger, maar ook de wacht over zyn persoon, waar door hy in korten tyd zoo magtig, en zoo opgeblazen wierd, dat hy zich niet alleen *Sjirsjah*, dat is, *de Koninklyke Leeuw*, noemen liet, maar dat het *Homajom* zelf begon te verveelen, en jaloers te maken; welke, als hy hem daar over ettelyke maalen al wat scherp begon te berispen, en eenige middelen, om zyn hoogmoed te beteugelen, in 't werk wilde stellen, begon *Sjirsjah* hem niet alleen te bespotten; maar zich ook openbaar tegen hem aan te kanten, en met een Leger te veld te komen.

Die Hem Hy kreeg ten eersten veel aanhang van andre misnoegde Patans, of Berg-Koningen, die hem zeer getrouw hielpen, behalven dat hy zelf een dapper Vorst was.

Beoorlogd. Na dat hy *Homajom* al eenige reizen ontrent Delli geslagen had, leverde hy hem eindelyk eens zoo gelukkig slag, dat hy hem A. 1541 dwong, zyn Ryk, met alles, wat hy daar had, te verlaten, en zelf ook zyn gansch Vrouwen-Timmer, dog voor al de Vorstin, *Zimle Begom*, aan de woede van den overwinnaar over te geven, van welke Princes wy hier na breeder zullen spreken.

En uit zyn Ryk dryft. Hy ontquam ter naauwer nood, door toedoen van eenige Persiaanen, die hem getrouw bleven, en voor gidsen dienden, de handen van den overwinnaar, die zig ondertusschen op den Throon, zyn Vader, en hem, door *Sjah Baboer* onwettig ontnomen, weer op nieuw, zoo vast ter nederzette, dat hy niet vreesde, zoo licht 'er weer afgestooten te werden.

Geval van een Arend. Terwyl nu *Homajom* van Stad tot Stad voort vluchtte, gebeurde het op zekeren middag, terwyl hy in een open plaats wat te rusten lag, dat een Arend, met zyn jongen, boven zyn hoofd quam vliegen, en hem tegen de straalen der zonne met zyn uitgespanne vleugelen zoodanig bedekken, en overschaduwen, dat hy, zonder dat hem de hitte wakker maakte, in staat was, om door te konnen slapen. A. 1532.

Dit namen die van zyn gevolg, die het zagen, voor een zeer goed voorteeken (alzoo dog de Oosterlingen vol bygeloove zyn, byzonder ontrent het vliegen, en schreeuwen der vogelen,) zy verhaalden het aan *Homajom*, en verzekerden op dien grond, dat dit niet anders, dan zyne gelukkige herstelling op den verlaten Throon van Indiën voorspelde. Gelukkige voorzegging daar uit.

Ondertusschen quam *Homajom* aan 't Hof van Persien, behoudende, schoon nu zonder Ryk, echter zyn vorige moedigheit, geenzins vergeetende, in deze zyne ballingschap, en rampen, zyn rang als Opper-Vorst van Hindoestan te bewaren. Sjah Thamas ontfangt Homajom in zyn thuin.

Sjah Thamas verwachtte, en ontfing hem in een Thuin, of in een van zyne Lusthuizen, in een plaats, daar maar eene Sofa was (een verhevene Koninklyke zitplaats, met kostelyke tapyten en kussens belegt) waar op niet meer dan een Vorst zitten kon. Doch of dit zoo gevallig, dan of dit met opzet geschikt was, blykt niet.

Homajom, die dit ten eersten, met een groote ontzetting bemerkte, was daar over, schoon de moeijelykheit en spyt hem ten oogen uit zag, echter zoo ontroerd niet, of hy wist, schoon door zyn ongevallen zeer ter nedergeslagen, in dat oogenblik nochtans schikkingen te nemen, die met de grootheit van zyn rang, en met de moedigheit van zyn Keizerlyke ziel, over een quamen.

Aangezien hy nu daar als een vlugteling, en by die Vorst om hulp quam, was hy in schyn genoodzaakt de minste te wezen, en de rang aan den Koning van Persien in zyn eigen land te geven.

Hy verzocht *Sjah Thamas* dierhalven, dat hy wilde gaan zitten, gelyk hy dede; maar plaatste zich zelve aan zyne linkerhand, de plaats van eer, zoo in 't Oosten, als by de Turken, en schoon daar geen zitplaats was, was hy echter niet verlegen; maar ging op zyn pylkoker, die hy op de grond zettede, neerzitten, ontgaande dus de schande, van staande voor een Vorst, diens hulp hy verzoeken quam, te verschynen.

Sjah Thamas, dit ziende, was daar over wel een weinig verzet, maar hy, een grootmoedigheid van geest, schranderheit van 't vernuft, en een behendigheit, die alles by hem verschoonde, hier in ziende doorstraalen, wierd daar door aangezet, om te meer agting voor hem te hebben.

Hy

Hy verzag hem dierhalven ten eersten van een schoon Paleis, een Koninklyke lyfwagt, en van alles, 't geen zyn Koninklyke staat vereischte. Hy deed hem alle bedenkelyke vermaaklykheden aan, na de wyze van zyn Land, en van 't Oosten, om dien Vorst zyne rampen te doen verzetten, ter tyd toe, dat zich de eene of de andre gelegenheit opdoen mogt, om zynen vyand met voordeel aan te tasten, en hem weer op den Throon van Hindoestan te herstellen.

Ondertusschen maakte *Sjirsjah* zich by zyne nieuwe onderdaanen door allerley zaaken, die hy wist hen te behagen, en oirbaar voor zyn nieuw veroverd Ryk te zyn, aangenaam. Hy zag, wat 'er ontbrak voor de nuttigheit van 't gemeen, en wat de zaaken van zynen Staat zou konnen verbeteren.

Het eerste, dat hy tot dienst der reizende Kooplieden bezorgde, was, verscheide Kârawaansarâs, zoo in de Steden, als voornamelyk ten platten Lande, op zyne kosten, zoo als men die in verscheide Landen van het Oosten reeds had, te doen oprichten, en die van bequame en zeer dienstbare huisgenooten, met last, van den reiziger voor niet te bedienen, te voorzien, en het noodige voor hen, en hunne lastdieren, tegen zulken matigen prys te leveren, dat zy 't in hun eigen huizen niet beter koop zouden hebben konnen bekomen.

Ider bediende had hier zyn byzonder werk. Daar waren 'er, die op de kostelyke huisraad alleen het opzicht, daar waren 'er, die enkelyk last hadden, om die schoon te houden, andre weer, om die ordentelyk te plaatsen. Zommige droegen zorg voor de bedden, andre weer voor de lywaten. Daar waren 'er, die op de Baden, op de keukens, op de tafel, en 't aanbrengen der spyzen, op 't schenken, daar waren 'er ook, die enkelyk op de stallen, en op de beesten, pasten, zoo dat hier niets tot het gemak der reizende Kooplieden quam te ontbreeken, plaatzende hier met 'er tyd allerley kraamen met kostelyke, en op de reis ook noodige goederen, en tot vermaak allerley speel-lieden, potzemakers, Inlandse Doctoressen, en wat dies meer is, om den Reiziger de moeijelykheden der reize te doen vergeten, en hem in alles te helpen.

Men had (om dit by een buiten-stap wat nader te beschryven) in de Baden niet alleen schoone kacchels; maar ook een overvloed van allerley reukwerken, en smeerzels, mitsgaders lieden die bequaam waren, om den Oosterling, zoo sterk op dat wasschen met alle die omstandigheden gezet, het bezweet en vermoeid lichaam, na eerst het hoofd en hair wel met Melk van Clappus, of Cocos-nooten, en Limoen Porot (een soort van Wasch-Limoenen) en 't lichaam met poepor (zynde gepulveriseerde rys, tot bollekens gemaakt, en wel met allerley bloemen, en voor al met het water van de Moegri-bloem, gemengd) bestreken te hebben, zoo aangenaam van lid tot lid te wryven, en, na hen 't zweed alomme wel afgewasschen, en 't lichaam wel gezuiverd te hebben, hen verder door reukwerken, en 't besmeeren van 't lichaam met Bobori (of Indiaanse Saffraanen) en voor al met Sandelhout, op een steen gewreven, of met eenig ander reukwerk, zoodanig te verquikken, dat zy als geheel andre, en weer als frissche menschen 'er uit quamen; al het welke hen veel minder quam te kosten, als in hunne eigene huizen, zoo dat velen, om dit gemakkelyk, aangenaam, en goedkoop wasschen, verlangden, om die reizen eens mede te mogen doen: Want in andere Kârawaansarâs vind men niet, als de bloote plaats, en al het noodige moet men zelf mede brengen.

Het gene veel Hof-grooten navolgden.

Voor al verlangden hier velen na, om dat alle, die te voet moesten gaan, en het vermogen niet hadden, om zich van Last-dieren, of Palankyns, te voorzien, in die Kârawaansarâs op 's Konings kosten, zoo lang zy daar rusten moesten, onthaald wierden. Een mildadigheit, waar door hy de genegenheit van grooten en kleenen won, en waar in hem naderhand veel ryke en godsdienstige Mohhammedaanen navolgden, makende zekere gelden na hun dood, die zy wilden, dat tot het oprichten van zulke Kârawaansarâs op de groote wegen, tot hunne gedagtenis, besteed zouden werden, behalven dat zy veeltyds zeer schoone Grafsteden voor hun geslagt daar by voegen lieten, om te meer aan hunne mildadigheit, in 't oprichten van zulk een Kârawaansarâ, te gedenken.

Op de deur, of in de voorgevel, van deze Oostersche Herbergen lieten zy, ten bewyze van hun godvrugtigheit, ook wel een fraeije spreuk, of gedenk-reden, uithouwen, waar in zy de Persiaanen niet alleen navolgden; maar zich ook meest daar in van hunne taal (somtyds ook wel van de Arabische,) bedienden, te meer, alzoo dit de Hof-taal, en Kârawaansarâs te bouwen, een werk van de grooten is, vermits veel geld en vermogen, om zulke kosten uit te voeren, vereischt wierd.

Onder deze opschriften zyn 'er, die verdienen van een verstandig en godvrugtig Christen in zyn hert ingedrukt, en bespiegeld te werden.

My schiet 'er een te binnen, die kort, zinryk, en waardig is, om hier gemeld

A. 1532. te werden, welke voor een Kârrawaanſarâ in Perſien gevonden werd:

Een fraeije Perſiaanſche.

Djihaan Kârrawaanſarâ, Wama Karawâniem
Der Kârrawaanſarâ nekuned Kârrâwaan Sarâ.

Dat is:

De Wereld is een Kârrawaanſarâ (*of een Herberg voor de Reizigers*) *en wy zyn de Reizigers, van, of in, een Kârrawaanſarâ, en maakt de Karrâwan, of 't reizend gezelſchap, noit een Sarâ*, dat is, *een vaſte verblyf-plaats.*

Ik zal hier ter ſnede nog een korte ſpreuke in 't Arabiſch byvoegen, die op de mildadigheit dezer grooten niet qualyk ſlaat:

En Arabiſche zinſpreuk.

Ganijon bilâ Sachâwatin, Kasjadjarin bilâſſamaratin.

Dat is:

Een Ryke zonder mildadigheit is als een boom zonder vrugten.

Sjirsjah liet ook heerlyke Laanen planten.

Behalven deze Kârrawaanſara's (om met ons afgebroken verhaal weer voort te gaan) liet *Sjirsjah* op de groote wegen ook een menigte van boomen, ordentelyk in reyen geſchikt, gelyk laanen planten, welke volwaſſchen zynde, de heerlykſte lommer, die men wenſchen kon, tegen het ſteken der zon gaven.

Een van de grootſte dienſten, die men het gemeen doen kon, behalven dat het gezigt de Ingezetenen, en vreemde Reizigers, al was het maar voor een bloote wandeling (hoewel de Ooſterlingen meer voor 't aangenaam gezicht van zulk een Plantagie, en voor 't zitten by een fontein, dan voor een wandeling, zyn) zeer verluſtigen kon.

Zyn verdere nuttige bedryven.

Hy bragt ook een geheele verandering in de maaten, en gewichten, die bevorens maar by giſſing, en met veel bedrog van den loozen inlander, toegingen. Men kende voor zyn tyd in Indiën geen ſchaalen, gewichten, noch ellen; maar gelyk men de drooge waaren by een greep, en de natte maar op het oog gaf, alzoo mat men de ſtoffen, en andre meetbare waaren, maar by ſpannen, en ellebogen, dat zomtyds vry wat onzeker, en bedriegelyk toeging, van waar zy ook nu noch veel van zoo veel ellebogen ſpreken; maar by deze nieuwe invoering van zekere Inlandſche maten, vaſte codi's, of ellen, en gewigten, wierd alles vry netter, tot volkomen genoegen van den verkooper en kooper, uitgelevert: want ſchoon de verkooper daar wel eenige ſchade by ſcheen te lyden, vond hy die egter by zynen inkoop rykelyk wederom. A. 1532

Geen minder zorg droeg *Sjirsjah*, om zyn onderzaaten in zaaken van den Godsdienſt mede een zoetigheit, die hunne herten noch al meer tot hem trok, te doen genieten. Hy beſtelde hen jaarlyks, op zyn koſten, een ſchip, waar mede de genen, die genegen waren om ter bedevaart na Mecca te gaan, om 't graf van den Profeet Mohhammed te zien, zich voor niet derwaards konden begeven. Een plegtelykheit, waar toe alle Mohhammedaanen, die vermogen hebben, eens in hun leven verplicht zyn; maar waar van de onvermogende, die 'er ook wel eens na toe wilden, om hun onmagt bevorens verſteken bleven, en dierhalven was dit een van de grootſte dienſten, die hy 't gemeen doen konde, alzoo zy ſterk op de zaaken van hunnen Godsdienſt gezet zyn.

Het voornaamſte middel nogtans, om hem ſtaande te houden, was zyne z[illegible]ge, om geoeffende Soldaaten, en goed, geſchut, nevens bequame Konſtapels, die hy zeer wel beloonde, te hebben, en om na alles zelf in perſoon te zien, wetende, hoe licht men door andre kan bedrogen, of miſleid werden.

Zoo pryzelyk als nu dit naauwkeurig bezigtigen van alles in een Vorſt, en zoo nut als dit doorgaans voor het gemeen is, alzoo doodelyk was dit op zekeren tyd voor *Sjirsjah*: want zyne nieuwsgierigheit, om zeker ſtuk geſchut, dat hy uit Bengale bekomen had, zelf te zien laaden, en afſchieten, was oorzaak van zyn dood. Want het ſtuk, te ſterk geladen, quam te berſten, en een van de brokken trof hem doodelyk, dat hy op die plaats ſtierf, na negen jaaren geregeerd te hebben.

W[illegible] door ſtuk, zwaa laden A. 1[illegible] dood ſlage[illegible]

Dit viel A. 1550 voor. De dood van *Sjirsjah* gaf groote verandering, en opſtand onder de Ingezetenen, en, na de verſcheide belangen der Patans, en andre Indiaanſche Vorſten, verwekte die by ider in 't byzonder een geheimen toeleg, om meeſter van dat ſchoon Ryk te werden.

Waa[illegible] een H[illegible] Hon[illegible] jom [illegible] nis ge[illegible]

Homajom, die lang na zulken voorval verlangd had, kreeg aanſtonds door zeker hoofd der Fakiers, *Sjah Daulat* (*de Koning des heils*) genaamd, bericht van zyn dood, van de verdeeldheit der Ingezetenen, van de verſcheidenheit der belangen van veel Vorſten (die daar door hunne

50. hunne algemeene macht niet weinig verzwakten) en van den opstand, die 'er binnen Delli was.

Ook maakte hy hem bekend, dat hy van de genegenheit zyner oude onderzaten zoo verzekerd was, dat hy niet twyffelde, of zy zouden hem, zoo hy maar ten eersten overquam, met vreugde weer op den Throon van Hindoestan zetten.

Sjah a's e- Homajom, die geenzins hier op sliep, verzogt nu met meer ernst om de hulp, hem van *Sjah Thamas* toegezegt, en beloofde, om hem te kragtiger daar toe aan te zetten, niet alleen een Sjais (dat hy nu quansuis al was) te zullen blyven; maar ook zyn gansch Ryk daar toe te zullen brengen, ja alle de kosten, die *Sjah Thamas* tot nu toe wegens hem gedragen had, met veel dankzegging te zullen vergoeden, daar, voor een zoetigheit, byvoegende, dat hy de Landvoogdy van Candahar, en de Stad Sindi, op de grensen van Persien, hem schenken zou. Twee zaaken, die *Sjab Thamas* ten eersten overhaalden, om dezen Vorst spoedige hulp toe te voegen, voor eerst, de zucht om zynen Godsdienst in dat machtig Ryk voort te zetten, en de eere, die hy daar van by zyn volk, en de groote verwachting, die hy daar over by den Profeet hebben zoude. Ten anderen, 't ontslag van een gast, dien hy al lang moede was, en de vergoeding van die zware onkosten, en daarenboven de gulhertige aanbieding van zulk een voorname Landvoogdy, die zoo lang de twistappel tusschen deze twee Vorsten geweest was.

Dit was de reden, dat hy hem spoedig veel geld, een fraeije troep voetvolk, en twaalf duizend man Ruitery byzette, met welk kleen legertje *Homajom*, veel meer op de genegenheit van zyn volk, en de toezegging van *Sjab Daulat*, steunende, na Hindoestan trok, bedankende dien Vorst voor zyn goed onthaal, en voor een heilzamen raad, waar van wy op zyn plaats spreken zullen.

ma- werd yyn er- en ont- en. Hy verscheen zoo haast ontrent Cabul en Attoc niet, of zyne oude Onderdaanen quamen zyn Leger zoodanig versterken, dat hy in korten tyd, en met verlies van weinig volk, meester wierd van alle de Landen, die tusschen Persien, en Lahor leggen.

t La- door gslist. In deze vesting, op een by na onwinbare plaats gelegen, was een Landvoogd, die voorhad, zich als opperbestierder daar in te dringen, en zich meester van de gansche Landvoogdy van Pengab, of der vyf wateren, (na 't getal der vyf Rievieren, die daar in zyn, zoo genaamd) te maken, en die ook in staat was, om een lang beleg, dat den Vorst niet diende, uit te houden.

Homajom, dit wetende, en niet genegen lang te talmen, deed door een andren weg, als hy zelf nam, honderd jonge Persiaanen, als Fakiers gekleed, en met reisstaven in de hand, voor de Poort dezer vesting, niet alle gelyk, maar nu en dan een, verschynen, waar door die gene, die eerst quamen, 'er gemakkelyk in raakten, alzoo men voor die Landloopers, als groote Heiligen, veel agting, en op hen gansch geen agterdogt heeft; maar die wat later quamen, vonden de poorten alomme gesloten, weshalven zy de wacht toeriepen, dat zy arme Fakiers waren, die van Mekka quamen, en die maar voor dien nacht hun verblyf, daar verzogten, alzoo zy verder moesten wezen. A. 1550.

Dit quam met het zeggen der eersten over een, waar van men den voorzeyden Landvoogd, *Aziz-Chan* genaamd, kennis gaf, die, juist zoo sterk op de Godsdienst niet gezet, hen met een zoet praatje meynde af te zetten; maar toen zy op hem, en op de bezetting, wegens hunne liefdeloosheit ontrent zulke armen, van God, en hunnen Profeet zoo bemind, en die nu pas van zyn Graf quamen, begonden te schelden, en hen met de wrake Gods, en van Mohhammed, te dreygen, gaf hy aanstonds last, om hen, alzoo 't maar voor eenen nacht verzocht wierd, in te laten.

Hy zag ze zelf, niet zonder groot mededoogen, alzoo zy 'er zeer armelyk uitzagen, binnenkomen, en belaste aan zyn volk, hen wel te onthalen, waar op zy verscheide Elhamdollillahs, of loftuitingen ter eere Gods, wegens deze zyne liefde aan hem, met belofte, dat God dit aan hem vergelden zou, volgen lieten.

De Landvoogd, en zyne bezetting, hier op al te gerust, dachten verder geen quaad; maar zy wierden in 't midden van hunne rust op het onvoorzienste van deze Fakiers, met de kris in de vuist, die zy onder hun gewaad verborgen hadden, overvallen, en met zulken woede en geluk aangetast, dat die eerste daar alle het leven lieten, en de Pelgrims meester van de vesting bleven.

Door deze list kreeg *Homajom*, dien zy spoedig bericht hier van gaven, die sterke plaats, die hy door een lang beleg niet te winnen zag, in eene nacht, blyvende hier niet langer, dan tot hy 'er een van zyne Persiaanen tot Landvoogd gesteld had.

Hy trok dan ten eersten na Delli, waar ontrent hy reeds eenige Patans, en Raja's tegen malkanderen bezig vond. Hy quam hen vry wat eer, dan zy hem gewagt hadden, op 't lyf, alzoo zy wel wisten, dat hy in Hindoestan gekomen, maar niet, Trekt na Delli.

A. 1550. niet, dat hy zoo na by hen was. Hy sloeg hen dierhalven, met zyn nu sterk aangegroeid Leger, ontrent drie mylen van Delli, by Panipat zoodaning in de vlucht, dat hy door deze eene overwinning weer op zynen Throon geraakte, herstellende alles in zeer korten tyd, hoewel hy niet lang leefde, en pas 2 jaren 'er na quam te sterven.

Geraakt weer op den Throon.

Hy beloont Sjah Daulat rykelyk.

Het eerste dat hy dede, was, *Sjah Daulat*, die hem van alles het eerste bericht gegeven, en de genegenheit van 't volk, en verscheide Koninkjens, voor hem herwonnen had, rykelyk te beloonen, en groote eigene inkomsten, schoon dit tegen 's Rykswetten aanliep, jaarlyks, zoo voor hem, als voor zyne nazaaten, te bezorgen, welke nazaaten tot noch toe ook de eenigste in 't gansche Ryk zyn, die eigen Landen erfelyk blyven bezitten, zonder dat hunne goederen, gelyk die van alle andre Onderdaanen, by 't overlyden van de Vader, weer aan de Kroon vervallen; behalven dat dit Stamhuis van *Sjah Daulat* tot nog toe by den grooten Mogol in de hoogste achting is, en in rang voor alle andre gaat. Ja zelf is zyne gedachtenis by de volgende Mogols zo geëerd en geagt geweest, dat het volk, en die Keizers zelf, zich niet schamen noch dagelyks zyn Graf zeer Godsdienstig, als van een van hunne grootste Heiligen, te gaan bezoeken.

Houd geene van zyne beloften aan Sjah Thamas.

Wat nu zyne belofte aan *Sjah Thamas* belangt, hy kreunde zich daar zeer weinig aan, bleef een zuivere Sunni, gelyk te voren, met alle de zynen, vergoedde hem niets van de groote kosten, aan hem gedaan, en dagt niet minder, als om hem Candahar of Sindi te schenken, door welke trouwloosheit, en groote ondankbaarheit (vermits hy hem zeer trots by zyn eerste schryven behandelde) hy toonde een rechte nazaat van zynen Voorvader *Aboesaid*, en dus hier in een rechte groote Mogol, en een waare tak van dien ondankbaren Stam te zyn.

Het was zoo verre van daar, dat hy voor *Sjah Thamas* eenige de minste beleefdheit zou overgehad hebben, dat hy hem al het volk, dat hy hem, by zyn vertrek uit Persien mede gegeven had, onthield, aan die Persiaanen, waar op hy zich naderhand meest vertrouwde, zeer groote soldyen, en aan hunne oversten de eerste ampten van 't Ryk gevende, waar door zy alle zeer gewillig waren, om by hem te blyven, durvende naderhand ook noit weer in Persien verschynen, uit vreeze van de zware straffen, die zy, zoo menigmaal te vergeefs door hunnen Vorst herroepen zynde, niet zouden hebben konnen ontgaan.

Wat nu de Patans, of Indiaansche Koninkjens, aangaat, die, volgens de vorige grondwetten, Omrahs waren, daar van zogt hy zich allenskens, volgens dien heilzamen raad, hem door den Koning van Persien, zoo als hy afscheid van hem nam, gegeven, te ontslaan, door middel van tusschen de Patans, en die Indiaansche Koningen, een eeuwige haat te veroorzaaken, altyd quaad zaad te zaaijen, hen beyden, door ze tegen malkanderen geduurig op te hitzen, klein te maken, en zich zoo met 'er tyd van hen te ontslaan, 't geen hy zedert ook meesterlyk gedaan heeft, en tot noch toe by zyn nazaaten nagevolgd werd. A. 1550.

Was een slegt Mohhammedaan.

Hy deed dit egter met dat onderscheid; dat hy zich, in opzicht van de Patans, geheel en al, doch in opzicht van de Indiaanen, alleen van die gene, die hem niet dienden, ontsloeg, behoudende uit hen alleen die dappere Rasbuten, en voorvegters, die hem in zyne Legers dienen konden, uit welke hy 'er ook verscheide, om hen te nauwer aan zich te verbinden, tot deze en gene groote bedieningen in zyn Ryk, en Leger, verhief, zonder hen ook te straf in hunnen Godsdienst, gelyk bevorens geschied was, te handelen, ja zich zelven niet ontziende, nu en dan wel eens in hunne Tempels hunnen Afgodendienst by te woonen, dat hem zeer aangenaam by hen maakte, hoewel de zynen wel wisten; hoe, en waarom, hy dat deed, alzoo hy zich al zoo weinig aan hunnen Godsdienst, als aan den Mohhammedaanschen, gelegen liet leggen, in welke onverschillende gedagten hy ook altyd zynen opvolger, en Zoon *Ekbar*, heeft zoeken op te voeden, hoewel dat geheel anders uitgevallen is, gelyk wy in zyn leven zullen zien.

Terwyl ik van den Zoon spreeke, komt my te binnen, dat ik belooft had, noch iets van des zelfs Moeder, de Keizerin *Zimle Begum*, te zullen zeggen.

Sjirsjah zend de gevangene Zimle Begum.

Deze schoone Vorstin, welke *Sjirsjah* met *Homajom's* Vrouwen-Timmer gevangen kreeg, scheen door de straalen van hare schoone oogen hem, gelyk zy meer andren gedaan had, te zullen betooveren; maar gelyk zy een zeer kuische Princes, alzoo was hy een zeer eerlyk en grootmoedig Vorst, die de zedigheit, by zoo groote schoonheit, zoo sterk in haar ziende uitblinken, en daar beneven, vernemende dat zy zwanger was, dit grootmoedig besluit nam, van haar zoo lang zy onder zyne magt was, niet de minste blyken, van dat zy zyne gevangene was, te geven, maar haar met zoo veel agting, en eerbiedigheit, te behandelen, dat zy niets, dan alleen het bywezen van haren Vorst, en Gemaal, zou missen.

Het

A. 1550. Ongeschonden van Homajom.

Het geen noch verder ging, dat hy om die Vorstin noch meer genoegen, en de wereld noch meer reden te geven, om zyne bescheidenheit, en grootmoedige kuisheit te verheffen, haar ten eerste na Persien, aan haaren Gemaal, zoo zwanger zynde te rug zond, waar uit dan blykt, dat dit, niet A. 1548, maar niet lang na zyne vlugt na Persien geschied is.

Homajom, die wist, hoe schoon, en bekoorlyk zy was, stelde vast dat *Sjirsjah*, die hem zoo onrechtvaerdig van zyn Throon had durven stooten, noch minder zwarigheit gevonden had, om zich meester van zulk een schoone gevangene, door allerley wegen te maken, en dat hy, ze nu moede zynde, om noch de naam van kuis en grootmoedig te hebben, dezelve hem quansuis noch ongeschonden weder toezond.

Die haar zeer koel ontfangt ... [partial margin note: "...ie haar ...er zeer ...dagt ...ld."]

Hy ontfing haar dierhalven vry koel, en vraagde haar zeer fors, of die Tyran niet met de zelve verwoedheit zyn geweld tegen haar eer, als zyne onrechtvaerdigheit tegen zyne Kroon geoeffend, en zyn bed niet bezoedeld had.

Zy zeyde, dat hy niet minder, als dat gedaan, en haar met zoo veel eerbied, kuisheit, en hoogagting behandeld had, dat zy niet genoeg tot lof van zyne grootmoedigheit, en bescheidenheit ontrent haar, spreken kon, en betuigen moest, niets, dan alleen haren zoo waarden Gemaal's bywezen, gemist te hebben.

Dit verheffen van *Sjirsjah's* grootmoedige kuisheit ontrent haar, die zo schoon, en vol betooveringen was, quam hem zeer verdacht voor. Hy hield het, of voor een vond van haar vernuft, of voor een versprek tusschen hun beyden, om haar leven voor zynen toorn, zoo zy maar 't minste bekend had, zeker te stellen; en dierhalven wat zy daar van verder voorgeven mogt; hy zey vlak uit, dat hy het niet gelooven kon; maar vast stelde, dat zy de waarheit voor hem verzweeg, om de uitwerking van zynen toorn en regtvaerdige jaloesye hier over niet te gevoelen.

Hy maakte na dien tyd ook zoo weinig werk van haar, dat die jonge Vorstin, zeer droefgeestig hier over geworden, zich aan zulk een zwaarmoedigheit overgaf, dat zy daar aan wel haast scheen te zullen sterven, zoo daar niet spoedig in had voorzien geworden.

Tot haare verquikking begaf zy zich, vermits *Homajom* na haar niet meer omzag, in 't Vrouwen-Timmer by de Sulthane van Persien, aan de zelve met veel droefheit haren spyt nevens hare onschuld, vertoonende, en hoe zy een schoone, jonge, en kuische Princes, zynde, niet verduwen kon, dat zy, zonder eenige grond, of reden, van den Keizer *Homajom* verdacht gehouden wierd, weshalven zy zeyde, liever dood te willen zyn, als langer zoo koel en smadelyk gehandeld te werden.

A. 1550.

Zy gaf ook, om hare onschuld verder te doen blyken, met een brief aan *Sjirsjah* berigt van alles, wat tusschen haar, en *Homajom*, voorgevallen, en in wat bedroefde staat zy tot nu, door zyne ongegronde jaloezy, was.

Hy had zoo ras geen kennis daar af gekregen, of had groot medelyden met haar, en schreef, zonder te laten blyken, dat hy dit van haar wist, een zeer omzigtigen en beleefden brief aan *Homajom*, waar in hy zeyde, door deze en gene overgekomene gerugten verstaan te hebben, dat *Zimle Begum*, zyn kuische Gemalin, in ongunst by hem was, om dat hy vermoedde, dat hy (*Sjirsjah*) haar oneerlyk behandeld, of zyn bed geschonden zou hebben.

Sjirsjah zweert op den Coraan zyne, en hare onschuld.

Hy beriep zig, niet alleen op zyn Gemalinne zelf, en op haar gansch gevolg, dat altyd by haar geweest was, maar zwoer ook zeer dier op den Coraan (den hoogsten eed, die een Mohhammedaan doen kon) dat het zoo verre van daar was, dat hy, schoon overwinnaar, haar eenigermaten oneerlyk behandeld, of eenig geweld op haar eer gedaan zou hebben, dat hy haar noit een oneerbiedig woord toegesproken, maar wegens hare kuisheid en wonderlyke zedigheit de eerste gedagten gekregen te hebben, om haar dus ongeschonden, te meer, dewyl zy swanger was, aan hem, haaren Gemaal, te rug te zenden; voegende daar by, dat God, en de Propheet, die alles wist, hem tydig en eeuwig in de Helle straffen wilden, zoo hy iets, dat niet waar was, aan hem schreef, en dat hy hem dierhalven bad, dit niet alleen te gelooven, maar die onschuldige Princes daar over niet meer verdagt te houden, en haar met die liefde, die hare trouw, en zyne onschuld, en grootmoedig bewezene bescheidenheit aan hem, dien hy anders had konnen behandelen, verdienden, voortaan te willen bejegenen, betuigende nogmaals, dit om geen andere reden aan hem te verzoeken, dan om dat hy, en de Princes, in dit geval beide even onnoozel, en onschuldig waren.

Homajom bemind haar weer zoo zeer, als oit.

Deze diere betuiging, en zwaren eed van *Sjirsjah*, gevoegd by de zwaarmoedigheid der Vorstin, had zoo veel vermogen op het gemoed van *Homajom*, dat hy haar aanstonds weer by hem ontbood, en met zoo veel teederheit, en leedwezen van het ongelyk, dat hy haar, onschuldig aangedaan had, ontfing, dat zy, die door de droefheit al zeer vermagerd was, op zoo een onverwagte en on-

A. 1550. ongehoopte verandering, weer begon te herleven, en niet alleen hare vorige schoonheit, die zeer vervallen was, maar ook zoo veel vermogen op de geest van *Homajom* te krygen, dat zy zedert zyn eenigste vermaak, geduurende zyn verblyf in Persien, was.

Maakt Lahor van een Dorp tot een Stad. Het eenige, om nu ons verhaal, daar wy het voor dit geval van de Vorstin lieten; weer te vervolgen, dat *Homajom*, in dezen korten tyd van zyne regeering noch dede, was, dat hy van Lahor, toen noch maar een Vesting, met een gemeen Dorp 'er by, een schoone Stad, die 120 mylen van Delli legt, maakte, omringende die met zeer vaste muuren. A. 1550.

Men moet zich egter niet inbeelden, dat schoon hy meester van die Stad Lahor, hy het daarom ook van het Koninkryk van die naam was, alzoo, niet hy, maar zyn Zoon dat veroverd heeft.

N.° 8.

HOMAJOM. Achtste Groote Mogol.

Daar zyn 'er, die meenen, dat hy zyn Hof derwaards zou verplaatst hebben, doch wy zullen in 't leven van zyn Zoon zien, dat het onder zyne regeering eerst geschied, en tot zyn tyd toe in Delli gebleven is, hoewel wy wel willen gelooven, dat hy nu en dan met zyn Hofstoet daar geweest is, te meer, dewyl hy voorgenomen had, en ook in 't werk stelde, van dat Dorp een Stad te maken, tot welkers spoedige voltooijing zyn geduurig bywezen veel heeft konnen toebrengen; hoewel hy alles, zoo als hy 't ontworpen had, door zyn tusschen gekomen dood, niet heeft konnen voltooijen.

Blyft in 't bouwen van zyn Graftede dood. Gelyk nu de Indiaansche Mohhammedaansche Vorsten byzonder op zeer pragtige Graftteden gezet zyn, en veelen in hun leven geerne een gezigt van de heerlyke verblyf-plaats van hun Lyk na hun dood tragten te hebben, alzoo zyn veelen gewoon al in hun leven deze graftteden te laten opregten, vreezende, dat het, na hun dood, zoo wel, zoo pragtig, en net niet geschieden zou, waar ontrent zy dan ook een wooning, met zekere inkomsten voor een groot getal Priesters plaatzen, die voor hun ziel bidden, en zonder ophouden in den Coraan lezen.

Dit quam *Homajom* ook in 't hoofd, maar een ongeval, terwyl men bezig was, om op een afgesteken plein buiten de Poorten van oud Delli, aan 't einde van een groote brug van twaalf boogen, dit groot werk te vervorderen, en het haast hoopte

1550. hoopte ten einde te brengen, overquam hem in den al te grooten yver, een ongeluk, dat zyn dood veroorzaakte.

Men was met dit werk, en des zelfs muuren, al zoo verre gevorderd, dat men het gewelf begon te maken.

De Vorst, die met een meetroede in zyn hand op de muur geklommen was, en rondom 't gebouw, boven op des zelfs pragtige lyst, die vry breed was, wandelde, leunde op dezelve zoo styf, dat zy in zyn hand, en onder hem brak.

Homajom vervolgde het stuk der gebrokene meetroede, waar door hy gevallen zynde, en al wat gerold hebbende over 't bovenste van die muur, daar de bouwkundige die geschuinst had, om 'er de goot voor de waterloop op te brengen, van boven neder op de grond stortte, brak de beenen, en vond zyn einde ter plaatze, daar hy begraven wilde zyn, terwyl hy bezig was die te helpen oprigten.

Dit was het einde van *Homajom*, wiens ongelukkige dood eenige overeenkomst met zyn Grootvader, *Sjeich Omar*, had, alzoo zy beide zeer ongelukkig vielen, hoewel de reden van des eersten's dood wat bespottelyker, dan die van deze, was.

Men voltooide dat heerlyk werk na zyn dood, het bekleedende met het schoonste marmer, dat te krygen was, en het zoo sterk van buiten verguldende, dat 'er de oogen op schemerden.

Graf be-[...]en. Men ziet de Imâms nog dagelyks bezig, om voor zyn ziel te bidden, lezende de verscheide spreuken al zingende uit den Coraan, en bestrooijende zyn graf gedurig met allerlei schoone versche bloemen, terwyl zy het zelve met een schoon tapyt van eenig goud en zyde stof met veel eerbied bedekken.

In dit graf wierden naderhand de groote Mogols gemeenelyk begraven.

Dus stierf hy A. 1552, in 't laatste van 't jaar, niet te Gualeor gelyk sommige willen; maar pas buiten Oud Delli, dat drie mylen van 't Nieuwe Delli gelegen is, en had, na dat hy op den Throon hersteld was, noch maar 2 jaren 9 maanden en 14 dagen geheerscht; weshalven alle de jaaren zyner regeering, met die van zyn verblyf in Persien, twintig jaaren beliepen. Wy vertoonen zyne beeltenis onder No. 8.

Hoe veel Kinderen hy naliet, vind ik nergens aangeteekend, maar alleen, dat zyn Zoon, *Djelâloddien Ekbar*, hem A. 1552, als negende groote Mogol, in 't Ryk gevolgd is.

Djelâloddien (dat in 't Arabisch, de glans des geloofs beteekend) was zyn naam; maar *Ekbar* (dat, in die zelve taal, de groote beteekend) was een titel, met betrekking tot zyn groote daaden, hem, A. 1552. zedert zyne verheffing tot de Kroon, gegeven, en by welke hy meest bekend is. Hy kreeg die met recht, alzoo niemand van zyne Voorzaaten, of Navolgers, het Ryk zoo verre uitgebreid, of zyn Stamhuis, zoo veel luister bygezet heeft. Hy werd anders ook wel *Mosafar*, dat is, *den overwinnaar*, genaamd.

Zyn geboorte-plaats. Over de plaats zyner geboorte vallen verschillen by de Schryvers. Zommige willen, dat hy op 't Kasteel Ammer in de gevangenis van zyn Moeder, andere, dat hy in 't Landschap Sjaquata, in 't Noordwesten, tusschen Tartaryen en Persien, maar eenigen ook, dat wel het waarschynelykst is, dat hy in Persien, in 't Hof van *Sjah Thamas*, pas na dat de Vorstin *Zimle Begum* by den Keizer, haren Gemaal, maar in Persien gekomen, of weer in gunst by hem geraakt was, A. 1541 geboren zy; doch met zekerheit daar van te spreken, is onmogelyk, alzoo de Mogolsche Chronyk daar niets van meld, en andre Schryvers dat ook niet aangeteekend hebben.

Zyn groote hoedanigheden, en deugden. Hy was een Vorst, die in kracht van een doordringend verstand, in dapperheit, en in alles, wat Koninklyk en grootmoedig was, zyns gelyken noit gehad heeft. Hy had op zyn tyd ook met de elendigen zeer veel medelyden, en wist hen teeder te beminnen, en te beloonen, maar ook, zonder aanzien van persoon, die gene, die 't verdienden, zeer streng, ten spiegel van andren, te straffen. Zoo dat in hem gevonden wierden alle de deugden, die men in een Vorst, die de agting, en liefde van zyn volk volkomen verdiende, wenschen kon.

Die groote Staatregel van zyn Vader, volgens *Sjah Thamas* laatste les aan *Homajom*, van altyd twist tusschen de Patans, en de Indiaansche Koningen, heimelyk te voeden, was een der eerste maat-regels, waar van hy zich bediende. En de schattingen, by zyn Voorvaderen met moeite ingevorderd, wist hy zeer gemakkelyk te doen inzamelen.

Hy berustte geenzins in 't geen hy reeds bezat; maar zyne gestadige poging, was, om middelen tot verder uitbreiding van zyn Ryk, en tot beantwoording van zyn grooten titel, uit te vinden. En men moet bekennen, dat de staat, in welke zyn Vader het Ryk liet, zeer weinig na die gene gelykt, in welke hy 't gebracht, en aan zyn opvolger gelaten heeft.

Het eenige, dat zyne voorzaten veroverd hadden, en hem nalieten, was Cabul, Candahar, Multan, Delli, en Pengab; doch hoe zeer dat kleen getal van Ryken en Landvoogdyen, by dat, door *Ekbar* naderhand veroverd, afvallen zal, zullen wy hier na zeer klaar, by 't op-

A. 1552. tellen van de Ryken en Landvoogdyen, die hy naliet, zien. Ook lagen zy, of in 't Westen, of in 't Noordwesten, of in 't Noorden, of in 't midden des Lands, en alomme door 't gebergte ingesloten, zonder dat hy noch een Zeehaven bezat, die hem nochtans vooral noodzakelyk scheen te zyn, gelyk ook die veroverde Landen, daar hy Zeehavens vond, hem, en zyne nazaaten, door den grooten Koophandel, die daar gedreven werd, wel de grootste inkomsten opgebracht hebben.

Zyne overwinningen. Eerst maakte hy zyn werk, om den Koning van Pattana, die ontrent de Rievier de Ganges, in Bengale, zyn Ryk had, en bevorens maar eenigzins van de Kroon afhing, dog zich 'er niet veel aan kreunde, geheel en al te vermeesteren.

De Patans daar ontrent, die hem geholpen, maar toen zy 't niet langer houden konden, ook verlaten hadden, vonden zich zoo hier om, als om dat zy nu en dan al eenigzins t'ondergebracht, doch al weer afgevallen waren, zeer verlegen, en keurden dierhalven best, om de uiterste woede van dezen zegenpralenden overwinnaar, die alles daar ontrent weg nam, en met een zwaar leger vast na hunne landen trok, niet af te wachten, waar van 'er verscheide, die zich niet tydig overgaven, het gevoelen gehad hebben.

Dus wierd hy van meest alle de Patans, of Berg-Koningen, aan die kant, meester, hoewel in de latere tyden noch al eenige door zyn Zoons Zoon, *Sjah Djihaan*, en andre, onder 't jok gebragt zyn, die hy, om de verre afgelegenheit, en akeligheit der gebergten; weinig nadeel toebrengen kon, zoo dat men met geduld zyn tyd heeft moeten afwagten, om dan eens dezen, dan eens genen, als 'er de gelegenheit zich gunstig toe opdeed, te verrasschen. Ook zullen wy 'er in zyn tyd nog ontmoeten, die hy nu en dan heeft moeten waarnemen, om hen met voordeel op 't lyf te vallen.

Dus bleven 'er noch verscheide Berg-Vorsten, die ongenaakbaar waren, overig, die de schatting, hen opgelegt, dan eens gewillig betaalden, en dan wel eens weigerden, gelyk die van Turcost, Zelali, en meer andren. Ontrent zekere spruit van de Ganges heeft men nog een Vorst, uit het bloed van de oude Koningen van Delli (zoo hy voorgeeft) gesproten, die den grooten Mogol, noch niemand, erkennen wil.

Egter moet men zeggen, dat alle deze Vorsten voor geene der Hindoestansche Oppergebieders meer, dan voor *Sjah Ekbar*, gevreest hebben

Geen van zyne voorzaaten hadden het in hunne gedachten durven nemen, om dieper landwaardin te trekken, of derwaards hun Hof te verplaatzen, maar hadden dat tot noch toe te Delli gehouden, vreezende, dat anders die Koninkjens daar ontrent weer afvallen mogten; maar *Ekbar*, die 'er de schrik onder had, ondernam dit zeer grootmoedig. Wat hem nu bewogen heeft, die treffelyke Stad, Oud Delli, de Zetel der vorige Patans, en van alle de groote Mogols. Zedert *Sjah Baboer's* tyd te verlaten, vind ik niet aangeteekend, hoewel ik vertrouwe, dat het alleen zyn groote zugt is geweest, om zyn naam, 't zy door 't aanbouwen, het zy door 't verbeteren van deze of gene Stad, en door 't herplaatzen van zyn Hof aldaar, onsterflyk te maken. A. 1552.

Daar zyn 'er echter, die willen, dat de eerste reden, die hy had, om deze oude Hof-Stad te verlaten, en een nieuwe te bouwen, zekere belofte geweest zy, die hy, om van God een erfgenaam des Ryks te bekomen, zedert eenigen tyd gedaan had.

Dit was dan 't eerste, dat hy ondernam. Hy bouwde wat bezuid-westen Agra, een fraeijen Moorschen Tempel, en digt daar by een schoon Paleis, alwaar hy nu en dan zyn vermaak nemen ging.

Dees nieuwgebouwde plaats noemde hy Fetipoer; dat is, 't vervuld verlangen, alzoo God hem een Zoon, na zyn bede, gegeven had. Zy lag eenige mylen van Agra.

Hy bevond egter, dat hy de plaats niet wel begrepen had, alzoo noch de lucht, noch 't water, daar goed was, 't geen hem kort daar aan dit vlek verlaten, en na een beter plaats tot zyn verblyf omzien deed.

Hy verkoos A. 1566 hier toe Agra, een Stad, gelyk Delli, mede aan de Rievier de Djemna, of Jemini, in de gedaante van een wassende Maan, dog wat zuidelyker, dan Delli, gelegen, en verplaatste te dier tyd in die schoone Stad zyn Hof. Zy legt in een zandige Landsdouwe, waar door 't 'er des Somers zeer heet is. Verplaatst zyn Hof A. 1566. te Agra.

Zy was, in opzicht van hare gelegenheit in een groote vlakte, en aan een frissche Rievier, al een fraaije Stad, en de Hoofdstad van het Ryk van dien naam, dog hy heeft de zelve by uitnemendheit verbeterd. Zy is veel grooter als Hispahan in Persien, en byna drie Hollandsche mylen in de lengte aan die Rievier gelegen, beslaande noch meer plaats in de breedte, en wonderlyk vercierd, en opgepronkt met een groote menigte Paleizen der Omrahs, en Grooten, die zich voornamelyk aan de Noordzyde langs de Rievier vertoonen; maar hoe heerlyk die ook zyn, gelyken zy echter Welke Stad,

66. ter alle te zamen in heerlykheit niets by het prachtig Paleis, dat *Sjah Ekbar* aan die zelve zyde der Stad gebouwd heeft. Het is, om zoo te ſpreken de veſting dier Stad; en beſlaat wel een kleene myl in zyn omtrek, en mag wel voor het ſchoonſte gebouw van ganſch Aſien geſchat werden, zoo in opzicht van de gelegenheit, als van gebouw, pragt en overvloed van alles. Want men toond 'er in geheele gewelven, vol met goud, zilver, paarlen, en geſteenten, ingelegt. Het legt op een kleene hoogte, en des zelfs muuren, die dubbeld, en wel 25 ellen hoog zyn, ſchynen van een ſoorte van ſteenen, die na rood marmer gelyken, gemaakt, en zoo net en wel opgemetzeld, dat men naauwlyks zien kan, waar die ſteenen aan een gehegt zyn. Invoegen ider, die dit gebouw dus van verre, en voor al van de zyde der Rivier, beſchouwd, bekennen moet, dat het maar van een ſtuk ſchynd opgerigt te wezen, en dat men geen ſchoonder gezigt, als van dit Paleis aan die kant, ergens in de wereld hebben kan. De Rievier loopt 'er zoodanig langs, dat 'er egter noch een groot plein tuſſchen de zelve en de Rievier is, daar 's Keizers Olifanten vegten.

lhe- eld. Gelyk men nu aan de eene kant der Rievier een ſchoone Stad van zulken grooten uitſtrekking heeft, alzoo heeft men aan de overzyde weer een andre Stad van de zelve lengte, en mede van een groote heerlykheit, hoewel by die eerſte niet te vergelyken, en ook zoo breed niet, aan welke kant zich zeer veel Benjaanen en Kooplieden met der woon onthouden.

Men kan van des zelfs groote en uitgebreidheit ook eenigzins, uit het getal der Inwoonderen, oordeelen, die men wil, dat tuſſchen de zes en zeven honderd duizend zielen, zonder de vreemdelingen 'er by te reekenen, uitmaken.

Deze Stad, bevorens Agra genoemd, liet hy, na dat hy 'er zyn Hof-ſtad afgemaakt had, na zich zelven zedert *Ekbar Abaad*, dat is, *Ekbar's Stad*, noemen, welken naam zy ook in zyn leven, dog langer niet, behield, vermits zy na zyn dood weer Agra, gelyk te voren, genoemd wierd.

oone ſte- In en buiten de zelve heeft men ook zeer veel pragtige Grafſteden, onder welke die van *Sjah Djihaans* Gemalin, *Tadjoe Mehalle*, (dat is, *de Kroon des Vrouwen-Timmers, of van 't Paleis*) ſtaande by een groote Markt met zes Hoven, en Galderyen, uitmunt.

Het Graf van deze Begoem, of Keizerin, legt ten Ooſten van de Stad langs de Rievier, in een plaats, die met een groote muur beſloten, en in perken, als een Thuin verdeeld is, dog met dit onderſcheit, dat men ter plaats, daar men zand legt, hier niet, dan wit en ſwart marmer, ziet. Men gaat 'er met een groot Portaal in, en, als men 'er in is, ziet men aanſtonds ter linker hand een ſchoone Galdery, na de zyde van Mekka gelegen, waar in 3 a 4 Niſſen, zyn, in welke de Opperprieſter gewoon is zyn gebed voor de ziel dezer Vorſtin te doen. A. 1566.

Na de waterkant ziet men drie platte verdekken met vier Torens, met een trap, om derwaards te gaan, en om van daar de tyd des gebeds aan te kondigen. Boven op ſtaat een pragtige Dom, die van binnen en van buiten met wit marmer bekleed, en onder welke een ledige Grafſtede is, alzoo de Begoem onder een gewelfzel, dat zich onder 't eerſte verdek opdoet, begraven is. Behalven die zyn 'er nog verſcheide andre marmere Torens by. By 't zelve zyn een menigte van cieraaden van heerlyke Tapyten, Kandelaars, Lampen, enz., en 't is 'er vol Molla's, of Prieſters, om voor haar te bidden. Daar is 32 jaaren over dit Graf gebouwd, en nog lang 'er na heeft men 'er veel fraeijigheden bygevoegd. Het werd eens 's jaars geopend, dog geen Chriſten mag 'er inkomen.

Sjah Djihaan had aan de andere zyde der Rievier ook een heerlyk Graf voor zich zelven laten maken; dog het is, door de Oorlogen, die hy met zyn Zoonen voerde, blyven ſteeken; en *Eurangzeeb* heeft 'er zich, na dat hy op den Throon geraakt was, weinig mede bekommerd.

Men heeft daar nog veel heerlyke Graven van verſcheide Gelubden, opzienders van 't Vrouwen-Timmer, dog die hebben maar een plat verdek, met 4 kleene kamertjes aan de vier hoeken.

Als men ook van de kant van Delli te Agra komt, ontmoet men een groot Baſaer, of Markt, waar by een Thuin is, alwaar *Djehaan Gier*, de Vader van *Sjah Djihaan*, begraven legt. Boven 't Portaal van die Thuin ziet men zyn Graf geſchilderd, bedekt met een groot zwart kleed, met verſcheide witte Waſch-Toorſſen, en twee Jeſuiten aan de twee einden.

Dit heeft veelen verwonderd, om dat de Mooren een afgryzen van alle beelden, en ſchilderyen hebben; dog dit is geſchied, om dat, zoo *Djehaan Gier*, als ook zyn Zoon, al eenige beginzelen van de Sterre-kunde, en van de wiskunde van de Jeſuiten geleerd hadden.

Maar nevens het Graf van *Tadjoe Mehalle*, is ook dat van *Sjah Ekbar* ongemeen heerlyk, en een zeer pragtig cieraad van Agra, 't geen zyn Zoon

A. 1566. *Selim* ter eere van hem gebouwd heeft.

Hy beoorlogt Chitor.

Niet lang na deze verplaatzing van 't Hof maakte hy eenig geschil met de Koning van Chitor, die van hem niet wilde afhangen, en zich, dat nog meer is, openbaar tegen hem dorst aankanten.

Chitor is de naam van een Ryk, en ook van de Hoofdstad van dat Ryk, welke, op een hoog gebergte in 't midden van een groote vlakte leggende, uit de natuur van haare gelegenheit voor een schoone sterkte verstrekken kan.

Toen de magtige en trotse *Rana* (dus was de naam des vorigen Konings) 'er noch Meester van was, had zy twee mylen (andre zeggen anderhalf myl) in haren omtrek, op sommige plaatsen wel een half myl breed zynde.

Ook zag men toen daar in over de honderd schoone Tempels, behalven andre fraaije cieraaden, waar van men nu de trotse overblyfzels, en muragien, met verbaazing noch ziet.

Dat beschreven werd.

Deze Stad, had nog iets, dat wonderlyk tot hare sterkte diende, alzoo zy van binnen van een der schoonste Fonteinen, en Bron-aders, die men wenschen kon, voorzien was, die daar een fraaije beek en schoone watervallen maakte, en eindelyk in de zagt stroomende Rievier, de Noeg, stortte. Ook gaf hen deze bron de schoonste gelegenheit, om de bezetting van deze vesting altyd overvloedig van ryst te voorzien, vermits zy die in den omtrek des zelfs op een schoone vlakte, die van deze Beek bekabbeld wierd, planten, en op hun gemak, zonder dat imand hen dat kon afsnyden, inzamelen konden, zoo dat deze Stad, immers volgens de krygskunde der Oosterlingen in die tyd, voor onwinbaar gehouden wierd. Doch dit alles kon den grootmoedigen *Ekbar* geenzins wederhouden, om dezelve aan te tasten.

Radja Zimet, die dit Ryk bestierde, en zyn Hof in deze Stad hield, kreeg tydig berigt van *Sjah Ekbar's* voornemen, behalven dat *Ekbar* die eerst ordentelyk deed opeisschen, alzoo hy zeide die Stad van nooden te hebben.

Zimet, die een dapper Vorst, en daarenboven van 't egte bloed van de aloude *Rana's* was, die zich beroemden tegen den grooten *Mier Timoer* gestreden te hebben, en uit de Nazaaten van dien Vorst *Porus* te zyn, die tegen *Sulthan Iskender* geoorlogd had, (gelyk 'er ook nog digt by Chitor een pilaar, door *Sulthan Iskender*, of *Alexander de Groot*, met zeker onbekend opschrift, te zien is) vond dezen eisch zeer onbillyk, en gaf dierhalven *Sjah Ekbar's* gezant dit trots antwoord: *Ik weet wel, dat Sjah Ekbar den naam van den Grooten voerd, maar ik weet ook, dat hy by alle dappere Vorsten voor een groot roover, en onderdrukker van Vorsten, die van hem niet afhingen, en dierhalven voor een groot geweldenaar te boek staat.* A. 1566.

Indien hy nochtans waarlyk zoo groot is, als hy voorgeeft, laat hy dat hier voor Chitor *komen toonen, en hy zal bevinden, hoe weinig* Zimet *een befaamden roover vreest.*

Dees trotse taal verbitterde *Sjah Ekbar* zeer tegen dezen Vorst, hy rukte met een magtig leger A. 1567 'er na toe, en tastte die Stad met zulken woede aan, dat hy, in de tyd van drie maanden en een half, Meester van de zelve, van den Koning, en 't gansch Ryk was, en niettegenstaande die Vorst, door zyn dappere tegenstand, wel een ander einde verdiend had, staken egter zyn scherpe uitdaag-redenen, en voor al dat woord van roover, *Sjah Ekbar* zoo diep in de krop, dat hy zich niet ontzag, hem voor een van zyne Olifanten te doen werpen.

Zyne liefde tot de Vorstin Padmana.

Daar zyn 'er die meenen, dat deze onderneming een geheel andre reden gehad heeft, en dat *Sjah Ekbar*, op 't gerugt van de schoonheit van *Padmana*, Gemalin van den Koning van *Chitor*, op haar verliefd geworden zynde, de zelve door een gezant van dezen Vorst voor zich eisschen, of anders hem den Oorlog aanzeggen dede.

Die hy voor zich eisschen doet.

Zimet, die dit de Princes verhaalde, lachte met haar, om dezen misselyken eisch, en zy was de eerste, die hem aanzettede, om, hoe vermogende ook *Sjah Ekbar* was, liever het uiterste af te wagten, dan om haar aan dien tyran, dien zy vervloekte, over te geven, verzekerende hem, dat, zoo hy in die rechtvaerdige onderneming zyn leven quam te verliezen, zy hem niet overleven, maar tot spyt van hun beider vyand, liever eerlyk sterven, dan zyn schandelyke byzit werden zou. Dat zy ook in staat waren, om het nog lang tegen hem gaande te houden, en dat hen geen middelen ontbreken zouden, om het hem moede te maken.

Dierhalven deed hy *Sjah Ekbar* aanzeggen, dat hy niet genegen was, om die Princes over te geven; maar dat hy de zelve tot zyn laatsten druppel bloed toe, nevens zyn Ryk, verdedigen zou, en dat hy zich niet inbeelden moest oit aan die getrouwe Princes iets te zullen hebben, schoon hy hem al overwinnen, en het leven benemen mogt, aangezien zy veel liever de eerlyke Gemalin van *Zimet* sterven, dan als een schandelyke byzit van *Ekbar* in de hoogste eere leven wilde.

Ekbar verstoord, over dat een veragte Berg-Koning hem zoo trots en bitter bejegenen dorst, geraakte zoo daar door,

566. door, als door zyne liefde, die nu nog meer begon te zieden, in vuur en vlam.

Hy verzamelde een magtig leger, en trok met groote dag-reizen na Chitor, dog wierd, terwyl *Zimet*, zich wakker in ſtaat van tegenweer ſtelde, door twee naby gelegene Berg-Vorſten, des zelfs Bondgenooten, eenigen tyd opgehouden.

Deze quamen tegen hem te veld, dog hy ſloeg ze, en dwong hen ter naauwernood hun leven in de rotſen en holen van hunne ongenaakbare gebergten te gaan behouden.

Chi- lf Na dat hy deze geſlagen had, verſcheen hy als een blixem, en als een woedende tyger, voor *Chitor*, voelende zig niet weinig aangemoedigd, door dien hy nu zoo na by die ſchoone *Padmana* was, om welke hy dezen Oorlog ondernomen had.

Hy vleide zig zelve, dat deze Princes op zyn ſchoon leger, en ſchitterende wapenen, zou konnen verlieven, en dat *Zimet* voor hem nu tſidderen, en de zelve aanſtonds aan hem overgeven zoude; maar hy was in beide even zeer bedrogen, alzoo *Padmana* hem beſpotte, en *Zimet* hem geenzins vreesde.

Hy vernieuwde dierhalven zynen verliefden eiſch door zeldzame minnebrieven, die hy quantſuis aan *Padmana* ſchreef; radende haar, den Koning, haar Gemaal, aan te zetten, om, door hare overgave, zynen ondergang, die nu zeker was, nog tydig af te keeren. Verſcheide zulke brieven wierden hier en daar in de Stad, aan pylen vaſt gemaakt, gevonden. Men bragt ze aan *Zimet*, die zig niet verweerdigde daar op te antwoorden.

Ekbar, door die veragting nog meer gezart, taſtte de Stad ten eerſten aan, en beſchoot die wel onophoudelyk, maar vond zoo veel wederſtand, dat hy eindelyk opbreken, en een ander beſluit nemen moeſt.

Men wil verder, eer hy daar toe quam, dat hy *Zimet*, onder belofte van aanſtonds 't beleg te zullen opbreken, twee dingen verzoeken dede.

lifti- nden ad- te Het eerſte was, om de Princes, van welke hy zoo veel had hooren zeggen, maar eens te mogen zien.

Het tweede, om heen en weder eens in Chitor te mogen komen, om de ſterkte van zulken plaats, die de eenigſte was, die hem had durven tegenſtaan, en konnen verduuren, te beſchouwen.

Dit waren twee zaaken, die wel niet veel geleken, en die ſchenen ligt ingeſchikt te konnen werden, voor al, om een einde van dit beleg te krygen, maar die, wel overwogen zynde, beide vol gevaar ſtaken: want het eerſte kon dienen, om dien Vorſt, nu maar op 't gerugt van die ſchoone verliefd, op 't gezigt van de zelve veel ſterker te doen ontvlammen; en het tweede, om hem Chitor van binnen te doen kennen, en om dit beleg daar na met meer voordeel te hervatten, behalven dat 'er op de belofte van een verliefden Prins geen ſtaat te maken, maar veel eer te vreezen was, dat beide die verzoeken enkelyk maar dienden, om te eer, en te gemakkelyker, meeſter van die onbeweeglyke Princes, en van die onwinbare Stad te werden. A. 1566.

Koning *Zimet*, die de meeſte zwarigheit in 't eerſte vond, gelyk hem de Princes dat ook ſterk afraadde, ſloeg hem dat vlak af; maar ſtond hem het laatſte toe.

Ekbar, die genoeg hier mede meende gewonnen te hebben, en hope had door zyne beleefdheit en welſprekenheit het eerſte ook wel te zullen verkrygen, als hy maar in Chitor was, nam dit aan.

Hy verſcheen dan, volgens nader verſprek, na 't verwiſſelen van Gyzelaars, alleen met 40 man, ſchoon 'er hem 50 toegeſtaan waren, in de Stad, en *Zimet* ontfing hem in zyn Paleis met veel edelmoedigheit, onthalende hem met alles, dat hy, om hem te eeren, en genoegen te geven, uitvinden kon. Hy vond ook *Ekbar* zoo minnelyk en beleefd, dat hy daar door te meer hope had, van, voor zyn vertrek, nog zyn vriend te werden.

Na dat hy hem van Chitor alles, 't geene hy buiten gevaar oordeelde te konnen doen, getoond, en hem weer in 't Paleis gebragt had, verzogt hy hem, gereed om nu weer te willen vertrekken (hoewel hy wel anders in zyn hert dagt) dat hy zig op een kleene maaltyd (zoo hy 't noemde) wilde verluſtigen.

Ekbar liet zig, na ettelyke verzoeken van dien Vorſt, eindelyk als verbidden, waar op hy, in een ſchoon vertrek geleid zynde, een zeer pragtig en Koninklyk maal bereid vond.

Geduurende dit Feſtyn wiſt hy zig door zyn aangename en zeer inwikkelende redenen zoo diep in *Zimet's* gunſt in te dringen, dat hy, ontrent het midden van de maaltyd zig verſtout hebbende te verzoeken, om de Princes maar voor een oogenblik te mogen zien, hem ook wiſt te bewegen, dit toe te ſtaan, mits, dat 'er de Princes, ook niet tegen mogt hebben.

Hy zey, dat die voorſlag in reden beſtond, en dat, zoo de Princes, die hy alle dienſt van de wereld doen wilde, dit niet goed vond, hy dan aanſtonds van zyn verzoek af ſtond, en *Zimet* van zyne belofte ontſloeg.

Deze beſcheidenheit deed *Zimet* nog meer

A. 1566. meer overhellen, om zulken beleefden Vorst dit gering verzoek niet alleen niet af te slaan; maar het zelve ook met zyn uiterste vermogen te bevorderen, in hope, van daar door te eer alle quade gedagten van *Ekbar* weg te nemen, en een einde van dien Landverdervenden oorlog te maken.

Dit was het ontwerp, en de schikking van Koning *Zimet* over die zaak; maar, by de Princes gekomen zynde, en haar dit verzoek van *Ekbar* op zyn voordeeligste voorgesteld hebbende; vond dit alles by haar zoo veel ingang niet, of zy toonde hem te gelyk, wat zwarigheden hier op volgen, en wat voordeel hier mede zulk een, dien hy altyd, hoe fyn hy nu sprak, voor zynen vyand houden moest, doen kon, behalven dat het ook, al stak 'er geen ander nadeel voor hen beiden in, beneden hare waardigheit was, en tegen haar en haars Gemaals eere streed, haar zelf te brengen in tegenwoordigheit van een Vorst, die reeds voorgaf op haar verliefd te zyn.

Alle deze wyze redenen, hoe wel ook gegrond, konden *Zimet* niet overhalen, om van zyn verzoek af te staan, zoo dat de verreziende Princes, na alles, 't geen zy kon, te vergeefs hier tegen ingebragt te hebben, dan eindelyk, om haren Gemaal en Koning te behagen, mede na binnen ging.

Zy verscheen 'er, volgens afspraak, ook maar voor een oogenblik, en had de eere, van dien vermaarden *Sjah Ekbar*, gelyk hy ook van haar te zien, zonder dat 'er een woord tusschen hen gewisseld wierd, dan dat zy, in 't voor by gaan, hem groette (gelyk hy haar mede dede) en drie of vier woorden tegen haren Gemaal sprak.

Ekbar, die deze Vorstin wonderlyk schoon, en zig daar door veel meer, dan te voren, ontsteken vond, liet egter aan *Zimet* niet het allerminste blyken. Ja veinsde, op een zedige wyze, in zyne verwagting, die hy van hare schoonheit had, eenigzins misleid te zyn, alzoo zy wel schoon; maar by een Georgische Vrouw, die hy in zyn Serrail had, niet te vergelyken was, noodigende *Zimet*, om die zelf eens te komen zien.

Van Chitor sprak hy mede niet zeer voordeelig, en zey, dat hy nog wenschte, en van de gelegenheit van die Stad, en voor al van de fraaiheit van deze Princes, wat beter door zeker Persiaansch Overste, die en de Princes, en zyne Georgische gezien, en de eerste boven de laatste vry verre verheven had, wat beter onderrigt geweest te zyn, in hoedanigen geval hy de wapenen noit tegen zulk een edelmoedigen Vorst, als hy hem nu bevond, opgevat, nog zoo veel onnoodige en zware kosten gedaan zou hebben. En hy beloofde, om het groot genoegen, dat hy hem met 't zien van de Princes, en van Chitor, gegeven had, aanstonds het beleg te zullen opbreken, en wenschte niet anders, dan voortaan in vriendschap met hem te leven. A. 1566.

Zimet, dien dit alles wonderlyk wel beviel, bedankte hem weder voor zyn aangebodene vriendschap, en zeide zeer verheugd te zyn, dat deze t'zamenkomst zulken gunstig gevolg had.

Na deze redenen vertrok hy met zyn Lyfwagt van 40 man, en *Zimet* deed hem tot aan de Poort dezer Stad uitgeley, 't geen *Ekbar*, die *Zimet* nog al meer blindhokken wilde, tot veel grooter beloften van vriendschap, dan te voren, aanzette.

Dus geraken zy eindelyk in de Poort, alwaar hem *Ekbar*, als het laatste merkteeken van zyne dankbaarheit, een snoer met zeer groote peerlen, dien hy van zyn hals afrukte, om zyn hals wierp; maar die hy met zyn hand, alzoo het een sterke snoer was, wel ter degen vast hield, en een slag twee a drie omdraaide, rukkende hem met geweld, in weerwil van zyn geringe Lyfwagt, die ten eersten door die 40 man van *Ekbar* stil omgebragt wierd, buiten de Poort, daar men hem dwong te Paard te klimmen, en met hem na zyn Leger te ryden.

Dit ging egter zoo stil niet toe, of men vernam in de Stad eenig gerugt, zonder dat men in 't eerst wist, wat 'er gaande was. Men bespeurde eindelyk, na dat het nu te laat was, dat men den Koning gevangen na 's vyands Leger voerde, en gansch Chitor geraakte in de wapenen. Men schoot van boven wel na hen; maar te vergeefs, alzoo zy reeds te ver waren. Ook was 't niet geraden, hen te vervolgen, alzoo het Leger van *Ekbar* niet verre van de Stad lag, en hy aanstonds ontzet van de zynen kreeg.

Men bragt aan *Padmana* in 't eerst maar de tyding, dat de vyand schielyk een inval gedaan had, maar toen zy, na onderzoek van de zaak, vernam, hoe men haren Koning en Gemaal zoo ondankbaar en wreed haar ontvoerd had, meende zy dol en razende te werden. Scheldende *Ekbar* voor den ondankbaarsten, en trouwloosten, die den aardbodem droeg, onder een reeks van schrikkelyke vervloekingen, hoewel zy het daar voor hield, dat de al te groote toegevenheit van haar aan *Ekbar*, tegen haar wil, en raad, te laten zien, de eenige oorzaak van zyne gevankenis, en haar ongeluk was.

Zy stelde vast, dat die dwingeland, om zig van haar te verzekeren, en meester van haare genegenheit te werden,

haar

haar Gemaal alleen gevangen had, en hem ten eerſten met een kris, of met vergif, uit de wereld zou helpen.

Dit maakte haar woedende, voornemende, zig daar over aan hem te wreeken, of als een dappere Heldin, met de wapenen in de vuiſt te ſterven, zoo, om haar Gemaal niet te overleven, als om dien ondankbaren alle hope, van haar oit te zullen bezitten, te benemen.

Ekbar, die nu wel haaſt dagt meeſter, beide van Chitor, en van de Princes, te werden, liet de zelve ten eerſten opeiſſchen, onder bedreiging van anders *Zimet* in haar gezigt aanſtonds te zullen onthalzen, en de Stad, zoo ras hy die veroverd had, met alles wat 'er in was, aan de vlam te zullen overgeven.

Dus gebruikte hy, tegen de gedagten der Princes, het leven, en niet de dood, van haaren Gemaal, om door het zelve te eer meeſter van haar, en van de Stad, te werden, hopende, dat zyne aangebodene gunſt van hem 't leven te laten, of anders zyn ſtrenge bedreiging van de dood van die Vorſt, en van de verwoeſting van de Stad, de Vorſtin en de ingezetenen, overhalen zou, om zig zelven, en de Stad, ten eerſten aan hem over te geven; dog alles viel tegen zyne gedagten uit.

De Vorſtin liet hem weten, dat zy, dewyl haar Gemaal het ongeluk had, van in de handen van zulken trouwloozen gevallen te zyn, niet twyffelde, of zy zou ook wel haaſt zyn dood vernemen; dog dat hy niet meenen moeſt, daar mede haar, of die Stad, gewonnen te hebben, alzoo 't haar aan geen moed, en haar volk aan geen liefde, ontbreeken zou, om de dood van haren Gemaal en Koning te wreeken, alzoo zy alle gezworen hadden, zich liever dood te willen vegten, dan hare Vorſtin, of de Stad, aan zulk een trouwloozen geweldenaar, die aan zulk een beleefd Vorſt zoo groote ondankbaarheit, en ontrouw, bewezen had, over te geven.

Hy, zulk een ſtandvaſtig beſluit in deze Princes vernemende, keurde voor dezen tyd beſt, 't beleg op te breken, en te zien, of hy *Padmana* met zagtheit, en door een handeling in der minne, niet winnen kon.

Hy zond haar dierhalven dagelyks koſtelyke geſchenken, verzeld met nieuwe betuigingen van liefde. Hy deed haar zien, hoe zy alleen in ſtaat was, om haaren Gemaal, haare Stad, en ook hem, te behouden, en bad haar dog medelyden met hun allen te hebben, behalven dat dit de grootſte dienſt was, die zy hen allen doen kon. Ja hy wiſt ook den gevangen Prins te bewegen, om zelf aan zyn Gemalin te verzoeken, dit, om zy-

nent wil, toe te ſtaan, alzoo dit dog het eenige middel om hem te redden, en, zoo zy dit afſloeg, niet anders, dan een wreede dood, van *Ekbar's* hand voor hem te wagten was. A. 1566.

Dit waren wel ſchoonſchynende redenen, maar die by deze Princes geen ingang hadden; en van haar niet anders wierden aangezien, dan verſierd, of haren Gemaal met geweld afgedrongen, zoo dat haar die te ſterker aanzetteden, om voorzichtig te zyn, en om geen reden ter wereld haar eer te bezoedelen, of hare trouw ontrent haren Koning, die ongelukkig genoeg was, te ſchenden.

Zy vond egter in dit voorſtel iets, 't geen zy, zonder tegen haar eer te misdoen, tot voordeel van haaren Gemaal, en tot betaling van *Ekbar's* trouwlooze ondankbaarheit, meende te konnen gebruiken.

Zy deed *Sjah Ekbar* dan eindelyk weten, dat zy van beſluit veranderd, en nu genegen was, voor zyne ſtantvaſtige liefde te wyken, te meer, dewyl de ſtaat, waar toe hy haar verheffen wilde, haar hert bewogen, en tot hem overgehaald had; maar dat, aangezien zy aan *Zimet* by Brama, en al hare Goden, eeuwige trouw gezworen, zy nog maar een verzoek aan hem te doen had, 't zy, om haaren Gemaal te Chitor by haar, of anders, haar by haaren Gemaal, te laten komen, op dat hy haar zelf in perſoon van den eed, die zy hem zoo dier gedaan had, ontſlaan, en dus gelegenheit geven mogt, om, buiten quetzing van haar eere, buiten ſchending van zyn trouw, en zonder de toorn der Goden op haar te halen, met een geruſte ziel de zyne te konnen zyn.

Zoo ras *Sjah Ekbar* kennis van dit gewenſcht beſluit der Vorſtin bekomen had, was hy als opgetogen. En hy ſtond haar toe, datze haaren Gemaal met zoo grooten gevolg, als zy noodig oordeelde, mogt komen bezoeken, en beloofde dat hy haar, om dit ontſlag te beter te bewerken, alle vereiſchte vryheit geven zoude.

Dagelyks deed hy niet, dan haar uitnemende geſchenken, gepaard met Indiaanſche Minnebrieven, toe te zenden. Dit waren geen ſchriften; maar ruikers, waar in zig allerlei bloemen met ſterke kouleuren vertoonen, die ider hare zonderlinge kracht en verborgene beteekenis hadden, om de drift van zyne liefde voor al, alzoo zy na de vrykonſt wel geſchikt waren, uit te drukken, verzoekende daar by, dat zy dog wat ras geliefde te komen, alzoo hy doodelyk na dien tyd verlangde, in welke hy haar zou konnen bezitten. Daar is niets zoo teeder,

A. 1566. der, en ook niets zoo ſcherp, en bitter, in de liefde te bedenken, 't geen al deze Ooſterlingen, en de Turken, niet zeer kragtig in deze ruikers, het zy met bloemen, het zy met bladeren van een geheime, dog by den Inlander egter zeer verſtaanbre zin, immers zoo levendig, als met zoo veel letters, en woorden, weten uit te drukken; dog een doodelyk teeken is 't, als men in dezen ruiker een blad, 't geen de gedaante, en de naam van een mes heeft, komt te vinden, alzoo dit noit anders gebruikt werd, als om dien minnenhandel volſlagen af te ſnyden.

Zy beantwoordde deze zyne brieven met een fraaijen ruiker van bloemen en bladeren, ten deele om de kracht van hare liefde tot hem uit te drukken, ten deelen om hem te verzeekeren, dat zy haaſt komen zou, om de liefde tot *Zimet* voor eeuwig af te ſnyden, tot het uitdrukken van 't welke zy een mes-blad van een uitnemende groote, en ſcherpte, genomen had.

Zy draalde ook niet lang om haar voornemen uit te voeren.

Ten eerſten liet zy twee koſtelyke Palankyns (of Indiaanſche draagbaaren) klaar maken, om deze gewaande reize te ondernemen.

Door Padmana's vernuft te leur geſtelt.

Gelyk men de Mannen in 't Ooſten in opene draagbaaren draagd, alzoo is men gewoon, die der Vrouwen, daar men zeer jaloers over is, alomme zoodanig te ſluiten, dat men zelf niets van haar zien, en zelf niet weten kan, of 'er wel iemand, veel min, wie 'er in is. Een zaak, die wonderlyk tot de gelukkige uitvoering van *Padmana's* grooten aanſlag diende.

Zy liet in deze twee Palankyns agt wakkere Mannen, van hare getrouwſte Hovelingen, zeer ſtil en geheim zich zelve verſteken, 't geen zeer gemakkelyk geſchieden kon, alzoo de Palankyns voor de Vrouwen vry grooter, en wyder, dan die voor de Mannen, zyn, waarom zy ook meer draagers, dan voor die der Mannen, en voor een Princes, om haar hooge ſtaat, 'er wel twintig vereiſſchen.

Aan dezen gaf zy kennis van haaren aanſlag, dog voor al aan haren eerſten Gelubden, die 't ganſch werk beſtieren, en haar perſoon zoo geheim verbeelden zou, dat zelf de Palakyndragers niet beter weten zouden, of de Princeſſe was in die eerſte draagbaar, waar in hy geplaatſt was, om al het welke te beter te doen gelukken, zy wel uitdrukkelyk aan die agt perſoonen belaſtte, onderweeg dog zoo ſtil te zyn, dat 'er door de dragers niet vernomen mogt werden, dat 'er Mannen, en geen Vrouwen, in waren, op dat daar door haren geheelen aanſlag niet verydeld mogt werden.

Dezen zond zy met een goed gevolg zoo ſtil en behendig, terwyl zy haar zelven in haar Paleis verborgen hield, weg, dat niemand beter wiſt, of de Princes vertrok, om zig aan *Ekbar* over te geven, en hen dus altyd van haar gezigt te berooven. A. 1566.

Het geſchrey, zoo der Stedelingen, als der Hof-bedienden, was, by haar gewaand vertrek, zeer groot, en duizenden deden haar, tot verre buiten de Stads-Poort, uitgeley, haar dankende voor de liefde, die zy hen bewees met haar, en de Stad, by hare overgave, te behouden, en te gelyk, zig duizendmaal over 't verlies van zulk een goede Vorſtin beklagende.

Sjah Ekbar, die over al zyne Spions had, kreeg zoo haaſt geen kennis van haar aankomſt, of hy zond haar veele Hovelingen van den eerſten rang toe, om hare beveelen af te wagten, en haar te dienen.

De Gelubde, die haar Perſoon zeer wel verbeelde, zey zagtkens, dat men *Sjah Ekbar* uit haar naam aanſtonds zou gaan zeggen, dat de grootſte dienſt, die hy haar doen kon, deze was, van Haar, en Haar gevolg, volkomen vryheit te laten, tot dat zy, haar Gemaal in de Veſting, daar hy gevangen zat geſproken, ontſlag van hem gekregen, en afſcheid van hem genomen had. Dat hy ook haar in dat geſprek met haren Gemaal niet ſtooren, nog geen Hovelingen met dezen of genen laſt meer toezenden wilde, alzoo zy dat als een trouwloosheit aanmerkte, en zig met een cris, ten dien einde medegenomen, het leven benemen zou, om zig aldus aan hem, als eenen, dien zy niet meer kon nog wilde gelooven, te wreeken.

Deze Hovelingen keerden dierhalven ten eerſten te rug, gaven *Ekbar* hier kennis af, en zeyden, dit zelf uit de mond der Princes gehoord te hebben.

Hy liet derhalven af van meer Hovelingen, maar niet om haar veel dierbare juweelen, en ruikers met menigte, ten bewyze van zyne uitnemende liefde, en met verzekering, van dat hy haar een volkomen vryheit laten zou, te zenden, die deze Gelubde op de minnelykſte wyze, om *Ekbar* geheel en al te blindhokken, beantwoordde.

Zy quamen met de Palankyns met het vallen van den avond ontrent het Slot, waar in *Zimet* gevangen zat.

Men liet de twee Palankyns, en eenige van haar gevolg, in de Veſting komen, en men gaf aan de Princes, en aan alle haare Staat-Juffers (want zy alle in de Palankyns hadden Vrouwen kleederen, dog verborgene wapenen 'er onder,) een volkomene vryheit.

Zoo

1566. Zoo ras waren zy niet in zeker vertrek, daar zig *Zimet* bevond, gekomen, of de Gelubde gaf hem kennis van den aanslag, om welken met 'er haast, tot bevordering van zyne verlossing, uit te voeren, zy hare wapenen voor den dag haalden, en den Slotvoogd ten eersten by de Princes ontboden.

Deze ongelukkige in de kamer, daar hy de Princes, zoo hy meende, zitten zag, gekomen zynde, wierd, eer hy 't bedrog merkte, om hals gebragt.

Men handelde even eens met andren van die bezetting, tot dat men meende het stuk meester te zyn, en veilig van daar zonder veel gerugt te konnen wederkeeren, alzoo zy niemand meer vernamen.

Men deed Koning *Zimet*, in 't gewaad van een van het gevolg der Vorstin, zeer haastig met een pragtig geschenk, en een brief aan *Ekbar*, te paard steigen, en de Princes, met haar gevolg, quam agter aan, om wel haast, zoo men meende, by *Sjah Ekbar* te zyn, die ook daar van berigt kreeg, en zig zeer verheugde.

Zimet ondertusschen, gelyk ook de gewaande Princes, vonden over al, volgens de voor af gegevene last, versche paarden, en versch volk, op de wegen, die zy doortrekken moesten, zoo dat zy in korte tyd, en eer zy agterhaald konden werden, binnen Chitor quamen.

De blydschap van *Padmana*, toen zy haren Gemaal zoo welvarende voor haar zag, was onuitsprekelyk, zoo om dat hy verlost, als om dat zy zig aan dien trouwloozen zoo wel na haaren zin gewroken had.

Niet minder, gelyk men denken kan, was *Zimet's* genoegen, als hy zyn schoone, en getrouwe, *Padmana* mede zoo vergenoegd over zyne verlossing zag, die hy hare liefde en vernuft alleen dank te weten had; maar vermits zy hier op niet dan de uiterste blyken van *Ekbar's* woede af te wagten hadden, was haar eerste werk, om zig hier tegen te wapenen.

Ondertusschen zat *Ekbar* zyne beminde Princes, met het uiterste verlangen in een Thuin te wagten, zonder dat hy haar, nog imand van haar gevolg, komen zag.

De scherpe last der Princes, en zyne belofte, van haar alle vryheit te geven, waren oorzaak, dat hy na haar in de nagt niet al te naauwkeurig dorst laten vernemen.

Men had hem wel gezegt, dat de Princes al op weg was, maar hy stelde vast, dat dit, alzoo zy nog niet verscheen, een misverstand was, en dat zy op het Kasteel, daar *Zimet* gevangen zat, hare nagtrust genomen had, te meer, alzoo men, by een later tyding, hem zeggen quam, dat 'er alles zeer stil en in rust was. A. 1566.

Met het aanbreken van den dag kreeg hy een geheel ander berigt: want een van de wagten in die Vesting, die zig versteken had, niet voor de morgenstond durvende te voorschyn komen, had zoo ras niet gezien, dat de Slotvoogd, en al zyn andre makkers hier en daar gedood lagen, of hy begaf zig ten eersten na *Sjah Ekbar*, om hem kennis van dit ongeval te geven, daar by voegende, dat Koning *Zimet* met de Princes in de nagt van daar gevlugt moesten zyn, alzoo hy niemand in de vesting gelaten had.

Ekbar, dit hoorende, wierd zoo woedende, dat hy dien droevigen tydingbrenger belaste aanstonds in stukken te kappen; dog zoo ras hy dit gezegt had, zig bedenkende, trok hy die last weer in, om zig van een persoon, die de eenige was, die hem veel dingen, die hy nog wenschte te weten, zeggen kon, niet te berooven. Ekbar's eerste woede, en verdre handeling, hier over.

Hy liet hem dan weder voor hem komen, en ondervraagde hem omstandig na alles, wat daar voorgevallen, en van hem gezien was, het welk niet dan te wel verstaan hebbende, zeyde hy: *ga henen gy ongelukkige, ga henen uit myn oogen, en verschynd, zoo gy uw leven lief hebt, nooit weer voor* Sjah Ekbar, *dien gy met deze tyding doodelyk bedroefd hebt.*

Hy ontfing kort daar aan, om hem van alles te meer te verzeekeren, een brief van *Zimet* uit Chitor, die hem daar in zyn trouwloos stuk op 't bitterste verweet, en niet weinig over zyn zotte liefde, en het verwagten van zyne gewaande Princes, bespotte, hem bekend makende, *dat Padmana Chitor noit verlaten, maar dat haar eerste Gelubde de gewaande Princes, die hem alle die minnebrieven toegezonden had, geweest, en dat dit alles nu een zeer lustig en vermakelyk onderwerp voor hem, en zyne Gemalin, was, om hem, wegens alle zyne zotternyen, voor de ganssche wereld ten toon te zetten als een, die zich zoo bespottelyk van een Vrouw had laten bedriegen, en die derhalven staat maken kon, wat hy van hem, en zyn dappere Rasbuten voortaan te wagten had, zoo hy zoo stout was, van ten tweedemaal voor 't onwinbaar Chitor te verschynen, vermits het voor mannen geen moeite wezen zou, om zulk eenen, die zich van een Vrouw zoo schandelyk misleiden liet, noch veel gemakkelyker te bedriegen, ja geheel te bederven, waar van hy, zoo 't hem luste, een proeve kon nemen.*

Ook liet hy op de Medaan van Chitor een pilaar oprigten, op welke hy de

A. 1566. trouwloosheit van *Sjah Ekbar*, met byvoeging van deze woorden, uithouwen liet: *Vertroud U nooit op een Mogolder: want het zyn verraders, die zelf aan Koningen geen woord houden, en ondankbaar geboren zyn.*

Van 't eene zoo wel, als van het andre, gaf hy aan *Ekbar* kennis, die, nu maar al te wel van alles verzekerd, vuur en vlam, dan eens tegen *Zimet*, dan eens tegen de listige *Padmana*, uitblies, zwerende by zyn hoofd, dit op hun beiden eerlang te zullen wreeken.

Zyn vorige liefde tot deze Princes, die hem zoo leelyk betrokken had, en nog zoo bitter bespotte, was nu niet alleen verkoeld; maar ook in een doodelyken haat veranderd.

Hy belegerd Chitor weder. Hy verzamelde zoo schielyk, als 't mogelyk was, een Leger, en trok met een grooten menigte van zwaar geschut, na Chitor, en bezette die Stad zoo naauw, dat 'er niet een mensch in nog uit kon.

Ook deed hy verscheide Catten oprigten, die hem grooten dienst deden, om, vermits zy by na ter hoogte der Stads muuren rezen, om den vyand in zyne werken beter te konnen bespieden, en veel meer afbreuk te doen. Hoewel *Zimet* niet naliet, om alles, 't geen tot een dappere verdediging noodig was, te verzorgen.

Op zekeren dag was *Ekbar* op een van deze hoogtens geklommen, en zag van daar een Overste op de wal van Chitor wandelen, die, buiten zyn weten, *Zimet* zelf, en daar gekomen was, om in persoon te zien, of ieder zyn plicht wel waar nam, en van 't noodige wel voorzien was.

Klimt zelf op een Kat, en schiet Zimet dood. *Ekbar*, dit eenigen tyd aanziende, ley eindelyk met een snaphaan op hem aan, en zag dien Oversten ter aarde vallen, hoorende twee dagen daar na, dat het *Zimet* geweest was, dien hy had getroffen, en dat hy dood was; maar hy vernam 'er by, dat, wanneer hy na de wyze van die Indiaanen verbrand was, de schoone *Padmana*, haaren Gemaal niet willende overleven, zich zelven mede aan 't vuur overgegeven had, en met hem verbrand was.

Hoorende, dat Padmana zich met hem verbrand had.

Die hier afgebeeld werd. Deze geestryke Vorstin verbeelden wy hier by de letter L na 't leven, zoo als zy in haar wasch-plaats, pas uit de Tank gekomen zynde, op een vergulde stoel zit, bezig zynde, om, na de wyze der Oostersche Vrouwen van Staat, door een lange pyp van leder met een goude pyp voor aan, tabak op zyn Persiaansch te rooken, terwyl de fles met water, waar door de rook gaat, van een harer Hof-Juffers gehouden, en zy van een andre (beide met kostelyke arm-ringen aan de handen en armen vercierd) met een Paauwen-staart verkoeld werd. A. 1566.

Vlak voor haar ziet men twee andre bezig, de eene met hare bloote voeten te wasschen, en de andre met water, dat in een goud bekken valt, te gieten, terwyl een derde, agter deze twee staande, zeer ernstig na de Vorstin ziet, om te hooren, wat zy haar te belasten heeft.

Men ziet deze Vorstin ook met kostelyke Hals- en Hoofd-Juweelen, en met heerlyke goude arm-banden, vol schoone robynen, opgepronkt, en met haar rug tegen een goud-lakens kussen, dat met roode boketten bezaaid is, zitten leunen.

Na dat zy nu zoo grootmoedig, na hare Lands-wyze, ten teeken van haare liefde voor den Koning haar Gemaal, mede verbrand was, om hem by zyne uitvaart geselschap te houden, had zy door dit vuur ook al het vuur van wraak in *Sjah Ekbar* als uitgedoofd.

Het speet hem wel, om dat hem nu alle hope, van zich aan een van beiden te wreeken, benomen was; maar het kon nu niet anders zyn.

Hy zette dierhalven zyn hert alleen daar op, om van Chitor nu ten eersten Meester te werden bood de belegerden vry beter voorwaarden, dan te voren, aan, en wierd, na een geringe tegenstand, alzoo ider van binnen zig maar zogt te redden, bezitter van de Stad, en van het gansch Ryk van Chitor. Men ziet deze Stad zeer net door *Freyer* in zyne beschryving Fol. 555. afgebeeld. Hy werd Meester van de Stad, en 't Ryk van Chitor.

Dit gansch laatste verhaal van *Chitor's* belegering, met dit vertoog van *Sjah Ekbar's* liefde tot de Princes *Padmana*, werd wel by verscheide Oostersche en andre Schryvers, dog niet in de Chronyk van 't leven der Groote Mogols, gevonden, weshalven ik daar niet veel af gelooven kan; te meer, alzoo uit onze vorige beschryving van *Sjah Ekbar's* doordringend verstand genoegzaam te zien is, dat hy de Man niet was, om zich van een Vrouw zoo te laten om den thuin leiden, behalven dat 'er in dit verhaal zaaken voorkomen, waar op veel te zeggen zou vallen, en die het voor my gansch onwaarschynelyk maken, hoewel ik anderzins die Schryvers, in hun geheel, en 't aan een igelyk vry laate, daar van, het gene hy wil, te gelooven. Waarom de Schryver dit geval niet geloofd.

Na 't veroveren van het Ryk van Chitor, liet *Sjah Ekbar* A. 1568 zyn gedagten gaan over het Koninkryk van Guzeratte, een van de vrugtbaarste Landen van Indiën, en van meer dan een van de beste Zee-havens voorzien. Sjah Ekbar gaat A. 1568 Guzeratte aantasten.

Het grensde ten Oosten aan Chitor, en 't strekte zich ten westen tot aan de Rievier den Indus uit.

Su-

PADMANA
Coninginne van Chitor.

Suratte, een van de schoonste Koopsteden van Hindoestan, ja van ganſch Aſien, een groote en zeer ryke Stad, die aan de Rievier Tapta legt, na welkers bezitting hy al lang gehaakt had, lag hem geduurig aan 't hert, en in de gedachten, om dat hy daar door zyn ganſch Ryk binnen 's Lands veel meer doen bloeijen, en aan 't zelve een opene deure van een algemeenen handel geven kon.

Te dier tyd was *Sulthân Mohhammed*, (en niet *Bhadoer*, gelyk ſommige verkeerdelyk ſchryven) Koning van Guzeratte, en wel de laatſte der Guzeratſe Koningen, alzoo hy noch in dit zelve jaar quam te ſterven.

P. Catrou, en andren doen hier een verhaal van de gevallen van eenen *Bhadoer*, Koning van Cambaja, mitsgaders van het inneemen van Diu, dat lang te voren, van A. 1524 tot A. 1529 voorgevallen, gelyk die Koning, als Koning van Cambaja, een Stad, behoorende onder Guzeratte, ook lang voor *Ekbar's*, en zelf al voor *Homajom's* tyd, en dierhalven niet door *Ekbar*, maar door de Portugeeſen, overwonnen is. Deze zaaken, die zoo veel in tyd, en in omſtandigheden (gelyk wy verder toonen zullen) verſchillen, vermengen zy met de zaaken van *Sjah Ekbar*, en met zyne verovering van het Koninkryk van Guzeratte, die na malkanderen niet gelyken; alzoo het een geheel andere zaak is, de Stad Cambaja, of 't geheel Koninkryk van Guzeratte, daar zy wel eer de Hof-ſtad van was, te veroveren.

Sulthan Mohhammed nu, geſtorven zynde, liet zyn Ryk aan zyn Zoon, *Sulthân Modafar*, maar aangezien die Prins toen nog maar elf à twaalf jaaren oud, en dierhalven nog niet in ſtaat was, om dat Ryk te beſtieren, had *Mohhammed* een van zyne getrouwſte vrienden, onder de Ryks-grooten, *Hhamed-Chan* genaamd, tot Voogd over zyn Zoon aangeſteld.

Deze verſtandige en getrouwe Hoveling liet zich de zaaken van den jongen Prins wel zeer ter herte gaan, dog beſpeurde, dat veel quaadwilligen onder de grooten; door allerley ſtreeken van Staat, ider om het eerſt, de Kroon maar zogten na zich te trekken, en den wettigen erfgenaam daar van te ontzetten.

Dit was de reden, dat hy, om zynen zoo dier aanbevolen Prins, en zich zelven, niet langer voor allerley levensgevaaren, die hen dagelyks dreigden, bloot te ſtellen, beſt keurde, om aan *Sjah Ekbar* heimelyk met een brief kennis van deze vuile aanſlagen der grooten, en van 't gevaar, waar in de Prins dagelyks was, te geven, verzoekende zeer ernſtig zyn ſpoedige hulp, met belofte van hem *Hhamed-Abaad*, een van de ſchoonſte Koopſteden des Ryks, te zullen geven. A. 1570.

Die 't Ryk inneemd.

Ekbar had dit zoo ras niet vernomen, of hy trok 'er met een magtig Leger na toe, nam zeer onverwagt het ganſch Ryk in, en voerde den jongen Prins met zynen Voogd na Agra gevangen.

En den Prins gevangen houd.

Hy hield dien jongen Vorſt tot zyn dertigſte jaar in verzekering, op welke tyd hy na zekeren Patan, of Radja, een van zyn Vaders getrouwſte Grensvrienden, ontvlugtte, die in korten tyd wel eenige Steden en Vlekken weer in kreeg; dog zoo ras de *Nabab*, *Ekbar's* Veldheer, hem maar by quam, vielen al die veroverde plaatſen binnen dat zelve jaar weer af, en hy kreeg den Prins ook weer gevangen, die, by zyn komſt voor *Ekbar's* oogen, voor erger vreezende, en dien ſmaad niet willende afwagten, zich zelven, zoo als hy na 't ſecreet ging, (alzoo hy anders te naauw bewaakt wierd) met een ſcheermes den ſtrot af ſneed, en dus *Sjab Ekbar* geruſt bezitter van zyn Ryk liet.

Die zich zelven dood.

En zyn Ryk aan Ekbar laat. Die A. 1569 het Ryk van Delli, veroverd.

Zyn Voorzaaten hadden wel de Stad Delli, maar noch geenzins het Ryk van die naam, veroverd. Doch in het jaar A. 1569 nam hy ganſch Delli met zeer weinig moeite in.

By deze gelegenheit deed hy ook iets groots, dat hem een eeuwigen naam by de Hindoeſtanders, en voor al by de vreemde Kooplieden, die met de Karrawaanen reizen, gegeven heeft.

Hy liet den ganſchen weg van Agra tot Lahor, dat 'er 150 mylen van daan legt, aan wederzyden met ſchoone boomen laanswyze beplanten, die met 'er tyd de ſchoonſte lommer, en verkoeling, in die zware hitte, en het heerlykſte gezicht ter wereld gaven, om hare altydduurende groene en friſſche kouleur, alzoo zy hun blad nu en dan wel wiſſelen, maar noit geheel vallen laten. Een werk, dat zeer wel onderhouden werd, en tot noch toe zyn naam by alle Reizigers levendig, en in eere houd.

A. 1570 taſt hy Bengale aan.

Het jaar daar aan, of A. 1570, wende hy zyn zegenpralende wapenen na de kant van Bengale, kreeg den Vorſt van zeker deel van dat Land, *Sjah Daoed* genaamd, door liſt gevangen, en handelde hem gelyk zynen ſlave.

Hy overwind de Vorſtin Roepea door de Nabab.

In dit zelve jaar bragt hy zekere wederſpannige Vorſtinne, *Roepea* genaamd, ontrent Bengale een kleene landſtreek beheerſchende, mede onder zyn macht, om dat zy al de nabuurige Vorſten geduurig tegen hem aanhitſte. Hy zond den *Nabab* na haar toe, die haar een minnelyken brief uit naam van zynen Vorſt ſchreef, by welke by haar belaſte ten Hove te komen, om zich over eenige zaaken te verantwoorden,

A. 1586. of dat hy anders genoodzaakt zou zyn, haar met zyn Leger daar toe te dwingen.

Zy schreef den *Nabab* zeer scherp weerom, dat zy noit zulken taal van een Schoenmaker gehoord, en voorgenomen had *Sjah Ekbar* te laten weten, dat het niet Vorstelyk was, Schoenmakers tot Gezanten aan oppermagtige Vorstinnen te zenden. Indien hy dit, by gebrek van aanzienelyker bedienden aan zyn Hof, dede, dat zy hem beklaagde over zyn vervallen staat; doch zoo hy het deed, om haar smaadheit aan te doen, dat zy dat op zyn tyd zou weten te wreeken.

De *Nabab*, die over dit trots en veragtelyk schryven 't meest geraakt, en zeer misnoegd was, schreef haar weder: *'t is waar, dat ik in myn jeugd een Schoenmakers knegt geweest ben, en ook twee paar schoenen van myn leven gemaakt heb, waar van ik het eene al versleten, doch 't andre, ter gedachtenis van myn geringe opkomst bewaard, en noch noit aangetrokken, maar nu voorgenomen heb, om dat aan te trekken, u daar mede te komen bezoeken, en 't zelve in uw Land te verslyten, en u te gelyk te toonen, dat ik vry beter met het zwaard, als met de els, en spanriem, weet om te gaan.*

Die Sjah Ekbar doed in stukken houwen.

En waarlyk hy had dat paar schoenen noch maar weinig dagen aangehad, of hy dwong die hoogmoedige Vorstin zich zelven, en haar Land, aan hem over te geven, en met de diepste vernedering de behoudenis van haar leven van hem af te bidden. Hy stond haar dat eindelyk toe; maar zy wierd door *Sjah Ekbar's* last in stukken gehouwen. Voor hare dood had zy door hare quaadaardigheit noch weten te bewerken, dat zeer veel Vorsten in Bengale, en daar ontrent, gelykerhand *Sjah Ekbar* afvielen, hoewel hy naderhand weer doordrong, verdryvende veel Patans uit Bengale.

Die Cambaja, Narsinga

Hy veroverde ontrent dezen tyd ook het Ryk van Cambaja, als mede veel plaatsen in 't Ryk van Narsinga (anders ook wel Bisnagar, of Vidja-Nagaar, genaamd) en drong zelf tot aan Goa, en Calicoet, op de Malabaarsche kust, door, zoodanig, dat, indien zyn Broeder niet tegen hem opgestaan, en door den oproer in Cabulestan, gedwongen had, met zyn Leger derwaards te keeren, (welken Oorlog noch tot A. 1582 duurde) hy gansch Malabar veroverd zou hebben.

En Candahar, veroverd.

Eenigen tyd hier na nam hy ook de Landvoogdy van Candahar, op de grenzen van Persien, in. A. 1586 bragt hy den Koning van Viziapoer, *Aadil Sjah*, dat is, *den rechtvaardigen Koning* (hoewel hy ook de naam van *Aadil-Chan*, dat is, *de rechtvaardige Hartog*, daar de Portugeesen *Hidalcan* van maken, voerde) tot zulken engte, dat hy genoodzaakt was, de Stad Goa, die hy den Portugeezen al tweemaal, gelyk ook Dabul en Chaul afgenomen had, eindelyk weder aan hen (om dat zy hem ter Zee te sterk waren, en *Ekbar* hem te Land te hard viel) over te geven, en het gansch Eiland, de Landen van Salsette aan Goa's Zuid-zyde, met 67 Dorpen, het gansch Land van Bardes met 12 vlekken, en 't naast daar aan palend Land van Tisvari, agter Goa, met 30 Dorpen, 'er by te voegen, dwingende hem dus een schandelyke vrede met de Portugeezen te maken, dat dien Vorst zoodanig smertte, dat hy het in dat zelve jaar bestierf. A. 1586.

Dit gaf *Sjah Ekbar* daarna gelegenheit, om niet alleen Hassere, en Brampoer, of Bursampoer, de Hoofdstad van Candisj, een Stad daar de oude Koningen van Decan hun Hof hielden, in te nemen, maar om den nazaat van *Aadil-Sjah* ook geheel Candisj, en een groot deel van Decan afhandig, en cynsbaar te maken, gelyk hy dat pas te voren den Koning van Golconda, *Sulthân Mohhammed Abdullah*, gedaan heeft, hoewel die, by *Selim* of *Djehaan Gier's* Regeering noch vry zwaarder gedrukt wierd.

In deze twee Steden van Hassere, en Brampore, had zeker Prins niet *Mostafa*, maar *Moeto Nisiam Siam*, genaamd, 't oppergebied gehad, en de eerste plaats dapper verdedigd; dog, gebrek van water krygende, vlugtte hy stil, maar wierd gevangen, veinzende, dat hy zelf na *Ekbar*, en by hem om raad quam, wat in zoo een uiterste te doen? *Ekbar*, die wist, hoe dapper hy zich gedragen had, zey: *gaat weer heen, en God zal u raad geven.* Hy vertrok dierhalven, en had het geluk dat het die nacht veel regende, maar *Ekbar* wist egter hem te dwingen, Brampoere, en zich zelven, op zekere voorwaarden over te geven, en zyn rang, van Koning van Decan, voor een tyd in die van een Omrah te verwisselen. Hy viel naderhand, gevlugt zynde, weer af, en *Ekbar* zond 'er zyn tweeden Zoon, *Pehari*, of *Sulthan Moraad*, met een Leger na toe, in een tyd, dat Decan nog een Ryk op zich zelven was, en eer 't onder de Koning van Viziapoer stond. Hy sloeg tegen *Moeto Nisiam Siam*, doch wierd deerlyk geslagen, en verloor 'er, een weinig voor A. 1600, ook zelf het leven.

Sjah Ekbar troostte zich hier over in dat zelve jaar met de verovering van het heerlyk Koninkryk Kasjemire, en met die van de Landvoogdy van Sinda, of Tatta; maar had weer veel moeite met eenen *Melik Ambar*, een Abissyner van geboorte, doch een Mohhammedaan, die

1586. die eerst een Edelmans slaaf geweest, en, na des zelfs dood, de Man van zyn Weduwe geworden zynde, zig door stelen en rooven in 't Gebergte ontrent Decan zoo groot maakte, dat hy voor den Koning van Decan, *Moeto Nisiam Siam*, veel te magtig, en reeds Vorst van *Doltabaad* geworden zynde, die Koning goed vond hem aan te tasten, en dat rooven te beletten. Dien oorlog, die wel twee jaren te voren begonnen was, duurde al eenigen tyd, zonder dat hy op dien loozen Vos iet winnen kon. Hy wierd egter van tyd tot tyd door den grooten Mogol, *Sjah Ekbar*, zoo gequeld, dat hy genoodzaakt was dezen *Melik Ambar* groote aanbiedingen, met verzoek van zyn hulp tegen *Ekbar*, te doen. Hy, wel ziende waar de Koning op uit was, ging in zyn vorige bedryven voort, sloeg zyn belofte af, en wierd ondertusschen, door grooten aanhang zoo magtig, dat hy dien Vorst, hem weer nieuwe dog grooter aanbiedingen doende, beloofde met al zyn magt tegen *Sjah Ekbar* te zullen helpen, by aldien Hy zyne Dogter trouwen, en tot zyne Koningin verheffen wilde. De Koning stond dit, met voorkennis van zynen Raad, en de Edelen des Ryks, toe, haalde zyn Dogter met groote statie in, troude haar openbaar, en maakte dezen *Melik Ambar* zynen Veld-Heer; al 't welke voorviel A. 1598.

...nocite ...Me- ...m-

...náder ...hre- ...word.

...Iy ...ngd ...Ko- ...; van ...an ...zyn ...gterte ...twen.

Dit huwelyk berouwde den Koning niet, alzoo hem *Melik Ambar* groote diensten tegen den Grooten Mogol deed: want hy was het, die *Mirzah Moraad*, de Zoon van *Ekbar*, ontrent A. 1600 of in 't laatst van A. 1599 zoo deerlyk versloeg; maar aangezien die Vorst meer Vrouwen, en onder andre een Persische Dogter ten Gemalin had, welke zeer jaloers op deze Dogter van *Melik Ambar* was, en haar zeer schamper verweet, dat zy maar een zwarte Kafferin, en maar een byzit des Konings, daar zy zyn egte Vrouw, en dat haar Vader maar een roover, en een oproermaker was, zoo rees hier uit zeer groot ongemak. Zy klaagde dit met veel bitterheit aan haaren Vader, die dit, volgens den wraakzugtigen aard der zwarten, zeer hoog opnam, en door zyn magt en list zoo veel wist te bewerken, dat de Koning A. 1610 vergeven wierd, en hy, onder de naam van Voogd des jongen Konings, *Nisiam Sjah*, die maar pas vyf jaar oud was, Ryksbestierder bleef; doende hy die trotse Persiaansche Gemalin, of Weduwe van den overleden Koning, de bitterste smaad en smerten, zoo lang lyden, tot dat zy uit mismoedigheit vergif innam, en dus aan haar einde raakte. Doch dit zyn zaken, die ontrent vyf jaren na *Sjah Ekbar's* dood eerst voorvielen.

...Verder ...drag ...n Melik ...mbar.

Voor de dood des Koning's, *Moeto Nisiam Siam* had *Sjah Ekbar* wat na A. 1600, of in 't begin van A. 1601, zyn oudste Zoon *Selim* met een nieuw leger gezonden, om wraak over zyn Zoon *Moraad's* dood te nemen; maar *Melik Ambar* gaf hem zoo veel te doen, dat hy by zyn Vader's leven niets op hem, nog op dat Ryk, winnen kon. A. 1588.

Ekbar was een Vorst, by zyn Onderzaten zeer bemind, niet alleen om zyn groote en menigvuldige overwinningen; maar ook om dat hy het volk dagelyks tweemaal gehoor gaf, en zich zoo naauw aan alles, wat 'er omging, liet gelegen leggen, dat 'er niets van belang geschiedde, 't geen hy niet wist, 't geen te meer verwondering verdiende, om dat hy lesen noch schryven kon.

Ekbar's deugden by zyn onbequaamheit.

Hy was van zyn volk ook zeer bemind, om dat hy een yverig Mohhammedaan, na den aard van de Godsdienst van zyn Land, en in 't waarnemen van zyn vyf bedestonden zeer stipt was: want tusschen de Mogolders (die even als de Turken de uitlegging van den Coraan, zoo als die van *Aboebakier*, *Omar*, en *Oetsman*, 'er op gemaakt is, volgen, en daarom Sunnis genaamd werden) en tusschen de Persiaanen (die de uitlegging van *Ali* volgen, en daarom Sjais genaamd werden) is in het stuk der Mohhammedaansche Godsdienst een groot onderscheid, en dierhalven ook een doodelyke haat; in zoo verre, dat zy malkanderen voor ketters gewoon zyn uit te schelden, en te vervloeken.

Zyn iever voor zyn Godsdienst.

Wanneer hy zag, dat hy geen erfgenamen in 't eerst van al zyn wyven kreeg, ging hy uit een iever tot zyn Godsdienst, te voet van Agra na Asmere, alwaar 't Graf van eenen *Sjeich*, of een zeer eerwaardig en heilig Man, *Hhadji Mordee*, was. Dit graf wierd by alle Mogolders als heilig geëerd, en men stelde vast, dat hy, die 'er te voet na toe ging, en dezen heilig ernstig ergens om bad, zyn bede zekerlyk verkrygen zou. Dus was ook de voorname reden, waarom *Ekbar* in bedevaart daar na toe ging, om hem te bidden, dat hy hem dog een erfgenaam des Ryks geven wilde.

Als hy nu niet lang daar na een Zoon bekomen had, liet hy op dien weg een menigte van schoone Zuilen of Mylpaalen, ieder een myl van malkandren, oprichten, en voor de Pelgrims, derwaards gaande, niet alleen verscheide schoone Karavaansarai's, of publyke Herbergen, stigten; maar ook by Agra, of wel 12 mylen 'er af, een Stad, Fetipoer, dat is, 't vervuld verlangen, of de vervulde begeerte, met een heerlyk Paleis van de zelve naam bouwen, gelyk dat bevorens al vertoond is.

Hoe

A. 1586. Hoe hy zyn Hof nu te Agra hield, hebben wy reeds aangehaald; doch in later tyd.

Verplaatzing van het Hof by beurten.

Na de verovering van Lahor is Agra, niet meer dan Delli, de Hofstad gebleven; maar zyn opvolgers hebben naderhand in de Zomer te Lahor, in de winter te Agra, en dan wel eens te Delli, dan ook wel eens in Kasjemire, om de aangenaamheit en koelheit van die Landstreek, daar men ook allerley Hollandsche vruchten heeft, hun Hof gehouden, gelyk eerst *Djehaan Gier*, (en daar na *Sjah Djehaan*, *Selim's* Zoon, A. 1638) met zyn gansch Hof van Agra na Lahor vertrok.

Daar 't Ryk der groote Mogols ten tyde van *Sjah Baboer* maar in de ryken van Garnehem of Cabul, en Delli, bestond, waar by *Homajom* de Landen van eenige Berg-Koningjens, door hulp van den Persiaan, gevoegd had, had *Sjah Ekbar*, na de verovering van zulk een menigte van Ryken, de macht der Mogols zoo hoog opgeveizeld, en zoo ontzachelyk voor al zyn nabuuren gemaakt, dat het van een kleen Koninkryk, noch zelf in *Homajoms* tyd, een van de grootste Keizerryken van Asia geworden was.

Wat Ryken Ekbar naliet.

Hy verdeelde het zelve voor zyn dood in deze 38 Provintien, of Landvoogdyen: Candahar, Cabul, Multan, Hajachan, of Balochi, Buckar, Sinda of Tatta, Soret, Jesselmere, Attoc, of Attach, Pengab, Kasjemire, Bankisj, Jengapoer, Jenba, Delli, Bando, Malwa, Chitor, Guzeratte, Chandis, of Candisj, Berar, Narvar, Gualeor, Lahor, Agra, Sambel, of Sambat, Bakoer, Nagracoet, Siba, Kakares, Goer, Pitan, Kanduana, Pattana, Jewal, of Jesuet, Mewat, Udessa, Bengala; van al de welke als peerlen, die hy aan zyn Kroon hegte, Candahar, een groot deel van Cabul, (aangezien *Homajom* maar een gering deel van 't zelve bezeten had) Kasjemire, Guzeratte, Tatta, Candisj, Berar, Bengala, Agra, en meer andre Ryken, by uitstek geweest zyn; by al het welke hy noch zogt te voegen, 't geen hem van 't Koninkryk Decan ontbrak, dat hem door *Melik Ambar* echter volkomen belet wierd.

Hoewel men veel moeite heeft met de verwerde Landbeschryving der ouden na te gaan, 't geen uit de geduurige vergrooting en verkleening der Landvoogdyen ontstond, is men daar ontrent echter in 't Oosten hier van bevryd, alzoo daar alles standvastig, en vast blyft, zynde de landen, zeden, kleederen, enz. nu daar zoo, gelyk van ouds. Weshalven men op de verdeeling der Landvoogdyen, zoo als die by *Ekbar*, en zyne voor- of nazaaten, gemaakt zyn, zeer A. 1586. gerust staat maken kan, dat alles (uitgenomen de Godsdienst) daar even zoodanig, als over een groote reeks jaaren, tot nog toe is.

Zyn Zoonen.

Hy heeft drie Zoonen gehad, *Sulthân Selim*, *Sulthân Pehari*, of *Moraad*, *Mirzah Daniaal*, en twee Dogters, welkers naamen men niet uitgedrukt vind in eenige schriften.

De oudste, dien hy zich inbeelde, op zyn bede, van den voornoemden *Sjeich Hhadji Mondée* bekomen te hebben, had hy daarom na hem ook *Sjeich*, dat is, de oude, of eerwaardige, genaamd; dog veranderde (volgens der Mooren gewoonte, die hare Kinderen op hun twaalfde jaar een anderen naam geven) zyn naam op zyn 14 a 15 jaar in die van *Selim*, dat is, *den vreedzamen*.

De tweede Zoon bleef A. 1599 in de slag tegen *Melik Ambar*, hoewel sommigen ongegrond hem de verovering van Decan toeschryven; en de derde stierf ook niet lang daar na, zoo men wil, door zyn Broeder *Selim* vergeven zynde, om dat hy merkte, dat zyn Vader meer liefde voor den zelven had, dan voor hem, waar toe hy hem groote reden gegeven had.

Andre egter meenen, dat *Moraad*, en *Daniaal*, door overtollige wellusten te Brampoer stierven.

Opstand van zyn Zoon Selim tegen hem A. 1602.

Zyn Vader had hem wel *Selim*, *den vreedzamen* genoemd, maar hy heeft het tegendeel aan zynen ouden Vader betoond. Want A. 1602 stond hy tegen den zelven op, die hem met een Leger gezonden had, om eenige Berg-Koningen, de Radjas Rana en Mardout, onder zyn heerschappy te brengen, maar in plaats van dit, deed hy zyn Vader hier mede den Oorlog aan, 't geen al vry lang duurde. Hy had zich te Skender-Abâd vast gemaakt, liet zich daar Koning van Hindoestan, hoewel hy zyn Vader den naam van Keizer van de wereld gaf, noemen; maar *Ekbar* liet hem daar niet lang rust, quam hem belegeren, sloeg hem in de vlugt, jaagde hem na 't gebergte, en dwong hem vergiffenis te verzoeken, die, gelyk hy een grootmoedig Vorst, ook een genadig Prins was, en te meer, alzoo hy nu geen andren Zoon had, den welken hy 't Ryk overgeven kon. Hem alles vergaf, en hem weder in genade aannam.

Niet lang hier na had hy twee pillen bereid, de eene zeer sterk met 't vergif van zekere Indiaansche roode Spinnekoppen gemengd, om 'er een van zyn Hovelingen, op welken hy zeer vertoornd was, mede te vergeven, en de andere, om die zelf op een en de zelve tyd in te ne-

1605. nemen, en dien Prins dus niet de minste agterdogt van quaad te geven.

Hy nam juist de verkeerde zelf; en leefde, alzoo 't vergif zeer schielyk werkte, pas zoo lang, dat hy nog even tyd had, om zyn Zoon *Selim* zyn Tulbant op 't hoofd te zetten, hem het zwaard van zyn Vader *Homajom*, en daar by 't Ryk over te geven. Wy vertoonen hem hier afgebeeld onder No. 9. A. 1605.

SJAH EKBAR. 9.de Groote Mogol.

Hy stierf den 27sten October A. 1605, na een bestier van 53, en in den ouderdom van 63 jaaren.

Schoon men in zyn Hof maar uit Porcelyn at, dat men in 't Hof van Persien niet dan uit goude vaten deed, gist men egter, dat het onderhoud alleen van zyn Olifanten meer, dan de helft der onkosten van 't Hof van Persien bedraagd.

Zyn nagelaten schat. Hoe grooten schat van geld, en allerley kostelykheden, hy naliet, kan men uit deze lyst zien.

Aan eenige stukken goud, sommige honderd, eenige vyftig, andere maar vyf en twintig Tola's, (a ider honderd Tola) elf honderd Massa's, en ider Massa veertien Ropyen, en ider Ropia eene gulden vier stuivers doende, te samen gerekend	Ropia's 97580000
Aan gemeene Ropyen, met de naam van *Ekbar* 'er op.	100000000
Aan Peysen, gaande 30 in een Ropy.	766666⅓
Aan Diamanten, Robynen, Peerlen, Saffieren, enz.	60520521
Aan gemaakt goud, als, Beelden van Olifanten, Kemels, Paarden, en andre Konst-stukken.	19006785
Aan goude huisraad, van Schotels, Vaten, Drinkschalen, Flessen, Koppen, Lampetten, enz.	11733790½
Aan kopere vaten, huisraad, enz.	51225
Aan Porcelyn, enz.	2507747
Aan goude Lakenen van allerley soorten, mitsgaders kostelyke zyde, en kattoene stoffen, uit Turkyen, Europa, en Indiën.	15509979

A. 1605.

Aan wolle Lakenen. Uit Europa, Perſien, en Tartaryen.	Ropia's 503252
Aan Tenten, Tapyten, en 't geen verder tot cieraad van een huis, of op de reize, van nooden is.	9925545
Aan 24000 Boeken van treffelyke Mannen, en in koſtelyke omſlagen, of banden gebonden.	6463731
Aan geſchut, en ammunitie van Oorlog als kogels, en kruit.	8575971
Aan Schilden, Zwaarden, Boogen, Pylen, Pieken, en allerley handgeweer.	7555525
Aan Zadels, goude en zilvere Toomen, en verder Paardentuig tot cieraad.	2525648
Aan Paarden-kleeden met goud en zilver geborduurd, als ook allerley Sjagels.	5000000
te ſamen Ropyen	348226386

Dat is 34 Coeroer, 82 Lek, 26 duizend, 386 Ropyen; al 't welk, tot Hollands geld gebragt, bedraagd een ſomma van *f* 417871663-0-0

Of vier honderd zeventien Millioen, agt honderd, eenen zeventig duizend zes honderd drie en zeſtig gulden.

Dit was de nalatenſchap van dezen Vorſt in het byzonder, zonder dat hier by de ſchatten van 't Ryk gerekend werden, daar zy niet, dan in tyden van nood, aankomen, en die ook geheim blyven; maar die men egter afmeten kan dat groot moeten zyn, aangezien by hy zyn overlyden het Ryk in dien ſtaat liet, dat de jaarlykſche inkomſten ver over de twee honderd Millioenen bedroegen, behalven, dat al de ſchatten der grooten, volgens de gewoonte der meeſte Ooſterſche Vorſten, al mede aan den Vorſt komen, die 'er aan de erfgenamen niet meer van geeft, dan hem behaagd.

VYFDE HOOFTSTUK.

Selim *de X*de *groote Mogol A.* 1605. *Die den Oorlog vervolgd tegen de Koningen van Viſiapoer, Golconda, en Decan. Schatting, die de Koningen van Viſiapoer en Golconda aan hem betaalen A.* 1620, *zyn Zoon* Chosroe *ſtaat tegen hem op A.* 1606. *Dog werd gevangen.* Selim's *Zoonen. Hy verovert het geheel Ryk van Lahor. Zyn gebreken. Aardige proeve van* P. d'Acoſta. *Zeldzaam geval met een Aap. Eerſte handel der Nederlandſche Maatſchappy onder* Selim *A.*1616 *door* Pieter van den Brouke *begonnen.* Van den Brouke's *tweede togt na Suratte A.* 1620. *Zyn ramp A.* 1617. *Wierd toen eerſt beſtierder van den handel in Arabien, Perſien, en Hindoeſtan. Komt in Suratte. Zyn handelingen aldaar. Werd A.* 1626 *weer op nieuw aangenomen. De gevallen van* Noer Mahal, Selim's *opperſte Gemalin. Haar afbeelding, en geſlacht. Haar naam. En gevallig huwelyk met Keizer* Selim. *Haar groot bewind aan dit Hof. En hare vergeefſche aanleg tot een huuwelyk tuſſchen* Chosroe, *en hare Dogter. Het geen oorzaak is, dat zy hem vervolgd. Nieuwe aanſlagen tot een ander huwelyk, dat haar Dogter met* Sjahariâr *gelukt. Haar zeldzaam verzoek aan de Vorſt. Zy doed goude en zilvere Zodiacs-penningen munten. De Prins* Chosroe, *door den Prins* Choram *vermoord. Die tegen zyn Vader opſtaat. Die hem ſlaat, en op de vlugt dryft. Vergeefs woelen van* Noer Mahal *voor haren Schoonzoon by* Selim's *dood A.* 1626. *De Prins* Choram, *of* Sjah Djihaan *XI*de *groote Mogol A.* 1626. *Die beſchreven werd. Zyne Kinderen. Zyn Gemalin afgebeeld. Leger van Amazonen onder* Sjah Djihaans *beſtiër. Zyn nieuwe Hofſtad Delli. Zyn prachtige Hofhouding. En kleeding.*

Selim de Xde groote Mogol A. 1605.

IN *Sjah Ekbar's* plaats quam A. 1605, den 4 November, als tiende groote Mogol, zyn zoon *Sjah Selim*. Na zyne verheffing tot de Kroon liet hy zich *Noereddien Mohhammed Djihaan Gier*, dat is, *het licht des Mohhammedaanſchen geloofs, overwinnaar der wereld* noemen, en in zyn Zegel liet hy zetten, *Ibn ul Mozafar Noereddien Djihaan Gîr Padsjah Gazi*, dat is, *de zoon van de zegenryke, het licht des geloofs, den overwinnaar des werelds, de ſtrydbare Koning.* En dit is de reden, dat hy in de lyſt der Nazaaten van *Tamerlaan* in 's Ryks Zegel, *Djihaan Gîr Sjah*, en niet *Selim*, genaamd werd.

Die den Oorlog vervolgd tegen de Koningen van Viſia poer, Gol conda, e Decan,

Hy vervolgde den Oorlog tegen *Melik Ambar*, Veldoverſte van den jongen Koning van Decan, *Niſiam Sjah*, als mede tegen de Koning van Golconda, die 6000 Ruiters by 't Leger van dien Veldheer voegde, ook tegen dien van Viſiapoer, die 'er 10000 toe gaf, en tegen dien van Ballagate, die hem noch met

12000

.1605. 12000 Ruiters, zonder 't Voetvolk van alle deze Princen 'er by te rekenen, versterkte, met welk Leger van 80000 Ruiters, en vry meer Voetknechten, deze looze *Melik Ambar*, uit naam van al deze Vorsten, als Veldheer van het gemeen Leger, de troepen van *Sjah Selim*, voornamelyk by 't gebergte de Gatos, daar zy voor den inval der Mogolders het swakste waren, al eenige jaaren aan een waarnam, en hem zoo veel te doen gaf, dat hy al zoo weinig op hem winnen kon, als zyn Vader. En niettegenstaande al deze Vorsten gestadig met *Selim* oorloogden, was het meer een waarnemen, dan beoorlogen van malkanderen, alzoo 't tot geen openbare uitberstingen quam. Ook moesten de Koningen van Visiapoer en Golconda jaarlyks vry sware schattingen aan hem betalen, om 't zoo noch al dragende te houden.

natting, de Koogen n Visiaer en lconda hem aalde 1620.

Ibrahim Adilsjah, Koning van Visiapoer, moest, behalven 't betalen van een schatting van twee honderd duizend Pagoden, of agt tonnen gouds, meest in heerlyke presenten bestaande, zynen Schattingeisscher A. 1620, schoon maar een Soldaat, ja een Slave zynde, ootmoedig te gemoet gaan, hem in zegenpraal na zyn Hof geleiden, met smerte daar aanzien, dat de zelve op zyn Throon, als was hy de Vorst van 't Ryk, zitten ging, terwyl hy zelf by hem moest blyven staan, om voor *Selim's* brief, op een tapyt leggende, zich zeer nedrig driemaal ter aarde te buigen, en die dan eerst op te nemen.

Een vernedering, die dezen Vorst het volgende jaar van droefheit over de smaad, die hy lyden moest, en egter niet afweeren kon, deed sterven. Voor zyn dood deed hy zyn oudsten Zoon ombrengen, om dat hy hem rade die schatting niet meer aan de Mogol, maar aan hem te geven, met beloften van de Mogol daar mede te zullen beoorlogen en afweren, alzoo hy wel 100000 Man te veld brengen kon, doch *Ibrahim* was te kleenhertig, en schrikte voor *Selim*.

De Koning van Golconda te dier tyd was in noch erger staat. Hy was *Sulthaan Mohhammed Abdullah* genaamd, en moest jaarlyks aan *Selim* 400000 Pagoden, of 16 tonnen gouds betalen. Ook moest hy 's Keizers Brief, en zyn Gezant, wel twee uuren verre inhalen, en zyn brief niet eer opnemen, voor dat hy zich voor den zelven ook driemaal met alle eerbiedigheit gebogen, en zich na 't Kibla of 't Oord, daar die Vorst zyn Hof hield, zeer nedrig gewend had.

Niet lang, na dat hy op den Throon van zyn Vader *Ekbar* gestegen was, volgde hem de wrake Gods, over 't gene hy als een wederspannige tegen den zelven gedaan had, op de hielen: Want zyn oudste Zoon, *Mirzah Chosroe*, stond A. 1606 tegen hem op, voorgevende, dat 't Ryk hem toequam, aangezien zyn Grootvader, *Sjah Ekbar* hem, ten tyde dat *Selim* tegen zyn Vader noch rebelleerde, tot zyn erfgenaam by uiterste wil verklaard had. Hy, over de stoutheit van dezen Prins zeer misnoegd, dreef hem niet alleen by Fetipoer op de vlugt, maar kreeg ook hem, en zyn meeste oversten, gevangen, welke laatste hy levendig in versch-afgetrokkene beesten-huiden naajen, op den weg, dien zyn Zoon voorby moest, werpen, en daar in verrotten liet, hem nog schamper toeduwende, dat dit die voorzigtige oversten waren, aan welke hy zyn heir tegen zyn Vader vertrouwd had, daar hem, als den oudsten, dog de Kroon niet ontgaan kon, en hy zich tot zulken uitsporigheit dierhalven niet had moeten laten vervoeren. Hy hield hem eenige jaaren gevangen, waar in 's Keizers opperste Gemalin, *Noer Mahal*, gelyk wy aanstonds nader zien zullen, niet weinig haar rolle speelde, op hope van hem tot zeker huuwelyk na haaren zin te zullen bewegen, met belofte van hem dan zyn vryheit te bezorgen.

A. 1606. Zyn Zoon Chosroe staat tegen hem op A. 1606.

Dog werd gevangen.

Hy had vier Zoonen, de *Mirzah's Chosroe*, *Perwis*, *Choram*, en *Sjahariâr*, die hy tot Landvoogden over de voornaamste Provintien van zyn Ryk aangesteld had, als *Perwis* van Bengale, *Choram* van Decan, en den oudsten van Guzeratte; zoo hy 't zich niet onweerdig gemaakt had.

Selims Zoonen.

Zyn Grootvader *Homajom* had Lahor wel van een Dorp tot een Stad gemaakt; maar *Selim* maakte zig ook meester van dat gansch Ryk; 't geen *Ekbar* maar ten deele veroverd had, en liet na dien tyd de Stad Lahor, Hoofdstad der Provintie Pengab (zoo genaamd om dat dit Landschap van vyf Rievieren bevogtigd werd) zeer vergrooten.

Hy vorverd 't geheel Ryk van Lahor.

Ook bouwde hy te Lahor, geen kostelyk, maar een zeer gemakkelyk Paleis, 't geen hy ook in Casjemire deed, daar hy in de Zomer altyd met *Noer Mahal* was, die daar haar vermaak in vyvers, en visschen nam. Men ziet daar nog veel visschen met goude ringen aan den bek, die zy 'er zelf aangedaan heeft.

A. 1614 veroverde hy ook het overige der Landen van des vermogenden *Raja Rana's* nazaaten, die zyn voorzaaten niet hadden konnen t'onderbrengen.

Hoe groote hoedanigheden deze Vorst in dit opzigt bezat, had hy egter aan de andre zyde weer groote gebreken.

Zyn gebreken.

Hy was tot den drank zeer overgegeven, en zyn grootste vermaak was, met

A. 1614. zyn Hovelingen, of deze en gene Europeers, die hy vryen toegang tot zich om die reden alleen gaf, nachten over te drinken. Hy ontzag zich zelfs niet, dat met de geringfte lieden, en ook wel in kroegen te Agra, te doen, en zulke medezuipers tot de eerfte ampten te verheffen.

Zyn Godsdienft verbood hem dit wel, en de Imaams fpraken hem nu en dan daar over wel aan, en voor al als hy dit in de vaften dede; maar hy, die te gelyk een zeer flecht Mohhammedaan was, en geen werk ter wereld van zyn Godsdienft maakte, dreigde hen aanftonds voor de twee Leeuwen (die hy geketend onder zyne venfters hield) te zullen doen werpen, en verfcheuren.

De eenige, die hem in dit ftuk beteugelen kon, was *Noer Mahal*, van welke wy hier na breeder zullen fpreken.

Hy was zelf zoo quaadaardig, dat hy, om zyn Priefters noch meer te plagen, veinsde, wel genegenheit tot het Chriftendom te hebben, waarom hy ook zekere Jefuiten nu en dan wel in zyne tegenwoordigheit met de zelve difputeeren liet, en in zyn vuift lachte, als zy door hen pal gezet wierden, hoewel hy van beide de Godsdienften evenveel hield: want dat hy uiterlyk fcheen meeft tot den Chriftelyken over te hellen, was alleen, om dat die Godsdienft hem vryheit gaf van alle vaften, en om te eeten en te drinken wat, wanneer, en zoo lang 't hem lufte.

Op zekeren dag, dat Pater *d'Acofta* met eenige Imâms weer difputeeren zou, liep het gefchil tuffchen hen zoo hoog, dat de Pater tegen een der Moorfche Priefters zeide: *Neemd gy uwen Coraan, en ik zal mynen Bybel nemen, en laate wy, ieder met zyn Boek, eens in een groot vuur, gaan, en ik verzeker u, dat ik met myn Boek 'er onverzengd weer uit komen zal, en dat gy met de Coraan verbranden zult. En dit zal de proeve op myn difpuit zyn.*

Aardige proef van P. d'Acofta. De Priefter, die deze proeve wat te heet vond, dorft dat niet wagen, 't geen den Jefuiet die 'er al zoo weinig luft, en gedagten toe had, als hy, wel eens zoo hard deed fchreeuwen, en den lathartigen Imâm met zynen Coraan uitjouwen, en befpotten, overal het welke *Djehaan Gier* hertelyk lachte, verheffende Pater *d'Acofta* ten hemel, om dat hy dien Imâm zoo in 't naauw gebragt had.

Zeldzaam geval met een Aap. Hoe weinig zugt hy, zoo wel voor den eenen, als den andren Godsdienft, had, alzoo hy geen andre Goden, dan Bacchus en Venus, eerde, ftond hy nogtans over zeker geval, dat hy van een Aap zag, zeer verzet.

Een Quakzalver, die hem allerley A. 1614. konften doen liet, toonde niet alleen, dat hy verfcheidene dingen, die men zeer heimelyk verborg, aanftonds wift te vinden, maar gaf ook voor, dat hy, zoo men Mohhammeds en Chriftus naam op twee byzondre briefkens fchreef, die van Chriftus 'er aanftonds uit kiezen zou.

Djehaan Gier, om hier van verzekerd te zyn, fchreef zelf de naamen van twaalf der voornaamfte Wetgevers, en ook van die twee, op eenige briefkens, en mengde die onder malkanderen in een benneken, waar op de Quakzalver aan den Aap belaftte, den naam van Chriftus 'er uit te nemen; en by den Keizer te brengen, 't geen hy aanftonds deed, waar over de Keizer zeer verbaaft ftond.

Djehaan Gier, met die eene proeve nog niet voldaan, fchreef alle die naamen nog eens; maar op een andre wyze, en wierp die zelf weer in 't benneken, waar op den Aap, na weer zyn laft van den Quakzalver ontfangen te hebben, ten tweedemaal den regten by den Keizer bragt, waar over hy nog meer verzet ftond.

Daar na wierp hy maar elf naamen zeer behendig in dat benneken, gevende die van Chriftus ftillekens aan een Hoveling, daar ontrent ftaande.

Men belaftte den Aap, den naam van Chriftus weer by *Djehaan Gier* te brengen. Hy ging daar op henen, en zogt en doorzogt ze al te maal, maar dien naam daar niet vindende, vloog hy met een verwoede fprong na den Hoveling, die ze had, en rukte hem die met zulken geweld uit de hand, dat hy bly was van den Aap ontflagen te zyn.

Dit wierp *Djehaan Gier* geheel en al over ftaag, en deed hem in de tegenwoordigheit van alle zyne Imâms zeggen, dat dit een klaar en onwederfprekelyk bewys voor den Chriftelyken Godsdienft was, want, zeide hy: *Weet deze Aap, dat maar een beeft is, Chriftus boven Mohhammed te eeren, zoo moet ik, die een Menfch ben, noch veel meer Chriftus voor den waren Wetgever houden, en Mohhammed voortaan verwerpen.*

Wat zouden die arme Priefters doen, zy moeften hem voortaan in alles, wat hy maar wilde, involgen, en openbaar uit zeggen, dat hy nog aan de Vaften, nog aan 't verbod van den wyn zoo niet, als wel andere, verbonden was, maar volkomene vryheit had.

Onder dezen Vorft is ook de eerfte Eerfte handel der Nederlandfche Maatfchappy, onder Selim A. 1616. door handel der Nederlandfche Ooft-Indifche Maatfchappy begonnen.

De eerfte Gronvefter daar van was de Heer *Pieter van den Brouke*, van Antwerpen, Opper-Koopman, in dienft dier Maatfchappy, die ook den handel tot

A. 1616. tot Mocha, in 't Roode Meir, en in Persien, eerst opgerigt heeft.

A. 1616 het Arabisch Comptoir te Chihiri in Juli geligt hebbende, liep hy na Suratte, de Hoofdstad van het Ryk Guseratte, daar hy den 2 Augusti met 't Schip Nassau ten anker quam. De Landvoogd dier Stad ontfing hem zeer minnelyk, en deed hem een geschenk van de beste vrugten en verversschingen die 'er te vinden waren, waar van hy hem een gansche boot vol toezond.

Den 5 dito ging hy zelf aan land om hem te bedanken, en de reden van zyn komst bekend te maken, namelyk om daar Koophandel te dryven. De Landvoogd bood hem die vry aan, maar als hy om een wooning, of logie, verzogt, om, even als de Engelsche, 'er ook een Comptoir op te rigten, zeide hy, *niet vermogens te zyn dit, buiten kennis van zyn Vorst, Sjah Selim, die zich te Agra, wel twee maanden reizens van daar, onthield, toe te staan.* Hier na was niet wel te wagten, alzoo 't Moesson of Saisoen des Jaars, verloopen was; behalven dat de Engelsche met giften en gaven hun best deden, om hem van daar te doen vertrekken.

De Heer *van den Brouke*, dit spel dus aanziende, vraagde den Landvoogd, tot wat einde hy hem dan ontboden had, alzoo hy wel denken kon, dat het de pyn niet waard was, daar voor een enkele reis aan te gieren. Ook zey hy hem, om te toonen, dat hy zig weinig aan hem, en zynen handel voor dien tyd, gelegen liet, dat hy dan aanstonds vertrekken, en zig na een plaats begeven zou, daar hem zoo een billyk verzoek niet zou geweigerd werden, gelyk hy zig ook daar op na boord begaf. Dit gaf zoo grooten beweging onder de Guzeratse Kooplieden, bekommerd voor hun Schip, dat zy uit Mocha verwagteden, dat zy den Landvoogd geen rust lieten, voor dat hy *van den Brouke* weer aan Land ontboden, en ten minsten voor dien tyd, tot nader ordre des Keizers, toegestaan had, zig van een plaats, zoo wel als de Engelschen, te verzien. Hy huurde daar op een Huis, waar in hy een Opper-Koopman, *Pieter Gillissen*, drie andre Persoonen, en 't overige van zyn Koopmanschap liet. Hy beval de zelve zeer dier aan den Landvoogd, die hem by handtasting beloofde zorg voor de zelve te dragen, hem negen Guzeratse kleeden (tot verwondering der Engelschen, en der Inwoonders) schonk, en daar op zeer vriendelyk zyn afscheid gaf, onder belofte, dat hy ten eersten zou weer komen.

By zyn komst voor Bantam, daar hy den 18 November A. 1616 aanquam, vond hy den Opper-Landvoogd van Indien, den Heer *Gerard Reynst*, overleden; maar wierd daar op den 7 Januari A. 1617 door den President, de Heer *Jan Pieterssen Coen*, als Commandeur op de Schepen Middelburg, en 't Jagt de Duif, voorgesteld, om over de Eilanden Mauritius, en Madagascar, mitsgaders over 't Roode Meir, na Suratte te zeilen, en, daar het te pas quam, de Portugezen alle afbreuk te doen. A. 1617. togt na Suratte A. 1617.

De Bevel-Brief, die hy in geschrift kreeg, luide aldus:

Jan Pieterssen Coen, *Raad van Indiën, algemeen Bestierder over den handel, en Voorzitter tot Bantam; allen den genen, die dezen zullen zien, ofte hooren lezen, welvaren. Doen te weten, alzoo wy goedgevonden hebben de Schepen Middelburg en de Duive na Madagascar en Suratte te zenden, en noodig agten, dat over de voorsz. schepen een bequaam Man van aanzien werde gesteld, die 't bevel bevolen zy,* ZOO IS 'T, *dat wy raadzaam bevonden hebben, den Ed:* Pieter van den Brouke, *Opper-Koopman, tot Voorzitter en Bevelhebber, over de voorschreeve schepen te stellen en committeeren, gelyk wy hem stellen en committeeren mits dezen, met last om over de Koopluiden, Schippers, Bevelhebbers, gemeene Bootsgezellen, en alle andere, op de voorsz. schepen varende, of die 'er namaals op zouden mogen komen, te commanderen, en in goede ordre te onderhouden, en te doen onderhouden. Ordonneeren en bevelen derhalven alle Opper-Kooplieden, Schippers, Bevelhebbers, gemeene Bootsgezellen en alle andre, op de voorsz. schepen varende, en die 'er namaals op zouden mogen komen, den voornoemden* E. Pieter van den Brouke *voor hunnen Voorzitter en Bevelhebber te erkennen, te eerbieden, en gehoorzamen. Gegeven in 't schip West-Vriesland, leggende voor Bantam, den 5 Martii* 1617. *enz.*

Was onderteekend,

J: P: COEN.

Ter ordonnantie van den Heer Voorzitter; Thys Cornelisz. Vleyshouwer, *als Geheymschryver.*

Hier mede vertrok *van den Brouke* den 8 Maart met die Schepen na Mauritius, daar hy met de zelve den 19 April ten anker quam, nam 'er eenig Ebbenhout in, en 't overgeblevene van de Schepen, met den Opper-Landvoogd van Indiën, de Heer *Pieter Both*, daar verongelukt, en vertrok den 23 May na Madagascar, daar hy den 4 Juni wel voor quam, dog kon 'er om den harden stroom niet aankomen. Dierhalven liep hy den 20 na 't Roode Meir, daar hy in de mond van 't

A. 1620. 't zelve ter Reede quam, bevindende, dat 't Schip zeer lek was, waar mede hy na Suratte liep, dog, ontrent den Berg van Daman gekomen, moest het op de wal zetten, alwaar zy 't zelve den 19 Juni 5 mylen van Daman, en op de grenzen van 't Ryk des Mogols verlooren. Daags daar aan verstond hy, dat 't Jagt de Duive, van hen afgedwaald, mede niet verder als een myl van daar gebleven, maar dat 't volk ook behouden was.

Zyn ramp ontrent Daman.

Hy maakte daar, zoo goed en quaad als hy kon een Baricade, ten *Brouke* genaamd, van waterleggers vol Nagelen, en Speceryen, om de goederen der Maatschappy te behouden, en op Suratte te konnen brengen; al 't welke in staat van verdediging gebragt zynde, trok hy met een vliegend vaandel, en 't volk na Gandivi, een naby gelegen Dorp, daar hy 't volk in een huis bestelde, en ging zelf na Suratte, daar hy den handel vaststelde, en aan den Opper-Koopman *Pieter Gillisz.* last liet, om alles na vermogen te herstellen. Den 30 September zogt hy van de Engelschen, die daar met 7 Schepen quamen, een genomen Portugeesch Scheepje te koopen, om ter Zee daar van daan te raken, maar vermits hy van hen voor geld nog woorden kon geholpen werden, ging hy met 103 Nederlanders, en 29 Inlanders, door de Ryken van Decan, en Golconda (om de minste kosten.) dwars door 't Land en over 't Gebergte te voet na Mazulipatam, daar hy, na veel sukkelen, en menigvuldige gevaren, den 24 December A. 1617 eerst aanquam; zwervende nog eenigen tyd op de Kust van Choromandel, Atsjien, enz. tot dat hy eindelyk den 7 November A. 1618 voor Jakatra quam, daar hy den Heer *Jan Pieterssen Coen*, als Opper-Landvoogd van Indiën, dog ook alles met de Inlanders van Jakatra en Bantam in beweging en in Oorlog vond.

Zyn derde togt A. 1620.

Van den Brouke wierd met het Schip de Eendragt den 11 December wel weer na Suratte gezonden; dog was genoodzaakt, maar by den hoek van Java gekomen zynde, weer na Jakatra te keeren, zoo hy, even als die van 't Schip de zwarte Leeuw, van Patani komende, niet in handen der Engelschen, en van hunnen Zeevoogd *Daal* wilde vallen.

Hy raakte daar egter, na zyn te rugkomst, in geen minder zwarigheit, gelyk wy, daar wy van Batavia's eerste opkomst en grondvesting spreken, getoont hebben.

Werd eerste Bestierder van den handel in Arabien, Persien, en Hindoestan.

A. 1620 zond de Opper-Landvoogd *Coen* hem met het Schip 't Wapen van Zeeland weer na Suratte, maar stelde hem toen te gelyk aan als eersten Bestierder over den handel van Arabien, Persien en Indiën, 't geen naderhand drie byzondere handelplaatzen, ider onder byzondere Opperhoofden en Bestierders geworden zyn, gevende hem dezen bevel-Brief: A. 1620.

Jan Pieterszoon Coen, *Commandeur Generaal over alle Sterkten, Steden, Landen, Handel-plaatzen, Schepen, Jachten, Sloepen, ende den handel van Indiën, wegens de Hoog Mog: Heeren de Algemeene Staaten, en zyn Princelyke Excellentie, ende de Bewindhebberen der Oost-Indische Maatschappy van de Vereenigde Nederlanden, allen den genen, die dezen zullen zien, of lezen, saluit.* DOEN TE WETEN: *Alzoo goedgevonden hebben 't Schip 't Wapen van Zeeland met een goede lading na Mocha, en Suratte, te zenden, en daar beneffens tot bevordering van den handel in die Quartieren eenige Opper-Kooplieden, Onder-Kooplieden en Assistenten, om die zelve lading aldaar ten meesten dienst en profyte van de algemeene Maatschappy der Vereenigde Nederlanden aan te leggen, en hoognoodig agten een Man van aanzien voor Bevelhebber op 't voorsz. Schip, en Opperhoofd over den handel in Mocha en Suratte voornoemd, mede te zenden,* ZOO IS 'T, *dat wy ons genoegzaam houdende verzekerd van de bequaamheit, ervarenheit, en vereischte hoedanigheden van den handel in die gewesten van den* E. PIETER VAN DEN BROUKE, *den zelven* PIETER VAN DEN BROUKE *daar toe gevolmagtigd en aangesteld hebben, hem volmagtigen en aanstellen mits dezen; ordonneren en bevelen derhalven aan alle Opper-Kooplieden, Schippers, Onder-Kooplieden, Assistenten, Stierlieden en mindere Hoofden, Bootsgezellen en Soldaten, op 't voorsz. Schip varende, mitsgaders aan alle de Opper-Kooplieden, Onder-Kooplieden, Assistenten en alle andre op de Handel-plaatzen, in dienst van de algemeene Maatschappy in Mocha en Suratte leggende, niemand uitgezonderd, den voorsz.* PIETER VAN DEN BROUKE, *voor Bevelhebber op 't voorsz. Schip, en Onderhoofd over den handel aldaar, te gehoorzamen, eerbieden, en hem zoo in 't bedienen van 't Gerichte, als in den handel, behulpig te wezen.*

Gedaan in de sterkte Jakatra, den 15 Juni des jaars 1620 enz.

Was onderteekend,

J. P. COEN.

Ter ordonnantie van den Heer Opper-Landvoogd, Thys Cornelisz. Vleyschhouwer, *als Geheymschryver.*

Den 16 dito vertrokken, den 21 Augusti voor Aden gekomen zynde, in een tyd

1626. tyd dat hy om 't verloopen Moesson niet wel na Mocha geraken kon, liet hy den Opper-Koopman *Herman van Gil* daar met eenige Koopmanschappen aan Land, nevens een Onder-Koopman, 2 Assistenten, en 2 Matroozen, die hy den Landvoogd zeer dier aan beval, met last aan deze bedienden, om zig by de eerste nadere gelegenheid na Mocha te begeven.

Hy vertrok daar op den 29 dito na Suratte, gierde op 't Eiland Socotora aan, daar hy den Onder-Koopman *Johan van der Dussen* aan land zond, die wel onthaald, en met eenige verversching te rug gezonden wierd.

mt in ...te. Den 1 October quam hy voor de Rievier van Suratte, stapte den 4 dito aan land, wierd van den Landvoogd des grooten Mogols zeer wel ontfangen, nam bezit van zyn Directeurs-Ampt over den handel aldaar, en ging de nieuwe handelplaatzen Brotsja (daar de Engelschen al voor ons handelden,) Cambaja, en Hhamed-Abad, door hem eerst opgerigt, bezigtigen. Den 20 November A. 1620 zond hy 't Schip 't Wapen van Zeeland weer na Batavia, en stelde den Opper-Koopman, *Wouter Heute* als eerste hoofd van den handel in Agra; na welken tyd hy die in den jare 1622 ook in de Steden, Brodera en Sirches, oprichtte, en dus als Directeur den handel hier tot het jaar 1626 waarnam, wanneer hy op den 1sten April, door den Oud-Landvoogd van Amboina, den Heer *Herman van Speult*, den 2 Februari des zelven jaars daar met 3 Schepen, die na 't Vaderland geschikt waren, gekomen, weer op nieuw voor twee jaaren verbonden wierd.

A. 1626.

Zyne handelingen aldaar.

Werd A. 1626 weer op nieuw aangenomen.

Acte van nieuw verband van den Heer Bevelhebber PIETER VAN DEN BROUKE.

PIETER VAN DEN BROUKE, *Bestierder over den handel van de Vereenigde Nederlandsche Oost-Indische Maatschappy in het Koninkryk van Indoestan, wiens tyd van twee jaaren (zoo hy ter bescheidenheit van de E. Heere Opper-Landvoogd overgediend heeft) al reede in October toekomende ten einde geloopen zal wezen, op belofte van goede verbetering.* ZOO IS 'T, *dat den Landvoogd van Speult, en die van den Rade, inzigt genomen hebbende op zyn E. goeden iver en naarstigheit, in den dienst der Maatschappy betoond, over zulks hebben zyn E. bewogen nog voor twee jaaren aan te houden,*

A. 1626. *den, na 't eindigen van zyn laatste verbonden tyd, a twee honderd gulden ter maand, wel verstaande dat de vorige twee jaaren mede tot gelyke prys zullen gerekend werden. Gedaan in de Logie van Suratte, dezen eersten April A. 1626.*

H. VAN SPEULT.

Dit Ampt nam hy dus met zeer veel lof tot den 2 December A. 1628 waar, gaf het toen over aan de Heer Bevelhebber *Johan van Hazel*, en vertrok met de vloot, na dat hy daar 9 jaaren en 7 maanden Directeur geweest was, den 20 April 1629 na Batavia. Wy vertoonen dien grooten Man na 't leven onder No. Z: Z: 2.

Na zyn vertrek is met 'er tyd hier in Suratte een byzonder Bestierder van den handel gesteld, en zyn de Hollanders daar zoo van deze, als van de volgende Mogols met zeer veel agting, en genegenheit behandeld.

De gevallen van Noer Mahal, Selim's opperste Gemalin.

Dog gelyk het oprigten van den handel der Nederlanders in Hindoestan onder de Regeering van *Selim* op 't voornoemde jaar 1616 zeer opmerkelyk is, even zoo moeten wy ook iets van zyne opperste Gemalin, de Keizerin, *Noer Mahal*, als een weergadelooze Vrouw van verstand en schoonheit, twee gaven, zelden in een en de zelve persoon vallende, zeggen, hoewel hare schoonheit zoo groot niet als haar vernuft was, gelyk wy uit haar beeltenis by de letter B konnen zien, daar zy ons onder een heerlyke Tent in haar Wasch-huis, na zig gewasschen te hebben met verscheide van 's Keizers by-Wyven, en eenige Staat-Juffers, die haar dienen, en aan haar en andre een hertsterkende vogt aanbieden, voorkomt, met een bloem in de hand, op een goud lakens tapyt zittende, en tegen een heerlyk kussen van Staat met goude boketten leunende. De wyze, op welke zy zyn Gemalin wierd, werd zeer verscheidentlyk verhaald.

Hare afbeelding.

En geslagt.

Daar zyn 'er, die meenen, dat zy geweest zy de Dogter van een Arabier; en weer anderen, dat haar Vader een Persiaan was, die, door zyn verstand en dapperheit by *Selim* bekend geworden, tot Overste en zelf tot Chan, of Hertog gevorderd, dog eindelyk in een verraad tegen *Selims* leven, op aanrading van zyn oudsten Zoon *Chosroe*, ingewikkeld was, waar door hy, met al dien aanhang in de uiterste ongenade geraakt zynde, zekerlyk, gelyk al de anderen, zyn leven verloren zou hebben, indien de Vorst geen redenen voorgekomen waren, om hem alleen genade te gunnen. Daar zyn 'er die meenen, dat hy die door een groote geldgifte van den Vorst gekoft, andere weer, dat hy die, na lange gevankenis, op een voetval van zyn Vrouw, en Dogter, verkregen zou hebben, vermits de Vorst, op 't gezigt van de Dogter, haar zoo uitnemend schoon bevond, dat hy, op haar bede, aanstonds 't leven aan haren Vader schonk, hem zyn misdaad vergaf, en haar tot zyn Opper-Keizerin verhief. A. 1616.

Andere meenen, dat zy van geen Persiaansch bloed, maar een Hindoestansche Dogter, en Weduwe van een Persiaansch Edelman en Overste; die van dezen Persiaan ook een Dogter behouden had, geweest zy.

Andre willen dat zy nog getrouwd, en de Vrouw van een Oversten in Bengale was, *Sjiraf-Chan* genaamd, hoewel het waarschynelykste is, dat zy Weduwe geweest zy.

Haar naam.

Haar naam was *Mermetsja*; maar hare trotsheit niet minder, dan hare gaven. Zy ging zeer dikwils de oude Sulthâne, *Selims* Moeder, bezoeken, en wierd daar allereerst van den Vorst gezien, maar met zoo veel vervoering van Geest, dat hy geen tyd kon laten voorby slippen, om zich ten eersten aan haar te verklaren, dat hy van voornemen was, haar in zyn Hharaam, of Vrouwen-Timmer, te nemen.

Hy verbeelde zich, haar daar mede groote gunst te bewyzen, en zig zelven in zyne zoo schielyk opgekomen minnery geen mindere dienst te zullen doen, en 't stuk nu al meester te zyn; dog het was zoo klaar by deze Hoogmoedige Vrouw niet. Zy gaf hem een deftig, maar zeer fier, en hem geenzins voldoende antwoord. Zy zeide, *dat zy de Weduwe van een Man was, die, gelyk hy edel van geboorte, en altyd dapper geweest was, alzoo ook noit iet lafs noch onedels bedreven, maar alom blyken van zyne dapperheit en edelmoedigheit, nagelaten, en haar altyd ingeboezemd had, dat zy van gelyken na zyn dood noit iets doen wilde, waar mede zy of hem, of haar beider Dogter, schande of oneer zou mogen aandoen.* Zy voegde daar by, *dat zy hem dit niet alleen dier beloofd, maar dat zy geen Ziel had, om imand als byzit, al was 't schoon den grootsten Vorst ter wereld, te dienen, en dat zy veel liever aanstonds sterven wilde; maar behaagde het den Vorst haar als zyn wettige Gemalin aan te nemen, dat zy hem dan blindeling gehoorzamen zou.*

En gevallig huwelyk met den Keizer Selim.

Selim, die niet minder als zulk een trots antwoord verwagt had, stond daar over ten uiterste verbaast, en wierd in zyn eerste woede zoo vervoerd door gramschap, en haastigheit, dat het zeer weinig verschilde, of hy zou haar als een gemeene danshoer, die men daar voor een geringe penning tot zyn wil heeft, aan een der grootste uitvaagzels des Lands, by ider een

PIETER van den BROECKE
eerste Directeur van Suratte,
Persiën en Arabiën.

NOER MAHAL.

1626. een veragt, en als aangespogen, hebben overgegeven, om haar te onteeren.

Na dat hy egter een weinig bedaard was, en haar zeggen wel overwogen had, wierd hy op nieuw door haar edelmoedig, en pryzelyk antwoord, en haare nieuwe betooveringen, en schoonheit, zoodanig aangevogten, dat zyn toorn in een ware en bestendige liefde veranderde, 't geen zy door haar groote geest, en geestryken aard, zoo voorzigtig had weten te ontveinzen, en echter met zoo veel loosheit te behandelen, dat hy, na haar noch eenige malen gezien, maar niet weer gesproken te hebben, zig eindelyk, ziende hare standvastigheit, genoodzaakt vond, om haar als zyne eerste Keizerin wettig te trouwen, haar boven al zyn andre Vrouwen te verheffen, en haar by die verheffing den naam van *Noer Mahal*, dat is, *het licht des Vrouwen-Timmers*, te geven, gelyk zy in haar Zegel zedert ook wel een letterstrik voerde, die deze woorden van *Noer Djihaan Begum*, dat is, *'t licht van de Vorstinnen der wereld*, uitbragt.

Wat hier van waar, of onwaar zy, dit is zeker, dat zy door haare schoonheit, uitnemend verstand, vrolyken geest, en voortreffelyke gebeerden, dien Vorst zoodanig ingenomen en betooverd heeft, dat zy alles by hem vermogt. Een bewys daar af was, dat zy in 't Hof alles deed, wat zy wilde, zoo in deze en gene Byzitten van den Vorst, die haar in de weg waren, of voordeelig uit te huwelyken, (waar mede zy haar waarlyk verpligte) en dus uit het Hof te zetten, als zelf ook door allerley veranderingen onder de grootste Hovelingen die niet na haar pypen dansen wilden, door 't gelukkig waarnemen van *Selim's* goede luimen, te maken, en 'er haar beste vrienden weer behendig in te dringen, zonder dat imand eenigzins rieken kon, waar hem dit van daan quam, te meer, dewyl zy alles door den Vorst zelf uitvoeren liet.

[…]laar […]ot be- […]l.

Het is ook zeker, dat zy een Dochter by haar vorigen Man had, alzoo zy zeer veel moeite aangewend heeft, om den Prins *Chosroe*, terwyl hy, over zyne wederspannigheit tegen zynen Vader, gevangen zat, door allerley behendige en minnelyke aanbiedingen, zelf met verzekering van zyn vryheit, te bewegen, om deze Dochter te trouwen; maar die Prins, zyn oog al lang te voren op de Dochter van *Asaf-Chan*, Broeder van deze Vorstin, hebbende laten vallen, was door geen aanbiedingen daar toe te brengen. Zy had, om hem door een andere loopgrave in 't net te krygen, zonder dat *Selim* wist, waar toe het dienen zou, by den Vorst bewerkt, dat aan *Mirzah Chosroe* eindelyk zyn verzoek,

[…]ergeef- […] aan- […]tot […]hu- […]yk […]chen […]osroe […]nare […]gter.

A. 1616. van zyn Meestres by hem in de gevankenis tot zyn gezelschap te mogen hebben, toegestaan wierd.

Zy was de eerste, die hem deze tyding weten, en daar by voegen liet, dat hy deze gunst aan niemand, dan haar, dank te weten had.

Het geen noch verder gaat, zy had ook deze Princes, eer zy na de gevankenis by den Prins *Chosroe* ging, weten te belezen, om hem aan te raden volkomen afstand van zyn liefde tot haar, te doen, en de Dochter van de Keizerin te nemen, om dus in vryheit te geraken. Zy bad derhalven den Prins zeer ernstig, van dit niet af te slaan, hem verzekerende, dat zy zich vergenoegd houden zou, indien hy haar maar tot zyn byzit hield, aangezien zy zich meer aan zyn vryheit, dan aan haar leven, gelegen liet leggen.

Al welke behendigheden, en gepolyste voorslagen; op zyn gemoed niet anders uitwerkten, dan dat hy het huwelyk met *Noer Mahals* Dochter afsloeg, en in zyne liefde tot deze Princes, Dogter van *Asaf-Chan*, standvastig, schoon gevangen moetende blyven, volhardde, en eindelyk, na 't verkrygen van zyn vryheit, met haar trouwde; waar van hy ook een Zoon, *Boelaki* genaamd, nagelaten heeft.

De trotse Vorstin over de weigering van den Prins zeer gebelgd, veranderde haar eerste genegenheit in een doodelyken haat, niet nalatende alles tot zyn nadeel by den Vorst uit werken, en hem zoo verre te brengen, dat hy dezen Zoon de oogen in de gevankenis toenaajen liet, een daad, waar op gemeenelyk blindheit volgt, zoo men het wat vergroeijen laat, en het niet ras onttornd, daar 't anders niet hinderd, zeer klaar in dezen Prins *Chosroe* te zien, den welken het niets gehinderd heeft, wanneer *Sjah Selim*, door zyne smeekingen en de sterke voorbede van *Asaf-Chan*, en andren, vermorwd, zyn oogen kort 'er aan weer openen, en hem onder opzicht van eenige grooten in vryheit stellen liet.

Het geen oorzaak is, dat zy hem vervolgd.

In dezen tusschen-tyd wist *Noer Mahal*, die noit rusten kon om iet groots tot haar genoegen te bedenken, nieuwe middelen in 't werk te stellen, te meer, dewyl zy geen kinderen by *Selim* kreeg, om door de derde hand, eerst den Prins *Perwis*, toen Onder-Koning, of Landvoogd van Bengale, en op dien zelven tyd, of een weinig 'er na den jongsten Prins *Sjahariar* te doen ondertasten, of zy geen genegenheit hadden, om met de Princes, haar Dochter, te trouwen; doch *Perwis* sloeg dit vlak af; maar *Sjahariar* nam het aan, niet zoo zeer uit liefde voor die Princes, die niet veel bekoorlyks had, als uit hope van door haar Moeder aan de Kroon

Aanslagen tot een ander huwelyk dat haar Dogter

A. 1626. Met Sjahariar gelukt. te geraken, gelyk hy de zelve ook kort daar na quam te trouwen; en *Noer Mahal* ook niet nagelaten heeft, om alles in 't werk te stellen, 't geen hem in die hope versterken kon.

Dewyl ik noch bezig ben van die groothertige Vrouw te spreken, moet ik ook niet nalaten dat geene te melden, 't geen haren naam onsterflyk over den ganschen aardbodem gemaakt heeft, waar van geen weerga, als voor een gedeelte in die berugte Vorstin van Assyrien, Semiramis, gevonden word; doch tot verderf van haren Gemaal *Ninus* aangelegt, daar dit van *Noer Mahal* niet anders bedagt is, dan om zoo wel haaren Gemaal, *Sjah Selim*, als haar zelven, by de nakomelingen, en voor al by de liefhebbers der aloude penningen en munten, beroemd te maken, gelyk zy dat oogwit volkomen bereikt heeft.

Haar zeldzaam verzoek aan de Vorst. Op zekeren dag, als de Vorst haar bezogt, en door de geduurige nieuwe blyken van haar grooten geest zig buitenspoorig vervrolykt bevonden had, was hy zoo byzonder over haare betoverende taal, en andere hoedanigheden, voldaan, dat hy haar verklaarde, dat 'er niets zoo groot, noch hem zoo aangenaam in zyn Ryk was, 't geen hy aan haar, zoo zy hem daar om verzogt, niet aanstonds geven zou.

Die looze, wetende, dat men noit beter tot zyn oogwit geraken kan, dan wanneer men veinst zich van zulken edelmoedigen aanbieding niet gretig te willen bedienen, gaf daar op dit zedig, en bekorend antwoord. *Zy wist*, zeide zy, *dat 'er geen Vorst in de wereld in de agting, die hy voor haar had, by hem te vergelyken; maar zy wist ook, hoe weinig zy die liefde, die hy haar zoo standvastig bleef bewyzen, waardig, en hoe veel zy derhalven aan hem over zoo grooten genade verpligt was. Ook had zy reeds zoo veel preuven en bewyzen van deze zyne uitnemende hoogagting voor haar van tyd tot tyd gezien, dat zy de vrymoedigheit, nog onbescheidenheit niet zou durven gebruiken, om zyn Majesteit iets meer, hoe gulhertig hy haar dit ook aangeboden had, te durven verzoeken, schoon zy nog wel iets te verzoeken had, waar in niet anders dan de grootste roem en eer van hun beiden opgeslooten lag; maar zy bad zyn Majesteit zeer eerbiedig haar niet af te vergen, wat zy te verzoeken had, ten zy hy, haar eerst beloofde, dat hy dit verzoek haar ook toestaan zou: want dat zy anders hem noit daar om zou aanspreeken.*

Zy voegde hier by, *dat, zoo zy op zyn aanbieding zag, en te gelyk ook wilde, dat zy gelooven zou, dat hy haar waarlyk zoo hoog agte, als hy haar zoo meenigmaal, en nu wederom verzekerd had, hy haar onmogelyk haar verzoek, 't mogt dan wezen, wat het wilde, met reden weigeren kon,* A. 1626. *alzoo 'er niets dan eer, grootheit, en een heerlyke vereeuwiging van zynen en haaren naam, en niet het allerminste nadeel van hem, of het Ryk, by haar beoogd wierd.*

Hy hoorde dit voorstel, en ingewikkeld verzoek, zoo ras niet, of hy wierd, zich by zyn woord wonderlyk geestig gevat voelende, eerst zeer ontsteld, en hoe zeer hy het zogt te ontveinzen, zy had het zoo wel gemerkt, dat zy, om haar bede noch te eer te verkrygen, betuigde, *hoe 't haar van herten leed was, een Vorst, aan welke zy alles verpligt was, eenige reden van het allerminste misnoegen gegeven, en zyne zoo menigvuldige weldaden zoo ondankbaar beantwoord te hebben, biddende, dat hy haar deze onvoorzigtigheit dog voor ditmaal vergeven, en noit vergen wilde, iets meer daar af te zeggen, aangezien haar niets in de wereld zoo aangenaam was, 't geen zy niet zeer geern aan de rust van zyn Majesteit opofferen wilde.*

Zy voegde by deze woorden, met een byzondre zedigheit, en een bekorende aangenaamheit, die ook eenige traanen verzelden, voortgebracht, alles, het geen zy door de tyd geleerd had het meeste op 't gemoed van dezen Vorst te vermogen, en bewerkte daar door, dat hy weer tot die bedaardheit van geest quam, waar in zy hem geerne hebben wilde, om met zoo veel meer zekerheit haar oogwit te bereiken.

Na dat hy dan wat hersteld was, bad hy haar op nieuw, hem dog te zeggen, wat zy te verzoeken had, en dat hy 't haar, zoo 't maar eenigermaten te doen was, toestaan zou. Zy, die geen bepaalde, maar volstrekte toezegging begeerde, zei daar op met zeer veel teederheit, *dat zy haar eens misgrepen had, dog dat zy zig wel wagten zou den Vorst andermaal te ontrusten, niet genegen, oit daar meer af te spreken*, gelatende zich zedert wat aan de droefgeestige kant overgeslagen te zyn.

Selim, die niet bedenken kon, wat zy te verzoeken had, en om wat reden zy dit voor hem zoo verborgen hield, en overwegende, dat zy gezegt had, niets te zullen verzoeken, dat tot nadeel van hem, of 't Ryk strekken kon, en waar by niet anders dan haar beider roem beoogd wierd, ging ettelyke dagen hier over als mymeren, te meer, dewyl hy de Vorstin zelf daar toe eerst aanleiding gegeven, en haar nu zoo tusschen beiden gelaten had, zonder haar af of aan te zeggen.

Hy zag haar ook in ettelyke dagen niet, ja mydde zelf haar te bezoeken, hoewel hy niet naliet heimelyk te vernemen, hoe zy zedert zyn laatste onderhoud zich al aangesteld had.

Hy hoorde, dat zy zeer droefgeestig was

1616. was, en, na de reden gevraagd zynde, geantwoord had, *dat zy geloofde, dat zy niet lang leven, en dat haar dat niet zeer smerten zoude, indien zy zelf daar af geen oorzaak geworden was, door den overwinner van de wereld* (waar mede zy *Sjah Selim* meende) *bedroefd, en dus al de vrolykheit van haar eigen geest als uitgebluſt en gesmoord te hebben.*

Hy ging haar, vermits hy haar gezelſchap reeds te lang gemiſt had, dan bezoeken, en vond haar nog in die zelve gedwonge droefheit. Hy zey, *dat hy quam om haar te verblyden, en om al hare droefheit weg te nemen, en zeide, niet te konnen leven, indien zy langer bedroefd was.* Hy ſtond onbepaald haar verzoek toe, verzogt het zelve te mogen weten, en beloofde, dat hy, op zyn Keizerlyk woord, om geen reden aarſelen zou.

Zy zeide, *dat, schoon zy verzekerd was, dat hy over 't geen hy haar toestond, en voor al, over 't geen zy verrigten zou, ten vollen zou vergenoegd wezen, zy egter, uit vreeze dat 't verzoek zelf, om dat het wat duister was, en geen meer uitleg zou konnen lyden, hem mogt doen aarzelen, niet meer daar af reppen, en liever van droefheit sterven, dan zyn Majesteit weer nieuwe redenen van ontsteltenis geven wilde.*

Hy verzekerde haar op nieuw, *dat hy, zig op haar deugd, en eigene bepaling, dat 'er niet, dan hun beider roem in beoogd wierd, verlatende, haar niet alleen bad, het te zeggen, maar zwoer haar ook met een Bismillah*, dat is, *in Gods naam, 't was dan, wat het was, dat hy haar haar verzoek aanstonds involgen zou.*

Zy liet zich dan eindelyk, na veel andere beweegredenen, bewegen, en zey, *dat zy niet anders verzogt, dan maar eenen dag oppermagtig te heerschen, en gehoorzaamd te werden, by welke zaak, zy niet anders, als de roem van* Sjah Selim, *en een onsterfelyke naam voor haar, zoeken zou.*

Stond *Selim* verzet over haar eerſte voorſtel, dit tweede was als een donderſlag in zyn ooren, die hem een geruimen tyd deed bedwelmd ſtaan, het geen zy ten eerſten merkende, ontſloeg zy hem edelmoedig weer van alles, 't geen hy haar toegeſtaan had; maar hy zei, *ô! neen, gy zult my door uwe grootmoedigheit niet doen aarzelen, ik heb u myn Keizerlyk woord gegeven, en zal, na dat gy den dag zelf bepaald zult hebben, de noodige ordre daar toe stellen, verlatende my verder op uwe onvergelykelyke deugd en eere, die ik weet, dat gy bemind.*

Hier op gaf hy dan laſt aan al zyn Vorſten, Stadhouders, Landvoogden, en Ryks-grooten, *om deze Vorstin onbepaald in alles, wat zy op den dag, by haar reeds vastgesteld, gebieden zou, te gehoorzamen.*

De dag gekomen zynde, begaf hy zich, voor het aanbreken van dien, na een Landhuis, malende over 't gene zy verzogt, en hy zoo los toegeſtaan had. A. 1616.

Ondertuſſchen beſteedde zy het aanbreken en het verdre van dien dag alleen, met aan al de Muntmeeſters van 't Ryk, die zy in 't geheim al voorkennis van haren aanleg gegeven, en door geſchenken al voor lange op haar zyde had, vier en twintig ſtempels tot 't munten van twaalf goude, en twaalf zilvere penningen, ider met een byzonder hemelsteeken, af te zenden, en onder hen allen ruim twee millioenen gouds tot het ſtempelen van goude en zilvere penningen, of Dier-krings-ropyen, te verdeelen, waar van de goude ontrent veertien Ryksdaalders, en de zilvere ontrent een daalder bedroegen. Zy waren van groote als een Ropy, zekere gemeene Suratſe munt, en vertonden op de eene zyde een der dierkrings-teekenen, aan de andre zyde in 't Perſiaans de naam dezer Vorſtin, en van haaren Gemaal, als ook dien der Stad, daar zy gemunt waren.

Zy had geen twee uuren dien Throon als oppergebiederes bekleed, in volle heerlykheit en glans, als een andere zon, met onweerſtaanbre ſtralen voor 't gezigt, omringd, of zy deed een groote menigte van deze goude, en zilvere dier-krings-penningen, toen reeds al afgeſtempeld, onder 't volk te grabbel werpen, makende, dat de andere ook op dien dag afgemunt, en vervolgens door 't ganſch Ryk verſtrooid wierden, van waar zy na Europa, en andere werelds-deelen, overgebragt zyn.

Zy doed goude en zilvere Zodiacs-penningen munten.

De dag met haar opperbewind ten einde geloopen, en *Selim* weer in zyn Hof, en by zyne Sulthaane *Asjeki*, of geliefde Keizerin, gekeerd zynde, betuigde het groot genoegen, dat hy in hare volgeeſtige verrigting en roemwaardig verzoek genomen, en zy bedankte hem voor de gunſt, die hy haar zoo gulhertig toegeſtaan had; en wel met reden, aangezien het tegen de gronden van het Mohhammedaans Geloof, dat geen verbeelding van menſchen, of dieren, ja van geen levend ſchepſel toelaat, aanliep; om dat Mohhammed dat uitdrukkelyk verboden heeft. Waarom *Mirzah Choram*, of *Sjah Djihaan*, naderhand Keizer geworden, en wat iveriger, dan *Selim*, in zyn Godsdienſt zynde, zoo veele, als hy van deze Zodiax-ropyen inzamelen kon, vergaderd heeft, aan al zyn onderdanen op zware ſtraffen bevelende, die aan zyne ontfangers, mits vergoeding over te leveren, alzoo het een gruwel voor een Moſlemin, of waren geloovigen, en opregten Mohhammedaan was, penningen onder zig te houden,

A. 1626. den, waar op zulke verbodene beeltenissen gestempeld waren. Een vond, waar door 'er zeer veel weer in zyn handen gekomen, gesmolten, of dus uit de wereld geraakt, hoewel 'er nog vele in wezen gebleven, doch zeer zeldzaam en dierbaar geworden zyn, waar van ik al de goude en zilvere dier-krings-Ropyen tot Amsterdam, by den Heer *Jacob de Wilde*, A. 1705, in zyne weergadelooze munt-kasse van aloude Griekse, Romeinsche en andere zeldzame penningen, (waar onder twee goude van de Pisces zyn) met veel verwondering gezien heb; om dat men de goude zeer zelden enkeld, ik laat staan dan alle volkomen, en daarenboven zoo veel zilvere by den anderen noit ontmoet.

Ook hebbe ik A. 1720 nog zes zilvere, te weten, de Ram, de Stier, de Leeuw, de Kreeft, de Tweelingen, en de Boogschutter, en ook twaalf goude, by de Heer *Camper*, gewezen bedienaar des Goddelyken Woords op Batavia, nu tot Leiden woonende; en Heer van Ouwerkerk aan den Yssel, gezien; maar buiten de zelve heb ik by een man 'er noit zoo veel by een gevonden; ja 't is iet ongemeens, 'er maar een van de zilvere by een liefhebber te zien.

A. 1718 den 10den May zag ik met veel genoegen ook twaalf goude Zodiacs-Ropyen, by den Hr. en Mr. *Johan van der Burg*, Advocaat in s'Gravenhage, by den welken ik toen ook op een goude penning van dezelve grootte, de beeltenis van den vermaarden Keizer, *Eurangzeeb*, en op een diergelyken, het Duifje van Mohhammed, zynen gewaanden H. Geest, of de Geest Gods, die hem, zoo hy voorgaf, alles inblies, verbeeld zag; dog deze twee laatste penningen quamen my zeer verdagt voor, alzoo de Mooren geen beelden op eenig geld oit slaan, en ze verfoeijen.

Ik sprak op dien zelve tyd ook een Heer in s'Gravenhage, die my zeide, tot Hamburg diergelyke twaalf goude Zodiacs-Ropyen ten huize van de Heer *Otto Lucæ*, een vermaard Koopman aldaar, gezien te hebben.

A. 1719, in December, zeide my de Heer *Lamotius*, gewezen Hoofd op Mauritius, dat zyn Oom, de Heer *Dieriks*, gewezen Directeur in Suratte, ook twaalf goude Zodiacs-Ropyen hier by zyne terugkomst bragt, die hy by hem zeide gezien te hebben.

Dit zyn byna de eenigste zilver en goude penningen dezer Vorstin, die mynes wetens in Europa bekend, hoewel 'er zeer waarschynelyk wel meer zullen zyn.

Dit dunkt ons genoegzaam, om aan ider een denkbeeld van den grooten geest, en 't roemzugtig hert van deze grootmoedige en verstandige Vorstin te geven, A. 1626. gelyk zy door haar groot vernuft ook middel heeft weten te vinden, om dezen Vorst, tot zyn dood toe, zoodanig te behagen, dat zy hem zelf heeft weten over te halen, om *Mirzah Sjahariâr*, die aan haar Dogter getrouwd was, tot zyn opvolger te schikken, waar toe verscheide zaken, en tusschen-vallen wonderlyk mede gewerkt hebben.

Wy hebben bevorens gezegt, dat *Mirzah Chosroe* weer in vryheit, maar egter zoodanig niet op zich zelven gesteld was, of *Selim* had altyd noch eenigen, die opzicht op zyn doen en laten namen, by hem gevoegd.

Ontrent A. 1620 zond hy zyn derden Zoon, den Prins *Chorâm*, als Landvoogd, of onder-Koning, na Decan, en wel in 't byzonder na dat deel, 't geen hy zelf voor zyn Vader gewonnen had.

Voor zyn vertrek verzogt hy aan zyn Vader, den Prins *Chosroe*, met zyn Gemalin, en Zoontje, na zyn Landvoogdy te mogen medenemen. Het eerste en tweede wierd hem, alzoo *Chosroe* 'er zelf ook om verzogt, in hope van daar in meerder vryheit te zullen zyn, van *Selim* toegestaan, doch *Boelaki*, nu een Prins van 17 jaaren, wilde hy tot zyn vermaak by hem houden.

Hy vertrok dan met den Prins, en Princes, onder belofte, van hem zeer wel te zullen handelen; gelyk hy twee jaaren aan den anderen deed, maar bevreest, dat niemand hem in 't verkrygen van de Kroon meer in de weg zyn zou, dan deze Prins, alzoo die de oudste, en van zyn Vader nu redelyk bemind was, en daar beneven ('t geen wel de voornaamste reden was) smoorlyk op de Princes *Noer Begum*, (dat is, *'t ligt der Vorstinnen*,) zyn Broeders Gemalin, verliefd zynde, vond hy goed, om zich in beide deze verkeerde driften te voldoen, zyn Broeder den Prins *Chosroe* uit de wereld te helpen. De Prins Chosroe

Hy dagt het eerst door vergif te doen; maar als dit niet gelukken wilde, deed hy den Prins door eenige Slaven op zekeren nacht, A. 1622, in Brampoer, na dappere tegenweer, met de pees van een boog verworgen, waar van de tyding den 29 April tot Suratte quam, zoo dat het maar weinig te voren geschied is. Door den Prins Choram vermoord.

Een smertelyk geval, 't geen nog in dat zelve jaar met het verlies van Candahar, dat *Sjah Abaas*, Koning van Persien, weg nam, verzwaard wierd. Of *Djehaan Gier* belastte zynen Landvoogd het aan dien Koning over te geven, als hy 't niet langer zou konnen houden, om het dan noch als een voldoening van *Homajom's* oude belofte aan *Sjah Thamas* te doen doorgaan, of niet, is onzeker.

Den

1626. De Prins *Chosroe* liet een Zoon, *Boelaki* genaamd, na, die, alzoo hy van de Mogolders meer bemind wierd, dan *Sjah Djihaan* naderhand lief was, na den Koning van Persien vlugtte, en als hy van *Sjah Sefi* gevorderd wierd, hing hy hem in een korf op, en zei, dat hy in zyn Land niet was.

Zoo ras had *Selim* niet gehoord, dat *Chosroe* dood was, of hy ontstak geweldig tegen den Prins *Choram* in toorn; en ontbood hem ten Hove, om rekenschap daar van aan hem te geven.

De Prins, wel verre van dit gebod op te volgen, nam ten eerste de Weduwe van zyn Broeder tot zyn Wyf, die hy mogelyk by haar Mans leven al tot wederliefde bewogen, of altoos daar toe na zyn dood gebracht had, hoewel zy den toorn van *Selim* mede vreesde. A. 1626.

Daar op verzamelde *Choram* ook al zyn magt by een, dwingende zelf verscheide Landvoogden van nabuurige Landen, en ook die van Cambaja, het zwaard voor hem tegen zyn Vader op te vatten, en na Agra te trekken; welke Stad hy ten eersten innam, en tweemaal plunderde. Die tegen zyn Vader op staat.

Dit gelukte hem eenigen tyd; maar A. 1624 kreeg hy voor *Hhamed-Abaad* deerlyk de nederlaag, zoo dat hy gedwongen was na de Landen van Golconda, daar te dier tyd *Sulthaan Abdullah Cotbsjah* heerschte, te vlugten.

SJAH SELIM. 10. Groote Mogol.

Deze Vorst haalde hem niet aan, ook verdreef hy hem niet uit zyne staaten; maar liet hem, uit ontzag voor den Prins, en voor zyn Vader, daar als by oogluiking blyven op een kleen stuk lands, zonder hem eenigzins te ondersteunen, willende eerst eens afzien, hoe de Vader dit opnemen zou.

Selim liet hem daar maar een korten tyd in rust, quam hem, buiten des Princen verwagting, dat zelve jaar vernestelen. Hy plunderde zynen schat, verbrak zyn gouden throon, en dreef 'er hem zoo ongemakkelyk van daan, dat hy zig genoodzaakt vond na Mandoe, een zeer voordeelige vesting, op den top van een berg daar ontrent gelegen, te vlugten; daar hem *Selim* weder belegerde.

Terwyl dezen oorlog duurde, rustte *Noer Mahal* niet, om den Prins *Choram* by zyn Vader zwart, en den Prins *Sjahariar* by den zelven bemind, te maken, te meer, dewyl de Prins *Perwis* 't jaar te voren te Brampoer overleden; en dus 't

A. 1626. geschil nu maar tusschen haren Zoon, en den weerspannigen Choram, was; dog gelyk de Prins Choram ondertusschen een zeer nauwe en geheime vriendschap met den vermogenden Vorst, *Asaf Chan*, zyn Vrouws Vader, en Broeder der Keizerin, had weten te maken, die 't bestier van 't leger in zyn hand had, kon al dit woelen van die verstandige Princes niet uitwerken, dat zy haar oogmerk hier in bereikte, wanneer *Sjah Selim*, geduurende dezen oorlog, in 't begin van December A. 1626, zoo als hy na Lahor ging, onderweeg quam te sterven, en niet A. 1627, gelyk sommige op zeer quade gronden stellen. Wy vertoonen zyne beeltenis onder No. 10.

Vergeefs woelen van Noer Mahal voor haren Schoonzoon, by Selim's dood A. 1626.

Eigentlyk zou het Ryk den jongen Prins *Boelaki*, Zoon van *Chosroe*, toegekomen hebben; dog *Asaf Chan*, meester van 't leger, en den Prins *Choram* 't meeste genegen zynde, wierd die Prins, hoe jong en teeder ook, onder een ander voorgeven zonder oit, gelyk sommige schryven, op den Throon gezeten te hebben, gedwongen na Persien te vlugten, en hy verklaarde zich volkomen voor *Mirzah Choram*, om zyn Dogter ook eens Keizerin te zien, gelyk zyn zuster dus lang geweest was.

Nogtans wist hy tot voordeel van *Noer Mahal* by den nieuwen Vorst te bewerken, dat 'er een volkomene verzoening getroffen, en haar alles vergeven wierd, 't geen zy tegen hem by zyn Vader mogt gedaan hebben, zynde het eenige, 't geen hy tot haar ongenoegen dede, geweest, het inzamelen en versmelten der voornoemde Dier-krings-Ropyen, 't geen hy zeide geenzins uit wangunst van haaren roem, of uit eenige wrok tegen haar, maar alleen uit een heiligen iver voor zyn Godsdienst te doen, waar mede hy egter haar oogwit niet verydeld, maar die penningen zeldzamer, haar waarde grooter dan te voren gemaakt, en die Vorstin dienst gedaan heeft.

De Prins Choram, of Sjah Djihaan XI. groote Mogol A. 1626.

Na dat Sulthaan *Choram* den 15 December 1626 als XI. groote Mogol, gekroond was, liet hy zich *Sjah Djihaan*, dat is, *Koning van de wereld*, noemen; hoewel hy by de krooning zelf noch een anderen naam, te weten, die van *Sjah Bedien Mohhammed*, dat is, *de Vorst des Mohhammedaanschen Geloofs*, aangenomen had; maar schoon hy zig zoo noemde uit zekere staatkunde, en zig van den iever voor zyn Godsdienst wonderlyk wist te bedienen, als het de inzichten van staat vereischten, was hy egter waarlyk niet minder, als een iverig Mohhammedaan, en 't is daarom ook, dat *Noer Mahal* noit heeft willen gelooven, dat hy hare vermaarde Dierkrings-Ropyen zoo zeer uit zugt voor 't Mohhammedaans geloove, als wel uit een verborgen haat tegen haar, opgezameld heeft, te meer, dewyl 'er verscheide voorvallen geweest zyn, waar in zyn iver voor 't Geloove vereischt, en niet minder, als dat, in hem vernomen wierd. Hy was een vyand der Portugeesen, en, om harent wil, van de Christenen, om dat zy hem tegen zyn Vader niet hadden willen helpen. A. 1626.

Die beschreven werd.

Hy was een Vorst van een ryzige en zeer deftige gestalte, vry langer, dan de Mogolders in 't gemeen vallen. De opslag van zyn oogen was zeer levendig, en vol glans en Vorstelyke heerlykheit, in zoo verre, dat hem niemand kon aanzien, zonder met het uiterste ontzag aangedaan te werden. Hy had al de trekken en gebaarden van een ontzachlyk heerscher in zyn gelaat. Hy was wat kloek en vry breed van aangezigt; maar 't misstond hem niet, schoon hy ook al wat geelagtiger van verwe was, dan anders de Mogolders doorgaans wel vallen.

Eer hy in zyn Vaders plaats volgde, had hy reeds vier Zoonen, en twee Dogters, en was, toen hy tot de kroon quam, meer dan eenenveertig jaaren oud.

Zyne Kinderen.

De oudste zyner Kinderen was *Dara*, of *Dara Sjah*, maar eigentlyk *Dara Sjekoeh*, dat is, *de strydbare Darius*, genaamd. Deze liet ook twee Zoonen en eenige Dogters na, waar van de oudste de naam van *Soeliman Sjekoeh* voerde, die ook al Kinderen had. De naam des tweeden Zoons is, *Miraad ul Moloek*, dat is, *de spiegel der Koningen*, die een Zoon naliet, dien wy *Sepe Sjekoeh* genaamd vinden.

Zyn (te weten, *Dara's*) Dogter, *Noer ul Tadjoe*, dat is, *'t ligt des throons*, was een zeer schoone Princes, en die den grootsten Vorst ten gemaal verdiende, waarom ook *Eurangzeeb* veel moeite aangewend heeft, om ze ten gemalin voor zyn Zoon *Ekbar* te krygen.

De tweede Zoon van *Sjah Djihaan* was *Sulthaan Sujah*, of wel *Sjah Sousa*. Deze had twee Zoonen, en twee Dogters, te weten, *Sulthaan Banke*, en *Mirzah Bhadoer*, en de namen van zyn Dogters zyn my aldus opgegeven, *Hhamed Mahal*, en *Noer Begoem*.

De derde Zoon was *Eurangzeeb*, dat is, *het cieraad des Throons*.

De laatste, of vierde Zoon van *Sjah Djihaan*, was *Moraad ul Beg*, dat is, *de begeerte van den Vorst*, van sommigen zeer qualyk *Morâdbakche*, en van anderen by verkorting *Morâdbek* genaamd. Deze liet geen kinderen na, (dat ik wete,) dan een Zoontje van 8 of 9 jaren.

De

TADJOE MAHAL. Gemalin van SJAH DJIHAAN.

1626. De Dogters van *Sjah Djihaan* zyn geweest, *Begoem Saheb*, dat is, *meesteres der Princessen*, een zeer schoone en verstandige Princes, en *Raukenara Begoem*, dat is, *'t licht der Princessen*, die wel niet zeer fraai van wezen; maar van een groot vernuft, en zeer staatkundig was.

Ik heb deze Zoonen en Dogters, mitsgaders eenige Kindskinderen van *Sjah Djihaan*, wat breeder beschreven, om dat zy geduurig, in 't verhaal van de wonderlyke voorvallen van dezen Vorst met zyne Kinderen, en Kindskinderen, te pas komen, en byna ieder daar in hun byzondere rol zullen hebben.

[..]n Gemalin af-[..]eeld. Zyn Gemalin, *Tadjoe Mahal*, dat is, *Kroone des Vrouwentimmers*, was zeer schoon en geestig, doch te gelyk ook een vyandin der Christenen, en een uitermaten jaloerse Vorstin, waar toe vele meenen, dat de Vorst haar in de later tyd, zoo door zyne verkeering met de vrouwen van *Djafar-Chan*, en *Caliel-Chan*, als door zyn al te gemeensamen ommegang met zyn oudste Dogter, veel reden gegeven heeft. Wy beelden haar af by de letter P. in haar wasch-huis, terwyl haar een Staatjuffer wat olie in een kopje aanbied, en een andere van agteren waaid, vertoonende zeer aardig de dragt der arm-ringen; en een zeer fraai Hoofdcieraad der Oosterlingen. Ter eere van deze Vorstin heeft hy een Graf, zynde een agtste wonder des weerelds, laten bouwen.

Hy was zoo ras niet op den throon van *Sjah Selim* gestegen, of hy had een wonderlyk voorval in zyn bestier.

[..]en Le-[..]van [..]hazo-[..]onder [..]h Dje-[..]ns be-[..]r. In de zelve maand, dat hy gekroond was, bragt men tyding aan zyn Hof, dat de Usbeekse Tartaaren met een leger van twintig duizend Vrouwen te paard, (een soort van Amazonen) en dertig duizend Mannen, de Stad Cabul, by Candahar, stormenderhand ingenomen, daar groote wreedheit bedreven, die Stad geplunderd, en veel man- en vrouw-volk in slaverny met zich gevoerd hadden.

Men voegde daar by, dat deze Vrouwen, die zoo vast als de mans, en schreiling te paard zaten, niet alleen wonderlyk op het schieten met den boog afgeregt, maar ook zoo handig in 't voeren van den zabel waren, dat men haar tot het doen van den eersten aanval gebruikt had. Ook waren zy zeer wreed van gezigt, hartvogtig in 't verdragen van de ongemakken des oorlogs, en hadden ider kost en voorraad voor vyftien a zestien dagen, zoo wel als de mans, agter op hare paarden.

[..]n nieu-[..] Hof-[..]l Delli. Deze Vorst is het, die in 't begin van zyn Regeering van de ruinen van oud Delli een heerlyke nieuwe Stad gebouwd, en die na zich zelven *Djehaan Abaad*, dat is, *Djehaan*, of *Sjah Djehaan's* Stad A. 1626. genoemd heeft, die hedensdaags best by de naam van Delli bekend is. Deze heeft hy wonderlyk vercierd, en daar zedert meest zyn Hof gehouden.

Onder al de grote Mogols weet ik niet dat 'er oit een geweest is, die zulk een pragt in zyn Hof, als deze *Sjah Djihaan*, vertoond heeft. Zyn magtige Hofhouding. Men zag 'er niets, dan van goud en zilver. Zyn keuken, en stal, blonk van alles, wat kostelyk was. De gemeene vaten, en 't gereedschap, zoo van de tafel, als van de keuken, waren van massief goud, en veele met dierbare juweelen vercierd. De tuigen der paarden blonken niet alleen van goud, 't geen men zelf ook tot de stiegbeugels gebruikte, maar men zag op de zelve noch een onbeschryfelyke glans van Diamanten, Esmarauden, Saffiren, Turkoizen, en veel andere kostelyke, en zeer groote gesteenten, behalven de dek-kleeden, die, styf van goud, noch met een onwaardeerlyke schat van juweelen, en uitnemende schoone peerlen, pronkten.

Even zoo waren zyne Olifanten van Staat met hare cierlyke zetels, en huisjens, mede van massief goud, en met Vorstelyke dek-kleeden, uitgedost. Zyn palankyns en rosbaaren, zelf de draagstokken, zyn Veld-tenten en Ledekanten, bestonden uit enkel goud, behalven een onnoemelyke schat van juweelen, die daar aan besteed was. En schoon men hier of daar wel eenige stukken van zilver, en ook wel eenige toomen, en tuigen van Paarden daar mede vercierd zag, wierd dat in zyn Hof als niet geagt, en alleen tot dienst van zeer geringe bedienden gehouden.

Ook was hy zelf zeer pragtig in zyn dragt. En kleeding. Ik heb hem afgebeeld gezien met een uitmuntende Rok van goud laken, overal met groote peerlen doorstikt, behalven dat hy eenige vry lange snoeren van de zelve om zyn hals had, diergelyke men zelden by een Vorst gezien heeft. Voor aan zyn tulbant blonk een diamant van een ongemeene groote, verbeeldende een doorgekloofd hoender-ey, die hem van *Emier Jemla* vereerd is; behalven dat hy rondom dit hoofdcierzel als eenen hemel vol sterren van mindere diamanten, doch van zeer groote waarde, had, zoo dat, volgens 't zeggen van den afteekenaar, 't byna onmogelyk was, lang daar op te staroogen. Zyn armbanden waren zoo vol van allerlei juweelen, dat men 'er geen oog op houden kon; maar boven op de zelve schitterden twee diamanten, en aan weerzyden der zelve twee groote robynen, en naast aan die weer twee smaragden van een verbazende grootte, zoo dat die juweelen, die

A. 1629. de Vorst toen aan had, op meer dan twintig millioenen gouds geschat wierden. Hy had een groote Papegaai op zyn hand, diens keten, en juweelen ook van groote waarde waren, gelyk de koy, die 'er digt by stond, van Massief goud, en vol gesteentens bezet was. A. 1626.

SESDE HOOFTSTUK.

Sjah Djihaan's *imborst. Het geval van zyn Gezant met den Koning van Persien, die hy daar over beoorlogd.* Sjah Abaas *dood A. 1629. Hy beoorlogd den Koning van Viziapoer. Zeldzaam geval van* Mohhammed Adil Sjah. *Met zyn bestierder*, Chavas-Chan. *Die door 's Konings last gedood werd. Afbeelding der Koninginne. Brief des Konings van Viziapoer aan haar Edelheden, en berigt aan haar Edelheden wegens Wingurla. Wanneer wy hier gekomen zyn, geschil tusschen ons en den Vorst van Visiapoer. Den Koopman* Hoekgeest *vervangen door van* Tongerlo. *Zyn gesprek over de kleene schenkagie. De Koopman* Bacharach *komt hier. Verschyning van* Fatek-Chan *voor den Vorst, en de geschenken over en weder. Moeijelykheden tusschen* Bacharach *en* Fatek-Chan. Bacharach *zoekt hier een steenen huis te bouwen. En zyn verder onvoorzigtig bedryf. Zwaren eisch van den* Fatek Chan. *Van* Twist, Paats, Blok, van Saanen, *en* Sterthemius, *bevorens hier Gezanten, en Kooplieden. Verder berigt van* Bacharachs *gedrag, en 't verzoek van* Chusna Sinai, *en* Narva Sinai *aan haar Ed. Ed. Onze Logie op Wingurla afgebeeld. Prys van zuivere steenen. Van gesleepen dito. Van eenige diamanten op Batavia gekogt, en van eenige andre waren. Verdere gevallen van* Sjah Djihaan *met de Koningen van Viziapoer tot A. 1656.* Adil Sjah *afgebeeld. Zyn verdre progressen tegen den Koning van Golconda. Zyn gevallen met zyn eigen Zoonen.* Eurangzeeb *in zyn aard afgebeeld.* Begum Saheb, Sjah Djihaans *oudste Dogter*, Raukenara Begum, *zyn jongste Dogter, na 't leven verbeeld.* Emier Jemla *beschreven. Eerst Veldheer des Konings van Golconda. En naderhand van* Sjah Djihaan. *Opstand van* Sjah Djihaan's *Zoonen A. 1654. Afbeelding van den Prins* Sjah Sousa. *List, en veinzing van* Eurangzeeb, *zig voor* Moraad Beg *verklarende, dien wy na 't leven afbeelden.* Eurangzeeb *verdere listigen handel met* Emier Jemla, *dien hy betrekt.* Sjah Djihaan *doed* Soliman Sjekoe *tegen* Sjah Sousa *optrekken. Die hem op de vlugt dreef.* Eurangzeeb, *en* Moraad Beg, *slaan den Raja Jessomseingue op de vlugt. Die van de Koningin slegt ontfangen werd. Afbeelding van* Rana Dewa. *De Prins* Dara Sjekoeh, *trekt op tegen* Moraad Beg, *en* Eurangzeeb. *Hy werd geslagen, dog van* Sjah Djihaan *weer onderstteund.* Eurangzeeb *neemd Agra, en 't Kasteel in. En zynen Vader*, Sjah Djihaan, *nevens* Begum Saheb, *gevangen. Zyn geveinsden handel met* Moraad Beg. *Dien hy als een dronkaard gevangen niemen doet. Vervolgd* Dara Sjekoeh. *En* Sulthaan Sousa. *Dog geraakt zelfs in groot gevaar. Hy overwint* Sjah Sousa. *Verkeerde tydingen van dezen stryd in Agra.* Eurangzeebs *beloften aan den Nabab*, Emir Sumela, *wegens zyn groote diensten. Vlugt van Prins Mohhammed na* Sjah Sousa. *Dien* Eurangzeeb *doet gevangen zetten. Slaat* Dara Sjekoeh *op de vlugt. Uiterste elenden van dien Prins. Werd door een Berg-Koninkje schendig verraden. Hoe hy van zyn Broeder ontfangen, en verder onthoofd werd. Zyn afbeelding, en die van zyn zoons zoon. Loon van den verrader*, Raja Gionkan.

Sjah Djihaans imborst. S*Jah Djihaan* was een zeer rechtvaardig Vorst, hield de wegen van roovers schoon, doende de Schouten, en Landvoogden, al, wat 'er gestolen was, vergoeden. Hy was ook een trots en moedig Vorst, die niet verdragen kon, dat men met hem, of zyn Gezanten, spottede, waar van hy bewys aan een van zyn Gezanten gaf, die hy aan *Sjah Abâs* de groote, Koning van Persien, gezonden, en die daar groote smaad geleden had.

Hy voerde op zyn munt gemeenelyk deze woorden, *Djihaan Gier*, dat is, *overwinnaar van de Wereld.* Dit had *Sjah Abâs* nu en dan wel gezien; maar vraagde aan den Gezant, die *Sjah Djihaan* A. 1628 aan hem zond, hem een stuk gelds toonende, of dit *Sjah Djihaans* munt was. (*Bernier* verhaald een diergelyk doch zeer onwaarschynelyk geval van *Eurangzeeb* en den Koning van Persien, *Sjah Soliman.*) De Gezant zei, *ja*; waar op *Abâs* zei: *Wel is uw Koning dan ook meester van myn Ryk?* De Gezant zei: *dat zyn Vorst hem niet gezonden had, om dit te verantwoorden, en indien hy daar over iets te zeggen had, dat hy dat met zyn Vorst afhandelen kon.* Dit pryzelyk en voorzigtig antwoord mishaagde *Sjah Abâs* Het geval van zyn Gezant met den Koning van Persien.

A. 1626. *bâs* egter zoodanig, dat hy hem aanstonds zynen baard deed uitrukken, en de geschenken van *Sjah Djehaan* aan hem gezonden, opentlyk verbranden deed.

De Gezant hier over zeer misnoegd, wilde stil vertrekken; doch door den *Athemat Daulet*, of eersten Minister van Staat, minnelyk opgehouden, wierd hy wat beter gehandeld, en eindelyk met heerlyke geschenken weer na zynen Vorst gezonden; maar hy deed hem te gelyk den oorlog aanzeggen.

[…]ien hy […]r over […]or- […]1. *Sjah Djihaan* hoorde zoo ras niet, hoe smadelyk zyn Gezant van *Sjah Abâs* behandeld was, of hy dreef hem, om dat hy zulken smaad verdragen, en den Koning niet met gevaar van zyn leven onder de voet gestooten, en dus zyn eere opgehouden had, aanstonds in ballingschap, wilde hem noit meer zien, en liet de treffelyke Persiaansche paarden, die *Sjah Abâs* hem gezonden had, alle de keel afsteken, de verdere geschenken verbranden, en *Sjah Abâs* weten, dat hy even eens met hem handelen zou, als hy hem gevangen kreeg, 't geen juist zoo niet volgde. Zelf is hy van een stout Gezant van Abaas, dien hy by zyn intrede gevoelig dagt te hoonen, met de uiterste veragting en spotterny behandeld, keerende hem, als hy voor hem door een kleen poortje verscheen, zyn hinderste toe, en hem zeer aardig uit zyn eigen reden voor een ezel, zot, en vuilen Sodomiet scheldende.

Abaas […]d A. […]9. In 't laatst van *Sjah Abâs* leven deed hy Candahar belegeren, zond 'er zyn Zoon, *Eurangzeeb* na toe, en kreeg het in; maar aangezien die Vorst A. 1629 quam te sterven, en zyn Zoons Zoons, *Sjah Sefi*, zeer vriendelyk door een Gezant de vrede verzoeken liet, vertoonende, dat hy zich de geschillen van zyn Grootvader niet wilde aantrekken, wierd de vrede gemaakt, en *Eurangzeeb* trok weer af. Doch A. 1650 in Febr., verloor hy Candahar weer aan de Persiaan. Hy zond 'er wel een Leger van 600000 Man na toe; doch die moesten tot tweemaal toe met schande de vlugt nemen, en zyn derde toeleg wierd door den opstand zyner Zoonen belet.

Dat Decan, Visiapoer, en Golconda, bevorens al schatting aan den Mogol betaalden, hebben wy gezien, maar hy heeft die Vorsten noch al verder gedrukt. Hy zond *Eurangzeeb* na de stad Bider, een van de beste vestingen des Konings van Visiapoer, en nam hem die in korten tyd af. Daar na zond hy den Nabab, of Nawaab, zynen Veld-Heer, *Emier Jemla*, een Persiaan van geboorte, dog, wegens zyn dapperheit, de schrik van Indiën, na Caliane; om die sterke plaats mede in te nemen; doch die egter zoo ge-

makkelyk niet weggezonden wierd, voor dat hy zyn Vrouw, Zoon, en verder Huisgezin, op 't ernstig aandringen van *Dara Sjekoeh*, aan 't Hof te pand liet. A. 1629.

De Koning van Visiapoer, Mohhammed, of, zoo andre hem noemen, *Ibrahim Adil Sjah*, of wel zynen bestierder, *Chavas-Chan*, zond hem, na een langen oorlog, in hope van hem te vermorwen een Gezant, en daar nevens een geschenk van eenige schoone Olifanten, waar van sommigen met zware goude, eenige met zilvere, en ook eenige met kopere ketenen vercierd waren. Hy voegde daar noch een groot getal keurlyke robynen, en andre gesteenten by, doch dit alles heeft niet konnen beletten, dat hy een zeer groote schatting jaarlyks aan hem betalen, en op een veragte wyze A. 1620, voor een brief des grooten Mogols, hem maar door een slave gebracht, zeer nedrig driemaal sombaejen, en 't hooft ter aarde buigen moest. Hy beoorlogd den Koning van Vizia-poer.

Na de dood van *Ibrahim Adil Sjah*, die A. 1621 stierf, was 'er een jonge Prins van tien jaar, *Mohhammed Adil Sjah* genaamd, nagebleven, dien de stervende Koning den Hertog *Chavas Chan* zeer dier aanbeval. Hy nam dit aan, en bestierde het Ryk, in naam van den jongen Koning, tien jaaren zeer wel; maar, smaak in 't opperbewind gekregen hebbende, daar hy te voren maar een slaaf van des Konings opperston Harpslager, of opziender der Speeltuigen, en naderhand opziender van 's Konings Wyven, dog door een misslag verstooten geweest, en eindelyk tot Hertog en Ryks-Bestierder opgeklommen was, zogt hy den jongen Koning om 't leven te brengen.

De Koning kreeg tydig van dit zyn voornemen kennis, en verzogt aan zyn vertroudste vrienden, hem als hunnen Vorst, te verdedigen, en dezen geweldenaar, die zich zeer sterk maakte, tegen te gaan. Zy deden het met veel hertelykheit, en maakten dat hy, schoon by 't gemeen volk zeer bemind, eindelyk in de val raakte; want zy, met een Leger van 30000 Man voor Visiapoer genaderd, en hy daar van berigt zynde, ging 's nagts zelf na 't Hof, om den Koning te vermoorden. Hy passeerde al de wagten zonder eenige tegenstand, klopte styf op de deur van 's Konings vertrek, dat hy buiten verwagting gesloten vond, en zei, *dat hy 'er met brieven uit het Leger aan den Koning was, die ten eersten moesten besteld werden*; maar de Vorst zei, *dat het nu geen tyd was om brieven te lezen, en dat hy tot den dag 'er mede wagten kon.* Zeldzaam geval van Mohhammed Adil Sjah.

De Koning gaf ten eersten kennis hier af aan zyn opperste Koningin, een Vrouw van veel verstand, die hem raad- Met zyn bestierder, Chavas Chan.

A. 1629. de dezen Man, die zekerlyk een quaden aanslag tegen hem had, van kant te helpen, 't geen ook by hem vast gesteld wierd.

's Morgens gaf de Koning, eer hy op zyn Throon verscheen, kennis van dit zyn voornemen aan een van zyn Hovelingen, die dezen *Chavas Chan*, zoo als hy voor den Koning verscheen, en een brief, lezen zou, met zyn pook een wonde in de zyde toebracht; maar de zelve zou hem weinig gehinderd hebben, zoo niet een ander toegeschoten was, om hem quantsuis uit medelyden te omhelzen, doch eigentlyk om 'er de dolk noch dieper in te drukken; waar door hy ter aarde nederstortte; terwyl de Koning, meenende dat hy al dood was, van zyn Throon na een ander vertrek vlood. Hy wierd weg gedragen; en van de zynen in handen van eenige wondheelers gesteld; maar door bestelling der Koningin, *Noer Djihaan*, die hoorde, dat hy noch leefde, op belofte van een groote belooning, door den oppervalkenier, *Chideram* in 't bywezen van zyn Broeder, een van zyn Zoonen, de Wondheelers, en eenige anderen, 't hoofd afgeslagen, terwyl hy bezig was aan hem te vragen, wie hem deze wond toegebragt had. Zynen getrouwe Slaaf, die zich voor hem dood vogt, en zynen vriend *Morari*, een groot krygsoversten, die met eenige troepen noch vry wat spels maakte, kostte het, na korte gevankenis, mede het leven, na dat men hem eerst handen en voeten afgekapt, en de tong uitgesneden had. Wy beelden die Vorstin hier by de letter N onder een Vorstelyke tent, en in haar wasch-huis af, terwyl zy op een heerlyk Alcatief en rust-bed leggende, zich van een Staatjuffer de voeten wroet en wryven; en door een andre achter zich lezen laat, om te eer in slaap te raken. Ondertusschen zyn andren van haar gezelschap bezig met uit een calsang te rooken; of wel om een kopje versterkende vogt van een Hof-dame, op een byzonder eerbiedige wyze aan te nemen.

Afbeelding der Koningin.

Men zegt, dat tusschen den Koning, en *Chavas Chan* de eerste verweidering gekomen zy, om dat *Chavas Chan* met des Konings Moeder boeleerde.

Die door 's Konings last gedood werd.

Echter is het zeker, dat hy den Koning, en het Ryk, grooten dienst deed; want toen *Sjah Djihaan* dit Ryk, twee jaaren voor zyn dood (die ontrent A. 1632, à 1633 voorviel) met een Leger van 200000 Man te voet, en 80000 Man te paard, had komen beoorlogen, had hem *Chavas Chan* door zyn groot beleid alle voordeelen, 't zy in belegeringen, 't zy in verscheide veldslagen, altyd zeer voorzichtig afgesneden, en belet de sterke vesting, Perinda, daar hy zeer lang voor lag, in zyn magt te krygen; behalven dat hy aan dezen Vorst ook de jaarlyksche schatting, die nu al tot vier honderd duizend Pagoden, of zestien tonnen gouds aangegroeid was, volstrektelyk weigerde. A. 1635.

Na de dood van *Chavas Chan* namen de zaken van het Ryk van Visiapour zulken keer, dat de jonge Koning wel zelf aan de Regering, maar ook, door heimelyk bestier van zyn eersten Dienaar van Staat, *Mustafa Chan*, Neve van een van *Sjah Djihaans* Vrouwen, die door toedoen van *Chavas Chan* wel een jaar gevangen gezeten had, maar nu weer hersteld, en daar over echter noch zeer misnoegd was, zoodanig onder de magt van den Mogol raakte, dat hy genoodzaakt wierd een veel swaarder schatting van drie duizendmaal duizend Pagoden, of honderd en twintig tonnen gouds jaarlyks, zedert A. 1635, te betalen, niettegenstaande hy toen geoordeeld wierd in staat te zyn van ruim 200000 Man te veld te konnen brengen, en dat hy noch wel vier Millioenen Pagoden, of acht honderd tonnen gouds jaarlyks inkomen had.

Geraakt hoe langer hoe meer onder den Mogol, zederd A. 1635.

A. 1640 lag hier eenen Koopman *Paats*, doch uit de instructie den 14 Augusti A. 1640 van haar Edelheden aan den Commandeur *Dominicus Bouwers* (die 't bevel toen over onze vloot voor Goa had) mede gegeven, blykt klaar dat hy de zaaken der E. Maatschappy niet al te wel waarnam; en dat hy zich door de Engelschen in 't opkoopen der peper had laten verkloeken, en de loef afsnyden; waar mede hy betoond had op zyn zaaken niet te passen; gelyk hy dat jaar daar ook zulke slegte Salpeter en andre goederen al te dier ingekogt had, weshalven haar Edelheden aan dezen Commandeur last gaven om hem van daar te lichten, en in zyn plaats den opper-Koopman *Klaas Korneliszoon Blok* te leggen.

Dit schynd my toen echter noch niet geschiet, en *Paats* daar noch tot A. 1641, en mogelyk noch langer, gebleven te zyn, gelyk ons uit een van deze twee volgende brieven des Konings van Visiapour aan den Heer Generaal *van Diemen* nader blyken zal.

Over-

NOER DJIHAAN.
Koningin van Viziapoer.

1635.

Overzetting van een Brief des grootmachtigen Konings van Visiapour, aan den Heer Gouverneur Generaal *Antonio van Diemen.*

Brief des Konings van Visiapour aan den opper Landvoogd der van Diemen.

Deze Brief werd geschreven aan den Hollandschen Generaal, en den magtigen Krygsheer van de Zee, voor den welken een ieder bevreest is, gelyk een Kaaiman met regt van ieder een gevreest werd. Ed: Heer Generaal, U Edelheid zal verstaan, dat twee metale stukken met de by hebbende schenkagie, die haar Edelheden aan my gezonden hebben, door den Koopman Pieter Paats *wel hebbe ontfangen, en dat den zelve persoonelyk voor my hebbe laten verschynen, en wat myn Heer door zyn persoon aan my heeft laten verzoeken, dat hebbe geerne toegestaan. Zoo groot als myn Land, Steden, en Dorpen zig uit strekken, zoo verre moogt gy zonder eenige moeite koopen, en verkoopen. En wat buiten dien tusschen my, en de voorsz. persoon besproken is, dat zal door zyn persoon aan myn Heer wel te verstaan gegeven werden, en onze toegedane affectie, tusschen ons zynde, zal niet verminderen, maar altyd, zoo ik hope, vermeerderen.*

Onderstond

Zyn Majt. van Visiapour,

ADIL SJAH.

Vertaaling van een Brief door den zelven Vorst geschreven.

Brief van de Koning van Visiapoer, aan Paats en Andriesz.

De Groetenis aan den Hollandschen Koopman, *Pieter Paats,* en den Wondheeler, *Pieter Andriesz.*

Geve de vrienden te kennen, dat ik schryvens van den Landvoogd van Dabul ontfangen, en daar by verstaan hebbe, dat 12 *Portugeesche Fregats in Dabul aangeland, die ook tegen een Hollands Schip slaags geweest zyn, en van meening waren, om dat te vermeesteren, of dat in den brand te steeken, waar toe zy Catimarauws gebruikt hadden, die met vuurwerken toegemaakt waren, en die zy na 't schip hadden laten dryven.*

De Landvoogd, die van de komst der Fregats verwittigd was, heeft het zelve aan den Kapitein van 't schip te kennen gegeven, op dat zy, als de Portugeesen quamen, op haar hoede mogten zyn; maar deze Kapitein de Novo's in de wind slaande, heeft zyn volk niet aan boord gehouden.

De Fregats, onderwylen aankomende, hebben, gelyk voorzegt is, tegen 't Schip slaags geweest, zonder dat de gene, die aan Land waren, aan boord konden komen, alzoo 't zelve van de Fregats belet wierd, waar op dan Ul. volk, door 't lang slaan magteloos werdende, en al 4 *dooden bekomen hebbende, gedwongen zoude geweest zyn het aan de Portugeesen, die de overhand meer en meer over hen kregen, over te moeten geven.* A. 1641.

De Landvoogd, hen in die nood ziende, heeft al het volk, dat hy by den andren krygen konde, by een geraapt, en is het Jacht te hulp gekomen, heeft de Portugeesen uit de Rievier geslagen; maar zelf daar door ook veel volk verloren, hoewel hy hier door egter UL. Schip behouden heeft.

Dit heb ik UE. tot uwe gerustheit willen te kennen geven.

Onderstond

A. Hegiræ.

Zyn Majt. van Visiapour,

A. C. 1641. den 25 Juni.

ADIL SJAH.

Om nu noch netter kennis van de zaaken dezes Konings te bekomen, diend men eerst dit volgende bericht van de Inlandsche Kooplieden *Chrisna* en *Narva Sinai* A. 1653 aan haar Edelheden overgezonden eens na te zien, dat ons veel licht geven zal.

Bericht voor den Heer Gouverneur Generaal van Batavia, en de Heeren Raaden van India. Berigt aan haar Edelheden wegens Wingurla.

Het is heden zeventien of agtien jaren geleden, dat hier de Gezant Johan van Twist *en* Pieter Paats, *beide Factoors, en Kooplieden, die hier hun verblyf gehad hebben, gekomen zyn; gelyk ook mede* Cornelis Blok, Cornelis van Zaanen, Pieter Sterthemius, *ende* Otto Hoekgeest, *welke alle te zamen in hunnen tyd ons,* Narva Sinay, *ende* Crisna Sinay, *beide Broeders, ende Kooplieden van Wingurla, zeer begunstigd hebben, ons op reckening der E. Maatschappy verscheide Koopmanschappen mededeelende, gelyk zy wederom van ons met alle beleeftheit ontfangen zyn: alzoo wy Kooplieden zyn, op ons woord handelende, en onder de Mooren van groot crediet en geloove zynde.* Wanneer wy hier gekomen zyn.

Ondertusschen in de tyd van den Koopman Otto Hoekgeest *handelden hier ook de Inlandsche Christenen, om 'er hun voordeel te zoeken, van welke den Tanadar ook tol eischte; en alzoo de zelve Christenen een stuk houts van hem gestolen hadden, wilde zyn volk hen voor hem brengen; doch onwil-* Geschil tusschen ons en de Vorst van Visiapoer.

A. 1653. *willig zynde om met hen te gaan, hebben de Hollanders 't volk van den Tanadar aangegrepen, waar over tusschen hen en de Hollanders een gevegt ontstaan is, waar door eenige van den Tanadar's volk gequetst, en eenige Hollanders dood gebleven zyn.*

De Koopman Hoekgeest vervangen door van Tongro.

Wanneer wy nu quamen om vrede tusschen hen te maken, heeft ons de Heer Fatek Chan *(alzoo hy Heer van deze Landen is) aangeschreven, dat wy de Hollanders, zoo veel als 't mogelyk was, tot vreede en eendracht zouden zien te bewegen, dat wy, na veel moeite eindelyk hebben te wege gebragt; waar op dan ook gevolgd is, dat de Koopman* Hoekgeest *vertrokken, en in zyn plaats hier Landre* Jan van Tongro *gebleven, die zich strax na 't Hof van Visiapour begeven heeft, om den* Fatek Chan *te gaan bezoeken.*

Zyn gesprek over de kleene schenkagie.

Wy hebben hem ook vergezelschapt, gelyk ook mede Somagi Pandita Tanadar *van Wingurla, met zyn Meesters verlof. Na dat wy nu den* Fatek Chan *bezogt hadden, heeft hy hem aangezegt, dat het toen meer als drie jaren geleden was, dat de Koning, zynen Heer, hem 't Land van Wingurla geschonken had, en nochtans hadden zy hem in den voorsz. tyd niet komen bezoeken, vragende verder, waarom hy hem nu een schenkagie van zoo weinig waardy bragt, alzoo hy niet wist, wat hy daar af aan den Koning geven, en wat hy voor zig zelven 'er af houden zoude.*

Hier op gaf den voorsz. Landre Jan van Tongro *tot antwoord, dat 'er van Batavia een schip met een Koopman stond te komen, en dat die Koopman zoo ras niet zou aangekomen wezen, of hy zoude hem komen bezoeken.*

De Koopman Bacharach komt hier.

Daags 'er aan quam een Patanier van Wingurla met tyding, dat een Hollands schip A. 1652 *met den Koopman* Jacob Bacharach *gelukkig hier aan gekomen was.*

Kort daar aan heeft den Fatek Chan *Landre* Jan van Tongro *by hem doen komen, en hem aangezegt, dat, zoo ras des Konings bezoeking zou gedaan wezen, hy hem dan strax wegzenden zoude.*

Verschyning van Fatek Chan voor de Vorst, en de geschenken over en weer.

Daar op heeft Fatek Chan *daags 'er aan 's Konings bezoek in 't werk gesteld, en ter zelver uure heeft een Gezant van den voorzegden* Chan, Abdul Hhakima *genaamd, een ring van Robyn, en* 500 *Pagooden aangebracht, en die in 't bywezen der Hollanders aan zyn Majt. aangeboden, waar over de Koning van Visiapour, zeer wel te vrede zynde, aan de Hollanders goede stukken van gelaboreerd Lywaad, en een Paard geschonken, en hen zoo weder weg gezonden heeft, hebbende van gelyken aan den* Fatek Chan *eenige gelaboreerde Lywaaden, een ring van Diamanten, en een Paard vereerd, die daar op toen ook met alle eere en achting vertrokken was, zonder dat hy weder op Wingurla quam.*

Daar na verstaan hebbende, dat een Koopman van groote achting, Jacob Bacharach, *aangekomen was, heeft hy een Gezant aan hem gezonden,* Jerangi *genaamd, en een Moor van geboorte zynde, en met den zelven hem een goed Paard, een zeer kostelyk gelaboreerd slaaplaken, en een goed Cambolia toegezonden.* A. 1653.

Hier over behoorde Jacob Bacharach *te erkennen, dat den* Fatak Chan *hem by zyn aankomst eere aangedaan, en getoond heeft vriendschap met hem te willen houden, waar tegen hy aan den zelve niets in vergelding weerom gezonden, en aan den voornoemden gezant noch gezegt heeft, dat den* Fatek Chan *hem geen recht gedaan had, en dat hy hem daarom niets wilde zenden.*

Moeijelykheden tusschen Sr. Bacharach en Fatek Chan.

Daar op heeft Jerangi *hem geantwoord, dat, als de Hollanders in de tegenwoordigheit van den* Fatek Chan *quamen, hy hen veel eere en agting bewezen, en ook de bezoeking van den Koning voor hen te weege gebracht, en ook een ring van Robyn daar toe gegeven, en hem daar op verzogt heeft, dat hy hem iets tot een gedachtenis wilde zenden, en hem geenzins ledig laten gaan, alzoo hem dat geenzins behagen zoude.*

Dat mede aangaande den gewezen twist, daar voorgevallen zynde, zich na Wingurla begeven had, om daar na alles naauwkeurig onderzoek te doen, op dat, als hy weder voor den Fatek Chan *zou verschenen zyn, hy hem van alles net bericht geven mogt, en dat hy dan te weeg brengen zoude, dat hen goed recht zou werden gedaan.*

Dat daar op zekeren Cassi Pandit *hier gekomen zynde,* Jacob Bacharach *hem had behooren te gemoet te gaan, dat niet geschied is, maar heeft hem den voornoemden Landre* Jan van Tongro *toegezonden, waar over die Pandit zeer misnoegd geweest is.*

Bacharach zoekt hier een steenen huis te bouwen.

Daar op was Jacob Bacharach 4 *a* 5 *dagen 'er na hem komen bezoeken, toonende hem toen, na dat hy hem aan onze Logie gebracht had, een model van een steenen huis, dat hy* (Bacharach) *voornemens was eerstdaags te laten maken, schoon zulks tegen haren wille was, 't welk de voornoemde* Cassi Pandit *schriftelyk aan zyn meester bekend gemaakt heeft, als mede hoe zynen eersten gezant,* Jerangi, *en hy mede, door de Hollanders gehoond was, weshalven hy noodig agtede, dat hen 't timmeren van 't steenen huis belet wierd, om daar door te weeg te brengen, dat zy onze schenkagie mogten betaalen.*

Daar door is 'er terstond een verbod gekomen, waar door dat dan ook belet geworden is, gelyk wy daar op ook aan Jacob Bacharach *gezegt hebben, dat hy aan niemand bekend maken zou, dat hy genegen was zulken huis te timmeren, alzoo hy, na dat* Cassi Pandit *na Visiapour vertrokken zou wezen, dit huis dan zonder eenige verhindering zou konnen bouwen; dog hy heeft geenzins*

zins

A. 1635. zins na onzen goeden raad willen luisteren, waar door de vyandschap tusschen Caffi Pandit en Bacharach hoe langer hoe meer aangegroeid is.

Wy hebben Jacob Bacharach *daar op verzogt, van dog maar stil te zyn, belovende, dat wy die zaak buiten schade van de E. Maatschappy zouden tragten ter neder te leggen; dog hy gaf ons tot antwoord, dat wy over die zaak niet te zeggen hadden, en dat hy* Jacob Bacharach *was, die wel regt op zyn eigen voeten kon gaan, waar op hy dan verder, buiten ons weten, 2 Hollanders,* Hay Harderwyk, *en* Pieter van Sandvliet *aanstonds na Visiapour aan den Koning gezonden heeft, om over dezen* Caffi Pandit *te klagen, 't welk* Caffi Pandit *verstaan hebbende, heeft straks zyn volk over Ballagate gezonden, en de 2 Hollanders doen aanhouden, in 't land van Utur; dog onze vrienden, aldaar woonagtig, hebben haar begunstigd, en ook den voornoemden* Pandit *over hem doen aanspreken, waar op zy ook los gelaten zyn. Van daar zyn zy voorts na Visiapour getrokken; alwaar gekomen zynde zy meer dan anderhalve maand buiten 't Portaal van de ordinaire vesting geplaatst zyn geworden.*

Den Fatek Chan, *dit verstaan hebbende, heeft haar doen voor hem komen, en hen aangezegt, dat, zoo zy in zyn land hun verblyf wilden houden, zy hem een geschenk van* 10000 *pagooden zouden moeten geven, en dat, zy, des ongenegen zynde, dan niet langer in zyne landen hadden te woonen, waar mede hy hen haar affcheid gaf.*

In dezer voegen heeft Jacob Bacharach *door zyn onverstand de eere en agting der E. Maatschappy hier doen verminderen, en haar de zelve geheel doen verliezen, wetende zyn Mede-Raaden daar toe te bewegen om dit alles nevens hem te teekenen, zoo als 't hem maar beliefde.*

Voor dezen handelden de gemelde gezanten en Kooplieden Joan van Twift, Pieter Paats, *den Resident* Blok, Cornelis van Saanen, *en* Pieter Sterthemius, *heel anders, levende met de Mooren in een vaste en prysselyke vriendschap, waar door zy by de zelve zeer geagt en geëerd waren, dog deze heeft zig zeer bitter tegen de Mooren aangekant, zonder na onzen raad te hebben willen luisteren, dat in zig zelven zeer qualyk, en ook tegen onze gewoonte, weshalven hy ordienstig is, om hier te handelen.*

Het welk wy verklaaren de waarheit te zyn, en ook klaar is blykende, want

1. *Zoo haast* Jacob Bacharach *hier maar gekomen was, heeft hy terstond na Goa beginnen te varen, en, van ons* 2000 *pagooden genomen hebbende, heeft hy gewerkte en ongewerkte diamanten aan boord gebragt, gelyk ook meer andre juweelen, doende alzoo groote onkosten ten laste van de E. Maatschappy.*

Als hy nu op zyn vertrek na Goa stond, A. 1653. *verzogt hy aan ons, dat wy hem een brief van aanbeveeling aan onze vrienden aldaar mede geven zouden, op dat hy aldaar van hen met eere en achting ontfangen mogt werden; 't welk ook alzoo geschied, en met onze brieven aan* Raulu Sinay, *Dessay van 't Land van Bicholin, afgegaan is, verzoekende zeer ernstig, dat hy hem, daar te lande komende, alle eere, met hem op zyn reize na Goa te vergezelschappen, bewyzen wilde; waar over wy aan hem zeer verplicht souden blyven.*

Dit is door desen Dessay ook zoo, als 't by ons verzogt is, geschied, gelyk hy hem, van Goa te rug komende, ook met zyn volk, en met allerlei speeltuigen te gemoet gegaan is, en den zelven, hem tot zynent gebracht hebbende, ook deftig na 's lands wyse onthaald, en tot buiten Bicholin (wanneer hy vertrok) uitgeleide gedaan heeft; maar Jacob Bacharach, *na t'huis gekomen zynde, gaf voor, dat de eere, hem door* Raulu Sinay *aangedaan, gansch van onwaarde was; en dat hy hem daarom mede zoo te rug gesonden heeft.*

Daarenboven heeft hy hem nog met zyn volk 5 *stukken goede fyne Bethillis gesonden, met verzoek, dat wy die aan den Factoor van Wingurla wilden geven, gelyk wy ook gedaan hebben.*

Doch hy heeft zich over dit geschenk ook misnoegd getoond, om dat hem dat door onse handen toegesonden wierd, schryvende verder zeer schamper daar over aan ons, en ons verbiedende voortaan in zyn huis te komen, waar door hy hem en ons dan ook hier in niet dan schande heeft zoeken aan te doen, behalven dat wy ook wel 3 *dagen aan een belet geworden zyn, om in de Logie der E. Maatschappy te mogen komen.*

Ten 2. *Zoo heeft hy ook met een gewyden Priester van Goa, hier na toe gevlugt, over zeker gevegt van 's Priesters jongen met een Caffer van hem, die gewond wierd, geschil gekregen, waar over hy den jongen deses Priesters dede vangen; dog deselve kort er aan ontvlugt zynde, zoo dede* Bacharach *den Priester gevangen nemen, en in de boeijen sluiten, en aldus* 2 *maanden lang in een elendige gevangenis bewaaren, sonder hem zelf op de voorbede van een Gezant, daar door reisende, en schoon onschuldig was, te willen los laten, tot dat den selven daar toe goede gelegenheit ziende, middel vond om stil te ontvluchten, waar over den Tanador van die plaats ten hoogsten misnoegd geweest is, zeggende, dat de Hollanders in syne Landvoogdy geweld aan een man deden, die op syn Land, en onder syne bescherming zyn toevlucht genomen had, en dat sulke handelingen onverdragelyk waren.*

Ten 3. *Zoo dede* Jacob Bacharach *die gene, die van de Christenen of van de Slaven uit Goa gevlugt synde ('t zy wegens hunne*

A. 1653. ne eigen schulden, of ook wel om dese of gene mishandelingen) zich herwaards begaven, voor hen brengen, hem sterk drygende en vervaard makende, met hen te verwyten, dat sy maar wegloopers waren, 't geen hy alleen dede, op dat sy genoodsaakt mogten werden, om zig te verkoopen, en zoo zy dat niet deden, zoo wilde hy hen met de boeijen aan de beenen weer na Goa zenden.

Dus dwong hy hen met geweld, dat zy zig voor 2 a 3 pagooden moesten laten koopen; dog zoo ras 'er maar schepen quamen, zoo wist hy die wel op een hooge prys te houden, en ze dier te verkoopen.

Ten 4. Zoo nam Jacob Bacharach ook 't geld der E. Maatschappy, onder ons berustende; en kogt daar voor diamanten, gewerkte en ongewerkte juweelen, en verkogt die weer voor een hooger prys aan de schepen, waar op hy dan groote winsten dede, en zyn ander geld liet hy by ons met geweld blyven tegen 2 ten honderd 's maands, en dus was hy gewoon ons, en de E. Maatschappy, te berooven.

Ten 5. Zoo heeft Jacob Bacharach alle middelen in 't werk gesteld, om onze persoonen en goederen in Suratte, die wy met de schepen der E. Maatschappy overzonden, by den Heer Bestierder van den Handel der E. Maatschappy, als ook by andren aldaar installig, en ons zoo zwart, als 't mogelyk was, te maken.

Ten 6. Dat Jacob Bacharach den 26sten December A. 1652, ten tyde van die oneenigheit tusschen de Hollanders en den Tanadar van Wingurla, 's avonds ten 9 uuren met eenige Soldaaten langs de markt, zonder dat wy 'er kennis af hadden, by ons is komen loopen, om met de zynen te raadplegen. Waar op den Tanadar, kennis hier af gekregen hebbende, aan Fatek Chan, zyn Meester, geschreven heeft, dat de Hollanders hunne Soldaaten vergaderden en by nagt ten huize van Narva Sinay, en Crisna Sinay quamen, en raadpleegden, om hem te dooden, hoewel hy door zyne voorzigtigheit hem dit belet had.

Waar op Fatek Chan, zoo ras hy dit maar vernomen had, een brief aan den Alvador en Dessay van Cudal geschreven, en aan hen belast heeft, dat hy de Hollanders uit Wingurla verdryven, en de voornoemde Narva Sinay en Crisna Sinay geboeid na 't Hof op zenden zouden.

Dit wierd ons van ons volk in Visiapour hun verblyf hebbende, ten eersten gewaarschouwd, gelyk wy ook Jacob Bacharach dit zeiden, daar by voegende, dat, om dat hy na ons niet had willen hooren, hy hier door ons en ook den Handel der E. Maatschappy bedorven had. Hy, daar over moeijelyk geworden, sprak hier over eenige onbehoorlyke woorden tot ons, waar op wy aldus van hem gescheiden, en na ons huis gegaan zyn.

Daags 'er aan verstonden wy, hoe Jacob Bacharach ons in de boeijen wilde sluiten, als mede den Makelaar der E. Maatschappy, zonder dat wy een van alle eenige reden hier toe gegeven hadden, weshalven wy, ons van beide de zyden zoo qualyk gehandeld ziende, onze huizen en goederen hebben moeten verlaten, om dus ons lyf en leven te behouden. A. 1653.

Hier op nu had hy behooren te vernemen, waar wy vervaaren waren, dat hy tot nu toe nog niet gedaan heeft; maar daarentegen heeft hy een brief aan Kera Parbu, Koopman van Raybaga, en onzen voornaamsten vyand, geschreven, en verzogt dat hy zig na Wingurla begeven wilde, alzoo hy genegen was Koophandel met hem te dryven, gelyk hy bevorens met ons gedaan had, en dat hy ook onze tenten, en de goederen, daar in zynde, te koop stellen zoude, makende aldus ons crediet by andre Kooplieden in Raybaga zoo kleen, en onze naam zoo zwart, als 't hem mogelyk was, niettegenstaande wy de E. Maatschappy ontrent 18 jaaren getrouw gediend hebben.

Bevorens, eer de Hollanders op Wingurla quamen, zoo had een van ons zyn verblyf in Goa, om daar te handelen; dog de onder-Koning, verstaande dat wy met de Hollanders omgang hadden, heeft dit onderzogt, en gelast, dat men zulke, die op Wingurla met de Hollanders omgingen, straffen zou.

Hier over heeft den anderen Broeder van ons alles, wat hy in Goa had, of wel 10000 Xerafyns, verlaten, en zig van daar na Wingurla begeven, na welken tyd wy tot nog toe met veel eere en crediet wel en gemakkelyk hier geleefd hebben, onzen handel onder de bescherming der E. Maatschappy dryvende, tot dat eindelyk deze Jacob Bacharach ons nu op de voorsz. wyze bedorven heeft; waar op wy den 26 Juni van Wingurla na Visiapour vertrokken zyn, om met den Nasaiba te spreken.

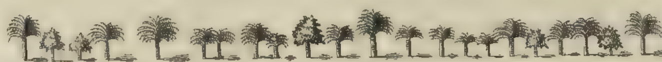
Dit nu zoo voorgesteld hebbende, zoo verzoeken wy aan de Heer Gouverneur Generaal, en aan de Heeren Raaden van India, dat U Edelheden deze vervalle Kooplieden, die de E. Maatschappy zoo veel jaaren wel en getrouw gediend hebben, weder gelieven te herstellen, vermits zy alleen om en door Jacob Bacharach zoo verre vervallen zyn. Ook verzoeken zy dat U Edelheden een ander Koopman in zyn plaats gelieven te zenden, en daar benevens ook herwaards goede getrokke Koopmanschappen, te weten, ontrent 25000 pond nagelen, 10000 pond goede rompen, 15000 pond goede Nooten, 3000 pond Foelie, en 50000 pond koper af te vaardigen, het welk by aldien U Edelheden gelieven te doen, zoo zullen wy weder konnen hersteld werden, en onder de schaduw der E. Maatschappy, als bevorens, konnen leven, genegen zynde op de

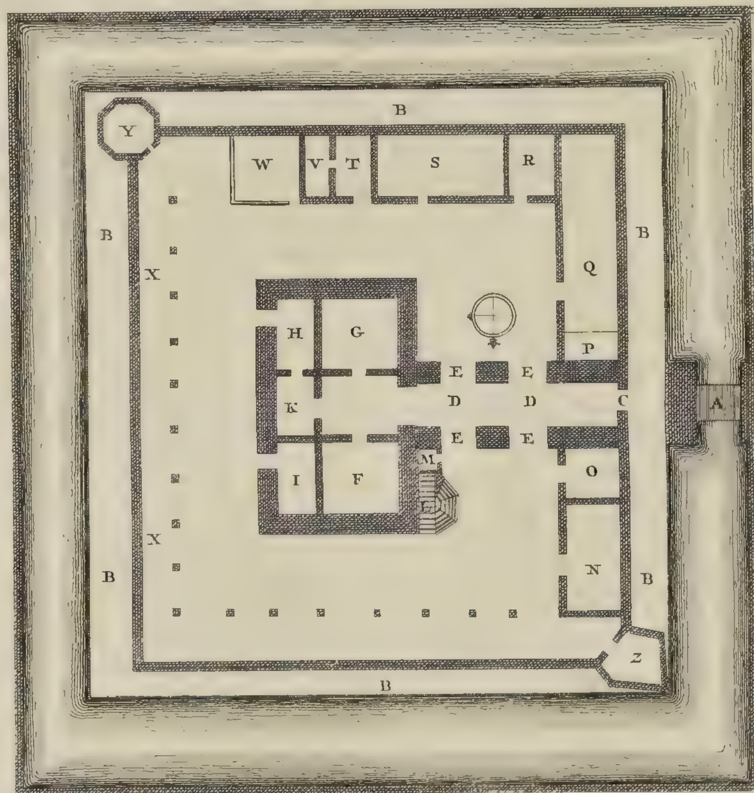
En 't verzoek van Chrisna Sinay, en Narva Sinay, aan haar Edelheden.

N°. XI. D.

1 2 3 4 5 6
Schale van 6. Rhynlandse Roeden

GROND TEEKENING VAN 'S COMP^S. LOGIE OP WINGUR[...] IN HET RYCK VAN VISIAPOUR MET DE OMME STAANDE HUYS[...] PUNTEN EN GRAGT ETC.

A. De Valbrug en Inganck langts de West Zyde.
B. De Barm tusschen de Gragt ende Muur.
C. De Poort van de Logie.
D. Een doorgaande verwelfsel boven 't Salet.
E. Vier opene boogen op de Grond.
F. 't Koper Pakhuys, boven 's opperhoofts wooning.
G. 't Maakelaars Pakhuys, boven de tweede Persoons wooning.
H. Voor de derde Persoon, boven de vierde syn wooning.
I. Een waschhuys, boven een Contour.
K. Een doorganck ofte open Gedoong.
L. De trap van 't geheele huys.
M. Het Dispens.
N. De Combuys.
O. De Wax Camer of Kaarsmakery.
P. De Wapen Camer.
Q. De Nederlantsche Soldate waght.
R. De Constabels Kamer.
S. Makelaars Kamer.
T. Meesters Kamer.
V. De Adsistenten Kamer.
W. De Makelaars Logie.
X. Een opene Logie tot alder hande behousten.
Y. De Zuyt Oost Punt.
Z. De Noort West Punt.

Dese Logie is een prachtig[...]
het schoonste dat in Indi[...]
vinden is, heeft twee door[...]
verwelfsels boven malcan[...]
is boven plat met een gem[...]
Steene tralie werkse Leun[...]
voet hoog uyt maakend[...]
geheel van onder tot b[...]
36. Rhynlantsche voete[...]

J. van Braam et G. o Linde[...]
Cum Privil.

A. 1653. *de zelve trant, als te voren, te weten, half met gereede penningen, die wy aanftonds by de waaren tellen zullen, te handelen, en 't verdre in Peper, en Cardamom, te betaalen.*

Aangaande nu 't gene wy nog aan de E. Maatfchappy fchuldig zyn, daar van zullen wy alle jaaren 2000 pagoden af leggen, en dus in 3 jaaren alles konnen te boven komen, dog zoo U Edelheden ons niet geliefden te vertrouwen, zoo zullen de voornoemde goederen wel in de Logie van de E. Maatfchappy mogen blyven, en zullen dan ieder reize daar van 5000 pagooden aan waardy, die met een betaalende, tot ons nemen, en dus het eene niet na ons nemen, voor dat het vorige zal af betaald zyn.

Wy zullen God bidden, dat hy U Edelheden ftaat, en hare regeering gelieven te zegenen, en als de nieuwe Factoor herwaards komen zal, verwagten wy dat hy door U Edelheden van alles zal onderrigt zyn, op dat wy alzoo door dit middel weder op Wingurla mogen komen, en hem verdere onderrigting van zaaken geven. A. 1653.

Edele Heeren, God wil U Ed: leven, en gezondheit met voorfpoed vermeerderen tot genoegen van U Edelheden. Heden den laatften Maart A. 1653.

Onderftond,

CRISNA SINAY, *en*
NARVA SINAY.

Wy meenen dat het ook niet qualyk komen zal hier by de grondteekening van onze Logie op Wingurla, by No. XI. D., af te beelden. De Logie op Wingurla afgebeeld.

En vermits wy van 't Ryk van Vifiapour fpreken, konnen wy niet nalaten een bericht van de kours van eenige waaren daar vallende, hier by te voegen.

Cours van den prys der rouwe fteenen, zoo als die gemeenelyk in Vifiapour verkogt werden.

rys van we fteen.

Van 1 Im Mangeley.	Pagood: 7½
Van 1½ Im Mangeley.	10
Van 2 Mangeley, dito.	12
Van 2 dito. . dito.	20
Van ½ Mangeley.	4 a 5
Van 4 Im Mangeley.	2½ a 3
Van 10 a 12 im Mangeley.	1¼ a 1½

Gefleepe fteenen.

Van gepen o.

Van ½ Mangeley.	6 a 7½
Van 1 Mangeley.	11½ a 12
Van 1½ dito. 't Mangeley.	16
Van 2 dito. . . dito.	18 a 20
Van 3 dito. . . dito.	28 a 30
Van 4 dito. . . dito.	40

In Batavia de navolgende Diamanten opgekogt zedert den 12 December 1640 tot Ryksdaalders.

n eeni- Dia- nten Batavia ogt, van ee- e andre aren.

120	ps. Diamanten, wegende	21¾	Caraat.	150
12	dito.	3	dito.	22
151	ps. den 24 April 1641 gekogt, wegende	32½	dito.	265
46	ps.	8½	dito.	55
277	ps.	41	dito.	210
69	ps.	20¾	dito.	210
2	ps.	9½	dito.	260
23	ps.	15	dito.	145
2	ps.	7½	dito.	205
135	ps. Den 2 Mey gekogt,	45¼	dito.	385
142	ps.	9¼	dito.	25
164	ps.	40¼	dito.	327
2	ps.	5	dito.	112
57	ps.	15½	dito.	30

1. ps.

A. 1653.

1	ps. wegende.	3	Caraat.	Ryksd.	90
64	ps.	10	dito.		60
13	ps. dito.	3$\frac{3}{4}$	dito.		22
100	ps. dito.	7$\frac{1}{2}$	dito.		20
61	ps.	14	dito.		142
56	ps.	16	dito.		142
51	ps.	7$\frac{1}{2}$	dito.		40
100	ps. den 8 Mey.	34$\frac{1}{4}$	dito.		266
19	ps.	4$\frac{1}{2}$	dito.		32
7	ps.	$\frac{3}{4}$	dito.		3
17	ps. Den 10den dito.	19$\frac{1}{2}$	dito.		241
103	ps.	25$\frac{1}{2}$	dito.		182
61	ps.	16$\frac{3}{4}$	dito.		115
81	ps.	13$\frac{3}{4}$	dito.		92
32	ps.	7$\frac{3}{4}$	dito.		73
50	ps.	10$\frac{1}{2}$	dito.		69
41	ps.	39$\frac{1}{2}$	dito.		1595
79	ps.	22$\frac{1}{2}$	dito.		300
6	ps.	5	dito.		55
123	ps. den 24 dito.	56$\frac{1}{4}$	dito.		510
60	ps. den 25 dito.	18$\frac{1}{4}$	dito.		300
18	ps. den 28 dito.	11	dito.		100
1	ps. den 31 dito.	4	schaars		100
47	ps.	21	dito.		205

A. 1653.

Memorie van de ruwe Diamanten.

Van	12 Greyn.	van	100 tot 120 Ducaaten
	10 Dito.		70 --- 80
	8 Dito.		60 --- 70
	6 Dito.		45 --- 50 Duc. 't Caraat
	4 Dito.		38 --- 40 Duc. 't Caraat
	3 Dito.		28 --- 30 Duc. 't Caraat
	2 Dito.		24 --- 26 Duc. 't Caraat
	3 in 't Caraat.		23 ---
	4 in dito.		18
	5 dito.		16$\frac{1}{2}$
	6 dito.		15
	6½ dito.		14$\frac{1}{2}$
	7 dito.		15
	8-10. dito.		14
	12, 14, 15 dito.		13
	16, 25 dito.		10

Dit nu werd al te saamen van fyne en wel gefatzoeneerde steenen verstaan.

Mascas, of Malakse steenen, die qualyk geschikt, en ongefatsoeneerd zyn.

Van	6	a	30 Ducaaten 't Caraat.
	5		32
	4		24
	2		18
	3		14
	4		13
	5		12
	6		11
	8		10
	12 tot 14.		8

Van

A. 1653. Van de mindere gefatsoeneerde steenen, die bruin, quaad, en daarom Rocha genaamd zyn, heeft men 'er

3 in 't Caraat à 10 Ducaaten 't Caraat.
5 . . . . . à 8 dito. dito.
5 tot 12 in 't C. à 5 dito. dito.
Wit bort diamant (zynde vuile steenen) a 3 Ducaaten 't Caraat.
Zwart bort diamant a 2 Ducaaten 't Caraat.

In 't koopen der zelve moet men wel toezien na steenen van blank water, niet met veel zanden of onzuiverheit van binnen bezet, en hoe die zanden leggen: want zoo die in 't midden zyn, in 't herd van eenige groote steenen, komen die zeer schadelyk, vermits zy dan dikwils van 9 maar 3 greinen blyven; en als men 't onzuivere daar al in blyven laat, konnen zy niet anders, dan in 't zetten van baggen, karquanten, en diergelyke werken, te pas komen; en slaan daar voor af, 't zy by vermindering van gewigt of by het behouden gebrek, van 80 Ducaaten 't Caraat a 45 Ducaaten 't Caraat.

Men moet daar ook op letten; dat een ducaat in 't stuk van den Juweelhandel maar 2 gulden doet.

Voor al moet men op lyvige en dikagtige steenen zien, alzoo die tot velerley werken bequaam zyn, en byzonder tot ringen te pas komen; hoewel de dunne en platte, als zy zuiver zyn, ook wel in Juweelen van goud te pas gebracht werden.

Men moet ook wel toezien, dat onder een groote sorteering Diamanten geen Saffieren gemengd, alzoo zelf veel goede kenners van Juweelen daar mede bedrogen werden. Om dit nu te weten, moet men daar op letten, dat zy hard van grond zyn. Ook is de Saffier doorgaans platter en bleeker, en voor al ook slechter van steen, dat men nader ontdekt, als men met een diamant op den diamant, waar aan men twyffeld, snyd: want zoo 't een Saffier is, zullen 'er schrappen in blyven staan, en zoo 't een diamant is, zullen zy tegen een maar flitsen, en geen schade doen.

In Wingurla valt ook Salpeter, doch vry onzuiver; hoewel 'er ook wel zuivere is, neyens verscheide andre waaren, in Persien getrokken.

Van de Robynen.

Van de Robynen valt niet heel veel te schryven, om dat zy maar in eene sorteering bestaan; doch voor al moet men wel toezien, dat geen spinellen of granaaten voor Robynen gekogt werden.

De Robyn is een hardste steen naast den Diamant; om nu, als men twyffeld, zeker te gaan, moet men een Robyn nemen, en in den steen, waar aan men twyffeld, maar snyden; en zoo 't geen Robyn is, zal hy ook weeker, dan de zelve, zyn. A. 1653.

De voornaamste deugd der Robyn bestaat daar in, dat hy recht purper, schoon, bly, en gloeijend van verw is, en zonder kanten (die men vevyr noemd) 'er in te zien speelen. Zy werden ook met het Caraat gewicht gewogen als zy groot zyn. Steenen van 3 Caraat zyn in Holland 36 à 38 Ducaaten waardig.

Steenen van 2 Caraat. 20 dito. } de steen
Dito. van 6 Grein. 14 dito. }

Doch zy zyn tegenwoordig in Holland ganſch niet getrokken, en zonder vasten prys.

Het kleen goed van 4, 6 à 8 in een Caraat, het stuk gerekend tot 20 a 25 schellingen, van 10, 12, en 15 in 't Caraat, het stuk gerekend tot 5 a 10 schellingen.

Van de Peerlen.

Deze komen weinig van daar, en zyn in Holland in zeer hooge achting, en byna buiten gissing.

De deugd der Peerlen bestaat voornamelyk in twee zaaken.

Voor eerst in hare rondheit, en ten anderen, in hare blankheit, en schoonheit van water.

Men behoeft ontrent de zelve niet dan het gewigt te weten, en na 't gewicht en de schoonheit volgen ook de pryzen.

1	Grein 't stuk tot . . .	10	schellingen.
1½	dito.	14	
2	. . . .	25	
4	. . . .	4	p. Vlaams.
6	. . . .	8	dito.
8	. . . .	15	dito.

En dit werd van schoone en ronde Peerlen, en niet van Wraggen, of Iternetten verstaan.

De Lapis Bezoar.

Deze is of Orientaal (dat is Oostelyk) of Occidentaal, (Westelyk) doch de eerste overtreft de laatste zeer verre, zy groeid in de maag van zeker dier. Hare voornaamste deugd bestaat in haar schoone kouleur, en in de zwaarte van 't gewicht. Hare rechte kouleur is de kastanje verwe; doch die, welke als een Olyf van verw is, is de allerbeste, en werd in Holland by 't gewicht verkogt.

A. 1653. | A. 1653.

Een Bezoar-steen van 2 oncen	a 80 gl. de once.	
Een dito. . . . . . 1½ dito.	a 70 dito.	dito.
Een dito. . . . . . 1 dito.	a 60 dito.	dito.
Een dito. . van 2 in 1 once	a 50 dito.	dito.
Een dito. . 4 a 6 in 1 dito.	a 40 dito.	dito.
Een dito van 8 - 15 in 1 dito.	a 30 a 38 dito.	dito.

Ende noch kleener, of Fragmenten na evenmatigheit van dien.

Steenen van grooter gewicht, als de bovengemelde, zyn zorgelyk om ze in te koopen, alzoo daar veel nagebootste onder loopen.

De rechte proeve op den Bezoar is, dat men een blad schoon papier neme, en daar op een stuk kryt wryve, en dat men de Bezoar daar dan op stryke, of toetse, even eens als men 't goud op een toets-steen toetst; hoe hy zyn verw dan rykelyker af geeft, hoe hy schooner is.

Van de Muscus.

Deze diend meest om iets te perfumeeren. Men oordeeld dit een geswel in zekere soort van Rheën te zyn; 't welk zy onder de oxsels krygen, en 't geen zy, na dat het ryp geworden is, in 't Bosch hier of daar tegen wryven, en 't welk dan door de hitte en zweeterigen aard dezer dieren, en door de kruiden, die zy dan tot Artseny gebruiken, zulken reuk en kracht ontfangt.

De rechte wetenschap en proeve op de Muskus bestaat daar in, van wel toe te zien, dat ze niet weer op nieuw opgesneden, en met zand, Bokken-bloed, of iet anders, vervalscht zy.

Men zal dierhalven met een punt van een mes het blaasken openen, en daar wat uit, en dat in de mond nemen, en proeven, of 'er zand, of bloed, of iet anders onder gemengd, en in te smaken of te vinden is. Daar na zal men dit op de hand stryken, en zien, of het een rosse geelachtige verwe van zich geeft, en zoo het dan op de hand sterk trekt, zoo laat het 2 a 3 uuren op de hand blyven, en zoo het dan zyn reuk noch behoud, is zy goed en oprecht; doch al te drooge, is ook niet goed, gelyk al te natte noch erger is. Zy moet in loode doozen bewaard werden, alzoo zy anders bederft.

Hare prys is zeer veranderlyk, ende die kan niet vast bepaald werden, en 't veel of weinig overbrengen der zelve maakt daar ontrent een groote verandering. Als 'er niet zeer veel van overgebracht is, geld zy

Van	f 20 a 24 de once.
Doch in grooter quantiteit van	f 15 a 18 de once.
En noch grooter zynde	f 10 a 12 de once.
En zy is tot Amsterd. ook verkocht voor.	f 8 a 10 de once.

Van de Amber de Grys.

Dit is de hoogste en beste perfume, die ook medicinaal is.

Men wil, dat zy 't zaad van de Walvisch zy, 't welk door 't manneken dus geschoten zynde, op de Zee blyft dryven, en door de hitte der zonne en de kracht van dit Zee-dier gematigd zynde, met 'er tyd zoo zyn kracht krygt, en aan de stranden opgeworpen werd. Daar is swarte, en ook graauwe Amber; doch de eerste, die ook voor de slechtste gehouden werd, is van een geringe prys.

De graauwe Amber gelykt wel na de Veen-steen; doch hoe zy blanker hoe zy beter is. Zy valt zeer licht, vetachtig, en spongieus. De proeve hier op bestaat daar in, dat men een stukjen in een roemer met wyn of water smyt, en zoo zy goed is, zal zy dryven, doch, valsch zynde, zinken.

De blanke Amber geld van	f 50 tot 51 de once.
Die wat graauwer is	f 36 tot 40 dito.
De zwarte Amber van	f 12 tot 15 dito.

De beste proeve hier op echter is, dat men een heete naald neemd, en daar in steekt, en zoo zich die dan vetagtig vertoond, en in 't steeken een liefelyke reuk van zich geeft, is zy oprecht.

Van de Rhinocers-Hoorn.

Deze werd geroemd een zeer goed tegen-gift te zyn, diens meeste achting in zyne groote, gladheit, en zuiverheit bestaat. Van den zelven werden ook drinkvaten gemaakt, en in Holland tot een grooten prys verkogt.

De groote, somtyds 't stuk van	f 80 a 100
De Kleener.	f 50 a 60
De kopkens na haare groote van	f 12 a 18

Doorgaans werd het Koninkryk van dezen Vorst Visiapoer, na des zelfs Hoofdstad (die by de Heer *Baldeus* afgebeeld werd, en wel 5 mylen groot is) doch het is eigentlyk Cunkan genaamd.

Al het land van Goa, daar zyn Hoofdstad maar 8 mylen af legt, plagt hem toe

A. 1653. toe te komen, dat hem de Portugeesen af namen, en dat hy hen naderhand tot twee malen toe weer afgewonnen heeft.

Doch, naderhand bespeurende, dat hy 't tegen hen niet uitharden zou, maakte hy vrede met hen, onder die voorwaarde, dat de Portugeesen de Stad Goa, en 't Eiland, benevens de Landen van Salsette, bezuiden de Stad, met hun 67 Dorpen, mitsgaders 't Land van Bardes nevens hare 12 Dorpen, en 't Land van Tisvary met zyn 30 Dorpen, agter Goa gelegen, behouden zouden.

Dus hebben zich de Portugeezen in vorige tyden ontrent A. 1708 ook meester van Dabul, een Stad ontrent 10 mylen van Chaul (mede een Portugeesche Stad op die kust) gelegen, gemaakt, en de zelve dezen Koning afgenomen, hoewel zy die naderhand weer verloren hebben.

In de later tyd is 't vermogen van den Koning van Visiapoer wel weer wat opgeloken, wanneer de Hollanders A. 1653, en 1654, aldaar, eerst den Koopman *Jacob Bacharach* (die 'er met moeite van daan raakte, en afgezet wierd) en naderhand den Koopman *Leenderd Jansz.*, A. 1655 in *Bacharachs* plaats hadden, wanneer ook die Vorst aan den Opper-Landvoogd van Indiën, *Johan Maatzuiker*, een vloot van 25 schepen verzogt, ten einde de Portugesen, met welke hy oorlogde, geheel uit te roeijen, noemende zich in zyn Firmaan, of gunst-brief, in 't jaar na Mohhammed's vlugt 1064, den 2den der Maand Dsilcaida (dat is, den 13 September 1654) gegeven, den Opper-Koning der Hollanders in Indiën; maar dit alles vervloog in rook, alzoo hy in December van dat zelve jaar noch vrede met de Portugesen maakte.

Verdere allen Sjah haan t de ningen Visia- r tot 1656. In 't jaar 1656 kreeg hy weer moeite met *Sjah Djihaan*, die hem een Leger onder *Eurangzeeb*, en *Emier Jemla*, op de grenzen toezond, om welken moeijelyken nabuur op de gemakkelykste wyze te verdryven, hy den Prins een geschenk van zeven honderd duizend Pagoden, of 28 tonnen gouds, deed; doch den 13 November des zelven jaars quam *Adil Sjah* te sterven, latende 't Ryk aan een Prins, die hy als een Kind aangenomen had, die by zyn krooning *Aali Sjah* genaamd is.

dil Sjah ebeeld. Dezen overleden Koning *Adil Sjah*, vertoonen wy hier na 't leven by de letters B. B. In later tyd tot A. 1663 zonden haar Edelheden de Heer *Petrus Andreas* hier als Gezant, nevens de Onder-Kooplieden, *Hajo Harderwyk*, en *Antoni Rutgers*, om de zaken weer in een goede plooi te brengen.

De voornaamste Haven van Viziapour is Carwar; dog dit staat nu onder Seva Gi, met 't verdere Land, daar aan grenzende, tot Guzeratte toe. 't Is een heuvelagtig strand, en ook boschagtig, hebbende eenige verspreide eilandekens ontrent zig. Dit Carwar legt 15 mylen bezuiden Goa. A. 1653.

Onder het Ryk van Visiapour plagt ook een gedeelte van Decan te staan, dat zig ten N. tot aan de Stad Jenneah, ten Z. tot Porto Novo, ten O. tot Golconda, en ten W. tot den Oceaan, en verder dan tot aan 't Ryk van den Samoryn op Malabar toe, uitstrekte.

Verscheide van die oppermagtige Decanse Princen plagten onder den Koning van Visiapour, toen hy nog in zynen bloei was, te staan, en dat voor al, om dat zy 't onder malkanderen, dat hen anders tegen dien Koning magtig genoeg zou gemaakt hebben, niet eens konden werden.

Hoe nu, en die van Decan, en ook de Koning van Visiapour, en die van Golconda, zoo al by trappen onder den grooten Mogol geraakt zyn, zien wy in 't leven van *Eurangzeeb* zeer klaar.

Buiten Carwar heeft men hier (buiten de Hoofd-stad Visiapour) nog de groote Koopsteden, Hubli, Rabag, en Huttani, als mede Gullean en Bunli, Rajapoer (op 17 graden, 20 min. N: Bre:, eenige mylen benoorden Chaul) Dabul, en Wingurla, alwaar wy ons Comptoir hebben.

Men teld onder de Koningen van Visiapour (die gemeenelyk alle den titel van *Adil Sjah*, dat in 't Arabisch den *Rechtvaardigen Koning* beteekend, gelyk de Egyptische dien van Pharao en Ptolomeus voerden) deze navolgende, voor zoo verre zy my bekend zyn:

Adil Chan, *Asaf Chan*, *Bisa Ullah*, *Ibrahim Sulthaan Mahhmud*, *Sultan Ullah*, *Sulthan Socoderi Caoeder*.

Dit Ryk plagt in zynen bloei wel 200000 Voetknegten, en wel 60000 Ruiters te velde te konnen brengen; dog *Seva Gi* (schoon hy nog 2 Broeders onder dien Koning met een aanzienelyke magt waar over zy 't bevel voerden, te weten, *Sambo Gi*, en *Iko Gi*, Raja's, had) heeft hem een schoone groote veder aan de Zee-kust uit zynen staart gehaald.

Den Koning van Golconda's macht, onder *Sulthaan Mohhammed Abdullah* door *Selim* al vry geknakt, aangezien hy hem jaarlyks toen 400000 Pagoden betaalde, was nu onder *Sjah Djihaan's* regering al zoodanig afgenomen, dat noch het swaar inkomen van zyn Land, ('t geen enkelyk van het zout jaarlyks 1800000 Pagoden bedroeg, behalven de oneindige schat van Diamanten, uit zyn eigen Diamant-mynen verzameld) noch het groot getal van zyn sterke vestingen op

A. 1654. rotsen gebouwd, eenigermaten konden beletten, dat zyn navolger, *Sulthaan Abdullah Cotbsjah*, aan dezen Mogolschen Vorst jaarlyks agtien honderd duizend Ryksdaalders, of vyfenveertig Tonnen gouds betalen moest.

Zyn verdere verongeringen tegen den Koning van Golconda.

Doch hoe voorspoedig het *Sjah Djibaan* in 't drukken van deze Vorsten ging, was hy echter niet vry van veel doornen, die hem niet in de voet, maar tot in het hert staken, al het welke hem zyn eigen Zoonen aandeden.

Zyn Gemalin, *Tadjoe Mehalle*, of de Kroon des Vrouwen-Timmers, genaamd, was zulk een ongemeene schoone Vrouw, dat hy in haar leven noit na een andre omzag, en na haar dood ontroostelyk was, gelyk hy haar ook een weergadeloos prachtig Graf in Agra gebouwd heeft.

Zyne gevallen met zyn eigen Zoonen.

Na dat hy A. 1638 met zyn gansch Hof van Agra na Lahor vertrokken was, om wat nader by Candahar, 't geen hy belegeren wilde, te zyn, zond hy zyn tweeden Zoon, (of *Sjah Soesa*) met een Leger 'er na toe, om te zien, of hy 'er Meester van zou konnen werden; maar vermits hy de zaken daar niet na zyn zin behandelde, zond hy hem als Landvoogd na Bengala, om hem wat verder van 't Hof te verweideren, en hem wat meer weerwerk en bestier te geven. Even zoo maakte hy *Eurangzeeb* Landvoogd van Decan, *Moraad ul Beg* eerst Hoofd van Doltabat, en naderhand Landvoogd van Suratte; maar den oudsten, *Dara Sjekoeb*, of *Secoer*, by hem tot zyn navolger geschikt, en meest van hem geliefd, en welken hy ook een throon beneden den zynen, als een Onder-Koning van al zyne Ryken toestond, hield hy by zich, hoewel hy ook Landvoogd van Multan, en Cabul, was.

Men wil, dat de oudste wel een schrander, heusch, en zeer mildadig Prins was, maar zeer bits tegen de grooten, vry haastig, en voor al zoo wys in zyn eigen oogen, dat hy niemands raad, maar alleen zyn eigen waanwys hoofd, zelf in voorvallen van 't uiterste gevaar, volgen wilde, waar door hy veel vyanden maakte, en van zyn vrienden geen nut had, om dat zy schrikten hem ergens voor te waarschouwen. Anders was hy niet onaangenaam in zyn ommegang, een zeer groot beminnaar van geleerde lieden, die hy altyd by zich had, en was zelf zoo onverschillende ontrent de zaken van Godsdienst, dat hy onder de Christenen zich als een Christen, onder de Heidenen als een Heiden, en onder de Mohhammedanen zig weer als een Mohhammedaan, maar geenzins als een van de ivetigste, droeg, gelyk dat ook een van de voorwendzels van *Eurangzeeb* naderhand, toen hy hem 't hoofd deed afslaan, geweest is, dat hy het daarom gedaan had, A. 1654. om dat hy een Kafir, dat is, een ongeloovige, was. En veelen hebben hem ook voor een ongodist gehouden, bedienende zich van alle Godsdiensten uit inzichten van Staat.

Sjah Sousa, (meest *Sjah Sausa* genaamd) die by na van den zelven aard was, wist echter zyn zaken wat geheimer te behandelen, en zyn aard wat meer te bedekken. Hy was zeer behendig, en te gelyk beleefd in al zyn doen, groot van onderneming, en standvastig, ook zeer mildadig in 't beloonen der genen, die maar iets voor hem deden, waar door hy ook grooten aanhang kreeg, en de zaken geswind uitvoerde. Maar zyn uitsporige wellusten met allerlei Vrouwen, zyn sterk drinken, en zyn overgaan tot den Godsdienst der Persianen, daar alle die van zyn stam Sunnis waren, hebben hem veel nadeel gedaan.

Eurangzeeb had voor 't uiterlyke niets, dat hem aangenaam kon maken. Hy was zoo vernuftig niet als *Dara*, ja geleek zelf dof van geest, maar was het echter gansch niet. Hy veinsde zich zeer weinig met de zaken des Ryks te bemoeijen, schikkende zyn gansche wyze van leven na die van een Fakier, of Bedel-Monnik, ja gaf zich volslagen daar voor uit, schoon hy, die zeer loos, doortrapt, en uitnemend geheim in al zyn doen was, en altyd op zyn luimen lag, niets minder in de zin had. Hy deed dit alleen, om aan zyn Vader, en aan al zyn Broeders een schyn te geven, dat hy niet na de kroon dagt, en daar van af zag, en dit deed hy, om daar door hun aller gunst te winnen, en hun aller vermoeden te benemen, dat hy iets ondernam; daar hy ondertusschen, hoe stil, en bezet met de zaken van zyn Godsdienst hy zich in schyn hield, door mildadigheden, ter rechter tyd en plaats besteed, zeer veel vrienden onder de hand maakte, die hem van alles, 't geen 'er voorviel, nette kennis gaven, van al 't welke hem dan de Princes, *Raukenara Begum*, die 't met hem heimelyk hield, de nette proeve op de som toezond, zoo dat 'er niets zoo gering voorviel, 't geen hem door de eene of de andre weg niet bekend gemaakt wierd.

Eurangzeeb in zyn aard afgebeeld.

Hoe groot nu al zyn veinsery voor zyn andre Broeders was, en hoe zeer hy zyn Vader door nedrigheit en gedienstigheden wist te vleijen, had echter de Prins, *Dara Sjekoeb*, voor geen van zyn Broeders zoo veel vreeze, als voor dezen veinsaard, en huichelaar, in welk gevoelen hy door de oudste Princes, zyn Suster, die 't volkomen met hem hield, op goede gronden gesterkt wierd.

De jongste van *Sjah Djibaans* Zoonen, *Mo-*

A. 1654. *Moraad Baksje* genaamd, of anders wel best met de naam van *Moraad Beg*, of van *Moraad ul Beg* bekend, was de minste van verstand, en wel 't meest van allen tot allerlei vermaak van jagen, met den boog te schieten, maar voor al tot het drinken (een gruwel by de Mohhammedanen, en de oorzaak van zyn dood) overgegeven.

Hier door kon hy ook 't minste niet ondernemen, 't geen zyn losse tong niet ten eersten op de eene of d'andre wyze uitbracht, waar door ook zyn mildadige imborst van geen nuttigheit ter wereld voor hem geweest is; behalven dat hy al mede wat eigenzinnig, en door den drank te lichtgeloovig was, en zich zelden na vermaningen, of waarschouwing van zyn goede vrienden, schikte. A. 1654.

Begum Saheb, Sjah Djihaan's oudste Dogter.

Begum Saheb, die om haare schoonheit van haaren Vader zeer, ja te veel, bemind wierd, had daar door een grondige kennis van den ganschen Staat des Ryks, van welke zy den Prins, *Dara Sjekoeh*, daarom te meer van tyd tot tyd kennis gaf, om dat hy beloofd had, zoo ras hy in zyn Vaders plaats volgde, haar tot zyn opperste Keizerin te zullen trouwen.

ADIL SJAH KONING VAN VIZIAPOER.

Zy was niet alleen zeer fraai van wezen, en gestalte; maar ook van een groot vernuft, en van een verheven geest; doch ook wat aan de lichte kant, en in hare minneryen al vry wat driftig, en onvoorzichtig, waar over haar Vader, die bericht kreeg, dat zy jong manvolk in haar vertrek komen liet, vry jaloers wierd; gelyk hy op zekeren tyd haar met een jongeling betrapte. Zy stommelde hem wel weg in een groote waschbalie; maar de oude, die 't zeer wel gezien, hoewel hy 't ook ontveinst had, liet haar eenigen tyd in haar wezen, zonder iet daar af te reppen. Hy zei tegen haar: *dat zy hem niet wel, noch zoo fris als bevorens, voorquam.* Zy bevestigde dat, maar hy voegde daar by: *dat zy zich te veel wiesch, en dat al dat baden haar veel quaad deed.* (Hoewel *Bernier* meende, dat hy haar eenigzins bestrafte over dat zy haar niet genoeg wiesch) Zy kon echter uit dit ganschgesprek niet gewaar werden, dat het op 't leven van haren Minnaar gemunt was, of dat haar Vader iets van haren geheimen handel met hem wist.

Zy kreeg 'er egter kort daar aan meer kennis af, als haar lief was: want hy liet aanstonds onder de wasch-balie vuur sto-

 ken,

A. 1654. ken; en die met dezen jongeling voor haar oogen verbranden; haalde haar toen wakker, wegens haar schendig bedryf, over. Even zoo heeft hy nog eens een Omrah, met welke zy popte, met een pinang vergeven; niettegenstaande al het welke zy zich wel meer hier in te buiten gegaan heeft; 't geen zy, alzoo zy zeer Ryk, en mild 'er by was, zeer ligt doen kon, om dat zy door geschenken ieder op haar hand had.

Raukenara Begum, zyn jongste Dogter. *Raukenara Begum* was mede wel voor hare vermaken en minneryen, dog zy deed haar zaken wat geheimer; hoewel die al mede uitlekten. Zy was zeer vrolyk en minnelyk van aard, waar door zy rykelyk vervulde, 't geen aan haar uiterlyke schoonheit, en verstand, ontbrak, en geen minder aanbidders, dan de Princes haar Suster, kreeg.

Na't leven verbeeld. Deze *Raukenara Begum* ziet men hier, zoo als zy in haar wasch-kleed is, verbeeld by de letters Y: Y: R:

Wy hebben te voren gezegt dat *Sjah Djihaan* eenen *Emier Jemla* (anders ook wel *Mirzah Moela*, en *Mier Sumela* genaamd) na Kaliane, een vesting des Konings van Visiapour, zond, om die in te nemen; dog wy dienen ook met een woord te toonen, hoe hy aan deze Veld-Heer gekomen zy.

Dezen *Emier*, of *Mier Sumela*, was bevorens Veld-Heer van den Koning van Golconda, een groot Krygsman, en daarom van zyn Vorst zeer bemind. Hy had voor hem al de Landen van den Koning van Carnatica, die bevorens van Sadram Patam, tot Animagon regeerde, veroverd, en dezen Vorst A. 1648 uit zyn landen gejaagd, zoo dat hy nu van den Nayk van Ikera, zig ontrent de Malabaarsche kust onthoudende, onderhouden werd, en zich daar armelyk behelpen moest. Zedert bestierde deze *Emier Jemla*, deze Landen; dog maakte zich by zynen Vorst zeer gehaat, door een al te gemeenzame ommegang met de schoone Sulthaane, 's Konings Moeder, of, zoo andre willen, door nyd, en opzetteryen der Hovelingen, in zoo verre, dat de misnoegde Vorst, Sulthaan *Abdullah Cotbsjah*, voornam hem van kant te helpen. Hy toonde zyn onschuld, raakte weer vry, en in zyn vorig bestier, zich daar in zoo vast makende, dat hy niet veel meer voor zynen Koning vreesde. Hy ontbood hem, eenigen tyd 'er na wel ten Hove, maar hy verontschuldigde zich, van niet te konnen komen, waar mede de Koning, in weerwil, genoegen nemen moest.

Ondertusschen, hoe veel smaak hy ook reeds in 't bestier dezer Landen had, en hoe ordentelyk hy aldaar regeerde, wil men dat hem onder de hand zeer gevaarlyke lagen gelegt wierden. Hy kreeg daar zeer tydig kennis af, en nam A. 1656 de vlugt, verzogt de bescherming van *Eurangzeeb*, aan welken hy niet alleen zyn beklag deed, hoe ondankbaar, en onrechtvaardig zyn Koning hem voor al zyne diensten handelde, maar bood hem ook aan 't Ryk, en den Koning, in handen te zullen leveren, by aldien hy hem in zyn vriendschap aannam, en met een Leger op de plaats, die hy hem stelde, komen wilde. A. 1654.

Eurangzeeb, die 16 dagreizen van daar, in Decan, ofte Daulet Abaad, de Hoofdstad, anders ook Eurang Abaad genaamd, lag, had dit zoo ras niet gehoord, of hy zei hem zyn vriendschap toe, quam in der haast ter gezetter plaatze (hoewel onder voorgeven, dat hy een Gezant des Mogols was) met een vliegend Leger, en was al meester van den Koning, die hem quam inhalen, zonder dat hy, of de Koning zelf, het nog wist; maar de Koning, door een van zyn Gelubden, of een van zyn Omrah's, gewaarschouwd, dat hy *Eurangzeeb's* gevangen was, zoo hy niet aanstonds ontvlugte, sprong met 'er haast te paard, en was weg, eer *Eurangzeeb*, of *Mier Sumela*, 't wisten, rennende na Golconda, dat ontrent een myl van daar was. Mier Sumela, of anders Emier Jemla, beschreven.

Eurangzeeb ging 'er egter niet ledig van daan. Hy zond den Koning zyn Wyven (die volgens 's lands wyze als Heilig zyn) wel onaangeraakt weer toe; maar plunderde de Vorstelyke sterkte, en kreeg, na twee maanden belegs, ordre van zyn Vader, om met het Leger op te breken, aangezien 'er gebrek van noodige voorraad was. Hy deed dit, maar huwelykte zyn oudste Zoon, *Mohhammed*, dat is, *de geprezene*, alvorens aan 's Konings oudste Dogter, *Ullia Begum*, dat is, *de verhevene Princes*, met belofte van hem na zyn dood in 't Ryk als Koning te laten volgen, en dat hy haar nu 't Landschap Ramgire mede ten huwelyk geven zou.

Ook dwong hy hem voortaan zyn zilvere munt te veranderen, en op de eene zyde *Sjah Djihaan's* munt-merk te stempelen. Het moeijelykste egter van allen viel den Koning, dat *Eurangzeeb* bedongen had, dat hy *Emier Jemla* met zyn gansch huisgezin, 't welk hy nog gevangen hield, nevens alle zyne goederen, troepen, en geschut, moest laten volgen, daar hy zig over den zelven anders zeer gevoelig dagt te wreeken. Naderhand kreeg de Koning van Golconda de Carnatische Landen weer onder zyn gebied.

Eerst Veld-Heer des Konings van Golconda. Zedert dezen tyd leefden *Eurangzeeb*, en *Emier Jemla*, voor zoo verre het uiterlyk scheen, als de grootste boezem-

vrien-

54. vrienden, doende hem en zyn Vader groote dienften, gelyk hy ook niet lang daar na Bider, een der fterkfte plaatfen van Vifiapoer, innam.

Hy maakte zyn Hof wonderlyk by *Sjah Djihaan*, door 't fchenken van een grooten diamant, die toen in dat Ryk nog geen weerga had; en zettede, zeer verbitterd op den Koning van Golconda, dien ouden Vorft, en ook *Eurangzeeb*, fterk aan, om dien Koning volkomen onder zyn magt te brengen.

Sjah Djihaan vond het niet goed, maar belafte hem na Decan met een Leger te gaan, en daar na Kaliane, een fterkte van den Koning van Vifiapoer, te belegeren.

Dara Sjekoeh, die voor *Eurangzeeb*, en nog meer voor zyne verbintenis met dezen *Emier*, anders gemeenelyk de *Nabab*, of *Nawaab*, genaamd, bekommerd was, bragt hier tegen in, dat hy wel lyden mogt, dat de *Nabab* ging, dog dat de ftaatkunde vereifchte, dat hy zyn Vrouwen, Zoon *Mohhammed*, *Emier Chan*, en verder huisgezin, daar aan 't Hof liet. *Emier Jemla* wilde op die voorwaarde niet gaan, en *Sjah Djihaan* had zeer groote moeite, om hem dit te doen overftappen, onder belofte, dat hy hem de zelve binnen korte tyd zou doen volgen. A. 1654. En naderhand van Sjah Djihaan.

RAUKENARA BEGOEM.

Emier Jemla vertrok dan op die belofte; dog zag ook in het vervolg, dat'er van die belofte niets quam, en dat men hem voor Kaliane maar betyen liet, zonder hem het noodige tot die verovering toe te zenden, om hem, dien men ten Hove vreesde, weer-werk te geven, en zyn verdere vereeniging met *Eurangzeeb* te ftremmen.

Zoo lang als *Sjah Djihaan* gezond was, hield hy, fteunende op zyn machtig leger, 't geen geduurig te veld was, al zyn Zoonen in toom, zonder dat iemand iets tegen hem in 't werk ftellen dorft; maar zoo ras wierd hy niet ziek, of hem volgde de goddelyke wraak op de hielen, en hy wierd, onder verfcheide voorwendingen, van al zyn Zoonen te gelyk, ontrent vyf jaaren aan een, beoorlogd op een tyd, dat hy op zyn zaken, om zyn ziekte, geen ordre ftellen kon, waar mede zyn Ryk ook een einde nam, hoewel hy noch eenige jaaren daar na leefde.

Men zag dit klaar A. 1654, wanneer hem, van Asmeer komende, een fware ziekte overviel. De Zoonen, dit hoorende, en ie- Opftand van Sjah Djihaan's Zoonen A. 1654.

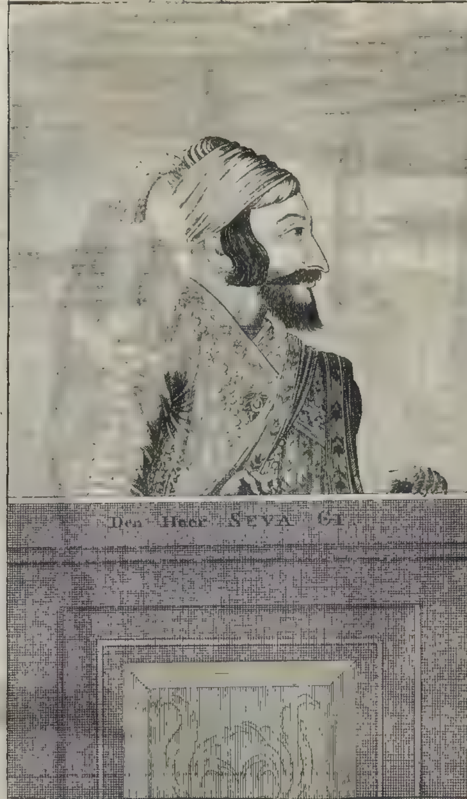
A. 1654. ieder de Kroon voor zig zelven zoekende, vergaderden niet alleen hunne troepen, gelyk zy die, en ieder zyn aanhangers onder de Hovelingen, al lang op hun hand hadden, maar quamen ook openbaar met de zelve te veld, hoewel ieder onder een byzonder voorwendzel.

Sjah Sousa afgebeeld. De eerste, die met zyn Leger te voorschyn quam, was Sulthaan *Sousa*, of de tweede Zoon, voorgevende, dat *Sjah Djihaan* al dood, *Dara Sjekoeh* de kroon onwaardig, en hy derhalven de naaste daar toe was. Wy beelden dien Prins na het leven af by de letter C. A. 1654.

Eurangzeeb hield zig in 't openbaar stil, terwyl hy zig heimelyk by zyne vrienden sterk en bemind maakte. List, veinzing van Eurangzeeb.

Hy ontbood *Moraad Beg*, zyn jongsten Broeder, op zekere plaats stil by zig, zei tegen hem, dat hun Vader niet dood was, maar van hun oudsten Broeder gevangen gehouden wierd, en dat het om wraak tot God riep, zulks te dulden; hoewel hy geloofde, dat *Sjah Djihaan* niet lang leven, en dit besterven zou.

A. A. A. A. zie op Pag. 265.

Den Heer SEVA GI

MORAAD BAKSJE of MORAAD UL BE[G] Vierde Soon van SJAH DJIHAAN

Hy voegde hier by, dat *Dara Sjekoeh* een Kafir, *Sjah Sousa* een Ketter, of van 't Persiaansch Moorsch geloove, en dierhalven, dat geen van beide waardig zynde zoo groot Ryk te bestieren, niemand dan hy (*Moraad Beg*) tot de kroon geregtigd was, aangezien hy die voor zig zelven niet begeerde, en maar als een Fakier, of Bedel-Munnik, zyn leven in stilheit ten einde te brengen, dog, om de geregtigheit van zyn zaak, en voor 't welwezen van 't Ryk, al, 't geen hy had, voor zyn Broeders recht opzetten wilde, om hem tegen beide deze Broeders de kroon te helpen winnen, en zig dan geheel en al aan zyn Godsdienst over te geven, en op de staat van zyn ziel te denken, welk zeggen hy met een geschenk van honderd duizend Ropyen aan *Moraad Beg* verzegelde. Hier mede wiegde hy hem, en vele van zyne vrienden, voor een langen tyd in slaap, terwyl *Sjah Sousa* de gordyn van dit tooneel begon op te schuiven.

Eurangzeeb trok zyn Leger, onder de naam dat het voor *Moraad Beg* was, by een, en gaf in 't eerst voor, dat zy na Agra trekken wilden, om hunnen Vader, die *Dara Sjekoeh* zoo schendig in zyn ziekte gevangen hield, te verlossen, een daad, die ieder ten hemel toe prees. Dezen *Moraad ul Beg* beelden wy af by de letter D. Zig [...] Moraad Beg v[er]klaren.

Ondertusschen zond hy zynen oudsten Zoon,

A. 1654. Zoon, Sulthaan Mohhammed, zeer stil na Kaliane, om den *Nabab*, *Emier Jemla*, te verzoeken dat beleg te verlaten, en met zyn troepen hem te komen versterken, om zynen gevangen Vader uit handen van *Dara Sjekoeh*, dien ontaarden, te verlossen.

De *Nabab* gaf den jongen Prins tot antwoord, dat hy dit niet dorst bestaan, (hoewel zyn hart geheel en al voor *Eurangzeeb* was) om dat zyn Vrouw, en Kinderen, welke *Dara Sjekoeh* nog gevangen hield, dan aanstonds stonden gedood te werden, en dat hy hem dierhalven by zyn Vader tot een beter tyd voor als nog verontschuldigen, maar ondertusschen, zoo ras hy maar eenige hope tot vryheit voor zyn huisgezin zag, hem van zyn opregte genegenheit verzekeren wilde.

De jonge Prins, in die verontschuldiging veel billykheit vindende, liet zig daar mede afzetten; maar *Eurangzeeb*, hier mede niet te vrede, zond 'er zyn tweeden Zoon, *Sulthaan Mazum*, na toe, die hem bewoog, om, na 't veroveren van Kaliane, hem met zyn magt te komen bystpringen; waar over Sulthaan Mohhammed den *Nabab* altyd met een dwars oog aangezien heeft, vermits hy op zyn verzoek niet afgekomen was.

Eurang-zeeb's verdere listige handel met Emier Sumla, dien hy betrekt. Hy wierd van *Eurangzeeb* in 't eerst te Doltabat zeer minnelyk ontfangen, ja niet dan *Mier Baba*, en *Baba-Gi*, dat is, *myn Vader den Hertog*, *en Heer Vader*, genaamd; maar het duurde niet lang, of hy sloeg hem in 't midden van al deze vleijeryen op een tyd voor, of 't niet het zekerste voor zyn ganisch huisgezin was (tegen 't welk *Dara Sjekoeh* anders schrikkelyk woeden zou) dat hy zig van hem, als 't ware, gevangen nemen liet, om *Dara Sjekoeh* dus te blindhokken, en hem allen schyn, van dat hy hem hielp, te benemen, ter tyd toe, dat hy, blyvende hunne vriendschap de zelve, met hun beider troepen *Dara Sjekoeh* overwonnen, en zyn huisgezin uit zyn hand verlost zou hebben.

De looze *Nabab*, die wel zag, waar hy heen wilde, en die ook wel rieken kon, dat hy dog al gevangen was, zei, van twee quaden 't beste kiezende, dat hem dit zeer wel dagt uitgevonden; 't geen egter geenzins belette, dat *Dara Sjekoeh*, die dit voor geen rein werk hield, razende en vloekende op den *Nabab*, dit op zyn ganisch huisgezin wreeken, zyn Zoon ombrengen, en zyn Vrouw en Dogters in 't openbaar op de Meydaan, of Bazar, van 't oolykste uitschot wilde laten verkragten; maar *Sjah Djihaan* nog grooter gevaar hier in ziende, zette hem ter neder.

Ondertusschen had *Moraad Beg* zig met zynen aanhang niet alleen meester van de Provintie Guzeratte gemaakt, maar zakte met zyn Leger ook af, om met dat van *Eurangzeeb* te vereenigen. A. 1654.

Ten Hoof maakte men egter de meeste toebereidzelen, om eerst *Sjah Sousa*, die met zyn Leger het naaste by was, tegen te gaan.

Daar waren 'er, die meenden, dat 't best zou geweest zyn, dat *Sjah Djihaan*, die nu aan de beter hand, en weder in staat was, zig maar in het Leger vertoonde, en dat *Sjah Sousa*, hem in 't leven ziende, het niet in zyn gedagten zou hebben durven nemen, om te naderen, of iet verder uit te voeren; en *Sjah Djihaan* zelf was daar toe ook wel genegen; maar *Dara Sjekoeh* rade dit zyn Vader volkomen af, en men vond eindelyk best, *Soleiman Sjekoeh*, den oudsten Zoon van Sulthaan *Dara Sjekoeh*, een Prins van vyfentwintig jaren, met een Leger tegen *Sjah Sousa* te zenden, hem den *Raja Jesseingue*, een zeer voorzigtig Vorst, by te voegen, en hem te belasten een veldslag, zoo lang als 't mogelyk was, te ontwyken. Sjah Djihaan doed Soleiman Sjekoeh tegen Sjah Sousa optrekken.

Men nam dit aan, en hy trok hem tot by Halabas tegen; maar die jonge Prins quam zoo ras niet in zyn gezigt, of leverde hem, zonder na dien *Raja* eens te luisteren, slag, en dreef hem op de vlugt. Die hem op de vlugt dreef.

Dit deed zig byzonder wel op; maar ondertusschen naderde *Eurangzeeb* ook met zyn Broeder *Moraad Beg*, en hun vereenigd Leger, allenskens na Agra. Men zond hem voor eerst den *Raja Jessomseingue* met eenige troepen tegen; dog hy wierd in de vlugt geslagen, zoo dat hy zig genoodzaakt vond met zeer weinigen van de zynen, om zyn leven te bergen, na een van zyn vestingen, daar zyn Gemalin op was, schandelyk te vlugten. Eurangzeeb, en Moraad Beg, slaan den Raja Jessomseingue.

De Vorstin, na den aard der Inlanders, een zeer moedige Vrouw, en trots op haaren beroemden Vader, den *Radja Rana*, die haar altyd indrukzelen van dapperheit en edelmoedigheit gegeven had, kon den hoon, die haar Gemaal, haar en haar Geslagt hier mede aandeed, niet ongewroken verzwelgen. Zy zag hem wel te post komen aanvlugten, maar gebood aanstonds de poort van de vesting hem voor den neus te doen sluiten.

Hy gebood zyn volk de Poort, als hy 'er voorquam, te openen; dog kreeg tot antwoord, dat de Vorstin belast had, de Poort te sluiten, en die, tot nader last, niet te openen, en dat, als men haar zeide, dat de Vorst zelf voor de Poort was, zy dat niet gelooven wilde, alzoo haar Gemaal niet gewoon was te vlug- Die van de Koninginne slegt ontfangen werd.

A. 1654. vlugten, maar liever zou ſterven als een ſchandelyken naam na te laten, en dat de Dogter van den grooten *Radja Rana* haar geſlacht noit die ſchande aan doen wilde, om de Poort voor een verrader, en verlater van 't Leger van zyn Vorſt, te openen.

Rana Dewa's afbeelding.

Deze moedige Vorſtin, *Rana Dewa*, beelden wy by de letter M. hier na 't leven af, zoo als zy in 't midden van hare twee liefſte vriendinnen, van welke haar de eene (alzoo zy van 't waſſchen quam) een kopje verſterkende vogt aanbied, en de andre haar vriendelyk by den arm vat, op een Vorſtelyk tapyt onder een zeer fraaije tent, met hare goude pinang-doos en goud ſpuw-potje ontrent zich, en eenige vogt-potjes in 't verſchiet ziet, terwyl een van hare Staatjuffers met een Paauwenſtaart op haar ſchouder agter haar ſtaat, om haar volgens de Ooſterſche wyze, te verkoelen, en een andre bezig is om op een Hindoeſtans ſpeeltuig voor haar te ſpeelen.

Naderhand wierd deze te veel opgiſtende Vorſtin door tuſſchenſpraak van haar Moeder nedergezet, en bewogen haaren Gemaal deze lafhartigheit te vergeven, verziende hem van nieuwe troepen, onder belofte van het vorige te zullen verbeteren, waar op hy weer na het Leger van *Dara Sjekoeb* trok, die zig, tegen alle raad van zyn vrienden, en zelf ook van zyn Vader, vaſt klaar maakte om tegen *Eurangzeeb*, en *Moraad Beg*, te ſlaan.

Dara Sjekoeh, trekt op tegen Moraad Beg, en Eurangzeeb.

Hy trok dan tegen de uitdrukkelyke laſt van zyn Vader heen, die hem verbood, van oit weer onder zyn oogen te komen, indien hy de ſlag verloor; ja hy bood zich aan, om by *Eurangzeeb* zelf te gaan, en hem te toonen, dat hy al zoo weinig zyn Zoons gevangen (gelyk men voorgaf) als dood, was; maar alles mogt by den onverzettelyken, en waanwyzen, *Dara Sjekoeb* niet helpen, alzoo hy meende, dat niets wel kon uitgevoerd werden, zoo 't uit zyn eigen brein niet voortgekomen, of door hem zelf niet verrigt was.

Hy werd geſlagen.

Daar op begon men den ſlag by Samongeer, vyf mylen van Agra, zeer verwoed aan weerzyden, maar met zulken geluk voor *Dara Sjekoeb*, dat hy *Eurangzeeb* niet alleen in 't uiterſte gevaar bracht van alles te verliezen; maar ook *Moraad Beg*, na dat hy door den *Raja*, *Ramſeinge Roetle*, gequetſt was, by na gevangen kreeg: want men was al bezig met de riemen van zyn Olifant, waar op hy met zyn Zoontje, van 7 a 8 jaren, zat, af te ſnyden, en 't was buiten alle tegenſpraak met hem gedaan, en de zegen volkomen aan *Dara Sjekoeb's* zyde geweeſt, by aldien hy niet ſchelmagtig door *Kalil Ullah Chan*, (die zich ook aan *Sjah Djihaan* over zyn Vrouw, die hy misbruikte, en waar over hy hem noch beſpotte, wreeken wilde,) was verraden geworden, door hem te raden, dat hy, aangezien de overwinning volkomen aan zyn zyde was, dog maar van zynen Olifant afkomen, en dat hy nevens hem den vyand verder te paard vervolgen, en *Eurangzeeb*, nevens *Moraad Beg*, hem gevangen leveren zou. A. 1654.

Hy was zoo dwaas, dat hy dit geloofde, en van zyn moedigen Ceylonſchen Olifant af quam, en dit was oorzaak, dat zyn volk, hem niet meer op zynen Olifant ziende, en meenende, dat hy al dood of gevangen was, met ganſche troepen na *Eurangzeeb* overliep.

Hy zag het wel, toen het te laat, en *Kalil Ullah Chan*, na welken hy zoeken deed, het al ontvlugt was; maar te gelyk vernam hy ook met de uiterſte droefheit, dat hy de volle nederlaag, en *Eurangzeeb* een volkomen overwinning kreeg, te meer, alzoo die ſchelm, *Kalil Ullah Chan*, met 30000 Mogolders, waar mede hy het goede werk in de linkervleugel maar aangezien had, ook aanſtonds *Eurangzeeb* toegevallen was.

Hy ontfing dien verrader (hoewel hy hem in zyn hert verfoeide) zeer beleefd; maar wees hem na *Moraad Beg*, als Veld-Heer van 't Leger, niet willende verder, dan voor zyn Broeders goede raadsman, en geenzins voor een, die eenig deel in 't beſtier had, aangezien zyn, om zyn rol volmaakt wel uit te ſpeelen.

Dog van Sjah Djihaan weer ondersteund.

Dara Sjekoeb, zoo deerlyk geſlagen, vlugtte na Agra, maar dorſt onder zyn Vaders oogen niet komen; hoewel die noch groot medelyden met zyn ſtaat had, hoorende, hoe gelukkig hy in 't eerſt geſtreden, maar hoe ſchendig hy misleid, en verraden was; waarom hy hem ten eerſten ook zoo veel onderſtand deed, als hem mogelyk was, en hem twee Olifanten met goude ropyen beladen, toezond; maar zoo geheim niet, of *Eurangzeeb* quam 'er, door de Princes *Raukenara Begum*, agter.

Eurangzeeb neemt Agra, en 't Kaſteel in.

Eenige dagen na dit gevegt quam *Eurangzeeb* met zyn overwinnend Leger na Agra, zond zyn oudſten Zoon 'er met eenig volk in, deed de veſting, waar in de Vader was, opeiſſchen, en kreeg die in zyn geweld, houdende *Sjah Djehaan*, die in 't eerſt de ſleutels niet geven wilde, en ondertuſſchen aan dezen Sulthaan Mohhammed zeer groote aanbiedingen, en beloften deed, met zyn ganſch hofgezin zoo naauw bezet, dat hy eindelyk de ſleutels aan hem, vermits hy nergens na luiſteren wilde, overgaf, die hem, en *Begum Saheb*, uit laſt van zyn Vader ten eerſten deed opſluiten, en zeer naauw ge-

van-

M.

RANA DEWA. Dogter van RADJA RANA.

A. 1654.

En Sjah Djihaan, nevens Begum Saheb, gevangen.

vangen houden in een thuin, zeggende: *gaat daar in met uwe Vrouwen, en geeft het Ryk aan uw Zoon over: want gy zyt te oud, om te regeeren, en doed het Ryk maar schande aan.*

Dit was zeer smertelyk voor den ouden Vorst, maar daar by quam nog een zeer trotse brief van *Eurangzeeb*, waar in hy hem zeer bitter verweet, dat hy twee Olifanten met goude ropyen aan *Dara Sjekoeb*, die hem zoo lang gevangen gehouden had, gezonden, en tegen beide zyn Zoonen, die hun leven voor zyne vryheit zoo edelmoedig waagden, met de uiterste onredelykheit ondersteund had; maar dat hy nu wel zorg dragen zou, dat hy hem niet weer onderstand deed, dat egter zyn voornemen niet was, zyn Vader gevangen te houden, hoe ontaard hy zig ook tegen zyne regt toegenegene Kinderen gedragen had, maar alleen *Dara Sjekoeb* te beteugelen, en over zyn vuil bedryf, te straffen, en dan zynen Vader weer in volle vryheit, met overgave van de sleutels dezer vesting, en in 't volle bestier des Ryks te herstellen. Deftige woorden; maar waar van hy 'er geen een dagt na te komen.

Ook erkende *Sjah Djihaan* Gods zigtbare hand hier in, ziende dat zynen Zoon hem nu even zoo handelde gelyk hy zyn Vader gedaan had.

Ondertusschen, vervolgde *Eurangzeeb* met *Moraad Beg* den vlugtenden *Dara Sjekoeb*, hoewel het voor *Moraad Beg* vry beter geweest was, dat hy den raad van zyn vrienden gevolgd, en, zyn verblyf met eenige troepen te Delli of tot Agra houdende, *Eurangzeeb* maar alleen met het vervolgen van den Prins *Dara* laten begaan had; want daar waren 'er, die zyn val uit *Eurangzeeb's* al te groote beleefdheden klaar voorzien konden, en voorspelden; onder welke *Sjah Abaas*, een zyner Gelubden, de voornaamste was, maar hy ging, tegen al hun waarschouwing aan, egter met hem mede, zeggende, dat het onmogelyk was, dat een Man, geheel en al aan zyn Godsdienst overgegeven, en die hem zyn trouw zoo dier op den Coraan gezworen had, hem zoo trouwloos zou konnen bedriegen.

Zyn geveinsde handel met Moraad Beg.

Op zekere dag nogtans, dat *Eurangzeeb* een maaltyd aangeregt, en hem daar op verzogt had, zag hy, tot zyn droefheit, 't geen bewyzen af, die den eersten grond tot zyn verderf gelegt hebben.

Hy wierd van verscheide van zyn trouwste vrienden gewaarschouwd, om dien dag 'er niet te gaan; maar hy was door zyn Broeder betooverd, verzot op den drank, en niet gewoon zulke vermaaken uit te stellen. Hy quam 'er dan, en wierd van den doortrapten *Eurangzeeb* zeer minnelyk ontfangen, die, na den eten al zyn zaken by zyn vrienden wel besteld hebbende, zich wat ter zyden begaf om *Moraad ul Beg* wat meer vryheit te geven, om met eenige oversten van 't Heir eens wakker van zyne keurlyke Sjiraaser wynen te drinken.

A. 1654.

Hy dronk zich, volgens zyn gewoonte, ook zoo vol, dat hy op de grond in zyn vuiligheit lag te wentelen.

Eurangzeeb, die niet anders, als zulk een gelegenheit, gezogt, en last gelaten had, hem, wanneer *Moraad ul Beg* smoor dronken was, te waarschouwen, quam aanstonds binnen, sloeg een gat in de lugt, dat de Prins, zyn Broeder, daar zoo dronken tegen de grond lag; en belastte zyn Dienaars te vertrekken, om hem quansuis te laten rusten; maar 't was om hem voor eerst van zyn geweer te berooven.

Toen maakte *Eurangzeeb* hem zeer onzagt, stootende met den voet op zyn lyf, wakker; waar op *Moraad ul Beg*, al geeuwende, de oogen opende, om te zien, wie hem dit deed, maar *Eurangzeeb* snaauwde hem met een bitse, en zeer ernstige tronie deze woorden toe: *Wat schande is dit voor een Mohhammedaan, en Rechtgeloovige? wat past dit een Man, die 't volk als Koning bestieren zal? wat zal men dan u, en wat van my, die dit dulde, zeggen? dat men dien ontwaardigen, op dat hy geen erger sporeloosheden begae, aanstonds handen en voeten binde, en hem uit myn gezicht brenge, ter tyd toe, dat hy zyn dronkenschap zal uitgeslapen hebben.*

Dien hy als een dronkaard gevangen nemen doed.

Fluks waren 'er al by de hand, die hem de boeijen om handen en voeten sloten, 't welk van eenige van zyn volk vernomen zynde, wilden die dat komen beletten; dog een van *Eurangzeeb's* Oversten wist deze lieden neder te zetten, eerst met goede woorden, en daar na met zulke dreigementen, dat zy niet geraden vonden eenige beweging meer te maken, zoo dat zy genoodzaakt waren te vertrekken, en den verderen uitslag af te wagten.

Dit gaf in 't Leger wel eenige opschudding, dog hy wist, door groote geschenken, en geen minder beloften, op al de Oversten des Legers, en voor al op *Sjah Hest-Chan*, zynen Oom, geslagen vyand van den Prins *Dara Sjekoeb*, zoo veel uit te werken, dat zy, wel ziende waar hy heen wilde, al zyn doen goedkeurden, hoewel hy 't in 't eerst den naam maar gaf, dat men *Moraad ul Beg*, om dat hy niet alleen dronken, maar ook zoo dol in zyn dronkenschap was, dat hy niemand, ja hem zelf niet ontzien had te schelden, en ider aan te randen, noodzakelyk had moeten vast-

Ii 2 slui-

A. 1654. sluiten, om ongemakken voor te komen.

Het aanbreeken van den volgenden dag gaf egter geen verandering in *Moraad ul Beg's* staat, maar wel in de herten der Oversten, die hy, door 't verhoogen van hunne soldyen, zoo vast op zyn zyde gekregen had, dat 'er van *Moraad ul Beg's* gevankenis niet meer gerept, nog om zyn vryheid gesproken wierd, alzoo hy tot dien einde niet in de boeijen gesloten was. Daar was een van zyne Dienaars, die wel groote beweging voor hem maakte, maar het kon niet helpen, aangezien hy geen onderstand van eenige lieden van vermogen had, waar door al zyn iver voor zynen Heer, dien hy genoeg gewaarschouwd had, van zelf verslaaude. Hy wierd nog op dezen zelven dag in een Embari (of Olifants-huisje der Vrouwen) na Delli gevoerd, en in de Vesting Silimgeer gezet.

Vervolgd Dara Sjekoeh. *Eurangzeeb*, nu alleen Opperbevelhebber van 't Leger, vervolgde *Dara Sjekoeh* met groote dagreizen, die eerst na Lahor, daarna na Multan, vlugtte, doch het daar niet lang houden kon; waar op hy na Tatabakar, een vesting midden in den Indus, wel versterkt, en daar een vertrouwd vriend als Bevelhebber gelaten te hebben, zig schielyk na Hhamed Abâd begaf, daar hy van den bestierder dier Stad, *Navaze Chan*, met welkers Dogter *Eurangzeeb* getrouwd was, zeer wel ontfangen, en zoodanig gehandeld wierd, dat *Dara Sjekoeh* zich volkomen op hem vertrouwde.

Eurangzeeb, die niet wist, waar hy zoo schielyk na toe gevloden was, en nog minder dagt, hem daar te moeten zoeken, kreeg 'er egter ten eersten kennis af, met een naauwkeurig berigt van zynen staat, waar in hy in 't eerst best oordeelde hem te vervolgen, by welk geval hy byna een gevangen van *Jesseingue* wierd, dog dezen dans door een list en zyn minnelyke aanspraak ontsnapt zynde, vond hy nu goed, hem eenigen tyd daar te laten, aangezien *Sjah Sousa* met zyn Leger by Halabas al over den Ganges getrokken, en het raadzaamste was, hem eerst te stuiten, en uit het veld te slaan, om dan daar na *Dara Sjekoeh* weer op te zoeken.

Op dezen tyd liet hy ook den *Nabab* by zig komen, alzoo hy hem zyn Vrouwen en verder Huisgezin, weer toegezonden, en hy nu geen reden had, om hem langer gevangen te houden, behalven dat hy dien grooten krygsman nu met veel meer nuttigheit in zyn Leger, dan in de gevankenis te Doltabad, gebruiken kon.

En Sulthân Sausa. Zy trokken dan beide na Sjah Sousa, maar vonden hem zoo vast begraven, dat zy 'er niet aan rieken dorsten. In tegendeel begon hy in zyn eigen Leger een groote verslagenheit te merken, en stond verbaast, als hy hoorde, dat *Raja Jessomseingue*, dien hy voor een van zyn beste vrienden hield, afgevallen was, en zyn agterhoede geslagen, en zyn schatkist reeds aangedaan had; onder welk troebel water *Sjah Sousa*, die 'er kennis af had, aanstonds visschende, te rade geworden was, hem met al zyn magt aan te tasten, 't geen hem zoo wel gelukte, dat de Karnak van *Eurangzeeb's* Olifant met een pyl doodelyk getroffen, en hy genoodzaakt wierd dien zelf te mennen.

Dog raakt zelfs in gevaar. Doch eer hy een ander in de plaats kreeg, raakte hy nog in grooter gevaar, vermits zyn Olifant, hier af verschrikt, begon agter uit te deinzen, waarom *Eurangzeeb* zich al geschikt had, om van den zelven uit zyn Huisje af te komen, 't welk, zoo hy 't gedaan had, hem de neerlaag zou hebben veroorzaakt, maar *Emier Jemla* toonde toen, dat hy een Held, en ook zyn vriend was, hem luid-keels toeroepende, dat hy het na Dekan wenden zou. Dit alles zou hem egter niet gered, en nog minder de overwinning, in handen gegeven hebben, by aldien *Sjah Sousa*, even als *Dara Sjekoeh*, door den verrader *Kalil Ullah Chan*, niet door eenen *Allah Verdi-Chan*, een van zyn voornaamste Oversten, mede zeer schendig misleid was. Deze riep hem opentlyk 't Mobareek, of geluk met de overwinning, toe, biddende hem, om maar van zynen Olifant af te komen, en zig niet langer te wagen, alzoo hy nu reeds Koning van Indiën was. Hy, die zig aan zynen Broeder had behooren te spiegelen, was zoo onbedagt, dat hy af quam, waar door *Eurangzeeb*, die anders nog in 't uiterste gevaar was, aanstonds een groot getal van *Sjah Sausa's* Oversten met hun volk, meenende dat hy dood was, tot hem zag overkomen, met verzoek om in genade aangenomen te werden. Hy overwint Sjah Sousa.

Het verdre van *Sjah Sousa's* Leger nam herwaards en derwaards de vlugt; en wierd zoo deerlyk geslagen, dat het een groot geluk voor hem was, dat hy niet gevangen wierd.

Verkeerde tydingen van deze stryd in Agra. In Agra nogtans wist men niet beter, of *Eurangzeeb*, en de *Nabab* ('t geen ook zeer waarschynelyk was) waren gevangen, en de zege geheel en al aan *Sjah Sousa's* zyde, zoo dat *Sjah Hest-Chan*, *Eurangzeebs* Stadvoogd te Agra, al gereed gestaan had, om, by vervolg van die tyding, zich te vergeven, om niet levend in 's vyands handen te vallen; maar zyn Wyven hadden 't hem nog belet, te meer, alzoo men *Raja Jessomseingue* had zien komen vlugten na Agra, om verder na zyn Land te trekken, die,

zoo

A. 1654. zoo hy in die eerste ontsteltenis gewild had, zeer ligt *Sjah Djihaans* vryheit zou hebben konnen bewerken, en Agra zelf innemen; maar al te wel wetende, hoe het in 't Leger gesteld was, en *Eurangzeeb's* uiterste woede over het trouwloos aantasten van zynen schat, daar hy een goede pluk uit gehaald had, vreezende, pakte hy zig ten eersten voort.

Eurang- eb's be- ften aan n Nabab mier mla.

Eurangzeeb, nu zoo grooten bewys van de *Nabab's* trouw in zyn uitersten nood gezien, en een groot deel van deze overwinning hem dank te weten hebbende, beloofde hem, zoo ras hy meester van alles, en den Oorlog ten einde was, dat hy hem *Mier ul Omrah*, dat is, *eerste Dienaar van Staat*, maken, hem de Landvoogdye van Bengale, en, na zyn dood, beide die ampten, ook aan zyn Zoon, *Emier Mohhammed Chan*, geven zoude, zynde de grootste eerampten, met welke hy zyn dienften beloonen kon. Ook voerde hy na dien tyd den titel van *Chan Chunnaan*, dat is, *Hertog der Hertogen*, gelyk hy zoo dikwils in de brieven der E. Maatschappy my voorgekomen is.

Daar op zond hy hem, in gezelschap van zyn eigen Zoon, *Sulthaan Mohhammed*, dien hy ook groote beloften deed, om *Sjah Sousa* te vervolgen; doch hield, om van hare trouw wat meer verzekerd te zyn, *Emier Soemla's* Zoon, en de Prins *Mohhammeds Gemalin*, tot zyn troost, en gezelschap (zoo hy het noemde) te Agra by zich.

De Prins *Sjah Sousa* vlugtte zeer haastig na Bengale, maar vreezende door den *Nabab*, die hem op de hielen volgde, afgesneden te zullen werden, begaf hy zich na Pattena, en Mongeer, denkende dan hem genoeg te zullen ontwyken; maar hy hoorde, dat *Emier Jemla*, en de Prins hooger op met groote dagreizen, zelf door de Landen der Berg-Koninkjens, doorbraken, 't geen hem ten eersten besluiten deed, van al zyne sterkten in Bengale af te zien, en maar na Ragiamahal, (anders ook Ragimahol genaamd) te vluchten. Hier door sneed hy den *Nabab* eenige dagreizen af, rakende ondertusschen wel eenigzins in staat om hem af te wachten, maar daar na liep hem alles tegen.

Hy hield het daar noch wel eenige dagen uit, maar was genoodzaakt op zekere nacht zeer schielyk, met verlating van alles, de vlucht te nemen, en zou zekerlyk in des *Nababs* handen gevallen zyn, zoo de duisternis, en een zware regen, hem niet behouden; en de *Nabab* niet ten deele belet, en ten deele bevreest gemaakt hadden, om hem te vervolgen, wanneer die groote schat van Gesteenten, en Geld, die hem nagezonden was, ook zekerlyk prys zou geweest zyn; waar tegen hy nu door de zwaar gevallen regen zeker was, om dat die de wegen onbruikbaar gemaakt had. A. 1654.

Vlugt van den Prins Mohhammed na Sjah Sousa.

Hier by quam nog, tot 's Princen geluk, dat *Sulthaan Mohhammed* alleen 't opperbevel over zyn Vaders Legers voerde, en niet alleen na des *Nababs* goede raad niet luisterden, maar hem ook door opgeblazenheit zeer verachtelyk handelde, zich ook beroemende, dat *Eurangzeeb* niemand, dan hem, de kroon dank te weten had, al het welke tusschen die twee groote oneenigheit baarde, behalven dat de Prins, uit vreeze voor zyn Vader, die van alles net berigt kreeg, kort 'er aan de vlugt na *Sjah Sousa* nam. Hy wierd daar uiterlyk wel ontfangen, en zwoer hem trouw; maar egter vond hy 'er dat vertrouwen niet, nog wierd met zulken openhartigheit, als hy zich verbeeld had, behandeld, alzoo die Prins hem maar op en neer gaan liet, zonder hem eenig bevel in zyn Leger te geven, voornamelyk, om dat hy het voor een streek van *Eurangzeeb*, of van den *Nabab* hield, dat hy by hem overgekomen was, schoon hy zei, den toorn van zyn Vader te vreezen.

Hier over was de jonge Prins heimelyk misnoegd, nam zyn slag waar, om eenigen tyd daar na weer na den *Nabab* te vlugten, en hem dit voor een krygsstreek op te geven, als had hy maar voorgehad, den vlugtenden Prins te verstrikken; maar dat hem dit ontschoten, die te veel op zyn hoede geweest, en hy daarom, zoo ras hy konde, te rug gekomen was. De *Nabab* veinsde dit alles te gelooven, ontfing hem zeer wel, gaf egter van alles kennis aan *Eurangzeeb*, die een zeer minnelyken Brief aan dezen Zoon schreef, hem zeer over deze krygslist prees, en veinsde alles, 't geen hy voorgegeven had, te gelooven.

Dien Eurangzeeb doed gevangen zetten.

Hy ontbood hem kort daar op na 't Hof, om met hem over een nieuwe onderneming te spreken; maar zoo ras was hy niet op weg, of hy liet hem gevangen nemen, in een Embary opsluiten, en na Gualeor voeren, om daar (even als zyn Oom *Moraad Beg*, die 'er met zyn Zoontje al eenigen tyd gezeten had) de dwaasheden van zyn jeugd te overwegen.

Slaat Dara Sjekoeh op de vlugt.

Na dat nu *Eurangzeeb's* grootste vrees voor *Sjah Sousa* geweken, behalven dat *Emier Jemla* hem op de hakken, en gelast was, hem wel waar te nemen, begon hy zyn gedagten te laten gaan, om *Dara Sjekoeh* weer aan te tasten, die van Hhamed Abâd na Asmere, een Stad 7 a 8 dagreizen van Agra gelegen, getrokken was, alwaar *Eurangzeeb* tegen hem sloeg, en hem ook aanstonds met de uiterste verwerring op de vlugt dreef. De

 Prins,

A. 1654. Prins, *Dara Sjekoeb*, ontquam het met ontrent 2000 Man. Maar de verslagenheit, die 'er was, om in 't heetste van de zomer door zoo zandige weegen, en in die onverdragelyke hitte, van Asmere na Hhamed Abad (daar hy na toe wilde) te geraken, is onuitdrukkelyk; alzoo hy alles gebrek had, schrikkelyk van de struikroovende Boeren geplaagd wierd, en veel van zyn volk, welke zy dood sloegen, of die afdropen, verloor.

Uiterste elenden van dien Prins. Hy quam egter, na veel ongemak, en zelf na 't uiterste gebrek geleden te hebben, op eene dag-reize na by Hhamed Abad; maar vond de bakens daar geheel verzet.

Navaze Chan, de vorige Stads-voogd, welken hy mede genomen had, was in de slag omgekomen, en ondertusschen door bestel van *Eurangzeeb* daar een andere in zyn plaats gesteld, die hem belaste niet nader te komen, zoo hy zich niet ongelukkiger maken wilde.

Dit bevel, van een minder aan den Kroon-Prins gedaan, bragt hem, en voor al zyne Vrouwen (die op deze togt ongemeen groot gebrek, voor al van drank, geleden hadden) in een uitnemende verslagenheit, om dat zy wisten, hoe weinig zy in staat waren, om dien togt te hervatten. *Nood brak hier de wet*, en 't was ook geen tyd om lang te dralen. Men trok dan by nacht weer zoo goed, en zoo ras men kon, voort. Vele moesten, door mangel van trek-ossen, daar blyven, en ieder die maar kon, zorgde voor zich zelven. Zelf des Princen Arts, de Heer *Bernier*, kon hem niet volgen, om dat hy verscheide Ossen, die 'er by neervielen, verloren, geen middel ter wereld aan de hand had, om weer andre te krygen, en met eenen, die hy noch voor zyn koets had, niet voort raken kon. Dus zag hy dan zyn Heer, die hy eenige dagen in 't grootste levensgevaar, van ieder oogenblik vermoord te werden, gezelschap gehouden had, met veel droefheit alleen vertrekken, alzoo de Prins hem geen Ossen, Paarden, of eenig ander Last-dier, bestellen kon.

Dara Sjekoeb trok dan met 4 a 500 Ruiters (zoo was zyn smalle troep al verminderd) van daar weer na Tatabakar, een vesting, die hy aan een van zyn beste vrienden toevertrouwd had.

Hy quam 'er met 2 Olifanten, met goude en zilvere Ropyen beladen, na zeer veel moeite, dag en nagt weer door die zandwoestynen van elendig stuivende wegen voort reizende, zonder eenig goed drinkwater 'er te vinden, waar door hy weer veel volk, en ook eenige van zyn Vrouwen, meest alle door onverdragelyken dorst, en ongezond water, verloor.

Toen hy nu door 't quaatste was, en Tatabakar dagt te naderen, hoorde hy, dat het door een van *Eurangzeebs* Oversten, *Mier Babu* genaamd, belegerd; maar dat de Slots-voogd voor al zyn listige beloften doof; doch te gelyk ook, dat het hem zelf niet geraden was nader aan Tatabakar te komen, om door den vyand niet overrompeld te werden. Hy zakte dan na een Berg-Koninkje af, maar vond dien, na een kort verblyf, mede omgezet. Dierhalven nam hy zyn toevlugt by zekeren Berg-Koning, welken hy tweemaal zyn leven geborgen, wanneer *Sjah Djihaan* besloten had, hem voor den Olifant te werpen. A. 1654. Werd door een Berg-Koninkje schendig verraden.

Hy meende, dat die Vorst om deze twee diensten noch denken, en hem zekerlyk als een vriend ontfangen, en de hand bieden zou.

Zyn voornaamste Gemalin, en ook zyn Neefje, of Zoons Zoontje, *Sepe Sjekoeb*, geen vertrouwen op dien Vorst hebbende, rieden hem dit af; maar hy, gewoon zyn hoofd te volgen, trok echter, tot zyn ongeluk, na hem toe. Hy was 'er zoo ras niet gekomen, of die roover, niet anders gewoon, dan te moeskoppen, overviel hem op zekeren morgen, beroofde zyne Vrouwen van veel Juweelen, opende de lasten der beladene Dieren, nam den Prins en zyn verder huisgezin gevangen, bond hem, met een beul 'er achter, op een Olifant, met last van de Prins op 't minste teeken, dat hy hem geven zou, of op de minste beweging, die hy maakte, 't hoofd af te slaan.

Dus voerde hy den zelven na Tatabakar, en leverde hem daar over, aan *Mier Babu*, *Eurangzeebs* Veldoverste, die hem, met dien verrader 'er by, na Lahor, (daar zyn voornaamste Gemalin, niet dan elende voor haar en haar huis te gemoet ziende, zich zelven vergaf) en van daar na Delli zond.

Eurangzeeb, hoorende, dat men met den Prins de Stad naderde, wierd 'er beraadslaagd, of men hem eerst door de Stad, dan of men hem maar stil na Gualeor voeren zou; doch men vond best hem door de Stad te leiden, 't geen niet op een prachtigen Ceylonsen Olifant met vergulde harnassen, of geborduurde heerlyke dekkleeden, maar op een zeer leelyk afgeleefd beest, met oude gescheurde prullen gedekt, en van een slegte stoel zonder gehemelte voorzien, geschiede.

De Prins zelf had geen peerle-snoer, of andre princelyke cieraden, maar een grof wit kattoen kleedje aan, en een slegten Tulbant van 't zelve stof op 't hoofd, hoedanig ook zyn Zoons Zoon, *Sepe Sjekoeb*, die men mede in die zegenpraal om-

A.

B.

De Princes BEGOEM SAHEB,
Oudste Zuster van EURANG ZEEB.

1654 omleide, uitgedoſt was, en naaſt hem op dien Olifant, met *Bhadoer Chan* achter zich, om op hem te paſſen, zat.

Of dit van *Eurangzeeb* voorzichtig gedaan was, heeft zyn bedenken. Het is zeker, dat het graauw, dat noch groote liefde voor *Sjah Djihaan* had, zeer misnoegd was, over dat hy dien ouden Vorſt zoo gevangen hield. Daar by quam zyn ſchendige Handel met zyn Broeder, *Moraad Beg*, en zyn Zoon de jongen Prins, Mohhammed, die beiden op Gualeor noch opgeſlooten zaten, over welke bedryven zy hem van de uiterſte wreetheit beſchuldigden, en voor een dwingeland uitſcholden.

oe hy zyn eder fan- , en hoofd rd.

Hier by quam nu deze handeling met den Prins, *Dara Sjekoeb*, en zynen Neef, *Sepe Sjekoeb*, die by 't gemeene volk, en zelf ook onder de grooten, hunne vrienden hadden. Altoos dit ſchouwſpel wierd niet zonder groote beweging en tranen van vele, aangezien, te meer, alzoo men den verrader, den Berg-Koning *Gionkan*, even als of die zyn dingen wonder wel gedaan had, noch openbaar te Paard nevens hem ryden liet, die ook van verſcheide Fakiers, en andre Geeſtelyken, voor een verrader uitgeſcholden, en met ſteenen geworpen wierd. A. 1654.

Men bracht eindelyk den Prins in zyn eigen Hof, Heider Abad genaamd, ook overwoog men ondertuſſchen, hoe men met deze twee Princen handelen zou, en 't ſlot was *Dara Sjekoeb*, alzoo hy een Kafir was, om te brengen, en de jonge Prins, *Sepe Sjekoeb*, ook na Gualeor te voeren, om daar den Koninklyken drank, anders Poſt genaamd, te drinken, die of van Bangue, dat is, Hennip, of van mankebollen of ſlaapbollen-zap, gemaakt werd, en waar van zy allenskens uitteeren, en een zagten dood ſterven.

ARA SJECOER. c:c: SEPE SJECOER, ſoons ſoon van *DARA SJECOER*.

Het eerſte liet hy uitvoeren door eenen Nazir, een Slave, weleer door *Sjah Djihaan* groot gemaakt, maar door *Dara Sjekoeb* zeer qualyk gehandeld, die met drie a vier andren na de plaats van hun verblyf ging, om zyn moed hier aan te koelen, en wraak van zyn geleden hoon te nemen.

Als zy aanquamen, vonden zy deze twee Princen bezig, om hun eigen koſt te kooken, uit vreeze van vergeven te werden; maar, dit onverwacht gezelſchap ziende, lieten zy alles varen, om, was het mogelyk, hun leven te verdedigen. Terwyl nu eenigen op den jongen

A. 1654. Prins aanvielen, tastten de twee andren *Dara Sjekoeh* aan, en wierpen hem ter aarde, terwyl de Nasir zyn slag waar nam, om hem in eene reis het hoofd af te kappen. Men bragt het zo bebloed in een schotel by *Eurangzeeb*, die 't met zyn neusdoek en wat water afwischte, om te zien, of hy 't ook was.

Hy erkende het voor het hoofd van *Dara Sjekoeh*, begon te weenen, en belastte, dien ongelukkigen in het graf van *Homajom*, 't geen in oud Delli is, te begraven.

Zyn afbeelding, en die van zyn Zoons Zoon. Wy vertoonen dezen ongelukkigen Prins hier na 't leven zeer fraai afgemaald, op Z. Z., en zyn Zoons Zoon *Sepe Sjekoeh* op C. C.

Zyne Dochter, een zeer fraaije Princes, wierd in het Vrouwen-Timmer, doch naderhand by *Begum Saheb*, en *Sjah Djihaan*, op hun ernstig verzoek, besteld, en *Sepe Sjekoeh*, zyn Zoons Zoon, bracht men na Gualeor.

A. 1654. Loon van den verrader, Raja Gionkan. De verrader *Gionkan* wierd door *Eurangzeeb* heerlyk beloond, en weer na zyn Land gezonden, doch eer hy daar quam, in een Bosch om hals gebracht, buiten twyffel door bestel van *Eurangzeeb*, die, hoe aangenaam en dienstig hem dit verraad was, den verrader egter verfoeide, en aan alle andre verraders leerde, hoedanig het einde der gene is, die hun handen aan Vorsten, of hunne bloedverwanten, durven slaan.

Godloos wierd die dappre Slots-voogd van Tatabakar gehandeld: want nadat men hem, door een ware, of afgeperste last van *Dara Sjekoeh*, tot het overgeven van de Vesting gebracht had, hield men hem de toegestane voorwaarden niet, en hy wierd door bestelling van den Stads-voogd, *Kalil Ullah Chan*, zoo als hy in de Stad Lahor quam, in stukken gekapt.

SEVENDE HOOFTSTUK.

Eurangzeeb *tragt ook Meester van* Soleiman Sjekoeh *te werden. Dien hy mede gevangen zet. List van* Eurangzeeb, *om Sulthaan* Moraad Beg *van kant te helpen. De Prins*, Moraad Beg, *werd ook onthalst.* Eurangzeeb's *geveinsde handel met zyn Vader.* Noer ul Tadjoe *afgebeeld, benevens* Begoem Saheb. *Hy dryft* Sjah Sousa *uit Bengale na Arrakan. Gevallen van dezen Prins aldaar. Zyn aanslag, tegen des Konings leven, mislukt. Zyn vlugt na Pegu, en zyn dood. Zyn Gemalin, en Kinderen, gevangen. Haar deerlyk einde.* Hhamed Mahal, *en* Noer Begoem *afgebeeld.* Eurangzeeb *met zyn Vader bevredigd. Dood van* Sjah Djihaan *A.* 1665. Eurangzeeb *XIIde groote Mogol al zederd A.* 1657. *Zyne verzoening met de Princes*, Begum Saheb. *Bewys van* Eurangzeeb's *regeering van A.* 1657 *uit een Firmaan, of Gunst-Brief aan den Nederlandschen Gezant, A.* 1662. Eurangzeeb's *verdre handel met den Nabab*, Emier Jemla, *die den Koning van* Assam *slaat. De Nabab in zyn waschhuis verbeeld met zyn Vrouwen.* Emier Jemla's *dood. Zyn nagelaten schat.* Eurangzeeb *krygt moeite met* Seva Gi. *A.* 1663. *Dien wy hier na 't leven verbeelden, en die in de Provintie van Guzeratte alom stroopte. Hy trekt met een grooten buit af.* Eurangzeeb *beloofd* Seva Gi *vergiffenis. En de derde plaats onder de Ryksvorsten. Het welk hy aanneemd. Laat zich in een korf met vrugten uit de Gevankenis dragen. Vergeefsche list van* Eurangzeeb *om* Seva Gi *weer aan 't Hof te krygen. Verdere Gevallen met* Seva Gi, *en zyn Nazaaten.* Eurangzeeb *veroverd Arrakan. Misleid de Nederlanders, en Portugeezen. En brengt den Koning van Golconda geheel onder zich, A.* 1687. *Als mede den Koning van Visiapoer. En het verdere Ryk van Decan, en de Landen van Carnatica. Oorsprong der Nederlandsche moeijelykheden met den grooten Mogol zedert A.* 1700. *Door 't nemen van een Surats schip, door een Engelschen Roover. En egter op de Nederlanders zeer onregtvaardig gezogt. Verband-schrift in Suratte onze bedienden afgedwongen. Die in hunne Logie bezet worden. Dog een Moors schip nemen, waar in de Aalmoesenier van* Eurangzeeb *was. Op wiens verzoek, de Hollanders in Suratte gelargeerd wierden. En dit onbillyk contract weer kregen. A.* 1705. *De Heer* Six *'er weer na toe; groote schade voor de Nederlandsche Maatschappy. De Heer* Grootenhuis *'er A.* 1706 *na toe gezonden. Zedert hadden wy daar rust, en ontzag.*

Eurangzeeb tragt ook meester van Soleiman Sjekoeh te werden. TOt dus verre was *Eurangzeeb* het stuk aan dezen kant nu ten naasten by Meester, vermits 'er nu niemand van *Dara Sjekoehs* huis, die hem hinderen kon, over was, dan alleen de Prins, *Soleiman Sjekoeh*, die met zyn Wyven, en Kinderen tot noch toe zig by het Berg-Koninkje van Serenaguer, na welken hy op den raad van eenigen zyner hoofden, die hem daar na nog zelf plunderden, en een Olifant met goude ropyen ontnamen, onthouden had. Hy liet dezen Vorst wel van verre ondertasten, en groote beloften doen, om hem dien Prins in handen te leveren; maar hy, die een gruwel van verraad had,

A. 1654. had, floeg dit edelmoedig af, ftout zynde op zyn ongenaakbaar gebergte, daar hem *Eurangzeeb* wel voor een tyd bezoeken quam, maar de Radja befpotte hem, wel wetende, dat hy met fchande zou moeten opbreken, gelyk ook kort daar na gefchiede.

Evenwel, hoe afkeerig deze Vorft 'er in 't eerft was, om den Prins over te leveren, wift men eindelyk door 't vosfevel hem egter te bewegen, om het te beloven; maar de Prins, onder de hand gewaarfchouwd zynde, vlugtte na 't gebergte, en 't Land van Tibet, daar hy onderweeg gequetft, en door den Zoon van dezen *Radja Serenaguer* gevangen genomen wierd, die hem na Delli voeren liet, daar hy voor eerft op de vefting, Selimgier, geplaatft wierd.

Naderhand liet Eurangzeeb hem voor zig komen, alwaar hy, niet zonder tranen van velen, aanfchouwd wierd, voornamelyk van de grootfte vrouwen van *Eurangzeeb*, die over den ftaat van dezen jongeling zeer bewogen waren.

Eurangzeeb zelf was eenigermaten 'er over onthutft, of ten minften hy veinsde het, vertrooftende hem, dat hy goede moed zou hebben, en dat hy hem wel handelen zou; dog wat zyn Vader aanging, dien had hy doen fterven, om dat hy een Cafir, en ongeloovige, was.

Hier op deed de Prins de gewoone groet, of eerbied van Staat aan den Vorft, beftaande in 't driemaal buigen van zyn handen zeer diep na de aarde, en dan die weer boven 't hoofd verheffende tot driemaal toe, en verzogt met een edele vrypoftigheit, dat, zoo hy fterven moeft, men hem dog de Poeft (of de afgefchrapte heul, of maan-kops-bollen, s'nagts in 't water geweekt, en die allenskens de dood veroorzaakten) niet wilde te drinken geven, alzoo hy liever aanftonds de dood ondergaan wilde.

Dien hy mede gevangen zet. Dit wierd hem van *Eurangzeeb* toegezegt, en hy, na 't nog eens Salammen, of bewyzen van Eerbied, en 't beantwoorden van eenige vragen over die twee Olifanten met goude, en zilvere Ropyen, hem in het trekken na Serenaguer ontnomen, daags 'er aan al mede na Gualeor gevoerd.

Nu begon *Eurangzeeb* om *Moraad Beg* te denken, en na middelen om te zien, hoe hy, onder fchyn van regt, hem ook uit de wereld zou konnen helpen, aangezien de ftraf wegens zyn dronkenfchap in 't oog van velen reeds al te zwaar was, om zoo lang op Gualeor gevangen te zitten, zoo dat 'er al waren die begonnen te fpreken, van om zyn verlosfing te verzoeken.

Hy, veel zwarigheit hier in ziende, kreeg een gewenfcht middel, om zig van hem te ontflaan, aan de hand: want eenige Kinderen van eenen *Seyed* (of Nabloedverwand van den Propheet Mohhammed) welkers Vader, te Hhamed Abad woonende, door bevel van *Moraad Beg*, zonder iets misdaan te hebben, gedood was, quamen, door *Eurangzeeb* hier toe eerft aangezet, openbaar voor 't gerigt over de onrechtvaardige dood van hunnen Vader klagen, en regt eisfchen. A. 1654.

Lift van Eurangzeeb, om Sulthaan Moraad Beg van kant te helpen. Hy deed de zelve verfchynen voor zynen Throon, in een vergadering, daar al de Omra'hs, en grooten van 't Ryk tegenwoordig waren, om welke te eer te verftrikken, en de dood van zyn Broeder van zynen op hunnen hals te fchuiven, hy deze Kinderen eerft zeer beweeglyk vertoonen deed, hoe hun Vader onrechtvaardig door den Landvoogd van Guzeratte's bevel, zonder nochtans iets tegen 's lands wetten misdaan te hebben, om 't leven gebragt, en hoe hen, fchoon *Seyeds* Kinderen, altyd de deure des regts voor het hoofd gefloten was; maar dat zy overtuigd van 's Vorften gerechtigheit, aan hem nu klagen, en regt hier over op het eerbiedigft quamen vorderen.

Daar op liet hy hen wat ter zyden gaan, fprak ondertusfchen met deze en gene Grooten, en vraagde of zy kennis aan deze lieden, of aan hunnen Vader, en van het voorval, hadden. Zy, die mede van hem daar toe opgemaakt waren, en wel zagen, hoe hy het geerne had, zeiden *ja*, dat hun Vader een vermaarde *Seyed*, en zeer godvrugtig geweeft, maar op zekeren tyd, zonder nogtans iet misdaan te hebben, door laft van den Landvoogd, die dezen ongelukkigen in zyn dronkenfchap ontmoette, ter nedergefabeld was. *En wie is*, zei hy, *dat dronken beeft geweeft?* De Omrahs, uit eerbied, zwegen wat ftil. *Zegt my*, zei hy, *wie doch het recht in dit Ryk zoo heeft durven krenken, en noch dus lang, zonder geftraft te zyn, in 't leven gebleven is? zy dorften*, zeiden zy, *zyn naam niet noemen, alzoo zy vreesden den Vorft te vertoornen.* Hy liet dan de Kinderen van den *Seyed* weer voor hem roepen, en vraagde hen door wiens laft hun Vader gedood was. Zy gaven tot antwoord, *dat Moraad Beg, 's Vorften Broeder, noch Landvoogd daar zynde, hem had doen nederfabelen in hooge dronkenfchap.* Myn Broeder, een Mosliman, een geloovige, heeft zich die, Landvoogd zynde, zoo dronken gedronken, en zulken onrechtvaardigheit aan eenen *Seyed* gepleegd, wie zou dan van hem vry blyven, zoo hy Koning was. Wat oordeeld gy Heeren en Omrahs, zei hy, van zulk een bedryf, *ik wil, en begeer, dat gy, zonder eenige vreeze voor my, of zonder eenig inzicht voor mynen Broeder te hebben, deze lieden recht doen, en dat gy ook*

A. 1654. *ook ongeveinst, en zoo, als gy het eens voor God, en onzen Propheet, diens bloedverwant het was, zult denken te verantwoorden, het recht handhaven zult, op dat dit onnoozel vergooten bloed van zulk een Godvruchtig Man, en dat in, en door dronkenschap, zoo zeer van Mohhammed in den Coraan verboden, niet op onze, en onze Nazaten kome.* Zy zeiden: *dat zulk een bedryf, na de Mahammedaanse Wet, dubbeld de dood verdiende, en dat zy dierhalven 's Vorsten Broeder, vermits de Vorst wilde datzy die liedenregt zouden doen, daar van niet konden bevryden.*

De Prins Moraad Beg, werd onthalst. Hy prees hun vonnis, hing 'er zyn zegel aan, en zei tegen de klagers, dat, aangezien zy *Seyeds* Kinderen waren, men hen de noodige bevelen mede geven zou, en dat zy na Gualeor ten eersten gaan konden, om dit vonnis aan hem zelf uit te voeren, en hem 't hoofd af te slaan, gelyk zy ook deden.

Dus was nu *Eurangzeeb* zeer gemakkelyk van twee Broeders ontslagen, die hem de Kroon hadden konnen betwisten, en voor al van *Dara Sjekoeb*, dien hy gezegt had maar wat te zullen temmen, of straffen, over zyn baldadigheit aan zyn Vader, in hem zoo lang gevangen te houden, bewezen, om daar na de poort van de vesting voor zyn Vader open te zetten, en hem dan de sleutelen van 't Ryk met het opperbestier ('t geen nu al tyd begon te werden) weer over te geven.

Eurangzeeb's geveinsde handel met zyn Vader. Ondertusschen dagt hy nergens om; maar wel, om *Sjah Djihaän* nu en dan eens na zyn kostelyke juweelen te vragen, of om een huuwelyk tusschen zyn Zoon *Ekbar*, en de Princes, *Noer ul Tadjoe*, gevange Dochter van *Dara Sjekoeb*, (die wy by de letter A. met hare armbanden boven en benedens elleboogs verbeelden) Dog nu onder bestier van *Begum Saheb*, (die wy by de letter B. op een rust-bed afbeelden) en haar Grootvader, *Sjah Djihaan*, zynde te maaken; dog de oude Vorst zei; *dat, zoo hy hem weer om zyn juweelen aansprak, hy ze alle met een hamer vermorselen zou, hem wel bits verwytende, of 't niet genoeg was, dat hy hem zyn Ryk, en vryheit benomen had.*

Noer ul Tadjoe, en Begum Saheb, afgebeeld.

Wegens 't verzogt huwelyk wilde hy, nog *Begum Saheb*, niet hooren spreken, en de Princes zei, *veel liever aanstonds te willen sterven, als te trouwen met den Zoon, van die haren Vader gedood, en den zynen noch gevangen had*; weshalven hy aan geen van beide die zaken voor een tyd tornde.

Hy dryft Sulthaan Sousa uit Bengale na Arrakan. Hy liet nu maar alleen zyn gedagten gaan, om *Sjah Sousa* te dempen, en met al de zynen te verdelgen, om het welke te eer uit te voeren, hy het Leger des *Nababs* zoodanig versterken liet, dat de Prins het niet langer in Bengale konnende uithouden, (hoewel hy A. 1659 den 23 December, zoo ons uit een Brief van haar Edelheden van den 27 Augusti, A. 1660 blykt, des *Nababs Mosa Chans* leger in de vlugt geslagen had) met al de zynen den 3 Juni A. 1660 met zyn Zoonen, en eenige aanzienelyke Mooren na den Koning van Arrakan, en na de Stad Dianga is komen vlugten, die aan zyn oudsten Zoon, *Bon Sulthan*, of *Sulthaan Banke* genaamd, beloofde, van hem en zyn Vaders huisgezin wel te zullen ontfangen, en hem, volgens zyn verzoek, van een schip op zyn tyd te verzien, om hem na Mocha, en zoo verder na Mekka te voeren. A. 1654.

Gevallen van dezen Prins, aldaar. Dus quam hy den 26 Augustus hier aan met zyn Gemalin, drie Zoonen, en beide zyn Dogters in een Galey van Dekka by dien Vorst, die hem in het eerste zeer minnelyk ontfing; en boven in de Stad in een bamboezen wooning huisvesten liet, zonder dat egter eenige vreemde volkeren by hem mogten komen. Ook hadden de Portugeezen, die *Sjah Sousa* uit Bengale na Dianga overbrachten, hem ontrent 23 tonnen gouds aan juweelen, goud, geld, enz. ontknepen. In December quamen noch 70 à 80 Mooren van zyn Broeders volk uit Bengale daar by hem, die onderweeg met eenige Hollanders slaags geraakt zynde, zich dood gevogten, en ontrent 's Konings Paleis brand gesticht hadden.

De Koning ondertusschen ziende, dat hy geen geschenken genoeg na zyn zin kreeg, en op den grooten schat, die de Prins by zich had, loerende, begon den zelven hoe langer hoe koelder te behandelen, en te klagen, dat hem de Prins niet quam bezoeken, 't geen wel waar, maar om goede redenen, en uit vreeze van in 's Konings Paleis gevangen gehouden, en van dien schat dan te gemakkelyker ontzet, of aan den *Nabab* overgeleverd te werden, gelaten wierd, hoewel men voorgaf, dat de Prins ziekelyk was, en zich niet in staat bevond, om by den Koning te komen.

Hy verzogt wel zeer ernstig, wanneer het Moesson nu goed was, om een schip, 't geen hem na Mocha voeren zou, doch hy kon voor al zyn geld, 't geen hy overvloedig had, niet geholpen werden, vermits de Vorst het verboden had.

Zyn aanslag tegen des Konings leven, mislukt. De jonge Prins, Sulthaan *Banke*, had ook verscheide aanzienelyke geschenken, zoo aan den Koning, als aan deze en gene grooten gedaan, doch het hielp niet; hoewel men zei, dat de Koning drie Zoonen van den Prins ieder een goudzonnescherm vereerd, en hen veel eere bewezen had.

Eenige dagen daar na verzogt die Koning een van *Sjah Sousa's* Dochters ten huwelyk, 't geen men hem weigerde, en dat hem noch meer tegen de-

NOER BEGOEM.

HHAMED MAHAL.

A. 1654. dezen Prins verbitterde.

Den 22 Februari A. 1661 schreef onze Resident in Arrakan, de Heer *Gerard Voorburg*, aan haar Edelheden, dat de Arrakanders den 7den Februari het huis van den Prins rondom met Soldaaten bezet, en op 't gebergte geschut geplant hadden, waar op die Prins noch dien zelven avond zyn huis liet in brand steeken.

Dit dreef *Sjah Sousa*, die nu niet als blyken van 's Konings woede verwachtede, te eer aan, om met zyn drie Zoonen eenige Mohhammedanen, die zy op hun hand hadden, en een troep van andren, samen 300 man sterk, op 's Konings Paleis aan te vallen, om hem uit de wereld te helpen; doch 't quam een dag te voren, en eer de zaak ryp was, uit, waar op hy met zyn Zoonen, Wyven, en verder gevolg na 't Ryk van Pegu vluchtte; zynde dien dans met zyn eenen Zoon ontsprongen, maar zyn oudste Zoon wierd ten eersten achterhaald, en men wil, dat ook eindelyk *Sjah Sousa* zelf in de vlugt, na een kloekmoedige tegenweer, door een steen aan zyn hoofd, zoo als hy met zyn Gemalin, en weinig andre Peguanen na de top van een berg week, gewond, en daar van gestorven zy, zonder dat men oit recht gehoord heeft, waar hy gebleven, hoewel het waarschynelykste voorkomt, dat hy in 't Bosch door 't wild gedierte verscheurd, of door gebrek vergaan is. Hy had, toen hy zoo gewond wierd, dat hy ter aarde stortte, maar een gelubden en twee andere gemeene lieden by zich, die hem wel hielpen dat hy het ontquam; maar men heeft ook van de zelve geen nader bericht bekomen, waar hy, of zy, beland zyn.

Zyn vlugt na Pegu, en zyn dood.

Zyn Zoon, Sulthaan *Banke*, wierd mede, na dat hy zich als een Held geweerd had, door een steen-werp zoodanig gequetst, dat hy daar op, nevens de Princen en Princessen zyn twee andere Broeders, *Ballandachter*, en *Saan Sulthân* genaamd, en nevens zyne Zusters, en ook de Vorstin haar Moeder zelf, gevangen genomen wierd.

Zyn Gemalin, en Kinderen gevangen.

Zy wierden in het eerst zeer hard gehandeld, doch naderhand wat zagter, en na eenigen tyd nam de Koning *Sjah Sousa's* oudste Dochter, *Hhamed Mahal* genaamd, na haar eerst beslapen (en zoo men van de Kust en uit Arracan aan haar Edelheden A. 1661 schreef) bevrugt te hebben, tot zyn Gemalin. Waar by noch nader vriendschap door een huwelyk tusschen Sulthaan *Banke*, en 's Konings Moeder, gezogt wierd; maar dit laatste bleef agter door een nieuwen aanslag tegen des Konings leven van hen gesmeed, doch die men mede te vroeg begon uit te voeren, waar op de Koning dit gansch huisgezin van *Sjah Sousa*, tot zyn eigen zwangere Vrouw toe, liet uitroeijen. Sulthaan *Banke*, en zyne Broeders, belastte hy met bylen te onthalzen, en al de Vrouwen in een kamer by een op te sluiten, en van honger te laten sterven. A. 1654.

Haar deerlyk einde.

Wy vertoonen beide die Princessen hier ook na 't leven, *Hhamed Mahal* by de letter I, en *Noer Begoem* by de letter H. De eerste op zyn Persiaansch uit een goude Caljang (een bedryf zoo wel van de Vrouwen, als van de Mans in Indiën) rookende, terwyl de rook door die fles het water passeerd. Ook ziet men hier klaar, hoe de Hindoestansche Juffers, en alle andre Oostersche Vrouwen, haare armringen, beide aan de armen boven de ellebogen, en ook beneden dezelve aan de handen dragen, dat by ieder een juist niet aangemerkt word.

Hhamed Mahal, en Noer Begoem afgebeeld.

Dit was het beklaagelyk einde van dien wakkeren Prins, *Sjah Sousa*, met zyn gansch huis, die mogelyk minder gevaar, en een beter onthaal by dien Vorst, gehad zou hebben, indien hy zoo grooten schat van geld en juweelen (waar op men loerde, en die 'er ook bleven) niet by zig gehad had; want de uitstekenste juweelen wierden by zyn leven al, en noch meer na zyn dood, by de straat, en aan de Nederlanders, in zulken groote meenigte, en voor zoo weinig geld, geveild, dat hen, om in 't kort Ryk te zyn, niet anders, dan geld, ontbrak. Ik heb verscheide van deze juweelen, zoo diamanten, als smaragden, by eenen *Gerard van Voorburg*, Opperhoofd der Nederlanders aldaar, (zoo meine) voor zeer weinig geld in gekogt, en naderhand in andere handen geraakt, gezien, en lieden gesproken, die hem, en andren, hadden hooren zeggen, dat zoo zy 't maar hadden konnen krygen, zy voor een gering geld, in vergelyking van de waarde der gesteenten, een schat van daar zouden gebracht hebben.

Ook zei deze *Voorburg*, dat hy, hebbende hooren zeggen, dat men een diamant met geen hamer vermorsselen kon, dit zelf aan verscheide van deze, voor een geringe prys ingekogte diamanten beproefd, en ondervonden had onwaarachtig te zyn.

Na dat nu *Eurangzeeb* volslagen meester van 't veld gebleven was, en *Sjah Djihaan* nu zag, dat hy doch gevangen zou moeten blyven; is hy eindelyk met *Eurangzeeb*, die hem nu begon te vleijen, en zelf om vergiffenis van 't bedrevene te verzoeken, verzoend; vergaf hem alles, leefde vriendelyker en gemeenzamer met hem, en stond hem eindelyk toe, dat de voornoemde Princes, Dogter

Eurangzeeb met zyn Vader, bevredigt.

A. 1654. van *Dara Sjekoeb*, met zyn Zoon, *Ekbar* troude.

Dood van Sjah Djihaan A. 1665. Dus stierf hy oud over de 81 jaaren, A. 1665 in de vesting van Agra, en wy vertoonen zyne beeltenis onder No. 11. Hy liet *Eurangzeeb* gerust bezitter van al die Ryken, die hy, als de grootste veinsaard en wreedaard, verkregen had, zonder A. 1654. zich aan zyn ouden Vader, of 't leven van de Princen zyn drie Broeders, en de gevankenis van zoo veel van zyn naaste bloedverwanten, eenigzins gelegen te laten.

SJAH DJIHAAN 11^e Groote Mogol.

Deze Vorst, by welken geen Koning van zyne eeuw in leeftyd, of zeldzame bedryven, te vergelyken is, had al zeer groote dingen gedaan, eer hy begon te regeeren.

Eurangzeeb, XIIde groote Mogol, zederd A. 1657 al. Hy was de zesendertigste van het aloude geslacht, doch de twaalfde van de groote Mogols in rang, die van den grooten *Timoer Lenk*, of *Mier Timoer* (gemeenlyk *Tamerlaan* genaamd) afdaalden.

Zyne verzoening met de Princes, Begoem Saheb. Zoo ras zyn Vader overleden was, wist de Princes, *Begum Saheb*, de huik na de wind hangende, middel te vinden, om zich by *Eurangzeeb*, als hy in de Hharaan, of het Vrouwen-Timmer, quam, aangenaam te maken door een geschenk, zoo van haar eigen juweelen, als wel byzonder, van die van *Sjah Djihaan*, die zy hem zelf in een groot goud bekken aanbood, zedert welken tyd hy haar wel handelde, en in veel vriendschap met haar leefde.

Daar zyn 'er, die meenen, dat men zyn Regeering eerst na zyn Vaders dood beginnen moet, te weten van A. 1665; doch dat hy al veel eer, als Keizer van Hindoestan, geheerscht heeft, ja dat men dit zyn bestier van A. 1657 af beginnen moet, is zeer klaar te zien uit de Firmaan, die hy aan de Heer, *Dirk van Adrichem*, bestierder der Nederlandsche Oostindische Maatschappy in Suratte, en Gezant der zelve aan dien Vorst, A. 1662 verleend heeft, zynde van dezen navolgenden inhoud.

A. 1662.

Tranflaat Koninklyk Mandaatfchrift, door de Hindoeftanfche Majefteit, den magtigen Koning, *Sjah Eurangzeeb*, alias, den Grooten Mogol, in de Koninklyke Hoofdftad Dilly, dato den 29 October, A. 1662 aan de Heer, *Dirk van Adrichem*, Directeur in Suratte, en Gezant van haar wel-Edelheden tot Batavia aan zyn Majefteit, voor de Negotie in Bengale, Orixa, en Pattena, verleend, en den 16 December A. Eodem door de Heer Extraordinair Raad van India, en Directeur in Bengale enz. *Mattheus van den Brouke*, in de Stad Hoegly wel ontfangen.

In den name des Almachtigen en Barmhertigen Gods.

Bewys van Eurangzeeb's regeering van A. 1657. uit een Firmaan, of gunftbrief.

Koninklyk gebod door den onoverwinnelyken overal triumphanten Monarch, den Allerdoorluchtigften Koning, de Majefteit Eurangzeeb, *Stadhouder Gods, Befchermer des Mohhammedaanfchen Geloofs, en omringer der wereld.*

Alle hooge Overheden, Viceroys, alle Regenten, Vryheeren, Gouverneurs, Rentmeefters, Bevelhebbers der wegen en Rievieren, ende alle Landvoogden, die jegenwoordig in Regering zyn en namaals fucccedeeren zullen in de Ryken van Behaar, zynde Pattena, Bengale en Orixa, uit 's Majefteits naam en gunft, die zullen verhopende blyven, werden verkondigd.

Aan de Nederlandfche Gezant A. 1662.

Dat in deze dagen voor onzes Majefteits Allerheerlykften Throon, die de volkeren in ruft overfchaduwd, onder andre grooten onzes Hofs en Vafallen, is verfchenen Dirk van Adrichem, *Commiffaris en Gezant van den Doorluchtigften Heer Generaal der Nederlanders, alwaar aan de voeten onzer Majefteit zyne nedrige fupplicatie in dezer voegen heeft gedaan, dat verhoopte en verzogt ons Koninklyk gebod mogt werden gegeeven, op dat zy lieden ter Rheede van Hoegly, Pipely, en Bellefoor, met hare fchepen arriverende, zullen vermogen te ankeren, alwaar zelfs willen, en hare aanbrengende Koopmanfchappen, na dat door hen den vorigen beflooten Tol, gelyk voor dezen zal wezen betaald, door de Regeerders mogen werden gelargeerd, om dezelve goederen na haren wil te vervoeren, en aan die willen, te verkoopen, en weder van wie dat willen, al, wat begeren, inkoopen, en zoodanige Makelaars, als haar aanftaan zullen, in haren handel gebruiken, en dat geen Regeerder al het gene zy lieden van Lywaat, Suiker, Salpeter, Zyde, Wafch, en andere waaren, in de bovenftaande Ryken en diens onderhoorige Landen negotieren, en in de gemelde Zeefteden af brengen, 't zelve zal vermogen tegen te wezen, of te beletten, noch in 't op- en af voeren harer Koopmanfchappen de zelve om geene oorzaken van Tol, impoft, of andre gerechtigheden, vermag aan te flaan, of hinderlyk te zyn, maar ter contrarie in alles de goede en behulpzaame hand te moeten bieden om ter behoorlyker tyd hare aankomende fchepen, met geruftheit en vrede, weder te konnen verzenden, ook niet te gedoogen, denoterende de Regeering, dat iemand, wie hy zy, hare vaarttuigen zal vermogen t'zynen dienfte te gebruiken. En eindelyk heeft de Suppliant vertoond, dat deze Inlandfche Kooplieden, vragt- en werklieden, arbeiders, en alle andere, aan hen fchuldig blyvende, zeer weigerig en traag zyn, om de zelve te voldoen.* A. 1662.

Op deze fupplicatien, en verzoeken dan werd ons Koninklyk gebod uitgegeven, dat tot allertyd, wanneeer de Nederlanders hare fchepen in de bovengemelde Zeefteden doen aanlanden, alwaar zelfs willen, zullen vermogen te ankeren, en van de aanbrengende Koopmanfchap den vorigen geftelden Tol betaald hebbende, zullen geen Regenten hen vermogen te beletten, die te vervoeren, werwaards zelfs willen, en aldaar verkoopen aan die gene die zy willen, en wederom van de Kooplieden, van wien dat zy ook willen, alles, wat willen, zullen inkoopen, en zoodanige Makelaars, als zelfs willen, verkiezen, tot haren handel gebruiken, en zal niemand, zonder hun volkomen confent, zich met hunne negotie vermogen te bemoeijen, en al 't geene van Lywaat, Zuiker, Zyde, Wafch, Salpeter, en andere goederen in de bovengezeide Ryken, en diens onderhoorige plaatzen komen te negotieren, en in de gemelde Bandels te brengen, zal niemand vermogen hen zulks te verhinderen, en in 't open afvoeren van hunne Koopmanfchappen, om eenige tol, impoft, of andre gepretendeerde gerechtigheden, en Koninklyke geftelde fchattingen, vermogen tegen te wezen; noch aan te fpreken, maar ter contrarie alle hulp en vriendfchap moeten betoonen, en een goede en heufche handel en wandel met de zelve onderhouden, opdat alzoo de Nederlanders met ruft en vrede hare fcheepen ter behoorlyker tyd zullen konnen verzenden, en daar mede continueeren, ook zal niemand vermogen hare vaartuigen na zich te nemen, of te arrefteeren, en denoterende de Regeering ook zorge te dragen, en bevelen, dat geen Kooplieden, vragt- en werk-lieden, arbeiders, en alle andre, aan hen fchuldig zynde, met de betaling zullen tarderen, of daar toe onwillig wezen, en uitftel nemen, maar de Regenten hen behulpig zyn, en bezorgen, dat na alle recht en billykheit de fchulden werden voldaan en niet toelaten, dat iemand, wie hy zy, de gemelde hunne fchuldenaren hier in zou willen voorftaan, of te befchermen.

Ten laatften, heeft denoterende de E. Heer van Adrichem *ootmoedig verzogt, en ons* aan-

A. 1662. *aangediend, dat in de voor dezen verkregen Koninklyke Firmans zy geordonneerd, dat ten tyde der negotie, en vervoer der goederen, zy met hunne Koopmanschappen in des Majesteits Landen reizende, altyd vermogen op te leggen, en zoo veel dagelyks voort te reizen, als begeeren, en dat alle de Regeerders, ieder in zyn gebied, hen niet vermogen in 't minsten tegen te wesen, of eenige hinder aan te doen, dierhalven werd dit bevel door onse Majesteits gebod als voorhenen bevestigd.*

Dit alles werd dan een ieder wel ernstig gerecommandeerd, en dat jaarlyks geen nieuw of ander Koninklyk bevel zullen vermogen te vorderen.

In 't vyfde jaar onzer Monarchie, den 15den des maands Rebbiul Awal.

Was in 't Hoofd gezegeld met 's Ryks groot Zegel zyner Majesteit, (pag. 165 te zien) in welkers omkring in 't rond stonden de elf voorgaande groote Mogols, als

Mier Timoer (*zynde de groote* Tamerlaan) Miroen Sjah, Mirzah Seyed, Pier Mohhammed, Aboesaid, Sjeich Omar, Sjah Baboer, Homajom, Ekbar, Djehaan Gier, Sjah Djihaan, *en in het midden was in't groot als de twaalfde gedrukt* Eurangzeeb, *Koning, onoverwinnelyk, omringer der wereld, Gods Stadhouder, en Beschermer des Mohhammedaanschen Geloofs.*

Op de achterzyde des Firmans was tot bevestiging des zelfs, volgens gebruik gezegeld, en geteekend, des Onder-Konings Zegel, zynde jegenwoordig de Zoon zyner Majesteit.

Mohhammed Moazem, *Zoon van den Stadhouder Gods, den Koning, en omringer der wereld.*

Deze, met de Translaat-Copye gecollationeerd zynde, is accorderende bevonden.

Hoegly, den 20 December, A. 1662.

Pieter Hofmeester.
Secretaris.

Volgens de Oostersche wyze verscheen deze Gezant niet zonder een heerlyk geschenk.

Het bestond in een groote party zeer fyn scharlaken, veel groote nieuwerwetse Venetiaansche spiegels, een groot getal van Chineesche en Japansche zeldzaamheden, onder welke een heerlyke Palankyn, en een Koninklyke Tadjoe ul Ravan, of Veld-Throon, uitstak.

Men hield hem, volgens gewoonte van dit Hof, 't geen 'er glorie in steld, de vreemde gezanten traag afscheid te geven, en die als hunne aanbidders aan te merken, vry langer op, dan hy zig verbeeld had, hoewel zoo lang niet, als de Gezanten van de Vorsten van Samarcand, en Balch, in 't Usbeeks Tartaryen. A. 1662.

Men bekleedde hem voor zyn vertrek met Koninklyke eeren-kleederen, en de Vorst gaf hem voor den algemeenen Landvoogd van Indiën, de Heer, *Johan Maatzuiker*, een diergelyk eeren-kleed, benevens een schoone pook met Edele gesteente bezet (hun gewoon sober geschenk) mede.

Zoo ras hy ze nu alle, die na de kroon staan konden, uit de wereld geholpen had, vraagde hem de vervolger van de Mogolsche Chronyk, met wat voor kouleuren hy hem, aangezien hy zyn Vader tot zyn dood toe gevangen gehouden, en al zyne Broeders aan hun einde geholpen had, afmaalen, en wat hy daar af te boek stellen zou. *Zet daar in*, zei hy, *dat ik daar toe om redenen van Staat en om de eere van mynen Godsdienst, gedwongen geweest ben te doen, alzoo myn Vader oud en zwak was, en om dat myn Broeders, als vyanden van Mohhammed, onzen Godsdienst, en Propheet, schande aandeden: want dat ik Keizer geworden ben, is niet myn, maar Gods werk, die de hoogmoedigen vernederd, en de nedrigen verhoogd, gelyk hy aan my, armen Fakier, getoond heeft.*

Men zegt ook, dat, als hy nu op den Throon van Hindoestan gestegen was, en na zyne gedachten zonder eenige sporling stond, als opvolger van zyn Vader, uitgeroepen te werden, het hoofd der Priesteren, die dit na gewoonte doen moest, zich daar openbaar tegen stelde, zeggende, *dat God, de Propheet, de Wet der natuur en zyn gewisse, hem verbood, zulk eenen als Keizer uit te roepen, die zyn ouden Vader gevangen hield, en zyne Broeders vermoord had.* Men liet dan hier over een vergadering van Mohhammedaansche Godsgeleerden by een komen, die hy zoodanig wist te winnen, dat zy over deze grove misdryven van *Eurangzeeb* een fyn vernisje smeerden, en hem echter voor opvolger verklaarden.

Dit alles belettede niet, dat de Opperpriester dit weder weigerde, beroepende zich van dezen aardschen richter, tot Gods Richterstoel, waar mede hy niet anders dan dien tyd won, dat hy afgezet, een ander in zyn plaats gekoren, die door *Eurangzeeb* bevestigd, en hy door den zelven opentlyk uitgeroepen, en als Keizer verklaard wierd.

Pas na zyne verheffing op den throon, kostte het de E. Maatschappy een geschenk van zestig duizend gulden.

Na

1662. Na dat hy nu ten vollen voor eenige mededingers na het Ryk zeker was, vond deze schrandre, geveinsde, en heerszugtige Prins zich echter noch zeer bevreest voor die hem de grootste diensten gedaan had, te weten, den *Nabab*.

Hy kende den aard, en ook de groote bequaamheden, van dezen wakkeren krygsheld, die zeer staatzuchtig, Ryk, van 't volk bemind, en zeer loos was, ook wist hy, wat hy aan hem verdiend, wat hy aan hem, na 't eindigen van den Oorlog, beloofd, en wat hy dierhalven van zulk een gevaarlyk man, indien hy zyn vyand wierd, te wachten had, om al het welke voor te komen, en ook zyn diensten te beloonen, hy hem, ingevolge van zyne beloften, *Mier ul Omrah*, of eerste Dienaar van Staat maakte, gaf hem, om hem niet te na by zich te hebben, de Landvoogdy van Bengale, en zynen Zoon *Emier Mohhammed Chan*, maakte hy Overste van een groot gedeelte der Ruitery, en gaf hem een ampt 'er by, waar door hy noodzakelyk aan 't Hof, en onder zyn oog, blyven moest, om hen beiden, 't smeeden van aanslagen tegen hem af te snyden, en om ook den Vader altyd hier door in toom te houden.

Daar beneven kon zich *Emier Jemla* over deze bestelling van den Vorst, hoe veel reden hy anders hebben mogt, niet misnoegd toonen, om dat hy aan hem, en zyn Zoon, te gelyk de twee grootste Ampten gaf, daar zy na staan konden.

Om dien grooten, gevreesden vriend echter weer wat nieuwe bezigheit te geven, sloeg hy hem voor, om den machtigen Berg-Koning van Assam te beoorlogen, een Prins, diens Ryk benoorden Dekka, in Bengale, legt; en waar van wy onder de stoffe van Bengale nader spreken. Hy nam dit als een zaak van zyn smaak aan, en ging dien Vorst, na zestig mylen Noord-Oost opgetrokken te zyn, eerst te Azo, een Vesting, die onder Bengale behoorde, en hem ter sluiks, geduurende deze Inlandsche oorlogen, afhandig gemaakt, beoorlogen.

Hy kreeg die sterkte, aangezien hy een machtig Leger van wel 800000 man by zich had, in minder als vyftien dagen in, nam den Koning van Aso gevangen, deed hem een yzeren beugel met twee slepende bogten om den hals, roofde zyn schatten uit zyne kelders, in 't gebergte uitgehouwen, en trok toen al voort na Chamdara, zynde als den drempel, of de Poort van 't Ryk van Assam.

Hy was op dezen Vorst zeer verbitterd, om dat hy, hoorende dat de *Nabab* met zulken macht aanquam, spotswyze gezegt had, wat mag den *Nabab* overkomen, dat hy in zyn oude dagen zyn slaaf noch wilde komen zyn, aangezien hy driemaal machtiger heiren, dan 't zyne, uitgehongerd en verdreven had. A. 1663.

Een zuivere waarheit, alzoo eenige jaren te voren een Leger van 20 maal honderd duizend man met het uiterste gevaar, van wegen de onwederstaanbre stort-regens eenige maanden lang, had moeten van daar wyken.

Dit zette den *Nabab* sterk aan, en hy quam te Chamdara, na een landtogt van 28 dagen, trekkende al Noord op, leverde den Koning daar slag, en dreef hem na Geragan, de Hoofdstad van zyn Ryk, 24 myl van Chamdara op de vlucht; maar de *Nabab*, hem kort op de hielen gevolgd zynde, dreef hem ook van daar, en nam zoo wel die als de vorige Stad in, plunderende die beide; alzoo 'er groote schatten in waren, en vooral ook in de graven der groote Heeren.

Dit noodzaakte den Koning van Assam om na 't Gebergte in 't Ryk van Lassa te vluchten, daar hem de *Nabab* niet veel quaad doen kon, maar in een elendige staat verviel, aangezien het regensaysoen begon, waar door alles drie maanden lang onder water, en zyn Leger in 't uiterste gebrek raakte, het geen hy echter, met verlies van veel volk, verduuren moest, zonder voorwaard of achterwaard zich te konnen bewegen. Hy wist echter, alzoo die Koning mede in groote engte was, van den zelven noch te bedingen, dat die Vorst zyn halve Ryk, zyn jongste Dochter, zeven jaar oud, hem ten byzit, en daarenboven hem noch veel schatten, Olifanten, Vaartuigen, enz. aan hem gaf, daar hy, indien hy maar wat meer moed gehad hadde, des *Nababs* overgebleven volk met steenen had konnen dood werpen. En zeer vernederd.

Na 't eindigen van den regentyd droop hy met hangende wieken weer na zyn Land, van voornemen het aanstaande jaar weer te komen; maar daar viel niet af, alzoo zyn volk sterk aan de loop raakte, die hem op de te rug reize, A. 1663 mede uit de wereld sleepte, en *Eurangzeeb* van zynen gevaarlyksten vriend, verloste.

Hy was over des zelfs dood zeer voldaan, te meer, om dat hy 'er geen aanleiding toegegeven, en hy daar door nogtans veel rust te hopen had. Ten bewyze van zyn groote vreeze voor hem, zeide hy tegen zyn Zoon Mohhammed, *Emier Chan: gy hebt eenen Vader verloren, en ik den grootsten en gevaarlyksten vriend, dien ik heb.* Emier Jemla's dood.

Wy vertoonen dezen Heer hier na 't leven, zoo als hy zich, noch in de kracht van zyn jaaren zynde, in zyn wasch-huis met verscheidene van zyne Vrouwen vermaakt, by de letters B. B. B. De Nabab in zyn wasch-huis verbeeld met zyn Vrouwen.

Hy

A. 1663. Hy zit daar op een Sofa tegen een kussen, en op zyn knien met de beenen achter uit leggende by zyn liefste Wyf, die hy by de handen vat, terwyl een Hofdame van agter bezig is om haar hair te zuiveren. Zy is met geen andre cieraaden dan met snoeren van peerlen om den hals, en met arm-banden opgecierd.

Terwyl hy deze Vrouw begluurd is een Slavin agter hem bezig om hem met een Paauwenstaart te waaijen en te verkoelen, en een andre, die agter haar staat, wyst met de vinger op de mond, zoo als die waaister na haar omziet, van te zwygen. Wat lager ziet men agter *Mier Jemla*, (of *Sumela*) verder beneden aan wederzyden eenige Vrouwen bezig om met speeltuigen dien Prins en zyn beminde te vermaken. De naaste aan hem slaat de maat met de vingers op een trommel (zynde dit recht een trommelende maagd) en die agter haar zit klapt in haar handen, om de vallen van de maat noch klaarder aan te wyzen. Die beneden deze twee by dat theestelletje zit, is bezig om op een byzonder Mogolsch speeltuig; zynde als een guiterre, te speelen, terwyl die twee regt tegen over haar aan de andre zyde bezig zyn, de eene met op een dwars-fluit te speelen, en de andre om een kopje Koffi of Kaweh (zoo zy 't noemen) te drinken. En die twee, die zig boven haar vertoonen, zyn mede met het een en 't ander doende, de agterste een Slavin, en de andre mede een van zyn Wyven zynde. Men ziet daar ook de flessen met haare vogten en de verdre gereedschappen, tot het wasschen vereischt, behalven dat men hier in dit vertrek ook een schets van hunne nette bouwkunde, en een zeer fraaije watertank met de End-vogels 'er in zwemmende zeer lustig voor 't gezigt ziet, en in deze prent zelfs was alles in dit gebouw zeer fraai of met verguldsel, of met hemelsblaauw opgecierd, en zoo wonderlyk aanlokkend en cierlyk gemaakt, dat men mylen verre gaan zou, alleen, om 't gezigt van dit verheven en prachtig gebouw, hoewel dezen Heer zelf het fraaiste van deze gansche prent, en een ongemeen fraai Mogolder is, in wiens wezen men veel deftigheit, en een groot verstand ziet doorschitteren.

Gelyk hy nu *Eurangzeeb* meenigmaal had doen beven, alzoo was het de aangenaamste tyding, die men hem brengen kon, dat hy dood was.

Zyn nagelaten schat. Hy bequam (volgens 't lot der Grooten in Indiën, die hun goederen aan den Vorst moeten laten, die 'er de Erfgenamen maar zoo veel af geeft, als hem goeddunkt) een onnoemelyke schat aan Juweelen by des *Nababs* dood, behalven dat men zeide, dat hy aan goude en zilvere ropyen, mitsgaders, aan ongemunt geld, zeven en negentig Millioenen, en vyfmaal honderd duizend Pagoden (a ieder pagode 6 gulden) of, in Hollandsche munt, drie honderd en negentig Millioenen naliet, waar af de zynen maar 20 a 30 tonnen gouds kregen; al het welke men wil, dat tusschen A. 1662, en 1663 voorgevallen, en dat toen deze *Emier Jemla*, gestorven zy; hoewel anderen meenen, dat hy wel tot den jare 1666 leefde, en by zyn overlyden een Man van 85 a 86 jaaren was. A. 1663.

Niet lang na de geruste bezitting van zyn throon liet hy zekere Ropia's munten, op welke hy zetten liet (gelyk wy onder de munten van Indiën aanhaalen) deze munt is door *Eurangzeeb*, innemer van de wereld geslagen in de wereld, die zoo rond als de volle maan is.

In 't jaar 1663 (of, zoo andre stellen, A. 1661) kreeg *Eurangzeeb* moeite met een van zyn Hof-bedienden, *Seva Gi*, (Heer *Seva*) genaamd, een kleen man, (in zyn lands-taal een man als een Rot genaamd;) doch groot van daden. Jemeah was dezes *Seva Gi's* geboorteplaats, ende dit was van ouds hier de Setel der Koningen van Decan, onder welke zyn Vader Zegelbewaarder was; 't geen *Eurangzeeb* by de verovering van dit Koninkryk aan hem overgaf. Eurangzeeb krygt moeite met Seva Gi. A. 1663.

Deze *Seva Gi*, de uitstekenste ende machtigste der Berg-Koninkjens, is afkomstig van een oude linie der Raja's, ende van de Stam de *Bonceloes*, een zeer Krygs-kundig en dapper geslacht. Zyn Grootvader is in groote achting onder *Nisam Sjah* geweest, welkers naam *Raja Vangoe Gi*, gelyk die van zyn Vader *Raja Sjah Gi* was, welke onder dien zelven Koning Opperbevelhebber van 't Leger geweest is.

Dat zy met hun drien Broederen geweest zyn, ende dat de 2 andre *Samba Gi*, ende *Ikoe Gi* genaamd waren, hebben wy onder de zaaken der Koningen van Visiapour al gezien.

By den val des Konings *Nisam Sjah*, begaven zig de Vader van *Seva Gi*, en zyn andre Zoons als loontrekkers onder den Koning van Visiapoer, by den welken zy zeer groote bedieningen bekomen hadden; doch *Seva Gi* zogt altyd moeite weshalven de Koning van Visiapoer hem met een Leger onder *Abdul Chan* aantastte, welken *Seva Gi* zeer listig bedroog, ende verraderlyk vermoorde, te gelyk de sterke Stad Pangala overwinnende. Dezen *Seva Gi's* Ampt bragt mede, dat hy met een zilvere stok, als de Vorst uitging, voor uit moest ryden, om ruim baan te maken. Dog deze, in ongunst geraakt, en van den

Vorst

B B B.

Nabab, of Veld Heer van Eurangzeeb, Miersumela genaamd, die zig, na dat hy hem gewasschen had, met syn Vrouwen en bywyven in syn Vrouwen Timmer vermaakt.

A. 1663. Vorst verstooten zynde, begaf zich eerst tot 't berooven der lieden op de wegen; doch naderhand grooten aanhang van al 't geboefte krygende, wierd hy zoo sterk en stout, dat hy tegen *Eurangzeeb* openbaar in 't veld quam, en hem hier en daar door zyn strooperyen, veel afbreuk deed.

Dien wy hier na 't leven verbeelden. Wy vertoonen dien Heer by de letters A. A. A. na 't leven, met een goude Alegia bekleed, en met zoo een tulbant op 't hoofd.

In 't jaar 1664 quam hy in Januari eerst na de machtige Koopstad, Hhamed Abad, met een vliegend leger van 10 a 12000 man, 't geen zulken ontsteltenis in Suratte, en voor al in 't hert van den blooden Landvoogd aldaar, gaf, dat hy, die gesteld was, om die gene, die daar handel dreven, te beschermen, de Hollanders, en Engelschen in zyn groote verslagenheit om hulp verzoeken quam, die nochtans met hun zelven genoeg te doen hadden: want al hunne manschap maar in 30 a 40 Mannen van ieder byzonder volk bestaande, kon dit niet veel helpen, waarom zy den 15den dito ieder noch 70 a 80 Mooren in dienst namen.

En die in de Provintie van Guzeratte stroopte. Daags daar aan quam 'er tyding in Suratte, dat hy met zyn Heir by het Dorp Utena, pas anderhalf myl van de Stad, gekomen was, waar op de Stadsvoogd hem door een bedienden verzoeken liet, de Stad doch niet nader te komen, alzoo dit groote ontsteltenis geven, en den Vorst, die hem, zoo hy zeide, elders gezonden had, zeer mishagen zou, waar aan zig *Seva Gi* weinig gelegen liet, nemende dien bedienden, om zyn slag, in 't overvallen van die Stad, te beter waar te nemen, maar stillekens gevangen, en met zich na die Stad. Het zelve overquam ook twee Hollandsche bedienden, om kundschap uitgezonden, die, egter tegen den avond weer losgelaten, en zonder geweer by den hunnen gekomen zynde, vast berigt brachten, dat het den roover *Seva Gi* met zyn leger was.

Tegen den middag zag men een vervaarlyk vuur in de Stad opvlammen, terwyl *Seva Gi's* volk allenskens ter Stad introk, en zich eerst in 't Tol-huis aan 't rooven begaf.

De bange Stadsvoogd was ten eersten met alle bedienden des Mogols, na de vesting gevlugt, met welke hy den roover noch lang had konnen buiten houden, die, nu geen weerstand vindende, tot diep in de nagt niet deed, dan rooven, en branden; zich zelven ook verstoutende om tot onder de vesting te naderen. Het is waar, dat de Stadsvoogd den geheelen nacht schoot, maar hy deed meer schade in de Stad, dan aan den vyand.

Een jammerlyk geschrey van Vrouwen, en Kinderen om 't verlies van hun Mannen, huizen en goederen, hoorde men de gansche tyd door, te meer, dewyl niemand, door 't voortloopen van den brand, zich wist te keeren, om dat niemand die dorst lesschen, en schoon 'er door 't ten einde loopen van den brand van zelf 's nagts wat rust scheen te komen; zoo zag men den 17den dito die veel sterker, dan te voren, op nieuwe plaatzen ontsteken. A. 1663.

Seva Gi zond ook eenen *Nicolaas Kolostra*, een Griek, en Koopman, binnen Suratte, na de Nederlandsche en Engelsche Opperhoofden, met aankundiging, dat *Sjah Sousa*, zyn bondgenoot, en vriend, die by hem was, de Stad Suratte aan hem geschonken, en dat hy daarom goedgevonden had, ons in der minne om een redelyke somme gelds, om zyn heir te betalen, te doen aanspreken, of dat hy anders al, wat in de Stad was, aan zyn woede en 't vuur opofferen zou.

Schoon men zeer wel wist, dat dit voorgeven een leugen, en dat *Sjah Sousa* lang dood was, moest men hem echter goede woorden geven, en hem afzetten, met te zeggen, dat Kooplieden geen geld by kas hielden, en hem dierhalven onmogelyk nu helpen konden.

Ysselyk was ondertusschen het branden, blaaken, schreeuwen, schreijen, en jammeren der elendig verlatenen in de Stad; en hoe vervaarlyk reeds de brand was, ontzag zich *Seva Gi's* volk egter niet die noch hoe langs hoe meer door nieuwe brandstoffen te doen toenemen.

Al, wat noch fraai in Suratte geweest was, geraakte op dezen dag tot assche; en veel Kooplieden van aanzien verloren alles, 't geen de vyand noch niet had konnen rooven, door dezen schrikkelyke brand, 'er niet dan ter naauwernood hun leven af brengende. Twee a drie Benjaansche Kooplieden lieten daar ettelyke millioenen by zitten, en de schade in 't algemeen werd wel op dertig millioenen geschat.

Hy trekt met een grooten buit af. Den 18 Januari trok hy na de middag, zyn hart nu genoeg opgehaald hebbende, met zyn volk weer na buiten met een onnoemelyken buit. Hy, en de zynen, namen alleen het dierbaarste na zig, en deelden 't geringe, dat hem maar belemmeren kon, aan de armen uit, waar door velen hier meer kregen, als zy by die brand en plundering verloren hadden.

Hy had zich in 't eerst een half myl van de Stad gelegerd, en daar door schyn gegeven, als of hy daar langer roesten wilde; doch hy was, wanneer men het minst 'er op dagt, stil heen getrokken, vergenoegd dat hy *Eurangzeeb* zulk een schoo-

A. 1663. ſchoonen veder uit zyn ſtaart getrokken had!

De Gezant van den Keizer der Abyſſinen, *Chodja Moraad* genaamd, een Armemer, zig te Suratte tot nader laſt ophoudende, had 'er al de Keizerlyke geſchenken, uit vreeze van zyn leven, of ten minſten zyn vryheit, te verliezen; by verloren, vermits *Seva Gi* hem die wel fors afgevorderd, of anders gedreigd had hem gevangen mede te nemen; al 't welke men op reekening van den blooden en onbedreven Stadsvoogd ſtelde.

Eurangzeeb beloofd Seva Gi vergiffenis.

Eurangzeeb, die de handen met gewigtiger zaken noch vry vol had, en dezen roover, nu een Leger van 100000 Man by een hebbende, alzoo veel volk hem toeviel, niet met geweld zag te dempen, wierd te rade, hem vergiffenis van al het bedrevene op zyn Keizerlyk woord, en daarenboven de derde plaats onder de Vorſten des Ryks door een van zyn voornaamſte Ryksgrooten te doen aanbieden, behalven dat hy zynen Zoon tot Overſten over tien duizend Ruiters verheffen zou.

En de derde plaats onder de Ryksvorſten.

Hy liet zig door al deze aanbiedingen bewegen om na 't Hof te komen; en trok met zyn Zoon, en eenig volk, na Delli, ging zelf met weinig bedienden ten Hoof; maar belaſtte zyn Zoon, met het heir buiten te blyven, en daar zyn nadre laſt af te wachten, of eerſt te zien, hoe men met hem handelen zou.

Hy wierd daar zeer wel van de Grooten, en Omrah's, ontfangen, heerlyk onthaald, en in een Vorſtelyk Paleis, tot zyne wooning zullende dienen, geleid; maar ziende, dat hem, by zyn verſchyning voor *Eurangzeeb*, niet de beloofde derde, maar de vierde, plaats onder de Omrah's aangewezen wierd, ſpeet hem dit der maten, dat hy den Vorſt opentlyk verweet, of dit met zyn Vorſtelyk woord, waar op hy ſtaat gemaakt had, overeenkomende was. Hy zeide vlak uit in die plaats beneden een verrader niet te willen zitten, en wilde zoo heenen gaan, doch wierd door deze en gene grooten weerhouden, en met toezegging, dat dit wel volgen zou, gepaaid.

Het welk hy aanneemd.

De reden, die hy had, om dien Omrah, die in de derde rang zat, een verrader te noemen, was, om dat *Eurangzeeb* dezen zelven tegen hem (*Seva Gi*) met een Leger voor eenige jaaren uitgezonden, en hy zich toen als een laffe verrader van den Mogol, by een Brief aan *Seva Gi* geſchreven, gedragen, en van hem verzogt had, dat aangezien zy Rasbuten, en geloofsgenoten, waren, zy doch malkanderen niet moeijen wilden, dat hy *Seva Gi* met ruſt laten zou, indien hy hem met vrede liet; al het welke *Seva Gi* ook aangenomen had te doen. A. 1663.

Ja 't was zoo verre van daar geweeſt, dat hy *Seva Gi* zou aangetaſt hebben, gelyk de laſt van *Eurangzeeb* mede bragt, dat zy nu en dan wel als vrienden gegaſtreerd, en dan wel eens weder, als 't ware, wakker tegen een geſtreden; maar het echter altyd zoo geſchikt hadden, dat 'er aan weerzyden byna geen volk gebleven, en niets uitgerigt was.

Dit zei *Seva Gi* hier opentlyk onder al de Omrah's, en om dezen laſhertigen, en onwaardigen Omrah, die men boven hem plaatſte, noch meer ten toon te ſtellen, gaf hy ook zyn verraderſche brieven aan *Eurangzeeb* over, vragende wederom met eenige verontwaardiging, of hy beneden zulk een verrader zitten moeſt, en of dat met zyn Keizerlyk woord overeen quam?

Eurangzeeb, niet gewoon zulke trotſe woorden van zyne Omrah's te hooren, en niet genegen dit van een afvalligen roover te verdragen, deed hem aanſtonds in verzekering brengen, en, hoewel hy hem vier van zyn dienaars liet, echter zoodanig handelen, dat hy wel zag, dat hy een gevangen was.

Aanſtonds gaf hy zyn Zoon hier kennis af, verzogt het noodige van hem, en belaſtte den zelven ten eerſten van daar te vertrekken, en met zyn Leger aanſtonds op te breken, alzoo hy wel middel vinden zou om te ontkomen.

Hy veinsde voor de grooten van 't Hof, die hem dagelyks quamen bezoeken, en die hy zeer vriendelyk onthaalde, als of hy niet eens gevoelde, dat hy in verzekering genomen was, maar zey in 't korte hope te hebben, van door hunne voorſpraak weer in 's Vorſten gunſt te zullen geraken, en de toegezegde plaats van eer te zullen bekomen.

Ondertuſſchen gingen zyne Dienaars dagelyks op de markt, om vruchten, enz. voor hem te koopen, die zy, volgens 's lands wyze, in groote lange korven met dekzels gewoon waren binnen te dragen, welke hy zomtyds met, zomtyds ook wel zonder dekzels, aan deze of gene Omrahs ten geſchenk zond; die echter gemeenelyk van de wacht bezigtigd wierden.

Dit had nu al 2 of 3 Maanden geduurd, zoo dat die van de wacht, door den tyd dit gewoon geworden zynde, juiſt altyd dezelve, niet net bezigtigden; weshalven hy op zekeren dag, van welken hy zyn Zoon te voren kennis gegeven had, zyn tyd wel waarnemende, zich in zulk een korf uitdragen liet, na dat hy zich ettelyke dagen ziek geveinſt, en aan de koorts te bed gelegen had.

Eurangzeeb had, behalven de vier Die-

A. 1663. Dienaars van *Seva Gi*, een Mohhammedaan, dien hy veel vertrouwde, als 't ware tot gezelschap, doch eigentlyk tot mede opzichter by hem gesteld. Deze was hem 't meest in de weeg; maar gemerkt hebbende, dat hy zeer verzot op Amfioen, Banga- (of Hennip-) en wyndrinken was, had hy hem die dag van 't een en 't ander zoo wel verzien, dat hy hem niet alleen smoordronken gemaakt, maar ook, na hem in zyn gewaad gekleed te hebben, zoodanig in zyn bed lei, weshalven hy in de korf, zonder eenige de minste argwaan der wacht, die hem, zoo zy meende klaar te bed leggen, en drie Dienaars, hem wayende, by hem zag, uitgedragen wierd na een plaats, daar zyn Zoon hem, vyf Mylen van Delli, met eenige duizend Mannen wagtte.

Doet zig in een korf met vrugten uit de gevankenis dragen.

Niet lang 'er na quam een Omrah met een Artz, om na hem te zien; maar men wenkte hen, dat hy sliep, weshalven zy weer henen gingen.

Zyn Dienaars, oordeelende, dat hy nu al ver genoeg voor uit, en dat het nu tyd was, om ook voor zich zelven te zorgen, alzoo zy vryheit hadden om uit en in te gaan, kozen mede na malkanderen het hazen-pad, latende dezen dronken Mohhammedaan alleen leggen in de kamer, die zy na zich toetrokken. Hy wierd eindelyk wakker, zag dat hy 't kleed van *Seva Gi* aan had, maar was verwonderd, dat hy te bed lag, en nog *Seva Gi*, noch iemand van zyne Dienaars, 'er ontrent zag.

Hy nam het voor korswyl op; doch als hy de wacht na *Seva Gi*, en zyn volk, vraagde, merkte hy te laat, dat hy weg, en, door hem dronken te maken, in vryheit geraakt was, weshalven hy meede daar niet lang bleef, aangezien dit zekerlyk zyn leven zou gekost hebben.

Men hoorde eindelyk, door wat poort hy na buiten gedragen, en hoe hy, daar eenige paarden voor hem gereed gevonden hebbende, ten eersten weg gereden, en nu onmogelyk te achterhalen was.

Eurangzeeb vernam ten laatsten ook, met verwondering, hoe listig hy het ontkomen was.

Hy zond hem wel eenige ligte troepen na, maar de vogel was het al ontvlogen, en door zyn Zoon zoodanig gedekt, dat *Eurangzeeb's* volk hem niet verder vervolgen dorst.

Vergeefsche list van Eurangzeeb om Seva Gi weer aan 't Hof te krygen.

Men trok dan 't vossen-vel noch eens aan, en zogt hem met een zoet lyntje weer aan 't Hof te lokken, met verzekering, dat, zoo hy noch eenige dagen geduld gehad had, men hem, volgens beloften, de derde plaats onder de Omrah's zou gegeven hebben, vermits de ander Omrah tot Landvoogd elders verheven, en die plaats dus open was; dat hy dierhalven maar weerkomen, en die plaats nu bekleeden kon; maar de Vos was te oud, om zich ten tweedemaal te laten doeken; en hy zei, niet te konnen begrypen, hoe *Eurangzeeb* zoo dwaas was, van te gelooven, dat hy ten tweedemaal zich aan hem zou konnen gevangen geven. Dat hy van hem eens misleid, maar dat het hem geraden was, nu op middelen te denken, om deze trouwloosheit aan hem te wreeken, waar toe hy hoopte wel haast gelegenheit te zullen vinden; gelyk hy hem kort 'er na Wingurla af nam, en uitnemend veel moeite noch veel jaaren daar na aandeed, zonder dat hy, hoe machtig ook, hem dat beletten kon. Groote zaken heeft deze *Seva Gi* naderhand A. 1676 te Golconda, in Suratte, en elders, uitgevoerd, die wy, als hier niet dienende, voorbygaan. Hy stierf A. 1680 den 1 Juni, gevolgd zynde van zyn Zoon, *Samboe Gi*, die al zyn Vaders goede vrienden liet verbranden, om hem die by zyne begraaffenis tot zyn gezelschap te geven. A. 1663.

Zelf heeft deze Zoon van *Raja Seva Gi*, die zich ontrent Visiapoer een magtig gebied verkregen, en zich in de daar ontrent grenzende landen van Choromandel zeer ontzachlyk gemaakt had, hem lang daar na noch tot A. 1689 toe, veel spel gemaakt, dat echter eens een einde nam: want hy kreeg hem gevangen in een veldslag, en men bragt hem, om 'er af ontslagen te zyn, om hals; maar zy hadden niet konnen beletten, dat zyn jongste Broeder, *Rani Raja* genaamd, het ontquam; zich zelven als een Fakier verkleed, en in dat onberispelyk gewaad de Stad Gingi, of Tsjengier, die 15 Mylen van Poedeseri legt, gekregen hebbende, daar op een hoogen berg dagt zeker en ongenaakbaar te zyn. De Mogol belegerde hem daar egter A. 1690. en hield hy dit beleg twee jaaren aan een, zonder eenig voordeel uit, tot dat *Eurangzeebs* Zoon, den Prins *Cambax*, hem in 't einde van A. 1692 zo verre tot het uiterste bragt, dat hy zich zou overgegeven hebben.

Verdere gevallen met Seva Gi, en zyn nazaaten.

De al te groote drift nochtans van dezen Prins, met een zeer forsen, en onbillyken eisch vergezelschapt, keerde dit blad geheel en al om.

Hy had deze lieden, Heidenen zynde, tot 't Mohhammedaansche geloof willen dwingen, en, of dit noch niet genoeg was, hen noch een zware schatting willen opleggen. Dit bracht hem, niet genegen een van beiden aan te nemen, tot een geheel ander besluit. Hy hervatte dan de moed, en bracht, tegen alle gedachten, het Leger van Cambax in veel grooter engte, als waar in zy te voren geweest waren, zoo dat hy zelf inge-

A. 1663. gesloten, de Stad ontzet, en hy A. 1693 in Februari gedwongen wierd tot een vry slegt verdrag te komen.

Bevorens hebben wy verhaald, hoe jammerlyk de Prins *Sjah Sousa*, met zyn gansch huisgezin, in Arracan omgekomen, en hoe de Koning van dat Ryk de voorname oorzaak, hoewel om zeer gewichtige redenen, daar van geweest was.

Dit nam *Eurangzeeb* niet alleen zeer qualyk, maar gaf 'er dien Koning ook blyken af. Hy zond hem, niet lang na de dood van dit Princelyke Huisgezin, zynen Oom, den Veld-Heer, *Sjah Hest-Chan*, met een Leger, die, zeer wel weten de, hoe grooten dienst die Koning van eenige Portugeesche roofgaleijen, en de Portugeesche Oversten, in een van zyn Havens, Xettigam genaamd, genoot, vermits een Galey verscheide schepen van den Mogol aandoen dorst, by zyn komst in Bengale, allereerst zyn gedachten liet gaan, hoe hy meester van de zelve werden, en zyn volk uit Bengale in Arrakan krygen zou. Te land dit laatste te doen, had, om de menigvuldige Rievieren, en waterleidingen, groote zwarigheden. Te water had het mede zyn gevaar in; maar dit dagt hem echter het beste, indien hy een schip twee of drie van de Hollanders hier toe bekomen kon. Hy verzogt 'er om, door een Gezant, die hy na Batavia zond, met belofte, van dit Ryk voor hem, en voor de Nederlandsche Maatschappy te veroveren. Haar Hoog Edelheden tot Batavia, die met een ook op 't uitroeijen der Portugeesen in Arrakan zagen, stonden dit verzoek toe, op die grond hem 2 schepen zendende, maar hy ondertusschen met der Portugeesen Oversten der Galeyen klaar geraakt, die tot hem overquamen, zag 'er toen alleen kans toe, bedankte de Maatschappy voor haare schepen (om dat Ryk niet met haar te deelen) nam met hulp der Portugeesche Galeyen 't Eiland Sundiva (hem door dien Koning afgenomen) en naderhand het gansch Ryk van Arrakan voor *Eurangzeeb* in, en liet deze Portugeesen, die hy in Decca geplaatst, en toen volkomen onder zyn geweld had, leelyk zitten kyken, hen nog wel schamper, als zy van de groote beloften, die hy hem gedaan had, spraken, uitlacchende.

Eurangzeeb verovert Arrakan.

Misleid de Nederlanders en Portugeezen.

Onder de regeering van *Sjah Djihaan* was de Koning van Golconda, Sulthaan *Abdullah Kotb-Sjah* wel vry cynsbaarder dan zyn voorzaat gemaakt; maar wanneer hy A. 1672 den 3 May, na in de vyftig jaren regerens, te Golconda overleden was, ging het van eersten af aan met zynen behuwden Zoon, en opvolger, Sulthaan *Aboe il Hassan Kotb-Sjah*, noch veel erger. Zyn Vader liet hem wel een grooten schat, niet alleen van Juweelen, maar ook van geld na, die men zegt, dat 19 Coeroer oude Pagoden (a ieder Coeroer van tien lak, en ieder lak van honderd duizend Ropyen, en ieder oude Pagoden a tien gulden) of honderd en negentig Millioen gl. beliep; maar wat heeft het hem geholpen, aangezien *Eurangzeeb* hem, als hy aan de kroon quam, ook 45 tonnen gouds, maar naderhand nog eenmaal zoo veel, als zyn Vader, dat is, negentig tonnen gouds aan schatting geven liet; behalven andere onnoemelyke sommen in geschenken aan den Prins *Sjah Aalem*, om hem te paaijen, vereerd.

En brengt den Koning van Golconda geheel onder zich A. 1687.

Dus hield hy het twaalf jaaren aan een nog al gaande; maar als hy, die met zyn Wyven zoo veel geld verspilde, dat *Madoena* en *Akkena*, die twee vermaarde Broeders, de een zyn eerste bedienaar van Staat, de ander zyn Veld-Heer, geen raad meer wisten, om de schattingen des Mogols, en verscheide achterstallen van dien, op te brengen, en nu wederom geld van hem geeischt was, en men dat gegeven had; zoo raakte hy A. 1684 in de uiterste verlegenheit, om deze Mogolsche schatting, die nu door een Leger, dat na Golconda trok, en 't geen *Sjah Aalem* voerde, geeischt werd, te betalen.

Het ging dan, hoe het ging, daar moest geld zyn, wilde hy niet tot het uiterste gebracht werden. Hy zond dan een Gezant aan *Eurangzeeb* met een diamant, die by zyn eigen Juweliers, grosso modo, en op zyn minste geoordeeld wierd twaalf honderd tonnen gouds waardig te zyn.

Eurangzeeb schreef hem, met het te rug zenden van dien steen, dat hy bevonden had, dat de steen veel meer, dan men hem die opgegeven had, waardig was, en dat dierhalven zyn agterstallen rykelyk daar by zouden voldaan zyn; maar dat hy, om zyn Soldaten te betalen, geld van nooden had, en met die steen niet te regt komen kon.

Vermits nu *Eurangzeeb* evenwel zyne gewilligheit gezien had, van zelf meer dan hy schuldig was, in voorraad aan te bieden, gebruikte hy wel de bescheidenheit, van nog een jaar of twee te wagten; terwyl de Prins zyn zoon ondertusschen hem A. 1686 nog wel elf millioenen afperste, maar als 'er nu A. 1687 nog geen geld van 's Keizers schatting quam, heeft hy op den 8 October van dat jaar het Kasteel (waar in hy onnoemelyke schatten vond,) en dus ook het gansch Ryk van dien Vorst, ingenomen, en hem zedert als een veragte onderdaan, ja als een slave, die langs de grond na hem toe kruipen, A. 1663.

pen,

A. 1687. pen, stof eeten, en dus om zyn leven bidden moest, gehandeld, niettegenstaande zyn oudste Zoon, zoo sommige willen, met des Konings Suster, doch zoo andere zeggen, met 's Konings middelste Dochter, *Ullia Begum*, met een voornaame bruidschat, en een millioen inkomen jaarlyks, getrouwd was.

Als mede den Koning van Visiapoer. Ontrent dit zelve jaar bragt hy den laatsten Koning van Visiapoer, *Adil Sjah*, doch wat voor 't veroveren van Golconda, mede onder zyn magt, kreeg hem gevangen, en liet hem, schoon hy de Dogter van dien Vorst tot een van zyn wyven had, met vergif ombrengen, 't geen de Vorsten, en Grooten van dat Ryk nog zeer lang tegen hem heeft doen morren.

Het verdere van Decan, en Carnatica. Hy nam ook, het geen 'er aan Decan nog ontbrak, en hier en daar weer afgevallen was, zonder slag of stoot in, en veroverde de afgevalle Landen van Carnatica, wel eer een zeer machtig Keizerryk in Narsinga, of op de Kust.

Na dezen onthield deze schrandre Vorst, uit vreeze voor zyn Zoonen, zig altyd in zyne tent, en leger, te veld, zich zeer weinig met zyne Hoofdsteden, Delli, of Agra, bekreunende.

Oorspronk der Nederlandsche moeijelykheden met den grooten Mogol zedert A. 1709. Eenige jaaren aan een heeft de E. Maatschappye der Nederlanders groote moeijelykheden met zynen Landvoogd tot Suratte gehad, in zoo verre, dat men genoodzaakt geweest is dat Comptoir, na den overlast hen aldaar aangedaan, ettelyke jaaren aan den anderen op te breken.

De oorzaak hier af moeten wy wat verder ophalen, en de zaak zelf wat klaarder voorstellen.

De Mooren, of de Mohhammedanen, van Suratte, en andere gewesten van Hindoestan, onder 't gebied van den Grooten Mogol, zyn gewoon jaarlyks eenige van hunne eigen schepen (die vry sterker dan de Nederlandsche zyn, alzoo zy die zoodanig in een ploegen, dat zy menigten van jaaren zonder pomp vaaren) van Suratte na 't Roode Meir te zenden, het zy om een geschenk van den Grooten Mogol aan den Emier, of Sjerif van Mekkah, bewaarder van het graf van Mohhammed, en dus na het graf van dien valschen Propheet, en wel ten dienste van 't zelve, ofte om eenige Hhadji's, dat is, Pelgrims ter bedevaard na gemelde graf te voeren. A. 1661 voerde zekere *Hubert Hugo* een Frans Fregat, voor Monsr. *Fouquet*, *l'Aigle Noir*, of de *zwarte Arend* genaamd, waar mede hy naderhand op 't Roode Meir roofde, en in den ingang van 't zelve een schip nam, waar in de Moey van *Eurangzeeb* was. Over dit geval maakte die Vorst ons nochtans, tot veler verwondering, geen moeite, schoon 't hoofd van dit schip een Hollander, doch in Fransche dienst, was. Maar omtrent het jaar 1700 gebeurde het, dat weer een van hunne schepen op dien togt door een Engelschen roover (zoo men meend) genomen, en daar door by de Mooren van Suratte een uitnemende groote schade geleeden is, om welke weer te vinden de Landvoogd van die Stad, *Abdul Gafoer*, alle de Europeërs, daar toen hunne Logien hebbende, te weten, de Nederlanders, Engelschen, en Franschen, aangesproken heeft, voor al willende, dat de Engelschen, en wy, ieder de helft voldoen zouden. A. 1700. Door 't nemen van een Surats Schip.

Den Nederlanders deed hy daar over zeer groote moeite, en een ongelyk zonder weergae, zonder de minste grond, aan.

Van een Engelsche roover. Onder de Regeering van de Heer *Pieter Ketting*, die zedert A. 1696 tot A. 1699 in Suratte Directeur, of Bestierder van den Handel der Nederlandsche Maatschappy, was, nam dit schendig werk zyn begin.

En op de Nederlanders onregtvaardig gezogt. De Mooren dwongen dezen Heer, om tegen alle recht, en niettegenstaande alle zyne krachtige wederleggingen, een verdrag te teekenen, waar by zy hem, en onze Maatschappy, verbonden, vooreerst, een Acte te geven, waar by zy beloofden aan hen vierentwintig honderd duizend Ropyen, of ontrent zesendertig tonnen gouds (welke schade zy voorgaven by 't nemen van dat schip geleden te hebben) te zullen weergeven.

Het tweede lid van dit gedwongen accoord behelsde een belofte, om in het toekomende hunne schepen, na Mekka gaande, met twee a drie van hunne schepen derwaards, en weer te rug, te geleiden, waar voor zy van hunne zyde weder beloofden gelei-geld aan de Nederlandsche Maatschappy te betalen; tot welke bevryding van hunne schepen en goederen zy, ook de Engelschen, en Franschen, even sterk verbonden.

Voor zoo verre als ons betreft, ziet men hier een affchrift van 't geen zy de onzen toen afpersten, onder bedreiging van anders te moeten vertrekken.

Translaat van 't Verband-Schrift in Suratte, door dwang van de bedienden der E. Maatschappy verleend.

Verband-Schrift in Suratte onze bedienden afgedwongen. *Wy Commissaris en Raadsleden wegens de Hollandsche Maatschappy in Suratte. Confesseren mits dezen, dat wy over lange jaaren van den grooten Mogol licentie, of verlof verzogt, en gekreegen hebben, om in Suratte, en Hindoestan onze negotie te dryven, waarom wy bekennen, dat eenige Hoe-*

A. 1700. *dedragers in de weg van de Arabische Kust schepen van de Suratse Kooplieden geweldelyk overvallen, diverse goederen daar uit geligt, ja zelfs eenige schepen, met lading en al, weg gesleept hebben, en waar uit in de Moorsche Landen veel moeijelykheeden voortgekomen zyn; ten welken einde, tot weering van diergelyke quaadaardigheden, een* Hasbul Hhoekom *van zyn Majesteit op dezen Stedevoogd*, Amaret Chan, *is afgekomen, meldende, dat by Stedevoogd van de Europiaanen in Suratte een geschrift moest nemen, waar by zy beloofden voor de schade ter Zee te zullen instaan, die in 't aanstaande door Hoededragers zouden mogen gepleegd werden, en dat zy de goederen, die geroofd zyn, benevens de roovers, moesten vangen, ende opbrengen; mitsgaders dat gemelde Europiaanen ook zouden moeten verantwoorden de schade, die 'er bevorens reeds geleden is, en dat zy, by weigering van dien, uit zyn Majesteits Landen moesten vertrekken, dierhalven presenteeren wy dit geschrift, en beloven, ingevalle in 't aanstaande de schepen die van hier na, en weder van de Arabische Kust herwaards door eenige Hoededragende roovers komen genomen te werden, ('t geen God verhoede) dat wy de gemelde roovers met het geroofde zullen vangen, opbrengen, en 't zelve presenteeren aan de Ministers van Suratta, en zoo niet, zullen wy de geledene schade verantwoorden; doch voor ongelukken, die van God afhankelyk zyn, konnen wy ons geen borgen stellen, werdende dit Contract met onze vrye wille geaccepteerd, ende de geen, die na dezen als Hoofd van onze Compagnie zoude mogen komen, zal gehouden zyn het zelve mede na te komen, ende de ordre van den Koning te gehoorzaamen.*

Suratta den 4den Februari A. 1699.

(Geteekend door)

Pr. Ketting, Matth. v. Hek, J. Diodati, Gt. Huichelenbos, Willem Six, J. de Vet, Frs. Dubbels, en Jan Koops.

En in hare Logie bezettede.

Dit verdrag quam den Heer Opper-Landvoogd, en de Raaden van Nederlands India tot Batavia zeer onbillyk, en onsmakelyk, voor; doch zy stonden egter, om goede redenen, het tweede lid van dit Accoord, te weten, het geleiden der Moorsche schepen, toe, in hope, dat dit de gemoederen der Mooren verzagten, en de gerezen verweidering matigen, of wel geheel wegnemen mogt.

Dit geschiede dus twee, a drie jaaren aan een, tot zoo grooten nadeel van de Nederlandsche Maatschappy, dat zy daar by drie of vier schepen, en eens twee gelyk, verloren hebben.

Doch als nu de Mooren zagen, dat 'er geen betaling van de voornoemde A. 1703. somma, by de Heer *Ketting* beloofd, volgde, hebben zy dien Heer, en de verdere bedienden der E. Maatschappy, in de Nederlandsche Logie aldaar bezet gehouden, en hen alle bedenkelyke afbreuk gedaan. Na dat zy 't deel, 't geen zy van de Engelschen eischten, met geweld ook genomen hadden.

Als nu deze Heer A. 1699, den 16, of 17den December, daar quam te sterven, en door den Heer, *Henrik Swaardekroon*, een zeer verstandig en gaauw Heer, vervangen wierd, heeft zyn Ed. daar wel eenige jaaren aan een zeer goeden handel gedaan; maar wanneer men daar na van onze zyde moeite deed, om dit verdrag weer in handen te krygen, ontzagen zich de Mooren niet, om dezen bescheiden en gematigden Heer al mede bezet te houden, ter tyd toe, dat zyn Ed: door den Heer *Pieter de Vos*, met een vloot schepen ontzet, en A. 1703 daar vervangen is.

Men oordeelde dat deze vloot een schrik onder de Mooren, en hen ook tot reden brengen zou, gelyk dit, zoo lang zy 'er was, ook daar op volgde; maar zoo ras was de zelve niet vertrokken, of zy handelden dezen Heer, en de verdre bedienden, even als zyne voorzaaten, ettelyke maanden aan den andren.

Dit begon de onzen te verdrieten, en deed hen op middelen denken, om deze geweldenaars, vermits alle zagte voorslagen dog niet hielpen, door geweld eens tot reden te brengen.

De onze nemen een Moors schip met den Aalmoezenier van Eurangzeeb.

Zy namen hun slag dan zeer gelukkig waar, en kregen in hun magt een Moorsch schip, 't geen van Mekka weer na Suratte keerde, en waar in een van hunne grootste Heiligen, *Noer el Hhac* genaamd, een Moorsch Priester, Gebedsdoender van *Eurangzeeb*, en dus een man, waar aan zig die Vorst zeer veel gelegen liet, onder meer anderen was.

Wel is waar, dat dit in 't eerst geen verlichting ter wereld aan de bezetteden gaf, te meer, alzoo ook deze Priester zich in 't eerst al eenige tyd geliet, als of hem deze gevankenis niet verveelde.

Doch als hy op zekeren tyd op 't schip van zyne gevankenis vry meer leven en gewoel, dan na gewoonte zag, en de reden aan de scheeps-Overheden vraagde, gaven hem die tot antwoord, *dat 't volk zich klaar maakte, om tegen vyf Fransche schepen, die men hen bericht had, dat op de onze aanquamen, en reeds al na by waren, te slaan.*

Dit ontzette dezen man geweldig, en deed hem aanstonds vragen: *of hy in de Kajuit* (daar hy zyn verblyf had) *ook gevaar voor zyn leven had?* zy zeiden hem, *daar zoo wel, als boven op het dek; in gevaar*

A. 1703. *vaar te zyn. Wel is 'er dan*, vraagde hy weder, *niet een andre plaats in 't schip, daar ik schoot-vry ben?* zy zeiden, *ja*, en bragten hem toen beneden in een van de vuilste, stinkendste, en allerduisterste plaatsen van het schip.

Op wiens verzoek de Hollanders in Suratte ontslagen wierden. Deze Priester vond zig hier wel schoot-vry; maar ook de gemelde ongemakken zoo ondragelyk, dat hy zig geperst vond, om, aan den Moorsen Landvoogd van Suratte, en wel byzonder aan *Eurangzeeb* zelf, in de allerbeweeglykste termen over zynen ellendigen staat te schryven, en den Keizer om de liefde Mohhammeds te verzoeken, dat, indien hy eenige liefde voor hem, en noch genegenheit had van hem in 't leven te zien, hy dog, als 't eenig middel om hem te redden, de Hollanders, in de Logie tot Suratte bezet, ontslaan, en hen ten spoedigste in vryheit stellen wilde, aangezien hy, om zich voor geen kanon-kogels bloot, en zyn leven in geen geduurig gevaar te stellen, in een gat zat, waar in hy wegens de grouwelyke stank, en andre ongemakken, wel haast een lyk en spot der ongeloovigen zyn zoude.

Deze zyne brieven, al eenige reizen vernieuwd, voor al, wanneer deze schepen ('t geen echter maar Nederlandsche waren, gelyk dit gansch werk een looze vond der Hollanders was) niet alleen begonnen in 't gezicht der vloot te komen; maar ook niet weinig op malkanderen (immers zoo het geleek, hoewel 't maar met los kruid was) te schieten, waren van zulk een gewenschte, en spoedige uitwerking, dat alle de Hollanders, met hunne goederen, in Suratte aanstonds ontslagen wierden; en men hen dat onbillyk verdrag weer in handen, en wegens het Hof ook ordre tot het opbreken van 't Comptoir gaf, waar op dan *Noer el Hhac* ('t geen in het Arabisch, *een licht van het Recht*, beteekend) uit zyn duister gat weer in het licht, by de zynen in Suratte, en dus verder aan het Hof van *Eurangzeeb* wel haast weder quam; zedert altyd by onze Natie als een ligt, en zeer heilzaam middel, 't geen hare gerechtigheit, en regt spoedig opdagen deed, aangemerkt zynde; behalven dat de E. Compagnie, by het nemen van verscheide Moorsche schepen, ook hare schade wel weer ingehaald heeft.

En dit onbillyk Contract weer kregen.

A. 1705. De Heer Six 'er weer na toe. Na dat nu de Heer *de Vos* met de vloot A. 1705 uit Suratte, met opbreeking van ons Comptoir, over Coetsjien na Batavia, in 't begin des jaars vertrokken was, vonden de Heeren der Hooge Regering van India egter goed, om in dat zelve jaar den Heer Opper-Koopman en verkoren Directeur, *Willem Six*, met een geleide van zeven schepen, onder den Commandeur, *Meynard de Boer*, weder na Suratte te zenden, om den handel, was het mogelyk, daar te herstellen; doch de Mooren lieten hen niet toe, een voet aan land te zetten, en men wist hen te zeggen, dat de Engelschen en Franschen in Suratte nog zoo naauw bezet waren, dat men hen niet toeliet ontrent eenige poorten der Stad te komen, of daar iets te verhandelen. En dus quamen de onze A. 1706 onverrigter zake weer op Batavia. A. 1705.

Dit is een verhaal, 't geen ik hier zoo, als 't my van een der voornaamste Hoofden dezer Vloot in dat jaar opgegeven is, ter nederstelle.

Groote schade voor de Nederlandsche Maatschappy. Dit stilstaan van den handel in Suratte, bragt onze Maatschappy groot nadeel by, vermits zy hier door van alle Suratse waren voor Japan, en elders, als mede voor het Vaderland, ontzet wierd, 't geen dan ook weer den handel van Japanse waren daar tegen, en verder ook na 't Vaderland, stremde.

Het gaf ook belemmering in den handel, zoo in Bengale als op de Choromandelse Kust A. 1706. Immers daar kwamen in dat jaar, in de maand December, zeer weinig verzoeken van 't voorleden jaar, en verder 1500 ponden Salpeter, mitsgaders wat Ryst, en Tarw, uit Bengale, dog alles van zoo weinig belang, dat de onkosten en lasten wel twintig duizend gulden meer (zoo men my berigt heeft) als de waarde der gansche lading, beliepen, waar by in dat zelve jaar nog 't schorten van den handel, en 't opbreken van ons Comptoir in Siam, gekomen, hoewel dit alles van geen langen duur geweest is.

De Heer Grootenhuis 'er A. 1700. na toe gezonden. Egter zonden haar Hoog Edelheden, 't zy in dat zelve, of het volgende jaar, den Heer *Johan Grootenhuis*, gewezen Visitateur Generaal, als Directeur weer derwaards, met den taalkundigen Opper-Koopman, van *Breen*, welken Directeur 'er ook tot na de dood van *Eurangzeeb* is blyven leggen, zonder dat de onzen zedert ergens over gemoeid zyn. Immers daar zyn in 't leven van dezen Vorst geen zaken voorgevallen, die in opzicht van de Nederlandsche Maatschappy verdienen aangeteekend te werden; maar zy is na die tyd veel beter, dan bevorens, gehandeld.

De Mooren, die wel opgeblazen van aard, maar by de minste tegenspoed zeer kleenhertig, en neerslagtig van geest zyn, hadden uit dit kleen staaltje geleerd, dat de Hollanders, nazaaten der oude Katten, loos en dapper, en dierhalven geen katten, zonder handschoenen aan te tasten, waren.

Zy wilden derhalven deze Natie tot geen vyand hebben, behalven dat zy uit hunnen

A. 1707. hunnen handel ook zeer veel voordeel konden trekken, zoo voor den grooten Mogol, als voor des zelfs Ingezetenen, die daar zeer wel by voeren, 't zy door dien grooten invoer van zoo veele goederen, als 'er jaarlyks met zoo veel Schepen der E: Maatschappy aanquamen; als, door 't groot getal van Suratse waaren, als 'er jaarlyks van daar na Batavia gezonden, en verder door de gansche weereld verhandeld wierden.

Zedert hadden wy daar rust, en ontzag.

Ook begon de rol van *Eurangzeeb*, dien wonderlyken veinsaard, al na 't einde te loopen, en, hoe onrustig hy ook in zich zelven altyd geweest was, de rust hem nu veel beter, dan onrust, te gelyken.

Hy vond in zyn eigen Ryk vyanden genoeg, zonder dat hy nieuwe daar buiten behoefde te maken.

De gevolgen van zyn leven zullen ons dit ten overvloede toonen; en te gelyk aanwyzen, hoe dienstig het voor hem, en voor het Ryk was, op 't naderend einde van zyn leven, zich in geen buitenlandsche moeijelykheden in te wikkelen; maar veel liever met alle de Europeische Natiën, en, voor al met de Hollanders, wier ontzaggelyke naam in 't Oosten hem bekend was, in rust en vrede te leven, te meer, dewyl hem al ter ooren gekomen was, hoe den Oorlog op Java's Noord-Oost-Kust, tot handhaving van den nieuwen Soesoehoenan, Poegar, ondernomen, zoo merkelyk tot hun voordeel, A. 1705, en 1706, uitgevallen was; waar door zy hem, indien hy maar de minste onrust weer gezogt had, zeer ligt door de groote magt van hunne schepen, en door nieuwe vonden, zouden hebben weten tot reden te brengen. A. 1707.

TWEEDE BOEK.

EERSTE HOOFTSTUK.

Eurangzeeb's *Zoonen. In 't byzonder beschreven. Zyn ziekte A.* 1707. *Opstand zyner Zoonen, hier uit gevolgd. Die hy door zyn wys beleid stild. Zyn dood A.* 1707. *Zyn Testament. Vertaald in 't Nederduitsch. Aanmerkingen over 't zelve. En een heilzaame les hier uit van geen schyn-heiligen te vertrouwen. Om dat zulke niet anders, dan 't wereldsche beoogen. Zeldzaame beweeging in de lucht na* Eurangzeebs *dood. Zyn veroveringen. Zyn leef tyd. Stryd van de Princen,* Sjah Aalem, *en* Azem Tarra, *om 't Ryk. Hun verschillende aard, en handel. Gedrag van den Prins* Cambax. *De twee oudste Princen. Slaan tot nadeel van* Azem Tarra, *die zich zelf dood. Hunne Legerschikking. Lyst der Manschap, die ieder Ryk opbrengen moet.*

OMtrent zyn dood zyn de berichten zeer verscheiden, gelyk mede ontrent de verdeeling van zyn Ryk, by zyn leven al onder zyne Zoonen gemaakt.

Eurangzeeb's Zoonen.

Hy had 'er vyf. De oudste, *Mohhammed* genaamd, anders ook wel *Moazem*, dat is, de *grootste*, is lang voor hem overleden.

Zyn tweede Zoon, *Sjah Aalem Bhadur*, droeg, na des oudstens dood, ook dikwils den bynaam van *Moazem*, of ook wel van *Mohhammed Moazem Bhadur Sjah*.

Zyn Vader, *Eurangzeeb*, leefde na zyn zin veel te lang, waarom hy niet alleen zeer weinig agting voor hem, maar ook de stoutheid had, om verscheide gevaarlyke aanslagen tegen zyn Kroon, en leven, te smeden; doch vermits die oude Vos alles tydig ontdekte, wierd hy gevat, en negen jaaren aan een gevangen gezet. Ook is hy het, die by *Bernier Sulthaan Mazum* (hy wil *Moazem* zeggen) genaamd; door last van *Eurangzeeb* tegen een Leeuw vogt, en, met veel gevaar 't leven 'er af bragt; doch dit viel voor kort na een ziekte, die *Eurangzeeb*, zoo als hy pas op den throon gestegen was, met een groote beroertheit in de tong, aantaste, by welk voorval hy sterk kuipte, om door gunst der Omrah's, Opperheer te werden, van al 't welke *Eurangzeeb*, na zyne herstelling, net berigt kreeg.

Na dit verloop van tyd weer in vryheit gesteld zynde, maakte hem zyn Vader Onder-Koning, of Landvoogd van Hindoestan, of Cabul, alwaar hy zich tot zyn Vaders dood stil hield. In 't byzonder beschreven.

Zyn derde Zoon was *Sulthan Ecbar*, welken hy by de Dogter van *Sjah Navazecan*, Landvoogd van Hhamedabâd, en uit het geslagt der oude Koningen van Machate, gekregen, en voor welken hy dierhalven ook veel meer agting, dan voor zyne twee oudste Zoonen, had, om dat deze maar uit de Dogters van *Radja's*, of Berg-Koninkjens, gesproten waren.

A. 1707. Hy had hem daarom ook tot zynen opvolger in 't Ryk geschikt, maar deze Prins, die noch zeer jong was, en zich door zyn doffe geest niet zeer geagt, en door te vroeg, en door verkeerde wegen na de kroon te staan, zich zeer gehaat maakte, zou zekerlyk mede het gevangen-huis ten deel gekregen hebben, indien hy niet tydig na Persien gevlugt was, daar hy, na eenige jaren verblyf, overleden is.

Zyn vierde Zoon was *Azem Tarra*, by andre *Assam Dara*, genaamd, een zeer dapper, dog haastig en hoogmoedig Prins.

Deze, nevens zyn Broeder *Cambax*, de jongste der vyf, hielden zich, in het laatste van *Eurangzeeb's* leven, gemeenlyk by hem in Decan, niet verre van de Vesting Hhamednagâr.

Zyn grootste liefde droeg hy *Cambax* toe, waar van hy hem niet lang voor zyn dood dit bewys gaf, dat hy hem de ryken van Visiapour, Golconda, en Carnatica, in 't Zuiden gelegen, opdroeg.

Zyne ziekte A. 1707. *Eurangzeeb*, die het nu al tot eenen ouderdom van ontrent honderd jaaren uitgehouden had, begon den 7 Februari A. 1707 (zoo uit zekeren brief van den 3den October des zelven jaars, uit Suratte geschreven, blykt) ziek te werden, en dit zoo schielyk toe te nemen, dat men hem in 't geheel niet meer zag.

Dit gaf ten eersten vreemde gedachten, en ook beweging onder de Princen, en voor al onder die twee, die by hem gebleven waren, in zoo verre, dat *Azem Tarra*, en *Cambax* malkanderen openbaar aantasteden, 't geen ook 't leven aan eenigen van hunnen aanhang quam te kosten.

Opstand zyner Zoonen hier uit gevolgd. De jaloerse *Eurangzeeb*, die wel oud, en ziek, maar noch niet dood was, hoorde dit zoo haast niet, of hy stelde, volgens zyn oude gewoonte, hier in goede ordre, en gaf aan zynen *Emir el Omrah*, of eersten bedienaar van Staat, *Assed Chan*, last, om hen te bevredigen.

Ook gaf hy bevel aan den eersten, om zich na Decan te begeven, en aldaar Eurangabad, Brampour, en meer andre Landen, tot aan de Rievier Narboda, te gaan bestieren, en aan *Cambax* deed hy belasten, om na Visiapour, Golconda, en de Landen van Carnatica te vertrekken, en daar van 't bestier te gaan waarnemen.

Deze last wierd door *Assed Chan* zeer voorzichtig, en gelukkig uitgevoerd, in zoo verre, dat de Princen hun Vaders bevel stiptelyk opvolgden.

Die hy door zyn wys beleid stild. *Cambax* vertrok schielyk, quam in de Stad Visiapour, nam het Kasteel in, verzamelde zyn volk, om verder alle de plaatzen des Ryks, of zyn Vader eens schielyk stierf, in zyn geweld te krygen, A. 1707. waar in hem al de nabuurige Vorsten, en zelf ook die van Visiapour (schoon noch zeer misnoegd over 't vergeven van hunnen laatsten Koning door *Eurangzeeb's* bestel) de behulpzame hand boden.

In korten tyd had hy een Leger van dertig duizend man by een, deed groote belossten, en schreef zeer beleefde brieven aan veel Landvoogden; maar voor al aan *Daoed Chan*, Landvoogd van Carnatica, dien hy, by aldien hy hem bleef aanhangen, goude bergen beloofde; doch die Landvoogd, overwegende, hoe onzeker het noch was, wie *Eurangzeebs* navolger in 't Ryk zyn zou, en echter hem niet geerne ten vyand door een ontydige weigering willende maken, zond hem, ten teeken van genegenheit, vyf lek Ropyen, of een somma van ruim twee honderd en vyftig duizend Kroonen.

Den Prins *Azem Tarra*, die *Assed Chan* op zyn hand had, en daar door gedurig bericht van zyn Vaders ziekte, en van zynen staat kreeg, trok, op zynen raad, zeer langzaam voort, om in tyd van nood by de hand te zyn.

Op den 4den dag na zyn vertrek ontbood hy hem te rug, aangezien *Eurangzeeb* zieltoogde, waar op ook die Vorst den 4den Maart A. 1707. 's namiddags ten een uur, (zoo men wil) doch veel waarschynelyker Medio Februarii, ontrent honderd jaaren oud zynde, quam te sterven. Zyn dood A. 1707.

Pas voor zyn dood gaf hy aan zyn eersten Vizier noch bevel, om zyn schatkist te openen, en alle achterstallen aan zyn Krygsvolk te betalen.

Zyn voornaamste Omrahs, en Vorsten des Ryks rieden hem voor zyn overlyden wel, om *Sjah Aalem*, als de naaste 'er toe, tot zynen opvolger te verklaren; doch hy wilde niet; maar zeide, *dat dit het werk Gods was, die de Ryken gaf aan dien hy wilde, en dat het genoeg was, dat hy hem Keiser van Hindoestan gemaakt had.*

Eenige tyd voor zyn dood maakte hy een Testament, of uiterste wil, uit welke men vast zou moeten stellen, dat hy niet den 4den Maart 1707, maar den 19den Juni A. 1708, (gelyk sommige willen) gestorven zy. Doch de datum, gelyk uit *Sjah Aalems* Regeering blyken zal, is daar in niet wel opgesteld. Zyn Testament.

Dit Testament, den 18den October 1707 gedagteekend, ('t geen 1706 zyn moet) en my door een vriend uit Suratte toegezonden, was in het Persiaansch beschreven, met een Engelsche overzetting 'er by, van dezen wonderlyken inhoud, die wy, alzoo ieder een geen Persiaans, of Engels verstaat, dus vertaald hier nevens voegen:

A. 1707.

Suratte 1707 den 18 October.

Dog vertaald in 't Nederduitsch.

Copye van de laatste wil van *Miodien Mamud Eurangzeeb*, door hem gemaakt in het eenenvyftigste jaar van zyne Regeering, en in het jaar der Hedjira van Mohhammed 1118, den 28sten van de maand Dzilcaida, 't welk overeenkomt met den 18 October 1707. de dag op welke hy stierf. (NB. hy is 9 maanden daar na, en aldus in Juni 1708 eerst overleden) en was van dezen inhoud:

Ik ben alleen in de wereld gekomen, en alleen ga ik daar weder uit. En wie van myn Zoons het geluk mogt hebben, om Koning te werden, dien verzoek ik, of wensche, dat hy Cambax *mag laten blyven in de vreedzaame possessie van Visiapoer, en Bisnagar, twee plaatsen, die ik al eenigen tyd geleden overwonnen heb.*

Myn Visier, Emîr ul Omrah, *(anders gezegd*, Assed Chan*) is zulk een getrouw en oprecht Dienaar, dat 'er niemand kan gevonden werden, die tot deze plaats bequamer is.*

Alle die in myn dienst zyn, van wat qualiteit zy mogen wezen, het is myn wil, of wensche, dat zy blyven mogen onder Commando en obedientie van Mamud Azem Sjah.

En die geen, die Koning mogt werden, dien verzoek ik, of wensche, dat alle die gene, die in myn dienst, of myne Stedehouders geweest, of door my gebruikt zyn geworden, in hunnen dienst blyven, en niet verjaagd, of mishandeld mogen werden.

By myn leven verdeele ik myn Koninkryk, dat het beste is. Indien het nagevolgd werd, zoo zal 'er geen bloed vergoten, noch myne onderdanen gemolesteerd werden.

Daar zyn twee Koninkryken, en in ieder der zelve een throon, en tyd, voor de Koning, om gekroond te werden, (Ekbarabaad, en Sjah Djihaanabaad) en wie te vrede is met Ekbarabaad, die heeft voor zyn deel vier Provintien, te weten, Ekbarabaad, het oude Decan, Multan, en Guzeratte.

En wie te vrede is met Sjah Djihaanabaad, die zal voor zyne Ryken bezitten, te weten, Cabul, en al de overige Provintien.

Ik quam naakt in de wereld; en ik zal naakt daar weer uitgaan; om welke reden ik verzoeke, dat, als ik ten grave gebracht werde, het met geen pompe, of glorie geschiede, gelyk het wel ontrent Koningen gebruikelyk is; En ik verzoeke, dat Hhamedoddien Chan, *myn getrouwe Dienaar, mag zien, dat myn lyk gebracht werde ter plaatse van* Sjah Saunoddien, *om begraven te werden. Myn Tombe verzoek ik, dat kleen mag zyn, als die van de Fakiers, of Bedelmonniken, en ik verzoek, dat geen van myn Zoons zich met het maken van een Tombe voor my bemoeije.*

A. 1707.

Ik heb een Cassa onder my berustende van zeven en vyftig duisend drie honderd en twee en tagtig Ropyen (zynde zyn aparte beurs) het resterende van 't geld, waar van ik myn tafel, en kleeren, versorgd hebbe. En als ik ten grave gebracht sal werden, sullen verscheide Fakiers myn lyk begeleiden; die van myn eigen Casta (of soorte) zyn. Daarom versoek ik, dat van de bovengemelde penningen aan de selve duisend Ropyen mogen uitgedeeld werden.

Aanmerkingen over het zelve.

Dit Testament behelst geen zaken van groot belang, en het schynd met den grooten geest van dezen schrandren Vorst, en doorslepen Staatkundigen niet wel over een te komen; hoewel het zeer wel na den onnoozelen styl der Mohhammedanen gelykt.

Men ziet daar uit voornamentlyk de groote genegenheit, die hy, onder zyn Zoonen, den Prins *Cambax*, en, onder zyne ryks-Grooten, *Assed Chan*, toegedragen, en hoe grooten achting hy ook voor *Hhamedoddien Chan* gehad heeft, als den welken alleen hy de zorge voor zyn lichaam heeft willen aanbevelen.

Maar voor al ziet men daar uit ook, hoe hy, die als een Fakier, en onder een glimp van de grootste nedrigheit en devotie al zynen opgang gemaakt, en zig, tot nadeel van alle zyne Broeders, door een ongewoone staatkunde van de uiterste geveinstheit, op den alouden throon der Mogolsche Keizers verheven had, ook het einde van deze zyne zeldzaame rol in de wereld als een Fakier heeft willen speelen; leerende met zyn voorbeeld, dat men op devote menschen onder de Mohhammedanen niet meer staat heeft te maken, dan wel op diergelyken soort onder alle andre Godsdiensten; aangezien zulken al te grooten; en al te gemaakten heiligheit in veel nazaaten der oude Pharizeen veeltyds tot een geheel ander einde, dan het wel uiterlyk scheen, en (volgens 't geen ons de ervarenheit noch dagelyks leerd) enkelyk tot het bejagen van eenig eigen interest, of alleen tot het bereiken van eenig werelds inzicht, is gericht geweest, na 't verkrygen van het welke ook gemeenelyk die schyn-iever voor de Godsdienst allenskens verkoeld, en eindelyk geheel verdwenen is; een klaar bewys, waar toe dit alles alleen gediend had, te weten, om andre, die tot hun regt oogwit niet ten eersten doordringen konden, zoo jammerlyk te misleiden, als deze veinsaard, *Eurangzeeb*, al zyn Broeders, zyn ouden Vader, en al zyn Ryks-Grooten, gedaan heeft.

En een heilzame les hier uit van geen schynheiligen te vertrouwen.

Om dat zulke niet anders dan 't wereldse beoogen.

Men wil dat hy negen maanden, na 't ma-

A. 1707. maken van dit Testament, of in de maand van Juni A. 1708, ('t geen niet wel zyn kan) is overleden; maar dat 'er weinig oogenblikken voor zyn dood een zwaare storm opgekomen zy, die tot s'avonds ten zes uuren duurde, en zoo sterk was, dat al de Leger-Tenten, de boomen uit de grond; ja verscheide Dorpen 't onderste boven geworpen, en ook veel beesten door het dik opgejaagd stof verstikt wierden.

[...]ldzame [...]weging [...] de lugt [...] Eu- [...]ngzeeb's [...]od.

[...]yn vero- [...]eringen. Dit was het einde van dien grooten, voorzichtigen, en Staatkundigen Vorst, die in beleid, dapperheit, en behendige regeerkunde; gelyk ook in leef- en regeertyd, al zyne Voorvaderen merkelyk overtroffen, en het Ryk ook grootelyks uitgebreid; ja een luister, die 't noit te voren had, door 't veroveren van de machtige Koninkryken van Arracan, Visiapour, en Golconda, mitsgaders het volslagen vermeesteren van de Landen van Decan, en Carnatica, bygezet heeft. A. 1707.

Zyn leeftyd. Een volle eeuw (iet zeldzaams voor een mensch, maar veel zeldzamer voor een Vorst, van zoo veelen belaagd, en voor zyn eigen Kinderen niet zeker) heeft hy geleefd, en zich daar door een schat van wysheit by zoo een lange ervarenheit verzameld, om 't Ryk, zoo onrechtvaardig en listig verkregen, (waar na hy ook den grooten *Aalem Gier*, dat is, den overwinnaar van de wereld genaamd wierd) nochtans tegen al de aanslagen van zyn Zoonen, en meer andere, tot het einde van zyn leven toe onbeweeglyk te bestieren, en dus gerust in zyn graf te dalen. Wy vertoonen zyne beeltenis onder No. 12.

EVRANGZEEB 12^e Groote Mogol.

Stryd van de Princen; Sjah Aalem, en Azem Tarra, om 't Ryk. Pas na zyn dood zettede *Azem Tarra* zich op den 5den Maart 1707 met waarneming van de nette sahat, of 't gelukkig uur, volgens de sterrekunde, op den throon in het Leger, waar in hem den *Emier Omrah*, en de voornaamste krygshoofden de hand boden.

Hy liet zich, met de naam van *Azem Sjah*, als Opperheerscher uitroepen, gaf zyn twee Zoonen nieuwe eernamen, liet nieuw geld munten, en (zoo men al mede voorgaf) het lyk van *Eurangzeeb*'s anderendaags in een Palankyn, onder 't geleide van 4000 paarden, na Eurangabad voeren, en in een prachtig graf, door den overleden (zoo men wil, hoewel dit met zyn Testament zeer stryd) gemaakt, leggen.

A. 1707. Hun verschillenden aard, en handel.

Zedert droeg zich *Azem Tarra* zeer trots tegen alle de Hoofden, Landvoogden, en andre Grooten, ofte Hertogen des Ryks, hoewel hy zich tegen *Daoed Chan*, en andren, ook mildadig in 't verhoogen van hunne soldyen betoonde; maar *Sjah Aalem* in tegendeel maakte zig by ieder zeer bemind, bood zyn Broeder de vrede aan, met belofte, van hem alles te zullen laten, dat zyn Vader hem gegeven had.

Als hy egter zag, dat dit niet helpen mogt, zette hy zich, ondersteund van de meeste Princen te Delli, op den throon, door zyn Grootvader, *Sjah Djihaan* gemaakt.

Sjah Aalem's oudste Zoon, de Prins *Mosoddien*, quam, van de meeste Radja's, Patans, en Berg-Koninkjens ondersteund, met een magtig Leger uit Bengale afzakken om zyn Vader, *Sjah Aalem*, te helpen, nam Agra in, en liet den Landvoogd van die hoofdstad ombrengen, om dat hy zyn Vaders brieven, die van 't Hof quamen, van tyd tot tyd opgehouden had.

Gedrag van den Prins Cambax.

De Prins *Cambax* had zich wel mede ten oorlog toegerust; maar zoo ras hy een beleefden brief van *Sjah Aalem*, en daar by beloften bekomen had, van hem alles te zullen laten, dat hem zyn Vader gegeven had, hield hy zig stil en gerust, liet zich ook, op die verzekering, als Koning van Visiapour kroonen, en zond zyn Zoon met 18000 Paarden, om van Golcanda bezit te nemen, 't geen hem de Landvoogd, *Rustan Deli Chan*, met vyfentwintig lek Ropyen van 's Lands inkomsten, overgaf.

De twee oudste Princen.

Ondertusschen trok *Sjah Aalem* met 152000 man te paard, en 178000 te voet op, van voorneemen om *Azem Tarra*, diens Leger zoo sterk niet was, zelf in persoon te gaan opzoeken; maar op de raad zyner vrienden, en voor al van de Rasbutsche Princen, bleef hy te Agra, om daar het noodige voor 't Leger te bezorgen, en voor zich zelven, daar hen 't meest aan gelegen lag, zeker te zyn.

Hy zond dan zyn twee oudste Zoonen tegen den Prins, *Azem Tarra*, die den 20sten Juni 1707 met hunne machtige Legers aan een raakten, dog zoo ongelukkig voor *Azem Tarra*, dat zyn gansch Leger, op 6000 man na, daar in de pan bleef, en hy zelf zou in 's vyands handen geraakt hebben, zoo hy zich, om die schande te ontgaan niet zelf met een ponjaard doorstoken had.

Slaan tot nadeel van Azem Tarra; die zich zelf dood.

Zyn meeste grooten, en ook zyn twee Zoonen lieten daar het leven, waar door dan *Sjah Aalem* volkomen meester van 't veld, en na den eenen, en den andren vermeesterd te hebben, vreedzaam bezitter van de Kroon bleef.

A. 1707.

Het schynd my recht van pas nu met een hier in te lassen zeker Persiaansch opstel, in 't Engelsch vertaald, en my mede door een vriend, die 't uit Suratte kreeg, behandigd, waar uit men zien kan, hoedanig de Legerschikking van het Leger van den Prins *Sjah Aalem* geweest zy.

Hun Legerschikking.

Het is my in 't Persiaansch, en Engelsch toegezonden, welkers vertaling in het Nederduits aldus was:

Een verhaal van de Armée Mohhammed Moazem Bhadur Sjah (*alias* Sjah Aalem) *den oudsten Zoon van den overleeden* Eurangzeeb, *bestaande in* 170000) *paarden, en* 195000 *voetknechten, staande onder zyn eigen betaling, waar onder niet gerekend verscheide Radja's, en hoe die hem met haar volk te hulp gekomen zyn, zoo als zy in bataille geformeerd geweest zyn tegen* Azzam (of Azem) Sjah, *de tweede Zoon, by Akbarabaad.*

No. 2. Twee duizend boogschutters, en twee duizend arbeidslieden of matroozen, om 't kanon te trekken. De quantiteit van het geschut werd hier niet gemeld.

No. 3. In het front der Armee, *Mohhammed Assoddien Sjah Zadeh*, de oudste Zoon van *Sjah Aalem*.

No. 4. Vyf honderd stukken geschut op hare affuiten, met twee duizend man om die te bestieren.

No. 5. *Isfander Chan*, hoofd der Artillery (genaamd de Daroger van de Topscanna) toekomende *Sjah Aalem*, met twee honderd Kameelen, en ieder der zelve beladen met honderd Rachets, of vuurpylen (bons genaamd) met de lange bamboezen daar aan, en vyftien duizend voetknegten.

No. 6. *Aali Morden Koekah* met duizend paarden, en twee duizend voetknegten.

No. 7. *Mohhammed Aali*, een groot Kapitein, met twee duizend paarden, en vyf duizend voetknechten, en *Aali Chan Brole* (een soort van een Aide du Camp) met vyf honderd paarden, mitsgaders

No. 8. Twee duizend man te voet, genaamd, Bircandes, en twee duizend pioniers om de wegen te maken, Bieldaars genaamd.

No. 9. *Rizza Coeli Chan* mede Daroger van de Topscanna met twee duizend paarden en drie duizend bullen (pataniers genaamd) en twee hon-

honderd vyftig ftukken gefchut in hare affuiten.

No. 10. *Hoeffein Aali Chan Bhadur* met twee duizend paarden, en duizend voetknegten, en twee duizend man, om 't water voor de Armee te voeren (Soekky genaamd.)

No. 11. *Mahrajah Jeffonfong*, zyn Zoon, met twee Olifanten, en op ieder een ftuk gefchut, zeven duizend man te paard, en vyf duizend voetknechten, en *Mir Sjerfoddien Bhadur Sjah*, met duizend paarden, en twee duizend man te voet.

No. 12. *Sjah Rafa Ullah Bocary* met duizend paarden, en duizend man te voet.

No. 13. *Seyed Afferod Chan* met twee duizend paarden, en duizend bondaars (dat zyn mannen, die de groote vuurpylen in brand fteken, welke Rachets van yzer, en van een groote kragt zyn, om zelf door een Olifant heen te vliegen.)

No. 14. *Iffoef Zy* met vyf duizend paarden, en drie duizend drongers ('t geen Patanifche Soldaten zyn.)

No. 15. *Widjoddien Chan* met duizend paarden, en twee duizend voetknegten.

No. 16. *Padsjah Zadeh Mir Voddien*, aan de linkerhand.

No. 17. *Sjah Zadeh Manfoddien Bhadur Sjah*.

No. 18. *Aziesoddien Sjah Zadeh*, aan de regterhand.

No. 19. Twee groote kanons met haare affuiten.

No. 20. Vyf honderd Kameelen, met een kleen kanon, ieder op haar rug.

No. 21. Drie duizend voetknechten met musquetten, of wapenen om te vuuren. Een quantiteit kanon zonder kanoniers.

No. 22. *Mahde Chan* met 1000 paarden, en 3000 voetknegten; daarenboven noch verfcheide andre met hare paarden (genaamd Zemmedars.)

No. 23. *Bander Chan Kisge* met 1000 paarden.

No. 24. *Caffum Chan Diwaan* tot *Mirvoddien* met 2000 paarden, en 500 voetknegten.

No. 25. *Lolbeek Jemmantdâr* (of een voornaam Kapitein) met 3000 paarden, en 2000 voetknegten, en *Chadja Enalula Chan* met 7000 paarden, en 10000 voetknegten.

No. 26. *Ruftam Allah Chan* een ander Daoger van Topsconna met 1000 paarden en 5000 voetknegten.

No. 27. *Nuttulla Chan Bander Walamkier* met 10000 paarden.

No. 28. Twee duizend kanons met hare affuiten.

No. 29. *Chodja Mahhmud Dalwaay Sjah Zadeh* met 2000 paarden, en 5000 voetknegten, en 1000 andre Ruiters, genaamd Ruhelahs.

No. 30. Vyf honderd Kameelen ieder met een kanon op haren rug, met de Rajah.

No. 31. *Radjah Bohtok Harrah* met 7000 paarden, en 5000 voetknegten.

No. 32. *Momien Chan* met 1000 paarden, en 50 Olifanten, ieder met een kanon op zyn rug.

No. 33. *Dolat ul Sjah Zadeh*.

No. 34. *Mofthafa-bek Chan* met 2000 paarden, en 8 Olifanten, ieder met een kanon op zyn rug; en *Darabek* met 1000 paarden.

No. 35. *Rajah Monfung* met 7000 paarden, en 5000 voetknegten, met 2 Olifanten, ieder met een kanon.

No. 36. *Mirzabek Daroger* van de Topsconna, behoorende tot *Sjah Zadeh* met 1000 paarden, en 10000 voetknegten.

No. 37. *Jaanfepar Chan* met 4000 paarden, en 5000 voetknegten.

No. 38. *Sidi Salâm Chan* met 1000 paarden.

No. 39. *Chodja Hoffein* met 2000 paarden, enz. en *Makerom Chan* met 3000 paarden, en 2000 voetknegten.

No. 40. *Mahhmud Awur* met 1000 paarden.

No. 41. *Joefef Chân Oncolber* Dioger van de Topsconna met 1000 paarden met vuurwapenen, en 5000 voetknegten.

No. 42. *Jafardek Chan* met 2000 paarden, en 3000 voetknegten.

No. 43. *Mahhmud Chan Caballi*, met 1000 paarden, en *Mir Buddi*, voornaamfte van des Konings guardes (genaamd *Padsjah Sjake Daroger*) met 2000 paarden. *Koerom Alibek* met 1000 paarden.

No. 44. *Jeddahbek* met 1000 paarden, en 8000 voetknegten, en *Mogulbek Cocaw* met 1000 paarden.

No. 45. *Hhamed Ullah Chan* met 1000 paarden, en 1000 voetknegten.

No. 46. *Sippidar Chan Bhadur* met 14000 paarden, en 5000 voetknegten, en 100 Kameelen, ieder met een kanon.

No. 47. *Bhadur Ali Chan* met 9000 paarden.

No. 48. *Aboel Coewi Chan* met 1000 paarden, en 2000 voetknegten.

No. 49. *Padsjah Zadah Chodja* met een Tente hier neergeflagen.

No. 50. *Mirzah Bek Naziek Bhadur* met 2000 paarden.

A. 1707. No. 51. De Rievier, genaamd Thimhil, doorwaadbaar op verscheide plaatzen.
No. 52. Quantiteit van Kanon, enz.
No. 53. Een groote battery (genaamd Amur Sjah, met kanon.
No. 54. Een dito.
No. 55. Een dito.
No. 56. *Padsjah Zadah Aziez Ulcodder.*
No. 57. *Sjah Zadah Mahhmud Neter.*
No. 58. *Mahhmud Sipper Sjah Sadah.*
No. 59. *Padsjah Zadah Mohhamed Ibrahim.*
No. 60. Een quantiteit van kanon, enz.
No. 61. *Mahhmud Jacoet Reek* met 1000 paarden, en *Boerdawar Chan* met 1000 paarden, en 2000 voetknegten, met 200 Kameelen geladen met bomben, of rakets.
No. 62. *Mahhmud Sadok Chan*, de voornaamste der Boden, genaamd *Adil Bulak Sjah*, met 5500 paarden, en *Mir Moraad Meli* met 1000 paarden, en *Issouf Chan* met 3000 paarden.
No. 63. *Mir Sedredin* met 1000 paarden, en 10000 voetknegten, en van *Plientar Chan*, behoorende tot *Sjah Aalem*, 2000 paarden met vuur-wapenen, en 2000 paarden zonder de zelve.
No. 64. *Mir Goelom Mahhmud* met 500 paarden, en *Aboebekir Giske* met 1000 paarden.
No. 65. *Mirzah Bodan Chan* met 1000 paarden.
No. 66. *Sjah Zadeh Mohhammed Raffoel Codder.*
No. 67. *Mirzah Sjeich Ullah* met 1000 paarden.
No. 68. Groote kanons.
No. 69. *Mehhdar Chan*, en *Remech*, de voornaamste persoon om op de Vrouwen van *Sjah Aalem* te passen, met 2000 paarden, en 5000 voetknegten.
No. 70. *Mohhammed Moazem Bhadur Sjah's* (alias *Sjah Aalem's*) Tente, of Residentie-plaats, gedurende het gevegt.
No. 71. *Sjeich Abdul Lathiek* met 500 paarden, en *Dorrabek* met 5000 paarden.
No. 72. *Sjah Mir*, de persoon, die altyd voor de Koning gaat (genaamd *Jelloke Daroga*) met 1000 paarden, en 10000 voetknegten.
No. 73. Groote kanons.
No. 74. *Miwati* met 5000 paarden, en voetknegten, te zamen.
No. 75. *Asmoddien Sjah Zadeh.*
No. 76. *Daoed Chan Cosen* met 2000 paarden, en 3000 voetknegten.
No. 77. *Mir Afur* met 500 paarden.
No. 78. *Ilecatival* met 1000 paarden, en *Momien Chan*, Doctor (of Hhakiem) met 5000 paarden. A. 1707.
No. 79. *Mir Zaad* . . . . . . met 500 paarden, en 5000 te voet.
No. 80. *Martzar Coelichan Diwaan*, behoorende tot *Sjah Zadeh*, met 2000 paarden, en 5000 voetknegten.
No. 81. *Sjah Zadeh Heiwaan* (genaamd *Chan Soema*) met 1000 paarden, en 3000 voetknegten, en *Mir Moesa* met 1000 paarden, en 2000 voetknegten.
No. 82. *Padsjah Zadeh Ke Diwaan* (of Secs.) met 1000 paarden, en 2000 voetknegten.
No. 83. *Padsjah Zadeh Ke Consoema* (of Heraut) met 500 paarden, en 1000 voetknegten.
No. 84. *Moraad Chan* met 2000 paarden.
No. 85. *Sulthan Aalem Padsjah Zadeh.*
No. 86. *Ibrahim Huzzaki*, met 5000 voetknegten.
No. 87. *Mehhemeter Chan Consoema* (of Huishouder) met 3000 paarden, en 5000 voetknegten.
No. 88. *Momien Chan Padsjah Zadeh Ke Diwaan* (of Secs.) met 4000 paarden.
No. 89. *Muctar Chan Padsjah Zadeh Ke Diwaan* (of Secs.) met 4000 voetknegten.

Al welke Troupen ik bevinde een getal van 195000 voetknegten, 170000 paarden, nevens 4414 opgebrachte, behalven een groot getal ongespecificeerde stukken geschut, op haare affuiten, voorzien van 62 Olifanten, 1500 Kameelen, en 3000 Bullen, uit te maken, zoo dat zyn gansch Leger uit 365000 gewapende mannen bestaan heeft; waar uit dan de groote oorlogsmacht der Mogolsche Keizers ten naasten by af te nemen is.

Men moet zich over dit groot getal van zyn Voetvolk en Ruitery niet verwonderen: want zoo hy wil, kan hy een veel ontzaglyker Leger, dan dit, te velde brengen, gelyk uit deze Lyst blykt, hoe veel ieder Koninkryk, ofte Landvoogdy opbrengen moet.

Het

A. 1707. Lyst der manschap, die ieder Ryk opbrengen moet.

		Mannen te voet.	Mannen te paard. A. 1707.
Het Koninkryk	Delli.	200000	200000
	Agra.	45000	45000
	Lahor.	36000	36000
	Asmeer.	18000	18000
	Guzeratte.	30000	30000
	Malva.	21000	21000
	Pattana.	21000	21000
	Multan.	18000	18000
	Cabul.	180000	180000
	Tatta.	12000	12000
	Buckar.	12000	12000
	Casjemire.	12000	12000
	Decan.	24000	24000
	Brampore.	18000	18000
	Candisj.	12000	12000
	Attoc.	15000	15000
	Berar.	21000	21000
	Bakoer.	12000	12000
	Bando.	18000	18000
	Bengale.	120000	120000
	Sambel.	45000	45000
	Visiapoer.	20000	20000
	Golconda.	60000	60000
	Udessa.	250000	250000
	Kanduana.	250000	250000
	Goer.	100000	100000
	Kakares.	20000	20000
	Narvar.	80000	80000
	Siba.	70000	70000
	Gualeor.	90000	90000
	Jewal.	60000	60000
	Nagralut.	30000	30000
	Pitan.	20000	20000
	Bangisj.	15000	15000
	Jengapoer.	40000	40000
	Jesselmer.	30000	30000
	Pengab.	15000	15000
		2040000	2040000

Al het welke, te samen opgetrokken zynde, twee Millioenen en veertig duizend Man Voetvolk, en ook zoo veel Ruitery, uitmaakt.

TWEEDE HOOFTSTUK.

Sjah Aalem Bhadur *de XIIIde groote Mogol, na Tamerlaan A.* 1707. *die nader beschreven werd. De besending van de Heer* Bezuijen *aan* Sjah Aalem, *als Gezant, A.* 1710. *Zyn dood. En Lykstatie. Het Gezantschap van de Heer* Ketelaar *aan* Sjah Aalem *A.* 1711. *Zyn vertrek van Agra na Lahor. Alwaar hy zeer wel ontfangen werd. Statelyke intrede van de Heer Gezant na het Leger van* Sjah Aalem. *Welke door 's Keizers Gemalinnen beschouwd wierd. Hy krygt verscheide berichten door bestel van* Donna Juliana, *Directrice van 't Gezantschap. Zy komt met eenige Hof-Dames de geschenken zien. 's Keizers schenkagie werd overgeleverd. En door zyn Majesteit zelf beschouwd. De Gezant werd ter gehoor geleid. Zyne verschyning voor den Keizer. Hy werd, nevens zyn Adjuncten, met eeren-kleederen beschonken. Een Keizerlyk present van spys aan den Gezant gezonden. Vertooning van de schenkagie-Olifanten, en Paarden, voor den Keizer. Werd van den Keizer beschonken met een pook. Een Europeïsche wagen aan 's Keizers Gemalinnen geschonken. Geschenken voor de Princen.* Donna Juliana *geeft zyn Ed. Raad daar ontrent. De Gezant bezoekt den Heer Cancelier. En beschenkt hem. Die den Gesant goeden moed geeft. En van zyn gunst verzekerd. De Gezant werd op nieuw met eeren-kleederen beschonken van de Keizerin. Verschynd weer voor de Throon des Keizers, de welke verzoekt des Gezant's Musicanten te hooren. Die voor haar Majesteiten*

A. 1707. *jesteiten speelen. Die ook de instrumenten beschouwen. De Keizer doed den Gezant eenige van zyn Lusthuizen zien. Beschryving van twee fraaije Lusthuizen te Lahor. De oudste Prins, Mosoddien, verzoekt mede om de Musicanten. Die ook naderhand de Exercitie der Militairen beschouwd. De Gezant verschynd weer voor den Keizer. Met het toestaan van zyn eerste verzoeken. Hinderpaalen, hier ontrent. Door 's Keizers dood den 28sten Februari A. 1712. Waar af de Gezant berigt, en waarschouwing van* Donna Juliana *bekomt. Hoe lang* Sjah Aalem *regeerde. 's Keizers zoonen. Het woelen dezer Princen om de Kroon. De meeste Princen, en Grooten, verklaaren zich voor den Prins* Mosoddien. *Onzekerheit van des Gezant's zaaken. Vorderingen van den Prins* Mosoddien. *Den Prins* Djehaan Sjah *slaat den* Prins Mahhmud Azem, *en dood hem.* A. 1707.

Sjah Aalem Bhadur de XIIIde groote Mogol na Tamerlaan A. 1707.

IN *Eurangzeeb's* plaats volgde, als dertiende groote Mogol, *Sjah Aalem Bhadur*, anders gemeenelyk *Bhadur Sjah* genaamd, en begon zyne regeering den 20sten Februari A. 1707.

Hy was toen al drie en zestig jaaren oud. Van aard zeer zagtzinnig, en een goedertieren Vorst. In opzigt van zyn Godsdienst was hy veel meer de uitlegging van Ali over den Coraan, dan die der drie andere Uitleggers, en opvolgers van Mohhammed, toegedaan, en voor zoo verre een Sjais, daar anders de meeste Mogolders Sonni's, of van een en de zelve Godsdienst met de Turken, zyn.

Die nader be chreven werd.

Hy was anders, hoe fyn ook van Godsdienst, een Prins, die zig zeer sterk, voor al met allerley slag van Vrouwen, te buiten ging, en daar door slap in zyne regeering, en zeer traag in 't uitvoeren van zaken, waarom 't voornaamste bestier in handen van den Prins, *Mahhmud Azem*, was; maar hy was een groot vriend, en begunstiger van de Christenen, hoewel dit wel meest aan de goede leiding van zekere Portugeesche Juffrouw, van welke wy hier na noch spreken zullen, moet toegeschreven werden.

Op deze wyze dan regeerde hy wel eenige jaaren gerust; maar niet buiten zorg voor zyn eigen Kinderen; voor al van zyn tweeden Zoon, van den welken hy het zelve vreesde, 't geen hy in vorige jaaren aan zyn Vader, *Eurangzeeb*, had zoeken te doen.

De bezending van de Heer Bezuijen aan Sjah Aalem A. 1710.

A. 1710 wierd, uit naam der Nederlandsche Maatschappy, als Gezant aan dezen *Sjah Aalem Bhadur* de Heer Directeur in Suratte, *Cornelis Bezuijen* (een Heer, die, door zyn buitengemeene kennis in de cyffer-kunde, het van de qualiteit van derden Stierman op een Schip der E. Maatschappy, in korte jaren zoo verre gebracht had) vervanger van den Heer *Grootenhuis*, met veel statie gezonden; dog deze Heer, wel vier of vyf maanden al gequynd hebbende, stierf den 18den October des zelven jaars, na dat bevorens tot uitvoerders van zyn laatste wil, die zyn Ed. in Augustus gemaakt had, de Heeren, *Johan Josua Ketelaar*, Opper-Koopman, en tweede in dit Gezantschap, *Daniel Hurgronje*, Opper-Koopman, en tweede dier directie, mitsgaders den Independent Fiscaal aldaar, *Johan Deodati*, benoemd, en ook den Heer *Ketelaar* als zynen vervanger zoo in de directie, als in dit Gezantschap, met allen ernst aan de ganschen raad aanbevolen had.

Men gaf volgens gewoonte by zulke voorvallen ten eersten, uit naam der Nederlandsche Maatschappy, kennis van zyn Ed. overlyden aan Mr. *William Proby*, President, of Voorzitter der Engelsche Natie tot Suratte, en aan den Franschen Directeur, Monsr. *de Pilvoine*, mitsgaders daags 'er aan, aan de Moorsche Regenten van die Stad, en de onderhoorige Opperhoofden der E. Maatschappy tot Hhamedabaad, en Brotsja. Zyn dood.

Men deed op ieder minuut een schoot van 's Compagnies smal-schepen aldaar, en den 20sten October, des Maandags ontrent drie a vier uuren, na de middag, wierd zyn Edts. Lyk met deze navolgende statie, onder 't geduurig schieten van de voornoemde schepen, ter aarde besteld. En Lyk-statie.

Relaas van de laatste eerbewyzinge en statie, met welke het Lyk van wylen den E. Agtb. Heer, Cornelis Bezuijen, *Directeur, en oppergebieder wegens den Staat der vrye vereenigde Nederlandsche Geoctrojeerde Oost-Indische Compagnie in Guzeratte, Hindoestan, en den aankleve van dien, mitsgaders gezant aan het Hof van den grooten Mogol, op dato dezes alhier (in Suratte) met veel statie ter aarde is besteld.*

Ten 1. Ging een Olifant met een zwart dek-kleed en 's Comps. Rouwstandaard, door een Inlander gevoerd, waar op volgde,

2. De Substituit van den E. Independent Fiscaal, *Coenraad van Diepenbroek*, in den rouw te paard, opvoerende tagtig Inlandsche Roerschutters, die, na de Europeïsche wyze in reijen en gelederen gerangeerd, in een goede ordre marcheerden, en gevolgd wierden door

3. Een

A. 1710.

3. Een Europeïsch Pauker te paard, zynde de Pauken met zwart bekleed.
4. Twee Trompetters, nevens den anderen te paard, in hunne Ambassade-monteering; dog de trompetten met zwart overtrokken, en met zwarte banderollen behangen, blazende op een Sardyn.
5. Een Inlander, leidende een rouwpaard.
6. Een dito.
7. Een Europeïsche Stalmeester, *Balthasar Luloffsz.*, in de Ambassade-monteering te paard.
8. Sestig Inlandsche Roer-schutters, in reyen en gelederen marcherende.
9. Een Tournooi-paard.
10. Vier Standaarden, en een wimpel met zwarte sleepen overtrokken, gedragen door vyf Inlanders.
11. Vlaggetjes met vuurpylen, gedragen door veertig Inlanders.
12. De Vaandrig, en Opperhoofd der Militie, *Ernst Coenraad Nythart*, in de Ambassade-monteering, en een uitgetoge degen te Paard opvoerende.
13. Twaalf Granadiers in hare Ambassade-monteering, marcheerden in zeer nette ordre, de Snaphanen onder de linker arm, en een Tamboer tusschen in het eerste gelid, de trommel met rouw overtrokken, slaande de doode-marsch, waar op volgde
14. De Sergeant, *Ernst Otho Belouw*, mede in de Ambassade-monteering, dragende het rouw-vaandel met een slepende punt, naar militaire costume.
15. Twaalf Granadiers met een Tamboer, gelyk hier voren, alle met rouwbanden voorzien.
16. Een Corporaal, die den trop sloot.
17. De Secretaris der Ambassade, *Herman Bruinink*, op een rouwpaard, verbeeldende een Couragier, met den Regiment-staf in de hand.
18. De spooren, aan een zwarte stok gedragen, door den Onder-Koopman, *Joan Coenraad Kok.*
19. De handschoenen, gedragen door den Soldy-Boekhouder *Pr. Laurens Phoonsen.*
20. Een rouw-degen, met het gevest om hoog gedragen, door den Onder-Koopman, *Isaac Loos.*
21. Een dito met de punt om hoog gedragen door den Assistent, *Henrik Kalde.*
22. Den Helm, op een zwart fluweel kussen gedragen, door den Assistent, *Ernst Coenraad Graaf.* A. 1710.
23. Het groote wapen van zyn E. Agtb. Zalr., gedragen door den Dispensier, *Johan Cloot*, achter welken volgden,
24. Twee Sobdaars, of zilvere stokdragers, op ieder voorzyde, den Lyk-wagen, twee Heddi's, of Koninklyke afgezondenen, om den Ambassadeur ten Hove opwaards te geleiden.
25. De Hof-meester, *Johan Tobias Gunter*, te paard in den rouw voor het Lyk.
26. Het Lyk van zyn Ed. Agtb., op een wagen getrokken door twee Ossen, en op ieder zyde van de kist drie wapen-deelen, een dito voor, en een dito agter.
27. Noch twee zilvere stokdragers op ieder zyde van de wagen, en van agteren een.
28. Vier slip-dragers in den rouw te voet, als de Opper-Chirurgyn, *Frans de Preve.* Dito *Hermannus Eppendorp.* De Pakhuismeester, *Isaac van Riebeek.* De eerste Klerk, *Henrik de Jong.*
29. Twaalf dragers, in volle rouwkleederen, te weten, de Assistent, *Pieter Maartensz.*
Dito. *Henrik Boberink.*
Dito. *Johan Morelius.*
Dito. *Johannes Voorstad.*
Dito. *Jacob de Vries.*
Dito. *Jacob Nagtglas.*
Dito. *Abraham Age.*
Dito. *Cornelis Cammers.*
Dito. . . . . *Ingeman.*
Dito. *François Byljouw.*
Dito. *Willem van Meekeren.*
Dito. *Johan Groengraeft.*
30. De Palankyn van zyn Ed. Agtb. L. M. in den rouw.
31. De Lykoets van zyn E. Agtb. L. M. waar in den Onder-Koopman, Sr. *Johan Haak* alleen zat, als zynde de naaste bloedverwant van den zelven; alles in den rouw.
32. Een koets in den Rouw, waar in zaten, de Engelsche Heer President, *William Proby*, en de E. Opper-Koopman, *Johan Josua Ketelaar.*
33. Een dito, waar in zig bevonden den Secunde der Fransche Compagnie, Monsr. *Tisseran*, en de Secunde der Engelschen, Mr. *Frayhem Bendal*, mitsgaders de E. Opper-Koopman, en Hoofd-Administrateur dezer directie, *Daniel Hurgronje.*
34. Een dito, waar in zaten, Monsr. *Renard*, eertyds wegens de Fransche

A. 1710. sche Compagnie het bestier der zaken alhier by provisie waargenomen hebbende, nevens den derden van de Engelschen, Mr. *Bernard Whayt*, en den E. Independent Fiscaal, *Johan Diodati*.

35. Een dito met den Franschen Secretaris, Monsr. *Parthon*, en den Engelschen dito, Mr. *Thomas Visscher*, den Raad *Thomas Febos*, en den Koopman *Bernard*.

36. Een dito met drie Fransche Paters, benevens den Onder-Koopman, *Jean Ricotier*.

37. Een dito van de Engelschen, waar in zich bevonden de Engelsche en Fransche Cassiers, *Estrouth*, en *Laccaterric*, nevens den Onder-Koopman, *Frederik Dudde*.

38. Een Engelsche dito, waar in zaten, het Brotsja's Opperhoofd, *Dirk Huizingveld*, de Onder-Koopman, en Secretaris, *Pieter Appels*, nevens twee Fransche Officiers.

39. Een Fransche koets, waar in waren de Onder-Koopman en Cassier, *Otto Cloot*, nevens den Assistent, *Simon Diodati*, en eenige andre vrienden.

40. Een Inlandsche vier-wielde dito, waar in eenige Armenische Kooplieden zaten.

41. Een koets, met noch eenige andre Armenische Kooplieden.

42. Een dito, met noch eenige andre dito. dito.

43. Een dito, met noch eenige andre dito. dito; waar op volgden

44. Verscheide vrienden te paard, en eindelyk.

45. Een Olifant in den rouw; op welke zat het Hoofd der Carnaks, genaamd *Doos*, langs den geheelen weg onder de arme menschen pyzen (zeker soort van Persiaansch koper geld, by na als kopere duiten) uitstrooijende.

Het Lyk wierd, onder het schieten van drie chergies der Compagnies Militairen, gezet in het Graf van Wylen den Edelen Heer Commissaris Generaal, *Henrik Adriaan van Reede*, G. G.

De geheele Trein was zeer wel gereguleerd, en geschiedde alles van distantie tot distantie in zoo fraaijen ordre, dat alle de hier zynde Natien daar over verwonderd scheenen te zyn, strekkende zich de zelve van 's Compagnies Logie tot voor by de Alfandigo, in het passeeren zag men, dat zelf veelen onder de Heidenen dit droevig verlies deploreerden, en beweenden.

De afmarsch van gemelden Trein geschiede in even de zelve ordre, dog alleen met dit verschil, dat de slip-dragers benevens de dragers van het Lyk van zyn Ed. Agtbd. Zalr. te paard, zich achter den voorsz. Trein begaven, en alzoo quamen te sluiten; waar op de vrienden, na gewoonte, in het Sterf-huis genoodigd, en aldaar eenigen tyd met stigtelyke discourzen onderhouden wierden. A. 1711.

Schoon deze Heer nu overleden was, nam egter de Ambassade haren voortgang.

A. 1711 ging in plaats van de Heer *Bezuijen* als Gezant na dezen zelven Vorst, *Sjah Aalem Bhadur*, de Heer, *Johan Josua Ketelaar*, te dier tyd in dienst dezer Maatschappy, Directeur van den handel in Suratte zynde, welke Ambassade wy by forme van een dag-regifter in al haare omstandigheden zullen beschryven. Het Gezantschap van de Heer Ketelaar aan Sjah Aalem A. 1711.

Deze Heer reisde eerst anderhalve maand, of 150 mylen verre van Agra na de eertyds Keizerlyke Stad Lahor, daar de Vorst met zyn Leger lag, en quam daar den 10den December, tot op 6 cos, of drie mylen naby.

Hy vond deze vermaarde en aloude Stad in de Provintie Panschaap, langs de breede, en visch-ryke Rievier Rary, die maar van kleene vaartuigen kan bevaren werden, gelegen, quam verder by een Sarai Chan Channa, alwaar hy zyn Campement formeeren dede. Zyn vertrek van Agra na Lahor.

In de voornagt wierd die Heer door een Colyk, alzoo 't zeer koud was, aangetast.

Den 11 den dito trok hy in dat Logement, waar in nog eenig volk van den Prins, *Mahhmud Azem* was, en kreeg die Heer des namiddags veel Vaderlandsche fruitagien van peeren, appelen, granaten, enz., door bestel, en uit naam, van zekere Hof-Juffrouw, *Donna Juliana Dias Da Costa*, Gouvernante van 's Vorsten Vrouwen-huis, een Dame van groot vermogen by den grooten Mogol, en den Hollanders zeer genegen. Alwaar hy zeer wel ontfangen werd.

Zy zond hem ook eenige paarden, met belofte van 'er morgen meer tot zyne inhaling te zullen zenden.

Den 12den dito kreeg hy door een Mancepdaar, *Mahhmud Tecky Chan* genaamd, uit 's Keizers naam berigt, dat hy daags 'er aan door een der voornaamste Omrah's, met pragt zou ingehaald werden, gelyk ook kort daar na die Mancepdaar, met den Keizerlyken Lyf-Arts, de Heer *Martyn*, by hem quam, met noch wel dertig Christenen van verscheide Natien, om hem te verwelkomen, en te vergezellen.

Den 13 dito quam by hem de Omrah, *Hattum Beek Chan*, om zyn Ed. met 500 ruiters, en zoo veel voetknegten, na het Leger te leiden.

Hy

1711. Hy had een Olifant van Staat, benevens vier groote, en veel kleene vaandels van witte en groene zyde, en vier ſtandaarden van groene zyde, en met goud geborduurd, by zich; den welken de Heer Gezant tegen zond den Heer, *Rogier Beerenaard*, Koopman in dienſt der E. Maatſchappy, en den Onder-Koopman, *Dirk Huiſinkveld*, nevens den Geheimſchryver, *Herman Bruinink*, om hem te ontfangen, en by zich te brengen.

Deze Heer quam met zyn Credentiaal, en zeide van den Keizer gezonden te zyn, om hem in het Leger te brengen, waar op de Heer Gezant een zeer beleefd antwoord gaf, na het welke de Omrah voornd. affcheid nam, en na zyn tent, buiten de Sarai opgeſlagen, vertrok.

In het Leger onthielden zich een Armeniſch Biſſchop, en eenige Jeſuiten, die den Heer Gezant mede quamen verwelkomen.

telyke ede de er Ge- r na Leger Sjah em.

Den 14den dito ten negen uuren nam de marſch, of intrede van den Heer Gezant na het Leger, in dezer voegen met veel ſtatie zyn aanvang.

1. Voor uit ging een Olifant van Staat met een groen lakens dek-kleed, welkers zoomen rondom met rood laken bezet waren, en waar op een groen, en wit zyde vaandel, ter ſtaathouding van den voornden. *Ammarau*, (of Omrah) gevoerd wierd.
2. Vertoonden zich veel kleene vaandelkens aan vuur-pylen van groene en witte zyde nevens de Pions, of het voetvolk van den *Ammarau*.
3. Zag men een groote ſchenkagie-Olifant van de E. Maatſchappy voor den Keizer, overdekt met een goud lakens kleed, waar op al de andre ſchenkagie-ditoos in een rei aan malkanderen volgden, overdekt met groene en roode lakenſe dek-kleeden, en op elk der zelve een Granadier, en achter de zelve de opziender der Olifanten te paard.
4. Volgden vier groote vaandels der E. Maatſchappy, en veertig vuur-pylen ditoos, en een ketel-trom-ſlager te paard daar achter.
5. Negen ſchenkagie-paarden voor den Keizer, met hunne goude en zilvere tuigen, en dek-kleeden, waar na de Stalmeeſter en twee Tompetters te paard volgden.
6. Hier op volgde de vaandrig, *Ernſt Godlieb Nythard*, te paard, die opvoerde
7. Ses Granadiers te paard, twee en twee nevens malkanderen rydende.
8. Daar na quam de Onder-Koopman, en Guaſtoshouder, Sr. *Johan Haak*, A. 1711. nevens den Geheimſchryver, *Herman Bruinink*, te paard.
9. De eerſte gezworen Klerk van dit Gezandſchap, *Ernſt Coenraad Graaf*, met den adſiſtent *Henrik Kalden*, verſcheenen mede te paard.
10. Gelyk mede de Sergeant, *Ernſt Otho Belouw*, nevens den Onder-Chirurgyn, *Georg Hannibal Smit*.
11. Toen quamen 'er twee handpaarden van den Heer Gezant, nevens welke ter zyden vier zilvere Stokdragers van zyn Agtb. te paard reden.
12. Daar na de Pions, en geweerdragers van zyn Ed.
13. Waar op de Heer Gezant zelf te voorſchyn quam, gedragen werdende in zyn Palankyn tuſſchen den voornoemden *Ammarau*, en *Mancepdaar*, en des Keizers Lyf-Arts, den Heer *Martyn*, die mede in hare Palankyns zaten.
14. Achter zyn Edts. Palankyn waren vyf en twintig Ruiters, te Agra tot zyn dienſt aangenomen, als mede ter rechter zyde de Chriſtenen, die hem waren komen ontmoeten, en ter linkerhand de Ruiters des Keizers, en ook die van den voornoemden *Ammarau*.
15. Daar op volgde een handpaard van den Koopman, en eerſten Adjunct, d'E. *Rogier Beerenaard*.
16. Als mede de Pions, en geweerdragers des zelfs.
17. En daar op zyn E. zelf in zyn Palankyn.
18. Toen zag men een handpaard van den Onder-Koopman en tweeden Adjunct, *Dirk Huiſinkveld*.
19. Mitsgaders zyne Pions, en geweerdragers.
20. En daar op mede dien Adjunct zelf in zyn Palankyn.
21. Pas daar na volgde een Hollandſche kar met vier wielen, die uit Suratte voor den Ed. Heer Gezant mede gevoerd was, waar in eenige Jeſuiten, nevens den Armeniſchen Biſſchop, zaten.
22. Deze wierd van een andere diergelyke dog Agraſe gevolgd, waar in de Opper Chirurgyn des Gezandſchaps. H. *Eppendorf*, met eenige Penniſten, geplaatſt was.
23. Daar op vertoonden zich vier Hindoeſtanſche karren met vier wielen, met roode en groene lakenſe dek-kleeden overdekt, waar in de verdre Penniſten, en Krygsknechten, waren.
24. Vervolgens zag men toen den Commandeerenden Corporaal, *Arnold Willemſz. van Swoll*, te paard.

A. 1711. 25. Als mede een bagagie-Kameel, en noch een andre, met twee groote pauken.

26. En eindelyk den opziender der Kameelen te paard; maar mede deze ſtatie eindigde.

Welke door's Keizers Gemalinnen beſchouwd werd.

Na dat de Heer Gezant het Leger dus, op een kos, of half myl na, genaderd was, zag men op den weg, die dezen Trein paſſeerde, een kar met vier wielen, met een rood zyde net overdekt, in welke men verzekerde, dat de voornoemde Gouvernante van 's Keizers Mahal, of Vrouwen-Timmer, met de vier voornaamſte Vrouwen van het Vrouwen-huis, waren, begeerig, om deze intrede der Hollanders te zien, en den Keizer berigt daar af te geven.

Kort daar na wierd de Heer Gezant weer op nieuw door onze drie wakiels, of zaak-verzorgers, bezogt.

Zy voerden met zich een getanden Olifant, en daar op een huisje, waar in een der voornaamſte dezer bedienden was.

Ook wierd op de zelve een vaandel van groene en witte zyde gevoerd; doch de andre twee wierden in hare Palankyns gedragen, en van veel Ruiters, en Voetknechten, verzeld.

Zoo ras zagen deze drie Heeren den Heer Gezant niet naderen, of zy begaven zich aanſtonds te voet na hem, verwelkomden zyn Ed: hoflyk, en boden hem een Neſſer van diverze goude en zilvere Ropyen aan, op welke de Gezant zyn hand gelegt hebbende, ſchonk hy die aan hen weder, waar op zy zich in zoodanigen ordre, doch wat ter zyden onzen trein, voor uit begaven.

's Namiddags ten drie uuren quam men by 's Keizers artillery, alwaar men de tenten des Gezandſchaps ordentlyk opgeſlagen vond, in welke de Heer Gezant van veel Hof-Grooten verwelkomt wierd.

Krygt berigten door beſtel van Donna Juliana, Beſtierſter van 't Gezantſchap.

Donna Juliana, aan welke de Keizer de zaken dezer Ambaſſade geheel en al opgedragen had, liet daar op ten eerſten aan den Heer Gezant weten, dat zy het by zyn Majeſteit zoo verre gebracht had, dat zyn Ed: met al de Europianen ter gehoor komen kon, als zyn Ed: beliefde, al was het morgen, en dat de Keizer aan de Ammarauwen, *Enayt Ullah Chan*, *Weſaret Chan*, en *Iſalam Chan*, bevolen had, onze belangen te behertigen.

Ook had hy aan den Ammarau, *Hattumbeek Chan* belaſt, den Heer Gezant, en zyn Adjuncten, of bygevoegden voor den Throon te geleiden, een beleeftheit, voor welke de Heer Gezant deze Dame bedankte, verzoekende alleen noch een korten tyd voor zich, om de geſchenken, die 't gehoor zelf dienden voor te gaan, te ontpakken.

Den 16den dito liet deze Dame den Heer Gezant een beter Kampement aanbieden, 't geen zyn Ed: aannam, ter tyd toe zy hem twee tuinen, niet verre van daar gelegen en met hooge muuren omringd, beſtelde, daar zyn Ed: van den ſtank der doode krengen bevryd was. A. 1711.

Den 17den dito wierden de goederen derwaarts gezonden, en door den Heer Gezant, en zyne ſwite, even als by de intrede, gevolgd.

Zy komt met eenige Hof-dames de geſchenken zien.

Vermits nu de ſchenkagien, voor den Keizer, en zyne vier Princen, geſchikt, wat tyd met ontpakken weg namen, liet *Donna Juliana* den Heer Gezant weten, dat zy, en eenige Hof-Dames, genegen waren die te komen zien, en zyn Ed: dan ook te berigten, wat van de zelve den Keizer, en zyne Princen, beſt behagen zou.

Den 20ſten dito quam zy met eenige Hof-Vrouwen, en wierd van den Heer Gezant, en zyn gevolg, in den thuin, alwaar zyn Ed: aan de eene zyde de Olifanten, en het kanon, en aan de andre zyde de ſchenkagie-paarden met haare koſtelyke goude en zilvere tuigen, en verdre montuuren, gerangeerd had, zeer hoflyk en ſtatieus ontfangen, en tot aan de tent van den E: *Beerenaard* (in wiens kamer in deze tent de goederen geplaatſt waren) geleid, alwaar zy uit een overdekte kar, met welke zy, nevens dit Keizerlyk gezelſchap, incognito gekomen, en die door de Kanaats haar voor 't oog van andere verborgen gehouden had, geſtapt was.

Voor haare komſt had zy aan den Heer Gezant een koſtelyke Meſmanie met vyftig ſchotels eeten gezonden, en na gedane maaltyd hem met Abier, etter van roozen, en andre koſtelyke reukwerken, als mede met betels met goud en zilver cierlyk omwonden, in 's Keizers naam, en door zyn ordre, doen regaleren.

Zy bleef den ganſchen middag tot aan den avond toe by zyn Ed:, en verklaarde met haar gezelſchap haare verwondering en byzonder genoegen over de zeldzaamheden, door haar beſchouwd.

Den 21ſten wierd aan den Heer Gezant op 's Keizers ordre een maſſief goud tafeltje met delicate koſt, zoo als het voor zyn Majeſteit zelf toebereid was, gezonden, het welke rondom zeer aardig met ſchotelkens in gaatjes, daar toepaſſende, en van binnen met een groote kom voor pottagie, bezet was.

Dit waren uitnemende bewyzen van 's Keizers gunſt tot den Heer Gezant, waar toe den *Emier ul Ammarau*, *Sulficaar-Chan*, en gemelde Dame, zeer veel contribueerden.

Dit gaf niet alleen groote hope tot een goed gevolg van onze zaken, maar zy ver-

A. 1712. verzekerden ook den Heer Gezant daar ten vollen af, hem waarschouwende, dat de eenige, die hem zouden trachten te hinderen, den tweede Prins, *Mahhmud Azem*, en twee a drie Ammarauwen, vyanden der Christenen, waren; dog dat de eerstgemelde door wat geld wel zou ter neder te zetten zyn.

's Keizers schenkagie werd overgeleverd. Hier na zyn de ingepakte en in roode Basta geembaleerde schenkagien voor den Keizer onder opzicht van de Adsistenten, *Johan Henrik Kalden*, en *Johan Coenraad Kok*, en van onze Heidensche volmagten, na dat 'er een notitie af gemaakt was, den 26sten dito na 's Keizers tent gezonden, en aan den Ammerau, *Hattum Beek Chan*, tot 't ontfangen van dien door den Keizer aangesteld, overgeleverd, na welke overlevering deze Adsistenten wilden wederkeeren, doch zy wierden verzogt dien nagt in 's Keizers tent te blyven, aangezien zyn Majesteit die geschenken zelf van stuk tot stuk zien wilde, te meer, alzoo niemand aldaar bequaam was om rechte aanwyzing van de zelve te doen.

En door zyn Majt. zelf beschouwd. Zy bleven dierhalven, en vertoonden alle de zelve aan den Keizer, die ze van stuk tot stuk in zyn handen nam, en groot genoegen daar in toonde te hebben.

Ondertusschen liet de Heer *Isalam Chan* aan den Heer Gezant weten, dat 's Keizers begeerte was, dat hy morgen ter gehoor zou komen, 't geen echter, om 't slordig weer, by nader bekomen verlof, tot Sondags daar aan uitgesteld wierd.

Den 3den Januari 1712 wierd hy ter audientie by mooi weder verzogt, waar op zyn Ed: zeide, dat hy na zyn tent gaan zou, om ten eersten te komen, en maar nader bericht te wachten, als den Keizer op zyn Throon zitten zou; waar op de Gezant met al zyn gevolg ten negen uuren 's morgens in de bovengemelde ordre, uitgenomen, dat al de militairen te voet door hun hoofd, *Ernst Godlieb Nythart* opgevoerd wierden, zich op weg begeven heeft.

De Marsch-route was ruim een kos (of half myl) lang door 't Leger van den oudsten Prins, *Mosoddien*, en duurde nog wel twee kossen eer wy aan de tent van 't Gezantschap quamen.

Dus trokken wy, door 't voornaamste van 's Keizers Leger, zeer vermakelyk langs de Rievier Rary uitgestrekt leggende, al voort, en quamen 's middags by die tent, alwaar wy tot nader last rusteden.

De Gezant werd ter gehoor geleid. Geduurende ons wagten aldaar wierd de Heer Gezant door voornoemde Dame met den ontbyt geregaleerd, de welke zich op de ruwheit van 't weder zeer verontschuldigde, en dat zy anders zyn Ed: meer beleefdheden bewezen zou hebben, waar op zyn Ed: weer een zeer beleefd antwoord gaf. A. 1712.

Ontrent drie uuren na de middag kreeg zyn Ed: kennis, dat het nu tyd was, om voor den Keizer te verschynen, waar op zyn Ed: zich met alle de Europianen, Pennisten, en Militairen, in de voornoemde ordre, en statie, derwaarts begaf.

Zoo als zyn Ed: voor de Canaats (of jaloezy-matten) van 's Keizers tent quam, bevond men, dat die rondom op een redelyke distantie met een net van dikke touwen driemaal omspannen was.

Voor de poort, of den ingang, moest men de pistoolen en alle ander geweer, afgeven; doch de Heer Gezant, en zyn gevolg, behielden hunne degens, en zyn Ed:, benevens zyne Adjuncten, wierd toegestaan in hunne Palankyns, en de verdere om te paard tot digt voor de Canaats te komen, doch de Pennisten, en Soldaaten, moesten te voet volgen, aangezien daar geen karren voor by trekken mogten.

Aan den ingang der Canaats wierd de Gezant door den Divan van het hoofd der Keizerlyke Artillery, den Heer *Isalam Chan*, ontfangen, en, vermits de Keizer noch niet buiten gekomen was, in de tent van zyn Heer zoo lang gebragt, om wat te rusten, die zyn Ed: ondertusschen met verscheide minnelyke discourzen, onder 't geluid van ettelyke ketel-trommen en schalmeijen, het ordinair teeken van 's Keizers verschyning op den Throon, ophield.

Kort daar na kreeg zyn Ed: ook tyding van dit verschynen zyner Majesteit, waar op zyn Ed: zich met zyne Adjuncten weer in zyne en hare Palankyns begeven hebbende, tot aan de Kanaats toe naderde. Zyne verschyning voor den Keizer.

Deze bestonden uit oude tapyten, hadden drie poorten nevens den anderen, en besloegen wel eenen omtrek van een goede kos, of halve myl.

Binnen de zelve zag men een oude zeer groote tent van zyde, met goud en zilver doorwerkte tapyten, en achter de zelve des Keizers Throon.

Deze stond op een vierkant, van aarde ontrent vyf voeten hoog gemaakt, was met zeer cierlyke met goud-doorwerkte tapyten belegt, en had een hand breed daar af rondom een zilver hek.

Van den voorschreven ingang, of wel van de middelste der drie poorten, was een rinket van roode zyde vlaggetjes tot aan de gemelde voor-tent, waar onder, zoo verre als die strekte, het afgeschoten was met houte tralien, en des zelfs binnen-grond met alcatieven, of tapyten belegt.

A. 1712. Binnen die drie poorten der Canaats wierd de Gesant met zyn Adjuncten door den Introducteur, *Ammerauw Hattum Beek Chan*, ontfangen, en aan de Sjobdaars, of Wachters belast, al de Europianen binnen te laten; alzoo dit zyn Majesteits uitdrukkelyk bevel was, zoo die Heer tegen zyn Ed: zeide.

Dit wierd niet alleen stipt nagekomen, maar die Heer nam den Heer Gezant ook by de hand, en leide zyn Ed:, van zyn Adjuncten gevolgd, na de ordinaire plaats, daar men de Grooten, na 's lands wyze, aan den Keizer afleide, en plaatste hem verder binnen het eerste houte hek, digt by het voornoemd zilver dito, aan de linkerhand van den Keizer, en zyn Throon; in den rang der Ammerauwen, terwyl zyne Adjuncten eenige passen agterwaards gesteld wierden.

De verdre Europianen leidden hun compliment voor zyn Majesteit wel mede af, doch moesten daar buiten blyven.

Zoo ras de Heer Gezant daar verschenen was, presenteerde hy aanstonds de geprojecteerde Nesser van goude Ropyen, en daar nevens de goude bus, in welke de Brief van zyn Edelheit, den Heer Gouverneur Generaal van Nederlands Oost-Indiën, besloten was.

Zyn Edts. Adjuncten, of bygevoegden, boden ieder ook een Nesser van goude Ropyen aan, en de Heer Gezant reikte de zelve, op 't ontfangen teeken, aan den Oversten der Artillery, *Isalam Chan*, die nevens al de Grooten rondom den Keizer op de voornoemde van aarde gemaakte hoogte stond, in eigen persoon over; maar die van de Adjuncten, of bygevoegden wierden door *Hattum Beek Chan* genomen, en van hem aan *Isalam Chan* weer overgereikt.

Dezen Heer vertoonde die alle aan zyn Majesteit, en zy wierden ook na wensch ontfangen.

Hy werd nevens zyn Adjuncten, met eeren-kleederen beschonken. Kort daar na wierd zyn Ed: met zyne Adjuncten, of bygevoegden, door *Hattum Beek Chan* van daar langs het zilver hek ter zyden, achter 's Keizers Throon, geleid, en aan hem een goud lakens eeren-kleed over zyn Europiaans habyt aangetrokken, en het hoofdwindzel nevens de Patha om zyn Ed: hoed gewonden.

Zyn Edts: Adjuncten kregen ieder ook een zilver eeren-kleed, en verder regaal als den Heer Gezant, wierden toen langs het zilver hek weder ter plaats, daar zy haren groet afgelegt hadden, gebracht, alwaar zy den Keizer voor die ontfange eer, na 's lands wyze, met vier kornus, of groeten, bedanken moesten, en wierden toen weder met hun drieën voor 's Keizers Throon by 't zilver hek gebragt, alwaar maar pas gekomen zynde, rees de Keizer op en begaf zich na binnen, verzeld zynde van zyn Zoonen, de Princen, *Djihaan Daar Sjah*, en *Djehaan Sjah*, die een weinig beneden zyn Majesteit, ter rechter, en linker zyde, gezeten hadden. A. 1712.

Hier op begaven zich al de Ammerauwen, en ook de Gezant, na huis; maar door zulken gedrang van menschen, dat ieder een vreesde dood gedrongen te werden.

Buiten de Canaats gekomen zynde, begaf zich zyn Ed: met zyn Adjuncten weer in hunne Palankyns; vertrokken met hun gevolg in de zelve ordre, als zy ten hove gekomen waren; en quamen s'avonds ten negen uuren weer in den thuin.

De schenkagie-Olifanten, ofte Paarden, en had men, wegens te laat verleend gehoor, toen aan dien Vorst niet konnen aanbieden, 't geen dan den 4den Januari geschiede.

Zy wierden toen, volgens 's Lands plechtelyke wyze, aan den Heer Gezant wederom gezonden, hoewel dit alleen diende, op dat dit aanzienelyk geschenk te beter van het volk zou gezien werden.

Op dien zelven middag zond de Keizer door een Mancepdaar een volkomen maaltyd van delicate spys, op de Mogolsche wyze toebereid, in een geëmaljeerd goud servies, en een half uur daar na door een tweede Mancepdaar verscheide groote schotels met appelen, peeren, granaten, oranjeappelen, enz., waar voor de Heer Gezant drie Keizerlyke salammen, of eerbewyzingen (even gelyk in zulk een geval zelf de Keizerinnen, en Princen, doen moeten) moest maken. Een Keizerlyk geschenk van spys aan den Gezant gezonden.

Na de maaltyd, door de Pennisten beschouwd, wierden die brengers (volgens 's Lands wyze) met betels, roozenwater, en een redelyk geschenk van penningen, beschonken, welk laatste tot behoudenis van 's Keizers gunst volstrekt vereischt werd, alzoo hy 't anders zeer qualyk nemen zou; ook is hy gewoon wel uitdrukkelyk daar na te vragen, en daar by ook af te meten, hoe veel, of hoe weinig, men zyn gift acht.

Daags daar na wierd de Heer *Ketelaar* gewaarschouwd, dat de Keizer weer te voorschyn komen zou, waar op zyn Ed:, met zyne Adjuncten, of bygevoegden, en de negen Olifanten, en negen Paarden, daar weder na toe ging, en die hem aanbood. Vertooning van de schenkagie-Olifanten en Paarden, voor de Keizer.

Hy nam de laatste aan; doch tot de eerste was, om 't reeds vallen van den avond, geen tyd.

Na dat zyn Ed: de groet afgelegd had, wierd hy van den Keizer met een Hindoestansche Candjer, of pook, met fyne steentjes bezet, beschonken, een gunst, Werd van den Keizer beschonken met een pook.

vol-

712. volgens aller getuigen, die ongemeen was.

De Heer Gezant ſtak die, na de Moorſche wyze, in zyn port d'epee, of draagband, en betuigde zyn dankbaarheit met drie Cormiſſen, dat is, *buigende zich driemaal, en t'elkens zeer diep met de regterhand tot aan de grond, en in 't opreizen ieder reis die tegen 't hoofd ſlaande.*

h Eu- ...iſche ...en, ...s Kei- ...Ge- ...nnen ...on- Den 6den Januari wierden de voorn. Olifanten aan zyn Majeſteit gepreſenteert, en met blyken van genoegen aangenomen, en aangezien des Keizers Gemalinnen zin gekregen hadden in den Europeiſchen wagen, van Suratte medegebracht, liet zyn Majeſteit den Gezant den 8den daar om verzoeken, waar op de Oſſen 'er voorgeſpannen, en met haar verder toebehooren zyn Majeſteit aangeboden wierden.

...chen- ...voor ...in- Ondertuſſchen wierden ook de geſchenken, voor de vier Keizerlyke Princen geſchikt, verdeeld, om ook hen daar door tot het belang der E. Maatſchappy over te halen.

...onna ...na ...t zyn ...raad ...on- *Donna Juliana* quam toen den Heer Gezant ook bezoeken, die hy voor den tyd van een half uur zeer wel onthaalde.

Zy zag alles met veel genoegen, dog voegde 'er by, dat zyn Ed:, om 't gierig humeur van den Prins, Mahhmud, 's Ryks Zegel-bewaarder te winnen, en onze zaken te ſpoediger voort te zetten, niet qualyk doen zou, met zyn hoogheit wat meer, dan zyn andre Broeders, toe te leggen, en dat zyn Ed: die geſchenken dan maar ten eerſten geliefde aan die Princen, (gelyk geſchiede) te doen aanbieden.

De Princen, *Mahhmud Azem*, en *Refiel Sjah*, waren toen juiſt by den Keizer, en wierden dierhalven de geſchenken voor eerſt weder te rug gebracht; maar de goederen, aan de twee andre Princen gezonden, wierden met genegenheit aangenomen.

Den 11den dito zond hy die goederen weder aan haar hoogheden, dog zy namen daar maar eenige ſtukken af, en zonden de reſt te rug, ten blyk van hare edelmoedigheit, en onder verzekering, van dat zy daarom de E: Maatſchappy geen minder genegenheit, dan de Princen hunne Broeders, zouden toedragen.

Den 12den dito wierden aan *Souilficaar Chan*, (Zoon van *Aſſed Chan*, beſtierder van Delli, den goeden vriend der E: Maatſchappy) een Heer van loffelyke hoedanigheden, en in rang de eerſte Vorſt na de Keizerlyke Princen, ook eenige geſchenken gezonden, die zyn doorlugtigheit zeer minnelyk ontfong.

Den 15den dito deed men 't zelve aan den vermogenden Ammarauw, en Proviſionelen Ryks-Cancelier, *Enayt Ullah Chan*, een groot gunſteling van den Prins, *Mahhmud Azem*; maar zyn Excellentie nam daar maar drie brillen af, en zond de reſt, met betuiging van zyne vriendſchap, weder te rug. A. 1712.

Den 18den dito ging de Heer Gezant den *Emir ul Ammarauw*, *Souilficaar Chan*, begroeten, wierd aanſtonds na zyn komſt by dien Vorſt zyn zit-plaats gebragt, en zeer minnelyk ontfangen. De Gezant bezoekt den Heer Cancelier.

Na 't af leggen van de complimenten van begroeting, bood zyn Ed: dien Vorſt een Neſſer met goude Ropyen aan.

Zyn doorluchtigheit nam 'er maar een af, lag zyn hand op de reſt, volgens een beleefde wyze van dat Land, en wilde die den Heer Gezant laten behouden; doch op nader aanhouden van zyn Ed., nam hy die eindelyk aan. En beſchenkt hem.

Hier op wierd hy van den Vorſt tot zitten, een weinig van hem af, genoodigd, en zyne Adjunćten, of bygevoegden, wat verder na beneden geplaatſt zynde, zoo verzogt de Gezant, na eenige complimenten in de Hindoeſtanſche taal, dat het zyn Doorluchtigheit gelieven mogt de E. Maatſchappy (die de goedheden van zynen Vader, *Aſſed Chan*, oud Ryks-Cancelier noch zeer wel heugde) zoo in deze Hof- als alle andere verdere Sollicitatien, te begunſtigen, 't geen hy beloofde, en zeide aan 't goed gevolg van dien niet te twyffelen; doch maakte alleen over dit eene ſtuk zwarigheit, om buiten Suratte een nieuwe Logie te bouwen; een zaak, waar van de Heer Gezant zyn doorluchtigheit toen wel gaarne de reden zou gegeven hebben, zoo niet gevreeſt had tegen de gewoonten van dit Hof, daar men het eerſte bezoek, en daar by voorvallende redenen, zoo kort, als het mogelyk is, maken moet, te zondigen; weshalven zyn Ed: genoodzaakt was dit tot een beter tyd uit te ſtellen. Die den Gezant goeden moed geeft.

De Vorſt, die gaarne van de vriendſchap, door zyn Vader aan de E: Maatſchappy bewezen, hoorde ſpreken, vraagde, of de Gezant zynen Vader in Delli niet was gaan zien; waar op zyn Ed: zeide, dit wel gewenſcht, dog wegens de Moorſche vaſten (wanneer de Mohhammedanen geen viſiten ontfangen) geen gelegenheit daar toe gehad te hebben.

Zyn Ed: verzogt ondertuſſchen ook 't voorſchryvens van zyn Doorluchtigheit aan den beſtierder van Suratte, ten einde de verdere geſchenken van Batavia gezonden, wel mogten afgevoerd werden.

Hy verzorgde dit voor den Gezant ten eerſten, bekragtigde dat met zyn Zegel, reikte zyn Ed: dat over, en zeide verder, dat hy den Heer Gezant, en zyne Adjunćten, met een eeren-kleed begunſtigen, doch dat zulks niet in 't open- En van zyn gunſt verzekert.

A. 1712. openbaar doen, maar hen dat zenden zou.

Hy zelf reikte ook aan de Heer *Ketelaar* een Indiaansch banket van Betel over, waar voor die Heer, en zyne Adjuncten, dien Vorst bedankten, en toen hun afscheid namen.

De Gezant, werd op nieuw met eeren-kleederen beschonken van de Keizerin.

Den 24sten Januari begaf zich die Heer, alzoo hy hoorde dat de Keizer daar na verlangde, wederom na het Hof, en wierd door *Hattum Beek Chan* in de Tent van *Heyaat Chan*, opperste gelubde der eerste Keizerin, en een Ammerau van vyf duizend Paarden, gebracht, en aldaar met een goud eeren-kleed, gelyk zyne Adjuncten, of bygevoegden, ieder met een zilver dito, uit naam der Keizerin, beschonken, en dat tot vergelding van den Europeischen wagen, over welken tusschen des Keizers Gemalinnen ook al eenige geschillen gerezen waren, dog zy was van den Keizer aan zyn liefste Gemalin vereerd, en dit die Vorstin zoo byzonder aangenaam, dat zy zich dagelyks met een groot vermaak daar in door hare gelubden, tusschen de Canaats in, voorttrekken liet, 't geen *Donna Juliana* den Heer Gezant al bekend gemaakt had.

Verschynt weer voor den Throon des Keizers.

Van daar wierd zyn Ed:, met zyn Adjuncten, of bygevoegden, voor den Throon gebracht door *Hattum Beek Chan*, alwaar zyn Ed:, na de gewoone groet gedaan te hebben, in het byzonder van zyn Majt. wierd beschonken met een goude roos, met fyne steentjens bezet, en een quastje van peerlen, diens krop mede van goud, en met fyne steentjens vercierd, gelyk dit noch tot den candjer, of pook, die zyn Ed: onlangs ontfangen had, behoorende was; voor welke eer zyn Ed: weer drie salammen deed, en kreeg toen zyn afscheid.

Die verzoekt des Gezants Musicanten te hooren.

De Keizer had ook vernomen, dat de Heer Gezant onder zyn gevolg eenige liefhebbers van de Musiek had, waar op zyn Majesteit den 26sten dito door Juffr. *Juliana* den zelven verzoeken liet, om deze Musicanten de aanstaande nagt in 's Keizers Mahal eens te mogen hooren; waar op deze Dame ook een van haare zaak-verzorgers af zond, om de zelven daar te geleiden.

Hier op belastte zyn Ed:, dat zig derwaards vervoegen zouden de Assistenten, en eerste Klerk, *Johan Coenraad Kok*, *Cornelis Kammert*, en *Adolf van Rensen*, enz., die tegen den avond vertrokken, en in de Tent van deze Dame quamen, staande ontrent een musquet-schoot van 's Keizers Canaats, daar zy tot donker toe moesten blyven.

Zy wierden toen door een Mancepdaar afgehaald; en ieder van hen wierd voor den ingang der Canaats zyn naam afgevraagd, die opgeschreven, en toen een voor een binnen gelaten.

Men bragt hen door een grooten omweg van agteren aan de Rievier in het apartement van den Chansamma, of den Dispensier der gemelde Mahal, een voornaamen gelubden, die hen verzogt te zitten. A. 1712.

Zy vernamen een groot gedrang van Vrouwen, die nieuwsgierig waren om de Europianen te zien, malkanderen de plaatzen met zulken drift betwistende, dat zy de voorhangzels, die maar van fyn linnen waren, in stukken scheurden, om 'er te beter door te zien.

Zy deden ook door dezen gelubden hun verlangen, om eenige stukjens voor 's Keizers komst te mogen hooren, betuigen, waar op zy een kleen begin tot haar genoegen maakten.

Die voor hare Majesteiten speelen.

Kort daar aan wierden zy door verscheide Canaats geleid, tot voor een apartement van rood scharlaken gemaakt, waar voor een fyne zik, of jalouzy-mat, hing, en daar de Keizer met zyn voornaamste Vrouwen, benevens *Donna Juliana*, waren.

De musicanten, hier af door die laatste Dame berigt, maakten voor hunne Majesteiten drie salammen, na des lands wyze, en begonnen toen hun accoord met een bas-viool, harp, en hautbois, en dat tot zulk een byzonder genoegen van haare Majesteiten, dat zy met hun musicq tot over de middernagt moesten aanhouden.

Donna Juliana quam hen ook van het byzonder genoegen van den Keizer, en de Keizerinnen, hier in verzekeren, en voegde daar by, dat *Niher Perwer*, de eerste der Keizerinnen, ten teeken van haar genoegen, hen een zeer genereus geschenk dede, waar op deze Dame hen recommandeerde drie salammen, gelyk geschiedde, te doen.

Die ook de speeltuigen beschouwden.

De Keizer ordonneerde ook, dat de naamen der speeltuigen hem zouden opgegeven, en zy stuk voor stuk voor de zik, of jalouzy-mat, gelegt worden, aangezien zyn Majesteit met zyn Gemalinnen buiten komen, en die bezien wilde, geduurende welk buiten komen van den Keizer zy hen recommandeerde een weinig van daar voor een korte tyd te gaan, gelyk zy, van eenige gelubden verzeld, deden.

Na dat de Keizer, en zyn gezelschap, de speel-tuigen gezien hadden, zoo wierden zy door last van *Donna Juliana* weder binnen geroepen, en hen wierd toegestaan, het verdere van de nagt in haare Tent door te brengen.

De Keizer doed den Gezant eenige van zyn Lusthuizen zien.

Ondertusschen vraagde de Keizer aan *Donna Juliana*, of de Gezant wel genegen zou zyn den Keizerlyken lust-thuin, buiten de Stad Lahor gelegen, en Salamar genaamd, mitsgaders het Paleis Pærimahal,

A. 1712. rimahal, in de Stad ſtaande, te zien; zy zeide, dat, by aldien hem de Keizer die gunſt beliefde te bewyzen, dit hen zeer aangenaam zyn zou; waar op zyn Majeſteit aanſtonds den gelubden, opziener dier eerſte plaats, en een Ammerauw van 3000 Ruiters, belaſtte, dat hy den Heer Gezant, met zyn gevolg daar komende, niet alleen alles aanwyzen, maar ook de fonteinen zou doen ſpringen.

Van al dit voorgevallene gaf *Donna Juliana* den Gezant tydig kennis, die zig den 28ſten Januari daar op met alle de zynen derwaards begaf, en aan de poort van dezen thuin door een gelubden zeer hoflyk ontfangen wierd, en verder volgens zyn Majeſteits laſt gehandeld.

De plaats was zeer groot, met veelerley vruchtboomen bezet, de Allées waren tuſſchen zeer hooge cypres-boomen, en na de bouwkunde op zekere diſtantie, of afgelegenheit, zoodanig met prachtige Keizerlyke luſthuizen, ten getale van twee en dertig, verzien, dat het een aangenaam perſpectief gaf, zynde dat noch zeer veel geholpen door verſcheide konſtige watervallen, die men langs de Allées door de gemelde luſthuizen kon zien ſpringen; al welke werken dagelyks door honderd agt en twintig Thuiniers in ſtaat gehouden wierden.

Beſchryving van twee fraaije Luſthuizen te Lahor

Na dit gezigt wierd de Ambaſſadeur door den gelubden met een banket van fruiten beſchonken, waar voor zyn Ed: (alzoo dit 's Keizers laſt was) zyn front op zyn Moorſch na 's Keizers Tent wenden, en drie ſalammen maken moeſt.

De gelubde verzogt daar op zyn Ed:, dat den Vaandrig, *Ernſt Godlieb Nythart* eens exerceren, en dat hy dit eens zien mogt. Het geſchiedde, op zyn verzoek, en de Heer *Ketelaar* gebood ook drie chargien ten opzicht van zyn Keizerlyke Majeſteit te doen, voor 't welke de gelubde zyn Ed: met veel verwondering bedankte.

Den 29ſten dito zag zyn Ed: met de zynen ook het Paleis Pærimahal, of anders het Nimfen-Hof genaamd.

Het lag in de Stad, en was een ſchoon werk, alwaar in een groote galdery het beeld van onzen Heiland, met de Engelen om zich, zeer konſtig in albaſt uitgehouwen was.

De oudſte Prins, Moſoddien verzoekt

Zeer gevallig vond zyn Ed: hier den oudſten Prins, *Moſoddien*, of *Djehaan Daar Sjah*, vergezelſchapt zynde van zyn voornaamſte Vrouwen.

Gelyk zyn hoogheit een Prins van zeer veel goedheit, en in het byzonder van veel genegenheit voor de Chriſtenen, was, alzoo gaf hy den Heer Gezant daar ook veel blyken af.

Mede om zyn Muſicanten.

Ook verzogt zyn hoogheit aan den Gezant, om de Muſicanten, die den 26ſten dito in 's Keizers Mahal geſpeeld hadden, eens mede by zich te mogen hebben, 't geen zyn Ed: dien Prins na zyn te rug-reize beloofde, gelyk dit ook zoo geſchiede. A. 1712.

Zy wierden door een Heiden van aanzien na 't apartement van dien Prins geleyd, muſiceerden aldaar een tyd lang voor zyn Hoogheit, en zyne Gemalin, en hadden het geluk, dat de Prins toen by hen quam zitten, hen wel drie uuren aan een met veel genoegen hoorde, en hen toen met een tamelyk preſent vertrekken liet.

Eenige dagen daar na liet ook de derde Prins, *Refiel Sjah* den Heer Gezant om zyne muſicanten verzoeken, by den welken zy den ganſchen nacht ſpeelden, en namen met een geſchenk toen hun afſcheid.

Die ook naderhand de exercitie, of oeffening der Soldaaten beſchouwd.

De Prins *Moſoddien* was met het hooren dezer muſicanten niet vergenoegd, maar wenſchte de militaire exercitie, of krygs-oeffening der Hollanders ook wel eens te zien, en verzogt dierhalven den 1ſten Februari dit van den Heer Gezant voor de thuin van *Donna Juliana* te mogen bywoonen.

Zyn Hoogheit was daar met zyn Vrouwen al vroeg, en had al de wegen met zyn volk doen bezetten.

De Gezant had op dien tyd juiſt de koorts, doch zyn Ed: verzorgde egter, dat alles met een zeer goede ordre, ter preſentie van beide zyne Adjuncten, geſchiede, en dat die Prins van de zelven, van al de Penniſten verzeld zynde, zeer plegtelyk begroet wierd.

De Vaandrig, *Nythart*, vergaderde ondertuſſchen zyn Granadiers in hunne volle toeruſting, en daar op verſcheen de Prins met zyn gezelſchap ten negen uuren voor dien thuin, gelyk mede de Adjuncten, of bygevoegden, de Onder-Koopman *Haak*, de Secretaris *Bruinink*, de Oppermeeſter *Eppendorp*, en de verdere Europianen, alwaar zy zoo lang vertoefden.

Na 't zien van deze exercitie ſalueerden de Heer *Beerenaard* en de tweede Adjunct, *Dirk Huiſinkveld*, nevens de anderen, dezen Prins met drie Salammen.

Vermits nu de Heer Gezant wegens ziekte eenigen tyd niet ten Hove geweeſt, en den Keizer daar af door *Donna Juliana* kennis gegeven was, liet zyn Majeſteit den 16den Februari A. 1712 door *Hattem Beek Chan* na zyne gezondheit vernemen, en hem ook van des Keizers gunſt in opzicht van zyn zaken verzekeren, en hoop tot een ſpoedige expeditie geven.

De Gezant verſchynd weer voor den Keizer.

De Heer *Ketelaar*, wat beter geworden zynde, begaf zich daar op den 21ſten dito na 't Hof, verſcheen voor den

A. 1712. den throon, en bood door *Hattum Beek Chan* zyn Majesteit een Neffer met goude Ropyen aan, en een Persiaansch briefje, ten bericht, waarom zyn Ed: ten Hove niet verschenen was.

Hy ontfing daar veel blyken van 's Keizers gunst, by 't vereeren van dit zyn geschenk, en vertrok daar op pas na zyn Majesteits vertrek.

Volgens het zeggen van alle de Hovelingen en Staatkundigen aan dat Hof, waren diergelyke gunstbewyzen noit aan eenig Gezant, hoe hoog en aanzienelyk ook, van eenig Mogolsch Keizer gegeven, weshalven zyne hoope was, dat hy zoo veel te gunstiger en te spoediger zou geexpedieerd; en hem gelegenheit gegeven werden, om dit ongezond climaat te eer te konnen ontwyken, en dus ten eersten weer na Suratte te keeren.

Den 27sten dito liet *Donna Juliana*, den Heer Gezant weten, dat de eerst verzogte poincten voor de E: Maatschappy, na lange draaling van den Prins *Mahhmud Azem*, eindelyk onderteekend, en door zyn hoogheits Duwan, of tweeden, den Ammerau, *Wesaret Chan*; en de verdere Ammerau's verzegeld waren, en dat zyn Keizerlyke Majesteit de andere poincten ook toegestaan, en belast had die ten spoedigsten op het papier te brengen. A. 1712. Met het toestaan van zyne eerste verzoeken.

Dit was zoo een gunstig lugtje, doch 't geen met der haast weer verdween, aangezien noch op dien zelven dag van gelukwensching alles tegen den avond in rep en roeren was: want men zag een sterk gery van de troepen der vier Princen, en ieder van hen was bezig, om zyn Leger van den anderen af te zonderen, en zich de een dus tegen den anderen te versterken.

SJAH AALEM. SJAH AALEMS VROU

Hinderpaalen, hier ontrent. De reden hier af was de zwakheit des Keizers, met een verkoudheit begonnen, en van een beroerte gevolgd, die hem voor zyn leven en opkomst vreezen, en dierhalven in tyds, by aldien hy quam te sterven, middelen dede in 't werk stellen, om zich van het Ryk te verzekeren.

Het vluchten dezer Legers, als mede van een menigte van huisgezinnen, hier mede belang in hebbende, was uittermaten groot, en de weg na Lahor met bagagie alomme zoodanig bezet, dat zy niet te gebruiken, en, om 't sterk toenemen van dien, tegen den nagt niet te genaaken was. Door 's Keizers

A. 1712. Den Vorst *Sjah Aalem*, den XIIIden in rang, vertoonen wy na 't leven by de letter E. in een heerlyk goud lakens opperkleed, en zyn eerste Gemalin, de Moeder van den volgenden Keizer, mede in een heerlyke goud-lakense lange kabaay met boketten bezaaid, by de letter F.

Dood den 28 Februari A. 1712. Den 28sten Februari 's middags quam de Keizer, *Sjah Aalem Bhadur* te sterven, waar van de Heer Gezant door een vertrouwd vriend aan 't Hof in vertrouwen gewaarschouwd wierd, en men voegde daar by, dat zyn Majesteit zynen oudsten Zoon, den Prins *Mosoddien*, of *Djehaan Daar Sjah*, aan de voornaamste Ammeraus ten vervanger, zeer dier aanbevolen, en hem als den bequaamsten daar toe verklaard had.

Waar af de Gezant berigt, en waarschouwing van Donna Juliana bekomt. *Donna Juliana* liet dit zyn Ed: den 29sten dito met een briefje weten, en hem te gelyk waarschouwen, van doch wel op zyn hoede te wezen tegen 't plunderen, aangezien dit gemeenelyk, tot dat 'er een nieuwe Keizer aangesteld was, plag te duuren.

Zyn Ed: liet daar op ten eersten de poorten van zynen thuin toemetzelen, en de goederen der E: Maatschappy daar brengen, ging door de poort van den naast gelegen tweeden thuin in en uit, en verzag zich van twee honderd Inlanders, om te beter in staat van tegenweer te zyn.

Hoe lang Sjah Aalem regeerde. *Sjah Aalem Bhadur* overleed dus, na vyf jaaren, min acht dagen, geregeerd te hebben, op den 28sten Februari A. 1712. oud zynde agt en zestig jaaren, en vier maanden, aangezien hy A. 1653 in de Maand November geboren was.

Men zegt dat een van zyne Veld-Oversten, die hy by een van zyn bywyven betrapte, *Jensiati Chan* genaamd, hem om hals bracht, en met een kris den buik oprytte, vaststellende dat hy anders zelfs ook een man des doods was; doch hy ontging die echter niet, alzoo hy door twee lyfwagten, die hem tot in 't Vrouwenhuis vervolgden, aanstonds in stukken gekapt wierd.

Sjah Aalem bleef, schoon zoo zwaar gewond zynde, ontrent noch drie dagen in 't leven; doch bestierf het op den 3den dag.

's Keizers Zoonen. Hy liet vier Princen na, te weten, *Moeseddien* (gemeenelyk gemakshalven genaamd *Mosoddien*) of ook wel *Djehaan Daar Sjah*, die toen vyftig jaar en acht maanden oud was, en al drie Zoonen had, van welke den oudsten *Assoddien* genaamd, en reeds een Prins van dertig jaaren was, maar de twee andre Princen waren noch jong.

's Keizers tweede Zoon, of de naaste aan den Prins *Mosoddien*, was *Mahhmud Azem*, die anders ook wel *Azem Ussaan Bhadur* genaamd wierd. Deze was zeven en veertig jaaren en vier maanden oud, en had ook drie Zoonen, van welke de oudste, *Mahhmud Cariem*, de tweede, *Faroch Sjeer*, en de derde, *Hamambax*, genaamd was, zynde de oudste toen een Prins van ontrent dertig, de volgende van vyf en twintig, en de jongste ongevaar agt jaaren oud. A. 1712.

De derde Zoon van *Sjah Aalem*, was *Refiel Sjah*. Deze was veertig jaaren, en drie maanden oud. Hy had twee Zoonen, van welke de een, thien, en de ander, zeven jaaren, oud was.

De laatste Zoon des Keizers was *Djehaan Sjah*, een Prins van zeven en dertig jaaren en zes maanden, en die nog twee heele jonge Zoontjes in 't leven had.

Ider van deze Princen zogt door sterk uitdeelen van geld de grooten, en 't volk, op zyn zyde te krygen; doch *Mahhmud Azem* overtrof hen allen in groote schatten, goude penningen, en macht van volk, niettegenstaande de *Emir ul Ammerau*, *Suilficaar Chan*, den oudsten Prins, *Mosoddien*, met negen lak goude Ropyen, en met al zyn Juweelen, ondersteund had, een edelmoedig voorbeeld, 't geen meest al de andre grooten des Ryks, uit liefde tot dezen Prins, om zyn goed, en gemeenzaam humeur, volgden. Het woelen dezer Princen om de Kroon.

Ook bragt deze Heer het by de andre Princen van den bloede zoo verre, dat *Refiel Sjah*, en *Djehaan Sjah*, zich mede voor hunnen oudsten Broeder, en tegen den Prins *Mahhmud Azem*, verklaarden; waar toe het ondragelyk, en hatelyk humeur van *Mahhmud Azem* zeer veel aanleiding gegeven had. De meeste Princen en Grooten, verklaaren zich voor den Prins Mosoddien.

Om dezen band van vereeniging tusschen deze drie Princen te vaster te leggen, was 'er onderling goed gevonden, dat de Prins *Refiel Sjah* oppermagtig Koning van Bengale, en *Djehaan Sjah* Souverain Vorst over de ryken van Choromandel, en Decan, zyn zou.

Het eerste, 't geen de Prins *Mosoddien* deed, was aan al de Soubaas, en Landvoogden te schryven, dat zy wel zorg zouden hebben te dragen, dat *Farochsjeer* met zyn troepen niet uit Bengale trekken, noch zich tegen den wettig verklaarden opvolger des Ryks met zyn Vader, den Prins *Mahhmud Azem's* benden vereenigen mogt; die echter tegen alle deze zorge aan, door de te groote slapheit van den oudsten Prins, of des Keizers *Mosoddien*, zoo magtig wierd, dat die Oppervorst genoodzaakt wierd zyn Leger rondom met dubble retrenchementen te verzien.

In dezen algemeenen opstand der Princen tegen malkanderen wierd om de zaaken der E: Maatschappy, en alzoo ook om den Heer Gezant, niet eens gedagt; Onzekerheit van des Gezants zaken.

A. 1712. dagt; behalven dat zyn Ed: ook niet buiten gevaar was.

Dus verliep 'er veel tyd te vergeefs, 't geen ook groote kosten voor de E: Maatschappy, en dan noch niet de minste zekerheit omtrent haare zaaken gaf, schoon ook deze, als wel de gewenschte Prins zynde, al op den Throon bleef.

Of dit nu noch niet zwarigheit genoeg voor den Heer *Ketelaar* was, zoo quam 'er noch deze by, dat de oudste Prins op den 3den Maart met een Firmaan, of Bevel-schrift, hem belastte zig zelven met alle de zynen by zyn hoogheit, tot zyne hulpe tegen zynen Broeder te voegen.

De Heer Gezant beraadslaagde zich hier over met zyne Adjuncten, en gaf in zeer beleefde termen hier op tot antwoord, dat dit, behalven dat hy ziek was, niet in zyn magt stond, en dat men hem daarom in dezen opzichte wilde verontschuldigen.

Zyn verzoek wierd toegestaan, en zyn Ed: verder geraden, om zich dan in de Stad, die zich voor zyn hoogheit verklaard had, te begeven, aangezien de andre Princen hem anders daar toe ook verzoeken, en mogelyk 'er wel toe dwingen zouden, het welke de Heer Gezant met dankbaarheit nog dien zelven dag opvolgde, huurende drie Ketteraas, of Herbergen in de Stad, in welke hy zich voor af 's avonds met eenige Europianen begaf, en wierd daags daar aan van zyn ander volk, met de goederen gevolgd, om 't rooven, 't geen zeer sterk alomme toenam, te ontgaan.

Vorderingen van den Prins Mosoddien. Ondertusschen dwong *Souilficaar Chan Mahhmud Azem* door eene kleene beweging, posterende zich in vier byzondre verdeelingen, en door 't veroorzaken van groot gebrek van levensmiddelen in zyn Leger, zoodanig, dat de Legers daar door genoodzaakt wierden malkanderen te naderen, en uit twaalf honderd stukken gestadig op malkanderen kanonneerden.

Mosoddien verzekerd van de gunst van den Casi, of geestlyken Rechter tot Lahor (een Heer van geen minder aanzien en bewind onder de Mohhammedaansche Geestelyken, als de Paus onder die van de Roomsche Kerk) en berigt zynde, dat de Zoon van den overleden Ryks-Cancelier, *Chanchanaan*, en *Mohabeth Chan Bhadur Seffer Jeng*, heimelyk verstand met *Mahhmud Azem* gehouden hadden, vond geraden, den eersten te doen gevangen zetten, en zyne aanzienelyke goederen te confisqueren, terwyl de laatste zich na *Mahhmud Azem* begeven had. A. 1712.

Men vond daar een grooten schat van goud, zilver, en andere goederen, bestaande in zestig duizend goude Ropyen, twintig man ongemund goud, en ontrent zeventig man ongemunt zilver, en vier lak ropyen aan mans en vrouwenkleederen, al het welke by zyn Majesteit gebracht wierd.

Na dat men nu zes etmaal onophoudelyk op malkanderen gekanonneerd had, wierd *Mahhmud Azem*, door zyn jongsten Broeder, den Prins *Djehaan Sjah*, op den 17den Maart aangetast, genoodzaakt een zeer twyffelagtig, en verschrikkelyk gevegt te wagen.

Hy naderde daar op *Djehaan Sjah* onder verscheide geveinsde teekenen van vriendschap, even eens, door 't slingeren van zyn neusdoek, zich gelatende, als of hy tot hem wilde overkomen; dog tastte hem met eenige duizend Patanders (de beste Soldaten in deze Landen) zeer verwoed aan, dwong hem aanstonds te wyken, veroverde zyn kanon, en zou dien Prins volkomen geslagen hebben, indien het hem aan verscheide dingen niet ontbroken had.

Djehaan Sjah in korten tyd zich hersteld hebbende, tastte hem toen weder aan, en had het geluk van den Prins *Mahhmud Azem* te overwinnen, en hem, op zyn Olifant gezeeten eerst met een pyl in 't hoofd, en daar na met een musquetschoot in de borst, zoodanig te treffen, dat hy 'er af dood bleef. De Prins Djehaan Sjah, slaat den Prince, Mahhmud Azem, en dood hem.

Dit was oorzaak, dat ook de jongste Zoon van den overledenen, *Hamambax* genaamd, gevangen, en na 't Kasteel van Lahor gebracht wierd.

Waar de oudste, *Mahhmud Cariem*, beland was, vernam men niet.

DERDE HOOFTSTUK.

De Prins Mosoddien *werd XIVde groote Mogol A.* 1712. *Onbillyken eisch van den Prins* Djehaan Sjah. *Die zig tegen den nieuwen Keizer aankant, en ook den Prins* Refiel Sjah *tot afval brengt. Sterkte van de Legers dezer Princen. Straf der Rebellen.* Sulthaan Mahhmud Cariem *misbruikt 's Keizers genade. En werd onthalst. Zyn afbeelding. Afbeelding van des nieuwen Keizers gunstelingen. De Gezant gaat weer ter gehoor. En werd begunstigd met eeren-kleederen. En zyn verzoeken toegestaan. Hy beschenkt den Keizer, met Nessers goude Ropyen. De Keizerin gaat voor by zyne verblyfplaats. Werd van hem beschonken, en hy weer van haare Majesteit. Beschryving van* Donna

A. 1712. Donna Juliana Dias Da Costa. *Haar inkomen. Haar aanzien by den Keizer; en Grooten. Haar Titel. Haar ouderdom. Den Keizer nevens zyn Gemalin, door den Gezant, in 't voorbytrekken beschonken. De Keizer verzoekt de Musicanten weder. Beschryving van den heerlyken Throon te Delli. Eere den Gezant van den Keizer bewezen. Zeldzaam geval van een bloedverwant der Keizerin. En zyn straf, door voorbede der Keizerin gematigd. 's Keizers gunst door de Kinderen van* Azem Tarra *misbruikt. Moeijelykheden der onzen in Bengale. Bittere schimp van den Cancelier aan een van de vrienden der Keizerin. Herstelling van onze zaaken in Bengale. Een groot verraad tegen den Keizer ontdekt. Verlies der E. Maatschappy in Bengale. De Gezant verschynt weer ten hove, en werd met eeren-kleederen beschonken. Hy krygt hope tot zyn vertrek. 't Geen van tyd tot tyd uitgesteld werd. Geschenken door den Keizer aan den Heer Gouverneur Generaal, of Opper-Landvoogd van Riebeek. Als ook aan den Gezant, en zyn Adjuncten. Slingze trek aan de onzen gespeeld. Verzoek van den Gezant door de Keizer toegestaan. Keizerlyk geschenk aan den Heer Generaal van* Riebeek. *Des Gezants afscheidsgehoor, die weer beschonken werd. Neemd afscheid van de Keizerin, die hem beschenkt. En van* Donna Juliana. *Zyn vertrek. Directeurs der E. Maatschappy in Suratte, onder ieder Keizer.* Farochsjeer, *de XVde groote Mogol A.* 1713. Rafierdan Sjah, *de XVI. groote Mogol. A.* 1719. *Reden van* Farochsjeer's *onordentelyk bestier. En zyn dood daar op gevolgd. De ouderdom van zynen opvolger.* Nicosjeer, *A.* 1719. *XVIIde groote Mogol. Hoedanig de Mogols, van Tamerlaan af, tot* Farochsjeer *toe, verbeeld werden. Geslagtlyst der zelven. Lyst der Directeurs van Suratte.* A. 1712.

De Prins Mosoddien werd XIVde groote Mogol A. 1712.

37. ALles nu tot een geruster staat, zoo 't scheen, gebracht, en *Mosoddien* dus ook meester van zyns Broeders grooten schat geworden zynde, zoo wierd deze overwinnende Prins, in weerwil van zyn twee andere Broeders, die door deze en geene grooten tegen hem opgeruid, en tot 't vernietigen van hun accoord door jalouzy gebragt waren, A. 1712 de agt en dertigste Keizer van het aloud, en door gansch Indiën zoo beroemd, Mogolsch Ryk, of wel de veertiende Mogol, in de rechte linie van *Tamerlaan*, in rang.

Hoewel hy zich van zyne oppermagt had konnen bedienen tegen de Princen, zyne Broeders, dede hy dat niet, maar bewees zyne rechtvaardigheit ontrent hen, in opzicht van den grooten schat, die hy by den Prins Mahhmuds dood, veroverd had.

Onbillyken eisch van den Prins Djehaan Sjah.

Hy wilde die ('t geen immers de uiterste billykheit was) in drie gelyke deelen verdeelen; maar de Prins *Djehaan Sjah* was zoo onbescheiden, dat hy de helft voor zich had durven vorderen, als mede de helft van de Juweelen, door hun Vader, *Sjah Aalem Bhadur*, nagelaten, al 't welke hem niet volgende, scheidde deze opgeblazen Prins zich ten eersten van hem af.

Die zich tegen den nieuwen Keizer aankant.

Hy meende kort daar op *Souilficaar Chan* ook door een troup van vyf honderd man uit zyn Kampement te doen ligten; doch dit wierd ontdekt, en zyn volk door 't kanon zoo loffelyk begroet, dat zy meest 't wederom komen vergaten.

Tusschen den 25 en 26 Maart stak *Souilficaar Chan* het kruid-magazyn van *Djehaan Sjah* in brand, 't geen dien Prins zoo speet, dat hy zwoer, dit met den Sabel in de vuist te zullen wreeken, en zich dus, of Keizer te zullen maken, of dood te zullen vegten.

Hy had wel moeds genoeg, maar groot gebrek van geld, de zenuwe des oorlogs, en 't eerste beweeg-rad der Soldaten, zoo dat hy genoodzaakt wierd zyn zilver servies tot betaling van hunne reeds vry hoog geloopen achterstallen over te geven.

Daar op wierd aan des Keizers zyde de slagordre in vier divisien zoodanig verdeeld, dat de Prins, *Refiel Sjah* den vyand eerst aantasten, 's Keizers oudste Zoon, Prins *Asoddien*, hem ondersteunen, *Souilficaar Chan* het derde deel aanvoeren, en de Ammerauw, *Kokeltaas Chan*, den vierden aanval doen zoude.

Ondertusschen had den Prins, *Djihaan Sjah*, weer eenig kruid weten te krygen, zoo dat hy den 27sten Maart niet alleen weer sterk kanonneren liet, maar den 28sten dito ook een verwoeden aanval met zyn meeste magt op 's Keizers Leger, in meening van hem te overvallen, dede; doch hy wierd door een troup van tien duizend mannen zoo wel ontfangen, dat hy aanstonds te rug gedreven, en gedwongen wierd de reeds verkregen posten weder te verlaten, en zig tot in zyn eigen werk te retireren.

En den Prins Refiel Sjah tot afval brengt.

Het kanonneren hield noch al aan, durende van 's morgens vroeg tot op den middag ten een uur, als wanneer de Legers aan een raakten; maar geheel anders als men gegist had: want de Keizer wierd van *Djehaan Sjah* van voren, en, tegen alle verwachting, van *Refiel Sjah* op een verraderlyke wyze van agteren, niet tegenstaande hy hem wel vyf en twintig lak ropyen, en meer andere dingen

A. 1712. gen vereerd had, aangetast, en door zyn kanon, pylen, en musquettery, zoodanig benaauwd, dat hy veel gevaar zou geleden hebben, indien *Souilficaar Chan* door eenige duizenden van zyn beste ruiters dezen verraderlyken aanslag niet verydeld, en, by een kleenen ommarsch, *Djehaan Sjah* van achteren aangetast hebbende, al zyn magt daar door verstrooid, hem in de vlucht geslagen, en met nog ontrent tagtig, die hy by hem had, zoo gelukkig omcingeld had, dat hy hem met verscheide kogel- en pylschooten op zynen Olifant dood schoot.

Refiel Sjah, zyn verrader-stuk vervolgende, ging 's avonds echter zyn gang met zeer sterk op 's Keizers Leger te kanonneren, die hem zeer wel den ganschen nacht door beantwoorde.

Den 29sten dito begaf zich die Prins met al zyn magt 's morgens een uur voor Zons opgang in 't vlakke veld, met voornemen om den stryd te hervatten.

Hy was als woedend, en wierd door zyn wanhope zoo verre vervoerd, dat hy, tegen den raad van al zyn vrienden, de kans noch eens waagde; dog zy mislukte hem deerlyk, alzoo hy, daar pas gekomen zynde, van een kanon-kogel zoodanig getroffen wierd, dat hy van zyn Olifant dood ter aarde neerstortte.

Zyn dood lichaam wierd aanstonds voor den Keizer gebracht, die dat eenige tyd zeer verachtelyk op de grond leggen liet, zeggende, dat een verrader niet beters verdiend had; doch liet zyn Majesteit het eindelyk by de lyken van de Princen *Mahhmud Azem*, en *Djihaan Sjah* na Delli in 't Keizerlyk graf brengen.

Dus zag men in een maand tyds den Keizer gestorven, en vier Princen met een Leger van byna tweemaal honderd duizend man op de been, die drie slagen te veld tegen malkanderen waagden, dog de drie jongste lieten daar hun leven, en daar beneven het Ryk, aan den oudsten, wettigsten, en voor de Christenen allerbest geintentioneerden Prins.

Sterkte van de Legers dezer Princen;

Des Keizers Leger bestond in twintig duizend Ruiters, en dertig duizend Voetknechten.

Dat van den Prins *Mahhmud Azem* bestond uit dertig duizend Ruiters, en veertig duizend Voetknechten.

Het Leger van den Prins *Refiel Sjah* bestond in agt duizend Ruiters, en zoo veel Voetknegten; gelyk dat van den Prins *Djihaan Sjah* uit vyf en twintig duizend Ruiters, en dertig duizend Voetknechten.

Dus bestonden al deze Legers uit honderd een en negentig duizend Mannen; doch hoe veel manschap ieder van de zynen verloren had; en is niet wel te zeggen. A. 1712.

Het eerste, 't geen door den Keizer *Mosoddien* gedaan wierd, was, dat hy het Recht, dat wegens de slappe Regeering des vorigen Keizers zeer vervallen was, herstelde.

Straf der wederspanningen.

Velen, die zich tegen den vorigen, en dezen Keizer aangekant hadden, wierden onthalst, andren gevangen, of van hunne ampten afgezet; als daar waren *Hhamedoddien Chan Bhadur*, *Mahabet Chan*, *Bhadur Chan*, *Semaan Chan*, *Bhadur*, *Rhemet Jaar Chan*, *Oetemaan Chan*, *Rehiem Ullah Chan*, *Jemaal Ullah Chan*, *Fettehmaksoed Chan*, *Jettehnesret Chan*, *Seif-Ullah Chan*, *Serafraan Chan Bhadur*, *Bhere Jaab Chan*, *Aka-Beek Chan*, *Ray-Kisserising*, *Ray Bhegoti*, *Soer Chan*, *Atta-Ullah Chan*, *Ray Fetteh Sjend*, *Monoher Chan*, *Asalet Chan*, *Nesaret Chan*, *Fakier Ullah Chan*, *Momien Chan*, *Achsem Chan*, *Seif Chan*, alle de welke nu noch by den Coetewaal van Lahor in hechtenis, en welker goederen voor den Keizer geconfisqueerd zyn.

Lubfullah Chan was, na 't vereeren van dertig lak Ropyen, hersteld.

Jani Chan, *Asini Chan*, *Ray Bhelamel*, *Hhakiem ul Molk*, *Ray Rayaan*, waren wel ontslagen; maar ook van hunne Ampten afgezet, en van hunne goederen beroofd, alzoo die voor den Keizer aangeslagen waren.

Jesin Chan, *Mobesser Chan*, *Abdul Rahhman Chan*, en *Seer Afsger Chan*, waren, ontrent hun persoonen, en goederen, even eens gehandeld.

Rustumdil Chan, en *Mochelis Chan* hadden zich onder het gevegt verstout in het Mahal van den overleden Keizer te dringen, aldaar eenige Vrouwen geweld aan te doen, en de zelve, na die verkragting, noch van haare Juweelen te berooven.

Hier over wierden zy, drie dagen aan een, van ieder, die maar wilde, met schoenen (de hoogste schande daar te Lande) geslagen, daar na onthoofd, armen en beenen afgekapt, en hunne deelen aan boomen, ten spiegel van anderen opgehangen.

De vier noch in 't leven zynde Princen van *Refiel Sjah*, en *Djehaan Sjah*, schoon jong en onnoozel, wierden volgens de Mogolsche wyze, op 's Keizers ordre, op het Kasteel van Lahor gevangen gezet.

Sulthan Mahhmud Cariem misbruikt 's Keizers genade.

Sulthan *Mahhmud Cariem*, (ook wel *Cariem Eddien* genaamd) oudste Zoon van den Prins Mahhmud *Azem*, had zich wel eenige tyd in Lohor verborgen; dog gaf zich door een der Gelubden aan den Keizer aan, verzogt zyne genade, en ver-

C.C.C.

Molla Mohhammed Ali sercheil van 's Keisers Moeder.

D.D.

Cariem Eddien 1e. Zoon van Mahhmud Azem.

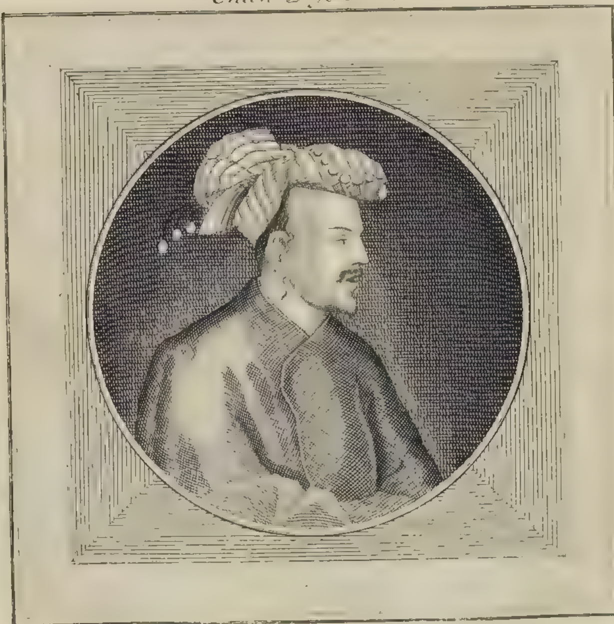
Assecchan.

Q

Chan Djehaan.

R

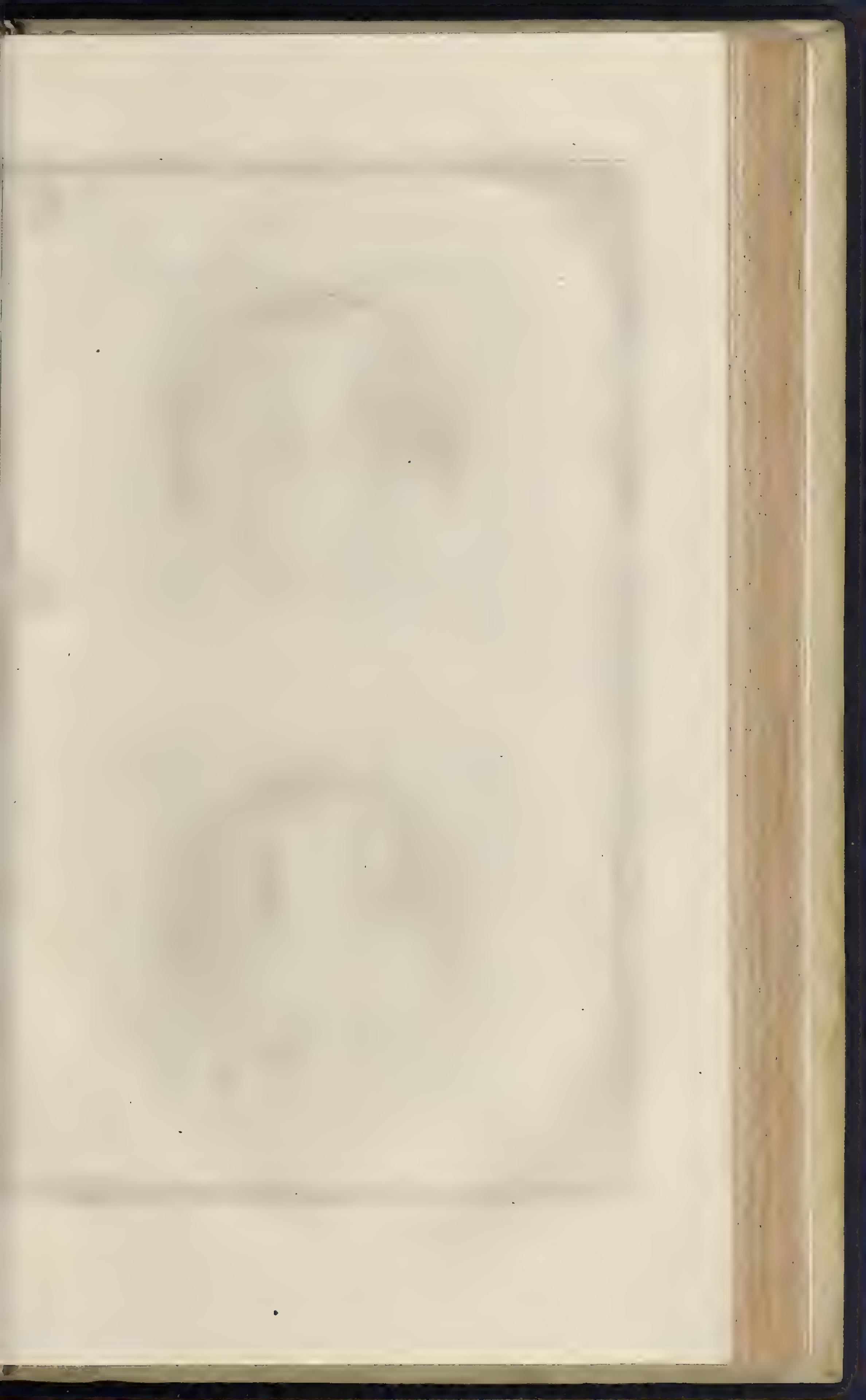
W. Longman Sculp

CH'AN DOURAAN BHADUR.

MORTESA CHAN BHADUR.

Chaje Hossein Chan.

V

Souilficaar Chan.

W

W. Longman sculp.

Souraat Chan Bhadur. X

Bhorr mene Chan. Y

Wouter Jongman Sculpsit

ZAAD ULLAH CHAN M'ATEKID.

SEFFER CHAN.

1712. verkreeg die, hoewel maar voor een korten tyd: want hy wierd niet lang 'er na, zoo op de klagte van *Koekeltaas Chan*, dien hy by zyn bezoek, schoon een groot gunsteling des Keizers, zeer vuil gescholden had, als ook op meer andere blyken van zyn vuilen aard, onthalst. Wy vertoonen dien Prins na 't leven afgebeeld by de letters D. D.

werd ...alst. ...n af- ...ling.

Den 1sten April ging de Heer Gezant by *Souilficaar Chan*, om hem over de zaaken der E. Maatschappy eens te sondeeren. Hy beloofde hem een goed gevolg, nam die zaak als eigen over, beloofde ten eersten hem een audientie by den Keizer te zullen bezorgen, had de eere, van uit zyne hand Betels te ontfangen, en nam toen zyn afscheid.

Den 2den dito begaf zyn Ed: zig met de zynen, om de sware huishuur te vermyden, weer na buiten na de thuin, daar hy te voren zyn verblyf had.

Een zeker Radja meende dien in te nemen; doch *Souilficaar* gaf den Gezant 'er kennis af, en deed het den anderen beletten.

...eel- ...van ...ieu- Kei- ...gun- ...gen.

Veelen van zyn Majesteits vrienden wierden ook kort daar na zeer verhoogd; gelyk uit deze navolgende lyst der geadvanceerden door *Djehaan Daar Sjah* blykt.

Nisaam ul Molk Aseful Daulet, anders *Assed Chan* genaamd, was geworden Procureur Generaal, of algemeen verzorger der Pleit-zaaken, groot Zegelbewaarder des Ryks. Met een inkomen van twaalf duizend Mansel, (ieder duizend op zestien honderd en vyftig Ropyen gerekend) en twaalf duizend Ruiters, ter maand, tot 's Keizers last. Wy beelden dezen Heer af by de letter V.

Emier ul Ammerauw, Bhadur Nesret Jeng Sepeh Salaar Jaar Wofadaar, of *Souilficaar Chan*, Cancelier des Ryks, met tien duizend Mansel, en zoo veel Ruiters. Wy beelden dezen Heer af by de letter W.

Chan Djehaan, Bhadur Nesret Jeng Sepeh Serdaar Kokeltaas, eerste Baksi Generaal, of Monsterheer der Ruitery, Daroga of Opziender van 's Keizers slaven, had agt duizend paarden, en ook zoo veel Mansel. Dezen Heer werd afgebeeld by de letter R.

Chan Douraan Bhadur, tweede Baksi Generaal, trok zes duizend Mansel, en had vyf duizend Ruiters. Dezen Heer beelden wy af by de letter S.

Morteza Chan Bhadur, derde dito Generaal, had vyf duizend Mansel, en vier duizend Ruiters. Dezen Heer beelden wy af by de letter T.

Chaje Hossein Chan, vierde Baksi Generaal, trok vier duizend Mansel, en had drie duizend Ruiters. Dezen Heer beelden wy af by de letter V.

Souraat Chan Bhadur, Joob Channaka Daroga, of Overste der Artillery, had vier duizend Mansel, en drie duizend Ruiters. Dezen Heer beelden wy na 't leven af by de letter X. A 1712.

Bheremend Chan, algemeen Eik-meester der Paarden van 's Keizers Ruitery, en eerste Ceremonie-meester, ofte Inleider van alle vreemde Gezanten, had van ieder mede zoo veel. Dezen Heer vertoonen wy in prent by de letter Y.

Saad Ullah Chan M'atekid, 's Keizers huisbezorger, had vyf duizend Mansel, en vier duisend Ruiters. Dezen Heer vertoonen wy by de letter Z.

Seffer Chan, Daroga Fiel Channa, of opziender Generaal der Olifanten, had vier duizend Mansel, en drie duizend Ruiters. Dezen Heer vertoonen wy by de letters A. A.

Hasret Kaelli Chan, Asptabelka Daroga, of eerste Stalmeester der Paarden, had vier duizend Mansel, en drie duizend Ruiters.

Achlaas Chan, algemeen Request-meester, of voordrager der Verzoek-schriften, enz., had drie duizend Mansel, en twee duizend Ruiters.

Ragie Sebhasjed Duivan, of tweede van den Ryks-Cancelier, had Paarden, en Mansel, als boven.

Djehaandaar Koelli Chan, Daroga der eer-kleeden, had van beiden 't zelve.

Serbra Chan, algemeen Schout, trok dit mede.

Nabet Chan, Daroga der Keteltrommen had drie duizend Mansel, en twee duizend Ruiters.

Abdul Semede Chan, Sedder, of Senen-meester Generaal, had het zelve.

Seriet Chan, Cazi Generaal, of Geelyke Richter, had al mede het zelve.

Hattum Beek Chan, Boekhouder van den Generaal Eik-meester der Paarden van de Keizerlyke Ruitery, had vyf en twintig honderd Mansel, en vyftien honderd Ruiters.

Johan Whelo, Serdaar Frengiaan, of Kapitein der Europianen in 's Keizers dienst, trok mede zoo veel Mansel; doch had maar vyf hondert Ruiters.

Molla Mohhammed Aali, Sercheyl van 's Keizers Moeder. Was de laatste der begunstigden, dien wy by de letters C. C. C. zeer fraai na 't leven verbeelden.

Den 7den April ging de Heer Gezant, *Ketelaar*, met zyne Adjuncten, ter gehoor, en wierd aanstonds in de Aadalet, of gehoor-tent der Ammerauwen gebracht, en in den rang der Grooten een hooger plaats, dan by den vorigen Keizer, aangewezen. De Gezant gaat weer ter gehoor.

Zyn Ed: wenschte toen den Keizer veel geluk, en kreeg, door 's Keizers last, van des zelfs gelubden Betels, een eer;

A. 1712. eer, die ook zyn Adjunćten genoten.

En werd begunstigd. Zyn Majesteit belastte ook, hen met eeren-kleederen te dekken, en hen te beschenken; doch de Commissaris, of Gevolmagtigde der eeren-kleeden geen waardige voor den Gezant gereed hebbende, maakte daar over, tot nader gelegenheit, zyne verontschuldiging, en daar op kreeg zyn Ed: een gunstig afscheid.

Met eeren-kleederen. Den 10den dito ging zyn Ed: met zyn Adjunćten, of bygevoegden, den Keizer weer begroeten, en wierd van zyn Majesteit met een goude Cerpauw, of Eeren-kleed, gelyk zyn Adjunćten, of bygevoegden, met zilvere ditoos, vereerd.

Zyn Ed: liet ondertusschen een geschrift aan zyn Majesteit aanbieden, by 't welke hy verzogt, dat zyn Majesteit de zelve zaaken, by zyn Vader, den overleden Keizer, toegestaan, geliefde te vergunnen, 't geen gunstig aangenomen, en den Ryks-Cancelier aanbevolen is, om voor de bestelling van dien te zorgen.

En zyn versoeken toegestaan. Zyn Ed: had ook laten klagen over de afperssingen van geld, door den Souba van Asmeer, *Sousirat Chan*, of wel zynen Veldheer, *Taberalli Chan*, van zyn Ed. op den weg na Agra gedaan, waar over hy van den Keizer van alle zyne waardigheden afgezet, en opontboden wierd, om zich wegens het niet gehoorzamen van des overleden Keizers bevel te komen verantwoorden.

Hy beschenkt den Keizer, met Nessers goude Ropyen. Den 14den dito ging zyn Majesteit na een Mesdjid, of Bid-plaats, voor by des Gezants thuin gelegen, weshalven die Heer, met zyn Adjunćten, zyn Majesteit in het te rug keeren waarnam, en bood hem Nessers met goude Ropyen aan, 't geen de Keizer ziende, zoo zond hy hem *Hattum Beek Chan* te gemoet, om de zelve aan te nemen.

Ook hield hy, met zyn Keizerlyken draagsetel op zyde van den Gezant en zyne Adjunćten, gekomen zynde, na dat de gewoone plegtelykheden van begroeting van hem afgelegt waren, zoo lang stil, tot dat de voornoemde Ammerau dit geschenk aan den Keizer aangenomen, en aan zyn Majesteit overhandreikt had.

Souilficaar Chan zou ondertusschen de papieren, die wy van nooden hadden, verzorgen, op dat wy in 't kort mogten vertrekken, te meer, alzoo de Keizer ook wel haast met zyn Leger na Agra stond op te breeken, en om dat de ongezonde lugt en 't quaad water de ziekte der Europianen zeer deed toenemen.

De Keizerin. De eerste Keizerin, *Laal Coemwer*, was ondertusschen nieuwsgierig geworden, om de Hollanders weer te zien, weshalven de Keizer den 25sten April voormiddags den Gezant waarschouwen liet, dat die Keiserin na de middag zyne verblyf-plaats voor by trekken, en dat zyn Majesteit geerne zien zou, dat zyn Ed:, met al zyn Europianen, zich in 't voor by gaan op deselve wyze aan haar Majesteit vertoonde, en aanbood, gelyk hy aan hem gedaan had, 't geen de Gezant aan zyn Majesteit weten liet stiptelyk te zullen nakomen. A. 1712.

Trekt voor by zyne verblyfplaats. Wanneer dan haar Majesteit 's namiddags ten vier uuren met een groot gevolg onverwagt verscheen, verzeld zynde van *Donna Juliana*, en eenige der voornaamste Hof-Dames, doch wat eer, dan de Heer *Ketelaar* staat gemaakt had, zoo had zy de beleefdheit van ter helft van den thuin stil te houden, zoo lang, tot dat de Heer Gezant met al de zynen voor by haar Majesteit's koets getrokken waren, en haar compliment behoorlyk afgelegt hadden.

Geschenken over wederzyden. Hy, en zyne Adjunćten, boden de Keiserin ook Nessers van goude Ropyen aan, die zy genegentlyk aannam, en voegde daar by, dat zy hem en zyn Adjunćten, Betels versorgen zou, waar op zy hen verlof gaf, om weer na huis te vertrekken.

Daags daar na zond zy hen ook Betels, waar voor zy haar Majesteit lieten bedanken.

Deze buitengemeene gunst hadden zy niemand dan *Donna Juliana* te danken, een Dame, welkers persoon, om de diensten, die zy ons by verscheide voorvallen gedaan heeft, wel een byzondre beschryving verdiend.

Beschryving van Donna Juliana Dias da Costa. Haar Vader, *Augustinho Dias da Costa* genaamd, was een Koopman en Borger van Coetsjien ten tyde, dat de Nederlanders deze Stad veroverden.

Hy was toen van daar na Goa, en zoo verder na Bengale vertrokken, alwaar *Donna Juliana* geboren is.

Naderhand begaven hare Ouders zich na Agra, alwaar haar Vader als Mancepdaar, en Lyf-Arts by den Prins *Sjah Aalem Bhadur* aangenomen wierd; maar korten tyd voor dezes Princen gevankenis quam hy te Golconda te sterven, na welken tyd deze Dame als Gouvernante van 's Keizers Vrouwen-huis aangesteld is.

Haar inkomen. Haare waakzaamheit, en hulp, aan den voornoemden Prins, in die negen jaaren van zyne gevankenis, betoond, bragt haar by den zelven, na zyne verlossing en volkomene herstelling door last van zyn Vader, *Eurangzeeb*, in groot aanzien, zedert welken tyd zy Channem, of Mevrouw, met een maandelyk inkomen van vyf en twintig honderd Ropyen, genaamd, en van een groot getal dienaars, en dienaressen, verzien wierd.

Na

A. 1712. Na dat nu die Prins op den Throon van zyn Vader gestegen was, wierd zy met een inkomen van vier duizend Mansel, en met een staat, even als die van een egte Vrouw van een Ammerauw, begunstigd, en voerde dierhalven twee Olifanten, en roode Standaarden met witte kruissen in het midden, in haren stoet, als zy uitging.

Zy was het hoofd van al de Christenen, die zy ook na eigen behagen aannam, of weder ontsloeg.

Haar aanzien by den Keizer, en Grooten. Zy was als het orakel van den Keizer, van de Princen, en van alle de Ammerauwen, en ieder een, zonder van iemand geschenken te nemen, behulpzaam, en dierhalven van allen zeer bemind. Ja men zegt, dat, als de Keizer, *Sjah Aalem Bhadur*, tegen zyn Broeder, den Prins *Azem Tarra*, sloeg, en reeds al aan het vluchten was, zy alleen, by hem op zyn Olifant zittende, hem weder aangemoedigd heeft om stand te houden, en den vyand weder onder de oogen te zien, met die verzekering, dat zy, en al de Christenen, voor hem gebeden hadden, en dat hy dierhalven ook de overwinning hebben zou.

Haar titel. Dit nu juist ook zoo uitgevallen zynde, gaf de Keizer haar den naam van *Fiddewie Dnegoo Juliana*, dat is, na de zin dezer woorden, *de tot bidden opgeofferde Juliana*.

Zy heeft, buiten dezen, noch meer andre eer-naamen van dien Vorst ontfangen; doch in haar Persiaansch Zegel voerde zy alleen dezen: *Fiddewie Bhadur Sjah Juliana, de aan Bhadur Sjah opgeofferde Juliana.*

Na de dood van desen Keizer wilde zy het Hof verlaten, en na Goa vertrekken; doch de nieuwe Keiser, *Mosoddien*, en de voornaamste Christenen aan dit Hof, bewogen haar noch wat in haar Ampt te continueren.

Zy was toen (te weten A. 1712) vyf en vyftig jaaren oud, en is in bestier en gezag aan dat Hof een andere Madame de Maintenon. Wy verbeelden haar onder F. F.

De Keizer. Den 26sten April ging de Keiser 's morgens met zyn voornaamste Gemalin, en *Donna Juliana*, op de Herte-jagt voor by het Logement van den Heer Gesant, en zyn Majesteit schoot zelf een Hert, waar over zyn Ed: met syn gevolg den Keiser, toen hy wederkeerde, begroette. Eerst deed hy dat aan de Keiserin, die met *Donna Juliana*, en eenige Hofdames voor uit quam, presenteerde haar Majesteit Nessers met goude Ropyen, doch zy had de goedheit van die den Gesant, en zyne Adjuncten, weer aan te bieden.

En zyn Gemalin, Een uur daar na deed hy dat ook aan den Keiser, die toen eerst quam. Hy nam de Nessers aan, en wenkte hem met zyn hand (een byzondere gunst) om wat nader by hem te komen, en zond aan den Heer Gezant ook een herte-beest. A. 1712. door den Gezant in 't voor by trekken beschonken.

De Heer *Beerenaard* was nu al verscheidemaalen by de Ryks-Kancelier, *Souilficaar Chan*, op zeer goede gronden, geweest, om te mogen weten, hoe het met de papieren der E: Maatschappy stond. Hy kreeg berigt hier op, dat zy klaar waren, en alles toegestaan was, dog dat alleen het teekenen der zelve daar nog ontbrak.

Den 10den Mey brak de Keizer met zyn Leger, en dierhalven de Heer Gezant mede op.

Den 27sten dito liet zyn Majesteit de Musicanten weder verzoeken, en de Keizerin, *Laal Koomwer* (nu ook *Intaas Mahal*, dat is, *cieraad van 't Vrouwen-Timmer*, genaamd) twee groote goude borden uit haar apartement met cierlyke ketenen van bloemen, roozen, enz., halen, en de zelve den Heer Gezant, en zyne Adjuncten, aanbieden, waar voor bedankt, en een redelyk geschenk gegeven wierd. De Keizer verzoekt de Musicanten weder.

De Keizer trok met zyn Leger na de groote Stad, Cirlint, noch in deze maand van Mey, en den 20sten Juni na Delli, of Djehaanabaad, alwaar hy voornemens was zich den 10den Juli op zyn Throon te vertoonen.

Zyn Majesteit gaf den Ambassadeur, en zyne Adjuncten hier af by een Persiaansch briefje van zyn eigen hand, den 9den dito geschreven, kennis, en zeide daar in, dat zy hem aldaar konden komen begroeten; dog hy, en zyne Adjuncten alleen, zouden met hunne Palankyns tot in het Kasteel mogen komen.

Hier op gingen zy met den eersten gezworen Klerk der Ambassade, *Ernst Coenraad Graaf*, den Assistent, *Cornelis Ingeman*, te paard, en met de Granadiers te voet, door den Sergeant, *Arnold Willemsz.* opgevoerd, 's morgens ten negen uuren derwaard, en verscheenen voor den Keizer, die pas op den Throon gekomen was.

Na 't af leggen der gewoone groete, presenteerde de Heer Gezant, volgens 's Lands gewoonte, Nessers met goude Mooren, of Ropyen, die hy door den Ammerauw, *Hattum Beek Chan* aannemen liet, en daar op den Gezant met zyn gezelschap door een zilver hek tot digt voor den Throon leiden, daar den Ambassadeur op zyne ordre plaats ter slinkerhand, en zyne Adjuncten wat agterwaards daar af, en voor zyn verder gevolg noch wat verder van daar, hunne plaats aangewezen wierd, alwaar zy voor den Keizer drie Salammen, of eerbiedige

A. 1712. ge groeteniſſen op zyn Moorſch, maakten, zoo als hy op dien onwaardeerlyken Throon zat, die waardig is wat nader beſchreven te werden.

Sjah Djihaan, over-Grootvader van dezen Keizer, heeft dien gemaakt, en in het Kaſteel van Delli geplaatſt; doch zelfs (zoo men wil) noit bezeten; maar *Eurangzeeb* beklom dien eerſt op de dag van zyn krooning.

Beſchryving van den heerlyken Throon te Delli.

Hy is van maſſief goud, na de bouwkunde gewerkt, en heeft voor, als ook agter, drie boogen, en op ieder zyde 'er twee, als portaalen, boven rond, met een ſpits dak, dat mede van zuiver goud, en op ieder hoek met een goude Paauw, diens ſtaart zeer heerlyk is uitgebreid, en in zyn kouleuren al zeer wel nagebootſt, vercierd is, zoo dat aan dezelve niet anders dan het leven ontbreekt.

Tuſſchen deze Paauwen ſtaat een goud bloempotje met verſcheide goude bloemen, tuſſchen welke in het midden een groen blad is, gemaakt van een Smaragd, zoo groot als een hoender ey.

Deze Throon is over al, en rondom, met Diamanten, Smaragden, Robynen, Turkoiſen, en allerlei dierbare geſteenten, alle van een buitengemeene grootte, bezet.

Boven dit dakje is noch een breed verhemelte van rood fluweel, zeer Ryk, en konſtig met koſtelyke peerlen vercierd, 't geen op vier goude ſtangen ruſt, die ontrent vier vadem hoog, en veertien a zeſtien duimen dik, en die al mede met zeer koſtelyke geſteenten bezet; en heerlyk geëmailjeerd zyn.

Rondom den Throon, en ontrent drie paſſen daar af, is een Maſſief goud hek, met tralien, of zuiltjens, van een el hoog, en, na giſſing, twaalf duim dik, zynde een zeer konſtig ſtuk werks.

Na het paſſeeren van dit hek, klimt men vier trappen op tot den Throon, voor welken aan ieder hoek twee goude Geridons ſtaan. Deze beſtaan uit vyf bladen, of byzondere verhoogingen, die piramides gewyze al kleener en kleener toeliepen, en met verſcheide ſoorten van bloemen opgevuld waren.

Ontrent zes paſſen agter dezen Throon zag men een goude Machine, wat kleener dan de eerſte, zynde als een tweede Throon, en, op een gelyke afſtand wat verder na agteren, een derde zeer prachtige plaats, diens grond van fyn albaſt, maar van boven niet dan van zuiver goud was.

Dit geleek niet qualyk na een Sacriſtie der Roomſch Catholyken, en was van voren met een zik, of jalouzy-mat, van zeer fyn goud-draad behangen, achter welke men eenige beweging van zekere perſonagie gewaar wierd, die men verzekerde de eerſte Keizerin te zyn, die van daar, aangezien de Throon op den ingang van 't Kaſteel net zyn uitzigt had, alles zien kon. A. 1712.

Het vertrek, waar in deze Throon ſtond, was ook zeer prachtig. Het had in zyn front de breedte van negen boogen, of gewelfzels, van welke de middelſte op deze dus agtereenſtaande Throonen, als mede op den ingang van het Kaſteel, uitzigt hadde.

Boven aan deze Zaal zag men veel goude kogels, ter dikte van een mans hoofd, die aan goude ketenen hingen.

Deze Throon, een wonder der wereld, zoo in opzicht van zyn konſt, als in opzicht van zyne koſtelykheit en groote waarde, heeft negen karoers (doende ieder honderd lak) negen lak (ieder honderd duizend Ropyen, of honderd vyftig duizend gulden) en negen duizend negen honderd negen Ropyen (ieder een daalder) en negen zeſtiende deelen van een Ropy gekoſt, een ſomma, die, in Hollands geld, honderd zes en dertig Millioenen, drie Tonnen gouds, vier en zeſtig duizend, agt honderd en vier en zeſtig gulden, bedraagd.

Een weinig tyds na hun laatſte groet, liet de Keizer den Gezant en zyne Adjuncten met Betels beſchenken, die weer met drie Salammen beantwoord wierden. Eere den Gezant van den Keizer bewezen.

Een half uur daar na ſchonk zyn Majeſteit aan *Souilficaar Chan*, ſtaande aan zyn linker zyde, een koſtelyke tour peerlen, en rees toen van zynen Throon op; waar na ook de Gezant vertrok.

Terwyl zyn Majeſteit den 17den Julii 1712 het feeſt van Bacchus met een zyner Gemalinnen vierde, was 'er door hem in zyn Vrouwen-Hof zekeren Amerauw, *Naamdar-Chan* genaamd, een groot zanger, en een na bloedverwant der eerſte Keizerin, ontboden, dewelke zich op die nagt zoo onbeſcheiden tegen den Keizer (alzoo hy zeer dronken was) aanſtelde, dat hy hem met de vuiſt, onder een hevig diſpuit, op de borſt ſtiet, zyn houwer eiſchte, en zoo veel zotte en baldadige figuuren maakte, dat de Keizer, zonder een voetval van die Keizerin, hem zou hebben laten in ſtukken kappen, te meer, aangezien hy, zonder eenig pardon, doodſchuldig is, die met eenig bloot geweer voor zyn Majeſteit verſchynen durft. Zeldzaam geval van een bloedverwant der Keizerin.

Het eenige, 't geen hem daar over geſchiedde, was, dat hy van al zyn Ampten beroofd, zyn goederen geplunderd wierden, en dat men hem tot een eeuwige gevankenis verwees. En zyn ſtraf, door voorbede der Keizerin, gematigd.

Behalven dat *Laalkoomwer*, eerſte Keizerin van zyn namaagſchap was, is het ook

A. 1712. ook aanmerkenswaardig, dat zy van een danseres, door uitnemende liefde des Keizers, tot dezen staat van eere verheven, gelyk hy ook, een Ragiepoeti, of Heiden van geloof, dog naderhand Moorsch geworden, door de magt, die zyn Nigt zedert kreeg, van een slegt persoon met de character van een Ammerauw vereerd was.

'sKeizers gunst door de Kinderen van Azem Tarra

Den 18den dito ontsloeg de Keizer de Kinderen van den Prins *Azem Tarra*, en nam zyn Majesteit de Zoon van dezen Prins als zyn Kind, en de Keizerin die van Beerdaarbax als haren Zoon aan, aan de zelve haare volkomen vryheit gevende, niet alleen om buiten banden, even als andere Grooten, te leven, maar ook om haare kussens, en soltenis, voor den Throon te spreiden.

Misbruikt.

Men vond in dat van den oudsten Zoon van *Azem Tarra* een mes, en, na de reden van dien gevraagd zynde, gaf tot antwoord, dat het geen gewoonte was, dat Princen ongewapend gingen; waar op zy weer aanstonds gevangen gezet wierden.

Den 19den dito kreeg de Prins *Assoddien*, Zoon van den Keizer, commissie om negen Caroor Ropyen tot het formeren van een groot Leger, 't geen tegen den Prins *Farochsjeer* in Bengale ageren zou, te ligten.

Den 21sten bezogt de Keizer den Procureur Generaal, of den algemeenen Pleit-verzorger des Ryks, en Onder-Koning der Landvoogdy van Guzeratte, die aan hem drie lak Ropyen schonk.

Moeijelykheden der onzen in Bengale.

Den 22sten dito hoorde de Gezant, dat het Opperhoofd van Pattena, de Koopman, *Jacob van Hoorn*, overleden was, en dat de Prins *Farochsjeer* alle zyne goederen, en ook die der E. Maatschappy, geconfisqueerd had.

De Mooren alhier zyn gewoon op 't geluid, en de slag, van Tamboeryns, of zekere Inlandsche trommelkens, te zingen.

Nu was op den 25sten dito een van des Keizerin's geringe vrienden tot Souba van Agra geadvanceerd, de welke, by *Souilficaar Chan* gekomen zynde, deze ontmoeting van hem kreeg, dat hy, om drie honderd van deze Tamboeryns zeer verlegen zynde, die by niemand beter, nog eer, dan by hem, wist te bekomen, en daar toe zyn hulp verzogt.

Bittere schimp van den Cancelier aan een van de vrienden der Keizerin.

De ander, die steek niet eens voelende, nam dit aan, en zou ze hem besteld hebben, ten ware een van zyne gelubden, die 't aanstonds vattede, hem gewaarschouwd, en klaar getoond had, wat de Cancelier met deze schimpreden zeggen wilde.

De Souba, die van spyt hier over meende te bersten, gaf 'er den Keizer kennis af, die *Souilficaar* na de reden van dit zyn spotten vraagde. Hy gaf 'er tot antwoord op: *dat, by aldien zyn Majesteit in dezen tyd Sangers tot Souba's verheffen wilde, dan alle zyne Ammerauwen wel Sangers mogten werden.* A. 1712.

Den 28sten Juli liet de Heer Gezant den Naib Souba of den nieuwen Onder-Stedehouder van *Assed Chan*, den Ammerauw, *Sirbolint Chan*, door zyne Adjuncten, wegens zyn Onder-Soubaschap geluk wenschen.

Herstelling van onze zaaken in Bengale.

Den 1sten Augusti kregen wy bericht van het beter onthaal der onzen in Pattena, dan pas na *van Hoorn's* dood, door een daad van represaille, welke de Heer Directeur in Bengale, *Antoni Huisman*, op de invorderaars van den Prins *Farochsjeer* gepleegd had.

Verraad tegen den Keizer ontdekt.

Den 3den Augusti wierden in Agra door den Prins *Assoddien* brieven onderschept, uit welke bleek, dat de zeven hoofden der Roerschutters van zyn Majesteits Artillery de zelve aan de hoofden der Infantery van den Prins *Farochsjeer* geschreven, en daar in beloofd hadden met diverse andere hoofden, en twintig duizend Man, tot hem over te komen. Deze wierden daar op aanstonds gevat, en gevangen gezet, om de verdere roervinken, en de ganschen aanhang van dit verraad, nader te ontdekken. Hy bevond zyn gansch Leger daar aan schuldig, en dat om geen andre reden, dan om dat hy hen niet betaalde, met 't welke alleen deze ziekte te genezen was.

Den 6den dito liet de Gezant den voornoemden *Naib Souba*, op zyn vertrek na Guseratte staande, geluk op zyn reize wenschen, en hem Nessers presenteeren, die aangenomen wierden.

Zyne Adjuncten verzogten zyne gunst ontrent de zaaken der E. Maatschappy tot Hhamedabaad, 't geen hy hen toezeide, en noch nader, by 't geven van Betels, met veel nadruk verzekerde.

Den 8sten dito wierd 'er achter het Kasteel ontrent de Rievier een Olifanten-gevegt aangeregt.

Den 9den dito vereerde zyn Majesteit aan *Azem Chan*, Gouverneur, of Souba, van Agra, Broeder van *Gokeltaas Chan*, op zyn afscheid een eeren-kleed, en een goud Draken-hoofd, in het Moors, Mayhi Maratap genaamd. Dit is een teeken van zeer groote gunst, het geen ook onder de Ornamenten van Staat van dezen Ammarauw gedragen werd, en hem onder de rang der voornaamsten steld.

Verlies der E. Maatschappy in Bengale.

Den 10den dito kregen wy tyding, dat, na *van Hoorn's* dood, de *Farochsjeer* al de goederen had laten verzekeren, en in weerwil van onze bedienden daar een half lak Ropyen laten uithalen; be-

 lo-

A. 1712. lovende die, als hy Keizer was, te zullen restitueeren; doch deze schade wierd door de onzen op vyf lak geschat. Na dezen tyd gaf hy aan ons volk weder vryheit, om uit en in te gaan, en liet voor de logie maar vyf a ses spions, om hen te observeeren.

De Gezant verschynd weer ten Hove, en werd met eeren-kleederen beschonken.

Den 11den dito wierd de Gezant met zyn Adjuncten ten Hove ontboden, om de eeren-kleeden van zyn Majesteit, wegens dat zy hem de eerstemaal in dit Kasteel op den Throon gezien hadden, te ontfangen. Zy gingen 'er na toe, zaten eenigen tyd op een Alcatief, of Tapyt, als wanneer de Vorst op zyn marmeren Throon verscheen, daar zy hun groete voor deden.

Naderhand gingen zy op de ordinaire plaats zitten, en zagen toen verscheide verhevenen met eeren-kleeden beschenken.

Zyn Ed:, en zyne Adjuncten, kregen toen ook de hunne, hy een goud, en zy zilvere ditoos, die hem wierden omgehangen, voor welke zy bedankten, waar op de Keizer vertrok, en kort 'er aan zy mede.

Hy krygt hope tot zyn vertrek.

De Ambassadeur kreeg nu ook kennis, dat de papieren geteekend waren, en dat 'er nu haast hope zou zyn, om te vertrekken. Hy verzogt dit zeer ernstig, en den 15den dito wierd hem dit nader toegezegt, het geen de Cancelier hem den 16den vry omstandiger, als een zaak by den Keizer al toegestaan, verzekeren liet.

Den 17den wierden 'er uit de Mahal van den Prins *Assoddien* drie lak Ropyen, aan Juweelen, enz., gestolen. Hy eischte die weer van den Coutewaal der Stad Agra, die zeide als Coutewaal der Stad Agra voor die dieveryen, maar niet voor die van het Leger, in te staan, of responsabel te zyn.

Al, wat hy daar tegen zeide, en mogt niet helpen, en hy wierd ook eenigen tyd gevangen gezet.

Den 20sten dito quam men den Heer Gezant de Originele Firmaans toonen, uitgenomen die voor Hhamedabaad, die ook haast zouden gecopieerd en verzegeld werden.

Sirbolint was als *Naib Souba* van Hhamedabaad, en in de plaats van *Gosphabbul Hhamed Chan*, Gouverneur van Suratte, den Hhamedabaadsen afgezetten Souba, *Mahhmud Beek Chan*, aangesteld.

't Geen van tyd tot tyd uitgesteld werd.

Men kreeg al weder groote beloften wegens het teekenen, en versegelen der overige papieren; doch 't waren al maar woorden, en hoe veel geschenken de onder-Ministers dagelyks van ons kregen, het was en bleef al uitstel op uitstel.

Vyf Firmaans waren echter in volle forme vervaardigd, welke zyn Ed. wel haast (zoo men ons nu vast toezeide) ontfangen zoude. A. 1712.

Geschenken door den Keizer gedaan.

Den 31sten Augusti had de Keizer bevolen voor den Heer Gouverneur Generaal, den Heer *Abraham van Riebeek* te vervaardigen deze navolgende dingen.

Een Firmaan, of Brief van zyn Majesteit aan zyn Edelheid, die, gelyk ook alle de andre, in goude sakjes gebonden was.

Aan den Heer, Gouverneur Generaal van Riebeek.

Een Chendjer, een eeren-kleed, een stuk fluweel, een borststuk zynde, vyftig Thola's etter van roozen, het geen de Mogols alleen aan gekroonde hoofden zenden.

Voor den Heer Gezant had hy belast klaar te maken, een paard met een goud tuig, een Eeren-kleed, en een Chendjer, een Calgie, of pluim, met diamanten bezet.

Als ook aan den Gezant, en zyn Adjuncten.

Voor de Adjuncten was besteld, een kleed, en Chendjer voor ieder.

Noch wierden drie Eeren-kleeden voor onze gemagtigden geordonneerd, die den Gezant hen uit naam der E: Maatschappy vereerde.

Slinksche trek aan de onzen gespeeld.

Den 5den September had de Fransche Wondheeler, *Martin*, te voren in dienst van *Djehaan Sjah*, de onzen veel moeite by den overleden Keizer gebaard, waar uit wy door voorzichtigheit van den Adjuda der Hovelingen van *Donna Juliana* gered wierden. Zyn toeleg was, om de E: Maatschappy over 't huis, Ettebaarchan, weder eenen quaden trek te speelen; doch het quam tydig uit, en de voornoemde Dame, die zyne valsheit klaar aanwees, heeft hem dit belet, toonende dat wy valsch beschuldigd waren.

Den 7den dito quam zyn Majesteit van een bedevaart van een graf, en den 8sten wierd een openbare beden-dag in de geheele Provintie aangesteld, om te bidden om regen. Zyn Majesteit ging daar in 's morgens heel vroeg al de gemeente voor, en tegen den middag viel 'er ook een mooije regen.

Den 11den dito zyn aan den Heer Gezant de voornoemde vyftig Thola's dubble Etters van roozen (de Thola op vyfentwintig Ropyen getaxeerd) in twee doozen, met 's Keizers zegel verzegeld, overgeleverd, met toezegging, van in 't kort te zullen vertrekken, en het verdere te zullen erlangen.

Verzoek van den Gezant door de Keizer toegestaan.

Zyn Ed: liet aan den Keizer ook verzoeken restitutie van de aanzienelyke sommen gelds, door *Sjapour* hem afgeknevelds, waar toe zyn Majesteit last gaf.

Den 16den, en 17den dito vischte zyn Majesteit met het Hof in de Rievier, waar in visschen gevangen wierden, met Medalien van over de honderd jaren om den

.1712. den hals, die 'er door de vorige Koningen ingezet waren, de welke, na 't lezen van het Persiaansch schrift, 'er weer ingezet wierden.

izerlyk efent den er Geaal van ebeek. Den 19den wierd door de gevolmagtigden een borststuk van diamanten, en andre fyne steentjes, in goud gezet, met een goude keten daar aan, en een Chendjer, met goud en kleene robynen bezet, door den Keizer aan zyn Edelheit, den Heer Gouverneur Generaal, van *Riebeek*, geschonken.

Den 21sten dito geraakte Monsr. *Martyn*, de Wondheeler, in ongenade by den Heer Cancelier, en zyne mancep, of soldy, wierd op de helft verminderd.

De Heer Gezant kreeg heden tyding, dat hy morgen by den Keizer zyn afscheid krygen zou.

es Gents afeids-oor, weer chon-n werd. Hy begaf zich dierhalven den 22sten September, met zyne Adjuncten na het Hof, zag ten eersten zyn Majesteit op zynen Throon verschynen, groette hem volgens 's Lands wyze, kreeg daar op, door den Daroga, de eeren-kleeden voor zich zelven, en voor zyne Adjuncten, die hen even zoo, als te voren, omgehangen, en over hunne andre kleederen heen getrokken wierden; waar voor zy hem zeer eerbiedig bedankten.

Ondertusschen zag de Keizer de Olifanten, en de Paarden, die, als hy zich aan het volk vertoond, ordinair verschynen.

De Ambassadeur bleef toen alleen staan, en zyn Adjuncten weeken, op zynen last, wat agterwaards; en toen wierd de toom van 't Paard, dat aan zyn Ed: vereerd stond te werden, aan zyn arm gebonden, terwyl hy 't einde in zyn linker hand hield, voor welke gift hy vier Salammen maakte, waar op zyn Majesteit vertrok.

Op dien zelven tyd gaf de Daroga aan zyn Ed:, en zyne Adjuncten, ook de voornoemde Chendjers, waar voor zy den Keizer weder bedankten.

Het Paard was redelyk van gestalte en grootte, bont, of wit, en zwart van kouleur, en het wierd op twaalf honderd Ryksdaalders van de Hovelingen geschat.

Ik heb dit Paard op Batavia op 't plein, tusschen het Kasteel, en de Stal, eenige reizen zien omleiden; doch kon 'er niet veel fraaijigheit aan zien, en ik heb 'er wel beter van honderd Ryksdaalders zien bereiden.

Den 23sten dito namen wy afscheid van den Heer Cancelier, *Souilficaar Chan*, aan zyn doorluchtigheids huis; doch de togt was te vergeefs, en het gelukte niet voor den 25sten dito, op welken tyd zyn Ed:, en zyn Adjuncten, met eeren-kleederen omhangen wierden, een gunst, voor welke zy vier Salammen maakten.

De Heer Gezant kreeg ook een Calgie met fyne steentjes bezet, voor de welke hy weder vier Salammen maakte, bedankende zyn Doorluchtigheit verder met een kleen Persiaansch schriftje voor alle bewezene gunsten. A. 1712.

De Ambassadeur betuigde hem dit verder in de Hindoestansche, en de Heer *Beerenaard* in de Persiaansche taal, waar op hy hen zyn verdere gunst beloofde, en zy vertrokken.

Den 27sten kregen wy tyding, dat de Souba, of Gouverneur van Dekka, *Chan Djehaan Bhadur*, en de Duwan van Ragiemahol, Morsidkoelichan, in aantogt waren na Pattena, om met den Prins *Assoddiens* Leger, tegen dat van den Prins *Farochsjeer*, te conjungeren.

Den 28sten dito kregen wy ons afscheid by den ouden Nabab, *Assed Chan*, die den Gezant en zyne Adjuncten ook met eeren-kleederen beschonk.

Zy zagen hem zitten in een curieuse draagzetel met goud beslagen, en van vier Vrouwen in zyn Thuinken gedragen. Hy zeide hen zyn gunst by alle voorvallen toe, waar op zy afscheid van hem namen.

's Middags kreeg de Heer Gezant de vier roozen, met peerlen, en haare met fyne steentjes bezettede knoppen, behoorende tot de Chendjers, door zyn Majesteit aan den Heer Gouverneur Generaal, *Abraham van Riebeek*, mitsgaders aan de Heer Gezant, en zyne Adjuncten, geschonken.

Den 29sten dito kreeg de Heer *Ketelaar* een nieuwe Hasbul *Hhokkum*, of *Perwanna* tot restitutie van het huis, *Ettebaar Chan*, in Suratte aan de E. Maatschappy op den nieuwen Gouverneur aldaar, *Mahhmud Beek Chan*.

Ook kreeg zyn Ed: nu de nieuwe Hhamedabaadse gezegelde Firmaan in handen.

Den 1sten October ging hy, om afscheid van den Baksi Generaal, *Chan Djehaan Bhadur Gokeltaas Jefferjeng* te nemen; doch deed een vergeefschen togt; weshalven zyn Ed:, 's middags weer ontboden zynde, toezegging van zyn gunst kreeg.

Men gaf hem, en zyne Adjuncten ook ieder een eeren-kleed, waar op zy, na bewezen dankbaarheit vertrokken.

Den 2den dito liet *Donna Juliana* zyn Ed: weten, dat hy, en al de zynen binnen weinig dagen de Keizerinnen, volgens haare last, in 't Kasteel zouden moeten komen begroeten, om afscheit van haare Majesteiten te nemen.

Den 3den dito nam zyn Ed: afscheid van den Vorst *Saad Ullah Chan Matekid*, Hofmeester, en Ontfanger Generaal van 's Keizers Domeinen, en Generaal

A. 1712. der Artillery, *Rega Coeli Chan*, of *Soufiaat Chan*.

Den 5den dito ontfing hy de tagtig eeren-kleeden voor den Heer Gouverneur Generaal, of Opper-Landvoogd van Nederlands Oost-Indiën.

Den 6den dito nam hy affcheid van den Divan des Canceliers, den *Ragia Jebhase Jent*, en toen van *Hattum Beek Chan*.

Den 7den dito ging de Heer Gezant, met alle zyne bedienden, na 't Kasteel, om van de Keizerin affcheid te nemen.

Neemd affcheid van de Keizerin, die hem beschenkt. Hy kreeg een goud, en de Adjuncten ieder een zilver, en de verdre suite van zyn Ed: ieder een bodidaars, eeren-kleed, 't geen hen wierd omgehangen. Zy Salamden viermaal voor haar Majesteit, die voor een venster stond, en kregen toen hun affcheid.

En van Donna Juliana. Den 9den dito namen zy affcheid by *Donna Juliana*, en vertrokken toen verder na Barapoele.

Den 13den dito kregen zy de laatste papieren, waar voor zy den brenger met eeren-kleeden beschonken.

Zyn vertrek. Den 14den dito quamen zy, na een marsch van zeven kossen (of halve mylen) in 't vlek, Feried Abaad.

Den 15den dito quamen zy 's namiddags te Palwel, een vlek, tien kossen (of 5 mylen) van Feried Abaad.

Den 16den dito quamen zy, vier kossen van Palwel, in 't Dorp, Bameniker, trokken toen een en een half kos verder door het Dorp, Mitrool, en twee kos van daar bereikten zy het Dorp, Katta Kera.

Zy passeerden toen 't groot Dorp, Banjari, zynde twaalf kos verder, en rustteden in een Sarai in Harel, daar veel roovers op de wegen waren, van waar zy den 17den dito vertrekkende, passeerden zy verscheide Dorpen, en quamen, na negen kos reizens, in de Sarai van het Dorp Tsjalla.

Den 18den dito passeerden zy, na een kos reizens, de Stad Matura, en, na nog dertien kos reizens, quamen zy in de Sarai Gosia Attebaar Chan, alwaar zy mede Roovers vonden.

Den 19den dito reisden zy over de Stad Orangabaad, of Roepneiger genaamd, en quamen ten een uur in een fraaije Sarai, Gougaat genaamd.

Den 20sten trokken zy in twee kos voor by het Dorp, Secondra, en verscheide Sarais, quamen by of ontrent Agra, *Huisingvelds* Comptoir; ontfingen de visiten van veel grooten der Stad van den zesden tot den agtsten van dien; en vervolgden dus verder deze hunne reize zoo tot hunne wederkomst aan het Hoofd-Comptoir in de Stad Suratte.

Dit alles is uit het dag-register der Ambassade in het Leger van den grooten Mogol, *Djehaan Daar Sjah*, of anders den Keizer *Mosoddien*, by de Stad Lahor, in de Provintie van Pansschaab, op de hoogte van 35 graden Noorder breedte, den 20sten April 1712, getrokken, door *Ernst Coenraad Graaf*, eerste gezworen Klerk der Ambassade, en word als een verhaal, niet qualyk by deze beschryving der Mogols voegende, alhier voorgesteld. A. 1712.

Zedert het opregten van den handel der E. Maatschappy in het Ryk van den grooten Mogol heeft de zelve aldaar van tyd tot tyd vervolgens hunne Directeurs van den handel, en verdre bedienden, zoo in Suratte, daar onze Logie of Hoofd-plaats is, als in Hhamedabaad, Brotsja, Brodera, en ook in de Hofstad Agra, gehad.

Wy hebben bevorens gezien, hoe die handel onder *Sjah Selim*, A. 1616, eerst door de Heer *Pieter van den Broek* opgerigt, en hoe hy onder *Sjah Djehaan*, drie jaaren 'er gelegen hebbende, als Directeur A. 1629 door de Heer *Johan van Hazel* vervangen, die den 26 Juni A. 1630 in Holland voor haar Hoog Mogende verschenen is, en A. 1631, en 1632 weer als Directeur in Suratte onder *Sjah Djihaan*, in verscheide papieren, die geloof verdienen, voorkomt. Directeurs der E. Maatschappy in Suratte, onder ieder Keizer.

Hoe veel langer die Heer daar gelegen, en wie hy tot zynen vervanger gehad heeft, heb ik niet zeker konnen te weten komen; hoewel hy door de Heer *van der Graaf* schynd vervangen, in wiens plaats de Heer *Barent Pieterszoon*, 'er A. 1635 gekomen is. Welke Heeren nu naderhand met deze Caracter daar gelegen hebben, kan men achter in de lyst zien.

Onder dezen zelven Keizer bevinde ik, dat na *Barent Pieterszoon*, de Heer *Paulus Krook*, van A. 1640 tot A. 1644 aldaar als Directeur, of bestierder van den handel gelegen heeft; en toen vervangen is door de Heer *Arent Barentszoon Muykens*, die dit Ampt van dien tyd af tot A. 1648 'er met veel lof bekleed heeft.

Hy wierd vervangen door den Opper-Koopman, *Johan van Teylingen*, die eenige jaaren aan een als President daar 't oppergezag had; na welken sommige meenen dat de Heer *Joan Cunæus* in de jaaren van 1651 en 1652 zoude gevolgd zyn, dog alzoo die Heer toen na Persien als Gezant ging, kon dat niet waar zyn, waarom wy hem ook in de lyst niet mede opbrengen.

De naaste hier aan, my bekend, was de Heer *Izaak Koedyk*, die hier A. 1657 en 1658 lag, en die A. 1658 door de Heer *Leonard Winnincx* vervangen, en die dit tot A. 1662 gebleven is.

Or-

A. 1712. Onder *Eurangzeeb* (gelyk wy bevorens uit een Firmaan of gunst-brief, zagen) komt my als zyn vervanger A. 1662 de Heer *Dirk van Adrichem* als Gezant, en Directeur, voor, die 'er A. 1665 ook gestorven is.

In 't jaar 1667 komt my de Heer, *Andries Boogaart* voor, die 'er tot A. 1672 als Directeur lag.

Zyn vervanger was de Heer, *Willem Volger*, die 'er A. 1672 als Commissaris, en Directeur, quam, en daar tot A. 1676 lag.

Zyn Ed. vervanger was de Heer, *Sybrand Abbema*, Zoon van den Predikant, *Fredericus Abbema*, en Zwager van den Heer *Bogaart*, en van zyn Edelheit, den Heer Gouverneur Generaal, *Johan Maatzuiker*. Hy lag 'er tot A. 1679.

Hy wierd A. 1680 door de Heer *Jacob de Bucquoy* vervangen, by wiens tyd de Heer *Reinier Casembrood*, Commissaris of gevolmagtigde, zoo wel over Suratte, als over Persien, gemaakt was; die daar tot A. 1685 bleef; en my toeschynd door den Heer, *Gelmer Vosburg* (die 't van onder-Wondheeler zedert A. 1659 zoo verre, en nog al verder, bragt) gevolgd, en 1692 voor een tyd door de Heer, *Louis de Keizer*, vervangen te zyn; na den welken de Heeren, *Pieter van Helsdingen*, en *Adriaan van Ommen*, die directie zamen, al mede by provisie waarnamen, aangezien die groote Commissaris Generaal, de Heer *Henrik Adriaan van Reede*, A. 1691 den 15den December, op 't Schip Dregterland, zoo als hy van Ceylon na Suratte gaan zou, stierf, en gebalsemd na Suratte overgevoerd zynde, dus daar begraven wierd.

Dog A. 1696 quam hier als Directeur, de Heer *Pieter Ketting*, gewezen Advocaat Fiscaal, die (gelyk wy bevorens aangehaald hebben) groote moeijelykheden met de Mooren kreeg. Hy stierf daar A. 1699, den 16 a 17den December, en heeft tot zyn opvolger den schranderen, en minzamen Heer, *Henrik Swaardekroon*, een Man van buitengemeene hoedanigheden, gehad, dewelke A. 1703 door de Heer *Pieter de Vos* gevolgd is, die, wegens de aanhoudende moeijelykheden, A. 1705 met alle de bedienden van daar vertrok, en het Comptoir opbrak. Men zond 'er dat zelve jaar de Heer *Willem Six* wel weder; doch die quam A. 1706 onverrigter zaake t'huis.

A. 1706 zond de E. Maatschappy den Heer *Johan Grootenhuis* als Directeur weder derwaards, die van *Eurangzeeb* beter ontfangen, en, geduurende zyn leven, beter dan zyn predecesseurs behandeld wierd, en, na des zelfs dood, onder *Sjah Aalem Bhadur* nog immers zoo wel.

Hy lag daar tot A. 1708, en is toen vervangen door de Heer *Cornelis Bezuijen*, A. 1712. die A. 1710, den 18den October daar stierf, en toen als Gezant en Directeur, door den Heer *Johan Josua Ketelaar*, onder den zelven Keizer nog vervangen is.

Hoe zyn Ed. van dien Vorst, en de volgenden Keizer, *Mosoddien*, gehandeld, en hoe gelukkig hy in het bekleeden van deze Ambassade geweest is, hebben wy bevorens gezien; pas na 't overleveren van het geschenk der E. Maatschappy door zyn Ed: ter waarde van dertien tonnen gouds (behalven de onkosten togt van den Heer Ambassadeur, die nog wel dertig duizend gulden; zoo men my berigt heeft, beliepen, daar zyn wedergeschenk van een diamant, door sommigen op agtien honderd, en door andren maar op duizend Ropyen geschat, mitsgaders van een paard met zyn goud tuig voor zyn Edelheid, en eenige andre klenigheden ten uiterste maar de waarde van vyf duizend vyf honderd Ryksdaalders konnende halen.) quam 'er een donkre wolk op: want A. 1713 wierd deze Keizer door *Farochsjeer*, die zynen half zinneloozen Zoon in een Veldslag ontrent Bengale verslagen had, op een tyd dat hy des zelfs dood wreeken quam, zeer ongelukkig na Delli op de vlugt gedreven, alwaar hy door den Vader van zyn Ryks-Kancelier verraden, eerst op 't Kasteel gevangen gezet, en kort 'er na onthalst wierd, waar na zyn hoofd in 't open veld op de snuit van een Olifant, gelyk dat van zyn Veldheer (die hy tegen zyn gegeven woord, zoo als hy in de vergaderzaal quam de kop liet in-, en daar na afslaan) ontrent de staart van zyn Olifant geplaatst wierd; voerende die beide hoofden verder in triumph om. Ook liet hy des onthoofden Veldheers Vrouw, verkeerd met de staart in de hand op een Ezel zittende, door de Stad omvoeren.

Farochsjeer A. 1713 XVde Groote Mogol of 38ste.

Deze *Farochsjeer* was de Zoon van *Mahhmud Azem*, die de tweede Zoon van *Sjah Aalem Bhadoer Sjah*, en aldus de Zoons Zoon van *Eurangzeeb* was.

Hy was met een zwaar Leger te Veld gekomen, om de dood van zyn Vader, die door *Mosoddien* verslagen was, te wreeken.

Hier door is dat heerlyk geschenk der E. Maatschappy ('t geen ons anders by 't leven van den vorigen Keizer wel weder in gekomen zou hebben) nu gansch te vergeefs, en by dezen nieuwen Keizer *Farochsjeer*, (zynde de vyftiende groote Mogol, na *Tamerlaan*, of anders in opzigt van de gene die voor *Tamerlaan* gingen, de agt en dertigste) niets ter wereld, dan door een nieuw en zwaar geschenk te doen geweest.

De beeltenissen dezer twee Keizers (die toen al grys scheenen te zyn) wierden, ter

A. 1713. ter groote van een schelling ontrent dezen zelven tyd op Batavia gebragt.

De Heer *Ketelaar*, onze Directeur, gewezen Opper-Koopman, en Hoofd-Administrateur van den handel in Suratte, bleef hier tot A. 1715, en is toen door de Heer *Daniel Hurgronje* gewoon Opper-Koopman en hoofd in Suratte, die dit bleef tot A. 1719, en die toen door zyn tweeden, den Heer *Philip Zaal* vervangen, die A. 1722 buiten-gemeen Raad van Indiën hier (een zaak in veel jaaren niet voorgevallen) geworden, A. 1723 na 't Vaderland vertrokken, en door de Heer *Abraham Weyns* als Directeur afgelost is.

Wat nu verder den Keizer *Mosoddien*, de XIVde groote Mogol, betreft, wy vertoonen hem mede by de letter O. na 't leven, zoo als hy in zyn Tent zit, en aan een van zyn Princen eenig bevel geeft.

Farochsjeer, den XVde grooten Mogol vertoonen wy by de letters E.E. dog *Rafierdan Sjah*, de XVIde groote Mogol, vertoonen wy niet, alzoo hy nog niet afgebeeld is.

Rafierdan Sjah A. 1719. de XVIde groote Mogol, of de 39ste. Het Ryk van dezen *Farochsjeer*, een Vorst, geheel en al aan zyne wellusten overgegeven, die al zyn bloedvrienden, om zeker te heerschen, had laten ombrengen, en zig zeer weinig met de zaaken van het Ryk bemoeide, duurde niet lang, nam, na verloop van zes jaaren, A. 1719 in Juni op deze wyze, te gelyk met zyn leven, een zeer slegt einde, en hy wierd door *Rafierdan Sjah*, Zoon van een Vorst uit Keizerlyke bloede, als XVIde groote Mogol, vervangen. Hy wierd na zyne verheffing meest *Resoel Derjaat* genaamd.

Hy had een Rasbutse Princes, de Dogter van een der nabuurige Berg-Koninkskens, en by gevolg een Heidinne, tot zyne Keizerin, en Gemalinne, genomen.

Reden van Farochsjeers onordentelyk bestier. Zyn Ammerauws, en eerste Vorsten des Ryks, zeer ieverig in 't Mohhammedaans geloove, en dood vyanden van deze Heidenen, hadden dit al over lang met een wars oog aangezien, en zig ook eindelyk verstout, om dit dien Vorst zeer ernstig voor te houden, en hem te bidden, van hunnen Propheet Mohhammed, en de waare geloovigen, dog deze onuitwisschelyke schande, en smaad, niet aan te doen, maar de zelve haren Vader weder t'huis te zenden.

Het was zoo verre van daar, dat hy na hen, of na dezen heilzamen raad, luisteren zou, dat hy in tegendeel hen bespottede, en by vervolg zyne liefde tot de zelve zoodanig toenam, dat hy geheel en al op haar verslingerd, de Rykszaaken of meest dryven, of wel, ('t geen deze Vorsten nog meer tegen hem verbitterde) door deze Keizerin, en haaren Heidenschen aanhang, bestieren liet. A. 1719.

Dit gaf ook voet tot zeer veel wanbedryven, en onordentlykheden, alomme in 't Ryk, en dezen Heidenschen hoop ontzag zig zelf niet van die in Delli, in Lahor, en Agra, onder 's Keizers oog, zonder dat 'er de allerminste straf over geoeffend wierd, te bedryven.

Dit dede de Ammerauws vreezen, dat deze Vorstin, die nu den ganschen staat van dit magtig Ryk zoo onordentelyk bestierde, met 'er tyd den te veel op haar vernibbelden Vorst wel eens volslagen Heidensch maken, en dus het gansch Ryk, in opzigt van den Gods-dienst, 't onderste boven werpen mogt; om 't welke spoedig voor te komen, zy een besluit namen, om hier in te voorzien, en veel liever hem van den Throon af te helpen, dan zelf, door 's Vorsten al te laffe toegevingen aan een dertele Heidin, te grond te gaan.

Zy draalden hier mede niet lang; maar vonden goed hem eerst de oogen te blinden, of die uit te branden, en hem daar na met vergif om hals te brengen; een werk, dat zy, zonder eenige daar op, 't zy in 't Hof, 't zy onder 't volk, gevolgde opschudding, in de tyd van vyf uuren uitgevoerd hadden. En zyn dood daar op gevolgd.

Hier op was ten eersten een jong Prins, maar van twaalf jaaren, en een Zoon uit de voorgaande Linie van de Mogolsche Opper-Vorsten, op den Throon gezet; 't geen al mede geen andre verandering, dan alleen het verjagen van desen ganschen Heidensche aanhang, veroorzaakt had, dat ook hoognoodig was, aangezien de zelve zig reeds te veel magt over de zaken des Ryks aangematigd, en die van den Mohhammedaanschen Godsdienst alomme reeds ondermynd hadden, dewelke, zonder dit spoedig hulpmiddel, het uiterste gevaar zou geleden hebben, daar nu alles onder dezen nieuwen Vorst weer zyne volkomene vastigheit, en zekerheit bekomen had. De ouderdom van zyn opvolger.

Men kreeg egter naderhand in Engeland, volgens schryvens van den 21 October 1719, uit Madras, op de kust van Choromandel, berigt, dat 'er nu twee waren, die na het Keizerryk stonden, en dat het, na alle waarschynelykheit, zou verdeeld werden. Een tyding, die ook continueerde in Augustus 1720, met de Brieven van Malabar tot Lisbon pas bevorens gekomen, behelzende dat de geschillen tusschen deze twee Dingers, na dat magtig Keizerryk niet stonden op te houden, dan alleen met de verdeeling van het zelve tusschen hun beiden, of anders met de dood van een der zelven.

By nader tyding van Goa bleek, dat

mm

MOSODDIEN.

RAFIERDAN SJAH. 16.de Groote Mogol.

FAROUCHEER 15.de Groote Mogol.

SJAH SOUSA tweede soon van SJAH DJIHAAN.

Donna Juliana.

A. 1719. na *Rafierdan Sjah*, (die kort 'er na ftierf) den Prins *Sajan Bhadur* als Keizer uitgeroepen, dog by die van Agra niet goedgekeurd, en dat daar op de Prins *Nikosjeer*, (anders ook wel *Sjah Djihaan* de tweede genaamd) uit den bloede van den beroemden *Eurangzeeb*, als Opper-gebieder voorgefteld was, waar uit een Inlandfche Oorlog ontftaan, en waar op verfcheide Veldflagen voorgevallen waren, al 't welke door beftel van den Vizir, *Abdul Chan*, en zyn Broeder; *Haffan Ali Chan*, en door hun groot vermogen zoo verre gebragt wierd, dat *Sajan Bhadur*, na 't kroonen van *Nikosjeer*, om 't leven gebragt, en de laatfte aldus als zeventiende groote Mogol ftaande gebleven is. In wiens plaats nu, volgens de laatfte tyding *Mamuth Sjah* regeerde als XVIIIde Mogol, of de 41fte in rang.

(Nicosjeer 1719 de XVIIde groote Mogol, of de 40fte.)

(Hoedanig de Mogols van Tamerlaan af, tot Farochsjeer toe, verbeeld werden.)

Ik moet nog met een letter hier by voegen; dat ik alle deze groote Mogols, van *Mier Timoer* (of *Tamerlaan*) af tot *Farochsjeer* toe; zeer net op zyn Hindoeftanfch, ieder op een byzonder groot half vel, 't geen hier en daar zeer fraai verguld was, verbeeld, en op meer, dan eene wyze vertoond, by verfcheidene liefhebbers gezien heb; dog meeft alle met een dubbele kring boven hun hoofd, gelyk wy dezelve nu hier befchryven, om te toonen; dat wy niet die, maar de wyze, na welke wy dezelve hier voren hebben afgebeeld, na onze gedagten beft keurden.

Mier Timoer; die een zeer deftig, en te gelyk ook een vriendelyk wezen had, zat op een groote ftoel, leunende agter tegen een kuffen. Hy had een geruit kort boven-kleed aan, met een fter of een roos op de borft; een ronde muts met een lyft met bellen op zyn hoofd, en een korte fpies in zyn linkerhand, was rond van aanzicht, zwart van oogen, dik van winkbraauw, en met een knevelbaard, gelykende daar een man van zeftig jaar te zyn.

Miroen Sjah, die mede zeer fraai, en aangenaam van wezen was, zat ook op een ftoel, leunende ook tegen een kuffen. Hy had een geftreepte tulband, of wel een Diftar met veel vouwen op 't hoofd, waar aan zig boven 'er uit als een gevlamd of gedraaid rond knodsje vertoonde. Zyn regter been zag men van zynen ftoel af hangen, dog het linker lag onder zyn lyf. Hy had een wit kleed aan met een lyft, waar op, of waar onder, zich door het bovenfte veel bocquetten vertoonden. Hy fcheen daar een man van veertig jaar te zyn.

Mirzah Seyed zag men ftaan, zeer heerlyk op zyn Hindoeftans, in een kleed, dat enkel goud laken fcheen, gekleed, en bezig zynde, om met zyn pyl en boog na een vogel, die zig niet verre van A. 1719. daar vertoond, te fchieten. Hy geleek daar zeer deftig van wezen, en een man van drie a vier en dertig jaaren te zyn. Op zyn hoofd had hy een heerlyken Tulband met een veder 'er agter af, en met een fchoonen diamant 'er voor op. Om zyn hals had hy verfcheide fnoeren met groote peerlen, en verfcheide heerlyke borft-cieraaden van diamanten.

Pier Mohhammed vertoonde zig op een Sofa (of lage voet-bank met heerlyke tapyten, en kuffens van ftaat belegt) met de beenen onder 't lichaam, en was zeer deftig van wezen, en redelyk oud verbeeld, zoo dat hy my fcheen al diep in de vyftig jaaren te konnen haalen. In zyn regterhand had hy een boge, en in de linker een pyl. Hy was in 't wit gekleed; had een fnoer met peerlen om zyn hals, die tot op zyn borft af hing, dog zoodanig, dat zig op zyn borft, en als in 't midden van die afhangende peerlen, drie groote roozen van zeer koftelyke diamanten, de een boven de andere vertoonden. Hy had ook een Tulband met veel vouwen, dog zonder veder, op 't hoofd.

Aboefaid zat op een Sofa met vier voeten, die men klaar zag, leunende met zyn rug tegen een koftelyk kuffen vol ruiten, dog zoo, dat men, fchoon hy op zyn Indiaanfch zit, egter beide zyn voeten nog pas buiten zyn lichaam onder uit zien kan. Men ziet hem in een wit neteldoek kleed, met veel zwarte vlekken, by na als bocquetten, hier en daar 'er als opgezaaid, terwyl hy een paternofter, of een fnoer, in zyn linkerhand, en iet anders, 't geen men niet wel zien kon, in zyn rechterhand houd. Hy heeft een muts, gelyk als met toorn-kanten van den ouden tyd, op, gelykende zeer wel een ouden Jood, die wat mager en kleen van wezen is. Van zyn hals hangt een keten met eenige koftelyke borft-juweelen.

Sjeich Omar zat op een ftoel met zeven tralien aan wederzyden. Hy had een fchoon kleed, met groote donkere bocquetten, aan, ftrekkende zyn linkerhand gefloten zynde uit, terwyl zyn rechter op de leuning van deze ftoel ruft. Ook had hy een ronden witten platten Tulband met een Reigers veder op zyn hoofd. Zyn kleed was een heerlyke opperrok met bocquetten bezaaid, en onder met een lyft, en boven zoo langs mede tot na beneden. Dog fchynt boven een drie dubble fabel om zyn hals te hebben. Hy geleek daar een man van zeven a agt en dertig jaar, en glad en fraai van wezen te zyn, en had muilen aan zyn voeten.

Sjah Baboer zag men op een Sofa. Men ziet alleen

A. 1719. alleen zyn handen, waar van de linker ergens op ruſt; terwyl hy een geſt met de regter maakt. Zyn Tulband, die hy op 't hoofd heeft, is zeer kleen. Hy ziet 'er zeer ſchrander, en bezet uit, gelykende wat mager, al wat over de vyftig, of ontrent zeſtig jaaren te bereiken, en eenigzins het wezen van een Perſiaan te hebben. Om zyn hals heeft hy een keten met een juweel, even als *Aboeſaid*; maar nog een ſnoer met peerlen 'er om, wat lager hangende.

Homajom zit ook op een Sofa; die vol ruiten, en met witte vlekken, en een bloem in 't midden der zelve, en met een witte roos aan wederzyden onderſcheiden is. Zyn kleed is wit neteldoek, met zwarte bocquetten op een ander koſtelyk ſtof, dat hy 'er onder, tot een broek, aan heeft. Om zyn hals had hy mede een groote ſnoer peerlen, met drie roozen midden in die afhangende ſnoer, even eens gelyk die van *Pier Mohhammed* zig vertoonen. Hy gelykt daar een man van agt en dertig jaar te zyn. Vertoond zig met groote knevels, (gelyk ook de meeſte, en voor al de twee vorige Mogols) en heeft een wezen daar, meer na dat van een jongen Tsjinees, dan wel na dat van een Mogolder, gelykende. In zyn linkerhand had hy een Paternoſter, na welke hy eenigzins voor over bukte.

Sjah Ekbar. Staat recht over eind, gekleed zynde in 't wit neteldoek, en in zulken kleed met vouwen, gelyk men meeſt een Mogolder verbeeld ziet. Om dit kleed heeft hy een gordel met ſchoone bocquetten aan des zelfs einden, die daar van afhangen. Om den hals heeft hy mede een groote ſnoer peerlen, in 't midden van welke een groot juweel, met twee groote peerlen 'er boven, een 'er onder, en een in 't midden van dit rond juweel, afhing, is wit van baard, en knevels, die redelyk groot zyn, hoewel hy kleen van baard is, daar zyn meeſte voorzaaten redelyke groote baarden, op zyn Moorſch of Hindoeſtanſch, hebben. Op zyn rechterhand zat een Valk, daar hy na ziet. Op zyn hoofd had hy een ſchoone geborduurde, of goud lakenſe muts. Hy ſcheen zeer ernſtig, rondagtig van wezen, en daar een man van veertig jaar te zyn. Hy had een neerhangende broek, die breede regt nedergaande vlammen had, en, die tot aan zyn ſchoenen quam, aan.

Selim, of *Djehaan Gier*, ſtaat in het zelve fatzoen, en gewaad, byna even eens als *Sjah Ekbar*, vercierd met een diergelyke ſnoer peerlen op de borſt, en van den hals afhangende, met even diergelyk een borſt juweel, met een Sjerp om 't lyf, met een Valk op de regterhand, en zyn linkerhand tegen de ſnoer peerlen aanhoudende. Op zyn hoofd had hy een platte muts met verſcheide vouwen, en hy gelykt daar een mager man van dertig jaaren te zyn. A. 1719.

Sjah Djihaan ſtaat regt over eind, en werd vertoond in een wit breed geplooid betilis kleed, met een broek van ſchoon goud lakens ſtof met bocquetten, die 'er doorſchynd, en die tot aan zyn ſchoenen komt. Zyn hoofd is niet, gelyk dat der andre Mogols, in zoo een gemeene dubble kring, maar in een rond, uit enkele ſtraalen, als van de zonne, beſtaande. Met zyn linkerhand leund hy op een breed regt op voor hem ſtaande zwaard in zyn gevest. Op zyn hoofd heeft hy een geborduurde muts met een ſchoon juweel voor 'er tegen, en met een vry breeder veder, dan een van zyn Voorzaaten, 'er agter af zwaaijende, aan welkers einde zig twee ſmalle quaſtjes (mogelyk wel eenige juweelen, dat men niet wel onderſcheiden kon) vertoonen. Om 't lyf heeft hy ook een heerlyke gordel, met ſchoone bocquetten aan des zelfs einden, die voor hem, even als die der andre Mogols, nederhangen. Hy geleek daar een lang mager man van in de zeſtig jaaren te zyn; had breede zwarte knevels, en een groote Moorſche baard.

Eurangzeeb ſtaat als een Fakier, in 't wit, afgebeeld; dog egter met 't zelve hals- en borſt-cieraad, als zyn Vader. Hy heeft in zyn linkerhand een zwaard in de ſchede, welke als met witte en zwarte tralien tot beneden toe, zoo als zy regt over eind ſtaat, verdeeld is. In zyn regterhand houd hy een quaſt. Hy is daar vry groot van wezen verbeeld; dog wat effen, gelykende byna wel een oude Jood; heeft de gedaante van een man van vyftig jaaren; was wit, dog niet groot, van baard, en had een geborduurde muts op zyn hoofd.

Sjah Aalem ſtaat in een fraai bethillis kleed, over een donkere broek met bocquetten 'er onder, die my toeſcheen van een heerlyk goud, en gevlamd ſtof te zyn, en die hem tot aan zyn ſchoenen mede quam. Hy had mede een uittermaten koſtelyke gordel om 't lyf, byna gelyk die van zyne Voorzaaten; dog met dit onderſchyd, dat 'er ook twee andere einden agter op zyn rug, en buiten af zwierden. Hy had ook verſcheide ſnoeren peerlen om den hals, met een koſtelyk borſt-juweel 'er aan, en een groote peer-peerl daar onder hangende. Zyn muts, die hy op 't hoofd had, was met groote peerlen in het kruis vercierd, en had agter op een veder ſteeken, waar aan drie groote peerlen waren. Hy geleek een man van vyftig jaaren te zyn; en had een zwaard in de ſchede in zyn linkerhand.

Mo-

A. 1719. *Mosoddien*, of *Djehaan Daar Sjah* ſtaat afgebeeld in 't goud laken, waar op zich veel bocquetten vertoonen, hebbende een heerlyk gordel om 't lyf, over al 't welke hy een zeer dun velours, of neteldoek kleed ſchynd te hebben, alzoo zich dit alles vry donker vertoond. In zyn linkerhand heeft hy een zwaard in de ſchede, een dolk in de gordel, en twee ſnoeren peerlen om den hals, met een borſt-juweel 'er midden in. Op zyn hoofd had hy een bruine muts, met een witte vlegt overdwars 'er over, en een veder 'er agter af. Hy ſtaat zeer deftig en fier; is vry ſtatig van wezen, en ſchynd daar ontrent veertig jaar oud te zyn.

Farochsjeer ſtaat ook regt over eind, is gekleed in 't wit, met een houwer met een zeer groot geveſt op zyn linker zyde, heeft mede een muts, met peerlen in het kruis, op zyn hoofd, veel ſnoeren der zelve om zyn hals, gelyk hy verder in zyn gewaad meeſt met *Mosoddien* over een komt. Dog heeft een veder, die een weinig anders van fatzoen is, op zyn muts. Zyn baard is zwart, en verder even eens als die van de Kuſt-Mooren. Ook zag men een ſtuk van zyn gordel op zyn rug agter af zwieren. Hy ſcheen een man van in de veertig jaaren te zyn. A. 1719.

Rafierdan Sjah, en *Nicosjeer* hebben wy nooit afgebeeld gezien, en dierhalven is 't ons onmogelyk de zelven te vertooen; gelyk mede *Mamuth Sjah* niet.

A. 1719.

GESLACHT-LYST
DER
GROOTE MOGOLS.

Geslacht-Lyst der groote Mogols.

1 *Mogol-Chan*, en zyne Zoonen. } *Cara.* *Ari.* *Cur.* *Oets.*
2 *Cara-Chan.*
3 *Oets.* Vader der Turken, uit zynen Zoon *Toerak.*
Deze had 6 Zoonen, te weten,
Conu.
Ay.
Jeldoez.
Tak.
Tengis.
Toerak.
4 *Conu.*
5 *Ay.*
6 *Jeldoez*; gevolgd door zyn Zoon.
7 *Mankeli.* Deze wierd gevolgd door een, buiten zyn geslagt, genaamd
8 *Tangeri.*
9 *Jiel-Chan.* Onder den welken byna alle de Mogolders, na 1000 jaaren heerschens, door *Zenzi-Chan*, Koning der Tartaaren, uitgeroeid wierden.

Een nieuw Stamhuis der Salziuciden.

10 *Jeldoez-Chan.* Hersteller der Mogols, door zyn Zoons-Zoon, *Boelkem Salzi*, Stichter van het nieuw Stamhuis der *Salziuciden*; uit welk huis deze navolgende Vorsten gesproten zyn.
1 *Boesendjaar* de Iste, derde Zoon van *Alan*; Dogter van *Jeldoez-Chan*, anders *Boeskem Salzi* genaamd.
2 *Boekan-Chan.*
3 *Tomin-Chan.*
4 *Kaidoe-Chan.*
5 *Boesendjaar-Chan*, de IIde.
6 *Toenama-Chan.*
7 *Kiel-Chan.*
8 *Koeblai-Chan.*
9 *Pertaan-Bhadur* (dat *de overwinnaar* beteekend) die A. 970 uit Delli gejaagd wierd, zynde mede uit dit vermaard Huis.
10 *Pisonga Bhadur.* Welkers Zoon was
11 *Amoctan*, of *Temoezin*, anders *Tsingis-Chan*, die A. 1187 Koning der Mogolders wierd.
Hy liet vier Zoonen na,
Tsjoetsji, of *Jogi.*
Sjachatai.
Hoktay.
Toeli.
12 *Hoktay*, A. 1228. Gevolgd van zyn Zoon.
13 *Gajung-Chan.* A. 1242. Gevolgd van zynen Neve, de Zoons Zoon van *Toeli.*
14 *Mango-Chan.* A. 1247, en regeerde tot A. 1260.
15 *Hoelako-Chan.* A. 1260. . . . tot A. 1266.
16 *Koblai-Chan.* A. 1266. . . . tot A. 1268.
Gevolgd van zyn Zoon, of Neve,
17 *Timoer* de Iste, of *Mier Timoer.* A. 1298. tot A. 1306.
Gevolgd van zyn Zoon,
18 *Hasdoe-Chan.* A. 1306. . . . tot A. 1330.
Gevolgd van zyn Broeder, of *Timoer's* 2de Zoon,

19 *Mer-*

A. 1719. 19 *Merdoe-Chan.* A. 1330. . . . . tot A. 1354.
Gevolgd van zyn Zoon,
20 *Gazia-Chan.* A. 1354. . . . . tot A. 1360.
Gevolgd van zyn Zoon,
21 *Hoeloch-Chan.* A. 1360. . . . . tot A. 1363.
Gevolgd van zyn Broeder,
22 *Boesendjaar* de IIIde A. 1363. . . . . tot A. 1365.
Gevolgd van zynen Neve,
23 *Sojordjot Mesj Chan.* A. 1365. . . . . tot A. 1370.
Gevolgd van *Boesendjaar's* Zoon,
24 *Mier Timoer* de IIde, of *Timoer Lenk*, anders *Tamerlaan.* A. 1270. tot A. 1405.
Hy liet vier Zoonen na,
Djihaan Gier.
Sjeich Hamar.
Miroen Sjah.
Mirzah Sjarok, of *Mirzah Seyed.*

De Nazaten van Timoer Lenk, of Tamerlaan.

Vermits nu de Groote Mogols weder een nieuw Stamhuis van *Timoer Lenk* beginnen, zoo zullen wy die, behalven die van 't Huis der *Salziuciden*, noch met een byzonder getal aanwyzen.

25 2 *Miroen Sjah.* A. 1405. . . . . tot A. 1408.
26 3 *Mirzah Seyed.* A. 1408. . . . . tot A. 1447.
Deze was te gelyk Keizer van Tartaryen, en groote Mogol, of Keizer van Hindoestan.
27 4 *Pier Mohhammed* A. 1447. . . . . tot A. 1452.
Deze was de Zoon van *Djihaan Gier*, *Tamerlaan's* oudste Zoon, en hy volgde niet als Keizer van Tartaryen; maar alleen als groote Mogol. Hy wierd gevolgd van zyn Zoon,
28 5 *Aboe il Said.* A. 1452. . . . . tot A. 1469.
Gevolgd van zyn Zoon,
29 6 *Sulthan Hhamed*, of *Sjeich Omar Sjah*, A. 1469. . . tot A. 1495.
Gevolgd van zyn Zoon, of Neve,
30 7 *Sjah Baboer.* A. 1495. . . . . tot A. 1532.
Deze vestigde zynen Setel A. 1526 tot Delli, en liet 2 Zoonen na,
Mirzah Homajom, en
Mirzah Kamoran.
31 8 *Homajom.* A. 1532. . . . . tot A. 1552.
Gevolgd door zyn Zoon,
32 9 *Ekbar.* A. 1552. . . . . tot A. 1605.
Hy liet drie Zoonen na,
Sulthaan Selim.
Pehari, of *Moraad.*
Mirzah Danijaal.
33 10 *Selim.* A. 1605. . . . . tot A. 1626.
Hy liet vier Zoonen na,
Chosroe. [diens Zoon was *Boelaki.*]
Perwis.
Choram, na zyne verheffing *Sjah Djihaan* genaamd.
Sjahariaar.
34 11 *Sjah Djihaan.* A. 1626. . . . . tot A. 1657.
Deze liet vier Zoonen, en twee Dochters.
α. *Dara Sjekoeh*, of *Dara Secoer*, welkers Zoonen waren
א. *Soliman Sjekoeh*, diens Zoon was *Sepe Sjekoeh.*
ב. *Miraad el Moloek.*
ג. *Noer el Tadjoe*, zyn Dochter.
β. *Sjah Sousa*, die na liet drie Zoonen, en twee Dogters.
א. *Sulthaan Banke.* } Zyne Zoonen. of *Bon Sulthan.*
ב. *Mirzah Bhadoer.* } Zyne Zoonen. of *Ballandachter.*
ג. *Mirzah Saan*, of *Saan Sulthan.*
ד. *Hhamed Mehalle.* } Zyne Dochters.
ה. *Noer Begoem.* } Zyne Dochters.
γ. *Eurangzeeb.*
δ. *Moraad ul Beg*, of *Moraad Baksje.*

A. 1719. ι. *Begoem Saheb.* Zyne Dochters.
ϵ. *Rauchenara Begoem.*

35 12 *Eurangzeeb.* A. 1657. . . . . tot A. 1707.
Hy liet vyf Zoonen na,
α. *Mohhammed.*
β. *Sjah Aalem*, van andre ook *Mazum*, of *Moazem* genaamd.
γ. *Ekbar.*
δ. *Azem Tarra.*
ε. *Cambax.*

36 13 *Sjah Aalem.* A. 1707. . . . . tot A. 1712.
Hy liet vier Zoonen na,
α. *Mosoddien*, of *Djihaan Daar Sjah*; die na liet drie Zoonen.
1. *Assoddien.*
2. . . . . . .
3. . . . . . .
β. *Mahhmud Azem*, die drie Zoonen naliet.
1. *Mahhmud Cariem.*
2. *Farochsjeer.*
3. *Hamambax.*
γ. *Refiel Sjah*, die twee Zoonen naliet.
δ. *Djihaan Sjah*, die ook twee Zoonen naliet.

37 14 *Mosoddien.* A. 1712. . . . . tot A. 1713.
38 15 *Farochsjeer.* A. 1713. . . . . tot A. 1719.
39 16 *Rafierdan Sjah*, of *Sjah Djihaan de IIde.* A. 1719. tot A. 1719.
40 17 *Nicosjeer*, of *Sjah Djihaan de IIIde.* A. 1719. . . . tot
Deze regeerde nog A. 1721 volgens de laatste tyding uit Indiën.
41 18 *Mamuth Sjah* A. 1723.

LYST

LYST

VAN DE HEEREN

DIRECTEURS OF BESTIERDERS

Der Nederlandſche Maatſchappy

IN

SURATTE.

Lyſt der Directeurs in Suratte.

Pieter van den Brouk van	A. 1620	tot A. 1629.
Johan van Hazel, of van *Haſſelt*. komt A. 1632 nog zoo voor.	A. 1629	tot A. 1632.
Pieter van der Graaf.	A. 1633	A. 1635.
Barent Pieterſzoon al voor.	A. 1635	tot A. 1640.
Paulus Krook.	A. 1640	tot A. 1643.
Cornelis Weyland.	A. 1643	tot A. 1644.
Arend Barendſz. Muykens.	A. 1644	tot A. 1648.
Johan van Teylingen.	A. 1648	tot A. 1651.
Willem Verſtegen.	A. 1651	tot A. 1652.
Henrik van Gent.	A. 1652	tot A. 1653.
Iſaak Koedyk.	A. 1657	tot A. 1658.
Leonard Winnincx.	A. 1658	tot A. 1662.
Dirk van Adrichem, al	A. 1662	tot A. 1665.
Andries Bogaard.	A. 1667	tot A. 1672.
Willem Volger.	A. 1672	tot A. 1676.
Sybrand Abbema.	A. 1676	tot A. 1679.
Jaques de Bucquoy.	A. 1679	tot A. 1685.
Gelmer Vosburg.	A. 1685	tot A. 1692.
Louis de Keizer.	A. 1692	tot A. 1692.
Pieter van Helsdingen. en *Adriaan van Ommen*.	A. 1692	tot A.
Pieter Ketting.	A. 1695	tot A. 1699.
Henrik Swaardekroon.	A. 1699	tot A. 1703.
Pieter de Vos.	A. 1703	tot A. 1705.
Willem Six.	A. 1705	tot A. 1705.
Johan Grootenhuis.	A. 1707	tot A. 1708.
Cornelis Bezuijen.	A. 1708	tot A. 1710.
Johan Joſua Ketelaar.	A. 1710	tot A. 1715.
Daniel Hurgronje.	A. 1715	tot A. 1719.
Pieter Zaal, Extraord. Raad. van Indiën A. 1722 geworden.	A. 1719	tot A. 1723.
Abraham Weyns.	A. 1723	

En hier mede beſluiten wy de Suratſe zaaken; om nu van onzen handel in Tsjina te ſpreeken.

BESCHRYVINGE
VAN DEN
HANDEL, en VAART
DER
NEDERLANDERS
OP
TSJINA.

DERDE BOEK,

EERSTE HOOFDSTUK.

Beschryving van den Handel *en* Vaart *der* Nederlanders *op* Tsjina. *Oogwit van den* Schryver. *Wat* Europëer *dit* Land *eerst bezogt.* Ao. 1275. *Komst der* Portugeezen. Andrado *hier* Ao. 1517. Macao *tweezins verbeeld, en beschreven. Deszelfs* Kasteelen. *En* Bolwerken. *Verscheide* Kloosters *en* Kerken *'er in. Oude* Regeering. *D'eerste* Stadsvoogd Mascarenhas Ao. 1607. *werd niet wel behandeld van deze* Stedelingen. *Maakt zig meester van 't* Kasteel St. Paulo. *Grooten* Handel *dezer* Stad *op andere* Landen. *Hare groote* Vaart *op* Batavia. *Waar zich deze en geene* Geestelyken, *in* Tsjina *onthouden. En hun toeleg daar.* Vaart *der* Engelsen, &c., *op* Tsjina. *Als ook der* Nederlanders Ao. 1603. *En* Ao. 1604. *door* Warwyk *ondernemen. Die voor 't* Eiland Pehoe *ten anker komt. Het* Schip *de* Sphæra Mundi *moet onverrichter zake vertrekken.* Specx *Reize gaat mede niet voort.* Matelief *gaat* Ao. 1607. *na* Tsjina. Ao. 1622. *gaat* Cornelis Reyerszoon *na* Macauw. *Dog recht daar niet veel uit, alzoo by ongeluk brand in eenige kruitvaten raakt. Waar door men die onderneming moest laten varen. De Heer* l'Heremite *'s toeleg* Ao. 1623. *Gezanten van* Hoksieuw Ao. 1624. *op* Batavia. *De Bailluw* Caan Ao. 1632. *in* Tsjina. Schedel Ao. 1653. *na* Canton *gezonden. Die onverrichter zake mede scheid. De Heer* Wagenaar Ao. 1654. *derwaards al mede vrugteloos.* Ao. 1655. de Goyer, *en den* Keizer *als Gezanten na de* Keizer *van* Tsjina. *De Heer* Landsman *toen* Hoofd *van den* Handel *in* Canton. *Voornemen* Ao. 1660. *om* Macauw *te veroveren. De* Tocht *der Heeren* Bort, van Campen, en Nobel Ao. 1662. *derwaards met* 12 Schepen. *De Heer* Bort Ao. 1663. *we'er met* 16 Schepen *derwaards vertrokken. De* Eilanden Aymuy *en* Quemuy, &c., *veroverd. De Heer* Nobel Ao. 1663. Hoofd *van den* Handel *in* Hoksieuw. *De* Vloot *voor* Tayouan Ao. 1664. *Haar wedervaren aldaar. Den onzen werd toegestaan om de twee jaren daar te komen handelen.*

1275. Het oogmerk van den Schryver.

MEn moet zig niet verbeelden, dat wy voorgenomen hebben, dat uytnemend Groot Keyserryk van TSJINA te beschryven, want dat zou niet anders zyn, dan de werken van den Heer *Nieuwhof*, en anderen, die dat zeer net, en wel, gedaan hebben, onnut te maken, dat geenzins ons oogwit, gelyk het zelve niet anders is, dan maar alleen ordentelyk, en vervolgens, te toonen, hoe, en wanneer, wy in TSJINA zyn komen handelen, alzoo wy, van den handel onser Maatschappy op Indiën sprekende, onmogelyk voor by konnen gaan, om ook een woord van den Handel der zelve op dat magtig Land, dat wel zeer verre om de Noord legt; dog egter al mede onder Indiën betrokken werd, hier te laten invloeyen. 1275.

1275. Ook zyn wy doorgaans niet gewoon eenige andere Landen, of Steden, dan die wy In Indiën door 't swaard veroverd, en waar van wy ons Meester gemaakt hebben, uytvoerig te beschryven.

Wy schryven geen China, of Sina (gelyk men bevorens wel deed) maar Tsjina, zoo, om dat de Tsjineesen, die hun Land best kennen, het zoo met de letter Tsj (die niet kan verdeeld werden, om dat het maar eene letter by de Maleyers, en ook by hen is) uytspreeken, en schryven. En die 't anders doed, toond, dat hy 't niet verstaat. Egter volgen wy, ten verzoek van anderen, en om de gemakkelyker uitspraak, d'oude gewoonte van China elders.

Om nu een aanvang van dezen onzen toeleg te maken; moeten wy, om ons voorig bestek, zoo veel mogelyk is, te volgen, eerst eens navorschen, door wat voor Europëers, voor onzen tyd, dit groot Land besogt is.

Wat Europëer dit Land eerst bezogt. De eerste der zelve die ons voorkomt, is de vermaarde Reysiger, *Marcus Paulus*, de Venetiaan, die hier Ao. 1275. quam, wanneer TSJINA onder den Tartar stond, wiens gebied zich toen zelf ook over de Eilanden van groot Java en Sumatra, uytstrekte; maar gelyk deze Venetiaan doorgaans kort en zeer duister in zyn verhaal is, alzoo geeft hy ons ook maar een matig en sober bericht van de zaken, die TSJINA (by hem doorgaans CATHAY genaamt) betreffen, behalven dat men, om met hem door dit Land te reizen, nog wel een Tolk of een soorte van vertaling, 'er by diend te hebben, om te weten, van wat Stad, of Plaats, hy spreekt. Altoos zoo men de hedendaagse beschryvers van TSJINA met de zyne vergelykt, zweemt de zyne daar geenzins na.

Komst der Portugeezen. Hier. Lang na dien tyd zyn de Portugeezen ook hier gekomen.

Andrado hier Ao.1517. De eerste van deze Natie, die ik vind hier na toe getrokken te zyn, is *Ferdinando Petrejo Andrado* geweest, die, zoo *Osorius* in zyn thiende Boek aantekend, omtrent Ao. 1517. hier geweest is, en onverrichter zake daar van daan quam.

Macao verbeeld tweezins. Dat zy 't hier by niet hebben laten steken, hebben ons de volgende tyden geleerd, waar in zy ons voorkomen, als hebbende zich ten deelen in de Tsjineesche Stad Macauw, of Macao, vast gemaakt. Wy beelden de zelve in 't verschied No. 26. en op de platte grond No. 27. geheel anders, dan zy wel elders by anderen voorkomt, af.

Dit is een Stad, die op ruym 21 Graden Noorder breedte, op een der kleine Eilanden tegen over of voor de Kust van TSJINA gelegen, en zoo na by de vaste wal is, dat men langs een smalle streek Lands daar gemakkelyk, en zelf droogs voets op komen kan. Ook plagt 'er in oude tyden op dien smallen reep Lands, tusschen deze Stad, en de vaste Kust, een steene Muur met een groote Poort te zyn, door welke de Stad haren toevoer van de vaste wal kreeg, en daar ook een Tol-huys was om alles, wat hier door ging, behoorlyk te doen vertollen. Een doorgang, die alleen aan de Tsjineesen, en geenzins aan eenige Portugeezen, toegestaan wierd. 1517.

Deze Stad, die bevoorens woest was, hebben de Tsjineesen aan de Portugeezen, (na dat zy zich bevorens zeer armelyk op 't Eiland Sansjan, 30 mylen van 't vaste Land, en 10 van Macauw gelegen, in hutten van stroo onthouden hadden) vergund te mogen bouwen, daar in te woonen, te handelen, en een bestier van hun volk op zich zelven te hebben; maar zy mogen haar met het eigentlyk bestier derStad zelfs niet bemoeyen, gelyk dat ook volslagen alleen de Mandaryns der Tsjineesen aangaat; ook moeten zy jaarlyks voor die vergunning 1000 Thayl aan den Keizer geven. En beschreven.

De Stad in zich zelven is redelyk groot, vol fraeye gebouwen, dog maar tamelyk wel in hare wallen en muuren, hoewel zy met verscheide Vestingen versterkt is.

Daar zyn 'er drie, dewelke als in een drie-hoek leggen, en zich boven op eenige heuvels vertoonen. De grootste en sterkste is die van St. Paulo, die in staat is, om een groot geweld te doen, alsoo in dezelve ontrent de 40 stukken swaar Kanon leggen, dat meest ses en dertig en ook agt en veertig ponders zyn. Deszelfs Kasteelen.

Het tweede Kasteel, mede op een hoogte gelegen, noemen zy Nostra Senhora de la Penna di Francia. Dit is niet heel groot, en maar van 8 a 10 stukken Geschut voorzien.

Het derde legt buyten de Stad op een hoogen berg, die over alle de andere heuvels henen ziet. Sy noemen dit Nostra Senhora di Guyl, en men heeft 'er al mede maar 5 a 6 stukken Geschut in; ook diend deze Vesting meest, om by 't kleppen van een klok, die 'er in hangt, kennis aan de Stedelingen te geven, dat 'er eenige Schepen van de Noord, of Zuyd, aankomen; en van daar gezien werden.

De Stad heeft ook verscheide Bolwerken om laag, waar mede zy versterkt is, als die van St. Jago de la Barra, Nostra Senhora del Bon Patto, St. Francisco en St. Joan. En Bolwerken.

Drie

No 26.

DE STAD MACAO.
Nossa Sñora de Gia
St. Pedro
St. Francisco
St. Lazaro
Plack Velt
Plack Veldt
Rys Landt
Fort St. Paulo
Sandt Strandt
St. Antoni
Gasthuys
Misericordia
St. Domingo
Steene muer
Bolwerck
St. Angostino
St. Laurentio
Bon Parte
Kruyt huys
Fort de Baare
Deese droogte leyt meest booven waater
8 v.
7 v.
18 v.
17 v.

Platte Grond vande STADT MACAO.

Vlack Veldt
Vlack Veldt
Vlack Veldt
Vlack Veldt
Rys landt
Rys landt
Paden
Paden
Mooshe
Een Schinees Dorp
t is hier omtrent 16 Roede breet alwaer met een sterke S O wint de See wel overspoelt
et is hier alsins geheel Droogh
Deese Klippen leggen met Springty onder waater
Deese droogte leyt meest booven waater
Papen Eylandt
Dit Landt is omtrent een Geetelings schoot wyt vande stadt

Het Principaele fort St. Paulo leyt hoogh 185 Trappen met 18 stucken geschut.
't Clooster St. Paulo.
Trap van 't fort.
de Muer der Stadt aende landt zyde is hoogh 26 en breedt 12 voeten.
5. de Poort der Stadt.
6. 't Bolwerck St. Ioan met 4 stucken.
7. St. Pedro met 2 stucken.
8. St. Francisca waer op syn 10 stucken.
9. Nossa Sñera de Giã. met 4 stucken.
10. St. Lazaro leyt buyten de Stadt.
11. Een Steene bolwerck op 't Strandt.
12. Een Steene Borstweeringe langs Strandt.
13. Bon Parte met 7 Stucken.
14. Muer vande Stadt.
15. De Cappelle Pinio de france.
16. De Baare heeft 15 stucken.
17. Chineesche Pagoode.
18 Camaid de Cidade of t Stadthuys.
19. De Misericordia.
20. St. Domingo.
21. St. Anthony.
22. De Seo.
23. St. Augostinho.
24 St. Laurento
25. t Kruyt huys.
26 t Gasthuys.

1517. Drie leggen 'er aan Zee, en een aan de Land-kant. Het eerste is zeer sterk en fraey, leggende ter plaatse, daar gemeenelyk de Schepen op de Rheede, en ten anker komen. Het is zoo ruym, en zoo vol hegte en nette gebouwen, dat men dit voor een kleyn Stedeken op zig zelven zou aanzien. Ook is het van een byzondere Reduyt op den berg voorzien, tot welke men by tyden van nood nog zyn uitwyk en toevlugt nemen kan. Deze Reduyt is redelyk wel van zwaar Geschut voorzien. zynde de meeste stukken vier en twintig ponders. Buyten dezelve is 'er nog een tweede Reduyt in dit Bolwerk, waar in men mede 5 a 6 stukken heeft, die in staat zyn om zamen te beletten, dat men niet, dan met groot gevaar, de Stad aan die kant genaken kan, om welke reden ook de Bevelhebber van dezelve gemeenelyk van den Koning zelfs aangesteld werd, zonder dat de andere Portugeesche Overheden in de Stad zich hier mede mogen bemoeyen.

Gelyk dit Bolwerk in 't Zuyderdeel der Stad legt, alzoo is dat van Nostra Senhora del Bon Patto in 't Zuyd-westen gelegen. Men ziet daar 8 a 10 schoone stukken Geschut, ten deele Metaal, ten deele Yzer Canon. Het vertoond zig niet verre van de voet van den berg, la Penna di Francia genaamd.

Niet heel verre van daar was in oude tyden een Kruytmeulen; dog die is met 'er tyd weggeraakt, alzoo die daar te gevaarlyk was, voor al, zedert men daar schoone huysen gebouwt heeft, die een groot cieraad aan dat deel van de Stad toebrengen. Men heeft daar ook een halve maan, en een punt in 't midden der zelve, waar op men ook Geschut planten kan.

In het Bolwerk St. Francisco, dat vry grooter, dan het tweede, is, ziet men 15 a 16 stukken Geschut. Het steekt met een hoek in Zee uit.

Ao. 1632. wierd 'er aan de voet van dit Bolwerk een platte grond gemaakt, waar op een slang, of een stuk, dat 48 pond yzer schoot, geplaatst wierd, waar mede men zeer verre schieten kon, zoo dat de kogel wel tot aan 't Eilandje Kakean toedraagt. Hier van daan, of van dit Bolwerk, loopt de Stads muur landwaard in, terwyl de Stad daar aan de Zeekant eindigd.

Het vierde Bolkwerk, St. Joan genaamt, vertoond zich landwaard in, niet verre van de Land poort, St. Lazaro genaamt, zynde maar van 3 a 4 stukken Geschut voorzien. De muur deszelfs klimt tegen den berg op, tot by het Kasteel St. Paulo, van waar zy weder tot aan 't Klooster der Jesuïten voortgaat, daar zig weer veel schoone gebouwen, 1517. en wooningen, met zeer hegte en sterke muuren vertoonen.

Ook heeft men daar ontrent nog een grooten hoek lands, vol barre Rotzen, alwaar men al mede Geschut zou konnen plaatzen; dog men oordeeld dit onnoodig, alzoo hier dog geen Schepen ontrent konnen komen, doordien het 'er te droog en vol katskoppen is.

Van ouds was dit een zeer aanzienelyke Stad, waar in de Portugeezen grooten handel gedreven hebben, en nog dryven, zonder dat wy net bepalen konnen den tyd, wanneer zy zich hier hebben nedergezet.

Sy hebben deze Stad, waar in men anders veel gebouwen op zyn Tsjineesch getimmerd heeft, met veel pragtige en trotze gebouwen verbeterd.

Men ziet'er ook verscheide aanzienelyke Kloosters, als een van de Jesuïten, of Paulisten, een van de Predik-heeren, een van de Dominicanen, een van de Augustynen, een van de Franciscanen, en een van de Bagynen van de Ordre van St. Clara, 't welk Ao. 1631. gesticht, en toen met eenige Geestelyke Susters, uit de Stad Manilha herwaarts gezonden, voorzien is, die van tyd tot tyd merkelyk vermeerderd zyn, zoo dat men'er nu een vry groot getal van deze Bagynen heeft. Verscheide Kloosters en

Men heeft hier ook verscheide schoone Kerken, onder welke de Dom-kerk, zeer heerlyk, en boven alle de andere, zoo in hare uitgestrektheid, als in haar groote pracht, merkelyk uitmunt. Daar is'er ook een ter eere van St. Lorenzo, en een ter eere van St. Antonio, en buiten de Stad is nog een Kerk ter eere van St. Lazarus gebouwt, die Ao. 1633. zoo aanzienelyk was, dat men'er toen al een Parochie-kerk af maken wilde, gelyk het ontrent 20 jaren daar na 'er ook toe gekomen is, om dat de dienst en last der andere Parochien veel te zwaar wierd. Kerken 'er in.

De Stad is van binnen ook met veele en groote straten, eenige die recht uit, en andere die 'er dwars door loopen, en met een ongemeen groot getal van nette huizen voorzien.

De Jesuït *le Comte*, en meer andere, schryven met veel veragting 'er af; dog men moet zich daar over niet verwonderen, om dat die van Macao niet veel voor de Jesuïten, dan veragting, overhadden, dat ook de reden geweest is, dat zy Ao. 1685. niet veel lust hadden, om uit Siam derwaarts te vertrekken, nemende daarom toen hunne reyze na Nimpo.

In oude tyden wierd zy, voor zoo verre dit deel der Portugeezen betreft, als een Gemeene-best bestierd; dog als na- Oude Regeering.

1607. naderhand ons volk haar quam bezoeken, en zy door de Nederlanders beoorlogt wierden, vonden zy goed, om aan den Onder-Koning van Goa een Stads-voogt, en 300 Soldaten, ten haren kosten te verzoeken, die hen toegezonden wierden. De Stadsvoogt, die zy omtrent Ao. 1607. kregen, was *Don Francisco Mascarenhas*, een wakker man, maar die echter met deze stedelingen van Macauw niet al te wel over weg kon.

De eerste Stads-voogd Mascarenhas Ao. 1607

Na dat hy daar aangekomen was, plaatsten zy hem niet, gelyk 't behoorde, in de Hoofd-vesting, maar alleen in een gemeen huis; en zoo hy hen iet uit 's Konings naam gebood, lachten zy met hem, en deden hunnen zin, dwingende hem niet alleen, om na 't Klooster der Augustynen te moeten vlugten; maar hem in 't zelve ook belegerende, en zich niet ontziende hem daar ook te beschieten, en 3 kogels van 't Kasteel van St. Paulo door deszelfs muuren henen te jagen, die hy alle drie vergulden liet, en 'er een aan den Koning van Portugal, een aan den Onder-Koning van Goa zond, en een voor zig, ter gedagtenis van de baldadigheid dezer stedelingen, behield.

Werd niet wel behandeld van deze Stedelingen.

Wanneer hy nu zag, dat hy met dit volk met geweld niets uitrechten kon, veinsde hy voor een tyd, tot dat hy gelegentheid wist te vinden, om eens de Paters Jesuïten in hun Klooster op den berg, en in de Vesting St. Paulo, met zoo veel beleid en overleg te bezoeken, dat hy, eer zy het eens ontdekten, al meester van die Vesting was. Zy verzogten hem, alzoo 't begon avond te werden, dat hy de goedheid wilde hebben, van te vertrekken, op dat zy volgens hunne gewoonte de poort zouden konnen sluyten. *Het zal myne Goede Vaders*, zeide hy met veel bedaardheid, *niet van nooden zyn, dat ik vertrek, of dat gy lieden de moeite neemt, om de poort te sluiten. Ik meene hier te blyven, en heb myn volk al belast, om de poort te sluiten, en zy wagten maar na u lieden, tot dat gy na buiten zult vertrokken zyn, ten ware gy lieden lust hebt, om myne gevangenen te blyven, alzoo deze Vesting in myn geweld is.* Hy had'er, behalven 't kleen getal, dat hem gevolgd, en gewapend was, nu en dan ondertusschen een enkel man weten op te krygen, die hun tyd zoo wel hadden weten waar te nemen, dat zy zich zeer stil volslagen meester van de Vesting gemaakt hadden, zonder dat deze Geestelyken 'er nog iets af ontdekt hadden.

Maakt zich meester van 't Kasteel St. Paulo.

Zy stonden, wanneer zy hem dus hoorden spreken, zeer verzet, en oordeelden best maar ten eersten stil na beneden te vertrekken, alzoo zy geen lust hadden, om daar gevangen te blyven. 1607.

Zy namen egter haren uittocht niet door de poort; want die was al gesloten; maar door een anderen weg, die hy nog dien zelven nacht dicht toestoppen liet, gelyk hy zich zedert volslagen meester van alle de andere Vestingen wist te maken, doende hen alle na zyn pypen dansen.

Van deze Stad is een groote Vaart na Manilha, Japan, Batavia, Tonkin, Quinam, Cambodia, Siam, Choromandel, Malakka, en na meer andere Landen, handelende met witte ruwe Zyde, Zydestoffen, Cattoene, Hennepe, en meer andere Lywaden. Ook vervoeren zy van daar veel Porceleynen, Thee, Vermilioen, Quikzilver, Speauter, Radix Tsjina, Rhabarbar, Muscus, Aluyn, en meer andere waren, van welke wy hier na breder spreeken.

Grooten Handel van deze Stad op andere Landen.

Hunne Jonken vertrokken in oude tyden van hier in July na Japan, en keerden van daar in November herwaards, zynde met zilver, lakwerken, en meer andere kostelyke waren, beladen. Zy plagten in Japan wel voor 60 a 70 tonnen gouds aan waren te verhandelen; dog naderhand zyn zy geheel en al uit Japan geboend, mogende op levensstraf 'er niet weer inkomen, om dat zy, onder voorwendzel van hunnen Godsdienst aldaar te verbreyden, getragt hebben zich meesters van 't geheele Land te maken, dat hen (gelyk wy onder Japan breeder toonen) door de Japanders belet is.

In den tegenwoordigen tyd, en zedert dat de Tsjineesen nagelaten hebben met hunne Jonken uit TSJINA na Batavia te komen (gelyk wy breeder onder de verhandeling die Batavia betreft, aangemerkt hebben) hebben zy zeer sterk van Macauw op Batavia beginnen te varen, en daar nu alles, 't geen bevorens de Tsjineesen bragten, aan te voeren; dan veel dierder, dan men die waren bevorens van de Tsjineesen plagt in te koopen; maar alzoo de Keizer van TSJINA nu overleden, een ander in zyn plaats gekomen, en daar op Ao. 1723. we'er een nieuwe Vaart der Jonken op Batavia gevolgd is, zoo zal die Vaart der Portugeezen van Macauw op Batavia van zelf dood loopen.

Hare groote Vaart op Batavia.

Zy varen ook tweemaal 's jaars ter Jaarmarkt van Canton in TSJINA, als ook op de Rivier van Tsjintjeoe, en brengen allerley kostelyke waren van daar na Macauw, die zy dan met groote winsten vervoeren.

Gelyk nu Macao de eenige Stad in TSJINA is, daar zy zich hebben neder gezet, alzoo zyn zy daar tot nog toe ook blyven

1603. blyven zitten, zonder dat ik weet dat zy zich elders vast gemaakt hebben.

Vaar ich deze n geene Geeste-lyken in TSJINA nthouden. Het is waar, en uit de beschryvinge van TSJINA, die wy reeds hebben, bekend, dat aan het Hof van Peking verscheide Jesuïten al van ouds her in aanzien geweest zyn, onder welke die oude Keulenaar, Pater *Adam Schal*, *Matthews Pricejus*, *Pantoya*, *Ferdinand Verbiest*, en meer andere zich byzonder in de gunst van de Tartarische Keizers hebben weten in te dringen; dog aangezien dat maar byzondere Paters, en wel byzonder Jesuïten, geweest zyn, die zich als liefhebbers van de Ster-, Meet- en Bouwkunde by die Vorsten hebben weten aangenaam te maken, voor al met dien toeleg, om hunnen Godsdienst daar ook te verbreyden, zoo zullen wy ter plaatze daar wy van den Godsdienst handelen, gelegenheyd hebben, om daar breder af te spreken; met een letter hier maar byvoegende, dat zy, door 't voortzetten van deze hunne kunsten zich, buiten Peking, ook in verscheide andere Steden van TSJINA, voor al zedert Ao. 1684 a 1685, hebben weten in te dringen, gelyk zy nog hier en daar in dit Land, dog niet om te handelen (alzoo zy daar een geheel anderen toeleg hebben) verspreyd zyn. (En hun toeleg daar.)

Vaart der Engelsen &c. op TSJINA. Wat nu de Engelsen, Fransen, en Oostendenaars betreft, die vry sterk op TSJINA varen; daar van hebben wy reeds in ons eerste deel zoo veel gesproken, dat het niet noodig is iets anders hier by te voegen.

Als ook de Nederlanders. Gelyk de Nederlanders van den beginne van hunne komst in Indiën den Handel, en de Vaart, der Portugeezen op TSJINA voor een van de voornaamste gehouden hebben, alzoo hebben zy al van die eerste tyden af hun werk ook gemaakt, om dit Land, en dien Handel, nader te ontdekken, om daar goederen, die in Japan getrokken waren, te krygen.

Ao.1603 Ao. 1603. den 6 Juny vertrokken de Schepen de Erasmus en Nassau, uyt de Vloot van *Wybrand van Warwyk*, na TSJINA, daar zy op de Rheede van Macauw een groot Gallioen, na Japan reisveerdig leggende, veroverden, waar uit zy de goederen gelost, en 't Gallioen verbrand hebben, waar mede zy by de Tsjineesen groote eere, en agting verkregen.

Ao. 1604. heeft die wakkere Nederlandse Zeevoogd, zelf mede dien togt ondernomen, en na veel aangewende moeite middel gezogt, om eenen Nederlander hier na toe te zenden.

En Ao. 1604. door Warwyk ondernomen. Na dat hy den 20 May van Djohor gezeild, en na Patani vertrokken was, daar hy den 30 dito ten anker quam, was dat wel voornamelyk geschied, om te zien, of hy daar eenige Tsjineesen zou konnen bekomen, die de onzen op een voorgenomen togt na TSJINA zouden konnen behulpig zyn. 1604.

Hy vond goed eenen *Cornelis Specx* onder 't gevolg van een Siams Gezant in dat zelve jaar derwaarts te zenden, met eenige fraye geschenken, om zich door de zelve eenigzins aangenaam te maken, alzoo anders in die tyden den ingang in TSJINA voor alle vreemdelingen gesloten was, mogende niemand daar in komen, zoo dat iemand buiten 's Keizers verlof deed, die wierd genoodzaakt altyd daar in te blyven; maar de Koning van Siam zond jaarlyks derwaards een of meer Gezanten, welke gelegenheid de Heer *Warwyk*, als de bequaamste, waarnam, om eerst toegang in dit Land, en Handel daar, te krygen.

Hy schreef den 8 Juny met desen *Specx* een zeer beleefden brief aan den Koning van Siam, voegde daar by een fraey geschenk van 2 Metale Kamer-stukjens, yder 12 a 1300 pond zwaar, 3 en een half pond schietende, met verzoek, dat deze *Specx*, wanneer zyn Majesteyts Gezant derwaards vertrok, mede onder zyn gevolg zou mogen reizen.

Daar beneven vertrok hy ook zelf, na dat hy eenige Tsjineesen in zynen dienst genomen had, den 27 dito van Patani na Canton, een vermaarde Stad in TSJINA, en quam den 25 July tusschen de Eilanden van Canton, een weinig beneden Macauw, waar langs hy een weg na die laatste Stad meynde te vinden, om zoo buiten om, en door den gemeenen weg der Portugeezen, daar na toe te komen, alwaar dezelve ook de stoutheid hadden, om een van onze Sloepen onverwagt met een van de 5 a 6 Jagten, waar mede zy voor den dag quamen, aan te tasten; dog zy wierden door de onzen zoo dapper wederstaan, dat zy best keurden, om hen te laten voortzeilen.

Den 28 dito beliep hem een zware storm, waar door hy genoodzaakt wierd het Land te verlaten, en in Zee te loopen, 't geen oorzaak was, dat hy zyne Sloepen, met een man, en twee Boots verloor, die den 2 Augustus eerst weer by hem quamen.

Vermits hy nu geen kans zag, om Macauw te konnen bezeilen, liep hy om de Oost na 't Eiland Pehoe, 't geen onder de Landvoogdy van Tjintsjeeo behoord, en dat op 23 en een halve graden, recht onder den Tropicus, of Zonnekeerkring, en ontrent 22 mylen beoosten het Eiland Lamon, of Lamao gelegen is.

Hy quam hier aan dit Eiland Pehoe den 7 Augusti aan de westzyde in een Bacy Die voor 't Eiland

1604. Pehoe ten anker komt. Bacy ten anker, daar zy voor alle winden bevreid lagen. Hy maakte ondertusschen eenige brieven klaar, die hy met eenige Tsjineesen na het vaste Land den 9 dito aan den Mandaryn van die Landvoogdy zond, om vriendschap en Handel daar te verzoeken.

Het Schip de Sphæra Mundi. Terwyl hy nu antwoord op zyn schryvens wachtte, quam den 27 dito het Jacht de *Sphæra Mundi* op die zelve Rheede by hem ten anker, zynde mede, volgens hun bericht, door den voornoemde storm in 'groot gevaar geweest.

Den 20 October kreeg hy bescheid op zyne brieven; maar dat behelsde zeer onaangename tydingen, daar in bestaande, dat 'er wel eenige lieden met den Gevolmagtigden, die de tyding bragt, by den Bestierder der Landvoogdy konden komen, om met den zelven over den Handel te spreken, maar dat zy dan een geschenk voor den zelven, en nog een ander voor den Onder-Koning, moesten brengen, 't geen niet minder dan 50000 Ryxdaalders bedragen moest, zonder eens te rekenen, wat zy nog aan veel anderen moesten geven. Ook wierd

Moet onverrichter zaake vertrekken. hy eindelyk door de komst van een Tsjinees Hoofd, den Toezy genaamt, die daar met 50 Jonken verschenen was, genootzaakt onverrichter zake, zonder dat zy aan Land komen konden, te vertrekken, weshalven hy besloot weer na Patani te loopen, onder belofte, dat de Tsjineesen hem ten eersten met 3 à 4 Jonken zouden volgen, waar ontrent de Toezy hem belooft had behulpzaam te zyn.

Eindelyk ziende, dat 'er niets op volgde, zyn zy den 15 December van Pehoe vertrokken, liepen na Poelo Combi, Poelo Cicir, en Poelo Condore, daar zy den 3 January Ao. 1605. ten anker quamen, nemende nog dien zelven avond afscheyd van de Boot *Sphæra Mundi* die na Patani vertrok, en welke de Tsjinesen, die *Warwyk* van daar medegenomen had, weder derwaards medenamen, alzoo hy die reeds uit zynen dienst ontslagen had.

Specx Reize gaat niet voort. Ondertusschen kreeg de Heer Zeevoogd van *Warwyk* ook uit Siam een brief van *Cornelis Specx* van September 1604., verzoekende wat meer voorraad tot zyne Tsjineese Reize, schoon hy, by zyn vertrek, al met een fraye Carga van koopmanschappen, en met eenig geld, te zamen 4000 gulden weerdig, voorzien was.

Hy verzogt dit te ernstiger, alzoo anders zyn Reize na TSJINA geen voortgang hebben zou, weshalven hem nog 2600 Ryksdaalders van Patani toegezonden zyn; dog 't jaar daar aan kreeg hy in January Ao. 1606. tyding uit Siam van den zelven *Specx*, dat zyne tocht na TSJINA geen voortgang genomen had, om dat de groote Jonk, waar mede de Siamse Gezant na TSJINA reizen zou, door den oorlog, die in Siam op handen was, niet had konnen vertrekken. Ook quam de Koning in Siam toen te sterven, diens vervanger aan *Specx* zyn hulp wel beloofde, te meer, alzoo 'er nu by de verheffing van een nieuwen Koning zekerlyk een Gezant derwaards gaan moest; dog van *Warwyk*, alleen die kosten niet konnende dragen, was genoodzaakt *Specx* we'er by hem te ontbieden, alzoo de Zeevoogd *Cornelis Sebastiaanszoon* dezen *Specx* met de zynen niet in dienst der groote Maatschappy had willen nemen, waar op dus *Specx* uit Siam we'er na Patani keerde, vervorderende zyne Reise met eenige Siamse Gezanten na Bantam, alwaar hy met het Schip Mauritius in December Ao. 1607. ten anker quam. 1607.

Ao. 1607. is de Heer *Cornelis Matelief*, die wakkere Zeevoogd, den 12 Juny uit de Moluccos met 4 Schepen van zyn Vloot, te weten, Orangie, Mauritius, Erasmus, en een Jacht, waar op 285 blanke koppen, 30 swarte, en 25 Tsjineesen van een genomen Jonk waren, na TSJINA gezeild, van voornemen, om eerst na Macauw te loopen, om te zien, of hy daar handel zou konnen krygen, en zoo zy hem dit niet toelaten wilde, had hy besloten alle de Tsjineesen, die hy maar bekomen kon, gevangen te nemen. Matelief gaat Ao. 1607. na TSJINA.

Hy liep door de straat van Tagima, den 1 July, en quam den 25 dito onder 't Eiland Lamao, omtrent een myl van de Kust van TSJINA ten anker, het welk hy bevond in 2 Eilanden verdeeld, en zeer gelegen te zyn. om na de Rivier van Tsjintsjeoe te loopen.

Hy zond ten eersten een Tsjinees na Land, om te vernemen, of hy daar handel zou konnen krygen; dog merkte daar na, dat men geen vreemdelingen in of aan dit Land hebben wilde, gelyk hy ook zelf geen verlof kon krygen; om maar wat ververshing te koopen, weshalven hy den 16 Augusti goed vond van daar in Zee en den 1 September na Canton te loopen; dog hy kon'er de Tsjineesen niet toe krygen, om hem zoo diep Landewaart in den weg te wyzen.

Hy kreeg ondertusschen berigt, dat 'er te Macauw 6 Portugeesse Schepen, over 10 dagen pas van Malakka gekomen, op de Rheede lagen, van welke 2 Koopvaardy- en de andere 4 Oorlogschepen waren.

Hy schreef aan den Mandaryn van Canton, zeilende den 3 dito na Lamthau,

607. thau, alwaar zyn Geheymschryver, *Abraham van den Broek*, met nog een jongman, en met eenig geld aan de wal ging, om met den Mandaryn te spreken; dog ondertusschen belette men hen niet alleen de minste ververschinge of water te bekomen; maar zy zogten ook uitstel om Oorlogs-Jonken, en de Portugeesse Schepen ondertusschen klaar te maken, om ze dan aan te tasten en te verdryven. Altoos den 9 dito zag hy 6 Portugeesse Schepen op hem afkomen, weshalven de Heer *Mateliefs* den 10 dito best keurde zyne Schepen, en alle zyne middelen hier aan niet te wagen, waar op hy dan den 13 dito van daar na 't Eyland Sanchoam liep, maar vernemende, dat hy 'er al voorby was, besloot hy den 15 dito de Kust van TSJINA te verlaten, al mede onverrichter zaake van daar we 'er na Patani, Djohor, en Bantam loopende, om nog dat zelve jaar na 't Vaderland te vertrekken.

o.1622 at ornelis eyer- on na acauw.

Lang na dien tyd ('t geen al vry wonder is) schynt 'er by onse Natie om TSJINA niet meer gedacht te zyn, tot Ao. 1622.; wanneer de Opper-Landvoogd, de Heer *Koen*, goedvond den Bevelhebber *Cornelis Reyerszoon van Gouda* met een Vloot van 8 Schepen na TSJINA te zenden, met last, om of Macauw te veroveren, of om anders na de Piscadores (ook de Eylanden van Pehoe of Tayouan genoemd, en van welke wy hier na in 't byzonder spreken) te gaan, ten eynde aldaar verder te zien, of 't niet mogelyk was, om in en op dat Land een vasten Handel, en Vaart te krygen.

og regt ar niet el uit.

Om dese Vloot nog sterker te doen aangroeyen, was 'er door zyn Edelheid na veel andere plaatzen om meer Schepen geschreven, en uitdrukkelyk belast, dat zich dezelve by de Vloot van de Heer *Reyerszoon* zouden hebben te voegen.

Hy vertrok den 10 April van Batavia met de Schepen Groningen, de Galias, de Engelsse Beer, Vlissingen, de St. Nicolaas (die na Manilha liep, om na meer Schepen te zien) en meer andere, waar by daar na de Hoop, de Bul, de St. Kruys, 't Jacht de Haan, en meer andere bodems, die tot een getal van 15 Schepen allenskens aangroeyden, gekomen zyn.

Den 22 dito quam hy voor Macauw met deze Vloot, waar by zich ook twee Engelsse Schepen bevonden, ten anker.

Den 23 dito liepen 'er 3 Schepen, namelyk de Galias, de Engelsse Beer, en Groningen, digt onder de Stad, zoo dat zy 'er zeer gemakkelyk in konden schieten, waar van zy nog dien zelven avond de proef met 5 Kanon-schooten namen. Dien zelven nacht noch liep Groningen en de Galias tot op een Snaphaan-schoot onder de Stad, alwaar zy op 3 vadem ten anker quamen. 1622.

Men had in 't eerst besloten, dat de Schipper van 't Schip Groningen, met zynen Koopman *Bosschaart van Delft*, onderteund door eenig volk, ten eersten na Land zouden varen, om te zien, of zy de Stad niet zouden konnen bestormen, maar men vond naderhand goed dit besluit te staken, en altoos den Schipper van dien bodem aan boord te laten, en dat in zyn plaats de Bevelhebber *Reyerszoon* zelf als Hoofd van deze onderneming aan de wal zou gaan.

's Morgens den 24 dito schoot men met het aanbreken van den dag alles los, gevende hen de volle laag, waar door men het niet weinig in de Stad hoorde ringkinken.

Als dit maar pas gedaan was, ging de Heer *Reyerszoon* met 600 wakkere en uitgelezene Soldaten na Land, onderteund door 2 Jachten, die zoo dicht by de wal liepen, als het mogelyk was, op dat de onzen in tyd van nood hun toevlugt tot dezelve zouden konnen nemen, als mede om de Schuyten en Boots te dekken.

De Portugeezen ondertusschen hadden zoo ras deze Vloot niet vernomen, of zy stelden zich aanstonds ten vollen in postuur, om hen wel te ontfangen, alzoo zy wel zien konden, dat daar zoo veel Schepen niet quamen, om vliegen te vangen, maar om hunne Stad, was het mogelyk, te veroveren.

Ten eynde zy zich dan wat beter tegen dezelve zouden konnen verdedigen, hadden zy ter plaatze, daar de onze landen moesten, een hegte borst-weering met 'er haast opgeworpen, om van daar de onzen wel waar te nemen; dog zoo ras zy dezelve zagen naderen, en met eenig geweld op hen aandringen, koozen zy 't Hazenpad, en namen na een Klooster, op zekere hoogte gelegen, de vlugt. Ondertusschen drongen de onzen hoe langer hoe meer op de Portugeezen, waar op zy eenige uytvallen deden; dog de Heer *Reyerszoon* dreef hen met een groote moedigheid we 'er te rug; zoo dat hy op dezen voet zeer waarschynelyk meester van deze Stad zou geworden zyn, indien hen kort daar na de lust daar toe door een zonderling ongeval, niet was benomen geweest.

Terwyl hy dus bezig was met den vyand afbreuk te doen, geraakte, by ongeluk, de brand in eenige kruyt-vaten, waar door de onzen in de uiterste verlegenheid geraakten, alzoo 'er geen middel was, om ten eersten ander kruyt in plaats te krygen. Ook kreeg de vyand terstond kennis hier van, dewyl 'er eenige bange Japanse Soldaten tot hen overliepen. Alzoo by ongeluk brand in eenige kruytvaten raakte.

Het beste, dat voor den Heer *Reyerszoon* hier op te doen viel, was, maar zonder

1622. der uitstel voorzigtig met zyn volk af te trekken, dat wel ten eersten geschiedde; maar de Portugéezen, dit mede wel vastgesteld hebbende, quamen'er aanstonds op in vallen, en floegen velen van dezelve, die door gebrek van kruyt niet in staat waren, om zich te verdedigen, dood, terwyl de anderen met een groote verwarring de vlugt na de Boots, die aan strand lagen, namen, en zich met'er haast we'er na boord begaven,

Men bevond, na een goede monstering, dat men 130. man verloren, en ontrent ook zoo veel gequetsten had.

Onder de laatste was de Heer *Reyerszoon* mede, die al in 't eerst, zoo als de onzen landen wilden, door zyn buyk geschoten wierd, waar van hy echter naderhand genas.

Zooras het volk weêr aan boord gekomen was, vond men goed, om ontrent drie vierde myl van daar te zeylen, en eenig water op een Eiland bezuiden Macauw te halen.

Waar door men die onderneming moest laten varen.

Waar op toen, vermits men zonder kruyt niet vegten kan, behalven dat ook, zonder dat ik de reden bezeffe, de moed der onzen geheel ter nederlag, besloten wierd van dezen toeleg op Macauw voor deze reis af te zien.

Daar op vertrokken de 2 Engelsse Schepen, met 't Schip de Trouw, na Japan, en men gaf last, dat de Schepen de Beer en de St. Kruys na de Kust van TSJINA zouden loopen, om dat Land van na by te bezigtigen.

De andere Schepen liepen den 29 dito na de Piscadores, of de Visschers-Eilanden, alwaar zy den 10 July ten anker quamen, hebbende pas bevorens noch 't Schip de Beer van de Kust van TSJINA weer by zich gekregen.

Ik zal hier niet verder byvoegen, wat zy daar deden, alzoo wy dit te berde brengen zullen, wanneer wy van de stoffe van Tajouan zullen handelen.

De Heer l'Heremite's toeleg Ao. 1623

Ao. 1623. den 18 April vertrok de Heer *Jacob l'Heremite*, om Manilha in te nemen, en om zich meester van den Handel van TSJINA te maken.

Gezanten van Hokfieuw Ao. 1624 op Batavia.

Ao. 1624. zyn'er uit de Stad Hokfieuw eenige Gezanten op Batavia gekomen, die wel groote hope aan de onzen gaven, van den Handel op TSJINA eens vast te zullen maken; dog daar quam geen vervolg op.

De Bailliu Caan Ao. 1632 na TSJINA.

Ao. 1632., den 23 en 24 July, vertrok de Heer Bailliu, *Antoni Caan*, met 6 Schepen van Batavia na deze Kust, en Ao. 1634. liep het Schip het Wapen van Delft den 12 November uit Japan derwaarts; dog alle deze tochten der onzen waren meest vrugteloos, en geen wonder, alzoo het van ouds her een stale wet, en de vyfde Set-Regel van Staat by de Tsjineesen was, alle vreemdelingen uit hun Land te weeren. 1634.

Eenige jaren'er na wierd hun Land door den Oost-Tarter van Nioeche veroverd, en toen wierd de Handel in Canton (dat Ao. 1650., den 24 November, ingenomen wierd) voor de vreemde volken opengesteld, waar af haar Edelheden wat voor Ao. 1653. vast bericht door Pater *Martinus Martini* kregen, die 10 jaren in TSJINA geweest, en met een Portugeesch Jacht op Macasser gekomen was.

Schedel Ao. 165[3] na Canton gezonden.

Hier op vonden haar Edelheden goed eerst den Koopman *Fredrik Schedel* den 20 January uit Tayouan met 't Jacht de Bruynvisch en een kostelyke lading (gelyk men by *Nieuwhof* in 't eerste Gezantschap na TSJINA zien kan) na Canton te zenden, daar hy na 9 dagen wel aanquam; maar daar hem de Portugeezen van Macauw zoo swart, als 't mogelyk was, afschilderden, en hun best deden, om zyn ganschen tocht te verydelen. Altoos zy wisten door een Gevolmachtigden, onlangs van 't Hof van Peking gekomen, by den Onder-Koning te bewerken, dat hy den 19 Maart van daar weder vertrekken moest.

Die onverrich[t]erzake mede scheyd.

Zy hadden hem brieven aan den Heer *Verburg*, Landvoogd in Tayouan, en aan zyn Edelheid op Batavia, den Heer *Maatsuyker*, medegegeven, en hem geraden, dat hy, om den vryen handel daar te bekomen, eerst zoude moeten bezorgen, dat'er een Gezant na 't Hof met een groot geschenk, om dien handel van den Keizer te verwerven, van Batavia gezonden wierd.

Zoo ras hy dit bericht op Batavia gebracht had, vonden haar Edelheden goed, om met allen ernst aan de Heeren zeventienen verlof tot het zenden van een Gezant derwaarts te verzoeken.

De He[er] Wage[naar] naar [...] 1654 derwaarts mede vrugteloos.

Schoon hier mede eenigen tyd verliep, echter zaten haar Edelheden niet stil; maar hielden deze Vaart levendig, en zonden den Koopman *Zacharias Wagenaar* met de geladene Jachten de Schelvisch, en de Bruynvisch na deze kust, hebbende *Schedel* we'er by zich; maar de Portugeezen hadden onze Natie te Canton zoo swart, en zich zelven, door 't af betalen van hun achterstallen aan die Regeering, zoo aangenaam weten te maken; dat men aan *Wagenaar*, vermits hy geen brieven, nog geschenken aan den Keizer had, mede belastte onverrigter zake te vertrekken.

Ao. 1[655] de Go[yer] en de[n] Keizer als Ge[z]anten na de[n] Keizer van

Ondertusschen quam'er last van de Heeren zeventienen om Gezanten na TSJINA te schikken, waar toe de Kooplieden *Pieter de Goyer*, en *Jacob de Keizer*, verkoren, en derwaards den 14 Juny 1655. met heerlyke geschenken aan dien Vorst door haar Edelheden afgezonden wierden.

Zy

1655. TSJINA. Zy vertrokken met de Jachten Kouwkerken, en Bloemendaal, hebbende een gevolg van 14 perſoonen, onder welke de Onder-Kooplieden *Leonard de Leonardis*, en *Henrik Baron*; welken laatſten vriend ik daarom aanhale, om dat men hem meeſt te danken heeft, 't geen men van TSJINA weet, alzoo hy de Opſteller van alles is, waar van zich anderen daar na bediend hebben, zoo my door een Heer, die 't zeer wel wiſt, gezegt is.

De Heer Landsman toen Hoofd van den Handel in Canton. Terwyl nu deze Gezanten na 't Hof reisden, bleef *François Landsman*, Opper-Koopman, als Hoofd in Canton, om den Handel daar waar te nemen, hebbende daar *Henrik Gramsbergen* tot zyn noodhulp.

Wat nadeel de Jeſuït, *Adam Schal*, een Keulenaar, en nog anderen, onze Gezanten aan 't Hof te dier tyd deden, vertoond de Heer *Nieuwhof* uitvoerig, als mede dat pas om de 8 jaren eens door den Keizer aan de Hollanders vergund wierd tot Canton, of aan 't Hof, te verſchynen.

De Gezanten zogten dien tyd wel verkort te krygen; dog daar was niet verder in te doen, zynde het voor hun gunſt genoeg (zoo men zeide) dat zy jegenwoordig als vrienden erkend, en aangenomen waren; dog als zy nu eens weêr quamen, dan twyffelden de Tsjineeſche of Tartariſe Grooten niet, of men zou hen den Handel ook wel toeſtaan.

Hoe onbeleefd zy verder van de Onder-Koningen, niet alleen in 't afvergen, maar zelf ook in 't afdwingen van eenige geſchenken, daar de handel nog niet toegeſtaan was, en zelf met het inhouden van 1400. Thayl, en meer andere geweldenaryen, gehandeld, en geplaagt wierden, kan men mede by *Nieuwhof* zien.

Alle deze onhebbelykheden waren oorzaak, dat zy, na zoo veel vergeefze onkoſten, op zulke ſlegte hope van daar om de 8 jaar eens te mogen komen, maar hun beſt deden, om ten eerſten, alzoo men hen en hun volk zeer veragtelyk begon te handelen, van daar te vertrekken, gelyk den 1 Maart Ao. 1657. geſchiede.

Sy quamen den 31 dito op Batavia, en hadden, behalven 't verlies van een Geſchenk van *f* 55552–16–9
Op de reize nog verteerd *f* 43278– 8–5

Dat te zamen een ſchade gaf van *f* 98831– 5–4

Voornemen Ao. 1660. om Macauw te veroveren. Ao. 1660. was 'er we 'er een toeleg op Batavia, om Macauw te veroveren; dog dit voornemen verdween ook in rook, alzoo 'er de Portugeezen ten eerſten de ſnuf af in den neus kregen.

Ondertuſſchen verloren wy in 't begin van Ao. 1662. die ſchoone Landvoogdy Tayouan, of Formoſa, die de Rover *Coxinja* den Heer *Frederik Coyett* dwong aan hem over te geven.

1663. De Togt van de Heeren Bort, van Campen, en Nobel Ao. 1662 derwaarts. Om 't zelve te wreeken, vonden haar Edelheden goed den Heer *Balthazar Bort*, als Zeevoogd, *Jan van Campen*, als Onder-Zeevoogd, en den Heer *Conſtantyn Nobel*, als Gezant, Ao. 1662. na TSJINA, met een brief van zyn Edelheid den Heer *Maatſuyker* aan den Fokjeuſen Onder-Koning, *Singlamong*, in antwoord van den zynen onlangs aan den Landvoogd van Tayouan, en nog een anderen, aan den Velheer, *Taiſing Lipoui*, in welke hen zyn Edelheid te gelyk verzogt, om daar te mogen handelen, voegende daar ook een geſchenk by, om te meer ingang by hen te krygen.

Met 12 Schepen. Zyn Vloot beſtond in deze 12 Schepen, Naarden, Domburg, Overveen, Ankeveen, Terboede, Ziericzee, Hoogeland, Meliskerke, de Zeehond, de Vink, Loenen, en Breukelen.

Zoo als zy by de Eilanden van Macauw ten anker quamen, verſtonden zy, dat *Coxinja* overleden was.

Zy wierden daar (gelyk men in de beſchryving, daar van wereldkundig, zien kan) na dat de Heer *Bort* de Stad Sotia, op de Rivier van Hokſieuw, veroverd had, zeer wel ontfangen, en in de gemelde Stad wierd *van Campen* en *Nobel* van dien Onder-Koning, en dien Veld-Heer, zeer vriendelyk (zoo het ten minſten uyterlyk geleek) bejegend. Men verzogt onze 39 gevangenen, nog onder *Coxinja's* volk op Aymuy en Quemuy zynde, wederom, daar tegen aanbiedende een grooten Mandaryn, en eenige andere Tsjineeſen van Batavia medegebragt, waar toe zy wel beloofden hun beſt te zullen doen; maar verklaarden geen magt te hebben, om den handel aan de onzen toe te ſtaan, alzoo dat een werk des Keizers was, waar over zy nader beloofden te ſchryven.

Ondertuſſchen vond de Heer *Bort* goed, met de Vloot om den Noord te lopen, en een Schip met *van Campen* en *Nobel* alleen op de Rivier van Hokſieuw met de Geſchenken te laten, om te zien, wat 'er van de beloften, hem door de Tsjineeſen of Tarters gedaan, komen zoude; maar naderhand ziende, dat zy hem maar ophielden, en met woorden paeiden, ontbood hy de Heeren *van Campen* en *Nobel* ook by zich, daar hy om de Noord voor Tinghay lag, die ook met het Schip Domburg by hem quamen, en, na eenige veroveringen aldaar gedaan te hebben, weêr zamen na Batavia vertrokken, daar hy den 28 Maart Ao. 1663. met zyne Vloot aanlandde, hebbende het Schip Ankeveen voor de Guyl, of de Kreek van Hokſieuw verloren.

Hoe ſlegt ook deze togt uitgevallen was, lieten haar Edelheden het egter hier by geenzins beruſten, maar beſloten den

1663. 20 Juny des zelven jaars den Heer *Bort* met 16 Schepen we'er na TSJINA te zenden, welke de Nooteboom, Tertholen, Vlaardingen, Mars, Naarden, Vlissingen, 't Wapen van Zeeland, de Kogge, de Zeehond, Ziericzee, Overveen, Jonker, Meliskerke, Buyksloot, Nieuwendam, en Vink genaamd, en met 1382 Bootsgezellen, 1234 Soldaten, en nog 47 onbesoldigden, alle wakker volk, bezet waren.

De Heer Bort Ao. 1663. we'er met 16 Schepen derwaards vertrokken.

De Heer *Bort* wierd door zyn Edelheid *Maatsuyker* eerst, en daar na door den Directeur Generaal, den Heer *Karel Hartsink* vergezelschapt van de Heeren *Adriaan van der Meyden*, en *Jacob Hustaart*, voorgesteld, zullende als zynen Onder-Zeevoogd den Heer *Huybert de Laresse*, en als Schout-by-Nacht, en Opperhoofd van Japan, de Heer *Willem Volgers*, benevens den Koopman *Ernst Hogenhoek*, en de dappere Hoplieden, *Christiaan Poleman* (een Heer, die by na over al geweest is, daar wat te doen viel, en zig daar wonderlyk kloekmoedig gedragen heeft) en *Adriaan Schimmelpenning* mede derwaards voeren.

Men kreeg een nadere bevestiging van *Coxinja's* dood, en dat hy door zyn Zoon vervangen was.

Hy liep daar op in Augustus met 10 Schepen op de Rheede van Hoksieuw, daar hy den 29 dito ten anker quam, zond de andere na Tinghay, en de Behouden Fortuyn; en men besloot met de Tarters, dat wy, en hun Veldheer, *Tongampek*, te zamen de *Coxinse* Rovers aantasten zouden.

Zy stonden ook toe, dat de Heer *Nobel* ondertusschen zig na Hoksieuw zou mogen begeven, om zyne medegebragte koopmanschappen daar te verkoopen.

Ondertusschen was de Hopman *Poleman* met eenig volk op 't Eiland Quemuy te Land getreden, en vervolgde den vyand niet alleen tot by de groote Stad van dien naam; maar bestormde dezelve ook, waar op de Soon van *Coxinja* aan de onzen weten liet, dat de Weduwe van den Landdrost *Jacob Valentyn*, en nog veel andere vrouwen, mannen, en kinderen der Hollanders, wel ontrent 100 perzoonen sterk, op Sakam waren, bood ons den Handel in Tayouan weder aan, en verblyf op Tamsuy, en Kelang, bevorens by ons bewoond, radende ons, dat wy ons dog geenzins op de Tarters vertrouwen zouden, en betuygende by den Hemel, Son, en Maan, dat hy de waarheid sprak.

De Eilanden Aymuy en Quemuy, &c. veroverd.

De onzen, met hun zaaken voortgaande, verdreven den vyand van Quemuy en Aymuy, na Goutsoe, en namen ook deze Eilanden in, terwyl de Tarters daar op een schrikkelyke wyse alles in de pan hakten, willende ook die laatste Stad afbreken, en verbranden.

Na dat nu alles hier dus verre verwoest was, verzogten de Tarters, dat de onzen na Soansjesoe met hun Schepen wilden komen, om nader met den Onder-Koning, *Singlamong*, en den Veldheer, *Lipoui*, te spreeken, willende ook geerne hebben, dat de onzen na Tangsoa en Lamoa (alwaar *Coxinja's* Soon zich met al het zyne, in 260 Jonken overgevoert, onthield) zouden gaan; dog zy sloegen dit beleefd af, alzoo hun last was, om na Tayouan, of Formosa te zeylen, en verzogten, dat de Heeren *Nobel* en *Pedel*, die eenigen tyd in Hoksieuw gelegen hadden, eens na Batavia mogten gaan, en door den Heer *Hoogenhoek* (die lang in Japan gelegen had) vervangen werden, 't geen hen door *Singlamong* toegestaan wierd; dog zy wilde niet toelaten, dat de onzen bezit van de veroverde Eylanden nemen zouden, hoewel hy ons eindelyk toestond, eenige bezetting in Goutsoe te leggen, dat de onzen afsloegen, zeggende, dat zy voorgenomen hadden na Tayouan te gaan, en dat te bezetten, waar op de Onder-Koning tegen Kapiteyn *Poleman* zey, dat die van Tayouan reeds de Vrede verzogt, en belooft hadden, hun hair te zullen korten. 1663.

De Heer Nobel Ao. 1663 Hoofd van den Handel in Hoksieuw.

Daar op verzeylde de Vloot den 1 January Ao. 1664. na Pehoe, of de Visschers-Eilanden, en quam ontrent de Zuyd-Oost-Baey van 't gemelde Eiland ten anker.

Zoo ras de Hopman *Poleman* daar aan de wal gekomen was, vond hy eenigen wederstand, kreeg een dooden, en 5 a 6 gequetsten, onder welke laatste ook de Hopman *de Bitter* was; dog eindelyk quamen de Boeren van Pehoe zich zelven aan de onzen, mits belofte van goede behandeling, onderwerpen.

De Vloot voor Tayouan Ao. 1664.

Na Pehoe's verovering liep de Vloot den 13 dito voor Zeelandia, de Hoofdvesting van Tayouan, ten anker

Men deed den onzen aanbieden om de gevangene Hollanders en zelfs ook Tayouan (zoo ons zeker Veld-Heer, en eenige Tsjineesen beloofden) weder te zullen bestellen; dog men vorderde van ons voor af 5000 Thayl zilver, en daar na nog eens zoo veel. De onzen eischten eerst de gevangenen, waar toe zy niet willen komen, en waar op dat gansch vat in duigen geraakte.

Haar wedervaren aldaar.

Ook boden zy Kelang, Tamsuy, Pehoe, of Lamoa, aan, belovende dit aan de onze te zullen inruimen; waar op men goedvond, hen eenige Gevolmagtigden, te weten, den Luitenant *Hendrik Noorden*, den Onder-Koopman *Joannes Renaldus*, en den Boekhouder *Joannes Melman*, (die voor Tolk dienen zou) toe te zenden, om met hen te handelen.

Deze deden uit onzen naam wel groote

1664. te eisschen, niet alleen van Tayouan, en al het andere daar by ons verloren; maar ook om alle de onkosten van de Vlooten, daarom nu twee jaren aan een gezonden, en wel 60 tonnen gouds beloopende, weder te hebben; maar de Tsjineezen lachten hier mede, en bleven by hun voorige aanbiedinge van de voornoemde Eilanden, die de onzen niet begeerden, alzoo zy die krygen konden, als zy die maar wilden hebben.

En dus liep deze gansche handeling te niet, zonder dat de onzen daar iet verder konden uitwerken. Ook had *Renaldus* al eenige Geschenken gedaan, om eenige van onze gevangenen los te krygen; dog men kon hen daar toe ook niet bewegen, waar op dan de Gyzelaars over en weder te rug gezonden wierden.

Aangezien dan voor de onzen niet meer te doen viel, dede de Heer *Poleman* onze troepen, die reeds geland waren, weêr na boord brengen, en de Heer *Bort* vertrok in February met 10 Schepen van daar na Batavia, daar hy den 20 dito aanquam, zonder dat ik zien kan, dat hy veel van gewicht met deze Vloot uytgevoerd had, en 't was beter geweest, dat hy, gelyk de Tarters hem raadden, de Coxinders uit Tayouan geheel verdreven, en hun medehulp (gelyk zy hem aanboden) daar toe gebruykt hadde. 1664.

De Schout-by-Nacht *Verwey* bleef met 4 Schepen tot den 3 Maart nog ontrent de kust van TSJINA; maar vertrok toen mede na Batavia.

Den onzen werd toegestaan om de twee jaaren daar te komen handelen.

De Heer *Constantyn Nobel* ondertusschen tot den 1 Maart Ao. 1664. in Hoksieuw als Hoofd van den Handel gebleven, en door den Heer *Ernst Hoogenhoek* daar vervangen zynde, wierd den onzen nu door den Keizer *Conghi* of *Cambi* toegestaan, dat zy daar om de twee jaren eens zouden mogen komen handelen.

Ondertusschen bespeurde de Heer *Hoogenhoek*, dat de Tartaren van een vasten Handel in hun Land, of van het wedergeven van Tayouan in 't geheel niet repten; hy sprak daar nader met den Onder-Koning over, die weêr, om een nieuwen Gezant aan den Keizer te zenden, aanhield, meinende, dat dan alles beter gaan zou, staande voor eerst aan ons toe, om alle twee jaren in Hoksieuw te moogen komen.

Het verdere tusschen hem en den Onder-Koning voorgevallen, kan men omstandig, in 't geene daar over reeds in 't licht gegeven is, zien, waar na wy den bescheyden Lezer wyzen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE *Heer* van Hoorn Ao. 1666. *als Gezant aan den* Keizer *gezonden. Het* Eiland Kelang Ao. 1668. *verlaten.* Tsjineesche *Gezanten* Ao. 1679. *op* Batavia. *De Heer* Levison Ao. 1684. *derwaards.* Waren *hier getrokken. En die hier vallen. De Heeren* Paats, *en de* Keizer, *als Gezanten* Ao. 1685. *derwaards. Groote* Handel *der* Tsjineesse Jonken *op* Batavia, *die* Ao. 1717. *de laatstemaal daar verscheenen, om dat zy te streng door haar Edelheden gehandeld wierden.* Vaart *der* Batavise Vrylieden *op die* Kust. Vaart *der* Portugeezen *op* Batavia *na* Ao. 1717. *Bericht over verscheide zoorten van* Thee, *nu bekend, en 't verdere daar toe behoorende. Waar zy al valt, en maar alleen groeit. Brief van den Heer* Baron *aan den Heer* Buschhof *over* Tsjina. *Van hoe verre de* Tsjineesche Schriften *bericht geven.* Jao, *hun eerste* Koning Ao. Mundi 800. Cui-Piohan *bouwd de groote Muur* 246. *jaar voor* Christi Geboorte. *Die nader beschreven werd .Onder wat* Keizer *de Heere* Jesus *is gebooren .Hun twee eerste* Wetgevers. *Het invoeren van een nieuwe* Secte *in* Tsjina, Tonkin, Cambodia, *en* Siam, 16 *jaar na* Christus Geboorte. *Hunne zeldzame gedagten over de* onsterflykheid *der* Ziel. *Hun* Geloove *over de* Opstandinge. *Hunne* gebeden *en* besweeringen *ten beste der dooden. Zyn* Pythagoristen. *De verovering van* Tsjina *door de* Tarters *van* Nioeche. Marcus Paulus de Venetiaan *hier gekomen* Ao. 1275. *Bericht van waar Hy de namen* Cathay *en* Cambaloe *ontleend heeft. Sware* koude *hier op* 30 *graden* Noorder breette. *Reden van dien.* Peking, *by de* Mooren *en* Mogolders Cambaloe. *Betekenis van dien naam. 't Woord* Cathay, *van de* Oost-Tarters *ontleend. Verdere gevallen der* West-Tartaren *hier onder de Regeering van* Hiu. *Droevig einde van den* Keizer Tyryn *ontrent* Ao. 1280. Xicó *veroverd de* Ryken *van* Lauw, Siam, Cambodia, Tsjampa, Tonkin, *&c.* Humvu *verdryft de* West-Tartaren Ao. 1568. *De* Tonkinders *vallen van den* Tsjineeschen Keizer *nu af.* Tonkin *nader beschreven. Desselfs* naam *by andere* Volken. *In hoe veel* Landschappen *dit verdeeld werd. Slegte voortgang der* Jesuïten *hier.* Alexander de Rhodes *eerste* Prediker *hier*, Ao. 1626. *De* Jesuïten Ao. 1663. *gelast uit* Tonkin *te vertrekken.*

1666. De Heer van Hoorn Ao. 1666 als Gezant aan den Keizer gezonden.

Ao. 1666. wierd de Heer *Pieter van Hoorn*, Buiten-Gemeen-Raad van Indiën, en Algemein Ontfanger, als Gezant, nevens den Heer *Nobel*, als eersten Raad des Gezantschaps, en een zeer statelyk gevolg, weder aan den Tartarisen Keizer afgevaardigt, met de Schepen Vlaardingen, Alfen, Constance, de vergulde Tyger, en Bleyswyk, zodanig, dat de Kooplieden *Nobel* en *Harthouwer* als Hoofden van den Handel alles in Hoksieuw zouden waarwaarnemen.

Hoe bits de Gezant van den Tsjineessen of Tartarisen Veldheer bejegend wierd, kan men omstandig in de beschryving van het derde Gezandschap aan dien Keizer zien.

Hy ging wel na boven, om aan dien Vorst den Handel jaarlyks op zyn Ryk te verzoeken; dog daar quam niet meer, dan bevorens, af; weshalven hy Ao. 1667. den 17 December weer na Batavia vertrok, daar hy den 7 January A, 1668. met drie volladene Schepen we'er ter Rheede quam, met last, van den Keizer om de 8 jaar eens te mogen zien, en van om de 2 jaar eens, niet in Hoksieuw, maar in Canton, te mogen komen handelen.

Het Eiland Quelang Ao. 1668 verlaten.

En alzoo de Handel in TSJINA geen voortgang genomen had, had men ook goedgevonden, al onzen omslag van het Eiland Quelang, of Kelang te lichten, de sterkte daar te slechten, en 't Eiland in November Ao. 1668. te verlaten.

Tsjineesche Gezanten Ao. 1679 op Batavia.

Ontrent dezen tyd, of Ao. 1668., hadden de Tarters ook Nederlandse Gezanten verzogt; maar wete niet, dat 'er toen derwaarts vertrokken; maar wel dat 'er Ao. 1676. na de dood des Keizers, en by optreding van zyn Zoon, we'er vrye Handel aan ons toegestaan, en daar op ook 1679. in December twee Tsjineesse Gezanten uit Hoksieuw op Batavia zyn geweest, zonder dat egter haar Edelheden met hen over het stuk van den Handel, om voor altyd jaar om jaar op hun Land te varen, 't eens geworden zyn.

De Heer Levison Ao. 1684 derwaarts.

Ao. 1684. den 23 Juny zonden haar Edelheden den Heer *Levison*, als Opperhoofd van den Handel, en als Hoofd over 4 Schepen, na TSJINA.

Hy had bevorens 4 jaren met de Tsjineezen omgegaan, en kende hunnen handel, en ommegang grondig; weshalven men een beter verwagting daar van had, dan van *Bernard Broeder*, die geen Handel had konnen bekomen.

Waren, hier getrokken.

De Waren, die hier getrokken werden, zyn deze:

Sandelhout, waar of 't Picol 13 a 14 Thayl kost.

Quikzilver, 't Picol op 110 Thayl.

Barn-steen.

Allerley Coraal, en voor al Bloed-Coraal.

Speceryen; waar van een Picol Nagelen 83 Thayl kostte. 1684.

Peper, waar van een Picol tusschen de 7 en 8 Thayl kost.

Schuyt-lood.

Borax.

Camfer.

Plat-lood, waar af 't Picol op 3 Thayl 6 a 7 Maas komt.

Snaphanen.

Pistolen

Degens, en allerley zeldzaam Geweer.

Allerley gesnedene en geschilderde Glazen.

Spiegels.

Lakenen, van allerley zoorten, waar af 't roode drie, dog 't swarte, &c. twee Thayl, 8 Maas gold.

Perpetuanen.

En die hier vallen.

De Waren, die hier vallen, zyn deze:

Allerley ruwe Zyde, zoo eerste Cabesse, tegen 190 Thayl een Picol, als de eerste en tweede Bariga 't Picol a 185 en 180 Thayl.

Deze Zyde komt uit Tsjina niet alleen; maar ook uit Cambodia, Bengale, en Persien; de laatste is de sterkste en de dierste; dog de Tsjineesche de fynste, en de Bengaalsche tusschen beyde; dog die werd meest met de Tjineesche verwerkt.

Allerley Damasten.

Zyde Rollen.

Pelangs.

Pansjes, groote en kleene; de eerste een Thayl 7 Maas 't stuk, en de kleene een Thayl, 3 Maas, 5 Condryn.

Hokjens.

Gilams, a ieder een Thayl, 7 a 8 Maas.

Speauter, tegen 5 Thayl, 2 a 3 Maas 't Picol.

Aluyn.

Radix Tsjina.

Thee, van allerley zoort.

Porcelyn.

Som, of Ginseng.

Galiga.

Yzere Pannen, om in te braden.

Sampsoe, of Tsjinees Bier.

Geconfyte Limoenen, en allerley andere Confituuren.

Latsea of Tsjineesse Castanien.

Tjinees Papier.

Allerley Huisraad van zeker Metaal, zynde 't naast aan 't zilver.

Sonneschermen, groote en kleene.

Sandelhoute Beeldjens.

Spek-steene ditoos, Bekers, &c. van die Steen.

Tsjineesse Waeyers, groote en kleene.

Een Mineraal of Berg-stoffe, Calin genaamt, die hier, en in Pegu mede, valt, zynde een zoort tusschen het Tin en Lood, dog dat zoo heerlyk van glans is, dat men het

1685. het voor zilver zou aanzien, gelyk het in prys ook ontrent maar een vierde verschild; en hoe 't langer gebruikt, hoe 't schoonder en glansiger werd, en meer na zilver gelykt.

De Heeren Paats en de Keizer als Gezanten Ao. 1685 derwaarts

Men vond Ao. 1685. ook op Batavia goed, twee Gezanten derwaarts te zenden, alzoo men verstond, dat de Tsjineesen nu vryheid gegeven hadden aan Vreemdelingen, om derwaarts te zeilen, en hun Land te bezoeken, waar toe als de laatste, die ik wete, dat derwaarts gingen, de Heeren *Vincent Paats*, van Rotterdam, en *Dr. Louis de Keizer*, verkoren, gelyk die ook in dat zelve jaar met 't Schip Kroonenburg, en 't Huys te Merwe, met groote Geschenken aan dien Keizer vertrokken zyn; dog haar Edelheden hebben ook toen het groot oogwit, van jaarlyks op die Kust te mogen handelen, niet konnen bereyken. Men heeft my bericht, dat 'er zedert nog een Scheepje, Drakesteyn genaamt, geweest is; maar zonder dat 'er toen ook eenige verandering in dit stuk gevallen is.

Groote Handel der Tsjineesse Jonken op Batavia.

Ondertusschen zyn naderhand van jaar tot jaar zoo veele Tsjineesse Jonken met allerley Waren op Batavia gekomen, dat men verder onnoodig achtte den Handel op dat Land weder met zulke zware onkosten, zoo van Geschenken, als van zulk een Gezantschap, te verzoeken, alzoo men door die Jonken van alles, wat men wenschen kon, rykelyk voorzien wierd, behalven dat ook deze Jonken, zeer veel Waren jaarlyks van Batavia na hun Land, en, voor al, zeer veel Peper derwaarts voerden, waar onder (gelyk men Ao. 1713. ontdekte) ook wel andere verbodene Speceryen geloopen, en waar over verscheidene Tsjineezen openbare schandalen ondergaan en geleden hebben.

Die Ao. 1717. de laatste-maal daar verschenen.

Het ware voor Batavia te wenschen geweest, dat men dit komen der Jonken uit TSJINA aangehouden had; dog wy hebben onder de stoffe van Batavia aangewezen, hoe zy ten tyde van den Heer Opper-Landvoogd *van Swol* opgehouden hebben daar te komen, om dat haar Edelheden hen gedwongen hadden hunne Thee, veel beter koop, dan hen doenlyk was, en zelf tot hunne groote schade (zoo my bericht is) aan de E. Maatschappy over te laten, of anders, zonder hun Lading te breken, te vertrekken.

Om dat zy te streng gehandeld wierden.

De nood dwong hen van twee quaden het beste te kiezen, en dus een Picol Thee voor die gestelde prys, schoon 't haar zelfs veel meer kostte, aan de E. Maatschappy over te laten; dog zy swoeren, dat zy noit weder zouden komen, behalven dat hen dit ook uitdrukkelyk door hunnen Keizer verboden wierd, en na dien tyd zyn 'er ook geen Jonken weder verschenen; dog na de dood van dien Keizer zyn 'er Ao. 1723., op toelating van den nieuwen Keizer we 'er eenige Jonken op Batavia gekomen, dat zedert jaarlyks geschied is. Buiten dat die Jonken nu bevorens op Batavia quamen, zyn 'er ook wel tochten door deze en geene Vrylieden van Batavia, te weten, door *Leenderd Veermans*, en meer anderen ondernomen, die allerley kostelyke Tsjineesse Waren op Batavia bragten, hoedanige ik gelove dat 'er nu nog wel geschieden. 1685.

Vaart der Bataviasche Vryluyden op die Kust.

Vaart der Portugeezen op Batavia na Ao. 1717

Na dat nu de Tsjineesche Jonken op Batavia niet meer quamen, en dus de geheele Tsjineesche Handel als in de assche lag, zyn 'er eenige Portugeesse Schepen van Macauw met allerley Tsjineesse Waren op Batavia verscheenen, gelyk dat tot nog toe zynen gang gaat; maar daar is een groot onderscheid ontrent het inkoopen van die Waren van hen, of ontrent den inkoop der zelve van de Tsjineezen, alzoo die laatsten dezelve veel beter koop overlieten.

Bericht over verscheide zoorten van Thee nu bekend, en 't verdere daar toe behorende.

Echter leefde men in die hoope, dat de wakkere, zeer Bescheiden, en verstandige Heer *Swaardekroon* metter tyd nog wel gelegentheid maken, en uitvinden zou, om dien voordeeligen Handel als bevorens te herstellen, gelyk dat ook Ao. 1723. gevolgd is.

Een van de beroemste gewasschen van Tsjina is de Thee, diens heilzame drank in Europa nog niet lang is bekend geweest.

Daar men in de eerste tyden, Ao. 1670. en 1680. maar van Boey Thee, en Groene Thee wist, zoo heeft men in die later tyden van verscheide andere zoorten beginnen te melden: want nu weet men te spreken van Thee Congo, zynde, zoo zommige zeggen, 't eerste uitbotzel der takjens, en wel het duurzaamste van alle Thee, komende van blad, en weerde, 't naast aan de Thee Pegò, zoo men voorgeeft.

De Thee Pegò is, zoo men al mede voorgeeft, 't eerst uitbottend blad (dat wat meer, dan 't eerste uitbotzel is) hebbende witte punten; dog niet boven een jaar konnende duuren, en zy werd (zoo men al mede zegt) op Nieuwejaar gemeenlyk, en buiten dien nog op twee andere byzondere tyden in 't jaar, ieder 2 maanden na malkanderen, geplukt.

De Thee Tongge zou het derde a vierde blad zyn; dog ook geen jaar konnen duuren, waarom zy ook niet verre kan vervoerd werden.

By alle welke zoorten men de Rosmaryn-Thee wel voegen mag, zynde zeldzaam, en zeer dier, alzoo 'er voor een pond Ao. 1714. wel 50 gulden betaald is.

De Liefhebbers en rechte Kensters van de Thee hebben ook hier te Lande (want in Indiën kennen de Tjineezen geen andere

1685. re zoorten, dan de Boey-Thee, Bing- (of Keizers-) Thee, de bloem of bloesem der Thee, en de Groene Thee, die zy ook wel de witte Thee noemen) nog verscheide andere zoorten, wetende van een zeepje; een bloemetje, een boontje, een roosje, en wat dies meer is, te spreken.

Daar zyn ook enkele witte Thee-Boey bladen, Djentsisim genaamt. Men ziet ze zeer zelden op Batavia komen, en ieder Cati van dien wierd Ao. 1712. (wanneer ik 'er die zag) 5 Ryxdaalders, betaalt, daar men anders voor de alderbeste maar een en een halve Ryxdaalder betaalde.

Waar zy al valt, en maar alleen groeit. De witte of groene Thee geeft men voor, dat aan groote boomen valt; dog de Boey-Thee (zoo als de Tsjineezen die noemen) aan kleene boomkens, onze Arbrenyns niet ongelyk. Zy komt alleen in TSJINA (en daar wel best in Nanking) Japan, en Siam voort, zonder dat ik weet, dat zy elders groeit, maar wy zullen nu den Lezer een netter bericht van de Thee geven.

Over dit gewasch hebben dezen en genen, maar juist niet zoo onderscheiden, als 't wel behoord, geschreven.

Om dit stuk zoo kort en klaar, als het mogelyk, is voor te stellen, moet men weten, dat'er verscheide Hoofd-soorten van Thee zyn, die we'er elk hare minder soorten, daar onder behoorende, hebben.

De bladen der Thee (die, voor zoo verre de langwerpige aangaat, zeer veel na Wilge-bladen gelyken, hoewel de Thee-bladen zich breeder vertoonen) zyn langwerpig, en rondom aan de kanten eenigzings met tandekens bezet. Zommige zoorten der zelve vallen smal, andere we'er wat breeder; dog zy zyn alle rond, of langwerpig.

Zommige van deze bladen zyn meer, andere weer minder verdroogende, t'zamen trekkende, en wat bitteragtig.

De Thee-boom zelfs is maar een heester, zoo ik die zelf gezien hebbe in den Thuyn van zyn Edelheid *Camphuys*, L. M. daar zy ontrent als een Aalbesfenboomken van groote was. Ook vallen zy in Tsjina doorgaans maar 4 a 5 voeten hoog.

Zy groeit overvloedig en tiert zeer wel in de koude Gewesten, zoo van Japan, als wel voornamelyk van Tsjina, en daar wel byzonderlyk in de Landvoogdy van Nanking, en, zoo men Pater *Martinus Martini* gelooven mag, nog wel best ontrent desselfs Hoofdstad Koeitsjeoe, die op 30 graden Noorder breette legt, hoewel andere zeggen, dat de beste Thee ontrent meer andere Steden valt. In Japan heeft men de beste ontrent Miako.

Het is een vry teeder boomken, dat over al, en in allerley aarde niet groeyen wil: want zoo de grond, waar in men de zaadjens werpt, brak, of modderagtig, of wel al te zandig, en niet gematigd is, zal'er niets van voortkomen. Ook moet men dezelve 's winters wel dekken, zoo men de hope al mede niet verliezen wil; waar uit dan blykt, dat dit gewasch een gematigde lucht en grond, en wel zulke aarde vereischt, die niet te warm, nog te koel, nog ook te scherp, te schraal, nog al te kleyig is, alzoo'er dan niets van opkomen zoude: ook moet men dezelve voor te veel regen, en tegen te grooten koude en hitte, en ze ook tegen deze en geene vliegjens, en andere insecta, bewaren. 1685.

Men plant'er gemeenlyk veel by een, om dat zy zoo best groeyen, en dan fynder van hout en teerder van blad werden. Ook willen de boomkens wel ieder alleen op heuvelkens 2 a 3 voet van een staan, dog de Japanders zetten'er veel by een.

Na dat het zaad in de aarde geworpen is, heeft men op het derde jaar zulk een heester. De voortteeling van dien is nog geen eeuw by ons bekend geweest, alzoo de Tsjineezen die met reden voor ons op Batavia verborgen hielden; te meer, alzoo ik vast stelle, dat die heester in ons Land wel mede groeyen zou, als men ze onder de schaduw van boomen plantte; ook is de queking der Thee zelfs in Tsjina niet zeer oud, gelyk zy ook in hun oude Kruydboeken onbekend is.

Zommige oordelen, dat de eerste blaadjens de beste Thee geven; dog de ervarentheid leerd, dat, zoo de Japanders, als de Tsjineezen, de twee a drie eerste jaren daar mede wagten, en dan eerst van April tot Mey de bladen van de boomkens beginnen te plukken.

Na die eerste pluk schieten'er we'er nieuwe bladekens uit, die van de Lente-bladen zeer wel te onderscheiden, alzoo de Herfst-bladen veel kleener, en geelagtig groen zyn, welke, wat kloek geworden zynde, zy alle uur van den dag, en voor al op 't heetste van den middag plukken, en dan of verder bereiden, of wel aan anderen verkopen.

Daar na werpen zy die bladen in een yzeren zeer zuiveren gladden en blinkenden Schotel, die zy in Tsjina daar toe gieten. Deze werd zeer heet over 't vuur gemaakt; dog wat schuyns gezet, om dat zy die bladen met de handen gedurig moeten wryven en met een byzondere hand-greep, daar toe vereischt, zoo lang roeren en wenden, tot dat zy slap werden; waar na zy die op zuivere matjens of iets anders leggen, daar zy die dan gedurig waeyen, om dezelve te verkoelen.

Koel zynde, werden zy van die matjens

1717. jens weer in korfjens geworpen, en daar in zoo lang gerold en gewreven, tot dat zy beginnen te krullen, dan werpen zy die weer in eene zuyvere Schotel, die maar matig heet gemaakt werd, in welke zy die bladen weer, gelyk bevorens, met de handen roeren, zoo lang tot dat zy eenigzins hard beginnen te werden, waar na zy die weer op eenige matjens leggen, verkoelende die, gelyk bevorens, met een waeyer.

Na dat zy nu weer koud geworden zyn, werden die weer in een heet gemaakten Schotel geworpen, daar weer geroerd, daar na weer verkoeld, en dan al weer in een vierde Schotel, dog met dat onderſcheid daar in geworpen, dat de derde en vierde by trappen minder heet, dan de eerſte, gemaakt werden, al het welke met veel voorzigtigheid, opmerking, en met een byzondere behandeling daar toe vereyſcht, en een yder niet eigen, geſchieden moet.

Dus nu bereid zynde, ſtorten zy die in verglaaſde potten, die zy dicht toeſluiten, en dus 16 dagen laten ſtaan, waar na zy die weer openen; leezen 'er dan de kleenſte, teederſte, en kragtigſte Thee-bladen, die zy zeer wel kennen, uit, en werpen die dan in een vyfde Schotel als de voorige, na welke behandeling die Thee, dicht geſloten zynde, jaren lang duuren, en alomme verzonden kan werden.

Daar is een groot onderſcheid tuſſchen de Thee-bladen, die de Boeren voor 't gemeen, of die de Hovelingen voor zich, plukken; want daar de eerſte de bladen zonder onderſcheid verzamelen, en die maar op de grond werpen om wind-droog te werden, zyn die gene, die de bladen voor de Hovelingen vergaderen, gewoon alleen de kragtiſte, zuiverſte, en volmaakſte blaadjens, en van de fynſte en teederſte takjens de grootſte volwaſſene en de friſſte bladen af te plukken, en de zelve dan in de ſchaduwe wind-droog te laten werden, 't welk, om de kragt van dit kruid wel te bewaren, zeer veel van de eerſte wyze van behandeling verſchild.

Dit boomken nu heeft een witte bloeſſem, die eenigzins na den geelen trekt. Zy bloeyen in Auguſtus, waar op dan de zaadbollekens volgen, die zomtyds een, zomtyds meer zaden uitleveren. Men zaeid ze wel op akkers, en zelf ook wel tuſſchen andere veldvrugten in.

Zommige meinen, dat de deugd der Thee in de meerder of minder grootheid der bladen beſtaat, en dat verſcheide ſoorten van Thee aan een en den zelven boom groeyen, dat de onderſte bladen de grootſte en de grofſte, dierhalven ook de minſte in deugd en prys zyn; dat ook de bladen aan wat fynder hout daar aan volgen, en dus ook van meer deugd en prys zyn; dog dat dan daar na nog al beter en weerdiger voortkomen, hoewel, na hun gedagten, aan de uyterſte en fynſte takjens de beſte en dierſte Thee groeyen zou; dog dit alles is volſlagen mis, en die zoo van de Thee redenkavelen, zyn 't ſpoor byſter; alzoo het onderſcheid van de Hoofdſoorten der Thee (die men eerſt kennen moet, zal men ook kennis van haar minder ſoorten, die al weer verſchillen, krygen) daar niet in beſtaat. 1717.

Voor af moet men dan weten, dat alle de Hoofdſoorten ook byzondere ſoorten van Thee-boomen zyn, die zeer gemakkelyk van de andere zyn te onderſcheiden; en gelyk deze boomen nu weer bladen, die zeer veel van den anderen verſchillen, uitleveren, alzoo maken die ook de byzondere Onder-ſoorten van deze byzondere Hoofdſoort; dog die byzondere bladen maken geenzins, gelyk zommige qualyk meinen, 't onderſcheid der Hoofdſoorten uit.

Dus werd de Bing-Thee (anders de Keizers-Thee genaamt) om 't onderſcheid der bladen, in verſcheide minder en beter ſoorten van Keizers-Thee onderſcheiden; maar daar uit moet het verſchil tuſſchen de Keizers, en tuſſchen de Groene Thee, niet afgeleid werden, om dat ieder ſoort van deze een byzondere Hoofdſoort op zich zelven is, 't geen men daar aan klaar zien kan, om dat ieder Hoofdſoort aan byzondere ſoorten van Thee-boomen (die hen ook als Hoofdſoorten onderſcheiden) groeyt.

De Tsjineezen en Japanders zyn zeer naeuwkeurig, om de beſte Thee-bladen uit een en dezelve Hoofdſoort uit te lezen, verdeelende van een en dezelve ſoort van boomkens, verſcheide ſoorten van Thee, onder die zelve Hoofdſoort zoo verſchillig behoorende, dat 't eene pond bladen, van dien boom geplukt, zoo veel als honderd ponden andere, van dien zelven boom verzamelt, waerd geſchat werd. Ook zyn zommige bladen aan dien zelven boom zoo grof en hard, dat zy zelf onbequaam zyn om van de Verwers, tot het bruin en ſwart maken van deze en geene dingen, gebruikt te werden.

Men moet ook niet zeggen, dat deze of gene ſoort van Thee langwerpige bladen en andere weer ronde, als of dit aan zoo een ſoort maar eigen was, heeft: want onder de witte Keizers-Thee heeft men Keizers-Thee met lange en ook weer Keizers-Thee met breede en geelagtige bladen.

Onder de Songlo, of Groene Thee werd ook Thee met langwerpige, en Thee met ronde bladen gevonden; dog de drooge bladen van de Keizers-Thee zyn grooter als de drooge bladen van de Groe-

1717. Groene Thee met het lang blad, waar uit dan blykt, dat die gene buiten den haak oordelen, die meinen, dat de grootste bladen de slegtste Thee uitleveren. Ook zyn de bladen der Keizers-Thee niet alleen grooter, maar ook dikker als die der Groene Thee, hebbende ook een harder middelrib, en ook grover andere ribben, dan men in die der Groene Thee ontdekt.

Egter is 'er ook wel uitnemende Keizers-Thee met kleene fyne bladerkens.

Dus zal iemand, die 'er maar wel op let, bevinden, dat de Thee-bladen van ieder Hoofdsoort in haar onderscheide gedaante te veel van den anderen verschillen, en te wezentlyk onderscheiden zyn, om aan een en den zelven boom (gelyk men tot nog toe geloofd heeft) te groeyen.

Gelyk zich nu dat onderscheid ontrent de Keizers-, en de Groene Thee zichtbaar opdoed, alzoo verneemt men het zelve ook even eens ontrent de bruyne Thee-boey, zynde de gemeene Thee-boey (by de Tsjineezen Thee-Boewy genaamt) doorgaans de bruinste van blad, daar de Thee-boey Congo gemeenelyk lichter van blad is, en wat na den geelen trekt.

De Thee-boey Pekoe is grys van kouleur en heeft witte punten; maar de Thee-boey, die men de Rosmaryn-Thee noemt, is asch-graeuw van verwe, en by na zoo smal en lang van blad, als de Rosmaryn-bladen.

Waar uit dan klaar blykt,

1. Dat alle soorten van Thee niet aan een en den zelven boom groeyen.

2. Dat de Keizets-Thee (of Thee-Bing) en de Songlo (of de gemeene Groene) mitsgaders de Thee-boey drie verscheide Hoofdsoorten zyn, die ook ieder aan een byzonderen boom groeyen.

3. Dat de Thee-boey een gewasch byzonder is, dat geenzins van de Keizers-Thee, nog ook van de Groene, maar door konst zoo gemaakt werd.

4. Dat ieder van die Hoofdsoorten weer zyne byzondere mindere soorten heeft, die tot geen andere, dan deze, behooren, alzoo zy aan haar onderscheiden blad, en aan haaren boom, waar aan zy maar alleen groeyen, zeer wel van alle andere te onderscheiden zyn.

Dus heeft de Hoofdsoort der Keizers-Thee, eerst de eigentlyke Keizers-Thee met groote bladen, ten Hoofdsoort, die weer in verscheide toevallige Ondersoorten van Keizers-Thee met een groot getal gevonden werd. En zoo is ook de Keizers-Thee-Gaey (die platagtig en geelverwig van blad is) mede een Hoofdsoort van Keizers-Thee op zich zelven, onder dewelke verscheide soorten van Keizers-Thee-Gaey behooren; en meer Hoofdsoorten zyn hier van niet bekent. 1717.

Dus is de Thee Songlo of de Groene Thee met een langwerpig blad mede een Hoofdsoort onder de Groene Thee, om dat 'er van dezelve veel minder soorten gevonden werden. En 't zelve moet men ook van de Thee Songlo met een rond blad oordelen, gelyk het ook even zoo met de vier Hoofdsoorten van Thee-boey (Congo, Pekoe of Pegò, de Rosmaryn Thee, en de gemeene bruinste) gelegen is

Dit nu zyn geen wezentlyke, maar enkel toevallige onderscheidene soorten, om dat het zeker is, dat van elke Hoofdsoort, 't zy Keizers, of Groene Thee, 't zy rond of lang van blad, 't zy elke Hoofdsoort van Thee-boey, weer verscheide soorten of verdeelingen van bladen konnen gemaakt werden, met verscheide soorten van de beste of slegtste bladen van een te scheiden, die dan juist geen Hoofdsoorten uitmaken.

De Songlo-Thee werd verdeeld in drie Hoofdsoorten of Bysmaken. 1. De Bloem-Thee. 2. De Zeep-Thee. 3. De Boon-Thee, welke laatste egter maar toevallig en geenzins de natuurlyke smaak dezer Thee is, alzoo Thee, die eerst bloemig van smaak is, daar na, als zy ouder werd, begint boonagtig te smaken, en dan zal 't treksel ook rosser van kouleur, dan andere, werden.

De Thee-Songlo met 't langwerpig blad, versch en frisch zynde, zal meest altyd bloemig zyn, waarom zy ook doorgaans meer, dan de Thee-Songlo met het groen blad, geagt werd, om dat die laatste, schoon ook versch en frisch, meest altyd zeepig is, die doorgaans minder, dan de Bloem-Thee, geagt werd.

Dog alle de andere Bysmaken, die men nu en dan wel aan de Thee ontdekt, zyn in dezelve niet wezentlyk; dog maar toevallig, alzoo de Thee doorgaans de reuken van Fruyten, Roosen, &c. waar by zy maar legt, na zig trekt, en daar van daan alleen is 't, dat men Roosen-Thee, Citroen-Thee, &c. nu en dan heeft; waarom men voorzigtig moet zyn in 't plaatzen der zelve, voor al toeziende, dat men dezelve wel droog en na 't Noorden plaatst, alzoo zy ook alle vogt na zich trekt.

De Thee-boey, die bruyn van verw is, heeft ook een geheel byzondere lucht op zich zelven, dan de Keizers- of de Groene Thee.

Zy is niet alleen anders van bladen, maar ook anders van verw en lucht, welk laatste 'er door konst aangemaakt werd.

De Congo-Thee is wel de beste der 4 soorten; dog ook daar in is zoo een groot onderscheid by de Tsjineezen, dat zommige soorten twee derde dierder, dan de mindere soort van Congo-Thee, zyn.

Zy

1717. Sy werd door een zekere daar toe bereide Sauce, of verwſel, dat haar kragten bewaart, zoodanig door de Tsjineezen gemaakt, en zoo zy die Sauce 'er niet toe gebruikten, om de Thee haar bruyne couleur te geven, zou 't ook niet nodig zyn om in de gryſe Thee (anders Pegò genaamt) zoo veel ſteelen (die de onkundige voor witte punten der Thee aanzien) te werpen, dat zy maar doen, om de menſchen te misleiden, alzoo die ſteelen dog aan de Thee niets geven.

De gedaante der bladen van de Thee-Boey verſchild zeer veel van de gedaante der Groene Thee-bladen, en voor al, zoo men de Thee-boey Pegò en de Roſmaryn-Thee daar tegen ziet, en vergelykt. Behalven dat ook de Thee-boey-bladen veel dikker, als die van de Keizers, of van de Songlo-Thee, zyn.

De bladen der Thee-boey Pegò zyn niet donker bruyn, gelyk de gemeene Thee-boey, of gelyk die van de Congo-Thee, maar grys-geel, en vol witte ſteelkens. Ook zyn de blaadjens zeer langwerpig, ſyn, en zoo dun, als of het ſtukjens grof garen waren; ook hebben zy geen overeenkomſt met de bladen der gemeene Thee, of der Thee-Congo, dan dat onder de Pegò ook wel gevonden werden zommige blaadjens, die ook donker bruyn, dog egter zeer dun en fyn zyn, waar uit dan ook klaar blykt, dat de Pegò een byzondere Hoofdſoort op zich zelve is, gelyk de drie andere Hoofdſoorten mede zyn. Ook loopen de tandjens, die men aan de Pegò ziet, heel anders, dan aan de andere Thee, al mede een klaar bewys, dat zy aan een byzondere en onderſcheiden Heeſter groeid. En van alle deze vier ſoorten van Thee-boey heeft de Roſmaryn-Thee het langwerpigſte en ſmalſte blad.

Groot onderſcheid is 'er ontrent 't gebruik dezer Thee-bladen by de Japanders en Tsjineezen. De eerſte maalen, dog de laatſte trekken die in water uit.

Beide merken zy dit gewaſch als een Geneesmiddel tegen allerley qualen en ſiekten aan. Altoos men weet daar van geen Graveel, Steen, Voet-euvel, Jicht, of wat dies meer is, alzoo de Thee, na hun voorgeven, alle verſtoppingen opent. Dog of nu dit alleen van de Thee komt, en of ook de verſcheide lugt-ſtreek, daar of hier, niet een groote verandering ontrent de werking van de Thee geeft, laten wy aan de Natuur- en Geneeskundigen over. Altoos 't is zeker, dat onze vogten in de warme Landen uitdroogen, en dat wy derhalven herſtelling van dien van nooden hebben, waar toe de Thee zeer goed is; maar de vrage is, of wy hier in deze koude Landen, daar onze vogten zoo niet uitdroogen, en daar men reets te veel water en vogten heeft, ook Thee, om vogten, die wy albereyts te veel hebben, nog te vermeerderen, van nooden hebben. 1717.

Dus is het zeker, dat de Thee ſchadelyk is.

1. Voor alle drooge, dorre en magere lichamen, alzoo de Thee (en voor al de Songlo, of Groene Thee) nog meer opdroogt.

2. Zy belet de dagelykſe ontlaſting der Gal-deelen door de Pis, en beneemt ook de rechte couleur aan ons water, behalven dat zy ook eenigzins de levendigheid der Gal uitbluſt, en verdooſt, gelyk zy ook de levendigmakende warmte van ons bloed vermindert.

3. Zy is ook zeer ſchadelyk voor verouderde aamborſtigen, die met hoeſt, dampen in de maag, winden, en ſcheurbuyk gequeld werden, en voor alle mild-zugtige of blaeuwbleeke menſchen.

4. Voor alle ſinkingagtige, en koude lichamen.

5. Zy maakt hardlyvig, en bederft de koking der magen, en verzwakt de ingewanden; dog dit verneemt men in de eene meer, als in de andere, hoewel zy voor alle zwakke magen zeer quaad is.

6. Ook zyn 'er, die meinen, dat zy aan de voortteeling ſchadelyk is, en 't zaad te veel opdroogt; hoewel ik 'er kenne, die zeer ſterk Thee drinken, en zelf ook die, welke het ſterkſt opdroogd, en die meer kinderen, dan anderen, die geen Thee drinken, verwekken.

Om nu te weten, welke beſt gebruikt werd, zullen wy eerſt alle de ſoorten opnoemen, en daar na aanwyzen welke de beſte is. Men heeft dan

1. De witte Keizers- of Bing-Thee, zoo de Tsjineezen die noemen, die anders zoo wel deze als de Songlo-Thee, de witte en ook wel de Groene Thee noemen, en dat om die beide van de Boey-Thee te onderſcheiden.

2. De geelagtige Keizers-Thee of Thee-Gaey.

3. De lichte Groene of Thee-Songlo met 't langwerpig blad.

4. De donker groene, of Thee-Songlo met 't kleen blad.

5. De gemeene of donker bruyne Thee-boey,

6. De Thee-boey-Congo, of de licht-bruyn-roode.

7. De Thee-boey-Pegò of de geelagtige.

8. De Roſmaryn Thee-boey, die ongetrokken grys van couleur en by na als dorre Roſmaryn is.

Van deze nu is de Keizers-Thee min ſchadelyk, dan de groene; dog de Thee-boey is nog wel de minſt ſchadelyke, en onder die vier ſoorten de Congo-Thee de ge-

1717. gezondſte van alle, daar na de Pegò, hoewel die egter meer uitdroogd, dan de beſte Congo-Thee, en ſchoon de oordeelen hier over verſcheiden zyn.

Lieden, die ſterk ſtudeeren, en hunne herſſenen veel werk geven, moeten geen Thee altoos drinken, alzoo hunne kragten daar door reets genoeg uitgeput werden, zonder dat zy die door de Thee nog meer behoeven uit te putten of te doen uitwazemen, behalven dat zy ook hunne nagtruſt zeer beletten zal, daar nogtans menſchen, die veel denken, dienen te ruſten; maar zy is goed voor al te vette menſchen, en die met een al te heete en geele gal, of met al te heete vogten gequeld, of ook wel te ſlaperig zyn.

Hoe men de Thee nu ſterker drinkt (dat men in Holland nogtans doorgaans, en waar aan men, na 't bericht der Tsjineezen, zeer qualyk doet) hoe zy ſterker uitdroogt, en ſchadelyker is; weshalven magere menſchen (dien ze minſt diend) ze zeer ſlap, gelyk de vette lieden vooral Songlo of Groene Thee met het kleen of rond blad, alzoo die het ſterkſte uitdroogt, drinken moeten.

De Lieden, die de galagtigſte lichamen bezitten, hebben doorgaans ook 't ſchranderſte vernuft, ook zyn die gemeenlyk wat oploopende, veeltyds jichtig, graveel-, en ſteenagtig. Voor zulke is de Thee, ſlap gedronken zynde, goed. Hoewel ook dit nog maar matig geſchieden moet, alzoo onze maagen geen overtollige vogten (die de koking der zelve bederven) maar alleen de noodige vereiſſchen; even eens, gelyk 't leſſchen van den dorſt noodig, maar, 't geen daar buiten gaat, ſchadelyk is.

Nu zou het nog wel noodig zyn met een letter uit de Beſchryving van den Theebloeſſem aan te wyzen, tot wat voor een Claſſis der Plant-gewaſſen de Thee recht behoord; maar ik hebbe nog noit iemand ontmoet, die my 't recht bericht daar af heeft weten te geven; zoo dat hier toe ſchynt vereyſcht te werden, dat een goed Botanicus die zelf in Tsjina eens zag, en die dan na zyne bevinding beſchreef, waar toe de Heer *Willem ten Rhyne* in Japan, en Doctor *Louis de Keizer* (toen hy met den Heer *Paats* als Gezant na Tsjina ging) de beſte gelegenheid ter wereld hebben gehad, zoo zy daar van toen maar hun werk gemaakt hadden.

Hoe zeer dit drinken van Thee in ons Land in korte jaren doorgebroken is, weten die gene, die maar 50 a 60 jaren verre heugen: want het heugd my, dat men Ao. 1670. in Dordrecht van geen Thee in 't geheel nog wiſte, en de Heeren *van den Brouke*, en *D. de Leonardis*, zyn de eerſten geweeſt, die ze daar toen gebragt hebben. Toen wierd het met verfoeying van ons voor Hoy-water uitgekreten, en nu luſten het de allergeringſte Lieden al, in zoo verre, dat het, nevens de Coffi of Caweh, een der voornaamſte, en een Hoofd-Handel in ons Land geworden is, alzoo'er Ao. 1721. alleen een en veertigmaal honderd duizend ponden in Holland, Vrankryk, Engeland, of t'Ooſtende uit Indien gebragt zyn. 1717.

Nu zouden wy wel veel andere zaken van Tsjina konnen zeggen; maar aangezien ons oogwit alleen is, die dingen op te geven, die men of by andere in 't geheel niet, of niet in deze ordre, vind, zoo wyzen wy den Lezer verder tot de Werken, die door *Nieuwhof*, en anderen reets in 't licht gegeven zyn, en die volſlagen alles, dat ik of zy daar af konnen zeggen, vervatten. Weshalven wy het hier by, in opzigt van 't wereldlyke, zullen laten, om nog iets van de zaken van den Godsdienſt te zeggen; dog zullen 'er dezen Brief van den Heer *Baron* aan de Heer *Buſchhof* wegens Tsjina byvoegen, alzoo die ons in verſcheide zaken nog veel licht geven zal.

Eerwaardige Hoog-Geleerde en zeer Godvrugtige Heer, myn Heer Hermannus Buſchhof, *Bedienaar des H. Euangeliums der Gereformeerde Kerke ter Stede Batavia.*

MYN HEER.

" OP UE. ernſtige recommandatie heb " volgens pligt niet konnen nalaten, "al, 't geene by my mogt doenlyk zyn, "na te ſporen, daar van ik UE. enigzins "hope contentement te zullen geven; egter "vermits hier nog aan Dubitere, aangezien "'t niet uit de afſchriften van Pr. "*Martinius* of *Alexander de Rhodes*, maar "uit de waaragtige Tsjineeſche Chronyken "met groote moeite gehaald, en my door "verſcheide van die Societeyt is toegekomen, "zoo verzoek zeer gedienſtig UE. "my gelieve te excuſeren, of in dezen eenigzins "quam mis te taſten, te meer, dewyl "wy hier na voornemens zyn UE. "daar in vernoeging te geven, zonder te "tragten eenige wyze Hiſtoryſchryvers "daar in te belopen, na de leſſe van *Plutarchus*.

Brief van den Heer Baron aan den Heer Buſchhof over Tsjina.

" Deze hunne vermaarde afſchriften ſchynen "dan van 3763. jaren of in 't 189. jaar, "na dat God de menſchen kinderen met "een generale Vloed quam te ſtraffen, gedenkenis "te hebben. Buiten dit, zoo "hebben zy nog zoo eenige fabuleuſe en "wydſtrekkende Hiſtorien van ontelbare "Koningen, die in de eerſte eeuwe zouden "geregeert hebben, makende mentie van "eenen *Ponckun*, die zy niet konnen berekenen, "waar van daan gekomen is tot "op

Van hoe verre de Tsjineeſche Schriften bericht geven.

1717. "op den laatsten Koning.

"Zy schynen alles uit de natuur te begrypen, en de menschen in vele wyze konsten te onderwyzen; dog waren meest alle zeer godloos, en den Hemel niet gehoorzaam, daarom de Tsjineezen hen ook figuurlyker wyze by vreemde beesten en serpenten afmalen. En voorwaar, wanneer men deze hunne linie met aandagt gaat bespeculeren, zoo bevind men klaarlyk veel overeenkomst, slaande op het geen *Mozes* door Gods Geest *Gen.* 4. geschreven heeft, dat zoo dra 't eerste schepzel uit pure Duivelsche benyding zyn Broeder *Abel* quam dood te slaan, was vlugtende naar 't Oosten, en God sprak: wie *Cain* dood, diens bloed zal zevenvoudig gewroken werden.

"Want het scheen, dat de eeuwige raad Gods hen ten verderve wilde uitsluiten, en buiten zyn verbond vermenigvuldigen laten; gelyk ook klaar te zien is, dat, zoo dra *Lamech*, *Cains* Soon, tot zyn jaaren was gekomen, hy regelregt tegen Gods Ordonnantie twee vrouwen nam, en zyn nakomelingen Afgodery pleegden, en na den vleesche leefden *Deut.* 14. vs. 1.

"Deze volkeren dan, voor den algemeinen Sundvloed, van *Cain* afkomstig, schenen gedagtig te zyn eener groote Diluvie, waar mede de aarde, ja al de bergen bedekt waren, en hoe klaar ook dit waar is, zoo houden zy nogtans staande uit hunne Historien te bewyzen, dat 10000 menschen op een zeer hooge en spitze berg in de Provintie Pensi (mogelyk Xensi) hun leven zouden gesalveert hebben: want konnen van hun eerste Koning *Jao*, waar mede hun Chronyken aanvang nemen, niet anders bereekenen, als dat hy uit het maagschap van den laatsten Koning *Chin* geweest moet zyn. Even dit zelve verhaald ons *Josephus* de Joodsche Historý-Schryver in zyn 1 Deel, en 4 Cap. daar hy over de Sundvloed handeld van eenen *Damascenus*, die in 't 96 Boek zyner Geschiedenissen daar van aldus schryft: Daar legt in Armenia, by der Minjaders Landschap, een hooge berg, Baris genaamt, op welken in de Sundvloed velen gevloden, en in 't leven gebleven zyn; dog dit alles is maar valsch, dewyl wy ons gehegt moeten houden aan de Chronyk-schriften, die getuigenis geven, dat al, wat eenen adem des Geestes en leven in zyn neusgaten had, van alles dat op het drooge was, gestorven is *Gen.* 7: 22. Hierom mag men hen wel voor de afkomelingen *Cains* houden.

"Wy zeggen zulks van de Tsjineezen, en niet van de Schythen, of Tartaren, die van *Japhet* herkomstig, en uit *Magog* gesproten zyn.

"Zy beginnen dan hunne Historien met den eersten Koning *Jao*, die na de Schepping der Wereld, 1800., of na de Sundvloed 180. jaaren, als een Vader over hen quam te heerschen, en geven getuigenis, dat hy 9 jaaren toegebragt heeft, om de aarde van de wateren te scheiden, waar mede zy bedekt geweest was, en bevonden, na dat 't droog geworden was, verscheide voetstappen van beesten, waar mede de aarde weder van den Hemel vervuld en gezegend was. Hy leerde de menschen boomen en alle kruiden planten, en gebood in zyn vier deelen des Ryks Son en Maan waar te nemen; regtende mede grooten vlyt aan tot eenige Instrumenten der Musyk. Hy is de eerste Koning, die zynen Stoel vestte in Xensi, onder den naam Tang. 1717. Jao haar eerste Koning A. M. 1800.

"De Tsjineezen houden hem voor den Heiligsten mensch, die oit geleeft heeft, waarom hy ook van hen nog in alle Tempelen zeer vierig aangebeden werd; voornamentlyk van den Akkerman. Syn Regering heeft 100. jaar geduurd, en quam op zyn 117. jaar te overlyden, als wanneer een zyner naasten, met name *Xun*, succederende in die plaats, een andere familie onder de naam van *Ju* fundeerde, die zig vlytig toonde om den loop der hemelsche ligten te onderzoeken, makende daar van ook een Globe, gelyk hy ook de eerste onder hen was, die de Planeten observeerde en uitgaf, waarom hy ook by hunne Wiskonstenaars voor Heylig gehouden werd. Hy regeerde 33 jaar, en wierd 110. jaaren oud.

"Van dezen af tot op den tweeden Koning uit het 6 Geslagt, der Tsjineesche familie *Tsjin*, genaamt *Cui Pihoan*, zyn in 1858. jaaren 81. Koningen successive geweest, welkers namen wy hier om de kortheid niet zullen noemen.

"Deze *Cui Pihoan* dan maakte een begin van Regering 246. jaaren voor de komste Christi, zynde van natuure een stout en dapper Oorlogs-man. Hy is de Koning, die de wyd beroemde muur van separatie, tusschen Tsjina en Tartaryen, bouwde, daar van huune Chronyken aldus schryven. Onze Koning *Cui Pihoan*, zynde wys en verstandig, ja de kloekmoedigste in oorlog van al onze stammen, vraagde in 't 6 jaar zyner Regering een Waarzegger, na dat hy by na der Tartâren Dwingland geworden was, wie na hem zyn Ryk destrueren zou, en wierd geantwoord *Huye*, 't welk de Tartâren zyn. Daarom heeft hy in der yl van de Stad Kin, leggende in de Provintie Exu, nog tot in de groote Zee van Leaotong belast, langs zyn Grensen heen, ieder in zyn Geweest een groote muur van 28 cubiten hoog, dat

Cui Pihoan bouwd de groote muur 246 jaar voor Christi geboorte.

Die nader beschreven werd.

1717. "57 houtvoeten is, aan den anderen gehegt, op te bouwen, om zich alzoo van die woeste volkeren te separeren; maar gemerkt de Duivel een Vader der leugenen is, en in 't gemein, zeer dubieus iets voorzegt; zoo begreep de Koning deze Prognosticatie niet: want zy gaan voort, en getuigen, dat na verloop van 31 jaren, wanneer hy 37 jaren geregeerd had, en aflyvig wierd, zyn Soon, *Huye* genaamt, om zyn dartel en onbehoorlyk leven, van den Hertog *Tsjao-Cao* wierd omgebragt, en destrueerde doen, volgens de voorzegging, het gansche Ryk.

"Vele van onze Europianen zullen apparent het contrary schryven, alhoewel dit volgens de teneur van hunne caracters uit hunne Chronyken overgezet is, waar aan ik my derhalven vast houde.

"Dus wierd het Tsjineesche Ryk als dwalende van zynen Koning bevonden, waar door dit 6 Geslagt, onder den naam van *Stin*, maar 4 successive Heerschers gehad heeft, na welken tyd eene *Han-ta-Oco*, zynde wel scherpzinnig van verstand, dog gering van conditie, en een Scheepsgezel geweest, door grooten aanhang zig als Koning verklaarde, en de zevende familie, onder den Tytel van *Han*, fundeerde, by welkers Successeuren onder dat huis, by de Regering van den 11. Koning *Nigaytre* in zyn laatste jaar, of in 't 42. van Augustus, wanneer 't hier alomme in vrede was, de God en Mensch *Jesus* van de maagt *Maria* geboren is. Zy getuigen, dat de Son, te dier tyd geëclipzeert, of dat in *Aquarius* zig een Comeet vertoont heeft, 't welk die uitmuntende Star, ja die treffelyke tong des Hemels, als *Augustinus* zegt, geweest is, die boven Bethlehem aan 't firmament des Hemels de Geboorte-plaats van *Jesus* verkondigde. Men zegt, dat deze plaats Xenti genaamt is, en zig meest Oost en West van een vertoonde, en dat zy ongevaar 4 uuren, of 60 graden, in den Meridiaan verschild; maar hier werd tegen ingebragt, 't geen *Origenes* schryft, dat d'Ægyptische en Chaldêsche Starkundigen na 't Joodsche Land gereist zyn, om die wonderbare Ster, by *Chrysostomus* voor een Engel des lichts gehouden, te aanschouwen. Derhalven kan dezelve niet zeer boven den Horizont hebben gestaan, of zoude anders wel van de gebuuren hebben konnen waargenomen werden.

Onder wat Keizer Jesus is geboren.

"'t Gene hier aan feild, zullen wy met 't lyden en sterven Christi, wanneer de Son tegen den loop der Nature verdonkerde, klaar bewyzen, en toonen, dat die volkeren van die waartekenen niet onkundig gebleven zyn, waar van hunne Chronyken onder den 14 Koning *Quam-vu* aldus schryven: In 't 7 jaar, de 3 mane, en 15 dag van onzen regerenden Koning, wierd een groote en noit meer bespeurde duisternis aan de Son in den Stier gezien, in somma onder dezen Koning zyn Regering heeft Christus geleden, en is gestorven. 1717.

"Tot hier toe onder den 15 Koning *Mintie* hadden deze volken nog geen andere Secte, of Wet gehad, die hen tot de deugd aanzettede, als 't geen, al ruim 300 jaaren geleden, hen onder den 13 Koning van 't 5 Geslagt *Tsjin* door twee valsche Leeraars geleerd was, zeggende met name *Metie*, dat alle menschen onder malkanderen zich zouden liefhebben, en veel liever sterven, als der menschen, of malkanders vyand zyn. Waar uit toen is voortgekomen de vuile en grouwelyke Sodomitische zonde: want de mannen hingen malkanderen als klitsen in stinkende wellusten aan 't lyf. Zyn wederparty *Janchu* leerde, dat de menschen maar hen zelven zouden lieven, en geen moeite met anderen hebben; ja zoo hy met een hair van 't hoofd alle menschen kon verlossen, hy zoude het niet willen doen; maar hier na, ik en weet niet door wat geest der Prophetie, in de borgerlyke Steden, en Vlekken, komen deze gerugten tot dezen Koning, dat in 't Westen een groote Wet geleerd wierd, die de menschen tot deugd en zaligheid aandreef.

Hun twee eerste Wetgevers.

"De Koning, hier toe genegen, heeft een wys en verstandig mensch, met name *Quay Naugan*, nevens nog 18 mannen, afgezonden, om deze Wet te gaan athalen, op datze in Tsjina mogt werden ingevoert; dog dezen zyn na een langduurige reize in 't Ryk Tiencho in Indiën leggende, aangekomen, alwaar zy zyn onlustig geworden, om verder te reizen, en een zekere valsche Secte, genaamt Ree, meinende, dat het de regte en by hen gezogte was, aangenomen hebben. Nevens hen nu hebben zy een Discipel van die andere, *Hamen* genaamt, met 42 daar over geschreven leugentalige boeken, en een groot geschildert beeld, na de gewoonte van hunne Afgoden, geobtineert, en zyn alzoo, na 3 jaaren uitblyvens, weer by hunnen Koning, en in hun Land, gekomen, die terstond dit beeld aangebeden, en belast heeft, deze Wet niet alleen door gansch Tsjina, maar ook in Tonkin, Cambodia, en Siam, gelyk zy daar van aldaar nog 't schemerkligt hebben, te verkondigen.

Het invoeren van een nieuwe Secte in Tsjina, Tonkin, Cambodia, en Siam, 16 jaar na Christi geboorte.

"Dit is 16 jaaren na Christi geboorte geschied, en heeft van dien tyd af tot nu toe die Afgodische Secte zulken voortgang

1717. "gang gekregen, dat nu hier in de Provincie Maakcin over de 1300 van hunne Tempelen, of Pagoden, geteld werden.

"Deze Wet is eerst na den naam van hare Patronesse genoemt; dog uit een oude Secte gesproten, met name *Tauzu*, welk woord zy in twee namen verdeelen. Eerstelyk betekent *Tau* eenige vuiligheid of verrotting der Papen. *Zu* daar mede drukken zy uit verscheide letteren van deze of gene geleerde mannen, die nagt en dag over deze boeken te beschryven zig roemelyk gedragen hebben. Deze hebben eerst vele visschen, en met namen den visch *Ynkoan*, als Goden in 't water, aangebeden; dog by verder onderzoek verdeilden zy die wederom in de namen van *Nuytan*, en *Vaytan*, met het woord *Nuytan*, dat ook *Cincin* genoemt werd, een vermenging van inwendige Geesten, dat de Ziel is, te kennen gevende.

Hun zeldzame gedagten over de onsterflykheid der Ziel

"Want zy gelooven, dat, zoo 's menschen Ziel hem met de dood is vergezelschappende, dat dan de Ziel by 't afwezen des lichaams onsterffelyk is, en daarom gebruiken zy ook deze tegenstellingen met de navolgende woorden, *Cin* het zaad, *Ki* den adem, *Xin* 't herte. En aangemerkt zy zeggen, dat het herte de wortel van den adem, en den adem de wortel van 't zaad is, zoo zal dat zaad weer tot den adem, en den adem tot 't hert der menschen zyn keer moeten nemen: want zy bevestigen het met het tweede woord *Vaytan*, of zeggen zulks dikwils met het woord *Liensien*, waar mede zy 's menschen lichaam ontelbare toebehoorigheden ontrent de natuurlyke gedeelten komen toe te eigenen.

Hun Gelove over de Opstandinge.

"Van d'Opstanding gelooven zy, dat, na de scheiding der ziel van 't lichaam, zy in een plaats, *Tarsyen* genaamt, verhuist, alwaar zy zoo lang blyft, tot dat zy weer in 't een of 't ander lichaam verhuizen zal.

Hun Gebeden en Besweeringen ten behoeve der Dooden.

"Hierom bestroyen zy ook de dooden met Sout, geloovende, dat ze hier door geen verrotting onderworpen zyn. Zy bidden en roepen door supplicatien en offerhanden ook voor de dooden en sieken, en besweeren de booze geesten door duivelsche Characters, die zy *Soxiu* noemen. Tweemaal daags doen zy met hunne onderhoorige Paapen in hunne Afgodische Tempelen om den Autaar een Choor-gezang, waar in de Prioor voorgaat, en eeten ook niet, wat leven ontfangen heeft.

Zyn Pythagorien.

"Tot dezen tyd toe bleef 't Tsjineesche Ryk nog in goede voorspoed, hoewel 't veel rooving onderworpen was tot den 13 Koning *Nikom*, uit het twintigste Geslacht *Zun*, dat Ao. 1195. 'er is geweest, en werden by de linie der Koningen in hunne Chronyken, zedert den 15 Koning *Niutie*, daar wy hier voor by opgehouden hebben, nog 99 Koningen tot den 12 Koning van het 20 Geslagt gesteld, wier naam, en stamhuizen, wy hier voorby gaan, en overtreden tot der Tartaren Victorie die van Niuche, welke onder den naam *Kin*, het noordelyk deel des Tsjineeschen Ryks in possessie namen, hunnen stoel vestigden in de Provintie Honan, gouverneerden alzoo, geduurende den oorlog tegen de Tsjineezen, die gesubjungeerde Provintie 30 jaren, wanneer de westelyke Tartaren, onder den naam *Juen*, uit de Monarchy *Hiu*, die al 182 jaren gestaan had, en Ao. 1043. in Tartaryen was opgeregt geweest, quamen, en dreven de Oost-Tartaren van Kin uit Honan, nemende hunnen Koning gevangen, en, na gedood te zyn, zyn stoel in possessie.

De verovering van Tsjina door de Tartaren van Niuche.

Marcus Paulus de Venetiaan hier gekomen Ao. 1275

"Dit is Ao. 1275. geschied, in welken tyd onder deze bende *Hopilie*, (wy noemenze dus, om dat hun Koning en Veldheer zoo genaamt wierd) een Venetiaan, *Marcus Pauluszen* genaamt, door het Zuidelyk deel der Provintie Xensi met hen in Tsjina gekomen is, weshalven wy hier een weinig tot beter berigt aanroeren zullen, waar uit de misverstanden van 't gezogte Cathay, en Cambalu, ontstaan zyn.

Bericht van waar hy de naamen, Cathay, en Cambaloe, ontleend heeft.

"Deze Pater Venetiaan is dan ongetwyffeld uit India hier in 't Zuidelykste deel Xensi, dat qualyk de 30 graden Noorder breette beryken kan, aangekomen, om dat hy niet eens mentie van de groote muur maakt, die hy anders by contrarie, noodzakelyk moest gepasseert zyn, of gezien hebben, egter door de extreme koude, die hy aldaar ontmoettede, zoo heeft hy calculatie gemaakt ontrent den Noorder pool van 50 graden geweest te moeten zyn, 't geen ook niet vreemd is, te meer alzoo dit Tsjina's Climaat van 30 graden Noorder breette met onze Europische Noorder Landen van 50 graden wel mag vergeleken werden. Ik heb zelfs in de Stad Nanking, leggende op 32 en een halve graad, den 24 November met Pater *Emanuel* de Koolen, en andere Kruiden, meer als drie voeten diep onder de sneeuw uit de aarde gehaald. De Binnewateren lagen toebevroozen, en de boomen in 't geheel van hare lommer beroofd. Op de 29 en 28 graden, ontrent de Hoofdstad van de Provintie Kiansi, was het in de maand December, doen wy daar voor by reisden, vermits de harde wind, gemengd met hagel en sneeuw, zoo bitter koud, dat

Sware koude hier op 30 graden Noorder breette.

1717. „niet konden voortreizen, werwaarts dan „wilden. In de Provintie Peking, ontrent op 37 graden, hebben wy verscheidemalen in de maand July, wanneer 't onlydelyk heet was, bronnen „gevonden, waar in het water 3 en 4 voeten beneden de aarde nog hart bevroren „lag.

„Met deze, en nog meer diergelyke, ondervindingen, knoope ik myn reden vast, „dat deze *Paulus Venetus* misleyd is geworden, te meer dewyl, gelyk 't uiterlyk schynd, hy den loop der Son niet „waargenomen heeft; en zoo my imand „na de reden van deze buitennatuurlyke „koude vraagd; ik kan niet anders zeggen, „dan 't gene al de hier verblyvende Europianen daar af oordeelen, te weten, dat „het van de Salpeteragtige aard of deelen „komt, waar mede geheel Tsjina zeer beswangerd gaat.

Reden van dien.

„Hy nu hier in Xensi aanlandende, diens „westelyke deel meest van de Mooren, en „Westersche Tsjinezen bewoond wierd, „en merkende den op- en afloop van de boven Noordze Volkeren, zoo heeft hy, „sonder eenige bedugting, na die Stad en „Landstreek gezogt, en heeft van de Mogolze kant berigt gekregen, van eene „groote Stad Cambaloe genaamt: want „soo werd Peking by de Mooren tot heden toe nog genoemd, gelyk ik zulks in „Persoon den taalman van de Mogereetse „Gezanten, by myn arrivement in Peking, afgevraagd heb, die my voorder „berigtte, dat 't woord Cambaloe een Stad „van 't opperste gebied, ja een Stad des „Heeren uitdrukte.

Peking by de Mooren, en Mogolders Cambaloe.

„Het woord Cathay nu heeft hy zig van „de Oost-Tartaaren, door de westelyken „doen aldaar overheerscht, toegeëigend; „'t geen ook geen Cathay maar Sjitay is, „en voor een bastaard-Tsjineesch woord „gehouden werd; hoewel de Oost-Tartaaren het nogtans gebruiken. Zy drukken „'er dit mede uit: Chu of Sji beteekend „West, en Tay 't Zuiden; dikwils ook wel „een menschen-hand, land ter zyden van „van de hand, na de discourzen vallen, „daar dit woord Tay in te pas gebragt „word; dog als deze twee woorden aan „een geschakeld werden, zoo wil Sjitay te „kennen geven een Land Zuidwest van „onze hand gelegen, gelyk ook de Provintie Peking in der daad Zuid-Westwaard van 't Ryk Kin, of Oost-Tartaaryen legt gestrekt, en op dit fundament „heeft die Venetiaan, 't Noordelykste deel „van Asia meer als 15 graden te lang uit „gestrekt, en daar 't Koninkryk Cathay „van gemaakt, waar in de Stad van Cambalu, zoo vermaard, zou gelegen zyn; „en even al eens heeft hy 't woord Mangus, daar mede hy het Tsjinesche Ryk „noemd, van de Oostelyke Tartaaren ook „doenmaals onttrokken, 't welk al mede „niet regt is: want zy zeggen tegen de Tsjineezen Manso, of Barbaren. In somma, „deze Provintie Peking word voor dat „waaragtige Cathay, en des zelfs Hoofdstad Xientien, dat gehoorzaamheid beteekend, voor 't vermaard Cambalu gehouden: want van deze Stad Noordwaard „tot 50 graden en vind men niet anders, „als ongecultiveerde zandagtige woestynen, welkers oever aldaar langs de Noordzee van de Inpitaat, om datze met Visschen-vellen bekleed zyn, werd bewoond, „die nu onder deze kroon mede sorteren, „en in onze presentie voor den Throon lagen, om eerbiedigheid te bewyzen, doen „wy in Peking ter audientie wierden gebragt. Hoe Pater *Emanuel* dit van Cathay, en Cambaloe debatteerd, geliefd „U E: by zynen nieuwen Atlas naakter te „beoogen. Het is altyd zoo, dat het by alle „Jesuiten, in Tsjina remorerende, voor waar „gehouden werd. 1622.

Beteekenis van die naam.

't Woord Cathay, van de Oost-Tartaaren ontleend.

„Wy keeren nu weer tot de Westelyke „Tartaaren onder de Monarchie *Hiu*: want „na dat zy de Oostelyke, onder den 12den „Tsjineschen Keyzer, uit de Provintie Honan gedreven, en die zich onderworpen „hadden, zoo bragten zy nog wel 55 jaren door, eer zy heel Tsjina conquesteerden, vermits veel van die Oostelyke Volken zich door de nederlaag met de Tsjineezen conjungeerden, en de West-Tarters tegenstand boden.

Verder gevallen der West-Tartaaren hier onder de Monarchie van Hiu.

„Daar door bevind men in hunne Chronyken, datze nog in den genoemden tyd „zes successive Koningen gehad hebben, „waar van *Tyzyn*, den 18den uit dat Huis, „de laatste geweest zy: want zoo ras de „Tartaaren in de Provintie Fokjen quamen, ging deze jongeling, hebbende „nog qualyk 2 jaren Koning geweest, „uit de Stad Hokspouw t' scheep, om de „vlugt t' zeewaarts te nemen; dog vermits „de wind groot, en 't water te hol was, „zoo wierd hy met Schip met al omgeworpen, opofferende alzoo, met zyn byhebbend geselschap, zyn leven aan de Zee, „benevens zyn Scepter en Kroon, tot een „besluyt van dit 20ste gaslagt, dat 320 jaren „over Tsjina geregeerd had. Nu nam dan „eerst het 21ste Geslagt, onder den naam *Juen*, „van de Westelyke Tartaaren zyn intrede, „zynde A° 1280, waar van *Xico* de eerste „was, die zyn stoel weer vestigde onder de „Monarchie Hia, waar van een Sedes Belli „(Stoel des Oorlogs) te Samarcand by den „grooten Cham als doen gehouden wierd. „In de Stad Peking latende zyn verdere „bende, die in groote heirkrachten bestond, vorder Zuidwaards af 't Koninkryk Lauw, een gedeelte van Caramania, „Siam, Cambodia, Tsjampa, Quinam, „en eindelyk 't Ryk Tonkin, dat hem „wel het naaste lag, door de wapenen sub-

Droevig einde van den Keizer Tyzyn, ontrent Ao. 1280.

Xico veroverd de Ryken van Lauw, Siam, Cambodia, Tsjiam, en Torkin, &c.

„ject

1717. „ject maken; funderende ook in dit Ryk „een aanzienelyke Stad en Fortresse van „magt, en Oorlogs-gereedschappen, om „met 'er haast die tegen de wederspanni-„gen te konnen gebruiken. In summa, „dit was nu alles wel, hadden de Tartaa-„ren de Tsjineezen, die altyd in twist en „tweespalt tegen hen ingenomen waren, „maar wat beter beteugeld; dog dit nu „niet geschiedende, zoo quam, na verloop „van 88 jaren, onder den 10[den] Onder-„Koning *Xuncun*, een Man met name „*Humvu*, geboortig van Fumiam, in de „Provintie Kiansi, een Heyrleger by een „te roepen, nemende daar mede veel Ste-„den geweldelyk in, en onder anderen de „Hoofdstad Nanking, van waar zyn Sol-„daaten inder yl, om goeden buit te er-„langen, hen sogten na de Stad Peking „te spoeden. De Tartaarische Onder-„Koning, zoo haast geen Volk by een „konnende krygen, wierd gedwongen met „Vrouw en Kinderen te vlugten na de Pro-„vintie Xantom, alwaar hy omgekomen „is, en alzoo een einde van de zaake der „westelyke Schyten gemaakt heeft.

umvu rdryft Weft- rtaa- Ao. 68.

„Deze *Humvu*, die voor dezen een „valsche Afgodische Paaps Knegt geweest „was, ziende, dat 't geluk hem diende, „verklaarde zig A. 1568 voor Koning der „Tsjineezen, en fundeerde het 22ste ge-„slagt, dat *Martinius Taminga* noemd, Hem „den naam van *Taico* den eersten toeëige-„nende, die ook alles, wat nog eenigzins na „Tartaryen smaken mogt, uitroeide.

„Hy sond mede herwaards een der On-„der-Koningen, *Lieuthaney* genaamt, om „dit Ryk Tonkin in de plaats der vorige „Tartaaren te Gouverneren; maar gemerkt „deze Volkeren, hoewel verbasterde Tsji-„neezen, na zulke ordonnantien niet meer „wilden hooren, te meer zy by de Tar-„taarische Regering zulx gesmaakt hadden, „zoo begonnen zy te rebelleren; schud-„dende 't jok van hunne schouderen, na-„men die Voogdy zelfs in possessie, en „verdeelden hun Volkeren in 't Westen „tegen de Ryken der Lauwen, en Bau-„wen, en andere op d'uiterste grenzen, van „den opgang tot in 't Noorden langs 't Ko-„ninkryk der Tsjineezen, om die Landen „als vry en erfelyk te blyven bezitten, ge-„lyk zy nu ook al in verscheide Provin-„tien verdeeld zyn, welker situatie wy „wat nader zullen ontleden.

e Ton- nders llen n den sjinee- ien eizer af.

„Dit Koninkryk Tonkin, dat ontrent „zoo groot als Portugal is, schynd, vol-„gens de taal dezer Volkeren wel zyn ei-„gen naam te hebben; hoewel 't van ouds „by de uitlandige en aangrenzende Volken „andere namen gehad heeft. De Tarters „noemen dit Ryk Jannaru, om dat ver in 't „Zuyden de Pinang eeten, en de tan-„den verwen, dat met de Indianen gemeen-„schap heeft.

onkin der schree- en.

„De Tsjineezen, en de Tartaaren Man-„so genaamd, noemen dit Ryk Cauthin, „gelyk ook de Japanders, om dat hunne in-„geboornen bloots voets gaan, en hun „regter groote toon, dat wonderlyk is, „dwars ter syden af staat; gelyk het nog „by eenige onverbasterde gezien kan wer-„den. 1717. Des zelfs Naam by andere Volken.

„Des zelfs limiten begrypen in zig 12 „Provintien, waar van de 7[de], meest ten „deele van 't Oosten, op 21 graden 6 mi-„ten, tot in 't Zuyd-westen aan de Rie-„vier Poetsit, tegens Quinam, de Asiati-„sche Zee bogts-wyze langs zynen oever „omarmd; en stooten de vorige vyf Pro-„vintien met hun bergen zoo in den onder-„gang tegens 't Koninkryk der Lauwen, „in 't Noordwesten aan de Provintie In-„nam, en 't Koninkryk Cabang, dat een „afvallige van deze Kroon is, en eindelyk „komen te eindigen in den middernagt (of 't „Zuiden) als ontrent 't Noord-oosten, langs „de Provintie Quansi, wiens wegen al-„daar, om uit dit in 't Tsjineesche Ryk „te komen, zeer rysbaar zyn; wel verstaan-„de van de Zee-kant door de Provintie „Quinam de Tsjineesche Hoofdstad Sim-„migsoi, die ordinair in drie dagen gaans „verdeeld werd; maar ter contrary, zoo „een vreemdeling genegen was van hier „door de Provincie Banuw in Innam, of „door Ay, en Lokjouw, in de Provintie „Quansi over te treden, en bevorens li-„centie daar toe van deze Kroon had, zoo „mogt hy wel verzekerd zyn, dat zou aan-„gerand werden, hoewel zulx veeltyds „door de Jesuiten hier onderzogt, en som-„wylen door hunne Tsjineesche Habiten, „daar mede omkleed waren, ook gelukt „is; dog wat hebben zy in 't kort hier te „weeg gebragt, of in 't aangroejen van 't „H. Euangelium gewonnen. Wel is waar, „dat de roep daar af zeer groot by 't Paus-„dom is, gemerkt hunne Leeraars meest „alle door de Tsjineesche, en ook deze Ton-„kinsche Provintien zich verdeeld hebben, „te weten, by die gene, die arm, en nood-„druftig zyn, gelyk wy eens een zekeren „Pater *Emanuel* tot Nanking vraagden, of „in de voortplanting, en oegst des H. „Euangeliums, al wat te accresceren quam, „waar op hy antwoorde: ik heb 'er veel „gedoopt, dog vermits zy egter, op hunne „wyze, meinende hier door ryk te worden, „al even arm blyven, zoo vallen zy even „eens af, en plegen in hunne Tempels af-„goderyen. In summa, men kan hier uit „genoeg bewyzen, datze dit meer doen „om den broode, als door ware aanprik-„keling, en liefde tot het geloove.

In hoe veel Landschappen dit verdeeld werd.

Slegten voortgang der Jesuiten hier.

„Ten anderen, zoo deze Predikheeren „hun keer nemen tot de Grooten en Ry-„ke lieden, daar werden zy, wegens „hun wiskunde, voor wyze Lieden ge-„taxeerd, en verder gehouden voor ver-

„kon-

1717. „kondigers van vreemde Goden, gelyk „Paulus by die van Athenen.

„'t Is nu 37 jaren geleden (of A° 1626) „dat in dit Ryk door Pater *Alexander de* „*Rhodes* voor d'eerstemaal het Euangelium „voor deze Volkeren gepredikt wierd; „en nu komt de Duivel de Oppermagten „alhier door dreigementen van hooge watervloeden, quade gewassen, en groote „sterfte, plagen, en dat nog meer is, hen „wys maken, dat de Christen Soldaten „zoodanig niet wilden vegten, als die „voor hare Duivels-Tempelen geen eerbiedigheid willen bewyzen.

Alexande Rhodes eerste Prediker hier Ao. 1626.

„Deze arme verblinde menschen zoekt „hy zoo te bewegen, om de Christenen „te doen vertrekken, en hen te verstooten, om het Euangelium niet meer hier „te prediken; gelyk nu den 25 September verleden hen van die Majesteit aangezegt, en ons gelast is hen uit dit Ryk „te vervoeren; en dit is, myn Heer, „nog zeer genadig, in vergelyking van „by de Tsjineezen, gehandeld, die op „eenen dag binnen de Stad Nanking Ao. „1616., door ordre van den Keizer *Van-* „*li*, over de ettelyke duizenden gemaakte Christenen moesten ombrengen, om „datze in 's Keizers oogen te groot in getal wierden. Wat zullen wy dan zeg-„zeggen? Kan 't anders zyn, dat we de „jongste 1000 jaren niet en beleven, in „welke de Duivel voor een kleinen tyd „moet ontbonden worden om te vergaderen den *Gog* en *Magog* tot den kryg, „*Apoc.* 20. Waar mede &c.

De Jesuiten Ao. 1663 gelast uit Tonkin te vertrekken.

In 't Comptoir Tonkin Ady ultimo October 1663. 1717.

Was geteekend,

Hendrick Baron.

Indien men aan 't zeggen der Tsjineezen geloof geven mogt, zoo zou hun Keizer-ryk al 40000 jaren gestaan hebben; maar dit is hoog opgeven zonder eenig bewys.

Wat het voor een volk is, hebben wy elders al klaar genoeg getoond, hoewel wy hier met een letter wel konnen aanroeren, dat het zeer schrandere, en noeste menschen zyn, die groote Koopmanschap dryven, en die al het leven aan Batavia geven. Het zyn stoute en vernuftige Kooplieden, weergadelooze Landbouwers, en schrandere Ambagtslieden, die by na alles, wat men op Batavia van nooden heeft, maken, en die in hun eigen Land by na even eens leven, gelyk men gewoon is in Holland, daar niet een hockje Land onbebouwd blyft, en daar men niet als van Knegts en Meyden, dog geenzins van Slaven, weet. Zy beminnen zeer de lange nagels en ydele lange baarden, en veranderen noit van Modens, hoewel zy al vry statieus en prachtig, voor al by openbare bezoeken, voor den dag komen.

't Zyn groote Konstenaars in Vuurwerken; dog slegte Schilders; maar om alles hen betreffende verder te weten, moet men de stoffe van Amboina en Batavia nazien.

DERDE HOOFDSTUK.

Zaaken *van den* Godsdienst. *Verscheide* Godsdiensten *in* Tsjina. *Van den* Heidenschen Godsdienst. *Verscheide* Secten *onder hen, als die van* Confutius. *Van* Sjekia *of* Sjieawia, *die* Pythagoristen *zyn. En van* Lau-zu. *Veel andere* Secten, *en* Gezindheden. *Die groote* Dag-verkiezers, *en zeer* bygeloovig *zyn. Van den* Godsdienst *der* Lamas, *zynde de West-Tartaren. Van den* Mohhammedaanschen Godsdienst. *Welkers* Belyders *hier zeer weinig; dog al van ouds her bekend geweest zyn. De* Roomsche Godsdienst. *De* Apostel Thomas *werd gezegt, dog niet bewezen, in dit* Land *geweest te zyn.* Xaverius *komt hier* Ao. 1550. *En stierf 'er kort 'er aan.* Rugieri *hier* Ao. 1581 Riccius, &c. Ao. 1583. Adam Schaal Ao. 1631. *hier. Die* Ao. 1664. *vervolgd werd.* Ferdinand Verbiest, Voorzitter *der* Wiskunde Ao. 1657. *Die de* Jesuïten *red. De zes* Fransche Wiskundige Jesuïten Ao. 1685. *na* Indiën *gezonden. Hun aanzien in* Tsjina *door de* Vrede *tusschen den* Keizer, *en den* Czaar Ao. 1689. *door twee van hen bewerkt. Last des* Keizers *om den* Christelyken Godsdienst *hier te mogen voortzetten. Hoe slegt dit werk der* bekeering *door de* Jesuïten, *en wat daar van te wagten is. Het slegt oordeel der* Sorbonne *van hun* gedaante. *En slegte gevolgen van dien. Die geen goeden uitslag konnen nemen. Nader aanmerking des* Schryvers *hier over.* Grond *van zyne gedagten, en aanrading, die met een wensch over hen besloten werd.*

1663. Zaaken van den Gods-dienst.

ZAAKEN van den GODSDIENST in TSJINA.

1663.

HOewel wy onder de stoffe van Amboina en Batavia al in verscheide voorvallen van den Godsdienst der Tsjineezen, het een en het ander verhandeld, en 't wezentlykste van den zelve aangewezen hebben, konnen wy egter niet nalaten alhier, daar wy van den Handel op de Kust van TSJINA nu in 't byzonder gesprooken hebben, 'er nog 't een en 't ander van hunnen Godsdienst, en van de andere, daar tot nu toe stand grypende, mede een woordje te spreken.

Verscheide Godsdiensten in TSJINA.

De Godsdiensten, in dit Land bekend, zyn of de Heidensche, of de Mohhammedaansche of de Roomsch-Catholyke.

De HEIDENSCHE GODSDIENST.

Van den Heidenschen Godsdienst.

Waar in de rechte en Heidensche Godsdienst der Tsjineezen bestaat, is zeer uitvoerig door den Jesuït *Nicolaus Trigautius*, die 30 jaren dit Land doorkruist heeft, beschreven.

Zy erkennen allen wel een Opper-wezen, dat zy als den Schepper van Hemel en Aarde eeren; maar daar zyn 'er onder hen velen, die deze eere ook aan den Hemel en de Aarde zelf, of ook wel aan 't Heyr des Hemels, bewyzen.

Buiten dit Opper-wezen zyn 'er verscheiden andere mindere Goden, die zy dienen, die men veel eer, als de Helden der Oude Romeinen, of wel als door hen Vergoodden, zou mogen aanmerken, alzoo dit niet dan zekere menschen van een grooten naam geweest zyn, die by hen bekend staan, of het een of 't ander groot stuk onder hen uitgevoerd, of wel de eene of de andere beroemde konst, of een nuttige zaak voor 't gemeen, uitgevonden te hebben; alle dewelke zy, om deze uitvindingen, Goddelyke eere bewyzen.

Zoo hebben zy hunne Veld-Goden, hunne Land- en Zee-Goden in menigte, als hunne *Matzò* (een Zee-Godin) hunne *Quantè* (een Zee-God) en meer anderen, aan dewelke zy, als zy op een Tocht zullen gaan, of wel als zy van een behouden Reize komen, in 't gemeen het een en 't ander zullen opofferen, en dezelve, met het verbranden van manden vol verguld papier, en 't rooken van reukwerk (gelyk ik meenigmaal in hunnen Tempel buiten Batavia, en elders, gezien hebbe) veel eere aandoen, niet ontziende, zich voor dezelven ter aarde neder te werpen, en driemaal met hunne hoofden tegen de grond te slaan, waar by zy dezelve dan, of hunne gunst verzoeken, of voor de genade, hen op de Reize bewezen, eerbiedig danken, dat met veel zedigheid toegaat.

Als zy zich in nood op Zee bevinden, of een storm zien aankomen, of ontrent plaatzen van gevaar zyn, zullen zy of dood stil zyn, en houte of papiere Scheepkens stil over boord zetten, of met een haak of pols voor uit op de voorplecht staan, en by wylen weer schreeuwen, of zy bezeten waren, om 't quaad weder, of de Duivels, die hen (zoo zy zich inbeelden) hinderen, te verdryven. Hoedanige zottigheden zy menigvuldig bedryven.

Ontrent de gronden van hunnen Godsdienst zyn zy 't ook onder malkanderen niet eens, maar men vind (buiten een groote andere menigte van minder verschillende) drie Hoofd-Secten; of Gezindheden.

De eerste en voornaamste is die van hunnen Hoofd-Wysgeer *Confutius*, by hen *Coem-Tsje* genaamt, een man, die ontrent 483 jaren voor Christus geleeft heeft. Verscheide Secten onder hen.

Wat zyne stellingen zyn, zal men my niet vergen in dit kleen bestek voor te stellen, aangezien 'er van zyn Leere alleen een groot Foliant in 't licht, en by de Geleerden bekend is, tot welken wy den verstandigen Lezer wyzen.

Gelyk hy een man van een voorbeeldelyke Godvrugtigheid, en Zedigheid geweest is, alzoo vervatte zyne Leere ook zeer heerlyke Zedenlessen, en groote Setregels, die van geen Christen beter zouden konnen bedacht werden, willende, dat men eerst zyn eigen gebreken, en daar na ook die van zynen even-naasten, zal trachten te verbeteren, om aldus zich zelven, en ook anderen, op 't rechte spoor van de deugd te leiden, 't geen ons tot het bezit, en genot van het hoogste goed brengen kan. Als, die van Confutius.

Hy liet vier werken na, handelende, zoo van hunnen Godsdienst, en oorsprong der Goden, als mede van de Sterrekunde, Sangkunde, Meetkunde, Dichtkunde, en van zeer veel andere gewigtige zaaken.

Zyne Leere dringt ongemeen sterk op de eerbied, die men zyn Ouders, en alle Overheden, schuldig is, aan. Ook verwerpt hy allen dienst der Beelden, niet willende, dat men eenige andere Goden, dan het Opper-wezen, en den Schepper van het Geheel-al, van herten eeren zal, hoewel 'er zommigen van zyne Aanhangers zyn, die niet willen toestaan, dat de wereld geschapen zy.

In alle Steden hebben zy Tempels en Beelden ter eere van hem opgeregt, hoewel dit geen van beyden voor het opperste wezen geschied.

Hy leeraard mede, dat de goeden en vroomen zekerlyk beloont, en dat de quaden van dat Opper-wezen zullen gestraft werden,

1717. den, hoewel 'er ook onder zyne aanhangers zyn, die wel toeftaan, dat de boozen zullen geftraft, maar dat hun die ftraffe ook in dit leven nog toegebragt zal werden.

Van Siekia of Sjieawia. De tweede Secte is die van *Sjieawia*, (van anderen *Sjekia* genaamt) mede een groot Wysgeer, en de derde, die van den grooten *Lau-zu* geweeft.

Die Pythagoriften zyn. De tweede nam Ao Chrifti 60 a 70 haaren oorfprong uit Indiën, of uit het Land van den Grooten *Mogol*. Zy leeren zeer fterk de onfterffelykheid der Ziele, en de zekerheid, van dat het opperfte Wezen hier na de vroomen eens beloonen, en de boozen ftraffen zal.

Deze Secte dryft ook zeer fterk de Verhuizing der Zielen, door *Pythagoras* geleeraard, en ook na die vergelegene Landen overgebragt, dat dan ook de grond by hen is, waarom zy (eenigzins Godsdienftig zynde) geen vleefch, nog iets dat leven ontfangen heeft, eeten zullen. Nogtans maken veelen onder hen, die juift zoo naauw niet bezet zyn, geen zwarigheid, om vleefch te eeten, wetende de Priefters hier of daar mede de handen te vullen, en te bewegen, om hen die zonde te doen vergeven, geloovende, dat zy macht hebben, om dit door hunne Gebeden uit te werken.

Zy hebben in hunne Tempelen een menigte van allerley Beelden, die zy als mindere Goden eeren, en door welkers voorbede zy het Opper-wezen tragten te bewegen hunne gebeden te verhooren.

En van Lau-zu. De derde Gezindheid *Lau-zu* genaamt, heeft haaren oorfprong van een groot Wysgeer, die een tyd-genoot van *Coem-Tsje* geweeft is, en van welken zy veele befpottelyke verdichtzelen verhalen, voorgevende, dat hy dien naam van *Lau-zu*, dat is, Ouden Wysgeer, droeg, om dat zyn Moeder 80 jaren van hem zou zwanger gegaan hebben, van hoedanige verdichtzelen de Schriften der Tsjineezen vol zyn.

Deze heeft zelf zyn Leere niet in Gefchrift nagelaten, maar zyne Aanhangers hebben 'er een opftel af gemaakt, in verfcheide werken beftaande.

Hy erkend mede een Opper-wezen; dog fteld vaft, dat het zelve lichamelyk is, op welken grond hy ook aan dat Opper-weezen veel ongerymde dingen, die daar in onmogelyk vallen konnen, toefchryft.

Ook ftelde hy, buiten dit Opper-wezen, nog drie mindere Goden, van alle dewelke wy zeer veel zouden konnen zeggen, zoo dit *Trigautius* voor ons niet in 't breede gedaan, en in zyn werk uitvoerig van alles, 't geen tot hun gevoelen behoord, gefproken had, waar na toe wy den Lezer wyzen; zeer klaar toonende, wat men van de gronden van hunnen Godsdienft, van hun Priefters, Offerhanden, &c., behoord te weten. 1717.

Veel andere Secten of Gezindheden. Men zegt ook, dat 'er buiten deze drie Hoofd-gezindheden nog wel 350 andere zyn, die, fchoon zy in 't wezentlykfte van den Godsdienft over-een-ftemmen, nogtans in deze en gene gevoelens vry veel van malkanderen verfchillen.

Veelen van hen eeren niet alleen de Son, Maan, en Sterren; maar bidden ook openbaar den Duivel aan, vaft ftellende, dat God, die ten uiterften goed is, hen geen nadeel, dog dat de Duivel, die quaadaardig en boos is, hen dit zekerlyk wel kan, en zal toebrengen, om 't welke te beletten zy vaftftellen, dat men door offerhanden zyn gunft moet zoeken te winnen.

Die groote Dag-verkiezers, en zeer bygelovig zyn. Dat zy groote Dag-verkiezers zyn, en zoo wel hunne gelukkige als ongelukkige dagen hebben, en niet alleen met een fterk geloof voor de Toverye bezet, maar ook ten uiterften bygelovig zyn, is reeds genoeg gebleken uit het gene wy bevorens al van dit volk, in 't befchryven van andere ftoffen, gezegt hebben, behalven dat ook alle die genen, die over de Tsjineezen, en hunnen Godsdienft, maar eenigzins gefchreven hebben, het wezentlykfte, van 't gene wy hier ter nederftellen, zeer wydluftig beveftigen, waar na toe wy den Lezer wyzen. Ook zyn hunne Almanachen vol 'er af, om uit de zelve de gelukkige en ongelukkige dagen aan te toonen, buiten welk zy ook niets zullen ondernemen.

Behalven dezen Heidenfchen Godsdienft der Tsjineezen, kend men hier nog een byzonderen Godsdienft der Weft-Tartaaren, die weer geheel en al op zich zelven is, gelyk zy ook hunne byzondere Priefters hebben, die zy *Lamas* noemen, om dat zy den Grooten *Lamas* als hun Hoofd, en by na als hun God eeren. De Godsdienft der Lamas, zynde die der Weft-Tartaaren.

Dit volk legt wel 300 van onze mylen van de groote Muur, die TSJINA van hen affcheid.

Deze *Lamas*, of Priefters, zyn in een byzondere hooge agting, zoo by 't gemeen volk, als by de Hovelingen. Men ziet ze by *Nieuwhof* in zyn Gezantfchap aan den Tartarifchen *Cham* Fol. 172 na 't leven afgebeeld.

Het zyn mede zeer botte Afgoden-dienaars, en die ook den Duivel, zoo wel als de Tsjineezen, van welke zy dit mogelyk geleerd hebben, aanbidden; dog egter met zulken verfchil, dat de Tsjineefche Geeftelyken, pas voor den inval der Tartaren in TSJINA, goedvonden hen alle te zamen uit het Ryk te verdryven, wanneer zy na Weft-Tartaryen meeft gevlugt zyn; dog na dat nu de Tartarifche Keizer *Sunthe* TSJINA veroverd had, hebben zy door

1550 door Gezanten aan dit Hof doen verzoeken, om weer hier te mogen komen.

De MOHHAMMEDAANSCHE GODSDIENST.

Van de Mohhammedaansche Godsdienst.

Dat de Mohhammedaansche Godsdienst hier en daar in dit Land mede doorgedrongen is, kan die genen, die maar eenigzins kennis van dit Land hebben, niet onbekend zyn.

Zy hebben tot Hamtsjeoe, de Hoofdstad der Landvoogdye van Tsjekiam, zelf een openbaren Tempel, waar in zy hunnen Godsdienst in alle vryheid plegen.

Ook is 't Wester-Deel der Landvoogdy Xensi vol Mooren.

En het is zeker, dat de Veel-Wyvery, die men by de Mooren en by de Tsjineezen even sterk vind, groote aanleiding hier toe heeft gegeven, behalven, dat ook de Tsjineesche Vrouwen doorgaans zeer genegen zyn, om de Hhakajats, en vertellingen, die de Moorsche Priesters, daar zy hunne vergaderingen hebben, voorlezen, te gaan hooren, daar toe geen tyd, en zelf de nachten niet, ontziende; waarom ook doorgaans eerst de Vrouwen door die Moorsche Priesters gewonnen werden, die naderhand ook hare Mans weten te overreeden.

Welke Belyders hier zeer weinig, dog van oudsher al geweest zyn.

Om nogtans over de uitbreiding der Mohhammedaanen zeer veel te roemen, daar hebben de Priesters der Mooren, schoon zy'er hun best genoeg toe doen, geen reden toe. Men kan niet loochenen, dat zy'er zyn, maar men moet zeggen, dat hun getal, in vergelyking van anderen, zeer kleen is, behalven dat zy 'er ook maar by oogluiking geduld werden; zoo dat van dezelve niet veel te zeggen valt, dan dat zy'er egter wel 300 jaaren al bekend, en bestierders van de Wiskunde geweest zyn, gelyk zy dat tot de komst van *Adam Schaal* in gehouden hebben, aan den welken de Keizer van TSJINA dit overgaf.

De ROOMSCHE GODSDIENST.

De Roomsche Godsdienst.

Behalven de Heidensche, en Mohhammedaansche, kend men hier ook, zedert eenige honderd jaaren, den Roomschen Godsdienst.

De Portugeezen, die zich al vroeg in Indiën vertoonden, hebben ook van eersten af aan hun best gedaan, om hunnen Godsdienst alomme, en dus voor al in TSJINA, voort te zetten.

De eerste Christen egter, die men voorgeeft, dat in TSJINA geweest, en het Euangelium Christi daar verkondigd zou hebben, zou de Apostel *Thomas* geweest zyn; dog de bewyzen daar van verdienen by ons geen geloof. 1550.

De Apostel Thomas werd gezegt, in dit Land geweest te zyn.

Ik weet wel, dat die van de Roomsche Kerk voorgeven, dat'er op Malabar in een oud Chaldeesch *Breviarium* gelezen werd, dat de Tsjineezen en Æthiopiers door den H. *Thomas* bekeerd zyn, en dat hy ook Indiën, TSJINA, Persien, en meer Oosterse Landen doorreisd zou hebben; maar wy konnen aan dit zeggen, zonder eenig bewys, geen meer geloof, dan aan veel andere verdichtzelen van dien aard, waar van deze Kerke vol is, geven.

Xaverius komt hier Ao. 1550.

Wy stellen dan als den eersten, die na TSJINA gezeild is, om de Heidenen te bekeeren, dien vermaarden Portugeeschen Leeraar *Franciscus Xaverius*, gemeenlyk den Apostel van Indiën genaamt, die 'er Ao. 1550. uit Japan eerst aanquam.

Hy vertrok den 15 April Ao. 1552. met den Vader *Pereira*, en 2 anderen, nog geen Priesters zynde, mitsgaders met een jongen Tsjinees van Goa, na Malakka, met voornemen, om nu die zoo lang gewenschte tocht na TSJINA, die hem door den vorigen Malakschen Landvoogd, *Don Alvares Ataido*, belet was, te hervatten.

Hy ondernam dit derhalven nu van Malakka, en quam allereerst op het Eiland Sansjan, onder de Landvoogdy van Canton, zynde dit in zich zelven een zeer woest Eiland in TSJINA, ontrent dertig mylen van de Stad Canton gelegen, daar hy bevorens by zyn komst uit Japan al aangeweest was.

En stierf 'er kort 'er aan.

Hy heeft wel getracht, om het werk der bekeering hier wakker voort te zetten; dog heeft niet lang daar na geleefd, alzoo hy op dit zelve Eiland den 2 December des zelven jaars 1552. overleden is.

Men begroef hem in levende kalk, en hy was (zoo de Jesuït *Jarricus* zegt) eenige maanden daar na nog in zyn geheel in de aarde, en is zoo van daar eerst na Malakka, en verder na Goa vervoerd, alwaar die Heilig lang na zyn dood nog veel Paapsche wonderen gedaan heeft, die veel meer bespotting, dan geloove (zelf by de verstandigen onder hen) verdienen, en door hoedanige verdichte wonderdaden zy veel Heidenen aan de waarheid en zuiverheid van hunnen Godsdienst met veel reden doen twyffelen: want dat deze dorre doodsbeenderen de kragt zouden gehad hebben, om Ao 1553. den 22 Maart een mensch tot Malakka van sware pyn, of om die Stad van de Pest, te verlossen, is immers een zaak, die geen man van verstand zal, of kan gelooven.

Men ziet hier dan, dat *Xavier* eigentlyk maar voor, en niet in TSJINA geweest is.

Op deze gronden nu hebben hem anderen gevolgd, die naderhand ook in het Land doorgedrongen zyn.

1581. Rugieri hier Ao. 1581. De eerste, die hem op 't spoor volgde, is *Michiel Rugieri*, mede een Jesuït, geweest, die Ao. 1581. in dit Land quam, om Christus daar op de wyze der Roomsgezinden te prediken; maar deze Vader is al mede kort daar aan hier overleden.

Riccius, &c. Ao. 1583. Hy wierd Ao. 1583. door den Jesuït *Mattheus Riccius* gevolgd, die eenen *Didacus Pantoya Roger*, en meer anderen tot zyn hulp by zich gehad, en 't middel gevonden heeft, om aller eerst tot in 't Hof van Peking (na dat hy zich lang in Nanking onthouden had) door te dringen, en zich by den Keizer *Vanli*, Ao. 1600, en in de volgende jaaren, zeer bemind te maken; hebbende in de voorige jaaren nu al 4 Kerken in dit Ryk, te Macauw, te Canton, te Nanking, en te Nanchan, opgericht gekregen.

De beginzelen, die op zyne Leere volgden, waren vry gelukkig, maar zy duurden niet lang, alzoo 'er Ao. 1615. na de dood van *Riccius*, en met het ondergaan van de Regeering van dezen Vorst een sware vervolging opquam, door eenen *Tsjinkio*, een Nankings Mandaryn, ondersteund door de Portugeezen van Macauw (die de Jesuïten een doodelyken haat toedroegen) eerst wel zeer hevig ondernomen, alzoo men zich niet ontzag deze Vaders (waar onder *Martinez* mede was) alomme gevangen te nemen, te plagen, te slaan, te bannen, en hen alle smaadheden, ook zelfs met het omverre halen van Kerken, aan te doen; maar die egter mede van geen langen duur was, alzoo men aan de eene zyde zyn bedrog, en aan de andere zyde de onschuld dezer Vaders, zonneklaar ontdekte, waar op zy ontslagen, en, gelyk bevorens, weer een langen tyd zeer wel gehandeld wierden.

Adam Schaal Ao. 1631 hier. Ondertusschen daagde *Adam Schaal*, een Keulenaar, hier op, die deze Kerk grooten dienst dede, en in groot aanzien aan het Hof Ao. 1631. was, breidende zyn Kerk wakker uit, terwyl hy Voorzitter der Wiskunde onder Tsjuntsji of Zuntè, geworden was.

Die Ao. 1664. vervolgd werd. Dit duurde tot Ao. 1664., wanneer een groot Tsjineesch Vervolger, *Jamkam-zien*, zich weer met veel drift tegen deze Paters aankantede, en die dezen Jesuït, *Adam Schaal*, met alle die van zyn Gezelschap (waar onder ook *Francois Faber*, een Franschman van geboorte,) ten uitersten vervolgde. Hy bewerkte met zynen aanhang, dat hy in de ketenen geraakte, ja dat alle de Geestelyken, die men maar krygen kon, gevangen genomen, en dat al hunne Boeken, Paternosters, &c. verbrand wierden.

Men verwees hem eerst, om geworgd, daar na om in duizend stukken gehakt te werden; hoewel een tusschen beide voorgevallene aardbeving aanleiding gaf, om hem van zyne banden te ontslaan, en in zyne volle vryheid te herstellen, dog hy stierf niet lang na alle deze martelingen, te weten, den 15 Augusti Ao. 1665. 1657.

Wel is waar, dat deze *Jamkam-zien* in *Adam Schaals* plaats Voorzitter der Wiskundigen wierd; dog hy quam, vermits hem ook de zorg van den Almanach te maken opgelegt was, niet zeer veel eere daar by in te leggen, alzoo de wakkere Jesuït, *Ferdinand Verbiest*, zich openbaar tegen hem aankantede, en in het bywezen van den Keizer zelf hem aanwees, dat zyne gronden niet goed waren, en dat hy dierhalven onweerdig was, die plaats te bekleeden, gelyk hy daar over ook verwezen wierd, niet alleen om zyn Ampt te verlaten, maar ook om zyn leven te verliezen, 't geen de Keizer om zyn hooge jaaren belettede, hoewel hy egter niet lang daar na door een ongemak, 't geen hem aantastte, quam te sterven.

Kort te voren, of Ao. 1657., quam *Ferdinand Verbiest* in zeer groot aanzien, en in veel agting by den Keizer *Camhi*, en nu nog meer, alzoo die hem tot Hoofd der Wiskunde Ao. 1669. aanstelde, en, op zyn voorbeede, ook de gunst dede van de andere Zendelingen weder toe te laten tot hunne oude Kerken, die zy reeds in dit Land hadden, weder te keeren, hoewel hen wel uitdrukkelyk verboden wierd geen nieuwe aan te bouwen. Ferdinand Verbiest Voorzitter der Wiskunde Ao. 1657.

Ondertusschen kreeg *Prosper Intorcetta*, Overste der Jesuïten in Hamtsjeoe, de Hoofdstad van de Landvoogdye Tsjekiam, zoo wegens zich zelven, als naderhand ook wegens de Jesuïten, die Ao. 1685. in Indiën quamen, groote moeyelykheden met den Landvoogd van Hamtsjeoe, en met den Onder-Koning van Tsjekiam, die door hulp der Tsjineesche Geestelyken, en Bonzes, de Christenen 'er geheel en al zogten uit te dryven, tegen welker aanslagen zich de Jesuït *Verbiest*, door zyn groot vermogen by den Keizer (na dat *Intorcetta* al in het uiterste gevaar geraakt was) zoo sterk aankantte, dat hy volslagen eindelyk de overhand, en zoodanigen voorschryvens kreeg; waar door niet alleen hy, maar ook alle de anderen, die met hem leden (onder welke *Alcala* mede was) gered, en verlost wierden; dog uitnemend veel verloren deze Zendelingen aan dezen Heer, die Ao. 1688. quam te sterven. Met hoe groote statie hy begraven wierd, ziet men by Pere *le Gobien*. Die de Jesuïten red.

Hoe grooten voortgang nu deze zaaken der bekeering van deze Jesuïten tot nog toe gehad hadden, meind men egter, dat die nog sterker voortgang kregen, na dat Koning, Lodewyk de XIV. zes Wiskundigen Ao. 1685. na Indiën gezonden heeft. Fransche Wiskundige Jesuïten Ao. 1685 uitgezonden na Indiën.

Dit waren de Vaders, *Tachart*, *Fontaney*, *le Comte*, *Gerbillon*, *de Visdelou*, en *Bou-*

1657. *Bouvet*, van welke zich zommigen byzonder in de Tsjineeſche Taal oeffenden, en zich zoodanig in de gunſt van den Keizer *Cambi* indrongen, dat zy zich metter tyd voor dien Vorſt zeer noodzakelyk gemaakt hebben, om hem ook in verſcheide zaken van Staat, en zelf tot het ſluiten van een Vrede-verbond met hunne Czaarſe Majeſteyten van Moſcovien, te gebruiken, gelyk ook door tuſſchen-ſpraak der Jeſuïten *Thomas Pereyra*, en *François Gerbillon* den 3 September Ao. 1689: te Niptsjoe dezelve tuſſchen den Keizer van TSJINA, en de beide Czaaren, getroffen is, waar toe de Jeſuït, *Philippus Grimaldi*, (die in de plaats van *Ferdinand Verbieſt* Voorzitter in 't Hof der Wiskunde wierd) mede zeer veel gedaan heeft. Een zaak, waar van wy in ons eerſte Deel breder ſpreeken.

[...]un [...]nzien [...] TSJI[...] A door [...] Vrede [...]ſſchen [...]n Kei[...]r en [...] Czaars [...]o. 1689 [...]werkt.

Hier door kregen de Jeſuïten zulken aanzien aan het Hof alhier, dat ook daar door den 20 Maart Ao. 1692., en in de volgende tyd, een zeer goede grond tot voortgang van den Godsdienſt, en van 't werk, der bekeering gelegt wierd, alzoo de Keizer, op de voorſpraak van den Prins *Sosan*, of wel van zyn Oom, en Schoon-Vader (Voorſtander dezer Zendelingen, en voor al een Vriend van *Gerbillon*) hen nu volkomen vryheid gaf, om den Chriſtelyken Godsdienſt in zyn gansche Ryk voort te mogen zetten, en om alle Tsjineezen, en Tartaaren, die daar toe maar genegen waren, te mogen onderwyzen, en doopen, waar op dan zeer veelen van deze Heidenen Ao. 1694, 1695. en vervolgens van tyd tot tyd, en zelf ook verſcheide Mandaryns (zoo men zegt) bekeerd zyn.

[...]ſt des [...]izers [...]n den [...]riſten-[...]ods-[...]enſt [...]er [...]oort te [...]ogen [...]tten.

Dit nu is het groot opgeven van deze Jeſuïten, en die van hun aanhang zelf, dat 'er in dit groot Land reeds duizenden, zoo groote als gemeene Lieden, door hen bekeerd en Chriſten gemaakt zyn; maar daar zyn 'er onder die van hun ſtreng zelf, die loochenen, dat deze Tsjineezen en Tartaaren op goede gronden gedoopt zyn, en die met ons wel hartelyk twyffelen, of hen wel oit de Leere der waarheid in hare rechte zuiverheid (ik ſpreeke nu nog maar van 't zuiver Roomſch Geloove, dat wy echter voor zeer onzuiver houden) voorgeſteld is; ja daar zyn 'er, die zommigen van deze Zendelingen openbaar als bedriegers beſchuldigd, en hen te laſte gelegt hebben, dat die Tsjineezen en Tartaaren door hen niet Chriſten gemaakt, maar dat zy zelfs, van Chriſten, Heidenſch geworden zyn, en dat zy zich, om die Heidenen te behagen, en maar hun eigen tydelyk voordeel te bejagen, niet geſchaamd hebben zich in alles na hunne Afgodiſche en Bygeloovige dienſten te ſchikken, het welk, zoo dit waar, gelyk het uit het bericht, in Auguſtus Ao. 1699. uit het voorſz. Ryk aan 't gemeen medegedeelt, uit dat van Auguſtus Ao. 1700, als mede wel zeer waarſchynelyk is, ons een zeer ſlegt denkbeeld van 't werk van hunne bekeering, behalven dat het ons ook zeer ſlegte gedagten voor 't gevolg van dien geeft; te meer, alzoo het zeker is, dat de Mandaryns, en Grooten, deze Jeſuïten, en dit werk van de zoo genaamde of ſchynbekeering, doodelyk haaten, en dit alles maar voor een tyd, om den Keizer te behagen, inſchikken, terwyl zy, zoo ras deze Keizer eens zal overleden zyn, maar na dien tyd met hert en ziel verlangen, om zich dañ eens ter degen aan alle die Paters te gelyk, die zy voor de grootſte bedriegers ter wereld (zoo men ons gezegt heeft) houden, op het ſchrikkelykſte te wreeken, en dan eens klaps dat ganſch werk der bekeering op een jammerlyke en beklagens-waerdige wyze tot de grond toe zoo, gelyk in Japan geſchied is, uit te roeyen.

[...]oe [...]gt dit [...]erk der [...]kee-[...]ng

1700. door de Jeſuïten, en wat daar van verder te wagten is.

Wat groote berigten men Ao. 1695. den 21 September en den 12 November uit TSJINA, en uit Peking zelf, daar van opgegeven heeft, kan men mede uit de tydingen van daar van Ao. 1697. in de maand February omſtandig nalezen, behalven dat ook de Jeſuït *Bouvet*, die Ao. 1697. in de maand Maart weer in Vrankryk quam, en 't jaar daar aan weer na TSJINA vertrok, zeer breed daar van, en zelfs ook zeer hoog van de hoope tot 's Keizers bekeering, opgegeven heeft, daar egter tot nu toe (zynde wel 25 jaar daar na) nog niets op gevolgd is.

De geleerde wereld weet ook, wat vonnis 'er by die van de Sorbonne over deze bedryven der Jeſuïten in TSJINA Ao. 1700. geveld is, en hoe eenige van deze Jeſuïten in 't laatſte van dit jaar wel daar tegen ſterke betuigingen gedaan hebben; maar daar mede heeft de Vader *le Gobien*, nog de Jeſuït *le Comte*, geenzins weggenomen de gedagten welke die van de Sorbonne, en ook alle andere Geleerden, daar over by zich reeds vaſtgeſteld hadden. Het ſlegt oordeel der Sorbonne van hun gedoente

Na dien tyd heeft men nog verſcheide van deze Zendelingen na TSJINA afgevaardigd; dog de meeſte tydingen, die men van daar bekomen heeft, zyn zeer ſlegt, waar van 't verjagen van den laatſtgezonden Heer *Mezzabarba* (die, zoo men den 2 Auguſtus Ao 1722. van Romen ſchreef, van daar verdreven is) een zeer levendig bewys was, gelyk uit de later tydingen blykt, dat die Keyzer geen Jeſuïten meer in zyn Ryk hebben wilde, alzoo zy oproer in zyn Land verwekten. en ſlegte gevolgen van dien.

Zedert zyn vertrek uit Tsjina is die Keizer ziek geworden, en zyne ziekte in het begin van December Ao. 1722. zoodanig toegenomen, dat hy, *Camby* genaamt,

D 3 (wel-

1722. (welken men in 't 2 Deel Fol. 78. van N. en O. Tartaaryen door den Heer Borgemeester *Nic. Witzen*, en ook voor aan in het werk van den Jesuït *Louis le Comte* zeer net na 't leven afgebeeld ziet) den 22 dito daar aan, na dat hy 69 jaaren, 7 maanden, en 25 dagen oud geworden was, en 61 jaaren, 10 maanden, en 13 dagen geregeert had, overleden is.

Hy liet als Vader en Groot-vader 150 Zoonen, (kinderen, of kinds-kinderen) behalven de Dogters, na.

In zyn plaats nu is weder als Keizer van Tsjina en 't Noorder-Tartaryen zyn vierde Zoon, *Joen-Tsjin*, een Vorst van 40 jaaren, gekooren.

Dat dit een groote verandering in alle de zaaken des Ryks, en ook ontrent die van 't voortzetten van den Godsdienst der Jesuïten in 't zelve zal konnen geven, is wel te denken; en wat hier nu verder van groeyen zal, moet ons de tyd leeren; dog ik vreeze, (op de slegte gerugten, van daar overgevlogen, nu nog meer, als te vooren) van hunnent wegen, dat de gevolgen voor hen allen, by de minste verandering der Regering, doodelyk, dat hun einde verschrikkelyk, en dat 'er ook niet anders, dan een algemeene uitroeying, en bittere moord van allen, die dan de belydenis van dat swak Christendom nog zullen willen staande houden, te wagten zal zyn, hoewel ik voor het naast geloove, dat de meesten, zoo niet allen (alzoo zy dog geen goede gronden van hun geloof hebben) immers zoo licht weder zullen afvallen, als zy tot dat Naam-Christendom gemakkelyk overgekomen zyn.

Die geen goeden uitslag nemen konnen.

Het zoude derhalven, myns oordeels, vry beter zyn, dat alle deze Jesuïten, om zoo veel duizenden van beklagenswaerdige Tsjineezen, die daar mogelyk nog te vergeefs om lyden zullen, te behouden, of om hen ten minsten van de ongemakken, die hen daar over zullen konnen overkomen, te bevryden, eens besluit namen, om dit Ryk ten eersten te verlaten, ten einde aldus een zekere en sware dood, die zy hier maar te wagten hebben, en die hen dog geen vrugt ter wereld geven kan, te ontgaan.

Nader aanmerking des Schryvers hier over.

Ik weet wel, dat zy, en veelen met hen, daar roem in stellen zullen, om zulken Martel-dood (zoo zy dat noemen) te lyden; maar hoe kan men dog dit zulken naam geven, daar zy in hun gemoed overtuigd, en door zoo veel andere van hun eigen Geloofs-genooten daar af beschuldigd, of ten minsten daar van zeer verdagt zyn, dat zy het Euangelium Christi noit zelfs zoodanig, als dit by hen hier te Lande, of in Europa beleden, en gepredikt werd, aan die Heidenen verkondigd hebben.

Is dat niet openbaar met God, en met zyn eigen belydenis van zyn Geloof spotten, te zeggen, dat men als een bloedgetuige, en standvastig Belyder van zyn Geloove, sterft, terwyl men het zelve noit recht daar beleden, nog verkondigd heeft. 1722.

Zy zullen daar door niet de allerminste eere by de verstandige wereld, en zelf niet by de gemeene Belyders van hun Geloove, inleggen, en, zoo zy gelooven, dat 'er een God is, die hen rekenschap van hun geloove, en belydenis, mitsgaders van zulk een bedriegelyke bediening van hun Ampt (zoo dat gene, dat van hen gezegt werd, waar is) afvorderen zal, zoo hebben zy op zulken valschelyk-ingebeelden Martel-dood niet anders dan het tydig en eeuwig rechtveerdig oordeel van een Richter, diens last zy immers geenzins gevolgd hebben, te wagten.

Behalven dat zy ook op zich laden, om te moeten verantwoorden voor zoo veel duizenden menschen, als zy door zulk een Dwaal-Leer, die zy wisten, dat hen onmogelyk behouden kon, op dezelve grond al mede misleid hebben.

Het ware te wenschen, dat zy zich aan zoo veel elendige zoogenaamde Japansche Christenen, en aan het afgryslelyk einde van hunne broederen aldaar, veel liever spiegelden, op dat zy mede niet hier, gelyk die zoo jammerlyk gemartelde Jesuïten in Japan, den grond mogten leggen, en den weg baanen, om na hun dood niet alleen die Naam-Christenen, die dan zich zelven zullen durven openbaaren, maar ook geheele Straaten, om zoo eenen Naam-Christen, die niet de allerminste grond nog kennis van zyn voorgewend geloove heeft, op de wreedste wyze te zien aan hun einde brengen, en geheel uitroeyen.

Ik zegge dit met een ongeveinsde meining, om dat ik veel grond hebbe, van wel te mogen gelooven; dat het met dat werk van hunne bekeering niet minder, dan zoo breed, als zy daar van opgeven, staat, altoos zoo ik eenig geloove aan verscheide eerlyke Tsjineezen, welke ik over dit stuk gesproken heb, geven mag, want die hebben my eenparig verzekert, dat de Tsjineezen in hun Land, die de naam van bekeerden dragen, daarom geenzins nalaten aan hunne Afgoden, en aan den Duivel, even eens, gelyk toen zy nog Heidenen waren, te offeren, en dat zy even eens, als bevorens, hun goede en quade dagen verkiezende, voortgaan by hun oud bygeloof te leven, en alle hunne bedryven dagelyks daar na te richten.

Grond van zyne gedagten, en aanrading.

Waar uit ik dan immers met reden zeggen mag, dat dit geen ware Roomsche Bekeerden, maar alleen Naam-Christenen zyn, die derhalven ook niet verdienen, dat men om dezelve zoo veel onnoo-

1725. noozel bloed ſtorten zal, als daarom wel metter tyd vrugteloos zou konnen vergoten werden.

Het bericht, dat ik met het Delfs Schip in de pas verledene maand November dezes jaars bekomen heb, behelſt een tyding, waar by de Gordyne van dit Treurtoneel voor de Jeſuïten, en hunne elendige Leerlingen, zoo al van verre begon geopend te werden.

De Keizer had zyn ganſch Ryk door laſt gegeven, om in yder Stad, Vlek, en Dorp, 't getal de naamen niet alleen van alle de Jeſuïten, maar ook van alle de zoo genaamde Chriſtenen, op te nemen, zonder voor eerſt nog aan iemand te laten blyken, met wat oogmerk hy dit alomme zoo geboden had.

En op dat zy dog niet denken mochten, dat dit ten quade geſchiedde, had hy aan zyne groote Mandaryns doen belaſten, dat zy hen zelfs beter en minnelyker, dan bevorens, wilden handelen, om hen (zoo men zegt) dog allen in de val te krygen.

Ook had hy zommigen van hen, die al bevorens uit het Hof geboend waren, 'er zeer liſtig weer in gelokt, en zelfs eenigen ſchyn gegeven, als of hy zelf ook wel nader wegens hunnen Godsdienſt onderricht, en op den rechten weg der zaligheid wilde gebragt werden, waar op deze Jeſuïten vry verder, dan oit, uitgekomen waren, en zich zelven ook verſtout hadden met de uiterſte veragting van den Godsdienſt der Tsjineezen, meer dan zy oit bevorens gedaan hadden, te ſpreeken, het welk dezen Vorſt eindelyk verveelende, vond hy goed dit alles zeer plotſelyk af te ſnyden, en hen zeer fors te beveelen uit zyn gezicht, en Hof te gaan, zonder oit daar weder in te komen, alzoo hy nu in den grond met eigen ooren gehoord had, waar in hunne leere beſtond, en hoedanig zoort van Leeraars zy waren. 1725.

Daar op begon het blaadje zeer ſchielyk over al om te keeren, en de Keizer trok, by een ſtreng Placcaat voor af den laſt in, door zyn overleden Vader gegeven, van hunnen Godsdienſt en Leere alomme in 't Ryk te konnen voortzetten, op ſtraffe des doods dit, zoo aan de Jeſuïten, als mede het aannemen van die Leere aan alle zyne onderzaaten verbiedende.

Dit zyn de beginzelen en voorloopers van veel grooter rampen voor hen, en voor veel elendige Chriſten-Tsjineezen, die ik middag-klaar voorzie, dog wenſche, dat God dezelve genadelyk gelieve af te wenden, en het bloed van zoo veel ſchuldigen onder de Jeſuïten, en van zoo veel beklagensweerdigen onder die blinde Chriſtenen, tot een beter einde gelieve te ſpaaren, en dat het God behage eens hen zelf, en ook zoo veel blinde en zoo diep in hunne Afgodery gedompelde Tsjineezen en Tartaaren door 't ware licht des Euangeliums te bekeeren, en deze zoo elendig dwalende ſchapen tot de ſchaapskoye van dien grooten en opperſten Herder Jeſus te brengen; waar mede wy ons bericht van Tsjina ſluiten, om tot de zaaken van Formoſa, of Tayouan, over te gaan. Die met een wensch beſloten word.

BESCHRY-

KAART VAN HET EYLAND FORMOSA EN DE EYLANDEN VAN PISCADORES.
J. VAN BRAAM & G. ONDER DE LINDEN. exc: Cum Privil.
Duytsche Mylen 15 in een graad
HET EYLAND FORMOSA
PISCADORES
CHINA
Eylanden Dos Reys Magos
't Eyl. Gaclay
de Hoek van St. Laurens
de Noort Oost Hoek
't Eyl. Doati
't Eyl. Sapiat
de Hoek van Penimbos
Penimbos
Meeuwen Eyl.
Eyl. Moaritus
't Eyl. Groot Tabaco
't Eyl. Klyn Tabaco
't Zuyder Eyland
't Goude Leeuws Eyland by de Inwoonders Lamey Genaamt
Klyp Tellada
de Hoek van Camatiao
Tamkay
Medoldarou
Sabragoga
Baey van Casido
Canaal van Wankan
't Fort Zelandia
Stek Grondt
Verdritig Eyl.
't Zuyd Ooster Eyl.
Lange Eyl.
Witte Eyl.
de Swarte Klyp
de Vissers Bay
Klyne Tafel Eyl.
Groote Tafel Eyl.
't Revers Eyl.
't Wester Eyl.
't Hooge Eyl.
't Zuyder Eyl.
Hier hebt gy al Eenparige Grondt en int Oversteeken al Steek-grondt
Ouckeuw
Caap 't Samboeuw
de Vuyle Bay
de Goede Storm Bay
Visschers Reff

Back of
Foldout
Not Imaged

BESCHRYVINGE VAN TAYOUAN, OF FORMOSA,

En onzen HANDEL aldaar.

VIERDE BOEK,

EERSTE HOOFDSTUK.

ONze Handel *in* Tayouan *of* Formoſa. *Naam des* Eilands. Kaart *van* Formoſa. *Gelegenheid, breette, en grootte deszelfs; en beſchryving van 't* Eiland *en van de* Piſcadores *of* Viſſchers-Eilanden. *De* Lugtſtreek. *Geen* Steden, *maar veel* Dorpen *hier*. Gewaſſchen *des* Velds. Dieren. Bergwerken. *Veele en zware* Aardbevingen. *Het is zeer* Volk-ryk. *En de* Mans *zyn grof van* geſtalte, *en* luy. *Hoe de* Vrouwen, *en haar* bedryf. *Wat de* Mans *doen*. Aard *dezer* Volkeren. *Hun* oordeel *en* begrip. *Hun* ſpys *en* drank. *Hunne* Huizen, Huisraad *en* Klederen. *Hunne* Regering. Magt *der* Overheden. Agting *voor* Oude Lieden. *Hunne* Huwelyken. Bruydſchat. *Hun zeldzame* zamenwooning. *En wanneer de* Mans *eerſt by hunne* Vrouwen *mogen woonen*. *Hunne* Echtſcheiding. *Leven by na zonder* Wetten, *of* ſtraffen. *Hunne* Oorlogen. Wapenen. *Na den* ſtryd *regten zy een* Feeſt *aan*. Agting *voor* dappere Mannen.

[Onze Handel in Tayouan, of FORMOSA.] DAt 't Eiland Formoſa, of Tayouan groote betrekking tot den Handel van Japan heeft, is ons reets klaar genoeg gebleken, om aan te wyzen de reden, die ons noodzaakt om over deze Landvoogdy te ſpreken.

Om een nette Land-beſchryving van dit Eiland, of wel van deze Eilanden te geven, is onze toeleg zoo zeer niet, als wel, om aan te wyzen, hoe wy daar onzen Handel gedreven, by wat gelegenheid wy dat begonnen, en tot wat tyd toe wy dat gedaan hebben.

[Naam des Eilands.] Dit groot Eiland werd van de Ingezetenen zelf Pak-An, of Pak-Ande, van de Tsjineezen Ya-Likijeu (dat is, Groot-Likijeu, vermits 'er nog een kleen Likijeu is) gelyk de Portugeezen, of Caſtiliaanen, dit om deszelfs ſchoon en verluſtigend gezicht, en vermakelyke Velden, Ilha Formoſa, en de Nederlanders 't Eiland Formoſa noemen. [Kaart van Formoſa.] Wy vertoonen van dit Eiland een redelyke nette Kaart, No. 33. gemerkt, waar uit ons blykt, dat het in de veertig mylen Noorden en Zuiden lang, en 14 of 15 mylen Ooſt en Weſt breed is. Ook ziet men de Piſcadores beweſten 't zelve in deze Kaart leggen.

[Gelegenheid.] Het legt met zyn Zuider-hoek 40, en met zyn Noorder-hoek 17 Duytſche mylen van 't Landſchap Fokjen, waar onder het eigentlyk ook ſtaat, of plagt te ſtaan.

[Breette, lengte en grootte.] Het legt onder den Kreefts Zonne-keer-kring, ſtrekt zich van den twaalfden tot den vyf-en-twintigſten graad 20 minuten Noorder breette (op welke laatſte breette de Noorder-hoek legt) en op de lengte van 142 graden, en 28 minuten, beſlaande in zyne lengte in de veertig mylen aan de Ooſt-kant, in de vyftig aan de Weſt-kant, heeft de breette in 't Noorden van 8, en aan de Zuyd-hoek van pas 4 mylen, hoewel 't anders in 't midden, en doorgaans meeſt 18 a 19 mylen, en verder in omtrek tuſſchen de 130 en 140 mylen uitmaakt; dog andere ſtellen dit pas 3 graden lang te zyn, gelyk 't in deze Kaart zoodanig mede voorkomt

Het is hier en daar zeer bergagtig; maar zoodanig niet, of daar zyn ook veele ſchoone Vlaktens en groote Velden tuſſchen beyden, die men voornamelyk ontrent de

Zee-kant heeft, van waar het zich ongemeen fraey en vermakelyk voor het gezicht, gelyk het zich mede zoo byzonder gelegen voor den Handel van Tsjina ten Westen, van Japan ten Noorden, en van de Philippines ten Zuyden, opdoet, dat men geen gelegener Eiland daar toe zou konnen vinden.

Doch om dit Eyland, zoo veel 't ons mogelyk is, te beschryven, zullen wy van den Zuid-Oost hoek, die wat meer als drie mylen breed is, beginnen. Van den zelven strekt wel anderhalf myl na 't Zuiden een rif, dat in 't Noorden aan de wal vast, en daar ontrent een groote halve myl breed is, loopende, van 't midden af na 't Zuiden, aan des zelfs Noordkant hoe langer hoe scherper uit.

Eerst ontmoet men langs de Oostkant, Nood-Oost aan een myl van de Zuid-Oost hoek 't Eilandje kleen Tabaco, een myl Noordelyker een Dorpje, Matasar genaamd, en nog een myl verder 't groot Eilandje Tabaco. Drie mylen al Noord-Oost op gaande (hoedanig de kust daar strekt) heeft men, ontrent vier mylen van de Wal, na 't Zuid-Oosten, het kleen Eilandje Moaritus in Zee leggen. Vyf myl Noord-Oostelyker legt 't Dorp Alangar, en twee myl verder Natsibay, en Laruhali. Ontrent acht mylen Noord-Oost aan legt een stompe hoek, die wel 3 en een halve myl na 't Oosten uitsteekt, en ontrent een halve myl breed is. Een weinig van den zelven t' Zuidwaard leggen twee kleene Eilandekens Oost Zuid-Oost gestrekt, en 't verste 3 en een half myl van de Wal gelegen, en de Meeuwen Eilanden genaamd. Pas be-Zuiden dien hoek is een Rievier. Be-Noorden dezen hoek, den hoek van Penimbos genaamd, 6 mylen is een Baey, die Zuid en Noord wel een groote myl breed, en Oost en West wel een myl diep is, zynde meest Oost ten Noorden of Oost-Noord-Oost gestrekt.

Van daar een half myl Noord-Oost aan heeft men 't kleen Eilandje kleen Doatri, even be-Noorden dien hoek dicht by de Wal, en 3 myl verder 't Eiland Sapiat, dat Zuid en Noorden wel 3 mylen lang, en pas een half myl breed is, en nog een weynig verder 't driekant Eilandje Denual, daar ook een Baey van dien zelven naam tusschen beiden de zelve is.

Een myl van den Noord hoek van Sapiat heeft men de Riever en 't Dorp Doero, en een myl verder de Baay van St. Laurens, be-Oosten de welke 7 a 8 mylen van de Wal Noord-Oost aan (omtrent een myl van een) 3 Eilanden, Dos Reys Magos genaamd, gestrekt leggen, van welke het middelste 't grootste of wel 3 mylen lang, en een myl breed, en 't Noord Oostelykste 't kleenste is.

Beschryving van 't Eiland.

Een myl Noord-Oost van de fraaje Baay van St. Laurens heeft men den scherp uitstekenden hoek, Caydan, een myl verder Noorden Tranquidan, en den dikken hoek St. Jacob een myl verder; daar na 't Eilandje Gaelay een myl buiten de Wal na 't Oosten; waar na men drie mylen verder den Noord-Oost hoek heeft.

Soo als men dien Noord-Oost hoek, ontrent 2 mylen na den Noord-West hoek, om is, ontmoet men zeer dicht by de Wal twee kleene Eilandekens dicht by een Zuid-Oost en Noord-West van een gestrekt, en een weinig verder op, na den Noord-West hoek, heeft men 't Eilandje Kelang (ook wel Quelang genaamd) een myl van de Wal na 't Noord-Oosten, en tusschen 't zelve en de Wal, nog een ander, dat wat grooter, wel een myl lang, en 7 en een half myl breed is, voor een groote Rievier leggen, by de welke men twee Dorpen zonder naam ziet.

Twee mylen verder vertoonen zich twee kleene hoeken, met een kleen Baayken 'er tusschen beiden, en daar ontrent ook de klip Tellada, en nog 3 mylen ruim verder heeft men den Noord-Wester hoek, die de hoek van Camatiao genaamd werd, en wel 1 en een half myl Oost en West breed, Zuid en Noord wel 2 mylen lang, en van buiten vol katskoppen is, waar na men dien hoek na 't Westen toe pas omgegaan zynde, 't Dorp Tamkay, en nog 2 andere, Medoldarea, en Sabragoga genaamd, en nog wat verder van daar dan de Baay van Casidôr, met een zwaar Rif 'er in leggen heeft, in 't midden van welke sich ook een kleen rivierken opdoed.

Elf mylen na 't Zuid-Westen toe heeft men een kleenen hoek, van waar een smal rifje 6 mylen langs de Wal zig, met twee kleene Baajen ontrent in 't midden, anderhalf myl van een, vertoond met een smal rif, dat Zuid-West aan een groote myl verre, en 1 achtste myl breed, zeer scherp in Zee zich uitstrekt. Het werd 't Visschers-rif genaamd, waar ontrent men aan de Wal ook veel zand-duinen heeft; en van dat Visschers-rif gaat dan 't smal rif langs de Wal nog 2 à 3 mylen voort, daar men by een breed rif komt; ook heeft men be-Zuiden de Baay van Casidôr een dikken hoek, de groenen hoek genaamd, en 't Dorp Geruys 2 mylen verder leggen.

Wanneer wy nu 2 à 3 mylen Zuidelyker van 't Visschers-rif aangaan, ontmoet men een groot rif langs de Wal, dat op sommige plaatzen een myl, en op sommige wel anderhalf myl breed, en tot aan de groote Rievier van Tafarlan, wel 6 mylen langs de Wal lang is; alwaar men 4 à 5 mylen ten Zuid-Oosten van 't Vissers-rif eenige groote Bosschen ziet.

Voor

Voor de Rivier van Tafarlan heeft men niet alleen een Dorp van dien naam, maar bezuiden dezelve ook 6 Eilandekens digt by een, met een rif 'er om, en nog een zeer ſmal Eiland, dat zig als een lang krom ſny-mes, wel twee mylen lang, Zuyden en Noorden geſtrekt, vertoond.

De Rivier van Tafarlan ſchiet met 3 takken (waar van 'er een uit het Zuyd-Ooſten, een uit 't Ooſten, en een uit het Noord-Ooſten zynen oorſpronk heeft, en welke zig ontrent 5 mylen van ſtrand vereenigen) van boven af, en ontlaſt zig by die 6 Eilandekens in Zee; dog twee a 3 mylen die Rivier op heeft men, Ooſt ten Noorden aan, een ſwaar boſch.

Van deze Rivier af Zuyden aan, heeft men langs de wal vervolgens tot aan de Rivier van Mattajar, een ſwaar Rif, dat by na vyf mylen lang, en ontrent de Rivier van Tafarlan maar een myl breed is; dog van daar verbreed het wel drie a vier mylen verre allenskens, en ſteekt met een dikken hoek na 't Weſten, die wel een myl breed is, uit, verminderende na de wal toe dan weer allenskens, waar door zich die zand-hoek dan na de wal toe hoe langer, hoe breder, wel tot 2, 3, en 4 mylen verre, vertoond, terwyl die Rivier hier dan tuſſchen dit Rif, en tusſchen de wal, die hier na 't Weſten met een dikken hoek, de Viſchers-hoek genaamt, een Guyl maakt, die zich wel 3 mylen Weſt aan uitſtrekt, en wel een myl na 't Noorden, pas beweſten 't Visſchers-Eiland, tot tegen de Viſchers Plaat aanloopt.

Op dit groot Rif legt digt aan de wal, benoorden die Guyl, een kleen Eilandeken, 't Viſſchers-Eiland genaamt, en een a twee mylen Noordelyker nog 2 anderen.

Een myl beweſten 't Viſſchers-Eiland heeft men 'er nog zes dicht by een al mede benoorden die Guyl, en een achtſte myl van de Zuydwal of de Viſſchers-hoek, en nog een weinig Weſtelyker, heeft men 't lang Viſchers-Eiland, dat Zuyden en Noorden wel een myl lang, dog zeer ſmal is. Daar na, een myl Noord-weſtelyker, legt een dik Eilandje, Ooſt en Weſt wel een myl lang, en wel drie in 't rond, zynde de Viſſchers-Plaat genaamt; en een weinig Weſtelyker is 'er nog een zoo zonder naam, dat aan weer zyden ſcherp, dog wel 't ſcherpſt na 't Weſten uitloopt, en ontrent twee mylen in 't rond is.

Een halve myl ten Zuyd-weſten van 't lang Viſſchers-Eiland legt nog een lang ſmal Eiland, Noord-Ooſt en Zuyd-Weſt geſtrekt, wel een myl lang, en 't Wankams-Eiland, gelyk ook die Guyl daar na de Wankams-Guyl of Canaal genaamt is, ten Noord-Weſten van welk Wankams-Eiland zig vertoond nog een kleen dito, gelyk 'er ten Zuyden nog twee, Zuyden en Noorden, digt by een, op een Rif leggen, hoedanige twee Eilanden zich digt aan de wal en tuſſchen dat Rif, yder mede op een Rifje leggende, en yder ontrent een of twee mylen in 't rond zynde, vertoonen.

Tuſſchen Viſſchers-hoek aan de vaſte wal, ſchiet dezelve met vier gebroke hoeken na 't Zuyd-Weſten, by welke derde hoek men wat Landwaard in het Dorp de Boeren-ſchuur, en een myl Zuydelyker de Moordenaars-Rivier heeft, benoorden dewelke een kleene Baey met een der twee voornoemde digt aan de wal leggende kleene Eilanden, gelyk het Zuydelyker Eiland een weinig verder, voor de Rivier van Hamba is, alwaar men ook een Dorp van dien zelven naam ziet, waar na zich een weinig Zuydelyker het Rivierken van Toahimpan vertoond, dat met een Guyl of Canaal tuſſchen 't Zuydelykſt aan de wal leggend Eilandje, en tuſſchen een zeer lang en ſmal Eiland, dat wel een en een half myl Noord-Ooſt en Zuyd-Weſt geſtrekt legt, en zich nevens nog zoo een ander Eiland, dat zich als een Slang 'er aan, wel twee mylen Zuyden en Noorden wat gebogen, en dus zich eerſt met nog een kleen Eilandje na het Zuyd-Ooſten geſtrekt, opdoed, alle daar leggende op een Rif, dat een halve myl van de wal begind, en van de Rivier Toahunpan Noord-Ooſt en Zuyd-Weſt wel twee a drie mylen lang, en Ooſt en Weſt wel een en een half myl breed is, gelyk dit in 't Weſt-Zuyd-Weſten buiten dat Eiland, dat zich als een Slang vertoond, met een ſcherpen hoek nog wel een myl verre na 't Zuyd-Weſten uitloopt.

Op dit zelve Rif leggen nog drie Eilanden in 't Noorden (van welke 't middelſte wel een myl Zuyden en Noorden geſtrekt legt) zich zelve van 't Ooſten na 't Weſten ontrent een halve myl van een vertoonende, en nog drie kleene aan de Zuyd-Ooſt-kant van dit Rif Noord Ooſt en Zuyd-Weſt geſtrekt, digt by een, van welke het Zuyd-Weſtelykſte 't Walviſchbeen genaamt werd.

Terwyl zich nu deze buitenſte Eilanden op dit Rif, leggende als in een half rond, ontrent twee a twee en een half myl van de wal af na 't Weſten vertoonen, vervolgd deze kring na 't Zuyd-Ooſten al verder, eerſt met een kleen Eilandeken, dat op een Rifje legt, dat zich Ooſt ten Noorden en Weſt ten Zuyden ſtrekt, en daar na weer met zoo een lang ſmal Eilandje als 't derde en vierde der vorige Eilanden. Dit laatſte is eerſt na 't Zuyden en daar na wat na 't Zuyd-Ooſten gebogen, en Zeeburg genaamt, en legt mede op een Rif, dat zich na 't Ooſten toe wel een halve myl breed langs 't geheel Eiland,

land, dog aan de West-kant maar van de Noord-West-hoek dezes Eilands tot ontrent ter helft toe vertoond, daar het met een smalle punt ontrent een vierde myl verre na 't Zuyd-Westen uitsteekt.

Dan ziet men nog diergelyken Eiland, Tayouan genaamt, 't geen zeer smal, een en een half myl lang en meest Zuyden en Noorden gestrekt is, leggen. Dit laatste komt hier by na tegen zekeren smallen hoek benoorden een versche Rivier, met een kleen Rif, dat 'er meest rondom loopt (uitgenomen in 't Noorden) te stuiten; en op het zelve legt het Vlek, en 't Fort Zeelandia.

Tusschen dit Eiland, en 't Eiland Zeeburg, is een opening, tusschen welke men in een zeer groote Baey loopt, die wel drie groote mylen na de Eilanden toe, of in 't Westen, wyd, en wel twee mylen Oost en West diep is.

Als wy nu van de Moordenaars-Rivier aan de vaste wal weder voort gaan, daar wy 't gelaten hebben, ontmoetten wy wat bezuyden het Zuydelykste Eilandeken, dat dicht aan de wal legt, of wat voorby 't Rivierken Toahimpan, een groote Guyl, die bezuiden dat Eilandje in Zee loopt, en dan langs dat breed Rif (waar op die zes Eilandekens, nevens 't Walvisch-been leggen 'er op, gelyk men 'er aan die kant noch twee kleene pas buiten dat Rif ziet) henen stroomt, zynde door 4 a 5 kleene Rivierkens, die daar aan de wal in Zee storten, gemaakt.

Van dit Zuydelykste Eilandje tot het Dorp en de Rivier van Soelang (benoorden welke een zwaar bosch legt) loopt de Kust wel twee mylen verre na 't Oosten als een halve maan ingebogen.

Bezuyden de Rivier van Soelang ziet men een scherpen hoek met een Rifje 'er langs, daar men die groote Baey, by na regt voor 't Eiland Zeeburg, en ten deele voor 't Eiland Tayouan heeft leggen, en in welkers midden zig nog 't kleen Rivierken Dorealam (dat twee mylen Landwaard in uit een binnen-meirken komt, 't geen zig Zuyden en Noorden gestrekt heeft) vertoond, ontrent welk Meirken een kleen Dorp is.

Drie en een halve myl bezuyden de Zuyd-hoek der Rivier van Soelang heeft men een versche Rivier (anders de Rivier van Sekàm genaamt, na het Dorp van dezelve naam, ontrent een myl benoorden dezelve, nevens nog twee andere Dorpen, gelegen) die zich vry Noord-Oostelyker opdoed.

Even benoorden de Rivier van Sekàm legt nog een andere, de zoute Rivier genaamt. En van hier Landwaard in eenige mylen ziet men sware bosschen.

Van de Rivier van Sekàm, schiet de wal met een scherp hoekje wat daar binnen na 't Westen uit, bezuyden welk hoekje, meest Zuyd aan, 't Visschers-Eiland legt, zynde een myl lang, in 't Noorden een halve myl breed, en in 't Zuyden al scherper gestrekt, met nog 5 kleene Eilandekens in een groote Baey, die wel een myl diep, en Zuyden en Noorden wel twee mylen lang is, en met zyn Zuyd hoek na 't Noorden, gelyks het Visschers-Eiland, ombuigt, en daar een Guyl maakt, gelyk de Noord-hoek zich pas achter dat Eiland vertoond.

Verder doet zich de Zuyd-hoek van die Baey by na als een driehoek op, makende bezuyden den zelven een kleen Baeyken, dat in den ingang deszelfs zeer naeuw, achter in wat wyder, en aan de Noord-kant met een Rifje langs de wal bezet is. Dit is een Rheede voor kleene Jonken.

Daar na schiet de wal met een breed hoekje wel een halve myl na 't Zuyd-Westen uit, welke de hoek van Tancoya, na 't Dorp van dien naam, genaamt werd, en dan heeft men pas bezuyden dien hoek, die een achtste myl breed is, weer een Baey van twee mylen in 't rond, met een breed Rif aan de Zuyd-kant, en 't Handelaars-Eiland dicht tegen de wal, met een zeer naeuwen ingang, bezuyden den welken vlak voor de Zuyd-hoek dezer Baey (welke hoek na het Noord-Westen van verre zich al uitschiet) de Apenberg legt.

Hier van daan loopt de wal na 't Zuyd-Oosten wel drie mylen verre, in 't midden van welke strook Lands een myl van de wal 't Goude Leeuwen Eiland of anders 't Eiland Lamey legt, dat drie vierde myl, Noord-Oost en Zuyd-West gestrekt, en een halve myl schaars breed is, met het Eiland Golamto, en nog een onbekend.

Van den Apenberg ontrent 3 mylen Zuyd-Oost aan is weer een kleene naeuwe Baey, die naeuw van ingang, met een Rif aan weer zyden, en met een breder in 't midden deszelfs zich vertoonende, en met eenige kreeken na het Noord-Westen en Zuyd-Oosten verdeeld.

De Zuyd-Oost-hoek dezer Baey is zeer dik, en daar na heeft men de Rivier van Dolatok, na een Dorp van die naam, wat Zuyd-Oostelyker het Dorp Pangsoya, en de Rivier van die zelve naam, van waar de wal dan een langwerpige diepe bogt wel van 4 mylen na 't Zuyd-Oosten maakt, die zig tot aan de Zuyd-West-hoek van Formosa omarmt, pas buiten welke het Zuyder Eiland op de Zuyd-West kant van dit dik wat uitstekend hoekje, zich even buiten de wal vertoond.

Binnen in vertoond zich dit Eiland Formosa van de West-wal af, 10 mylen na

binnen

binnen toe gerekent, meeſt vlak en effen; dog van daar na de Ooſt-kant doorgaans van 't Noorden tot 't Zuyden, en zoo doorgaans ook na 't Ooſten toe vol zware Gebergten en vervaarlyke dikke Boſſchagien, uitgenomen ontrent een myl van 't Ooſt-ſtrand af, daar 't Land weer vlak is.

De Dorpen op dit Eiland hier en daar (buiten die wy reeds gemeld hebben) gelegen, zyn deze; Tavocam twee mylen beooſten Soelang, Favorlang een myl verder, Baklowang een myl bezuyden Sekam, Tevoerang een myl beooſten dit laatſt gemelde, Matauw een myl ten Noorden van Soelang, Taſſakan een myl beooſten Matauw, Smeerdorp en Pau, dicht by een, bezuyden Taſſakan, Terenip benoorden Sekam twee mylen, Tisfacoeſan een myl Noordelyker, Aſſoek 2 mylen bezuyden Terenip, Tornap een myl ten Noord-Ooſten van Soelang, Mandau een myl Noordelyker, Tifoelokan nog wat Noord-Ooſtelyker, en Teopan 3 mylen bezuyden Sekam, buiten welke 'er nog veel andere zyn, die wy niet kennen.

van Piſca- s of rs- n- Nu zullen wy, eer wy van dit Eiland verder ſpreken, nog iet met een woord van de Piſcadores of Viſſchers-Eilanden (onze eerſte Zetel, eer wy ons in Tayouan neerzetteden) aanroeren, aangezien wy hier na breder van dezelve handelen.

Zy leggen ontrent 7 mylen beweſten 't Eiland Formoſa, ontrent op 23 en een halve graad Noorder breette.

Het grootſte der zelve is 't Eiland Phekno genaamt, dat meeſt driehoekig is, vertoonende een hoek in 't Noord-Ooſten, een in 't Zuydweſten (die nog met een ſmallen ſtrook na 't Zuyd-Weſten uitſchiet) en een in 't Ooſten, zynde wel 8 a 10 mylen in 't rond. In 't midden deszelfs ziet men een Veſting, en op den Ooſt hoek een Dorp met nog een Tsjineeſche Veſting.

Ten Noorden van 't zelve heeft men 't Eiland Pehoe, Zuyd-Ooſt en Noord-Weſt een myl verre geſtrekt; dog zeer ſmal zynde, en digt aan den Noord-Ooſt-hoek van Phekno gelegen. Het legt tegen een breed Rif na de Zuyd-Weſt-kant, en heeft in 't Weſt-Noord-Weſten, nog een kleen Eilandje op dat zelve Rif, dat zich nog wel een myl na 't Noord-Weſten uitſtrekt, en nog 3 kleendere op 't einde van dit Rif leggen. Een menigte van andere Eilandekens ziet men ten Noorden, ten Zuyden, ten Ooſten, en ten Weſten van die twee grootſte Eilanden, Pehoe en Phekno, die men verder met hunne naamen in de Kaart uitgedrukt vind; maar het rechte Viſſchers-Eiland, waar na ook alle andere genaamt zyn, ziet men een groote myl beweſten 't Eiland Pehoe, het welk aan de Weſt-kant ook een fraeye Baey, de Viſſchers-Baey genaamt, heeft.

Wat nu verder het Eiland Formoſa betreft, het is van een byzondere gezonde en zeer gematigde lugt, en een Land, dat zeer water-ryk, en vol Rivieren is, zynde zeer vrugtbaar in alles. Ontrent de Noorder-Stranden heeft men veel lage Landen. De Lugtſtreek.

Men heeft hier geen groote Steden, als wel op andere Eilanden, maar op het zelve zyn (gelyk wy reeds gezien hebben) zeer veel volk-ryke Dorpen, die onder de Formoſaanſche Heeren, geduurig met malkanderen oorlogende, verdeeld zyn, en die van tyd tot tyd al meer van malkanderen zoeken in te palmen. Geen Steden hier.

Het Land brengt overvloed van allerley Boomen, Plant- en Aard-Gewaſſchen, in groote menigte voort. Zy planten mede veel eetbare Wortels, die hen voor brood verſtrekken. Gewaſſchen des velds.

Men vind 'er echter meeſt Indiaanſche ſoorten. De Velden geven overvloed van Ryſt, als mede Zuyker-ried, Gember, &c.

Hier is ook allerley wild Vee, als Elanden, Harten, wilde Verkens, Rheetjens, Steenbokjens, Haazen, Konynen, Dasſen, wilde Katten, Patryſen, Veldhoenders, Duyven, en wat dies meer is; dog groot of ſchadelyk Wild-gedierte heeft men 'er in 't geheel niet, dan dat men nu en dan wel eens een Tyger gezien, en ook geſchoten heeft. Dieren.

De Elanden, en Harten zyn 'er in zulke groote meenigte, dat men Scheepsladingen met Harte-vellen, en Elandshuyden, na Japan, en Picols met gedroogd vleeſch, van daar plagt te voeren.

Men vind hier midden in 't Land ook Gebergten; waar in men Goud- en Silver-aderen, als mede Swavel, ontdekt heeft; maar de Inlander is te luy, en te bot, om daar mede om te gaan, of om in zulke Mynen te werken. Berg-werken.

Het is de Aardbevingen zeer onderworpen, die hier zomtyds eenige weken aan een konnen duuren, en 'er al vry ſwaar vallen, zoo dat alles ſchud en beeft, wat 'er in huis is. Ja daar zyn 'er zoo fel en ongemeen ſwaar nu en dan geweeſt, dat de Dalen, Bergen, en Huizen, zich even eens, als een Schip op de golven, bewogen, zoo dat men niet anders menigmaal 'er af gedagt heeft, dan dat het geheel Eiland wel eens wegzinken mogt. Veel, en ſware Aardbevingen.

Het Land is zeer volk-ryk, en vallen de Mans hier doorgaans vry lang van geſtalte, en zeer ſterk en grof van lyf en leden. Men heeft 'er in Tefoerang of Tiverang (dat in 't Gebergte agter de Stad, of Veſting, Zeelandia, legt) een ſoort van byzondere woeſte en buiten-gemeene lange mannen, zynde meer als halve Reuzen, tus- Is zeer volk-ryk.

De Mans zyn grof van gestalte, en luy.

tusschen 't bruin en 't geel van verw, en wel zoo veel na 't geel trekkende (gelyk de Formozaanen doorgaans vallen) in de zomer meest moedernaakt loopende; dog de Vrouwen, die kort en dik zyn, kleeden zig gemeenlyk, hoewel dezelve ten tyde als zy zich gaan wasschen (dat tweemaal daags geschied) zich mede naakt ontkleeden, en zich zoo zonder eenige schaamte aan yder vertoonen

Hoe de Vrouwen.

Deze meeste Formosaansche Vrouwen vallen wel zoo blank, als de Mans; dog zyn kort, dik, vet, sterk, en arbeidzaam, gelyk zy ook wel 't meeste werk moeten doen, vermits de Mans, door de bank Jonkers, Lanterfanten, en vry luy zynde, het meest op de Vrouwen laten aankomen, zelf ook om 't Land te bouwen, Ryst te planten, en die, als zy ryp is, te snyden, en by een te vergaderen.

Zy zyn niet gewoon al haar Land te beplanten, of te bezaeyen, maar yder beplant een Veld, zoo groot en zoo verre, als hy oordeeld voor haar huisgezin genoeg te zyn, en als zy hare rype Ryst ingesameld hebben, zoo zyn zy niet gewoon die te gelyk of in 't geheel te dorschen; maar zy bewaren die in hare huizen, waar van zy dan 's avonds bevorens, twee a drie bosschen met Ayren over het vyer droogen, die zy dan daags 'er aan, 's morgens een a twee uuren voor den dag stampen, nemende niet meer, als zy dien dag van nooden hebben. Als zy nog tyd over, en geen werk hebben, weten zy zeer wel visch te vangen, daar zy met Vaartuigen op uit gaan.

Wat de Mans doen.

De Mans daar en tegen oeffenen zich met jagen, en oorlogen.

Om 't wild te vangen, maken zy strikken of springen, van Rotang, en Bamboesen, of anders schieten zy dezelve met hunne pylen en boogen, of vellen dezelve ter neder met hunne werpspiessen, die van Bamboesen gemaakt zyn, en een steel van 5 a 6 voeten hebben, waar aan een yzer met twee a drie weerhaken, en aan welkers einde een schelleken is, 't geen, wanneer 't beest gewond is, aan een touw achter nasleept, waar op zy 't wild ook vervolgen.

Zelfs rechten zy wel zulke Jachten met twee a drie Dorpen gelyk aan, zynde zommige van hen zoo snel, dat zy een Hart in zyn volle ren weten in te lopen, by de hoorens te vatten, en het zoo te gelyk te keelen.

Zy gebruiken 't vleesch der gevangene Dieren minst voor zich zelven; maar droogen 't in de Zon, en verkoopen het aan de Tsjineezen, of andere Volkeren, die hen voorkomen.

Zy oeffenen zich verder sterk in 't oorlogen tegen malkanderen, dit is wel het meeste dat zy doen.

Aard dezer Volkeren.

Wat den aard van dit volk betreft, die is geenzins, als wel die van de meeste Indiaanen, te weten, trouwloos, schelmagtig, of verradersch; in tegendeel zyn zy zeer vriendelyk, gespraakzaam, zeer goedaardig, en genegen om iemand, met alles, wat zy hebben, te onthalen; en zoo men met hen eens vriendschap gemaakt heeft, zullen zy die zonder reden niet breken, en ook niet heel licht, als zy dit maar eenigzins myden konnen, daar toe komen. Zelfs kan men tot hun lof zeggen, dat zy iemand, dien zy meenen, tot der dood toe zullen getrouw zyn.

Hun oordeel en begrip.

Zy zyn ook in staat, om redelyk wel, over allerley zaaken, te oordelen, en genegen, om 't gene zy nog niet verstaan, of nadoen konnen, te leeren; behalven dat zy de zaaken, die zy eens gehoord, gezien, of geleerd hebben, ook zeer wel weten te onthouden.

Spys en drank.

Hun beste spyze bestaat in allerley visch; dog voor al in Krabben, Oesters, en Garneelen, waar by zy maar wat Sayor of groente nemen, om een smakelyke maaltyd te doen, en dit stellen zy verre boven het beste wildbraad, dat men hen zou konnen voorzetten. Hun brood, is, of gekookte Ryst, of wel eenige gekookte wortels, van welke zy 'er 3 a 4 soorten hebben, die zeer smakelyk zyn, en die zy, by gebrek van Ryst, wel alleen nu en dan, zonder eenige andere spys, gebruiken, alzoo zy zeer voedzaam en aangenaam zyn.

Hun drank is water, maar zy hebben buiten dien nog een soorte van sterken drank, die by na als een soorte van Bier of Mom is, alzoo zy die van Ryst maken, die zy wat opkoken, dan in een Ryst-blok stampen, laten daar na eenig meel van Ryst door oude Vrouwen, die 't niet meer na de gewoonelyke wyze gaat, kaeuwen, ter tyd toe, dat zy een a twee ponden van dit kaeuwzel hebben, dat zy in een Pot uitspuwen, en dan met dat deeg mengen en doorkneeden, alzoo dit kaeuwzel dan als tot gist diend, om het zelve te doen zieden. Daar na doen zy dien gekneeden deeg in een Pot, die zy met water vullen, dicht toestoppen, en dan zoo twee maanden laten werken, waar af dan een drank voortkomt, zoo schoon en lieflyk, als Mée, of Spaansche Wyn, en zoo sterk, dat men 'er wel ter degen dronken af werden kan; dog zy is vry wat koppig, en 't hoofd kan 'er wel een dag of twee van zeer doen, als men 'er een roes van gedronken heeft.

Zoodanig is het bovenste, dat zich zoo klaar als krystal vertoond; doch onder is het een soort van drab, en bry, die zy voor zeer goede spyze opeeten. Ook kan deze drank wel 20 a 30 jaaren bewaard wor-

worden en duuren.

De Huizen, die zy in hunne Dorpen hebben, zyn redelyk groot, werden gemaakt of van hout (dat de grootste en geen andere doen) of wel meest van Bamboesen, met kley en kalk bestreken. Zy houden veel van deuren, om aan alle kanten uit hunne huizen na buiten te konnen gaan; ja zullen aan een zyde wel 2 a 3 deuren maken.

Doorgaans staan hunne huizen in 't kruys tegen over malkanderen, en gemenelyk 3 a 4 voeten van de grond verheven, en om de aardbeving, die men hier zeer onderheevig is, doorgaans maar van eene verdieping.

Zy behangen die van binnen met eenige geschilderde Tsjitzen, of Kattoene Kleden, en vercieren dezelve van buiten en van binnen met de kop en hoornen der Herten, of met Verkens-koppen. Verder weten zy van geen anderen huisraad, dan van hun gereedschap om 't Land te bouwen (zynde eenige schoffelen, houweelen, houw-messen, bylen, &c.) als mede van hun Geweer (zynde pylen, boogen, schilden, swaarden, lange en korte spiessen, &c.) 't welk zy ordentelyk aan de wand ophangen; en die daar 't best onder hen van voorzien is, werd voor een Ridder, en groot Edelman geacht.

Zy eeten uit uitgeholde houte blokken, en hebben ook steene potten en pannen. Hunne drink-bekers zyn leden van Bamboesen. En dit is al de opschik van hun huis.

In 't gemeen hebben zy, of wel geen klederen, geheel naakt lopende, en die al een kleedje aan 't lyf hebben, gebruiken een grove Tsjits, of eenig ander grof Kattoen; maar die zich zeer kostelyk onder hen willen opschikken, kleden zich met een zyde kleed, of met een kleed van Honden-hair, dat zy zeer net weten te spinnen, en te weven.

Wat de Regeering van dit Land aangaat, zy weten van geen Koning, of *Orang Kaja's* (gelyk andere Indiaanen) maar gelyk 't geheel Land in Dorpen, zommige groot, andere weer kleen, verdeeld is, alzoo staat yder Dorp op zig zelven, zonder dat het met een ander te doen heeft.

In zulk een Dorp is een zekere Raad van twaalf der voornaamste mannen, alle ontrent 40 jaaren oud, die om de twee jaaren gekoren, en zoo t'elkens vervangen werden.

Die dit Ampt, by hen *Quaty* genaamt, eens bediend hebben, laten zich al 't hair van hun voorhoofd, en van de slapen des Hoofds, uitplukken.

Hunne magt strekt zich geenzins over 't volk uit; maar zy nemen onder zich, na een ernstig beraad over de zaak, die'er voorgevallen is, of te doen staat, een besluit, vergaderen daar na al 't volk van het Dorp, en stellen hen de zaak, en hun gevoelen 'er over, voor; en doen hun best, om het volk zoo verre te brengen, dat zy hun besluit volgen, 't gene zy doen, zoo het hen wel gevalt, en zoo zy 't goed oordeelen, en anders nemen zy een ander besluit.

Ook moeten deze *Quaty's* alles, dat tot den Godsdienst behoord, verzorgen, en mogen de overtreders van hunne Wetten in dit stuk straffen; dog geenzins met de dood, boeyen, banden, of met eenige gevankenis, maar alleen met een kleene boete van een Kleedje, of van een Harten-vel, Ryst, een Potdrank, of iet diergelyks; dog gelyk de Wetten van hun Land, inzonderheid ontrent den Godsdienst, zeer vreemd zyn, alzoo zyn ook de straffen daar zeer veel na gericht: want, by voorbeeld, daar is een tyd van drie maanden lang, dat zy moeten naakt gaan, zoo nu een Quaty hen in dien tyd met een kleedje aan 't lyf ontmoet, is dat verbeurd, en dan moeten zy'er nog een boete opleggen, dat deze Quatys wonder wel weten waar te nemen, als zy staat maken, dat 't volk uit 't Veld, en na 't Dorp komen zal.

Zoo zyn'er ook tyden, op welke zy wel andere, maar geen Zyde Klederen aan mogen hebben, en zoo zy dan daar op betrapt werden, verbeuren zy zulk een kleed, en een boete boven dien.

Ook mogen de Vrouwen niet al te hoovaardig zyn, en te veel fraeye Kleedjens aanhebben, of een Quaty heeft de magt, om zulk eene openbaar te bestraffen, en haar dat overtollige af te nemen, ja om het voor hunne oogen in flarden te scheuren, om haar te leeren zediger gekleed te gaan.

Dit is de eenige Overheid, die zy erkennen, en verder staan zy in geen ding onder iemand, wetende verder geen onderscheid ter wereld tusschen een Knegt, of Heer. Egter eeren zy byzonder veel alle Lieden, die van hoogen ouderdom, of ouder, dan zy, zyn, zonder dat zy eenigzins daar na zullen zien, of zy ryker, en magtiger van middelen, zyn. Om deze reden zal de jonger altyd voor zyn ouder ter zyden uit, en van de weg wat afwyken, en hem, uit eerbied (al spreekt hy zelfs met hem) zoo lang de rug toekeeren (als niet weerdig zynde, om hem aan te zien, of zich dit niet durvende aanmatigen) tot dat de oudste voorby gegaan is. Agting voor oude Lieden.

En indien een oud aan een jonger man iets belast, zal hy, al was 't dat hy eenige uuren verre gaan moest, dit niet durven wygeren. Ook zullen de Jongelingen

gen noit in 't bywezen der oude Lieden spreken (dat wel een deftige gewoonte is) maar alleen neerstig toeluisteren, en op alles groote opmerking nemen.

Zoo zy te zamen op eenig Gast-maal zyn, werd het beste altyd den oudsten van jaaren eerst aangeboden.

Hunne Huwelyken.

Zy laten hunne Jongelingen niet voor 20, 21 a 22 jaaren; dog de Dogters, zoo ras zy Vrysters geworden zyn, trouwen, zonder zich eenigzins aan jaaren te binden.

Geen Jongeling mag voor zyn 17 jaaren lang hair dragen, zynde het zelve tot dien tyd toe kort by de ooren afgesneden; dog na dien tyd laten zy dat zeer lang wasschen.

Het bestel des Huwelyks hangt hier meest van de Bruydschat af. De Jongman doed zyn Vryster door zyn Moeder, Moey, Suster, of eenige van zyn naaste Bloedverwanten verzoeken, die daar op dan de medegebrachte Bruydschat aan des Dochters Ouders en Vrienden vertoonen. Indien hen die behaagd, behouden zy die, en van dien tyd af is 't Huwelyk klaar.

Bruydschat.

Hy neemd daar op zyn Bruyd als zyn Vrouw na zich, zonder wegens zyn Huwelyk verder eenige onkosten, 't zy van een Bruyloft, of iet diergelyks, te maken.

Deze Bruydschat bestaat, of in 8 a 10 Rokjens, en zoo veel Kleedjens, en in 300 a 400 Arm-ringen van Bamboesen, en 10 a 12 Metale of andere Vinger-ringen van witte Harts-hoorn gemaakt. Deze Ringen zyn wel zoo groot als een Ey in 't rond, en wel een lid van een vinger breed. Zy voegen hier nog 4 a 5 Gordels, 10 a 12 Kleedjens van Honds-hair, 30 a 40 Tsjineesche Kleedjens, een grooten bos Honds-hair, een Muts van Stroo en Honds-hair gevlogten, 4 a 5 paar Kousfen van Harte-vellen, of iet diergelyks, by, al het welke, te zamen opgerekent, ontrent de weerde van honderd gulden uitmaakt. Dit is de Bruydschat der Rykften; dog de mindere konnen met de helfte, of met de waarde van 8 a 10, en zelf van 2 a 3 Ryxdaalders, volstaan.

Zeldzame Zamenwoning.

Schoon zy nu getrouwde Lieden zyn, woonen zy geenzins by malkanderen; maar ieder woont in zyn eigen huis, als te voren; en als hy by zyn Vrouw komen wil, komt hy als een Hoender-dief heimelyk in huis sluipen, gaande maar stil te bed leggen, zonder tegen iemand te spreken.

Zoo hy iet begeerd te hebben, hoeft hy maar eens, waar op zyn Vrouw, daar op afgerecht, by hem komt, en hem geeft, dat hy van nooden heeft, gaande weer van hem af by 't volk van den huize, tot dat het slapens tyd werd, wanneer zy by hem te bed komt; dog zy moet maken, dat hy voor den dag stil uitsluipt, en weer weg is, mogende op dien dag niet weer by haar komen.

By dag komen zy zelden by een, ten zy zy malkanderen, op eenige heimelyke plaats, bescheiden hebben, of ten zy de Man zeker weet, dat zy alleen t'huis is. Hy verzoekt dit eerst. Staat haar zulks aan, zoo haald zy hem in; dog zoo niet, zoo moet hy wederom keeren

Zy eet en drinkt by haare Ouders, en hy by de zyne, zonder dat hy eenige last van 't Huwelyk heeft. Yder heeft zyn eigen Landeryen, en inkomen, en yder van hen leeft dus ook van 't zyne.

Krygt zy nu eenige kinderen, die blyven by haar; dog men moet voor af weten, dat de Vrouwen hier, voor haar 36 a 37 jaaren, geen kinderen baaren, vermits zy al hare vrugten, waar van zy ondertusschen swanger werden, door hare Priesteressen op een godlooze wyze laten dood duwen, en afdryven, uit een verkeerd bygeloove, om dat zy vast stellen, dat het een groote zonde zyn zou, hare kinderen, in die tusschen-jaaren, in 't leven te laten; maar alle, die zy na de 37 jaaren krygen, houd de moeder.

Wanneer de Mans by hunne Vrouwen mogen woonen.

Na dat nu de Mans 50 jaaren geworden zyn, dan is 't hen geoorloft by hunne Vrouwen te woonen, by welke zy zich dan in 't Veld meest houden, en zyn dan in die jaaren wel gewoon haar hier en daar in te helpen; dog in de jonge jaaren doen zy dat noit.

Zy nemen noit meer als eene Vrouw; dog hoereeren sterk, schoon getroud zynde.

Als zy genegen zyn van malkanderen te scheiden, geschied dat niet om deze of geene wettige reden, 't zy van ontrouw, overspel, of iet anders, maar zy zyn gewoon malkander, enkel op beyder goedvinden, te verlaten, gaande maar van malkanderen; dog zoo de Man scheiden wil, en geen wettige reden 'er toe heeft, verliest hy de Bruydschat; maar by wettige redenen, als van overspel, of swaar huis-krakeel, moet zy alles hem weder geven.

Echtscheidingen.

Wil de Vrouw nu, en zonder reden, van hem scheiden, zoo moet zy ook de Bruydschat weer-geven; dog heeft hy zich ergens in te buiten gegaan, en haar reden 'er toe gegeven, dan is hy zyn Bruydschat quyt, en zy scheiden volkomen van een, zonder dat zy verder eenige betrekking tot malkanderen hebben, konnende aanstonds weer een ander trouwen; dog zullen zich noit met iemand, die hen in den vierden graad bestaat, verbinden.

Leven by na zonder Wetten, en straffen.

Zy leven (buiten 't geene wy bevorens van de Magt der Quaty's aangehaald hebben) by na zonder Wetten, of straffen.

Dieven vind men onder hen niet; maar de Mans zyn groote Hoereerders en Overspeelders, doende dit wel zoo bedekt voor hunne Vrouwen, en voor andere Mans,

als

1711. als 't mogelyk is; dog als het uitkomt, wreekt zich ieder aan zynen belediger na zyn eigen goeddunken, vergaderende (zoo zyn tegenpartyder zich door geen reden wil laten overtuigen) alle zyne Vrienden by een, om hem zyn goede zaak te helpen uitvoeren; dat egter veel verwarringen en moeyelykheden veroorzaken moet.

Ook doen zy wel zaaken by inschikking, met zoo of zoo veel, volgens het gewysde van de tusschen-gaande Vrienden aan weerzyden, als goede mannen, af.

Zoo een Doodslager 't niet onvlugt, is hy een man des doods.

Een Dief moet het gestolene, of de waarde van dien rykelyk, wedergeven, of werd 'er anders door geweld toe gedwongen.

Iemand, op Overspel, en by een anders Vrouw, betrapt zynde, mag de beledigde man daar voor 2 a 3 Verkens uit des beledigers kot halen, en daar mede is alles vereffend, zonder dat hy hem daar over eenigen haat mag toedragen.

Den meesten tyd oorlogen deze en geene Dorpen tegen een, vallende nu en dan, dog niet zonder eerst te waarschouwen, maar in malkanders huis, daar zy alles, dat zy in 't leven vinden, doodslaan, nemende gemeenlyk de koppen, of indien hen die te veel beswaren zouden in het vlugten, maar wat hair; dog zoo zy niet belemmerd zyn, nemen zy wel heele lichamen van hunne vyanden mede, daar zy yder een deel uitsnyden, om daar op te konnen roemen.

Zulke togten ondernemen zy egter niet voor de vuist, of zullen niet by lichten dag op zulken Dorp aanvallen; maar gemeenlyk doen zy dit heimelyk stil, en by nacht, slaande de menschen in hunnen slaap of dood, of hen de armen en beenen af kappende. 1711.

Zy weten ook van geen Leger-hoofden of Hoofd-lieden; dog die zig in andere gevallen het dapperste gedragen, en de meeste koppen gekregen heeft, die werd, als hy iets ondernemen wil, gemeenlyk van de anderen gevolgd.

Hunne wapenen zyn pyl en boog, lange breede schilden, swaarden, die kort, en breed zyn, of lange en korte spiessen; dog zonder weerhaaken, of zonder schelleken, gelyk zy op de Jacht gebruiken. Wapenen.

Na hun te rug-keering van een togt is 'er gemeenlyk een Feest, zingende eenige dankliederen, ter eere van hunne Goden over den zegen, aan hen verleend, en helder op trommelende en juichende over de overwinning, die zy behaald hebben. Na den stryd rechten zy een Feest aan.

Die een kop verkregen heeft op wat wyze het ook zy, is in groote eere by hen, en een yder zal hem zeer geerne van zynen besten wyn schenken; zy brengen dien kop in een van hunne Kerken, daar zy 't vleesch 'er af koken, en 't zelve droogen laten, met hun wyn begieten, en boven alle hunne schatten achten, en bewaren, gelyk zy over 't verkrygen daar van ter eere van hunne Goden ettelyke Verkens slachten, en met alle hunne Vrienden veel dagen aan een gastereeren zullen. Agting voor dappere mannen.

En dit is wel het voornaamste, dat men van Formosa, en hare Ingezetenen kan zeggen, dewyl 't nog ten grooten deele voor ons onbekend gebleven is.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Van de Zaaken van Formosa. *Wanneer de* Portugeezen *'er quamen, is onbekend.* Engelschen. *Van de komst der* Nederlanders *hier.* Warwyk *komt* Ao. 1604. *voor 't* Eiland Pehoe. *Het eerste geval van* Reyerszoon *en* van Melderd *hier.* Reyerszoons Tocht Ao. 1622. *na* Macauw, *mislukt. Waar op hy na de* Piscadores, *en eindelyk na* Tayouan *liep. Eenige* Schepen *liepen na de wal van* Tsjina. *Der zelver komst voor 't* Eiland Lanquyn. *Een* Vesting *op* Pehoe *gebouwd. De onzen tragten de* Tsjineezen *tot den* Handel *te dwingen. Zeldzaam geval van eenig Volk van ons, dat* Schip-breuk *leed, en aan de wal van* Tsjina *dreef. Verdere gevallen der onzen met de* Tsjineezen Ao. 1623. *Hun vreeze voor de* Hollanders, *om een oude voorzegging. De Heer van* Melderd *na* Aymuy *gezonden. Keert vrugteloos weder.* Tocht *van de Heer* Reyerszoon *na* Hoksieuw. *Den* Handel *door de* Tsjineezen *geheel verworpen. Hun besluit, om een* Schip, *en* 2 Jonken, *na* Batavia *te zenden. De Heer* Franszoon *na de Rivier van* Tsjintsjeoe *gezonden. Krygt hope tot den* Handel. *Spreekt met zekeren* Tsjineeschen Profeet. *Krygt antwoord van den* Totok. *Die verzoekt hem iemand te zenden, om nader te handelen. De Heer* Franszoon *derwaards gezonden; dog schendig door de* Tsjineezen *bedrogen. Die ons een van de* Schepen, *voor* Aymuy *gekomen, doen verliezen. Besluit, om in* Tayouan *te handelen, aan de onzen toegestaan; dog alleen in schyn. Onze* Gevolmachtigden *gevangen gehouden, en de* Jachten *door* Branders *aangetast. Besluit, om* Pehoe *te verlaten, en na* Tayouan *te verhuizen.*

1604. 1607.

ZAAKEN van FORMOSA.

Zaaken van Formosa.

WAt nu de zaaken, in 't Eiland Formosa voorgevallen, belangt, het is zeker, dat de Portugeezen of Spanjaarden hier lang voor ons geweest, en het ook dezen naam gegeven hebben; maar wanneer zy zich hier eerst na toe begaven, of wat zy hier verricht hebben, weten wy niet.

Wanneer de Portugeezen 'er quamen, is onbekend.

Engelschen.

Daar zyn 'er, die willen, dat hier voor ons Engelschen zouden geweest, en dat ook die op 't groot Eiland een Burgt gehad hebben, die zonder eenigen den minsten grond voorgeven, dat wy hen hier quaadaardig zouden hebben uitgedreven, zonder 't jaar, of den tyd, op welke dit geschied zy, 'er by te voegen, en daarom houden wy dit voor een grol van den nydigen *Tavernier*, die 'er meer zulke heeft.

Wat der Nederlanderen komst alhier betreft, daar van konnen wy netter, en met meer zekerheid spreken.

Wanneer zy eerst na Tsjina begonnen te varen, hebben wy bevorens gezien, dat hun eigentlyken toeleg alleen was, om Handel op Tsjina, en daar door goederen, die in Japan getrokken waren, te krygen, om 'er de Portugeezen zoo uit te boenen; dog gelyk de Tsjineezen, volgens hunne Grondwetten, geen Vreemdelingen in hun Land toelaten, en zy dierhalven zeer veel talmeryen, en moeyelykheden, met hen hadden, alzoo zyn zy ten deele daarom, ten deele by andere toevallen, eerst voor 't Eiland Pehoe, een van de Visschers-Eilanden, op 23 en een halve graad Noorder breette, recht onder de Kreefts Zonnekeer-kring, 22 mylen ten Oosten van 't Eiland Lamoa, en 12 mylen van Formosa gelegen, ten anker gekomen.

Warwyk Ao. 1604 voor 't Eiland Pehoe.

De eerste die (myns wetens) hier quam, was de Zeevoogd *Wybrand van Warwyk*, die, Ao. 1604. van Patani na Tsjina de stevens den 27 Juny gewend hebbende, en door storm zich belet vindende, om Macauw (of Macao) te konnen bezeilen, den 7 Augustus voor 't Eiland Pehoe in een zeer goede Baey aan de West-zyde ten anker gekomen is, alwaar den 29 dito 't Jacht de Sphæra Mundi, na groot gevaar door dien zelven storm uitgestaan te hebben, by hem gekomen is.

Hy lag daar eenigen tyd, om bescheid van de Tsjineezen te wagten, die hem niet wilden toestaan, op 't vaste Land te komen, waar na zy, ten deelen op 't sterk aandringen van den Touzy (een Tsjinees Overste, die daar met 50 Jonken verscheen, om hen 't landen te beletten) ten deelen, om dat zy, volgens hunne beloften, geen bescheid kregen, den 15 December van Pehoe vertrokken, zonder te dier tyd eenigen Handel te konnen bekomen.

Hoe naderhand de Zeevoogd *Cornelis Matelief*, weer na Tsjina Ao. 1607. vertrokken, by 't Eiland Lamao ten anker gekomen is, en wat hy daar verricht heeft, hebben wy onder de stoffe van Tsjina gezien.

Na dien tyd hebben de onzen wel getracht dien Handel te krygen, dog zy konden de Tsjineezen nergens toe bewegen, dan dat zy eerst na Pehoe moesten vertrekken, en dat men dan daar Jonken zoude zenden, om met hen te handelen.

Groote beloften, die op niet uitquamen.

De Nederlanders, die wel zagen, wat de Tsjineezen zogten, en niet gewoon waren zig door iemand om den Thuin te laten lyden, namen besluit van nog eens eenige van hunne Dienaaren derwaards te zenden.

Geval van Reyerszoon, en van Melderd alhier.

De Bevelhebber, *Cornelis Reyerszoon*, wierd 'er na toe gezonden, en liep weer op Pehoe aan, om te zien, of hy van daar met de Tsjineezen zou konnen te recht raken; dog de Ingezetenen alhier, maar Visschers, en bang voor de onzen zynde, namen de vlugt, zonder dat zy hen in 't eerst konden stand doen houden, dat eindelyk evenwel gelukte, wanneer men den Opper-Koopman, *Johan van Melderd*, met een Jacht, en met een witte Vrede-vlag achter afwaeyende, na hen toezond, waar door hy 'er eenigen tot stand, en tot spraak kreeg.

Na dat zy nu zagen, dat wy niet dan Vrede zogten, verzogten zy den Heer *van Melderd*, om in de Baey te komen, om met hun Hoofd te spreken, gelyk geschiede.

Men maakte daar op 3 Jachten gereed, waar mede de Heer *van Melderd* na de Rivier van Tsjintsjeoe liep.

De Inlanders alhier begaven zich in 't eerst mede op de vlugt; dog eindelyk quam hy met een Mandaryn te spreken, dien hy voorstelde, dat hy daar maar alleen quam, om Handel te dryven, en om hen te verzoeken, van dog niet met de Spanjaards in Manilha te handelen, op al het welke deze Mandaryn hem beloofde bescheid te zullen brengen, na dat hy met zyne Overheden daar over nader, en zy weer met hunnen Vorst, gesproken zouden hebben; maar hy bad hem, dat hy voor eerst dog wat van de Rivier vertrekken wilde, om alle ongemakken voor te komen, met toezegging, dat hy ten eersten na Hokfieuw, een Stad, 70 mylen van Aymuy gelegen, trekken zoude.

Na dat deze Mandaryn weder gekomen was, verkreeg hy, dat 'er 4 Jonken met eenige Gezanten na Pehoe gezonden wierden, waar onder een zeer fraey en welsprekend Heer, *Ong Sofi* genaamd, aan

1622. aan den Raad der onzen bekend maakte, dat de Handel hen niet ontzegt; maar toegestaan wierd; dog onder deze voorwaarde, dat de onze alvorens uit het Eiland Pehoe vertrekken zouden, alzoo dit 's Keizers eigen Land, en hy niet genegen was met ons te handelen, voor en al eer wy zyn Land verlaten hadden, niet konnende goedvinden zich ten Handel met zulke Lieden in te laten, die tegen zyn wil en dank in zyn Land quamen, daar Vestingen bouwden, en zich buiten eenig verlof, daar maar vast maakten; dog zoo zy vertrekken, en zich op het Eiland Formosa sterk maken wilden (dat ik egter niet begrypen kan, alzoo dit den Keizer mede toequam) zou hy hun verzoek toestaan. Waar toe de onzen om hun naeuwen last, die zy van Batavia hadden (van deze post niet te verlaten) niet konden verstaan.

Reyerszoons Tocht Ao. 1622 na Macauw misllukt.

Na dat zy dan aldus eenige jaaren tusschen beiden op Tsjina verscheide vergeefze togten gedaan hadden, vonden haar Edelheden Ao. 1622. goed, den Bevelhebber *Reyerszoon* met een fraeye Vloot weder na Tsjina te zenden, om, of Macauw te veroveren, of anders na de Piscadores, of de Visschers-Eilanden, te gaan, om te zien, of men van daar den Handel op Tsjina zou konnen krygen.

Hy ondernam het eerste, dat (gelyk wy onder de stoffe van Tsjina getoond hebben) mislukte, en zeer slecht, door 't springen van eenige kruyt-vaten, uitviel, en daar op trokken de twee Engelsche Schepen met het Schip de Trouw (waar op de Heer *Jaques le Febre* was) den 27 Juny na Japan, en na dat de Schepen de Beer en St. Kruys na Lamoa geloopen waren, om daar wat nader by de Tsjineesche Kust te zyn, en een wakend oog 'er op te houden, vertrokken de verdere Schepen (uitgenomen dat de Hope, de St. Nicolaas, en Palikatte tot 't einde van Augustus hier blyven moesten, om op de Malakse Schepen, die na Macauw quamen, te passen) den 29 dito na Pehoe, alwaar zy den 10 Julius agter een van de hoogste Eilanden, dat zich als een tafel opdede, ten anker quamen, daar zy tusschen de Eilanden door eenige Visschers, en 20 gewapende Jonken, zagen, tot dekking dezer Visschers, die voor hen de vlugt namen, daar gezonden.

Waar op na de Piscadores.

Zy lichtten hun anker, en liepen in een schoone Baey op 8 a 9 vadem stek-grond ten anker.

Het Land hier is vlak, en steenagtig, zonder boomen, en niet anders, dan wat lang gras, hebbende. Ook vind men daar geen versch water, dan hier en daar wat in kleene Putten, dat in het droog Moesson wat brakagtig is. Alle verdere verversching moet 'er van de vaste wal gebragt werden.

1622. En eindelyk na Tayouan liep.

Vermits nu egter de onzen stipt belast was hier, of wel ergens hier ontrent, post te vatten, deden zy een Haven aan, ontrent het einde van Formosa, op het Eilandje Tayouan, gelegen, alwaar zy Handels-halven reeds eenige Tsjineezen vonden, van waar zy naderhand, alzoo het maar 12 a 13 mylen van de Piscadores legt, met de Jachten ververfching haalden, hoewel niet zonder veel ongemak, alzoo 'er in 't gat maar 11 voet water, en 't zelve zeer krom was; waar door 'er geen groote Schepen konden inkomen.

Eenige Schepen na de wal van Tsjina.

Dit Tayouan is in zich zelven maar een kleen Eilandje, of een kleene dorre Zandplaat, die pas een myl groot, van het groot Eiland Formosa door de Zee afgescheiden, en ontrent 2 Kanonschooten, of een halve myl, 'er af gelegen is.

Den 19 gingen de Schepen Groeningen, en de Beer, onder zeyl, om na de Kust van Tsjina te loopen, zagen 't vaste Land den 21 dito, en quamen voor de Rivier van Tsjintsjeoe, die aan 2 heuvels, op de Noord-Oost-zyde, zeer kenbaar is, waar van de eene zich als een Pilaar vertoond, daar 't Land aan de andere zyde der Rivier zeer laag, en vol Duynen, behalven dat 'er een weinig binnen de Zuyd-West-hoek een Toorn, of iet diergelyks, te zien is.

Den 25 July zagen zy zeer hakkelig Land op de hoogte van 27 graden en 9 minuten, en hielden dit voor 't Eiland Lanquyn, daar zy op 15 vadem waters ten anker quamen.

Deszelfs komst voor 't Eiland Lanquyn.

Den 9 Augustus liepen deze Schepen by de Eilanden van Tsjina, die veel in getal zyn; op 15 vadem weer ten anker, stevenden den 11 dito weer na Lanquyn, dat zy bevonden op 28 en een halve graad Noorder breette te leggen, en van een goede Haven aan de Noord-kant, redelyk goed water, dog van weinig ververfching voorzien te zyn.

Zy kregen, terwyl zy daar lagen, een Tsjampan, of een Inlands Vaartuig, met eenige Tsjineezen aan boord, die aan yder Schip 5 korven met witte zuyker vereerden, hoewel zy hen toescheenen Rovers te zyn.

Den 18 dito quamen zy aan de Westkant dezes Eilands in een beter Baey, daar zy voor alle winden beschut lagen, ten anker, alwaar zich deze Zee-Rovers mede onthielden, die hen wel eenige ververfching toebragten; dog, behalven dat dit voor al 't Scheeps-volk weinig helpen mogt, vond men ook goed hen verder van de hand te wyzen, alzoo men merkte, dat zy zogten, onder de vlag van ons volk buiten gevaar op hun eigen Natie te rooven, gelyk zy, Princen-Vlaggetjens opzettende, reeds deden.

1622. Een Vesting op Pehoe gebouwd

Dierhalven wierd 'er besloten van daar weer na Pehoe, of de Piscadores, t'zeyl te gaan, daar zy den 22 dito weer by hunne makkers ten anker quamen, alwaar zy ons volk bezig vonden, om een sterkte op te werpen, die vier punten had, en waar op zy twintig stukken Geschut plaatsten.

Zy vonden hier ook 3 Schepen meer, als zy 'er gelaten hadden, te weten, de Goude Leeuw, de Samson, en 't Jacht Singapoera

De plaats, daar men hier ontrent deze Vesting invoer, was de Zeepunt genaamt, op welke zy voornemens waren 6 a 7 stukken te leggen, Deze sterkte lag 18 mylen van Macauw, en was zeer dienstig om den Handel tusschen den Tsjineezen en de Spanjaarden af te snyden.

Daags na de komst dezer Schepen, of den 23 dito, quamen hier nog 2 Jagten van de Kust van Tsjina, dog die hadden een Schip, dat op die kust gebleven was, achtergelaten, waar van 't Volk, en Geschut, geborgen was, waar in hen de Tsjineezen veel hulp bewezen hadden.

Deze Jagten, eigentlyk uitgezonden, om te zien, of men in Tsjina Handel krygen kon, wierden door de Tsjineezen eerst lang (volgens hunne gewoonte) opgehouden, en eindelyk met belofte weggezonden, dat de Tsjineezen (gelyk zy bevorens meermaalen toegezegt hadden) een Gezant, om nader over deze zaak te spreken, na de Piscadores zouden afzenden, gelyk zy eindelyk deden, maar daar wierd wegens den Handel niets ter wereld besloten; zoo dat de onzen wel merkten, dat zy hen daar niet begeerden te hebben, en dat zy ons door listige redenen maar zogten te bewegen, om ook deze plaats te verlaten, dat de onzen niet konden goedvinden.

De onze tragten de Tsjineezen te dwingen.

Men besloot dan den 18 October met acht Zeylen na de Kust van Tsjina te loopen, om te zien, of wy hen door geweld, en uit vreeze, tot den Handel niet zouden konnen dwingen, dog zy quamen, na de Rivier van Tsjintsjeoe loopende, drie mylen te laag, en terwyl drie van hunne makkers van haar afdwaalden, zetteden de 5 andere het in een Baey, daar zy wel 60 a 70 Jonken verbrandden; dog terwyl ons volk bezig was met 2 genomen Jonken aan boord te brengen, wierden zy door de harde wind niet alleen genoodzaakt het Voor-anker te moeten zetten, maar hadden ook het ongeluk om 's nagts van hunne ankers te spillen, hebbende de Schuyt en Boot by zich.

Deze dreven, met 23 Hollanders, en 2 Tsjineezen, weg, zonder dat die van het Jagt Victoria, dat by hen lag, hen helpen konden.

Terwyl nu de eene Jonk wegdreef, begaven die uit de andere Jonk, die met hun zessen waren, zig in de Boot, staken de Jonk in brand, en wierpen, alzoo zy met de Boot qualyk zeyl konden voeren, en op een Lager-wal waren, hare Dreg uit; dog 2 uuren daar na brak hun Dreggen-Touw, en daar op dreven zy met levens-gevaar aan de wal, alzoo in 't stranden hunne Lonten uitgeraakt waren, buiten dat zy, maar 4 man en 2 jongens sterk, te weinig volks waren, om zoo grooten meenigte, als zy daar te verwagten hadden, tegen te staan. 1622.

Volk van ons, dat Schipbreuk leed, en aan de wal van Tsjina dreef.

Zy dan hier niet anders, dan een jammerlyk einde, voor oogen ziende, baden God om een genadige uitkomst, bleven met grooten angst den morgen, in de Boot zitten verwagten, wanneer zy, nog voor den dag eenige Tsjineezen na de Boot hoorende komen, de Zabel in de vuist grepen, en met hun schreeuwen en tieren dezelve, die wegens de duisternis niet zien konden, hoe veel zy in 't getal waren, weder te rug dreven, dat zy voor een goed voorteeken opnamen.

Met het aankomen van den dag verlieten zy de Boot, alzoo die te verre op 't Land vervallen, en 't hen onmogelyk was, die in Zee te brengen.

Dus gingen zy met 't Musket op den hals en met de Zabel op de zyde, te Land, en trokken zoo na de Rivier van Sammitjoe, daar onze twee Jachten voor lagen.

De 23 man, met de andere Jonk weggedreven, wierden van de Tsjineezen gevangen genomen, van dewelke ettelyke jaren daar na maar een man te recht gekomen is; dog de onzen konden nog Jonk, nog taal, nog eenig teeken van hun stranden zien, weshalven zy maar voorttrokken.

Eenige Tsjineezen, hen ziende, quamen op hen aan, en zonden twee mannen voor uit, om met hen te spreken; dog de onzen, hen niet vertrouwende, leiden hunne Musketten op hen aan, weshalven zy hen gerust lieten voorby gaan.

Onder weeg vonden zy een huisje met een Man en Vrouw 'er in, in 't welke zy hunne Lonten weer aanstaken, hun Geweer, door natheid in 't stranden onklaar geraakt, herstelden, en van de Man wat Ryst te eeten kregen, waar na zy hem bedankten, voorttrokken, en op de weg hier en daar wel 6 a 7 Tsjineezen op strand, ten proy der honden en vogelen, dood zagen leggen, die de onzen, na allen schyn, doodgeslagen, en waar door zy geen hulp ter wereld, maar wel een bedroefd einde, uit wraak over hunne makkers, van de Tsjineezen te wagten hadden.

Zy zagen daar na een troep wel van 200 Tsjineezen, die alle de vlugt voor hen namen.

's Na-

1622. 's Namiddags quamen zy by onze Jachten, fchooten eenige malen, om van hen gehoord, en afgehaald te werden, dog in plaats dat ons Volk hen zou komen helpen, of af halen, quamen 'er, op dat fchieten, 7 a 800 Tsjineezen op de been, en begaven zich uit een naby gelegen Dorp na hen toe, van dewelke de onzen, hen met Meffen en Pieken gewapend ziende, niet dan de dood, te gemoed zagen, om 't welk, na hun uiterfte vermogen, te beletten, zy eenige reizen 'er op infchoten, en dezelve, ziende, dat de onze befloten hadden hun huid wel dier te verkoopen, terug dreven, dog zoodanig, dat egter eenigen van verre bleven ftaan, en hen met fteenen wierpen. 1622.

Dit volk fcheen niet veel fchieten ge-

Baker del.   M. F. Diamaer fec 1726

hoord te hebben, alzoo zy daar over zeer ontfteld, en 'er zeer bevreeft voor waren, weshalven zy de onzen de Vrede, en alle vriendfchap aanboden, en hen in hun Dorp verzogten te komen.

Zy traden daar in, en vonden 'er wel 2000 Tsjineezen ftaan, die hen met groote verwondering aanzagen, en geen Nederlanders meer fchenen gezien te hebben. Zy bragten hen in een Tempel, alwaar zy hen eeten, drinken, en Tabak, gaven; dog zoo, dat de onzen, geduurig op hun hoede zynde, zich wel dicht by een, en hun Geweer altyd klaar hielden, om niet overvallen te werden.

Terwyl zy daar zaten, raakte hun Lont al brandende ten einde, weshalven zy ftukken van hunne Hemden fcheurden, en daar af nieuwe Lont draeyden.

Dus trokken zy weer met dankzegging uit dit Dorp, gelukkig zynde, dat niemand hen vervolgde, alzoo zy geen vier fchooten kruyd meer hadden, en raakten eindelyk des morgens met twee Vlotjens aan hunne Jachten.

Ondertuffchen hadden de Tsjineezen de Boot van alles beroofd, die wy den 2 November door 't Jacht de St. Nicolaas, ten dien einde, daar zy lag, gezeild, weder kregen, waar op de onzen den 4 dito verfcheide Jonken verbrandden. Verdere gevallen der onze.

Den 9 dito verloren daar de onzen de Boot van 't Schip de Beer, waar in de Schipper, *Jan Janszoon*, met nog 17 mannen, was.

Den 29 dito fchermutfeerden de onzen nog eens met de Tsjineezen, en verloren den Wondheeler van 't voornoemde Schip, zonder te weten, of hy gevangen, dan of hy dood was; ftaken twee Jonken, en een Dorp in brand, en quamen met veel kleene Verkens, Bokken, en Hoenderen, aan boord.

Den 2 December plunderden zy nog een Dorp, en verbrandden dat; waar op de Tsjineezen ons 2 brandende Jonken

1623. ken aan boord zonden, door welke zy ons in groot gevaar bragten, dog wy verlooren 'er maar een Tsjampan by.

Den 13 en 14 dito quam 't Schip Haarlem uit Japan ontrent de Kust van Tsjina by de onzen, genegen zynde, om mede na de Piscadores te loopen, welk Schip den 4 January 1623. met 84 Tsjineezen, door de onzen van tyd tot tyd gevangen genomen, na Batavia trok.

Met de Tsjineezen Ao. 1623.

Ondertusschen deden de onzen in die zelve maand verscheide Jonken te vergeefs aantasten, namen den 28 dito een kleen Jonkje met eenige gedroogde en zoute visch, en 8 Tsjineezen 'er in.

Den 28 February deden de onzen weer een Land-tocht met 50 gewapende mannen, liepen twee Dorpen af, quamen, na eenige zakken met Look en Ajuyn verovered te hebben, en wel twee mylen Landwaard in geweest te zyn, weer aan boord.

Den 20 dito namen zy een Jonk met 14 Tsjineezen, die ons zeiden, dat zy uit de Rivier van Tsjintsjeoe quamen, en dat de Bevelhebber *Reyerszoon* met die van Tsjintsjeoe verdragen en over een gekomen was, 't geen egter niet belette, dat de onzen hen mede namen.

Den 30 Maart kregen zy weder twee Jonken met een Visscher, en 27 man, en in de maand Mey namen zy een kostelyk gelade Jonk, die na Manilha wilde, en wel 250 Zielen inhad, die wy meest overnamen, en by ettelyke honderd Tsjineezen, bevoorens reeds van ons gevangen genomen, voegden; onder welke 'er zommigen zulken lang hair hadden, dat het hen, als zy over eind stonden, tot beneden aan de voeten hing, 't geen zy met een draey, en een pen 'er door, om 't hoofd wonden.

Hun vreeze voor de Nederlanders.

Zy hadden zeer groote vreeze en ontzag voor de onzen, mogelyk om die oude voorzegging, onder hen bekend, van dat hun Land door mannen met roode baarden en rood hair (waar door zy lieden, die blond van hair zyn, verstaan) zou ingenomen werden, en alzoo Schipper *Bontekoe*, die een roode baard had, hier mede by was, scheenen zy daar voor immers zoo veel, dan voor de anderen, te vreezen, alzoo zy hunne voorzegging hier na de klare letter vervuld, en een man met een rooden baard zagen.

Alle deze Tsjineezen nu bragten zy na de Piscadores, daar zy met nog andere van hunne Landsgenoten, twee aan twee gesloten, en van de onzen gebruikt wierden, om mandekens met aarde voor de nieuwe Sterkte aan te dragen, en na dat dezelve voltoid was, zyn 'er wel 14 a 1500 Tsjineezen na Bantam vervoerd, en aldaar verkogt, zonder dat de Tsjineezen een van de onzen tegen dezelve wilden lossen.

Men vond dierhalven goed, om den Opper-Koopman, *Johan van Melderd*, als Gezant na Aymuy te zenden, voor den welken een brief op een langwerpig bord vol Tsjineesche letters, behelzende de reden van zyn komst, gedragen, en waar op verder, volgens last van den Totok, goed gevonden wierd, om 2 Jonken na Batavia klaar te maken, buiten 't welke zy ook beloofden, dat 'er dit jaar geen Jonken na Manilha zouden gezonden werden. 1623.

De Heer van Meldert na Aymuy.

Keerd vrugteloos.

Van Meldert tot Aymuy gekomen zynde, wierd in een Opper-Pleyn, rondom met Boomen bezet, gebragt, alwaar hy een huis met een afdak vond, onder 't welk 7 tafelen stonden, yder met een kleed ter aarde toe behangen, aan yder van welke een Raadsheer zat, die van hem eischten, dat hy, alvoorens te spreeken, hen de gewoone eerbied des Lands bewyzen, dat is, dat hy voor hen ter aarde nedervallen, en de grond met zyn hoofd zoo sterk kloppen zoude, dat het de omstanders hooren konden; dog hy, dit oordeelende tegen de agtbaarheid en eere der Christenen te zyn, weigerde dit; maar wilde hen gaarne volgens de gewoonte van zyn Land groeten, gelyk hy ook dede, en hen verder daar op met ongedekten hoofde aanspraak, hen 't zelve, als bevoorens reeds geschied was, voorstellende; dog hy was al weder, schoon hy met veel eere te rug gezonden wierd, genoodzaakt onverrichter zake te scheiden.

Tocht van de Heer Reyerszoon na Hokfieuw.

Na dat hy dan aan den Bevelhebber *Reyerszoon*, die toen als Hoofd in de Piscadores lag, verslag van zyn Reize na, en verrichting tot Aymuy gedaan had, vond de Heer *Reyerszoon* goed, zelf een Land-Tocht te doen, om nader kennis van zaaken uit eigen gezicht te krygen.

Daar op vertrok hy met den Heer *van Melderd* van de Piscadores na Aymuy, en zoo verder na Hokfieuw, de Hoofdstad van de Landvoogdy van Tsjintsjeoe, zynde een Reize van 12 a 14 dagen, van Aymuy de Rivier op te gaan.

Zy wierden alle 6 mylen in een Gebouw des Keizers, of des Onder-Konings, geleid, en deftig onthaald; ontmoeteden veel Dorpen, die naeuwlyks een Goteling-schoot van een lagen, en van dewelke geen voet Lands ledig was. Ook bevonden zy daar den toeloop der menschen zoo sterk, dat zy daar door belet wierden voort te konnen ryzen.

De Handel door de Tsjineezen verworpen.

Te Hokfieuw gekomen, wierden zy in een Koninklyk Paleys gebragt, zynde een Speelhuis van een Tsjinees, die 16 Vrouwen, en voor yder zulk een Speelhuis gebouwd had.

Het lag in de Voorstad, een en een half myl van 't Raadhuis, alwaar zy, voor den Raad van zeven verschynende, al

weer

1623. weer het zelve, als te vooren, hoorden, te weten, dat 'er in eeuwigheid voor hen geen Handel te hopen was, voor en al eer zy de Piscadores, of Pehoe, verlieten, en na Formosa trokken.

Hun be- uit om Bata- via daar te handelen. Den Bevelhebber *Reyerszoon* zeide, dat dit in zyn macht niet stond, voor en al eer hy andere last van Batavia kreeg. Zy beloofden dierhalven malkanderen, dat wy een Schip, en zy 2 Jonken, om nader met haar Edelheden daar over te spreken, na Batavia zouden zenden.

Hier op zyn zy in vriendschap gescheiden, en hebben bezorgd, dat 't Schip, en die 2 Jonken, ten eersten na Batavia gezonden wierden; dog alzoo dezelve, door tegen-winden, dit jaar niet op Batavia quamen, en dit langer, dan men gedacht had, aanliep, begonden de Tsjineezen niet alleen quaad vermoeden te krygen, maar zonden ook weer eenige Jonken na Manilha, waar van de onzen 'er 4 kregen, 't geen weer voet tot een nieuwen oorlog gaf.

De Heer Frans- zoon na de Rivier van Tsjin- tsjeoe. Om nogtans weer aanleiding tot een goed verstand, en tot hervatting van de voorige afspraak, te geven, wierd den 25 October 1623 by den Heer *Reyerszoon* en zyne Raaden goed gevonden, dat de Schepen Groningen, Samson, Muyden, en Erasmus onder den Bevelhebber *Franszoon* na de Rivier van Tsjintsjeoe zouden vertrekken, om die bezet te houden, en om te beletten, dat 'er geen meer Jonken na Manilha, of na eenige andere vyandlyke Baeyen, mogten gaan; maar voor al ook, om den vryen Handel op Tayouan te verzoeken, met aanbieding van alle vriendschap, zoo zy ons dit wilden toestaan; dog te gelyk met last, om zoo zy ons dit weigerden, hen te Water en te Land den oorlog te verklaren, volgens den verderen inhoud van de schriftelyke Instructie, die zy medekregen.

Zy gingen nog dien zelven dag t'zeyl, quamen den 28 dito voor de Rivier van Tsjintsjeoe, en zetteden het voor 't Pagoden-Eiland, daar 't alles afgevlugt was, behalven een oud man.

Zy lieten, volgens hun last, een witte Vlag waeyen, op hoope, dat 'er wel iemand van Aymuy by hen zou komen; dog alzoo dit niet geschiedde, schreven zy den 30 dito een brief aan den Totok van Aymuy, en lieten die door den Tsjinees, die zy op 't Eiland vonden, aan hem bestellen.

Krygd hoope tot den Handel. Deze behelsde niet anders, dan om hem te verwittigen, dat wy daar alleen gekomen waren, om met hen in Vrede Handel te dryven, en om dit van hen te verzoeken, gelyk al meenigmaal geschied was, eindigende verder met alle minnelyke uitdrukkingen, en met aanbieding van onze vriendschap.

Den eersten November quam zeker Tsjinees, *Cipzuan* genaamt, met een Tsjampan aan boord, en zeide, dat, zoo zy maar quamen, om in Vrede den Handel te verzoeken, het aan hunne zyde wel gaan zou, alzoo wel 300 Tsjineesche Kooplieden, besloten hadden, een Verzoekschrift aan den Combon van Hoksieuw aan te bieden, en den Handel met de onzen te verzoeken, te meer, dewyl zy door den oorlog reeds veel van hunne goederen verloren hadden, en, by aanhouding van dien, stonden bedorven te werden. 1623.

Hy zeide ook; dat ter plaatze, daar hy woonde, zig een Kluyzenaar in 't Gebergte onthield, een man van groote afkomst, en van geen minder rykdom, die, zedert 't overlyden van zyn Vrouw, die hy zeer lief had, zich hier altyd in eenzaamheid onthouden, en alleen bemoeid had, om de zaaken van arme en onvermogende Lieden by de Grooten voort te zetten, dewelke alzoo hy by grooten en kleenen in aanzien was, en in 't gemeen voor een Profeet, of Voorzegger, gehouden wierd, hen reeds, na voorstelling van ons verzoek aan hem, voorzegt had, dat, zoo zy ons beoorloogden, zy hunnen ganschen Staat in gevaar zouden stellen.

Hier op verzogt de Heer *Christiaan Franszoon* aan dezen *Cipzuan*, om met dezen Kluysenaar, zoo 't mogelyk was, zelf eens te spreeken, 't geen hy beloofde te zullen bestellen, gelyk hy ook met hem (onder voorgeven, dat dit alles steels-gewyze geschiede) en nog een Tsjinees, den 3 November aan boord quam. Spreekt met zekere Tsjineesche Profeet.

Men stelde ten eersten aan dezen Man de ware reden van onze komst, en onze oprechte meining, voor, en daar op zeide hy ons toe zyn best te zullen doen, om deze zaak by den Totok tot een goed einde te brengen, waar toe hy ook een brief van de onzen van den zelven inhoud, als de voorige, aan den Totok mede nam.

Twee a drie dagen daar na quam *Cipzuan* met een brief van den Totok, ten antwoord van den onzen weder, die zeide uit hunnen brief verstaan te hebben, dat zy onder 't Pagoden-Eiland lagen, en niet anders dan in Vrede den Handel verzogten; dat, zoo wy dit van herten meinden, en hier geen bedrog onder schuilde (gelyk wel bevoorens, zoo hy ons nagaf) dit hem zeer aangenaam, en dat 'er dan ook een goed verstand tusschen ons en hen te hoopen was, en dat hy in de voorige byeenkomst daar toe al een a twee bequame wegen aangewezen had, namelyk, om de gevangene Tsjineezen in vryheid te stellen, en Pehoe (anders de Piscadores by de onzen genaamt) te verlaten, van welke beide voorslagen wy geen hadden willen aannemen. Krygt antwoord van den Totok. Die verzoekt iemand te zenden om te handelen.

Wy zeiden, dat onze meining goed en oprecht,

1623. oprecht, en altyd zoo geweest was, en dat, schoon hy schreef verstaan te hebben, dat wy gekomen waren, om de Tsjineezen te berooven, en geen geld, of koopmanschappen medebragten, dit berigt zeer valsch, en onze zuivere meining nu, gelyk te vooren, was, aldaar niet anders dan een vreedzame Handel, volgens een verzoek, by de onzen zoo al voor 23 jaaren gedaan, hen voorstellen.

Daar op nu verzogt hy ons, om hem een Kapiteyn, die over alles verder met volkomene magt handelen kon, toe te zenden.

De Heer Franszoon derwaards gezonden. Wy verzogten met een Jacht voor Aymuy te mogen komen, om zoo wat nader by de hand te zyn, kregen verlof, om dit met twee Schepen te mogen doen, en vonden den 13 November goed, dat de Bevelhebber *Franszoon* met de Jachten Muyden, en Erasmus, derwaards zeylen zou, gelyk daags'er aan geschiede, terwyl wy met 2 Schepen onder het Eiland bleven leggen.

Door de Tsjineezen bedrogen. Den 17 en 18 voeren eenigen van ons volk met de Boot na de Jachten, om te vernemen, waar het by toequam, dat men geen einde van de zaak kreeg; maar doe ontdekte men hunne valschheid middagklaar, alzoo zy, dicht by de Jachten komende, 't eene Jacht reeds in den brand, en 't andere van drie Branders bezet vonden, waar

Die ons een van de 2 Schepen voor Aymuy doen verliezen. van de onzen, schoon'er naderhand wel 50 Branders na 't Jacht Erasmus quamen, zich zeer kloekmoedig reddeden; dog zy hadden het ongeluk, dat Muyden, het geen niet te helpen was, met man en muys in de lucht sprong.

Naderhand hoorden de onzen van die van 't Jacht Erasmus, hoe, zoo ras zy voor Aymuy gekomen waren, de Totok verzogt had, dat eenigen van de Hoofden dog aan Land wilden komen, om met hem over alles te spreeken, 't geen by de Heer *Franszoon*, onder voorgeven van geen bequame Tolken te hebben, beleefd afgeslagen, en waar op in tegendeel van hem verzogt wierd, dat hy eenigen der zynen met volle magt, om met ons te handelen, aan boord zenden wilde.

Zy zonden daar op eenige Gevolmachtigden, die, met de onzen in gesprek getreden zynde, besloten, dat zy met de onzen op Tayouan handelen, en daar zoo veel Zyde brengen zouden, als wy met onze medegebragte hoofd-zomme zouden konnen betalen.

Dat zy ook op Manilha, Cambodia, Siam, Patani, Djambi, Andragiri, of op eenige andere plaatzen, niet, dan met een Pas-cedel van ons, varen, en dat zy ook 4 a 6 Jonken na Batavia zenden zouden, om met zyn Edelheid over de Piscadores, daar zy ons gaarne van daan hadden, nader te spreeken.

In Tayouan te handelen de onze toegestaan. Dit verdrag nu zoo gemaakt zynde, voeren zy weder na Land, en quamen weder aan boord, om te verzoeken, dat dog eenige Hoofden by den Totok believden te komen, alzoo 't verdrag in 't Tsjineesch op de eene, en in 't Duytsch op de andere zyde geschreven, en bezworen zoude werden, op dat de Totok den Combon van Hoksieuw kennis geven mocht, hoe dit alles in zyn bywezen besloten was, waar op zy ook 3 Mandaryns als Gyzelaars, en 3 pylen ten teeken van alle veiligheid, volgens hunne gewoonte, medebrachten.

Dog alleen in schyn. Men vond daar op goed, den Heer *Franszoon*, nevens *Doedoe Floriszoon Kraag*, Schipper op 't Jacht Muyden, en *Willem van Houdaan*, Opper-Koopman op 't Jacht Erasmus, na Land te zenden, om dit te verrichten, al 't welke met ontrent dertig mannen, en met *Jan Pieterszoon Reus*, Schipper van 't Jacht Erasmus, geschiedde, welke, aan Land gekomen zynde, zeer wel, zoo het scheen, ontfangen wierden, stellende Tafels op 't strand voor 't Bootsvolk, en wakker voor hen opdisschende; waar ontrent egter de Heer Bevelhebber *Franszoon* door Schipper *Reus* de noodige ordre stelde, en last gaf van wel op te passen, dat het volk zich niet mogt te buiten gaan, om hen ten eersten weer na boord te konnen zenden.

Onze Gevolmagtigden gevangen gehouden. Wel is waar, dat die Schipper, merkende, dat het geen rechtschapen werk was, met het volk weer aan boord geraakte; dog de Schuyt van 't Jacht Muyden 's avonds, volgens bespreck, weer na Land varende, om de drie Raaden, door de onzen aan Land gezonden, af te halen, wierden zy alle vast gehouden, zonder dat de onzen in de Jachten de reden daar af bedenken konden, ter tyd toe, dat de bommel met hunne Branders uitbrak, en hun geheel schelmstuk aan den dag quam; behalven dat de Tsjineezen aan de Jachten ook eenig Tsjinees Bier, met vergif gemengt, gezonden hadden, 't geen de onze egter zonder eenige schade'er door te lyden, ontdekten.

De Heer Bevelhebber dan met zyne Mede-Gevolmagtigden en 't verdere volk, dus gevangen gehouden zynde, besloot men egter de Rivier van Tsjintsjeoe met 3 Schepen te blyven bezet houden, en, die van genoegzame ververssching voorzien hebbende, Schipper *Bontekoe* voor eerst als Hoofd over dezelve aan te stellen, ter tyd toe, dat hy van daar in February Ao. 1624. na de Piscadores, en verder na Batavia vertrok, na dat de Bevelhebber, de Heer *Reyerszoon*, met de meeste Schepen bevorens na Tayouan al vertrokken was.

De reden hier af was, om dat den 12 Mey de Hoofdman der Tsjineezen op Tayouan met een brief van de Grooten aan

1624. aan hen afgezonden was, met verzoek, dat zy dog malkanderen wilden verstaan, 't geen ook door dien Hoofdman zoo verre gebragt wierd.

Hier op quam den eersten Augustus 1624. het Schip Zeelandia in de Piscadores, waar op de Opper-Koopman, *Pieter Muysert*, met den Geneesheer, *Marten Sonk*, was, ten einde hy (te weten *Sonk*) den Bevelhebber *Reyerszoon* verlossen, en het Opper-bestier over onzen omslag hier overnemen zoude.

…sluit …n Pe- …be te …rlaten na …ayouan …ver- …uzen.

Ondertusschen verstond men malkanderen, dat de onzen Pehoe verlaten, zich in Tayouan nederzetten, en dat de Mandaryns bezorgen zouden, dat hun volk met de onzen aldaar zouden komen handelen.

En men haalde de onzen nog te eer hier toe over, alzoo men zeide, dat de Tsjineezen voorhadden met 15000 Branders, Oorlogs-Jonken, of Steen-Jonken het gat van Pehoe te komen opstoppen, 't welk de onzen niet geraden vindende af te wagten, zyn zy met alles na Tayouan vertrokken, alwaar dan ook plaats tot het bergen der koopmanschappen gemaakt wierd, ten einde den Handel aldaar te beginnen. Daar op wierd de sterkte op Pehoe (waar in ons de Tsjineezen zelf hielpen) ook geslegt. 1624.

Na dat nu de onzen zich hier op deze dorre Zandplaat van Tayouan vast gemaakt hadden, bevonden zy in der tyd, dat den Handel der Tsjineezen, zoo als die van hen wel beloofd, en van de onzen gewagt was, in 't eerst niet quam te volgen; hoewel het naderhand een anderen keer nam.

DERDE HOOFDSTUK.

DE Zaaken *van* Tayouan. *De Heer* Sonk Ao. 1624. *Eerste* Landvoogd *van* Tayouan. Brief *des* Totoks. *De* Vesting Zeelandia *door de Heer* Sonk *gebouwd. En nader beschreven. Getal der* Tsjineezen *op* Tayouan *en* Formosa. *Waar mede zich die erneerden. Zware* Tollen *en andere* Gerechtigheden *der onzen hier. Die de* Japanders *ongegrond weigeren te betalen. Waar op de Heer* Sonk *gelast werd te staan. Hy koopt voor de* E. Maatschappy *eenig* Land *op* Formosa. *Maakt een* Reduyt. *En stierf* Ao. 1626. *De Heer* de With *tweede* Opper-Bestierder *van* Tayouan Ao. 1626.

…e Heer …nk Ao. …24. …rste …nd- …ogd …n Ta- …uan.

NA dat nu egter alles dus verre hier in ordre gebragt, en de Heer *Reyerszoon* Ao. 1624. door den Heer *Maarten Sonk*, als eersten Opper-Gebieder en Bevelhebber van Tayouan, (hoewel hy naderhand Landvoogd wierd) vervangen was, vertrok hy met 6000 ponden ruwe Zyde, en een kas met stoffen na Batavia, na welkers vertrek de Hoofdman der Tsjineezen, waar na men al lang gewagt, en die langen tyd Landwaard in by den Totok, en Combon, om met hen, en andere Grooten, over de Nederlandze zaak te spreeken, geweest had, eindelyk met eenige ruwe Zyde, en een brief van den Totok van Aymuy aan de Heer *Sonk*, te voorschyn quam, die van dezen inhoud was:

…ief des …otoks.

Deze zal dienen tot antwoord van 't geene V Edele op ons verzoekt. De Capitein Tsjina *heeft ons verscheidemalen vertoond, dat het Fort in Pehoe was verlaten, en de Plaats na behooren gerestitueerd, waar uit wy bemerken, dat V Edele in waarheid handeld; derhalven wy ons van uwe vriendschap verzekerd houden. De Koning heeft verstaan, dat de Hollandsche Natie, van verre-gelegene Landen komende, op ons den Handel van Koopmanschap verzoekt, aan de Zuyd-zyde van de Linie, in Calappa, en aan deze zyde, op Ilha Formosa, zoo hebben wy voorgenomen op te trekken na Hokkieuw, om met den Combon, en met den Raad aldaar te spreeken, en ons met VL. in vriendschap te stellen.*

De Heer Commandeur mag vryelyk na Calappa zeilen, om den Heer Generaal alles te verwittigen, alzoo VE. den Handel genoeg verzekerd is.

Geschreven in 't vierde jaar, en de agtste maand van des Konings Regeering, den 20 dag der maand.

Was onderteekend,

TOTOK FOA.

Daar op heeft de Heer *Sonk*, met goedvinden van den Raad deze plaats, daar zy anderzins voor alle geweld bloot lagen, beginnen sterk, en hier een Vesting te maken, die zy bewesten de Rivier van Tayouan aangelegt, rondom met planken omheind, gelyk zy de punt ook zoo lang met zand gevuld hebben, tot dat zy uit Tsjina een genoegzame menigte van steen bequamen, om die rondom te konnen bemetzelen, en 'er dus een steene Vesting van te maken. *De Vesting Zeelandia hier gebouwd.*

Zy begrepen dezelve op een hooge Zand-Duyn, en noemden die, na dat ze voltoid was, Zeelandia, waarschynelyk na

1624. na 't Schip, waar mede de Heer Bevelhebber *Sonk* daar gekomen was.

Het was een vierhoek, die van gebakken steen net opgemetzeld, en van muuren voorzien was, die ten uitersten 6, gelyk de gordynen 4 voeten dik waren, behalven dat het nog met een dun Borstweerinkje van 3 voeten hoog, en een een halve steen dik, versterkt was; hoewel alle deszelfs Punten hol, en maar met zand opgevuld waren.

Indien men deze Sterkte te recht inziet, zoo kon daar mede in een tyd van nood zeer weinig tegenweer gedaan werden, alzoo 't Geschut deszelfs zoo hoog lag, dat het, maar een weinig gedompt zynde, by na Lyn-recht in de aarde schoot, en geen vyand raken kon.

De slegte gelegenheid en aanleg van deze Vesting was ook oorzaak, dat'er geen Grachten ter wereld rondom, gelyk'er ook geen Storm-palen, Pallissaden, en geen andere Buyten-werken tot verdere versterking (gelyk wel behoorde) gemaakt, of daar aangehegt waren, waar door men'er met koussen en schoenen zoo maar (gelyk men zegt) inloopen kon.

En nader beschreven. Men heeft'er naderhand nog een zekere plaats, die maar met een enkele muur omringd wierd, aangevoegd, en die weer met een gekroond Hoorn-werk versterkt (zoo het den naam had) maar 't zelve in der daad wel merkelyk daar door verzwakt, alzoo dit door 't Geschut der Vesting niet eens bestreken, zoo dat het afgesneden kon werden, waar uit dan voor de E. Maatschappy weer grooter en in zich zelve onnutte lasten sproten, dewyl dit werk door meer manschap moest bezet werden.

Men maakte ook binnen in deze Vesting een a twee Punten, dog het drinkwater was brak, en ongezond, zoo dat zy hun drinkwater van 't vaste Land moesten haalen.

Men moet egter'er by zeggen, dat dit niet zoo zeer schynd aangelegt te zyn, om zich tegen ontzachelyke vyanden, als wel maar tegen Inlanders, en tegen eenige Tsjineesche Boeren, te verdedigen, daar het ook sterk genoeg voor was, behalven dat'er meer schynd gelet te wezen, om deze Vesting daar te leggen, daar men gemakkelykst landen, en de Waaren uit de Schepen best lossen en laden kon: want anderzins viel'er nog zeer veel op het qualyk plaatzen van deze Sterkte te zeggen, gelyk men breder in 't eerste Deel van het verwaarloost Formosa zien kan.

Ondertusschen waren'er van tyd tot tyd al een goed getal Jonken aangekomen, die zy eenige Lywaden voor hunnen arbeid vereerden, levende met die van Tsjina in volle vrede, waar uit men met reden hope schepte, dat het met den Handel mede zeer wel gaan zou. 1624.

Op dit Tayouan nu, als mede op Formosa, hadden van tyd tot tyd zoo veel Tsjineezen, die door den oorlog Tsjina verlaten, en zich herwaards begeven hadden, ter nedergezet, dat zy hier een volkplanting wel van 25000 weerbare mannen, behalven vrouwen en kinderen, hadden opgerecht, dewelke zich meest met den Handel en Land-bouw geneerden, by welk laatste middel van bestaan hier zeer veel Ryst en Zuyker geteeld wierd, zoo dat men jaarlyks geheele Scheepsladingen 'er af na andere Gewesten vervoerde, waar van de E. Maatschappy, by 't genieten der Tollen, groote voordeelen trok. Getal der Tsjineezen op Formosa, en Tayouan. Waar mede zich die erneerden.

Over 't betalen dezer Tollen, en van andere Gerechtigheden, kreeg men niet lang daar na een groot geschil met de Japanders, die'er geweldig tegen stonden, om dit aan de E. Maatschappy te betalen, aangezien zy zeiden, wel 6 jaaren eer, dan de Dienaren der E. Maatschappy, hier geweest, en dus ouder bezitters, dan zy, van dit Land te zyn. Zware Tollen der onze hier. Die de Japanders weigeren te betalen.

Dit is een waarheid, die de Heer Opper-Landvoogd *Koen*, in een Instructie, aan de Heer *Reyerszoon* Ao. 1622. medegegeven, zelf wel bekend, gelyk hen de vryen Handel op dit Eiland ook door de Heer *Reyerszoon* toegestaan is; maar die egter deze Japanders geen meer recht, dan aan alle de andere ingezetenen van Formosa, gaf, om van 't betalen der algemeene Lasten, Tollen, en Gerechtigheden vry te zyn, aangezien dit Land geenzins hen, maar den Keizer van Tsjina, toequam, die dat naderhand aan onze Maatschappy in de plaats van Pehoe, dat zy op die voorwaarde verlieten, geschonken, en hen daar by 't recht gegeven heeft, om, als Heer van dat Land, de Gerechtigheden, haar deugdelyk toekomende van alle de Ingezetenen, en nog meer van de Japanders, die daar vreemdelingen waren, te eisschen: want schoon zy daar nog zoo lang van te vooren gehandeld hadden, bevrydde hen dit geenzins van de Lasten en Gerechtigheden aan den Land-Heer te betalen, en zoo'er iemand recht had, om daar op te staan, hadden immers de Tsjineezen, welker eigen Land dit geweest was, veel meer recht daar toe, als de Japanders, hoewel die noit daar van gerept hebben.

Egter hadden zy de stoutheid, dat zy den Heer Landvoogd niet als Hoofd van dit Land wilden erkennen, zeggende, dat zy geenzins onder hem stonden, en met hem niet te doen hadden; dog na dat de Heer *Sonk* kennis hier af na Batavia gegeven had, wierd hem van haar Edelheden wel uitdrukkelyk belast, dat hy de Oppermagt in Tayouan uit den naam van Haar Hoog Mogende in allen deelen zou hebben Waar op de Heer Sonk gelast werd te staan.

1625. ben te handhaven, zonder iemand daar in te vreezen, of te verschoonen, en met last in opzicht der Japanders, dat zy, genegen zynde daar te handelen, alle lasten en regten nevens anderen zouden moeten betalen. Wat moeyelykheden zy naderhand nog verder hier over de onzen hebben zoeken aan te doen, zullen wy op zyn plaats in 't vervolg aanhalen.

Hy koopt voor de Maatschappy eenig Land op Formosa.

Ao. 1625. den 20 January kogt de Heer *Sonk*, nu Landvoogd gemaakt zynde, van de Formozaanen, op het vaste Land, in der minne, en om egter deugdelyk recht daar toe, en voet op Formosa zelfs te hebben, in Sakam voor 15 Cangans, of Viquamas (een zoort van Kleden) zoo veel Land, als hy oordeelde voor de E. Maatschappy van noden te hebben, een koop, die my klaar blykt, uit een nader besluit, over deze zaak den 19 February daar aangenomen, en door deze Leden van den Raad, *Marten Sonk*, *Gerard Frederikszoon de With*, *Adriaan Verhee*, *Gysbert van Zuylen*, en *Gerard Hendrikszoon*, geteekend.

Dit is een geheel ander verhaal van Formosa, dan ons Tavernier, in zyn 2 Deel Fol. 186. en elders, doed, daar hy steld, dat wy de Engelschen (die 't eerst van de Spanjaarden wonnen) dronken gemaakt, hen daar op overvallen, en hen alleu dood geslagen hebben, een leugen, die geen grond ter wereld heeft; hoedanige men 'er wel meer by hem ontmoet.

Maakt een Reduyt.

In de tyd van dezen Heer Landvoogd is 'er ontrent het Gat een halve Kartouwschoot van de Sterkte gelegen, ter plaatze daar de Schepen inkomen, op de kant een Reduyt, of een kleene Vesting, gelegt, die wel 16 voeten hoog met steen opgehaald, met 7 Flankeringen, 12 stukken Geschut, en met 28 man voorzien was, waar door het inkomen in dit Gat zeer gemakkelyk kan belet werden. 1625.

Deze Heer *Sonk*, die met den Heer *Jacob Dedel* Ao. 1619. uit, en 1620. (gelyk op zekere steen, nu nog aan de Kaap der Goede Hope, waar op het uitgehouwen staat, te zien is) aan de Kaap quam, heeft hier niet veel meer uitgerecht, nog gelegenheid daar toe gehad, alzoo hy Ao. 1626. in December hier overleden is.

En sterf hier Ao. 1626.

Hy wierd door zyn Tweeden Perzoon, de Heer *Gerard Frederikszoon de With*, met den eernaam, eerst van Bevelhebber, zynde de tweede Opper-Gebieder hier, in dit zelve jaar vervangen, en hy is in de volgende tyd ook Landvoogd geweest.

De Heer de With tweede Opper-Bestierder van Tayouan Ao. 1626

Hy moet het hier niet te wel aangesteld hebben, alzoo hy 'er niet lang gelegen, en, na het gelykt, niet al te wel met eenige Japanders hier gehandeld, hoewel my toeschynd, dat hy maar zyn last gevolgd heeft, alzoo haar Edelheden aan zyn Voorzaat al belast hadden, dat zy het de Japanders behendig daar zoo moede, en zoo tegen maken wilden (zonder hen egter openbare redenen van misnoegen te geven) dat zy den Handel mogten van zelfs laten varen, te weten, als de Japanders onwillig waren, de Gerechtigheden en Lasten te betalen.

Altoos de Heer *Pieter Janszoon Muysert*, die Ao. 1626. als Opper-Koopman en Gezant laatst te Jedo aan 't Hof van Japan geweest was, had groot misnoegen onder de Japansche Grooten bespeurd, wegens 't ongelyk, 't geene men de Japanders in Tayouan aangedaan had.

Hy bleef hier niet langer, als tot Ao. 1627., en moest toen alles aan zynen vervanger, die ons in 't volgende Hoofdstuk voorkomt, overgeven.

VIERDE HOOFDSTUK.

De *Heer* Nuyts Ao. 1627. *derde* Opper-Gebieder *hier. Werd tegen zyn zin nog daar-en-boven* Gezant *na* Japan *gemaakt. Zyn brief aan de Heer* Nyenrode. *De Heer* Nuyts *vertrekt als* Gezant *na* Japan, *daar hy geen gehoor by den* Keizer *kreeg. Hy werd van de* Japanders *in zyn huis gevangen genomen, en dier gelost.* Dag-verhaal *wegens de stoute onderneming van eenige* Japanders *hier tegen den Heer* Nuyts. *De* Koopman Hooman *gequetst. Gevaar van den Heer* Opper-Koopman van der Hagen. *Hoe dit verder afliep. Besluit van den* Raad *tot lossing van den Heer* Landvoogd. *'t* Accoord *tusschen dien gevangen* Heer, *en de* Japanders. *'t Welk de* Raad, *na veel redenen over en weder, mede toestemde. Nader eisch dezer* Japanders. *Verdere besluiten van den* Raad *over dit sammelen. Nieuw-ontworpen eisch der* Japanders. *Door den* Raad *toegestaan. Den 4 July* 1628., *het* Accoord *eerst recht gesloten. Brief van den Heer* Landvoogd Nuyts *aan zynen* Raad. *Kloekmoedige aanbieding des* Landvoogds *aan den* Raad. *Brief van de Heer* Nuyts *aan 't* Japans Opperhoofd, *de Heer* Nyenrode.

1627. De Heer Nuyts Ao. 1627 derde Opper-Gebieder hier.

De Heer *de With* wierd in 't jaar 1627. door den Heer *Pieter Nuyts*, Buiten-gemeen Raad van Indiën, die hier als derde Landvoogd quam, vervangen.

Deze Heer was Ao. 1627. per 't Gulde Zeepaard maar pas uitgekomen, den 10 April op Batavia aangeland, maar 16 dagen 'er stil geweest, en daar op aanstonds door den Heer Opper-Landvoogd de *Carpentier* niet alleen Landvoogd van Tayouan gemaakt; maar daar-en-boven gelast, om als Gezant, nevens den voornoemden Heer *Muysert*, na Japan te gaan, alzoo de zaaken aan dat Hof wegens de mishandeling van eenige Japanders', in Tayouan voorgevallen, zeer verward stonden, en wel een wakker Heer vereischten, om dezelve spoedig te herstellen.

Gezant na Japan gemaakt.

Hy had by zyn Edelheid wel sterk, en voor al om dat nog jong, en in de zaaken van Indiën onbedreven was, verzogt, daar van verschoond te mogen zyn; dog dit alles had niet mogen helpen, en 't was hem als opgedrongen.

Na dat hy dan den 4 Mey vertrokken, en den 28 Juny in Tayouan gekomen was, en den ganschen omslag der E. Maatschappy van den Heer *de With* overgenomen had, maakte hy alles vaardig, om als Gezant na Japan te gaan. Voor af schreef hy ook dezen Brief aan den Heer *Nyenrode*.

Sr. NYENRODE.

Brief van den Heer Landvoogd Nuyts, in Tayouan, aan den Heer Nyenrode.

„UE. Missiven, per Heusden en „Tsjintsjeoe toegezonden, zyn „ons op behoorlyken tyd geworden, en „volgt daar op kortelyk, na dat 't Schip „de Vrede alhier ter Rheede was gekomen, „is 't zelve met zyne volle last met den „Commandeur *de With*, nessens de Jachten Erasmus, den Haan, Slooten, klein „Heusden, als ook 't kloekste volk na „die Kust van Tsjina medegenomen, en „vervoert, deze plaats met 320 Jongens „(na zyn rekening) bezet latende. Tot „op heden is van alle die macht hier niets „weder verschenen, als alleenlyk een kleine Jonk, daar de Hollanders nog uit gevlugt zyn, met advyzen, dat zyn E. uit „de Rivier Tsjintsjeoe na een plaatze, „Tamsoia genaamt, ontrent Lamoa gelegen, op 't verzoek van den Combon, „Totok, Hayto, en andere Grooten in „Tsjina, om den Rover Yquan te devaliseeren, zoude verzeilen, waar voor den „gemelden Combon schriftelyke belofte „hadde gedaan, dat den liberen Handel „voor de Nederlanders by den Koning „zoude absolutelyk bekomen, en verwerven.

„Gemelte Commandeur, daar gekomen „zynde, is van den Rover zoo wel met „Branders onthaalt, dat met de Vrede, en „Erasmus na Java de vlugt, zonder eenen „schoot op hem te lossen, heeft moeten „nemen, de resterende Jachten en Jonken gelastende weder herwaards te komen; waar af, als gezegt, geene is wedergekeerd. 1627.

„'t Jacht Ouwerkerk met Sr. *Nicolaas* „*Ketting* is in een Rivier verbrand, en 't „volk in Macao gevangen, zulks dat als „wy met Woerden op den 20 dag na het „vertrek van Costi hier quamen te arriveeren, een zeer desolaten stand en plaatze „zonder eenige Navale macht vonden: „God zy lof, dat die vyand te dier tyd „niet te voorschyn is gekomen, zoude „voorwaar zonder weerstoot deze plaats „geoccupeert hebben.

„De Rover is hier over zoo verhit geworden (hebbende over de 1000 Jonken „by hem) dat allen afbreuk ons heeft aangedaan, die hem mogelyk is geweest, „een groote Jonk met 25 Duytschen genomen, daar na nog eene met twee ankers en touwen, den Commandeur van „hier na gezonden. Item onze Jonk Sinkan, daar over de 18000 Realen, diverse Kooplieden aangaande, in waren, „die haar na Tsjina in verzekertheid meenden te brengen. Item twee Jonken met „den perzoon van Sr. *Joannes van der Hagen*, na Tsjintsjeoe gezonden, om onze „Zyde uit Simsous handen te gaan lichten. Item Simsou zelf gevangen, gedood, alle zyn goed, 't Land van Aymoy ingenomen, den Totok verjaagt, „en die gansche Zee-kust onder zyn geweld gebragt. Eindelyk ook ons Jacht „West-Kappel, met alles, dat 'er in geladen was.

„Dit is nu de vrugt van zulken onvoorzigtig Attentaat. Wy hebben tot „dagelykse Gastos van huishouding, zedert dat hier gekomen zyn, meer geld „uitgegeven, als tot d'inleg van een Cargazoen. Daar mag zich geen Vaartuyg op „die Kust van Tsjina verreppen, of hy „heeft het in zyn geweld. Wy zitten „zonder eenige macht, hebben hier ontrent 350 koppen, zelfs, zoo niet tydelyk gesecundeert werde, in twyffel ben, „of UE. van dit jaar van hier ook iets te „verwagten zult hebben, ten ware een „Schip, om te vertimmeren.

„Hier op is gevolgt de aankomst der „Japansche Jonken, die hier gebragt hebben 470 koppen, welkers Kapiteyn *Jaffioye* nog buiten op de Rheede zynde, „zoodanige Propoosten van groote vermetenheid niet alleenlyk; maar van zeer „quade consequentie en agterdenken, heeft „met vollen monde (jegens Schipper *Heyn*, „die hem tot een Lootsman hadden toegezonden, en *Frans Kanon*) uitgeroepen, „en hem stoutelyk vermeten, dat daar „door genoodzaakt zyn geworden (boven „die

1627. „die ſecrete advertentie van UE. als die van de Heer *van Firando*) om onzen ſtand volkomelyk alhier te verzekeren, op onze hoede neerſtelyk wel zynde, en op alles met dubble voorzigtigheid te waken, en daarom zoo die Jonken binnen Gaats, en buiten perykel waren, hebben haar by onze Schepen doen zetten, behoorlyk laten viſiteeren, en al haar Geweer afnemen, zoo om de voorſchreve vermetelyke gehoudene Propooſten, als om die extraordinaire verſchyninge der zelver: want vonden die zelf buiten gewoonte gemand, gearriveert, en geëquipeert, (de'eene, namentlyk de grootſte, hoewel van elkanderen niet veel en verſcheelen, met 6 Gotelingen boven gemonteert, en nog 9 beneden op de ballaſt) als om de zekere waarſchouwing, die uit zommige Tsjineezen, die met haar als Paſſagiers overquamen, bekomen, die dadelyk haar deden aan Land zetten, en ons verzekerden, dat zy iets quaads in den zin hadden.

„De Kapiteyn dede my veel verzoeken op het ſtuk der loſſing, of viſitatie der Jonken, daar op altyd die boodſchappen afſloeg, antwoordende, zoo iets te verzoeken had, dat hy aan Land, na ouder gewoonte, zou mogen komen perzoonelyk dat vertoonen. Hy, lont riekende, wilde daar qualyk toe verſtaan, tot dat hy zag de zaake anders niet kon gevordert werden. Hem in huis hebbende, liet hem by my komen, en na aangehoorde Harangue op 't ſtuk der viſitatie gaf voor antwoord, dat, alhoewel 'tzelve voor dato niet gepleegd, nog by den Commandeur *de With* geobſerveert was, zoo was zyns E. tyd nu geëindigt, die geregeerd hadde na zyn goeddunken. Nu ik hier was, moeſt hem onderwerpen myne ordre. Men moeſt zyne Jonken viſiteeren in forma, als onze Schepen in Japan, zoo in 't inkomen, als uitgaan geſchiedde, en hoefde hem zoo zeer daar over niet te verwonderen, gemerkt zyne ongebondene Propooſten zelf daar dubbel ſubject toe gegeven hadden. Ziende, dat in geenen deele daar toe wilde verſtaan, liet hem in die Kamer apart, en vertrok met Sr. *Muyſert*, onzen Luytenant, en eenige Krygs-Officieren geaccompagneert, alwaar 5 a 6 dagen neffens eenige zyner Kooplieden, die hem gezelſchap hielden, wel getracteert werd, tot dat de loſſinge, en behoorlyke viſitatie der Jonken geconſenteert, en geëindigt was, uit welke wy die 15 ſtukskens Geſchut, quantiteit van Zabels, Roers, Picken, Zeepmeſſen, Pylen, Boogen, &c. gelicht en die op zyn vertrek wederom in integrum gereſtitueert hebben, zoo goed als die ten tyde der loſſinge geweeſt zyn: want zyn door zyn volk die ſchoon te laten maken, zoo dikmaal als 't haar geliefd heeft, hem toegelaten geworden. 1627.

„Ik zeide hem, dat hy by zyne Vrunden niet en behoefde met zoo veel Soldaten en Ammunitie van Oorlog te verſchynen. Wy hadden hier ons Volk, Forten Schepen, om allen en een ieder voor vyanden te bevryden. Hy, ziende, dat zyn deſſein, door d'ontblooting zyner wapenen, gebroken was, wiſt niet, in wat gat te loopen, en waar op hy alles leggen zou; want voor dien ſlag was hy niet verdacht. Eindelyk repliceerde, dat hy die ten principalen medegebragt had, om zyne defenſie jegens vyanden, by den weg hem ontmoetende. Antwoordde, dat perykel was nu uitgeſtaan, en wanneer vertrok, zou hem alles weder geintegreert werden; gelyk als is geſchied. Hier over heeft hy vuur en vlam geſpogen, en anders geen uitkomſt ziende, heeft hem op een dreigen en groote klagten in Japan over de Hollanders te doen, zeer gevanteert. Derft opentlyk in myne preſentie zeggen, dat hy en *Phoſodonne*, zyn Meeſter, oorzaak zyn van onze Non-Audientie boven, en daaren-boven beroemen, dat die in *Phoſodonne's* gratie ſtaan, ook de gratie van den Keizer hebben.

„Voorwaar veele andere laſterlyke en incompatible Propooſten, dat zoo UE. myne ordre in 't zenden van een Schryver haddet believen na te komen, UE. zulke Papieren en Atteſtatien zouden konnen toegezonden werden, dat men hem voor den Duivel daar mede gejaagt zou hebben. En is dit jaar die Compagnie het verlies van 10000 Thaylen zoo groot niet, als het onbeeren van eenen goeden Schryver, door UL. agter gehouden. Patientia. Na dat hy hem in zyn Logys eenigen tyd heeft onthouden gehad, heeft hy niet nagelaten (want der ongeduuriger en godloozeren Geeſt heeft noit ruſte) te practizeeren bedriegelyke middelen, en ommewegen, om zyn wapenen ontydelyk uit myne handen te bekomen; maar te vergeefs. Ook ziende hoe namentlyk, hier niet een ſtuiver te verhandelen valt, heeft begeerd, dat ik hem zou toeſtaan, dat hy uit Tsjina zyne overjaarige reſtanten zoude mogen gaan halen, en daar toe wilde toelaten, dat hy 7 a 8 Jonken hier mogt huuren, koopen, met zyn volk mannen, en armeeren, en zoo voortzenden, dat hem (als op andere jaaren is geſchied) afſloeg. Dog aangezien dat hy daar over zou (gelyk wel vermetelyk hem vanteerd) in Japan veel waters vuil maken, met valſche klagten, op dat gy niet zoudet onzent halven hebben te verantwoorden,

1627. „den. Eindelyk door zyn hard aanhouden, en dreygementen, dat hy restitutie daar over zou pretenderen, en tot bekomens toe aanhouden, hebben hem (hoewel buiten den teneur van zyne pas is) toegestaan, als blykt by een origineel schrift, by hem en zyne principaalste Kooplieden onderteekent, dat per deze Jonk niet vertrouwd werd gezonden te werden. 't Zelve geconsenteert zynde, is 't gebeurd, dat 'er eenige Jonken in haren dienst 't zelve hebben derven, nog willen aangaan; rond uit verklarende, dat zulks tegens hunne Wetten was, en veel liever hier by my wilden gedood werden, als dog Vader, Moeder, Suster, Broeder, Vrouwen, Kinderen, en 't gansch geslagt ter dood te brengen; 't welk voorzeker zou volgen, wanneer zy Japanders, die uit haar Land gebannen waren, boven 't verbod inbragten, zulks dat dat daar by ook was blyven steken.

„Daar na hebben my doen aanzeggen, zy wilden na Pehoe met hunne Jonken gaan, en van daar 't voorsz. concept voltrekken. Nu verstaan weder van Resolutie veranderd zyn, en recht na Japan zullen keeren. Dit is, 't geene ten principaalste tusschen hen en ons alhier is wedervaren. Wy hadden voor hun lieder aankomst een Placaat geëmaneert, dat niemand eenige Harte-vellen zoude voortaan meer mogen uitvoeren. 't Zelve hebben ook begeerd by die Japanders zoude geobserveert werden; dog hebben voor dit jaar daar zoo naeuw niet op willen zien, zulks dat daar eenige partye Vellen in hunne Jonken zyn gevonden; dog van weinig importantie, en daarom ook door de vingeren gezien, en hen niets afgenomen.

„Hadde UE. ons den meer gedagten Schryver gezonden (dat UE. de Heer *van Firando* zelfs met een Hollands Schip niet zou geweigerd hebben, want my zulks in Jedo toegestaan heeft) wy zouden u alles zeer klaar en levendig voor oogen gesteld hebben; maar moeten nu verzuimen, 't geene dat, door gebrek deszelfs, niet konnen te weeg brengen.

„Yquan is met den Koning en Combon veraccordeert; zoekt ook onze vriendschap, ten teeken zelfs, heeft op eenen blooten en simpelen brief, aan hem gezonden, 't Jacht West-Kappel met het contant, dempto 1182 en een achtste Reaal, ofte 863 Taylen, dat door onze Matroozen en Tsjineezen in 't innemen is geplunderd, een party Arak, en alles, dat UE. voor onze Tafel van Djava gezonden had, gerestitueert.

„Door gebrek van macht zitten genoegzaam met gebondene handen. Binnen 4 a 5 dagen hopen ontzet en ordre te bekomen. Zullen als dan (God te vooren) den Handel haast openen. Zoo 't zelve tydelyk komt, zal UE. nog een Schip met Cargazoen apparentelyk van hier bekomen. Voor als nog is 'er geen apparentie iets van merite voor die Compagnie in Tsjineesche Waren besteed te konnen werden. 1627.

„De Fluyt Edam is hier niet gepasseerd, zulks dat door het missen zynes, en des Vredes, om Hout-werken vry verlegen vallen.

„UE. hebt ons gezegt per die Japansche Jonk geschreven te hebben. Hier komende, loochenen die brieven, en per West-Kappel is niet een brief te recht gekomen; dat onze suspicie ook heeft doen vermeerderen, en alzoo veroorzaakt, dat in dezen niet larger en ben, nog de penne tot zulks, als wel geerne wilde, vertrouwen derve.

„Tot hier toe geschreven zynde, hebben die Vrienden eens by den anderen geroepen, om haar advys over 't subyt vertrekken der Japanscher Jonken te hooren, by de welke is goedgevonden, vreezende, dat deze onze brieven UE. niet zullen behandigd werden, en zoo veel vroeger overkomende, en het gansche Land en Hof met calumnien, en quade roepen, mogten vervullen, en UE. ter antwoord niets zoudet weten by te brengen, dat men gemelte Jonk ter komst der Schepen van Java (dat ik hope geen 6 dagen zal aanloopen) zal ophouden, om, zoo per avonture een Schip van daar na Costi gedestineert, deze plaats quam aan te doen, UE. onze brieven per 't zelve t'uwer defensie te mogen zenden, en daar-en-boven, aangezien dat *Jaffioen* geoordeeld werd een man, die tegen onzen Staat crimen lesæ Majestatis (in 't uitvoeren der Sincanders, dat hy alles met zeer groote valschheid heeft aangelegt) begaan heeft, als mede een Perturbateur van de gemeene rust, uittermaten in allen deelen de Compagnie vyand- en hinderlyk, zoo alhier als in Japan, uit zonderlinge gratie, en polityque consideratie, 't leven geschonken zynde, voor eeuwig op pœne van den hals, uit dit Land gebannen zal werden; dat wy op heden voorgenomen hebben hem aan te zeggen, en alle Kooplieden te verwittigen, daar by voegende, dat, zoo zy lieden op een ander jaar (wanneer de Handel geopend zal zyn) gelieven met eenen redelyken en geenen factieusen Kapiteyn weder te keeren, haar alle eere en behulp (meer als oit te vooren) zal werden betoond tot UE. gouverno.

„Onder die contanten, per Woerden gezonden, zyn 100 Taylen te kort bevonden, als ook aan die 1000 Baalen Ryst, per Heusden, 10 Cati per Baal.

Actum

1627. Actum in de Stad Zeelandia den 16 Juny A. 1628.

UE. geaffectioneerde

Pieter Nuyts.

Ondertusschen hadden eenige Japanders (waarschynelyk op 't aanraden der Portugeezen) 16 Formozaanen van Sakàm, in dit zelve jaar, in der stilte na Japan vervoerd, en onder zich zelven als een Gezantschap aan den Keizer van Japan (immers zoo zommige, hoewel valschelyk, voorgeven, gelyk hier na blyken zal) uitgemaakt, welke Sakammers Tayouan aan dien Vorst gingen opdragen; dog zy wierden, tegen alle hunne gedagten aan, door den Keizer afgewezen, konden geen gehoor krygen, en wierden belast weer te vertrekken, met verbod van oit geen Formozaanen weer daar te brengen; en met last van de daar gebragte weer mede te nemen.

De Heer Nuyts vertrekt als Gezant na Japan.

Na dat nu de Heer *Nuyts* alles, tot zyn Gezantschap vereischt, klaar gekregen had, nam hy de Reis na Japan den 24 Julius des zelven jaars aan, nemende den Heer *Muysert*, als zyn tweede van het Gezantschap, mede, te meer, alzoo die Heer daar laatst zoo geweest was.

Dat de Japanders onverzettelyke koppen hebben, zag men hier aan: want schoon zy hun hoofd leelyk by den Keizer, met hun aanbieden van de Oppermacht over Tayouan, gestooten hadden, konden zy nog niet rusten, of den hoon, hen door de onzen hier aangedaan, verzetten, zy moesten, zoo lang, als zy konden, tot nadeel der onzen woelen, en hen zoo veel afbreuk doen, als hen mogelyk was, om 't welk te verrichten zy heimelyk, 4 dagen daar na, mede na Japan gingen, met voornemen, om, waar het mogelyk, dit Gezantschap van den Heer *Nuyts* te verydelen, en zyn gansche Reize vrugteloos te maken.

Daar hy geen gehoor by den Keizer kreeg.

Hy had 'er ook te laat de bevinding, en de smerte af, alzoo zy voor zyn komst 'er de kruyken al zoo beschikt, en de Bakens zoodanig verzet hadden, dat hy 'er geen gehoor kreeg.

Hy stelde echter, zoo veel zyn vermogen toeliet, alle nodige ordres op de zaaken der E. Maatschappy in Japan, en vertrok toen van daar weder na Tayouan.

Van de Japanders in zyn huis gevangen genomen.

Hoe zyn Ed. naderhand, in zyne Landvoogdy wedergekomen, met de Japanders, die met de Sakammers (of Sinkanders) weer uit Japan op Tayouan quamen, gehandeld heeft, hoe zy zyn Ed. in zyn huis gevangen namen, en hy naderhand ook door ons volk van hen voor een groote zomme gelds gelost is, zullen wy hier vervolgens uit dit Journaal over zyn Ed. gevangenis door den Raad aldaar opgesteld, zien. 1628.

Journaal, of Dag-Verhaal van 't voorgevallene tusschen den E. Heer Landvoogd Nuyts, en eenige Japanders, benevens een bericht van hun verraderschen aanslag in Tayouan, zedert den 29 Juny Ao. 1628. tot den 5 July daar aanvolgende, door een Liefhebber opgeteekend.

Dag-verhaal wegens de stoute onderneming van eenige Japanders tegen de Heer Landvoogd Nuyts.

Den 29 dito gebeurde een zeldzaam en stout stuk. De Japanders quamen (zoo zy zeyden) hun afscheid nemen om te vertrekken, waar toe zy verlof quamen verzoeken, 't welk hen door den Heer Landvoogd op een vriendelyke wyze afgeslagen wierd, waar mede zy zich betoonden geenzins te vrede te zyn, gelyk zy ook niet zeer stoute woorden vlak uit zeyden, te willen vertrekken. De Heer Landvoogd zey hier tegen, dat zy niet vertrekken zouden, alzoo de Raad daar een ander besluit over genomen had.

Hier op vlogen zy den Heer Landvoogd gelykelyk als brieschende Leeuwen aan, vatteden hem by de kop, bonden hem handen en voeten met een Sluyjer om den hals vast, en dreigden hem, zoo hy riep, aanstonds den kop af te zullen houwen.

De Koopman, *Jacob Hooman*, die even voor 't aangaan van dit bedryf uit de Kamer gegaan was, en die wederom quam, om den Heer Landvoogd nog iets te vragen, hoorde dit gerucht, keerde aanstonds te rug, en riep 't volk in de wapenen, zeggende, dat men den Landvoogd vermoordde. Dit gaf dan ten eersten een grooten opstand, en eenige Japanders, buiten de Zaal zynde, en mede van de loos wetende, trokken aanstonds van Leer, vielen, te gelyk op onze Soldaten, de Wacht in of ontrent de Zaal hebbende, aan, die, hier op niet verdacht zynde, en op hun Geweer niet passende, ten eersten op de vlugt gedreven wierden, zoo dat zy de gansche baan hier eindelyk zoo schoon maakten, dat 'er geen een meer was, die hen tegen stond.

De Koopman Hooman gequetst.

Aan wederzyden waren 'er eenige dood gebleven, en anderen gequetst, onder welke laatsten ook den Koopman *Hooman*, die deerlyk gewond was.

In 't begin van dezen alarm was ik met den Koopman *Hartman* in de Kamer van *Hooman*, en hoorde 't gerucht aldaar; weshalven wy met de Degen in de vuist voor den dag sprongen; dog vonden, buiten komende, zulken wederstand, dat Sr. *Hartman* genoodzaakt was uit *Hoomans* Kamer-venster, en ik de Gang-deur uit te springen, om ons leven dus te behouden.

Gevaar

De Opper-Koopman, *Joannes van der Hagen*,

van den Opper-Koopman van der Hagen.

Hagen, niet wel te pas zynde, lag naakt in zyn hemd op de Kist, en raakte op een wonderbaarlyke wyze langs een gespouwen lat ter Venster uit, want anders (zoo wy naderhand van *Jaffroye* verstaan hebben) was hem de dood gezworen, het welk ook ten deele daar uit gebleken is, dat zy, zyn Kamer opgeloopen, en hem niet gevonden hebbende, den Jongen van den Heer Landvoogd, en zyn Cousyn, die zy daar vonden, jammerlyk vermoord, en heimelyk (op dat het niet uitkomen mogt) begraven hebben, ten uitersten naderhand zelf (zoo zy bekend hebben) hier over beschaamd zynde.

Buiten komende, deden wy terstond de Soldaten in de wapenen komen, en de Vesting wel bezetten. Ondertusschen wierden'er 2 a 3 schooten na de Japanders gedaan, die ook schade deden. Ik klom op de Galdery, en geraakte voor des Landvoogds Vensters, daar ik zyn E. zoo jammerlyk gebonden zitten zag, zoo dat my, ten deele uit weemoedigheid, ten deele van spyt, de tranen uit de oogen quamen.

Hoe dit verder afliep.

Zyn E. bad ons, dat wy dog 't schieten zouden doen ophouden, dewyl hy anders zekerlyk om hals was.

De Japanders, die my gaarne ook in de Kamer gehad hadden, deden my mede zeggen, dat, zoo ik 't schieten niet en dede ophouden, zy zoo aanstonds 't hoofd van den Landvoogd uit de Venster voor myn voeten werpen zouden, waar op ik terstond van de Galdery sprong, en het schieten op verbeurte van den hals, dede ophouden.

Terstond daar na wierd ons aangediend, dat men in accoord stond, en dat alles eerlang wel een goede uitkomst hebben zou; weshalven de Heer Landvoogd ons belastte, dat wy ons stil houden, en niets ondernemen zouden, 't welk wy, zoo veel doenlyk was, tragtten na te komen; dog alzoo wy ondertusschen vernamen, dat'er een menigte Japanders overquamen, zoo dat zy, eer 't middag was, wel 150 koppen sterk waren, begonnen wy op tegenweer een besluit te nemen, te meer, alzoo zy lieten verluiden, dat zy, met hulp der Inwoonders, en der Tsjineezen, aanstaande nacht de Vesting wilden aantasten; weshalven ik na de Vesting vertrok, den Raad vergaderde, en na 't voordragen van alle zwarigheden, met den Raad besloot, dat men de Japanders door Gecommitteerden zou doen aanzeggen, dat zy, eer 't nog avond was, den Heer Landvoogd aan ons zouden hebben over te leveren, of dat wy hem, by weigering van dien, zouden zien te bekomen, en zoo zy de stoutheid hadden, om by wegen van vyandschap zyn leven,

of

628. of dat wy hem, by weigering van dien, zouden zien te bekomen, en zoo zy de stoutheid hadden, om by wegen van vyandschap zyn leven, of dat van zyn Soontje (dat by hem in de Kamer was) aan te tasten, dat zy dan wel vast mogten stellen, dat'er geen een Japander levendig afkomen zoude; dog men besloot ook vooraf aan den Landvoogd kennis van dit besluit te geven, om zyn advys en gevoelen hier over te hooren.

uit den ... ver... ng den er od- igd.

Daar op wierd *Simon van Remortre*, benevens den Geheymschryver van den Landvoogd, na den zelven afgezonden, die kort daar aan ten antwoord wederom bragten, dat de Landvoogd verzogt, dat zy voor als nog geen vyandschap zouden betoonen, en de zaaken tot morgen vroeg inzien, alzoo hy niet twyffelde, of zy zouden wel haast tot een goed accoord en verdrag komen; dog men kon egter 's anderendaags wel met een party Soldaten voor 't huis komen, om hem op te eisschen. Ook zou hy zien, of hy, uit een Venster springende, het zou konnen ontkomen.

De Raad, dit antwoord bekomen hebbende, besloot na lange redenen over en weder, zyn E. verzoek toe te staan, en alle vyandlykheden tot op morgen uit te stellen, doende ondertusschen de Wachten op alle Punten, en ook de Ronden, met last van wel op hun Wacht te passen, verdubbelen.

Den 30 dito 's morgens vroeg nam de Raad het verschynen met Soldaten voor 't huis, om den Heer Landvoogd op te eisschen, of te verlossen, wederom in bedenken, en 't wierd om verscheide redenen by hen niet goedgevonden; dog zy zonden andermaal eenige Gecommitteerden na 't huis, aan de Japanders, door welke wy weder in der minne en vriendschap verzogten, dat zy den Heer Landvoogd geliefden op vrye voeten te stellen, en dat zy dat binnen twee uuren wilden doen, of dat wy, by weigering, zyn E. met geweld, 't zy levendig, 't zy dood, uit hunne handen zouden zien te bekomen.

De Japanders, en de Heer Landvoogd, deden den Raad weder aanzeggen, dat zy in accoord stonden, en dat het zelve eerlang zou getroffen zyn; weshalven zy gelykelyk verzogten, dat wy dog niets vyandlyks beginnen zouden, en maar tot na den middag wagten, wanneer zy hoopten, dat alles zou afgedaan zyn, welk verzoek by den Raad weder ingeschikt, en toegestaan wierd.

Ac-coord ge-troffen.

's Namiddags schreef zyn E. aan den Raad, dat het accoord van zyne verlossing, en 't vry vertrek der Japanders tusschen hen besloten was, indien de Raad, dat mede wilde toestaan. Dat ook zyn E. vyf persoonen, te weten, zyn Soontje, *Laurens Nuyts*, de Kooplieden *Pieter Muysert*, *van der Hagen*, *Mourcourt*, en *Jan Hartman*, in der Japanderen handen zoude leveren, om dezelve tot hunne verzeekering, mede na Japan te nemen; waar tegen de Japanders weer aan zyn E., tot zyne verzekering, vyf van hunne voornaamsten, als Gyzelaars, zouden overgeven, die mede met een van onze Jachten na Japan gevoerd en, alwaar dezelve weer tegen malkanderen verwisseld, en in vryheid gesteld zouden werden. Na 't overleveren van welke Gyzelaars aan malkander, zou de E. Heer Landvoogd in vryheid gesteld werden, en daar op 't vertrek der Japanders binnen 4 dagen voortgaan. 1628.

Op dezen voorslag vielen in den Raad veele redenen voor en tegen, te meer, alzoo men niet zien kon, hoe de Japanders, in hun eigen Land gekomen zynde, zouden konnen gedwongen werden, om onze Gyzelaars over te geven.

Men zond dit alles aan den Heer Landvoogd schriftelyk, met verzoek van dat spoedig hier op antwoorden wilde.

Zyn E. gaf daar op ten eersten dit antwoord, dat alles zeker en vast gaan, en dat zy maar nergens voor vreezen zouden, alzoo de Japanders voor zich zelven maar deze verzekering van wegen hun feyt, tegen zyn E. begaan, vorderden; waar op dan ook eindelyk alles by den Raad toegestaan, en mede zoo besloten, terwyl 'er op alles aan weerzyden goede Wacht gehouden wierd, alzoo zy malkanderen niet vertrouwden.

't Welk de Raad mede toestemde.

Den zelven avond regende het nog, tot veeler verwondering, schoon het zeer heet weer was.

Den eersten July 's morgens regende het hard op den dag, zoo als de tyd, om de Gyzelaars over te geven, aanquam, waar op men vraagde, of zulks nu geschieden zou, dan of zy (Japanders) nog iets voor te stellen hadden. Zy zeiden, ja, en dat zy, voor eerst, 200 Pikol Zyde wederom eischten, die zy zeiden in voorige jaaren aan de Tsjineesche Kooplieden ten achteren gebleven, en nu door 't ongeluk van Simsou, en de Rovery van Yquan, door ons belet te zyn, die te konnen gaan halen, waar door zy daar van beroofd waren gebleven.

Nader eisschen dezer Japanders.

Ten anderen, eischten zy ontslag van de Sinkamsche gevangenen.

Ten derden vorderden zy weder-gave van alle de goederen, en geschenken, die de gemelde Inwoonders alhier afgenomen waren.

Hier over wierd lang tusschen den Heer Landvoogd en de Japanders binnens huis, en zonder mede-kennisse van den Raad, gehandeld.

Tot het eerste wilde de Landvoogd geen-

1627. geenzins verstaan.

Ontrent de twee andere zaaken scheen hy niet veel zwarigheid te maken; dog ondertusschen was de Raad, in de Vesting by een vergaderd, in groot bedenken, waarom zy geen antwoord op hunne vrage, wegens de Gyzelaars kregen; weshalven zy begonnen te twyffelen of hier niet wel wederom eenige schelmery onder schuilde, om maar tyd te winnen, en daar op wierd ook besloten, met geweld 'er op in te branden.

Zy besloten dan, dat, zoo zy voor den middag geen antwoord 'er op kregen, zy dan alles onder de voet zouden schieten, en hun best doen, om den Landvoogd zoo met geweld te verlossen.

Dit wierd zyn E. wederom door zynen Geheymschryver aangediend, met verzoek, dat zy daar kort antwoord op mogten bekomen.

Verdere besluiten van den Raad.

Zyn E. liet daar op den Raad met veel beweging (gelyk wel te denken is) aanzeggen, en verzoeken, dat zy nog wat geduld wilden nemen, alzoo hy hoope had, dat alles een goede uitkomst hebben zoude; ook zou hy den Raad na de middag zyne uiterste meining schriftelyk laten weten, om zich daar na te richten, en om dan verder na hun welgevallen hier mede voort te våren.

Zy stonden dit verzoek van zyn E. weder toe, wagtende tot dat zy des namiddags het schriftelyk antwoord van zyn E. bequamen, waar over zich weer nader beraden hebbende, vonden zy tot behoudenis van des E. Heers Landvoogds leven, en ten dienst van de E. Maatschappy, goed, het nog 2 a 3 dagen in te zien, zonder eenige vyandlykheden te ondernemen, in hoope, dat zich alles in die tyd ten besten schikken zoude; van welk besluit zy zyn E., die 't ook zeer wel aanstond, kennisse gaven.

Den 2 dito Zondag 's morgens, liet de Heer Landvoogd weten, of wy nog alle vyandschap, volgens ons besluit van gisteren, staakten, en, zoo ja, (gelyk zy zyn E. antwoordden) dat hy nu een goede uitkomst van alles hoopte, alzoo de Japanders nu hunnen eisch opmaakten, die hy, opgemaakt zynde, zonder dat zy 'er dan iets meer (gelyk onder eede beloofde) byvoegen zouden, hen dan ten eersten zou laten toekomen, om daar over zoodanigen besluit, als zy raadsaamst oordeelen zouden, te nemen.

Nieuw-ontworpen eisch der Japanders.

Tegen den avond zond zyn E. hen ook dien eisch, bestaande (volgens 't geen de Heer *François Caron* uit het Japans vertaald heeft) in deze navolgende stukken: Zy eischten dan

Voor eerst, des Heeren Landvoogds Soontjen, den Bevelhebber, *Pieter Muysert*, de Srs. *van der Hagen*, *Hartman*, en *Mourcourt*, om dezelve tot hunne verzeekering met hunne Jonken na Japan te brengen, en boden daar en tegen aan, *Sibutta Fatsesemedro.*, Neve van *Phesodro.*, *Sayngo Soyemondonno*, Kapiteyn der Soldaten, *Jammaocka*, *Sinseymondeyno*, Banjoos of Opziender, *Famada Sinsodeyro*, Soon van *Jaffiojodro*, Kapiteyn, en *Onnamits Croyemondeyro*, Opperste van de Kooplieden, over te leveren, om met een Hollands Jacht, dat met hen te zamen na Japan vertrekken zou, tot verzekering van zyn E., en den Raad, overgebragt te werden. 1628.

Ten tweeden, de 11 Inwoonders van Sinkàm (van welk 'er vier weggeloopen zyn) zou men t'hunnen huize zoeken, als mede de twee Tsjineesche Tolken, en die aan hen over-, of aan dezelve hun volkomene vryheid geven.

Ten derden, ook de Schenkagie, door die Lieden van de hooge Overheid ontfangen.

Ten vierden, dat de Roers van onze Schepen, voor hun vertrek, uit de Haken geligt, en aan Land gebragt zouden werden.

Ten vyfden, eischten zy 200 Pikol Zyde, waar van het geld voor dezen na Tsjina gezonden, en waarschynelyk door den Rover *Yquan* genomen is; als mede de 15 Pikol in beslag genomene Zyde, die door den Heer Landvoogd *Sonk* verbeurd verklaard waren.

Alle het welke zy, onder eede (en wel met hunnen hoogsten eed, by *Semon*) verklaarden, hunnen volslagen eisch te behelzen, zonder dat zy daar iets meer zouden byvoegen. Waar op zy dit ook ordentelyk den 2 July 1628. in de Stad Zeelandia onderteekend hebben.

Door den Raad hen toegestaan.

Dezen eisch nu wierd den 3 dito den Raad voorgedragen, en na overweging van alles, dat tot deze stoffe eenige betrekking kon hebben, besloten zy eenparig, dat men hen alles, op goedkeuring van den Heer Landvoogd, zou toestaan, onder die mits (gelyk zy ook beloofden) van hier na weer met geen nieuwe eischen voor den dag te komen.

Hun besluit, op Maandag den 3 July Ao. 1628. hier over genomen, was van dezen inhoud.

Alzoo den Raad van den E. Heer Landvoogd *Pieter Nuyts*, Raad van Indiën, &c. Landvoogd alhier, tegenwoordig in de Vesting vergaderd zynde, van zyn E. gisteren zeker geschrift, door de Japanders ondertekend, en hunnen bovengemelden eisch vervattende, toegezonden is, heeft de zelve Raad, alles wel overwogen hebbende, eenparig dit navolgende hier op besloten, te weten:

Het eerste, wegens de Gyzelaars toe te staan, als mede het tweede en het derde.

Over

1628. Over het vierde zou men zien, hen van zin te doen veranderen; dog zoo zy daar op bleven ſtaan, zou men hen dat al mede inwilligen.

Wat nu 't vyfde lid wegens de 200 Pikol Zyde belangd, die zy voorgeven, door ons toedoen hen afhandig gemaakt te zyn, of ten minſten, dat wy hen belet hebben, die te konnen gaan halen, ſchoon dit vragen van hen zeer ſlegt en ongegrond is, heeft men, uit inzigt, dat dit Comptoir in Japan, zoo de Tsjineeſche Handel gelukt, een van de beſte, die de E. Maarſchappy bezitten zal, ſtaat te werden, goedgevonden, om ook dezen hunnen, ſchoon ongegronden, eiſch al mede daarom toe te ſtaan, om dat wy, vyandlyk hen aantaſtende, dan zeer waarſchynelyk den Japanſchen Handel (die ons veel meer waardig is) en ook de Logie alhier (die zekerlyk zeer veel lyden zou) als mede den E. Heer Landvoogd daar by verliezen zouden, al 't welke, vry zwaarder by ons, dan de 200 Pikols Zyde wegende, wy daar door, met hen deze Zyde toe te ſtaan, zeker behouden konnen; om nu niet eens van 't groot gevaar en verlies te ſpreken, 't geen de onzen hier by in Firando aan de Logie, Goederen, en Dienaren der E. Maatſchappy, en aan de Schepen, nu reets na Japan onderweeg zynde, lyden zouden.

Ook ſtond deze Zyde aan de Japanders maar, als by een zoorte van overgave, ter tyd toe, de Richter dit in Japan beſliſt zou hebben, overhandigd te werden.

Om al welke redenen, zeer zwaar by ons overwegende, wy ondergeſchreven goed en beſt gekeurt hebben ook dezen poſt over te ſtappen, en hen die Zyde of in Geld, Aſſignatien, of wel in Zyde zelf, te voldoen, onder die mits, dat daar over in Japan door den Richter nader geoordeeld zal werden, of hun eiſch in dezen ook wel-gegrond is

Wat nu de 15 Pikol Zyde, door den Heer *Sonk* in beſlag genomen, aangaat, deze beſloot men hier mede te laten volgen, alzoo de Gouverneur Generaal, of Opper-Landvoogd van Indiën, de Heer *Carpentier*, bevorens al laſt, om die te ontſlaan, en ze in Japan te voldoen, gegeven had, behalven dat men die betaling hier ook veel voordeeliger voor de E. Maatſchappy, dan wel in Japan, doen kan. En was dit beſluit door deze navolgende Leden van den Raad ondertekend.

Pieter Muyſert, Johannes van der Hagen, Jan Hartman, Jacob Hooman, Abraham de Mourcourt, Jacob Heyn, Matthys Balen, Lambert Jeronimus, Teeuwis Willemſſen, Jan Henrikſſen Spiering, Andries Thiry, Michiel Snel, Simon van Remortre, Abraham le Poivre, Paulus Traudenius, Antoni Michielszoon, Dirk Janſſen, Geheymſchryver. 1628.

't Geene nu de Japanders giſteren geëiſcht hadden, beloofden zy ook eerlyk, en getrouw, volgens dien gedanen voorſlag na te komen, en zoo de voorſz. zaaken morgen middag, of voor Zons ondergang, afgedaan wierden, beloofden zy, van morgen af, nog 3 dagen daar na te zullen vertrekken, zonder hier een Japander te laten; het welke de Japanders op den 3 July 1628. weder, gelyk bevorens, ondertekend hebben.

Den 4 dito was 't moy en lieffelyk weder, en op heden is 't voornoemde accoord in allen deele zoodanig, als reets bevorens gezegt is, aan wederzyden beſloten, en daar beneven goedgevonden, dat men hen al de Zyde, die in 't Pakhuis was, geven, 't verdere in geld, ieder Pikol tegen 141 Thayl, betalen, en hen daar en boven nog de Bodemery tegen 20 ten honderd van gemelde 200 Pikol voldoen zoude; en die 15 Pikol, die men hen in Japan tegen 295 Thayl zou moeten betalen, zou men hen hier tegen 141 Thayl, waar mede dan de Bodemery zoo goed als weer uitgewonnen wierd, goed doen. Het accoord eerſt recht geſloten.

Dit alles volbragt zynde, zouden de Gyzelaars aan wederzyden overgaan, en daar op dan de Heer Landvoogd, en de Japanders volkomen vry geſteld werden.

Den 5 dito 's morgens begon men, volgens 't verdrag de Zyde te leveren, bevonden, dat 'er 120 Pikol, en 53 Cati waren, en voor de verdere ontbrekende 79 Pikol, en 47 Cati, wierden hen toegewogen 11184 Thayl, 7 Maas, en 4 Condryn, mitsgaders 256 Thayl, 6 Condryn, of in 't geheel 13540 Thayl, 8 Maas; behalven de 15 Pikol, die byzonder zouden wedergegeven werden, waar mede dan alles beſlitt, en vereffend zynde, begonnen de Japanders toebereidzelen te maken, om tegens morgen te vertrekken.

Ondertuſſchen ſchreef de Heer Landvoogd dezen navolgenden brief aan zynen Raad.

Aan den Eerbaren Raad, Preſent in 't Fort Zeelandia.

„DE Inſolentien, giſteren door de Japanders gepleegd, hebben hun „oorſprong uit hunne gehoudene Voyagie genomen, die, ziende, dat door „vriendelyke verzoeken voor dezen, en „des aangaande meermâlen gedaan, niet „vorderden, een quaad middel, en ex„tremiteiten by der hand genomen heb„ben. Brief van den Heer Landvoogd Nuyts aan zynen Raad.

„Geloofd zy God, die ons merkely„ke voorzigtigheid gegeven en belet heeft, „dat

1628. „dat zy hun quaad voornemen niet hebben uitgevoerd, alzoo zy besloten hadden my de rest te geven, en hen zelven den buik te snyden.

„Zy hebben geen andere, dan de bovengemelde reden te berde gebragt; dog zeiden te gelooven, dat wy besloten hadden, hen (uit wederwraak over de by hen uitgevoerde Sinkanders, en om dat wy by den Keizer door hun toedoen geen gehoor hadden konnen bekomen) hier te houden, en hen zoo allengskens te doen vergaan.

„De zaaken zyn nu gemodereert, en wil hopen, dat hier door alle verdere onheilen hier, en in Japan, zullen weggenomen zyn,

„Had men myn advys gevolgd, en hen in vrede laten vertrekken, zoo had men alle deze moeyelykheden voorgekomen; hoewel hier by niemand en beschuldige, vermits ik weet, dat UE. toeleg goed was.

„Deze Lieden hebben een onverzettelyke impressie, dat men hen noit zal laten vertrekken, en dat men hen van honger en kommer hier zal laten vergaan.

„Eindelyk egter ben met hen verdragen, dat hun vertrek onder behoorlyke Ostagiers, aan wederzyden te geven, en 5 Leden van UE. lichaam, gelyk ook uit 5 der voornaamste van hen bestaande, geschieden zal.

„De eerste en principaalste (daar 't lang aan gehangen heeft) is myn eigen vleesch en bloed, myn Zoon *Laurens*, Sr. *Muysert*, *van der Hagen*, *Mourcourt*, en *Hartman*. Dezelve zullen in hunne Jonken moeten gaan, en daar en tegen de Kapiteyn der Soldaten van hunne zyde, zyn eigen Zoon, de Couzyn van *Phesodro.*, de *Gockonu*, of *Banjoos*, en ten laatsten *Croyemon*, de eerste en principaalste Koopman, zullen in onze Schepen verdeeld werden, ter tyd toe zy vertrekken, en dan zouden de hunnen met een Jacht van ons mede gaan. Van dit stuk zyn zy door geen redenen af te brengen, vreezende, dat wy ons anders op Zee nog aan hen wreeken zouden.

„En schoon myn Zoon en Gylieden met hen al vertrekt, zyn zy nog al niet buiten bekommering, waarom zy in alles volkomene zekerheid begeeren, wetende, wat anders op zulken stouten daad, als zy ondernomen hebben, zou konnen volgen, vreezende anders door ons buiten Gaats nog vervolgd te zullen werden; waarom zy ook my zelf, daar benevens Schipper *Heyn*, en den Luytenant, tot hunner meerdere verzekering, geëischt hebben.

„Na lange redenen over en weder, hebben wy het op de 5 voorsz. perzoonen aan wederzyden gebragt; hoewel hope, dat dit getal, na dat zy wat meer bedaard zullen zyn, nog voor hun vertrek verminderd zal konnen werden. 1628.

„De Kapiteyn heeft my betuigd, dat deze beweging geen andere oorzaak heeft, en gezworen, dat hy my wegens Japan wonderlyke dingen openbaren zal, en dat, zoo wy zynen Raad volgen, onze Schenkagie dan wel aanvaard, en beaangenaamd zal werden.

„Wy geven dit te meer geloof, om dat zyne Kooplieden 't bevestigen, dat onze staat ten Hove geen last lyd.

„UE. heeft niet te glosseeren op de 5, die wy genomen, en waarom wy niet liever *Kitsisemondeyro* en anderen gekoren hebben: want dit is met opzet gelaten, om hem tot het verminderen van onze Gyzelaars te gebruiken, en om, zoo 't mogelyk is, myn Zoontjen, en Sr. *Muysert*, ontslagen hier af te krygen.

„Het is ons vry gesteld, te nemen die wy willen. Dunkt de Raad goed, die te veranderen, daar over zal geen verschil zyn, uitgenomen de twee Kapiteynen, die uit hunne Jonken niet konnen, of mogen genomen worden.

„Wy estimeeren dit accoord (zoo wanneer ons hier en in Japan in geen vorder gevaar willen stellen, en zoo UE. ook met de werken getuigen, 't geen met den mond gezegt is, ernst te wezen) genoegzaam buiten replycq en reproche, en daarom verwagten wy ook een goed, en oprecht, dog geen minder redelyk antwoord.

„UE. mogen zich volkomelyk op dit ons schrift vertrouwen, dat namentlyk alle deze zwarigheid uit de bovengemelde reden alleen ontstaan is, en excuseert de quade Hand, die van de gisterdaagse banden niet weinig ontsteld is, nu zynde buiten Vinculis. In haaste; God de Heere met zynen Geest woone UE. by, op dat in 't zelve Schip met my mogt treden, namentlyk, in de rechte matigheid, en redelykheid. Vale.

UE. geaffectioneerde

PIETER NUYTS.

Kloekmoedige aanbieding des Landvoogds aan den Raad.

By een naderen Brief aan den Raad (die wy voorby gaan) bood de Heer Landvoogd, alzoo de Raad veel zwarigheden over de gekorene Gyzelaars van onzen kant maakte, zich zelven (zoo zy 't noodig oordeelden) tot Gyzelaar, en om zoo mede na Japan te gaan; dog hy zeide ook, dat hy geen vreeze had, dat het daar toe komen zou, hen alleen hier ontrent maar radende voorzigtig, wyselyk, en loffelyk alles, wat daar toe vereischt wierd, te over-

1628. overwegen, en 't dan ook zoo uit te voeren, verzekerende hen, dat alles zich zeer wel redden zou.

Na dat nu de Heer *Nuyts* op vrye voeten geraakt was, vond hy goed den 7 dito by deze navolgende brief aan den Heer *Nyenrode*, Opperhoofd in Japan, kennis van al dit voorgevallene te geven, en zyn nader oordeel daar over te verzoeken.

Sr. NYENRODE.

Brief van den Heer Nuyts aan 't Japans Opperhoofd den Heer Nyenrode.

„BY neffens gaande Copyen, als originecle Missiven, des Ed. Heers Gouverneurs Generaal *Koen* zal UE. konnen zien, wat ons in 't byzonder, en UE. aldaar geordineert, en gerecommandeert werd om des tyds kortheid en repetitie te schouwen, gedragen ons tot dezelve.

„Aan *Quitsissemondonne* hebben op den 16 passato een Missive gelevert, hier neffens in Copye gaande. Wat zedert om der Japanders zaak toegedragen is, zal UE. uit deze ingeleide Papieren en Resolutien konnen verstaan, en 't geene verder tot perfecter kennis zoude mogen dienen, uit Sr. *Muysert*, *Jo. van der Hagen*, *Mourcourt*, *Hartman*, na de lengte vernemen hoe namelyk *Jaffioye*, en eenige geconjureerden, op den 29 Juny by ons zyn gekomen, meenende hun afscheid te nemen, om te vertrekken (daar by den Raad goedgevonden was, men haar zou ophouden, en traineeren, tot wy van de Kust van Tsjina waren gekeert, om, zoo quantiteiten Zyde hadden konnen bekomen, hen eenige over te laten) dog om redenen van klagten te eviteeren, zal alleen zeggen, dat na lange discoursen in myn kamer, daar niemand in was, als myn Zoontjen, en *Frans de Tolk*, nevens gemelten *Jaffioye*, dat hy, en 12 a 14 Kooplieden, ons te willen vermoorden onderstaan hebben. Sr. *Hooman*, dien wy over 't lossen van de Jachten, die van Java gekomen waren, en op de Rheede lagen, iets gelast hadden, buiten gegaan zynde, ook nergens af wetende, werd van de Japanders, die 't huis voren al in hadden, zoo gehakt, dat in groot perykel van zyn leven hangt. In 't beginzel is vry groote alteratie hier uit ontstaan, en alles confuselyk loopende, op geen verraad vermoedende, zyn eenige Japanders, en twee Duytschen, in de kaars gevlogen.

„Wy hebben een hak in den arm, en een na 't hoofd ontweken werdende gebonden, en met koorden, na Japanscher wyze, geknevelt. Verscheide Japanders waren ontrent ons huis versteken, die alle gelyk, wanneer vernamen 't feyt aanging, met hun Geweer voor den dag van alle hoeken quamen springen.

„Ik, ontsteld zynde. (als denken kond) vraagde den Kapiteyn, wat in den zin had, en waarom zulk een leelyk stuk by der hand nam, wel wetende, dat wy zoo veel magts hier hadden, dat zy alle zouden omgebragt werden. Hy antwoorde, aangezien wy hem niet wilden laten vertrekken, en daar uit besloot, dat wy moesten voorgenomen hebben, hen lieden te doen sterven, zoo was in de voorbaat, en had besloten eerst my 't leven te benemen, en daar na met zyne Kooplieden zoo lang te vechten, tot dat zy dood, en waar toe zy volkomen geresolveert waren. 1628.

„Sr. *Muysert*, en andere Vrienden, die nu en dan voor 't huis verscheenen, bevonden wy nog niet vermoord waren; maar by 't leven behouden, vonden goed des anderendaags ons weder te eisschen, 't zy levendig, of dood, of by weigering, dat daar zouden genoodzaakt zyn op in te branden dat daarom ten overvloede, hen geinsinueert wierd; waar op antwoorden, dat zy niet in den zin hadden ons, nog de Logie te cederen, voor dat waren gecontenteert, en hen toegelaten vry te mogen vertrekken, 't geen zy geasseVereert en verzekert hebben, al zoude het ook den laatsten Japander ontgelden. Waar over deze zaak, zoo eenige dagen hangende, en by den Raad over en weder gebesoigneert zynde, eindelyk is verdragen, als uit neffens gaande Papieren kond afmeten. Hier uit zal UE. konnen zien, wat smaad, schande, en schade, de Vrinden, over de Natie en Compagnie, heeft oirbaarlyk gedagt, om den stand van Japan, en UE. aller leven, te laten over zich gaan. Nu de zake alzoo is, oordeelen goed te wezen; dat UE. op den ontfang van deze 't Kantoir, dat is, de Logie, Pakhuizen aldaar, na Nangasacki transferere, om dat de Vrienden aldaar niet confuys staan, en met elkanderen de bequaamste middelen tot den minsten interest voor de Compagnie beraamt, dat ons dunkt op navolgende wyze zal konnen geschieden.

„Op 't arriveeren der Jonken, te arresteeren onder *Cauwaytsdonne* de 120 Pikol 53 Cati Zyde, die de Japanders hier door geweld den Raad afgedrongen hebben, mitsgaders alzulken Thayl 13540, 8 Maas, als tot supplement der geëischte 200 Pikol manqueerden, die in contant hen a 141 Thayl 't Pikol, en 20 per cento voor interest, of Bodemery, goed gedaan, en hen betaald zyn, om daar over by gemelte *Cauwaytsdonne* (zoo 't daar geschieden kan) of de Raden bepleyt, en gecensureert te werden, zoo 't noodig is (gelyk ik vastelyk meene, dat zal) dat 'er boven gecommitteert werde, zal UE. zich niet te zoeken maken. maar

 neffens

1628. „neffens Sr. *Muysert*, en al zulke meer, „als de Raad goed zal vinden, en daar de „beste raad en dienst af te trekken is, ge- „zamentlyk na boven gaan, en overge- „melt delict zoo doleeren, en klagen, dat „de Compagnie buiten schade (zoo 't mo- „gelyk is) en by behoudenis des stands „en Commercie van Japan blyve; maar „zoo geen gehoor konden bekomen, nog „restitutie van dezen afgedrongen eisch, „geven den Raad in ernstelyk bedenken, „of het niet geraadzaam zy met des Com- „pagnies ommeslag, en alle hare effecten, „Japan te verlaten, en ons van daar te di- „verteeren. In welken gevalle zult ge- „lieven alles op 't naeuwste te innen, en „per den eersten herwaards te vervoegen.

„'t En kan niet als goed wezen, dat „UE. met ernst laten verluiden, dat gy „uit Japan met alle den ommeslag wild „vertrekken: want, om de waarheid te „zeggen, de zaak is nu ten dienste van de „Compagnie alzoo afgedaan; maar dier- „gelyke insolentien wete niet, of de Ed. „Heer Gouverneur Generaal verstaan zal, „dat men altyd ongestraft zal laten pas- „seeren; ja duchte, dat deze nog al repro- „che zal subject zyn; hoewel alles by „den Raad, en ons wel naeuw, en exact „is geperpendeert.

„Wy refereeren ons volkomen tot by- „gevoegde Papieren. 't Is wel oogen- „schynelyk, dat, zoo UE. gezamentlyk „aldaar goedvind, deze 200 Pikol Zyde, „in deze forma te laten slippen, geen „klagte meer tegens onze Natie zal in te „brengen zyn, daarom delibereerd voor- „zigtelyk met elkander in 't stuk van het „lichten des Kantoors: want 't is te goe- „de Melk-koeye voor de Compagnie. De „Assignatien, die de Japanders ons in „contra overgeleverd hebben, zyn het „meerendeel over schulden, by hen over „3, 4 en 5 jaaren gemaakt Daar is 'er „niet een van Simsou onder, en genomen „schoon ja, is 'er weinig, ja niets af te „bekomen. Eenige Obligatien zyn vali- „de, en zouden konnen geinnet werden, „hoewel weinig. Hebben daar Copyen „uitgetrokken, en zenden de origineele by „dezen, op dat die voor de Raadsheeren „mogen overgelevert werden, en men „daar uit daar doe blyken, dat hunne „klagten frivool zyn. Zy sustineerden, dat „door ons toedoen over 't jaar hunne Ca- „pitalen niet hebben konnen bekomen; „maar dit al 4 a 5 jaaren te buiten ge- „staan hebben. Hoe wy verders met de „Japanders in den dagelyksen omgang ge- „converseert hebben, gaan hier van ver- „scheide geschriften, by hen ondertee- „kend. Wy recommandeeren UE vly- „tig, en over 't allerhoogste te letten, „dat de Compagnie mag van schade be- „hoed. en, is 't eenigzins mogelyk, van „die Handel-plaats verzekert zyn, en bly- „ven. Daarom expendeert met malkan- „deren voorzigtelyk. Om de kortheid des „tyds konnen UE. alles zoo ampel niet „doen zien, als wel wenschten. 1628.

„Per Erasmus gaat voor Cargazoen, als „by Facture en Cognoscement blykt, dat „alles wel accorderende vinden zult, en 't „Comtoir Generaal daar voor crediteeren.

„De Partyen beloopen netto, zoo in „Erasmus, als in de Japansche Jonken „*f* 11948 gulden, 12 stuyvers.

„'t Geene wy dit Zayzoen eisschen, is „als volgd:

240 Swalpen, dik twee duym styf }
30 Dubbelde dito eens zoo dik. } Eiken.
80 Greyne Swalpen, dik twee en een half en 3 duym.
2000 Baalen Ryst.

„En voorts zoo veel Miacose en Sun- „ghy Planken, als de Jachten, of Sche- „pen bequamelyk konnen voeren. De „Sunghy-Planken moeten enkel wezen.

150 Balen Traan.
50 Balen Harpuys.
50 Pl. Hennip.
300 Japansche Rokken.
300 Paar Kousen.
300 Paar Schoenen, dog beter, als de voorgaande.
2 Daatsjes.
1 Thayl-gewicht, daar het hoogste Gewicht in een masse 50 Thayl is.

„Wy missen verscheide kleenigheden, „die in de Garboulie, door de Japanders „gestolen zyn uit myn Kantoir, dat open „stond. Een Goude Keting, de Compa- „gnie toekomende, een zilvere Oly-kan- „neken, een Zoutvat, 3 Teljoren, twee „Vorken, Messen, en andere kleenig- „heden. UE. kond 'er een post af for- „meeren. In haast God gegroet, en be- „volen.

„De groote Jonk, aan de Japanders ge- „leent, geliefze voor de Compagnie te „verkoopen.

Actum in de Stad Zeelandia, den 7 July 1628.

UE. geaffectioneerde

PIETER NUYTS.

VYFDE HOOFDSTUK.

Bericht van de Heer Nuyts *wegens den* Tayouanſchen Handel, *&c. Naam des* Eilands, *en deszelfs gelegenheid. De* Stad Zeelandia. *Hoe de* Tsjineeſche Handel *hier gedreven werd. Hoe die in* Manilha *geſchied. En in* Macao. *Twee groote zwarigheden in* Zeelandia, *zedert wy ons hier neerſloegen, gerezen. Eerſte zwarigheid. Der* Caſtiliaanen *eenigſte ſteunzel is de* Tsjineeſche Handel *nog. Zy ſlaan zich* Ao. 1626. *op* Kelang *neder. Wy moeten veel zaaken door gebrek van* Geld, *en* Volk, *hier nalaten. Wat* Zeelandia *jaarlyks uitleveren mag. Wat hier nu verder te betragten ſtaat. Over* Kelang, *en over de* Caſtiliaanen. *Tweede zwarigheid. Of de* Handel *hier, dan wel op andere plaatzen vorderlyker voor ons is. De* Baaten *en* Winſten, *hier voorgeſteld. De* Maandgelden, *en verdere* Laſten. *Waar toe zich de Heer* Nuyts *verbind.*

WY konnen ook niet nalaten den Lezer de korte en nette aanmerkingen by de Heer *Nuyts* over de zaaken van Tayouan, en dezen ganſchen Handel, gemaakt, en aan haar Edelheden overgezonden, hier nevens mede te deelen, alzoo ons die in 't kort een zeer net denkbeeld van alles, 't geen daar toe behoord, zullen konnen geven.

Bericht van den Heer Nuyts wegens den Tayouanſchen Handel, &c.

Kort Verhaal, in 't welke voor oogen geſteld en nageſpeurd werd, of de onkoſten, die de E. Maatſchappy tot vervolg van den Tsjineeſchen en Japanſchen Handel te lyden heeft, ook zoodanige winſten konnen opbrengen, dat de laſten daar uit niet alleen goed gemaakt, maar dat ook daar-en-boven een goede ſomma jaarlyks kan overgelegt, dan of wel de Contanten, daar toe noodig, met meer winſt op andere plaatzen zouden konnen beſteed, en aangelegt werden; ten einde dit aan de Heeren Bewindhebberen der Vereenigde Ooſt-Indiſche Maatſchappy, mitsgaders aan den Gouverneur Generaal, en de Ed. Raaden van Indien, mogt werden vertoond.

ALzoo wy, Ed. genereuſe Heeren, bemerken, dat by veel treffelyke Perzoonen, zoo hier in India, als in 't Patria, van den Tsjineeſchen Handel, des zelfs gevolg, en der plaatze, tot dezelve beveſtigt, verſcheidentlyk, niet na de waardigheid en grootheid van dien geſproken werd, en dewyl ook (voor zoo verre wy weten) noit grondige en naakte opening van dien, zoo als 't behoorde, door iemand van onze Voorzaaten gedaan is, vinden wy ons ten dienſt der algemeene Maatſchappy, en ten voordeel van UE. Hoofd-zommen, verplicht (altoos voor zoo verre wy by eigen ervarenheid, in de korte tyd, die hier 't beſtier gehad, en in Tsjina gezworven, alles waargenomen, en ondervonden hebben) om daar van een zoo beknopte en klare opening, als ons zal mogelyk wezen, aan UE. mits dezen te geven.

Naam des Eilands, en deszelfs gelegenheid.

Het Eiland Formoſa, daar UE. Sedem, of Veſting, hebben, werd van de Tsjineezen Pockan genaamt.

De Plaats, voor dezen Tayouan, dog nu Zeelandia, genaamt, begint en legt op 21 graden benoorden den Evenaar, en 't Eiland zelf ſtrekt in de lengte meeſt Zuyden ten Weſten, en Noorden ten Ooſten tot op 25 en een halve graad gelegen, van de Rivier Tsjintsjeoe of Aymuy Noord-Weſt en Zuyd-Ooſt ontrent 32 mylen.

De Stad Zeelandia.

Men kan geen bequamer plaats tot den Tsjineeſchen Handel hebben, alzoo die by alle tyden van 't jaar kan bezogt, en uit die Rivier bevaaren werden.

Hier nu hebben U Edelheden een kleen Fort, op een hoogen Duyn-berg, zynde een Zand-plaat van nature, en een halve myl van 't Eiland Formoſa afgelegen, welk Fort op dit Eilandje een goed deel in ſteen hebben gelegt, en eer twee jaaren verloopen zullen zyn, hope te voltrekken; dog alzoo de grond maar zand is, is de barm in 't Regen-Moeſſon het inkalven geweldig onderworpen, waar door dit jaarlyks veel aan verbetering en onderhoud koſten moet.

Het inkomen van het Canaal is naeuw, en heeft, by 't hoogſte water, meer als 14 voeten water op den Dorpel, en anders wel 5 vadem, ook leggen de Schepen en Vaartuygen, binnen Gaats zynde, tegen alle winden beſchut en verzeekert.

Het Land heeft buiten-gemeene hooge ſchoone Bergen. D'Inwoonders zyn goedaardig; dog zeer luy en bedelagtig; hoewel met weinig te vergenoegen. Het werd by yder Huisgezin bezaeid, en dat niet meer, dan zy oordeelen voor een jaar van nooden te hebben.

Daar valt wat Zuyker-Riet, en men heeft 'er weinig Aardvrugten, ook weinig Geboomte, en, die men 'er nog ontmoet, zyn wild; hoewel 't anders, bebouwd zynde, vrugtbaar en goed wezen zoude.

Wy zullen elders hier af breder ſpreeken, en ook dan iets van hunne Zeden aanhalen; dog nu tot andere zaaken overgaan.

1628. Hoe de Tsjineesche Handel hier gedreven werd.

Van deze plaats werden UE. Hoofdzommen met Tsjineesche Jonken na Tsjintsjeoe, of Aymuy, aan den Koopman of Factoor der E. Maatschappy verzonden, of ook wel aan andere byzondere Kooplieden, die men eenigzins vertrouwen mag, medegegeven, om zoodanige Goederen, en Waaren, als Japan, Indiën, en 't Vaderland eischt, daar voor in te koopen, dat aldus van den Combon, of den Overste van die Landvoogdy van Hocho, by oogluiking toegelaten werd.

Ook komen zommige byzondere Kooplieden uit Tsjina met hunne Vaartuygen hier, om hunne Waaren te koop te veilen; hoewel dit weinig zooden aan den Dyk brengt, en daarom, wanneer de tyd genaakt, dat men de Schepen na Japan en Batavia jaarlyks diend af te vaardigen, en wanneer dan de Tsjineesche Goederen weinig aftrek herwaards uit Tsjina hebben, is men genoodzaakt met 2 a 3 Jachten na Tsjina of Aymuy zelfs te gaan, daar dan de Waaren (dog al mede maar by oogluiking) in overvloed aan boord gebragt, gewogen, en ontfangen werden, en dan verschild de inkoop aldaar 8 a 16 en meer Thaylen op een Pikol Zyde, welke Goederen dan van daar ten eersten verzonden, en herwaards gebragt werden.

Hoe de Handel in Manilha geschied.

In Manilha werden alle Tsjineesche Waaren openbaar met Tsjineesche Jonken uit Tsjina gebragt, waarover aan den Keizer van Tsjina Tol betaald werd; om nu de Tsjineesche Kooplieden aan te lokken, en van verscheide Goederen door hen geriefd te werden, geven de Castiliaanen aan de Kooplieden groote zommen van te vooren op den Handel, waar door zy dikwils vergeten weer te keeren, dat nu al zoo eenige jaaren aan den anderen geduurd heeft, tot dat door ons vertoeven alhier, en door 't grasseren der Rovers, het Tsjineesch Vaartuyg ingehouden, en van daar herwaards meest aangezakt, waar door aldaar in 4 jaaren zeer weinig Handel gevallen is.

En in Macao.

Die van Macao hebben nu omtrent 113 jaaren met de Tsjineezen gehandeld, en door buiten-gemeene onkosten, geschenken, bezendingen, &c. van den Keizer van Tsjina verlof, om in Macao hun verblyf te houden, verkregen, als mede om van daar jaarlyks tweemaal na Canton, of Quinam (daar twee groote Jaarmarkten zyn) te mogen trekken, en hunne Hoofdzommen daar aan te leggen, die waarschynelyk meer voordeelen, als die van Manilha, of als wy alhier, konnen doen, te meer, alzoo zy door hun langduurig verblyf aldaar hier in kennis gekomen zyn, waar door zy meer fraeye Waaren, en verscheidener zoorten, dan wel andere Lieden, hebben weten te bekomen, om dat zy ook zeer goede gelegenheid hebben, om de stoffen, die zy begeeren, na hun zin aan te besteden, en daar benevens dan ook de lengte, breedte, de bloemen 'er in gewerkt, mitsgaders het net gewigt der Zyde, zoodanig te bepalen, als zy oordeelen, dat die best zullen getrokken, en zoo in Japan, en Indiën, als ook in Portugal, 't voordeeligst zullen konnen vertierd werden. 1628.

Vermits zy zich nu hier met Vestingen en Forten hebben beginnen vast te maken, zyn zy by de Tsjineezen in een quaad vermoeden geraakt, vreezende, dat zy in Tsjina, gelyk zy in Malakka gedaan hebben, zouden willen indringen, waar op hen dan verder door de Tsjineesche Mandaryns en Landvoogden aldaar zeer veel mishandelingen, kosten en veele ongemakken op die Jaarmarkten aangedaan, zoo dat zy metter tyd genoodzaakt geworden zyn, hen volslagen van dezelve te onthouden, en daar op niet meer zelf te komen; maar alle hunne Waaren door byzondere Lieden aldaar te doen brengen, om die zoo dan te verkoopen, waar door hunne voordeelen (gelyk mede door verscheide ongelukken ter Zee) zeer verminderd zyn, zoo dat, indien men hen de Vaart op Japan onttrekken kon, hunnen Handel op Tsjina van zelfs vervallen, en men haar in zulken engte brengen zou, van zelf ook Macao te moeten verlaten, alzoo zy dan 'er geen grond nog inkomsten, om 't 'er lang gaande te houden, vinden zouden.

Twee groote zwarigheden in Zeelandia.

Zedert de E. Maatschappy zich hier in Zeelandia nedersloeg, zyn 'er twee zwarigheden, van een groot gevolg en ongemak voor ons, ontstaan, wegens een Vesting van onzen algemeenen Vyand op 't Noordelykste van des Eilands einde, en daar beneven der Japanderen zig aangematigde en stout van ons gevorderde Handel alhier, welke beyde door tegengestelde middelen, te weten, die van den vyand by openbaar geweld, en die van de Japanders door een vriendelyk beleyd (hoewel niet zonder 't Vossen-vel) by tyds dienen voorkomen te werden, op dat door langer uitstel deze dreigende zwarigheden in geen onherstelbare ongemakken komen te veranderen.

Eerste zwarigheid. Der Castiliaanen eenigste steunzel.

Zeker, ja meer dan zeker, is 't, dat de Tsjineesche Handel der Castiliaanen en Portugeezen eenigste steunzel in geheel Indiën is, alzoo door UE. zware oorlogen en 't goed beleid uwer Dienaars alomme tegen hen, mitsgaders door hunne ongenade in Japan, by na alle hunne zenuwen op alle plaatzen zoodanig afgesneden zyn, dat zy by na geen voordeelen ergens meer weten te maken, waar door zy ook gedrongen zyn veel plaatzen te verlaten, behalven dat het ook in Macao, Manilha,

op

1628. …y ſlaan …ch Ao. 1626. op Kelang …eder.

op Timor, en in de Moluccos niet dan hun verderf (gelyk die van Luconia dat zeer wel zien konnen) gedreigd wierd, om 't welke, zoo veel hen mogelyk was, te voorkomen, hebben zy vooraf noodig geoordeeld dit Eiland in te nemen, en wel voor eerſt, om daar een voet op te krygen, gelyk zy daar op dan ook Ao. 1626. zich op 't Noordelykſte deel dezes Eilands, en op een plaats, Kelang genaamt, ter neder geſlagen, daar metter haaſt een Veſting gebouwd, en 't jaar 'er aan een groote Vloot toegeruſt hebben, om, waar 't mogelyk, ons hier van daan te dryven; dog de Stormen en Onwedeis hebben dezen hunnen toeleg tot nog toe (gelyk wy van tyd tot tyd aan haar Edelheden op Batavia bekend gemaakt hebben) belet.

De Portugeezen, zeer wel ziende, dat zy overal, uitgenomen ontrent Goa, zeer zwak begonnen te werden, en dat zy hunne Hulp-troepen van zeer verre moeſten bekomen, hebben ook niet nagelaten hunnen Koning van tyd tot tyd daar van in 't brede by hunne Geſchriften, ten dien einde opgeſteld, kenniſſe te geven. Men zegt ook, dat zy zich op Poelo Timon willen verſterken; dog daar is nog niets van belang op gevolgd.

Om nu by deze gelegenheid onzen vyand geheel te verderven, en hem niet alleen den Handel op de Zuyd-Zee, Nova-Spanjen, &c., maar ook die van Malakka, en van daar op Goa af te ſnyden, en ook daar door den Handel op Tsjina voor ons alleen te bekomen, daar toe zou men wel middelen konnen aanwyzen, zoo UE. gelegenheid en jegenwoordige ſtaat dit maar lyden kon; en al kon men dit uitvoeren en te weeg brengen, kan UE. Hoofdzomme alhier niet het zesde deel, van 't geene tot den Tsjineeſchen Handel wel vereiſcht werd, opbrengen, of uitmaken. En ſchoon nu al andere middelen hier toe wiſt uit te vinden, zou men voor eerſt alle die Waaren niet konnen vertieren, nog verſwelgen.

Wy hebben hier noit geen gebrek aan Koopmanſchappen; maar veel eer aan geld gehad, waar door wy dan ook onmogelyk zouden konnen opgeven, wat Hoofdzomme jaarlyks hier kan vertierd werden.

Wat Zeelandia jaarlyks uitleveren mag.

Dit egter houden wy zeker, dat het verdrag of contract, met die van Japan aangegaan, jaarlyks *f* 748000 beloopende, niet alleen aan Koopmanſchappen voldaan werd, maar dat het zelve daar-en-boven door byzondere Kooplieden zal vergroot en vermeerderd werden.

Wat hier verder te betragten ſtaat.

Wy oordeelen, om nu ter zaake eerſt regt te komen, vooraf dan noodig, dat de voornaamſte plaats der vyanden, of Kelang, met een aanzienelyke macht behoord aangetaſt, en veroverd te werden; 1628. om voor de zwarigheden, ontrent Schepen, in de Rivier van Tsjintsjeoe komende, niet bloot te ſtaan, die de E. Maatſchappy veel meer ſchade, dan 't uitzetten van een Vloot voor 6 maanden, zullen konnen toebrengen.

Over Kelang, en over de Caſtiliaanen.

Indien de Caſtiliaanen hier ook blyven, zullen zy ons altyd met hun groote Hoofd-zomme zeer in de weg, en altyd in ſtaat zyn, om de Goederen en Kooplieden na hunne plaats te doen zakken, en ons die te onttrekken.

Ten derden, zoo zy zich daar eerſt vaſt maken, is het te duchten, dat zy de Inwooners en Tsjineezen, hier in 't Land woonende, tegen ons zullen ophitzen, dat ons veel nadeel doen zal, alzoo wy, zonder der zelver vriendſchap, het hier niet wel zouden konnen houden, zonder onze bezetting en Scheeps-magt alhier merkelyk te moeten vermeerderen, dat by gevolg veel zwaarder laſten, en minder winſten, geven zal.

Ten vierden, zoo ras Kelang zal ingenomen zyn, zullen wy ook vermogens wezen, om met ſterker Hoofd-zomme te konnen handelen, dat dan ook de prys der goederen merkelyk zal doen daalen, waar door wy de Waaren voordeeliger, dan anders, zullen konnen inkoopen, aangezien Tsjina een Land van zoo grooten overvloed is, dat men het oordeeld in ſtaat te zyn, om de ganſche Wereld van zeer veel Waaren overvloedig te konnen verzorgen, en daarom verzwakken de Goederen na de Zeehavenen, daar men merkt, dat de meeſte Hoofd-zommen, en gereede Penningen, zyn.

Want, by voorbeeld, de Caſtiliaanen zyn bevorens niet in Tsjina, nog de Tsjineezen in Manilha (als nu maar eenige jaaren herwaards) geweeſt; maar plagten hunne Goederen in Sanſoan, en daar na in Lampatsjao (daar de Portugeezen over 80 jaaren al gezeten hebben) en ten laatſten in Macao, of Canton, te laten opkoopen; dog alzoo de Goederen in zulken overvloed na de Jaarmarkten afquamen, dat 't Capitaal of de Hoofd-zomme, door de Portugeezen medegebragt, tot het opkoopen van alles niet toereiken kon, zoo zyn de Kooplieden, die van de Noord, en te Landewaard plagten te komen, genoodzaakt geworden hunne Goederen met hunne eigen Vaartuygen, na andere plaatzen, als Japan, Manilha, Siam, Macaſſar, &c., te brengen, tot dat zy, na veel ſchade, en ongelukken ter Zee, en voor al door 't ongemak, hen van de Rovers aangedaan, nu wat te rug hier in gehouden, en belet zyn, om dat verder te konnen doen.; dog zoo ras zy weder gewaar werden, waar dat groote Hoofd-zommen maar konnen duuren, of beſteed werden, zullen zy zich

1628. zich met een kleene winst laten vergenoegen, de lange Voyages (waar toe hunne Vaartuygen ook niet bequaam zyn) afsnyden, en de verkooping der Waaren voor hunne deuren zeer verre boven die in verafgelegene plaatzen stellen. Waar uit wy dan dit facit opmaken, dat, hoe de Hoofd-zom grooter, hoe de inkoop, buiten alle twist, voordeeliger is.

Ten laatsten, dog voornamelyk, moet men zyn best doen, om die van Manilha zelf van den Tsjineeschen Handel geheel te doen versteeken zyn: want zoo ras zy den zelven zullen quyt zyn, zoo vertrouwen wy vast, dat U Edelheden metter tyd gewaar zullen werden, dat de Castiliaanen ook de Molukkos en zelfs geheel Manilha uit eigen beweging, en tot UE. groot genoegen, zullen verlaten, te meer, dewyl zy nu uit Japan gebannen, en door ons van den Tsjineeschen Handel versteken zynde, niet in staat zullen wezen, om de zware onkosten en lasten, die zy dragen moeten, langer te konnen torsschen, zonder daar onder te gelyk te bezwyken.

Daar zyn'er, die UE. daar toe tragten te brengen, om deze plaats te verlaten, maar deze zaake, zoo als wy die voorstellen, tot een gelukkig einde gebragt zynde, zoo blyft 'er immers geen reden over, die de Portugeezen raden kan, 't hier langer te houden, en dan zal alles immers aanstonds een beter loop nemen; maar dan moet ook de bezetting in die staat gesteld werden, dat men die plaats zoo behouden, en geen gevaar lyden kan, van die, by deze of geene ongelukkige voorvallen, zelfs te konnen verliezen; gelyk ik dit alles reeds zoo aan zyn Edelheid, en de Heeren Raaden van India, al voorgesteld heb.

Tweede zwarigheid. De Japanders hebben van deze plaats op Tsjina eenige jaaren voor onze komst den Handel met de Tsjineezen steels-gewyze gedreven, en altyd zoo veel Waaren bekomen, als hunne Hoofd-zommen konden bereiken; dog na dat UE. zich hier nedergeslagen, en'er een Vesting gebouwd hebben, hebben onze Voorzaaten 't gros van dien Handel zoeken aan de E. Maatschappy te trekken, op dat de vrugten van 't Contract met de Grooten van Tsjina aangegaan (namentlyk, om Pehoe te verlaten, en ons herwaards te begeven) by ons ook zouden genoten konnen werden.

Hier over dan zyn hen eenige hinderpaalen aangedaan, en hen eenige Tollen afgeëischt, dat in Japan zulken quaden wederzmaak gegeven heeft, dat eenige Kooplieden daar over aan de Ryks-Raaden geklaagd hebben.

De Heer Opper-Landvoogd *Carpentier*, wel voorziende, wat schade ons dit in Japan zou konnen doen, heeft dit door een buiten-gemeen Gezantschap, en door Geschenken, zoeken voor te komen, en my daar op Ao. 1627. derwaards als Gezant gezonden; dog alzoo die klagten ten Hove al aangenomen, en de Raadsheeren reeds met een vooroordeel tegen ons bezet waren, behalven dat door die Japanders ook eenige Inwoonders van dit Eiland mede na Japan gevoerd waren, met een toeleg om den Keizer de Oppermagt over Formosa aan te bieden, alleen om ons'er uit te bonzen, zoo hebben zy hier door dan ons geheel Gezantschap, zonder gehoor te konnen krygen, weten te verydelen. 1628.

Wel is waar, dat het zeer goed wezen zou, zoo men de Japanders bewegen of hen dwingen kon, hunne Capitaalen en Hoofd-zommen niet hier, maar elders, te besteeden, als wanneer wy al mede alle die winsten, die zy nu in Japan van dezen Handel trekken, ons eigen maken zouden; maar al hielden zy op hier te handelen, zoo en zouden UE. niet gelds genoeg by Cassa hebben, om alles hier in te koopen.

Ook ware het te wenschen, dat de Engelschen nu en dan van hunne zware Hoofd-zommen hier mede zoo veel nevens ons besteden konden, dat wy (gelyk reeds al geschied is) door gebrek van geld by de Tsjineezen in geen veragting mogten geraken.

Ten anderen, hoe zal men hen den vryen Handel van hier op hun eigen Land konnen weigeren, zonder daar door in de ongenade des Keizers van Japan, en dus dan met hen aldaar ook over hoop te raken, aan welk voordeelig en byzonder geldryk Land ons ten uitersten gelegen is. Dus zou het dan voor eerst best zyn, hen voor een gedeelte mede een aandeel in dezen Handel te geven, en hen 't zelve volkomen vry te vergunnen, alzoo zy van geen lasten te dragen willen hooren.

Derhalven moet men besluit nemen, van, of dit te doen, of alle de profyten van Japan (die zeer verre by ons behooren over te wegen) te derven.

Zou 't nu ook niet zeer onredelyk zyn, dat wy Tollen van zulke Lieden zouden willen vorderen, in welker Land wy (alleen de Schenkagie aan den Keizer, en Grooten buiten gesteld zynde) vry en vrank, zonder eenige Tollen te betalen, handelen. Behalven dat zy ook; zoo die regel, *qui prior est tempore, prior est jure*, doorgaat, veel eer, dan wy, hier al in Handel met het volk dezes Lands geweest, waar door zy dan ook schynen veel eer geregtigt te zyn, om Tol van ons, dan wy van hen, te konnen en te mogen eisschen, dat zy egter noit gedaan, nog voorgesteld hebben.

En by aldien wy nu al volgens UE. ordres

1624. ordres eens moesten besluiten, Japan liever te verlaten, dan de Japanders den Handel hier toe te staan, wie zal ons verzeekeren, dat wy dan, met hen in oorlog geraakt zynde, wel in staat zullen zyn, om Tayouan en Kelang (als wy 't al veroverd hadden) tegen hen te konnen behouden, behalven dat wy 't, zoo wy 't dan nog al behielden, het dan ook zekerlyk wel zoo dier zouden hebben, dat wy daar by niet veel zouden opsteeken.

Zoo dat het beste, 't zekerste, en 't redelykst van allen, my dit toeschynd, dat wy, om met hen in vriendschap te blyven, aan hen den Handel hier voor een zeker aandeel vry toestaan, aangezien het met Japan een geheel ander aanzien, dan met andere Landen of Koningryken van Indiën, heeft, vermits die laatste, of uit vreeze van schade, of op hope van winst, ons daar laten handelen, beyde welke zaaken in Japan geen plaats hebben, alzoo zy zich in 't geheel niet ter wereld aan ons gelegen laten, en alzoo weinig na de schade, die wy hen zouden konnen aandoen, als na de voordeelen, die zy van ons zouden konnen of mogen trekken, vragen zouden. 1628

Nu gaan wy, hier van wat afstappende, tot een andere zaak over, om eens te overwegen, of de Tsjineesche en Japansche Handel niet alleen jaarlyks de lasten en kosten, die men daar over dragen moet, maar of zy daar-en-boven dan nog ook zoo veel konnen opbrengen, dat zy voor zoo verre tot een voorname zuyl van onzen staat zou kunnen dienen, en ons veel magtiger, dan wy bevorens oit geweest zyn, konnen maken, door onze Hoofd-zommen hier met meer voordeel, dan wel elders geschieden kan, aan te leggen. Of de Handel hier vorderlyker voor ons is.

Om dit werk nu eenige nadere kragt, en UE. hier af een klaar gezicht te geven, zoo zullen wy hier eenige bewyzen af aan de hand geven. De Baaten en Winsten, voorgesteld.

Ao. 1627. zyn van hier na Japan aan Zyde, &c., gezonden:

Pr. de Vrede een Cargazoen van	f	228214	17	6
Woerden.	f	225757	19	0
Heusden.	f	92587	11	0
Edam.	f	60000	0	0
West-Kappel.	f	15294	17	4
	f	621855	4	10

Na Batavia voor 't Vaderland.

Pr. de Vrede.	f	337932	19	0				
Erasmus.	f	221561	0	2	559493	19	2
Dus beloopt 't Cargazoen dit jaar					f 1181349	3	12

Welke Cargazoenen en Koopmanschappen op de eene en de andere plaats niet minder, als een cent, of honderd ten honderd, winst gegeven hebben.

Ao, 1628. zyn na Japan, nog na Java, zoo sterke Cargazoenen, zoo door de groote berœrte in Tsjina, als door gebrek van geld, dan wel op andere tyden, verzonden.

Nogtans heeft 't verzondene na Japan nog dit uitgemaakt.

Pr. 't Jacht Erasmus.	f	111953	14	8
Woerden (dat na ordinair employ wel 8000 Ryxdaalders meer beloopen zou)	f	107398	17	0
Heusden.	f	191511	4	0
	f	410863	15	8

Na Batavia voor 't Vaderland.

Pr. 't Jacht Batavia een Cargazoen van	f	277572	15	12
Dus 't Cargazoen dezes jaars	f	688436	11	4

Van welke Cargazoenen men, met Gods hulpe, geen minder, dan de voorige winsten, te wagten heeft.

Daar beneven, zoo eischt Sr. *Nyenrode*, Opper-Koopman in Japan, boven de Tsjineesche Cargazoenen, jaarlyks nog dit navolgende:

150 Halve stukken Laken, behoorlyk gesorteert.
60 Karsaeyen.

1628. 300 Stuks Turksche Grof-Greynen.
100 Leydsche ditoos.
60 Stuks Bouratten.
80 Perpetuaanen.
100 Heeren-Saeyen.
60 Engelsche Perpetuaanen.
100 Stuks Pletsen.
50 Dito Stammetten.

Van Siam.

2000 Pikol Sappan- of Rood-hout
- - - Roche- } Vellen, zoo veel bekomelyk zyn.
- - - Sant Thom-.
- - - Steek-
600 Pikol Cambodische Nootjens.
600 Bossen Rotang.
- - - Soo veel Aluyn, als tot 5 a 6 Maas kan opgekogt werden,

Van Batavia.

200 Pikol Priamansche Peper.
40 Dito Giroffel-Nagelen.
25 Dito Sandel-hout.
500 Stuks gebleekt Guineesch Lywaad.
100 Dito Salpicados.
400 Dito Tafatsjelas di Golconda.
200 Dito Tsjelas.
200 Dito di Narsapour.
200 Dito fyne Makafonis.
400 Dito Salampoeris.
300 Dito Moeris.
200 Dito Parcallen.
500 Dito Rochevellen. 1628.

Dit alles, en ook de Retouren, bestaande in Koper, Kamfer, en noodige Levensmiddelen, geven hare behoorlyke winsten. Genomen nu, dat de Handel zich niet verder uitbreidde (daar nogtans Sr. *Cornelis van Nyenrode* onder aan zynen eisch van Tsjineesche Waaren aldus zet: zoo wy den Tsjineeschen Handel wat vryer hadden, gelyk ze de Portugeezen hebben, ik zou een veel grooteren eisch konnen opstellen; dog moeten roeyen met de riemen, die men heeft, na 't Capitaal; en blyven derhalven op de presente voet) zoo zouden dit egter groote winsten zyn.

Nu zullen wy hier tegen eens na gaan zien, wat onkosten UE. dit jaar daar tegen (dat, tot ons leedwezen, 't grootste en 't hoogste van alle loopende is, doordien onze voorzaat meer als 10000 Guldens verschonken heeft, die op onze Boeken moeten gebragt werden, wetende, dat hy zoude werden verlost; behalven dat hy ook alles heeft laten vervallen, zonder de noodige verbeteringen op zyn tyd te doen &c.) zullen hebben te dragen, om aldus de lasten en winsten tegen een te wegen, en om 'er te gezonder af te konnen oordeelen.

De Maandgelden, en verdere lasten.

Onkosten, voor den omslag te Land in Zeelandia Ao. 1628.					f	67186	4	1
De Mondkosten	f	15348	0	12				
Onkosten van 't zelve.	f	4392	11	1				
Mondkosten van de Tafel	f	1758	11	14				
Huis-Onkosten.	f	537	17	5				
De Guastos van 't Siekenhuys	f	1465	8	7				
Schenkagien.	f	12462	6	2				
Extraordinaire Onkosten.	f	1187	13	7				
Fortificatien.	f	18074	16	11				
					f	55227	5	11
Onkosten te water tot waarneming van den Handel, 't verzenden van Cargazoenen voor 3 Jachten, als Woerden, Heusden, Erasmus, of diergelyke, voor 40 koppen, a yder f 15, komt voor 12 maanden.	f	21600	0	0				
Mond-kosten van dezelve, 't vertimmeren, en d'onkosten der Jonken dit jaar	f	27595	15	2				
Het slyten van gemelde Schepen konnende 8 jaar varen, en kostende in koop, zonder 't Geschut, te zamen f 60000, komt jaarlyks	f	7500	0	0				
					f	56695	15	2
					f	179109	4	14
Interest van f 700000. en de onkosten, daar mede de E. Maatschappy jaarlyks hier diend te negotieeren, a 5 per cento, voor 12 maanden, komt					f	35000	0	0
					f	214109	4	14

Hier

1628. Transport		*f* 214109 - 4 - 14	1628.
Hier tegen moet 'er afgaan.			
Winst voor dit jaar op dit Comptoir	*f* 14554 - 10 - 13		
Aan schenkagie ten Hoven omtrent dit jaar *f* 10000, als ook zoo veel aan fortificatien, te besnoeyen	*f* 20000 - 0 - 0		
Op de Goederen, die ons van Batavia gezonden werden, werd een merkelyke somme gewonnen, die op de generale boeken werd gebragt, als by voorbeeld: ons is toegezonden 300 Picol Peper tot 11 Realen en kost maar 5, dus hier op gewonnen	*f* 4500 - 0 - 0		
		f 39054 - 10 - 13	
		f 175054 - 14 - 1	

Dus van gelyken op andere levensmiddelen, Wyn, &c. daar niets voor stel.

Indiervoegen dat UE. jaarlyks op dit Comptoir aan Mond- en onkosten wat meer of min, als 175000 guld. te dragen, en daar tegen weer op Japan, met een Cargasoen van *f* 700000, en uit dat retour verder een Cargasoen van *f* 400000 voor 't Vaderland, mitsgaders voorts van hier op Batavia *f* 100000, een Cargasoen, voor Indiën elk niet minder als een cent bedragende, aan overwinsten hebben.

Wat is dit nu ten opzicht van de ontlasting, die UE. in de Molukkos eerlang te verwagten hebben, en 't geen, by een volkomen handel op Tsjina, met 'er tyd nog meer zal konnen gewonnen, en hier by gevoegd werden, wanneer UE. Staat eens zal konnen lyden, om 't vaarwater van Makao op Japan te beletten, en daar door de Portugeezen geheel niet alleen uit Japan, maar ook uit Tsjina zullen moeten blyven, waar door dan de gansche handel van zelfs in UE. handen vallen, en by zoodanigen geval, volgens opgave van Sr. *Leonard Camps*, dit volgende Cargasoen in Japan jaarlyks zal konnen vertierd werden.

Inkoop en zending van Goederen.

3000	Picol fyne witte Zyde, Rauw a Realen 180 't Picol verkogt a 400 Realen	*f*	540000
500	dito Rauwe Pool Zyde a Realen 180, ongetaand in korte strengen	*f*	90000
100	dito witte afgezedene a Realen 220, verkogt Realen 412 en een half.	*f*	22000
100	dito witte getwernde Zyde a Realen 220 't Picol	*f*	22000
100	dito flos Zyde geenige gebogareerde a Realen 190 't Picol	*f*	19000
15000	ps. swarte enkelde chauwels a 2 en een half Reaal ider	*f*	37500
20000	ps. gecouleurde Armozynen a 1 en een half Reaal ider	*f*	30000
2000	ps. sware schoone effen swarte Sattynen, a 8 Realen	*f*	16000
5000	ps. swarte Damasten a 6 Realen	*f*	30000
8000	ps. ordinaire Sattynen a 6 Realen	*f*	30000
2000	ps. schoone swarte effen Fluweelen a 8 Realen	*f*	16000
2000	ps. schoone swarte grof Greynen camelots wyze gewaterd	*f*	16000
5000	ps. witte Sattynen plat gevouwen, a 4 Realen	*f*	20000
2000	ps. dito Damasten, a 3 en een halve Reael	*f*	7000
3000	ps. Carmozyn roode ditos, of fernesis, a 5 Realen ider	*f*	15000
5000	ps. Carmozyn roode Lamfers, 4 Realen ider	*f*	20000
3000	ps. dito gebeelde Saayen, a 4 en een halve Reaal ider	*f*	13500
3000	ps. witte Lamfers, a 3 Realen ider	*f*	9000
2000	ps. dito gebeelde Saayen, a 3 en een halve Reaal ider	*f*	7000
5000	ps. schoone sware stoffen van allerhande kouleuren met goud en zilver gewrogt, a 10 Realen	*f*	50000
	Bedraagd de inkoop, en de zending	Realen *f*	1008000

Verkoop ende Ontfang.

3000 ps.	fyne witte raauwe Zyde a 360 Realen 't Picol verkogt, a 400	f	1080000
500 ps.	raauwe poil Zyde a Realen 360, verkogt a Realen 400	f	180000
100 ps.	witte afgezoden dito, a Realen 400, verkogt a Realen 412 en een half	f	40000
100 ps.	dito getwernde Zyde, a Realen 300, verkogt a Realen 318 en 3 vierde	f	30000
100 ps.	flos Zyde, a Realen 300 verkogt, a Realen 311 en 3 vierde	f	30000
15000 ps.	swarte enkelde Chauwels, a 4 en een halve Reaal verkogt a 5 en 1 achtste Reaal	f	67500
20000 ps.	gekouleurde Armozynen a 2 en een halve Reaal verkogt 2 en 3 vierde Reaal	f	50000
2000 ps.	swarte effen zware Sattynen a 12 Realen	f	24000
5000 ps.	ordinaire goede ditos a 9 en een halve Reaal	f	47500
5000 ps.	goede swarte Damasten a 9 en een halve Reaal	f	47500
2000 ps.	schoone swarte effen fluweelen, a 13 Realen	f	26000
2000 ps.	schoone swarte Grof greynen, a 12 Realen	f	24000
5000 ps.	witte effen Sattynen plat gevouwen, a 6 en een vierde Reaal	f	31250
2000 ps.	dito Damasten, a 6 Realen	f	12000
3000 ps.	Carmozyn roode ditos, a Realen 7 en een half	f	22500
5000 ps.	dito - - dito Lamfers, a 6 Realen	f	30000
3000 ps.	dito gebeelde Saayen, a 7 Realen	f	21000
3000 ps.	witte Lamfers, a 3 en 3 vierde Reaal	f	13125
2000 ps.	gebeelde Saeyen, a 5 en een halve Reaal	f	11000
5000 ps.	schoone sware stoffen van allerhande kouleuren met gout en zilver doorwrocht, a 15 Realen	f	75000

Den uitkoop met de winst 'er op . . . Realen f 1862375

De inkoop alleen . . . Realen f 1008000
De winst . . . Realen f 854375

Somma Sommarum Realen f 1862375.

Waar toe zich de Heer Nuyts verbind.

Dit voorsz. Cargasoen alleen jaarlyx na Japan gezonden werdende, zoo verbinde ik my aan de Heeren en Meesters, zoo lang my God het leven geeft in Indiën, om niet te dienen, zoo ik haar Ed. in den tyd van 4 a 5 maanden 't zelve Cargasoen niet beneficere, ende in goed fyn zilver met de winst van 850000 Realen van agten, welke ik genoegzaam en voldoende houde, om haar ED. jaarlyks van alzulke Tsjineesche waaren te voorzien, als zy zouden mogen eysschen. *Nunc audi, vide, lege, relege, & tandem, quod justum est, Judica.*

Actum in de Stad Zeelandia, Adii 10. Februari Ao. 1629.

was geteekent,

PIETER NUYTS.

SESDE HOOFDSTUK.

DE *Heer* Nuyts Ao. 1629. *vervangen door den Heer* Putmans, *als vierde* Opper-Gebieder *van* Tayouan. *Verdere zaaken den Heer* Nuyts *betreffende. Verdigt* Verhaal *der* Franschen *hier over. De Heer* Putmans *vertrok* Ao. 1636. *van hier na 't* Vaderland *als* Hoofd *der* Vloot.

1628. ANno 1627. schreef de Heer *Nuyts* ook een brief aan zyn Edelheyd, de Heer *Pieter de Carpentier*, dewelke, alzoo dien Heer de 10 November des zelven jaars na 't Vaderland vertrokken, en den 30 September door den Heer *Jan Pieterszoon Koen* al vervangen was, in handen van dien laatsten Heer verviel, dewelke, alzoo 'er zaaken in stonden; die hare betrekking tot zyn E. hadden, en al wat scherp waren, by zyn E. zoo euvel wierd opgenomen, dat hy goedvond den Heer *Nuyts* uit Tayouan al vry wat smadig en veragtelyk op te ontbieden, hem door de Heer *Hans Putmans* als Landvoogd te doen vervangen, en hem, niet als of hy een Buiten-gemeen Raad, en Landvoogd, maar als of hy maar een gering man was, te behandelen.

De Heer Nuyts Ao. 1629 vervangen door de Heer Putmans.

Zyn E. bleef hier tot de maand Juny Ao. 1629, en is toen de Heer *Putmans* als vierde Opper-Gebieder van Tayouan in zyn plaats gekomen.

De hoon en smaad, door de Heer *Koen* dezen Heer *Nuyts* aangedaan, stak hem zoodanig op de krop, dat hy, voor zyn vertrek uit Tayouan, goedvond 'er een scherpen brief aan de Heeren Zeventienen over te schryven.

Hy heeft naderhand nog veele moeyelykheden in Japan gehad, gelyk hy ook Ao. 1632. den 20 July na Japan vertrokken is, daar hy door 's Keizers last tot den 5 Julius Ao. 1636. gevangen gehouden wierd, op welken dag men eerst de blyde tyding kreeg, dat de Keizer hem ontslagen, en op vrye voeten gesteld had, weshalven hy van voornemen was, en van den Heer *Caron*, die zyn ontslag bewerkt had, den 8 dito verlof verzogt, om na Jedo te reizen, den zelven voor zyne bewezene Genade te danken, en een Geschenk daar by te voegen; dog dit is zyn Ed van de Opper-Hoofden afgeslagen, zoo, om dat de Japansche Grooten, en Ryks-Raaden zulks niet gedogen zouden, als om meer andere redenen, en schoon hem toen ook afgeraden wierd aan den Heer van *Firando*, en zyne Raaden, Geschenken uit naam der E. Maatschappy te doen, vond men naderhand goed (op de last der Banjoozen, dat 'er een Hollander en een Tolk na boven dienden gezonden te werden, om uit naam der E. Maatschappy, zoo over het ontslag van de Heer *Nuyts*, als ook over 's Keizers Geschenk van de 200 Schuyten Zilver, 2500 Gulden weerdig, dankzegging te doen) den Assistent, *Daniel Reynierszoon*, te zenden, om den Keizer uit naam der E. Maatschappy voor 't een en 't ander te danken.

Verdicht verhaal der Franschen.

De Franschen (die in hunne verhaalen over Indiën, en over zaaken, daar voorgevallen, zeer gebrekkelyk zyn, en grove misslagen begaan) verhaalen in zekere Verzameling, *Recueil de Voyages au Nord* genaamd, dit geval van de Heer *Nuyts* zyn Gezantschap na Japan, en van dit gevangen nemen van zyn E. in zyn huis mede op hunne manier; dog in veele opzigten geenzins zoo, als de zaaken voorgevallen zyn, gelyk men zeer klaar, als men hun berigt, met dit ons schryven maar eens vergelykt, ten eersten zien kan. 1628.

Want

1. Dat die Heer in Japan geen gehoor kreeg, quam niet door zyne onkunde in de Japansche zaaken, of door zyne hoofdigheid (gelyk zy voorgeven) maar wierd door het quaadaardig vooraf-beschik van eenige Japanders ten Hove (gelyk wy toonen) daar toe al voor zyn aankomst aldaar gebragt.

2. Hy wierd niet (gelyk zy zeer ongegrond zeggen) na zyn komst uit Japan eerst, maar zoo als hy pas op Batavia uit 't Vaderland gekomen was, te gelyk Gezant na Japan, en Landvoogd van Tayouan gemaakt.

3. Hy vertrok naderhand, niet Ao. 1634. (gelyk zy zeggen) maar Ao. 1632, den 20 July, na Japan, daar hy tot den 5 July Ao. 1636. (en niet tot Ao. 1635. gelyk zy zeggen) gevangen gehouden, en op de Voorspraak van de Heer *Caron* verlost, welke Heer ook het Geschenk van die fraeye Kerk-kroon niet 's jaars na de verlossing (gelyk zy zeggen) maar een a twee maanden voor de verlossing van de Heer *Nuyts*, gedaan heeft, waar by dan ook al die schoone fraanje en verdigtzelen, dat die tot de Uytvaart van 's Keizers Vader (zoo een Ryks-Raad, der Hollanders vriend, uit zich zelven gezegt, en waar mede hy den Keizer zoo zeer, dat het de verlossing van de Heer *Nuyts* veroorzaakte, behaagd zou hebben) gezonden was, van zelfs vervallen.

4. Ook is het een volslage onwaarheid, dat die Heer de Japanders, die hem gevangen namen, zoo lang in Tayouan opgehouden heeft; dog dit is (gelyk wy klaar toonen) door den Raad tegen zyn goedvinden, en stem, daar wel uitdrukkelyk tegen gegeven, geschied.

5. Wat nu zyne komst in Japan betreft, hy is 'er niet zoo, als men hier ongegrond en maar los weg ter neder steld, door haar Edelheden, als een offer van Staat na toe gezonden, gelyk ook alle die vragen uit naam van den Keyzer, hoe en tot wat einde hy daar quam, geenzins gedaan zyn (van al het welke geen letter in de Papieren der E. Maatschappy, die alleen geloof verdienen, voorkomt, en derhalven van de Franschen verdicht is) maar my is in tegendeel zeer klaar uit Papieren der E. Maatschappy gebleken, dat hy, Ao. 1631. berigt gekregen hebbende, dat hem in Japan aan 't Keizerlyk Hof eeni-

1628. eenige zaaken, waar ontrent hy onschuldig was, te last gelegt zynde, hy besloten heeft, ten einde hy in staat zyn mogt om zich zelven daar over voor den Keizer te verantwoorden, om de Japansche taal (gelyk hy ook gedaan heeft) te leeren; waar op hy Ao. 1632., ontrent het midden des jaars, na Japan, om zich van die blame te zuiveren, vertrokken is; dog, zoo ras hy daar aangekomen was, 5 jaaren tot Firando (zonder in Jedo te komen, en zonder oit de reden daar van te weten) gevangen gehouden, en eindelyk zoo, als wy gezegt hebben, verlost, en ten eersten (zonder daar nog eenigen tyd met een Lyfwacht by zich gebleven te zyn, gelyk men al mede tegen de waarheid voorgeeft) met onze Schepen, na 't afflaan van zyn verzoek, om den Keizer te gaan bedanken, na Batavia gekeert is. 1628.

Daar op vertrok de Heer *Nuyts* Ao. 1637 a 1638. na 't Vaderland, zonder dat verder iets van zyn zaak vernomen hebbe.

Hoedanige zaaken hier in Tayouan onder de Regeering van de Heer *Putmans* voorgevallen zyn, is my onbekend, alzoo ik daar van geen eene letter aangeteekend vind, maar wel, dat hy hier Landvoogd van Ao. 1629. tot Ao. 1636. den 15 November geweest, en doe met 't Jacht Bredam, en de Fluyt Warmond volladen van hier na Batavia, en in dit zelve jaar nog als Bevelhebber der Vloot na 't Vaderland gezeild is. De Heer Putmans vertrok Ao. 1636

ZEVENDE HOOFDSTUK.

De Heer van der Burg *verving den Heer* Putmans Ao. 1636. *als vyfde* Landvoogd. Ao. 1641. *de Heer* Traudenius *zesde* Landvoogd *hier. Brief van den Heer* Traudenius *aan den* Spaanschen Gouverneur *op 't* Eiland Kelang. *En 't* Antwoord *'er op. De Heer* le Maire Ao 1643. *zevende* Landvoogd. *De Heer* Caron Ao. 1644. *agtste* Landvoogd. *De Heer* Over-Water Ao. 1646. *negende* Landvoogd. *De Heer* Verburgh Ao. 1650. *thiende* Landvoogd. *Snoode toeleg der* Tsjineezen *hier* Ao. 1652, *om hem, &c., om hals te brengen, 't geen tydig ontdekt werd. De Heer* Cæzar Ao. 1659. *elfde* Landvoogd. *Gerugten dat* Coxinja *'t oog op* Formosa *geworpen had. De Heer* Coyett Ao. 1656. *twaalfde* Landvoogd. Coxinjaas *toeleg. Dat men jaaren te vooren op* Batavia, *en in 't* Vaderland *kende. De Heer* Coyett, *en des* Raads, *schryven niet geloofd. Den Heer* van der Laan *na* Tayouan Ao. 1660. *gezonden. Die hier niet dede, dan dwarsdryven, en zeer misnoegd na* Batavia *keerde.* Coxinja *tast* Formosa Ao. 1661. *aan. Brief van de Heer* Maatzuyker *aan* Coxinja. *'t Verder hier voorgevallene. De ware redenen van* Formosa *'s verlies. Hoe men met den Heer* Coyett *gehandeld heeft. Die eindelyk van zyn* Bannissement *ontslagen werd. Hoe lang* Formosa *by ons bezeten is. Hoe 't verder met ons en met* Coxinja *afliep. Groote aangelegenheid van* Formosa. Waaren, *hier vallende, en hier getrokken.* Lyst *der* Landvoogden *van* Tayouan.

De Heer van der Burg verving den Heer Putmans Ao. 1636 als vyfde Landvoogd. De Heer *Putmans* wierd Ao. 1636 in November door de Heer *Johan van der Bung* Buiten-gemeen Raad van Indiën, als vyfde Landvoogd, vervangen.

Wat deze Heer alhier verricht heeft, is my mede onbekend, gelyk ook de rechte tyd, wanneer, of waar, zyn Ed. overleden is, hoewel het my toeschynd, dat zyn Ed. Ao. 1640. gestorven is.

Ao. 1641 de Heer Traudenius zesde Landvoogd hier. Hy wierd Ao. 1641 door de Heer *Paulus Traudenius* als zesde Landvoogd, vervangen, die 'er met den Sergeant Majoor, de Heer *Joannes Lamotius*, toen met negen schepen na toeging.

Hoe lang 'er deze Heer gelegen, of wat hy hier verricht heeft, blykt nergens, dan alleen dat hy Ao. 1641. dezen Brief aan den Spaanschen Gouverneur op Kelang schreef, die wy met zyn Antwoord hier volgen laten.

Aan *Gonsalo Portilio*, Gouverneur van de Spaansche Fortresse op 't Eiland Kelang, in Tayouan.

Alzoo wy een bestante Krygsmagt, zoo te Water, als te Land, uitgezet hebben, om UE. Residentie-plaats Lasantissimo, gelegen op 't Eiland Kelang, 't zy by accoord, of hostile Proceduuren, te intercipieren, en meester van 't zelve te werden, zoo hebbe UE., na 't gebruik van de christelyken aard, by dezen willen waarschouwen, en instrueren, dat, ingevalle UE. met de zynen, onder zoodanige Capitulatie, als voorstellen en met de onze accordeeren moogt, begeerd uwe fortificatie Lasantissimo, Tridnidad, en verdre sterbten op Kelang, te verlaten, wy aan onze kant met UE. en de zynen, na 't gebruik des oorlogs, in alle redelykheid genegen blyven te handelen; anderzins zullen genoodzaakt wezen met UE., en de zynen, na usantie, wanneer men diergelyke actien stormenderhand volbrengen moet, te handelen. Wild dan, E. Heer, op UE. gelegenheid letten, om bloedstorting te vermyden, Brief van den Heer Traudenius aan den Spaanschen Gouverneur op 't Eiland Kelang.

1636. *den, en ons hier op uwe meining in't korte, om geen veragtering in tyd te hebben, laten weten, en weest God bevolen.*

In 't Fort Zeelandia, den 26 Augusti Ao. 1641.

(Onder stond)

UE. Vriend,

(En was geteekend)

Paulus Traudenius.

Het antwoord hier op was dit navolgende.

Aan den Gouverneur in Tayouan.

UE. Brief van den 26. Augusti van dit jaar hebbe wel ontfangen, en den inhoud gelezen, en antwoorde na de Wet van goede Christenen, en op myn eed, die ik aan den Koning gedaan hebbe, en mag, nog begeere ik niet te leveren, 't geen UE. eischt, te weten, dit Kasteel, alzoo ik, en myne Soldaaten, geresolveerd zyn ons te defendeeren: want ik gewoon ben Legers te zien van groote magt, en hebbe met diergelyke diversche reizen gevogten in Vlaanderen, als ook op andere plaatzen. Alzoo vermoeid u niet my brieven te schryven in zulken begeeren, en ieder een zie hem te weeren. Wy zyn Christen-Spanjaarden, en God is onsen beschermer, daar aan gelooven wy. God beware u. Uit ons principaal Kasteel Salvadôr den 6 September 1641.

En was onderteekend,

Gonsalo Portilio.

Dat wy hier egter naderhand meester van geworden zyn, blykt hier na, alzoo *D. Masius*, nevens anderen, maar pas van te vooren, eer *Coxinja* Formosa innam, van daar na Japan, en behouden op Batavia geraakt is. Ook heeft de Heer *Bort* het zelve daar na, of Ao. 1665. wel weder ingenomen en 200 man onder Kapiteyn *de Bitter* hier in bezetting gelaten; dog voor zoo verre den Handel aanging, hebben wy daar niets, dan last, aan gehad, weshalven ook al onzen omslag van daar Ao. 1668. geligt, en na Batavia gevoerd, en onze Vesting daar geslegt is, te meer, dewyl onze Handel op Tsjina niet opnam.

Vorder schynd hy my tot hier Ao. 1643. gelegen, en toen den Heer *Maximiliaan le Maire* tot zynen vervanger gekregen te hebben, die, als zevende Landvoogd hier gekomen zynde, tot Ao. 1644. gebleven is. (De Heer le Maire Ao. 1643 zevende Landvoogd.)

Hy wierd toen vervangen door den Heer *François Caron*, Gemeen-Raad van Indiën, die hier als agtste Landvoogd verscheen. (De Heer Caron Ao. 1646 agtste Landvoogd.)

Ik zie, dat zyn Ed. den 25 October Ao. 1646. met de Fluyt Overschie een zomme van *f* 12910--12--4

Aan Hennepe Lywaaden, buiten welke zyn Ed. nog aan Gilams, Quinamse Zyde, Rhinocer-Hoorns, Poeder-Zuyker, Radix Tsjina, Galiga, Sappan-Hout, Buffels-Hoorns, Tayouansche Harte-vellen, Elands- en Koeyen-Huyden, een zomme van *f* 27836-15--1 1636.

Na Japan zond.

Hy bleef hier tot in November Ao. 1646, en is toen vervangen door 't Japans Opperhoofd, de Heer *Pieter Antoniszoon Over 't Water*, die hier als negende Landvoogd verscheen. (De Heer Over 't Water Ao 1646 negende Landvoogd.)

Wat zaaken door dezen Heer hier verricht zyn, blykt my niet, dan dat ik zie, dat hy Ao. 1647. den 28 September met 't Schip Hillegaartsberg een zomme van *f* 17800--14--8

Aan verscheide Waaren.

En den 14 October daar aan met 't Schip de Jonker *f* 214808--15--8

En met 't witte Paard *f* 215254--16--0

Na Japan overzond.

En dat hy den 31 October dezes zelven jaars met Hillegaartsberg van daar weder een zomme van *f* 125868--6--11

Ontfing.

Hy bleef hier tot Ao. 1650, en is toen vervangen door de Heer *Nicolaas Verburg*, die hier als thiende Landvoogd verscheen. (De Heer Verburg Ao. 1650 thiende Landvoogd.)

Ik zie, dat de Tsjineezen van Formosa den 7 September Ao. 1652. een groote maaltyd aangerecht, en waar op zy voorgenomen hadden, om alle de voornaamste Hollanders te noodigen, met toeleg, om hen na de maaltyd t'huis, of na de Vesting Zeelandia, te geleiden, en hen dan alle niet alleen den hals te breken; maar met eenen ook in de Vesting met geweld in te dringen, en zich dus meester van alles te maken. (Snoode toeleg der Tsjineezen hier Ao. 1652.)

De uitvoerder van dit gruwel-stuk zou zeker Tsjineesch Hoofd, *Fayet* genaamd, en Overste van Smeer-dorp, twee mylen van Sakàm geweest zyn; dog *Pauw*, ook een Tsjineesch Overste in de Stad, by de Vesting Zeelandia alhier, en Broeder van den voornoemden *Fayet*, zag hier veel zwarigheid in, raadde dit zynen Broeder sterk af, en gaf 'er (alzoo dezelve na hem niet luisteren, en hier mede door wilde) nog tydig kennis af

Hy had, eer hy binnen komen kon, zeer veel sporling met den Sergeant van de Wacht, die hem niet toelaten wilde, om, volgens zyn verzoek, by den Heer Landvoogd *Verburg* te gaan, tot dat hy, zeggende, dat'er het leven en welvaren niet alleen van dien Heer, maar ook van alle de Hollanders, van af hing, eindelyk nog maar pas tyds genoeg den ganschen aanslag aan zyn Ed. ontdekte. (Die tydig ontdekt wierd.)

De Heer *Verburg* dit, met de uiterste verbaastheid, van *Pauw* verstaan hebbende, zette hem voor eerst in hegtenis, en ondertusschen een Geweldige met 8 man na

1652. na Smeer-dorp, daar hy de Tsjineezen al aan 't bewegen, alles in roeren, en veele gevlugten vond, blyde zynde, dat hy maar gelegenheid had, om met zyn bloot lyf weer te komen.

Fayet, ondertusschen de snuf in de neus gekregen hebbende, dat zyn toeleg ontdekt was, trok aanstonds met 16000 man na Sakàm, waar ontrent hy zich nederfloeg, bedierf, en sloeg alles dood, dat hy bekomen kon; dog hy had niet konnen beletten, dat zeker Stalmeester, *N. Marinus*, met drie Stalknegts, te Paard regt door Sakàm met een zwaard in de vuyst, den 8 dito in Tayouan aan de Vesting quam, daar hy aan den Heer *Verburg* kennis gaf van alles, dat hy zelf gezien had.

Eenen *N. Danker*, Hoofd van 120 Nederlanders, en door 2000 Christen Formosanen ondersteund, dreef den vyand ten eersten op de vlugt, by welke schermutzeling ook deze *Fayet*, met 1800 der zynen, dood bleef, behalven dat zy veel Vrouwen en Kinderen, benevens de Tweede van 's Vyands Leger, *Lonegua* genaamt, gevangen kregen.

Deze laatste wierd levendig op Tayouan voor een vuur gebraden, agter een Paard door de Stad gesleept, en zyn Hoofd op een staak gezet. Twee andere Hoplieden van hen, die een swangere Swartin opgesneden, en 't Kind uit haar lichaam gescheurd hadden, wierden gerabraakt en gevierendeelt.

Deze beroerte duurde 15 dagen, waar in 4000 Mannen, 5000 Vrouwen, en eenige Kinderen, 't leven lieten, of gevangen genomen wierden; dog de onzen hadden van 't Krygs-volk geen een man verloren, dan alleen, dat deze en geene, ten platte Lande woonende, gedood waren.

Indien dit door dezen *Pauw* niet uitgebragt was, zoude het 'er den 8 dito zeer slegt met alle de onzen uit gezien, en de Nederlandsche Staat aldaar een droevig einde gekregen hebben, 't geen den Heere niet behaagd heeft, toen toe te laten. De Landvoogd vereerde hier over aan ieder Formosaan (die ons getrouwelyk geholpen hadden) een Niquanias.

Dat hier op Tayouan zeer veel Tsjineezen waren, is daar by klaar af te nemen, alzoo haar Edelheden den 10 Mey Ao. 1651. besloten hadden 't Hoofdgeld der Tsjineezen, alhier jaarlyks wel 200000 gulden beloopende, te doen verpagten.

De Heer Cæsar Ao. 1653 elfde Landvoogd.

Verder weet ik niet, dat 'er iets aanmerkens-waardig geduurende de Heer *Verburg's* Regeering voorgevallen is, waar op hy dan Ao. 1653. door den Heer *Cornelis Cæsar* vervangen wierd, die hier in 't laatst dezes jaars alselfde Landvoogd aanquam.

De Heer *Verburg*, ondertusschen op Batavia verscheenen, gaf den 10 Maart Ao. 1654. een breed bericht aan haar Edelheden van Formosa's staat in die tyd, aanwyzende, dat 'er veel meer verstand en zorg vereischt werd, om een Land te bestieren, dan wel om 't zelve te veroveren. 1653.

Hy voegde hier by, dat wy dat Eiland met veel zigtbare gevaren bezaten, 't zy wegens den woesten Inlander aldaar, die hy wel op ruim 100000 zielen begrootte, 't zy wegens de Tsjineezen, zoo binnen 's Lands (waar af hy Ao. 1652. zulken klaar bewys met het uiterste gevaar van onzen ganschen Staat aldaar gehad had) als van die ons van buiten overvallen konden, radende haar Edelheden op haar hoede te zyn, alzoo 'er gerugten liepen, dat de Tsjineesche Mandaryn *Coxinja*, wel eer Kleermaker van den Heer Landvoogd *Putmans*, en Zoon van den Rover *Tquan*, wel eer Tolk by den Landvoogd den Heer *de With* geweest zynde) en welke *Coxinja* nog tegen den Tartar oorloogde) van meening was Formosa, als hy 't in Tsjina niet langer houden kon, aan te doen, en zich op 't zelve vast te maken.

Gerugten van Coxinja.

Hy bouwde daar op ook aan de kant van Tayouan, digst by Sakàm gelegen, een Vesting, Provintia genaamt, die wel voor een schielyken oproer goed, maar niet in staat was, om een Leger te wederstaan.

Naderhand vlogen 'er, geduurende de Regeering van den Heer *Cæsar*, en voor al Ao. 1655, nog veel andere gerugten, als of de voornoemde Mandaryn by dit zelve voornemen bleef, om met zynen ganschen omslag na Tayouan te komen; weshalven de Heer *Cæsar* goedvond den Equipagie-meester, of Werf-baas, *Auke Pieterszoon*, nevens den Sergeant *Pieter Janszoon*, zeer ervaren in de Tsjineesche taal, met een Jonkjen na Pehoe te zenden, om aldaar by de Tsjineezen zelf, die hy daar vinden mogt, behendig te vernemen, wat 'er van alle deze gerugten waar, ofte niet waar, en wat staat 'er op te maken was, om daar na dan zyne Maat-regels te schikken.

Dit dede hy te meer, alzoo 'er nu geen Tsjineesche Jonken uit Tsjina in langen tyd alhier (gelyk wel bevorens) aangeland waren, waar uit hy, en de Tsjineezen, hier woonende, gissing maakten, of *Coxinja* niet wel een toeleg mogt hebben, om herwaards aan te zakken, en hen met de slag te waarschouwen, houdende ondertusschen alle Vaartuygen by zich, op dat 'er niet het minste van zyn voornemen mogt komen uit te lekken.

Ook stelde zich de Heer *Cæsar* ondertusschen behoorlyk in postuur, om hem mannelyk af te wagten, en om zig (zoo het zoo uitvallen mogt) zoo dapper, als 't mogelyk was, tegen hem te verdedigen, latende ook genoeg voorraad van Brandhout voor 8 a 10 maanden in de Vesting

1656. ſting Zeelandia brengen; dog de meeſte zwarigheid, die deze Heer had, was, dat hy geen kans zag, om *Coxinja* (van welken men hoorde, dat hy veel Storm-Ladders had doen maken) het landen te beletten, dat hy waarſchynelyk zou trag-ten op verſcheide plaatzen te doen, by hoedanig een voorval hy zeide veel meer volks, als hier nu in bezetting lag, van nooden te hebben, waar voor hy den 14 November Ao. 1655. verzogt, dat haar Edelheden geliefden te zorgen, hen be-rigtende, hoe 't ook hoog-noodig was, aan Tankoja een vaſtigheid te leggen.

De Heer Coyett Ao. 1656 twaalfde Land-voogd.

Hy bleef hier verder tot Ao. 1656, en is toen door den Heer *Frederik Coyett*, als twaalfde Landvoogd van Tayouan, ver-vangen.

Hy was hier thien jaaren, tweede Per-zoon, en Opper-Koopman, geweeſt, waar uit men met reden vaſtſtellen moet, dat deze Heer grondige kennis van de zaa-ken van Tayouan gehad heeft.

De voorige gerugten van *Coxinja* na-men niet af, maar merkelyk toe; de zoo genaamde Stad, aan 't einde van 't Pleyn der Veſting gelegen, en al mede Zeelan-dia genaamt, was maar een open Vlek, daar yder, als 't hem maar beliefde, aan-komen kon, en de Veſting in zich zelven (gelyk uit ons voorig bericht dien aan-gaande reets genoeg blykt) zoo ſlegt, dat geen braaf en dapper Landvoogd in ſtaat was, om dezelve tegen een magtig Heyr lang te konnen verdedigen.

Coxin-ja'stoe-leg op Batavia en in 't Vader-land bekend.

Ook is het zeker, dat niet alleen haar Edelheden op Batavia (zoo uit hun ſchry-ven Ao. 1657. al blykt) maar ook de Heeren Bewindhebberen in het Vader-land, al lang van te vooren kennis van de-ze ſlegte geſteltenis van Tayouan gehad, en dat de Heeren Zeventienen al Ao. 1650. goedgevonden hadden, zelf in tyden van Vrede de bezetting van Formoſa ten min-ſten tot een getal van 1200 mannen te vermeerderen.

Men wierd van den toeleg van *Coxinja*, by den minſten quaden uitſlag van zyn zaa-ken in Tsjina, niet alleen door verſcheide wegen en door boden, voor al Ao. 1659, toen hy van de Tartaren geſlagen wierd, van alle kant verzekerd, maar men had ook zeer veel redenen, om vaſt te ſtellen, dat die aanſlag der Tsjineezen, op den 8 September Ao. 1652. tegen onzen Staat aldaar vaſtgeſteld, niet buiten medeweten van *Coxinja* ondernomen was.

Het is wel zeker, dat de Heer *Coyett*, by 't aanwakkeren van alle deze gerugten van tyd tot tyd de noodige berigten daar af aan haar Edelheden gegeven heeft, maar dat men alle zyne klagten, door de verkeerde uitleggingen, die 'er de Heer *Nicolaas Verburg*, in de Vergadering harer Edelheden op Batavia over maakte, maar voor enkele laf hertigheid en ongegronde vreeze hield. 1660.

De Heer *Verburg* was wegens zeker ge-val een dood vyand van den Heer *Coyett* geworden; en ſchoon hy in zyn hert wel wiſt, dat deze Heer niet dan zuivere waarheden, van 't geene *Coxinja* tegen Ta-youan voorhad, ſchreef (behalven dat haar Edelheden zich ook daar af uit het bericht van den Heer *Verburg* zelf, op den 10 Maart Ao. 1654. aan haar gedaan, ten vollen behoorden overtuigd gehouden, en zich zoo veel aan 't zeggen van dezen Heer alleen niet gelegen gelaten, en door haar eigen oogen wat beter hier na gezien te hebben) ging zyn wraak-zugt tegen hem zoo verre, dat hy haar Edelheden, tegen zyn beter weten, in dit ſtuk open-baar misleide, geheel Formoſa aan zyne wraak en bitterheid tegen den Heer *Coyett*, zonder eenigzins zyn eere en eed, voor de zaak van zyn Heeren en Meeſters te be-tragten (zoo men toen openbaar zeide) als opofferde, en niet anders voorhad, als om dien wakkeren, en onſchuldigen Heer, of daar elendig te doen omkomen, of, zoo hy 'er 't leven nog afbragt, met al zyn vermogen tot Batavia dan te bewerken, dat Hy verder aan een ſchandelyk einde geraken mogt. Immers dus was den roep aldaar.

Ao. 1660. quam 'er nog ſterker tyding van *Coxinja's* aanſtaande zekere overkomſt op Formoſa, gelyk ook veel Tsjineezen daar quamen vlugten.

Na dat nu die wakkere man alle mid-delen, om deze donkere wolk te doen overdryven, in 't werk geſteld, en haar Edelheden alle mogelyke kennis by alle gelegentheden van de zekere aanſtaande komſt van den Mandaryn *Coxinja* den 10 Maart Ao. 1660. gegeven had, liet hy on-dertuſſchen niet na alles, 't geen tot een dappere en kloekmoedige verdediging noo-dig was, te doen verveerdigen (waar over hy nog wakker beſchrobd wierd) 't welk van *Coxinja* vernomen zynde, hem zyn voornemen om tegen de maand Maart daar te verſchynen, nog wat dede uitſtel-len, waar door wel alles voor een tyd hier weer in ruſt geraakte, dog de vreeze der onzen niet geheel weggenomen wierd.

De Heer Coyett en des Raads ſchryven niet ge-loofd.

Ondertuſſchen hoopte de Heer *Coyett*, dat haar Edelheden hem, volgens zyn verzoek in Maart gedaan, zeer ſpoedig een kloek ontzet van volk zouden toezenden, terwyl men zich aldaar op de verkeerde berichten van dezen en geenen nog al vleide, dat het maar looze gerugten wa-ren, dat het maar bangheid van den Land-voogd was, en dat het nog zulken nood niet had.

Hoe groote zwarigheid men nu Ao. 1660. maakte, om eenig ontzet na For-moſa te zenden, (alzoo men geduurig nog al hoopte, dat dit onweder overdryven zou,

1660. ſchoon men vaſte berigten dien aangaande uit Siam, en Japan kreeg) beſloot men egter, pryzende *Coyetts* voorzorge by hun ſchryvens van den 22 April 1660, ten laatſten hier toe, dat zoo de gerugten van Formoſa al niet waar bevonden mogten werden, dan de Vloot en 't Volk, derwaards gezonden, tot het veroveren van Macauw buiten eenige ſchade der E. Maatſchappy gebruikt kon werden.

De Heer van der Laan na Tayouan.

Men zond dan den Heer *Jan van der Laan* den 16 July met 600 Soldaten, en 12 Schepen, en met laſt, om Formoſa te ontzetten, zoo dat van nooden was, of om anderzins Macauw aan te taſten.

Deze man, een bruſk menſch, en in zaaken van Politie zeer onervaren, quam, na eerſt de vyanden op Macauw wakker gemaakt te hebben (dat buiten zyn laſt was) in September op Tayouan, daar hy wel veel menſchen hoorde zeggen, dat *Coxinja* vaſt beſloten had, Formoſa aan te taſten (behalven dat 'er zelf uit Japan, Siam, en van andere plaatzen, zekere berigten dien aangaande inquamen) maar deze man wilde niets van alle die klare waarheden gelooven, en dreef onverſtandig, tegen 't oordeel van den ganſchen Raad in Tayouan, daar op zeer ſterk aan, dat hy, nog zyn volk, hier niet noodig, en dat het dierhalven beſt voor hem was, om, volgens den laſt van haar Edelheden Macauw te gaan veroveren, maar wanneer hy nu zag, dat hy zyn oogwit in dezen niet bereiken kon, ſchold hy den Landvoogd, en den Raad van Tayouan niet weinig, en bedreigde zich aan alle die geenen, die hem dwarsboomden (ſchoon hy zelf *Jan dwars in de Weg* daar genaamt wierd) wel te zullen wreeken, makende den Landvoogd en den Raad al te zamen voor bloode Poltronnen uit.

Die hier niet dede dan dwarsdryven.

Wat reden hy nu had, om den Macauwſchen Tocht zoo ſterk te dryven, kan men Fol. 42. in 't verwaarlooſt Formoſa zien, daar klaar uit gezegt werd, dat het niet dan zyn groote geldzucht was.

Hy, zyn moed aan hen nog niet te wel gekoeld hebbende, beſloot met eenige van zynen aanhang een Geſchrift op te ſtellen, waar by zy alle verklaarden, dat 'er niet de minſte reden van vreeze was; maar dat de Landvoogd, en zyne Raden alle te zamen lafhertige, ten uiterſte bange lieden waren, en ſchandelyke bloodaards, eer het 'er nog eens op aan quam.

Dit Geſchrift by allen met een dronken hoofd opgeſteld, wilde niemand van hen daags 'er aan tekenen; maar wanneer hy in February Ao. 1661. met de Schepen de Dolfyn en Tergoes zeer misnoegd met zyne Krygshoofden (alzoo die hier niet blyven mogten) weer na Batavia vertrok, nam hy verſcheide Brieven van deze en geene van diergelyken inhoud aan hunne Vrienden mede. 1661.

En zeer misnoegd na Batavia keerde.

Men hield egter 't volk, tegen zyn oordeel en goedvinden, hier, hoewel de Vloot (behalven de Hector, 's Gravezande, en de Vink, welke hier bleven) na andere Geweſten van Indiën verdeeld wierd.

Zelfs zogt men den Heer *Coyett* nog wel, 't niet veroveren van Macauw op *van der Laans* ſchendig bericht van Formoſa's Staat, al mede op zyn rekening te zetten, zonder tot zyn lof eens aan te merken, dat hy den Handel en Vaart op Tjina, door *Coxinja* geſloten, door den Tolk *Pinqua*, aan *Coxinja* gezonden, weer geopend had, hoewel hem dat al mede als een misdaad toegerekend wierd, gelyk dat in den eiſch des Fiſcaals van Art. 11. tot Art. 26. blykt.

Ondertuſſchen nam *Coxinja*, pas na *van der Laans* vertrek, en na 't verzenden van de meeſte Schepen, den 10 April 1661. zyn ſlag waar, en verſcheen met het aanbreeken van den dag met eenige honderd Oorlogs-Vaartuigen den 31 April voor Formoſa, daar hy, zonder dat men hem dat (door gebrek van Volk en Schepen, hebbende daar niet anders dan den Hector, 's Gravezande, en een Jacht en een Fluytje) beletten kon, met 25000 zeer wel geoeffende Tſjineezen op Sakâm en Baxemboy quam te landen.

Coxinja taſt Formoſa Ao. 1661. aan.

Ontrent dezen tyd ſchreven haar Edelheden dezen brief aan *Coxinja*.

Copye van een Brief van den Heer Joan Maatzuyker *aan den Mandaryn* Coxinja.

„DEn Brief, die U Hoogheid aan ons „heeft geſchreven door den *Nachoda Bauqua*, hebben wy ontfangen, en „den inhoud begrepen; maar dezelve is „zoo vriendelyk niet geweeſt, als wy van „u hadden verwacht, om dat U Hoogheid daar in weder verſcheide groote pretenſien op ons is makende, in dewelke „wy niet konnen bevinden gehouden te „zyn. Voor dezen heeft U Hoogheid al „eenige maalen diergelyke, hoewel mindere eiſchen op ons gedaan, in dewelke „wy hem te gemoet zyn gekomen, niet „zoo zeer, om dat verſtaan hebben daar in „ſchuldig te wezen, als wel om over zaaken „van geen geheel groote importantie met „U Hoogheid in geen On-min of verwydering te geraken, van herten genegen zynde met alle Landen en Ryken goede vreede „en vriendſchap te houden, zoo lang het eenigzins kan geſchieden; maar nu vermerk, „dat U Hoogheid onze genegenheid tot „Vrede zou voornemen te misbruiken, „en ons ſteeds weder nieuwe zwarigheden te vergen, werden wy genoodzaakt rond uit te verklaren, dat wy de- „zelve

Brief van den Heer Generaal Maatzuyker aan Coxinja.

1661. „zelve niet genegen zyn meer in te willi-
„gen, om U Hoogheid geen oorzaak „te geven, ons het volgende jaar nog „zwaarder onredelykheid te last te leggen, „maar zullen nu, in plaats van dien, U „Hoogheid betoonen, dat wy geenzins in „dezelve pretensien gehouden zyn; met „hope, dat U Hoogheid de reden plaats „geven, en zich daar mede voldaan hou- „den zal.

„Eerstelyk steld U Hoogheid, dat een „zyner Jonken, van Djohor na Tsjina „keerende, ontrent Pahang van een on- „zer Schepen aangetast, en na Tayouan „gebragt zy, alwaar dezelve door quaad „weer is komen te stranden, pretende- „rende daar over betaling van honderd „duyzend Thayl.

„Ten tweeden, dat een andere Jonk, „van Patani komende, ontrent Canton „door zeker Hollandsch Schip zou gejaagd „zyn, waar door dezelve naderhand tegen „het Land is geraakt, en gebleven; welke „schade U Hoogheid op 80000 Thayl be- „groot, behalven nog twee andere Jon- „ken, voor dezen door onze Schepen ge- „nomen, op welke pointen wy U Hoog- „heid in antwoord dienen.

„Eerstelyk, aangaande de twee Jonken, „voor dezen door onze Schepen genomen, „voor dezelve hebben wy U Hoogheid vry „meer betaald, als wy zyn schuldig ge- „weest, gelyk boven gezegt is, en gelyk „U Hoogheid doenmaals hem deswegen „ook heeft voldaan gehouden; en wat de „Jonk belangt, die U Hoogheid zegt, „dat, van Patani komende, door onze „Schepen gejaagd zy, en daar door veron- „gelukt, van dezelve verklaren wy niet „de allerminste kennis te hebben, niet je- „genstaande wat scherp onderzoek daar „over hebben gedaan, zoo dat het zelve „wel licht door 't volk, daar op varende, „zal verdicht wezen, om niet aangespro- „ken te werden, over dat hunne Jonk door „onvoorzigtigheid, of botheid, verzeild „hebben; en wy nemen, dat het al waar- „achtig mogt zyn, dat onze Schepen de- „zelve Jonk nagezeild hadden, wat zoude „daar by misdaan zyn geweest. Onze „Schepen hebben een generale last, alle „andere Schepen, Jonken, en Vaartuy- „gen, die haar in Zee ontmoeten, zoo „'t Vrienden zyn, alle hulpe en assisten- „tie te bewyzen; maar de Vyanden aan te „grypen, te verderven, of op te bren- „gen, zoo 't in haar vermogen is. Om „welke last (die in billykheid en reden „bestaat) uit te voeren en te agtervolgen, „zy noodwendig de Schepen, Jonken, of „Vaartuygen, die zy bejegenen, moeten „tragten te verspreken, en te bezigtigen, „zoo 't geschieden kan, om te onderken- „nen, of het Vrienden, of Vyanden zyn. „Ingevalle nu van U Hoogheids voorsz.

„Jonk een Hollandsch Schip, dat haar het 1661.
„allerminste leed niet heeft willen doen; „maar in plaats van dien alle hulp en „vriendschap, zoo 't van nooden mogt zyn „geweest, ontmoet zyn, en de vlucht „voor het zelve genomen hebben, waar „door ze tot een ongeluk gekomen zyn, „wien moet daar van de schuld geimputeert „werden, dan hen zelfs, die zonder oor- „zaak hunne beste Vrienden voor Vyan- „den hebben aangezien. Behalven dien, „zoo doed U Hoogheid over dezelve Jonk „een eisch, die alle reden te buiten gaat. „Waar is oit gehoord, dat een Jonk, van „Patani komende, en dienvolgens geladen „met Rotang, Peper, en andere grove „Waaren, 80000 Thayl zou weerdig we- „zen? Wat nu betreft die van Djohor, „die U Hoogheid op honderd duyzend „dito heeft geëstimeert, al zoo waarschy- „nelyk als de andere van 80000 Thayl, „wegens dezelve verstaan wy mede in U „Hoogheid het allerminste niet gehouden „te zyn, maar de redenen, daar toe die- „nende, moeten wat hooger afgehaald en „bewezen werden.

„U Hoogheid late opslaan, en nazien „de oude Geschriften der Geschiedenisse „van 't Land Tsjina aan de Zeekant, en „zal in dezelve bevinden, dat wy al on- „trent zestig jaaren verleden het Land van „Tsjina in alle minne en beleefdheid aan- „gezogt hebben, om een vrye Negotie in, „en uit het zelve, gelyk ons de gansche „wereld door van alle Volken en Natien „vergund werd, en gelyk Tsjina aan ver- „scheide andere Volkeren, en Natien toe- „staat, welk verzoek in alle reden en bil- „lykheid bestaat, en na het recht, by „alle civile Volkeren in gebruik, ons zon- „der de grootste injurie en schande niet „geweigerd kan werden, eerlyke vrome „Kooplieden zynde, die, gelyk wy nie- „mand ongelyk begeeren te doen, ook „zoo van niemand willen verongelykt, of „gezmaad werden. Waarom wy ook, als „vermerkt hebben, dat de minnelyke aan- „spraken tot verscheide maalen gedaan, „ontrent de Overheid in Tsjina niet mog- „ten gelden, ons niet ontzien en hebben „de wapenen daarom aan te trekken, om „dezelve door dat middel tot beter verstand „te brengen, gelyk, na eenige, zoo goe- „de, als quade successen, geschied, en te „weeg gebragt zynde, 'er eindelyk met „de Regenten van dien tyd overeengeko- „men en verdragen is, dat wy van Ho- „stiliteit af laten zouden, mits genietende „een vrye onbekommerde Negotie uit al- „le Havens van Tsjina op Tayouan, en „Batavia, van welke overeenkomst, ver- „scheide maalen na den anderen vernieuwd, „wy onder onze Geschriften zeer klare en „onwedersprekelyke bescheiden zyn heb- „bende, en waarom wy ons laten voor-

 „staan,

1661. „ſtaan, dat U Hoogheid alzoo wel is gehouden, dan of ze by hem zelve ware „gemaakt.

„Als nu U Hoogheid (wy en weten „niet om wat reden of oorzaak) zoo langen tyd agter den anderen zyne Zee-havens geſloten heeft gehouden, en zyne „onderdanen verboden, op Tayouan te „handelen, behalven verſcheide andere injurieuſe Acten, tegen onzen Staat gepleegd, hebben wy groote redenen „gehad, om aan U Hoogheids goede meining te twyffelen, en dienvolgens aan „onze Schepen, derwaards uitvaarende, „laſt te geven, de Jonken, en Schepen „van U Hoogheids Gebied, die ze in Zee „zouden ontmoeten, aan te znoeren, en „onbeſchadigd na Tayouan, of Batavia, „op te brengen, tot dat nader zouden „vermerken, hoedanig U Hoogheid ontrent ons gezind zou zyn, het zy de „voorſz. overeenkomſt te agtervolgen, „dan tot nieuwe verwydering te komen, „uit welke laſt de onzen de voorſz. Jonk, „van Djohor komende, medegenomen „hebben, en waar aan wy oordeelen „ganſch niet misdaan te hebben, alhoewel nu wel wenſchen, dat niet en ware „geſchied, om dat U Hoogheid ondertuſſchen zyne Havens weder geopend „had; maar daar hadden wy doen ter tyd „geen kennis van. Is nu dezelve Jonk „voor Tayouan komen te ſtranden, dat is „een ongeluk van de Zee, en niet ons; „maar eer U Hoogheid zelfs te imputeeren, die met het ſluiten zyner Havens „oorzaak gegeven heeft; waarom zy na „Tayouan vervoerd is, en 't geene daar „van geborgen is, dat is de eigenaars gereſtitueert. Invoegen, dat wy van wegen alle de bovenſtaande groote pretenſien niet konnen verſtaan, een Conderyn ſchuldig te wezen aan U Hoogheid.

„Wil nu U Hoogheid zyne ſuſtenue „vaſt houden, en ons door zyne brieven „in alle Landen en Plaatzen voor quade „menſchen verdacht maken, om ons daar „door te ontzetten de frequentatie der zelver, gelyk U Hoogheid in zyne brieven „aan *Bingam* en *Siqua* gedreigd heeft, wy „zullen het moeten aanzien; maar U „Hoogheid geliefd ook te weten, dat ons „als dan ook geen middelen en zullen ontbreken, om U Hoogheid weder ſchade „en nadeel te doen in zyne Commercie, „daar hy zegt, dat hem zyne inkomſten „uit moeten volgen, om zyn Krygsvolk „te betalen; maar wy meenen, dat het, „zoo voor U Hoogheid, als voor ons, „veel beter wezen zal, dat wy malkanderen verſtaan, en alle oorzaken van verwydering, zoo veel geſchieden kan, uit „de weg leggen; tot welken einde en om „met U Hoogheid eens een vaſt en bondig Contract te maken, waar na wy ons „wederzyds mogten reguleeren; tot voordeel, zoo van U Hoogheid, als ons, wy „wel genegen waren een Gezant aan U „Hoogheid te ſchikken; maar wy en weten niet, of dezelve aan U Hoogheid „aangenaam zou zyn, zoo U Hoogheid „daar toe mede genegen is, geliefd het „ons in antwoord dezes te laten weten, als wanneer wy het zelve aanſtaande Moeſſon zullen laten geſchieden, met „hope, dat wy U Hoogheid in alles goed „contentement zullen doen. 1661.

In 't Kaſteel Batavia op 't Eiland Groot Java, den 8 Juny 1658.

Onderſtond, de Gouverneur Generaal van India. Getekent,

JOAN MAATZUYKER.

Na Collatie d'accoord bevonden den 27 Mey 1661.

Pr. Marville.
Secretaris.

Wat tegen-weer de wakkere en onvreesde Heer *Coyett* gedaan heeft om dezen magtigen vyand te wederſtaan, werd zeer omſtandig in het tweede Deel van 't verwaarlooſd Formoſa getoond; dog alles liep hem by na tegen, want ſchoon de Hector te water de Tsjineezen dapper aantaſtte, men zag hem kort 'er na door zyn eigen kruyt in de lugt vliegen. Die van 's Gravezande weerden zig wel zeer moedig; dog den aanſlag van Kapiteyn *Pedel* op Baxemboy viel zeer ſlecht uit, en hy zelf liet met 118 man daar 't leven. Ook liep de Tocht van Kapiteyn *Aaldorp* op Sakàm hem tegen.

Wat grooten voortgang *Coxinja* in korten tyd (dat wel te gelooven is by zoo zoberen ontzet, en by zoo ſlegte Veſting, die men van Batavia niet behoorlyk had doen verſterken) gedaan, en hoe hy, na alles ten platten Lande van Formoſa, en op Tayouan zelf onder zyn geweld gebragt te hebben, hen tot het uiterſte geperſt heeft, kan men daar al mede zien.

Ondertuſſchen dede de Heer *Jan van der Laan* op Batavia, uit enkele bitterheid tegen dezen Heer Landvoogd, en zynen Raad, een openbaar valſch bericht, waar op haar Edelheden, zonder aan 't ſchryven van den Landvoogd of den Raad, eenig geloof te geven, beſloten dien Heer, zyn tweeden en derden Perzoon (dat is, den Opper Koopman, en Fiſcaal) als bloodaards van hunne Ampten af te zetten, hen allen op de ſchandelykſte wyze na Batavia op te ontbieden, en den Heer *Herman Clenk van Odeſſe* den 21 Juny Ao. 1661.

als

1661. als Landvoogd van Tayouan in zyn plaats met een zeer scherpen brief (die men in dat werk al mede ziet) derwaarts te zenden; hoewel zy twee dagen daar na wel vast bericht van *Coxinja's* Landing op Formosa, en te laat een al te klaar gezicht van de valsche berichten van de Heeren *Verburg*, en den lossen *van der Laan*, kregen.

Kasteel opgeëischt. Ondertusschen liet *Coxinja* het Kasteel opeischen, 't geen de Landvoogd en Raad besloten had tot den laatsten druppel bloeds te verdedigen.

Den 2 Mey quam 'er een boode van *Coxinja* met vrygeley voor onze Gecommitteerden, die men aan hem zenden zou, om met hem te handelen. Ook liet de Landdrost door de Assistenten *Jan van Valkensteyn* en *Adriaan Piek* weten, dat hy water gebrek had, alzoo de Put in 't Fort gestopt was, behalven dat zy uit 't Quartier Provintia, op 's Vyands aankomst, nog meer Vluchtelingen van Mannen, Vrouwen, Kinderen, en Slaven, by zig gekregen hadden.

Men vond dan goed, om, alzoo dit Fortje Provintia zoo goed als verlooren was, dit volk nog te dekken, en 't Kasteel Zeelandia, door een accoord hier over met den vyand, daar mede te versterken; weshalven men den Koopman *Thomas van Iperen*, en den Fiscaal, Mr. *Leonardus*, twee Leden uit den Raad met mondelinge last aan *Coxinja*, om over alles met hem zelf nader te spreken, en te hooren, om wat redenen hy dus overgekomen, en wat zyn eisch was, al 't welke hen belast was met veel kloekmoedigheid, en zonder eenige blyken van kleenmoedigheid, hem voor te stellen.

Zy, den 3 May by hem op Sakàm, aan de overzyde, gekomen zynde, zagen dat hy met zyn Leger rondom 't Fortje Provintia in 't open Veld, onbegraven, en zonder Batteryen lag, schoon hy daar anders van schoon zwaar Metaal Geschut en Kruyt zeer wel voorzien was. Zyn volk bestond ten deele uit Boogschieters, ten deele uit eenigen met Schilden en Zabels gewapend, en ook eenigen met groote Slag-zwaarden of Zeep-messen aan stokken, van een half mans hoogte gebonden, voorzien; dog alle dezelve waren over 't gansch lichaam met Schelp-rokken van yzere Schelpen over een, gewapend, uitgenomen dat zy d'armen en beenen vry hadden; zynde de Boogschutters zyn beste volk, de Zeep-messen als by ons de Piekeniers, tegen alle inbreuk, en de Schildvoerders in de plaats van Ruytery.

De Gecommitteerden wierden by hun komst door een Oversten in een groote Tent gebragt, daar zy moesten blyven, tot het *Coxinja* gelegen quam hen gehoor te geven.

Ondertusschen trokken verscheide wel gewapende Regimenten braaf volk, voor by die Tent; en de Overste, die by hen was, zeide, dat zy, zoo ras *Coxinja's* hair gekemt was, gehoor zouden krygen, en dat hy hen ondertusschen na zyn Tent, daar nog wat van daan gelegen, geleiden zou, daar dan al mede veel gewapende voor by trokken; dog zy hadden bevorens al verscheide van deze Lieden vóor de andere Tent gezien, waar uit zy bespeurden, dat de toeleg maar was, om hen hier door wegens 't groot getal van zyn volk te misleiden.

Eindelyk bragt men hen voor *Coxinja*, die onder een blaeuwe opene Tent, aan een kleen vierkant Tafeltje, in een Armstoel, met alle zyne Grooten in lange rokken, als Paapen gekleed, by zich, zat, zonder dat zy eenig Geweer by zich hadden. Zy gingen midden door zyne Lyfwachten henen, tot dicht by dit Tafeltje, en spraken hem uit naam van den Landvoogd en Raad, na gedane groetenis, zoodanig, als men Fol. 12. van 't tweede Deel ziet, aan.

Hy, zonder veel werk van hunne Geloof-brieven te maken, zeide, dat de vriendschap der E. Maatschappy ontrent hem even zoo, als ontrent alle Indische Vorsten, dat is, zoo lang van duur was, als 't met haar belang over een quam, en ook langer niet, en dat zy daar na, als zy maar konden, hen 't net over 't hoofd haalden. Dat hy van zyn doen ongehouden was reden te geven; dog dat hy, om met den Tartar te oorlogen, geraden gevonden had, om Formosa in bezit te nemen, dat voor dezen altyd onder Tsjina behoord had, en daar hen de Tsjineezen, zoo lang zy 't zelf niet van nooden hadden, maar de wooning hadden toegestaan; dog dat vreemden nu voor hem, als de eigene Ingezetenen van dien, moesten wyken; dog dat hy geen voornemen had, om tegen de E. Maatschappye te oorlogen, of zich met hare goederen te verryken; maar dat hy alleen 't bezit dezer plaats zogt, willende hen geerne met alle hunne goederen van daar met zyne Jonken na Batavia brengen, mits dat zy dit aanstonds deden, en dan zouden zy vrienden blyven, schoon zy hem, met zyne Jonken aan te tasten, al zeer beledigd, en zig zeer hoogmoedig, met zyn groote magt, daar zoo weinig volk in hun Kasteel was, tegen te staan, betoond, en reeds veel blyken van zyn vermogen over hen gezien hadden.

Zy betoonden daar op, dat dit Eiland niet den Tsjineezen, maar de E. Maatschappye deugdelyk, volgens een ordentelyk accoord, met de Tsjineezen by 't verlaten der Piscadores gemaakt, toequam, en dat hy derhalven daar niets op

te

1661. te eischen had, waar op zy zeer hard aandrongen, en zeiden verder, dat, zoo hy eenige andere eischen te doen had, hy die hen kon bekend maken; dog hy zeide eindelyk, dat hy dit Eiland wilde hebben, en 'er geen verder onderhandeling over zou gedoogen, en dat, zoo men dit doen wilde, een Prince-, zoo niet, de Bloedvlag kon laten waeyen.

Zy protesteerden zeer hier tegen, en vertrokken daar op, met verlof om in 't Fortje Provintia eens aan te gaan, 't welk zy in een zeer slegten staat bevonden, alzoo zy voor geen agt dagen water, en alles gebrek hadden. Weshalven zy den Drost toestonden zyn verdrag met den vyand te mogen maken, voor al de behoudenis van de bezetting voor Tayouan, of Zeelandia, bezorgende.

Zy gaven, na hun te rug-komst, van alles berigt aan den Landvoogd en Raad, welke hun besluit, om 't Kasteel te verdedigen, daar op vernieuwden, al hunne macht by een rukten, en den 4 de Bloedvlag van 't Kasteel lieten waeyen.

Daar op gaf zich 't Fort Provintia over, zonder dat de Drost zich, of zyn volk uit de handen der Tsjineezen, die hen gevangen hielden, redden kon, en al 't volk uit de Stad Zeelandia trok in 't Kaasteel van den zelven naam, waar op de vyand de Stad ten eersten innam, dat Kapiteyn *Aaldorp* met zyn volk wel zogt te stuiten; dog moest eindelyk voor de menigte wyken.

Ook bestormde *Coxinja* den 25 May uit de Stad het Kasteel met zyn Kanon, dat hy daar geplant had, dog de Landvoogd en de belegerden beantwoordden dit kloekmoedig, bedekkende het overal met veel duizend dooden van den vyand; ook deden de Belegerden eenen uitval, vernagelden 's vyands Kanon, dat hy zeer verwerd verlaten had; en men wilde daar na op Batavia, tegen alle reden aan, dat zy alle eenen algemeenen uitval moesten gedaan, en dat zy dan den vyand geheel zouden verslagen hebben, dat al mede tot last van den Landvoogd, nevens veel andere ydele zaaken ingebragt is, waar ontrent de ondankbare en door den Heer *Cojett* tot Koopman gevorderde *Paulus de Vick* niet weinig het zyne gedaan heeft, waar op hy ook Boekhouder Generaal gemaakt wierd.

Ondertusschen had de Landvoogd hier geen andere Krygs-hoofden, dan Kapiteyn *Aaldorp*, een Bakkers-knecht van zyn Ambacht, en een zwak Luytenant, zynde de anderen door *van der Laan* mede na Batavia gesleept.

De Belegerden deden daar na nog twee uitvallen, en toen liet de vyand 't stormen verder voor eerst varen; denkende hen door een blokkade wel tot reden te zullen brengen.

Daar op nu de ware staat van Tayouan haar Edelheden omstandig bericht zynde, stond men toen niet weinig met deze zaak verlegen, ziende, dat men schendig, en in allen deelen misleid, hoewel men wys genoeg was (gelyk dat dan gemeenlyk gaat) van halsterrig zyn misslag nog niet te willen bekennen, best oordeelende, al de schuld maar op *Coyetts* laf hertigheid te leggen. 1661.

Om dit nogtans zoo veel mogelyk was een andere verw te geven, oordeelde men best een Jacht af te veerdigen, om den Heer *Clenk* weer na Batavia te ontbieden, alzoo hy maar twee dagen vertrokken was, en dat deden haar Edelheden wel voornamelyk, om dezen brief in te trekken, en, was 't mogelyk, te verduisteren, het geen God niet behaagde toe te laten, alzoo dit Jacht den Heer *Clenk* niet had konnen inhaalen.

Men vond ondertusschen op Batavia goed, een Vloot van 10 Schepen met een kloek ontzet (immers zoo veel men by een schrapen kon) ten spoedigsten derwaards te zenden; dog men vond groote zwarigheid, om een bequaam Krygs-Hoofd hier over te stellen, daar men eindelyk Mr. *Jacob Caeuw* toe verkoor, die den 5 July met een zeer slecht schryvens van haar Edelheden (waar in zy hunnen groven misslag niet duister bekennen, den Heer *Clenk* weer t'huis roepen, en dezen Landvoogd *Coyett*, en zynen Raad, niet weinig rechtveerdigen) na Formosa vertrokken is.

Ondertusschen was de Heer *Clenk* den 30 July op de Rheede van Tayouan aangeland; dog vond het daar zoo slegt, en zoo vol vyandlyke Vaartuygen op de Noorder Rheede (behalven dat hy de onzen van de Vesting Zeelandia de Bloedvlag opheisschen zag, zoo als hy 'er quam) dat hy ten uitersten daar over verlegen stond, alzoo hy Landvoogd over een Land, dat hem, als in volkomen rust, beschreven, en geenzins over een Land, in oorlog zynde, gemaakt was.

Hy gaf dan aan Land kennis van zyn komst, en hoedanig hy daar gezonden wierd; dog zeide, dat, om gewichtige redenen, nog niet genegen was aan Land te komen, zendende te gelyk dien schoonen medegebrachten brief van den 21 Juny 1661. door haar Edelheden aan den Heer *Coyett*, en den Raad geschreven, aan Land.

Hier op verzogt de Heer *Coyett*, dat de Heer *Clenk*, als zyn Vervanger dog geliefde aan Land te komen, dat hy al eenelyke maalen hervatte, maar de Heer *Clenk* sloeg dit t'elkens af, en nam by 't opkomen van een storm, na weinig dagen leggens, het waar, om eerst van de Rheede in Zee, en daar na, by 't aanhouden van dien storm, onder voorgeven van ge-

1661. gebrek aan Ryst en water, na Japan te loopen. Dit was een zeer trouwlooze daad, die in zich zelven alzoo onverantwoordelyk was, als een ander niet min schendig bedryf, door hem aan eenige onnozele, en van een ordentelyke Pas-cedel van haar Edelheden voorziene Tsjineezen (gelyk men in 't tweede Deel van 't verwaarloost Formosa Fol. 35. omstandig aangetekend vind) zeer onrechtveerdig uitgevoerd.

Hy wierd over beyde deze zaaken, na dat hy weer op Batavia gekomen was, wel voor den Raad des Gerichts aangesproken; dog 't Pleydoy bleef steken, en men zond hem, wel verre van hem, gelyk hy verdiend had, daar over te straffen, nog als Hoofd der Vloot na 't Vaderland, waarschynelyk op dat hy daar over niet verder zou aangesproken werden; en hoewel hy naderhand nog eens in Indiën geweest, en als Vryman op Batavia gekomen is, heeft men hem over die misdaad niet weer aangeklaagt, maar hem in tegendeel zedert Advocaat Fiscaal van Indiën gemaakt, gelyk wy hem onder de stoffe van Batavia, en onder de Bedienaars van dit Ampt, dus vertoonen.

Na dat nu de Heer *Klenk* maar pas uit Tayouan geraakt was, verscheen de Heer *Caeuw* hier den 12 Augusti op de Rheede, waar door de gansch ter nedergeslagen hope, door 't schendig vertrek van de Heer *Klenk*, weder eenigzins opgebeurd wierd; maar al deze hope verdween weder zeer droevig, wanneer men ook dezen Heer, die door de holschietende Zee zyn volk, gelyk zyn voornemen was, niet lossen, nog doen landen kon, weder Zee kiezen, en, na 28 dagen wagtens, niet wederkeeren zag; dat egter, tegen alle gedagten, nog op den 8, 9, en 10 September geschiedde. Hoewel de vyand ondertusschen, door 't stranden van het Schip Urk, van 't ontzet een net bericht gekregen had.

Men besloot daar op wel, om den vyand te Water, en te Land aan te tasten; dog by na alles mislukte; of had geen voortgang, 't zy de aanslag op Bokkenourg, 't zy die op Baxemboy.

Ondertusschen boden de Tartaren ook hunne hulp aan, om gezamenderhand *Coxinja* allen afbreuk te doen; een flikkering, die hen wel weer wat moet gaf, maar daar ook al niet veel op volgde.

Men vond ondertusschen goed, de Vrouwen, Kinderen, en alle onnutte monden, na Batavia te zenden, om het zoo veel langer te konnen harden, en zoo veel verder met den voorraad te strekken; dog zeer schandelyk, en lafhertig quam het den Heer *Coyett*, en den Raad voor, dat de Heer *Caeuw* mede met de Vrouwen verzogt na Batavia te zeilen, dat hem wel uitdrukkelyk afgeslagen wierd. 1661.

Hy bragt daar tegen in, dat hy onder den Formosaanschen Raad niet stond, en dat hy derhalven, volgens zynen geheymen last, in weerwil van hen allen, weer na Batavia wilde, en zou vertrekken.

Hy zag egter daar na wel, dat dit zonder toestemming van den Raad niet gaan zou; weshalven hy zich geliet daar niet meer op te denken.

Op dien zelven tyd nu besloten zynde, om de aanbieding der Tartaren aan te nemen, vond men ook goed eenige der beste Schepen met genoegzaam volk na Tsjina te zenden, om, nevens de Tartaren *Coxinja*'s magt, die hy daar nog had, aan te tasten, en hem daar door van Tayouan af te trekken.

Tot deze onderneming bood de Heer *Caeuw* zyn dienst (zoo het uiterlyk geleek) met veel kloekhertigheid aan, het welk, alzoo men van hem niet de minste quade gedagten had, ook aangenomen wierd; dog, in Zee gekomen zynde, nam hy zeer trouwloos, buiten eenigen drukkenden nood, met twee der beste Schepen, de vlugt eerst na Siam, (daar hy zeer zotte grillen met zyn schieten aanrechtte, dat beter in Tayouan zou gekomen hebben) en daarna na Batavia nam, waar over hy naderhand vry flaeuw aldaar met een geringe geld-boete, en met een schorzing in zyn dienst voor 6 maanden, gestraft is.

Hoe merkelyk deze trouwlooze daad die van Tayouan verzwakt, en hoe de vyand, na een menigte van andere ongelukkige voorvallen, en door de berichten van verscheide Overloopers, en voor al door *Hans Jurgen Radis van Stokkaart*, Sergeant in onzen dienst, welke den 16 December tot hem overliep, hen eindelyk tot het uitersten gebragt, en den 25 January 1662. de Reduyt Utrecht veroverd heeft, kan men in het voornoemde werk mede wydloopig zien; gelyk hy nu 't Kasteel met zyne werken hoe langer hoe nader quam.

De Heer *Coyett* had besloten, om den laatsten storm van *Coxinja* af te wachten; dog dit by den Raad eenparig om veele redenen tegengesproken zynde, is de Vesting den 1 February Ao. 1662., op zekere voorwaarden, daar al mede te zien, door den Heer *Coyet*, en den Raad, aan hem overgegeven, waar by de E. Maatschappy niet meer als *f* 471500 (de Ryxdaalder nog tegen 60 Stuyvers gerekend zynde) verloren, en waar van men egter in Holland, en op Batavia zoodanig geschreeuwd heeft, als of wy 'er millioenen by hadden laten zitten.

En om den Lezer dit te klaarder te toonen, voegen wy een net uittrekzel, zoo als 't daar opgebragt werd, en waar aan dit al gerekend is, by.

1662.	Aan Goud, omtrent	600 1663.
	- - Kleene verouderde Bloed-Koraalen inkoops, gekoft hebbende 300 Ryxdaalders a 60 ſtuyvers.	900
	Eenige Kaſſen en Vaatjens Barnſteen, weerd	50000
	Contanten, 40000 Ryxdaalders a 60 ſtuyvers.	120000
	Aan andere grove Waaren, en Koopmanſchappen, in de Pakhuyzen, ontrent drie Tonnen Gouds.	300000
		471500

De ware redenen van Formoſa's verlies.

Uit welke beſchryving men dan klaar ziet, dat Formoſa allereerſt door den bitteren haat van den Heer *Verburg* tegen den Heer *Coyett*, door zyn en *van der Laans* valſche en al te licht by haar Edelheden voor waarachtig aangenomene berichten, en door de dubble trouwlooze verlating van de Heeren *Klenk*, en *Caeuw*, ſchandelyk verwaarlooſt, en ook daar door wel voornamelyk verloren is: want hadden die twee laatſte daar gebleven, en hun pligt betragt, het zou nog zoo licht niet overgegaan hebben.

Hoe men met den Heer Coyett gehandeld heeft.

Wat ſchandelyk Pleydoy men naderhand dezen dapperen Heer, en eenige Leden van zynen Raad, daar over aangedaan, wat voor een wonderlyken eiſch de Advocaat Fiſcaal *Philibert Vernatti* daar over opgeſteld, en wat ſchande men hem verder daar over doen lyden heeft, ziet men aldaar mede wydloopig nederſteld.

Hy wierd niet alleen, zoo ras hy op Batavia quam, gevangen gezet, maar, na 't aandoen van veel andere ſmaadheden, volgens de overgekomene berigten, op 't Schavot gebragt, 't Zwaard hem door den Scherprechter over 't Hoofd geſlagen, en hy na Roſingeyn in Banda voor zyn leven den 11 Juny Ao. 1665, na een gevankenis van 3 jaaren, gebannen; dog alwaar hy op Poelo Ay gewoont heeft, daar ik het huisje, waar in zich die wakkere man tot Ao. 1674. onthield, gezien heb, hoewel hy toen, op de bede van zyn kinderen en vrienden by den Heere Prince van Orangie, en op zyn Hoogheids voorſpraak by de Heeren Bewindhebberen op zekere voorwaarden, daar al mede te zien, uit zyne gevankenis ontſlagen, en na het Vaderland vertrokken is.

Die Ao. 1674. van zyn banniſſement ontſlagen wierd.

Hoe lang Formoſa by ons bezeten is.

En aldus is de E. Maatſchappy die ſchoone Landvoogdy zoo ſchandelyk, zoo ſchendig, en trouwloos, na dat zy die 37 jaaren bezeten had, quyt geraakt.

Hoe 't verder met Coxinja afliep.

Hoe wy naderhand, by twee Tochten van den Heer *Bort* Ao. 1662. en Ao. 1663. getragt hebben Formoſa weder te krygen, en den Tartar te bewegen, om *Coxinja* met onze hulp daar weer uit te jagen; en hoe men ons maar om den Thuyn leidde, en de Tartar daar na met de zynen verdragen is, hebben wy onder de ſtoffe van Tsjina ten deele vertoond.

Coxinja heeft ook, zoo men wil, niet langer, dan een groot jaar, daar na geleefd. Men wil, dat de Tartars hem gevangen kregen, en dat hy, vreezende, dat zy hem dingen, die hy niet geern wilde, zouden hebben doen bekennen, eerſt zyn tong, en, op dat zy hem niet zouden dwingen te ſchryven, daar na ook zyne voorſte vingeren afgebeten, en kort 'er aan een elendig einde gehad heeft.

Zyn Zoon, *Kimpſia*, of *Sepoan*, verzogt daar na de Tartars om Vrede, dog wierd afgeſlagen, alzoo hy in Tayouan, mitsgaders in Aymuy, en Quemuy, een Regeering op zich zelven verzogt te behouden, mits ſchatting aan hen betalende, en hun hair affnydende, dat hem egter van de Tartars geweygert, gelyk hy door hen ook eenigen tyd daar na vervolgd, maar eindelyk nog met hen verdragen is.

Van wat aangelegenheid deze aanzienelyke Landvoogdy voor de E. Maatſchappy, en hoe groot by gevolg hare ſchade geweeſt is, zou men eenigzins konnen giſſen, als men maar eens mogt naſpeuren met hoe zware Hoofdzommen 'er van daar op Japan, en van Japan op Tayouan gehandeld is; behalven dat het wonderlyk wel gelegen was, om den Handel der Spaanſchen, en Portugeezen op Japan en Tsjina te bederven, en uit te roeyen.

Groote aangelegenheid van Formoſa.

Om nu hier te gelyk eenige opening van de Waaren, die hier vielen, of ook wel getrokken waren, te geven, zullen wy daar af zeggen, 't geen ons bekend is.

De Waaren, hier vallende, zyn deze.

Waaren, hier vallende.

Hennepe Lywaden.
Ruwe Zyde.
Geconfyte Gember.
Witte Gilams.
Roode dito.
Witte Zuyker.
Bruyne dito.
Ryſt.
Harte-vellen.
Elands-huyden.
Koeyen dito.
Buffels dito.
Steen-Bokken-vellen.

Waaren, hier getrokken.

En hier getrokken.

Barnſteen.
Peper.
Koraal.
Ryxdaalders van Achten.
Veelerley Kleeden in ſoorten, &c.

Vermits wy nu overal een Lyſt der Landvoogden bygevoegd hebben, konnen wy niet nalaten zulks hier ook te doen.

LYST

LYST
DER
LANDVOOGDEN van TAYOUAN.

Lyst der Landvoogden van Tayouan.

Dr. *Maarten Sonk*, Bevelhebber en Landvoogd	van Ao. 1624	tot Ao.	1625.
Gerard Fredrikszoon de With, dito dito.	1625		1626.
Pieter Nuyts, Buyten-Gemeen Raad van Indiën, en Landvoogd.	1627		1629.
Hans Putmans, Landvoogd.	1629		1636.
Johan van der Burg, Buyten-Gemeen Raad van Indiën, en Landvoogd.	1636		1640.
Paulus Traudenius, Landvoogd.	1641		1643.
Maximiliaan le Maire, dito.	1643		1644.
François Caron, Gemeen Raad van Indiën, en Landvoogd.	1644		1646.
Pieter Antoniszoon Over 't Water, Landvoogd.	1646		1650.
Nicolaas Verburg, dito.	1650		1653.
Cornelis Cæsar, dito.	1653		1656.
Frederik Coyett, dito.	1656		1662.

Eenige verdere Bedienden, in 't laatst hier mede geweest, ziet men ook in het verwaarloost Formosa, en in deze en geene stukken, achter 't zelve volgende, uitgedrukt.

AGTSTE HOOFDSTUK.

Van den Godsdienst *der* Formozaanen. *Hun* gevoelen *over* God, *over de* Schepping, *en over 't einde der* Wereld. *Over de* Staat *der* Zielen *na dit* leven. *Wat zy voor* zonden, *en voor geen* zonden, *rekenen. Hun slecht* denkbeeld *van* God. Naamen *van hunne* Goden. Tempels. Priestereffen. *En hunne* Dienst. *Die zeer bespottelyk, en onbeschaamd is. Hoe zy met hunne* fieken *en* dooden leven. *Van den* hervormden Godsdienst. Zorge *van onze* Natie *hier voor den zelven zedert* Ao. 1624. D. Candidius Ao. 1627. *eerste* Predikant *hier.* D. Junius Ao. 1631. *hier. De* Proponent D. Bonnus. D. Candidius *hier weer* Ao. 1633. *Zeven honderd* Formozaanen *gedoopt. Verdere* Predikanten *op* Formosa. Ao. 1641. *hier nog geen* Kerkenraad. Naamen *der verdere* Predikanten *hier. Last gegeven tot een* Kerk-ordre *op te stellen. Als ook om 't* Sakams Dictionarium *te maken.* Staat *dezer* Kerk Ao. 1646. *Vervolg der* Kerkelyke zaaken *op* Tayouan. D. Hambroek *werd van* Coxinja *met de zynen gevangen. Zyn weergadelooze* standvastigheid. *Zyn onbevreest* Antwoord *aan* Coxinja, *die daar op al de* Mans *doed vermoorden.* D. Hambroek, *nevens verscheide van zyn* Amptgenoten *onthalst.* D. de Leonardis, *de* Landdrost Valentyn, *en eenige anderen, begenadigd. Hoe 't met de* Vrouwen *dezer* Mannen *ging. Een goede aanbieding van* Coxinja's Zoon, *door de onzen verworpen. Eenige dezer* gevangenen Ao. 1684. *in vryheid geraakt. Hoe 't verder met den* Godsdienst *op* Formosa *gegaan is.* Lyst *der* Predikanten *van* Tayouan.

VAN DEN
GODSDIENST der FORMOZAANEN, of wel der Volkeren op FORMOSA, en TAYOUAN.

Van den Godsdienst der Formozaanen.

WAt den Godsdienst, op het Eiland Formosa, of Tayouan, belangd, men kend daar geen andere, dan de Heydensche, en de Christelyke Hervormde.

De Heydensche kan men tweezins, of als die der Tsjineezen (die zich daar onthouden, en van welke reeds onder de stoffe van Tsjina genoeg gesproken is) of als die der Formozaanen, die, (gelyk wy zien zullen) veel daar van verschild, aanmerken.

1663. Van den GODSDIENST der FORMOZAANEN.

Schoon men by die van 't Eiland Formosa noit eenige Schriften, of Boeken, gevonden heeft, die ons of de zaaken, in hun Eiland van tyd tot tyd voorgevallen, of ook wel het wezentlyke van hunnen Godsdienst, bekend maken, is 't echter, zeker, dat zy een Godsdienst hebben, dien men niet anders dan de Heydensche noemen kan, alzoo hy in veelen deele met die der meeste Heydenen over-een-komt, die hen van Ouders tot Ouders overgeleverd, en tot nog toe by hen bekend is.

Hun gevoelen over God. Zy geloven wel, dat 'er verscheide Goden zyn, die yder hun byzonder werk en hunne byzondere verblyf-plaats hebben; maar van een Opper-wezen, dat alles geschapen zou hebben, weten zy niet, en stellen vast, dat alles van eeuwigheid zoo geweest is, en ook zoo in eeuwigheid blyven zal.

Des niet te min gelooven zy, dat de zielen onsterfelyk, en dat 'er voor de vroomen zekere belooningen, en voor de quaden zware straffen bereid zyn; vast stellende, dat de eersten na hun dood over een zeer moeyelyke gracht komen, en dan deelgenooten van een groote vreugde en van allerley wellusten werden zullen, in welke stelling nogtans die van een Opper-wezen, en een Opper-bestierder van 't Geheel-al ingesloten legt, vermits 'er een uitdeeler, en gever van dat hoogste goed, zullen zy dat genieten, wezen moet. Over den Staat der Zielen na dit Leven.

De godloozen daar-en-tegen konnen noit over deze vuile gracht komen, en wentelen daar in der eeuwigheid in, tot straffe van hunne zonden, welke benaming van straffen dan al mede zulk een Opper-wezen voorondersteld.

Wat zy voor zonden, en voor geen zonden reekenen. Het belacchelykste in hunnen Godsdienst nu is, dat zy zonden stellen in zaaken, die waarlyk geen zonden en geheel onverschillig zyn, als by voorbeeld, zoo iemand op zulken of zulken verboden dag een huis gebouwd, hout gehaald, spyze verzameld heeft, zonder behoorlyke acht op 't geschrey der Vogelen, of op hunne droomen (daar zy sterk aan gelooven, en byzonder vast aangehegt zyn) geslagen te hebben, of wel (dat immers grouwelyk en strafbaar in zich zelven is) zoo een zwangere Vrouw eenige van hare kinderen voor haar 37. jaar in 't leven behouden, en niet afgezet heeft; en in tegendeel stellen zy geen zonden in zulke zaaken, die de zwaarste zonden zyn, als by voorbeeld, Overspel, Hoerery (die 'er sterk in zwang gaat, en voor geen zonde, als men het maar in 't heimelyk doed, gehouden werd) Doodslag, Dronkenschap, Dievery, en wat dies meer is, waar over zy geen bekommering ter wereld hebben; maar roemen in tegendeel daar op, zeggende, dat zelf hunne Goden daar vermaak in scheppen, waar uit men dan ook oordeelen kan, hoe slegten denkbeeld, en bevatting, zy van God hebben. 1663. Hun slecht denkbeeld van God.

Zy hebben echter verscheide Goden, die zy dienen en eeren, aan welke zy ook in tyden van nood offerhanden doen. De Naamen van hunne Goden.

Zy stellen 'er twee, die in magt en vermogen boven de anderen uitsteeken.

De een (die een man is, en in 't Zuyden woond) werd *Tamagisangak* genaamt, en die maakt, na hunne gedagten, den mensch ook schoon.

De andere (die een Vrouw, of Godin is, en in het Oosten woond) is *Tekarpada* genaamt, van welke zy oordeelen, dat zy, als het donderd, haren man bekyft, om dat hy geen behoorlyken regen op der aarde geeft, die hy echter, zoo ras hy hare stemme hoord, volgen laat.

Deze beyde werden 't yverigst, en wel 't meest van de Vrouwen der Formozaanen, gediend.

Daar is nog een God, die in 't Noorden woond, dien zy voor een zeer quaden houden, en *Sarisano* noemen. Dezen roepen zy aan, op dat hy hen geen quaad doen zou, aangezien hy de macht heeft, om hen leelyk te maken, om hen de kinder-pokken, en andere quaalen, toe te zenden, waar voor zy geweldig bang zyn, en die zy met al hun vermogen zoeken af te weeren, vast stellende, dat zy, wanneer zy hem dienen, daar voor niet te vreezen hebben.

Buiten deze zyn 'er nog twee Goden des Oorlogs, *Tapatiap*, en *Takafutta* genaamt, die voor al van de mans, wanneer zy ten stryde en tegen hunne vyanden optrekken zullen, aangebeden werden, zig niet ontziende hen op de straat 't een en 't ander op te offeren.

Zy hebben ook hunne Tempels; en zelf alle 16 huizen onder hen een byzonderen Tempel voor zich; en daar alle andere volkeren meest Priesters hebben, om den Godsdienst waar te nemen, laten zy dit door zekere Priesteressen, *Inibs* genaamt, verrichten. Hunne Tempels, en Priesteressen.

Deze offeren Verkens-koppen, en de Hoofden der Harten, die zy gewoon zyn eerst wat op te koken, en hunne Goden dan met wat Ryst, sterken Drank, of Brom, en Pinang voor te zetten, 't welk verricht hebbende, ryzen 'er 2 Priesteressen op, en roepen haare Goden met een afgryselyk gebalk en getier zoo verwoed aan, dat haar de oogen uit het hoofd puilen, 't schuim uit den mond loopt, en zy als dol en bezeten schynen, waar op dan, na haar zeggen, ook haare Goden aan haar verschynen, die door hunne ontzachlyke gestalte haar geweldig doen zidderen en beven, En dienst

beven, gelyk men haar ook waarlyk, na dat zy weer wat tot zich zelven gekomen zyn, ziet doen.

Terwyl zy nu dus wel een groot uur ter aarde nedergestrekt en als verslagen leggen, is al het volk uitnemend bedroefd, doende niet anders, dan huilen, en janken.

Na dat nu deze twee Priesteressen weer volkomen tot zich zelven gekomen zyn, klimmen zy op 't dak van hare Kerk, staan ieder aan een hoek der zelve, roepen daar hare Goden al weer met een ysselyk gebaar aan, daar na maken zy haar Kleedjens los, en gaan moeder-naakt voor hare Afgoden staan, om dezelve, als 't ware, door 't vertoonen van hare vrouwelykheid, en door 't gedurig kloppen op dezelve, te eer te bewegen, van haar te verhooren.

Die zeer bespottelyk, en onbeschaamd is.

Daar na wasschen zy haar lichaam met schoon water, blyvende zoo al bloot voor 't volk (dat wel meest Vrouwen zyn, alzoo de Mans niet zeer godsdienstig vallen) staan, dat ondertusschen bezig is met zich wakker vol te drinken.

Deze *Inibs* nu bemoeyen zich ook met Duyvelen te bezweeren, en te verjagen, met alle onheilen af te weeren, konnende goed en quaad weder niet alleen voorzeggen, maar, door de lucht met een bloote Zabel te klieven, en door veel grillen voor 't oog der botte gemeente aan te rechten, den Duyvel, die 't quaadweêr veroorzaakt, uitdryven, zoo dat hy, het daar niet langer, door alle de hakken, die hy ontfangt, konnende harden, zich in 't water begeven moet, daar hy dan komt te verdrinken. Hoedanige honderden van grollen zy 't gemeene volk, die veel van haar afhangen, en zich wonderlyk aan haar vergaapen, voor zuivere waarheden met een effen tronie weten te vertellen.

Behalven deze diensten, die deze Priesteressen gewoon zyn waar te nemen, heeft yder Formozaan nog een zoort van eigen Godsdienst in zyn huis, daar ieder zyne Goden zoodanig eerd, als hy het goed-vind.

Zy onderhouden en vieren ook eenige Feesten, op welke zy hunne Goden, yder in zyn Kerk, op een plegtelyke wyze met een Gastmaal, danssen, singen, &c. eeren.

Werd 'er iemand by hen ziek, zoo doen zy hem, om zyn smerten kort te maken, een strop om den hals, halen hem op met een Wip, en laten hem zoo van boven neer vallen, dat hy hals en been breekt. Zoo ras nu iemand dood is, maken zy dit alom door zekeren tromslag bekend, daar dan de Vrouwen met een Pot van haren Brom, of Wyn, na toe trekken.

Hoe zy met hun zieken en dooden leven.

Met de Lyken leven zy mede wonderlyk,

1624. lyk, zy droogen die by een groot vuur, waar by zy dan een groot Gast- of Lyk-maal hebben, en zich niet weinig, op 't geluid van een Trommel, moede danssen, werdende geduurig, 9 dagen lang, verpoost, terwyl het Lyk hoe langer hoe drooger voor 't vuur, en geroost werd, 't geen een grouwelyke stank van zich geeft.

Daar na wasschen zy het negen-maal, winden 't in een matjen, of iets anders, zetten 't op een hooge stellagie, en behangen het rondom met allerley Kleedjens, zoo dat het zich als in een Ledekant, of in een Veld-Tent, vertoond, alwaar het 3 jaaren aan een zoo blyft leggen, ter tyd toe dat het been-droog is, waar na zy het in hunne huyzen begraaven, gevende aan de Vrienden weer een deftig dood-maal, na dat dit ieders vermogen toelaat.

Uit alle deze dingen nu ziet men, dat dit wel in zich zelve zeer botte, blinde en beklagens-weerdige Heydenen zyn; maar egter heeft het God behaagd nog veelen der zelve tot kennisse der waarheid (gelyk wy in het vervolg zien zullen) te brengen.

Van den HERVORMDEN GODSDIENST.

Van den hervormden Godsdienst.

Na dat de Nederlandsche Maatschappy zich op 't Eiland Tayouan Ao. 1624. nedergezet, en daar een begin van haren Handel met de Tsjineezen, en van hare volk-planting, gemaakt had, heeft zy ook niet zeer lang daar na, na dat zy meer en meer kennis met die woeste Landaard, en met deze zoo blinde Formozaanen begon te maken, ook zorg beginnen te dragen, om herwaards Bedienaars des Goddelyken Woorts te zenden, zoo, om haar eigen Natie de behoorlyke gelegenheid tot het waarnemen van den Godsdienst, en tot het vermeerderen van kennis in de gronden van dien te geven, als voor al, om het Koninkryke Gods ook onder deze Heydenen, door de verkondiging van 't Euangelium der Genade Gods, zoo verre het hen mogelyk was, uit te breiden.

Zorge van onze Natie voor den zelven zederd Ao. 1624

Dit deden zy aan de eene kant, om aan de meesten te toonen, hoe grooten yver zy voor de zaake Gods hadden, en aan de andere kant, om, door 't voortzetten van den hervormden waren Godsdienst, onder deze blinde Formozaanen een goeden grond te leggen, waar op zy hunne hope van den Zegen des Heeren over hunnen Handel alhier eenigzins zouden konnen grondvesten, verzekerd zynde, dat de Heere die geenen niet verlaat, en zulken zegend, die zynen H. Naam vreezen, en die ook anderen, welke nog verre van hem afdwalen, tot kennis der waarheid en uit de duisternis tot het licht tragten over te brengen. 1631.

In de eerste tyden zyn herwaards maar eenige Krank-bezoekers gezonden, en *Michiel Theodori* schynt de eerste geweest, en met den Heer *Reyerszoon*, of den Heer *Sonk* Ao. 1624. hier gekomen te zyn; dog alzoo hy 't wat bont aanstelde, is *Dirk Lauwrenszoon* in zyn plaats gesteld, en hy door beyde deze Heeren buiten dienst (zoo als den 10 January Ao. 1625. bleek) na Batavia gezonden; dog die hier in zyn plaats quam, is alhier van Ao. 1625. den 17 July tot Mey Ao. 1627. gebleven.

Ook heeft 'er Ao. 1625. nog zekere *Cornelis Jacobszoon de Jong* geweest, die den 4 December van hier op Batavia verscheen.

Ao. 1626 quam den 3 December *Herman Bruyning* mede van hier als Krankbezoeker op Batavia, die met de Heer *de With* daar gekomen was.

De eerste Predikant, die den 4 May 1627. hier beroepen is, is die vroome D. *Georgius Candidius* geweest.

D. Candidius Ao. 1627 hier eerste Predikant.

Hy nam met zich den Krank-bezoeker *Jan Janszoon van Tekkeren*; en heeft onder dit ruw, woest, en blind volk de eerste gronden tot het oprichten van een Kerk gelegt, die hier naderhand zoo wonderlyk (zoo men van daar, en van Batavia na 't Vaderland schreef) gebloeid heeft.

Hy heeft hier als een wakker en neerstig man zyn uiterste best gedaan, om eerst den Godsdienst van dit blind volk, na dat hy zich in hunne taal na zyn vermogen geoeffend hadde, te doorgronden, en daar na, om hen op den rechten weg der zaligheid, als een getrouw Yveraar, gelyk hy zich over al, daar hy geweest is, getoond heeft, te leiden, waar door hy ook allengskens veel vrugt onder hen gedaan, en verscheiden der zelve, niet zonder veel moeite, uit de macht der duisternis getrokken, tot het Koninkryk van den Zoon der Liefde Gods over gebragt heeft.

Zyn Eerw., hier nu ontrent twee jaaren gestaan hebbende, schreef Ao. 1629. zeer ernstig om zyne verlossing, waar op men den 31 Maart goedvond D. *Robbertus Junius* herwaards te beroepen, die ook dit jaar hier gekomen, hoewel D. *Candidius* nog tot Ao. 1631. gebleven is, alzoo zyne tegenwoordigheid hier nog zeer noodig was.

D. Junius Ao. 1631 hier.

Ao. 1631. verscheen den 3 April de Krank-bezoeker, *Jan de Lange*, ook van hier op Batavia, en den 3 July daar aan besloot men, dat ook de Proponent, *Petrus Bonnus*, herwaards vertrekken zou.

De Proponent Bonnus.

Ondertusschen beyverde zich de wakkere Heer *Junius* niet weinig, om de Formozaansche taal niet alleen aan te leeren; maar om ook kleene en groote Vraagboekskens in dezelve, tot onderrigting van den Formozaan, op te stellen; zelfs zyn 'er, die

1636. die zeggen, dat hy eenige deelen van Gods Woord in die taal overgezet heeft.

D. Candidius weer Ao. 1633. Ondertusschen was D. *Candidius* op Batavia wel beroepen; maar zyn hert was aan die noodlydende Kerk van Formosa daar *een* Predikant, hoe wakker een man de Heer *Junius* ook was, het noodige alomme onmogelyk verrigten kon, nog zoo vast, dat hy zich den 5 Mey Ao. 1633 ten tweedemaal derwaards, en na Sakàm, beroepen liet, en dit beroep op zekere voorwaarden aannam, verzoekende:

1. Een Steenen Huis.
2. Dat, by zyne te rugge-komst, weder Predikant op Batavia zou zyn.
3. Dat hy altyd zyne Maand-gelden zou mogen ontfangen, als hy wilde.

Alle welke verzoeken hem den 12 dito toegestaan zyn.

Hy vertrok dan weer herwaards, en nam by zyn komst alhier zyn verblyf in 't Dorp Sakàm, daar ook zyn Mede-Broeder, D. *Junius*, zig onthield.

Ao. 1634. den 15 Juny besloot de Kerken-Raad van Batavia, dat de Krankbezoeker *Cornelis Carre* herwaards vertrekken zou, om *Andries Dirkszoon* te vervangen.

Ao. 1635. den 22 Maart quam *Pieter Douweszoon* van hier op Batavia, na dat hier eenigen tyd geweest was.

700 Formozaanen gedoopt. Dit jaar was het, door den yver van D. D. *Candidius* en *Junius*, zoo verre gebragt, dat 'er nu al 700 Formozaanen door hen gedoopt waren. Maar veel heugelyker tyding kreeg men den 24 April op Batavia, by een Brief van D. D. *Candidius* en *Junius* van den 11 Maart 1636, waar by bleek, dat 'er, by zekeren Land-Tocht door den Heer Landvoogd *Putmans* gedaan, zulk een groote Deure tot uitbreiding van het Euangelium onder de Formozaanen geopend was, dat 'er, na hunne gedagten, wel 10 a 20 Predikanten (zoo zy te bekomen waren) zouden van nooden zyn; dog verzogten voor eerst zeer ernstig om een Predikant, en die geenen, die nu herwaards gezonden wierden, dienden ook, na hun oordeel, onder een langer verband, dan wel in 't gemeen, aangenomen te werden; waar op dan den 28 April D. *Assuerus Hoogesteyn* eenparig beroepen, dat ook den eersten Mey by haar Edelheden goedgekeurd is.

D. Hoogesteyn en D. Lindeborn Ao. 1636. Den 26 July vond men in Kerken-Rade van Batavia ook goed, om D. *Joannes Lindeborn*, wel eer Predikant tot Erkelens, maar door den Oorlog verdreven, en met de Fluyt Oost-Kappel den 11 dito als Krank-bezoeker uitgekomen, volkomen in zyn Ampt te herstellen, en na Tayouan te zenden.

Zy vertrokken ieder op een byzonderen Bodem herwaards; dog D. *Lindeborn* geraakte met zyn Vrouw (de eerste Predikants of Hollandsche Vrouw, die de Japanders zagen) in October in Japan, daar zy met een gebroken been op Decima quam, en met veel verwondering van de Japanders aanschouwd wierd. 1637.

Hy quam den 10 November in Tayouan aan Land; dog my blykt nergens, hoe lang hy daar geweest is.

Ondertusschen had D. *Candidius* om zyne verlossing verzogt, aan welken zyn Edelheid, den Heer van *Diemen*, belastte te schryven, dat hy, volgens zyn verzoek, overkomen kon, om te trouwen; dog zoo hy quam, om op Batavia te blyven, dat dan Staat moest maken, om, of na 't Vaderland, of weer na Sakàm te vertrekken, zich in 't minste niet bekreunende aan 't geene zyn Eerw. by zyn vertrek, en volgens voorbeding, door zynen Voorzaat wel uitdrukkelyk beloofd was. Een zeer slecht loon voor zulk een getrouwen dienst, die hy, als de eerste Ysbreker, en Grondvester van deze Kerk, daar met zoo veel hartelykheid bewezen had. D. Candidius opkomst toegestaan.

By een Brief van D. D. *Junius* en *Hoogesteyn* zag men den 15 December dezes jaars ook, dat zyn Eerw. daar behouden aangekomen was. D. Hoogesteyns komst hier.

Den 30 April Ao. 1637. verscheen D. *Candidius* uit Tayouan op Batavia, en wierd wel van de Broeders ontfangen. D. Candidius op Batavia weer.

Men had een Brief van D. *Junius* gelezen, waar uit bleek, dat D. *Lindeborn* zich zelve zoo slecht gedragen had, dat men hem voor een tyd van zyn dienst had moeten afzetten, al 't welke D. *Candidius* bevestigde: waar door D. *Junius* nu alleen in Sakàm (of Sinkàm) bleef, alzoo D. *Hoogesteyn*, Predikant in Sakàm, reeds overleden was, weshalven zyn Eerw., die nu om de maand pas maar eens aan 't Kasteel Zeelandia kon komen prediken, zeer ernstig om een a twee Predikanten, en om eenige Proponenten en Krank-bezoekers voor Tayouan verzogt, alzoo de oegst en aanwasch hier zeer groot, en maar een Arbeyder onder zulken groote schaare veel te weinig was. Na dezen tyd leeze niets meer van D. *Lindeborn*; weshalven geloove, dat hy dit jaar buiten dienst overleden is. D. Lindeborns dienst-schorsing. D. Hoogesteyns dood.

Men verzogt en bad D. *Candidius* den 13 Julius zeer ernstig, dat hy dog, om zyne groote kennis van de Sakàmsche taal, zich wilde laten bewegen van weder derwaards te keeren; maar die goede Heer, ziende, hoe onbillyk men met hem, ten loon van alle zyne diensten, handelde, sloeg dit zeer zedig af, en verklaarde genegen te zyn, om na 't Vaderland te gaan, gelyk hy vervolgens dede, waar op men dan op dezen zelven dag D. *Gerardus Leeuwius* verkoos, om na Tayouan te trekken, D. Leeuwius Ao. 1637.

1637. ken, en daar voor eerst aan de Hoofd-vesting Zeelandia te leggen.

D. Schotanus van Ao. 1638 tot Ao. 1639. Ao. 1638. den 12 Julius wierd D *Joannes Schotanus* als Predikant van Sakàm beroepen. Hy ging hier na toe met de Krank-bezoeker *Balbiaan*; dog bleef'er niet lang, alzoo hy 1639. den 11 December op Batavia zonder behoorlyke Kerkelyke getuigenis verscheen, zynde in September al door den Heer Landvoogd *van der Burg*, in 't bywezen van D. D. *Junius* en *Leeuwius*, van zyn dienst geschorst, en voor een tyd afgezet.

D. Leeuwius Ao. 1639. overleden. D. Schotanus opgezonden. Ao. 1640. den 2 January wierd een Brief van D. *Junius* van hier gelezen, uit welke bleek, dat D. *Leeuwius* in 't laatst van Ao. 1639. overleden was; ook bleek, dat D. *Schotanus* het hoe langer hoe erger hier maakte, zoo dat men hem noch al geschorst liet blyven, gelyk hy dit jaar ook zoo op Batavia verscheen.

D. Bavius Ao. 1640. In 't jaar 1640., wierd den 17 Julius D *Joannes Bavius* herwaards beroepen, alzoo D. *Junius* ernstig om zyne verlossing geschreven, en die ook bekomen, vermits nu 10 jaaren gediend had.

Den 4 Juny had de Krank-bezoeker *Viverius* ook verzogt na Tayouan te gaan, om door de Broederen van Batavia aan die van Formosa gunstig aanbevolen te werden.

D. Junius Ao. 1641. op Batavia. Ao. 1641. den 9 Mey verscheen de wakkere D. *Junius* op Batavia, aan wien gevraagd wierd, of zyn Eerw. genegen was weer na Tayouan, of wel anders na 't Vaderland te gaan? Hy zeide, dat tot het eerste wel genegen was, zoo de Vergadering dat noodig oordeelde; en zoo zy voor hem by haar Edelheden om eenige verbetering van zyne Soldy geliefden te verzoeken, en dat zich dan geerne verbinden zou, om van October af nog twee jaaren daar te willen blyven, mits dat dan aan den Landvoogd, de Heer *Traudenius*, over hem nader geschreven mogt werden, alzoo hy met den zelven eenige moeite gehad had.

Men verzekerde zyn Eerw., dat hem geen moeite ter wereld zou aangedaan werden, en dat alles zoo blyven zou, gelyk het ten tyde van den Heer Landvoogd *van der Burg* hier geweest was.

Hy verzogt toen ook, dat aan D. *N. Mirkinius* (die ondertusschen na Tayouan gezonden was) Predikants Soldy, na dat hy zich zelven in staat zou gesteld hebben om te prediken, door den Heer Landvoogd toegelegt, en dat D. *Agricola* tot Proponent mogt gevorderd werden.

Ao. 1641. hier nog geen Kerken-raad. Tot dezen tyd toe was hier nog geen Kerken-Raad opgericht, het zy dat 'er stoffe hier toe gebrek, of wel dat 'er eenige andere reden toe was.

Men vraagde dierhalven aan D. *Junius*, of hy noodig oordeelde, dat 'er een dien-de te zyn? Hy zeide ja; en verzogt, dat zyn Edelheid dit maar aan den Heer Landvoogd *Traudenius* geliefde bekend te maken. 1641.

Den 13 Mey bleek nader, dat D. *Junius* zig weer van den eersten October af voor drie jaaren verbonden had, om na Tayouan te gaan, mits dat hy alle maand 140 gulden aan Soldy, boven de 10 Ryxdaalders, trekken zou. D. Junius weder na Tayouan Ao. 1641.

Zyn Edelheid beloofde zyn Eerw. ook zeer nadrukkelyk, aan den Heer Landvoogd over hem te zullen schryven, en stond ook toe, dat D. *Mirkinius* tot Predikant en D. *Agricola* tot Proponent hier zou gevorderd werden, 't welk daar op zekerlyk geschied is; dog leeze van hen niets meer, dan alleen dat D. *Agricola* daar na weer op Batavia voorkomt. D. Mirkinius Ao. 1641. En D. Agricola Proponent.

Zy waren beide in de Formozaansche taal zeer ervaren, waarom zy ook wel meest ten eersten gevorderd wierden.

Ao. 1643. vertrok D. *Simon van Breen* (den 8 Juny uit zyn naam, alzoo ziekelyk was, afscheid van de Vergadering door D. *Rogerius* doende nemen) van Batavia als beroepen Predikant herwaards, met welken de Krank-bezoeker *Gillis Joosten* verzogt mede te gaan. D. van Breen Ao. 1643.

Den 14 December dezes jaars verscheen D. *Junius* van hier weer op Batavia, hebbende D. D. *Bavius*, en *van Breen*, benevens den Proponent, D. *Hans Olef*, hier gelaten. D. Junius Ao. 1643. Den Proponent D. Olef.

Men verzogt hem zeer ernstig tot langer verblyf, en voor al om weer na Formosa te gaan; dog hy zeide, dat het zelve hem zeer ernstig, zoo door D. *Bavius*, als door die van 't Dorp Soelang, verzogt was, dog dat hy dit had afgeslagen, alzoo hy genegen was, om na 't Vaderland te gaan, om welke reden hy 't verzoek dezer Vergadering nu weer op een zedige wyze afsloeg; ook getuigde zyn Eerw., dat het Christendom alhier nu zeer loffelyk stond. D. Junius na 't Vaderland.

Deze Heer schynd my derhalven nog dit jaar na 't Vaderland vertrokken, en daar overleden te zyn, hoedanig zyn Eerw. Ao. 1656. voorkomt.

Voor zyn vertrek had zyn Eerw. eenige zaaken ten dienst van de Kerk van Tayouan verzogt, waar ontrent reeds de noodige zorg by de Heer *Caron*, die als Landvoogd herwaards Ao. 1644. vertrekken zou, gedragen, gelyk dit jaar ook D. *Joannes Happartius* herwaards vertrokken is. D. Happartius Ao. 1644.

In dit zelve jaar verscheen den eersten Augustus D. *Agricola* op Batavia, zynde met moeite opgekomen. D. Agricola Ao. 1644.

Den 7 November wierd van Batavia eerst gelast, om hier een Kerken-ordre op te stellen, op zulken wyze, als zy hier best zouden oordeelen. Last tot een Kerken-ordre op te stellen.

Ook wierd 'er nu last gegeven, om een Sa- En tot

Sakàms Dictionarium, of Woorden-boek, te maken, om naderhand dan een algemein Maleyts, Portugees, Sakàms en Duyts Woorden-boek daar af op te stellen.

Ao. 1646. bleek, dat D. *Bavius* in het Dorp van Soelang nog lag, en buiten dien ook 't opzicht over de Dorpen Mattauw, Dorco, Tinocen, en Tevorang had, dat D. *van Breen* in Favorlang, en de omleggende Dorpen, en dat D. *Happartius* (van welken na dit jaar niet meer leeze) aan de Vesting lag, alwaar zyn Eerw. den Nederduytschen dienst waarnam, terwyl hy te gelyk het opzigt over de Dorpen Sakàm, Tavocan, en Baklowang had.

De Proponent *Olof* bleef nog in de Zuydelyke Dorpen; dog dit lichaam van Pangsona af tot Favorlang toe, dat om de Zuyd legt, veel te groot voor hem zynde, verzogt men dierhalven om nog een Predikant, en klaagde zeer sterk over de traagheid der Leermeesters hier.

Ao. 1647. den eersten April bleek, dat D. *Bavius* hier overleden, en D. *van Breen* genegen was, om na 't Vaderland te gaan, die daar op ook verlost is.

D. *Daniel Gravius*, schoon vast Predikant op Batavia, een man van groote gaven, en, zoo by de Regeering, als by de Gemeente aldaar, zeer bemind, betuigde zeer groote genegenheid te hebben, om de Kerke Christi onder de Nieuw-bekeerden en onder de Heydenen van Formosa dienst, te doen, en bood zig met een grooten yver, tot de uiterste verwondering van allen, daar toe aan. Men zogt zyn Eerw. door alle beweegredenen, zoo uit naam van de Regeering, als van den Kerkenraad, van dit voornemen af te brengen; dog hy bleef onverzettelyk hier by, dat hy, zoo men hem van zyn dienst op Batavia, ontslaan wilde, na Tayouan gaan zou. Na dat hy dan meenigmaal tot blyven verzogt, en van dezen yver, om na Formosa te gaan, niet af te brengen was, is zyn Eerw. ontslagen, en zyn Edelheid belastte, dat men zyn Eerw. (hoe geerne hy hem ook daar houden wilde) dan niet langer wederstreven, en hem in dit zyn godvruchtig voornemen niet stuiten, maar zynen loffelyken yver opvolgen en in alles helpen wilde, wat hy zou oordeelen verder noodig te hebben.

Zyn Eerw. nam daar op den 6 Mey van de Kerken-Raad op Batavia afscheid, en vertrok met veel beweging en traanen van deze zyne Gemeente herwaards.

Den 11 Julius dezes jaars is goed gevonden, D. *Jacobus Vertrecht* mede herwaards te zenden.

Ao. 1648. den 20 April wierd D. *Antonius Hambroek* ook herwaards beroepen.

Ao. 1649. den 22 Maart wierd D. *Gilbertus Happartius*, en den 26 April D. *Joannes Cruyf*, en Ao. 1651. den 17 April D. *Rutger Tesschemaker* hier beroepen. 1649. Happartius, en Cruyf Ao 1649. D. Tesschemaker Ao. 1651.

In dezen tyd klaagden de Broeders zeer sterk over den Heer Landvoogd *Verburg*, waar na de Heer *Verstegen* nader vernemen zoude. Klagten over de Heer Landvoogd Verburg.

In dit zelve jaar vertrok D. *Gravius* van hier na Batavia, na dat zyn Eerw. hier 4 jaaren geweest, zig byzonder in de Formozaansche taal geoeffend, en ongemeen veel dienst aan deze Kerk gedaan had.

Men hield zyn Eerw., na een ernstig verzoek, nog twee jaar als Predikant op Batavia, die den 5 February Ao. 1654. zyn afscheid van die Kerken-Raad na 't Vaderland genomen, en Ao. 1662. den 2 January nog preuven van zyn Taalkunde, en van zyn zucht voor Formosa, gegeven heeft, wanneer zyn Eerw. tot Camp-Vere het Formulier des Christendoms in 't Formozaans en in het Nederduyts drukken liet. D. Gravius geeft een werk in 't Formozaans uit.

D. *Joannes Ludgens* wierd den 26 Julius 1651. herwaards beroepen, en D. *Guilielmus Brakel* den 15 April 1652., gelyk ook D. *Gulielmus Pantherus* den 3 Juny daar aan; dog die weigerde herwaards te gaan. D. Ludgens Ao. 1651. D. Brakel Ao. 1652.

In 't laatste van dit jaar, of den 26 December 1652., verscheen D. *Guilielmus Happartius* op Batavia; dog zyn Eerw. wierd den 7 Maart 1653. weer herwaards beroepen, en men oordeelde, dat in deze byzondere bloeyende Kerk nu ten minsten 6 Predikanten van nooden waren, waar van by den Eerw. Kerken-Raad van Batavia zeer gewigtige redenen aan haar Edelheden gegeven, die by dezelve ook aangenomen, en waren reeds bevelen aan den nieuwen Landvoogd, de Heer *Cæsar*, die derwaards vertrekken zou, gegeven om alles, daar toe noodig, nader hier te onderzoeken. D. Happartius Ao. 1653.

Den 30 Juny dezes jaars beriep men ook herwaards D. *Joannes Bakker*, en den 20 April 1654. D. *Abrahamus Dapper*, mitsgaders D. *Robbertus Sassenius* den 27 dito daar aan. D. Bakker Ao. 1653. D. D. Dapper, en Sassenius Ao. 1654.

Ao. 1655. den 21 Juny beriep men ook D. *Marcus Masius*, den 31 Juny D. *Petrus Mus*, en D. *Joannes Campius*, den 14 July D. *Hermannus Buschhof*, en den 21 dito D. *Arnoldus à Winsem* (die in Sakàm geplaatst wierd) herwaards. Ao. 1655. D. D. Masius, Mus, Campius, Buschhof, en à Winsem.

Ao. 1656. bleek ook, dat 'er al verscheide der voorige Predikanten overleden waren, zonder dat men hun namen, of de nette tyd, uitgedrukt vind; dog stelle egter vast, dat zy alle, die in de Lyst hier agter ontrent die tyd zamen aangehaald staan, toen al overleden waren.

Den 9 Juny 1656. zyn D. D. *Joannes de Leonardis* (Broeder van D. *Abrahamus de Leonardis*, wel eer Predikant tot Batavia, en daar na te Dordrecht) en *Jacobus* Ao. 1656. D. D. de Leonardis, en Ampzingius.

1657. *bus Ampzingius* beroepen.

Die eerste Heer is by den inval van *Coxinja* in Formosa met zyn Vrouw mede gevangen genomen, en was Ao. 1663, nog by de Coxinsche Tsjineezen.

D. Vinderus Ao. 1657. D. Buschhof.

Ao. 1657. den 21 Mey wierd D. *Guilielmus Vinderus* herwaards gezonden; dog in dit zelve jaar aan D *Buschhof* zyne verlossing toegestaan. De eerste Heer bleef hier niet lang, en komt den 11 Julius als overleden voor.

D. Mazius Ao. 1661.

D. *Mazius* had men op Kelang, een Eiland onder Tayouan behoorende; (om de Noord van Formosa nevens Tamsuy, waar op wy eenige sterkten hadden) geplaatst, van waar zyn Eerw. Ao. 1661. met de Fluyt 's Graveland, na dat hy in Japan eerst aangegierd had, na Batavia vervoerd is, om niet in handen van *Coxinja* te vallen.

D. Hambroek Ao. 1661. weer hier.

Dog wat D. *Hambroek* betreft, deze quam den 25 April 1661. op Batavia, wegens groote smaadheden, zyn Eerw. alhier door eenige Leden der Regeering aangedaan; dog hy is zekerlyk kort daar aan weder herwaards vertrokken, aangezien zyn Eerw. nog in dat zelve jaar met zyn Vrouw, een Zoon en een Dogter, met wel 5 a 6 van zyne Amptgenooten, door *Coxinja* gevangen genomen, en van den zelven na de Vesting Zeelandia afgezonden is, om den Heer Landvoogd, en den Raad, tot de overgave, zoo zy hem niet tot de uiterste woede tegen de gevangene Nederlanders aanzetten wilden, te bewegen; maar 't was zoo verre van daar, dat die edelmoedige en standvastige man hen tot de overgave zoude aanraden, dat hy alle bedenkelyke beweegredenen gebruikte, om hen tot standvastigheid aan te maanen, schoon hy vaststelde, dat die raad doodelyk voor hem, zyn Vrouw, Kinderen, en voor de verdere gevangenen, wezen zoude.

Werd van Coxinja gevangen genomen.

Zyn weergalooze standvastigheid.

De Heer *Coyett* stelde het in zyn keur, om in de Vesting by hen te blyven, of weder na 't Leger van *Coxinja* te gaan; maar 't was wel verre van daar van zyn verblyf in de Vesting eens in overweging te nemen, alzoo hy vaststelde, dat *Coxinja's* woede dan aanstonds tegen alle de gevangenen, en voor al tegen zyn Vrouw en Kinderen, uitgeborsten, en dat hy alle die menschen door zulk een trouwlooze daad, niemand minder dan een Predikant voegende, aan de gruwelykste wreedheden, die men bedenken kon, zou overgegeven, en behalven een eeuwige schande voor zich, en zyne ordre, ook den grond van gedurige knaging in zyn gemoed, over 't ongelyk, aan zoo dierbare panden en zoo veel lieve Vrienden gedaan, gelegt zou hebben; weshalven zyn Eerw., om zich uit alle die zwarigheden edelmoedig te redden, het allerbest keurde als een eerlyk man zyn woord te houden, en wat hem ook overkomen mogt, (alzoo hy dat altyd by zich zelven, voor de wereld, en by God, verantwoorden kon) na zyn weerde Vrouw, zyne lieve Kinderen, en zoo veel getrouwe Boezem-vrienden, weder te keeren, om met een onverzettelyke standvastigheid Gods verder besluit over hem, en de zynen, af te wagten. 1662.

Met wat een Ziel-roerende beweging beide zyne Dochters, die zyn Eerw. in de Vesting had, hem van dit voornemen zogten af te brengen, en hoe zy hem met traanen in de oogen, en met alle bedenkelyke smeekingen zogten over te halen, om by haar te blyven, en hoe, als dit alles niet helpen mogt, hy haar met zyn kloekmoedig en edelmoedig antwoord zoodanig de mond sloot, dat zy, van droefheid geen geluid meer konnende geven, de eene van zich zelven tegen de grond viel, en de andere, als zy niet meer antwoorden kon, en hy daar op henen gaan wilde, hem al jammerende om den hals vloog, en gansch doodelyk bestorven, en beklemd zynde, daar aan hangen bleef, en hoe hy grootmoedig, om door alle deze tedere en al te Ziel-roerende voorvallen en voorwerpen niet meenigmaal tot een wankeling, die hem altyd daar na berouwd zou hebben, gebragt te werden, zyn tyd waar nam, om zich uit hare armen te redden; dit alles zeg ik, bequaam om een hert van steen en metaal te bewegen, konnen wy vry breeder in het byvoegzel van 't verwaarloost Formosa leezen, gelyk wy daar ook verder konnen zien, hoe die onbeweeglyke en standvastige man, als een Rots tegen 't klotzen der schuimende baaren pal staande, met de uiterste kloekmoedigheid de Vesting uit weer na den vyand, en ook te gelyk na zyn zekere dood, stapte, na dat hy in het uitgaan de Soldaten, die hem niet zonder traanen konden aanhooren, met een weergadelooze hartvogtigheid tot hun plichten, en tot de uiterste stantvastigheid aangemaand, en hen verzekerd had, zich zelven gewillig voor hen, en voor de welstand van de zynen, te willen opofferen, als hy hen daar door maar eenigen dienst konde doen; waar op zy hem alle met de uiterste ontroering hunne trouw en standvastigheid tot 'er dood toezeiden, biddende, dat God hem, en hen bewaren, en alle te zamen een genadige uitkomst geven wilde.

Dus scheurde deze grootmoedige Ziel zich uit het midden van zoo veel waarde panden, om met veel grooter Heldenmoed als de onvergelykelyke Roomsche Borgermeester, *Attilius Regulus*, wanneer hy door de Carthageniensers gevangen was, door 't afraden van de overgave (die dog daar na 'er op volgde) zich zelven aan de dood

1661. dood veel liever over te geven, dan een lafhertigheid te begaan, die een eeuwige schande op hem, op zyn Ordre, en op zyn gansche Natie, kon gelegt hebben: want schoon men bekennen moet, dat *Regulus* geen voorbeeld van zulk een daad onder de zynen had, en dat hy, schoon 't in zyn hand hebbende, om zyn leven te konnen behouden, zoo hy maar 't verzogte by die van Carthago den Romeynen had willen aanraden, de edelmoedigheid had van de Romeynen het zelve, tot behoudenis, eere, en luister van zyn Vaderland, af te raden, waar by hy dan niet anders dan zyn zekere dood (die'er ook elendig op volgde) vaststellen konde, zoo valt hier voor eerst nog zeer aan te twyfelen (gelyk veele doen) of dit geval wel waar, en zoo 't al waar is, heeft die man zulke zielroerende voorwerpen niet gehad, die hem het allerminste konden doen wankelen, daar 't geval van dezen Heer *Hambroek* onbetwistelyk waar, en zyne Eerw. voor alles, ja voor het tederste, dat iemand tot afval bewegen kon, bloot gesteld geweest; en egter zoo gansch onverzettelyk, en standvastig in zyn voorgenomen besluit gebleven is, dat alle, die dit gehoord hebben, en hooren zullen, daar over ten uitersten nog moeten verbaast staan.

Zyn Eerw., dan weer by *Coxinja* gekomen zynde, zeide met veel deftigheid en vrymoedigheid, dat de Landvoogd en zynen Raad beslooten hadden de Vesting, alzoo zy daar toe nog zeer wel in Staat waren, tot den laatsten druppel bloeds te verdedigen, en van geen accoord, of overgave der zelve wilden hooren spreken; hoewel zy anders geern al, wat in hun vermogen was, en behoudens hunne eere geschieden kon, ten gevalle van zyne Hoogheid wilde doen.

Door dit antwoord wierd *Coxinja* tegen onze Natie in 't gemein, en in 't byzonder tegen alle de gevangene Nederlanders, zoodanig verbitterd, dat hy, ziende, dat hem veel zaaken tegen liepen, en merkelyk buiten zyne gissing gingen, behalven dat ook de Formozaanen tegen hem begonnen op te staan, maar een schyn-reden zogt, om ze alle den hals te doen breeken.

Hy kreeg 'er ten eersten een gewenschte gelegenheid toe, alzoo de Formozaanen een groote troep van zyn volk aangetast, en alles in de Pan gehakt hadden.

Hier van gaf hy de Nederlanders alleen de schuld, voorwendende (hoewel onwaar) dat zy de Formozaanen daar toe opgehitst, en aangezet hadden.

Daar op gaf hy aanstonds last, om al, wat mannelyk onder de Hollanders was, neder te zabelen, en zonder eenige genade alle deze weerloozen te vermoorden; gelyk ook ten eersten zeer licht, alzoo zy hier en daar in troepen verdeeld waren, geschiede, en waar onder ook veel Vrouwen en Kinderen in de eerste woede haar einde vonden. 1661.

De meeste van hen wierden onthoofd, hoedanigen dood ook de edelmoedige Heer *Hambroek*, benevens D. *Petrus Mus*, Predikant in Favorlang, *Arnoldus a Winsem*, Predikant in Sakam, *Jacobus Ampzingius*, en *Joannes Campius*, zyne weerde en getrouwe Amptgenoten (volgens de waarschynelykste berigten) wel juist niet, gelyk zommige Vitters al scherzende voorgaven, voor het geloove (alzoo *Coxinja* zich zeer weinig daar mede bemoeide) geleden hebben, maar uit enkele wraak van dien Barbaar, zoo tegen deze onnoozelen, als wel meest tegen de onwilligen, om de Vesting op zynen eisch aan hem over te geven, zonder dat zy verdiend hebben, na hun dood, zoo bitter, quaadaardig en leugenachtig nog beschimpt te werden, als de Schryver van 't verwaarloost Formosa Fol. 63. doed; alzoo die vellen, na Japan met Scheepsladingen vervoerd, niet voor de Predikanten, maar voor de Hoofden der Regeering aldaar waren, de proef hier op zynde, dat zy doorgaans, en de Predikanten zeer zelden, ryk t'huis komen.

D. Hambroek, nevens verscheide van zyne Amptgenoten, onthalst.

Dat D. *de Leonardis* en zyn Vrouw mede onder deze gevangene waren, hebben wy bevorens al gezegt; maar deze Heer met zyn Vrouw, schynd by de troep, waar onder de Heer *Jacobus Valentyn*, Landdrost van Formosa, en ontrent nog 20 anderen waren, geraakt, en aldus nevens hem mede begenadigd te zyn, gelyk hy ook Ao. 1663. en 1664., wanneer de Heer *Bort* de tweedemaal met een Vloot na Tsjina ging, nog leefde, alzoo de Onder-Koopman, *Joannes Renaldus*, toen zeer veel moeite aangewend heeft, om, door 't geven van deze en geene Geschenken aan eenige voorname Coxinders, de Weduwe van den Landdrost *Valentyn*, en den Eerw. D. *de Leonardis* met zyn Vrouw te verbidden, en los te krygen; dog alle zyne moeite was te vergeefs, en men moest met overgave van de Gyzelaars wederzyds onverrichter zaake, 't geen voor die gevangenen bedroefd was, scheyden.

D. de Leonardis, de Landdrost Valentyn, en andere begenadigd.

Na dat nu de Mans zoo moorddadig omgebragt waren, wierden de Hollandsche Vrouwen onder de Tsjineezen verdeeld, van welke die geenen het wel 't best gehad hebben, die aan ongehuwde ten deel vielen; maar die deze en geenen gehuwde Oversten na zich namen, konden wegens hunne jaloersche en bittere Wyven haar leed niet overzien, gelyk ook veele van haar als de veragtelykste Slavinnen tot de slaafachtigste diensten gebruikt wierden, en eindelyk onder dien last gesmoord, en, na on-

Hoe 't met de Vrouwen ging.

1661. onuitdrukkelyke spyt, hoon, smaadheden, en onlydelyke pyn uitgestaan te hebben, aan een droevig einde geraakt zyn.

Goede aanbieding van Coxinja's Zoon verworpen.

Wanneer de Heer *Bort* ten tweedemaal na Tsjina met een Vloot Ao. 1663. vertrokken, en den Hopman *Christiaan Poleman* met eenig volk op Quemuy pas te Land getreden, en nu bezig was, om den vyand niet alleen te vervolgen, maar ook de groote Stad te bestormen, liet *Coxinja's* Zoon aan de onzen weten, dat op Sakàm de Weduwe van *Jacobus Valentyn*, en den Leeraar, D. *de Leonardis*, en dat 'er verder te zamen aan Mannen, Vrouwen en Kinderen by de honderd Perzoonen waren.

Deze bood hy ons, gelyk mede den Handel op Tayouan, en een Verblyfplaats op Tamsui (in 't Noorden van Formosa by Kelang gelegen, of wel op Kelang zelf) aan, hen afradende den Tartar te gelooven, alzoo die hen bedriegen zoude, en zweerende by den Hemel, Zon, en Maan, dat hy de waarheid zeide, en niet loog.

Had men hem toen geloof gegeven, zoo had men ten minsten de vryheid van alle deze menschen bezorgd, en zich niet bloot gesteld, om (gelyk naderhand bleek) door den Tartar met schoone woorden gepaeid te werden, zonder of Tayouan wederom (gelyk men zich daar mede gevleyd had) of behoorlyken Handel in Tsjina, en ook de gevangenen los te krygen, daar al deze zaaken immers naderhand ons zoo elendig ontschoten, en in rook verdweenen.

Egter heeft die Heer naderhand Ao. 1684. den 2 September nog aan eenige van deze elendige gevangenen, te weten, aan *Alexander Schravenbroek* met zyn Vrouw, en 2 Kinderen, aan de Weduwe van *Hendrik Verbiest* met 2 Kinderen (zynde hy zelf, en zyn Moeder voor hun vertrek uit Tsjina overleden) aan *Salomo Valentyn*, met zyn Vrouw, en 3 Kinderen, Juffr. *Susanna van Berchem*, met haar Dogter, en Juffr. *Geertruy Focanus*, met hare 2 Zoonen (welke twee Weduwen met hare Kinderen, Sakamsche Inboorlingen, in Tsjina bleven) de genade gedaan, om hen (gelyk ik 'er eenige zelf af gezien heb) uyt hare gevankenis te ontslaan; van dewelke *Alexander van Schravenbroek*, na een 22 jarige gevankenis zeer Taalkundig geworden zynde, van onze Gezanten, de Heeren *Paats* en de *Keyzer*, als Tolk nog gebruikt is. 1661.

Eenige dezer gevangenen Ao. 1684. in vryheid geraakt.

Wy hebben dit, schoon eenigzins een andere stoffe zynde, egter hier by een willen voegen, om dat het alles betrekking tot malkanderen had, en by een behoorde.

Hoe 't verder met den Godsdienst op Formosa gegaan is.

Na dat nu dat schoone Formosa door *Coxinja* dus ingenomen was, is alles, wat men in 37 jaaren met zoo veel moeite onder den Formozaan bewerkt en gewonnen had, in rook en damp verdweenen, en 't is daar alles weer, of tot het voorig Heydendom, of tot dat van de Tsjineesche Afgodery, dewyl die hen nu onder hun geweld hadden, vervallen, zynde het te beklagen, dat dit schoon Formosa zoo veel swoegen, arbeyd, zugten, goed, en bloed van zoo veel wakkere en yverige Leeraars te vergeefs gekost heeft.

Nu zouden wy hier geheel en al af konnen scheiden; maar om, zoo veel als 't mogelyk is, een gelykheid in ons werk te houden, moeten wy hier nog een Lyst van de Predikanten, even gelyk in 't beschryven van andere Landvoogdyen, met een nette aanwyzing van de tyd, wanneer zy hier gekomen, en hoe lang zy hier gebleven zyn, byvoegen.

LYST
DER
PREDIKANTEN van TAYOUAN.

Lyst der Predikanten van Tayouan.

Georgius Candidius.	van Ao. 1627.	tot Ao. 1631.	
Robertus Junius.	1629.	1641.	
Georgius Candidius.	1633.	1637.	
Assuerus Hoogesteyn.	1636.	1637.	overleden.
Joannes Lindeborn.	1637.	1639.	
Gerardus Leeuwius.	1637.	1639.	dito.
Joannes Schotanus.	1638.	1639.	
Joannes Bavius.	1640.	1647.	dito.
Robertus Junius.	1641.	1643.	
N. Mirkinius.	1641.		
Simon van Breen.	1643.	1647.	
Joannes Happartius.	1644.	1646.	
Daniel Gravius.	1647.	1651.	

An-

1661. *Jacobus Vertrecht.*	1647.	1651.	1661.
Antonius Hambroek.	1648.	1661. onthoofd.	
Gilbertus Happartius.	1649.	1652.	
Joannes Cruyf.	1649	1662.	
Rutger Tesschemaker.	1651.		
Joannes Ludgens.	1651.	alle overle-	
Gulielmus Brakel.	1652.	den voor	
Gilbertus Happartius.	1653.	Ao. 1656.	
Joannes Bakker.	1653.	of daar on-	
Abrahamus Dapper.	1654.	trent.	
Robbertus Sassenius.	1654.		
Marcus Masius.	1655.	1661.	
Petrus Mus.	1655.	1662. dito.	
Joannes Campius.	1655.	1662. dito.	
Hermannus Buschhof.	1655.	1657.	
Arnoldus a Winsem.	1655.	1662. dito.	
Joannes de Leonardis.	1656.	1662.	
Jacobus Ampzingius.	1656.	1662. dito.	
Gulielmus Vinderus.	1657.	1659. overleden.	

Hier mede meinen wy alles gezegt te hebben, 't geen tot de stoffe van Tayouan (voor zoo verre ons bekend is) behoord, waar mede we dan van dezelve zullen afstappen, om tot des Schryvers Uyt- en t'Huys-Reyze over te gaan.

DES SCHRYVERS EERSTE UYT- en T'HUYS-REYZE NA OOST-INDIEN, A°. 1685. en vervolgens gedaan.

VYFDE BOEK,

EERSTE HOOFDSTUK.

UYt- *en* t'Huys-Reyze *des* Schryvers *en vervolgens.* Hoofden *van 't* Schip. Opdaging *van 't* Schip *de* Burgt van Leyden. *Zyn bevinding in de* Spaansche Zee, *en* Zee-fickte. *Ziet de* Piek *van* Teneriffe. *Krygt de* Passaat-wind. *Komt op 't* Eiland St. Jago. *Wat hem daar te* Porto de Praya, *en in de* Stad St. Jago, *ontmoet is. Zeldzaam voor de wind vaaren van twee* Vaartuygen, *die tegen malkanderen aankomen. Wat hy hier voor* ververfching *vond. De groote* Mast, &c. *raakt door een* Travaat *over boord. Verdere ongemakken hier door geleden. Zeldzame slaap des* Schryvers. *Werden van de* Makkers, *die hen helpen konden, verlaten. Komt aan de* Kaap der Goede Hope. *Wat de* Schryver *daar al zeldzaams ontmoette. De* Kinderen *van den ouden Heer* van der Stel. *Van dewelke een* Zoon *met de Heer* Koeper *vergaat.* Slingelands Tocht *na den* Tafel-berg. *Een* Moeder *van* 12 *jaaren hier. Zeldzaam schielyk* Huwelyk. *Vertrek des* Schryvers *van de* Kaap. *Verliezen door zwaar slingeren, by* St. Paul *en* Amsterdam, *onze* Martavaan. *De* Schryver *doopt de drie eerste maalen zyns levens in drie byzondere deelen der* Aarde. *Zyn komst op* Batavia. *Bezoekt zyn* Edelheyd *den Heer* Kamphuys. *En werd van veelerley* Heeren *minnelyk ontfangen. Vreemde* Maaltyd, *en nog vreemder* Kok *by zyn* Edelheyd. *Dier* Visch-eeten *op* Noordwyk. *De* Tsjineezen, *en hunne* Geschenken *aan de* Grooten. *De* Schryver *leerd* Pinang eeten, *en werd als* Lid *in* Vergadering *ontfangen. Kreeg een groot* ongemak *aan zyn* Gehoor. *Heerlyk optrekken der* Bataviſche Borgery. *Der* Tsjineezen Nieuw-jaar. *De Heer* Taks *dood. Fraey* Muzyeq *van den* Schryver *bygewoond. Zyn vertrek van* Batavia *na* Japara. *Gevaarlyke* uitspanning. *Des* Schryvers Huysvesting. *Verdere* zaaken *op* Japara *voorgevallen. De* Schryver *gaat op een ander* Schip *over na* Amboina. *Wat 'er op die* Reyze *voorviel. Zyn komst in* Amboina. *De Heer* Padbrugge *beschreven. Waar zich de* Schryver *hier ter nederzette.* Werken *van den Heer* Padbrugge. *Des* Schryvers *yver in 't leeren der* Maleytſche Taal. *Komst van den Heer* Lobs *hier. Des* Schryvers *verbetering van* Besolding. Staart-ster *gezien. Droevig* Afſcheids-maal. *Kapiteyn* de Moor *verlost.* Leppers Maaltyd *en koddige* Dronk. *Des* Schryvers Tocht *na* Hila. *Zwaare brand aan 't* Kasteel, *en des* Schryvers *gevaar.* Schade *by dezen en* *en geenen geleden. Zeldzame ontmoetingen des* Schryvers *by een* Tocht *na* Ceram. *Daar hy in* Levens-gevaar *raakt. En veel* ongemak *lyd. Zwaare* Aardbeving. *Hartvogtige* voorzigtigheid *van de Heer* Padbrugge. *Komst van de Heer* de Haas *hier. Onbillyke verzending des* Schryvers *na* Banda. Zaaken, *op dien* Tocht *voorgevallen.* Mr. Jozefs *aardige vond, om zyn gestole* Nagelen *weer te krygen.* Wit water. *Des* Schryvers *komst*

1685. komst in Banda, en zyn Huysvesting by den Landvoogd. Nader beschryving van dezen Heer. Zyn gebreken, en deugden. Zedig gebruik des Schryvers van des Heer Landvoogds gunst. En zyn goede raad aan dien Heer. Komst van de Heer Leydekker in Banda. Vermaak, hem en de zynen aangedaan. Opregte arme Vrouw. Vertrek des Schryvers na Amboina. En hoe hy verder van de Heer van Zyll behandeld wierd. Zyn Komst en Huyshouding in Amboina. De Heer de Haas werd Commissaris. Dood van zyn Gemalin. Dood van des Schryvers Broeder. Mildadigheid van de Heer de Haas by zyn Vrouws dood. Zyn deugden. Zonderlinge dienst my door zyn Ed. gedaan. Zyn gebreken. En verdere zaaken, zyn Ed. rakende. Reden, waarom zyn Ed. met zyne minderen in Rust en Vrede leefde. Zyne groote onkosten hier, en zyn edelmoedig leven. Reden van zyne vyandschap met D. van Brussel. Zyne zonderlinge agting voor den Schryver. Een bewys er van. Zeldzaam geval des Schryvers met zyn Ed. over zyn Kerkelyke getuigenis. Zyn Eds. vertrek van hier. Vertrek des Schryvers uit Amboina. Deszelfs doodelyk gevaar van Schipbreuk by 't St. Mattheus-Eiland. Verrichting des Schryvers in dezen nood Die wonderbaarlyk van God uit dit gevaar gered werd. Zyn komst op Batavia. Hoe hy 't nu daar bevond. Voor al in opzicht der Amok-speelers. Ontmoet de Broeder des Konings van Bantam. Geval des Schryvers met een Pol van een zyner Meyden. Zyn vertrek van Batavia. Beziet Bantam, het geen hy zeer slecht bevind. Sylvius teukelooze daad oorzaak van zyn dood. De Schryver ziet 'er niets van opmerking. Zyn komst aan 't Princen-Eiland. Geraakt in volle Zee. En werd van Schipper van Willigen onthaald. Die met zynen Seur groote moeite krygt. Waar by de Schryver veel overlast leed. De Schryver doed hem, by zyn komst aan de Kaap, op een ander Schip plaatzen. Verdere gevallen van dezen Seur. Zyn wonderlyke verloving aan de Kaap. Zyn Gevegt met Koenders. Des Schryvers bevinding hier aan de Kaap. Fraeye Bybel van den ouden Heer van der Stel. Des Schryvers vertrek van de Kaap. Na-Schepen. En zyn komst voor Noorwegen. Daar by en de Onder-Koopman in de nacht raeuwe gerookte Salm aten. Zyn komst voor Texel, dog moest weder in Zee. Zeldzaam geval van eenen Faro. Ontmoeting van 2 Engelsche Schepen, die ons veel hulp bewyzen. Moeite met den voornoemden Seur voorgevallen. Waar in de oudste Engelschen Kapiteyn zig inwikkelde. Die hem aanroeld, en twee mannen van onze Schuyt dood schiet. Vreeze des Schryvers voor een oploop van ons Volk. In wat gevaar wy om den Heer Clement raakten. En hoe de Schryver bewerkt, dat alle ongemak voorgekomen word. Des Schryvers komst voor Hellevoetsluys. En tot Dordrecht. 1685.

Uyt- en t'Huys-Reyze des Schryvers Ao. 1685. en vervolgens.

Den 13 May Ao. 1685. op een Sondag 's morgens ben ik met het Schip de Moer-Kappel, van de Kamer Rotterdam, als Predikant na Oost-Indiën vertrokken, en des avonds ontrent 9 uuren uit Goeree in Zee geloopen. Ik was met myn zeventiende jaar Proponent, en ontrent een maand voor myn vertrek pas negentien jaar oud geworden; dog was zoo bedaagd van wezen, dat een der Heeren Deputati, by myn Examen tegenwoordig, my voor een Borst van 27 a 28 jaaren aanzag.

Hoofden van 't Schip.

De Schipper was genaamt, *Jan van Velsen*, een wakker Zeeman, de Opper-Stierman, *Gillis Brouwer*, een Piloot, voor zyn dienst uitnemend bequaam, by uitstek onder de Zee-varenden zedig van gedrag, en nugteren, en dien ik, myns wetens, noit heb hooren vloeken, maar alle zyne bevelen zeer ordentelyk geven, en die ook stipt gehoorzaamen zag; behalven, dat hy, naderhand Schipper geworden zynde, ook heerlyke blyken van zyne dapperheid gegeven heeft, wanneer hy, twee a drie jaaren 'er na met 't Schip Goudesteyn uitgeloopen, en van eenige Turksche Roovers aangedaan zynde, na zig deftig verweerd te hebben, het leven 'erby in schoot, gelyk ook die daad door de Heeren Bewindhebberen (zoo gehoord heb) in 't byzonder aan de zynen beloond is; te meer, alzoo hy door zyne manmoedigheid den grond voor zynen Opper-Stierman *Loopik* gelegt had, om na zyn dood 't zwaard op te vatten, en de Turken verder geheel af te slaan, waar op hy ook Schipper wierd.

In tegendeel was de Onder-Stierman, *Laurens* . . . , genaamt, een man, die eenige jaaren te Tripoli in een elendige gevankenis (zoo hy zeide) geweest was, zoo los in 't vloeken en schelden, dat hy by na niets zeide, of daar moest een vloek by wezen, hoewel 't volk niet vierdepart zoo veel agting voor zyne bevelen, als voor die van Stierman *Brouwer*, had; mogelyk, om dat hy wat te veel dronk; nogtans protesteerde hy, als ik hem over dit vloeken vermaande, dat zy hem anders niet gehoorzaamen zouden; dat zy egter niet deden.

De Assistent, een Borst ontrent van myn jaaren, was *Lodewyk Wys* genaamt, van een zeer fatzoenelyke Familie in 's Gravenhage, alwaar ook zyne Suster aan de Heer *Spronsen*, toen Agent van haar Hoog Mogende, getrouwd was, gelyk ook zyn Ed. hem uitgeley dee, en dien ik in 't Jacht by de Heer Bewindhebber *Kouwenhoven*, daar wy 's avonds voor ons ver-

1685. vertrek te zamen op een glas wyn by verzogt waren, ook sprak; by welk geval die Bewindhebber toen juist ook tyding van 't behouden ten anker komen van 't vermist Oostindisch Schip, de Burgt van Leyden, kreeg, waar mede verscheide mannen, zoo zyn Ed. zeide, t'huis stonden te komen, welker Vrouwen onlangs hertrouwd waren, om dat men, op de gegevene nood-teekens in Zee door dit Schip ontrent de Kaap, eenparig 't sinken deszelfs in volle Zee vastgesteld had; een zaak, zeide die Heer, die moeite met die Mans geven zal; hoewel zy, die de oudste brieven hebben, de voorrang zullen behouden.

Opdaging van het Schip de Burgt van Leyden.

Hoewel ik een apart Kamertje boven in de Hut had, sliep ik nogtans, gelyk ook de Schipper (alzoo zyn Kamer voor drie Vrouwen geschikt was) in de Kajuyt, en had aan hem, en dezen Borst, die zeer schikkelyk van gedrag was, zeer goed gezelschap.

Tot Commandeur der Soldaten hadden wy eenen *Johan Erskine*, die zeer bequaam voor zyn dienst was.

Wy liepen dus met een schoone Oostelyke wind het Canaal in, zagen Dover, en Calis, zeer klaar, verlustigende ons gezigt met het wit Gebergte van Engeland, niet zonder reden van ouds Albion genaamt.

Wy quamen met zeer handzaam weder in de Spaansche Zee, en dat op een tyd, dat ik nu al meinde van geen Zee-ziekte meer te zullen weten; maar ik vernam, dat ik my daar in misgiste, en heb in 't vervolg van tyd, zoo lang ik gevaaren heb, vernomen, dat ik, zoo meenigmaal het op nieuw begon te waeyen, weer op nieuw Zee-ziek was; 't geen dan gemeenelyk drie a vier dagen duurde, zonder dat ik veel eeten kon, en dan wierd ik het allengskens gewoon, ter tyd toe, dat het na een stilte weder begon te waeyen. Een ziekte, die my wel wat ongemakkelyk viel; maar die egter tot myne gezondheid strekte, gelyk ik op Zee ook meest zeer gezond van herte was, en noit van *Scorbutum*, waterzugt, of andere ziekten, die men op de groote Zee wel krygt, eenigzins geweten heb.

Zyn Zeeziekte.

Ik vond in deze Zee zeer groot onderscheid tusschen de Baaren hier, en in de Noord-zee, en ik regtveerdigde den Dichter *Ovidius*, als ik aan dit zyn zeggen, (hoewel in een andere betrekking) in zyn Treur-gedichten in 't eerste Boek en 't tweede Klaag-dicht gedagt:

Me Miserum, quanti Montes volvuntur aquarum!
Jam jam tacturos sidera summa putes.
Quantæ diducto subsidunt æquore valles!
Jam jam tacturos Tartara nigra putes.
Quocunque aspicio nihil est nisi Pontus & æther:
Fluctibus hic tumidus, nubibus ille minax. 1685.

Dat is: Na onze Vertaalinge.

Helaas! wat rolden daar verheve Waterbergen,
Die schenen d'Hemel en de Sterren zelf te tergen.
Wat zag ik in de Zee Valeyen yslyk diep.
't Scheen of de nare Hel ons raakte, en tot zich riep.
Waar heen ik zie, 't is al maar lucht, en hooge baaren
Zeer opgezwollen, d'wyl de wolken my vervaaren.

Zonder iets by de waarheid toe te doen, moet ik zeggen, dat wy meenigmaal een Schip, geen Kanon-schoot voor uit zynde, wegens het ryzen en dalen van ons Schip, niet zien, ja niets daar af in 't oog krygen konden; 't geen my in het eerst wel wat ontzettede, en, by 't dalen van 't Schip, 't hert als mede in den afgrond verzinken dede; dog, ziende, dat wy een schoonen wind, zeer goed weer, en daar door een gewenschten voortgang hadden, begon die bekommering allengskens over te gaan, en ik dit op- en neergaan van 't Schip zoo gewoon te werden, dat ik het dikwils niet eens meer voelde, voor al, als wy een bakstage, dat is, half wind hadden, by welken al de Zeilen droegen, en wy zeer veel mylen in een etmaal afleiden.

Wy passeerden in 't laatst van May de Canarische Eilanden, welke Beschryving wy nu voor by gaan, om dat wy voornemens zyn, die, en de verdere Eilanden, onder weeg ons ontmoetende, by onzen tweeden Tocht omstandig te beschryven.

Wy zagen zeer klaar de Piek, of dien beroemden hoogen Berg van Teneriffe, schoon wy daar nog wel ruim 30 mylen af waren, met zyn Top boven uit de wolken steken, en onze Stierlieden getuigden, dat hy, by klaar weder (alzoo hy nu geheel betrokken was) wel 60 mylen in Zee gezien kon werden.

Ziet de Piek van Teneriffe.

Hier kregen wy de Passaat-wind (zoo de Zee-lieden die noemen) dat is, een vasten wind, die ons zeer voorspoedig, en zonder eenige verandering tot aan de Zoute Eilanden, en in 't byzonder voor het Eiland St. Jago, den 13 Juny, net na een maand zeilens, en ook op een Sondag, bragt, alwaar wy in een Baey, twee mylen van de Stad St. Jago gelegen, en Porto de Praya, of de Zand-haven, genaamt, ten anker quamen.

Krygt de Passaat-wind.

Wy kregen hier verscheide andere Sche-

 pen

1685. pen by ons. Ontrent acht dagen van te vooren was ik met de Schipper en Seur (dit is de naam, die men aan den Scheeps-Assistent onderweeg, en in Oost-Indiën, door de bank aan dien Scheeps-Schryver geeft) na 't Amsterdams Schip de Waalstroom op een Sondag 's morgens vroeg geweest, na van hen gesjouwd (dat is, door 't laten waeyen van zekere witte Wimpel) verzogt te zyn, om, volgens afspraak van daags te vooren, dan daar eens te komen prediken.

Komt op 't Eiland St. Jago.

Ik vond daar op als Schipper eenen Sardammer, *Jacob Pieterssen Kool* genaamt, een zeer beleefd, bescheiden, opmerkend, en gulhertig onthalend man. Als Onder-Koopman op 't zelve (alzoo 't een Schip van 145 voet was) vond ik eenen Amsterdammer, *N. Verryn*, een hups Man, die een zoete Vrouw, en een Zoontje van negen a thien jaaren, by zich, en daar nevens eene Juffr. *Trip*, een Weduwe, met hare Dochter, Juffr. *Aletta de Blok* genaamt, (die naderhand met den Heer *van Naarsen* op Batavia troude) als Passagiers mede overgaande, en aan dezelve in de Kajuit zeer goed gezelschap had.

Voor deze Vrienden, en de verdereen op dien Bodem, dan 's morgens gepredikt hebbende, wierden wy van dezelve zeer wel onthaald, en het scheen wel een maaltyd, niet op Zee, maar in Holland, te zyn, niet alleen in opzigt van de Voor-Tafel, maar ook van de Na-Tafel, al 't welke met een fraey Muzycq-stuk op de Viool di Gamba (waar op de Heer *Verryn* zeer fraey speelde) besloten wierd, dat my, een groot Liefhebber der Muzycq, wonder wel beviel.

Wat hem daar te Porto di Praya.

Dus wel onthaald, en by zeer fraey stil weder van den anderen gescheiden zynde, bespraken wy te zamen op St. Jago aan te loopen, en malkanderen weer daar te zien.

Behalven de Waalstroom, quamen daar ook eenige andere Schepen, namentlyk, de Helder, (waar op Schipper *N. Krayesteyn* 't bevel voerde) *Westerwyk* (waar op eenen Schipper de *Vries*, en eenen Sr. *Langele* Assistent, was) het Scheepje Boswyk (waar op *Jeroen Rykwaard* Schipper, en *N. de Held* Assistent, was) ten anker.

Wy, gelyk ook de Vrienden van de Waalstroom, en van de andere Schepen, voeren na Land, van onzen Schipper gewaarschouwd zynde, wel op onze Hoeden en verder goed, te passen, aangezien daar niet dan Banditen, en geborene Gaeuw-dieven, woonden, die, behalven dat zy zomtyds vry stout, en zeer behendig stalen, ook door hunne buiten gemeene radheid den buyt zeer snel wisten te ontvoeren, en zig aanstonds in 't bosch hier of daar zoodanig te verbergen, dat 'er geen middel was om 't gestolene weder te krygen.

Wy zagen een van deze Fidalgos (ik meine van deze geborene Gaeuw-dieven) zoo als ik, wegens de zware aanbranding aldaar, door twee Matroozen op hunne schouders aan Land gedragen wierd, zyn proef aan Monsr. *Langelé* doen: want zoo als zyn Matroozen hem wilden nederzetten, quam 'er van agteren een Portugees, die met een volle greep zyn fraeyen Hoed zeer handig boven by den bol, en, ook zyn fraeye blonde Paruyk, zeer proper van zyn hoofd nam, en daar mede zeer gezwind langs strand een wed-loop met een van onze Matroozen, die hem kort met een bloote Zabel op de hielen volgde, regt toe regt aan na 't Klappus- (of Kokos-) Bosch aanging. 1685.

Onderweeg ontviel hem de Paruyk, die de Matroos opraapte; waar door de ander zoo veel tyd won, dat hy hem in 't Bosch uit zyn gezigt verloor, en zonder Hoed weer by den bedrukten Seur quam. die zig egter over 't wederzien van zyn schoone Paruyk noch eenigzins verblydde; en nu, zoo lang hy aan Land was, voor 't nemen van zyn Hoed, gelyk als wy, niet behoefde bekommerd te zyn, waar mede wy hem vertroostten. Het misstond hem eenigzins, dat hy, waar wy gingen, alleen ongedekt was, en de zware hitte, die wy daar gevoelden, belette ons hem hier in na te volgen.

Wy vernamen dit best, by 't opklimmen van een zwaren Heuvel, die ons, zonder eenig zweet-middel ingenomen te hebben, zoo veel zweet uitdreef, dat wy niet wisten, waar te blyven.

Wy passeerden eenige oude vervallene Huyskens ter linker hand, voor welke eenige Portugeezen met hunne Swartinnen stonden, onder welke laatste ik 'er verscheide zeer fraey van tronie besneden vond, en die nog veel te goed voor zulke Gaeuw-dieven waren, indien zy anders zoo fraey van imborst als van wezen bevonden wierden.

Dus al voortstappende, geraakten wy eindelyk in gezelschap van Schipper *Kool*, benevens de Vrienden van zynen Bodem, aan het Al-oud en door- en doorluchtig Slot van den Landvoogd over deze Baey, of Bahia (zoo de Portugeezen zeggen) 't geen wy bevonden in eene Kamer, zeer verheven, alomme schoon van uitzicht over de nabuurige Heuvelen, en de Zee, maar tegen de gemeene gewoonte, ook van beneden, door den ouderdom der dun gesletene Planken, zoo gevaarlyk-doorlugtig was, dat, wilden wy 'er niet door henen vallen, gelyk wy 'er zeer gemakkelyk tot in een diep dal door henen konden zien, wy wel moesten letten, waar wy onze voeten nederzetteden: want 't gebeente zou daar naeuwlyks af te recht gekomen hebben.

Wy

1685. Wy wierden daar zeer hoflyk ontfangen van myn Heer den Land-voogd, een man, van een fraeye scheutige gestalte, vry wat geel en zaluw van wezen, vol pokputten, na myn gissing, omtrent zes en dertig jaaren oud, en my eer een Mixties, als een Portugées, gelykende. Hy was slegt van gewaad, en voor al van een slegten Hoed en Paruyk voorzien, zoo dat hy de Paruyk van Sr. *Langele* wel by den Hoed mogt gehad hebben: alzoo wy vast stelden, dat de Hoed voor hem gestolen was, of dat hy tenminsten wel wist, hoe hy met de mindere Dieven in dit stuk stond.

Hy had een grooten Paap, met een langen zwarten en vry ouden Rok aan, en met een zeer breedgeranden Hoed op zyn kaal hoofd (een heerlyk zonne-scherm, als hy na buiten gaan wilde) by zich, en verzogt ons zeer beleefd, om dog op eenige oude slegte losse banken, zonder kussens, ons gemak wat te nemen, 't geen wy, om de eerweerdigheid der Banken, en den ouderdom der Planken, waar op wy stonden, met veel voorzichtigheid deden, zonder dat wy, die dit vertrek nu eens met bedaardheid rond keeken, daar eenigen anderen Huysraad in zagen, dan een Bouteille met roode Madérasche Wyn, en eenige Kelkjes, die waarschynelyk daar van een andere plaats zullen gebragt zyn, om 'er ons mede te onthalen, gelyk hy dat ook zeer edelmoedig dée, ons ieder een Glaasje van deze barre bleekroode Wyn, die ons daar egter by onze vermoeying, en in de zware hitte, nog al vry wel quam, zeer gulhertig schenkende; hoewel de Juffers, en ik, veel liever een kopje goede Thee gedronken zouden hebben; maar behalven dat zyn water nog niet kookte, en zyn Thee met de naaste Vloot eerst voorby stond gevoerd te werden, was het niet raadzaam eenig vuur in dit prachtig, en van ouderdom beendroog, vertrek te brengen, indien wy geen gevaar loopen wilden, van by 't springen van de minste vonk, in volle vlam te geraken, daar zommigen al voor vreesden, schoon 'er geen ander vuur, dan dat van de Zon, op werkte, alzoo de Klappus-bladen, met welke dit Vorstelyk Zomer-vertrek vry ydel en doorluchtig gedekt was, met al de verdere deelen van dien, om den oudsten Adel hardnekkig streden.

Dit was ook al een van de redenen, om dat wy niet geerne langer de Zon door het Dak, en de Daalen door de Solder heen met zoo veel gevaar van ons leven zagen, dat wy, na verlof tot het haalen van water van zyn Agtbaarheid verzogt te hebben, te eer van den zelven afscheid namen, en hem ook daar mede van een groote vrees, van hem wegens zynen drank in verdere verlegenheid te brengen (hoewel 1685. wy 'er niet sterk in beeten) verlosteden.

Wy bedankten hem wel zeer voor zyn deftig onthaal, en den Pater, die wy niet zeer veel hadden hooren spreken, voor zyn aangenaam gezelschap, en moesten betuigen daar twee egte Leerlingen van *Pythagoras* gevonden te hebben; alzoo zy den meesten tyd van ons verblyf daar zich zeer stil hielden, verniemende alleenlyk maar zoo nu en dan, by een afgebroken tusschen-vraag, of wy geen Kaas, dan eens, of wy geen Boter, dan weer eens, of wy geen Westphaalsche Hammen, Fransche Wyn, en wat dies meer is, hadden, al te zamen vragen, die onze Schippers met een grooten ophef, om maar water, en andere nooddruftigheden, daar vallende, voor hun geld (expres daar toe, ten bedrage van honderd Ryxdaalders, of daar omtrent, medegegeven) te konnen bekomen, beantwoordden.

Wy gingen van daar te zamen het Klappus-Bosch in wandelen, 't geen wy zeer aangenaam, wegens zyn fraeyen lommer, vonden, behalven dat wy daar ook allereerst die vrugt, die ik zeer laf-zoet vond, eens proefde; dog de meesten, en voor al die bevoorens meer in Indiën geweest waren, prezen die zeer, om dat deszelfs vogt zeer koel, en, na hunne gedagten, zeer aangenaam was; maar voor my; ik heb het 'er toen niet, en ook noit daar na, in konnen vinden; het voldeed my niet meer, als eens zekeren Baar (of Nieuweling, voor de eerstemaal na Oost-Indiën gevaren) de Pisang-vrugt, die hem daar te eeten gegeven wierd: want zy hadden hem wys gemaakt, dat hy 't buitenste, of de schil, die zeer geel zag, maar alleen, dog, wilde hy geen levens-gevaar loopen, niet het minste van 't binnenste, alzoo dat zeer vergiftig was, eeten moest, en hy getuigde, dat hy daar in niet aangenaams vinden kon, 't geen voor een kender van die vrugt, zonder eenige sterker verzekering, te gelooven was, alzoo men 't binnenste, en noit het buitenste, gewoon is te eeten.

Na het doen van onze wandeling, voornamelyk, om na eenig Rivier-water te zoeken, gericht, en 't eeten van eenige Pisang-vrugten, begaven wy ons, zonder 't zelve echter gevonden te hebben, tegen het ondergaan van de Zon weer na boord, alwaar zich die dag vorder niets opmerkens-weerdig opdeed.

Daags daar na begaf ik my met de Boot, En in de Stad ontmoet is. in gezelschap van onzen Derdewaak, *Damaas Willemsz. Spieringman*, en den Commandeur, nevens eenen *van Dalen*, een Adelborst, die bevoorens in Brazil geweest was, en daar de Portugeesche Taal zeer wel geleerd had, na de Stad St. Jago,

1685. go, om daar eenig water, en andere behoeften, te gaan halen.

Zeldzaam voor de wind vaaren van twee Vaartuigen.

Ik zag daar iets, 't geen ik in Indiën wel meer, maar voor dien tyd noit, gezien heb, te weten, dat wy vlak voor de wind langs de wal, en dat een Vaartuyg, een Kanon-schoot twee a drie van ons af in Zee zynde, en van de Stad af ons te gemoed komende, mede vlak voor de wind zeilde: want wy bedienden ons, met het vallen van den avond van boord gezeild zynde, van een zagten Land-wind, en, daar 't ander Vaartuyg zeilde, stak de Zee-wind nog al vry sterk door. Dit had ik in myn Land noit gezien, daar men ook van zulke Land-winden niet weet.

Wy quamen, na gissing, ten acht uuren 's avonds voor de Stad, na ter rechter-hand een Kasteel, dat boven op een Berg, of hoogen Heuvel lag, gepasseerd te hebben; vonden daar een Engelsch Schip met Ezels (hoewel niet met alle, alzoo wy 'er nog rykelyk met twee beenen aan Land vonden) geladen; dog wy mogten dien avond, aangezien de Wacht daar al opgezet, en de Opper-Landvoogd van al de Zoute Eilanden, die daar zyn verblyf houd, niet voor in den morgen-stond te spreken was, om geen reden ter wereld aan Land komen; zoo dat wy dien droevigen donkeren nagt daar in die Boot ('t geen niet zeer vermakelyk, en vry koud was) zoo goed, als wy konden, moesten zien door te brengen, het moeyelykst wel zynde, dat wy, uit vreeze door deze dieven, ook niet dorsten slapen.

Met het aanbreken van den dag naderden wy, op bekomen verlof, de plaats, daar de Wacht der Haven zich bevond, wat nader, vonden daar voor aan een oude dwars-muur, onder welke de Rivier door een groot rond gat in Zee liep, waar onder men de water-vaten maar te leggen had.

Dit was zeer schoon water, dat door de Stad liep; dog daar ook alles vuils in geworpen wierd, waarom men zich 's morgens 'er van drinkwater voorzien moest, dewyl men het dan, en anders den ganschen dag niet, zuiver bekomen kon.

Ook zagen wy daar uit de Corps du Guarde den Hoofdman, of den Officier van de Morgen-wacht, te voorschyn komen, en in een wonderlyk postuur zich aan ons vertoonen, alzoo hy over een zwart Kattoene Hemd, ter eere van ons, een vry geel Hemd pas te vooren eerst aangetrokken had, en nu, zoo als hy ons verwellekomen zou, nog bezig was, zeer openhertig (dat is, met de bloote borst) met zyn Cinque Palma op zyde ons ontmoetende, daar over weer een zeer oude roode Rok, waar in hy den eenen arm vry qualyk krygen kon, aan te trekken, zoo dat zy voor hem niet scheen gemaakt, of door hem in langen tyd niet gebruikt te zyn, en schoon hy 'er al vry wat mager uitzag, had hy egter veel werk, om 'er zig als in te schroeven. 1685.

Wy gingen, alzoo het nog wat vroeg was, om den Landvoogd te spreken, de Stad eens doorwandelen, terwyl de Stierman zyn vaten, daar hy, lag met het water van die Rivier, die midden door de Stad met een fraeye breede straal loopt, vulde.

In 't bezigtigen van de Stad, die kleen, en morssig was, vonden wy niet als eenige slegte kleene huisjens, waar in eenige Vrouwen Zyde, en Kattoen, zommige weefden, zommige breidden, gaande alle in Pano en Badjos, zynde lange benedenkleeden, en boven halve hemdekens.

Ook zagen wy van verre een Kerkje, in 't welk eenige kaarssen brandden, en uit welke eenige Priesters, die daar schenen dienst gedaan te hebben, quamen.

Ik sprak hen in het Latyn aan; maar zy antwoordden my in zulk een uitgezogt Munniken-Latyn, dat ik werk had, om hen te verstaan, hoewel zy anders vriendelyk waren, en zeiden ons te willen komen bezoeken.

Terwyl wy in de Stad hier en daar na stonden te kyken, wierd door een gaeuwen Portugees een roode Oost-Indische Zak-Neusdoek uit de Tas van onzen Bevelhebber der Soldaten, die naast my stond, zoo listig langs zyn borst na boven toe gelicht, en na dezen Portugees zyn Neus zoo behendig gebragt, dat die Borst, indien het geen onderscheide, en zeer kennelyke Neusdoek geweest was, die egter, zoo hy ze niet vaardig gevat had, zou quyt geweest zyn, waar op de ander, door 't groot gedrang der menschen, aanstonds, zonder zich over zyn verlies te beklagen, voort was.

Dit dêe ons vertrekken, om met onzen Tolk, *van Dalen*, den Berg op na den Landvoogd te gaan, welken opgang wy al vry hoog, en die Vesting ook redelyk wel van Geschut voorzien vonden. Wy traden, boven gekomen zynde, in de wooning van dien Heer, vonden die uitnemend slegt, de Kamers wel groot, en met goede Planke vloeren, maar zonder eenige de allerminste Huysraad, uitgenomen, dat wy door een vertrek passeerden, waar in eenige Koyen met Faysanten stonden; die evenwel, daar niet heel zeer voegden. Wy quamen eindelyk in een vertrek, daar wy myn Heer den Landvoogd, een Heer van een korte gedronge gestalte, en van ontrent de vyftig jaaren, met zyn Zoon, een Borst van 21 a 22 jaaren, en onlangs daar uit Engeland gekomen, vonden, die ons beiden zeer vriendelyk verwellekomden. Zy waren beide redelyk wel gekleed, en de oude Heer, die 't woord voerde, was zeer beleefd. Hy verwonder-

1685. derde zich over het cierlyk Portugees, dat onze Tolk sprak, stond ons toe, water te mogen halen, en verzogt alleen, dat wy hem met wat Hollandsche Kaas, en Boter, gedenken zouden; 't geen hem wel beloofd; maar van de Schippers niet nagekomen wierd, 't geen egter, voor die naderhand van de onzen daar komen zouden, gansch niet wel was.

Ik, op de Reyze van myn zwarten Dienaar (een Slave, van den Heer Opper-Landvoogd, *Cornelis Speelman*, aan zyn Zoon te Rotterdam gezonden, en nu te rug gaande) ook wat Portugees geleerd hebbende, sprak over eenige zaaken; die ik best uitdrukken kon, mede nu en dan met zyn Ed., in dit kort gehoor.

Wy vertrokken dan, zonder eenig ander onthaal, dan van eenige verpligtende woorden, zoo ras wy maar konden, weder na de Boot, en zeilden, na ons van water, en andere behoeften, verzorgd te hebben, van daar, hoewel niet, zonder by 't Wachthuys met de Soldaten nog moeite gekregen te hebben, die ons Touw zogten in te palmen, en ons wakker met steenen wierpen. Wy quamen eindelyk weer aan ons Schip, en vonden goed, na dat vier magere Koebeestjens (van welke wy 'er nog een tot in de Straat Sunda in 't leven hielden) eenige stronken, waar op Koolen gestaan hadden, en eenige Hoenderen, aan boord gekregen hadden, op Donderdag met een schoone wind, die wy waarnemen moesten, te zamen van daar t'zeil te gaan; dog op de middag wierd het dood stil, en terwyl wy over Tafel nog zaten en aten, scheen het wat te willen regenen, waarom ik aan myn Dienaar, *Antony*, last gaf, om myn Schryftuig, dat boven op de Tafel van het Halfdek lag, te bergen. Ondertusschen stonden wy ook van de Tafel op, en gereed om na boven te gaan, in welken korten tusschen-tyd 'er zeer schielyk, terwyl al onze Zeylen, en zelf ook de Bram-zeylen, nog bystonden, een zwaar Travaat, of schielyk uitberstende Vlaag, of Stormwind, zich zoo fel verhief, dat wy, eer wy nog boven waren, werk hadden om 'er te komen; en om, daar zynde, malkanderen te konnen verstaan, zoo zwaar en donderend was de wind in 't Want, en in de Zeylen geslagen, in zoo verre, dat, wat ook de Schipper, en de Stierlieden, die zich wakker van hun pligt queten, schreeuwden, om de Bram- en andere Zeylen ten eersten te stryken, en hoe gezwind de Matroozen na boven peurden, om alles daar te redden, dit egter niet beletten kon, dat wy door 't geweld van den wind in de Bram- en Mars-zeylen, die men, door 't zwaar klemmen van de stroppen tegen de Stengen aan, niet om laag krygen kon, vervaarlyk op een zyde geraakten, zoo dat niet alleen 't Hoenderkot, Tafels, &c. gaande raakten, maar ook het Schip scheen 't onderste boven te zullen keeren, gelyk ook zeer waarschynelyk 'er op zou gevolgd hebben, indien onze groote Mast (een groot geluk voor ons) gelyks het Dek niet afgebroken, en over boord gevallen was.

Wat wy hier voor verversching vonden.

De groote Mast, &c., raakt over boord. 1685.

Wy verlooren by dit ongeval, behalven die Mast, ook al onze Stengen, en zagen, dat onze Fokke-mast ook op twee plaatzen geknakt, en niet in staat was, om 'er zeyl aan te voeren, ten zy hy gewangd (dat is, aan weerzyden verdubbeld) wierd.

Toen de Mast viel, kreeg de Schipper en de Opper-Stierman een groot deel van 't Want op hun lyf, 't geen ik, onder de Tent staande, niet zonder groote schrik, hoewel ik niets daar by leed, aanzag; wel bly zynde, dat de Mast maar over boord lag, vermits ik de Schipper 't volk boven had hooren toeroepen, snyd de stroppen maar los, of wy zullen t'onderste boven keeren; van welke twee quaden dit laatste (hoewel 't ons ook zeer qualyk quam) buiten alle tegenspraak het beste was.

De slag, die de brekende, en over boord vallende, Mast met het volk, dat 'er nog op, en in de Mars was, gaf, was afgryzelyk; en 't beste, dat 'er op volgde, was, dat het niet lang daar na stil wierd, waar door wy wel te eer in Staat raakten, om van de tegen het Schip aan bonzende Mast, door 't af kappen van die Vleet, ontslagen te raken, maar aan de andere zyde, was die schielyke stilte weer zeer quaad voor 't vervaarlyk slingeren van ons masteloos Schip, alzoo de Trompen van 't Geschut ieder Reys in Zee slingerden.

Ook was die holle Zee nu zeer quaad voor ons volk, om vyf man, die met de vallende Mast om laag gekomen, of over boord geraakt waren, en zeer ver in Zee dreven, ten eersten weder te krygen; alzoo wy nu geen Takels, om de Schuyt over te hyssen, en in Zee te brengen, gebruiken konden.

Verdere ongemakken.

De eerste van 't over boord geslagen volk, dien ik weer in 't Schip zeer moedig opklauteren zag, was de Bottelier, *Sebastiaan Schepers* genaamt, een Hoorns-man, een fluks en wakker Karel, die, 't gevaar ziende, mede gezwind na boven geklauterd, en, buiten gedagten, zoo schielyk met zyn neus in 't ruime zop geraakt was, een duykel gedaan hebbende, die niet veel zyns gelyk had, hoewel hy 'er, zonder eenigzins gequetst te zyn, afquam. Hy kroop onder 't zeyl, waar in hy verward was, uit, en langs de groote Mast, die nog ten deele op 't Schip lag, weer gezwind na boven, en was binnen boord, eer het iemand wist.

Ons volk, woedende, dat het zyn Makkers, zonder hope van hulp, zoo zy zelf

1685. geen wonderen deden, daar heen dryven zag, zetteden (tot myn uiterste verbaastheid) de Schuyt, die zy anders met de Takels al vry moeyelyk in Zee kregen, met hunne handen in korten tyd over boord, vielen 'er gezwind in, en quamen maar net van pas om dezelve te helpen. Twee kregen zy 'er ten eersten, de derde, alzoo die aan zyn een oog veel geleden had, quam met meer moeite in de Schuyt; maar, by de vierde gekomen zynde, wilde die (ô groote getrouwheid, zelf by zyn uiterste gevaar!) niet overkomen, voor en al eer men zyn Makker, *Bliek* genaamt, die zekerlyk anders weg was, eerst geholpen had; maar, zy hem eerst binnen boord willende hebben, zoo liet hy zig ten eersten, 't geen ook best was, gezeggen, aangezien zy, na hem overgezet te hebben, hoe sterk zy ook aanroeiden, by gemelden *Bliek* quamen, juist zoo als hy begon te zinken. Zy bragten dit volk ten eersten, niet zonder groot gevaar, wegens de nog zeer hol schietende Zee, weer aan boord, alwaar ik dezen *Bliek* (de eenigste op 't Schip, die my zeer ernstig aanbevolen was, en wiens Ouders tot Batavia Lieden van fatzoen waren, tot welke hy overvoer) zoo veel als 't my mogelyk was, (gelyk men in 't gemein ook de andere dêe) zoodanig verquikte, dat zy alle in 't korte weder bequamen.

Na dat dit weder wat bedaard was, zagen wy hier en daar wel eenige Makkers zeer verre van ons verspreid; dog wisten niet, wie van hen dit onweer ook mogt getroffen hebben. Wy schooten derhalven in 't midden van de nacht vier stukken op 't half Dek af, om hen by ons te lokken, van al 't welk ik, die door zware vermoeidheid, van my op dit verschrikkelyk slingerend Schip ettelyke uuren aan een vast te houden, tusschen de Tafel en een van de Banken als vast gezord leggende, in slaap geraakt was, niets ter wereld gehoord had; en ook niets zou geweten hebben, indien ik, van zelfs wakker geworden zynde, den Konstapel met de Lont-stok niet had zien voorby gaan, en daar op gevraagd had, of hy schieten wilde? 't geen hy zeide nu al viermaal zoo even gedaan te hebben, en zeer verwonderd te zyn, dat ik daar af, alzoo alles rondom my op het half Dek gedreund had, niet ontwaakt was. Die ons van hen best helpen kon, te weten, *Kool*, liep, om niet genoodzaakt te zyn van zich zelf, met ons te helpen, te ontblooten, van ons by nacht af, en de anderen, die by ons quamen, hadden, hoewel zy ons al 't hunne aanboden, niets, daar mede zy ons helpen konden, om dat al hunne Stengen voor ons Schip, zynde van 139 voeten, te kleen waren.

Zeldzame slaap des Schryvers.

Werden van de Makkers verlaten.

Wy bedankten hen dan, lieten hen mede heen zeilen, dog geraakten door de wakkerheid van onzen Schipper, en Opper-Stierman, die hier groote preuven van hunne bequaamheid gaven, binnen acht dagen weer volkomen in Staat en Zeylree; alleen dit ons maar ontbrekende, dat wy aan onze groote Steng, die nu voor groote Mast speelde, niet Zeyls genoeg voeren konden, 't geen oorzaak was, dat wy in drie weken geen eene myl vorderden, waarom het zus of zoo stond, of wy zouden weder na 't Vaderland gekeerd hebben; dog een hapje, 't geen wy eindelyk nog by geluk, en net op zyn tyd kregen, was oorzaak, dat wy zedert de Reize zoo voorspoedig voortzetteden, dat wy, schoon Schipper *Kool* aan anderen al verzekerd had, dat wy, of door de Franschen, indien wy aan Cabo de Lopes Gonsalves mogten aangeloopen zyn, zekerlyk genomen, of anders, door gebrek, in Zee buiten tegenspraak in 't korte vergaan zouden zyn, nog pas voor hem, den 24 September aan de Kaap der Goede Hope, diens Tafelberg zich eerst als een klein wolkje opdede, op de Rhede ten anker liepen, hebbende 't geluk gehad van op deze Reize zoo veel Dorades (een uitnemende visch) Albucores, Bonitos, en Coret gevangen te hebben, dat wy wel drie maanden lang, alle daag driederley geregten van de eerste visch op Tafel hadden, waar in ons andere Schepen der Vloot nog overtroffen. 1685.

Komen aan de Kaap der Goede Hope.

Wy vonden hier het Schip 't Land Schouwen, (waar op de Heer *Thomas Slicher*, Extraordinair Raad van Indiën, en gewezen Schepen van Amsterdam (zoo meine) met zyn Vrouw, en een zware Familie, was) en 't Schip de Prins Willem, reeds ten anker leggen, gelyk ook al onze andere Makkers, uitgenomen de Waalstroom, die kort daar na daar mede ten anker quam, knypende by de wind, gelyk wy ook deeden, met alles, wat goed doen kon, op. Dog hy was 'er maar pas, of de nieuwe Fiscaal haalde Schipper *Kool*, over 't verklikken van een Matroos, aan, 't geen men zeide, dat hem, en een voornaam Heer wel 1000. Gulden koste. Een fraey ontbytje voor die Fiscaal, die 'er pas gekomen was.

De Schipper van 't Land Schouwen, *Cornelis de Souter*, een losse ziel, ontfing ons wel; dog voor al ook de Heer *Slicher*, verwelkomde ons met zeer veel blydschap; van dewelke wy, na eenige ververssching, afscheid namen, en na Land gingen, daar wy van de Heer *Andries de Man*, Koopman, Tweede, en nu ook Gezaghebber (alzoo de Heer Commandeur *Simon van der Stel*, volgens last van den Heer Commissaris *van Rhede*, die in Augustus van daar vertrok, op een Landtogt was) zeer vriendelyk in 't Oude Huys

van

1685. van den Heer *van der Stel*, daar ook de Heer *Slicher* zich onthield, ontfangen, en op 't Avondmaal gehouden wierden; het geen ik wel bekennen wilde, dat my zoo wel smaakte, en zoo wonderlyk beviel, dat ik niet besluiten kon met myn Schipper in de laten nacht weer na boord te gaan, maar beter keurde, met Schipper *Kool* ten Huyze van een Kaaps Borger, *Guilliam Heems*, die 'er over vyf jaaren met zyn Vrouw, zonder iets te hebben, gekomen, en nu een wel gesteld man was, myn nacht--rust te gaan nemen, daar ik het zoo wel, en vermakelyk vond; (zoo wegens 't gezang der Kaapsche Canary-Vogels, en 't kirren der Tortel-duyven, als wegens het minnelyk onthaal van Monsr. *Heems*, op zyn Buiten-plaats, de Boschheuvel genaamt, daar ik schoone Orange- of Limoen-boomen zag) dat ik nog den dag daar aan by dezen Vriend, en zyn Vrouw, beide zeer hupse en vriendelyke Lieden, op aanbeveling van Schipper *Kool*, die 's morgens weer na zyn boord ging, bleef; maar als ik vernam, dat die Lieden (daar ook een Zeeuw, Monsr. *N. Buermans*, Onder-Koopman op 't Schip de Prins Willem, vond) zoo beleefd waren, dat zy van my, of hem, geen geld begeerden, kon ik ook niet goedvinden, langer daar te blyven; maar ging by den Predikant, D. *Joannes Overney*, een Vries van geboorte, vernemen, waar zyn Eerw., die daar best bekend was, my raden zou te gaan huysvesten, alzoo men hier anders zeer licht in een Hoerhuys geraken kan.

Het had zyn Eerw. plicht wel geweest, my, die de eenigste Predikant in de Vloot was, en die naderhand dit, met dikwils voor hem te prediken, wel dubbeld aan hem verdiende, zyn Huys aan te bieden, behalven dat ik dat onder my niet zou gelaten hebben; maar, in de plaats van dat, schoon hy in de helft van een groot schoon Huys woonde, 't geen de Lieutenant, *Jan Baptista Dubertino*, voor zich van Compagnies Bouw-stoffen, daar hy als Fabryk 't opsigt bevorens over had, gebouwd had, bewoonde, welk Huys de Heer *van Rhede* tot een wooning, ten deele van den Predikant, en ten deele van de Geheym-Schryver *Kemels* met zyn Vrouw, geschikt had; rade D. *Overney* my om in den Olifant, by eene Juffr. *Mostaart*, naderhand met Monsr. *Holsmit* getrouwd, myn verblyf te gaan nemen, gelyk ik voor eenigen tyd dêe; tot dat ik gelegenheid kreeg, om by eenen *Jan de Beer*, bevoorens een Meulenaar, dog toen Borger-Raad, of Borgermeester aldaar, beter huysvesting na myn zin te vinden; hoewel ik het daar al mede zoo niet had, als ik wel wenschte, om dat hy nu en dan wel eens wat meer dronk, dan hem diende.

…n wat …r daar zeld-…ams …tmoe-…de.

Op onze Reyze van St. Jago had ik, met de uiterste smaak van de wereld, 1685. stronken van Kool leeren eeten, die in myn Ouders Huys noit de schoonste Kool had willen aanzien; dog hier aan de Kaap volleerde ik dit, alzoo ik de Kool hier vry wat beter, als die stronken, uitnemend groot, en ook zeer goed van smaak, behalven een overvloed van allerley goede Moeskruiden, en andere Vrugten, vond.

Ik zag met groot vermaak daar de Compagnies Thuyn, die zeer net lag, en de schoonste Plantagie toen was, die ik voor of na oit zag, en die ik nu niet zal beschryven, alzoo dat onder de stoffe der Kaap gedaan heb; maar by myn Tweede Tocht vond ik die zeer veranderd, alzoo 't Speelhuysje aan 't einde van dezelve door de Heer *van Rhede* gemaakt, of op zyn last daar opgericht, onder anderen by myn wederkeering al verwoest en weg was; van waar men een uitnemend schoon gezigt op de Reede had.

Ook zag ik by myn aanwezen aldaar op zekeren dag, zynde in 't Fort op de Kat met de Heeren *Slicher*, *de Man*, en alle de voorname Lieden, zoo van de Kaap, als van de Vloot, een aardig Spiegel-Gevegt van de Hottentots tegen malkanderen met afgesnedene Wyngaard-takjes, waar mede zy malkanderen op een hair wisten te treffen, werpende in 't gemeen, zoo als zy op de eene voet stonden en draeiden, om de takjes, door hunne partyen geworpen, te gezwinder te konnen ontwyken. Over de stank, en morzigheid van dit volk, met hunne lage Hutjes ontrent het Fort woonende, en die raeuwe darmen maar uitwringen, en op de kolen wat leggen zag, kon my niet genoeg verwonderen.

Ik vond hier by myn komst als Bedienden der E. Maatschappy ook *Hieronymus Crüse*, of *Croese*, als Kapiteyn, *N. van Keulen*, die 'er nu pas als Fiscaal met zyn Vrouw, en haar Suster, (die kort 'er aan met een ryken Boer trouwde) gekomen was, den Onder-Koopman, *N. van Breugel*, (met wiens Weduwe naderhand de Heer *de Man* trouwde) den Cassier, *N. van der Stel*, den Dispenzier, *Blesius*, den Guarnizoen Boekhouder, *Bloem*, *Kemels*, Geheym-Schryver, eenen *N. de Goyer*, mede tot de Secretary behoorende, den Krank-bezoeker, *Koopman*, die sterk koopmanschapte, en naderhand uit nedrigheid een Rok met Goude Knoopen droeg.

Ik zag daar nog eenige ruïnen van het Oude Fort, wel eer door de Heer *Johan van Riebeek* aan Strand, daar nu Compagnies Magazyn van Touwerk, &c. is, en nader aan 't Vlek, dan nu, gebouwd, waar van ik de aarde nu en dan zag weg kruyen.

Ik genoot ook veel playzier door Jonker *Adriaan van der Stel*, tweede Soon van de

1685. den Heer Commandeur *Simon van der Stel*, die my op 't ronde Bofchje bragt, en, behalven een net tractement, ook veel vermaak op dit Landhuys der E. Maatfchappy, en deszelfs Plantagie aandêe.

Behalven dat hy my ook van verfcheide aangename Vrugten (en voor al van een zoort van zeer lekkere Limoenen, van gedaante by na als Citroenen, en die men uit de hand at) rykelyk verzâg, waar tegen ik zyn E. weer een Gefchenk van twee fraeye Hoeden dede.

Kinderen van den ouden Heer van der Stel.

De oude Heer, *Simon van der Stel*, had vyf Zoonen. De oudfte, *Willem Adriaan* genaamt, was, toen niet lang geleden of Ao. 1684. met Juffr. *Maria de Haze*, Dogter van de Heer *de Haze*, gewezen Directeur in Bengale, getrouwd, en met haar nevens haar Mama, Weduwe van den Heer *Verburg*, ook gewezen Directeur in Bengale, na Holland vertrokken, alwaar zich zyn Ed. tot Amfterdam zedert nedergezet, en daar hy tot Ao 1699 (wanneer hy zynen Heer Vader als Landvoogd aan de Kaap vervangen ging) het Ampt van Schepen dier aanzienelyke Stad bediend heeft.

Na zyn Ed. volgde Jonker *Adriaan*, dan Jonker *François*, dan Jonker *Henrik*, die, met een Deen na Holland vertrokken zynde, met een Poolfche Juffer trouwde, dog die naderhand weer in Indiën quam, en eerft als Caffier en Winkelier op Macaffar zich onthield; dog eindelyk als Landdroft op Batavia geftorven is.

Van welke 'er een met de Heer Koeper vergaat.

Behalven deze Zoonen had de oude Heer *van der Stel* nog een Zoon, diens naam my onbekend; maar die op een onbekende wyze aan zyn einde geraakt is. Hy vertrok, onder 't Opper-Gezag van de Heer *Koeper*, met het Schip, de Ridderfchap van Holland, van de Kaap na Batavia, dog die Bodem is waarfchynelykft in volle Zee met man en muys gebleven, hoewel men naderhand nog eenige loffe en ongegronde gerugten hoorde, als of deze Zoon van den Heer *van der Stel* op 't Eiland Madagafcar aangeland zou zyn. Indien de al te hoofdige Heer *Koeper* den raad van zynen Schipper gevolgd, en, voor een al te oude, een nieuwe groote Maft aan de Kaap ingezet had, dit ongeluk zou hem waarfchynelyk niet overkomen hebben.

Buiten die vyf Zoonen had de Heer *Simon van der Stel* nog een Dogter, die in Holland aan eenen Heer *van Ryn* getrouwd was.

Slingelands Tocht na de Tafelberg.

Onder de Onder-Kooplieden, toen met de Vloot daar aan de Kaap leggende, was eenen Sr. *van Slingeland*, van Maaftricht, die met eenige andere Lief hebbers den Tafelberg beklom, en my daags 'er aan zeide, dat hy 'er niets, dan eenige Putten en Kuilen, met ftilftaande regen-water vervuld, gevonden, gelyk ik reeds ook al van andere gehoord had. Zy hadden 1685. veel moeite, en vyf uuren aan een werk gehad, om 'er op te komen; doch het afkomen was hen nog veel moeyelyker gevallen.

Voor myn vertrek viel 'er een zeer wonderlyk Huwelyk van een Onder-Koopman, die hier woonde, voor. Vrydag 's namiddags ontrent 5 uuren quam 'er een Barinnetje (of nieuwlings daar met de Vloot aangekomen Juffer) by hem, nevens ander Gezelfchap, daar ik mede by was, in Huys, welke Juffer hy, die redelyk wel van de Kaapfche vocht beftoven was, een Neusdoek toewierp, die zy tot daags 'er aan hield; wanneer zy, met eenige Juffers weer by hem komende, hem wysmaakte, en zeer fterk opftreed, dat hy haar dien Neusdoek op trouw in haar aller bywezen (fchoon 'er niets aan was) gegeven had, en die hem op zyn woord perften, om die Juffer, die wel een goed man van nooden, alzoo zy 't niet breed had, te eeren, en ten eerften, alzoo haar Schip op 't vertrek ftond, te trouwen.

Zeldzaam en fchielyk Huwelyk.

Hy zeide van al deze zaaken niets te weten, dog was egter gereed, dewyl zy zeiden, dit alle gezien te hebben, om die Juffer te trouwen. Daar op ging die zelve Zaturdag avond in 't Avond-Gebed het eerfte, Zondag 's morgens het tweede, en na de Predikatie het derde gebod, waar op dit Paar 's namiddags trouwde, en het Schip van deze Juffer vertrok 's Maandags, zoo dat het al vry krap met haar omquam, en zy 't niet veel later had mogen begrypen.

Diergelyk fchielyk Huwelyk heb ik nog eens op Batavia van eenen *Bayle* gezien, maar moet bekennen, dat het Liefde-vuur daar wonderlyk fchielyk by deze Gelieven moet vonk gevat hebben, alzoo 'er mede maar een dag tuffchen beiden was. Egter zyn dit beide zeer goede Huwelyken geweeft, fchoon daar geen tyd was, om malkanders aard of gedrag te leeren kennen.

Vertrek des Schryvers van de Kaap.

Na dat wy hier een maand aan de Kaap uitgeruft, en een nieuwe groote Maft ingezet hadden, vertrokken wy den 24 October; dog hadden hier nog een Onder-Koopman, *Jacob Marmer* genaamt, met zyn zwangere Vrouw (die nog een a twee maanden te gaan had) aan boord gekregen, die by ons mede in de Kajuyt geplaatft wierd, aangezien 'er boven in de Schippers-Kamer nog drie Vrouwen waren, die na hunne mannen in Indiën vertrokken. De eene was een Wondheelers Vrouw, welkers man op Baticalo, de tweede een Schoolmeefters Vrouw, diens man op Batavia lag, en de derde een Affiftents Vrouw, die wel de zedigfte van de drie, en Juffr. *van Maten* genaamt was. Men zou deze Juffr. *Marmer* wel geerne

by

1685. by die andere Vrouwen geplaatst hebben; dog dat Logement was voor die drie reets al te kleen.

Dus zeilden wy dan weer, vry voorspoediger, dan na de Kaap, van daar na Batavia; dog hadden door zwaar, hoewel anders voorspoedig, weder ontrent St. Paul, en Amsterdam, daar men in 't gemeen zware Winden, holle Zeen, en, om de styve Koelte van agteren, een geweldig slingeren van het Schip, heeft, het ongeluk, dat onze Martavaan, of een groote verglaasde Water-pot (waar in ons drinkwater was) by nacht losraakte, en in stukken brak, welkers scherven met al het water zich zoodanig over de gansche Kajuyt verspreidden, dat zy de Slaap-plaats of 't Ledekantje van den Onder-Koopman, regt tegen over die Pot geplaatst, schenen te zullen verbryzelen, hoewel zy met ieder Zee maar tot halver weg quamen, en dan weder te rug geslagen wierden, zonder dat, die gansche nacht door, iemand van de Kajuyts Jongens, om 't wat op te redden, 'er ontrent komen kon, alzoo het Dek door 't water zeer glad was; en toen 'er eindelyk een der zelve zich aan waagde, raakte hy niet alleen onder de voet, maar ook in groot gevaar van door deze scherven gequetst te werden, behalven dat hy ook in lange tyd niet weer op zyn voeten, of zoo verre komen kon, om zich maar hier of daar aan vast te houden; al 't welke ons by dit ongemeen groot verlies nog een kort vermaak, en hertelyk gelach gaf.

Anders ging alles zeer voorspoedig, zoo met ons allen, als met die zwangere Vrouw, die, schoon zy geen hulp van een dezer Vrouwen bequam (onder welke de eene nog voor Minne gediend had) door behulp van den Opper-Meester, een zeer bequaam en hups man, zeer gelukkig acht dagen, eer wy op Batavia quamen, verloste.

Ik doopte het Kind Zondags te vooren, zoo als wy Zondags daar aan op Batavia quamen, 't geen ik daarom aanhale, om dat ik den Doop in dat zelve jaar eerst aan een Kind in Europa, te Nieuwkerk, by Gouda, wanneer ik daar voor D. *Hellenius* predikte, en voor de tweedemaal aan een Kind op de Kaap, en dus in Africa, en voor de derdemaal hier op Zee, of in Asia, en den zelven dus, in een en 't zelve jaar, in drie Deelen van de Wereld bediend hebbe, dat al zelden voorvalt.

Na dat wy 10 weken gezeilt en, nu al 90 mylen, na de gissing van Schipper, en Stierlieden, over Land gezeild hadden, hadden wy om de Zuyd, eenige dagen te vooren, eer wy op Batavia quamen, nog zulken scherpe koude, dat ik, en meer anderen, 'er Winterhielen van hadden, die ik niet lang, voor dat ik op Batavia quam, door de schielyk weer toenemende hitte eerst quyt raakte. Een zaak, die by na ongelooflyk schynd, en egter volslagen waar is. 1685.

Aldus quamen wy zonder eenige verdere ramp, ook zonder eenen dooden, of eenig geschil met iemand gehad te hebben, na een zeer vermakelyke Reyze, op Zondag den 30 December 1685., 's morgens onder den Kerk-tyd op Batavia 's Rhede ten anker, alwaar ik my eerst na 't Huys van den Eerw. D. *Theodorus Zas*, Nederduyts Predikant, begaf, een Heer, die my in zyn ganschen omtrek vry wonderlyk, en zeer ouderwets voorquam, alzoo hy een kort Wambais met schootjens, na den ouden tyd, en een wyde opene Broek droeg, en met een paar ongemeene groote gryze Knevels zich voor ons vertoonde

Zyn Komst op Batavia.

Ik bleef dien middag by zyn Eerw. eeten, en wierd van zyn Eerw. verzogt myn Logement by hem te nemen, dat my des namiddags ook de Heer *Dionys Kelk*, mitsgaders D. *Isaac Hellenius*, Maleyts Predikant, en meer anderen, met veel genegenheid aanboden; dog alzoo ik van alle deze Heeren 'er maar een verkiezen kon, die my best geleek, quam my, in opzicht van onze jaaren, de Heer *Hellenius* best voor, daar ik, toen by myn aanwezen op Batavia, tot den 7 Maart 1686. zeer vriendelyk onthaald, en byzonder wel na myn zin geweest ben.

Ik was 'er (zoo 't de naam had) wel voor niet; dog 't kostte my aan Geschenken veel meer, als ik by een ander zou verteerd hebben, behalven dat de Juffer van den Huyze my een Klavecimbaal, die my zeer veel van 't fraey schilderen aan boord gekost had, tegen myn wil en dank, voor niet van 't hard bond, zonder dat ik naderhand gelegenheid had, om een andere te bekomen.

's Agtermiddags na den Kerk-tyd ging de Heer *Zas* met my na zyn Edelheid, den Heer Gouverneur Generaal *Camphuys*, die my zeer vriendelyk verwelkomde, en op dien zelven tyd ook aanzeide, dat haar Edelheden al voor myn komst besloten hadden, den eerst aanlandende Predikant, na Amboina te zenden, en dat ik dierhalven geordonneerd was, om na die Landvoogdy te gaan, dat ik met veel respect aannam, waar op zyn Edelheid zeide, dat hy myne volveerdigheid in het aannemen van die post prees, en wel gewenscht had, dat D. *Dathenus*, die dit geweigerd, en zich daar door in veel moeyelykheden ingewikkeld had, dit mede zoo gewillig mogt hebben aangenomen. Ook verzekerde zyn Edelheid my, om deze myne gewilligheid, in 't toekomende van zyne gunst, belovende my ten goede te zullen gedenken, waar op wy, na nog een kort ver-

Bezoekt zyn Edelheid de Heer Camphuys.

1685. verblyf, van zyn Edelheid affcheid namen.

Ik vond Batavia uitnemend vermakelyk, de manier van leven daar geheel en al hoflyk, pragtig, vriendelyk, de menfchen zeer gezellig, en voor al zeer onthalende, waar door ik gelegenheid vond, om by veele der aanzienelykften aldaar al dikwils zeer deftig onthaald te werden.

Werd van veelerley Heeren minnelyk ontfangen.

Myne eerfte bekenden, die ik hier kreeg, waren de Heeren Duytfche Predikanten *Lindius*, *Zas*, *Clavius*, *Wytens*, *Heynen*, en *de Voogd*, mitsgaders die van de Maleytfche Gemeynte, D. D. *Hellenius*, en *Vosmaar*, gelyk ook die van de Portugeefche Gemeynte, de Heeren *Thornton* en *Ferreira*, benevens D. *Carpius*, die de Rheede waarnam.

Buiten dezen wierd ik zeer minnelyk nu en dan verzogt ten Huyze van de Heeren *de Boulan* (voor een Indifch Kind, een ongemeen bequaam Heer) *Cornelis van Outhoorn*, *Quevellerius*, *Kelk*, *de Haas*, gelyk mede by de Japanfche Opper-Hoofden, de Heeren *Ranft*, en *van Buytenhem*, myne zeer byzondere Vrienden, die my zeer veel beleefdheid, en dat al vry dikwils, bewezen.

Ik genoot ook zeer dikwils de Tafel van zyn Edelheid, mitsgaders van den Heer Directeur Generaal *Hurt*, die my, de eerftemaal in 't Fort predikende, aan zyn Tafel noodigde, en toen myn eerfte Leermeefter in de Maleytfche Taal wierd, daar zyn Ed. fterk op gezet was.

Geen minder eer en vriendfchap bewezen my ook de Heeren Raaden van Indiën, *Maarten Pit*, *Ryklof van Goens*, de Jonge (die kort 'er na van hier na 't Vaderland opontboden vertrok, een Koek, zyn Ed. door den Heer *van Rheede* gebakken, gelyk hy toen ook op Zee quam te fterven) mitsgaders de Heeren *Willem van Outhoorn* (myn Patroon, zoo lang ik in Indiën geweeft ben) *Johan van Hoorn*, *van Quaalberg*, *Slicher*, *St. Martin*, en meer andere, die my zeer dikwils aan hunne Huyzen en Tafels noodigden; dog geen vreemder onthaal quam my hier voor, dan de Japanfche Maaltyd by zyn Edelheid, die hy Donderdags hield, daar in 't eerft niet dan een Bort met wat drooge Ryft, en eenige Potjens met zeer fcherpe fpyzen, die my ganfch niet bevielen, op Tafel quamen, behalven dat ik my ook met de twee ronde lange ftokjens, waar mede de Japanders en Tsjineezen deze fpyzen gewoon zyn te eeten, ganfch niet wift te behelpen; dog naderhand quam 'er gebraad en ander Vaderlands eeten, daar ik beter mede te recht raakte, een zaak, waar van elders breder fpreke.

Vreemde Maaltyd.

En vreemder Kok.

Zeer wonderlyk quam 't my hier ook te vooren, dat de Kok, die de fpys by zyn Edelheid op Tafel ordonneerde, niet alleen in 't zwart fluweel gekleed was, 1685. maar, zoo ik daar na zag, ook Koets en Paarden, en een pragtige ftaat hield, hoewel ik 'er naderhand fprak, die hem ettelyke jaaren te vooren met Taartjens (die een Slaaf droeg) langs Straat hadden zien loopen. Waar uit dan bleek, dat hy het uit de grond opgehaald, en zig in dit zyn Ampt zeer wel beneerftigd had.

By de Krygshoofden hier vond ik 'er ook verfcheiden, die my veel beleefdheden bewezen, te weten, de Heeren Capiteyns *Thileman Ewyk* aan de Rotterdamfche, *Herman Egtbertzoon* aan de Utrechtfche Poort, den Heer *Sloot* aan 't Vierkant, den Luytenant *Berg* aan de Nieuw-poort, en meer anderen, die my zeer aanhaalden om de Vaderlandze Nouvelles te vernemen, en om te hooren, hoe hunne goede Vrienden daar al voeren.

Wy namen zoo nu en dan met een Koets een Uytfpanning na buiten, en reden na Noordwyk, een kleen uurtje buiten de Nieuw-poort, om een Vifchje, daar ieder Heer voor eene maaltyd (hebbende de magt om een Juffer met zich te brengen) een Goude Koebang of 24 Gulden Hollands geld, verteerd; dog 't fpeet my op zekeren tyd, dat ik dit geld, zonder van de Vifch geproefd, of die eens gezien te hebben, betalen moeft, alzoo ik door agter uit te ryden, om dat aan myn Juffer niet te vergen, zoo ziek geworden was, dat ik my niet in ftaat vond, om aan Tafel te komen.

Dier Vifcheeten op Noordwyk.

Geen menfchen hier quamen my vreemder voor, als de Tsjineezen, van welke de Mans my, om hun koddig hulzel, alle Vrouwlieden geleken.

Hoe groote Schenkagien deze menfchen, niet zonder groote en wel gegronde inzichten aan alle de Grooten van Batavia, en voor al aan den Directeur Generaal doen, heb ik op zekeren morgen eens ten Huyze van dien Heer gezien, daar 't rondom in de Galdery zoo vol van alles koftelyks ftond, dat men zich naeuwlyks wift te draeyen, en de Heer Directeurs Gemalinne verklaarde, dat zy niet wift, waar al dit goed te plaatzen, alzoo al hare Solders, met diergelyk goed, reeds opgepropt waren.

De Tsjineezen, en hunne Gefchenken aan de Grooten.

Zeer vreemd quam my in 't eerft ten Huyze van den Ed. Heer *van Outhoorn* 't eeten van Pinang voor, en ik dacht niet anders, of ik zag den Heer *Clavius*, die met my daar gegaan was, om dien Heer geluk in 't Nieuwe-jaar te wenfchen, zeer fterk bloeyen, waar over ik my verwonderd toonde; dog hy hielp my wel haaft uit den droom, en leerde my dit Indifch aangenaam tydverdryf onderweeg zoo wel, dat ik zyn Eerw. namaals nog meenigmaal 'er voor bedankt heb.

De Schryver leerd Pinang-eeten.

Kort na myn komft, of den 31 December

1685. Verd is Lid in 'eiga-ering ontfan-en.

ber 1685., verscheen ik met myne Geloofs-brieven in den Kerken-raad alhier, en wierd als een extraordinair Lid (om als een Buyten-Predikant over de algemeene zaaken van Indiën met een concluderende of besluitende; dog over die van de Stad Batavia alleen met een adviserende of raadgevende stem te oordeelen) door den Voorzitter, den Heer *Heynen*, verwelkomt, en myn plaats my aangewezen.

Niet lang daar na predikte ik (volgens gewoonte van alle eerst hier aankomende Predikanten) eerst in de Kasteels-Kerk voor den Heer Generaal en Raaden van Nederlands India, en den Sondag daar aan voor de Gemeynte van Batavia in de Stads-Kerk.

Krygt een ongemak aan zyn gehoor.

Een week twee a drie na myn aankomst kreeg ik een groot ongemak aan beide myne ooren, door een onvoorzigtig wasschen van myn hoofd aan boord met Tamarinde, zonder myn ooren te stoppen, veroorzaakt, waar door ik by na als doof wierd, behalven dat ik, 's nagts voornamentlyk, van pyn meinde dol te werden. Ik had hier tegen te vergeefs al 2 maenden lang ettelyke Wondheelers gebruikt; dog raakte hier gelukkig in 4 a 5 dagen af door een raad, die my de Heer *Cornelis van Outhoorn*, myn Buurman toen, gaf. Zy bestond in driemaal daags versche Klappus-olie (waar in een bolleken Look gesnerkt was) zoo heet, als ik het verdragen kon, met een veerken in 't oor te brengen, waar door ik 'er in dien korten tyd van geneezen raakte.

Heerlyk optrekken der Bataviasche Borgery.

Zeer pragtig was by de intrede van 't Nieuwe-jaar het optrekken der Bataviasche Borgery, dat toen nog stand greep; dog naderhand allengskens afging.

De gemeene Soldaten te Voet en te Paart verschenen daar zeer pragtig, met fluweele Rokken met massive Goude Knoopen, en verder zeer deftig van alles uitgedost, en de Kapiteynen zag men met Goude Ringkragen, dat heerlyk schitterde, pronken. Ik zag in de volgende tyden maar alleen, dat eene divisie, of een Sergeant met 10 a 12 man, aan de Heeren van rang hunne Huyzen rond ging, daar hy en zyn volk met een glas wyn beschonken wierden.

Der Tsjineezen Nieuwejaar.

Geen minder zwier en vreugd gaf in 't begin van February het Tsjineesch Nieuwe-jaar, dat van hen, en voor al van de Kinderen 's avonds met duizenden van allerley lichten van honderderley aardige fatzoenen, zeer statig en pragtig gevierd werd.

De Heer Taks dood.

In 't midden dezer maand Ao. 1686. kreeg men hier van Java 's Noord-Oost Kust ook 't berigt van de droevige moord van den Heer Gezant, *François Tak*, en van zyn Tweeden in die Ambassade aan den Keyzer van Java, den Heer *Jeremias van Vliet*, en van veel anderen, den 8 February op Carta Soera de Ningrad voorgevallen, en door den Bilier *Soerapatti* tot aller verbasing uitgevoerd, een geval waar van wy onder de zaaken van Java breder spreken.

1686.

Fraey Muzycq bygewoond.

Ik woonde op Batavia een zeer fraey Muzycq by, alwaar de Heer *Abraham van Riebeek*, Geheym-Schryver harer Edelheden, de Basso continuo speelde, ik den Tenor zong, den Notaris *Bolswaart* op de Flute douce, en de Vendumeester *Taalman*, nevens anderen op de Hand-viool speelden; dog een volmaakt Muzycq dede my de Heer *Kleyer*, Japans Opperhoofd, in zyn Huys, enkel van zyne Slaven, die Meesterlyk op alle Instrumenten speelden, hooren, gelyk ik dat naderhand ook by de Heer *Ryklof Pit* even eens gezien heb.

De Heer *Cornelis van Outhoorn* had ook een heerlyk Harpslager, en zyn Heer Broeder had in zyn Huys een zeer fraeyen Orgel, waar op ik meenigmaal gespeeld, en in 't gezelschap van zyn Ed. eenige Dogter, die zeer fraey daar op speelde, veel vermaak genoten heb.

Zyn vertrek na Japara.

Om 't voornoemd ongeval van den Heer *Tak* wierden 'er ten eersten Schepen na Japara gezonden, om de Vrouwen der Europëers van Java af te halen, by welke gelegenheid men ook de Schepen na de Oost ten eersten afzond, hoewel ik verlof kreeg, om tot den 7 Maart nog te blyven, wanneer ik met het Schip Macassar, waar op Schipper *Knol* Hoofd was, en waar mede ook Juffr. *Joanna Padbrugge*, Weduwe van den Heer *van Vliet*, en *Andries Olofszen Lofzang*, overvoer, na Japara stevende, daar wy na 4 a 5 dagen ter Rheede quamen, en de Schepen Voorschoten, de Moer-Kappel, Boswyk, en meer andere Bodems, leggen vonden.

Op 't laatste was de Heer *Johan Henrik Thim*, wel eer Bevelhebber van 't Kasteel Weysselmunde, onder den Koning van Polen, naderhand Schipper, en Kaartmaker in dienst der E. Maatschappy, en van dit laatste Ampt den 19 February tot Landvoogd van Ternate gevorderd. Hy had een Dogter van 18 a 19 jaaren by zich, een verstandige, zedige, en een van de zoetste Juffers, die ik oit in Indiën ontmoet heb, en die naderhand met de Heer van *Dishoeke*, Directeur in Bengale, getrouwd is.

Deze Heer wierd voor af na Japara gezonden, om ordre op alle de zaaken te stellen.

Voor myn vertrek van Batavia had my de Ed. Heer *Hurdt* in veel gevallen, en ook zyne Gemalinne, een zeer brave en gulhertige Dame, zeer groote diensten gedaan.

Ook had ik myne Vaderlandsche brieven al mede, eer wy van Batavia t'zeyl gingen, om zeer goede redenen met den Malakschen Fiscaal, den Heer *Pieter van Hels-*

1686. *Helsdingen*, medegegeven.

Op den Tocht na Japara, ontmoetede ik twee Vaandrigs, *Michiel Ram*, en *N. Lamsweerde*, die by den Keyzer van Candi kort te vooren geweest, en tot verwondering van allen, 'er behouden (tegen zyn voorige gewoonte, alzoo hy alle Gezanten daar gevangen hield) te rug gekomen, en daar op van Sergeanten tot Vaandrigs gevorderd waren.

Geduurende ons aanwezen tot Japara dêe 't Opper-Hoofd, de Heer *Joannes de Hertog*, Opper-Koopman in dienst der E. Maatschappy, ons veel vriendschap, zoo aan zyn Tafel, als met ons op zekeren dag in 's Compagnies Thuyn, een myl of twee van de Logie gelegen, te onthalen. 1686.

Wy reden 's avonds al vry laat met eenige Flambeauwen weer van daar; dog de Juffrs. *van Vliet*, en *Thim*, waren 's nachts, uit vreeze voor ongemak, 't geen haar op de weg ontmoeten mogt, daar in die Thuyn in een Planken Huys, vry verheven op Palen staande, blyven slapen; maar

Gevaarlyke Uitspanning.

hadden zich daar, schoon 'er ontrent dit Huys een Wacht van Hollanders lag, niet al te zeker bevonden, alzoo 'er des nachts een vreezelyke Tyger, dien zy, om zyn tintelende oogen, zeer klaar door eenige reeten, en gaten, gezien hadden, rondom dit Huys had komen waaren, en brullen, 't geen haar, hoewel zy ter plaatze daar zy zich onthielden, geen nood ter wereld hadden, egter zeer ontzet had. De Wacht had 'er verscheide malen wel op geschoten, dog den zelven of niet, of altoos zoo veel niet getroffen, dat men eenig bloed 'er af vernomen had. Dit was oorzaak, dat die Juffers ten eersten weer na de Logie quamen, niet langer in zulken gevaarlyke plaats hebbende durven blyven.

Ik vond hier ook den Zoon van Juffr. *van Quaalberg* (zegge Juffr.) want men wist toen nog van geen eene Mevrouw in Indiën, en de Vrouw van de Heer *Hurdt*, de eerste in Rang, wierd maar Juffrouw toen genaamt. Deze Borst, *Daniel Schenkenberg* genaamt, was my van zyn Mama zeer ernstig aanbevolen, met verzoek van zyn spoedige overkomst na Batavia (gelyk dede) by 't Opperhoofd te verzoeken. Ik zag by dezelve twee spierwitte Suri-Katjes of Ink-Horentjes, die hem door de Keyzer van Djava vereerd waren.

Terwyl ik hier was, moest ik, alzoo de Heer *de Hertog* my wegens 't groot gezelschap van de Heer *Thim*, en zyne Familie, mitsgaders dat van Juffr., de Weduwe *van Vliet*, onmogelyk logeren kon, na een goed henen komen, wilde ik aan Land blyven, omzien.

Ik geraakte den eersten nacht by een Lieutenant, daar 't Logys vry slegt was; maar quam naderhand ten Huyze van den

Des Schryvers huisvesting.

Twee-

1686. Tweeden Perzoon, den Heer *Jan Steen*, op een en dezelve Kamer, daar de Heer Kapiteyn, *Maurits van Happel*, ook zyn verblyf had, en genoot van dezen braven Heer *Steen* zeer veel beleefdheid, die my zoo veel te beter, om 't gezelschap van de Heer *van Happel*, beviel, alzoo die Heer zeer groote kennis van de Maleytsche Taal had, en dezelve ook in haare Letter, te weten, de Arabische, zeer wel wist te schryven. Hy verhaalde my ook zeer omstandig, hoe deze kennis van die Taal en Letter, hem gelegenheid gegeven had, om, terwyl hy nog minder Officier, onder den Heer Kapiteyn *Ruys*, was, den vermaarden *Sjeich Jozef*, die zoo grooten aanhang op Java, Macassar, en elders had, en van al de Mohhammedanen, daar, en elders, als een Heylig geëerd wierd, zeer listig, zich zelven voor een Mohhammedaan uitgevende, en met veel Lof van de Hollanders sprekende, en hem goed onthaal, en zekerheid voor zyn leven belovende, gevangen te krygen, die naderhand na de Kaap gezonden, en daar op zeker stuk Lands gestorven is, alwaar men zyn Graf nog zien kan.

By myn tweede Tocht na Indiën heb dit zyn Graf niet verre van een Hoeve van D. Kalden aldaar, Zandvliet genaamt, gezien, en verstaan, dat korten tyd te vooren allen, die van zyn gevolg daar by hem aan de Kaap geweest zyn, permissie bekomen hadden, om ieder weer na hun Land te keeren, 't geen zy ook alle aannamen, uitgenomen een Macassaarsse Dogter, *Setuela* genaamt, die doe met den aldaar gebannen Koning van Tambora getrouwd, en daar by haren man gebleven was, gelyk ik hen op de Woning van den Heer Gouverneur *Willem Adriaan van der Stel*, *Vergelegen*, beide toen ook gesproken heb.

Den 22 Maart vertrok de Heer *Thim* met zyne Familie van daar per Boswyk na Ternate. Zoo als hy vertrok, waeyde hem, alzoo 'er een schoone koelte was, de Hoed van 't hoofd af, en hoewel ons die Heer wel en ordentelyk meinde te groeten, was het egter zoo niet gemeind, dat de wind deze groete voor hem zoo ontydig, en zoo diep doen zou, dat 'er geen hope, van zyn Hoed weer te krygen, overbleef.

Verdere zaaken op Japara voorgevallen.

Nevens hem vertrok ook 't Schip Rotterdam, en 't Fluytje 't Woudtje.

Voor zyn Ed. vertrek predikte ik op Japara ook eens, en doopte by die occasie 't Kind van den Bandaschen Fiscaal, *Gysbert van Rykel*, die nevens den Winkelier, *Tobias Laps*, eenigen tyd daar na ook per de Moer-Kapel na Banda, gelyk de Krankbezoeker *Hoogeboom*, en zyn Vrouw, na Ternate, eenige dagen voor ons vertrok.

Korten tyd bevorens was een Schildwagt op den Berg van Japara 's nachts door een Tyger van zyn post gehaald, die met hem door een schietgat van boven den Berg na beneden (een vervaarlyke hoogte) gesprongen was; weshalven de Javaansche Landvoogd ettelyke duizenden Javanen met Pieken voor den dag dêe komen, om den Berg, en dien Tyger, door allengskens malkanderen met de Pieken, digt by een om hoog gehouden zynde, te naderen, te bezetten, gelyk zy hem eindelyk, niet zonder eerst nog eenige Javanen te verliezen, en na ettelyke vrezelyke brullingen en sprongen in de lucht, op hunne Pieken vingen. Men vond het lyk beneden, dog hoofdeloos, en wat verder 't hoofd, geheel uitgezogen, leggen. Hoedanige gevallen men hier wel meer heeft. 1686.

Terwyl wy hier nog lagen, sloeg de Schuyt van het Schip de Graaf, zoo als de Schipper met de Brieven na Land quam, t'onderste boven, waar door Hy niet alleen tegen de klippen geslagen, en gequetst, maar nevens verscheide anderen in groot gevaar gebragt wierd; gelyk dit nog twee a drie mannen 't leven kostte.

Ik meine, dat zekere Monsr. *Abraham Holscher* daar toen mede by geweest is, en dat hy 't zelve gevaar toen met hem gelopen heeft.

Ook zag ik daar tusschen de drie Eilanden in, voor Japara leggende, de Fluyt Oost-Blokker op zekeren middag, door een lek, zinken. Aan zulke Schepen vertrouwd men zoo veel zielen en goederen.

Ik had hier grooten toegang by een Vryman, *Prasser* genaamt, die daar een schoonen Zaagmolen opgerigt had, en die ook een Zoontje 't Tsjinees liet leeren schryven, dat hy al fraey dêe. De Fiscaal *Reyer* woonde by hem toen ook.

Wy gingen, voor ons vertrek van daar, eerst op de Fluyt Voorschoten, volgens ordre van haar Hoog-Edelheden, zoo als wy op 't Schip Macassar geweest waren, te weten, Juffr. *van Vliet*, ik, en *Lofzang*, gezamentlyk over. Zy had haar verblyf alleen in de Kajuyt, en de Schipper, aan welken ik een zeer ernstigen Brief van den Heer Directeur Generaal *Antoni Hurdt*, met last van my wel te handelen, hadde, plaatste my (hoe brusk anderzins deze Noorman was) met een buitengemeene Noordsche hoflykheid, in zyn Kamer.

De Schryver gaat op een ander Schip over na Amboina.

Wy vertrokken den 31 Maart Ao. 1686. van Japara, liepen (alzoo 't Sayzoen der winden verloopen was) langs de Kust van Ende, Timor (dat wy veel langer, dan 't in de Kaart legt, bevonden) en meer andere Eilanden, zukkelden wel 10 a 12 dagen van stilte ontrent 't Eiland Ombo, kregen een dooden, zynde een Slaaf van den Fiscaal *Lofzang*, die eenige dagen by ons Schip dreef, niet (gelyk *Pigafet* elders

Wat'er op de Reyze voorviel.

1686. ders verdigt van de Swarten) met den rug om hoog, maar met het hoofd na boven, apparent, om dat al de zwaarte van 't yzer gewigt, by zyn lyk gevoegd, na de voeten gezakt, of wél, om dat 'er niet genoeg gewigt, om hem te doen zinken, by gedaan was.

Wy ſtaken by Teralta over, en quamen eindelyk den 31 April in de Baey, en den eerſten Mey 's morgens in Amboina voor 't Kaſteel Victoria ten anker, alwaar ik van den Heer Landvoogd, *Robbert Padbrugge*, vriendelyk verwelkomt, en zeer minnelyk ontfangen wierd. Zyn Ed. Dochter, de Weduwe van de Heer *van Vliet*, was 's avonds te vooren al afgehaald, en aan Land gebragt.

's Nachts te vooren waren wy aan boord door den Koopman *Prooſt*, en den Werf-Baas *Verburg* (dat niet qualyk quam) bezogt, die ons omtrent het inkomen in dezen Inham nog al eenig noodig berigt gaf, alzoo men hier al vry dicht ('t geen yſſelyk ſtaat) langs de klippen henen loopt, hoewel de neer 'er ons weder afzettede.

Zyn Komſt in Amboina.

De Heer Padbrugge beſchreven.

De voornoemde Heer *Padbrugge*, een Artz van zyne Studie, was een behuwde Zoon van den bekenden Heer *Peyrerius*, Schryver van het Boekje over de Præadamiten, aan wiens gevaarlyke gevoelens zyn Ed. mede vaſt was, waar over zyn Ed., en de oude Heer *Rumphius*, die dit Tractaat van *Peyrerius* had, kort voor myn komſt, op 't Gebergte van Soya een hevig geſchil hadden; gelyk die eerſte Heer niet lang 'er na, door 't vallen van een zeer kouden ſlagregen, die hy niet ontwyken kon, lam wierd, hoedanig zyn Ed. ook in Holland gekomen is.

Na dit geſchil was 'er tuſſchen deze twee Heeren noit de rechte vriendſchap geweeſt. Ook was die Heer Landvoogd in 't algemein, 't zy by de Amboineezen, 't zy by de Borgers, niet zeer bemind, zoo, om dat hy wat wonderlyk en eigenzinnig van aard, als om dat hy wat te arbeidzaam na hun zin, was.

Ik heb zyn Ed. dus menigmaal op de weg na den Olifant in de heete zon, zonder Zonneſcherm of Lyfwacht by zich, alleen ontmoet, bezig zynde, om 't een of 't ander na te meten, en dien weg na de Rivier uit te roeyen.

Echter was die Heer in zich zelven door en door een eerlyk man, die onbeſproken en deugdelyk leefde, zyn Ampt zeer neerſtig en oprecht bediende, en niet minder dan inhalende of baatzugtig, waar van zyn Ed. veel doorſlaande preuven in myn tyd gegeven heeft, zoo in het Gerichte, als by andere voorvallen, waar van hy zeer ſtil veel geld trekken kon; dog 't geen zyn Ed. zeer edelmoedig weigerde.

Den eerſten dag of twee na myn komſt bleef ik by myn eenigen te dier tyd hier gevonden Amptgenoot, D. *Cornelius van der Sluys*, een vroom man; dog van zeer weinig ſtudie en gaven; die hier van Krank-bezoeker tot Predikant, om zyne Maleytſche Taal-kunde, gevorderd was. 1686.

Ik bleef by zyn Eerw. tot dat ik gelegenheid kreeg, om my met myne goederen in een ledig Huys van den Ouderling, den Heer *Jan de Ruyter*, te begeven, waar in een jaar en drie maanden tot myn groot genoegen was, bevindende Amboina vry beter, dan men het my op Batavia afgemaald had.

Waar zich de Schryver hier ter neder zette.

Het Regen-Moeſſon begon op den zelven dag, als ik aan Land ſtapte, en hoewel de Heer *Padbrugge* hier goede en vry breede ſtraten gemaakt had, moeſt men in dezen Regen-tyd nog al meenigmaal tot over de enklaeuwen door de ſlyk treden, waar tegen niet beter, dan een goede overdekte Draagſtoel, is.

Behalven de ſtraten, eerſt nieuw door den Heer *Padbrugge* aangelegt, had zyn Ed. pas te vooren begonnen de Stad met ronde Wallen aan de Land-kant te omringen, en aan de Zee-kant met Bamboezen-Bobbers, of Fuyken, met Key-ſteenen gevuld, te bezetten, welk laatſte niet alleen voor onnoodig, maar, by tyden van oorlog, ook voor zeer nadeelig gehouden wierd, behalven dat dit het Strant geheel ontcierde, en al het fraey gezicht van de Zee ons aldaar benam.

Om 't graven van die Wallen, en voor al om 't graven van die Vaart by de Pas Baguala, vervloekten de Amboineezen zyn Ed. wel duizendmaal, hoewel die Werken, indien zy maar wel onderhouden hadden geworden, in zich zelven zeer pryzelyk, en van veel nuttigheid waren, gelyk zy daar na zelf, voor al ontrent het laatſte werk, bekennen moeſten.

Werken van de Heer Padbrugge.

Ik zette my ten eerſten met veel luſt en yver aan 't leeren der Maleytſche taal, nemende ondertuſſchen Sondag 's morgens den Duytſchen, en de Heer *van der Sluys* 's namiddags den Maleytſchen dienſt, ieder in zyne Kerk, waar.

Myne Leermeeſters in deze taal waren de Heeren *Rumphius* en de *Ruyter*, behalven dat zeker Boek, my door den Heer *Hurdt* vereerd, my hier ontrent veel dienſt dede, door welke behulpmiddelen ik daar in zoo verre toenam, dat ik den 3 Auguſtus, by de komſt van den Heer *Lobs*, die uit Ternate, over Amboina na Batavia vertrok, en nu eenige weken hier bleef, openbaar voor zyn Ed., den Heer *Padbrugge*, en de ganſche Gemeynte hier, in 't laag Maleyts predikte.

Des Schryvers yver in 't leeren der Maleytſche taal.

De Heer *Padbrugge* had den Heer *Baſting* en my pas bevorens afgezonden, om zyn Ed. van boord af te halen, en na dien tyd gelegenheid gegeven, om alle de vermaken,

1686. ken, die zyn Ed. dien Heer by zyn verblyf hier aandede, mede by te woonen, dat my in 't leeren van deze taal nog zeer veel belette, en egter was ik in dezelve in die weinige voornoemde maanden voor zyn komst zoo verre geraakt, dat ik in de maand Augustus zoo aan 't Kasteel, als buiten op eenige Dorpen, daar wy te Paard na toegingen, verscheide reizen den dienst in de Maleytsche taal waarnam. En de tegenwoordigheid van de Heer *Lobs*, die my ettelyke reizen met veel genoegen hoorde prediken, is oorzaak geweest, onderfteund zynde door de gunstige medegetuigenis, en 't voorschryven van den Landvoogd *Padbrugge*, en den Raad van Amboina, dat haar Hoog-Edelheden my op myn verzoek, daar ik anders maar 80 Gulden ter maand won, nu, om deze mynen yver, en zoo spoedig bekomen bequaamheid in die taal, 100 Gulden ter maand toeleiden, om daar voor myn loopend verband van vyf jaaren uit te dienen.

Komt van de Heer Lobs hier.

Verbetering van des Schryvers beloning.

By 't aanwezen van den Heer *Lobs* in Amboina wierd 'er een Ster met een bleeke staart den 15 Augusti in de morgen-stond, wat ten Zuyden van de Gordel van den grooten Reus, zoodanig door my, en anderen, gezien, dat de staart zich na 't Westen draeide; dog zy vertoonde zich maar weinig dagen.

Staartster gezien.

Op den 3 September wierd door den Heer *Padbrugge* een Afscheids-maal, wegens 't vertrek van den Heer *Lobs*, gegeven, en zoo als de gezondheid van Haar Hoog Mog. gedronken wierd, en de eerste schoot met een Prince-Stukje gedaan zou werden, sprong 't zelve (schoon twee a drie uuren bevorens nog beproefd, en wel bevonden,) in eenige stukken, van welke 'er een viel op 't Hollands Kerkhof, en een in 't Zieken-huys, te dier tyd nog zynde daar nu 't Stadhuys is, midden tusschen de Zieken in, zonder daar nogtans eenige schade te doen; maar door de Broek van 't Stukje was de Konstapels-Maat, en nog een, dood geslagen, en een van de Bosschieters zwaar gequetst, 't geen de vreugde in een neerslagtigheid veranderen dêe, gelyk 'er ook niet meer geschoten wierd.

Droevig Afscheidsmaal.

Veele van de vermogenste Compagnies Dienaaren, en Vryborgers, vooral de Heeren *Basting*, *van Schure*, de Borger-Kapiteynen, de Heeren *Henrik Leydekker*, en *Joachim Engel*, mitsgaders de Borger-Lieutenants, *Henrik Lepper*, *Hans Groo*, *Erard Maartenszen*, en meer andere, hadden dien Heer ook deftig onthaald, zommigen in hunne Huyzen, anderen op hun Land.

By gelegenheid van dat wy by den Heer *Basting* waren, rezen 'er al eenige woorden tusschen den Heer *Padbrugge*, en Kapiteyn *de Moor*, en by 't t'huys brengen van dien Heer quamen die zoo hoog, dat die Kapiteyn om zyn verlossing verzogt, en die ook kreeg; hoewel ik geloove, dat hy naderhand berouw had, en zyn Vrouw nog meer. 1686.

Kapiteyn de Moor verlost.

Wanneer de knoddige *Lepper* zyn Ed., nevens alle de voornaamste Lieden, op zyn Land aan de overzyde zeer deftig onthaalde, en men nu al veel gezondheden gedronken, en wakker daar op geschoten had, zeide de Heer *Lobs* tegen hem: Wel Vader *Lepper*, gy hebt ons nu zoo deftig onthaald, en daar zyn reeds zoo veel gezondheden gedronken, en daar en is op u, onzen noblen Tractant, nog niet eens gedagt. waar op *Lepper*, juist toen een Glas met Wyn in zyne hand hebbende, zonder zich lang te bedenken, tegen zyn Ed. zeide, Avous myn Heer *Lobbes* (niet *Lobs*) dat zal myn gezondheid zyn; en schreeuwde, zoo als hy drinken zou, tegen zyn volk, die op 't Geschut pasten, Jongens, geef vuur.

Leppers Maaltyd, en koddige Dronk.

De Heer *Lobs*, en ik, die 'er by stond, konden ons, om 's mans openhertige eenvoudigheid, niet bedwingen van hierover eens hertelyk te lacchen, en wy lieten hem in zynen eenvoudigen yver voortgaan, in de drift, die hy betoonde om te zorgen, dat yder dit Glas dog uitdronk.

De Heer *Lobs* quam ook my in 't byzonder bezoeken; dog 't was hem, zynde een Heer, die in alles, dat hem niets koste, zin had, om myn fraeye Handviool, en Vaderlandze Snaren, die hy wist, dat ik redelyk veel, en goed, had, alleen te doen, gelyk hy my die ook zoo vriendelyk en vrymoedig verzogt, dat ik hem die, schoon met veel ongeneugte, daar hy zeer gemakkelyk over henen stapte, overgeven moest, alleen 't vermaak nog van een Muzycqje aan de Heer *Padbrugge's* Huys'er mede genoten, en duizend beloften, daar niets op volgde, bekomen hebbende.

Den 4 September geleidde de Heer Landvoogd *Padbrugge* dezen Heer na boord, verzeld van de aanzienelykste dezer Provintie, van waar wy, na zyn Ed. een voorspoedige Reyze gewenscht te hebben, ten eersten weer na Land vertrokken, ziende zyn Ed. met zynen Bodem, in gezelschap van 't Scheepje Nederhorst, na Batavia 't Gat van Ambon uitloopen; dog af en aan 't zelve nam hy, al voorby zeilende, nog 106 Sokkels Foely uit twee Chaloepen, binnen 24 mylen uit Banda gekomen, zeer spoedig over, en vervorderde toen verder zyne Reyze na Batavia, daar hy den 19 dito ten anker quam; en van waar zyn Ed., na zyn komst van de West-kust, in hope van Landvoogd van Amboina te zullen werden ('t geen hem mislukte) in 't brede aan my schreef, hoe men hem misleid had.

In

1686. Des Schryvers Tocht na Hila.

In de maand October vertrok ik te Paard, in gezelschap van de Gemalin des Heeren Landvoogds, Vader *Lepper*, en *Kleintje*, na Hila, om daar myn eerste Kerkelyke visite te doen, gelyk ook geschiede. Wy verlooren meest alle onze Staart-riemen op 't Speldewerks-kussen, een klippige hoogte, by Hitoelama, met veel gevaar des levens.

Het Opperhoofd, Monsr. *Proost* (want de Heer *Padbrugge* wilde dien naam van Heer aan niemand, dan aan zich zelfs, en de Heeren Predikanten, en zelf aan den Tweeden niet, geven; een quade bevatting) onthaalde ons byzonder wel; maar buiten 't werk van myn dienst behaagde my niets zoo zeer, als dat *Hassan Soleyman*, doe een der voornaamste Moorsche Priesters op de Kust van Hitoe, my gelegenheid gaf, om nevens Juffr. *Padbrugge* hun ganschen dienst te zien, en by te woonen; gelyk elders breder verhale.

Van daar vertrokken wy te water met Orembajen na Larike, daar 't Opperhoofd *Izaac de Visscher* ons ook veel vermaak aan dede.

Zwaare brand aan 't Kasteel, en des Schryvers gevaar.

Ao. 1687. ontstond 'er op Zaturdag den 19 February ten twee uuren na de middag een zware brand, die aan de Ingezetenen een groote schade toebragt. Ik heb daar by wel niets verlooren; maar ben egter toen in zulken gevaar wegens 't afbranden van al de Huyzen rondzom het myne geweest, dat ik genoodzaakt was al myn goederen te verlaten, en tot een Discipel, die my toen diende, en die ik 'er by liet, te zeggen: *Livinus*, blyft by myn goed, zoo lang gy het buiten grooter gevaar doen kond; dog zoo de vlam (die al over ons huis heen vloeg) nader komt, verlaat maar alles, en behoud u zelven

En waarlyk, ik diende niet langer gewagt te hebben, om dit gevaar te ontkomen: want alles rondom in een onuitdrukkelyke gloed, en de vlam Hemelhoog gestegen ziende, wist ik niet, werwaards ik my keeren zou.

Eindelyk moest ik door een eng Straatje, in 't welk de Koning van Kilang gewoond had (want zyn huis al tot asch verbrand was) zien te ontvlugten, daar ik mogelyk myn einde zou gevonden hebben, zoo 't huis van een Koperslager, dat op den hoek van 't zelve, en van de Tsjineesche Straat stond, zoo wel na binnen, in dit Straatje, als na de andere zyde, juist zoo als ik uit het zelve in de Tsjineesche Straat, ten deele door de vlam nog, overstapte, ter neder geploft had, 't geen ik nu, door Gods goedheid, nog gelukkig ontquam.

Ik was egter, door 't pakken van myne goederen, zoo als ik dien brand vernam, en door 't versleepen van myne Kisten met die goederen door hulp van myn Discipel (alzoo ik toen niemand anders by myn had) na buiten (vermits die naderhand geen vier a vyf mannen vertillen konden) zoo vermoeid, en door de apprehensie van daar eerst al myne goederen (die ik al doorgeschreven had) en daar na ook by na myn leven te verliezen, zoo ontsteld, dat ik daags daar aan (de eenigste reize, dat ik oit myn beurt in 't prediken verzuimd hebbe) niet in staat was, om te konnen prediken, en my genoodzaakt vond, 't waarnemen van myn beurt myn Mede-Amptgenoot, den Heer *van der Sluys*, op te dragen. 1687.

Het schielyk voortloopen van dien brand wierd door 't dekken der huizen te dier tyd nog met Atap ('t geen om de gedurige Aardbevingen geschiede, alzoo men een Pannendak voor te zwaar hield) veroorzaakt; maar zonder in 't toekomende aan de Aardbevingen zich te kreunen; heeft men zedert de huizen vry beter, en schooner, dan te vooren, herbouwd, en dezelve van zulke Daken, die zeer wel de Pannen konden dragen, voorzien. By deze brand is wel honderd duizend Ryxdaalders verlooren, waar in de Heer *Leydekker* wel 16000 a 18000, en den Kapiteyn der Tsjineezen, *Que Senko*, wel 12000 a 14000 Ryxdaalders gedragen hebben.

Schade by deze en geene geleden.

Ik had eenigen tyd bevoorens ook met een Inlands Ouderling de Uliassers en de Kust van Ceram bezogt, daar ik op Elipapoeteh de menschen hoofden aan 't Raadhuys ophangen, gelyk ik op den avond van myn komst daar ook eenige eerst afgekapte vyandlyke hoofden door die Inlanders aanbrengen zag, dat my gansch geen fraey voorwerp gaf, en zeer afschrikte om hier lang te blyven, voor al toen my zeker Meester 't geval van D. *Montanus* met *Radja Sahoelau*, waar van wy elders breder spreken, verhaalde.

Zeldzame ontmoetingen des Schryvers by een Togt na Ceram.

Op Porto kreeg ik een groote Kaymans-kop, in welkers romp die Inlanders een kort te vooren verslonden kind gevonden hadden; dog de Heer *Padbrugge* deed my naderhand present van een levende Kayman op den eersten dag van 't Nieuwe-jaar; maar kon hem niet lang houden, wegens 't gevaar, dat de kleene kinderen op ons erf in de Pagger daar van stonden te lyden.

Op Hoorn at ik by den Sergeant van een jong wild Osje, en moet bekennen, noit lekkerder of schoonder vleesch gegeten te hebben.

Van Caibobo na de Overwal van Hitoe willende oversteken, ging het ons zoo zeer niet na wensch, alzoo wy zeer schielyk de wind en stroom tegen, en daar op ettelyke zware golven in ons Vaartuyg kregen, waar door al onze Biscuyt en ver-

1687. verdere fpys van 't Zeewater bedorven wierd.

Den Inlander, die by de minfte tegenwind zeer verlegen is, ftond gereed, om, volgens gewoonte in zulk een voorval, over boord te fpringen, en na Land te fwemmen, om my met het Vaartuyg op Godes genade te laten dryven.

Orangkaja Ema, myn Ouderling, anders een wakker man, was als de dood befturven, waarfchouwende my van dit hun voornemen, waar op ik een Houwer uittrok (alzoo bloote woorden hier geen klem hadden) en den eerften die over boord fprong, dreigde in ftukken te kappen, radende hen ondertusfchen niet wederom te keeren, of 't Vaartuyg te wenden, alzoo wy met eene Dwars-zee zouden weg geweeft zyn, maar alleen om te zitten, en na 't naafte Eyland (zynde Poelo Kaffà of 't Duyven-Eyland) te fcheppen, dat zy deden; dog de hitte, die ik op dit Eyland (alzoo by alle ongeluk ook myn Sonnefcherm in twee ftukken, gelyks de ftok, afbrak) gelyk ook den honger, die ik dien dag daar geleden heb, zal ik noit vergeten; waar by nog een derde ongeluk quam, dat men ons Vaartuyg, tegen myn laft aan, dien nacht op de klippen droog vervallen liet; maar om my hier weder uit te redden, alzoo wy anders hier nog langer zonder fpys zouden hebben moeten blyven, dede ik hen 't zelve op hunne fchouders ten deelen na Zee toe dragen, en ten deelen fleepen.

De Inlander, en myn twee Hollandfche Oppasfers, my tegen de Alfoereezen medegegeven, hadden de koft nog al vry wel aan jonge Duyven, die zy daar met meenigte vonden, en op de koolen maar zoo wat braadden; dog ik kon my met die foort van fpys ganfch niet behelpen, zoo dat ik tot 's anderendaags 's middags honger moeft lyden, hebbende nog een groote fles Bier by my gehad, dat my in die groote hitte, alzoo 'er maar kleene Boomkens op dit Eylandje waren, zeer verquikte.

Wy vertrokken met de lichte Maan van dit Eyland, daar ik, om fpoedig over te komen, zelfs het volk aanpresfen moeft, en quamen 's morgens ten 7 uuren (na 9 uuren fterk fcheppens) op Hitoelama aan, 't welk, zoo ik het weder op mynen goeden *Orangkaja Ema* had laten ftaan, wy zoo fpoedig niet zouden afgelegt hebben.

Ik vertrok toen na Hila, verrichtede dien dag de zaken van myn dienft aldaar, en ging 's avonds ten 5 uuren te Paard van Hitoelama alleen door 't eenzaam en donker Bofch, vermits het ten 7 uuren daar in al duifter was, ontmoetende naderhand ter rechter tyd een Moor, die my by een hoogte, daar ik aftrad, een grooten dienft dede met myn Paard af te leiden, dat anders een Stal-meefter, my nagezonden, behoorde gedaan te hebben.

Ik wierd wel van een grooten Troep volks, dat met myn goederen, en met den Ouderling achter aan quam, gevolgd; dog had hen niet willen inwagten, alzoo ik verlangde, om dien avond of nacht nog t'huis te zyn.

Den 19 February had ik de eere, om van de Gemalin van den Heer Landvoogd *Padbrugge*, Vrouwe *Catharina van Hoogeveen*, een zeer deugdelyke, zedige en godvruchtige Dame, nevens hare Dochter, Juffr. *Johanna Padbrugge*, Weduwe van de Heer *van Vliet*, op een namiddag bezogt te werden, om myn Cabinet met Horenkens, en andere Zee-gewasfchen, waar van haar Ed., en ik zeer groote Liefhebbers waren, te zien.

Tegen zes uuren quam de Heer Landvoogd, om haar Edelheden af te halen, dog zat nog zoo lang, tot dat de Kapiteyn om 't Woord quam, zoo dat zyn Ed., benevens zyn Gemalin, en Dochter, die hem kort 'er na met den Heer *van der Sluys* volgden, ontrent half zeven na huis ging, op welken tyd ik, den Fifcaal *van Schuuren* nog by my hebbende gehouden, en hy buiten, en ik in de Stoep ftaande, de eerftemaal van myn leven een vreezelyke Aardbeving, en die zoo zwaar voelde, dat ik naeulyks op myn beenen kon blyven ftaan, en indien de Heer *van Schuuren* niet geroepen had: *Myn God, is dat een Aardbeving! myn Heer Valentyn*, ziet de Takken der Boomen eens over en weder flaan, ik zou, door onfteltenis 'er niet eens opgelet hebben, dat de Takken der Boomen als fchenen tegen de grond aan te zullen flaan, 't geen licht te denken is, vermits 't aardryk, als de baren eener Zee, op en neder ging.

De Heer Landvoogd was pas t'huis gekomen; dog hy begaf zich alleen, latende zyn Gemalin, en Familie, buiten de Vefting blyven, ten eerften na 't Kafteel, en bleef daar in, hoe grooten gevaar 'er ook in ftak, en hoe meenigmaal men hem dit ontraadde, flapen.

Ik had bevorens wel eenige kleene wiegingen, maar noit een regte, en veel min zulk een vreezelyke, Aardbeving gevoeld. Zy duurde dien avond tot ontrent half thien toe, verfcheide malen zich als met zwaarder ftooten hervattende, en na dien tyd duurde zy tot den 4 April toe zoodanig, dat men 'er alle dag eenige, hoewel veel lichter, vermaningen af had; 't geen oorzaak was, dat wy in eenige maanden in een opgeflagen Tent onder den blooten Hemel, of onder een Zeyl, om zeker tegen alle gevaar te zyn, onze Nacht-ruft namen.

Met de komft van den Heer de *Haas*, die

Waar hy levens-gevaar raakt.

Veel geleden.

Zware Aardbeving. 1687.

Hartvogtige voorzigtigheid van den Heer Padbrugge.

Komft

1687. die den Heer *Padbrugge*, als Landvoogd, hier quam vervangen, en een swerm van jonge Gunstelingen medebragt, hield dezelve volkomen op. Ook kreeg ik, by de komst, des zelfs myn Acte van 100 Gulden ter maand.

van den Heer de Haas hier.

Deze Heer stelde 'er zyn glorie en roem in, van alle de werken van de Heer *Padbrugge* al willens te laten vervallen, en was daar-en-boven nog oorzaak, dat op Batavia eenig geld van zyn Ed. eenigen tyd, om de Amboineezen 'er af te betalen, beslagen, dog 't geen naderhand egter weer ontslagen wierd.

Kort na de komst van dezen Heer, die D. *Cornelius van Brussel*, van Krank-bezoeker op Batavia tot Predikant gevorderd, medebragt, en den zelven zeer genegen was, verzogten die van Banda, om een Predikant van hier, aangezien D. *Brakel* aldaar, en D. *du Bois* kort te vooren, by my agt dagen huisvestende, in myn huis aan een ziekte, die hy op een Tocht na Aroe van 't ongezond water gekregen had, overleden, en D. *Manteau*, wegens gedane weigering van na Amboina op een Spring-tocht te gaan, door haar Edelheden opontboden was, om na 't Vaderland te vertrekken.

Na korte Besoignes hier over in Politycquen Rade, had men goedgevonden, my daar na toe te ordonneren, alzoo D. *van der Sluys* wat oud, en D. *van Brussel* by den Heer *de Haas* (den welken de Heer *Padbrugge* uit andere inzigten, hoewel 't zyn Ed. daar na weinig hielp, niet tegenspreken wilde) te zeer bemind was.

Ik had hier niet veel zin in, en behalven dat men my groot ongelyk, en direct tegen de Ordres der Hooge Regeering aan, dit dêe, by welke den laatstaangekomen Predikant gelast wierd na buiten, daar het dan viel, te moeten gaan, zoo deed men my te meer ongemak, alzoo ik 14 dagen na de komst van den Heer *de Haas* een Suster op 't Schip, dat den dooden Heer *Fuys*, Koopman in dienst der E. Maatschappy, en zyn Weduwe in Amboina bragt, hier gekregen had, en daar door met deze verzending nog meer belemmerd was.

Maar men deed de Kerk van Amboina nog veel grooter ongelyk; want in Banda kon een Predikant, die niet als Nederduyts verstond, al de Kerken, om dat zy alle daar zoo wel Duyts, als Maleyts, verstonden, waarnemen, maar in Amboina was 'er ook zelf, schoon ik 'er al gebleven had, nog groot gebrek van Taalkundige Predikanten, alzoo daar in de vyftig Buiten-kerken zyn, die niet als de Maleytsche Taal verstaan konnen.

Hier uit ontstond by myn vertrek dan dit ongeval, dat als nu de Heer *van der Sluys* al op de visite van zoo veel Buitenkerken tweemaal 's jaars, ten deele verre over Zee, ten deele op 't Hemel-hoog Gebergte gelegen, al gaan kon ('t geen egter geen een, en veel min zoo een oud man, te vergen was) dan de Maleytsche dienst aan 't Kasteel zoo lang moest open blyven staan, zonder dat de Sacramenten daar in al dien tyd konden bediend werden; daar, indien ik in Amboina gebleven was, ik beide, den Nederduytschen en Maleytschen dienst, had konnen waarnemen, en men dus my niet meer, dan maar groot gelyk, de Kerk aldaar grooten dienst gedaan, dien ouden man verpoozing (alzoo ik hem in de visiten vervangen, en den Heer *van Brussel* dit niet doen kon) gegeven, en ook te gelyk de Ordres van haar Edelheden op Batavia (die men nu zoo schendig tot groot nadeel der Kerke met voeten trad) gehoorzaamd zou hebben; maar wat helpen dog al deze Ordres, als de Landvoogden het anders verstaan, en als die in hun kraam niet dienen; het ontbreekt hen noit aan voorwendingen, om dezelve, als zy maar willen, een anderen draey, tot hun oogwit dienende, te geven, te meer, dewyl de Raads-Perzoonen, hen bygezet om die Ordres te helpen handhaven, tegen een Landvoogd niet durven kikken, ten ware dan dat zy door den Opper-Koopman, en Kapiteyn (die gemeenlyk, indien zy wys zyn, dog eene lyn met den Landvoogd trekken) ondersteund wierden, en als zy zoo dwaas zyn, van hem dan; zoo sterk zynde, nog al te durven tegenspreken, dan heb ik altyd nog gezien, dat het voor de minderen, om dat zy van den Landvoogd volslagen af hangen, doodelyk, en voor die twee groote stylen zeer schadelyk, geweest is; waarom 't dan de mindere noit te raden is, zich, om zulk een geringe zaak (ik spreke hier uit de mond van veel Politycquen) als de Godsdienst by veelen in Indiën is, aan te kanten, maar veel liever hem, al zou die ook nog zoo veel lyden, en al liep dit nog zoo zeer tegen de Ordres van Batavia aan, maar op te volgen, vermits haar Edelheden verre van de hand zyn, en zy buiten dien ook een Landvoogd gemeenlyk zullen handhaven, daar de Landvoogd daar in loco by hen is, en gelegenheid heeft, om hen dit honderdmaal betaald te zetten, eer zy by haar Edelheden eens gehoord zouden werden; om welke reden men die Leden zoo grooten ongelyk niet geven kan. 1687.

Onbillyke verzending des Schryvers na Banda.

Het verdroot my heel zeer, dat ik egter, wat vertoog ik ook, zoo wegens 't ongelyk, my direct tegen de Ordre harer Edelheden, als byzonder wegens den ondienst de Kerk, by myn vertrek, aangedaan, dede, genoodzaakt wierd te moeten besluiten, 't zy om na 't Vaderland met afgeschreven Gagie te gaan, waar mede men

1687. men my zoo onregtveerdig dreigde, en 't geen myn zaaken nog niet en leedden, behalven dat ik maar even te vooren daar ook een Suster uit 't Vaderland by my gekregen had, of anders maar stil na Banda te vertrekken, welk laatste ik dan in weerwil aannemen moest, en zag naderhand by de uitkomst, dat ik zeer voorzigtig gedaan had, alzoo men dit, by 't schryvens uit Amboina na Batavia, nog zulken glimp had weten te geven, dat zelf ook haar Edelheden dit myn gewillig vertrek na Banda, hoewel zoo zeer met haar eigen goede Ordres, en nog meer met den dienst van de Kerk in Amboina, stryende (daar men zig niet eens, en zelf tot Batavia, niet aan kreunde) nog wel zeer prezen, zoo dat ik my tot in myn Ziel bedroefde, dat men zich zoo weinig aan die bedroefde Kerk van Amboina, die immers myn dienst veel noodiger, dan die van den Heer *van Brussel*, had, gelegen liet leggen.

Eer ik vertrok, zag ik op zekeren morgen een Slaaf van Sr. *de Ruyter*, door een Ican Bibi, of een Opblaas-visch, doodlyk gestoken, voor dood t'huis brengen, welken Slaaf Sr. *de Ruyter* in een quartier uurs door een Slange-steen, die hy my vereerde, van de dood redde. Hy ley die op de steek van den Slave, die 'er vast aankleefde, tot dat hy ze, op dat ze niet bersten zou, oordeelde, dat ze 'er lang genoeg (te weten een half quartier) op gelegen had, 'er af nam, en in wat zoete melk ley, daar men 't blaeuw vergift zag uitbobbelen; naderhand ley hy 'er die nog eens zoo lang op, en toen bequam de Slaaf aanstonds.

Ik ging dan voor zes maanden (zoo men my beloofde, dog zonder dit al mede na te komen, of my, volgens toezegging door een ander te vervangen) henen, en vertrok (na myn Suster op Haroeko by mynen vriend, de Heer *Veekens*, en zyn Vrouw, besteld te hebben) met de Fluyt Naardermeer, waar op Schipper *Pieter van Dordregt* 't bevel voerde, in gezelschap van de Heer *Willem Basting*, die als Tweede Perzoon, met zyn Huysvrouw, Juffr. *Johanna de Hoed*, en hare Kinderen, na Banda ging, den 15 July Ao. 1687. uit Amboina benoorden Ceram om, dog waren drie weken en een halve, of 26 dagen, onderweeg, zoo dat wy, of in de wind zeylden, dat het sta zeide, of van stilte dreven, of zomtyds eens wakker slingerden, en ook wel eens vast raakten. Ook ging ik hier en daar eens aan Land, om Horentjes te zoeken, die ik weinig vond; dog zag veel Hutjens van Papoasche Rovers.

Zaaken op dien Tocht voorgevallen. Dit voorig slingeren doed my te binnen komen zeker geval van een Chirurgyn, Mr. *Jozeph* .... genaamt, die mede na Banda overging, en die eenige flessen met geconfyte Nagelen aan een Quartiermeester te bewaren gegeven had, welke, zoo de Quartiermeester zeide, zoodanig door 't slingeren, en stampen, van 't Schip in stukken geslagen waren, dat men 'er geen Nagelen af opzamelen, of weer vinden kon. Wat ook de Meester hier tegen zeide, de Quartiermeester hield stout en styf staande, dat het zoo was, en wilde hy 't niet glooven (gelyk hy hem dat vlak uit zeide) hy kon 't zelf gaan zien, daar hy wel de stukken van de flessen, maar geen Nagelen vinden zou. Dit laatste kon de Chirurgyn wel glooven, maar hy geloofde nog veel meer, als hy hem zeide, te weten, dat de Quartiermeester wel wist, dat die Nagelen daar niet te vinden waren, om dat hy die elders al te wel bewaard, en geborgen had; om op welke zomme een proeve, die goed was, te maken, ging hy op zekeren dag by de Boot op den overloop van 't Schip staan, eetende uit zyn eene hand eenige Boontjes, die zeer wel na Purgeer-nootjes geleken, welke met zeker vliesje, dat 'er aan is, gegeten zynde, sterk deden purgeren; dog geenzins, als men 'er dat af doed, hinderen.

Aardige vond om gestole Nagelen weer te krygen. Niet lang daar na quam de Quartiermeester by hem staan praten, die, ziende hem deze Boontjes (dog zonder dit vliesje) eeten, hem 'er eenige verzogt; waar op hy hem van die Purgeer-Boontjes met 't vliesje, uit een andere Tas, zoo veel gaf, als hy oordeelde genoeg te zyn, om hem wel te doen opbiegten. Hy zag hem dezelve met veel vermaak eeten, verzekerd zynde, dat hem die zyn flessen met Nagelen wel haast zouden wederom leveren.

Eenigen tyd daar na liet de Quartiermeester den Chirurgyn roepen, die, wel wetende wat hem scheelde, den grootsten haast niet maakte. Hy zond bode op bode, en liet hem zeggen, dat hy van Buikpyn meinde te sterven, verzoekende, dat hy dog ten eersten wilde by hem komen. Hy quam dan, en de Quartiermeester klaagde hem bitter, dat hy dit van 't eeten dezer Boontjes gekregen had. En ik geloove, zeide de Meester, dat gy die pyn hebt van al myne geconfyte Nagelen, die gy gegeten hebt: want my te willen wys maken, dat die door 't stampen van 't Schip weggeraakt zyn, dat zult gy, nog niemand, my doen glooven; en hebt gy die, gelyk gy zegt, niet opgegeten, dan moeten zy nog in wezen zyn, en, zoo gy my die weer ter hand weet te stellen, zal ik u niet alleen ten eersten weten te zeggen, waar uit uwe buykpyn ontstaat; maar ik zal 'er u ook aanstonds afhelpen, daar ik u anders zonder eenige Hulpmiddelen zal laten leggen.

De Quartiermeester, die 't niet langer harden kon van pyn, behalven dat hy wel haast voor een droevig einde, wegens zyn ge-

1687. geduurigen afgang, vreesde, quam tot bekentenis, wees den Meester zyn fleſſen met Nagelen aan, en wierd daar op van den zelven in korten tyd ook hersteld; dog zwoer na dezen noit meer van die Boontjes te zullen eeten; waar op de Chirurgyn zeide: en ik hoop, dat het Schip noit zoo wonderdadig meer stampen mag, al wist ik schoon, dat ik met die Boontjes gebroke fleſſen weer heel maken, en myne door storm weggestampte geconfyte Nagelen tegen alle gedagten weer bekomen kon.

Wit-water.

Wy quamen eindelyk, na dat wy verscheide nachten de Zee zoo wit, als Kaarnemelk, wegens 't Wit-water, zich in die maand voornamelyk vertoonende, gezien hadden, den 10 Augustus in Banda, met gevaar van nog een Mars-zeyl te verliezen, op de Rheede, die zich byzonder vermakelyk om de steene huizen der Perkeniers, aan de eene, en der Ingezetenen van Neira, en de Kasteelen, aan de andere zyde, opdêe.

Wy wierden daar zeer beleefd van den Heer Landvoogd, *Willem van Zyl*, ontfangen.

Des Schryvers komst in Banda, en zyn huisvesting by den Landvoogd.

De Predikant, D. *Carolus Manteau*, die door haar Edelheden, wegens zekere weigering, van na Amboina te gaan, opontboden was om na 't Vaderland te vertrekken, bood my zyn huis aan; maar vermits de Heer *van Zyll* my 't zyne mede aangeboden had, nam ik dit aan van den Heer Landvoogd, die niet in, maar tegen over het Kasteel by de Visch-markt woonde, en die, uit vreeze voor Aardbeving, in een Planken-huisje buiten op de plaats, sliep.

De Heer *Manteau* vertrok met het laatste Schip in September na Batavia, na welken tyd ik den dienst daar alleen, zoo aan de Hoofd-plaats op Neira, in 't Duytsch en Maleytsch, als ook op Lonthoir, en Poelo Ay, om de drie weken op een van deze Eilanden, waarnam.

In 't Huis van de Heer Landvoogd *van Zyll*, die my zeer beminde, genoot ik veel gunst, en beleefdheden, niet willende, dat ik in zyn Huys iets van myne Emolumenten, of ook iets anders, dan alles van 't zyne, gebruiken zoude, bezorgende, dat ik voor dit alles geld kreeg, en dat dezelve voor my door den Dispenzier verkogt wierden. Behalven deze groote goedheid, had ik by na om den anderen dag 't vermaak van met zyn Ed. te Paard uit ryden te gaan, en veel andere plaizieren te genieten, die my ook zoo omzichtig, hoe jong ik ook was, ontrent hem leven deden, dat ik de gunst van zyn Ed. zoodanig behield, dat ik van hem krygen kon, wat ik begeerde; hoewel hy anders by de Ingezetenen van Banda den naam had, van een zeer wonderlyk man te zyn, daar by na niemand mede kon omgaan. Daar was wel iets aan, dog 't was zoo quaad niet, als men dat wel opgaf: want wat die fles met die zilvere schroef aanging, daar hy dezen en geenen wel eens uitdrinken liet, en daar veelen zoo bang voor waren (te weten, zyn zware Rotting met een groote zilvere knop, waar op hy, wegens ouderdom voor over bukkende, steunde, en die hy zommigen wel eens onder de neus stiet, of op de lendenen ley) daar uit proefden geen anderen, dan Dronkaarts, en Luyaarts, onder 't gemeen volk, die het verdienden, en die hy doodelyk hatede. Daar hy in tegendeel neerstige en nugtere Lieden beminde, en by gelegenheid ook vorderde. 1687.

Nader beschryving van dezen Heer.

Zyne gebreken, en deugden.

Het is waar, dat hy nu en dan wel zyn buyen had, die men diende waar te nemen; maar wat mensch leefd 'er, zonder fauten of gebreken? Hy had daar tegen weer verscheide deugden, die hem by my, en alle anderen, die hem kenden, veel agting weerdig maakten.

Hy had in twintig jaaren van zyne Soldye, die jaarlyks 2400 Gulden beliep, geen Stuyver genoten, maar die (waar vind men nu zulke Oomen meer) aan zyn Susters Soon en Dochter, schoon de eerste in Zeeland een Predikant, *N. Roodenburg* genaamt, was, zuiver laten trekken.

Hy had uitnemende goede Slaven, meest Baliers, dog ook Zuyd-Oosterlingen, die zeer goed waren.

Hy was zeer neerstig, en yverig, in den dienst van de Compagnie, en in zyn handelingen tegen een ygelyk zeer opregt; zich noit van eenige slingze streken bedienende.

Ook wilde hy geerne na den goeden raad van een ander leven; waar van ik op zekeren dag een preuve zag; gelyk men onder de stoffe van Banda zien kan, daar van eenen *Halleman* en *Eding* gesproken werd.

Zedert dit geval nam de genegenheid van dien Heer tot my nog veel meer toe, en die andere Vriend heeft my ook by alle gelegenheden veel blyken van zyne dankbaarheid voor deze dienst, die ik aan hem, en alle eerlyke Lieden, verpligt was, gegeven, en veel meer, dan ik genegen was aan te nemen, daar over aangeboden, het my genoeg zynde, een eerlyk man dienst gedaan, en zyn goeden naam dus gered te hebben.

Zedig gebruik des Schryvers van de Heer Landvoogds gunst.

Meenigmaal heeft de Heer *van Zyll* my ook aangeboden, dat ik hem dog om alles, waar mede hy my dienst doen kon, aanspreken, en dat hy my met genegenheid dat bestellen zou; maar ik wees dit altyd zeer zedig van de hand, zeggende, *zeer verlegen te zyn over zoo veel gunst, als ik reeds van zyn Ed. genoot, en dat ik noit zoo ondankbaar, nog zoo onvoorzigtig, wezen zou, om zyn Ed. iets voor myn zelven, ge-*

1687. *gelyk ik ook noit gedaan heb, te verzoeken; maar dat by gelegenheid zeer geerne zyn gunst voor Lieden, die ik zag, dat door hunne diensten die verdienden, verzoeken wilde, in die hope, dat hem dit niet onaangenaam zyn zoude. Dat mag ik,* zeide zyn Ed., *zeer wel lyden, maar gy zult my dienst doen, als gy my gelegenheid geven zult, om ook u met het eene, of 't andere, te mogen helpen.*

Dit heeft op zommige tyden zoo verre gegaan, dat zyn Ed. alleen, om dat ik hem noit ergens om verzoeken dorst, wel zeer moeyelyk op my geweest is, gelyk ik noit met zyn Ed. eenig geschil, dan alleen, daar over, had, hoewel ik tot myn vertrek toe daar by volhard heb.

En zyn goeden Raad aan dien Heer.

Hy stelde my op zekeren tyd voor, *dat* Pay Cornelis, *een Swart en vry gegeven Slaaf, die nevens zyn Vrouw daar in Huys woonde, als Hofmeester ageerde, en alles, wat de Huyshouding aanging, bezorgde, hem verzogt had, dat, als zyn Ed. eens mogt komen te sterven, hy van zyne tydelyke Goederen zyn Dochterken ('t geen toen als de Vader, zoo zwart, als een Nikker, was) wilde Erfgenaam maken, alzoo hy dog geen Kinderen en groote liefde voor het zelve had,* 't geen ook waar was.

Deze stouten eisch van dien forzen Traiter, maakte zyn Ed. my op zekeren tyd ook bekend, my vragende, wat my daar af dagt?

Ik zeide rond uit, *dat ik die zeer stout, onbeleefd, en ondankbaar, vond, niet alleen, om dat dit zyn Dochterken na zyn Staat reets rykelyk genoeg door zyn Ed. met een zomme van 7000 Ryxdaalders, die op de Wees-kamer stonden, bezorgd was, maar om dat hy wel weet, dat U Ed., schoon geen Kinderen hebbende, egter zulke Na-bloedverwanten, te weten, den Predikant* Roodenburg, *en zyn Suster, die Oom tegen U Ed. moeten zeggen, en buiten dezelve nog verscheide Neven* van Zyll, *in 't Vaderland heeft, die dit beter, dan hy, of zyn Dochterken, van nooden, en ook meer regt daar toe hebben, behalven dat U Ed. my meenigmaal gezegt heeft, dat een dezer Neven U Ed. zelf wel zoo vriendelyk by zyn schryven verzogt heeft, van hem maar met het een of 't ander, het geen U Ed. hem gelieven zou te zenden, dog te willen bedenken; en dat ik derhalven met veel grond, en hope, dat zyn Ed. dit niet qualyk nemen wilde, voor deze zyne Bloedvrienden sprak, en ook verzogt, dat hy hen, by zyne testamentaire Dispositie, liever dan dezen Slaaf of zyn Dochtertjen, die hem immers niets ter wereld bestonden, bedenken wilde, en dat die hem dit altyd zouden dank weten.*

Gy hebt gelyk, zeide zyn Ed.; Pay Cornelis *is zeer ondankbaar, en daar beneven ook zeer assurant, dat hy my dit zoo voorstellen durft; maar ik zal myn goed aan myne Bloed-vrienden maken, die'er de naaste toe zyn, en zyn Dochter* Antje *heeft genoeg, en meer, dan zy van nooden heeft.* 1687.

Komst van den Heer Leydekker in Banda.

Ik had, by myn vertrek na Banda, myn Suster, gelyk bevorens aanhaalde, zoo lang ten Huyze van mynen byzonderen Vriend, den Heer *Abraham Veekens*, Hoofd van 't Eiland Oma, gelaten, en ondertusschen daar nog eenen Broeder uit 't Vaderland gekregen.

En aangezien de Borger-Kapiteyn, en Raad van Justitie, de Heer *Henrik Leydekker*, een oud en innerlyk Vriend van den Heer *van Zyll*, na lange beloften op zyn Ed meenigvuldige verzoeken, beloofd had, met zyn eigen Vaartuig, of Chaloep, in de maand April des jaars 1688., zyn Ed. met zyn gansche Familie te zullen komen bezoeken, zoo verzogt ik aan den Heer Gouverneur *de Haas*, dat hy my toestaan wilde, dat myn Suster voor een Springtochtje, dog myn Broeder, om in Banda te blyven, met de Chaloep van den Heer *Leydekker* mede overkomen mogten, 't geen my van dien Heer, en ook van den Heer *Leydekker*, en zyn Beminde, met veel genegenheid aanstonds toegestaan wierd.

Zy quamen daar ook in 't begin van April, wierden met verscheide Salvos ontfangen, en bleven 'er tusschen de vyf a zes weken, om 'er zich te vermaken.

Hy bood zyn Huys den Heer *Leydekker* aan; maar deze sloeg dit, om te meer vryheid te hebben, beleefdelyk, dog zoo af, dat hy in een Huys van *Caspar Thomaszen*, Borger-Raad aldaar, aan Strant staande, huisvesten, en aan 't Huys van zyn Ed. dagelyks zou komen eeten, 't geen zyn Ed. zeer wel beviel.

Myn Suster bleef by Juffr. *Leydekker* haar verblyf nemen; maar myn Broeder wierd van den Heer Landvoogd mede in Huys genomen, waar in hy ook na myn vertrek, tot dien Heer zyn dood toe, die 'er wat te kort op volgde, gebleven, gelyk hy in dien korten tyd ook door hem tot Overdrager van 't Soldy-Comtoir gevorderd, en zoo diep in zyn gunst verder geraakt is, dat zyn Ed. in October Ao. 1689. bedlegerig, en al vry zwak zynde, van besluit geworden was; om zyn Testament te veranderen, en my, nevens myn Broeder, daar in rykelyk te bedenken, indien zyn schielyke dood op den 20 October dit niet afgesneden had.

Vermaak hem en de zyne aangedaan.

Geduurende dit verblyf van den Heer *Leydekker*, gaf zyn Ed. my een zeer brede last, om deze zyne oude en zeer geliefde Vrienden dog dagelyks zoo veel vermaak, als my maar mogelyk was, aan te doen, 't geen ik ook, na myn vermogen, zoo veel myne bezigheden toelieten, aannam, en deed, vermits zyn Ed. een man van hooge jaaren was, en zyne bezigheden had.

Ik was hier in Banda in verre na zoo ge-

1687. gezond niet, als in Amboina, en zeer dikwils met een quade keel gequeld.

Wy hadden echter in dien tyd veel playzier, zoo door ons zelven, als door 't geene ons by veel Ingezetenen van Banda, op Neira, en Lonthoir, uit achting, zoo voor den Heer Landvoogd, als voor den Heer *Leydekker* zelf, aangedaan wierd; maar wanneer in May den Oosten wind begon door te waeyen, vertrokken deze Vrienden met myn Suster weer na Amboina, daar zy, na een etmaal, weer ten anker quamen, even gelyk zy 't uit Amboina na Banda ook in dien korten tyd, by 't eindigen van 't Wester-Moesson, overgezet hadden.

Oprechte arme Vrouw.

By myn aanwezen hier quam my als iet zeldzaams voor, dat zekere Vrouw, wegens ziekte van den armen levende met drie Kinderen, (hoewel zy anders neerstig genoeg, en in staat was, om haar kost te winnen) nu beter geworden zynde, voor zich zelven verzogt geen meer geld van den armen te trekken, alzoo zy in staat was, om nu haar kost voor zich zelven; dog niet wel voor hare Kinderen, te konnen verzorgen, voor welke zy derhalven nu maar geld alleen verzogt te trekken. Dit was een ware arme, die ondersteuning verdiende, weshalven wy 't haar ook nog eenige maanden, om hare eerlykheid, trekken lieten.

Niet lang daar na, op den 17 May, volgde ik hen, na dat ik daar nu thien maanden geweest, en door D. *Fredericus Gobius* vervangen was. Ik quam ook in een etmaal, of daar ontrent, met het Scheepje het Duyfje in Amboina over, liet myn Broeder daar, en beval hem in de gunst van zyn Ed., die my niet alleen beloofde met hem als met zyn Soon te zullen handelen, maar die hem ook, uit genegenheid voor my, zeer veel bewyzen daar af gegeven heeft.

Vertrek des Schryvers na Amboina.

Het eenigste, dat zyn Ed., als hy my uitgeley dede, my met veel tederheid zeide, was dit, *dat ik door myn gedrag aldaar zyn gunst wel verdiend, maar hem nog noit gelegenheid gegeven had, om my die ergens in te konnen bewyzen, en dat hem dat zeer dede; dog dat hy dit hoopte aan myn Broeder te zullen toonen, en dat hy my egter nog, eer ik vertrok, eenige dingen, schoon ik hem voor my nog niets had willen verzoeken, toezenden zou, waar by ik zyne genegenheid bespeuren, en aan zyn Ed. altyd nog gedenken zoude*, gelyk zyn Ed. ook metter daad dede, met my verscheide fraeye goederen van waarde toe te zenden, behalven dat zyn Ed. my ook zeer rykelyk van alles, dat ik op de Reize, niet voor eenen dag, maar voor eenige maanden kon van nooden hebben, verzag; maar ik was zoo Zee-ziek, dat ik op die Reize geen eeten, of drank, geproefd, maar alles, bly zynde, dat ik maar over was, aan boord voor de Scheeps-vrienden gelaten hebbe; alleen maar eene Pot met zeer lekker gezouten Herten-vleesch, het geen uitnemend doorregen was, mede na Land nemende, hoedanige'er nog verscheide, behalven ettelyke Schapen, Gansen, Endvogels, Hoenderen, en eenige Potten met ingelegde Visch, overbleven, die de Overheden van dit Scheepje zeer wel te stade quamen. 1687.

Hoe hy verder van de Heer van Zyl behandeld wierd.

Zyn komst, en huishouding in Amboina.

Zedert myne te Rugge-komst in Amboina ging ik, alzoo ik nu myn Suster tot Huyshoudster had, op myn zelven woonen, 't geen echter niet lang duurde, alzoo die met den Vaandrig *Paulus de Brievings* kort'er aan quam te trouwen.

De Heer de Haas werd Commissaris.

Ondertusschen hadden haar Hoog Edelheden op Batavia goedgevonden, den Heer *de Haas* tot Commissaris, of Opper-Gevolmachtigden der drie Oostersche Landvoogdyen, Amboina, Banda, en Ternate, aan te stellen, na welke laatste Landvoogdye die Heer in de maand May 1689. vertrok, en in 't laatst van die maand aan quam.

By zyn vertrek liet hy zyn Huysvrouw, Juffr. *Aletta Zegermans*, een zeer deugdelyke Matrone, al vry ziek, dewelke hy derhalven aan de zorge van den Heer Gezaghebber in der tyd alhier, de Heer *Henrik Crudop*, Tweede van Amboina, mitsgaders aan de Heeren Predikanten *van der Sluys*, *van Brussel*, en my, gelyk ook aan alle de fatsoenelykste Hollandsche Jufferouwen, zeer ernstig aanbeval.

Dood van zyn Gemalin.

Het verdere ontrent haar Ed. dood, &c. voorgevallen, melden wy elders.

Aangezien nu de Heer *van Zyll*, Land voogd van Banda, den 20 October overleden, en my ondertusschen niet lang voor deszelfs dood door myn Broeder, *Joannes Valentyn*, geschreven was, dat hy in die zelve maand aan een droevigen hoest en uitteerende ziekte, geraakt was, zoo verzogt ik by een briefje aan den Heer Commissaris *de Haas*, dat zyn Ed., by zyn komst in Banda, mynen Broeder die gunst bewyzen wilde, van den zelven, om zyne gevaarlyke ziekte, zoo 't mogelyk was, mede na Amboina te brengen; dog die Heer vond hem by zyn komst zoo slegt, dat hy niet wel te vervoeren, en van oordeel was, dat hy (waarschynelyk van iemand in des Landvoogds huis, en, zoo zommigen niet ongegrond oordeelden, van een Perzoon, die ik al te vooren daar voor verdagt gehouden had,) vergeven was.

Dood van des Schryvers Broeder.

Na de dood van den Heer Landvoogd ging hy uit het Sterfhuis over na 't huis van den Heer *Cornelis Stul*, Opperhoofd tot Lonthoir, myn byzondere Vriend, die hem zyn huis zeer vriendelyk aanbood, alwaar hy ook in 't laatst van Ao. 1689. overleden is.

1687. In dit zelve jaar quam de Heer Predikant *van der Vorm*, Juffr. *Westerbaan*, *Nonje van der Scholm*, enz. met Bromstee uit Ternate hier.

Milda-digheid van de Heer de Haas. By de te rugge-komst van den Heer *de Haas* uit Ternate, en Banda, in Amboina, gaf zyn Ed. considerable blyken van zyne edelmoedigheid, en mildadigheid, zoo ontrent zyn Vrouws Voor-kinderen, als ontrent alle die Heeren, en Juffrouwen, die met zoo veel genegenheid en zorge ('t geen hem al te vooren berigt was) op zyne overlede Gemalinne gepast hadden. Een zake, waar van wy elders mede breder spreken.

Zyn deugden. Zyn Ed was een eerlyk, edelmoedig, zeer ryk, en ook een zeer mildadig man, daar beneven ook een zeer verstandig, en neerstig Dienaar van de Compagnie; een man, die zyn vrienden beminde, en na vermogen hielp; die ook veel agting voor een braaf Predikant had, en aan de zulke by gelegenheid zeer geerne dienst dêe, gelyk ik daer van verscheide preuven, en voornamelyk eene gehad hebbe, dat zyn Ed. op myn verzoek, zekeren Landsman van my, die, door zyne nalatigheid, en 't verwaarloozen van zyn post, een schandelyke dood verdiend, en zyn Vonnis van geschavotteert te zullen werden, (zonder dat ik dat eens Dienst my door zyn Ed. gedaan. wist, alzoo in eenige dagen niet had konnen uitgaan) reeds ontfangen had, als Commissaris, ('t geen hy doen konde) zeer gunstig, uit agting van zyne vrienden, die ik hem beschreef, zyn misdaad geliefde quyt te schelden, hem en de zynen dus voor schande te bewaren, en naderhand, op een nieuw verzoek van my, weer in dienst te nemen; een te grooter gunst, vermits dit quytschelden ook oorzaak was, dat al zyne medeschuldigen nevens hem vry gesteld wierden; en hoewel ik van die Borst daar weinig dank voor gehad heb, is my echter, ten opzicht van zyne Vrienden, altyd zeer aangenaam geweest, dat ik gelegenheid gehad heb van hen door dezen Heer dezen dienst te doen, zonder welke hy anders een leelyke vlek aan zyne Familie toegebragt zou hebben.

Zyne gebreken. Het grootste, dat my in dezen Heer tegenstond, was, dat hy ('t geen in voorige tyden zyne vordering lang gedwarsboomd had) wat te Vrouw-ziek was, waar af nog twee onegte getuigen in wezen, en die wel hier in Amboina met hun gewaanden Vader, een groot Hoorn-beest, toen op Malakka woonende, geweest waren, voor welken onbeschaamden zyn Ed. echter zoo veel agting niet had, als wel voor de medegebragte Kinderen, die hy fraeye geschenken in der stilte geven liet, gelyk hy hem ook ten eersten weer afscheepte.

Hy was ook al vry wat waanwys, en met grooter gedagten van zyne kennis, als 'er wel waarlyk by hem te vinden was, bezet; wilde ook, wanneer hy iemand wel dêe, 't zelve wel weten, en men kon merken, dat hy daar eenigzins moedig op was, 't geen in een man van dat verstand niet behoorde te vallen; behalven dat het grootste, in een edelmoedigen en weldadigen te roemen, is, dat zyn bedryf zedig en stil zy, latende 't roemen van hem aan anderen, die daar deel aan hadden, of dit hoorden, over. 1687.

Het was ook een groote faut, dat hy door een van zyn Slaven, op welken hy een groot vertrouwen had, zeer heymelyk vernemen liet, wat 'er in een ieders huis omging, 't geen hy dan, op 't berigt van dien Slaaf, ook voor waar aannam, zoo dat het doen van veel eerlyke Lieden, ja zelf van zyn eigen deugdelyke Gemalin (die daar aan vertrouwde Vrienden wel over geklaagt heeft) van de goede of quade tong van dezen Slaaf afhing; een bedryf, voor 't welke zich geen eerlyk man, nogte deugdelyke vrouw (alzoo de Slaven met Slaven dagelyks omgaan) wagten kon, en 't geen dien Heer veel in de agting, die anders zeer veelen voor hem hadden, benadeeld heeft.

Hy had eenige jaaren (zoo hy my zelf wel gezegt heeft) in Toncquin by eenen Heer *Baron*, toen Opperhoofd daar, als Tweede gelegen, in welk Ryk hy ook zyn meeste geld, dat hy bezat, gewonnen heeft. Of hy daar Opperhoofd geweest zy, weet ik niet; maar wel, dat hy Ao. 1675. en 1676., en Ao. 1678. en 1679. Opperhoofd in Japan geweest, en eenigen tyd daar na by haar Edelheden gekoren is, om als Commissaris na Macassar, daar te dier tyd de Heer *Jacob Kops*, zyn ouden Baas, en Weldoender, als Voorzitter lag, te gaan; dog deze Commissie sloeg hy zeer edelmoedig af, om dat hy die niet wel zou hebben konnen waarnemen, zonder zyn ouden Meester te bederven, 't geen hy niet genegen was te doen, maar daar over veel eer bereid zelf te lyden, gelyk daar op ook volgde, dat zyne Soldye afgeschreven, en hy buiten dienst gesteld wierd. En verdere zaken, zyn Ed. rakende.

Na dien tyd wierd zyn Ed. in verscheide borgerlyke bedieningen gebruikt, en was te dier tyd, toen de Heer *Padbrugge* om zyne verlossing schreef, Onder-Voorzitter van Schepenen.

Hy gaf voor, dat hem de Landvoogdy van Amboina door haar Edelheden buiten eenig verzoek opgedragen, of opgedrongen, was, hoewel ik van zommigen, die dit zeer wel meinden te weten, verstaan heb, dat hy in der stilte door zyne Gemalin, en anderen, zeer veel moeite 'er om gedaan, en dat hy daar toe zelf ook zulke kragtige middelen en beweegredenen gebruikt heeft, die schoon niet by allen, egter by veelen geen weerstand ter wereld, en

1687. en gemeinelyk een gewenschten doorgang vinden.

Hy leefde anders, geduurende zyn verblyf alhier, in een gewenschte vrede, en eendragt, zoo met zyn Tweeden, en den Kapiteyn, als met de verdere Raads-Perzoonen, mitsgaders met de Heeren Predikanten; daar de Heer *Padbrugge* met den Opper-Koopman *Basting*, Kapiteyn *de Moor*, en anderen in grooten tweedragt geleefd had, 't geen ook oorzaak was, dat de eerste na Banda verplaatst, en de ander, op zeker onvoorzichtig gedaan verzoek, na Batavia verzonden wierd.

De ware reden van deze eendragt tusschen den Heer *de Haas*, en zyne Mede-Bedienden, was niet anders, dan een zekere edelmoedige daad, waar by zyn Ed., overvloedig gelds genoeg in de wereld hebbende, van alle de voordeelen, die een Landvoogd door een getal van 60 Slaven by de Compagnie (zommige tegen drie, andere tegen zes Ryksdaalders) te laten werken, genieten kon, afzag, en die ten deelen aan den Opper-Koopman, ten deelen aan den Kapiteyn, Predikanten, en andere Bedienden, gelyk ook ten deelen aan eenige Weduwen, ieder *pro rato* zyne tax gevende, liet; ja 't was zoo verre van daar, dat zyn Ed. eenigzins inhalende zou zyn ('t geen anders de grootste faut van veel Landvoogden, of Opperhoofden, en de grond van veel geschillen, is) dat hy jaarlyks niet alleen al zyn Soldye, en Kostgeld, bedragende maandelyks ruim drie honderd gulden aan geld, behalven zyne Emolumenten, die al vry groot waren, door zyne zeer kostelyke open Tafel, die hy hield, verteerde, maar nog eenige duizend gulden, ieder jaar van zyn verblyf alhier, van zyne Gemachtigden heeft moeten ontbieden, 't geen ik zeer wel gelooven wil, alzoo hy pragtig en statieus in zyne huishouding was, en alles (zonder eenige de minste geschenken van iemand, hoe gering ook, oit te hebben willen aannemen) met zyn geld betalende; daar ik zeer wel weet, dat andere Landvoogden zoo veel geschenken van den armen Inlander, en van de Tsjineezen, aangenomen hebben, dat zy daar van alleen groote overwinsten jaarlyks hebben gehad.

Waarom zyn Ed. met zyne mindere in rust leefde.

Zyne groote onkosten en edelmoedig leven.

In 't begin van zyn komst was hy een groot vriend van den Heer Predikant *van Brussel* geweest; maar zedert die Heer (dien hy zeer groote voordeelen toegevoegd had, met hem zes van de beste Slaven by de Compagnie in de Kruyt-molen toe te staan) niet had konnen goedvinden zynen raad, in 't niet ten Huwelyk geven van zyne Dochter aan den Cassier *'t Hoofd*, te volgen, zoo is zyne genegenheid in haat veranderd, en 't heeft na dien tyd dezen Heer niet zeer wel gegaan.

Zyn vyandschap met D. van Brussel.

In den tyd van zyn bestier had hy my, alzoo nog ongehuwd was, verscheide malen zyn Tafel, inzonderheid na myne te rugge-komst uit Banda, zeer gulhertig aangeboden, 't geen ik daarom alleen afgeslagen had, om niet genoodzaakt te zyn, van dikwils tegen myn gemoed, in deze of geene voorvallende zaken, die hy wel zomtyds wat schynheilig behandelde, en waar in ik hem niet ontzag, te veel van hem te moeten afhangen, (een zaak, die zyn Gemalin byzonder bolde) en ook, om den haat van veelen, die, zelfs buiten myn schuld, daar uit voortkomen kon, te myden, en ik heb ook gemerkt, dat ik, met zyn Ed. niet al te veel te bezoeken, best myne agting by zyn Ed. gehouden, waar van ik by zyn Ed. vertrek een zonderling bewys boven myne Amptgenoten genoten heb; niet tegenstaande zyn hert op dien tyd niet regt voor my schynd geweest te zyn. Ik zal daar van hier niet verder spreken, alzoo ik dat elders breder gedaan heb. 1687.

Hy quam by my alleen van al de Predikanten, tot myne groote verwondering, alzoo hy noit iemand particulier bezoeken ging, in May 1691. afscheid nemen, zonder my by 't zelve ergens over in 't byzonder, 't geen na mijnoegen geleek, aan te spreken; ja, hy betuigde my in tegendeel, met zeer veel erkentenis, dat altyd, en wegens myne neerstigheid, goede Zeden, en wegens myne opregte behandeling ontrent zyn Ed., een byzondere agting voor my gehad had, en altyd behouden zou, gelyk hy my daar voor nu in 't byzonder bedanken, en in alle voorvallen my zyn dienst tot Batavia aanbieden quam.

Zyn zonderlinge agting voor den Schryver.

Ik vond dit zeldzaam in een Heer van dien rang, die, nu tot Ordinair Raad van India verheven, en dus na Batavia vertrekkende, daar geenzins toe verpligt, en daar ik veel eer, door veel beleefdheden aan zyn Ed. verbonden, en ook van voornemen was, myn afscheid dien dag, zoo hy my 's morgens niet voorkomen had, by zyn Ed. te gaan nemen.

En bewys'er van.

Maar wanneer de Heer Landvoogd *Schaghen* met den ganschen Raad, benevens de Heeren Predikanten, en alle andere Lieden van eenig aanzien, dien Heer daags daar aan na boord geleidden, geraakte ik juist met zyn Ed. in de Kajuit, in 't bywezen van myne Mede-Broederen, in een byzonder gesprek over die zaak, waar van elders breder spreke.

Zeldzaam gevaldes Schryvers met zyn Ed.

Hy was een man, die veel werk van goede Kryglieden, en goede Vesting-werken, maakte.

Hy vertrok met een algemein genoegen der Ingezetenen, en met veel agting in 't midden van May 1691, en was naderhand een Voorstander van alle Bedienden in Amboina,

1694. na, die zich zyne gunst weerdig maakten. Met hem vertrok ook Juffr. *Kruydop* met haar twee Zoonen, den Fiscaal *Vekens* met zyn Vrouw, en twee Dochters, ook D. *van der Sluys*.

Onder 't bestier van den Heer *Schaghen*, die den 8 Maart 1691. hier quam, was 'er veel meer vreugde in Amboina, hoewel 't geval van een onrustig man hem, en ook die van den Kerken-raad aldaar, zeer veel moeyelykheden gegeven heeft. Deze Heer had zeer goed verstand (zoo men wil) van de Rechten; dog zekere zaak, schoon hy in de grond der zelve gelyk had, en 't recht volkomen voor hem was, gaf zyn Ed. veel verdriet.

Onder zyn bestier quam hier de Heer *Schenkenberg* als Tweede.

Deze Heer had een Slavin, die door een val in Bengale stom geworden zynde, egter zeer wel hooren kon. Deze stomheid behield zy zeven jaaren; dog by haar komst in Amboina wierd zy zeer ziek, en leerde doe allengskens weer spreken. Een geval, diergelyke ik noit voor, of na, gehoord heb.

Vertrek des Schryvers uit Amboina. Ontrent anderhalf jaar daar na, den 12 October 1692., met myn Huysvrouwe getrouwd, en van besluit geworden zynde, om, vermits myn verbonden tyd uit was, na 't Vaderland te keeren, was ik egter genoodzaakt tot May 1694. te wagten, wanneer ik, door den Heer *Christiaan Frederik Nucella* vervangen zynde, met het Scheepje Andromeda, waar op de oude en afgeleefde Schipper, *Gerard Koster*, een vroom Enkhuyzer, het bevel voerde, en *Bartholomeus Koemans* (Soon van Schipper *Koemans*, alias de Gryze genaamt, om dat hy grys was, en dit, 18 jaaren oud zynde, door schrik wierd) onze Boekhouder was. Nog in die zelve maand vertrok ik met 5 Kinderen, waar onder 4 Voor-Kinderen, en een van 4 maanden (dat alleen 't myne was) na Batavia, na dat ons zeer veelen van de aanzienelykste alhier tot op 't Hoofd, en ook veelen tot binnens boords, uitgeley gedaan hadden.

De Reys begon zeer wel, zagen by Boero 's avonds verscheide zware Hoozen, maar door stilte dreven wy op zekere nagt, by de ligte Maan, ontrent half twaalf by St. Mattheus-Eiland, agter de Toccan-Bessi's gelegen, zoo ongevoelig tegen de verborgene klippen aan, dat wy 'er tegen lagen, eer wy het wisten.

De derde-waak, een Enkhuyzer, en een zeer nugtere Borst, had de Wacht, en ik, op 't half dek in slaap geraakt zynde, wierd met eenige ontsteltenis, door 't schreeuwen van ons volk voor op de Bak, wakker, alzoo die met verbaastheid riepen, dat zy voor uit klippen zagen.

Ik, dit niet wel verstaan hebbende, vraagde hem, wat dit schreeuwen beduide; hy zeide, dat zy riepen, dat 'er eenige branding van klippen voor uit was; 't geen ik niet zoo ras hoorde, of ik sprong na buiten, en zag, met veel ontsteltenis, die klippen voor uit, en ter zyden, zeer klaar leggen; waar op ook de Schipper, de Opper-Stierman, en Boekhouder, aanstonds voor den dag quamen. 1694.

Ik zag, dat ieder van hen even verlegen, en dat 'er niemand was, die raad wist, om ons uit dit zichtbaar gevaar te redden.

Men zette ten eersten de Schuyt uit, want een Boot hadden wy niet; dog die kon aan de eene zyde qualyk vlotten, zoodanig, dat wy met de Stierboords-zyde van ons Schip tegen de klippen aan lagen, daar wy aan de andere zyde wel 25 vadem diepte water hadden. En deszelfs gevaar van Schipbreuk.

Men bragt eenige Werp-ankers, dog dezelve zoo ongelukkig, uit, dat zy, wanneer wy 'er ons door onze Spil zogten af te winden, agter de klippen bleven leggen, vermits wy de Touwen ieder reys in stukken wonden. Nu hadden wy nog maar twee Werp-ankers in voorraad, die het niet geraden was voor eerst weer uit te brengen, om dat 't water nog eenigen tyd vallen, en 't nog wel 3 a 4 uuren lyden moest, eer wy, op zyn best genomen, met hooger water hier af zouden hebben konnen geraken.

Ik, die met 't minste windje hier een droevig einde voor my, myn Vrouw, en Kinderen voor oogen, en, schoon wy een Schuyt hadden, geen uitkomst ter wereld zag, zoo, om dat 't naaste Land wel drie mylen van ons af was, als, om dat ik 't Jan-hagel reets klaar had hooren zeggen (hoewel ik dat egter al by my zelven voor vast gesteld had) dat zy de Schuyt, die ook zeer lek was, voor zich nemen, en 'er mede na 't naaste Land varen wilden, bad God, myn eenigste toevlugt in dit gevaar, zeer ernstig, dat Hy dog voor ons alle zorgen, en dit myn gebed dog in zyn gunste aanhooren wilde, indien het tot verheerlyking van zyn grooten Naam strekken; dog zoo dit niet wezen kon, en wy daar sterven moesten, dat hy ons dog die tyd van leven nog geven wilde, die wy van nooden hadden, om ons gezamentlyk tot een Christelyke en zalige dood te bereiden.

Hier op ten vollen gerust zynde, ging ik stil na beneden, om myn Huysvrouw, die gerust sliep, en die ik, om dat zy een zuygend kind van vier maanden had, niet noodeloos, zoo lang 't nog stil was, ontstellen wilde, in rust te laten; en ik pakte ten eersten al myne Papieren van belang met zulk een bedaardheid by een, dat ik, schoon vaststellende, dat ik al de goederen, die ik daar by my had, alzoo goed als quyt was, daar zeer weinig wezen af

had, ja die al afschreef by my zelven, oordeelende zeer gelukkig te zullen zyn, zoo ik 'er maar het leven met de mynen afbrengen kon, daar egter weinig hope toe was, hoewel ik altyd gezien, en toen ook gevoeld heb, dat de Heere de zynen wonderbaarlyk uit hunne nooden, ja zelf tegen alle menschelyke hope, niet alleen weet te redden, maar hen ook een onbegrypelyke moed en standvastigheid in het midden van 't gevaar komt in te boezemen; waar van ik in opzicht van my zelven zeggen kan, dat ik, schoon de dood daar als voor myn oogen ziende, zoo 't maar wat had beginnen te waeyen, egter geen schrik of vreeze in my gevoelde, ja ter contrarie door den ernst van myn vertrouwen op God niet gelooven, nog ook voelen kon, dat ik, of de mynen, daar zoo sterven, of Schipbreuk lyden zouden.

Na 't bezorgen van myn Papieren, ging ik weer stil na boven, en bevond, dat, terwyl ik beneden een uurtje bezig geweest was, de voornoemde klippen aan Stierboord nu wel een groot stuk uit het water boven gekomen waren, 't geen afgryzelyk stond, en waarlyk bequaam was, om een kloekhertig man het hert te doen ontzinken, hoewel ik my, door een zonderlinge genade Gods daar toen ook nog vry af voelde.

Niet lang daar na zond de Schipper den Kajuyts-jongen na beneden, met last, om stillekens een zwaarder Lood uit de Kajuyt te halen, 't geen hy zoo onvoorzigtig dêe, dat myn Huysvrouw, eenig gerammel in de Kajuyt hoorende, vraagde, wie daar was, en wat hy quam doen? Hy zeide, dat hy daar om een Diep-lood, om de grond te peylen, quam. Grond, zeide myn Huysvrouw, zyn wy dan, zeide zy, na by Land? Wy zitten vast, Juffrouw, zeide hy, en zitten al tegen de klippen aan, die boven uit het water steken.

Dit was oorzaak, dat myn Huysvrouw met veel verbaastheid na boven quam, en my met veel verwondering vraagde, waarom ik haar niet wakker gemaakt had? Ik zeide, om dat ik u niet ontstellen wilde, zoo lang de nood van de minste wind my daar toe niet dwong, dat ik best gekeurd had, om, zoo lang 't stil was, haar te laten rusten, en in die hope ondertusschen geleefd had, dat wy het 'er, of wel afwinden, of wel met een gunstige wind 'er afzeylen mogten, en dat ik haar, als 't 'er op aan gekomen had, tyds genoeg zou gewaarschouwd hebben.

Ik moet bekennen, dat ik haar rustiger en kloekmoediger, dan ik wel gedagt had, bevond, en dat ik haar met veel geduld, en standvastigheid, dien tyd van ontrent half vier in de morgenstond afwagten zag, als

1694. als wanneer 't nu tyd begon te werden, om de twee laatste Werp-ankertjes, onze eenigste hope, na den mensche gesproken, uit te werpen.

Verrichting des Schryvers in dezen nood.

Ik deed eerst een ernstig Gebed tot God, dat Hy ons voornemen, en onzen arbeid in dezen, dog genadelyk zegenen, en ons, niet tegenstaande onze menigvuldige zonden, en overtredingen, nog ditmaal behoeden, en te regt brengen wilde, alzoo onze oogen alleen op Hem zagen, en wy onze verlossing alleen van Hem afwagteden.

Daar na deed ik een deftige aanspraak tot al ons volk, vertoonende 't groot gevaar, waar voor wy allen even bloot stonden; maar dat God, op wien alleen wy hier nu zien moesten, magtig was, om ons te konnen redden, dat ik hen verzogt, en bad, dog als wakkere mannen ieder hun best te doen, aangezien het op een oogenblik nu aanquam, en'er nu hope was, om'er af te raken, daar het anders met ons allen met der haast zouden konnen gedaan zyn.

Dat ik aan den Zegen des Heeren ontrent hunnen arbeid niet twyffelde, en dat ik hen beloofde, niet alleen nevens hen, als de minste, mede om 't Spil te zullen loopen, om hen alle mogelyke verlichting toe te brengen, en te meer aan te moedigen; maar dat ik hen allen ook, indien zy het'er af wonden, en wy buiten gevaar raakten, den dag daar aan eens deftig rond zetten, en zoo veel te eeten en te drinken geven zou van 't beste, dat ik aan boord had, dat zy my allen daar voor zouden bedanken.

Die laatste woorden klemden by dit happig volk zoo zeer, dat zy aanstonds als Leeuwen aan 't Spil vielen, in welken arbeid ik hen, terwyl myn Huysvrouw boven, dan na die klippen, en dan na de Sterren, kyken bleef, zoo trouw, als het my mogelyk was, niet alleen met myn handen, maar voor al ook met innerlyke zugten en gebeden tot God, hielp; het geen van zulken gewenschten uitslag was, dat myn Huysvrouw, ziende eenige Sterren tegen onze groote Mast verwisselen, met een uitnemende blydschap ons beneden toeriep: *Mannen, houd aan, het gaat, het gaat, ik zie de groote Mast tegen de Sterren verwisselen;* waar op wy, onze kragten verdubbelende, het'er niet alleen vlak afwonden; maar veel grooter genade was het, die ons God bewees, dat Hy ons, zoo als wy'er nu af waren, de schoonste wind van agteren gaf, die wy wenschen konden, waar voor ik Hem ook, als den eenigen uitwerker van dit heil, met zeer veel beweging, en niet zonder tranen van blydschap, dankte.

Die onder-

Wy passeerden eenigen tyd daar na des namiddags ten vyf uuren met een Mars-zeyls-koelte de Leers, een gevaarlyke droogte, niet zeer verre van Macasser, dog nader by 't Eiland Salinas, dat'er ontrent twee en een halve a drie mylen af legt, en wy hadden 't geluk, van 'er in een half uur, ter plaatze, daar zy op zyn naeuste is, over te raken. Een teken, dat wy de regte Guyl, daar wy die snyden moesten, gevonden hadden; 't geen noit missen zal, als men die, na gissing drie mylen waters van het Eiland Salinas, of de Hen met de Kiekens genaamt, passeerd.

1694. lyk van God gered werd.

Wy gingen ontrent derthien voet diep, en ik meine, dat wy drie vadem diepte schaars geworpen hebben, zoo dat wy maar weinig voeten van den grond, ik laat staan van de groote Kats-koppen, en zeer groote klippen, die wy op 't witte zand zeer klaar leggen zagen, af waren; ja wy schenen, door de sterke beweging, en dyning van ons Schip, nu en dan als tegen en op de klippen te bersten te zullen stoten; maar 't duurde niet lang, hoewel het yslelyk stond, die klippen zoo klaar te zien leggen; 't geen voor of na, noit zoo klaar, als toen, gezien heb.

Verder viel 'er niet aanmerkens-weerdig op de Reyze voor; en wy quamen gezond, en behouden, in 't begin van Juny op de Rheede van Batavia.

Zyne Komst op Batavia.

Ik was eenige dagen gelogeerd ten Huyze van den Heer *Nicolaas du Goudis a Bois*, Borger-Kapiteyn, alwaar ik zeer minnelyk van de Heeren *Bakker*, *Leydekker*, *Hilarius*, en meer anderen, verwelkomt wierd; dog geraakte ten eersten met het huuren van een goed huis, over de Tygers-gracht, naast den Advocaat-Fiscaal, *Klenk van Odesse*, slaags.

Ik vond by myn komst mynen Patroon, den Heer *Willem van Outhoorn*, dien ik als Ordinaris Raad daar gelaten had, nu tot Opper-Landvoogd van Indiën gevorderd, die my ook by myn aanwezen in verscheide zaken veel dienst gedaan heeft.

Ik genoot by veele Heeren, zoo van de Hooge Regeering, als anderen veel beleefdheden, voor al by den Ed. Heer en Mevrouw *Bornezee*, en *Heynsius*, by de Heeren *Hartsink*, *Boudaan*, *Dane*, *Pit*, D. D. *Bakker*, *van Wyngaarden*, de Heeren *Cornelis van Outhoorn*, *van Buytenhem*, *Quevellerius*, en ontelbare andere goede Vrienden, van welke de Heer *van Outhoorn*, en anderen, ter eeren van ons, een schoon afscheids-maal gaven, en vond, ontrent het verbeteren der Huyzen en Thuynen buiten, een groote verandering.

Hoe hy 't aldaar bevond.

In opzigt der Amok-speelers.

Het Amok-speelen vernam men nu zoo veel niet meer, als wel, toen ik eerst op Batavia gekomen was: want in dien tyd viel dit zeer dikwils voor, gelyk 'er ook verscheiden toen of om hals, of in handen van 't Gerecht, raakten.

Dit volk, dat zich aan Amphioen, of

1694. Opium, met Tabak gemengd, niet alleen dronken, maar dol drinkt, is gewoon dolzinnig op alles, wat hen ontmoet, met een bloote Kris, of Pook, in de vuist, aan te vallen, en dezelve, al was 't maar een Kind, in die dolle drift, onder het roepen van *Amok*, dat is, *sla dood*, of *val op hem aan*, maar in 't lyf te stooten, 't geen oorzaak is, dat ieder, uit vreeze voor zulk een, ten eersten zyn deuren vast toesluit, en, die hem tegen komen, zullen hem, ten ware zy zeer wel gewapend zyn, gemeenelyk al mede ontwyken, en dus heeft hy eenigen vryen tyd, om in zyne dolzinnigheid op alles los te gaan; maar zoo ras die tyding egter wat by dappere mannen doorbreekt, zullen 'er eenigen met Snaphanen op uitkomen, en hem metter haast uit de wereld helpen.

Daar zyn voorbeelden, dat zulke Booswigten dolzinnig op een gevelde Piek ingeloopen zyn, en, eer zy hun einde daar aan vonden, ook den Houder van die Piek met hun Kris nog onder de voet gestooten hebben, zoo dat zy beiden dood ter neder vielen. Men ziet 'er in Taverniers Werken een verbeelding van.

Dit woeden vond ik nu, 't zy uit schrik voor verscheide zware vonnissen over zulke, die men nog levendig bekomen had, 't zy wegens andere redenen, zoodanig gestild, dat men 'er niets meer af vernam.

Ontmoet den Broeder des Konings van Bantam.

Ik zag ook ontrent dezen tyd hier den Broeder van den Koning van Bantam, een Heer van ontrent 40 jaaren, met 2 Oppassers, even eens als de Raaden van India, dog om een andere reden van Staat, agter hem gaan, alzoo deze eigentlyk dienden, om op al zyn doen en laten te passen; daar zy by de Raaden ten teeken van eere, en tot hunnen dienst, alom met hen gaan, dog geenzins om hun doen of laten te bespieden, of om daar af rekenschap aan den Opper-Landvoogd te geven.

Het was een Heer van een matige gestalte, vaal en droefgeestig van couleur, waar toe hy veel reden, hoewel hy anderzins veel verstand had, gelyk my in zyn gezelschap Ao. 1712. zynde, gebleken is, waar van elders spreke.

In dezen tyd hoorde men ook zeer veel van dieveryen van Tsjineezen, die zeer stil, en listig in de Huyzen wisten te breken.

Op zekeren nagt, zoo als wy ons goed, dat wy na 't Vaderland meinden mede te nemen, gepakt, en in 't Voor-zalet geplaatst hadden, hoorde ik ontrent ten 12 uuren eenig geluid als van een Mans-stem. Ik meinde my zoo ter rust begeven te hebben, op een Boven-Voorkamer, die boven dit Zalet quam; maar, dit hoorende, en my verbeeldende, dat het wel een van deze Tsjineesche dieven zyn konde, zeide ik tegen myn Huysvrouw, die hier over eenigzins ontsteld was, *ik hoor een Mansstem, en dit zullen apparent dieven zyn, die om ons goed in de Voor-zaal komen, en die ons, terwyl wy hier gerust neerleiden, stil van de huyg ligten, en met den Aap door gaan zouden, dat hen egter zoo gemakkelyk niet gelukken zal. Wat wild gy*, zeide myn Huysvrouw, *dan doen? Wel, na beneden gaan*, zeide ik, *en hen dit* (houdende in de eene hand een Kandelaar met een brandende Kaars, en in de andere een bloote Kris, of een gevlamde Pook) *zoo onzagt, dat hen heugen zal, beletten.* 1694.

Op dit zeggen wierd myn Vrouw, die my noit voor zoo kloekhertig gehouden had, vry banger, my biddende, dat ik dog maar by haar blyven, en door een Venster om hulp roepen zou. Ik zeide, dat zy voor my niet moest bekommerd zyn, en dat zy, om voor zich zelven niet bevreest te zyn, haar Kamer-deur maar, zoo ras als ik roepen, en de dieven gewaar zou geworden zyn, toesluiten, en dat zy dan geen zwarigheid hebben zou.

Geval des Schryvers met een Pol van een zyner Meyden.

Dus stapte ik na de Deur, en Trap, toe, van welke ik een Mans-perzoon klaar hoorde na beneden loopen, 't geen ik myn Vrouw toeriep, die daar op, tot nader last, hare Deur sloot.

Ik, die niet anders dagt, dan hier een, of meer, van de Tsjineesche dieven te vinden, ging voorzigtig den Trap af tot beneden toe, dog zag daar geen Mans-perzoon; maar wel, een van myne Meyden, of Slavinnen, die op een Matje lag en sliep, of ten minsten zich zoo hield.

Ik keerde dan eenige treden te rug, stapte zeer voorzichtig in een Zy-kamertje, half wegen dien Trap, daar myne Kinderen met verscheide Slavinnen, die daar oppasten, sliepen, keek rondom, en vernam eindelyk aan myn regterhand een Swart, die in een groote Toetombo, of Doos, zeer proper, gelyk een Slang, als opgeschoten, en 'er zoo net ingeschroefd was, dat ik my over zyne gezwindheid, om daar zoo in te komen, ten hoogsten verwonderde.

Ik hield my, of ik hem niet zag, tot dat ik hem zeker begaan kon, draeyde toen eensklaps op myn regterhiel zoo schielyk om, dat ik myn Pook, als hy 'er minst om dagt, al op zyn Borst had, en zeide tot hem: *Schelm, wat doed gy hier in myn Huys?* Hy viel aanstonds zeer ootmoedig op zyn plat, en zeide, daar niet om myn goederen, maar alleen om myn Meyd, die daar beneden lag en sliep, een oude Vryster van hem, en die hem ook binnen gelaten had, gekomen te zyn, my biddende, dat ik hem deze zyne stoutheid voor deze reys wilde vergeven.

Ik zeide, dat ik hem helpen, hem metter

1694. ter haast van die ziekte, zoo wel als die Meyd, genezen, en maken zou, dat hy noit weer in myn Huys zou denken te komen. Ik riep myn Huysvrouw toe, dat ik den Dief al had, dat zy maar beneden komen zou, om volk van ons op te roepen, alzoo al myne Mans Slaven agter in 't Huys sliepen.

Zy quam ten eersten, riep eenig volk, aan welken ik hem zoo lang in handen gaf, tot dat de Ratelwacht hem overnam, en na 't Stadhuys voerde, alwaar hem daags daar aan de vliegen zoodanig van 't lyf gejaagd wierden, dat ik hem zedert noit meer vernomen heb; en myn Meyd, oorzaak van deze onrust in myn Huys, kreeg toen, 't geen anders buiten onze gewoonte, maar nu zeer noodig, was, mede zoo veel, dat wy zedert ook niet buitensporigs meer aan haar vernomen hebben.

Een Swart, die zeide, dat deze Borst zyn aangenomen Zoon was, quam my daags daar aan voor hem spreken, en bidden, dat ik over hem dog niet verder klagen wilde, en dat hy zorg dragen zou, dat zulks noit meer zou voorvallen. Ik zeide, dat het wel was, maar dat hy dit ook wel bezorgen wilde, alzoo hy 'er zoo goed koop niet afkomen zou, indien ik hem zoo ontydig weer in myn Huys vond; maar dat het hem ten minsten armen of beenen zou konnen kosten, zoo myne Slaven 'er hem weer vinden mogten.

Ondertusschen naderde de tyd van het aanleggen der Retour-vloot, en ik kreeg, op myn verzoek, 't Rotterdams Schip, Waddinxveen, tot mynen Bodem, waar mede ik vertrekken zou; nam afscheid van alle myne goede Vrienden, en vertrok onder de Vlag van den Heer *Reynier de Vos*, Opper-Koopman en gewezen Dessave van Mature op Ceylon, dog laatst Schepen tot Batavia, in 't begin van December.

Men mogt niet meer goederen, als de weerde van drie maanden Gagie, mede nemen, 't geen van de Puy des Opper-Landvoogds ten overstaan van de Heeren Raden, *Kops* en *Bornezee*, afgelezen, en waar by gevoegd wierd, dat men verder voor ieder pond Thee bruto een Ryxdaalder, en voor Porceleyn, en Lakwerk, een halve Ryxdaalder aan Tol zou moeten betalen; dog geloove niet, dat zy hunne vingeren daar blaeuw aan telden, alzoo niemand daar lust toe had.

Zyn vertrek van Batavia. Wy vertrokken den 3 dito met onzen Bodem, waar op *Elbert Franszen*, een Bremer, Schipper, *Pieter Ouwerkerk*, Onder-Koopman, *Dirk Onderberg*, Opper-Stierman, *N. Jongereus*, Onder-Stierman, en *Jacob Bogaârt*, Derdewaak was. Nevens ons vertrokken ook deze zeven Schepen, te weten, de Koning William, de drie Kroonen, 's Lands Welvaren, Vosmaar, 't Huys ter Loo, de Krab, en Meresteyn, van de Rheede van Batavia. 1694.

Op 't eerste was de Admiraal, of den Commandeur dezer Vloot, met zyn Vrouw; op het tweede was de Koopman *N. Ring*, gewezen Hoofd van Tsjeribon, en op 's Lands Welvaren (dat in de Straat by de groote Kombuys, voor een korten tyd vast raakte) was de Onder-Koopman, de Heer *Pieter Paeuw*, met zyn Huysvrouw, en verdere Familie. Op Vosmaar, by Schipper *Landsheer*, en *Ruys*, Onder-Koopman, waren geplaatst twee Weduwen, de eene, van den Heer Kapiteyn *Pad*, de andere, van den Boomwachter *Brouwer*, van welke een schoone Kist met Sattynen, of Pelangs, aangehaald wierd. Op 't Huys ter Loo was Schipper *van Willigen*, een deugdelyk, goed, en eerlyk man; die tot zyn Boekhouder dien wonderlyken, hoewel door gansch Indiën, en ook in Holland, niet dan al te wel bekenden Seur N.N. had; behalven dat D. *Kraeyvanger* met zyn Vrouw hier mede op waren geplaatst.

Dit waren wel de voornaamste Lieden, die met deze Vloot vertrokken, gelyk ook de Heer *Kosterus* en zyn Vrouw, die ik meine, dat op de drie Kroonen waren.

Wy zakten dus tot voor Bantam af, daar wy een groot etmaal bleven leggen, uitgeley gedaan zynde door de Heeren *Nieuwstad*, Water-Fiscaal, Doctor *ten Rhyne*, en anderen, in welken tyd ik met onzen Schipper, *Elbert Franszen*, een wakker Zeeman, dog anders al wat aan de dolle kant, en met onzen Onder-Koopman, *Pieter Ouwerkerk*, en den Batavischen Bottelier, *Jacob Tzimmers*, met de Schuyt na Bantam voer, benieuwt zynde, om die vermaarde Stad, daar ik zoo veel van gelezen had, eens van binnen te beschouwen.

Wy quamen, na ontrent drie uuren roeyens, in de Rivier, daar wy ten vier uuren des namiddags aan Land stapten. Beziet Bantam.

Wy vonden, zoo als wy in de Vesting Speelwyk quamen, onderweeg op de Trap den Heer *Theodorus Zas*, Raad van Justitie, en den Heer *Abraham Quevellerius*, Secretaris van den Raad van Justitie tot Batavia, die genegen waren weder derwaards te keeren.

Boven gekomen zynde, wierd ik vriendelyk van 't Opperhoofd, den Heer *Wanderpoel*, een oud man, in de Fortres Speelwyk ontfangen, die my verzogt, zoo lang ik daar bleef, by hem te willen blyven huisvesten, gelyk ik ook dêe, te meer, alzoo ik den Predikant *Kosterus* daar mede gehuisvest vond, en onze Schuyt buiten myn weten weer na boord vertrokken was. Deze Heer had een Zoon, en een Dochter, by zich.

Ik vond de Vesting fraey van gelegenheid, en uitzigt, en, behalven de Wooning

1694. ning van 't Opperhoofd, die eenige Trappen hoog lag, dezelve beneden ook verzien van verscheide andere Wooningen, op een rey staande, waar in te dier tyd de Tweede Perzoon, *Joannes Roman*, den Fiscaal *Guiljam Wys*, (by welkers Vrouw ik Juffr. *Kosterus* vond) en meer andere Bedienden, woonden, zynde verder tot Pakhuyzen voor 's Compagnies goederen geschikt.

'tGeen hy zeer slegt bevind.

Daags daar aan gingen wy de Stad bezien; dog vond die vry slegt, en verzien van elendige Huyzen, meest van Bamboezen, met Kalk geplaisterd, en met Atap gedekt.

Wy zagen eenige steene Wooningen, eene ter linkerhand, met een zware Voormuur, eenen Pangerang, zoo men my zeide, toekomende, en nog eene ter regterhand, 't geen men de Engelsche Logie noemde, en die my zeer duyster toescheen.

Sylvius reukelooze daad.

Dus, al regt toe regt aan voortgaande, passeerden wy eenige Moorsche Graven, op een van welke men my zeide, dat zeker dertel man, *N. Sylvius* genaamt, tegen alle waarschouwingen aan, zyn water gemaakt hebbende, niet lang daar na bevond daar door een quaal gekregen te hebben, van welke hy zeer sterk bloed waterde, en kort daar aan quam te sterven, zeer klare kenteekenen, van vergeven te zyn, nalatende.

Dit alles was hem wel duidelyk voorspeld, dog hy spotte daar mede, lachte met alle de bezweeringen, en voorgegeven vergiftingen van de Moorsche Graven; maar hy ondervond te laat, dat in, of op die Graven, eenig vergif moet geweest zyn, 't geen door zyn wateren aan het werken, en opstygen, geraakt zynde, zyn dood heeft konnen uitwerken.

Dit was de reden, dat ik hier ontrent wat voorzigtig leefde, van oordeel zynde, dat men niemand, hoe blind hy ook zy, in zynen Godsdienst bespotten, of daar in eenigen hoon aandoen moet, alzoo dit de middelen niet zyn, om hem te verbeteren, maar wel om hem nog meer te verbitteren.

Wy quamen eindelyk aan 's Konings Vesting, waar in hy een nieuwe Wooning al zedert eenige jaaren gebouwd had, die nog onvoltoid was.

Wy gingen by den Heer *Kuffelaar*, te dier tyd daar als Kapiteyn leggende, aan, voornamelyk in die hope, dat ik gelegenheid door hem bekomen mogt, van den Koning te zien, en te spreken; dog die Heer zeide, dat daar toe dien dag geen kans, maar wel daags daar aan, of Vrydags, wanneer hy gewoon was uit te gaan, zyn zoude, dat hy anders weinig te genaken, en dus voor my, die ten uitersten tot Donderdag 'er bleef, niets te hopen was.

Dit Kasteel des Konings, zynde 't oud Engelsch Fort, en zich van verre vry wel opdoende, was niet groot, en vierkant in zyn begrip, hebbende vier Punten, die redelyk wel van Geschut voorzien waren. 1694.

Aan deze Vesting wierd 's Konings nieuw Hof toen getimmerd; dog wy konden dit, wegens een hooge muur niet zien.

De Wooning des Kapiteyns was vry kleen, en slegt, en zyn verblyf aldaar, nevens een zeker getal Hollandsche Krygsknegten, diende, zoo men zeide, tot een Wacht van den Koning, 't geen ik aanstonds, in dien zyn, geloofde, die my het waarschynelykste voorquam, dat is, dat hy egter buiten gevaar zou zyn, al miste hy dezelve, aangezien het nu Vrede in zyne Landen was; behalven dat die Wacht ook wel meest daar gesteld zou konnen zyn, om al het doen en laten van dien Koning in 't oog te houden, en daar af aan den Heer Generaal en Raden tydig kennis te geven; 't geen dan dezen Vorst, na 't oordeel van zommigen, tot een gevangen van Staat in zyn eigen Palys maakt; en den zelven ook in al zyn doen en laten met de grootste omzigtigheid ter wereld moet doen handelen, om geen redenen van misnoegen aan die geenen te geven, die hem deze Wacht, waarschynelyk meer tot hunne, dan tot zyne, zekerheid, bygezet hebben.

De Schryver ziet 'er niets van opmerking.

De Heer *Kosterus* had de Bezaar, die hy zeide zeer groot te zyn, gezien; dog myn tyd en liet het my niet toe.

Ik vond in deze beroemde Stad niets, 't geen myne opmerking weerdig was; zoo dat wy te rug keerden, zonder te konnen zeggen, dat wy daar iets van belang gezien hadden; dan een redelyke goede steene Brug, die na Strand toeliep, alwaar onze Boot, met welke ik dacht te vertrekken, wegzeilen zag. Onderweeg sprak ik met eenige Javanen Maleyts over een groote Zark, die daar zag, en die waarschynelyk oorzaak tot de dood van den voornoemden Heer *Sylvius* gegeven had.

Ik meinde dierhalven weer na boord te gaan, dog bevond, dat onze Schipper, en de verdere Vrienden, al daags te vooren met de Schuyt vertrokken waren.

Dus was ik genoodzaakt daar 's middags nog te eeten, alwaar de spyze zeer goed, dog 't water, waar mede ik my wiesch, zeer stinkend, vond; nam na de maaltyd met dankzegging van den Heer *Wanderpoel* afscheid, en vertrok in gezelschap van den Heer *Kosterus*, en zyne Beminde, nevens zekeren dollen Seur, die zig vry onbeschoft met vloeken, en waey op Duyvel te roepen, (schoon het al te veel onderweeg waeyde) aanstelde, met een Tinggang, die wy afhuurden, 's avonds ten vyf uuren, na boord.

De

1694. De wind was vry ſterk; dog ons niet te gunſtig, en wy vreesden, dat wy de Schepen, die zig al zeylveerdig maakten, dien nagt niet gekregen, en dat wy daags 'er aan veel moeite gehad zouden hebben, om die in te halen; dog, na veel moeite, quamen wy 's nagts tuſſchen thien en elf uuren, pas eer zy verzeylden, nog tydig aan boord, 't geen myne bekommerde Huysvrouw zeer geruſt ſtelde, die niet had konnen begrypen, waarom ik daar aan Land gebleven, en met de Schuyt niet mede gekomen was; dog als ik haar de reden zeide, zoo bleek haar, dat die buiten myn weten te rug gekeert, en dat het my onmogelyk geweeſt was, eer te konnen komen.

Zy meinden wonderen van my, wegens dat beroemd Bantam, te hooren, dog ſtond verbaaſt, als ik haar zeide, dat het my ſpeet, dat ik eenige moeite, om 't zelve te zien, gedaan, en dat ik 'er niets ter wereld gevonden had, 't geen weerdig was gezien te werden; behalven dat 'er ook niet de minſte gelegenheid, om den Koning te zien, voorgekomen was, ten waar ik tot daags 'er aan (dat niet te wa gen was) daar had konnen blyven.

Zyn Komſt aan het Princen-Eiland. Dus zeilde de Vloot dan, al zachtjens voortſchokkende, met de Landwind langs Java 's friſſche Kuſt tot ontrent het Princen-Eiland voort, na 't welke wy, in gezelſchap van Schipper *Landsheer*, met onze Schuyt om een playſiertje roeiden, om dit Eiland van na by eens te bezien; dog vonden het Strand vol biezen, geen drink-water daar op, en 'er niets van belang, dat eenige opmerking, of aanteekening, verdiende, alzoo zich daar niet dan Struellen, die ons den weg te moeyelyk maakten, om verder door te gaan, opdeden; weshalven wy ten eerſten weer na boord keerden, gelyk wy ook kort daar aan met een ſchoone wind de Straat Sunda verlatende, in volle Zee liepen. Geraakt in volle Zee.

De Reys ging tot ontrent een week a twee, eer wy aan de Kaap quamen, zeer voorſpoedig, en deze en geene tuſſchen beiden voorgekomene ſtiltens en kalmten hadden ons gelegenheid gegeven, dan eens, om deze en geene Vrienden aan ons boord te noodigen, en dan, om eens van dezelve weer verzogt te werden, om zamen vrolyk te zyn.

Werd van Schipper van Willigen onthaald. Op zekeren dag wierden wy op 't Huys ter Loo van Schipper *van Willigen*, en zynen Seur, verzogt, en zeer deftig onthaald; maar als 't nu vyf uuren aan de Zon was, verzogt ik den Schipper (die nog wat blyven wilde met onzen Onder-Koopman, om dat zyn Seur hen niet wilde laten gaan) met de Schuyt te mogen vertrekken, nam myn affcheid van de Vrienden, en quam zeer gemakkelyk aan ons boord.

Tegen negen uuren wilden onzen Schipper, en Onder-Koopman, ook vertrekken, oordeelende het nu voor hen ook tyd te zyn. De gulhertige Schipper *van Willigen*, ziende, dat het hen ernſt was, en dat zyne inſtantien geen ingang meer vonden, liet eindelyk af, en liet hen gaan; dog zoo ras waren zy niet weg, of de Seur, wat in de hul hebbende, begon niet weinig op zynen Schipper, om dat hy hen zoo vroeg had laten gaan, te wrokken, en hem eindelyk, zoo brutaal voor al wat leelyk was, en voor een naakten hond, die niets tot dit tractement gegeven, maar alles van 't zyne daar toe gebruikt had, uit te ſchelden, daar by voegende, dat hy een Schurk, een Schoft, en een Vent was, diens Vaar en Moer hy had zien geeſſelen; al 't welke zoo grof ging, dat de lydzamen Schipper, dit niet langer konnende verdragen, en voor erger vreezende, zich genoodzaakt vond, vermits hy nergens na luiſteren wilde, den Provooſt te doen roepen, en den zelven te belaſten hem in de Boeyen te ſluiten, en hem zoo achter op de Campanje te zetten. 1694.

Na dat de Provooſt, een man met eenen arm, nu op het half Dek gekomen was, ſprak de Seur (of Boekhouder) hem dus aan: *Keerel, gy die van God geteekend, en uw eenen arm quyt zyt, draag zorg, dat gy my, uw Opperhoofd, op de ordre van dezen dronken Schurk* (ziende daar mede op zyn Schipper) *niet aanraakt, zoo gy niet wild, dat ik u den anderen arm ook in ſtukken ſla;* waar door deze man zeer bang gemaakt zynde, en hem, hoe meenigmaal de Schipper hem dit gebood, niet durvende aanraken, zoo zeide eindelyk de Schipper, vermits hy al voortging hem onverdragelyk hard, en vuil, uit te ſchelden; *Mannen, is daar dan niet een braaf ſtout Keerel, die dezen Booswicht in de Boeyen ſluiten kan?* Op welke woorden de Konſtapel, een zeer fors Keerel, boven komende, tot den Schipper zeide, *Schipper, ik ben bereid uwe Ordre uit te voeren;* waar op hy den Boekhouder, hoe ſtout hy te vooren ſcheen, zeer ruw aangreep, hem tegen het Dek ter neder wierp, en hem als een Lam in de Boeyen ſloot, zonder dat hy zyn handen, of mond, meer roerde, alzoo deze Konſtapel hem vry fors, als hy eenige beweging ſcheen te willen maken, zeide: *Vent leg ſtil, en houd den bek, of ik zal u doen ſtil leggen, en doen zwygen;* 't geen hy ook aanſtonds gehoorzaamde, alzoo hy beſpeurde, dat deze man hem meeſter was, en hem niet verſchoond zou hebben. Die met zynen Seur moeite krygt.

Hy bragt hem dan aldus in de Boeyen achter op de Campanje, daar hy de ganſche nagt vry frisjes zat; maar zyn booze ge-

1694. geboeide handen, zoo veel hem nog mogelyk was, tot nadeel van zyn Schipper willende gebruiken, had hy al de verw, die daar bereid ſtond, om het Schip, en eenige nieuwe riemen voor de Schuyt, wat net op te ſchilderen, en om zoo wat fraey opgedaan aan de Kaap te verſchynen, over boord geworpen, en ook al die riemen den zelven weg uitgezonden; 't geen den Schipper daar na zeer geſpeten, en ook verlegen gemaakt heeft, dewyl hy ten eerſten geen andere verw, of riemen krygen konde.

's Morgens, na dat hy wat uitgewaakt (want daar viel geen ſlapen van) en zyn booze moed nu eenigzins aan die verw, en riemen, gekoeld had, bood hem de Schipper, tegen verdere moeite ziende, de Vrede aan, vraagde hem, wat hy nu wilde, of 't hem beter behaagde, dat hy een Sjouw waeyen liet, om aan den Admiraal over hem te gaan klagen, dan of hy 't wilde afdrinken.

Klagen, zeide hy; waar op de Schipper, ziende dat hy nergens na luiſteren wilde, een Sjouw waeyen liet, en na den Admiraal voer, om daar (gelyk ook geſchiede) in de by een geroepen Vloots-Raad over hem te klagen, en te verzoeken, dat hy verplaatſt mogt werden.

De Admiraal, en zyn Raad, vonden den Seur volkomen ſchuldig, en 't beſluit was wel, dat hy zou en moeſt verplaatſt werden; maar niemand wilde hem hebben, tot dat eindelyk de Admiraal, of wel eerſt onze Schipper, uit vreeze voor hem, zoo hy hem ook weigerde, zelf om hem verzogt, en den zelven ('t geen tegen alle reden was) in myn Logement in de Kajuyt, my, en myne Familie, nevens den Onder-Koopman, van den Heer Directeur verleend, plaatſte, waar tegen ik, dezen Seur niet dan te wel kennende, proteſteerde, zeggende, dat, had hy om hem verzogt, dit tot myne laſten niet wezen moeſt, maar dat hy hem dan in zyn Kamer veel gevoegelyker plaatzen kon, aangezien ik vreesde, dat hy, die een groote Hoerenbrok was, my moeite ontrent een Meyd, die ik, om op myn Kind, maar thien maanden oud, te paſſen, medegenomen had, baren, en dat ik my dan genoodzaakt vinden zou, aan den Admiraal daar over te klagen.

Waar by den Schryver veel overlaſt leed.

De Schipper, met den welken ik anders in vriendſchap was, en verder zogt te blyven, bad my, dit voor weinige dagen, alzoo wy haaſt aan de Kaap zyn zouden, in te ſchikken, en dat hy dan bezorgen zou, dat hy op een ander Schip quam. Ik nam dit wel aan; maar daags daar aan hadden wy 't leven al gaande, vermits hy myn Meyd, terwyl wy boven waren, eerſt met goede woorden, daar na met aanbieding van een zak geld, en eindelyk, als zy dit afſloeg, met geweld, getragt had tot zyn vuylen wil te krygen, 't geen hem egter zeer qualyk bekomen was, vermits hy, gelyk hy daar aan toonde, van haar al vry vinnig in zynen arm gebeten was. 1694.

De Meyd, hem dus ontworſteld zynde, quam boven aan ons klagen, en kort daar aan quam hy mede, ſcheldende haar wakker, klagende, dat zy hem zoo gebeten had, en my verzoekende, dat ik haar daar over wilde ſtraffen.

Ik zeide, dat hy zich die beten niet alleen op den hals gehaald, maar dat de Meyd ons ook berigt had, waarom zy hem zoo gebeten had; dat het zoo verre van daar was, dat ik haar daar over ſtraffen zou; dat ik ter contrarie haar voorſtaan, en wel ernſtig by den Admiraal over zyn geweld, en godloozen aanſlag, quetzende de vryheid van myn verblyf, klagen zou; gelyk ik ook aanſtonds aan den Schipper verzogt, dat ik met de Schuyt na den Admiraal varen mogt, om te verzoeken, dat hy op een ander Schip mogt geplaatſt werden.

Dog hoe zeer ik dit verzogt, ik zag wel, dat hy den Schipper onder zyn ontzag zoo verre had, dat die, in plaats van zyn vertrek te bevorderen, door zeer vriendelyke bede maar tragte my zoo lang te verbidden, tot wy aan de Kaap mogten gekomen zyn, gelyk ik ook dit zoo lang inſchikken moeſt, bezorgende, dat hy geen gelegenheid meer had, om die Meyd, hoe zeer hy dit zogt, weer te konnen moeyen.

Op zekeren tyd met onzen Schipper, den Onder-Koopman, *Ouwerkerk*, en den Wondheeler, na 't Schip, waar op de Heer *Koſterus*, en Schipper *Vlaming*, de Oude was, op een Gaſtery gegaan zynde, verzogt ik, onweer te gemoed ziende, ontrent vier uuren te mogen vertrekken, gelyk geſchiedde. Ondertuſſchen begon het zoo te waeyen, dat de anderen 'er niet alleen dien avond, maar nog wel agt dagen blyven moeſten, en toen zy nog waagden om met de Schuyt na ons Schip, dat kort agter 't andere was, tegen 't vallen van den avond te komen, zoo was het met het uiterſte gevaar, alzoo wy, om de holle Zee, de Schuyt meenigmaal niet zien konden, en zouden ook eindelyk nog 't Schip niet gekregen, en zekerlyk alle verdronken, of ons misgeloopen hebben, indien wy 't flikkeren van 't licht in een Lantaarn, die zy by zich hadden, niet waren gewaar geworden, en daar op (dat maar eens zagen) na hen toe gehouden hadden.

Voor onze komſt aan de Kaap riep hy eens in 't midden van de nagt zeer verbaaſt den Onder-Koopman *Ouwerkerk*, die hy wel wiſt zeer bang voor ſpook te zyn,

met

1695. met het maken van een grooten alarm wakker, die, verbaast uit zyn slaap geschoten zynde, hem vraagde, wat hy begeerde? Ik zie daar, zeide hy, aan uw voeten-einde een naakt Vrouw-mensch met lang hangend hair, doodelyk bestorven zitten, en heb my verpligt geagt u te waarschouwen. *Ouwerkerk*, schoon reeds de friste niet, sprong vliegende uit zyn bed, vragende doe waar zy was, hy zeide, aan uw voeten-einde, dog niemand, dan hy, zag ze; en ik hield het voor een van zyn oude grillen, om *Ouwerkerk* maar bang te maken.

Wy quamen dan eindelyk den 26 February 1695. aan de Kaap; dog ik zag wel, dat de Schipper dit werk, zonder iets van zyn verplaatzing te reppen, uit dezelve voorige reden sleuren liet; weshalven ik aan den Heer Landvoogd *van der Stel*, en onzen Admiraal, over hem klaagde, en verzogt, dat hy op een ander Schip mogt geplaatst werden.

De Admiraal, die hier al kennis af had, bevestigde niet alleen myn zeggen, maar zeide tegen den Heer *van der Stel*, dat hy vreesde, dat hy hem nog geboeid in het Vaderland zou moeten brengen; en, na een kort gesprek hier over, werd my van haar Ed. Ed. toegezegt, dat hy (daar nu, by de komst op den 12 Maart van het Schip de Berkel van Batavia, en ook die der vier Ceylonsche Schepen, Ysselmonde, Meydregt, de Moer-Kappel, en de Maas, die ons 14 dagen langer, als gedagt hadden, deden blyven, vry beter gelegenheid toe was) op een ander Schip ten eersten zou gezet werden, gelyk ook niet op een, maar op verscheide Schepen by zyn aanwezen aan de Kaap, geschiedde.

Hy was zoo ras niet verplaatst, of hy quam aan boord by myn Vrouw, vraagde na my, dog myn Vrouw zeide, dat ik wat rustte.

Hy zeide, dat hy my anders quam bedanken voor den dienst, dien ik hem gedaan had, met zyne verplaatzing zoo wel te bezorgen, dat hy hier geen gelegenheid had, maar die in 't Vaderland hoopte te krygen, om my dit te vergelden.

Myn Vrouw, die dit vergelden wel verstond, zeide, dat zy zich daar zeer weinig aan kreunde, en dat ik daar immers zoo wel raad met hem weten zou, als hier, bly zynde, dat wy van hem ontslagen waren.

De Schryver doed hem op een ander Schip plaatzen.

Geduurende zyn verblyf op onzen Bodem, hadden wy hem nu en dan verscheide gevallen van zyn los leven hooren verhalen. Onder andere zeide hy, dat hy, nog in 't Vaderland, en door zyn Vader tot Delft in een Beterhuys gezet zynde, nevens nog een ander Perzoon, daar met hem zittende, besloten had den Baas, als hy op zekeren dag hen zou komen opsluiten, den hals te breken; dog dat, door de schielykheid van dien anderen ontdekt zynde, hy naderhand gelegenheid kreeg, om in zyn Onder-kleederen boven door het Dak uit dit Beterhuys te breken, en zig door het naast daar aan gelegen Dak, zynde dat van een Engels Predikant, op deszelfs Zolder ontrent middernacht zoo onzagt neer te laten, dat de Predikant, op zyn Kamer nog zittende, en dit hoorende, na buiten schoot, en, den Trap willende opklimmen, en onderweeg hem by de lurven krygende, met hem in 't worstelen van dien Boven-trap na beneden, en nog een van zyn Zoonen, die den Vader helpen quam, onder de voet rolde, waar by voor hem (Boekhouder) nog dit geluk quam, dat, iemand der Huysgenoten de Voor-deur open gelaten hebbende, om de Buuren op te roepen, hy dus gelegenheid kreeg, om met der haast buiten de deur, en de Stad, te geraken, wel vaststellende, dat hy haast van de Dienaars van den Schout zou gevolgd, en opgezogt werden.

Verdere gevallen van dezen Seur.

Om daar voor zeker te zyn, verborg hy zich op 't Veld agter eenige Takkebosschen, en zag die Jantjes wel haast voorby marcheeren; weshalven hy wagtte, tot dat hy 'er geen gevaar meer in zag; liep toen 't Veld over, quam in zyn Geboorte-plaats, schelde aan zyn Vaders Huys aan, en vraagde aan de Meyd, of hy t'huys was; dog hoorende, dat hy van Huys was, stapte hy zeer vrymoedig in, zeide tegen de Meyd, dat hy de Zoon van 't Huys, en wel die geene was, die te Delft in 't Beterhuys gezet was; maar dat zy zyn Vader, als hy t'huys quam, zeggen kon, wat zy gezien had, en hoe hy gebeterd was. Hier op nam hy al het Tin, en wat hem maar voor de hand quam, en wierp het in de Gracht, of 't water agter dit Huys, en ging dus weer heen. Daar op wist hy, volgens zyn zeggen, ook een middel te bekomen, om by zeker Koopman te Leyden, op zyn Vaders naam, elf a twaalf honderd Gulden te ontfangn, en begaf zich toen twee jaaren in eens vreemden Vorsten dienst, na welke hy zich genoodzaakt vond na Indiën te varen; alwaar hy noit langer dan zes weken op een Schip, of anders ook verscheide maalen aan Land, over zyn dertelheden, in 't gat, en in handen van den Fiscaal geraakt was.

Dus had hy op zekeren tyd, voor Colombo op de Rheede leggende, de stoutheid om zynen Schipper, *N. Klaarbout*, een zeer fors man, om dat hy hem ergens over bestraft had, goeds moeds een suffiet te geven, dat hy tegen het Dek aan tuimelde, niet afwagtende, dat de Schipper opstond, om zich te wreeken; die wel over hem by den Landvoogd klagen ging; maar niet anders verwerven kon, dan dat men 1695.

1695. men hem aan Land eenigen tyd, tot dat deze Schipper weg was, gevangen hield.

Hy maakte het verder zoo bont, dat men goed vond, hem na Batavia te zenden, alwaar, volgens zyn zeggen, hem, toen maar slegt Soldaat zynde, niemand had konnen dwingen, dan de Majoor *Winkler*, die hem, als hy van Batavia na Tangerang, of verder, te Paard reed, te Voet met zyn Musquetton op Schouder volgen dêe, waar over hy hem wel duizendmaal vervloekt had, zonder dat hy egter oit iets tegen hem had durven beginnen, alzoo hy hem zeer vreesde.

In dit voornoemde jaar 1694. wierd hy van zyn Vrienden na Huys ontboden, om van den Boedel van zynen overleden Vader zyne portie te komen aanvaarden, en met de verdere Erfgenamen die goederen te deelen; waar op hy als Soldaat aan de Pen, maar 10 Gulden per maand winnende, op een der Retour-Schepen als provisioneel Assistent (fatsoens-halven, en om niet als slegt Soldaat t'huys te komen) gesteld wierd; maar aangezien een Exter zyn hippelen niet wel laten kan, alzoo kon hy zich ook niet lang in dat fatzoen houden, zonder zich weer hier of daar door bekend te maken: want op dien zelven middag, dat hy, en zyn Schipper, by den Heer Opper-Landvoogd van Indiën op 't Schey-maal genoodigd waren, verscheen alleen de Schipper, *Willige Zander* in de wandeling genaamt, een zeer fors en lyvig man, die, zyn snorren, en schelden, niet wel konnende verdragen, hem zoodanig gehavend had, dat hy daar niet verschynen kon; hoewel hy 'er mede nog zeer leelyk in 't aangezigt geteekend uitzag, alzoo dit gevegt maar 's nachts te vooren voorgevallen, gelyk dit ook de oorzaak was, dat hy by een van de hupsten van de Vloot, in hope, dat het daar beter gaan zou, geplaatst wierd.

Zyn wonderlyke verloving aan de Kaap.

Zoo ras hy maar aan de Kaap gekomen was, ging hy zich op zyn wyze aan zeker jong Meysje, op hope van zyn groot goed, dat hy nu erven ging, door haare Vrienden te eer toegestaan, verloven, en zou 'er (gelyk hy 'er al by sliep, zoo hy zeide) ook wel haast mede getrouwd hebben, indien de Heer Landvoogd, aan hem, en aan de Vrienden van 't Meysje, niet vertoond had, dat hy dat, zoo om de Ordres van Batavia, als om die, welke hy uit 't Vaderland bekomen had, niet doen kon; maar daar wierd schriftelyk een voorwaarde gemaakt, waar by hy beloofde, na verrigting van zyne zaken in 't Vaderland, dezelve, die al vry zwart was, te zullen komen trouwen, en zoo hy dat niet naquam, zou zy uit zyne goederen 3000 Gulden genieten, waar op ik niet geloove, dat oit een Penning gevolgd is.

Niet lang na onze komst aan de Kaap had hy onzen Derdewaak, wegens zekere bejegening aan ons boord, waar in hy dien Borst, *Jacob Boogaard* genaamt, reets gevoelig genoeg verongelykt had, eens wakker afgerost, alzoo die tegen hem niet opgewassen was; maar hy wierd eenigen tyd daar na door zekeren dollen Sergeant, *Koenders*, daar hy in zekere Herberg mede in hooge woorden geraakt was, en dien hy uitgedaagd had, deftig betaald. Zy gingen ('t geen hy zoo niet gewagt had, om dat die Borst vry tengerder als hy was) agter den Tafelberg, alwaar *Koenders* zyn roode Rok, en zyn verdere Klederen, die hem in 't vegten bezwaren konden, op een hoopje by een gelegt hebbende, zyn Degen trok, en, na een kort gevegt, hem zoo fraeyen steek in den arm toebragt, dat hy 't op een lopen, regtdraads na 't Kasteel toe, zette. — Gevegt met Koenders.

Koenders, zonder op zyn Klederen te denken, zette hem wel na; maar, eindelyk te rug gekeerd zynde, bevond, dat de Hottentots, die dit Spel eenigen tyd aanzagen, met zyn Klederen 't Hazepad op waren.

Ik was op dien namiddag, toen dit voorviel, juist by den Heer Landvoogd *van der Stel*, die dit geval aan den Heer Admiraal, en my, als iet nieuws verhaalde, 'er byvoegende, dat hy blyde was, dat egter iemand dezen Moeitemaker had konnen temmen, gelyk hy ook naderhand noit, daar *Koenders* quam, verschynen dorst.

Aangezien nogtans ieder Schipper bang was, om met hem in Zee te gaan, zeide eindelyk *Ysbrand Hoogzaat*, Schipper op de Maas, op zekeren dag tegen de Heer Landvoogd, Myn Heer, ik heb al twee van die dolle Gasten, en Moeitemakers (ziende daar mede op den voornoemden *Koenders*, en eenen *Chadborn*) op myn Schip, en die zyn by my, als Lammeren; geeft my dezen Seur N. ook maar, en hy zal by my (want 't was een wreeker van een Man) geen moeite maken.

Dit voorstel vond de Landvoogd zoo regt ter snede, alzoo hy met hem verlegen was, dat hy hem op de Maas (zynde dit zyn derde Schip al aan de Kaap) met veel genoegen plaatste; daar hy zich, uit vreeze voor *Koenders*, en ook voor Schipper *Ys* (zoo men hem noemde) en zyn vreezelyke blikken, zoo stil op de gansche Reys gedragen heeft, dat 'er niet het minste op te zeggen, dan alleen, dat 'er op ons Schip voor Holland, en in de Noordzee, nog iets voorviel, 't geen wy hier na op zyn plaats zullen verhalen.

Ik vond, by onze komst aan de Kaap, den Heer Landvoogd niet in 't Kasteel; maar hoorde, dat hy aan 't ronde Boschje (een Plantagie, en Playsier-Huys van de Compagnie, ontrent een myl van de Kaap ge- — Des Schryvers bevinding hier aan de Kaap.

1695. gelegen) zich toen onthield. De Schipper, en ik, reden derhalven, nevens verscheide anderen, te Paard daar na toe, alwaar ik zyn Ed. zeer welvarende vond.

Hy hield ons dien middag daar ten eeten, en onthaalde ons zeer deftig met Kaaps wild, en schoone Fruyten.

Ik vond de Kaap in Gebouwen vry verbeterd, de Compagnies Thuyn aan 't Kasteel zeer net, en zoo fraey, als ik oit een Thuyn gezien heb.

Ik zag hier by een Bataviſchen Kok, *Held* genaamt, ook een *Orang Hoetan*, of Boschmensch, die regt over einde ging als een mensch, en in gebeerden, aangezicht, hoofdhair, en meer andere dingen, veel overeen-komst met een mensch had. Hy was wat traag van gang, vermits hy ziek was, en quam ook daar te sterven. Ik heb 'er nog een zoo Ao. 1712. by den Heer Predikant *Camper*, (nu Heer van Ouwerkerk aan den Yssel) in zyn Thuyn op Batavia gezien; die toen ook ziek was.

De Predikant *Overney*, dien ik 'er Ao 1685. gelaten had, was ondertusschen overleden, zyn Vrouw hertrouwd, en haar tweede man, een Boer, door een Tyger verscheurd. Na D. *Overney* waren hem verscheide Predikanten gevolgd, van welke de Heer *Hercules van Loon* 'er nu nog was, een zeer hups Heer, die my in de tyd van myn verblyf veel vermaak aandêe.

De Tweede Perzoon, de Heer *Andries de Man*, zedert myne Indische Reyze, aan de Weduwe van *Breugel* getroud, quam by ons aanwezen aldaar te overlyden. Onze Onder-Koopman, *Ouwerkerk*, wierd door ziekte genoodzaakt aan de Kaap, tot de komst der Na-Schepen, over te blyven, weshalven wy den Ceylonschen Onder-Koopman, *Bessels*, in zyn plaats, aan boord kregen.

De Zoute Rivier, digt by 't Fort, schynd niet diep te zyn; maar ik heb by myn eerste komst 'er by na myn leven en een Paard, en de Heer Landvoogd *W. A. van der Stel* Ao. 1705. 'er by na eens vier Paarden verloren.

Hier plagten veel Leeuwen en Tygers zich te onthouden, zoo my *Jan Stevensz. Botma* eens zeide.

Voor ons vertrek gaf de Heer Landvoogd een deftig Afscheids-maal, waar by een zeer fraey Muzycq van Stemmen, en Instrumenten, gevoegd wierd, by 't welke eenen *Blankenburg* zeer fraey zong. Ter gelegenheid van die Maaltyd verhaalde de Heer Landvoogd my, en de Heer *Costerus*, dat zyn Ed. bezig was, om ieder Hoofdstuk in den Bybel in zyne couleuren in Prenten te brengen, een stuk werks, dat zyn Ed. ons toonde, dat ook al vry verre gevorderd, en weerdig was, om van Liefhebbers gezien te werden.

Fraeye Bybel van de oude Heer van der Stel.

Ik predikte (alzoo ik de eenigste Predikant in de Vloot was, die in dienst der E. Compagnie na 't Vaderland wederkeerde) nu en dan eens aan de Kaap op de groote Zaal in 't Fort, tot ontlasting van den Heer *van Loon*; maar bevond, dat het prediken in het Kasteel op de Voor-zaal, of de Kat (zoo zy 't noemden) vry wat ongemakkelyker, dan wel 't prediken in de daar na gebouwde Kerk, was. 1695.

Ik kreeg toen ook kennis aan de Heer *Henning Huyzing*, te dier tyd al een van de voornaamste Kaapsche Borgers, en die daar mede, niet verre van Kapiteyn *Berg's* Wooning, een schoon Huys, onlangs getimmerd, gelyk eenen *Cornelis Botma* een zeer schoone Plaats, naast het ronde Bosje toen had, hoewel *Huyzing* 'er wel een stuk of twee, die immers zoo goed, en fraey waren, bezat.

Ik was van voornemen, om op zekeren dag, gelyk ik ook werkstellig maakte, na den Leeuwen-berg te klimmen; dog moest, ter helft toe gekomen zynde, wederkeeren, alzoo 't my te steyl was, en myn hoofd al zeer sterk begon te duizelen, zoo dat ik op handen en voeten agter over leunende, my allengskens weer af moest laten zakken

Myn Kinderen quamen 'er op, en vonden 'er een Graf-naald of Obeliscus, door den Heer *van der Stel* ter eere van Mevrouw *van Goens*, Gemalin van den Heer *Ryklof van Goens*, wanneer hy als Opper-Landvoogd van Indiën Ao. 1681. na het Vaderland keerde, en zy met eerstgemelden Heer mede boven op dien Berg geklommen was, daar opgerigt.

Ik stond, by myn aanwezen alhier, ten Doop over een Kind van den Onder-Koopman de Heer *Pieter Paeuw*, in de plaats van zyn Vader, den Heer *Gerard Paeuw*, Advocaat, en Administrateur der Weeskamer, tot Dordregt, en was zyn Vrouw kort voor onze komst aan de Kaap, schoon by een kleene Storm, zeer gemakkelyk bevallen. By deze gelegenheid kreeg ik aan Monsr. *Oldenland*, een zeer net Botanicus, van welke elders breder spreke, kennis.

Des Schryvers vertrek van de Kaap.

Na dat wy van 't laatste van February tot den 18 April ons hier ververscht, en ons van genoegzame Voorraad voorzien, hadden, namen wy de Reyze weder aan, en zeylden van daar met 13 Schepen, niet langer na de Na-Schepen, die 4 dagen na ons vertrek 'er quamen, durvende wagten.

Wy hadden een gelukkige en voorspoedige Reyze tot aan de Straat van Gibraltar toe, wanneer ons 's namiddags ten vyf uuren de twee Na-Schepen de Spiegel, en 't Huys te Duyne, zoo verre, als wy die beoogen konden, voorby liepen, gelyk zy ook veel eer, dan wy, in 't Vaderland quamen.

Na-Schepen, en zyne komst

Wy quamen eindelyk voor de wal van Noorwegen, en net op den dag, by onzen Schipper gegist, op 62 graden, daar wy ee-

1695. voor Noorwegen.

eenigen tyd na de Kruyssers wagteden; dog vernamen niet anders dan een Buys met Noordsche gerookte Salm, en Stokvisch, welkers lading door den Admiraal, en Vloots-Raad, voor de Vloot ingekogt, en over dezelve verdeeld wierd.

Wanneer onze Schipper, en Onder-Koopman *Bessels*, op zekeren dag om ons toegelegt gedeelte van de Salm en Stokvisch uitgevaren, en 's nachts ten twee uuren weder aan boord gekomen waren, riep de Onder-Koopman *Bessels*, stillekens in de Kajuyt komende, my toe: *Myn Heer* Valentyn, *zyt gy nog wakker*? Ik antwoordde, *ja myn Heer, wat is 'er van uw dienst? Zoud gy*, zeide hy, *wel Salm lusten*? *Hoe laat is 't*, vraagde ik? *twee uuren in de nacht*, zeide hy. *Wel hoe zou dat dan toegaan*, vraagde ik? *Ik zal*, zeide hy, *de Kok zien op te roepen*. Ik stond ondertusschen op, zag de Salm op een bord gesneden leggen, en water-tandde (in lang niets diergelyks gezien hebbende) daar zoo af, dat wy te zamen, alzoo de Kok niet te vinden was, die raeuwe Salm met zulken smaak aten, dat ik niet wete, die oit daar na gebraden met meerder smaak gegeten te hebben.

Daar hy raeuwe gerookte Salm at.

Wy hadden veel deeg op onze vordere Reys van deze Visch, en ook van de Stokvisch, en hadden het geluk, dat de wind, die, zoo deze Buysman zeide, elf dagen lang hem tegen gewaid had, nu juist, zoo als wy hem van nooden hadden, vlak van agteren begon te waeyen; waar op wy onze Reys, vermits 'er, volgens berigt van dien Buysman, geen Kapers in Zee waren, nog niets te vreezen viel, zoo voorspoedig voortzetten, dat wy den 22 Augustus voor de Hollandsche wal, en vlak voor Texel quamen, zoo dat wy voor de wind 't Gat in zouden geloopen hebben, zoo 'er maar Lootzen op uitgekomen waren; maar geen der zelven, alzoo het sterk waeyde, ziende komen, moesten wy ontrent vyf uuren na de middag weer in Zee loopen, en met een felle tegenwind hardebollen, die ons een zeer onrustige nacht door 't zwaar stampen, en slingeren van het Schip, veroorzaakte, en nog een veel ongemakkelyker voor onzen Onder-Koopman, die door een zware slinger met zyn Matras, en verder Bedde-goed, zuiver t'onderste boven geworpen wierd, zoo dat hy op zyn Buik lag, en zyn Matras boven op hem; 't geen hem, en ons, hoe grooten ongemak wy toen ook leedden, wel hertelyk lacchen dêe.

Zyn Komst voor Texel, dog moest weer in Zee.

Dit klugtig geval brengt my een ander, niet min belacchelyk, niet lang te vooren gebeurd, te binnen.

Onze Schipper, gezien hebbende, dat de Hollandsche Boter, door de Compagnie voor 't gemeen medegegeven, sterk begon te minderen, had aan den Hofmeester, *Faro*, een gewezen Jood, dog nu een vry slegt Christen, belast eenige Verkens-reuzel te smelten, om die, des noods, in de plaats van Boter (hoewel wy die voor ons in 't byzonder nog overvloedig genoeg hadden) te konnen gebruiken. 1695.

Deze last had *Faro* juist op een dag, dat het sterk waeyde, en dat 't Schip door de gunstige wind, zeer sterk slingerde, opgevolgt, en quam met die gesmoltene Reuzel in een groote Pot al zaggjens de Kajuyt intreden, om die te bergen; maar zoo als hy 'er pas in was, quam 'er een verbaasde slinger, die *Faro* met deze Pot met Reuzel niet alleen 't onderste boven sloeg, maar ook oorzaak was, dat hy ten deele wegens de gladheid van het Dek door de gestorte Reuzel, ten deele door 't vervaarlyk lacchen van den Onder-Koopman, en anderen, die dit aanzagen, in geen kleen half uur op zyn voeten geraken, of over eind blyven staan kon, vermits hy, door ieder nieuwe slinger weer gaande rakende, dan gins, dan herwaards, slingerde, zonder dat hy iet vatten, of zich ergens aan vast houden kon.

Zeldzaam geval van eenen Faro.

Daar waren 'er, die zich verwonderden, hoe dat een Jood, die anders zulken afkeer van 't Verkens-vleesch, en al wat maar verkenagtig is, had, zoo ongelukkig was, van zoo in een Zee van Verkens-reuzel als te baden, zonder die, wat weer hy ook aanwendde, te konnen ontworstelen; dog andere zeiden, dat hy wel zeer gelukkig met zyn neus in 't Vet gevallen was; over al het welke hy alleen, die dit met knerzende tanden aanhoorde, zoo misnoegd was, dat hy daar over aan den Schipper klagen ging, die van de wederomstuit ook zeer moeyelyk wierd, niet om den Hoon, die *Faro*, maar om de schade, die hy wegens zyn Reuzel geleden had.

Terwyl wy nu zoo voor 't Land dreven, quamen ons twee Engelsche Konings Schepen, op een van welke Kapiteyn *Pryçe*, Commandeur, of Bevelhebber, der Noord-zee, een man van 60 jaren, gelyk op 't ander Kapiteyn *Clement*, een man van 30 jaaren, was, ons zeer vriendelyk verwelkomen, niet alleen veel Spys en Drank van hunne Bodems tot onze verquikking, maar ook al hunne Speellieden tot onze vervrolyking, medegebragt hebbende.

Ontmoeting van twee Engelsche Schepen.

Dit waren waarlyk zeer hupze en beleefde Heeren, die ons zeer veel stof van dankbaarheid gaven, gelyk wy ook voornemens waren deze hunne beleefdheden weder ordentelyk te beantwoorden; dog dit volgend geval, en de daar op gevolgde ontsteltenis in ons Schip, heeft dit, tot ons leedwezen, belet.

Terwyl deze medegebragte Speel-lieden dezer Engelsche Kapiteyns 's namiddags na den eeten wat voor ons op 't half Dek speel-

1695. ſpeelden, quam zeer onverwagt de voornoemde Seur van 't Schip de Maas met zyn Schuyt aan ons boord, en voegde zich boven by ons, om dit ſpeelen dezer Engelſchen mede aan te hooren, nevens deze Engelſche Kapiteyns, en ook digt by eenen Monſr. *du Val*, een Frans Kapiteyn, die als een Krygsgevangen van Poedecheri na Vrankryk mede over ging, nevens 10 a 12 Franſche Soldaten, gelyk 'er op de andere Schepen meer diergelyke verdeeld waren.

Moeite met de voornoemde Seur.

De Seur, niet konnende ruſten, zonder iet quaads aan te rechten, vraagde aan deze Engelſchen, of zy de onthoofding van Koning *Carel* de Eerſte niet ſpeelen konden, wel wetende, dat hy de Engelſchen nergens dolder mede maken kon.

Daar mede nog niet te vrede, zeide hy tegen Monſr. *du Val*, die een ſtukje van onze Confituuren, die wy by de Thee gezet hadden, nam, en te gelyk *con Licenza*, dat is, met verlof, zeide: *Wel onbeleefden Beer*, gy zegt, *con Licenza*, *en gy neemd het met eenen zoo maar na u*, een vuil zeggen van hem, tegen een Krygsgevangen, die nu niet ſpreken dorſt; maar hem anders voeten zou gemaakt hebben, en een te onbeleefder zeggen, daar 't ons eigen Confyt was, en wy het voor een iegelyk der Vrienden, toen daar tegenwoordig, daar neergezet hadden.

Ja hy was zoo onbeſchoft, dat hy deze man, die hem een zeer beſcheiden antwoord gaf, by een lok van zyn grys hair vattede, en hem zoo hertelyk met het hoofd na beneden, en met zyn mond tegen de Broek van een ſtuk Geſchut, aan rukte, dat'er twee tanden voor uit zyn mond vielen.

Een daad, waar over die man, was hy op vrye voeten geweeſt, hem zou van een geſcheurd hebben; dog hy moeſt nu zwygen, en afwagten wat de Schipper, die de ganſche Reyze over zeer nugteren geweeſt, dog nu wegens het tracteren der Engelſchen zeer beſchonken, en aan 't ſlapen geraakt was, en wat den Onder-Koopman, die 'er by zat, en dit aanzag, goedvinden zouden, tot zyne verdediging hier over te doen; maar, gelyk zy beiden zeer bang voor dien Seur waren, alzoo dorſt hy hem geen een quaad woord hier over toeſpreken; daar ondertuſſchen dezen deugdzamen Kapiteyn, een man van in de vyftig jaaren, het bloed, al ſtamp voetende van toorn, ten monde uitliep.

Ik zag dit mede, en ſprak 'er dezen Seur zeer ernſtig, en den Onder-Koopman, over aan, hen toonende 't groot ongelyk, dat men zoo een gevangen en onnoozel man daar by aangedaan had, en dat, zoo hy zich niet wegpakte, en zoo de Onder-Koopman, diens poſt het nu was, alzoo ik geen Commando had, daar geen zorge voor droeg, ik vreesde, dat dit van een zeer quaad gevolg zyn zoude. 1695.

Waar de de oudſte Engelſche Kapiteyn zich inwikkelde.

De Heer *Pryçe*, die wel zag, hoe het hier toeging, en dat niemand van de Scheeps-Hoofden voor dezen gehoonden Man ſprak, of dien Seur eens qualyk 'er over bejegende, nam de party volſlagen voor den Franſchen Kapiteyn op.

Hy kon niet dan Engelſch, wat Franſch, en ook wat Italiaenſch, door welke twee laatſte Talen wy te zamen eenigen tyd in vriendelykheid geſproken hadden.

Als hy nu myne genegenheid voor dien man wel beſpeurd, maar te gelyk ook vernomen, en begrepen had, dat ik niet bevoegd was, om iets ten beſte van dezen man, of tot nadeel van den anderen, dan met woorden (dat reets geſchied was) te konnen doen, zoo wierd hy als woedende, om zich aan dien Seur voor dezen man te wreeken.

Hy ſprong, hoe oud hy ook was, met eene zet van het half Dek agter op de Campanje; belaſt aan zyn Schuyts-volk, dat zy vliegend na boord roeyen, ettelyke geladene Piſtolen, en Geweer, halen, en dat zy aanſtonds weer hier aan boord zouden komen, welke gegevene laſt door onzen Onder-Koopman, die wat Engelſch verſtond, aan ons, en den Seur voor al, vertolkt, en 't nakend gevaar door hem te laat begrepen zynde, zoo zogt hy zich wel van boord te begeven, dog zyn Schuyt was 'er niet; weshalven hy verzogt onze Schuyt, die met vier man 'er in gereed lag, maar te mogen gebruiken, 't geen de Onder-Koopman hem toeſtond.

Ondertuſſchen ſchreeuwde Kapiteyn *Pryçe* van de Campanje tegen zyn volk, dat zy ſterk aanroeyen zouden, alzoo zyn Schip niet zeer verre van het onze lag, 't geen de Seur nog meer haaſten dêe, om maar langs de Wegeringen in de Ruſt te raken, en zoo in de Schuyt te ſpringen; 't welk Kapiteyn *Pryçe* ziende, ſprong hy in eene ſprong van de Campanje op de Tent, en ging als een brieſchende Leeuw na de Wegeringen, waar langs hy zich afliet, en wierp, voor eerſt zich niet anders konnende wreeken, zyn Pyp na des Seurs kop, met veel bittere vloeken op hem, in ſtukken.

De Seur repte zich wel, zoo veel als hy kon, dog *Pryce's* volk, zich mede luſtig gehaaſt hebbende, was in zeer korten tyd weder aan boord, zoo dat hy na een quartiertje roeyens by hem ('t geen wy klaar zien konden) quam.

Dog zoo als de Vaartuigen aan een quamen, zagen, en hoorden wy een ſchoot doen, 't geen ons een quaad voorteeken was.

Die hem na roeid, en twee mannen

Niet lang daar na quam Kapiteyn *Pryçe* met de Seur, die als de dood beſtorven was, weer aan ons boord, niet anders begerende, dan dat de Seur, die van alteratie,

1695. ratie, alzoo 't ondertusschen donker begon te werden, niet beter wist, of hy was in de Heer *Pryçe's* Schip, dezen gehoonden Kapiteyn ('t geen egter niet geschiede) om vergiffenis verzoeken zoude.

van onze Schuyt doodschiet.

Hy dan merkende, dat dit niet geschiede, en dat nog de Schipper, die ondertusschen ontwaakt, en nog half beschonken was, nog den Onder-Koopman, hier iets ontrent deden, ging zeer moeyelyk van boord, meinende, dat zyn Makker, de Heer Kapiteyn *Clement* al na zyn boord was, gelyk wy mede meinden.

Dog als wy ondertusschen van de Seur verstaan hadden, dat Kapiteyn *Pryçe* met een Pistool-schoot een Matroos, die de Schuyten, zoo als hy stond, met een Riem van een wilde houden, en juist Kapiteyn *Pryçe* daar mede raakte, door den buyk, en nog een ander Matroos, die zat, door 't hoofd, en die beiden dood geschoten had, en dat die twee andere Matroozen met onze Schuyt in onmagt dreven, zoo begon 'er in ons Schip onder de Matroozen als een oproer te komen, dat zy dreigden die Engelsche Kapiteyns te verscheuren.

Vreeze des Schryvers voor een oploop.

Ik hoorde ondertusschen, dat Kapiteyn *Clement* nog in de Stiermans-Hut was, ging by hem, verhaalde het ongeval, en verzogt, dat hy nog wat binnen blyven wilde, om in geen ongemak door 't onbezonnen Jan Hagel te geraken, belovende, dat ik wel bezorgen zou, dat hy wel en behouden aan zyn boord komen zou, zoo ras de eerste furie wat gestild, en onze Schuyt maar weer aan boord zou zyn.

In wat gevaar wy om de Heer Clement raakten.

Kapiteyn *Pryçe*, ondertusschen verstaan hebbende, dat wy Kapiteyn *Clement* nog by ons aan boord hadden, en meinende, dat wy hem uit wederwrake gevangen hielden, quam ons met zyn Schip van in de vyftig stukken, daar wy 'er maar in de dertig hadden, en 'er pas de helft van roeren konden, zoo na op de zyde schieten, dat onze Schipper met zyn nog al te zeer bezettede herzenen (daar hy anders een wakker en redelyk Zeeman was, die zich zeer wel door de reden leiden liet) wat ook de Stierman, en Onder-Koopman 'er tegen zeiden, aan den Konstapel last gaf, om vuur op hem te geven.

Ik hoorde dit zoo ras niet, of ik bad de Schipper, dog voorzigtig te zyn, en zeide tegen den Konstapel, dat hy zien moest, hoe de Schipper beschonken was, en niet wist, wat hy zeide, en dat hy zich dierhalven wel wagten moest, al zeide hy dat over dit geval nog zoo dikwils, hem te gehoorzamen, dat hy na den Onder-Koopman, en den Onder-Stierman, die nugteren waren, hooren moest, en dat ik hem altyd in dit stuk ten getuige strekken zou.

En hoe

Hy beloofde my dan geen vuur te zullen geven, en daar op dêe ik den Stierman, en den Onder-Koopman, begrypen, dat 't beste middel, om verder onheil voor te komen, dit alleen was, om Kapiteyn *Clement* ten eersten na zyn boord te helpen, en hem te verzoeken, Kapiteyn *Pryçe* te raden, om wat van ons af te houden, 't geen die Heer ook mede toestemde, wel haast te zullen geschieden, zoo ras Kapiteyn *Pryçe* maar weten zou, dat hy behouden aan boord gekomen was. 1695.

de Schryver bewerkt, dat alle verder ongemak voorgekomen werd.

Wy verzorgden dit dan ten eersten, alzoo de Schuyt ondertusschen, na lang zukkelen, aan boord gekomen was, en bevonden ook aanstonds, dat Kapiteyn *Pryçe* hoe langs hoe meer af hield, zonder dat wy een dezer Kapiteyns, of hunne Schepen, meer vernamen.

De doodgeschoten Perzoonen, daar de Seur oorzaak van was, waren wakkere Keerels, en een der zelve een zeer nugteren en braaf jong-getroud man, daar ik te meer zugt voor had, om dat hy menigmaal myn Dogterken, nu ontrent negenthien maanden oud, gedragen, met haar gespeeld, en weinig dagen te vooren haar een paar Schoentjes (de eerste die zy droeg) gemaakt had.

De Seur raakte al vry laat in den nagt, en zoo stil als een lam van schrik, mede na zyn boord, en daags daar na, zynde den 24 Augustus, quamen wy voor Helvoetsluys ten anker, en gaven deze dooden aan den Heer Bewindhebber *Hoogendorp* over (die met de Broeder, en Suster, van zyn Gemalinne de Heer, en Justr. *Roosmale*, en de Heer *van der Leli*, by ons aan boord quam) verhalende, hoe deze Lieden zeer ongelukkig aan hun einde gekomen waren.

Des Schryvers komst voor Helvoetsluys.

Naderhand verstonden wy, dat Kapiteyn *Pryçe* over dit doodschieten dezer Perzoonen door den Koning gepardonneerd is; 't geen wy hem te meer gunden, om dat die Heer, en zyn Medemakker, ons zeer grooten dienst, met ieder Schip van de Vloot, zoo veel volk, als 't mogelyk was, by te zetten, gedaan, en ons met hun volk in staat gebragt hadden, om onze Havenen te bereiken, die wy anders, van wegen de meenigte der waterzugtigen en zieken, van welke 'er nog verscheide voor 't Land, en zoo als wy bezig waren het anker in de grond te werpen, stierven, zekerlyk niet zouden hebben konnen bezeilen, alzoo 'er geen volks genoeg was, om de Zeylen te schaveelen.

Wy kregen ten eersten een Jacht, het 't geen wy gehuurd hadden, gingen, na behoorlyk afscheid van den Heer Bewindhebber, en zyn Ed. Gezelschap genomen te hebben, met den Onder-Koopman 'er in, sliepen dien nagt in het Dorp Middelharnas,

1695. harnas, en quamen daags 'er aan voor Dordregt, 't geen ik in thien jaaren, drie maanden, en elf dagen, niet gezien had, dankende God voor zyne groote genade over my en alle de mynen, mitsgaders myne verdere Reys-gezellen. 1695.

En tot Dordregt.

TWEEDE HOOFDSTUK.

UYt- *en* t'Huys-Reyze *des* Schryvers Ao. 1705, *en vervolgens.* Gezelschap *op zyn* Schip. Gevallen *voor de* Wal. *'t Verlies van verscheide* Ankers *met veel gevaar. Passeeren de* Hoofden. *En geraken in de* Spaansche Zee. *Daar zy van 's* Lands Schepen *afscheid nemen. Zien* Madera, *en* Porto Santo. Beschryving *der* Canarische Eilanden. *Krygen de* Passaat-wind. *'t Getal onzer* Schepen. Beschryving *der* Zoute Eilanden. *Al onze* Makkers *verlaten ons. Krygen midden in Zee een levende* Sprinkhaan *in 't* Schip. *Ontdekken een* Schip *dicht by ons. Dat ons gemakkelyk had konnen nemen. Dog dat ons verliet. Wisten onder de* Linie *weinig van* Hitte. *Ontdekten een groot* Lek *in de* Boeg. *Passeeren 't* Eiland Ascension. *Zien hier de eerste* Kaapsche bonte Duyfkens. *En daar na een* Schip. *Maken ons klaar om te slaan, dog 't was een van onze* Makkers. *Zien* Trombas, *of* Trompetten *dryven. De* Schryver *ziet allereerst 't* Land *van de* Kaap. *Lyd groote* koude *hier. En is oorzaak, dat men de* Kaap *niet voorby zeilde. Komen aan de* Kaap der Goede Hope. *Wat* Schepen *en* Vrienden *wy daar vonden.* Stand *van de* Kaap, *by den* Schryver *toen bevonden. Die van den ouden Heer* van der Stel *deftig onthaald, en van den Heer* Landvoogd van der Stel *na zyn* Plaats, Vergelegen, *gebragt werd. Zyn verder onthaal, en andere voorvallen hier. Fraey* Present, *den* Schryvers *nagezonden, by zyn vertrek van de* Kaap. *Verschil der* Nieuwe Maan *hier en in* Amboina. Kaapsche Duyfkens *en andere* Vogels. Hagel *en* Sneeuw *hier. Zware* Wind *van agteren, waar door de* Spiegel *van 't* Schip *tweemaal inslaat. In wat gevaar wy hier door raakten. Verzoek des* Schryvers, *om hier over gehoord te werden, die een middel voorsteld, waar door wy gered wierden. Groote* koude *ontrent* St. Paul, *en* Amsterdam. *Zien hier de laatste* Kaapsche Duyfkens, *en wat later 't* Eiland Engano. *Loopen de* Straat Sunda *in. Komen met groot gevaar by 't* Eiland Dwars in de weg *ten anker. Geraken eindelyk op de* Rheede *van* Batavia. *'t* Lek *nu recht ontdekt.* Aardbeving *hier gevoeld. De* Schryver *werd op een* Leger-Tocht *gezonden. Hy bevind* Batavia *veel beter dan bevorens. Zyn* vertrek Ao. 1707. *met 't* Schip Slooten *na* Amboina. *Zien* Tagal, Tsjeribon, Luboc, *of* Lomboc, *en* Solombo. *Vernemen het* Eiland Rotterdam, *en de* Hen met de Kiekens. *En geraken in gevaar by den* Bril. *Passeeren de* Boegeroenes. *'t* Eiland Cambayna, Boeton. *Het* Schip 't Kasteel Batavia *brengt ons in groot gevaar. Passeeren de* Toekang Besi's Eilanden. *Zien 't* Eiland Boero *en* Amboina. *En komen eindelyk voor 't* Kasteel Victoria *ten anker. De* Schryver *met de zynen minnelyk verwelkomt. Vind groote verandering van huyzen en huwd zyn tweede behuwde* Dogter *wel uit. Als ook zyne twee behuwde* Zoonen. *Des Schryvers gezondheid, en reden van zyn vertrek van hier. Zyne* droefgeestigheid *wegens moeyelykheden op* Batavia. *Deszelfs vertrek na 't* Vaderland Ao. 1713. *Uitgelei van zyne goede* Vrienden. *'t Getal der* Schepen. Opperhoofden. *Het* Princen-Eiland. *Geraken buiten de* Straat. *Zien de* Kokos-Eilanden *t'allen geluk by dag. Missen* Abbekerk. *Zien een* Schip, *dat na* Batavia *zeilde.* Kompassen *op* 10 graden *verlegt. Komen ontrent* St. Paul *en* Amsterdam. Ao. 1714. *verleggen de* Kompassen *weer.* N. Westering miswyzing *by* St. Paul. *Komen omtrent* Mauritius hoogte. Abbekerk *en de* Mossel *gemist. De* Kompassen *weer verlegt. Toen weer verlegt op* 25 graden. *Groote* koude *op* 32 graden. Kompassen *van* 25 *op* 20 graden *verlegt. Den* 19 *en* 21. January. *Kregen* N. W. miswyzing *van* 20 graden 16 minuten. *Zien* Mallegaazen. *En verleggen de* Kompassen *op* 15 graden. *Een* Avond-peiling *van* 15 graden, 5 minuten, *en een* Morgen-peiling *van* 14 graden *en* 37 minuten. *Zien het* Land *van de* Kaap. *Een* Avond-peiling *van* 12 graden *en* 44 minuten. *Verleggen de* Kompassen *op* 10 graden N. Westering. *Groot gevaar op de* Leeuwen-staart. *Komen in de* Tafel-baey *ten anker. De Heer* Helot Gezaghebber *hier. Onze* Schipper *overleden. Wat* Schepen *wy op de* Rheede *vonden. Krygen een anderen* Schipper. *Kosten van verteering, hier voor den* Schryver *gevallen. De* Schryver *en andere* Scheeps-Vrienden *heerlyk door den Heer* Helot, *en Juffr.* van der Stel, *op* Constantia *onthaald. Het verdere daar voorgevallen. Ondertrouw van de Heer* Munniks. *Komst der* Ceylonsche *en andere* Schepen. *Verschyning van den nieuwen* Landvoogd, *den Heer* de Chavonnes. *Die heerlyk ingehaald, en voorgesteld werd. Verscheide* Boots *geraken door de* N. W. *wind in spaanderen. Des* Schryvers *vertrek van de* Kaap *met een holle* Zee, *waar door hy* Zee-ziek *wierd. Hoe sterk de* Vloot *toen was.* N. W. miswyzing *hier nu op* 10 graden *bevonden. De* Kompassen *van* 10 *op* 5 graden N. Westering *verlegt. Zien* Fransche Schepen. *Zien een* Zee-Monster. *De* Schryver *krygt door een wind zware* Schouder-pyn. *Hoe lang onze* Groente *nog dunr-*

1705. *duurde. Zien weer* Fransche Schepen. *Eeten onze laatste* Water-Meloen. *Passeeren* Palmas *en* d'Agricolas, *twee* droogten. Kroos *gevischt.* Avond-peiling *van* 17 graden 37 graden N. Westering. Abbekerk *doed Noodschooten.* Schipper *de* Marre *overleden. Zien* Hitland *en* Fayerhil. *Krygen de* Kruyssers *by ons. En eenige* verversching. *De* Amsterdamsche *en* Noord-Hollandsche Schepen *scheiden van ons af. Des* Schryvers Schip *raakt in gevaar van 't onderste boven te keeren. Deszelfs komst voor de* Maas. Afscheid *der* Zeeuwsche Schepen. *Groot gevaar van 't* Schip des Schryvers *door 't breken van de* Kolder-stok. *Komt voor* Helvoetsluys *ten anker, en daags 'er aan tot* Dordregt. 1705

Uyt- *en* t'Huys-Reyze *van* D. FRANÇOIS VALENTYN, Ao. 1705. *als* Predikant *na* Oost-Indiën *met het* Schip 't Hof *van* Ulpendam *van de* Kamer Amsterdam *gedaan.*

Uyt-en t'Huys-Reyze des Schryvers Ao. 1705. en vervolgens.

DEn 10 Mey Ao. 1705. des morgens zyn wy met het Schip het Hof van Ulpendam (een Schip van 145 voeten, voorzien van 36 Stukken, 8 Bassen, en 220 koppen, waar onder 88 Soldaten) van de Kamer Amsterdam uit Texel gezeild.

Ik voer op dien Bodem als Predikant, by my hebbende myn Huysvrouw, *Cornelia Snaats*, 5 kinderen, een Neetje (wiens kost-geld ik heb moeten betalen, schoon hy tot myn Huysgezin behoorde) en Juffr. *Aletta Bek* (die ik bezorgd had, dat voor niet overging, alzoo daar toe tyd had, om het in de Vergadering der Heeren Zeventienen te verzoeken, 't geen voor myn Neefje, *Simon de Brievings*, een Kapiteyns Soon, wegens zyn te laat aanlanden hier uit Indiën niet had konnen geschieden) nevens een Dienstmaagd. De voornoemde Juffr. ging onder myne bescherming na haren Broeder, Predikant op Stellenbosch, over.

De Schipper, die op dezen Bodem het Gezag voerde, was *David Codde*, een man, vry koddig van leven, een goed Zeeman, als hy nugteren was, en door en door goed, dog ik wenschte wat meer ernst, en ordentelykheid in den zelven gezien te hebben, alzoo hy al vry wat tot den drank genegen was, 't geen my dikwils voor ons heeft bekommerd gemaakt, alzoo 'er op hem zeer weinig staat te maken was, gelyk ik in eenige voorvallen gezien heb.

Gezelschap op zyn Schip.

De Opper-Stierman was *Joost Vendevogel*, een wakker Zeeman, dog die niet, dan nog een Jongen zynde, in Oost-Indiën geweest, maar anders een zeer neerstig en onvermoeid man was; dog onze Onder-Stierman, *Jan Struys*, was, schoon meermalen in Indiën geweest, een zeer slecht Stierman, die ons op zekeren nagt, zoo ik den Opper-Stierman niet tydig gewaarschouwd had, in groot gevaar gebragt zou hebben, om in de Vlaamsche Banken, zoo die Opper-Stierman 't niet belet had, te vervallen.

Onze Derde-waak, *Ulrich* .... genaamt, was een hups Borst; dog zeer jong, en vry onbevaren, behalven dat hy noit in Indiën geweest was; verwonderd geweest zynde, dat men zulk een schoonen Bodem met zoo veel Zielen en Goederen aan zoo weinig bequame Perzoonen zoo los vertrouwd, en over Zee zend: want zoo de Opper-Stierman ons ontvallen was, zouden wy aan de drie andere Hoofden der Zeylagie niet veel gehad hebben.

De Onder-Koopman, die als Seur of Boekhouder van ons Schip medevoer, was *Jacobus Valtnyn*, Zoon van dien *Valentyn*, die by 't innemen van Tayouan door *Coxinja* mede na Tsjina gevoerd, en daar veele jaaren gevangen gebleven, gelyk zyn Groot-Vader in Tayouan ook Landdrost geweest was.

De Commandeur der Soldaten was *Paulus Donker*, van Gouda, en de Opper-Wondheeler, *Barend Warning*.

Wy zeilden uit met een Vloot van 9 Oost-Indische, en 15 Oorlogs-Schepen van 't Land, waar over de Zeevoogd *van Almonde* 't bevel had, en die ons tot de Straat van Gibraltar geleiden zoude, en onze Zeevoogd was de Heer *Samuel Timmerman*, die op 't Schip Vryburg, waar op *Ditlof Croes* Schipper was, als Raad van Justitie, uitvoer. Ook was 'er een fraey getal Curassau- en Guinea's-vaarders, die met ons zeilden.

Den ganschen Zondag nagt, en den 11, dreven wy, drie mylen van de wal, langs dezelve, en den 12 dito waren wy ten 10 uuren 3 mylen van 's Gravezande, wiens Tooren wy Zuyd-West ten Zuyden peilden, na dat wy 's avonds te vooren Schevelingen gepasseerd waren. Gevallen voor de wal.

Wy telden toen 81 Schepen in 't Vaarwater, en zagen dicht by ons twee Schepen, die Engelsche Vlaggen toonden; dog die wy voor Franschen hielden; 't een van 18, en 't ander van 24 Stukken; van dewelke 'er ons 's nagts een vlak voor den boeg quam, in welken nacht wy een anker tusschen twaalf en een uur verlooren.

Den 13 dito 's morgens, het tweede Glas in de Honde-wagt waren wy in de uiterste verlegenheid door een alarm over een Schip, dat vlak tegen onzen Boeg aan scheen te zullen dryven, alzoo wy meinden, dat hy van zyn anker, en gaande geraakt

1705. raakt was; en dewyl wy zagen, dat hy nog al op ons aanhield, en na ons schreeuwen, *houd af*, *houd af*, niet luisterde, zoo gaven wy met scherp vonk op hem, waar op hy aanstonds, nevens zyn Makker, die agter hem was, van ons af hield.

Wy wilden ons anker in 't eerste kappen; maar behielden het nog, dog vernamen daar na, dat het by de stok afgebroken, en dat dierhalven niet dat voorige, maar ons Schip buiten ons weten driftig, en van zyn anker geraakt was.

Wy gingen toen egter met groot gevaar van ons zelven, en ook van alle de andere Schepen, t'zeil, alzoo wy 'er veel met Lantaarns door de Vloot zagen zwieren, een teken, dat zy door 't zwaar weder, dat wy gekregen hadden, mede driftig geraakt waren.

Den 16 dito raakte 't Fluytje de Lepelaar gaande, en quam ons vlak voor den boeg; waar op wy in 't zevende glas van de eerste Wacht met een zware Zuyd-Westen wind gaande raakten, dicht by de Lepelaar quamen, en zeer groot gevaar leedden van tegen malkanderen in spaanderen te stooten, alzoo de Zee zeer hol ging. Men wierp het Tuy-anker ten eersten uit; dog moesten, om de Lepelaar niet te raken, dit zeer kort houden, waar door ons Schip, alzoo 'er vervaarlyke deyningen gingen, afgryzelyk stampte.

En verlies van ankers met veel gevaar.

Den 17 dito in 't zevende glas van de Dag-wacht brak het Tuy-anker by beide de armen, en twee voeten van de stok 'er by, af.

Dus gingen wy weder door, deden een schoot, en raakten t'allen geluk, door bot te vieren, voor ons Dagelyks-anker weer op een beter plaats, en wat verder van de Lepelaar, vast.

Op dien dag en nagt raakten zeer veel Schepen gaande, alzoo het zeer sterk waeyde, hoewel het anders schoon weder was

Ontrent de middag schokte een van de Oorlogs-Schepen na ons toe, dog raakte tegen den avond, by 't stillen van de wind, weer van ons af.

Daags 'er aan, wanneer 't stiller wierd, verzogten wy Schipper *Croes* om een ander anker; dog hy weigerde ons dit, 't geen wy, na een Pitsjaring, den 20 dito 's namiddags van *Nicolaas Schaft*, Schipper op 't Schip Brandenburg, kregen.

Wy zagen ook verscheide Schepen van Helvoetsluys na ons toe komen, waar onder het Rotterdams Oost-Indisch Schip Ysselmonde, waar op *N Overraad* Schipper, gelyk Wassenaar, een nieuw Schip van de Kamer Delft, mede daar onder was.

Den 21 dito raakten wy, door onvoorzigtigheid van den Onder-Stierman, in 't midden van de nagt by na van de Schepen af, en op 28 en 30 vadem water. Ook was hy wel een uur (door 't geven van quade Ordres aan 't volk) bezig met het Schip maar te wenden; dat egter niet gelukken wilde, of, zoo den Opper-Stierman daar na zeide, onmogelyk zoo gelukken kon, ja 't was duizend tegen een, dat wy geen veel grooter onheil op de Vlaamsche Banken leden, alzoo wy 'er digt by waren geweest.

Passeeren de Hoofden.

Den 23 dito 's morgens in 't tweede glas van de Dag-wacht zagen wy Engelands Voor-Noordland, passeerden de Hoofden in 't begin van de Voormiddagwacht, zagen Dover zeer klaar, alzoo wy maar eene kleene myl van de wal waren, en liepen met moy weder het Canaal met een Noord-Oostelyke, en Oostelyke wind, in.

Den 24 dito raakten wy boven Bevezier, zagen tegen de middag 't Eiland Wigt, dat wy allengskens opliepen; dog na de middag schraalde de wind.

Den 25 dito geraakten wy voor den Hoek van Portland; dog kregen 's avonds stilte, blixem, donder, en een zware lucht, dat op regen uitliep.

Den 26 dito quamen wy voor den Hoek van Goudstaart, en op de middag ontrent de Haven van Pleymouth.

Den 27 dito raakten wy boven de Sorlings, en quamen 's namiddags op 49 graden, 36 minuten.

En geraken in de Spaansche Zee.

Den 28 dito namen drie onzer Oorlog-Schepen 4 Fransche Scheepjens, en bragten die in de Vloot.

Den 29 dito hadden wy den ganschen nagt en dag een halve storm, en zware deyningen, en geraakten 's nagts met een Oost-Noord-Oosten wind van 's Lands Schepen af, die wy daags 'er aan weder zagen, en van dewelke wy 's namiddags ten drie uuren, na gissing op 43 graden, afscheid namen, zeilende nu in de plaats van Zuyden, met een Zuyd-Westen Cours, en met een Oost-Noord-Oosten wind.

Daar wy van 's Lands Schepen afscheid nemen.

Den eersten Juny hadden wy de wind zeer scherp, en daar by dyzig en travadig weer dien ganschen dag, ziende ook drie Malefiten (zekere kleene Ongeluks-Vogeltjes) en dien zelven dag raakte een man over boord, die, na veel moeite, nog wedergekregen wierd.

Den 9 dito waren ontrent de Barlinges, kregen de wind Zuyd-West en Noorden, met een Zuyden Cours.

Den 13 dito dede *Wessel Arendszen*, een Curaçaosvaarder, 3 schooten op 34 graden, 17 minuten, Noorder breedte; dog konden niet bedenken, waarom hy dit dede.

Zien Maderaen Porto Santo.

Den 16 dito zagen wy even na de middag, 8 mylen van ons het Eiland Madera, en Porto Santo, twee der Vlaamsche Eilanden, hoewel by zommige onder de Ca-

1705. narische gerekend.

Wy veranderden hier onzen Zuyden-Cours by een Noorden ten Oosten wind in die van Zuyden ten Westen, verleiden de Kompassen, en bevonden, dat Madera op 32 en een halve graad lag.

Dit Madera wierd Ao. 1419. door *Gonzalvo Zazzo*, en Porto Santo in dat zelve jaar door *Penestrellus* ontdekt, en hem dit ook, mits hy 't bevolken zou, geschonken.

Vermits wy by onze voorige Indische Tocht beloofd hadden, deze, en ook de Zoute Eilanden, in deze onze laatste Tocht na Indiën te zullen beschryven, alzoo zy tot deze Beschryving eenigzins behooren, zullen wy met die der Canarische, alzoo wy nu na by dezelve zyn, voor af een aanvang maken.

Beschryving der Canarische Eilanden. Zy waren by de ouden met verscheide andere naamen, voor al met die der gelukkige Eilanden, bekend. Zy zyn zeven in getal, te weten, Palma, Ferro of Hierro, Gomera, Teneriffa, Groot-Canarien, Forte Ventura, en Lancerote; welke twee laatste het naaste aan Kaap de Non, en Kaap de Bojador, leggen.

Zy vertoonen zich dus van de 26 tot de 28 graad Noorder breedte, en tusschen den 1 en 6 graad in lengte. Zommige strekken deze Eilanden wel tot den 29 en 30 graad uit, en als men dat tot den 32 graad en wat verder trekt, dan zal men 'er op die wyze Madera en Porto Santo al mede onder konnen betrekken; dog de beste Land-beschryvers strekken die Eilanden niet verder, dan tot den 28 graad uit.

Men geeft voor, dat deze Eilanden ontrent A. C. 1300, en Ao. 1400. door een Edelman uit Picardyen, *Bethancourt* genaamt, ontdekt zyn, welke laatste zich daar ook met eenig volk neergezet heeft.

Naderhand zyn die Eilanden onder de Kroon van Spanjen of Kastilien gebleven.

Palma. Palma, in 't Noord-Westen op 28 graden, 52 minuten Noorder breedte, ontrent 12 mylen van Gomera gelegen, is meest rond, een hoog, en boom-ryk Eiland, hebbende zeer veel Weylanden, en schoon zuivel, en beslaat in zynen omtrek ontrent 25 mylen. Het is zeer vrugtbaar, gevende zeer veel schoone Granen, dog weinig Koorn; maar heerlyke Malvazeyen andere Wyn, zeer goede Zuyker, en veelerley voortreffelyke vrugten. Dit, en Ferro, zyn de twee Westelykste der Canarische Eilanden.

Gomera. Gomera dat tusschen Hierro of Ilha di Ferro, ten Oosten van 't zelve, en tusschen Teneriffe, en ontrent 8 mylen van 't laatste legt, is ontrent thien a twaalf mylen lang.

Hare Hoofdstad voerd dezelve naam van 't Eiland, en men heeft hier al mede overvloed van Vrugten, en Wyn, als mede eenig Koorn, en Zuyker. Het is ten deele hoog, en ten deele vlak Land; dog men heeft geen reden, schoon men al dat voorige hier waarlyk heeft, om dit Eiland vrugtbaar te noemen. Het beste dat men 'er vind, is deszelfs zeer goede Haven, waar voor alle de andere hier moeten wyken. 1705.

Het Eiland Ferro of Hierro (zoo de Spanjaards zeggen) by ons 't Yzer-Eiland genaamt, en een der Westelykste zynde, is niet boven 6 a 7 mylen in 't rond. Men heeft hier een Hoofdstad, en ook andere kleene Stedekens; dog groot gebrek van water; maar dit gebrek werd, tot verbazing van alle, door een wolk, die 't meeste van den dag (uitgenomen in de zwaarste hitte deszelfs) boven zekeren boom, daar by den Inlander Goröe genaamt, staan blyft, uitnemend vergoed, alzoo van den dauw, daar af op de bladeren vallende, een zeer helder water afdrupt, 't geen door steene bakken, daar onder gezet, gevangen werd. Een wonder in de nature, waar van niemand weet reden te geven, en 't geen allereerst aan de Spanjaards door een vuile Snol ontdekt wierd. Ferro.

Naast aan 't Eiland Gomera legt 't Eiland Teneriffa op 28 graden, 40 minuten, zynde van 't Eiland Groot-Canarien en bewesten 't zelve 15 a 16 mylen, maar van Gomera pas 6 a 7 mylen. Het is wel 25 mylen lang, en op zyn breedste ontrent 10 a 12 mylen breed, loopende in 't Noorden scherp toe. In 't midden deszelfs heeft men die vermaarde Piek van Canarien die voor een der hoogste Bergen van den Aardbodem gehouden werd, en men by klaar weder 60 mylen in Zee zien kan, en die ik, by myn eerste Tocht met dyzig weder, 30 mylen verre boven de wolken met zyn Top heb zien uitsteken. Die lust heeft meer van de zelve te weten, kan hier over 't werk van *Dapper* nalezen. Teneriffa.

Men heeft op dit Eiland verscheide Steden, als Ortone, St. Christoffel, Lagoena, Garrika, en Santa Croce, welk laatste een zeer goede Haven is, en aan de Zuyd-Oost-zyde deszelfs legt.

Men heeft hier beneden aan de voet des voornoemden Bergs verscheide schoone Heuvelen, overvloedig met Koorn, en veelerley andere Granen, bedekt; ook geeft het Eiland schoone Canary- en andere Wyn, Honing, Zuiker, Wasch, Vlasch, Zyde, en veel schoone Vruchten, gelyk ook veel Draken-boomen.

De Stadhouder onthoud zig gemeenelyk in de Stad Lagoena of Layoema, buiten welke men hier nog Rialeio, Vitava, en meer andere Stedekens heeft. Hier valt ook zeer veel Zwavel, waar door men hier

1705. hier nu en dan al in groot gevaar geraakt is van in de lucht te vliegen of door het woeden der onderaardsche mynen te verbranden, wanneer dit geheel Eiland door zware Aardbevingen geschut werd, gelyk men dat op 't einde van Ao. 1704. afgryzelyk, meer dan drie honderd maal zedert den 24 December, gezien heeft.

Groot-Canarien.

Groot-Canarien, naast aan Teneriffa en beoosten 't zelve in de 20 mylen gelegen, legt op 28 graden, 15 minuten van den Evenaar. Het is ongemeen vrugtbaar, en vol menschen. Ook zit hier de Grooten Raad van de zeven Eilanden, als ook de Bisschop, die hier zyn Zetel en groote Inkomsten heeft; dog de Opper-Landvoogd der Canarische Eilanden onthoud zig op Teneriffa. Men heeft hier schoon Koorn, treffelyk en zeer wit brood, ongemeene goede Weyt, en, al regend het nog zoo sterk, aanstonds weder drooge wegen. Men heeft hier de Steden Canaria, Tedle, Guja, Galder, en meer andere. In Tedle valt schoone Wyn. Ook heeft men op dit gansch Eiland overvloed van allerley schoone Vruchten, als daar zyn Granaaten, Citroenen, Orangie-Appelen, Vygen, Olyven, heerlyke Meloenen, veel Batatas, en zelf eenige Persiken.

Ontrent zoo verre beoosten Groot-Canarien, als Teneriffa, bewesten 't zelve legt, heeft men, ontrent ook zoo verre, of 16 a 18 mylen van Kaap de Non, en Kaap de Bojador, het Eyland Forte Ventura.

Forte Ventura.

Dit Eiland is wel 25 mylen lang, en op zyn breedste ontrent half zoo breed; dog in 't midden vry smaller, alwaar 't twee aaneengehegte Eilanden schynen te zyn. Pozzo Negro, Tarafalo, Baltarhay, Chabras, Ricquerocque, en Lanagla zyn de voornaamste Steden daar van. Het Eiland is zeer vrugtbaar in verscheide Granen, en voor al in Garst. Hier valt een schoone Gom-boom, waar van men wit Zout maakt. Ook zyn hier veel Olyf- Dadel- Palm- en Mastixboomen. En verder heeft men hier ook overvloed van allerley Vruchten.

Lancerote.

Het Noordelykste van deze Eilanden is Lancerote, dat van den West-hoek van Forte Ventura ontrent 16 mylen op 28 graden, 35 minuten Noorder breedte legt, pas beoosten welken hoek nog een kleen Eilandje, Ilha dos Lobos genaamt, als tusschen beiden deze Eilanden legt.

Dit Lancerote is ontrent 18 mylen lang, zynde langwerpig vierkant, en ontrent 10 a 12 mylen breed. Aan de Noord- en Westkant is 'er niet wel aan te komen; maar aan de Oost- en Zuyd-kant heeft men verscheide Steden, als Cayas, of Lancerote, Celotte, Porto de Naos, en Porto de Cavallos Alles, 't geen men van Forte Ventura gezegt heeft, kan men van dit Eiland mede zeggen. Benoorden dit Lancerote eenige mylen, ziet men by na op eene streek Oost en West de Eilandekens Clara, Gratiosa, en Rocco (dat 't Oostelykste is) en benoorden dezelve eenige mylen Alegria leggen. 1705.

Het verdere dat 'er van deze Eilanden te zeggen valt, kan men by anderen, die uitvoerig daar over schryven, nazien.

Weshalven wy met Madera, daar wy 't laatst lieten, onze Reyze weder vervolgen.

Wy hadden hier een schoone wind, en heerlyke voortgang, zeilende in 't etmaal 30 a 36 mylen.

Krygen de Passaat-wind.

Den 17 geraakten wy op 28 graden en 14 minuten. Kregen hier de Passaat-wind, en bespeurden, dat wy by dag hier schoon weder, dog tegen den avond een lugt vol wolken hadden. Ook nam heden weer een Curaçao's-vaarder afscheid van ons.

Den 18 dito zeilden wy 40 mylen in 't etmaal; dog konden geen Hoogte krygen, om dat wy de Zon te na waren.

't Getal onzer Schepen.

De Zee was hier hol, en vol zware deyningen. Ook nam heden *Wessel Arendszen* mede afscheid van ons, en toen waren wy nog met ons 9 Oost-Indisch-vaarders, en 2 Schepen, die na Guinea wilden, by een, welke 2 laatste Bodems ons daags 'er aan op 26 graden mede verlieten; 't geen de Rotterdammer en Delvenaar ontrent de middag ook deden, latende hunne Vlaggen, onder 't doen van eenige afscheidsschooten, waeyen.

Den 21 dito passeerden wy den Tropicus Cancri, en ook de Zon, op 22 graden zynde, en besloten tot de Zoute Eilanden toe by de vier Fluyten te blyven, zynde toen met onze zeven Schepen nog by een.

Den 22 dito veranderden wy, op het Zeyn des Admiraals, onzen Cours van Zuyden ten Westen in die van Zuyden, en hadden dagelyks Travaden, en zwaar weder, gerakende den 24 dito op 16 graden, 58 minuten, en zagen hier een Bezaantje, zynde een Appel-bloesem Zee-qual, tegen de wind op dryven.

Ook hadden wy hier, alzoo 't schielyk stil wierd, een holle deyning der Zee, en zware hitte eenige dagen aan een.

Beschryving der Zoute Eilanden.

Vermits wy hier by de Zoute of Cabo Verdische Eilanden zyn, van welke wy bevorens mede gezegt hadden in 't byzonder te zullen spreken, zal het nu de regte tyd en plaats zyn, om dat te doen.

Bewesten zekeren bekenden Hoek van Africa, Cabo Verde, of 't Groen Hoofd genaamt, en ontrent de 15 a 16 graden Noorder breedte gelegen, heeft men, ontrent 150 mylen 'er af, zeer veel Eilanden, die zich van den 13 en een halve graad tot den 19 graad Noorder breedte, en van den 153 en een halve tot de 157 graad der lengte uitstrekken, welke de Cabo Ver-

1705. Verdische of de Zoute Eilanden genaamt werden. Dit Cabo Verde, by de Ouden Arsinarium genaamt, is Ao. 1445. ten koften van *Alfonzus* de V., Koning van Portugaal, ontdekt. Dit was 't Land, daar, na 't zeggen der Dichters de Hesperische Hoven, en die Goude Appelen waren, behalven dat zy ook wegens 't Paleys van *Antheus*, welke door *Hercules* overwonnen is, zeer wel zyn bekend geweest.

Zy werden gemeenlyk gesteld thien, hoewel by anderen meer, in getal te zyn, en vertoonen, zoo als zy zich van het Noorden na het Zuyden uitstrekken, by na als een halve Maans-rond. Men noemd dezelve (zoo als zy vervolgens leggen) Ilha de St. Antonio, St. Vincent, Sta. Lucia, St. Nicolao, Ilha do Sal, Boa Vista, Ilha del Mayo, St. Jago, Ilha del Fuogo, Ilha Brava.

Ilha de St. Anthonio. Ilha de St. Antonio, het Noordelykste der zelve legt op 19 graden, en 't heeft twee zware en hooge Bergen, welker Toppen men zelden ziet, alzoo die meest met wolken bedekt zyn. Men heeft hier schoone Orangie- Limoen- Citroen- Dadel- Granaat- en Kokos-boomen, welke voor het Zeevolk, daar, of in d'andere Eilanden, aangierende, een groote ververfching geven. Men onthoud zich daar meest aan den Noord-Westen en Noorden kant van het Eiland, daar een zeer goede Haven, en nog eenige ververfching te krygen is.

St. Vincent. Het Eiland St. Vincent legt mede op die breedte of een halve graad Zuydelyker, tusschen St. Antonio, en tusschen Sta. Lucia, zynde pas 5 a 6 mylen lang, en 't heeft een zeer veilige Haven aan de Noord-West zyde, alwaar nog een kleen Eilandje is. Het is een zeer Bar- Schor- Boom- en Heester-loos Eiland, dan dat 'er eenige Coloquinten zyn, ook is 'er geen water op, dan zoo men 'er Putten graaft, daar in men wel water, maar geen ander, dan brak, krygt. Hier op zyn veel Bokken, die de menschen, daar meest ten spyze verstrekken, en die de Swarten hier geestig met handen weten te vangen.

Sta. Lucia. Sta. Lucia legt wat Zuydelyker, en op 18 graden. Het is 8 a 10 mylen lang, en ontrent 2 mylen breed, zynde meest hoog Land, en vol digte Bosschen. Beoosten deszelfs West-hoek ziet men twee kleene Eilandekens; dog de regte Haven heeft men na de kant van St. Vincent, daar zich nog eenige Eilandekens vertoonen. Het legt meest Noord-Oost en Zuyd-West gestrekt, en is, nevens St. Jago, en St. Nicolao, een van de drie grootste, en volkrykste.

St. Nicolao. Wat Zuyd-Oostelyker tusschen den 18 en 17 graad heeft men St. Nicolao tusschen Sta. Lucia en Ilha do Sal leggen. Het legt gestrekt meest Noord-West en Zuyd-Oost, zynde 7 mylen lang; en op zyn breedste 3 mylen breed, en aan deszelfs Zuyd-Oost-hoek ziet men twee Eilandekens leggen, alwaar dit Eiland zeer smal uitloopt. Men heeft hier by na geen Geboomte; maar veel Bokken en wilde Katten; ook is 'er overvloed van Steen-braessem daar te krygen. Men heeft hier een Baeytje aan de Zuyd-Oost kant, en nog een andere, daar veel en goed water valt. In 't midden dezes Eilands is een zeer hooge Berg, hoewel 't aan de Noord-kant mede al zeer heuvelachtig is. 1705.

Ilha do Sal. Daar na heeft men Ilha do Sal, dat op de 17 graden, meest Zuyden en Noorden gestrekt legt.

Het vertoond zich in 't Noorden als een Berg, en loopt na de Zuyd-kant allengskens af. Men heeft 'er een goede Rheede wat bezuyden de West-hoek, daar ook goed water valt. Het is een zeer dor, woest en mager Eiland, daar by na niets valt, dan Bokken, Visch, en Schildpadden; ook zyn 'er aan den Zuyd-Oost-hoek veel Zoutpannen, waar na dat 't Zout-Eiland genaamt werd.

Boa Vista. Boa Vista ('t geen *het fraey Gezicht* beteekent) legt twee a drie mylen bezuyden het zelve op 16 graden, en is meest rond in zynen omtrek, en zeer hoog vermakelyk Land, dat zich van buiten uit Zee zeer fraey opdoet, waar na 't ook zoo genaamt is. Aan de Zeekant ziet men veel Zand-duynen; dog Landwaard in heeft men Gebergten en eenige Bosschen. In 't Zuyd-Westen is een goede Haven en zeer goede Anker-grond. Het heeft een Rifje aan de Noord-kant, waar op het Schip Naarden gebleven is; en dit Rif strekt zich wel een myl Oost en dan Noord-Oost aan, behalven 't welke 'er nog een zoo aan de Zuyd-kant is, dat wel een myl Oost ten Noorden in Zee loopt. Het is weinig bewoond, om dat 'er zeer weinig water, dat goed is, valt, en hoe fraey 't zich ook van buiten opdoet, heeft het nergens over te roemen; zoo dat ik niemand raden zou daar, dan by hooge nood, aan te gieren. Het legt tusschen Ilha do Sal en Ilha de Majo, dog wel zoo Noordelyk.

Ilha de Majo. Ilha de Majo volgd 'er naast aan, en legt 'er 7 of 8 mylen bezuyden op 15 graden, en zeer digt by den Zuyd-Oost-hoek van 't Eiland St. Jago, niet verre van Porto du Praya. Dit is het kleenste der Zoute Eilanden, is rond in zynen omtrek, en na gissing 6 a 7 mylen groot.

Het heeft Landwaard in eenige Bergen, in 't Noorden een zeer effene Landstreek, dog aan den Noord-Oost-kant een zeer gevaarlyk Rif. Als men 'er aangaan wil, zoo moet men de Baey in 't Zuyd-Westen zoeken, daar men een slegt Dorp vind, daar niet veel te halen, en niet dan ellende te zien is. Men heeft 'er nu en dan ee-

1705. eenige Visch, en ook versch water; dog ook anders niet.

St. Jago. St. Jago legt naast 'er aan, op de 15 en 16 graden, dat zich meest Noord-West en Zuyd-Oost uitstrekt, zynde het grootste van alle de Zoute Eilanden, dat ook 't gezag over alle de andere voerd, vermits de Landvoogd en Bisschop in de Hoofdstad van den zelven naam (alwaar den eersten bezogt heb, dat elders nader aanhale) zich onthouden. Het is wel een derde langer, dan Sta. Lucia of St. Nicolao, en 't vertoond zich alomme zeer berg-achtig. Men heeft 'er verscheide Havens of Baeyen, daar men leggen kan, en wy hebben aan Porto du Praya wat bewesten den Zuyd-Oost-hoek ten anker gelegen, daar een kleen Dorpje met zeer naakte Portugeezen op een Heuvel, maar een schoon Calappus-bosch, was. Ook kan men voor de Stad St. Jago zelf ten anker komen, die twee mylen Westelyker, gelyk Ribera Grandi, en St. Domingo meer na 't Noord-Westen leggen. Ook heeft men 'er Porto de Kanisos, en in 't Noord-Oosten die van Sta. Maria, maar Porto du Praya is de beste; dog water moet men aan de Stad St. Jago halen; hoewel men zegt, dat daar ook twee Rivieren zyn; dog wy hebben 'er die niet gevonden.

Op dit Eiland heeft men Ossen en Koeyen, die wy 'er ook van daan gevoerd hebben; ook vallen 'er Paarden, Ezels, Bokken, Hoenderen, en veelerley schoone Vruchten van Orangie- Limoen- Piessang- Calappus- Ceder- en meer andere boomen; ook is 'er overvloed van Visch, Ryst, en Milie; maar hoe elendig het hier by de Gouverneurs van Porto du Praya, en van St. Jago zelfs, gesteld was, halen wy elders aan.

Ilha del Fuogo. Ilha del Fuogo (of 't vuur of brandend Eiland) legt ettelyke mylen ten Zuyd-Westen van 't zelve naast hier aan, op 14 graden, dragende dezen naam na een zwaren Vuur-berg, die ontrent midden in 't zelve legt, en welkers vlammen men al verre in Zee, voor al 's nachts, ontdekt. Men heeft 'er Anker-grond aan de Westzyde; dog alzoo 'er niets valt, zoo komt 'er ook niemand.

Ilha Brava. Het is van groote als Ilha do Sal, heeft 5 a 6 mylen in zyn omtrek, en aan de Zuyd-Westzyde een kleen Eilandje.

Ilha Brava, een weinig Zuyd-Westelyker, tusschen de 13 en 14 graden gelegen, is na zyn naam, zeer woest, en pas 4 a 5 mylen in zynen omtrek. 't Heeft een Haven aan de Westzyde, dog de beste in 't Zuyd-Oosten, daar men een Dorp van eenige Hutten heeft. Hier vallen Moerbezyen, Vygen, Milie, Water-Meloenen, veel Bokken, en overvloedig water.

Dit zyn de Eilanden, by de ouden de Gorgades, en ook wel de Hesperides genaamt, en daar men zeide, dat Goude Appelen vielen; hoewel 'er geschil tusschen de Geleerden is, of men dit laatste niet op de Canarische Eilanden moet toepassen; dog 't kan op beide geschieden, alzoo die Appelen op beide deze Eilanden vallen. 1705.

Na deze buitensprong over de Zoute Eilanden; vervolgen wy onze voorige stoffe daar wy 't gelaten hebben.

Den 27 dito stelden wy den Cours Zuyden ten Oosten, zynde de wind Noorden ten Westen, dog den 29 dito kregen wy de wind Oost, en stelden toen den Cours Zuyd Zuyd-West, zynde vry schraal.

Den 30 dito misten wy de Schepen Belvliet en Rynenburg, op 11 graden zynde.

Den eersten July veranderden, wy op 't Zeyn des Admiraals onzen Cours in Zuyd-Oost ten Oosten, hebbende een Westen wind, die na den Zuyd-Westen liep met verscheide Travaden. Hier raakte weer een man over boord, die nog behouden wierd. Ook vernamen wy verre voor uit blixem en donder; dog leden 'er niets by.

Den 2 dito raakte onze Admiraal van ons af.

Den 3 dito was de Cours Zuyd-Oost, Zuyd-Oost ten Zuyden, en Oost-Zuyd-Oost met en Zuyden en Zuyden ten Westen wind, hadden een holle Zee, en waren, na gissing, op 7 en een halve graad Noorder breedte.

Den 4 dito kregen wy een zeer zwaren regen, diergelyke wy nog niet gehad hadden. Ook stond de Zee zeer hol, en vernamen eenig weerlicht, waar op ook zwaarder weer en holler Zee volgde, waar door wy geweldig begonnen te stampen. 's morgens zagen wy Brandenburg, Abbekerk, en Driebergen nog, maar 's namiddags geen eenen meer van onze Makkers, en nu en dan kregen wy hier zware Travaden met een Zuyd-Oost ten Oosten en Oost-Zuyd-Oosten Cours, en met een Zuyden wind, die vry schraal was, en al vry sterk doorkoelde, 't geen de hitte hier zeer matigde. Al onze Makkers verlaten ons.

Den 7 dito zagen wy veel Haeyen, Dorados, en meer andere Visschen.

Den 8 dito kregen wy zwaren regen met een Travaad uit den Noorden, hebbende onzen Cours Zuyden gesteld; dog hadden kort 'er aan een Zuyden wind.

In dit zelve Travaad quam een Grasgroene Sprinkhaan, wel 40 a 50 mylen van de wal, op de Bak vallen, zynde met die Regen-buy waarschynelyk van de wal gevoerd. Krygen in Zee een levende Sprinkhaan in 't Schip.

Wy hadden hier veel Travaden en zeer holle Zeën; egter vingen wy nu en dan eens een vliegende Visch, dan eens Corret, of Zee-katten, op de Hoogte van 6 gra-

1705. graden, 34 minuten; ook zagen wy nu en dan hier Schaarvogels en Dorados, van welke laatste wy 'er 13 en eenige Coretten vingen, hebbende hier by na geen hitte; dog kregen zwaren regen, en verscheide harde Travaden met een Zuyden, Zuyden ten Westen en Zuyd-Zuyd-Westen wind, en Zuyd-Oosten Cours, ook wierpen wy hier den 12 dito grond.

Ontdekken een Schip. Den 16 dito wierden wy een Schip van verre gewaar, waar op een zware regen volgde; na 't opklaren van welke 't Schip dicht by ons was, en toonde een Engelsche Vlag; waar op alles in ons Schip in roeren raakte, alzoo men niet minder als klaar was, om hier een vyand aan te doen, en de wanordre was by al ons volk zoo groot, dat ons dit Schip, zoo 't ons maar stout aangetast had, ten eersten zou verovert hebben, schoon het veel kleener, dan 't onze was: want geen een Soldaat had een Patroon in zyn Tasch, gelyk die alle naderhand ledig bevonden wierden, al het welke door de zorgloosheid der Scheeps-Overheden toequam, die te meer daar voor behoorden gezorgd te hebben, vermits de Heeren Bewindhebberen hen, eer wy vertrokken, wel ernstig aanbevolen hadden daar acht op te geven, op dat hen niet het zelve, als 't Schip Berkenrode (dat op 45 graden 't jaar te vooren genomen was) overkomen mogt.

Dat ons gemakkelyk had konnen nemen. Ondertusschen bekeek ons deze gast niet weinig, zeilende hoe langs hoe meer na ons toe, die hem door het niet toonen van onze Vlag in groote onzekerheid lieten. Egter begon men by ons zoo wat klaarheid van 't een en 't ander te maken, en alle de Juffers wierden beneden na de Konstapels Kamer, of nog lager gezonden; dog ik bleef boven by de Schipper, oordeelende daar met het aanmoedigen van 't volk den meesten dienst te zullen doen.

Dog dat ons verliet. De wind wierd eindelyk goed, en na dat dit Schip ons voor en agter wel bezien had, liep het voor de wind van ons af, en toen toonde onze Schipper onder een schoot zyn Vlag eerst; dog de ander vlagde niet weer.

Dagelyks hadden wy hier op 3 en 4 graden veel Travaden en holle Zeën met een Zuyd-Oosten wind, en Zuyd-Zuyd-Westen Cours, waar op ook de Zuyd-Oosten Passaat zich begon te zetten; dog dit ging meest by de wind, alleen nu tot onze troost nu en dan eenige Albicores, of een vliegende Visch of Coret vangende, zonder dat wy hier op de 3 graden by na van eenige hitte wisten.

Wisten onder de Linie weinig van hitte.

Den 25 dito geraakten wy bezuyden den Evenaar, alwaar zware deyningen uit den Zuyden, een schoonen voortgang en fraeye koelte, met een Zuyd-Zuyd-Oosten en Zuyden ten Oosten Cours, en een Oost-Zuyd-Oosten wind hadden, vangende dagelyks veel van de gemelde Visch, dat een groote ververssching voor ons was. 1705.

Ontdekten een lek in de Boeg. Wy ontdekten op de Reyze meer en meer, dat wy een groot lek voor in den Boeg hadden, dat op Zee niet te verhelpen, en 't geen oorzaak was, dat ons volk in een glas, by handzaam weder, drie honderd, en, by onweder, wel 500 a 600 steeken pompen moest, alzoo men 't water hoorde inloopen, door een gat, daar men (zoo daar na bleek) wel een arm in steeken kon, en 't geen onvoorzigtig by 't vernieuwen van de Onder-huyd opengelaten was.

Den 31 dito zagen wy by een holle Zee een Weers-hoofd, en een witte Vogel, ook verleyden wy, nu op 6 graden en 5 minuten zynde, de Kompassen hier op 5 graden Noordwestering.

Den 3 Augustus vernamen wy eenige Schaarvogels, en nu en dan ook eenige Malefiten.

Den 7 dito zagen voor de middag een Schip in 't Zuyden tegen ons aanleggen; dog 't was 's avonds al weg.

Den 9 dito stierf *Abraham Veldhoen*, de eerste doode op onze Reyze.

Den 10 dito was de Cours dan eens Oost, dan weer eens Zuyden ten Westen met een Oost en Zuyd-Oosten wind; en hadden nu en dan holle Zeën.

By de Morgen- en Avond-peilingen, hier waargenomen, ontdekten wy, dat wy veel Oostelyker, dan wy gisten, en ontrent 45 mylen boven de Abrolhos waren. Ook hadden heden den tweeden dooden, *Abbo de Vries* genaamd.

Wy zagen hier nu en dan eens een witte, dan weer eens een anderen vreemden, en ook wel eenige bonte Vogels.

Passeeren het Eiland Ascension. Den 15 dito passeerden wy 't Eiland Ascension 's nachts ontrent 8 mylen Oostelyk van ons. By 't zelve zyn 4 Klippen, als Suykerbrooden, wel 3 a 4 mylen 'er afleggende.

Wy bevonden daar na te zyn op de Zuyder breedte van 20 graden en 37 minuten, alwaar wy veel Noordkapers, witte en andere Vogels, en Albucores zagen, van welke laatste wy 'er een vingen, die 33 duim dik, en ontrent 5 voeten lang was. Ook volgden ons die Vogels nog eenige dagen.

Wy hadden den wind hier Oost en Oost ten Noorden met een Zuyd-Zuyd-Oosten en Zuyden ten Oosten Cours; vernemende dagelyks by na geen hitte; dog hadden nu en dan een holle Zee, en vernamen hier 's nagts sterken dauw.

Den 23 dito hadden weer een dooden, zynde de derde, op 26 graden en 24 minuten.

Den 25 dito vernamen wy witte en bonte Vogeltjens; dog het waren nog de Kaapsche

1705. sche bonte Duyfjens niet; ook was 't hier eenigzins koud.

Wy kregen hier ook een Noorden wind, en stelden de Cours Zuyd-Oost ten Oosten, hadden een sterken voortgang, dog een zeer ongemakkelyken nacht.

Zien de eerste Kaapsche Duyfkens.

Den 26. dito zagen en vingen wy de eerste Kaapsche bonte Duyfjens., zynde Meeuwtjens, die wit en bruyn geteekend zyn. Wy zeilden met de Mars-zeyls in top heden 56 mylen, en in lengte drie en een halve graad (a ieder 13 mylen) af, zoo dat alles aan 't Schip likte en beefde, waar door wy, hoe schoon ook de voortgang was, een zeer elendigen nacht hadden, 't geen in 't vervolg al meermaalen gebeurde, alzoo de wind, hoe goed voor ons, al te sterk was, waar by wy daar na zwaren regen kregen, dat de wind wat stillen, dog de Zee kort 'er na schielyk zich verheffen dede, waar door ons Schip vervaarlyk begon dan eens te stampen, en dan eens te slingeren; zoo dat wy om 't zwaar weer, en op 't zien van twee Weers-hoofden, genoodzaakt waren het Roer vast te binden, en het zoo eenigen tyd te laten dryven; dog in 't vierde Glas der eerste Wacht nam 't weder af, en wy hadden bevonden op 31 graden en 56 minuten Zuyder breedte te zyn, alwaar zich nu ook groote Vogels met leververwige Vederen, en Mallemokken, begonnen te ververtoonen.

Den eersten September kregen wy een slegten Bylegger, en hadden hier op 34 graden en 24 minuten afgryzelyke holle Zëen, zagen ook veel Malefiten, Voorboden van een zwaren Storm, die 'er op volgde.

Den 3 dito zagen wy 't eerst in 4 dagen de Son, zeilden met een Westen wind Oost aan, en vernamen hier honderden van graeuwe kleene Meeuwtjens, die veel kleener dan de Kaapsche Duyfjens (die zich als een Duyve vertoonen) waren.

Wy hadden 't hier zomtyds zoo koud, dat het ons verveelde, zynde, na gissing, nog 250 mylen van de Kaap der Goede Hope. Heden hadden wy onzen vierden dooden, zynde een Matroos, en wy gisten op zyde der Eilanden te zyn.

En daar na een Schip.

Den 6 dito zagen wy een Schip aan ley Noord-Oost ten Oosten van ons, en zagen het den ganschen achtermiddag, en nog eenige dagen 'er na. Ook vernamen wy hier eenige dagen aan een veel Steen-kroos, waarschynelyk van de Eilanden, dryven, en ook groote Vogels, als Ganzen, wit van lyf en zwart van groote vlekken, en met geele bekken rondom ons Schip vliegen.

Den 7 dito stierf de vyfde, zynde *N. Schaap*, en de eerste Soldaat, die wy op de Reyze verlooren.

Maakte ons klaar om te slaan.

Ondertusschen begon ons volk dagelyks te verzwakken, en veele door dat onophoudelyk pompen met de Neus in de koy te storten. 1705.

Den 8 en 10 dito zagen wy 't Schip weder, en maakten ons klaar om 'er mede te slaan, zynde toen zeer wel in staat om hem af te wagten; dog, zoo als het voor ons overliep, zagen wy, dat het onze Makker Rynenburg was.

Dit viel wonder wel uit: want schoon wy nu wel in staat waren, om hem, zoo verre het klaar maken betrof, af te wagten, zou 't egter met ons, daar onder weinig fris volk was, zeer slegt, zoo 't maar wat geduurd had, uitgekomen hebben; dog wy hoopten (eer wy te degen verkend waren) dat het by onze party al mede zoo staan zoude. Heden zagen wy ook, het eerst in 14 dagen, de Son helder.

Wy hoorden den 11 dito van hen, dat zy 3 dooden, en 16 zieken hadden, en dat ook de Schipper zwak, en Sr. *de Graaf* zeer sterk aan 't Scheurbuyk was, zoo dat alle zyne Tanden los stonden. Wy stelden vast, dat dit ook 't zelve Schip was, 't geen wy onder den Evenaar gezien hadden.

Hunne Coursen, en aanmerkingen waren meest dezelve met de onze, en wy verschilden geen 20 minuten in lengte.

Den 12 dito zagen wy een zeer vreemden grooten Vogel, met een Staart als een Arend, leververwig van Vederen, en ook veel Kaapsche Duyfjens ontrent ons Schip hier en daar vliegen, en dan eens in Zee dryven. Ook deden zich hier 2 Noord-Kapers op; en den 13 dito verlooren wy weer een Matroos, zynde de zesde doode; hebbende de wind Noorden en Noorden ten Westen, en de Cours Oost-Noord-Oost en Oost ten Noorden, ook Oost.

Den 14 dito geraakten wy op de breedte van 35 graden en 50 minuten, kregen meer warmte, hadden de lengte van 20 graden, zynde toen nog wel 250 mylen (by gevolg te vooren zeer misgist) van de Kaap.

Wy kregen heden ook een Morgen-Peiling Noord-Oostering, en staken toen een Touw in 't Anker; ziende hier veel Vin-visschen, en Noord-Kapers, en zwarte Vogels, en meer andere.

Den 15 dito kregen wy weder een Morgen-Peiling en de eerste Noord-Westering. Dus verre hadden wy met Rynenburg te zamen gezeild; dog lieten hem, alzoo ons dat veel hinderde, den 16 dito varen. Ook verlooren wy ondertusschen nog een man, die gestorven was.

Den 17 dito 's nagts kregen wy zwaren Blixem, Hagel, en een zwaar Travaad, dat met regen eindigde.

Dus zeilden wy nog eenige dagen tot den 23 dito, wanneer men Land van

Steng

1705. Steng boven riep; dog 't waren wolken, die verdreven.

Zien Trombas of Trompetten. Dat het egter niet onmogelyk was Land te zien, bleek ons daags 'er aan, wanneer wy veel Trombas of Trompetten, en ruygte van de wal zagen dryven.

Hier zagen wy Vogels van allerley verwen, en kregen ook door een vervaarlyken Noord-Oosten wind hier zware deyningen en sterke regen-vlagen, ziende dagelyks nog al onze Medgezellen, de Kaapsche bonte Duyfkens, die wel 300 mylen bewesten de Kaap zich al opdoen, en die ons wel 6 a 700 mylen beoosten dezelve nog volgden.

Den 25 dito zagen wy een Zeehond of Robbe, ook kregen wy een Morgen-peiling ten ruygen van 10 graden en 52 minuten.

Op dien zelven dag verloren wy twee Matroozen, en onzen Timmerman, *Pieter Michielszen*, die onzen 10de doode, op 34 graden was.

De Schryver ziet allereerst het Land van de Kaap. Den 26 dito zag ik in 't zevende Glas, terwyl ik geschoren wierd allereerst Land; 't geen meer andere, een half uur daar na bevestigden.

Den 27 dito kregen een schoone Morgen-peiling van 8 graden en 49 minuten Noord-westering, hadden graeuwer Zee, en schoonen voortgang, ziende hier veel Tonynen.

Den 28 dito was 't bestek van de Schipper uit, zynde 50 a 60 mylen meer, als dat der Stierlieden; kregen na de middag roezemoedig weder, weshalven wy, nu als over Land zeilende, het 's nagts moesten laten dryven.

Den 29 dito riep onze derde Meester 's morgens Land, 't geen, na hem, veelen zagen, die boven na Steng liepen. Ook zagen wy, gelyk al een a twee dagen te vooren, veel Mallagaazen, Vogels, die zich dicht by Land houden.

Lyd groote koude hier. Onze Bootsman overleed, toen wy nog een en een halve myl van den Leeuwenberg waren. Dezen dag was het 's morgens ten 6 uuren om de Zuyd zoo koud, zoo als wy na 't Land van de Kaap, omtrent nog 16 mylen 'er af zynde, zeilden, dat my de vingers, als in de Winter in Holland, tintelden; dog dit hield op, toen wy ontrent een myl van de wal waren.

Veelen by ons hadden nu 't Land wel gezien; dog geen van allen wist recht te zeggen, wat voor Land het was.

Eindelyk was de Opper-Stierman van oordeel, dat wy 't Land van de Saldanha baey zagen, en zoo wy daar op zoo al Oost aan voortgezeild hadden, zouden wy zekerlyk de Kaap voorby gezeild, dat een elendige Reyze voor ons met ziek volk, en met een a twee Leggers water, die wy nog hadden, gegeven zou hebben.

Is oorzake, dat men de Kaap niet voorby zeilde. Na dat ik 't Land wel ter degen bezien had, zeide ik dat het de Tafel-berg, de Leeuwen-kop en de Wind-berg was, en dat ik die alle zeer klaar in hare strekking leggen zag, waar tegen de Opper-Stierman zeer driftig aandruysde; dog om hier niet lang te talmen (alzoo 'er ons heel welvaren aanhing) ging ik by den Schipper, die in zyn Hut styf aan 't Scheurbuyk lag, en bad hem dog alle zyne kragten in te spannen, om eens op 't half Verdek te komen, en ons in een zaak van zoo veel belang voor allen, en voor al voor hem ook, te scheiden.

Hy quam 'er op handen en voeten (alzoo hy niet gaan kon) kruipen, bezag het Land, en stemde aanstonds myn zeggen toe, zeggende, dat zoo wy zoo voortgezeild hadden, wy de Kaap voorby geloopen zouden hebben.

Komen aan de Kaap der Goede Hope. Daar op wierd aanstonds vlak na de wal gezeild, hoewel wy de wind toen vry scherper hadden, en wy hadden zeer veel moeite, eer wy 's avonds ten half 8 uuren, nog op dien zelven dag, hebbende 14 dooden gehad, met 60 zieken, op de Rheede quamen.

Den 30 dito quam Rynenburg onder 't Robben-Eiland ten anker.

Wy verstonden hier, dat Schipper *de Vos*, nevens den Assistent *'s Gravezande* met zyn Schip Wassenaar den 11 dito, *Schaft* met Brandenburg den 12 dito, *Cornelis Overraad* met Yssselmonde (waar op *van der Graaf*, van Dordrecht, Onder-Koopman was) den 28, en *Frans van Sonsbeek* met Abbekerk den 29 mede hier op de Rheede gekomen waren.

Op dien laatsten Bodem was een Sr. *Verbrugge*, en de Vaandrig *N. Marssys*.

Wat Schepen, en Vrienden wy daar vonden. Den eersten October ging de Assistent van Abbekerk, *N. van der Burg* op Brandenburg, en de Onder-Koopman, *N. van den Berg* van Brandenburg met zyn Vrouw en Kinderen weder op Abbekerk na Batavia over; en daar op quam Rynenburg den 2 dito op de Rheede, op welken dag Wassenaar en Vryburg na Batavia vertrokken, van welken laatsten Bodem wy verstonden, dat de Schipper, de Heer *Timmerman*, en de Onder-Koopman, *Emond Buyk*, nog zeer wel voeren.

Vermits onze Schipper niet in staat was, om aan Land te gaan, ging ik met den Opper-Stierman, en met den Seur, aan Land; alwaar ons de Heer *Willem Adriaan van der Stel*, Landvoogd alhier, zeer minnelyk verwelkomde.

Ondertusschen was het Schip Belvliet van Enkhuyzen (waar op *Antoni Chef* Schipper, en waar op de Vryman, *N. van Koulster* was) nog niet; dog Driebergen (waar op *N. Palesteyn* Schipper, en *Alexander Henrik Scholten* Assistent was) mede hier aangeland, gelyk Brandenburg den 9 dito van hier na Ceylon vertrok.

Jegenaan. Ik bevond de Kaap, zedert myn laatste

aan.

1705. aanwezen Ao. 1695., wonderlyk in Huyzen en Gebouwen veranderd, alzoo de Fiscaal Independent, de Heer *Blezius*, hier een, en de Heer *Huzing* hier twee schoone Huyzen, geheel op zyn Amsterdams, met royale Onder-wooningen, gebouwd hadden, waar by de voorige Huyzen van *Koopman*, en anderen, nu maar gemeene Gebouwen waren.

Woonplaatsen gesteld van de Kaap.

Ook bevond ik de Compagnies Thuyn zeer fraey, waar in ik nu en dan myn vermaak ging nemen.

Ik zag hier de plaats, die de Heer *Bek* bevorens gehad, en nu aan Kapiteyn *van der Lid* overgelaten en verkogt had. Zy was *Koelenhof* genaamt; en wy wierden daar door den Heer en Juffr. *van der Lid* zeer ordentelyk onthaald; dog in de Plaats zelf had ik geen welgevallen.

Wy bleven eenige dagen op Stellenbosch, daar ik Juffr. *Bek* aan haren Heer Broeder, Predikant alhier, overgaf; dog kon wel zien, dat haar alles hier nu, alzoo haar Broeder stond te trouwen met de Dochter van de Heer *Elzevier*, Opper-Koopman en Tweede, geheel en al tegenstond, en hoewel ik haar myn Huys en verder aanbood met my mede na Batavia te nemen, sloeg zy dit zeer edelmoedig af, in hope, dat de zaken zich beter, dan zy dacht, schikken mogten.

Ook onthaalde my de Heer *Kalden* 8 dagen op zyn Buyten-plaats, Sandvliet genaamt, waar van elders breder spreeke. Ik predikte voor zyn Eerw. eenige maalen hier.

Het weerlicht hier wel; maar blixemt, of dondert 'er zelden, en als de Hottentots dit laatste hooren, dan zeggen zy, dat de groote Kapiteyn Moeske of quaad is.

Die van den ouden Heer van der Stel onthaald.

Den 14 October onthaalde ons de oude Heer *van der Stel* op Constantia, alzoo zyn Ed. toen 61 jaaren oud geworden was, zeer heerlyk, alwaar een Gezelschap van wel 40 a 50 menschen was.

Den 25 dito daagde Belvliet met 72 zieken en 25 dooden op, en quam nog dien zelven dag op de Rheede, gelyk mede 2 Engelsche Schepen, de Marne, waar op *Samuel Goedman* Kapiteyn was, en de Holland, uit Suratte, hier ten anker quamen.

Den 31 dito vertrokken Yssselmonde en Abbekerk na Batavia, en den eersten November ging ik met den Ed. Heer Landvoogd *van der Stel* 's avonds ten 6 uuren met een Koets met zes Paarden (waar van elders breder spreke) na zyne Wooning in Hottentots-Holland, en quamen 'er, na nog eens van Paarden verwisseld, en onderweeg wat gegeten te hebben, 's nagts ten 12 uuren.

En van den Heer Landvoogd na Vergelegen gebragt werd.

Ik zag dit schoon *Vergelegen* met veel verwondering, alzoo het in allen deelen zeer fraey aangelegt was, bleef 'er de ganschen maandag, en wy vertrokken dien zelven avond weer van daar na 't Kasteel, zonder iet quaads te ontmoeten; dog had wel gewenscht, dat ik 't Land onderweeg by dag eens mogt gezien hebben, dat nu niet wezen kon, alzoo ons vertrek aanstaande was, dat wy eerst dachten daags 'er aan te zullen volgen; dog het leed nog tot den 7 dito, eer wy van hier met een styven Zuyd-Oosten wind de Baey uitzeilden; ook was hier den 3 dito nog een Engels Scheepje op de Rheede gekomen. 1705.

Zeer minnelyk was ik ook door den Heer *Elzevier*, en meer andere Vrienden (die my en myn beminde alle beleefdheid en vriendschap bewezen) onthaald.

Zyn verder onthaal, en andere voorvallen hier.

Het getal der dooden, eer wy van hier vertrokken, was van 18 man, en wy verzeilden van hier met 197 zielen, achterlatende onzen Opper-Wondheeler, *Warning*, vermits hy, zoo als hy na boord gaan, en in een Schuyt stappen wilde, zynen arm brak.

Terwyl wy in de Tafelbaey nog zeilden, zond de Heer Landvoogd *van der Stel* my nog een schoone Venezoen van een jongen Eland in een vaste korst, die wy nog zeer lang daar na goed hielden, en daar wy veel deeg van hadden. Ook had zyn Ed. 'er nog een schoone mande met Artisjokken bygevoegd.

Fraey present den Schryver nagezonden.

Ik was in de drie a vier eerste dagen van onze Reyze weer heel Zee-ziek, te meer, alzoo wy nu en dan al een sterke Travaad 'er by kregen.

Wy hadden eenigen tyd Rynenburg tot onzen Makker, en een Troep van Mallegaazen, en voor al van Kaapsche bonte Duytkens, dede ons al vry verre uitgeley, gelyk wy in 't vervolg aanhalen, zeilende met een Oosten wind, en Oost-Noord-Ooster en Zuyder, en Zuyd-Ooster Cours van hier.

Kaapsche Duyfkens, en andere Vogels.

Tot den 17 dito hadden wy gestadig een sterken wind, en zeer holle Zeen tot den 22 dito, waar door wy niet deden, dan sterk stampen, en vervaarlyk slingeren; ook zagen wy den 19 dito 2 zware en zeer lange Visschen, als Walvisschen, dicht by ons Schip.

Het licht der nieuwe Maan bevond ik hier nog aldus ☾ te zyn, zynde 't licht ter linker hand, en van daar na de rechter hand allengskens aangroeyende; dog in Amboina vertoond zich de Nieuwe Maan aldus ☾, ☾, ten naasten by van onderen, en als wat schuins leggende, of na de linker hand met de eene Hoorn wat ryzende, 't geen ik niet wete, dat by iemand der Schryvers nog opgemerkt, en daar ook zekerlyk een reden van is, die ik de Sterkundigen af haspelen laat.

Verschil der nieuwe Maan hier en in Amboina.

Wy hadden op den 19 dito onze Kompassen op 20 graden Noord-westering verlegt, wanneer wy op 38 graden en 2 minuten,

1705. minuten waren; en op den 26, hebben wy die op de lengte van 65 graden, weder verlegt, zullende zulks tusschen dit en Batavia (zoo men zeide) nog viermaal geschieden.

Hagel en Sneeuw.

Wy kregen dezen nacht een ongemeenen sterken wind, en zulke zware Zëen, dat wy met de Fok en een Marszeyl lensſen moesten. Wy vernamen ook Hagel, Sneeuw, en kregen naderhand Regen.

Zware wind van agteren.

Ik weet niet, dat wy oit op de gansche Reyze diergelyken wind als heden gehad hebben, alzoo de Baaren zich Hemelhoog by uitstek verheften, en met zulken geweld tegen de Spiegel van 't Schip aanbonsten (alzoo wy voor de wind, en wel 60 mylen in een etmaal, zeilden) dat de Kajuyts-glazen tot tweemaalen toe in flarden geslagen wierden, en alles in de Kajuyt driftig raakte.

Dit wierd door de handigheid der Timmerlieden wel haast geholpen; dog aangezien wy met dien zelven zwaren Noord-Westen wind nog wel 14 dagen zeilden, zoo zouden wy dit onmogelyk hebben konnen goed maken, zoo dat hier noodzakelyk andere maat-Regels moesten genomen werden.

De Opper-Stierman oordeelde, dat wy 't veel eer op den wind gesmakt, en bygelegt moesten hebben, dat de Schipper toestemde, vragende met een waarom men dit niet op zyn tyd gedaan had.

Hier was nu goede raad dier. De Schipper zeide, dat wy gelukkig zouden zyn, zoo wy konden byleggen; de Opper-Stierman zeide vlak uit, dat wy dit moesten zien te doen, het koste wat het wilde, alzoo ons de zware Zëen van agteren anders evenwel zoodanig zouden overweldigen, dat wy in korten tyd zekerlyk met zulken sterken voor de wind in de grond zouden zeilen.

In wat gevaar wy hier door geraakten.

Dit laatste stemde de Schipper wel toe; dog zeide met een, zoo wy in 't wenden om by te leggen maar een van deze afgryzelyke Zëen inkrygen, zoo zyn wy vast weg. Dit stemde de Opper-Stierman mede toe; dog zeide, dat men moest hopen, dat men 'er zou doorduykelen, zonder zoo een Zee in te krygen, en dat dit te wagen van twee quaden nog 't beste was.

Zoo leefd, en speeld men op Zee met het leven van zoo veel zielen, als of dat niets was: want in dit gevaar waren wy immers door enkele slofheid van den Schipper en Opper-Stierman geraakt; die alles op twee onkundige Onder-Stierlieden hadden laten staan, zonder zich ergens aan te kreunen, en toen zy te lang gewagt hadden, en niet, dan met het uiterste gevaar, wenden konden, toen wilde men met een los hoofd zoo maar alles aan een ongelukkige Golf, die wy in zoo zware Zëen onmogelyk zouden hebben konnen ontgaan, wagen. 1705.

Alle die zieltreffende redenen zat ik zoo eenigen tyd mede aan te hooren; dog meinde eindelyk, dat (schoon ik my met 't bestier van 't Schip niet bemoeyen mogt) men het niet qualyk zou konnen nemen, dat ik, die met alle de mynen in 't zelve gevaar was, een woord tot onzer aller behoudenis sprak.

Ik verzogt van den Schipper en van den Stierman daar toe verlof, en of zy zoo goed wilden zyn van my hier over te hooren. Zy stonden my dit toe, en daar op zeide ik voor af, dat ik meinde, dat het onverantwoordelyk voor God en voor de menschen was, van zoo veel zielen, en zoo schoonen Bodem met zyne dierbare Lading, maar aan een ongelukkige Golf te wagen, te meer, alzoo 't onmogelyk was, die, by zulken holle Zee, te konnen ontgaan; weshalven ik van oordeel was, dat men eerst alle andere min gevaarlyke middelen behoorde in 't werk te stellen, eer men tot zulken uiterste quam. Zy zeiden daar op wy weten geen andere middelen, en vraagden my, of ik eenig goed middel wist. Ik zeide, *dat ik nog een Tocht na Indiën gedaan, en by die gelegenheid (schoon toen in dit groot gevaar niet geweest zynde) met veel opmerking op 't verhaal van onzen Schipper*, Jan van Velsen, *gelet, en van hem gehoord had, dat hy, in diergelyken gevaar goedgevonden had een dubble blinde, of twee zulke Zeylen, agter voor de Kajuyt, van boven van de Campagne af tot beneden aan de Konstapels-kamer te spannen, en dat hy daar door volkomen gered was.*

Verzoek des Schryvers om gehoord te werden.

Die een middel voorsteld, waar door wy gered wierden.

Ik ben wel geen Zeeman, zeide ik, *en het is ulieder werk te weten, of men door dit middel mede zou konnen geholpen werden; maar men zou dit, zoo my dunkt, na een ernstig Gebed tot God, wel eens konnen in 't werk stellen, en zoo dit tegen myne hope niet wilde gelukken, dan is 't altyd nog tyds genoeg, om tot het ander gevaarlyker middel te komen.*

De Opper-Stierman lachtte daar om, meinende, dat dit ons niets helpen zoude; maar de Schipper stemde dit, als een goed middel, toe, en was, met my, van oordeel, dat men dit licht beproeven konde.

Na een ernstige Bede tot God wierd dit in 't werk gesteld, en van zoo goeden uitwerking bevonden, dat wy nog veel zwaarder, dan de voorige Zëen, verduurden, en wy zeilden, zonder verder eenige schade door 't inslaan van agteren te lyden, dus nog wel 14 dagen met die zelve styve koelte, leggende dagelyks 50 a 60 mylen af; dog wenschten noit zoo weder te varen, alzoo alles, wat aan 't Schip was, lilde en beefde.

Het eenig ongemak, dat wy van die 2 Zeylen agter voor de Kajuyts-glazen hadden, was, dat wy zoo wel des middags

als

1705. als 's avonds met ontstoken Kaarssen moesten eeten, alzoo de Kajuyt door dezelve zoodanig verdonkerd was, dat men'er naeulyks zien kon.

De Schipper en Stierman bedankten my daar na voor myn goeden raad; en zeiden openhertig, dat ik, naast God, het Schip en alle de zielen van een zeer groot gevaar verlost had, en de Stierman betuygde, hoe bevaren hy ook was, verblyd te zyn dit middel by dit geval van my geleerd te hebben.

Ik bevond hier ook, dat alle Zuydenwinden koud, en de Noordelyke warmer waren, 't geen in Holland geheel anders is.

Groote koude.

Den 3 December was het vervaarlyk koud, zoo dat my drie paar Koussen niet veel hielpen, waar op wy den 4 een zwaren Storm uit den Noord-Westen in de Voor-nacht kregen, zoo dat wy genoodzaekt waren by te leggen.

Den 5 lensten wy voor de Fok, en zagen hier 3 vreemde Vogels, grooter als Oyevaars, de eene wit van lyf met zwarte en geele vleugels, en de andere geel van lyf en wit en zwart, by na als de Mallegaazen, aan de einden der vleugelen; dog de derde was graeuw van lyf, en ook tweeverwig van vleugelen, welke kouleuren niet wel onderscheiden kon. Ook zagen wy heden de Kaapsche bonte Duyfjens, onze zoo trouwe Medegezellen, voor het laatste, zoo wy meinden, alzoo wy ze daar na al weder zagen.

Wy hadden 't hier op 37 graden, en 16 minuten, nog zeer koud met een Zuyd-Oosten wind en Noord-Ooster Cours, en wisten niet, waar wy ons wegens 't slingeren en stampen van 't Schip, zouden bergen.

Ontrent St. Paul en Amsterdam.

Den 7 dito zeylden wy van St. Paul en Amsterdam weder af, daar wy daags te vooren ontrent quamen; en verleyden hier onze Kompassen, gelyk ook bevoorens, op 20 graden Noord-Westering; waar op wy ten eersten zagter weer kregen. Heden zagen wy nog Kaapsche Duyfkens, maar den 8 dito 'er geene meer; maar wel andere groote Vogels, wit van lyf en bruyn van vlerken, mitsgaders eenige Strand-Meeuwkens, en op den 9 dito ook een Zeehond.

Zien hier de laatste Kaapsche Duyfkens.

Den 13 dito verleyden onze Kompassen op 15 graden Noord-Westering, zynde op de Zuyder breedte van 32 graden en 9 minuten, hadden de wind, dan eens Zuyd-Oost, dan weder eens Oost ten Noorden, en een Zuyd-Ooster Cours.

Den 18 dito verleyden wy de Kompassen op 10 graden Noord-Westering, en den 21 hadden wy Morgen- en Avondpeiling van 8 graden en 22 minuten Noord-Westering, krygende nu en dan al fraeye hitte, zoo dat wy de Pik hier en daar uit het Want zagen druipen. 1706.

Wy zagen nu en dan een Vogel, waer onder een kleene graeuw boven, en wit van buyk; en, by 't passeeren van den Tropicus Capricorni den 23 dito, zagen wy veel vliegende Visch, zeer holle Zeen, en menigerley Vogels, waar onder witte Peylstaarten, welkers Staart ruym een voet lang was.

Wy hadden hier ook met een Zuyd-Oosten en Oost ten Zuyden wind, en Ooster Cours veel Travaden, holle Zeen, en doordringende koelte; waar op den 30 dito zulke koude volgde, dat ik mynen Japanschen Rok, dien ik al lang verlaten had, weder aan moest doen.

Den eersten January 1706. veranderden wy onzen Cours Noord-Noord-Oost met een Zuyd-Oosten wind; en verleyden nu de laatste reyze onze Kompassen op 5 graden Noord-Westering.

Zien het Eiland Engano.

Den 13 dito 's morgens met den dag zagen wy 't Eiland Engano, zynde hoog Land, als dat van Goudstaart in Engeland, meest egaal, en wy waren ontrent 4 mylen 'er af, gissende dit Eiland 5 mylen lang te zyn. Aan deszelfs Oost-einde zyn nog 2 kleene Eilandekens regt buiten de wal, na Sumatra, en hier en daar Voorland, en als Eilandjens voor het Land, dog de Hoek na die Eilandekens loopt vlak af.

Den 14 dito zagen wy 't Eiland Sumatra zeer klaar leggen, en niet lang'er na ontdekten wy ook 't Princen-Eiland, en Keyzers-Eiland, na dat wy eerst den vlakken Hoek, en het Eiland de kleene Fortuyn gezien hadden, ontrent twee mylen van ons in zyne Boomkens leggen.

Loopen de Straat Sunda in.

Ook liepen wy 's middags ten 2 uuren de Straat Sunda, waar na wy zoo lang verlangd hadden, met een sterke stoker en zwaar weder in.

Den 15 dito quamen wy 's morgens ten half vier op 25 vadem steek-grond voor den derden Hoek, een en een half myl van de wal ten anker. Ten half acht verzeilden wy van daar, dog quamen 's avonds weer op dezelve plaats ten anker met weerlicht; en kregen in de Honde-wacht zwaren regen, blixem, en donder.

Gevaar by 't Eiland Dwars in de weg.

Den 16 dito Saturdags verzeilden wy van daar; dog quamen daar na weer ettelyke malen voor de Perper-baey, en tusschen den 3 en 4 Hoek, en 's avonds ten 5 uuren met een zeer zware Travaad tusschen 't Eiland *Dwars in de weg*, en de vaste wal, in dien Tregter, en zonder daar recht verkend te zyn, weer ten anker. daar ons Touw veel te lyden had, alzoo wy 'er op een gevaarlyke Kraal-grond, en in 't sterkste van den Stroom, lagen, en zoo ons Touw het niet gehouden had, waren wy zekerlyk verlooren geweest.

Den 17 dito lichtten wy ons anker, pas-

1706. passeerden 't Brabands Hoedjen (dat schuins tegen over Dwars in de weg legt) en het Toppers-Hoedje, zynde drie vierde myl verder de Straat in, mitsgaders Geertruyd 's Eiland, dat nog een halve myl verder tegen 't Eiland Java aan legt, loopende zoo al langs de groene wal.

Daar na liepen wy voor by een kleen Eiland, recht voor den Hoek van Bantam, en een en een halve myl verder dan Geertruyd 's Eiland, geraakten verder voorby den Hoek van Bantam, en voor-by Poelo Pandjang, komende in het derde Glas der eerste Wacht by groot Poelo Madi ten anker.

Maandag den 18 January verzeilden wy met het tweede Glas in de Dagwacht van daar, passeerden Poelo Babi, en 't Menschen-eeters-Eiland ter rechter, en 't Wapen van Hoorn 's Eilanden, en 3 andere zonder naam, ter linker-hand; liepen toen langs de groote en kleene Kombuys, die wy ter linker-hand lieten leggen, en nog meer van de linker-hand, ontrent tegen over malkanderen, Bronkhorsten-, en dan wat verder, op dat zelve Rif, Agnieten-Eiland, waar ontrent wy ruym ten elf uuren quamen.

En geraken eindelyk voor Batavia. Daar na lieten wy Middelburg en Amsterdam ter rechter-, en Duytkens-Eiland wat verder ter linker-hand leggen, en quamen weinig tyds 'er na 's namiddags op de Rheede van Batavia ten anker, hoorende naderhand, toen ons Schip op 't Eiland Onrust wegens zyn Lek bezien, en schoon gemaakt wierd, in hoe grooten gevaar van te vergaan wy hier door geweest waren, alzoo men onvoorzigtig, daar het gansch Onder-Schip van een nieuwe Huyd voorzien was, vergeten had alleen deze plaats met werk te vullen, en die met een loode of kopere plaat te dekken. ('t Lek nu recht ontdekt.)

Zoo als men de Straat Sunda inloopt, ziet men ook de Eilanden Cracatao en Slebezee.

Ik ging voor de twee a drie eerste dagen by myn oude Vriendinne, Juffr. *Lucretia Ens*, Weduwe van den Heer *François van Schuure* (wel eer Koopman en Hoofd tot Honimoa in Amboina) woonende in de Zand-Zee, met myne Familie in, die ons met veel liefde ontfing, en tot onze verquikking, ons eenige dagen op de plaats van haar Broeder, de Heer Baillu *Ens*, Tandjong Prioc genaamt, ongemeen vermakelyk aan Zee gelegen, een zeer lustige en aangename uytspanning gaf, maar den derden dag na onze aankomst voelden wy hier een zware Aardbeving, en zagen, na de Stoep loopende, de Gevel van het Huys tegen over 't hare wel een voet aan wederzyden over hellen, 't geen ons allen zidderen dede, alzoo dit hooge steene Gebouwen zyn; dog het duurde niet lang, en 't bleef daar by, dat een groot (Aarbeving hier gevoeld.)

geluk, en een byzondere genade van God over ons was, alzoo wy anders in een oogenblik alle hadden konnen verpletterd werden. 1706.

Hoe veel dooden wy tusschen de Kaap en Batavia hadden; is my onbekend; dog dit wete ik, dat wy alle door deze zware Reyze zoodanig afgemat waren, dat wy ons niet in staat bevonden, om van 't eene Schip in 't andere (alzoo de Bodem na Amboina binnen twee a drie dagen vertrekken moest) te konnen overgaan, waarom ook Haar Edelheden de goedheid hadden my te vergunnen, om een jaar op Batavia over te blyven; dog hoe zy weinig maanden daar na goedvonden my als Predikant na 't Leger op Java 's Noord-Oost-kust te zenden, en wat ik daar by voor elende en schade tegen alle recht en reden geleden heb, is van my elders aangehaald. (De Schryver werd op een Legertocht gezonden.)

Ik bevond Batavia zeer ten voordeele, in treffelyke Gebouwen, veranderd, en de meeste Huyzen nieuw uit de grond op, en wel 3 a 4 voeten hooger, dan bevorens, zeer cierlyk en lustig getimmerd; behalven dat 'er buiten de Stad ook veel schoone wegen, en zeer heerlyke Thuynen, of Hofsteden met voortreffelyke Huyzen, in een zeer groote meenigte buiten alle de Poorten der Stad, dog voor al buiten de Nieuw-poort, en op de weg van Jakatra, gemaakt waren, behalven dat ook 't getal der Koetzen, om derwaarts te ryden, merkelyk toegenomen was. (Hy bevind Batavia veel beter dan bevorens.)

Na dat ik nu dien droevigen Tocht op Java ten einde gebragt had, en weder op Batavia gekomen was, verzogt ik al tydig, om met den eersten Bodem, die na de Oost vertrok, na Amboina, myn bescheiden plaats, te gaan, dat my van Haar Edelheden toegestaan wierd, gelyk ik ook in 't begin van 't jaar 1707. den 19 February met het Schip Sloten (waar op Schipper *Kourt Gerritsz. Hoofd*, en *A. Surendonk* Opper-Stierman, welke twee gansch niet wel accordeerden, en *N. Nieuwenhoven*, Seur was) derwaarts vertrok. (Zyn vertrek Ao. 1707. na Amboina.)

De Schipper, een zeer koppige Noorman, was hier gansch niet, dog den Opper-Stierman zeer wel bevaren, en had van alles zeer nette aantekeeningen gehouden; dog de Schipper (gelyk wy elders breeder zeggen) volgde zyn kop, en (zoo hy zeide) het Journaal, dat hem iemand medegeven had, willende nergens in na dezen Stierman luisteren.

In wat een doodelyk gevaar wy door deze zyne koppigheid, wanneer wy ontrent Tanakeke, of by de droogte den Bril, ontrent het Eiland Celebes, quamen, geraakten, hebben wy al mede elders breeder aangehaald; dog om met een netter ordre van deze Reyze te spreken, zullen wy dit kort Dag-registertje volgen.

Dag-

1707. Dag-registertje *van onze* Reyze *van* Batavia *na* Amboina Ao. 1707. *met* Sloten *gedaan*.

Uitgeley aan den Schryver gedaan. DOnderdag den 17 February 1707. ging ik met myn Familie na boord, waar na toe met zes Koetzen door Mevrouw *Schagen*, en Hare Ed Dochter, Juffr. *Koldedeborn* en haar Man, Juffr. *Hinloopen*, Juffr. *van Outhoorn*, en haar Dochter en Nigtje *Costerus*, Juffr. *van Naarssen*, met haar Man, Juffr. *Klink*, Juffr. *van Schuure* en haar Dochters, benevens Juffr. *Westerbaan* en haar twee Dochters, tot aan de twee Schuyten, die aan 't Plankier van de Werf lagen, uitgeley gedaan wierd.

Den 18 dito 's morgens vroeg viel niets voor, als dat de Heer *Mol*, *van der Rad*, en *Appels* my bezogten.

Den 19 dito quam de Commandeur, en, een weinig daar na, de Heer Fiscaal, *Beerendrecht*, de Heer *Leendertsz.*, Schipper *van Oosten*, en ook de Heer *Pierzon* aan boord, namen beleefd hun afscheid, en vertrokken de laatste ontrent negen, dog de Commandeur ten acht uuren. Ten 4 uuren 's avonds gingen wy (door een Tandong Poero met goed, die nog manqueerde, opgehouden) t'zeil; lieten d'Eilanden Vader Smits, Leyden, Alkmaar, en Enkhuysen, aan de rechter-hand leggen, en liepen tusschen 't laatste en Edam, digt aan Edam, met moy weder en wind, door.

Den 20 dito 's Sondags hadden regen en wind tot 9 a 10 uuren, liepen ontrent 10 uuren den schadelyken Hoek voorby, zagen de wal klaar; hoewel al vry om de Noord-West gevoerd waren. Vernamen ten half elf van verre een Eiland, leggende aan deze zyde Pamenoekan, of eigentlyk aan deze zyde Candan Awer (tegen over of bewesten 't welke een zeer gevaarlyke Klip; rondom 14 a 15 vadem water hebbende) legt. Ten een uur passeerden met een moye Bramzeyls-koelte de West-hoek van Pamenoekan, ten 6 uuren Indermajoe 's Oost-hoek met een moye styve koelte. 's Nachts hadden styve wind en regen.

Zien Tagal, Tsjeribon. Den 21 dito, maandag ten 6 uuren, waren af en aan den Berg van Tagal; zagen die van Tsjeribon bewesten 6 a 7 mylen achter ons; hadden zeer moy weer, en 's avonds ten vyf uuren zagen Kiriman Java 4 a mylen van ons ten Noord-Noord-Oosten. 't Verdere van den nagt hadden schoonen voortgang, en waren den 22 dito dingsdag ten vier uuren 's morgens af en aan Poelo Mandalique; zagen in 't Zuyd-Oosten den Berg van Lassem, en waren ten half zes nog 15 mylen van Poelo Lubok, of Lumbok. Ten 9 en 10 uuren kregen groote stilte, zoo dat men 's avonds den Berg van Lassem nog peylden; dog in 't zesde Glas van de eerste Wacht kregen wy regen, blixem en donder tegen den avond, en daar na een stokert Travaats-gewys, die ons een mooy einde heen voerde; dog 't duurde niet lang.

Lubok. Den 23 dito woensdag in de Dagwacht was 't maar een flaeuwe koelte, zagen met het derde Glas Poelo Lubok in 't Noorden ten Oosten van ons. Het is redelyk lang, ontrent 3 myl, en moy hoog; heeft hoog Voor- en nog hooger Achter-land, en een Eilandje om de West. Wy hadden redelyke voortgang, hoewel het stil was; zagen 's avonds Lubok nog; dog in 't vyfde Glas van de Hondewacht kregen wy een sterke Travaad uit den Zuyd-Oosten met regen, blixem en donder, en in de wind; dog 't duurde niet lang.

Den 24 dito donderdag 's morgens hadden mooy weer, en goede, dog flappe wind, zagen Lubok ten 11 uuren ontrent 10 a 11 mylen van ons, hadden stilte, en avanceerden nog 7 a 8 myl.

En Solombo. Den 25 dito vrydag regen en stilte, zagen 's morgens ontrent 10 uuren 't Eiland Solombo, dat wy hier onder No. 23. P. vertoonen; dog kregen weer stilte, waren 's avonds 'er ontrent twee en een halve myl af; dog 't was dood stil. Zagen ook 't Schip Molenwerf.

Saturdag den 26 dito 's morgens hadden stilte, dreven door de reeve al om de Zuyd, zagen weder Molenwerf, en een Sloep. Waren 's morgens ten 7 uuren wel 2 uuren verre van Solombo, en 't was dood stil; dog zagen de Chaloep nog, kregen 's avonds een koelte, en passeerden Solombo, latende dat ontrent 6 mylen van ons ten Noorden. Zien de Chaloep nog. Kregen een Visje, een Springer, en 't Lood ging ook alle half uur.

Sondag den 23 dito kregen 's morgens onder de Predikatie een goede wind en matige koelte, zoo dat de Chaloep, die digt by ons was, 's avonds verre achter uit geraakte. Zagen zeer veel Sperma Ceti 6 uuren aan een dryven, en hadden moy weer.

Maandag den 28 dito 's morgens was 't een weinig stilder, hoewel nog al avanceerden, kregen een Travaadje, waar door wat op zyde lagen; dog 't duurde pas een uur of anderhalf, vernamen ook nog zeer veel Sperma Ceti; zien de Chaloep ontrent nog een uur van ons. Hadden moy weer, en ten half zes 's avonds zagen met een moye Bramzeyls-koelte de Eilanden Miza Zira, vyf lage Eilandjes. Hadden 's nachts frayen voortgang, en verlooren de Chaloep 's avonds uit het Gezigt.

Vernemen het Eiland Rotterdam, en Dingsdag den eersten Maart zagen 's morgens in de Dagwacht 't Eiland Rotterdam, zynde groot, dog laag, ontrent 4 en een halve myl van ons, passeeren dat ten 11 uuren

'T EYLAND CAMBAYNA even voorby de BOEGERONES.

Het EYLAND SOLOMBO ontrent JAVA, op de Reyse na MACASSER.

de Hen met de Kiekens. uuren 's morgens met een brave kouw, hadden een weinig regen, en nu en dan een Travaadje. Ontrent 's middags zagen wy de Hen met de Kiekens, die 's avonds passeerden; dog dorsten 't niet doorzetten, lieten 't daarom dryven de eerste Wacht om de Zuyd-Oost, en de tweede Wacht om de Noord-Oost.

's Woensdags den 2 dito met den dag maakten zeyl, zagen ten 7 uuren 't Eiland 't Zuydelykste Salinas, dat op de Laars (een bekende droogte) legt, quamen ten acht uuren op de Laars met 15 vadem allereerst, toen 14, 13, tot 10 toe, kregen toen weer 13, 12. 13, 11. dog niet minder, en ook niet meer, als 14. Zagen veel Katskoppen, kregen eindelyk weer 13, toen 18 en toen geen grond, waren na gissing 3 of 3 en een halve myl van het Eiland Salinas, en waren van de Laars na 2 en een half Glas zeylens, zynde die gepasseerd, als wy 't Eiland Oost-Noord-Oost, en een half Noorden, van ons hadden. 't Is een laag Eiland. Met het vierde Glas in de Voormiddag-wacht zagen 't Tonyns-Eiland aan Bak-boord voor uit, kregen tegen den avond en de gansche nacht stilte; stevenden Oost op (dog moesten Noord-Oost gestevend hebben) vermits, zoo de Stierman niet Noordelyker gestevend had, wy op den Bril vervallen zouden hebben, alzoo wel 4 mylen t'Zee van 't Tonyns-Eiland waren, van waar maar gisten 2 en een halve a 3 myl te zyn.

Donderdag den 3 dito nieuwe Maan, 's morgens met 't vyfde Glas in den Dagwacht zagen, dat maar een myl van de droogte, den Bril (die vlak zagen) waren, en wel vyf mylen t'Zee van Tanakeke, 't geen wy vlak, als ook 't Land van Celebes, voor ons in 't Noord-Oosten zagen. Dies lieten de Schuyt uytzetten om te boegseeren, en waren in groote vrees en gevaar, meest voor den Bril, en ook om na de Zuyd-Oost door den Stroom te verdryven, zagen de Chaloep weerin 't Noord-Westen, die wel was; dog door Gods genade kregen met het 4 en een half Glas in de Voormiddag-wacht een moye koelte van achteren, of van Bakboord in, die al meer en meer toenam, en ons met 't vyfde Glas in de Achtermiddag-wacht op 20 vadem water, tot de 13 dito, een myl van het Land van Celebes, en zoo al verder langs dat Land voerde tot in 't 4 a 5 Glas in de eerste Wacht 's avonds, als wanneer 't weer stil wierd; 's nachts voerde ons de Stroom alleen met dood-stilte in 2 Wachten negen mylen verre. En geraken in gevaar by den Bril.

Zagen Vrydag den 4 dito 's morgens 't Land of 't Eiland, voor dat van Saleyer leggende, ook was de Chaloep ontrent een myl waters van ons, en 't Bergje van Kalekonka even zoo verre voor uit. Wat benoorden Kalekon-

1707. lekonka legt een Rifje ontrent een myl van de wal; dog verdreven op 36 vadem water. Tegen de middag kregen een moye koelte, waren toen ontrent nog 9 a 10 mylen van de Boegeroenes, pafferen die met een fchoone koelte, en zeer harden Stroom om de Ooft, ten zes uuren 's avonds, tusfchen het Zuydelykfte en Noordelykfte vlak midden door, zynde ontrent een myl van een gelegen. Men fteekt van den laatfte grond van de zyde van Celebes gemeenlyk na Saleyer ('t geen nu onder de Compagnie hoort, en waar voor de Koning van Ternate eenige inkomften boven zyn 6000 Rs. 's jaarlyks trekt) over; dog dat deden wy al, toen wy 't Bergje van Kalekonka Noorden van ons hadden. Zagen digt by de Boegeroenes geheele fcholen met vliegende Visch; ook waren 'er Vinvisfchen. Ten half zeven wierd het ftiller; dog ten 9 uuren 's avonds kregen weer een koelte.

Pafferen de Boegeroenes.

Zaturdag den 5. dito, was de Sloep geweldig gezakt, zoo verre men zien kon, en zagen in de morgenftond over 't Land van Celebes twee zeer hooge Bergen by een, hooger dan wy nog gezien hadden, en aan de zyde van Saleyer dat Land veel hooger, grooter, en langer, als 't ons daags te vooren voorquam; waren 'er met 't 5. glas in de dag-wagt wel 9. a 10 mylen van.

's Avonds zagen zeer verre voor uit 't Land van Cambayna, zeer hoog, en met een Piek of fpitzen Berg, te zien onder No. 23. O. dreven 's nagts van ftilte, toen avanceerden door den ftroom wel 8 a 9 mylen om de Ooft, dog by Cambayna trok ons de ftroom om de Noord.

Van de Boegeroenes tot Cambayna is 22 myl, en van de Boegeroenes tot Amboina 118 myl, of daar ontrent.

Zondag den 6. dito, 's morgens waren by Cambayna, pafleerden dat dien dag met een redelyke koelte, en quamen tegen den avond ontrent het Zuydelykft Eyland, dat voor Pangefane, of eigentlyk voor de Straat van Boeton, legt; dreven 's nagts van groote ftilte; dog wierden toen, niet tegenftaande ons roeyen, om de Zuyd-Ooft, wegens de uitwatering van de Straat van Boeton, getrokken.

'tEyland Cambayna.

Maandag den 7. dito; met 't zevende glas in de hondewagt, kregen wy een zwaar travaat, 't geen wel 2 a 3 uuren duurde, bevonden om de Zuid-Ooft vervallen te zyn, konden geen Land zien, hielden daarom Noord-Ooft aan, en met het 4. a 5. glas in die zelve wagt fagen 't Land van Boeton eerft duifter door de zware regen travaden heen, daar na zeer klaar, 't geen hoog land was. Liepen al langs 't zelve, en quamen dien avond zoo verre, dat wy den Ooft-hoek meinden te bereiken; dog bevonden door een zeer zwaren ftroom, die ons den ganfchen nagt, hoewel 'er een moy koeltje was, belette die te pafferen.

Boeton.

Dingsdags den 8 dito, 's morgens vroeg, zagen een Chaloep voor uit, die na Ambon ging, als ook 't Schip 't Cafteel Batavia, gaande na Banda, en nog drie Chaloepen achter uit. Wy zeilen die ganfchen morgen nog; maar zagen dat wy achter uit dreven. Het Cafteel Batavia quam dwars fcheeps van den hoek al achteruit dryven door den zwaaren ftroom en rafeling, en geraakte in een maling, die hem neerzette digt by een rifje, even beneden den Ooft-hoek leggende, en zoo onze fchuit hem met de zyne 'er niet afgeboegzeerd had (alzoo hy maar een fchips lengte 'er af lag) hy was weg geweeft; en had ook zyn Anker al van de boeg gezet. Even gered zynde quam hy na ons toe dryven met zoo veel gevaar voor ons, dat wy niet anders meinden, of wy zouden hem voor den boeg geraakt hebben, dog door wakkerheid van onze Officieren, die hem ook toeriepen, dat hy zou byfteken, draaide het effen mis; dog dit quam alleen by, om dat zyn Schip niet na het roer luifterde. Op den middag quam 'er een brave koelte, die ons alleen door die verfchrikkelyke maalftroom en raafeling, voorby den Ooft-hoek, zeer gewenfcht hielp; dog 't Cafteel Batavia bleef nog, zoo lang wy zien konden, in die maling, als ook de gemelde Chaloep, van welken die Ambonfche mede by na op dat rif, dog eindelyk 'er weer af raakte. Ondertusfchen liepen wy moy Noord Noord-Ooft aan met een flap koeltje, zeilende de Toekang-Befi's moy door, van dewelke 'er van bakboord 2 groote, en eenige klene lagen. Wy kregen tegen den avond een fraaje koelte; dog hadden eenen fterken ftroom tegen; want konden niet voorby de Noordenfte Toekang Befi, die ons tot het laatfte glas van de eerfte wagt al op zyde bleef, en maar anderhalf myl van ons was, komen; vreefden zeer 'er voor, alzoo 'er met de ftierboords zyde na toe dreven; dog in de dagwagt, hoewel 't toen nog klaar in zyn geheel zagen. 1707.

Groot gevaar.

Pafleeren de Toekang Befi Eylanden.

's Woensdags den 9. dito, kreegen een fchoonen ftooker uit den Noodweften, die 'er ons verre van af voerde, zoo dat in 't eerfte glas van de voornoemde dagwagt 'er 8. uuren af, en toen van Boero nog 25 mylen, en van Ambon nog 53 a 54 myl waren. Boero legt 12 myl van den hoek van Alang. In 't 5. glas van de eerfte nagtwagt kregen wy een horribel travaat van zwaren regen en wind. De wind duurde zoo ftyf drie glazen, maar de regen langer. Het was, of 't Schip omflaan wilde, zoo lag het aan met zyne ftierboords zyde, een groot geluk voor ons, dat de wind van agteren en Noord-

West

1707. West was. Men kon de zeylen niet in krygen; hielden niets by, als alleen de mars-zylen op den rand, dog dit weer zette ons wakker voort. Een diergelyken Noord Noord-Oosten en West Noord-Westen wind kregen wy

Donderdag 's den 10. dito 's morgens; dog die quam in verre na zoo styf niet aan, ook met wat regen. Op den dag hadden meest schoone koelte, travaden, swaare regen, meinden Boero te zien, dog 't verdreef; hadden swaare dyning uit den Noorden. Tegen den avond kregen moye koelte, en zelf alle de travaden en winden quamen goed, en waren die winden meest West Zuid-West, en de kours Oost Zuid-Oost, en zeylden van dien middag tot

Vrydags den 11. dito 's morgens in de dagwagt 11. mylen; kregen met die wagt een schoon travaad enkel uit wind van agteren bestaande; zagen nu vast 't Land van Boero met 't vyfde glas in de dagwagt in 't Noord-Oost ten Oosten, en bevonden dat het was de Westhoek, een ronde hooge en als byna afgezaagde Berg; wy zeylden tot den avond na de wal toe; dog liepen met de eerste wagt langs 't Land, 't geen overal zeer hoog en bergagtig is. Kregen in de honde- en dag-wagt weer een sterke travaad en zeer sware regen, en moesten het van de wal afzetten; dog het duurde niet lang; en zagen

Ziet 't Eyland Boero, en Amboina.

Zaturdag den 12. dito 's morgens in 't vierde glas der dagwagt Amblauw 6 a 7 mylen van ons; hadden dyzig en regenagtig weder. Waren door sware dyningen uit den Zuyden hier na aan de wal, pas anderhalf of 2 mylen 'er afgezet, zagen Ambon, Manipa, Kelang, en kregen 's nagts ten een uur, na Maans ondergang, een travaad.

Zondag den 13. dito kregen, na door, de stilte wat na Kelang en Manipa geschokt te zyn, een mooje koelte, die ons tegen den avond voor Larike (daar aan de Bosch-schieter vyf brieven, twee voor 't Opperhoofd d'Hr. *Twyssel*, en drie voor Juffr. *Rumphius*, gelyk hy ons weer eenige Salade, Pinang, Calappus, en Pieterzeli overleeverde) en kort 'er na in 't gat van Ambon bragt, dog toen verliet ons de wind; kregen wel eenige vaartuygen, maar die deden ons meer schade als voordeel. Ondertusschen quamen Monsr. *de Rue* Secretaris, en Monsr. *de Bruynne*, Secretaris van den Raad van Justitie, en Monsr. *Michault* aan boord, om brieven, zoo particulieren, als wel byzonder voor den Ed: Heer Landvoogd. Wy leden groot perykel van weder uit het gat te raken, door dien de wind vlak tegen kregen; dog

's Maandags den 14. dito quamen 's morgens ten 6 uuren voor 't Casteel Victoria ten anker, gingen ten 6 a half 7 na Land; hoorende, dat het daags te voren daar zulk een swaar weder van Donder, Blixem, en byzondere duysternis 'er by, geweest was, dat zy niet alleen al vroeg licht hadden moeten ontsteken; maar dat de groote steng van 't Scheepje de Harderin, daar tegen het Hoofd leggende, door den Donder van boven neder geslagen, en van boven tot beneden (door een Dondersteen waarschynelyk) doorboord en uitgehold was. Wy dankten God voor deze onze behoude tocht, en waren verblyd, dat wy nu, en niet daags te voren, hier aangeland waren. 1707.

Wy vonden 'er ook Schipper *Willem Mina* met 't Schip Jerusalem leggen.

Na dat ik nu met myn gansch huisgezin te Land getreden was, wierden wy daar van den Heer Landvoogd, *Adriaan van der Stel*, en de verdere Leden van den Politycquen Raad, benevens myne medebroederen, de Heeren *Maartens*, *Poleman*, *Parent*, *Jacobus van der Vorm*, en *Spandaw*, met veel genegenheid ontfangen.

Wat ik in 't Kerkelyke daar by myn aanwezen verricht heb, hebbe ik, onder de zaaken van den Godsdienst in Amboina, aangehaald.

De Schryver met de zyne minnelyk welkomt.

Ik vond by myn komst hier verscheyde schoone Huyzen, door Kapitein *Engel* na myn vertrek gebouwd, in een van welke ik den meesten tyd van myn verblyf alhier gewoond heb.

Vind groote verandering van Huyzen.

Na dat ik een Jaar ruim hier geweest was, quam myn tweede behuwde Dochter, *Petronella Leydekker*, met de Hr. *Balthasar de Bruynne*, Onder-koopman, en Geheimschryver alhier, den 8. July te trouwen, een huwelyk, dat in allen deelen zeer wel slaagde, alzoo hy kort daar na Opperhoofd van Haroeko, Ao. 1710 Fiskaal, Ao. 1712 Opperhoofd op de Kust van Hitoe, en eindelyk Ao. 1719 Opperkoopman en tweede in Banda wierd, daar zy den 21. Augustus Ao. 1720 aan een droevige watersugt, door een sware schrik ontstaan, zonder Kinderen overleden is. Hy moest tegen den Hr. Generaal *van Swol* Oom zeggen, alzoo zyne Gemalinne zyn Moeders Suster, behalven dat zyn Edelheid ook zyn Neve was.

Huwd zyn tweede behuwde Dogter wel uit.

Myn oudste behuwde Zoon, *Gerard Leydekker* trouwde den 2. Maart 1710 met Juffr. *Anna Wolkman*, Weduwe van den Hr. *Paulus Augustus Rumphius*, in zyn leven Koopman, en Hoofd tot Larike, Zoon van dien vermaarden blinden Hr. *Georgius Everhardus Rumphius*, die de Ambonsche Rariteit-kamer beschreven heeft; uit welk huwelyk die Weduwe ook een Zoon en twee Dochters had, en met welke myn Zoon zedert als Vry-koopman hier leefde.

Ao. 1711 den 19 July, trouwde myn jongste behuwde Zoon *Bartholomeus Leydekker*, Boekhouder in dienst der E. Maatschappy, met de oudste Dochter van zyn Broe-

Als ook zyn twee behuwde Soonen.

1707. Broeders Huisvrouw, *Adriana Augustina Rumphius*; dog hy is den 16. Maart 1716 tot Batavia overleden.

Gedurende myn aanwezen alhier ben ik altyd zeer fris en gesond met alle myne Huisgenoten geweest, en hebbe hier zeer veel genoegen gevonden, alzoo met alle, weinig voorvallen uitgesonderd, in zeer veel eenigheid en liefde geleefd heb, en had wel gewenscht langer hier te blyven; dog hoe ik Ao. 1712 in Mey na Batavia ben vertrokken, en wat moeite my zyn Edelheid, de Heer Generaal van *Riebeek*, daar door een brief heeft soeken te maken, hebben wy onder de Kerk-saaken van Amboina en Batavia reeds aangehaald.

Zyn droefgeestigheid wegens moejelykheden op Batavia.

Hoewel ik nu te dier tyd op Batavia niet veel vermaak vond, alzoo ik door de moejelykheden met zyn Edelheid, en 't Proces, dat zyn Edelheid (en door zyn aandryven) ook haar Edelheden my aandeden, eerst zeer droefgeestig, en daar na zeer ziek wierd, ziende hoe zyn Edelheid, zonder dat ik hem eenige reden daar toe gegeven had, enkelyk om myn overzetting des Bybels in de lage Maleytsche Taal, zich aan my zoo bitter, als vervolgens bleek, heeft zoeken te wreeken; zoo had ik daar echter veel goede Vrienden, die myn onschuld wel bekend was; dog die my weinig in zoo een netelige zaak helpen konden; maar die echter al het hunne tot myn verquikking deden, en dit myn hertzeer, door my nu en dan in hunne Thuynen en fraeye Buyten-plaatzen te verzoeken, met al hun vermogen zogten te verzetten, gelyk my de volgende tyd geleerd heeft, hoewel ik daar zedert zeer weinig vermaak gehad, en myn meesten tyd met neerstig studeeren, en eenige fraeye Werken in 't Latyn, en Maleyts te schryven, doorgebragt heb, waar in ik my, den meesten tyd ziekelyk geweest zynde, nog het beste verlustigde.

Deszelfs vertrek na het Vaderland Ao. 1713.

Na dat ik nu eindelyk, met veel moeite, gelyk wy elders vertoonen, verlof van haar Edelheden bekomen had, om na 't Vaderland te vertrekken, schikte ik alle myne zaaken daar na, en vertrok Ao. 1713. op de volgende wyze van Batavia.

Uitgeley van zyne goede Vrienden. Opperhoofden der Vloot.

Saturdag den 25 November gingen wy, uitgeley gedaan zynde door de Heeren *Poleman*, en *Abeleven* de jonge, en door de Heeren *Storm*, *de Dekker*, en *van Hamme*, nevens hunne Vrouwen, en de jonge Juffrs. *van Hamme*, mitsgaders Juffr. *van Schuure*, en hare Dochters, met twee Koetzen tot aan de Werf in een Schuyt, en zoo verder na boord, of na 't Schip de Engewormer, waar op ik bescheiden was.

Sondag den 26 dito dreven wy, sterk 11 t'Huys-vaarders, van de Rheede af, welkers namen waren:

De Samzon, Admiraal, en daar op den eersten Opper-Koopman van 't Kasteel, de Heer *Antoni Valkenier*, Schipper *Koster* voor Amsterdam, den Onder-Koopman en Secretaris der Vloot, *Dirk Plempsontyn*. 1713.

Hoedekenskerk, Vice-Admiraal, Schipper *Arie Turfkloot*, en eerst *Jan Louis Munniks*, dog na hem quam . . . . *Schul*, Boekhouder, 'er aan de Kaap op; dog eerst voor Zeeland, de Procureur *Richard Munniks* Grootmoeder, Vrouw, en Kind.

Gamron, Schipper *Jacob Regenboog*, de Hr. *Klaas van Noord*, Opper-Koopman, Schout-by-Nacht, en gewezen Baas op Onrust, den Onder-Koopman, *Justus Ryklof Kosterus*, Fiscaal der Vloot, (dog *Regenboog* verwisselde, en quam 'er aan Cabo *Wessel Hoogeweert* op) voor Delft.

Ryssel voor Zeeland, Schipper *Frederik van Eyk*, de Heer *Jacob Helmolt*, benevens zyn Broeder . . . *Helmolt*, Boekhouder, en de jonge Juffr. *Elizabeth Schagen*.

Ouwerkerk voor Amsterdam, Schipper *Pieter de Bruyn*, Sr. *N. Hartman*, Boekhouder, een Horologiemaker met Vrouw en Kinderen.

De Amazone voor dito, Schipper *Pieter Prop*, Sr. *Jacob Engelgraaf*, Boekhouder.

't Noorder-quartier voor dito, Schipper *Boudewyn Overmeer*, Sr. . . . *Meentzen*, zyn Vader de Heer *Adolf Meentzen*, en Vrouw.

De Engewormer, Schipper *Tamme Nannings*, Sr. *Willem de Vlugt*, van Cabo Schipper *Regenboog*, den Predikant *François Valentyn*, met zyn Vrouw en twee Dochters, voor Rotterdam.

Abbekerk voor Hoorn, Schipper *Jacob Hoek*, Sr. *Jan van Emmerik*, Boekhouder.

De Mossel voor Enkhuyzen, Schipper *Jan Wynantszen*, de Boekhouder *N.* . . . *Haak*.

De Brug, Schipper *Swaan*, voor Enkhuyzen, Boekhouder *Pieter Karelzen*.

Maandag den 27 dito liep den Admiraal buiten de Commandeurs Mantel, pas buiten de Rheede.

Dingsdag den 28 dito zeilden wy tot Onrust toe ter linkerhand, hebbende 't Eiland Hoorn een half uur voor uit, en wierden aldaar nog bezogt door de Heeren *Storm*, *van Hamme*, en Schipper *Jan de Hey*.

Woensdag den 29 dito passeerden ter linkerhand Onrust, en Engels Onrust, de Kuyper, Purmerent, Schiedam, en, een half uur verder, Rotterdam, 't geen zeer kleen is, Amsterdam en Middelburg; ter rechterhand Hoorn, een kleen Eilandje, en waar op Entjens waren, Haarlem, nog kleender, zeilden langs de kleene en groote Kombuys, passeerden ter linkerhand de Menschen-eeter, een Eiland van die naam, toen wat verre ter rechter het Agnieten en 't Wapen van Hoorns-Eilanden,

1713. den, zynde 7 a 8 in 't getal, en de Menschen-eeter ter linker. Daar na zagen wat verre voor uit het hooge Land van Bantam.

Tamme Nanning van der Meer, was onze Schipper, de Opper-Stierman van ons Schip was genaemt *Barent van der Sprong*, de Onder-Stierman *Mattheus Grafweg*, de Derdewaak *Pieter van Pavia*, den Opper-Chirurgyn *Pieter Everaarts*, en *Willem de Vlugt* was onze Seur.

's Woensdags 's avonds den 29 November quamen wy voor 't Hooge Land van Bantam ten anker, en wierden gemonstert door de Heeren Raaden van Justitie, Mr. *Diderik Durve*, en Mr. *Izaac Massies*, by zich hebbende den Water-Fiscaal, de Heer en Mr. *Cornelis Beerendregt*, den Koopman en Secretaris der Justitie, Mr. *Gualter Schutte*, den Koopman en Cassier der Soldyen, de Heer *Abeleven*, de Bode van den Raad van Justitie, *N. Sonderberg*, en *Bernardus Coopagroen*, Clercq ter Secretary van Justitie.

Donderdag den 30 dito hadden zwaare regen, dreven zoo wat, hebbende Poelo Babi ter rechterhand, zynde na gissing een a twee mylen lang.

's Middags quam de Vloot voor de Bogt van Bantam ten anker, vlak voor 't groot Eiland Madi, leggende een halve myl ruym van ons ter linkerhand, en Bantam ontrent 2 en een halve myl, 't geen wy vlak zagen, zynde de Bogt vry groot, in welke legt Poelo Madi Besar, of 't groot Eiland Madi, en dan het kleene Eiland Madi ontrent in 't midden der Bogt, gelyk ook de Logie, die wat meer na Batavia, of de Peperberg, toe legt, en is aan weerzyden der Bogt zeer hoog Land.

Poelo Pandjang, of 't Lange Eiland, legt na 't Zee-gebergte, of ontrent dat hoog Land, dat na 't Princen-Eiland legt.

Heden Pitsjaarden de Scheeps- of Vloots-Raads-Perzoonen.

Zag de Peperberg klaar leggen, zynde van gedaante en hoogte als de Berg van Ternate.

Poelo Madi Kitsgil lag ontrent een en een halve myl van de Logie, en het naaste 'er aan.

Nog zag digt aan de wal, tusschen Poelo Madi en Poelo Pandjang, eenige kleene Eilandjens. Gis dat Poelo Pandjang een myl lang is, en 't legt dwars van de Noord-zyde der Baey na Zee toe.

Vrydag den eersten December gingen weer t'zeyl, passeerden 't Land van Bantam, hadden ten 4 uuren ter regterhand 't Toppers-hoedje, dog zagen na die zelve zyde 't Land van Lampon zeer verre en hoog, en ter regter ook Slebezee pas daar voor uit na Zee toe.

Ter linkerhand aan Bantams zyde passeerden wy het Pisang-Eiland, hebbende in 't midden boven op een zwaaren boom, 1713.
en daar na zagen en passeerden wy een kleen Eiland, 't Geertruy 's Eiland genaemt.

's Avonds ten 5 uuren passeerden wy ter linkerhand, ontrent styf drie quartier uurs aan deze zyde van 't Brabants-hoedje, het Brouwers zand, een droogte, en lieten *Dwars in de weg* ter rechterhand leggen; strekkende een half myl na de kust van Lampon, en 't geen een groot half uur lengte, en in 't midden na Batavia 's kant een hoogte heeft.

Brabants-hoedje is een zeer kleen Eilandje, by na als Poelo Mandalique by Japara.

Zaturdag den 2 December zeilden wy ter rechterhand voorby Slebezee en Cracatao, zynde een myl van een gelegen, en ter linkerhand passeerden wy de derde en tweede hoek van Java.

's Morgens ten 10 uuren zagen wy het Princen-Eiland. Avanceerden tegen den avond tot ontrent 't zelve, alwaar de Kykuyt van ons afscheide, hebbende gedagt van daar nog een letterken aan al de Vrienden, die my uitgeley gedaen hadden, af te vaardigen, gelyk die ook klaar had, dog onze Schipper zeide, dat hy de Schuyt'er niet om kon uitzetten, en dat het te veel verletten zou; dog had het voor hem geweest, dat had geen verhindering ter wereld bygebragt, schoon nog zoo schadelyk voor de Compagnie. Dierhalven wierp ik myn Brieven in Zee, moeyelyk zynde, dat ik zoo veel moeite te vergeefs gedaan had.

Schoteroog was met de Gecommitteerden, gelyk ook 't Scheepje Pieter en Paulus, al voor Bantam van ons gescheiden.

Donderdag den 30 November 's nagts kregen wy de stroom sterk tegen; waar door wy op Zondag den 3 December nog al af en aan 't Princen-Eiland waren, hebbende dat ontrent 3 mylen ter linkerhand van ons, en Cracatao ter regter; dog wat dieper de Straat in, zoo ontrent 4 myl.

Het Princen-Eiland gis 3 mylen lang te zyn, heeft na de Javaansche wal toe een spitzen Heuvel als de Goenong Api, en dan een continueerend hoog en allengskens na Zee toe al verlagend en dan weer ryzend Gebergte, 't geen dan allengskens in Zee daald; dog legt die Goenong Api wat agter dat ander Gebergte na Java 's wal toe. En agter die Goenong Api legt nog een hooger Gebergte, 't geen na Java toe allengskens in Zee loopt. *Het Princen-Eiland.*

Buiten de Straat Sunda geraakten wy in de eerste wacht, en 's maensdags den 4 dito kregen wy een zwaar Travaad ten 8 uuren, en ten 11 uuren dêe Abbekerk 4 schooten; waar na de Admiraal Zeyn dêe om te Pitsjaaren, hadden ook zware donder en blixem by dat Travaad. In de *Geraken buiten de Straat.*

Hon-

1713. Hondewacht vernamen mede zware regen, donder, en blixem, en dreven door ſtilte malkanderen geduurig op het lyf. Men vond een lek in Abbekerk, 't geen ten eerſten geſtopt wierd.

Dingsdag den 5 December kregen wy een ſchoonen Zuyd-Ooſten wind, leyden Zuyd-Weſt ten Weſten aan, dog de wind hield maar tot den middag aan, en toen wierd het ſtil, hadden 's nagts regen en Travaden.

Woensdag den 6 December 1713. continueerde de regen met travadig weder, kregen in de wind en ſtilte, met buyen den ganſchen nagt over; en alzoo de regenbuyen met vlaag op vlaag continueerden, zoo raakte een Schip van de Vloot af.

Donderdag den 7 dito was het ſtil, en in de wind, tot vrydag toe, zagen het Schip weder.

Vrydag den 8 dito waren wy op 7 graden Zuyder breette, en ontrent 35 mylen buiten de wal, kregen wel drooger weder, maar liepen al by de wind heen met ſlappe koelte, waar op 's nagts zware ſtilte volgde.

Zaturdag den 9 dito was 't nog al ſtil, en was de bevonden breette 7 graden en 35 minuten.

Zondag den 10 dito bevonden wy te zyn op 8 graden en 10 minuten, alwaar de Zuyd-Ooſten wind, dog ſlap aan, begon; loopende al weder na 't Weſten, waar op de ganſche nagt ſtilte volgde.

Maandag den 11 dito bevonden wy ons op 8 graden en 20 minuten, en de wind weer Zuyd-Ooſt, dog ſlap; hoewel tegen den avond wat ſterker; dog moeſten toen 't Schip Ryſſel inwagten.

Dingsdag den 12 dito waeyde de wind Zuyd-Ooſt ſchoon door, en waren op 8 graden en 45 minuten.

Woensdag den 13 dito hadden een ſchoonen Zuyd-Ooſten wind, en waren op 9 graden en 49 minuten.

Donderdag den 14 dito, de wind Zuyd-Ooſt, waren op de breedte van 10 graden en 28 minuten, zynde op de lengte van 120 graden en 28 minuten, en zeylden met de Cours van Zuyd-Weſt ten Zuyden.

Vrydag den 15 dito de Cours Zuyd-Weſt, de breedte van 10 graden en 53 minuten.

Zaturdag den 16 dito waren op 11 graden en 56 minuten, bevonden dat het Zuydelykſte Kokos-Eiland op 12 graden en 20 minuten lag, en het Noordelykſte op 11 graden en 18 minuten, zoo dat wy ze 's avonds ontrent 5 uuren met zeer dyzig weder by na alle (gelyk nader zien zullen) paſſeerden, meinende, dat wy 'er wel 50 mylen voorby waren, dog waren zeer vergiſt, ja 't was een geluk, dat het nog ligt was: want had het wat later of 1713. duyſter geweeſt, de ganſche Vloot zou 'er zich op verzeild, en veel Schepen gevaar geloopen hebben van 'er op te blyven. Wy waren 'er (gelyk den 17 zien zullen) ontrent twee mylen af, zagen ze klaar leggen, zoo dat wy, die te vooren de wind ſchoon hadden, nu al vry wat afhouden moeſten. De wind was nog Zuyd-Ooſt, en de Cours Zuyd-Weſt ten Zuyden, kregen hier wat ruwer weer, het geen 's nagts in een halven ſtorm uit den Zuyd-Ooſten veranderde; waar door ik twee dagen hier heel Zeeziek was.

Zondags den 17 December continueerde die ſtorm nog al, zoo dat wy met de Marszeylen op de rand zeilden. Hadden zeer holle Zëen, waar door een zware ſpat waters op 't half Dek overkregen. Op de middag veranderden wy; op het Zeyn van den Admiraal met een Zeeuwſche Vlag, de Cours van Zuyd-Weſt ten Zuyden tot Weſt-Zuyd-Weſt, en bevonden, dat wy waren op 12 graden en 40 minuten Zuyder breette; en op de lengte van 117 graden en 22 minuten; zagen veel Zee-Meeuwen, die bont, groot van lichaam, en zwart van vlerken waren, ook vernamen 'er eenige, die ſpier-wit, als mede een groote ſchoone, en eenige kleene zwarte Vogels, 't geen al een a twee dagen geduurd had, en in 't gemeen een teeken is, dat men zich niet verre van Land bevind. Ontrent vyf uuren 's avonds zagen wy, tot ons groot geluk, nu eerſt (bevorens vergiſt zynde door de contrarie ſtroom in Zee) drie van de Kokos-Eilanden zeer klaar twee mylen van ons afleggen, zouden 'er alle vlak op geloopen hebben, zoo 't donker geweeſt was; dog de Amazone dêe een ſchoot, en daar op zagen wy ze, bevindende, dat het laag Land was. Wy hadden dezen nagt hard weder; 't geen Maandag den 18 dito tot 's avonds ten zes uuren aanhield; hadden een ſchoone voortgang, de wind Zuyd-Ooſt, de Cours Weſt-Zuyd-Weſt, en zagen nog bonte Vogels van de Kokos-Eilanden. Miſten zedert giſteren een Schip (te weten Abbekerk) zoo naderhand bleek.

Zien de Kokos-Eilanden t'allen geluk by dag.

Miſſen Abbekerk.

Dingsdag den 19 dito zagen wy de Zon weer, liepen met een moye Zuyd-Ooſter koelte Weſt-Zuyd-Weſt aan, dog kregen kort 'er aan weer Storm-buyen den ganſchen dag door met veel regen, vernamen nog al Vogels, en waren op de Zuyder breette van 13 graden en 5 minuten, lengte van 115 graden en 2 minuten. Het ſtormend weder hield met zware regen nog al aan tot Woensdag den 20 dito 's morgens, wanneer het opklaarde, en liepen wy in dit etmaal met een Zuyd-Ooſten wind en Weſt-Zuyd-Weſten Cours, 36 mylen, bevindende ons op de breette van 14 graden,

1713. den, en op de lengte van 114 graden. Hadden de gansche nacht al buyen, en zagen 's morgens een bruynen Vogel.

Donderdag den 21 dito bedaarde 't weder wat, dog misten dat Schip nog al, zagen weer eenen Vogel, hadden 33 mylen gezeild, en bevonden ons te zyn op de breedte van 15 graden en 20 minuten, en op de lengte van 110 graden en 40 minuten, hebbende nu van de Kokos-Eilanden 125 mylen gezeild.

Het weder was nu zeer matig; en de wind en Cours gelyk bevorens.

Vrydag den 22 dito hadden wy moy weder, den wind Oost-Noord-Oost, dezelve Cours, en de gegiste breedte van 16 graden en 7 minuten; dog de bevonden van 16 graden en 22 minuten, en de lengte van 108 graden en 31 minuten, en hadden 31 mylen gezeild; slingerden zwaar, om dat wy vlak voor de wind hadden, waar door een Pot met geconfyte Gember, en een dito met dito Nooten, braken.

Zien een Schip, dat na Batavia zeilde.

Zaturdag den 23 dito zagen wy een Schip, dat na Batavia zeilde, in de Voormiddag-wacht; blyvende de wind nog al Oost en Oost-Noord-Oost, by moy weder; bevonden te zyn op de breette van 17 graden en 6 minuten, en de lengte van 106 graden; hadden gezeild 28 mylen; vernamen eenen bruynen Vogel met een wit onderlyf. Alhier passeerde de Zon den Tropicus Capricorni, en kregen geen hoogte.

Zondag den 24 dito zagen veel bruyne kleene Vogels, en veel vliegende en andere visch, hadden den wind Zuyd-Oost, de Cours West-Zuyd-West, zeer moy weder, en waren op 18 graden en 3 minuten, op de lengte van 104 graden en 29 minuten, gezeild hebbende 33 mylen.

Maandag den 25 dito de Vertrek-dag der Ceylonsche Schepen na de Kaap toe, hadden wy de wind en Cours als vooren, zeilden 31 en een halve myl, zagen dezelve Vogels, met een Zuyd-Oosten wind, en dezelve Cours. Onze breette was 18 graden en 53 minuten, de lengte van 102 graden. Vingen Coret-visch.

Dingsdag den 26 dito was de wind en Cours dezelve, de breette van 20 graden en één minut, de lengte 100 graden en 21 minuten, en de gezeilde mylen waren 32; zagen dezelve Vogels, en hadden 's nachts de wind wat schraalder.

Kompassen op 10 graden verlegt.

Woensdag den 27 dito wierden de Kompassen verlegt van 5 op 10 graden; zagen de voorige Vogels op de lengte van 98 graden, en de breette van 20 graden en 51 minuten, gezeild hebbende 28 mylen; hadden weer driemaal visch.

Donderdag den 28 dito waren wy op de breette van 21, de lengte van 96 graden, gezeild hebbende 30 mylen, zagen dezelve Vogels, en kregen wat regen. 1713.

Komen ontrent St. Paul en Amsterdam.

Vrydag den 29 dito zeilden wy 29 myl, quamen op de breette van 22 gegist, en de lengte van 94 graden en 31 minuten. Dezen dag quam myn zieke Dochter *Maria* boven; zagen dezelve Vogels; hadden wat regen; waren niet verre van St. Paul en Amsterdam; de wind Zuyd-Oost; liep in de eerste wacht schraal, en Zuyd-West.

Zaturdag den 30 dito was de wind nog al schraal, en vry sterk, travadig, de Cours West-Zuyd-West, de wind Zuyden, de breette 22, de lengte 92 graden, 't gezeilde 25 mylen, zagen veel van de voorige Vogels, kregen 's nachts zwaar weder en weerligt, en de wind liep eerst West, daar na Noord-Oost, raakten van zeven Schepen af, ziende nog al dito Vogels.

Zondag den 31 dito was de Cours West-Zuyd-West, de wind Noord-Oost, de breette van 22 graden en 31 minuten, de lengte van 92 graden en 51 minuten, en 't gezeilde om de West 12 mylen; zagen 's namiddags weer 8 Schepen, nu 9 sterk zynde; zien weer Vogels, en vingen visch.

Ao.1614. verlegen de Kompassen weer.

Maandag den eersten January 1714. de wind Noord-Oost, de Cours West-Zuyd-West zynde, en moy weder, zetteden heden een Matroos over boord, verleiden de Kompassen van 10 op 15 graden, Noord-Westering miswyzing, zien dito Vogels, op de breette van 23 graden en 21 minuten, en de lengte van 89 graden en 51 minuten, na dat 32 mylen gezeild hadden.

Dingsdag den 2 dito konden wy wegens Zons nabyheid geen hoogte krygen, zagen Vogels, hadden de wind schraal, Noord-West en Noord-West ten Westen, de Cours West-Zuyd-West, op de lengte van 87 graden en 33 minuten, de breette van 24 graden en 9 minuten gegist, zynde 't weder zeer travadig dien dag en den ganschen nacht; zagen Vogels, en de Zon quartier voor 7 uuren hier onder gaan.

Woensdag den 3 dito nog al travadig weder, passeerden gisteren den Tropicus, die op 23 graden en 32 minuten legt, passeerden ook de Zon, hadden koude regenvlagen en Travaden tot namiddag, kregen contrarie wind, te weten, Zuyd-West, hadden de Cours slegt, op de breette van 24 graden en 41 minuten, zien dezelve Vogels op de lengte van 86 graden en 40 minuten, gezeild hebbende 13 en een halve myl, kregen de wind Zuyden, en koud weder.

Hoorde hier, dat Mauritius 180 mylen van Madagascar, en dat Madagascar van Cabo 360 mylen legt.

Donderdag den 4 dito hadden moy weder, de wind Zuyden ten Oosten, de lengte

1713. lengte van 85 graden en 32 minuten, gezeild hebbende 17 mylen; men heeft de Noor-Oostering miswyzing aan de Westzyde van Cabo, en de Noord-Westering miswyzing beoosten de Kaap na de zyde van Batavia, die by St. Paul en Amsterdam 25 graden, en in de Bahia van de Kaap 10 graden Noord-Westering is.

N. Westering miswyzing by St. Paul.

Vrydag den 5 dito de wind Oost-Zuyd-Oost zynde, waren de gezeilde mylen 24; 't weder moy; zagen dezelve Vogels, en waren nu van Mauritius nog 60 mylen, bevonden ons op de breette van 26 graden en 17 minuten, en op de lengte van 83 graden en 54 minuten.

Komen omtrent Mauritius hoogte.

Heden waren ook de Schepen zoo na by den anderen, dat wy klaar konden zien, dat Abbekerk en de Mossel absent waren, en hadden de wind Zuyd-Oost.

Abbekerk en de Mosselgemist.

Zaturdag den 6 dito was de wind nog schoon Zuyd-Oost, Pitsjaarden, zagen Zuyd-Oost van ons een Schip, en bevonden, dat het de Mossel was, die weer in de Vloot quam. De lengte was van 81 graden en 51 minuten, de breette van 27 graden en 11 minuten, de gezeilde mylen waren 26.

De gemiddeleerde lengte van de Vloots-Raad wierd gesteld op 86 graden en 10 minuten voor den dag van gisteren, en verschilden de minsten en de meesten 9 a 10 graden.

Zondag den 7 dito zeilden wy 28 mylen, hadden de lengte van 80 graden en 5 minuten, de breette van 28 graden en 9 minuten; hadden de wind Zuyd-Oost, de Cours West-Zuyd-West, en zagen nog dezelve Vogels. Verleiden hier de Kompassen op 20 graden Noord-Westering miswyzing. Heden quam Schipper *Swaan* by ons met *Pieter Carelsz.*, zyn Boekhouder; en zynen Chirurgyn, *Simon Vlaming*.

De Kompassen weer verlegt.

Maandag den 8 dito hadden wy schoon weder, twee a drie dagen aan een, de wind heden Zuyd-Oost, de Cours West-Zuyd-West, de breette van 29 graden en 3 minuten, en de lengte van 77 graden en 57 minuten.

Van deze middag passeerden wy Mauritius, na onze vervolgde lengte, en waren Madagascars breette ook al gepasseerd, zagen dito Vogels nog al, dog ten hoogsten maar drie a vier.

Dingsdag den 9 dito de wind Oost, schoon weder, op de lengte van 75 graden en 57 minuten, en de breette van 30 graden en 4 minuten, na 33 mylen gezeild te hebben; waar op wy onze Cours veranderden in West ten Zuyden, ziende nog al dezelve Vogels.

Woensdag den 10 dito de wind Oost ten Noorden zynde, hadden gezeild 35 mylen, op de lengte van 73 graden en 17 minuten, en de gegiste breette van 30 graden en 31 minuten, met moy weder, houdende dezelve Vogels nog al by ons, en 1714.
't wierd daar na wat dyzig.

Donderdag den 11 dito de wind Oost-Noord-Oost, de Cours West ten Zuyden, de lengte van 70 graden en 20 minuten, en hadden 33 mylen gezeild, zagen zeer veel Vogels, met redelyk helder weder. Verleiden de Kompassen op 25 graden, zien andere groote en zwarte Vogels, die meer klapwiekten, dan de andere, en een wit lyf hadden.

Toen weer verlegt op 25 graden.

Vrydag den 12 dito de wind Oost-Noord-Oost op de lengte van 67 graden en 34 minuten; de breette van 32 gegiste graden, gezeild hebbende 37 mylen, zien dezelve Vogels beide, hadden redelyk weder, dog ik was nog al Zee-ziek, kregen met 't Spring wat Regen-buyen, en des nagts niet alleen weerligt; maar ook in de wind, of dien West, zagen nog de ordinaire zwarte Vogels.

Zaturdag den 13 dito hadden wy de wind Zuyden, en de Cours West ten Zuyden scherp, de lengte van 65 graden en 5 minuten, de breette van 32 graden en 6 minuten, en waren 'er 22 mylen gezeild, zien nog de kleene zwarte, en eenen vreemden grooten Vogel, zynde Levercouleur en wit van vlerken, en apparent wel van Madagascar; welkers Rif wy heden gepasseert zyn, met moy weder, hoewel nu en dan een buytje, met een Zuyden ten Oosten wind hadden. Ik was Zee-ziek en zeer koud, hadden de gansche nagt slappe koelte Oost ten Zuyden, zien de oude kleene Vogels, en kregen Avond-peiling.

Zondag den 14 dito slappe koelte, en hadden een slegte Zee, op de lengte van 64 graden en 10 minuten, de breette van 32 graden en 8 minuten, gezeild hebbende 22 mylen, zagen 's avonds eenen anderen grooten Landvogel, hebbende geen wit hoofd, maar een gecouleurd, als ook eenen anderen grooten rossen met een wit hoofd; kregen stilte, en 's nagts in de wind, te weten, dien Zuyd-West ten Zuyden, lagen Noord-Noord-Oost aan, met een slegte Zee.

Maandag den 15 dito hadden in de wind, en slappe koelte, zeilden 10 mylen, hadden de lengte van 63 graden en 20 minuten, en de breette van 32 graden, met een slegte Zee, moy en slegt weder, kregen goede Morgen-peiling.

's Namiddags was de wind beter, en hoe langer hoe ruymer, zagen 's avonds weer eenen grooten Landvogel, en ook de andere kleene ditoos, zynde Pek-zwart.

Dingsdag den 16 dito in de morgenstond hadden wy Nieuwe Maan, de wind Zuyd-Oost, schoon weder, stille Zee, en de lengte van 61 graden en 30 minuten, de breette van 32 graden, gezeild hebbende 25 en een halve myl, bevonden 't koud, en het bier killend als Ys, zag eenen grooten

Groote koude op 32 graden.

1714. grooten Landvogel, wit van lyf, en ook de voorige kleene zwarte; de Cours was (om dat wat laag waren) weer West-Zuyd-West, en voor de wind Oost-Zuyd-Oost.

Woensdag den 17 dito zagen de Pek-zwarte Vogels nog, en ook de oude kleene, my toeschynende Vogels te zyn, die in Zee altyd zich onthouden, hadden moy weder, moesten zeyl minderen; om den Admiraal niet voorby te zeilen, alzoo daar een boete van 20 Ryxdaalders op stond, hadden de lengte van 59, de breette van 32 graden en 27 minuten, en gezeild 30 mylen, begonnen Loodlynen en Touwen klaar te maken, 't was nog koud, en 't Bier kil-koud als Ys hier. Verleiden de Kompassen van 25 op 20 graden Noord-westering, zien eenen grooten Vogel, wit van lyf en zwart van vlerken, hadden een styven Zuyd-Oosten wind, en vernamen veel Tonynen.

Kompassen van 25 op 20 graden verlegt.

Donderdag den 18 dito moy en gematigt weder, de wind Oost en Oost ten Noorden, dog wat slap, de Cours West-Zuyd-West en West ten Zuyden, hadden gezeild 29 mylen, waren op de breette van 33 graden en 15 minuten, en op de lengte van 57 graden en 2 minuten, vernemende nog al d'ordinaire Vogels, als meden eenen grootenLevergraeuwe Vogel van couleur, hebbende een wit hoofd; hadden slegt water. Myn Dochter (te weten de oudste en zieke) kreeg dezen avond een zwaar overval, zoo dat haar meende te verliezen. Vernamen den eersten dauw deze nagt, en die al vry sterk. De wind liep Oost ten Noorden; dog

Den 19 en 21 January.

Vrydag 's den 19 dito was het stil. Men stak de Touwen in de Anker-stokken, gisten op 33 graden en 38 minuten, en bevonden op 33 graden en 42 minuten Zuyder breette te zyn, en de lengte van 55 graden en 26 minuten, mitsgaders 21 mylen gezeild te hebben. Kregen tegen de middag moye koelte en lief weder, en was de laatste Peiling 's morgens op 23 graden en 11 minuten, en 's avonds 'er aan op 22 graden, en nam af, 't geen een goed teeken was. De Cours was West ten Zuyden, zagen op de middag eenen grooten Landvogel, wit van lyf, en aan 't einde der vleugels meest zwart, en wat ros na 't lyf toe. Kregen 's avonds zeer goede Peiling van 20 graden en 16 minuten Noord-westering miswyzing. Heden was het warmer, dan gisteren, en zeer gematigt weder.

Zaturdag den 20 dito was onze Cours West ten Zuyden en West, hadden 29 mylen gezeild, op de breette van 34 graden en 12 minuten, en de lengte van 53 graden en 10 minuten, met eenen schoonen wind Oost ten Noorden.

Hier stelden wy de Cours West aan, zagen heden geen Vogels; maar hadden zware mist in 't Westen voor uit, en de wind Oost-Noord-Oost. 1714.

Zondag den 21 dito de Cours West, met een Oost-Noord-Oosten wind, mistig en dyzig weder voor uit, zien twee groote Vogels, kregen stilte, slingeren zeer op de breette van 34 graden en 17 minuten, de lengte van 51 graden en 38 minuten, en gezeild hebbende 19 mylen. Kregen Avond-peiling van 20 graden en 16 minuten, zien eenen kleenen zwarten Vogel, slingeren de gansche nagt zwaar, terwyl myn Dochter Maria dood krank, de Schipper met de andere Officieren voor haar bed verzogt, en ik bezig was om een Gebed voor haar te doen.

Maandag den 22 dito zagen veel dito zwarte Vogels, slingerden nog al, kregen troubel water op de breette van 34 graden en 11 minuten, de lengte van 50 graden en 19 minuten, hadden moy weder, met een Westen Cours, de wind Oost-Noord-Oost, meest van achteren, zagen eenen zwarten grooten Vogel, en eenen witten grooten Vogel met zwarte vlerken. Wierpen 't Lood, dog geen grond.

Dingsdag den 23 dito slingerden niet meer, hadden eenen schoonen Oost-Noord-Oosten wind, zagen verscheide zwarte kleene Vogels, vry meer, als te vooren, met een Westen Cours, en ook West ten Noorden, op de breette van 34 graden en 11 minuten, en de lengte van 48 graden en 14 minuten, en hadden gezeild 26 mylen; by een dyzige lugt, kregen regen, zagen wel 100 kleene zwarte Vogels, en diversche andere, ook eenen grooten graeuwen met heel zwarte vlerken. Het weder was schoon, en helder op de middag, by een fraeye handzame koelte, die ons voor de wind dêe zeilen.

Myne Dochter Maria was dezen ganschen dag doodelyk zwak, hebbende het geluk van nog een slegte Zee te hebben.

's Middags waren al de Vogels weg, apparent na Land toe. Kregen van de nagt een zwaren Noord-Oosten wind; dreven met de Marszeylen op de rand West ten Zuyden langs de wal heen.

Woensdag den 24 dito hadden nog al zwaren wind in 't derde Glas van de Dagwacht, zagen een Bastard-Mallegaas, wit van lyf en heel zwart van vlerken, kregen holle Zee, zagen veel ordinaire Vogels, boven zwart en onder wit. Hadden roezemoezig en dyzig weer voor uit, stelden de Cours West ten Noorden in de wal, of vlak 'er op aan, hadden de breette van 34, de lengte van 45 graden en 35 minuten, hadden 33 mylen gezeild, zagen geen andere Schepen, dan alleen Ryssel, de Mossel, en 't Noorder-quartier, hadden een styve Noord-Oosten wind, die 's middags bedaarde, ook vervlakte de Zee t'eenemaal

1714. nemaal. Kregen nademiddag weder roezemoezig weder, en eenen schralen Zuyd-West ten Zuyden wind; zagen veel zwarte klapwiekende Meeuwen op 't water dryven; kregen regen, en stilte; zien weder twee Schepen in 't West-Zuyd-Westen; hadden de wind byna van vooren, of Noord-West ten Westen; zien twee kleene Schaarvogeltjes; kregen moy helder weder, en vingen een Vogeltje.

Donderdag den 25 dito waren wy met ons driën nog maar by een, dog 't Noorder-quartier niet; hadden nog al in de wind, die Zuyd-West ten Zuyden, gelyk de Cours West ten Noorden was; 't weder was redelyk; zagen het Noorder-quartier weder, en van Steng ook de andere zes van Ley op de lengte van 44 graden en 50 minuten; gezeild hebbende 9 mylen met leelyk travadig weder, met veel koude en regen; ten zeven uuren hebben wy 't na Zee toe gewend, by de wind Zuyd-West ten Zuyden, en zagen veel zwarte Meeuwen op 't water dryven.

Vrydag den 26 dito wendden wy met dezelve wind ten vier uuren na de wal toe, hadden een redelyke Morgen-peiling van 16 graden en 30 minuten, zien twee Basterd-, dog, zoo Stierman *Mattheus* zegt, regte Mallegaazen, met holle Zee, hoewel 't anders goed weder was; zagen ook veel zwarte dito Meeuwen, en ook eenige andere; als mede eenige groote visschen, grooter dan Tonynen, digt by 't Schip.

Zien Mallagaazen. Zagen nu diversche regte Mallegaazen zeer digt by 't Schip, grooter als al de andere Vogels, wit van lyf en kop, dan ros van vlerken half en half, en na 't einde der vlerken zwart.

Vernamen ook alleen het Noorder-quartier, kregen nu Zeën en Dyningen als Bergen, zeilden maar 3 mylen, en waren nu op de breette van 35 graden, en de lengte als vooren. Verleiden de Kompassen op 15 graden; slingerden en stampten schrikkelyk met een Zee die stond en kookte door den stroom, daar 't anders stil en schoon weder was. Nademiddag liep de wind Oost-Noord-Oost, schoon doorwaeyende; zoo dat wy den ganschen nagt na de wal toeliepen, hebbende 't Noorder-quartier voor uit. Kregen een Avond-peiling van 15 graden en 5 minuten.

En verleggen de Kompassen op 15 graden.

Een Avond-peiling van 15 graden, 5 minuten, en een Morgen-peiling van 14 graden en 37 minuten. Zien het Land

Zaturdag den 27 dito kregen wy de wind nog ruymer, 't weder zeer schoon, deftigen voortgang hebbende; waar op 's morgens ten 6 uuren eenige Mallegaazen zagen, kregen ook een Morgen-peiling van 14 graden en 37 minuten, en vernamen, dat het Zee-water veel groener was als ordinair. In het derde Glas van de Voormiddag-wacht zagen wy het Land klaar in het Noorden ten Oosten, zich met verscheide blaeuwe Bergen vertoonende, waren in de wal geloopen, Noord-West ten Westen, hadden de lengte van 43 graden en 45 minuten, de breette van 34 graden en 45 minuten, en gezeild hebbende 24 mylen; wierpen ook grond 80 vadem, daar na 70 dito diep, waren nog wel 12 mylen van de wal af, zagen wel zware Bergen van een gelyke hoogte aan een geschakeld, en voor al voor uit zeven of acht zware dito, en vier der zelve even als een Dood-kist, zeilden eerst na de wal toe, en dan 'er langs, dog liepen den ganschen nagt met een schrale wind, wierpen weer grond op 80, 50, 45 vadem, met moy weder. 1714. van de Kaap.

Zondag den 28 dito hielden nog al 't zelve fraey weder, wierpen 40 vadem witte zandgrond, ook van schelpen, en blaeuw zand. Hadden de wind Zuyd-Zuyd-West op de wal, dog wat slappe koelte; bevonden dat in dezen tyd de stroom vry wat sterk na de Kaap toeliep. Zagen de Mallegaazen met troppen by een op 't water dobberen en dan weer heen en weder vliegen. Onze Cours was West ten Noorden, en wy passeerden een lange wal van gelyk-hooge Bergen, waar na wy vlak voor een Baey quamen, voor welke een Eilandje van zand lag, passeerden toen een hoek, en pas voor by dien als een Kasteel van klippen, en aan weerzydende Baey tegen de wal als noch meer zand-platen. Wy hadden 16 mylen gezeild, en waren op de lengte van 41 graden en 25 minuten, en de breette van 34 graden en 32 minuten, met moy weder. Nademiddag hadden wy moyen voortgang, en zeilden ontrent 5 mylen van de wal, die zich met hoog eenparig Voorland vertoonde. Vernamen 's nachts blixem en weerlicht. Kregen een Avond-peiling van 12 graden en 44 minuten, zeilende met een Zuyd-Oosten wind, de Cours West-Zuyd-West. Hadden den ganschen dag en nacht schoon liefelyk weder, by heerlyke Manenschyn, wierpen op 55 vadem grond.

Een Avond-peiling van 12 graden en 44 minuten.

Maandag den 29 dito wierpen wy dezelve grond, zes mylen van de wal, hadden de breette van 35 graden en 4 minuten, lengte 39 graden, 56 minuten, waren na gissing voor de Struys-baey; hadden de Vleesch baey dezen verleden nagt al gepasseerd. De Struys-baey is 9 mylen diep; vernamen hier veel Mallegaazen, en ook Bastards ditoos, verleyden hier de Kompassen op 10 graden Noord-westering, wierpen geen grond meer, hadden de wind Oost en Oost ten Noorden, met lief weder, en stilte tot 't einde der Honde-wacht.

Verleggen de Kompassen op 10 graden Noord-westering.

Dingsdag den 30 dito kregen wy 's morgens vroeg een schrale Zuyd-Westen wind, zagen een Schip digt onder de wal, en het Noorder-quartier volgde 'er voor. Het was zeer moy weder, zagen met 't Morgen-

1714. gen-Gebed Cabo das Aguilhas, een steyle hooge hoek, 6 mylen aan Ley van ons, klaar in 't Noord-Noord-Oosten, en ook klaar Kaap Falso zich met een steyle en alleen voor uit in Zee leggenden hoek vertoonen, even als een leggende Leeuw; hadden 12 mylen gezeild, en waren op de breette van 34 graden en 53 minuten, en de lengte van 38 graden en 55 minuten, met een labber koelte; die byzonder toenam; dog liepen tot 's morgens met kleen zeyl, raakten daar door zeer ver buiten de wal, na gissing wel 16 mylen ver de Bergen van de Kaap, en voor al de Tafelberg, van ons af ziende, waren des morgens ten 8 uuren 4 a 5 mylen van den Leeuwen-kop noch af, en was 't op deze plaats hoe verder buiten de wal hoe kouder, al vry scherp, zagen vier mylen van de wal een Rob of Zeehond met zyn Rug-vin boven. 's Namiddags ten 3 uuren waaren wy, doordien wy een myl van de wal af stilte kregen, in groot gevaar van op de droogte van de Leeuwenstaart te vervallen; dog raakten 'er weder af, doordien wy de Schuyt noch tydig uit, en 't Schip zoo om kregen, en 'er af boegseerden.

Groot gevaar op de Leeuwenstaart.

Komen in de Tafelbaey ten anker.

Ten half vier quam het Noorder-quartier, en ten 4 uuren quamen wy in de Tafelbaey ten anker, en ontrent 5 uuren, met hol water, alzoo de Zuyd-Oost begon door te waeyen, aan Land, ziende ondertusschen een Engelsman langs de over wal met dien wind de Baey uitzeilen.

De Heer Helot Gezaghebber hier.

Een weinig na ons quam de Mossel aan 't einde der Baey ten anker, vry verre van de Rheede, vonden aan Land de Heer *Willem Helot* als Gezaghebber, een oud bekend Vriend, die my, den Opper-Stierman (alzoo de Schipper zeer ziek was) en Sr. *de Vlugt*, beleefd ontfing. Spraken ook den Fiscaal Independent, den Heer *Cornelis van Beaumont*, en namen weder ons verblyf ten Huyze van den Burger-Raad, *Hendrik Donker*; maar waren, aan Land gekomen zynde, dood zwak van vermoeidheid, voelende nu eerst regt, hoe zwak ik op myn gestel was.

Onze Schipper, overleden.

Den 31 dito 's avonds ten 6 uuren stierf onze Schipper.

Den eersten February quam myn Vrouw met de Kinderen, en Juffr. *van der Laan*, aan Land, en wierd myn Dochter *Maria* in een Stoel gedragen.

Den 5 dito quamen op de Rheede de Brug, Hoedekenskerke, en Gamron, en den 6 dito Ryssel, Abbekerk, en Ouwerkerk.

Wat Schepen wy op de Rheede de vonden.

Wy vonden op de Rheede de Uno, een Zeeuwsch Scheepje, 't geen met de Secrete Commissie gekomen was, ook het Schip Middelwout, mede van Zeeland, gecommandeerd door Schipper *Akkerman*, en 't Schip Rozenburg, 't Kaaps Ryst-Schip, waar op Schipper *Krul* Hoofd was. 1714.

Ook lag 'er een Americaans Engelsch Rovertje.

Ik zukkelde met myn zieke Dochter, die my op Batavia met te vergeefs medicineeren zeer veel geld gekost had, hier niet minder, geen anderen staat makende, of zou haar daar mede, gelyk de Schipper *Tamme Nannings*, begraven hebben, hoewel 't God behaagde haar nog zoo ziek in 't Vaderland te doen komen, om daar, na nog een half jaar vergeefs gemedicineert te hebben, door 't hulpmiddel van een Boer van Saandyk, zynde een Staal-middel, tegen alle verwagting aan, genezen te werden.

Krygen een anderen Schipper.

Wy kregen ondertusschen aan de Kaap *Jacob Regenboog*, Schipper op de Gamron, tot onzen Schipper, daar wy een hups man aan hadden.

Kosten van verteering, hier voor den Schryver gevallen.

Ik liet aan de Kaap, daar wy van den 31 January tot den 11 April bleven, 327 Ryxdaalders, en 28 Stuyvers aan verteerde kosten alleen aan Sr. *Henrik Donker*, by den welken ik logeerde, betaald, zonder veel andere onkosten, die men hier niet ontgaan kan, alzoo het niet te vergeefs de Kaap hiet, en die mede al vry veel beliepen, daar eens by te rekenen; en ik geloove, dat my dit verblyf hier, zoo by myn komst uit Holland, als nu weder, ieder Reyze, meer dan 1200 gulden gekost heeft, en dat de verdere onkosten tot zoo een Vaderlandze Reyze my op niet minder dan 2000 gulden hebben komen te staan; dat veel schynd; dog echter zoo is.

De Schryver en andere Scheeps-vrienden heerlyk door den Heer Helot en Juffr. van der Stel op Constantia onthaald.

Den 10 Maart reed ik met de Heeren *Helot*, *Valkenier*, en Juffr. *van der Stel*, Huysvrouw van de Heer *François van der Stel*, met een Koets met zes Paarden na Constantia, daar wy dien dag zeer heerlyk van de Heer *Helot*, en Juffr. *van der Stel*, nevens verscheide andere van de voornaamste Vrienden van de Retour-vloot, onthaald wierden met alles, dat men heerlyk van uitgelezen spyze en vruchten noemen kon.

Behalven de gemelde Heeren waren 'er ook de Heer Vice-Admiraal *Turfkloot*, de Schout-by-Nacht *van Noord*, Schipper *Koster*, de Heer *Helmolt*, de Schippers *Wynantszen*, *Prop*, *Overmeer*, en de Vloots-Geheym-Schryver Sr. *Plempfonteyn*, benevens *Basenburg*, en *Levir*.

Het verdere daar voorgevallen.

Wy bleven die nacht daar slapen, en 's avonds zong Juffr. *van der Stel* in een der drie Galeryen een zeer fraeye Air, waar op de Heer *Helmolt* in een andere Galery mede met een fraeye (zonder van malkanderen te weten) antwoorde, en zoo ras had ik dit niet gehoord, of ik voegde my in den donker in een andere Galery, en liet de Vrienden hooren, wat ik daar van in myn jeugd geleerd, en dat ik het in myn ouder jaaren noch niet vergeten had.

Wy

1714. Wy quamen daar op met ons driën te zamen, en betuygden ons onderling genoegen, en onze verwondering over die gevallige zang, die nogtans veele van het Gezelschap, en zelfs eenige die met het Verkeerbord speelden, derwaarts gelokt had, niet wetende waar die fraeye zang van daan quam, alzoo het by den avond zeer helder doorklonk, dewyl 'er een fraeye wedergalm was.

Den 15 dito quam *Wessel Hogerwerf* met Arentsduyn van Ceylon op de Rheede.

Onder-trouw van de Heer Munniks. Komst der Ceylonsche en andere Schepen.

Den 16 dito ondertrouwde de Heer *Johan Louis Munniks* met Juffr. *Lydia van Balen*, Wed. van Capiteyn *A. van der Laan.*

Op dien zelven dag quamen 'er behalven een Engelsman nog zes Schepen van Ceylon, te weten, *Dionys van Vlierden* met 't Huys ter Boede, wiens Seur eenen *Gruttens* was.

Herman de Marre met den Berg, waar op *Joannes Schryver* Boekhouder was.

Tobias Vylenburg met Meynden, waar op *Jan Verlet* Seur was; dog deze quamen eerst den 4 April op de Rheede; gelyk ook den Berg den 20 dezer maand Maart.

Michiel Landsheer met d'Ellemeet, waar op den Boekhouder *Adriaan Ploos van Amstel* was.

Jan Pieterszen Sluys met Duyvenvoorden, wiens Boekhouder *N. van Pleure* was.

Pieter Rus met Beverweert, wiens Boekhouder *N. Renard* was.

Den 20 dito besloot men Schipper *Hoogerwerf* op Gamron, *Regenboog* op de Engewormer, *Arie Somer* op Arentsduyn, als Schippers, en de Boekhouders *N. Schul* op Ryssel, en *Johan Louis Munniks* op Arentsduyn te zetten.

Den 23 dito quam Schipper *Jacob Stokvisch* met Nederhoven, waar op *Willem Marcus* Seur was, voor Delft, hier op de Rheede.

En den 29 dito verscheen Schipper *Cornelis de Geus* met 't Schip Vryburg, waar op *N. Fanius* Seur was, hier mede ten anker; waar mede ook als Passagier, Schipper *Broeder Hofman* overquam.

Verschyning van den nieuwen Landvoogd, den Heer de Chavonnes.

Ook quam op dezen zelven dag met de Kockenge (waar op *Wouter Reynierszen* Schipper, en *Victor Victorszen* Seur of Onder-Koopman was) de Ed. Heer *Mauris Pasques de Chavonnes*, Extraordinaris Raad van Indiën, als Landvoogd van Kaap der Goede Hoope, met Mevrouwe, zyn Gemalinne, en Huysgezin, dat al vry zwaar was, hier aan te landen, bestaande, zoo meine, in drie Dochters en twee Zoonen, en twee Meyden; waar beneven zyn Ed. Broeders Zoon als Kapiteyn hier leggen quam, brengende zyn Vrouw, en hare Suster mede.

Dit gansch Gezelschap had in die eene Kajuyt gelogeert, en (zoo my de Schipper zeide) had alles nog al vry wel op de Reyze gegaan; maar toen zy in de Spaansche Zee een storm van 23 etmaal kregen, die onbeschryvelyk was, wist men niet waar met al die menschen in zulken bekrompen plaats te blyven. 1714.

De Heer de Chavonnes hier ingehaald, en voorgesteld.

Zyn Ed. wierd met een groote Stoet van Heeren en Kaapsche Juffers, Vrouwen van de Raads-perzoonen, en van veel andere zeer statelyk van Boord gehaald, en aan Land gebragt zynde, onder 't balderen van 't Geschut van alle verwelkomt. Het Fort dede 21, den Admiraal 19, den Vice-Admiraal 17, den Schout-by-Nacht 15, en al de andere Schepen deden (wanneer zyn Ed. van Boord ging) 13 schooten, na dat 'er eerst van zyn Ed. boord geschoten was. En in 't Fort zynde, wierden 'er drie Charges van de Borger-Infantery en Cavallery, en tusschen ieder Charge een Kanonschoot van 't Fort gedaan, en toen zoo verder voort geschooten, om zyn Ed. te verwelkomen.

Den 26 dito verscheen hier ook 't Schip Wynendaal met Schipper *Jan Baey.*

Den 28 dito wierd de Heer *de Chavonnes* hier als Landvoogd, dog zonder dat de Borgery in de wapenen quam, met 34 schooten van 't Fort voorgesteld, en daar op een pragtig Welkomst-maal ter eere van zyn Ed. gegeven. Ook wierd 'er toen van alle de Schepen geschooten.

Den 3 April wierd hier ons Afscheidsmaal gegeven.

Den 4 dito quam hier Ganzenhoef met Schipper *Herman Tenben*, en Sr. *Jacob Zuylen* uit het Vaderland, en namen wy over al ons afscheid; maar den 5 dito waeyde de Noord-Westen wind (die al van den 29 Maart af tot nu toe gewaeyd had) zoo sterk door, dat wy niet vertrekken, ja onmogelyk aan boord konden komen, door welke aanhoudende wind wy daags 'er aan in een groot half uur 11 Boots, die aan 't Hoofd lagen, in spaanderen geslagen, en verscheide Schepen van hunne ankers gespoeld zagen, gelyk ook het Noorder-quartier twee Nood-schooten dede, en vyf maalen tegen de Bank, daar het tegen lag, stiet. Ook verloor Meynden twee ankers, draeyende als een Tol rond, en het Huys ter Boede raakte een anker quyt.

Verscheide Boots in spaanders geraakt.

Den 7 dito stilde 't weder wat, en toen raakten wy zeer gelukkig aan boord.

Den 8 dito ging een Engelsman t'zeyl, die 13 schooten dede, met 9 beantwoord, gelyk van hem weder met drie schooten bedankt wierd.

Des Schryvers vertrek en Zeeziekte.

Den 10 dito gingen wy ten zeven uuren 's morgens van de Kaap der Goede Hope onder zeyl met een styve Zuyd-Oosten wind, en vonden de Zee buiten zeer hol staan, zoo dat ik niet weinig Zee-

1714. Zee-ziek (na ouder gewoonte) was, en had het vry koud.

By ons vertrek had de Admiraal der Retour-vloot met 15 schooten gegroet, en 't Fort antwoorde hem met 13, waar op hy weer met 5 schooten bedankte.

Sterkte der Vloot. Wy liepen met ons 19 Schepen tusschen het Robben-Eiland en de Noorder wal door, en Meynden bleef alleen leggen.

N.W. miswyzing hier. Wy bevonden de miswyzing van het Kompas hier ontrent de Kaap nu 10 graden Noord-westering, hoewel die (zoo Schipper *Regenboog* my zeide) 30 a 40 jaaren geleden, plagt Noord-Oostering te zyn, zonder dat iemand reden daar van weet te geven.

Den 11 dito hadden wy zagter en warmer weder, en zagen veel Mallegaazen en andere witte kleene Vogels, als ook graeuwe en zwarte ditoos.

Den 16 dito kregen wy zeer gematigd weder, en zeilden met een Zuyd-Oosten wind en Noord-Westen Cours een moy rek af.

DeCompassen van 10 op 5 graden N. westering verlegt. Den 18 dito wierden de Kompassen van 10 graden Noord-westering miswyzing op 5 graden verlegt, wanneer wy op 25 graden en 25 minuten Zuyder breette waren, daar wy 2 groote Noord-kapers zagen.

Den 21 dito op 23 graden en 7 minuten zagen wy nog Trompetten dryven.

Den 23 dito hadden de wind wat schraalder, zynde de Cours dezelve, en wierd ik ziek door 't huiverig weder. Heden hadden wy op de breette van 21 graden de stroom sterk tegen.

Den 24 dito, en eenige volgende dagen, vingen wy Coret, en vliegende Visch, zagen ook veel Potskoppen, en een groote Schaarvogel op 18 graden.

Den 27 dito waren wy op 16 graden en 44 minuten; dog zagen St. Heleen niet, alzoo wy wel 60 mylen Oostelyker 'er af waren, hoewel men het anders gemakkelyk 8 a 9 mylen verre zien kan. Den Admiraal dede Zeyn, dat hy 2 Schepen zag; gelyk daags 'er aan 't Huys ter Boede van 3 Schepen dede; dog wy zagen die Schepen niet voor daags 'er aan, wanneer wy klaar bespeurden, dat het Franschen waren.

Zien Fransche Schepen.

Den 28 dito wierd ik door 't eeten van den Ajuyn, die maar lag by de Stok-visch (alzoo geen visch ter wereld verdragen kon) zeer ziek. Ook stierf heden een van ons Scheepsvolk.

Den 29 dito zagen veel vliegende visch; en hadden daags 'er aan, op 13 graden en 30 minuten Zuyder breette, eenige dagen den stroom om de Zuyd sterk tegen gehad.

Den eersten May zagen wy, by stil schoon weder met het derde Glas in de Voormiddag wacht, of ontrent half thien, digt by ons Schip, ontrent 3 Scheeps lengten voor uit, een Zee-monster met het hoofd al vry verre boven water, en dat draeyende; ook scheen het een gryze Poolsche Muts op te hebben, en wy meenden in 't eerst, dat het een mensch was, weshalven wy 'er na toe hielden; dog toen dook het onder. Ik schryve 'er hier niet breder over, om dat ik 'er elders meer van zegge, waar aan my gedrage, alleen met een woord zeggende, dat wy dit alle voor een Meerman, of Meerminne hielden, alzoo 't 'er wonder wel na geleek. 1714. Zien een Zee-monster.

Wy zagen hier op elf graden en thien en minder graden veel Schaarvogels, en vliegende, ook andere visch, vingen eenige Albucores, en waren den 4 niet verre van Ascension, gelyk 'er ook verscheide Schepen op uitgezonden wierden door den Admiraal, om dat op te loopen.

Den 5 dito liep de wind Oost ten Zuyden, en hadden de Cours West voor die korten tyd, en anders doorgaans Noord-West, zynde op de Zuyder breette van 8 graden en 22 minuten.

Den 6 dito kreeg ik door een wind, die uit de Bezaan op myn ontbloote Schouder viel, zoo als ik op 't half Dek onder de Tent lag, een zware Schouder-pyn, die my groot ongemak op de Reyze gegeven heeft, alzoo ik driemaal daags moest gesmeerd werden, zonder dat dit alles iets hielp, behoudende dit met zeer groote pyn tot Holland toe, daar ik in 4 dagen door 't zelve met wat Lavendel water te bestryken, 'er zeer gemakkelyk afraakte. De Schryver krygt zware Schouder-pyn.

Na dezen dag hadden wy dagelyks eenige tyd aan een vry zware hitte, dog weer en wind als bevorens. Wy bevonden onze Appelen en andere mede genomene Fruyten, en eenige groente tot den Evenaar toe redelyk goed, en hadden den 13 dito nog 8 gave Quee-Peeren, en nog 30 Koolen, dog dezelve waren zeer verdroogd, zoo als wy den 14 dito 's middags den Evenaar passeerden. Hoelang onze groente duurde.

Den 15 dito op 49 minuten Noorder breette begon men aan ons Randzoen te geven, en hadden den Zuyd-Oosten wind tot hier toe het laatste, alzoo toen veel Wyffel-winden en Travaaden, als ook meer hitte kregen; ook vingen wy hier een groote Haey, en bevonden, dat ons de Stroom verder om de Noord, dan wy gisten, gezet had; even gelyk ons dezelve bezuyden de Linie altyd dus ook meer om de Zuyd, dan wy gisten, gedreven had. Tegen den avond ruimde de wind, en de Cours was nog Noord-West.

Den 21 dito aten wy onze laatste versche Kool, en hier veranderden wy onze Cours van Noord-West in Noord-West ten

1714. ten Westen op 4 graden en 47 minuten Noorder breette.

Zien weer Fransche Schepen. Den 22 dito zagen drie Fransche Schepen, die van ons afliepen. Wy kregen hier op 5 graden groote stilte, zoo dat wy moeite hadden, om de Schepen, die gedurig na malkanderen schokten, van een te houden, zoo dat wy de Schuyten moesten uitzetten, en 'er af boegseeren.

Den 25 dito nog al zeer stil, en byzonder warm, kregen toen nu en dan een harden regen van 3 a 4 uuren.

Den 27 dito op de Noorder breette van 6 graden en 15 minuten, kregen wy de regten Noord-Oost Passaat-wind, zynde onze Cours al Noord-West, welke wind dagelyks sterker begon door te koelen, en schoon 't nu wat koelder, dan bevorens was, zoo had men egter nu en dan nog al redelyke hitte.

Gelyk nu die wind ons hier ongemeen wel diende, alzoo diend dezelve te gelyk ook de Bhaaren, of na Indiën gaande Schepen, als zy op deze breette komen.

Den eersten Junius, wind en Cours dezelve zynde, waren wy op 8 graden en 28 minuten, alwaar wy de eerstemaal de Noord-ster drie vierde myl hoog ontdekten, en hadden hier zware rafeling van stroom, dan eens om de Noord, dan weer om de Zuyd, en bevonden het 's morgens en 's avonds vry koelder.

Hier zagen wy Bonitos, vliegende en meer andere visch, ook nu en dan een klapwiekende Vogel op 9 graden en 13 minuten Noorder breette, en hadden hier vry holler Zee.

Ik hoorde hier, dat, wanneer wy op 13 graden zouden zyn, wy de Cours van Noord-West ten Westen in Noord-Noord-West tot de 28 graden toe, en die dan weer in die van Noorden tot de 40 graden toe, en dan in Noord-Noord-Oost zouden veranderen.

Den 3 dito wierd ik heel ziek, door de holle Zee, en styve Noord-Ooste koelte, die men hier had, zynde onze Cours Noord-West.

Eten onze laatste Water-Meloen. Den 4 dito aten wy onze laatste Water-Meloen, en bevonden, die nog zeer goed te zyn, zynde dit de laatste raeuwe vrugt die wy hadden.

Passeeren Palmas, en d'Agarcas. Den 5 dito passeerden wy eenige droogtens Palmas, en d'Agarcas, om welke te myden wy deze nagt een Bylegger hadden. Zy leggen op 12 en 13 graden Noorder breette; dog wel zoo na aan de Zoute Eilanden, dan zy in de Kaart staan.

Wy bevonden de Noord-Ooste Passaat-wind door de bank vry schraal, dog styf door koelende, en daar door veeltyds holle Zeën.

Den 6 dito veranderden wy op 13 graden en 16 minuten de Cours in Noord-West, dog moesten met een schrale Noord-Oosten wind meest by de wind zeilen. 1714.

Den 8 dito hadden wy nog 7 Schapen, van welke 'er een wierp, en passeerden toen St. Jago, en den 9 dito 't laatste der Zoute Eilanden. Wy hadden 't hier moy koel, de Zee gematigd, de wind Noord-Oost, en de Cours Noord-Noord-West, hoewel wy meest Noorden ten Westen stevenden. Zagen veel Vogels, vliegende Visch, twee witte Pylstaarten, en Kroos, dat eenige dagen aanhield van de 19 graden en 20 minuten af, en dat tot de 38 graden Noorder breette duurde.

Den 10 dito hadden wy een Morgen-peiling en daar by Noord-westering 25 minuten; ook waeyde heden de Rangeer-vlag.

Den 13 dito waren wy vlak onder de Zon, en wy passeerden den 14 dito den Tropicus.

Den 17 dito op 28 graden en 7 minuten veranderden wy onzen Cours van Noord-Noord-West in vlak Noorden, houdende dezelve Zuyd-Oosten wind zeer schoon. Wy vingen heden een vliegende visch met 4 vleugels, die zeer net opgezet wierd.

Den 18 dito op 30 graden en 4 minuten Noorder breette kreeg myn zieke Dochter een zwaar toeval, zoo dat haar dien nacht dacht te zullen verliezen; dat de Heere echter verhoed heeft.

Den 19 dito vischten eenig Kroos op 31 graden en 5 minuten, en dit was byna 't laatste, dat wy zagen, hoewel 't zich op 38 graden nog eenigzins vertoonde. Zagen hier een Dorado, en kregen een goede Avond-peiling van 17 graden en 33 minuten Noord-westering. Kroos gevischt.

Avond-peiling van 17 graden en 33 minuten Noord-westering. Den 23 dito was onze Cours nog Noord-West en Noorden ten Westen, dog hadden een Noord-Westen wind, die ons vlak tegen was; dog hy draeyde daags 'er aan na 't Oosten, dat 'er beter na geleek, en hy wierd den 26 dito nog beter, te weten, Zuyden, en was toen de Cours Noorden, en wierd toen by de Vloots-Raad besloten, om, alzoo ons water zeer minderde, aan ieder man maar 8 Mutsjens water te geven.

Den 28 dito was de Cours Noord-West en de wind Noord-Oost, zeilende by de wind, met een holle Zee; dog na de middag kregen wy een Zuyd-Oosten wind. Ook zagen wy heden op 38 graden en 34 minuten nog zeer klaar een Takje Steen-kroos dryven. Men besloot nu ook de Cours Noorden te stellen tot de 40 graden toe.

Den 29 dito zagen op 41 graden Wier van de Eilanden, met een holle Zee en schoone voortgang. Ook wierd de Cours 's middags om reden in Noord-Noord-Oost

1714. Oost veranderd, en de Kompassen van 5 op 10 graden Noord-westering verlegt. Hier zagen wy ook een groote Schild pad swemmen, en eenen kleenen witten Vogel vliegen. Wy bevonden de Zee ook dagelyks hier groener, en de lucht koeler.

Den 30 dito hadden wy 't zeer stil, waar door wy al eenige tyd zeer sterk slingerden, en wy stonden dezen avond, nu op 42 graden en 46 minuten Noorder breette zynde, de vlakke Klip (een Eilandje wat voorby Cuervo en Flores) te passeeren, en kregen dezen nacht zoo sterken voortgang, dat wy hier, de eerstemaal zedert wy van de Kaap der Goede Hope vertrokken, genoodzaakt waren onze Marszeylen te reven.

Den eersten July had myn Dochter weder een zwaar overval, zoo dat zy zeer lang buiten haar zelven lag.

Den 2 dito zagen op 46 graden en 50 minuten een Schip, dat ons inwagte, en een Spanjaard was; houdende nog al onze Noord-Noord-Oosten en Noord-Oost ten Noorden Cours; dog stampten en slingerden den 3 dito zeer.

Op 49 graden en 35 minuten veranderden wy van de Noord-Noord-Oosten Cours, en stelden die Noord-Oost met moy weder, en een Bakstage wind, het geen wy anders gezeild of half wind noemen. Wy zagen hier zeer veel Meeuwen met liefelyk weder op Zee dryven. Wy kregen hier een Zuyd-Westen wind, en hadden 't op den dag vry koud gehad; dog tegen den avond minderde dit zeer.

Op 50 graden en 37 minuten verlooren wy *Jacob Croonenburg*, een Soldaat, die ons voor Brood-bakker dus verre gediend had, waar aan wy veel misten; waar door ik my, alzoo geen visch verdragen kon, en de Provisie allengskens minderde, nu met Biscuyt behelpen moest.

Den 6 dito zagen wy op 53 graden Noorder breette weer een Schip; dog kregen hier een zware Schotsche mist; zoo dat wy geen Scheeps lengte voor uit konden zien, waarom wy geduurig Kanonschooten deden, om malkanderen niet op 't lyf te loopen.

Myne Schouder-pyn nam hier door de koude ook toe, en myn Huysvrouw wierd hier mede al zeer ziek; dog het duurde niet lang.

Den 8 dito helderde de lugt weer op, zoo dat wy alle de Schepen weder zagen; dog wy slingerden geweldig, alzoo het schielyk stil wierd, zynde de wind en Cours dezelve.

Den 11 dito, op 59 graden zynde, veranderden wy onzen Cours in Oost, zynde de wind Oost-Zuyd-Oost en zeer schraal, waar door wy afgryslelyk stampten, en slingerden, te meer, alzoo dit weder in een halve storm veranderde; dog kregen den 12 dito de wind zeer schoon van achteren, en ook Bakstaag, bevindende een heele graad verder, dan wy gisten, om de Noord vervallen te zyn. 1714.

Abbekerk dede hier vyf a zes Noodschooten, en pompte sterk; ook schoot den Berg tegen den avond, en wy gisten, dat Schipper *de Marre* den 14 dito overleden was, die den 15 dito wierd over boord gezet. De Zon scheen hier tot 9 uuren klaar, en 't was de gansche nacht al vry licht. Abbekerk doet Noodschoten.

Den 15 dito hadden wy weder een zware mist, zoo dat wy den ganschen nacht maar dreven, en die mist duurde tot den 17 dito, wanneer wy twee Scheepjens (die wy voor Kruyssers hielden) 's morgens in de Honde-wacht zagen, waar op den Admirael 'er na toe hield, te meer, alzoo wy de Zuyd-hoek van Hitland zagen, dat zich den 18 dito nader ontdekte, gelyk wy toen ook 9 vadem grond wierpen. Zien Hitland en Fayerhil.

Den 19 dito zagen Fayerhil, aan Bakboord, en aan Stierboord klaar de Schotsche wal leggen, al 't welke zich s' namiddags twee mylen van ons beter opdede, daar zich Fayerhil met een blaeuwe Berg, en als een visch in Zee leggende, vertoonde.

Wy vingen hier een kleene Kabbeljaeuw, of een Gulleken, die ik, uit groote lust 'er toe, mede at, dog was 'er zeer ziek van, alzoo geen Visch ter wereld (dat van een ziekte op Batavia overgehouden hebbe) verdragen kon.

Wy zagen Hitland eerst regt daar na, dat veel vlakker, dog echter aan de Noordzyde wat heuvelagtig was, loopende anders zeer lang en laag af.

Den 20 dito ten 9 uuren zeynde Nederhoven wegens drie Schepen voor uit, die wy voor de Kruyssers hielden, dog zy waren het niet, en die Schepen verdwenen. Krygen de Kruyssers by ons.

Wy geraakten eindelyk zoo na aan Fayerhil, dat wy 'er maar een halve myl af waren; 's nagts ten half twaalf kregen wy drie Oorlog-Schepen by ons, welker Commandeur *van Hoorn* was, en hier quam by ons een Kruyd-lezer aan boord van de Heeren Bewindhebberen van Rotterdam gezonden, om op alles een wakend oog te houden, ten einde 'er geen goederen van boord mogten gaan.

By deze Schepen, die wy ontrent Hitland vonden, waren vyf Galjoots, en om de Noord van Hitland was nog een Schip en Galjoot voor Zeeland uit kruyssen.

Wy leiden hier eenigen tyd by, en kregen toen verscheide Hitlandsche Schuytjens met Melk, Boter, Visch, en Hoenderen aan boord.

Den 21 dito kregen wy van de Kruyssers En ee-

1714. fers over twee vaten Bier, twee dito met Brood, een vaatje witte Biscuyt, een vat Gort voor 't Volk, een vaatje van twintig pond met Delfsche Boter, een halve Stolksche, en heele Komyne Kaas, en 30 kan Wyn, al 't welke voor zoo veel grage en uitgehongerde magen vry wat zober was, en zeilden tegen den avond weder met een Noorden wind en Zuyd-Zuyd-Oosten Cours voort; ziende den Admiraal der Oorlog Schepen, 't Huys te Nek, nevens de Orangie-Galey, en Vredenhof, (alzoo Edam nog afweezig bleef), voor uit zeylen, dat zoo al eenige tyd aan een duurde, zonder dat 'er veel van belang voorviel, dan dat onze Snyder, den Corporaal *Dirk Brand*, den 28 dito stierf, hebbende den wind dan eens mede, dan eens tegen, waar mede wy zoo voor Texel geraakten, daar de Amsterdamsche en Noord-Hollandsche Schepen hun afscheid van ons namen. Dog den 29 dito veranderde de wind, die schielyk tusschen 't zevende en achtste Glas na de middag zeer schraal wierd, waar op wy een zwaar Travaad kregen, en eenige tyd aan een, immers wel een quartier uur lang zoodanig op een oor lagen, dat wy vreesden t'onderste boven te zullen keren, terwyl wy de Schevelingsche en Katwyksche Toorens kort daar aan begonnen te zien, dog moesten hier van de wal wenden, waar door wy tegen een zeer holle Zee moesten hardebollen, verliezende den 30 dito een *Abraham de Wees*, die dezen nacht stierf.

[Margin: ...nige ververfching.]

[Margin: De Amsterdamsche en Noord-Hollandsche Schepen scheiden van ons af. Des Schryvers Schip in gevaar.]

Den 31 dito kregen wy van 't Zeeuwsch Galjoot weer eenig ontzet van Provisie, te weten, 2 vaten slecht Bier, een half Aam Fransche Wyn, een vaatje Biscuyt, twee Hammen, en een Tong; en zouden meer gekregen hebben, zoo de Schuyt meer had konnen laden, alzoo het sterk begon te waeyen. Ook geraakten wy heden voor de Maas, daar de Zeeuwsche Schepen hun afscheid met eenige schooten van ons namen, en Nederhoven bedankte 'er voor; waar op wy 't lieten dryven en om Lootzen met een schoot Sjouwden, die wy ten 7 uuren aan boord kregen, en quamen met een zware Noord-Oosten wind voor Helvoet buiten ten anker, 't geen weer lichteden; dog kort daar na brak onze Kolder-stok, zoo dat onze Roerpen eenige zware slagen aan wederzyden tegen 't boord gaf, vreezende, dat wy hier zoo na by de Haven nog een groot ongemak zouden krygen; dog de Schipper, een wakker man, sprong ten eersten zelf, met het uiterste gevaar van een slag van de Roer-pen te krygen, toe, en vattede dezelve zeer gelukkig en stoutmoedig aan, waar op wy aanstonds gered wierden. Het Schip stampte door de holle Zee, en sterke wind, afgryzelyk, zoo dat ik die gansche nagt niet slapen kon. 1714.

[Margin: Deszelfs komt voor de Maas. Afscheid der Zeeuwsche Schepen.]

[Margin: Groot gevaar van het Schip des Schryvers.]

Ondertusschen was ik zoo verheugd van my door Gods zonderlinge genade over ons, zoo na by de Hollandze wal, en by onze Haven te zien, dat ik van blydschap al myn Kaapsche schoone Constantia Wyn (hoewel maar weinig zynde) en een half Aam ingezoute schoone Kool, nevens een half Aam heerlyke Kaapsche ingeleide Quee-Peeren aan de Lootzen overgaf, hoewel my 't een en 't ander naderhand wel gerouwd heeft. Ook gaven wy hen, eer zy vertrokken, nog al eenige vereeringen en zoetigheden voor hunne Vrouwen, en eenige ponden Thee mede ten geschenk.

Den eersten Augustus liepen wy ten 4 uuren 's morgens na binnen, en quamen voor Helvoet binnen 's avonds ten 8 uuren (Gode zy lof voor deze zyne genade) ten anker, wierden kort 'er aan door Nederhoven gevolgd, en vonden Gamron daar al leggen, ziende dat 't Jacht van de Heer Bewindhebber *Beyer* van Rotterdam ons eens rond voer, en toen ontrent een Musquet-schoot van ons ten anker ging leggen.

[Margin: Komt voor Helvoetsluys ten anker.]

Voor 't binnen Lootzen van zoo een Schip, gaande 17 Amsterdamze voeten diep, kregen deze Lootzen voor Zomerloon, op een Briefje, door den Schipper en Seur geteekend, 84 gulden, 't geen zy al zeer ras, en gemakkelyk, verdiend hadden.

Den 2 dito quam de Heer Bewindhebber *Beyer*, en den Boekhouder *Mulder*, ontrent 8 uuren 's morgens aan boord, dankte het Volk, na hen van den Eed ontslagen te hebben, af, en verzogt my met myn Huysvrouw 's middags in zyn Jacht ten eeten; dog ik bedankte zyn Ed, zoo om myn ongemak aan myn Schouder, als voor al ook om myn zieke elendige Dochter, voor welke ik verlangde maar eenig behulpmiddel zoo spoedig, als het mogelyk was, te mogen vinden, weshalven my ten eersten van een Jacht voorzag, en met myn goedje ten eersten na Dordrecht voer, daar ik zeer voorspoedig nog dien avond tydig door Gods genade aanquam, dankende hem van herten, dat hy my, en alle de mynen hier zoo gelukkig hadde doen aanlanden, en uit zoo menigvuldige doods gevaren gered.

[Margin: En daags 'er aan tot Dordregt.]

Daar ziet gy, Lezer, zoo kort, als ons doenlyk was, 't voornaemste, 't geen my op myne twee Uyt- en t'Huys-Reyzen ontmoet is, waar in men al verscheyde gevallen, die men in geen andere Reyzen bespeurd, ontwaaren, en wel veel redenen vinden zal om zich te verwonderen, hoe ik, door Gods genade, veel gevaren te water en te land, zoo gelukkig ontworsteld ben; maar men zal, na een naeukeurige opmerking van alles moeten beken-

1714. kennen, dat wy (weinig gevallen uitgezonderd, en die nog meest de onvoorzigtigheid der Stierlieden te wyten waren) in de openbare Zee (voor welkers Hemelhooge golven nogtans de meeste menschen zoo schrikken als zy aan een Tocht na Indiën denken) niet het hondertste deel van dat gevaar geleden hebben, dan 't geen ons zoo nu en dan, als wy by na in behoude Haven dagten te zyn, ontmoet is.

Noodige aanmerking.

Het was derhalven wel zeer te wenschen, vermits de meeste ongevallen, die ons in zulke voorvallen ontmoeten, doorgaans, of door onvoorzigtigheid der Stierlieden, of ('t geen nog erger is) door onkunde der zelve veroorzaakt werden, dat 'er wat naeukeuriger op de bequaamheid der zelve gelet, en dat 'er geen Stierlieden aangesteld wierden, dan die eenige reizen in Indiên geweest, en daar al, of op de reyzen, preuven van hnune bequaamheid gegeven hadden, alzoo 'er anders aan een ongelukkige wagt van zulk een onbedreven Stierman zoo veel zielen, en zoo een kostelyke bodem, gewaagd werden, daer men anders, wanneer men een goed Schip, een wakker Schipper, en goede Stierluyden heeft, voor zeer weinig gevaaren, voor al wanneer men in 't ruyme zop is, behoeft te vreezen.

Waar ondertusschen dit ongemak van daan komt, dat 'er veeltyds zoo onbedreven Onder-Stierlieden en Derde-waken aangenomen, en daar door veel Schepen, tot zoo groote schade der E. Maatschappy schandig verzeyld zyn, zou men des noods wel konnen raden, behalven dat ik dit door zulke onvoorzigtige losbollen, wel met een yzing door myne leden, dat men aan zulke onbevarene Lieden zoo een schoon Schip en zoo veel Zielen vertrouwd, hebbe hooren zeggen, hoe gemakkelyk zy, schoon geheel onbequaam, egter aangenomen waren, maar zal 't onderzoek van dien liever aan die geene, die daar toe gesteld zyn, laten; hoewel ik het hoognoodig geacht heb, om dit stuk, waar aan de Heeren Bewindhebberen zoo veel gelegen legt, wat uitvoeriger, dan bevorens geschied is, en hier op 't laatst, op dat dit hen dog in geheugen blyven mogt, te verhandelen, biddende God, dat hy Haar Ed. Ed. heilzame voornemens, tot voortzetting van hunnen loffelyken en weergadeloozen Handel, en hunne verdere ontdekkingen en dappere overwinningen in 't Oosten, waar by die der Ouden (gelyk wy zoo uytvoerig dit geheel werk door betoonen) niets halen konnen, tot eere van zynen H. Naam, uitbreiding van Christus Koninkryk onder de blinde Heydenen en Mohhammedaanen, en tot ondersteuning van ons kleen, dog als uit de modder tot zoo hoogen top van eere en vermogen gerezen Nederland, nog lange gelieve te zegenen, en Haar Ed. Ed. voor zulke ongevallen, van zoo ongelukkig hunne dierbare Schepen, als nu eenige jaaren aan den anderen geschied is, te verliezen, genadig te bewaren; besluitende onze laatste t'Huys-Reyze met deze aanmerking, die van de uiterste noodzakelykheid en nuttigheid in het toekomende zal konnen zyn, zoo 'er maar na behooren op gelet en voor gezorgd werd. 1714.

Om voortaan zoo veel Schepen niet te verliezen.

BLAD-

BLADWYSER

Van Groot JAVA's Eerste Deel, gemerkt met de Letter a. En van Java's Tweede Deel, of over deszelfs Godsdienst, benevens Suratte, en 't leven der Groote Mogols, gemerkt met de Letter b. Mitsgaders Tsjina, Formosa, en des Schryvers Uyt- en t'Huys-Reyzen, gemerkt met de Letter c.

A.

Asakal.

D.

B L A D W Y Z E R.

C.

H.

I.

Im-

B L A D W Y Z E R.

K.

L.

B L A D W Y Z E R.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

Werd

Su-

T.

EYNDE.

RARE 84-B
FOLIO 22227
V.4

THE J. PAUL GETTY CENTER
LIBRARY

